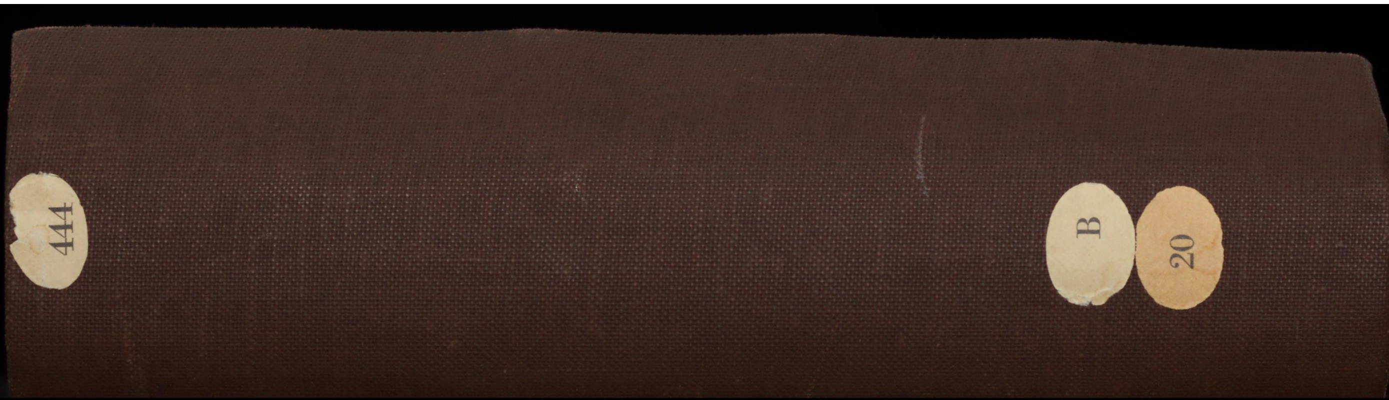

444
B
20

Memorien, ofte
Kort verhael
DER
GHEDENCK-
uveerdighste geschiedenisse
VAN
Nederlandt ende Vranckcryck principalyck:
Als oock van Hooghduytschland, Groot Britanie,
Hispanien, Italien, Hungarien, Bohemen Sauoyen,
Seuenborgen, vnd Turkyen
Van den Iare 1612 (daer het de
Vermaerde Historie Schrijuer EMANVEL van
METEREN ghelaten heeft) tot het begin des
Iaers. 1620.
Beschreuen door
GVLIELMVM BAVDARTIVM
Van Deynse
Eerste editie
Omnia non omnibus placent
TOT ARNHEM
Gedruckt by Ian Iansz
Boeck verkooper
Anno. 1620.
MAGNANIMITAS

AEN DE HOOCH-MOGHENDE

Heeren, myn Heeren de Generale Staten der Geunieerde Nederlandsche Provintien:

Aen MAURITIUM, by der gratien Godts Prince van Oranyen, Grave te Nassau, &c. Gouverneur Generael der Vereenichde Nederlandsche Provintien, &c.

Mitsgaders

Aen de Hooch-moghende Heeren Raden van State der Vereenichde Neder-landen:

Als oock

Aen de Edele, Moghende Heeren Staten der Particuliere Provintien, deser Vereenichde Neder-landen:

Als mede

Aen de Edele Achtbare, seer VVyse, ende Voorsienighe Heeren Raden der Admiraliteyten,

Ende

Aen alle de Achtbare, Wijse, Voorsienighe Heeren Magistraten in de Geunieerde Neder-landen, myne Groot-ghebiedende Heeren.

Myn Heeren,

MGhelijc niet geboren te worden, ofte geboren te worden, eñ stracx daer na te sterven, vast een ende het selfde is, alzo is het ooc vast even vele niet doen, ofte vvat doen, dvvelc op een corts in vergetenheyt gestelt vvort. Hierom is het, [d]at de Alder-treffelicste Koningen, Princen, ende Heeren, die groote da[d]en hebben gedaen, tot vvel-stand hares Vader-lands, ende harer ondersa[te]n, gevvenscht hebben; dat hare Heroique voortreffelicke daden moch[te]n beschrevẽ ende den na-komelingen, door de penne ende druc, moch[te]n vercundicht ende openbaer gemaect worden, niet alleen tot harer ey[gh]ener eere, maer ooc om andere door haer exempel tot deucht ende man[ne]lichtighe daden te vervvecken.

Devvyle dan, *Hooch-moghende, Doorluchtighe, vvel-gheborene, Edele, seer Wijse, Hooch-Achtbare Heeren,* God de Heere door uvve Hooch-mo. Door. [gh]enaden, Edelheyden, ende Achtbaerheyden, seer vvijs ende cloec beleyt, [s]o veel Groote, Treffelicke, ende roem-vveerdige daden dese naest-voor-

gaende jaren heeft wt-gericht, Als insonderheyt, devvyle het syne Godde-licke Mt. believt heeft uvver H.M. ende D. als ooc uvve A A. als duchtige ende bequame Instrumenten te gebruycken, om den gedismembreerden staet deser Landẽ wederom aen een te hechten, ende de Pijlen dagelicx va-ster ende bundiger aen malkanderẽ te binden ende knoopen (tot welcken eynde grootelicx ghedient heeft dat God de Heere uvve H.M. heeft gein-spireert synen H. Geest, om by een te roepẽ die voortreffelicke vergaderin-ge des *Nationalen Synodi*, om door dat middel te dempen de bedroefde in-landsche zo Kerckelicke, als daer wtgeresene Politijcque scheuringen ende misverstanden in dese Geunieerde Provintien ontstaen , die ons alle gaer dreyghdẽ in d'vvterste elende ende ruyne te brengen.) Ende den treffelic-ken History-schrijver *Emanuel van Meteren*, die voor desen uvver H. M. ende uvver Princ: Doorl. kloecke daden seer vlytichlic heeft beschreven, al voor ettelicke jaren in den Heere is ontslapen, Ende ic als-noch niemand hier te lande vernomen en hebbe, die sich daer toe heeft begeven, om zijn werc te continueren ende vervolgen: Zoo hebbe ic geacht, dat ic uvve H. M. uwe Princ. Doorl. mitsgaders allen Heeren ende Overicheden, ende onse lands-lieden, immers alle goede Patriotten, eenẽ aengenamen dienst soude doẽ, indien ic (al-hoe-wel weynich tijds, eñ weynich bequaemheyt daer toe hebbende) de penne in der hand name, ende in het corte verhaelde sulckes als ic hebbe cunnẽ vernemen zo hier te lande, als in andere Coninc-Rijcken ende landen dese naste acht jaren gepasseert te zijn. Beter dat ic het doe, dan niemand, Beter dat uvver H. M. uvver Pr. Door. uvver E E. ende A A. cloecke, ende vvyse proceduyren met de bleecke colourẽ mynes pin-seels vvorden afgemaelt, dã al-heel niet. Ic wensche dat ic meer hadde cun-nen doen, dã ic gedaen hebbe, hope nochtans dat uvve H.M. uvve Ex. uvve A A. desen mynen arbeyd in dancke sullen aen-nemen, ende my een spore geven, om hier na wat treffelickers aen den dach te brengẽ, In vvelcke hope ic hier vvil eyndigen, uvve H.M. uvve Exc. uvve E E. ende A A. van herten vvenschende een gelucsalige regieringe ter eeren Godes, tot vvelstand der vvare, ende na Godes H. vvoord Gerefor. Religie, eñ tot ruste, vrede, ende eenicheyt deser Geuni: Nederlan: Zutphen in de maent van *Novemb.* 1619.

Vvver Hoogh Meghentheden,
Vvver Princelicke Doorluchticheyt,
Vvver Moghentheden, ende Achtbaerheden
Altijd onder-danichste Dienaer.
Guilielmus Baudartius.

Seer ghe-eerde ende gheleerde, oock VVijse ende verstandighe Leser:

DIt is nu het derde Jaer / dat ick het groote werck des beroemden History-schrijvers Emanuelis van Meteren hebben geabbrevieert / ende in het korte drucken laten / verhalende alleen het gene dat hier in Nederland ghepasseert is van den beginne der Troublen zoo wijt als het dien Auteur ghebracht heeft / met een kort aen-hancksel dier dinghen alleen die hier te lande tot in Octobri des Jaers 1617. ghepasseert zijn.

In dit Boeck dwelck ick u uutgeve / volghe ic de voetstappen Emanuëlis van Meteren in zijn groot werck / ende verhale niet alleen watter ab Anno 1612. tot desen teghenwoordighen dach hier in Neder-land gheschiet is / maer oock hebbe ick hier by ghevoecht veel ghedenck-weerdighe Historien die in verscheydene Koninckrijcken ende Landen der Wereldt gheschiet zijn / Alles tot gherief der leesgieriger persoonen / soeckende alzoo / na mijn vermogen / eenen jegelijcken te gherieven ende ghelieven.

In plaetse van V. E. dit mijn werc aen te prijsen zal ick V. E. bidden desen mijnen arbeyt (zoodanich als ic V. E. den selfden hier gheve) in dancke aen te nemen / ende mijnen goeden wille ende genegentheyt V. E. te laten aen-genaem zijn: Ic hebbe gedaen zoo veel als my mijne menichfuldige occupatien hebben toeghelaten de ghepasseerde saken zo getrouwelick verhalende / als het my eenichsins is mogelijc geweest. Ick en hebbe niet ghesocht jemant swart te maken die wit is / maer die swart syn en hebbe ic niet konnen wit maken.

Hebbe ick my erghens in vergrepen / ick bidde alle ende eenen jeghelicken die sulcx bevindt / dat hy my daer van wille beleefdelic / ende met wtdruckinghe synes naems / vermanen / ende met goede bestendighe redenen bewijsen waer in ick ghefeylt hebbe / ic zal het verbeteren: maer des bytende onbenoemden berispers tonghe ofte penne en zal ick niet achten / wetende dat sulcx meer komt wt een gemoet dat door passien verblint is / dan wt een oprecht vroom oordeel ofte ghemoet.

Isser opt tijd ofte Eeuwe ghweest in de welcke de Historyschrijvers haer onverhoets erghens in hebben kunnen vergissen / dat is desen teghenwoordighen tijd / in den welcken jeder een de gepasseerde saken na syne humeuren rapporteert ende duyt / ooc geern woude van anderen gerapporteert ende gheduyt hebben.

Ick wil ten anderen male mynen Leser ghebeden hebben my dit te vergheven / indien ick (qualick bericht zynde) yets ghescreven hebbe / anders als het gheschiet is.

Ten moet niemand my ten quaetsten duyden / dat ic in dese Boecken (insonderheyt in de Jaren 1617. 1618. ende 1619.) niet alles elck op zijnen tijdt zoo heel nauwe verhaelt en hebbe / als dat wel behoorde: Als oock dat ick eene ende de selfde materie niet altijdt in eenen aem gheheel wt en vertelle / dit en is noch door slofficheyt / noch door versuym gheschiet / (Als oock niet dat nu en dan een sake ten anderen male hier of daer in ghebracht wort) Dat is daer by ghekomen / dat de Drucker wijt van my

ghesetten

ghesteten is/ende dat ick hem de Coppe by stucken ende deelen/ nu wat / ende dan wat/
hebbe moeten toe-schicken/somtijds midler wyle dat dese ofte ghene saken noch in fieri
waren.

Ick hebbe in dit Boeck meermaels geinsereert gheheele Placcaten/ Resolutien/
ende Acten van Keyseren/Koninghen/ Princen/ Staten/ Republijcken/ ende Persoo-
nen/onaenghezien dat de selfde somtijds wat lanc zijn/ liever sprekende met eenes an-
ders woorden/als met de mijne. Het kan wel wesen/dat ick de selfde niet altijd zo net
bekomen en hebbe/of daer en kan wel nu en dan een woordt ofte *Comma* in bevonden
worden/ dwelck in de originele Schriften wat anders staet als ick zal referere/het sy
by foute van den Coppist ofte Translateur: Maer ic verklare sulcx noyt by myne
schult geschiet te wesen. Isser jemand die my netter ofte beter Coppen kan behan-
dighen/als die zijn die ick ghevolcht hebbe/dien zal ick daer voor bedancken / ende zal
de selfde in de naeste Editie deses Boecks volghen / indien ick die tijd beleve.

Niemand en verwondere sich over de verscheydenheyt des stijls in dit Boeck / die
komt daer by/dat ick meermaels ghebruykt ende gheschreven hebbe de eygene woor-
den dier persoonen met de welcke ic correspondentie houde in het schrijven deser Me-
morien. Oock zoo heeft de *Typographus* dickwils meer zijn eyghene/ als mijne or-
thographie ghevolcht/dwelck ick/wyt van der hand zijnde/niet en hebbe kunnen cor-
rigeren.

Blijft hier mede/Seer gheleerde ende gheeerde Leser/den Almoghenden in ghena-
den bevolen.

ACROSTICHIS ἀναγραμματικῶς

In

HISTORIÆ BELGICÆ CONTINUATIONEM

à Reverendo & Clarissimo Viro D. GUILIELMO BAUDARTIO, Polyhistore, Ecclesiæ Zütphaniensis Antistite continnatam.

G uilhelmus MUSIS VIGILes B audartius almis,
V irtutis studio pollens, ac A rtis honore,
I nter & historicos TU V ir LAUDABERE doctos:
L ibrorum monumenta tuam D ecorantia famam
I ngenij dotes produnt, A nimiq; vigorem
E ntheon: Heroum gestas R es condere scriptis
L audato studij fælix T entamine gestis.
M acte igitur virtute potens, I nsistito cæptis,
V ir Reverende, tuis, tibi quæ V ectura perennem
S unt laudis cumulum per S ecula multa: Valeto.

Fusa à

GEORGIO VVILKIO SILESIO
Orthodoxæ Kalkariensis Ecclesiolæ Ministro.

Den

Den Eervveerdigen, Godt-saligen end' Hooch-geleerden D. GVILHELMO BAVDARTIO, overt wt-geven van zijner Memorien.

WAt noch gheschieden zal en kan de Mensch niet weten/
End' wat voor onsen tijt gheschiet is waer vergheten/
Zoo't niet beschreven waer/ van Mannen welcker hant
Zoo vaerdich is gheweest / als aerdich haer verstant.

Den korten ommeloop van ons onseker leven/
Kan gheen ghewisse proef van vele dinghen gheven/
Wy waren als de gheen/ die in een duyster nacht
Niet verder als de Keers kan schijnen/ nemen acht.

Maer nu zijn ons bekent/ de wercken van die Jaren
Die ummer zijn gheweest/ doe wy noch niet en waren/
End' wie die zijn bekent is waerlick wijs end' oudt/
Al is syn hooft niet grijs / end syn bloet noch niet koudt.

Ja wien dit zijn bekent/ kan oock ghelückich raden
Wat 'teynde wesen zal van eerst begoste daden.
Summa/ dit is het Volck bequaem tot 's Landts ghebiet/
Dat over zijn besteck/ nae/ voor/ end achter ziet.

Doch alles watter is/ kent zich te wesen schuldich
Den ghenen/ die met vlijt end een ghemoet gheduldich
Den Na-gheborenen te goed'/ heeft na ghesocht
Den handel van zijn' tijt/ end' in gheschrift ghebrocht.

O welghekomen Schrift/ vernieuwer van't voor-leden/
Ghesant des olden Tijdts/ Tuchtmeester van de zeden/
Die't goet beloont met goet/ end 'tquaet met quaet gherucht/
Daer voor de meeste meer als zijn gheweten vrucht.

Tresoor van goeden raet/ Wech-wijser wt-ghevaren/
Ley-sterre van't vernuft in stormen ende baren/
Ghetuyghen datter is Een die het Al regiert/
End nae het meeste nut van syn beminde stiert.

Dit was wel eer het werck/ van Priesters end' Propheten/
Zoo wel in Godes Kerck/ als buyten die gheseten/
Hoe-wel dat na-derhandt oock and're Mannen vroet
Sich hebben onderstaen te volghen haren voet.

Ghelijck ghy doende nu/ Baudarti, naert betamen/
Wie ist die u bestaen met recht zoud' konnen blamen?
T'sy dat men u aenzie/ als Priester in Godts Kerck/
T'sy dat men u verstant/ 'tsy d'edelheyt van't werck.

Het komt u eyghen toe: wilt mannelick voort-varen/
End aen zoo goeden saeck noch kost noch moeyte sparen.
End maeckt dat uwen tijdt/ end watter in gheschiet
Als in een duyster nacht verborgen blijve niet.

Of ghy wel kleyne gunst by velen sult behalen/
End dat het Nagheslacht u niet en kan betalen:
Dat is een salick Man, end Godes lieve Vrient
Niet, die veel dancx behaeldt, maer, die veel dancx verdient.

Gualtherus Silvanus.

DER NEDERLANDTSCHE, ende andere Landen gheschiedenissen des jaers M.DC.XII.

Doot des Keysers Rudolphi II.

OP het eynde des twee en dertichsten Boecx heeft de treffelijcke History-Schrijver Emanuel van Meteren, in het korte aengheroert den doodelijcken afganc des Keysers Rudolphi II. die te Praga overleden is den 20/10. Ianuarij, Anno 1612. out zijnde 59. jaer/ 6. maenden/ 2. daghen: Want hy is geboren Anno 1552. den 18. Iulij, hy heeft als Rooms Keyser geregeert XXXVI jaren lanck. Nu sal ick hier int korte gaen verhalen / deses Keysers begraffenisse/ ende daer na hoe sijnen Heer Broeder/ de Doorluchtichste / Hooch-geborene Eertz-Hartoghe Matthias, Coninck van Hongeren ende Bhemen/ tot Roomsch Coninck is ghekozen/ ghekroont/ende in het Rijcke bevesticht.

Soo haest als de Keyser Rudolphus uyt het leven gescheyden was/ heeft Hartogh Hendrick Iulius van Bruynswijck (die eenen gheruymen tijt aen des Keysers Hof gheweest was/van wegen het verschil dwelc hy hadde met de stadt Bruynswijck) midtsgaders de Overste Burgh Grave / ende andere aen-wesende Hooghes Standes Heeren/de Boheemsche Heerē vermaent/ dat sy de voornaemste Cameren / met de kostelijckste goederen ende juweelen (diemen gheachtt heeft ettelijcke Milioenen gouts weerdich te zijn) verzeghelen/ende wel nauwe souden bewaren laten / tot de aenkomste des Coninex Matthiæ. Behalven alle de kostelijcke juweelen vā Gout/ Ghesteenten/ Peerlen/ende andere kostelijcke kleynodyen/heeftmen in deses Keysers Schat-kameren gevonden / XXIIII. Centener ghegoten Ducaten Gout/ ende LX. Centener aen ghegoten Silver/ doch daer waren oock wel veerthien Tonnen schats aen schulden te betalen. Men heeft om oorsaken/ de doot deses Keysers eenighe dagen lanck meynen te versussen/ ten weynichsten tot dat de Coninck Matthias, die des maels in Silesyen was / te Praga soude aen-ghekomen zijn / hierom heeftmen ten selven dage / als sijne Majesteyt des morgens ontrent seven uren over-leden was/na gewoonelijcke wijse het middach-mael bereyt/ ende de spijse opgedraghen/als oft sijne Keyserlijcke Majesteyt noch in het leven ware gheweest/ende ter maeltijt komen soude. Doch sijn doot en is niet langhe heymelijck ofte verborgen konnen blijven / maer sy is stracx op het Hof/ende voorts door de gheheele Stadt ruchtbaer geworden/ende daer zijn stracx Posten af-gheveerdicht om den Coninck Matthiæ, ende de Keur vorsten sijn doot te bootschappen.

Des selfden daechs zijnder eenige van des Keysers Hof-dienaers in versekeringhe ghenomen / ende onder andere eenen Poolschen Heere / ghenaemt Rucsky, des Keysers Thresorier. Den Hof-Raet heeft (doe het gheruchte al op strate ghekomen was)laten af-kondigen de doot des Keysers / daer by verbiedende alle speelen ende oeffeningen van openbare geneuchten ende kortswijlen / tot bewijs van droefenisse over de doot deses Grootmachtigen Princes. Des anderen daechs is de doode Keyser met alle de klocken der Stadt belupt / ende de Hof-Chirurgijns sijn te Hove ontboden/ om het doode lichaem te openen/ende te balsemen/dwelck geschiet is in de tegenwoordicheyt des Hartogen van Bruynswijck, des Marquis van Onolsbach, des Hartogen van Anhalt, ende van Luchtenberch; ende der Raets-Heeren sijner Majesteyt. Men heeft ghesien ende bevonden/ dat het herte noch geheel ende ghesont was/ maer de andere deelen waren wat verbuylt/ eñ het vleesch van het rechter been was swartachtich/ als of het versenght ofte verbrant ware gheweest. Als het lichaem ghebalsemt was / soo is het in eenen langen Damasten Tabbaert gewonden/ende in de Camer van audientye ghelevdt/ in een doot-kiste/ die binnen met root fluweel ghevoert was/ hebbende op de borst een gouden kruyce/ende het gulden Vlies aen de rechter zijde ligghende/ende het verguldent zweert aen de

slincker zijde. Daer was een glas venstersken boven des Keysers aensicht in het decksel des doot-vats ghemaeckt / op dat yeder Man hem soude moghen besien. Het jaer sijnes doots is in dit verskẽ seer aerdich begrepen.

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas Regumq; turres.

Itane MorerIs rVDoLphe LaVrente?

Daer zijn vele ende menigerley Elegien / Epitaphien / ende Klaech-dichten over de doot deses Keysers gemaect ende in drucke uyt-ghegheven / onder andere is dese.

Caderis ex utero matris, ter maxime Iuli
Cæsar, totq; hominum milia cædis homo.
Hoc tibi nomen abhinc: Tu cæderis ohe
Rudolphe
A telo mortis, delicium patriæ.

Verschijninge des Conincks Matthias ende andere Vorsten / eerst te Prage daer na te Franckfort / tot de verkiesinghe eenes Keysers eñ Keyserinne / eñ hare crooninge.

Soo haest als de Coninck Matthias vernomen heeft / dat sijnen Heer-Broeder overleden was / so is hy stracx met de Coninginne syn Huysvrouwe / ende eenighe sijner Hovelinghen na Praghe gereyst / ende hy is sonder uyt-wendigen pracht den 30. Ianuarij op het slot ghecomen / de Burgers met haer gheweer / sonder vaendelen / de straten aen beyde zijden besettende. Hy is van de aen-wesende Boheemsche Heeren / ende den Hartoge van Bruynswijck / den Marquis van Onoltsbach / ende andere Heeren / met groote eerbiedinghe ontfanghen ende ghewillekomt.

Nae groetenisse over eñ weder / ende na dat hare Majesteyten wat gerust hadden / soo is de Coninghinne ghegaen / om den dooden Keyser te besien / maer Matthias niet. Sy en hadden oock in vijf jaren daer te voren malkanderen niet gesien noch gesproken.

Hoe de begraffenisse deses Keysers begeert te lesen / met de gheheele processie / die lese Gotur. Artus Dantisca tom. 9. lib. 3. p. 44 45. &c.

De Coninck Matthias heeft den dooden Keyser laten begraven onder eenen witten Marmer-steen / nevens syne voor-Ouderen. Alsmen den Kelder ende Tombe daer de Keyser Maximilianus de tweede in lach / opende / so heeftmen gesiẽ / dat sijn lichaem ende aenghesicht noch so gheheel ende onghescheudt was / datmen hem bescheydelijck kennen konde. Alsmen alles wel besach / soo ismen wijs ghewordẽ / datter verscheydene schoone juweelẽ uyt de tombe genomen waren / diemen by desen Keyser in der begraffenisse ghelegt hadde / na het ghebruyck der groote Princen.

Dit is het Epitaphium ofte Graf-schrift dat op deses Keysers graf staet / in het Latijn ghescreven.

Rudolphus II. Rooms Keyser, is ghevveest eenen Monarch, de grootste van de Oostenrijckſche Stamme, die met ſijne loffelijcke daden niet alleẽ den Aertbodem heeft vervult, maer hy heeft tot aenden Hemel gereyct, de vveerde Christenheyt is hy een stercte ghevveest, maer ſijnen vyanden een verſchricken. Doch al is hy in deſe VVeerelt onvervvinnelijc ghevveest, ſo heeft hy nochtans de doodt moeten ontſien. Sijn lichaem is hier in dit Ruſt-beddeken, maer de gheeſt in de Hemelſche vreuchde.

Weynich daghen voor het over-lijden des Keysers wasser aen het Hof gestorven eenen heel ouden Leeu / ende twee oude Arenden / met de welcke sich de Keyser dickwils placht te vermaken. Dit hebben verscheydene persoonen geduydt te zijn voorboden van des Keysers doot / waer van te dier tijdt dese Latijnsche versen gemaeckt zijn.

Binæ aquilæ, vastusq; Leo, quot nutrijt aula
Tempore nõ modico, Diue Rodolphe, tua:
Excessum paulò ante tuum, mirabile dictu!
Clausère extremum, triga beata, diem,
Scilicet haud aliter, quam ponderis omine tanti,
Fas erat ostendi fata, Rodolphe, tua.
Cælum Aquila, Leo tellurẽ designat. & iste
Magna-

Magnanimum Alciden: hæq; Iovem referunt.

Alcidæ similem vitam tibi fata dedere:
Cuncta tua implesti gloria, ut ille sua.
Restabat cælum, Iovis hoc tibi suggerit ales,
Sed quæ te ferret non fuit una satis.
Binæ igitur simul, ingēti comitante Leone,
Induperatorem in cælica tecta vehunt.

Achtervolgende de Goudene-Bulle des Keysers Caroli IIII. gemaeckt Anno 1356. om ten over-staen ende met goedt-vinden aller Keur en Vorsten/ Staten ende Stenden des Rijcx/ soo quam de Keur-Vorsten van Saxen/ ende dē Phaltz-Grave Keur-Vorst toe/ des Rijcx regeeringhe/ tot datter wederom eenen Keyser soude vercoren zijn. Derhalven so heeft stracx Hans-Georgiaen Keur-Vorst van Saxen laten publiceeren/ dat hy/ so verre als sijn over-Luytenantschap streckte/ namelijck in den Franckischen/ ende Saxenschen kreyts/ goede sorge draghen soude/ tot datter eenen nieuwen Keyser verkoren soude wesen/ vermanende allen ende een yeghelijcken tot vrede ende stillicheyt. Dit selfde heeft oock in den Rijnschen kreyts ghedaen dē 21. Ianuarij, Iohannes Phaltz-Grave by den Rijn/ Hartoge van Tweebrugghe/ die by Testamente des over-ledenen Keur-Vorstes/ Administrator genoemt ende ghestelt was: Oock heeft Philips-Lodewijc Phaltz-Grave van Nieuburch/ Administrator des Keur-Vorstendoms Phaltz uyt cracht der Guldene-Bulle (so hy seyt) den 14. Ianuarij, dergelijcke publicatie/ als boven verhaelt is/ laten doen.

Des Keysers doode lichaem is den sesten Februarij van den Hartoge vā Brunswijck/ den Marquis van Onoltsbach/ den Hartoge van Anhalt/ ende den Lant-Grave van Leuchtenberch/ midtsgaders van andere groote Heeren inde kercke gebracht/ met gevolgh van den Coninc Matthias in eygener persoon/ ende veel andere Heeren ende persoonen van qualiteyt ende grooten aensien.

De Heer Cleselius is ghecommitteert om Rutsky, ende de andere ghevanghene Hofdienaers te examineren ende onder-vraghen/ d'welck hy ghedaen heeft den 9. Februarij. Hy dreychde de gevangene met eenen scherpere ondervrager als hy was/ ten ware dat sy goetwillichlijc openbaerden alles wat haer vā des Keysers saken bekent was. D'welck als Rutsky gehoort hadde/ so heeft hy hem selvē (sijn conscientie hem aenklagende) na dat Cleselius van daer ghescheyden was/ in de ghevanghenisse verworcht. Sijn lichaem is van den Beul in stucken ghehouwen/ ende op Witten-grade begraven/ ende al sijn goet is geregistreert ende beseit. Sijnen Broeder ende Dienaer bleven noch ghevangen sitten. In de plaetse daer Rutsky hem selven het leven benomen hadde/ heeft men grouwelijck ghespooch ende ghespens gehoort ende gesien/ ja verscheydene persoonen seyden/ datse hem hadden sien rijden/ dan op eenen Bock/ dan op een Paert/ soo dat elck een oordeelde/ dat dien booswicht niet weerdich en was/ dat hem de aerde bedecken soude. Derhalven soo heeftmen sijn lichaem op-ghegraven/ tot asschen verbrandt/ ende d'assche in de Moldau gheworpen.

Verschrijvinge ende verschijninge der Keur Vorstē binnen Francfort.

HEer Iohan Sweichard Eerstbisschop van Mentz/ ende Keur-Vorst/ des Keysers Rodolphi doot vernomen hebbende/ heeft (uyt kracht van de Guldene-Bulle Caroli IV.) aen alle de andere Keur-Vorsten ghescreven/ ende bevel gedaen/ dat sy tegen den $\frac{2}{10}$. dach van Mey naestkomende/ binnen Franckfort verschijnen souden/ om eenen Roomschen Coninck te verkiesen.

Keur vorst vā Mentz comt te Francfort

Op den bestemden dach is de Keurvorst van Mentz/ in eyghene persoon binnen Franckfort aen-ghekomen/ sterck zijnde drie hondert ende sestich Man/ twee hondert peerden/ ende acht-en-veertich waghens. Tenselven daghe is oock aldaer persoonelijck gekomen de Doorluchtige/ Hooch-geborene Vorst en Heer/ Heer Ferdinand Eerst-Bisschop vā Keulen/ Keur-Vorst/ met groot geluyt ende geschal van Trom멜en ende Trompetten: In sijn gheselschap waren verscheydene Graven/ Barons/ Edel-lieden/ ende andere persoonen/ tot het getal van drie hondert en vijve/ twee hondert Paerden/ ende ettelijcke koetsen en waghens. Oock is ter bestemder tijt verschenen/ de Doorluchtige Hartoghe Iohan, Phaltz-Grave by den Rijn/ der Keur-Vorstelicker Phaltz Tutor ende Administrator, gheduerende de onder-jaricheyt des jongen Keur-Vorstes Fredrici

Als ooc andere Keur en Vorsten.

des vijfden van dien naem / den welcken hy mede bracht / verghefelschapt met vele Graven Heeren / Edele / ende veel Hof-gesins / tsamen sterck zijnde 313. persoonen / 223. Paerden / met veel koetsen ende baggagie-wagheus.

Noch is ten selven daghe te Francfort aengekomen in droef-kleederen / ende met stille Trommelen / ende sonder gheklanck van Trompetten / de Doorluchtige Vorst Iohan Georg Hartoghe van Saxen / des Heylighen Rijcx Eerst-Marschalck / ende Ceur-Vorst / hebbende in sijn gheselschap soo Hartoghen / Graven / Barons / Edele / ende andere persoonen / tot het ghetal van 489. ende 425. Paerden / negen muyl-esels / ende veel waghens.

Des Maendaechs daer nae zijnde den $\frac{2}{1}\frac{1}{1}$. May / is te Franckfort aengekomen Heer Lotharius Ceur-Vorst / Eerst-Bisschop te Trier / des H. Roomschen Rijcx in Vranckrijck / ende in het Coninckrijcke van Arelaten Eerst-Canceler / by sich hebbende een groot gheselschap van Graven / Barons / Edellieden / ende ander persoonen / tot het ghetal van twee hondert dertich / ende hondert vijf en tneghentich Paerden / ende veel waghens.

Den Maendachs avont is eerst aengekomen Adam Gans Opp-Heere van Podlits / Ghesanter des Heeren Iohannis Sigismundi Marck-Grave te Brandenburch / des H. Roomschen Rijcx Eerst-Camerlinc / ende Ceur-Vorst. Hy is in sijn koetse binnen Franckfort gekomen / zijnde een Heer by de tachtentich jaren oudt / in sijn geselschap hebbende Abraham Burg-grave ende Opp-Heere van Dona / ende andere Adelicke persoonen met hare dienaers / in alles sterck zijnde 70. Mans. 57. Paerden / 3. waghens.

Den $\frac{2}{1}\frac{2}{2}$. May is tot Francfort aengekomen Matthias, Coninck van Hongaryen en Bhemen / ende de Coninginne sijn Huysvrouwe / met groot gheselschap ende naesleep van volcke / ontrent hondert Arckebusier Ruyters / ende meer dan 200. waghens. Met sijne Majesteyt quamen ooc vele Graven / Barons / Edel-lieden / ende andere persoonen van qualiteyt / elck met hare Dienaers ende Paerden. Ende met hare Majesteyt quamen veel Gravinnen / Baronessen / Edel Jofferen / met een groot ghesleep van Camenieren. Soo dat de Coninck ende Coninghinne in alles sterc waren wel drie duysent Menschen / twee duysent Paerden / ende een groot ghetal koetsen ende vracht-wagens. Sijne Mt. hadde eenen Edelman voor af ghesonden op Franckfort / om hem by de Ceur-Vorsten te ontschuldighen / dat hy met sulck een sterck gheselschap aen quam / tegen de ordre der Bulle / die geordineert heeft / dat geen Ceur-Vorst met meer dan met twee hondert man en soude vergeselschapt zijn / komende op de verkiesinge eene Keysers. De Ceur-Vorsten niet malcanderen hier vā gesprokeu hebbende / zijn te vreden geweest / dat sijne Majesteyt met dat groot geselschap binnen Franckfort komen soude.

Het is aenmerckens weerdich / dat even voor het vertreck des Conincks Matthias uyt Praga / eenen ouden Arent / diemen in vele jaren niet en hadde sien vliegen / sich van der aerde heeft verheven / ende is gevlogen op het dack van het Coninckliјcke Paleys. D'welck verscheyden persoonen duyden te wesen eenen voor-bode / boodschappende dat Matthias (die daer Hof hielt) tot de Keyserlijcke weerdicheyt soude verheven worden.

Den $\frac{2}{1}\frac{4}{4}$. May zijn de boven ghenoemde Ceurvorsten voor de eerste reyse vergadert op het Raethuys van Franckfort / om eenen aenvanck van de keure ofte whael te doen / de Coninck Matthias en is by de andere Keurvorsten niet gekomen / want hy als Coninck van Bhemen / is de sevenste keurvorst / die gheen stemme en heeft in de verkiesinge eenes Keysers / ten sy dat de stemmen der anderer Keurvorsten steken.

Des Saterdaechs / zijnde den 26. Mey stylo antiquo, heeft de Magistraet van Franckfort / de samtlijcke Heeren Keur-Vorsten / ende hare Gesanten / die allegaer in het groot ghemack des Raedthuys op zwarte Fluweelen kussenen saten / opentlijc in de tegenwoordicheyt van veel persoonen den eedt De securitate præstanda gedaen / na de ordre der Guldene Bulle / dusdanighe eedt heeft oock stracx daer na de gantsche Burgerschap / ende de aengenomene Soldaten ghedaen / staende op de plaetse voor het Raedthuys / in het aenhooren des Conincks Matthiæ, ende der Keur-Vorsten die in de vensters van het Raethuys aen der straten laghen.

Den eedt ghedaen zijnde / hebben alle de Burgers ende Soldaten gelijckelijck hare Roers ende Musquetten los geschoten.

De

1612.

De naestvolgende dagē hebben de Ceurvorsten hare by-een-comsten gehouden op het Raethuys der Stadt/ ende sy hebben schier alle daghe gebesoigneert/ sittende allegaer nevens malcanderē aen een lange Tafel met zwart Fluweel bedeckt/ in dese ordre/ boven aen satt de Phaltz-Grave/ daer nae de Eerst-Hartoghe Matthias Coninc van Bhemen/ naest hem de Keur-Vorst van Ments/ nevens desen dē Keur-Vorst van Trier/ ende dan de Keur-Vorsten van Keulen/ Saren/ ende Brandenburch. Aen de ander zijde van de tafel saten der Ceurvorsten Cancelliers ende Secretarisen. Op bancken langs de muyren saten hare gheheyme-Raden.

Op den tweeden Junij/ s'daechs voor de keure des Roomschen Keysers/ heeft de Magistraet van Francfort met trommelen laten omme slaen ende af-roepen/ dat by lijf straffe/ alle vreemde persoonen/ die niet en waren in het gheselschap der Keur-Vorsten/ ofte harer Gesanten/ datelijck uyt der Stadt vertrecken souden.

Des nae-middachs daer aen heeft men alle de poorten toe-ghesloten/ ende toegehouden tot dat de keure des nieuwē Keysers ghedaen was.

Des Woensdachs/ zijnde den 15. Junij/ de verkiesinghe des Roomschen Coninex gedaen wesende/ soo heeft men de groote klocke/ die gemeynelijc de Storm-klocke genoemt wort/ een halve uyre gelupt/ namelijck van half sevenen tot seven uyren toe/ ende alle de Burghers zijn op het cierlijckste in haer wapenen verschenen/ haer streckende van het Raedthuys af tot aen S. Bartholomæi kercke/ als oock op andere oorden der Stadt/ aen beyde zijden der straten.

Stracx nae seven uyren zijn de Heeren Keur-Vorsten na het Raethuys gereden/ seer magnifijck ende statelijck. Als sy aldaer ontrent een uyre lanck geweest waren/ aen-treckende in besondere kamers hare Keurvorstelijcke kleederen/ soo zijn sy in de groote stove des Raedthuys by malkanderen ghekomen/ ende stracx van het Raethuys afgaende/ te Paerde geseten/ ende in volgender ordre na S. Bartholomæi kercke gereden/ passerende tusschen de Burgers die aen beyde zijdē der straten in goede ordre stonden/ de Heeren groote eerbiedinge aen doende. Voor aen zijn gegaen een groot ghetal Keurvorstelicke Adelijcke Raets-Heeren/ ende Dienaren. Nae dese volghden te Paerde der Keurvorsten van Ments/ ende van Trier Hof-marschalcken/ Iohan Philips van Hoheneck/ ende nevens hem Melchior Heere van Elten/ dragende elck in der hant een zweert in een vergulde scheyde. Na haer quamen nevens malkanderen ghereden Heer Iohan Sweichard Keurvorst te Ments ende Heer Lotharius Keurvorst vā Trier/ beyde in haer Keurvorstelijcke habijt/ binnen met Hermelen wit en zwart ghevoert/ met eenen boort van het selve velwerc onder buyten rontom den roc gaende/ ende op het hooft hadden sy een mutse van de selfde stoffe. Nae dese Keurvorsten volghden te Paerde de Erf-Marschallen des Eerst-stifts Keulen/ ende des Coninerijcx van Bohemen. De Keulsche Erf-Marschalck hadde in der handt een zweert in een verguldene scheyde/ ende de Bohemissche in eē roode fluweelen scheyde/ dese volghde Heer Ferdinandes Eerst-Bisschop van Ceulen/ Ceurvorst/ aen de rechter hant/ ende de Coninck van Bhemen/ oock als Ceurvorst/ aen de slincker zijde/ beyde ghekleedt als de boven-ghenoemde Ceurvorsten/ doch de Coninck hadde de Croone op sijn hooft. Hier na volghden/ de Heere Pleickhart van Helmstet/ des Phalsgraven Ceurvorstes Marschalck/ ende Heer Maximiliaen van Pappenheym des H. Rijcx Erf-Marschalck/ elck voor haer voerende een zweert in een verguldene scheyde. Ten laetsten so volgden de Doorluchtichste Vorst ende Heere Heer Iohan Phalsgrave by dē Rijn/ Ceurvorstelijcker Phaltz Administrator, aen de rechter zijde: de Doorluchtige Ceurvorst Heer Iohan Georg Hartoghe in Saren/ &c. in het midden/ eñ Heer Adam Gants Baron van Potlitz/ &c. als Ceurvorstelijcker Brandenburchscher Gesanter/ aen de slincker handt. Dese beyde Ceurvorsten waren gekleet ghelijck de voorle[illegible] Ceurvorstes van Branden[illegible]/ des Gesanter was geheel in [illegible]burchs Ghe[illegible] ende overmits [illegible] zwarte gekleet/ Deurluch[illegible] sijne Ceurvorstelijcke [illegible]chept in persoone niet daer en was/ soo en is den Gesanter geen zweert voor gedragen. Alle de Ceurvorsten kleederen waren eenderley fatsoen/ ende van verwe/ doch der Gheestelijcker Ceurvorsten rocken waren van root Scharlaken/ maer der Weereldtscher van Scharlaken Fluweel.

Eer noch de Ceurvorsten van het Raet-huys af quamen / soo is de jonghe Ceurvorst van Heydelberch/op een schoon wit Paerdt comen rijden nae S. Bartholomæi kercke/ ende hy is door een zijde-deurken inde kercke gelaten/alle de andere deuren geslotē blijvende. Hem was een sitplaetse bereyt op der Musicanten stellagie boven het Choor/vā daer hy sien konde al watter int Choor / ende oock in de kercke geschiede.

Als de Ceurvorstē in deser ordre tusschen de gewapende Burghers waren ghepasseert / ende tot aen de kerck-deure waren ghekomen/ soo traden sy van hare Paerden. Daer begosten stracx de Trommelen ende Trompetten haer gelupt te gheven/ een geschal makende datmen schier door de gheheele Stadt konde hooren. Als de Ceur-Vorsten in het Choor quamen/ (d'welck met kostelijcke Tapijtserije / vol gout ghewenen/ behangen was)soo nam een yeder der selfder sijn sit-plaetse. De Ceurvorst van Ments satt eerst / aen de rechter-handt des Choors : naest hem de Coninck van Bhemen / ende daer nae de Phaltzgrave : Aen de slincker zijde saten de Ceurvorsten van Ceulen/ van Saxen/ ende des Brandenburghers Ghesanter/ eñ de Ceurvorst van Trier sat in het midden. Der Ceurvorsten sit-plaetsen waren bekleet met zwart Fluweel/doch des Coninc*x* Matthiæ met gulden laken. Na datter eenighe Gheestelijcke Prelaten / ende van de voor-naemste Raedts-Heeren der Ceurvorsten in het Choor waren ingelaten/ soo heeft de Heere van Pappenheym erfüjck Onder-Marschalck des Rijcks/ Land-Grave van Stellingen/&c. de deure des Choors toe-gesloten. Doe begostmen op d'Orgel te speelen/ ende seer konstelijck Musijcke daer onder te singhen/ ende de Suffragaen van Ments quam voor den Altaer om de Misse te doen. Midtsdien sijn de Ceur-Vorsten van den Phaltz/ van Saxen / ende des Brandenburghers Gesanter opgestaen / ende met haer Hofgesin ende geselschap in een vertreck-camer ter zijden ghegaen/niet willende de Misse sien noch hooren. Als dese Ceurvorsten wederom in het Choor ghekomen waren / (namelijck na eyndinghe der Misse) soo heeftmen over luyt gesongen den lofsanck Veni creator Spiritus, &c. Dit gedaen zijnde/ so zijn de Ceurvorsten ghegaen tot den hooghen Altaer (elckes Marschalc het zweert in de schepde voor haer dragende) daer sy op den hoochsten trap bleven staen/met het aengesichte tot den volcke ghewendt. Die van Ments (staende in het midden der Ceur-vorsten) heeft over luyt aengedient de oorsake deser vergaderinghe / daer nae heeft hy den eedt gedaen/die den Ceurvorst van Trier hem voor las / nae de constitutie van de Guldene Bulle. Stracx daer na hebben van ghelijcke gedaen alle de ander Ceur-Vorsten / die van Ments haer den eedt voor-lesende : De Geestelijcke Ceurvorsten leyden de handt op de borst/ de Weereltlijcke op het Euangely-boeck / als sy den eedt deden. Die van allen ghedaen wesende / soo heeft de Ceur-Vorst van Ments twee Notarisen gevoordert/ende haer belastt / dat sy hier van Instrumenta maken souden/ d'welck sy hebben aenghenomen ende belooft te doen/ nemende tot getuygen alle de Edele ende Raets-Heeren daer teghenwoordich.

Dit alles gedaen zijnde/ soo zijn alle de Ceurvorsten wederom gaen sitten in stoelen daer sy te voren in ghesetten hadden/ midler wijle wierdt die Antiphon Veni Sancte Spiritus, met de Collecten gesongen. Als dit uyt ghesonghen was / soo zijn de Ceurvorsten/ elck in haer orden/ ghegaen nae de Keyserlijcke Capelle / anders de Ceur-camer genoemt / d'welck een lanck/ smal hooge verwulst ghebou is/ daer eenen schoonē Altaer in staet/ die met schoone zijdene / vol gout ghewrachte tapeten behangen was. Aldaer was een kostelijck gestoelte gemaeckt voor de Coninginne/ ende daer nevens sit-plaetsen voor de voornaemste Vrouwen ende Jofferen hares Hofs / al met schoone Tapeten behangen ende bedeckt / van waer men bequamelije konde sien ende hooren al watter int Choor ghehandelt wiert.

Nae dat de Ceur-Vorsten ontrent een uyre lanc t'samen int Choor geweest waren / ende elck sijne voornaemste Raedts-Heerē tot twee verscheydene reysen hadde laten binnen komen : So zijn sy opgestaen / ende in deser ordre uyt de Capelle gegaen : Voor aen ginck die van Ments/ hem volghden die van Ceiden / ende van Trier/ tusschen haer beyden leydende den Coninc Mathiam, die nu Roomsch Coninc verkoren was. Sijne Majesteyt volgden de Phatzl/ Saxen/ Brandenburch. Alle de Trompetten / Heyr-tommelen / ende

Basuy-

Basuynen maeckten groot geluyt/ alle de klocken luyden/ al het gheschut wiert afgheschoten.

Straer daer na hebben de Ceurvorsten den nieu-verkozen Keyser ghelept tot aen den hooghen Altaer/ die op den hoochsten trap gekomen zijnde/ neder knielde/ ende alle de Ceurvorsten stonden aen beyde zijden nevens hem. De Geestelijcke hieven op ende songen verscheydene Lof-sangen in het Latijn/ als Aujutorium nostrum in nomine Domini, Item de Psalm Davids/ In virtute tua lætabiter Rex, met de gebeden daer toe ghehoorende/ na het gebruyck der Roomscher kercke. Dit alles ghedaen wesende/ soo hebben de Ceurvorsten den nieu-verkozenen Keyser op den Altaer gesett/ ende gesongen den Hymum Ambrosij, beginnende/ Te Deum Laudames, &c. Ende dit is geschiet op driederley wijse/ Eerstelijck op d'Orghel/ daer nae met stemmen seer Musicael/ ten derden met de Trompett/ des Conincks/ ende der Ceur-Vorsten.

Als desen Lof-sanck geheel geeyndicht was/ soo is de eene deure teghen de rechter hant des Choors gheopent/ ende den nieu-verkozen Keyser is van den Altaer gebeurt/ ende van de Ceurvorsten door't Choor op een stellagie gebracht/ die voor het Choor in der hoochte daer toe ghemaeckt was/ met kostelijcke Tapeten behangen ende bespreydept. Op dese stellagie stonden seven stoelen met zwart Fluweel behangen voor de Ceurvorsten/ ende noch eenen wat hoogher verheven/ met gouden laken behanghen/ daer-men den nieu-verkozenen Keyser op sette. Als sijne Majesteyt ghesetten was/ soo ginghen oock de Ceurvorsten sitten/ elck in hare bestemde plaetse/ namelic Ments en Phaltz ter rechter zijde: Ceulen/ Saren/ en Brandenburch ter slincker handt/ ende Trier int midden/ recht voor den Keyser. De Phaltz hadde inder handt des Rijcx-Appel/ Saren het bloote zweert/ ende Brandenburch den Scepter.

Als de Heyr-trommelen ende Trompetten stille waren/ so heeft Heer Georg-Frederich Greiffencloe van Vollratz/ Dom-Proost te Ments en Worms/ aldus over luyt ghesproken.

Dewijle het heylighe Roomsche Rijck, door het afsterven des aller-Deurluchtichsten Vorstes ende Heeren, Heer Rudolph des andereu, ghewesenen Roomschen Keysers, hoochloveKlickster gedachtenisse, sonder Over-hooft is gebleven. Soo is het, dat de aen-wesende Heeren Keur-Vorsten, ende hare af-ghesondene Ambassadeurs (nae gebruyck der Keyserlicke rechten) in dē waehl ofte keure eenes anderē Hooft tsamen ende eenpaerlijck haer hebben vergheleken, eñ hebben den Doorluchtichstē, Grootmachtichsten Vorst eñ Heere, Heer Matthiam den tweeden, Coninc van Hungaren, Bhemen, &c. Eerst-Hartoghe van Oostenrijck, &c. tot eenen Roomschen Coninck, ende toe-komenden Keyser verkoren ende ghenoemt. Dese keure wort van weghen de Heeren Keur-Vorsten, ende hare Ghesanten, eenen yegelijcken hier mede kondich gemaeckt. Tot dien eynde; op dat alle Man de Hooch-gemelte Conincklicke Majesteyt voor eenen verkorenen Roomschen Coninck soude weten te eeren ende te houden, als dat behoort.

Nae de publicatie is wederom het gheschal der Trompetten/ ende der Heyrtrommelen aen ghegaen/ ende de Ceur-Vorsten zijn met de Coninckltjcke Majesteyt opgestaen/ ende vande stellagie ghegaen. Eerst ende voor aen ginck de Eerst-Bisschop van Trier/ daer nae de twee Weereldtsche Ceurvorsten met den Ghesanter des Brandenburgers De Phaltz des Rijcx-Appel inde handt draghende/ ginc aende rechter handt; Saren met het bloote zweert int midden/ ende Brandenburch met het scepter op de slincker hand. Na dese volghde sijne Conincklicke Majesteyt/ gaende aen sijne rechter handt de Eerst-Bisschop van Ments/ ende die van Ceulen aen de slincker handt/ doch een weynichsken te rugghe. In deser orde zijn dese Heeren met malcanderen uyt de kercke ghegaen/ voor de Hooge deure der kercke te Paerde ghesetten/ ende nae den grooten Braunefels/ het Hof sijner Majesteyt toe gereden. Aldaer sy met groote eerbiedinghe haren af-scheyt van sijne Majesteyt namen/ elck na sijn Hof gaende. Midler wijle maeckten de Trompetters ende Heyrbaucken/ groot gekryoel/ so dat het de gantsche Stadt door konde gehoort worden.

Immers Matthias II is met eendrachtighe stemmen/ sonder twist/ gheverht/ of scheuringhe/ verkoren tot een Hooft des Roomschen Rijcx/ met veel juychen ende geluck-wenschinghe van veel duysenden/ die blijde waren/ dat alles soo vredelijck was afgeloopen/ daer in voor-gaende tijden meer-maels om de verkiesinge eenes

nieuwen

nieuwen Keysers / zware krijghen ende oorloghen opgheresen zijn / ghelijck verscheydene History-Schrijvers sulcx ghetuyghen.

Als nu alles ghedaen was dat tot de verkiesinghe eenes nieuwen Keysers van nooden was/soo zijn de Heeren Ceurvorsten des anderen daechs voor den middach/op het Raethuys in de gewoonelijcke kamer vergadert/ eñ hebben met malcanderen gesproken so van andere grootwichtige saken des Rijcx / als oock ende insonderheyt van het verschil geresen tusschen de Ceurvorsten van Saxen/ Brandenburch/ ende den Hartoghe van Nieuburch / van weghen de Vorstendommen Gulich ende Cleve/&c. doch sy en hebben niet vruchtbaers besloten / noch uyt-ghe-richtt.

Na dat de keure des Keysers geschiet was/ so zijnder te Franckfort binnen gekomen veel van de voornaemste Vorsten ende Heeren des Rijcx / oock over de 90. Graven ende Baender-Heeren / die ghe-duerende de verkiesinghe des Keysers/in de naest-ghelegene Steden ende Dorpen haer hadden onthouden/ende inde Stadt niet hadden moghen komen/nae de ordre der Guldene Bulle.

Ooc is Placidus de Morua, des Paus Legaet/ daer gekomen/ sterck 26. Man/20. Paerden. Daer is oock ghekomen Balthazar de Zuniga Spaensche Ambassadeur/ met 89. Man/ ende 80. Paerden.

Den eenen Vorst heeft den anderen met statelijcke banketten gewillekomt ende ghetracteert/ ende daer zijn ettelijcke dagen lanc eenige Ridderlijcke oeffeningen gheschiet/ als jaghen / nae den rinck loopen / &c.

De Lant-Grave van Hessen was d'eerste die in de Stadt quam na gedaner keure/ sterck zijnde wel 218. persoonen/ 163. Paerden/ ende veel wagens. Hy hadde in sijn gheselschap de treffelijckste Heeren ende Edel-lieden sijnes Landts/ooc verscheydene Graven / ende nevens andere/ twee jonghe Graven van Nassou. Des anderen daechs is de jonge Lant-Grave van Hessen oock binnen Franckfort ghekomen/ met sijn Moeder eñ Suster/ ende hy is daechs daer nae met sijn Heer-Vader den Keyser ende de Keyserinne gaen begroeten: D'welck desen jonghen Vorst met so een fraeye oratie/ ende met so goede gratie ghedaen heeft / dat hare Majesteyten haer daer over verwonderden.

Tot hier toe hebbe ick ghesproken van de verkiesinghe des nieuwen Keysers/ ende wat sich daer in heeft toe-ghedragen. Nu sal ick gaen beschrijven/hoe het met de krooninge / salvinge / ende inhuldinge des Keysers/ eñ daer nae der Keyserinne/ is toe ghegaen/ soo als het selfde oock binnen Franckfort is in het werck ghestelt. Want of wel de Guldene Bulle seyt/dat de verkiesinge te Franckfort/de eerste krooninghe te Aken/ de eerste Hofhoudinge te Nurenbergh soude gheschieden: So is het dat nochtans de nieu-verkorene Roomsche Coninck / met de aenwesende Ceurvorsten/eñ der selfder Ghesanten/ om verscheydene gewichtige oorsaken/ hebben raetsaem gevonden/dat de eerste krooninghe dit mael niet te Aken/ maer te Franckfort soude geschieden/gelijck oock Anno 1562. sulcks aldaer gheschiet was. Ende Anno 1575. te Regensburch.

De Magistraet van Franckfort heeft den nieu-verkorenen Keyser vereert met eenen verguldenen Pellicaen / ende noch eenen grooten Beker/vol gouden penningen / daer de beeltenisse sijner Majesteyt op ghemunt was.

Den 24. dach Junij / wesende eenen Sondach / is bestemt tot de krooninghe des nieuwen Keysers. Daer is geschreven aen die van Aken / ende van Nurenberch / dat sy 'tghene tot de krooninghe dienstelick ende behoeftich by haer was/ dat sy 'tselfde by tijts te Francfort brengen souden. Voor het Raedthuys is een keucken van plancken gemaeckt/om eenen geheelen Osse/ na gewoonheyt/daer in te braden. Ende van het Raethuys tot aen de groote kercke / zijn de straten ten beyden zijden afgepaelt. Daer was ooc een springende Fonteyne seer konstelijck gemaeckt / als oft het eene groene ende met most bewassene holle Steen-rotse ware gheweest / daer eenen twee-hoofdighen zwarten Arent met een verguldene kroone /ende met uyt-ghereckte vleughelen op stont / in eenen grooten krans / op eenen ronden kloot. Nevens desen krans/ aen beyde zijdē des Arents/stont eenen Leeu. Op het Raethuys heeftmen de sale/die de Magistraet corts te vooren hadde laten nieuwe bouwen / toe-bereydet/ om in de selfde het Coninckllick banckett te houden. Des Coninckx Tafel wert alleen gesett in een

1612.

een uyt-steecksel met vijf trappen uyt het Sael op gaende. Daer na stonden beneden die vijf trappen de Tafelen der Ceurvorsten. Aen de rechter handt eene voor die van Ments / eene voor den Coninck van Bhemen/ende eene voor den Administrator van den Phaltz. Aen de slincker hant waren oock drie Tafelen/ eene voor den Ceur-Vorst van Ceulen / eene voor Saxen/ende eene voor Brandenburch; in het midden recht tegen over des Keysers tafel/wiert des Eerst-bisschops van Trier sit-plaetse verordineert. Nevens elcke Tafel stondt een aenricht-tafel / daer de gouden ende silveren vaten op stonden/ seer magnifijck ende cierlijc bedeckt. Den vloer deser eet-sale was met root Laken beleydt / ende boven de Tafelen was een verhemelt van gouden ende fluweelen laken. In den hoeck deses gemacks was een stellagie opgericht voor de Musiciens en̄ Speel-lieden/met root laken bespreyt.

Op Sondach den 24. Junij / heeftmen alle de Stadts-poorten toe ghehouden/ ende alle de Burgers hebben in haer vol geweer/ elck op't kostelijckste ghekleedet zijnde/alle de straten beseet/insonderheyt die strate / streckende van het Coninclick Paleys tot aen de groote kercke/daer de krooninge gheschieden soude/ die gheheel over-brugt was met stercke plancken/op dicke balcken rustende/soo dat de Coninc ende de Ceurvorsten met al haer gevolch daer over na de kercke toe ghereden zijn. De groote clocke heeft van vijf uren tot seven/ in den morgen-stont/verscheydene poosen gheluyt. Stracx daer nae hebben haer de Ceurvorsten Trier ende Ceulen in haer Ceurvorstelijc habijt / ende corts daer na Ments in eenen langen zwarten Tabbaert (latende door eenen Edel-man sijn Ceurvorstelijc cleet op den arm dragen/alsoo hy niet wel te passe en was) nae Bartholomæi kercke vervoeght/alwaer sy van de Gedeputeerde der Stadt Aken en̄ Nurenberch/in de Librie/ontfangen hebben de cleynodien tot de crooninghe dienende. Dit geschiedt zijnde/ hebben die Ceurvorsten haer Ceurvorstelijck habijt afgeleyt / ende sy hebben hare Pontificalia aen getrocken. Hier na is de Ceurvorst van Ments in een seer statelijc habijt na het Choor toe ghegaen / by sich hebbende den Dom-Proost van Ments / met twee andere Gheestelijcke Prelaten in haer Pontificael / de welcke de Croone / den Rijcx-Appel/ voor den dach brachten/ en̄ Trier het Sweert/ Ceulen den Scepter/ leggende dit alle gaer op den Cruys-Altaer voor't Choor / daer de krooninghe geschieden soude. Nevens de boven-genoemde stucken / heeft men oock op desen Altaer geleydt een zweert in de scheyde/ zijnde als eenen Turcschen Sabel/ dwelc men seyt dat eertijdts de Keyser Carolus Magnus gedragen heeft. Tusschen sevenen ende achten voor middach (terwijle dat de Geestelijcke inde kercke op alles ordre stelden) zijn de Weereltlijcke Keur-Vorsten in haer Keurvorstelijc habijt nae het Koninclijcke Paleys gereden/vergeselschapt en̄ gevolgt zijnde van vele Vorsten/ Graven/ ende Heeren/ om sijne Coninclijcke Majesteyt tot inde kercke te geleyden/ dwelc sy in dese ordre ghedaen hebben. Daer zijn eerst ende voor aen gegaen / drie van des Keur-Vorstes van Saxen Trawanten/met zwarte ende geluwe clederen cierlijc gehabitueert. Heer Maximiliaen van Pappenheym des Rijcx Erf-Marschalc volgde haer te voet met eenen staf in der handt. Desen volgde de Hof-Marschalc / elc sijne Dienaren achter hen hebbende. Hier nae quamen veel Keurvorstelijcke Raets-Heeren/ende andere Adelicke persoonen/ en̄ na dese volgden de Ghedeputeerde des Magistraets der Stadt Francfort / oock de Keurvorstelijcke Raden / ende andere persoonen van aensien/ die/ van wegen den zwaren reghen / malcanderen in soo goede ordre niet en conden volgen / als sy'sus anders wel souden ghedaen hebben. Als den reghen wat over was/ soo zijnder noch gevolgt veel Graven/ ende Heeren/te voet/ ende daer na wel 20. Vorsten te Paerde/ welcke alle te gaer te noemen veel te lanc soude vallen/ ooc mocht ic my vergrijpen in elc eē der selfder sijn behoorlicke plaetse te geven. Nae de Vorsten zijn ghereden drie Herauten nevens malcanderen/ op witte Paerden/ sy hadden yeder eenen langen witten stoc inde handt. Op hare Fluweelen casacken waren ghenaeyt de wapenen der Conincrijckē daer Matthias Coninck over was. Die aen de rechter hant reet hadde op sijnen roc de wapenen van Bhemen/ die in het midden was/ de wapenen des Conincrijcx vā Hungaren/ die aē de slincker zijde reet der anderer Conincrijcken Insignia. Dese volgde des Rijcx Heeraut alleen/dragende op sijn rock des

Rijcx Arent. Hy sat ooc op eē wit Paert/ ende hy hadde ooc eenen witten staf ofte roede inde hant. Na dese Herauten quamen te Paerde d'Administrator van den Phaltz/ in Ceurvorstelijcken habijt/ dragende in der handt des Rijcx Appel. Aen sijner zyde reet de Ghesanter des Keurvorstes vā Brandenburch/ in syn gewoonelicke cleederen/ dragende des Rijcx scepter. Na dese reet de Keurvorst van Saxen alleen/ in Keurvorstelicken habyt/ hebbende het zweert des Rijcx bloot inde handt. Hy was verciert met veel seer schoone Peerlen/ ende costelicke gesteenten/ ende voor op dē hoet hadde hy eenen seer grooten Diamant/ die seer glinsterde. Desen volghde de Koninclicke Mt. in Keurvorstelick habyt/ onder eenen schoonen Hemel/ den welcken ses persoonen des Magistracts der Stadt Francfort droegen. Aen desen Throon stonden des Rijcx wapenen/ eensdeels gemaelt/ eensdeels daer op gheborduert/ ende rontom den randt stondt met gouden Letteren gheschreven/ Matthias II. Romanorum Imperator, semper Augustus, Hungariæ, Bohemiæ, &c. Rex. Archidux Austriæ, &c.

De Coninginne was met veel Vorstinnen/ Gravinnen/ ende Iofferen ontrent een halve uyre eer de Coninck aen-quam/ met twintich Coetsen na de kercke gevaren/ ende sy satt met haer gheselschap op de stellagie daer toe verordineert/ en costelijck verciert/ na by het Orghel/ van daer sy het alles bescheydelick coste sien.

Als nu sijne Majesteyt ghecomen was tot aen het eynde der Brugge/ die van het Raethuys af tot aen S. Bartholomæi kercke was streckende/ ontrent twee voeten hooge van der Aerde verheven: Soo zijn sijne Majesteyt tot aen de kerck-deure te gemoete ghecomen/ de drie Gheestelijcke Ceurvorsten/ verselschapt met twee Suffraganen/ ende andere Gheestelicke persoonen. Eenen Suffraganer droech het Evangely-Boeck/ den anderen het Wieror-vat.

De Ceurvorst van Ments/ zijnde Consecrator, ofte die den Keyser croonen soude/ was geheel in sijn Pontificael gecleet/ ende voor hem wiert ghedragen een Crucifix/ ende den Bisschop-staf/ als oock de Coninckliicke zeghelen.

Als sijne Conincklicke Majesteyt in de kercke ghecomen was/ soo bleef hy voor den Bisschop van Ments stille staen/ tot dat de selfde een seker ghebedt/ dwelc hy sprack gheeyndicht hadde.

Dit geschiet zijnde/ soo hebben de Geestelijcke Assistenten den Coninck tusschen haer tot aen den Altaer geleyt. Het cruys/ staf/ en zegelen wierden voor haer gedragen. Voor sijne Majesteyt gingen de weireltlicke Ceurvorsten met des Rijcx-Appel/ zweert/ en scepter in de handt. Nae den Coninc volchden de Ceurvorsten van Trier ende Ceulen. Terwijle dat aldus sijne Majesteyt met de Ceurvorsten aenquam/ so heeftmen Musicaliter gesongen den Antiphon in de Roomsche kercke gebruyckelic/ Ecce mitti Angelum, &c. Voor den Altaer bleven sy een weynich stille staende/ daer nae hebben de Ceurvorsten den Appel/ Sweert/ ende Zegel des Rijcx haren Erf-Marschalcken over-gelevert/ ende schicten haer om met sijne Majesteyt te gaen sitten. Daer was na by den Altaer voor sijne Mt. ghestelt eenen leeghen bidde-stoel/ staende recht voor den sitstoel sijner Majesteyt/ beyde met gulden laken van eenen coleure behangen. Achter des Coninex stoel stonden twee andere gestoelten voor de Assistenten ofte Suffraganen. Nevens dese beyde/ een weynich achter sijner Mts. stoel/ stonden noch twee groote stoelen met root Fluweel behangen/ eenen aen de rechter handt voor den Ceurvorst van Trier/ ende eenen ter slincker hant voor den Bisschop van Ceulen. Nevens dien van Trier/ nae de Vonte aen/ waren de stoelen der Weereltlijcke Ceurvorsten/ ende nevens Ceulen der Ghesanten der uytlandtsche Princen. Als nu het Ecce mitto Angelum uytgesongen was/ so hebben de Wye-Bisschoppen den Coninc gebracht aen den nederighen bidde-stoel/ tot dien eynde aldaer ghesett/ op dat sijne Ma. daer op soude neder-knielen. Als de Coninc knielde/ so heeft de Bisschop van Ments/ die seer costelic ende cierlick ghecleedt was/ eenige gebedekens in het Latijn gesproken: Dese geeyndicht wesende/ soo hebben de Wye-Bisschoppen den Coninc op-genomen/ ende in sijnen Coninclicken stoel gesett/ daer een schoon verhemelte boven was. Als de Coninc geseten was/ soo ginghen sy ooc sitten. Midler wyle soo bereyde sich de Consecrator om Misse te doen. Soo als het Sequens gheeyndicht was/ eñ eermen het Euangelium hadde aenghevangen/ soo heeft syne Mt. het Ceurvorstelic habyt afgeleyt/ ende hy

1612. is vande Suffraganen tot voor den Altaer / daer de bede-stoel stont/ gheleydet. De Ceurvorsten van Trier en van Ceulen syne Ma.na volgende. Daer is syne Majesteyt ende de Consecrator, als ooc de Bisschoppen ende andere Geestelicke persoonen daer om-heer staende / neder ghe-knielt/ende men heefter begost de Litanie te lesen. Alsmen gecomen was tot aen het versken Vt nos exaudire digneris, soo is de Consecrator opghestaen / ende synen Bis-schop-staff in de handt houdende heeft hy over luyt gesprokẽ/ Vt hunc famelum tuum Mathiam in Regem eligere digneris, dat ghy desen uwen Dienaer Matthiam wilt weerdich achten om Coninc te verkiesen. Hier op heeft het Choor gheantwoort/ Te regamus, &c. Wy bidden u, &c. De Eerst-Bisschop voer voort/ segghende/ Vt eum benedicere, sublimare, & consecrare digneris. Dat is/dat het u believe hem te seghenen / te verhoogen/ ende te heyligen. Ende eyndelic heeft de Consecrator ghebeden / Vt eum ad Regni & Imperij fastigium perducere digneris. dat is/ Dat het u believe hem te brenghen tot de hoocheyt des Coninckrijcx/ ende des Keyserrijcx. Het Choor heeft elcke reyse hier tusschen geantwoort na het ghebruyc der Roomscher Litanyen. Dit gheeyndicht wesende/ soo is de Coninck met de Assistenten / als ooc vast yeder een/ over eynde gestaen/ende men heeft den Eerst-Bisschop de Insul op ghesett/ ende den Staf inde hant gegeven/ ende hy heeft den Coninck in het Latijn gevraeght Of hy beloofde in het algemeyne Christelijcke geloove bestendich te blijven: De Catholijcke Kercke te beschermen: De Gerechticheyt ende Iustitie te hanteeren: Het Rijck te vermeerderen: Weduwen ende Weesen te beschutten: Ende des Paus heylicheyt behoorlijcke eere te betoonen ende te bewijsen? Op yeder eene deser vragen heeft sijne Majesteyt geantwoort ja: Midtsdien is syne Mt. een weynichsken naerder tot den Altaer toe ghetreden/ ende heeft het voor-verhaelde met synen lijffelicken eedt betrachticht. De Consecrator heeft sich tot de Keurvorsten/andere Vorsten/Graven/Heeren/ende alle de omstanders ghewent / ende heeft haer in het Latijn gevraecht / Of sy haer onderwierpen de gehoorsaemheyt sijner M. sijn Rijc bestedich-den, ende of sy sijne geboden ende bevelen beloofden te ghehoorsamen? Nae de leere des Apostels Pauli / vermanende ende bevelende/ dat een yeder sich der Overicheydt onder-werpe ende gehoorsame/het sy den Coninc als den Oversten/&c. De Ceur-Vorsten/ eñ alle omstanderen hebben met luyder stemmen gheroepen Fiat, fiat, fiat. D'welc geschiet zijnde/ soo is sijne Majesteyt geleydet tot aen den legen bedestoel/ ende na dat hy daer neder geknielt was/ soo heeft de Consecrator hem de benedictie ghegheven. Doe is sijne Majesteyt ontblott om ghesalft te worden. De Consecrator heeft de Olye inde handt genomen/ ende hy heeft sijne Majesteyt voor eerst een cruyce gemaeckt boven op den schedel des hoofts/ daer na een cruys tusschen de schouderen/eñ dan aen den rechteren arm/ tusschen de handt ende den elleboge / ende soo dickwils als hy een cruyce met de Olye maeckte/ sprack hy / Vngo te in Regem, oleo sancti ficalo, in nomine Patris, & Filij, & S. Sancti. Dat is / Jck salve u tot eenen Coninc/ met de gheheylichde Olye / in den name des Vaders/ des Soons/ ende des H. Gheestes. Hier op begosten de Musicanten te singen/eñ de Consecrator salfde midler wijle des Keysers handen. Als dit alles volbracht was / soo hebben de Ceurvorsten met de Assistenten den Keyser door het Choor in de Ceur-capelle gebracht / ende hebben aldaer de Olye wederom afgevaecht/ende hebben sijne Majesteyt de oude Keyserlicke cleederen ende Pontificalia, die van Nurenberch gebracht waren/ aengedaen / welcke waren eenen goudenen Rock Caroli Magni/ knie-stevelen/ een lange Albe / daer over een langhe Stoele aen den hals hangende / ende cruys-wijs over de Borst gaende. In somma/ sy hebben hem gecleedt gelijcmen de Diaconen ofte Priesters inde Roomsche Kercke gewoon is te cleeden. In dit habijt hebben hem de Assistenten ende Ceurvorsten tot sijnen Stoel gebracht/die nu wat naerder den Altaer ghesett was/ hier heeft de Consecrator wederom de benedictie over sijne Majesteyt gesproken/ ooc eenige versen gesongen/daer de Sanghers op gheantwoort hebben. 1612.

Als dit alles voleyndet was / so hebben de Ceurvorsten Trier ende Collen / het Sweert d'welc-men seyt dat Carolus Magnes gevoert heeft / van den Altaer ghenomen/ eñ hebben het sijne Majesteyt bloot in de hant ghegheven/ende de Consecrator heeft over luyt gesproken / Acripe gladium per manus Episcoporem, &c. Dat is/ Neemt het zweert van de hant der Bisschoppen.

Daer na heeftmen het zweert in de schepde ghesteken/ ende de Weereltlicke Ceur-Vorsten hebben het sijne Majesteyt aengh bonden. Hier nae heeft de Consecrator eenen Rinc van den Altaer genomen / ende hy heeft hem sijne Mt. mompelende eenige woorden aen den vinger ghesteken: Hy heeft oock sijne Mt. den Scepter in de rechter handt/ ende des Rijcx-appel in de slincker hant gegeven / met dese woorden/ Accipe virgam virtutes & æquitatis. Dat is/ Neemt den staf der deucht eñ der gherechticheyt. De Keyser heeft stracx den Scepter over gegeven in handen van den Brandenburchschen Ghesanter/ ende des Rijcx-Appel in handen van den Administrator van den Phaltz.

Dit ghedaen zijnde / soo hebben de drie Gheestelicke Ceurvorsten de Croone van den Altaer genomen / ende gelycker hant sijne Mt. op het Hooft ghesett / de Consecrator sprekende / Accipe Coronam Regni. Neemt de Kroone des Rijcx. De Keyser van den bede-stoel opstaende/ is van Trier en Collen aen den Altaer ghelevdt/ ende in het voor-verhaelde habijt staende zwoer hy eenen eedt / ende beloofde te doen ende te houden/ al wat eenen vromen Keyser betaemde.

Dit alles volbracht zijnde in debita forma soo isser seer constichlic met stemmen ende Instrumenten ghemusiceert; in middels ghinck sijne Majesteyt ten Offer/ ende hy heeft het Sacrament in eener specye uyt der handt des Bisschops van Ments ontfangen. Hier na hebben Trier ende Collen sijne Majesteyt tusschen haer beyden ghenomen/ ende ghebracht op een hooghe stellagie / met schoon root Laken bespreydet / ende den muyr was met schoone Tapiserijen behangen. Vooraen gingen de Weereltlicke Keurvorsten met de Cleynodien des Rijcx; De Consecrator met de Assistenten/ ende Capellanen / &c. volghden in Processie na. De Geestelicke Keurvorsten hebben sijne Majesteyt neder ghesett op eenen costelicken Stoel (die daer gesett was in de plaetse des Keyserlicken stoels die te Aken is) boven schoon verhemelt/ ende de Consecrator heeft tot den nieu-vercorenen Keyser gesproken/ Sta & retine locum Regium, quam non jure hæreditario, nec paterna sucessione, sed principium electione in Regno Almaniæ tibi noueris delegatum. Dat is / Staet ende behout dese Coninckliicke plaetse/ de welcke ghy als Coninck van Duytslant vercregen hebt/ niet door erffenisse / noch oock door nae-latinghe uwes Vaders: maer door verkiesinge der Vorsten hebt ghy die erlanget. Hier na heeft de Consecrator een kort ghebedt ghedaen/ d'welck de Musicanten met een Te Deum laudames besloten hebben. Als die ophielden van speelen/ soo heeft de Consecrator in sijnen/ ende in anderer Keurvorsten naem sijne Majesteyt geluck gewenscht/ eñ hem op het hoochste ghecommandeert het H. Roomsche Rijck/ midtsgaders alle anders Vorsten/ ende staten der Menschen.

Als nu dit ooc geschiet was/ so is de Consecrator met de Assistenten eñ andere Geestelicke persoonen wederom tot den Altaer getreden: maer sijne Mt. bleef sitten/ ende alle de andere Keurvorsten bleven nevens sijne Majesteyt staende. Hier heeft sijne Mt. seven Graven/ vijf Baroenen / eñ seven Edel-lieden met Caroli Magni zweerdt Ridders gheslaghen / daer nae heeft hy dit zweerdt den Keurvorst van Saxen in handen gegeven / ende hy is van de hooge stellagie af gecomen ende tot sijnen Stoel voor den Altaer gegaen/ ende hy is aldaer gebleven tot voleyndinge der Misse. Als dit gedaen was/ soo is de Consecrator met sijn Assistenten als ooc Trier ende Collen/ door het Choor na de Sacristye ghegaen/ daer sy hare Pontificalia afgeleght/ eñ haer Keurvorstelic habijt wederom aen gedaen hebben: Ende alsoo zijn sy na den Altaer gegaen/ daer de Keyser ende Weereltlicke Keurvorsten haer verwachtẽ. Doch middler wijlen quamen daer twee Geestelijcke persoonen des Keyserlicken Stifts Aken/ regel-recht tot sijne Mt. aen/ in haer witte over-sloppen oft choor-hemden/ elck een seer costelick gebonden Boeck in de handt hebbende / uyt welcker een den eenen sijne Mt. een weynichsken las / die het selfde kuste/ ende is alsoo / na de ghewoonelicke wijse / ghe worden Canonicus des selfden Stifts.

Als nu al het boven-verhaelde volbracht was/ soo heeftmen de Kercke geopent/ ende het volck daer uyt gelaten/ stracx te voren hadde-men de houtene brugghe/ streckende van het Raethuys tot aen de Kercke/ met root Laken bespreydet / oock met bloemen ende gras bestroyt.

Wt de Kercke ismen in dese ordre na het Raethuys gegaen. Vooraen ginghen de Hof-dienaers van sijne Mt. ende der anderer Keur eñ Vorsten. Na dese volghden

de

1612.

de Raets-Heeren/ ende Edel-lieden. Nae dese volchden de Trompetters ende Heyrbaucken oft Ketel-tromslaghers / die by beurten een partye bliesen. Daer na volgden der vele Graven / ende Vorsten / alle gaer te voet. Nae dese volghden de Coninckliicke Herholden / ende nae haer de Keurvorsten / alle te voet / Trier alleen voor aen / nae hem Phaltz ende Brandenburch nevens malcanderen met den Appel ende Scepter. Na dese Saxen alleen/ met het bloote Sweert. Desen volgde de Keyser onder eenen cierlicken Hemel/ ghedraghen van eenighe Raedts-persoonen van Franckfort/ met de Croone op het Hooft/ in Coninckliicke clederen ende cieraet/ die tot desen eynde van Aken ende van Nurenberch daer ghebracht waren. Ments ende Collen volgden sijne Mt. buyten den Hemel. Daer volghden andere Geestelicke Prelaten/ ende vele andere van allerley qualiteyt.

Na dese volghdender eenige die de gouden ende silveren penningē/ met des nieuvercorenen Keysers beeltenisse ende opschrift in de grabbel wierpen/ om de welcke te crijgen elck om vlijtichst was / daer wierden eenige Menschen doot ghedrongen/ eenige de ribben in stucken. Daer zijn tweederley penninghen ghestroyt onder't volc/ so van gout als van silver. Den eenen was ontrent so groot als een oort van eenen Jochems Daler/ op den welcken aen d'een zijde gedruckt was de afbeeldinghe des Keysers met een Lauwer-crans op het Hooft / ēn in den rinc staen dese woorden/ Matthias II. D. G. H. B. Rex. Coron. in Reg. Rom. 24. Iunij, 1612. Aen d'ander zijde staet de Croone / die van boven van de Sonne/ van onderen van de Mane beschenen wort/ met dese woorden/ Concordi lumine major. Den anderen penninck was wat cleynder/ ende des Coninex beeltenisse en staet daer niet op gheprent'/ maer alleen dese woorden/ Matthias II. D. G. Hung: Bohem. Rex, coron. in Reg. Rom. 24. Iunij, 1612. Aen d'ander zijde staet de Sonne ende Mane/ ende tusschen beyden de Croone/ ende rontom staen dese woorden/ Concordi lumine major. Na dese penninc-stropers volghden de Archebusiers te paerde. Het Laken daer de lange over-brugginge mede bespreydt was/ is den Volcke prijs gegeven/ d'welck soo haestelick de handen daer aen gheslaghen heeft / dat het niet en wachte tot dat de geheele Processie gepasseert was/ maer hebbē het eenige der Heeren onder de voeten ontrocken/ gescheurt/ ende af aen stucken ghesneden.

Tegens dat sijne Mt. met de Keurvorsten op het Raethuys quamen / soo waren daer op het cierlickste toe-bereyt ende gedeckt de Tafelen daer sijne Mt. ende de Keurvorsten souden aensitten / nevens elc staende een seer costelick Buffet ofte Aenricht daer veel costelick ende constelic gewrocht gulden ende silver-werc op stont. Daer was oock een Tafel bereydet in de plaetse des Keurvorstes van Brandenburch/ met root Fluweel bedeckt/ ende een gehemelte daer bovē: maer daer en wiert geen spijse op ghesett / dewijle sijne Keurvorstelicke Doorluchticheyt daer niet teghenwoordich en was. Van ghelijcken wasser ooc een Tafel toe-bereyt voor den Coninck van Bhemen/ als Keur-Vorst/ maer dewijle sijne Mt. nu Keyser verkoren was / ende boven aen-geplaest was/ so is de Tafel ooc ongedect gebleven/ ende gheen Spijse daer op ghebracht.

Eermen aen Tafel ginck sitten/ so is de Keurvorst van Saxen / ghevolght zijnde van sijne Raden/ Edele/ ende Trawanten/ het Raedthuys af-ghegaen / ende daer te peerde geseten in sijn Keurvorstelic habijt/ met sijne Trompetters ende Trommelslagers / ende hy is ghereden na die plaetse/ daer-men des Morghens eenen grooten hoop Haver ongeveerlick festich Mudde/ ghestortet hadde. Hy heeft een Silveren Schepel in de handt ghenomen'/ ende dat met Haver gevullet / ēn met den Silveren strijck-stock af-ghestreken / ende hy heeft het een van sijn Dienaers over-gelanght/ om onder het Volck te stropen. Daer na heeft hy het silveren Schepel ende strijckstock sijnen Erf marschalc/ den Heer van Pappenheym gelangt ende hy is wederom na het Raethuys gekeert/ sijne Trompetters lustich opblasende. Soo haest als sijne Keurvorstelicke Genade den rugghe ghewendt hadde/ soo is het Volck aen de Haver ghevallen / eenighe hadden sacken mede gebracht om die daer in te versamelen. Doch sy is meest vertreden/ ēn langs der straten over al ghestropt ghewórden. De Keyser ende Ceur-vorsten hebben desen handel ende gedrangh des volcks met geneuchte aengesien vā het Raethuys af. Hier nae quam van het Raedthuys af te Paerde ghereden des Ceur-Vorstes van Brandenburchs Erf-Marschalc/ ende hy

1612.

heeft een zilveren Handt-becken / met een Giet-vat / ende een Serveete / die op een Tafel stonden / gehaelt / eñ heeft den Keyser het hant-water ghelanght / de Trommelen ende Trompetten groot gheschal makende.

Nae desen quam de Administrator van den Phaltz in Ceurvorstelicke cleederen van het Raethuys af gereden / eñ hy heeft van den Osse die geheel wiert ghebraden eenige schotelen met Spijse / gehaelt / ende hy is met de selfde nae het Raedthuys toe gekeert / de Trommelen ende Trompetten speelende. Stracx is het Volck met groote ongestuymicheydt gevallen inde Keucken daer den gheheelen Osse ghebraden wiert / ende hebben niet alleen den Osse in stucken gesneden / maer oock hebben sy in gheheel corter tijdt de gantsche Keucken / 't Spit / en Raden in stucken ghetrocken / gesneden / ende wech-gedragen. Dien boven-gementioneerden Osse was ghevult met allerley gevogelte ende visschen / oock met Hasen ende Conijnen / ende hy was aen een houten Spit gebraden / d'welc met twee groote raderen om-gedraeyt wiert / zijnde geheel / sonder dat de voeten / klauwen / hooft / of hoornen af ghesneden waren. Midler wijle hebben de Trompetten te Hove geblasen / ende teecken gegeven van aen Tafel te gaen. Nae dat de Ceurvorsten / ende andere Officieren der Croone elck haer ampt in debita forma verricht hadden / ende sijne Mt. aen sijn disch geseten was / soo gingen ooc de Ceurvorsten elck aen den haren neder-sitten / ende daer is op het aller costelickste ende cierlijckste aenghedient ghewordén / met veel guldene / silveren / ende bepeerelde vaeten / van ouden ende nieuwẽ fatsoene. In somma al de kostelicheyt van Goudt / Silver / Peerlen / Gesteenten / Gouden-laken / Tapeten / Zijde / Fluweel / Borduyrsel / ende allerley costlicheyt die desmaels te Francfort was / is eenen onweerdeerlicken schat weert geweest.

Als de Conincklicke Maeltijt aen ginc / soo heeft de costelicke op gerichtte fonteyne / daer van hier boven gesproken is / begost te spruyten / ende den twee-hoofdigen Arent / als oock de Leeuwen / ende den cloot / gaven overvloedich Wijn uyt / eerst witten / daer na rooden. Elck een die daer conde by comen / heefter van gedroncken / d'een uyt den Hoet / oft Hant / d'ander uyt Bekers / elck so hy best conde. Doch daer is veelmeer Wijns op de strate verloren geloopen ende gespilt / alsser ghedroncken is. Jae het Volck heeft d'een den anderen schier doot ghedrongen / ende vele onghesckickte Buffels hebben dese schoone Fonteyne / den Tuyn / de Leeuwen / den Arent / met de Pypen daer den Wijn door liep / af-ghetrocken / ghebroken / ende vertreden.

Behalven den Keyser ende Ceurvorsten / warender noch over de twintich Vorsten tot dese Coninclicke maeltijt genoodicht / die aen verscheydene Tafelen / beneden in het Sael seer costelic toe-bereydet / aensaten / zijnde jonghe Ceurvorsten / Vorsten / Hartogen / Lant-Graven / Marck-Graven / &c.

Noch warender in andere Camers Tafelen gedeckt voor verscheydene treffelicke Graven / Vry-Heeren / ende Adelicke persoonen / elck in besondere Camers.

Daer waren ooc in een camer vier Tafelen gheordineert / voor de af-Ghesantte van Aken / Nurenberch / Francfort / ende Collen. Maer op de Tafel van Aken en is geen Spyse ghebracht / tot een bewijs van het quaet genoegen d'welc de Keyser hadde aen den twist die in hare stadt was opgeresen. De Keyser en heeft haer ooc des maels geen audientie willen gheven.

Als het eten / drincken / musiceeren / en spelen tot over vijf uyren geduert hadde / soo is syne Mt. van den Disch opgestaen / eñ na sijn Paleys gereden / vergeselschapt met de Keurvorsten / ende andere Vorsten. Ende is also de krooninge ende het banckett des nieu-vercorenen Keysers in groote magnificentie ghehouden ende gheeyndicht.

Krooninge der Keyserinne.

NV sal ick hier by int cort verhalen de krooninge van de Deurluchtige / Hooch-geborene Princesse / Vrou Anna / Eerst Hartoghinne van Oostenrijck / des Keysers Matthiæ Huysvrouwe. Tot hare Doorlucht. crooninge was bestemt dẽ 25. dach Junij / 1612. De groote clocke wiert des Morgens vroech tot dien eynde gheluydt / ende alle de Burghers waren elck op hare plaetse in hare wapenen verschenen. Maer van weghen de lichamelijcke zwackheyt des Keurvorstes van Ments / is het uyt ghestelt tot s'anderen daechs / zijnde den 26. Junij.

Des Dincxdaechs morgens vroech ontrent

1612.

1612.

trent seven urē zijn de Ceurvorsten Trier ende Collen in haer Ceurvorstelijc habijt in S. Bartholomæi Kercke gecomen. In het Choor gecomen zijnde/ hebben sy dat selfde afgeleypt/ ende trocken hare Pontificalia of Bisschoplicke cleederen aen/ als ooc die van Ments ghedaen hadde / die wat vroeger in de kercke gecomen was. Men heeft wederom des Rijcx Scepter/ Appel/ Rinc/ ende Croone op den Altaer geleyt. Midler wijlen quamen de Weereldtsche Ceurvorsten / midtsgaders andere Vorsten/ Graven/ en Heeren met hare Raden by ende in des Keysers Paleys/ ende nae acht uren zijn sy gegaen na S. Bartholomæi kercke / meest in de ordre als op de krooninge des Keysers ghesschiet was/ behalven dat na Phaltz ende Brandenburch/ die te peerde reden/ te voete gevolcht is de Erf-marschalc vā Pappenheym/ dragende inde hant een lege scheyde. Desen volchde te Paerde den Ceur-Vorst van Saxen in Ceurvorstelickē habijt/ dragende het blooте zweerd in de hant. Na hem volchde de Keyser met de kroone op het hooft/ in sijn Keyserlicke Pontificael.

Den Keyser volchden in de twintich schoone koets-wagens: In d'eerste sat de Coninginne alleen / in de andere saten de Vorstinnen / Gravinnen / ende Adelijcke Iofferen. Waer van de voornaemste waren/ des Administrators van den Phaltz Huysvrouwe/ met twee jonge Phaltsgravinnen / der Landt-Graven van Hessen/ Mauritij, ende Lodouici Huysvrouwen.

Als de Keyserinne in de Kercke quam getreden/ so quamen de Geestelicke Ceurvorsten in haer Gheestelick habyten haer te ghemoete/ ende ghaleyden hare Majesteyt tot voor den hooghen Altaer. De Coninck ginck sitten in eenen costelijcken Stoel/ staende ter rechter hant des stoels daer hy op den dach sijner kroonunghe in geseten hadde. De Coninghinne satt in den legen bede-stoel. Des Arch-Bisschop van Ments Suffragaen bereyde sich om de Misse te doen / overmits de Ceurvorst sieckelic was. Als d'Epistel ende Sequentia gelesen waren/ soo trat de Suffragaen van den Altaer / ende de Eerst-Bisschop van Ments quam daer in eyghener persoon met de inful op't Hooft / eñ den Bisschop-staf inde handt/ sich vervoeghende voor den Altaer. Als hy recht over de Coninginne neder geseten was/ soo stont de Keyser op/ met de kroone op het hooft/ ende dragende t'Scepter in de rechter/ eñ des Rijcx-appel in de slincker hant/ is hy tot den Altaer getreden / ende hy is voor den Ceurvorst van Ments op sijn knien gevallen/ ende heeft hem gebeden/ dat het hem woude ghelieven sijne Huysvrouwe Roomsche Coninginne te kroonen. Midler wijle heeftmen der Coninginnen bede-stoel wat naerder aen den Altaer geschoven. Als de Coninck wederom tot sijn sitplaetse gekeert was/ so quamen Trier en Collen/ ende geleyden de Coninginne tot aen den bede-stoel / alwaer sy / de Ceurvorst van Ments/ eñ de Suffraganen/ met de Assistenten op hare knien vielen / ende haer gebet deden. De Consecrator vraegde de Coninginne/ Of sy begheerde Koninginne van Rome gekroont te worden? Als sy gheantwoorde hadde Iae/ soo heeft-men wederom een kort ghebedt ghesproken/ d'welck geeyndicht zijnde/ soo keerde hem de Keurvorst van Ments tot het Volck/ ende badt wederom/

Daer na heeft de Hof-Meesterinne der Coninginnen hals ontblootet/ eñ de Consecrator heeftse gesalft eerst dē hals/ ende daer na den rechteren arm. D'welck geschiedt zijnde/ soo hebben de Keurvorsten Trier ende Collen hare Majesteyt opgeheven/ eñ in't Choor gebracht/ haer volgden de Suffraganen/ ende eenige Damen ofte Vrouwen van state/ die hare Mt. een seer kostelick ende Coninclick habijt aengedaen hebben / hebbende eenen langhen steert ofte na-sleep/ den welcken hare Mt. van eenige Staet-Iofferen nae gedragen wiert. Als sy nu wederom uyt het Choor in haren bede-stoel gebracht was / ende voor den Altaer knielde / soo hebben de Geestelicke Keurvorsten gelijcker-handt een nieuwe kroone van den Altaer genomen / ende hebbense hare Mt. (de Consecrator mompelende eenighe woorden) op het Hooft ghesett / ende daer na heeft de Consecrator hare Majesteyt eenen costelijcken Rinck aen den vinger gesteken/ eñ doen heeft hy haer den Scepter inde rechter hant / ende des Rijcx-appel inde slincker hant gegeven/ met de welcke hare Mt. na dat sy de benedictie ontfangen hadde/ is gaen sitten in den Coninclicken Stoel. Stracx quam den Keurvorst van Trier/ eñ nam haer de Scepter af / ende die van Collen den Appel / ende daer nae hebben dese beyde Keurvorsten hare Majesteyt de kroone van het hooft gelicht/ eñ leydense

op

1612.

op den Altaer. Daer nae brachten dese beyde Keur-vorsten hare Majesteyt wederom aen den Altaer om te offeren. Sy schoof selfs de kussens wech/ende knielde seer devotelick op de harde steenen. Daer na setten haer de twee Geestelijcke Keurvorsten wederom in den Stoel. Midler wijle isser seer schoone Musijcke ghesongen/ ende op het Orgel / als oock met andere Instrumenten Te Deum ghespeelt.

Als dit alles volbracht was/ so hebben Trier en Collen hare Majesteyt wederom aen den Altaer geleyt/om het Sacrament te ontfanghen / dwelck sy knielende ontfangen heeft onder een specie. Nevens haer(doch eē weynichskē achterwaerts) knielden Trier ende Collen. Desen godtsdienst verricht zijnde/ so heeftmen de Coninginne wederom de kroone op het hooft gesett/ ende daer quamen eenige Vorstinnen diese op haer hooft vaste maeckten.

Hier na gingen de Geestelicke Keurvorsten wederom in't Choor / om haer Geestelick habijt af te leggen/ ende het Ceurvorstelicke aen te trecken. Midler wijle stonden de Weereldtlicke Ceurvorsten by de Coninginne. Als de Geestelicke Ceur vorsten in haer Ceurvorstelick habijt hier by gecomen waren/so zijn de Coninc ende Coninginne / met alle de Ceur en Vorsten opgestaen/eñ uyt de kercke gegaen / ende na des Keysers Hof gemarcheert/ in sulcker ordre als sy daer in gecomen waren/ behalven dat de Coninginne nu de croone op het hooft hadde/ ende met dat costelicke gouden cleet verciert was/ d'welc sy te voren niet en hadde aen gehadt. Al den wech deur regende het dapper/doch even wel maeckten de Trompetten ende andere grove Musijck - Instrumenten groot gheschal.

Op het Raedt-huys was wederom een Coninclicke Maeltijt bereydet / alles in die selfde ordre / oock met sulcken pracht eñ magnificentie toe-gaende/als geschiet was op den dach van de krooninghe des Keysers. Doch dit wasser nu besonders/ dat de Keyserinne met den Keyser aen een tafel satē/ ende nu warender mede tot deser Maeltijt genoodicht veel Vorstinnen/ Hartoghinnen/ Gravinnen / ende andere Vrouwen van qualiteyt.

Nae dat de Maeltijt geeyndicht was/ hebben de Vorsten/Graven/ende Heeren/ sijne Majesteyt ende de Coninghinne tot aen haer Paleys gebracht / ende met veel eerbiedinghe haren afscheydt ghenomen.

1612.

Op den 27. Junij hebben de Vorsten en Heeren / in de teghenwoordicheydt sijner Majesteyt na den Rinck gerent/sijne Mt. eerst/die den Rinck afgesteken heeft/daer zijn verscheydene schoone bekers ende andere juweelen verschoncken/na het ordeel der gener die als Richters hier toe gedeputeert waren. De Keyser creech den eersten ende hoochsten prijs / zijnde een verguldenLampet/weerdich geacht ses hondert Rijckschen guldens. Des selfden Avonts is de Coninc / de Coninginne/veel Vorsten / Graven / en Heeren : Als oock Vorstinnen/Gravinnen/ende Jofferen op het Raethuys gecomen/ al waer men nae den eten den geheelē nacht gedanst heeft/ tot dat den dach aen-quam. De Coninck ende Coninginne hebben eerst ghedanst/ daer na de andere Vorsten ende Vorstinnen. Den 30. Junij heeft-men in den Avont het vyerwerc aen de Meyne/tot een triumphe aen gesteken/ ende men heeft al het gheschutt los gheschoten.

Den 28. Junij heeft de Keyser een seer treffelicke Maeltijdt aen-ghericht/ tot de welcke hy den Ceurvorst van Saxen / eñ van Collen / den Administrator van den Phaltz/den Hartoge van Wirtembergh/ van Onoltsbach/ van Baden/ de Landt-Graven Maurits / ende Lodewijck van Hessen/ midtsgaders vele Graven / Barons/ende Edel lieden ghenoodicht heeft. Den 29. Junij is de Ceurvorst vā Saxen van Franckfort verreyst/zijnde geheel in het groene ghecleedt. Daer nae zijn oock d'andere Vorsten en Heerē verreyst/d'een voor d'ander na.

De Magistraet van Franckfort hadde al goet tijt een casteel van hout maken laten/d'welc buyten op de plancken beschildert was als of het vā steē ware geweest/ in het midden hadde het eenen hooghen Toorn / daer eenen twee-hoofdigen ghekroonden Arent op stondt / aen yeder een van de vier hoecken waren oock Torens. Dit casteel was alsoo gemaeckt/ dat als men het vyer in't Pulver stack / dat het over de acht duysent busse-slagen/als van Musquetten ghegheven heeft. Dit was daechs voor de crooninge in de Meyne gebracht/ in meyninge om het selfde des Avonts van dē dach der crooninge te doen aen-gaen / tot een triumphe ende vermakinge : Maer den veelvoudigen reghen/ ettelijcke dagen aen een gedurende/ heeft

sulcx

1612.

fulcx verhindert/ also dat het niet is konnen gheschieden tot op den 30. Junij des Avonts/ in de tegenwoordicheyt van den Coninck ende Coninghinne/ ende andere Vorsten/ Princen/ Graven/ Heeren/ die om het selfde bescheydelic te sien/ op schepen en vlotten in de Meyne haer begeven hadden. Daer waren oock meer andere vyeren en schiet-wercken ghemaeckt/ die van onderen upt het water op-borsten/ eñ groot ghekraeck maeckten. Al het grof geschut wiert van de Stadts-wallen ende Bolle-wercken/ als oock upt vele schepen/ af geschoten/ soo dat de heele Stadt daverde/ ende vol roocks was/ Sic transit gloria mundi.

Den 1. Julij/ zijnde Sondach/ heeft de Magistraet eñ Burgerije van Francfort den Keyser eedt van getrouwicheydt ende ghehoorsaemheydt ghedaen/ Iohan-Rupeis-Heghenmuller heeft den volcke den eedt voor-ghelesen. De Keyser staende in de Deure sijnes Hofs/ heeft den Magistraet ende Burgers belooft ende ghezworen voor te staen/ende by hare Previlegien te laten.

Den derden Julij is sijne Keyserlicke Majesteyt met de Keyserinne van Francfort verreyst nae Nurenberch/ ende van daer nae Praghe/geleydt zijnde een stuck weeghs van den Keur-Vorst van Collen/ den Administrator van den Phaltz/ Maurits Landt-Grave van Hessen/ Hartoghe van Wirtemberch/ Marquis van Onolsbach/ ende andere Heeren met haer ghesleep ende Hof-ghesinnen.

Daer zijn ooc tot een teecken van blijtschap ende gheluck-wenschinghe in verscheydene treffelijcke Hooft-steden/ groote triumphen gedaen/ als te Rome/ Weenen/ Aken/ Collen/ Brussel/ ende elders. Het soude te lanc vallen de selfde hier alle gaer te beschrijven.

Oock zijnder van verscheydene treffelijcke geleerde Mannen veel fraeye Versen ofte Carmina ghemaeckt/ van welcken allen ick dit eenige stellen sal/ in het welcke yeder Letter des naems MATTHIAS vijf-mael ghestelt is: Als oock de eerste Letteren deser woorden/ Romanorum Imperator Semper Augustus.

Maiorum Meritis Magnus Moderamina Mundi
Accipit, Augustumq́ afflictis Addit Asylum
Temporibus, Terras Trepido Turbante Tumultu.
Tali Teutonicas Typhi Tutante Triremes
Horrebũt Hostes, Hæmiq́ Habitator Hiabit
Imperium Irenes Iteram Illustrabit Imago,
Aureaq́ Aonijs Agitabitur Artibus Aetas.
Salue Seruideûm Soboles, Sãctisq́ Subinde
Rem, Regium, Regimen, Regionem, Relligionem
Iuribus Instaurãs, Incepta Iuuante Iehoua,
Sorte Serenatâ Supera Salomonia Sensa,
Annisq́ Altitonans Augustos Augeat Annos.

De Coninck aller Coningen wille desen Keyser met sijnen heylighen Geest regeeren/ ende leyden op sijne wegen/ ende nae dit tijdelijcke verganckelijcke Rijcke upt genaden geven het eeuwige ende altijdtduerende Coninckrijcke der Hemelen.

Ick hebbe dit sus wat in't langhe verhaelt upt de schriften ende af-beeldingen/ die te dier tijdt hier van in opentlijcken Druck zijn upt-ghegaen in het Latijn/ Hooch-duyts/ ende andere spraken/ hopende dat het den Leser aenghenaem sal wesen/om dat dit soodanige handelingen ende saken zijn/ die selden gheschieden.

Keur-vorst van Collen gestorven.

Den sesten Februarij is Ernestus Hartoge van Beyeren/Eerst-Bisschop van Collen over-leden. Het doode lichaem is den eersten Martij te Duyts ghebracht/ begeleydet van vele Heeren ende Edele upt den Westphaelschen Kreyts. Des anderen daechs is het binnen Collen gebracht/ende met groote Processie in de Cathedrale Kercke begraven. In syn plaetse is gevolcht Ferdinandus Hartoghe van Beyeren/ die daer te voren Coadjutor des Stifts Collen was geweest. Hy is den 12. Martij in-ghehult.

Hartoghe van Venegien over-leden.

Den 16. Julij is de Hartoghe van Venegien over-leden/ out zijnde ontrent ses-en-seventich jaren/ hy heeft geregeert seven jaer ende ses maenden. Hy is seer onversiens gestorven/ upt den raedt te Huys gecomen zijnde. In sijn plaetse

is den 24. Julij verkoren Antonius Memmius, oudt zijnde 77. jaren/ die op den 25. der selfder maent gekroont is/ ende hy is met behoorlicke Ceremonien in gehuldet/ werpende veel ghelts onder het Volck.

Vonnisse over den Ridder Angelo Badrario uyt gesproken.

DEsen Somer heeft binnen Venegien Il Consilio di Diece, oft den Hoogen Raet van Tienen/ een seer gedenc-weerdich vonnisse over den Ridder Angelo Badrario uyt-ghesproken/ d'welck ick hier in het corte verhalen sal/ om aen te wijsen hoe jeloers dat die vā Venegien zijn over hare Republijcque/ ende hoe nauwe sorge dat sy voor den wel-standt der selfder zijn dragende. De boven-genoemde Ridder Angelo Badrario is opentlick geciteert oft ingeroepen/ om te rechte te staen/ maer hy is uyt gebleven/ ende verwesen als volgt. Dat aengesien hy al voor lanck van eenen grooten Potentaet besoldinge gehadt ende genooten heeft/ om te vernemen na allerley sakē in hare Republijcke/ eñ die den selfden te openbaren: Als oock dewyle hy eenige vā hare goede eñ getrouwe ondersaten heeft afghewent/ ende beweecht in dienst des selfden Potentaets te begeven: Dewijle hy ooc meermaels met des Potentaets Dienaren by nachte heymelicke by-een-comsten ende gespreck ghehouden heeft: Soo is het dat de boven-genoemde Angelo Badrario, met al sijn geslachte in der eeuwicheyt ont-edelt wort/ ende sijnen name sal uyt de boecken der Auogario uyt geschrapt worden: Oock wort hy nu ende ten eeuwighen daghe verbannen te Water ende te Lande/ uyt alle de Coninc-rijcken/ Hartochdoemen/ Heerlickheden/ ende Schepen/ so van Oorloge/ als andere der Republijcke van Venegien gehoorende ofte gehoorsamende. Indien men hem can gevanckelick krijgen/ so sal men hem brengen binnen de Stadt van Venegien/ ende by S Marco tusschen de twee Pylaren aen een hooge luchtighe galghe hangen/ datter de doot na volcht. Daer na salmen hem met eenen voet aen de galge binden/ ende alsoo 24. uren lanck laten hangen.

Dese Seignorye heeft oock ten selven daghe laten publiceren/ dat soo wie desen Badrario in het gebiedt van Venegien conde vangen/ die soude men schencken vier duysent Ducaten. Ende wie hem in eenes anderen Heeren Lant conde vangen/ of dooden/ die soude hebben ses duysent Ducaten/ ende hy soude eenen Bandijt/ van wat staet ofte qualiteyt hy begeerde/ vryen ende verlossen: Wie hem in het gebiedt van Venegien soude herberghen oft helpen/ diens goederen souden alle gaer gheconfisqueert worden: Ende wie den selfden aen-wijst/ al ware het maer met een Briefken/ die soude de derde part sijner goederen hebben/ ende noch 500. Ducaten daer en boven/ ende men soude sijnen naem niet melden.

Indien yemandt weet waer sich desen Angeli onthout in het gebiedt van Venegien/ ende sulckes de Overicheydt openbaert/ het zy door schrijven oft andersins/ ende men Angelem door sulcke aenwysinge can krijgen/ soo sal sulcken aenbrenger twee duysent Ducaten hebben/ eñ macht hebben eenen Bandijt te vryen. Wie hem vangt ende der Overicheyt levert/ die sal beneven de boven-ghenoemde somme/ macht hebben twee Banditen te vryen/ sy zijn wie sy zijn.

Indien yemandt/ hy zy Gheestelick oft Wereltlick/ Edel of Onedel/ desen Angelo in het gebiedt van Venegien helpt oft onderhoudt/ oft aen hem schrijft in andere Landen/ die sal verbeurē alle sijne goederen. Is hy van Adel/ ende stelt sich daer na in handen der Justitie/ soo sal hy thien Jaren lanck ghevanghen sitten/ comt hy niet in/ soo sal hy ten eeuwigen dage verbannen zijn/ ende verbannen blyven: Is hy niet van Adel/ soo sal hy thien Jaren lanck op de Galeyen ghebannen worden om te roepen. Ende die sulck eenen aenbrengt/ die sal het derde deel syner goederen hebben/ ende 500. Ducaten daer toe/ ende sal macht hebben eenen Bandyt te vryen.

Wie in toe-komstigher tydt verneemt waer desen Angelo is/ ende hy der Overicheyt sulckes niet te kennen en geeft/ soo sal hy ghestraft worden/ als de ghene die hem hulpe ofte bystant doen.

Waer desen Angelo ergens in eē Stadt/ Dorp/ of Marct comt/ daer salmen stracx de klocken kleppen/ ende elck een sal ghehouden wesen sijn uyterste beste te doen/ om hem levendich oft doot te crijgen: De Gemeynte die hem krijcht/ sal eenen tijdt lanck van Tol ende Cijns vry zijn/ oock het boven-genoemde geldt en macht hebben. Maer soo eenige Gemeynte of Burgherschap hem laet ontloopen/ soo sullen

alle

alle de Officieren der selfder plaetse thien Jaren lanck in de gevanckenisse/ of op de Galeyen gheworpen worden.

Dese Bando sal alle Jare / soo lange als desen Angelo leeft/ op het pleyn by S. Marco ende aen Rialt van den Ave gader afgheroepen ende in Drucke gepubliceert worden / ende allen Officieren te Water ende Lande/ oock den Ambassadeuren in anderer Heeren Landen residerende / toe-ghe-schickt worden.

Indien men oock can vernemen in wat Heeren Landt dat sich desen Angelo onthout / soo salmen derwaerts schrijven en senden / ende hem met allen vlijt en neerstichedyt beklaghen/ende sijn Proces maken.

Venetianē verbieden kinderē te senden tot der Jesuyten scholen

Oock isser te deser tijdt een Placcaet te Venegien gepubliceert/ verbiedende allen Ondersaten der Seignorye van Venegien hare kinderen tot der Jesuyten Scholen te senden/ ende ghebiedende alle de ghene die by haer waren / in den tijdt van twee Maenden te Huys te ontbieden.

Placcaet tot na-deel des Paus.

Noch heeft de selfde Signorye verklaert crachteloos te wesen alle donationes of dispositiones die den Scholen ende Collegien der Jesuyten gegeven ofte gemaeckt waren. Als oock/ dat niemant die den Paus met eede verplicht was / eenich ampt in hare Jurisdictie bedienen soude/ voor ende al eer hy des eedts / die hy den Paus ghedaen hadde / soude ontslaghen wesen. Verbiedende ooc eenige Collecten te doen tot stuyr of voordeel van eenige Kercken/ Conventen/ of Cloosteren in de Geunieerde Nederlandtsche Provintien / alles by groote penen ende straffen.

Flagellanten of Geessel-monicken binnen Weenen.

Binnen Weenen hebben de Flagellanten of Geessel-monicken een selsaē spectakel aengericht/ gaende van de Ker[illegible]e der Capuyner tot inde Domkercke in Processie/ eñ den selfdē wech wederom te rugge/ haer selven wel dapper geesselende. Sy waren dertich paer sterck. Men heeft voor haer alle de stucken der passie gedragen/ het Sweert Petri/ Malchi Oore/ de Naghelen/ Gheessel/ Teerlinghen/ Rock/ Spiesse/ Spongie/ Cruys/ &c. Nae dese volchden de Musijckers/ ende na de selfde de Capuyner Monicken (doch dese en geesselden haer selven niet) hier nae quamen de Ambassadeurs des Paus / des Coninck van Hispanyen/ ende van Venegien/ met vele Heeren ende Officieren/ ende een ontallicke menichte van Volcke/ meer om te kijcken ende gapen / dan uyt devotie. Men seydt datter drie van dese Baals Papen gheweest zijn/ die haer selven soo gepryckelt ende gegeesselt hebben/ dat sy bezwijmden / ende met Edick ofte Wijn wederom tot ontwerpē nau en conden gebracht worden. Het ware te wenschen/ dat dese arme Martelaers indachtich waren / dat Godt de Heere spreeckt/ Te vergeefs eert ghy my met geboden der menschen, die ick u niet bevolen en hebbe Maer heeft opt Godt de Heere dese dingen van der Menschen handen gheeyscht.

Verhael vā het verdrach deser Landē met den Turckschen Keyser.

In het naest-voor-gaende boec heeft Emanuel van Meteren beschreven den aenvanck eñ aenleydinghe des Contracts tusschen den Turckschen Keyser/ ende de E.H.M. Heeren Staten der Vereenichde Nederlantsche Provintien/ in de Jaren 1611. ende 1612.

Maer lange daer te vooren is hier van meermaels eenich gewach gemaeckt gheweest. Want Amurathes de derde van dien name / Turcksche Keyser verstaen hebbende / hoe kloeckelick ende hoe manlijck / dat haer de Heeren Staten der Vereenichde Nederlanden onder het beleydt van den seer wijsen ende kloec-moedigen Prince van Oranyen/ tegens de geweldighe tyrannije des Coninck van Hispanyen ende sijner Stadt-houderen stelden/ tot bescherminghe van haer lijf ende goedt/ soo heeft Amurathes den Prince van Oranyen hulpe ende bystant aenghe boden: Maer om vele ende verscheydene redenen ende oorsaken is dit des maels verbleven/ tegens het ghevoelen van verscheydene / die oordeelden dat de Spaenjaerden ons alsoo wreedelick mishandelden als opt de Turcken de Christenen mishandelt hebben / ende dat het derhalven niet onbillick en soude zijn / dat men des eenen Turcx wreetheyt eñ bloet-storten/ door des anderen hulpe ende teghenweere soude koomen.

Dese werden in hare opinie ghesterckt ende gestijft/ doe sy saghen eñ vernamen/ dat Don Iohan, als Stadt-houder des Coninck van Hispanyen/ in dese Landen comende/ in sijne vanen eñ vlaggen schreef/

In hoc signo vici Turcas, & in hoc signo vincam hæreticos. Dat is/ Met dese Vanen ende Vlaggen hebbe ick de Turcken over-wonnen, met de selfde sal ic ooc de ketters overwinnen, verstaende door den name ketters niet alleen alle de ghene die de Ghereformeerde Religie toe gedaen waren: maer oock alle de gene die haer sonder teghen-spreken het Spaensche Jock niet onder-werpen en wilden.

Als Anno 1582. de Turcksche Keyser vernomen hadde / dat Duc d'Anjou Souvereyn deser Landen geworden was/ ende het geruchte daer nevens ginck/dat de Coninck van Vrancrijck (die al voor lanc met den Turckschen Keyser een verbont hadde opgerichtt) dese Landen teghen de Spaenjaerden te beschermen hadde aengenomen: Soo heeft hy wederom eenige Gesanten na Antwerpen aen den Hartoghe van Anjou / als oock aen den Prince van Oranyen/ ende de Heeren Staten afgheveerdicht/ om wederom te her-vatten sijn voorich versoeck / belangende een onderlinge verdrach. Des Turckschen Ambassadeurs versoeck was/ dat men achthien Turcksche Cooplieden binnen Antwerpen woon-plaetse soude gunnen / tot de welcke de Turcsche waren ende coopmanschappen / uyt Asia ende Græcia door de Middel-landtsche Zee op Marselyen/ van daer te Lande tot aen de Riviere Garonne nae Bordeaux, ende soo voorts van daer over den Oceanum nae Antwerpen souden gevoert worden. Maer dit versoeck is oock vruchteloos geweest/so dat de Turcsche Ambassadeurs van Antwerpen door Oostlant ende Polen / wederom na huys ghereyst zijn.

Mahomet de derde / Turcksche Keyser/ Sone van Amurathes / hoe wel hy dese sake niet meer ghevordert en heeft (overmidts verscheydene rebellyen ende andere zwaricheden die in sijn Coninckrijcken ende Heerschappyen outstonden) so heeft hy nochtans seer geerne ende met blijdtschap verstaen ende vernomen de nederlaghe der Spaenjaerden in dese quartieren / eñ de treffelicke victoryen die Prins Mauritius bevochten heeft. Jae / ghelijck eenige getuygen / Desen Turcschen Keyser heeft ettelicke malen ghesepdt / Indien Prince Mauritius van mijn Religie ware, ick woude hem gheern mijn Dochter ten houwelijcke gheven.

Achmet is sijnen Vader Mahomet in de regeeringe des Turcschen Keyserrijcx gevolcht/ zijnde noch heel jonck van Jaren. Sijnen Vader heeft het Rijcke in groote beroerte gelaten/ so dat desen jongen Keyser veel moeyte gehadt heeft om de rebellyen over al te dempen/ende de rebelle uyt te roepen. Twelck gedaen wesende/ soo heeft hy gepoocht vrientschap ende vrede te maken / ende te onder-houden/ met alle benabuerde Princen (zijnde van natueren een vreedsaem ende goedertieren Prince) Ja hy heeft selfs vrede gemaeckt met syne erf-vyanden den Roomschen Keyser / ende met den Coninck van Persien.

Dese saken na wensch verricht zijnde/ soo heeft Challil Passa, Opperste Admirael der Zee/desen Turcschen Keyser een duydelicke openinghe ghedaen van deser Nederlanden gelegentheyt/ macht ende menichte van Schepen / rijckdom ende treffelicken Coop-handel / als oock van de langhduerige oorlogen/ die sy teghen den Coninck van Hispanyen gevoert hadden: Hier noch by verhalende de beleeftheydt van Prins Maurits in het verlossen ende vry laten der Turcscher Slavē te Sluys: Als mede / den treffelicken slach onlangs voor Gibraltar geschiet. Ende nae verhael deser ende anderer loffelicke daden der Nederlanders / heeft Challil Passa sijnen Heere den Turckschen Keyser gheraden/ een verbont met dese Landen te maken/ende met haer te traffiqueren: Maer toe de Turcksche Keyser des te meer geneycht was/ om dat hy verstondt/ dat de Vereenichde Nederlanden niet alleen vyanden en waren des Coninck van Hispanyen/ maer ooc des Paus van Rome. Hy heeft belast datmen met den alder eersten aen de Heeren Staten schrijven / eñ haer noodigen soude hare Gesanten te senden aen sijn Hof / haer beloovende goede audientie/ alle beleeftheyt / ende bevorderinghe in't ghene dat sy souden voor-draghen.

De voorseyde Challil Passa heeft noch al naerder informatie genomen so van eenighe Slaven, die door Prins Maurits te Sluys verlost ende in vrydom gestelt waren/ als oock van eenighe Granadynsche Turcken/ onlancx uyt Spanyen seer wreedelick verdreven. (der welcker veel duysenden in het Turcsche Rijcke woonplaetse ghegheven is) Oock heeft desen Challil Passa by sich ontboden eenige Nederlantsche

sche

1612.

sche Juweeliers/ ende andere/ die eenige Jaren lanc te Constantinopolen gewoont hadden/ uyt welcker mont als hy van de gestaltenisse deser Landen/ ende der selfder krijch tegen Spanyen volcomelick is onderrichtt gheweest: Soo heeft hy uyt last syns Heeren aen de Heeren Staten geschreven den brief/ die Meteren ghestelt heeft in syn XXXII. Boeck/Fol 667.d. geschreven Anno 1611. in de maendt d'Abih of Dauer.

De Heeren Staten desen Brief ontfangen hebbende/ hebben nae rype deliberatie goedt ghevonden/ op dese vriendelicke noodinge/ eenen Orateur nae Constantinopolen te senden/ eensdeels tot verlossinge der Slaven (die in grooten getale uyt dese Provintien op de Galeyen/ eñ elders in het Turcksche Rijcke gevangen lagen/ ende welcker getal dagelicx vermeerderde) Ander deels tot bevoorderinghe van den Coop-handel/ daer in deser Landen welvaerdt grootelicx is bestaende. Vele treffelicke Cooplieden deser Landen/ die wisten wat profijt dat desen handel gheven soude/ als oock vele goede Lieden/ welcker vrienden ende bloet-verwanten in slavernye eñ gevanckenisse saten/ hebben de E. H. M. Heeren Staten hier toe seer aen-gepooret/ die eyndelic mede overleggende/ dat om gelycke redenen al voor vele Jaren/ oock andere Coningen ende Republycken van Christenrijck/ met den Turck vrientschap gemaect hadden: hebben besloten na Constantinopolen aenden Turckschen Keyser te senden den wel-bedrevenen/kloecken/ wysen/ ende verstandigen Heer Cornelis Haga. die al voor ettelicke Jaren Turckyen hadde door-reyst/ ende corts uyt Sweden ghecomen was. Hem zijn tot geselschap ende gevolch byghevoecht thien persoonen/ ende eenighe schoone presentē/om daer mede den Turckschen Keyser te vereeren. Want het is van ouden tijden heer een wijse ende ghebruyck/ dat niemandt voor de Orientaelsche Coningen comen en mach/sonder geschencken.

Reyse ende aencomste des Ambassadeurs Haga in Turckyen

So heeft dan Haga tot dienst sijnes Vaderlants de reyse na Turckyen aen-genomen in Septembri Anno 1611.

Hy hadde voor hem genomen te reysen door Hongaryen te Lande/ maer also hy in dit sijn voor-nemen door de Pensionarisen des Paus ende Coninck van Spanyen/ die tot Weenen in Oostenrijck het hoochste ghebiedt hebben/ verhindert is geworden. Soo is hy genootsaeckt gheweest zijn reyse te nemen door eenen weynich bewandelden wech/door het gebiedt des Eerst-hartoges Ferdinandi vā Grats/ in wiens handen hy gevallen is/ die hem scherpelic heeft doen examineren/ eñ hadde hy gekont/hy soude hem het voortreysen belett hebben. Van daer is die voorschreven Heere Ambassadeur voorts ghetrocken op St. Vijt in Istria, ende daer is hy gevallen in de handē vande Vscocchem (dwelck sijn Strate-schenders ende Roovers in Dalmatia) uyt welcker handen hy ende sijn volck/behendelic zijn ontcomen. Van daer is hy voort getrocken te water van't eene eylant op't ander/ende veel perijckelen ende ongemack/(also het in die quartieren eenen extraordinaris harden Winter was) over-komen zijnde/ is hy eyndelijck naer een reyse van ses Maenden ghelucklichlick tot Constantinopolen aen-ghekomen.

Haga en vint het te Constanti nopolen so niet gestelt als hy verhoopt hadde.

Als hy de Orateur Haga te Constantinopolen meynde ghewillekomt ende met eerbiedinge/ nae behooren/ ontfangen te worden/ soo is hem geheelick het weder-spel bejegent/ bevindende veel eenen anderen staet aldaer/ als hy/ ende die hem uytgesonden haddē/vermoeden/eensdeels overmits Challi Bassa Overste Luytenant ofte Admirael der Zee/ die dese sake ten hoochsten ghevoordert hadde/ even twee Maenden te vooren van sijn offitie was ontslagen/ niet om eenighe misdaet/ ofte met ongenade: maer om dat het dē Turckschen Keyser belieft hadde dit offitie Mahomet Passa, die sijn Dochter getrout hadde/te geven. Waer mede den Challi Passa veel authoriteyts benomen was/ ende nu als privaet levende/ dese sake niet so wel en conde bevorderen/ als hy wel wenschte. Doch tot dit voor-verhaelde isser noch by gecomen(dwelck wel het principaelste ende gewichtichste was)dat de Orateurs van Vrancrijc/ Groot-Britannyen/ ende Venegien aldaer residerende/ door alle middelen gepoocht hebben de Nederlantsche sake by alle de Visieren ende groote Heeren aen des Turckschen Keysers Hof/ verdachtsaem ende vuyl te maken/ ende alsoo den voortganck der selfder te beletten/daer toe gedreven zijnde door de liefde van haer eygen profijt/wel merckende indien dese sake met de Nederlanders haren voort-ganck name/ dat sy daer door

1612.

groote schade in hare consolaetschappen
souden hebben te verwachten/ dewijle nu
eenige Jaren herwaerts de Nederlandt-
sche schepen daer hadden eenigē handel ge-
dreven/ eñ dat onder den naem ende banie-
ren van Vrancrijc eñ Engelant/ waer van
die Ambassadeurs ghewoon waren hare
consulaten/ ofte profijten ende goet gewin
te trecken. Oock vreesden sy seere / dat
onse natye verlof hebbende om daer vrye-
lick te trafiqueren/ dat sulcx tot groot na-
deel van hare natyen ende negotyen strec-
ken soude/ Jae dat onse natye/ als op an-
dere plaetsen gheschiedt is / al den Coop-
handel tot haer trecken soude / eensdeels
door hare behendicheyt in den Coophan-
del/ ander deels oock om dat sy met min-
dere onkosten hare Schepen konnen uyt-
reyden : Meynende/ dat gelijck waer des
Turcschen Keysers paert sijnen voet sett/
dat daer geen gras meer en wast / nae der
Turcken spreeck-woort : Dat oock waer
onse natye hare Banieren laet vliegen om
te negotieren / sy andere Natyen haren
groey ende wasdom is verhinderende.

Dusdanige calõnien stropden oock de Portugesen te Bantam ende over al in Oost Indië/ als de Nederlanders daer eerst quamen trafiquerē

De boven-verhaelde Orateurs hebben
van dese Landen veel calomnyen gespreyt/
seggende dat sy maer zeeroovers en warē/
ende afvallige rebellen. De Orateur des
Coninckx van Hongaryen hielt de hant aen
met de andere Ambassadeurs / alles be-
denckende ende doende wat hy eenichsins
konde ofte vermocht / om de Hollanders
uyt Turckyen te houden: Ende sy hebben
soo vele te wege gebracht/ dat vast alle de
gemoederen der grooter Heerē des Turc-
schen Keysers van onse Landen vervreemt
ende afgetrocken wierden. Ende also het
Hof-ghesin des Turckschen Keysers seer
met de gelt-sieckte ghequelt is / ende der-
halven met geschencken ende gaven lichte-
lick is te corrumperen / soo en hebben de
boven-verhaelde Ambassadeurs geen gelt
ghespaert / maer hebben ettelicke duysent
Ducaten te coste geleght om te weghe te
brengen/ dat den Nederlantschen Orateur
re infecta soude moetē vertreckē/ tot groo-
te disreputatie ende verkleeninghe deser
Landen/ ende tot groote vrolickheyt ofte
blijdtschap harer vyanden.

Der Staten Ambassadeur Haga heeft
sich teghen alle die Machinatyen ende be-
hendige tegen-sportelingen/ seer wijselick
gedraghen/ ende met groote couragye ge-
opponeert / ende met der tijdt de sake soo
verde ghebracht/ dat de Chaymachan (dat
is te segger de Vice-Roy, welcke was Ma-
homet Bassa Visir, zijnde eenen Eunachus, die
de plaetse van den Nassouf Passa, Opperste
Visir, doe ter tijt in Persia wesende/ bewaer-
de) hem toe-seyde ende beloofde audientie
te doen hebben by den Turckschen Key-
ser.

Als de Orateurs ofte Ambassadeurs van
Vrancrijck/ Groot-Britannyen/ Honga-
rien/ Venegien/ eñ andere dit vernamen/
ende wel merckten dat sy het qualick sou-
den cunnen verhinderen/ so hebben sy uyt-
ghestropt / dat Haga maer eenen Nuntius
ofte Door-bode en was/ ende dat de rech-
te Orator noch op komenden wech was/
mede brengende veel schoone ende treffe-
licke geschencken. Meynende daer mede
tijt te winnen/ ende te veroorsaken dat de
sake voor eenen tijdt lanck in bedencken
genomen ende opgeschovē soude worden/
ofte immers ten weynichsten soo veel te
wege te brenghen / dat Haga maer als een
privaet persoon ofte Nuntius soude audien-
tie verkrijgen/ ende niet gelijck-men daer
gewoon is anderer Potentaten Gesanten
te ontfangen. Jae sy hebben oock de sake
soo wijt gebracht/ dat de Chaimachan hem
geen andere audientie toe-seggen en wil-
de by den Turcschen Keyser / dan als Pri-
vatum, ende sonder eenige ceremonien/ ofte
uyterlijck bewijs van eere.

D'Ambassadeur Haga dit aen-gheseydt
zijnde / liet den Chaimachan aen-segghen/
dat hy liever zijn hooft wilde verliesen/
als dat sijnen Heeren ende Meesters soo-
danige cleynicheyt ende verachtsaemheyt
soude aen-ghedaen worden/ tot groote
vreucht ende triumphe van de vyanden
der selfder. De Chaimachan siende de cloec-
moedicheydt ende vaste resolutie van den
Ambassadeur Haga, ende daer benessens
tot verscheydene reysen van Challil Passa
onderrichtt ende beredet zijnde / soo heeft
hy hem eyndelick toe-geseyt ende belooft/
dat hy audientie hebbē soude in debita for-
ma by den grooten Heere/ ofte Turcschen
Keyser / het welcke oock gheschiedt is op
den eersten dach vā Mey des jaers 1612.
tot groote eere eñ reputatie van dese Lan-
den/ zijnde doe ter tijdt de Turcsche Key-
ser alleen tot desen eynde vā Scutari (in Asia
gelegen) in't Serraglio te Constantinopo-
len over-gevaren / welcke solemniteyt al-
dus is toe-ghegaen.

D'Ambassadeur Haga wiert te Hove ge-
haelt by den Spahiler-Aga, welcke de Op-
perste

1612.

perste is van alle de Ruyterye / ende by den Siaus Passa, Overste van alle de Edel-lieden des Hofs/vergeselschapt zijnde met hondert Siausen/ alle te Paerde/soo als-men de Ghesanten van de Aller-grootste Monarchen ende Coninghen gewoon is te Hove te halen.

Den Ambassadeur hadde sijn ordinarise suite ofte ghevolgh/vermeerdert met sommige Nederlanders/ die doen ter tijdt tot Constantinopolen waren / ende door occasie van seker Schip uyt dese Landen/ leggende aldaer inde Haven / ende boven dien met sommige goede vrienden/ so van de Inwoonders/als ooc van andere Natien / eertijdts sijn goede bekende / waer door die eere van dese Landen tot groot contentement soo van den grooten Heere/ als van alle die Bassas volcomentlijck is bewaert gheweest.

De oude Capiteyn Bassa, heeft den Ambassadeur / tot een teecken van groote affectie / doen rijden op sijn beste lijf-paert/ seer pompeuselick getoomt ende gesadelt/ waer inne de Turcken boven alle andere Natien voornemelijck haren pracht ende macht toonen/ende reden in dese solemniteyt met paren voor uyt alle de voorschreven Siausen ofte Edel-lieden van den grooten Heer / seer costelijck gecleedt met rocken van Goude-laken / Fluweel/ende Satijn. Nae de welcke volghden hare Dienaers eñ sommige Janitsers te voet gaende met twee Dragomans / dat is/ Tolcken ofte Tael-mans/ te paerde/ende achter de selve quam den Ambassadeur Haga, vergeselschapt met de voor-gemelde Spahiler-Aga, ende Siaus Bassa,ende met sijn eygen gevolgh/ die als Edel-lieden/na de wijse aldaer/mede de hant kussen van syne Majesteyt/rijdende alsoo met grooten toe-loop van volcke/ naer het Sarralio ofte Paleys van den grooten Heere.

Comende binnen de eerste poorte van het Sarralio, heeft de Siaus Bassa onsen Ambassadeur verlaten/ende is voor uyt gereden om de Bassas van sijn comste te verwittigen/ende stonden in dese eerste poorte ontrent sestich Capitsis/ welcke Poortiers van den grooten Heere zijn/ met eenen Capiteyn over haer / om de wacht te houden.

Daer na gecomen zijnde voor de tweede poorte van het Sarralio, is den Ambassadeur Haga van den Paerde gestegen/ gheleyt zijnde onder de armen vanden Peichis Bassa. Overste vande Lackeyen / die in't Goude-laken gekleet was / ende ampts-halven ghewoon is de gheschencken voor den grooten Heere te brenghen. Voor dese tweede poorte stonden ontrent 100. Capyesis met vier Capiteynẽ/ de wacht houdende : ende in't poortael waren ontrent 300. Soubbassas, welcke Capiteynen van de Janitsers zijn/ende hooge witte pluymen in forme van Pau-veders op't hooft draghen. Hier stijghen alle de Bassas van haer Paerden/ ende gaen te voet in Divano, t'welc is de Raet-kamer / daer alle de Bassas met den eersten Vesier, representerende den Persoon van den grooten Heere/ vier dagen te weke openbare audientie gheven/ende alle saken van't gantsche Rijck ordineeren.

Voor dese poorte gepasseert zijnde/stonden in ordre onder twee lange Galeryen/ met Marmer pylaren onder-stut zijnde/ aen d'een zijde de Ianitser Aga, die Overste over alle de Janitsers/ ende al het Voetvolck van gantsch Turckyen is/met thien duysent Janitsers : Aen d'ander zijde de Spahiler-Agas , oft Overste van de Ruyterye/met twee duysent Spahi ofte Ruyters/ dit alle gader met ghebogen hoofden/nae de maniere van de Turcken / onsen Ambassadeur voor-by gaende/ reverentie deden/ ende weder van hem ontfingen. Hier wiert den Ambassadeur bejeghent ende ontfangen van den Kihaia oft Stadt-houder/ over alle de Capitsis / ende van den Siaus Bassa zijnde beyde seer groote personnagien. Dese hebben hem geleydt in Divano, voor hem gaende elc met eenen langen Silver-vergulden staf inde hant/ende seer pompeuselijck ghekleedt/ met rocken van Gouden-laken/ het welcke de meeste eere is / die-men aldaer te Hove yemandt can aen-doen.

In Divano waren geseten den Chaimachan met alle de Vesiers Bassas , welcke de Hoofden ende Opperste Raedts-Heeren van den grooten Heere zijn. Tegen over den Chaimachan wert eenen Stoel ghesett voor onsen Ambassadeur. Aen sijn rechter zijde/ die by de Turcken voor de onweerdichste ghehouden wort/ als zijnde onder het zweert van andere / satten Machomet Bassa Admirael vã der Zee/ in ondertrouwe staende met de outste Dochter vanden grooten Heere. D'Ahut Bassa getrout met des Vaders Suster vanden grooten Heer Iosef-Bassa, Chelil Bassa, eñ de Nischanzi Bassa, getrout

1612.

1612. ghetrout met de Nichte van den Heere/ wiens offitie is den naem van sijne Majesteyt te schrijven op alle de Placcaten ende publijcke Instrumenten die van wegen sijne Majesteyt uyt-gaen. Aen d'ander zijde van den Chaimachan, een tamelijcke groote spatie open ghelaten zijnde/ waren ghesetén de twee Cadilescher ofte Opperste Rechters van het gantsche Rijc van Turckyen/ ende op een banc appart/ den grooten Thresorier/mede Vesier zijnde. Hier beneffens in een Camer appart saten ontrent 300. Secretarisen vande Finantien / elck de rekeninge houdende van een besonder Provintie / ende onder haer hebbende verscheyden klercken.

D'Ambassadeur Haga eenen tijdt lanck met de Bassas ghediscoureert hebbende/ soo zijnder vier Silveren ronde Tafelen in-ghebracht/ daer van de eene ghesett is tusschen onsen Ambassadeur eñ den Chaimachan, de andere voor d'ander Bassas/ de derde voor de Cadileschers ende Thresorier / de vierde voor de Nischansi Bassa. met den sijnen / ende zijn alsoo seer feestelijck met seer veel gerechten onthaelt gheworden / uyt groote Porceleynen Schotelen/brengende niet meer als een gerechte seffens / op de Duytsche maniere/etende onsen Ambassadeur aen eene Tafel met den Chaimachan, den Capiteyn Bassa, ende Dahut Bassa. In't midden van de Maeltijt werdt yeder vande Bassas / ende onsen Ambassadeur uyt gouden Schotelen te drincken gegeven Sorbetta, d'welck is eenen dranck van Water / Sucker / ende Limoen-sap gemaeckt / ende met Ambre Musous gemengt/ende en droncken daer na niet meer/ alsoo de Turcken seer sober in het drincken zijn / ende gheenen Wijn onder de groote Meesters ghebruyckt en wort. De Mutpac Emini, oft Opperste van de keucké des Turckschen keysers/hebbende onder hem meer als twee duysent Dienaers/die in de keucken dienen/stont voor de Tafel om te dienen / ende nevens hem waren noch ontrent hondert Tseschnegers oft Proevers / alle-gader met gouden rocken/de Tafels dienende ende aenrechtende: Van dese worden de Beies, dat is Gouverneurs van de steden/ ende Baroenen gemaeckt.

De Chaimachan gaf onsen Ambassadeur uyt yeder Schotel die daer opgedraghen wert/ het eerste. Onder-tusschen werden de Edel lieden ende hare Dienaers onder een Galerije appart getracteert/ met ontrent drie hondert Gherechten: Voorts werden oock ghetracteert de Janitsers/ de Spahi, ende andere gegageerde van den grooten Heere. Ende koste dese Feeste ende Maeltijdt ontrent ses duysent guldens/ soo als de Thresorier de selve in rekeninghe bracht.

De Maeltijt (die ontrent een ure duerde) gedaen zijnde/is d'Ambassadeur Haga een weynich tijdt daer nae op-ghestaen/ ende nae ghebruyck aldaer de Bassas begroet hebbende / is hy uyt de Divano vertrocken/ om ter audientie te gaen/t'welck met dese navolgende solemniteyten is toe ghegaen.

Buyten Divano comende/stonden aldaer aen de rechter hant/de voor-gedachte Kihaia, ende de Siaus Bassas, vergheselschapt met drie hondert Capitsis, ende vijf hondert Siaussen / wachtende op des Ambassadeurs komste. Aen de slincker hant was de Cancelier van't Rijck geseten/ met ontrent hondert Secretarisen / die alle-gaer op-stonden / om den Ambassadeur te begroeten. Ende hier is de voor genoemde Perchis Soubbassa hem komen ontfanghen/ ende leyde hem aen een banck met Tapijten behangen / alwaer hy neder gheseten zijnde met de Edel-lieden die hem vergeselschapten/ om de handt vanden grooten Heere te gaen kussen/soo zijn hem vanden Chasnader Bassa, die groot Thresorier vanden schat van buyten is/ toe-gebracht 14. rocken van Brocado/ oft Gouden-laken/ maer des Ambadeurs Rock was ghenomen uyt den schat van binnen / ende dat door sonderlinghe gonste: Dese Rocken zijn den Ambassadeur ende sijne Edel-lieden onder de Mantels aen-getrocken/ by den Oppersten van die dẽ schat bewaren/ dien de Italianen noemen Capo della guardarobba. Hier nae is de Chaimachan met alle de Bassas Vesiers, een voor een ghegaen na de camer van audientie/daer de groote Heer ghesetén was: Ende onsen Ambassadeur op-staende om de selve te groeten / ende wederom van haer de groetenisse t'onfangen/ is haer dadelijck na-gevolght/ geleydt zijnde / als voren/tot aen de poorte. Voor de Camer van audientie stonden onder een Galerye / seer costelijck van Marmer pylaren/ eñ met Marmer gheplaveyt / aen d'een zijde ontrent twee hondert Tseschnegers, met den Tseschneger Bassa, die de Spijse voor den grooten

Heere

Heere op-dragen. Aen d'ander zijde stonden ontrent hondert Bauuchi ofte Camerlinghen/ die daghelijcx op den dienst van den grooten Heere passen.

Op de rechter zijde onder een lange Galerije werden alle de geschencken/ die Haga den Turckschen Keyser presenteerde/ openbaerlijck ende voor al de Weerelt ten toone ghehouden/ by de Capitsis/ elck stuck/ soo groot als kleyn/ appart/ yeder by een besonder Capitsy/ eñ dat nae de gewoonte van die Landen/ om alsoo den monster te grooter te makē/ dewijle het voor groote eere ghehouden wort/ dat vele Capitsis de gheschencken ghedraghen hebben/ die ordentelick met de gheschencken een voor een voor by den grooten Heere ofte Turckschen Keyser gaen/ sijne Majesteyt de selfde vertoonende.

Presenten die Haga den Turckschen Keyser heeft vereert.

De presenten die voor dat mael door Haga zijn ghepresenteert/ waren dese.

Voor eerst drie Paradys voghels, die-men schatte op twee duysent Daelders, die de Keyser met groote verwonderinghe aenghesien heeft.

Item twee schoone Bekers van Cristal de Montaigne.

Item vier Bekers van Peerle-moer ende visch-been, seer constelic ghemaeckt.

Item veertich stucken Atlas, van allerley verwen.

Item vijf stucken schoon fluweel.

Item vijf stucken Damast.

Item vijf stucken Dobijn, ofte Syden Bombasijn als Camelot, ende vyve sonder water of wolcxken.

Item eenen Staf van Elpen-been een elle lanc, constelick ghedraeyt, ende met allerley constelick ende schoon bloem-werck verciert.

Item eenen Papegaey, so aerdich in een Cristal besloten, datmen niet sien en conde hoe hy daer in ghecomen was.

Item eenighe dosynen Handtdwalen ende servetten van een seer schoon ende constelijck Damastwerck.

Alle dese gheschencken zijn den Turckschen Keyser seer aenghenaem gheweest.

Nu sal ick voorder verhalen hoe dat d'Ambassadeur Haga is onthaelt geweest.

Voor de Camer van audientie stonden twaelf Capitsis Bassas/ met Silver-vergulden Staven/ die met paren eerst den Ambassadeur/ eñ daer na sijnen Drageman ofte Tolck/ met alle sijne Edel-lieden onder de armen geleydt hebben/ tot voor den grooten Heer/ om sijne Majesteyt de hant te kussen. Sijne Majesteyt was gheseten onder een seer costelijck Tabernakel/ rustende op vier Marmer colommen/ ende een weynich verheven van der aerde/ in forme van een groot lict de camp; dienende voor eenen stoel/ bekleedt met seer kostelijcke gouden Tapijten/ die so door-wrocht ende besett waren met Diamanten/ Robijnen/ Peerlen/ ende andere costelijcke ghesteenten/ dat het eenē Hemel vol sterren scheen te wesen/ staende neffens sijne Majesteyt eenen Schrijf-koker met seer schoone steenen verciert/ ende de gantsche Camer beleydt zijnde met seer costelijcke Tapijten/ met verheven Goudtbloem-werck/ op een root karmasynen Fluweelen gront. Het dack in forme van een rondt Tabernakel/ seer kostelijck met goudt bekleet/ met verscheyden Lover-wercken. Men estimeert dese Camer/ die niet seer groot en is/ soo als men de selfde ten tijde van solemnele audientie verciert/ een Million Hongherschen Ducaten weert te wesen.

Na dat onsen Ambassadeur by den grooten Heere was gecomen/ So heeft een van de Capitsi Bassa den Rock van sijne Majesteyt opghelicht/ den welcken d'Ambassadeur neder buyghende ghekust heeft/ ende daer na gedaen hebbende de ghewoonelicke reverentie aen sijne Majesteyt/ soo hebben hem twee Capitsis Bassa achterwaerts gheleydt op d'een zijde vande Camer/ daer een sit-plaetse in den muer uyt-gehouwen/ ende met kostelijcke Tapijten/ ende kussens bereyt was. Maer ten is daer gheen ghebruyck/ dat eenighe Ambassadeurs haer neder setten. De twee voor-noemde Capisis Bassas bleven beneffens onsen Ambassadeur staende/ ende daer nae wert oock de Dragoman voor den

grooten Heer gheleydt / ende wederom te rugghe by den Ambassadeur ghebracht/ daer na de twaelf Edel-lieden/ elck beson-der een en een vervolgens. Dit ghedaen zijnde/ las den eersten Vesier ofte Chaimachan een Supplicatie voor den grooten Heere / inhoudende kortelijck / dat sijne Majesteyt ghelieven mocht soodanighen Ambassadeur gratieuselijck audientie te verleenen.

Daer nae heeft onsen Ambassadeur sijn propositie ghedaen in Latijnscher sprake. Die by den Dragoman terstont vertollickt is gheworden/ op Turcx/ ende nae dat den Ambassadeur sijne brieven vã Credentie/ met de voorsz. propositie by geschrifte ge-stelt / in een sacrken van Gouden-laken nae't gebruyck aldaer / door sijnen Tolck aen den Chaimachan over gelevert hadde/ soo is hy (doende wederom de gewoone-lijcke reverentie aen sijne Majesteyt) ter camer uyt geleyt/ tredende achterwaerts/ sonder dat sijne Majesteyt oft yemandt van de Bassas yet gheantwoort hebben/ wesende sulcx aldaer geen maniere / ende is alsoo voorts gegaen / tusschen een groo-te menichte van Hovelinghen ende toe-sienders / tot buyten de voorsz. poorte/ groetende aen weder-zijden den Ianitser-Aga, ende Spahiler Aga, eñ van haer/ midts-gaders van de Janitsers ende Spahi/ we-der gegroet wordende. Het is te verwon-deren/ dat in dit Turcksche Hof/ als men raedt-houdt (t'welck ordinaris vier dagen ter weke ghesschiet) aldaer vergaderen by de dertich duysent Menschen / alle gagie treckende van den grooten Heer/ ende die sijne Majesteyt midtsgaders de Bassas ten dienste comen: daer staen met so groo-ten silentie/ dat het meer schijnen houtene Beelden te zijn dan Menschen.

Als nu onsen Ambassadeur met sijn suite weder te Paerde was/ soo heeft men haer doen op een zijde gaen / nae't ghebruyck van alle andere/ om de Court ofte het Hof vanden grootē Heere te sien voorby mar-cheren/ tot een eere vande Ambassadeurs/ eñ bewijs van de grootheyt deses Hofs. Eerstelijc quamen alle de Janitsers/ (zijn-de ontrent thien duysent in ghetale) met groot ghedruys de poorte uyt gheloopen/ ende marcheerden alsoo voor-by/ wel in't habijt/ maer sonder geweer. Hier navolg-den ontrent 500. Salachijs ende Bulucbassus, welcke zijn de Corporaels eñ ander Offi-cieren van de Janitseren. Daer nae on-trent vier hondert Soubbassis met hooghe witte pluymen op't hooft/ ende zijn Capi-teynen die onder andere staen. Hier nae volghde te Paerde de Stampel Aga, zijnde de Opperste van alle de Samoglanen, het welcke zijn sekere jonghe Lieden/ eñ Kin-deren die den grooten Heer tot tribuyt gegeven worden. Voorts de veichir Mal-gijs, Janigserijs/ de Secretarisen van de Janitseren/ den Solach Bassi Opperste van de Solachijs/ de t'Sagerschi Bassi Opper-Jachtmeester van den grooten Heer/ den Chahagrabey oft Stadthouder van de Ja-nitser-Aga/ ende sijnen Substituyt: daer na volghden weder te voet hondert Sou-bassis / ende voorts den Janitser-Aga/ Overste van alle de Janitsers / nae den welcken volghden hondert Menegest, alle met Riemen van Brocado uyt eender hant om gegort/ dat mede Janitseren zijn/ ende yeder een Tortse voor den Aga dragen/ als hy s'nachts de ronde doet door Con-stantinopolen / ghelijck als alle de groo-te Vesiers ende Bassas nacht voor nacht in persoone gheobligeert ende ghe-woon zijn te doen/ om de vertelheydt van de quaet-doenders voor te comen/ gaende elck met een Scherp-rechter by haer / om alle die sy vindē op eenich quaet feyt/ ja al die sy maer by der straet en vinden (na ge-legentheyt vande saken) dadelick te straf-fen/ het zy met der doodt/ oft andersints.

Als nu alle 't Hof van den grooten Hee-re aldus in ordre gemarcheert was voor-by onsen Ambassadeur / soo is hy weder-om nae sijn logijs geleydt als voren/ ende zijn hem boven dien (tot extraordinarise eere) van de Bassas ghesonden twee Pei-chis ofte Lackeyen van den grooten Heer/ dragende Silver-vergulde Bonetten/ en-de altijdt in groote menichte neffens het Paerdt van sijne Majesteyt gaende / de welcke al hoe wel sy niemant anders/ jae ooc niet den grooten Vesiers Bassa, gewoon en zijn te verselschappen / soo zijnse noch-taus onsen Ambassadeur ghevolght / tot aen sijn huys / elck aen een zijde van sijn Paert gaende.

Over die vrientschap ende aliantie tus-schen den grooten Heere eñ onse Landen ghemaeckt/ zijn alle de Turcken seer ver-blijdt gheweest / soo dat het scheen eenen dach vã triumphe te zijn/ sulcx datter van dien tijdt af begonnen is breeder te spra-ken / soo van de verlossinge van onse ghe-vanghens / als oock van de negotiatie

ofte

Ick hebbe hier bevoo-rēs verhaelt die magni-ficentien en

de triu- phen d[…] Franck[…] geschie[…] op de k[…] ninghe Keyser Matthi[…] ende de Keyseri[…] sijner H[…] vrouw[…] maer b[…] ringe is alles g[…] vveest, aensien magnifi[…] tie ende [tri]umphen [ghe]schiet o[…] ontfan[…] van e[…] gesarte[…] Heeren teu, bi[…] Constan[…] nopolen vvat i[…] alles m[…] ter ord[…] dicheyd[…] de ond[…] nige ee[…] dinge t[…] stanti[…] len toe[…] gaen, by te Fran[…] gheschi[…]

ofte koop-handel / tot welcken eynde al-reede in Barbarien ende andere plaetsen commandementen gesonden zijn van den grooten Heere / verklarende de vrede tusschen syne Majesteyt / ende de Edele Moghende Heeren Staten Generael / ende dat men onse Natie van nu voortaen houden ende tracteeren sal / als sijn Vrienden: ende is over sulcx dese onderhandelinghe met den Turckschen Keyser gheeyndicht / met de grootste eere eñ reputatie van dese Landen / als mogelijck is gheweest / zijnde de capitulatie van dien gearresteert eñ besloten / ende het Keyserlick bescheyt met syne Majesteyts naem gheteeckent / ende met sijnen eedt daer onder aen geschreven bevesticht / aen onsen Ambassadeur overgelevert op den sesten Julij lest-leden / na dat sy te vooren eenige daghen lanck van hem ghevisiteert / door-lesen / ende in alle defectueuse plaetsen gecorigeert ende verbetert was geweest / in presentie van Lieden / haer de Turcksche sprake verstaende / daer toe by den Ambassadeur versocht ende ghelöont.

Wy hebben inde Landen des Turckschen Keysers de beste eñ versekerste vryheden becomen / die opt voor desen aen yemant ghegheven zijn gheweest. Wat de Fransoysen / Engelsche / ende Venetianen in't generael / oft yemandt van hen in't particulier door speciale gratie vergunt is gheweest / dat selve is alles in onse capitulatie gespecificeert / ende daer-en-boven veel andere vryheden / die gheene van de andere opt vergunt zijn gheweest. Onse ghevanghens ende Slaven zijn van syne Majesteyt so wel in de capitulatie / als in sijne Brieven aen de Edele / Moghende Heeren Staten Generael afgesonden / vry verklaert / sulcx dat oock die ghene die yemant om sijn ghelt gekocht heeft / niet eenen penninc van den selfden mach wederom eyschen: maer hy mach sijne uytgegeven penninghen vorderen van den ghenen die hem den Slaef verkocht heeft: Ende is desen aen-gaende by onsen Ambassadeur / door het faveur by hem aldaer becomen / soo goeden ordre gestelt / datter metter tijt niemant inde Turcksche elende of slavernye blijven en sal.

Na dat het contract tusschen den Turcschen Keyser / ende dese Landen getroffen ende besloten was / so heeft den Heer Ambassadeur Haga het selfde door eenen expressen aen de Heeren Generale Staten over-ghesonden / daer by voeghende eenighe Brieven soo van den Turcschen Keyser selfs / als van den Chaimachan, ende den Musti, d'welck is den Oppersten Wet-ghever ofte Paus by de Turcken / alle-gaer streckende tot versterckinghe deser nieuwer vriendtschap.

TRANSLAET,

Van den brief van sijne Keyserlicke Majesteyt gheschreven in sijn Coninckliick Hof van Constantinopolen / den eersten Iulij Anno 1612. nae den stijl der Christenen.

Sultan Achomat Cham,

Sone van Sultan Mehemet Cham, altoos gelucki ch.

Ere vande grootheyt vande heerlijckheyt der Christenheydt, Opperste vande Excellentie, ende grootheydt van de VVet vã Christo, Regeerders van't gouvernement vant ghemeen volck der Christenheyt, voorstanders vande eere ende billickheydt, Heeren van Macht ende Eere, ende Meesters vande Provintien hun onderworpen int Nederlandt, te vveten Ghelderlant, Hollant, Zeelant, Vtrecht, Vrieslant, Over-Yssel, Groeninghen, ende Groeninghe-lant, ende vande Gevvesten inde Orientaelsche Indien van veel Rijcken, Heeren ende Meesters van alle'tgene hier boven geseyt is, der selver eynde zy Godtsalich.

Aen onse Keyserlicke Hof, tvvelc is een steunsel van alle andere Coninghen int gesichte vande gantsche VVeereldt ende beschuttinge van Heeren ende Princen, is gecomen den Erentfesten, by u Edele Heeren,

 gekosen

gekosen vande groote vande VVet van der Christenheydt, Cornelis Haga, (*sijne digniteyt vverde vermeerdert*) *ende door sijne handt is overghebracht uvver Heerlijckheydt Brief van vrientschap, ende den inhoudt ofte substancie is dese. Dat ghylieden verstaen hebbende de gheleghentheyt van ons Coninckclick Hof, in uvve herten zijt bevveecht ghevvorden te versoecken onse innerlijcke vrientschap, ende daer na oock de selve te publiceeren, ende te maken dit accoort ende dese unie, datse mach altoos voortganck hebben, dat uvven vville altijt seer groot is ghevveest te behouden de liefde ende vriendtschap in't binnenste van het Coninckclick Hof van mijne Majesteyt, ende te verklaren uvve goede affectie op die maniere gheli͏̈jck d'andere Coningen verklaerdt hebben, de vvelcke met mijne Majesteyt vrientschap ghemaect hebben, begeerende by my ghehouden te vvesen als d'ander Coninghen, vrienden van mijn Coninckclick Hof. ende dat ick den selfden verleenen vvilde mijne Coninckclicke Capitulatien in sulcker voegen als ic die ghegheven hebbe aen andere Coninghen van de Christenheyt, ende vvat noch meer ende breeder aen my schriftelic versocht vvort, vvaer van 'tversoeck aen't Hof van mijne Coninclicke Majesteyt gedaen zijnde, ende alles ten vollen verstaen hebbende, soo hebbe ick door genadige concessie overvloedichlick gegeven de Coninclicke Capitulatien verleendt aen d'ander voorghemelde Coninghen, ooc conforme uvve eyghen begeerte, ende daer en boven noch meer, dan van uvven't vvege is versocht gevveest, hebbe sulckes alles inghevvillicht ende geconfirmeert met mijne Coninckclicke Capitulatie, bevelende by't commandemet van mijne Majesteyt dat in alle de Landen van mijne Rijcken, daer uvve Slaven sullen ghevonden vvorden, de selve sullen gerelaxeert ende vry gemaect vvesen, achtervolghens den inhoudt van de voornoemde Coninclicke Capitulatie van mijne Majesteyt, ende den voorsz. uvven Ambassadeur heeft met groote eere ende moderatie, ende ooc met alle beleeftheyt gedaen sijnen dienst inde voorsz. Ambassade, om de vvelcke hy is uyt ghesonden, in alle poincten betreffende tbeneficie van onse vrientschap, ende met seer goede gratie heeft hy volbracht uvve begheerte, ende vvanneer hy is ghecomen in mijne presentie, heeft hy met sijnen eyghenen monde gesproken inde voorschreven sake sulcx als hem bevolen vvas by u lieden, tvvelc ick verstaen hebbe, ende ooc met vvel ghevallen aen genomen hebbe, met uvve presenten, die my van u Lieden door sijne handt zijn toe-ghesonden: de vvelcke ic bevvaren vvil met het ghesichte van mijne Majesteyt: hebbende de selue presenten, als oock den Ambassadeur ontfanghen met seer goeder herten. 'Tgebruyc van oudts by mijne Majesteyt is, dat onse poorten van genade ende goetgunsticheydt open staen, geheel ende al, ende voor altoos voor alle: Maer principalick voor de gene die hervvaerts comen met sulcke begeerte van vertrouvvelicke vriendtschap, den vvelcken behoorlick is alle eere te betoonen die mogelic is. Hieromme segge ic, VVanneer dese mijne Brieuen ouer-comen, dat het behoorlic is, dat die voorsz. vriendtschap ende taccoort met mijn Coninclijck Hof geduerich zy, conform uvve Brieuen, die vvelcke ouer ghesonden zijn aen mijn Coninclick Hof, ende in sulcker voegen als den Coninck van Vranckrijc, ende Enghelant mijne Vrienden van ouden tijden, tot op dese teghenvvoordige ure zijn hebben-*

de.

1612.

de. Euen 'tselvige hopen vvy van u Lieden, namelic datmen onderhouden sal alle tgene datter van uvven VVege beloofst is, ende op dat onse Vriendtschap innerlick ende gestadich blijue, sult ghy Lieden my continuer lijck aduiseren met uvve Brieuen van uvven staet ende ghesontheydt, ende VVy en sullen niet faillieren te volbrengen al tgene tot dat uwen profijte strecken, u met alle faveur begenadighende, soo vele moghelic is. Ende onse vriendtschap sal sich altoos vermeerderen van goet tot noch een beter, hebt hier van gheen twijfelinghe.

Geschreven in het midden vande maendt van *Hematil Elebla*, in 't Iaer 1021. inde stadt van 't Coninclic Hof van Constantinopolen, devvelcke Godt bevvare voor alle quaedt ende ongheval.

TRANSLAET

Eenes Briefs geschreven van den voortreffelijcken Heere Chaimachan, ghenoemt Mehomet Bassa, Commissaris Generael des Turckschen Keysers, gedateert inden beginne des Maendts Iulius Anno 1612.

EEre vande Heerlijcheyt der grootheyt vande Christenheyt, Prince vande groote der regeeringe vande Wet van den Messias, Gouverneurs vande regeeringhe ende saken van State des Volcx van Christenheyt, Patronen vande beleeftheyt, d'Eere, ende Moghentheydt vande Heeren, Heeren, Staten Generael der Gheuninieerde Provintien van Nederlandt, ende Heerschappers van alle d'andere plaetsen hun onder-vvorpen vvesende. Vvve eynde sy goet, ende die gratie ende faueur van God sy met u.

Conforme de vrientschap devvelcke betaemt voor sulcke Heeren, eñ de gevvoonelicke Vrede vanden grooten Keyser van de Turcken, de vvelcke nu gegeuen ende verleent vvort u Lieden. Mijn Heeren, in ken-teecken van liefde ende beuestinge van de vrientschap. Ende dit is tgene ic nu sal seggen, met de hulpe van onsen Heere den Alder-hoochsten Godt, die bevvare ende onderhoude den Coninc, met de bevvaringe ende cracht van onsen Heyligen Propheet, die inde glorie is, ende in ruste by Godt. Dat in sijne hulde, beschuttinge ende gratie sy gefauoriseert ende gerecommandeert den Coninc vande Landen, ende vande Zee, Heerscher int Oosten ende int Westen, Gebieder ouer Mecha ende Hierusalem, den Vroomstẽ vande geheele Republijcque vande Invvoonders des Weerelts, met genade ende lydtsaemheyt. Eenen Coninc rechtveerdich, dien Godt lange spare op Aerden, midtsgaders zijn Conincrijcken, ende sijne grootheyt, ende eere, die daer is eẽ steunsel in armoede allen Creatueren, ende een toevlucht vande arme ende rampsalige, eenen oprechter vande Baniere der Heylige Wet, Coninc in Arabien ende Asien, Dominateur van de machtichste Monarchie, de vvelcke onderhouden vvort by de cracht Godes, die daer is een Coninc aller Coningen, ende die sijn vertrouvven heeft op de getrouvvicheyt van den vvaren ende vasten God, den grooten ende machtichsten Heere, onsen genadigen ende machtigen Coninck *Sultan Achomet Chan*, Voorstaender van den *Alcoran*; God den Almachtigen vville mainteneren syne cracht, ende zyn Rijcke, ende late hem commanderen door de geheele Weerelt, om syn vveldadicheydt ende deucht, *&c.* Aen syn hooge verheven Coninclicke Hof, dvvelc is eenondersteunsel eñ beschuttinge vande heerschappye ende claerheydt des Weerelts, onder de stercte vande macht der Coningen is gecomen eenen verzegelden Brief van uvve getrouvve ende goede vriẽtschap, te gelijcke met uvven Ambassadeur, principael van de Doorluchtichste van de VVet der Chri-

stenheyt, eñ vande grootste Heeren van de Natie vã Christo *Cornelis Haga*, syne vvaerdicheyt vvorde vermeerdert. Desen gearriveert zijnde in dit Coninclic Hof, heeft verthoont ende verclaert die vriendtschap ende getrouvvicheydt, ende oock de eere van uvve goetgunsticheyt. Ouer sulcx is de voorsz. uvven Ambassadeur ghebleuen rustende eenige dagen, van syne moeyelicke reyse, gematteert, ende niet vvel te passe zijnde, ende naer ghenomene ruste van ettelicke dagen met my communicerende syne intentie, om te versta en te geuen uvve affairen, conform uvven vville: Behaluen dat van vvegen onsen Keyser, vvy hem bevvesen hebben de deucht ende de eere die hy vveerdich is. Soo hebben vvy uvver Hoocheden Brieuen doen copyeren, ende vande substantie ofte den inhoudt der seluer gesproken met advijs ende raet vande Heeren Visiers, ende bedienders in materie van State, ende met raet ende goet-duncken van de wijse ende verstandige vã onse H. VVet, hebben vvy gesprokẽ, van de maniere vande Brieuen van uvve vrientschap ende goeden vville, ende uvve hertgrondige goede genegentheydt, gestelt inde Requeste aen den Spiegel der claerheydt van het licht der Werelt syne Majesteyt, vvien ende vviens Rijcken Godt behoede voor de schaden ofte verderf de vvelcke ouercomen inde VVeerelt. Beuonden hebbende de sake rechtveerdich te vvesen, soo ist dat terstont, naer dat de voorsz. Requeste vvas ouergegeuen, meldende (als ooc doen de Brieuen van u Hoocheden) uvve vrientschap, soo heeft syne Majesteyt sulcx seer vvel behaecht, ende is so claer verschenen als de Sonne, ende ouer sulcx van vveghen syne Majesteyt is geemaneert het beuel eñ commandement, dat men soude op de sake van uvve Hoocheden, letten met groote eerbiedinge, respect, eñ reuerentie. ende datmen deselue soude brengen tot goeden effecte, eñ is ooc dien volgens ordre gestelt ende *Exmotu proprio*, oft uyt eygen bevvegenisse, consent eñ licentie gegeuen, dat uvven Ambassadeur soude comẽ op syn Coninclic Hof, om de reuerentie te doẽ, ende seer haest daer nae is de gemelte Heer Ambassadeur van uvve Hoocheden, geaccompaigneert in goede ordre, eñ met behoorlicke beleeftheyt verschenẽ, ende hebbende de reuerentie gedaen aen syne Mt. so is hy eñ de gene die hem geaccompaigneert hebben, met een heerlicke cleedinghe des Rijcx becleet gevvorden, ende men heeft hem die eere gedaen ende bevvesen, die hy vvaerdich vvas, eñ syne Mt. heeft dẽ hooch ghemelten Heer Ambassadeur van uvve Hoocheden beuolen, dat hy soude aldaer blyuen inden dienst van syn Ambassade in sijn Coninclic hof, gelijc de maniere is van d'ander Ambassadeurs, dit selfde is hẽ ooc aengeseyt vandẽ Gouverneur vant Rijcke, als ooc vande Heeren Visiers, ende van de voorstanders vander VVet, ende insonderheyt van dien die den Opperstẽ is vande VVet-geuers vande Turcken, den Heere vande heylige *Musti Effendi:* Ende ooc van de Heeren *Cadi Esquieri*, (so noemtmen de groote van't Rijcke) met alle de Gouverneurs te samẽ, met vvelcker aduijs eñ consent getracteert is gevvordẽ, de vriẽtschap, ende het binnenste gheuoelen van uvven goedẽ vville: Ende hebbende dit altemael te verstaen gegeuen aen de claerheyt ende Monarche des vveerelts, den Grootmachtichsten ende rechtueerdigen Coninc, die Godt bevvare, soo heeft met de hulpe van God ende sijne segeninge, syne Mt. aengenomen ende geaccepteert met goeder herten uvve vrientschap, stellende deseluc onder't getal vande gene die de ghetrouvve vrientschap onderhouden aen syn Coninclic hof, die met syn gunste ende genade sonder eynde altoos sullen vverden gerespecteert eñ bedanct. Ende mits desen so heeft sijne groote Mt. beuolẽ, dat vvy de Capitulatien heel vaste ende bondich souden maken, naer u eygẽ beliefte ende vville, ende ooc eenen brief uyt den naem van syne Mt. Ende ic hebbe ooc myns deels vvillẽ schryven, als uvven goeden vrient, desen tegenvvoordi-

vvoordigen brief uyt vrientschap ende affectie, den vvelcken vvy midts desen ouersenden aen uvve Hoochedẽ, dat sulcx door Godes genade, ter goeder uren mach ghescheiden, ende dese Vrientschap vvel gelucken mach, devvelcke ghemaect is met seer goeder herte ende affectie, ende dit is een seker sake, dat de Heere der Coningen van den Ottomanschen huyse, ende Keyser van de Heerẽ des Werelts, onsen grootmachtichsten Heer Coninc staet in alsulcke vertrouvvelicke vaste vriendtschap met uvve Hoochedẽ, dat alle mogelicke vrientschap ende alle de eere comende vã synder hant, uvve Hoocheden sal bevvesen vvorden gelijc hy inde Capitulatien met de selue ghepasseert, t'selue betoont heeft. In sulcker voegen, dat alle de pacten ende beloftẽ gedaen ende ghemaect, in syne Rijcken sullen gheobserueert ende onder-houden vverden.

Ende ic uvver Hoocheden Vrient, en sal niet fallieren te betoonen alle die eere die mogelic is, ende vvy en sullẽ niet gedogen datter het minste hayr van eenigherhande schade oft ongelijc uvve heerlichedẽ ende der seluer ondersaten in dese onse Landen vveder-vare; Want onsen rechtueerdigen ende deuchtsamen Coninc, dien Godt bevvare, syn Woort ende de belofte vã sijne Mt. is vast ende ghestadich, ende crachtich voor altoos, door dien dat de vville vã sijne Mt. altijts is ende blyft ten goede, ende tot ten peys, ẽn vvenschende dat alle volcken souden mogen altoos vreedsaem blyven, om onder die schaduvve van syne Mat. te mogen vvesen gerust ende van herten vvel te vreden. Ende nademael den Heere der Werelt dese geluckige auontuere verleent heeft, dat uvve vrientschap ende peys verbonden vvort, met eenen so grooten ende vermaerden Coninc, vol van deuchden, ẽn so genadig, groot van lof, ende vol vã goedertierenheyt ende mildicheyt. 'Tis seker, ende meucht het voor ghevvis houden dat syn beuel ende syn trouvve vaste staen, ende datter gheen contrarieteyt hier inne en sal beuonden vverden, ende sult vastelic daer op staen, datter geen faute en sal wesen, overmits dat de affairen van sijne Mt. ende syn woort, ende ooc syn belofte ghefondeert zijn op de vvaerheyt sonder eenigerhande pretensien ter contrarien: vvant syn oordeelẽ zijn met gerechticheyt en vvaerheyt, ende mits de hulpe van Godt, so lange uvve vrientschap sal dueren, sal ooc altoos dese innerlicke vrientschap beclyuẽ, devvelcke gheset is door't middel van ons, om onderhouden te vvordẽ onder de natien die inde gedeelten des Weerelts zyn. Ende by alle de Heerschappen van Staten; Princen ende Coningen sal geauantageert vvorden uvve eere. Ende niet tegenstaende eenigen haet van hun, ende onder alle gecroonde Coningen vande Werelt, ende de Machtige Heeren, so sult ghy gehouden vverdẽ in noch meerdere vvaerdicheyt als zy, ende houdt dit voor ghevvis, dat ic als Vrient in alle uvve saken die noodich vvesen sullen, sal altoos zyn uvven secreten Vrient, ende in alle uvve andere sakẽ niet en sal falliegeren van eenich poinct int gene daer inne men my sal vã noode hebben, als in eẽ sake die rechtmatich is. Dese vriẽtschap is gemaect in alle 'tghene ic tot noch toe gebrocht hebbe tot effecte, so veel het selue door myne handen heeft mogen passeren, ende door myn spreken ofte tonghe conde te vvege gebrocht vverden. Ende gelijc vvy het geluc gehadt hebben, door de hulpe ende genade van God den Heere, en 'tfaueur van onsen Propheet, die inde ruste ende Gods gratie is, gelijc als in een gheseghende beschickinghe, sulcx ten eynde te brengen. Alsoo sullen vvy voortaen noch met al ons vermogen procureren, ende alle neersticheyt aenvvenden, dat de Capitulatien die alreets gemaect zyn tusschen ons, altoos moghen gheconserueert vvorden, Weest hier van versekert, dat alle den tijdt gheduerende datter van uvver zyde gheen ghebrec noch swaricheydt en is by desen Peys, so sal ic blyuen uvven Vrient. als oock de reste van de Heeren Visiers, midtsga-

midtsgaders de Heeren vander Wet, als ooc alle de Slauen van s'Coninckx Hof van den *Divano*, als ooc de gene die staen ten dienste van't Rijcke van onsen Grooten Heere den Coninc, dien God bevvare, met Godes toelatinge ende met sijn hulpe, vvy Lieden alle-gader doen de versekertheyt, ende nemen op ons, wie vvy zijn, cleyn ende groot, dat van deser zijde in geenderhande manieren niet een poinct en sal gebreken vande Coninclicke Contitulatie van onsen Heere, ende niet daer tegen gedaen sal vvorden. Alsoo is ooc van uvver zijde behoorlic, recht, ende billic, dat last gegeuen vvorde, ernstlic aen uvve Capiteynen, Schippers ende Cooplieden, ende aen uvve Admiralen, die ter Zee varen, datse onse Natie ende Volc, die ter Zee gaen op hare Schepen, ende tot haer Volc, ende Bootslieden, ende door de Landen van onsen Rijcken, noch aẽ hare Casteelen, noch Vlecken, die onder't gebiedt zijn van syne Ma. nochte aen de geheele Natie, niet en sullen doẽ eenigerhande molestatie, noch toe-voegen eenige schade ofte verhinderinge. Ende de vrientschap ende uvven peys, ende uvve groote vermogentheyt, de vvelcke gedemonstreert is aen de Majesteyt van de Coningen, ende aen de Croone vande Princen van groote Dominatien, Dispensateur vant goede ende van deucht, den Groot-machtichsten, eñ onsen rechtveerdigen Coninc, is hem seer aengenaem ende vvillecom ghevveest. In sulcker voegen, dat uvve eere sal by syne Majesteyt altoos vvorden voorgetogen, bouen alle andere dingen die uvve affayren raken, ende voor de oogen van syne Majesteyt sullen sy tẽ hoochsten gerecommandeert vvorden. Ende door dien de vville vã syne Majesteyt is, dat altoos de Lieden gerust vvesen mogen, ende dat 'tghene hun ten besten ghedyen mach, als ooc voor alle de ghene die God geschapẽ heeft mach voltogen vverden, ende synen voort-ganc ghevvinnen. Soo seggen vvy tot besluyt, dat soo van onser zijde alle gene dvvelc geschreuen staet in de Capitulatie, als ooc van uvver zijde, alle 'tgene datter belooft is tot den Peys in uvve Brieuen, sal gemainteneert vvorden, Conform d'invvendighe vertrouvvelicke vrientschap die van uvven vvege bevvesen is metter herten eñ gemoede, op dat in toecomende tijden alle onse saken harẽ voort ganc nemẽ hoe lãger hoe beter, tvvelc vvy hopen tot God dat in alle de gedeelten der VVeerelt, daer de Coningen ende Regeerders zyn, hoorende ende vernemende dese onse vriendtschap ende onsen peys, de Vrienden hun sullen verblyden, ende de partydige daer tegen de smerte ghevoelen. God vvil alle dese saken tot goeden eynde, tot uvve vvelvaert brengen.

Soo veel aengaet den gemelten uvven Ambassadeur, die zy gesegent: VVant soo vvel in de sake van syne Ambassade, als ooc in de reste van alle materie van state so in't generael, als in elc stuc in't perticulier heeft hy alle mogelicke neerstigheyt gedaẽ, niet sparende in alle plaetsen, in alle saken, ende in alle handelinge, niet achter-latende eenich dinc om tgene tvvelc hy kende nodich te vvesen om dese handelinge tot goeden eynde te brengen, ende insonderheyt comende voor onsen Groot-machtichsten Coninc, (God late syne Majesteyt prospereren) is hy gecompareert met sulcke eere, beleeftheyt, ende devotie, dat hy syne Mt. vvel heeft behaecht, ende goet contentement van syn persoon genomen heeft, in alles hem dragende in sulcker voegen, dat in syn charge niet meerder cõde vereyscht vvorden, ende in affect sulcken persoon in *super lativo gradu* als behoorde te vvesen, eenen Ambassadeur, overmidts alle de *Vesiers* myne *Confreres*, eñ alle d'andere Heeren van't Coninclicke Hof, vervvondert zijn gevveest, seggende, Een Man die van publijcque affayren tracteert, behoort allo als hy is, te vvesen: Ende sy zijn alle gader ten hoochsten vervvondert ghevveest van syne maniere van doen ende handel in alle saken, ende door diẽ sy soo vvel te vreden ende content met hem zyn, is bevolen, dat

1612.

hy in s'Coninex Hof soude blyven. Uvve Hoocheden sal ghelieuen dit in achtinghe te nemen, dat eenen sulcken persoon als hy is, vvel meriteert groot gheacht te vvesen. Ende hebbende op dit pas anders niet, Soo en resteerter niet anders, dan te vvenschen dat uvve Hoocheden in goede ruste ende vrede moghen blyven. Desen teghenvvoordighen is gheschreven in't begintsel van de Maendt van *Giamati Elebla*, in't Iaer 1021. in de Stadt van Constantinopel, die Godt bevvare voor alle schade ende ongheluck.

TRANSLAET

Eenes Briefs geschreven van den Heere Musti Effendi, Opperſten Wet-ghever ende Rechter van het Keyserrijck.

HEerschap vande groote vãde Christelicke Wet, ende eere vande Natie vandẽ Messias, de Staten Generael der Nederlanden, ende Prince Maurice. 'Tgene dat ic u Lieden te kennen gheve, is dit naevolghende.

In't Coninclijcke Hof des Groot-machtichsten Conincx, Hooch-verheven, Gebieder van de Commandementen des Weereldts ende des Tempels, verdedigher vande Justitie, ende Opbouwer ofte Restaurateur vande Steden, grootsten ende Machtichsten Coninc ende Monarche vande Weereldt, sijne Heerlickheydt zy altijdt ghedurerich, ende sijn Rijcke ghedurere tot op den dach des oordeels.

V. L. hebbende dit Iaer over-ghesonden hare Brieven ende Ambassadeur, om te tracteeren de vrientschap ende reverentie met het hooghe Hof, daer in hebben V. L. ghedaen een sake die wel overdacht, ende seer aenghenaem is, den Coninc van't Huys der Ottomannen (twelc Godt vermenichvuldighe, in sijne macht ende cracht, tot den eynde der daghen.) Tot op desen tijdt toe, en hebben alle de ghene die vrientschap hebben willen maken, ende vrede houden met sijn Coninclijcke Hof, noyt in geender hande manieren ghesien eenich verlies noch schade: Maer sy hebben ghenooten profijt ende gewin, ende dat is notoir der gheheele Weereldt, ende onder alle Natien is sulcx bekent, ende voor allen den genen die den Groot-machtichsten Coninc (dien Godt verlanghen vville sijn dagen) versekert door sijn beloften, ende van hare zijde hun beneerstighen te conserveren den vrede. Aende vvelc sijne Majesteyt noch eens so vele ghenade ende mildicheydt betoont. Tvvelck een oorsake is dat in toe-comenden tijden uvve vrientschap int binnenste, ende uvve vrede vast ende ghestadich sal vvesen, ende datter gheen dinc en sal zijn om dvvelc de selvige Pays soude ghebroken vvorden, ende sult den Turck de vrientschap doen alst betaemt, te vveten, dat hun in't Rijcke van Turckijen. noch in hare Schepen, van uvver zijde gheen schade noch verdriet in't minste niet en vveder-vare. In somma, dat alsoo vvy te samen vrienden sullen vvesen, ende vrienden van der selver vrienden, ooc vyanden der selver vyanden, hoe meer datmen hier inne sal voort-gaen, soo veel te meer sullen de beneficien van sijne Majesteyt gheadvantageert ofte bevordert vvorden, ende in dese materie, alsoo men versocht heeft, sal getoont worden alle moghelijcke faveur. Hoe vele Natien zijnder gheweest die hun bearbeydt hebben om dit af te keeren, ende om dattet tot gheenen affecte en soude comen? Hieromme hebben wy gheseyt, Aenghesien dat uvve misgunners sulcke faulte begaen hebben, dat het reden is dat dese Ligue ofte verbondt vast ghemaect vverde, ende conform der seluer Brieuen hun ghegeuen vvorden de Coninclijcke Capitulatien, ende dat men doen sal alle 'tghene sy begheeren, ende mits desen ons laten beduncken, dat het reden vvas, desen Pays te stabilisseren. Onsen machtichsten Coninc heeft aenghenomen uvve vriendtschap met sijne beghenadinghe, ende conform uvven Brief is gheschreuen vvorden 'tvoorschreven Preuilegie. Ende in alle dese dinghen en is niet achter ghebleven, dat niet en soude ghedaen zijn, achtervolghende uvven vville, ende uvves Ambassadeurs Cornelis Haga, *dien*

Dit stelt de Musti Effendi *hier by* ex super abundanti; *Maer de* Heeren Staten *en hebben sulcks noyt beloofte noch inghevvillicht.*

uvve Liefden gesonden hebben in dese quartieren, in superlativo gradu volgratie ende eere, die heeft het uytgerecht, ende hem alsoo gedraghen, ooc in alle saken ghedaen sulcke neersticheydt als moghelijc vvas, sulcken Man als hy is meriteert te vvesen een Ambassadeur soo bequaem alsser oyt een mach vvesen. Hy en liet niet toe dat yemant van alle de ghene die in dese sake ghebesoigneert hebben, schande daer van hebben souden. Voor al sult ghy beneerstighen, dat dese Vrede mach vvesen vast ende ghestadich: Want dese Vrede ende Vriendtschap is in allen manieren profijtelijc voor u Lieden, ende voor uvve Steden, ende op sulcken voet als ghy Lieden dese vriendtschap sult bevestighen ende onderhouden, alsoo sullen vvy ons ooc beneerstighen deselve te conserveren ende te confirmeren voor altoos: Want onsen Groot-machtichsten Coninc (die Godt bevvare) is een goedertieren Coninck, ende seer gratieux, ende doet sijne Vrienden alle ghenade ende mildicheyt, soo veel moghelijc is, ende is een groot Keyser van grooter eere, vviens gebruyck is altijdt vvel te doen.

Tot conservatie van dese Vrede, sal V. L. ghelieven te doen alles vvat moghelijck is. De Iode Mose Ierusalem *heeft sich laten gebruycken in uvven dienst, soo veel hem moghelijck te doen is ghevveest, ende heeft my te kennen ghegheven alle uvve saken: De Vrede zy met allen.*

D'onder-schrift was dese.

Den genen die de gebeden doet voor de Heerschappye van't Hooghe Huys vande Ottomannen, Mehemet Soon van G: Saateldin. Godt beghenadighe alle.

So haest als Haga voor Orateur van een Souvereyne vrye Republijcke ghekendt ende aenghenomen was/ Soo heeft hy in alle de Zee-steden ende Havenen daermen ghewoone is te negotieren/ Consules ende Vice-Consules ghestelt/ die de Nederlantsche Cooplieden voor alle gheweldt ende overlast/ d'welck haer mochte aen-gedaen worden/ souden beschermen/ ende recht spreken in alle voor-vallende verschillen/ oock de mis verstanden onder de Nederlanders selfs rijsende/ te slissen: Ende soo het de swaer-wichtichevdt der saken vereyscht/ soo nemen de Consuls ende Vice-Consuls haren toevlucht tot den Orateur selfs/ residerende aen het Hof van den Turckschen Keyser. De Steden die teghenwoordelick Consuls ende Vice-consuls hebben zijn voornamelijck dese/ Aleppo, Cayro, Alexandria, Alexandretta, Constantinopolen, Cypro, Smirna, Chio, Gallipoli, Patras, Andro, Milo, Iaffa. S. Ian d'Acre ofte Ptolemais, Tunis, &c.

De Heere Orateur selfs heeft sijn huyshoudinghe in Pera ofte Galata, een Stadt so groot als Amsterdam/ gheleghen recht teghen over Constantinopolen/ een vierden-deel mijls van daer: Alwaer oock de Orateurs van Vranckrijc/ Engelant ende Venegien resideren.

De Heeren Staten uyt de Brieven van Haga, als oock uyt het mondelinghe rapport van eenen gheloof-weerdighen persoon van Constantinopolen ofte Pera nae den Haghe ghesonden/ vernomen hebbende het goedt succes deser sake/ ende aenmerckende de groote eere ende beleeftheyt die desen Landen was gheschiedt in het statelijck onthalen van haren Ambassadeur: Over-legghende oock de vruchten/ die sy ende haer Ondersaten alreets ghevoelt hadden/ soo in den Coophandel/ als van weghen de verlossinge van verschepdene persoonen/ die als Slaven lange tijt in Turckyen hadden gevangen gheweest/ ende nu in Nederlandt los en vry waren aen-gecomen (met welcke daet de Heeren Staten hare goede affectie tot hare Ondersaten so merckelick hebben doen blijcken/ als sy twaelf jaren daer te voren gedaen hadde/ als sy veel gevangene Nederlanders in wisselinge voor den Admirant Don Francisco de Mendoza van de Spaensche Galeyen ende slavernije verlost hadden) hebben ten overstaen van sijne Princelicke Excellentie goet gevonden/ de wijle de voor-gaende presenten geringe ende weynich waren/ noch eenighe schoone geschencken te senden so aen den Turcschen Keyser selfs/ als aen de Visir-Passas, ende andere Turcksche Heeren/ die haer in dese sake der Nederlanden hadden gebruycken laten. De presenten zijn stracx in't beginsel van het Jaer 1613. te Schepe na Constantinopel gesonden/ ende wel overghecomen. Soo haest als d'Ambassadeur Haga de selfde ontfangen hadde/ soo heeft stracx by den Oppersten Visir-Passa aengehouden/

houden/ om noch eens te moghen audientie verkrijgen by den Turcschen Keyser/ om sijne Majesteyt dese schoone presenten persoonelijc te mogen over-leveren / achter-volghende den last ende ordre van sijne Meesters. Dewijle dat dit een ongewoonelijcke sake was / noyt voor desen gheschiedt (want geen Ambassadeurs by den Turcschen Keyser audientie en krijghen / als alleen in het aen-komen / ende als sy wederom verreysen: maer moeten alleen met den Oppersten Visir-Passa spreken ende handelen) soo heeft de Visir-Passa hier in al vry wat zwaricheyt gemaeckt. Doch hy heeft eyndelijck den Heer Ambassadeur beloofst/ dat hy het soude sien te verwerven/gelijck hy oock gedaen heeft/ eñ daer is toe bestemt den 29. dach May/ 1613. te Scutari in Asia. Teghens den benoemdẽ dach heeft sich Haga te Scutari vinden laten/ met alle de Nederlanders die daer by een te brenghen waren/ende oock andere goede bekenden/ die sijn suite hielpen vermeerderẽ. Hy heeft in eenen Lust-hof audientie ghehadt / ende sijne Majesteyt de handen gekust/vergheschapt zijnde tot inde teghenwoordicheydt van sijne Majesteyt alleen met ses persoonen / onder de welcke was Ernst Brinck van Harderwijck / die my in het beschrijven deser Turckscher reyse met sijn memorien ende neerstige aen-teeckeningen seer geholpen heeft.

Het is onnoodich hier wederom te verhalen de Ceremonien aldaer gheschiedt/ dewyle het by-nae de selfde geweest zijn/ die hier boven verhaelt zyn. Doch daer is ditmael soo groote pompeus heydt niet gheschiedt in het aen-richten van het Coninckliicke Banquet/ noch niet de vertooninghe van soo veel duysent Janitseren/ dewyle dit een extraordinarise audientie was/ende oock dewyle de Turcsche Keyser niet en was in sijn Serraglio binnen Constantinopolen / daer sus syne Majesteyt ghewoon is de Ambassadeurs audientie te gheven.

In het uyt-gaen van den Ambassadeur Haga, soo isser ter audientie ghebracht eenen Ambassadeur van Siebenburgher-Lant/ gesonden van Gabriel Battori, Prince van Siebenburgen/die geern den voorganck soude ghehadt hebben: Maer dewyle desen Prince als eenen Beneficiatius der Ottomanscher Porta gehouden wort/ ende Haga daer ghesonden was van een Souvereyne Republycke / soo en heeft hy syn versoeck niet ghekreghen: maer most patientie nemen tot dat Haga syn saken verrichtt hadde.

De presenten die van wegen de H. M. Heeren Staten / ende oock eenighe van weghen syne Princelicke Excellentie aen den Turckschen Keyser zyn vereert gheworden/ waren dese.

Eenen Lantern van hout-vverck, seer constich ghesneden, vvaer van het maken alleen gecost hadde ouer de vijf hondert guldens. Desen Latern is soo groot, datter een passelijc Man in soude staen cunnen, ende is met Ducaten Gout geheel ouer-guldet, op sijn antycx ghemaect: 'Tglas is Moscouyts glas. Invvendich isser een Coperen Croone vast gemaect, met tvvintich lampen daer in. Is soo constich gemaect, dat den rooc daer uyt can gaen, sonder 'tglas te verduysteren, ofte eenich deel des lanterns te besmetten.

Item, Een seer groote ende costelicke Kiste van Lac-vverck, schoon vergult, in China gemaect.

Item, Noch een groote Kiste van Lac-vverc, schoon vergult, binnen Amsterdam gemaect.

Item, een seer schoone ende groote Coperen Croone.

Noch een Scrinium van Lackvverck.

VI. vergulden Backen van Lacvverc.

LXXX. stucken van alderhande schoone Porceleynen.

II. Paradys-vogels.

Een gegraueert vergulden Harnas, voor des Turcschen Keysers outsten Sone.

VI. Hellebarden, ende VI. Parte-

1612. sanen, seer constich gegraueert ende vergult.

Item, eenige Roers, seer aerdich gevvrocht.

II. Stucken fijn Hollandts Lynwaet, waer van d'Elle coste XXIIII. guldens.

II. Doosken s van Veer-werc, seer constich gemaeckt.

II. Stoelen van Eben-houdt, met Violet Fluweel, ende met gout daer op geborduert.

II. Kleederen van Satijn, elc van verscheyden Coleuren, yeder Kleet van elf Ellen.

II. Schalen van Perle-moer, met Siluer verguldene voetjens, seer constich gewrocht.

II. Paer seer costelicke geborduerde Handt-schoen.

Een VVentel-trapken, ende andere dingen seer constich van yuoor ghedraeyt.

Hier waren noch eenige andere fraeyicheden by ghevoecht. Dese presenten zijn uyt der maten willecom ende aengenaem gheweest / ende veel weerdiger gheachtt / dan of het alle-gaer vaten en koppen van louter Gout en Silver gheweest waren. Wat de Turcken krijghen van Silveren ofte Goudene bekers of koppen / die laten sy stracx in de Munte brengen / ende gelt daer van maken.

D'Ambassadeur Haga heeft oock eenige fraeye presenten vereerdt aen den Oppersten Visir-Passa, aen den Oppersten Admirael / aen den Musti ofte Hoogen-priester / ende voorts aen vele andere Visirs / Thresoriers / Canceler / ende andere Heeren des Rijcx / elck nae hare qualiteyt.

Alle de boven-verhaelde gheschencken zijn 'tsamen weert gheachtt over de XX. duysent gulden.

Dit is / beminde Leser / in het corte 'tgene datter verhandelt is / aengaende de alliancye gemaeckt tusschen den Turcschen Keyser Sultan Achmet Chan, ende de Doorluchtige Heeren Generale Staten der vereenichde Nederlanden.

Maer eer ic geheel uyt Turckyen scheyde / soo moet ick hier oock in het corte verhalen / de solenmele Intrada, gheschiedt den 11. Octobris Anno 1612. op welcken dach de Turcksche Keyser met sijn Hof-ghesin ende Visieren binnen Constantinopolen ghecomen is / met een suite ofte ghevolgh van meer dan vijftich duysent persoonen. Dese triumphe is meest ter eeren van de Persiaensche / Honghersche / ende Nederlantsche Ambassadeurs geschiet / die daer corts waren aenghecomen / om also haer / nevens den anderen Ambassadeurs daer altijdt residerende / te betoonen de magnificentie van het Huys der Ottomannen ofte Turcksche Keyseren. De magnifijcke ende treffelijcke Intrada daer wy hier van spreken / heeft begonnen van een Lusthuys af / ghenoemt Dahud Passa, een halve myle buyten de Stadt van Constantinopolen gheleghen / ende van daer dwars en langs de Stadt tot in't Serraglio van syne Majesteyt. De vertooninge deser heerlicheyt ofte Intrada duerde over de 8. uren aen een / eer al het Hof-gesin ende Krijchsvolck gepasseert was. De beschrijvinge deser solemniteyt soude wel een lanc tractaet vereyschen: maer ick sal / om cort te maken / alleen eenighe pointen ende aenmerckelicke stucken daer van verhalen.

De Ambassadeur van Persia voor-by wiens paleys dese pompe moste passeren / heeft die strate langhs en dwars met Satynen / Damasten / ende Persiaensche Tapeten doen bekleeden / ter eeren van den Turckschen Keyser / ende op dat hy daer over rijden soude. De Legatus van Hongaryen hadde oock een stuck Gouden-laken of Brocado hondert ellen lanck / over de strate gesprept. Dese eere is den Turcschen Keyser seer aenghenaem gheweest / doch hy en reet over dit Gouden-laken niet / maer ter zijden / ter eere der Coninghen die hem dese eere aendeden door hare Ghesanten.

Maer so haest als sijne Majesteyt daer over ghepasseert was / so hebben de Lackeyen al dat Gouden-laken op-genomen / ende onder haer verdeylt.

De Joden hadden voor de poorte van Hadrianopolen / door de welcke de Keyser eerst most passeren / op de Aerde ghespreyt allerley schoone Tapeten. Van Porta Hadrianopolitana tot aen het Serraglio, (dwelc is een

is een reghel-rechte Strate meer dan een Hoochduytsche myle lanck) was den gheheelen wech met zandt bestroyt/ op dat de Paerden des te bequamelicker daer over gaen souden/ ende tot verminderinge van het stuyven. Het zant derwaerts te voeren hadde ghekostt over de vier duysent gulden.

Voor den Turckschen Keyser wierden aen der handt gheleydt acht Paerden/ die met hare toe-rustinge gheestimeert wierden/ yeder op hondert duysent Ducaten. Het is der Turckscher Keyseren wyse altijdt in hare triumphen soo vele Paerden te laten leyden/ alsser voor haer Keyseren binnen Constantinopolen geregeert ende geresideert hebben sint de eroveringhe deser Stadt/ waer van die nu regeerende Keyser de achtste is/ van Mahomet den tweeden af te rekenen.

Voor de Koetse der Sultana ofte Keyserinne/ liepen vier hondert Azamoglanen (t'welck zijn jonghe Janitzaren oft Trybuyt-kinderen van Christelicke Onders gheboren) alle met blooten hoofde/ hebbende een yeder van haer door't vel van sijn dunn-egge/ ofte slaep des hoofts/ ghesteken een Kranen-veder/ alsoo dat haer het bloedt langs de wangen neder liep. Oock hadden eenighe deser gesellen/ breede riemen inde syde hares buyck gesneden/ daer door sy Spiessen staken/ die sy over eynde droeghen. Dit alles deden dese Azamoglanen tot een bewijs der liefde ende eere/ die sy de Sultana waren toe-draghende.

Den meesten deel der Jacht-honden/ die vele waren in dese pompe/ hadden Rockens aen van Bracado ende Damast.

Daer was een troupe Ruyters tusschen de twee eñ drie hondert sterc/ allegaer gekleedt in Leeuwen-huyden: Een ander troupe in Tygers-vellen: Een andere wel tusschen de vier ende vijf hondert sterc/ al in Luypaerts-vellen. Andere troupen waren gekleedt in Wolfs ende in Beeren-huyden/ niet alleen de Mans/ maer oock veel van hare Paerden.

Alle het gheschut is te Pera/ als oock op alle de Schepen die in de Haven lagen/ los ghebrant/ d'welck een groot gheklater ende gedonder over de heele stadt ende omligghende plaetsen gaf.

Des avondts wierender op het Water allerley constelicke vyer-wercken aengerichtt/ waer in de Turcken seer ingenieus ofte aerdich zijn.

Hier mede sal ick de beschrijvinghe deser Turckscher triumphen eyndigen/ ende beschrijven wat ick noch te seggen hebbe van het Contract tusschen den Turcschen Keyser ende de Heeren Staten der Vereenichde Nederlanden op-ghericht.

Als het was ruchtbaer ghewordden dat de E.H.M. Heeren Staten dit Contract met den Turckschen Keyser ghemaeckt hadden/ Soo is dat seer qualick by velen ghenomen/ ende van de Paus-Catholicke den Heeren Staten ende allen aenhangheren der Ghereformeerde Religie ten archsten gheduyt/ Ja men heeft haer uytgeschreyt ende befaemt/ als of sy dit Verdrach ghemaeckt/ ende haren Ghesant Haga derwaerts gesonden hadden tot nadeel der Christenen: Sonder datmen heeft willen in achtinghe nemen/ dat al voor vele Jaren andere Coningen/ Princen/ en Republijcken in Christenrijck het selfde gedaen hadden/ sonder op-sprake van yemandt.

Om yeder een in deser sake contentement te gheven/ heeft het my goet gedacht hier by te voegen een cort/ doch grondich ende bondich bericht op de vraghe/ Of het den Christenen vry staet Alliantien ende Confederatien te maken met Turcken ende Mahometisten?

Wy hebben/ soo inde heylige Schriftuere/ ende Ecclesiastijcke/ als in de politijcke Historien ende Boecken/ verscheydene oordeelen/ exempelen/ ende discoursen/ belanghende de Confederatien/ Alliantien/ eñ mutuelle assistentien tusschen die welcke den waren Godts-dienst toe-ghedaen zijn/ ende de gene die vreemt van den selfden zijn: Eenige der selfder zijn gheoorloft/ ofte immers noyt mispresen. Eenige zijn ongeoorloft/ uytdruckelick van Godt verboden/ ende bestraft.

Datmen al heel geen alliantien/ handel ofte wandel en soude moghen hebben met de ghene die vreemdt zijn van den waren Gods-dienst/ Dat/ meyne ick/ sullen weynige onder de Christenen sustineren: maer dat is tot allen tijden ghedisputeert gheweest/ hoe wyt/ ende hoe verre/ dat sich dese met ghene moghen in-laten: Want hier heeft insonderheydt plaetse die oude lesse.

1612.

Est modus in rebus, sunt certi deniq́ꝫ fines,
Quos ultro citroq́ꝫ nequit consistere rectum.

Van Abraham lesen wy Genes. 21. dat hy met Abimelech den Coninck der Philistynen/ een verbont gemaeckt heeft / ende dat hy hem tot een teecken van vriendtschap/een present van Schapen ende Runderen geschoncken heeft. Isaac/ heeft dit verbont met Abimelech vernieut/Gen. 26. 26. daer toe streckende / dat sy malcanderen souden laten trecken/ende reysen/ sonder d'een den anderen te beschadighen. Jacob heeft oock met Laban een verbont op-gerichtt / onaenghesien dat Laban een Afgoden-dienaer was. De Joden in het beloofde landt gheseten zijnde/ hebben een Vrede-verbont op ghericht met verscheydene hare Nabueren/ uyt-ghesondert met de welcke Godt de Heere haer eenich verbont te maken expressselick verboden heeft.

Salomon heeft de vrientschap ende het verbont d'welc synen Vader David / met Hiram den Coninck te Tyro hadde / vernieuwet. Ende Salomon heeft Cederen ende Dennen-houdt uyt Libano ghehaelt met toelatinghe Hirams/ tot bouwinghe des Tempels. Salomon heeft aen Hiram ende sijnen ondersaten wederom laten toe comen uyt syn Lant cooren eñ olye. Ende 1. Reg. 9. staet aldus/ Ende Hiram sant syne Knechten henen in die Schepen , die goede Schip-lieden , ende op de Zee ervaren vvaren, met de Knechten Salomonis, die quamen tot Ophir ende haelden aldaer vier hondert ende tvvintich centener goudts, ende brachtent den Coninck Salomo.

Dewijle men nergens en leest inde heylighe Schrifture/dat die boven-verhaelde personen van weghen dese verbontenissen uyt zijn berispt / ofte bestraft ghewozden: Soo meyne ick/ dat daer uyt can eñ mach besloten worden / dat de kinderen Godes wel mogen verbontenissen maken met de ghene die van Godes Volck ende Kercke vreemt zijn / streckende tot Burgherlijcke ruste ende vrede / ofte tot vreedsame besittinge der goederen diemen van Godt ontfanghen heeft / oock tot vermeerderinghe der selfder door Coopmanschap ende redelijcken handel. Rom. 12. 18. vermaendt ons d'Apostel / Dat vvy in vrede sullen leven met alle Menschen, soo het mogelijck is , ende soo veel in ons is.

Om nu dit voor-verhaelde t'appliceren op de Contracten/ Verbontnissen/Alliantien ende Confederatien die de Christenen met de Turcken ende Mahometisten oprichten. Het ware te wenschen / dat alle die den naem van Christenen voeren / sich onder malcanderen conden vergelijcken/ ende dat sy eendrachtelijc/al haer gewalt/ macht/ende middelen aen-leghten/om den Turck (diens groote heerschappye streckende is tot na-deel van Christenrijc/ eenpaerlick te over-heeren/ eñ te onder-drucken / op dat wederom de Christelicke Religie / door de predicatie des Godtlijcken Woordts / mochten her plant worden/in die schoone Coninckrijcken/ Landen ende Steden / daer onse Heere Jesus Christus ende sijne heylighe Apostelen de selfde eertijts geplant/ eñ gepredict hebben : Waer toe eertijts lijf ende goet gewaecht hebben veel Christelicke Keyseren / Coningen eñ Princen ; Ende dat hebben sy meermaels gedaen met groote vrucht / ende voordeel der Christenen ; ende sy voor haer/hebben daer mede eenen eerlicken / ende onsterfelijcken naem ende lof verkregen : Als zijn geweest/ nevens veel andere/Carolus Martellus, Carolus Magnus, Lodovicus Iunior, Philippus Augustus, Lodovicus sanctus, Godefridus de Buillon, ende meer andere.

Maer wanneer sal die eeuwe wederom comen?

De Pausen / die de Keyseren ende Coningen hier toe plechten te vermanen/ende aen te porren / die donderen ende blixemen nu tegen de Christenen/ die hare Wetten/ Statuten/ Decreten ende Decretalia niet en willen gehoorsamen : De Coninghen/ ende Princen hissen sy tegen de selfde aen/ soo dat nu dagelicx de Coningen eñ Volcken in Christenrijc malcanderen bijten en eten/ ende het staet grootelijcx te vreesen/ ende te beduchten / wanneer dit noch lange duert/ dat sy oock malcanderen verteeren/ende te schande maken sullen/ghelijck dese naeste hondert Jaren meermaels geschiet is inde beleggheringen van Steden/ ende in Velt-slagen/daer veel duysenden/ Jae hondert duysenden van Christenen voor ende nae ghebleven zijn.

Heu quantum terræ potuit pelagiq́ꝫ parari
Hoc, quē civiles hauserunt sanguine dextræ!

Maer alsoo daer tot de Catholijcke of algemeene vereeniginghe der Christenen onder malcanderen kleene/ja schier geene appa-

1612.

apparentie en is / ende datter onder de Menschen handel ende wandel moet ghedreven worden / met waere en coopmanschap: Insonderheydt dewijle der Gheunieerder Provincië welvaert inden coophandel principalick is bestaende: Soo en weet ick niet of yemant rechtmatige oorsake heeft om de Edele Hoochmoghende Heeren Generale Staten grootelicx te berispen / om dat sy tegenwoordichlick met Sultan Achomat Cham den Turcschen Keyser soo wijt in onder-handelinghe/ eñ verdrach getreden zijn/ dat hare Ondersaten Vltro citroq; sullen moghen handelen met hare coopmanschappen ende waeren/ sonder dat in sulcken ghevalle den eenen den anderen eenige schade ofte leedt sal mogen aen-doen. Dit voordeel hebben alreets de Christenen hier door ghenooten / dat haerder ettelijcke honderden / die in den Ploech gespannen waren / ende eeuwelijc hadden moeten Slaven blijven/ door dese alliantie in vrydom zijn ghestelt: dwelck trouwens voor eerst een seer groote sake is. Gelijck het vele persoonen in Hooch-Duytslant/ ende elders vreemt geeft/ dat wy Nederlanders in dit verdrach van Coopmanschap met den Turck getreden zijn: Alsoo gheeft het ons hier te Lande vreemt / waerom dat ons dit soo qualijck afgenomen wort/ daer doch verscheydene Christen Coningen het selfde al lange hier te vooren gedaen hebben / vande welcke men heden ten daghe deshalven niet qualick en is sprekende. De Turcksche Keyser schrijft uyt-druckelijck in sijnen Brief aende Edele Hoochmogende Heeren Staten / (ghedateert binnen Constantinopel den eersten Julij 1612.) dat hy dit Verbont met hare Ed. Hooch-Mog. is aengaende/ op die maniere/ gelijck geschiedt is met de Coningen van Vranckrijc ende van Groot-Britaignen. Hebben wy Nederlanders wat meer voordeels / oft favorabelder Capitulatien in het stuck van Coopmanschap van den Turcschen Keyser gekregen/ dan dese/ ofte gene Volckeren ende Natien: Dat en behoorde-men ons niet te mis-gunnen / maer veel meer te congratuleren / dewijle wy door dese langduerige oorloge met den Spaenjaert/ in groote schulden verloopen zijn/ eñ noch dagelicx zware lasten te dragen hebben in het afleggen der schulden/ ende nootwendige onderhoudinge des Krijchsvolcx/ tot ruse/ onser naebueren/ eñ geconfedereerde Vorsten ende Steden dienst/ versekeringe ende gerusticheyt. Wy en hebben gheen Goudt noch Zilver-bergen/ ghelijck vele Coninghen ende Vorsten hebben: Maer wat wy hebben oft werven/ dat moet van de Lant-bouwerije / oft Coophandel komen.

Invidus alterius macrescit rebus opimis.

Aengaende dat yemant mocht segghen/ dat de Christenen geenen handel of wandel met de Turcken en behooren te hebben/ oock niet tot Coophandel den selfden hare havenen ofte Steden openende/ overmidts dat alle Christenen behoorden te weten/ ende te ghedencken / dat alle des Turcx contracten/ handelingen ende aenslaghen daer toe zijn streckende / om met der tijdt dieper in Christenrijck te comen wortelen: Want hy poocht ende tracht daer nae/ om dagelicx meer/ ende meer te worden Augustus, ofte Vermeerder des Rijcx/ per fas, aut nefas, ende door de vryheydt / ofte cours van Navigatien ende Coophandel met de Christenen/ krijcht hy groote occasie ende gelegentheydt / om te vernemen / ende te verspieden watter in Christenrijc is omme-gaende/ daer mede hy dan sijn profijt grootelicks is doende. Oock soo hangt den Christenen/ die onder den Turck verkeeren/ lichtelick aen eenige harer blasphemien / ende quade zeden/ Qui tangit picem, inquinabitur ab ea. Ende als de Poët seydt.

Faciles imitandis
Turpibus & pravis omnes sumus:

Soo dat ten desen aensien alle Christenen wel behoorden eenen afkeer te hebben van alle Confederatien/ jae oock van alle conversatien met de Turcken: maer hier op cannen wederom antwoorden/ dat ooc de Christenen Vice versa, door dese gheleghentheydt sien ende vernemen den staet van Turckyen. Ende dat door de goede onder-richtinghe dier Christenen eenighe daer te lande vande Mahometische dwalinge tot de Christelicke Religie sullen gebracht worden.

Sic ars deluditur arte.

Maer verbontenissen te maken met Coninghen ende Princen die van den waren

Godts-

1612.

Godts-dienſt heel vreemdt zijn / haer ſoo wijt uytſtreckende/dat d'een den anderen inden krijch defenſive ende offenſive ſoude helpen : Dat meyne ic dat tot allen tijden zy ongeoorloft geweeſt / Hoſ. 7. 11. worden de Joden wel ernſtlijck beſtraft / om dat ſy hulpe by den Coninck van Egypten / als ooc by den Coninc van Aſſirien/ geſocht hadden. Godt de Heere heeft dit oock de Joden Ezech. 16. 26. verweten dat ſy verbonteniſſen ghemaeckt hadden met de Egyptenaers / Aſſiriers eñ Chaldeers. De Propheet Hanoni heeft oock Aſſa den Coninck van Juda beſtraft/om dat hy een krijchs-verbont gemaect hadde met Benhadad den Coninck in Syrien. Ghy hebt (ſpreeckt Hanoni) ſottelijck ghedaen / Heer Coninck. 2. Par. 16. Judas Machabeus van ſijne vyanden rondt-om om-cingelt zijnde/ heeft van de Romeynen krijchs-hulpe verſocht / ende gekregen / ende heeft den eenen Afgoden-dienaer tegen den anderen opgeweckt/hy blijvende by den waren Gods-dienſt vaſt ende onverbrekelick. Dit verbont is na der hant tuſſchen Jonathan den Broeder Jude Machabei/ende de Romeynen vernieut. 1. Mach. 12.. Daer na oock tuſſchen Simeon eñ de Romeynen. 1. Mach. 19. 29. Der-gelijcke verbonteniſſen hebben de boven-verhaelde Helden / ende het Volc Godes te dien tijde oock opgericht met die vã Sparta/als te leſen is 1. Mach. 12. ende 14. Door welcke middelen de Joden eenen tijt lanck wel gevaren zijn: Maer ten laeſten hebben ſy ſich by deſe verbonteniſſen qualijck bevonden. Want hier door hebbẽ de Lant-gierige Romeynen gelegentheyt gevonden om haer meeſters te maken van het gheheele Jootſche Lant. Dit ſelfde is oock weder-varen die van Walachia, van Moldavia, van Tranſſilvania, van Slavonia, ende anderen/ nae dat ſy tot onſen/ ende onſer Vaderen tijden in krijchs-verbonteniſſen getreden zijn met den Turck/ die al gheern Plus oultre, ende nimmermeer der kreeften ganck en gaet/ dan als hy te rugge geſlagen / ende met gewelt gedreven wort; daer hy den Vinger in krijcht/daer ſoect hy de heele hant/ jae het heele lichaem in te krijgen/ſoo dat den Turck met ſijn Legers ende krijchſvolck tot aſſiſtentie roepen/ ende in Chriſtenrijck in laten komen/ even ſoo gedaen is/ als of yemandt deuren ende venſteren op ſette/ ende den Wolf inden Schaepſtal liete comen. Ende nochtans hebben dit vele Chriſten Coningen gedaen / als onder andere Ioannes, die Coninck van Hungeryen verkozen is/ nae dat Ladiſlaus inde batalie tegen den Turck doodt gebleven was / hy heeft/ ſegge ick / alliantie met Sultan Soliman gemaeckt/ eñ hy heeft hulpe van hem genomen tegens Ferdinandum die hem ſochte ende poogde uyt ſijn Rijck te verſtooten. Alphonſus de Coninck van Neapolen heeft hulpe verſocht by Bajazet tegen Carolum VIII Coninck in Vranckrijck : Jae de Saracenen ſijn Tempels gegunt inde ſtadt van Nicora, die daerom genoemt wert/ de Heydenſche ſtadt. Oock heeft Rogerius de Coninck van Sicilien/ de Saracenen ter hulpe genomen/ende hy heeft haer inde ſtadt van Palermo kercken gegeven / om haren Mahometiſchen Godtſdienſt daer in te doen. Lodowijck Sforſe heeft ſich met hulpe der Turckẽ ten krijge ghewapent tegen de Venetianen/ als ſy hem te machtich vielen : Jae dit heeft ooc gedaen den Paus Alexander VI. Ten tijde onſer Vaderẽ/ Anno 1535. heeft Franciſcus I. Coninck van Vrancrijck een krijchs-verbont gemaeckt met Sultan Soliman den Keyſer van Conſtantinopolen/ den ſelfden ontbiedende tot ſijner aſſiſtentie tot in Vrancrijck. Deſe alliantie hebben ſijne Kinderen/ende nae-komelingen/ die Chriſtianiſſimi, ofte de Alder-Chriſtelijcrſte genoemt worden / elcke reyſe vernieuwt/ ende a novo beveſticht/Jae meer ende meer verſterckt tot huyden op deſen dach/ ſonder dat oyt/ mijnes wetens/ oft Paus/ of Cardinael/ of Biſſchop/of Prelaet / of Sorboniſten / of Jeſuyten / ofte andere Geeſtelicke perſoonen in Vranckrijck ſulckes hebben beriſpt/ of tegen geſproken : Veel weyniger hebben ſy gearbeyt om dit verbondt te verbreken/ofte te doen op-ſeggen/gelijck oock ſulckes noch heden ten dage niet en is gheſchiedende. Philippus II. Coninck van Hiſpanien/voerende den titel van Catholicus, heeft Anno 1578. nae den ſlach in Africa / of Barbarien/daer Don Sebaſtiaen Coninc van Portugael doot bleef/vrientſchap ende alliantie op-gericht ende gemaect/ met den Coninck van Fes / ende Maroques Muley-Hamet. profeſſie doende vande Mahumetaenſche Religie/ ende niet een hayr beter zijnde als den Turcſchẽ Keyſer/hadde hy de macht hy ſoude het wel doen blijcken. Deſen Coninc van Hiſpanien heeft deſen

Muley-

1612.

Muley-Hamet tot een teecken van vriendt-
schap / gesonden veel schoone Juweelen/
weert geacht hondert duysent Ducaten.
Alsoo vernieuwende de oude alliantie die
hy met den af-gestorvenen Coninc Muley-
Abdel-Melech gehadt hadde. Wat allian-
tie ende confederarie dat nu noch heden
ten dage de Coninc van Hispanien is on-
derhoudende met den Mahumetaenschen
Coninck in Barbarien/dat is al de Wee-
relt ghenoech bekent.

Indien men van de noot een deucht ma-
ken can/ Et si neçessitas non habet legem. So
sal sich Franciscus I. Coninck van Vranck-
rijck wel connen excuseren / dewijle hy te
dier tijt met den Turck alliantie gemaect
heeft/ als hy rondt om her in het midden
sijner vyanden geseten was/ ende van al-
le canten hestich bestreden / ofte immers
gedreycht wiert: Want de machtige Key-
ser Carolus V. met geheel Duytslant/ His-
panien/en een groot deel van Italien de-
den hem den krijch aen : Wt Engelandt
was hy oock dagelijcx eenen in-val ver-
wachtende : Nederlant was hem ooc te-
gen. De Keyser hadde hem alreets afge-
nomen het machtighe Hartochdom van
Milanen : Vlaenderen ende Artoys en
wouden hem geen recht van Souvereyni-
teyt langer toestaen : Hy hadde elcke rey-
se den vyant op sijnen bodem / ende groo-
ten alarm in sijn Coninckrijck. Soo dat
hy nootsakelic buyten Christenrijc hulpe
soecken moste / woude hy sijn Rijcke niet
geven tot een proye sijner Nabueren. De-
se of dergelijcke redenen / ende nootwen-
dicheden/sullen ooc konnen allegueren of-
te bybrengen alle andere Coningen/Prin-
cen ende Republijcken / die met den Turc
in krijchs-verbont getreden zijn. Maer
soo opt yemant den noot hier toe ghefor-
ceert heeft/ ende derhalven ontschuldigen
can/dat souden wel insonderheyt ende bo-
ven alle andere wy Nederlanders zijn ge-
weest/als de Coninck van Hispanien ons
met vyer en zweerdt was vervolghende/
dien bloet-dorstigen Wolf Duc d'Alba hier
in Nederlant over-sendende tot ons ver-
derf/ ende onder-ganck ; die veel duysen-
den van Menschen seer ellendichlick / jae
meer dan op sijn Turcks/heeft laten om-
brengen door vyer/ water/galge/zweert/
ende radt / nemende lijf ende goet/ so wel
der Graven/Heeren en Edele des Lants/
als der Cooplieden/ Burgeren / ende der
Boeren: Als de authoriteyt des Coninex
van Hispanien/ ende Duc d'Albens schrick
soo groot was / dat men op haer versoeck
den Grave van Lume / met de andere E-
dele/ Capiteyns / ende krijchsvolck geen
Haveninge noch verblijf in Engelant ge-
staden en woude. Als wy by den Keyser
ende het Rijcke/hulpe ende troost versoec-
kende / niet anders en conden erlanghen/
dan dat men seyde / Men sal een Christelijck
medelijden met u Lieden hebben : Als wy na
Denemarcken/ Sweden/ en andere Prin-
cen reysende om hulpe te versoecken / al
voor doove Lieden deuren klopten : Als
de Coninck van Vranckrijck schijnende
ons een weynichsken te sullen helpen / de
moordt van Parijs ons meer als te voren
heeft bedroeft ende beangsticht : Als den
Paus de Croisaden , die sijne voor-saten
plechten te publiceren / om de Christenen
willich te maken teghen den Turck ende
Saracenen ten krijghe te trecken / liet in
openbaren druc uyt-gaen om alle Conin-
gen/ ende Potentaten met hare Ondersa-
ten tegen ons aen te hitsen : Als men ons
met soo geweldige legers bestreden heeft/
ende het Volck van alle kanten soo te ho-
pe in Nederlandt gebracht heeft / datmen
de Frontieren teghen den Turck niet en
heeft connen na behooren verdedigen/also
dat het Coninckrijcke van Tunis met La
Goletta, in XXXVI. dagen van dē Turc is
in-genomen / het krijchsvolck interim be-
sich zijnde om ons hier te plaghen : Als
Don Iohan d'Austria den krijch hier in Ne-
derlandt voerende in zijn Vaendelen ende
Vlagghen nevens het Crucifix schreef/ In
hoc signo vici Turcas , Et in hoc signo vincam
Hæreticos, ons alsoo voor Ketters schelden-
de / ende niet een aes beter achtende dan
Turcken : Alsmen onse ghetrouwe Voor-
vechters ende Beschermers verraderlijck
vermoordet / en het leven benomen heeft/
&c, Ick segge noch eens/ isser opt eenighe
Natie ofte Volck in Christenrijck geperst
geweest / ende dat reden gehadt heeft om
hulpe te gaen soecken/ende te nemen waer
men die eerst vinden conde / ghelijcke vele
by wien : Soo hebben wy Nederlanders
daer toe veel meer redenen ende oorsaken
gehadt/als opt eenige andere Natien/in-
sonderheydt dewijle den Turck desmaels
sijne heymelicke Agenten hier in dese Lan-
den negotierende/ last gegeven hadde den
Prince van Orangien te beweghen door
behendige inductien of persuasië/ assisten-
tie by hem te versoecken Teste. Meter. lib. 5.

F Maer

1612.

Maer Godt de Heere heeft ſijne Princel. Excell. Hooghloffelicker memorie/ als mede de Heeren Staten deſer Landen voor ſulcke ghedachten behoet ende bewaert.

Non eſt faciendum malum ut eveniat bonum.

Godt de Heere heeft ons ſonder de hulpe des Turcx een heerlijcke ende eerlijcke uytcomſte gegeven/ des hy in eeuwicheyt moet ghepreſen zijn: Hy wille ons voortaen ghenadelick voor den Paus/ Spaenjaert/ Turck/ ende alle harer aenhangers beſchutten/ ende beſchermen om ſijnes H. Naems wille/ die onder ons wort aengeroepen.

Tandum bona cauſa triumphat.

Dapper gevecht tuſſchen de Spaēſche ende Nederlātſche Schepen.

DAer zijn dit Jaer uyt Hollant ende Zeelant nae Indien ghevaren acht ſchoone Schepen/ wel bemant/ eñ van alles wel verſien.

Als ſy ontrent de Soute Eylanden gekomen waren/ ſoo hebben ſy vele Seylen in't gheſichte gekregen/ die haer hooghe op deden; Wat naerder comende hebben ſy vernomen/ dat het Spaenſche ſchepen waren. De Nederlanders hielden haren rechten cours/ ſonder dat ſy de Spaenſche uyt den wech ghewecken zijn/ om geen teecken van verſlagentheyt te gevē/ ooc en ſeylden ſy niet recht aen op de Spaenſche Schepen/ om de ſelfde niet te tergē. De Spaenjaerden dit ſiende/ quamen met volle ſeylen ende voor wint op de onſe aen: Den Spaenſchen Admirael begoſt eerſt wel dapper op de onſe los te ſchietē/ daer door den Nederlantſchen Admirael veroorſaect wiert ſich ooc ter weere te ſtellen/ die boven den wint gecomen zijnde wel dapper los brandde/ ende ſchoot den Spaenjaert met ſijn boech-ſtucken achter by den ſpieghel in/ dat de yſers voor den boech uytquamen. Daer na ſchoot hy al ſijn gheſchut aen d'een zijde los/ doe wende hy/ ende ſchoot d'ander zijde oock los/ d'welck alles ſeer wel trefte/ alſo datmen het bloet uyt de ſpie-gaten in de Zee ſach loopen. Een groot Spaens Galioen ſiende dat den Admirael dus verleghen was/ quam hem ter hulpe/ maer het verwerde in des Admiraels Rae/ ende eer ſy van malcanderen conden comen/ ſoo gheraeckte des Spaenſchē Admiraels ſchip inden brant/ ſoo dat het al brandende te gronde ginck met het Galioen d'welck hem ter hulpe was ghecomen.

Als nu onſen Admirael daer geen weere meer en hadde/ ende hy ſach dat ſijnen Vice-Admirael kloeckelijck vocht tuſſchen twee Spaenſche Schepen/ ſoo quam hy den ſelfden te hulpe/ ende na langhe vechten ende vreeſſelick ſchieten/ hebben onſe Schepen de Spaenſche vermeeſtert ende over-vallen/ doot-ſlaende ende de voeten ſpoelende alle die ſy in de Spaenſche ſchepen in het leven vonden.

Gheduerende het boven-verhaelde gevecht/ ſoo waren onſe ſes ander Schepen oock dapper doende teghen de reſte der Spaenſche Schepen: Men ſach niet dan vyer en roock/ ſoo dapper ende ſnellijck ginck het ſchieten aen weder-zijden/ oock door dien dat eenighe van de Spaenſche aen brant quamen/ die op een corts ooc te gronde gingen. Een vā onſe ſchepen abordeerde den Spaenſchen Vice Admirael/ ende al die hy levendich daer in vont moſten de courante over boort danſen. In dit Schip hebben de onſe eenen grooten buyt ghekregen/ want het was rijckelijck geladen. Het voor-verhaelde gevecht heeft geduert van ſmorgens te negen uyren tot des anderen daechs avonts. De Spaenjaerden hebben ettelijcke honderden verlooren van haer volck/ ende daer en zijn maer dertich ſoo doode als gequetſte inde Nederlantſche Schepen geweeſt. Dit is een ſeer treffelijcke victorie geweeſt: want acht Nederlandtſche Coopvaerders hebben ſeventhien wel ghemonteerde groote Spaenſche Galioenen over-wonnen/ des moet God/ van welcken de victorie comt/ in eeuwicheyt ghepreſen zijn.

Als nu den Spaenjaert gheſlagen ende gevluchtt was/ heeft onſen Admirael/ met raet van alle de Officieren/ de Bootſghesellen den buyt laten deylen/ die niet gheringe en was. Elck een kreech meer zijde ende fluweel als hy met beyde ſijn armen conde bevatten/ behalven noch het Gout ende Zilver.

Dit alles gedaen weſende/ ſoo zijn onſe Schepen voorts nae Ooſt-Indien toe gevaren/ om aldaer te verrichten 'tghene daerom ſy uyt Nederlandt ghevaren waren.

Daer en zijn van de ſeventhien Spaenſche Schepen maer vier ontcomen/ die de

tijdinghe

1612.

tijdinghe in Spaengien gebracht hebben hoe sy vande Nederlanders onthaelt ende ghetracteert waren gheweest.

[margin: erhael an ver- cheydene rocedurē ghen de esuyten.]

EManuel van Meteren heeft in de naest-voorgaende Boecken uyt eenige gedructe Tractaten / in het corte verhaelt / hoe dat niet alleen verscheydene Paepsche Politici, maer oock verscheydene Paeps-Gheestelicke persoonen haer met vele gewichtige redenen hebben ghestelt tegen de Jesuyten / so in Enghelant / Hooch-Duytslandt ende Sweden / als elders. Eer ick hier nu by voege / wat Placcaet dat in den Jare 1612. de E. H. M. Heeren der Gheunieerder Provintien teghen de Jesuiten hebben uyt-gaen laten: So sal ick hier eerst in het corte verhalen / Het Playdoy van M. Pierre de la Marteliere, Advocaet der Academie van Paris, teghen de Iesuyten. D'welck (met het ghene dat by het Parlement van Parijs daer op ghedaen is) indien het niet geheelick veroorsaeckt en heeft / soo heeft het dan grootelijcx bevordert het Placcaet der E. H. M. Heeren Staten / het zijn by-nae al de selfde redenen / die de Princen / als oock de Republijcken hebben om de Jesuyten uyt haer Landt ende ghebiedt te verbannen.

[margin: laydoye ã M. Pier : de la arteliere ghen de esuyten.]

De substantie ofte summa des genen dat de boven-ghenoemde M. Pierre de la Marteliere inden name van den Rectoor eñ d'Universiteyt van Parijs / tegen de Jesuyten ghesproken heeft / was als volght:

In den Velt-slach die Annibal te Cannes wan / heeft hy de Romeynen de grootste schade ghedaen / die sy oyt gheleden hebben / want veertich duysent Burghers / d'Overste van't Legher / met tachtentich treffelijcke persoonen van den Raedt bleven doodt op't veldt / het over-blijffsel van hare krijchslieden wierden gevangen ofte verstropt / de vyandt victorieus triumpheerde tot aende poorten vande Stadt / soo dat den naem van dese kloeckmoedige Republijcke by-naest te niete ghebrocht was. Die van Capoua / die altijt eenen quaden wille gehadt hadden / vergetende 't respect van gehoorsaemheydt / dat men het Keyserrijck behoorde te dragen: oock sonder te bedenckē / hoe seere sy het Roomsche volck verplichtt waren / namen dese occasie waer / ende meynden / dat sy hen selven souden connen Heeren van Italien maken / soo dat in plaetse datse den noodt van den staet van Romen souden te hulpe comen / eñ den bystant aenbieden die-men hun eyschte / soo begeerden sy mede de eerste digniteyten te hebben / ende dat de eere vande Republijcke onder hun ende de Romeynen soude gedeylt worden. Na de doot van onsen grooten Coninck / (wiens persoon ons dierder behoorde te wesen als sijn Monarchie) soo hebt ghy gesien / dat de Jesuyten / in plaetse van medelijden te hebben / sich verstoutende door het gheneyn ongeluck van Vrancrijck) ende sonder te wachten dat de particuliere saken van den staet mochtē in orden gestelt zijn / met ernst gearbeyt hebben / sonder tijdt te verliesen / te bevoorderen de gheheele oprichtinghe van hare authoriteyt: Jck en seggh niet om te willen deel hebben aende hooge ampten / maer om (door den middel van d'Ostagien die sy begeert hebben van alle uwe kinderen) te mogen comen tot de macht / om die te mogen absolutelijck uyt deylen ende om te heerschen / gelijckse hun selven hadden ingheheeldet.

't Vervolgh der Historie van dit Mannelijck volck seyt / dat soo haest als d'openinge van sulcken propositie gedaen was / de droefheyt der Romeynen wert terstont in eenen seer grooten tooren teghen sulcke ondanckbare Menschen verandert / die sy vergeselschapten met een resolutie daer mede sy de weerdicheyt van hare kloeckmoedicheyt bewesen. Jck salse met deselfste woorden voor-stellen: Indignatione orta, submoveri a Curia jussos esse missumque Lictorem, qui ea urbe edu, ceret eos, atque eo die manere extra fines Romanos juberet. Dat is: Den toorn ontsteken zijnde, vvierden belast uyt het Hof te vertrecken, ende men sont eenen Trauvvant diese uyt de Stadt soude leyden, ende bevelen datse dien dach buyten de palen der Romeynen souden vertrecken. Indien Godt onse arme Natie soo veel voorsichticheyts ende vasticheyts / als goedtheyt ende lichtheyt gegeven hadde / ende dat de ooghen onses verstants soo klaersiende mochten zijn / als de oogen des lichaems / soo soude het exempel vande resolutie der voorsichtichste die de Sonne oyt ghesien heeft / ons hebben connen dienen tot een Leytsman in dese occurrentie / daer ons niet min aen gelegen en is: Maer eylacy! onder-wesen zijnde van hen-luyder

1612.

voor-nemen door so veel van onse eygene schaden / die nu voor-by zijn / ende noch vervolght worden. Sullen wy niet eens met een ernstich gevoelen beweecht worden / om nu te sien datse ons vervoeren / om de leste Francoysen te zijn / ende om nimmermeer in ruste te leven ?

'tIs de derde reyse / dat d'Universiteyt van Parijs / de outste Dochter van de Alderchristelickste Coningen / tot desen noot gebracht is geweest door het voor-nemen der Jesuyten : d'eerste mael als sy eerst op quamen / soo en hoordemen in dese plaetse niet dan Prophetien van hare intentie / datse alle politycke orden wilden verwerren / ende de Goddelijcke ende Menschelicke Wetten verderven ; Men en hoorde niet dan een voorspel vande verwoestinge der goede wetenschappen / ende 'tverderf vande grootste ende befaemste Universiteyt die op der Aerden is geweest : Hoewel dat sulcx geseyt wiert door den mont vande alder-treffelickste persoonen / welcker gedachtenisse wy altijts in eeren sullen houden : Soo en heeft-men nochtans niet connen persuaderen 'tghene dat maer al te waerachtich en was / eñ dat in dien tijt / als de Coninckliicke weerdicheyt in sulcken sekerheyt was / dattet scheen / dat men nimmermeer geen veranderinghe en soude hebben te vreesen. Ten anderen de Catholijcke Religie die niet ghewoon en is yet voor te stellen / dan liefde / ghetrouwicheyt / ende een onverbrekelijcke eenicheyt / en conde niet gelooven dat men inde Kercke (die soo veel Eeuwen ghefloreert hadde / sonder eenige beroerte aen te stellen) sulcke nieuwe Rechts-geleertheyt in hare outheyt soude ingevoert hebben / die haer nu soo veel quaets doet / ende de remedien veel schadelijcker maeckt / als de pijne.

Dese voorseggingen zijn geauthoriseert gheweest door de uyt-komsten. Want de Jesuyten hebben dertich jarẽ lanc Vranckrijck met sulcken furie ontroert / dat / hebbende ons doen de ghetrouwicheydt / den plicht / ende de liefde verliesen / wy buyten hope van behoudenisse waren. Indien de gene die Godt ghewilt heeft dat hy soude zijn den Medecijn-meester onser zwaricheden / onse ruste niet en hadde wederomme gebracht door sijnen balsem van liefde ende vereeninge. d'Universiteyt en vergat alsdoen niet het teecken te geven / ende aen te wijsen de oorsaken van dese veranderingen: Ende 'tgene dat wel ende waerachtelijck voor-ghestelt wierdt / dede sien ende tasten d'oorsake van sulcken grooten brandt / ende van sulcke ghestadige koortse.

Maer de Jesuyten op-geblasen zijnde / met hope ende met moet / doen een groot nieu werc op-werpen inde voor-stadt van S. Germain / daer toe sy sulcken omloop af teeckenen / daer by sy wel te kennen geven / datse niet meer en willen missen dat Wilt te vangen daerse so langen tijt na gejaecht hebben. Sy vermaken ende vermeerderen hare Citadellen / ende vercondigen de Oorloge aende Universiteyt / onder't pretext vande Brieven diese door importuniteyt inde Maendt van Augusto in't Jaer duysent ses hondert ende thien verkregen hadden / begeerende datse de jonge jeucht mogen onderwijsen / ende datse hare Collegien mogen open doen / om daer in allerley wetenschappen te lesen : In plaetse datse 'tvoor-gaende Jaer maer begheert hadden / datmẽ hun soude toelaten alleenlijc in Theologie te lesen: Ende also d'Universiteyt haer alsdoen daer tegens geopposeert hadden / so namense hare Brieven wederomme / vreesende datmen in sulcken fayfoen / soude de groote zwaricheden ende inconvenienten van haer versoec / ende van hare onderwijsinge ontdecken.

Als d'Universiteyt sich eenige verlichtinge ende ruste ingebeelt hadde / ende dat de Jesuyten opentlijc beloofden datse niet en souden yet meer aenvangen / maer datse sich souden onthouden : Soo gevoelen ende bemercken wy / datse ons verdrucken / ende dat het quaet dat heden niet geschiet en was / morgen niet en soude connen gemist worden : In summa / verachtende des Coninex authoriteyt / die gewilt heeft / dat het oordeel van hare Brieven soude van uwe verificatie dependeren / eñ van't Hof / twelck van te vooren geordonneert hadde / dat d'Universiteyt soude gehoort worden op hare oppositie : So sien wy datse hen selven instellen / de Scholieren onder-wijsen in't Collegie van Clermont, doende alle Scholastijcke oeffeningen: Ende willen ons door hare behendige consten d'interest vande weynige ruste die wy gehadt hebben / doen betalen.

Ghelijck d'Universiteyt noch dit-mael voor alle de Weereldt door hare ghehoorsaemheyt betuycht heeft / datse wel hadde willen rusten / latende het beste van haer

interest

interest tot gelegener tijt: Alsoo en canse niet gelooven/ dat nu yemant ter Weerelt soude connen vreemt vinden/ datse niet en begeert te sterven/ ende dewijle dat hare vrede van binnen daer aen hanght/ datse nacht ende dach oorloge voert vā buyten/ ende dat tot haren weedom gheen andere versachtinge en can geappliceert worden: So ist noodich geweest datse het ernstich versoeck van dese audientie souden vernieuwen/ ende daer by doen een Requeste om desen nieuwen aenslach te breken. Eñ hebbende het Hof daer toe soo wel gedisponeert gevonden/ soo heeftse oorsake te hopen/ dat de uyt-comste soo veerdich sal zijn/ als geluckich ende favorabel.

Gelijc den staet van d'algemeyne Kercke seculier is/ soo is d'Universiteyt van Parijs ooc seculier. De Rectoor/ de Cancelier/ de Deken/ de Syndijcken/ de Censoren der vier faculteyten/ de Procureurs vande vier Natien/ de Suppoosten/ de Meesters ende Doctooren/ zijn secülieren oft Weereltlijcken. De Regulieren (gelijck de Jesuyten) en zijnder noyt toe-gelaten gheweest/ dan by gunste ende door aenneminge/ eñ onder tweederley conditien: D'eene/ datse nimmermeer en souden de ampten eñ digniteytē deelachtich werden: D'ander datse niet en mogen openbare Schole houden/ maer simpelijck in't particulier die van hun Orden leeren.

Dit zijn de eerste ende voornaemste Wetten vande Politie der Universiteyt/ dewelcke den Politijcken ende Geestelicken Magistraet onder-worpen is/ dat is/ De Wetten ende billicheden van den staet/ ende ontfanght hare reformatien van de Coninckliijcke Ordonnantien/ na den tijt/ den eysch/ ende noot des Coninckrijcks: daer de Regulieren haer houden aen de regel van hare orden/ die sy leeren van hare Overheden die Religieur zijn als zy/ dien sy volghens hare beloften verplicht zijn te gehoorsamen/ eñ de Jesuyten meer als alle die andere/ dewijle datse haren Generael in alle dingen erkennen/ als oft Christus Jesus teghenwoordich ware. Soo verre ist van daer/ datse in hare zeden/ in haren Regel oft Politie eenige reformatie souden willen ontfanghen vanden Magistraet/ oft vande Bisschoppen/ die sy gheensins en erkennen/ ende van wiens macht zy hun houden t'eenemael vervreemt.

Dit was de oorsake waeromme dat eertijts d'Universiteyt van Parijs haer stelde tegen het selvige voornemen der Jacobynen/ die openbare Schole wilden houden/ ende roemden van hare groote gheleertheyt ende treffelijcke verdiensten die hare orden de Catholijcke Kercke gedaen hadde: Niet te min de voornaemste die alsdoen inde Kercke waren/ niet aenmerckende eenich interest/ oft particulier voornemē/ maer vreesende de confusie van dese twee vergaderingen t'eenemael verscheyden/ d'eene Weereltlijck/ d'ander Regulier/ beweegden dese Regulieren Religieusen van haer versoeck op te houden/ ende de Magistraten vreesende dat d'Universiteyt haer soude veranderen in eenen Regulieren staet/ verhinderdense in haer voor-nemen.

Hieromme ist oock/ dat den Cardinael Borromeo (wiens ghedachtenisse in eeren gehouden wort) 't gheselschap der Jesuyten benam het beleyt der Collegien by hem ingestelt in't Eerst-Bisdom van Milanen/ seggende: Dat de Kercke meer Herders van doen hadde dan Religieusen. In Spaengien selfs/ en hebbense niet connen verkrijgen datse souden openbare Schole houden/ oft eenigen anderen voor-lesen/ dan die van haer huys waren. In d'Universiteyt van Salamanca, oft in die van Alcala van Henares, die de twee voornaemste zijn van't Lant/ en is hun dat niet toegelaten/ hoewel zy sulcks versochten in een vergaderinge/ die hun t'eenemael goedtgunstich was: In't Jaer 1593. De Coninck Philips van Spaengien willende een Seminarium te Salamanca in-stellen tot onderwijsinge vande gevluchte Enghelsche eñ Yrlanders/ so versochten de Jesuytē datse daer toe mochtē aengenomē worden/ de provisie ende toelatinge wiert hun tot dien eynde vergunt/ so ten aensien van de kennisse die sy hadden vande sprake/ eñ vande zeden der gener die-men soude onderwijsen/ als oock om eenighe andere groote daet/ ende om de recommandatie van den Hartoge Medina Cidonia, die sy daer toe gebruyckten: Niet te min so wierden sy/ op d'oppositie van d'Universiteyt van Salamanca, daer van verstooten/ sonder dat den dienst die Spaengien van de Jesuyten ontfangt/ conde over-winnen de bescherminge van de Wetten die totte policie vā dese Universiteyt behooren. Eñ de clachte der Engelschē en is niet verborgen/ namelic/ dat de Jesuyten (hebbende

1612. 'tbelept van de Seminarien die in Nederlant zijn in-gestelt) tot haer voordeel tot hun treeken de kloeckste verstanden van hare Natie. Ende geduerende den tijdt dat sy onse Universitept belegert hebben/ zijn wy oock niet dit droevich verlies gewaer geworden in vele treffelijcke Familien deses Coninrrijcx: twelcke seer schadelijck is voor den staet.

Een yegelijck weet wel hoe dat de Jesupten (in Vranckrijck gecomen zijnde op de recommandatie van den Paus Paulus de vierde/ van't Huys des Caraffa) so veel niet verkrijgen en conden datse souden toe gelaten/ voor goet gekent ende geapprobeert worden vande Gallicaensche Kercke/ gelijckse heden noch niet en zijn: want sy kregen doen ten tijde alle de Geestelijcke van't Coninckrijck seer tegen. In't jaer 1563. addresseerden sy hun aen de vergaderinge die t'samen gheroepen was te Poissi, onder de regeeringe vanden Coninc Carolus de negende/ nae datse de gunste versocht hadden vā mijne Heeren de Cardinalen van Lorepnen ende Tournon/ persoonen van groot vermogen/ gelijcse daer inne niet nalatich en zijn om behendichlijc te versoecken/ die gene die in aensien ende authoritept zijn/ dissimulerende de qualitept ende trappen van hare beloften/ soo verbergen sy't secreet van haren regel/ soo datse begeert hebbende datse mochten toe gelaten worden als simpele Scholieren. Het wiert hun vergunt door Acte van dese vergaderinge/ ende gheapprobeert in't Hof/ ende dat is den eenigen titel van hare Introductie in Vranckrijck.

Men meynde doe ter tijdt veel te doen/ ende datmen wel sekerlijck soude voorsien tegen alle de inconvenienten vā dese nieuwichept/ haer bevelende de conditien van haren naem te veranderen ende haren tijtel/ ende datse haer souden absolutelic/ gelijck de andere Geestelijcke/ de Jurisdictie ende bestraffinghe van den Bisschop/ onder-werpen/ ende datse gehouden souden zijn precijsselick ende expresselick hare Previlegien te versaken/ die in hare Bullen geschreven staen/ sonder eenige andere te mogen verkrijgen/ op pene dat indien sy anders deden/ soo soudense vervallen vande genade die hun vergunt was. Sonder andere bewillinge ofte authoritept so steldē sy haer in d'Universitept/ ende zijn daer inne gebleven tot het Edict ende de Arresten van't Jaer 1595. door de welcke sy verjaecht/ ende uyt het Coninckrijck ghebannen wierden.

Door de Brieven van herstellinge ende weder-aen-neminge diese verkregen hebben/ ende de welcke geverifieert zijn gheweest in dit Hof in't begintsel van't Jaer ses hondert ende vier/ wierter onder andere dingen geseyt/ datse gheen Collegie noch residentie en souden houden in eenige andere Steden noch plaetsen des Coninckrijcx/ dan daerse inden tijt van hare Brieven in waren/ sonder expresse toelatinge van den Coninc/ ende insonderhept in't ressort van dit Parlement/ uyt-genomen inde steden van Lyons eñ la Flesche. Sy en hebben daer so haest niet willen tegen doen/ noch opentlick sich tegen d'Universitept van Parijs stellen: Maer sy hebben allenerkens door het oprechten van een ofte twee-en-veertich Collegien/ diese inde Steden deses Conincrijcx hebben (in plaetse van twaelf ofte veerthien diese gehadt hadden) hen selven ingebeelt datse de stroomen/ die van dese groote riviere afloopen/ affsnijdende/ ende doende de selvige eenen anderen loop nemen/ de selfde metter tijt geheel souden doen verdroogen. Ende daer en is ooc geen twijfsel aen/ oft d'Universitept van Parijs en is daer door grootelijcx vermindert ghewoorden. Ende sy waren met sulcken opinie ingenomen/ ende luysterden malcanderen in d'oore/ datse van d'Universitept versocht waren/ ende datse hun was aenbiedende de Collegien van Plessis, vā Mans ende van Cholets, om die te vervoegen by't Collegium van Clermont: Ende dat de Stadt van Parijs so veel soude doen/ datse het Collegium van Navarre souden hebben/ of datmender hun een bouwen soude dat alsoo groot soude zijn/ als dat is.

Maer Godt heeft gewilt dat den roock van desen roem de Jesupten schadelick is geweest in hare oogen/ ende dat de vrucht ende het ghenoegen van hare wrake/ niet en is so seker geweest/ als sy wel gehoopt hadden: Want sy bekennen/ dat so d'Universitept in haer wesen bleef/ sonder datse daer souden toe gelaten worden/ dat hare andere Collegien niet en souden konnen bestaen/ ende dat haer voornemen in d'onderwijsinge vande Jeucht/ soude bynaest onnut ende sonder vrucht zijn/ ende gelijcse henselven daer toe prickelē door de consideratie van't Gouvernement/ ende van

groot=

grootheyt daerse nae haken/ niet connende weder-houden worden door't ghewelt van de Wetten van onse Universiteyt/ d'authoriteyt van uwe Arresten/ ende de conditien van hare herstellinge/ soo worden wy ghenootsaeckt een vande verborgentheden haerder ambitie te ontdecken.

Hoe-wel dat de Jesuyten de goede wetenschappen seer naedeelich zijn/ datse de oude Autheuren afschaffen/ ofte veranderen/ eñ datse de verborgentheydt der spraken niet en weten/ ja datse die t'eenemael verachten inde Collegien daerse achten datse gestelt zijn om daer te blijven/ gelijc in Italien ende Savoyen/ ende datse geene andere Boecken voor en lesen/ dan die gemaect zijn vande gene die van hare Societeyt zijn / so ist nochtans dat den roem seer groot is vande eere der geleertheydt/ die sy nimmermeer en sullen connen overtreffen/ soo langhe als d'Universiteyt sal sonder Jesuyten zijn: Ammianus Marcellinus heeft geschreven/ dattet genoech was voor de Medecijn-meesters van sijnen tijt om gheleerde Mannen gheacht te wesen/ datse binnen Alexandrien gestudeert hadden: Alsoo isset een weerdighe sake voor een geleert Man/ (wie dat hy oock zy) te Parijs gestudeert te hebbẽ: De vreemdelingen doen dit blijckẽ/ alsse (om dat haer Scholen mochten vermaert zijn) gesocht hebbẽ d'alliantie van d'Universiteyt van Parijs/ gelijck die van Pavie noemt haer te wesen haer Dochter / ghelijck Cranzius geschreven heeft: Die van Milanen noemen haer Suster/ gelijck Paulus Iovius betuygt in't leven van een vande Galencen.

Boven dese reputatie/ die seer gewichtich is/ ende die haer can geven ofte benemen den keur vande uytnemende verstanden/ Soo is dit seker/ dat elders d'onderwijsinge vande jonge jeucht haer soo wel niet en schickt / als te Parijs (den Stoel des Keyserdoms/ ende wooninge des Conincx-doms / daer de oogen van Vranckrijck zijn/ den Setel vande groote souveraine gheselschappen) buyten Parijs en wortmen niet wel gheciviliseert / buyten Parijs is weynich onderwijsinge om saken wel te handelen/ elders en is den Regulieren handel des Werelts niet bekent/ In somma / 'tzijn de herssenen van't lichaem deses staets: Indien de Jesuyten dit deel niet en connen innemen / soo en is haer hope maer ten halven.

Sy hebben van langer hant bevonden/ dat door het opbrengen der Kinderen van Parijs/ sy de secreten van de Huysen weten / regeeren de Herten / ende den wille van de ghene die hun vertrouwen 'tghene datse het alder-liefste hebben / twelck een groote vermeerderinghe is van hare macht.

Noch een andere reden die veel grooter ende stercker is: Het Coninckrijcke van Vranckrijck heeft al van oudts het Collegium vande Sorbonne in sonderlinge eere gehadt (twelc gefondeert is geweest door onsen goeden Coninck S. Lodovvijck) hare resolutien in weerden ghehouden/ ende de conscientien hebben sich gewillichlick hare decreten onder-worpen/ ende de Fransche-Kercke ontleent een groot steunsel van dese authoriteyt / die dies te wettelijcker is om datse seer out is / ende datse door traditien van onse Vaderen/ tot ons ghecomen is / begaeft met alle bequaemheyt/ geleertheyt/ ende Godsalicheyt: De Jesuyten souden de volle overwinninghe hebben / indien datse dese sterckte vande Fransche Kercke / ende van ons gheloof om gheworpen hadden / sy en souden niet meer vreesen dat-men hare Leere oft de Boecken van de ghene die van hare Societeyt zijn/ soude verdoemen ofte controlleuren.

T'is dan gheen hulpe die de Jesuyten d'Universiteyt willen aen-bieden/ maer om eygentlijck te spreken/ sy soecken haer verderf. T'is al over lange datse seggen/ datter niet en is dat wel gedaen is/ of ten moet van hun comen / daer en is niet volmaeckt dan hun leven/ hare discipline/ eñ haren regel. 't Zaet van oneenicheydt en ontbreeckt hen niet / twelck sy onder ons stroyen/ ghelijckse oock openbare calomnien uyt-geven. Int Jaer 1575. hebbense 'tgeloof vã de Universiteyt gecalumniert/ aen-gaende d'onbevleckte ontfanckenisse der heylige Maget/ doende den Heyligen Vader verstaen/ dat de Theologie van Parijs haut-havende de constitutie vant Concilium van Basel / alleen belettende dat het Concilium van Trenten niet en wiert aengenomen.

Tgene datse gemeynelijck practiseeren in die plaetsen daerse inghevoert zijn/ behoort ons genoech te doen oordeelen wat hare meyninge is/ namelic geen leere noch onderwijsinge aen te nemen/ dan van die gene die van hare Societeyt zijn. Mr. Georgius Englisemius hebbende de Philosophie

te Ro-

1612.

te Rowanen willen lesen/ eñ M. Mattheus Glissemius, willende de selfste professie te Douay doen int Seminarium der Engelschen/ zijn belet gheweest door de Jesuyten. Inde stadt van Avignon/ also daer int Convent van de Vaders Minimen/ een uytnemende Theologant was/ die de Religeusen van sijn orden lessen voor las/ veel Luyden / beweecht zijnde door sijne gheleertheydt quamen sijne lessen hooren. De Jesuyten bsochten stracx/ datter geene andere / dan die van haer Huys mochten toegelaten worden. Ende onlangs geleden Mr. Claudius Berthin, een seer uyt-nemende Bachalaurius in Theologie/ hebbende versocht dat hy à la Flesche mochte predickē/ en mocht daer niet toegelaten worden door hare oppositie. Huyden geheel Duytslant door / uyt-genomen het Collegium van Collen / daer en is gheen Leser noch Schole dan des Jesuyten oft Protestanten / twelck een voor-beelt is van de schadelijcke zwaricheden daerse ons toe willen brengen : Ende alreede sien wy in Vranckrijck d'Universiteyten diese t'eenemael hebben bedorvē / de Collegien van outs ghefondeert/ hebbense uyt gheroept/ volgens tgene dat mijn Heere van Pontac, Bisschop van Bazas voorseydt hadde over vijf-en-veertich Jaer. En behelpense hun niet (hoewel datse vermoet wort valsch te zijn) met de Bulle diese seggen verkregen te hebben van den Paus Sixtus de vijfde/ waer door/ teghen de Wetten ende fondatien vā d'Universiteyt van Pontamousson, (bevesticht door den Paus Gregorius den XIII.) de weerdicheydt van't Rectoraetschap den Jesuyten is toegeschreven: Ende behouden daer / door dien middel / een gestadich Dictatoorschap. Sy en hebben de Huysen vande oude Religien niet ghespaert / om hen selven wel te accommoderen / ghelijck te Bourges / daer hebbense 't Huys vande Carmeliten willen tot sich nemen/ ende t'Orleans t'Huys vande Jacobinen : In Moldavia ende Walachia hebbense alle de Religieusen verjaecht/ ende hebbē hun toegeeygent al tgene datse besaten : Tot Lucern hebbense de Cartuysers verjaecht / ende souden 'tselvighe andere Cartuysers in Bemē gedaen hebben / sonder het tusschen-komen van Don Quintano Spaensche Cartuyser/ die sulcx belettede. Soo datse niet en soecken/ dan hun Rijcke vast te maken in dese Werelt/ door het verderf van andere.

Sy sullen seggen datse om niet leeren/ eñ datter een verlichtinge is voor de Vaders die weynighe middelen hebben : Soude het wel moghelijck zijn dat wy ons noch souden laten vervoeren door sulc een quade ende valsche opinie/ dat na so veel kennisse eñ lichts dese inbeeldinghe de waerheyt soude konnen verduysteren ? De Jesuyten en hebben geen Collegien/ oft sy en zijn gemaect/ ende met groote renten versien vant goet der gener diese leeren. Also doen sy't om niet/ 'tis vreemt dat sy Luyden/ zijnde maer ses Jaer in Vranckrijck geweest/ aldaer meer goets besitten / dan in eenich ander deel des Christendoms. So seer beminnen wy ons ongeluck/ vergeldende veel mildelijcker de zwaricheyt diese ons aen-doen / dan onse vyanden doen den dienst dieser van ontfanghen.

In een van hare Collegien hebbense in renten twintich duysent guldens/ eñ voor hondert duysent Kroonen aen huysen: Sy hebben Abdyen / Priorien / ende Beneficien tsamen gehecht/ ende hebben de Fondateuren / de Tytel-voerders/ ende Religieusen daer van t'eenemael berooft/ ende op eenmael veertich duysent Kroonen getrocken van't leste op-hooghen der Vryehoeven/ ende der nieuwe acquesten. Men moet het hare maticheyt danc weten/ datse noch niet voorder gegaen en zijn. Zijn dit de treffelijcke Religieusen in Godtsalicheyt/ die den grooten Keyser Iustinianum baden / dat hy de mildicheden soude ghebruycken/ die hy haer aenboot/ tot onderhoudinge vande Armen/ ende tot verlichtinghe van sijn Volck ? Of de fijne Hovelingē/ die Ammianus Marcellinus beschrijft/ dewelcke / op datse aen den regel van andere niet en souden af-ghemeten worden/ Stipendia sua manu non recipiebant, sed expansa chlamyde. Dat is / Sy en ontfingen hare gagien niet metter handt/ maer uytreyckende haer kleedt.

Soude ons d'in-gebeelde verlichtinghe van eenige kleyne onkosten/ moeten beletten/ dat wy niet en souden connen de schaduwe van't lichaem onderscheyden ? Jae doen verjagen die Goddelijcke ende Wel-geborene zielen/ de zielen van fijn Goudt/ om in hare plaetsen Yseren ende Looden zielen te laten komen ?

Datmen d'Universiteyt gheve het derden-deel van de renten van hondert duysent Kroonen / die de Jesuyten besitten/ men sal't alles om niet doen / men sal de

weten.

wetenschappen sien florerẽ meer danse opt gefloreert hebbẽ/ ofdatmen veel eer de fondatien der Collegien brenge tot 'tgene dat noodich is / datmense wel bestede nae den reghel des tijts/ daer sal ghenoech wesen.

Den onvermijdelijcken noodt in den welcken ons de aenslaghen der Jesuyten brengen / het uyterste perijckel in t'welcke sy ons Vaderlant stellen/ ontbindt ons de tonge/ al haddẽ wy al ons leven lanc stom gheweest / tot ontlastinge onser conscientien/ ter eere / ende tot conservatie / ende behoudinghe vande waerheyt ende van't ghemeyne wel-varen.

Onse Schole / ghelijck oock alle Christenen / ergheret sich over de daedt vande Jesuyten datse den naem Iesus aen-nemen/ ende hen selven in't particulier toe-schrijven/ dien specialẽ ende incommunicabelen naem/ diemen niet en mach gebruyckẽ tot een merc-teecken eñ onderschept onder de Christenen / want tis eenen naem die een daet eñ ampt beteeckent/ die niemandt en can toegeschreven wordẽ/ dan den Salichmaker der Weerelt: Niettemin: ghelijck als of de Jesuyten by analogie / ofte verghelijckinghe yet sulcks inde Kercke vermochten/ so willense yeder man wijs makẽ/ dat hare Societeyt de Catholijcke Religie wesentlijcker wijse noodich is/ datse sonder henlieden niet en can bestaen/ ende seggẽ datse door de voorsichticheyt Gods in dese leste tijden vercoren zijn tot eenen zegel ende verbeteringe/ ad silentium tumidis magisterijs imponendum, defectus aliorum corrigendos & supplendos. Dat is / Om de opgheblasen Meesters te doen zwijghen/ ende de gebreken van anderen te verbeteren/ ghelijck Osorius schrijft in zijn tweede Sermoen vande doodt van den Vader Ignatius. Ende dien volgende/ dat al 'tgene dat Godes eere aengaet/ ende t'welvaren vande Catholijcke Religie/ dat schrijvense in't particulier hare Societeyt toe/ ende houdẽ voor ketters alle die gene die haer quade opinien niet en volghen / ende die met hare listicheden ende konsten niet te doen en hebben.

Hierom ist dat Ribadeneira schrijft / dat Ignatius Loiala syne Religie opgerecht hadde/ als alle de andere begonden te vervallen / ende daer uyt quam't / datse alle de gunsten/ Indulgentien/ Faculteyten ende Previlegien hadden / diemen bevondt dat oyt gegeven waren geweest/ Ante hac concessa, & concedenda. Dat is/ Dan te vooren ghegeven/ ende noch te gheven/ by de Bullen van Pius de vijfde / ende Sixtus de seste: T'welck een bewijs is dat hare ambitie noch niet en is ghecomen daerse het willen laten berusten. In hare Institutie hebbense t'eenemael de discipline der Kercke verlaten / ende alle de oude Canonicksche Constitutien. Alle de Religieusen/ ende Geestelijcke persoonen die vande tijden onses Heeren Iesu Christi een besondere maniere van leven (verscheyden van't leven der ghemeyne Christenen) verkoren hebben/ hebben onveranderlicke beloften gedaen/ ende vaste onbeweghelicke/ ende gheduerige merck-teeckenen ende regulen aenghenomen.

De Jesuyten doen eerst een solemnele belofte inde tegenwoordicheyt van haren Superieur/ datse sullen leven na de regels van hare Societeyt/ welcke zijn de regels van ghehoorsaemheyt/ armoede eñ kuysheyt/ ende niettemin toelatende (gelijck se doen) datmen vã maniere van leven mach veranderen/ goederen ende rijckdommen besitten/ successien aen-nemen/ ende so het noot is/ datmen mach trouwen / ghelijck het sommigen ghescheidt is / soo verkeerdense de daet van dese oneyndelijcke verplichtinge/ ende makẽ van een seer solemnele belofte / een slechte belofte/ op dat die gene die belofte gedaen heeft van dien reghel te volgen / ende dien volgende 'tgene datter noch toe behoordt/ den selven mach over-treden/ t'welck so vreemt is/ dat Navarrus in sijn Commẽtarijs, De regularib tom. 1. geseyt heeft: Hoc est novissimum admirabile, concessum præfatæ Societati. Dat is/ 't Gene datmen de voornoemde Societeyt vergunt heeft/ is het laetste wonder werc: Indien dat hy elders als te Romen gheweest ware / hy en soude niet na ghelaten hebben te seggen / dat het alle Goddelijcke eñ Canonijcke rechten contrarie was. Daer en is geen Religie inde werelt daer de belofte ende onderdanicheydt van een Religieux aengenomen wort/ oft de ghene die sulcx belooft/ verplicht sich dat hy sijne belofte sal houden / selfs in't uyterste van sijne zwackheden. De Jesuyten daer en-teghen/ verjaghen ende mogen ongheftraft verjaghen/ jae 30. Jaren daer nae/ die gene die zwack zijn ende kranck/ ende van de welcke sy gheenen dienst meer en willen of en connen hebben.

Noch een andere sake die de Kerckelicke discipline gheheel contrarie is: By de

Bullen van den Paus Paulus de derde/ van't Iaer duysent vijf hondert drie-en-veertich / ende van Iulius de derde / van't Iaer duysent vijf hondert ende vijftich/ is hun toegelaten/ datse alle hare regulen moghen veranderen/ soo menichmael alst haren Generael sal believen/ende dat hy't sal goet vinden/ tot welstant van syn gheselschap/ dit zijn de woorden : Et tam hactenus factas, quam in posterum faciendas constitutiones ipsas, juxta locorum ac rerum qualitatem mutare, alterare,seu in totum cassare,& alias de novo condere possint & valeant. Dat is/ Sy moghen de Constitutien die tot noch toe ghemaeckt zijn, ende diese noch in toekomenden tijden souden konnen maken , nae de gheleghentheyt vande tijden ende saken , veranderen ofte t'eenemael te niete doen,ende andere van nieus maken. Soo dat sy aen geen vaste ofte sekere reghel noch wetten verbonden en zijn.

Het eynde van hare vierde belofte / is haer seer speciale ghehoorsaemheyt totten Paus / om hare missien ende seyndinghen die sy ons eertijts hebben willen wijs maken/ seggende datse maer de ongeloovige aen en ginghen : maer sy selfs ter contrarie hebben nae der hant gheschreven / dat dese ghehoorsaemheyt moste af-ghemeten worden nae't gevoelen ende den wille van den ghenen den welcken zy belooft is: So dat/ soo haest als den Paus sal begeeren/ dat de Bulle in Cæna Domini, de Francoysen verplichte / so sullen de Iesuyten door hare beloften verplichtt zijn tot het uytvoeren der selfder volghens syne meyninge/ sonder ander bywoechsel/ als den wille van haren Generael. Ende dat doende so sal den staet eñ het leven van alle onse Coningen van hem dependeren: de daet van hare blinde gehoorsaemheyt/ hebbende geen ander beleyt / als de meyninge eñ wille / van haren Generael / dien sy moeten gehoorsamen/ende segghen datse daer toe soo nauwe verplicht zijn /datse sonder kennisse of onderschept van saken/ syn bevelen moeten uyt-voeren. Mogelijck op die maniere alsmen in Victore leest int derde Boeck vande Wandaelsche vervolginge van Hunnerico Coninc der Wandalen/ die door d'aenporringe der Arrianen wilde / dat alle de Catholijcken souden met eede bevestigen den inhout van't gene dat in een toe-ghezegelt pampier was. Immers doen d'Overste vande Iesuyten dicwils in hare vergaderinghen uyt-voeren de bevelen van haren Generael.

Ende 'tgene dat te verwonderen is/om de macht van haer gheselschap absolut te maken/ende dat het vermogen van haren Generael meerder zy als de macht des Paus/ in't gene dat hare seyndingen ende beloften aengaet : Soo doense dit / datse met toelatinghe van haren Generael konnen door andere doen volbrengen 'tghene dat hun van den Paus belast wort / ende datse door haren Generael konnen wederroepen worden/sonder het weten ende bewilligen van den Paus. Siet het neghende deel van hare Constitutien / Capit. 3. Artic. 9. T'welck veel eer daer toe streckt om de fondamenten te leggen van een bysondere heerschappye / dan dat het streckende is tot welstant vande alghemeyne Kercke. Sy hebben Bullen verkreghen/ waer door alle persoonen verboden wert/ (niemant uytgenomen) jae selfs niet mijn Heeren de Cardinalen / gheen kennisse te nemen vande secreten haerder regelen/ al waert datmen geẽ andere intentie en hadde / dan om de waerheyt daer van te weten / ghelijck als of voortaen al het Menschelijck verstant ende oordeel verbonden ware een Slave te worden van hare wetenschap.

Ende 'tghene dat alle gheloof sal te boven gaen/ 'tvermoghen om dat uyt te legghen/gelijck het hen goet sal duncken/dat wort haren Generael alleen toe gheschreven/ t'welck tot haer voordeel ghevonden wiert/ tẽ tijde als de Vader Claudius Matheus te Romen de aenteeckeninge toonde vanden voort-ganck onser ongelucken eñ beroerten : ende hebben soo looselijck gehandelt / datse van 37. Bullen diese verkregen hebben/ noyt geene ghecommuniceert en hebben / dan die haer minst vorderlijck waren/op datse de groote vergeldingen diese ontfangẽ/ niet en souden ontdecken / ende de Pauselijcke weerdicheyt daer toe brenghen / datter niet en zy noch in't Gheestelijck / noch in't Weereltlijck/ of ten sal den Paus onderworpen zijn/ uytgenomen haren Generael; ende tot voortganck van dit haer voor-nemen/ soo zijnse by hare Bullen geabsolveert van alle excommunicatien/ die hun souden konnen a jure vel ab homine. Dat is / door't recht ofte van een Mensche, gheschieden/ op dat gheen aensien van schuldighe plicht hun soude konnen beletten in den voort-ganck harer saecke.

By de

By de Bullen van Gregorius den XIII. van't Jaer 76. ende 84. woordt haer boven dit voordeel datse niet en staen onder de macht ende jurisdictie der gener die ordinaris bevel hebben so in Weereltlijcke als Geestelijcke saken / soo wort het gantsche bevel ende opper-regeeringhe hen-luyden toegeschreven / ende worden als superintendenten inde Kercke gestelt / ende daer uyt spruyt al die authoriteyt / diese aennemen over de Ampten van alle de Geestelijcke / 'tzy inde bedieninghe der Sacramenten / 'tzy in eenighe andere bedieninghen.

De Jesuyten leeren / stellen voor / ende houden staende / dat de Paus alleen onfeylbaer is / dat de beroepingen der Concilien alleen zijn om't wel-staen / Vt facilius Canones recipiantur, Op dat de reghels beter souden aenghenomen vvorden. Sy leeren oock / dat de Synodaelsche resolutien niet alleenlijc aen den wille des Paus en hanghen: maer dat hy daer oock van can dispenseren / dat hyse can veranderen ende vercorten / alst hem goet dunckt / ende dat hy vande beneficien mach disposeren / selfs tot prejuditie ende naedeel van die ghene die daer mede begifticht ende versien zijn / Aiam sine causa. Dat is / Selfs sonder oorsake. Dit zijn de eyghene woorden van den Jesuyt Emanuel Sa, in verbo Papa.

Soo volght daer uyt (ende hier moetmen 'tperijckel aen-mercken) dat alle de vryheden vande Fransche Kercke / ghegrondt op de authoriteyt der Concilien / schismatijck zijn / dewijle datter noch een hooger hooft is als de Concilien / ende dat d'appellatien die-men op dit Fondament bout verwerpelick zijn; Volght noch / dat de heylige verkiesingen (hebbende gheen beghinsel in't Goddelijcke recht) Item / dat de eerste Kercke / ende de Fransche Kercke gedwaelt hebben / tot dat het concordat / ghemaeckt wierdt / van Coninck Franciscus den eersten / ende Leo den thienden / ende dat ghy / Mijn Heeren / Vsurpateurs zijt vande meeste kennisse die ghy hebt / ende vande Justitie die ghy so heylichlijck oeffent / dewijle het Concilium van Trenten de Gheestelijcke die toeschrijft.

Ghelijck de leere der Jesuyten de Hierachijcke orden der Kercken omstoot / soo verderft ende vernietichtse oock d'authoriteyt der Princen en̄ der Politijcke wetten / ende versmoortse inde Gheestelijcke macht: ende hier inne isse 'tgheheele gheloof onser Theologie so contrarie / dat het zwert niet meer het wit contrarie is / ende indien de voorledē zwaricheden ons noch eenige geheugenisse gelaten hebben / men moet het nu laten blijcken / dewijle het schijnt dat ons Godt tot verwonderinge / ende als wy daer het minste op dochten / ons dese occasie gheopent heeft / om ons niet alleenlijck te doen sien: maer ooc om ons te doen tasten ende gevoelen d'oorsake onser smerten.

De Universiteyt van Parijs leert / dat de Gheestelijcke macht soo verre van de Weereltlijcke macht verscheyden is / als den Hemel van d'Aerde: Het Coninrijck van Godes Sone / en̄ van sijnen Vicarius onsen heyligen Vader en is niet van deser Weerelt / ende uytgenomen de Kerckelijcke Censure (om wettelijcke oorsaken) en behoordt de Kercke niet als persuasien te gebruycken / ende gheenen dwanck: hare proceduеren die ons behoorē te doen gaen tot de eeuwige gheluckssalicheydt / en zijn maer eenen raedt ende beleydt / ende geen gewelt noch strengicheyt. De Gheestelijcke persoonen en behooren sich niet te bekommeren met Weereldtlijcke saken / alle het ghene datse doen moeten / en moet maer de Zielen ende Conscientien aengaen.

Maer de Coningen / nae't Goddelijck ende natuerlijck recht / hebben alle Politijcke macht / ende sy alleen moghen over alle het gene dat Weereldtlijck is ghebieden / ende onder alle de Princen der Weerelt hebben insonderheyt onse Christelicke Coninghen / dese authoriteyt. Het schijnt dat God haer gegeven heeft de levendichste merck-teeckenen van sijn beelt / die haren Scepter ende hare Kroone van niemant en hebben / als van Godt alleen / die heeft haer in sijne / bysondere bewaringhe ende bescherminge gehadt / bynaest so lange als den naem vanden Salichmaker der Weereldt is aen-ghebeden gheweest. De Coninck van Vranckrijck is na het ghetuygenisse vande Griecksche ende Latijnsche History-schrijvers / ende na hun vande Italiaensche Doctooren / onder de andere Coningen als de Morgen-sterre in't midden van eē Wolcke comende uyt Zuyden / ende dragende de Kroone van Heerlijckheyt / ende van Vryheydt.

Ter contrarien / de Jesuyten stellen het Weereltlijcke regiment van alle Christe-

1612.

lijcke Coninghen ende Princen / onder de absolute ende onfeylbare macht van de Monarchie die sy instellen/ in sulcker voeghen / dat de Geestelijcke macht de selvige can herstellen / regeeren ende corrigeeren/ als sy hare authoriteyt misbruycken/ dat is / alsse des Paus wille niet en ghehoorsamen. Spiritualus potestas potest, & debet coërcere temporalem omni ratione, & via quæ id necassaria esse videtur. Dat is/ De Geestelijcke macht, mach ende behoort, door alle middelen die daer toe noodich schijnen te vvesen, de Weereltlijcke macht te bedvvingen: Dit zijn de eygene woorden vanden Cardinael Bellarmin / in't 5. Boeck de Rom. Pontif. cap. 6. Het is de al-ghemeyne leere van alle de Jesuyten die wy verhaelt hebben/ ende vande andere die gheschreven hebben / jae niemant en heeft bynaest van hun allen naeghelaten van dese materie te handelen / als zynde 'tvoornaemste van hare onderwijsinghe.

't Is dese quade leere/ vande welcke de bedriegelicke ratiocinatien (strijdende tegens de regulen van discoureren) gebaert hebben de beroerten van't Jaer 1584. in welcken tijt de Boecken van den Cardinael Bellarmin uyt ghegheven wierden/ ende gepredict in alle hoecken van Vranckrijck.

Wy en moeten ons niet meer laten bedriegen/ want de valsche opinien inde Religie zijn kranckheden der Zielen/ sy moeten oock door Geestelijcke remedien ghenesen worden / de substantie der Zielen/ die onlichamelijck ende onsienlijck is / en can niet gedwongen worden om eenighe sake met gheweldt aen te nemen of te verwerpen; Daeromme de gene die de Religie met ghewelt meynen in te voeren gelijck de Jesuyten/ die wijcken t'eenemael vande Wet ende den wille Gods/ die niet en wilde dat-men in't op-timmeren des materialen Tempels van Hierusalē (welcke een Figuere ende Voorbeelt is geweest van sijne Kercke) eenigen slach slaen soude met eenen Hamer / oft met eenich ander werc-tuych: Godes woort heeft alleen de macht om de conscientien te verherden in de waerheyt / ende van het teghen-deel te doen af-wijcken.

't Bestaet oock in't Goddelick ende natuerlijcke recht/ ende 'tis ooc een sake van onse Institutie/ dat alle Ondersaten hare natuerlicke Coningen ende Princen ghetrouwe ghehoorsaemheydt schuldich zijn/ sonder dat sich yemandt (van wat qualiteyt hy zy/ ofte wat Previlegie dat hy soude mogen hebben) daer van soude connen eximeren ofte bevryen. Non solum propter iram, sed propter Conscientiam. Dat is: Niet alleenlijck om der straffe, maer oock om der Conscientie, ghelijck d'Apostel seyt.

Nochtans en hebben de Jesuyten geen ander pretext ghenomen om d'Usurpatie vant Conincrijck van Navarre te verdedigen/ t'welck Ferdinandus Coninck van Spaengien Ian d'Albret afgenomen heeft/ dan om dat hy den Coninck van Vranckrijck tegen wille ende danc vanden Paus Iulius de tweede/ by-ghestaen hadde / die van Ian du Tillet Bisschop van Meaux genoemt wort/ perfidiosus, sceleratus & vecors. Dat is/ den ontrouvven, boosen ende onsinnighen. Meester Gilbertus Genebrard, Doctoor inde Sorbonne / schrijft in sijn Chronologie/ Ferdinandum Hispaniæ Regem nullo meliore jure, quam quod sibi utile & commodum esset regum Navarræ expulso Ioanne Albretto occupasse. Dat is / Dat Ferdinandus Coninc van Spaengien, met geen meerder recht 't Conincrijc van Navarre heeft tot hem genomen, (hebbende Ioannem Albretum verjaecht) dan om dattet hem nut ende bequaem vvas.

Indien de Francoysen / dat vreemt feniyn niet ghesogen en hadden/ t'welck sich daer nae in onse aderen besloten heeft/ wy en souden de rebellie ende wederspannicheyt teghen onsen goeden Coninck Henricum den derden niet gesien hebben/ de welcke door dese leere ontsteken is gheweest/ ende versekert door het Boeck daer Bellarminus Autheur van is / gheintituleert Franciscus Romulus, uyt-gegeven int Jaer 1588. waer door de gemoederen der Francoysen wierden gepersuadeert/ dat het geoorloft was de wapenen aen te nemen tegens den Souverain: Wy en souden soo veel mede-borgers niet ontsteken ghesien hebben om malcanderē te verderven: Wy en souden het herte van desen armen staet niet met soo veel zwaricheden ende ellendicheden geperst gesien hebben/ noch met soo veel lijdens ende anghsten de huyt soo verdroocht tot op de beenen / alsoo datter gheen musculen noch zenuwen en waren van dit groote lichaem / die haer werck conden doen/ soo dat ons Vrancrijck duysent-mael op het eynde van sijn dagen gheweest is.

Maer dat noch dit allen te boven gaet/ ter

1612.

ten soude sonder de leere der Iesuytē noyt int herte van een Christ-ghebozen Mensche ghekomen hebben/noch int herte van een Francoys dattet gheoozlooft is yet te doen tegen de geconsacreerde personen der Coningen/ja die te mogen dooden: Want gelijckse geleert hebben dat de Coningen mochten geexcommuniceert/inden ban gestelt/eñ afgeset worden/sose den wille van dese absolutie macht niet en wilden toestaen/ soo hebbense oock ghesepdt / dattet een verdienstelijcke sake was de selvighe te dooden/ eñ hebben vant een het bewijs vant ander ghemaeckt / seggende: Door d'excommunicatie/ ende condemnatie des Paus/ worden de Princen van publijcke/ particuliere persoonen / sonder authoritept ende sonder Ondersaten van Coninghen/ tyrannen/usurpateurs ende beroerders vande ghemeyne ruste. *Occupantem tyrannice docestatem quisq̃ de pobulo poiest occidere, si aliud non sit remedium, est enim publicus hostis: Emmaauel Sa. in verbo tyrannus.* Dat is/ Een yeghelick ondert gemevne volc mach den ghenen dooden, die tyrannelick eenighe macht aen-neemt, alsser gheen ander remedie en is: vvant t'is eenen alghemeynen vyant. Dit is het ooghen-merck van alle de aenslaghen der Parriciden ofte Vadermoorders: Ende dien volghende/so hebben de Cardinael Bellarmin in sijne Apologie/ ofte verantwoordinghe teghen den Coninck van Enghelandt Pag. 229. ende Ioannes Mariana, in sijn eerste Boeck / De Rege & Regis institutione, ende den Iesuytschen Autheur vant Boeck genaemt Amphiteatrum honoris, gelijckelijck het afgrijselijck parricidium van onsen armen Prince gheprefen ; Ende de Iesuyten van Bordeaux hebben gesept ende geschreven/dattet d'oorsake was van hare salichept: met dese leere was de vermetenhepdt van Barriere gewapent in't Iaer 1593. ende versterckt door den raet van Varrade Rectoor der Iesuyten/teghen onsen onoverwinnelijcken Coninck Henricum de vierde / in welcken tijdt Commelet 'tselvighe porde door syn roepen / begheerende eenen Aod, van wat qualitept dat hy mochte wesen.

'Tis eē groot ongeluc geweest/als Vrancrijc dat voordeel verlorē heeft twelc haer de oude toe-schreven / dat het geen Monster-dieren op en brocht: Maer God hadde wel te pas sijnen Herculem verheven om die t'over-winnen / van wiens handt hy/ nae sijne goethept wilde / dat wy't Goddelick werck ❧ ende het mirakel van het weder oprechten deses staets souden ontfanghen.

In dese tijden hielden haer de Iesuyten als ofte een lieflijcke register hadden willen trecken ; ende op datse haer selven mochten behouden / soo lietense de Resolutie uytgaen/ diese sepden dat haren Generael genomen hadde te Roomen/op het eynde vant jaer 1593. waer door hen wel expressetijc verboden was/datse haer niet en souden met eenige saken bemoepen/ eñ protesteerden 'tselvige te ghehoorsamen/ datse alle factien souden versaken/den Coninc soudē eeren ende dienen/ als sijne ondersaten/dat is 'tgene datse in hare playdopen ende ghedruckte beweeringen verhaelden.

De voorsichtichepdt der Iesuyten in sulcke occasiē bestaet in tijt winnen/want 'tgene datse voorgenomen hebben/en versterft nimmermeer; sy verwachten de gelegenthepdt / dat het zaedt datse zapen in tijts sijne vruchtē mach voort brengē: vier of vijf Maenden daer nae/ als de Coninc upt het Leger quam/ wiert desen Prince/ int midden van twee hondert Edellieden binnen sijnen Louver gewont door Chastel, eenen Scholier der Iesuyten / die in hare leere onderwesen was/ende wiert soo gewont / dat sonder de schijnbare voorsichtichept Godts / die ons lief hadde / dese Monarchie alsdoen / een eynde soude genomen hebben / ende wy ellendige souden beroost zijn geweest vande segeningen die hy ons naderhant verkreghen heeft door sijne kloechept/gerechtichept/ende Godtsalichepdt.

Dit ellendich Monster-dier in uwe tegenwoordichept / mijne Heeren/sepde het yet anders/ dan dat de Coninck (hoe wel hy een Catholijck was) buyten de kercke was ? dewyle dat d'excommunicatie noch duerde / dat-men hem behoorde te dooden. Siet men hier yet/ dat niet over een en comt met hare Propositie ? Barriere hadde oock soo veel ghesepdt / de Iesuyt Ginguard schreef het/ ende nae dat hy duysent lasteringen teghen de Coninck Henricum den derden sijnē natuerlijcken Prince uytghespoghen hadde/soo voechden hy daer by ten lesten : So men hem niet en can afsetten sonder oorloge, dat men hem oorloge aen doe, soo men geen oorloghe en can doen, dat men hem doe dooden.

1612. Maer om wat naerder de Jesuyten met hare behoorlicke verwe af te malen: Wat is 'tgene dat de bekeeringhe van soo veel Menschen / die in alle de andere puncten onses algemeynen geloofs te vreden zijn / uytstelt ende verhindert / dan dese absolute macht ende authoriteyt / die sy niet en connen aennemen noch goedt vinden ? dit is 'tgene waer door het wan-trouwen eñ vermoeden vermeerdert wort / waer door de vereeninghe van velen op-ghehouden wordt ; tis den middel waer door de Jesuyten Hongaryen verloren hebben / ende dat den Turck van het beste deel Meester is geworden / ende een seghs-man van het overschot ; Hier door wordt Transsilvanien / Polen ende Denemarcken ghetturbeert / souder dat sich eenich deel der Werelt heeft connen van dese beroerte bevrijden.

Dit zijn de goede diensten die de Jesuyten de Kercke aen-doen / die om het weder-oprichten van dese macht / ende om haer particuliere eergierichevt / also weynich conscientie maken de beste Catholijcken te beledigen / alsse doen de ghene diese houden als afghescheyden vande Kercke / eñ gelijc het decreet onser Sorbonne segt / *Hæc Secta multas in popule querelas, multas lites, æmulationes, dissidia, contentiones, variaque schismata inducit.* Dat is / Dese Secte heeft veroorsaeckt veel krackeels onder't volc, veel tvvisten, nijdicheden, oneenicheden, ende verscheyden scheuringhen.

Daer en is gheen Gheestelijcke Orden noch Religie / diese niet en hebben willen te schande maken : Wie en weet niet hoe veel dat hare eergierichevt de Catholijcke Kercke vā Engelant gecost heeft ? so datse die bynaest te niete ghemaeckt hebben / in plaetse van te helpen. Nae de doot vanden Cardinael Alanus , soo beval-men het beleyt vant Enghelsche Seminarium den Jesuyten / terstont so sochten sy den Priesteren ende Geestelijcken vant Lant (van de welcke de ghenegentheyt ende devotie genoech bekent was) 'tbeleyt ende authoriteyt van hare kudde te benemen / om hen 'tselvighe toe te schrijven : Sy stelden Eertz-priesters die hen souden rekenschap van alles geven / ende wilden dat de contributien ende aelmissen vant Landt / die niet kleyn en zijn / souden door hen-lieden ghedistribueert worden / t'welck meer beroerte gemaect heeft onder die arme Catholijcken / dan de vervolginge / inde welcke (door der Jesuyten onderhandelinge) men noyt enighe oorsake van Crimen lesæ Majestatis ghevonden en hadde. Ja sy zijn soo vermetelijck ghe worden / dat eenighe vande Gheestelijcke van Engelant / (zijnde over Zee te Romen ghekomen / om syne Heylicheyt dese onordeninge aen te dienen) de Jesuyt Personius liet ghevanghen nemen / ende handelen als criminele Menschen / ende scheur-makers / ende verhinderde dat hare appellatien niet en wierden aenghenomen.

Hier moet ick noch een ander onwederroepelijc exempel / ende daer de daden van openbaer zijn / verhalen / tot bewijs van matichevt / vande welcke sy roemen datse de volmaecktheyt verkregen hebben / ende vande vrede die sy soecken tot voordeel vande Kercke. d'Inquisitie is inder Dominicaens handen ghestelt / soo om hare groote ende uytnemende wetenschap / als om de diensten die sy de Catholijcke Kercke gedaen hebben / oock en heeft den tijdt niet konnen yet verminderen vande oude ende eerste Heerlijckheyt deser Orden: De Jesuyten / die na de opperste weerdicheyt der Kercke staen / hebben bedocht een disputе tegen hen te verwecken / die sy noemen de auxilijs , achtende dat soose eenich voordeel over de reputatie van dese Geestelijcke persoonen conden verkrijgen / die so subtijl niet en zijn als sy / datse hen lichtelijck dese machtige bedieninghe souden ontnemen / alwaert schoon datse die niet misbruyckt en hadden : De Paus Clemens dit wetende / verboodt de dispute : de Jesuyten hebbense niet teghenstaende syn bevel uyt ghegheven : Ende daer en is niemandt of hy en weet wel dat desen seer wijsen ende seer heyligen Paus ghesocht heeft / hare eergierichevt te vernederen / bekennende dat hy daer van met den Cardinael van Toledo gehandelt hadde / die op't leste van sijn leven meer gheacht heeft de eere ende welstandt der Kercke / dan de factien van sijne Societeyt / eñ dat hy gesocht hadde de middelē om den raet vanden Paus Sixtus de V. te doen gelden / haer wat te bedwinghen / ende te maken dat haren Generael de Capitulaersche resolutien vande Societeyt mochte onderworpen zijn / op datse alsoo onder een derde mochte staen: Om haer daer van te bevrijden / soo hebbense een Bulle van Gregorio den XIII. verkreghen / diese secreet houden /

1612.

houden/ inhoudende een excommunicatie van alle de gene die yet sulcx sullen willen aenvanghen.

Haer weder-aenneminghe in Vranckrijck ghesschiede inde Maendt Januarij duysent ses hondert ende vier. Van te voren hadden hare mede-broederen den aenslach bestelt op den persoon van sijn Excellentie Mauritius/ ende hadden Panne ghesonden/om den aenslach uyt te voeren. Ende weynich tijts daer nae/so ontdeckte-men een ander voor-nemen van hare goede intentien/ te weten/ de Conspiratie daer dry vã hare Vaders/ Tesmond/ Gerard/ ende Garnet/ het beleydt van hadden/ tegen den Coninck van Enghelant/ tegen alle de Ordenen ende Magistraten van't Landt / twelck het alder-vreemste/ ende schrickelijckste feyt is/ dat yemandt soude konnen bedencken/ende dat alle andere boose stucken die oyt geweest zijn/ te boven gaet. De Staten van Engelandt waren beroepen/de plaetse ende den dach was bestemt/de t'samenspanners hadden middel gevonden / om het onderste vande Sale daer de Vergaderinge ghesschiede/ met sulcken menichte van Bus kruyt (verborgen ende bedeckt met hout) te vullen/ dat sy met de minste behendicheyt/eñ van soo verre alsse gewilt hadden/ souden een geheel Conincrijck hebben doen vergaen; sy hebben't selfs also beschreven/ ende een deel vande Verraders hebben't bekendt : Ten is den middel niet om de Catholijcke Religie wederomme op te richten / eenen staet met moorden te willen vervallen/ ende met sulcken schrickelijcken brandt; daer mede geest-men de ketters oorsake/ om sich tegen sulcke handelingẽ ende proceduren te stellen / die soo vreemdt zijn/ vande vriendelijckheydt / die Godt syne Kercke ghelaten heeft/dat het ter contrarie den rechten middel is/ om te weghe te brengen/ dat / de Christelicke waerheydt met weder en keere daerse uyt verjaecht is gheweest/ende dat uyt de ketterye veel eer spruyte d'ongheloovicheydt / ende het Heydendom/ dan de verbeteringhe.

De leere der Jesuyten aen-gaende de Geestelijcke macht/ ende authoriteyt boven de Weereltlijcke/ is/ dat de Gheestelijcke persoonen geenen Prince en zijn onderworpen / noch voor hem Justiciabel : maer alleenlijck zijnse den Paus onderworpen / in't ghene dat het Weereltlijcke aengaet / Sus en zijnse aen geen Wetten noch Policien verbonden/in wat staet ofte landt datse souden mogen leven ; Jae selfs niet aende hoochste Policie. Bellarminus in sijn Tractaet de Clericis, van het 28. Cap. tot het 30. toe; Emmanuel Sa. in sijn Confessionario op't woort Clericus ; in Gretserus in't gene dat hy geschreven heeft teghen de Republijcke van Venegien/ segghen eendrachtelijck / met alle die ghene die van hare Societeyt zijn; dat al vvaert dat de Gheestelijcke teghen staet ofte den persoon van den Prince souden conspireren, datse even-vvel niet en souden vallen in't *Crimen lesæ Majestatis*, om datse noch Coninck, noch noch Prince onder'vvorpen zijn.

1612.

De Schole van Parijs heeft daer-enteghen altijt gehouden ende gheleert/ dat de Geestelijcke (als natuerlijcke Ondersaten der Princen ende Republijcken) niet meer oft min als de andere / de Wetten van directie ende bedwanck onderworpen en zijn/ zijnde alleenlick den Paus onderworpen int gene dat den Godtsdienst aengaet/ ende de eerlicke onderhoudinge van den Geestelijcken staet.

Al ist dat de Jesuyten in't vertrecken uyt Venegien eenen grooten hoop Pampieren verbrant hadden / uyt vreese datse souden gesien worden : Noch wierdender eenige gevonden/ uyt de welcke geblecken heeft / datse Register ghehouden hadden vande Biechten van persoonen van qualiteyt / ende datse te Roomen een groote menichte van gelt gesonden hadden : Sy droeghen alle hare Cieraetselen wech die aen hare Kercken ghegheven waren gheweest. Te Padoua ende te Bresse wierden sy over-vallen / soo datse geenen tijdt en hadden om hare Pampieren te branden ; daer heeft men soo veel ondersoeckinghen vande dispositie des staets ghevonden/ ende van alle Familien in't particulier/dattet een seer seker teecken was/ datse eenich groot voor-nemen hadden/ tot uyt-voeren van het welcke / sy sulcke moeyelicke curieusiteyt van doen hadden.

Noch een ander gedenck-weerdich secreet moet ick hier verhalen / te weten/ datse dese beroerte aenstelde te Venegien/ op dien tijt als de Grave van Fuentes in Italien een groot Heyr-leger hadde voor den Coninck van Spaengien/ende dat hy nieuwelic twee groote Forten hadde doen maken / die-men hout onwinbaer te zijn/ om

1612. om den door-ganck der Switsers ende Grisons te beletten / waer door sy hoopten/dat soose dese machten by hare behendicheden voechden / datse lichtelijck dien staet eenen anderen Heere souden overgeven/ gelijckse den staet van Portugael gedaen hebben / door d'ydelheydt daerse het gemoet des jonghen Coninck Don Sebastiaen mede wisten te vervullen / die hun eenighe authoriteyt in sijnen staet hadde laten verkrijgen. Sy hebben oock ontsteken d'oorloge tegen Don Anthonio/die erkent is geweest als natuerlijck en wettelic Prins/ inde welcke mē niet en spaerde het bloet van twee duysent goede Religieusen/ die haren Coninck getrou waren.

Behalven dat d'Autheur der Jesuyten sijnen oorspronck uyt Spaengien heeft/en dat haren Generael vande selfste Natie is/of vande Landen die den Coninck van Spaengien onder-worpen zijn / die haer tot den staet van Spaengien een goede en bysondere genegentheyt doen hebben/hopende dat als dese volcomene absolute macht opgericht sal wesen / datse de ketterijen haest sullen dempen; So gebruycken sy veel eer het Weereltlicke zweerdt/ als het Gheestelijcke. De Coninck van Spaengien zijnde de gene die sich tot dit voor-nemen buycht / soo procurerense sijne verhooginge bovē alle andere Princen. Oock hebbense geschreven dat den Keyser Carolus de vijfde/ ende de Coninck Philippus wel met dese resolutie over eē quamen : maer datse daer inne waren verhindert gheweest door de Coninghen van Vranckrijck / sonder de welcke de ketterije t'eenemael soude te niet geweest zijn: Dat de Coninck Franciscus de eerste alliancie ghemaeckt hadde met den Turck: dat Henricus de tweede de Protestanten geholpen hadde/ die de Keyser wilde verderven : Dat Henricus de derde een verbont gemaeckt hadde met de Coninginne van Enghelant/ met de Hoochduytsche/ ende de Switsers : Dat de Coninck van Spaengien het Concilium van Trenten aengenomen heeft/ ende dat hy seer strenghelick d'Inquisitie doet onder-houden. O wat een groote ondanckbaerheyt! zijnder wel eenige Princen inde Weereldt die de Catholijcke Religie soo verheven hebben/ die den heyligen Stoel soo vermeerdert hebben als de Coningen van Vranckrijck ? De donatien van Pepinus ende Carolus Magnus / die-men valschelijck Constantino toe-schrijft / de Heyr-legers der Francoysen / die soo menichmael in't heylighe Lant zijn geweest/ ende van den Coninck Lodovicus de twaelfde ende sijne nae-volghers / om den staet des Paus wederomme te verkrijgen / &c. Alle dese dingen en worden niet geacht van die gene die meer houden van hare nieuwicheden / dan van alle andere consideratien; Ende sy zijn verplicht om niet goet te vinden/ dat de Coninghen van Vranckrijck/ om haren staet te beschermen/ sich hebben gheweert teghen den Keyser Carolum de vijfde : maer sy en sullen d'alliantie niet blameren die desen Keyser vanden Coninc van Engelant Henricus de achtste kocht om ons te verderven.

Die van haer afgeweken zijn/ segghen datse de orden gebruycken/datter in yeder huys twee zijn/die de registers maken/en die den last hebben van saken die den staet aen-gaen. Tot dese komen alle de andere om te biechten/ ende zijn gehouden aen te brenghen alle het ghene dat sy vernemen/ ende dat wort dan den Generael over-gedragen/ by de Visitateur / ende men moet oft een Neapolitaen/oft een Secillaen/oft een Spaenjaert zijn om daer sijn advijs te seggen. Ende in't Jaer 1604.alsomen ontdect hadde een Broederschap van geassocieerde Jesuyten / die sich in't Huys der Jesuyten vergaderdē binnen de stadt van Genua / daer de mede-Broeders gezworen hadden / datse hare stemmen niet en souden geven tot verkiesinge der Magistraten ende gemeyne Ampten/ dan aen die gene die vande Broederschap waren: De Republijcke sulcx vernomen hebbende/dede instantie over sulcken monopolie/ ende resolveerde de Jesuyten/te verjagen. Soo seyden sy dat sy't ghedaen hadden/ om dat eenighe vande Stadt intelligentie hadden met de Francoysen / ende schenen de selvighe te willen favoriseren.

Maer de Republijcke en heeft hare ontschuldinge / aen-gaende hare aenslaghen/ niet willen aen-nemen : maer nae datse hare manieren van doen wel vernomen hadden uyt de Predicatien die sy deden in de naest-liggende steden van haren staet/ ende uyt de calomnien die sy stroyden tegen den Hartoge Leonardo Donato,(welckes onnooselheyt ende Godtsalicheyt soo wel bekendt is als sijne voorsichticheydt) Soo hebbense een ordonnantie gemaeckt/ van

1612. van een eeuwich ende onweder-roepelick bannissement der Jesuyten uyt haré staet/ sonder dat-men immermeer hare weder-aenneminge sal in deliberatie stellen. Soo seer heeft dese wijse Republijcke konnen smaken de verlossinghe uyt het perijckel twelck sy ghesien hadde. Hebbende liever de Oorloghe als de Vrede met de Jesuyten.

Och! of Godt gave / dat wy niet soo licht in't gelooven en waren geweest/ende dat de strengicheydt soo wel van binnen ware geweest/ als 'tghewelt van buyten/ ende dat wy om den Lever te verkoelen de Maghe niet verkout en hadden/ wy en souden het ghesprecк niet zijn van alle de Volckeren der Aerden: Wy en souden hare andere schoone leeringen niet geweten hebben / die sy gepredickt ende uytghegeven hebben. Als zijn onder andere dese navolgende/ dat het verdienstelicker was schattinghen te betalen / als Aelmissen te geven/ datmen lasteren can sonder doodtlicke sonde te begaen/ dat de Jonckvrouwen haer mogen blancketten om de Weerelt te behagen / datmen wel mach woeckeren / ende volgens hare eygen reghelen selfs/ datmen wel mach stelen/ midts dat men daer Aelmissen van gheeft / dat het geen Simonie en is gelt te geven voor eenige Beneficien/ *Modo id fiad non tanquam pretium, sed tanquam motivum ad resignandum, vel tanquam motivā aliquod gratuitum.* Dat is / Alsmen't doet, niet als eenen prijs, maer als een bevveginghe om te resigneren, ofte als een bevveginge der danckbaerheyt. Dit zijn de eyghene woorden van Gregorius de Valentia, op de Somme van S. Thomas, tom. 3 disput. 4. Questie 16. p. 3. f. 2039. Wy en souden niet gheleert hebben het goedt met quaedt vergelden/ noch de maniere vande wandelende Biechten/ alle sachte genesinghen der ondeuchden / dinghen die allen op-rechten Religieusen onbetamelijck zijn.

Wy en souden in dese onse daghen niet gesien hebben dingen die schrickelijc zijn/ onder-vragingen die men ghedaen heeft om te weten/ van die ghene/ die-men seyde eenen boosen Geest te hebben/ als/ welc de waerheyt der leere zy? Dit zijn quade curieusiteyten die verboden zijn Deut. 18. Cap. ende noch door een Concilium van Narbonne, op pene van excommunicatie: Ende Sozomenus in't 3. Boeck/ Cap. 5. verhaeldt dat eenen Diaken vande eerste Kercke afghesett wierdt/ om dat hy sulcke nieusgiericheyt gebruyckt hadde: Ende Gregorius van Tours, bestraft om dese oorsake den Sone van Gontran, om dat hy een Pytonissam hadde doen halen/ so noemt hy een Vrouwe die eenen quaden Geest hadde: Ende S. Thomas, *non licet Dæmones adjurare per modum deprecationis, quia id ad benevolentiam pertinet, qua non licet ad Dæmones uti, ne Socij dæmonum fiamus: licet tamen per virtutem divini Numinis eos adjurando ejicere, ne noceant non autem ut aliquid per eos discamus aut consequamur.* Dat is / Ten is niet geoorlooft de Duyvelen te besvveeren, als door een maniere van bidden: VVant dat streckt om hare gunste te verkrijghen, diemen niet en mach ghebruycken, op dat vvy hare met-ghesellen niet en vvorden: nochtans ist vvel veroorloft die selvighe uyt te vverpen als mense besvveert door de kracht Godts, op datse gheen schade en souden doen: maer ten is niet gheoorloft dat vvy door haer vvat souden leeren ofte verkrijghen.

Wy en souden oock niet gheweten hebben dat het eenen Christen geoorloft was den Duyvel te vragen nae de ghesontheyt van eenen Prince / oft de secreten van sijnen staet/ twelck by alle Wetten strafbaer is. Dit zijn de woorden de sy de besetene Vrouwe vraechden. *Quid circa sanitatem Regis? quid circa compositionem armorum inter Regem, & magnates subditos? quid circa vrbes obsidionales, quid circa bellum cum Hispanis, vel cum hereticis.* Dat is / Wat men aengaende de ghesontheyt des Conincx te verwachten hadde? Watter gebeuren soude aengaende d'Oorloghe tusschen den Coninc ende eenighe groote Heeren sijne Ondersaten? Wat aengaende de Steden diemen soude mogen beleghereren? Wat aengaende de Oorloghe met de Spaenjaerden oft met de Ketters? Tertulianus seyde dattet niemandt toe en stondt te vernemen na de gesontheyt vā een Prins/ of ten moeten die ghene zijn die eenighen aenslach hebben op sijn persoon / oft die eenige groote hope van sijn doot hebben. Eenen Mathematicus die eenē anderen leerde/ verboodt hem wel expresselijck / dat hy van't leven der Coninghen niet en soude handelen / ofte van den staet der Republijcken: *Non enim oportet nec licet, ut de statu Reipubl. aliquid nefaria curiositate*

discamus. Dat is / Want men moet niet, noch ten is niet geoorloft met boose nieusgierigheydt yet te willen onder-soecken van den staet der Republijcke. De Coningen / den welcken Godt ghegheven heeft het Gouvernement des Aertrijcks / ende den welcken alle machten ende hoocheden onderworpen zijn / ende die immediatelick hare hoocheyt van Godt hebben / en hanghen aen den loop der Planeten niet / ende en behooren door de curieusiteyt der Menschen niet ondersocht te worden: Het comt Godt alleene toe / te weten / hoe lange dat des Coninck leven / of de vrede ende voorspoet van sijnen staet behoort te dueren.

Wy en souden oock niet gehoort hebben de schoone Propositie ende resolutie vanden Jesuyt Iohannes de Salas Castelanus Gumeliensis in sijne Commentarien die hy gemaeckt heeft op de eerste secunda van sint Thomas, ghedediceert aen den Generael Pater Aquavira, tract. 8. Disput Vnica sect, 5. op het eynde / de welcke veel schadelijcker is om de Kloosters te openen als de leere der Ketters ; Want doende dese vraghe / *Vtium semper sequi liceat opinionem, quæ agenti probabilior, aut æque probabiles apparet.* Dat is / Oft het altijt veroorloft is, d'opinie te volgen dewelcke den voorsteller bewijselickst, of alsoo bewijselick schijnt te wesen. Siet dit is sijne resolutie : *Religiosus autem efficacissima debet habere motiva, ut probabiliter opinaretur, veram esse revelationem, qua secum dispensaret Deus, vt matrimonium contraheret, contra communem legem, hactenus enim Deus nunquam dispensavit : Si tamen veram probabilitatẽ haberet, posset ad evitanda magna incommoda, uti dispensatione dubia, & tantum probabili, quod etiam in dispensationibus quorum cumque Pralatorum observatum est.* Dat is / Een Religieux moet seer krachtighe beweghinghen hebben, om bewijselicker wijse t'opineren dat d'openbaringhe waerachtich is, waer door hem Godt soude dispenseren om te mogen trouwen tegen de ghemeyne Wet; want Godt en heeft het tot noch toe niet ghedispenseert noch toegelaten, nochtans soo hy eenige waerachtige bewijselickheyt hadde, soo soude hy om groote swaricheden te myden, een twijffelachtige dispensatie connen ghebruycken, jae die alleenlick bewijselick is, twelck men oock gedaen heeft inde dispensatie veler Prelaten. Soo dat voortaen het vasten / waken ende bidden / om sijne kuysheyt te bewaren / te vergeefs sullen zijn / want een yegelick sal sijne openbaringhe misbruycken / om de quaetste passien sijns ghemoets int werck te stellen.

Oock heeft het exempel d'onderwijsinghe wel haest nae gevolght / want de Jesuyt Menas heeft sulcken schandelijcken bloet-schande begaen / dat men sijn proces begonnen heeft in d'Inquisitie van Spanien : maer die van sijn geselschap hebben hem / als door een mirakel vande straffe verlost / dewelcke gevallen is op de ghene die het Rechts-ampt bedienden te Vailladolid, die daeromme afgeset zijn geweest / ende d'argherniste is vermeerdert in de Schriften van Sanches, ende van Ochetora, die van de selfde Societeyt zijn / waer van alleenlick het dencken genoechsaem is om de mensche te doẽ verliesen de kennisse van hem selven / ende hem meer als tot beestelijckheyt te brenghen.

Ende 'tgene dat nu ontrent vier maenden geleden in een yegelijcx handen gecomen is / te weten / de Sermonen op de beatificatie ende geluckSalich-makinghe van haren Pater Ignatius, inde welcke den naem van Ignatius niet alleenlijck in ghelijcken graet gestelt wort / ende soo hooge verheven / als den naem onses Salich-makers: maer hy wort selfs in sijn plaetse ghestelt. De mirakelen die gheschiet zijn inden name des Almachtigen / om sijn eere te verheffen tot schande der ongheloovigen / die ons zijn als een Artijckel des gheloofs / worden daer in vermindert / ende als in twijffel getrocken / om de mirakelen vanden Pater Ignatius te verheffen / die niet alleenlick en zijn onseker : maer die sy selfs bekennen noyt geschiet te zijn / dewijle Ribadeneira in sijn leven in't 5. Boeck dese woorden gebruyckt / *Ejus sanctitatem minus testatem miraculis:* Dat is / Sijne Heylicheyt en is soo niet met mirakelen bevestichs gheworden.

Hier blijckt de waerheydt vande Prophecye des Decreets der Sorbonne Anno duysent vijf hondert vier-en vijftich. Dit zijn de woorden : *Hac Societas periculosa in negotio fidei.* Dat is / Dese Societeyt is periculeus in saken des geloofs. In dese verdorven eeuwe vol passien eñ geveynstheyt en zijn de Jesuyten niet anders / dan Coribantsche klocken / die nergens toe en dienen / dan om de sinnen der onrustighe t'ontroeren.

Laet ons daer by doen d'inventie van hare

hare equivocatien/ dubbel-sinnicheden/ dissimulatien/ dubbel-woorden/ dewelcke bedriegerijen zijn/ veranderende de dinghen/ sonder den naem te veranderen; die sy bekennen datse ghebruycken/ alsse voor de Coningen/ de Magistraten ende andere Politijcke persoonen moeten antwoorden. Hare woorden ende antwoorden zijn gelijck de beelden van Dedalus, die de sinnen bedrogen/ veranderende van aenghesichte soo menichmael als-men de Ooghen daer op sloech. Dese inventie van equivocatien daermen een conste van gemaect heeft/ ende die de Jesuyt Navarrus seer gerecommandeert heeft tot faveur van de gene die van dese Societeyt zijn: Is niet alleenlick te vergelijcken by de bedriegerije ende archlisticheyt die Arrius gebruycte/ dewelcke nae dat hy het Concilium van Nicenen onder-schreven hadde/ bekende een andere belijdenisse des gheloofs/ die hy in sijnen boesem onderteeckent hadde/ die gheheel anders was; Maer oock by de Wet der Manicheen/ waer door hun toe-ghelaten was anders te antwoorden als de sake was/ ende het contrarie van't ghene dat sy wisten/ ghelijck Lucas Siculus dat aengeteeckent heeft ten tijde des Keysers Basilij, met dese woorden: *Iura, periura, secretum prodere noli.* Dat is/ Sweert, ende weest meyneedich, ende en ontdeckt het secreet niet.

Ende om dat in't werck te stellen ende hare boose leeringen te beschermen/ alsser yet is datmen myden moet/ ofte datter eenich voordeel te halen is/ so staet het hum vry/ ende 'tis hun eerlick 'tselvige te ghebruycken/ ja sy mogen vryelick loochenen 'tghene datse sekerlick weten/ ghelijckse gedaen hebben met het schrift van Richeome, dewelcke antwoordende op't gene dat men hem vraechde/ te weten/ op dese vrage: watse souden willen doen/ sooder eenen Paus conde ghevonden worden/ die nae het exempel van Iulius de tweede/ sijne censuren onrechtveerdelijck tegen Vranckrijck soude ghebruycken; Hy antwoorde geperst zijnde: Dat hare Societeyt soude doen't gene dat alsdoen de goede Francoysen deden/ dewelcke beweerende hare rechten/ altijt den H. Stoel sijne behoorlicke eere bewesen/ ende kenden alleenlick den Paus voor't Hooft vande Geestelijcheydt/ approberende het Concilium van Tours, in't Jaer 1510. ghehouden tot bescherminghe van het recht des Conincks Louys des XII. De Cardinael Bellarminus in't Tractaet/ dwelck hy gemaeckt heeft teghen de Theologanten van Venegien; seyt/ dat de meyninge van Richeome geweest is/ te betoonen dat de goede Francoysen behoorden den Paus gehoorsaem te zijn sonder uytstel/ ende den Coninck te raden dat hy sich met hem soude vereenighen/ sonder hem met de wapenen te weder-staen.

Hierom ist dat alle hare declaratien met halve ende onsekere woorden gestelt zijn/ op datse die mogen ontkennen/ wederroepen/ oft anders uyt-leggen/ alst hun goet sal duncken; ende het alder onverdragelickste/ ja het onchristelickste is/ datse dese bedriegeryen ende dissimulatien gronden op eenige texten der Schriftuere/ dewelcke sy seer schandelick verdraeyen/ als of Godt de Vader der waerheyt het teghendeel der waerheyt soude gheleert hebben. Ende gelijck het gemeynelijck gheschiet/ dat het archste het beste over-treft/ soo ist dat het ghebruyck van hare dissimulatien ende bedriegeryen al lichtelic door-dringt/ ende het Volck verlatende de eenvoudicheydt ende onnoofelheydt/ om hare uytvluchten te leeren/ ontfanght de corruptie soo wel in't generael/ als in't particulier.

Ende op datmen niet en achte/ dat het een sonderlingh gebreck is van eenige onder hen-lieden: maer een ghemeyn bevel voor de geheele Societeyt; soo heeft Ribadeneira in't leven van den Pater Ignatius, int vijfde boec in't 11. Capittel geintituleert *De prudentia rerum agendarum*, geschreven dese woorden: *Dicebat quibus artibus Diabolus ad perniciem hominum uteretur, iisdem nobis utendum ad salutem: nam utile cujusque naturam explorans, & animi propensionem pertentans, ad eam se adtemperat, ut ambitiosis splendida, utilia cupidis, voluptuosis jucunda: Piis quæ speciem dantem pietatis proponit, & non irrupit subito, sed sensim irripit & in animas se familiaritatẽ insinuat, penitusque tandem immergit: sic spiritalis ac peritus artifex, unius cujusque natura convenienter se debet gerere, & in principio multa dissimulare, in multis connivere deinceps parta benevolentia ipsos quibuscum agit ipsorũ armis expugnare.* Dat is/ Hy seyde, dat wy behooren sulcke middelen te gebruycken ter salicheydt, als de Duyvel ghebruyckt

bruyckt tot 'sMenschen verderf; want gelijck hy een yegelijcx natuere ondersoeckt, ende de genegentheyt des gemoets versoeckt, sich daer na voegende; voorstellende den eergierighen heerlicke dingen, den genen die begeerlijc zyn profijtelicke dingen, ende den wellustigen lieflicke dingen, ende den Godtsaligen dingen die eenen schyn van Godtsalicheyt hebben : Hy en over-valtse niet haestelicke, maer soeckt allenskens in te cruypen ende gemeynschap in't gemoet te crygen, ende daer nae treedt hy eyndelic al dieper in : Alsoo een Geestelick ende ervaren Werc-meester behoort sich te dragen bequamelic na een yegelicx natuere, ende in't eerste moet hy veel dingen dissimuleren, veel dingen ongemerct laten henen gaen; ende daer na hebbende de gunste vercregen van die gene met de welcke hy te doen heeft, de selvighe met hare eyghene Wapenen te bestryden.

De Jesuyten schrijven haer selven toe de bestraffinge der Princen/ die sy verbinden om den raet des Paus te volgen selfs in't beleyt van haer Wereltsche regiment/ ende soose daer tegen doen / datse moghen afgeset worden / ende dat het dan nae het gemeyne oordeel eenen yegelicken veroorloft is na haer leven te staen / ende de selvighe te dooden.

Door dit woordt/ gemeyn oordeel; verstaen sy den Paus / als zijnde boven alle Republijcken ende Christelicke machten. Siet/ dit is 'tbewijs nae't seggen van Azorius, die sy bekennen een vande matichste te wesen onder henluyden/ in het tweede deel in't elfde Boeck/ Capit. 5. van sijn morael sche institutie/ na dat hy die macht bevesticht heeft die de Paus heeft om Coninghen af te setten / ende willende op de vragen antwoorden der gener die seggen dat dat niet gheschieden en kan teghen den danck van't Volck/ so voecht hy daer by dese woorden : *Tertio objicitur quod populo invito non potest Rex auferri aut dari respondeo A Romano Pontifice Regem auferri, vel dari justis de causis, & tunc populus Romano Pontifici, tanquam superiori, parere debet.* Dat is / Ten derden so werpt men dit voorder, dat men tegen den wille des Volcx geenen Coninc en can affetten, noch geven : Ick antwoorde dat eenen Coninck can afgheset, ofte gegeuen worden vanden Paus van Romen, om rechtveerdige oorsaken, ende dat alsdan het Volck den Roomschen Paus, als zynde den Oppersten, moet gehoorsaem zyn.

Daer uyt volght / dat soo een Prins eenige sake in sijnen staet voorneemt tegen den wille des Paus/ dat hy doet tegen het gemeyn oordeel, soo hy eenige Artijckelen vande Bulle in Cana Domini, comt om te stooten sonder dat te willen laten / dat hy terstont een Tyrant / eenen Usurpateur ende Schismaticus/ oft Scheuringh-maker is/ eñ dat hy alsulcx zijnde/ wel mach omgebracht worden: inde artijckelen van dese bulle wort oock onder anderen geseyt/ dat alle persoonen die eenich heymelic ofte openbaer verbont ghemaeckt hebben met de Ketters ; die met hun handelen/ de selvighe verdraghen ende beschermen / ipso facto, gheexcommuniceert zijn /al ist datse inde Bulle niet particulierlick ghenoemt noch ghespecificeert en zijn. Dese Bulle wort op alle Donder-dagen vande heylige Weke te Romen vercondicht; ende dan leeren de Jesuyten (ende hare leere is eenparich) datmen geen procedure en behoort te verwachten/ noch gheen ander oordeel. Dien volgende Suares de voorneemste van hare Societeyt/ in't 4 tom. van sijne wercken/ handelende vande Censuren/ ende bestraffingen die hy tegen onsen Coninc dede / inde 5. disput. sect. 6. seyt/ dat de Ondersaten op een Moraelsche ofte Zedische sekerheydt die sy sullen hebben/ dat haren Prince yet teghen de Catholijcke Religie sal doen/ sich sullen mogen rebelleren ende de Wapenen tegen hem aennemen/ sonder eenich oordeel ofte bestraffinghe van den Paus te verwachtẽ: dit zijn sijne woordẽ: *Si subditi timeant ex eorum Principatu maximum periculum fidei & Religionis imminere: tunc jure defensionis possunt eos repellere & obedientiam ac fedilitatem negare, quod facere possent, etsi non essent excommunicati, nec per Ecclesiam essent illis aliæ pœnæ impositæ, solum ob prædictum periculum.* Dat is/ Soo de Ondersaten vreesen dat van wegen haers Prins eenich groot peryckel soude voor handen zyn, tot des Geloofs ende der Religien naedeel, dan connense hem verstooten nae't recht van defentie oft voorstant, ende hem alle ghehoorsaemheyt ende ghetrouvvicheydt ontlegghen, ende dat soudense mogen doen, al vvaer't datse niet geexcommuniceert en vvaren, ende dat hem by de Kercke geen andere straffe en vvare op geleyt, alleenlick om het voorseyde peryckel : Molina in sijn Tractaet De Iustitia & jure, Lessius in sijn tweede Boeck De Iustitia &

1612.

tia & jure, Cap. 9. dubita. 4. segghen't oock/ dat het geoorloft is nae't leven van sulcke Princen te staen/ die sy tyrannen noemen/ op den stil-zwijgenden/ ofte gepresumeerden wille ofte intentie vande Republijcke/ *Mens oppressæ Reipub. est, ut a quoris etiam, qui non est pars Reipub. defendatur, si aliter liberari non possit.* Dat is/ De meyninghe vande verdructe Republijcke is, datse mach van een yegelic voor-gestaen vvorden, Ia selfs van den genen die van de Republijcke niet en is, soomense anders niet en can verlossen. Ende dat dese noemen Mens Reipub. De meyninge vande Republijcke, zijnde als een beweginghe waer door de Parriciden ofte Vader-moorders beweecht worden/ dat noemt Mariana (handelende soo het schijnt met meerder maticheydt) den Raedt van Gheleerde ende stemmighe Luyden *Viri eruditi & graves in Conciliũ adhibeantur.* Dat is/ Datmen den Raet van Geleerde Luyden daer toe ghebruycke,

Men can niet twijffelen wat persoonen hy daer door verstaet/ dat is nae sijn verstant soo klaer als de middachsche Sonne voor onse ooghen; Want sijn Boeck is met Previlegie ende goet-duncken van haren Provinciael (of die van wegen des Generaels wegen ghedeputeert is) ghedruckt. Ende hieromme ist/ dat de Jesuyten daer mede ghemeynt worden/ ende geen andere/ om dat sy insonderheydt belooft hebben des Paus absolute macht over alle Princen in te voeren/ zijnde beleyders ende uyt-voerders van alle dusdanige schelmsche aenslaghen; Soo dat inde plaetsen daer d'Inquisitie niet aenghenomen en is/ daer wordtse vande Jesuyten in't werck ghestelt/ ende hebben daer heymelick den last van/ ende haren Generael de directie; ende daer uyt comt het dat alle hare advijsen/ raden eñ bestieringen/ een-deel zijn van dit algemeyn oordeel: So datse in plaetse van geestelicke bedienaers (die wel met eenen anderen Geest gedreven zijn dan die sy voor-wenden) zijn Officiers/ dienende teghens de Princen tot verderf van hare macht/ ende om in plaetse van hare macht/ de macht des Paus in't Weereltlicke in te voeren. Sy en konnen niet loochenen of dit en zy de meyninge daer mede het gantsche corpus van hare Societeyt inghenomen is. Sy zijn alleen de gene die dese dingen in hare predicatien aengheroert hebben; 'tzijn stralen die voor ghegaen zijn/ ende die voor onse ooghen de voor-segginghe ende teeckenen zijn geweest/ van het tempeest waer mede wy bynaest over-vallen zijn gheweest. O rampsalige leere! Want schrijvende ende leerende/ of in't gemeyn/ oft in't secreet sodanighe dingen/ so en isser geen woort oft 'ten is een punt van een Poignaert in ons Herte gheweest.

1612.

De Coninck hadde door sijne oorlogen/ moeyten ende victorien in Vranckrijck/ geheel Christenrijck verquickt/ alle de Princen ende het Volck verplicht/ de twee derde-deelen der Weerelt droegen de Lelyen in't Herte/ eñ achteden dat sy sijnes voorspoets deelachtich waren: Vranckrijck florerende/ en hadde sich noyt in sulcken staet ghesien om sijn Vrienden te helpen ende by te staen/ hebbende eenen Prince/ wiens kloeckheyt onsterffelick was/ van een stercke eñ wonderbaerlijcke complectie/ ende wiens geluck de ooghen van alle sijne vyanden was verblindende. Als de Princen vã Duytslant/ die met dese kroone seer vereenicht zijn/ bystant ende hulpe versochten/ ende sijne bescherminghe tegen het Huys van Oostenrijc tot het welcke de Jesuyten t'eenemael geneycht zijn: Onsen Coninck heeft geen middelen vergheten om te maken/ dat dit verschil op een ander maniere mochte af-ghehandelt worden: wetende beter als yemant anders/ dat de noot alleen de oorloghe der Christenen tegen de Christenen can rechtveerdighen: ende dewijle men hem niet en wilde glooven/ soo bereyde hy het secours/ om de vryheyt van Duytslant/ die hy volghens sijne Conscientie/ sijne eere/ ende schuldigen plicht/ niet en hadden connen ontsegghen.

Maer voor sijn vertreck/ heeft hy willen Vranckrijck/ ende de geheele Weerelt te vreden stellen met de krooninge van de Coninginne/ die een Princesse is/ wiens deuchden haer eeuwichlick als een kroone sullen wesen: Als wy in ons meeste geluc waren/ *Extrema gaudij luctus occupat.* De droefheydt comt als de blydtschap op't hoochste is. So dat de blijdtschap ende de droefheyt malcanderen by der handt hielden. De Coninck gaende door't midden van sijne wel-beminde Stadt/ tusschen sijne seer ghetrouwe Dienaren/ verheerlict met Majesteyt/ wiert in sijn zijde met een Mes gesteken/ zijnde van sulcken stof/ als de Messen van Clemens, van Barriere, ende

1612.

van Chastel. Sijn herte verflouwende versteckte in sijn bloedt. Och / heeft-men wel konnen vinden sulcken onnatuerlicke gemoederen/ soo duyvelsch/ om te conspireren ende te derren yet voornemen teghen sulcken Prince ? soo nut / ende die sijne Ondersaten soo vriendelick was/die sijne Naebueren met sulcken billickheydt bejegende/ende die soo noodich was voor de geheele Christenheyt ? Men hadde soo veel tijdts niet om hem op Louvre te brengen/of men sach dat sijne oogen bestorven waren / sijne lippen in't vleesch verkrompen/ ende sijn bloedt ghestolt als ijs in sijnen baert : konnen wy wel een oogenblick daer op dencken / sonder dat ons herte breeckt ?

Die ghene die het al vervult met sijne macht/ dese Ziele der Weereldt / dit stuck wercks ende wonder der natuere / het exempel der Coningen/die haers ghelijcken niet en hebben/ dese stercke ende geweldige hant is ghevallen/ ende en is ons door gheen andere oorloge ontnomen/dan door dese leere der Jesuyten/ende door de hant van het alder-grouwelijcste/ alder wreetste ende schrickelijckste Monster / dat oyt op der Aerden gheweest is/ met een furie/ die meer als Helsch is gheweest.

Datmen de bekentenissen van Barriere, ende van Chastel lese / ende laetse gheconfronteert wordẽ met die antwoorden van desen vervloeckten Vader-moorder/sy comen t'eenemael over een : De merckteeckenen van dese leere zijnder schijnbaerlick eñ/ doe hy seyde/ dat hy tot dese noodt beweecht was / om dat de Coninc een Tyrant vvas, dat hy de Ketters favoriseerde, tegen des Paus vville, die eenen Godt der Aerden is, dat de Predikers d'oorsaken genoechsaem vvtgheleyt hadden, die hem bevveecht hadden. Hy was plomp eñ onverstandich / 'tis waer/ ende waeromme salmen't verzwijghen : maer in alle dingen hadde sy subtyliteyten ende uyt-vluchten dese sake aen-gaende : Ghy hebt het wel ghehoort / Meester Ian Fillesack, weerdige Pastoor van S. Jan : ghy ooc Meester Philips van Gamache Professor des Coninck inde Godtheyt/die als een ander Israelijt zijt : ende ghy Coeffeteau, voor desen gheweest zijnde Prioor vande Jacobinen / alle te samen weerdige ende onstraffelijcke Theologanten/ die het konnen betuyghen / ende die oock onder hen-luyden / die hem ghebiecht hadde / alsoo wel als den anderen die hem vermaende op sijn Conscientie / ende dat hy hem wel soude wachten d'onnoosele te ontschuldighen.

Och ! ghy Keyseren ende Coninghen/ die vyanden zijt der Christenen / ghy zijt duysent-male versekerder van u leven / dan onse Coninghen zijn : Want onder de meeste vervolgingen diemen de Kercke aengedaen heeft/ende in't midden van soo veel Martelaren / die door u authoriteyt ende bevel hebben moeten lyden / en hebt ghy noyt geen andere wapenen noch wederstant ghesien/ als van gebeden/smeeckingen / segheninghen ende tranen / ghelijck Gregorius Nazianzenus betuyght/ sonder dat oyt eenige van die gene/die waerachtelick den naem Jesu Christi aen-baden / Jae selfs in't midden vande meeste tormenten / ghedocht hebben metter daet ofte met woorden / niet alleenlick yet te doen tegen uwe persoonen: maer om selfs de minste oorsaecke te zijn / van de minste beroerte in uwen staet. Euangelie van vrede/leere van vriendelickheyt eñ liefde/ waer toe wort ghy gebruyckt ? wat een groot voordeel is ditte voor de ongheloovige/ om haren haet te vervolgen teghen de Kercke/in plaetse van die te bewinnen/ hoe veel brandende koolen zijn ditte van Godes wrake / vergadert op uwe hoofden?

De inspiratien ende gesichten daer mede de aen-vangers segghen datse vervult zijn/ en zijn dat niet de konsten ende subtijlheden van dese leere / om die gemoederen te corrumperen ende verderven ? Den Brief van Willem Criton Jesuyt (den welcken Richiome ghebruyckt in sijn beklagende verantwoordinge) seyt/ dat het particuliere persoonen niet gheoorloft en is te dooden die sy Tyrannen noemen/ ten zy dat sy eenige revelatie/ openbaringhe/ of gesichte daer van hebben/ dat hen sulcx persuadeert : Ende wie sal getuyge zijn van sijn visioen of revelatie/ als hy selfs ? ende alsoo sal hy moghen nemen de toelatinge om te dooden / eñ de rechtveerdichmakinge van den moort/ dien hy selve begaen heeft.

Gregorius van Tours op't eynde van sijn vierde Boeck/ sprekende vande ghene die den Coninc Sigisvertum om-brachten/ seyt datse gedisponeert ende betoovert waren gheweest/ maleficiali. Ende S. Augustinus in den 156. Epistel dien hy aen Generosum schrijft/seydt/ dat de Donatisten (die seer schade-

1612.

schadelicke Ketters waren) hare naevolghers tot veel quaets door visioenen verweckten ; ende in den 168. Epistel verhaelt hy het exempel van een Jonghman/ die door den raedt van sulcken visioen syn Moeder omgebracht hadde. Om te maken / dat dese quade opinien meer by hun konnen doen/ als de reden/ soo gheven de Jesuyten dese Conspirateurs Martelaers kroonen/ ghelijck wy sien dat Bellarminus in sulcke qualiteyt Iacques Clement geprezen heeft : ende d'Autheur van het Amphitheatrum honoris doet oock alsoo : Mariana noemt hem Galliæ decus æternum Dat is / De eeuwighe eere van Vranckrijck. Hy doet oock 'tselvige van Gingnard ende Garnet, hen-luyden valschelick eenige mirakelen toe-schrijvende.

Soo het u belieft/ mijn Heeren/ gedenct 'tghene dat voor uwe oogen gheschiet is/ hoe-wel dat de ghedachtenisse daer van schijnt begraven te zijn : een sekere persoon genaemt Charles Ridicome/ die een Jacobiner Religieus te Ghendt was/ beweecht door de predicatien der Jesuyten/ die Jacques Clement gestadichlick roemden als eenen heyligē persoon/ ende Chastel als een Martelaer/ soo ontvielen hem eenighe woorden/ daer me de hy betuychde/ dat hy oock sulcke begheerte gekregen hadde / terstont wiert synen Provinciael belast / dat hy hem te Brussel soude brengen / daer men hem wonderlicke dinghen beloofde/ 'tzy tot ontlastinge synder Conscientie (want hy hadde noch eenich wroeghen / soo dat hy niet wel yet conde voornemen tegen eenen seer Catholijcken Coninck / die seer wel met den Paus stondt) tzy om de beloofde vergeldinge voor hem/ voor sijne Moeder / ende sijnen Broeder. Pater Hodume Jesuyt quam by hem / die dit advijs gaf/ dat hy van ghestaltenisse/ sterckheydt ende resolutie ghenoechsaem was tot sulcken executie : eyndelick gheconfirmeert zijnde / soo kreech hy instructie ende permissie om sijnen naem te veranderen / om Paerden te leeren beryden/ om te moghen leeren danssen ende schermen/ om alsoo dies te beter eenen vryen toeganck te moghen hebben/ dit zijn sijne bekentenissen / die hy ghedaen heeft in dit Parlement/ ende dat hy tot driemaels toe in Vranckrijck gecomen was/ tot sulcken intentie.

Op den selfsten tijt vande leste gevanckenisse ende executie van desen Ridicome, gheordonneert door u Arrest inde Maent van April in't Jaer 1599. wiert het boeck van Mariana uyt-gegeven ende gedruckt/ om te toonen/ dat gelijck de gronden van hare leere vast gaen / soo bereydense ende versekerense met eenen de daden.

Wy bidden seer ootmoedelick den heyligen Vader / dat hy medelyden wil hebben met de Christenheyt/ die door de leere der Jesuyten soo verscheurt wordt : dat hy toch wil het perijckel ghedencken / dat te verwachten staet / soomen de eere vande ware Gheestelickheydt verlaet / om't gouvernement van't Weereltlick/ het zijn dingen die Godt ghewilt heeft datse t'eenemael souden verscheyden zijn.

Vranckrijck is met een sonderlinge devotie tot uwe Heylicheyt geneycht / ende tot den heyligen Stoel/ sy en can dat nimmermeer laten : De Professie van onse Schole is altijt in't geheel ende onveranderlick by het Catholijcke geloove gebleven/ ende is den heyligen Stoel altijt gehoorsaem gheweest.

Dattet doch sijn Heylicheyt believe de oogen te slaen op dese Societeyt/ de welcke onder't pretext van't wel-varen der Kercke/ soeckt haer eyghen grootsheyt.

Dit zijn de middelen van oppositie de welcke d'Universiteyt voor-stelt tegen de Brieven die de Jesuyten verkregen hebben / ghegront op de souveraine ende opperste authoriteyt/ ghesneden van outs af in't koper vande fondamentele Wetten vande Fransche Monarchie/ op de particuliere Policie/ op uwe Arresten/ op hare heylige ende stantvastige leere / de welcke de Kroone vast maeckt op het Hooft der Coningen : strydende teghen de leere der Jesuyten/ die den Paus een ghelijcke superioriteyt over onse Coninghen toeschrijven/ als over den minsten Pape / of over de slechte Officieren ende Vicarios, ja selfs maeckt dat het biddende Coningen zijn/ die anderen onder worpen zijn.

d'Onderwijsinge vande jonge Jeucht/ en is geen kleyne sake : de oude in voortyden stelden dese sorge immediatelick na de sorge der Religie : De kinderen hebben het leven van hare Vaders verkregen/ maer het wel levē verkrijgen sy/ van die gene die hun onderwysen : ende de gene en is de Republijcke niet min profytelick/ die persoonen op-brengt ende onderwyst/ om een goede genegentheyt te hebben totten staet diese onderhout / op hope

van

1612.

van eere ende weerdicheden/ met die eerbiedinge totte Wetten des Landts/ Als die ghene/ die nae synen schuldigen plicht ende ghetrouwicheydt de Republijcke bedient. d'Universiteyt van Parijs heeft sich hier inne acht hondert Jaren getrouwelick ende weerdichlick gedragen/ ende en heeft sich noyt tot eenige sake verbonden/ als tot Godes eere/ tot hares Coninck eere/ eñ tot welvaert der Kercke. De quade leere can men lichtelick persuaderen. Heeft men niet over dry Weken verstaen de Conferentie die gehouden is gheweest te Toul in Lottringen/ tusschen persoonen die met dese leere inghenomen waren/ ende die van eenen Kluysenaer ontdeckt wierden/ inde welcke na eenige getuygenissen van quade genegentheden teghen de Catholijcke Princen/ men versekerde onder hen-lieden/ dat de Jesuyten dese maximen soo verklaert hadden/ datse behoorden kracht te hebben van een gheoordeelde sake/ in plaetse datmense behoort te veroordeelen ende te castyden niet alleenlick in hare daden: maer ooc in hare alder diepste ghedachten.

Sy segghen datse hun de Wetten van d'Universiteyt willen onderworpen/ ende begeeren mede geincorporeert te zijn. In't Jaer 1564. haddense het oock alsoo ghemaeckt/ maer 'tis noch te beginnen: Sy hadden belooft/ datse hare beloften/ hare Faculteyten/ hare Previlegien/ ende haer selven versaken souden: maer wy hebben gesien/ dat wy verloren zijn gheweest in dese hope/ ende dat wy getuygen zijn geweest van hare macht/ ende van hare attentaten: In't Jaer 1593. beloofden sy/ datse hun niet meer en souden moeyen met saken van Staet/ maer als doen hebben sy meest daer over ghearbeyt.

Daer en is geen conditie in hare weder aenneminge gestelt/ of sy en hebben daer tegen ghedaen door de Brieven diese met listicheyt verkreghen hebben: Het soude een wonderlicke onvoorsichticheydt zijn/ jae een groote misdaet voor ons/ dat wy altijdt souden de eerste zijn die overvallen worden/ ende dat wy de leste souden zijn om ons daer van te bevryden/ soo dickwils bedrogen te worden van de gene die twee herten in eenen boesem draghen/ die om hare leere te doen aennemen soo stout zijn/ datse de Apostelen selfs toe-schrijven de sonde van bedriegerije ende ghevepnstheydt/ die sy ghebruycken: Want Bellarminus in het Tractaet van d'exemtie ende vryheyt der Geestelicke in't 30. Cap. seyt/ dat St. Petrus/ ende de Apostelen daerom de gehoorsaemheydt die-men den Polityken Magistraet schuldich is/ ghepredickt hebben/ ende seyde dat alle Ziele den Prince onder-worpen was/ om haer te stabileren/ eñ het Euangelium synen loop te doen hebben: sy sullen alle de conditien beloven ende met eede bevestigen/ de wijle datter niet en is/ of en konnen door hare eygen Constitutien ende instellinghen daer van ontslaghen worden.

Vranckrijck heeft na de doodt des Coninck syn hope op de Conninginne ghestelt/ ende sy is de gene die haer het leven geeft: O Princesse: waer over de vreemdelingen hen verwonderen/ eñ die van hare Ondersaten ge-eert wort. Wilt doch in uwe goetheyt eñ gerechticheyt voortgaen/ Blijft in dat geloof/ dat d'oneenicheyt eñ de inlantsche Oorloghe/ d'eenighe verwoestinge is van dit groot Keyser-rijck. Daer en zijn maer dese Spagirijcken/ die het afsnijden van alle Godtsalicheyt/ ende vande alder natuerlijckste ende sterckste genegentheyt/ die het connen beroeren: Sy konnen het lichtelijck te wege brengen met hare Granen of Pater-nosters, ende uytstortingen van Predicatien/ Biechten/ ende onderwijsinge van hare leere/ waer door sy het al verkeeren. Sy segghen dat het seer slecht met ons gaet/ ende datse een Jaer lanck alle oude heumeuren ondersocht hebben/ dat alreede d'onvoorsichticheyt der Vrouwen ende der Kinderen hen toe-gedaen is/ dat onse Mannen niet soo speculatijf en zijn/ datse lichtelijck onstelt ende beroert konnen worden.

Men lese het Tractaet onlanghs ghemaeckt ende uyt-ghegeven door den Cardinael Bellarmin, terstont nae het af-wesen van onse Sonne/ in het welcke hy niet meer dit woort van verbeteringe en ghebruyckt: Ten is niet meer om eenige ketterije ofte misdaet/ dat hy beweert dat de Paus de Coningen can excommuniceeren ende af-setten/ maer om sulcke oorsaecken alst hem sal believen/ soo hy siet dat het wel-varen der Kercke sulcks vereyscht/ soo mach hy de Principe facere non Principem. Dat is/ Van eenen Prince geenen Prince maken. Het berout Bellarmin, dat hy uyt beleefthepdt eertijdts bekendt heeft/ dat de Gheestelijcke/ als Ondersaten/ gehouden zijn de Princen te ghehoorsamen:

1612.

samen : maer nu versekert hy / *Clericos principibus Ethnicis solo facto, nullo jure fuisse subditos.* Dat is / Dat de Klercken de Heydensche Princen onder-vvorpen zijn gevveest alleen metter daet, maer met geen recht. In somma / dit is d'openbare destructie van d'authoritept der Coninghen / van hare machten/ende de subversie van alle de staten des Christenrijcx.

Inden staet inden welcken wy zijn/ soo en konnen de Jesuyten nergens mede beter ghetoomt worden / dan dat-men haer op-legghe geheelijck nae te komen 'tghene dat sy beloost hebben doe sy weder aengenomen ende herstelt zijn ghewor den / ende datse daer toe mogen ghebracht worden/ datse de Magistraten ende ordinarische machten moeten onder-worpen zijn / ghelijck de andere Religieusen / ende datse de Bisschoppen/ Prelaten / ende Pastoren in hare weerdicheden houden. Dat-men hen-luyden niet toe en late eenighe onderwijsinge vande jonghe Jeucht te doen/ op dat hare onderwijsinge/ hare monopolien niet onder-worpen en zijn/ de welcke men voortaen soo versterckt/dat-men op-hout Francoys te zijn/ om een Jesuyt te worden : Ende insonderheyt/dat wy hun niet over en gheven d'authoritept van onse leere/ de welcke het fondament van liefde eñ ghetrouwicheydt is tot het Coninckdom/ om de leeringen haerder nieuwe Theologie aen te nemen / diese 'tsamen ghestelt hebben tot voordeel van hare grootheydt eñ particuliere authoritept met de welcke sy tot ons ghelove willen voegen den 13. Artijckel des gheloofs/ te weten/ dat alle Coninckrijcken den Paus onder-worpen zijn / ende dat het hem gheoorloft is de Coninghen af te setten na sijn goet-duncken : Het ware een eeuwighe schande voor alle de Francoysen / dat onsen Coninck sijne Kroone minder soude vinden / danse hem ghelaten is / ende dat hy dese schade soude ontfanghen / gheduerende sijne Jonckheydt.

d'Universitept van Parijs waerschout u nu voor de derde reyse van het tempeest waer mede de Jesuyten de stilte vã Vranckrijck dreyghen : Indien't geschiet (twelc Godt verhoede) dat onse voor-seggingen ende onse waerschouwinge / nu oock verachtt worden : Soo sullen wy altijt dese gerustheyt hebben/ende dit ghetuygenisse den nakomelingen nae laten/ dat wy met de waerheydt vande heylighe leere / inde welcke wy volhert hebben / niet nae ghelaten hebben onsen schuldigen plicht/ende genegentheyt/ tot onsen Coninc/ ende tot ons Vaderlant te bewijsen.

d'Universitept besluyt / dat de Jesuyten eyschers doch moghen versteken werden vande daet eñ van't enterinement van hare Brieven : ende dien volghende/ dat hen-luyden verboden worde te lesen of te leeren/ of eenige Scholastijcke bedieninge te doen in d'Universitept.

Des anderen daechs nae dat Marteliere aldus ghesproken hadde teghen te Jesuyten / is der selfder Advocaet oock in het Parlement aen-gehoort geweest. Maer het ghene dat hy tot ontschuldinghe sijner Meesteren in-ghebracht heeft / was soo kael/ ende soo ongegrondet/dat yeder een lichtelick conde mercken / dat het maer beuselingen en waren die sy in-brochten. Derhalven hebben de Richters (zijnde veertich in getal/waer van de voornaemste waren de Prince van Condé , eñ les Pairs de France) op het aenhouden van Mr. Loys Servijn Advocaet des Coninck/ op den 23. December/ Anno 1611. De Jesuyten belast/ ende opentlijck doen belijden :

Dat sy den Coninck van Vranckrijck sullen erkennen in sijn Rijcke te zijn Souverayn/ soo wel over de Geestelijcke / als Weereltlijcke persoonen.

Datse sullen bekennen ende onder-teeckenen/ dat de Coninghen van Vrancrijck niet en zijn Justiciabel voor den Paus/ voor soo veel het tijdelijcke ofte Weereltlijck is belanghende/ ende derhalven oock niet en zijn onder-worpen/ ofte staen mogen onder des Paus censure ofte straffe/ noch hare Ondersaten ghedispenseert oft ontslaghen konnen worden van den eedt van ghetrouwichept.

Dat sy hun sullen verbinden te onderhouden die decreten/vryheden/ eñ exemptien van allen ouden tijden der Fransche Kercke toe-ghelaten.

Dat sy de Concilien boven den Paus sullen erkennen.

Datse Justiciabel sullen wesen ende erkennen den Rectoor vande Universitept/ ende moghen gecensureert ofte geoordeelt worden van de Sorbonne/ gelijck van allen ouden tijden in Vranckrijck is onderhouden geweest/ by alle Catholijcke Doctooren ende Professoren / soo wel Theologanten/ als Rechts-gheleerde.

I Dat

1612.

Dat sy erkennen de Boecken Mariana, ende sijns gelijcks ghevoelende/ weerdich verbrant te worden.

Sullen sich onder-werpen de Fondamentale/ Civile / ende Politijcke Wetten van den Staet/ ofte Coninckrijcken.

Dat sy alle Biechten tegens des Majesteyts Staet / sullen ghehouden zijn te openbaren.

Daer-en-tusschen sal hen-lieden verboden werden eenige Collegien ofte Scholen/ generale oft particuliere / noch selfs/ noch door eenige geinterposeerde persoonen/ te houden/ tot onderwijsinge ofte opvoedinghe vande Jeucht/ op de penen begrepen in het Edict van haer-lieder restablissement/ ofte weder insettinghe.

Twelck in effect is / datse t'eenemel versteken zijn, van't ghene sy pretenderen.

Haer is oock op-ghelept / datse binnen drie Maenden ter Griffie van den Hove/ sullen over-brenghen schriftelijcke verklaringhe / onder-teeckent by den Generael van hare order/ ende den Provinciael van Vranckrijck / conform ende accorderende met de conclusien hier boven verhaelt.

Heel corts hier nae / namelijck op den $\frac{27}{17}$. Martij/ Anno 1612. hebben de E. H. M. Heeren Staten der Vereenichde Nederlanden / een Placcaet ghearresteert/ inhoudende de ordre / waer na de Jesuyten/ Priesters/ en Monicken vande Pauselijcke Religie/ inde selve Landen komende/ haer sullen hebben te dragen/ Item/ vande conventiculen ende collectien die sy voor de Roomsche superstitie doen / ende eenighe andere poincten daer van dependerende.

De woorden des Placcaets zijn als volght.

Placcaet van de Staten/ waer nae de Jesuytē in dese landen comende haer sullen hebben te dragen.

De Staten Generael der Vereenichde Nederlanden/ Allen/ den ghenen die dese sullen sien ofte hooren lesen / saluyt: Also wy sekerlijck worden onderricht / dat daghelijcx vele Priesters/ Monicken/ ende andere gheseyde Gheestelijcke/ ofte Religieuse persoonen/ doende professie vande Pauselijcke Religie: ende insonderheydt van de-seer schadelijcke secte der Jesuyten / haer begheven / ende verblijven inde vereenichde Nederlanden/ alwaer sy hare vreemde leeringhen onder den goeden Ingesetenen strooyen ende drijven/ oock inplanten verscheydene/ ende in Godts Woort verbodene superstitien/ ende sonderlinghe arbeyden / omme staende te houden die gheusurpeerde tyrannijcke macht vande Pausen van Roomen / die selve stellende niet alleen in't Kerckelijcke boven alle universele Concilien: maer ooc in het tijdelijcke boven alle Coninghen/ Potentaten/ Princen/ ende Republijcken/ selfs oock soo verre/ om over de persoonen vande Coningen ende Princen/ hare Rijcken / Landen ende Staten te disponeren/ ende den Ondersaten van hare schuldighe gehoorsaemheyt te diverteren / streckende sulcke procedueren notoirlijck tot oproer ende perturbatie vande ghemeene ruste: waer by voorts occasie gegeven wort tot vele grouwelijcke ende moordadighe aenslagen/ daer van die Rijcken van Vranckrijck ende Groot-Britaignen / midtsgaders de Republijcke van Venegien/ versche ende onweder-sprekelijcke ghetuygenisse gheven/ Aengesien mede by Ons/ ende by de Staten van eenighe Provintien der Vereenichde Nederlanden/ hier voortijts oorbaer bevonden is / te maken ende doen publiceren verscheyden Placcaten en Ordonnatien/ so omme te beletten/ dat die Ondersaten van dese Landen mette voorschreven dooling he / strijdende soo wel jeghens de ware Christelijcke Religie / als oock jeghens de wertelijcke Regeeringhe deser Landen/ niet en souden worden vergiftet: ende dat de ghene die alreede vergiftet waren / ofte by eede hen verplicht hadden / om de Pauselijcke dwalinghen/ ende daer onder die voorsz. pernicieuse leeringhe voor te staen/ tot geene Staten ofte Officien en souden worden gheadmitteert / als omme (conform de ghemeene Wetten ende Rechten) te verhoeden / alsulcke conventiculen ende by-een-comsten/ waer uyt merckelijck quaedt ofte ondiensten voor de ghemeene sake souden komen t'onstaen / midtsgaders allerley collecten ende heymelijcke schattinghe / streckende tot ontblootinge van dese Landen: Ende dat in alle 'tghene voorsz. is / noodich is generalijck over die voorsz. Vereenichde Landen te voorsien: oock op dat des te beter goede eendracht ende ordre tusschen de Ondersaten van dese Landen / mette Ondersaten van onse Na-gebueren mach worden onder-houden: ende de onder-

linghe

linghe conversatien/ volgende die gemaecte verdraghen/ met behoudenisse vande vryheyt en sekerheydt deser Landen/ ende dat onder goede Wetten/ waer na een yegelijck hem mach weten te reguleren/ gecontinueert/ gelijc in andere Rijcken ende Landen mede gedaen is. SOO IST, dat wy nae voor-gaende resumptie van verscheyden Placcaten ende Ordonnantien/ soo in dese Landen hier voortijts/ als ooc in andere Naebuer Rijcken ende Landen gemaeckt/ by advijs ende deliberatie van sijne Excellentie/ eñ den Raet van State. Gheordonneert ende gestatueert hebben/ ordonneren ende statueren by desen/ dat alle Priesters/ Monicken/ Jesuyten/ ende andere geseyde Geestelicke ofte Religieuse persoonen van de Roomsche Religie/ van wat Ordre die zijn/ die binnen twee Maenden nae de Publicatie van desen in de Vereenichde Landen sullen willen komen/ ghehouden sullen wesen ter eerster Stede van harer aenkomste/ ende voorts t'elcker plaetse daer sy sullen willen vernachten/ aen den Hooft-Officier van de plaetse/ soo den selven aldaer woont/ ofte andersins aen alsulcken anderen Officier als hem aldaer is onthoudende/ aen te geven hare namen/ qualiteyt/ ende logement. Ghelijck oock na de voorsz. twee Maenden gehouden sullen wesen te doen de persoonen vande voorsz. qualiteyt/ die alreede inde voorsz. Landen gecomen zijn/ ende inde selve gene vaste bekende woonplaetse en hebben/ alle het welcke by de voorsz. respective Officiers pertinentelick sal worden aengeteeckent: ende sullen die leege Officieren haren Hooft-Officieren/ ende deselve den Magistraten vande Steden daer van datelijc adverteren/ ten eynde by de eene soo wel als d'andere goede toesicht mach ghenomen werden/ dat by alsulcke vreemde persoonen niet en werde geattenteert tot ondienste vande Landen. Ende inghevalle yemandt van de voorsz. persoonen naem/ sulcx als hier voren gheseyt is/ niet en sal hebben bekent gemaect/ de selve sal verbeuren vijftich guldens/ eñ boven dien belast werden/ uyt de Vereenichde Nederlanden te vertrecken/ sonder daer inne weder te komen/ op pene van openbaer banissement/ belasten daer benessens allen ende eenen yegelijck/ alwaer eenighe Jesuyten/ Priesteren/ Monicken/ ende andere geseyde Geestelijcke oft Religieuse persoonen/ sullen komen te logeeren/ te onder-soecken of die selve hare namen hebben aen-gegeven als voren/ ende indien sulcx niet en is gedaen/ dat sy-luyden den naem ende qualiteyt van de selve persoonen voor den derdẽ nacht van haer blijven/ aende Officiers sullen bekent maken/ opte verbeurte van hondert guldens/ sonder dat hem yemant sal mogen excuseren van dat hy die persoone ofte persoonen tot sijnen huyse logeerende/ niet en sal hebben ghekendt/ uyt-ghesondert alleenlijck openbare Herbergiers/ van welcker wetenschap niet en sal konnen bewesen worden. Verbieden voorts allen ende een yegelijck vande Ingesetenen deser Landen/ nae de Publicatie van desen/ hem te begeven in eenige Collegien ofte Scholen der Jesuyten/ op pene van ten eeuwighen daghen te wesen inhabijl om eenige Ampten ofte Officien binnen dese Landen te bedienen/ ofte eenige Prebenden/ Canonesijen/ ofte andere Beneficien te ghenieten: en boven dien uyt hare goederẽ alle Maents die sy-luyden inde voorsz. Scholen ofte Collegien sullen verblijven/ te verbeuren hondert guldens: Ende ghelijcke penen/ soo van inhabiliteyt/ als pecuniele/ sullen onder-worpen wesen de ghene die voor de Publicatie van desen inde voorsz. Scholen ofte Collegien haer begheven hebben/ ende binnen twee Maenden nae de Publicatie van desen hem daer uyt niet datelijc en begeven. Ende indien sulcke persoonen gheene goederen hebben/ sullen hare Ouders ofte Voochden daer voren convenibel eñ executabel wesen/ ten ware sulcke persoonen jeghens kennelijcken wille van hare Ouders ofte Voochden inde voorsz. Scholen/ ofte Collegien haer begaven/ ofte verbleven: In welcken gevalle den Ouders ofte Voochden verboden wordt aen den selven Penninghen te seynden/ ofte subministreren/ directelijc ofte indirectelijck/ op pene eñ amende als voren/ uyt haer eyghen goet te verbeuren. Wy verklaren voorts by desen nul ende van geender waerder die alliantien/ ofte verbintenissen van goederen/ by den persoonen jeghens dese Ordonnantie inde voorsz. Collegien ofte Scholen blijvende ofte haer beghevende/ voort aen te doen/ ende insghelijcx hare Donatien/ Testamentaire/ Codicillaire/ ende andere dispositien/ geduerende haer verblijf inde selve Scholen ofte Collegien te doen ofte maken. Verbieden voorts dat tot egheene Staten/ Officien/

ofte publijcke diensten inde voorsz. Lan-
den/ Leden ende Steden van dien/ toege-
laten sullen werden eenige persoonen zijn-
de Ingeborene ofte Inghesetene van dese
Landen/ die na twee Maenden na de Pu-
blicatie van desen hare promotien sullen
nemen onder eede van voor te staen de
Roomsche dwalinghen ende superstitien:
ende dat die ghene die sedert de Pacifica-
tie inden Jare 1576. binnen Ghendt ghe-
maeckt/ sulcken eedt gedaen hebbende in
dienste zijn gheadmitteert/ binnen twee
maenden na de Publicatie van desen/ van
den voorsz. eedt sullen versoecken ontsla-
ghen te werden: ende den eedt van ghe-
trouwicheydt ter plaetse van hare woon-
plaetse/ nae't ghebruyck aldaer doen/ ten
ware sy voor desen den selven eedt had-
den ghepresteert/ oft opentlijck af-ghedaen
waren de voorsz. Roomsche superstitien:
omme welcke ontslaginghe te doen/ ende
nieuwen eedt te ontfangen/ wy geautho-
riseert hebben/ ende authoriseren by de-
sen/ de ordinarise Magistraten van de
plaetse daer sulcx valt: ende sal het offitie
ofte staet vanden genen die 'tgene voorsz.
is niet en doet/ metter daet wesen impe-
trabel/ sonder dat hy 'tselve voorder sal
moghen bedienen. Ordonneren voorts
allen den genen die onder den voorsz. eedt
gheppromoveert zijn/ of naemaels ghepro-
moveert sullen worden/ ende haer-luyder
residentie inde Vereenichde Nederlanden
ghenomen hebben/ oft naemaels sullen be-
geeren te nemen/ binnen eene Maent nae
de publicatie van desen/ oft nae dat sy ha-
re residentie inde voorsz. Landen hier na-
maels sullen nemen/ te compareren voor
den Magistraet van haer-lieder residen-
tie/ ende aldaer te presteren den eedt van
getrouwicheyt aen dese Landen/ op pene/
dat by gebreke van dien sy gehouden sul-
len zijn hen uyt den Lande te vertrecken/
eñ 'tselve niet doende/ dat sy t'eynde van-
de eerste Maendt daer aen sullen verbeu-
ren vijftich guldens: T'eynden vande
tweede Maent hondert guldens: Ende
niet vertrocken wesende binnen de derde
Maent/ dat sy uyt de Vereenichde Lan-
den sullen werden datelijck ghebannen.
Verbieden ende interdiceren mede so wel
binnen den Steden als ten platten Lan-
de/ allen ingesetenen der voorseyder Lan-
den/ ende andere de selve frequenterende/
in eenige Kercken/ ofte particuliere Huy-
sen ende Plaetsen/ op ten Velde/ in Sche-
pen ofte Schuyten/ eenighen toe-loop of
t'samen-komst van Mans ofte Vrouwen
te maken/ of te houden/ om eenige Missen
ofte andere exercitien vande Pauselijcke
Superstitien/ Vermaninge/ Leeringe of-
te Lesinge te doen/ ofte hooren/ oft ander-
sints eenige conventiculen ofte vergade-
ringhe van persoonen van de Roomsche
Religie te houden/ ofte helpen houden/ al-
waer't soo dat daer noch Paep/ noch Mo-
nick/ nochte eenighe andere persoon by en
waer/ die de voorsz. exercitie/ leeringhe/
oft vermaninghe soude doen/ onder wat
decxsel 'tselfde soude mogen wesen/ so wel
in't heymelijck als in't openbare/ op ver-
beurte vā twee hondert guldens/ tot laste
vanden genen in wiens Huysen/ Velden/
Schepen ofte Schuyten sulcx sal worden
ghedaen: Ende dat die ghene die de sel-
ve Missen ofte Pauselijcke Superstitien/
Vermaninghe/ Leeringhe/ ofte Voor-le-
singhe sal hebben ghedaen/ indien deselve
is ghekomen van buyten uyt de Veree-
nichde Nederlanden/ eeuwichlijc sal wor-
den ghebannen op lijf-straffe/ ende daer-
en-boven ghecondemneert in arbitrale a-
mende: Ende indien het is een persoon
residerende in dese Landen/ sal moeten
vertrecken/ sonder daer inne weder te mo-
gen komen/ op pene van mede ten eeuwi-
ghen dagen uyt de voorsz. Landen open-
baerlijck ghebannen te werden/ op lijf-
straffe: Ende dat hy boven dien van sy-
ne beneficie ofte alimentie/ so verre hy ee-
nighe heeft/ sal worden ghepriveert/ son-
der oock dat de selve in eenighe Steden
ofte Plaetsen van dese Landen sal werden
toe-ghelaten/ geherbercht/ ghehuyst ofte
ghehooft/ op verbeurte van hondert gul-
dens/ tot laste vande ghene die contrarie
sal doen in't Herbergen/ Huysen ofte Ho-
ven voor de eerste reyse: Voor de twee-
de reyse van twee hondert guldens: Ende
voor de derde reyse drie hondert guldens/
ende bannissement/ als voren. Ende die
ghene die hen op't hooren van de voorsz.
Missen/ Pauselijcke Superstitien/ Ver-
maninghe/ Leeringhe ofte Lesinghe sul-
len present ghevonden hebben/ ende daer
by/ aen ofte over sullen zijn gheweest/ sul-
len verbeuren hare Beneficien ende Ali-
mentatie/ indien sy-luyden eenighe trec-
ken/ ende noch vijf-en-twintich guldens
t'elcken reyse als sy-luyden sulcx hebben
gedaen/ 'tzy of sy op't feyt bevonden wor-
den/ of dat naemaels 'tselve tot kennisse
komt:

1612.

komt: ende ghelijcke pecuniele penen van xxv. guldens sullen verbeuren alle andere die daer present zijn gheweest/ ende boven dien/ daer op bevonden synde/ haer opperste kleedt. Wel verstaende/ dat in ghevalle yemant bevonden wert eenighe Leeringhe ghestropt ofte voorghestelt te hebben/ strijdende jeghens de regeeringhe van dese Landen / ende tot diversie vande ghehoorsaemheydt vande Ondersaten van dien / dat de selve als een Seditieus ende Muyt-maker aen den lijve sal werden gestraft / selfs oock ter doot / in gevalle die ghewichticheydt vande sake sulcx sal vereyschen. Ordonneren voorts/ dat die ghene die onder pretext van te wesen van de Roomsche Religie / hem by eenich Priester / Paep / ofte Monick laten her-trouwen ofte her-doopen / verbeuren sullen hondert guldens / ende boven dien arbitralijck worden ghestraft: Ende alle de ghene die daer by / aen ofte ontrent gheweest sullen zijn/ vijftich guldens: Ende den Priester / Paep ofte Monick 'tselve ghedaen hebbende/ sullen vervallen in gelijcke penen / breucken ende correctien als vooren. Item dat de ghene die bevonden sullen werden / 'tzy Mans oft Vrou-persoonen/ hen onderstaen te hebben de weet/ oft insinuatie te doen totte voorsz. t'samenkomsten/ oft conventiculen/ verbeuren sal vier-maels soo veel als de ghene die inde selve conventiculen verschijnen. Verbiedende voorts wel expresselijck alle persoonen in dese Landen woonende/ ofte de selve frequenterende / te doen eenige Collecte ofte vergaderinge van Ghelt/ om ghebracht te werden buyten dese Landen/ 'twaer dan voor eenighe Kercken/ Gods-huysen/ Gheestelijcke Collegien ofte Conventen/ ofte voor wie het selve soude moghen zijn / ofte tot alsulcken Collecten te contribueren/ sonder speciael consent vande Hooghe Overheydt vande Provincie: Op pene dat de ghene die alsulcke Collecten sullen doen / ofte 'tgecollecteerde ghelt sullen uyt-voeren/ ghestraft sullen werden aen den lijve/ met confiscatie van alle hare goederen: Ende dat de ghene de daer toe sullen hebben ghecontribueert / sullen worden ghestraft arbitralijck/ ende daer-en-boven betalen vier-mael so veel als sy inde voorsz Collecte sullen hebben ghecontribueert. Alle welcke boeten ende breucken sullen gaen ende gheappliceert werden voor een derden-deel ten behoeve van den Officier/ die de executie doen sal/ voor een derden-deel ten behoeve van den Aenbrengher / ende voor een derden-deel ten ten behoeve vande ghemeene sake. Blijvende niet te min de particuliere Ordonnantien op de voorsz. poincten in de Provintien gemaeckt in haer geheel ende onghepreiudiceert. Ende op dat niemandt hier van en pretendere eenige ignorantie/ versoecken ende ontbieden wy de Staten/ Stadt-houderen/ Ghecommitteerde Raden / ende Ghedeputeerde Staten van de Provincien van Ghelderlant/ ende Graefschap Zutphen/ Hollant ende West-Vrieslant/ Zeelant/ Utrecht/ Vrieslant/ Over-Yssel/ Stadt Groeninghen ende Ommelanden: Lasten voorts ende bevelen de Raden van Brabant / ende van Vlaenderen / den Drossaert van Drent / ende van Wedde / ende Wester-woldinghe-landt: Ende alle andere Justicieren ende Officieren die dit aen-gaen mach/ dat sy dese onse Ordonnantie van stonden aen al-omme doen vercondigen/ uyt-roepen ende publicieren / daer-men gewoonlijck is verkondinghe ende publicatie te doen: Met bevel aen den Cancelier / Presidenten ende Raden/ Advocaten Fiscaels / ende Procureurs Generaels/ ende alle andere Officieren ende Rechteren/ als mede Vasallen hebbende Jurisdictie/ dese onse Ordinantie ende bevelen te achter-volghen / ende doen achtervolgen. Procederende jegens den over-treders van dien/ sonder gratie/ faveur / dissimulatie / ofte verdrach: met expres bevel aen alle Officieren van ter sake van desen Placcate gheroert / gheen over-komste nochte compositien te maecken: maer precijselijcken te executeren den in-houdt van den selven Placcate/ van s'Landts derde-part aen het Landt ghetrouwelijck te reeckenen / voor soo vele sy des / volghens hare Commisse / schuldich zijn: Ende de Aen-brenghers haer derde-part te laten volghen / sonder eenighe moeyte of kortinghe. Alles op peyne van privatie van hare Officien / ende daer-en-boven arbitrale correctie: Alsoo wy dit alles tot dienst vande Landen bevinden te behooren.

Aldus ghedaen / ende ghearresteert ter Vergaderinghe van de Hooch-ghemelte Heeren Staten Generael. In s'Graven-Haghe, den seven-en-twintich-

 sten

1612. sten Martij sesthien-hondert ende twaelf.

VVas gheparapheert.

I. van Oldenbarnevelt v^t.

Onder stont,

Ter ordonnantie van de selve Heeren Staten Generael.

Gheteeckent

C. Aerssen.

Gunste die de Coninginne van Hispanien de Jesuyte heeft toegedragen.

MAer ghelijck verscheydene Coninghen ende Hooge Overheden by-na al in een Jaer/ seer ernstighe Placcaten gemaeckt hebben/ tot uytwerpinghe / of ten minsten tot toominghe vande secte der Jesuyten : Alsoo zijnder aen d'ander zijde ooc verscheydene Potentaten geweest/ die de selfde alle faveur/ gunste en bystant gedaen hebben/ waer van ic tot een exempel hier verhalen sal de Donatie ofte het Testament van Vrou Margrieta van Oostenrijck/ Coninginne van Hispanien/die in Hispanien over-leden is / in de selfde maendt ende jaer als het boven-verhaelde Playdoy binnen Parys ghehouden is geweest. Dese Coninginne heeft cortz voor haren doot het Collegie der Jesuyten tot Salamanca in Hispanien seer rijckelijck beghiftet / als blijckt uyt haren uytersten wille/ den welcken sy met de woorden hier volghende heeft laten beschrijven.

Testament der Coninginne vã Spaenien gemaeckt tot voordeel der Jesuyten tot Salamanca.

UP dat altijdt een profijtabele/ eñ geensins een ydele gedachtenisse van my in Spaengien soude mogen blijven leven/ eñ dat soo wel die geloovige van Indien / als oock d'ander goede geloovighe dies moghen ghenieten: Maer boven al mijne ziele / de ziele mijns Heeren des Coninckx/ende 'tgantsche Huys van Oostenrijck : de selve eerst ende voor al bevolen hebbende inde handen Godts / ende 'theele Hemelsche gheselschap / soo hebbe ick my ghestelt om(met de gratie Godes) een al-ghemeyn ende eeuwich werck te maken in formen ende manieren als hier volght.

Ten eersten / soo hebben mijne bloedtvrienden altijts groote devotie gedragen/ tot den gheselschappe der Jesuyten / ende hebben my daer-inne doen onder-wijsen/ ende mijne voor-Vaderen hebben d'eerste gheweest/die deselve in Duytslant inghevoert hebben / ende door middel der selver ende der Collegien die sy-lieden daer deden fonderen/ 'selve by het Catholijck geloove behouden/ghelijck sulcx door Gods ghenade noch daghelijcks is blijckende : Voorts zijn die weldaden ontellijck / die ick van mijn kintsheydt af van haer ontfanghen hebbe / jae zijn soodanich dat ick die selve meer achte / dan alle het goet oft hoocheyt deses Weerelts/my voorts kennende verbonden te wesen / tot alle mogelijcke danckbaerheydt/ oock voor soo vele als het tijdelijcke aengaet/ teghen de ghene die my soo ghetrouwe Vaders hebben gheweest in gheestelijcke saken. Oock is de weldaedt ende vrucht (soo elck weet) groot / ende ongheloovelijck / die't voornoemde gheselschap / over al den geloovighen is bewijsende / oock teghen de Ketters/ende alderley soorten van Menschen. Daerom achte ick die wel gheluckich te wesen/ die Godt de gratie verleent / voor deselve een Collegie van sijne goederen te fonderen / om in soo vele wel-daden mede deelachtich te wesen.

Derhalven dan aen-merckende ter ander zijden / die vrucht / die nevens ander Collegien/ oock tot nu toe/ 't Collegie van Salamanca ghedaen heeft/ende voortaen sal mogen doen / ende ter ander zijden/den noot die 'tselve is lijdende by gebreke van eenen Fondateur ofte Huys-bouwer: So ordonneere ende late ick 'tselve Collegie achter tachtentich duysent Ducaten / op dat de Vaders die aen-legghen op vaste renten/ ten besten dat sy komen / ende tot onderhoudinghe haerder Studenten / de welcke naer dat haer studie gheschiet is/ sich over de heele Weerelt sullen strecken om die als lichten ende fackels te dienen/ met haer goede leere / ijver ende exempelen/ al t'welcke ick puerelijc doe om Gods wille / de welvaerdt mijnder zielen / ende ende voor de ziele van mijnen Heere / ende des Huys van Oostenrijck / Jae van alle Coninckrijcken. My versekert houdende/

dat

1612.

dat ick tot dien eynde geen beter ende geschickter sake en soude mogen doen (overmidts in dat werck besloten zijn alle d'ander wercken der barmhertichheydt / soo lichamelijcke / als gheestelijcke) soo wel ten aensien van't ghene die selve Vaders in hare Collegien doen / als ten aensien van dat sy andere de heele Werelt door leeren. De selve Vaderen met gheen ander verbindingen belastende / dan dagelijcx altijtduerende een Misse te singhen voor my / voor den Coninc mijnen Heere / ende voor alle levende ende doode des Huys van Oostenrijck. Ende by soo verre dat ick binnen mijn leven / ofte den Coninck mijnen Heere naer mijn over-lijden / de reste tot sulck werck noodich / sal toe-legghen.

Soo begeere ick dat my sal ghegheven worden den tijtel van Fondeerster / eñ ooc met eenen / alle de Previlegien ende Gheestelijcke rechten desselfs / alle volghens de instellinghe: (Te weten / ick stervende (de voorseyde fondatie volbracht zijnde) so sal elcken Vader van't gantsche gheselschap / de Weerelt door terstont ses Missen lesen / voor mijn ziele / ende voor d'ander voorsz. Ende elcken Broeder soo veel Pater-nosters voor onse Vrouwe / ende daer naer voor altijdts / elck Jaer / Maendt / Weke / ende elcken dach / sulcx als sy zijn ghewoon te doen voor hare Fondeerders. Ende eyndelijck / dat sy mijn ziele / ende de ziele van mijn Heere den Coninck / mijnder Voorouders ende Nae-komelingen / altijt deelachtich maken / de helfte van alle haer-lieder weldaden / gebeden / offranden / penitentien / afstervinghen / ende goede wercken / die sy sullen doen tot den eynde des Weerelts / ende die door haer middel in dese Coninckrijcken / ende de Weereldt deur sullen gheschieden.

Het soude my oock een bysonder vergenoeginghe wesen (de Vaders 'tselve oock tot meerder eere Godts alsoo nut vindende) specialijck dat ick geduerende mijn leven daer toe dede / ofte dat den Coninck mijnen Heere (naer't vertrouwen dat ick hebbe in sijn uyt-nemende Godtsdienstichheyt) beliefde naer mijn doot / tot mijn Legaet ofte gifte te voegen / dat daer Scholen der Drievuldicheyt wierden opgherecht / tot onderwijs der Jonckheydt in konsten / Theologie / ende al 'tghene dat de Societeyt mach wijsen ende voort leeren / op dattet een volle Collegie waer: Ende indien dat ick (gelijck gheseydt is) den tijtel van Fondeerster behoude / so begheere ick / dat de keersse die (door haer-lieder instellinghe) jaerlijcks haer-lieder Fondateurs ofte Stichters wort ghepresenteert / in teecken van verbindinge / ende bekentsaemheyt / in deser manieren sal gedeylt worden.

1612.

D'eerste Jaer op eenen dach der Octave des H. Sacraments / aen onsen Heere Jesu Christo / op sijnen Altaer / in wiens devotie ende vereeringhe ick meest dese fondatie ordonnere / aenghesien dat van hem / als van den oorspronc ende Fonteyn-moeder / het Huys van Oostenrijck alle zijn grootheyt / segen / begin / ende alles goets ontfanghen heeft / daerom wy met goeden rechte zijn continuerende. Het tweede Jaer sal sulcx ghepresenteert worden aen onse Vrouwe de Coninginne der Engelen / op haren Altaer / op den dach vande Alder-heylichste besoeckinghe. Als zijnde de ghene tot wien ick al mijn leven altijdt bysonderlicken devoot ende ghesint hebbe geweest / ende hebbe vele sonderlijcke jonsten ende besoeckinghen van haer ontfanghen. Daerom ick oock begeere / dat dese mijne fondatie t'haerder eeren oock geschiede. Ende op dat den heylighen ende devoten yver der Societeyt meer eñ meer ghevoordert worde / door de Canonisatie vanden gheluckighen Ignatio (dat doch ter liefde van my mach gheschieden soo haest alst moghelijck is / twelck ick seer ernstelicken versoecke aen mijnen Heere den Coninck / ende oock aen onsen heylighen Vader) dat de keersse (segghe ick) oock in't derde Jaer gheoffert worde aen den voorseyden Sanct / op sijnen eyghenen Altaer. Gelijck ick / ende mijne Voor-ouderen van sijn heylighe orden soo veel weldaden ontfanghen hebben / hope ick dat door't middel van dese fondatie / oneyndelijcke vele zielen / de selfde weldaedt oock sullen ontfanghen.

Nu aen-gaende 'tvierde Jaer / ofte ter wijle dat den gheluckighen Ignatius noch niet en sal ghecanoniseert wesen / so salmen op S. Jacobs-dach (die den Advocaet ofte Voor-spreker van Spaengien is) de keersse presenteeren aen den Coninck mijnen Heere / ende aen sijne Nae-komelinghen Coninghen van Spaengien: aenghesien dat ick tot haer-lieder welvaert / ende toe-neminghe haerder Monarchie / dese fondatie achter late. Ende op dat die gedachtenisse van dese mijne meyninghe te

verßcher

1612.

verscher blijve/ so salmen boven die tachtentich duysent Ducaten noch andere drie duysent gheven voor vier Lampen/ twee groote/ d'eene van duysent Ducaten/ d'andere van acht hondert / ende dat voor de Alder-heylichste Altaren des Alder-heylichsten Sacraments/ ende onser Vrouwen/ ende noch twee kleyne/ elck van ses hondert Ducatē voor de Altaren van St. Jacob/ ende den gesegenden Ignatio, op datter altijt licht voor hun-lieden zy/ twelck ick wil dat geschieden sal/ 'tzy dat ick Fondeerster zy oft niet/ ende by soo verre ick sulcx ben/ soo wil ick dat alle jaren op den dach dat-men de Feeste sal celebreeren/ aldaer een Sermoen sal geschieden/ ende dat-men alle die vande Societeyt / ende andere / dese mijne intentie kont doe/ ende dat-men van sijne Heylicheyt verkrijghe/ volkomene Af-laet voor alle de ghene die naer dese mijne meyninghe sich sullen Biechten/ Communiceren/ ende de Kercke der Societeyt besoecken. Ende als-men de keersse aenden Coninck mijnen Heere/ ofte sijne Naer-komers sal presenteeren : Soo begheere ick/ datmen hare Majesteyten altijt met woorden ofte schriften / dese mijne begheerte verklare/ op dat sy verstaen/ dat de keersse/ die-men hun-lieden alle Jare moste presenteeren/ hun nu maer in't derde Jaer ghepresenteert en wort / dewijle den wel-gheluckighen Ignatius noch niet ghecanoniseert en is/ ofte in't vierde Jaer nae dat hy sal in't ghetal der Sancten ghestelt wesen. Want de Fondeerster acht nemende op't meeste wel-varen des Huys van Oostenrijck/ eñ deser Coninckrijcken/ heeft ghewilt / dat het Alder-heylichste Sacrament/ ende onse Vrouwe / midtsgaders den ghebenedijden Ignatius, haer deel in desen dienst ende vereeringhe souden hebben/ om soo veel te naerder verbintenisse te veroorsaken/ tusschen de Coningen van Spaengien onsen Heere/ ende de Sancten/ ende 'tgeselschap van Jesu.

Ick bidde oock seer ootmoedelick mynen Wel-beminden den Doorluchtighen Coninck Philippum den derden / ende alle sijne Nae-komelinghen/ door de alder-innerlickste Barmhertichheydt Jesu Christi onses Heeren / ende door de ghebenedijde Coninginne der Enghelen onse Vrouwe/ eñ alle 't Hemelsche geselschap / ter grootster eeren ende wel-vaert harer Coninckrijcken/ ende in't bysonder/ om te meer te voorderen de bekeeringhe der ongeloovighen van Indien / door de Arbeyders die uyt dit Collegie sullen voort-komen. Dat sylieden dit mijn voorstel favoriseren/ ende bystaen met haer hulpe ende bescherminghe/ ende aenghesien 'tghene ick tot desen eynde achter-late / nauwelijck ghenoech en sal wesen tot de nootwendige rente. So bidde ick wederom de Conincklicke Majesteyt mynen Heere / door sijnen grooten Christelicken ijver / eñ door de liefde daer wy malcanderen altijt mede bemindt hebben/ dat het hem doch believe middelen te vinden die-men sal noodich achten/ om dit werck te voleynden/ ende vol-voeren/ met een behoorlick Huys ende Kercke/ ende al 'tgene dat daer toe noodich ende dienstich sal wesen/ ghelijck ick my oock also in sijne Coninckhjcke groot-moedicheydt vertrouwe / dat hy sulcks wel sal doen / ende soo't sijne Majesteyt aenghenaem zy (des Godt my weerdich make) met my Fondateur te wesen/ eñ den tijtel met de gheestelicke Previlegien te aenveerden/ sulcks sal my de meeste gratie / ende jonste wesen/ diē ick van sijne Majesteyt/ naer myne doot / soude moghen ontfanghen / den welcken ick altijt/ ende oock noch/ so veel heyls ghewenscht hebbe als mijn eyghen ziele / ende soo sal ick't goedt gheselschap sijnder Majesteyt besitten / ende my sonder eynde verblijden in soodanich een heylich werck/ als dit is/ ende sal onsen Heere sonder ophouden bidden door dit ende ende andere ontallijcke wercken sijnes diensts / welcke sijne Majesteyt is doende/ dat de Goddelijcke Majesteyt ons inden Hemel 'tsamen stelle / dwelck d'eynde is van al 'tghene dat wy doen.

Ende indien tot volbringhinghe deser fondatien / ende om daer in te stellen een volmaeckte voort-plantinghe van alle faculteyten / die deselve Societeyt naer die forme haerder insettinghe is leerende/ ooc mede den bystant van sijn Heylicheyt vereyscht wierde / Soo bidde ick sijne Heylicheyt / dat hy sich een jonstich Vader eñ Vol-doender bewijse van dese mijne fondatie / aenghesien datmen daer in anders niet en soect / dan de alder-grootste glorie ende eere Godes/ de verheffinge des heylighen Gheloofs / ende vereeringhe vanden heylighen Apostolischen Stoel / daer in sijn Heylicheyt als Overste sit : Daerom bidde ick oock mijn Testamenteurs/

die

1612.

die ick hier beneden sal stellen / ende allen Officieren / ende Dienaers mijns Heeren des Coninckx/ die by dese saken sijn gheweest/ dat sy door den eenighen God met aller neersticheyt ende haeste/versorghen/ dat soo haest alst moghelijck is/ uyt-gherecht worde/ al'tghene dat tot volkominghe deses wercx noodich sal wesen/ haerlieder met eenen door sulcke neersticheydt ende liefde deelachtich makende/der grooter vruchten die daer uyt sullen volghen totten eynde des Weereldts. Ende soo't ghebeurde door mijne sonden (twelc God niet en ghehenghe) dat dese mijne ordonnantie(gelijck ick die ghebiede/ ende daer toe verbinde alle de gene den welcken die uyt-voeringhe daer van sal toe-komen) niet in alle hare stuckẽ volbracht en wierde/ soo en wil ick niet dat de Societeyt of 'tgeselschap der Jesuyten van Salamanca verbonden blijve / my den Tijtel van Fondeerster te gheven / ghelijck ghesepdt is/noch ooc voor my eeuwichlick de Misse te doene/want sulcx tot haer-lieder achterdeel ende schade soude ghedyen: Maer ick begeere wel in sulcken ghevalle my te ghedraghen aen haren vryen wille: Dat haer gheselschap/ naer hare ghewoonelicke charitate t'my-waerts doe / naer dat hun goedt duncken sal/uyt-stellende desen Tijtel van Fondateur voor den genen die Godt onse Heere tot dese ghenade bequamer sal achten dan my / om mijn sonden wille. Ofte ghedraghe my tot het behaghen der ghener die behoorden uyt te voeren sulcken nut / rechtveerdich ende redelijck werck / van desen mijnen uytersten wille.

Al noch ordonnere ick / dat alle de verciersselen ende dinghen/ mijne Bede-huys ofte Capelle toe-behoorende / ende namelijck alle mijne beelden der Heyligen/ende Reliquien/ die-men naer mijn doodt sal vinden/ waer het zy/ midtsgaders de opschriften ende ghetuygenissen/die ick daer van hebbe / al t'samen sullen worden ghegheven de Vaders des gheselschaps/ ten behoeve vã haer lieder Kercke van Salamanca/daer sy altijt sullen ge-eert worden soo't betaemt / uyt-genomen de Reliquien die't mijnẽ Heere den Coninc sal believen voor hem selven ende sijn eyghen devotie uyt te kiesen / Ghelijck ick hem ooc bidde/ten minsten eene daer uyt te nemen/op dat hy in't aenschouwen van de selve/ altijt te levendigher in ghedachtenis mach houden / de bysondere liefde die ick sijne Majesteyt altijt ghedragen hebbe/dat hy oock gheduerichlick in gedachtenisse houde/ dat hy eens moet sterven/ende dat ick hem in d'ander Weerelt verbeyde/ op dat sijne Majesteyt met die ghedachtenisse ende voor-biddinghe des Sancts / daer van hy de Reliquien / oft over-blijffelen heeft/ te rechtveerdelijcker mach leven.

Item ick bevele / dat de drie beste van mijne cleedinghen terstont 't Collegie van Salamanca sullen ghelevert worden/ ten behoeve vande Kercke / door de liefde die ickse toe-ghedraghen hebbe.

Boven dien/Onder de persoonen die in mijnen dienst gheweest hebben/inde welcke ic seer gehouden ben/is/mijnen Biecht-Vader / Richard Haller, die noyt niet begheert en heeft / noch gewilt dat ick hem/ ofte sijne Vrienden yet naer-laten soude/ derhalven bidde ick sijne Majesteyt / den selven seer mildelijck Licenciaet te maken/ ghelijck onse achtbaerheyt betaemt/ ende ghelijck sulcken ghetrouwen Biecht-Vader verdiendt / in alle t'welcke ick een bysonder faveur van sijne Majesteyt sal ontfangen/ die Godt wil bewaren ende gratie verleenen dat wy eyndelick malcanderen weder inden Hemel moghen sien.

Doot der Coningin ne van Hispanien

Dese Coninghinne is in Kinder-bedde ghestorven in October 1611. ende in het Klooster van Sint Laurens / ghenaemt Escurial begraven / in een ghelapte kappe van eenen Monick van de ordre van Sint Franciscus, ende met een koorde vol knoopen daer in gebonden/houdende een groot Krucifix in hare handen.

Hier mede willen voor dit-mael de Jesuyten blijven laten/ende beschrijven wat sich dit Jaer in andere Coninckrijcken ende Landen heeft toe-ghedraghen.

Te Parma wordt eenen leelicken aenslach ontdeckt.

Midler wijle datmen te Francfort eñ in andere steden triumpheerde van weghen de verkiesinghe ende inhuldinge des nieuwen Keysers / Soo isser eenen aenslach ontdeckt / den welcken eenighe voortreffelicke persoonen voor hadden op den persoon des Princen van Parma/ die daer over met der doodt zijn ghestraft geworden/ als waren de Gravinne van Sala met haren man Horatio Simoneta:

De Marquis Hieronimus de Sala met sijnen Sone. De Grave Pius Torellius. Alphonsus Grave van San Vitale, ende de Grave Ioannes Baptista Massa. Dese boven-ghenoemde persoonen zijn alle-gaer den 19. Martij onthooft / ende Bartholomæus Renversonius Hof-meester van den Marquis van Sala, Onuphrius sijnen Secretaris / ende eenen Edelman van Parma zijn op-ghehanghen. Hare Vrienden ende Verwanten hebben om hare doot te wreken/met branden en blaken het platte lant leelick verwoest: Maer dit is meest over den ghemeynen Man ghegaen. De Hartoge en heefter niet eenen Roomer Wijns te weynigher om ghedroncken.

Quidquid delicant Reges plectuntur Achivi.

Schrickelick onweder te Lauterbach.

Daer is den XXII. May deses Jaers inde Berch-strate / insonderheyt in het Dorp Lauterbach / des Nae-middachs ontrent vier uyren uyt Ottes-walt eenen over-grooten storm ende onweder ontstaen van Donder / Blixem/ Hagel/Reghen/ Wint/ dat yeder een niet anders en wist / dan dat den Dach des jongsten gherichtes verschenen was. De Berghen schudden en beefden voor de schrickelicke Donder-slaghen. Door den Wint en Haghel zijn in stucken geslagen de Boomen/ het Koorn-gewas/de Wijnstocken / Deuren / en Vensteren aen de Huysen/ Jae gheheele Huysen zijn om-geslaghen ende te pletter ghevallen. Daer viel op een corts soo veel Waters / dat de Meulens ende Lant-scheydinghen onderliepen eñ verdroncken. Daer vielen groote stucken van Bergen ende Steen-rotsen in grooten ghetale / welcker eenighe soo groot waren / dat vijstich Paerden niet sterck ghenoech en souden gheweest zijn/ om de selfde van hare plaetse te versleypen.

Reyse nae China door het Weygat.

Wel ende metter waerheyt hebben de oude ghesepdt.

Per mare, per terras currit mercator ad Indos,
Pauperiem fugiens.

Mach dit van eenige Natie ter Werelt met der waerheyt ghesept worden / Soo mach het trouwens wel van de Nederlanders ghesproken worden / die gheen Lant noch Havenen onbeseyldt en laten/daer sy maer vermoeden datse eenichsins sullen konnen komen.

In Oost eñ in West-Indien zijn sy nu al voor langhe Jaren meer-maels geweest/ ende sy hebben groote schatten ende rijckdommen van daer ghebracht. Hoe sy by dese Zee-vaerden rijcker worden / hoe sy daer daghelijcx meer op verleckeren/ ghelijck dit den aert der Menschen t'allen tijden gheweest is.

Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit.

Om dat China vermaert is te wesen een seer rijck ende machtich Landt / ghelijck sulcx oock uyt-wijsen de kostelijcke waeren die van daer komen / Soo is het dat wy Nederlanders geern den voet daer in souden hebben/ ja oock op dat de onkosten niet al te hooge loopen en souden / so wouden wy wel gheern eenen korteren wech vinden en varen/ als de Spaenjaerden eñ Portugesen / jae als wy selfs tot noch toe ghesepit hebben / die / nae het vermoeden van verscheydene kloecke Mannen wel te vinden is. De wijt-vermaerde ende cloecke Zee-bevaerder ende History-Schrijver van de Oost-Indien Iohan van Linschoten, is voor weynich Jaren met twee Schepen uyt-ghevaren / om den wech door het Wey-gat ende fretum Anjan te gaen soecken/ maer te vergheefs; Daer nae heeft ooc de kloecke eñ vermaerde Pyloot Willem Barentsz. die wech met groote kosten eñ perijckel gaen soecken/ maer ooc te vergheefs/ want als hy gekomen was tot de hooghte van 77. graden / soo is hy by de eylanden van Oraengien tusschen het hooghe dicke Ys ende het Lant so besett ende gheprangt gheweest / dat hy ter nauwer noot de Schepen ende het leven daer van ghebracht heeft. Die beyde vermaerde Mannen hebben Anno 1595. wederom de reyse derwaerts aen ghenomen/hoopende dat sy den eenen wech of den anderen door gheraken souden. Maer sy hebben bevonden / datter de koude ende vorst soo boven maten groot ende onverdraeghelijck is/ ende het Ys ende Sneeu soo dicke ende op-ghehoopt / datter noch in-ganck noch uyt-

1612.

upt-komste te vinden en is. Soo dat Willem Barentsz. sijn Schip op eenen Berch ofte grooten hoop Ys en Snee/ daer het bevrosen stont/ heeft moeten verlaten.

Dit alles onaengesien/ so zijnder Anno 1610. ende 1611. wederom eenige geweest/ die haer vermeten hebben/ dat sy boven Nova Zembla eenen wech wistē te vinden/ ende alsoo tot in China te konnen geraken/ haer selven ende anderen wijs-makende/ dat het op den 80. ende 85. graet nergens nae soo koudt en is/ als het is op den 72. graedt. Eenen Helisæus Roeslijn heeft een Tractaet gheschreven ende de Staten gedediceert/ daer in hy poocht te bewijsen/ dat hoe-men des Somers naeder by den Pool komt/ hoe het warmder is/ soo dat de Schepen ende het Boots-volck daer geenen last vande koude te vreesen en hebben. De Schippers die gheneycht waren dese reyse te doen/ wisten wel dat de Sonne in die Landen den geheelen Winter niet en schijnt/ ende dat sy in den Somer hare stralen maer van ter zijden op dese Landen is schietende/ ende derhalven geen groote kracht aldaer en heeft: Even wel soo en waren sy niet gherust noch te vreden voor en al eer sy Wt-reyders kregen/ die de onkosten deden/ ende haer derwaerts sonden. Sy sijn in het Voor-jaer Anno 1612. in Texel t'seyle gegaen: maer als sy daer ontrent quamen daer de andere gheweest waren/ soo hebben sy bevonden/ dat het Ys in het middē des Somers daer wel festhien vademen dicke was/ eñ en saghen gheenen wech noch middel om ergens te konnen door gheraken. Sy liepen soo wat henen langhs het strandt van Nova Zembla, ende quamen eyndelijck weder na Kilduyn, een Eylant onder Laplant ghehoorende/ daer sy haer ende hare Schepen een weynichsken ververschten ende vercalefaterden/ daer suyrich ende wat groens vindende/ daer mede haer de siecke/ ende oock de ghesonde wat verfrischten. Van daer trocken sy na Nova Francia, om aldaer te verwinteren. Hier ginghen ses vande Maets aen Lant/ maer sy en quamen niet weder/ want sy zijn van de Wilde overvallen ende met pijlen doorschoten. Hare pijlen zijn van eenen aert van Riet/ of hol pittich Hout/ dat daer te Lande wast/ alsoo ghemaeckt/ dat in het bovenste eynde/ d'welck verre het langste is/ noch een stuck steeckt/ ruym een spanne lanck/ d'welck een drie-kantich Koperen schildeken aen het eynde heeft. Als den pijl yemant in het lijf ghesch oten is/ ende hy dien meynt uyt te trecken/ soo blijfter het kortste deel in steken/ treckt hy dat ooc uyt/ soo blijfter het Schildeken (d'welck ghemeynelijck los inden Schacht staet) in steken/ d'welck dan oock somtijdts fenynich is.

Een van dese Schepen heeft mede ghebracht een selsaem Zee-monster/ zijnde het lichaem wel soo groot als een passelijcken Osse/ weghende over de vier hondert ponden. Het heeft een Hooft ende snuyte gelijck eenen Leeu/ kleyne oorkens/ uyt den mont wassen hem twee groote lange tanden als Elephants tanden/ wit ende glat. Dit is een seer sterck Beest/ van natueren tegen het slaen ende houwen ghewapent/ alsoo dat het qualijck te dooden is/ ten zy dat het op het dunne van den hoofde wel hart gheslaghen worde. Het werpt twee ofte drie Jongskens tot eener dracht/ die stracks de Moeder in het Ys tusschen de schollen nae zwemmen.

De Engelsche soeckē ooc de passagie nae China.

De Enghelsche Cooplieden ende t'Zeevarent Volck aldaer/ hebben oock allen vlijdt ende neerstichеydt ghedaen/ om den wech nae China achter om te vinden. De voor-naemste der selfder zijn geweest Gregorius Wijn wod, ende Hendrick Hudson, die het ghesocht hebben waer sy konden ende vermoeden/ dat sy souden connen door geraken. Maer nae veel moeyten/ perijckel ende arbeyt/ zijn dese oock onverrichter sake wederom te huys gekomen. Doch Anno 1610. is Hudson wederom uyt-gheseylt/ ende hy is nae langhe soecken eyndelijck gekomen tot voor-by den vijftichsten graet/ meest volghende de streke die Wijnwod gheseyldt hadde. Hy en heeft in sijn reyse gheen Menschen ghesien nochte ontmoett/ dan op het uyterste der selfder is hem eenen Man te moete ghekomen/ die soodanich een Beeste by sich hadde/ ende sulck een fatsoen van eenen Ponjaert/ dat hem docht/ dat hy niet wijt en was van lapon. Doch niemandt en kost met desen Man spreken/ oock wiert hy van eenighe moetwillighe Boots-ghesellen so qualick onthaelt/ dat sy nae der handt noch hem/ noch eenighe andere Menschen op dese reyse te sien noch te spreken en kosten komen.

Gotardes Arthus in Mer. Gal. Belg.

Hudson is eyndelijck ghekomen tot aen den drie-en-tsestichsten graet/ daer hy een breeder Zee gevonden heeft/ eñ de golven

gingen daer hooger / als in de engte daer hy door ghepasseert was. Hy ende den Scheeps-raet waren gheresolveert noch al verder te varen : maer het Scheeps-volc (onwillich zijnde / om dat het magen-aes by nae op was) heeft Hudson ende andere Bevel-hebbers in eenen Boot gesett ende drijven laten / ende sy zijn wederom nae Huys ghekeert. In Enghelant ghekomen zijnde / ende aen den dach komende hoe sy haren Oversten mis-handelt hadden / soo zijn sy alle-gaer in de ghevanckenisse ghebracht.

Aenvanck des houlicx tusschē den Phaltz grave met de dochter Jacobi 6. van Groot Brittaniē.

IN den beginne deses jaers duysent ses hondert ende twaelf / hebben verscheydene Princen ende Heeren met de Keur-vorstinne Weduwe / des jonghen Keurvorstes / Phaltz-grave by den Rijn / Vrou-Moeder / begost haer te beraetslaghen van het uyt-hylijcken des jonghen Heeren Frederich des vijfden / ontrent xvj. jaren out zijnde / want hy is te Amberch gheboren den 16. Augusti 1596. Nae rijpe deliberatie heeft sijn Moeder / ende naeste Bloet-verwanten goet gevonden een houwelijcksche verwantschap te versoecken met Elysabeth, de eenige Dochter Iacobi VI. des Groot-machtighen Conincks van Groot-Brittanien. Nae dat men heymelijck door besendinghe ende met Brieven hier van ghehandelt hadde / Soo is op het Voor-jaer / om hier van met sijne Coninclijcke Majesteyt te spreken / in Enghelant gereyst de Wel-geborene Grave van Hanou / des jongens Keurvorstes Oom / want de Phaltz-grave Fredericus IIII. ende desen Grave van Hanou hadden yeder getrout een Dochter Wilhelmi des over-ledenen Princes van Orangien. De Grave van Hanou is voorspoedelijck met sijn ghesel-schap in Enghelandt aen-ghekomen / ende aldaer seer wel onthaeldt : Want de Coninck hadde over al ordre ghegheven / dat waer hy aen quam / datmen hem met eerbiedinghe ontfanghen soude. Hem zijn seven van des Conincks kostelijcke Koetswaghens te ghemoete ghesonden / die hem te Hove by den Coninck gebracht hebben / van den welcken hy seer beleefdelick ontfanghen ende omhelst is ghewordeu.

De boven-gemelde Grave heeft in weynich daghen tijts sijn saken soo wijsselijck ende soo wel belept / dat de Coninck ende de Coninginne (ten overstaen der Coninclijcke Raden ende Groote des Lants) Elysabeth, haer eenighe Dochter den jonghen Keur-Vorst ten houwelijcke belooft hebben.

Als de Grave van Hanou eenighe daghen by sijne Majesteyt in Enghelandt geweest was / so heeft sijne Majesteyt nae versprokene houwelijcx toe-segginge / den Grave van Hanou ende sijn gheselschap met treffelijcke ghesckencken vereert / ende met veel Hoofsche beleeftheydt verlaten / ende hy is in weynich dagen met goeden voorspoet in Hollant aenghekomen / daer hy oock van sijn Princelijcke Excellentie ende andere Heeren / seer wel is onthaelt gheweest : Van daer is hy op het spoedichste nae Hooghe-Duytslant ghereyst / om den jonghen Keurvorst de blijde bootschap van het inwillighen des houwelijcx te brengen / die sich van herten verheucht ende God gedanct heeft / dat dese grootwichtige sake sulck een goeden aenvanc genomen hadde. Dese sijne toe-komende Bruyt zijnde een soodanighe Princesse / dat de Groot-mogende Coninck van Hispanien / Als oock de machtighe Hartoge van Savoyen / de selfde ten houwelijcke versocht hadden. Maer den Coninck haren Heere ende Vader / heeft in het uyt-hylijcken sijner eenigher Dochter meer ghesien op de Religie / dan op de hoocheydts des Weereldts.

Doot des Grave van Hanou.

DE Grave van Hanou niet langhe te Huys gheweest zijnde / is kranck ghewordeu / ende de sieckte heeft van dach tot dach soo toe-ghenomen / dat hy daer aen ghestorven is / zijnde een Heere in het beste van sijn leven / schoon van persoon / wel-sprekende in het Latijn / Francoys / ende Hooch-duytsch. Hy is oock / dwelck het voornaemste is / geweest een seer God-salich Heere / ende hy is in eenen bestendighen gheloove in Jesum Christum overleden / verlatende dit tijdelijcke leven om het eeuwighe te be-erven.

De Keurvorst reyst van Heydelberch nae Nederlant.

ANno 1612. den xvij. Septembris is sijne Keur-vorstelijcke Doorluchticheyt van Heydelberch ghescheyden / ende met acht Schepen den Rijnstroom afgevaren. Doen hy voorby Colen passeerde / is

1612.

de/ is hem met het grof geschut een eerenschuete ghedaen. Hy en is in der Stadt niet gegaen / maer hy is straex voort gevaren op Mulheym / daer hy de Vorsten Brandenburch ende Nieuburch/ende andere Heeren gevonden heeft/met de welcke hy syn Noen-mael hielt.

Nae dat hy den nieuwen bouw van Mulheym (die doe dapper voort ginck) besien hadde / is hy stracks wederom t'Schepe gegaen / niet rustende voor dat hy aen Schencke-Schanse quam / daer hem Graef Ernst Casimir van Nassou, met twee Gedeputeerde der Heeren Staten/ ende veel Edel-lieden ende Capiteyns / waer namen ende wille-koomden. Tot daer toe hadde Prince Maurits syn jacht-Schip gesonden/met het welcke de Jonge Keurvorst voort op Dordrecht / Rotterdam/ &c. gevaren is/ hebbende in syn geselschap eenige Graven / Baenderheeren/ veel Edel-lieden / ende andere statelijcke/ Wijse/ Geleerde Mannen/in alles hondert vijftich/onder welcker getal mede was de Hooch-Gheleerde Abrahamus Schulteres Hof-Prediker van syn Vorstelijcke Doorluchticheyt. In alle Steden van Nederlant daer syne K. V. D. doorreysde/is hy met groote eerbiedinge ontfanghen / doch insonderheydt in s'Graven-Haghe / soo van synen Oom Prins Mauritius, als oock van Graef Wilhelm van Nassou, Prins Hendrick van Nassou, midtsgaders van veel andere Heeren eñ Edele/ ende de gantsche Burgerije / seer kostelijck gekleet / ende frap in de wapenen. Den 15 October is de jonge Keur-Vorst/ vergeselschapt met Graef Hendric Frederick, Graef Hans Ernst van Nassou, ende veel Edele ende een groot Hofghesin nae Leyden ghereyst/ van daer op Haerlem/van daer op Amsterdam/om die treffelijcke Steden te besien. Over al waer hy quam is syne K. V. D. groote eere aen gegaen / ende seer statelijck onthaelt ende ghefestoyeert. Als hy te rugge komende op het Haerlemsche Meyr ghekomen was/ isser sulc eenen heftigen stormwint op-geresen/ dat de Schippers in de Kage mosten aen-legghen / ende syne K. V. D. is van daer voorts na den Haghe gereyst met Boeren-wagens.

Den XXV. October is de Keurvorst uyt den Haghe verreyst / met seer groote beleeftheyt ende Hoofsche Courtesie van alle de Heeren Ambassadeurs / ende andere synen afscheyt nemende. De E. H. M. Heeren Staten hebben syn K. V. D. een cleynoot vereert/ weerdich geacht 16. duysent gulden. Syn Princelijcke Excellentie Mauritius, ende andere Heeren/ hebben syne K. V. D. tot Delf geconvoyeert/ daer hy seer statelijck onthaelt is. Van daer is syne K. V. D. met syner Excel. Jacht/ ende andere bequame Schepen nae den Briel ghezeyldt / daer de groote Schepen der Staten / oock drie groote Engelsche Schepen (inde welcke eenighe voortreffelicke Engelsche Heeren waren/ wachtende op syn K. V. D.) veerdich laghen/om syne K. V. D. in Engelandt te voeren.

Den $\frac{27}{17}$. is de Phaltz-Grave te Gravesande in Engelant aen ghelandet/ende datelijck van daer op Londen ghereyst/ waer hy quam ofte passeerde / daer is hy achtervolgende des Coninex ordre eñ bevel/ seer wel onthaelt ende gewillekomt.

Den $\frac{28}{18}$. Octobris is hy te Londen aen ghekomen / ende hy heeft noch dien dach acces gehadt by syne Coninckliicke Mt. de Coninginne / den Prince van Walles/ ende de Princesse Elysabeth syne toe-komende Huys-vrouwe. Desen Jonghen Keurvorst heeft met sulck een goede gratie ende sedicheydt syn woordt weten te doen / dat niet alleen de Coninc ende Coninginne: maer ooc de Prince van Walles/ende de Princesse Elysabeth, midtsgaders alle de omstaenders (die vele waren) een sonderlinge welgevallen daer aen gehadt hebben. Geheel Engelant door is van wegen dit Houwelick by alle vroome persoonen/die de ware Religie beminnen/ groote vreucht ende blijtschap gheweest/ ende men heeft over al groote gereetschap gemaeckt om te vieren eñ allerley vreucht en gheneuchte te bedrijven.

Doot des Prince vã Walles.

MAer / soo-men ghemeynelijck seydt/ Extrema gaudij luctes occupat, Daer blijdtschap in het Huys is/daer staet de droeffenisse voor de deure. Straex na de comste des Phaltz-Graven is des Coninex outste Sone/ Hendrick, Prince van Wales / Hartoghe van Cornewaile ende Rothsay / Phaltz-Grave van Chester/ Grave van Caric/ Ridder der Ordre des des goudenen Kousebants/een Heere ontrent XVIII. jaren out/ kranc geworden/

1612.

Jae soo kranck / dat hy den sesten dach Novembris stylo antiquo Anno 1612. deser Weereldt ghepasseert is / tot groote droeffenisse ende leetwesen des Coninck/ der Coninghinne / sijnes Broeders ende Susters / jae des gantschen Coninckrijck: Want hy was eenen Prince van groote hoopeninge / vol couragie / wijs / beleeft / ende fraey van gelaet. Eenighe meynen hy sy vergeven / andere segghen hy sy aen een Apostemie ghestorven. Hoe het zy 'tis Godt bekent.

De Phaltz-grave is stracx na het overlijden deses jonghen Princes tot den Coninck gegaen / den welcken hy met goede ende stichtelijcke spreucken / genomen uyt de heylige Schrifture / ende natuerlijcke redenen / soo wel heeft weten te troosten / dat sijne Majesteyt een sonderlingh welgevallen daer aen gehadt heeft / hem seer beleefdelijck van dier ure aen-nemende voor sijnen Sone / in de plaetse des overledenen / den welcken het God belieft hadde / in de plaetse van een ydelijcke Kroone / te schencken de Kroone des eeuwigen ende onverganckelijcken levens.

De Keur-Vorst heeft oock seer bequamelijck de Leedt-klage / ende te gelijcke een vertroostinge ghedaen by de Coninginne / den Prins Carolum, ende de Princesse Elysabeth. De Coninck heeft hem van dier ure af by sich te Hove genomen / daer hy te voren in het Paleys des Graven van Essex was gelogeert geweest.

Wtvaert des Princes van Walles.

Des dooden Princes lichaem wierdt stracx gebalsemt / ende in een doodt-vat / binnen met loot / geleydt. Daer zijn drie Kameren op het Hof met zwart Laken behanghen / ende de vierde (welcke was des Princen Kamer) gheheel met zwart Fluweel. In het midden deser Kamer stont de Bare ende 'tdoode Lichaem / onder-een verhemelte van zwart Fluweel / ende over de Bare ende 'tdoode Lichaem was noch een over-hangende zwart Fluweelen kleedt gespreydt / daer op de wapenen sijner Heerlijckheden vast gemaect waren. Ten hooft-eynde was een zwart Fluweelen kussen / op het welcke sijner Hoocheyts hoet ende Hooft-cieraet lach / ende daer nevens lach sijn Sweert / ende eenen Goudenen staf. Dach ende nacht bleven der eenige Edel-lieden by den dooden / eñ daer wierden des Morgens ende Avonts Gebeden gedaen / niet tot troost des dooden / maer der levendighen.

Des Saterdaechs / zijnde den vijfden Decembris / soo is des na-middaechs te drie uren het doode Lichaem gebracht in de Capelle des Paleys / ende geset onder eenen Fluweelen Hemel. Hier heeft men verscheydene gesangen ghesongen / ende met Orghelen ende andere Blaes-instrumenten gespeelt. Van gelijcken is oock gheschiet des Sondaechs daer aen.

Den sevenden Decembris wierdt het doode Lichaem geleydt op eenen openen Koets-wagen / met Fluweel overdeckt. Boven op het doodt-vat lach de Beeltenisse deses Princes / seer aerdich nae het leven gebotseert / aen hebbende een Triumph-kleedt.

Voor het Lijck ghinghen hondert en veertich arme Mans-persoonen / al in zwarte droef-kleederen gekleedt / op kosten van den Coninck.

Hier na volchden ontrent drie hondert Dienaren van Graven / Barons / Baronets ende Edel-lieden.

Twee Tromslagers / ende eenen Pijper tusschen beyden. De Trommelen waren met zwart Laken bekleedt / ende daer op waren de wapenen des dooden Princes ghenaeyt.

Den grooten Standart van den dooden Prins Hendrick / zijnde eenen ghecroonden Leeu. Daer op stont dit advijs / Fax mentis honestæ gloria, Eere is de Fackel eenes eerlijcken ghemoets; Ghedragen van den Ridder ende Baronet Ian V Vin.

Hier nae volchden over de drie hondert Huys-dienaers / ende arbeyts-lieden van allerley neeringhe / staende ten dienste van den over-ledenen Prins.

Verscheydene Trompetters.

De Cornet des Princes / zijnde drie Pluymagien op een Kroone / met dit advijs / Iuval ire per altum, Hooghe dingen behagen my Gedragen van den Ridder ende Baronet Roger Dallison.

Drie hondert en sestich Dienaers van Barons / Viscontes / en Graven. Item des Hartoghes van Lenox, des Cancelers / ende van Graef Hendrick van Nassou.

Wederom Trompetters.

Een Baniere van de Graefschap van Carick, gedragen van den Ridder David Fowles.

Een Paert met zwart Laken bekleet / ende daer op het advijs / ende de wapenen des

der Graeffschap van Carick.

Ontrent tachtentich Dienaers van den Eerst-Bisschop van Cantelberch/ als oock vanden Keurvorst/ende vanden Prince Charles des Coninex Zone.

Een Baniere van de Graeffschap van Chester, gedragen vanden Heere Howard van Effingham.

Een Paert/ ghelepdt by eenen Stal-Meester/ bekleet met zwart Laken/ende daer op de wapenen der Graeffschap Chester, met Pluymagien ende addvysen.

Ontrent veertich Valckeniers/Schrijvers/Boeck-houders/Contre-rolleurs/ &c.

Ontrent sestich Edel-lieden vande Capelle/ met kostelijcke Kappen/ Chorarallen/ Musiciens/ Apotekers/ ende Chirurgijns des overledenen Princes.

Ses Doctores Medicinæ.

Vier-en-twintich Hof-Predikers van verscheydene Kercken ende Capellen der Heerlijckheden deses Princes.

Een Baniere van het Hartochdom van Rothsay, ghedraghen van den Heere Pruse, Baron van Kinlosse.

Een Paerdt met zwart Laken overdeckt/ ende daer op de wapenen van dat Hartochdom. Gelepdt van eenen Stal-Meester.

Ontrent tachtentich Pagien/ ende Edel-lieden van den Prince/ Raedts-Heeren/ende der gelijcke persoonen van qualiteyt.

Een Baniere van het Hartochdom van Cornwael, gedragen van My Lord Clifford.

Een Paert/met zwart Laken beclect/ daer op de wapenen/gelept op Mr. Henry Alexander.

Ontrent hondert ses en-veertich Edel-lieden van Prins Hendric van Nassou/ van den Keur-vorst/ van Prins Charles, ende anderer groote Heeren.

Een Baniere van het Princendom van Schotlant/ ghedragen van den Visconte Fenten.

Een Paert/ ghelepdt van den Ridder Sigismond Alexander, met zwart Laken bedeckt.

Baronets zijn meer dan Ridders/maer gheringher dan Barons.

Eenighe Baronets.

Eenighe jonghe Sonen van Barons.

De Ridder Edward Philips/ des Princen Cancelier/ alleen.

Drie Ridders vanden Secreten Raet des Coninex.

Eenighe outste Sonen van Barons.

Drie Trompetters.

Den Herauld van Lancaster.

Een Baniere van Engelant/Vranckrijck/ ende Yrlant/ ende daer-en-tusschen de wapenen van Wales/ ghedragen van den Visconte van Lisle.

Een Paerdt ghelepdt van den Ridder VVilliam VVebb, met zwart Laken bedeckt.

Eenigher Graven jongher Sonen.

Eenigher Viscontes outste Sonen.

Eenighe Schotsche Barons.

Eenighe Enghelsche Barons/tsamen 32. in ghetale.

Vijf Bisschoppen.

De Grave van Excester.

Sir Thomas Chaloner, des Princes Camerlinck/ gaende alleen/ met eenen witten staf inde handt.

De Cancelier/ende Prins Hendric van Nassou.

De Eerst-Bisschop van Cantelberge.

De groote Baniere/ ghenoemt Vnion, ghedraghen vande Graven Montgomery, ende Argyle.

Een Peert/genoemt Le Cheval de dueil, met zwart Fluweel bekleet/ gelepdt van eenen Stal-meester.

Hier nae volghden de Officieren ende Heeren/dragende des Princes verguldene Sporen/ Hantschoen/Helm/ Zweert/ Wapen-rock.

Het Lijck ligghende op eenen openen Waghen/ daer boven op des Princes afbeeldinge gebotseert lach/ in eenen seer statelijcken Tabbaert van Purper Fluweel/ ghevoert met Ermesijnen/ aen het Hooft-eynde lach sijnen Hoet ende Cornet/ ende inde hant hielt hy eenen goudenen Staf. Aen sijn voeten sat op den waghen Sir David Murrey, bewaerder van de Guarde robbe. Desen Wagen was overdeckt met zwart Fluweel/ met zwarte Vederen ende Pluymagien daer boven op/ ghetrocken van ses Paerden/behanghen met zwart Fluweel/ ende daer op verscheydene wapenen/ende andere vercierselen. Noch wasser een ghehemelte van zwart Fluweel boven de beeltenisse des Princes/ daer ses Baronets de handen aen sloeghen.

Hier na volchden thien Banderollen/ ghedraghen van thien Baronets.

Vier treffelijcke Heeren/die elck eenen hoeck van het kleet daer den dooden mede bedeckt was/ in de hant hielden.

VVilliam

1612. VVilliam Seger, Coninck der wapenen/ tusschen twee voor-treffelijcke Heeren.

Prins Charles, gheleydt van den Lord Priuy-Seale, ende den Hartoghe van Lenox.

Frederick, Keurvorst/ Phaltz-Grave by den Rijn. Den welcken de Heere Schoonbergher den sleep nae-droech.

Twaelf Graven in den rouwe gecleet als de Prince Charles.

Elf Graven/ die met den Phaltz-Grave in Enghelandt ghekomen waren.

Het Paert van State/ gheleydt by Sir Robert Douglas.

Des Phaltz-Gravens Raets-Heeren/ tot sesse in ghetale / daer de Grave van Solms d'eerste van was.

Vele van des Conincks Ridders / en Edel-lieden / die den Coninck te Hove dienen/ &c.

Soo datter in alles over de twee duysent gheweest zijn / die ghenoodicht ende verordineert waren met dit Lijc te gaen/ behalven veel duysenden van Menschen die daer stonden ende volghden om dese pompe te sien.

Met dese pompe is het Lichaem des dooden Princes van Walles gebrocht in de Kercke van West-munster / ende begraven by de Coninghen/ Coninginnen/ Princen/ en Princessen van Engelant/ die daer ter plaetse in magnifijcke Tomben ligghen.

Ad pheretrum tandum magni properamus & ampli.

Onder-trouwe tusschen den Jonghen Keurvorst ende de Princesse Elisabeth

NAe dat sijne Majesteyt vã Groot-Britaignen de droeffenisse van wegen het overlijdẽ sijnes outsten Soons/ eẽ weynichsken begost te vergheten/ soo heeft hy raetsaem gevonden de onder-trouwe te laten geschieden tusschen den Keur-Vorst Phaltz-Grave / ende Elysabeth sijn eenige Dochter/ de Princesse van Groot-Britaignen. Hier toe heeft sijne Majesteyt bestemt den 27. Decembris / op den welcken de Phaltz-Grave ende de jonge Princesse met grooten staet ende gheselschap verschenen zijn voor den Coninck/ sittende in sijnen Coninckliјcken Stoel. De Phaltz-Grave bleef stille staende aen de rechter-handt des Conincks / ende de Princesse recht teghen over hem. Thomas Laickes, Ridder de la Collade is her voor ge-treden/ ende nae dat hy voor sijne Majesteyt / voor den Phaltz-Grave / ende de Bruydt/ elck in't besonder/ gekniel hadde : Soo heeft hy in het Francoys gelesen de nae-volgende woorden van ondertrouwe/ de welcke de Keurvorst hem heeft nae-ghesproken.

ICK Frederick neme tot mijn echte Huysvrouwe u Elysabeth, ende beloove u te hebben ende te behouden van desen dach aen ende mijn leven lanc, in goeden ende quaden toe-val, in rijcdom ende armoede, in ghesontheyt ende cranckheyt, u te beminnen ende te eeren tot der doot toe, nae de heylige ordonnantie Godes. Hier op gheve ick u mijn trouwe.

Dese selfde woorden zijn oock/ mutatis mutandis, de Princesse voor-ghesproken/ ende sy heeftse nae-ghesproken. Daer na hebben dese beyde Personagien malcanderen de rechter-hant gegeven/ ende ghekust. Dwelck gheschiedt zijnde/ soo is de Eerst Bisschop van Canterberch toe-getreden / ende hy heeft dese nae-volghende woorden ghesproken.

DE Godt Abrahams, de Godt Isaacx, de Godt Iacobs seghene dese echt-belofte, ende wille sijne genade verleenen, dat sy u lieden ende ons tot nutticheyt gedyen moghe, In den name des Vaders, des Soons, ende des Heylighen Gheestes, Amen.

Alle de Om-staenders spraken mede Amen over luydt / ende sijne Majesteyt/ met alle die daer teghenwoordich waren hebben den Bruydegom ende Bruyt geluck ende heyl toe-ghewenscht / ende een ghelucksalich leven ter eere Godes / ende tot haerder salicheydt/ &c.

Kryeh tusschen Denemerc en Sweden.

HEt mis-verstant / d'welck tusschen de machtige Coningen Christianus den vierden / Coninck van Denemerck / &c. Ende Carolum de negende Coninck van Sweden/ in den jare 1610. begost heeft/ is daghelijcks meer ende meer gewassen. De differenten ofte oorsaken

deses

deses krijchs sijn Libro XXXII. verhaelt. De Coninck van Sweden merckende/ dat het misverstant d'welck hy met sijnen benabuerden Coninc hadde/ niet anders als met de wapenen en soude konnen geeyndicht worden/ heeft by tijts sijne Ambassadeurs gesonden in Vrancrijck/ Engelant/ aen de Geunieerde Provintien/ eñ elders/ eensdeels om over al te vertoonen de rechtveerdicheyt sijner sake/ als oock dat hy niet als door noodt-dwanck desen krijch aen-nemen en soude: Ten anderen om by de boven-genoemde Heeren hulpe ende bystant te versoecken / ende een vaste verbontenisse met de selfde te maken.

De Heeren Staten der Gheunieerde Nederlanden / als oock andere Heeren/ hebben dese beyde Coningen tot vrede eñ verdrach geraden / maer te vergeefs / de gemoederen waren te verbittert. De Coninc van Denemercken heeft Anno 1611. den iiij. Aprilis binnen Coppenhaghen met Trompetten den krijch doen uytroepen tegen Sweden.

Soo haest als de Coninck van Denemerck eenen tamelicken Leger van Ruyteren en Voet-knechten/ als ooc een Vlote Schepen/ veerdich hadde / Soo is hy datelijck na Kalmar (een Stadt ende Casteel in Sweden) ghetrocken/ daer hy op den iiij. Mey voor quam / ende heeft het Stedeken den xxviij. der selfder Maendt ingekregen. De Sweden hebben corts daer na met een behendicheyt ingenomen het nieu-geboude Stedeken Christianopolis/ afghesworpen hebbende den Brief des Deenschen Gouverneurs/ van sijnen Coninck vijf hondert Man tot assistentie versoeckende / onder welcker pretext de Sweden seer behendelijck in der Stadt gekomen zijn/ doodt slaende veel Denen/ ende grooten buydt bekomende. Den derden Augusti is de Coninck van Denemerck meester geworden van het sterck Casteel Kalmar.

Coninck Carel van Sweden heeft in den Winter in-genomen het Eylant Oelant/ ende het Casteel Burcholm/ d'welck hem de Coninck van Denemerck hadde afgenomen in Augusto 1611.

Den Heere van Opdam/ de Raetsheer Hoogerbeets / eñ de Borgemeester Bas zijn van de Heeren Staten ghecommitteert om tot de Coningen van Denemercken ende Sweden te reysen/ ende te bearbeyden eenen Vrede tusschen dese beyde Coninghen / daer toe den Coninck van Sweden seer gheneycht was : maer niet de Coninc van Denemerck/ die der Staten Gesanten weynich ghehoor gegeven/ ende weynich respect toe-gedragen heeft.

Dit alles wordt in het XXXII. Boeck der Nederlantscher Historien wijt-luftiger beschreven. Ick hebbe het hier alleen verhaelt tot een in-leydinge deser Oorloge/ de welcke ick nu hier voorder sal gaen beschrijven.

De verbitteringe is tusschen dese beyde Coningen so hooge gewassen / dat Carolus de Coninck van Sweden aen Christianum den Coninck van Denemerck desen na-volgenden Brief geschreven heeft.

WY Karel de IX. by der gratie Godes der Sweden, &c. Coninc, laten u Christiaen de 4. van Denemerc weten, dat ghy niet en hebt gehandelt als eenen eerlicken Coninc toestaet, als ghy sonder oorsake ghebroken hebt den Verstelicken Vrede ende Verdrach te Stetijn voor veertich Jaren tusschen de beyde loffelicke Conincrijcken Sweden ende Denemerck op-ghericht. Ghy zijt met uwe Krijchsmacht voor onse Vestinghe Kalmar ghetoghen, ende hebt eerstelijck de Stadt inghenomen, daer nae het Slot, desghelijcx Oelandt ende Burcholm, daer door ghy een bloedt-badt hebt verwect, dwelc niet haest en sal te stillen wesen. Maer wy hopen dat de Alder hoochste God uwen overmoet sal wreken ende straffen. Ende nademael wy u tot noch toe allê Christelicken middel hebben voor-gheslaghen, die wy hebben konnen bedencken, die ghy altijdt hebt afgheslaghen, So slaen wy u het laetste ende ernstichste middel voor, naedien wy vermercken, dat ghyselve teghenwoordich zijt, dat ghy (om meerder bloetstortinge te verhoeden) u in eygenen persoon, nae het ghebruyck der ouder Helden, op een effen Veldt begeeft, met twee van uwe Krijchslieden, sonder arch oft list. Daer willen wy oock met ons drien u bejeghenen: Ick voor mijn Persoon in myne bloote clederen,

1612.

sonder Harnas, alleen met eenen Storm-hoet, op het Hooft, ende een Pedarm inde Handt. Komt ghy voor u Persoon oock alsoo ons te ghemoete. De andere die by ons sullen vvesen, die sullen in hare volle VVapenen zijn, d'een met tvvee Pistolen ende sijn zijdt-ghevveyr, ende d'ander een Musquet met sijn zijdt-ghevveyr. Laet oock de tvvee die met u comen in ghelijcker maniere ghevvapent zijn. So ghy dit niet en doet, soo en houden vvy u voor geenen redelicken Krijchs-man. Daer moecht ghy u nae schicken. Gheschreven in onsen Legher te Reiscki*, den xij. Augusti, Anno 1611.*

De Coninck van Denemerck dese Cartel ofte Ontseghs Brief ontfanghen hebbende / heeft stracks in een haestich ende toornich ghemoet desen nae-volghenden Brief tot antwoorde aen den Coninck van Sweden ghescheven.

VY Christiaen de IIII. by de gratie Godts Coninck van Denemercken, Noorvveghen, der Wenden ende Gotthen, &c. Laten u Carel de IX. Coninck van Svveden vveten, dat vvy u lichtveerdich ende onbedacht schrijven hebben ontfanghen door eenen Trompetter. VVy hadden vvel verhoopt, dat ghy ons met sulc schrijven soudet verschoont hebben: Maer na dien vvy mercken, dat de Hontsdagen in u Hooft noch in hare eerste vverckinghe zijn, soo hebben vvy ons (volghende het oude spreeck-vvoort) moeten accommoderen. Alsoo men in t Bosch roept, alsoo vvortet vvederom uyt geantvvoort. Soo is dā dit onse antvvoorde op sulc u schrijven: Als ghy schrijft, dat vvy niet gehandelt en hebben als eenen eerlijcken Coninc betaemt; Dat vvy oock het Stetynsche Verdrach niet gehouden en hebben, dat liecht ghy, als eenen die sijnen Mondt niet regeeren en can, ende als eenen eerschender, die hem met schande vervveeren vvil, vvanneer hy syne macht niet en can vertoonen. Wy hebben de Oorloge uyt hooch-dringhenden noot begonnen, dvvelc vvy voor den God des Hemels ten Ionghsten daghe hopen te verantvvoorden, aen vvelcke plaetse ghy oock sult moeten verschynen ende rekenschap geven, soo vvel voor 'tontschuldighe bloedt dvvelc vergoten vvort, als ooc voor andere uvve tyrannighe daden, die ghy geduerende den tijt uvver regeeringe teghen uvve arme Onderdanen, ende andere arme Menschen geoeffent hebt. Dat ghy ooc schrijft, dat vvy de Stadt Calmar eerstelic, daer nae oock het Casteel met valsheyt eñ verraderye hebben becomen, desghelijcx Oelandt ende Burcholm, dat is oock soo onvvaerachtich als het voor-gaende. Want wy het selfde Huys als een eerlick Krijchs-man ende Coninck hebben verovert, Ende ghy moecht u vvel schamen, soo dicmaels als ghy daer aen gedenct, dat ghy dat Casteel niet beter en hebt versien met behoorlicken noodtdruft, ende dat ghy't selve alsoo voor uvven neuse laet innemen, devvyle ghy doch een beroemt Krijchs-man wilt zyn, ende selve soo nae by der handt waert. Wat belanght den Kamp dien ghy my aenbiedt, dunct ons seer spottelick, uyt oorsake dat ghy ghenoech zyt gheslagen, alsoo dat-men meer reden heeft sich uvver te erbarmen, dan datmen met u soude vechten, u soude beter een vvarme Stove dienen, dan een Kamp-vechtinghe: Ofte een goet Medecyn-meester, die u Hooft wat beter inde schroeve mocht setten. Ghy behoordet u te schamen, ghy ouden Narre, dat ghy eenen eerlicken Heere alsoo sout bejeghenen, dvvelc ghy vande oude Hoeren hebt geleerdt, devvelcke ghevvoon zyn haer te vervveeren met schenden ende smaden. Ghy hadt u schryven in sulcker maniere vvel mogen laten berusten.

Neffens desen vvillen vvy u vermaende

hebben

hebben, dat ghy onsen Heraut ende twee Trompetters, die ghy tegen alle Kriichsgebruyck ophout (daer mede ghy u quaet gemoet bewyst) wederom van u sendet. Ghy moecht wel sekerlick gelooven, dat indien ghy de selfde wat quaets laet wedervarē, daer mede en hebt ghy de Croone van Denemerck ende Noorweghen noch niet gewonnen. Siet toe dat ghy wel versorcht het gene dat ghy noch hebt. Dit is onse antwoorde op u lichtveerdich schryven. Datum op onse Casteel *Calmar*, den 30. Augusti, Anno 1611.

Niet langhe hier nae / namelijck op den xij. Octobris Anno 1611. is de Coninck van Sweden Carolus IX. over-leden. Hy heeft twee Huysvrouwen ghehadt/ de eerste was Anna-Maria de dochter Fredrici III. Keurvorstes/ende Phaltz-Grave by den Rijn / by de welcke hy drie Dochters gehadt heeft/ende eenen Sone: Daer van nu noch leven Elysabeth ende Catharina. Syn tweede Huysvrouwe was Christina, de Dochter Adolphi eenes Hartoges van Holsteyn/by de welcke hy twee Sonen ghewonnen heeft / de outste genoemt Gustavus Adolphus, geboren den ix. Decembris Anno 1594. Ende Carolus-Philippus, gheboren Anno 1601.

Nae het over-lijden des Coninex Caroli IX. hebben de Stenden des Rijcx (al hoe-wel dat eenige meer gheneycht waren tot den Coninck van Polen) in stede sijnes over-ledenen Vaders tot Coninck verkoren Gustavum Adolphum, die doen ter tijdt noch maer negenthien jaren out was. Doch hy is/ na sijne jaren/kloeck/ wijs/verstandich/geleert/ sprekende verscheydene Talen/ als Latijn/Francoys/ Hooch-duyts/ behalven sijne Sweetsche Tale. Hy is een lief-hebber aller konsten ende wetenschappen. Godt de Heere geve hem heyl ende salicheyt/ende wijsheyt om wel te regeeren. Hy schrijft sich Coninck der Sweden, Gotthen, ende Wandalen.

Na dat de Sweden sonder belegeringe Meesters waren ghewordden van Oelandt ende Burcholm (de Denen van de Inwoonders des Eylants eerst uyt Oelant/daer nae uyt het Casteel Burcholm gedreven zijnde) ende dagelijcx vele van des Deenschen Conincks Soldaten van koude ende ongemack storven / ende verliepen / oock vele haer in den dienst des Swedschen Coninex begaven. Soo is het geroep over al gegaen/dat de Coninc van Denemerck sijn Volck hare gagien niet en betaelde/ende dat sy des halven in dese ellende vervallen / eñ tot dit verloop veroorsaeckt souden zijn.

Twelck sijne Majesteyt vernemende/ soo is hy hier door veroorsaect een openbaer Schrift te laten uyt-gaen / verklarende dat hy allē ende eenen yederen wel ende wettelic betaelt hadde hare gagien/ ghelijck sijne Tresoriers ende Penninckmeesters sulcx met goede quitantien daer doen ende bewijsen souden: Daer by versoeckende / soo daer yemandt onbetaeldt was / dat hy sijnen name den Comissarisen soude aen-geven / ende noemen onder wat Colonel eñ Capiteyn dat hy gedient hadde/ende wat-men hem noch schuldich was / hy woude maken dat hy datelijck soude volkomelijck betaelt worden/straffende wel ernstlijc/ anderen tot een exempel/ die Penninck-meesters/ die hem van sijne eere waren beroovende. Indien yemant hier en boven hem by eenige Princen of Heeren ginck beliegen/dien woude hy straffen/ soo het hem eenichsins mogelijc ware / datter sich een ander aen spieghelen soude.

Klachte eñ ontschuldinq brief des Coninex van Denemerc

In het midden van den kouden Winter is de Coninck van Denemerck met Gorgiaen den Hartoge van Lunenborch in Sweden ghevallen / met vier duysent Man / brandende ende blakende alle de Dorperen ende Plaetsen daer hy konde nae ofte ontrent komen.

Tot vergeldinghe hier van is Gustanus de jonge Coninck van Sweden met veel Volcx in Februario Anno 1612. gevallen in Schonen/daer even de selfde Tragidie spelende / de welcke de Coninck van Denemerck hem in sijn Lant gespeelt hadde. Ende te gelijcke heeft hy den Coninc van Denemerck den wech afgesneden/ op dat hy geen ontsett uyt sijn Landt krijgen en soude. Hier uyt is veel bloedt-stortens/ ontstaen: want de Hoochduytsche Ruyteren die daer ontrent in garnisoē lagen/ zijn met groot gewelt haren Coninck ter hulpe gekomen / ende sy hebben vele van des Sweedschen Coninex Volck verslagen / oock vele in een Moras ghejaecht/ daer sy verdroncken ende van koude gestorven zijn. Ende aldus is de Coninck

1612.

van Denemerck wederom by de ſijne gekomen.

De Coninck van Sweden is met eenen grooten hoop Volcx te voet ende te paerde in Noorwegen gevallen / daer hy des Coninck van Denemercks Onderſaten ſeer beſchadicht heeft. Ende op de Zee hebben de Sweden oock victorie bevochten/de Denen eenige Schepen af-nemende/daer ſy veel wapenen/ende ander oorlochs-ghereetſchap in vonden / die haer ſeer wel te paſſe quam.

De Coninc van Denemerck neẽt Elſ burch ende Golſberch in.

Korts hier na is de Coninc van Denemerck wederom in Sweden gevallen/eñ hy heeft Elſ burgh ende Goltberch(twee ſtercke plaetſen)belegert/ende ſo benaut/dat ſy haer hebben moeten over-geven in ſijne handen/het ontſett te lange upt blijvende : Want de Coninck van Sweden hadde het grootſte deel ſijnes krijchſvolcx na Ruſſen geſondẽ/om aldaer ſich te verdedigen tegen de Polen eñ Muſcoviters. De Denen hebben ooc een Sweets ſchip/ met Buſſe-krupt geladen/ overweldicht. Welcke ſchade niet ſoo ſeere de Sweden / als anderer Landen Cooplieden / die de goederen toe-quamen gheleden hebben.

Jenecop beleghert.

Nae deſe victorie is de Coninck van Denemerck vijfthien mijlen dieper in het Lant getrocken/ende heeft dorven onderſtaen de ſtadt ende het caſteel Jenecop te belegeren. Het Garniſoen heeft de ſtadt in brant geſteken / ende is t'ſamen op het Caſteel geweken/ doende alle mogelijcke tegen-weere. Als de Coninck van Denemerck het Caſteel liet op-eyſſchen / ſoo en hebbẽ die van't Caſteel daer geenſins na willen luyſteren/ maer hebben dapper daer upt gheſchoten op de Denen / ende deden al wat goede krijchſlieden ſchuldich zijn te doen / om haren vyant te beſchadighen.

Weſterwijck ingenomen.

De Overſte Gerhard van Ranſou heeft oock in Sweden met drie duyſent Man het ſtedeken Weſterwijck in-ghenomen/ ende met Deens krijchſvolck beſett.

So haeſt als de Coninc van Zweden vernam/dat ſijnen vyant hem in het lant gevallen was(dwelc buyten ſijn rekeninge was/want hy meynde dat des Coninc van Denemerckens ſaken ſo wel niet en ſtondẽ/dat hy met ſulcke macht dẽ krijch ſoude konnen continueren) ſo is hy datelijck nae Zweden gekeert / met veel gheſchuts/ ende met duyſent Muſquettiers/ ende hy heeft den vijfthienden Man upt alle ſijne Onderſaten op-gebodet. Zo dat hy op een korts in het Veldt ghebracht heeft een Leger van twaelf duyſent man/ daer mede hy alle wegen ende ganghen tot het Deenſche Leger ſoo beſett heeft/ datter in weynich dagen ſeer groote dierte gekomen is/ Jae ſulcken honger/datter een groote menichte der Soldaten van hongher ende kommer in het Deenſche Leger gheſtorven zijn. Soo dat de Coninck van Denemerck ſiende / dat hy dagheliicks groote ſchade leedt / ende datter gheen hoope en was van het Caſteel te vermeeſteren / ſo heeft hy de belegeringe opgebrokẽ/ leggende ſijn krijchſvolck hier ende daer in garniſoen.

So haeſt als hy vertrocken was/hebben die van Weſterwijck haer by compoſitie overgegeven in handen des Coninck van Sweden.

Als nu deſen krijch ongevaerlijc twee jaren geduert hadde/met ſchade van beyder Coningen Onderſaten./ alſoo datter niet alleen vele gemeyne Soldaten/maer ooc vele Heeren ende treffelicke Edel-lieden doot geblevẽ/verdreven/eñ bedorven waren / ende dat beyder zijdts Schepen ende Scheeps-volck ooc grooten afbreuc ende ſchade geleden hadde/ſo is door tuſſchen-ſpreken des Conincks van Groot-Britaignen/ende andere Vorſten/de ſake ſo wijt gebracht/ datter een by-een-comſte beſtemt is/inde welcke men ſoude ſien de ſaken ter neder te leggen / ghelijck het ooc geſchiet is/ beyde partijẽ moede zijnde. De Coninc van Sweden heeft geſonden vier Raets-Heeren/ ende de Coninck van Denemerck is ſelfs met eenige ſijner Heeren inde Vergaderinghe verſchenen/ alwaer men ſoo lange gediſputeert heeft/ dat eyndelick het verdrach op deſe conditien ghevonden ende beſloten is.

I.

Dat de Coninck van Denemerck wederom geven ende in handen des Coninck van Sweden ſtellen ſoude Kalmar / ende het Eylant Oelant.

II.

Elſburgh ſoude de Coninck van Denemerck ſoo langhe in houden / tot dat de Coninck van Sweden hem ſoude betaelt hebben een ſeker ſomme van Penningen/ die de Denen ſuſtineerden dat de Sweden haer ſchuldich waren.

III.

III.

Dat de Coninck van Sweden niet langer voeren en soude soodanighe Titulen/ die de Coninck sijnen Vader/ tot na-deel der Kroone van Denemerck aengenomen ende ghevoert hadde.

Noordt-Huysen verbrandt.

DEn xxj. Augusti is den brant te Noorthuysen (een stadt in't Lant van Turnigen gelegen) in een Huys gekomen/ des Avondts tusschen thien ende elf uren. Daer is stracx eenen geweldigen Windt op-gestaen / die de naeste Huysen mede aen brant gesteken heeft/ Ja in der haeste is het eene Huys by het andere in brant gecomen. Also dat verre het grootste deel der Stadt verbrandt is / met het Amonitie ofte Wapen-huys/ des Stadts Kooren-huysen / de Kerck-toorens / het uyr-werck/ d'eene Stadts-poorte/ met de wacht-huysen op de stadts-mueren staende. Desen brant heeft geduert xviij. uren lanck / ende wat vlijdt en arbeydt dat de Burghers deden om den selfden te blusschen/ het is al te vergeefs geweest/ waer uyt lichtelijck af te nemen is / dat het de hant Gods geweest is/ dese Stadt aldus straffende van weghen hare sonden / den onboetveerdigen ten verderve / ende den boetveerdigen tot beterschap.

Groote wateren in Italien.

IN Italien is ontrent deser tijt de Riviere genoemt Eridarus, ende oock andere Beken ende Rivieren over gevloeyt/ groote schade doende den inwoonderen der Hartochdoemen van Mantua/ Bologues/ ende Ferrarien. Den Tyber is oock over geloopen/ also dat op het onversienste een groot deel der Stadt Rome onder water stont/ waer door veel goets/ dat inde Kelders ende tegen d'aerde lach/ is bedorven. Doch ten heeft niet lange geduert: want den zwaren regen ophoudende / die desen extraordinarisen wasdom veroorsaeckt hadde/ soo is oock datelijck het water ghevallen.

ALs nae verscheydene by-een-komsten ende beraetslaginge veler Duytscher Heeren de saken der Vorsten pretenderende op Kleve/ Gulich/ Bergh/ &c. soo wijt ghebracht waren / dat tot uytdrach des verschils/ de boven-genoemde Landen met den aenkleve van dien / souden gheregeert worden van/ ofte in den name/ der beyder Vorsten/ namelijck des Keur-Vorstes Brandenburch / ende des Phaltz-Graven Nieuburch. Zoo heeft de Keur-Vorst van Brandenburch derwaerts ghesonden sijnen Heer Broeder Ernst Marc-Grave van Brandenburch: Wolfgangh Wilhelm Phaltz-Grave van Nieuburch/ is selfs in eygener persoone inde boven-genoemde Landen gecomen/ om de regeeringe met sijnen Vedder aen te nemen. Zy zijn oock door het Landt getrocken/ ende vast in allē steden aengenomen ende be-eedicht geworden: gelijck hier van breeder verhael ghedaen is inde naest-voor-gaende Boecken.

Siet Meter. lib. 31.

Die boven-genoemde Vorsten hebben goet ghevonden Mulheym (gelegen aen den Rijn/ in het Vorstendom Berge/ bynae een ure gaens beneden Collen) met schoone Previlegien te begiftighen / om daer door eenige vermogende Cooplieden ende andere Handelars te verwecken eñ aen te locken/ haer aldaer neder te slaen/ Huysen te timmeren/ eñ neeringe te brengen / daer toe dese stadt seer propijs ende wel gheleghen is.

Mulhem wort grootelicx gepre-villigeert.

Tot desen eynde hebben sy in den Jare 1612. opene Brieven ende Patenten drucken laten / dewelcke sy oock over al hebben doen publiceeren ende aen-placken/ daer in sy allen ende eenen yederen lieten weten / dat sy (gelijck al lange te vooren Hartoge Wilhelm/ ende Hartoge Johan Wilhelm / Vorsten van Kleve / Gulich/ Bergh/ &c. te doen beroemt hadden) allen den genen die aldaer wouden met der woone komen / ofte Huysen timmeren/ gaven dese nae-volghende Privilegien ende Vryheden.

I.

Zo gaven sy allen den genen die in den tijdt van thien Jaren daer quamen woonen/ het Burger-recht aldaer.

II.

Alle die daer quamen / souden genieten alle de Previlegien ende Vryheden / die de Burgers aldaer van outs ghenooten hadden.

III.

Daer soude benevens de Roomsch-Catholijcke/ toe gelaten worden in Kercken ende Scholen de oeffeninghe der Ghere-

1612. formeerde/ ende Lutersche Religien.

IIII.

De Vorsten namen in hare beschuttinge ende beschermingе alle de gene die daer nu woonden/ ende nae desen daer met der woone komen souden/ haer ende hare goederen/ beloovende allen moghelycken vlijt/ hulpe ende bevorderinghe te doen/ tot opbouwinge ende vergrootinge deser Stadt/ ende tot bevorderinghe des Coophandels ende der neeringhe.

V.

Alle de materialia, die in thien jaren gevoert ofte ghebracht worden tot op-timmeringhe deser Stadt/ souden in alle de Vorstendoemen ende Heerlijckheden der boven-ghenoemde Vorsten/ vry zijn van Tol/ ende alle andere lasten.

VI.

De Burgers ende Inwoonders deser Stadt souden hebben den voor-coop van allerley materialen behoeftich tot allerley hant-wercken/ als ooc van etelijcke waeren/ in de Vorstendoemen Gulich/ Kleve/ Berge/ ende den aenkleve van dien.

Die van Collen poghen den Mulhemschen bou te verhinderen.

So haest als dit voor de Burger-meesters ende den Eerbaren Raet der Stadt Collen gekomen is/ soo heeft het den selfden verdroten/ dat-men Mulheym aldus socht op te bouwen/ ende te vergrooten/ wel wetende dat het hare stadt een merckelijcke af-breucke wesen soude/ indien dit werck sijnen voort-ganck name. Derhalven so hebbē sy alle middelen bedacht ende by der handt genomen om sulcks by tijts te verhinderen/ ende voor te komen.

Ten desen eynde hebben sy den sevende Aprilis 1612. een Edict gemaect ende publiceren laten.

Seggende/ Dat sy onlangs gesien ende gelesen hebbende het placcaet der Vorsten Brandenburch eñ Nieuburch/ streckende tot opbouwinge ende vergrootinge des Dorps Mulheym/ het selfde met Stadts Previlegien ende veel immunitepten begiftighende/ &c. Ende sy voor oogen sagen/ datter vele waren/ die haer schickten ende stelden om aldaer Huysen te gaen bouwen/ tot dien eynde alreedts gekocht hebbende/ ende dagelicx koopende vele materialen/ &c. Welcken bouw alsoo hy der stadt Collen na-deelich was/ ende oock strijdich met verscheydene accoorden ende verdragen voor vele Jaren tusschen de Vorsten van Gulich/ Bergh/ &c. ende de Stadt Collen op-gericht/ met kennisse ende believen der Keyseren/ &c. Soo hoopten sy dat de boven-genoemde Vorsten sulckes insiende ende wel behertigende/ haer niet en souden laten oproepen van eenige onrustige geesten: Maer veel meer dat sy dit aen-gevangen werck souden doen verblijven/ ende alsoo goede nabuerschap onder-houden.

Sy verhalen tot desen eynde verscheydene Previlegien ende Brieven/ die sy van Keyseren en Coningen/ tot haren voordeele in deser sake al voor ettelijcke hondert Jaren seyden verkregen te hebben.

Eyndelijck waerschouden sy alle de gene die alreets in het timmeren waren/ ofte haer daer toe schickten ende bereyden/ dat sy wel souden toe-sien/ dat sy voortvarende niet en vervielen in de breucken by de Keyseren in deser sake geordineert. Rondelijck daer by verklarende/ dat sy haren uytersten vlijt in aller manieren doen souden/ om de op-timmeringe deser nieuwer Stadt te verhinderen.

Noch heeft ten selfden tijden de Magistraet van Collen allen haren Burgeren ende Inwoonderen verboden by groote straffen eenige Huysen of Ghebouselen in het Dorp Mulheym te timmeren/ ofte Hout/ Steenen/ Kalck/ of andere materialen tot sulck werc noodich/ te verkoopen ofte derwaerts te voeren.

Antwo[...] der Vo[...] aẽ die [...] Collen

Hier op hebben de possederende Vorsten van Brandenburch ende Nieuburch den sevenden May 1612. geantwoort met een openbaer Schrift. Dat de Magistraet van Collen de Previlegien eñ Brieven der Keyseren/ ende anderer Heeren met haer in-gegaene Contracten/ grootelijcx misbruyckten/ ende veel verder uytreyckten als dat betaemde. Daer voorder by-voeghende/ dat sy den bouw van de Stadt Mulheym des te eer hadden ingewillicht/ overmidts hare Ondersaten in den Vorstendoeme Bergh/ haer hadden geklaecht/ over den grooten overlast die die van Collen/ die de waeren/ groot en cleyn welcke sy binnen Collen brachten/ nu 10. Jaren herwaerts met ongewoonelijcke ende onbehoorlicke Tollen en Impositien hadden bezwaert/ tegen het gebruyc ende natuere van goede Naebueren. Presenterende sulcx tot aller tijdt meer dan volkomelijck daer te doen ende te bewijsen.

Oock soo hebben de Ondersaten des Vorsten-

1612.

Vorstendoms Berge al voor lanck ghe-klaecht hoe schadelijck dat het haer ghe-weest is / datter tusschen Zibergh ende Dusseldorp gheen vaste plaetse en is daer toe sy / geduerende den Nederlandtschen ende Colschen Krijch/hebben konnen ha-ren toe-vlucht nemen / om haer selven eñ hare goederen in tijt des noots te mogen bergen / waer over sy merckelijcken ende onverwinnelickẽ schade geleden hebben. Ende hier door is Hartoch Wilhelm van Kleve / &c. bewogen Anno 1587. het be-vestigen van Mulheym aen te vanghen.

Wreetheit teghen die vande Religie geoeffent binnẽ Collen.

Hier-en-boven soo ist/(seggen de Vor-sten) Dat vele goede Burgers / de ware Christelijcke Religie toe-ghedaen wesen-de/ ons geklaecht hebben / Dat de Ma-gistraet van Collen om haer te doen af-wijcken van hare Religie/ hare Venster-neeringe verboden / uyt de Gaffelen ge-worpen/ende zware breucken hebben af-geperst / Jae oock eyndelick vele der ge-ner die bestendich in de Religie gebleven zijn/ ter stadt uyt geworpen hebben. De-se goeden lieden hebben ons gebeden dat wy haer in ons gebiedt souden willen toe laten vry hares gheloofs te leven / ende binnen Mulheym Huysen te timmeren/ &c. welck Christelijc ende gantsch billich versoeck wy haer niet en hebben konnen nochte moghen af-slaen : Maer hebben haer geern onder onse beschuttinge ende bescherminge aen-genomen/ ende binnen Mulheym Huysen laten timmeren.

Aen-gaende dat die van Collen ver-achtsamelijck Mulheym een Dorp noe-men (gelijck sy oock gedaen hebben / als sy met list ende bedroch van het Kamer-gerichtt hebben erlangt Mandatum inhibitorium & demolitoriũ, daer sy nu dus hart op steunen) dat is oogen-schijnelijc vals/ want het contrarium is genoechsaem te sien/ Jae al over ondenckelicke Jaren is het met Wallen en Grachten bevesticht geweest. Het heeft oock Stadts-recht/ Burger-meesteren/Schepenen eñ Raet/ als oock een Stadts-zegel over lanc ge-hadt ende gebruyckt / alsoo wel als eeni-ge andere steden. Anno 1393. heeft Mul-heym van Wilhelm Hartoge van het Vor-stendom Bergh erlangt ontlastinge ende vryheyt van allerley schattinge ende on-gelden/ende dat den tijdt van vier jaren/ op dat het des te beter middelen eñ macht hebben soude / om te maken 'tghene dat tot haerder versekeringe ende bevrijdin-ge van nooden was. Welcke gunste ende genade sy oock wel waer ghenomen ende nae behooren aen-geleyt ende gebruyckt hebben. Waer uyt dan genoechsaem is blijckende / dat men al te schamper/ ende sonder reden Mulheym noemt een Dorp by Collen gheleghen.

Wat aengaet/dat-men verbiet Hout/ Yser/ Loot/ Kalck/Back-steen van Col-len nae Mulheym te voeren / op dat den prijs deser materialen te Collen niet op en slae/ tot nae-deel der Burgheren ende Inwoonderen der Stadt Collen / dat is trouwens oock wel een blaeuwe reden/ dewijle dat de omligghende Vorstendoe-men Gulich ende Berch sulckẽ overvloet van dese materialen gheven / dat Collen eñ alle de omliggende-plaetsen daer me-de genoechsaem voor haer geldt konnen gherieft worden.

Dat die van Kollen klaghen over den voor-koop die wy die van Mulheym ge-gunt hebben / daer en hebben sy geen re-den toe / dewijle sy dit selfde Previlegie haren Burgheren oock zijn gunnende.

Dit heeft ons ooc wel nieuwe bevallen/ eñ wel selsaem gedocht/ dat die van Col-len haer beroepen op de contracten eer-tijts tusschen de Vorsten van Gulich ende Berge met haer op gericht/ dewelcke sy seggen dat eeuwich ende altijt-duerende zijn/ daer wy doch genoechsaem berichtt zijn/ datse maer voor hondert Jaren/ die nu verloten zijn / op-ghericht en zijn. Doch des onaenghesien / soo hebben wy stracx in den beginne onser regeeringhe gesocht ende gepresenteert met haer/ende met alle onse Naebueren in der goede eñ in vriendtschap te handelen. Maer die van Collen en hebben sulckes niet alleen niet gheachtt noch betrachtt : Maer sy hebben/ tot onsen grooten nadeele/in ha-re Stadt onse vyanden laten Herbergen/ ende alle gereetschap maken tot onsen/eñ onseren nae-deele. Gelijck sy oock aller-ley Boecrkens / ende schampere Schrif-ten tot onsen/ende onser getrouwer Die-naren spot/in hare Stadt niet alleen heb-ben Drucken laten/maer oock met gena-dige oogen hebben sien aen-placken/ende verstroyen.

Ten can oock die van Collen niet hel-pen/dat sy te voorschijne brengen de con-tracten tusschen haer / ende Adolphi des Graven van den Berge eertijts/eñ sijnen

Broeder

1612.

Broeder den Heere van Windeck op-gerichtt : Want die belooven alleen/ dat sy niet en sullen toelaten/ dat-men te Mulheym een Kasteel oft Sterckte maken sal/ d'welck wy oock niet ghesinnet en zijn te doen : Maer wy laten alleen dese Stadt vergrooten ende verbeteren/ ende geven-se tot een Herberghe den armen Christenen/ die van Collen/ dus jammerlick om harer Religie wille/ worden verdreven. Haer gunnende dat sy soo veel Sterckte ende Vestinge mogen maken/ dat sy daer in sekerheyt mogen zijn ende blijven voor eenen aenloop harer vyanden. Gezwijgende / dat het voor-verhaelde contract/ maer een personele Verbontenisse en is. Soo dat hondert en seven Jaren daer na Hartoch Wilhelm van Gulich/ Berg/ &c. die van Mulheym het Previlegie van nieuwe bevestinge harer Stadt gegeven heeft/ doodende also het voorige contract/ indien het noch eenige kracht hadde. Dit hebben die van Collen wel geweten/ eñ sy en hebbender haer noyt tegen gestelt/ wel wetende dat sy gheen voeghe noch reden daer toe en hadden.

Wat aen-gaet andere Decreten ende Sententien der Keyseren ende Gericht-Kameren/ ende by namen des Mandati inhibitorij Anno 1588. segghen de Vorsten dat van geender kracht noch weerde en zijn/ als tegen alle reden ende billickheyt strijdende.

Belangende de Previlegien welcke die van Collen segghen/ dat sy van Keyseren ende Koningen erlanght hebben/ door de welcke verboden wort nae by hare stadt eenighe Timmeragien / Kasteelen / ofte vasticheden te maken/ tot schade der omligghende Landen / ofte tot nae-deel van het gebruyck der gemeyner Heerstraten/ ende der Stroomen : Wy verklaren in goeder trouwe / dat wy hier nae vlijtich hebb n soecken laten : maer en hebben sulcke Brieven ofte Kontracten nergens konnen vinden. Maer genomen/ dat die van Collen dit ghenoechsaem konden bewijsen / soo en can sulcx geensins dienen/ om daer mede te dooden ofte onder-drucken de Regalia die dese Landen ende hare Princen van de Keyseren eñ 't Rijcke/ voor vele jaren hebben gekregen eñ gebruyckt: Want alle Previlegien moeten verstaen gegeven te zijn met conditie/ namelijck so sy niet en strecken tot des derden schade ende nae-deel. Nu is het also/ dat Mulheym rontom in het Berghsche Landt is ligghende / als die van Collen wel weten.

Privilegia suie præjudicio & diminutione juris tertij intelligenda sunt.

Maer gelijck die van Collen seggen/ dat de Huysen die te Mulheym ghetimmert worden / haer nae-deelich zijn : Alsoo mogen wy oock seggen / dat de Huysen die te Collen getimmert worden / gereycken tot schade vā die van Mulheym. Voorwaer die van Collen en behoorden het die van Mulheym/ ofte anderen/ niet te misgunnen / indien sy hier van eenich voordeel kregen : Dewijle dat byna alle de gene die te Mulheym nieuwe Huysen timmeren ende met der woone komen/ uyt Collen verdreven ende verjaecht zijn/ ende daer niet en mogen blijven woonen.

Die van Collen weten oock wel/ dat de gene die sijn recht gebruyct/ die en doet een ander gheen onrecht. Die in sijnen Acker graeft/ ende daer mede sijnes Naebuers water afleyt / die en can-men niet seggen dat qualick ofte bedriegelick handelt. Indien hy het niet en doet om sijnen Nabuer te beschadigen/ maer om sijn eygen Lant te verbeteren. Wat nu aengaet het aen-gevangene werc van Mulheym/ namelijck het graven der Gracht / ende leggen eener Veste / dat geschiedt alleen om die plaetse te beschermen ende te bevrijden voor den aen-loop harer quaedtwillige/ ende der gener die haer dreygen/ niet om daer van een stercke Vestinge te maken. Dusdanige bevestingen van kleyne stedekens liggender vele op den Rijn/ niet wijt van verscheydene groote Steden.

Het is trouwens wonder/ dat die van Collen des qualijck te vreden zijn om het op-bouwen van Mulheym / daer sy doch weynich of niet en hebbē gesproken noch gedaen / als-men over een Jaer Duyts (d'welck recht tegen haer over aen d'ander zijde des Rijns leyt) veel stercker heeft gemaeckt/ dan Mulheym nu ghemaeckt wordt.

Aen-gaende / dat die van Collen seggen/ dat uyt Mulheym/ wanneer het vergroott ende versterckt soude worden / de weghen ende reysen soo te Water als te Lande sullen onvry gemaeckt worden : Daer op gheven wy haer te bedencken/ watter de naest-voor-gaende Jaren geschiedt zy / als namelijck beyder partyen Wt-leggers/ als ooc Soldaten te Lande/

Mulheym

Mulheym voor-by seylende/ hare Anckeren uyt-wierpen / ende quamen ligghen recht voor de Stadt van Collen/ varende op eñ neder waer het haer beliefde / sonder van yemandt verhindert te worden. Ware Mulheym des maels niet wel versien geweest met goet Garnisoen / sy souden het/ buyten allen twijfel/ ingenomen ende verheert hebben gehadt. So geven wy dan die van Collen te bedencken/ Of niet het aen-wassen der Burgheren ende Inwoonderen binnen Mulheym / meer is gereyckende tot versekeringe ende bevrijdinge der straten ende wegen/ ooc der Riviere / dan tot onvryheydt ofte schade der selfder.

Dewijle dan uyt het gene dat wy hier verhaelt hebben/ (dwelc wy alles klaerlijck konnen doen blijcken) een yeder die onpartijdich is / lichtelijck can sien ende speuren hoe oprecht een ghemoet dat wy onse Naebueren/ende de goede Inwoonders deser Landen zijn toe-draghende: Ende dat ter contrarie als met der hant can getast ende gevoelt worden de onbillijckheydt die de van Collen voor nemen/ her-komende ten deele uyt het aenstoken quader eñ ongeruster Menschen/ten deele van weghen den yver der Paeps-Catholisscher Religie/dewelcke wy noyt en hebben gedacht te verhinderen : So is het/ dat wy allen ende eenen yederen die dese sullen hooren ofte lesen / vriendelijck bidden eñ vermanen/dat sy de valsche klachten dier van Collen/die desen onsen Landen een onrechtveerdige dienstbaerheydt soecken op den Hals te dringen / (teghen Godt/ recht/ en billickheydt strijdende/) geensins geloove en gheven / nochte haer door de selfde eenichsins en laten bewegen. Wy vermanen oock die van Collen trouwelijck ende ernstlijc/ dat sy den oorspronck deses misverstants vlijtiger ende neerstigher willen bedencken ende overwegen/ eñ dat sy haer voortaen naebuerlijcker ende beleefder teghen ons ende de onse dragen/ als sy tot noch toe ghedaen hebben : Als oock dat sy het Mandatum inhibitorium niet al te hart en drijven / op dat sy daer mede niet en veroorsaken dat wy oock dergelijcke Brieven ende Placcaten en laten uyt-gaen / ende alsoo oorsake tot meerder zwaricheydt en gheven. So sy haer beleefdelijck ende als Nabueren betaemt/ draghen willen/ Wy beloven / dat wy haer oock alle vriendtschap ende beleeftheyt sullen bewijsen. Edoch indien sy van haer quaet voor-nemen eñ ongefondeert tegen-worstelen niet goetwillichlick en willen afstaen/ So zijn wy willich/ achter-volghende onser Voorsaten exempel/ons te onderwerpen het oordeel des rechts / beloovende te gehoorsamen 'tgene datter gewesen sal worden.

Gegeven binnen Cleve/ onder onse zegels / den vij. dach der maent van Mey/ Anno 1612.

Kortheyts halven en stelle ick hier niet alle de Brieven/Contracte/ Previlegien/ Mandata, Decreta, &c. daer van in de boven-verhaelde Brieven der Vorsten/ende der Stadt Collen mentie gemaect wort. Als oock niet wat die van Collen in het lange gerepliceert hebben op dit schrijven der Vorsten/ dewijle het selfde noch onlangs in ghedruckte Boecrkens aen den dach gegeven is. Alleen sal ick hier met korte woorden by-voegen de somme harer antwoorde.

Replica vã die van Collen.

Sy blijven daer by/dat Mulheym een Dorp is.

Sy ontkennen/ dat sy die van het Vorstendom Berge meer als met billicke tollen bezwaert hebben. Maer seggen/dat sy wel reden hebben te klagen van wegen de groote Licenten ende Impositen / diemen haer te Water ende te Lande doet betalen/ daer door alle waeren ten hoogsten op-ghedreven ende verdiert worden. Maer genomen / dat wy eenighe nieuwe Tollen hadden op-geset/ segghen die van Collen/daerom en behoordemen so stracx die oude Kontracten niet te verbreken: Maer men hadde behoort vriendelijcker wijse in een Vergaderinge daer over verbeteringe versocht te hebben. Aengaende dat-men seydt / dat-men Mulheym wil versterckeu ter versekeringe der inwoonderen / ende tot afkeeringe des vyandts/ dat gaen wy voor-by / dewijle het Kamer-gerichte dat selfde als van geender weerde achtende / is voor-by ghegaen. Wy houden ons aen de uyt-ghesprokene Sententie.

Wat aengaet/dat-men seydt/dat-men daerom Mulheym moet sterck maken/op dat de om-liggende in tijt des noots haren toevlucht daer toe souden mogen nemen / dat en klinckt niet. Want ten betaemt

1612.

taemt niemandt sijnes profyts-halven te verbreken de Kontracten / die-men heeft bezworen: Behalven datter in het Vorstendom Bergh / soo aen den water-kant / als binnen s'Lants verscheydene plaetsen zijn / tot dewelcke de inwoonders deses Lants ten tijde van noode heren toevlucht bequamelijcker nemen konnen / dat tot Mulheym.

Soo dat het onnoodich is / dat-men op een ongeoorlofde plaetse / tegens de oude erffelijcke Kontracten / met perijckel van onse / ende alle andere ront-om-ligghende Steden / met verbrekinghe onses rechts (door in-geven van eenige quaetwillige) dit werck aen vanghe / insonderheydt dewijle datter doch rechte-voort veel meer vrede / ende veylicheyt in dese Landen is / alsser voor desen gheweest is.

Het exempel des Vorstes Wilhelmi Anno 1588. en kan oock de Vorsten rechte voort niet helpen: Want de Keyser hem met het fortificeren van Mulheym voort te varen / soo ernstlijck verboden heeft / dat hy het selfde liet verblijven / ende het is verbleven tot op desen dach toe.

Wat aengaet de oproerige Menschen / die voor drie Jaren den Kerckelijcken en Wereltlijcken standt onser Stadt hebben gesocht in verwerringe te brengen / ja het onderste boven te werpen: Dat-men ons verwijt dat wy die ghestraft hebben / dat en dient nergens anders toe / dan om onsen goeden name daer mede stinckende te maken. Doch wy en zijn niet schuldich van dese onse daet eenigen Menschen reden of rekenschap te gheven.

De derde reden welcke de Vorsten segghen dat haer beweecht heeft Mulheym te laten op-timmeren / is het mede-lijden dwelck sy hebben met die persoonen / die wy uyt haet vã de Religie uyt onse stadt verwesen / ofte hare Venster-neeringhen verboden hebben. Wy ontkennen dit rondelijck. Men sal niet bewijsen / dat wy eenighen Burgher / of die het recht van Burgerschap wettelick verkregen heeft / ende die vreedtsamelijck hier ghewoont heeft / ende die onse politijcke Wetten gehoorsaemt heeft / uyt haet der Religie uyt onse Stadt verdreven hebben. Jae wy meynen / dat vele Protestanten ons sullen moeten getuygenisse geven / dat wy haer seer beleefdelijck ende goedertierlijck bejegent hebben. Maer dat wy niet en hebben konnen noch willen dulden de ghene die onse Burgerlijcke Wetten ende Gheboden niet en wilden gehoorsamen / maer twist ende oneenicheydt aenrichten / dat is waer: want wy hebben eenige / meest van het gemeyne gepeupelte / so wel Catholijcke / als Protestanten / om dat sy beroerten aenrichten / ter Stadt uyt gewesen / achter-volgende d'exempelen anderer steden. Dat is oock waer / dat wy siende datter vele vã onse Burgers meest Hantwercks-lieden / nae Mulheym ter Predicatien liepen / soo hebben wy op het versoec onser goeder Burgeren gepoocht sulcx te verhinderen / tot dien eynde verscheyden Placcaten uytgevende / dewelcke vele hertneckige niet en hebben willen gehoorsamen: maer sy hebben liever de boeten willen betalen / Jae harer eenighe hebben selfs vry-willich de Stadt verlaten. Dese en hebben geen reden om over ons te klagen / maer de schade ende 'tongemack dwelck haer is over-comen / mogen sy hare eyghen hartneckicheydt toeschrijven. Wy laten alle redelijcke Menschen oordeelen / of men tot gerief eñ Herberginge van dusdanighe ongehoorsame ende moetwillige Menschen / die de gheboden harer Overicheden versmaden / behoorde Mulheym te timmeren / te vergrooten / eñ te versterken / tegen de Wetten des Rijcks / ende de oude Contracten ten tijde onser Voor-Ouderen op-ghericht.

Aengaende het sluyten der Winckelen / ende het verbieden der Venster-neeringe / daer mede heeft het dese ghelegentheydt. By ons is een oude Wet / dat niemandt Winckel houden / noch by kleynen ghewichte of mate yet verkoopen en mach: Ten zy dat hy de groote Burgherschap eerst koope / ende by sijnen lijffelijcken eedt beloove te onderhouden sekere Wetten eñ ordinantien / dewelcke soo hy overtreedt / soo verliest hy dat recht. Wy dan bericht zijnde / datter verscheydene waren / die dit groote recht waren genietende / sonder dat sy den behoorlijcken eedt ghedaen hadden / soo moeten sy selfs bekennen / dat sy dit recht verbeurt eñ verloren hebben. Ende volghens dien / soo hebben wy rechtveerdighe oorsaken ghehadt hare Winckels toe te sluyten. Maer even wel so hebben wy haer laten by ons woonen / ende noch eenige neeringhe doen. Soo dat-men ons dan groot ongelijck is doende / alsmen ons verwijt dat

dat wy wreede Tyrannen zijn. Wy sullen ons voor syne Keyserlijcke Majesteyt onsen eenigen Opper-Heere wel weten te verdedighen.

De vierde reden die de Doorluchtighe Vorsten by-brengen/ is dese / Dat Mulheym al voor vele Jaren ghehadt heeft Poorten/ Burger-meesters/ Schepenen/ ende haer eygen Zeghel. Dit is al voor lanck by Sententie der Keyserlijcke Kamer verklaerdt van gheener weerde te zijn.

Belangende de vryheyt van schattingen ende onghelden dien van Mulheym van Hartoge Wilhelm Anno 1393. gegeven/ den tydt van vier Jaren / op dat sy eeniger mate hare Stadt souden verstercken. Dat is geschiet sonder kennisse ende advijs onser Voor-ouderen. Ende de Keyserlijcke Kamer/ als oock de Keyser Sigisnmundus Anno 1417. heeft dese daet ghecasseert / ende voor onwettelijck verklaert.

Daer mede en kanmen den voor-koop dien van Mulheym nu gegunt/ niet excuseren/ dat-men seyt/ datter inde Vorstendoemen Gulich eñ Bergh soo veel Hout/ Yser/ Steen/ Kalck / Loot / &c. te bekomen is/ als Collen/ Mulheym/ ende alle om-ligghende plaetsen behoeven : Het blijckt ghenoechsaem dat-men tot onsen schade dien van Mulheym dit Previlegie gegeven heeft / expressselijck teghen de Erf-contracten/ de welcke segghen / datmen uyt alle omligghende Landen/ Steden en Plaetsen/ allerley Koopmanschappen vry ende onverhinderlijc binnen Collen sal mogen brengen. Ten can ons oock niet schaden/ dat die Contracten maer en spreken van hondert Jaren/ welcken tijt wy bekennen verbloten te zijn; De wijle de woorden des Contracts veel anders mede brengen/ daer toe wy ons refereren/ als oock tot de belofte welcke Adolphus ende Henricus, in die tijden Graven van den Berge/ onse Voor-ouderen/ eñ Burgeren van Collen ghedaen hebben/ beloovende voor haer ende hare nae-komelinghen/ dat sy nu noch nimmermeer en souden toe-laten / datter tusschen Reyndorp ende Sudendorp aen den Rijn-kant/ aen d'een of aen d'ander zijde / eenich Casteel ofte Vestinge soude ghemaeckt worden. Welcke woorden ghenoechsaem aenwijsen/ dat dit Contract niet hondert Jaren lanc/ maer eeuwichlick dueren soude.

Daer wort oock ghesept/ dat de Vorsten hebben gepresenteert de oude verbontenissen ende verdragen te vernieuwen : maer dat wy sulcx gheweyghert hebben. Daer wy doch met onse Brieven ende Antwoorden konnen bewijsen ende doen blijcken / dat wy daer toe gantschelijck geneycht waren : maer dat wy eerst mosten af-wachten den eynde des verschils tusschen de Vorsten / het ware dat sulcks gheschieden soude door authoriteyt des Keysers/ ofte een onderlinghe ende vriendelijck verdrach tusschen de Vorsten.

Dat wy der Vorsten vyanden souden geherbercht hebben of laten in onse stadt vergaderingen houden / of Pasquillen en schampere Schriften Drucken ende verstropen / dat ontkennen wy : Maer ter contrarie soo hebben wy een Boecxken ghenoemt Parænesis, als het aen den dach gekomen was/ verboden/ de Exemplaren hebben wy gheconfisqueert / ende den Drucker een gheldt-breucke af-ghenomen.

Het is wel waer/ dat hier in onse stadt/ als de Vorstẽ haer inde possessie der Vorstendoemẽ gestelt hadden/ eenige Keyserlijcke Commissarisen gecomẽ zijn/ die verscheydene bevelen des Keysers hier hebben laten publiceren : Maer wy en achten niet dat-men dese verstaet onder den name van vyanden/ ofte pasquilstropers. Doch even wel hadden wy wel ghewenscht dat-men ons hier in verschoont hadde : Maer wy en konden noch en mochten ons de facto tegen de Publicatie der selfder niet stellen / de wijle wy schuldich zijn den Keyser te gehoorsamen. Wy hebben om des te beter correspondentie met onse Nabueren te houden/ wel ernstlijck syne Keyserlijcke Majesteyt ghebeden/ datmen ons hier in soude willen verschoonen / maer ten heeft niet mogen geschieden.

Aengaende 'tgene datmen voort brengt van het Contract d'welck de beyde Broeders Graven van den Berghe met onse Voor-onderen hebben op-gericht/ dat is al voor lanck af gedisputeert ende geeyndicht/ door de sententie Mandati inhibitorij & demolitorij.

Wat aen-gaet de aen-gevangene versterckinghe van Mulheym Anno 1416. door Hartoch Adolph / daer hebben sich onse Voor-onderen tegen gestelt/ ende by den Keyser Sigismundum te weghe ghe-

bracht/datmen die aen-gevangene Mueren/ Grachten/ Bolle-wercken datelijck heeft moeten af breken. Datmen wil ſeggen/dat de Veſtinghen niet te Mulheym of by Mulheym / maer boven Kiel ghemaeckt wierden/ende datmen derhalven des Keyſers bevel op den bouw van het Dorp Mulheym niet trecken noch duyden en can : Daer van doet de ſententie/ ende de over-blijffelen der Veſtinghe ooghen-ſchijnelijck ander bewijs.

Wat Duyts aengaet/ het is wel waer dat-men het ſelfde heeft begoſt met eenen Wal of Veſtinge te bevrijden:maer ten is niet waer/dat wy ons daer met minderē ernſt tegen geſtelt hebben/als wy ons nu ſtellen tegen het verſtercken eñ vergrooten van Mulheym : Want of het ſchoon maer eenen ſlechten Wal of Veſtinghe en was die-men ront-om Duyts begoſt te maken/ſoo en zijn wy niet geruſt geweeſt voor ende al-eer dat ſy daer mede ophielden. De Doorluchtichſte Vorſten behoorden te weten/ dat ſy ſo wel ſchuldich zijn met het op-bouwen van Mulheym op te houden/ als die van Duyts gedaen hebben.

Dat door het op-bouwen van Mulheym de ſtroomen ende ſtraten veyligher ſouden gemaeckt worden / en konnen wy niet gelooven / overmidts dat onſe Burgers tot haren grooten ſchade gevoelen/ dat de Wt-legghers op den ſtroom haer dwingen te betalen de Licenten/ die haer te betalen van ons wel ernſtlijck verboden zijn.

Aengeſien dan uyt het boven verhaelde genoechſaem is blijckende'/ dat alle de redenen ende argumenten in het Placcaet ofte opene Schrift der Vorſten begrepen/ niet vaſte en gaen / ſoo hoopen ende vertrouwen wy / dat de Doorluchtichſte Princen / als Lief-hebbers der Juſtitie ende der billickheydt ſullen afſtant doen van den bouw van Mulheym/ niet voorders doende teghen ons blijckelick goede recht/eñ tegē de oude erf-contractē: maer dat ſy veel meer(na-wandelende de voetſtappen harer loffelijcker Voor-ouderen) goede correſpondentie ende vriendtſchap met hare Naebueren ſullen ſoecken te onder-houden.

Dit Schrift was ghedateert binnen Collen/ den xx. Julij 1612.

Den inhoudt des Keyſerlijcken Placcaets daer ſich die van Collen op beroepen/ is trouwens ernſtachtich ende gheſtrenghe ghenoech/gedateert te Praga den tweeden Julij 1612.ende luyt als volcht.

Man[...] des [...] ſers.

WY *Matthias* van Gods genade, vercorenen Roomſchen Keyſer, *&c.* Laten vveten den Doorluchtigen Vorſt Ernſt Marcgra- van Brandenburch, *&c.* ende Wolfgang Wilhelm Phaltz-grave by den Ryn, *&c.* onſen lieven Vedderen : Als ooc den navolgenden perſonen, Goyvaert van Stein, N. Luningh, VVilhelmo Paepſt, der rechten Licentiaet, Iohan Geigh, Peter Chriſtiaenſz. Steven Leſpiere, Iohan le Fere, Hendric Veldhauſen, Ian Flagelet, Albert Steinvvegh, Nicolaes Rits, Gerard Nieukirchen, N. Sonneman, Ieremiæ Peterſz, N. Grefradt, Chriſtiaen Quintijn, Chriſtiaen Willoquiau, Peter, Ian, en Hendrick van Bruc, Hendric, Peter, en Gerard van Creuts, Gerart Garſzvvieller, Iohan Brull, midtſgaders allen anderen Coop-lieden, Schippers, Metſelaers , Timmer-lieden, ende arbeyts-lieden, ende in ſomma allen ende eenen yegelicken, die aenden bouvv te Mulheym arbeyden , of die raet of daet daer toe gheghеven hebben, ofte noch in toe-comende tijden geven mochten. Wy doen haer te vvetē, dat onſe lieve getrouvve Onderſaten des Rijcx, de Burgermeeſteren ende Magiſtraet der Stadt Collen, ons ſeer onderdanichlic by Requeſte hebben te kennen gegeven , dat onaengeſien het by vele VVetten, ende by nae door de Guldene Bulle verboden is by zvvare penen, dat niemant, hy ſy hooges of leeges ſtandes, ſich vervorderen en ſal uyt eygener authoriteyt eeniger tollen of laſten te VVater of te Lande op te ſtellē, veel vveyniger yemand af te perſen : Of ooc ſchoon door vele goede ordonnantien bevolen

is, dat

1612.

is, dat niemant tot schade ofte nadeel van nae-by gelegene Rijcx-steden, Landen of Provintien, eenige nieuvve Steden, Casteelen, of Vasticheden, daer uyt eenige beroerten souden mogen ontstaen, ofte daer door de publijcke vrede soude mogen eenichsins gequetst vvorden, en sullen mogen ghemaeckt vvorden, maer datmen sulcke vvercke alreets gemaeckt zynde, sal af-breken.

Hier en boven, ofschoon onse ende des Rijcx Stadt Collen van ouden tyden her niet alleen van Roomsche Keyseren ende Coningen tot haerder versekeringhe met schoone Previlegien vereert is: Maer ooc met de Hartogen van het Bergsche Lant, voor haer ende hare Naekomelingen een eeuvvich verdrach heeft op-gericht, mede brengende, datmen te geender tyt eenich Casteel of Stercte noch aen d'een, noch aen d'ander zyde des Ryns en soude maken of maken laten tusschen Reindorp eñ Sudendorp; Dat oock de Keyser *Sigismundus* onsen voorsaet in't Concilie van Constants, met raedt der aen-vvesender Keur-Vorsten, Vorsten, en Stenden, nae volcomene kennisse der sake, by sententie verclaerdt heeft, dat de fortificatien te Mulheym ende Monheym souden af-ghebroken worden: ja oock dat Hartoge Wilhelm van Gulich voor ettelicke jaren uyt last der Keyserlicke Kamer opgeleyt is geweest derghelijcke Vestinghen die hy tot Mulheym begost hadde te maecken, af te breken, met vervverpinghe van al syn exceptien:

Soo ist dat even vvel V. L. eenen svvaren Tol gheleydt hebben op alle de waeren die te VVater of te Lande, uyt of ingebracht worden, leggende tot dien eynde te Mundorp boven Collen een Oorlochs-schip, dat alle Kooplieden, Schippers en Passanten den Tol af-dvvinght; besyden stellende de veel-voudige beden dier van Collen, syner Keyserlicker Majesteyt onses gevvesenen seer lieven Broeders ernstige bevelen, als oock onse ende der Keur-Vorsten tusschen spreken ende vermaningen aengaende het datelicke weeren en wech-men deses Tols.

Iae U. L. zyn noch voorder ghegaen, ende hebben in Martio deses Jaers 1612. laten Drucken ende Publiceren een Placcaet, om een yeder te laten weten, dat U. L. gesinnet waren Mulheym tot een stadt te maken, met Previlegien te begiftighen, daer een bequame Haven te maken, ende goet geriefom de Koopmanschappen uyt ende in te brengẽ, gevende den invvoonderen der selfder plaetse het recht vã voorcoop van allerley waeren ende wercken. Jae selfs van allerley eetbare vvaeren; Jae U. L. en hebben niet alleen verboden alle sodanige materialen op Collen te voeren, den Ryn aen d'ander zyde der Stadt met een Oorlochs-schip besettende: Maer U. L. Commissarisen Godefrid van Stein, Lumingh, ende Doctor Bapst hebben dit in het vverc gestelt, ende hebben vele plaetsen vercocht om huysẽ daer op te timmeren, verschrijvende Timmer-lieden ende Metselers, als oock Gravers, om de stadtsgrachten te graven met Bolle-vvercken ende Flanckeringhen, blyckende by de plante die daer van ghemaeckt is.

VVt vvelcken alles ghenoechsaem is blyckende, dat U. L. voor-hebbens zyn dit VVerck voort op te laten maken tot groote schade, schande, ende naedeel der Stadt Collen, onaenghesien sy U. L. om sulckes nae te laten nu meermaels seer beleefdelick ende ootmoedelick gebeden hebben, &c.

Derhalven soo hebben die van Collen ons seer ootmoedelick ghebeden, dat vvy ten insien van al het boven-verhaelde, als Keyser ende Hooft des Heylighen Rijcks, haer souden vvillen de hant bieden, ende hier in versien.

Devvyle vvy dan van natuere geneycht zyn, ende oock van vveghen ons Keyserlick ampt schuldich zyn, eenen yederen recht ende justitie te doen. Ende de Keurvorsten die op onse keure gevveest zyn, na

1612. type deliberatie, bevonden ende gheoordeelt hebben, dat de Stadt van Collen uyt het vaste maken van Mulheym groot perijckel is nakende, devvyle men hare Burgeren ende Invvoonderen door dit middel allen toe-voer can af-snyden, jae den Rijn gheheelick afsluyten, niet alleen tot nae-deel dier van Collen: maer oock der anderer Keurvorsten aenden Rijn geseten, zijnde een middel om de weghen eñ straten over al daer om-her onveyl te maken. Jae also velen anderen Heeren en Landen hier aen veel gelegen is, te besorghen staet dat hier uyt een Oorloghe soude moghen ontstaen: Soo ist dat vvy vande voorseyde Keurvorsten vriendelick ghebeden ende vermaent zyn dit werck wel ernstlijck te behertigen, ende te besorgen het gene dat tot haren ende anderer Stenden des Rycx welstant vereyscht vvort, Insonderheydt dat noch sy, noch andere met nieuvve tollen of impositien besvvaerdt en vvorden, of dat den eenen den anderen veronghelijcke; Maer dat vrede ende ruste van eenen yederen in het Rijcke onder-houden vvorde, ende dat de Wetten ende Constitutien der selfder onverseeret moghen blijven.

Derhalven soo ist, dat vvy heden alles vvel over-vvogẽ hebbende, besloten hebben, dat dit Mandatem pœnale tegen U.L. sal in het vverck gestelt vvorden. Ende bevelen U. L. vvel ernstlick, uyt Keyserlicke macht, by forme van recht ende justitie, by verbeurte van hondert marck Goudts, dat ghy-Lieden, als ooc U. L. Commissarisen, datelick na het ontfangen deses bevels geheelic sult doen op-houden de fortificatien ende het gebouvv te Mulheym, ende dat ghy noch daer, noch in eenighe andere plaetse soo nae by Collen gelegen, teghen de Previlegien der Stadt Collen, voortaen in het minste en sult onderstaen te maken eenige soodanighe vestinghen. Maer ghy sult alles op den voorighen voet brengen, ende daer in laten berusten. Ghy en sult oock nae desen die van Collen niet meer verhinderen in het uyt ende in voeren der eetelicke, ende andere nootvvendighe vvaeren; Maer ghy sult de Placcatẽ, desen aengaende gepubliceert afschaffen, ende hier nae niet vvederom vernieuvven; Oock sult ghy alle onvvettelicke ende in het Rijc verbodene Tollen ende lasten afdoen, ende de Schepen tot dien eynde op den Rijn geleyt met den alder-eersten doen vertrecken, ende niet vveder om daer brenghen.

Ooc so ghebieden vvy vvel ernstlic alle de boven-genoemde persoonen, als ooc allen den genen die het ghebou van Mulheym met raet of daet bevordert hebben, of eenichsins haer daer mede ghemoeyt hebben, of noch bemoeyen sullen, by de boven verhaelde breucke, ende noch daer en boven af-brekinghe der timmeragien op uvve eyghene costen. Dat so haest als dit ons Keyserlic bevel, of de Copye daer van U. L. sal geinsinueert vvesen, sult op-houden van timmeren. Ten zy dat ghy onsen toorn ende genoemde straffe over uvven hals halen vvilt.

Hier benevens so citeren vvy U. Lieden uyt volheyt onser Keyserlicke macht, ende uyt cracht deses bevels, ende bevelen U. Lieden, dat ghy binnen den tijdt van sesen-dertich dagen, na dat dit ons Keyserlic bevel U. Lieden sal geinsinueert zyn, &c. in ons Keyserlic Hof, vvaer het dan vvesen sal, of selfs, of uvve Ghesanten ende Vol-machten, sult verschijnen, ende doen blijcken, dat ghy dit ons Keyserlick bevel in allen deelen zijt gehoorsaem gevveest, ende vol-daen hebt, By ghebreke vvaer van, ghy sult vervallen vvesen in de breucke hier in benoemt, &c.

Ende het zy dat Ghy-lieden als-dan compareert ofte niet, soo sal-men even vvel op het aen-drijven der claghender partye ofte haerer Vol-machten, voort varen, ende doen dat billick ende recht is.

Ghegheven

Ghegheven in onse ende des Heylighen Rijcx-Stadt Francfort aen de Meyn, den XXIX. Iulij, Anno duysent ses hondert tvvaelf, van onse Rijcken het eerste des Roomschen, het vierde des Hongerschen, het tvveede des Boheemschen Rijcx.

Onder stont

Matthias,

Hier het Zeghel.

Noch lagher

Wt eyghener last der Heyliger Keyserlijcke Majesteyt.

Bouw te Mulheim gaet daprer voort.

Midler wijle dat dit Keyserlijck Placcaet ghesmeedt wiert/ ende op komenden wech was/ soo is men te Mulheym seer besich gheweest om in aller manieren den bouw der Vestinge ende der Huysen binnen Mulheym te bevoorderen/ daer toe 1500. arbeyts-lieden verschreven waren/ met een groote menichte van Karren/ Schuppen en Spaen/ en watter sus van noode was. Men heeft oock yeder Arbeyts-man Roers ende ander gheweyr gegeven/ om daer mede/ indien haer yemant woude komen verhinderen/ tegenweyre te doen/ Jae daer zijn ooc eenighe stucken grof Gheschuts van Dusseldorp daer gebracht/ende goede wacht daer by ghesett.

De Vorsten van Brandenburch ende Nieuburch schreven aen den Magistraet van Collen/ dat het haer niet weynich en bedroefde/ dat sy alle hare Burgers ende Inwoonders by verbeurte harer Burgerschap ende arbitrale straffe/ verboden hadden binnen Mulheym Huysen te timmeren/ Ja ooc verboden hadden tot dien eynde ende behoefte verkoopen eenighe materialen/ beloovende den Aen-brenger thien gouden guldenen/ ende sijnen naem te verzwijgen: Als oock dat sy by grooter penen eenighen Steen-houwers ende anderen die alreets in het werck waren getreden/verboden hadden de beloofde materialen te leveren/ tot groote schade soo des eenen/ als des anderen: Hier-en-boven/ dat sy/ onder den naem ende decksel van verboden te hebben te Mulheym ofte elders ter Predicatie te gaen/ eenige harer Ondersaten/ die al over lanc uyt Collen vertrocken/ende te Glabbeck/te Mulheym/ende elders met der woone getrocken waren/ als sy te Collen waren gecomen/door Peter Guytenau hadden laten gewelt doen/ in de poorte met voeten treden/ hare kleederen benemen/ ende inde ghevanckenisse werpen/ als of sy Schelmen ende Booswichten geweest waren/ niet achtende haer bidden ende onschult. Als oock/dat sy als de Vorsten hare antwoorde tegen de protestatie van die van Collen/ belangende den bouw van Mulheym/ te Keyl (daer doch die van Collen gantsch geen gebiedt noch heerschappije en hebben.) hadden laten publiceren ende aen-slaen; Door hare Dienaers/ vergeselschapt met eenen Notaris/ ende met krijchs-knechten/ tot haren hoon ende smaet hadden laten af-trecken.

Die van Collen laten der Vorsten Placcaten te Keyl afscheuren.

Also dan dit/ ende dergelijcke stucken/ niet en zijn daden van goede Naebuerschap ofte vriendtschap/ maer veel meer teeckenen van vyantschap. Ende sy met oogh-luyckinghe sulck ghewalt ende bespottinge niet lyden en conden: So vermaenden sy haer wel ernstlijc/dat sy haer voort-aen van sulckes vermijden souden/ en datse hare Burgers met de hare souden in vreden laten handelen ende wandelen/ dat sy de ghene die sy onder hare bescherminge hadden aenghenomen souden onghemolesteert ende onbeschadicht laten/dat sy Guytenau wel ernstlic straffen souden van wegen het begangene gewelt den onnooselen aen-ghedaen/ dat sy haren Ondersaten datelick souden weder geven alles wat men haer hadde afghenomen/ dat sy haer souden satisfactie geven van datse hare weerdicheyt ende eere gevioleert ende gequetst hadden. Ende eyndelijck/ dat sy haer alsoo souden dragen/ dat sy geen oorsake geven en souden om verdacht te wesen op soodanige middelen/ die haer ende hare Burgeren/niet lief wesen en souden.

Den sesten July is Georgiaen-Wilhelm des Keur-Vorstes van Brandenburchs outste

1612.

De Jonge Keur vorst leyt dē eersten steen der Kercke te Mulhē.

outste Sone / van Franckfort op Collen ghekomen / ende van daer op Mulheym getrocken / daer hy met eygener hant den eersten steen van het fondament der nieuwer Kercke geleyt heeft / vereerende den Opper-timmer-meester met eenige stucken gouts. Hy is stracx voorts gereyst nae Dusseldorp / daer hy vande aen-wesende Vorsten / Graven / ende Heeren / seer eerlijck ende statelijck gewillekomt ende ontfanghen is gheweest.

Den xvij. Julij is het verbodt des Keysers / belangende den voorderen op-bouw van Mulheym / te Dusseldorp ghebracht / door eenen Bode daer toe af-ghevеerdicht.

Of wel de Brieven ende Bevelen des Keysers ernstich ende gestrenge genoech ingestelt waren tot voordeel van die van Collen. Soo en is nochtans daerom den bouw van Mulheym niet te rugge gebleven: Maer hy is even dapper voort gegaen / die van Collen daer teghen doende al wat sy immer konden of mochten. Als sy vernomen hadden dat-men uyt Bockhumer-bosch by Mulheym houdt haelde tot de timmeragie der Huysen. So heeft stracx de Keurvorst vā Collen syne Commissarisen derwaerts gesonden / seggende dat dien Bosch het Capittel te Collen erfelijck toe quam / der Vorsten van Brandenburch ende Nieuburchs Commissarisen aen-segghende / dat sy haer wachten souden voort-aen eenich hout daer uyt te houwen ende vervoeren / of sy souden nae haer uyterste vermogen sulckes soeckē te verhinderē / ende hare schade in te halen.

Den vijfden October is de Marquis Ambrosio Spinola van het Keyserlicke Hof ghescheyden / ende nae Brussel ghereyst. Hy was in Septembri nae Praga in der haeste gereyst / daer hy seer feestelijc onthaelt was. De Lant-Grave van Luchtenberch / die corts te vooren het Gulden Vlies ontfangen hadde / ende noch andere Heeren / zijn hem te ghemoete gereden / met twee hondert Peerden. Als Spinola wederom te Brussel was aen-gekomen / Ja terwijlen dat hy noch te Praga was / ginck de sprake over al / dat hy commissie ende last hadde met des Eerst-Hartogen Alberti Krijchsvolc de executie van Aken ende Mulheym te doen. De Heeren Staten der Geunieerde Nederlanden hebben de beyde possederende Vorsten wel ernstlijck vermaent / datse by tijts goede sorge voor die beyde / ende andere plaetsen dragen souden / beloovende haer / daer het de noot voorderen soude / de behulpelicke handt te bieden / met raedt en daet. Sy hebben oock aen den Coninc van Groot-Britaignen geschrevē / versoeckende dat het syne Majesteyt woude gelieven ernstige brieven van intercessie aē syne Keyserlijcke Majesteyt te schrijven / ende te vermanen met de gedecreteerde ende gedreychde executie van Mulheym niet te willen voort varen. Sy hebben oock selfs Brieven van ghelijcken in-hout aen syne Keyserlijcke Majesteyt geschreven. Gelijcke vermaen-Brieven hebben oock hare E. H. M. aen de Coninghinne van Vranckrijck geschreven / haer indachtich makende het Verbont d'welck de Coninc Henricus IIII. met de Vorsten van Brandenburch ende Phaltz-Nieuburch hadde op-ghericht / als oock hare Majesteyt gevende te bedencken / wat zwaricheden ende onheyl dat hier uyt ontstaen soude / indien de Marquis Spinola gewapender hant sulcke executien op des Rijcx bodem soude doen / tot groote oneere der Duytscher Vorsten / ende tot groote schade der Naebueren: Daer by wel uytdruckelijc schrijvende / dat sy in sulcken gevalle niet en souden konnen noch mogen nae-laten te doen wat het verdrach tusschē de Vorsten Brandenburch ende Nieuburch met de Geunieerde Nederlantsche Provintien was mede-brengende.

Aen d'ander zijde hebben die van Collen wederom hare Gedeputeerde aen den Keyser na Prage gesonden / syne Keyserlijcke Majesteyt aen-dienende / dat de zware Tollen ende Licenten van de Oorloch-schepen ofte Wtleggers haren Burgeren ende Inwoonderen noch even ghestrengelijck wierden af-gheperst. Ende dat-men met den bouw te Mulheym soo ernstlijck was voort-varende / als noch opt geschiet was. Versoeckende gantsch onderdanichlijck / dat syne Keyserlijcke Majesteyt doch woude syne bevel-schrijvens ofte Mandaten doen executeren eñ in het werck stellen.

De Lant-standen der Vorstendoemen Gulich / Kleef / Berch / met den aenhanck der selfder / voor oogen siende de duystere Wolcke die haer boven het Hooft was hangende / hebben een seer onderdanighe Supplicatie gemaect ende aen syne Keyserlijcke Majesteyt ghesonden / van dato

den

1612.

den xviij. Octobris Anni 1615. Jnde welcke sy na geluck-wenschinge met de Keyserlycke Kroone / syne Keyserlijcke Majesteyt onderdanichlijcst hebben gebeden/ dat hy/ als het hoochste Hooft van Christenrijck / mede voor die Vorstendoemen ende Landen woude sorghe dragen/ ende niet toe-laten / dat door het ghewelt van vreemde Krijchs-Overste en Krijchsvolckers teghen die Landen in genere, ofte teghen eenich Lidtmaet der selfder mochte voor-genomen ofte ghedaen worden/ nemende in ooghe-merck / dat de Vorsten Brandenburch ende Nieuburch / willich waren haer ende hare saken goeden rechte te onder-werpen.

Hier by sullen wy voor dit Jaer den handel van Mulheym berusten laten/ ende noch een weynichsken verhalen van't gene dat in andere Landen dit Jaer ghescheidt is.

Aertbeving te Bylevelt ende elders.

IN de maent van October ende November isser in Westphalen op verscheydene plaetsen aert-bevinge gheweest/ als te Bylevelt / te Wittenburch in het Stift van Osenbrugh / op het Slot Reill/ te Hernitta/ als oock te Lemgo in der Graefschap Lippe/ te Offel / ende in meer andere plaetsen. Wat te Bylevelt gheschiet is/ dat hebben wy hier te Lande/ als wesende in onse Nabuerschap best konnen vernemen. Op den vij. Novembris stylo veteri des morghens ontrent vier uren/heeftmen te Bylevelt/ende daer ontrent een ghedonder / als ofmen wijt van der hant een groot stuck Geschuts hadde hooren af-schieten. Stracks is daer op gevolcht een aert-bevinge/alsoo dat alle de Huysen zitterden en beefden/ende veel Glasen uyt de Vensteren vielen. Des navolgenden daechs na den middach is dit wederom / ende noch meer aen-ghegaen. Jae dit heeft wel een Maendt lanck gheduert/alle dage vier/vijf/ses/seven mael. Also dat de Menschen aldaer niet so seere om de schade die sy aẽ hare huysen/schoorsteenen/ daken en mueren / Kerc-toorens ende Kloosters / ende insonderheyt aen't Vorstelijcke Huys Sparenberch saghen geschieden/ en zijn verschrickt gheweest: maer veel meer door het aenmercken der krachtiger hant Godes/ die de Aerde ende alles wat daer op stoudt/ dus dede beven ende bewegen/ vreesende dat alle hare Huysen het onderste boven souden geworpen worden / ende dat sy / met hare Vrouwen ende Kinderen daer onder versmooren ende versmachten souden. Dit aert-beven heeft te Bylevelt ghedvert tot op den iiij. Decembris 1612. Ghelijck de Burghers ende Inwoonders daer/ende daer ontrent gheduerende deser aert-bevinge/ Godt den Heere met citteren ende beven hadden ghebeden. Alsoo hebben sy hem oock hertelijck gedanct als sy uyt die benauthеyt verlost waren.

Portugese en Spaengiaerden lijden groote schade ter Zee.

OMtrent der selfder tijt als dit Aerdt-beven in Westphalen was/ zijnder te Lissebona eenige Schepen uyt Oost-Indien aen-gekomen / doch niet vol-laden. De Coop-vaerders aldaer hadden korts te vooren wel vier Milioenen Ducaten schade gheleden / ende veel Volcx ende Gheschuts verloren/ door het onder-gaen van een groot Schip/comende van China/d'welck hondert en vijftich mijlen van Goa zijnde/ verdroncken is.

De Coninck van Hispanien heeft oock ontrent deser tijt verloren/door onweder/ syn groot Gallioen/inhebbende den Tribuyt van Callano, eñ noch ettelicke Schepen meer/ eenige milioenen gouts weert zijnde. Maer de West-Jndische Vlote is geluckelijc in Spaengien gearriveert/ die-men achtte dat den Coninck mede bracht wel elf Milioenen aen Gout/Silver / ende andere waeren.

Schepen uyt Cypren in Hollant aenghekomen.

IN Hollant zijn oock negen rijckelick geladene Schepen ontrent desen tijt aen-gekomen uyt Cypren ende Levanten / mede-brenghende dertich duysent balen Boom-wolle / ende so veel balen Zijde-werck / dat die gheestimeert wierden op dertich tonnen Gouts.

Marcgrave Ernst van Brandenburch trouwt een Gravinne vã Solms.

IN Octobri heeft Ioachim-Ernst Marc-Grave van Brandenburch te Onoltsbach tot syn Huysvrouwe ghenomen eñ getrout een Gravinne vã Solms/ genoemt Sophia. Op dese Bruyloft zijn in persoone verschenen vele Vorsten/ Hartoghen/ Graven/ Heeren ende Edellieden/ midtsgaders veler Republijcken/

N ende

1612.

ende Stede-Ghesanten. Soo datter op dese Bruyloft getelt zijn 1942. Menschen ende 251. Paerden.

Ambassadeur uyt Persia côt te Praghe.

DEn xvij. der maendt Octobris is uyt Persia te Prage aengekomen de Keyserlijcke Ambassadeur / die nu vijf Jaren lanck aldaer gheweest was / die sich stracx op de reyse begeven hadde / nae dat hy hadde vernomen de doot des Keysers Rudolphi. Met hem heeft de Coninck van Persen gesonden den Persiaenschen Ambassadeur / ontrent tachtentich Man sterck zijnde doe hy uyt sijn Lant reysde / maer hy is met veerthien Man binnen Prage ghekomen / daer hy seer statelijck ontfangen is. Hy heeft den xxj. Octob. audientie gehadt / ende in sijnes Meesters name versocht / dat doch de Keyser datelick den krijch woude aengaen tegen den Turckschen Keyser / d'welc indien hy niet en dede / soo soude de Coninck van Persen ghenootsaeckt ende veroorsaeckt wesen / oock vrede met den Turck te maken. De Keyser Matthias heeft desen Ambassadeur tot antwoorde gegeven / dat hy tot noch toe van wegen de seditien eñ beroerten in Hongaryen soo veel hadde te doen gehadt / dat hy niet en hadde konnen den krijch voeren tegen de Turcken: Maer dit nu geslist wesende / soo woude hy met de Vorsten ende Stenden des Rijcks wel ernstlijck sien by der hant te nemen 'tgene dat best ende raetsaemst soude gevonden worden / des te meer tot den krijch gheneycht / jae gedwongen zijnde / door dien dat de Turck alreets Moldavien / ende Walachien de Christenē afgenomen hebbende / sich oock socht Meester te maken van Transsylvanien. Vermanende te gelijcke / dat doch de Coninck van Persen in den krijch teghen den Turck vol-herden mochte: Maer eer desen Ambassadeur van Praghe scheyde / isser tijdinghe ghekomen / dat de Coninck van Persen met den Keyser te Constantinopolen voor eenige Jaren bestant gemaeckt hadden.

Muscobitschen Ambassadeur comt te Praghe.

HY-na ter selver tijdt isser oock eenen Moscovijtschen Ambassadeur te Prage by den Keyser ghekomen / versoeckende dat den Keyser woude aensien den elendighen standt des Grooten Vorstendoms Moscou / met den aenkleve van dien / ende dat hy woude doen ophouden het groot verderf / d'welck de Coninc van Polen haer aen dede. Daer by voegende / dat sy baden / dat de Keyser haer woude eenen goeden Vorst geven / onder den welcken sy souden mogen in vrede leven. De Keyser heeft belooft / dat hy neerstelick op haer versoec letten soude / ende dat hy den Ambassadeur / als hy nae Huys keeren soude / eenen Ghesanter soude byvoeghen / om den Coninck van Polen tot stille-stant van Wapenen te vermanen.

Kort voor sijn vertreck uyt Praghe heeft de Muscovijtsche Ambassadeur eenen Brief gheschreven aen Gleselium den Bisschop van Weenen / daer in hy onder anderen seyde / Dat syn Vaderlant, door de af-lijvicheyt des Groot-Vorstes, Weduwe geworden zijnde, van vele Vryers ghevryet ende versocht wiert, welcker eenige oock ghesocht hadden de selfde met ghewelt te verkrachten. Maer dewijle het geensins raetsaem en was, dat sy dus onwettelijck tot hylicken soude ghedwongen worden; Soo badt hy in deser Weduwen name, dat de Keyser, behoorlicker wyse dese Weduwe eenen goeden Man gheven ende haer uyt-hylicken woude, hem stellende als Mombaer over de selfde. Biddende dat sijne Bisschoppelicke Eervveerdicheyt, die vele vermocht by sijne Keyserlicke Majesteyt, het beste in deser sake soude vvillen doen, hem versekerende indien dese sake door sijn hulpe tot eenen goeden eynde conde gebracht vvorden, dat sijne Majesteyt, eñ ooc sijne Eervveerdicheyt bevinden souden, dat dese Bruyt met alle beleeftheyt ende eerbiedinge hare danckbaerheyt rijckelijck soude doen blijcken.

IN den Na-somer deses Jaers hebbē de Oost-Indisch-vaerders al vry wat schade gheleden van de Spaenjaerden ofte Portugesen / die met aller macht ende gewelt (niet achtende de Trefues nochte verscheydene verdraghen hier van op-gerichtt) gepoocht hebben de Nederlanders daer gheheelijck uyt te bijten / den welcken sy gheen kleyne schade in Volck / Schepen ende Coopmanschap gedaen hebben. D'welck als de Bewinthebbers de Heerē Generale Staten ende sijn

sijn Princelijcke Excellentie wel ernstlick gheklaecht hadden/ versoeckende raedt en daet om hare gheledene schade wederom in te halen: So hebben de E. H. M. Heeren Generale Staten met sijn Princelijcke Excel. geresolveert een goede Scheeps-armade eerstes daechs toe te rusten/ ende die wel te bemannen met Bootsghesellen en Soldaten/ om alsoo ghewapender hant den Spaenjaert te weder-staen/ hare geledene schade weder in te halen/ ende om in te houden de Havenen en Zee-kusten/ oock Casteelen ende Fortressen/ die sy tot noch toe daer te Lande in spijt van den Spaenjaert/ ende tot profijt deser Landen gehadt hadden.

De Spaengiaerden soecken de Engelsche uyt Virginia te stooten.

Virginia nomen sortita est à Regina Elysabetha Virgine.

De Coninc van Hispanien/ die altijt trachtt te zijn en te blijven Vermeerder des Rijcks/ heeft ooc te deser tijt gepoocht de Engelsche te verdrijven uyt het Lant van Virginia, dat sy by het leven der Maechdelijcker Coninghinne Elysabeth hadden beseylt/ in-ghenomen/ niet Stercken besett/ met Enghelsche Mannen/ Vrouwen/ Kinderen/ oock Koeyen/ Swijnen/ Paerden/ &c. beplantt/ zijnde een Lant in sijn begrijp wel soo groot als de dry Coninckrijcken die de Coninck Iacobus VI. nu is besittende/ oock so vruchtbaer/ als eenich Lant in Europa: want het draecht twee-mael des Jaers vruchten/ want de locht isser soete en bequaem/ wel over een komende met de nature van Engelant/ van waer men het selfde in ses Weken tijdts beseylen can. De Koeyen die uyt Engelant daer gebracht zijn/ hebbender goede gracy/ sy konnen het Gras den heelen Winter deur genieten: want ofter schoon nu en dan wat Sneeu valt/ so en verwelckt noch en verrot het Gras daer onder niet. Daer is in dit Landt grooten overvloet van seer goeden Hennep/ die hem-selven zaeyt/ beter dan den Engelschen Hennep. Item so zijn in dit Lant groote menichten van Orangie-appel-boomen/ en seer schoone/ gaeve/ lange/ dicke/ Mast-boomen. Noch zijn hier Mynen van Antimonye/ ende van Loot. Daer zijn schoone Rivieren/ waer van de voor-naemste aldaer ghenoemt wordt Potamarck. Daer is groot profijt te doen met het visschen van Kabbeljau en Lenge/ die-men Jaren lanc goet houden can. Het Koorn/ Geelu-wortelen/ ende diergheliijcke Hof-vruchten wassender wel. Den Wijnstock heefter oock tamelijcken aert/ doch de Druyven die daer wassen/ zijn meer tot verversschinghe der Menschen/ en om in haer saysoen uyt de hant te eten/ dan om Wijn daer van te parssen. De Baron De-la Warre, die aldaer eenen tijt lanc Generael geweest is van wegen den Coninck/ Anno 1611. in Enghelandt gekomen zijnde/ heeft dit Lant soo hooge gepresen/ dat hy seyde/ (in sijn Relaes gedaen voor den Hoogen-Raet van Engelant den xxv. Junij 1611.) hy ware willich al sijn goet ende welvaert te verkoopen/ ende sijn leven daer te gaen eyndigen. De Engelsche doen dagelijcx haer beste/ om met de Heydensche Conincskens deses grooten Lants vriendtschap en kennisse te maken/ om alsoo dieper en dieper in het lant te mogen comen/ dwelc sy met ghewelt niet en versoecken/ want sy daer geen voordeel by en sien. Maer/ ghelijck ick hebbe begonnen te verhalen/ De Spaenjaerden hebben soo op andere tyden/ als insonderheydt dit Jaer van 1612. haer beste gedaen/ om dit Landt in te nemen/ ende de Enghelsche daer uyt te verdrijven. Waer van als de tijdinghe ende klachten in Engelant quamen/ Soo heeft de Spaensche Ambassadeur willen staende houden/ dat alle de Indyes sijnen Meester den Coninc van Spaengien met rechte toe-quamen/ by donnatie van den Paus/ ende om dat sijne Voor-saten de Coninghen van Portugael de selfde eerst ontdeckt ende beseylt hadden. Maer de Engelsche/ als oock de Francoysen/ ende Nederlanders meynen/ dat sy soo goedt recht daer toe hebben/ als de Spaenjaerden ofte Portugesen. Derhalven so heeft de Coninc van Groot-Britaignen/ weynich achtende des Spaenschen Ambassadeurs woorden/ belastt eenighe Schepen toe te rusten ende wel te bemannen ende nae Virginia te senden/ om dit Eylandt wel te besetten/ ende in te houden/ oock te verweeren tegen alle de gene die dese sijne Colonye sochten te hinderen ofte beschadigen. Hier toe hebben oock de Engelsche Reyders ende Coop-lieden goedt behulp ende assistentie gedaen. So datmen nae desen niet vernomen en heeft/ datter de Spaenjaert yets op gheattenteert heeft. Het eene Swveert hout het ander inde Scheyde.

Krijch tus-schen Denemarc en Lubeeck.

IN de Maendt van October zijn de Denen ende Lubeeckische malcanderen in het hayr ghevallen. Dit vier hadde langhe liggen smoken/ op den sesten dach Octob. deses Jaers begost het wel dapper te branden: Want als-doen zijn des Morgens vroech in een Nevelich-weder de Denen onversiens met vijf-en-twintich Oorloch-Schepen gevallen op twintich Lubeeckische Coop-vaerders/ welcke eenige te Travemunde/ eenige by het Block-huys op Ree laghen/ wachtende Windt ende Weder om nae Sweden te seylen. De Schippers ende het Boots-volck waren meest aen Landt ghegaen/ om hare saecken te verrichten/ elck wat hy te doene hadde/ latende op de grootste Schepen alleen vier/ vijf/ of ses Man met de Putghers. Die het vreesselijck schieten der Denen siende ende gevoelende/ stracks de Kabels der Anckeren in stucken hieuwen/ ende lieten de Schepen met het ghetye aen Strant/ ende onder het Bloc-huys drijven/ uyt het welcke soo dapper gheschoten wiert/ dat de Denen den buyt niet langher en dorsten vervolgen. Midler wijle hebben haer de Lubsche Schippers ende Boots-lieden met Schuyten elck nae haer Schip toe gespoedet/ kleyn achtende al het schieten dat de Denen deden om haer van de Schepen te houden. Op hare Schepen geraeckt zijnde/ hebben sy haer dapper ter weere gestelt/ ende met malkanderen soo langhe ghevochten/ tot dat haer den duysteren Avont van malcanderen scheypde.

Des selfden Nachts hebben de Lubeeckische allen mogelijcken vlijt aen-gewent/ om haer Scheeps-tuych wederom fijnkens in ordre te brengen/ ende sy hebben de Schepen die op Strant gedreven waren/ af-gewonden/ ende hare Vanen ende Vlaggen lustich vliegen laten/ haer bereydende om de Denen nae te volgen/ ende hare revenge te halen/ daer sy goeden moet toe hadden/ te meer om dat de Denen s'Daechs te vooren haer Kruyt ende Loot meest onnuttelijck verschoten hadden/ ende oock hadden sy groote schade aen hare Schepen ende Volck gheleden. Maer den Eerbaren Raet der Stadt Lubeeck en heeft sulckes niet willen toe-staen/ om het misverstant tusschen den Coninck van Denemerck ende haer niet meer te verbitteren/ d'wele doch hooge genoech geresen was/ Jae veel te hooge: Oock vreesde den Magistraet vã Lubeec/ dat indien hare Schippers ende Boots-volck/ die seer toornich ende verbittert waren op de Denen/ de victorie bevochten/ daer sich dit Volck van versekerde/ dat sy een schrickelijck bloedt-badt aen-richten/ ende niemant verschoonen en souden/ wie sy ooc in haer ghewelt krijghen mochten.

Schric-licke sto[rm]-windsn[...]

Maer die van Lubeeck siende ende bevindende dat de Coninck van Denemerc gesinnet was haer openbaren Oorloch aen te doen/ Soo hebben sy haer oock begost daer tegen te wapenen/ ende hebben voor eerst eenige oude bedrevene Ridt-meesters/ Capiteyns/ ende Soldaten in bestellinge aen-genomen/ ende goede ordre op alles gestelt. Oock dachten sy op Confederatien ende Verbontenissen te maken met de gene die sy vermoedden dat haer in tijdt des noodts souden konnen helpen.

Onaengesien de onveylicheyt der Zee/ soo zijnder even wel te Lubeeck op het eynde van October negen Schepen/ ende in den beginne van November noch negene van Lubeeck nae Sweden geseylt/ wel gewapent ende bemant/ ende hebben hare reyse voorspoedelick volbracht/ sonder van yemant aen-gerant ofte belett te wesen.

De Hartoghe van Mantua gestorven.

DEn Hartoghe van Mantua is den een-entwintichsten December over-leden: Sijn outste Dochter is hem des anderen daechs gevolght. Hy en heeft geen Soons nae-gelaten/ derhalven soo is dese treffelijcke Heerlijckheydt vervallen op sijnen outsten Broeder/ den Cardinael Gonzaga, die met believen des Paus het Geestelijck Habijt heeft af-geleght/ ende heeft het Weereltlijcke aengedaen/ ende hy is stracks getrocken na Montreal, eñ andere stercke plaetsen/ die besettende met Officierẽ die hem den eedt van getrouwicheyt deden/ alsoo sich verseeckerende van het Hartochdom van Mantua.

Mantua. De Hartoghe van Savoyen dit vernemende heeft ſich Meeſter ghemaeckt van Montferrat. Wat krijch dat hier uyt ontſtaen is / ſal ick in de naeſtvolghende Boecken verhalen.

Schricke-licke storm winden.

DE ſchrickelijcke ſtorm-winden die in Octobri hadden begoſt/ waeyden ooc noch in Novembri/Decembri/ende Januario/ ende ſy hebben over al groote ſchade gedaen te Water ende te Lande/ aen Kercken / Huyſen / Boſſchagien/ Dijcken/Dammen/ende Schepen. Sommigher weghen zijn ſulcke menichte van Boomen om-gewaeyt / dat-men de ghewoonelijcke Heer-ſtraten niet ghebruycken en konde : Maer men moeſte verre om-reyſen / tot dat de om-ghewaeyde Boomen weder-om uyt de weghen ghewentelt ende ghewert waren. Hier ende daer heeft het oock gedondert ende gheblixemt. Voor Liſſebone zijn veel Spaenſche/ Franſche/ Engelſche/ Nederlandtſche / ende Ooſterſche Schepen vergaen/ al over de tſeſtich/ met Suycker/ Specerije/ ende andere koſtelijcke waeren gheladen / geeſtimeert ettelijcke Milioenen Goudts weert te zijn. Yſendijck ende Aerdenburch in Vlaenderen leden grooten laſt van den ſlach der Zee / alſoo dat het ſcheen datſe de Zee over-ſtelpen ſoude. Te Sluys heeft de Zee ende de Windt den Stadts-muyr ter neder gheſlagen. Vliſſinghen heeft oock groote ſchade geleden aen Muyren ende Bollewercken. Eenige Schepen die uyt China ende uyt Indien wel over-ghekomen waren/ ende voor Amſterdam op Ancker lagen/ zijn aldaer in ſtucken geſlagen ende vergaen / ghe1aden zijnde met veel Speceryen/ ende andere koſtelijcke waeren. Eenige hebben haren laſt over boort geworpen / ende zijn ter nauwer noodt ontkomen / ſeer gherampaneert zijnde : Een groot Schip / dat twee dagen ſonder maſt/ zeyl / ende rae in Zee gedwaelt hadde/ is eyndelijc te Schevelingen aengekomen/ende het ſtuck-goet is meeſt geberght. In Texel ende elders in Hollant. zijn wel twaelf hondert doode Menſchen aen ſtrant gedreven. In Vranckrijck en zijnder niet weyniger aen-gekomen / als ooc van gelijcken in Engelant. Een Vrybuyters Schip / dat twee Metalen / ſes Yſeren/ende eenige ſteen-ſtucken op hadde / ende daer xxij. Zee-roovers op waren/ is door de ſtorm-winden gedwongen geweeſt ter Veere in Zeelandt in te loopen. Haerder eenige wierden ſtracx gekent ende derhalven allegaer gevangen/ ende nae Middelburch gebracht/ende aldaer op-gehangen/beveſtigende het oude ſpreeck-woort / Die tot hangen geboren is, en ſal niet verdrincken.

Zeerovers met den stormwint in Zeelant gedreven/ eñ aldaer op gehanghen.

De Biſſchop van Bamberghen kome ſeer ſtatich binnẽ Romen.

DEn laetſten dach Decembris is de Biſſchop vã Bambergen (van den Keyſer aen den Paus geſonden zijnde) te Rome aengecomen met vijf hondert Paerden/ eñ ſes-en-dertich Koets-waghens/ na de welcke twee hondert van des Paus Hof-dienaers te Paerde volghden / ende oock twee hondert Edel-lieden. De Biſſchop quam op een ſchoon behangen Paert gereden tuſſchen Bondium (den welcken de Paus den titel van Arch-Biſſchop van Yrlant gegheven hadde) ende Franſciſco Borcheſe. Na deſe volchden xxxvj. Cardinalen ende Prelaten / met hare Dienaers. Als hy voor-by S. Angelo, des Paus Paleys paſſeerde / ſoo ginck al het geſchut los/ ende de Paus heeft den Biſſchop ſeer feeſtelick ende met groote eerbiedinge ontfangen. Chriſtus Ieſus, noch ſijne Apoſtelen en zijn noyt met ſulcken Weereltſchen pracht ende prael in eenige Stadt ghekomen noch ontfangen. Het is ſo het gemeyne verſken ſeydt.

Tempre mutantur, & nos mutamur in illis.

Eynde des dry-en-dertichſten boecx der Nederlanden ende anderer Coninckrijcken gheſchiedeniſſen.

DER NEDERLANTSCHE,

ende anderer Landen gheſchiedeniſſen, des Iaers M. DC. XIII.

I. Een dobbel houwelijc tusschẽ Vranckrijck eñ Spaengien.

DAer is op het eynde des jaers 1612. een dobbel houwelijck ghetroffen tuſſchen Vranckerijck ende Spaengien/ Loys de XIII. Coninck van Vranckerijck ende Navarra/ is ondertrout met Anne-Marie-Mauricette, outſte Dochter ofte Infanta des Conincks van Hiſpanyen. De jonge Coninck Loys is geboren Anno 1601. den xxvij. Septembris/ eñ d'Infanta ſijn onder-troude huyſvrouwe is gheboren den xxij. Septembris/ in het ſelfde Jaer/ op St. Mauritij dach.

Oock is ten ſelfden tijde ende daghe Philippus Dominicus Victor, Prince ofte outſte Sone van Spaengien/ ondertrout met Vrouw' Elyſabeth outſte Dochter des Conincks Henrici IIII. van Vranckrijck.

De Coninginne Moeder/ Regente in Vranckrijck/ heeft geern dit dobbel Houwelijck in-ghewillicht/ achtende dat ſy geen beter alliantie/ tot verſekeringe der Franſcher Kroone maken en konde/ dan met Spaengien/ d'welck ſy alleen te vreeſen hadde: want ſy hielt haer ghenoechſaem verſeeckert/ dat de Keyſer/ noch Duytſche Vorſten/ noch oock de Coninc van Enghelant/ als oock niet de Coninghen van Denemarck ofte Sweden/ veel weyniger dat eenighe andere Staten of Republijcken den wille ofte macht hadden om Vrancrijc den krijch aen te doen.

Et ſic Regum iræ deſinunt in nuptias.

Den meeſten deel der Princen/ als ooc de Parlamenten/ eñ groote des Landts/ hebben ghenoechſaem/ of met advijs/ of ten minſten met ſtil-zwijgen in deſe houwelijcken verwillicht/ uyt-geſondert den Prince van Condé, ende de Grave van Soiſſon, naeſte Princen van den Bloede.

Doch des onaengeſien ſoo zijn deſe houwelijcken te Parijs gepubliceert den 26. Januarij.

Tot teeckenen van blijtſchap van weghen deſe houwelijcken zijnder te Parijs au place Royale veel ſeer ſtatelijcke Triumph-ſpeelen aen-geſtelt/ daer verſcheydene groote Heeren ende Damen des Landts verſchenen zijn/ om de ſelfde te ſien ende te aenſchouwen. Daer zijn den vijfden Aprilis voor het Hof Louvre opgerichtt ſes-en-dertich ſchoone Tenten. Niet wijt vande ſelfde wiert gebout een Caſteel van hout/ fraey geverwt/ d'welck deſe opſchrift hadde/ FOELICITATIS PALATIVM, Het Palleys der gheluckſalicheyt. In dit Caſteel waren vijf Ridders/ ghenoemt Chevaliers de la gloire. De Ridders der eere, veerdich zijnde om dat Caſteel te verdedigen/ tegen alle beſtrijders des ſelfden. De voor-verhaelde Ridders waren deſe/ de Hartoghen van Guiſe, van Nivers, van Ioinville, van Baſſompiere, ende Chaſtaigneraye, die haer lieten noemen Almider, Leontides, Alpheus, Lyſander, ende Argant. Daer geſchieden drie daghen aen een ſeer ſchoone vertooninghen ende ſchou-ſpeelen: Daer waren Triumph-waghens ſeer ſchoon met allerley koſtelijckheyt verciert: De Paerden die de ſelfde trocken waren toe-ghemaeckt als of het Leeuwen/ Elephanten/ Tyger-dieren/ ende groote Luypaerden geweeſt waren. Nevens de ſelfde gingen veel Compagnien ſeer koſtelijck verciert/ blaſende met veel Trompetten/ ende andere groote Windt-inſtrumenten. Daer waren oock vijftich Lanſiers te Paerde/ ende noch xxx. koſtelicke Paerden/ die-men by der hant leyde. Corts hier nae volghden noch vijftich ſchoone Paerden/ die oock by der hant ghelevdt wierden van Mannen/ die allegaer ſeer cierlick gekleet waren als Turcken/ wilde Mannen/ ende op ſijn out Romeyns. Nae deſe volghden vijftich ghevangene Coningen/ allegaer met Ketenen gebonden/

den / ende nae haer reden vijftich Edele Pagien/op schoone Spaensche Paerden. Alle die in dese Triumphe haer vertoonden/ waren met seer kostelicke kleederen verciert ende omhangen/ geborduert ende bepeerelt met kostelijcke Diamanten/ Gout/ ende allerley ghesteenten.

Als dese monsteringhe ofte statelicke vertooningen voor alle Mans oogen geschieden/ soo schoot-men elcke reyse 120. stucken grof geschut te gelijcke af / ende op den avont zijnder seer kostelicke vierwercken te siene gheweest / ende door de gantsche Stadt hingen schoone Lanteernen vol keersen/ elck op het schoonste gemaeckt ende geverwt/ d'welc seer schoon ende geneuchelijck was te aenschouwen.

Geduerende dese triumphe/ so hebben verscheydene Heeren ende Edele nae den rinck geloopen / ende andere kortswijlen aen-gericht. Daer wiert over al gemusiceert/ gesongen/gesprongen/gebancketeert/ ende menigerley vreucht bedreven.

Des avonts ontrent thien uren quamen de boven-genoemde Heeren en Edele/met een groot gesleep ende naloop van Volcke / haer vertoonende ende passeerende / voor by des Spaenschen Ambassadeurs Huys/ die in de venster lach/ende wierp gheheele handen vol Goudene Penningen onder het Volck in den grabbel/ daer elck een om seerst na taste.

Nae eyndinge der triumphen (die drie dagen geduert hebben) zijn alle de Heeren ende Damen met den Coninck / Coninginne / en hare Dochters/ inde Kercke gegaen/ daer-men het Te Deum laudamus ghesongen heeft / ende daer mede is dese triumphe besloten / die-men meynt dat wel een Milioen kroonen ghekostt heeft.

Van wegen het inwilligen deser beyder houwelijcken zijnder ooc groote triumphen ende vreuchde-speelen geschiedt in het Oostenrijcksche Nederlant/in Hispanien / ende in die Steden van Italien daer de Coninck van Hispanien Heere ende Meester is.

Hartoghe van Meyne reyst na Spaengië om de houwelijcken te bevestighen.

Stracx hier na is de Hartoge van Mayne van wegen den Coninck van Vranckrijck in Hispanien ghesonden / die in Augusto binnen Madril ghekomen is / met meer dan hondert Pagens / mede brengende veel schoone Juweelen / daer mede hy van weghen den Franschen Coninck ende Princesse / den jongen Spaenschen Coninc ende Spaensche Princesse vereeret heeft / diemen achte over de hondert duysent croonē weert te zijn. Hy is seer statelick/ soo van den Coninck selfs/als van sijnen Soon/ende d'Infanta / onthaelt ende gewillekomt/ als oock van den Hartoge van Lerma/ ende andere de los Grandos. De Hartoge van Mayne heeft openinge ghedaen van sulcks alsser veraccordeert was / belangende den Bruyt-schat van beyden zijden/ wesende vijf hondert duysent Kroonen aen gelde/ende vijftich duysent kroonen aen Kleynodien.

Alle de houwelijcx voor-waerden zijn te Madril in S. Lodovici Kercke opentlijc gelesen / in de tegenwoordicheyt van des Paus Nuntius/den Hartoge van Mayne/ ende den Duc de Larme, des Hartogen van Florencen Ambassadeur / ende veel andere groote Heeren waren daer oock tegenwoordich. Onder andere Artijckelen is dit wel het voornaemste. Dat by al-dien de Coninck van Vrancrijck voor sijn toekomende Gemael af-lijvich wort/ Soo sal de Weduwe met haer aenghebrachte Houwelijcks-goet wederom nae Spaengien ghesonden worden.

De Hartoge van Lerma heeft een seer statelick Bancquet / ter eere des Franschen Ambassadeurs / in eenen Lust-hof gegeven/in den welcken veel konstelijcke Fonteynen zijn/daer ettelicke uren lanck allerley kostelicken Wijn uyt ghevloten is.

2. Pater Jan Neyen gestorven.

IOhan Neyen, Pater Commissaris, alias Trefues-maker ghenoemt / om dat hy de voornaemste gheweest is/ die den Nederlantschē Trefues heeft bearbeyt en beloopen/is in dē beginne deses jaers subytelic gestorven/ zijnde op de reyse van Romen nae Spaengien. Daer is verscheydentlick van hem ende sijne doodt gesproken/ eenige meynen hy zy van kante gheholpen / op dat-men hem niet en behoefde te betalen of te geven die groote belooninge die-men hem belooft hadde/om dat hy de Trefues hadde te wege gebracht ; Andere meynen dat de oorsake sijnes om-komens dese was / Om dat hy bearbeyde consent van den Paus te krijgen / dat in

de

1613.

de Oostenrijckische Nederlanden mochte toe-gelaten worden/ dat die vande Ghereformeerde Religie in Brabant/ Vlaenderen/&c. in private huysen vrye by-een-komsten / ende oeffeninghe der Religie mochten hebben / oock het Avondtmael bedienen / Doopen / ende Trouwen/&c. Waer mede desen Monick de Eerst-Hartogen Alberto ende Isabellæ ende hare Ondersaten meynde eenē seer grooten dienst te doen/ ende den Geunieerden Provincien een merckelijcke af-breucke / door desen middel uyt de selfde lockende veel Coop-lieden / Hantwercks-lieden / ende neeringhen. Sijn goede meyninghe tot voordeel sijner Heeren/ is hem qualijc beloont geworden/ indien sy hem dies-halven van kante gheholpen hebben.

3. Verhael van de ceremonien in Engelant gheschiedt als de Phaltzgrave ende Pr. Maurits zijn ghemaect Ridders van den goudenen Kousse bant.

NU keere ick wederom na Engelandt/ ende sal gaen verhalen wat sich aldaer heeft toe-ghedragen tusschen den Coninc ende sijnen Schoon-Sone den Phaltz-grave / als sijne Majesteyt den selfden heeft vereert met de ordre des goudenen Kousebants. Als sijne Majesteyt van Roystoun ende Niermarcquet wederom te Londen ghekomen was den eersten Februarij Anno 1613. ouden stijl/ Soo heeft hy voor eerst in de tegenwoordicheyt van den Phaltz-Grave/ van Prins Hendric van Nassou/ ende meest alle de Groote van Engelant/ drie Nederlantsche Edel-lieden/ alle drie Ridt-meesters / die met Prins Hendrick waren over-ghekomen/ Ridders gheslagen/ wel niet met soo groote solemniteyt als soude geschiet zijn indien de Hoofsche droeffenisse van wegen het overlijden des Princes van Wallia so versch niet en ware gheweest : Maer nochtans is dit geschiet met meerder solemniteyt als-men sus gewoone is Ridders te slaen : want in de plaetse daer de Coninck sijn zijt-geweyr/ ofte yemants van der aen-wesender Heeren Rapier plach te nemen/ heeft het sijne Mat. belieft / dit-mael daer toe te gebruycken het groote Zweert/ dwelcmen voor sijne Majesteyt ghewoon is te draghen/ als wesende Gladius Regni , het Zweert des Rijcx/ meer eē Slach-zweert ghelijck/ dan een Rapier/ vol Lelyen van boven tot beneden. De drie Edel-lieden/ die de Coninck voor datmael de eere van Ridderschap ghegeven heeft waren dese/ N. van Oldenbarnevelt / des wijt-vermaerden Heeren Johan van Oldenbarnevelt Advocaets ende Zegel-verwaerders van Hollant Sone. N. Meganck/ een Brabants Edel-man/ Ridt-meester/ wiens Vader teghenwoordelijck President is in den Raedt van Brabant inden Haghe : Ende Guilliaume de Rijt/ toe-ghenaemt Brochum / een Edel-man uyt Brabant/ wiens Vader oock Ridder geslagen is van den Hartoch van Brabant. Het heeft sijne Majesteyt belieft (om redenen hem daer toe moverende) dē jongsten onder dese drie eerst Ridder te slaen/ gebruyckende tot yeder een der selfder in het besonder/ als hy haer met het zweert elck drie-mael op de Schouderen klopte/ dese woorden in het Francoys / Soyez Chevallier, Levez vous Chevallier.

Het heeft oock sijne Majesteyt belieft (tot bewijs van sijne sonderlinge affectie tot dese Nederlandtsche Ridders) door den Generael Cicil/ te belasten/ dat niemant van alle de Officieren der Kroone ofte der Ridder-Kamer gelt oft eenighe schenckagie van dese Ridders aen nemen en soude.

Des Vrydaechs daer na is de Coninc met den Prince sijnen Sone ende den Keur-Vorst naer Windsoor vertrocken/ op welcke huys de Coningen van Engelant gewoone zijn dese ordre vande Gartiere/ te geven aen hare Vrienden / ende valiante Krijchs-Helden : Om dat Eduardus III. dese Ordre eerst heeft ingestelt op dit Huys Windsoor/ na dat hy op eenen tijdt namelijck Anno 1350. op dit Kasteel gevanckelic hadde Jan den Coninck van Vranckrijck / ende David den Coninck van Schotlandt. De solemniteyten ende ceremonien vande voorsz. order begonnen Sondaghe daer aen / in de Kercke van Windsoor / te weten in den Choor / tusschen neghen ende thien uren/ den Ambassadeur der Vereenichde Nederlanden hadde aldaer sijn plaetse ghe-appoincteert by't ghestoelte dat voor sijn Excellentie den Prince Maurice gheordonneert was / daer sijn Banieren ende Wapenen hinghen / twelcke was ghenoech volgende 'tgestoelte vanden voorschreven Keur-Vorst : Want alsoo men

den Koor inne quam/ keerende ae de rechter hant/ was 'tgestoelte van syne Majesteyt onder een Dosseret / ende neffens den Coninc was 'tgestoelte van den jongen Prince / aen d'ander zyde van het inne-komen vande voorschreven Koor/ aen de slincker-hant was 'tghestoelte van den Coninck van Denemerck/ ende daer naer volgde den Phaltz-grave/ ende naer syne Hoocheyt volghde syne Excellentie Prince Maurice. Alle de reste van de andere Heeren van der Order volghden elck naer haer-lieder ordre : maer syne Excellentie was voor haer alle. Eer syne Majesteyt inde Kercke quam / soo hadden die vande Capelle besich gheweest de Wapenen ende Banieren vande over-ledene Ridders/ en eerst van den Grave van Salsbery / te bringen tot voor den Outaer/ die by sekeren Bisschop aenveert / ende bezyden ghestelt wiert/ daer naer werden ooc de Wapenen/ Banieren / Helmet/ Gulden-staf/ &c. van den over-ledenen Prince op-gheoffert. Dat gedaen zynde/ gingen alle de Ridders van die Order gheaccompaigneert met die van de voorsz. Cappelle den Coninck inne-halen / in forme van Processie. De Coninck marcheerde onder een Canope/ en naer dien syne Majesteyt inne gekomen was / soo wert den dienst begonnen/ ende wert daer na oock inne gehaelt den Prince/ Keurvorst/ die sonder Mantel inne quam / met een lange roode Carmosyn Casacke om syn Lyf ghegort. Een langhen vyoletten Fluweelen Mantel/ ende een Gouden Collier wert voor hem gebracht/ ende wert soo gheleydt tot op het opper-eynde vande Choor / waer eenen Outaer ghestelt was. De Prince Charles, ende My Lord Hauwart, groot Admirael van Engelant/ hebbē syn K. M. D. den Roose-bant aen syn slincker been ghebonden / zynde den gront blaeu Fluweel/ daer op dese woorden staen van Diamanten t'samen ghevoecht / Hony soit qui mal y pense. Over den fluweelen Mantel wiert ghehanghen den Halsbandt des Ordens/ d'welc is een gevlochten gulden vier-voudige koorde met stricken in een ghevlochten/ tusschen elcke twee strickē is een roode Roose / ende int midden het beeldt van St. Joris. De Phaltz-grave te rugghe komende/ ende aen syne Majesteyt de reverentie ghedaen hebbende / wiert in syn gestoelte gebrocht/ ende aldaer oock volkleedt. Daer naer quam den Deken van Winsoor / met twee andere Officiers van de Order/ die syne Hoocheyt seker boecxken brachten/ daer hy syne hant op leyde/ ende beloofde t'observeeren de conditien van der Order. Doch daer was by ghevoecht/ soo verre de selfde niet en prejudiceerden d'authoriteyt des Rycks. Daer na wert ooc Graef Hans Ernst van Nassou (die synes Excell. Prince Maurits plaetse/ in absentie van Prince Henric van Nassou, die noch niet aen-gekomen was betradt) ghehaelt by de twee outste vander Order. Hy droech op synen Arm de selve Casacke/ die den Keurvorst aen't Lyf ghegordt hadde gehadt/ ende voor hem wert gedragen den Mantel en Collier / vande voorschreven Order/ die voor hem op't gestoelte daer hy sat geleyt werde/ hem wert ooc diergelycken Boeck voor-gebrocht/ daer in de conditien van de Ordre gheschreven stonden/ de welcke hy oock beloofde t'observeren/ uyt-ghesondert de poincten / die inde Gheconfedereerde Landen niet ghebruyckelyck en zyn / of eenichsins teghen d'authoriteyt van de Vereenichde Nederlanden souden mogen stryden. Daer naer wert den dienst met alderhande Musycke ghecontinueert/ tot dat den Bisschop met een Becken voor den Outaer ginc staen/ waer in syne Ma^t. eerst offerde Goudt ende Silver / daer naer twee ende twee vande Heeren vander Order te gader/ den jonghen Prince metten Electeur ginghen eerst naer syne Majesteyt / daer naer den gesubstitueerden van syne Excellen. Prins Maurits metten grooten Admirael/ als d'Outste/ ende gaven elc Gout ende Silver in't Becken/ keerende also met groote reverentie / die sy voor syne Majesteyt deden/ elck wederomme op syne plaetsen/ den dienst ghedaen zynde / soo ginghen de voorsz. Heeren vander Order twee ende twee / eerst die vande Cappelle al singende voor aen / ende syne Majesteyt onder een Dosseret/ (Processie wyse) tot op het Hof / alwaer inde groote Sale int opper-eynde syn Majesteyt alleene syn Noenmael hielt / aen een lange tafel. Beneden de tafel van syne Majesteyt saten de Ridders van de Order/ twee ende twee te gader/ twee of drie passen verre van malkanderen / ende worden alsoo elck alleene aen-gedient. De Maeltyt gedaen zynde/ gingen wederom inde Kercke ende Cappelle / alwaer de Vesperen in't Enghels werden ghesonghen / ende soo werden de

1613.

Ceremonien ende solemniteyten gheeyndicht. Daer nae ter Tafelen geseten zijnde/ sont den Coninc den Controlleur van sijn Hof/ My Lord Knolis aen den Ambassadeur der Vereenichde Landen/ hem van wegen sijne Majesteyt seggende/ dat sijne Majesteyt hem toe gedroncken hadde de gesontheyt van de Heeren Staten / ende bleef by hem tot dat hy bescheydt hadde gedaen. Daer naer sont sijne Majesteyt hem wederomme My Lord Russel, eertijts Gouverneur van Vlissinghen / die dien dach 't Sweert voor sijne Majesteyt hadde gedragen/ ende dede hem oock seggen/ dat hy hem de ghesontheyt van sijne Excellentie hadde toe ghedroncken / die bescheet ghedaen zijnde / hebben sy met alle reverentie oock de ghesontheydt van sijn Majesteyt gedroncken: Den voorsz. Ambassadeur hadde de eere/ dat hy sijne Majesteyt altijts onder-hielt/ die seer vrolick ende genoechgelijck was/ diversche saken verhalende vande Institutie van die Order/ ende hoe menige daer waren/ te weten/ ses-en-twintich in ghetale behalven 't Hooft: dat den nomber noyt vermeerdert en hadde geweest: Dat sijne Majesteyt daer van noch twee plaetsen hadde te vergeven/ segghende oock eens/ dat hy blijde was nu te hebbē in sijn Confrerije/ den valeureusten ende vermaersten Capiteyn ende Commandeur die leefde / met meer dierghelijcke eere ende prijs / die hy sijn Excellentie Prins Maurits gaf: Naer dien alle de Tafelen op-genomen waren/ ende de Heeren van der Order opgestaen/ trat sijne Majesteyt eenen stap ofte twee beneden/ daer hem eenighe Graven ende Baroenen te wasschen quamen gheven/ waer naer den Bisschop van Ely voor hem de gratie quam seggen. Alsoo is sijn Majesteyt/ met den Prince/ Phaltz-grave/ ende alle de Heeren vander Order/ die vooren gingen / naer sijn kamer vertrocken. Als dese ceremonien des Sondaechs volbracht waren / soo vertrock sijne Majesteyt des anderen daechs van Winsor naer Hamtincourt / ende s'Daechs daer naer is hy in sijn Hof te Withael ghekomen met sijnen Sone den Prince/ ende den Phaltz-grave/ om tot de solemniteyt van 't Houwelick ende vande Bruyloft te verstaen / daer toe seer groote preparatien gedaen werden/ sijne Majesteyt dede den voorsz. Ambassadeur der Vereenichde Nederlanden tot de selve Feeste drie daghen nooden/ met begeerte dat hy op den Trou-dach inde Cappelle soude teghenwoordich zijn/ d'welck alsoo gheschiet is.

4. Verhae[l] de tri[um]phen [en] ceremon[ien] ghepl[eecht] int cele[bre]ren va[n 't] houw[elijck] des Ph[altz] Grave[n].

Naer dat de volcomene ceremonien der lartiere te Winsoor waren vol-trocken/ soo zijn die Feesten eñ Triumphen van't Houwelijc gevolgt. Eerstelick so zijnder des Vry-daechs te vooren op de Riviere Thamis tot Londen by des Coninck Paleys Withael des Avonts gesien aller-hande Vyer-wercken/ Vechtinge/ ende brandinghe van Casteelen ende Bolle-wercken/ die op de Riviere gemaeckt waren/ die door d'Engelsche met veelderhande Galeyen ende Schepen van Oorloghe bevochten / ende door de Turcken eñ Mooren gedefendeert wierden/ t'welck wel furieuselick scheen toe te gaen door't continuel schieten van het groot geschut/ ende andersins. Dit spiegel-vechtē heeft meer dan twee uren lanc geduert / ende daer zijn meer dan twaelf houdert schueten met kanon eñ kamers gheschoten / behalven ettelijcke duysent schueten van Musquetten ende Calibers.

Des Sondaechs / zijnde den xiiij. Februarij 1613. is de Princelijcke Trouwe geschiedt/ ende de Bruyloft begonnen.

De Bruyt ende den Bruydegom wierden ter kercke ghelept / tusschen den jonghen Prince / ende den Grave van Northampton/ die al ist soo/ dat hy out was/ nochtans die eere hadde / door dien dat hy noyt getrout en is ghe'weest. De Coninginne accompagneerde hare Dochter/ met meest alle de Gravinnen ende groote Vrouwen van Engelant/ soo den Coninc oock dede den Prince Electeur / met alle de Nobiliteyt van sijn Rijcke/ die tot dese Feest meest op-ghekomen waren. Sijn Keurvorstelijcke Doorluchticheydt was gekleet in witten Atlas/ met Silver gheborduert/ om hebbende eenen Mantel van de selve stoffe / met kostelijck wit bontwerck gevoert. Daer over hadde hy des grooten Coninckljicken Ordens Halsbant / daer St. Joris aen hinc/ eñ een keten van Diamanten. Op sijn Hooft hadde hy ee-

1613.

hy eenen witten Hoet ende witten vederbos/ eñ eenẽ hoetbant vol schoone groote Diamantẽ. De Bruyt was met dẽ langẽ hayre gepareert/ ghekleedt al in wit Silver gefriseerde Laken/ met soo kostelÿck Gesteente ende Peerlen om den Hals/ op de Borst/ eñ slincker Ore / dat het groot wonder was om sien / op haer hangende hayr hadde sy een kroone / daer men veel meer Peerlen ende Diamanten aen sach/ dan Goudt. Haer hayr was oock doorgaens verciert met in-gevlochtene Diamanten ende groote Peerlen. Twaelf jonge Jof-vrouwen waren oock al in wit Silveren-Laken / die des Princesse sleep droegen / t'welck wonderlÿcke wel stont/ ende sonderlinge groot aensien/ende goede gratie hadde. Daer was eenen wech gemaeckt/ ghenoechsaem rontsomme het Hof: ende die plaetse daer sy na de Kercke gingen/ die was wat verheven / so dat alle 't Volck desen grooten ende seer pompeusen staet lichtelÿck konde sien. In't midden vande Capelle was een verheven gestoelte gemaeckt / bekleedt met Turckſche Tapeten / daer den Coninck met den Prince/ ende den Electeur aen d'een zÿde saten / ende aen d'ander zÿde de Coninghinne met de Princesse. Op het opper-eynde vande Capelle stont eenen Altaer/ daer nevens den Eertz-Bisschop sat / ende twee andere Bisschoppen stonden daer nevens. Den Bisschop van Badenwel dede een Sermoen/ t'welck een goede halve ure duerde: Daer naer wert den dienst met singen eñ alderhande Musÿcke oock gecontinueert/ontrent een halve ure: daer na is den Eerts-bisschop vã Cantelberg op't gestoelte daer de Coninc/ Coninginne/Prince/eñ Princesse saten/ ghecomen/ eñ heeft den jongen Keurvorst met Elysabeth Princesse van Engelant /in den houwelÿcken staet 'tsamen verbonden / met groot contentement van sÿne Majesteyt/ gelÿc hy met een sonderlinge blÿde gelaet voor alle de weerelt toonde. Dit ghedaen zÿnde / so is de Coninc wederom in diergelÿcke statie den selven wech te rugghe gekeert. Boven de groote Banckct-Sale van het Hof (die ghereserveert wiert om de Balladen/ Masqueraden/ende Comedien) so wasser een ander groote banckctsale nieuwe gemaect/ inde welcke een tafel gedeckt was van 70. ofte 80. personen/ daer de Princesse op het opper-eynde is geseten/ ende den Prince Electeur sat aen hare rechter-hant/ want door dien den Electeur Bruydegom was / soo hadde hy dien dach de opper-hant boven den Prince. Den Ambassadeur van Vranckrÿck volghde den Electeur / die van Venetien volghde den Prince / sÿne Excell. Graef Hendrick volghde den Ambassadeur van Vranckrijck/ staende den Baron Norijs/ die de tafel diende/ alleenlijc tusschen beyde/ende den Ambassadeur der Vereenichde Nederlanden volgde den Ambassadeur van Venegien: want daer geẽ ander Ambassadeurs/ dan dese drie ghenoot en waren. Naer Prince Hendric volgden alle de Gravinnen ende Baronnessen: Naer den Ambassadeur der Vereenichde Nederlanden sat den Aertz-Bisschop van Cantelberge/ ende daer naer den Grave van Arondel/met alle dander Graven eñ Baender-Heeren: want daer niemant anders aen die Tafel/ dan Graven ende Gravinnen/ Baender-Heeren ende Baronnessen en saten. Dese Heeren ende Vrouwen waren seer vrolijc/ende daer was ooc groote melodye van Musijcke/daer wierden ooc eenige gesontheden gedronckẽ/ ende alles so royalick gedient/ datter niet te peynsen ofte wenschen en konde wesen/ ofte het en wasser. Naer den eten ginck de Bruydt metten Bruydegom/ den Prince/ de Ambassadeurs/ende eenige Heeren meer / by den Coninc/ die doen noch in sijn kamer alleene gegetẽ hadde/ ende daer naer vertroc een yghelijck in andere kameren op hem selven/ tot het Avontmael. Als doen is de selve Compagnie wederomme inde voorsz. nieuwe Bancket-sale / in de selve order als te vooren/ getracteert geworđẽ. Naer den eten gingen sy ooc wederomme by den Coninc/ die binnẽ een ure ofte twee daer naer met de Coninghinne / Prince Princesse/ Electeur/ &c. inde groote Bancket-Sale vanden Hove / de Mascaraden ende Baladen gingen sien / die voor-ghestelt wierden by twaelf Graven ende Baroenen/ met groote kostelijckheyt eñ magnificentie geaccommodeert eñ geappropricert / naer het object van dien dach.

Naer die feeste wasser wederomme een seer kostelijck Bancket van Sucaderien. Marchepeinderien / ende alderhande kostelickheden van Suycker ghebacken/ te weten vã Speel hoven/ ende Huysen van Playsance/ Fonteynen/ Geboomte/ Ghevogelte/ Personagien/ ende andersints.

De Coninck ginck met het ghefelschap

1613.

rontom de Tafel daer dit kostelick Banc-ket op stont/om dat te besien/ eñ om daer van te proeven. Stracx daer na wiert al dit Suycker-gebacx van yeder een die in de Sale waren/so subytelic/ ooc met sulc-ke disordre wech-genomen/dat het scheen een Donder slach te wesen: Of schoon de Coninck riep dat-men gemack doen sou-de/geen dinc aentasten/t'was te vergeefs/ elck een hadde de handen inde Schotelen/ eer de Coninck uyt de Sale was.

De Coninc is de Bruyt ende Bruyde-gom daer naer gaen convoyeren in haere bedt-kamer/dẽ welcken d'Ambassadeurs oock volchden/ soo dat het wel vier uren in den morgen-stont was / eer sy van den Coninck haren afscheydt konden nemen. Ende alsoo passeerde de Feeste van dien dach. Smaendachs / zijnde den tweeden dach/ wiert alleenlic na den middach/den rinck gesteken/daer den Coninc ooc mede liep/ende dien somtijts mede droech. Tsa-vonts naer den eten werter oock een seer kostelijcke ende magnifijcke Mascarade gedaen by de Edel-lieden vã den Tempel/ t'welc een Collegie is/daer vele principale Edel-lieden inne studeeren. De Coninck hadde den Ambassadeur der Vereenichde Nederlandẽ doẽ noodẽ des achter noens/ ende dien avont ten eten: maer d'Ambas-sadeurs van Vranckrijck ende Venegien maer savonts naer den eten / om 't Ballet te sien/door dien/ als men meent/ sy nu in haren vasten waren/ ende geen vleesch en aten. De Mascarade eñ Ballet was tot groot contentement van sijne Majesteyt. Daer wiert na het Ballet/een seer magni-fijck bancket aengericht/gelijc als daechs te voren inde Bancket-Sale toe-bereydt was geweest / daer den Coninck met sijn suite oock rontsomme de Tafel ginc/ ende daer naer wert al het Bancket-Suycker wederom gegrabbelt/ ende van een yeder wech-genomen/als het andere.

Des derden daechs werdender ooc loo-pingen naer den rinck gedaen / met d'an-singen in het Hof onder d'Edel-lieden eñ d'Edel-Vrouwen. Dien naer-middach/ ende avondt wiert den Ambassadeur der Vereenichde Nederlanden daer oock ge-noot/ maer d'ander twee Ambassadeurs en zijn daer niet erschenen/ d'Edel-lieden van Gravesende die de Mascarade ende Ballet dien avont souden doen/ waren te water gekomen/in groote triumphe/ met Schepen eñ Galeyen/t'welc schoone was om siẽ/want sy hare Schepen eñ Galeyen in forme als Esquadrons gedeylt haddẽ/ die met menichte van tortsen bekleet ende beset waren/ overmits het tusschen negen eñ thien uren inden avont was. Die van den Tempel deden haer entree te Peerde/ t'welc uytermaten magnifijc ende schoon om siene was/ doch dese van Gravesende en conden dien avondt haren Ballet niet doen/overmits/wat order men daer oock hadde gestelt/de Sale daer de Mascarade soude geschieden / soo vol gekomen was/ dat daer niemãt meer en conde inne gera-ken / so dat sijne Mt. genootsaeckt wiert 't Ballet uyt te stellen tot Saterdaechs daer naer/wanneer het tot groot conten-tement van sijn M. geconsumeert wiert. Den Ambassadeur der Vereenichde Lan-den wasser mede genoot /beyde 'tsavonts ten eten/ eñ om 't Ballet te sien/ maer den Ambassadeur vã Venegien alleene na den eten. Dierghelijcke bancket/als de twee dagen te voren/ werter oock inde voorsz. Sale gestelt/ eñ ooc van 't volc aengetast/ ende wech gedragen.

Dit is in effecte de gheschiedenisse van dese Feeste/ ende Bruylofts-dagen/ daer sijne Mt. hem altijts so sonderlinge vro-lijck ende geneuchelijck voor alle de Wee-relt getoont heeft / dat het een yeghelijck goet dede sulcx te sien. Ten ware ooc niet mogelijck meerder faveur/eere/ ende cre-dijt van sijne Mt. te konnen ontfanghen/ als den Ambassadeur der Vereenichde Landen/voor alle de Weerelt int publijck met spreken/ sitten/ ende decken heeft ge-hadt: Jae al ware hy een vande grootste Ambassadeurs des Weereldts ghe weest/ hem en konde gheen grooter eere aen-ge-daen zijn geweest. Godt de Heere sy ge-looft dat dit alles sonder ongeluck is toe-gegaen: want 'tis seker dat sijne Maje-steyt hem soo bloot in volle presse dicmael heeft begeven/dat ten ware hem God be-waert hadde/hem lichtelick eenich onge-luck hadde konnen over-komen: Godt de Heere wil sijne Majesteyt voortaen voor alle ongeluck ghenadelijck bewaren.

5. De Keur-vorst reyst nae Cam-brits.

NAe eyndinge der solemnele Fee-sten/spectakelẽ/ comedien/ring loopen/ende andere cortswijlic-heden/ter eere der nieu-getrou-der aengestelt/is sijne K. D. op den 26. dach Februarij gereyst na de wijt vermaerde Universiteyt Cambrits / oft

Canta-

1613. | 1612.

Cantabrigia, vergheselschapt met den jongen Coninck ofte Prince van Walles. De Professores ende Studenten hebben dese beyde jonghe Princen met een seer treffelijcke Latynsche Oratie ontfangen eñ gewillekomt. Daer zijn ooc eenige Latynsche Comedien tot vermakinge deser jonger Princen opentlijck gespeelt. Ende op dat syne K. D. soude weten na te vertellen de ceremonien die sy ghebruycken in hare promotien / so hebben sy drie Doctores met ghewoonelijcke ceremonien ende solemniteyten ghemaeckt.

De Prince van Walles/de Phaltz-grave/de Hartoge van Lenox/met noch eenige andere Heeren hebben/daer toe vande Universiteyt versocht zijnde/hare namen in den Albo ofte Matricel der Universiteyt geschreven. Hier na hebben de Professores ende Doctores deser hoogher Schole een seer treffelijcke maeltijt ende bancket aen-gericht/ter eeren vanden Prince van Walles/des Keurvorstes/ des Hartoges van Lenox/ende haer gevolch/ eñ hebben de selfde seer statelijck ghetracteert.

d'Universiteyt van Orfort noodicht den Phaltzgrave.

De Universiteyt van Orfort heeft hare Legaten afgeveerdicht aen de boven-ghenoemde Princen/ haer biddende / dat het hare Doorl. doch woude ghelieven/oock hare Schole te comen vereeren met hare tegenwoordicheyt. Te gelijcke hebben sy syne K. D. tot een vereeringhe een paer Hantschoen gesondẽ. Syne K. D. en heeft van wegen swaerwichtige verhinderinge hare begeerte niet konnen na-komen/ doch de Handt-schoen heeft hy in dancke aen-genomen/ ende heeft de Universiteyt vereeret met syn beeltenisse in Goudt aen een Gouden keten hangende. Oock heeft syne K. D. op haer begeeren/ synen name geschreven in haren Albo, in het Register des Collegij S. Ædis Christi. Dit ghescheiet zijnde/soo zijn de Gesanten met goet contement ende eerbiedinghe van syne K. D. gescheyden/eñ yeder een is synes weechs ghereyst.

Den 24. Martij is wederom eenen uytbundigen vrolijcken Feest-dach gewesst/ niet alleen te Hove ende door de gantsche Stadt van Londen / maer oock door het gantsche Coninckrijcke van Engelant zijn groote vreuchde-vyeren gemaect/ alle de klocken geluyt / over al banchetten ende kostelijcke maeltijden gehouden/ oock comedien gespeelt/ ende andere kortswijlicheden bedreven/ ter gedachtenisse dat op dien dach syne Majesteyt getreden is in de besittinge ende regeeringe van de Coninckrijcken van Engelant ende van Yrlant. Dusdanighe feeste ende vyer-dach wort alle Jare op den voor-ghenoemden dach in Enghelant ghehouden.

Hier na is syne K. D. met syn Gemael gereden na den Tour te Londen/ om den selfden te besien. Dit is een out Coninclic Casteel/ in het welcke de gevangene persoonen van grooten huyse/ staet/ ende afkomste bewaert worden. Alsmen ter eere syner K. D. ende der Princesse al het geschut af-schoot/ soo heeft hare Hoocheydt den vyer-stock in der hant genomen/ ende een grof Gheschut los ghebrandet.

De naest-volgende dagen zijn ooc toegebracht met menigerley tijt-kortinghe/ met Jagen/ Vliegen/ Bancketeren/ Dansen/ Musiceren/ Comedien-gespel/ loopen nae den Rinck/ &c.

6. De Phaltzgrave reist van Londen eñ soo voorts nae Nederlant

Doch/ of schoon syne Coninclijcke Majesteyt ende syne ondersaten / den Phaltz-Grave hebbẽ aengedaẽ al de vreucht ende korts-wijle die sy konden bedencken/ gheen kosten noch moeyte daer toe sparende: So heeft even wel syne K. D. een groot verlangen na huys gehadt/ dagelijcx suchtende ende wenschende na syn lieve Vrou-Moeder/ Susteren/ Bloet-verwanten/ ende Onderdanen.

Non dubia est Ithaci prudentia; sed tamẽ optat
Fumum de Patrijs posse videre focis. Ovid.

Derhalven soo heeft syne K. V. D. den Coninck synen Schoon-Vader onderdanichlick gebeden/ dat het syne Coninclijcke Majesteyt woude gelieven hem te bestemmen eenen sekeren dach / op welcken hy met gunste ende genade soude moghen sich op de reyse begevẽ met syn lieve Gemalinne. De Coninc wetende/ dat eenen Prince nergens nutter en is/ dan by syne Ondersaten/ heeft syne K. V. D. beloost synen afscheyt eerstes daechs te ghevẽ/ begeerende vriendelijck ende Vaderlijck/ dat het hem woude gelievẽ het aenstaende Paesschen-Feest over daer te blijven/ om met malcanderen alsdan gelijckelijck tot den hoochweerdigen Avontmale des Heeren te gaen. Dit heeft syne K. V. D. geern ingewillicht / ende zijn also de Coninck/ de Phaltz-Grave met syne Huysvrouwe/ nevens vele andere Heeren ende

1613.

Princeſſen van verſcheydene Natien ten Avontmale des Heeren gegaen op Paeſſchen Anni 1613. Dit heeft wederomme nieuwe vreucht ende blijdtſchap veroorſaeckt by alle vroome eñ Godtſalige perſoonen in Engelant/ als ſy geſien hebben dat ſijne K. M. D. openbare profeſſi der warer Gereformeerde Chriſtelicke Religie was doende/Chriſtum belijdende voor de Menſchen: Alſo dat van dier tijt aen ſijne K. M. D. noch veel hooger is geacht ende geliefſt geworden als hy te voren geweeſt was.

Beatus populus cujus Rex ~~truiet~~ timet Dominum.

Eer ſijne K. M. D. van Londen geſcheyden is / ſoo is hy alle de Ambaſſadeuren gaen begroeten/ende heeft met groote beleeftheyt ſijnen afſcheyt van haer ghenomen/ ende ſy aen d'ander zijde hebben ſijne K. M. D. alle heyl en ſalicheyt / midtſgaders eene geluckſalige / voorſpoedighe reyſe/ ende wederkomſte in ſijn Lant gewenſcht.

De Phaltz grave neẽt ſijnen af-ſcheyt van dẽ Coninc eñ Coninginne/ende gaet te Schepe.

Op den 10. dach Aprilis is de Keur-Vorſt te Withael in het Schip getreden/ vergeſelſchapt met den Coninck/ de Coninginne / Prins Charles / de Princeſſe Elyſabeth / den Hartoghe van Lennox: midtſgaders veel ander Graven / Baender-Heeren/ Heeren/ ende Edele/met een groot gevolch van Dienaren/ eñ Dienſtmaechden/ ooc veel Peerden ende Muyl-Eſels met Baggagie gheladen. Als de Schepen onder Zeyl waren / ſoo heeftmen al het Geſchut van het Caſteel/ ende noch veel ander ſtucken die op het Landt ſtonden / los geſchoten. Van ghelijcken is oock geſchiet op de Schepen die op de Riviere lagen in grooten getale/ die hare Vlagghen / Vanen / en Wimpelen lieten vliegen/ ende met hare Trommelen ende Trompetten een groot geſchal maeckten: Alles ter eere ende tot een gheluck-wenſchinghe des Phaltz-Graven ende ſijner Gemalinne der Princeſſe van Engelant. Des na-middachs is de Coninck met dit Princelijck geſelſchap te Greenwits aengekomen/ ende ſtracks op de Jacht ghereden. Den 11. bleef ſijne Majeſteyt daer ſtille liggen/ ende is met den Phaltz-grave / ende de Princeſſe in de Predicatie gegaen/ daer grooten toe-loop van Volcke was/ ſoo uyt Londen / als uyt andere om-ligghende plaetſen.

Den 13. is ſijne Majeſteyt met den Phaltz-Grave te Rocheſter aenghekomen / alwaer ſy van den Magiſtraet der Stadt ende Burgerije ſeer ſtatelijck zijn ontfangen/ ende eerlick begiftet gheweeſt. Den 14. voor den middach heeft de Phaltz-Grave ende ſijn Ghemalinne met veel reverentie ende eerbiedinge haren afſcheyt vande Coninginne genomen/ des middachs hebben ſy met den Coninc g'eten/ ende nae den eten haren afſcheydt genomen/ met groote eerbiedinge van ſijne Majeſteyt ſcheydende. De Coninc is wederom na Grenwich gereyſt / ende de Phaltzgrave is met ſijn Princeſſe na Sittinghborn getrocken / vergeſelſchapt met den Prince Charles/die den nacht ter benoemder paletſe by de Phalſgrave ghebleven is. Des anderen daeghs zijn ſy 'tſamen na Cantelbergh ghereyſt / daer wel tachtentich Edellieden haer zijn te gemoet ghekomen/om haer te willekomen. Aen de Stadt-poorte ſtont de Meyer der Stadt/met noch ettelicke Raets-perſoonẽ in roode ſcharlakene tabbaerts / eñ hebben met een ſrape Oratie den Phalſgrave/nutſgaders den Prince van Walles/ ende de Princeſſe gewillekomt / ende gheleydt in Chriſti-Kercke, d'welck een ſeer groot ende ſeer ſchoon ghebou is. Hier zijn ſy ontfanghen van den Decano ende Canonico deſer Kercke met een cierlicke oratie / ende gheleydt in het choor der kercke/d'welck trouwens wel cierlick eñ ſchoon is Daer hebben deſe jonge Princen den Godtſ-dieſt by-gewoont/ na voleyndinghe des ſelfden is de Phalſgrave ghebracht in des Dekens huys / ende de Prince van Walles daer naeſt in eenes Doctores Theologiæ huys. Hier zijn deſe Heeren ghelogeert gheweeſt tot in den vijfden dach. doch het Hof-gheſin is voor en na ghetrocken na Marigat / ende daer t'ſchepe ghegaen. De Prince Charles heeft ſijnen af-ſcheyt met veel hoofſche courteſije van den Phalſgrave ende zijn ſuſter ghenomen / ende is te rugghe na Londen ghereyſt / ende de Phalſgrave heeft eerſt den 29. Aprilis goeden wint gekreghen/ ende is teghen avondt t'ſcheps ende t'ſeyle ghegaen.

Terwijle ſijne K. M. D. over de zee is ſeylende/ſal ick verhalen de ceremonien inden Hage gebruyct/ als zijn Ex. Prins Maurits van Naſſou/met de ordre van de Gartiere vereert is. Ende op dat de weet-gierighe leſer des te vol-komender

bericht

bericht hier van hebbe / Soo sal ick hier voor aen stellen den Brief die sÿne Majesteyt aen sÿne Princelÿcke Excellentie geschreven heeft / luydende van woordt tot woort ghelÿck hier volght.

7. Watter in den Haghe gepasseert zy/ als sÿne Excell. Pr. Maurits den gouden Kouse vant ghebracht ende aenghebonden is.

MON COVSIN,

De grootachtinge van uwe deuchden/ ende de merckelÿcke proeven van uwe dapperheyt/ die ghy hebt ghetoondt in de bescherminge/ so wel van de Gheunieerde Provintien/ die van soo langhe tÿden / ende met eenen soo vasten bant verknocht zÿn aen onse Coninckrÿcken / als vande Religie / die ons met de voorsz. Provintien gemeyn is/ hebben al voorlanghen tÿdt in ons verweckt een begeerte van te mogen vinden eenige goede ende bequame gheleghentheydt om te doen blÿcken de eere die wy u gunnen ende toe-dragen. Hebbende dan doen houden Capittel vande Ridders ende Medeghesellen van onse Ordre vande Jartiere/ ende in't selve gedaen verkiesinge van onsen Neve ende toe-komenden Swagher/ den Keur-Vorst Phaltz-Grave: So hebben wy goet gevonden/ met consent ende toe-stemminge van't gheheele Capittel / u hem by te voeghen: Welcke verkiesinghe geschiet zÿnde naer onse begeerte/ hebben wy naer't ghebruyck van onse Voor-Ouders/ u toe-gesonden de teeckenen van de selve Ordre/ Om de welcke u te presenteeren ende daer mede te bekleeden / wy last gegeven hebben aen den Ridder Winwod onsen Ambassadeur / by mÿn Heeren de Staten/ ende aen den Heere Garter, eerste Coninck van de wapenen/ om te doen dat daer toe behoort. U sal gelieven dese presentatie aen te nemen tot een teecken van onse affectie/ die wy niet en sullen laten te vervolgen met alle andere teeckenen van goetgunsticheyt/ die de saké eñ gelegentheden sullen mede brengen / ende dat met de selve genegentheyt/ ende sullen blÿven.

U seer gheaffectioneerden Neve

JAQVES.

Wt ons Paleys van West-munster den 24. dach Decembris 1612.

Nae verscheydene communicatien tusschen den Ambassadeur van Engelant/ de Heeren Generale Staten/ ende sÿn Princelÿcke Excellentie over dese sake gehouden/ Soo isser besloten / datmen dese eerlÿcke aenbiedinghe sÿner Majesteyt met alle eerbiedinghe soude aen-nemen / ende haren voort-ganck laten nemen/ met soodanige solemniteyt/ teeckenen vā vreuchde / ende danck-segginghe tot Godt ende den Coninck/ als soodanich een werck is vereyschende. Dergelÿcke eere en is hier te voren noyt eenigen Heere in Nederlant aen-gedaen van de Engelsche Coningen: Ende dit is grootelÿcks dienende tot bevestinge ende versterckinghe van de verbontenissen ende vrientschap tusschen sÿne Majesteyt voornoemt/ ende dese Landen/ de welcke sÿne Majesteyt in den persoon van sÿne Princel. Excel. met dese Ordre heeft willen vereeren/ zÿnde een sodanige Ordre ofte Confraterniteyt / dat seven Roomsche Keyseren ende xxj. Coninghen neffens andere groote Heeren ende Princen van Christenrÿck/ het voor groote eere hebben geacht ende ghehouden met de selfde vereert te worden.

Den 4. Februarÿ 1613. is bestemt tot de solemnisatie deser Ordre in s'Gravenhaghe/ op welcken dach de Schutterye van s'Graven-Hage / midtsgaders de Compagnien van sÿn Gen. Graef Hendric/ eñ van den Heere van Chastillon in wapenen ghebracht zÿnde / soo zÿn de Soldaten in goeder ordre ghestelt/ een strate makende van sÿner Excell. logÿs af tot aen de kamer daer de Generale Staten vergaderen/ eñ de Schutterÿe stont op het buyten Hof/ eñ by de logÿsen vande Heeren Ambassadeurs / ende de voornoemde Comp. soldaten opt binnen-hof vant paleys van s'Graven-hage. Daer zÿn ooc opt buytē-Hof ende op den Vÿverberg geplant vele stucken geschuts / groote/ kleyne eñ middelbare / neffens verscheyden Peck-tobben/ geplant van't logijs van sÿn Exc. af in bequame ordre/ tot aende Hal-stege van s'Graven-Haghe/ als oock voor de logÿsen van de Heeren Ambassadeurs.

Ten voorsz. dage na den noene tusschen drie ende vier uren zÿn de H. M. H. Staten Generael/ midtsgaders de E. M. Heeren Raden van State in de gewoonelÿcke kamer van hare H. M. vergadert/ neffens verscheyden andere Heeren eñ Persoonen van qualiteyt / daer by oock verscheyden

1613.

scheyden aensienlijcke Luyden van allerley soorten / inde voorsz. Camer toe-ghelaten zijn gheweest / om dese Ceremonie aen te sien / ende te hooren wat daer soude passeeren : Is voor eerst inde voornoemde vergaderinge van hare Ho. Mo. door sekere Ghedeputeerde Heeren ghebracht/de Heere van Refuge Ambassadeur van den Alder-Christelijckxsten Coninck van Vranckrijck ende van Navarre / die sijne plaetse heeft genomen daer die was geordonneert/te weten aen't boven eynde vandeTafel daer hare Ho. Mo. aensaten. Niet lange daer na is gekomen sijn Prin. Excell. geleyt uyt sijn Logijs door't binnen Hof / vergheselschapt met den Heer Winwod Ambassadeur van Enghelant/en̄ eenige Gedeputeerde vande H. M. Heeren Staten Generael / voor heen uytghegaen zijnde twaelf Trompetten al blasende met seer groot geschal/daer op gevolgt zijn vele Edelen ende Heeren / paer ende paer gaende voor sijn Excell. Ten beyden zijden vande voornoemde Edelen en̄ sijn Excell. zijn gegaen sijn Excell. Hellebaerdiers : Recht voor sijn Excell. ghinck de Herault of Roy des Armes van Engelant/ aen-hebbende sijnen Herault-Rock van Purper-Fluweel / met de wapenen van Engelant/Vranckrijck/ Schotlant/ ende Yrlant daer op geborduert/ draghende in sijne hant eenen lanck-werpigen groenen fluweelen kooker ofte custodie/inde welcke lach de Gartier ofte Kouse-bandt met sekere Medaille tot de voorsz. Ordre behoorende : Dicht aen sijn Excell. volgde mijn Heere de Prince Hendrick/sijn Exc. Broeder / met mijn Heere de Prince van Portugael sijner Excell. Swager/midtsgaders de Heeren Graven van Nassouwe / ende vander Lippe sijner Excellentie Neven en̄ Verwanten/ neffens verscheyden andere Heeren ende Edele / alle te samen marcherende tusschen de Musquetiers/ ende Soldaten vande voornoemde Guarden/die neffens malcanderen in ordre stonden lancx 'tbinnen-Hof/zijnde soo dicht in malcanderen ghevlochten/ dat sy als eene strate gemaeckt hebben van't eene eynde van't binnen-Hof tot aen't ander / te weten / van het Logijs van sijn Excell. af/ tot aen den inganc vande deure ende dorpelen daer men gaet na de kamer vande Heeren Staten Generael. En̄ dit alles is ghesciet ten aensien van eene groote menichte van Menschen/ende met grooten toe-loop van Volcke uyt alle Quartieren.

Sijn Princel. Excell. inde voornoemde kamer daer hare Ho. Mo. saten/gecomen zijnde / ende de reverentie ten weder-zijden ghedaen zijnde/ heeft sijne plaetse genomen/daer die was gheordonneert/ namelijck aen't boven-eynde vande voornoemde Tafel/ aende slincker zijde vanden Heere Ambassadeur van Vrancrijck: ende is den Heer Ambassadeur van Engelant gaen sitten ontrent 'tmidden vande Tafel/ tegen over den Heere President der voornoemder vergaderinge/hebbende aen sijne slincker hant den voornoemden Herault d'Armes.

Aldus een yeder op sijn plaetse daer toe geordonneert / ghesetten zijnde / heeft den Heere Winwod Ambassadeur van sijn Mt. van Groot-Britannien/ aengevangen de Ho. Mo. Heeren Staten Generael aen te spreken in Fransche tale / ende heeft ghesept 'tgeen alhier van woorde te woorde volght in Duytsch.

Mijn Heeren : Wt 'tgheen ick voor desen in dese Vergaderinge hebbe vertoont door last des Coninckx mijnes Meesters/ hebben u Ed. Mo. verstaen de meeninge van sijne Majesteyt / aengaende d'Ordre vande Gartiere/ hoe hy de selve begeerde te confereren op mijn Heere den Prince Maurits/ midtsgaders de redenen op de welcke sijne meeninge is gegront : zijnde sijnen persoon daer toe verkoren onlangs geleden met gemeyne toe-stemminge van de geheele Broederschap/ ghevoecht neffens mijn Heere de Keur-Vorst Phaltz-Grave: sijne Majesteyt heeft goet gevonden/ ons te lasten van hem de teeckenen vande voorschreven Ordre te presenteren/ ende heeft ons om 'tselve te doen gheauthoriseert by sijne opene Brieven/ onder 'tgroote Zeghel van Enghelant / die wy hier tegenwoordich over-leveren / u biddende / soo het u ghelieft / de selve te doen lesen.

Hier mede die voorsz. opene Commissie gelevert zijnde in handē van den E. Heer President/ heeft de selve over-hantreyckt den Heer Griffier van haer Hooch Moghentheden/met bevel vande selve opentlijck te lesen / t'welck is ghescchiedt / ende was de selve Commissie gheschreven in Latijnsche tale / alhier in Duytsch vertaelt / aldus luydende.

IACOBVS

IACOBVS. By der Gratien Godts Coninc van Groot Britannië/ Vranckrijck ende Yerlandt. Beschermer des Gheloofs &c. Allen ende yegelijcken/ die dese onse Brieven sullen sien ofte hooren Salut: Aenghesien daer niet en is den Coninckljcken Ampte betamelijcker/ dan den genen die door de fame ende vermaertheydt van heure deuchden ende cloeck-moedicheyt doorluchtich zijn gewordē ende wijt beroemt/ met de grootste ende hoochste eere te begiftighen: ende onder soodaenighe wijtberoemde Personagien van desen onsen tijdt sonderlinghe uytsteeckt boven andere/ onse Doorluchtighe Neve Maurits/ Prince van Orangien/ Grave van Nassau &c. So ist dat wy (nae de wijse ende gewoonte onser voor-ouderen/ by de welcke ghebruyckelijck is gheweest soodanighe Mannen de allerwaerdichste teyckenen van eere te bewijsen ende deelachtich te maeckē) den voornoemden Prince Maurits/ als die met sonderlinghe vrientschap aen ons verknecht/ ende ons om sijne verdiensten sonderlinghe lief ende waert is/ met Consent ende toestemminghe vande gheheele Societeyt/ vercoren ende ghestelt hebben onder t'getal der gheener die mede seer wijt-vermaerde ende Doorluchtighe Ordre vande Garter (alsoo genaemt by ons) vereert worden. Daeromme hebben wy een yeder willen kenlijck ende openbaer maecken/ dat wy ten vollen verseeckert zijnde van de bekende ende versochte getrouwicheyt wijsheyt/ ende Neersticheydt vanden Edelen Rudolph VVynwod Ridder/ ende onsē Ambassadeur in de Provincien van t'vereenichde Nederlant/ mitsgaders vanden Achtbaren Heere VVilhelmus Seager ghenaemt Garter, voornaemsten Heraut ende Coninck van wapenen onder ons/ de selve hebben geordoneert/ gemaeckt ende ghestelt/ ghelijck wy de selve by dese onse Brieven ordonneren/ maecken ende stellen/ tot onse seeckere ende ghewisse Ambassadeurs/ Procurateurs/ ende Orateurs/ ende dat wy den selven ghegheven hebben macht/ Authoriteydt ende speciael bevel om te reysen by den voornoemden Prince onsen Neve/ ende hem eenige merck-teeckenen van de voorsc. Gartier (de andere t'sijnder tijdt sullende volghen) van ons aen hem voor desen tijdt over ghesonden/ in onsen naem ende van onsen wegen te brenghen/ leveren/ ende geven/ ende voorts alles wt te te rechten ende te doen so ghedienstich ende eerbiedentlijck/ als sy immer connen ofte moghen: ende ghelijck de weerdicheydt van soo hooch weerdighe Ordre sal vereysschen/ even als wy selve souden doen/ so wy daer tegen woordich waeren. Ten oirconde van desen/ hebben wy dese onse opene Brieven doen maecken. Ghegeven wt ons Paleys van VVestmunster, den sesendetwintichsten dach Decembris int thiende jaer onses Coninckrijcx van Groot Brittanien Vranckrijck/ ende Yerlandt/ ende het ses ende veertichste van Schotlandt/ zijnde t'jaer onses Heeren 1612. Was ghetekent Iacobus Rex. ende gesegelt met het zeghel van sijne Mat. wthangende in groenen wasse/ met eenen dobbelen steert.

Dese Comissye also int openbaer ghelesen sijnde/ heeft de voor-noemde Heer Ambassadeur VVinwod voort-varende ghesproken in de fransche tale t'ghene hier volght in Duyts.

D'Eere van dese Ordre brenght mede/ ende is oock alle tijdt die ghewoonte gheweest/ de selve te sende buyten Enghelandt aen vremde Princen/ door Heeren daer toe expresselijck afgesonden/ ende van groote qualiteyt/ die selve de Ordre draghen/ oft door haere verdiensten gheoordeelt sijn Capabel om die te draghē. Maer om datmen oordeelde dat de Ceremonien diemen ghewoonlijck is in desen te ghebruycken/ niet al te wel over een en komen met de discipline van uwe kercken/ ende dat de conditien der selver haer niet doorgaens en conformeren met de Politie van uwē Staet: Soo heeft sijne Mat. best gevonden/ om alle schandalen te schouwen/ dese Ordre te doen presenteren sonder pompe ofte wtwendighe statie/ wy om ons te quyten in onsen schuldighen plicht/ hebben geacht/ dat dese plaetsche/ met uwe believe/ de bequaemste was/ om de presentatie van dien te doē in presentie van uwe Heerlickheyt: den welcken als representerende de Souverainiteyt van desen Staet/ sullen voor aengenaem ghelieven te vinden/ sichtbare ghetuyghen te wesen vande eere die de Coninck van groot Brittanien/ uwen besten vriendt ende bondt-ghenoot doende is aenden Genaerael van uwe heyrkrachten/ ende Geuverneur van uwe Provincien: Ende met een aen t'geheele lichaem van uwen Staet/ daer aen een yeghelijck dien t'selve aēgaet/ sijne portie heeft. Sijne Majesteyt.

1613.

jeſteyt en ſoude gheen grooter ghetuyghe-niſſe connen gheven/ noch van ſijne affectie tot het welvaren van deſe Provintiē/noch vande blijtſchap die de ſelve heeft van uwe ſaecken/naer ſoo veels ſtormen ende onwee-ren/te ſien ghebracht inde haven van ruſte/ nochte van ſijne hertelijcke begeerte / dat het verbont t'welck daer is tuſſchen ſijne Croonen ende uwer Ed. Mo. Provintien/ ten eeuwigen dagheu onverbrekelijck mach blijven dueren/hier mede dan keerē wy ons met uwen oorlove tot ſijn Extie.

DIt ſegghende/keerde ſich de Heere Ambaſſadeur tot ſijn Ex^{tie}. ende daerentuſſchen wiert de Garter vol Coſtelijcke Diamantē door den Herault uyt de voornoemde Coſtodie ghelanget/ende op de Tafel ghestreckt zijnde/ſprack voort aldus: Aen u mijn Heere/ preſenteren wy/ inden Naem ende van weghen den Coninck onſen Meeſter/ ſijn Ordre van de Garter ofte Couſſebandt: een Ordre ſeggen wy/ die ſonder roem ofte flaterye / de aller oudtſte ende doorluchtichſte is van gheheel Europa, Die t'allen tijden is bewaert ghe weeſt onbeſmet in haren ouden glants / ſonder vlecke ende ſonder opſeggē. Met de welcke te moghen vereert worden/ de Keyſers ende grootſte Monarchen haer gheluckich ghehouden hebben. Sijne Majeſteyt oordeelt waerdich deſer eere / de grootheyt van u huys/ t'welc de ſelve kent te weſen ſeer doorluchtich: uwen yver ende Godtvruchticheyt tot voorderinghe van de Ghereformeerde Religie u Oorloochſche deuchden die de God der Heyrkrachten geſeghent heeft met ſoo vele victorien: ende boven al de goede dienſten die ghy deſe Provintien/ ende Conſequentelijck ſijne Croonen/Jae de gantſche Chriſtenheydt gedaen hebt / want dit is het ghevoelen van ſijne Ma^{t}/ dat de ruſte van de Chriſtenheyt beſtaet in't welvaren van deſe Provintien/ eñ dat het wel ende qualijck varen van ſijne Coninckrijcke ende uwe Provintien/ gaen voet an voet met malcanderen / dit is het ooghe-merck ende de eenige reden/ die ſijne Majeſteyt hebben bewogen/ u mede te deelen de grootſte eere die ſijne Croonen yemandt connen gheven / waer van dit de teeckenen zijn (Dit ſegghende wees ſijne Ed. op de voorſc. Garter) die uwe Ex^{tie}. van onſen handen ſal gelieven aen te nemē/ volghens den laſt die wy daer van hebben van den Coninck onſen Meeſter/ vry ende ontbonden van alle Ceremonien/ ende conditien/ wtghenomen die gheene die hangen ſullen aen uwen goeden wille.

HIer op ſijn Ex^{tie}. hebbende ſijn Majeſ. met corte/ doch bundighe woorden hoochlijck bedanckt van deſe eere/ zijn de voornoēde Heerē Ambaſſadeur eñ Herault zijn Ex^{tie}. naerder ghecomen / ende haere reverentien ghedaen hebbende / hebben ſy de voornoemde Gartier of Couſſebandt uyt een groen fluweelen cofferken genomen ſijnde van blaeu fluweel/ontrent eenen vingher breet/als eenes mans riem / vol gout ende coſtelicke Diamanten/ghebonden of ghegheſpt rontom onder de knie van ſijn Ex^{tie}. ſlincker been/daer op deſe woorden geſchreven ſtaē/ Honi ſoit qui male penſe: Dat is/Schande ſy hen die quaet denckt. Hier na heeft de Herault wt de voornoemde Cuſtodie of Kofferken noch ghelanght een ſeer coſtelicke bagge/vol ſchoone Diamanten/ in de welcke coſtelijck is ghewrocht eenen Ridder/ diemen Sint Ioris noemt/ſittende op eē peert/ onder ſijne voeten een Draeck/ welcke Medalie hangende aen een blaeu zijden ſluyer/ is de ſelve door den voor-noemden Herault ſijn Ex^{tie}. met groote reverente om dē hals ghedaen. Deſe ceremonien ghedurende/ ſtonden de Ambaſſadeurs der Heeren Staten / ende alle aenweſende Graven en Heeren/ſo wel met blooten hoofde/als ſijn Exc. ende de Enghelſche Heeren.

Naer dat dit alles gheſchiet was/ heeft de voornoemde Herault gheopent een Papier/daer uyt hy over luyde las int Franchoys deſe naer volghende Tytelen van ſijn Ex^{tie}. aldus luydende in Duytſch:

DE ſeer Hooghe Machtighe ende Excellente Prince Mauritz, Prince in Orangien, Grave van Naſſau, Catzenelleboghe, Vyanden, Dietz, Moers, Lingen, Marcgrave vander Veer ende van Vliſſingen, Heere ende Baron van de Stadt Grave, ende de landē van Cuyck vander Lecke, ende vande Nyervaert Gouverneur ende Capiteyn generael van.

1613.

van Ghelderlant, Hollant, Zeelant, Vtrecht, Weſt-Vrieſlant, Zutphen, ende Over-yſſel, Admirael Generael van de Vereenichde Nederlanden, ende Ridder van de ſeer Edele Ordre van de Iartiere.

DEſe eſte woorden by den Herault geſprooken zijnde hebben terſtont wederomme alle de Trompetten gheſteecken met groot gedruys/ waer op ſtracx ghevolcht is een ſeer ordentlijcke ſalve van muſquettades der Soldaten/ die alle in ordre ſtondē beneden op t'binnen hof/ welcke ſalve terſtont gevolcht zijnde met een ander ſalve vande Schutterije vanden Haghe/ ſtaende op t'buyten hof/ is ſtracx daer aen by ordre ghelooſt ende af-geſchoten alle het grofgheſchut / ſtaende op t'buyten hof/ ende op den Vijver-berch als ooc de Caemers die in den Doel laghen. So dat het gheheele hof daer van dreunde/ ende meeſt alle de glaeſen daer ontrent in ſtuckē vloghen. Deſe ſalve ende eere ſcheuten met cleyn ende grof Gheſchut ghegheven ende geeyndicht/ eñ daer op een groote ſtilte gevolcht zijnde/ heeft de Heere van Oldēbarnevelt Ridder &c. wt name vande Hooge Mo. Heeren Staten Generael/ een cort verhael ghedaen vande alliantien ende verbinteniſſen/ die van ouden tijden tuſſchen de Croone van Enghelandt ende deſe landen waren gheweeſt / met danckſegginghe aen ſijne Mat. van groot Brittannien vande Continuatie der ſelvigher / ende byſonder dat het hem ghelieft hadde de ſelve met deſe actie publijck ende notoir te maecken voor een yeghelijck/ mitſdien ſo danighe eere als ſijne Mat. den lande dede inden Perſoon van ſijn Excie. als Gouverneur ende Conducteur vande ſelve/ beyde in oorloge ende Politie / niet en wiert ghedaen dan de beſte vrinden: Sonderling oock ſijne Mat. hier over bedanckende / dat hy ſijn Excie. deſe Ordre hadde willen confereren/ met diſpenſatie van alle Obligatien ende verbinteniſſen die d'Ordre mede brenght / bedanckt hebbende die Heeren Ambaſſadeur / ende Gartier van hare gedane devvoir: eñ ſich keerende tot ſijn Excie. congratuleerde de ſelve wt naem vande voornoemde Hog. Mo. Heeren Staten Generael van wegen deſe groote eere / met verclaringhe vande blijtſchap die hare H. Mo. daer inne ſchepten/ ende met wenſchinghe dat ſijne Excie. de ſelve in een lanck leven mochte beſitten/ ende ghebruycken tot Godes eere/ vergrootinghe van ſijn Doorluchtich Huys/ eñ conſervatie vande vryheyt ende gherechticheyden van deſe landen daer inne oock hare Ho. Mog. niet en ſouden laten/ ghelijck tot noch toe geſchiet was / hem in alle ghetrouwicheyt te ſeconderen.

Dit alles geſchiet zijnde/ ſo heeft Iohannes VVtenbogaert, Kerckendienaer in ſ'Graven Haghe / ſtaende aen t'ander eynde vande taefel/ int geſichte van ſijn Excie. ende d'ander Heeren/ in de Franſche taele een Oratie gedaen/ de boven verhaelde materie/ die nae der handt in openbaren drucke is wt-ghegaen/ nemende ſijnen text wt het 10. 11. 12. 13. verſkens des 147. Pſalms / daer aldus ſtaet.

De Heere en heeft geenen laſt aen de ſterckheyt des peerts, noch een wel-gevallen aen yemandts beenē: Maer de Heere heft een wel-gevallen aen die die hem vreeſen , ende op ſijne goedertierenheyt wachten. Ende voorder. Prijſt Ieruſalē den Heere, looft Sion uwen God, want hy maeckt vaſt de grendelen uwer poorten, ende ſeghent uwe kinderen daer binnen.

Als al het voor-verhaelde vol-trocken was/ ſoo ſijn de Trompetten en Trommelen weder aen boort gegaen/ ende daer op is gevolght de tweede ſalve van Maſquetades ende van t'grof gheſchut met gelijcke ordre als te vooren gheſchiet was. Daer nae is ſijn Exce. met d'Ordre aen den hals ende aen het ſlincker been verciert zijnde/ in het gheſelſchap vande voornoemde Ambaſſadeurs/ Princen/ ende Heeren/ wederom met groote Magnificentie wt de Camer der Ed. H. M. Heeren Generaele Staten wtgegaen/ ende gheleydt tot in zijn Logement/ in ghelijcker manieren als te vooren. Waer op ghevolcht ſijnde de derde ſalve van grof ende cleyn geſchut / ſoo ſijn de ſoldaten ende Schutterye een yeder int ſijne ghetrocken. De Pecktonnen ende vrolijcke vyeren des avonds in den duyſteren aengeſteecken zijnde/ heeft ſijn Exce aen alle de voorſeyde Heeren ende Ambaſſadeurs ghegheven een groot ende Magnifijck bancquet/ vereerlickt met verſcheyde Muſijck-inſtrumenten ende ſnarenſpel / als oock met de grove Muſijcke der Trompette. Dit Bancket is wel Princelick gheweeſt / doch in alle maticheydt ende ſonder over-daet. Daer is eens gedroncken ter eere ofte op de ghesontheydt van de Co-

ninghen van Vranckrÿck ende van Engeland/ niet meer. Terwÿle desen beecker omme ginck/ is voor de laetste reyse wederom al gheschut/ met seer groot gedruys ende triumphe af-gheschoten/ ende alsoo is dese solemnele Feeste gheeyndicht.

God de Heere gheve/ dat dit alles moghe gereycken tot sÿner eere/ voort-plantinghe der warer Gereformeerde Religye/ tot welstant deser landen/ eñ tot lof van het Doorluchtige huys van Nassouwe/ ende dat sÿn Prince Exce. Ridder der Enghelscher Orde/ als eenen Christelicken Ridder/ nae een langh leven hier op aerden (d'welck ick hem van herten toe-wensche) als den tÿdt sÿner schedinghe voorhanden is/ in eenen vasten gheloove moghen spreecken.

2. Tim. 4. 7. 8.

Ick hebbe eenen goeden camp gecampt, den loop hebbe ick gheeyndicht, Ick hebbe het geloove behouden. Voorts soo is my de croone der rechtveerdicheyt wech gheleyt, de welcke my te dien daghe gheven sal de Heere, die een rechtveerdich Richter is.

De Enghelsche Ambassadeurs sÿn met eerlicke schenckagien vereert ghewordẽ: De Heere VVinwod wiert beschoncken met eenen Goudenen Cop gheacht weert te sÿn over de 6000. guldens. De Heere VVilliam Seager Herault, met een gouden Keten over de 3000. gulden wert/ daer onder hanghende de medalie van sÿn Prince. Exce. rontom met costelicke Diamanten besedt ende verciert. Des Heraults Broeder ende Soon/ met noch eenen Engelschen Edel-man cregen elck een gouden Ketẽ van 400. guldens. Elck een van de Dienaers des Heraults/ van den meesten tot den minsten/ sÿn beschoncken elck met dertiẽ dobbele pistolettẽ.

Reyse des Phalsgraves wt Enghelant nae Nederlant.

Nu keere ick wederom tot den Phalsgrave. Sÿne C. V. D. is met de Enghelsche Princesse den 21. dach Aprilis op den Avond t'seyle ghegaen van Marghet/ in het Coninckliche schip Prins Royael. Dit was een heel nieu schip/ also ghenoemt/ om dat de overledene Prince van Walles dat hadde becostiget ende timmeren latẽ. De Grave van Nottingam was Overste vã dit schip/ die sich Anno 1588. tegẽ de Spaensche Armade seer ridderlick ghebruyckt hadde. Dit schip was groot 1500. tonnen/ of 750. last/ ende daer laghen op 54. schoone Cartouwen/ ende 600. gewapende mannen. In dit schip sÿn veel schoone camers/ alsoo datter hondert persoonen ghemackelick in connen logieren. Men acht dat dit schip met sÿn toebehoor (sonder gheschudt wel 26000. pond sterlinghs ghecost heeft. In dit schip was de Euervorst/ met de Princesse/ ende de Grave van Harington met sÿn Gemelinne. Op het t'weede schip ofte Vice-Admirael/ ghenaemt Anna Royael, was de Hertoghe van Lennox, Overste Commissaris des Coninck op dese reyse. In het derde (ghenoemt Assuerance) was de Grave van Arondel, tweede Commissaris des Conincks. In het derde Coninckliche schip/ ghenoemt Repulse, was de Vice-comes Lile, oock Coninckliche Commissaris. In het vÿfde/ genoemt Lingronge, was de Generael Edward Cicil, met sÿn huysvrou. In het schip Phænix was de Livianus Mancke, van Ghent gheboortich/ Coninckliÿcke Commissarius, tot groote eere geraeckt door sÿn geleertheyt ende deucht. In het schip ghenaemt Dislein, was Doctor Martinus Coninckliche Commissarius. Na dese treffeliche groote Coninckliche schepen volchden noch veel mindere schepen/ daer de Officiers/ Dienaers/ eñ baggagie in was.

Als sy quaemen daer den Admirael van Engheland lach/ soo hebben sy (nae ghewoonelicker wÿse) een seyl ghestreecken/ ende hebben den selven acht eer-scheuten gedaen/ vÿve ter eere van den Vice-Admirael/ ende ter eere van den anderen Admirael drie. Des anderen daechs sÿn sy van wegen den harden tegen-wind moeten werom te rugghe keeren nae Margat. Den 25. hadden sy den wind noch teghen/ maer het was schoon weder/ Soo dat sy voor strooms sÿn t'seyle ghegaen/ ende den 27. sÿn sy dichte by Oostende comen anckeren.

Alsmen des avonds aen der tafel sat/ So heeft de Gouverneur van het Coninckliche schip elcke reyse ghedroncken op de ghesontheyt van den Coninck/ ende oock op de ghesontheyt van den Phals-grave/ Soo dickmaels als dese ghesontheyden ghedroncken wierden/ ginghender drye grove stucken gheschudts los.

De Heeren Staten ende sÿn Prince. Exce. hadden hare Doorluchtheyden eenige jachten te ghemoete ghesonden/ die de Enghelsche schepen hebben aenghetroffen/ ende sÿn voor wt geseylt/ om haer over de sanden ende ondiepten te ghelepden. Als die van Oostende de Enghelsche Armade vernomen hadden/ soo hebben sy de selfde met al haer gheschut begroetet. Van ghelÿcken hebben oock ghedaen die van Sluys. Alsmen uyt al het schieten d'welckmen in der Zee hoorde/ vernam

1613.

nam dat de Phalsgrave voor handen was/ so is prins Mauritius, met Prins Hendrick/ ende den Prince van Portugael / t'schepe ghegaen/ hare hoocheyden te gemoete/ ende sijn by de selfde ghecomen drie mijlen van Vlissinghe/ daer sy op ancker laghen. Dese drie Princen quaemen met hare jachten aen het groote schip daer de Phalsgrave met de Princesse in was / by de welcke nu de Coninclicke Commissarissē gecomē warē. Hier hebbē die Heeren sijne C. V. D. eñ de Princesse omhelst eñ hertelic willecom geheeten. Die Heeren hebben daer t'samen het avontmael geten / nae den eten sijn de Coninclicke Commissarissen yeder nae haer schip gevaren/ ende sijn Exc. Prins Maurits/ Prins Hendrick / ende de Prince van Portugael sijn dien nacht by den Phals-grave ghebleven op sijn schip.

De Grave van Nottengam tracteerde dese Heeren boven maten eerlick ende magnifijck/ ende accommodeerde se seer wel. Hy liet twintich top-standarē ofte lange Wimplen/ ende drie Veendelen vlieghen/ ende elcke reyse alsmen de ghesontheyt van den Coninck dronck/ so ginghender vijf grove stucken gheschuts los/ alsmen de ghesontheydt van den Phalsgrave / Prince Charles/ of Prins Mauritius dronck/ soo wierdender drie stucken los ghebrandt.

Den 29. Aprilis heeftmen voor de laetste reyse op het Royaele schip geten/ de maeltijt gheeyndicht wesende/ so is de Princesse met den Phalsgrave oock den Admirael met de Conincklijcke Commissarisen/ ende d'ander Heeren wt het groote schip getreden in een Engelsche Barcke met root fluweel becleet/ die met twintich riemen geroept wiert/ alle de ropers waren gecleedt in wit ende root. Voor in de Barcke saeten drie Enghelsche Trompetters/ die seer constich bliesen. Doe de Barcke af-stack / gaven alle de groote ende cleyne schepen vyer met grof en cleyn gheschut/ soo dat de Zee ende het landt haer daer van beweechden.

Als nu dese Heeren met de Princesse te Vlissinge aen-quamen/ daer stonden de Heeren Staeten van Zeelant/ ende hebben met groote eer-biedinge den Phals-grave ende Princesse met de aen-wesende Heeren ende Coninckliche Commissarisen gewillecomt/ ende hebben de selfde tusschen de borghers ende soldaten (die aen beyde sijdē der straeten in haer ghe weere stonden) ghebracht in het logement van sijn Prince. Exc. Mauritius van Nassau. Alle de triumph-Vieren/ Spelen/ clocke luyden/ Schieten/ Bancketten/ ende costelicke maeltijden/ ter eere van dese Princen by de Staten van Zeelandt aenghestelt ende bericht hier te verhaelen/ soude veel te lanck vallen/ het gheschiet met grof geschut/ als oock met musquetten ende handt-roers/ en is niet alleen in der Stadt dapper aen-ghegaen / maer de Enghelsche Armade so nae aen de Stadt gecomen sijnde als sy eenichsins conde/ heeft al haer gheschut te ghelijcke los geschoten/ daer op alle de schepen der Staeten ende der coop-lieden in ghelijcker tael gheandtwoordt hebben.

Den dertichsten Aprilis is sijne C. V. D. van Vlissinge na Middelborch gereyst met sijn hofghesin/ laetende de Princesse met de andere Heeren te vlissinghe. Van Middelborch is hy op het spoedichste ghereyst nae Dordrecht/ daer hy den eersten Mey is aenghecomen / ende van den Magistraet der Stadt beleefdelick ende wel is ontfanghen gheweest / ende heeft al daer besichticht de Kercke eñ ander gebouselē als ooc het huys daer in sijn Frou-moeder Iuliana Loysia, des Princen van Orangyen dochter gheboren is. Van daer is sijne C. V. D. ghereyst op Rotterdā/ eñ straix voort op dē Hage/ daer hy den tweeden dach Mey is aen-gecomen/ ende heeft des anderen daechs in de vergaderinghe der E. H. M. Heeren Generaele Staten audientie ghehadt / ende van daer scheydende / is hy met groote eerbiedinghe aen sijn logement ghelevdt gheweest.

De Princesse is met Prins Mourits eñ d'ander Heeren van vlissinghe op middelborch ghetrocken / daer sy seer staetelijck ghewillecomt/ ende met seer groote eer-biedinge is ontfāgē geweest. Des Sōdaechs/ sijnde den tweeden May , is de Princesse met Prins Mourits ende andere Heeren/ in de Fracoysche Predicatie ghegaen/ ende de Grave van Nottingam met andere Enghelsche Heeren ende Edele in de Engelsche Predicatie. Des middaeghs heeft de Princesse/ met de Princen/ Commissarisen / ende andere Heeren / op het Stadt-huys van Middelburgh maeltijt ghehouden. Alwaer oock verscheydene van de Heeren Staten waren/ oock eenighe Iofferen/ alsoo datter tachtentich persoonen aen-saeten. Daer was een Coninckliek banquet ende maeltijt bereydt/ ter eere deser Princesse/ ende hares Vaders/ als oock des Phals-grave.

Den derden May is hare Hoocheydt van

Middelburch op Dordrecht ghereyst/ ende des anderen daechs is sy aldaer aengecomen / des nachts te Wiliem-stadt gherust hebbende. Den vijfden is sy op Rotterdam ghereyst/daer de Phals-grave wt den Haeghe haer was te ghemoete ghecomen / met Vrou Sophia-Hedwich gheboorene Hertoghinne van Brunswijck ende Lunenburch/ Graef Ernst Casimir van Nassouwen Gemaelinne/ volle Nichte deser Enghelscher Princesse/ naemelick twee susters dochters. Nae nat sy t'saemen middachmael ghehouden hadden / sijn sy noch dien avont op den Haeghe ghereyst/ alwaer sy oock (als in de voorverhaelde Stedē) van den Magistraet ende gantsche Borgerye seer staetlick ende met groote eer-biedinghe sijn ontfanghen gheweest. Nae het avont-mael (dwelck seer magnifijck was) isser een Comedye in het Francoys gespeelt/ tot vermaeckinghe van den jongen Cuer-Vorst ende de Princesse.

Des anderen daechs sijn alle de Heeren met de Princesse in het Haeghsche Bos op der jacht ghereden / ende heeft hare Doorluchtichept selfs een wilt gheschoten / daer over groot vreucht was. Nae het noenmael isser wederom een Comedye gespeelt.

DEn sesten dach May is sijne C. V. D. met Prins Maurits te raede gegaen in de vergaderinge der E. H. M. Heeren Generaele Staten. Des naemiddachs is sijne Doorluchtichept met de Princesse/ met Prins Maurits/ ende d'ander Heeren / ende een groote menichte van Edele ende andere menschen/ nae Schevelinghe ghevaren / om aldaer den wind-waghen te sien/ op den welcken sy oock ghevaren hebben/ doch niet verde/ dewijle den windt slap was. Dit is eenen waghen die seer aerdich ghemaeckt is/ alsoo dat hy niet met peerden ghetrocken en wort/ maer daer staet een groot seyl op / ende als het hart wayt/ so wort desen waghen / als een schip in het water/ van den wint voort gedreven/ Somtijts so snellic als een peert loopen can.

De Cuervorst verreyst wt den Haghe.

DEn sevensten dach May heeft sijne. C. V. D. sijnen af-schept genomen van de E. H. M. Heeren Generaele Staeten/ als hy ooc op den achsten ghedaen heeft van Prins Mourits/ Prins Hendric/ den Prins van Portugael/ ende andere Heeren/ insonderheyt van sijn eyghen Princesse / sy ghenootsaeckt sijnde voor wt te reysen nae den Phals/ so om andere oorsaecken/ als mede om in sijn ordre te stellen tegen d'aen-comste van sijn Gemaelinne de nieuwe Cuer-vorstinne.

Comt te Utrecht.

Des selfden daechs als sijne C. V. D. uyt den Hage gescheyden was / is des avonds te Vtrecht aen-ghecomen/ daer hy seer staetelijck ende magnifijckelick is onthaelt geweest/ so van de E. H. M. Heeren Staeten der selfder Provincie/ als oock van de E. H. des Magistraets aldaer. Van daer is sijne C. V. D. des anderen daechs op Niemwegē gereyst/ van daer voorts op Meurs/ ende den 10. te Mulheym daer hy diē nacht gerust heft. Van daer is sijne C. V. D. met weynich geselschap per poste in twee dagen tot Heydelbergh gereden/ daer hy ghesondt aen-gecomen/ eñ van sijne ondersaeten met blyschap gewillecomt is.

Te Nie[megen] [...] van daer voorts.

Nae dat de Phals-grave verreyst was/ hebben de E. H. M. Heeren Staten de jonge Cuer-Vorstinne voor huys-raet vereert seer Kostelicke ende Konstelicke Tapitserien/ Taefel-lakens ende Servetten van Damast werck / daer schoone Historien ende bloem-werck in geweven waren/ als of sy met de penne waren gheschreven geweest. Noch hebben de Heeren Statē hare Doorluchtichept vereeret veel schoone ende costelicke Indiaensche stucken wercks / alles weerdich ende cierlijck ghenoech om van de treffelijckste Coninghen ende Princen der werelt op hare hoochste Feestē ende grootste magnificentie gebruyct te worden. Nae dat hare Doorluchtichepdt met groote eer-biedinghe de E. H. M. Heeren Staeten voor dese costelicke ende schoone presenten/ als oock voor alle eere haer bewesen / seer hoogelick bedanct hadde/ So heeft sy oock haren af-schept van de selfde met gelijcker beleefthept ende eer-biedinghe genomen.

Ghesch[encken] [...] de C[uer]vorstinne ghedaen.

De Cuer[vorstinne] neemt [haer] afschept [van] de Staten.

Comt te Leyden.

Dese Koninckliijcke Princesse is den elfden May wt den Haghe gescheyden/ ende op Leydē gereyst/ daer sy van de gantsche Burgherye/ in wapen sijnde / seer eerlick ende eerbiedelick is ontfanghen/ by haer hebbende de Hertoghinne van Brunswijck/ Graef Ernst van Nassou Ghemelinne hare nae-Nichte: Prins Mourits/ eñ andere Heeren.

Dē 12. dach May is hare C. V. D. vā Leyop Harlem gereyst/ daer sy wel en eerlick is ontfanghen ende gefesteert in amplissima forma. Den 13. is haer Doorluchtichepdt van Haerlem op Amsterdam gereyst/ te waeter/ ende is aen den dam by de waeghe wt het

Te Haerlem.

Te Amsterdam.

schip

schip getreden ende gegaen over een brugh-ken met laecken becleet/ ende daer op eenen costelijck Coets-waeghen gheset/ ende na het Princen hof ghevaeren. Eer sijden het Raet-huys na der Beurse toe was geset eenē schoonē Arcus triumphalis, daer verschey-dene persoonen op stonden in veelderley seltsaeme cleedinghe/ ende onder andere was daer eene die dese Enghelsche Princesse representeerde/ in den persoon Thetidos Nerei, dochter/ daer de Poeten veele van fabulerē.

Eer hare Hoocheydt in het Princen Hof quam/ soo quam sy ter plaetse daer noch eenen Arcus Triumphalis op-ghericht was/ eū een stellagye/ daer eenighe personagien op stonden/ die niet en spraken/ maer veel ge-beers maeckten met het hooft/ handen en armē/ ende het gantsche lichaem/ elcks heb-bende sijn beduydenisse/ die van weynigen is verstaen gewordē/ een yeder mocht daer nae raeden/ ende beduydenissen daer op maecken nae sijn goet-duncken.

Den 14. Mey heeft sijn Pr. Exce de Cuer-Vorstinne door de Stadt ghevoert/ ende de nieuwe Beurse met andere schoone ghe-bouselen/ ende andere vremdichedē sien laeten. In het waeter nevens de brugge heb-ben de schippers ende t'boots-volc verschey-dene cortswylen aen-gericht/ in sonderheyt met het treckē van Gansen/ die aen touwen over het water hinghen/ ende die der menighe in het waeter deden plompen.

Te Vtrecht

Den 15. is hare C.V.D. van Amsterdam op Vtrecht ghereyst/ daer sy voor de poorte van de Heeren der Stadt met veel courtesie is ontfangen/ eū op het Duytsche huys geleydt/ den 16. is hare C.V.D. den gheheelen dach te Vtrecht ghebleven/ ende van Prins Maurits op den hoogen Kerck-toorn geleyt/ om haer te laten sien de schoone landouwe rontom her gheleghen. Men can/ als het claer weder is/ van desen toorn sien veel schoone steden/ welcker xxvi. so nae by de Stat van Vtrecht ligghen/ datmen op eenen dach tot een yeder der selfder can reysen/ ende wederom comen. Ende vijftich steden ligghen dese Stadt soo nae/ datmen in eenen dach van daer tot de veerste reysen can/ kiest welcke van allen ghy wilt. Als het costelicke bancket was ghedaen/ so heb-ben de Staten van Vtrecht ghedroncken op de ghesontheydt van den Coninck van Groot Britannien/ van den Phalsgrave/ den Prince van Walles/ Prins Maurits/ &c. eū elcke reyse alsmen dese gesontheyden dronchen/ sijn der vijf-tien grove stucken geschuts los gheschoten. Den xvij. is hare hoocheyt van Vtrecht op Rhenen ghereyst/ Graef Hendric-Fredrick heft met ettelicke Ruyteren hare Hoocheydt waer genomen/ ende hebben haer als de Princesse nae by quam/ op een hoochte vertoont/ ende met malcanderen seer lustich geschermutseert.

Te Rhenen.

Den 18 Mey is de Princesse met Prins Mourits op Aernhem in Gelderlandt ghe-reyst/ een stuck weechs buytē de Stadt waren drie Cornetten Ruyteren/ verwachtende de aencomste vā hare Hoocheyt/ de welcke sy binnen de Stadt begheleydet hebben/ de gantsche Burgerye in de waepenen synde heeft de selfde met groote eer-biedinge ontfanghen/ ende ghebracht aen het hof van den Wel-ghebozenen Heer Ernst-Casimir van Nassou/ daer sy van de Princesse van Brunswijck/ Graef Ernsten Gemaelinne (syn Genaede selfs absent wesende) seer staetelijck ende magnifikelijck/ met alle de aenwesende Princen en Heeren is onthaelt ende getracteert gheweest/ hare Hoocheyt is te Arnhem by hare Nichte me Frouwe van Nassou den gheheelen neghen-tienden dach ghebleven/ ende sy is aldaer met behoorlicke eer-biedinghe gewillecomt eū be-groetet van d'eerweerdighe Heer Iohanne Fontano, ende VVilhelmio Baudartio, respective Kercken-leeraers binnen Aernhem ende Zutphē/ de Heer Fontanus eerst in het Francoys met corte woordē/ VVilhelmus Baudartius in het Engels met meer woorden haere Hoocheyt in dese staet alle heyl ende gheluckfalicheyt toe-wenschende/ nevens een lanck ende Godtsalich leven/ ende te mogen met vreuchden sien Kindts Kinderen in de vreese des Heeren ende ware Religie groeyen ende bloeyen &c. welcke begroetenisse eū gheluck-wenschinghe haere hoocheydt seer aenghenaem is gheweest/ de boven-ghenoemde Kercken-leeraers seer hooghelick van weghen dese congratulatie bedanckende in het Francoys/ ghelijck sulcks stracks daer aen de oude Gravinne van Haringhton in het Enghelsche wijdtluftigher ende met meer complementen in harer Hoocheyts naeme ghedaen heeft.

Te Arnhem.

Den 20. May is hare Hoocheyt met alle de Princen ende Heeren van Aernhem op Emmerick in het lant van Cleve gereyst. Ende de Hertoghinne van Brunswijck Graef Ernsten van Nassauwē Gemelinne is mede tot Emmeric getrocken/ alwaer dese beyde

1613.

Princeſſen malcanderen Adieu gheſeyt/ende goede reyſe/ midtſgaders allen heyl ende ſalicheyt ghewenſcht hebben.

Dus verde hebbẽ de E. H. M. Heerẽ Generaele Staeten den Phalſ-Graeve ende Phalſ-Gravinne met al haren ſtaet ende geſelſchap over al gedefroyeert eñ vry ghehouden/ ſo van ſpijſe en dranc/ als van waeghe-brachten ende alle andere oncoſten/ alles over al betaelende niet carich/ maer liberaelick ende mildelick. Men acht dat de boven-gemelde coſtẽ/ met de treffelicke ſchenckagyen ende preſenten die deſe landen haere hoocheyden gedaen hebben/ wel vijf tonnen ſchats ghecoſt hebben/ dwelc hare E. H. M. met een vroyelick ende ghenegeht gemoet ghedaen hebben/ eens-deels tot een teecken ende bewijs harer eer-biedinghe tot ſijne Coninclicke M. van Groot-Brittannyen/ ander deels om te bewijſen hare goede affectie tot den Phalſ-grave ende Phalſgravinne/ als bloet-verwanten ende geallieerde aen het loffelicke huys van Naſſou/ van het welcke deſe landẽ ſo veel goede dienſten voor en nae ghetrocken hebben/ dat ſy haer kennen grootelicx aen het ſelfde/ ende aen alle de gene die daer aen geallieert ſijn/ ver-bonden ende verſchuldet te weſen.

IX. Prins Maurits convoyeert de Phalſgravinne wt Ceulen.

Sijn Princel. Exc^{e}. is met de Princeſſe den 21^{en}. van Emmeric op Weſel gereyſt/ haer is te ghemoete ghecomen den Spaenſchen Gouverneur van Rijn-Berck/ ende heeft Hare hoocheyt van wegen ſijnen Prince ende Princeſſe Alberto ende Iſabelle begroetet/ ende veel ghelucks ghewenſcht in haren Houwelicken ſtaet ende aencomſte in Duytſch-landt/ daer voor de Ceur-vorſtinne hare hoocheyden beleefdelic heeft bedanckt met weynich woorden/ ende ſijn ſtracx voort ghereyſt op Weſel/ aldaer buyten de Stadt acht Vaendelẽ Burghers in haer gheweer ſtonden/ die haere Hoocheydt willecomden/ ende ſy is van den Magiſtraets aldaer ſeer ſtaetelick ontfanghen ende ghetracteert gheweeſt.

Den 22. dach May iſmen van Weſel voor by Duyſbergh ofte Teudſch-Bergh nae Duſſelderp ghereyſt/ eerſt is haere Deurluchticheyt in het veldt ontmoet eñ gewillecomt van den jongẽ Cuer-Vorſt van Brandenburch Georgiaen-Wilhelm/ by ſich hebbende hondert peerden. De gheheele burgerſchap van Duſſeldorp heeft ooc in hare wapenen de Princeſſe eerbiedelick ontfangen.

Den 23^{en}. ſijn te Duſſeldorp aengheeomen eenige Gedeputeerde der Stadt Ceulen/ om de Ceurvorſtinne ende Prins Maurits te noodighen in hare Stadt te comen/ d'welck oock gheſchiet is/ want den 24^{en}. ſijn ſy om Mulheym her ghevaeren ende te Duytſch aenghecomen/ alwaer eenige van den Magiſtraet van Ceulen harer Hoocheyden aen-comſte verwachten/ ende willecomden. Als ſijn Exc^{e}. met de Princeſſe over den Rijn voerẽ/ ſo ſijnſe met ettelicke ſcheuten des groven gheſchudts wt der Stadt begroetet/ ende in de Stadt met drie vaendelen ghewapende Borghers tot aen haer logement ghaleydet. De drie vaenen Ruyteren die met ſijn Exc^{e}. gecomen waren/ ſijn van den Magiſtraet van Ceulen vereert met eenighe Aemen Rijnſchen Wijn.

Den 25^{en}. dach is hare hoocheyt met ſijn Exc^{e}. te Ceulen ghebleven/ ende ſy ſijn van ettelicke Raedtſperſoonen tot op het Raethuys ghaleydet/ ende aldaer met een ſtaetelick bancquet vereeret. Daer nae ſijn ſy gegaen in den Doem ende andere Kercken en Cloosters/ daermen haer eenighe Riliquien ende andere oudtheyden heeft ghetoont.

Den 26. Heeft ſijn Prince. Exc^{e} Graef-Mourits/ als ooc Prins Hendric van Naſſou/ ende de Prince van Portugael harẽ afſcheyt ghenomen van de Cur-Vorſtinne eñ d'ander Heeren die met haer wt Engeland gecomen waren/ eñ na den Phals met haere Haocheyt reyſden. Daer nae is ſijn Exc^{e} Prins Mouritius met d'ander heeren in een jacht-ſchip ghegaen/ ende den Rijn afghevaeren.

Hare Deurluchticheyt is van Cuelen tot Mandorf over landt gereyſt/ aldaer de jonghe Cuer-Vorſt van Brandenborch haere Hoocheyt heeft waer-genomen/ ende tſaemen op het groene velt met malcanderen wat geten hebbende/ heeft de jonghe Cuer-Vorſt den Princeſſe in een coſtelick wel-gemaeckt ſchip ghebracht/ d'welck de Phalſgrave tot daer toe hare Hoocheyt hadde te gemoete geſonden. Daer waren oock noch ontrent dertich andere ſchepen voor de Heeren Commiſſariſen/ ende andere Heeren en Edel-lieden. De jonghe Cuer-vorſt is ſijn Gemaelinne met eenige fraeye ſcheepkẽs te gemoete gevaeren/ ende hebben malcanderẽ by Geylſheym ontmoetet. Voor wat Vorſten of heeren landẽ dat haere Hoocheyt paſſeerde/ is ſy met beleeftheyt/ oock met ſchieten en vieren triumphantelijck ontfanghen

ghe-

1613.

gheweest. De Cuer-Vorst van Ments liet den jongen Cuer-Vorst Phals-graeve met sijn Gemaelinne vriendelick noodigen binnẽ Ments te comen. Dwelc haere C. V. D. seer aengenaem is geweest/ende sy sijn daer binnen gegaen/daer sy met vreucht-scheutẽ/ ende van twee vaendelen borgers/ beneven des Cuer-Vorstes af-gesondene Heerẽ/seer beleefdelick sijn ontfanghen gheweest/ende in het Ceur-Vorstelicke Casteel ghebracht/ daer de Phals-grave logierde in des Cuer-Vorstes van ments eyghen caemer/ende de Princesse in des Keysers caemer. Daer was een staetelicke maeltijt ende bancquet aengericht / eñ nae de maeltijt sijnder twee starcke vier-wercken aenghesteken / ende daer is dapper geschoten met grof geschut. Des anderẽ daechs sijn haere C. V. D. van Ments tot Openheym/in des Phals-Graven lant/ghereyst/ daer sy van den Magistraet eñ borgerye met schietẽ/vieren/bancquetten/ ende gheluck-wenschinghe seer beleefdelick sijn ontfanghen geweest/ende beschoncken met eenen schoonen/ hoogen/verguldene Bocael/xij. verguldene Confectyrschaelen/een Voeder wijns/xxv. sacken/haver eñ met ontrent twee 100. poudt visch. Daer warẽ ooc in dese Stadt twee schoone Triumph-poorten/met Hieroglyphicis verciert/op-ghericht/op de welcke met stemme ende met Musijc-instrumenten seer schoon ghesonghen wiert.

Den derdẽ Iulij sijn haere hoocheydẽ van Oppenheym op Worms ghereyst/ alwaer sy met een staetelicke Oratye sijn ghewillecomt/doch niet van der Coetse getreden /of wel de Heeren aldaer sulckes geern souden gehadt hebben. Haere C. V. D. sijn aldaer vereeret met een silver-verguldẽ lampet/ ende becken / met een Voeder wijns/ ende eenen waeghen met haever/ met onderdaenighe bede ende versoeck/dat sijne C. V. D. haer doch woude sijn ende blyven eenen genaedigen ende goedertiernen beschuts ende bescherm Heere.

Den 4en. Iunij des nae-middachs ontrent twee uyren sijn haere Doorluchticheyden te Franckendael aen-ghecomen/ een nieugeboude Stadt/ in de welcke meest Nederlanders woonẽ/die om de Religye/ten tijde der wreeder Spaensch vervolginge aldaer haeren toevlucht genomen hebben. Hier sijn haere hoocheyden met een sonderlinghe affectie gewillecomt/elck een sich bemoeyende om de selfde sijn goet herte ende innerlicke affectie te toonen. De mannen waeren in haer wapen/op haer schoonste ghecleedt/in de vensters waren groote meyen ende tacken der boomen / de straeten waren met bloemen ende cruyderen bestroyt/ende bovẽ met croonen en cransen over-spannẽ. Daer wiert geschoten/ gevìert/ ghetrommelt/ getrompet/gemusiceert en gesonghen/in somma het wasser al gaudeamus , vreucht en blijtschap. Daer was ooc als een Stadt eñ Casteel/quansuys Troia, seer aerdich ghemaeckt/dwelc beleghert / ende door middel van het houten peert ingenomen wiert. Als met goeder ordre toegaende.

Den sestẽ Iunij is de Cuer-Vorst nae Heydelberch ghereyst (de Cuer-Vorstinne te Franckẽdael latẽde) om te sien of alles wel geordonneert ende bestelt was tegen d'aencomste van haere hoocheyt.

De plaetse daer de Cuer-Vorst sijne Geme inne ontfangen soude/ was geordineert in een vry open veldt / ontrent Laedenborgh/ ander halve myle weechs van Heydelberch. Hier was een schanse ghemaeckt 36. schreden breet/ende 158. schreden lanck/ daer 26. halve Cartouwen/ behalven veel velt-stucken in langen / ende tusschen yeder gheschut lagh eenen schans-korf. Buyten om her waren 300. hutten voor de soldaten/ ooc eenige groote tenten voor de overste des leghers/ ende insonderheyt drie schoone groote tenten / met toorngens als Casteelkens ghemaeckt / in de welcke men collatiẽ houden soude. Daer waren ooc hutten ende cabinetten der soetelaers / daer yeder een voor sijn ghelt met spijse ende dranck conde gheriest worden. In somma alles was hier aenghestelt als offer een degelijck veltleger ware gheweest/ maer het was alles tot triumphe ende corts-wyle aenghestelt / Hic & sic bellum est bellum , alioquin bellum minime bellum.

Daer warẽ by dẽ Ceur-Vorst om hem te helpẽ op het statelickste sijn Bruyt t'ontfanghen ghecomen veel Vorsten/ Vorstinnen/ oock Heeren/Ridders/Edel-lieden/ende andere treffelicke persoonen / Als ooc vijf-entwintich Graven / elck op het magnifijckste ghecleedt/ende verselschapt met veel Knechten/pagien/ ende lackeyen / oock peerden Muyl-Ezels/honden en jachten : Ghelijck dan oock de Vorstinnen ende hare staet-josferen op het staetelickste ghecleedt ende opghesmuckt waren.

Sijne Ceur-Vorstelicke Deurluchticheyt

Q was

1613. was met alle de aenwesende Vorstē/ Gravē/ Heeren/ Ridderen/ Edele/ ende haer geslepte seer costelick ende cierlick ghecleedt / ende is also nae het voor-verhaelde veld-legher toegheredden/ op den sevende Iuny, om sijne lieve huysvrouwe te haelen / ende in der Stadt Heydelberch (daer sijne C.V.D. meest sijn Hof houdt) te brenghen.

Hier te verhaelen in wat ordre/ in wat levereyen/ met hoe veel troupen/ ende met hoe veel trompetten / Ketel-trommelen / ende andere rustinghen de Ceur-vorst sijne huysvrouwe te ghemoet ghereden is / oock hier te noemen alle de Vorsten/ Graven/ Heeren/ Oversten/ &c. dat soude veel te lanc vallen/ daer sijn boecken met coperstucken van gedruckt / in de welcke het alles in het langhe verhandelt ende verhaelt wordt.

Nae dat het voorghemelde Veldt-legher in goede order een spieghel-vechten/ ontrent een uyre gheduerende/ ghehouden hadden/ ende de Enghelsche Princesse Phals-Gravinne nu na by het feld-leger gecomen was/ so is de jonghe Ceur-Vorst/ mitsgaders alle de aenwesende Vorsten / Graven/ Heerē ende adelicke persoonen/ van hare peerden ghetreden/ als de Ceur-Vorst / met den Administrator, ende marckgrave van Anspach nae by den waeghen quamen so is de Princesse daer wt ghesprongen, ende is seer beleefdelick van den Ceur-Vorst ende d'ander Heeren ghe willecomt ende ontfanghen gheweest. Daer nae is sy van die drie Heeren ghebracht tot aen den Conincklicken waghen die de Phalsgrave hadde maecken laeten teghen d'aencomste deser sijner bruydt/ sijnde van buyten ende van binnen seer rijckelick met gout/ silver/ ende costelicke ghesteentē verciert/ ende seer aerdich ende constelick gemaeckt. In dese Coetsche sijn met de Princesse gheseten des Graeven Arondels / ende des Graven van Harinightons Huysvrouwen.

Corteheyts halven gae ick hier voor by in wat ordre dat alle de Heeren met de Compagnien Ruyteren / ende het voet-volck tot de Stadt aen ghemarcheert zijn.

Soo haest als die van der Stadt Heydelberch de voorste Troupen der Ruyterye aen den Necker by Nieuwenheym/ in het ghesichte creghen / soo hebben sy een salve ghegheven ende de Princesse ghegroedt met sevenentsestich stucken gheschudts/ als mede wt de Toorens ende andere plaetsen met Musquetaden ende hant-roers/ lancks den Necker henen. Dit schieten scheen dobbel te wesen / overmits den Echo ofte weerclanck die het in de berghen gaf/ want Heydelberch leydt aen beyde sijden gheheel in de groote Hooghe Berghen/ den eenen Berch aen den anderen/ daerom het ooc met rechte Eytelberch ghenaemt mach wesen.

Als nu de Ceurvorst ende Princesse lancx den Necker quamen ghereden/ ende ontrent den rooden Buhel ghecomen waren / Soo hebben de Visschers op den Necker haere cortswyle begost. Daer was een houten vat midden in dese riviere gheset op een yseren paele/ d'welck met verschеydene verwen bestreken was/ ende daer waren vier toorengens aen/ op yeder een blaeu vaengen/ ende een in het midden. In yeder toornghen sat een levendich hoen. Daer waren twelf nacken of schuyten / ende in elck eene der selfder vier mans/ elck een spiesse in de handt hebbende. Sy hadden twee schalmeyers tot musijcke. Dit vat was also op dē pael vaste ghemaeckt / dat het om her draeyde alsmē der teghen aen stiet met de spiessen/ So datter elcke reyse een van de waeter-ridders die dat bestormden met hare spiesen daer op staken / in het waeter tuymelden/ des te eer de wyle sy te voorē al taemelick wel met de neuse in de wijn-glasen ghestipt hadden. Wie eenen reep van dit wijn-vat stiet / die creech eenen halvē rijcrdaeler tot vereeringhe. Als yemandt op een van de toorngens stiet/ so ginck dat selfde stracx open/ eñ daer vloogh een hoen wt/ d'welck dan veel lachēs veroorsaeckte.

De Ceur-vorst by[...] de Prin[...] te Heyde[...]berch m[...] grooter t[...]umphe.

Daer waren ooc wat naerder de Stadt gansen ghehanghen over den Necker / daer eenighe prijsen mede te verdienen waren voor de ghene diese aftrecken souden / daer over datter verscheydene van dese water-torneerders in het waeter plomten over top en tee.

Als haere Doorluchticheyden tot aen de brugge quaemen/ so stondē daer drye vaendelē soldaten/ die alle gaer los schootē/ eñ te ghelijcke ginck oock los al het grof en cleyn geschut in der Stadt ende van alle toorens.

Aen het eynde deser brugghe (die gheheel overdeckt is) voor aen het portael na de Stadt toe stont eenen schoonen Enghel tusschen de wapenen van den Phals ende van Enghelandt/ de Enghel op de beyde wapenen de handen hou[...]. Daer op stonden dese woorden/ D[...]us Conju[...]xit, God heeftse te saemen ghevoeck[...]t, De brug[...]e was aen bey-

de

1613.

de sijden so aerdich met meyen of tacken der boomen besteken/ dat het meer een schoone Galereye in eenen hof/ dan een brugge scheē te wesen.

In de Stadt waren de stratē met bloemen ende cruyderen bestroyt/ ende de Huysen waren lancks henen met meyen bestekē/ eñ over de straten hinghen veel cransen en croonen van bloemen/ ende daer aen hingen de wapenen des Cuer-Vorstes/ oock appelen/ ende andere vruchten / schoon vergult.

Op de marckt voor het Raethuys stonden drie Vaendelen Soldaten/ die een salve gaven ter eere van hare Hoocheyden. Aen het eynde der Marckt daermen in de overstraete treedt / was eenen schoonen Arcus triumphalis geset/ met de wapenen van Enghelant schoon verciert/ eñ in de ronde deser triumph-poorte stonden dese woorden / Dominus custodiat nitroitum tuum, God beware uwen inganck.

Onder de boge deser poorte stonden twee jonghelinghen teghen malcanderen over/ ende hielden eenen sijdenen bant daer in het midden een schoone gouden Croone aen hinck/ de welcke die jonghelinghen/ als hare hoocheyt onder deur de poorte passeerde/ lieten sincken tot op het gehemelte des waghens recht boven het hooft van hare hoocheyt/ de selfde alsoo dese eeren-croone opsettende / de welcke sy daer na wederom om hoghe trocken. In het midden van dese triumph-poorte hinghen allerley vruchten die in den Phals wassen / seer aerdich nae het leven ghebootseert. Alle de burgers waren in wapen ende gheweer/ op haer cierlickste gecleet/ de straeten waren over al met croonē en cransen/ waepenē en cieraet behangē ende beneden met bloemē en cruyt bestroyt.

Voor aen den inganck der Marckt / tusschen de heylich Geest Kercke ende de huysen / stonden vijftien oude treffelicke manen van adel/ die hare Hoocheydt willecomden/ ende harer drye voeghden haer voor den waeghen en peerden / ses en sesse ghinghen aen beyde sijden nevens den waeghen van daer tot aen het vorstelicke palleys / daer hare Hoocheyt uyt den waegen getredē is.

Maer eer noch hare Hoocheydt aen het Vorstelick Palleys quam/ so môst sy passerē deur vier Arcus triumphales, die d'Universiteyt haer ter eere hadde oprichten laeten. D'eerste daer sy aen quamen was Porta-medicorum, hier heeft de Magnificus Rector in den name aller professoren ende Studenten haere hoocheyt met een latijnsche Oratie willecom geheeten/ ende alle gheluck eñ heyl aen der siele ende aen den lichaeme gewenscht. Hier sijn hare Hoocheyt van eenen daer toe gheordineerden jongelijnck vereert in eenen schoon corf allerley lieffelicke vruchten/ als Oranye-appelen/ Citroenen/ Daetelen/ Fijghen/ Kersen en Kriecken/ die hare hoocheydt in dancke aen nam / ende heefter stracx van ghegeten.

Als hare hoocheyt aen het Palleys ghecomen sijnde van den waeghen getreden is/ So is sy aldaer van de oude Cuer-Vorstinne Iuliana Loisa, des jonghen Cuer-Vorstes Frou-moeder Prins Maurits van Nassou suster/ ende van veel Vorstinnen/ Graevinnen/ ende andere treffelicke Damen/ seer beleefdelijck/ vriendelijck / ende hertelijck ghewillecomt/ sijnde alle gaer seer cierlijck ende costelijck ghecleedt ende opgheproncкt/ met goudt en peerlen rijckelijck bebreemt ende behanghen.

Hier is wederom het schieten en donderen van groot en cleyn gheschudt dapper aen ghegaen.

Middē op den voorhof des Palleys stont een seer schoonen Triumph-poorte / alle de andere in groote cieraet/ ende constelick gebou/ verre overtreffende / sy was vijf en seste voeten hooghe/ xxxvj. breet/ ende xxv. diepe. Hier in stont afghebeeldet het houwelick des Phalsgraves met des Coninckliche Princesse/ ende aen de sijden stonden de beeltenissen eeniger treffelicker Ceur-vorsten des Huysses van Beyeren / daer uyt desen Phalsgrave ghesproten is/ als insonderheyt Hericus Leo Dux Bauariæ & Saxoniæ, die Anno. 1168. Michtildam des Enghelschen Coninex Henrici II. dochter ten houwelicke ghenomen heeft. Dien Phalsgrave ende Coninginne stonden daer staetelick afghebeeldet/ malcanderen by der handt houdende / ende nevens haer waren ghemaeckt de rivieren Danubies ende Tamesis, beduydende Beyerlandt ende Enghelandt. Van den tijdt deses houwelicks af heeft het Vorstelicr huys van Beyeren insonderheyt seer treffelic gefloreert/ ende stant ghehouden/ tot op desen dach / Ende alle de Phalsgraefsche ende Beyersche Vorsten die nu noch leven ende regieren/ sijn uyt het houwelick Henrici Leonis ende de Enghelscher Princesse Machtilda ghesproten ende afcomstich. Ter ghedachtenis waer van alle die Vorsten ende Heeren des te meer oorsaecke hebben dese En-

ghelsche Ceurvorstinne (die nu gelijcklickt is aen het Hooft ende voortreffelicksten Vorst des Huyses van Beyeren) te eeren ende te achten/ als in ende met de welcke dat geluckighe houwelick ende aliantie wederom wort vernieut.

Des Dijnghsdaechs zijn met alle de clocken der Stadt de burghers eñ inwoonders van Heydelberch ter Kercke geroepen/ende in alle Kercken der Stadt is een dancksegghingh-Predicatie ghedaen/ ende men heeft Godt den Heere ghelooft ende ghedanckt/ dat hy sijnen seghen hadde ghegheven tot voltreckinge deses treffelicken houwelicks/ als oock dat Godt de Heere den Ceurvorst met sijn Gemelinne te water ende te lande begheleydet/ ende in ghesontheydt te Huys ghebracht hadde: Godt den Heere voorder biddende/dat hy dit houwelick woude ghereycken laten tot sijner eere/tot opbouwinghe sijn:r H. Ghemeynte/ende tot salicheyt ende welstant so des Ceurvorstelicken huyses/als oock der ondersaten. De Hoochgheleerde Heer Abrahamus Schultetus, Hof predicker van sijne C.V.D. heeft oock van de selfde materie een treffelicke Predicatie ende ghebedt te hove ghedaen.

Hier te verhaelen wat statye ende ordre datter ghehouden is eermen aen der taefel ginck / alsmen aen der taefel was/ alle de costelicke gerichten ende magnifijcque bancquetten/ Item het dansen en spelen/oock het ghesanck der musijcke/&c. dat soude veel te lanck vallen / ten soude soo verdrietich niet sijn het selfde te aensien ende mede te plegẽ/ als te beschrijven of te lesen. Teghen den avondt sijnder op des Cuer-Vorstes Palleys verschenen vijf trompetters te peerd'in bruyn-violet fluweel ghecleedt / met gulden Passement beboordt / Dese hadden silveren trompetten/daer sy op bliesen / dat het door het gantsche Casteel schalde/ by dese Trompetters was een van des Cuer-Vorstes camer-Secretarisen/die op een schoon peert sat behanghen met een saedel ende behanghsel van groen fluweel/ die daer heeft afghekundicht een vry Peerde-tournoy-spel/ ende gheren / voor Cuer-Vorsten/ Vorsten/ Graeven/Ridders/ende Adelicke persoonẽ. Dit is oock te Heydelberch op de marckt opentlick afgecundicht.

Des avonds nae den eten ontrent elf uyrẽ isser veel vreucht bedrevẽ met constige vierwercken/ op den Necker/recht teghen over het slot des Cuer-Vorstes. Dit vieren heeft twee uyren lanck ghedupzt ende daer sijn in alles wtgeworpen tien duysent/ende negen en vijftich soo sterren ende regen coegheleu/ als granaet coegelen / of springh ende flach coeghelen. Ende is eyndelijck al dese prachtighe ende costelijcke triumphe in roock en damp verdwenen.

> Al swerelts groote triumphen vergaen haest,als roock en damp,
> Verwacht dan d'Hemelsche glory' met oly' in uwe lamp.

Rijcx-da[ch] te Reg[ens]burch.

DE Keyser heeft stracx in den beginne deses jaers de Cuer ende Vorstẽ &c. laeten weten/dat hy eenẽ Rijcxdach te Regensburch bestemt ende aenghestelt hadde/teghen den xxiij Aprilis in te comen. De voornaemste puncten/ waer van men in dese byeen-comste handelẽ soude/heeft de Keyser aldus voorghestelt.

Punct[en] den Rij[cx-] dach te [...] handel[en].

VVy Matthias, &. Dewijle wy door de schickinghe Godts / tot de waerdicheyt ende hoocheydt des Keyser-rijcks verheven sijn/ So hebben wy al onsen sinnen ende gedachten(ghelijck onsen plicht is voorderende)daer toe begheven/ hoe dat het heylighe 1. Roomsche Rijck ons lieve Vader-lant/ met raet/hulpe/ ende toedoen des H. Rijcx Cuer ende Vorsten tot ghewenschte vrede / eenicheyt ende seeckerheyt gebracht sijnde/voort aen de Justitie(fondament van allen welstandt)soude moghen ghehantreft worden/ door verswymenisse van de welcke eenẽ tijt lanck groote swaricheyden ghheresen sijn: Item/dat ons Keyserlick Camer-gherichte 2. in sijnen ouden stant herstelt/ het ghetal der Assessoren ofte bysitterẽ des selfden vermeeret/haere gagiẽ verbetert: Dat de veel vou- 3. dighe vacantien veroorsaeckt door de veranderinghe ende verscheydenheydt des Al- 4. manacks ofte der jaer ghetyden / mochten 5. verminderdt/eñ ooc eenerley stijl of jaerrekeninghe over al mochte gkehouden worden: Dat ooc vele andere clachten en swaricheyden 6. mochten verbetert ofte wech genomen/ ende alsoo in het Rijcke dat oude / goede/ redelijcke vertrouwen ende eenicheyt mochte herstelt ende weder ghebracht worden: Datmen/alst de noot voordert/bereyt ende 7. veerdich mochte wesen/ om dẽ erfvyant der Christenheydt/ den Turck/mannelijck ende ghenoechsaeme teghenstant te doen. Des te meer/

meer / dewyle hy alreets teghen het opghe-richtte verdrach ende Bestandt / Moldau ende Wallachyen vast vermeystert / ende Transsilvanien geheelick soeckt te incorporen/daer door ons Coninckrÿcke van Hungaryen/ende volghens dien het gantsche H. Roomsche rÿck de wterste schaede te vreesen ende te verwachten hebben / des te meer alsoo hy nu vrede ghemaeckt heeft met den Coninck van Persia. Op dat dan/indien hy quaeme te vertreken den vrede met ons opgericht/de hulpe ende het gelt tot vereenighe des crÿchs mochten veerdich wesen : Op dat oock de Munten ende handel des ghelts mochten ghereformeert ende in goede ordre gebracht worden; In somma/op dat alle de saecken des rÿcx in goeden welstandt mochten gebracht worden: Soo hebben wy noodwendich gheacht daetelick eenen Rÿcxdach te verschryven / daer op ghehoort hebbende het advÿs der Cuer-Vorsten / die met ons goet ende raetsaem ghevonden hebben / dat dien sal ghehouden worden niet te Norembergh (al hoe wel de Guldene bulle seyt dat den eersten Rÿcxdach daer sal ghehouden worden) maer te Regensburch/die van Norenberch selfs versoeckende datmen haer dese reyse wille voor by gaen. Soo laeten wy dan alle Stenden eñ Steden des Rÿcx hier mede weten/dat sy tegens dē Vierentwÿntichsten dach der Maent Aprilis des jaer 1613. te Regensborgh verschÿnen sullen/om te helpen verhandelē sulckes als tot de Rÿcx welstandt ghehoorich ende voorderlÿck is. Dit daer by voeghende/het sy dat sy comen ofte niet/ dat sy even wel sullen moeten ghehoorsaemen ende nae leven alles wat op desen Rÿcsdach by de aenwesende Cuer-Vorsten/Vorsten / Stenden / ende Steden des Rÿcs ofte haeren Gesanten/sal goet gevonden/ende beslooten wordē tot voordeel ende ten besten des H. Roomschen Rÿcks.

8.

Den bestemden dach en is wel niet ghehoudē maer de Rÿcx-dach heeft sÿnē voortganck genomen. De Keyser is met de Keyserinnne den 20. Iunij van weenen nae Lints verreyst / alwaer hy eenige daghen gherust heeft/des te langher om dat de Princen des Rÿcx noch meesten deels te Regensborch niet en waren aenghecomen. Alsoo dat de Keyser eerst den vÿfen-twintichsten Iulij binnen Reghensburch ghecomen is / daer hy seer staetelick ende met groote eerbiedinghe is ontfanghen gheweest. De Ceur-Vorsten/ Vorsten/Princen/Graven/ Edele / en een groot ghetal treffelicke burghers reden sÿne M^t. een groot stuck weechs te ghemoet/ te peerde/sterck sÿnde wel duysent ende ses en tachtentich / ende de Keyser quam wel met acht hondert peerden.

Den xiij. Augusti is de propositye geschiet van Loodewÿck landt-Grave van Hessen/ daer toe van den Keyser by naeme opgeroepen ende belast sÿnde/ in de teghenwoordicheyt/der Cuer en Vorsten &c.

Behalven de puncten in de wtschryvinghe verhaelt/heeft ooc de Keyser laeten proponeren/ of niet de Cuer en Vorsten &c. en verstonden/datmen soude bearbeyden wederom aen het Rÿcke te brengen alle die landen/Steden/Vasticheden/en Heerlickheden tot het Rÿcke gehoorende/ maer nu beseten ende inghehouden by andere Princen/Heeren/en Republÿcken.

Nae dat de Keyser sÿn proopositie gheeyndicht hadde/soo hebben stracks daer na naemelick op den 17. Augusti de Ceur en Vorsten / als oock de t'saemen vereenichde Princen/en Stenden des Rÿcks/in de handen des Keysers een schrift overghelevert/ daer in sy verscheydene clachten ende Gravamina verhaelden / versoeckende dat daer op mochte gheledt ende gedaen worden nae behooren.

Gravamina der Ceur ende Vorstē.

Voor eerst/soo versochten sy nu wederom (gelÿc sy voor desē meermaels ten tÿde des Keysers Rodolphi versocht hadden) dat sÿner Keys. M^t. Hof-raet mochte benomen werden / de al te groote ende onbehoorlicke autoriteyt/ die den selfden was gebruyckende niet alleen in politÿcke / maer oock in saecken de Religye ende conscientie betreffende. Daer by voeghende/ dat desen Hofraet nu ettelicke maelen hadde sententie wt gesproocken in saecken die ghehele Vorstendoemen/Hertochdoemen/ Graef-schappen/ eñ landen sÿn betreffende /soo in saecken van de Religie/ als Politie. D'welck/na de oude wyse ende gebruyck des Rÿcs niet en conde nochte en mochte gheschieden/ dan met kennisse ende believen der Cuer en Vorsten.

De Protesterende Cuer en Vorstē claechden oock dat de Commissarisen/die de Keyser eñ sÿnen Hof-raet deputeerden ende afsonden / niet alleen kennisse van saecken en naemen / maer oock de gheheele saecke afhandelden / ende de sententie wiert by den Hof-Raet wtghesproocken/ sonder datmen daer van mach appelleren. D'welck alles was ghereyckende tot groot naedeel van

veele Princen/Vorſten/Staeten en Steden des Rijcs insonderheyt der gener die de Gereformeerde Religie toeghedaen waeren/ Die des te meer oorſaeke hadden hier over te claeghen / dewyle ſy tot haeren grooten leet weſen ende ſchaede nu meermaels bevonden hadden / datmen ſchier altijt in alle voorvallende ſwaericheydẽ/ was gebruyckende Rooms-Catholijcke perſoonen/als in de ſaken van Donawert/van Aecken/van Haganou/van Dinckelſpul/ende elders geſchiet is. Ofte immers indienmẽ nu of dan yemant van de Protesterende Vorſtẽ daer by riep / ſoo en vermochten ſy niet/ dewyle de ſententye by den Hof-Raet wort wtgheſproken/beſtaende wt Rooms-Chatholijcke/ende geen andere.

Voorder ſoo claechden de Proteſterende Vorſten hier over / dat nu eteelijcke maelen inquiſitie ofte onderſoeck geſchiet was / eñ inventaris ofte ſtaet gemaeckt van aller eñ eenes yederen Proteſterenden Vorſtes Renten/macht/ende opcomſten/d'welck al nieuwe ende by den voorſaeten ongehoorde ſtucken ſijn.

Item / dat het nu meermaels gheſchiet was/dat Princen en Vorſten/als oock landen en Steden hare groot-wichtige ſaken voor het Camer-Gerichte te Spiers met groote oncoſten ende moeyten ten eynde gebracht hebbende/ ende ſententye verwachtende/voor den Hof-raet beroepen werden/ om daer de uytſpraecke harer ſaecken te hooren ende vernemen. Die dan dickwils ſeer partydich ende verkeerdelick beleydt worden. Al het welcke ſijn merckelijcke/ ende oock ſeer ſchaedelicke inbreucken der ouder ende loffelicker wetten ende conſtitutien des Rijcks/ende ſoodanich / dat daer deur den ſtaet ende ghelegentheyt der Vorſten/ende oock der Onderſaeten des Rijcx/ veel ſlimmer is als anderer Coninck-rijckẽ en landen/die van haere eygene landtſaetẽ/ nae den draet haerer rechten ende Previlegien beleydt worden.

Sy verſochten ende begeerden gantſchelijck / Dat het Caemer-ghérichte te Spier mochte herſtelt ende in beter Ordre ghebracht worden. Daer by voegende/dat het onbillick was / dat de President dier Caemer altijt een Rooms-Catholijc man was/ ſonder dat de Proteſtanten noch oyt die plaetſe becleedt haddẽ. Jae als nu onlanck/ na de doot des Keyſers Rudolphi, de Cuer-Vorſten Phalſgraeve ende Saxen/ Stadthoudes des Rijcs / in de plaetſe des afgaẽden Graves van Hoochſolleren/vercoren eñ ingheſtelt hadden Graef Henderick van Lunpurgh / ſoo heeft men gheweyghert den ſelfden aen te nemen ende te beveſtigen/ voor-wendende/buyten waerheydt/dat de Graeve van Hoochſolleren ſijn amt niet geheelijck verlaeten en hadde/ ende men heeft hem wederom te Spier ontboden / ende in ſijnen voorigen ſtaet her-ſtelt. Sy verſochten derhalven wel ernſtlijck/ dat voortaen daer op mochte ghelet worden / dat in het Preſidẽtſchap de Proteſtantẽ ſo wel mochten vercoren worden / als de Rooms-Catholijcke.

Sy verſochten oock/Dat de ſaecken van Biberach/Fridberch/ende Aeken/mochten verblijven by de wtſprake der Cuer-Vorſten Phals en Saxen/ gheſchiet in interregno, doe ſy ſtadthouders des Rijcs waren gheweeſt. D'welck anderſins geſchiedende/ ſoo ſal het ghereycken tot groote diſreputatye eñ oneere dier beyder Cuer-Vorſten / ende tot verminderinghe der Regalia haeren Stammẽ van outs toebehoorende.

Sy claechden oock over de Partyſchap diemen nu langhe tijt ghebruyckt hadde in het verkieſen der Aſſeſſoren ofte Byſitteren in het Caemergerichte/ door dien datmen die van de Gereformeerde Religie te rugge ſette/ende Papiſten aenſette/ onaengheſien het meer-maels ghebleken hadde / dat die van de Religie / diemen daer toe ſoght te Promoveren/veel gheleerder/ gheſchickter ende bequaemer waren / dan de Rooms-Catholijcke/diemen haer voortrock. Alſoo datter rechte voort nauw t'waelf Aſſeſſoren van de Religie ſijn / alle de andere ſijn Paeps gheſint. Sy begeerden dat dit miſbruyck mochte ghebetert worden/ende datmen van beyde Religien even vele Aſſeſſorẽ verkieſen ſoude.

Sy claechden oock / datmen eenighe Kerckelijcke Perſoonen/die wettelijck vercoren waeren / nae de Ordre der Gereformeerde Kercken/tot de Rijcks-daghen niet en verſchreef / Als oock datmen anderen weygherde haere behoorlijcke ſitplaetſe eñ ſtemme te gheven / alleen om dat ſy niet Rooms-Catholijck / maer van de Gereformeerde Religie waren.

Item/ Datmen in verſcheydene Adelicke Stiften den Gereformeerden/eer ſy conden toeghelaeten worden / ſodanighe eeden afvoorderde/die ſy met goeder conſcientie niet

doen

1613.

doen en conden.

Item / datmen dien van de Religie niet en woude toelaeten Predicanten te hebben/ in de Dorpen ofte plaetsen/ daer de Princen Paeps sijn. D'welck also het Principaelijck ghedreven wiert van des Paus Nuntio, So begeerden sy datmen hem sulcke macht eñ Autoriteyt in het Rijcke voortaen niet gunnen en soude. Als ooc niet dat hy soude moghen dispenseren in houwelicken / die van weghen die nae bloetverwantschap teghen Godes woort waeren strijdende.

Item/ datmen die van de Religie niet en woude toelaeten hare doode in de Kercken of op de Kerck-hoven te begraven / onaenghesien dat eenighe der selfder haere erfgraven daer hadden/ maer dat sy hare doode buyten der Stadt ergens in een vuyle eñ onbetaemelijcke plaetse mosten begraven.

Item / datmen op verschepdene plaetsen den Ghereformeerden woon-plaetse ende herberghe weygherde. Jae datmense dede vertrecken wt die Steden ende landẽ/ daer sy alreets lange gewoont hadden: Als ooc datmen de selfde d'wongh hare goederen te vercoopen op staenden voet / het was haer gheleghen ofte niet / ende datmen haer dan noch het tiẽde deel daer van af-naem: Haer hier en boven noch weygherende te gheven eenen Burgher-brief / ofte attestatie van haere eerlijck gheboorte / ende goede Burgherlijcke conversatie ofte ommeganc. Jae oock datmen den erfghenaemen dickwils de goederẽ/ die haer van Vaeder ofte Moeder aenstorven/ was onthoudende.

Item/ datmen in verschepdene Paepsche landen en steden is inhoudende de jaerlicksche renten der Kercken eñ Cloosteren/ daer van de Corpora in der Protesterender Vorsten landen en Steden gheleghen sijn.

Item / in verschepdene Paepsche landen en steden des Rijcs als vermogende lieden sterbende een Testament maecken voor de Euangelissche Predicanten / ofte tot bevoorderinghe des Kercken-diensten / daer van nemen de Paus-gheestelijcke het tiende deel.

Item / men weyghert de arme Vaeder en Moeder loose kinderen der protestanten in de weeshuysen te nemen / ende alsmen verneemt dat eenige kinderẽ die in de weeshuysen sijn / haer niet gheheelijck tot de Paepsche Religie en schicken / die worden der straer wt verdreven.

Item/ het bevindt sich/ datmen in het inwilligen der schattingẽ/ meermaels de stemmen der Protestanten weynich of niet achtende ter contrarye eenes Paepschen Prelaets stemme/ die weynich oft niet contribueert/ wort groot geacht eñ wel aengetekẽt/ ende aldus worden vast de swaerste lasten den Protestanten op den hals geschoven.

1613.

Hier benevens soo vinden haer de protestanten hier in beswaert / datmen haer/ wanneer sy een leen sulten ontfanghen van eenen Paepschen Leen-Heere/ doet sweerẽ by de verstorvene heylighe. Derhalven soo bidden sy / dat het sijne Keyserlijcke M^t. wille ghelieven te ordineren / datmen het by den eet van outs gebruyckelick/ verblyven laete/ sonder die van de Religye in hare conscientien te beswaren.

De Protesterende Vorsten besloten met een ernstich versoeck / dat sijne M^t op alle de voren verhaelde puncten (die nu alreets oudt waren / ende op verschepdene Rijcxdaeghen ende by een comsten waeren ghe-proponeert gheweest) wel lettende / hare goede antwoorde daer op behoorde te gheven / ende dat voor het schepden deses Rijcx-daechs / op dat alle Man daer wt mochte sien ende spueren/ dat sijne M^t sonder aensien van Religye/ ofte eenige andere saecken/ gantschelijck gheneycht was recht en justitye te doen/ ende elck een te erhouden by sijn Previlegyen ende gherechticheden/ d'welck is den rechten middel om alle misvertrouwen tusschen de Princen ende Stẽden des Rijcx te weeren eñ wech te nemen. Welcke swaricheyden wech ghenomen sijnde/ Soo beloofden de protesterende Vorsten en Stenden/ dat sy geern ende gewillichlijc souden inwillighen alles wat tot welstandt ofte eere des Rijcs/ ende sijner Keyserlijcke M^t was sterckende.

De Keyser alle de bovenverhaelde clachten ghehoort en schriftelijck ontfangen hebbende/ heeft belooft dat hy de protesterende Heeren daer in contentement geven soude/ maer begeerde/ datmen eerst de puncten die het geheele Rijck aenghinghen/ afhandelen soude / eermen tot de Particuliere saken comen soude.

Den xx.^en Augusti hebben de Stendẽ des Rijcs sijne Keyserl. M^t. geantwoordt/ dat sy sijne antwoorde wouden laeten ghelanghen aen haere Principaele / midler wyle daer by voegende/ dat sy die bovenverhaelde swaericheden inghebracht hadden / tot welstant des Rijcs/ ende bevoorderinge eñ

1613. voortganck deses Rijcx-daeghs/sijne Keyserlijcke Mt indachtich maeckēde/dat Anno 1608. Den Rijcx-dach onvruchtbaer was gheweest/om dat dese Gravamina niet afgedaen en waeren.

De Keyser raet ghenomen hebbende met de drie Geestelicke Cuer-Vorsten/ende met den Gesanter des Cuer-Vorstes van Saxen/heeft op het voorgheven der protesterender Cuer en Vorsten / oock Stenden ende Stede-ghesanten/gheantwoordt / dat hy meynde/dat sy met sijn voorighe antwoorde ende belofte behoorden te vreden te wesen/ende dat hy niet en conde verstaen/ dat het reden was/datmen de gheneraele swaricheden het gheheele Rijck betreffende/ soo langhe soude te rugghe stellen/ tot datmen van dese ende derghelijcke particuliere saecken eerst soude gesproocken hebben/ hy vermaende haer/ dat sy sijn exempel ende voetstappen souden naevolgen/die/ of hy schoon verscheydene swaricheden hadde voor te draeghen / sijne ende des Huyses van Oostenrijcks patrimoniaele goederen betreffende / als naest aen den Vyant gheleghen sijnde: Soo en repte noch en roerde hy daer niet van/maer liet sulcx berusten/ tot dat de alghemeyne swaericheden souden afgehandelt wesen.

Sijne Mt voeghde hier noch voorder by/ dat die maniere van handelen/die de Protestanten dreven/was teghen natuyre/tegen de Goudene Bulle/ ende teghen de Constitutien des Rijcx / naemeliek dat de minste stemmen meer ghelden souden/ dan de meeste.

Hier nae heeft sijne Mt wederom sijne voorighe belofte herhaelt/ende ten anderen maele belooft/dat hy op alle de inghelanghde swaricheyden der protesterende Vorsten wel ernstlick letten/ende/ soo het eenichsins moghelick ware / voor het scheyden deses Rijcx-daeghs haer goede antwoorde soude laeten toecomen/de afghesondene der Cuer en Vorsten / Stenden en Steden vermaenende/dat sy hare Principaele hier van rapport doen souden/ ende de selfde versoecken haer by dese Rijcx-vergaderinge te verVoeghen / ende te helpen afhandelen t'gene dat den welstant des Rijcx/ende haer lieve Vader-landt was heysschende ende voorderende.

Over de boven-verhaelde puncten sijn veel disputen ende swaricheyden gevallen/ oock vele communicatien ghehouden / soo mondelinghe als schriftelick / ende is daer mede den tijt toegebracht tot op het eynde van September, de Keyser ende die het met hem hielden eyndelick soeckende de saecke daer toe te brenghen/datmen die Gravamina soude eyndighen maioribus votis, ofte met over-stemminghe.

De correspondeerende Vorstē ende Standen hebben cortelick by schrifte vervat ende sijne Keyserlicke Mt. laeten behandighen verscheydene haerer differente puncten/ die soodaenich waren/ dat de selfde niet en conden noch en mochten per maiora ofte overstemminghe afghedaen worden / als voor eerst niet gheschieden en can.

In saecken die de Religie ende conscientie betreffen/als dat naemelick een ofte meer Standen des Rijcks souden schuldich sijn te ghelooven t'ghene dat den meesten deel ghelooft.

Ten anderen so en is het niet billich/datmen in contributions saecken ofte schattinghen malcanderen soude over-stemmen.

Ten derden/in saecken die de Keyserlicke Camer aengaen. Want de selfde is soodanich / dat noch de maiora, noch de Keyser selfs den stant der selfder niet veranderen en cunnen.

Ten vierden/So en gelter ooc geen overstemminghe in het Eximeren/ Previlegien/ Immuniteyten.

V. In saken die den Religions-Vrede aengaen/met den aencleve van dien.

VI. In saken den gemeynen welstant/ heyl ē rustē des Vaeder-lands betreffende. Want ghelijck in dese ende gheene Vorstendoemen ende landen daer het Pausdom in swanck gaet/de Religions-verwanten met overstemminghe souden cunnen overstemmen ende vernaedeelen / alsoo soude het ooc cunnen gheschieden/ dat de Gereformeerde in die Kruyssen daer sy de sterckste sijn / de Papisten souden overstemmen ende vernaedeelen.

VII. In sakē die met de gerechticheyt strijden/Exempli gratia, Wanneer den eenen toeghelaeten soude worden de Geestelijcke goederen/ Cloosteren / ē dergelijcke saken te mogen leggē tot eenes Heeren taefel/ofte tot de Schat-camer / soo achtmen dat sulckes ooc anderen vry staet ende toegelaeten wort/ofte tē minsten dat sy recht hebben de Geestelijcke goederen tot den Gods-dienst/ Kercken/ Scholen/ ende Hospitaelen aen te

leggen

1613.

legghen ende te ghebzuycken.
VIII. In Rijcks Constitutions saké/ Executions Ozdeninghe/ Guldene Bulle/ in bevzyden Gerichten/ &c.
IX. In verdzaeghen tusschen ghe-slachten/ Verbontenissen/ ende in andere der ge-lijcke saecken / en ghelt geen over-stem-minghe.
In saken die een ghemeyne verwilliginghe verheysschen / en is niet ghenoech dat eenighe verwillighen: Maer t'gene dat de Gemeynte aengaet/ moet van de gantsche Gemeynte/ende niet van ettelicke alleen bewillicht ende aengenomen wozden.
Nae veel ghehoudene raet-slaegen (daer de Cozresponderende Vozsten eñ Standen niet en begeerden teghenwoozdich te sijn/ maer hielden hare by-een-comsten apart) isser eyndelick by de Paepsche / als oock by de Gesanten des Cuer-Vozstes van Sas-sen/ eñ den landt-Grave van Darmstadt/ goet gevonden ende besloten/ datmen vooz dit mael alle andere Gravamina ende puncté soude berusten laeten / ende alleen spzeken van Contributions saken/ daer teghens de Cozresponderende stracx geprotesteert hebben. Doch deses onaenghesien/ soo hebben nae veel Disputerens eyndelijck de Cuer-Vozstelijcke Raeden inghewillicht twaelf/ ende de Vozstelijcke Raeden dertich maenden contributye in twee jaren tijts op vier terminen te betaelé/ dwelck de Keyser vooz bekent aenghenomen / ende in des Rijcks Affscheyt heeft laeten aenteyckenen.

De Rijcer-dach schent by-nae onvruchtbaer.

Dit aldus afghedaen wesende/ Soo isser goet ghevonden ende besloten / dat desen Rijcx-dach op toecomendé Mey Anno. 1614. soude geresumeert ofte hervat wozden/ ende dat alsdan van de ingebzochte Gravaminibus ende andere puncten soude ghehandelt wozden. Ende sijn also de Vozsten ende de Gesanten ghescheyden/ d'een vooz/ d'ander nae / De Keyser selfs is den xxv. Octoberis van Regensburch nae Lints verreyst.

XI.

De Turcké vallen in Siedenburger landt.

TOt inwillinghe der bovengemelde Contributye is dit een scherpe spo-re gheweest / datter een tijdinghe quam/ dat ettelijcke duysent Turcken in Siedenburgher landt ghevallen wa-ren / ende de Sachsensche Steden seer beanghstichden/ ja ooc eenig der selfder ingenomen hadden/ also dat de Vozst Bathori te swack sijnde om haer teghenstant te doen/ te rugghe was ghewecken. De Keyserlijcke Ambassadeur te Constantinoplen hadde hier over ernstlijck gheclaecht ende gheprotesteert / ende de Turcksche Keyser gheliet sich als of het teghen sijnen wille ware gheweest / ende dat hy sijn Crijchs-volck soude te rugghe roepen: Maer het contrarye is ghescheit / want na dat Bathori te rugghe was ghewecken / hebben de Turcken met branden en blaecken / met rooven en doodt-slaen noch veel quaelijcker huys gehouden/ als sy te voozen gedaen hadden. Soo dat wanneer den Crijch teghen den Turck wederom soude moeten aengaen / soo was die Contributye wel noodich / Jae noch veel meer.

XII.

Mulheymsché handel.

NU wil ick voozder verhaelen watter ghepasseert is in de saecke van Mulheym, also dit eene Stadt is ghelegen aen de Nederlandtsche frontieré/ welckes welvaert of ondergancx de Nederlanden mede is betreffende.
Op den naeme van die van Mulheym is een Tractaet aen den Keyser ghesonden/ eñ daer nae in openen dzucke wtgegeven/ ghenoemt VVolgegrundten Bericht, &c. ghestelt teghen de onvindelijcke Narrata, ende ongegronde versoec / of indiscretam petitioné des Raets van Cuelen / als oock teghen de sub & Obreptitiè, dat is / hinderlistighe ende bedzieghelijcke van den selfden Raet wtghebzachte Mandata, ende byghevoeghde pœnalitates ofte straffen.
Sy segghen / dat die van Cuelen haer versoeck aen den Keyser hebben gefundeert op Inpertinenter byghebzachte Rechten/ die alleen verbieden æmulationes & injuriam, dat is twist ende onghelijck/ maer geensins den bouw/ noch veel weyniger de vergrootinghe der Stadt Mulheym.
Ooc en is het noch in de Gemeyne Rechten/ noch by sijne Keyserlijcke. Mt. niet verboden Priuata ædificia Particuliere wooninghen te timmeren. Het heeft tot allen tijden dien van Mulheym soo vry ghestaen huysen te bouwen/ als dien van Duyts/ jae als dien van Cuelen selfs. Daer sijn oock van ouden tijden her verscheydene treffelijcke Burgers van Cuelen geweest / die schoone huysen te Mulheym gebout hebben/ sonder dat den Raet van Cuelé sulcx oyt heeft ghesoght te behinderen.
Die van Ceulen noemé in hare aenclachten aen den Keyser/ eenige Mannen by nae-

me ende toename/ende segghen dat sy buyten de oude vryheyt van Mulheym getimmert hebben/als sÿn Peter Christiaen, Steven Lespier, Reynhart Gartsweyter, ende andere/ daer doch die Mannen niet anders gedaen en hebben/ dan dat sy nieuwe huysen ghesett hebben in de oude vryheydt Mulheym/ op oude verwoeste bau-plaetsen / jae oock op oude fondamenten / daer noch Anno 1580. huysen opghestaen hebben / ende op Paeschter-maendach des bovenghenoemde jaers door onweder ingheslort sÿn gheweest. Ende noch desen/ noch anderen en is noyt operis novi nunciatio aenghecomen.

Aengaende dat eenē Eerbaren Raet van Ceulen schrÿft en seydt/ dat door den bouw ende vergrootinghe van Mulheym de neeringhe harer Stadt soude versmallert werden/ overmits de onveylicheyt der straeten ende der weghen die hier wt ontstaen soude/dit is een reden die weynich of niet te beduyden en heeft/want het is den burgheren ende inwoonderen der Stadt Ceulen noch seer wel indachtich / dat Anno 1588. als Mulheym is vergroot ghewörden/ de neeringe te Ceulē daer door niet en is vermindert/maer merckelick vergrootet/ want die van Ceulen des maels wel soo veel gelts wt Mulheym gecregen hebben/ als sy wt vele van de omligghende Vlecken en Dorperen/jae oock Steden ghecreghen hebben.

Wat aengaet de onvryheyt der Straeten en weghen/die in tÿde van Oorloge die van Ceulen vreesen dat haer wt Mulheym soude moghen comen / dat en is oock al van gheener weerde/ vele onpartÿdighe luyden die nu noch binnen Ceulen woonen/ weten ende gedencken noch seer wel/hoe onveylich dat Anno 1578.79.80.81. gheduyrende den Ceulschen crÿch/ de straeten en wegen waren/alsoo dat Ceulen seer benaut was/ende aen beyde sÿden des Rÿns gheen weghen vry noch veylich en waren/welcken onheyl en schaede immers niet wt Mulheym ghesprooten en is. Maer ter contrarie heeft het dese gheleghentheydt in die tÿden ghehadt/ dat al de neeringhe / handel en wandel die die van Ceulen des maels hadden en dreven/ door Mulheym ghepasseert ende verhandelt is/ alsoo dat des maels eenige burghers van Ceulen seyden/ware Mulheym niet gebout/ wy souden het nu noch te bouwen veroorsaeckt wesen. Jae oock heeft het nae der hant ghebleecken/ hoe wel ende hoe voorderlÿck dat Mulheym voor die van Ceulen gheleghen is / als naemelick dat misverstandt tusschen die van het Furstendom Berghe ende de Stadt Ceulen geresen was / want alsdan hebben die van Mulheym verscheydene burghers van Ceulen vry geleydet door hare præfecturam ofte ghebiet/die daer buyten ghetreden wesende meer-maels hier en daer van de garnisoen-houders van Dusseldorp / Bÿenburch/Wippersurt / Sigberg/ende andere plaetsen/sÿn besprongben / berooft/ghetormenteert/ende in groote elende eñ armoede sÿn vervallen/dwelck noch veel meer anderen soude sÿn weder-varen / ten ware dat de Burghers ende garnisoenen van Mulheym sulcx verhindert / jae met ghewelt teghen ghestaen hadden. Jae het heeft sich meer-maels toe-ghedraghen dat(als den Cuelschē Crÿch op het heftichste aenginck) de Mulheymsche Burghers geheele Nacken en schepen met goet ende menschen belaeden/ die het Crÿchsvolc voor Cuelen op den Rÿn hadde ghenomen / hebben ghereddt ende den Burgheren van Cuelen wederom ghegheven: Daer ter contrarye verscheydene Mulheymsche Burghers die door het Furstendom Bergh reysden en trockē met Ossen ende andere Coopmanschap/te Cuelen voor de poorten sÿn berooft ende overweldicht ghewörden / sonder dat yemandt van de Burghers ofte garnisoen-houders wt Cuelen haer is ter hulpe ofte tot entset gecomen.

Het is eenen eerbaren Raet der Stadt Cuelen wel bewust/ dat de Burghers van Mulheym Anno 1590. eenige onvolmaeckte bolle-wercken ende pasteyen hebben opgemaeckt/ Ghelÿck oock daer te vooren Bitters-Bolle-werck van Johan Bitter ghemaeckt is worden / ende Anno 1604. oock Anno 1606. andere bevestingen ende wercken aen Mulheym nieuwe gemaeckt/ oock andere verleyt sÿn geweest. Anno 1609 eñ 1610. hebben ooc onse Genaedichste Furstē en Heeren ghemaeckt/dat Bolle-werc/nae Cuelen aen / ende hebben het selfde met Stacketten ende Grofgheschut versien. (Teghen welcken allen die van Cuelen noyt yets ghedaen en hebben / maer hebben met hare Furstelÿcke Doorluchtichheyden goede Naebuerschap eñ Correspondentye ghehouden/ soo langhe tot dat de selfde binnen Mulheym hebben toegelaetten de vrÿe Predicatye der Evangelisscher Religye/ tot de welcke als veel goede eerlÿcke Burghers

1613.

wt Cuelen alle Sondage quaemen/ So heeft sulcx den Magistraet aldaer/ door aenporringhe harer Geestelijckheydt verdroten/ ende hebben des halven de goede naebuyrschap ende vrede verbroken.

Belangende de erf-verdraghen tusschen het Vorstelick huys Bergen ende den Eerbaren Raet der Stadt Ceulen/ als oock het Keyserlicke Laudum ende het oordeel des Spierschen Camer-Gerichts: Of wel onse genadichste Vorsten voor desen daer van sijne Keyserlicke M^t. goet bericht ghedaen hebben / soo sullen wy even wel het selfde hier cortelick verhaelen.

Voor eerst soo en is daer niets aen / dat wy Lant-Graef Adolph van den Berghe met der Stadt Cuelen verdraghen sy datmen tusschen (in het latijn staet inter aut infra) Renidorf en̄ Oudendorf geen vestinge bouwen en soude/ ghelijck het den eerbaren Raet van Cuelen belieft heeft te verduytschen. Het Latijns woordeken Infra en beteckent niet tusschen/ maer onder: oock staeter by in Littore Rheni, op den cant van den Rijn/ dat is/ so dichte aen den stroom datter het water aen slae / nam littus dicitur quod ibi vel ad illud allidant fluctus. Behalven allen desen/ soo is het oock onseker van welck Renidorf datter in het verdrach tusschen Grave Adolph ende die van Cuelen gesproken wort/ aenghesien datter drye Renidorffen in dese Landtstreke ligghen. Want tusschen Bon en Cuelen ligghen twee Renidorffen/ het eene aen dese/ het ander aen gene syde des Rijns / het derde leydt beneden Mulheym/ aē dese syde des Rijns. De wyle dat in het verdrach Renidorf voor Oudendorf ghestelt ende gheschreven staet/ ende het niet ghebruyckelijck en is ut ab inferiori fiant enumerationes, sed a superiore (ghelijck in den Keyserlijcken Laudo, daer gesproken wort van Mulheym ende Monheym/ sulcx oock naeuwe gaede ghe slaghen wort) Soo gheeft dit een stercke Presumtye ofte vermoeden / datter in pacto ghesproken wort van die beyde Renidorffen / die boven Cuelen ab hac et illa parte Reni ghelegen sijn. En̄ dat dit derhalven gheensins den bouw van Mulheym en betreft.

Eenen Eerbaren Raet der Stadt Ceulen en can ooc dese woorden in het verdrach met Graef Adolph van den Berghe Anno 1322. ghehouden / tot verhinderinghe der opbouwinghe van Mulheym niet gebruycken/ veel weyniger tot demolitien ofte afbrekinghe des selfden. De woorden in dat verdrach sijn dese / Non ædificanda munitio sive Castrum, idq; in littore Rheni , dat en is immers niet te segghen / datmen de oppida , propugnacula aut municiones, dat is/ datmen de Steden / Bolle-wercken of vestinghen sal afbreecken. Het is kennelick/ dat Mulheym al ten tijde van Graef Adolph een Oppidum oft Stadt sy gheweest/ ende dat Graef Adolph den Burgheren deser Stadt niet so seer hare Previlegie hebbe ghegeven/ als bevesticht. Immers blijckt het ghenoechsaem / dat Mulheym doe ter tijt hebbe ghehadt drye poorten / ende verscheydene Bolle-wercken / oock grachten daer om-hergaende. Jae het is vastelijck te vermoeden / (nae het schryven Iuly Cæsaris, Taciti, de Stadthuys boecken van Cuelen/ ende der Mulheymsche Monumenten/ dat Mulheym al ten tijde Cæsaris dat is meer dan over sestien hondert jaren gheweest sy een Oppidum civitatis Vbiorum, van Cæsare met eenen stercken muyr omcinghelt.

Wy segghen oock/ dat Promissio non ædificandæ alicuius munitionis vel castri in littore Rheni, niet of allerley getimmer van vasticheyt op den Rijnstroom en verbiedt/ gelijck dat blijckt wt vele ende verscheydene huyseren en sterckten die tusschē Suyden-dorp ende onder Renidorf staen / als daer is dat steenen Rondeel te Roden-Kirchen bynae recht over Cuelen/ staende aen den cant des Rijns/ daer de Kercke op leyt. Als oock te Mulheym het Rondeel/ daer ooc een Capelle op staet / ende daer heeft al voor vele jarē Gheschut opghestaen / daer toe den Raedt van Cuelen eertijts raederen geleent heeft/ als het met garnisoē beset was/ tot bescherminge des Rijnstrooms. Te Stinheym heeft oock Joncker Johan ter Stammen aen den oever des Rijns Casam altam et strictam , met eene Graft rontom her. Behalven de voorghenoemde vasticheden / op den Rijnstroom hebben ooc ghelegen onder Sudēdorf vaste huysen te Ports/ Ensen/ en̄ te Wisdorf die den Rijnstroom heeft wechgenomen. Oock heeft Joncker N. Rodenkirchen Patricius ende Raetsverwant binnē Cuelen / Issenburch also laeten stercken en̄ versien met opghemuyrde waeter-grachtē met poorten/ hameyen/ ende slachtbomen/ dat de bevestinghe van Mulheym maer enckel kinderspel en is / daer by vergeleken sijnde. Wy verswyghen hier noch te spreken van het huys geleghen aen den slachtboom

1613.

ter Bruche/ toecomende Joncker Sudermen/ oock patritius Coloniensis, die dit sijn huys al voor vele jarẽ heeft versterckt met treffelijcke waetergrachten/ poorten/ende val-bruggen/ d'welck oock als noch in eere ende in esse ghehouden wort. Wy geswijgen oock hier te spreken van de vaste huysen Fischonich/ende Pesch/ die nae by Cuelen aen d'ander syde des Rijns ligghen/ ende wt de welcke ooc ghenoechsaeme onsekerheyt ende schaede ontstanden is.

Die van Mulheym beantwoorden oock in dit schrift het geene dat de Colnsche haer teghenwerpen belangende het Laudum des Keysers Sigismundi Anno 1417. ende seggẽ/ dat het selfde niet en verbiedt den bouw der Stadt ende vestinge van Mulheym/ want sy hebbẽ behouden hare oude Stadts-graven/muyren planchetten/Staketten/ende andere bevestinghen/ jae nae der handt is Mulheym noch versterckt met dobbele grachten met drye poorten/ ende op den oever des Rijns is geset het steenen Rondeel/ ende de Pollaedermuyr/ met noch andere meer te lanc alhier te verhaelen. Men vint oock nergens/ dat opt aen Mulheym yets sy af-ghebroken geworden/ alleen buyten de oude bepalinghe deser Stadts vryheyt vintmen de ruynen eenes huyses/ d'welck eertijts is geheeten geweest het Lombaerden huys/ dan het is onseker of dit van selfs vervallen sy/of dat het is af-gebrokẽ. Wt welck/ allen ghenoechsaem blijckt/dat de Keyser Sigismendus anders niet en heeft laeten afbreken/ dan eenighe nieuwe ghebouselen/ende schansen/ met de grachten/ Planketten ende Staketten daer toe ghehoorich/die in tyde van crijch gemaeckt/ eñ in tyde van vrede ghemeynelick afgebrokẽ worden. Maer het Oppidum Mulheym/ d'welck tot veesekeringhe der inwoonderen ende reysigher persoonen van ouden tyden her is gebout geweest/ende steets tot voordeel der Burgheren ende inwoonderen der Stadt Cuelen wel te passe gecomen is/ dat moet by sijn recht ende vryheydt erhouden ende beschermt worden. Immers blijckt hier wt genoechsaem/ dat des Graeven Adolphs belofte der Stadt Mulheym jure quæsito gerechticheyt gheensins nae-deelich sijn en can.

Belanghende des Caemer-gerichts van Spier definitivam tot voordeel van die van Cuelen wtgesproken/ daer op antwoorden die van Mulheym/dat den Eerbaren Raet der Stadt Cuelẽ sich daer mede niet en behoorde te behelpen/ ende dat het die van Mulheym niet en prejudicieert/ als wesende in de possessye per aliquot secula, ondenckelijcke jaren lanc/ eñ dat sonder eenige opsprake/ behalvẽ alleẽ datmẽ voor ettelijcke jaren sulckes heeft aengevangen in twysel ende in Procés te trecken/ ende dat is daer nae wederom soo lange verwijlt ende verbleven/ datter de praescriptie overghegaen is.

Wt welcken alleen de Molanni Vbiorum, ofte die van Mulheym besluyten/ dat die van Cuelen noch reden/noch recht en hebbẽ dus hestich ende soo onversoenlijck teghen haer te procederen/ende Continuationem Libertatis auitæ haer te willen benemen.

Sy bidden gantsch onderdanichlijck/ dat doch sijne Keyserlijcke. Mt. dit alles rypelijck overweghende/ haer niet en willẽ voorder belastinghe doen van afbrekinghe eenigher gebouselen der huysen/ofte vestinghe harer Stadt ende lieves Vaederlants/ d'welck sy noemẽ auitæ olim amplissimæ, ubiorum civitatis oppidum & sedem. Maer dat het veel meer sijne Keyserlijcke. Mt. wille gelieven haer te beschermen ende te versekeren ende hare oude vryheydt ende Privilegien/in goede naebuyrschap met de Stadt Cuelen/ende haer te willen sijn eenen aldergenaedichsten Keyser ende Heere/ eñ met Keyserlicke genaede gewoghen te blyven.

Behalven het voor-verhaelde Schrift/ daer van ick alleen de sommam ofte cortbegrijp hier ghestelt heb/ hebben ooc de possederende Vorsten noch een ander schrift aen den dach ghegeven ende drucken laeten tot verweeringhe ende bewysinge hares goeden rechtes teghen die van Cuelen hare nae-buyren. Maer overmits het selfde lanc is/ ende in velen het selfde verhaelt dat alreets hier boven beschreven is/ Soo wil ick cortheyts halven/ ende om den leser liever met appetijt te verlaeten/ dan te vercroppen/ geen wyder verhael daer van doen.

XIII.

De Coninck van Denemarck seyndt Ghesanten aen den Coninck van Spaignien.

De Coninck van Denemarc vernomen hebbende/ dat die van Lubecc haer in verbontenisse ghegheven hadden met de Staten der Gheunieerde Neder-landen/ heeft datelick nae Hispanien ghesonden sijnen Cancelier Iacobum Vlfeldium, eñ Ionam Charisium der beyder Rechten Doctoor/ verghesellschapt met eenighe Edel-lieden ende veel Dienaers.

Dese

1613.

Dese zijn nae Spanien ghesejlt in een treffelick Oorloch-schip/daer festich stucken geschuts op waren / ende daer by een Jacht met sestien stucken. Dese Ambassadeurs zijn in Spanien seer wel onthaelt ende statelick ghetracteert gheweest. Wat sy daer verhandelt hebbẽ en is noch niet openbaer/ maer yeder een/in sonderheydt daer de Coninck van Denemerck gheen goet vriendt mede en was / hebben voor seecker gheacht/ dat hy met Spaenjaerden eenighe confederatye ende Verdrach tot haren nae deele ghemaeckt hadde / daerom was een yeder op zijn hoede / des te meer / om dat de tijdinghe quam / dat de Coninck van Hispanien een Vloote van veertich Schepen veerdich maecte/ende veel crijchsvolck aen man. De Geunieerde Neder-landen hielden hare compagnien compleet/ende veerdich/om de selfde te connẽ gebruycken wanneert ende waer het de noodt ende gheleghentheydt voorderen souden. Doch hare E. H. M. om te betoonen/ dat sy meer tot den vrede / dan tot den crijch gheneycht waren/hebben haer Ghesanten nae Denemarck ghesonden/ om zijne M^t. te versoecken/ende met redenen te beweghen/ dat hy het ghereesene misverstandt tusschen zijne M^t. ende die van Lubeeck / liever in der vrientschap soude verdragen laeten/ dan de wapenen aen te tasten ende met vier en sweert de saecke te disputeren / tot verderf van landen en luyden.

Hier en boven so hebben ooc de E. H. M. Heeren Staeten den Coninck van Groot Brittannyen ghebeden dat het zijne M^t. woude ghelieven den Coninck van Denemarck tot vrede ende verdrach te vermaenen.

Inhout vã sulcx als de Coninc van Denemarc aen de Lubeeckſche gheschreven heeft.

Die van Lubeeck hebben oock den Coninck van Denemarck ghebeden door hare Gesanten ende Brieven/dat hy doch woude afschaffen de sware lasten ende inpositiẽ/ daer mede hy hare Schepen ende goederen (teghen hare Privilegien) was beswarende &c. hier op heeft haer de Coninck den 24. Iuny gheantwoordt/als volght.

Christiaen de vierde van Godts Ghenaden, tot Denemarcken Noorvveghen, der VVenden ende Gotten Coningh, Hertogh totSchlesuig, Holstein, Stormarn, ende der Ditmarschen, Graef tot Oldenburch ende Dolmanhorst, &c.

Onse Ghenadighste Groete te vooren. Eersame lieve besondere / wy hebben u schrijven door den tooner overghelevert wel ontfanghen/ ende wat ghy daerinne hebt ghededuceert. Naemlijck/dat een geruyme tijdt herwaerts/tegens uwe vermeynde Prevelegien ẽn vryheyden / de Commercien in onsen Rijcke ende Landen met hooghe Tollen ende onghewoonlijcke Impoſten zijn beswaert geworden: ende dat/oft ghy wel omme õse genadighste Confirmatie der behoorlijcken Privilegien ende af-schaffinghe der beswaringhen hebben aenghehouden / ghelijckewel niet vruchtbaerlijcke daer op is ghevolcht / de ghesanten oock onverrichtet hare saecken/ghedimitteert/het Schrijven niet beantwoort/ maer die Bode alleene / over zijne over-leveringhe niet als Recipissen zijn met gedeelt worden: Insgelijcx/ dat ghy ons eernstlijck schrijven ende ghedruckte Patenten over die toevaert op Sweeden/gheduerende dien Crijgh/ hebben contradiceren moetẽ/ ende van gelijcken daer met niet hebt upt ghericthet: maer even wel de tollen verhooghet / ende vele van uwe Burgher-Schepen gheconfisqueert ende prijs ghemaeckt / eens deels t'scheeps volck ghevanghen ghenomen / ende qualijcken ghetracteert: Sulcks / dat ghy daer over zijt ghedrongen de Roomsche Keyserl. Majesteyt / onsen vriendelijcken lieven Heer oom/t'selve te klagen/ende dies

1613.

aengaende met de Heeren Generale Staten hebt beraden/ende eyndtlijck voor goedt aenghesten / ons omme af-schaffinge der beswaernissen/ restitutie der schepen ende goeden / ontslaeghinghe der ghevanghen / toe-latinghe der vrije Commercien ende Schip-vaert / Confirmatie u ver Privilegien / ende ten besluyte onse eyndelijcke resolutie deur den toonder te versoecken: Alle t'selve hebben wy int langhe ende ghenoeghsaem verstaen. Waer op wy u onse ghenadighste antwoordt ende resolutie niet onthouden willen.

Ende belanghende de Tollen ende de Imposten op die Commercien eñ Schip-vaert in die Zee / meynen wy dat soodane onse verordeninghe / upt kracht onser hebbender macht ende vryheydt/ghefondeert/ende wy buyten yemandts teghen-segghen/machtich eñ bevoeghet zijn geweest/sulcks te laeten gheschieden.

Dat ghy ten tweeden te vergheefs hebt aenghehouden / omme Confirmatie van uwe Privilegien/ ende afschaffinge der beswaernissen/als mede uwe Legaten sonder yets upt te richten van ons hebben gedimitteert/ t'schrijven niet beantwoordet / ende maer alleene recipissen wederom ghegheven: daer van weten wy ons niet te ontsinnen/ dan dat tot elcken tijde/ soo wanneer uwe Legaten met Creditiven tot ons zijn gecomen/hebben sy so wel montlijcke/als Schriftlicke resolutie ontfangen / ende niet sonder yets upt te richten / sijn gedimitteert worden/hoe dan soodane verscheydene Mondelijcke ende Schriftlijcke beantwoordinghe/van den ghesanten selfs ghedaen / sullen betoonen ende bewijsen.

U is oock wel kennelijck dat Henningh Parthem / ende Magister Ioannes Brambachius , doen ter tijdt uwe Stadts Ghesanten/in Anno 1599. in onse Stadt Coloingen/ so wel montlijck als schriftlijck haer antwoordt hebben ontfanghen. Int selve Iaer hebben D. Iacobus Bordingus, Herman van Dorn , ende Thomas Plas , uwe ghesanten/op haer versoeck / *sub dato* den derden December/in onser Stadt Coppenhaghen / een schriftlijck bescheyt ontfanghen. Inghelijcks is oock gemelten Iacobo Bordingo, Martino Nordano der Rechten-Doctorẽ/ ende Casper Beyen , Anno 1610. tot Coppenhagen geschien. Dat oock in plaets omme uwe Brieven t'beandtwoorden niet als recipissen sijn uytghegheven t'selve en is geen nieuwe/ maer vele meer omme te verhoeden de *iteratie ejusdem rei sæpius inculcatæ*, over al ghebruyckelijcken: Daer beneven refereren haer die selve recipissen gemeynelijck op onse voor-her-gaende bestandighe resolutie / ghelijck dan upt de laetste recipisse upt Coppenhagen/den eersten Mey/Anno. 1612. aen uwen Bode overghelevert/ ende int Register van onse Duytsche Cancelerye ghenoechsaem is te sien: Also/ dat het ootmoedich is dese ongefondeerde claghe voorder te beantwoorden.

Dat ghy oock voorders onse speciael schrijven in Anno. 1611. ende de gedruckte Patenten upt Coppenhaghen/ in Dato den derthienden Ianuary, in Anno 1612. te contradicieren als mede u oock hebt onderstaen/ons seeckere Ordonnantien ende Wetten voor te schrijven / t'selve willen wy aen sijn behoorlijcke plaetse stellen: ende ost schoon soodanighe Patenten niet sijn gheweest nae u wenschen/soo en is daer aen even wel geen onrecht gheschien.

Belanghende voorders / dat wy gheduerende onsen Oorlogh/teghens die Croon van Sweeden / den Tol in onse Rijck hebben verhooghet /t'selve is van ons / *pro more omnium Principum*, upt

upt redelijcke ende billijcke oorsaken gheschéen: Ende zijn niet alleene uwe Burghers/ maer oock andere Nati-onen ende Steden daer met beswaert worden/ Ende de wijle wy/ soo wel u als anderen/ upt ghetrouwen herten ende oprechte meyninghe hebben ge-waerschout: Naemelijck/ dat alle die gene/ die welcke haer die toevaert op Sweeden niet wilden onthouden/ dat die selve haer eyghen risique ende pe-rijckel daer over souden uptstaen. Connen over sulcks uwe Burghers/ die welcke hare Schepen ende goede-ren/ naer onse ghenoechsame waer-schouwinghe hebben verlooren/ als van ghelijcken/ die gheene/ die op t'Sweedische vaer-water betrapt/ ende over die Sweedische toe-vaert over-tuyghet/ ende daer door in ap-prehentie ghenomen zijn/ t'selve nie-mandt anders als haer eyghen selfs toeschrijven: Maer teghenwoordich wordt niemant meer van die uwe/ al-hier ghevanghen ghehouden/ want sy alle d'eene voor/ d'andere naer/ zijn ontloopen.

Dat ghy oock soodanige ende an-dere uwe Burgheren meer veroor-saeckede schaden/ de Roomsche Key-serlijcke Majesteyt gheclaghet/ oock over t'selve met den Heeren Generale Staten hebben Raedt-gheslaghen/ t'selve willen wy aen die plaetse stel-len/ daer sulcks heen behoort.

Dies niet teghenstaende/ zijn wy in ongetwijffelde ghedanken/ dat wy t'schrijven twelck die Roomsche Key-serlicke Majesteyt onsen vrindelijcke lieven Heer oom/ aen ons heeft ghe-daen/ alsoo sullen beantwoorden/ dat dieselve daer over een goet ende vrië-delijck ghenoeghen sal hebben.

Ten laetsten/ dat ghy hebbet aen-ghehouden/ omme de gravamina af te stellen/ de Schepen ende goederen te restitueren/ die vrye Commercien ẽ Schipvaert in onse Rijck/ Provincië ende Landen toe te laeten/ als mede uwe Privilegien te confirmeren.

Hier op is onse ghenadighste reso-lutie/ dat/ belanghende de Schepen ende goederen/ ghemerckt uwe Bur-ghers/ op onse in tijdts gedane waer-schouwinghe niet hebben ghelettet/ haere Schepen ende goeden/ achter volgende gerechtelijcke oordelen ende Sententien/ *in commissum* zijn vervallẽ/ wy over sulcks uwe bidde ende ver-soeck/ in gheene weghe connen gehoor gheven/ ten aensien die uptghesprooc-kene oordelen ende Sententien/ buy-ten voorhergaende appellatie aẽ ons ende onse Rijcks Raedt niet zijn te casseren.

Belangende die afschaftinge over de gravamina, consent ende toelatinge der vryen Commercien ende Schip-vaert in onse Rijck ende Provincien/ ende ten laetsten/ die Confirmatie der Privilegien: Op welcke punctẽ alle/ gheven wy voor antwoordt/ de wijle uwe Burgers ende inwoonders aen verschepden plaetsen met menigher-hande onbevoeghde dadelijckheden tegens die onse/ niet als vrienden/ maer als vyanden/ ende als die geni-ghe/ de welcke de onse voorghenomen haet ende nydt/ alle boosheyt wenschẽ ende gunnen/ haer hebben betoont ẽ aengestelt. Ghy oock van ghelijcken het reces/ twelck uwe Ghedeputeer-de ende Ghevolmachtighde/ met onse Admiraelen ende Capiteynen op de Zee voor Travemunde den seven-thiende October int jaer sesthien-hon-dert ende twaelf op gherichtet/ ende tot meerder oorcondt der Beloften ende toeseggingen/ met u Stadts Signet becrachtiget/ niet behoorlijc-ken en hebt achter volght: maer ter contrarie tot onse schade hebben ghe-voelen moeten: Sulcks/ dat wy door t'selve ende veele andere noodtwendi-ghe oorsaecken meer/ zijn ghenoodi-ghet/ also wy dan oock met bequame

1613. gheleghenthept / ende op seeckere bestemmede tijt / die welcke u bequaemlijck / sal notificeert worden / *re ipsa præsteren*, ende ordonneeren willen / uwe Burghers ende In-woonders / het coopen ende vercoopen in onse Rijcken / Provincien / Steden / Havenen / Rivieren / ende Jurisdictien / gantschlijck te laten verbieden / ende op te segghen / ende van gelijcken onsen Onderdanen in corten tijdt / door onse ghenadichste bevel daer toe houden willen / dat sy haer van alle Seghelatien / Coophandel / ende Trafsyquen in ende door uwe Stadt / en met uwe Burghers / ende In-woonders voortaen gantschelijck ende geheel ontstaen ende onthouden sullen: Daer door wy ende onse onderdanen een-mael van u ende uwe Burghers / de welcke haer met onlijdelijcke schampere ende smadelijcke uptroepen / spijdt / ende andere dadelijckheden teghens die onse onbehoorlijck verloopen ende vergrijpen / moghen worden ontlastet / die vreede gemaect / ende voordere ongheleghentheden moghen verhoedet worden.

Wy willen ghelijcke wel dies niet te min / u ende uwe Burgheren / de-welcke eenighe schuldt-voorderinghe in onse Rijcke ende Landen hebben / ghenadelijcken vergunnen ende toelaten / dat de selve naer Rechten-ghebruycke in onse Rijcken ende Landen aen-stellen / ende de Ghelden / die welcke sy upt de Schulden ofte Waren hebben ontfangen / upt onse Jurisdictie henen wegh voeren : Ende alsoo hare goeden by ons moghen machtich worden : Alle t'welck wy ghenaedighst willen verhopen / dat die onse van ghelijcken by u sal worden bejeghenet ende toe-ghelaten.

Oft nu wel wy ende onse Onderdanen / door sodanighe middelen ende weghen van u ende uwe Burgheren gheheel en al sullen worden af-ghescheyden : Soo willen wy dies niet te min / die ghene / die haer / midts betalende onse Thollen / als andere Oostersche Steden gheven / door onse Ore-Sundt ende andere Stroomen / in weghen als andere vremde Schippers ende Coopliedеn / sonder perijckel ghenadich passeren ende Repasseren laten.

Daer beneffens doen wy ons ghenadich presenteren / in ghevalle ons gheen oorsaecke daer toe ghegheven wordt / teghens u ende de uwe gheen vyantlijcke dadelijckheyt voor te nemen : maer willen veele meer u / uwe Stadt / Burgheren ende Inwoonders / alles goedts / *incrementa* ende Prosperatie gegunnet / ende van God ghewenschet hebben.

Wat die andere Standt is belanghende / sullen wy ons teghen de selve naer behooren genadighst betoonen / ende haer alsoo weten te bejeghenen / dat sy onderdanichst met ons te vreden sullen zijn / alle t'welck wy u tot een ghenadich tegen-antwoordt / voor ditmael niet voor onthouden willen.

Datum op onse Coninghlijcke Slodt tot Coppenhagen, den 24. Iuny Anno. 1613.

XIII.

OM dat het tot allen tijden voor wat vremts ende ghedenckweerdighs is ghehouden geweest veel Kinderen baeren / soo sal ick hier met weynich woorden verhaelen / datter te desen tijt een vrouwe in Hollandt gheweest is met naemen Janneke Teunis van Hooren die in armoede vervallen sijnde / by de Heeren Gheneraele als oock particuliere Staten / ende by Prins Maurits / by Prins Hendrick van Nassou / ende andere Heeren / hulpe ende troost in hare armoede versocht heeft / vertoonende dat sy ghehouwelickt sijnde aen eenen Robbert Jansz. Schots-Enghelsman / in den echten Houwelicken staet ghebaert heeft sesen-dertich Kinderen. Ende dat sy haren man met twee soonen verloren

1613.

verlooren hadde op de Vlote/ daer Joncker Peter van der Does Admirael op gheweest is / haren derden Soone mede sijnde op de Armade als Heems-kercke den slach dede voor Gibralter / hadde aldaer een swaere breucke ghecregen/ ende eenen spasmum ofte verstijvinghe aen sijnen hals / sijnde een Scheeps-Timmerman sijnes handewercs/ maer nu onbequaem ende onvermogen om met sijne handen sijn broot te verdienen.

XV.

Ordonnantie des Magistraets van Amsterdam op het bedelen.

DEn wijsen ende versinnigen Magistraet der Stadt Amsterdam siende ende vermanende hoe groote abuysen/ jae Boeveryen / ende fielteryen/ datter daeghelicx in hare Stadt ghepleecht wierden onder het decksel van Bedelerye/ soo hebben die saemtlicke Heeren een seer fraeye ordinantie daer op ghemaeckt / de welcke oock seer stricktende nauwe wordt onderhouden/ waer van ick hier de coppe hebbe by-ghevoeght.

Extract uyt het Register vande vvillekeuren der Stadt Amsterdam geteeckent met de Letter I.

ALsoo niet tegenstaende/ verscheyden Placcaten ende Keuren teghens den Ledichganghers Vagebonden / ende onnutte Bedelaers ghemaeckt/ ende binnen deser Stede tot meermaelen ghepublicееrt ende vernieut/ groote menichte der voorsz. Bedelaers ende Vaghebonden/ stercke luye Ledich-gangers / so Mannen als Vrouwen / al hier ter Stede bevonden worden/ die den rechteen noodt-druftighen de Aelmoessen ontstelen tot grooten laste vande Ghemeente ende Burgerye/ ende hem gemeenelijc tot ledich gaen/ tuyschen / spelen/ dronckenschap/ Hoerdom ende andere Godloosheyt begeven / daer onder verspieders/ Nachtroovers/ ende Dieven (soo dickwils bevonden is) moghen schuylen.

I.

So ist dat mijn Heeren vanden Gerechte/ sonder prejuditie / verminderinghe/ ofte derogatie / vande voorsc. Placcaten ende Keuren/ verbieden eenen yeghelijcken / t'zy Man ofte Vrouw/ jonck ofte oudt/ Burger ofte Vreemdelingen/ Sieck/ Lam/ Kreupel/ Blindt / Melaets / ofte hoe die ghestelt soude moghen wesen / naer den lesten April toecomende/ binnen deser Stede/ ende vryheyt der selve/ op eenige Marckten/ Brugghen/ Sluysen/ voor Kercken/ Poorten / op hoecken van Straten/ Weghen / Wateren ofte andere plaetsen te sitten / staen oft te varen bedelen / ofte Aelmoessen te ontfanghen/ t'zy voor hen-selven ofte yemandt anders/ op pene van in publijcke wercken ghebruyckt/ ofte andersins volghende de placcaten / naer discretie van mijns Heeren vanden Gherechte ghestraft te werden.

II.

Niemandt sal hem oock nae den voorsc. daghe vervorderen eenighe sijne ofte ander lieden Kinderen uyt te senden/ ofte te laeten gaen bedelen / t'zy binnen ofte buyten de Stadt/ om gheenerleye oorsaecken/ op pene als vooren.

III.

Sal oock niemandt nae den voorsz. dage moghen gaen bedelen/ ofte in eenigher manieren Aelmoessen versoecken ofte ontfanghen voor Craem-vrouwen/ Siecken/ Gevangenen/ ofte anderen. Dat oock niemant nae het laetē vande Poort-clocke t'savonts sal moghen bidden / het sy met singhen/ spelen/ ofte andersins / op Arbitrale correctie.

IIII.

Wort mede verboden allen Ouders door haer selven ofte anderen binnen deser Stede ofte de vryheydt der selver/ eenich kindt in ofte voor de Kercke/ op straete / in stoepen/ ofte oock in yemandts huys ofte erve uyt te setten ofte verlaten / onder wat pretext/ t'sy van uyterste armoede/ sieckte/ ofte andersins/ hoe het soude moghen wesen / op Pene van indien hy ofte sy gecregen wort/ openbaerlijck aen den lijve gestraft te worden/ tot discretie van mijn Heeren van den Gherechte / ende niet te min haer voorsz. kint met haer te moeten nemen / ende t'selfde behoorlijck te onderhouden: Ende indien hy ofte sy niet ghecreghen en wert / dan even wel uyt der Stede ende Vryheydt der selver ghebannen te worden den tijdt van vijfentwintich jaeren/ op Pene van gegeesselt/ gebrant-merckt/ ende haer leven langh ghebannen te worden/ ende dat het selfde in

allen ghevalle (ghelijck oock d'Ouders die hare kinderen sonder middel van onderhoudt / soo jonck naer dese Stadt senden/ doen ofte laten senden/ dat sy luyden gheen Ambacht en kunnen / maer nootlijc moeten bedelen/ van yemanden aenghenomen ofte op een dool-wech te raken) tot gheenen tijde yet was sullen moghen beerven van des verlaeten kindts goederen hier ter Stede achter gelaten : Noch by Testamente nach ab intestato, by eenighe Titulen: Maer sullen de goederen der voorsz. onders van haere verlatene kinder hier ter Stede by Testamente ofte ab intestato naegelaten/ devolveren/ten behoeve vanden Armen.

V.

Voorts sal hem niemant naer den voorsz. daghe binnen deser Stede ofte de Jurisdictie van dien/van wat staet ofte Conditie hy sy/ vervorderen voor sijn deure ofte op der straten aen eenighe Bedelaers ofte andere te gheven eenighe Aelmoesse / onder wat pretext tselfde soude moghen wesen / op pene van drie gulden telcken reyse te verbeuren/maer sal tot verscheydē tijden naer dat de behoeftichept der Armen sal vereyschen/ voor der goeder Luyder deuren omme ghegaen werden / omme t'ontfanghen alsulcke Aelmoessen als tot stupr ende weeringhe van de voorsz. bedelarije sullen ghegheven werden / waer aen een yeghelijck sijn Charitaten dan sal connen bewijsen

VI.

Insghelijcx sal niemandt nae den voorsc. daghe eenighe Aelmoessen moeghen geven aen eenighe schamele Ambachts-Jongers/ alsoo daerinne behoorlijcke ordre sal werdē ghestelt / ende so veele voorsien als tot hulp der selver sal bevonden werden noodich te wesen: Maer sullē de Meesters haer Jonghers die by haer werden aenghenomen/ selfs moeten onderhouden ende versorgen.

VII.

Ende also vele Waerden ende Waerdinnen den Bedelaers ende Vagebonden soo Vrouw als Mans persoonen onder t'decksel van logheren by daghe ende by nachte het gebedelt gelt helpen onnutelijcke verteeren / hen onderwijsen in wat manieren sy alhier sullen bedelen: Hoe sy de Provoosten sullen ontgaen / ende nae langhen tijde achterhaelt zijnde / hoe sy hun sullen excuseren met ignorantien vande Placcaten.

VIII.

Soo ist dat voorts aen niemandt nae den voorsz. daghe sulcke persoonen / jongh oft oudt/ Man oft Vrouw / ofte kindt / gesont ofte kranck zijnde / oock die sonder bedelen ledich gaen/noch Ambacht kinderen die by de huysen om Aelmoessen bidden / sal moghen Herberghen ofte logijs verleenen by dagen/nachten/ weken ofte andere termynen / op pene van de eerste reyse van twee guldens / voor de tweede reyse van vier guldens / ende voor de derde reyse van ses guldens.

IX.

Verbiedende mede allen Schuyte voerders ende anderen / eenighen Bedelaers/ Leprosen/ofte andere Schamele/jonck ofte oudt na den voorsz. daghe aen boort te voeren/ofte haere Schuyten te leenen ofte verhuyren omme aen Schepen te vaeren bedelen/op pene van twintich stuyvers t'elckemaele te verbeuren.

X.

Ordonneren mede de Vader van der Buyrt den Armen die aldaers comen Logeren telckens naer den voorsc. daghe aen te segghen dat sy haer wachten te bedelen.

XI.

Ende op dat de rechte Arme / Crancke/ Miserabele over-jaerighe persoonen/jonge ende aencomende kinderen/ ende diergelijcke ellendige ende behoeftighe menschen (die sonder hulpe niet en souden connen leven) niet en vergaen/maer van maetelijc onderhoudt mogen werden versien:

XII.

Soo ist dat mijn Heeren de Burghermeesteren met advijs ende goedt vinden vande vroetschap deser Stede/ sekere Collegie van ghequalificeerde persoonen sullen oprichten tot Aelmoesseniers ofte Armen-Vaders/ die opsicht ende sorghe sullen draghen op de voorsz. Armen ende miserabelen die binnen deser Stede ende de Jurisdictie van dien gheboren zijn/ ende nu alreede drie jaren Continuelijck gewoont hebben.

XIII.

Sullen daeromme allen den ghenen die haer van haeren arbeyt niet en connen sustenteren/ ende over sulckx d'Aelmoessen ter noot ende anders moeten versoecken / haer selven addresseren eñ voegen by den voorsz. Aelmoesseniers/haren noodt den selven aēgheven ende noodthulpe versoecken.

XIIII.

Ende sullen de voorsz. Aelmossenirs den soodanighen naerstich afvraghen ende ondersoec-

1613.

versoecken van haer re ghesteltenisse/ gesontheyt/ handtwerck ende middellen/ daer mede sy haer tot hier toe hebben onderhouden/ Item van haer Vaderlandt/ laetste woonstede/ kinderen ende andere gheleghentheyt/ ende bevindende dat de selfde/ niet teghenstaende haere neersticheyt ende goet devoir/ van haeren arbeydt ende middelen niet genochsaem en connen leven/ den selven daer toe bestellen soodanich Weeckelijck onderstandt als sy bevinden sullen te behooren.

XV.

Sullen oock de voorsz. Aelmoessemiers ofte Armen Vaders naerstich daer op letten/ dat de ghesonde ende cloecklijvighe/ soo Mannen als Vrouwen/ Item alle Dronckaerts/ Speelders/ Luyerts ende andere Ledich-ganghers/ gheen Aelmoessen werden ghegheven/ dat de selve tot den arbeyt werden ghehouden/ ende tgene sy winnen ofte verdienen connen/ niet onnuttelijc door en brenghen.

XVI.

Ende also de Stadt met vele bedelende Ambachts-kinderen vervult/ ende d'ongheregheltheydt der selver meest veroorsaeckt wert/ door dien veel Meesters en Meesterssen/ onder t'deksel van haer Charitaet te bewysen/ ende een Ambacht te leeren/ dickwils twee/ vier/ ses ende meer Ambachts kinderen op nemen/ die sy veel jaren loopende houden/ ende meer ghebruycken tot Slaven als tot Ambachten te leeren/ ende te onderwijsen naer behooren/ latende het onderhout der selver tot laste van de Ghemeente/ sonder te ghedencken/ dat by ghebrecke der selver/ sy het werck selver souden moeten doen/ ofte knechten huyren/ ofte grooten loon daer voor gheven: Ende dat sy soo wel de Leer-jonghers ghehouden zijn te voldoen/ als de Leer-jonghers henluyden/ daer door de Ambachts-kinderen soo onordentlijck en Godloos op wassen/ dat sy geen Predicatien hooren/ noch Godt noch den menschen leeren vreesen ofte eeren.

XVII.

So verbieden mijne Heeren vanden Gerechte alle Meesters ende Meestersen eenige Ambachts-kinderen die nu hier ter Stede zijn ofte noch souden mogen comen/ jonck noch oudt/ naer voorsz. daghe aen te slaen ofte t'haeren huysen te houden/ ofte te ontfanghen/ dan de ghene die sy selfs met cost ende cleederen begheeren te versorgen/ sonder de selve te laeten bedelen in eeniger manieren/ op pene van een Croon telckens by de Meesters ofte Meesterssen te verbeuren voor elck Ambachts-kint.

XVIII.

Ende soo yemandt nae den voorsz. dage eenighe schamele Ambachts-kint ofte kinderen vanden Aelmoesseniers begheerde aen te nemen/ die teghenwoordich hier zijn ofte comen moghen/ oudt ofte jonck/ sullen daer van accorderen metten voorsz. Aelmoesseniers/ sonder dat d'Ambachts-kinderen als vooren aenghenomen zijnde in eeniger manieren sullen moghen bedelen/ maer sal de Meester ofte Meesteresse ghehouden zijn t'Ambachts-kindt ofte kinderen die sy aenghenomen sullen hebben/ tot discretie vande voorsc. Aelmoessenier t'onderhouden van mont costen/ dranck/ Cleederen/ van linnen ende wollen/ ter nootdruft/ des sullen de Leer-jaren verlanght worden/ sulcx als de voorsz. Aelmoesseniers in redelijckheyt sullen bevinden te behooren/ ende sal al t'ghene dat d'Ambachts-kinderen middelertijdt met haer handtwerck verdienen/ comen tot profijt vanden Meester ofte Meesterse.

XIX.

Die voorsc. Meesters sullen ghehouden wesen hare Ambachts-kinderen te houden in behoorlijcke tucht ende onderdanicheyt/ soo wel op der straet als in huys/ ende ten minsten alle Sondaghen een Predicatie te doen ofte laeten hooren/ ende soo sy haer misdroeghen Vaderlijcke wijse te vermaenen/ ende oock te straffen met de roede/ ofte andersins/ ist noodt/ tot goet duncken vande voorsz. Aelmoesseniers.

XX.

Niemandt sal hem moghen verborderen nae den voorsz. daghe sijne Ambachts-kinderen die hy met voorweeten vande voorsc. Aelmoesseniers aenghenomen heeft/ gedurende ende noch loopende den tijdt van hare aenneminghe/ sonder voor weeten ofte consent vande selfde oorlof te gheven ofte te laten vertrecken hier ofte elders by een ander Meester te wercken: Van ghelijcken sal een yghelijck hem wachten het verlaten Ambachtskindt te werck te stellen/ ofte te ontfangen op de pene inden Placcaet ende Keure begrepen.

XXI.

Ende indien yemandt vande voorsz. Ambachtskinderen met kennisse vande voorsc. Aelmoesseniers aengenomen zijnde/ tegens danck ende wille van sijn Meester ende

1613. Meesterse wech liepe/ sal de Meester ofte Meesterse in sulcken ghevalle ghehouden zijnde 'tselve terstont de voorschreven Aelmoessseniers aen te geven/ om te vernemen waer het ghebleven ofte gheloopen zy / ende 'tselve wederomme te doen halen/ende nae voorgaende castijdinghe den Meester ofte Meesterse (indien het haer belieft) wederomme te leveren.

XXII.

Ende indien het wech gheloopen Ambachts-kint niet ghevonden wort / sal het uit dese Stede ende de vryheydt van dien moeten blijven / sonder wederinne te comen / op pene van strengelijck ghegeesselt te worden / ten waere hy als voorzen zijn Meester ofte Meesterse te vreden ghestelt hadde / met kennisse vande voorschreven Aelmoessseniers.

XXIII.

d'Ambachts-kinderen in manier voorschreven aenghenomen zijnde/haere Meester ofte Meesterse ontloopende / sullen voor de eerste reyse strengelijck ghegeesselt werden/ten aensien vã d'ander Ambachts-kinderen: Mitsgaders vande Meester ofte Meesterse / indien haer belieft teghenwoordich te zijn: Ende voor de tweede ofte meerdere reysen sullen de selve Ambachts-kinderen boven strenghe geesselinghen als voorzen / int Tucht-huys te water ende te broode ghestelt worden / ende tot sulcken werck ghebruycket worden/als mijn Heeren vanden Gherechte sullen arbitreren.

XXIIII.

Ende op dat dese keure te beter geeffectueert worde / Ordonneren mijne Heeren vanden Gherechte een yghelijck / ontboden zijnde door een ghesworen Roe-drager ofte Provoost/als dan te compareren voor de voorschreven Aelmoessseniers / ter bestemder plaetse ende tijdt/ op pene van drie stuyvers voor de eerste reyse/voor de tweede reyse van ses stuyvers / ende de derde reyse van twaelf stuyvers te verbeuren.

XXV.

Dat oock niemandt hem sal maghen vervorderen de voorschreven Aelmoessseniers/ de Provoosten / ofte s'Heeren Dienaeren hen assisterende / met woorden ofte wercken te injurieren/de selve te dreyghen/ ofte anders onbehoorlijcker wijse te bejegenen/ op Arbitrale correctie.

XXVI.

Ende sullen de voor-verhaelde pecuniele Boeten bekeert werden een derdendeel ten behoeve vanden aenbrenger / ende de twee andere derdendeelen tot voordeel vande voorschreven Armen.

Aldus ghedaen den 28. Ianuarij 1613. presentibus mijn Heer den Schout, alle de Burgemeesteren, ende alle de Schepenen, dempto Iacob van Neck.

Ende ghepubliceert den xxix[en]. Ianuarij 1613. præsentibus mijn Heer den Schout/ Gerrit Jacob Witsz. Burghemeester/ Peter Hasselaer/ Joris Jorissen/ende Roetert Ernst/ Schepenen.

I. Vander Does.

XVI. Het Tucht-huys van Amsterdam en verhael eenigher Miraculen die daer gheschiet zijn.

HIer by sal ick nu cortelick verhaelen hoe dat de wyse/ voor-sichtige Heeren des Magistraets binnen Amsterdam / de eerste gheweest sijn/ende de beroemste blyven van weghen het stichten van een Tucht-huys in hare Stadt / daer in ghebracht ende tot den arbeyt ghedwonghen worden jonghe stercke bedelaers ende bedelaerssen ; als oock boeven/en dieven / diemen om redenen aen het leven niet en straft : Jae oock volwassene gesellen/die de roede ontwassen sijnde/hare ouders niet en willen ghehoorsaemen/of die haer goet onnuttelijck verguisten ende met hoeren en boeven toe-brengen. Dese ende der gelijcke worden met kennisse des Magistraets in dit Tucht-huys ghebannen/eñ aldaer getucht ofte ter deucht gedwongen/ d'een door swaren arbeydt / d'andere door hongher/sommige door harde slagen / sommige oock(ende dit sijn de beste) door goede Christelicke Predicatyen ende vermaeninghen uit Godes H. woort / want dit huys heeft sijnen eygenen Predicant eñ Schoolmeyster. Door aen/ boven de poorte door de welcke men in dit huys gaet is in den muyr gemetselt eenen grooten langhen / eñ breeden steen / in den welcken seer constelick eenen man ghehouwen is/ die met een swepe in de handt op eenen waghen sit/ geladen met Brasilie hout/ ende saghen / die ghetrocken wort van vier Leeuwen / een

wilt

wilt Vercken / ende eenen Wolf / beteeckenende wreede ongheboondenheyt / Gulsichheyt / ende onnutte Verscheuringhe eñ toebrenghinghe of verslindinghe. Hier nevens staẽ met guldenne letters dese woorden geschreven / Virtutis est domare quæ cuncti pauent. Dat is / Het is cloeckheyt te cunnen dwingen t'ghene daer yeder een van schroemt en schrickt. Het exempel der Stadt van Amsterdam hebben verscheydene andere Steden in Hollant / Vrieslandt / ende elders nae-ghevolcht / siende ende bevindende dat veel quade boeven de disciplinië der Tucht-huysen meer vreese / dan de galgh.

Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

De Paus-Roomsche Catholijcken beroemen haer eñ laten boeckens wt-gaen van de miraculen (soo syse noemen) die de Lieve Vrouwe van Halle / van Scherpenheuvel / &c. doet / ende toonen vele crucken en stelten / die dese ende gene Creupele ende Lamme eertijts gebruyct hebben. Alsoodaenighe miraculen beroemen haer die van Amsterdam dat oock in hare tucht-huysen geschieden / waer van ick hier wt velen eenige exempelen in het corte verhaelen sal.

Het eerste Exempel.

Onder andere elendighe ghebreckelicke menschen (so veel voor oogen te siene was) is corts binnen Amsterdam geweest eenen sijnen quant aldaer geboren / out sijnde ontrent veertich jaren / die so aerdich den lammen en creupelen wist nae te bootsen / dat hy op sijn crucken veler Heeren Landen / hadde door-reyst / de menschen tot milddaedicheyt verweckende door sijnen elendigen ganck / want hy ginck so leech ter aerde geboghen / dat het scheen dat hy de macht niet en hadde om met de crucken het lichaem over eynde te houden. Jae hy wist sich so erbermlick aen te stellen / dat vele menschen oordeelden / dat het onmoghelick was / dat hy langher leven soude. Maer eenighe cloeckaerts wat nauwe lettende op sijnen ganck / ende maniere van leven in sijn logement / hebben ghemerckt dat het enckele boeverye / ende de luye sieckte was / die hem bevanghen hadde. Derhalven soo heeftmẽ hem in het Tucht-huys gebracht / daer men hem tot den arbeyt ghedwongen heeft door hongher en slaghen / ende men heeft gesien / dat hy in corter tijt sijn is ghenesen gheweest / gaende en staende recht over eynde / wel etende ende drinckende met goeden appetijt allerley spijse eñ dranck die men hem ghegeven heeft / Jae hy is op een corts so sterck eñ moedich geworden / dat hy gepooght heeft met ghewelt wt te breken / ende den arbeyt te ontloopen / maer hy is in sijn voor-nemen verhindert ghe worden. Doch eyndelick nae veel groote beloften vã beterschap / die hy sijne vrienden ende de Tucht-huys-meysters ghedaen hadde. Is hy los gelaeten / gevende tot oorvoor deses huys / een goet stuck geldts / tot een teecken van danckberheyt voor sijne ghenesinghe. Sijn krucken daer mede hy den boeveganck gegaen hadde / sijn noch teghenwordelick in het Tucht-huys te sien.

Het tweede Exempel.

Eenen Ian de Latrie, geboren tot Marche en famine int Hertochdom van Lutzenborch out sijnde ontrent xxxvj. jaren / was belast ende beladẽ met een sware ellendige coortse / so dat hy niet een lidt aen sijn lichaem en hadde / dat hy conde stille houden sonder zitteren ofte beven / soo dat hy alle menschen die hen daegelicx op de straete sagen liggen / tot barmherticheyt beweechde. Maer als eenighe merckten dat het de luye coortse was die hem quelde / so is hy in het Tucht-huys ghebracht / ende tot den arbeydt ghedwonghen / ende de coortse heeft hem stracx verlaeten.

Het derde Exempel.

Een Dirck Noorman gheboren in Noorweghen out sijnde ontrent xx. jaren / was seer deerlick ghescheurt / ende ghebroocken aen beyde sijden / soo dat het scheen dat hem de darmen schier op de knyen waren hanghende / hy droech eenen dobbelen bant aen sijnen hals / biddende voor alle mans deuren om een penninckken tot meesterloon ende ghenesinghe van sijne ghescheurtheyt / door welcken middel hy een moy sommkẽ gelts vergaedert heeft. Maer de wijle dat verscheydene Burgers ende inwoonders van Amsterdam wisten / datter vele ghebreckelicke bedelaers in het Tucht-huys gebracht sijnde seer haest ende met weynich costen ghenesen waren : soo is oock desen Dirck Noorman derwaerts ghebracht / ende van den Chirurgijn deses Huyses ghevisiteert / ende bevonden dat hy cloeckelick rasende ende soberlick etende / op een corts wel ghenesen soude worden van sijn breucke ende ghescheurthyt. De ervarentheydt heeft bewesen ende doen blijcken / dat der Chirurgijns oordeel ende raet op goede ende vaste redenen ghefondeert was / want stracx heeftmen bevonden dat hy soo sterck ende ghe-

1613.

ghesont was / als een man mocht wesen. Als hy nu soo langhe in het Tucht-huys geweest was / datmen vastelick hoopte dat hy sich voortaen ter deucht ende tot den arbeydt vry-willich schicken soude / soo is hy ontslaghen/laetende in het Tucht-huys sijnen bant ter ghedachtenisse sijner ghesont maeckinghe.

Het vierde Exempel.

Ian de Barque, out 22. of 23. jaren/ghebooren van Amiens/was gheheel creupel/lam/ ende ellendich/hy hadde eenen lammẽ arm/ den welcken hy langhe in eenen bandt (om sijnen hals vast ghemaeckt) ghedraeghen hadde/ende hy ghebruyckte in het gaen eenen stevighen stock / om sijn lichaem over eynde te houden / ende even wel scheen het dat hy elcke reyse neder ter aerde storten soude. Als hy aldus eenen tijt lanck Amsterdam door-wandelt hadde/soo heeftmen hem in het Tuchthuys ghebracht/ daer hy in corter tijt van sijne lammicheyt/ende andere quaelen/sonder dranckens of plaesteren alsoo ghenesen is/ dat hy tot volle ghesontheydt ghecomen is. Wt het Tucht-huys gaende/nae ettelicke weecken/ soo heeft hy sijnen stock / daer hy den Lammaert mede ghespeelt hadde/aldaer ghelaeten / ende hy is met blijtschap van daer ghetrocken.

Het vijfde Exempel.

Zweer Iansen out ontrent xxxvj. jaren/gebooren in Oost-Vrieslant / heeft eenen tijdt lanck binnen Amsterdam van huys tot huys gaen bedelen / segghende dat hy een slanghe in het lijf hadde/daer door hy verhindert wierdt sijn broodt met arbeyden te verdienen. Eenige borgers merckende dat hy geen ander sieckte en hadde/ dan dat hy sijn sweet niet rieken en conde / hebben bestelt dat hy in het Tucht-huys ghebracht wiert al waer hy wel en bet met goe scherpe roeden is gestreken / ende tot den arbeyt gedwongen/ bekennende ende doende blijcken dat het niet dan enckele boeverye gheweest en was / daermede hy de mededoochsame luyden het ghelt wt den buydel gelockt hadde.

Het seste Exempel.

Hans de Oude, ghebooren in Denemercke/ out ontrent vijftich jaren / was heel creupel ende lam/aende beyde sijn beenen ende lendenen/so dat hy ter nauwer noode gaen conde op eenen stercken stock leunende / hy seyde dat hy dese lammicheyt seer langhe ghehadt hadde / soo dat het scheen datter geen hope van ghenesinghe ofte beterschap voor hem te verwachten en was. Maer so haest als hy in het Tucht-huys ghebracht was/ so ginck hy eerst over-eynde/ doende blijcken dat hy gesont ende wel te passe was/sonder eenige creupelheyt of ander gebreck / behalven luyheyt. Na dat hy eenen tijt lanck een twaelf-dubbelde saghe getrocken hadde / daer mede hy pockhout/ Brasili-hout/ Campesi-hout/ ende der gelijcke ghesaeght hadde / So heeftmen hem laeten loopen / den bedel-staf liet hy het huys geern behouden.

Het seste Exempel.

Tis gheschiet dat eenen boeve op twee crucken tot Amsterdam ginck bedelen van huys tot huys / des Schouten dienaers desen man siende/hebben hem nae-ghepadet/om hem te vanghen/ende in het Tucht-huys te brengen/ d'welck eenige goede borghers siende / so hebben sy desen bedelaer ghewaerschout / roepende/ Man/ man/ wacht u/ daer comen de Stadt-dienaers om u te vanghen / ẽn in het Tucht-huys te brenghen. Desen boeve dit hoorende/ heeft stracx beyde zijn crucken van sich geworpen/ ende hy is so snellick ter Haerlemmer-poorte wt-geloopen/dat de Dienaers hem niet achter-halen noch vangen en conden. Siet wat cracht dat dit Tucht-huys heeft: die het maer hooren noemen die worden datelijck van haere boefsche cranckheyt ghenesen.

Het achtste Exempel.

Eenen Ioon Facx Schotsman / hebbende voor de Stadt Sluys een sieckte gecregen/ is te Bommel in het Gast-huys ghebracht/ alwaer hy het soo goet ende soo ghemackelick bevont / dat hy sijn tabernaeckel daer wel sijn leven lanck woude behouden hebben. Immers om den tijdt te prolongeren soo lange als hy eenichsins conde of mocht: soo heeft hy den sieckaert steets gemaeckt/ ende sich ghehouden als of hy niet wederom tot sijn voorighe ghesontheyt en conde gheraecken doch middeler wijle adt ende dranc hy seer hertelick. De Gast-huys-meysters siende ende bevindende/dat het niet dan Pigritia ende Nequitia en was die hem quelden soo hebben sy hem in een Schip gheset ende t'Amsterdan in het Tucht-huys brenghen laeten. Soo haest alsmen hem aen de raspbanck ghebracht heeft/ begost hy soo lustich de twaelf-dubbelde saeghe te trecken / als de gesontste ende sterckste keerel die in het Tucht-huys was.

Daer

Het neghen-de Mirakel.

Daer is Anno 1604. binnen Amsterdam eenen boeve gaen bedelen / ghenaemt Frans Roos, gheboozen van Antwerpen / out ontrent veertich jaeren / sijnde een Schoemaecker sijnes handtwercks / maer te luye om den pick-draet te trecken. Desen boeve heeft sich ghelaeten als of hy met een melancolijcke sieckte ware bevangen geweest / jae somtijts tierde ende raesde hy als of hy raesende ende uyt-sinnich ware gheweest. Men heeft hem in het Tucht-huys ghebracht / ende aen den arbeyt ghestelt / daer hy gants onlustich toe was / sich noch al ghelaetende als te voozen / ende seer aerdich den melanckolijck maeckende. De Regierders des Huys dit merckende / hebben hem met goe scherpe roeden laeten strijcken / ende dan wederom aen het arbeyden ghesett. Straex heeftmen bevonden / dat hy gesont ende wel te passe was / jae soo sterck / dat hy / met eenige van sijn complicen / drie stercke deuren van het Tucht-huys heeft helpen breecken / sulcx niet nae-laetende ofschoon de Schout met sijn Dienaers / ende eenighe van de burger-wacht dat gewaer worden, de / haer daer teghen ghestelt hebben / doch ten laetsten is desen Frans Roos, met noch drie van sijn mee-ghesellen in de Stadts-gevanckenisse ghebracht / alwaer hy van den Beul wel dapper gegeesselt sijnde wederom na het Tuchthuys gebracht is / om door den arbeyt noch beter ghetemt ende ghenesen te worden.

Het tiende Mirakel.

Berent van Benthem, oudt sijnde ontrēt lx. jaren / ginck t'Amsterdam bedelen / claegende dat hy niet arbeyden en conde van weghen de swaere breucke ende gescheurtheydt daer mede hem God de Heere besoght hadde. Wat hy des daechs met bedelen vergaedert hadde / dat verdronck ende verslemte hy des avonds in goet bier / ende dan liep hy wel lancx de straeten tierende en raesende als of hy geck en dol gheweest ware. Dit duerde soo langhe ende so vele / datmen hem in het Tucht-huys gebracht heeft / alwaer hy voor eerst in een duyster-camerken ghebracht wiert / daer hy eenen gheheelen dach ende eenen gehelen nacht sat / om sijn sinnekens wat te vergaren / ende sijnen dronck uyt te slapen / geen ander gerichten hebbende als waeter ende drooghe broot. Daer na heeftmen hem in de rasp-camer gebracht / ende sijnen dagelijcksché taex verordineert. Hy was hier seer onwillich toe / ende seyde dat hy seer gescheurt ende gebroocken was / ende derhalven niet arbeyden en conde / blijvende onwillich ende halstarrich / soo heeftmen hem wel dapper ghegeeselt / ende daer nae wederom in den arbeydts wijnkel gebracht / daer hy sich seer wel toe begheven heeft / na der handt noyt meer clagende van breucke ofte ghescheurtheyt.

Het elfde Mirakel.

Daer is Anno 1610. eenē Persman t'Amsterdam gecomē / ontrent xxxvj. jarē oudt / die sich ghedeynst heeft dat hy met de vallende sieckte seer jaemerlijck begaeft was / ende daer en boven dat hy niet wel spreken en conde. Als hy in de teghenwoordicheyt van sommige der Heeren des Magistrats de vallende sieckte op de straete ghecreghen hadde / seer leelijck tierende eñ schuymende: Soo en heeft hy het even wel so niet cunnen maecken / of die cloecke Heeren en merckten lichtelijck dat het bedroch ende boeverije was. Daerom hebben sy hem in het Tucht-huys brengen laeten / selfs in persoone hem convoyerende. Als hy daer binnen gebracht wiert / dede hy sulck eenē schrickelicken val / achter over slaende / dat het wonder was dat hy de hern-panne ende lendenen niet in stucken en viel. Een yeder die het sach verschrickte hem / ende de aerde dreunder van. Maer men heeft hem op een corts aldaer met slaegen / honger / en arbeyt so fijntgens dien quaeden gheest wtghedreven / dat hy cloeckelijck heeft cunnen arbeyden / ende hy en heeft de vallende sieckte noyt wederom gecregē / so lange als hy in het Tucht-huys / ofte binnen Amsterdam was / vry gelaeten sijnde / was hy seer verblijt / hy danckte de opsienders van het Tucht-huys seer hooghelijck / hun de handen cussende / ende van daer is hy nae Engelandt / ende voorts nae sijn landt ghereyst.

Het twaelfde Mirakel.

Eenē Hendric Gerritsen van Coesvelt, oudt ontrent xxxvij. jaren ginc Anno 1607. t'Amsterdam lanx de straeten / seer claghende ende stenende / van weghen een schrickelicke breucke / daer hy doch geen gebreck en hadde / maer was fris ende ghesondt / even wel conde desen boeve sijn lichaem ende inghewant also persen / wringhen / en dringhen / dat het scheen als of hem de dermen onder wt het lijf borsten. Dit heeft hy ettelicke honderden van menschē laeten sien / die met compassye ingenomen sijnde / hem niet alleen met God / maer oock met Goudt vertroost

hebben

1613.

hebben / d'welck hem seer sachte dede: Doch alsmen eyndelic de boeverye begost te mercken / soo heeftmen hem in het Tucht-huys ghebracht / ende aen het raspen gheset / daer hy noyt gebreck van die schrickelicke breucke / daer hy te vooren so van ontstelt was / geclaecht en heeft / maer hy heeft so cloeckelijck ghearbeyt / dat hy in corter tijt 5622. ponden houts geraspt hebbende / is los ghelaeten / doch ses jaren wt Amsterdam ghebannen. Wie sijnen grooten breuck bant begeert te siē hy hangt tē toone in het Tucht-huys binnen Amsterdam.

Daer sijn t'Amsterdam / ende in ander Tucht-huysen van Nederlandt noch vele der gelijcke genesinghen ende ghesont-makinghen geschiet / te lanck om hier te verhalen / het sal genoech sijn voor dit mael / dat icker hier een dosijne verhaelt hebbe / die ghedaen sijn aen allerley natyen van volcke / ende van verscheydenen ouderdom / elck een der selfder op een besondere wyse den boeve spelende. Hier wt ende wt noch meer dan hondert der gelijcke dingē / die in de Tucht-huysen gheschieden / nemen verscheydene persoonen oorsaecke / om te sustineren / dat Sanctus Raspinus, S. Labor, S. Pœna, in het Tucht-huys / grooter ende treffelicker / oock daghelicx veel meer Miraculen doen / aen persoonen / die met de schaedelijcke siecktē vā Pigritia, Luxuria, Dissipatio, pervicatia, &c. besmet sijn / alser te Loretta, Halle, Scherpenheuvel, ende in der gelijcke plaetsen geschiedē / want dat en sijn meest niet dan Piæ fraudes, of Godloose bedriegheryen, ofte immers soo sijn het sodaenighe Miraculen / daer onse Heere Iesus Christus ons voor waerschout Mat. 24. vers. 24. Maer die t'Amsterdam in het Tucht-huys geschiedē / die sijn seker ende ghewis / ghescheit aen allerley natyen van menschen.

XVII.

Mulheymsché handel blijft voor eenen tijdt in stillestant.

NV sal ic hier verbolgens beschryven wat sich dit jaer heeft toe-gedraeghen met den bouw te Mulheym. De Keyser gesien ende gehoort hebbende de brieven ende vertooninghen / oock redenen ende fondamenten / by verscheydene Coninckliche ende Vorstelicke Gesanten hem voorghedraghen / heeft de executye sijnes mandaets ses weken lanck opgheschort / om midler wyle sich te beraeden / ende te bedencken op middelen om dit verschil tusschende posséderende Vorsten eñ de Stadt Cuelen in der vrientschap ter neder te legghen. Als dit ruchtbaer ghewoorden was / soo sijnder vele onder de gene die aldaer begost hadden nieuwe huysen te bouwen / seer verslaut / alsoo dat sy twyfelden of sy wouden voort haren / of stille staen / tot beter versekeringhe. Maer alser op den sesentwintichste Ianuarij brievē van den Coninc van Vranckrijck aen de Possederende Vorsten ghecomen waren / meldende / dat hy op het versoeck des Graef van Swartsenburch wt den naeme der Possederende Vorsten / sijnen Ambassadeur in die Landen residerende / wel ernstlijck belast hadde / dat hy soo by den Keyser / als over al daer het de noot voorderde / de Possederē de Vorstē op het vlytichste in alle voor-vallende saecken / ende by naemen in de saecke van Aecken ende Mulheym de behulpelicke handt bieden soude / hare saecken met allen mogelijcken vlyt hanterende / &c. Soo hebben die van Mulheym beteren moet ghecreghen ende sy sijn wederom cloeckelijck aen het timmeren gevallen.

Oock hebben de Possederende Vorsten in den beginne van Mey (tot verminderinghe der ghereséner mis-verstanden.) de nieuwe Tollen en Licenten die sy wt noodt voor eenen corten tijdt hadden ghelevdt op de goederen / den Rijn op en af passerende / afghedaen / ende alle schepen en Coopmanschappen laten passeren en repasseren na de Oude wijse / sonder de selfde ergheus mede te beswaren.

XVIII.

ALsoo Ernestus Marck-Graeve van Brandenburch / des Ceur-Vorstes van Brandenburchs Iohannis Sigismundi Broeder (die nu eenen tijt lanck Stadt-houder gheweest was in de Vorstendoemen Gulich / Cleve / Berge &c) Den xviij. Septembris Anno 1612. indē Heere ontslapen was / soo heeft sijne Cuer-Vorstelicke Deurluchtiheyt in de plaetse des selfden verordineert sijnen Outsten soone Gheorgh-VVilhelm Marck-Graeve van Brandenburch / die alreets eenen tijdt lanck sich te Wesel onthouden hadde / sijnde een jonck Heere / van ontrent xvj. jaren / om in den naeme van sijnen Heer Vader die landen te regieren.

Dit heeft sijne C. V. D. allen ende eenen yederen met opene patenten ende ghedructe brieven (diemen over al aen de Stadtspoorten ende Raet-huysen aengheslaghen / heeft) verwittich daer by vermaenende

dat

1613.

dat ghelijckmen sijnen Heer-Broeder voor desen met alle beleefthepdt ende behoorlicke eere hadde ontfanghen ende gherespecteert / datmen desen sijnen outsten Soone (afcomstich van het Gulicksche bloet/outste Soone der outster erfdochter des Wylent hares Vorstes ende Heeren) oock met ghelijcke eerbiedinghe ende respect soude ontfanghen : haer verseeckerende dat hy haer eenen genadigen ende goedertiernen Heere ende Vorst soude sijn.

Dese Patente was gedateert/den eersten Octobris, 1612. Op het Slodt Ceulen aen den Spreeuw.

Dit Placcaet aengheslaeghen sijnde/hebben de Nieuburchsche Stadthouder ende Raeden corts daer nae eē ander Patent ofte opene ghedruckte brieven over al aengeslagen/daer in sy haer Hoogelickē beclaechden over dese installatye ofte invoeringhe des jonghen Cuer-Vorstes/in afwesen/ jae (so sy dat noemdē) in prejuditye des Phalsgraves Nieuburch / hares ghenaedichsten Vorstes ende Heeren/ versoeckende aen den Cuer-Vorst van Brandenburch/midtsgaeders aen alles Standes onder-daenen in de Vorstendoemen Gulich/ Cleve/Berch / met den aen-hanghselen der selfder / dat sy(onaenghesien des jongen Vorstes van Brandenburchs Patente) alles souden laetē verblijven in statu daer in het voor het afsterven Ernesti van Brandenburch gheweest was/ tot dat sijne Vorstelicke Deurluchtichepdt van Nieuburch / den welcken sy seyden haest te verwachten / soude aenghecomen sijn/ ofte ten minsten tot dat sy sijne V. D. hier van souden verwitticht / ende sy sijn advijs daer op souden ontfanghen hebben. Dit was ghedateert te Reusburch/ den ix. November. 1613.

XIX.

Houwelick des Phalsgraeves Niuburch/ meteen Vorstinne van Beyerē.

MIddeler wijle dat dit aldus sweefde tusschen die beyde Vorsten/ so is de Phals-grave Nieuburch besich gheweest met het wttrecken sijnes houwelicks met Magdalena een Vorstinne wt het Vorstelicke huys Beyeren/ ende hy is met sijnen Heer-Vader/Vrou-moeder/Broeders/ ende eenighe sijner bloedt-verwanten na Munichen in Beyerlandt gereyst al waer sich oock heeft vinden laeten de Cuer-Vorst van Ceulen/ eenen Vorst van Beyeren sijnde/ midtsgaeders noch verscheydene Vorstelicke/Graeffelicke/oock veel adelicke persoonen/die sijne Vorstelicke Doorluchtichepdt den Phalsgraeve Nieuburch Bruydegom met groote Magnificentye ende eerbiedinge/ oock met groote triumphe binnen Munichen geconvoyeert hebben/ daer de trouwe geschiet/eū de bruyloft is ghehouden gheweest met groote treffelicke mael-tijden/bancquetten/ende corts-wijlige spelen/ alles Vorstelick ende seer Pompeuselick.

De Bisschop van Aychstaet heeft dese Vorstelicke persoonen in-gesegent ende tsamen gecopuleert met weynich ceremonien/ eū die weynige waren sodanich/ dat sy niemandt/die van de Paepsche Religie niet en was/erghelick waren / want sulcx hadde de oude Vorst van Nieuburch wt-druckelick bedonghen / eer hy woude beloven op dese hoochtijt te verschijnen.

Wat dit Houwelick aen-gaet/ daer hebben die beyde Vorstelicke persoonen hare partye ghecreghen / sy zijn beyde wt een huys/stamme/ ende gheslachte ghesproten/ so dat daer niemandt op te spreecken heeft ghehadt. Maer de Vorst Nieuborch is van alle verstandighe ende bestandige persoonen hooghelick berispt ghewordeu/ dat hy zijne Lutersche Religie verlaetende/daer in hy ghebooren ende opghetoghen was / de Paepsche heeft aen-genomen/buyten twijfel hopende van de Paepsche Liga ende gheconfedereerde Paepsche Vorsten/ als oock van den Coninck van Hispanien/ ende den Keyser / des te eer ende meer assistentie te becomen / om Meyster te worden van de Vorstendoemen Gulich/Cleef/Bergh/ met den aen-cleve der selfder.

De Coninck van Vranckrijck is eenighe jaren hier te vooren door de veranderinghe der Religie gheraeckt tot vredighe besittinghe sijner croonen / of het de Vorst van Nieuburch oock so lucken sal/ leert den tijt.

XX.

Strijt tusschen de Hollanders ende Engelsche belanghende de Walvisch vanc.

IN de voorgaēde boeckē is meer-maels verhaelt / hoe dat de Hollanders/ende ooc andere inwoonders der Geunieerder Provincyen vele schepen toe-gerust hebben / ende wyts en syts ghevaeren sijn om nieuwe Landen en havenen te soecken/ daer sy haren handel ende neeringhe dryven mochten : Soeckende om Groenlandt her ende daer ontrent by Noua Zemla eenen pas ofte doorganck nae China daer over sy noch elcke reyse doende sijn / Soo ist dat sy gesien ende bevonden hebben/ dat daer ontrent

1613.

trent veel Wal-visschen/Zee-coen/ Meer-Kalven/ende der ghelijcke visschen eñ groote Zee-monsters sijn te vanghen/ welcker vet en smaut/ oock Vel en Tanden wel diere vercocht cunnen worden. Ettelijcke Coopliedẽ hebben twee schepen wt-gerust ende derwaerts ghesonden. Dese sijn gesien ende aengheclampt van twee Enghelsche schepen/ die de selfde (onaen-ghesien dat sy zijner Exce Prins Maurits paspoort ende toe-latinghe vertoonden) van al haren vanck ende laedinge berooft hebben/ weerdich sijnde wel hondert duysent ende ses-en-dertich duysent guld. Jae de Enghelsche hebben haer oock hare netten en booten/ eñ alles wat tot desen visch-vanck ghehoort/ gheweldichlick af-ghenomen/ haer dreyghende indien sy haer nae desen wederom daer vonden/ dat sy haer noch wel anders tracteren souden. Dese schippers en bootsvolck met ledighe schepen in Hollandt ghecomen zijnde/hebben hier over hare clachte aen de Heeren Staten ende aen sijn Princelicke Exc.e gedaen/ die des halven aen den Coninck van Groot-Britannyen claechbrievẽ geschrevẽ hebben/met belastinge aen den Ambassadeur Carron, dat hy met sijne Majesteydt spreken eñ handelen soude/ dat het sijne Mt. woude gelieven de versieninghe te doen/dat sulcken over-last ende schade mochte gherepareert worden/ ende dat voorder daer in mochte versiẽ werden/ dat sulckes in toe-comende tijden niet wederom en gheschiede/ tot vermijdinghe meerderen onheyls: Also de Visscherye ende vanck der Walvisschen in die Zeen so wel den Nederlanderen/als den onder-saeten zijner Majesteyt vry stont eñ geoorloofst was. Maer hier op en is sonderlings niet gevolght/ sijne Majesteyt achtende/ de wijle sijne ondersaeten daer al voor vele jaren op den visch-vanck gevaeren hadden/ende nu als in possessie alleen waren/ datmen haer daer in niet en behoorde te turberen.

XXI.

Die van de Religie senden hare Gesanten aen de Coninghinne.

DIe van de Religie in Vranckrijc vernomen hebbende/ datter allerley sprake te Hove was van wegen de byeen-cõste die sy onlancx gehoudẽ haddẽ/ eñ vreesende dat hare Mten. quaelic bericht sijnde/een quaet achter-dencken vã haer hebben mochtẽ/ so hebben sy raetsaem gevonden den Heer Roover aen hare Mt. te seynden/ eñ de selfde volcomene satisfactye eñ versekeringe te gheven/ dat sy niets gesproocken nochte verhandelt en hadden tot schade/naedeel/ of prejuditye der Croone/ ofte yemant van de ondersaeten der selfder: Te ghelijcke hebben sy eenighe clachten in ghebracht/ onderdaenichlick versoeckende dat de selfde souden moghen ghebetert worden/ maer sy hebben weynich vertroostinghe daer op ghecreghen/want behalven datmen haer maer een generaele antwoorde ghegheven en heeft/soo hebben sy vernomen/dat de Coninghinne heeft bestellinghe ghedaen/van veel volcx aen te nemen/ ende eenighe Heeren hebben commissie ghecreghen wel te letten ende te vernemen wat de Hugenooten souden voor-nemen in Champaigne/Picardye/Normãdye/Delphinaet/ Burgundyen/ te Rochelle/ ende andere Quartieren ofte Provincien/ ende Steden van Vranckrijck/ wat hier breeder wtghevolght is sullẽ wy op sijn behoorlicke plaetse ende tijt verhaelen.

XXII.

Die van Lubeeck cl[...] ghen over den Co[...] van Den[...]marck.

ICk hebbe in het naest voorgaende Boec verhaelt hoe de Denen onverhoets met groote macht ghevallen sijn op de Lubeecksche Coop-Vaerders ligghende voor Travemonde/ veerdich om nae Sweden te seylen. Die van Lubeeck hebben den xxjen. January een onderdanige Supplicatie den Keyser behandicht/ in de welcke sy seer heftich over dese daet sijn claeghende/ ende segghende/dat de Coninck van Denemarck haer woude de Zee-waert verhinderen/ ende dat hy haer socht te beletten haren Coop-handel. Sy versochten oock vergoedinghe van de schaede die de Denen haer ghedaen hadden aen hare Schepen ende goederen. De Keyser en heeft dese clachte niet cleyn gheacht/ maer hy heeft den Ambassadeur des Coninck van Denemarc/ die doe ter tijde te Weenen was/ wel ernstlijck hier van gesproocken/ende daetelick brieven gheschreven aen den Coninck van Denemarck/vriendelick versoeckende/ oock wel ernstlick vermanende/dat hy de sware Tollen soude afdoen/ dat hy de Schepen ende goederen die van Lubeeck toe-behoorende/ soude ontslaen/ende dat hy de ghevanghene Schippers soude los laeten/ als oock hem vermaenende/dat hy de coophandel niet beletten/ nochte de Zee onveylich maecken en soude: maer dat hy veel meer soude trachtẽ nae vrede ende ruste. Hier op heeft de Coninck wederom een ernstige antwoorde aen den Keyser gheschreven/ sich ontschuldigende van weghen de clachten die die van Lubeeck

1613.

beeck over hem ghedaen hadden/ welcken brief ick hier niet en stelle om dat dese substantie des selfden verhaeldt wordt in den brief die hier navolght/ gheschreven aen die van Lubeeck.

Doch ten sijn die van Lubeeck niet alleen gheweest / die gheclaecht hebben over den Coninck van Denemarck/ maer van ghelijcken hebben oock ghedaen verscheydene Oost-aen-zee-steden / ghemeynelick Hense Steden ghenoemt/ de Heeren Staeten der vereenichde Neder-landen / insonderheydt die van Hollandt / sijn oock quaelick te vreden gheweest/ dat de Coninck/ nae eyndinghe des crijchs/ noch niet af en dede de al te swaere Tollen en lasten die hy/ gheduerende den crijch met Sweden / hadde ghesedt op de Schepen ende goederen den Sont passerende / die soo groot waren / dat hy schier het derden deel nam van alle de Nederlantsche Schepen die de Sont passeerden/ d'welc de goederen als in sonderheydt de Rogghe ende Mout/ in dese Provinciẽ op eenen seer hooghen prijs bracht. Hierom is het dat de Heeren Staeten nevens sijn Princelicke Exc^e. goet gevondẽ hebben aẽ sijne Conincklicke M^t. te senden ende te schrijven / versoeckende in aller vrientschap/ dat die sware tollen ende inpositien mochten afghedaen worden/ waer op de Coninck gheantwoort heeft als volght.

Briefdes Coninc van Denemarcken/ aengaenden den Tol in de Sondt.

COPIA.

ONse vrientschap , ende wat wy meer liefs ende goets vermoghen , oock gunstighen, genaedichsten, ende wel gheneychden wille te vooren. *Hooch-geborene Furst, fruntlicke lieve Oom, oock Wel-geborene, Edele, Erentfeste, Eerbare , ende Hoochgheleerde, V. L, ende* sub datis Hagæ *den* 25. May, *ende den vijfden* Iuny , *jonghst verscheydene brieven, waerinne vruntlick versoght ende begeert wort om afschaffinge of verminderinge der Tollen ende Imposten so wy voor twee jaren, na den op-gheresenen crijch tusschen onse Rijcken ende de Croone Sweden, wt bewegelicke oorsaken op de Schepen ende goederen soo door onsen Ore-Sont passeren, gestelt hebbẽ: Hebben wy al-hier op onse algemeynen Rijcx-daeghe tot Coppenhaeghen wel ontfanghen, oock die motiven ende redenen daer inne allesins aenghewesen, nae behooren op ghelet , ende wel verstaen. Ende hoe wel wy de selve ongeachtet niet allene wt die hier te vooren aenghediende, dan ooc andere ende meerder redenen ende motiven ter contrarye genoechsaeme oorsaecken hebben die cõtinuatien der aengediende Tollen noch langher nae onsen goeden gevalle te onderhouden ende continueren: Soo hebben wy doch, wegens die hier te voorens tot V. L. eñ de uwe alletijt gedraegene vriendelicke ende respective, gunstighe, ende genaedighste affectye, ende tot onderhoudinghe der selver, als oock tot de toeverlatighe goede correspondentye, in de af-settinghe ende afdoenighe der voorß tollen, vriendelick , gunstich, eñ ghenaedighst gewillicht. In dier voeghe wy dan onse genaedighste verordeninge by den onsen willen laeten ghescheiden, dat op den toecomstighen laetsten* Iulij *(dewyle vele onser Steden ende plaetsen so wyt af-geleghen sijn , dat haer lieden eer ende bevoorens desen onsen genaedighsten wille niet en can genotificeert ende verwitticht worden) dat V L. ende meer onderdaenen schepen ende goederen, niet alleen in onse Ore-Sont , maer oock in onse Steden, waer de selve passeren ende handelen sullẽ, boven die voor twee jaren ghebruyckelicke Tollen ende Impostẽ niet en sullen beswaert ofte belast worden, maer dat het daer mede al-*

1613. *lesins sal geredresseert worden, als voor den jonghsten crijch teghen de Croone Sweden gheschiet ende gebruyckelick is geweest.*

Het welcke wy V L. ende u hier mede vriendelick, gunstich, ende genaedighst onvermeldt niet laten willen. Datum *op ons Conincklyck Slodt Coppenhagē, den 18.* Iunij, *1613.*

Ende vvas onderteekent
Christiaen.

D' Op-schrift was,

Den Hooch-gheborenen Vorst, onsen vriendelijcken lieven Oom. Oock VVel-geborene, Edele, Erentpheste, Eerbare, ende Hooch-geleerde, onse besondere, lieve, ende lieven besonderē Heer, Maurits, Prince van Oranyen, Grave te Nassau, Catzenelleboge, ende Meurs, Marck-Grave tot der Vere ende Vlissinghe. Oock andere algemeyne Stendē der Vereenichde Provincyen in Neder-landt.

XXIII. Die vā Lubeeck maecken verbont met de Staten der Geunieerder Provincien.

DIe van Lubeeck siende ēn bevindende/ dat de Coninck van Denemarcke sich veerdich maeckte om haer den crijch aen te doen/ ende sy alleen niet machtich genoech en waren om haer tegens hem te verweeren/ soo hebben sy ghedacht ende gheacht/ dat sy noodwendichlijck assistentye van andere Princen of Republijcken van noode hebben soudē/ haer hier over met malcanderen beraedslaegende/ hebben besloten een verbontenisse aen te gaen met de E. H. M. Heeren Staeten der vereenichde Neder-landen/ die langhe jarē van den Coninck van Hispanjen seer jammerlijck waren gheperst ende gequelt gheweest/ ende der halvē wisten hoe die te moede waren / die in sulcker elende vervallen/ daer in die van Lubeeck teghenwoordelick gheraeckt waren / Ende dat sy der halven des ter eer ende te meer souden ghenevcht sijn haer de goede handt in hare goede sake te bieden/ Belgia.

Non ignara mali miseris succurrere disci.

De Heeren Staeten van die van Lubeec versoght sijnde/ sijn stracx willich ende bereyt gheweest om met de Lubeecksche een verdrach in te gaen/ dwelc door beyder-sijts Gesanten beworpen/ ende van hare Principaele goet gevonden / aenghenomen/ ende versegheltis op den neghenentwintichsten May des jaers 1613. waer van dit de somma is / voor eerst dat dit verbont ofte verdrach was streckende tot onder-houdinghe der vryer Zee-vaert/ also dat sy souden mogen blyven by het recht aller volckeren / als ooc harer rechten ende Privilegyen in de Zee ende coop-handel / ende om malcanderen te helpen vryen van den overlast ende swaere impositven haer onlancx op-gedronghen.

Dat dit verdrach ende onderlinge vriētschap niet en soude strecken tot quetsinghe ofte verbrekinghe der vriendtschap die de Staeten der Geunieerde Provincyen hadden met den Keyser ende het Rijck / met de Coninghen van Vranckerijck / en Groot-Britannyen / oft eenighe andere Princen: Veel weynigher dat door dit verdrach die van Lubeeck haer souden af-sonderen van de gehoorsaemheyt / die sy den Keyser ende het Rijcke schuldich sijn / maer het is daer toe streckende/ om malcanderē in hare Previlegyen ende gherechticheden de handt te bieden. Dit verdrach sal strecken tot beyder Partyen beste ende welstant. Daerom en salmen niet doen ofte besluyten / dan met beyder kennisse/ wille/ ēn believen/ tot welcken eynde die van Lubeeck in den Haghe/ ende de Staeten te Lubeeck haren Agent ofte Orateur sullen senden/ om met den selfden alles oprechtelijck te communiceren ēn beraetslaeghen.

Indien yemant een van beyden in breucke doet in sijn Previlegyē ofte coop-handel/ so salmen den selfden met besendinge in der vrientschap soecken te brenghen tot af-stant sijnes voornemens / maer by al-dien dat sulcx niet en sal cunnen te weghe ghebracht worden/ soo salmen gewapender hant/ doch defensive/ sich daer tegen stellen.

Indienmen tot de waepenen moet comē/ so sullen dese Geconfedereerde daetelijck al hare Burghers/ schippers / crijchs-lieden/ die haren vyandt dienen/ te huys roepen ēn belasten te comen/ by verbeurte van lijf ende goet:

1613.

goet: Ende sy sullen harer teghen-partye onderſaeten wt hare Steden ende ghebiet sluytẽ/de selve niet helpende noch met gelt/ noch met volck/noch met schepen/noch met wapenen/noch met victualie ofte amunitie van Oorloghe.

Indien eenighe der Geconfedereerder schepen ofte goederen by hare weder-partye worden gearresteert ofte aengehouden/ soo sullen de Geconfedereerde van gelijcken doen in hare landen ende ghebiet.

De schepen ende coop-lieden der Geconfedereerde sullen malcanderens Haevenen vryelijck moghen ghebruycken/ also dat de schippers ende coop-liedẽ haer sullen wachten van yemandt ghewalt ofte onghelijck te doen.

De ondersaeten der Gheconfedereerde sullen beyder zijts het Burgher-recht ghenieten/ende erven de goederen die haer aenstervẽ sullẽ/sonder aensien van Religie/ also nochtans dat sy den dertichsten penninck daer van sullen missen.

Gheen van beyde de gheconfedereerde en sal sonder kennisse ofte believen des anderen moghen handelen / ofte yet doen dat tot naedeel / ofte prejuditie sijner Gheconfedereerde eenichsins soude moghen strecken / maer men sal den vrede ofte bestant maecken met beyder kennisse ende believen.

De Gheconfedereerde sullen hare contrebutien noodich tot onder-houdinghe van dit verdrach altijt veerdich hebben/als oock die Schepen / wapenen/ende alle oorlochs-ghereetschap / ende op hare costen laeten brenghen ter plaetse daer dat behoeven ende behooren sal. Die van Lubeeck sullen tot vervallinghe deser oncosten het neghende deel contribueren.

Dit verdrach sal voor eerst vijf-thien jaren vast ende seecker gaen / ende nae expiratie der selfder van beyder zijts geconfedereerde moghen gheprolongeert worden

Indien eenighen Vorst of Republijcke/ insonderheydt indien de Hanse-steden haer mede in dit Verdrach wouden begheven/ datmen de selfde op beleefde conditien sal aennemen.

XXIIII.

De Bisschop van Ceulẽ wort te Luyck ingehuldt.

DEn seven-entwintichsten dach Ianuarij stylo novo, is de nieuw-vercorene Bisschop van Ceulen / seer staetelick binnen de Stadt Luyck ghecomen/verghesellschapt sijnde met duysent vijf-hondert Peerden. De Magistraet ende Gheestelickheydt zijn hem seer fraey ende in treffelicke magnificentie te ghemoeet ghetrocken. Voor de Stadt waren veel Tenten/ ende eenige Stellagien opgericht/ in ende op de welcke ghenoechelicke spelen eñ vertooningen te siene waren. De Hertoge van Lotteringhe/ de Fransche Ambassadeur/ vele Graven ende Edel-lieden sijn in des Cuer-Vorstes geselschap gheweest. Als hy ter Stadts-poorte in quam/ so was daer ghesedt een seer schoone Ioffer / die sijne Cuer-Vorstelicke Deurluchtichheydt willecom hiet/ in het Spaẽs/ Latijn/ ende Francoys/ ende sy presenteerde hem eenen goudenen sleutel der Stadt-poorten. De Cuer-Vorst hadde een besonder wel ghevallen aen dese jonge Ioffer / ende hy heeftse rijckelick beghiftícht. Op het Hof stont de beeltenisse des laetste over-ledenen Cuer-Vorstes van Ceulen / wt Was seer aerdich ghebotseert. Als de nieu-vercorene Cuer-Vorst nevens de selfde was neder ghereten / soo heeftmen den groenen crans van des dooden Cuer-Vorstes hooft ghenomen/ ende desen nieu vercorene opghesedt/ met veel gheluck-wenschinghe in sijn nieuwe regieringhe.

De veertich Steden deses Bisdoms hadden daer hare Ghesanten die elck van weghen hare Stadt den Bisschop eenen Vetten Osse met verguld en Hoornen ende veel Schapen schoncken / met noch veel andere costelicke gheschencken. Van het Bisschoplicke Palleys is hy nae het Raedt-huys van den Magistraet gheleydet/ alwaer hy den ghewoonelicken eet ghedaen heeft/ ende de ondersaeten hem wederom. Twelck geschiet sijnde/ soo isser een costelicke maeltijdt ende bancquet veerdich gheweest/ daer mede de Cuer-Vorst ende sijn gheselschap van den Magistraet der Stadt is vereert gheweest/ de jonghe Ioffer / die sijne Cuer-Vorstelicke Deurluchticheydt gewillecomt ende de sleutelen ghepresenteert hadde/ sadt aen sijn sijde ter Taefel.

Daer nae hebben dese Iesuyten op de marckt een fraeye Comedye ghespeeldt tot vermaeckinghe des Cuer-Vorstes/ ende aller der ghener die de selfde aenschouden.

XXX.

Triumphẽ binnen Weenen.

OMtrent den selfden tijt sijn te Weenen by den Keyser ghecomen by nae alle de Princen ende Vorsten des Huyses van Oostenrijck / om

1613.

met malcanderen te spreken van verscheydene saecken haere Stamme ende particuliere saecken aengaende. Eer sy van malcanderen vertreysden/ Soo heeft de Keyser/ tot haerder eere ende vermaeckinghe veel ghenoechten ende spelen aengestelt/ de welcke hier te verhalen veel te lanc/ ende dē leser te verdrietich soude wesen. Alleen sal ick hier een stuck verhalen d'welck wat besonders is. Nae dat de costelicke ende constelicke spelen geeyndicht waren / Soo hebben de slachters en Kocken een Boeren-Bruylost ghespeelt / aerdich ghenoech nae des lants wijse. Ende onder andere vertooninghen die dese lieden deden / was dit wel de vreemste / dat daer verschenen twintich mannen/ die t'saemen eenen worst droegen/ die neghen hondert neghen-en-neghentich ellen lanck was. Oock warender xxiiij. slachters/ die een groot uytgereckt Osse-vel hadden/ daer haerder eenige de handen vast aen gheslaegen hadden / voor haer ginghen eenighe Gecken/ die elcke reyse den eenen of den anderen grepen ende op dat Ossen-vel wierpen / den welcken de slachters hooghe inde lucht wierpen / ende seer aerdich wederom op het Ossen-huyt wisten te vanghen.

XXV.

Des Turckschen Keysers Curier comt te Praghe.

Ter wijle dat aldus de Keyser ende Oostenrijckschen Heeren te Weenen/ ende andere Ceur en Vorsten des Rijcx elders triumpheerden ende goet cier maecten/ so paste de Turcsche Keyser wel nauwe op sijn stuck/ ende hy heeft den Bassa van Ossen ofte Buda, die doe ter tijt te Hadrianopolen was met twaelf duysent Janitsers/ belast/ op alles goede ordre te stellen/ hy heeft eenen Curier met brieven aen den Keyser Matthiam ghesonden/ die den xxvij. Ianuarij te Praghe is aenghecomen/ den nieu vercorenen Keyser geluc wenschende/ te gelijcke versoeckende/ dat hy hem eenighe Casteelen ende vlecken onder Graan gehoorende/ soude vry stellen/ ende dat sijne Keyserlijcke M^t sich met de saecken van Siebenburghen of Transsilvanien niet bemoeyen en soude / maer dat hy hem daer mede soude laeten bewerden. D'welck doende/ so soude dat gereycken tot vrientschap en vrede/ ende tot vermydinghe van bloet storten. Daer ter contrarye indiē de Roomsche Keyser hē woude moeyē met de cryghen van Siebenburghen/ soo soude daer veel elende ende bloetstortens wt ontstaen/ de wyle de Turcksche Keyser niet en conde naelaeten die te beschermen/ die hem om hulpe aenghesoght hadden.

Desen selfden Curier heeft oock noch naerder ende seeckerder tijdinghe ghebracht dat den vrede tusschen den Turckschen Keyser / ende den Coninck van Persia ghetroffen ende bevesticht was. Oock verclaerde desen Curier / dat hy den Bassa van Buda van den Sultan hadde last ghebracht ende behandight/ dat hy den Grave Constantijn van Luchtensteyn wt sijne gevanckenisse ontslaen ende vry stellen soude. D'welck oock daetelijck is gheschiet. De Grave heeft tot een teecken sijner vrplaetinghe sijn boeyen/ daer mede hy te vooren was gebonden geweest/ sijner Huysfrouwe in Italyen gesonden.

De selfde Curier bootschapte oock / dat des Turckschen Keysers dochter / dertien jaren oudt/ ten houwelijcke gegeven was den Nasuf Bassa , ende dat de bruyloft met groote Magnificentye gehouden was. De Keyser vertoonde sich in sulcker Magnificentye / dat hem een yeder met groote verwonderinghe aenschoude. Daer wierden drye peerden voor hem geleydt/ verciert met saedelen en toomen/ van suyveren goude/ daer ettelijcke hondert schoone peerlen ende gesteenten in ghewroght waren/ ende met Dekens of behanghselen/ oock seer costelick geborduyrt met Peerlen en Gesteenten in goude gevat. De Keyser hadde eenen rinck aen / daer eenen Carbonckel in sadt/ die meer als een tonne schats weert te sijn/ geestimeert wiert.

Der Bruyts pronckleederen waren oock so boven maeten costelijck/ met allerley Gesteenten so dicke beset/ datmense achte over de twee tonnen schats weert te sijn/ behalven de seer schoone eñ costelicke goudene bepeerlde Croone/ die sy op het hooft droech/ eñ hare roode sluweelene schoen of muylen/ die heel vol Peerlē en Costelijcke steenē stōden. Sy reet onder eenen Costelijcken Hemel van Gouden Laecken/ ooc vol Peerlen en Ghesteenten geborduyrt. Haer volghdē veel Vrouwen en Iofferen / als oock veel Gesnedene Camerlingē/ Pagyen/ en Lackeyen. Noch volghden haer drye hondert Muyl-esels gheładen met geldt/ met Cleederen en cleynodyen. Nae dese quaemen vijftien Camelen die de bedden naedroegen.

Des Turckschen Keysers dreygementen en sijn niet ydel gheweest / maer hy heeft stracx

1613.

stracx in het voor-jaer sijnen leger nae Sievenborgher lant ghesonden / over-heerende stracx eenighe Casteelen ende vasticheden / brandende ende blaeckende rontom her/ende ghevanckelick wech voerende alle de gene die niet goet-willichlick den Turckschen Keyser ghehoorsaemheydt belooven ende sweeren en wouden.

XXIII.

Vrede ghebroken tusschen den Turckschen Keyser/ en den Persiaen.

BOven hebbe ick aengheroert / dat den vrede ghetroffen was tusschen den Turckschen Keyser ende den Persiaen/ maer hy en heeft niet lange geduyrt/ jae eer hy wtgeroepen was/ is hy wederom verbroockē. Want als de Ambassadeur des Coninckx vā Persia te huys comende/ de Articulen des verdrachs mede bracht/ ende de Coninc de selfde lesende daer in bevont / dat hy onder den naeme van den Turckschen Keyser alle jare eenighe gheschencken te senden/ hem soude moeten tribuyt gheven / soo is hy soo toornich geworden / dat hy sijnen Ambassadeur daetelick liet den cop afhouwen/ ende den Turckschē Ambassadeur/ die met den sijnen van Constantinopolen/ gecomen was/ om dese Articulen te sien onder-schrijven ende bevestighen/ heeft hy laeten de ooghen wtsteecken/ ende de beyde handen afhouwen/ ende heeft hem alsoo sijnen Heere te huys gesonden. Hier door is de Turcksche Keyser ghenootsaeckt geweest den Nassuf Bassa met sijn leger wt Sevenburgher landt te rugghe te doen comen.

XXIX.

Beroerten te Franckfort op-ghestaen.

EEnen tijt lanck gheleden wasser een beginsel van beroerte en misverstant te Franckfort ghereesen/ tusschen den Magistraet ende de Burgherye/ d'welc allenckskens meer en meer toe-genomē heeft/ de Burgers versoeckēde/ 1. Datmen des Stadts Privilegyen soude Publiceren ende voor den dach brenghen 2. Datmen de Joden/ die menich man opaeten met haren grooten woecker/ wt de Stadt soude doen vertrecken/ 3. Datmen een openbare Cooren-marckt soude aenstellen. Als dit misverstandt den Keyser clachtelijck was voor-gecomen / ende sijne M^t^ vreesde dat wt dit vonckken een groot vier soude ontstaen / d'welckmen niet lichtelijck en soude cunnen blusschen: So heeft sijne Keyserlicke M^t^ gheschreven aen den Eerst-Bisschop van Ments / ēn aen Lodewijck den Lant-Graeve van Hessen/ haer belastende dat sy souden haer beste doen/ om dese saecke in der goede te verdraeghen. Dese beyde Vorsten hebben derwaerts ghesonden eenighe van hare Raets-Heeren/ die haer beste ghedaen hebben om dit misverstant te slissen / maer te vergheefs. Soo sijn dan corts daer nae die beyde Vorsten selfs te Franckfort gecomen/ die/ nae ghenomene informatye/ op alle strydighe puncten wel gelet/ ende de partyen meer-maels verhoort hebbende / eyndelijck de saeke so wijt gebracht hebben/ dat sy de partyen/ ofte immers de voornaemste der selfder by malcanderen op het Duytsche huys ontboden/ ende het verdrach voor-gelesen hebbende/ dit mis-verstant wech genomen/ ende onder voet ghetreden hebben (soo sy immers meynden) d'welck gedaen sijnde/ soo sijn sy wederom verreyst.

XXXI.

Brant binnen Maeghdenburch.

OP den achtienden Aprilis isser te Maeghdenburch eenē schrickelijcken brant gheweest/ recht op den claeren middach. Daer sijn in de langhe straete verbrandt drye hondert ende twintich huysen/ onder welck getal waren vijfenveertich Brouwers. Daer is ooc een schoone Kercke geheel afghebrandt.

Brant binnen Constantinopelen.

Ontrent desen tijt isser oock te Constantinopslen eenen grooten brant geweest/ die over de Duysent huysen wech ghenomen heeft. Ende gelijck het gemeynelick over al toegaet/ soo gheschiet het daer oock/ datter vele toeloopen/ quansuys om den brandt te helpen lesschen / maer het is om te stelen. Daer was een rijck Coopman/ die om het goet / d'welck wt sijn brandende huys ghesleept wiert / des te beter te verdedighen/ op de straete stondt met een pistole in sijn hant. De Bassa van Nassuf daer voor by rydende ende desen man daer alsoo siende staen/ heeft hem corts daer na aengeclaecht ende beschuldight / dat hy hem hadde ghesoght te beletten/ ende hinder te doen. De Coop-man is geordeelt alle sijne goederen (weert sijnde wel hondert duysent Sechinen) verbeurt te hebben.

Brant te Oosenbrugghe.

Den elfden dach Martij is de groote Stat Oosenbrugh aen brant gheraeckt / hoe/ of waer door en weet niemandt. Verre het grootste ende beste deel der Stadt is af-gebrandt/ wel by de duysent gheheele huysen/ behalven Kercken/ Cloosters/ Gast-huysen Sieck-huysen/ Waeter-meulens/ ende andere der gelijcke groote publijcke gebouselen.

1613.

len. In sommighe straeten sÿn de huysen alle gaer op de rÿe af-ghebrandt.

Gnesna in Polen af-ghebrandt

De Stadt Gnesna in Polen is oock dit jaer aen dertich oorden te gelÿcke in brandt ghesteecken van de gemutineerde soldaten die wt der Moscou comende/ over al daer sy passeerden/ roofden en brannschatten. Sy pasten te Gnesna te comen/ evē als het daer jaer-marckt was / meynende de Stadt te plonderen middeler wÿlen dat yeder een soude loopen om den brant te lesschen. Maer den brandt heeft in corter tÿdt soo ghewel-dich d'over-handt ghenomen / dat de ghe-heele Stadt/ oock de voorstadt/ Item kerc-ken/ Cloosters/ Meulens/ Scholen/ met alle de winckels ende craemen t'eenen-maele van het vier verslonden sÿn / alsoo datter niets en is overich gheblevén/ dan het goet datmen in de kelders ende onder d'aerde verstopt ende verborghen heeft.

XXXI.

De Ceur-Vorst van Brandenburch comt te Berlin.

De Cuer-Vorst van Brandenburch is den elfden Martij te Ber-lÿn aen-gecomen/ lange in Pruys-sen gheweest sÿnde / om met den Coninck van Polen te handelen van we-ghen de beleeninghe des Vorstendoms Pruyssen / d'welck hy nu eyndelick vercre-ghen hadde. Als hy sÿn incomste te Berlÿn dede/ soo hadde hy by sich sÿne beyde Broe-ders / ende over de acht hondert Peerden/ De baniere van Pruyssen wiert voor sÿne Cuer-Vorstelicke Deur-luchticheydt ghe-draeghen/ ende des anderen daeghs wiert sy inde kercke gebracht ende aldaer gelae-ten/ nae datmen Godt den Heere met blÿt-schap daer opentlick ghedancket hadde dat dese groot-wichtighe saecke noch eyndelick wel af-gegaen was.

XXXII.

De Statē verbieden haer bootsvolck buytē lants dienst te nemen.

Overmits wy Neder-Landers soo menich mael van Spaenjaerden bedroghen sÿn gheweest/ Soo ist dat schier al hare ganghen en han-delinghen ons suspect sÿn: Immers als sy haer reppen of roeren / soo roeren wy ons mede/ ende hebben stracx een ooghe int seyl. Derhalven alser int voor-jaer stercke tÿ-dinghe quam / datter in Spanjen groote toe-rustinghe was van een gheweldighe Scheeps-Armade / ende dat de Eerts-Hertoghe Oostende seer sterck liet maeckē: Soo heeft sÿn Excᵉ. alle Colonellen/ Ridt-meysters / ende Capiteyns aenghesendt/ dat sy hare Compaignyen souden compleet houden in ghetaele / oock wel versien van gheweer en wapenen / tot aller uyre haer veerdich houdende tot dienst der Landen. Daer is oock den xij. Martij een placcaet wt gegaen/ verbiedende allen ende eenen yege-licken / by naeme schippers en boots ghe-sellen/ haer niet te begeven in den dienst van wt-landtsche Heeren / het sy in den crych te waeter/ of te Lande / ofte om op de vis-scherye te varen / ofte wat name dat het soude moghen hebben / sonder voor-wete der Heeren Staten/ of sÿner Excᵉ/ ofte ten minsten der Magistraetē daer sy onder ge-seten waren. Daer by wel ernstlick beve-lende/ dat alle de gene die alreets dienst ghe-nomen hadden / maer noch binnens Lants waren/ den selfden daetlick souden op-seg-ghen: Eñ die nu buyten Lands in dienste warē/ dat sy binnen drye maenden nae date deses Placcaets/ wederom te huys comen souden / By verbeurte van lÿf en goet soo veel aengaet de gene die noch binnē Lands waren / Ende by verbeurte ten eeuwigen daeghen ballinghen te blÿven / die buyten sÿnde niet wederom te huys en keerden binnen den voor-schreven dach.

Daer is te Rotterdam/ Amsterdam/ eñ elders groote toe-rustinghe van oorloch-schepen / ende Coop-vardye-schepen ghe-weest/ eens-deels op de tÿdinge van de toe-rustinghe der Vlote in Spanjen / eensdeels oock om nae Indien te varen/ welcke sche-pen alle gaer/ so wel ghemonteert wierden/ als of sy ten crÿghe varen souden.

Daer quamen om deser tÿt drye schepen aen in Texel/ wt Guinea/ eñ andere Lan-den/ mede brenghende een goet deel gouts/ oock specerye / ende andere costelicke waren. Dit heeft de Hollanders ende hare gheconfedereerde noch meer moets en lustes ghegheven tot toerustinghe van schepen.

Hadde het eenige te deser tÿt nae haeren sin gegaen/ sy souden den Coninck van De-nemarcke met lief of met leet gepoocht heb-ben te doen af-setten den over-grooten Tol dien hy in de Sont op de Hollandsche sche-pen ghesett hadde: Maer andere de saec-ke dieper insiende hebben sulcx verhin-dert.

Op

XXXIII.

De Keyserinne wort Coninginne van Hongaryen ghecroont.

OP den xxv. Martij is de Keyserinne ghecroont Coninginne van Hongaryen / dwelck met seer groote Magnificentye gheschiet is / te lanck alhier te verhalen. Haer is eerst op het hooft gesett de Croone daer de Keyser Rodolphus mede was gecroont geweest tot Coninc van Hungaryen / weert geacht wel acht-hondert duysent Hungarissche Ducaten. Daer nae heeft de Cardinael Forgatsius der Keyserinne een ander costelicke Croone op het hooft ghesett / ende haer in der handt gegeven den schepter ende appel des Rijcx. Met veel musiceren / bancketeren / schieten / clocke-luyden / rinck-loopen / vieren / en andere triumphen is dese crooninghe gheeyndicht.

XXXIIII.

Aenvanck des crijghs tusschen de Hertoghen v. Savoyen ende van Mantua.

NAe de doodt des Hertoghes van Mantua, die gheen Manlicke erve een heeft nae-ghelaeten / heeft zijnen Broeder (gelijc ic en het voorgaende Boeck verhaelt hebbe) den Cardinaels hoet af-gelept / ende hy heeft sich doen hulden als Land-Heere / in zijnes Broeders plaetse / die gestorven was sonder mannelic erfgenaem na te laten. Dit heeft den Hertoghe van Savoyen (Vader der weduwe des verstorven Hertoghes) verdroten / ende gehouden voor ghewalt en ongelijck dwelckmen sijner dochter ende des af-ghestorvenen Hertoghes dochter aen dede. Hy claeghde datmen niet alleen de Weduwe sijn dochter / onbillichlick wt de regieringhe ende besittinghe des Hertoghdoms van Mantua en stiet / maer oock / datmen haer haer eenigh dochterken ontweldicht ende verbrocht hadde. Hier en boven / soo claechde de Hertoghe van Savoyen / dat hem oock groot ongheliick wiert aen-ghedaē / alsmen hem het Marquisaetschap van Montferrat was onthoudende / segghende / dat hy voor allen anderen daer toe gherechticht was / sulcx bewijsende met een lanck verhael der contracten en verdraeghen hier over ghemaeckt van over meer dan honderd jaren. Dwelck alles hier te verhaelen veel te lanck soude vallen.

Al wat de Hertoge van Savoyen schreef ofte bewees / dat was te vergeefs / de nieuwe Hertoghe van Mantua was in het besitt van het Marquisaetschap van Montferrat / hy wouder oock in blijven. De Hertoghe van Savoyen siende ende bevindende dat hy met schrijven ende defendinge met wt-richten en conde / heeft de wapenen in handen genomen / ende hy is te velde ghecomen met eenen leger van Ruyteren en voetknechten / sterck sijnde wel xx. duysent man / ende hy heeft den xxij. Aprilis met Petarsen de poorten der Stedekens Trinum eñ Alba, op-geslaeghen / ende inghecreghen / als hy oock noch meer andere Schansen ende Casteelkens in het Marquisaetschap van Montferrat gedaen heeft.

De Hertoghe van Mantua en heeft oock sijn stuck niet versloft noch verslapen / maer hy heeft etteliche duysent crijchs-lieden ghesonden in de Landen ghehoorende onder het gebiet des Hertoghes van Savoyen / die het daer also leelick ghemaeckt hebben met Branden en blaecken / rooven en steelen / moorden en Vrouwen vercrachten / Als het des Hertoghes van Savoeyens volck ghemaeckt hadde in het Marquisaetschap van Montferrat. Jae de Mantuaensche hebben oock den Savoyaert in een bosschagye veel volcx af-geslaeghen.

De Paus / de Hertoghe van Florencen / ende andere Princen van Italyen vreesende dat hier wt grooter onverstandt ende onheyl rijsen soude / hebben ghesoght den paeys te maeken tusschen dese beyde Princen / ghebruyckende tot tusschen-sprekers ende Middelaers den Cardinael Boromeo ende den Gouverneur van Milaenē: Doch midler wijlen naemen de boven-genoemde / als oock de Coninck van Hispanien / veel volcx aen tot hulpe des Hertoges van Mantua, gelijck oock de Hertoghe van Savoyen wt Duytsch-Landt hulpe van Volck ende van gelt was verwachtende. Op het tusschen spreken des Paus heeft de Hertoghe van Savoyen in-gewillicht ende belooft de plaetsen die hy in Montferrat hadde ingenomen / te stellen in handen des Gouverneurs van Milanen / tot datmen kennisse van saeken soude genomen hebben / Maer de Hertoghe van Mantua hier mede niet te vreden sijnde / woude hebben dat de Sauopart de selfde steden en plaetsen hem in handen soude stellen / met betaelinghe ende vergoedinghe van alle de oncosten ende schaeden die daer op ghegaen waren. Hier op drongh ooc seer hart de Grave van Chastillion des Keysers Commissarius, die van Milaenen nae Turijn gherepst is / om den Savoyaert

1613.

voyaert met des Keysers Achtt of Ban te dreyghen indien hy sich niet en woude tot vrede ende verdrach verstaen ende begheven.

De saken in Italien aldus staende heeft de Coninck van Hispanien veel volck aenghenomen/ gelijck oock andere benaebuyrde Princen en Republijcken gedaen hebbẽ. De Hertoge van Florencẽ met de Spaẽsche hielden de partye des Hertoghen van Mantua, de Switsers ende die van Geneven den Savoyart niet volcomelic vertrouwende/ bewaerden hare grensen en palen/ de Venetiaenen hadde een ooghe int speel/ haer niet openbarende wat sy doen wilden. De Coninginne van Vranckrijc assisteerde opentlick ghenoech de Spaensche partye. De Coninck van Groot-Brittanien beloofde wel met woorden en brieven den Savoyart sijn assistentie / maer volck en gelt wasser van doẽ/ ende dat cito cito. Sijne M[t]. van groot Brittanyen vermaende oock wel de E. H. M. Heeren Staeten der vereenichde Nederlanden tot assistentie van den Hertoghe van Savoyen / maer het was daer Festina lente, men vreesde dat ten laetstẽ de Spaenjaert ende Hertoghe van Savoyen met andere Paepsche Princen van Duytsch-lant/ het hooft in eenen caproen souden steecken/ ende ghelijcker hant in Duytsch-landt vallen om de Protesterende Cuer en Vorsten te overvallen/ of ergens yets wt te richten dat alle de Religions-verwanten soude naedeelich wesen.

XXXV.

Spinola graeft een nieuwe vaert in Vlaenderẽ.

HAre Hoocheden Aelbertus ende Isabella nu in vrede levende / hebben beraetslaeght ende bedacht wat sy best by der hant nemen souden/ tot voor-deel haerer onder-saeten/ ende tot af-breucke harer Nacbuyren in de Geunieerde Provincyen. Nae langhe deliberatye hebben sy goet gevonden een binnen-vaert te graven door de welcke men de goederen die te Duynkercke / Oostende / ende Blanckenburgh wt de Zee aenquamẽ/ soude cunnẽ met cleynder schepen binnẽ Landts brenghen tot Brugghe / Yperen/ Gent/ Antwerpen / ende andere Steden en vlecken. Het bestellen ende volvoerẽ deses grooten wercks is den Marquis Spinola bevolen/ die daer toe gebruyct heeft niet alleen Boeren en Burghers wt de omligghende Steden en Dorpen/ maer ooc een groot deel der Soldaeten/ die hier aen een goet stuck gelts verdient hebben/ ende te ghelijcke heeft hy de selfde gheorffent ende den ledigh-ganck af-gesneden/ maeckende wt al dit volcxken eenen rechten Exercitum.

Exercitus ab exercendo nomen habet.

XXXVI.

Groote tempeest te Genua ende elders.

DEn tienden Novembris deses jaers isser te Genua in Italyen een seer groot ende schrickelijck tempeest opghheresen / met seer eysselijcken Donder en Blixem/ oock met sulcken ongestuymicheyt der Zee / dat noyt mensche der gelijcke beleeft en hadde. Daer sijn boven de sestich Galeyen ende andere Schepen in stucken geslaeghen ende te gronde ghegaen in de haven onder de Stadt/ ende noch seventien groote schepen met volck en goet seer rijckelijck geladen sijnde. Dese schepen sijn tegen de Stats-muyren aen geslagen/ ende verplettert/ oock hebben sy een groot eynde van den Stats-muyr in stucken geslaeghen/ die op de naeste huysen vallende/ vele der selfder heeft vermorselt ende verbroken. Dit onweder heeft langher dan twee daghen ende twee nachten gheduyrt. Men heefter nae de Pauselicke superstitye/ de Reliquyen Iohannis des Doopers (die sy meynen te hebben) met groote Processye op de Stats-muyren ghebracht / als of den wint en Zee door de teghenwoordicheydt der selfder souden sijn verschrickt ende verbaest ghewordden/ daer men doch nergens en leest dat Iohannes de Dooper opt eenich mirakel in sijn leven gedaẽ en heeft. Maer dese superstitiense menschen hebben voor haer ooghen gesien/ ende met der daet bevonden/ dat de Zee en winden niet dese ende der gelijcke dinghen niet te stilien noch te verveeren en sijn / want dit onweder bleef even schrickelick als het te vooren geweest was/ jae het is eer schrickelijcker geworden/ dan gelinder/ so dat de gheheele Kaeye ende Haven is in stucken geslaeghen van de golven der Zee/ die oock vele Paepen ende geestelijcke persoonen / die dit heylichdom daer brochten/ hebben aenghetast/ ter neder gheslaeghen/ in de Zee gesleept/ ende om het leven ghebracht. De schaede die daer geschiet is wiert geacht hoogher als tien mael hondert duysendt Croonen te beloopen/ behalven de schaede die in andere Rivieren ende haevenẽ daer ontrent geschiet was. In portu Fino vergingen vijf Galeyen / ende de schade die daer aen de Haven en Kaeye geschiet is / meyntmen dat met geen hondert duysent Croonen en sal te repaeren wesen

De

De Malthesissche Galeyen / ligghende in de Haeven van Neapelen hebben oock groot perikel wtgestaen / jae oock groote schaede gheleden. Daer is eenen vierstrael op eñ door den Kerck-toorn Della Nuntiata ghevallen / die seer groote schaede aen den toorn ende Kercke gedaen heeft. Drye Portugeessche Caracquen die nae Oost-Indyē seylden / sijn door desen storm so ghecampaneert / dat sy genootsaeckt waren / nae geledene schaede / te rugge te keeren om haer te repareren. In Nederlandt is oock te deser tijt groote schaede door stormen ende onweder geschiet / ooc vele menschen verdroncken / also datter wel duysent doot aen strant gedreven sijn in Hollant / Zeelant / ende omligghende Eylanden.

Enghelant en is oock niet vry ghegaen / maer de Zee ende rivieren hebbender oock groote schaede gedaen aen schepen / huysen / menschen ende Vee.

Heere God weest onser ghenadich.

Eynde des xxxiiij. Boecks der Nederlantsche / ende anderer Landen Gheschiedenissen.

HET VIIF-EN-DERTICHSTE BOECK

DER NEDERLANDTSCHE,

ende anderer Landen ghesschiedenissen; des jaers M.DC.XIV.

I.

Drie Sonnen aen den Hemel ghesien.

Desen Somer des jaers 1614. sijnder nevens de sonne gesien twee Parelia, ofte schijn-sonnen / aen beyde syden der warer sonne / sijnde als twee sonnen in de wolcken schynende / als of de waere sonne in eenen spieghel haer schijnsel ofte ghedaente verdobbelt hadde. Dit is meermaels ghebuert / ende / ghelijck de oude Historien ghetuyghen / daer is ghemeynelijck wat besonders in d'een of d'ander Coninckrijcke ofte lantschap op gevolght. D'welc met exemplen hier te bewysen buyten propooste soude wesen. Wat de verschynninge der twee ofte drie sonnen deses jaers beduydet / en can ick niet segghen / ick en wil noch en can in den verborghenen raet des Alder-hoochsten niet treden. Sommighe hebbender dese wt-legghinge op gemaeckt / dat beteeckenden / dat de landen Gulich / Cleve / Berghe / &c. twee Heerich / jae drye-Heerich souden wesen. Wat hier van sy / dat laete ick in sijner weerde ende onweerde berusten / het sal my ghenoech sijn hier te verhaelen (so veel als ick hebbe cunnen vernemen) watter dit jaer ghedenck-weerdichs soo hier te lande / als elders / gheschiet is.

II.

Jonghen Prins te Heydelberch gheboren den eersten Januarij.

Den eersten Ianuarij, des nachts te deen uyren / is te Heydelberch den Cuer-Vorst Phals-graeve eenen jonghen sone gheboren van de Princesse wt Enghelandt / die den sesten Martij te Heydelberch is gedoopt. Vorst Christiaē van Anhalt is Gevader ofte getuyghe gestaen over den doop deses jongen Princes / nevens de Gesanten wt Enghelandt / ende wt de vereenichde Neder-landen / tot welcken eynde Prins Hendrick van Nassou derwaerts was ghesonden / met seer staetelijcke gheschencken / ende verseghelde brieven daer in de E. M. Heeren Staeten desen jonghen Heere schencken vier duysent guldens jaerlicx / ad vitam. Nevens de bovenverhaelde Heeren / sijn oock getuygen over den doop deses jonghen Heeren ghestaen de Ghesanten van den Rijnschen / Swaebisschen / ende Frankisschen Kreits / ende het kint is ghenoemt Frederich-Hendrick. De triumphen / vierwercken / ende geluc-wenschingen / nevens de Predicatyen over den Doop deses Kinds geschiet / hier te verhaelen / is te lanck ende onnoodich.

1614.

III.

Casteel Della Mina van de Hollanders verovert.

Voor een blÿde nieu-jaers tÿdinge is den Hollanders deur een jacht-schip van aviso ghebootschapt/dat de Neder-landtsche Schepen in Nova Guinea handelende / met hulpe der Moren / den Spaenjaerden daer te lande hare voorneemste vestinghe ofte Fortresse hebben afghenomen/ghenoemt Castello della Mina, beset sÿnde met Spaens garnisoẽ/ in het welcke vÿftich metaelen stucken gheschuts waren/ met veel amunitye van oorloge. Den meesten deel der Spaenjaerden sÿn omghecomen / ende de Hollanders hebben(behalven den grooten buyt) hier mede eenen vryeren pas op West-Indyen ghecreghen/den Spaenjaert aldus daeghelÿcx meer ende meer in sÿn vaer-waeter comende:daer worden daeghelicx schepen in Hollant toegerust om derwaerts te seylen/wel ghewaepent/ende bemant/ om de Spaenjaerden ende Portugesen/ daer het de noot voordert/het hooft te bieden.

IIII.

Mulheymschen handel.

Die van Ceulen wel betrachtende het ghemeyne spreeck-woort Vigilantibus jura subveniunt, hebben allẽ mogelicken vlÿt ende neerstichheyt gedaen om den aenghevangenen bouw van Mulheym te verhinderen / ende sy hebben strax in den beginne deses jaers/naemelick den 10. Ianuarij by den Keyser erlanght ende wtghebracht een Parition voordeel tegen de possederende Vorsten Brandenburch/ ende Nieuburch/als ooc nieuwe ende strenghere Mandata teghen de persoonen die te Mulheym huysen bouden/ by groote penen jae met dreyginge van Acht en over Acht/ ende hoochste ongenaede/haer verbiedende haer aenghevangene huysen voorder op te maecken / jae ghebiedende alles in voorighen stant te stellen/ ende af te breecken alle nieuwe gebouselen/by pene van 100.marck lotighes gout.

V.

Oproer binnen Brunswijc.

Naedat den twist ende oneenicheyt tusschen den doorluchtighen Vorst ende de Stadt Brunswÿck langhe ghedurt hadde / Soo is eyndelÿck door tusschen-spreken des Hertoghes van Wirtemberch de saecke so wÿt ghebracht / datmen in Februario heeft begonnen te spreken van een goedelÿck verdrach/ ende daer sÿn als trefves voor eenige daeghen gemaeckt / met vry-gheleyde van den Hertoge voor alle de gene die van weghen de Stadt in dese onder-handelinghe souden ghebruyckt worden. Maer daer en is ter bestemder tÿt en plaetse niemandt van weghen de Stadt verschenen / door dien dat den gemeynen hoop der Burgeren sulckes verhindert heeft / dreyghende alle de gene die haer hier in souden gebruycken laeten:Jae eenighe hebben sy wt den Magistraet ghesest / eenighe hebben van selfs hare plaetse ende amt verlaeten/vreesende de ongestuymicheyt der oproerigher Gemeynte / die ontrent deser tÿt eenen Burgher-meyster seer leelick mishandelt hadde/ om dat hy sich niet en wilde in alles nae haeren wille schicken.

Als de Hertoghe van Brunswÿck dit vernam/ soo is hy daer over seer vertoornt geworden / ende hy heeft by openbare brieven daer over gheclaecht by alle Heeren en Vorsten/die van Brunswÿck beschuldigende van weghen hare ongehoorsaemheydt ende rebellye/te gelÿcke heeft hy allen ende eenen yeghelÿcken/Geestelÿc ende werelÿck/edel en onedel / burghers ende boeren/ mannen en vrouwen/ out ende jonck/rÿck en arm / wel scherpelÿck verboden in ofte wt die Stadt te gaen of te comen, yets daer wt of daer in te brenghen/ eenighe conversatye ofte correspondentye/schriftelijck ofte mondelinghe/met haer te houden; ende dit alles by lÿf-straffe.

VI.

In Ianuaro isser te Marsilien in Vranckrÿck eenen Turckschen Ghesanter aenghecomen / ghesonden aende Staten der vereenichde Neder-landen. In Vranckrÿck ghecomen sÿnde / twÿfelde hy wat wech dat hy best nemen soude om nae Hollant te reysen. Overmits hy eenen tÿdt lanck op de Zee ghewecst sÿnde/ noch seer onlustich van reysen was/ so hebben hem de ghene daer hy raet by versocht/ gheraeden de Zee te vermÿden / die doch te dier tÿt onveylich was/ende sÿnen wech door Vranckrÿck / ende alsoo door de Oostenrÿcksche Neder-landen te nemen overlant / alsoo het nu vrede ende veylich over al was/&c. Desen Ghesanter heeft desen raet des te beter behaecht / om dat hy lust hadde de schoone Steden van Vranckrÿck ende Nederlant te besichtigẽ. Door Vranckrÿck is hy vreedsaemlick ende sonder verhindernisse ghepasseert / oock door Artois ende Henegouwe/ende sus over al / tot dat hy t'Antwerpen ghecomen is / daer men te

voren

1614.

vooren van sijn comste geadverteert was/ hy bleef t'Antwerpen eenen dach of twee sonder sorghe of vreese van ghevanghen te worden / sich verlaetende op den vrede die ghemaeckt was tusschen den Eerst-Hertoghe Albertum ende de Staeten der Vereenichde Neder-landen. Maer als hy liet vernemen nae een schip om op Zeelandt te reysen/ soo is hy in den naeme des Coninckx van Hispanyen ghevanckelick ghenomen/ ende van den Casteleyn op het Casteel gebracht/ ende men heeft hem sijne Credens ende alle de brieven die hy hadde om aen de Generaele Staten ende sijn Princel. Exc^e. te brenghen/ afgenomen/ ende daetelick nae Brussel gesonden. So haest als de Heeren Staeten dit vernomen hebben / so hebben sy daetelijck aen den Eerst-Hertoghe geschreven/ ende versoght datmen de brieven die aen haer hielden / onverbroken haer soude toeschicken/ oock daer nevens/ datmen den ghevanghen Turckschen Ambassadeur op sijn vrye voeten stellen / ende sijn reyse soude voltrecken laeten. De Eerst-Hertoghe Albertus heeft sulcx onschuldicht / segghende dat hy wt last ende in den naeme des Coninckx van Hispanien aenghetast ende ghevanghen was/ also hem dusdanighe besendinghe des Turckschen Keysers (met den welcken hy vyantschap hadde) niet sonder groote reden suspect ende verdacht was.

Doch nae datmen deses Ghesantes brieven ende Credents wel ghelesen ende herlesen hadde / ende men daer niet in en vondt dat den Coninck van Hispanyen/ ofte den Hertogh van Brabant naedeelich was / soo heeftmen desen Turckschen Schaus van sijner ghevanckenisse ontslaeghen / ende nae Hollant laeten reysen / hem wederom ghevende sijne brieven aen de Staten ende aen Prins Maurits ghesonden die te Constantinopel gheschreven waren van eenen Halile Bassa, die in den naeme ende wt last van den Turckschen Keyser de Staeten alle faveur ende gunste beloofde/ ende by naemen in Mauritania, daer den Coninc van Fes belast was den Hollanderen alle haevenen te openen/ ende haren handel vrye ende onverhinderlic te laeten drijven/ &c. hier van vertoonde desen Sjaus coppye des briefs aen den Coninck van Fes geschreven. Te ghelijcke liep hier wat onder van gratuyteyt voor het vry laeten der Nederlanders / die in Mauritania ghevanghen sijnde/ sonder rantsoen waeren los ghelaeten. Of wel de Heeren Staten wel wisten / ende oock desen Turckschen Sjaus ghenoechsaem te kennen gaeven/ dat sy der gelijcke/ jae grooter weldaet bewesen haddē aen de Turcksche slaeven die sy te Sluys hadden ontslaeghen wt de Spaensche slaevernij / Soo hebben sy even wel desen Sjaus Cost vry ghehouden/ ende met een goede vereeringe ende brieven laeten vertreysen : Daerom was het doch principaelijck te doen/ dat hy die verre ende moyelicke reyse hadde aengenomen. Interim soo en verdroot het velen aensienlicken persoonen niet weynich/ dat eenighe van de groote aen het Hof te Constantinopel wt gierichеyt de goudene Medalyen ofte vereer-peninghen / daer de beeltenisse van Prins Maurits op stont/ haer van Haga dē Neder-landtschen Ambassadeur geschoncken / stracx voor een gheringhes vercocht hadden / doende daer mede blijcken haere groote gierichеyt / ofte de cleyn-achtinghe des genen die dese penningen representeren.

VII.

Eenen valschen Prophete in Thuringer landt.

TE deser tijt heeft sich eenen grouwelicken boos-wicht / ghenoemt Ezechiel Mets ofte Ezechiel van Meden, gheboortich te Langensalts in Thuringhen/ gheopenbaert/ wiens Vader een gheleert man ende Rector Scholæ gheweest is: Sijne moeder / ghenoemt Barbara, was van hem verleyt / ende noemde haer selven Maria van Meden, gaende daeghelijcx in een wit onbevleckt cleet becleedet. Sijne voornaemste mithulpers wierden genoemt Ioachim-Christus, ende Nicolaes Groot-God. Als dese Godt slasterlijcke menschen ghevanckelick waren in-ghetrocken/ ende men haer socht te onder-richten ende van den dwael-wech op den rechten wech te brenghen/ Soo en hebben sy geen gehoor willen gheven/ maer hebben de Superintendenten die met haer spracken/ bespot. Als des Consistorij Præses desen Ezechiel vraeghde/ of hy sijne nieuwe leere met miraculē bevestichde. So heeft hy hem bespottende geantwoor / dit overspelighe gheslachte soeckt miraculen/ ende hem en sal geen ghegheven worden. Op dat yeder een van desen handel des te beter moge bericht wesen / soo sal ick des Doorluchtighen Ceur-Vorstes van Saxen placcaet / dese saecke belanghende hier by voeghen.

1614.

Placcaet des Hertoges van Saxen belanghende Ezechiel Metz.

VAn Godes Genaden, vvy Iohans George Hertogh zu Sachsen, Gulich Cleve, ende Bergh, des heyligen Roomschẽ Rijcx Ertz-Marschalck ende Keurvorst, *&c.* voor ons, ende den Hoochgeboren Vorst, onseren vrundelicken lieven Broederen ende Gevaderen, Heeren Augustẽ, Hertzogh zu Sachsen, Gulich, Cleve, ende Berck *&c.* Doen cont alle menschen nae dien onse, ende den verordneten onses *Consistorij* tot Leipzig der vvaerdige onser aẽdachtigher ende lieve ghetrouvve Superintendens ende Raedt tot langhen Saltza onderdanighst ende ghebeurlich te erkennen ghegeven heeft, hoe daer tegenvvordich onder hare Borgherschap ettelicke persoonen sich bevinden lieten, die niet alleen die Predicatien ende t'ghebruyck der Hoochvveerdighe Sacramenten sich onthouden maer ooc als sy van vvegen bekentenis haers gheloofs ghevraeght vvorden, veel schrickelicke dvvalinghen ende Godts lasteringen voor brenghen ende uyt spouvven, hebben daerom van vveghen onses hoochbevolen ampts sulcke persoonen voor onse verordnete Presidenten ende Raedt des Oversten *Consistorij* alhier voorderen laeten, ende hebben haer eygentlijck afgevraecht vvat hare meyninghe vvaere, ende of sy van sulcke hare dvvalingen niet afstaen vvouden, vvy hebben vernomen, datse in ghehoudene verhoor sich, Godt betert, qualick lieten bevindẽ, ende datse in gantsch afschouvvelicke, ende ten deele in ongehoorde dvvalinghen gheraeckt sijn, also dat *Ezechiel Metz* niet geschout en heeft, als hem ghevraecht vvorde hoe sijnen name vvas. Te segghen, *Ick ben de groote Vorst Godes, ende dat levendighe woort Godes:* Oock voorder heeft hy sich schriftlick genoemt *Ezechiel Christus*, Godes *nieu-eerstgheboorene Soon der heerlickheyt. Een salich beroepene eewige vrient, Koninc ende Priester op aerden*, Item: *Ezechiel Christus, de trouwe ghetuyghe des Vaders int woort des levens inden heylighen Gheeest, ende eerstgheboorene van den dooden, de Bruyt Christi, ende een Vorst der Koningen op Aerden, Bruydt des Lams, inder gantscher werelt ingeset.* Ende dergelicke lasterlicke Tijtelen meer, vvelcke alle met eyghener hant desen Ezechiel hem selven toeghemeten, ende heeft in het gehoudene verhoor, tot allen ende yeghelicken trotselick ende obstinaetelick ghesproocken, dat het in der daet ende in der vvaerheyt also vvas.

Hier neven heeft hy sich beroemt van eenige Openbaringen, Godtlijcke Gesichten, ende droomen, Iae dat Godt oock noch alle daege met hem sprack, dat hy hem die rechte leere opẽbaerde, daer op hy voorder voorgegheven heeft, ende verdedighen vvoude, dat hy sy het levendighe vvoort Godes, de Soone des Vaders, ende dat het vvoort d'vvelck nu beschreven is, ofte ghepredickt vvorde

het

het vvaerachtighe vvoort Gods niet en can noch en mach ghenaemt ofte gheheeten vvorden, ende dat de schrift maer een bloote doode ghedichtsel en sy die vervvarringe brenght: Mede dat int ghepredighte vvoordt noch leven noch cracht en vvare, hy heeft sich niet vvenigher beroemt, dat hy dat gheset Godes oock volcomelick sonder eenighen mangel hielde, dat hy van nu aen niet meer sondichde, ofte eenighe sondighe ghedachten hebben en conde maer dat Christus selve in hem sondighde, dat oock die H. Apostelen nadien sy den H. Geest op den Pingsterdach ontfangen hadden geene sonde meer gehadt en hebben, jae niet meer sondighen en conden, ende vvie een rechte dienaer Godes sijn vvilde, die moeste gātsch reijn, heylich, sonder eenich sondich vvoort, vverck, ofte ghedachten sijn, anders is hy niet Godes Dienaer, maer des Duyvels, gelijck hy dan niet die alleen voor Duyvels Dienaers, schelmsche kinderē, ende boosachtige vyanden *Christi* ende tooverische Leugen-Papen en hielt, die so gelijc het *Ministerium* tot *Saltza* sijn, maer oock alle andere Geestelicke, sonder onderscheyt van vvat Religie, in dese ende andere Landen, als sy segghen dat sy sondaers sijn, ende niet reyn ende heylich sijn. Den doop heeft hy ten deele voor gantsch onnodich gheacht, ende dat principaelick aen de kinderen, die van haer ghebooren vverden die heylich sijn. Ten deele oock voor gantsch onnoodich, ende vvilde oock sonderling geen vvater-doop toestaen, ghelijck hy dan oock vant Sacrament des heyligē Avontmaels niet hieldt, dan vvel van een Geestelijck Avondtmael, daer van Apoc. 3 ende 19. gheschreven staet. Hy seyde oock, dat onsen Doop ende Avontmael gelijc die in onse kerckē gebruyct vverden, maer eenen tooverischē Doop, ende een tooverisch Avontmael en sijn: ghelijck hy oock het Predickampt ende Biechte voor tooverisch, schriftlijck ende mondelick ghehouden heeft, daer by hy het noch niet en heeft laeten blijven, maer voorder ghesvvermt, ende ghesеyt, dat devvijle de rechte Bruydt *Christi* een voorbeelt sy der heyliger, reyner, ende onbevlecter Christelicker Kercke, dat sy in allen stucken der heylicheyt ende reynicheyt des Soons Godts gantsch gelijck sy. Also dat sy haer in volckomentheyt over Petrum, Paulum, Eliam, Enoch, Iohannem den Dooper, ende alle andere heyligen te roemen bevoeghet sy, ende op dese Bruyt *Christi* en past die spreucke niet, *de gherechtige valt des dages sevenmael*, sy behoefden oock niet, dat sy dat Vader onse baden ghelijck hy dat dan selfs oock niet en behoefde, nademael sy dat alles volcomelijck hebben vvat int Vader onse ghebeden vvoordt. Daertegen so heeft hy onse Kercken ende ghemeynten een blinde godtloose vverelt ghenoemt die vleyschelijcke ontuchtighe leughen der Kinderen Israel, die godtloose Iesabel vande vleyschelijcke sondelijcke Zee omvloten. Iae gansch onbeschaemdelijc seyde

1614. ſeyde hy onſe Kercke te ſijn Satans Eylant ende vvooninghe, de dochter Ethebaals, die dat teyckē ende Brantmerck heures helliſchen Vaders des Satans in haer is dragende, ende van dien geervet heeft hare ziele, herte, vleys, ende been, ende met andere der ghelijcke ſchandelijcke namen heeft hy die genoemt, ende dat alles daerom dievvyle vvy gelooven ende bekennen, dat vvy niet gantſch in deſe menſchelijcke ſvvackheyt ſonder ſonde ende ghebreecken en ſijn.

Dit alles heeft hy met grooten yver vvillen ſtaende houden, als ooc datter nu tuſſchē *Christi* vleyſch ende bloet, ende ſijnes des Ezechiels vleyſch, gantſch geen onderſcheyt en ſy, hy en hadde anders geen vleyſch aen ſich, als dat vleyſch *Iesu Christi*, daerom vvat hy nu doet ofte voorneemt, dat en doet hy niet, maer eygentlick *Iesus Christus* ſelfs, die eete ende drincke ooc in ſijnen vleyſche, ende vvanneer hy Ezechiel, hijlickte ende Kinderen genereerde, ſoo en ſoude niet hy, maer *Christus* in hem vrijen ende Kinderen genereeren, vvant *Christus* om der lijflijcker in vvooninger vvillen alles in allē doe, oock dat Echte vverck.

Ende dat oock hooghelijck te vervvonderen is, ſo heeft hy ſterck ende vaſt daer op blijven ſtaen, dat hy nemmermeer den tijtlijcken doodt ſterven en ſoude, ofte connen ſtervē, vvant *Christus* geen tvveemael en ſterft, hy vervvachte oock geen opſtandinghe ſijnes vleyſches, noch een eeuvvigh leven.

Alles vvat God bevolen heeft den genen die ſalich vverden ſouden, dat hadde hy alreets voldaen: Soo dat hy niet ſchuldich en vvas voor *Christi* Rechter-ſtoel ten eevvighen daghe Rekenſchap te geven, hoe hy gehandelt heeft by ſijn levē, maer hy ſoude ſelfs nevens *Christum* de Godtlooſe, Reuckelooſe, Heuchelaers, ende Muyl-Chriſtenen richten ende veroordeelen. VVy geſvvijghen andere ſijn redenē, als daer hy den meijneedighen ende ontloopenen ſvvermer *Esaiam Stefflijn*, voor die eenige, ende onder veel duyſent uytvercoorene Bruyt *Christi* roemt, op den ſelven alleen die prophecije *Esaiæ* aent 66. Cap. duydende, alle deſes Steflijns oproeriſſche ende laſterlijcke Boecken gheloovende ende pryſende, die gherechticheydt daer van *Esaiæ* 64. ſtaet, dat alle onſe gherechticheydt ſy gelijck een onbevleckt kleet, noemt hy des Duyvels ende aller zijner ſchelmſ-kinderen erlogene ende geſtolene gerechticheyt. VVy en tvvyfelen niet of een yder die dit hoort of leeſt, ſal neven ons ſich vervvonderen, hoe ſulcke ongehoorde grouvvelen ende laſteringhen by deſen ſo hellen lichte des heylighen *Evangelij* konnen op die baene gebracht vverden.

Devvyle vvy dan vveten, hoe vvy ons tegen ſulck eenen opentlijcken, halſterrigē Godſ-laſteraer, ſvvermer, ende oproermaker, na Godtlijcke ende VVereltlijcke Rechten ende Landts Vorſtlijcker hooghe Overheyt ſchuldich zijn, te draghen, naemelijck

1614. melick een exempel, anderen tot eenen schreck, aen desen *Ezechiel Meth* te statueren, des te meer devvyle hy, onaengesien dat sijne dvvaelingen so grontlick uyt Godes vvoort sijn omgestooten, ende vvederleyt, dat hy niets daer tegen brengen en can, hy even vvel hertneckelick ende boosélick op zijne Gods-lasteringen ende vertvvijfeltheyt volherdet, Iae oock andere persoonen ten deele grousaemlic vervoert heeft, tē deele noch meynt te vervoeren: So ist nochtans dat vvy desen Svvermer ende zijnen anhanck genaedelick vvillen straffē, insonderheyt sorghe draghende, dat onse landen en luyden bevrijt moghen sijn ende blijven voor verder ongeluck ende ergernisse.

Nadien ons nu is voorgecomen, dat desen voorschreven *Meths* noch veel heymelicke Iongelingen te Langē Saltza, ende elders hebben soude, ende ons als den Lant-Vorsten toestaet een vvakende ooghe hier op te hebben, so vermaenē vvy hier mede vvt Vaederlicke trouvve, eenen yeghelijcken, dat sy desen boosen geest proeven, ende uyt de vruchten leerē kennen, alle sijne ende zijnes aenhanghs leere, dvvaelingen, Boecken, Schriften, Dromen, openbaeringen, ende andere zijne Godtloosheydt vaeren laten: Daertegen die ordentlicke predicatien met aendacht besoecken, die heylighe Sacramenten ghebeurlijcken ghebruycken, ende in al haer doen, Godt ende zijn heylich VVoordt volghen, soo lief als eenen yeghelicken Godes eevvighe rechtveerdigheyt heeft, ende oock onse ongenaede ontgaen vvil. Daerteghen oock vvanneer vermerckt vvort dat yemandt met desen svvermeer converseert, ofte hem in sijne leere toestaet, die selve ofte hare Seck ten uyt spreyedet, dissemineert tercontrarije onse *Sacramēta*, Christlicke Leere, ende der selvighe Predicatien lasteren ende vernieten, soo bevelen vvy onse verordineerde Hooftmannē, Richters, ende Raedē tot Langen Saltza hier mede, ende vvillen, dat sy soo haest als sy eenich quaet vermoeden crijghen op yemanden, van besmet te vvesen met sulcke schadelijcke peste, datse den selfden in apprehensye nemen, ende hem te rechte, stellen, met raet ende advijs des *Ministerij*, hem onder-vraghende nae sijn gheloove, ende nae bevindinghe ende, gelegentheyt der saecken, de ghevvoonelicke *Gradus admonitionum*, by de handt nemen, ende, daer het de noot voordert, ons de gelegentheyr der saeke te kennen geven, om also, so veel alst mogelick is het selve te vveyren ende voor te comen.

Aen dit alles geschiet onse ernstlicken ende endtlicken vville ende meyninge. Gegeven tot Dresden, den 20.. *Februarij*, *Anno nae Christi* onses lieven Heeren ende verlossers Gheboorte, 1614.

Iohan Georg,

Churf: Zu Sachsen.

Hier volghen twaelf puncten, welcke Ezechiel Metz vā Langē Saltza, *met sijn geselschap ofte consorten, als sijne Moeder Barbera Nicol, Gregor lischen, ende Ioachim Christi met twee andere jonghe ghesellen, opentlick gheleert, bekent, ende soo schriftlick als mondelijck hebben staende gehouden.*

1. Dat hy Ezechiel Metz, sy de groote Vorst Michael, anders Godes woort genaemt.

2. Datter niet meer als een woort Godes, en sy, namelick het selfstandige, eewighe, levendige woort Christus: *Eñ dat het gheschrevene gepredickte woort niet te achten en sy.*

3. Dat haere leere heur door heymelicke ende sonderlicke droomen van Godt den heyligen Geest gheopenbaert ende ingegeven sy.

4. Dat sy de wet Godes vervullen, ende genoech doen konnen.

5. Dat dat Predickampt van Godt niet sy, dewyle het Sondaers sijn die het verrichten.

6. Den Doop, ghelijck dien in de Lutherische Kercken wort gedaministreert is een tooverisch werck, dewyle sulcx alles door dē Geest Godes behoorde te geschieden.

7. Dat hare Kinderen, dewyl sy van haer, sonder sonde geboren worden, van natueren Heylich sijn, ende daerom geenen Doop en behoeven.

8. Dat onse Avontmael niet dat rechte en sy, maer een Toverische. Dat is, seggen sy, het rechte Avontmael, daer van Iohannes aent 3. staet, siet ick stae voor der Deur, ende cloppe aen, soo yemandt my sal hooren, ende die Deure open doet, tot dien sal ick ingaen, ende dat Avontmael met hem houden, ende sy met my.

9. Dat die Christelicke Kercke alhier op aerden sonder sonde, ende misdaet, reyn ende onbevleckt sijn moet, ofte anders ware het geene Kercke.

10. Dat de Heere Christus *persoonlick ende wesentlick in heur woone, ende dat zy als de groote Vorst, dat vleysch dwelc* Christus *uyt sijnes Moeders lyve heeft genomen, ende dat aen de stamme des Cruijces gheleden heeft, nu aen sijnen lijve is draghende, soo dat alles wat sy doen, voornemē, ende verrichtē, de Heere* Christus *in heur doet, ende dat sy daerom gantsch sonder sonde sijn.*

11. Dat de cracht sulcker persoonlicker bywooninghe onsterflick sy,

12. Datter geene opstandinghe der Dooden, oock gheen eeuwigh leven en sy, maer dat sy alreets eenmael der Werelt gestorvē warē, eñ datse die vreucht, des eewighen levens, welcke Christus *belooft hadde, in heure lichaemen ghewisselick ende volkomentlick bovonden.*

IOhannes Sigismundus Ceur-Vorst van Brandenburch heeft in Februario deses jaers in alle landen sijnes ghebiets den Pastooren ofte Predicanten laeten aensegghen ende bevelen / dat sy haer souden wachten van schelden en smaeden op de Ghereformeerde/ ghemeynelick Calvinisten genoemt / dewijle dat sulcx meer was streckende tot onstichtinghe/ dan tot stichtinghe der Kercke Godes. Daer by voegende/ dat
by

1614.

hy sulckes oock dede volghende het exempel van verscheyden Vorstē des Rÿcx/ die sulcx al voor vele jaren gedaē hadden/ als insonderheyt siende op het exempel des doorluchtichsten Vorstes van Lichtmits/ die Anno 1601. in sÿn Vorstendom oock bevolen hadde/ datmen het schelden en smaeden op den Predic-stoel soude naelaeten. Daer by noch voorder schrÿvende/ dat hy het daer voor hielt/ dat die grootste clamanten/ ende grofste schelders en lasteraers soodanighe lieden waren/ dat sy den ghenen die sy soo leelick smaeden/ in hare teghenwoordichept weynich souden weten te beandtwoorden. Jae dat harer sommighe wel lichtelick om een vette Prebende den roc souden omkeeren ende haer tot het Pausdom wenden. Noch voorder segghende/ dat het de Christenen niet en betaemde dus leelick te lasteren ende te smaeden op de ghene die haere salicheyt alleen by Christum Iesum sochtē ende met al hare macht ende vermoghen den Paus met sÿnen aen-hanck tegenstreden/ jae ooc die tot den bloede toe gestreden haddē/ also datter ontallicke vele van dese Confessye haer bloedt voor de Religye hadden laeten storten.

Dat Godes woordt leerde/ datmen niet met scheldē en quaet-spreken/ met kÿven en bulderen/ maer met sacht-sinnicheyt ende goede redenen wt Godes woort genomen/ moste sien te winnen ende te stichten de gene die op eenen dwaelwech waren. Derhalven soo gheboot hy alle Pastooren ende Predicanten onder sÿn gebiet staende/ haer hier van wel ernstlick te wachten/ insonderheydt dat sy haer wachten souden te schelden op die Christenen dit in andere landen woonachtich waren/ by ghebreecke waer van hy ghenoodtsaeckt soude wesen daer in te versien nae behooren. Soo daer yemant was die hem-selven soo kende gheaerdet te wesen/ dat hy dit schelden niet en soude connen laten/ dien gaf hy geern verlof het Predic-amt te verlaetē/ ende een plaetse te soecken/ daer het hem soude vry staen de Christenen te lasteren/ te vloecken ende verbloecken/ verwachtende daer over het rechtveerdich oordeel Godes. Ende offer yemant van de ongebondene tongen wierde gescholden ende ghelastert/ soo en sal hy niet wederom schelden noch lasteren/ oock niet met hem disputeren/ herren noch werren/ maer sulcx in stillicheyt laeten passeren/ ende verblÿven/ tot dat daer in met ordre ende authoriteyt versien worde.

Maer op dat een yeder des te beter ende te grondigher moghe verstaen den stant der Kercken in het Ceur-Vorstendom Brandenburch/ soo als dien voor vele jaren gheweest is/ ende wat de Ceur-vorst voor reformatie hebbe aen-geordent/ so sal ick hier wt de publÿcke schriften de saecke wat wÿtluftigher/ verhaelen/ ende daer by voeghen de Confessye des gheloofs/ die by authoriteyt van sÿn C. V. D. is aen den dach ghegheven.

Geloofs bekentenisse des Ceur-Vorstes vā Brandenburch.

HEt sÿn gheleden acht ende t'seventich Jaer/ dat de Doorluchtichstē eñ Hoochgheboren Vorst ende Heere/ Joachim de tweede Marckgrave te Brandenburch/ Ceurvorst/ &c. t'Pausdom verlaetende/ de Evangelische Religie aenghenomen/ ende de selve openbaerlÿck int Ceurvorstendom ende Marcgraefschap Brandenburch/ heeft laten predikē: Al hoe wel nu daer door het Pausdom in dese Landen eenen harden stoot geleden heeft/ soo zÿn nochtans/ behalven de Paepsche meeninghe van de teghenwoordichept des natuerlÿcken lichaems Christi in den broode (op welcke dat grouwelÿcke afgoodische Mis-offer ghegront is) oock de Paepsche Ceremonien ten meestendeele in haer oude wesen ghebleven: Waer op dickwils is ghevolcht/ dat als uyt anderen Luterschen Kercken eenighe goethertige lieden/ ja selfs Papisten hier quamen/ ende sulcker Kercken pronckerye saghen/ niet anders en meynden/ dan dattet hier noch Papist was. Op dat dan de Marckgraefsche Kercken/ hoe langhs hoe meer met andere Evangelische Kercken/ maer voor al met de oude Apostolische Kercken souden moghen over een komen/ soo ist dat de hoochloffelÿcke Voorsten ende Heeren/ Heer Johan Georg/ ende Heer Joachim Frederick/ beyde Marckgraven te Brandenborch ende Ceur-Vorsten/ &c. hier toe alle neersticheydt aengewent ende soo veel ghedaen hebben/ als henlieden na de gheleghentheyt van dien tÿt/ moghelÿck is gheweest te doen: Want Heer Johan Georg Marckgrave ende Ceur-Vorst/ heeft terstont int begin van sÿne Ceurvorstelÿcke regieringe/ den geleerden in der Godtheyt bevolen/ dat niet alleen de Agenda ofte Kercken ordeninghe/ oock het Contionael

1613.

Missael, Brievier, &c. souden worden doorsien/ ende t'gene men daer in/ insonderheyt in de uyterlijcke Ceremonien/ Pronckerien/ ende manieren van singhen/ onstichtelijck te zijn bevinden soude : tSelve uyt den woorde Godes ende nae het ghebruyck van d'Apostolische Kercke herstellet ende ghebetert zijnde/ de Godtloose superstitien ende misbruycken wech ghenomen/ ende wat meer ongherijmde dingen tegen Godes Woordt van eenige menschen daer onder gemenget is/ uytghemonstert ja gheheel ende al verworpen soude worden: Gelijcker wijs sulcx breeder kan gelesen worden in de voorreede over t'Breviarium twelck in t'Jaer 1577. ghedruckt is.

Maer alsoomen dit voortreffelijcke bevel niet en is nagecomen/ soo ist dat de vrome/ Godsalighe Vorst ende Heere Joachim Frederick/ Marckgrave ende Ceur-Vorst/ veel Afgodische Beelde uyt de Dom-Kercke heeft heeten wech doen/ oock de Elevatie ofte opheffinghe des broodts/ de grouwelijcke Monstrantien ofte vertooninghen met de Processien/ neffens alle Paepsche Bisschoppen doen af setten/ waer mede sijne Ceur-Vorstelijcke Gen. voor de gansche Werelt heeft willen verklaren/ wat hy van de overige Beelden/ Misghewaet/ ende Coorgesangen des Paus was houdende.

Volghende dit loffelijck Exempel/ maer voor al het bevel des Almachtigen Godes/ heeft de Doorluchtichste Hooch-gheboren Vorst ende Heere/ Marckgrave Johan Sigismundus/ Ceur-Vorst/ &c. by hem selven uyt eenen Christelijcken ende recht Vorstelijcken yver voorghenomen de overgheblevene onsuyverheden des Pausdoms uyt den Schaepstal Christi t'en vollen uyt te veghen: Daerenteghen t'gene de Paus uytgemonstert heeft/ wederom in Godes Kercke in te voeren. Dit zijn recht Vorstelijck en Christelijck voornemen/ ghelijck het van allen Godtsalighen lieden in ende buyten Duytslandt geroemt ende gepresen wort: Alsoo wort het daerentegen van sommighe onbesonnen menschen ghelastert ende voor Calvinisterie uytgeroepen/ niet anders dan als oft Calvinisterie/ (gelijc sijt uytleggen) Ketterije ware/ als men niet alleen leert gelijck Godes Woort leert (dat namelijck Christus te Hemel gevaren is/ en het Avontmael tot sijner ghedachtenis heeft ingestelt tot dat hy komt) maer alsmen ooc de Ceremonien also ordineerdt alse Godt te ordineren bevolen heeft/ ende met namen als men des Paus Afgoden wech te nemen geboden heeft: Item/ alsmen de X. Gheboden voor Godes volck gheheel uytspreeckt/ gelijckse God selfs op den Berch Sinaij voor zijn volck uyt gesprooken heeft. Item/ alsmen alsoo in de Kercke singht ende bidt/ dat het oock een slecht leeck verstaen ende daer toe Amen segghen kan/ gelijck de Geest Godes by den Corinthers heeft willen hebben. En eyndelijck/ alsmen t'brooodt by t'Avontmael breeckt/ ghelijck als Christus in der nacht doen hy verraden werdt/ het broot nam/ danckte/ ende brack. &c.

Veel goethertighe lieden worden gevonde die segghen datse met de invoeringe van t'breecken des broodts in t'Avontmael/ met die verwerpinghe des mondelijcken eeten ende drincken des lichaems ende bloedts Christi, oock met het afstellen van de overige Paepsche Cermonien/ wel te vreden zijn/ alleen sy draghen sorghe/ datter wat anders achter schuylt/ te weten dat misschien haere Ceurvorstelijcke Ghenade voor heeft in de Kercken van hare Landen in te voeren die schrickelijcke leeringhen diemen den Calvinisten toeschrijft: Als, dat Godt niet almachtich is: Dat Godt een oorsaecke der sonden is: Dat de Goddelijcke ende menschelijcke natuer in Christo gantsch geen dadelijcke ende werckelijcke ghemeenschap met malcanderen en hebben: Dat wie tot het eeuwighe leven voorsien is, salich worden moet, hy sy dan so Goddeloos als hy selfs wil, &c.

Om dan soodanige ghedachten by tijdts voor te komen/ is voor raetsaem/ aengesien datmen de belijdenisse des Geloofs vanden ghenen der welcker leere onder den hatelijcken naem van Calvinisten by den ghemeenen man wordt verdacht ghemaeckt/ van nieus liete drucken/ op dat een yeghelijck mach bekent worden/ wat het voor een gheloof is daer van hare Ceur-vorstelijcke Gen. ghelijck mede der selver oudtste soon Heer Georgh-Wilhelm/ ende outste broeder Heer Joan-Georgh/ Stadthouder/ beyde Marcgraven te Brandenburch/ &c. openbaerlijck belijdenisse doen/ ende dat also allen lasteraers ende quaet-spreeckers/ te eer den mont ghestopt worde.

Wie nu dese belijdenisse in de vreese des Heeren wil na dencken/ die sal vernemen wat met de voorgenomen Reformatie den Ceurvorst Brandenburch in zijn Kercken soeckt : namelijck dat hare Ceur-Vorst. Gen. sin ende meeninghe dese is: Dat Christus de Heere alleen in haer Ceur-Vorst. Gen.

Gen. Landen sal heerschen met syn woort/ allerley menschelycke verdichtselen ende superstitien wycken / ende de onderdanen alleen uyt de Schriften der Propheten ende Apostelen / sullen onderwesen worden op dat sy recht ghelooven / Christelyck leven/ ende salich sterven konnen.

Welck herlyck werck immers van geen verstandigh mensche en behoort berispt te worden / maer dat het veeleer van alle Godt vruchtighe hooch lyck te prysen is. Ende betuyghen wy voor Gode/ dien aller menschen herten ende gedachten open ende onverborghen zyn / dat hier onder niet anders en steeckt nocht gesocht en wort: Gelyck van eenighen tot verweringhe ende ontrustinge des gemeenen mans / ons ende onser Leere schuldt ghegheven wort. Signatum tot Coelē aen der Sprew/ den 10. dach Iunij, int Iaer/ 1614.

Belydenisse des geloofs wt-ghegheven op t'bevel en by expressen last des Ceur-Vorstes van Brandenburch.

Nu sal ick hier byvoeghen de belydenisse des Christelicken Geloofs/ die daer is beleydēde/ ende wenscht dat over al in syn Heerschappyen ende ghebiet van allen synen onderdaeten moghe aenghenomen worden/ de Doorluchtige ende Hooch-geborene Vorst ende Heere / Heer Johan-Sigismund/ Marck-Graeve te Brandenburch/ des H. Roomschen Rycks Ertscammeraers ende Ceur-Vorstes Hertoghe in Pruyssen / te Gulich/ Cleef/ Berghe / Stetin/ Pomeren/ der Cassuben/ Wenden/ oock in Schlesien/ te Crossen/ ende Iaegen-Dorp: Burchgrave te Nuerenburch/ Vorst te Ruegen/ Grave ter Marck ende Ravensburch/ ende Heere tot Raevesteyn / &c.

Vanden grondt der rechte Religie.

Erstelyck ghelooven wy / ende houden voorseecker / dat men in saecken des gheloofs op gheens Menschen aensien / maer alleen op Godes woort gronden moet. Want daer staet geschreven/ Na mijne Gheboden sult ghy leven, niet na den gheboden uwer Vaderen. *Ezechiel. 20. 18. 19.*

2 Ten tweeden ghelooven wy / dat niemant Gods woort recht can verstaē/ ten sy dat hem God door synen Geest verlichte/ want daer staet geschreven: *1. Cor. 2. 14. 2. Cor. 2. 10.*

De natuerlijcke Mensche en begrijpt niet dat des Gheests Gods is.

Item/ Maer ons heeft het God geopenbaert door sijnen Gheest.

3 Ten derden/ ghelooven wy/ dat Godt zynen Geest niemant en ontseyt / die hem hertelyck ende met een seecker vertrouwen daerom bidt. Want daer staet gheschreven:

Indien dan ghyliedē die boos zijt, weet uwen Kinderen goede gaven te gheven: veel meer sal de Vader in den Hemel den Heylighen Gheest gheven den ghenen die hem begheeren. *Luc. 11. 13.*

Item/ Al wat ghy begeert in uwen gebede: gheloovende, ghy sult het ontfanghen. *Matth. 21. 22.*

Doch moet soodaenich ghebet geschieden in de vreese Godes / ende met sulcken voornemen / wanneer God yemanden zynen wille heeft gheopenbaert/ dat hy den selven wil volghen / het strecke hem dan by der werelt tot eere ofte schande/ tot profyt/ ofte tot schaden. Want daer staet gheschreven:

Soo yemant wil doen den wille des genen die my ghesonden heeft , die sal bekennen of dese leere van God is. *Joan. 7. 17.*

Maer van de gene die op tydelycke eere sien / ende van weghen des gheloofs by de menschen geen ongunst en willen behaelen/ staet gheschreven:

Hoe kont ghy ghelooven, die ghy eere van malcanderen soeckt, ende die van God alleē is, en soeckt ghy niet. *Joan. 5. 44.*

Ende van den genen / die de vreese Godes op een zyde settende / in sonden teghen hare Conscientie leven:

De werelt en kan den Geest der waerheyt niet ontfanghen. *Joan. 14. 17.*

Van God.

4 Wy ghelooven noch ende bekennen/ datter eenen eenighe waren God is / de Vader met den Soone/ eñ Heylighen Geest. Want daer staet gheschreven:

Hoort Israel, de Heere onse God is een eenighe Heere. *Deut. 6. 4.*

Ende evenwel heeft sich dese eenige Heere alsoo gheopenbaert/ dat hy is de Vader de Soon/ ende de Heylighe Gheest. Want

1614. daer staet gheschreven.

Math.28.19. Doopt inden name des Vaders, ende des Soons, ende des heylighen Gheestes,

Ende Joannes seght uytdruckelijck/ wie den Soone versaeckt (gelijck hem dan de Joden ende Turcken versaecken) die en heeft oock den Vader niet. Joan.2.23.

Van de Scheppinghe.

5 WY gelooven ende bekennen/ dat de eenige ware God/ de Vader/ Soone ende heylighe Geest/ Hemel ende Aerde/ ende alle dinghen uyt niet gheschapen heeft. Want daer staet gheschreven.

Gen.1.10. Joan.1.3. Col.1.16. Hebr.1.2. Psal.33.6.

Inden beginne schiep God Hemel ende Aerde. Item Alle dinghen sijn door dat woort (dat is door den Soone Godes) gemaeckt. Item de Hemel is door twoordt des Heeren ghemaeckt, ende alle zijn Heyr door den Geest sijnes mondts.

Van de voorsienicheyt Godes.

6 WY ghelooven ende bekennen dat Godt / ghelijck hy alle dingen geschapen heeft/ also oock alle dinghen in zijner handt heeft / onderhoudt ende regiert/ soo langhe ende op soodanighen wijse alst hem believt. Want daer staet gheschreven:

Actor.27.28 Psal.115.2.

In hem leven sweven, ende sijn wy:

Item Onse God is inden Hemel, hy can maecken wat hy wil.

Ende overmits hy scheppen can wat hy wil / soo can hy oock verhinderen wat hy niet en wil laeten ghescheiden: Daeromme en ghescieter niet met allen sonder Godes gehengenisse. Gelijck wederom geschreven staet:

Kooptmen niet twee Muskens om eenen penninck, noch en valt der selver geen op de Aerde sonder uwen Vader.

Hier uyt weten wy/ dat ons geene Creatuere kan beschadigen sonder den wille Godes/ die geen dingh over ons en sal ghehenghen/ dan wat ons ten besten dient.

7 WY gelooven ende bekennen/ dat wat God elcke reyse doet ofte gehenget/ dat heeft hy van eeuwichept geweten ende besloten/ also te willen doen ofte ghehengen tot een goet eynde: Want daer staet gheschreven:

Gene.3. Apoc.1. Rom.5. 16.17.18 Genes.6 3.21. Ephes.2

Gode zyn alle sijne wercken van der eeuwicheyt aen bekent.

Item/ God werckt alle dinghen nae den raet sijns willens.

Actor.1. 20. Ephes. Genes.

Item / Ghy dacht het boos met my te maecken, daer en tegen God dacht het goet, met my te maecken, dat hy dede, als het nu aenden daghe is, te behouden veel volcks,

Item/ In der waerheyt zyn in dese Stadt vergadert teghen u Heylich kint Iesum, dat ghy ghesalft hebt, Herodes ende oock Pontius Pilatus, met de Heydenen ende volcken Israels, om te doen al wat uwe hant ende uwen raedt van te vooren bescheyden hadde te gheschieden.

Van den val der Engelen ende menschen, ende van den oorspronck der Sonden.

Rom.1. 24.

8 WY ghelooven ende bekennen / dat de sonde die inde Werelt is / osse wel niet en gheschiet sonder Godes ghehenghenisse/ nochtans niet van God en comt/ maer van den Duyvel ende zijne Engelen/ welcke God inden beginne goet geschapen hadde: Maer sy zijn moetwillens van Gode afgevallen / ende hebben oock onse eerste Ouders verleyt / datse van ghelijcken van God afghevallen zijn/ ende hebben haer selven ende alle hare naekomelinghen uyt vryen wille in de sonde ende in den doot geworpen / daer sy doch van Gode in den beginne nae zijn beelt ende ter saliger onsterfelijckheyt gheschapen waren. Want daer staet gheschreven.

2.Joan. 10.

Gene. Joan.

Ende God sach aen al wat hy ghemaeckt hadde, ende siet, het was seer goet,

Item van den Duyvel: Hy en is in de waerheyt niet ghebleven,

Mat.25

Item/ Als hy leugen spreeckt, so spreeckt hy van zijn eygen: VVant hy is een leugenaer ende een Vader der selven,

Maer

Maer van de menschen staeter aldus: Ende Godt schiep den menschen hem tot een beelt. Dat is / tot sijner kennisse/ en in oprechte gerechticheyt / ende heylicheydt.

Gene.3.13. Apoc.12.9. Rom.5.12. 16.17.18.19 Genes.6.5. 8.21. Ephes.2,3.

Item/ Die slanghe bedrooch my (dat is de Duyvel) want de Duyvel is die oude slanghe, welcke de gantsche werelt vervoert. Item / Door eenen Mensche is de sonde in de werelt ghecomen, ende de doot door de sonde.

Van daer ist dat des Menschen dichten ende trachten boos is van der jeught aen. Ende/ wy sijn alle van natueren Kinderen des Toorns.

9 Doch gelooven en bekennen wy hier beneve/ dat dewijle de Duyvel en de Menschen de sonde hebben in de werelt gebracht/ Godt de Heere na zijn rechtveerdich oordeel/ diewils sonde met sonden/ item den eene quaden boeve met den andere straft / oock somtijdts sijne lieve kinderen door de sonden der boose boeven tuchticht/ Gelijck van desen allen veel exempelen in de Schrifture ghevonden worden / als daer geseyt wort van de Afgodische Heydenen:

Rom.1.23. 24.

Sy hebben verandert de Heerlijckheyt des onverderflijcken Gods, in een beelt dat gelijc is den verderflijcken Menschen, ende den voghelen, ende den viervoetighen, ende kruypenden dieren. Daerom heeftse Godt oock overghegheven tot hares herten lusten, tot onreynicheydt ende onteeringhe, harer eyghener lichamen in haer selven.

2.Sam.16. 10.

Item van Simei, die zijnen Coninck vloeckte: De Heere heeft het hem geheeten.

Van de straffe des Vals.

10 Wy ghelooven ende bekennen/ dat Godt den Duyvel ende zijne Enghelen / van weghen haeres moedt-willighen afvals / in der eeuwicheydt verstooten heeft / ende nemmermeer wederom tot ghenaden aennemen sal. Want daer staet gheschreven:

Mat.25.41

Gaet in dat eeuwighe vier, dat den Duyvl ende sijnen Enghelen bereydet is.

11 Wy gelooven ende bekennen/ dat God wel oorsake en macht gehadt heeft ons Menschen van gelijcken te verstooten: aenghemerckt / wy even soo wel als de boose Enghelen van Godt afgevallen zijn/ ende sijn ghebodt overghetreden hebben/ sonder te achten dat hy ons soo hardt ghedreyght hadde/ ende ghesprooken:

Gala.2.17.

In welcken daghe ghy van desen boom etet, sult ghy des doots sterven.

Verstaet niet alleen den tijdelijcke/ maer oock den eeuwighen doot/ welcke is die eewighe pijne ende quael inden Poel, die met vuer ende Swevel brandt.

Vande verlossinghe des Menschelijcken ghestachts.

12 Maer Godt en heeft met ons niet ghehandelt / ghelijck wy verdient hadden/ maer nae zijne groote barmherticheydt heeft hy sich onser wederom aengenomen/ ende eer hy dat Menschelijcke ghestachte liet verderven / heeft hy liever zijnen soone voor ons overghegheven/ gelijcker geschreven staet/

Joan 3.6.

Soo lief heeft Godt de werelt ghehadt, dat hy sijnen eenighe gheboorene Soone gaf, op dat alle die in hem ghelooven, niet verlooren en worden, maer het eeuwige leven hebben.

13 Ende sulcks heeft Godt ghedaen nae zijnen eeuwighen raet ende voornemen/ gelijc wederom geschreve staet:

Ghy sijt verlost met den bloede Christi, als eens onschuldighen, onbevleckten Lams de welcke wel voorsien was eer des werelts grondt gheleydt was, maer gheopenbaerdt in dese laetste tijden.

14 Dewijle nu na de genadige voorsieninge Godes/ de Sone Godes soude onsen middelaer worden/ so most hy mensche worden / dat is menschelijcke natuere aennemé/ op dat hy in de aengenomen menscheyt den doot voor ons lijden/ en alsoo onse sonden boeten/ ende daer voor betaelen soude. Ghelijck gheschreven staet:

Dewijle dan de Kinderen vleysch en bloet hebben, is hy oock desgelijc deelachtich geworden der selver, op dat hy door den doot

te niete maecken soude den ghenen, die des doots macht hadde, dat is, den Duyvel, ende verlossen soude. alle die, welcke door vreese des doots alle haer leven lanck der slavernie onderworpen waren.

15 Ende dat sulcks soude gheschieden/ heeft God van den beginne belooft: Gelijck gheschreven staet.

Gen. 3.15. Het saet der vrouwe sal de slange den kop vertreden &c.

16 Maer inde laetste daghen eerst vervult/ghelijck gheschreven staet:

Gal. 4.4. Als de tijt vervult was, heeft God zynen Soon ghesonden gheboren van een vrouwe, (naemelijck van der Maget Maria) en onder de wet gedaen, op dat hy de gene, die onder de wet waren verlossen soude.

Vandē Persoon Christi.

17 Dienvolgende gheloove ick van den Persoon Christi, dat hy niet een bloot Mensche en is/ gelijck de Arianen ghelooven: Maer dat hy is de eeuwighe almachtighe Sone Godes/ die inde laetste tijt der Werelt mēschelijcke natuere heeft aengenomen/ ende die te vooren alleen God was nu te samen God ende mensche is / ende in der eeuwicheydt blyven sal/ want daer staet gheschreven:

Joan. 1/14 In den beginne was dat woort (dat is de Sone Godes) ende dat woort is vleesch gheworden.

Heb. 1.2.3. Heb. 2.16. Item / de Sone Godes, door welcken God de weerelt ghemaeckt heeft, ende die alle dinghen draecht met zynen crachtighen woorde, die heeft het saet Abrahams aengenomen.

Phil. 2.5.6. 7.8. Item / Iesus Christus of hy wel in Goddelijcke ghedaente was, en hielt het voor gheenen roof Gode ghelijck te zijn, maer vernietichde hem selven, en nam Knechs gedaente aen, ende is den Menschen ghelijck gheworden, ende in het gelaet als een Mensche bevonden: Hy vernederde hem selven, ghehoorsaem zijnde tot in den doot, ja tot in den doot des Cruyces. Item/ hy moste

Heb. 2.19. Heb. 4.15.

in allen dinghen zynen Broederen ghelijck worden, Item / hy is in allen dinghen versocht gheworden, ghelijck oock wy, doch sonder sonde.

18 Ende aenghesien nu Christus God ende mensche is / soo ghelooven wy/ dat men oock van hem segghen kan/ al wat van Godt / ende al wat van eenen mensche ghesegt mach worden: T'eerste/ om dat hy God is/ende nae de Godtheydt: T'weede/om dat hy mensche is / ende nae de Menschept: Tot exempel.

In een'plaetse der Schrifture wort van hem ghesegt.

Mich. ... Gal. ... 1. Pet. ...

Synen uytghanck is van eeuwicheyt.

In een ander plaetse wort ghesegt/dat hy is gheboren in de volheydt des tijts ofte/in de laetste tyden: Beyde ist waer / dat nae de Godtheyt/dit/nae de menschept / ghelijck ons de Apostelen leeren onderschepden/ als daer Paulus spreeckt:

Rom. 16.25. Joan. 29.15. Luc. 24.5. Heb. 9.14.

Hy is gheboren uyt den Saede Davids na den vleysche (dat is nae de Menschept) ende bewesen de almachtige Sone Gods nae den Geest (dat is nae die Godheyt.) En Petrus seyt.

Rom. 1. Mat. 16.1. Ephe. 1.21 1. Pet.

Hy is ghedoot nae den vleesche maer levendich ghemaeckt dae den Geest.

Van t'Ampt Christi.

Math. 28. 18. Col. 3.1.

19 Vant Ampt Christi ghelooven wy/ dat hy is onsen Salichmaecker/ die ons door zijnē doot met Gode versoent/ende soodanige versoeninghe ons vercondicht heeft/ ende noch laet vercondighen: welcke hy sijnen gheloovighen toeeygent / ende in eeuwicheydt daer by bewaert ende beschermt. Want daer staet gheschreven.

Actor. 19.1. Acto. 3.21.

Iesus Christus is in de werelt ghecomen, om de sondaren salich te maecken.

Item/Christus is voor ons ghestorven.

Item/God was in Christo de werelt met hem selven versoenende, ende en reeckent hen haere sonden niet toe: Ende heeft onder ons opgerecht het woort der versoeninghe.

Item/ Ick geve mijne Schapen dat eeuwighe leven, sy en sullen nimmermeer vergaen,

1614.

gaen, ende niemant salse uyt mijne handt rucken.

Van de teghenvvoordighe ghelegentheyt Christi

20 VAn de tegenwoordige gelegentheyt Christi gelooven wy / dat hy met syn Lichaem niet meer op Aerden is: maer dat hy op den veertichsten dach nae sijne opstandinghe op ghevaren is ter Hemel / ende in den Hemel sidt ter rechterhant Godes / als die ghene dien de Vader alle volmacht ende regieringhe over ghegheven heeft over alle creaturen in den Hemel ende op der Aerden / ons tot troost. Ende dat hy van daer sal weder comen ten Jonghsten daghe / om te Oordeelen de levendige ende doode. Want daer staet ghescheven:

Ick verlaete de VVerelt, ende gae tot den Vader.

Item/Ick vare op tot mijnen Vader.

Item/Hy scheyde van hen ende voer op nae den Hemel.

Item / Hy is inghegaen in den Hemel selfs, om nu te verschijnen voor het aensicht Godes voor ons.

Item / De arme hebt ghy altijt by u, maer my hebt ghy niet altijt.

Item / God heeft hem ghesedt tot zijne rechterhant in den Hemel, voor alle Vorstendommen, gewelt, macht, ende Heerschappie.

Item/My is ghegheven alle ghewelt in Hemel ende op Aerden.

Item / Soeckt wat daer boven is, daer Christus is sittende ter rechter hant Godes.

Item/Dese Iesus, welcke van u is opghenomen ten Hemel, sal alsoo comen gelijc ghy hem hebt sien ten Hemel varen.

Item/VVelcke moet den Hemel in nemẽ tot der tyt dat het al weder opgherecht werde, wat Godt ghesproken heeft door den mondt aller zyner Heylighe Propheten van der eeuwicheyt aen.

21 MAer wy gelooven noch voorder/ dat of wel Christus nu niet meer by ons en is nae zijne Menschepdt: Dat hy evenwel noch by ons is ende blijvẽ sal/nae de Godthept/ aenghemerckt hy gesproken heeft.

Ick ben by u alle daghe tot aen het eynde der werelt.

Item / VVaer twee ofte drie vergadert zijn in mijnen name, daer ben ick midden onder hen.

Ende soodanighe zijne teghenwoordicheyt is ons nuttelijck ende troostelijc/want als hy by ons is met zijne Goddelijcke almachtichept / soo kan hy ons wel helpen in alle onse nooden al ist dat hy met zijn lichaem niet tegenwoordich en is/ ghelijckerwijs de Hooftman van Capernaum hem t'selve toe vertroude/als hy seyde:

Heere, ick en ben niet weerdich dat ghy onder mijn Dack comt, maer, spreeckt alleenlijck een woordt, ende mynen knecht sal gesont worden.

Welck gheloof Christus hoochlijck roemde/seggende.

Voorwaer ick segge u lieden, ick en heb so groot gheen gheloove in Israel ghevonden.

22 MAer soo wy souden ghelooven dat Christus ons niet soude connen helpen/ten waere saecke hy lichamelijck by ons waer: T'selve en soude niet alleen tot verclepneringhe strecken van zijne Godelijcke almachtichepdt: Maer oock wanneer wy gheloosden/dat Christus noch lichamelijck by ons op Aerden is/soude ons door soodaenighen gheloove onsen hooghsten troost benomen worden:

VVant indien ick niet heenen gae (seght Christus) so en sal den Trooster (de Heylighe Geest) niet tot u komen.

Ende d'Apostel tot den Hebreeren:

VVare hy op der Aerden, so en ware hy gheen Priester, dat is/ soo en ware hy onse versoener ende voor-bidder niet by den Vader:

Maer wee ons elendighe Menschen/soo wy Christum tot onsen voorbidder/ende den Heylighen Gheest tot onsen trooster niet en souden hebben. Daerom spreeckt Christus met grooten eernst tot zijne discipulen.

Maer om dat ick u dit gheseyt hebbe namelijc dat ick heenen gae tot den Vader) soo heeft droofheyt u herte vervult maer ick segghe u de waerheydt het is u goet dat ick heenen gae: VVant soo ick niet heenen gae, soo en sal de trooster niet tot u komen, maer soo

Marginalia: Joan.10.28 (partly cut); Mich./Gal./1.Pet. (cut); Joan.16.28; Joan.29.15; Luce.24.51; Hebr.9.24; Mat.26.11; Ephe.1.21; Math.28.18; Col.31.1; Acto.1.9.11; Acto.3.21; Math.28; Math/18.20; Math.8.8; Math.8.10; Joan.16.7; Heb.8.4; Joan 16.6.

soo ick heenen gae, soo sal ick hem tot u senden. Ende hy sal by u blijven eeuwichlijck.

Ende de wyle die by ons blijft/ soo weten wy oock dat Christus by ons is / ghelijcker ghescreven staet:

Daer aen bekennē wy dat hy by ons blijft, aen den Geest dien hy ons ghegheven heeft.

Joan. 3. 24.

24 DAerom wort die Persoonlijcke vereenighinghe van beyde natueren in Christo niet ghescheyden / al ist dat de Menschelijcke Natuere niet over al en is daer de Goddelijcke is: Want de persoonelijcke nature even soo wel oneyndelijck ende t'seffens in allen plaetsen teghenwoordich soude moeten wesen / als de Goddelijcke. Anders moeste volghen/ ofte/ dat den gheelen tijdt over/ als Christus noch op Aerden was/ dat is/ de gantsche vierendertich Jaer langh/ de persoonlijcke vereeninghe noch niet en was gheschiet / ofte dat de Evangelisten met onwaerheydt ghescreven hebben / dat hy nae zijne menschelijcke nature niet is geweest aen allen plaetsen/ maer nu in s'Moeders lichaem/ dan in de Kercke nu te Bethlehem/ dan in Egipten: nu te Nazaret/ dan te Cana in Gallilea : nu te Capernaum/ dan te Bethanien/ dan wederom niet te Bethanien : dan op den Olijfberch/ dan int Richthuys/ dan aent Cruys / dan van t'Cruys/ dan int Graf/ dan wederom niet int Graf: dan in t'Hofken by Jerusalem/ dan in Galilea: dan op den Berch/ dan van den Berch/ dan in de hoochte &c. In summa Christus blijft wel God ende Mēsch in een Persoon sonder dat de natueren van een ander ghescheyden worden/ al ist dat hy met sijne Menschelijcke leden niet t'seffens in allen plaetsen en is / ghelijck hy is met sijne Goddelijcke Almachticheyt.

Vande kracht des Doots Christi:

25 VAn de kracht des Doots Christi ghelooven wy / dat al hoe wel de Doot Christi de versoeninghe is voor de sonde der gantscher werelt, gelijck Johannes spreeckt: Dat nochtans sulcke versoeninghe geenen mensche te goede en komt/ dan alleen den genen die aen hem ghelooven. Want daer staet ghescreven:

Op dat alle die in hem gelooven niet verlooren en worden maer t'eeuwighe leven hebben. Maer wie niet en gelooft, die sal verdoemt worden.

Joan. 3. Mar. 16.

Item/ Over dien blijft de tooren Godes. Namelijck die op allen Menschen van natueren leyt: ghelijck dese spreucke mede brengt.

Ephe. 2.

VVy zyn alle van natueren Kinderen des toorns.

Van de rechtveerdicheyt des Gheloofs.

26 SOo nu yemant in Christum gelooft ende dat hertelijc vertrouwē heeft tot God/ dat hy hem om des bloetvergietens Christi wille/ sijne sonden vergeven ende aenghenomen heeft tot een kint ende erfghenaem des eeuwighen levens/ dien spreeckt God los van alle zijne sonden/ ende schadt hem rechtveerdich/ als of hy noyt geene sonde gehadt noch begaen en hadde. Ghelijcker ghescreven staet:

Die rechtveerdicheydt Gods koomt door het gheloove Iesu Christi, tot allen ende op allen die ghelooven.

Rom. 3.

Ende alsoo vervult t'gheene wederom ghescreven staet.

Rom. 3.

De mensch wort gerechtveerdicht sonder de wercken der wet.

(Dat is/ sonder verdienste en̄ uyt louter ghenade) alleen door t'geloove.

Vande kenteeckenen des rechten Gheloofs.

27 OF nu yemant soodanich een geloove ende vertrouwen heeft/ ende niet met eenen valschen mondt / gelijcker wijs de Hypocriten doen/ van Christo en roemt/ dat moet bewesen wordē door de wercken der liefde: Want daer staet geschreven.

Gal. 5.

In Christo Iesu en gelt noch voorhuyt noch besnijdinghe yet , maer t'gheloove, twelck door de liefde dadich is.

VVant dit is de liefde Gods, seyt Iohannes dat

dat wy zyne gheboden houden.

Ende dat is die liefde des Naesten / dat wy den Naesten gheen quaet / maer goet doen/nae onse beste vermoghen. Ghelijcker gheschreven staet.

Rom. 13. 10 Joan. 3 16.

De liefde en doet den Naesten gheen quat.
Item/ VVy behooren oock ons leven te laeten voor onse Broeders.

28 Ende voorwaer/ waer t'gheloove in Christum by den Menschen in t'herte recht is inghewortelt / ende niet en sweeft boven op de tonghe: Daer kan ment uyt de wercken der liefde mercken/aenghesien het onmogelijck is / dat yemant die gelooft dat Godt zijnen Sone voor hem heeft laten sterven / niet wederom God en soude lieven/ende doen t'gene hem lief is. Gelijck gheschreven staet.

2. Cor. 5. 11, 15.

De liefde Christi bedwinght ons, als die wy dit ghevoelen: Ist dat een voor allen gestorven is: So zyn sy alle ghestorven: Ende hy is daeromme voor allen ghestorven, op dat sy die leven, voortaen niet meer henselvē leven, maer dien die voor hen ghestorven ende wederopghestaen is.

Daeromme / als yemant seyt dat hy in Christum ghelooft/eñ door hem hoopt salich te worden. Ende ondertusschen in sonden leeft ende voort gaet / van dien en glooven wy niet dat hy soodanighen gheloove ende hoope heeft. Want daer staet gheschreven:

1. Joan. 3. 30. 2. Cor. 5. 17. Gal. 5. 24.

Een yegelijc: Die dese hope op hem heeft, die reynicht hem selven, ghelijck hy reyn is:
Item / Is yemant in Christo, so is hy een nieuwe Creatuere.
Item / Die Christi sijn, die Cruycighen haer vleesch, met alle lusten en begeerten.

29 Ende dit is het verbondt Godes met ons Menschen/daer van so dickwils inde Schriftuere ghesproken wordt: Dat namelijck God ons wil genadich zijn om Christi wille / maer wy moeten sulcke sijne genade met danckbaerheyt bekennen/ ende hem wederom ghetrouwelijck dienen: Ende wie niet met alle neersticheyt daer na tracht om sulcks te doen/dien en sal oock God sijner genade niet deelachtich maeckē/ maer.

Psal. 103. 1. Psal. 50. 6.

De ghenade des Heeren is by den ghenen, die sijn verbont houden, ende ghedencken aen sijne gheboden, dat sy daer nae doen, Daerenteghen tot den Godloosen spreeckt God, wat neemt ghy myn verbont in uwen mondt, soo ghy doch tucht hatet ende werpet myne woorden achter u heenen.

Maer wie doet / soo veel hy weet ende doen kan uyt verleeninghe Godes / met diens swackheden wil God niet alleen gedult draghen / om Christi wille / maer wil hem oock hoe langhs hoe meer goet te doen door zijnen heylighen Geest verleenen/ghelijcker gheschreven staet.

Matth. 25. 29.

VVie heeft dien sal ghegheven worden ende sal de volheyt hebben, Maer wie niet en heeft, dien sal oock t'gheene hy heeft genomen worden.

Van den Oorspronck des Gheloofs.

30 Wy ghelooven wyders/ dat Godt de Predicatie zijns woorts heeft verordineert om t'gheloof aen Christum in ons te wercken. Want der staet gheschreven:

Rom 10. 14. 17.

Hoe sullen sy ghelooven van den welcken sy niet ghehoort en hebben, ende hoe sullen sy hooren sonder Predicant ? hoe sullen sy Predicken soose niet ghesonden en woorden &c. Soo comt dan t'gheloof uyt die Predicatie / maer het Predicken door het woort Godes.

31 Wy ghelooven oock (ghelijck alreede hier boven is aengheroert) dat de Mensche door den val alsoo verdorven is/ dat hy de Predicatie des Euangelij vā Christo niet en can verstaen noch aennemen / ten sy dat hem God door zijnen Heyligen Geest t'herte open doe ende neyghe : Want daer staet gheschreven:

1. Cor. 12. 3.

Niemant kan Iesum eenen Heere noemen (dat is eenen Heere ende Salichmaecker bekennen) Niemant can tot my comen, ten sy dat hem de Vader trecke.

Joan. 6. 44.

32 Daerom houden wy t'voorseker/dat het gheloove een by sondere gave

Godts is. Want daer ſtaet gheſchreven:

Theſ.3.3. Eph.2.8.

Het gheloove en is niet yeder mans dingh. Item/ uyt ghenaden zijt ghy ſalich ghe-worden door t'gheloove, ende dat niet uyt u,t'is Godes gave,niet uyt de wercken , op dat hem niemant en roeme.

33 ENde deſe gave gheeft Godt wien hy wil/ want daer ſtaet gheſchreven/

Hy ontfermt hem wiens hy wil, ende ver-ſtockt wien hy wil.

Rom.9.18.

34 EVenwel en doet Godt niemant on-recht/ want ſy ſijn alle Sondaers.

Rom. 8.23.

Ende daerom weerdich datſe God alle verſtocke. Ende ſommige inſonderheyt zijn ſo hertneckich/ datſe met ſiende ooghen niet ſien en willen : den ſoodaenighen ghe-ſchiet recht / wanneerſe Godt t'eenemael verblindt/t'welck hen oock ſeeckerlijck we-dervaren ſal. Ghelijck gheſchreven ſtaet.

2.Theſ.2.10 11.12.

Om datſe de liefde der waerheyt niet aen-ghenomen en hebben om ſalich te worden, daerom ſal hen Godt ſenden crachtige dwa-linghen op datſe de leughen ghelooven: op dat ſy alle gheoordeelt worden die de waer-heydt niet gheloofţ en hebben , maer luſt hebben aen de ongherechticheyt.

Van de verkieſinghe uyt ghenaden.

35 WY ghelooven voorder/ dat welcke God t'geloof geeft/ die zijn tot den eeuwighen leven uytverkozen : Want daer ſtaet gheſchreven/

Daer gheloofdender ſoo veel alſſer ten ee-wighen leven verordineert waren.

Act.13.48.

36 ENde wederom/ die welcke God ten eeuwighen leven heeft vercoren/dien gheeft hy oock het gheloof in Chri-ſtum, ende het voornemen ende neerſticheyt eenes goeden Chriſtelijcken levens ende wandels.) Want daer ſtaet gheſchreven:

Eph.1.4.5. 6.

Hy heeft ons uytverkoren door Chriſtum eer des werelts gront gheleght was , dat wy ſouden Heylich ende onſtraffelijck ſijn voor hem in der liefde : ende heeft ons verordi-neert tot de aenneminge der kinderen door Ieſum Chriſtum in hem ſelven, na het welbe-hagen zijns willens tot lof ſijner Heerlijcker ghenade, door welcke hy ons heeft aenghe-naem ghemaeckt in den gheliefden.

37 DAeromme iſt een Godlooſe maniere van ſpreecken/ wanneer de ſpotters ſegghen : heeft my Godt uytverco-ren/ ſoo ſal ick ſalich worden / ick doe oock wat ick wil : Want heeft u Godt uytver-coren dat ghy ſout ſalich worden/ ſoo heeft hy u oock uytvercoren/dat ghy ſout heylich en onſtraffelijck zijn voor hem in der liefde.

Eph.1.4.

38 ITem/ welcke God ten eeuwighen le-ven heeft uytverkoren / die bewaert hy oock datſe niet in verdoemlijcke dwalinghen ofte gheduerich ongheloof ende onboetveerdicheydt en vervallen. Want daer ſtaet gheſchreven.

Matt.

Soo't mooghelijck ware, ſo ſouden ooc de uytvercoren tot dwalinghe verleyt worden: met welcke woorden Chriſtus klaerlijck te verſtaen gheeft / dat het niet moghe-lijck en is.

39 VAn daer comt het/ dat de uytverco-ren niet verlooren en worden.

1.Pet.

Overmits ſy uyt Godes macht door t'ge-loof bewaert worden tot de ſalicheyt.

40 T'Welck dan onſe ende aller uytverco-ren kinderen Godes hoochſten troost is/ naemelijck dat wy ſegghen konnen met den Apoſtel Paulo:

Rom.8. 36.

Ick ben verſeeckert, dat noch doot, noch leven, noch Enghel, noch Vorſtendom, noch Machten, noch teghenwoordighe, noch toe-comende (dinghen) noch Hoochte, noch Diepte, noch eenighe andere Creatuere, ons ſal connen ſcheyden van de liefde Godes, die daer is in Chriſto Ieſu onſen Heere.

41 WY ghelooven noch / dat wie be-gheert te weten of hy uytver-koozen zy/ die en moet ſulcks niet ſoecken in den verborghen Raedt Godes/ anders ſal hijt nemmeermeer vinden.

Maer wie weten wil of hy uytvercoren zy / die ghelove in Chriſtum/ ſoo weet hijt. Want alle die ghelooven/ zijn uytvercoren/ ghelijck gheſchreven ſtaet/

He[t]

Tit.1.1.
Joh.3.16.

Het gheloove is der uytvercoren Godes. Ende de belofte blijft onfeylbaer.

Op dat alle die in hem gelooven niet verlooren en worden, maer het eeuwighe leven hebben.

Item / wie / van sijne verkiesinghe hoe langher hoe meer wil verseeckert worden / die worde hoe langer hoe vromer: Want dat doen die uytvercooren. Dit meynt Petrus als hy seght.

1.Pet.2.10.

Daerō lieve Broeders, doet te meer neersticheyts om uwe beroepinghe ende verkiesinghe vast te maecken.

Esa.42.3.

42 Ende of wel t'gheloof in ons somtijts seer kleyn is / soe moeten wy daerom niet vertwijfelen: VVant dat ghekroockte riet en sal hy (Christus) niet verbreecken, ende de glimmende wiecke en sal hy niet uytblusschen.

Heb.6.37.

Item / VVie tot my comt, (seght Christus) dien en sal ick niet uytstooten.

Nu tot Christum comen / is niet anders als begheeren door hem salich te worden: Wanneer ghy dan dese begheerte hebt / soo en sal hy u niet verstooten / u geloove sy dan soo swack alst mach zijn: Maer wie dese begheerte niet en heeft / die en sal hem selven oock met de verkiesinghe niet veel bekommeren:

Item / Ofte al gheschiede / dat wy door de sonde verrast zijnde / swaerlijck quamen te vallen: Soo en moeten wy nochtans daerom niet vertwijfelen / t'is velen uytvercooren wedervaeren / datse schrickelijck zijn ghevallen als Petrus die Christum selfs verlochende / nochtans is hy een uytvercooren Godes gheweest ende gebleven / twelck hy met sijne boetveerdicheyt heeft bewesen. Naer wiens exempel een yegelijc die gesondicht heeft / behoort boete te doē / dat is sijne sonden te bekennen eñ te beklagen / tot Godes ghenade in Christo toevlucht te nemen / ende wat hy quaets ghedaen heeft / niet meer doen / soo en sal hem Godt niet verstooten / want daer staet gheschreven:

Ezech.33.11

Soo waerachtich als ick leve, spreeckt de Heere Heere, Ick en heb gheen behaghen aen den doot des Goddeloosen, maer dat hem de Goddeloose bekeere van zijn boose wesen ende leve.

1.Joa.2.1.2

Item / Ist dat yemant sondicht, so hebben wy eenen voorbidder by den Vader, Iesum Christum den rechtveerdighen, die selvighe is de versoenighe voor onse sonden.

Rom.5.21.

Item / Daer de sonde machtich is geworden, daer is de ghenade noch veel machtiger gheworden.

Van de Sacramenten.

43 Ende even daerom dat God wel wist / dat wy van natueren tot twijfelinghe zijn gheneghen: heeft hy ons sijne ghenade in Christo, niet alleen met duydelijcke worden belooft / maer oock met sichtbaere teeckenen / welcke Sacramenten worden ghenoemt / voorgebeeldet / bevesticht / ende verseghelt: Op dat wy alsoo niet alleen met onsen ooren souden konnen hooren / maer oock met onse ooghen sien / ende soo te segghen / met alle onse sinnen souden voelen / grijpen ende tasten konnen / hoe hy teghen ons is ghesint.

Vanden Doop.

44 Als eerstelijc met het waterbad des Doopes heeft hy ons bevesticht dese beloftenisse / dat hy om des bloetvergietens Christi wille ons wil houden voor soo danighe die ghewasschen zijn ende ghereynicht van allen onsen sonden: Ende dat hy ons door sijnen heylighen Gheest hoe langs hoe meer wil vernieuwen tot een reyn ende onbevleeckt leven / ende eyndelijck eeuwich salich maecken.

Dat dit de meeninge sy des Doopes / ende dat daerom van den Doop ghesegt wort dat hy is het bad der wedergheboorte / dat hy reynicht van sonden ende salich maeckt / om dat hy ons geloovigen de voorverhaelde gaven Gods afbeeldet eñ verseeckert / eñ niet daerom dat het uyterlijck waterbadt des Doops door hem selven de sonden soude afwasschen ende salich maecken / ghelooven wy om datter ghescreven staet.

1.Pet.3.21.

Niet het afegghen der vuylicheydt des vleeschēs (namelijck maeckt ons salich) maer het verbondt der goeder Conscientie met God.

Welck verbondt door den Doop bevesticht wordt / gelijckt eertijts door de besnijdinghe

dinghe is bevestícht gheweest / in welcker plaetse de Doop ghecomen is / ghelijck gheschreven staet:

Colos. 2. 11. 12.

Ghy zijt besneden met de besnijdinge Iesu Christi, ende zijt met hem begraven door den Doop.

Gelijck als eertijts de besnijdinge wiert ghenoemt het verbondt / overmidts sy een teecken was van t'verbondt Godes / ende eenen seghel der gerechtichept des geloofs / ghelijck gheschreven staet:

Gen. 17. 80.

Dit is mijn verbondt / ende stracks daer op / dit sal u een teecken sijn des verbonts.

Gen. 17. 10.
Rom. 4. 11.

Item / Abraham heeft ontfanghen het teecken der besnijdinghe tot eenen segel der gherechticheyt des gheloofs.

Alsoo wort nu de Doop het badt der wedergheboorte / ende volgende dien des verbondts ende der aenneminghe tot kinderen Godes ghenaemt / overmidts de Doop een teecken ende seghel is soodaniger ghenaden Godes / ende de selve ghenade ons geloovighen so seecker is / als het seecker is dat wy ghedoopt worden / want soo luyt de beloftenisse:

VVie gheloooft ende ghedoopt wort, die sal salich worden, maer wie niet en gheloooft die sal verdoemt worden.

Marc. 16. 6.

45 Wie gheloooft, naemelijck met soodaenighen gheloove / t'welck dadich is door de liefde. want /

Gala. 5. 6.

In Christo Iesu en ghelt noch voorhuyt noch besnijdinghe yet,) ende van ghelijcken noch doop noch ondoop) maer t'gheloove t'welck door de liefde daedich is.

46 Ende hier toe ist oock dat wy ons in den Doop / als danckbare bondtghenooten Godes verplichten / ende ons gantsche leven door verplichtet houden / gelijck gheschreven staet:

Rom. 6. 2. 3.

Hoe souden wy in sonden leven, wy die de sonden ghestorven zijn. VVeet ghy niet dat wy alle die in Christum Iesum gedoopt zijn, in sijnen doot gedoopt zijn. So zijn wy oock met hem begraven door den Doop in den doot, op dat gelijck als Christus opgeweckt is van den dooden, wy oock also in nieuwicheyt des Levens souden wandelen.

47 Wie nu alsoo wandelt / die is een oprecht wedergheboozen kint Godes. Maer wie alsoo niet en wandelt / die en is noch niet uyt Godt gheboozen / al is hy oock ghedoopt. Want daer staet gheschreven:

1. Ioan. 3. 10.

VVie uyt Godt gheboren is, die en doet gheen sonde, want sijn zaet blijft in hem, ende hy en can niet sondighen, want hy is uyt Godt gheboren. Hier in sijn de kinderen Godts ende de kinderen des Duyvels openbaer, wie gheen rechtveerdicheydt en doet, die en is uyt Godt niet, ende wie sijnen Broeder niet lief en heeft.

48 Van den kinderen der Christenen gelooven wy / datmense niet en mach naelaten te doopen / wanneerse nae Christelijcker ordeninge tot den Doop gebracht worden. Want daer staet gheschreven:

Act. 2. 39.

V-lieden ende uwen kinderen is dese belofte, ende daerom: Soo laete hem nu een yeghelijck doopen, &c.

49 Maer dit verstaen wy door de Christelijcke ordeninghe / wanneer men Leeraers ofte Predikanten hebben kan welcke doopen. Want Christus heeft niemandt bevolen den Doop te bedienen / dan den ghenen dien hy oock bevolen heeft te leeren / ghelijck gheschreven staet.

Math. 28. 19. Mar. 16. Luc. 20. 1. Cor. 11.

Gaet heenen leert alle volcken ende doopse.

50 Maer in gheballe dat een kint quaeme te sterven eer ment tot den Predikant brengen konde / ofte eer de Predikant tot het kindt konde komen: Soo ghelooven wy dat het daerom niet verloozen en is / want daer staet gheschreven:

Gen. 17.

Ick ben u God ende uwes zaets God na u.

Soodanighe sijne beloftenisse sal God sijnen gheloovighen alle tijt houden / niet teghenstaende hy deselve niet allen ende elck van haren kinderen waerlijck en versegelt / ende hy kanse oock houden / want hy kan by allen kinderen doen / tghene hy by Ioanne ghedaen heeft / van wien hy segghen liet:

Luc. 1.

Dat hy noch in Moeders lichaē sijnde, met den Heylighen Geest soude vervult worden.

Vant

Vant Avontmael.

51 ALsoo heeft nu Godt ons ende onsen kinderen door den Doop bevesticht ende versegelt dese beloftenisse: Dat hy ons ende onse kinderen in zijn verbont heeft opgenomen/ ende dat hy ons uyt kracht des selven verbonts/ onse sonden vergeven/ den Heyligen Geest mede deelen/ ende het eeuwighe leven schencken wil / om des bloedts vergietens Christi wille.

Maer op dat wy int selve verbondt noch meer getroost mochten worden/ heeft Godt neffens de Predicatie zijns woordts/ in de welcke hy ons gheduerichlijck sijne genade laet aenbieden/ oock het Heylighe Avontmael ingestelt ende verordineert / om ons door t'ghebruyck des selven dickwils voor ooghen te houden t'lijden ende sterven Iesu Christi (want daer in is ghefondeert zijn verbondt met ons) ende alsoo daer van onder ons te onderhouden een gheloovige gedachtenisse/ ghelijck gheschreven staet/

Math.26.20. Mar.14.22 Luc.20.19. 1.Cor.11.25

De Heer Iesus in der nacht doe hy verraden wert, nam dat Broodt, danckte, ende brack het, ende ghaft sijnen Discipulen ende seyde: Neemt, etet, dat is mijn lichaem dat voor u ghegheven wort (ofte dat voor u ghebroken wort) sulcks doet tot mijner gedachtenis. Desgelijcken oock den drinckbeker nae den Avontmael, ende seyde drinckt alle daer uyt, desen Drinckbeecker is dat nieuwe Testamēt (dat is/ dat nieuwe verbondt) in mynen bloede, dat voor u ēn voor veelen vergooten wordt tot vergevinghe der sonden. Sulcks doet so dickwils als ghy het drincken sult tot mijnder gedachtenisse:

Soo is dan het Avontmael/ eyghentlijck daer van te spreecken / een ghedachtenisse des Doodts Christi, ende een verversinghe des verbonts Godes met ons menschen/ gelijck Christus selfs spreeckt:

Sulcks doet tot myner ghedachtenisse.

Item/ Desen Drinckbeker is dat nieuwe verbont.

Als of hy wilde segghen: Dese Ceremonie sult ghy daerom houden:

Eerstelijck/ dat ghy daer door gedachtich wort ende verseeckert / dat ick seeckerlijck mijn lichaem aen de stamme des Cruyces voor u in den doot ghegheven / ende mijn bloet voor u vergooten hebbe tot vergevinghe uwer sonden: ofte tot bevestiginghe des nieuwen verbondts/ daer in u God de vergevinghe der sonden/ den Gheest der Heylichmaeckinghe / ende dat eeuwighe leven belooft heeft. Ende/ dat ghy aen allen desen goederen soo seeckerlijck deel ende ghemeenschap hebben sult/ als ghy seeckerlijck van dit Broot etet/ ende van desen Drinckbeker drinckt:

Ten tweeden/ dat ghy sulcke mijne groote liefde/ ende trouwe teghen u (dat ick naemelijck mijn lichaem voor u in den doot ghegheven/ ende mijn bloet vergoten hebbe tot verghevinghe uwer sonden) met dit openbaer ende heerlijck ghetuyghenis mijnes Doots/ voor de gantsche werelt vercondighen/ roemen/ ende prijsen sult. Ende van uwent weghen u oock verplichten/ dat ghy tot mijner eeren heylichlijck sult leven / u onder malkanderen hertelijck lief hebben/ ende ghelijck ghy alle van een broot etet/ dat ghy oock alsoo te samen een lichaem / een gheest/ een hert/ ende ziele sult zijn:

Mat.26.20 Mar 14.1. Luc.22.1.4

Dat dit de meyninghe ende t'verstandt van de instellinge Christi is/ ēn dat Christus daerom het broodt zijn lichaem noemt / om dat hyt heeft inghestelt tot ghedachtenis sijnes lichaems/ &c. Ende niet om dat zijn lichaem int broot is/ gelooven wy daerom: Want dat het lichaem Christi int broot soude zijn ofte oyt soude gheweest zijn / dat en staet inde gantsche Bybel nerghens gheschreven / maer doen Christus zijn eerste Avontmael hielt met sijnen Discipulen/ schrijven de Euangelisten dat hy doen by hen aen de Tafel heeft ghesefen.

Ende niet dat hy int broot verborghen is gheweest: Ende nu na dat Christus ten Hemel is ghevaren/ ghetuycht de Schrift/ dat hy niet op aerden en is / ende dien volghenden niet int broot. Christus en heeft oock noyt ghesept.

Daer in is myn lichaem.

Waert soo/ wy soudent ghelooven sonder aen sijne almachticheyt int minste te twijfelen. Maer hy nam het broodt / ende van t'selve seyde hy:

Dat is mijn lichaem.

Soo is dan dat broot het Lichaem Christi, niet

1614. sti, niet wat anders dat int broodt is. Nu weet een yegelijck Christen / dat dat broot niet natuerlijck het licham Christi is/ want dat broodt en is immers niet ghebooren uyt de Maget Maria/noch voor ons ghecruycicht/daerō ist dat dese maniere vā spreeckē

Mat 26. Mar.14. Luc.22. 1.Cor 11.

Dat broodt is myn lichaem

Gheenen volkomenen sin en heeft/tot dat daer by comt t'ghene volght / dat doet tot mijner ghedachtenisse , alsdan verstaet een yegelijck Christen/ waerom de Heere Christus het broodt zijn lichaem heeft ghenoemt/ ende hoe dat broodt het lichaem Christi is/ namelijck by maniere van ghedachtenisse/ ofte/ghelijckwē anders pleecht te spreecken Sacramentlijck/dat is/na aert der Sacramenten. Want dit is de aert der Sacramenten/dat de teeckenen ofte ghedachtenissen der weldaden Godes (t'sy datter aerdtsche ofte Hemelsche weldaden zijn) met den name van soodanighe weldaden selfs ghenaemt werden/ghelijck de besnijdinge wert ghenaemt het verbondt Godes, overmits sy was een teecken des verbondts Godts. De Doop wort ghenaemt het bad der wedergeboorte, overmits hy in de plaetse van de besnijdinghe / een teecken is van de wederghebooorte ende aenneminghe int verbondt/ende tot kinder Godes. Het Paeschlam woort ghenoemt het Passach ofte den voorbyganck / overmits het een teecken was van den voorbyganck des waeren Engels voor by de huysen der kinderen Israels/op sodanighen wijse / gelijck in allen Sacramenten gheschiet/ wordt oock in dit Sacrament het waerteecken des lichaems Christi,het lichaem Christi selfs ghenaemt.

Luc 22. 1.Cor.11.

Siet boven Not. xiv.

Exod.12.12 13.14.21.

Exod.13.9.

Eñ versterckt ons in soodanich ghelooue de vergelijckinghe van alle de woorden/die by de instellinge des Paeschlams / eñ by de instellinge des Avontmaels zijn gebruyckt gheweest / even of Christus niet vingeren op het Paeschlam hadde willen wijsen / ende segghen : ghelijck als eertijs het Paeschlam was inghestelt tot ghedachtenisse der verlossinghe uyt Egypten / alsoo stelle ick nu in het Avontmael tot ghedachtenis der verlossinghe uyt der Hellen. Want doorgaens ghelijck Godt spreeckt vant Paeschlam: Alsoo spreeckt Christus vant broodt int Avontmael.

Exod.12.5. 8.11.

Neemt,&c.	Neemt
Etet,&c.	Etet.
Het is des Heeren Passach,	Dit doet tot mijner gedachtenis.
(dat is voorby gāc/	
Ende sult desen dach hebben ter ghedachtenis.	Eñ in den selven sin:

Exod.12. Exod.13.

Daerom sal dit een teecken sijn in uwe hant,ende een gedachtenisse voor uwen ooghen.

Exod.13.

Hier toe comt noch/ dat van den drinckbeecker ghesepdt wordt.

Dese Drinckbeecker is dat nieuwe Testament in mijnen bloede.

Luc.22.

Welcke woorden wederomme niet en connen verstaen worden na de letter gelijckse luyden / maer moeten verstaen worden naer de verclaringhe die daer op volght.

Dat doet tot mijner ghedachtenis.

Iohan.6/35. Iohan.6/14.

1.Cor.11.

Want wanneer die woorden soo souden verstaen worden alsse luyden / soo moeste de drinckbeecker int bloet sijn/ende niet het bloet in den drinckbeecker.

Item/ de drinckbeecker moeste dat nieuwe Testament/dat is/de verghevinghe der sonden/&c. selver zijn: T'welck geen Christ gheloovich mensche sal seggen.

Ioha.6/5

Ioan.6/3

53 Soo en kan dan niet ontkent worden dat de woorden int Avontmael:

Dat is myn lichaem.
Dat is myn bloet.

Ioan.6/6

Welcke van broodt ende Wijn gesprooc ken worden/ niet en moeten natuerlijck gelijckse luyden verstaen worden/ maer alsoo gelijckse de Heere uytleght ende verclaert/ namelijck / sucks doet tot mijner gedachtenis. Als of hy hadde ghesepdt: Neemt heen,ende etet,dat broodt is mijn lichaem , dat is/ dat broodt sal u een ghedachtenis sijn mijnes lichaems/t'welck ick voor u in den doot ghegheven hebbe/welcke verclaringhe ghelijck van Christo selfs ghedaen is / alsoo is die oock allen gheloovigen troostelijck. Want naedemael t'Avontmael ingestelt is ter ghedachtenisse, dat Christus sijn lichaem voor ons in den doot ghegeven,ende sijn bloet voor ons vergoten heeft, tot verghevinghe der sonden/ Ende hy ons sulcks niet en soude indachtich

Luc.22. 1.Cor.11.

1614.

tich maecken/ noch met ghedenckteeckenen soo veel ende menichmael verseeckeren/ indient niet waerachtich en ware: So ist dat wy door Avontmael verseeckert ende ghesterckt worden in dit ons gheloof/ dat namelijck de Soone Godes waerachtich voor ons ghestorven is door sijnen doot/ ons dat eeuwighe leven verworven heeft: welcke gheloove is dat salichmaeckende eten ende drincken des lichaems ende bloedes Christi: Want wie alsoo Christi lichaem ende bloedt eet ende drinct/ dat is/ wie desen troost vast in sijn herte beslupt/ ende daer mede hem selve laeft ende verquickt/ dat Christus zijn lichaem voor hem in den doot ghegheven heeft/ &c. die en sal nemmermeer hongeren ofte dorsten/ maer sal na dit leven comen int eewige leven. Gelijck Christus van sodanich eeten ende drincken spreeckt:

> VVie tot my comt, die en sal niet hongheren ende wie in my gelooft, die en sal nemermeer sterven. (Johan. 6/35. Johan. 6/54.)

> Item / VVie myn vleesch eet, ende myn bloet drinckt, die heeft dat eeuwighe leven, ende ic sal hem opwecken ten longsten dage. (Joha. 6/56.)

> Item/ VVie mijn vleesch eet, ende drinckt myn bloet, die blijft in my ende ick in hem.

Maer van dat Mondelijck eten sijnes vleesches spreeckt Christus: Dat vleesch en is niet nut. Derhalven oock de mensche hem selvē daer mede te vergeefs bekommert: wort oock van Christo gheheel verworpen/ welcke teghen sodanighe vleeschelijcke gedachten stelt de Artijckel van sijne Hemelvaert/ als hy sept: (Joan. 6/36.)

> Hoe als ghy den Sone des menschen sult sien opvaren, daer hy eerst was: (Joan. 6/62.)

Soo langhe als nu desen artijckel waerachtich blijft dat Christus is ten Hemel ghevaren/ soo langhe blijft oock waerachtich t'geen hy selfs daer upt beslupt/ namelijck dat wy hem met onsen monde niet en konnen hatten noch eten.

Van de uyterlijcken Ceremonien der Sacramenten.

54 Vande upterlijcke Ceremonie der Sacramenten/ ghelooven wy/ dat geē mensche macht en heeft deselve te veranderen maer mē moet daer in doen tgheen Christus bevolen heeft/ ghelijck hy sept:

> Hebt ghy my lief, so houdt mijne geboden (Joa/14.15.)

Daerom laeten wy onse kinderen Doopen/ niet anders dan in den naeme des Vaders/ ende des Soons/ ende des Heylighen Geests. Want alsoo/ ende niet anders heeft het Christus inghestelt ende bevolen:

> Gaet henen, ende leert alle volcken, ende dooptse inden naem des Vaders, ende des Soons, ende des Heylighen Gheestes. (Mat/28.19)

Maer de woorden/ vaert uyt ghy onreyne Gheest, &c: en heeft Christus niet bevoolen datmen by den Doop ghebruycken soude/ daerom en laten wy niet toe datmen die gebruycken soude/ ten is oock niet van noodē: Want men kan nergens in de Schriftuere vinden/ dat de onghedoopte kinderen den Duyvel souden hebben: Maer de kinderen der gheloovighen/ of sy wel van natueren zijn onheylich soo zijn sy nochtans upt ghenaden heylich/ ghelijck geschreven staet:

> Anders waren uwe kinderen onreyn, maer nu zijn sy Heylich. (1. Cor. 7.14.)

Alsoo int Avontmael en gebruycken wy geen Hostien/ ghelijck de Paus heeft verordineert/ maer wy nemen recht broot/ gelijck van Christo gheschreven staet:

> Ende als sy aten nam hy t'broot, &c. (Matth/26.)

Item/ wy en laeten oock t'broodt niet heel uptdeelen/ ghelijck de Paus de ronde Hostien doet upt deelen/ maer wy laeten t'broodt breecken/ ghelijck Christus bevolen heeft. Want.

> Hy nam dat broodt ende brackt, &c. ende seyde sulcks doet (Math. 26. 1. Cor. 11. Johan. 19/20.)

Tot gedachtenisse dat den Tempel sijns lichaems voor ons is ghebroocken/ &c.

Vāde onbehoorlijcke besnoeyinghe der thien Gheboden Godes.

55 Ende ghelijck wy vande Ceremonien der Sacramenten gelooven/ dat niemant macht en heeft de selve te veranderen/ alsoo ghelooven

1614. wy oock van de Wet Godes/ dat geen mēsche macht en heeft deselve te veranderen/ te vermeerderen/ofte te verminderē. Want daer staet gheschreven:

Deut.4.2. Ghy en sult niet toedoen tot het gene ic u gebiede ende en sult daer oock niet afdoen.

Exo.20. 20.4. Deut.4.8. Daerom en staet het gheenen Christen mensche vry de thien Geboden Godes te besnoeyen/ghelijckse de Paus van Roomen besnoeyet heeft/ende heeft het Gebodt van de beelden uytgheschrabt/ tot syn voordeel/ op dat de ghemeene man niet mercken en soude/dat syne beelden ende afgoden-werc/ van Gode verboden is.

Besluyt.

DIt is ons ghelove/ ende wy zijn door Godes woordt ende Gheest verseeckert/dat die soodanich ghelove heeft/ ende met de wercken bewijst/niet can verlooren gaen. Daerom wenschen wy van herten/ dat onse getrouwe Godt ende Vader die ons sulcke kennisse gegeven heeft/ (daer voor wy hem niet genoechsaem en kunnen dancken) oock andere/die noch dwalen/met ghelijcke kennisse ende verstant verlichten wil. Syn werck ist. Ende voorwaer wie God vreest/ende die aengetrocken spreucken betracht/dien sal syn eyghen herte dwingen ende drijven om God de eere te gevē/ende sal zijn woort moeten laeten blijven waerachtich. Want daer staet gheschreven.

Joan/8/47. VVie uyt Godt is,die hoort sijn woort.

Item/ T'woordt Godes is levendich eñ krachtich,ende scherper dā eenich tweesnydende Sweerdt, ende gaet door tot de verscheydinghe der sielen ende des Gheestes, senuen ende leden, ende is een oordeelder der ghedachten. Heb.4.12. 13.

Psal.94.15. Item / Recht moet doch recht blyven, ende dien sullen alle vrome herten toevallen.

IX. Academie binnē Groningen op-opgericht

IN den Somer deses jaers hebben de E.M. Heeren Staeten van Groeninghen ende d'Omlanden/binnen de treffelicke Stadt van Groeninghen / een nieuwe Academye ofte hooghe Schoole opgericht ende met ghebeden tot Godt als oock met treffelicke geleerde Oratien ingewyet op den derden dach Augusti stylo antiquo. In de welcke gheleert worden van verscheydene treffelicke Mannen/ die sy met eerlicke Stipendia beloonen / Theologia,Iurisprudentia,Medicina, Philosophia , Historiæ,Mathesis , midtsgaders de Griecksche ende Ebreeusche spraecken. Oock hebben die Heeren Staten verscheydene alumnos op s'landts costen aenghenomen / om in geleertheyt op te trecken/ hier toe gebruyckende een goet deel der Cloosterrenten ende opcomsten/ die voor desen in ledicheyt ende onnutticheydt sijn verteert ghewеest / tot welcken eynde de selfde eertijts veele rijcke lieden in haren blinden yver niet ghestift nochte ghegheven en hebben. Dewijle dat dese Schole ter eeren Godes/ ende tot onderrichtinghe der jongher mannen in Godsalicheyt/ende alle goede wetenschap is ingestelt/so en is daer niet aen te twijfelen/ of dit en sy een seer goet ende Gode aenghenaem werck / die het selfde wille seghenen tot sijner eere / tot welstant sijner H. Kercke/ ende des ghemeynen besten / ende tot eewigen lof van den Hooch-wel-geboren Heere Graef VVillem-Lodewijck van Nassou, Stadthouder van Vrieslant/ Groeningen/ ende der Ommelanden. Ende tot roem en prijs aller der vroomer Heeren/die d'eerste Autheurs ende stichters deser treffelicker Schole sijn / ende die voortaen de goede hant daer aen sullen houden.

De eerste lessen in deser Schole sijn aenghevanghen nae eyndinghe der hontsdaghen/Anno 1614.

Hugo van Niveen is d'eerste ghewеest/die om de eere ende titel van Doctoorschap in de Rechten te becomen ghedisputeert heeft/ op den xiiij Novembris.1615. Als Hooghe-Rector der Academye was/de hooch-gheleerde / seer voortreffelicke Doctor Hermannus Ravensbergus der H. Schrift eerste Doctor ende Professor aldaer.

DE E.H.M. Heeren Staeten hebben tot bevestinge van haren staet ende Republijcque gesocht nieuwe confederatyen ofte verbantenissen te maecken / soo met Princen en Vorsten/ als met Republijcquē ende Steden. Onder andere daer mede de Heeren Staten der vereenichde Neder-landen in onderhandelinghe ghetreden sijn/ sijn die van Maeghdeburch/eē vrye Aen-zee-stadt in Duytschlant gheleghen. Als dit de Ceur. Vorst van Saxen vernomen heeft/ soo en is hem sulcx niet

1614.

niet lief om hooren gheweest/ derhalven soo heeft hy daetelick aen die van Maghdenburch gheschreven / ende haer vermaent/ dat sy dit niet doen en souden/ sonder voorwete van sÿne Keyserlicke Mt. Te ghelÿcke ront wt daer by schrÿvende/ dat hy geen gewichtighe reden en sach die haer hier toe beweechde / maer dat hy wel aen d'ander sÿde sich des verseeckert hielt/ dat de Keyser sulcx quaelick soude nemen/ maer dat sy insonderheyt dẽ Eerst-Bisschop vã Maegdeburch daer mede meer eñ meer grootelicx souden toornẽ ende verbitteren/ ja ooc tergẽ. Daer by noch andere swaricheden verhalende/ die hier wt souden ontstaen. Want deden sy dit om dẽ Eerst-Bisschop de crÿch aen te doen / van weghen het misverstant onlanck tusschen hem ende haer ghereesen/ soo mosten sy ghedencken / dat hy ende andere Ceur en Vorsten / die den Eerst-Bisschop verwantet ende benaebuyrt waren/ hem niet en souden verleghen laeten / maer dat sy hem alle hulpe ende bystandt doen souden. Daer by voeghende / dat sy deses mis-verstandts halven des te weynigher hoefden becommert te sÿn/ dewÿle daer alreets eenen dach bestemt was/ op den welcken verscheydene Princen en Vorsten souden verschÿnen/ om alles in de meeste billicheyt ter neder te legghen.

Behalven de boven-verhaelde brieven aen die van Maeghdenburch/ heeft oock de Ceur-Vorst van Saxen deser saecke halven aen den Keyser gheschreven/ ende sÿne K. Mt. verwitticht watter op handẽ was tusschen de Staeten ende die van Maeghdenburch/ sÿne Mt. vemaenende/ dat hy die van Maeghdenburch sulcx te doen verbieden soude / ende datmen den Magistraet soude belasten den Eerst-Bisschop van Maghdenburch (jae eersten Bisschop van Duytsch-landt / eenen Vorst wt het huys van Brandenburch) te ghehoorsaemen.

Dit heeft de Keyser geern ghedaen/ ende heeft daetelick so ernstich/ jae ooc met sulcke dreyghementen dit aen die van Maeghdenburch gheschreven/ dat dit verbont voor dit mael gheenen voort-ganck ghenomen en heeft/ jae oock die van Brunswÿck hoorende dat dit dien van Maghdenburch soo quaelick van den Keyser wiert afgenomen/ sÿn te rughe ghekeert wt den Haeghe/ daer sy gereyst waren om oock met de Staeten van verbontenisse te spreecken.

1614.

XI. De Staten beloovendẽ gheeuen die nieuwe Lãden en Haevenen vinden/ goede vereeringẽ.

De Staten der Geunieerde Nederlandtsche Provincien/ in sonderheyt die van Hollandt/ siende ende daeghelicx bevindende wat groote Profyten dat haer ende haeren ondersaeten de Zee-vaerdt ende verren-coop-handel was inbrenghende / hebben op den xxvij. Martij deses jaers een Placcaet publiceren laeten/ daer in sy alle ende eenen yegelicken haerer ondersaeten vermaenden tot neerstichert in het soeckẽ van nieuwe/ ofte tot noch toe onbeseylde Havenen ende Landen/ Priviligerende de vinders der selfder ende haer vastelick belovende / dat sy vier reysen tot de selfde nieu-gevondene Landẽ souden mogen doen/ eer dat yemandt anders die selfde Havenen soude moghen beseylen ende daer handelen. Die bevonden soude worden hier teghens te doen / die soude verbeurt hebben schip en goet / ende daer en boven noch betaelẽ de breucke van vÿftich duysent Croonen/ tot profÿt ende voordeel der gener die eerst die Havenen beseylt ende ontdeckt hadden. Doch dit Privilegye wiert den eersten vinders van nieuwe Landen gegeven met dese conditye / dat sy van haere eerste reyse te huys ghecomen sÿnde binnen viertien daeghen haer souden vervoughen by de Heeren Staeten/ die nae ghelegentheydt vã de wÿtgelegentheyt der nieu-gevõdener haevenen/ eenen sekeren tÿt souden stellen binnen den welcken sy die vier reysen behoorden te doen.

Indien het gebuerde dat twee verscheydene compagnyen der Coop-lieden/ de selfde landen opdeden ofte beseylden in een ende het selfde jaer ofte saysoen/ soo sullen die alle beyde de boven-verhaelde Previlegyẽ hebben te genieten/ ende de differenten ofte misverstanden die hier wt souden moghen rÿsen / sullen by de Heeren Staeten worden ter Neder ghelept.

XII. Byeencomste eeniger Ceur en Vorsten te Naemburgh.

In dẽ beginne van April isser te Naumburch in Thuringher Landt / een byeen-comst gheweest van veel treffelicke Duytsche Cuer en Vorsten/ om te handelen van het misverstant tusschẽ den Cuer-Vorst van Brandenburch/ ende den Phalf-Graeve Nieuborch geresen / belanghende de Landen Gulich/ Cleve/ Berghe/ met den aencleve der selfder : Als oock van andere saecken haere huysen ende stammen betreffende. De Cuer-Vorst van Saxen met sÿnen Heer-Broeder Augusto, hadden hare huysfrouwen by haer/ ende quaemen in-ge-

reden met twaelfhondert Peerden. De Cuer-Vorst van Brandenburch quam met ses-hondert Peerdẽ: Ludouicus De Lant-Graeve van Hessen / met twee-hondert/ eñ de andere Vorsten nae advenant/ Soo datter op desen dach syn verschenen veertien Vorsten / in haren treyn hebbende ontrent drye duysent Peerden/ ende een groot ghesleep van jongers en lackeyẽ. Elck een deser Heeren was op het costelijckste eñ magnifijckste op-ghepronc
kt ende ghesmucket.

De wan-trouwe was hooghe gewassen tusschen Brandenburch ende Nieuburch/ so dat verscheydene Cuer ende Vorstẽ haer seere bemoeyden / om wt de herten dier Princen het mis-vertrouwen te weeren eñ keeren/ doch schier al te vergheefs/ den wortel was te diepe ende te breet in haere herten gewassen.

De Ridderschap ende Steden dier Vorstendoemen vergaderden midler wyle binnen Cleve/ ende besloten dat sy geen schattinge noch Contributye geven en wouden/ voor ende al eer sy wisten wie dat haren Heere wesen soude. Sy hebben brieven eñ Gesanten gesonden aen den Hertoghe van Brabant/ aen den Cuer-Vorst van Cuelẽ/ ende aen de Geunieerde Staeten in den Haeghe / versoeckende dat sy haer met dese sake niet en wouden bemoeyen nochte daer in vermenghen / maer dat sy de Cuer en Vorsten souden laeten hier in handelen nae haere wysheyt ende Hooghe-verstant/ den welcken sy hare saecken vertrouden ende in handen stelden.

De Ceur-Vorst van Ceulen heeft hier op gheantwoordt/ dat al de werelt wel wist/ dat hy eenen Vorst was gheneycht tot bevoorderinghe der ruste ende vrede sijner ondersaeten ende naebuyrẽ/ maer dat hy even wel niet en soude cunnen stille sitten/ indienmen den Phals-grave Nieuburgh ongheliijck dede. De Staeten der Gheunieerde Provincien hebben dese beyde Vorsten tot vrede ende verdrach vermaent / hare hulpe ende raet tot dien eynde aenbiedende.

XIII.

Preparatie tot den crijch.

ALs de Heeren Staeten seeckerlick verwitticht waren/ dat de Hertoghe van Brabant sijn crijchs-overste bevolen hadde / dat sy haer onder-hebbende crijchs-volck souden veerdich houden/ om tot aller uyren te marcheren ende te trecken daer het de noodt ende gelegentheyt voorderen souden / soo hebben de Heeren Staeten vele waeghenen laeten bestellen ende aen-nemen/ om haer crijchsvolck in der haeste te moghen brengen daer het de noot ende gheleghentheyt voorderen soude.

De Eerst-Hertoghe Albertus dit vernemende / heeft brieven aen de Staeten gheschreven/ deses inhouts/ dat de Ridderschap ende Steden des Vorstendoems Cleve onlancx hem gheschreven hadden wat misverstant/ datter tusschen de Ceur en Vorstẽ Brandenburch ende Nieuburch ghepresen waren / midtsgaders wat schaede ende swarichept dat dien landen des halven boven het hooft waren hanghende / daer by versoeckende/ dat het haer woude gelieven/ de goede hant daer aen te helpen houden/ dat de elende/ daer mede sy gedreycht wierden/ van haer soude moghen ghekeert ende ghe weert worden. Dat hy door dese vriendelicke ende billicke bede als oock om datter hem mede aengelegen was, beweecht was ghe worden brieven te senden aen die beyde Vorsten/ haer vermaenende tot vrede/ liefde/ ende eenicheyt/ daer by voegende (alsoo hem grootelicx daer aenghelegen was) dat hy den eersten verbreecker der ghemeyner vrede/ soude helpen bestrijden. Ende of hy wel niet en twijfelde aen de goede gheneghentheyt die de Gheunieerde Staeten hadden tot de ghemeyne vrede/ soo vermaende hy haer nochtans / dat sy doch de goede hant stedes daer aen wouden houden / haer voor ooghen stellende wat groote swarichept ende onghemack dat alle omligghende landen te verwachten hebben wt den crijch ende oorloghe deser beyder Princen.

XIIII.

Mulheymsche handel.

IN de selfde Maent van April heeft de Phalsgraeve Nieuburch den Keyser laeten behandighen syn verclaeringhe/ belanghende het ghehoorsaemen sijner Keyserlicke M^t. aengaende Mulheym. De Ceur-Vorst van Brandenburch aen d'ander syde/ heeft verclaert / dat hy dese saecke niet en woude stellen in handen van den Hof-raet des Keysers/ maer versoght ende begeerde / dat dese groot wichtighe saecke voor het Camer-gerichte te Spiers mochte afghehandelt worden. Hy heeft verscheydene redenen deses sijnes versoecks inghebracht/ ende hy naemen dese/ dat hy alreets ghenoechsaem bevonden hadde / hoe partyisch dat veele der Hof-richteren waeren/ selfs die die haer [illegible] van sijner maechschap te wesen/ [illegible]

weerdicheyt welcke sy hadden/hem mosten bedancken.

Dit hier noch by-voeghende/dat hy niet quaelick gheneycht en was tot een vriendelicke by-een-comste ende verdrach/doch met die conditie / by so verre het selfde niet ghetroffen en wiert/dat de saecke dan even wel in haer gheheel soude blijven/tot dat sy met rechte soude af-ghedisputeert wesen.

Eyndelick badt sijne Ceur-Vorstelicke Doorluchticheyt den Keyser / dat hy doch sich onpartijdich in dese saecke draghen woude/ ende hem laeten recht sijn t'gheene dat sijne partye als recht wiert gekent ende toeghelaeten.

XV.

Zeeroovers gevanghen/ende t'Amsterdam ghericht.

Op het eynde van April isser in Hollandt ghebracht een gheweldich roof-schip/dat langhen tijdt groote schaede op de Zee ghedaen hadde/ beroovende vele coop-vaerders soo upt Hollandt / als andere Landen de Zee beseylende. Vier Hollandtsche schepen rijckelijck ghelaeden met Goudt en specerye van Guinea comende / hebben desen Zee-roover onder Yerlandt ghevonden / ende soo dapperlick beschoten / dat hy sich op ghenaede ende onghenaede moste overgheven in handen van de Hollanders doch tegen den danc ende wille van verscheydene stoute onversaechde boeven die in dit schip waren / die liever het vier in het busse-cruydt wouden ghesteecken / ende met hare vyanden in de lucht gheyloghen hebben / dan haer over te gheven om ghehanghen te worden. Daer waren in dit schip vijf-en-dertich Zee-roovers / die t'Amsterdam voor het gherichte ghebracht wierden/welcker eenighe gehanghen wierden/eenige sijn met andere straffen vry gheraeckt. De Capiteyn was een schoon fraey Enghels-man/een jongelinck van drie ofte vier en twintich jaren / desen is aen een hoogher galghe ghehanghen geworden/dan sijne boodtsghesellen/ anderen tot eenen schrick.

XVI.

Daer comen Moscovijtsche Gesanten in den Haghe.

Ontrent deser tijdt sijnder in Hollant aenghecomen eenighe Moscovijtsche Gesanten/ die in de vergaederinge der E.H.M. Heeren Generaele Staeten door haren Tolck ofte Tael-man hebben verclaert / dat de Groot-Vorst van der Moscou der Staetẽ vrientschap was versoeckende/ ende begeerende dat het haer woude ghelieven hem te assisteren tegen sijne vyandẽ/ met gelt ende eenighe oorloch-schepen. De Heeren Staeten hier over met malcanderen haer beraeden hebbende/en saghen noch en verstonden niet dat sy voor de Neder-landen groot voor-deel wt dese cõfederatye te verwachten hadden / derhalven soo hebben sy dese Moscovijtsche Ghesanten aenghedient in ghenere/dat sy den Groot-Vorst hoogelick bedancten voor sijne goede gunste tot haer/ de welcke sy nae haer vermoghen souden voeden ende onderhouden / nae dat het den tijt ende de gelegentheyt souden lijden ende toelaeten. Sijn Exc^e heeft tot vermaeckinghe deser Ghesanten/ eenighe compagnyen van sijn crijchs-volck doen schermutselen ende spieghel-vechten / d'welck dese Gesanten met groote verwonderinghe hebben aenschout.

De Heeren Staeten hebben dese Moscovijtsche Gesantẽ met goudene kettenen ende eer-penninghen ofte medalyen vereert/ ende met eerbiedinghe ende groote beleeftheyt haren afscheyt gegheven/haer defroyerende ofte costvry houdende van alles wat sy hier te lande verteert hadden.

XVII.

De schepen der Staetẽ verslaen ende verjaeghen eenige vry-buyters in Barbarien.

Alsoo de Moghende Heerẽ Staetẽ daechlijcx veel clachtẽ hoorden / over de schade ende het ghewelt dat de Zee-roovers in de Middellantsche Zee ende daer ontrent deden/ die welcke verhinderden dat de Coopliedẽ ende Ingesetene deser Landen hare negotie ende commertie niet veylichlijc en conden drijven/So ist/dat de voornoemde Mog. Heeren Staten tot dien eynde toegherust hebben diversche Schepen van oorloghe/ die den 26. May. 1614. upt Texel vertrocken zijn:

Den 21. dicto tẽ t'waelf uyren zijn sy voor Mamora ghecomen / ende van daer voor Salee, alwaer sy twee Piraten gevonden hebben / die sy alle op de strangh hebben ghejaecht/also datse in den gront gheraeckten/ het eene was het Scheepkẽ/ van Peter Mol.

Den 25 dicto zijn sy voor Asegaske gearriveert om Water te halen. Asegaske is een groote verwoeste Stadt/ met wel 28. toorens/ soo groot als cleene verciert / zijnde niet bewoont/ghelegen ontrent 10. mijlen besuyden Salee.

1614.

Den 27. van daer comende voor Mamora, hebben sy eenen Vry-buyter gherecontreert/ zijnde met tarwe ghieladen / die sy/ alsoo hy nae Mamora wilde / naeghejaecht hebben/ alsoo dat hy ghedwonghen wierdt hem nae strangh te begheven / alwaer hy van haer ghenomen is.

Den 4. July des nachts/ heeft dē Admirael ende Capiteyn Cleen-sorghe , noch eenen Zee-roover ghecregen / wiens name was Bartel / met veel costelijckheyt ghieladen zijnde.

Des selfden daechs is den Vice-Admirael voor Mamora by haer gearriveert/ hebbende een Barcke ghenomen/ daer in waren Turcken ende Engelsche den Capiteyn was een Renegade/ ofte verloochent Christē eñ een Engelsman van gheboorte/ die hy alle over boort de courante dede dansen/ uytgenomen vier Slaven. Int innemen sijn twee stucken Gheschuts ghebor sten / waer van t'wee Mannen doodt bleven/ ende den Capiteyn met een Timmerman ghequetst.

Den 15. hebben sy den Vice-Admirael van Capiteyn Bartel gherecontreert/ dien sy hebben ghesocht te nemen/ het welcke hy vermerckende/ ende gheen uytcomste siende/ heeft het aen strangh ghieset / ende liepender allegader uyt / behalven die daer verdroncken / ende des nachts hebben de Mooren het Schip verbrant.

Den 24. is des Admiraels Boodt aen Landt ghevaren met een brief / om sommighe ghevanghen van Vlissinghen te lossen/ waer op de Vry-buyters geantwoort hebbē. dat sy geerne haer beste doen wildē met de ghevanghenen / indien sy om gelt te lossen waren/ ende en dedē dat niet om vrientschap van haerlieden/ maer om des willen/ dat het Christenen waren / want sy haddender wel eertijdts veel uytgheholpen. Voorts so dachten sy met den eersten spronc uyt te comen/ eñ den Admirael te besoecken/ ende wilde de Admirael met de sijne vrienden zijn/ sy mochten/ ende en wilden sy niet/ sy en wilden oock niet/ den Admirael mocht versekert zijn/ soo langhe hy voor Mamora, ende in der Moren oogen bleef ligghen / soo en conden sy geen ghevanghen lossen/ want sy die niet en wilde laten gaen/ voor ende al eer hy haer Schepen die hy in den grondt ghieschoten hadde / ende voor het volck dat doodt ghiebleven was/ betaelt hadde. Den Admirael mochte vrylijck dencken / dat sy dit niet en dedē om dat hy van Mamora soude vertrecken/ in geenderley manieren niet/ alwaert schoon dat hy daer noch 9. ende 9. maenden bleef liggē/ want sy verhooptē hē den naeste sprinck-vloet by te comen. Desen brief was onderteeckent / By my Admirael vande Nieuwe Neeringhe.

Den 1. Augusti sijn de Spaenjaerts uytghieseylt / ende den 3. dicto sijn sy by der Mogender Heeren Staten Oorlochschepen voor Mamora ghiearriveert/ zijnde sterck 80. seylen/ soo Galeyen/ Galioenen/ als andere Schepen/

Den 5. heeft ons volck met den Spaenschen Admirael geresolveert / de Vryb-uyters aen te tasten/ eñ Mamora te veroveren/ ende hebben tot dien eynde 5000. Mannen/ soo in Galeyen/ Sloepen/ als Barcken/ nae landt ghiesonden. Die welcke het fort/ aen de Noordt-syde ghieleghen / met ghewelt inghenomen hebben/ al hoe wel die van Mamora uyt de Batterien groote weer deden. De Spaenjaerts hebben het Gheschut/ dat sy inde Batterien vondē/ naer de Vry-buyters Schepen ghewent / ende seer dapper daer in ghieschoten / van ghelijcken mede hebben de Vry-buyters gedaen/ t'welck tot den donckeren ghieduyrt heeft / soo dat sy s'morghens daer aen vier van haere beste Schepen in brant staecken/ ende die andere lieten sy ligghen. Des Admiraels Schip was ghienaemt de Paeuw van Amsterdam, die de Vry-buyters ghenomen hadden.

Den 6. deser Maent roeyden de Galeyen met alle de cleyne Schepen in Mamora, ende hebben de Haven ingenomen/ die Vry-buyters/ die het ontcomen conden/ zijn nae Salee ghieloopen.

NIet langhe gheleden isser te Ceulen een boeck ghedruckt met desen titel / Francisci Suarets Granatensis, è Societate Iesu Doctoris Theologi defensio fidei Catholicæ & Apostolicæ adversus Anglicanæ sectæ errores. &c. Als dit Boeck voor den dach quam/ ende te Parijs by de Doctooren ende verresiende Politijcquen ghielesen wierdt/ soo sijnder in ghevonden vele ende verscheydene punctē strijdende met de macht ende authoriteyt die den Coninghen van God den Heere ghegheven sijn/ als oock vele stucken ghereyckende tot ontrustinghe verwerringhe van Coninckrijcken/ landen/ ende luyden. Derhalven so isser by het parlament van Parijs/ nae langhe ende rijpe deliberatie verordineert/ als volght/ de wijle dat in dit Boeck bevonden worden verscheydene scandaleuse propositien

1614.

positien ende leeringhen/ streckende tot verwerringhe ende verwoestinghe van Coninckrÿcken ende landen / als oock om de onder-saeten teghen hare Coninghen ende Princen in het Harnas te brengen/ jae oock dat het openbare valschepden ende blasphemien sÿn die hy schrÿft in die plaetsen daer hy gewach maeckt van Clodovæo ende Philippo Pulchro: So heeft het Parlament verordineert / dat dit Boeck door des Beuls handen op de saele van t'Hof in het vyer geworpen/ ende verbrandt sal worden.

Dit geschiet sÿnde/ soo isser oock by openbaren Placcate verboden/ dat niemant sich vervoorderen en soude dit Boeck te herdrucken/ elders gedruckt sÿnde in Vranckrÿck te brenghen/ te lesen / of te schrÿven/ by sich te hebben ofte behouden/ veel weyniger in de scholen te verclaren/ ofte te laeten disputeren de propositien ofte stucken die daer in verhandelt worden.

Hier en boven so is van wegen het Parlament den Jesupten opghelept ende belast/ dat de Jesupten Ignatius Armoudus Rector der Jesupten binnen Parÿs/ Pierre Cotton, Frontonius, ende Cirmundus, met den alder eersten voor het Parlament soudē verschÿnen/ ende datmē haer aldaer soude verwÿten/ dat dit Boeck van Suarets tegen de belofte van den Generael der Jesupten A°. 1610. ghedaen/ in drucke wt-ghegaen / ende binnen Parÿs ghebracht was / tot vernietinghe van de autoritept des Conincks/ tot onteeringhe sÿnes Coninclicken persoons/ tot verstooringhe der vrede door het gantsche Coninckrÿcke/ met belastinghe / dat sy handelen souden met haren Generael van de vernieuwinghe deses Placcaets / ende Publicatie des selfden/ met verseeckeringhe ende ghenoechsaeme borghe/ dat voortaen sulcke Boeckē van de Societept der Jesupten niet en souden gheschreven nochte aen den dach ghegheven worden / Ende dat sy in den tÿt van ses maenden gehouden waeren verseeckeringhe hier van in te brengen ende te vertoonen. Noch is den Jesupten belast / dat sy haer voortaen wel wachten souden van sulcke stucken te prediken/ ofte den Volcke voor te draghen / maer bevolen het contrarye te prediken ende te leeren. Indien sy tot eenigher tÿdt anders te doen souden bevonden worden/ soo souden sy by het Parlament verklaert worden begaē te hebben Crimen læsæ Majestatis. Dit alles is geschiet op den xxvÿ. dach Iunij, op het sael des Parlaments/ in de tegēwoordichept van de Jesuptē Ignatius Armoudus, Carolus Tourus (die in de plaetse van Cotton verscheen) Frontonius Dux, ende Iacobus Sirmundus. So dat de Jesupten hier een leelic brant-merc ghecreghen hebben/ des sy haer wel mogen schaemen/ indien daer noch eenige schaemte by haer is.

Maer op dat een yeder desen ghedenckweerdighen handel des te beter verstae/ soo sal ick hier by voeghen eenige woorden ende redenen wt de Remonstrantie ofte t'vertooch ende clachte van de Raets-luyden des Conincks aen het Hof van t'Parlament/ ende conclusien by haer ghenomen / wt het Frans in onse Taele over-ghesedt;

Des Vry-daechs den 20. Iunij, Anno 1614. sÿn de Raetsluyden des Coninckx gegaen inde groote Camer ende hebben verclaert voor het Parlament (Mr Lowijs Servin Advocaet des Coninckx het woordt voerende) dat sy een groot mishagen hebben te sien in dese tÿt vele schriften/ de welcke loopen op verschepden plaetsen/ begrÿpende maximen ofte reghelen contrarie den d'opper macht der Coninghen ende Princen / van Godt gheordonneert/ ende die in staet sÿn/ hinderlick der versekerthept van haere persoonen/ mitsgaeders de ruste ende stillichept van haere onderdanen : Onder die welcke (nefsens veele andere) boecken by de Boeckvercoopers/ comende van de leste Franckfoortsche Misse/ ghebracht was een boeck met desen tÿtel Verdedinge van het Catholijcke ende Apostolijcke Gheloove van Franciscus Suares van Granaten, Doctor in de Theologie uyt de Societeyt Iesu, ende in de Hooge Schole van Coimbra, eerste Professor van Theologie, teghen de dwalinghen van de Enghelsche Secte met een verantwoordinghe op die Apologie van den eedt van getrouwicheyt, ende de vermaerde voor-reden van den Alder-doorluchtichsten Iacobus Coninck van groot Brittanien aen de Alder doorluchtichste Coningē ende Princen der gantscher Christenheyt, tot Keulen in den winckel van de Birckmannen, op de costē van Hermannus Mijlius, met toelatinge van de Overste, int jaer 1614. VVelcke boeck ghedruckt was gheweest t'voorgaende jaer 1613. tot Coimbra in Portugael, by Didacum gomez Lonceyro, Drucker van de Hooghe Schole, met de Approbatien van Iohan Alvarus Provinciael van de Societeyt Iesu in Portugael, den 5. Aprilis 1612, als mach ende vermogen hebbende hem ghegeven van onsen seer eerweerdighen Vader den Generael Claudius Aquaviva: ende van Henric Serenus Provinciael

ciael in de Provincie van den Rhyn/ van dẽ eersten Novemb. 1613. welck boec sy bevestiget hebben op de Raetscamer/ door de collatie van het Extract dat sy in handen houdẽ/ op het ghedruckt Exemplaer: Welck boeck begrypt vele verdoemelycke Propositien/ onder andere stacter int 3. Boeck/ Cap 23. Pag. 376. Dat den Paus teghen de Coningen gebruycken mach bedwingende macht/ oock tot het afsetten van haer Rycke/ indien de saecke sulcx verheyscht. Ende vervolgens in de selfde Pag. ende op de 377. seyt hy also: Ten eersten, het volgt duydelijck uyt het gene datter gheseyt is, dat den Paus macht heeft om de wereltlijcke Princen die onbillick ende onverbeterlijck zijn, voorneemelijck Scheurmakers ende hardtneckige Ketters, te bedwingen, dewijle de leydende macht sonder de dwingende crachteloos is, ghelijck den Philosooph int thiende Boeck Ethicorum int leste Capittel ghetuycht. Ergo indiẽ de Paus leydende macht heeft over wereltlijcke Princen, soo heeft hy oock dwingende macht, by aldien sy sijn rechtveerdighe directie door wet ofte ghebodt niet ghehoorsamen en willen, die consequentie oft t'gevolgh wordt bewesen, want die dinghen de welcke Godt gheordineert heeft, zijn seer wel inghestelt. Ergo indien hy den Paus leydende macht ghegheven heeft, so heeft hy hem oock dwinghende macht ghegheven: Dewyle de Instellinge anders onvolmaeckt ende onbondich ghemaeckt soude werden. VVaer uyt de Theologanten leeren met een contrarie reden, dat de Kercke geen macht en heeft om de werckingen die gantsch ende gaer van binnen sijn te ghebieden, dewyle datse van de selve niet oordelen en can, ende consequentelijc gheen straffe over de selvighe stellen, so veel als het bedwingende ghewelt aengaet, gelijckerwijs D. Thomas leert 1.2.q.92 art.4. ende 100 art. 9. Ergo ter Contrarie, dewijle den Paus gebiedende de wereltlijcke macht in haere werckingen leyden mach, soo mach hy oock die Princen, de welcke hem in het ghene dat hy rechtveerdelijck ghebiet niet en ghehoorsamen, dwingen ende straffen. Ende int 379. bladt proponeert hy/ dat eenighe Princen/ selfs oock van onse Alder-Christelyckste Coningen dese macht erkent hebben. Daer na gaet hy voort/ segghende int 380. bladt aen den cant: Dat den Paus wereltlycke Coningen met tytlycke straffẽ ooc wel straffen mach. Ende op't 382. bladt seyt hy dat den Paus Zacharias in gelycken gevalle int Coninckrycke van Vranckryck den tytel des Rycks van den Coninck Childerico op Pepinum over ghestelt heeft. Ende een weynich daer naer: Dat Bonifacius de 8. ste Philippum Coninc van Vranckryck heeft verclaert berooft te syn van syn Rycke. Ẽn in het selfde 3. Boeck Cap. 29. Pag. 415. num. 12. spreeckt hy injurjeuselyck ende verachtelyc vanden Coninc Philippus de Schoone.

Ende Num. 5. Pag. 814. hebbende voor gestelt een vraghe/ of eenen Coninck om syn tyrannissche regieringe alleen van een Privaet persoon soude mogen gedoot werden. Soo besluyt hy vervolghende int selfde ghetal Pag. 815. met dese woorden. Indien het is een bescherminghe van syn eyghen leven/ het welck de Coninck met ghewelt bestaet te nemen/ dan sal het den Onderdaen ghe-oorlooft syn ordinarise wyse hem selven te beschermen/ al-hoe-wel datter de doodt des Princes op volghe. Ende een weynich leger nombre. 6. Daer-en-boven/ soo dit ghe-oorlooft is voor syn eyghen leven/ soo is het veele meer gheoorloft voor het gemeene beste/ ende in de 819. Pag. nomb. 14. seydt hy: Ten lesten na dat den Coninck wettelyck is afghesedt/ soo en is hy nu niet meer een wettelyck Coninck ende Prince/ ende volghens dien en can de bevestinghe de welcke van den wettelycken Coninck spreeckt in hem niet bestaen: Jae indien soodanighen Coninck na de wettelycke afsettinge in syn hardtneckechept volhardende/ het Ryck door gheweldt behoudt/ soo begint hy een Tyran in den tytel te zyn. Want hy gheen wettelyck Coninck en is/ noch met rechtveerdigen tytel het Rycke en besidt.

Dit wordt noch breeder in eenen Kettterschen Coninck verclaert: Want terstondt door de Ketterye in der daet selve/ wordt hy van syne heerschappye ende eygenschap synes Rycks berooft/ de wyle het ofte gheconfiskeert blyft/ ofte tot den wettelycken Catholischen successeur/ door het recht selve/ over gaet/ ende dit niet teghenstaende en can hy terstont van zyn Rycke niet berooft werden/ maer hy besidt dat rechtveerdelyck/ ende bedient het tot dat hy door de sententie/ ten minsten declaratoire/ van de misdaet ghecondemneert; sy. na het Capit. Als na de wetten van de Ketters in't 6. Maer nae dat de sententie gegeven is wort hy t'eenemael van syn Rycke berooft/ soo dat hy het met rechtveerdighen tytel niet besitten en can: Ergo hy sal van dien tydt af gheheelyck/ als een tyran gehandelt/ ende dien volgens van een yeder privaet persoon ghedoodt moghen werden. Ende nombre 16. stelt hy dese woorden: Maer in den

Paus

1614.

Paus is dese macht / ghelijck als in een Overste/hebbende jurisdictie / om oock de opperste Coninghen als sijne ondersaten te straffen / waer uyt in dien de sonden sijn in gheestelijcke Materie / gelijck de sonde van Ketterye is / can hy de selve directelijck in eenen Coninck straffen/ oock tot het af-setten van het Rijcke / indien de hardtneckicheyt des Coninckx/ ende de voorsichticheyt van de gemeene welvaert sulcx vereyschen. Maer indien de fouten sijn in wereltsche saecken / voor soo vele als het sonden zijn/ mach hy oock de selve straffen door sijne direete macht: Maer soo vele sy tijdtlijcken de Christelijcke republijcke schadelijck sijn/ sal hyse ten minsten indirectelijck straffen moghen/voor soo vele de tyrannische regieringhe eenes wereltlijcken Princes altijdts de salicheyt der zielen schadelijck is. Ende in de 820, Pag. Nomb. 7. presupponeert hy: Dat de Coninckrijcken in sodanighe ghevallen altijdt den Paus raet ghevraeght hebben/ oft oock van hem begeert / dat hy eenen Coninc oft onbequamē Tyran af-setten soude/ als van Childericus den Coninck van Vranckrijck / ten tijde van den Paus Zacharias: missende hier in/ beyde in de daet/ ende in het recht. Ende een weynich daer na voeght hy daer by t'gheene hier volght. Het Rijcke der Christenen hanght aen den Paus / hier inne / dat den Paus niet alleene raden ofte toestaen en mach, dat her rijcke den Coninck affette die hem schadelijck is , maer oock gebieden ende dwinghen dattet dat doe, wanneer hy het voor de Geestelijcke welvaert des Rijcx, voornemelijck om die Ketterijen eñ scheuringhen te myden , nootsakelijck heeft gheoordeelt te sijn. Om dat dan aldermeest plaetse heeft het gebruyck van die indirecte macht ontrent de wereltlijcke dinghen om den gheestelijcken eyndt : Ende om dat hy mach door hem selven immediatelijck eenen Coninck afsetten in sulcken gevalle : Ergo/ so mach hy het Rijcke dwinghen / dat het dit uyt voere / soo het noodtsakelijck is/ anders soude sijne macht niet alleene crachteloos zijn/maer oock niet suffisant. Ten lesten/om dat sodanich ghebodt in sulcken gevalle seer rechtveerdich is. Ende Nombre 18. Dit fondament dan / seyt hy/ghelecht sijnde / soo moet men segghen dat de geene die de sententie ghegeven heeft/ oft dien hy die bevolen heeft/den Coninck mach berooven van sijn Rijcke / oock hem doodende/ so hy anders niet en can. Ende in de 821. Pag. Nombre 19 spreeckt hy in dese termen: Indien de Paus eenighen Coninc by sententie Ketter verclaert/ende affet van sijn Rijcke/ ende niet meer van de executie en verclaert: Soo en mach yeder Prince niet terstondt teghen hem oorloghe voeren : Want hy en ontfangt die macht van den Paus niet uyt cracht vande sententie alleene / maer sijnen wettelijcken successeur alleene / soo hy Catholijck is/heeft dan die macht: Ofte soo hy dat versuymt of datter geenen en zy/ de gemeynte des Rijcx sal in dat recht succederen indiense Catholijc is/ende de selve hulpe begeerende van andere Princen / soo sullen sy die moghen doen. Maer so de Paus (d'welc hy dickwijls ghedaen te hebben met exempelen bewesen is int 3. Boeck) andere Coninghen macht gheeft/om sulck een Coninckrijcke te bespringhen / dan mach het Rechtveerdichlijck ghescnieden/ om datter niet en ghebreeckt een rechtveerdighe oorsake/noch de macht: Door welcke woorden hy poocht te authoriserē de usurpatien van eenighe Coninckrijcken het welcke streckt tot Preiudicie vande rechten onses Coninckx in de Croone van het Coninckrijcke van Navarre. Ende in het selve Boeck Cap. 6. Num. 22. Pag. 834. seyt hy: Indien die Coninc door de rechtveerdige sententie des Paus metter daet afghesetzy, hier mede houden op onderdanen te sijn, die hem te vooren onderdanen waren , want die Coninck selve en soude nu geen Coninck zijn, noch Overste, ende daerom en soudent nu niet eygentlijck connen gheseyt werden verraderyen, indien eenighe Conspiratien teghen hem ghedaen werden , ende die Borgheren en souden niet ghehouden wesen immers onder den tijtel van ghetrouwicheydt ofte subiectie die te openbaren. Ende nom. 23. voeght hy daer by : Indien na het offetten des Coninckx eenighe door private listen/ niet ontfanghen hebbende macht van den wettelijcken Richter/ hem sochten te dooden / die daer van buyten de biechte soude weten / soude verbonden moghen zijn uyt liefde die te ontdecken / om het quaet sijnes naesten te verhinderen/die omstandicheden concurrerende / de welcke tot sulck eene verbintenisse nootsakelijck pleghen te sijn. Maer als men tegen den persoon van sulck eenen Coninck / na het inhoudt van een Rechtveerdighe sententie proceren soude/ niet te buyten gaende de limiten der macht van den wettelijcken richter toeghelaeten/ dan souden ophouden alle verbintenissen van het secreet te ontdecken/om dat dit niet en souden sijn onbillijcke listen / maer een

1614.

recht veerdighe oorloghe. Noch is dit grootelijcx te weghen/ dat desen Docteur Suarez daer by voeght int 8. cap. p. 844. nombr: 8. Dese propositie/ de Paus heeft macht om de Coninghen die Ketters ende hartneckich sijn, oft schadelijck haer Coninckrijck in de saken, dienende tot de salicheyt der siele, af te settē, moet onder die leeringhen des gheloofs ghehouden ende ghelooft sijn. Waer van hy de reden geeft in dese termen. Want seyt hy/ het is vervaet in de woorden Christi tot Petrum besonderlijc ende op een besondere wijse geseyt / al wat ghy binden sult, ende al wat ghy ontbinden sult ende/ voedt mijne Schapen, gelijck de Catholijcke Kercke welcke de Calomne ende de vasticheyt der waerheyt is/ die woorden verstaen heeft/ ende seer claerlijck verclaert heeft Bonifacius die achtste in de Extravaganten. Besluytende/ dat dese waerheydt is van de noodtwendicheyt der salicheyt. Zijnde aen te mercken / dat desen boeck / niet teghenstaende dat hy dese dinghen inhoudt/ ende vele andere boose saken/ nochtans gheapprobeert is niet alleen by den Provinciael der Societeyt Jesu in Duytslant / gelijck hy te vooren was ghepresen geweest by dē Provinciael van Portugael: Maer oock by de Bisschoppen van Conimbre / Algarbe / van Lamaca/ uyt crachte van de Commissie van dē Bisschop Dom Pietro de Castilho, Vice-roy van Portugael/ ende Opperste Inquisiteur des Gheloofs / met een note ghemaeckt door Dom Fernandt Martinez, die Bisschop van Algarben is. Alwaer hy spreeckende van den Coninck Chlovis, eersten Christen Coninck onder die Francoysen/ seyt/ dat hy stervende den Paus van Roome / om dat hy wiste dat hy het eenighe sichtbare hooft van die gantsche Kercke was/ met de Coninckl ijcke Croone gecroont heeft: Met welcke daet hy het Coninckrijcke van Vranckrijck beyde inde bescherminghe ende ghehoorsaemheyt van de Roomsche Kercke verpandet heeft: Want die Croone/ seyt hy / is op de belydenisse van S. Pieter / een Coninckrijcke ghenoemt gheweest. Welcke termen zijn ghestelt in den Brief oft approbatie van dien Bisschop van Algarben ghedateert den 6. Decembris. 1612. De welcke ghelijck sijn den woorden welcke Mr. Henderick Spoude/ Vercorter der Kerckelijcke Jaer-boecken van den Cardinael Baronius, in sijn Epitome ghestelt heeft/ oft uyt sijn hooft / oft die gheleert hebbende van desen Bisschop van Algarben.

1614.

Louijs Richeome Provinciael Jesuyt heeft in sijn examen Cathegorijck tegen het Proces van Mr Pieter de la Marteliere (welck exame hy heeft doen approberen by Ian de Loriny ende Ioseph Augustijn Theologiennen van het Gheselschap van den name Jesu/ ende nae haer by le Venier, generael Vicarius/ ghedruckt tot Bordeaux in het Jaer 1613) heeft derven houden staende die opinie van Mariana in sijn Boeck van den Coninck ende instellinghe des Coninex / ende die ghepresen hebbende met de authoriteyt van Gretser/ ende van Clarus Bonarcius, ende andere van die Societeyt welckers stijl/ ghelijck den sijnen bloetdorstich is/ soo seyde Richeome, dat t'ghene dat Mariana gheschreven hadde anders niet en is/ dan t'gene dat de Catholijcke Theologi schrijven / niet teghenstaende dat het Parlement gheordonneert heeft door sijn Arrest van den 8. Iunij 1610. dat dit Boeck van Mariana verbrandt soude sijn ende dat dit Arrest ende de executie van het selve een yeghelijck kennelijck zijn. Treffelijcke persoonen hebbē haer aenghesproocken / om haer te doen versaecken voorseyde propositien door een contrarie Schrift / ende by haren Ghenerael te vercrijghen een verclaringe teghen sulcke ende so vervloeckte Maximen ofte Regelen/ ende te beletten dat sulcke boecken uyt haer Geselschap niet meer en souden comen. By haer sulcx niet connende verwerven / noch hoopen eenighe vrucht/ soo hebben sy ghesuppliceert het Parlament het Boeck te sien ende te noteren / dat Suaretz (Autheur daer van) by ghebracht hebbende exempelen van assettinghen veeler Coningen van verscheyden landen/ niet eenen ghestelt en heeft van de Coninghen van Spaignen / waer inne hy ghetoont heeft die te willen uyt nemen van de gepretendeerde Pauselijcke jurisdictie / onder welcke hy de andere stelt: Of het is wel ghelooffelijck / dat hy soude hebben voorsien/ dat indien hy anders ghedaen hadde/ dat de Coninc van Spaignen noch sijnen Raedt hem niet beter en soude gheleden hebben / als ghedaen hadden die officieren vanden selvē Coninc van Spaignen in Sicilien/ als den Cardinael Baronius sijn Tractaet uyt gaf van de Monarchie van die van Sicilien voor de verdedinghe van de pretensien des Paus. Daerom indien het den Spaignaerden gheoorlooft is geweest te houden staende de Rechten van haren Prince / het is oock betamelijck den Francoysen ende welvoeghende / jae met meer

1614.

meer redenen / te mainteneren de eere ende te sorghen voor de seeckerheydt van het leven / ende den staet van den eersten der Christen Coninghen die wy dienen/ noodtsaeckelijck wesende dat wy de goede handt daer aen houden/teghen de propositien van Suaretz, onaenghesien dat die van sijne Societeyt die schijnen toe te staen/ midts sy die niet ontkent en hebben/ noch daer teghens gheschreven en hebben/ hier door toonende een confirmiteyt van opinie onder haer soodanighe als Suarets die verclaert in sijn derde Boeck Cap. 11. nombr. 211. alwaer hy dese woorden ghebruyckt : Bellarminus ende wy alle die in dese saecke een sijn. Welcke termen te weghen zijn. Dit Boeck maeckt het Spreeck woordt waerachtich/ Dat een groot Boeck een groot quaet is , dit sietmen niet alleen in de passagien hier boven aengeteeckent/maer in vele andere/ jae het gantsche Tractaet door. Om het ongeluc voor te comē/daer mede sulcke Schriften Vranckerijck dreyghen / soo wordt dit aen het Hof gepresenteert van verscheydene aensienelicke persoonen/ met het extract van eenighe notabele passagien/ende Conclusien/ by de welcke sy versoecken de propositien ende maximen in dit Boeck van Suaretz verclaert te werden / datse sijn contrarie de heylighe Concilien/schandeleus/schadelijc/ende daer toe streckende om de onderdanen ende andere te raden yet te attenteren op de personen ende Staten der Coninghen ende Potentaten der Christenheyt/ ende dien volgens dat het Boeck werde onder gedruckt/ ende den Boeckvercopers ende Druckers verboden t'selve te drucken ende te vercoopen/ende allen persoonen te hebben/houden schrijven/leeren/noch disputeren van sulcke Maximen in de publijcke Scholen noch elders/ onder pene van Læsæ Maiest: Daer by voeghende dat het Parlament oordeelt/dat dit Boeck weert is verbandt te zijn voor de huysē der Jesuiten/of in de publijcke plaetse door den Executeur van de Hoghe Justitie/ ende daer en boven hebben sy gheacht/ datmen behoort voor te stellen dat het den Hove believe Remonstrantien te doen aen den Coninck ende aen de Coninginne Regente /om haer te supplicerē te doen schrijven aen onsē H. Vader den Paus/ten eynde dat hy bestede sijne Apostolijcke authoriteyt/ende de voorsichticheyt van sijne heylicheydt tot suppressie van sulcke Boeckē/ soo wel die ghene die hier te vooren gheschreven zijn gheweest/ als andere die men hier na soude moghen maecken/ sodanighe propositien inhoudende / eenen goeden reghel ordonnerende teghen de licentie van het drucken/voor soo vele in sijn macht is / ghelijck tot anderen tijden dat versocht hebben die Vaders ende Prelaten versamelt in het Concilie der Cardinalen ende andere Prelaten / ghedeputeert sijnde om te raetslaen van het beteren der Kercke/ door het bevel van den Paus Paulus de derde int jaer 1558 by eē precijs Artijckel aengaende de Druckers: Ende dat om voor te comen die nieuwe scheurmakinghen die de ware Christenen ende Catholijcken over-comen / ende die in de Kercke souden rijsen / indien men sodanighe Maximen ofte propositien lyden soude. Versoeckende hier nevens dat sesse van de voornaemste van het Collegie van Clermont / die haer segghen te sijn van de Societeyt des naems Jesu/ontboden worden om haer te verclaren t'ghene het Hof sal hebben gheoordeelt by sijn arrest over de Propositien deses Boecks van Suarez ēn haer verbodt te doen die te houden/ leeren/ noch te lyden datse gheleert worden in hare Collegien/noch insghelijcks t'ghene dat begrepen is in diergelijcke termē, in de schriften van Bellarmijn, Gretzer, Becanus, Azorius, Bonarscius , Richeome , ende in het Boeck gheintituleert Tirannicidium seu Scitum Catholicorum de Tyranni internecione , Authore Iacobo Kellero Societatis Iesu , gheapprobeert by de Theologiennen der selver Societeyt, ghelijck Theodorus Busaeus Provinciael over Hoogh-Duydtslande / (hem macht ghegheven zijnde van den Generael Claudius Aquaviva) dat verclaert heeft by sijne toelaetinghe van het selve int licht te gheven/ghegheven tot Jnghelstadt den 11 Februar. 1611. Ende besonderlijc in de schriften van Gabriel Vasques Bellomontain in sijne Commentarien op S. Thomas Aquinas, ēn Lessius , mede Jesuiten: ende den Autheur des Briefs gheintituleert Copie des Briefs van eenen sekeren Docteur in Theologie , in den welcken hy beschuldicht de Apologie vā Rogerus VVidringtō voor het recht der Princen / als teghen het Catholijcke gheloove strydende : Ende t'ghene dat begrijpen de schriftē van Coqueau Augustiner Moninc/ ende van Sponde vercorter van de K. Jaerboecken van Baronius, ende andere Autheuren de sulcke propositien voorstaende tot verachtinge van de wereltlijcke machten: Ende haer te belasten haren Generael de wete te doen/ ten eynde dat hy de hant van

1614.

alle die van zijn gheselschap sijn / te rugghe houde / ende haer verbiede te schrijven ende te verdedighen soodanighe Maximen / ofte anders haer te verclaren dat teghen haer geprocedeert sal werden als teghen criminele van Læsæ Maiestatis, ende verstoorders van de ghemeyne ruste.

Op dese clachte sijn by des Coninckx Raets-Luyden ghecommitteert Meester I. Courtin, ende F. le Pelletier Raden des Coninckx in den Hove / om het Boeck te sien / ende daer van het rapport te doen aen den Hove den 20. dach van Iunius Duysent ses hondert veerthien. Die dit Boeck ghesien hebbende ende de Conclusien vanden Procureur Generael des Coninckx. Soo is daer op ghevolcht het Arrest ende het ghearresteerde waer van den inhoudt hier volcht.

Extract uyt de Registers des Parlaments.

GEsien by den Hove / ter vergaderinghe van de Groote Camer / Tournelle, ende de l'Edict, het Boeck in dit tegenwoordige Jaer gedruckt tot Colen / ende geintituleert / Francisci Suarez Granatensis e Societate Iesus Doctoris Theologi Defensio fidei Catholicæ &c. Apostolicæ aduersus Anglicanæ Sectæ errores, begrijpende aen het 3. Boeck Cap. 23. Pag. 3 6. 78. 80. 82. Cap. 29. Pag. 410. 11. 12. 13. 14. 15. 17. 18. 19. 20. Cap. 6. Pag. 834. Cap. 8. Pag. 844. Ende op ander plaetsen meer / verscheyden propositien strijdende teghens de opperste machten der Coningen by God ingestelt ende bevesticht / als mede tegens den vrede ende ruste harer landen / ende drijvende dat het haeren ondersaten ende den vremdelinghen vrijstaet te attenteren teghens hare persoonen: Ghesien oock de conclusien tegen t'selve Boeck genomen by den Procureur Generael des Coninckx / ende alles wel overleyt:

t'Voorseyde Hof heeft verclaert / ende verclaert mitsdesen / dat de Propositien ende Regulen in t'voorsz. Boec begrepen / schandaleus ende oproerich zijn / streckende tot uytroedinghe der Heerschappijen / ende om de ondersaten der Souvereine Coninghen ende Princen / mitsgaders oock andere / te beweghen om teghens haere gheheylighde persoonen te attenteren / dat oock de propoosten ghewagh makende van de Coninghen Clovys ende Philips de schoone / calumnieus ende valsch zijn / heeft daerom gheordineert / ende ordonneert mitsdesen / dat het selve Boeck van Suarez sal ghebrandt worden op de plaets van t'Palleys by den Executeur vande Hooge Justitie / heeft verboden ende verbiet / midtsdesen / den Boeck vercoopers ende Druckers het selve te drucken / vercoopen / ofte verhandelen / ende aen allen persoonen / van wat staet ofte conditie sy oock zijn / t'selve te hebben / uyt te schrijven / van buyten te leeren / in de Scholen oft elders voor te lesen / oft vande voorschreven regulen ende propositien te Disputeren: Ordonneert / volgens t'arrest van den 8. Iunij 1610. Dat het decreet van de Theologische Faculteyt / in date den 3. Iunij des selven jaers / over de vernieuwinghe van de Doctrinale Censure der selver faculteyt van den Jare. 1408. bevestigt by t'Concilie van Constans / als mede dit tegenwoordich Arrest / met die vande jaren 1578. ende 1595. alle jaers sullen ghelesen worden op den 4. dach Iunij, soo in de voorsc. Faculteyt / als in de Collegien der Priesteren ende Scholieren des Collegiums van Clermont, ende der vier biddende Ordenen / ende datmen ten versoecke des Procureus generael informatie nemen sal teghens de overtreders der voorsc. Arresten ende verboden van t'schrijven / hebben / ende onthouden sodanigher Boecken. Ghedaen in t'Parlement den 26. Iunij 1614. ende was gheteeckent / Voysin.

Daerenboven is noch ghearresteert oft besloten / dat die Vaders Ignatius Armandt Rectoor in deser Stadt. Cotton, Fronton, ende Sirmond eerstdaegs ontboden sullen worden te Hove ende datmen haer daer sal voordraghen / dat tegens haere Declaratie / ende t'decreet hares Gheneraels van den jare 1610. Het boeck van Suaretz gedruckt is / ende in deser Stede ghebracht / tegens de authoriteyt des Coninckx / ende de seeckerheydt sijnes persoons ende Staets / ende sal haer belast worden by haren Generael te wege te brenghen / dat hy t'voorsc. Decreet vernieuwe / ende dat het selve gepubliceert worde waer van sy acte sullen brengen binnen ses maenden / datter oock in voorsien worde / dat geenige boecken / soo verdoemelijcke ende schadelijcke propositien inhoudende / noch ghemaeckt noch in t'licht ghebracht worden by die van hare Societeyt / ende salmen haer voorts bevelen / dat sy t'volck in haere Predicatien sullen vermaenen tot contrarie leere van de voorsc. propositien / oft anders sal het Hof teghens de overtreders van dit arrest procederen / als teghen schenders der Majesteyt / ende perturbateurs van de gemeyne ruste.

Het voorsc. Arrest ende gearresteerde sijn geexecuteert des navolgenden daeghs / sijnde

1614.

dedeen 27. des maendts ende Jaers voornoemt / ten bywesen van Vaeder Ignatius Armandt, Charles de la Tour comẽ inde plaetse vanden afwesenden Piere Cotton, Fronton du Duc, ende Iaques Sirmond. Eñ het Arrest is gheexecuteert voor de groote trappen van het Palleys/den 27. Iunij. 1614. Hier sal ick noch voorder by voeghen de Coppe.

Van het Gravamen by den Magiſtraet van de Stadt Parijs voorgheſtelt, onder hare brieven, in de vergaderinge van de Generale Staeten.

Het gravamen by den Magiſtraet van Parijs voor gedraghen.

OM die verkeerde ende ſchadelijcke leere, diemen ſint eenighe Iaren herwaerts, in ſeditieuſe ende oproerighe boecken wtghegeven heeft, ſtreckende tot ontruſtinge ende verwoeſtinghe der Souvereyne machten van Gode ingheſtelt. Ende op dat het ſeecker ende onghetwijfelt recht van des Conincks Authoriteyt ende macht, eenen yegelijck bekent ſy, ſoo ſal die Coningh ſeer ootmoedelyck ghebeden werden te willen verclaren, dat ghelijck hy als een Souverain in ſijnen Staet bekent wordt, ende die ſijne Croone immediatelijc is beſittende van Gode alleen datter gheene macht op der aerden en is, hoedanich datſe oock mach weſen, gheeſtelijcke of wereltlijcke, de weleke eenich recht heeft over ſijn Coninckrijcke, ofte die wettelijck ſijne onderſaten ſoude konnen ontſlaen ende diſpenſeren, van de ghetrouwicheyt ende ghehoorſaemheydt die zy hem ſchuldich ſijn, om wat oorſaecke, pretext, ende occaſie dat het ſoude mogẽ weſen: Dat deſe maxime, als conform weſende Godes woordt, ende den ſtandt deſes Staets, ſal gheholden worden als een fondamentele ende onverbrekelijcke wet in het Coninghrijcke, ende datſe ſal bekent ende ghehouden worden van alle ſijne onderſaten, van wat ſtaet ende conditie datſe moghen weſen, voor een heylighe, rechtveerdige, ende waerachtige maxime, ende ſal ſonder diſtinctie, limitatie, ofte equivocatie ende dobbelſimicheyt, beeedicht, voor goet aengenomen ende onderteeckent worden, van alle Beneficiers ende Officiers, eerſe in het beſit treden van haere beneficien, ofte aenghenomen worden tot die bedieninghe van haere ampten ende officien. Ende de maxime die daer tegen ſtrijdt, (houdende dat het gheoorloft is Coninghen te dooden ende af te ſtellen, ſich teghen hun te verheffen, ende het jock haer der gehoorſaemheyt af te ſchudden om eenighe oorſaecke ter werelt) ſal ghehouden wordẽ voor grouwelijc, Godloos, valſch, ende ſtrijdende teghen het welvaren ende den ſtandt deſes ſtaedts eñ alle vreemdelinghen dieſe ſchrijven of wtgheven, voor gheſwooren vyanden van ſijn Croone: Alle ſijne onderſaten van wat ſtaet ofte conditie datſe ſonden moghen zijn, voor rebellen, ende overtreders vande fondamentele wetten des Coninckrijcx, ende criminelen Læſæ Majeſtatis *in den hooghſten graedt: Alle Vaders ſullen ghehouden ſijn deſe maxime haere kinderen te leeren: Alle Schoolmeeſters haere ſchoelieren: Alle Regenten ende Doctorẽ in haere Schoolen, alle Predicanten ſullenſe voor draghen van haere ſtoelen, ende ſoo daer eenich boeck bevonden wort gheſchreven door eenich vremdelinck, t'ſy geeſtelijck ofte van andere qualiteyt, inhoudende ſulcken propoſitie, directelijc of indirectelijck,*

1614. *telijck, soo sullen de Gheestelijcke die van deselvige orden in Vranckrijc zijn, verplicht sijn daer tegen te antwoordē, t'selvighe te wederstrijden ende teghen te spreecken, sonder eenich aensien, ende sonder wtstel, op pene van gestraft te sijn als Criminelen* Læsæ Majestatis, *ende handtaevers der vyanden deses Staets.*

De Geestelickheyt in Vranckrÿck is seer quaelick te vreden ghe weest dat het Parlament dit gedaē heeft eñ als den Paus Paulo V. dit is voor-gecomen/ so heeft hy sich seer daer over gestoort/ende hy heeft eenen langhen brief deser saecken halven gheschreven aen de Geestelickheydt binnen Parÿs vergaedert/ van dato den laetsten Ianuarij, prysende seer den yver des Cardinaels / der Eerst-Bisschoppen / Bisschoppen/ Abten/ ende Prelaten / die dit decreet des Parlaments hadden teghen-ghesproken/ den aenvanck deses briefs luyt aldus. Eerweerdighe Broeder, seer lieve sonen/ Broeders / onsen groet eñ Apostolissche benedictye/ de overgroote stoutichheyt der gener/ die/ so wy verstaen / onlancx in een openbaere vergaederinghe ghepoocht hebben de heylighe autoriteyt des Apostolisschen stoels te schoffieren/ heeft ons herte also beroert / dat in dien ons het vertrouwen / d'welck wy hebben van onses lieven Soons des Conincks Lodewÿcks/ eñ sÿner Moeder der Coniginne Mariæ wtnemende Gods-diensticheydt ende voorsichticheyt / niet en hadden verquickt/ soo soude ons een onverdraeghelicke droefenisse bevangen hebben/ maer dat verquict ons/ dat wy verstaen dat hare M^ten. sorge ghedraeghen hebben om te toomen die onvoorsichtighe poghinghe/ als ooc verquickt ons den wonderbaerlicken yver daer door ghy lieden met bestendicheyt/ cloeckmoedicheyt/ wÿsheyt/ ende Godsaelicheyt dese seer groote onvoorsichticheyt hebt weder-staen. Dit oordeel is veel te af-grysselick/ ende wy hebben oorsaecke te vreesen/ dat dese Vlamme wt den elendighen Enghelschen brandt is overgevloghen/ tot verbrandinghe ende onderganck der gantscher Religie ende der warer Godsaelicheyt in dit Alder-Christelickste Coninckrÿcke/ daer in wy nochtans hopen dat de selfde door de Goddelicke hulpe/ onder de bescherminghe van sulck eenen Godsaelighen Coninck / die van sulck een Godsaelighe ende seer Christelicke Moeder daer in is opghetrocken/ daeghelicx sal vermeerden/ insonderheydt als ghy lieden vlÿtichlÿck de goede handt daer aen houdt/ gelÿck ghy tot noch toe gedaen hebt &c. De reste van deses Paus brief is een vermaeninghe aen de Geestelickheydt/ dat sy haer een-drachtelick souden stellen teghen het gewelt deser wreeder Zee/ opgheblaesen ende verheven door eenen wervel-wint der menschelicker hooverdye ende werltscher wysheydt verre verscheyden van de vreese Godes. Hoe ende op wat wÿse/ dat de Paus meynde dat hier in soude cunnen versien worden / seyt hy sÿnen Nuntio Apostolico Episcopo Montis-Politiani bevolen te hebben.

De Geestelickheyt van Vranckrÿc heeft door haer schrÿven den Paus hoogelick bedanckt voor het eerlic getuygenisse d'welck hy haer gaf/ ende het goet vertrouwen dat hy tot haer hadde/ ende heeft beloofT in allen vlyt ende neersticheydt de wel-standt der Rooms-Catholÿcke Kercke voor te staen ende te verdedighen/ hem biddende dat het hem woude ghelieven alle tÿt een wakende ooghe te hebben over de Fransche Kercke/ gelÿck hy tot noch toe ghehadt hadde/ &c.

XIX. Beroerten in Vranckrijck.

Daer is oock dit jaer grooten twist ende oneenicheydt in Vranckrÿck ontstaen / door dien dat de Coninghinne Moeder / voor by gaende de Princen van den bloede / eenighe treffelicke Staten ende Officyen heeft vergheven aen Italiaenen eñ Spaenjaerden. Insonderheyt heeft het den Prince van Conde, de Hertoghen van Nivers ende van Bulion seer verdroten/ dat de Coninginne dē Italiaenschen Marquis d'Ancre niet alleen het Gouvernement van Picardyen ghegheven en heeft/ maer dat sy hem oock heeft gemaeckt Mareschal van Vranckrÿck. Dese drye Princen hebben het Hof des Conincx verlaten / ende sy hebben eenich crÿchs-volck aenghenomen / oock heeft de Prince van Conde Maesieres ingheneomen/ ende met garnisoen beset tot sÿner versekeringhe. De Coninck heeft oock stracx eenich volck op de beenen ghemaeckt/ d'welck hy na Maesieres gesonden heeft / maer d'Hertoghe van Nivers heeft de poorten wel verwaert/ ende niemandt daer in comen laeten/ hy heeft ooc de Stadt wel sterck laeten fortificeren. De Coninginne heeft aen de Heeren Staeten der Geunieerde Neder-landen geschreven/ ende begeert / dat sy geen Francoysen wt

Neder-

Neder-landt en souden trecken laeten/ Dat sy ooc in de selfde landen geen crijchs-volck om tegen haer te dienen / en souden lichten laeten/ d'welck haere C. M. te doen belooft hebben. Noch daer sijn op een corts veel Francoysen wt Neder-landt ghetrocken/ d'eē met paspoort/ andere sonder paspoort/ elck partye soeckende ende nemende na sijn humeuren/ ende na dat sy meynden meest te sullen verdienen. Ibi fas ubi maxima merces. Als de Princen vernomen haddē/ datter ses duysendt Switsers tot dienst des Coninck wierden aengenomen/ soo hebben sy aen die van Zurich ghescheven / ende begeert dat sy sulckes wouden verhinderen / dewyle den Princen van den bloede groote oorsaecken ghegheven waren de waepenen in de handt te nemen/ als onder andere / datmen te Hove (door het ingeven ende drijven der Spaenscher factye) handelde van het verbreken der Tractaeten tusschen den Coninc ende die van de Religye opghericht.

Dese verwerringhe is daeghelick ghegroet ende vermeerdert/ onaenghesien dat het Parlament van Parijs/ om sulcx te remedierē/ een seer ernstachtige Remonstrantye ofte vermaeninge ende waerschouwinghe den Coninck/ Conighinnen Moeder/ eñ anderen Princen ende Pairs des Rijcx gedan heeft. Het is lichter het waeter onclaer te maken/ dan het selfde te suyveren ende claeren.

XX.

Beroerten in Italien.

IN het naeste-voor-gaende Boeck hebbe ick een weynichsken geschreven van de beroerten opgheresen tusschen den Hertoghe van Savoyen, ende den Hertoghe van Mantua, de welcken de Spaensche Gouverneur van Milanen de hant geboden heeft. Daer is een verdrach ghehouden / ende belooft datmen den Savoyaert soude contentement gheven / soo veel de Marquisaetschap van Montferraet was belanghende / maer daer en is niet op gevolcht. Derhalven soo heeft de Hertoghe van Savoyen dit jaer wederom op een nieus volck aengenomen/ d'welck hy in sijn lant / doch meest op de Frontieren van Montferraet ende Piemont ghelept heeft. De Gouverneur van Melaenen heeft oock veel volcx aengenomen/ sonder twijfel uyt last des Coninck van Hispanyen. Midler wijle heeftmen door verscheydene Ambassadeurs ende Persoonen van groote qualiteyt den Hertoge van Savoyen vermaent de wapenen af te legghen / ende Italyen gheen voorder vreese aen te jaeghen. De Savoyaert en heeft hier toe gheensins willen verstaen voor ende aleer datmen hem soude contentement ghegeven hebben in sijn pretensye.

De benaebuyrde Princen ende Rebublijcken hoorende eñ siende datter twee so machtighe legers te velde waren/ sijn oock al mede op hare hoede gheweest/ Insonderheydt de Switsers ende die van Geneven / als oock mede de Venetianen / swaerlick haer cunnende inbeelden / dat de Hertoghe van Savoyen (die den Coninck van Hispanien soo nae in het bloet bestont/ ende wiens soone Philibert van Savoyē opperste Admirael des Coninck van Hispanien was) in goeden ernst met den Coninck in oorloghe soude treden: Maer vermoeden veel meer/ dat dit een samblant ende gemaeckt werck was/ om met dese beyde leghers op het onversienste haer aen te vallen / ende alsoo in Duytsch-lant te comen/ om daer den meyster te maecken.

XXI.

Verhael vā de beroerten binnē Franfort.

DAer is al voor jaer en dach eē misnoegen geweest tusschen den Magistraet ende Burgerye te Francfort/ belangende eenige Previlegien Opcomsten / Rekenschappen/ Officien/ Impositye/ &c. Dese misverstanden sijn soo wijt geloopen/ dat de Keyser den Ceur-Vorst van Mendts met Ludovijck den lant-Graeve van Hessen heeft moeten deputeren / om dese saecke by der hant te nemen/ ende ter neder te legghen / eer daer wt een grooter vier ontstonde. Dese beyde Vorsten hebben niet sonder groote moeyte/ de saecke verhoort / ende eyndelick gheslist/ doch alsoo/ dat gheen van beyde partyen al te wel te vreden waren / de wonde en was in den grondt niet ghenesen. De conditye ende het gheheele verdrach hier te verhaelen soude te lanck om lesen vallen voor onse Neder-landers/ die te Franckfort niet en handelen/ ende die daer handelen sullense ten naesten by wel weten. Twee puncten alleen sal ick hier verhaelen/ om dat daer wt corts hier nae een selsaeme Tragedye onstaen is/ d'eerste was datmen den burgheren hadde belooft / dat met den eersten ordre soude gestelt worden op het ghetal der Joden (die dagelicx al te seere wiessen) ende maete op het nemen des woeckers die veel te groot ende ondraghelick was. Oock hadde de Magistraet belooft rekenschap te doen van de opcomsten der stadts Domeynen/ van de

Renten der Gast-huysen/&c. Als de burghers saghen ende bevonden dat hier foute in was / soo hebben sy op den derden May den Magistraet seer hardt hier toe ghepresset / jae sy hebben den Magistraet op het Raet-huys besedt ende omtinghelt / ende daer in beslooten gehouden tot den negenden dach van Mey : Alsdan heeft den ouden Raet belooft te willen ende sullen wÿcken van haer amt ende daer is hier van een Acte by Notaris ende ghetuyghen gemaeckt ende op-gericht: Sy sÿn oock afghetreden/ ende daer sÿnder alleen acht-thiene in staet ende bedieninghe der Stadt gheblevẽ/ die onlanck den ouden Raedt ende Officieren waren bygevoecht. Doch de afghetredene des Magistraets sÿn tot den Keyser ghereyst om sÿne M[t] te claeghen over ghewelt ende ongelÿck haer weder-varen.

De Raets-persoonen/ die in regieringhe warẽ geblevẽ/ vermoedẽde dat het geruchte deser oneenicheyt over al loopende/ ende grooter ghemaeckt sÿnde als het in der waerheyt was / ende dat derhalven veel coop-lieden haer souden ontsien op de naest-comende Franckfortsche Misse te verschÿnen (de welcke deser Stadt groote neeringhe ende welvaert is in-brenghende) Soo hebben sy by haere brieven allen ende eenen yeghelicken laeten weten/ dat de verschillen binnen Franckfort opgheresen alleen den ouden Magistraet ende Burgerye waeren aen-gaende ende betreffende / versekerende allen ende eenen yeghelÿcken die ghesinnet was/nae ouder ghewoonte/de Misse te besoecken ende daer te handelen/dat noch binnen/ noch buyten hare Stadt / niemandt eenich leet of schaede aen haere lichaemen ofte goederen en soude ghescheiden.

Eenighe wecken nae dat den ouden Magistraet was afgetreden / sooisser van den Keyser eenen Herault te Franckfort aen-ghecomen/ met bevel / datmen den ouden Magistraet wederom aennemen ende in sÿn gheheel setten soude/ende dit en heeft hy niet alleen den nu regierenden Magistraet ende Officieren aen-ghesept/ maer hy heeft het schriftlic aen het Raet-huys ẽn Stadts-poorten aenghe slaeghen. De voor-naemste oorsaecke welcke den Keyser hier toe beweechde/ seyde hy in sÿn schrift dese te sÿn/ dat de Burghers met groote ongestuymicheyt ende schelt-woorden den ouden Raet niet alleen alle versmaetheyt hadden aengedaen/maer oock dat sy den selfden vier daeghen lanck op het Raet-huys hadden besloten ende gevangh en gehouden/ende eyndelick ghedwonghen haer amt af te leggen ende te verlaeten : Ende dat hy om alles te onder-vraegen ende te vernemen hadde als Comissarisen verordineert den Cuer-Vorst van Ments ende den Landt-Graeve van Hessen te Dermstadt/die door hare Subdelegaten/die sy binnen Franckfort gesonden haddẽ/alles op het vlytichste naegevorschet hebbende/ geen redenen noch oorsaecken en hadden cunnen vernemen waerom dat sy den ouden Raet souden of-setten.

In dit selfde Placcaet heeft oock de Keyser by verbeurte van lÿf ende goet ende by verlies Previlegyen bevolẽ den ouden Magistraet daetelick met alle eerbiedinghe aen te nemen/ende den selfden/ nevens de xviij. Raets-persoonẽ ende Offecieren nu onlanck den selfden by-ghevoeght/alle eere/gehoorsaemheydt / ende trouwe te bewÿsen/oock sÿnen Comissarisen ẽn die van harent weghe souden moghen ghesubdeligeert wordẽ om informatye te nemen van de auteurs ẽn Principaele Bel-haemels deser oproerten/ de hant getrouwelick te bieden/dat de boose ghestraft/ ende de onschuldige beschermet ende in goederuste ende vrede souden mogen erholden sÿn ende blyven. Ende op dat niet de onschuldighe met de schuldighe in ongenaede verballen en souden / soo beval sÿne Keys. M[r]/dat alle ende een yeghelick/wes standes hy was / in den tÿt van viertien daegen souden by sÿne Commissarisen aengeven/ende verclaren willich te sÿn den ouden Magistraet wederom aen te nemen/ẽn haer af te sonderen van de op-roer-makers ende stichters alles onheyls ende werringhe/ teghenwoordelick binnen Franckfort swevende.

Die dat Mandaet niet en ghehoorsaemden/dreychde de Keyser in den Ban te doẽ/ haer/haere Vrouwen/ ende Kinderen/ende haer te berooven van al Privilegyen haerer Stadt/Ghilden/Collegyen/ende Gaffelen/ ende dat hy alle haere so roerende / als onroerende goederen soude confisqueren /ende die ten deele geven den goeden Burgheren/ die in dese mutinatye om de goede saecke schaede waren lydende. Jae noch voeghde sÿne Keys. M[r]. hier by dat waer henen sy vluchten / dat hyse soude verbolghen ende straffen laeten/ẽn dat hy alle hant-wercks-gesellen / die dit Mandaet niet en ghehoorsaemden/verboot haere hant-wercken/ofte oeffeninghee der selfder so binnen Franckfort/als in allen anderen Steden des Rÿcx.

Aen

1614.

Aen d'ander syde so beloofde syne Keys. Mt allen goeden ende ghehoorsaemen Burgeren/oock allen anderen / Geestelic ende wereltlick/hooges ende leeges standes persoonen/dat hy haer by haere gherechtichepdt/ Previlegyen/ende welstant soude erhoulden/ beschutten/ende beschermen.

De Joden worden te Franckfort geplundert.

Den elfden ende twaelfden Augusti hebbē de Subdelegati des Cuer-Vorsters van Ments / ende des Landt-Gravens van Dermstat wt den naeme des Keysers allen inwonderen te Franckfort belast den ouden Magistraet te ontfangen ende te ghehoorsaemen. Hier op hebben de Burghers gheantwoort / dat sy eenighe mannen hadden ghesonden op Lints tot den Keyser/om onderdanichlijck te versoecken / dat het syne Mt woude believen haer onbeswaert te laeten/aengaende het weder aennemen des af-ghewecken Magistraets/ ende meynden dat hare redenen soo gewichtich waren/dat syne Keys. Mt. haer de selfde niet en soude afslaen/ Indeien nochtans sulcx gheschiede boven haer vermoeden/ soo wouden sy haer des Keysers bevel ghehoorsaemlijck onderwerpen. Dese Subdeligati hebben gheandtwoordt/dat den dach haer van den Keyser tot executye synes bevels bestemt/ nu verschenen was/ dat sy der halven niet langer de executye en dorsten op-schryven. So hebben sy dan dē xxij. Augusti alle hant-wercks-ghesellen verboden / ende haer belast hare Meysters/ die den Keyser niet en ghehoorsaemden/daetelijck te verlaeten / ende van daer nae andere steden te verreysen/om hare hant-wercken te doen. Het gheruchte liep over al/ dat de naemen aller der Ghesellen die dit bevel niet en ghehoorsaemden/aen de Galghen souden gh[e]slaeghen worden. Hier over syn de Ambachtsgesellen als dol ende raesende ghewordden / ende liepen door en dwers de Stadt/te hoope rottende/ende gelegenthept soeckende yets wt te rechten om haer te wreken/ over sulcke dreyghementen sonder dat sy wisten of sy seker of onseker waeren/al souden haerder eenighe des halven aen de Galghe gheraecken. Ontrent den abondt syn sy met een ghedruys nae der Joden gasse toe gheloopen/ ende hebben de selfde in-ghenomen / ende gheplondert/onaengesien dat de Joden groote tegen-weere deden/ende van eenighe Burghers gheholpen wierden. De Heeren des Magistraets quaemen oock in eygener persoone/met veel van de treffelijckste Burghers/om dit ghewelt teghen te staen ofte weeren / maer te vergeefs/ de handt-wercks-ghesellen/met het ghespuys van Burgheren / vielen der Joden straete met sulck ghewelt aen op alle hoecken ende canten / dat sy Meysters daer van ghewordden syn/ des te doller ghewordden synde/als sy saegen dat eenige van haere metgesellen doodelijck gewondet waren / ende datter eenighe doot bleven. Sy hebben den gheheelen nacht niet anders ghedaen/dan plunderen/en stelen/ met ghewelt de huysen/ kist[e]n/ een kasten der Joden opbrekende. Des anderen daechs syn de Overicheden met een groot ghetal van de beste Burghers te voet ende te Peerde ghecomen om de Joden te ontsettten / ende sy hebben die moetwillige boeven van daer ghejaecht ende haren buyt meest af-ghenomen. De Joden/ die meesten deels ghevlucht waren nae haer begraef-plaetse/ende den gheheelen nacht met schreyen en karmen hadden toegebracht / hebben ghebeden datmen haer slechs by het leven laeten woude/ sy waren willich ende bereyt alles te verliesen ende te verlaeten/ ende bloot ter Stadt wt te trecken. Daer synder oock dien dach veertien hondert vertrocken/ mede nemende de gheberchde goederen / die de goede Burghers haer in de schepen brochten. De reste der Joden is s'daechs daer nae ghevolght. Dit is ghedenckens weerdich/ dat desen oploop binnen Franckfort (d'welck de Joden cleyn Hierusalem noemen) gheschiet is/ even op dien dach als eertijts Hierusalem is ghewonnen ende ghedestrueert. Des naestvoorgaenden Sondaechs was dien osse los ghebroken/ den welcken de Joden een gheheel jaer lanck op haren Kerckhof hadden ghemest / ende bewaert / om op dien dach (in welcken dese verstooringhe gheschiet is/ opgeoffert ende geslacht te worden. D'welc de Joden gheacht hebben te syn een quaet voor-spoocksel/ghelijck het oock in der daet gheweest is.

Den dach/Maent/en jaer in welcken desen oploop te Franckfort gheschiet is/ wort in dese naevolghende verskens wtghedruckt:

In mense Augusto , Bartholomeiq; profesto,
FranCfortI heI MIseros serVI præDantVr Hebræos.

Dese dolle raeserny heeft selfs den Magistraet ende des Keysers Subdelegaeten verschrickt/ende verveert ghemaeckt/ vreesende

sende nu dese gesellen den smaeck van t'geroofde goet ghecreghen hebbende/ dat sy wel lichtelijck met het ghespuys der Stadt te saemen rottende/ den Magistraet selfs ende de rijckste Burgeren souden aentasten. Soo dat de Subdelegati om dese Ambachs-ghesellen te stillen/ ghenootsaeckt zijn gheweest by openbare brieven ende placcaten te verclaren/ datter van weghen desen oploop gheen straffe over haer en soude ghedaen worden/ de wyle men hoopte dat de Burghers haer souden buyghen onder den wille des Keysers/ ende dat derhalven de Ambacht-gesellen haer voortaen stille ende nae behooren draghen souden: Soo dat haer toeghelaeten wiert hare handt-wercken te oeffenen by wat Meysters dat het haer beliefde/ binnen Francfort / ende in alle Steden des Rijcx/ sonder eenige verhindernisse ofte bespieringhe/ behoudende hare Previlegyen vry ende onverminderlick gelijck sy die voor desen gebruyckt hadden: Dat het voorighe placcaet des Keysers haer tot geenen nadeele strecken en soude/ maer dat sy over al voor vrome ende eerlijcke ghesellen souden gehouden ende gheacht wesen.

Eer desen oploop ende beroovinghe der Joden gheschiede soo warender al eenighe van den ouden Magistraet in der Stadt ghecomen/ ende oock op het Stadt-huys in den Raet verschenen: De welcke ghduyrende desen oploop al haer beste ter Stadt wt liepen.

Den oploop gestilt zijnde/ hebben de Burghers aen de Subdelegaeten versocht/ dat sy voor eenen tijt lanc wt der Stadt blyven mochten / ende datter andere goede Mannen/ der Burgherye aengenaemer/ in hare plaetse mochten vercoren worden. De Subdelegati siende datter geenen beteren wech nochte middel en was om de Stadt in ruste te brenghen/ hebben sulcx in-gewillicht/ doch met den bedinghe dat het ghescheiden soude sonder schande ofte verwijt der oude / ende nu wtghewekene Raets-persoonen / ende dat alleen by provisye/ also de Misse naekende was / ende datter des halven eenighe mannen mosten zijn om op alles ordre te stellen: Als ooc alles op behaech en goet vinden van zijne Keys. Mt.

De gemeynte heeft den Raets-persoonen ghepresenteert ses-en-veertich mannen/ wt de welcke den Magistraet xxiij. ghecoren heeft/ nae ordre ende ghebruyck dier Stadt/ de welcke op den xxx. Augusti haeren eet gedaen hebben ende als Magistraeten zijn aen-genomen. Den vijfden Septembris hebben de Magistraeten ende Burgeren malcanderen opentlijck op de peerdemarckt eet gedaen/ met die conditye ofte bedinghe/ dat sulckes alles gheschach sonder te verminderen de autoriteyt van zijne Keys. Mt.

XXII. Handel van Aecken.

De saecken der Rijck-stadt Aecken stonden te deser tyt seer verwerret ende bedroeft. De Keyser dreyghde dat hyse in der Acht soude doē. De Phalsgraeve Cuer-Vorst socht dit in aller manieren te verhinderen. Tot welcken eynde hy brieven gheschreven heeft aen den Coninc van Vranckrijck versoeckende dat het zijne Mt woude gelieven dit te helpen voorcomen. De Coninck heeft daetelick aen den Cuer-Vorst van Cuelen gheschreven/ hem vermaende dat hy d'executye over Aecken niet doen en soude/ de wyle de Phalsgraeve/ (die gheduyrende het interregnum des Keysers plaetse becleede) t'gene dat binnen Aecken geschiet was/ hadde voor goet gekent: Dat het een groote oneere voor zijne Cuer-Vorstelicke Deurluchticheydt soude wesen/ indien zijne Keys. Mt. sulckes soude verbreken.

De Coninck schreef ooc deser saecken halven aen den Heere Prenux zijnen Ambassadeur in Brabant hem wel ernstlic bevelende/ dat hy zijn uyterste beste soude doen/ soo by den Eerst-hertoghe Albertum, als by den Cuer-Vorst van Cuelen/ om haer af te raeden d'executye ofte bevoorderinghe van des Keysers Ban over Aecken/ also dit wel lichtelijck een oorsaecke mochte wesen/ dat gheheel Duytsch-landt daer over in roere soude ghestelt worden / ende dat hy/ sulck gheschiedende/ quaelic soude cunnen stille sitten/ so ten aensien van zijnen Cousijn den Phalsgraeve/ als oock ten aensien van de Stadt Aecken selfs/ ende der ouder alliantyen tusschen Vranckrijck ende de selfde. Maer alsoo corts hier nae de beroerten in Vranckerijck geresen zijn tusschen den Coninck ende eenighe Princen van den bloede/ met haren aenhanck/ so en is dit schryven des Coninckx soo groot niet gheacht gheweest/ als het sus wel soude/ waer van ic stracx hier nae breeder schryven sal.

XXIII. Phalsgrave Nieuburch gaet ter Misse.

Den vijftienden dach van Mey/ is de Phals-graeve Nieuburch d'eerste reyse tot de Paeysche Misse ghegaen binnen Dusseldorp/ verlaetende ende verswerende de Luthersche Religye/

Religye / daer van hy tot noch toe hadde Profesye ghedaen. Dese Misse is seer cierlijc ende magnifijck gecelebreert/ met schoone Musijcke van Instrumenten ende stemmen. Ende dit was oock het voornaemste dat daer te hooren ende te sien was. Nae eyndinghe der staetelijcker Misse isser een Predicatye ghedaen wt het derde Cap. Johannis/ in de welcke dien Mis-Paepe heeft verhaelt de redenen ende oorsaecken die den Nieuburgher hadden beweecht hem tot de Paeps-Roomsche Religye te begeven.

Ick en weet niet wat desen Paepe voor redenen hebbe verhaelt/ maer t'Antwerpē is dit jaer een Boecrken wt het Latijn getranslateert/ende gedruckt/ met desen titel/ De xij. Fundamenten van de Catholijcke Religye, waer door de door-luchtigen Prince VVolfgangus VVilhelmus Phalsgrave by den Rijn, Hertoghe van Beyeren, Gulich, Cleve, Berghen, Nieuburch &c. is beweecht sijn intree te doen in de Heylighe Stadt, dat is, in de Catholijcke Kercke, beschreven met de wtlegghingen door den Eerweerdighen Vader Iacobus Reihingh, Priester der Societeyt Iesu. Achter aen staedt/ Vidit et approbavit E.S.

De redenen in dit Boecrken verhaeldt zijn dese:

I.

In den eersten hebbe ick bevonden/ datter vande wederpartijen vele dingē de leringe der Catholijcken ydelijc ēn valschelijc worden aengetogē/ende dat die Catholijcken vele andere dinghen ende al anders zijn leerende / dan dese zijn versierende.

II.

Want nu alle secten in soo menighen ghetale hun zijn beroemende vande Heylighe Schriftuere/ als van eenen stock-reghel van hun gheloove: Ende datter nochtans maer een waerachtich gheloove en can ghewesen: Soo en hebbe ick gheenen sekerderen ofte vasterē middel connē gevindē om de waerheyt te moghen kennen/ dan inde leeringhe oft Meesterschap der Catholijcke Kercke/ van alle eeuwen Accorderende in het wtlegghen der Schriftuyren/ ende der saken des gheloofs.

III.

Want onse Heere Christus de Apostelen heeft ghesonden de gheheele werelt door/ om de Kercken te fonderen/ segghende ghelijck my den Vader heeft ghesonden/ also seynde ick u lieden. Joa. 20. Ende heeft hun lieden die aldergrootste Authoriteyt van Meesterschap ghegheven/ als hy ghesevt heeft / Die v lieden hoort die hoort my. Luce 10. Ende de Apostelen hebben die macht van Prediken/ van sonden te vergheven / vande Sacramenten te dispēseren ende wt te reycken/ ende der leeringhe/ van Christo ontfangen/ mede ghedeylt ende ghecommuniceert aen hunne naervolghers/ ende alsoo voorts vervolghens aen ons lieden tot heden toe verbreyt. Waer door oock de Kercke gefondeert wesende/ het sy vande Apostolen ende van Apostolijcke mannen oft van alsulcke verspreyt ende vermeerdert door alsucken oorspronc/ Apostolijcke genoemt is geweest. So hebbe ic dan voor my genomē de Apostolijcke Kercken/ als een Meesteresse des Geloofs te hooren. Ēn want heden so vele secten tegē malcanderē contrarierende/ ende haer nochtans houdende / als oft sy de Apostolijcke Leeringhe waeren onderhoudende/ hun selvē toe schrijven dē naē van de Apostolijcke Kercke/ de welcke nochtans altemaele wesende sonder successie van wettelijcke Pastoren en Herders/ hunen oorspronck tot die Apostelen niet en connen ghebrenghen/ so en hebbe ick niet connen gelaten die Catholijcke Kercke/ als waerachtighe Apostolijcke te volghen / de welcke de continuele vervolginghe van wettelijcke Pastooren/ ende de selfde onveranderde Leeringhe vander Apostelen tijden toe nu toe / heeft onderhouden.

IIII.

Dat daerenboven wt de heylige Schriftueren claerlijck blijcht, dat om de eenicheyt te conserveren / Petrus is ghestelt voor alle d'andere Apostelen/ ende dat hem van Christo de opperste vicarie ende macht om de Kercke te regheren niet alleene en is belooft met die woorden/ Ghy zyt Petrus ende op desen steen sal ick mijn Kercke bouwen, ende die poorten der Hellen en sullen teghen haer gheen macht hebben, Matt. 16. maer oock naer die verrysenisse met dese woorden / Voedt mijn Lammeren Voedt mijn Schapen. Joan. 21. hem dadelijcken de macht is ghegeven/ ende dat de Catholijcken met alle Antiquiteyt dese macht van Petro bekennen ende in weerden houden/ ende dat alle Secten heden verbreemt vande Catholijcke die loochenen ēn versmaden / hebbe de selve verlatende/ die Catholijcke willen volghen.

V.

Om die Roomsche Kercke/ als wesende een Meesteresse des geloofs maer te volgen/

heeft my meestendeel beweecht/ die Alderclaerste ende Alderblÿckelÿckste successie des Roomschen stoels van S. Peeter af tot desen teghenwoordigen Paus Paulus den vÿfden / altoos met de selfste ghecontinueerde Leeringe van soo vele hondert Jaren: Met welcke successie die Heylighe Vaders voortÿden/ als sy soo groot niet en was/ ghelÿck met eenen seckeren pÿl haer hebben beholpen teghen alle Ketterÿen.

VI.

Daer by noch ghevoecht die aldergrootste authoriteyt vande Generale Concilien waer inne soo menighe Bisschoppen vande gheheele Catholÿcke Kercke inden Heylighen Gheest wettelÿcken vergadert wesende/ hebben altoos den Roomschen Paus als opperste hooft ende macht bekent ghehadt/ ende overghelevert de selfste Leeringhe des gheloofs/ die nu hedensdaechs by de Catholÿcken noch wordt onderhouden ende bewaert / ende alle contrarie Ketterÿen wtghebannen ende verdoemt.

VII.

Ende die Vaders die om die Oudtheydt ende heylicheyt moeten in weerden gehouden worden/ de Catholÿcke Leeringhe inde heylighe Concilien aenveert hebbende/ hebben die selve met hunne schriften verciert ende int licht gebrocht/ ende teghen die Ketterÿen stantvastelÿckē beschermt / Jae ooc in alle de controversien ende gheschillen die daer zÿn opghereesen/ hebben met eene ongelooffelÿcke submissie ende onderworpinghe hunne toevlucht ghenomen tot de authoriteyt ende t'Oordeel vanden Roomschen Paus. Het welcke ick dickwÿls ghehoort hebbe / dat hebbe ick meter daet waerachtich bevonden. Dat die ghene die wel ghevoelt van de Oude Vaders / niet qualÿck en can gevoelen vanden Catholÿcken/ ende de Ketters gheen ghelÿck en can gheven/ want als ic vele maenden neerstelÿck hadde overlesen het groot werck vanden Catechismus vanden Eerweerdigen Petro Canisio Theologant der Societeyt Iesu, ende dat ick/ aengaende de ghecontroverteerde Articulē des gheloofs/ niet alleene die Schriftuyre/ maer oock die alderclaerste ghetuyghenissen der Concilien ende alderoutste Vaders/ die van hem met een schoone Oorden distinctelÿcken worden verhaelt/ hadde ghepondereert: Hebbe ick gesien claerder als de Sonne/ dat de Leeringhe daer de Catholÿcken professie af doen ende leeren/ is gheweest in de gheheele Christelÿcke werelt / ende van allen tÿden af/ ende dat vande selve Leeringhe verre zÿn wÿckende alle Secten vande Catholÿcken vervreemt. Dat ick daeromme oprechtelÿck moet bekennen/ dat onder alle wegen die de Goddelÿcke goetheyt my heeft ghetoont om tot de Catholÿcke waerheyt te comen/ den principaelsten ende alderghereetsten is gheweest de lesinghe van het Boeck van Canisius, den welcken ick daeromme wel soude voor gherecommandeert willen hebben/ aen alle die dolende zÿn/ ende haecken naer eenen corten eñ sekeren wech der waerheyt.

VIII.

Daer en boven de Heere spreeckt / dat het lichtelÿcken is die waerachtighe Leeraers wt die valsche te kennen aende vruchten/ die sy voorts brenghen/ de waerachtighe Leeringhe is vele heylighe/ de valsche en is gheene altoos genererende. T'is my licht gheweest wt dit hooft het waerachtich gheloove te vinden. Want als ick ghesien hebbe / dat niet alleene die oude Leeraers der Kercken maer oock andere ontallÿcke menschen van alle soorten / eeuwen / ende Staten/ die onder de onderdanicheyt vande Roomsche Kercke in het Catholÿcke gheloove stantvastelÿcken tot den lesten aesem toe gheleeft hebben/ door haer sonderlinghe heylicheyt van leven soo met het Goddelÿcke/ als menschelÿcke toestemmen/ sonder teghen segghen van yemanden sÿn vermaert geweest/ daer alle de Secten vande Catholÿcke Kercke ghescheyden wesende / het sy oude ofte nieuwe/ niet eenen dierghelÿcken heylighen en sullen connen bewÿsen / soo en hebbe ic niet getwÿfelt te verlaeten de Secte die eenen Autheur heeft ghehadt van een snoot leven ende tot noch toe niet eenen blÿckelÿcken heyligen en heeft voorts gebracht/ te blyven ende te sterven in het gheloove dat soo veele schoone Heyligen heeft voorts gebracht/ d'welck is het Catholÿcke.

IX.

Tot het omhelsen van het Catholÿcke gheloove / heeft my oock seer ghepordt die alghemeynheydt der gheloovighen. Want alsoo de Schriftueren ghetuyghen / dat de waerachtighe Kercke Christi moet de gheheele wereldt door van alle tÿden tot het eynde des werelts toe verbreydt worden/ ende dat de selve om de alghemeynheyt der gheloovigen/ plaetsen/ ende tÿden/ van outs Catholÿcke is ghenoemt gheweest/ ende dat die door desen besonderen ende eyghen naem vande eerste tÿden altoos van alle Ketteryen

rpen / die naer die ghelegh[e]ntheydt vanden tijdt/plaetsen ende persoonen luttele zijn gheweest/ende by naer den naem hebben ghecreghen van hunne Autheurs / claerlijcken verscheyden is / en hebbe ick in gheen ander Kercke willen wesen / dan in de ghene die hedens daechs oock alleene Catholijck door den mondt vande gheheele werelt genoemt wordt ende die het effect ende t'goet vanden Catholijcken naem/naer het wtwijsen vande Schrifteure ende wtlegghen vande Vaders is besittende.

X.

Daer naer heeft van my in grooter weerden ghehouden gheweest de wonderlijcke eendrachticheydt ende eenicheyt vande Catholijcke Kercke/die welcke vande heylighe Schriftueren ende vande Heylighe Vaders wordt gheprezen. Want ick hebbe in haer ghesien/ dat de gheloovighen in soo grooten ghetale / in soo vele ende verre ghelegen deelen der gheheelder werelt / van soo veele tijden af door het mennen ende leyden van eenen oppersten Herder in eenderhande Leeringhe des gheloofs / sonder eenige veranderinghe des selfs t'samen hebben / een gevoelen/ende datter contrarien alle andere Secten in alsulcken cleynen ghetale wesende / in sulcken benoude ende cleyne plaetse/ in soo corter tijt/sonder Leytsman/sonder hooft so wel van hunne eerste Autheuren als van hun selven in vele Leeringhen dickwils wijcken.

XI.

Wt alle dese voorgaende / hebbe ick dan geconcludeert dat ic voor den Goddelijcken Rechterstoel my soude schuldich maecken van eene inexcusabele onwijsheyt / indien ick langher soo luttele ende duystere Leeraers van een hondert Jaeren/ soude stellen voor soo veele Doorluchtige Leeraers van over Vijfthien hondert Jaeren / ende een nieuwe / enghe / niet allen sonder opperherder wesende/maer oock sonder leegere wettelijcke gheroepen Dienaers/soude stellen voor alsulcke oude/vermaerde/ende wel geordineerde Kercke/ onder eenen oppersten/ ende andere leeghere Bisschoppen staende/ door het instellen Christi.

Ick en hebbe ooc niet connen gemeynen/ dat ic soude connen ontvlieden de smette van Hooveerdicheyt/indien ick / dat vele heden sijn doende/mijne eyghen sinnelijcheyt vande saecken des gheloofs ende der Schrifturen te verstaene/ende versmaedende het Oordeel van alle andere / als menschen die de dolinghen onderworpen zijn/soude stellen voor de oudtheyt/Eenicheyt/ende t'gemeyn ghevoelen vande Catholijcke Kercke.

Waeromme ick niet alleene onderdanich wesende/die wetten vande wijsheyt/ maer oock van een Christelijck seegh-baerheyt/ hbbe mijn eyghen verstandt/ aengaende de leeringhe des gheloofs / de eene/ heylighe/ Catholijcke / Apostolijcke Kercke onderworpen / ende onderwerpe die selfde eeuwelijck.

Wat de Paeps-Catholijcke hier van gheordeelt hebben dat blijckt wt de voor-reden des boven-ghenoemden Tractaets / in/de welcke dese woorden staen.

VVat salmen hier van segghen, dat eenen die de Aughsburchsche Confessye besworen heeft, eenen Prince van grooten verstaende, van liberaele op-voedinghe, van rypen ouderdom, van vasten oordeelen, van wonderlijcke dapperheyt iu het verhandelen van saecken, van sonderlinghe wijsheyt, prijselijck in stillicheyt, ende suyver van leven, soo haest is ghescheyden van de Ausburchsche Confessye, die hy van Kinds beene soo wel heeft gheweten, soo Hooghe heeft geacht ende gheleert, so Catholijck te worden? Maer hoort nu eens wat desen Exclamant op de voor-verhaelde verwonderinghe ende Exclamatye hier by voeght/hy seyt/ Een onweerdighe saecke, eenen dommen raet [heeft hem hier toe beweecht] den welcken niet de verwinnende waerheyt, maer de vleyende Fortune heeft voort-gebracht. Is dit niet opentlijck ghenoech ghespot met des Palsgrave Nieuburghs om-keeringhe tot de Paepsche Religye? Als Philips Lodewijck Phalsgrave vernam/ dat sijnen Sone sijn Religye verandert hadde / so is hy seer hertelic bedroeft ghewordden: Ende alsoo hy gheen hoope en hadde om desen sijnen afghedwaelden soone wederom op den rechten wech te brengen/ soo heeft hy met raedt ende toestemminghe sijner Pastooren / openbare Bede-daghen verordineert/ om God den Heere te bidden/ dat hy doch sijn volck ende landt woude erholden by hare Religye / ende bewaeren voor afval ofte verloocheninghe der selfder/ bevelende allen ende eenen yeghelicken soo mannen/als vrouwen/ende Kinderen / dat sy haer alle maendage in der Kercke souden vervoeghen om haer voor God den Heere te veroотmoedighen/ende om afwendinghe der valscher Paepscher Religye Godt den Heere vierichlich te bidden ende aen te roepen. Daer is oock van de Predicanten een

1614. seeckere forme des ghebedts tot desen eynde beschreven ende in druck wtghegheven/ aldus luydende.

Almachtighe eeuwighe God/ Vader onses Heeren Iesu Christi, wy bekennen ende belijden / dat wy met onse sonden wel verdient hebben / dat ghy ons soude laeten berooven van den dierbaren schadt dijnes woorts/ dwelck onse eenighe vreucht ende troost is/want wy en hebben den tijt uwer besoeckinghe niet waer genomen/maer wy hebben sorchlooselick gheleeft / ende en sijn uwe gheboden niet ghehoorsaem gheweest. O Heere/en gedenckt doch onser sonden ende over-tredinghen niet / maer ghedenckt onser nae uwe groote barmhertichheyt behoedt ons ende onsen Vorst met sijn gantsche gheslachte/ voor de aenstaende verleydinghe / ende vergeest ons onse sonden/om uwes heylighen naems wille/ op dat de afgodissche menschen tot ons niet en spreken/ VVaer is nu uwen God? Heere en laet niet toe dat wy eenen spot des volcx worden/ ende eenen hoon onser naebuyren. Heere God/ ontfermt u doch over dit Vorstendom / in het welcke veel duysendt Kinderen sijn/ die door het Sacrament des doops weder-geboren sijn/ ende ten deele geen onderscheydt en weten tusschen goet en quaet / ten deele de fondamenten des Catechismi niet ghelept en hebben / ende die der halven eenen roof der wolven souden worden. Heere ten is uwen wille niet / dat een van dese cleynste soude geergheert worden. Heere/waerom stelt ghy u aen als eenen gast/ ende als eenē vremdelinck in onse landen/als of ghy naeu over nacht by ons woudet verblyven. Wy bidden u Heere/beschermt doch eñ bewaert onsen ouden Vorst/ ende sijne huys-vrouwe in desen bedroefden stant ter eere uwes heylighen naems / ende tot voordeel der ondersaeten. Heere God/maeckt ons weerdich te ontvluchten de elenden die in dese laetste tyden ons des onverhoets sijn over-vallende/ ende daer mede wy noch gedreycht wordē/ op dat wy voor den sone des menschen moghen bestaende blyven. Heere Iesu Christe blyft by ons / ghy die daer syt den aenvangher ende vol-voerder onses geloofs/Blyft by ons/ want den avondt is voor handen/ ende het schynt / dat het schoone licht der waerheydt van u onder ons aenghesteken/ sal wt-ghebluscht worden / ende dat wy/ nochte onse Kinderen / noch in het leven nochte in het sterven geenen troost meer te verwachten en hebben. Heere/strijdt voor ons/ gelijck ghy tot noch toe ghedaen hebt/ teghen alle uwe ende onse gheestelijcke ende lichaemelijcke vyanden/die onder den name van reformatye/ ons met haer wt het licht in de duysternisse / ende van den rechten wech tot de eeuwighe verdoemenisse pogen te verleyden. Heere/verschoont doch de eere uwes naems / ende en laet niet toe dat wy ofte onse Kinderen desen ofte dien volghen/ ende uwe eere anderen/ofte uwe glorye den afgoden geven. Heere/en laet niet toe/dat u dierbare bloet/ u lyden eñ doot in ons arme sondaren vergae: Heere verkeert de quaede raetslaeghen tot dwaesheydt : Staet ons by met dijner hulpe / op dat alle menschen erkennen ende bekennen/ dat God sulcx gedaē heeft. Heere op dy hebbē wy vertrout/ en laet ons niet te schande comen/ op dat uwe ende onse vyanden haer niet en verblyden/ende dat u huys daer in uwen heyligen dienst gheschiet/ niet en worde een spelunckе der moordenaren. O ghy heyligen Geest/eenen aenvangher ende vol-voerder alles goets/vol-voert doch tot eenen goeden eynde het goede werck dat ghy in ons begonnē hebt. Heere en wijckt niet van onsen Prince/noch van onser yemandt/op dat den boosen Geest geen plaetse open gelaeten worde/ ende het laetste slimmer worde als het eerste. O du heyligh licht/ laet het licht dynes woorts ons aen-schynen/ op dat wy God recht kennen / ende hem van herten onsen Vader noemen. Heere/behoet ons voor een vreemde leere/laet niet toe dat wy eenighen Leeraer noch Middelaer soecken/dan alleē onsen Heere Iesum Christum , den welcken wy ons over-gheven in leven ende in sterven. O ghy aldergrootsten Trooster in aller noot/helpt ons/ op dat wy in uwer liefde bestendich blyven/ende dat wy ons noch door des werlts aen-lockinghe / noch door verbolghinghe daer van en laeten af-leydē. Regiert ons door uwe cracht eñ versterckt de swackheyt onses vleysches / op dat wy hier cloeckelijck stryden moghen/ ende door leven en doot tot u door-dringhen. O heylighe dryevuldicheydt verhoort ons / God Vader/Sone/ende heylige Geest/verhoort ons om uwes alder-hoochsten naems eere wille ende onser aller saelicheyt. Amen.

ALs Wolfgangh-Wilhem de jonge Vorst van Nieuburch vernam/ dat sijnen afval van de Lutersche Religye niet alleen velen Heeren/ Raeden/ende Hovelinghen/ maer oock den onder-

1614.

ondersaeten seer bedroefde/ende dat dese sijne daet veel op-spraecke veroorsaeckte/ ende hem by den ghemeynen man stinckende maeckte/ soo heeft hy een seecker schrift aen den dach ghegheven / daer in hy verhaelt/ dat hy niet alleen van andere en hadde ghehoort/maer selfs ghesien ende gespuert / dat vele van sijne Raeden/Overste / ende Ondersaeten seer bedroeft ende becommert waren van weghen sijne Christelicke bekeeringhe / openbare bekentenisse/ende overganck tot de oude Roomsche Kercke/ als of hy om het welbekende verschil in de Religie / haer by de oeffeninghe harer Religye niet en soude hantaveren / maer dat hy hare conscientien soude stooren/ ende dwingē een ander Religye aen te nemen. De wijle dit vermoeden lichtelick eenen grooten afkeer/ ende veranderinghe in de trouwe ende ghehoorsaemheyt diemen hem schuldich is/ insonderheyt in dese ghevaerlicke tijden/ soude cunnen veroorsaecken/ soo hebbe hy door dit openbaere schrift allen ende eenen yeghelicken willen weten laeten / dat hem sulcx noyt in den sin ghecomen en was. Dat sijn vaste voor-nemen was / niet alleen niet te wijcken van de opgherichte contracten ende verdraghen/ maer dat hy oock straffen wilde/nae sijn uyterste vermoghen alle de ghene die daer van souden wijcken/ende wat daer teghen tot noch toe gheschiet was / dat hy sulcx casseerde / ende dat hy voortaen al sijn doen / ende laeten woude schicken ter eere Godes/tot welvaert des Vaderlandts/ ende tot onderhoudinghe der Justitie/ sonder aensien van Religye eenen yederen recht doende: Verhoopende/dat alle Raets-Heeren/Officieren/Gouverneurs/ ende alle sijne onder-saeten souden bestendich blijven in de trouwe ende gehoorsaemheyt die sy hem schuldich sijn : Alle die anders doen/ ende van de trouwe ende ghehoorsaemheyt die sy hem schuldich sijn/ afwijcken / die souden haer des verseeckeren/ dat sy die weldaeden ende previlegen/ die sy van sijne Voorsaeten hadden ontfanghen / ofte sus anders door overdracht hadden vercreghen/ niet langhe behauden/noch besitten en souden.

XXIIII.

[De] Vorst [va]n Bran-denburch [...] eenen [He]eren sijn [Re]ligie [...].

Als de Phals-graeve Nieuburch de bovenverhaelde brieven op den 14. Iunij hadde publiceeren laeten/ ende het gerucht door het geheele lant ginck/dat de Vorst van Brandenburch over al de Ghereformeerde Religye woude invoeren / soo heeft sijne Doorluchtichevt by opene brieven verclaert / dat hy niemandt van alle sijne ondersaeten ghesinnet was te bedroeven om de Religye/ maer dat hy eenen yeghelicken sijn Religye woude behouden laeten sonder verstoornisse.

XXV.

By-eencomste eenigher Heeren binnen Wesel.

Alle verstandighe ende verre-siende persoonen wel merckende / datter uyt dit misverstant tusschē de Vorstē Brandenburch ende Nieuburch gheresen/niet goets te verwachten en was/ soo hebben verscheydene Princen en Heeren goet gevonden de saecke by tijdts te ondervatten / eer sy van quaedt tot ergher soude verloopen. Toe desen eynde sijn den tienden Iunij binnen Wesel verschenen des Ceur-Vorstes van Ceulen / ende der E. H. M. Heeren Staten/ midtsgaders anderer Heeren Gesanten, die eenen voor-slach ghedaen hebben van de landen te deylen by provisie/ Als oock dat de Nieuburgher sijn garnisoen uyt Dusseldorp soude nemen / ende niet voort-varen met de aenghevanghene fortificatie der selfder Stadt. Waer toe de Nieuburchsche Ghesanten gheensins verstaen en wouden/ ten ware dat oock de Staeten haer crijchsvolck uyt Gulich beloofden te nemen/ maer/ wat de deylinge der Furstendoemen belanght, verclaerden sy dat haeren Prince het uyterste verwachten soude/ eer hy daer in soude verwillighen. Als de Nieuburchsche Ghesanten te huys ghecomen waeren/ soo sijnder wel corts daer nae van haren Prince eenighe voor-beraemingen tot verdrach voor-gheslaeghen/maer van d'ander partye niet aen-genomen.

XXVI.

De Nieuburger sent eenen ghesant in Enghelant, om sijnen afval te ontschuldighen.

Wolfgangh-Wilhelm Vorst vā Nieuburch heeft/ (nae dat hy de Lutersche Religye af-ghevallē was) Petrum Simonium Ritz in Nideremb, der beyder Rechten Licenciaet/in Enghelandt aen den Coninck / met eenen Credens-brief van Dato den eersten Iulij, 1614. ghesonden/om sijnen af-val van de Luthersche tot de Paepsche Religye te ontschuldigen/ ende te bidden dat doch sijne Con. M^t des halven hem sijne gunste ende hulpe niet ontrecken en woude / sijne M^t verclaerende by Princelijcke eere / dat hy hier toe ghecomen was / niet op hope van wereltsche eere/hoocheyt/ofte macht/ maer door het in-gheven des H. Geestes/nae dat hy langhe ēn vele sich hier over becommert/ ende veele boecken/doch insonderheydt de wercken Canisij ghelesen/ oock vele ghespr-

1614.

ken met verscheydene persoonē hier van gehadt hadde.

Te ghelijcke heeft oock desen Ambassadeur sijne Mt ende de Coninckliicke gheheyme Raeden op sijn schoonste voor-ghedraghen den oorspronck des twistes/ jae beghinselen des crijchs/ tusschen den Brandeburgher ende den Nieuburgher ontstaen/ biddende sijne Mt/ dat het hem woude ghelieven den Nieuburgher de behulpelijcke handt in sijn rechtveerdighe pretensye te bieden / ende by naemen dat het sijne Mt woude ghelieven de saecke daer toe te beleyden/ dat de Brandeburger ende de Geunieerde Staeten haer volck wt Gulich mochten nemen/ belovende dat alsdan daetelijck de Nieuburger sijn volck soude af-dancken/ ende alles tot goeden verdraghe laeten comen: Biddende ten laetsten / dat by aldien men tot de waepenen soude moeten comen/ dat doch sijne Mt sijne Overste ende soldaeten in Nederlant de Staeten dienende/ soude verbieden de waepenen tegen den Nieuburgher te voeren/ &c.

Antwoordt des Coninck op het versoeck van den Nieuburger.

Hier op heeft sijne Mt aldus gheantwoordt / t'gene dat de Heer Ambassadeur in den naeme sijnes Vorstes hier heeft voorghedraegen/ dat hebbe ic seer wel verstaen/ voor de presentatyen van vrientschap ende beleefde dienst-willicheyt segghe ick danck. Wat de reste aengaet / ick en hebbe noyt vermoedt / dat uwen Prince sijn Religye veranderen soude / insonderheyt de wyle hy my door sijnen Ambassadeur noch onlancx heeft beloost ende versekert/ dat hy van sijn Religye / als oock van het verbont met de protestanten op-gericht/ nimmermeer wijcken en soude/ Jmmers hadde hy my dit sijn voornemen/ belanghende de veranderinghe van Religye / als oock sijn houwelijck met de dochter van Beyeren / wel by tijts behooren te openbaren / eer dat het alle man gheweten hadde. D'welck de Coninck van Vranckrijck wel ghedaen heeft / eer hy de dochter van Medicis troude/ ende eer hy sijn Religye veranderde. Hadde de Phalsgrave Nieuburch soo veel ghesprecks met den Vorst van Beyeren niet ghehouden/ hy en waere noyt hier toe vervallen : Hy hadde oock wel lichtelijck een Princesse van sijn Religye ten houwelijcke cunnen crijghen/ sonder dat hy dese Paepsche Princesse hadde behoeven te trouwen. Doch al-hoe-wel ick uwen Prince nu soo hertelijck niet en bemine als ick ghedaen hebbe eer hy sijn Religye veranderde / soo en wil ick nochtans geenen Richter sijn over sijn conscientye/ dat comt alleen God den Heere toe. &c.

Wat aengaet het Casteel van Gulich/ ick hebbe alreedts mijnen Ambassadeur in den Haeghe belast / dat hy met de Staeten sal spreecken ende handelen van het verlaeten deses Casteels / ende dat over te stellen in handen van eenen derden. Dit selfde sal ooc ghescshieden van weghen den Coninck van Vranckrijck / soo dat uwen Prince niet en hadde behoeft soo haestich te sijn om dat den Eerst-Hertoghe Albertum (die van selfs tot vrede gheneycht is) ende den Marquis Spinola tot crijch aen te porren / die strecken sal tot verderf des landts. Vermaent uwen Prince dat hy tot den crijch niet en come / maer dat hy verwachte wat mijnen ende des Coninck van Vranckrijcr Ambassadeur sal te wege brenghen/ ende dat hy ons toe-vertrouwe / dat wy de sake also sullen beleyden dat hy gheen ongheliick en sal te lijden hebben van wegen t'ghene dat alreets ghepasseert is.

XXVII.

De oude Vorst van Nieuburch ghestorven.

DEn xij. Augusti is de oude Vorst vā Nieu-burch Philips-Lodewijc/ seer subitelick gestorven / want sittende aen de Tafel met sijn Huysvrouwe / sijnen Hof-predicker Doctor Heylbronner, ende met Doctor Blhun sijnen Medico , soo heeft hy den Hof-Predicker eenen beecker wijns toe-gedroncken/ in het drincken heeft hy eenen hoest gecreghen/ hy sette den beecker neder/ nam de servette om den mont te wisschē/ maer hadde so veel crachts niet om de hant aen den mondt te brenghen/ Men heeft ghesien dat hem een aeder in het voor-hooft is gheswollen/ diemen met ghedistileerde wateren ende andere middelen heeft ghesocht wederom op haren pas te brenghen/ maer te vergheefs / de spraecke die was hem stracx benomen / de Hof-Predicker heeft hem wt Godes woort getroost ende ghesterckt/ ende hy is alsoo/ sonder een woordt te spreecken/ ontslapen.

XXVIII.

Des Coninex eenighen broeder ende suster ghedoopt binnen Paris, den 15. Iunij.

Den xv. Iunij sijn op het Palleys Louvre binnen Paris ghedoopt des Coninex eenighen broeder de jonghe Hertoge van Anjou, ende des Coninex jonckste suster. Ghevaeders des Hertoghes van Anjou waren de Coninginne Marguerite, ende de Cardinael van Ioeyeuse / ende hebben hem ghenoemt Gaston Iean-Baptiste Daerom hebben sy desen jonghen Prince genoemt Gaston, om dat de

1614.

de Coninck Henri le Grand binnen sÿnen leven begeert hadde / dat desen sÿnen sone mochte voeren den naeme van eenen sÿner cloecke voor-ouderen wt het huys van Naverre. Des jonghen Princesses Gevaeders waren des Coninckx oudste suster / die aen den Prince van Spanyen verlooft was/ eñ de Cardinael van Rochefourault, ende sy is Henriette Marie ghenoemt ghewozden / nae haren Vader ende Moeder. Desen jonghen Prince ende Princesse waeren wel stracx nae hare gheboorte ghedoopt gheweest met waeter/ nae de instellinghe Christi ende t'gebruyck der Christelÿcker Kercke / maer na ontfinghen sy de H. Olye of Chrisma, het sout/ ende haren naem nae de wÿse der heden-daechsche Roomsche Kercke. Dit is alles toegegaen met groote magnificentye in de teghenwoordicheyt van veel Princen ende Princessen/ ende ander voor-treffelicke Heeren eñ Vrouwen/ alle gaer seer magnificklÿck ghecleedt ende verciert.

XXVIIII. Beginselen van den Krijch in het landt van Cleve/ &c.

IN den voor-somer deses Jaers isser in het Oosten-Rÿcksche Neder-land ende elders/ veel crÿsvolc aenghenomen van die Heeren / diemen wel weet dat de Geunieerde Neder-lantsche provincien niet gunstich en sÿn. De jalousye tusschen de Heeren Staeten ende den Vorst van Nieuburch is daghelicx meer ende meer gewassen. Op den xviij. Martij ist ghescheit/ dat de Vorst van Nieuburch (reysende van Dusseldorp op Luyck tot den Cuer-Vorst van Cuelen) in het doorreysen/ te Gulich is aenghecomen/ segghende de vestinghe te willen besichtighen. De Gouverneur Frederick Pithaen vernemende dat sÿne V. D. in der Stadt was / heeft stracx vermoedt/ dat hy daer ghecomen was / om sich meyster te maken van het Casteel / op het welcke soo veel Nieuburchsche/ als Brandenburchsche soldaeten laeghen / derhalven soo heeft hy gheweygert sÿne V. D. op het Casteel te laeten comen / segghende dat het street met de Reversaelen hier van opgericht/ datmen den eenen Vorst sonder kennisse van den anderen / in het Casteel soude laeten comen. Sÿn V. D. heeft Pithaen ontboden by hem in der Stadt te comen/ maer Pithaen heeft sulcx te doene gheweyghert. Ende hy heeft datelÿck den Vorst van Brandenburch eñ Prins Maurits laeten weten wat hem wedervaeré was die den Ritmeyster Swichel belast hebbé sich derwaerts te verhoeghé/ met sÿn compagnye Ruyteren/ eñ noch twee van der Staeté compagnyen te voet/ daer capiteyns van waeren Haenecrot eñ Bon. Swichel is den vÿfden Marty te Gulich binnen der Stadt ghecomen/ daer over sich de Gouverneur Pithaen seer heeft verblÿdt/ want en betroude de Nieuburchsche soldaten niet die op het Casteel laeghen. Als Swichel met dit volck in de Stadt gecomen was / So en waeren noch de Brandenburchsche/ noch de Nieuburchsche op het Casteel niet wel te vreden / maer alsmen haer seyde/ dat dit niet en soude gereycken tot naedeel der Vorsten/ soo sÿn sy daer mede ghestilt/ ende te vreden gestelt. Doch ten duyrde niet lange/ maer alle uyre is het misverstant grooter ghewozden tusschen de Brandenburchsche ende Nieuburchsche/ alsoo dat de Brandenburchsche willende dat de Nieuburchsche souden van het Casteel aftrecken / ende sy sulcx te doene weygerich waré/ so hebben sy beyder sÿts de wapenen aen ghetrocken / ende op malcanderen gheslaeghen ende gheschoten/ ende daer sÿnder twee ofte drye doot ghebleven/ ende twaelf ghequetst. De Nieuburchsche siende dat sy te swack souden vallen / hebben haer laeten ghesegghen / ende sy sÿn van het slot getrocken in de Stadt / ende daetelÿck sÿn Hanecrot ende Bon met hare compagnyen wt de Stadt in het Castel ghecomen/ hebbende daer toe patente ende bevel van sÿn Excellentie Prins Maurits. Corts hier nae sÿnder noch ettelÿcke compagnyen der Staeten ofte Brandenburchsche op het Casteel ende in de Stadt ghecomen/ mede brenghende Proviande / amunitye/ ende alles wat tot bewaringhe van soo een vestinghe van nooden is. Oock isser ordre ghegeven de Stadt ende t'Casteel te fortificeren met noodwendighe wercken. Dit heeft Prins Mauritius aldus bestelt/ vreesende dat des Eerst-Hertoghen volck Gulich soude soecken te vermeysteren / ende in te houden.

Gulich wordt door den Vorst van Brandenborch ende der Staeten verseeckert.

Dese voorsichticheydt hebben de Coninghen van Vranckrÿck ende groot Britanyen te dier tÿt gheroemt ende gheprefen. Maer de Phals-Graeve Nieuburch was daer over seer gestoort/ ende hy heeft stracx Dusseldorp ingheuomen/ d'welck aldus is toegegaen: De Vorst van Nieuburch bevindende dat hy met goeden wille ende believen des Magistraets ende der burgherye/ geen garnisoen in der Stadt soude cunnen brenghen / soo heeft hy een staetelÿcke maeltÿt aengherict / tot de welcke hy den

Magistraet ghenoodicht heeft. Geduyrende de maeltijt heeft de Nieuburgher door een poortghen in den Hof van het Slot beneffens den Rhijn so veel Chrijchsvolc ingelaeten/ als het hem beliefde/ te voorens eenighe van sijn lijf wacht ende andere soldaeten in het ghewEer ghebracht hebbende om de Burghers tegen-stant te doen/ indien sy de incomste der Soldaeten hadden gesoght gewaepender handt te verhinderen. Daer sijn/ naer ghedaener monsteringhe bevonden in alles binnen Dusseldorp acht honderdt soldaten / met de welcke de Stadt aen alle hoecken ende poorten is beset ghewordden. Oock heeft de Vorst van Nieuburch op het spoedichste dese Stadt met nieuwe Bolle-wercken / wallen / en grachten doen versterchen: Hy heeft oock de Brandenburchsche Raeden ende andere officieren/ die des maels te Dusseldorp waeren / in arrest eñ versekeringe ghehouden/ doch daer nae (als den toorn wat over was) vry ghelaeten.

De Phalsgrave Nieuburch heeft al goet tijdt tot sijn voordeel assistentie ghesocht ende ghevonden / by sijnen Swagher den Ceurvorst van Ceulen/ by den Eerst-Hertoghe Albertum , ende andere Paepsche Vorsten/ hem nu wel geneycht sijnde/ overmidts hy op den xv. Mey de Lutersche Religie afghesworen/ ende de Paepsche aenghenomen hadde tot groot herdt seer sijnes vroomen ouden Vaders / ende tot groote bedroeffenisse van veel vroome Luttersche. Ettelijcke weecken / hier nae heeft de Marquis Spinola een groot Leger/ daer van nochtans den roep grooter was/ als de daet/ by een vergadert/ bestaende eensdeels uyt des Eerst-Hertogen Alberti ordinaris Chrijchsvolck/ ander deels uyt nieu-aenghenomen volc/ Prince Mauritius vermoedende dat het op Gulich gelden soude/ so heeft hy de stadt ende t'Casteel wel laten Fortificeeren/ ende hy heeftsen in Augusto door sijnen Broeder Graef Henderick xxxviij. Vaendelen Soldaten te voet / van allerley Natien / ende een Vane Ruyteren / daer Thomas Viller Ridtmeester van is/ laten inbrenghen/ ende daer toe allerley amunitie ter oorlooghe/ met eenich Gheschudt / Prins Hendrick/ heeft op desen tocht zijnde / des Arch-Hertoghen bodem gantschelijck verschoont lieber een groot stuck weechs omme treckende/ dan op des selfden bodem te comen/ om geen clachten te veroorsaecken. In Augusto is de Marquis Spinola in sijn Legher by Maestricht ghecomen/ met den Vorst van Nieuborch. Den roep ginck datmen met dit Legher/ van weghen ende uyt last des Keysers Aecken tot gehoorsaemheyt brenghen ende dwinghen/ ende Mulheym raseren soude / jae dat men onder des Keysers ghebiedt soude brenghen Niemeghen / Deventer/ Campen/ Zwolle / Groeninghen/ ende alles wat eertijdts onder het Rycke ghehoordt hadde. Men heeft te deser tijt in Brabant als oock in alle om-ligghende landen ghestroyt/ dat de Portugesen in Indyen eenen grooten Veldt-slach ghewonnen hadden / overwinnende eenen Coninck in wiens landt de Portugesen aen gaudt ende costelicke ghesteenten ghecreghen hadden wel acht hondert / ende drye en veertich Millioenen. Een yeder ghelooſde hier van soo veel als het hem beliefden.

De Nieuburgher heeft met het weynige volck dat hy hadde verscheydene Steden hier ende daer doch insonderheydt in het Vorstendom Berghe / ingenomen / ende met Chrijchsvolck beset teghen danck ende wille der Burgheren / de wijle sy den beyden Vorsten beeedicht sijnde/ hare steden liever tot beyder voordeel/ dan tot eenes/ wouden behouden hebben / doch teghen ghewelt niet vermoghende/ hebben sy des Nieuburghers Crijchsvolck moeten innemen. De Marquis Spinola in sijn Legher ghecomen sijnde / heeft te Rijnberch een stercke ende breede Scheeps-brugghe over den Rijn maecken laten. Hier uyt ghisten wel eenige/ ja hielden voor seecker / dat hy ghesinnet was herwaerts aen te comen. Maer andere meynden / dat dit alleen dienende was om te amuseren de ghene die hy wel wist dat op sijn aenslaghen acht gaven.

AL vroech in dẽ beginne deses jaers heeft de Keyser door Ghecommitteerde binnen Aecken sijne Acht laeten vercondighen seggende ende schrijvende dat hy daer toe beweecht was / om datter van den jare 1581. af tot deser uyre toe vele ende verscheydene beroerten in deser Stadt ontstaen ende gheresen waren / soo in het stuck van de Religye / als oock van weghen de politycque Regieringhe/ meest verweckt ende veroorsaeckt door verandelinghen / die uyt andere landen ende steden/ ghedurende de Nederlandtsche crijghen / daer binnen ghecomen waren: Welcke partyschappen ende oproerichevden sijnen Heer Broeder de Keyser Rodolphus met groote wijsheyt ende claeck beleydt

1614.

beleydt door sijne Commissarisen heeft ghesocht te slissen / jae oock meer-maels ghedempt ende wech ghenomen / maer waren elcke reyse wederom opgeborsten / jae slimmer ende ergher ghewordden als opt te vooren / ende alsoo nu noch teghenwoordelick de Regierders ende een groot deel der inwoonderen deser Stadt weygerich waren sijne Mandaten aen te nemen ende te ghehoorsamen / soo hadde hy den Ceur-Vorst van Ceulen/ende sijnen Broeder den Eerst-Hertoghe Alberto belast ende bevolen uyt Keyserlicke macht ende authoriteyt/ sijnen ban over die van Aecken te executeren.

Dit aldus ghedaen sijnde/ so heeft Albertus van Oostenrijck sijnen Veldt-Oversten Spinola de executie bevolen / die alle de Ruyteren ende voedt-knechten in Nederlandt tot dienst ende ghehoorsaemheydt van den Eerts-Hertoghe staende / by Tienen heeft doen vergaderen/ ende is met de selfde ghetrocken nae Maestricht t'samen sterck sijnde ontrent twintich duysendt man soo te paerde als te voet. Hy hadde by sich ontrent vier hondert wagens/ ende veel geschudts/ ende hy is den elfden Augusti stylo antiquo voor Aecken ghecomen/ op sijn Tenten hebbende des Ryck Adelaer. Sijn Legher heeft hy ghedeylt in drie quartieren / dat legghende te Vortset/ aen der Stadts ghe-richte / ende aen St. Salvatoris berch/ makende toestant sijn batteryen dicht onder de Stadt / ende belastende yder soldaet lijf wutfaerden aen te brenghen. Hy heeft des anderen daechs de Stadt laeten opheysschen in den naeme des Keysers. Daer is stracx groote verslaghentheyt by de Religions-verwanten ende ander goede Burghers ghe weest/ want sy geen hulpe nochte uytcomste en saeghen/ het ghewelt was grooter dan dat sy het conden wederstaen/ ende binnen de Stadt waren alreets de Jesuyten/ ende spaens-ghesinde meesters. Daer is daetelijck besloten/ dat des Paus Nuntius met de Geestelickheyt / ende voornaemste der Stadt/ souden Spinola te gemoete trecken ende hem ootmoedelic bidden/ de Stadt eñ Burgerye te willen verschooné. Twelc Spinola uyt den naeme des Keysers te sullen doen daetelijck beloofde/ eñ also is hy stracx sonder slach of stoot meester van de Rijck Stadt Aecken ghewordden. De Heere van Putlits, die in der Stadt comandeerde over het Brandenburchsche Crijchs-volck sterck sijnde ontrent vier hondert man/ soude wel geern de Stadt noch eenige daeghen tegen

Aecken ingecomen.

ghehouden hebben/ maer hy was te swack/ ende sijn partye in de Stadt was veel te stout ende moedich / Alsoo dat hy in groot perikel sijnes levens ghestaen heeft/ ende hy is swaerlijck van eenighe boof wichten gewondet ghewordden/ ende hy isser den xxiij. Augusti met sijn crijchs-volck uytgetrocken/ met vliegende Vaendels ende in vollen gheweere/ met brandende lonten/ mede nemende bagghen en baggagye. Daer sijn stracx ettelijcke Compagnien Ruyteré ende voetknechten Borguinjons / Spaenjaerden/ Waelen/ eñ andere onduytsche ingebracht/ ende ghelogiert in de plaetsen daer die van de Gereformeerde Religye/ ende de Lutersche tot noch toe gheypredickt hadden/ d'eene genoemt den Cluppel, d'ander Den Eselscop. Den 26. is de Marquis Spinola met een gevolgh van ontrent 70. man in de Stadt gecomen/ in de groote Kercke ghegaen/ het Te Deum laudamus singen laeten / ende stracx daer na sonder eten of drincken wederom ter Stadt uytghegaen. Men heefter alle de poorten dichte toe ghehouden ende bewaeckt/ alsoo datter niemandt uyt ofte in gaen en mocht.

Den tot noch toe regierenden Magistraet die voor jaer en dach van den Ambassadeur des Coninck van Vranckrijck/ eñ des Cuer-Vorste van Heydelberch was inghestelt/ afghheset/ ende den afghesetten is wederom ingeset/ den eenen tot vreucht/ den anderen tot hert-seer ende bedroeffenisse. Eenighe Burghers die haer onder de soldaeten versteken hadden ende meyndé met de selfde uyt te trecken / sijn verspiedt ende met harde slaeghen en wonden te rugghe ghedreven. De Burgher-meester Calck Brenner, is by nachte over des Stats muyr gheraeckt/ ende te Gulick ghecomen. Daer sijn oock stracx eenighe Burghers ghevanghen als wesende oorsaeckers van al de muyten ende onheyl die ettelijcke Jaren lanck binnen Aeken ontstaen waeren / ghelijck haere wederpartye haer op-leyde. Den Ghereformeerden eñ Lutheraenen is stracx alle exercitye van Religye verboden/ ende daer is een maniere van Inquisitye inghevoert. Hoe die op den aenstaenden Rijcx dach van Char ende Vorsten sal ghenomen ende verstaen worden/ daer sullen de Coninck van Vranckrijck/ de Phals-Grave Cuer-Vorst / ende andere Vorsten des Rijcx / wel op letten/ haere eere ende reputatie isser grootelicx aenghelegen / de welcke sy niet geern en sullen quetsen laten.

1614.

XXXI.

Spinola neemt veel steden in.

Duyren van Spinola in ghenomen.

Berchem/ Caster/ S'Greven-broeck/ Orsau/ Duysborch/ Mulheym.

De Marquis Spinola heeft noch ver-scheydene Steden ende Vorstendoemen Gu-lich/Cleef/Berghe in-ghenomen/ ende met Chrychs-volck beset: Als voor eerst Duy-ren/daer de Burghers sonder eens het ghe-schudt te verwachten/ haer de sleutelen in het gemoet brachten/de wijle Spinola in des Keysers naeme quam daer syn ses hondert soldaten in besettinghe ghelepdt. Daer na hebben sy Berchem / Caster/S. Greven-broeck/Orsau/ ende Duysborch ingenomen ende met Crijchsvolck beset. Mulhem heb-ben sy doen demantelleren/afwerpende met hulpe vande omligghende Boeren/die daer toe opgheboden waren/ de wallen ende ve-sten/die daer aenghemaeckt waren / begin-nende dit schoone werck den eersten Septem. stilo novo. Hadde het gegaen na den wensch ende wille harer quade Nae-buyren / men soude de gheheele Stadt gheruineert ende het onderste boven geworpen hebben. T'is corts hier nae meer-maels ghebeurt / dat eenighe bittere Papouwen van Ceulen comende / ghegaen zijn in de Kercke daer de Gereformeerde plechten te vergaderen/ ende sy hebben/ tot eenen hoon ende spot der selfder / haer ghevoegh daer in ghedaen.

Orsoy inge-nomen.

Den 30. Augusti nae den nieuwen styl ende dē 20. na den ouden styl sijnder vijf ofte ses Ruyters van Berck binnē Orsoy gecomen/ des morghens vroegh / als de melcksters wtginghen/ ende also de wacht heel swack was/ hebben de Ruyters dese poorte in ge-houden stracx sijnder ontrent 600. saldaten van Gelder ende van Berc/ die dichte voor de Stat veerdich laghen / by dese Ruyters ghecomen / ende sy syn sonder eenen scheut te doen ter poorten in ghetrocken / by haer hebbende t'wee veldtstucxkēs/ ende also sijn sy meysters van Orsoy ghe worden : Het vermoeden was/dat hy nae dese exploicten met sijn legher hoogher optrecken soude/ om des Keysers Acht in acht te brenghen/ ende de selfde over Franckfort om Main te executeren : Maer hy heeft het hooft nae beneden ghewendt / ende hy is nae Rijn-berck aenghetrocken / alwaer hy eenich Krychsvolck ghevonden heeft / d'welck hy daer bescheydē hadde/comende uyt Lingen ende Oldenzeel/ ende hy is van daer met syn gheheel legher op Wesel gecomen/door wat occasie / ofte door wiens raedt/inghe-ven of schrijven dat dit gheschiet sy als oock wat intelligentie dat hy ende de Vorst van Nieuburch binnen Wesel moghen ghehadt hebben/dat en weet ick noch niet/ het sal te sijner tijdt wel openbaer worden.

Spinola neemt Wesel in.

De Marquis is den sevenden Septembris stilo Novo voor Wesel ghecomen / blijvende bloodt in het veldt ligghen/ sonder eenighe beschansinghe ofte begravinghe. Want Prins Maurits was des maels noch in Hollandt als Spinola op Wesel aenquam de Burghers die schoon en wel ghewapent waren/hebben haer tot tegenweere bereyt/ jae de Vrouwen selfs hebben hare Mannen tot cloeckmoedicheydt vermaent ende sy hebben het gheschudt uyt het amunitie huys helpen trecken ende slepen ter plaet-sen daer het staen soude. De Burghers soo haest als de vyandt voor hare Stadt ghe-comen was/hebben eenen uyt-val gedaen/ hare vyanden onversiens in het Legher o-verballende / ende vele der selfder doodt-slaende/ alsoo sy niet en vermoeden dat die Burghers soo moedich sijn souden / dat sy offensive souden gaen/ ofte haren vyanden in het Leger vallen souden. Hadde dese cou-ragie noch drie daghen gheduert / Wesel waert behouden gebleven/want sijn Princ. Excl. was op den aentocht met een statelijc Legher / om haer te bewaren voor de ellen-de die voor hare poorten lach / by sich heb-bende ontrent thien Duysent man te voet/ ende vijf en twintich hondert Ruyteren/ alle-gaer soo fray ghemonteert / ende soo wel in ordre dat het eenen lust was de selfde aen te sien. Met sijn excellentie sijn te velde ghetrocken Graef Willem van Nassou/ Gouverneur van Vrieslant / Graef Hen-derick Frederick/Overste vande Ruyterye Graef Ernst van Nassou / Veldt-Maer-schalck/ de Heere van Kessel/ Generael van t'Gheschudt Adolph van Meetkercke/ wacht meester Gheneral van't gantsche Legher: midtsgaders andere Neder-duyt-sche/ooc Francoysche/ Enghelsche/ Schot-sche Heeren ende Oversten. Dit treffelick leger heeft sijn Excel. in het Veldt gebracht/ sonder datmen eenige nieuwe lichtinge van Crijchsvolck ghedaen heeft / het is der Lan-den ordinaris Crychsvolck. Hier heeft ghe-bleecken / hoe wel ende hoe wijsselick dat de Heeren Staten doen / dat sy jaer uyt jaer soo veel Crijchsvolcx in dienste ende in ga-gie houden dat / sy alle uyre/ wanneer het de noodt voorvert / connen veerdich sijn om een Legher te velde te brenghen/ ende even wel hare Frontieren na behooren besedt te laten. Sijn Excel. is met sijn Legher in el-ler ijlveerdicheyt opghetrocken nae Wesel/

hoorende

hoorde dat de Marquis Spinola daer voor ghecomen was / maer een weynichsken te laet is veel te laet, eer hy tot voor de Sadt conde comen, soo heeft de Magistraet/ ofte ymmers eenighe der selfder de Burghers vermaent ende gebeden/dat sy den Spaenschen gheen voorder teghen-weere doen en souden, dat het beter ware met Spinala te appoincteren / ende hem de Stadt over te leveren/ op de beste conditien diemen soude connen bedinghen/ alsoo doch hare Stadt swack was / ende sy van wegen de Staten van Nederlant gheen ontsedt te verwachten en hadden / jae dat harent halven niet een Peerdt en soude ghesadelt worden/ &c. De Burghers dit hoorende ende gheloovende/hebben verstaen tot verdrach/ ende sy hebben dese schoone/ treffelicke/ ende rycke Stadt (daer ontrent ses duysent Burghers in waren / ende wel tachtentich stucken grof gheschudts / met ghenoechsame amunitie) overghelevert in handen van Spinola, op den derden dach nae dat hy daer vooren ghecomen was/ ende nae dat hy 34. of 36. scheuten op een buyten poorte van een voorstadt ghedaen hadde / beloovende haer niet hoogher te sullen beswaren / dan met duysent man te voedt / die sy noch cost noch gagie gheven en souden / haer oock beloovende te sullen laeten behouden hare Religie/ ende hare Privilegien / ende dat hy hare Stadt wederom in vrydom stellen soude/ soo haest als de Staten Gulich verlaten souden: Hy beloofde haer oock/dat het midler wyle ende tot aller tydt eenen yederen soude vry staen te reysen / ofte met der woone te vertrecken/ waer het hem lusten ende believen soude. Het heeft menich man grootelicx verwondert / dat dese stadt niet langher als tot op den derden dach teghen ghehouden en heeft/als oock dat sy dit ongemack niet by tydts voor gecomen en heeft/ d'welck lichtelick hadden connen gheschieden/ wanneer sy by tydts Garnisoen hadden ingenomen/het ware dan vandes Vorsten van Brandenborchs volck (d'welck sich tot voor de eene Poorte vervocht heeft terwylen dat Spinola aen d'ander syde lach) ofte vander Staten Crychs-volck / d'welck haer tydts ghenoech gh presenteert was/ ende sonder slach of stoot daer hadde connen binnen comen/ oock sonder eenighe belastinghe der Burgheren. Ende al en waKender maer een hondert ofte twee van der Staten soldaten binnen gheweest jae noch veel weyniger/de Marquis Spinola en soudense niet beleghert hebben / om gheen Hostiliteyt den Staeten te betoonen tot verbreeckinghe van den Trefves. Maer doe dit dien van Wesel werde aenghepresenteert/soo en wouden sy het niet aen-nemen/ doe was het/dit siet verre / wy syn Neutrael/wy willen neutrael blyven/ wy hoopen Spinola en sal ons niet aentasten/&c. Sy hadden oock eenighe uyt het midden van haer ghedeputeert/ ende aen den Marquis ghesonden/ doe hy noch te Rynberck was/ om hem met redenen te bewegen haer ongemolesteert te laeten/maer te vergeefs/ oock en waren het de Af-ghesante onder haer niet eens d'welck Spinola vernemende/soo is hy met dese Oratoren op Wesel aenghecomen/ende heeft het / soo alreedts ghesedt is/ op den derden dach nae syn aencomste/ onder syn ghebiedt ghecreghen. De wonde is versch om hier te verhalen verscheydene dinghen/die in deser saecke syn voorghevallen / den tydt sal oock noch veel openbaren. Syn Excel. te laete gecomen synde om Wesel te bewaren/ heeft strack Emmerick ingenomen / ende met sterck garnesoen beset/ latende daer binnen voor Gouverneur Antoine van VVtenhove Colonel, ende Gouverneur van Doesburch/ oock heeft syn Excellentie / door hulpe van twee ofte drie goedtwillighe ende cloeck ghcherte mannen / die binnen Rees waren/ Rees ingheergen/ daer hy even te passe quam/ want die Spaensche waren met Punten / daer sy haer volck in hadden om binnen Rees te brengen/ alwaer den Magistraet / ende het meeste deel der burgerye haer toeghedaen waren/tot dichte voor de stadt gecomen/ maer uyt de stadt is op haer van die weynighe cloecke mannen met grof ghescuudt eenen scheudt ofte twee ghedaen/ daer mede syn sy te ruyghe ghewecken meynende dat sy verraeden en ghelevert waren; ende Prince Maurits heefter syn volck binnen ghebracht. Maer Spinola is Prins Maurits te gaeu gheweest in het innemen van Santen. De Marquis Spinola heeft tot Gouverneur binnen Wesel ghestelt Don Iuan de Gonsalves, Raetsheer in des Coninck van Spangien hooghen Krychsraet / ende Gouverneur van Rynberck/ dese duysent soldaten die Spinola binnen Wesel ghebracht heeft / waren al Spangiaerden/ die de Burgers eenen tytlanck den Kost hebben moeten gheven/maer sy syn nae ettelycke weecken daer van vry gheweest / midts op brenghende alle weke veerthien hondert daelders/ ende de solda-

Emmerick by Prins Maurits inghenomen.

Rees ingenomen.

Spinola neemt Santen in.

1614.

ten in haere huysen verstreckende sout en vyer / vier en licht / bewasschen ende bewringen/ende watter sus onder het spaensche woort Servitie verstaen wort het grof gheschut ende amunitie den Vorst van Brandenburch toebehoorende / heeft hem Spinola op sijn versoeck / den Rijnstroom af uyt Wesel op Rees ghesonden / willende betoonẽ hem geen vyant te sijn. Corts hier nae / te weten ontrent half September heeft Prins Maurits den Ridder Lambert Charles Gouverneur van Niemeghen met drie velt stucken / ende eenighe Vaendelen Voetvolcks gesonden om Goch Cranenburch ende Gennep in te nemen / ende met Brandenburchs Garnisonen te besetten: T'welck de boveghenoemde Ridder seer behendelijc ende wel op het spoedichste verrichtet heeft/achtervolghende sijnen last.

Goch/ Cranenburch/ ende Gennep met Brandenburchs garnisoen besedt.

Nae dat sijn Princelijcke Excell. met sijn legher sich by Rees ghecampeert hadde/ heeft de Marquis Spinola een gesprekᵒ versocht te Bislick. Sijn Excel. Prins Maurits heeft op den bestemden dach derwaerts gesonden den Heere van Marquette Overste Luytenant van der Staten Ruyterye/geconvoyeert met sijn eyghen compaignie/ ende met de compagnie van Mons de Brochum, die in goede ordre met gheladen roers te Bislic comende/ eenen ouden Spaenschen Don aldaer ghevonden hebben/ met Graef Hendrick vanden Berge / gheconvoyeert met een stercke Compagnie Ruyteren / by haer hebbende haer syde-geweer eñ roers/ maer niet gheladen / om-te betoonen dat sy niet ghesinnet en waren eenighe hostiliteyt te bewijsẽ. Mons de Marquette met dẽ Spaẽschen Don in ghesprek ghecomen zijnde/ soo heeft dien / uyt last van Spinola voorgheslaghen eenen Trefves van ses maenden/om te sien oft men middelen soude vinden om den aenghevangenen krijch te accommoderen. Waer op de Heere van Marquette antwoorde/wel te weten / dat sijn Excell. Prince Maurits daer toe geensins en soude willen verstaen/ maer sloech voor/ op het behaech van sijn Excell. Prince Maurits / eenen Trefves ofte stille stant van Wapenen/den tijt van ses weken / daer den Spaenschen Don niet nae luysteren en woude/ segghende: Dat sulcke grootwichtighe saken in soo corter tijt niet en conden afghehandelt werden : Ende alsoo is dese by eencomste onvruchtbaer afghegaen. Daer was een costelijcke Maeltijt bereyt tot de welcke de Spaensche Ghesanter Mons de Marquette ghenodicht heeft / en hy isser gegaen/het wasser al seer Magnifijck ende overvloedich t'waelf Partrisen in een schottel/ ende sus alles na advenant. Naer ghedaener maeltydt zijn de beyde Gesanten vertrocken/elck nae sijn Quartier. De Spaensche Gouverneur Gonsales heeft binnen Wesel goede ordre ghehouden/ also dat de soldaten den Burgheren ghenen sonderlingen overlast ghedaen en hebben / jae selfs niet in de oeffeninghe der Ghereformeerde Religie/ latende de selfde alle hare Kercken in houden/ alleene eene innemende tot oeffeninghe der Paepscher Religie. Het is wel alsoo/ dat stracx int eerste doe de Spaengiaerden binnen Wesel ghecomen waren/ harer eenighe onder den Godts dienst in der Kercke ghecomen zijn / ende hebben met roepen fluyten/ende andere ongheschicktheydt de Predicatie voor dat mael verstoort/ Maer daer is sulcke ordre opghestelt / datter Spaensche schildtwachten voor de Kerckdeuren staen / gheduyrende de Predicatien ende Godts-dienst der Ghereformeerde/ de welcke den soldaten die in de Kercke gaen willen/ den toe-ganck verbieden/ om alsoo alle insolentie ende ongeregelt hz voor te comen. Dit selfde wedervaert oock den Paepschen binnen Emmeric van der Staten volck/ Alsoo dat d'eene der anderer Ostagiers sijn.

WEynich daeghe nae het overgheven van Wesel/ sijn na der Staten Legher gereyst/ Mons de Reuffuge, extraordinaris/ ende du Maurier, Ordinaris Ambassadeur van Vranckrijck Sir Henrij VVotton, Extraordinarus Ambassadeur des Coninck van Groot-Brittanien Iohan Aelbert Grave van Solms. Groot-Hof-meester des Phals-Graven Cuer-Vorst/ende B. Buwinckhausen van VValmerod, Raedts-Heere des Hertoghes van Wittenberch / Ghesanten des Cuer-Vorsten / Princen ende Gheconfedereerde Steden in het Rijck / van weghen de Ghe-unieerde Nederlantsche Provintiẽ D. Dirck Bas Burghermeester van Amsterdam / Albertus Ioachimi Burghermeester van Middelburch in Zeelandt Marcus Lijclama van Nieholt uyt Frieslandt / uyt de Gheneraele Staten : ende Iohan van Gog. V. I. D. Burgermeester te Zutphen/ VV. Borre van Amerongen van Utrecht en S. van Harselte Burgermeester te Zwolle / uyt het Collegie der

Raden

1614.

Raeden van Staeten ende Iohan Dirkenson Agent des Coninck van Groot-Brittanien by de possederende Vorsten. Dese alle gaer waren Ambassadeurs ende ghedeputeerde der Coninghen / Princen ende Potentaten/ die te vooren de Vorsten van Brandenburch ende Nieuburch ghestelt hadden inde provitionele besittinghe der Vorstendommen Gulich/ Cleve/ Berch/ ende sy waren nu ghesonden om desen aenghevanghenen crijch te onderbatte/ ende de Vorsten Brandenburch ende Nieuburch met malcander te verghelijcken: Sy hebben hare sidtplaetse ghenomen binnen de Stadt van Santen/ daer de Marquis Spinola sijn garnisoen upt ghelicht heeft/ midts Prins Mauriots sijn volck oock upt Calckar nemende. Ghedurende de onderhandelinge binnen Santen/ soo en is de Marquis Spinola niet stille ghe weest / maer hy heeft sijn Legher tusschen de Lippe ẽn de stadt met retrenchementen aende Velde-sijde begraven/ niet durvende sich in openen velde so nae by sijnes vyandt Legher betrouwen/ dwelck Prins Maurits ghedaen heeft/ latende sijn Legher onbegraven in het Veldt ligghen / oock heeft de Marquis Spinola ghedurende onderhandelinghe binnen Santen / de stadt Wesel aen verscheydene oorden vast beschanst ende bevolle werckt hebbende een ghewaldich Fort op den Weerdt legghende daer mede ghenoechsaem te kennen ghevende / dat hy niet ghesinnet en was dese stadt de Croone sijner Conquesten te verlaten / daer de Spaensche soo vele Jaren opghelocrt hebben / ende over welckes verorveringhe soo groote trymphe bedreven was in Hispanien/ Italien / ende andere Paepsche Landen / haer verblijdende dat die Ketterische Stadt/ het tweede Genevẽ / vermeestert/ ende onder het Spaensche joch ghebracht was. Soo langhe als dese onderhandelinghe te Santen duyrde / soo bleven beyde de legers lange stille ligghen/ gheen van beyde eenighe Steden nochte Fortressen in nemẽde/ oock malcanderen gants gheen Hostiliteyt betoonende/ Alsoo datmen niet gehoort noch vernomen en heeft (d' welck trouwẽs wel vreemt is) dat upt Ruyter of Soldaet d'een den anderen met woorden of wapenen heeft ghequetst ofte beschadicht / daer doch beyder syds Ruyteren op fouragie rijdende / dickwils in eene ende deselfde huysen ghecomen zijn/ ende hebben wel met malcanderen het coorn afghedorscht ende ghevleghelt. Nae dese stilte isser in Octobri

Eenighe van Spinolaes soldaeten aen dit Fort accorderende/ trepen elck hare reyse/ dit maecken hy voor dẽ Geus/ ghelijck hy eertijdts de Schanse van Sinte Andries ooc voor den selfden hebben ghemaeckt.

wederom wat by der hant genomen. Sijn Princelijcke Excelentie den Ridder ende Ritmeester Guliaume de Rijt genoemt Brochum, met sijn eyghen Compagnie / ende de Compagnien van den Ritmeysters Aelva, ende van Ootmarsum ghesonden na het lant van de Marck om de steden deser Graefschap met eenich volc te besetten: Tot welcken eynde zijn Excel. desen Ruyteren h[...]e by ghevoecht als Commissarisen ende Oratores Raets-Heer Steenges geheymen Raedt des Vorstes van Brandenburch/ ende Ioncker Herman Frenck die t'samen met groote behendicheyt haren last verrichtende / soo veel hebben te weghe ghebracht/ dat sy de Comaignie van Aelva binnen den Ham/ ẽn eenighe Ruyteren op het stercke Casteel ende Vorstelick Huys ter Marck ghecreghen hebben. De andere Steden der Graefschap Marck en hebben gheen Volck willen innemen/ tẽ ware communi consensu omnium, ende hebben in der ijl eenen Landts-dach tot dien eynde voorschreven / daer allerley disputen sijn ghevallen / doch hebben meest gheresolveert / neutrael te willen blijven/ ende gheen garnisoen te willen in neemen. Hier op is stracks ghevolght Prince Hendrick Fredrick van Nassou met xxv. Vanen Ruyteren/ ende ontrent vier hondert voetknechten / onder het beleydt van Hopman Geldre, oock by sich hebbende twee oft drye Veldt-stuckskens / ende heeft meer met dreyghen/ dan met ghewelt te doen/ in ghecreghen Halteren, Luhen, Vnna, Camen, den Ham, ende andere plaetsen. Het Garnisoen van Gulich heeft oock eenige van de naestghelegghene Stedekens inghenomen ende beset / Corts hier nae is oock Graef Hendrick van den Berghe, met eenich volck ende gheschudt upt het Spaensche Legher ghesonden/ nae de Vorstendoemen Gulich ende Berch/ ende heeft daer oock eenige Stedekens inghenomen / ende met Spaens garnisoen besett.

Verscheydene Steden in der Graefschap van der Marck inghenomen,

Waer de Spaensche ofte Keyserische in eenighe Stadt maer vijve / ses ofte seven man hadden / daer bleven der Staeten oft Brandenburchsche buyten/ ẽn van ghelijcke dede oock reciproce d'ander partye. Jae het is ghebeurt / dat Sonsbecke maer eenen van der Staeten Sergeanten sijnde/ ende de Spaensche meynende in die Stadt te comen/ soo heeft hy haer ghesept / ick ben hier ghesonden van Prins Maurits / om possesye van dese plaetse te nemen/ derhalven wijckt af. Als sy het niet stracx en deden/

1614.

den/maer d'een en d'andeer mine van schieten maeckt: So riep der Staeten sergeant/ indien ghy op my schiet, soo schiet ghy op de Trefves. D'welck de Spaensche hoorende/ ende wel in acht nemende/soo sijn sy te rugge getrocken. Ende alsoo heeft een man die Stadt inghehouden.

Dit is wel het voornaemste datter met de Wapenen dese naeste drye Maenden is uytghericht. Nu sal ick wederom keeren tot de Vredehandelinghe. Na langhe ende vele Disputen / oock verscheydene over ende weder over beschickinghen ende besendinghen soo sijnder van de voorgenoemde Gesanten ende Gedeputeerde Heeren / seker Articulen op het pampier ghebracht/ die so billich ende onpartidich sijn/dat yeder redelijck man die de selfde leest / sal moeten bekennen/datse so inghestelt sijn / dat gheen vrede-levende Heeren weygheren sullen de selfde aen te nemen ende t'onderteeckenen.

Die Articulen sijn dese.

1. Die Garnisoenen/ welcke gelept zijn geworden in alle de Steden/Castelen/ende andere plaetsen der Vorstendommen Gulich/Cleve/ Bergh/ Graefschappen Marck ende Ravensberch/ ende Heerlijckheyt Ravesteyn / die inghenomen zijn geweest/ by wie ende onder wat naem ofte Pretext dat het sy/ende namentlijck die ghelepdt zijn gheweest in de Stadt ende t'Casteel van Gulich / ende in die van Wesel / sullen terstont daer uyt ghenomen worden / ende sullen de munitien van oorloghe aldaer te bevinden moghen mede ghenomen worden by de ghene diese daer inne ghelept hebben / ende al het Krijchs-volck soo van t'een als van t'ander legher sullen elck nae sijn lant vertrecken/ sonder te desen aensien eenige pretensie te maken/ ende sonder de inwoonders der Steden ofte ondersaten der voornoemde Vorstendommen ende Graefschappen te beschadighen.

2. De Princen Brandenburch ende Nieuburch sullen sich verbindẽ geen plaetse vande voorschreven Landen te stellen in handen van eenen derden/hy sy dan ooc wie hy wille/ maer sullen elck anderen bystaen tegen alle de gene die feytelijck ofte andersins op de voorschreven Landen yet sullen pretẽnderen/ behoudens dat alsulcke pretendẽten sich sullen vermoghen te behelpen met den middel van vrientschap ofte van rechte/ende en sullen gantsch geene garnisoenen ghelept ofte gestelt worden in eenighe Steden of Casteelen/t'sy by wie dat het sy/ dan met ghemeynen consente van beyde voorschreven Princen. De welcke mede tot Garde ende sekerheyt van hare persoonen/ niet meer en sullen moghen hebben/ als elck vijftich man te Peerde / ende hondert voetknechten ten hoochsten.

3. De Fortificatien / soo by d'een als by d'ãder shoe in de voorsc. ingenomene plaetsen sedert de Maent Mey lest-leden ghemaeckt sullen afghebroocken ende ghedemoliceert worden / sonder dat het van nu voort-aen yemant/ hy sy dan wie hy wille/ gheoorloft sal wesen die te hermaecken/ oft eenighe plaetse in de voorsc. Landen te fortificeren tot nae de eyndelijcke beslechtinge van de hooftsaecke.

4. De Kerckelijcke Persoonen / Amtluyden/ Edelluyden ofte andere / sy sijn dan van wat Religie/staet / ofte conditie dat sy willen/die uyt hare beneficien/amten / ende goederen ghesedt ofte verjaecht soude moghen sijn ghe worden/oft oock van selfs vertrocken / uyt oorsaecke van het misverstant tusschen de voorsc. Princen gheresen/ sullen weder ghestelt worden in hare beneficien/ Ampten/staten/Huysen ende goederen/sonder eenighe uytneminghe. Eñ die bevonden sullen woordẽ voor desen wettelijck voorsiẽ geweest te hebben met die voorschreven beneficen / ende ampten naer luyt der reversalen accoorden / ende conventien tusschen de ghemelte Princen ghemaeckt / sullen daer inne ontfanghen worden: Sonder dat nochtans yemant van de voorschreven gemeyne Amptluyden sal vermoghen sich selven besonderlijck aen den eenen van de selfde Princen meer / als aen den anderen te verplichten.

5. Alle gheinnoveerde saken / soo in den Kerckelijcken / als wereltlijcken staet/ sullen by Commissarisen daer toe van beyde Princen gesamender hant te Deputeeren/ geredresseert ende in vorighen state gestelt/ als oock van nu voortaen gereguleert worden naer uytwijsen der Tractaten van Dortmunt ende Halle / der brieven Reversael/

1614.

sael / ende der verclaringhen / welcke bevonden sullen worden by ghemeynen consente der voorghemelte Princen ende Stenden des Landts daer over gemaeckt te wesen / voor soo vele de selve verclaringhen niet en sullen stryden teghen de belofte by den Prince van Brandenburch ende Nieuburch aen den overleden Aller-Christelijcksten Coninck Henderick die Groote van Hoochloflijcker ende onsterffelijcker ghedachtenisse ghedaen / de welcke in ende over al sal ghehouden ende ghevolcht worden / ghelijck sy verhaelt staet in het Tractaet tot Reductie der Stadt Gulich ghemaeckt. Ende sullen tot Commissarisen hiertoe by de voorschreven Princen te deputeren/ghecoren worden personagien van qualiteyte/goede middelen / binnen de Landen woonenden ende by de alghemeyne ruste ende eendracht gheinteresseert/ welcke ghenoemt sullen worden binnen een Maendt nae den datum van dit teghenwoordighe Tractaet. Ende off een van de voorschreven Princen in ghebreke bleve/die binnen den voorschrevē tyt te noemen/soo sal de uytvoeringhe van desen Artijkel ghedaen worden by Commissarisen door den anderen Prince ghenoemt. Ende oft ghebiele dat de voorschreven Commissarissen onder den anderen eenighen twijffel hadden/belanghende het uytvoeren van de voorschreven Tractaten / Reversalen/ verclaringhen ende beloften / soo sullen de Staten van de Provincie daer t'gheschil aen is hanghende twee persoonen noemen/ d'een van d'een ende d'ander van d'ander Religie/om gesamentlijck met de voorschreven Commissarisen te beraetslaghen ende resolveren t'ghene sy sullen bevinden met de voorschreven Tractaten / Reversalen/verclaringen/eñ beloftē/naest over een te comē.

6. De welghemelte Princen sullen elck besonderlijck in voorschreven Landen resideren / ende sullen te dien eynde de selve Landen by provisie ghedeelt worden in twee deelen / sonder naedeel nochtans van de vereeniginge der selve/ende vā de Tractaten van Dortmunt ende Halle.

7. In een van welcke twee deelen sal wesen het Vorstendom Cleve / t'Graefschap Marck ende Ravesteyn / met het Graefschap Ravensberch/ende alle die toebehooren ende aenhanghselen vande Cancellerie ende Rekencamer van Cleve/ als mede de Leenen / Landen/ eñ Heerlijckheden ghelegen in t'Hertochdom van Brabandt ende Graefschap van Vlaenderen. Ende sal over sulcx het voorschreven Graefschap Ravensberch afghescheyden worden van de Dusseldorpsche Cancellerie ende Rekencamer / om de Cleefsche toe ghevoecht te worden.

8. Ende int ander deel sullen zijn de Vorstendommen Gulich ende Berch / met hare toebehoorten ende aenhangsels. Met conditie/dat de Stadt ende t'Casteel van Gulich met alle haer en omgangh sullen Weerloos ghemaeckt / ende de selve haren omgangh tot een slechte muer ghemaeckt worden. Ghelijck mede ter selver tijdt de nieuwe Fortificatie van de Stadt / Slodt ende Casteel van Dusseldorp afghebroken ende ghedemolieert sal worden. Ende tot uytvoeringhe van dit teghenwoordighe Artijckel / sal by elck van de voorschreven Princen genoemt worden een Capiteyn oft Ingenieur / op dat men met de voorschreven afbrekinghe ende demolitien in aller neestichheydt ende sonder ophouden voortvare / ende dat ten Koste van de Landen.

9. Tot der tijt toe datse de fortificatien van Gulich ende Dusseldorp t'eenemael gedemolieert sullen hebben / sullen de voorschreven twee Steden ghestelt ende overghelevert worden in handen van de Stenden van Gulich / Cleve / &c. om by de selve Stenden tot bewaeringe van de voorschreven plaetsen gecommitteert te worden personagien van qualiteyte/ den Lande getrouwe/ende wel toeghedaen.

10. Ende sullen tot desē eynde by de Stēden van Gulich genoemt worden vier personen/t'wee van d'een/ ende t'wee van d'ander Religie / de t'wee om Capiteynen/ende d'ander t'wee om lieutenanten te wesen. Ende uyt elck van de Hertogdommen Cleef eñ Berg / mitsgaders uyt het Graef-schap Marck t'wee persoonen / d'een van d'eene/ d'ander van d'ander Religie / om mede te wesen d'een Capiteyn ende d'ander Leutenant. Ende sal yeder der Capiteynen gebiedt hebben over 100. Mannen / welcke aengenomen sullen worden in de voorschreven Landen/sonder dat eenich vreemdeling daer onder sal mogē worden ontsangen/vā

1614.

welcke vijf Capiteynen de drye sullen gheleyt worden tot bewaringhe vande Stadt ende vestinghe Gulich / ende d'ander twee tot bewaringe van de Stadt Slot / eñ Casteel van Dusseldorp / waer over sy met malcanderen het lot sullen trecken.

11. De voorschreven Capiteynen / Lieutenanten / ende Soldaten / sullen sweeren ende beloven de voorschreven plaetsen wel ende ghetrouwelijck voor het ghemeyne landt te bewaren / tot de volcomen afbrekinghe der selve / ende niemant daer in te laten / t'sy dan van wat syde dat het oock sy / die yet teghen de selve souden voornemen. Oock mede dat sy niet en sullen vraghen naer eenigh ghebodt / het sy dan van wien het wille / dat haer soude moghen ghedaen worden tot nadeel van de bewaringhe der plaetse / die haer sal betrout worden oft van de afbrekinghe der selve.

12. Welcke deelen alsoo ghemaeckt zijnde / sullen de hoochgemelte Princen het lot trecken ende een yeder van hun regeren het gene dat hem in den naeme van alle beyde ten deele vallen sal. Gelijck mede alle openbare acten / soo in d'een als in d'ander residentie sullen afgheveerdicht worden uyt den ghemeynen name van beyde Princen / onder de signatueren der Presidenté van yeder Cancelliere / ende onder eenen gemeynen Seghel van beyde Princen / waer inne sy onderlinghe sullen verdraghen.

13. Soo in d'een als in d'ander residentie sal yeghelijck Prince stellen twee Presidenten / om soo in de Cancellerie / als inde Rekencamer te dienen / met vier Raetsluyden / ende soo veel Secretarissen als de selfde Princen sullen noodich bevinden te wesen. Ende sullen de Presidenten by ghebeurte d'over ander weke presideren. Ende wat aengaet wie eerst beginnen sal / als mede de signatuere / daer inne sal het voorsitten bewaert worden voor den ghenen diese voor datum ghehadt heeft. Ende sullen de saken soo van justitie / als finantie gheresolveert worden by pluraliteyt van stemmen / sonder dat het yemanden gheoorloft sal zijn sich aen d'een oft d'ander vande voorschreven Princen te addresseren / het sy dan om den loop ende uytvoeringhe van de Justitie / ofte oock van eenighe andere saken / die aldaer verhandelt sullen worden in eenigher wijse te verhinderen. Ofter nochtans eenig gheschil viele met de ghebueren / soo en sal t'ghene te dien aensiene in de voorschreven Cancellerien gheordineert sal wesen / niet uytghevoert werden / sonder alvoren daer van met beyde Princen ghesproken te hebben. Ende so de Presidenten ende Raetsluyden van d'een Cancellerie sich in opinien gedeelt vinden / soo sal de sake van nieus oversien ende in deliberatie geleght worden tot tweemael toe / ende dat op twee verscheyden daghen. Ende of sy dan nochmaels gedeelt waren / soo sal hun de Prince van de residentie met de Presidenten scheyden.

14. De voorschreven Princen sullen behouden de gratien ende uytdeelinghen van de Ampten ende beneficien in alle de Landen ende sullen daer van by ghebeurte over de ander maendt disponeren / volghens hare voorgaende conventien ende reversalen / ende dat nae behoorlijcke informatie op den staet / leven / ende zeden der ghene die daer nae staen / ghenomen te wesen by de Raetsluyden der Cancellerien / tot desen eynde te deputeeren / ende nae voorgaende examen van de ghene die de beneficien sullen versoecken / welck examen geschieden sal op den ouden voet / ende sal het openstaende beneficie bedient worden by den naest woonenden Kerckelijcken persoon / van ghelijcker religie ende waerdicheydt / tot dat daer inne by de voorschreven Princen sal wesen versien. Ende sal de bedienaer ghenieten de incomste van alsulcken beneficie / naer advenant van den tijdt die hy dienen sal.

15. Ende soo t'ghebeurdt / dat d'een of d'ander van de voorsc. Princen den tijt van drye maenden laugh in ghebreecken blijft / bequame persoonen tot de Ledichstaende curen ende beneficien wanneer t'sijn beurte is / te noemen / in sulcken gevalle sal het den anderen Prince vry staen der selve te gheven aen persoonen daer toe bequaem ende gequalificeert.

16. De incomsten van de voorsz. Landen sullen ghelijcke ghedeelt worden onder de voorschreven Princen nae de aflegginghe van de weddens / renten / pensioenen / ende gewoonlijcke lasten: Ende sullen t'ghene een yeder van hun uyt de incomsten vande voorschreven landen sal toecomen / ontfangen uyt handen van de Rentmeesters daer toe te committeren ende by ordinantie van de Rekencamers / sonder dat yemant van hun

hun beyden sal mogen van eenich deel des voorschreven incomens alleen ofte besonderlijck disponeren / noch de selve eenichsins diverteren.

17. Men sal niet vermoghen op te nemen/ jae oock niet te voorderen eenighe contributien ofte impositien ten profijte van de voorschreve Princen / sonder hun beyden toestemminghe ende consent. Ende t'ghene de Stenden / van de selve Landen t'sy uyt eyghen beweginghe ofte ten versoecke van de voorschreven Princen sullen contribueren/ dat sal onder hun beyden gelijckelijck worden ghedeelt.

18. De reeckeninge van de generale ende particuliere ontfanghers/soo nae / de ghemeyne administratie ende regeeringhe der beyde Princen/als daer voren / sullen ghedaen worden / ende nae datter by de Presidenten / ofte andere van den Reeckencamers daer toe te committeren / informatie ghenomen sal wesen van het incomen der voorschreven Landen / soo sal daer af een seeckere staet ghemaeckt worden / ende sullen de pachtgoederen / versettinghen ende t'achterheden der selve Landen gheexamineert ende verbetert worden/indien t'noodt is.

19. Die Archiven ende andere plaetsen/ in de welcke men vinden sal de titels ende registers betreffende de gherechticheden beyder Cancelierien ende Rekencamers / sullen binnen den tijdt van een jaer te reeckenen naer den datum deses tractaets sorchvuldelijck ende neerstelijck oversien worden by Commissarisen daer toe van beyde Princen ghecommiteert/ de welcke Inventaris sullen maecken van die tijtels die aldaer gevonden sullen worden. Ende sal oock besonderlijck Inventaris ghemaeckt worden van de tijtels des Graefschap Ravensberch/ welcke sal gelaten worden in de Dusseldorpsche Cansellerie/ so wanneer men de Originalen van daer sal nemen / om die over te draghen in de Cansellerie van Cleve. Ende sal hy/ dien het deel van Cleve te lote valt / beloven de selve Titels te restitueren aen den ghenen de Ravensberch ten eynde van de hoofsake toeghewesen sal worden.

20. Het effect ofte vrucht van alle vervremdinghen/verschenckinghen/ ende versettinghen/ die by de voorschreven Princen voor de Maent van October lest leden souden moghen ghedaen zijn / sal opgheschort blyven tot den eynde der hoofd-sake toe. Behoudens/dat so wie van beyde Princen sich bevinden sal yet vervreemt / verschoncken/ ofte verset te hebben buyten de residentie hem toevallen sal / binnen de selve sijne residentie sal vermoghen te recompenseren/ na dat hy het dan te rade vindt/ de personen aen welcke de selve vervremdinghen/ verschenckinghen / ende versettinghen souden moghen ghescheidt sijn/ ende met name den Heer Kettler voor die Baronie ende t'landt van Monioije , ende dit by provisie / ende met conditie / dat van nu voortaen de somme welcke de inkomste vande vervremde/ verschoncken/ ende versette goederen soude moghen/bedraghen / van de helft desselven Vorstes in het totale inkomen der voorschreven Landen afgetrocken sal worden. Ende wat aengaet de vervremdingen/verschenckinghen / ende versettinghen/die gheschiet souden moghen zijn nae t'beginsel des voorschreven Maents van October, de stucken alsoo vervreemt/ verschoncken ende verset/ sullen aen beyden zyden gherestitueert ende weder ghegeven worden.

21. De voorschreven Princen sullen leven ende sich in de voorschreven Landen aenstellen jure Familiaritatis, als ghemeynsame vrienden / naer luydt der Tractaten van Dortmunt ende Halle/der Reversalen/ ende der Previlegien des Landts/ tot dat de Hooft-saecke gheeyndicht ende gedecideert sal wesen.

22. Door dit teghenwoordich Tractaet en wordt niet verstaen dat wederroepen zijn eenighe reservatien/ presentatien / reversalen / oft ander verclaringhen die de voorschreven Princen voor desen souden moghen ghegheven ofte ghedaen hebben ten voordeele van yemandt / op die successie van de voorschreven Landen pretenderende / maer dat de selve blijven in ghelijcker cracht ende weerde als sy waren voor t'selve Tractaet.

23. De voorschreven Princen sullen in Princelijcke woorden beloven / ende de officieren van de twee voorschreven Cancellerijen ende Rekenkamers / in de welcke dit Tractaet sal ghelesen/ afghekondicht/ende geregistreert worden / sullen sweeren/ het selve onverbrekelijck te onderhouden/ naer-

comen/ende volghen nae sijn forme ende inhoudt: ende sullen de selve Princen mede beloven goede ende bondige ratificatien daer van in te brenghen binnen ses weecken/ voor alle uytstellinghe ende dilay. Ende soo yemandt van de twee Princen sulcx niet naer en comt/ so sal hy/ den selven tijt overstreecken wesende/ vervallen wesen van het lot te moghen trecken/ ende den ghenen /die sijne ratificatie inghebracht ende in beyde Cancellerien der voorsc. Landen aengheghevē sal hebben/ sal keure gegeven worden van de residentien hier voren gheroert/ sonder na welcke ratificatie te wachten/ dit teghenwoordich Tractaet niet en sal laten uyt gevoert te worden ten opsien van tvertrecken der Heyrlegers ende Garnisoenen/ ende van de afbreeckinghe der fortificatien voorghenoemt/ ende van de wederoprechtinghe der voorschreven innovatien. Met bespreck / dat even ter selver tijdt als die Leghers ende garnisoenen sullen vertrecken/ oock de Stadt ende t'Casteel van Gulich/ midtsgaders de Stadt/ Slot ende Casteel van Dusseldorp ghestelt sullen worden in handen van de ghene die by de Standen des Lants tot bewaringhe van de selve plaetsen gelast sullen wesen / alles ten voordeele van de gemeene ruste/ seeckerheyt van de gemeene administratie der voorsc. Princen/ ende verlichtinghe van de Ondersaten der voornoemde Landen.

Ghedaen ende ghesloten tot Santen den 10 Novembris des Jaers 1614. .ende onderteeckent by alle de welgemelte Heeren/ Coninglijcke/ Chur ende Vorstelijcke / midtsgaders Statissche Ghesanten.

Belovende de welghedachte Ambassadeurs in den name van hare Coninghen/ Princen/ ende Overhoofden / de voorschreven Princen van Brandenburgh ende Nieuburgh te mainteneren by de voorsc. provisionele Administratie/ volgens de selfde Articulen.

Alle de boven-verhaelde Articulen sijn met eenen brief van de Heeren Con: Ghesanten in date den 12. Novembris 1614. overghesonden aen den Hertoge van Nieuburgh/ die den 18. tot antwoorde schreef/ nademael door de ghenade Godes ende de goede officien by den Heeren Ghesanten ghedaen het Tractaet van verdrach tusschen den Marcgraef van Brandenburgh ende sijnen persoon nu soo verre ghebracht was / datter gheen swaricheyt meer en was als alleenlijck van den tijt der uytvoeringhe / pretenderende d'een partie dat deselve datelick behoorde te geschieden/ ende de sijne dat men wachten moest na de ratificatie van mijn Heere den Churfurst/ ende Mevrouwe de Churforstinne van Brandēburch/ de wijle daer geen genoechsame Procuratie en was van die selve Vrouwe: soo badt hy de welghemelte Heeren Gesanten/ niet te willen toelaten/ dat om soo weynich dagen alsser van noode waren om de voorschreven Ratificatie te doen comē/ men nalaten soude het voorsc. Tractaet te besluyten/ segghende voorts in sijnen Brief / dat wat aengingh de plaetsen by den Marquis Spinola ingehouden/ hy Marquis sich verbinden/ soude sijne garnisoenen daer uyt te trecken met de overcomste vande voorsc. Ratificatie / midts dat Prince Maurits sich mede verbinden soude alsoo te doen &c. Maer de Heere Petrus Peckius , Raetsheer vanden Secreten Raedt tot Brussel/ ende Ghesante van den Eerts-Hertoch Albertus , vernomen hebbende dat die voorsc. Articulen gheteeckent ende ghereet waren/ omme de possiderende Vorsten overgelevert te worden/ heeft al den 12 Novem. by de Heeren Ambassadeurs van Vranckrijc hoochlijck geexpostuleert dat sulcx in sijn afwesen geschiet was/ jae dat hy geen coppe ofte visie van de selve en hadde connen cryghen/ hem voorts seer beclaghende over de forme/ ende sonderlinghe dat de Articulen niet alleen by de Coninglijcke Ghesanten / maer oock by die van die Gheunieerde Churfursten ende Standen des Rijcx/ ende der Heeren Staten Ghecommitteerde onderteeckent waren / versocht daerom te moghen Coppe hebben voor de overleveringhe/ ende verclaerde dat uyt die maniere van doen niet anders coude gheoordeelt worden/ dan datmen de saecke begeerde in verwarringhe te houden / ende tot extremiteyt te brenghen. Op al het welcke by de welghemelte Heeren Ambassadeurs hem is voorghehouden / hoe ende in wat manieren datter nu meer als een maent was ghehandelt om de misverstanden tusschen de possiderende Vorsten / ende t'ghene daer van dependeert/ ter neder te legghen/ ende hoe veel Conferentien op die materye oock met sijne Edele selve waren ghehouden / daer mede even-wel de saecke niet en hadde connen gherecht worden/ waer van nochtans de schult niet te gheven en was den Heeren Ghesanten/ die ter

goeder

1614.

goeder trouwe de vereeeniginge tusschen de Vorsten geerne saghen getroffen/ende de Landen verlost vande sware inlegheringe der twee Heyrleghers/ midtsgaders voorgecomen dat de gemeene ruste niet en werde gheturbeert/van de welcke / indien de Heere Peckius ofte syne Meesters moede waren/mochte hy sulcx verclaren. Sulcx dat hare E.E,den bequaemsten middel om een goedt eynde van de saecke te maecken/ haddē grooꝛdeelt te wesen/ te beramen met den ghenen die de twee Princen in de Possessie vande Landen hadden helpen stellen de voorsc.articulen / de welcke niet anders en moesten verstaen worden te wesen / als het advijs/raedt/ende versoeck aen den selven Princen ghedaen/eñ gegeven by hunne Vrienden tot haren ende harer onderdanen beste/ende tot conservatie vande ghemeene ruste. De voorsc. Peckius hadde mede de Keulse Gesanten op gemaect/om te verhinderen dat de voorgheroerde Articulen gheteeckent souden overgesonden werden/ dan wierden even-wel by de wel-gemelte Heeren Ambassadeurs besloten/ toegheschickt/ soo aen den Heere Prince van Brandenburch als aen dē Hertogh van Nieuburch/ diese/ghelijck gheseyt is/ beyde geaggreert ende aenghenomen hebben/ al hoe-wel dat de Nieuburghsche int eerste daer tegen moveerden de swaricheden in dese naervolgende Articulen by den Heere Peckius aen de Coninghlijcke Ghesanten overghegheven/ begrepen/namentlijck:

1. Dat het accoort ghemaeckt wordende wordt verstaen dat het selve onderteeckent sal worden by yeder Prince in een besonder schrift / het welcke mede sal moghen gheteeckent werden by den genen die elck Prince sal begheeren / ende sullen inden titel de qualiteyten van de selve beyde Princen uytgedruckt worden als Procureurs van hunne respective Vaders ende Moeders.

2. Datmen by het tweede artijckel sal voeghen/ dat beneffens de Princen oock de Stenden ende Steden der selver landen haer sullen verbinden tot het inhout des artijckels.

3. Datmen int vijfde artijckel sal uytdrucken / dat het gheschieden sal door twee Commissarisen by elck van de voorschreven Princen ghenoemt.

4. Dat men den Ingenieur in het achste artijckel ghemelt/ sal belasten te maecken/ dat de Stadt niet open en blijve/noch in perijckel van becommen te worden.

1614

5. Dat men verclaringhe van den 17.artijckel daer sal by voeghen / dat in plaetsen daer de Princen de collatien van de benificien niet en hebben/dan alleen voor ses maenden int jaer de selve ses maenden onder haer ghelijckelijck sullen ghedeelt worden.

6. Dat het oversien van de Archiven in den 19.artijckel gheroert gheschieden sal binnen een jaer / sonder uytstel van de Hooft-saecke.

7. Dat yeder Prince sal te verclaren hebben de vervremdinghe ende versettinghen die hy ghedaen mach hebben / met den tijt der selve / ende dat men op t'eynde van den 20.Artijckel sal byvoeghen / dat voortaen gheene vervremdinghen / verschenckingen/ ofte versettinghen en sullen gheschieden/ dan met consent van beyde Princen.

8. Dat men inden 21.artijckel nae de woorden der privilegien des Landts / sal byvoeghen / ende naer luydt deses teghenwoordighen provisionelen tractaets / het welcke sal ghevolcht/ onderhouden / ende naegecomen worden in alle syne poincten/ tot de decisie van de Hoofd-saecke toe.

9. Dat men maken sal een formulier van ratificatie / den tijdt van de inbrenginghe der selve vercorten / ende de uytvoeringhe des tractaets soo langhe nalaten.

Hier en boven so contineerde de voorsc. Heere Peckius sich ten hooghsten te beclaghen / dat de Heeren Ambassadeurs den rechten wegh niet en waren inghegaen/ ende sich partijdich ghetoont hadden/ voor soo veel sy den ghecommitteerden uyt de vergaderinghe der Heeren Staten Gheneraal hadden toeghelaten de articulen te teyckenen. Ter contrarye soo schoven de Heeren Ambassadeurs de Partijdigheydt op de Nieuburghsche syde / die de Coninghen van den anvanck ghesuspecteert hadden/ende niet begeert te vertrouwen de bewaringhe van Gulich / als mede op den voorschreven Peckius, die niet alleen met de Nieuburghsche Ghesanten/maer oock sonder de selve des Hertoghen van Nieuburghs saecken ghedreven ende ghevordert hadde, Sustinerende d'Heer Ambassadeur

1614.

van groot Brittanien/ dat de rechte wegh in deser saecke by den Heeren Ambassadeurs ghehouden was: ende dat hare E.E. anders niet en hadden connen procederen/ dan (nadien de partyen onderlinghe niet en hadden connen verdraghen) metten ghenen die de Princen in de Possesse van de Landen hadden helpen stellen/ wesende een lichaem van over langhe t'samen ghevorght/ te concipieren articulen/ volghens de welcke hare Doorluchticheden de voorschreven Landen t'samen in ruste soude moghen administreren/ ghelijck ghemeender hant was gheschiet. Het principaelste poinct waer op evenwel van de Nieuburghsche zijde het besluyt van dese handelinghe wiert uytgestelt/ was/ dat de Marquis Spinola niet en begeerde Wesel te ontruymen/ voor dat de ratificatie van den Heere Churfurst van Brandenburg soude wesen ingebracht/ segghende de selve Marquis/ dat hy van een yeder ghehouden soude worden voor eenen Nescio, dat is/ onwetendē/ ende in s'weerelts saken onervaren Man/ indien hy op de beloften in d'artijckelen begrepen/ ende die van den Heere Prince van Brandenburg/ welcke geen sufficiente Procuratie tot dese handelinghe en hadde/ soude sijn garnisoen uyt de voorschreven Stadt trecken/ sonder vele verseckeringhe/ ende dat niet alleenlijck sijne reputatie daer door soude worden gequetst/ maer oock sijne quaetgunners occasie om hem te stellen in de quade gratie van sijnen Coning ende Ertshertoghen. By dese sijne opinie bleef de voorsz. Heeren Marquis persisterende/ niet tegenstaende by den Heeren Ambassadeurs volcomentlijck vertoont werdt aen den Heere Peckius dat het voorschreven voorgeven ongefondert was/ sijnde het grief van de Erts-Hertoghen gerepareert so haest als het volck van de Heeren Staten uyt Gulich soude vertrocken sijn/ ende die vestinghe ghedemolieert/ de Hertoge van Nieuburgh genoegsaem soude versekert zijnde teghen Brandenburg/ als ten weersyden het volck van oorloghe afghedanckt soude wesen/ ende sijne Doorluchtigheyt ghestijft met het faveur van alle die d'articulen hadden onderteykent/ die hem ontwijffelijck souden bevallen/ indien de Heere Churfurst weygerde ofte swaricheyt maeckte ten bestemden tijde de ratificatie te senden. Dat daer beneffens quam in consideratie/ dat binnen den tijt versproken om de ratificatie over te brenghen/ vele saken konden toevallen/ die ooc buyten den wille des Marquis souden connen veroorsaken/ dat Wesel als dan niet en soude worden ontlast van het garnisoen/ als daer waren/ sijne doodt/ ofte die van de Eertshertoghen/ ofte van den Coning van Spaenien/ meuterije onder de Soldatē. Dit maecte de aenwesende ghedeputeerde uyt des Lants Stenden seer perplex/ ende sochten middel om hem gerust te stellen/ ten eynde de Landen op het spoedichste mochten ghenieten de vrucht van de meyninge der Heeren Ambassadeurs/ ende van de articulem/ voorstaende/ dat soo verre by den eenen oft anderen Prince de ratificatie niet en werde overghebracht ten bestemden dagh/ sy luyden den genen die in ghebreke bleve/ niet en souden kennen voor haren Heere/ noch eenighe inkomsten laten ghenieten soo lange hy sijne ratifacatie niet en soude ingebracht hebben.

De Brandenburchsche commissarisen op den 17. deser maent volcomene procuratie van den Heere Churfurst op den Prince sijnen Soon overghebracht hebbende/ by de welcke sijne Doorluchtigheyt tot dese handelinghe werdt gheauthoriseert ende alles gheratificeert wat daer in verdraghen ende besloten soude worden/ werdt de Copie der selve ghestelt inhanden van den voorschreven Peckius, die daer op ghecommuniceert hebbende met den Hertoge van Nieuburgh Marquis Spinola, ende Keulsche gesanten/ noch dien avont de Heeren Coninglijcke Ghesanten ghevisiteert ende van weghen den selven Hertoghe ende Marquis versocht heeft/ dat hare F. D. noch volgenden dagh haer vertreck van Santen wilden uytstellen/ alsoo hy eenen Courier op de voorschreven saecken afgesondē naer Brussel alle ure was verwachtende/ hier op volghde des anderē daeghs den voornoemden brief des Hertoghen van Nieuburch/ waer inne hy verclaerde te vreden te wesen d'articulen te accepteren/ mits dat de Heeren Gesanten/ by particuliere acte verclaeringe doen souden/ op de puncten begrepen in de voorverhaelde memorie by Peckius overghegheven/ consenterende dat alle de voorschreven articulen souden worden gheexecuteert/ soo haest als procuratie van de Churforstinne van Brandenburgh overgelevert soude wesen/ van alsulcken inhout/ als die van sijne Churfurstelijcke hoocheyt/ die als doen mede gheexhibeert/ ende by den Heeren Ambassadeurs in der bester forme ghesien is ghewordden niet anders verhoopende

1614.

1614.

pende dan dat de handelinge nu tot een ghewenschte uytcomste soude worde gebracht. Peckius op den 19. ditto de voorschreven procuratie van de Keurforstine ter hant gecreghen/ende die metten Hertoghe van Nieuburgh ende Marquis Spinola tot Wesel gecommuniceert hebbende/des daeghs daer aen tot de t'samentlÿcke Heeren Ambassadeurs ghesept dat sÿne Vorstelÿcke Doorluchticheyt op de selve procuratie met de executie van de articulen soude laten voortgaen / sonder nochtans voor die tÿdt eenige schriftelÿcke declaratie dies aengaende mede te brenghen / dan verclaerde dat sÿne Doorluchticheyt die metten eersten soude oversenden met aggreatie van de articulen/ onder de voorbesprooken Conditien/ ende mits dat de Steden des lants souden sweeren / dat sy den ghenen die teghens de articulen doen soude / ofte de ratificatie van sÿne principale/ binnen den bestemden tÿt van ses weecken niet over en leverde / voor haren Heere niet te sullen kennen/ versoeckende te dien eynde de voorschreven Peckius met die Nieuburgsche Commissarisen/ende trachtende by de Heeren Ambassadeurs te doen goet vinden/ dat de Stenden daer op souden worden vergadert, waer mede dan 10. ofte 12. daghen te vergeefs souden doorghebracht sÿn ghewordden. Dan ghevoelende dat de voorsc. conditie den Heeren Ambassadeurs niet en behaeghde/ sÿn ten lesten met veel aenporrens daer toe ghebracht/ dat sy den twee en twintechsté ditto aen de Heeren Ambassadeurs van Vranckrÿck over-ghelevert hebben de Declaratie der Hertoghen van Nieuburgh op de aenneminghe van d'Articulen / ghelÿck die by hare E. E. waren ingheftelt / ende nam de Heere Peckius aen een Memorie in te stellen van het ghene te doen stout / om sonder voorder dilaey te comé tot die executie/ doch sont in plaetse van dien aen de Heeren Ambassadeurs over seker formulier van de beloften/ welcke de Generaels van beyde leghers souden doen/ nopende het uyttrecken van de garnisoenen uyt de Stedé/ ende van de leghers uyt den velde / ingheftelt zÿnde op den naem van den Marquis Spinola. Daerteghens by de Ghecommitteerde der Heeren Staten ghenerael gheconcipieert werdt een ander formilier op den naem van sÿn Princelÿcke Excellentie/ gheapprobeert by de Heeren Ambassadeurs / die het selve den Heere Peckio overleverden om de depesche van dier syde te vervolghen. Op het eynde van November wierdender soo by den Heere Peckio als by de Nieuburgsche voortghebracht verscheyden ongefondeerde swaerheden / om te beletten/ oft ten minsten te vertrecken de executie van de articulen by de Heeren Ambassadeurs ingheftelt/ ende nu by de Princen van Brandenburg eñ Nieuburch aengenomen ende gheteykent. Waeromme de Heeren Coninglÿcke Ambassadeurs goet vonden/ met voor-weten van de Unions Gesanten/ eñ de gecommitteerde uyt de Heeren Staten Generael t'samen aen den Hertogh van Nieuburgh/ eñ elck besonder aen den Marquis Spinola te schrÿven dese naervolgende brievé: Die hare E. E. gesamentlÿck schreven aen dé Hertoge van Nieuburch/ was aldus luydende:

MÿJn Heere: Als mÿn Heeren u.we Hrs. Ambassadeurs ons over-leverden u.we Aggreatie op de Articulen van het Tractaet van accommodatie tusschen u.we hoocheyt ende mÿn Heere den Prince van Brandenborhh/ soo begeerdense op ons/ dat wy metten eersten oock souden intrecken die van den selven Prince/ t'welck gedaen hebbende presenteerden wy de selve gisteren morghen aen u.we voornoemde Ambassadeurs. De welcke die ghesien ende ghelesen hebbende/ ons verclaerden anders geen mangel daer in te mercké / dan dat de voorschreven Prince daer in gheen vermaen en maeckt van sÿn Erfgenaem oft recht daer toe hebbende. Waer op wy hem verthoonden/ dat wesende een soone des huysgesins/ ende in deser sake niet handelende dan in qualiteyt van Procureurs van mÿn Heeré de Churfurst ende me Vrouwe de Churfurstinne sÿn Vader ende Moeder hy noch ghemocht noch behoordt en hadde de selve Clausele daer inne te voeghen / voornemelÿc in een Tractaet provisioneel/ het welcke niet alleen niet en moet eeuwelÿck stadtgrÿpen/ maer hebben oock u.we Hoocheden selve ons verclaert het selve metten eersten te willen eyndighen door beslechtinghe van de hooft-sake/ t'sy by middelen van vrientschap/ ofte van rechte. Behalven dat de selve clausele wel sal moghen begrepen wordé in de Ratificatie der ghenen uyt crachte vá welcker volmacht hy procedeert / ende dat derhalven dese swaricheydt van gheender waerde en was. Waer over niet te min de selve u.we Hoocheyts Ambassadeurs persisteerden de voorschreven Aggreatie niet te aenveerden / tot na dat sy ghesien hadden de Ori-

1614.

de Originale volmachten van den voorghemelten Heere Prince. De welcke ons des namiddaechs ghebracht wesende by syne Ambassadeurs/ als oock ghesien ende ghecollationeert by die van uwer Hr. so begeerdense dat wy haer daer van een Coppe souden teycken/ tot ghetuygenisse dat sy deselve ghesien/ ende sich daer mede vernoecht ghehouden hadden/ doch de selve Coppe by hun aenghenomen zynde/ en hebbense evenwel niet ghelaten voort te varen int weygheren van de Aggreatie des voorschreven Princens/ over het Tractaet tusschen uwe Hoocheden aen te nemen/ haer altyt stootende aen t'voorghewende manghel van de voorschreven Clause/ ende ons voorders aenseggheende/ datter noch seeckere andere Pointen tusschen uwe Hoocheden te beslechten waren van dinghen in het voorschreven Tractaet niet begrepen. Van welcke Poincten nochtans sy ons gheen verclaringhe en deden/ noch metten monde noch by ghescgrifte. Daeromme wy uwe Hr. niet en connen verborghen houden/ dat wy sodanighe Proceduren seer vreemt gehouden hebben/ namelyck dat sy ons aengheseydt hebben niet voorsie te zyn van volcomene Procuratie/ selfs om de voorschreven Aggreatie/ als wy haer die Presenteerden uyt onsen handen te aenvaerden/ te meer om dat wy gantsch gheen manghel daer in bevinden/ als oock dat naedien het voorschreven Tractaet besloten/ ende ten weder syden by uwe Hoocheden voor goet ghekent is/ men ons nu voorhout een ander gheheel nieu Tractaet by der hant te nemen/ waer inne wy gheresolveert zyn in geener maniere te treden/ de wyle het alreets gemaeckte Tractaet ghenoechsaem is om dese Landen in ruste te houden/ ist anders dat yegelyck daer nae haeckt/ ende haken de sommighe naer yet anders soo en soude het nerghens toe dienen te treden in nieuwe voorslagen/ de welcke van d'eenen syde ghestelt zynde/ verscheyden andere sullen met haer trecke van dander syde. Men heeft ons ooc gheseyt dat uwe Hr. begeerde het voorschreven Tractaet geratificeert te hebben by de Stenden van dese Landen solemnelyck vergadert/ het welcke naemaels sal mogen gheschieden/ indient noodich is/ om uwe Hr. te vernoeghen. Maer soo veel aengaet de uytvoeringhe des selven Tractaets/ waer toe de tydt perst/ soo ghelooven wy altesamen/ selfs volghens t'advis van myn Heer Peckius dat de selve Stenden/ die hier teghenwoordelyck in grooten ghetale uyt alle de Provincien versamelt zyn/ moghende ende behoorende by uwe Hoocheden gheauthoriseert te worden/ bequaem zyn om in de naem van alle d'andere/ te staen over een handelinghe daer niet min aen en haught als de ontlastinge uwer ondersaten van de jammeren en ellendichede die sy lyden door t'verblyven van de twee leghers/ die haer nu van so langhen tydt herwaerts opeten/ ende niet langher en connen blyven sonder hun uyterste verderff/ van het welcke wy gheen getuyghen zyn willen/ noch onse persoone door onse tegenwoordicheyt/ daer aen schuldich maecken/ uwe Hr. niet en sullen verswyghen/ dat de haperinghen ende uytstellingen/ die wy sien dat gebruyckt worde om de voorschreven uytvoeringe te vertrecken/ ons tot verdriet strecken/ t'welck des te grooter is/ om dat nae eenen langhen tydt ende veel arbeydts by ons uyt goeder gheneghentheyt inden naeme van onse meesters tot ghemeyne vernoeginge van uwe Hoocheden aengewent/ en nae dat wy uwe sake ghebracht hebben in soo goeden staet als sy soude connen wesen nu daer anders niet en ontbreeckt dan t'gene tusschen u beyden besloten is uyt te voeren/ men daghelycx inbrengt sekere swaricheden die gantsch geenen schyn en hebben/ soo dat wy ghedwonghen zyn te twyffelen/ oft oock de oprechte meyninghe van hare Maiesteyten in deser sake ghesecondeert/ ende by ghestaen wort/ ghelyck sy/ om des aensiens wille t'welck soo uwe Hr. weet de tusschen sprekinge van soo grooten Monarche weerdich is/ wel behoorde. Daerom isset dat wy u bidden alle dese swaricheden te doen ophoude/ die doch niet weerdt en zyn selfs voor een ure tydts dit goede werck te achterhouden/ aen het welcke uwe Hr. can oordelen of oock yemant ter werelt meer ghelegen is als u selve/ soo dat het onnodich zyn soude u de redenen daer van voor te draghen. Uwe Hr. indien t'haer belieft/ sal ooc de teghenwoordige brengers doen hebben een recepisse van de Acte van Aggreatie der voorschreven Heeren Princen van Brandenburch/ op uwer beyder Trataet/ de welcke wy u oversenden/ volghens de approbatie ons by uwe Hr. selve ghegeven/ ende by ons aen de Ambassadeurs van den selven Heer Prince behandicht/ Welcke sendinghe wy niet en souden behoeft hebben expresselyc aen uwe Hr. te doen/ indien uwe Ambassadeurs u de voorschreven Aggreatie hedde willen doen

hebben

1614. hebben/gelijck sy ons onder hare hantteyckens belooft hadden. Ende soo wy ymmers dit misnoeghen sullen moeten hebben/ dat dese voorschreven brenghers tot ons wederkeren sonder recepisse/ met een goede versekeringhe daer by van dese sake/ ende dat sonder uytstel geheelijck te eyndigē/ so bidden wy uwe H^e. sich te willen laeten voorstaen/ dat de weerdicheyt van onse Meesters/ eñ de eere van onse ampten ons raden ende bedwingē sulcx haer te bevrijdē van de cleynachtinghen/ die sy voortaen door ons langer onnutte verblijf alhier soudē onderworpen zijn/ ende hun te gaen aendienen ende bewijsen ghelijck sy ons t'selven noch teghenwoordelijck ordineren/ op wat voet ende hoe verre men dit Tractaet ten goede van uwe Hoocheden heeft connen brengen/ soo haest daer eenighe resolutie sal genomen sijn op d'een maniere of op d'andere/ ende met eenen wat wy uyt hare namen ghedaen hebben/ tot bevestiginghe van den alghemeynen vrede/ die wy weten dat sy wel geresolveert zijn meer ende meer te versekeren/ ende niets dat in hare macht sy daer toe te sparen/ ende verwachtende een goede ende veerdige antwoorde van uwe H^e. sullen wy den Schepper bidden/&c.

Brief by den Heere Ambassadeur van Vranckrijck gheschreven aen Marquis Spinola.

MYn Heere, nademael wy ghecomen zijn tot het ghene dat hare aller-Christelijcxste Majesteyten ons bevolen hebben in haren name te beschicken, ende dat door de begheerte diese ghehadt hebben om te voldoen de menichmael verhaelde versoecken aen hun ghedaen by hare Serenissime Hoocheden streckende om te maecken dat mijn Heerē de Staten van de vereenichde Nederlanden hare Garnisoenen souden trecken uyt Gulich, ende nademael de selve Heeren bereydt sijn soo uyt die, als uyt alle andere by haer inghenomene plaetsen te vertrecken: So hebben wy oock tot noch toe altijt gelooft, datmen van wegen hare voorschreven Hoocheden met ghelijcke volveerdicheydt soude volbrenghen de conditien waer op de authoriteyt van hare voorschreven Majesteyten soo vrymoedelijck in dese handelinge gebruyckt is geworden, ende dat men ter selver tijdt oock soude wech nemen alle de Garnisoenen die men uyt haren name daerinne gheleyt heeft, te meer, om dat wy een accoort getroffen hebbende tusschen mijn Heeren de Princen van Brandenburch ende Nieuburch, by hun in de alderbeste forme gheapprobeert, ten eynde dat hare misverstandē geen nadeel meer en mochten veroorsaken, noch voor hare noch voor den alghemeynen vrede, van nu af volcomentlijck uytghevoert hebben t'ghene ons te volbrenghen toe qnam. Al de reste mijn, Heere, hangt nu aen uwe Excellentie, eñ daerom bidden wy u gantsch toegenyechdelijck daer in te gebruycken de macht die ghy hebt, sonder te ghedoogen dat soo grooten goet langher uytghestelt worde door middel van sekere consten diemen ons doet blycken, waer van wy wel ghelooven dat de meyninghe van uwe Excellentie heel verre verscheyden is, maer dewijle sy even-wel daer door achterhouden wort, ende dat wy sien de vervaerlijcke consequentien die daer uyt op verscheyden manieren mogen volghen, soo heeft ons gedocht dat wy u mosten bidden, gelijc wy gantsch toegeneychdelijck doen, dat ghy daer inne wilt versiē, te meer om dat wy uytghedruckten last ontfanghen hebben van hare Majesteyten dese sake op het alderspoedichste te eyndighen, in de welcke het hun grootelijcx aengaet te moghen sien, soo om de sorghe die sy dragen voor de ruste van hare vrienden ende ghebueren, als om dat hun so merckelijc vele daer aen gheleghen, is niet te gedoogen dat de selve ruste gestoort werde. Wy stelden over eenighe daghen ons vertrec van hier uyt, op

 hope

1614.

hope van een veerdighe uytvoeringe des voorschreven Tractaets, waer van wy ooc hare Majesteyten verwitticht hebben. Maer nu en connen wy sonder leetwesen niet aensien, noch sy sonder onlust verstaen, dat het selve noch uytghestelt wort op sekere swaricheden die niet eens aenmerckens weert en sijn. Wy dan bidden uwe Excellentie nochmaels de selve af te snijden, ende sich te verwerven de eere van het volvoeren van deser sake, midts noemende eenen sekeren dach tot de uytvoringhe van t'ghene gheaccordeert is, om de legers ende garnisoenen te doẽ vertrecken, andersins door ons langer verblijf alhier, soude ons verwetẽ worden dat wy die waerdicheydt van hare Majesteyt onderworpen maeckten eẽ sulcken verachtinge die haer verstooren soude, ende waer van het onmoghelijck sijn soude ons selven te excuseren. Wy hopen dan door de wedercomste van desen brengher, eyntlijck te verstaen den wille van uwe Excellẽtie, over t'ghene voorseyt is, op dat wy volgens de selve, een eyntlijcke resolutie mogen nemen, naer uyt wysen onses schuldigen plichts, ondertusschẽ sullen wy blyven, &c.

Brief van den Heere Ambassadeur van Groot Brittanien aen den voorsz. Marquis Spinola.

Excellenste ende Doorluchtichste Heere / om uwe Excellentie niet moyelijck te vallen met het verhael van de omstandicheden / ghy weet alles watter ghepasseert is / sedert dat wy tot uwen versoecke alhier sijn verbleven. Ghy weet oock dat den tegenwoordigen handel alreede so verre ghebracht is / datter gheen middel meer overghebleven en is tusschen de ruste ẽn afbreuke der selve. Des niet teghenstaende sien wy datter alle daghe nieuwe swarichedekens gantsch vreemdelic wordẽ ingebracht om t'gene datter geaccordeert / eñ aen wedersijden besegelt is te verlengẽ / ofte ooc teffens om te stooten / derhalven / dewyle yegelijc Dienaer al is hy schoon met andere vergeselschapt / een besonder insien heeft op de eere des ghenen die hem ghebiet / soo heb ick t'gheacht mijnen schuldighen plicht te sijn uwe Excellentie met alle behoorlijcke eerbiedinge indachtich te maken / dat indien het uwe meyninghe is de ingheномene plaetsen te behouden het moghelijck beter soude gheweest hebben t'selve te doen / sonder de weerdichept van mijnen Serenissimen Heere / ende die van sijne Croonen te verabuseren met een deel ophoudingen alhier voorgevallen / ende met soo veele ende soo dickmaels verhaelde beloften aen sijnen Coninckleijcken persoon ghedaen / bidde daerom uwe Excellentie niet alleen met hare grootmoedichept / maer oock met hare voorsichtichept ende oprechtichept sich te beraden / hoe veel datter aen t'ghene dat noch te resolveren staet is ghelegen. Waer mede / &c.

Als de Marquis Spinola dese Brieven ontfanghen hadde / soo beclaechde hy sich / dat hy in de handelinghe bedrogen was / eñ datmen met hem ter goeder trouwe niet en hadde gheprocedeert / beschuldigende die van Brandenburgh / dat sy de Procuratie te langhe hadden achtergheghouden / ende segghende met hooghe woorden / soo verre ten weder sijden geen Ostagiers werden ghestelt dat hy Wesel niet en soude verlaeten / om vant uyttrecken van Gulich versekert te sijn / maer soo de Ostagiers / saterdaeghs binnen Santen quamen / soo soude hy met den sijnen des maendaechs vertrecken / ende des donderdaechs daer aen Wesel ende alle andere plaetsen ruymen. Den Hertoch van Nieuburch

burch/weygerde eerst een wijle sijnen Brief aen te nemen / doch met den Marquis Spinola gesproocken hebbende heeft hy den selven daer na geaccepteert / ende beantwoort met eenen anderen brief / waer van dit de ghetranslateerde coppe is.

MYn Heeren, uwen Brief op gisteren is my wel behandicht, ende hoe wel dat de poincten daer van ick u hebbe doen spreecken, wel noodich sijn gheaccommadeert te wesen tusschen mijn Heere den Marckgrave van Brandenburch ende my, soo en verstae ick nochtans door de accommodatie der selve die uytvoeringhe van het Tractaet tusschen ons ghemaeckt, gheensins te vertrecken, my vastelijck verseeckerende, dat de selfde Heer Marckgrave daer nae oock niet en sal vertrecken de accommodatie van de voorsz poincten, ende dat op t'aldérspoedichste. Wat belanght de forme van d'appobratie by den voorsz. Heere Marckgrave ghedaen, daer in ghedraech ick my aen t'ghene mijne Ghedeputeerde u sullen segghen, ende blijve altijt, &c. uyt het Legher by Wesel den 27. Novembris, 1614.

SYne Excellencie verstaen hebbende het voorschreven Protest van den Marquis Spinola, heeft in de Ostagiers gheconsenteert/ maer des niet tegenstaende / heeft Peckius de Heeren Ambassadeurs laten weten / dat hy Freтema, die met de antwoorde op de voorschreven Brieven te rugghe was ghesonden / om eenighe saken van importantie / smorghens metten daghe hadde gesonden naer Wesel/ende dat hy teghen den middach weder soude keeren met sulcken antwoordt / daer inne hare E.E. redelijc contentement souden hebben/ uyt welck woordeken Redelijck niet veel goets en was te vermoeden. Heeft oock noch-maels aengehouden om de voorschreven Acte by de Generaels van beyde de legers te passeren/namelijck van niet meer in de Gulicxsche Landen met hare leghers te sullen wederkeeren/ seggende: Soo sulcx niet en gheschiede / datmen dan de handelinghe soude moeten breken. Waer op hem by de Heeren Ambassadeurs werdt geantwoort/ dat sulcken belofte soude strecken te prejudicie van de Vorsten selfs/ ende boven die ongehefondeert was. De voorschreven Peckius seyde mede/soo vere de legers Kersmisse uyt het velt ghebracht conden wordẽ/ dat het veel ghedaen soude wesen / ende is daer op stilswygens naer Wesel vertrocken met de Nieuburchsche ende Keulsche Ghesanten/ welcke laetste mede voor haer vertreck aen de Heeren Ghecommitteerde uyt de Edele Mogende Heeren Staten Generael verclaerden / van Peckio verstaen te hebben/soo verre de boven verhaelde Acte by de Generaels niet en wierde ghepasseert / dat de handelinghe soude ghebroken worden. Den lestẽ Novembris nae den middach is de voorschreven Heere Peckius met de Nieuburchsche ende Keulsche Ghesanten van Wesel weder ghecomen tot Santen mede brenghende een heel andere resolutie/ dan men in vervolch van de verclaringhe by hem tot meer-malen gedaen/hadde verwacht/te weten / dewijle de sake / van de welcke ghehandelt wert seer swaer was/ dat de Marquis Spinola daer van gheadverteert hadde hare Hoocheden in Brabant / om daer op te verstaen hare goede meyninghen / die hy wilde volghen. De Keulsche hebben den gecommitterden uyt den Heeren Staten generael ghesegt/dat sy vermoeden / dat de Marquis wel mocht om Advis in Spaengien gheschreven hebben / om te ontgaen het perijckel van sijn credit ende foveur aen t'Hof / daer inne hy lichtelijck door sijne quaetgunders soude werden ghebracht: Daer beneffens om schijn te geven aen t'voorschrevẽ dilay van deser saecke / eñ den haet van dat d'executie des tractaets niet voort en ging te schuyvẽ op de Heeren Staten/ ende sijn Princelijcke Excellentie. Daer wert by Peckius wederõ voorgheslaghen/ dat hare Hoochmoghende ende sijn Excellentie behoorden te beloven in dese landen niet weder te comen / met eenighe macht van Krijghs-volck/ immers den eenen Prince teghen den anderen by te vallen / ende onder t'decxsel van manutentie des accoords nae haer believste volck in t'lant te brengen/waer door dan nieuwe onlusten soude worden veroorsaket ghelijck door t'versekeren van Gulich tot voordeel van beyde Vorstẽ was geschiet. De Nieuburgsche pretendeerden noch daerenboven / dat de lottinge van de residentie behoorde ghedaen te worden voor het vertrecken van de garnisoenen uyt de Steden. Maer de Heeren Ambassadeurs hebben dat voorstel genomen

nomen ghelijck het in der waerheyt was voorgesochte dilayen/ ende hebben de voornoemde Ghesanten bejegent met ghelijcke redenen als wy hier voren beschreven hebben/ ende uyt hare brieven te sien zijn. Ende om een affscheyt te maken/ hebben hare E. E. den Heere Peckio, den Nieuburgschen/ ende Landt-stenden tot Santen overghelevert hun luyden advijs op de forme van d'Executie des tractaets/ het welcke sy van ghelijcke ghedaen hebben aen sijn Excellentie den Prince van Brandenburch / ende sijn also met seer groote droefheyt der ingesetenen van Santen vertrocken naer Rees. Van waer sy den ij. Decembris eenen expressen naer Spinola ghesonden hebben/ met de namen van de Ostagiers by sijn Excellentie ghenomineert / volghens t'eerste artijckel van haer E. E. advijs op de forme van d'Executie van het ghemaeckte tractaet/ om Spinola te meer in t'onghelijck te stellen/ soo hy in ghebreke bleve van ghelijcke te doen / ghelijck hy dan in ghebreke ghebleven is.

Den xxij. Novembris heeft sijn Excellentie ordre ghegheven op het scheyden des Legers/ recht wel by tijts / want tusschen den xxij. ende xxiij. is den Rijn wel vijf voeten opgheloopen / ende dat heeft noch vier ofte vijf daghen lanck ghecontinueert/ alsoo dat eer al het volck t'schepe conde gheraecken/ soo was het meeste deel des veldts / daer der Staten Legher ghelegen hadde/ met water beloopen/ d'welck die selfde weecke so ghewassen is/ dat het sommiger wegen een spiesse diepe boven het Lant gegaen heeft. Sijn Excellentie met de Ambassadeurs ende Gecommitteerde der Provintien hebben veel Gheschudts ende andere krijchsghereetschap binnen Rees laten brenghen/ daer sy selfs waren / ende nae dat sy op alles goede ordre ghesedt hadden / soo sijn sy van daer vertrocken op Niemeghen/ ende soo voordts den stroom af op Hollandt / latende sterck garnisoen binnen Rees ende Emmerick. De Ambassadeurs hebben haer ghetoont niet weynich t'onvreden te zijn / om dat de Spaensche met haren loosen handel / daer soo lange te vergeefs hadden opghehouden. De Marquis Spinola heeft oock sijn Legher doen scheyden/ dat soererende in de naeste Steden der drie Oorstendommen met haren aencleve / ende hy selfs nae Brussel reysende/ heeft Don Loys de Velasco binne Wesel ghelaten/ die daer binnen is ghecomen met sijn Vaene Ruyteren/ ende corts hier na is oock des Ritmeyster Boedberghens Compagnie Ruyteren daer binnen ghecomen / als oock verscheydene Compagnien te voet soo dat het Garnisoen binnen Wesel wel de helft stercker is gheworden/ als het verdracht mede brocht. Als nu de handelinge tot Santen aldus afghebroocken / ende de Heeren Coninghlijcke Ghesanten van daer vertrocken/ ende met de gecommitteerde der Heeren Staten ghenerael in s'Graven-Haghe ghecomen sijnde/ soo heeft de Heere van Refughe, Ambassadeur des Aller-Christelijcksten Coninghs op den 9. Decembris 1614. ter vergaderinghe van de selve Heeren Staten ghenerael een memorie over ghegeven van seeckere poincten op de welcke sijne E. begeerde resolutie ghenomen te worden by de Heeren ghedeputeerde van de selve vergaderinge welcke poincten wy den Leser alhier mede sullen voorstellen / met de antwoorde by de Heeren Staten

Het eerste poinct was/ dat de ratificatie ende approbatie des Tractaets van Santen / by de Heeren Staten generael ghedaen / hem mochte overghelevert worden. Het tweede / dat de Heeren Staten letten souden op de middelen/ die sy oordeelen souden bequaemst te wesen om te comen tot de uytvoeringhe van t'voorsc. tractaet/ op dat hy wederkeerende naer Vranckrijck / die mochte voordraghen aen sijne Majesteyt/ om van haren t'weghe daer over te nemen alsulcken resolutie / als sy achten sal hare weerdicheydt ende de qualiteyt der saecke best te betamen / ende op dat de selve Staten op t'spoedichste daer van verwitticht mochten werden. Volghens welcken het mede dienstich sijn zoude te letten in wat staet van vrede ofte oorlooghe de Landen van de Cleefsche Succesie blijven souden/ ter tijt toe dat de voorsc. middelen gheresolveert/ ende in t'werck gestelt mochten worden. Nae dat Mons de Ressuge dese propositie ghedaen hadde van weghen de Majesteyt des Aller-Christelijcksten Coninghs aen de Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden/ op den neghenden deser maendt/ ende de voorsc. Memorie daer op schriftelijck overghegheven hebben / de welghemelte Heeren Staten / nae rijpe deliberatie/ sijne Majesteyt wel oodtmoedelijck bedanckt van de continuatie sijner Coninghlijcker gheneghentheyt/ tot den welvaert van de voorsc. vereenichde Nederlanden

1614. landen/ ende van die Vorstendommen Gu-
lich/Cleve/Bergh / met de Graefschappen
ende Landen daer aen hanghende/ ende de
goede inghesetenen van dien/ met presenta-
tie ende aenbiedinghe van haren dienst aen
sÿne Majesteyt. Bedanckende mede den
voornoemden Heere Ambassadeur van sÿ-
ne goede officien ghedaen in d'accommoda-
tie van de gheschillen / misverstanden ende
beroerten tusschen de Heeren Princen van
Brandenburch en Phaltsgrave van Nieu-
burch geresen/ van sulcke goede Officien de
Gedeputeerde van de voorsc. Heeren Sta-
ten seer goede ghetuygenisse hebben ghege-
ven / soo by verscheyden hare brieven ende
advisen/ als by mondelinghe rapport/ ver-
clarende voorts op de eerste vraghe van de
voorschreven memorie/ dat hare E.E. ghe-
hoort hebbende t'rappoort van hare Ghe-
deputeerde / die mede tot Santen gebesoig-
neert hebben/ het selve gebesoigneerde/ mits-
gaders het ghemaeckte verdrach / ende de
ordre op de uytvoeringhe des selfs/ hebben
gheratificeert ende gheapprobeert / naer
luyt van de Acte beneffens desen overghe-
gheven/ op de t'weede vraghe vande voorsc.
memorie/ verclaerden hare E.E. dat de ge-
matichste middelen/ om tot de uytvoeringe
vant voorschreven Tractaet te comen/ nae
haer verstant/ waren/ den Eerts-Hertoghe
van weghen hare Majesteyten indachtich
te maken sÿne beloften / op dat hy niet toe
en liete/ dat het volbrengen van t'voorschre-
ven accoort langer uytghestelt werde. Ende
of t'ghebeurde dat sulcx door desen middel
niet volbracht en wierde/ soo en conden ha-
re E.E. niet verstaen dat het selfde door an-
dere middelen te wege gebracht conde, wor-
den als door die welcke de Coning Henrick
de groote Hoochloffelicker en onsterffelicke
gedachte/ int Jaer 1610. tegen diergelÿcke
usurpatien tot maintenement van sÿne Co-
ninglÿcke weerdicheydt/ ende onderstandt
van de verdruckte vrienden ende Bontge-
nooten der Croone van Vranckrÿck resol-
veerde/ welcke Resolutie hare Majesteyten
Coninclÿck deden uytvoeren. Waer inne
buyten allen twÿfel de Coninghlÿcke Ma-
jesteyt van groot Britanien/ de Chur/ ende
andere vereenichde Vorsten van Duyt-
slandt hare Majesteyten wel souden byval-
len. Ghelÿc mede de Heeren Staten bereydt
souden zÿn na haer uyterste vermoghen de
handt daer aen te houden. Ende met dese
Resolutie soude behoorlÿcke ordre ghestelt
moghen worden op den lesten Artÿckel van
de voorschreven memorie : Versoeckende
voorts de welgemelte Heeren Staten aen
den voorschreven Heere Ambassadeur/ dat
hy hare Majesteyten jonstelÿck wilde re-
commanderen/ soo van dese als van die ver-
druckte Landen.

De Hertoge van Nieuburch heeft op den
22. des voorschreven Maent wt Brussel
aen de Coninglÿcke Majesteyt van Groot
Brittanien gheschreven desen navolgenden
Brief.

Heere : Het behoorlÿck respect tot de
Croone van Groot Brittanien / aen de
welcke/ door de gunsten ende bystanden/ soo
wel my/ als wÿlen den Hertoge van Nieu-
burch mÿn Vader/ ende andere mÿne Voor-
saten van tÿde tot tÿde / en dat voorneme-
lÿck by uwe Majesteyt/ mede ghedeelt/ ick
my sonderlinge vinde verplicht te sÿn/ heeft
over my soo veel machts ghehadt / dat het
my beweecht heeft toe te staen en in te wil-
lighen alle t'ghene dat nae de Conferentien
van Santen de Ambassadeurs van uwe
Majesteyt goet ghevonden hebben tot het
provisionele accoordt tusschen my ende den
Marckgrave van Brandenburgh. Het
welcke ick met meerder vernoeginghe sou-
de ghedaen hebben / indien de Artÿckelen
van t'voorsc. Accoort/ my hadden mede ge-
deelt ghe worden/ om oft de selve aen te ne-
men / oft anders om mÿne redenen daer te-
ghens inne te brenghen. Maer die wÿle sy
my toeghesonden wierden om my selven
daer na te reguleren/ gheteeckent zÿnde niet
alleenlÿck by de voorsc. Ambassadeurs van
uwe Majesteyt / ende die van den Aller-
Christelÿcxsten Coninck / maer oock by de
Ghedeputeerde van de Staten der veree-
nichde Nederlanden/ als een saecke in t'hey-
melÿck besloten met hunluyden / die door
hun voornemen op de plaetse van Gulich de
oorsaecke waren geweest van onse beroer-
ten ende beweginghen van oorlooghe / soo
en can ick niet laten te belÿden het herten
leet ende rechtveerdich misnoeghen dat dese
onverwachte maniere van procederen in
mÿn siele veroorsaeckt heeft. Des niet te
min stellende het voorschreven respect van
uwe Majesteyt boven alle andere Consi-
deratien/ hebbe ick ghereselveert de voorsc.
Artÿckelen / midts veranderinghe van de
forme oft wÿse door mÿn Acte van appo-
bratie daer by gevoecht te passeren. Maer
als men sich schickte om tot het volbrengen
van dien te comen / de wÿl het dickmaels in
de voorsc. Conferentien geoordelt ende ver-

1614.

draghen was behoorlijck te wesen/ dat men de alghemeyne ruste in toecomende tijden wel versorghen soude/ sonder eenighe deure open te laten tot dierghelijcke inconvenienten/ als door het voorschreven innemen van Gulich waren veroorsaeckt / soo hielt men de voorschreven Ambassadeurs van uwe Majesteyt ende Vranckrijck/ als Middelaers/ ander-mael voor/ dat men niet alleen en behoorde het krijchsvolc uyt de plaetsen aen wedersijden inghenomen te trecken/ maer oock te beloven van nu voort gheen plaetsen meer in te sullen nemen / waer toe de Gedeputeerde van de voorschreven Staten niet en wilden verstaen / maer presenteerden alleenlijck een seecker belofte van den Prince Maurits van Nassou/ ontworpen in twijffelachtige ende inbindende wysen van spreken/ die verscheyden verstricke de uytlegginghe onderworpen waren ende waer door de voorschrevē algemeyne ruste geensins en soude versekert hebbē gheweest/ gelijck uwe Majesteydt gelieven sal particulierlijcke te sien uyt de by ghevoechde afschriften van de beloften aen wedersijde gepresenteert / waer over men niet en heeft connen accorderen welcke presentatien ick uwe Majesteyt bidde wel te considereren/ ende door de continuatie van hare goede officien te maken dat de voorschreven Staten vande vereenichde Landen tot reden ghebracht moghen worden / tot behoudinghe vande voorschreven alghemeyne ruste/ ende alsoo desen nieuwen aenwas te voeghen by de verbintenissen / die my van overlanghe voor al mijn leven ghemaeckt hebben uwer Majesteyts seer ootmoedighe ende gantsch toeghedane dienaer / VVolfgangh VVilhelm Palts-Grave. Midler wijle datter noch tusschen de Coninghen van Vranckrijck ende Groot-Britanyen/ als Mediateurs ghehandelt wiert van de voltreckinghe des Xantisschen verdrachs / daer van in het naest-voor-gaende Boeck ghehandelt is/ heeft de Ridder Digby, Ambassadeurs van sijne Majesteydt van groot Britanien by den Coningh van Spaengien/ uyt Madrid in date den 18. Ianuarij deses jaers 1615. onder andere woorden gheschreven. Dat de Cleefsche saken noch niet gheaccommodeert en zijn / ende datter sedert weynich tijdts herwaerts eenighe opschortinghe in de selve ghevallen is / dat wijt men hier de weygeringhe by Graef Maurits ghedaen/ van te onderteyckenen seker Artijckel te vooren in de Conferentie van Santen gheaccordeert. Des niet tegenstaende hebbense hier op dat selve poinct een ordre ghestelt / die nae hunne meyninghe allen persoonen niet vervoert zijnde van hare passien / behoort te vernoeghen. De ordre die sy / na dat ick verstae/ ghestelt/ ende voor eenighe daghen door een expressen Bode overghesonden hebben/ is / dewijle de voorschreven Grave Mauritz niet en heeft willen consenteren/ dat het voorschreven Artijckel soude geformeert worden/ door het welcke de Coningh van Spaengien ende de Staten van de vereenichde Provintien sich over ende weder souden moeten verbinden hun legers niet te brenghen/ noch sich voortaen meester te maken van eenige Steden ende plaetsen in de Vorstendommen van Gulich ende Bergh/ datmen hier te vreden is / dat het selve Artijckel ten wedersyden verworpen/ ofte by beyde partijen gelijckelijc bevesticht werde/ op dat men aen wedersyde ofte verbonden blyve den inhoudt des selfden Artijckels te volgen / ofte ghelijcke vryheydt hebbe te doen t'ghene men goet vinden sal/ &c.

D'Ambassadeur des Coninck vā Spaengien residerende in Enghelant / heeft door sijnen Secretaris / dese naervoghende verclaeringhe ghedaen/ nopende de voorsc. saecken van Gulich/ Cleef/ &c. Den Ambassadeur mijn Meester sijnen dienst ootmoedelijck recommanderende aen sijne Majestept/ heeft my bevolen mijn Heere den Camerlingh te bidden/ dat hy sijne voorschreven Majesteyt van sijnen t'weghe aendiene/ Nadien de Eerts-hertoghe eenen expressen Bode afgheveerdicht hadde op den 16. Decembris, om sijne Catholijcke Majesteyt te verstaen te geven den inhout van het Tractaet van Santen / ende de particulariteyten van dien nopende de Princē van Brandenborch ende van Nieuburch/ ende dat die Propositie tusschen de selfde Princen voorghestelt/ van alle ses maenden by ghebeurte te verwisselen van woon-plaetse/ geen stadt grijpen en soude/ als mede dat de Marquis Spinola gepresenteert hadde de Stadt Wesel wederom te gheven ende te stellen in haren vorighen staet / dat sijne Catholijcke Majesteyt door brieven van den sesten Ianuarij tot antwoorde gesonden hadde / dat het Tractaet tusschen de voorsc. Princen ghemaeckt/ van poinct tot poinct soude naghecomen wordē/ ende dat de voorsc. Marquis Spinola de Stadt Wesel ende alle andere by hem inghenomene plaetsen / soude hebben

1614.

den weder te gheven/ende dat gheneralijck al het ghene dat int voorsc. Tractaet gheaccordeert is/ volbracht ende uytgevoert soude worden. Verblijdende sich syne Catholijcke Majesteyt daer inne te meer/ om dat het den wille ende begheerte van syne Majesteyt van Groot Brittanien was/ dat sulcx soude gheschieden.

Oock heeft deser saecken halven de Eerts-Hertoghe Albertus desen brief aen syne Mt. van Groot Britannyen gheschreven: Alderhoochste &c. uwen Secretaris Trumbael heeft my behandicht den lesten van uwe Majesteyt met een minute daer by/ in de welcke het uwe Majesteyt belieft heeft de moeyte te doen van t'ontwerpen eene verbintelijcke belofte/te onderteyckenen by dē Marquis Spinola. ende den Grave Maurits van Nassou. Het is geheel seecker/ dat uwe Majesteyt sich altoos bewesen heeft seer geneghen te syn om te versorgen de algemeyne ruste ende vrede/ ghelijck sy dan sonderlinghe betuycht heeft door hare Ambassadeurs in t'stuck van de beslechtinge der saken ende gheschillen van Gulich/ eñ andere Landen dependerende aen de Successie des wijlen Hertoghs van Cleve/ ende t'selfde doet my vastelijck gelooven/dat door de continuatie van hare goede officien de selve sakē tot een goet eñ geluckich eynde gebracht sullen worden/ tot vernoegen van de gantsche Christenheyt. Om dan te beantwoorden den voorsc. Brief van uwe Majesteyt/ sy sal alreede wel onderricht zijn/ datter in het Tractaet van Santen niemant gekent ofte ghenoemt en is ghe weest van mijnent weghe//ende dat het volgens dien niet behoorlijck en is, dat men in eenighe schriften/ die in mijnen name gemaeckt souden worden/ sich ghedraghen tot het voorschreven Tractaet/ niet connende vinden eenige aēmerckens weerdighe reden/ waeromme de Staten van de vereenichde Provintien eenighe swaricheyt souden moghen maken in de forme van de clare ende suyvere belofte die hun voorgestelt is geweest/ noopende van gheene plaetsen meer in de voorschreven Landen in te nemen/ t'sy dan onder wat pretext dat het sy/ voornemelijck als men insicht neemt op de verclaringhen alreede tot verscheyden reysen aen uwe voorschreven Ambassadeurs/als oock aen die van den Alderchristelijckste Coningh/ ende van de Unie der Protesterende Vorstē van Duytslant/soo by den voorschreven Marquis Spinola, als van andere van mijnen t'weghe daer inne ghebesicht/gedaen/ namelijck indien de voorschreven Landen wederom quamen te vallen in openbare oorlooghe/ datter dan geen oorsake wesen en soude om te twijfelen/ of ten soude elcke partije vry staen te doē het gene dat haer duncken soude te behooren/ sonder in sulcken ghevalle gebonden te zijn aen de voorschreven belofte. Het welcke de wijl het altoos mijn meyninghe gheweest is/als oock/midts de voorschreven conditie/ oprechtelijc ende ter goeder trouwen wederom te doen gheven alle ende yeghelijcke plaetsen by onsen krijchsvolcke in de voorschreven Landen ingehouden/ soo haest de voorschreven Staten de hare uyt de plaetsen by haer inghenomen sullen doen vertrecken/ So wil ick dit vertrouwen hebben op uwe Majesteyt/ dat sy het gantsch redelijck sal bevinden te wesen/ dat de voorschreven belofte metten aldereersten so by my als by den voorschrevē Staten ghedaen werden op den voet van de voorschreven alreets ghedane verclaringen/ op dat door sulcken middel de ruste eñ vrede sonder voorder uytstel weder opgherecht werde in de voorschreven Landen. En op sulcken verwachtinghe/ my gedragende aen t'ghene mijnen Raetsheere Boisot uwe Majesteyt sal aendienen/ sal ick desen besluyten/&c. Wt Brussel den 25. Ianuarij. 1615. stylo novo. Nevens desen Brief ginck een Acte van belofte by den voorsc. EertsHertoghe gepresenteert/ met versoeck van een ghelijcke Acte ghemaeckt te worden by de Heeren Staten der Vereenichde Provintien/ aldus luydende.

SYne Hoochz verclaert/ dat hy den — — dach des Maents — — sijn krijchsvolck sal doen vertreckē uyt alle de Steden ende plaetsen by haer ingenomen/ in de Landen van Gulich/ Cleve/ Bergh/ Marck/ Ravensbergh ende Ravesteyn/ ende belooft oock van nu voort aen geene steden ofte plaetsen aldaer meer te sullen innemen/ het sy dan oock onder

1614. **onder wat pretext dat het soude moghen wesen.**

De Coninck van Groot-Britanien heeft hier op geschreven dese naervolghende antwoorde/ vergheselschapt met een bijvoeghsel ende limitatie op de voorschreven Acte van belofte van Alberto ghesonden.

Mijn Heere, mijn Broeder, ende Cousijn. Wy hebben uwen Brief van den 25. voorleden, uyt handen van uwen Ambassadeur ontfanghen, waer uyt wy speuren de continuatie van uwe genegētheydt tot de betrachtinge van de ruste van Christenrijck. Wy hebben oock ontfangen van onsen Agēt by u residerende het formulier dat u belieft heeft by gheschrifte te stellen. Onse sorghe dat dit verschil geaccommodeert moghe werden, is so groot, dat wy de Copije van uwen Brief ende verclaeringhe in aller yle ghesonden hebben aen onsen Ambassadeur residerende in dē Haghe, hem belastende de Staten in onsen name te versekeren, inghevalle dese woorden uwes Briefs, *Indien de Landen wederom quamen te vallen in openbare oorloghe.* Als alleenlijck sprekende van de Landen van Gulich ende Cleef, ende het woort *openbare oorloghen*, moghen verstaen worden voor *aengheseyde oorloghe*, eenich twijfel oft misvertrouwen mochten baren in hare ghemoederen, dat uwe meyninghe geensins en is dat het hun soude verboden sijn hunne vriendē hulpe ende bystant te doen. Ende om hun soo veel eer te beweghen u formulier aen te nemen, soo hebben wy dese presentatie ghedaen, te weten, dat wy alle goede devoyren sullen doē by den Alder-Christelicxsten Coningh, dat gelijck wyler sijn Vader ghelucksaligher ghedachtenisse, ende wy, borghen sijn ghebleven voor het volbrenghen van het Tractaet van den *Treves*, wy alsoo mede verlaren sullen, ingevalle sy hare vriēden ende bontghenooten hulpe ende bystant doen, wanneer de selve van eenighe partye, het sy dan inde voorschreven Landen van Gulich eñ Cleef, oft elders in Duytslant, aenghetast souden moghen worden, dat sy daerom geensins en sullen worden gehouden desen Artijckel ghebroken te hebben. Maer indien de selfde Staten noch even wel jaloers ende naedenckende blyven, soo bidden wy u, op dat ymmers dit goede werck tot een gheluckich eynde gebracht moghe werden, dat ghy ofte te vreden wilt zijn, dat dese weynighe woorden, welcken onsen Agent u sal mede deelen, gevoecht moghen worden by u formilier, ofte dat het Tractaet van Santen uytghevoert moghe worden met eenighen steert, het welcke des Coningh van Spaengien wille schijnt te wesen, als blyckt by seker schrift ons behandicht by sijnen Ambassadeur, waer van onsen Agent last heeft Copye te leveren.

De Coninck van Groot-Brittanien heeft op de Acte van belofte by den voorschreven Eerts-Hertoghe ghepresenteert/ dese limitatye ghevoeght: Dat de Staten van ghelijcken te vreden zijn ende beloven geene Steden ofte plaetsen van nu voortaē meer in te nemen/ het sy dan in wat name ende onder wat pretext dat het wille. Ten ware dat yemandt eenighen inval oft inbreucke dede/ het sy dan in de voorschreven Landen van Gulich ende Cleef / ofte van yemant anders van der Staten Bont-genooten/ dat het in sulcken ghevalle haer sal vrystaen hare vrienden ende Bontghenooten te assisteren/ sonder dat sulcx ghedupdet sal worden voor een inbreucke van dese teghenwoordighe belofte.

Ick hebbe dit vervolgh der dinghen die in het lant van Cleve ende daer ontrent ghepasseert sijn/ aldus na malcanderen willen vertellen/ op dat de Leser desen gheheelen handel ghelijckelick soude mogen door-lesen/ nu sal ick met weynich woorden noch eenighe gheschiedenissen verhaelen/ die midler wyle gheschiet sijn. De jonghe Coninck

1614. 1615.

XXXIII.

Loys XIII. treedt in de bedieninge des Coninckclicken amts/den 2. dach Octobris/ 1614.

ninck van Vranckrijc Loys XIII. sijn dertiende iaer vol-leest hebbende / is op den 2. dach Octobris deses jaers ghetreden tot de bedieninghe sijnes Coninckclicken amtes/ want op den xxvij. dach Septembris was hy veer-tien jaren out ghewordden/ ende Charles de vijfde/toe-genoemt de wijse/Coninck van Vranckrijck / hadde een ordonnantye ghemaeckt / bevesticht by het Parlament van Paris/ dat de Coningen van Vranckrijck souden verclaert ende ghehouden worden meerder jarich te sijn / van den eersten dach of als sy haer dertiende jaer souden vol-leest hebben. Met wat pompe ende magnificentye dat dit sy toeghegaen / als oock wat het voor Edicten en Ordonnantien gheweest sijn/die dat mael eerst van den Coninck sijn wtghegheghheven/ ware hier te lanck te verhaelen/die dat begeert te weten/die lese Mercure-Francoys in de Historyen deses jaers.

XXXIIII.

Bedroefden stant der Christenen in Transsilvania/&c.

Den crijch dus ernstlick als boven verhaelt is/ op des Keysers name van de Spaensche in de landen van Gulich/Cleve/gewaer wordende/ soo sijn des Rijcx saecken] in Moldavia, VValchia, Transsilvania, Hungaria, ende andere landen leelick verloopen/den Torck vele landen ende luyden seer jaemerlick verwoestende/ menschen ende beesten gevanckelick wechvoerende. Wat die arme bedrenghde Christenen riepen ende claechden / daer en was voor haer nerghens hulpe nochte troost te vinden: Maer men gebruyckte alle de middelen van gelde / ende al de crijchs-macht/ diemen conde by een brenghen/ in de landen Gulich/Cleef/Berghe / ende daer om-her.

XXXV.

Handel tusschen Engelandt/en de Geunteerde Nederlanden/belangende de laeckenen.

Daer is wat misverstants ghereesen tusschen de Enghelsche ende Nederlandtsche coopliedden/belangende den coophandel der laeckenen. De Coninck heeft / op het aenhouden van vele sijner ondersaten / een placcaet laeten wt-gaen / verbiedende den wt-voer aller witte ofte ongheverwde laeckenen wt sijn Coninckrijck/ op groote peenen ende breucken daer by wt gedruckt. Dit ghereyckte tot groote schade ende nae-deel veler Verwers ende andere inwoonders deser Nederlanden/ die haer met de verwerye ende anderen handel in der Engelsche laeckenen tot noch toe gheneert hadden: Ende insonderheyt was dit der Stadt Middelburch in Zeelant/ daer den staepel der Engelscher laeckenen gheweest is/ sint dat de Enghelsche Aventuriers (dus worden die laeckenhandelaers genoemt) wt Streden vertrocken waren/ seer nae-deelich. De Heeren Staeten wetende hoe groote schaede dat dit oock het gemeyne beste hier te lande soude aen-brenghen/ hebben een placcaet ghemaeckt ende ghepubliceert/verbiedende het inbrenghen van alle gheverwde laeckenen/ wtghesondert gesprenckelde ofte gemenghde verwen. Hier wt en is gheen cleyn misverstant tusschen Engelandt ende dese landen ghereesen/ daer van breeder hier nae sal ghesproocken worden.

Eynde des vijf-en-derstichste Boecks.

DER NEDER-LANT-

sche ende andere landen ghesghiedenissen des jaers M. D C.XV.

I.

Margriete Coningine vã Vranc rijck gestorven den 27. Martij/ 1615.

DE Coniginne Margriete is den xxvij. van Marte gestorven te S. Germain eene voor-stat van Paris / sy is gheweest in haeren leven een dochter/suster ende vrouwe der Franscher Coninghen / op wiens Bruyloft Anno. 1572. dien grouwelicken moort binnen Paris geschiedde / doe sy troude met Henry de Bourbon, Coninck van Navarre/ nae der handt Coninck van Vranckrijck / de vierde van dien naeme. Hy heeft weynich tijts met dese sijne Marguerite gheleeft/ so van weghen het different der Religye ende andere misverstanden/crijghen ende oorlogen tusschen de Coninghen van Vranckrijck ende Navarre ontstaen/als oock van weghen haere oncuysch[ei]t. Ghelijck haren Broeder Henry de derde is ghe weest/den laetsten Coninc wt de stamme van Valois, alsoo is oock dese Marguerite geweest de laetste Princesse van het huys van Valois, d'welck twee hondert ende een-en-sestich jaren lanck den schepter ende Croone van Vranckrijck gevoert heeft/ beghinnende met Philippe de Valois , Anno 1328. ende eyndighende met Henry de derde/die Anno 1589 van eenen monic is doorsteken / de croone vervallende op het huys van Bourbon.

II.

Claudius Aquaviva Generael van de Jesuijten ghestorven.

OP den vijfdẽ dach Febrauarij deses jaers 1615. is binnen Roome ghestorven P. Clandius Aquaviva, Generael der Jesuwyten/oudt sijnde ontrent lxx jarẽ/nae dat hy vier-en-dertich jaren lanck als Generael geregiert hadde. Hy heeft in verseghelde brieven tot Generael in sijn plaetse verordineert eenen Pater Gabriel , Assistent deser ordre in Duytschlandt/ die met bewillinge des Paus is aenghenomen/ende in dit amt bevesticht.

III.

DAer is op den Paesch-Misse eenen Jode Samuel ghenoemt/ van Praghe te Franckfort ghecomen / die in ondrye steel-conste seer gheoeffent was / hy sich hebbende veel sleutelen/ haecken/ende instrumenten om deuren ende sloten op te sluyten. Eerst daer ghecomen sijnde/ heeft hy twee Herbergen ghehuyrt/ maer hy is wt de eene ghescheyden/ na dat hy daer eenen Coop-man drye hondert guldens af-ghestolen hadde / ende hy is gaen logieren in de vermaerde Herberghe / ghenoemt het Switsersche Hof. Hier Logierde eenen juwlier van Franckendael. Desen Jode quam daer ghestevelt ende ghespoort als een deghelick Edel-man aen-ghetreden / ende des Juweliers camer verspiedt hebbende/ heeft hy met eenen sleutel of haec de deure gheopent/ende hy heeft den Coopman ontstolen ses-tien duysent Franckforder guldens aen peerlen / Carkanten ende costelicke ghesteenten. Als hy dit ghedaen hadde/soo is hy wederom ten huyse wt ghegaen / sonder dat yemandt sijnen dief-stal heeft vernomen. De Juwelier te huys comende / ende soo veel van sijne costelijcke Juweelen missende / is seer verbaest gheworden / ende hy is stracx met den weert tot de Coetsiers ende voer-lieden ghegaen/ haer biddende soo der yemandt quame die haestelijck verreysen wilde / dat sy het hem wouden segghen/hy beloofde haer een goede schenckagye te doen. De Jubelier heeft oock stracx laeten drucken een register van alle de stucken die hem onstolen waren/in meyninghe dat selfde over al aen alle benaebuyrde steden te senden / ende te vernemen nae sijne verlooren goederẽ. Maer eer hy die af-ghesonden hadde/so creech hy tydinghe van eenen Coetsier / datter eenen man was by hem gecomen/die op het spoedichste eenen wagen wilde huyren/om van Frãcfort te vreysẽ. De jubelier ginc stracx derwaerts met sijnen weert/die daer eenen wel-gecleeden man vonden/meer een Edelman/

man/ dan een Coop-man ghelijckende/ die den voer-man al vast vermaende dat hy soude aen-spannen ende hem op de reyse sporden. De Juwelier ter Contrarye vermaende den voer-man / dat hy soo langhe nustelen ende toeven soude / tot dat sy vernomen soude hebben nae de Herberge daer desen sijnen man laetst ghelogiert hadde. de welcke als hy ghevonden hadde/ so heeft hy daer in des Joden caemer ghevonden verscheydene papieren/ in de welcke de Juweelen waren bewonden ende gepackt geweest. Stracx ginc de weert ende hielt de Coetse op / ende de Juwelier liep nae het Raet-huys/ versoeckende eenige stadts-dienaers om den Jode aen te tasten/ ende met al sijn by-hebbende bagghen ende baggagye in het Raet-huys te brenghen. Dit geschiet sijnde / ende de Jode onder-vraecht wesende/ waer hy aen dese Juweelen ghecomen was/ heeft eerst seer stoutelijck gheantwoordt / dat hyse ghecocht hadde van eenen onbekenden Coop-man. Maer alsmen hem sijne dief-scheysleutelen toonde/ ende den beul hem begonst te pynighen. Soo heeft hy bekent/ niet alleen dat hy dese Juweelen ghestolen hadde / maer dat hy noch andere dief-stallen meer hadde begaen/ ende by naemen dat hy eenen Rentemeyster van Leiningen de naest-voorgaende Misse hadde bestolen. Desen Jode is den 13. Aprilis ter doot verwesen / de Predicanten quamen by hem in de gevanckenisse/ om hem te onder-richten / maer t'was al te vergheefs/ jae hy sprack seer Godslasterlic ende seyde/ het is onmogelick dat God eenen sone soude hebben/ de wyle hy geen vrouwe en heeft. Hier door is de Magistraet bewogen desen Gods-lasterlicken dief te verwysen/ dat hy op der Joden Sabbaten met de voeten om hooghe soude ghehangen worden. Als hem dese sententye was aen-ghecundicht / soo heeft hy des naest-volghenden nachts hem selven aen sijne hoose-banden meynen te wurghen / maer andere ghevanghens by hem sittende sulcx merckende hebben de hoose-banden in stucken ghesneden ofte los gemaeckt/ ende den Jode is een yseren wambays aen-ghedaen / soo dat hy sich niet en conde buyghen. Als hy nu sach datter geen hope van ontvluchten voor hem en was/ so heeft hy voor-ghegeven/ dat hy te Kostauora in Bhemen ghedoopt / ende Christoffel was ghenoemt ghewordden / maer dat hy corts daer nae de Christelicke Religye wederom verloochent / ende het Jodendom aen-ghenomen hadde.

1615

Den 15. Aprilis is hy wt-ghevoert / ende onder de ghalghe ghewurcht/ daer nae met yseren boyen aen de voeten vast ghemaeckt sijnde/ met het hooft om leegh ghehanghen/ anderen tot een spectakel. De Burghers van Franckfort hielden voor seker/ indien de Joden hare Casse ofte straete / als eertijts/ vry ende besloten inghehadt hadden/ dat desen schendelijcken dief-stal nemmermeer en soude sijn ontdeckt ghewordden/ maer dat de Coopman in de schaede / ende de weert in verdacht ofte suspitye soude gebleven sijn.

IIII.

Oproer binnen Berlijn/ den 23. Aprilis 1615. van wegen de veranderinghe der Religye aldaer. Gotar. Artus in Merc. Gallo-Belgico.

Nae dat de Doorluchtichste Cuer-Vorst van Brandenburch de belijdenisse sijnes Geloofs hadde aen den dach ghegeven / soo heeft hy oock binnen Berlijn wt de groote Kercke laeten wech nemen de Altaeren/ Crucifixen/ Beelden/ Vonten/ &c. Het heeft sich toe-ghedraghen/ dat den xxiij. Aprilis, op den Sondach ghenoemt Misericordias Domini. De Lutersche Predicanten heftich tegens de Gereformeerde sijn wt-ghevaren. Hier wt isser onder de Burghers ende inwoonders deser Stadt eenen grooten op-loop geresen/ Alsoo dat des avonds ontrent neghen uyren een groot ghetal van de oude Lutheraenen door de Stadt loopende/ met groot gheroep ende schrickelijck getier de glaes-vensteren der Gereformeerder Predicanten hebben in-gheslaeghen ende met steenen in stucken ghewo rpen. Als dit gheroep ende gheruchte in de ooren van den Marckgraeve Hans-Georgiaen/ des Cuer-Vorstes Broeder gecomen was/ (de Cuer-Vorst selfs te dier tijdt daer niet wesende) soo is hy stracs met een taemelick ghetal Ruyteren van het Slot in de Stadt ghecomen/ om desen op-loop te slissen/ ende de oproer-maekers tot sedicheyt te brenghen/ die St. Peters Kerck-Hof inghenomen ende besett hadden / eenen grooten alarm maeckende met het trecken ende luyen der clocken. De Marckgrave socht ende pooghde dit oproerige volck met socte woorden ende redenen te stillen/ maer te vergeefs / sy gaeven hem hoonsche ende spytighe woorden/ Jae men isser van woorden tot slaghen gecomen/ d'welck soo langhe ghedueirt heeft/ datter tiene van des Marckgraves syde/ ende drye Burghers doot gheschoten sijn/ behalven veel gequetste aen beyden syden: De Marckgraeve selfs wiert met eenen

steen getroffen ende aen sijn rechte been gequetst. Jae den op-loop ende raesernye des volcx is soo ghewassen/ dat de Marckgrave met sijn Hof-ghesin moste wijcken/ ende de vlucht op het Hof nemen. Het raesende volcxken dit siende / is gheloopen nae der Gereformeerde Predicanten huysen/de vensters wt slaende/de deuren op-brekende/de boecken ende huys-raet verscheurende/ende op de straeten werpende. Doch de Predicanten waren met haere huys-frouwen eñ kinderen by tijts ghevluchtt / andersins souden sy ter nauwer noodt het leven daer van ghebracht hebben.

V.

Oproer binnen Worms voor den Cur-Vorst Pals-Grave ter neder ghelept.

AL voor vele jaren sijn de Burgers binnen Worms tonvrede geweest met de Joden/die heel vele binnen dese Stadt woonen / drijvende aldaer leelicken woecker. De Burghers hebben meer-maels van den Magistraet versocht/dat dese Woeckenaers wat mochten besneden/ende haer bedriegerye wat mochte getoomt worden/d'welck oock de Magistraet eenigher maete ghedaen heeft. Maer de Joden sijn stracx tot den Keyser getrocken / ende hebben by supplicatye van den Keyser versocht / ghehantaeft te moghen worden in hare vryheyt. De Keyser heeft den Magistraet van Worms gheschreven/ ende bevolen/ datmen hem soude toe-schicken watter in dese saecke by haer verhandelt was / met Copije van de Privilegyen ende vryheyden die de Keysers sijne voorsaeten de Joden gegeven haddẽ. Op welcken allen by den Keyser ende sijne Raeden gelett wesende/so heeft de Keyser den Magistraet van Worms bevolen by de boete van tien marck gouts (het eene deel voor den Keyser / het andere deel voor de Burgers van Worms) dat de Magistraet daetelick/sonder eenigẽ wt-stel ofte wtvlucht/ den woecker diemen voort-aen gheven soude/ende diemen nu schuldich was/ doch alsnoch niet betaelt en was / soude stellen na de constitutye op den Rijcx-dach gemaeckt Anno 1577. Jae sijne Keyserlijcke M^t heeft ooc ghewilt ende bevolen/datmen den hoogher betaelden woecker soude moghen te rugghe heysschen/ende op dat sijne Keyserlijcke M^t. voorseker soude weten / dat dit sijn bevel wiert ghehoorsaemt/ soo heeft hy bevolen/dat twintich daeghen nae de publicatye deses Mandaets de Magistraet/ ofte yemandt in haeren naem in het Caemer-ghericht soude verschijnen / om te bewijsen / dat sy dit bevel hadden ghehoorsaemt/ ofte indien sy yets hadden in te brenghen teghen de afcortinghe van den alreets ontfanghenen woecker / dat sy dat souden doen met redenen in het recht bestaende/ daer op verwachtende een eyndelijcke wtspraecke van het Caemer-gerichte.

De Rijcx-constitutie A. 1577. sest. Vsura ad quincuncem redigenda. Vijve van het hondert mogen de Joden nemen/niet meer.

De Burghers van Worms dit mandaet des Keysers siende/ hebben goede hope geschept / dat achter-volghende den inhoudt des selfden/alle misverstanden op een corts souden gheslist ende wech-ghenomen worden/ maer corts hier nae siende ende bevindende/dat sy in hare hope bedrogen waren/ ende dat de Joden veel wtvluchten wisten by te brenghen: Soo hebben de Burghers gesocht dese saecke met recht wt te voeren: Maer als sy saghen dat de Joden geensins ad litis contestationem en conden ghebracht worden/om haer recht teghen de selfde in te stellen / maer dat veel meer de Joden dese saecke soo wisten te beleyden / dat de Burghers het proces souden ofte verliesen/ ofte moeten vaeren laeten: Soo hebben sy haer met malcanderen bedacht eñ beraetslaecht/ wat sy hier in voorder doen souden / ende eyndelick hebben sy besloten/ alle de Joden op den sevenden dach Aprilis (d'welc was dẽ dach der bereydinghe / op den welcken eertijts hare voor-ouderen Christum Iesum gecruysicht hadden) wt der Stadt te verdryven. Maer hier is eenich verhindersel voorgevallen/alsoo dat sy haer voornemen ende besluyt eerst op Paesch-maendach hebben in het werck ghestelt. D'welck aldus in sijn werck ghegaen is. Daer sijn drye-hondert Burghers ongewapent des morghens te vijf uyren op de marckt by malcanderen ghecomen. Een van dese Burghers heeft ghesept / nu is den dach onser verlossinghe ghecomen / nu is den dach in den welcken der Joden wtersten termijn verschenen is/ Derhalven so en moghen wy geen langher wtstel nemen/maer wy moeten wel op ons stuck passen. Eyndelick hebben sy goet ghevonden ende besloten / datmen seventien mannen / naemelijck wt yeder Gassel oft Ghilde eenen/ schickẽ soude/om tot der Joden gasse te gaen/ende haer aen te segghen/ dat sy daetelick/ sonder langher verblijf of beraet/ haer beste goederen ende Juwelen mochten packen so veel als sy draegen conden / ende daer mede ter Stadt wtgaen. Daer by voegende/of schoon de Burghers ghenoechsaeme reden ende oorsaecke hadden / om haer te plunderen ende naecht ter

Stadt

1615.

Stadt wt te jaeghen / nochtans om te be-
wysen dat sy hare goederen niet en begeer-
den/ende om te doen blijcken dat sy handel-
den als Christenen / soo lieten sy haer toe/
dat een yeder mochte mede nemen soo veel
van sijn beste goederen ende Juweelen/als
sy draghen conden. De goederen die sy nae-
lieten soudemen registreren/ ende conden sy
bewysen dat sy haer met rechte toe-gua-
men / soo soudemen haer de selfde laeten
volghen.

De Joden dese sententye ontfangen heb-
bende/naemen de selfde in dancke aen/ Ja
de langhe Iekoff,ende de dicke Abraham(twee
van de voortreffelijckste onder de Joden)
antwoorden/de Christenen doen meer als sy
schuldich sijn te doen. Alle de Joden liepen
stracx henen / ende by een packende al hare
beste Juweelen / sijn binnen een ure tijts
alle gaer ter Stadt wt gheloopen seer bit-
terlijck haer onghemack beschreyende ende
behuylende / met och leyder,och leyder,och
wee,och wee. De Heeren des Magistraets
dit vernemende / sijn stracx voor den dach
ghecomen/ ende hebben de Burghers ghe-
vraecht / wt wat macht ende autoriteyt/
als oock om wat redenen eñ oorsaecken dat
sy aldus handelen? De Burgers antwoor-
den / dat de Magistraet wel wist wat de
Burghers meer-maels van haer versocht
hadden/ende dat het des Magistraets amt
was de Privilegyen der Burgeren te han-
thaeven/ maer de wyle sy sulcx niet ghedaen
en hadden/soo waren sy genootsaeckt haer
selven te verdedighen / ende voor te comen
dat sy der Joden slaeven niet en wierden;
dat sy bereyt waeren God te voorsten/daer
nae den Keyser/jae oock de gantsche werelt
reden eñ rekenschap te gheven van dese ha-
re daet: Waren oock willich ende bereyt de
Joden te rechte te staẽ/sonder eenen schrick
daer van te hebben/ als de Joden tot noch
toe voor de Christenen hadden ghehat.

De Magistraet vermaende de Burgers
tot af-stant van haer voor-nemen / maer
sy andtwoorden / dat sy bestendelick daer
by wouden volherden. De Joden hoorende
ende siende de Burgheren obstinaetheydt/
spoedden haer soo seere als sy conden / nae
den rijn toeloopende/ ende t'schepe brengen-
de hare beste goederen ende juweelen. Des
selfden daechs hebben de Burgers het dack
van der Joden Synagoge afghenomen/
besluytende daer met malcanderen / dat sy
soodaninghe huysen(vol van afgoderye en-
de blasphemyen der Joden) alsoo afbreec-
ken ende ruineren souden / dat den eenen
steen op den anderen niet blijven en soude/
stracx sijnder over de ses hondert mannen
aen-gevallen die vol-voert hebben het ghe-
ne dat sy ghedreycht hadden. Jae eenighe
hebben de begraeffenissen ofte Epitaphia en-
de Monumenta op der Joden Kerck-hof af-
ghebroocken / de steenen wt der aerde ghe-
graven/ende met haemeren in stucken ghe-
slaghen / sijnde sommighe deser steene soo
swaer / dat het wonder was hoe de Bur-
ghers de selfde in sulcken ijl wt die aerde
conden graven en wtlichten.

De Heeren des Magistraets sijn stracx
toegheloopen/met Notarisen ende Stadts-
dienaers / om dese raeserye te doen op-
houden / vraghende wt wiens last ende
bevel dat de Burghers dit deden ? haer
wierdt gheantwoort / dat dit aller Bur-
gheren goet-vinden ende believen was/
voor-hebbens sijnde der Joden godtloos-
heyt gheheelick wt te roeden/ hare memo-
rye te verdelghen / ende den eenen steen op
den anderen niet te laeten. De Burghe-
meysters op het Kerck-hof comende / mey-
nende aldaer de Burghers te doen ophou-
den van breecken ende vernielen der grae-
ven / ende der graf-teeckenen : Maer de
Burgher antwoorden/ dat dit aller Bur-
gheren believen was/ daer by voeghende/
dit en is geenen Kerck hof der Christenen/
maer het is eenen acker des bloets/ ende de
Lichamen die hier begraven ligghen en sijn
niet weerdich / datse soo nauwe ende soo
wel bewaert souden worden : Dat het nu
tijdt was de vervloeckte gedachtenisse der
Joden t'eene-mael te verdelghen/ endt wt
te roeden/ d'welck de Christelicke Burgers
met haer eyghene handen eenpaerlijck in
het werck wouden stellen/ om haren Chri-
stelicken yver te betoonen ende te doen blijc-
ken/ende dat sy in de plaetse der Joodscher
Synagoge wouden stellen ende op-richten
een schoon Crucifix / met de blijde ende glo-
riose verrijsenisse Iesu Christi,tot een eeuwi-
ghe ghedachtenisse.

Als de Joden vernaemen/ dat desen ha-
ren Tempel / die sy seyden dat achtien-hon-
dert jaren ghestaen hadde / af-ghebroocken
ende vernielt was/ soo hebben sy hare clee-
deren ghescheurt / ende met sacken bekleedt
sijnde / hebben sy assche ende sant over haer
hooft ghewörpen/ende ter aerde neder-val-
lende hebben sy hare handen ende armen
wt-ghespreydt/ ende een jaemerlicke wee-
claeghe ghedaen / hulpe versoeckende ende

verlossin-

verlossinghe van haren Messia.

De Burghers hebben wacht verordineert in der Joden straete / om toe te sien/ datter niet ghestolen ofte wech-ghedragen en soude worden. Eenighe schrijven/ datter een crucifix by dese Joden ghevonden is/ daer mede sy op den goeden vrydach haere corts-wijle ende spott te drijven ghewoone waren.

Theodor Meurers in Relat. Histor.

De Phalsgraeve treckt ghewaepender hand nae Worms/ ende neemt het in den 24. Aprilis.

Als de Phals-graeve Ceur-Vorst / Bescherm-heer over Worms/ dit alles vernomen hadde, so heeft hy den Overstē Schoonberch, ende den Ridder Pleucard van Helmstat bevolen/ dat sy op het spoedichste eenich volck by een souden versaemelen/ende daer mede nae Worms toe trecken/om desen oploop te slissen. Dese het bevel hares Vorstes behertighende / hebben in der haest vierduysend man by een ghecreghen / ende sijn den xxiij. Aprilis ontrent midder-nacht voor Worms ghecomen / mede brenghende ses grove stucken geschuts/ende veel waegens met crijchs-ghereetschap. Sy hebben haer gheleghert voor alle de poorten der Stadt/ dwelck den toorn-wachter vernemende/ heeft alarm ghemaeckt in de Stadt / elck een is stracx in het Haernas gecomen/ende die gheen wapenen en hadden liepen na het amunitye huys / om waepenen ende gheweer te haelen. Maer de Magistraet heeft haer de selfde ghewevghert, segghende/dat niet de vyand / maer vermoedelick haren besten vrient / jae vorder voor de poorte was / van den welcken sy niet quaets te verwachten en hadden / dat sy derhalven na huys gaen / ende gherustelick den aenstaenden morgenstont verwachten souden. Des morghens heeft de Magistraet eenighe Ghedeputeerde wt der Stadt aen de Velt-Overste ghesonden/ om te vernemen in wiens name/ende tot wat eynde/ dat sy met het crijchchsvolck daer ghecomen waren ? Verstaende dat sy ghecomen waren tot bewaringhe der ghemeyne vrede in die Stadt / sonder quetsinghe der Keys. Maj. ofte nae-deel der Gheestelicke ofte Burgerye/soo is de poorte haer stracx geopent/ ende is also het crijchs-volck met vliegende Vaendelen ende alle crijchs-ghereetschap ontrent tien uyren voor den middach in de Stadt ghecomen/ het grof gheschut slepende tot op de marckt / ende wacht stellende in alle straeten der stadt: Oock sijnder stracx eenighe Burgers die het beleyt der saecken gehadt hadden/daer S. Chemnitius het hooft van was/ghevanckelijck ghenomen / ende alle t'saemen-rottinghen verboden. Als de Burgers op het Raet-huys ontboden waren / ende men haer vraeghde wie dat de Bel-haemels ende voor-naemste roer-vincken in het wtdrijven der Joden gheweest waren? Soo hebben de Burghers gheantwoort/dat dit eenpaerlick by alle de Burghers der Stadt gheschiet was/ ende datmen sulcx weynighen niet en conde te laste legghen/ offer schoon maer weynighe ghesproocken en hadden.

Als nu des anderen daechs de Burgers wederom op het Stadt-huys ontboden ende gecomen waren soo is haer in den naem van den Ceur-Vorst Phals-graeve aen-gedient/dat sijne C. V. D. noodwendich achte/dat de Burghers / den eet van ghetrouwicheyt ende ghehoorsaemheydt den Magistraet wederom doen soudē. Hier op hebben de Burghers gheandwoordt / dat sy daer toe willich ende bereydt waren / ende hebben oock daetelick den eedt van getrouwicheyt ende ghehoorsaemheydt den Magistraet ghedaen : Voorder soo hebben de Burghers alle gaer op haere knyen vallende / den Cuer-Vorstelijcke Commissarisen ghebeden/dat doch de gevangene Burgers mochten los ghelaeten worden/ ende dat sy van de Joden mochten ontledicht blyven. Hier op hebben de Commissarisen gheantwoordt/dat sy daer niet ghecomen en waren tot dienst der Joden : Maer dat haer versoeck niet den Cuer-Vorst / maer den Keyser aenginck/ by den welcken sy geeren de saecke ten besten wouden recommanderen. Ghelijck ooc het selfde door het ernstich schryven des Cuer-Vorstes ghesciet is/ schryvende onder anderen / aen sijne Keyserlijcke Mt. Dat hy niet en conde verstaen hoe de Burghers deser Stadt in vrede souden cunnen leven met de Joden/die haer so schendelick hadden wt-gewoeckert.

De wyle de Keur-Vorstelijcke Commissarisen bevonden hebben/ dat de Burghers van Worms niet gesinnet en waren eenige wederspannicheyt teghen den Keyser ofte hare ghebuerlicke Overicheyt aen te rechten/ maer dat het haer alleyn op de Joden lette/ soo hebben sy des anderen daechs het grove gheschut/de waghens/ ende crijchsghereetschap wt der Stadt ghesleept/de stucken los ghebrandt/ ende het volck doen vertrecken / ende daer mede is desen crijch gheeyndicht.

Den 26. Aprilis sijnder twee Joden in de Stadt ghecomen / voor-ghevende datter eenen

1615.

eenen Jode gestorven was/ dien sy begeerden op haren Kerckhof te begraeven. Als het gheruchte hier van onder de Burgerye quam/ so waerender eenighe/ die de Joden toe-riepen/ sy souden haeren dooden begraven daer sy geen perÿckel hebben en soude/ dat hem de tichelen ofte pannē op het hooft vallen souden.

VI. Vrede tusschen den Keyser ende grooten Turck verlanght in Maio.

Daer was in het voor-jaer eenen Ambassadeur des Turckschē Keyser te Weenen by den Keyser Matthiam ghecomen/ om te handelen van een lanck bestant. Soo haest en was desen niet vertreyst / of daer en is stracx in Maio eenen anderen Gesant/ ghenoemt Achmet Chiaja, aen-ghecomen / seer staetelick vergheselschapt/ by sich hebbende honderd ses-en-dertich persoonen / met veel Peerden ende Koets-waeghens.

De Keyser heeft desen Ambassadeur laeten in-haelen van den Heere Sigismund van Losensteyn Hof-marckschal / met vÿf vaenen Ruyteren / die hem tot aen sÿn Logement gebracht hebben. Voor desen Turcschen Ambassadeur ginghen tien seer schoone Peerden van gout-verwighen hare ses Janitscharen/ veel Heyr-trommelen/ ende vier inghewickelde Vaendelen: Veel Burghers waren in hare waepenen / aen beyde sÿden de straeten besettende / tusschen de welcke desen Turckschen Ambassadeur passeerde. Hy is vergheselschapt ghecomen met eenen Christen / ghenoemt Casparus Gratianus. Na dat de Bisschop Cleselius eerst alleen desen Ambassadeur hadde ghehoort/ soo is hy by den Keyser Matthiam gebracht. D'Ambassadeur heeft sÿner K. M^ts. rechter-hand aen-gheroert met groote eerbiedinghe/ Gratianus heeft des Keysers cleedt gecust/ de andere Turcken hebben des Keysers voeten ghecust. Desen Ambassadeur heeft sÿne K. M. vereerdt ses Turcksche Peerden/ twee met saedel en toom / de andere elck met een root cleet seer costelick behanghen. Hier waren by ses jacht-honden met roode plecken schoon verciert/ ende behangen met roode scharlaecken jessen: Noch een seer costelick tapeet met veel peerlen ende costelicke gesteenten beset/ op een Peert hanghende/ soo groot ende soo swaer sÿnde datter een man ghenoech aen te draeghen hadde. Hier waeren noch by eenighe bossen van Reygher-veren met peerlen verciert/ twee Turcksche cussens / ses schotelen met Bezoar-steenen/ Musceliaet/ Amber/ Therra-sigilata, Balsem ende andere vremde cruyden op-ghevult. Nae dat desen Ambassadeur dese geschencken gepresenteert hadde / ende de selfde van daer op een ander plaetse ghebrocht waren/ soo heeft d'Ambassadeur den Keyser (die op eenen costelicken throon sat/ verciert met gout en peerlen in een groot ghemack / behanghen met schoone tapeten/ daer in den slach van Pavyen af-gebeeldet was) eenen brief behandicht/ den welcken de Keyser (sich een weynichskē opheurende) uit des Ambassadeurs handt heeft ontfanghen. Den inhout deses briefs was/ dat de Groote Heere gantschelÿck gesinnet was de pays met den Keyser Matthia te onder-houden/ doch daer by versoeckende reparatye ofte weder-op-richtinghe der schaden die sÿne ondersaeten van de Christenen gheleden hadden/ die sodaenich waeren / dat de Groote Heere actye ende reden ghenoech hadde om tot de waepenen te comen/ maer alsoo hy meer tot vrede/ als tot crÿch gheneycht was/ soo soude hy sich laeten genoegen met restitutye ofte wedergh evinghe der gedaener schaeden. De Keyser stont des maels op sÿn reyse nae Praeghe/ daer hy den laetsten Maij met de Keyserinne ghecomen is/ ghevende den Bisschop Cleselio, den Cardinael Forgatsio, den Grave van Salms/ den Oversten Mollat/ ende den Graeve van Althems / last ende bevel om in verder ghespreck ende onder-handelinghe met den Turckschen Ambassadeur te treden/ die soo ernstlic den peys ofte verlenginghe van Bestant versocht / alsoo de groote Heere met den Coninck van Persen/ (die den Gregoriaener/ de-wÿle hy met den Sultan in verbond getreden was/ een groot deel sÿnes Rÿcx afgeloopen ende verheert hadde) oock met andere sÿne vyandē so swaere crÿgen hadde te voeren/ dat hy geenen middel noch macht en hadde om den crÿch in Hungariē te voerē/ maer veel meer ghenootsaeckt wiert eenighe Regimenten van sÿn oudt crÿchs-volck van daer te ontbieden/ om te gebruycken teghen den Sone des Emis van Sayda / die met hulpe des Persiaens onlancx den Bassa van Damasco met veel volcx verslaeghen hadde. Oock wiert de Turcksche Keyser seer hert bestreden van den Sone des onlancx gestrangu-leerden Nassuf Bassen/ die om synes Vaeders doot te wreken/ met roof en brandt/ in des Turckschen Keysers Asiactissche landen veel schade ghedaen hadde.

Eyndelick ende nae verscheydene communicatyen is den peys ghetroffen op dese

condityen/

1615.

condityen/ Dat de Articulen van peyse gemaeckt Anno 1606. in haer gheheel souden blyven/ ende dat dien pays twintich jaren soude duyrẽ: Van de hondert vijftich Dorperen die onder den Archiepiscope Strigoniensi ofte Gran ghehoorden / souden de festich / die hem alreets met eede verplicht waren/ onder het ghebiet van den Grooten Heere staen: Wat de andere verschillen ende Misverstanden aengaet/ alsoo de selfde waren betreffende de uterste paelen van Hungaria, daer van soude informatye genomen/ ende in den tijt van vier maenden van de Commissarisen des Keysers alsoo daer in ghedaen worden/ dat de Groote Heere daer mede soude gecontenteert wesen / ende dat midler wyle het Vee/ ende gheschut dat de Heyducken de Turcken by Polantvaria hadden af-ghenomen/ soude gerestitueert worden/ ende de over trevers souden ghestraft worden: De Gevanghens souden aen beyde syden los gelaeten wordẽ: Alle de sterckten/ bevestinghen / ende fortificatyen die de naest-voor-ledene jaren gemaeckt warren/ souden afghe worpen ende ghedemolieert worden: De desolaete Dorperen soudẽ weder herbout ende bewoont worden : De Priesters/ Jesuyten/ Moniken souden door gheheel Turckyen haere Kercken ende Capellen wederom moghen op-maecken/ ende haren dienst daer in doen met Prediken/ eñ lesen van het Evangelye. De Cooplieden souden moghen vry ende onverhinderlijck handelen tot Constantinopelen toe : Met eens tribuyt betaelt te hebben / souden de Coop-lieden vry sijn/ ende door het gheheele landt reysen moghen / sonder datmen haer op andere plaetsen tribuyt soude moghen af-heysschen: Als eenen Coopman in Turckyen comt te sterven/ soo en sullen sijne goederen den Turckschen Keyser niet vervallen/ maer sy sullen gelevert worden in handen van des Keysers Ambassadeur residerende te Constantinopelen. De boden ende ghesanten beyder sijts/ hebbende paspoort van haren Heere/ sullen vry ende onverhinderlijck moghen reysen deur Buda of Oven over ende weder : De Schoutesen der Dorperen sullen selfs de Tribuyt penningen leveren in handen van de Bassen / Beghen/ ofte Weywoden ende Overste des Grooten Heeren aldaer.

Eenen Moscovitschen Ambassadeur comt by den Keyser.

Als nu de Keyser op den wech was nae Praeghe/ soo is hem ghevolght eenen Moscouitschen Ambassadeur met naemen Iwan Fomni onder anderen sijne Keys. Mt. aen-dienende / by-al-dien het de Keyser door sijne autoriteyt niet by tijts voor een quaeme / Soo souden voor seecker op een corts de Moscouijters ghewapender hand met een gheweldich Leger in Polen vallen/ om te wreecken het ongh lijck ende schaede die de Polen haer ghedaen hadden/ ghelijck alreets ter selver oorsaecke de Tartaren/ houdende de partye der Moscouiten / in Lythuanyen ghevallen waren / roovende ende brandende voor den voet alle Steden/ Dorperen/ ende Huysen/ daer sy by ofte ontrent conden comen.

De Keyser heeft den Barron van Dohna eñ Erasmum Heydelium na Borsaviam gesonden/ om naerder informatye hier van te nemen.

Midler wyle dat de Ambassadeur der Moscouijter Vayvoden te Praghe op sijnen af-schept lach te wachten/ sijn de Polen met tien duysend man in der Moscou ghevallen/ onder het beleyt van eenen Velt-Oversten ghenoemt Ratzivilio, die het landt veler weghen seer jaemerlick hebben verdelghet: Aen d'ander sijde wierden de Moscouiters seer beanghsticht van het Legher des Coninck van Sweden / daer Velt-Overste van was Pontus Tellagardus, die sy vreesden dat de Polen soude helpen het gheheele land afloopen / elck eenen buyt haelende daer hy best conde.

Toovereſſen ghevanghen/ die haer clepne kinderen den hals ghebracht hadden.

Daer sijn in Maio binnen Cassouyen twee Tooveressen ghevanghen/ bekennende dat sy door vergift/ eñ andere duyvelsche consten / over de Honderd ende vijftich kinderen om den hals ghebracht hadden/ die des halven/ na veel pijnen en torturen / sijn verwesen levendich verbrant te worden. De grouwelicke sonde deser vrouwen hadde sulck een grouwelicke eñ pijnelicke straffe wel verdient/ warẽ sy in China, ofte Iapan geweest/ sy en souden met dese straffe niet ontcomen sijn / want wy lesen datter onlancks in China eenen Godt-vergetenen booswicht gheweest is / die door het landt treckende/ voor gaf/ ende vele menschen wijs maeckte/ dat hy een conste wist om het leven der mẽschen te verlanghen / dwelck die menschen daer te lande hoorende/ so heeft desen bedrieghe r eenen grooten schadt ende rijckdom op een corts by een versaemelt / want de Chinesen niet ghéloovende datter een leven na dit leven is/ sijn seer begheerich om hier langhe te moghen leven. Desen bedriegher is van

is van eene sijner vrouwen bedroghen ende bedraghen/ dat hy de lapsalverye die hy de menschen soo diere vercocht / maeckte ofte toebereyde met jongher kinderen bloet / de welcke hy heymelijck vermoorde. Als nu desen moordenaer ghevanghen sijnde voor de Magistraeten dit alles hadde bekent ende beleden/ soo hebben sy haer langhe bedacht ende beraden/ wat doot dat sy hem souden aen doen; Eyndelick hebben sy hem verwesen / dat hy aen een paele soude ghebonden worden/ ende datmen hem met scheermessen drye duysendt stuckskens vleys van sijn lichaem soude snyden/ midler wyle hem / soo veel het mogelick soude wesen/ by het leven behoudende. Dit vonnisse wt-ghesproken sijnde/ so hebben de Richters/ nae des Lants wyse/ den Coninck ghevraecht/ of hy haer gegeven oordeel approbeerde? De Coninck heeft gheantwoort/ dat wel sijnes beduncken/ dese straffe niet groot genoech en was voor de grouwelicke sonde die desen moordenaer bedreven hadde / maer dewyle hy geen grooter noch swaerder bedencken en conde/ so was hy te vreden datmen die ghegevene sententye in het werck stellen soude. Soo heeft dan desen schuldighen moordenaer met sijn vleys en bloedt moeten boeten ende betaelen het vleys en bloet dat hy die onnoosele kinderkens ontstolen/ ende anderen verkocht hadde.

Schrickelicke straffe over eenen kinder-moorder in China.

Daer sijn oock boven in het landt eenighe vrouw-persoonen ghevanghen / welcke dese in-beeldinghe hadden / dat sy den wijnstock/ boom-vruchten/ ende het coorn sijnen wasdom benomen ende verhindert hadden/ ende dat op dese wijse/ sy hadden Katte-hoofden/ Kreeften/ Eyer-schaelen/ ende andere derghelijcke vodderyen ghenomen / ende in de maent van Meye in een sifte gherolt/ ende gehutset/ haer selven ende vele andere menschen wijs-maeckende / dat sy hier mede groote tempeesten verweckten/ ende te weghe brachten/ alsoo dat in vele landen ende veld-streecken door coude / Vorst/ rijp/ haeghel en snee/ die sy verweckten / den wijnstock ende andere boomen waren vervrosen ende bedorven. Als of dit niet Gode den Heere (die over onse sonden vertoornt is) maer de boosheydt deser toovenaers ende tooveressen ware toe te schryven.

Tooveressen ghevangen/ die haer bekenden dat sy onweder ghemaeckt hadden.

Epist. Iap. 4.5.6.

Daer sijn ooc desen Somer veler wegen verscheydene Steden ende Dorpen aen brant gecomen. VVillick een voor-schanse in Hungaren/ met de Stadt / ende voor-steden/ is den vierden Mey door eenen subyten brant/ schier gheheel af-ghebrandt. Te Seshevm/ drye mylen van Goslaer ghelegghen/ sijn den 19. Mey twee hondert ende vijftich huysen verbrandt. Den 20. Mey heeft den brandt te Nieuhuys in Bhemen wech ghenomen der Jesuwyten Collegye/ met vier hondert ende sestich huysen. Den 29. Mey sijnder te Mal-mes-hoven/ een Dorp nae by Noorenburch ghelegghen / achtentwintich huysen subytelick verbrant.

Villeck verbrandt.

Sesemum verbrant.

Nieuhuys verbrandt.

Malmeshoven verbrant.

Den 17. Augusti isser te Stadernheym/ een halve myle van Franckendael eenen brandt ghecomen/ daer door dat dit schoone Dorp met de Kercke sijn vernielt.

Stedernheym.

Den 18. Augusti sijnder te Neder-Selm by Ments 153. huysen/ behalven veel schupren en stallen/ seer subitelick verbrandt.

Neder-Selm.

Den xiij. Iulij isser eenen schrickelicken brant te Naerden in Hollandt ghecomen/ op gaende/ ontrent midder-nacht/ ende duyrende tot s'anderen-daechs te tien uyren. Daer sijn verbrandt wel twee hondert en vijftich huysen ende schuyren.

Naerden in Hollant.

Op den xviij. Iulij isser eenen schrickelijcken brandt te Glogou ofte Glockau (een schoone Stadt in Silesyen) opgestaen/ een weynichsken voor den middach / die door den wint soo is opgheblasen/ datter in vier uyren tijdts verbranden twaelf hondert huysen/ twee Cloosters/ het Raet-huys/ eenen meulen/ ende andere ghebouselen. Daer en is in de gheheele Stadt niet staende ghebleven/ dan de Hooft-Kercke/ der Protestanten Kercke/ de Schole/ een ofte twee woonninghen aen de Kercke / ende een steenen gewulste by het Raethuys daer der Stadt brieven/ Previlegyen/ ende andere schriften in ligghen. Daer sijn oock overich ghebleven drye toorns/ ende eene voor-stat. Vele menschen die niet tijts genoch wt de Stats-poorten gheraecken en conden / sijn mede verbrandt / vele beswijmden van de hitte des viers: Een swanghere vrouwe viel neder op de marckt / ende wert aldaer van haer kint verlost. Men coude het gheroep ende gheschrey der menschen in de naest-ghelegghene Dorperen ghemackelic hooren. Eenighe Coop-lieden wierpen stracx hare beste goederen ende Coopmantschappen in de gewelfte Kelders/ hopende de selfde daer te salveren/ maer als de ghevels ende daeken/

Glogou verbrandt.

ken / met de balcken ende solders in vielen/ soo sijn de Kelders gheborsten ende ghebroken / ende het goet datter in ghewòrpen was/ is tsaemen verbrant ende verdorven.

Encheym verbrandt.

Te Encheym by Franckfort sijn den 2. Augusti, achtien huysen/ met veel coorns/ ende veel vrucht-draghende boomen verbrandt.

LaMpaDe soL terras æstIVa InsIgnIter Vssit.

VIII.

Lochum afgebrandt dē 6. Aprilis.

Den sesten Aprilis deses jaers is des avonts ontrent acht uyren onverhoets een huys binnen Lochum in brandt ghecomen/ daer van stracx het gheheele Stedeken aen alle hoecken ende canten is aen-ghesteecken/ dwelck in twee ofte drye uyren tijdts (alsoo meest alle de Huysen weeck dack / ende oock vele der selfder Leemen wanden hadden) alsoo is afghebrant/ dat oock de Kercke/ Cloosters/ ende t'Raet-huys met allen Archivis, sijn verbrandt ende gheheelick te schande ghemaeckt / wt-ghesondert vier Huysen die noch sijn staende gebleven. Ick ben des anderen daechs nae desen brandt te Lochem ghecomen/ alwaer my de miserye ende elende die ick daer sach ende hoorde/ dese wee-claege over die arme verbrande Stadt ende volck/ heeft wt-gheperst:

> O Heer, O lieve God, wat is dit een ellend?
> Hier is een Stad gheen Stad: VVaer men sich keert of wendt,
> Siet men niet dan droefheydt aen menschen ende beesten,
> Het is hier al bedroeft, de minste met den meesten.
> O God ontfermt u doch over dit arme volc:
> O Heere, siet neerwaerts wt s'Hemels hooghe wolck:
> VVilt der vroomen ghebett verhooren, en haer kermen:
> VVilt u over dit volck ghenaedelick ontfermen.

Desen brant heeft langhe / oock corts te vooren eer hy gheschiedde / voorsien ende meer-maels voorseyt eenen Huys-man tusschen Zutphen ende Lochum woonachtich/ den welcken ick des anderen daechs na desen brant/ by Lochum hebbe aengetroffen: Ick vraechde hem hoe dat het in sijn werck ginck / als hy dit ende meer der-ghelijcke voor-spoecksel en sagh? Hy andwoorde my/ dat hy meer-maels op sijn bedde ligghende/ in sijnen gheest ende ghemoet soo wierdt beanghsticht ende gheperst/ dat hy niet rusten noch duyren en conde voor dat hy van het bedde opstaende voor de deure ginck / opwaerts ende aen alle canten omsiende. Ende dat hy dan sagh somtijts Heer-leghers marcheeren / bestaende wt ettelicke Regimenten/ d'een tijdt meer/ d'ander tijdt min/ bescheydelick siende ende kunnende kennen wat coleur dat haere Vaendelen / Vlaggen/ ende Velt-teeckē sijn/ ende werwaerts dat sy haren cours ofte ganc naemen. Even in sulcker voeghe seyde hy meer-maels ooghenschijnelijck ghesien te hebben / dat het gheheele Stedeken van Lochum met de Kercke ende Cloosters / in vier en vlamme stonden/ ende te gronde af-verbranden.

IX.

De Spaenjaerden nemen den Rechter en Syndicum van Soest gevanghen.

Daer is in den beginne van Iunio misverstant ghereesen/ tusschen den Magistraet van Soest / ende den Spaenschen Commissaris Ivan de Cesiate, in garnisoen ligghende te Raetinghen. Desen Commissaris heeft door sijne Soldaeten laeten ghevanckelick nemen/ ende in sijn garnisoen brenghen den Richter deser Stadt/ ende corts daer nae Gerardum Clotsium V. I. D. der Stadt van Soest Pentionaris/ als hy een stuck weechs buyten der Stadt gegaen was. De actye die de Spaenjaert op die mannen hadde/ was dese. De Graeve van der Lippe hadde op den hals aen-gheclaecht twee straet-schenders/ die in het gebiet der Stadt Soest aenghetast ende ghevanghen saeten. Nae dat de Magistraet dese boeven gheexamineert hadde/ ēn haer Proces met alle de Confessyen/ ghetuyghenissen/ ende omstandicheden haerer delicten by gheschrifte aen onpartydighe Rechts-gheleerde hadde over-gesonden / ende die gheoordeelt hadden datse met der doot behoorden ghestraft te worden/ so heeft de Magistraet van Soest de wt-ghesprokene sententye in het werck gestelt/ ende die Straet-schenders richten laeten. De Spaensche Commissaris dit vernemende/ heeft ghesustineert/ dat die van Soest hier mede de paelen haerer jurisdictye waren te buyten ghetreden / dat het hem toequam straffe te doen over dese sijne soldaeten. De Cuer-Vorsten van Ments/ Cuelen/ ende Brandenburch / als oock de Phalsgrave Nieuburch/ ende andere Heeren/ hebben aē den Eerst-Hertoghe Aelbertum gheschreven/ ende begeert/ dat sijne Hoocheyt den Spaēschen Cōmissaris woude bevelen den Richter ende Syndicum los te laeten / dewyle de Overicheyt van Soest niet anders gedaen en hadde/

1615.

en hadde/ dan dat de Juſtitye/ goede wettē/ Conſtitutyen ende Receſſen des Rijcx mede brochten ende bevolen. Hier en boven ſo heeft de Magiſtraet van Soeſt het geheele Proces ende ghedingh aen den Eerſt-Hertoghe Aelbertum overghesonden / met een verhael eñ bewijs wt de Keyſerlicke Rechten/ belangēde haer juriſ-dictye ende t'recht haerer vier-ſchare ofte gherechtſ-bancks. Wat aengaet dat de Spaenſche Commiſſaris verſocht heeft datmen hem die ghevanghens/ als ſijnde des Coninck van Hiſpanyen ſoldaeten/ ſoude toe-ſchicken/ daer op hebben ſy gheantwoordt / dat ſy ſulcx niet en conden nochte mochten doen. Want ſeyden ſy/ of wel de fouten die de crijchſ-lieden in crijchſ-ſaecken/ begaen (als wanneer eenen ſoldaet ſijn waepenen vercoopt ofte verlieſt/ ſijn plaetſe verlaet/ ſijn wacht verſwijmt) ſtaet tot ſtraffe des Gouverneurs/ ſijnes Capiteyns/ ofte des crijchſ-raets/ jae oock als een ſoldaet een ander foute in het legher begaet/ hoedaenich die ooc mach weſen/ by den crijchſ-Raet wort gheſtraft: So iſt nochtans/ dat als een crijchſ-man een crimen begaet buyten den crijch/ ſoo is hy onder-worpen het ghemeyne recht der plaetſen daer hy het begaet. Dewyle dan die gevangens ſijn beſchuldicht ende over-tuycht van verſcheydene grove ende aen het lijf ſtrafbaere delicten / niet teghen de wetten des crijchs eyghentlick/ maer teghen de gemeyne wetten van Landen ende ſteden (eñ dat buyten het legher ende plaetſen des crijchs) begaen / in eenes anderen Heeren Landt/ ſoo en hebben ſy niet cunnen forum declineren/ ofte haer het gerichte der plaetſe daer ſy ghevanghen ſaeten ende beſchuldicht waren/ ontgaen. Voorder hebben de Magiſtraeten bewesen / dat ſy van ouden tyden her hebben merum et mixtum judiciū, Die van Soeſt bewesen ſoo wt andere Rechtſ-gheleerde/ als ooc ende inſonderheyt wt de boecken van Didaco Covarruvia, eenen Spaenſchen Juriſt/ dat ſy in deſer ſaeke niet buyten recht gheprocedeert en hadden/ want hy ſchrijft aldus / VVat aengaet ſtraet-ſchenders ende Roovers, het is ſeker, dat waermen de ſelfde vindt, daer mach menſe aen taſten, ende mogen geſtraft worden, oock van die Richters ende Overheden, wiens onderſaeten ſy niet en ſijn.

Maer wat die van Soeſt ſchreven of ſpraecken / te Bruſſel / ofte elders by de Spaenjaerden / dat was al te vergheefs/ wouden ſy haere ghevanghens los crijgen/ ſy moſten den Spaenſchen Commiſſaris een goede ſomme van penninghen tellen/ diemen geen Rantſoen/ maer een vereeringhe noemde.

X.

Altena by dē Vorſt van Brandenburch ingenomen.

De Marckgraeve van Brandenburch heeft in den beginne van Iulio inghenomen Altena, de woonplaetſe der ouder Graeven vander Marck / daer mede nemēde poſſeſſye vā de heele Graefſchap vander Marck. D'welck de Spaenſche verdrooten heeft/ ende hebben daer wt oorſaecken genomen/ om het landt daer om her des te meer te plaeghen / d'welck doch daer te vooren van beyder ſijts crijchs-volck nu langhe tijdt genoechſaem gequelt ende wt-geputt was/ als mede verſcheydene naebuyr-landen. Alſoo datter vele Burgers ende Huyſ-lieden tot den bedel-ſack ghebracht waren.

Verſcheydene excurſyē in de naebuyr-landē.

Der Staeten crijchſ-lieden liepen d'wers en deur de ſtiften van Ceulen en Paderborn met cleyne troupen / ende perſten de boeren ſoo veel gelts af/ als ſy conden / meynende dat de boeren ende inwoonders dier landen ſoo wel haer een ruyterſ-teeringe ſchuldich waren/ als de Spaenſche. Als hier van aen de Staten verſcheydene clachten quaemen/ ſoo hebben ſy aen den Ceur-vorſt van Ceulen geſchreven/ dat ſy wel lijden mochten/ dat hy ſijn land brijdde / ſtraffende de ſtraet-ſchenders / de welcke ſy onder hare beſcherminghe niet aen en naemen.

XI.

Cort verhael van den leelicken hādel des Graeve van Somerſet.

Een Schots Edelman/ met namen Robert Ear, is met den nu regierenden Coninck in Enghelandt ghecomen ende van den ſelven tot groote eere ende weerden verheven / als tot eenen Overſten Camerlinck / oock voorts tot Vicecomte te Rocheſter/ ende voor weynich Jaren/ tot Grave van Somerſet. Deſen was verlieſt op een Engelſche Vrouwe van ſeer Edelen ghēſlachte / die den Grave van Eſſex hadde tot een ghemael ghehadt/ maer van hem met believen des Coninck om veelderley ghewichtighe redenen was gheſcheyden. Sy heeft allerley middelen gebruyckt/ om den gemelten Schotſchen Heere tot haerder liefde te trecken ende te brenghen/ nemende mede haren toevlucht tot eenen Tovenaer met namen Forman. Daer toe haer inſonderheydt heeft ghēholpen een van haere ſoorte / Joffer Turners genaemt/ die inſgheliicx op eenen Enghelſchen Heere/ met namē Artier Manneringh was verlieft/ De ghemelte Grave van Somerſet/ hadde

1615.

eenen seer vertrouden weerden vrient/ dien hy in plaets van een Secretaris in alle gewichtighe saecken ghebruykte/ met namen Thomas Overberi, zijnde een Edelen seer geleert/ wel-ervaren Ridder. Desen vermerckende sijnes Heerē boose kennisse ende conversatye met de voor ghedachte Gravinne/ heeft hem troulijck vermaent/ om t'gheselschap van soo een quaet wijf te verlaten/ willende oock noyt int houwelijck / dat dese beyde voor hadden / ende nae der handt hebben voltrocken/ consenteren ofte bewilligen. Hierom werdt de Gravinne seer toornigh op hem / soeckende alle middelen om hem uyt den weghe te helpen / ghelijck sy oock ten laetsten gedaen heeft/ daer toe gebruyckende dē dienst van eenē Davit VVood, die sonder dat met Overberij niet wel en stondt/ sy heeft hem duysent pont Sterlinck belooft / soo hy hem voort helpen woude. Maer als desen hem ontschuldighde / segghende/ dat den twist tusschen hun beyden soo groot niet en ware / dat hy sijn bloet daerom vergieten soude/ maer seyde hy als het den Heere Somerset begheer / ende my vryen wilt / soo wil ick hem wel een goede Bastonade gheven. Ondertusschen is het gheschiet / dat de Coninck hadde besloten eenen Ghesante in Moscovien te seynden: Somerset is tot den Coninck gegaen/ ende heeft den voorschreven Overberij seer ghepresen/ segghende/ dat hy tot sulcken ampt gheen bequamer persoon wiste / daer in de Coninck stracx heeft bewillicht ende gheconsenteert/ ende sulck bevel den voorschreven Ridder Overbery laeten voordragen/ die t'selve oock geern heeft aenghenomen. Ondertusschen voechde sich Somerset by Overbery / hem beclaghende/ om dat hy op een soo verre reyse/ in een Woest Landt/ tot so groven volck/ soude wordē versondē: Overredede hem oock/ t'selve den Coninck af te slaen ende te weygheren/ voorghevende/ dat hy hem dienthalven wel woude ontschuldighen. Hier op seynde de Coninck den Ridder Dighby aen Overbery/ begerende de reden van dese weygheringhe te weten. Hy antwoorde/ de Heere Somerset hadde hem belooft zijne ontschuldinge by den Coninck te doen/ ende hy wiste wel/ dat de selve sijnen dienst niet wel conde ontbeeren. Waer over de Coninck toornich wert/ ende beval/ dat hy in dē Tooren tot Londē soude ghebracht worden/ t'welck also is gheschiet op den 21. Aprilis 1613. Ende dit was even dat / twelck Somerset ende de Gravinne sochten/ die den goedē Overbery ondertusschen niet alleen niet ontschuldight / maer oock opt hoogste beschuldicht ende aengheclaecht heeft.

1615.

Niettemin Somerset stelde hem by Overbery / als ware hem dit sijn ongheval ten hoochsten leedt/ ende dat hy woude zijn beste doen om hem daer uyt te verlossen: ondertusschen trachtede hy op alle weghen ende manieren om hem geheel uyt den weghe te crijghen. Te dier tijt was over den Tooren Burghgrave eenen Heere die Somerset vreesde / dat sijne aenslaghen niet heelen ofte consenteren soude. Soo socht hy dan oorsake/ om hem uyt het ampt te stooten/ die hy oock terstondt vondt / alsoo dat de selve den 9. Maij af / ende een ander met namen Iarvis Elvis inghestelt is ghewordeu. Stracx daer nae werdt Overberij sijnen Ouden Dienaer benomen/ eñ Richart VVeston wiert van Somerset ende de Gravinne/ door toe-doen vande voorschreven Turners ende Thomas Mussons, des Coninckx Overste Valconier/ byden Burch-Grave in dienst inghedronghen/ soo dat hy des Ridders Overberij bewaerder inde gevanckenesse soude zijn. Weston werde belooft/ dat/ indien hy den ghevangenen Overberij met venijn vergheven woude/ men hem helpen soude/ om s'Coninckx Sergiant te worden.

Daer nae schickte haer de Gravinne eñ haere ghesellinne Thurners tot eenen anderen Tovenaer ende fenijn-bereyder / ghenaemt Frankelijn , met den welcken sy verdroegen/ dat hem de Gravinne alle weecke sestien schillinghen/ ende noch twee schellinghen/ ende 8. penninghen/ tot voer-loon geven soude/ om dat hy buyten Londē woonde/ desen ginck tot twee Doctoren / den eenen Walter / ende den anderen Walrave genaemt; vragende haer/ welcke het sterckte venijn ware? Sy noemden hem Rosacker/ t'welc hy de Gravinne heeft gebracht/ die leverde het Westons sone over/ met last om t'selve sijnen Vader te behandighen. Die heeft het terstont Overbery inde spijse ghedaen / die t'selve inghenomen hebbende/ heeft ter stondt crachtich overgheghevē: S'daechs daer nae ginck Weston tot de Gravinne ende diende haer aen hoe het venijn ghewrocht hadde. De Gravinne conde haer niet genoch verwonderen/ dat hy daer aen niet ghestorven was. Weston begeerde even wel sijnē beloofden loon. Maer Thur-

ners

1615.

vers antwoorde hy moste ghemack geven/ Overberÿ en ware noch niet doot. Daer nae heeft de Gravinne Weston verschepden Koecken ghegheven/ om die Overbery voor te setten/ vande welcke als hy gheten hadden/ soo is hy terstondt seer cranck ghewordeu.

Overbery schreef aende Grave van Somerset/ beclagende sich hooge/ dat hy in sÿn ghevanckenisse so hart gehouden wiert/ ende van Weston soo qualÿcken bedient worde/ ende vermaende hem/ dat hy (de wÿle hy sÿnent halven in sulck verdriet was ghecomen) hem nae sÿn belofte/ daer upt helpen soude/ andersins soude Godt sÿn bloedt van Somersets handen epsschē: Maer de Grave en werdt daer door niet beweecht/ maer sond hem eenen brief/ daer in een wit fenienich poederken besloten was/ daer in hy schreef/ dat hem sÿn ongheluck seer ter herten ginghe/ ende als hy t'houwelick met de Gravinne van Esser woude goet hieten ende approberen/ so woude hy hem upt die gevanckenisse lossen/ ondertusschen soude hy dat poeder innemē/ dat hem wel wat cranc soude maecken/ maer het ware daerom te doē op dat hy hem door desen middel wt de gevanckenisse soude verlossen/ ende bupten op het landt nemen mochte/ om sÿne gesontheyt te besorghen.

Hier op schreef Overbery voor ā't woort/ belanghende t'houwelÿck/ dat conde noch woude hy nimmermeer goedt heeten/ conde hem niet anders raden/ tot op d'[illegible]re sÿns doots/ clagende daer by jammerlÿck/ dat hy soo gantselÿck van hem was verlaeten/ ende in so een droevige gevanckenisse moste blÿven.

De Ridder Overbery/ was door t'beleyt des Graven van Somerset/ in so een gadt ghesettet/ dat hy des Hemels licht niet sien en conde/ oock mochten sÿn beste vrienden/ noch Vader/ noch Moeder/ hem niet besoecken. Door dien hy soo veel verscheyden venÿn hadde inghenomen/ soo was sÿn gheheele Lichaem boven maten ontsteecken/ daerom hy den raedt ende hulpe van een Doctor begeerde/ de welcke/ om alle suspitie wech te nemen/ hem ghegunt werdt. Dese ordineerde hem een koelbat/ daer in hy hem settede/ ende aen sÿn gantsche Lichaemen condemen de minste ghebreecken niet sien/ dan dat hy op sÿnen rechterenarm een Fistel hadde/ die hy hadde maecken laeten tot verlichtinge van de milte/ nademael hy door veel sitten ende studeren/ wat gebreck hadde ghecreghen. Als nu Godt de Heere desen goeden Ridder tot noch toe soo ghenadich hadde by t'leven behouden/ was de Grave ende Gravinne qualÿcken te vreden/ ende trachteden daghtlÿcx om hem vant leven te brenghen. Ten laetsten vonden sy eenen Apoteeckeers-knecht/ gheheeten Iohan Reene. dien sy met belofte van 20. pont steerlincx hebben bewoghen/ dat hy hem een venÿnighe Clisterye brengen soude/ die hem den 14. Septembris 1613. is ghesettet geworden/ daer van hy lx. bloedighe Stoel-ganghen heeft ghecregen/ ende hy is met schrickelÿcke pÿne/ karmen/ ende claghen s'anderen daechs ghestorven/ ende het doode lichaem was terstont blau/ groen/ geel/ ende swart/ ende hadde eenen schrickelÿck stanck/ weshalven sÿne vyandē/ die hem het leven hadden benomen/ voor-gaven ende stroyden/ dat hy aende pocken was ghestorven.

Soo haest nu Overberÿ doot was/ wort Weston weder wt des Burchgraven dienst ghenomen/ ende ginck tot de voorschreven Thurnes/ begeerende sÿn beloofde loon/ eñ doe zÿn hem tachtentich ponden ghegeven. Maer alsoo hy daermede niet te vreden was/ soo sÿn hem s'Jaers daer nae noch hondert pont sterlincx van wegen de Gravinne ghegheven. Hoe wel dese grouwelÿcke moort eenen langen tÿt/ met de Hooghste oneere des onschuldighen vromen Ridders verduystert is ghebleven/ ende hierentusschen d'auteurs daer van in de Hooghste eere ende wellust hebben gheleeft: So heeft nochtans het onschuldighe bloet wrake vanden Hemel gheropen/ ende desen schrickelÿcken moort aen den dach ghebracht/ op naevolghende maniere. Nae dat de voorghedachte Apoteeckers knecht Ioan Reene, die de vergiftede Clisterÿe hadde ghemaeckt/ de 20. pont Sterlincx ofte 200. Brabantsche guldens ontfanghen hadde/ is hy upt Engelandt nae Franckrÿck getrocken/ ende is ontrent ander halff Jaer te Parÿs ghebleven/ daer hy eyntelÿck in een sware cranckheydt is ghevallen/ ende sÿn ghewissen wiert van weghen de bedrevenen moort seer gheplaecht/ daerom liet hy den Enghelschen Predicant by hem roepen/ ende verhaelde hem alle dinghen/ die t'selve daer nae den Ambassadeur van Enghelandt/ Heeren Thomas Edmondt, openbaerde

1615

baerde/die heeft sulcx terstont aen den Hee-
ren Raphel Winehod sijnen bekendē vrient/
ende des Coninckx Secretaris gheschreven/
begheerende aen hem / dat hy t'selve den
Coninck wilde te kennen gheven. De Co-
ninck dit hoorende wert seer verschrickt be-
leydt nochtans de saeck seer voorsichtelijc/
op dat het al mochte aen den dach comen.
Ende ten eersten liet hy den voorghenoem-
den VVeston voor hem roepē/ ende hielt hem
die saecke voor: Maer hy ontkende het
hardt / tot dat de Burchgrave Elvis hem
sulcx voort hooft seyde ende overtuychde.
Weston bekende dat hy van de voorschrevē
Thurnersche daer toe becocht was. Van
hem condemen niet meer hebben. VVeston
in goede bewaringhe ghestelt zijnde/liet de
Coninck den Over-rechter voor hem roe-
pen/die moste op zijn knijen vallē/ ende met
nae den Hemel opghehevene ooghen ende
handen eenen eedt sweeren/dat/ soo lief hy
de salicheyt sijner sielen/ende den wel-stant
des Coninck-rijcx hadde/oock t'geluck van
sijne naecomlinghen / hy dese sake nae sijn
beste verstant/op het aller vlitichste onder-
soecken woude/ oft de Grave van Somer-
set daer aen schuldich ware / ofte dat hy
van sijn misgunners t'onrechte beswaert
worde / op dat (seyde de Coninck) een soo
groot quaet ghestraft worde/ ende de drup-
pen des onschuldigen bloedts niet aen mijn
dootcleet blijven hanghen. Als d'overste
Rechter den eed hadde ghedaen / begeerde
hy van den Coninck/ dat hy hem in een soo
ghewichtighe sake sommighe Raeden ghe-
ven woude: Daer op worden hem by-ghe-
voecht die Hertoch van Lenox, de Cantse-
ler/ende andere. Doch de Coninck schreef
den Commissarien selfs voor / hoe sy haer
hier in draeghen ende houden souden / ende
hoe sy proceberen mosten / stelde de inter-
rogatorien ofte vraghen selfs/ soo cloeck/so
voorsichtich / dat door dit middel voornae-
melijck/dese verbintenisse der ongherechtic-
heyt ende bloedtschult is aen den dach ghe-
bracht.

Als Weston nae voorleesinghe van sijne
misdaeden/daer van hy beschuldicht wert/
van de Commissariē gevraecht was/waer
hy te Rechte staen woude. Antworde hy/
nieuwers dan daer mijnen Salichmaker
Iesus Christus is. Oft nu de Heeren hem wel
sterck vermaenden/ jae selfs de Coninc den
Bisschop van Ely aen hem heeft gesonden/
hem vermaenende / dat hy sijn arme ziele
soude bedencken / dat mochte evenwel int
begin niet helpen/tot dat hy s'anderen mor-
gens van hem selven seyde / hy woude hem
voor het Landt-recht stellen. Is alsoo recht
over hem ghehouden/ende schuldich bevon-
den aen Overberijs doot. Maer hy verlo-
chende dat noch even seer/doch ten laetsten
erkende ende bekende hy sijne sonde/beghe-
rende datmen Overberijs Vader soude by
hem comen laten / voor welcken hy op de
knijen is ghevallen/ ende heeft van wegen
den moort/aen sijnen soone begaen/verghe-
vinghe ghebeden / die het hem van herten
heeft vergheven. Is alsoo daer op de voor-
seyde VVeston met het strop van den leven
tot den doot ghebracht. De Grave van
Somerset/ende de Gravinne/de voorschre-
ven Ioffer Thurners / met veel andere sijn
ghevanghen. Men seyt/dat by den ghemel-
ten Grave een over groote somme gelts zy
ghevonden/ ende meer andere quade feyten
worden hem te laste ghelevt. Wat oordeel
over hem (t'welck van de Hertogen/ Gra-
ven ende Ridderen ghevellet moet worden)
sal gaen/dat sal de tijdt leeren.

Ioffer Turners is als eē toovresse verwesē
verbrant te worden/doch eerst wiert sy ge-
hanghen ende ghewoecht. Cir Iarvis Elvis de
Burg-Grave / sijnde een Heere van groo-
ten huyse ende af-comste / is ghehanghen/
ende al sijn goederen sijn gheconfisqueert.
Hy is met seer groot berou ende leet-wesen
sijner sonden ghestorven/ doende een schoo-
ne vermaninghe aen de om-staenders ende
toe-sienders / als hy op de ladder aen de
galge stont. Interest Reipublicæ ne peccata
maneant impunita.

XII.

Oneenic heyden in Vranckrijck gheresen.

VEle van de grootste ende treffelijc-
ste Princen van den bloede/als ooc
andere Princen/ Heeren / Edele/
eñ treffelijcke Persoonē in Vranc-
rijck/hebben een groot misghenoegen gehat
aen verscheydene disordren / ende onghere-
gheltheden die in Vranckrijck omme-ghin-
ghen / alsoo dat het Parlament van Paris
om tot verbeteringhe te moghen comen/de-
se clachte gedaen heeft aen den Coninc/en-
de Conighinne Regente.

Remonstrantie ofte vertooghe gepresenteert aen den Coninck by het Parlament van Paris den 21. en Maij, 1615.

HEERE,
Die van uwen Hove van
Parlemente bidden uwe
Majesteyt seer ootmoede-
lijck / met een alghemeyne
tsamen-

1615.

t'samen-stemminge ende resolutie/ hem toe te laeten/ dat sy met aller eerbiedinghe ende demoedicheydt uwe Majesteyt moghen voor-draghen het ghene sy gheoordeelt hebben te strecken tot uwen dienste / ende ten alghemeynen nutte van uwen staet. Hebben ooc dit vertrouwen/ dat een goet rechtveerdich Coninc/ als ghy zijt niet versmaeden en sal te hooren de stemme der waerheyt/ die altijt heylsaem is ende van grooten ghewichte/ voor de bewaringhe ende bevestinghe van uwen Coninghlijcken Staf ende Staet.

De ghene die niet bestaen en konnen/ dan door de ongheregheltheyt/ ende geen dingh en houden soo seer te strijden teghen hare aenslagen als de rechte kennisse des quaets/ die hebben soo veel listen ghesocht om onse op-rechte meyninghe tot den dienst van uwe Majesteyt verdacht te maecken/ dat sonder de ghewisse ghetuyghenissen die ghy ons gheeft van de sonderlinghe ghenade die God u verleent heeft/ ende de Coninghinne uwe Moeder van haere goede ende heylige ghenegentheden tot de welvaert van uwen Coninghrijcke/ wy alle hope van remedie tegen onse siekten souden verloren hebben/ naedemael de ghetrouwe ghehoorsaemheyt die wy opt bewesen hebben aen die geheylichde persoonen onser Coninghen / ende de sonderlinghe sorghe die wy stadich ghedraghen hebben / voor de welvaert van uwen Staet/ ende de gerechticheyt van uwe kroone/ ons sijn toegherecckent geworden voor scheuringhe in de kercke/ onghehoorsaemheyt/ ende wederspannicheydt teghen uwen gheboden.

Den slach over sekeren tijt by haer gheslaghen/ is dat sy by uwe Majesteyt gelasteert hebben het arrest ghegheven den 26. Marte lest leden / waer by u Parlement onder u wel behaghen ghearresteert ende besloten hadde/ dat de Princen/ Hertoghen/ Ghenoten ende andere Officiers van uwe kroone / die haere sit-plaetse ende radende stemme hebben in uwen Hove/ souden ghenoodicht worden haer aldaer te laeten vinden/ om haer ghevoelen te segghen / op de voorstellinghen die aldaer ghedaen souden worden tot uwen dienste/ tot verlichtinghe uwer ondersaten/ ende tot voordeel van uwen Staet.

Men heeft uwe Majesteyt ghesocht vroet te maecken/ dat u Hof met dit Arrest yet teghen uwe authoriteyt soude voor genomen / ende den eenen Raedt teghen den anderen op ghericht hebben/ kort om/ men heeft de eere van u Parlement door alderhande quade discoursen ten toone ghestelt/ als of het bestonde uyt persoonen die met yemandt heymelijck verstant hielden/ ende rottereyen sochten aen te rechten.

Dit is t'ghene dat ons altesamen overstulpt heeft met leet ende droefheyt/ dies te meer om dat wy verstaen hebben/ dat uwe Majesteyt op het quaet aengheven van gepassyde Luyden/ die gantsch gheenen regel en connen lyden/ ende haer toonen openbare vyanden van de Wetten/ die u voorspoedelijck doen regeeren/ ende van de welcke u Parlement de bewaerster is/ sekere wederwaerdicheydt teghen ons opgenomen hadde/ betuyght door onghewoonlijcke woorden/ die uwe Majesteyt haren Parlemente heeft doen aensegghen.

Maer/ Heere / wy hoopen / indien het u maer belieft ons te verleenen een gunstighe ende oninghenomen oore / ende u te laeten ghevallen/ dat wy met een vrye/ ende uwen Parlemente betamende stemme/ uwe Majesteyt reeckenschap geven van onse oprechte meyninghen/ dat ghy volkomen voldoeninghe ende vernoeginghe daer van sult ontfangen/ ende terstont verliesen het quade ghevoelen datmen u tracht te doen hebben / tot naedeel van de ghetrouwicheydt van een Gheselschap/ dat anders gheenen wille oft ooghenmerck en heeft/ als de aenmerckinghe van uwen dienst ende authoriteyt. Ende ghelijck de Coninghen uwe Voorsaten noyt verworpen en hebben den goeden raedt ende advisen van u Parlement / maer altijt in t'goede ghenomen de vertooghen van dit Gheselschap/ als voortkomende van goede ende ghetrouwe Dienaers: Also hebben wy mede oorsaecke ons selven te belooven/ dat brenghende voor de voeten van uwe Majesteyt / onse gansch ootmoedighe Remonstrantien / zy gunstelijck ontfanghen ende ghehoort sullen worden/ ende haer ghewichte ende kracht hebben by uwe Majesteyt.

Heere/ dese vergaderinghe van de groote uwes Coninckrijcx / en is niet voorgheslaghen gheworden in uwen Hove/ dan onder het wel-behaghen] van uwe Majesteydt/ om

om haer nae waerheyt te vertoonen / door t'advijs van sulcke die de meeste kennisse daer van behooren te hebben / de ongheregheltheden die van daghe tot daghe toenemen ende vermenichvuldighen. Dewijl het de schuldighe plicht van de Officieren des Hofs is/ u in alsulcke gheleghentheden het quaet te doen ghevoelen/ om door den middel van uwe voorsichticheyt ende Coninckliicke authoriteyt / remedie teghen tselfde te verwachten.

Philips de Schoone , die u Parlement alder eerst een Vaste woon-plaetse bestemde/ ende Louys Hutyn, die het loghierde binnen Parijs/ hebbent de bedieningen ende voordeelen ghelaten diet ghehadt hadde doent de Coninghen hare Voorsaeten volchde. Ende daerom isset datter nergens en wort ghevonden eenighe besondere instellinghe van u Parlement / ghelijck wel van uwe andere souvereyne Hoven/ die naederhandt op-gherecht zijn ghewordden/ om dat namelijck u Parlement de plaetse bewaert van den Raet der Princen ende Baroenen / die haer van oudts her hielden neffens den persoon der Coninghen/ als ghebooren zijnde ghesamentlijck metten Staet. Ende tot een teecken van dien hebbender de Princen ende Genoote van Vranckrijck altijdt haer sit-plaetse ende radende stemme ghehadt/ ende zijnder van dien af geverificeert/ ende bekrachticht gewoorden de wetten/ ordonnantien/ edicten/ oprechtinghen van Officien/ vrede-handelinghen / ende andere noch ghewichtiger saken des Coninckrijcx/ van alle t'welck den selven Hove worden toe gesonden Patenten oft opene Brieven / om daer over met alder vrymoedicheydt te beraedtslaeghen/ de verdiensten daer van t'over-weghen / ende behoorlicke moderatie ofte mate daer op te stellen. Jae selfs het gheene dat by onse Coninghen toe ghelaten is aende Staten Generael / moet in uwen Hove van Parlamente gheverificeert worden / als zijnde de plaetse van uwen Coninghlijcken Croon/ ende den Setel van uwe souvereyne Justitie.

Men soude noch verscheyden exempelen moghen by brengen/ tot bewijs dat u Parlement t'allen tijde nuttelick sich bemoeyt heeft/ met de ghemeene saken / de welcke door sulcken middel zijn afgheloopen tot voordeel ende dienst der Coninghen uwe voorsaeten. Onder de welcke wy u sullen voor-draghen / hoe dat ten tijde van Coningh Johan tot uwen Parlemente beroepen sijn geweest de Princen/ Prelaten ende Edelen des Rijcx om te adviseeren op de saken van den Staet. Dat naemaels door advys van t'selve Parlement Coningh Caerle de V. toe ghenaemt de wyse/ den Coninck van Engelandt oorloch aenseyde/ ende door dië middel weder kreech de Landen Guienne ende Poictou. Ende dat in den jare 1085. het selve u Parlement te weghe bracht/ het verdrach tusschen de huysen van Orliens ende Bourgoigne.

Ten tijdt van Coninck Lodewijck de elfde/ een Prince / soo yeghelijck weet/ immers soo jaloers van sijn authoriteydt als yemandt van sijn voorsaeten/ heeft de President Lavacquerie , vergheselschapt met verscheyden Raedts-Heeren/ hem een treffelijck voortoogh gedaen over seker Edict/ dat hy socht te doen stadt grijpen: De Coningh gaf tot antwoorde/ dat hy haer hielt voor sijn ghetrouwe Dienaers/ gebruyckte het woort van bedancken, voechde daer by/ hy soude haer een goet Coningh wesen/ eñ nimmermeer d'winghen yet te doen teghen haere Conscientie. Aen den selfdë Coningh wierden vertooghen ghedaen de misbruycken des Hofs van Roomen/ ende men gaf hem te kennen / dat hy Edicten makende om sulcke misbruycken te verhinderen/ niet en conde beschuldight worden van onghehoorsaemheyt teghen den heylighen Stoel. Des niet te min trachtë de gene die d'authoriteydt van dit Geselschap willen krencken ende verdrucken / haer dese vryheydt t'ontnemen / die uwe Voorsaten haer opt ende opt hebben toe-gestaen/ te weten/ van ghetrouwelijck te vertoonen het gheene sy oordeelden nut te wesen/ ende te streckë tot wel-standt van den Staet.

Wy durven uwe Majesteyt wel seggen/ dat het eenen quaeden raedt is diemen u gheeft van het jaer uwer Majoriteyt oft vol-jarigheydt te beginnen met ghebodden van absolutie of onghebonden macht / ende u te gewennen tot daden die de goede Coninghen/ soo als ghy zijt Heere/ niet en ghebruycken dan seer selden: Dewyle het seker is / dat de rechte hooft-regels van eenen Staet/ sijn / dat hoe eene macht grooter eñ absolupter is/ hoe men de selve met meerder ghespaersaemheyt ende maticheyt moet beleydë/ wilmense anders lange doen dueren.

Dewyle

1615.

Dewyle dan datter van u Parlement altoos goede ende heylsame raedtslaghen voor-ghekomen zijn/ soo en heeft oock Coningh Lodewijck de xij. welcke die Heerlijcke naemen van Rechtveerdgh ende Vader des volcx, vercreghen heeft/ sijne resolutyen (van te wederstaen de aenslagen des Paus Julij des tweedē ende die van andere Potentaten van Italien) nergens anders genomen/ dan van sijne Parlament. Ende de selfde Coningh en gaf sijn oudtste Dochter niet aen den Coninc Francoys sijnen Naesaet / dan by advijse van de voornaemste uyt dit gheselschap / die hy derhalven ontboodt binnen Cours. Ende gheduerende t'Rijcke van den Coning Francoys/ sondt t'Parlemēt Memorien eñ Instructien aen Me Vrouwe de Regente sijne Moeder/ belangende de reformatie ende behoudinghe van den Staet. Ende men weet dat het verdrach van Madriel ende meer andere naderhant met den Spaenjaert gemaeckt/ solemnelijck ghepasseert ende bewaert zijn in dit gheselschap. Ja soo dick ende menichwael alsser eenighe saken voor-ghevallen zijn / daer den Coningrijcke in t'ghemeyn aen gheleghen was/ het sy dan om de aenslaghen des Hofs van Roomen / ofte uytheemsche Princen / Regentschappen/ ende Gouvernementen/ staende der Coningen minderjaertheyt/ behoudinghe van de gherechticheden ende bloemkens der Croone/ ende beschermінghe van de fondamentaele wetten des Rijcks: Soo sijn de voorstellingen ende Remonstrantien altijdt her ghekomen van t'selfde Geselschap/ ende de resolutien zijnder oock meestendeels ghenomen. Dit blyckt by het groote ende solemneele Arrest tot bevestinge van de wet die men noemt Salique, in den persoon van Philips van Valoys; ende t'andere naemaels/ staende de beroerten/ ghegheven by de officieren des Parlements/ hoe wel sy gebracht waeren tot den staet van ghevanghen persoonen/ ende sy de doodt/ oft immers de ghevanckenisse stadich voor ooghen hadden. Welcke daedt grootelijcx ghepresen werdt van wylen den Coning uwen Vader/ ghelucksaliger gedachtenisse. Ende mach met waerheyt ghesept worden / dat het selfde Arrest / versterckt met de dapperheyt van dien grooten Coningh / verhindert heeft dat uwe Croone niet en is over-ghedragen ghewordeu in vreemde handen.

Selfs in onse tijden / als wijlen de Coningh Henrick de derde van Parijs naer Chartres vertrocken was in de Meymaent des jaers 1588. ende de Gedeputeerde van u Parlement hem datelijck waren gaen vinden/ om te doen haren schuldigen plicht/ soo betuyghde haer sijne Mt. het vernoegen dat sy hadde aen haere ghetrouwicheydt/ ende verclaerde wel duydelijck het leet wesen dat sy hadde van haren raedt niet ghevolcht te hebben/ ende van haer ghedwonghen te hebben tot de verificatie van verscheyden Edicten/ die corts daer na wederroepē sijn geworden. Eñ can uwe Mt. selve noch wel indachtich wesen den grooten eñ werckelijcken dienst u bewesen by uwen Parlemente ten tijde der grouwelijcke Vader-moort van wijlen Coningh Henric de Groote u Vader: hoe dat het selfde Parlement door t'Arrest/ dat inder eeuwicheydt ghedenck-waerdigh wesen sal / de stormen voorsichtelijck afkeerde / die uwen Staet schenen het onderste boven te willen keeren. Als oock hoe dat het zedert altoos volhardet heeft in het beschermen van uwe opperhoogheyt teghen de ghene die de selve so met woorden/ als met schriften hebben durven in twijfel trecken ende bestrijden.

Ende soo de Coningen somtijts om eenighe besondere aenmerckinge/ oft door quaden raedt/ de remonstrantien deses gheselschaps niet en hebben gheaggre-eert ende toegheståen/ sy hebbender namaels leetwesen van betoont. Ghelijckmen siet aen die deughdtsame Remonstrantie/ ghedaen aen den Coningh Francoys den eersten teghen het Concordat, ende aent rechtveerdige mishaghen dat die groote Prince schiep om dat hy het Parlement gedwongen hadde t'selfde Concordat te verificieren/ gesept hebbende/ soo een yeghelijck weet / dat hem gheen dingh van al sijn leven meer berout en hadde / als dat bedwangh. Ende de waerachtige Historie verhaelt ons / dat hy daerom sedert altoos gestoort bleef op den Cancellier du praet, selfs soo seer dat hy tot hem seyde de merckelijcke woorden / die tot de Nacomers zijn overgecomen. Ende naderhandt heeft die groote Coningh/ volherdende in sijne goede beweginghen / den Cancellier Poyet sijn Proces doen maecken/ overmits de Concussien ende mishandelinghen by hem ghepleeght / ende den aenslach by hem voorghenomen boven zijn vermogen. Men weet wel wie de oorsake ghweest is van de bittere worden des Coninex Caerle

1615.

de ix. teghen u Parlement/ als hy weder-quam van Rouanen, ende wat voor quade vruchten dat veroorsaeckt hebben de ghe-weldighe raetslaghen die men hem in sijn jonckheydt ghegheven hadde / ghelijck hy een groot leet wesen daer van toonde koorts voor sijn doodt. Ende wy en konnen niet vergeten hoe dat by sijnen tijde / na dat hy ghesalft was/ inden Jare 1560. de Cardi-nael van Lorreyne / in een vermaerde ver-gaderinghe ghehouden binnen Rheyms/ onder andere voorstelde/ dat om behoorlijck te versien op t'gheschil van de Religie/ voor so veel het betrefte den politycken staet/ het van noode was een onverbreckelijck wet te maken / ende te dien eynde in uwe Hove van Parlemente te vergaderen de Prin-cen/ Heeren / ende andere Luyden van den Secreten Rade/ ende tgene aldaer solemne-lijck soude ghehandelt ende ghearresteert worden/ te onderhouden. Dit werdt goet ghevonden / ende volghens dien quamen weynich daghen daer na de Coning Caer-le/ die Coninginne sijn Moeder/ de Princen/ ende andere Groote van sijnen Rade in u-wen Hove/ alwaer dese ghewichtigh sake solemnelijck ghehandelt ende beraetslaeght werde / ende vervolghens korts daer aen ghemaeckt ende afgekondicht het Edict ge-naemt van Iuillet.

Oock heeft de oprechtichept uwes Par-lements uwen Staet / soo grooten glans ende Heerlicheyt toegebracht/ dat verschey-den uytheemsche Coninghen ende Princen in hare groote saken/ sich ghewillichlijc den oordeele des selven onderworpen hebben/ ghelijck als de Keyser Frederick de twee-de/ gheschil hebbende met den Paus Inno-cent de vierde. De Coning van Castilien met die van Portegael: Caerle vã Valoys met den Grave van Namen: Den Herto-ghe van Lorreyne met Gwy van Chastil-lon / ende meer andere in onse Historien verhaelt. Ende wy moghen wel segghen/ dat alle die gesien hebben de grootheyt van uwen Koningrijcke/ ende sijne ghestaltenis-se/ haer boven al verwondert hebben over de sonderlinghe voorsichtichept sijner eerste grondtleggers/ de welcke ghewist hebben/ dat alle de gratien/ weldaden/ ende vergel-dinghen hanghen souden aen de eenighe gonste des Princen / op dat hy alleen den danck ende goet-willigheyt des volcx daer van hebben soude: Daerenteghen/ dat de rechts-pleginghe ende onder-houdinge van de wetten des Rijcx / op het hoochste soude toe gheschreven worden uwen Parlamen-te/ ende dat selfs onse Coninghen / om den onder-saten een exempel te geven/ sich ghe-willichlijck voor soo vele hare gherechtig-heden aenging/ dese opperste Justitie sou-den onderwerpen/ ende ghehengen dat men haer recht dede / als eenen particulieren persoon. Maer dat noch aenmerckelijcker ende van meerderen ghewichte is / door dit fundament in uwen Staet gheleydt/ en is uwe Majesteyt niet alleenlijck ontlast van dẽ haet/ maer ooc bevrijt van de moeyelijc-heyt der Groote meesters/ ende andere die u sonder op-houden omringhen/ ende dick-maels door gunste ofte andersins verkrij-ghen souden dinghen die grootelicx strecken souden tot nadeel van den Staet. Kort om/ u Parlement kan hem selven dese waerach-tighe eere gheven/ dat het lichaem sich noyt ghescheyden noch af ghesondert en heeft van het hooft / waer mede het sich t'allen tijden / selfs in t'allergevaerlijckste onwe-der ende swaerste stormen/ also vereenight heeft/ dat men het van de ghehoorsaemheyt der Koningen uwer voorsaten niet en heeft sien wijcken.

Soo veel de redenen aengaet die oorsae-ken ghegeven hebben tot het voorsz. Arrest/ u Parlement (siende de ongheregheltheden in alle de deelen van uwen Staet/ ende dat die ghene die tot verderf van uwen Volcke haer Profijt daer by doen/ om sich te bevrij-den/ van daer op ondersocht te worden/ sich bevlijtighen om uwe Majesteyt in te druc-ken seeckere verkeerde inbeeldinghen van dit Gheselschap / het selve sijn gheloove te doen verliesen/ ende te verbreemden van u-we goede gheneghentheyt) heeft groot ghe-lijck dat het begeert sich te onderrechten met de groote des Rijcx van de oorsaecken aller deser ongheregheltheden/ haerluyden ghetuyghen te maecken van sijne ghetrou-wicheydt ende ghenegentheydt tot uwen dienste / ende met haerlieden op bequame middelen te beraedtslaghen / niet om ordre daer in te stellen/ ende te besluyten / maer om uwe Majesteyt de selve met meerder ghewichte ende authoriteyt voor te dragen/ na dat sy souden beraemt hebben/ in so tref-felijcke vergaderinghen / ende haerluyden over sulcx al mede te strecken in de Refor-matie/ ende soo wel de daden als t'belangh van een yeghelijck te brenghen tot de ordre

1615.

die daer opghestelt soude worden by uwe
Majesteyt.

Wyders / dewyle de uytvoeringhe van
t'Arrest gestelt is aen u believen / so behoor-
de sulcx te doen ophouden niet alleen alle
donckere schaduwen ofte inbeeldinghen /
maer oock alle voorwendingen van eenigh
voornemen teghen uwe Authoriteyt die by
uwē Parlemente altijt heyligh ende onver-
breeckelijck blijven sal.

Heere, der Officieren van uwen Parle-
mente / niet geweecken zijnde van de deught
ende ghetrouwicheyt harer voor-onderen /
hebben gheoordeelt / dat den grootsten ende
merckelijcsten dienst die sy uwe Majesteyt
conden doen / was haer te kennē te gevē de
ongheregheltheden / op dat sy door hare son-
derlinghe voorsichticheyt de remedien daer
teghen mocht inbrenghen. Want gelijcker-
wijs alle sieckte noodtsaeckelijck moet haer
eynde nemen / het zy door den doodt / oft ge-
nesinghe / alsoo moeten oock de ongeregelt-
heden / welcke de waerachtige sieckten van
eenen Staet zijn / nootsaeckelijck haer eyn-
de nemen / of door een gheheele omkeeringhe
van den selven Staet / of door een algemee-
ne reformatie.

Het meeste herten leet / Heere, ende t'ghe-
ne u Parlement diepst ter herten neemt / is
dat sy ghesien hebben / datmen in de Hooft-
stadt van Vranckrijck / voor de ooghen der
Staten ende in de teghenwoordicheyt van
uwe Majesteydt / van de Coninginne u
Moeder / van de Princen ende Heeren / ghe-
tracht heeft uwe Souvereyne oft opperste
macht in twijffel te trecken / ende om verre
te stooten de fundamentale Wet van uwen
Rijcke.

Dit is d'oorsaecke dat u Parlement / om
den loop van soo schadelijcke Hoof-regheis
te sluyten / uwe Majesteyt wel ootmoede-
lijck bidt niet te willen ghedooghen / dat
haere Souvereyniteyt oft opperste macht /
die sy naecktelijck ende sonder middel van
Gode te leen houdt / aen eenighe andere
macht onderworpen zy / het sy dan onder
wat deersel oock dat het zy / ende volghens
dien te ordineeren dat de wetten van tijde
tot tijde in uwen Rijcke inghestelt / ende de
Arresten oft vonnissen daer op ghegheven /
tot versekeringhe van uwen gheheylighden
Persoon / sullen vernieut ende uyt ghevoert
worden / ende die voor vyanden van uwen
staet gehoudē / die uwe Coninglijcke waer-
dicheyt willen onderwerpen aen eenighe
uytheemsche Heerschappye: Voorts dat al-
le verclaringhen buyten uwen Coningrijc-
ke ghesonden tot nadeel van uwe Opper-
hoocheyt / sullen verclaert worden van geē-
der waerde te wesen / als strijdende teghen
de fondamentale ofte gronde-wetten van
den Staet.

U Parlement bidt uwe Majesteydt
gansch ootmoedelijck / te willen overleggen
hoe noodich dat het is te onderhoudē de ou-
de alliancien ende verbonden / by den over-
leden Coning ghelucksaliger gedachtenisse
vernieut / met de uytheemsche Princen / Po-
tentaten ende Republijcken / want daer
aen hangt de sekerheyt van uwen staet / eñ
de ruste van het Christenrijck.

Ende dewyle daer geen hope en is / dat
de ordre die by uwe Majesteyt ghestelt sal
worden / langhe sal konnen dueren sonder
advys ende raedt van treffelijcke / wel ver-
sochte / ende daer by geinteress ende persoo-
nen / soo wordt uwe Majesteydt wel oot-
moedelijck ghebeden / in haren Raet te hou-
den de Princen van uwen bloede / d'andere
Princen ende Officieren van de Croone / eñ
d'oude Raedts-Heeren van State / die de
grootste Officien bedient hebben / ende ghe-
sproten zijn van goeden ende ouden huyse /
ghedreven zijnde door een natuerlijcke ghe-
neghentheydt ende eyghen interest ofte be-
lang tot de behoudinghe van uwen Staet:
Daerenteghen sulcke persoonen daer van
af te suyden / die binnen weynigh jaren in-
ghevoert zijn / niet om hare verdiensten / oft
goede diensten die sy bewesen hebben aen
uwe Majesteydt maer door gunste der ge-
ne die creatueren oft Amen-seggers in uwe
Raden trachten te hebben.

Dit siet op den Marquis d'Ancre / ende sijns ghelijcke.

Ende overmits het te vreesen staet / dat
sommighe van die geene die de eere hebben
van naest by uwen Persoon te comen / ende
deel te hebben in de allerverborgenste raet-
slaghen van uwe Majesteydt / ghewonnen
zijnde door schenckagiē van vreemde Prin-
cen / hare gunste ende raedt bedeckelijck aen-
wenden tot bevorderinghe van die saecken
der selve Princen / ende nadeel van de uwe:
dat het daeromme verboden werde aen al-
len Persoonen van wat staet sy oock zijn / ee-
nige pensioenen / oft wedden te ontfanghen

Spaensche Pentionarisen,

 van

van eenigen vreemden Prince/ op pene van verclaert te worden voor schenders van de M: Van ghelijcke aen allen Raetsluydē van uwen Rade / Officieren van uwe opperste Hoven/ eñ andere/ eenige pensien ofte wedden te nemen van eenighe Princen oft Heeren van uwen Rijcke/ van de Gheestelijckheydt/ ende van andere Broederschappen oft Ghemeynten/ op pene van gestraft te worden als schenders van de Majesteyt/ ende als onbillijcke uytsuyghers/ volghens uwe ordonnantien.

Pentionarisen des Paus/ ende der Jesuwyten.

Dat de Officieren van de Croone ende Gouverneurs van de Provinciē ende Steden van uwen Rycke ghehouden werden by hare anthoriteyt/ ende de ampten bedienen moghen/ daer mede het den Coninghen belieft heeft haer te vereeren sonder dat yemant sich moghe bemoeyen/ met yets te beschicken oft ordonneren/ dat aen hare bedieninghe is hangende.

Datter van nu voortaen niet ghegheven en werden eenige Ampten/ Gouvernementen/ oft Castelynschappē van stercke plaetsen by Survivance , dat is teghen dat de Amptluyden/ Gouverneurs oft Castelyns in bedieninghe wesende / komen te sterven: ende soo daer eenighe van nu voort ghegeven komen te werden / dat die verklaert werden te wesen van gheener waerde / als wesende sulcx een middel om de selfde erffelijck te maken/ ende uwe Majesteyt de vryheydt te nemen van daer mede te begenadigen de gene die haer wel ende behoorlijck ghedient sullen hebben.

Vercoopinghe van Officyen.

Ende door dien de verdorventheydt van dese eeuwe dit misbruyck heeft ingevoert/ dat de Officien van der Oorlooge/ de Gouvernementen/ de Capiteynschappen van uwe Wachte ende andere Officieren van uwen Huyse/ den welcken de seeckerheyt van uwen Persoone betrout werdt/ jae selfs de open-staende plaetsen van uwe Lijfwacht/ de Tafel-diensten / ende andere die noch minder sijn/ van uwen Huyse/ ende van onse Heeren die kinderen van Vranckrijck / nu ter tijdt soo openbaerlijck verkocht worden by de ghene die wel te Hove staen/ so wordt uwe Majesteyt ghebeden de vercoopinghe der selve wel uytdruckelijck te verbieden/ om verscheyden onghelucken ende droevige toevallen te vermijden / met name dat uwe Frontiersteden niet gekocht en werden met het gelt van vreemde Princen/ noch de trouwe van andere Officieren ghekrenckt.

Als oock het Gouvernement van uwe Provincien ende plaetsen daer aen ghelegen is/ midtsgaders de Ampten ende waerdigheden des Rijcks / te versien met persoonen welcker getrouwicheyt wel bekent sy/ ende die noch door weldaden/ noch door besondere ende eyghen gheneghentheden aen niemant anders verbonden en zijn / als alleenlijcken aen uwe Majesteyt. Ende dat sy volghens de ordonnantien des Rijcx/ niet gestelt en werden in handē van vreemde/ die van natuere sulcken genegentheydt niet en souden hebben / noch haer daer soo veel aenghelegen laten wesen/ als de geboren Francoysen. De wyle het geen reden en is / de sleutelen uwes Coningrijcx ende de versekeringe van uwen staet te betrouwen op t'avontuer van haren wille / de welcke wanneere hy quame te veranderen / soo souden haer de Provincien op die Frontieren legghende/ moghen ontrecken van uwe gehoorsaemheyt/ ten waere dan dat ten opsiene van haere merckelijcke ende lofweerdighe verdiensten/ het uwe Majesteyt beliefde hier tegens te doen door brieven in uwe Parlementen gheverificeert.

Crijchs-amten/ ende Gouvernementen aen geen vreemdelinghen te gheven.

Nademael de Godtvruchticheydt het voornaemste fondament is van alle Statē/ soo wordt uwe Majesteydt wel ontmoedelijck ghebeden/ binnen haer Coninghrijck te behouden in haren ouden glans ende waerdicheydt die Catholijcke Apostolijcke ende Roomsche Religie/ die te begunstigen / ende daert moghelijck is/ te vermeerderen / sonder te verminderen de Edicten van vreede/ ende nochtans te wederhouden ende verbieden alle heymelijcke verstanden/ verborgen raedtslaghen/ al te gemeynen ommeganck ende te dickmaels wedercomende spraeckhoudingen van uwe Ondersaten/ tzy Geestelijcke personen/ oft andere met uytheemsche Gesanten oft Princen/ als oock de invoeringhe van den nieuwen Eedt van getrouwicheyt/ die nu by sommighe kerckelijcke persoonen ghedaen wordt: ende te ordonneren dat de ondersoeckingen van het leven ende de seden der ghene die met Consistoriale beneficien ofte Provens versien worden/ geschiedē sullen voor de Bisschoppen der plaetsen/ ghelijckmen gewoon was te doen.

NOTA. Te verbieden alle heymelijcke verstanden ende raetslagen soo van Geestelijcke persoonen als andere met uytheemsche Ambassadeurs/ selfs met den Nuntius oft Gesante van den Paus.

Oock

Ooc mede te behouden de merckteeckenen van de authoritept ende oudthepdt der Fransche Kercke/noch te ghedooghen datter yet voor ghenomen werde teghen hare gherechticheden ende vryheden.

Dat de Kercke gesuyvert werde van de misbruycken dagheliex daer in sluyppende door middel van de openbare Confidentien Coadjutorien reserven, ende andere derghelijcke verdorventheden/ ende dat de Coadjutorien die verkocht sijn gheweest/met name terwyle de Staten vergadert waren/ wederroepen ende vernietight werden.

Nieuwe gheestelicke Ordenen te weeren.

Dat de menichvuldichept van de nieuwe Ordens van Religieusen binnen weynich jaren herwaerts in u Coningrijck inghevoert/tot verminderinghe van uwe authoritept / en van den dienst der ordinare Pastoren/ ghebracht ende ghereguleert werde op de voet van de oude Decreten Canonijke ende Capitulare Constitutien/ordonnantien van de Coningen uwe Voorsaten ende Arresten van u Parlement.

Ghequalificeerde persoonen tot de hooghe Geestelicke amten ende staten te promoveren.

Ende overmits de onwetenhepdt ghemeynlijck de Moeder van Ketterije is/ en dat den eenighen middel om die uyt te roepen/is dat de Aerts-bisschoppen/Bisschoppen / ende Abten Luyden zijn van goeden leven/seden/ende geleerthepdt om te leeren/ Prediken / ende goedt exempel te gheven aen alderhanden persoonen/ soo wordt uwe Majestept gantsch ootmoedelijck gebeden/ tot behoudinghe van de Catholijcke, Apostolijcke/ende Roomsche Religie alsser eenighe Aertz-Bisdommen/ Bisdommen/oft Abdyen komen open te staen/tot de selve te noemen Luyden van goedē huyse/verstandigh/deughtlijck/ten minsten dertien jaren oudt ende met sulcken bequaemhepdt ende qualitepten versien/als de heylighe Decreten ende Concilien vereyssehen. Ende datter gheen vreemdelinghen toe ghelaten en werden tot de groote waerdicheden ende Prelaetschappen der Kercke/ teghen de Ordonnantien van uwen Rijcke.

Allerley Ketteren ende fenijngevers van het Hof te bannen.

Uwe Majestept te laten gheballen/ datter een ondersoeckinghe gedaen werde van allerley nieuwe soorten van eerloose persoonen / die sedert weynigh jaren herwaerts binnen Parijs ghesloopen zijn in de Huysen van de Groote / ende ontrent uwen Hove/ als Weder-dooperen/Joden/Tooveraers/ ende Fenijn-ghevers: Ende te ghebieden dat sy by uwe ordinare Rechters ghestraft werden na de strenghepdt der Ordonnantien/ allen persoonen te verbieden haer met giften ofte beloften aen te locken/ ende dat sy niet gedraghen ofte begunstight en mogen werden door yemants tusschen-spreecken/om alsoo te verhinderen / dat by uwen gheheylighden Persoon niet en comen soodanighe luyden die Vyanden zijn van den Christelijcken naem / ende een Synagoge trachten op te rechten binnen uwe Stadt van Parijs het welcke niet anders en can mede brenghen/ als den vloeck ende gramschap Godes over u Coninghrijck.

Oock werdt uwe Majestepdt ghebeden te volherden in t'loswaerdighe voornemen van wijlen den Coningh / belanghende de weder-oprechtinghe van de Universitept oft Hooghe schoole van Parijs/volghens de regulen die daer van gemaeckt zijn/ aen de welcke niet en schort dan datmense int werc stelle / ende door weldaden daer toe noode de Professorē oft Lees-meesters van de wetenschappen / op dat de jonckhepdt van uwen Coninghrijcke onderwesen werde in de oude Godtvruchtichepdt ende gheleerthepdt van Vranckrijck/ende hare ghemoeden bevrijdt werden van de verdervinghe ende listichepdt der ghene die elderwaerts wenden de natuerlijcke gheneghenthepdt/ die uwe Ondersaten aen uwe Majestepdt/ aen haer Vader-landt/ ende aen hare Ouderen schuldich zijn / waer van men seer droevighe ende jammerlijcke vruchten ghesien heeft/ende noch daghelijcx siet.

Dit siet op de Jesuwijten scholen in ende buyten Vranckrijc.

Herstelinghe der Justitie.

Wesende de Justitie een van de voornemste colomnen van uwen staet/die u gheluckelijc doet regneren met liefde ende vreese van uwen volcke/soo zijn de Officieren uwes Parlements / die ghy de bewaerders daer van ghemaeckt hebt / ghehouden u te vertoonen/ alhoewel t'haren leedt-wesen/ dat het binnen weynich jarē seer overweldicht ghewordden is/ende hare Officien onwaerdelijck ghehandelt. Men heeft in uwe Stadt van Parijs openbaerlijck ghesien/ dat de uytvoeringe van een vonnis verhindert is geworden door een gewapende vergaderinghe / ende dat de verwesene van die doodt-straffe verlost werdt / ende dat in plaetse van die ghene die de Justitie door dit openbare ghewelt overlast hadden te straffen/ den verwesenen brieven vergunt

1615.

sijn van veranderinghe van straffe. Men
soude hier moghen verhalen verscheyden
andere gewelt-daden om den loop der Ju-
stitie te verhinderen aengherecht/ ende an-
dere grove onhebbelijckheden tegen de per-
soonen van uwe Rechters/ Officieren/ ende
Dienaers/ als sy hare Ampten bedienden
aengheſtelt/ die niet dan al te bekent en sijn.
Ende om dat de veelvoudighe ongheſtraft-
heydt van sodanighe zielen/ door de welcke
uwe authoriteydt in den Persoon van hare
Officieren ghequest wort/ uwe Majesteyt
soude moghen tot cleynachtinge breughen/
soo werdt sy ootmoedelijck ghebeden/ dat
alsulcke gewelt-daden ende feytelijcke stuc-
ken/ niet ongheſtraft en blyven/ ghelijck sy
voor desen ghedaen hebben/ ende datter ge-
procedeert werde teghens de gene diemen
bevinden sal schuldigh daer aen te wesen/
volgens de strengheydt van uwe ordonnā-
tien/ niet tegenstaende alle gratien/ verghe-
vinghen/ ende vernietinghen/ die sy/ niet
moeyelijck daer om aen te houden/ souden
moeghen verwerven/ met verbodt aen de
Rechters van daer op te passen/ oft eenigh
insien in te hebben.

Dat de kennisse van de saken die ghe-
handelt worden in uwen Rade/ ghereguleert
werde volghens uwe ordonnantien/
ende dat de Justitie in gheschil staende/ ge-
bracht werde op den voet van de selve/ op
peyne van dat het ghene daer in ghedaen is
van geener weerde en sal wesen. Ende dat
de Arresten van uwe Parlementen niet en
moghen ghecasseert oft opgheschort wor-
den op requesten/ ghelijck het ghemeynlijck
gheschiet: maer dat de ghene die haer tegen
d'Arresten sullen willen versien/ het selve
niet en sullen moghen doen/ dan by weghen
van rechte/ ende volghens uwe ordonnan-
tien. Dat oock de al te veelvoudighe evo-
catiē ofte afroepinge/ van t'welck de krach-
te heel keulijck is/ ghebracht werden op den
voet van de selve ordonnantien.

Brieven van gratien.

Datter geen brieven van gratie oft ver-
nietinge uytghegheven en werden tot voor-
deel van sulcke/ die achterhaelt zijn van
moordt/ ende andere feyten daer den hals
aen hanght/ noch oock eenige evocatien ver-
gunt en werden om t'vervolgh der selve te
eluderen oft crachteloos ende van gheener
waerde te maecken/ ende alsoo de deure te
openen tot ongheſtrafheydt: selfs om die te
bepleyten voor de Maerschalcken van
Vranckrijck/ oft voor den Prevoost des
Hofs/ onder decksel dat het vecht-spelen
zijn/ oft ontmoetinghen by ghevalle. Dat-
ter oock gheen Commissien uytghegheven
en werden/ het sy om souvereynelijck ende
sonder eenigh voorder appel te vonnissen/
oft eenige beschuldichde haer Proces te ma-
ken/ ten sy dat de selve Commissien alvoren
gheverificiert zijn in uwe Parlementen.

Duellen verbieden.

Dat de Edicten ende Arresten ghevallen
op t'stuck van de Duellen oft campen van
lijf om lijf/ gevolcht ende onderhouden wer-
den/ sonder dat de misdadighe eenighe ghe-
nade oft vernietinghe moghen verhopen/
also het een al te beclaeghlijcke saeck is/ dat
soo veel Edicten/ ende verclaringhen in u
Parlement gheverificiert zijnde/ onuyt-
ghevoert blijven/ ende dat het bloedt uwes
Edeldoms/ dat bewaerdt hoort te worden
ten dienste van uwe Majesteydt/ soo dick-
maels om lichte ende gheringhe oorsaecken
wordt vergoten.

Dewijl daer openbare clachten vallen/
dat de Vonnissen oft Arresten in uwen ra-
de besloten/ in sulcker voeghen verandert
worden/ dat een die zijn Proces gewonnen
heeft/ naederhant dickwils bevondē wordt
het selven verlooren te hebben: datmē stou-
telijck ende sonder gheſtraft te worden be-
losten doet van Arresten te krijghen van u-
wen rade: Datmen teghen alle rechten al-
derhande brieven uytgheeft/ so van respijt/
van herroepinghe ofte t'appel van banne/
ende van de Galeyen/ als anders/ tot nae-
deel van uwe ordonnantien: Datmen in-
directelijck sommighe officien weder van
nieus heeft doen leven/ ja datmen alsnoch
Procuratien ofte volmachten behoudt/ om
syn profijt daermede te drijven: soo wordt
uwe Majesteydt seer ootmoedelijck ghebe-
den te ghehenghen datter in alle de voor-
schreven stucken versien moghe werden.

Dat de afdringhinghe/ welcke gheschiet
in de kleyne Cancelrije sonder Edicten in
uwen Parlement gheverificeert van twee
schellingen Parisis voor brieven die niet en
liggen in kenisse van saken/ daermen te vo-
ren niet met alle voor en betaelde/ ende van
vier schellinghen Parisis voor de gene die
ligghen in kennisse/ waer voor men maer
twee schellinghen Parisis plach te betalen/
afgheschaft ende verboden werde/ misga-
ders allē andere gerechticheden nieuwelicx

opghe-

opghebracht in het seghel / soo ter oorsake van u Coningrijck van Navarre/ als anders/ als oock de vermeerderinghe van seghelen in de Coninglijcke ende Presidiale Recht-bancken / ende dat men een verbodt doe van uwe ondersaten te dwinghen brieven te nemen door het recht van confirmatie oft bevestinghe / ende van sulcken recht yemandt anders af te nemen / als den ghenen die het t'aller tijdt moeten betalen/ ende datmen ondersoeckinghe doe opt ghene alreets afgheeyscht ende ontfanghen is/ volghens t'gene hier vooren verhaelt is/ selfs van de oprechtingen van nieuwe efficien in uwe Cancelien / ende toeeyghe ninghe van nieuwe Gerechtigheden / sonder dat yets daer van bekeert werde ten proffijte van uwe Majesteyt.

Bedroch in de verpachtinghen.

Ende also het heel kennelijck is/ dat sommighe Raetsheeren van State / oft andere die t'beleydt van uwe saecken in handen hebben / sich vergeselschappen met de Partij-huerders oft immers pensionen/ gaven/ ende gheschencken van haer ontfangen/ om haer toe te wijsen uwe verpachtinghen ende partyen / haer daerenboven vergunende moderatie ende aflach van pachte / oft andersins in haer voorneme behulpsaem zijnde/ waer door men de verhooginghen/ streckende ten proffijte van uwe Majesteyt/ dicwils verwerpt/ om haer-luyden te gheval le te zijn/ als onder andere de verhooginghe van twee hondert duysendt ponden ende meer ghedaen op de partije van de Aijdes oft bystandt/ welcke soude ghedient hebben om den grondt te vermeerderẽ die geschickt was tot aflossinghe ende betalinghe van de Renten van sulcker nature: Ende alsoo het ghemeenlijck gheschiedt / dat de gene die ghestelt worden tot Commissarisen om soodanighe partijen uyt te voeren/ selve daer by gheinteresseert zijn : Soo wordt uwe M^t. ghebeden te ordonneren / dat allen Raeds-Heeren in uwen Rade/ ende anderen uwen Officieren/ een verbodt ghedaen werde van eenighe pensie oft yet anders te nemen van de voorschreven Party-huerders en̄ Pachters van uwe verhueringen/ het sy directelijck oft indirectelijck / noch van uwe. M^t. te verwerven eenighe gheschencken oft assignatien op de Penninghen daer van komende/ op pene van Peculaetschap/ dat is dieste teghen t'ghemeyne beste/ ende vierdobbelt wedereyssinghe van haers ersghenamen.

Daerom uwe M^t. oock sal believen toe te laten datmen op t'versoeck van uwen Procureur Generael/ informatie neme teghen de ghene die sulcke dieverpen begaen hebben/ op dat haer Proces gemaeckt ende voltrocken mach werden.

Tuys-scholen af te schaffen.

Dewyl de ghemeene sake seer veel ghelegen is aen de behoudinghe van de goede gheslachten / die dickwyls gheraken te vervallen ende verdorven te worden / uyt oorsake van de spelen ende tuys-scholen/ tot de welcke de jonckheydt ghetrocken wordt door een deel verloren boeven (die de instrumenten ende wercktuyghen sijn van hare verleydinghe) ende oversulcx haer goet zen verquist/ ende sich naemaels ommut maeckt tot den dienst van t'ghemeyne beste: Dat de ordonnantien ende arresten gevallen opt stuck van de tuys-scholen int werck ghestelt werden / niet teghenstaende alle brieven de Paus ende verclaringhen ter Contrarijen.

Misbruyck in de Financyen.

Uwe M^t. sal aenmerrken / indient haer believt/ hoe grootelicx den wel-stant haerer saken daer aen ghelegen sy/ dat hare financien wel gereguleert werden/ als oock dat de quade huyshoudinghe/ de verquistinghe ende verdoelickheydt met haer sleept seer schadelijcke vruchtẽ. Want sy veroorsaeckt het ghebreck des Princes. Dit ghebreck dwinght hem zijne ondersaten te beswaeren/ ende het haert misnoeginghen / waer uyt eyndelijck spruyten de beroerten ende den af val der volckeren. Men heeft opt geklaecht over t'getal van de Officieren der Financien/ die niet en dienen dan om de selve uyt te putten. Des niettemin heeftmen sedert ses maenden herwaerts drije Officien opghe-recht van Thresoriers over de pensionen ofs beloofde dienst-ghelden / even ter selver tijdt als de Statẽ versochten datmen t'getal van sulcke Officieren soude modereren often verminderen. Men heeft ghemaeckt hondert Officie van Secretarisen / van uwe camer/ Officien die alleenlijck den blooten naem hebben/ ende van de welcke men niet en soude weten te segghen wat haer Offeninghe sy/ oft waer in dat sy bestaen/ ende om den Debet oft uyt-gaeve daer van te vinden / heeftmen dwangh willen ghebruycken teghen verscheyden Particuliere persoonen. Van welcke oprechtinghen van Officien / alhoe wel de Financien van uwe M^t. inder eeuwicheydt daer mede belast blyven/

Groot ghetal der officieren.

blyvē/ uwe Mt. nochtans ganſch geenē bystant en heeft ghetrocken/ ende ſijn de penningen bekeert ghe worden ten profijte van ſommighe Particuliere/ ende is de ongeregeltheyt ſo groot/ dat die gene die t'bewint hebben van uwe Financien / met wenich ghereede penningen afkoopen ſekere merckelijck oude ſchulden / ſpruytende uyt de giften ende gunſten ſoo van de voorleden Coninghen/ als van uwe Mt. van de welcke ſy haer tot eenen pening toe doen betalen. Ende dat onlydelijck is / dat zijn die groote afſlaghen ende ontheffinghen van ſchade/ die nae de doodt des voorleden Coninck vergunt ſijn aen de Pachters vant ſout/ van de Aijdes oft byſtanden / van de vijf groote pachten ende andere/ bedragen de ongemetene ſommen geldes. Ende om daer toe te comen heeftmen verſcheyden perſoonen gheſchoncken groote ſommen van penningen/ waer van uwe Mt. onderrecht ſal worden/ indient haer belieft te gehenghen/ datmen informatie neme ſo tegen de gene die de afſlaghen hebben toegeſtaen/ aen andere die haer deel daer van hebben ghenoten.

Een van de groote belaſtinghen uwer Financien beſtaet in de overmatigheydt van de gheſchencken ẽn penſioenen/ welcke wonderlijck zijn gewaſſen nae de doot des voorleden Coninck / ende wordt uwe Mt. gantſch ootmoedelijck ghebeden de ſelve te brengen in even den ſelven ſtaedt daer in ſy te vooren geweeſt zijn/ ende tot ſulcken eynde/ als ſy voornamelijck gheſchickt zijn/ te weten om dienaers te winnen buytē uwen Coninckrijcke/ ende tot de ſecrete handelinghen van uwe Mt. dewijl het gheen reden is/ dat den dienſt ende ghetrouwicheyt die uwe onderſaten u ſchuldich zijn / met geldt gekocht werden : Ẽn niet toe te laeten/ dat een groot deel van de penſioenen keere ten profijte van die ghene diet bewindt van de ſaecken hebben/ beſtelt weſende onder ons/ ende gheſtelt onder luyden die onbekent zijn ende gantſch geen dienſt gedaen en hebben. Ende wat aengaet de ghene die uwe Mt. ſal willen recompenſeren oft haere goede dienſten vergelden/ dat men de ſelve vereere met ſulcke gheſchencken ende weldaeden die geverificiert worden in uwe camer van rekeninghe/ ſoo wanneer ſy over de duyſent ponden comen te bedraghen. Ende voordts dat de penſioenen ofte wedden vergunt aen ſommighe Officieren / ſoo van uwe ſouvereyne Hoven/ als anders wederoepen werden/ ten eynde datmen niet en meene/ dat ſy door ſulcke middelen ſouden connen afghewent worden van haeren ſchuldigen plicht ende gheneghentheyt tot de ghemeyne welvaert/ ende van haren getrouwen dienſt tot uwe Majeſteydt.

Yeghelijck weet / dat het gene waer door het rycke des voorleden Coninck geluckigh ende overvloedich ghe worden is / ende het welcke hem den middellicht gemaeckt heeft om groote ſchatten te vergaderen / ende packhuyſen van wapenen op te rechten / is ghe weeſt de goede ordre / gheſtelt op zijne Financien. Waer van d'eerſte Hooft-regel was het bewindt der ſelver te bevelen aen weynigh perſoonen/ in plaetſe dat-mender nu ter tydt vele heeft ingevoert/ dieſe boven maeten beſwaren. Waer uyt uwe Mt. can oordeelen hoe dienſtelijck dat het ſy dit ongetoomde ghetal tot weyniger perſoonen te brenghen/ het welcke doch niet en dient/ dan om uwe Finantien uyt te putten door de appointementen ofte beloofde dienſt-gelden/ ende door de vereeringhen ende penſioenen die ſy uyt deelen aen hare Ouders/ Vrienden/ ende Vertroude.

Heere, de verquiſtinge ende doorbrenginge van uwe Financien/ geſchiedt ſedert het overleden van wijlen den Coningh / is ongheloofſlijck. Gheduerende ſijne Heerſchinghe/ al hoe wel de incomſte van u Coninghrijck ſoo groot niet en was / als ſy teghenwoordigh is (ghelijck ſchriftelijck ſal beweſen worden/ indient noodt is) ſoo leydemen nochtans alle jaere veel groote ſommen af/ diemen nae zijne doot heeft opghehouden te betaelen aen verſcheydene uytheemſche Princen/ Potentaten/ ende Republijcken: Daerenboven hinghmen groot geldt te coſte/ ſo aen de trotſe gebouwen die hy maeckte/ als aen andere bekende onkoſten/ bedraghende alle de voorſc. ſommen over de drie millioenen ponden ſ'jaers/ boven ende meer dan t'ghene dat men teghenwoordelijck betaelt ende beſteede: Des niet teghenſtaende leyde men alle jaers noch op twe melioenen ponden/ welcke t'ſamen zijn vijf millioenen/ diemen jaerlicx conde verſpaert hebben ſedert zijn doot/ beloopende in de vier jaeren daer nae ghevolcht meer dan twintich millioenen ponden / diemen ſoude moghen beſteedt hebben tot afloſſinghe van uwe Domeynen/ ende tot ontlaſtinge van uwe Majeſteyt.

1615.

jestept. Daer waren oock even als wijlen de Coningh overleede / soo in de Bastille/ als in handen der Thresoriers van d'Espargne/ meer dan viertien millioenen ponden/ waer van heden gheen drie millioenen/ overgheblen en zijn. Ende sal uwe M^t. de ongheregeltheydt van hare Financien ghewaer worden / alst haer believen sal aen te mercken/ dat de costen/ de welcke behoorden minder gheweest te hebben staende hare minder jaricheydt/ gelijck sy oock geweest hebben / soo veel haren persoone belanght/ nochtans die van den tijdt des voorleden Coninckx verre te boven zyn ghegaen.

Het bewijs is claer / door dien de costen vant jaer 1610. als wanneer wijlen de Coningh overleet/ hoewel het belast was met verscheyden andere extraordinare oncostē/ als namelijck met de crooninge van de Coninginne/ met de uyt-vaert van wijlen den Coningh/ met de oorloge van Gulick/ ende met uwe Salvinghe/ even-wel niet tegenstaende dese onkosten veel minder bevondē worden/ als die van den jare 1611.

Want de kostē van de Geldtkamer van uwen huyse / vande Sallinghe/ ende vant Silver-werck / die voor den jare 1610. niet meer en bedraghen/ dan elfhondert ende ses-en-dertigh duysent ses hondert ponden/ bevindt men in den jare 1611. te beloopen by de sestien hondert duysent ponden. Ghelijck mede de kosten gedaen by uwe andere ontfanghers ende Thresorieren die gheassigneert worden op d'Espargne, te boven ghegaen hebben de gene diemen dede by t'leven van den voorleden Coning.

Ende wat belangt de extraordinare onkosten in ghiften/ pensioenen / ende vergeldinghen / die zijn uytermaten ongheregelt gheweest. De pensioenen vant jaer 1610. worden bevonden niet meer te bedraghen als achthiē hondert en dryentwintich duysent vijfhondert en viertich ponden / ende die vant jaer daer aen volgende/ onder uwe minder jaricheyt/ bedraghen vier Millioenen een hondert duysent vierhondert sessenvijftich ponden / sonder noch de giften ende weldaden/ die soo by Rollen/ als openbare quitantien noch bedraghen ontrent de sestien hondert duysent ponden / ende sonder de penninghen betaelt by ordonnantie tot reysen ende andere meest viersierde ende onnutte saken/ beloopende seventhien hondert twee-en-vijftich duysent pondē/ waer in niet begrepen en zijn de gereede penningen/ die men uwe Majesteydt ter handt gestelt heeft / ende daer niemant rekeninghe van en houdt / bedraghende by de neghenthien hondert duysent ponden / sonder aen te roeren de noodige onkosten van het huys van de Coninginne.

De volghende jaren en hebben niet beter beleydt gheweest. Want in plaetse van jaerlicx twee Millioenen ponden op te legghen / ghelijck wylen de Coning ghedaen hadde/ ende van d'andere sommen diemen na sijn doot heeft opghehouden te betaelen/ ende by sijn leven betaelt plegen te worden/ soo heeftmen van t'ghene hy verspaert hadde/ verteert twaelf Millionen/ ende vierentsestich duysent ponden/ want van die viertien Millioenen vijfhondert vier-en-tsestich duysent ponden / die op gheleydt waren so in de Bastille, als in handen der Thresoriers van d'Espargne, en is niet meer overgheblen als twee Millioenen en vijfhondert duysent ponden/ liggende in de Bastille, de welcke nauwelicx en sullen ghenoegh zijn om t'verschiet te betalē/ dat men de Thresoriers van d'Espargne ende van de Casuele Partien / diemen grooten intrest betaelt/ heeft doen doen. Ende niet teghenstaende alle dese kosten/ soo klagen de Compagnien van de sware ende lichte peerden / datmen haer veel monsteringhen ten achteren is/ eñ de Meesters van de Geldt-kamer / dat sy niet en konnen op brenghen de mont-kosten van uwe Majesteyt het welck immers seer te beklaeghen is/ dat uwe saken tot sulcken staedt ghebracht zijn/ dat daermen ontalijcke sommen ten profijte van uwe M^t. hadde behoort te versparen/ ende door dien middel haer volck ende Domeijnen te ontlasten/ dat daer nu gheen middel is om de ordinare koste te verstrecken: Ende t'schijnt dat men haer midden in hare rijckdommen tot sulcken ghebreck wilt brenghen/ dat sy ghedwonghen werde door nieuwe belastingen aen te tasten de kleyne middelen die haren Ondersaten noch zijn overgeblevē/ de welcke alreedts beswaert zijn met Tollen / huypen/ bystanden / ende andere lasten/ dat sy nauwelijcx langher en konnen leven / ende haren adem verhaelen/ soo beswaerlijc valt het Soverreyne Hoven/ op pene van den hals/ eñ dat allen personen verboden werde eenighe advisen ende nieuwe te gheven oft ontfanghen/ haer te versadighen de onver-

Ii sadelijcke

1615.

sadelijcke gierichept der ghene die huydens-daeghs de authoritept ende t'bewindt van de saken/ ende niet aen en mercken het mis-noeghen datter geschapen wordt in de herten van uwen volck / van het welcke men vreesen moet even de selve vruchten/ die de voorleden tijdt ons heeft doen sien / ten sy dat men haer verlichte van de lasten die sy draghen.

Het welcke seer wijsselijck na de doot des voorleden Coninghs bemerckende de Coninginne Regente/ soo hadde sy tot verlichtinghe van uwe ondersaten doen vercondigen een verclaringhe/ mede brenghende wederroepinghe van verschepden Edicten en Commissien/ welcke streckten tot verdruckinghe uwes Volcx. Ende daerom ist/ Heere, dat u Parlement schuldich is u te vertoonen/ hoe datmen tegen uwe Heylige en rechtveerdige meyninge/ sonder verclaringe te hebben die in uwen Hove gheverificiert zy/ upt krachte van simpele besegelde Commissien / vervolght heeft de uytvoeringhe van Commissien die wederroepen waren/ onder andere die van de vrye Leenen/ ende nieuwe vercrijginghe/ de nieuwe opneminghe van eenen schellingh te ponde op allerley koopmanschappen / waer door u volck onuytsprekelijck seer gheperst / ende den koop-handel grootelijcx ontrieft is ghewor-den/ sonder datter yets / oft immers seer weynigh van ghecomen zy ten profijte van uwe Majesteydt. Het welcke u Hof van Parlemente beweeght gantsch ootmoedelijck te bidden/ te willen casseeren ende weroepen al het ghene dat gheschiedt is teghen uwe meyninghe ende verclaringhe/ ende goedt te vinden datter informatie genomen werdt tegen de gene die sulcke commissien uytghevoert/ ende de penninghen uwen armen volcke afghevordert ende afgenomen hebben: Datter oock een verbodt ghedaen werde van voortaen eenighe Edicten/ verclaringhen/ ofte Commissien uyt te voeren / ten sy datse eerst gheverficeert zijn in uwer Souvereyne Hoven / op pene van den hals / ende dat alle persoonen verboden werde eenighe advisen ende nieuwe vonden te gheven oft ontfanghen / welcke strecken moghen tot belastinghe ende verdruckinge van uwe Ondersaten / ende partyen daer van te maken/ op pene van daer over ghestraft te worden als onbillicke uytsuyghers ende verstoorders van de gemeyne ruste.

Uwe Majesteyt wordt oock gebeden toe te laeten een nauwe ende ernstighe ondersoeckinghe van de mishandelingen geschiet in uwe Financien door de ghene die t'bewindt ende beschick van dien sullen hebben ghehadt / sonder dat sy eenighe compositie ofte verdrach hebben te verhoopen/ ghelijck het voor desen tot schande van Vranckrijc/ ende teghen alle Forme van rechte geschiet is. Selfs datmen sal mogen wederom eysschen de overgroote ghceschencken ghedaen aen persoonen van cleyne verdiensten / die daer door in weynich Jaren groot geworden zijn ten coste van uwe Majesteydt/ ende ten verderven van uwe arme ondersaten. Als oock te verbieden datter uyt uwen Coninghrijcke / het zy oock in wat manieren / niet wech ghevoerdt en werde eenich Gout oft Silver/ ghemunt ofte ongemunt/ oft oock eenighe Gouden ende Silveren Vaten/ ghelijck het geschiedt is / tot nadeel van de Wetten des Rijcks. Ende met eenen te besnijden den grooten overdaet van de stoffen ende passementen van Gout ende Silver / de peerlen ende Diamanten / de kant ofte Spelle-wercken van Nederlandt ende Milanen/ de stoffen van China , ende andere onnutte waren / die men brenght van de uyterste eynden des Aertrijcx/ ende waer door uyt uwen Coninghrijcke ghetrocken wordt een ongheloofelijcke menichte goudts ende silvers / om t'selve met overtollicheden te vervullen/ op pene van confiscatie. Ooc mede Gouden Vaten te hebben/ oft Kuypkens / en Tobben om in te baden/ Manden/ ende andere Vaten van Silver/ selfs tot den Huysraet van den Haert ende Keucken toe / dewijle het een schandelijck dingh is voor Vranckrijck/ de Ghemeynte gebracht te sijn tot de uyterste armoede/ ende dat men evenwel soo schrickelijcken kost doet in de Huysen der gene die de gemeynte daer van uytgheputt hebben.

Wt-voeren van gout en silver.

Over-daet in cleederen ende cleynodyen.

Heere, wy bekennen al t'samen/ ende vercondigent oock met eendrachtiger stemme/ dat uwe Majesteydt gheheel vry ende onschuldich is van de ongheregheltheden / die een oorsaecke gheven tot dese seer ootmoedige Remonstrantien: Wy weten oock dat de Coninginne u Moeder met een seltsame en sonderlinge voorsichtichept het Coninghrijck behouden heeft van de Schip-breucke daer het mede ghedreycht was. Maer wy weten daer beneffens mede hoe dat de goede ende heylighe meeninghen ende Resoluti-

1615.

en van uwe Majesteyten menichmael zijn gheschutt geworden by luyden die om haer besonder profijt u den staet uwer saecken vermommen/ de waerheydt door verscheyden listen verdrucken / ende de goetheydt/ voorspoedicheydt/ ende toegheving he van uwe Majesteyten misbruycken. Ende tis daerom/Heere, dat wy uwe Majesteyt seer ootmoedelijck bidden/ons toe te laten die so hoochnoodighe uyt-voeringe vant Arrest van Maerte lest-leden. Want dit doende sult ghy veel dingen leeren verstaen die van grooten ghewichte zijn voor uwen Rijcke/ ende nu met op-set voor u verborghen worden/waer over u Parlement sich meer ende meer sal informeren/ om volcomen verclaringhe daer van te gheven aen uwe Majesteydt/die door desen middel sal ordre stellen op alle de ongheregheltheden / ende haren Staet weder stellen in sijne vorighe waerdicheyt / glans ende groot-achtbaerheyt: Ende inghevalle dat dese Remonstrantien door de boose raetslaghen ende archlistichedender ghene die daer by gheinteresseert sijn/ gheen plaetse en moghen hebben/noch t'Arrest voorschreven uyt-ghevoeret worden: Soo sal uwe Majesteydt in dient haer believt/goet vinden/ dat de Officieren uwes Parlements onder uwe authoriteyt dese solemneele protestatie moghen doen/ te weten dat sy tot ontlastinghe van hare conscientien voor God ende de werelt / ende ten goede van uwen dienst / ende behoudinghe van uwen Staet / sullen schuldich sijn hier na met aller vrymoedicheydt de Autheurs van dese ongheregeltheden te noemen / ende hare quade aenstellinghen openbaerlijck te doen sijn / ten eynde datter by uwe Majesteydt ter bequamer tijdt/ende wanneer de saken daer toe geschickt sullen wesen/eñ het u believen sal meerder kennisse daer van te nemen/in versien mach werden. Dit is den wensch Heere van alle eerlijcke luyden ende goede Francoijsen/ ende sonderlinghe van de Officieren van uwen Parlemente / die noyt anders ghedacht en hebben dan wel te doen/ende uwe Majesteydt te dienen/eñ geen ander wit en hebben dan de grootheyt van uwe Croone ende Coninglijcke waerdigheyt/als sijnde uwe gansch ootmoedige/ gansch ghehoorsame/ ende gansch ghetrouwe ondersaten ende dienaren.

Op dese ende andere meer der ghelijcke wel-ghefondeerde clachten der Souveraine Parlementen en is niet crachtelijcks nochte vruchtbaerlicx ghescheit/ maer veel meer sijn alle saken daghelicx meer eñ meer in groote disordre ende verloop ghecomen/ insonderheyt door dien de Coninck in sijne jonghe overvaerenen jaren meer is geleydt ende ghestuyrt gheworden van vremdelingen ende wt-heemsche Raets-Luyden/ als van de Princen van den bloede/Parlamenten / ofte Officieren van de Croone/ ende goede Francoysen.

In de naest-voor-gaende Boecken hebbe ick in het corte verhaelt watter ghepasseert is in de houwelicx-saecke tusschen den jonghen Coninck van Vranckrijck met de Infanta van Hispanyen / dwelck den Prince van Conde ende andere Groote des Rijcx steets teghen de borst gheweest is/ ende hebben het ghesocht te verhinderen / maer te vergeefs/ de Coninck heeft door Raet van sijn moeder ende andere Spaens-ghesinde/ willen voort-vaeren in dit houwelic/ dwelc soo verre gecomen was/dat alle preparaeten ghemaeckt waren/ om de Bruyt te gemoete te trecken / ende met Coninclicke magnificentye te onfanghen.

Maer tẽ was de Prince van Conde niet alleen/ met veelen anderen in Vranckrijck/ dien dit houwelijck teghen de borst was/ maer oock velen anderen wt-landtschen Princen/ende by naemẽ den wysen Coninc van Groot-Britannyẽ/ die door sijnẽ Ambassadeur Sir. Thomas Edmonds sulcx dẽ jonghen Coninck in Vranckrijck heeft laeten aen-dienen/door dese Oratye voor den Coninc/ des Coninck-moeder / ende anderen personagyen ghedaen in Iunio deses jaers.

XIII.

Vertooch des Ambassadeurs van Groot-Britannyen aen den Coninck ende Coniginne moeder in Vranckrijck/ belangende het houwelick met Spanyen ghedaen in Iunio 1615.

SIRE,

Dẽ titel uwes goeden Broeders/ ende ouden Vrients/ dat de Coninck mijnen Meester met der waerheydt voeren mach / verseeckeren hem / dat ghy oock aen uwer sijde hem een oprecht ghemoet zijt toe-draeghende/ dwelck in hem ghegrifft ijt ende ingheprentt is door de ghedurichheydt der nauwe ende langhe vrientschap ende verbontenisse/ die sijne voorsaeten/Coningh van Schotland/ tot aller tijt gehadt hebben met uwe Croone.

1615.

ne. Dit is oock deſe naeſt-voor-gaende jaren betuycht ende becrachticht / als de Coningen van Enghelandt uwen Staet meermaels treffelicken ende ſtercken byſtant gedaen hebben / inſonderheydt ten tijde uwes Vaders (eenes Conincks weerdich ter eere gedacht te worden) ten tijde als ſijne ſaecken aldermeeſt verwerret waren. Soo dat alles wat mijnen Meeſter doet / dat moet ghy nemen ende duyden als her-comende van een oprecht goede gheneghentheydt / de welcke ſijne Mt. aen ſynder ſijde / wel begeert (ſoo het weſen can) te onderhouden / ja oock ſoo wenſcht dat de ſelfde by ſijne ende uwe nacomelinghen in der eeuwicheyt moghe beſtendich blijven.

So heeft dan ten dien aenſiene ſijne Mt. my expreſſelick bevolen ende belaſt / dat ick uwe Mt. wel ernſtlick / tot welſtant van uwen perſoon ende Staet / jae van het gheheele Chriſten-rijck in het ghemeyn) deſe remonſtrantye doen ſoude. Ghelijck hy in ſijn eyghen ghewete wel verſekert is, dat hy ſo langhe als hy Coninck gheweeſt is (van den aenbeginne ſynes levens) noyt door curieuſheydt hen-ſelven met anderer regieringen ende ſaecken bemoeyt en heeft (daer van ghy ende al de werelt cont getuyghen) Alſo heeft hy oock dit ghetuygheniſſe in ſijn herte / ende hy betuycht het voor Godt / dat de eenighe oorſaecke ende eynd die hem bewoghen hebben ſich te bemoyen met deſe ſaecke / is den wel-ſtant uwes Staets / ende ontlaſtinghe ſijner conſcientye.

Sire, Syne Mt is verwitticht / dat uwe Mt. van meyninghe is met den eerſten ende op het ſpoedichſte ſich op de reyſe te begeven / om de verwiſſelinge der Princen ende Princeſſen met Spanyen te doen. Mijnen Meeſter achtt hem ſelven verbonden te weſen (ſoo ten aenſien der goeder affectye die hy u int particulier toe-draeght / als ten aenſien der ſorghe die hy ſchuldich is voor gheheel Chriſtenrijck toe te draeghen) uwe Mt. ter goeder trouwe voor ooghen te ſtellen het groot aenſtaende perijckel / daer in ghy / door dit u voor-nemen / worpen ſult u eyghen Coninckrijcke / mitſgaders den Staet uwer naeſter nae-buyren ende geallieerde. Dit en ſal uwe Mt alſoo niet nemen nochte verſtaen / als of mijnen Meeſter u woude raeden toe verbreeckinghe van het houwelicx Contract alreede op-gherichtt: Sijn Mt. verſtaet en weet dat wel / dat de grootheydt ende weerdicheydt der Coninghen verheyſcht / dat den eenen des anderen vrientſchap ſoecke / ende dat ſy haer t'ſamen verbinden door ſoodanighe alliancyen ende banden van vrientſchap: Maer dit dient alleenlick om uwe Mt. wel rijpelick te doen aen-mercken / hoe oorboorlick ende noodwendich het ſy / datmen het vol-trecken deſer houwelicken opſchorte tot eenen rijperen ende bequaemeren tijdt / ende dat ſoo wel ten aenſien van uwen perſoon in het particulier / als van gantſch Chriſtenrijck / in deſe onſeeckerheydt ende twijfelachticheyt daer in heden ten daghe de groot-wichtichſte ſaken ſijn ſtaende.

Behalven deſe oude affectye / ende band van liefde tuſſchen de beyde Croonen / ſoo meynt ſijne Mt dat hy van conſcientye weghe verbonden is uwe Mt. deſen dienſt te doen / ten aenſien van de ghetrouwe beloftenìſſe die uwer Mts Vaeder ende hy malcanderen ghedaen hebben / ten over-ſtaen van eenige ſecrete Dienaers van uwe Mt. daer van de voornaemſte gheweeſt is den overleden Heere van Vitry, als naemelick / dat ſoo wanneer een van haer beyden ſoude comen te over-lyden / ſo ſoude de langhſt-levende op hem nemen de ſorghe over des over-ledenen Staet ende nae-ghelaetene Kinderen. Sijne Majeſteyt heeft dit ſtracx nae de ongeluckighe doot-ſteke die de Coninck ontfanghen heeft / door den Baron van Haies, Monſ. de la Borderie te kennen gegeven / die des maels by hem was, hem-ſelvē preſenterende na ſyn wterſte vermogen dit te vol-voeren / deſe belofteniſſe blijft van dier tijt af vaſte by ſijne Majeſteyt mijnen Meeſter. Soo en can hy dan / om ſijn conſcientie geruſtt te ſtellen / niet nae-latē uwe Majeſteyt ende de Conighinne uwe Moeder indachtich te maecken / het groot ongelijck dwelck hy achtt dat uwe Majeſteydt gheſchiet / indien men u het jock des houwelicks over den hals werpt / eer ghy ghecomen ſyt tot de rypicheyt uwer jaren / ende des ordeels ofte verſtandes / dwelck verheyſcht wordt ende noodtwendich is in het verkieſen van een Vrouwe / het ſy ten aenſien uwes ſelfs / ofte ten aenſien van den Staet des Rijcx. Hier is uwen wel-ſtandt grootelicx aen ghelegen / jae oock u ghenoeghen ende daegelickſchen handel. Sijne Majeſteyt aen-merckende t'ghene datmen nu ſiet gheſchieden in uwen Staet / als namelic de menichſuldigher jalouſijen ende quaet-willicheydt van de grootſte die in u Hof ſijn: Het quaet-ghenoeghen van uwe

Parlamen-

1615.

Parlamenten / die sonder twijfel veel onwille in de herten uwer ondersaeten veroorsaeckt hebben / de wyle sy groot aensien ende geloove hebben / door dien dat dit treffelicke lit van uwen Staet groote gemeynschap heeft met het volck / behalven noch de schaede die die van de Religye wt dit houwelick vreesen dat haer overcomen sal: So en weet mijnen Meester niet / hoe het wel moghelick sal wesen dat uwe M^ten in het midden van dese ongherustigheyden ende disordren / haer sullen cunnen absenteren van het herte ende center uwes Conincksrijcks / gelijck dat sal moeten geschieden indien dese reyse voort gaet. Ick segghe / dat uwe M^ten haere saken in groot perikel van confusye ende disordre laeten.

Maer behalven de boven-verhaelde aenmerckinghen / die eygentlick uwen Persoon ende u Rijcke aengaen / soo ist dat met dese haestighe reyse by nae geheel Christenrijck groot ongheluck gheschiet. Indien in dese onseeckere verwerrede saecken des Staets het voltrecken des houwelicx eenen tijt lanc op-gheschort wierde: Soo waer der hope / dat door het al-ghemeyn ende eenpaerlick tusschen-tasten van alle vrienden ende Gheconfedereerde, de verschillen / die nu de ruste van Christen-rijck dreyghen / in ordre souden gebracht worden. Daer ter contrarye / indien dit houwelick in desen onvasten ende periculeusen tijdt haestelick voltrocken wordt / soo moeter ontwijfelick op volghen eenen brant / die gheheel Christenrijck in vier sal stellen.

Want voor eerst / wat jalousye ende onwille sullen de Staten der vereenichde Provincyen hier wt nemen / als sy sullen sien / dat Vranckrijck ende Spanyen dus vaste aen malcanderen verbonden sijn? Connen sy dan hopen / dat Vranckrijc by den Eerst-Hertoghe sal bearbeyden / dat hy wederom overgeve de Steden ende vasticheyden die hy in de landen van Cleve ende Gulich door den Marquis Spinola heeft laeten in-nemē? Waer over sy nu met hem in verschil sijn. Jae sullen sy niet veel eer voor suspect ende verdacht houden alle raetslaghen ende resolutyen / als streckende tot haerder onderdruckinge? Voor seecker sy sullen gelooven / dat door dit houwelick het herte d'welck de Spaenjaert haer toedraecht / de goede genegentheyt / die Vranckrijck haer toedraecht sal doen verdwijnen oft beswijmen / jae dat de Spaen-jaert niet ophouden en sal tot dat hy Vranckrijck eñ de Gheunieerde Nederlanden in openbare vyandtschap sal gebracht hebben. Dit moet sijne Majesteyt met groote bedroeffenisse hier noch by voeghen. Dat indien men in Vranckrijck sulck een resolutye hadde willen nemen / als hy genomen hadde / belangende de saecken van Wesel / men soude al over lanck den Spanjaert afgesneden ende benomen hebben alle die puncten ende haer-clievinghen die hy op de baene ghebrocht heeft / nerghens anders toe dienende / dan om tijdt te winnen. Maer ter contrarye / nae dat mijnen Meester al sijn beste ghedaen heeft om Vranckrijc te vermaenen (dat het doch sijn devoir soude willen doen om den Spaenjaert tot reden te brenghen: So heeft hy na veel importuyn aen-houden / van hier gheen ander antwoorde cunnen becomen (dese ende andere der ghelijcke saecken betreffende) dan in generalibus terminis, in het generael / ghelijck sulckes is blyckende by de magere antwoorde / die Monſ. de Buiſſeaux sijne M^t ghebrocht heeft / als oock aen alle antwoorden diemen de Vorsten van Duytsch-Lant ghegheven heeft.

Hier-en-boven / de Princen van de unie wel wetende dat de Spaenjaert is de goetgunner ende beschermer harer vyanden / en sullen gheen minder misghenoeghen als de boven-verhaelde aen het voltrecken deses onnoodighen / ende gants ontydighen houwelicks / hebben / wel wetende / dat sy niet alleen Vranckrijck en verlisen / maer dat oock hare vyanden door dit houwelick versterckt worden. Ende wie wil haer versekeren dat sy (indien den Savoyschen handel ter neder ghelegt wort) buyten perikel en vreese sijn dat het Spaēsche leger / d'welc nu Italyen dreyght / op haer / insonderheydt op den Cuer-Vorst van Brandenburch / niet vallen en sal / Vranckerijck met oochluyckinghe sulcx laetende passeren? Desen Prince / seg'ick / die tot noch toe sich op Vranckerijck grootelicx verlaeten heeft / en sal immers nae desen geen hulpe wt Vranckerijck te verwachten hebben / de wyle dat de Coninck van Spaenyen sijnen Competitoren, den Hertoghe van Nieuburch in sijn beschermінghe genomen heeft.

Wat den Hertoghe van Savoyen aengaet / die wt dese Croone gesproten is / ende aen wiens wel-stant Vranckerijck seer vele ghelegen is / soo ten aensien van de naeheyt / als de gheleghentheyt sijnre Landen / indien Vranckerijck voor het vol-trecken deser houwelicken hem soo onbeleeft ende

1615. het voornaemste is daer de Coninck eere in soeckt.

Ten tweeden / soo beschuldicht hy hem van quaede genegentheyt ende factyen ofte oneerlicke t'samen-verbindinge/ wel stoutelick seggende ende versekerende/ dat sijne M^t. ghesoght heeft te sayen het saet van schuringhe onder dese versaemelinghe/ ende in den Staet deses Conincrijcx pogende hier in te voeren de Articulen ende den eedt daer hy sijne eyghene ondersaeten mede besweert. Ende dat noch het quaetste van al is/ soo beschrijft hy mijnen Meester / als of hy in sijn regieringhe ware eenen bloet-dorstigen Tyran / ende als offer so wreet geen tormenten en souden cunnen verdacht worden / daer mede hy sijne Catholijcke ondersaeten niet en is pynigende/ de welcke desen Cardinael is in voerende al suchtende / jae als machteloos stenende onder het jock der vervolghinghe. Ende op het eynde van dit Discours seyt de Cardinael (als by maniere van teghen-stellinghe) dat / God lof/ de Francoysen geenen Coninck en hebben/ die Martelaers maeckt. Daer mede te kennen gevende / dat de Coninck van Groot-Britanyen soo wreet ende so onbarmhertich is/ dat hy ghenoechte neemt in het bloet-storten der ontschuldighe.

Maer sijne M^t. is willich onder voet te treden al dese verwytingen ende ongegronde schelt-woorden / dewyle sy alleen sijnen persoon int particulier betreffen / ende hy en heyscht geen reparatye hier van / maer alleen acht hy hem selven verbonden/ jae hy soude achten dat hy niet en dede dat Godt ende de natyre hem toe-betrout heeft/ indiē hy niet levendich voor ooghen en stelde het misghenoeghen d'welck hy heeft / dat desen Cardinael de eere/ gerusticheyt/ ende weerdicheyt der Coningen/ door sijne Maxime/ onderwerpt het believen ende goet-duncken van andere.

Sijne M^t. heeft my bevolen / dat ick dit leventlick ende ernstlic hier soude voor-draghen/ tot dien eynde op dat uwe M^ten ende de Raets-Heeren hare ooghen mochten openen/ om te sien ende te begrypen (als dat betaemt) de ergerlicke/ Periculeuse/ en schadelijcke consequentyen deser leere/ quetsende in het ghenerael de gheheele Christenheyt/ als oock int particulier den Staet van Vranckerijck / ende datter haest een sterck remedye moghe ghevonden worden tot onder-druckinghe van dit schaedelijcke saet. Sijne M^t. ghedreven sijnde door die hartelicke affectye der oprechter ende ongheveynsde liefde / die tusschen hem ende den laetst over-ledenen Coninck was / wiens verlies hy dagelicx beschreyt / ende wiens gedachtenisse hy in sijn herte eert/ heeft my bevolen dat ick uwe M^ten soude indachtich maecken / dat by het leven des voorighen Conincks sy haer tsaemen in vriendtschap verbonden hebben/ ende Broederlick verdragen / dat wanneer het God believen soude een van haer beyden van-hier te nemen/ dat de laetst levende op hem nemen soude de bescherminge ende momboorschap over de nae-ghelaetene Kinderen.

Om deser oorsaecken wille / moet sijne Majesteyt (om sijne belofte te voldoen/ ende om te doen blijcken het goede herte d'welck hy de ghedachtenisse dies Conincks is toetoedraeghende) openbaren sijn hertelick medelijden over den elendighen ende ghevaerlicken staet van uwe Majesteyt sijnen innerlick beminden Broeder/ die steets onseker is / by-al-dien de leere des Cardinaels in Vranckrijck aenghenomen wordt.

Soo ist dan dat sijne Majesteyt tot ontlastinghe sijner conscientye/ ende om te doen dat sijnen persoon betaemt / wensch ende versoect hy/ dat desen Staet door het openbare ende ernstige onder-drucken deser Oratye des Cardinaels/ ende door een openbaer placcaet / opentlick voor de gantsche werlt doen blijcken/ dat sy dese nieuwe ende schadelicke leere versoeyen ende verdoemē/ op dat daer door de onghetoomde Gheesten sodaenigher onder-saeten des te beter ghetoomt ende in trouwe ghehoorsaemheyt gehouden moghen worden.

XV.

Andwoo[rd] des Co ende der Co ninginne de beyde boven-ver haelde en des Am bassadeurs van Enge land.

De beyde hier boven verhaelde Oratyen des Enghelschen Ambassadeurs heeft de Coninc ende Coninginne van Vranckerijck aldus laeten beandwoorden.

De Coninck/ ende sijn seer Eer-weerdige Vrou-Moeder Coninginne / hebben zeer danckelijcke aenghenomen den dienst hun ghedaen uyt den naeme des Conincks van Groot-Brittanien hares goedē oudē Broeders/ ende Bondtghenoots/ door den Heere Edemont sijnen Ambassadeur/ soo wel met levendigher stemme / als by memorien die hy aen hunne Majesteyten heeft overghelevert/ begrijpende die redenen en aen-merckinghen / die hy gheacht heeft dat hun behoorden te wederhouden van het voortvaren tot de uytvoeringhe der houwelijcken

besloten

1615.

besloten met den Coningh van Spangien/ beweecht zijnde door de sorghe ende ghenegentheydt die hy altijt heeft doen blijcken ten goede van hunne persoonen ende Croonen/ soo voor als nae het droevigh overlijden van wijlen sijne Majesteyt/ het welcke van hunne Majesteyten met sulcken danck is aenghenomen/ als dien hertelijcken wille verdient / waer uyt sy bekennen dat desen goeden dienst uit vrientschap is spruytende om den welcken te vergelden/ sy allerhande gheleghentheden met vreuchde sullen naespeuren ende omhelsen / ten ghenoeghe van den selven Heere Coningh/ende ter bevorderinghe sijner saecken. Maer hy sal ghebeden zijn te willen aenmercken hoe verre sy hun alreede bevinden gevordert ende verplicht te zijn om t'voorschreven houwelijck van dit jaer te vol-trecken/ waer van hy al voor desen is onderrecht gheweest / ende in het welcke niets en is ghepasseert sonder voorgaende wetenschap ende advijs van de Princen van den bloede/andere Princen/ Hertoghen, Genooten/ende Officieren van de Croone/van den beginne des selven aen/ tot den teghenwoordighen daghe toe / dat de drye Staeten des Rijcx onlancx vergadert sijnde in dien deele gepresen hebben de keure ende de beraedtslaginghe van haere Majesteyten/ eñ ernstlijck aengehouden om t'vol-trecken der selve te bevorderen. Die vande ghepretendeerde gereformeerde Religie binnen den Coningrijcke hebben so veel bewysen ende verseeckeringhen/nae wylen des Conincks doot van de billickheyt ende oprechticheyt der meeninge van hare Majesteyten tot onderhoudinghe van de Edicten ghemaeckt ten nutte ende gherustheydt van haere Ondersaten/ dat sy te dien aensienen niet en moghen met rechte selfs eenighe quade inbeeldinghe hebben / sonder met opset twist te willen soecken/hare ghetrouwicheyt te verkorten/ende de eere ende trouwe van hare Majesteyten te quetsen/ de welcke dit voordeel gebruykende tot haren nadeele haer selven veel merckelijcker ongelijck souden doen/ als yemant anders/ ghelijck sulcks niet dan al te bekent en is uyt de bedroefde exempelen van den voorleden tijt/ende uyt alle de redenen ende aengheleghentheden van eenen wel geconditioneerden Staedt.

Oock sal de Coningh meerder sorghe draghen dan oyt/ om haer altesamen oorsake te gheven sich over sijn goetheydt te bedancken / ende om als een alghemeyn Vader over alle sijne ondersaten ghelijckelijck met rechtveerdicheyt ende reden te herschē. Ende wat aengaet de naebueren eñ Bontghenooten/die sullen altijt heylsame vruchten proeven van sijne vrientschap ende goeden wille/ soodanighe ende dierghelijcke als sy tot haren nutte gheproeft hebben by t'leven van wylen den Coningh/ ende staende de ghelucklighe regieringhe van de Coninginne / nae dat dan de voorvallende gheleghentheden dese sorchvuldicheyt van sijne Majesteyt sullen vereysschen / de welcke overvloedelick ende sonder ghelijcke exempel ghebleken heeft aen de weldaet die de Heeren Staten van de gheunieerde Provincien ghemaeyt hebben van de ruste van Vranckrijck /ende vanden miltdadighen wille van hare Majesteyten/ niet teghenstaende dat de sakē des Coningrijcx haer met eere verschoonen konden van soo aenmerckens weerdighen bystandt hun gedaen/ende dat sonder eenighe verbintenisse ofte profijt/ maer uyt loutere gheneghentheydt tot den wel-standt ende bevestinghe van hare doen eerst op-comende Republijcke.

Hare Majesteyten ontfangen oock vande voorseyde Heeren Staten soo vrymoedighen ende aenghenamen bejegheninghe ende danckbaerheyt/dat sy ghesterckt worden in den stantvastigen wille die sy hebben om t'haerwaerts te continueren de betuygenissen van hare vrientschap / waer sy die oock souden moghen van doen hebben/ende in t'gheloove / dat sy daer van altijdt sullen oordeelen uyt de voorleden daden / ende uyt die ghene die sy in toecomenden tijde daer van moghen verhoopen/niet teghenstaende de quade geruchten / die behendichlijck ter contrarie ghestroyt souden moghen wesen.

De andere Bont-genooten van de Croone en connen met rechte haer niet beklagen datter sedert dat de voorseyde houwelijckē met Spangen te berde ghebracht zijn gemindert zy van t'ghene tot een waere ende oprechte vriendtschap behoort / t'welcke soo verre van daer is / dat de openbare handelinghen die ghebleecken hebben ter eere van hare Majesteytē ende ten voordeele van de Bondt-ghenooten / veel meerder ende van grooter gewichte geweest zijn nae den doot van wijlen sijne Majesteydt / ende dat de voorseyde houwelijcken voorgheslagen zijn ghewor-weest / in den schijn oft inder daedt yet ver-

ghewozden / dat bewijst ooghenschepnlijck de sorghe / de wijshept / de goede ghenegentheyt / endt het Coninghlijcke ghemoedt van hare Majesteyten.

Daerom gelijc sy geen oorsaecke gehat en hebben haer in desen deele te beclagen over de vrientschap van hare Majesteyten / also hebben sy ter contrarie oorsaecke sich daer over te bedancken / ende in toecomende tijden desghelijcks te verwachten. Sy hoopen / dat de Bondt-ghenooten alle goet betrouwen sullen hebben op hare stant vasticheyt / ghetimmert op soo bondighe / ende haren Staet / als oock de ghemeyne saecke soo grootelicx aengaende fondamenten / dat de voorseyde nieuwe maeghschappen hun dat ghelooven niet en sullen doen verliesen / het welcke van tijde tot tijde sal versterckt worden door even soo oprechte daden / ende soo wettelijcke belijdinghe van hare Majesteyten / als deselve tot noch toe hebben doen blijcken / ende voornamelijc tegen den voorseyden Heere Coningh / soo om dese sijne betooninghe van goetwillicheyt te bejegenen / als om dat sy oordeelen dat het binden ende bevestinghen van hare vriendtschap profijtelijck is / so voor d'een als voor d'andere Croone / als oock voor hare ghemeene vrienden ende Bondt-ghenooten.

Hare voorseyde Majesteyten hadden wel ghewenscht / ende t'hadde oock oorbaer gheweest voor die ghemeene saecke / dat hare ghesamentlijck goede diensten met soo grooten sorchvuldicheyt ende oprechticheyt besteedt in de saken ende verschillen van Gulich / alreede voortghebracht hadden de vrucht diemen achtt daer toe noodich te wesen. Elck een weet dat het niet gheschiet en is by ghebreck van goede redenen / ende partijen aē weder zyde profijtelijcke voorslaghen / maer alleenlijck uyt die eenighe swaricheyt die sy daer inne gemaeckt hebben / beweeght sijnde door seeckere schaduwen / ende soo teghenwoordighe / als toecomende jalousien / die sy voor brengen ende segghen te beduchten. Hare Majesteyten en hebben noch niet nagelaten het ernstigh besteden van hare authoriteyt / ghesamentlijck met den voorseyden Heere Coningh van groot Brittannien te continueren / soo by de Eertz-Hertoghen van Vlaenderen / als by de Heeren Staten der vereenighde Nederlantsche Provincien / accommoderende ende te rechte helpende de beloften diemē versocht heeft tot versekeringhe van t'accoordt / het welck / sy seer droevich sijn dat tot noch toe so wel niet ghesucceedeert en is / als sy wel betracht hebben. Des niet teghenstande en sullen sy nimmermeer moede worden de crachten van hare Officien ende sorchvuldicheydt teghen beyde partijen te vervolghen / gheresolveert sijnde / het sy dan watter namaels vande saecke soude moghen ghewozden / sich in die selve te beraetslagen ende resolveren met den voorseyden Heere Coningh / om de ghemeene saecke te stercken / de beroerte te verhinderen / ende den pretendenten recht te doen naer reden ende billicheydt / selfs om hare ghemeene vrienden ende Bondtgenooten in Duytschlandt te trecken uyt alle misvertrouwens ende beduchtsaemheden / die sy binnen sekeren tijdt herwaerts schynen ghenomen te hebben: Waer toe sy sullen continueren sich te laten ghebruycken / so by de Princen ende Catholijcke Staten des selven Lants / als in Spangien ende elders / soo wanneer het van noode sal wesē / hopende / dat dese nieuwe maeghschap / die sy maken met die zyde van Spaengien / haer de middelen daer toe licht maken / ende t'ghelooven vermeerderen sal / ghelijck dat hare goede ghenegentheyt tot den alghemeynen oorbaer betaemt.

Wat aengaet de saecken die tegenwoordelijck gheschieden in Italien / het is alleman kennelijck / met wat een sorghe ende wackerheydt dat hare Majesteyten haren dienst daer toe hebben laeten ghebruycken / ende wat voor vruchten hare authoriteyt stadich voortghebracht heeft / om de geschillen met minne te beslechten / ende de bitterheden / die nu in swanghe gaen / te verhinderen / het sy door t'senden van extraordinare Ambassadeurs / ofte door den ghewoonlijcken plicht van hare ghesanten residerende / soo te Venetien als binnen Turijn / ende noch gheheel nieuwelijcx door t'ghene haer uyt Spaenjen ghebootschapt is van het voornemen des selven Coninckx / om ten versoecke ende ter liefde van hare Majesteyten de voorseyde beslechtinghe licht te maecken / die een yeghelijck oordeelt soo billick ende redelijck te wesen / ten aensien van den oorbaer des Heeren Hertoghen van Savoyen / dat de dienaers ende Ambassadeurs der Coningen / Princen / ende Republijcken / die hare Meesters by den voorseyden Coningh van Spangien dienen / bekent hebben / dat hy meer toegestaen hadde / dan sy door-

1615.

sy dorsten verhopen/ ende dat de voorseyde Hertoghe middel hadde om wt dese moeyte te raecken met alsulcken eere ende voorseeckerheydt/ als hy selve wilde/ doch heeft de selve Hertoghe voorghewent seeckere vermoedens ende swaricheden beroerende sijne ontwapeninghe/ die de saecken verlenght hebben ende doen staen in een groote onseeckerheydt. Om het welcke weder teghen te gaen ende t'voorseyde accoort/ dat immers soo seer gewenschet was/ als noodich gheacht voor de gemeene saecken te bevoorderen/ heeft sijne Majesteyt gunstighe antwoorde doen gheven op t'versoeck by den Hertogh tot sijner verseeckeringhe voorgeslaghen/ende heeft het woort doen vernieuwen/ dat sy eerstmael ghegeven hadde van haren Coninghlijcken voorstant ende bescherminghe/ in ghevalle hy van de macht des Coninckx van Spangien bespronghen wierde/nae dat hy de sijne soude gheschepden ende afgedanckt hebben/behalven noch de bevelen die sy van nieus ghedaen heeft aen de Gouverneurs van de aengrensende Lantschappen; den selven Hertoghe by te staen/so wanneer sy verwittight sullen sijn van de voorseyde overtredinghe/ om hem altoos meer ende meer oorsaecke te gheven de wapenen af te legghen/ende het nadencken ende vreese/ die hy te desen aensien mach hebben/wech te nemen.

Ende de uytcomste heeft betoont de sorghe die hare Majesteyten ghesamentlijck met den voorseyden Heere Coningh van groot Britanien draghen voor de eere ende sekerheydt des voorseyden Hertogs door t'verdrach daer op ghevolcht/ t'welck de Coning van Spangien heeft toegheſtaen/ overmidts hare ernstighe diensten ende t'gheduerighe tusschen-stellen van hare authoriteyt. Het welcke ghelijcke vruchten moet doen verhopen in toecomende tijden van hare sorchvuldicheydt ende credijt by den Coning van Spaengien in de gemeene ghelegentheden die sulcx sullen vereysschen/ niet teghenstaende dat by sommighe archlistighe (de eere ende voorspoedt van hare Majesteyten benydende menschen) dickwils uytghestropt is geweest/ dat sy in dit verdrach de sake van den Coningh van Spangien meer begunstighden/als die van den voorschreven Hertoghe/ eyghentlijck daer toe streckende/ om verdacht te maken de goede ende rechtveerdighe meeninghen van de selve/even in de ghelegentheyt van de nieuwe Maechtschap metten voorseydẽ Coning: Een dingh niet alleen bewesen valsch ende met opset verdichtt te wesen/ maer oock regelrecht strydende teghen de voorige aenstellinghen van hare voorschreven Majesteyten/ende teghen de besondere aengheleghentheden van Vranckerijck/als oock teghen de hooft-regels gehouden ende int werck ghestelt by wylen den Coningh haren Heere (die in den Hemel zy) wiens voorsichtich ende deuchdelijc voorschrift sy ghevolcht hebben in de bestieringhe van de alghemeyne saken so binnen als buyten het Conincrijck/ de welcke altijt lief ghehadt heeft den persoon ende thuys van den voorseyden Hertoghe/ghelijck oock hare Majesteyten doen met een hertelijcke ghenegentheydt/ die haer oock beweecht heeft hem te gheven ende te continueren den raet ende t'vertoch die sy tot noch toe gebruyckt hebben/om hem van swaricheyt/ ende de ghebuyren van nadencken te verlossen/ waer in sy erkennen dat de diensten des voorseyden Heeren Coninckx van groot Britannien grootelijcx ghewrocht ende gheholpen hebbe/overmits het ghelooue dat sy weten dat den Hertoch heeft op de vriendt-schap ende op de voorsichtighe vermaninghen des selven Heeren Coninck/ de welcke ghebeden sal wesen daer in te volherden/om hem van nu voorts te doen leven in vrede ende eendracht met sijne gebueren/ ende te doen genieten de vrucht van de goetgunsticheydt ende vriendelijcke hulpe der beyde Coninghen.

Hare voorseyde Majesteyten hebben insgelijcx van den voornoemden Heere Edmont met ongenoechte verstaen/dat deselve Heere Coninck geargert is geweest in het boec onlancx uytghegheven ende hem toeghesonden by mijn Heere den Cardinael van Parron, als of hy voor-nemens ghewe(e)st hadde den Coningh te quetsen ende het leven mitsgaders de persoonen der Coninghen door sijn schrift te onderwerpen den wille ende tgoet duncken van de H. Vaders van Romen/ een saecke de welcke sy meenen verre te wesen van de meeninghe des voorseyden Heeren Cardinaels/die in der waerheyt het voorseyde boeck uytgegeven heeft † buyten de wetenschap ende teghen den danck des Coninckx/als oock tegens den raet van sommighe harer Majesteyten dienaers/ met welcke de voorseyde Heere Cardinael sich daer over beradẽ hadde. Ende sonder voorder

† Het is nochtans ghedruckt met privilegye van den Coninck.

der te treden in t'ondersoec van de redenen verhaelt in het selve boeck/ende meer andere/die alreede geschreven zijn/ ofte noch geschreven moghen worden over de selve materie/aenghewesen ende verhaelt/de welcke sy beter achten te verswyghen/ ende tegenwoordelijck niet en begeeren weder opghehaelt te hebben/ soo konnen sy den voorseyden Heere Coningh versekeren / dat sy desen aengaende vast ende bestendich blijven int gheloove ende ghebruyck van de Hooft-regels der Coninghen harer Voorvaders / in de welcke sy nimmermeer en willen toelaten of ontfanghen eenighe veranderinghe die haer oft hare authoriteyt tot naedeel soude moghen stercken/ wel wetende/ghelijck oock wijsselijck doet de voorseyde Heere Coningh / hoe veel datter aen ghelegen is de selve alsoo te ghebruycken. Ende sullen niet te min/ soo veel in haer is/ besorghen / datmen in haer Coninckrijck voortaen spaersaemer wesen sal in dierghelijcke schriften/om te ontgaen de inconvenienten/die de verscheydentheyt van ghevoelens in deser saecke/ ende de schadelijcke inbeeldinghen in de swackste Gheesten souden moghen baren/ghelijck de selve haere Coningh met niet minder gheneghentheyt als voorsichticheyt is bewijsende.

Dit is d'antwoorde die hare voorseyde Majesteyten hebben bevolen te doen op de voorseyde memorien overghelevert by den Heere Edmondt / van weghen des selven Heeren Coninckx/ wiens op-rechte gheneghentheydt/ ende volmaeckte vrientschap sy altijt sullen bejegenen met sulcke daden ende bewysinghen/als de achtbaerheyt/waer in sy hem houden/ ende de begeerte die sy hebben / om hem door alle nutte ende aenghenaeme middelen te versekeren ende te vriende te houden/betaemt.

De Coninck van Groot Britannyen geen contentement hebbende noch aen het eerste / noch aen het anderde deel deser antwoorde heeft ghecontinueert in de gunste tot den Hertoghe van Savoyen/ den selfden helpende niet alleen met raet / maer oock daetelicke hulpe toe-segghende/ indien de sake tot sijner eere ende reputatye niet en conde gheslist ende verdraghen worden.

XVI.

De Coninc[illegible] van Groot-Brittanyen

Belangende de Oratye des Cardinaels/ die allen Coninghen ende souvereyne Princen seer naedeelich is / daer teghen heeft de Coningh van Groot Britannyen een seer treffelick boeck met eyghener handt in de Fransoysche taele gheschreven/ d'welck hy den seer treffelicken Gods-gheleerden Heer Petro Molinæo, Leeraer der Gereformeerde Religye binnen Paris/ heeft in handen ghestelt om het selfde te over-lesen / soo veel de Phrasiologie ofte eygentschap der Franscher taele aengaet. Tot welcken eynde sijne Mt den boven-ghenoemde Molinæum in Engelant te comen verschreven heeft.

Dit Boeck des Coninghs is vol geleertheyt/ende het is sodanich/dat alle Coningen ende Princen in Christen-rijck nu ende in toe-comende tyden oorsacke hebben/ om sijne Mt voor desen sijnen aerbeyt ende voorsorghe te dancken ende te eeren. Ick sal hier alleen verhaelen de somma ofte t'cortbegrijp deses Boecks. De woorden sijner Mt syn dese:

Myn gheneghentheydt en is niet curieus te wesen in de Republijcke van andere / noch my te bemoeyen met de dinghen van mijn gheburen sonder daer toe versocht te wesen. Beter betaemt het de Coninghlijcke waerdicheydt (met de welcke Godt my vereert heeft) wetten te gheven aen mijn eyghen Ondersaten / als raedt aen den vreemden. Des niet te min/ de vrientschap die ick toeghedraghen hebbe den Coningh Henrico de IV. van ghelucksaligher ghedachtenisse / mijnen seer Eerweerdigen Broeder/ende de smerte die ic ontfanghen hebben van den afgrijselicken Vader-moordt/begaen aen den persoon van so deughtsamen Coningh/ ende de ghedachtenisse van t'perijckel dat ick selve uytgestaen hebbe door de conspiratien uyt een selfde Fonteyne ghevloeyt / maecken dat ick medelijden hebben met de siecktren van mijne vrienden/die soo veel te grooter zijn / als de Coninghen selve / die de meeste schade daer lijden / de selve te minder ghevoelen. De welcke indien ick niet en can op wecken door mijne waerschouwinghen / soo sullen ten minsten de naer-comers mijne ghetuyghen sijn/dat ick in gheenen ghebreecke gheweest en ben in soo hoogh-dringende gele-

ghent-

ghentheyt: ende dat de omkeeringe der Coningrijcken/ de Coningh-moorden/ die hier namaels sullen mogen geschiedē niet en sullen geschieden door gebrec van waerschouwinge. Want ick geloove vastelijck dat dit een van de eynden is/ waer toe God my op dē Throon heeft gestelt/ op dat ick sprekende van een hooger plaetse tot voorstant van de eere Godes/ die in sijne Stadt-houders veracht wordt/ des te ghemackelijcker ghehoort mochte werden.

Nu soo hadde ick ghehoopt dat de Staten binnen Parijs vergadert/ overdenckende de moorden van hare Coninghen/ ende de Oorlogen van de Ligue/ de welcke begonnen hebben door het blixemen van de Pausen/ ghelijck als eenen dicken haghel begint door eenen donderslagh/ ende so veel Boecken/ die de Vader-moorden ende af-settingen der Coningen voor goet kennen/ trachten soude om remedien daer teghen te vinden. Ende hadde my verheught te verstaē/ dat den derden Staet een artijckel voorgestelt hadde / begrijpende de middelen van het volck uyt den hoofde te setten die opinie / dat de Coningh af gheset moghe worden by den Paus / ende datmen door t'Koningh-moorden verdienen moghe de Croone des Martelaerschaps. Maer het tegendeel is geschiet. Want dit artijckel des derden Staets/ ghelijck sijnde eenen sucht van de sterbende vryheyt/ en heeft niet ghedient dan om de Croone soo veel te meer t'onderwerpen/ ende de dienstbaerheydt te beswaeren. Even gelijck de drancken/ die den Patient niet en verlichten/ de sieckte doen argher worden/ alsoo en heeft dit remedie by den derden Staet voor gestelt / niet anders ghedaen / als het quaet verargert/ sijnde het heylsame remedie overwoonnen gheworden van de sondighende vochtigheden/ die door het teghenspreken zijn op-geweet. Ende t'hadde beter gheweest dese materie niet te roeren / dan de selve geroert hebbende/ de waerheyt te laeten beswijcken onder tgewelt van een uyt-lantsche factie. Want sijnde de opinie/ die de Croonen der Koningen den Paus onderwerpt/ beschermt gheworden in eene soo vermaerde vergaderinge/ door den mont eens Prelaets van grooter gheleertheydt ende authoriteyt/ spreeckende niet als een particulier persoon/ maer als representerende t'gheheele lichaem der Gheestelijckheyt/ ende met toe-stemminghe van den Adel / sonder datter op ghevolcht sy eenige resolutie ter contrarien: maer veel eer nae den loff ende bedanckinghe van den Paus/ de indruckinghe van een Oratie uyt ghesproken in de volle vergaderinghe van Staten/ die de Koningen af settelijc maeckt by den Paus / niet alleen ghedruckt met Privilegie van den Koningh/ maer ooc aen my ghesonden door den Autheur / sich bemy ghesonden door den Autheur / sich bedunckenlatende / dat het lesen my volkomē vernoeginge soude gheven: Soo machmen om alle dese oorsaken wel segghen/ dat nae dese vergaderinghe van Staten / het Koninghdom in suspens is gheblevenende dat men volgens dese leere by de Gheestelijckheyt staende ghehouden / met rechte mach twijffelen/ wie dat Koningh in Vranckrijck is. Want het is buyten twyffel/ dat hy niet en heeft dan een Koninghs Titel/ die niet en regneert dan naer een anders discretie/ ende dien de Paus de Croone magh ontnemen.

Hy en is gheen Souvereyn in tydelijcke saecken die van al zijn tijdelijcke mach onterft worden door een hoogher macht. Ende soo men van heel na by insiet de substantie van den artijckel des derden Staets/ men sal bevinden / dat die het ghestelt hebben/ anders niet en versochten / dan dat haren Coningh waerachtighlijck Koningh mochte wesen ende voor Souvereyn bekent worden in zijn rijcke / ende dat hem om te brenghen / niet langher ghehouden en mochte worden voor een werck Godt behaghelijck.

Dit wel verre ghewoorpen sijnde door het teghenspreecken der Gheestelijckheydt ende des Edeldoms/ als een schadelijck artijckel/ als een oorsaecke van scheuringhe/ als een opene deure tot alle Ketteryen/ selfs tot staende houden toe / dat in dien dit artijckel wordt aen ghenomen het volghen moet/ dat de Kercke van veel hondert Jaren herwaerts/ gheweest is het Rijcke des Antichrist/ ende de Sijnagoge des Satans: Soo ist immers met grooten rechte dat de Paus triumpherende brieven gheschreven heeft aen den Edeldom ende Gheestelijckheydt/ die hem in deser saecke ghetrou zijn gheweest/ sich beroemende/ over de Victorie op de Coningen verworven door de grootmoedicheydt van desen treffelijcken Edeldom/ die den derden Staet wederstaē heeft/ welcken Staet verachtelijck wordt ghenoemt. Ick ben van verscheyden plaetsen ver-

verwitticht / dat dese woorden stonden in de Brieven des Paus aen den Edeldom/ maer in den druck ende Coppen daer van ghenomen/ heeftmense geroyeert. Nebulones, ex fæce plebis : Dat is : Boeven uyt het schuym des graus. Als luyden die quansuys den toeghenegghden ende verstandighen hebben willen scheren/ ende haer Meesters de lesse willen voorspellen.

Dat nu in dit poinct den derden Staet meerder gheneghentheyt heeft bewesen tot sijnen Coningh/ dan de Geestelijckheyt/ dat en is gheen wonder / dewijle de Klercken drijven / dat sy gheen ondersaeten des Coninghs en sijn / ende eenen Sovereyn hebben buyten den Rijcke/ daer sy aen hangen/ verbonden wesende die Monarchie te verheffen daer sy selve een deel van zijn/ gelijck ic op een ander plaetse bewesē hebbe. Maer noyt en soudemen ghelooft hebben dat den Edeldom die der Coningen rechter arm is/ de waerdigheyt sijnes Coningh soude hebben willen te coope stellen (ghelijck wanneer eenē arm zijn hooft slaet) ende staende houden / dat sijnen Coningh afghesedt moghe worden. Waer uyt noodsaeckelijck volght/ dat hy oock rechtveerdelijck mach ghedoot worden/ indien hy naer eene rechtveerdige af-settinghe / zijn recht wilt beschermen. Het welcke my doet segghen/ dat den Adel van Vranckrijck sich behoorde te ontkleeden van sijne Titulen/ ende die over te gheven aen den derden Staet / aenghesien dat dit eenighe lichaem een Edel herte ghehadt heeft / niet hebbende konnen gebogen worden door beloften/ noch verbaert gemaeckt worden door dreygementen/ om niet stantvastigh te blijven in t'ghene de waerdicheyt sijnes Coninghs / eñ de verseeckeringhe sijnes persoons betreft.

Onder de Gheestelijckheydt die sijn eere alder-meest te coope heeft ghestelt / ende in wien Vranckrijck alderminst gehouden is/ dat is mijn Heere de Cardenael van Perron/ anders een man vol weetenschap ende wel-spreeckentheyt / die in twee Oratien/ uytghesprocken d'eene voor den Edeldom/ d'andere voor den derden Staet/ ghetracht heeft hatelijck te maecken de Leere die de Coninghen on-af-settelijck maeckt by den Paus / als een Leere die scheuringhe veroorsaeckt/ ende die deure open doet voor alle Ketteryen/ cort-om/ om als een poinct dat eer sy het souden onderteeckenen / hy ende alle sijne mede Bisschoppen/ liever Martelaers wylden sterven. Het welcke ic vreemder ghevonden hebbe in hem/ als in een ander/ om dat hy langhe tijdt ghevolght heeft den overleden Koningh/ selfs doen hy van contrarie Religie was / ende by den Paus afghesét / ende om dat hy een weynigh te vooren/ in een vergaderinghe ghehoude ten Jacopijnen binnen Parijs/ den Nuncius teghen ghestaen hadde/ de welcke wilde dat dese Leere van de tijdelijcke Souvereynheyt des Paus/ soude gehouden worden als een artijckel des gheloofs : Maer in dese Oratiē haelt hy sijn woordē door den hals/ ende spreeckt met sijnen eyghenen mondt het vonnis van condemnatie uyt over gheheel sijn voorleden leven / sich in desen deele gheyoeght hebbende naer den tijdt. Want hy is so voorsightigh wel/ dat hy onder den voorleden Koningh niet en soude hebben durven bestaen het ghene hy ghedaen heeft onder t'Koninghrijck sijnes Soons/ dien de groote jonckheydt ende nieuwe intrede tot den Rijcke / den onghelijcke meer onderworpen maken / ende ghemaeckelijcker om te bedrieghen.

Van dese twee Oratien/ heeft hy d'eene/ die hy aen den Adel ghedaen hadde/ onderdruckt/ van vreese den Paus te verstooren: Om dat hy daer al te dickwils geseyt hadde/ dat dese leere problematijck ofte disputabel is/ ende om dat hy hadde durven seggen/ dat de Catholijcken van mijnen Rijcke ghehouden zijn my te ghehoorsaemen / wel wetende/ dat de Paus dese Leere van der Coninghen affettinghe houdt voor noodsakelijcke/ ende gheensins toe en staet/ dat de Papisten mijnes Koninghrijcks/ my ghetrouwe zijn. Ende soo t'kort begrijp van sijn Oratie aen den derden Staet/ dat aen den dagh ghegheven is/ waerachtigh is/ in het welcke hy de macht des Paus verghelijckt by die van den Hertoghe van Venetien / die de eeere ontfanght uyt den naem van de Kercke/ so en verwonder ic my niet/ dat hy/ doende dese Oratie druckē/ dit clauselken ende andere derghelijcke daer uyt heeft genomen/ uyt vreese van sijn Heyligheydt te vertoornen.

Hy heeft sich dan laten vergheneeghen met te doen drucken de ghene die hy gedaen hadde aen den derden Staet/ van de welcke hy my wt sijn gratie een Copije ghesonden heeft/ welcke ghelesen hebbende/ ick wel

verstaen

verstaen hebbe wat een onderschept datter is tusschē een man die spreckt so hyt' meēt/ ende eenen die spreeckt teghen syn conscientie. Want over al wederspreeckt hy hem selven/ende schynt te vreesen dat hy verstaē sal werden

1. HY bekent dat dese questie niet beslecht en is door de Heylighe Schrifture/ noch door de Decreten der ouder Kercke / noch door de gelyckmatigheyt van andere Kerckelycke proceduren / ende nochtans seght hy / dat voor eē schelmsche ende afgryselycke leere te houden/dat de Coninghen niet en moghen afghesedt worden van den Paus/ ende dat het even soo veel is/als te houden/ datter van ettelycke hondert jaren herwaerts gheen Kercke meer en is/ ende dat sy is de Synagoge des Antichrists.

2. Hy vermaent syne toehoorders dese leere ten minsten te houden voor problematyck ende niet noodsaeckelyck ende daerentusschen vermaent hyse/ sich in dien deele te onderworpen het oordeel des Paus ende der Gheestelyckheydt/die daer van alreets heeft ghedecideert.

3. Hy seght / dat dit artyckel aengenomen synde / soo volghter dat de Paus den Antichrist is/ende des niet te min seght hy dat de Paus lydt dat verscheyden Francoysen in dit poinct een leere houden die teghen de syne strydt / behoudens dat sy die niet voor en stellen als noodsaeckelyck in materie des gheloof. Ghelyck of de Paus yemand in eenigher wyse toeliete een Leere te houden teghen de syne strydende/ende voornemelyck eene/daer uyt volght/dat de Paus den Antichrist is.

4. Hy presenteert sich veel eer het Martelaerschap te willen lyden als dese Leere t'onderteeckenen/ die de Coninghen onafsettelyck maeckt by den Paus/ ende niet te min seght hy/ dat de Francoysen dit poinct houdē voor problematyc: Waer wt volght/ dat het Martelaerschap : dat hy om deser oorsake lyden soude / soude een problematyck martelaerschap wesen / ende dat men met goet recht soude moghen disputeren/of syn Martelaerschap niet en soude eē crym wesen/oft een Kranck-sinnigheyt / oft een rechtveerdighe straffe.

5. Hy verkondight den Koningh-Moorders den ban ende vloec / maer elders verclaert hy / dat hy spreckt van de Koningen ter wyle sy Koninghen syn : Nu weet men wel/dat een afgeset Koning gheen Koning meer en is/ende alsoo en heeft de Moninck/ die Hendrick den III. vermoort heeft (welcke van den Paus was afgesett) gheen Koningh vermoort.

6. Item hy en wilt niet datmen een Koningh vermoordt: Maer hy wil wel datmē hem ontkleede. Van vreese dat hy sich soude moghen weeren / als men hem soude willen vermoorden.

7. Hy en staet niet toe dat een Koningh vermoordt werde door assasinaet/uyt vreese van syn Ziele te doen verlooren gaen met syn lichaem : Maer en vindt niet quaedt dat hy vermoordt werde int veldt/eñ doorsteecken in eenen veldt slagh / presupponerende dat door desen middel de Ziele des armen Koninghs soude behouden worden.

8. Hy seght / dat een afghesedt Coningh noch behout en gheschicktheydt tot de Conincklycke waerdicheyt/ ende een polit ycke merck-teecken/het welcke/ als hy sich comte beteren/hem wederbrenght tot de weerlycke bedieninghe des Coninghdoms presupponerende/dat die ghene die t'Coninghryck sal vermeestert hebben/ hem sal laeten leven : ende soo hy teeckenen van berou in hem siet / hem het Coninckryck ter goeder trouwe sal weder gheven.

9. Hy seght doorgaens dat hy dese materie niet en handelt van probelematelyckelyc/dat is/disputerender wyse / ende sonder yet te resolveren / ende daerentusschen onderstut hy met alle syn macht de opinie/ die daer hout / dat de Paus mach de Coningen af-setten/ende hy wederleght de tegenwerpinghen/voort brenghende de ghetuygenissen der Pausen / ende der Concilien / ende merckelyck dat Concilie van Lateranen onder Innocentio, den III. ende der overeenstemminghe vande Kercke / teghen de welcke sich te stellen hy acht soo veel te syn / als een scheuringhe te maecken/ ende te loochenen/datter sedert ettelycke hondert Jaren herwaerts eenighe Kercke gheweest sy in de Wereit/het welcke (so my dunckt) is gesprocken met resolutie.

10. Hy

1615.

10. Hy en kent anders geen oorsake van de affettinghe eenes Koninghs / als Ketterye/afval/ende ongheloovichept / ende bewyst niet te min/ dat de Paus macht heeft om Ketterije ende afval/ de Koninghen af te setten / door exempelen van Koninghen by den Paus afgheset/niet om Ketterije/maer om houwelijcken / ende Civele pretensien/ ende ghebreck van bequaemhept.

11. Ende trect over al de plaetsen so vande H. Schrift/als van de out-vaderen/ende versche Historien aen/soo weynigh ten propooste/ende met so kleynen getrouwichept/ ghelijck wy hier na sullen doen sien/ dat het niet moghelijck en is/dat een gheleert man/ ghelijck hy is / daer in spreke naer sijn ghevoelen.

12. Dit alles ghesepdt wordende om den Paus te believen/ soo ontvallen hem nochtans dinghen die den selven wel dapper quetsen/merckelijck daer in/dat hy hem onderworpen maeckt den Concilio , ende sijn voordeel stelt onder voordeel des Franschen volcks/ ghelijck wy te sijner plaetse sullen sien. Item daer in/dat hy sijnen toehoorderen voor ogẽ stellende hoe daenich het vonnus is dat de Pausen ende Concilien over dese materien ghegheven hebben / even wel segt/dat hy dese questie niet en handelt dan problematijckelick/ende sonder yet te resolveren: Ghelijck of een Cardinael na de decisien van de Pausen ende Concilien moste vreesen met vastighepdt ende resolutie te spreken: Ofte als of men irresolutelijc moeste spreecken van een sake / om de welcke men sich presenteert het Martelaerschap te willen lyden. Waer by voegende dat mijn Heer de Cardinael te voorẽ altoos het Contrarie staende ghehouden hadde van tgene hy staende ghehouden heeft in de vergaderinghe van Staten/ soo suit ghy ontwijffelijcken besluyten/dat hy daer gesprokẽ heeft teghen zijn Conscientie.

Dese dingen sullen blijcken door het naervolgende vertoogh/ende door t'examen dat ick met Godts hulpe wil doen van dese Oratie / ghedaen tot schande der Coninghen ende omkeeringe der Coninghrijcken. Niet dat ick meene dat het my eenighe eere sy te velde te treden teghen een Cardinael / wel wetende hoe verre sulcks is beneden de Coninckliicke waerdighept/wel wetende van ghelijcken hoe hoogelijck dat Godes woort de Princen verheft/selfs tot haer Goden te noemen/ in plaetse dat de waerdichept van een Cardinael een nieuwe menschelijcke vindinghe is/soo ick elders bewesen hebbe: Maer ick ben beweeght ghewordén dit te doen door den ghemeynen Interest die de Coninghen daer by hebben : ende door dien de ghemelde Heere Cardinael in dese Oratie niet en spreeckt als een particulier Persoon/maer als representerende het Lichaem van de Gheestelickhept ende van den Adel/ diet wegh gedragen hebben tegen den derden Staet. Oock door dien hy my in mijn particulier tracteert als eenen t'wist-saeyer ende vervolgher / onder wien de Kercke groote moeyte heeft om haren adẽ te scheppen/ ende die de Katholijcken doe lijden alderley soorten van straffen. Noemende het artijckel van den derden Staet een Monster/ dat den Steert heeft van eenen Visch/ die wt Enghelandt is comen swemmen: voeght hier by dat dewijle den Staet van Vranckrijck huydensdaeghs soo ellendigh is / dat het een schelm-stuck in een Fransman is voor sijnen Coningh te spreken / soo dat de naeghebueren noodsaeckelijck het woordt moeten doen/ende proeven van verre te doen klincken de waerhepdt/ die doch nu gaet sterven ende die men onder t'ghe weldt wilt begraven.

Ick en sal niet aentrecken verscheyden kleyne dinghen/daer zijn Boeck mede doorsaeyt is / ghelijck sijne aenwysinghen van Perilces, van Agesilaus , van Aristoteles, van Minos, van die Druydes , van de Fransche Vrouwen/van Annibal, van Pindarus , ende van Poeetsche Fabelkens / welcke sijn als roode ende blauwe bloemen wassende ondert'koren / die meer verderven / dan sy vercieren: Ende welcke niet en betaemden de waerdighepdt soo van de vergaderinge eñ materie/als van den persoone die sprack/ want hy en behoorde niet aenghevanghen te hebben met Pericles, maer met den Heyligen name Godes: Noch de plaetse van een Koninghlijck Propheet te doen volgen achter t'exempel van een Heydensche Orateur.

Hy meent / dat de conquesten van de Romeynen waren ghenaden Godes ende tydelijcke seghheninghen tot vergeldinghe van den yver die sy hebben tot den dienst haerer Afgoden. Als of God de boosdaden vergolde / ofte dat het eenen seghen Godes ware andere luyden haer goet te nemen.

Het

Het luyt oock qualijck dat hy tot een exempel van de eeuwighe pijnen / door de Kerckelijcke Wetten / nae dit leven ghedreyght voortbrenght de Maeghden van Mileten / die men na haere doot naeckt ende bloodt langhs de strate sleepte. Daer zijn menighte dierghelijcke dinghen / die ick overslaen wil / om my te houden aen den grond ende substantie van der saecke.

DE E.E.H.M. Heeren Gheneraele Staeten siende de al te groote Licentie ofte ongheboondenheydt van verscheydene Schrijvers en druckers / die daghelicx allerley boecxkens aen den dach gaeven / insonderheyt in het stuck van de Religye / ende differentyaele puncten te deser tijdt hier te lande swevende / ende daer in ghevoerde ende ghebrachte wierden vele schampere / onstichtelicke saecken / soo zijn sy veroorsaeckt ghewerden daer in te versien / en hebben een placcaet den 7. Julij daer teghen laten publiceren.

XVIII.

Ofwel eenighe van de Grootte in Vranckrijck/die te voren het houwelick des Coninex hadden teghen-ghesprocken/ daer nu gelaeden stelden/ende daer by den Coninc verboeghden/soo is even wel de Prince van Conde noch even male-content ghebleven. De Coninck heeft den selfden/ op syn reyse staende/desen brieff toe-ghesonden/daer inne hy den Prince van Conde als-noch is noodigende ende versoeckende/ dat hy sich mede op de reyse om de Spaensche bruyt te gaen ontmoeten/ woude begeven.

De Prince van Conde blijft male-content.

MIjn Cousijn, *ic hebbe u meermaels laeten weten de begeerte die ick hadde dat ghy my vergeselschappen sou op de reyse die ick voor hebbe naer* Guienne, *tot voltreckinghe van mijn Houwelijck, ende hebbe u doen nooden dat ghy u daer toe soudt bereydt maecken, ende by my comen ten selven eynde. Selfs hebbe ick u laeten weten mijn goede meyninge op sekere poincten, so over de ghemeyne, als andere saken, die ghy voor uwe weder-komste begeerdet verclaert te hebben, hebbende te dien eynde tot verscheyden reyse aen u ghesonden dē Heere van* Villeroy, *die alnoch by u is, ende door wien ghy oock sult hebben konnen onderricht ende versekert werden van de ghenegentheydt ende goede gunste die ick ende de Coninginne mijn Vrou-Moeder u toe-draghen. Des niettemin en hebbe ick tot noch toe uwe meyninghe in desen niet konnen weten, ende van uwent halven anders niet gehadt als uytstellinghen ende vertreck. Daerentusschen gedronghen zijnde my op den wegh te begheven, send ick derwaerts den Heere van* Pontchartrain *mijnen Raetsman ende Secretares van State, om gesamentlijck metten voorsc. Heere van Villeroy u aen te segghen de resolutie die ick ghenomen hebbe van te vertrecken om mijn voorsc. reyse te voorderen op Saterdach, den eersten des naest-comendē maents, ēn u van mijnē weghen op nieus te bidden ende nooden weder by my te comē, om my geselschap te houden ende de plaetse te bewarē, die uwen staet ende gheboorte toe-komt, oft immers in teghenwoordicheyt van den voorschrevē Heere van* Pontchartrain *te verclaren, of ghy van meyninghe sijt, teghen tghene ghy my hebt doen hopen, sulcx te weygeren, ofte swaricheyt daer inne te maken, ende my dese vernoeghinghe te ontseggen, op dat hy my volcomen verclaringe daer van overbrenghe, wesende sulcx de voornaemste oorsake van zijn reyse. My derhalven ghedragende tot het gene hy ende de voorschrevē Heere van* Villeroy *u van mynent weghen sullen segghen, bid ic God, mijn Cousijn, dat hy u houde in syne heylighe hoede.*

Gheschreven te Parijs desen 26 dach des Maents Iulij. 1615.

Gheteeckent

LOYS.

Ende laegher

De Lomenye.

1615.

XIX

Antwoorde des Princes van Conde aen den Coninc over-gesonden.

Hier op heeft de Prince van Conde drye daghen nae dato deses / wt Soysons aldus gheantwoordt:

Heere, verstaen hebbende uyt den brief die uwe Majesteydt my de eere ghedaen heeft te schrijven door dẽ Heere van *Pontchartrain* van den 26. deser, de veerdighe resolutie die ghy genomen hebt van te vertrecken op uwe reyse naer *Guienne*, ende t'gebot dat u belieft heeft my te doen van u te connẽ vinden, om uwe M^t. geselschap te houden: So heb' ick gheacht, dat dit soo verhaestigde vertreck, sonder eerst ordre ghesteldt te hebben op de saken van uwen staet, ende versien te hebben in de ongheregeltheden die u vertoont sijn geweest, soo by de Staten Generael, als by uwen Hove van Parlemente te Parijs, een vervolg was van de boose raetslaegen der ghener die d'autheurs daer van sijn, de welcke ick voor desen in mijne seer ootmoedige Remonstrantien om, u Heere, noch die Coninginne uwe moeder niet te mishaghen, nagelaten hebbe te noemen, op hoope die ick hadde, dat sy soudẽ op-houdẽ de goetheydt van uwe M^t. te misbruycken. Maer nae dien sy voort varen sich met uwe authoriteydt te behelpen tot een deck-mantel vã haer schadelicke voornemen ende gheweldighe raetslagen, nu al te wel bekent om noch daer aen te twijffelen, ende al te openbaer om langer geledẽ ende verdragen te worden, dewyle sy strecken tot omkeeringhe van uwen staet, tot verswackinghe van uwe Croone, ende tot verderf van uwen huyse, ende van de Princen ende Officieren van uwe croone, ende Principaelste Heeren van uwen Rijcke soo ben ic gedwongen, *Heere*, naer een langduerig ghedult, uwe Majesteydt met alsulcken ootmoedigheyt eñ eerbiedinge als een gansch demoedig onderdaen sijnen Coning schuldig is, te vertoonen de rechtveerdige redenen die my beletten u gebodt so terstont te gehoorsaemen. Ic sal uwe M^t. dan segghen, dat even als ick my begheven hadde binnen *Creyl*, ende het u belieft hadde den Heere van *Villeroy* tot my te schicken, om my van uwen twege te ghebieden u te gaen vinden, met presentatie die hy dede, dat uwe M^t. lettẽ soude om een goede ordre op de ghemeene sakẽ hares Coninghrijcx te stellen. ick hem tot antwoorde gaf, dat ic hebbende acht Maenden langh te Parijs gheweest, ende aldaer ghesien het begin, den voortgang, ende t'eynde van de Staten, als oock hoedanich dat gheweest zijn de proceduren die men gehouden heeft, om de Ghedeputeerde te misleyden, ende om te coopen, ende hare beraetslaginghen ende resolutiẽ krachteloos te maken, hoe t'Parlament verhabsackt ende onwaerdelic gehandelt is ghewordẽn, om dat het uwe Majesteydt hadde willen dienst doen, ende hoe dat mijn leven, als ooc tghene van verscheyden Princen ende andere Heeren van aensien in een waegh-schaele ghestaen heeft, om dat ick beneffens haer luyden vrymoedelijck mijn ghevoelen seyde in uwe Raden, opt ghene daer voor viel tot uwen dienste, ende den welstant van uwen Staet, soo en conde ick met eere ende veylicheyt daer niet weder keeren, voor ende al-eer het uwe Majesteyt belieft hadde te versien in de reformatie van hare Raden, ende in de openbare ongeregeltheden in de Remonstrantien van uwen Parlemente begrepen. Waer over alsoo het uwe Majesteydt andermael belieft hadde, den voorschreven Heere van *Villeroy* naer *Clermont* aen my te schicken, met sekere meerder macht dan hy op sijn eerste reyse gehadt hadde, soo confereerden wy tsamen vande reformatie uwer voornoemder Raden, ende van de bestieringe die hy last hadde my te laten

1615.

1615.

laten sien. Ende wat aengaet de Remonstrantien des Parlements, ick hebbe ghespaert hem mijn gevoelen daer van te verklaren, tot dat icker van gesproken ende gheadviseert hadde, met de Princen ende Officieren van uwe kroone, ende andere Heeren, die met mijn gevoelen over eē stemmen, ende met my genegen sijn tot uwen dienste, tot de welvaert van uwen Staet, ende tot de vast-settinghe van uwe Croone, ghelijck de selve Heere van *Villeroy* te kennen ghegheven heeft aen uwe Majesteyt. De welcke voor niet onaengenaem opghenomen hebbende, het ghene hy hadde beginnen te handelen, daer en boven ooc goet gevonden hadde hem wederom herwaerts te schicken, alwaer hy van desen morghen aengheecomen sijnde, wy alreede ghetreden waren in gespreck over de voorschreven Remonstrantien, so dat de saken op eenen goeden voet stonden om gheholpen te worden, als de voorschreven Heere van *Pontchartrain* aenquam, die my den Brief van uwe Majesteyt ghelevert heeft, ende te kennen ghegheven dit haestich vertreck, het welcke t'ghemeyne beste berooft van de vrucht die sy verhoopten uyt den uyt-ganck van dese conferentie, maeckt de saken die men daer soude hebben moghen belooven, onmoghelijck om uyt te voeren voor het selve, ende dat uyt oorsake van dese verhaestinghe: Ende t'vermeerdert over sulcx de ongheregeltheden, die sich in uwen Staet bevinden. Waer door ick ghedwonghen ben uwe Majesteyt te noemen de Autheuren des selfs, welcke zijn *de Maerschalck d'Ancre*, *de Cancellier*, *de Commandeur Sillery*, *d'Elle ende Builon*, die alleenlijck aen-gewesen waren in de Re-monstrantien vant' Parlement. Van de welcke ick uwe Majesteyt seer ooomoedelijck bidde den ghemeynen beste te willen recht doen, ordonneerende dat de klachten

[Margin: Autheurs ... trouble ... Ancre, ...]

over haren handel ende wandel ghedaen, gheverificeert werden, ende dat men teghens haer procedere na de ordinare wegen van rechte, volghens de ghewoonlijcke formen: Als oock van de moort over somimighe daghen begaen aen den persoon van den Heere *Prouville* Sergant Major vā uwe stadt Amiens door een Italiaensch soldaet op t'Casteel aldaer in garnisoen leggēde, ordonnerende dat hy gestelt werde in handen vande ordinaire Rechters, op dat hem sijn proces gemaeckt ende voltrocken werde, gelijck soo schelmachtighen stuck verdient: Ende tot dat de goet-vindingen van uwe Raden gemaeckt ende in t'werck gestelt sijn: De Remonstrantie des Parlements oversien: Op de ongeregeltheden daer inne begrepen, ordre ghestelt, ende so wel over de personen daer in aenghewesen ende tegenwoordelijck by my aen uwe Majesteyt ghenoemt, als over den voorschreven Italiaenschen soldaet recht ghedaen zy, bidde ick uwe Majesteydt wel ootmoedelijck my te verschoonen, soo ick haer op dese reyse niet en mach volghen, het welck ick anders doen soude, ende oock doen sal sonder eenige swaericheyt, ist dat het uwe Majesteydt belieft voor haer vertrecken in dese saecken te versien, haer altijt willende door mijne ghehoorsaemheyt bewysen, dat ick ben Heere,

Vwe Majesteyts ootmoedighen ende onderdanighen Dienaer ende ondersaet.

H DE BORBON.

Ghescreven tot Soysons den 29. Iulij, 1615.

1615.

XX.

De Coninc vertreckt van Paris/ om syn bruyt te ontmoeten.

COrts na dat de Coninck desen brief van den Prince van Conde ontfangen hadde/ heeft hy hem op de reyse begheven om syn bruydt te gaen ontfanghen. Hy is den 17 Augusti, met syn moeder/ ende met veel Princen ende Dammen gheleydt met ettelicke duysend ruyteren ende voet-knechten/ wt Paris gescheyden/ synen wech nemende na Orleans ende Tours/ ende so voorts op Bordeuux. Doch de Coniginne Moeder is met eenige Princen ghereyst tot Baiona / om aldaer de Spaensche Princesse te ontfanghen.

XXI.

Eenighe Ghesanten comen te Paris /om den Coninc eenighe swaer-wichtighe saecken voor te dragen.

TWee daeghen nae des Coninckx vertreck synder te Paris eenighe Ghesanten wt de vergaederinghe van Grenoble aen-ghecomen/ om den Coninck te behandighen dese nae-volghende poincten: Voor eerst soo versochten ende baeden sy/ dat het syne Mt. woude gelieven te andtwoorden op het versoeck van de Staeten des lands / ende dat hy de begeerte des Parlaments woude vol doen.

Dat hy den Prince van Conde syne behoorlijcke bede ende versoeck niet en woude afslaen.

Dat hy met opene brieven woude verclaren/ dat die van de Ghereformeerde Religye die Ketters niet en waren/ die hy op syne crooninghe ghesworen hadde uyt te roeden: Dat hy niet lyden en soude/ dat het Concilye van Trenten in Vranckrijck soude inghevoert worden.

Dat hy den eedt van getrouwichept/ die den derden Staet te Paris in de openbaere vergaederinghe was voorghe-dragen / ende van de andere verworpen was / soude vernieuwen/ ende van eenen yederen soude doen onder-houden.

Dat hy neerstichlick soude laeten ondersoecken de Moorders synes Vaeders (ende dat hy de gene die daer schult aen hadden/ nae behooren soude straffen laeten:

Hier op en heeft de Coninck syne getrouste onder-saeten tot noch toe gheen contentement nochte ghenoeghen ghegheven. So dat de saecken alle dage meer ende meer syn verbittert ghewoorden. Alsoo dat niet alleen de Coninck / maer oock de Princen veel volcx vergaedert hebben / die malcanderen meer-maels dapper gheslaeghen hebben/ daer van hier nae breeder verhael geschieden sal.

EErmen noch tot de waepenen oft daetelichept ghecomen is / heeft de Prince van Conde een protestatye aen den Coninck doen presenteren/ de welcke hy oock stracx daer nae in openbaren drucke heeft laeten wt-gaen/ om alle man te ontdecken ende mede te deylen syn redenen ende ooge-merck in het aenvangen werck/ luydende als volght.

XXII.

Verclaringe van den Prince van Conde ghepresenteert aen den Coninck den 18. Augusti/ 1615.

EEn yeghelijck weet/ dat myn Heere de Prince alreede meer-maels te kẽnen gegeven heeft aen den Coningh ende aen de Coninginne syn Moeder/ de groote onheylen ende ongheregheltheden die dit Coninckrijcke zijn beswaerende/ ende die metter tyt vermenichvuldicht zijnde/ sich hoe langher hoe meer verhaesten om het selve te drijven tot synen verderve ten sy datter metten eersten in versien worde door de vorsichtichheydt van haere Majesteyten. Dit was het voorleden jaer de stoffe van syne seer oodtmoedighe vertooghen/ de welcke hy aen de Coninginne Regente presenteerde/ door den Raedt van een goedt ghetal Princen / Officieren van de de Croone/ Heeren eñ Edellupden/ die hem bystonden ofte verghesel schapten. Maer de quade Raedt sluyden/ die de Vyanden van den vrede ende gerustheyt van Vranckrijck in besoldinge houden by haere Majesteytẽ/ in plaetse van profyt te doen met dese advysen/ so hebben sy al van doen af dit voetsel in ghift veranderende/ het remedie ghemaeckt tot een onderhoudinghe van de siecte/ ende siende dat door desen middel haere raedtslaghen bekent/ en haer voornemen onnut ghemaeckt souden worden/ meynende hare misdaden te bedecken / ende van haer te weeren het verwijt ende de schande die sy niet en conden ontgaen / soo hebbense haren toevlucht ghenomen tot de listen / waer mede sich t'allen tyde beholpen hebben de ghene die ghesworen hebbende het verderf deses Coninghrijcx / in het selve te dien eynde ghevoedet hebben de ongheregheltheypt ende verwarringhe. Want de wyle de onheylen ontelbaer waren / soo en conden sy niet te weghe brenghen / dat dese alghemeyne clachte den Coningh/ ende der Coninginne syn Moeder niet ter oore ghecomen souden zijn/ ende soo hare mededooghsaemheden beweecht hebben tot verlichtinghe van de arme Gemeynte/ als mede hare rechtveerdighe wraecke teghen de Autheuren van dese alghemeyne verstooringhe.

1615.

ge. Om dan desẽ slach/ die haer over t'hooft hingh/ ende hare aenslagẽ t'eenemael gingh verderven/ van haer af te keeren/ so hebben sy haer ghewapent met stoudtheydt ende ontbeschaemtheydt/ t'welck den uytersten toeverlaet is van alle Boos-wichten/ ende hebben dorven calomnieren/ ende valschelijc lasteren/ de aller-ghesonste meyningen van den selven Heere Prince/ ende van alle de gene die met hem ghevoeght waren/ op dat sy voorgheeomen hebbende de vryheydt des oordeels van hare Majesteyten / door een quade inbeeldinghe teghens de persoonen/ oock alle hare handelinghen mochten hatelijck ende verdacht maecken. Waer inne de al te groote licht-gheloovicheyt van de Coninginne/ hare aenslaeghen seer bevoordert heeft. Want haer wijs ghemaeckt hebbende/ dat de Reformatie/ die men in den Staet begeerde/ niet en was dan eenen deckmantel/ om haer de regieringe te ontnemen. Dat de algemeyne clachten / welcke zijn de versuchtingen/ ende gelijck als de laetste ademtochten van soo veel duysent menschen / de stemme waren van een wederspannich ende oproerich volck/ haeckende ende verlanghende naer nieuwicheydt ende inlandtsche beroerten : soo hebben sulcke bedrieghereyen een misvertrouwen ghebaert in den Gheeest van hare Majesteydt die sich derhalven lichtelijck heeft laeten vervoeren van de cracht harer Voort-maeckingen/ die de ooren gestopt heeft voor dese Vertoogen/ de welcke een vrucht gheschaft hebben gheheel strydende teghen het voor hebben van den selven Heere Prince / ende teghen den wensch van alle eerlijcke Luyden. Want nemende / met de slincker-handt het ghene hy met der rechter-hant gaf/ soo heeft men/ in plaetse van recht te doẽ/ dat hy versocht/ begonnen te spreecken van hem met de wapenen ende heyr-crachten des Coninckx te overvallen. Tot desen eynde heeft men nieuwe Regimenten opgherecht/ Switsers aenghenomen / ende uyt de Schat-camer van de Bastilie ghelicht het ghelt dat wijlen den Coningh/ voor den noodt-val ende ghemeyne welvaert/ daer in geleyt hadde/ om het selve te ghebruycken teghen syn eyghen bloet / ende teghen syne ghetrouwste dienaers/ overmidts sy den mondt hadden durven op doen/ om te spreecken van de algemeyne jammeren / ende ellendicheden/ ende van de Reformatie der ongheregheltheden van dese Staet.

Maer de wijle soodanighe procedůren teghens biddende/ onnosele/ ende onnghewapende persoonen openbaerlijck ghevoerdt wierden/ so vonden sich by hare Majesteyten noch eenighe luyden met eeren / die de wtvoeringe van soo schadelijcken raet slach wederhielden. Ende werdt alsdoen voorgeslaghen van een Conferentie ofte Gesprecck te houden / het welcke begonnen wesende tot Soisons, ende tot Sinte Manehout besloten met een schoone resolutie van de Statẽ Generael te vergaderen/ dat een oudt ende seer heylsaem remedie is teghen de huyswonde deses Coningrijcx/ goede hope gaf/ datter in dese vergaederinge middelen souden mogen gevonden werden/ om de onheyl en deses Staets te ghenesen / ende den selven weder te stellen in synen vorigen glans ende waerdigheyt. Een yegelijck seyde hem selven daer van toe eenen gheluckigen ende gantsch anderen voort-gang / dan de uytkomste heeft doen sien/ wesende de remedien die men daer toe ghebruckt heeft bequamer gewordẽ om t' quaet te voeden ende onderhouden / als om t'selve te dempen/ ghelijck dan een selvige oorsake dickwils een werck voortbrengt dat reghel-recht teghens haer strydt. Oock hebben de sulcke die van de vruchten weten te oordeelen/ wt den boom/ ende uyt gissingen van het toecomstighe te voorsien het ghevolg van de saken / al by tijdts ghemerckt / dat de vrucht daer van soodanigh niet wesen en soude als men wel hoopte/ eñ dat de voet die men van de saken dede nemen/ de uyt-komste der selve niet soo aengenaem ofte voorderlijck maken en soude/ als men wel verwachte: Want die ghene die de giericheyt/ eersucht / ende andere eyghen aengheleghentheden tot andere aenslaghen dreven / ende die niet verdraghen konnẽde de ruste eñ voor-spoet van Vranckrijck/ seer wel wisten / dat sy tot haer vermeten niet en konden komen / dan door de verwerringhe/ het verderf/ ende den ondergang deses Staets/ vreesende dat de Statẽ den loop des selven souden weder-houden/ ende haer doen rekenschap geven van haer quade bedieninghe/ ende daerom niet dencken connende op alsulcken vergaderinghe/ sonder met eenen sich in te beelden de straffen die sy verdienen/ ende hebben al van den eersten aen-vang af gheenerley list ofte behendigheyt naegelaten / om de selve vergaderinghe te ontspelen ende vruchteloos te maken. Ende om de by-een-roepinghe der selve te ontroeren / hebben sy verweckt de muytenatie van Poitiers / alwaer mijn

1615.

Heere de Prince derwaerts gaende met ettelÿcke sÿne huysghenoten/ om recht te versoecken van seeckere onhebbelÿckheydt teghens hem bedreven/ door den overlast aen een vanden sÿnen gheschiedt / sy door hare wt-ghesonden boden een deel inwoonders opgheruyt hebben / die sy wisten dat goedt verstandt hadden om oproeren te bevoorderen / de welcke de Stadt vervult hebben met verbaestheydt ende vreese van oorloge/ even als of de vyandt voor de poorten gheweest hadde. Waer over de voorschreven Heere Prince sich aen de Coninginne beclaecht/ ende recht versocht hebbende van so oproerighe ende onbehoorlÿcke proceduren/ de selve quade Raedts-luyden hebben terstondt ghewonnen de oore van hare Majesteyt/ ende die gheblasen vol calumnien ende valsche inbeeldingen/ gelÿc oft hy de Stadt van Poitiers hadde willen vermeesteren. Een belaechelÿck ding / dat een Prins op t'ghemeyne vertrouwen van een Onderhandelinghe / ongheWapent gaende/ ende alleen met een kleyn ghetal van sÿn huysghenooten verghezelschapt sÿnde/ soo grooten aenslach hebbe willen wtvoeren / ende sich meester maken van een Stadt daer so veel aen gelegen is/ int midden des Coningrÿcx/ hy (segh ic) die gewapent sÿnde/ niets en hadde voorghenomen op plaetsen van veel vrÿeren toegang/ ende veel ghemaeckelÿcker om te houden. Maer sy hadden t'vermoeden dat hy de wrake soude willen vervolghen van dese misdaet/ so rechtveerdich hielden sy selve die te wesen / ende soo hem de weder-oprechtinghe der selve gheweyghert wierde/ ghelÿck tot noch toe geschiedt is/ dat sulckx hem soude mogen drÿven tot eenighe extremiteyt ofte uytersten noodt/ ende dat sy alsoo door de beroerte/ de by-een-roepinge van de Staten souden beletten. De voor-gemelde Heer Prince/ heeft tot beste des Coningrÿcx/ hem selven evenwel stille gehouden. By dit ongelÿck ongemerckt hebbende laeten doorgaen / hebben sy/ siende dat sy het niet voorby en mochten/ de Staten te houden / gheresolveert die te laeten vergaderen/ ende in sulcker voeghen te doen afloopē/ dat de rechtveerdige klachten van de ondersaten des Coninckx aldaer verdonckert/ de aenslaghen ende verraderÿen teghen den Staet door de vinghers ghesien/ de onghestraftheydt der boosdaden ghevoordert / de ongheregheltheydt ende verwarringhe ghesterckt/ allerhande sortē van onheyl voor henen geschiedt/ bevestigt/ ende in toekomenden tÿde voortgheplant/ ende den naem van de Staten by dē Francoysen in der eeuwicheyt ghehaet ende vervloeckt mochte werden. Tot desen eynde hebben sy in alle de Provincien listen aenghewendt / om Ghedeputeerdens te doen verkiesen na haren sin/ niemandt tot de besondere by-een-comsten doen roepen hebbēde/ dan die haer goet docht / doende den eenen pensioenen gheven/ den anderen groote beloften doen/ ende gebruyckende stoutelÿc tot sodanighe omcoopinghen den naem des Coninckx ende der Coninginne / selfs tot te doen wederroepen de verkiesinghe van verscheydem personen / die sy seyden dat hare Majesteyten niet en behaeghden. In sommighe quartieren hebben ettelÿcke van haren aenhang / haer selven ghedeputeert/ hebbende met openbaer geweldt ghedaen het ghene sy door de wettelÿcke ende ghewoonlÿcke formen / van rechte niet en konden hopen. Kort-om/ de vryheyt van verkiesinge is gheheel onderdruckt geworden door de t'samenrottinghen/ omkoopingen/ dreygementen/ ende overweldinghen/ ende de Staeten bestonden wt personē door soodanighe weghen gekozen. Noch en heeft men sich daer met niet te vreden gehouden/ maer oock memorien ofte ghedenck-cedels in de Provincyen wt-ghesonden van t'gene men wilde ghesteldt hebben inde Cahieren oft gemeyne Registers de welcke op veel plaetsen/ jae ghenoech overal/ in gestelt sÿn geworden/ sonder die den lichame der Steden/ ende den ghemeynen vergaderinghen/ soo van den Edeldom / als van den volcke/ mede te deelen oft te communiceren : Soo dat men met waerheyt segghen mach/ dat dese vergaederinghe niet anders ghehadt en heeft van de Staten/ als den blotē naem. Het volck heefter over gheroepen / ende claechter alsnoch openbaerlÿc over in allen hoecken : Maer sy die met de ellendicheydt des volcx haer profÿt doē/ ende sÿne armoede waepen/ weten / door al te groote ervarentheydt die sy daer van hebben / dat alsulcke clachten terstont verouden ende vercouden / ende segghen daerom haer selven toe / dat allerhande soorten van onheyl altÿt sullen verdraghelÿck worden door ghewoonte. Dewÿle dan het volck alsnoch geē verlichtinghe van dese Staten en heeft gevoelt / alsoo en can het gantsch geen goede hope daer van hebben/ noch yets ghewaare worden als ontallÿcke voor-boden van noch meerder jammer.

1615.

De

1615.

De derde Staet/ welcke was het gesontste deel van de vergaderinghe/ hadde nae de goede gheneghentheyt die hy den Coningh toe-draeght/ willen versorghen de seeckerheydt van sijnen persoon/ door een remedie die bequaem was gheoordeelt by alle eerlijcke luyden. Maer terstont zijnder Luyden opghestaen/ haeren Coningh soo weynich toe-ghedaen/ soo trouweloos/ soo min-eedich/ ende haren Vaderlant soo ondanckbaer/ dat sy het leven der Coningen hebben doen wesen den inhout van een Problematijck/ ofte twijffelachtich vraegh-stuck/ ende de stoffe van tweedracht onder de Staten. Daer over heeft men inden Raedt des Coninck een vonnis ghestreecken/ waer by men soo wel d'een als d'ander een stil-zwijghen heeft op-ghelelt/ als of de seeckerheyt van het leven der Coninghen een schrupuleus voorstel ware/ oft een saecke die niet eens waerdich en is eenighe oneenicheyt te verwecken. Midler-tijdt heeft men Boecxkens onder t'Volck ghestropt/ die de Croonen ende Staten der Coninghen doen hanghen aen een andere macht ende haer leven aen de woedende raserny der Moordenaren/ die haer voor Tyrannen sullen willen houden/ nae t'gevoelen oft bevel dat sy daer van sullen mogen hebben. Ende dat immers seer schandelijc is in eenẽ Staet als Vranckrijck/ dese Boecken werden ghedruyckt ende openbaerlijck verkocht/ daerentegen de antwoorden by de goede Ondersaeten op soodanighe Godtloosheden ghemaeckt/ en hebben alsulcken vryheydt niet/ noch en comen niet sonder perijckel in t'licht. Ende dewijle men door alsulcken stil-swijghen/ oft (om beter te spreecken) sulcken schandelijcken verraderye/ toegestaen heeft de oprechtinghe van soo ghevaerlijcken onheyl tegen de gheheylichde Persoonen der Coninghen/ selfs tot te doen uytschrabben uyt de Cahieren der Staten/ het Artijckel t'welck mede bracht/ dat-men onder-soeckinge doen soude op den vervloeckten Vader-moordt van wijlen den Coningh ghelucsaligher ghedachtenisse/ wiens wonde noch geheel bloedich zijnde/ wraecke roept voor den Richterstoel Godes/ teghen de min-eedige Autheuren van sijnen doodt. Hoe salt Volck gelooven/ datter meerder gheneghentheyt zy om te doen op-houden/ den onheyle daer sy mede gheplaeght zijn/ ende die noch sullen moghen ontstaen/ om haer in den gront te bederven.

Men heeft ghesien/ dat de Marischal d'Ancre, dien alleen de gunste (ende niet sijn verdiensten/ Afcomste/ oft goede diensten aen Vranckrijck bewesen) tegen de wetten des Rijcx/ ghevoerdt heeft tot de hooghste Ampten ende ghewichtichste Gouvernementen van den Staet/ voor de oogen van de Staten wel stoutelijck moorden heeft doen aenrechten/ teghen den Franschen Edeldom/ met alsulcken ongestraftheyt/ dat de clachten daer over gheschiet/ voor boosdaden gehouden/ ende t'ghevoel van soo rechtveerdighen leedt/ door de gunste van een absolute macht/ ende door de dreyghementen van een uyterste ghewelt/ verstickt is ghewoorden. Het welcke voor weynich dagen eenen Italiaenschen Soldaet op t'Casteel van Amiens de stouticheyt gegheven heeft/ om den Heere van Prouville, Sergeant Major van de selve Frontier-Stadt (sonder datter tot noch toe recht over ghedaen is) openbaerlijck te vermoorden: Daer men nochtans even ten selven tijde wel strenghelijck heeft sien procedeeren/ teghen sekere Fransche Edel-luyden/ om saecken heel licht ende van kleynen ghevolghe/ (als namelijck om dat sy haer aen-getrocken hadden/ de min-eedicheyt ende verraderye van eenige trouweloose Dienaers) die men even wel stelde op den hooghsten trap der boos-daden/ om dat de Persoonẽ daer van beschuldicht zijnde/ ghenegen waren tot den dienst van den voorsc. Heer Prince/ ende hy de selve nam in sijn bescherminge. Men heeft in de Hooftstadt des Rijcx sien aencomen: ende niet alleen wel te Hove staen/ maer oock vryen toe-gangh hebben tot verscheyden groote Huysen/ ende met namen tot het Huys van den voorsc. Marischal/ seeckere vervloeckte personen/ onder verscheyden deck-mantels uyt geweest van Europa beroepen/ als Joden/ Toovenaers/ Venijn-gevers/ Moordenaers/ &c. door welcker tusschen-comen men verscheyden aen-slaghen ghemaeckt heeft/ teghen t'leven van den voorsc. Heer Prince/ van mijn Heere den Hertogh van Longueville, ende meer andere Princen ende Heeren/ die gelijck als hy/ genegen zijn tot den dienst des Coninckx ende des Staets/ ẽ vyanden zijn van de ongheregeltheyt ende verwerringhe.

Men heeft oock ten selven tijde sien aennemen allerley soorten van advisen ende nieuwe vonden om gelt te lichten op t'volc/ ende 35. oft 40. Edicten al bezeghelt ten selven eynde. Maer noch dese penninghen/ noch de ghene die comen sullen van de nieuwe

we vercoopinghe der Gryffen ende ander re Domeynen (die door de goede huys-houdinghe des voorleden Coninckx binnen corten tyt souden ontlast ghe weest hebben) en syn gheschickt om in de kisten des Coninckx te gaen/ noch om te versien in de alghemeyne nootdruftigheden van den Staet / maer om te versadigen de onversadelijcke giericheyt van den Marischal d'Ancre, die sodanich is/ dat men bewysen sal/ dat hy nae de doot des oberleden Coninckx / door verscheyden middelen / ende door t'stellen van gheleende namen/ om de verificatie ofte becrachtinge van de geschencken des te ghemackelijcker te verwerven/ in baren ghelde ghetrocken heeft meer dan ses Millioenen ponden/ dat is tsestich tonnen goudes.

Men heeft oock ghesien met wat vlijt hy door desen ghetracht heeft uyt de handen van den voorschreven Heere Hertoch van Langueville te rucken het Gouvernement van Piccardie / een van de ghewichtichste Gouvernementen des gheheelen Rijcx / hem doende presenteren ende aenbieden overmatige sommen van penninghen/ ende met een schandelijck exempel op ghelt setten het ghene tot een belooninghe ghegeven is aen de deucht ende ghetrouwichheyt sijner voorsaten. Het welcke niet hebbende connen verwerven/ heeft men over weynich dagen ghesien het ghewelt dat hy onder den naem des Coninckx heeft doen aenrechten binnen Amiens/ om hẽ selven aldaer de sterckste te maken/ ende sijne Majesteyt alsoo te dwingen/ sijne macht te ontsien/ ende sijne daden ende aenstellinghen te lyden/ uyt vreese van so gewichtigen plaetse te verliesen/ so wanneer het hem in den kop sal schieten sich van sijne gehoorsaemheyt te ontreckẽ: Een sake die lichtelijck bejeghent aen persoonen van sijner conditie / die gantsch gheene natuerlijcke gheneghentheyt en hebben / noch sich yet laten ghelegen zijn aen de behoudenisse van den Staet.

Men heeft ghesien / ende siet tot schande van Vranckrijck noch daghelijcx/ dat dese vremdeling met sijn suppoostẽ/ ofte die onder hem staen/ de deure sijn tot de Staeten ende gemeyne diensten/ dat sy de beneficien ofte Provens ende Gouvernementen berijderen/ de pensioenen oft wedden uytdeelen/ ja de segs-luyden ende uytdeelders sijn van alle de gratien ofte genaden/ selfs tot het leven ofte de doot aen de ondersaten des Coninckx te gheven/ nae dat het haer dan believt de verghevinghen te doen toestaen oft ontseggen. Alsoo hebbense ten koste van sijne Majesteyt eñ tot grooten nadeele van sijnẽ dienst / een groot ghetal creaturen oft aenhangers ghemaeckt / ende sullen der noch meer konnen maken/ wanneer sy na de afschaffinghe van het jaerlijcxsche recht/ daer sy vierighlijck om aengehouden hebben/ volkomen macht hebben om van de Officien te disponeren / trachtende door alsulcke onwettelijcke weghen in de swackheydt van des Coninckx ouderdom/ hem te ontstelẽ de toeghedaenheyt van sijn ondersaten / ende aen haer ende hare gunste te doen hanghen al het goedt dat de ondersaten van den Coning connen verhopen / ter wijle dat sijne Majesteyt beladen blijft met den haet van het onverdraechelijcke jock / dat sy luyden sijnen volcke hebben opgeleyt/ het welcke de weghen sijn tot hooger aenslagen/ ende een ghewisse ghetuyghenisse/ dat hare voornemens niet kleyn en sijn/ wanneer sy schoon anders niet en wonnen als een genoeghsame stercke macht om sich ontsachelijck te maken by den Coning / ende den stock te trecken teghen sijne Justitie/ de welcke sy meer dan eenigh dingh ter werelt ontsien.

Dese dinghen/ ende veel andere dierghelijcke met stoutichheyt voorghenomen/ ende met alle ongestraftheyt bestaen zijnde/ hebben seltsaem ghescheenen in de ooghen van de Staten/ den welcken/ naedien haer niet overgeblevẽ en was als de naem van haer oude waerdicheyt/ het niet gheoorloft en is ghe weest yet daer teghen te seggen/ sonder t'consent van de gene die de Autheuren zijn van de ongheregheltheden/ welcker Reformatie men hadde te versoecken. Ende of wel sommighe eerlijcke luyden met gheen omcoopinghe besmet zijnde / maer in haere herten noch behouden hebbende eenich levende vonckxken van de deucht onser vooroudereren/ opghesprongen hebben van droefheyt in hare ghemoeden/ ende uytghe worpen de laetste suchten van de stervende vryheyt: soo hebben doch het groote ghetal/ de dreyghementen/ ende de naem des Coninckx/ (dien men onwaerdichlijck ghebruyckt om het quade te becrachtighen / ende de goede raetslaghen om te stooten) haer altijdt doen stilswijghen / ende over sulcx versticket het cleene goet dat men van die vergaderinghe conde verwachten/ in welcke vergaderinge de voorsc. Heere Prince gheresolveert zijnde te verschijnen om een yeghelijck te vermanen zijn eyghen aen-gheleghentheden af te legghen / ende sich niet te wenden dan tot

sulcke

1615.

sulcke ghenegentheden/ welcke tot haer wit hebben den waren dienst des Coninghs/ ende de verlichtinghe sijnes volcx/ om hem selven ten voorsten de censure oft bestraffinghe der Staten te onderwerpen / ende hare ghetrouwichept ende neersticheydt op te wecken/ ten eynde sy allen vlijdt wilden aenwenden om de oorsaecke ende Autheuren van dese ellendicheden bekendt te maecken/ de remedien voor te stellē/ ende den Coninck te bidden / dat hy de schuldighe wil doen straffen: soo hebben de selvighe trouweloose ende mineedighe Raetsluyden den naem van sijne Majesteyt noch echter ghebruyckt tot een borstweeringhe van haere boosheyt/ ende zijn soo stout ghewee st / dat sy hem dede aensegghen / dat de Coningh hem verboodt op de dachvaert te gaen/ jae hebben soo veel te weghe ghebracht door de archlisticheden van hare aenhanghers ende besoldichde / dat indien hy sich daer vertoont hadde / men hem niet en soude ontfangen hebben met soodanighen eere / als hem toecomt / noch ghestelt hebben in den graet die hy in dit Coninghrijcke betreedt.

Ende of wel de selve Heer Prince sich onthouden hadde op de Staten te verschijnen/ ende men hem gheen ghebreck en conde te laste legghen/ dan dat syne al te vierighe gheneghentheyt tot den dienst des Coninckx ende nut synes Staets/ hem geduyt wordt tot rampsalicheyt ende misdaet/ ghevende oorsaecke tot lasteringe: so en liet men nochtans niet nae des nachts/ heymelijcke vergaderingen van Rade te houden/ bestaende uyt drye ofte vier persoonen van cleyner weerden/ alwaer besloten werdt/ dat men ghevanghen soude nemen den persoon vanden selven Heer Prince / ende die van d'ander Princen/ Officieren van de Croone/ ende Heeren/ de welcke even soo weynich als hy/ moghen sien dat de Majesteydt hares Coninckx/ soo jammerlijck onder voete ghetreden wordt/ noch verdragen eene so schaemelijcke ende moetwillighe ontheyliginghe van alle dinghen. Ende om dat men t'volck niet en soude hebben connen wijs maecken/ dat soodanighe ghewelt-daden by den Coningh bevolen waren: soo werter in de selve Raden oock besloten de Parisiaenen t'ontwapenen / de Capiteynen van de Wijcken te veranderen/ de Kettinghen van de straten wech te nemen / om de macht van de Stadt te krencken/ ende de Switsers met noch ander Krijchs-volck daer in te brenghen/ zijnde de stouticheyt van alsulcke Raden soo hooghe gheclommen/ dat sy alle dinghen streckende tot uytvoeringhe van hare schadelijcke aenslaghen/ voor doenlijck ende ghemackelijck hielden.

Dewyle nu dese Staten gansch geen vrucht geschaft en hebben/ (dan alleenlijck besoldinghen ende medeghenootschappen van proven door verscheyden ghedeputeerdens die hare conscientie te koope hebben) maer wel een verdobbelinge van ellendigheden ende vreese van aenstaende quaet voor den volcke: Soo soude het Hof van Parlemente binnen Paeris (het welcke opt soo veel getuygenissen ghegeven heeft van sijne ghetrouwigheyt tot de behoudinghe deser Croone/ het welcke gheduerighlijck wakende is voor den dienst des Coninckx ende sijne Raedtslagen t'allen tijde so wel gericht heeft tot profijt van dē Staet) besloten hebbē by aerreste van den 28. Maerte lestledē/ onder t'welbehaghen van sijne Majesteyt/ dat de Princen/ Genooten ende ander Officieren van de Croone / die haer sit plaetsen ende aenradende stemme hebben in t'Hof/ sonder genoodight te werden / sich aldaer vinden laeten/ om te letten op de voorslagen die tot den dienst des Coninckx / tot de verlichtinghe sijner ondersaten / ende tot het welvaeren van sijnen Staet behooren.

Maer die gene die niet staende en blyven dan door de ongheregeltheyt ende verweringe/ achtende dat alle versoeck van reformatie streckt om haer te verderven/ hebben terstont getracht sijne M^e. wijs te maken/ dat het Parlement sijne authoriteyt te kort ghedaen hadde / ende ghepoocht hem door verscheyden listige treken de oprechte meeninghen deses Gheselschaps verdacht te maken/ selfs soo verre, dat sy hem bewogen tot woorden van weder-waerdicheydt. Waer over het Parlement syne vertooghen ontworpen hebbende/ met ootmoedige ende eerbiedende woorden / na de sonderlinghe voorsichticheydt van dat selve ghesel schap/ ende die met alsulcken demoedicheyt aen dē Coningh gedragen ende overgelevert hebbende als men soude moghen begheeren / so soude sijne Majesteyt door het lesen der selve verstaen hebben het ghene dat sijn Parlement gheoordeelt hadde te strecken tot sijnen dienste ende tot de algemeyne welvaert van sijnen staet/ als hem vertoont hebbende de oorsakē des quaedts daer de selve mede gheplaecht is/ ende genoeghsaem te kennen ghegeven de gene die de auteuren ende oorsaken daer van sijn. Dit dede een pege-

lijc hopen haeſt een groote reformatie/ goe-de ordre op alle ſaken / ende exempele van Juſtitie in het ſtraffen der ſchuldighe te ſul- [illegible]

Maer even die ſelve luyden/ die door ha-re aenſtellinghen ſtoffe ghegheven hebben tot deſe vertooghen/ ende in de ſelve claer-lijck ghenoegh aenghewesen worden / in plaetſe van ſich te ſuyveren/oft immers ee-nighe nederichept te bewijſen/ die den be-ſchuldighden t'allen tijden wel betaemt : de authoritepdt des Coninck hoe langher hoe meer miſbruyckende/ſijn ſy voortghevaren tot alſulcken uyterſten daet/waer by de ee-re van ſijne Majeſteydt ſoo ſeer verkort is/ ende ſijne juſtitie ſo grootelijck ontheylicht/ als by eenighe daedt die in ſ'menſchen ghe-dachte ſoude connen vallen/ beſtaen hebben-de/ſy die ſchuldich waren/die aengheclaecht wierden van den ghemeynen roep/ ende die openbaerlijck over-wonnen waren van de ſtucken in deſelve vertooghen gheroert/en-de arreſt oft vonnis te ſmeden / twelck ſy ſegghen te weſen een arreſt van den Raedt des Coninck/daer het nochtans ontworpen ende beſloten is teghen het advijs vanden meeſtendeel van de oude Raedts-Heeren van ſijne Majeſteyt/ die de ſtemme hebben van alle luyden met eere tot ghetuyghenisse van hare ghetrouwicheyt ende geneghent-heyt tot ſijnen dienſt ende t'welvaren van ſijnen ſtaet : by welck arreſt ſy verclaren dat het dẽ Parlemente niet toe en comt den Coninck te vertoonen de ouheylen eñ onge-reghelthеden/die ſich tot onder-druckinghe van ſijne onderſaeten ende verderf van ſij-nen ſtaet daeghelijck meer ende meer ver-menichvuldighen/ roepende de voorſc. ver-tooghen uyt voor calomnieus ofte laſter-lijck/ die noemende eenen aenſlagh ende on-ghehoorſaemheyt teghen ſijne Majeſteydt/ ende ordinerende/om de ghedachteniſſe daer van teffens te dempen/ dat ſy ſullen uytge-ſchrabt ende wech genomen worden uyt de Regiſters vant Hof / ende dat de Greffier ſal gehouden ſijn de ſelve weder te brengen aen ſijne Majeſteyt / op pene van ſijn Offi-cie te verlieſen.

Waer in ſy ghenoechſaem doen blijcken gheen ander ooghe-merck te hebben als de waerheyt te verſmooren door archliſtighe grepen/met de welcke ſich de aller ellendig-ſte ghemeynlijck pleghen te behelpen/om de ſtraffe ende caſtijdinghe van hare booſda-den te ontgaen. Het is de gewoonlijcke ma-niere van alle boeven / wanneer ſy aenghe-klaecht ende beſchuldicht wordẽ/dat ſy dan de rechters wraken/voor haer partije hou-den/ende duyſenderley uyt vluchten ſoeckẽ/ om den tijt met wat anders door te bren-ghen als met kenniſſe te nemen van hare booſdaden/die door deſen middel dickmaels ongheſtraft blyven. Een ſeltſame ſake/dat het den genen die onghelijck lijden niet ghe-oorloft en ſy te klagen/ende remediẽ te ſoec-ken tot haerder verlichtinghe. Dit en kan men anders niet noemen als een ghewelt/ dat de nature wort aenghedaen/dewelcke deſe ghenegentheden tot haer ſelfs behou-deniſſe allen dieren heeft in gheblaſen van den tijt haerder gheboorte aen.

Dit gheſelſchap van weynich perſoonen/ t'welck ſich noemt den Raedt des Coninck ontfanght alle dage uyt den name van ſijne M^c. allerley voorſlagen / ſtreckende tot on-derdruckinghe van den volcke/ende tot ver-derf van den Staet/ ſoo datter gheen dinck ghemeynder en is als de Arreſten voor de gherechticheden der ghener/die de Autheu-ren ſijn van ſulcke vonden/welcke nochtans verdoemt ſijn door verſcheyden ordonnan-tien van onſe Coninghen/ die alſulcke luy-den willen gheſtraft hebben/ als verſtoor-ders van de ghemeyne ruſte.

Ende als het Parlement de ongeregelt-heyt van dien heeft vertoont / ende willen voorſtellen het ghene ſy oordeelden te ſtrec-ken tot den dienſt des Coninck/ende de ver-lichtinge ſijnes volck/ſo heeft de ſelve Raet/ de authoritepdt van ſijne M^c. in de teeder-heydt ſijnes ouderdoms al te onwaerdich-lijckende miſbruyckende hem met woorden van wederwaerdicheydt doen verwerpen/ het ghene dat voort-quam vã dat eerweer-dighe gheſelſchap / als of ſy niet waerdich en waren eens ghehoort/oft ten minſten al-ſoo getracteert te worden/ als de minſte eñ geringſte perſonen onder den volcke. Doch en moet men dit niet vreemdt vinden / dat die ghene die alle de wetten overweldicht/ alle ordre van rechte t'onderſte boven ghe-worpen hebben/ de authoritept des Parle-ments trachten neder te vellen/ dewyle het een dingh is dat haer boven alle dinghen ter wereldt teghen is/dat hare zeerighe conſci-entien alle meeſt doet beven/ ende t'welcke ſy meynen t'eenigher tijdt te ſullen moeten wraken / waer toe ſy oock doorgaens alle middelen op ſoecken/ hebbende alreede tot deſen eynde ſommighe ſtucken ghetrocken uyt de Regiſters van den Grooten Raedt/

op

1615.

op dat sy boven alle andere macht verheven zijnde / alleen mochten de Rechters wesen van alle haer eygen daeden/ sich selfs mochten rechtveerdigen/ ende alle klachten voorlasterlijck uyt-roepen/ ghelijck sy ghedaen hebben de vertooghen van t'Parlement. Ende dewyle den ouderdom des Coninckx hem niet toe en laet de ghevaerlijckheden die hem omringhen te mercken/ ende dat alle toegang tot sijnen persoon voor den genē die hem daer van soudē mogen waerschouwen ghesloten zijnde / daer niet anders en resteert als de klachten des volcx/ de welcke besonderlijck raecken verscheyden Raedts-Heeren ende principale bedienaers van regheringhe/ soo en isser geen plaetse ter werelt daer de selve souden moghen gheexamineert worden / als in t'Parlement/ door t'advijs van de Princen/ Hertoghen/ Ghenooten/ ende andere groote Heeren van dit Coningrijck. Want sijn de klachten rechtveerdigh / van waer soude doch een heylsamer remedie konnen voort-komen als t'gene dat over een soude ghedraghen wesen by soo grooten ende wysen Geselschap. Sijn sy valsch/ waer souden de beschuldichde immermeer een Heerlijcker verontschuldinge ende eerlijcker getuyghenisse konnen vindē van hare onnoselheyt? Maer soodanighe proeven/ die alleen de groote gemoeden ende wel verseeckerde conscientie weerdigh zijn/ en konnē anders niet dan verv aerlijck vallen den genen die inwendich gepijnicht zijnde van t'gevoelen haerer boosdaden/ alreede duysent beulen hebben in haere zielen/ ende een rechtveerdige vreese van de straffē by haer verdient.

Om deser oorsaecken wille hebben sy dat soo noodighe Arrest des Parlaments ghecasseert/ ende doen haer uyterste beste om de vertooghen te doen verdonckeren / op dat als de tijdt ende hare archlisticheden de bewijsen sullen hebben doen vergaen / daer geen gedachtenisse meer over en blijve van soo ghewichtighe beschuldinghen / ende dat de Coningh met de jaren ghecomen zijnde tot de ware kennisse van de quaden daer sijnen Staet mede geplaecht is/ nimmermeer en moge opclimmen tot aē harē oorspronge/ noch wraecke doen over soo ongheluckighe ende trouweloose bedieninghe. Tis even ten selven eynde/ dat sy het voltrecken van des Coninckx houwelijck doen verhaesten / ende dringhen met sulcken ijver opt volbrengen des selfs/ om te winnen de goede gratie van de toecomēde Coninginne/ op dat hare gunste eñ bescherminge hun tot allen tijden een seecker toevlucht ende borcht sy teghen den algemeynen haet des volcx/ ende den vloec van gantsch Vranckrijck/ die sy over hare halsen ghehaelt hebben door hare gheweldighe ende schadelijcken raedtslaghen.

Ende wie soude sodanighe Raedtsluyden langher connen lijden/ dat te weten vier oft vijf persoonen gecomen van niet/ sullen aen haer trecken alle de macht des Coninghrijcx / ende d'authoriteydt hebben van alle dingen na haren sin te ordineren/ ende veranderen de Wetten / ende alle goede ordre van rechte t'onderste boven te werpen / de Parlementē te verdruckē eñ op een schavot te stellen/ den voet te houden op de kele van alle luyden met eere / van alle ware Francoysen ende ghetrouwe Dienaers des Coninckx/ ende so baldadelijck te spelen met den Staet van dese groote Heerschappye: Wie soude connen verdraghen den Coninck aldus veracht te sien / als hy teghenwoordelijck is ? hanghende t'gantsche Hoff nu alleen aen dese luyden / die pensioenen/ proven/ amten ende Gouvernementen connen doen gheven? Wie soude connen gedoogen/ dat men gheweldt doet voor de deure van het Palleys/ in de Camer des Coninckx/ jae in sijn teghenwoordicheydt ende by-wesen.

Siet dit zijn de openbare quaden ende ongheregeltheden/ van de welcke mijn Heere de Prince tot noch toe Reformatie versocht heeft/ ende die veel luyden liever ghehadt hebben te sien/ dan te voorsien/ te ghevoelen tot in binnenste van haer herte/ dan te gelooven/ benemende den genen die wijs ende claer-sichtich ghenoech sijn ghewеest de selve te voor-segghen / alle authoriteyt ende macht om die te weerē / eer sy so groote voortgangh ghedaen hadden/ ende tot sulcke overmaeticheyt gecomen waren/ dat men nu noch de ghenesinghe van de selve nauwelijcx en can lyden.

Boven al t'voorgaende weet al de Werelt wel / hoe seer men nae de maeghschap met Spaengien veracht heeft de uytheemsche Prince/ de naeghebuyren / ende oude Vrienden ende Bondtghenooten van dese Croone/ ende hoe groote voordeelen dat de Spaengiaert teghen haerluyden in verscheyden quartieren ghedaen heeft door de oochluyckinghe ende verraderye van dese trouweloose Raetsluyden. t'Blijckt aē het innemen van de Stadt Aken/ Wesel/ ende soo veel andere plaetsen/ inghenomen ende tot noch toe onrechtveerdelijck ingehouden

1615.

by dē Marquis Spinola inde landen van Cleef ende Gulich / alwaer hy al grooter voortgangh soude ghedaen hebben/ten ware het hem belet hadde ghewordē door de Wapenen van Myn Heeren de Staten/die t'ghemeyne beste daer over heeft te dancken: Eñ aen het Tractaet van Zanten / waer van de ghedachtenisse schier vergaen is / overmidts de uyt-voeringhe soo menichmael opgheschort/versuymt/ ende nu t'eenemael naeghelaten is ghewordē / gheeft genoech te kennen tot groote cleyn-achtinghe van des Coninckx authoriteyt / dat sulcx geschiet om de aenslaghen des Spaengiaerts te begunstighen / ende hem tydt te gheven om syn onrechtveerdighe inneminghe / op onse oude vrinden ende Bondtgenooten gedaen/ te bevestigen. Een yegelick weet oock de schaemtelycke ende der achtbaerheydt van Vranckryck niet wel betamende Proceduren/die men gebruyckt heeft tegen den Hertoch van Savoyen/om synen Staet te latē overvallen ende rooven van den Spaengiaert/tot merckelyc nadeel van dese Croone. Dit gheeft hun recht veerdich achterdencken / als of de Spaensche macht versterckt zynde met die van Vranckryck/nae de Heerschappye stonde van gantsch Europa, ende datmen t'vol-trecken van des Coninckx houwelyck niet voort en dreve dan tot sulckē eynde. Sy wetē dat dese Maechschap niet alleen en bestaet in de persoonen/ maer oock inde Raedt slaghen. Sy sien dat de Coningh syne saken gaet vermengē met eenen Prince die int beste van syn leven is/hem den ingangh gaet openen tot alle de ghewesten van synen Rycke / hem syne Raedtslaghen gaet mede deelen/ende de syne ontfanghen/om synen Staet te regeren. Hun en is oock niet onbewust / dat de Coninghinne syn huysvrouwe hebbē ende weten sal alle syn gheneghentheden goetgunstichden / ende voornemen / dat sy oock de macht wel hebben sal de Spaenjaerden in te voeren in de grootste ampten/ ende Gouvernementen van plaetsen daer meest aen gheleghen is/ alsoo wel als wy nae de doot des overledenen Coninckx de Italianē daer in hebben sien voeren.

Ende soo dese macht eens bevesticht worde/ ghelyck het dan seer swaer sal vallen sulcx te beletten/ soo sal desen Staet een heel ander aensicht crijghen door de veranderinghe die daer vallen sal in alle dinghen. Sy zyn in de wapenen soo voor haer als voor ons, om dit haestich vertreck des Coninckx/door dien sy sien dat men sonder noot/ daer de saken des Coninghrijckx inwendich in soo quaden Staet zyn / noch even wel in soo teederen ouderdom de natuere gewelt gaet aendoen/ende de ghesondtheydt synes persoons in een waech-schaele stellen door t'vol-trecken van dit houwelyck/het welcke wel soude moghen uytghesteldt worden tot op een ander tydt/ om te ontgaen de gevaerlycke ongheval en die dese verhaestinghe aen alle canten doet vreesen/ waer van het jammer alreedts aen een yeder bekendt is/maer de remedien aen seer weynich persoonen/ende de maniere van die op de wonde te legghen schier aen niemant ter werelt. Daerentusschen soude de Coningh met de jaren meer en meer toe-nemen in crachte van lichame ende van geeste/de saken soudē moghen in beteren staet / syn Ondersaten beter te vreden / syne na-ghebueren ende Bontghenooten te versekerder/ eñ alle dingen met synen persoon tot den houwelycke beter gheschickt zyn. Hy en soude niet langer hangen aen den Eer sucht/ gierichheyt/ ende alle de verkeerde gheneghentheden van andere luyden. Hy soude selfs Meester syn van synen wille / den toom van syn Heerschappye by der handt hebben/ tot de ampten niemant beroepen / dan die wel gheneghen ware tot synen dienste/ tot de Gouvernementen niet dan de allergetrouste/tot synen Raedt alleenlyck luyden met eere. Hy soude verstandich zyn om het quaet uyt het midden syns volcx wech te nemen / sterck om syne vyanden te wederstaē/ ende machtich om de oude Bondtghenooten van syn Croone te versekeren. Hy soude bloeyende wesen in vrede/ onverwinlyck in d'oorloge/ ende syn Coninghrycke overstulpt met de zeghening he des Hemels / ende overvloedich in allerley soorten van voorspoedt. Alsdan soude hy zyn houwelyc mogen voltrecken sonder yet te vreesen / daer altans op't gerecht van syn vertrec geheel Vranckeryc in tranen ende benautheyt is/gheheel Europa in roere/de na-ghebueren in misvertrouwen / de gantsche werelt in verslegentheyt over de verhaestinghe van dit houwelyck. Alsdan souden hem syne Ondersaten daerom bidden / syne Bontgenoten souden der hem toe noodighen / alle menschen souden der eendrachtelyck in consenteren/ eñ Godt souder synen seghen over strecken.

Die van de Ghereformeerde Religie/ die niet anders en begeeren dan ruste onder de weldaet van de Edicten / segghen luyder kele-

1615. kele / dat men dit houwelijck voordert om
haer luyden uyt te ropen / staende de min-
der-jaricheydt des Coninckx / aleer hy ver-
staen moge dat sy nutte ledematen van sij
ven Staet zijn / de wijle dat die ghene die na
hun verderf staen / het gheheele bewint heb
ben van sijne macht ende authoriteyt : Dat
men de Triumphliedekens in Spaenjen al-
reede daer over singht / dat het een Jesuijt
voor weynich daghen ghepredickt heeft bin-
nen Paris / alwaer men selfs Boecken siet
in Spaenien ghemaeckt / ende in Spaensche
tale / de welcke toeseggen / dat het so gaen
sal / ende alle de ongelucken die Vranckrijck
binnen vijftich jaren herwaers gheleden
heeft / jae selfs de vervloeckte Vader-moor-
den van onse Coninghen / toeschrijven der
conscientien vryheyt die sy haren Ondersa-
ten ghegheven hebben / ende om dat sy Ge-
neven ende Sedan aenghenomen hebben in
hare beschermingé. Hier doen sy by de wey-
gheringhe die den Edeldom aen de Staten
ghedaen heeft / van te versoecken de handt-
havinghe der Edicten van Pacificatie / niet
teghenstaende dat de selve moeten gevolcht
ende onderhouden worden als een grondt-
wet van den Staet / ende de aenneminghe
ende onderhoudinghe van't Concilie van
Trenten / over weynich daghen by de Gee-
stelijckheydt binnen Parijs vergadert zijn-
de / int by-wesen vanden Coningh ende sij-
nen Rade / tot groote cleynachtinghe van
sijne authoriteydt ende vande eere sijner
Croone / soo solemnelijck besworen / een sake
te voren ongehoort / ende noyt in Vranck-
rijck noch elders in t'werck gestelt. Sy we-
ten den vlijdt die men nu meer dan opt ghe-
bruyckt om oneenicheydt tusschen haerluy-
den te saeyen ende te onderhouden / ende dat
men om hun te crencken / sommighe parti-
culiere onder hun tracht om te coopen / door
aenbiedinghe van ampten / gheschencken /
ende jaerlijcksche pensioenen. Sy sien dat
men in verscheyden oorden des Coningh-
rijcx de Edicten te buyten gaet / sonder dat
sy daer over connen recht crijghen / ende dat
men al op den selvighen tijdt / sonder noot /
groot ghereetschap maeckt / ende volck van
oorloghe doet opnemen. Dit brenght hun
een rechtveerdighe vreese ende misvertrou-
wen aen / dat men onder het deckcel van de
Houwelijcken van Spaenjen de Edicten
soeckt te breecken / ende haerluyden weder
te werpen in de rampsalicheden / van de
welcke men in voorleden tijden niet dan al
te veel dergelijcke proeven en heeft ghesien.

Alle dese dinghen hebben mijn Heere den 1615.
Prince ghedrongen den Coninck seer oot-
moedelijck te bidden / dat hy voor sijn ver-
treck wilde ordre stellen op de Reformatie
van sijne Raden / ende op de misbruycken
ende ongheregheltheden van sijnen Staet /
waer van hy de voornaemste Autheuren
aen sijne Majesteyt ghenoemt heeft / welc-
ke zijn de Marischal d'Ancre, de Cancellier, de
Commandeur Sillerij, Bullion ende Dolen, de
welcke door hare gheweldighe raetslaghen
ende heymelijcke verstanden soo binnen als
buyten den Rijcke / de gantsche werelt / de
nagebueren ende de ingesetenen met quaet
naedencken ende mis-vertrouwen vervul-
len.

Daer zijn noch ander persoonen die den
Staet verdacht zijn / welcke de voorsz. Hee-
re Prince teghenwoordelijck niet en noemt /
om seeckere redenen / die hy liever heeft te
verswijghen als t'openbaren. Daerentus-
schen om de colomnie voor te comen / ende
al de werelt te onderrechten van de oprech-
ticheyt sijner meeninghen / soo heeft hy het
gheacht sijnen schuldighen plicht te wesen /
alle Coninghen / Princen / Staten ende Na-
tien van Christenrijc te verclaren de recht-
veerdighe ende hoochnoodighe redenen die
hy gehadt heeft / om uyt het Hof te vertrec-
ken.

Seght derhalven mijn Heere de Prince /
dat nae de majoriteyt oft voljaricheydt van
den Coningh / ende na de beschrijvinge van
de Staten Generaelen hy altijdt by sijne
Majesteyt gheweest is / om de selve door sij-
ne teghenwoordicheyt ende daden te betoo-
nen de seer oodtmoedighe ghehoorsaemheyt
die hy haer schuldich is / ende mach segghen
dat hy daer ontfanghen is ghewordden met
alderley bewijsinghe van eere ende goedt-
gunsticheydt / soo wanneer hy maer ghe-
sweghen heeft van de alghemeyne jamme-
ren ende ellendigheden. Maer dat hy ter
contrarie qualijck onthaelt is worden / soo
menighmael als hy ghecomen is om dit zeer
te roeren / ende dat men hem om gheenderley
eyghen aen-ghelegentheydt heeft connen
doen verlaten die van t'ghemeyne beste / en-
de van den alghemeynen welvaerdt des
Staets. Elck een weet de quade onthalin-
ghen die men hem ghedaen heeft / ende dat
hy niet teghenstaende dese verachtinghen /
die een Prince van sulcken staet ende ghe-
moedt als hy is seer haest ghevoeldt / acht
maenden langh binnen Parijs gebleven is /
sonder van daer te vertrecken / hoe grooten

1615.

miſnoeghen dat hy oock heeft moghen heb-
ben/ende of hy wel dickmael verweckt ghe-
weeſt is door ſijnen ſchuldighen plicht/ ghe-
roepē door de algemeyne ſtemme des volcx/
ende geperſt door het gewelt des qua-dts/
ſoo heeft hy nochtans altijdt ghedult geno-
men/ende alle weghen verſocht / tot dat al
de werelt ghesien heeft / dat ſijne teghen-
wordicheyt daer meer veracht was / als
noodigh/ dat de Coninglijcke authoriteydt
gansch ende gaer geſtelt was in de handen
der gene/ dieſe om haer eyghen authoriteyt
op te rechten miſbruycken / ende dat zijn al
te lange ghedult ſtreckte ten verderve ende
ſchade van dit Coningrijck/hun ghelegent-
heyt ghevende om alle dingen/hoe onrecht-
veerdich ſy dan oock conden weſen / te be-
ſtaen/als die van haer eyghen aengelegent-
heyt maeckten een algemeyn verdriet/ ende
openbaere verwerringhe. Sijne goeder-
tierentheyt/nedericheyt/ende eerbiedinghe
en heeft niet ghedient/ dan om haer te ver-
bitteren ende noch meer te verſtouten/ ende
ſijn langhe/ ja uyterſte gheduldicheyt heeft
ghestreckt om haer te tergen yets teghen
ſijnen perſoon ende vryheyt voor te nemen/
ſelfs te dier tijdt als hy / betoonēde het vol-
comen vertrouwen dat hy hadde op hare
Majeſteyten/ende ſoeckende den genen alle
middelen te benemen die opt genoeghte ge-
hat hebben ſijne daden te calomnieren/voor
de ooghen der Staten in ſ'Coninck handen
ſtelde de Stadt ende t'Slot van Amboiſe,
welcke hem was ghegeven door het Trac-
taet van Sinte Manehou / om alſoo ghe-
heel Vranckrijck te doen ſien/dat hy anders
geen ſekerheden en begheerde/ als die daer
hangen aen ſijne onnoſelheyt/ aen de goede
gratien van hare Majeſteyten / ende aen
de goet-willicheyt van luyden met eere. Eñ
daer en zijn noch liſten noch lagen geweeſt/
die ſy niet ghebruyckt en hebben / om hem
van de teghenwoordicheyt ende goede gra-
tie des Coninck te vervreemden / ſelfs ſoo
verre dat ſy ſich beholpen met den naeme
van ſijne Majeſteyt/om hem door den Hee-
re van St. Geran te doen verbieden in het
Parlement te gaen op verſcheyden ghele-
ghentheyden die daer voorvielen tot wel-
vaert van den ſtaet / met bevel van hem te
arreſteren / by aldien hy dit ghewelt niet
en ghehoorſaemde / het welcke voortquam
uyt even de ſelve Raden / in de welcke men
meermaels beſlooten hadde hem in de Ba-
ſtile te ſetten met de andere Princen ende
principaelſte Officieren van de Croone/ die
ſich met hem ghevoeght hebben/ om te ver-
ſoecken de noodighe reformatie van de on-
geregeltheden deſes ſtaets.

1615.

Eyndelijck heeft de voorſchreven Heer
Prince/nae dat hy allen moghelijcken vlijdt
aenghewent/ende ſoo langen tijdt gewacht
hadde nae de remedien die men hadde doen
hopen/ſiende dat men reſolutie maeckte/ de
reyſe van Guienne by der handt te nemen/
om het houwelijck van den Coningh ende
Mevrouwe / ſonder eenigher wijſe daer in
te verſien / ende dat hy daghelijcx allerley
perijckelen onderworpen was / hy heeft
(ſegh ick) om den ghemeynen beſte in deſen
deele niet te beſwijcken/ ende om ſijn leven
in alle ſeeckerheyt te beſitten/ beſloten ende
gheresolveert te vertrecken naer ſijne huy-
ſinghe: Alwaer hy eenen tijdt langh geble-
ven ſijnde / men hem openinghe dede van
ſeecker Ghesprecck tot Creyl. Alwaer de
Heer van Villeroy ghesonden weſende van
weghen des Coninck/ met bevel alleenlijck
van hem te nooden om weder te Hove te
comen / de voorſchreven Heer Prince ſich
verontſchuldighde op de rechtveerdighe
oorſaecken die hy daer toe hadde / als die
ſulcx niet en conde doen met die waerdigh-
heydt ende ſeeckerheydt die een Prince toe-
comt van alſulcke qualiteyt ende conditie
als Godt hem heeft doen ter werelt comen/
tot dat het ſijne Majeſteydt ſoude beliefſt
hebben een ordre op te rechten in ſijne Ra-
den/ende te verſien inde ongheregheltheden
van ſijnen Rijcke / de welcke hem vertoont
hadden geweeſt by de Remonſtrantien van
den Hove van Parlemente. Waer over als
het ſijne Mt. belieft hadde dē voorſz. Heere
van Villeroy andermael tot hem te ſchicken
naer Clermōt, met wat meerder volmacht/
ſoo hebben ſy het ghespreck aenghevangen
met de reformatie van de voorſz. Raden/
ende met alſulcken ordre als ſijne Mt. daer
in wilde ghehouden hebben / waer van de
ſelve Heere van Villeroy laſt hadde hem ſe-
kere beſtieringhen te laten ſien/die tot deſen
eynde waren aengeſtelt/ ende die de voorſz.
Heere Prince meeſtendeels ſeer redelijc was
bevindende. Wat nu aengingh de algemey-
ne klachten in de vertooghen des Parle-
ments begrepen / daer van ſpaerde hy ſijn
ghevoelen te ſegghen/ tot dat hy daer over
ſoude ghesproocken ende gheadviſeert heb-
ben met de andere Princen/ Officieren van
de Croone/ ende Heeren by hem gevoeght/
de welcke hy te dien eynde badt ſich op den
27. Iulij te willen vinden tot Couchy , al-
waer

1615.

waer sijne Majesteyt goet gevonden heb-
bende / dat sich oock vinden liet de voorsz.
Heere van Villeroy, sy al verre te samen ge-
sprooken hadden over den inhoudt van de
voorsz. remonstrantien / in sulcker voeghen
datmen hoopte goede vrucht uyt dese con-
ferentie te trecken / tot welghenoeghen des
Coninck ende der Ghemeynte / ten ware de
selve Conferentie afghebroocken ware ge-
worden door den Heere van Pontchartain
Secretaris van State / de welcke expresse-
lijck werdt ghesonden van s'Coninck we-
ghe om den voorsz. Heere Prince te ver-
staen te geven de resolutie die sijne M^t. ghe-
nomen hadde van te vertrecken / op den
eersten Augusti, ende sijn reyse naer Guien-
ne te doen tot voltreckinghe van syn hou-
welijck / hem derhalven noodende sich te
verghesellschappen / oft immers ten by-we-
sen van den voorsz Heere van Pontchartrain
te segghen / of het syn meyninghe was sulcx
te weygheren / oft swaricheydt daer inne te
maecken? Het welcke de voorsz. Heer Prin-
ce gheduydet hebbende voor een openbare
afbreucke van de Conferentie / soo badt hy
sijne M^t. seer ootmoedelijck in de antwoor-
de die hy den voorsz. Heere van Pontchar-
train gaf / hem te ontschuldigen / dat hy haer
niet en konde verghesellschappen op so hae-
stighen ende voortghedreven reyse / tot dat
het haer eerst belieft hadde te versien ende
ordre te stellen op de reformatie van haere
Raden / ende in de ongheregheltheden hares
Staets / ende recht te doē over d'autheurs
der selver / als oock over den Italiaenschen
Soldaet van t'Casteel van Amiens / van
weghen den moordt begaen in den persoon
van den Heere van Prouville.

Nu soo en wist de voorschreven Heer
Prince doen ter tijdt noch niet datmen on-
der het dexel van dese Conferentie in den sin
hadde hem te doen aentastē ende overrom-
pelen binnen Clermont, ghelijck het voorse-
ker soude ghebeurt hebben / indien hy daer
langer ghebleven hadde / want om dit ver-
raedt / by den Maerschal d'Ancre, ende sijne
suppoosten ontworpen / in t'werck te stellen /
hadde men in de plaetsen ontrent Clermont
doen naerderen / sekere vaendelen krijchs-
volcx ende lichte paerden / soo dat hun an-
ders niet en heeft ontbroken als de ghele-
gentheyt : Maer nu en moet sich niemandt
verwonderen / datmen de voorschreven Cō-
ferentie ende onderhandelinge / die met den
Heere van Villeroy begonnen was / heeft
afghebroken / nademael sy niet en diende
van tot eenen deck-mantel van soo schelm-
schen ende mineedigen aenslach / alhoe wel
men dit namaels heeft willen verbloemen.

Dewyle dan het ongheluck van Vranck-
rijcke sodanich is / dat men alle goede ende
bequame middelen om de noodighe ordre
daer in te herstellen / ende t'perijckel / dat het
geheele Coninghrijcke met een uyterste ver-
woestinghe dreyght / te ontgaen verwerpt /
ende datmen door het uyterste gewelt ende
de t'samenrottinghe van soo trouweloose
Raedtsluyden / van de wettelijcke middelen
ghebracht is tot den uytersten nood : Kort
om / dewyle de saken ghecomen sijn tot den
oppersten trap der ongheregheltheydt ende
verwarringhe / het quaet hoe langher hoe
meer toenemende / ende verargerende door
de sachticheyt van de remedien / soo en is de
menschelijcke wysheyt / nu ghebracht sijnde
tot een noodtwendige keure van twee qua-
den / nergens inne becommert / dan int min-
ste te kiesen / om t'meeste te schouwen.

Om deser oorsaecken wille / VVy Henrick
van Bourbon, eerste Prince van den Bloede, en-
de eerste Ghenoot van Vranckrijck / ghe-
assisteert met verscheyden andere Princen /
Hertoghen / Ghenooten / Officiere van de
Croone / Gouverneurs van de Provintien /
Heeren / Ridderen / Edelluyden / Provintien /
Steden ende Ghemeynten / soo van d'een /
als van d'ander Religie / maeckende t'beste
ende ghesonste deel van dit Coninghrijcke /
verclaren ende protesteren voor Godt ende
de menschen / dat wy niet en consenteren /
noch eenichsins deel en hebben in de schade-
lijcke raetslaghen die men nu ghebruyckt in
t'Gouvernement ende bedieninghen van
desen Staet : dat wy vervloecken alle facti-
en ofte partijschappen / alle aenslaghen ende
alle heymelijcke verstanden teghen de au-
thoriteyt des Coninck : dat onse ooge-merc
niet en is / noch opt en heeft geweest anders
dan sijne Majesteyt te bewijsen de gantsch
oodtmoedighe onderdanicheyt die wy haer
ende de Coninginne Moeder schuldich
zijn : Maer siende dat men den gheest van
hare Majesteyten voor-comt met quade
ende valsche vroet-maeckingen. Dat men
den naem ende jongheydt des Coninck / als
oock de goetheyt ende de al te groote ghe-
reckelijckheydt van de Coninginne (welcke
beyde haren wille niet vry en hebben) mis-
bruyckt : ende dat hare Majesteyten door
de rechtveerdighe vreese der heyrcrachten
van de ghene die haer omringhelen ende
gheduerichlijck beleghert houden / sonder

yemandt van die van haren aenhang zijn/ toegangh tot de selve te vergunnen / ghedwonghen zijn hare passien te authoriseren ofte becrachtighen : Dat men tracht ende jaecht na t'verderf van de goede Francoysen/ die met ons zijn hakende na de Reformatie van den Staet. Dit siende (segh ick) vinden wy ons selven gehouden ons tegen dese ghewelt-daden te stellen/ ende al wat ons Godt ter wereldt verleendt heeft / jae ons leven selve te besteden / om den Coning te doen erkennen voor sulcx als hy is/ hem te verlossen uyt de verdruckinghe ende perijckelen die hem dreyghen : De Edicten van Pacificatien te doen onderhauden / de verlichtinghe des volcks te middelen / de Justitie te doen in swanghe gaen/ de goede voor te staen / ende teghen alle ghewelt te beschermen: De quade te doen straffen/ende alle dinghen te herstellen in haeren ouden glans ende waerdicheyt/door een ghemeyne ende nutte Reformatie van soo veel ongeregeltheden/ende door een rechtveerdige straffe der gene die de autheuren daer van zijn / den welcken wy sullen toe schryven alle de onhebbelicheden/welcke uyt de rechtveerdighe bescherminghe/ tot de welcke sy ons gebracht hebben/ souden moghen voortcomen/ waer aen sy alleene sullen schuldich sijn/nademael sy in plaetse van t'quaet dat den Staet is dreyghende te wederhouden/ het selve voortdrijven ende verhaesten/raet ghegeven hebbende om de Conferentie af te breken/ ende afgheslagen hebben alle rechtveerdige ende redelijcke middelen ende conditien / om alsoo den Coningh te brenghen tot een oorloge die onnoodich is/ende daerom ooc onrechtveerdich / op dat sy ten coste van sijne Majesteyt door het bloet-vergieten van sijne goede ende getrouwe Ondersaten/hare eygene passyen mochten wrekē. Verclarende/dat nadien de wapenē/die wy te desen eynde ghenootsaeckt sullen sijn aen te trecken/niet en sijn dan voor den Coning ende sijn Vryheyt / voor de behoudinghe van sijnen Persoon / van sijn Croone/ende van de gront-wetten deses Coningrijcx/ wy oock altijt sullen bereydt sijn de selve af te legghen / soo wanneer sijne Majesteydt vry ende beter beraden zijnde / sal versien hebben in de saken hier boven aengewesen/ ende sommighe andere in de Remonstrantien van den Hove van Paerlamente/ende Cahieren van de Staeten naeder verhaelt. Ende tot dat sy door hare wysheyt gewisse ende bequame remedien daer inne geschickt sal hebben / bidden wy haer nochmaels wel ootmoedelijck / haren Ondersaten dit volnoeghen te gheven / dat sy haer vertreck echter uytstellen/ tot aensien van het merckelijck na-deel dat sy anders soude moghen hebben by de veranderinghe van de herten ende ghenegentheden hares volcks/ wiens jammer ende elleudicheden/ die op t'hoochste swaer ende beclaechlijck sijn/haerluyden ongeduldich doen werden/siende dat sy uyt de vergaderinghe van de Staten sulcken vrucht ende verlichtinghe niet en maeyen/ als haer dickmaels belooft is geweest. Eñ ghemerckt dat de houwelijcken der Coningen geen particulieren ofte besondere huyssaken en zijn/maer dat haerluyden Coningrijcken eñ Staten seer veel daer aen gelegē is/als dinghen die de ghemeyne ruste connē onder-houden ofte afbreken: Soo biddē wy sijne Majesteydt seer oodtmoedelijck daer inne te willen doen onderhouden de orde/eñ na te spueren die sekerheden die in een sake van soo grooten ghewichte noodich sijn om haren staet in toe comenden tijden te bevryden teghen de aenslaghen die men by de gelegentheyt van haer houwelijck daer tegē soude moghen int werck stellen. Ende te diē eynde voor al te doen verificieren ofte bekrachtighen ende te boecke stellen het contract van t'selve houwelijck in de Registers van t'Parlement/ ghelijck sy dan door conditien des selfs uytdruckelijck daer toe verbonden is/ende ghelijck het t'allen tijde gebruyckelijck is gheweest/met een bygaende verclaringhe / by de welcke tot navolginge ende uytvoeringe van de oude Ordonnantien ende Wetten des Rijcx / gheordineert sal werden / dat geen Spaenjaerden noch andere vremdelingen en sullen toeghelaten worden tot eenighe gouvernementen/ officien/proven/Capiteynschapen / oft andere openbare bedieninghen in den Coninghrijcke/noch tot eenige huys-diensten in dē huyse van de toecomende Coninghinne / ghelijck men vindt dat sulcks altijdt ghebruyckt is gheweest in alle Staten/met namen in Enghelandt / ten tijde van t'Houwelijck van de Coninginne Marie met Philippus Prince van Spaenjen/ alwaer ghelijcke verclaringhe/ om ghelijcke oorsake ende om ghelijcke onhebbelijcheden te schouwen/gheverificeert is gewerden in het Parlement van den Lande. Ende om wech te nemen het na-dencken ende rechtveerdige misvertrouwen die de Maechschappen met Spaenjen/ ter oorsake van de groote verhaestinge/diemen

1615.

men ghebruyckt om die te voltrecken / aen alle de Bontgenooten van Vranckrijck gegeven hebben / soo bidden wy sijne Majesteyt oock mede te onderhouden ende van nieus te bevestighen de oude vriendtschappen ende verbonden / die wylen de Coning / ghelucksaligher ghedachtenisse / soo sorchvuldichlijck ende voorsichtelijck vernieut heeft met de uytheemsche Princen / Potentaten / ende Republijcken / als wesende een van de gewiste middelen tot versekeringhe van haren Staet / ende van de ruste van Christenheyt. Ende soo men niet teghenstaende dese / soo redelijcke / so noodige / ende soo wettelijcke conditien / de heyr-crachten des Conincks even wel voort optrecken tegens ons oft yemant van die gene die met ons in verbondt sijn (het welcke wy verwachten sullen / eer wy resolverẽ sullen ons te beschermen) soo en moet men niet quaet vinden / dat wy tegen dit gheweldt stellen een rechtveerdige ende wettelijcke bescherminghen / nademael de natueren ende de noodt allen menschen toelaet haer leven voor te staen / ende alle middelen te gebruycken om ghewelt met ghewelt te verdryven / ende nademael ons niet anders en is overghebleven om ons selven van t'quaet te bevryden / als alleen onsen toevlucht te nemen tot de uyterste remedien / de welcke nochtans moeten rechtveerdich ghevonden worden / naedemael sy hooghenoodigh sijn / ende die wy tot noch toe / so seer het ons doẽlijck gheweest is / gheschout hebbende / oock wel wenschten nu niet te moghen gebruycken / ten ware dat wy ghebracht waren tot desen uytersten noodt / te weten / of te sien de uytroedinge van den huyse van Vranckrijck / ende met eenen den ondergang van den Staet / ofte ẽ rechtveerdige ende wettelijcke bescherminghe tot onderhoudinghe van die beyde by der handt te nemen.

Bidden en vermanẽ alle de Princen / Genooten van Vranckrijck / Officieren van de Croone / Heeren / Ridders / Gouverneurs / Edellupden / eñ andere van wat staet ende Conditie dat sy ooc sijn / alle de Parlementẽ / alle de Staten van dit Coningrijc / ende generalijck alle de gene die sich noch Francoysen noemen / ende sich by ons noch niet ghevoeght en hebben / dat sy ons willen helpen ende bystaen in een soo rechtveerdige sake. versoecken ende besoecken alle uytlantsche Princen ende Staten / ende alle oude vrienden ende bontgenoten van desen Staet / ons daer inne te willen behulpich sijn / ende alle bystandt ende gunste te bewijsen / sonder toe te laten dat soo goede ende ghetrouwe ondersaten / als de Princen van den Bloede / eñ andere Princen eñ Officieren van de Croone / door alsulcken t'samen-rottinge / onderdruckt werden / overmits het ghevolgh dat sulcx mede soude slepen over alle de Staten van Christenrijck.

Ghedaen tot Couchi, den 18. dach in Augusto 1615. onderteeckent.

Henrick van Bourbon.

XXIII.

De Coninck ende Princen bereyden haer tot den crych.

Dese ende meer andere dingen en hebben den Coninc in sijn voor-nemẽ niet cunnen beletten / hy heeft sijn reyse / om tot Bordeaux met het Coninckljjcke Vroukẽ wt Spanjen / sijn by legher te houden / ende hierẽteghen sijn Suster tot een teghen-houwelijck des Conincks van Spaenies sone / nae Baiona te leveren / met een machtich ende staetelijck ghefelschap ghecontinueert ende vervolght / achterlaet ende den Mareschal van Boys Daulphijn, met een nootelijck crijghsheyr te Paerde ende te Voet / om op den Prince van Conde ende sijne aenhanghers (haer daeghlijcks versterckende) te wachten / ende met ghelegentheydt te overvallen ende te scheuren: Daer is oock in den name des Conincks een Mandaet door Heraulten / met het ghelupt der Trompetten / ghepubliceert ghewordten / dat de Prince van Conde met alle sijne bystanders / binnen den tijdt van een maendt / de wapens afleggen / haer crijghs-volck afdancken / de Ghevanghenen ontslaen / het Geldt ende de Steden / die sy hadden inghenomen / wedergheven / ende alles in den voorighen staet / daer het in gheweest waere / souden stellen: In cas van onwillicheyt / souden sy haere ampten / digniteyten / haeve / goedt / incomsten / ende vryheyden ofte Privilegien verbeuren / eñ Rei Criminis Læsæ Majestatis ghehouden worden. Waer in een deel des Parlements te Parijs niet heeft willen bewilligen / waer door de Princen haer op meer plaetsen noch versterckt ende verseeckert hebben / ghelijck

Nn oock

1615.

door de Mareschal van Daulphijn gedaen/ heeft beyde partyen op elck ander vlytich wachtende.

De Princen hebben in sommighe vaendels ende Cornetten een herte, met een mes doorsteecken, ghevoert / daer met te kennen gevende/ dat sy den doot van den vermoorden Coninck wreecken wouden / ende de Steden/ die sy inghenomen hebben/ hebben het selve oock te willen doen/ sweeren moeten. Hierentusschen heeft de Graeve van Witghensteyn meer dan 300. Ruyters/ die de Marck-Graef van Brandenburgh int Cleefsche Landt hadde afghedanckt / aenghenomen / ende onaenghesien datmen op hem in verscheyden passagien wachtede/ heeft hy de selve door / ende den Prince van Conde toeghevoert.

Formulier des eets ghedaen/ van het crijchsvolck des Princen van Conde.

De Prince van Conde hy een hebbende meest al het crijchs-volck / d'welck hy voor dat mael vermoedde te sullen cunnen in het velt brenghen / Soo heeft hy monsteringhe ghehoudē tot Crespy in Laonnoys in de maent van September, ende heeft al syn crijchs-volc desen eet doen doen: Ick N.N. sweere ende belove wel ende getrouwelick te dienen den Coninck onsen Heere, onder d'autoriteyt eñ t'gebiet van mijn Heere den Prince van Conde eñ belove insghelijck, datter mijns wetens, niet en sal gheschieden tot nae-deel van sijnen dienst sonder t'selve te melden. Sal oock den selven dienen tegens eenen yegelicken, ende naemētlick teghen de ses tyrannen, die op den naeme van den Coninck aen hun trecken t'opperste ghebiet, t'selve misbruyckende tot haer eygen baete, mitsgaders teghen de gene die beticht sijn, ende sullen bevonden wesen schuldich te sijn aen de moort des over-ledenen Conincx.

XXIIII.

Fray discours/ daer in den Coninck het houwelick met Spaenyen wordt ontraeden.

Daer syn te deser tyt verscheydene fraeye Discoursen/ ende waer-schouwinghen aen den dach ghecomen/ belanghende het houwelick des Coincx/ ende de confederatye met Spaenyen/ waer van dit hier volghende Discours een is.

Heer Coninck,

Wy leeren uyt den ommeloop der tyden ende der eeuwen/ dat alle dinghen/ deur de gheneghentheydt van hare naturere/ haer tegen-deel onderworpē syn/ het sy dan tē goede ofte tē quade: Jae selfs/ dat sy menigh-mael wesende op het tipken van haere volmaecktheyt / ende gheraeckt tot den hoochsten top van haer wesen / op staende voet vernielt ende verdorven worden / deur die ghewelddighe toe-vallen die haer over-comen by ghebreck van goede voorsichticheydt ende toe-reyckinghe van heylsame remedien. Hier van / Heer Coninck/ hebt ghy een heel versch exempel aen dien grooten Coninck / aen dien dapperen Hendrick uwen Edelen Vader / die in der waerheyt de Heerlijckheyt deses Staets tot so hooghen top van eere ende achtbaerheyt gebracht hadde/ dat hy selfs de grootste lichtē des weerelts verdonckerde. Maer die beroockte ghesworen vyandt van uwe grootheyt/ met den welcken men u wil vermaechschappen/ niet connende verdraghen het glinsteren van soo grooten sonne/ ende t'herte niet hebbende ons aen te tasten langs de wegen der eere (die wy oyt tegen hem behaelt hebbē door de kracht van onse sweerden) heeft syinen toe-vlucht ghenomen tot de verraderyen ende moorden (de ghewoonlijcke wapenen der bloode) ende heeft gheacht / dat men (om sonder bloet storten over den roof van desen machtigen Staet te triumpheren) tot den grondt toe moest uytroeden het Edel geslachte van de Bourbons, overmits hy ghelooft / dat dit Keyser-rijck van de Griecken in den loop syines voorspoedts ghe weest is / soo langhe als het yemandt ghehadt heeft van de afcomste der Eaciden. Om de uytkomste van syinen aenslach ghemaecklijck te maken/ heeft desen boos wicht door het toe-doen der trouweloose handen/ die ick u noemen sal/ uwen goeden Vader ter doodt ghebracht even op deselve tijdt/ als hy stondt om tegen alle de Coningen vanden aertbodem te spelen het spel dat wy Fransen noemen au boute Hors, dat is / wie malcanderen uyt den throon soude stooten: Willende doen ghelijc den Arent/ die om syn prooye te verslinden aen de ooghen begint/ ende ghelijck het vergift/ t'welck willende t'lichaem verderven ende vernielen / recht nae t'harte steeckt. Ende naderhandt altijdt voort-bouwende op desen ongheluckighen aenslach/ heeft de selve hem doen hopen (ghelijck de Dolphijn verschrickt sijnde van eenigh groot getier/ sich lichtelijck vanghen laet) dat ghy mede/ Heer Coninck, die doen ter tijdt onsen Dolphijn wert/ verbaest sijnde door den val van dien grooten Coninck/ haest het hooft soude stooten

1615.

stooten teghen de Klippen van den onder-
ganc uwes Vaders. Maer dewyl hy sagh/
dat ghy den Hemel tot uwen bescermer
hadt / ende de herten van soo veel dappere
Princen tot u bol-werck / soo heeft de ver-
rader door alle middelen ghetracht om
te stutten de ghetrouwichept uwer onder-
saeten/ ende te breken dien stalen muyr/ die
het eenighe steunsel van uwen Staet is/
door den doodt ende onderganck van de ge-
ne die de eere hebben van ghesproten te we-
sen uyt uwen Edelen bloede / ende van de
andere Officieren uwer Croone/ syn oorsa-
ke daer uyt nemende / dat sy de successeurs
ofte naevolgers waren/ soo wel vanden on-
versoenlijcken haet welcke dien grooten
Hendrick teghens hem hadde / als van de
Heerlijckheyt sijnes dapperen moedts. Eñ
overmidts dese hooft-reghels van State
soodanige schadelijcke aenslaghen een ver-
we gheven / ende soodanighe moorden be-
wimpelen met eenigh schoonen deck-man-
tel/ soo heeft hy (als een middel op t'hoogste
daer toe bequaem/ ende den volckeren aen-
ghenaem zijnde versocht de eere van uwe
Maeghschap / ende u gheeyscht tot sijnen
Swagher / in plaetse van dat hem de eere
verbondt sijn dochter te laten aensoecken/
ende niet die van selfs te comen aenbieden/
sonder voorgaende versoeck. Dit heeft hy
aldus gedaen / op hoope dat alle goede ende
ghetrouwe Francoysen sich stellen souden
tegen dit voornemen ende dat uwe Princen
ende goede Bloet-vrienden/ (als gheinteres-
seert sijnde by u verderf) desen val souden
steuren / ende dat hy oversulcx dit groote
Keyser-rijck soude splijten / ende Borger-
lijcke oorlooghe daer in verwecken / ende
deur sulcke middelen triumpheren over den
roof vã uwe Heerlijckheyt ende grootheyt/
hebbende sijnen verderffelijcken aenslach
tot sijnen voordeele soo verre ghebracht/
dat ghy nu ghecomen syt tot den dach der
voor-bereydinghe van op het Tooneel de-
ses bedruckten Vranckrijcks te sien spelen
de droevelijckste Treur-spelẽ/ die men noch
oyt ghesien heeft ende in perijckel staet (soo
ghy u niet en guyt als een Coninck : soo
ghy geen onderscheydt en maeckt tusschen
uwe goede magen/ ende uwe vyanden/ ende
de Autheuren uwer ellendigheydt niet en
slaet met uwen blixem) dat men u de veer
door den beck sal steken / ende u als eenen
smit verdryven ghelijck eertyts de Goden
den Smit Vulcanus uyt dẽ Hemel jaeghden.
Heer Coninck, Ick ben al te goeden Navar-
roys/ eñ te seer yverigh voor uwen dienst/
om geen deel te hebben aẽ t'geschrey eñ aen
de tranen die uwe arme ondersaten so over-
vloedelijc storté over den ondergang uwes
Coninckrijcx / eñ over de verdruckinghe die
men tegen uwe minder-jaricheyt aenrecht.
Daerom laet ons Heer Coninck met den
aers op de zadel/ eñ met het Sweerdt inde
vuyst / ghelijck de manastighe Alexander
ghedaen heeft / in eenen sulcken ouderdom/
als ghy teghenwoordigh hebt / laet ons/
segh ick/ als smeden / als dappere Camp-
vechters slaen op den rugge van uwe Vy-
anden / laet ons uwen vrede schrijven met
haere bloede/ ende deur hare wonden voor
den dagh doen comen de heerlijckheydt u-
wes moedts. Wat sal dit zijn Heer Coninck?
sult ghy nu / ende in sulcken ouderdom/ in
den welcken uwe Voorsaeten noyt een an-
der hooft van haeren Raedt begeert en heb-
ben/ als haer selve/ in sulcken gelegentheyt/
(welcke siet oft op de bevestinghe van uwe
grootheyt/ oft op de verswackinge ende ge-
heelen onder-gangh van uwe Croonen)
sult ghy nu/ segh ick / gheen stemme int Ca-
pittel hebben? sult ghy niet als Coningh seg-
ghen/ Ick wil het, maer ghedoghen dat men
u uwe lesse sal voor-stellen op een briefken/
dat men u den staet uwer saecke sal verber-
ghen / ende niet eens af-vraghen wat ghy
gevoelt? Ach Heer Coninck, hoe veracht men
aldus de waerde van uwen Staet? sal men
u verclaren vol jarich te wesen / ende sult
ghy des niet te min staen onder de hand-
placke van eenen anderen? sult ghy anders
gheenen wille hebben / als die u ingheblasen
wordt van eenen schadelijcken Raedt/ die
sich houdt by uwe Mc. wat sullen de uyt-
lantsche Princen hier van seggen? wat ghe-
voelen sullen sy hebben van u oordeel en-
de Couragie? Voelt ghy dan die cracht niet
die de Coninghen eenen moedt eest ver te
boven den ghemeynenen man? die haer van
dat sy noch inde wieghe liggen/ inblaest een
volcomentlijck wetende Siele / ende dien
anghel der eere/ dat punct van Couraghe/
dat haere herten prickelt van den eersten
dagh haerder geboorte aen/ gelijck den Co-
ninghlijcken doorn van Babilonien pleech
te botten op den selven dach dat hy gegrift
was: Ach/ Heer Coninck, wy zijn nu gheco-
men tot sulcken tijdt / dat ghy moocht ende
moet doen blijcken uwe deucht/ uwe groot-
moedicheyt/ ende de liefde die ghy schuldich
zijt aen de gedachtenisse uwes Vaders/ wy
zijn nu gheraeckt tot dien Feest-dach der

 Persi-

1615. Persianen / die sy noemden De doot der sonden. Dit is den dach op den welcken ghy deur den doodt vande Verraders uwes staets / van de Moordenaers uwes Vaders/ van de straet-schenders uwes volcx/ moet wreecken de doodt van uwen goeden Vader / die moorden die men voorneemt teghen uwe Princen/ ende u leven bevestigen ende verseckeren op t'verderf van dese minredige menschen. T'is nu den dach Heer Coninck dat de mom van't aensicht is/ datmen siet de Registers van't Parlement/ dat men siet de soo langhe verborgene bekentenisse van Ravaillac. de raetslagen die men gehouden heeft ten huyse vande Jongvrouwe du Tillet, die memorien die sy over-ghegeven heeft van dien Camelioen / die sich houdt by uwe Majesteydt / die soo schoon valletteert,* ofte den goeden dienaer speelt/ ende soo seer wil schijnen te yveren. T'is nu den dach datmen oog-schijnende siet de waerheydt van de beschuldinghe der vrouwe die desen heylighen Heremijt desen goeden Gascon bericht heeft / T'is nu den dach datmen grondelijck weet de jammerlijcke daden van eenen Conchine, van eenen Cancellier / ende haeren aenhang. T'is nu den dach dat dese verraders/ om de rechtveerdighe wrake van haere boosdadē te ontspelen u een oorlooghe verwecken / uwen lieven Neve calomnieren / ende noch adem/ noch stemme / noch longhe meer en hebben/ dan om te verderven/ deur dien de goede Prince haere levens heeft uyt-ghecondicht / uwe Justitie wil verachtighen/ ende uwe Heerlyckheydt ende eere verseeckeren.

*Hy siet hier op den bynaem vanden Hertoghe van Espernon/ die ghesprooten is uit den Huyse de la Vallette.

De wijle dan Heer Coninck, dat den Hemel om soo veel boos daden vertoornt zijnde / ghestilt ende bevredicht wil wesen deur een solemnele ende openbare offerande van het bloedt van dese verraders/ ende gebiet dat uwe Justitie het selve sal vergieten/ soudt ghy den wille des Hemels wel willen teghen zijn? soudt ghy soo onnatuerlijcken kindt zijn/ dat ghy de Ziele uwes Vaders een soo Godtvruchtige wraecke soudt ontseggen? soudt ghy tot de ruste uwes volcks soo weynich gheneghen / ende soo ondanckbaer zijn (Heer Coniuck, verschoont my) teghen uwen wellieven Neve? dat ghy sijne liefde soudt betalen met strafheyt/ ende met het sweerdt in de vuyst u tegen hem opmaken/ om dat hy waeckt voor de behoudenisse van uwen Staet? soudt ghy toestemmen/ dat het bloedt uwer ondersaten gestort/ ende sy op een vleesch-banck gebracht souden werden om te handthaven de ongheStraftheydt van sulcke/ die Vyanden zijn van uwen Staet ende Croone? van sulcke die het oorlochs-liedt niet en singhen dan om sich Meesters te maecken van uwe Heyrcrachten? ende van u met uwe Moeder / ende de Princen van uwen bloede in een Clooster te steecken / ghelijck sy doen wilden ten tijde van Henrick de derde? Ach Heer Coninck, het is eenen aenslach van langher hand gefabriceert oft ghetimmert: met den doodt uwes goeden Vaders begonnen/ ende bevordert deur dese beleydinghen die de stercke ghebruyckt heeft op de vergaderinghe van de Staten Ghenerael/ poghende het tijdelijcke uwes Coninckrijcx te doen hangen aen hare Authoriteyt. T'is maer al te bekent/ datmen gheswooren heeft den gheheelen ondergangh van de Bourbons. Eylacen/ wie isser die't niet en merckt/ die t'niet en singht? diet niet en roept / ende niet en beschrijft? Ghy soudt sien Heer Coninck , soo wel als wy/ dit beleydt vol Verraderie / desen vervloeckten coophandel / indien de boosdoenders / die de Presidenten van uwen Raedt zijn/ ende sich met uwe authoriteydt bedecken / een mael afghesett waeren van hare ampten/ ende gestelt in handen van de Justitie. Ghy sout heerlijcke end Edele vruchten sien / indien ghy woudt authoriseren de sorghe ende den yver van uwen Neve ende van alle die goede ende ghetrouwe Francoysen / die niet en haecken dan nae de eere van u dienst te moghen doen.

Maer ick verclaere u oock/ Heer Coninck, indien ghy u niet aen-en treckt den rouwe die alle uwe oude ondersaten maecken over de doot uwes Vaders: indien ghy niet beweecht en zijt over de onheylen die men ons bereyt/ ende onse tranen niet en versamelt: Dat den Hemel in den daghe des ongheluckx/ u al mede sal slepen in onse ellendicheyt/ ende dat de Hoocheyt van uwen staet u niet en sal dienen/ dan om u de smerte/ soo veel te bitter te doen ghevoelen / ende so veel te legher te doen vallen/ daerom / Heer Coninck, verheft uwe ooghen tot den Hemel/ ende versoeckt sijn ghenade : ghelooft my hy sal u inde middernachtsche duysternissen deser booser aen-slaghen verlichten/ hy sal u als eenen goeden Enghel voorgaen / ghelijck Pallas met een brandende fackel gingh voor Diomedes, om hem te bewaren vande ghevaerlijckheden des doots/ begeeft u aen de sijde van uwe naeste Bloedt-vrienden.

Raedt

1615.

Raedt ende beweecht die Coninginne / die door het lief-locke van dese Crocodylen bedroghen is / dat sy de ooren stoppe voor de raedtslaghen uwer vyanden/ende ingae de heerlycke bane vande ghene die deel hebben aen den Staet/ende over-weecht beyde gesamentlyck ende elck besonder/hoe veel datter aen de teghenwoordighe saecken ghelegen is: Merckt sonder Passie ende voordeel aen/oft niet beter en is/dat dese Vader-moorde/ende verraders deur den wech van Justitie gestraft werden/ als een borgelycke oorloghe te ghehenghen om haer te versekeren? Heer Coninck, die Princen ende Coninghen hebben opt seer geyvert / dat de Justitie in t'ghelycke mocht bedient werden / om voor haer te behouden den Tytel van Rechtveerdich/ het rechte erf-deel van uwen name / ende op datmen haer niet en verwete het gene daer Lyartes, Capiteyn Generael van Atheuen sick over beclaechde teghens Appius Burghemeester van Roomen/te weeten/dat sy ongerechtich waren/ voorwaer al der Coningen grootheydt bestaet in desen eenighen tytel Rechtveerdich, dewyle sy alleen om deser oorsake zyn in ghestelt/ghelyck Herodotus, sprekende van de Meden verhaelt. Ende Agesilaus sich beclagende over de ongherechticheydt van den Lant-voocht der Persen/seyden: VVaer in is hy doch grooter dan ick, als hy niet Rechtveerdiger en is? Verhalven / Heer Coninck, ist dat ghy behouden wilt die grootheydt van desen Staet / ende t'voordeel dat hy altyts ghehadt heeft boven alle Monarchien des werelts / soo behoudt desen Tytel van Rechtveerdich / omhelst de gherechtichept/ straft de ghebreken / ende beloont de Deuchden: werpt ons niet weder in de grouwlyckheyt onser verwarringhen/maeckt niet datmen t'sweert ende t'yser wederom in de handen neme: Ende en verandert de vreuchde van een soete vrede niet in de bitterheyt der ellendicheden / noch het soete leven in een levendighe doot/ anders / seg'ick a-dieu onse heerlyckheyt/ a-dieu onse grootheyt. Ende dewyle ick sie/Heer Coninck, dat alle de Provincien van dit Coninckrycke/ met de tranen op de wanghen/ende met een diep versuchten in t'herte / (veroorsaeckt deur dē moordt uwes Vaders) aen de voeten van uwe Majest. seer oodtmoedelyck sullen versoecken/datmen haer recht doe/ so kom' ick gheheel over-stolpt van rouwe uyt den name van des selven grooten Coninck Moeder/ ick wil seggen van Navarre/van dat Coninckryck / dat hy syn doodt soo veel verloren heeft / ende grooten droefheyt daer van gevoelt/dat het geen verlichtinghe en can vinden/ dan door de doot van de Bedienaers deser wreedtheyt. Ic come/ seg ick / u mede seer oodtmaedelyck bidden/ den selven Coningrycke toe te laten/dat het sich partye stelle teghen den Hertoghe van Espernon, ende andere syne aenhangers/ die het te syner tyt ende plaetse sal noemen/ ende nadien/Heer Coninck, dat de Clachten/ die een Moeder doet over de doodt van haren Sone/ altyt gunste ende mede-dogentheyt vinden/ ende ghy aen d'ander syde desen dienst der liefde niet en kunt weygherē/ sonder rechtveerdelyc beschuldicht te worden van eenen boosen aert te hebben / het welcke ick geensins en can gelooven/so stellen wy onsen troost op de Justitie van dese afgryselycke boos-daet / ende zyn versekert so veel victoryteeckenen te sullen oprechten over dese victorye / als wy wel graf-schriften op-gherecht hebben ter eere van syne Asschen / Ende ghelyck wy hem schuldich zyn de eere van de behoudinghe onser goederen / ende van de versekertheyt onses levens/alsoo kom' ick oock/ om in desen deele niet ondanckbaer te wesen / uwe Majest. verclaren/dat alle de Navarroysen/so haest het Trompet sal beginnē te spelen/ sich vereenigen sullē met uwe neve/ met dien goedē Prince / ende haer leven waghen voor de wrake van dese boosdaet/ voor uwen dienst ende welvaren/ende voor de versekeringhe van uwen Staet ende Croone.

XXV.

Voltreckinghe des houwelicx tusschen den jonghen Coninck van Vranckryck/ende de dochter van Spanjen.

DEn acht-tiende Octobris heeft de jonghe Coninck van Vranckryck syn houwelick met de dochter van Spanyen vol-trockē binnen Bordeaux/met seer groote pompe ende magnificentye. Ooch is ter selver tyt des Coninckx suster/door den Hertoghe van Guijse, met grooten staet nae Baiona gheleydet/ alwaer dese jonge Princesse seer staetlick is ontfanghen ende ghewillecomt.

DE Prince van Conde malecontent blyvende van weghen dese al te onrype houwelicken/ ende alliantyen tusschen Vranckryck ende Hispanyen / ende van weghen andere hier boven verhaelde swaricheden/ soo heeft hy sich op syn hoede ghehouden met het crychsvolck

volck d'welck hy alreedts versaemelt ende aen-ghenomen hadde/ ende om des te meer hulpe ende bystant te moghen crijghen tot volvoeringhe sijnes voor-nemens/ soo heeft hy die van de Ghereformeerde Religye in Vranckrijck ghesocht aen der hand te crijghen/ haer soeckende te doen ghelooven/ dat dese houwelicken tot hare ende aller Ghereformeerder wt-roedinghe ende onderganck souden ghereycken. Die van de Religye wel wetende den ouden haet die de Spaenjaerden ende hare Adherenten van ouden tijden her/ haer hadden toe-ghedraeghen/ en hebben dese erinneringe niet licht geacht/ maer hebben/ met voor-wete van hare M^t. hare versaemelinghe ghecontinueert binnen Grenoble. Le Mareschal Dediguieres, professye doende van de Gereformeerde Religye heeft aen dese vergaederinghe gheschreven den 21. Septembris, haer raedende voor-sichtelick te handelen/ ende niet lichtelick tot de waepenen te comen/ nadien doch nu het houwelic was volbracht/ maer riet veel meer / dat de Prince van Conde, met die van de Religye souden bearbeydē/ dat de oude Ordinantien / wilende dat de Wt-landers gheen Amten nochte Officyen des Rijcx bedienē en souden/ vast eñ onverbreckelick mochten onder-houden worden. Dit riedt en dreef de boven-ghenoemde Mareschal des te meer/ om dat de Coninginne Regente scheen tot den vrede ende afleginghe der wapenen wel ghesinnet te wesen/ ja willich was dē Heere van Boys Daulphin te verbieden yets met wapenen te doen: gelijck dan ooch de Heere Prince van Conde besloten hadde geenen aen-val eerst te doen. De Mareschal Dediguieres vermaende dese vergaederinghe / dat sy doch stricte wouden blijven binnen de paelen der voorsichtichheyt/ ende geenen crijch te veroorsaeken/ maer den verhaetteden naeme van onruste aen het Rijcke te maken/ op het naeuste te vermijden / op datmen immers den Jesuijten ende anderen vyanden der Religye gheen oorsaecke en gheve van quaet spreecken en schrijven / jae oock van doen/ want seyde hy / sy sullen dese occasye wel weten waer te nemen / ende tot haren schoonsten/ doch tot schaede der Ghereforden/ te gebruycken. Wilt doch / seyt hy / wel gedencken/ hoe dickwils wy ende onse Vaders dese vryheyt/ die wy nu beleven/ ghewensch hebben: laet ons die wel ghebruycken/ eñ toe-sien dat wy geenen onnoodigen crijch aen en vangen. Het Euangelium wort immers over al gepredicht/ het heylich Predick-amt wordt veler weghen wt des Coninex renten onder-houden/ een seecker ghetal van Steden worden met garnisoenen beset op des Coninex oncosten / tot verseeckeringhe van die van de Religye / daer toe isser een seecker Camer ghterichte tot afleginghe aller verschillen tusschen de Paepsghesinde ende de Religions-verwanten opgherichtet. Isser in de voor-verhaelde dinghen eenich ghebreck ofte in-breucke / soo machmen claeghen/ ende om reparatye ofte verbeteringe aen-houden/ op dat onse Kercken in eenen seeckeren stand ghebracht moghen worden. Wanneermen tot de wapenen comt men heeft geenen segen van God te verwachten / ten sy datse rechtveerdich sijn/ daer sy niet voor ghehouden en cunnen worden / indien sy sonder noodt in de hand ghenomen worden. Ten is oock niet voorsichtelick ghehandelt/ indien men alleen wt een quaede ghevattede hope van een geluckighe wt-comste/ teghen die ghene die veel stercker sijn als wy/ ende beter bereydt/ het oorloch waeghen. Wat aengaet / dat yemandt seggen mocht dat door dese houwelicken de Religye gheheelick in perikel ghestelt wort : Daer op staet dit te mercken/ dat eenen Prince aen sijnes naebuyrs dochter hylickēde/ daerom niet terstont des selfden raet ende goet-duncken en volcht / ende sijn rijcke tot wel-ghevallen der selfder en sal in den brandt steken. Maer men soude van ons cunnen seggen / dat onse voor-sichtichheyt sodt en dwaers is/ indien wy ons-selven in het vier werpen/ om dē roock te ontgaen / ende onsen onder-ganck willende vermyden / den selfden bevoorderen. Wy hebben/ seyt dese Mareschal, noch tijts ghenoech te schuylē als wy het onweder siē comen/ laet ons onder tusschē ons gereet houden. Wanneermen ons de oeffeninge onser Religye wilt benemen / ofte ons af-snyden de vryheyt ende versekeringhe die onse Vaders ende wy met onsen bloede hebben verworven ende bevochten/ ende die de Groote Coninck ons heeft ghegheven: Als-dan sullen wy rechtveerdelick de wapenen in de hant nemen/ om tegen-weere te doen. Dan sullen ons alle de vrome Francoysen onder de armen nemen/ alle vremde vrede-lievende Princen ende Staeten sullen ons by-vallen / met alle die de ware Religye ende den wel-standt des Rijcx aen-gaet / ende boven al sullen wy Godes seghen (die wy voor desen by onse rechtveerdige waepenen hebben

De Prince van Conde tracht eeniger maete die van de Religye aen de hant.

Maer niet den Mareschal Dediguieres.

1615.

den ghespuert) aen onse syde hebben/die onse Kercken tot synes naems lof ende eere Vaderlijc sal beschermen. Desen voor-slach des Heeren Dediguieres heeft veele Heeren ende Ghemeynten der Ghereformeerde Kercken wel-ghevallen/best houdende dat men sich vredicht ende stille houden soude/ tot dat de groote noot anders verheysschen soude. Maer andere sijn van anderen advyse gheweest.

De Coninc ende sijne Moeder wel wetende hoe sterck ende machtich dat die van de Ghereformeerde Religye in Vranckrijck sijn / ende merckende dat sy wat inclineerden ende hielden aen de sijde van den Prince van Conde, so hebben sy om dien slach te breecken/dit nae-volghende Edict doen puliceren.

XXVII.

Verclaringhe des Conincks aen die van de Religie. Den 10. Novembris, 1615.

Wy Lodovicus van Gods genaden Coninc in Vranckrijck ende Navarre / ontbieden alle den gheenen tot dien desen tegenwoordigen brief comen sal/onsen groet/ ende doen te weten/hoe wel van ons/na dien wy tot de Croone zijn gecomen/tot bevestinghe van die/wijlen by de regeringhe van Coninck Hendrick den Grooten / onses Hoochghe-eerden Heeren ende Vaders/Hoochloflijcker ghedachtenisse (dien God ghenadich zy) onsen onderdanen / den ghenoemden van de ghereformeerde Religie te goede/openbare Edicten/verclaringhen/ potenten/Constitutien ende Reguleeringhen / uytghegaene ende vernieuwde verclaringhen/ghenoch te verstaen gheven/dat onsen genaedichsten wille ende meeninghe alle tyt gheweest zy/ de selve/gelijck alle onse onderdaenen/in vreede ende vrientschap met den anderen / als oock in schuldighe ghehoorsaemheyt/ tegen ons te houden/ende door noodtwendige wetten in onverbrekelijcker gehoorsaemheyt te bewaren/t'welck dan oock die Coninginne/ onse Hooch-geeerde vrou ende moeder wel wijslijck heeft overghelept / ende over sulcx met alle moeghelijcke naerstichept / geduyrende hare regeeringhe, daer nae ghetracht heeft / op dat daer nae gheleeft worde: Insghelijcx sorghe ghedraghen/ op dat/indien yets daer teghen worde ghedaen/t'selve datelijck nae dat daer over de clachten ghehoort waren/ weder te rechte ghebracht mochte werden. Sulcken raedt hebben wy oock/nae dat wy tot onse Jaren ghecomen zijn/trouwlijck ghevolcht/jae nae hare exempel nieuwe weldaeden hun bewesen / ende dickwijls de excessen ende gedaene gewalden / van sommighe uyt het midden van haer/die wel groote ende sware straffe verdient hadden / ghenadichst overghesien. Alles tot dien eynde / op dat sy altydt van onsen toegheneychden wille ende ghenaden verseeckert/ ende hier door te beter in schuldighe ghetrouwichept ende ghehoorsaemheyt gehouden soude worden. Ende indien sy hadden hier by willen ghedencken aen de goede/ende ghenadighe bescherminghe des Conincks / wijlen onses Hooch-gheerden Heeren ende Vaders/als van dien sy de bevestinghe harer vryheydt ende Religions oeffeninge/die sy ten huydigen daghe in alle sekerheyt ghenieten/ hebben ontfanghen/so hadden sy sulcx teghen ons met loflijcke danckbaerheyt/ende schuldighe volcomene ghehoorsaemheyt / ende trouwe onderdanicht behooren te erkennen/immers de ontschult ende swachept onses teederen ouderdoms hadde behooren de deucht / t'herte/ ende de ghetrouwichept van alle onse vroome onderdanen op te wecken / tot beschuttinghe ende bewaringhe/ van het aensien/ dat ons Godt ghegeven heeft : Daer aen alleene de ghemeene ruste / ende het sonderlijcke welvaren van een yeghelijck hanght.

So heeft nochtans dat alles / by veelen gheen vrucht geschaft/want eenige haer tegen ons hebben gewapent/ om de beroerte/ door onsen Oom den Prince / van Conde begonnen/by te vallen. Waer onder sommighe / om hare hoovaerdye ende uytsinnige begeerlijckheden door onordeninghen ende ondergang des Rijcx te verheffen / onder sulcken schijn te bedecken ende te bemantelen/de Religie voor-wendende : D'andere zijn met valsche wijsmaeckingen ende vreese / die haer d'eerste (als hadden sy vervolginghe te vreesen/ indien sy die niet met de wapenen voor-quamen) valschelijc hebben aengejacht / in haerer eenvoudichepdt nae ghegaen ende bedroghen ghewordden/ voorghevende / dat by het houwelijck van Spaengnen verborghene articulen ghesloten sijn/ende een verbont ghemaeckt/om haer uyt het Rijcke te verdrijven / ofte gantsch uyt te roepen.

Dewyle

1615.

Dewijle sy dan alsoo door al te groote licht-gheloovichept van de op-stoockers in dit voorhebben ende valsche meeninghe/ als waren sy tot een rechtvaerdighe noot-weere ghedrongen ende ghedwonghen geworden/ zijn ghe worpen / soo sijn wel haer feylen eenichsins te outschuldighen/ende sy veel meer medelijdens als straffe weerdich. Maer sy hadden tot dit quaet niet ghecomen/in dien sy hadden gheoocht / dat dese onverschaemde ende boosachtighe leugens genen schijn van waerheyt en hebben/ende niemant sal soo onverstandich ende sot sijn/ die niet conde besinnen dat/nae dien de verbintenisse aende een ende andere syden allesins van hooghe Potentaenten is afghecomen / eñ door eerlijcke middelen is gesocht/ datmē van ons sulcx niet en conde begeert/ ende versocht hebben/ oock dat het niet en conde volbracht worden/sonder het Coninckrijcke met vier ende sweert te verderven/ ende te ghelijcke tot een Woestijne te maken/t'welck sonder twijffel waere geschiet/ indien men de Pacificationes, Edicten/ ende onse onderdaenen van die ghescyde Religie soo haet ende tyranich/als die praeters wel met leughen/valsch/ ende archlistich opentlijck voorgeven/tracteren soude. Wat ons het tractaet ende t'besluyt van dese saecke belangt/ten is niet heymelijck ghehandelt / het is al opentlijck aen den dach ghecomen watter te dier tijt by ons is gehandelt geworden/door tusschen-comen / raet ende daet van onsen Oom den Grave van Soysons, eenen wysen/ouden / ende voorsichtighen Prince/ghelijck oock onsen Oom den Prince van Conde , ende andere Princen/ Heeren/Officiers der Croone/eñ de naemhaftighe persoonen onse Raeden/ Onder-welcken insghelicx onsen Oom / de Mareschal van Bullion, altoos is gheweest/die alle t'samen/met ghemeenen raet/dit houwelijck hebben voor goet ghekent / ende heeft niet een van haer t'selve teghen gesproken/ want een yegelijck stont vry(de saecke noch in haer gheheel ende slechts voorgheslaghen sijnde) sijn meeninghe/ wat sy voor haere Conscientie tot des Rijcx welstant/ het geschiede van niet/ af/ ofte aen te raden/dienstelijck achteden/vrijelijc t'openbaren/ sonder eenighe vreese van ons te vertoonen/ ofte van onse onghenade/zijnde der Coninginne dies tijts Regentinne/ ende ons ghemoet sonder eenich prejuditie/ alleē geresolveert het beste te verkiesen.

Alle hooghe Hoofden/vermeynende haer ampt te zijn/ dit Coninckrijcke in sijn oude reputatie / groote ende weerde te houden/ bekennen oock dat dit houwelijck tot gheenen quaden eynde gherichtet is / sy en hebben de minste suspicie ofte wantrouwe niet gheschept/ naedien sy ghenoech waren gheinformeert ofte gheleert / dat onse intentie ware/den vreede/soo veel moghelijck / inde gantsche Christenheyt t'onderhouden/ende allen twist ende swaricheydt in de Landen ende ghebiet der Princen ende Potentaten/ hoedaenich die oock sijn / maer voornaemlijck de verbreeckinghe ende verstooringhe des vredes ende ruste/ dien onse Onderdanen voor dese beroerten alsoo gelucklijcken ghenooten hebben/ verhoedet worde. Niet te min en houden die vande ghereformeerde Religie / die de wapenen hebben aenghenomen / nemmermeer op te roepen en uyt te schreyen / daer sy een heymelijck verstant tusschen Franckrijck ende Spangien / tot haren onderganck / om daer door alle onse onderdaenen wijs te maecken / als oft wy onbedacht waeren / dat wy toelaeten ende prijsen souden/dat Franckrijc tot een schouplaetse ghemaeckt worde/ daer in men dese bloedighe tragedie spelen/ende den geloofsstrijdt met het sweerdt verrichten soude/die wy doch verre van desen raetslach sijn/ ende ter contrarie het daer voor houden / dat dit Oordeel God alleen toecome / die te sijner tijdt/tot sijn Eere ende onse Salicheyt/ dienstelijcke ende behoorlijcke middelē weet te ghebruycken/daer door hy/ nae de reyne leere-ende inde waere Kercke/ (welcke wy ghelooven de Catholijcke Apostolische/ende Roomsche te zijn/ daer wy ons aenhouden/ ende daer by wy door sijn genaden te leven ende te sterven ghedencken) van alle Christenen gheeerdt ende aengheheden worde.

Nochtans hebben dese grepen / die sy tot bemantelinghe ende bedeckinghe van hare rebellije hebben ghevonden / de wijste ende vroomste luydē(die de selve Religie na haer conscientie bekennen/ende die hare salicheyt daer door meenen te vercrijghen) sonder lichtelick bedroogen ende verboerdt / die in merckelijcken getale (soo wel Heeren/ Edelen/ Steden/ende ghemeenten/ als andere ghemeene luyden uyt alle Standen) de boosheydt ende stoute vermetenheyt hares voornemens verwerpen ende verbloecken/ oock opentlijc beyde met monde ende schriften hebben verclaert/ dat het selve voor eenen

1615.

nen fouteren op-roer/ende niet voor een Religie clachte te houden zy / aenbiedende ons hierom / als vroome ende ghetrouwe Onderdaenen teghen sulcke Roeptemaeckers alle haer goet ende leven tot onderdanighe diensten/indien sy haer niet en beteren.

Maer in plaetse dat sy souden af-staen van hare wegen / hebben sy stoutelÿck uytghestooten/dat die ghene/ die van hare Religie zÿnde / haer tot noch toe niet hadden willen volghen/daer toe ten laetsten souden ghedronghen worden/uyt vreese/ indien sy haer lieten verderven/ ende also haeren ondergang aensaghen/ sy haer selven souden verswacken / ende in perÿckel brenghen. Voorwaer een al te bedroefden ende ghevaerlÿcken Standt / ende dienstbaerheydt van vroeme luyden/wanneer de selve tegen haren wille / teghen haere ghewissen ende schuldighen plicht/quaet te doen sullen ghedronghen sÿn/tot believen van dien/wiens handelinghen tot gheenen anderen eynde/ als tot haer hoovaerdye ende haere eygene interesse gherichtet en zÿn. Wy vertrouwen wel een beter van haere deucht ende ghetrouwicheyt / ende dat sy in schuldighe gheneghentheyt/ende onderdanige gedienstichevt / teghen ons vast ende bestandich blyven sullen: Insghelicx dat haren tegenstandt ende ghedurighe ghetrouwicheyt sterck ghenoech zÿn sullen / om d'andere te bedwinghen / van haer voornemen af te staen. Om t'welck te Iustificeren ende te versterken/sy de besluytinghen ende decreten der ghenerale Standen tot eenen schÿn voor-wenden/die doch noyt by een geweest en sÿn/ dan daer sÿn alleen sommighe t'samen-rottinghen ende onbehoorlÿcke vergaderinge van eenighe singuliere/ende van hun selven Ghedeputeerde persoonen ghehouden / die sonder bevel ende macht oock wel dickmaels teghen der wt sendende ofte committenten instructie ende procuratie/ wille ende verclaringhe / eenighe dinghen tot voordeel van dese oproer-makers / besloten hebben/met groote schande ende verderf van veele vroome luyden/ van de Religie sÿnde. Dewyle dan onse meninghe niet en is / de mishandelinghen van sommighe singuliere persoonen/allen toe te rekenen/so hebben wy door raet vande Coninginne onse Hooch-gheeerde Vrouwe ende Moeder, de Princen/Heeren / Rÿcx-Officieren/ ende andere voortreffelÿcke persoonen van onse Raeden / uyt onse volcomene macht ende Coninklÿcke authoryteyt ghesproken/ verclaert ende gheordineert/spreecken/verclaren/ende ordineeren / ende is onse meeninghe in voeghen / als wy te vooren ende tot meermaelen gheordineert hebben / dat het edict van Nantes / twelck by alle onse Parlementen gheverificeert is / ende onsen Onderdaenen den ghenoemden vande ghereformeerde Religie te goede / van wylen den Coninck onsen Hoochgheeerden Heere ende Vader uytgegeven is: Insgelÿcx ooc d'andere articulen/verclaringhen ende Reguleeringhen/die Hoochgedachte/onse Heere ende Vader / op t'selve edict ghegheven heeft/in alle poincten onverbreeckelÿck onderhouden ende in acht ghenomen worde. Ende indien in eenighe plaetsen des Coninckrÿcks daer yet teghen gedaen is/sulcx sal allesins gantschelÿck worden gherepareert ende herdaen / alsoo dat men aen onser syde nieuwers eenich ghebreeck bevinden en sal.

1647.

Boven dien willen wy/ in aensien vande ghetrouwicheyt / die ons een oneyntelÿck ghetal onser vroomer onderdaenen vande voorseyde Religie hebben bewesen/by desen laeten weten/dat ooc/ die welcke tegen ons de wapenen hebben aenghenomen/ in ghelÿcker voege haer onser Edicten sullen troosten/ende der selven deelachtich zÿn/alevensleens als oft sy in hare ghehoorsaemheydt waren bestandich ghebleven/nochtans met dese conditie/ dat sy binnen de tÿdt van een maent/na de publicatie deses/by onse Parlementen/ende ampt-lieden onder welckers gherechte zy woonen/haer aengheven / dat sy van het gedachte quaet gantsch afstaen/ ende nu voortaen ons schuldighe ghehoorsaemheydt ghetrouwelÿck te bewÿsen beslooven sonder den gene die by hare aenghevangene rebellicheyt gedencken te blÿven/ langher aen te hanghen/ ofte bystandt ende hulpe te bewÿsen / ende dat sy insghelÿcx de plaetsen / by die swaricheydt inghenomen zÿnde/wederom in den voorighen Standt/ daer in sy voor desen oproer hebben gestaen/ overgheven/t'welck ghedaen sÿnde / ende alsoo de ghehoorsaemheydt ghemerckt wesende/ soo hebben wy haer op ende aenghenomen/ nemen haer op ende aen in onse beschuttinghe. Verbiedende voorts alle onse onderdaenen/van wat Stande sy zÿn / dat sy de selve van weghen t'voorgaende / noch met woorden ofte wercken sullen bespotten ofte beschadighen: Desghelÿcx onsen Pro-

1615.

cureur Generael bevelen wy gheen vervolginghe teghens haer voor te nemen / want onsen wille is / dat alle t'voorgaende wech ghenomen ende neder ghelept zy / ghelijck wy sulcx door cracht deses allesins opnemẽ. Maer indien sy naer verloop vande aengesepde maent/noch in hare begonste rebellicheydt verharden / t'sy met die wapenen te draghen/ofte den selven eenighe gunste ende hulpe te doen/so willen wy dat sy als schenders der Majesteyt/ende verstoorders des ghemeenen vredes sullen vervolcht ende gestraft worden / insghelijcx de Steden ende ghemeenten/ die haer in toecomenden tijdt aenhanghen/sullen uyt alle ghenaden/ vryheden/ende Privilegien / die sy vande Coninghen / onse voor-vaders ofte van ons hebben vercreghen(als welcker sy haer selven onwaerdich hebben ghemaeckt) gestelt worde /t'welck wy dan onsen Procureuren Gheneral/ met alle neerstichepdt te doen/ hier mede bevelen / als oock onsen Parlementen/dat sy met ghelijcken eernst ende yver teghen haer sullen procederen. Bevelen insghelijcx onsen Gouverneurs ende Ghenerale Stadthouders / om haer tot volbreckinghe van sulcke vonnissen te helpen/ ende haer de ghenade ende vryheydt / inde voorgaende Edicten ghegunt(als daer van sy haer selven door moetwillighe volherdinghe in hare rebelheyt onweerdich gemaeckt hebben)gheensins te laten ghenieten.

Bevelende den voorghenoemden onsen Generalen Procureuren ende harẽ Substituten hier op een wakende ooghe te houdẽ/ ende hier in haer ampt / tot dadelijcke voltreckinghe van onsen voorghesepden wille ende eernstighe meeninghe/ in schuldighe onderdanicheyt te doen. Want'dit is onsen eernstighe wille. Tot oorconde hebben wy onsen Coninckljcken seghel daer aen laten drucken. Ghegeven tot Bordeaux op den 10. dach Novembris. int jaer der Ghenaden 1615.ende van onse regeringhe het seste.

Alsoo gheteckent,

Lors.

Ende een weynich lagher/

Opt bevel des Conincks in sijnen Raet:

PHELYPEAVX.

Ende beseghelt met het groote seghel op geel VVas.

1615.

XXVIII.

Des Heeren van Lutsenburchs crijchs-volck woort door den Mareschal du Boys-Daulphijn gheslaghen.

Den eenent wintichsten Octob. doe de Mareschal van Boys Daulphijn van S. Iuliaen du Sault om syn Legher in Ioignij te slaen/ was vertrocken/ is hy seecker bericht / hoe dat het Quartier des Heeren van Lutzenburch/ zynde int verbont met den Prince van Conde, in een vlecke/ghenaemt Chaulay, anderhalve myle van Ioignij zynde, hem onthielt/ dieshalven hy terstont den Heere van Praslayn, met de Regimenten der Heeren / van Richelien, Vaubecourt, ende Rambures, beneven een Compagnye lichte Peerden/ die de Heere van Contennau voerde / insghelijcks oock een deel van dien/welcke de Heere van Vitry, Mungias, Qunet, Basi, des Graven vã Marcq, des Marckgravẽ van Salle, Marolles, ende des Marckgraven van Nangis, mitsgaders de Compagnye voet-volck des Princen van Ioinville, ende de Carbineren des Heeren van Gye, daer henen gesonden/ te bevraghen ende eygentlijck te bespieden/ wie dat int voorsepde vleck ware / t'welck sonder vertrecken is ghedaen / ende men heeft seker bericht ghecreghen/ dat int selve een goet deel Chrijchs-volcks lagh. Als dit nu den Heere Mareschal was aenghesept/heeft hy bevolen / datmen haestelijck het volck soude by der hand nemen. Stracx hebben de voorghenoemde Oversten allen schuldigen vlyt/ soo veel als haer moghelijc was/gedaen/om tselve te verrichten / ende hebben desen Condeischen door eenẽ Trompetter eerstelijck laten aensegghen/ dat sy haer gheven souden/ daer toe haer de Condeissche niet hebben willen verstaen / maer hebben voor antwoordt weder ontboden/ dat onder'hare drye hondert Edel-luyden waeren/ die veel liever ghedachten te sterven/als haer over te geven/verwachteden oock dat sy van den Princen van Conde, ende haren Oversten den Heere van Lutsenburch in een halve uyre souden ontsettet worden.

Dit nu den Mareschal (die met het gheschut/het andere voet-volck/de Swytsers/ oock der Coninginne ende des Heeren van Chastre Compagnye by 200. treden vant voor-noemde vleck Chaulay tot noch toe yet te rugge hielt) weder aenghebracht synde/ ende wel verstaende dat het vleck van weghen de vasticheyt des selven / sonder grof geschut qualijck soude wesen te winnen/ ẽn oock lichtelijck uyt de ghehoorde resolutie ende besluyt / der daer in leggende Soldaten/de

1615. ten/de rekeninghe maeckte/dat sy haer sonder voorgaende scherp treffen/ niet en soudē overgheven/ soo gheboodt hy van stonden aen / twee cleyne stucken daer voor ghevoechlijck te brenghen/ende de ander Artillerye voor handen sijnde/liet hy in ghelijcke voeghen nae volgen. Daer en waeren noch niet meer als twee scheuten uyt de voorgeroerde twee cleyne stucken gheschoten/ofte de ghemelte Soldaten/in de besettinge legghende/gaven een teecken / dat sy haer op sekere conditien wouden overgheven/t'welc haer toe ghestaen is / met conditie/dat de Hoplupden ende haer onder hebbende Soldaten voortaen der Con. Maj. alleen/ende niemandt anders dienen souden / ende sijn alsoo in't voorseyde vleck ghevonden een Compagnye voet-volck des Heeren van Lutzenburchs / onder den Heeren van Hamel. Insghelijcx twee Compagnyen lichte paerdē/onder t'gebiet des Heerē van Villars ende La Barve twee Compagnyē Carbiner/ die de Hooft-man Borgne voerde/ Insghelijck oock noch een compagnye uyt de Guarden des Heeren van Lutzenburch/ondert beleydt des Heeren van Micheel / welcke voorgenoemde Officiers alle t'samen/mitsgaders haere onder-hebbende Luytenanten/ Vaendrichs/ Cornetten / ende foeriers ooc alle Edel-luyden vande voor-seyde Compagnyen / sy ghevanghen naemen/ maer alle haere paerden/pack ende sack/dē Soldaten des Coninck prijs ghegeven/ die eenen goeden buyt daer van hebben ghedraghen / die men over de festich duysendt Croonen gheachtet heeft weerdich te zijn/ sy hebben 600. peerden verlooren/ick swyge noch het gheldt dat tot de Monsteringhe by der handt was. Item alle hare Cleederen/Ringen/spangen/Eedel ghesteenten/ ende silver werck des Princen van Lutzēburch / die doen daer niet ter plaetsen en was / maer corts te vooren met sijnē Luytenant Beaujon, den Heere van Guionville, ende noch drie ofte vier andere vertrocken was/om met den Prince van Conde alderhande saecken te verspreecken/ die ontrent anderhalve myle vant ghemelte Chaulay sijn Legher hadde.

XXVIII. Verdrach tusschen eenige Princen ooc van de Religie/ ende den Prince van Conde.

Onlanck te vooren hadde de Prince van Conde, een Convoy/ willende na het Leger des Mareschals van Boys Daulphjin gaen/ oock gheslaghen/ ende eenen goeden buydt/ nochtans desen niet ghelijck zijnde / vervoerdt. De Prince van Conde heeft noch ghesocht de Hugenoten/houdende dies tijts vergaderinghe tot Nismes, gantsch op sijne sijde ende int verbont te brenghen/die nochtans door haere Ghedeputeerde uyt-druckelijck hebben gheprotesteert/ dat sy uyt de schuldighe onderdanichste ghehoorsaemheyt hares Coninckx/ dien sy voor haer Overste hooft ende Heere bekenden/noch vande toegenegentheyt/ die sy tot den vreede eñ ghemeene ruste des Rijcx droegen/ noyt in eenigher manieren af wijcken en wouden / tot desen eynde hebben sy ghebeden den Prince van Conde dat hem ghelieven wille/ alle sijne raet slaghen/ bespreck ende onderhandelinghen te richten. Doch eyndelick is de Prince van Conde met de ghedeputeerde vande ghereformeerde Religie op naevolghende Articulen verdraghen.

1. Op het geroerde Protest ende bespreec/ verbindet hem de hooch-ghedachte Heer Prins van Conde, soo wel voor hem selven/ als oock voor d'andere Princen/ Officieren der Croone/ende met hem vereenichde Heeren/ghelijck oock de genoemde Heeren Gedeputeerde/in den name als vooren / te samen te treden/ met malcanderen sich te beraden/ende int ghene/so veel de seeckerheyt ende behoudenisse van des Coninckx leven/ ende des selven hoochst aensienlijcke Reputatie belanght/een besluyt te maecken / alles/ na de verclaringe des derden Stands/ ende teghen de geene/ die aen des vermoordeden Coninckx doot mede schuldich zijn een scherpe inquisitie ende ondersoeckinge voor te nemen.

2. D'aenneminghe van Trensche Concilie/ d'welck van eenighe verordineerde der Standen is begeert / ende door de Clerelijcke uyt private ende eygen authoriteyt/ sonder consent des Coninckx/ nae der handt inghesleypt ghewoorden / als zijnde teghen het hoochste aensien van de Coninckliche Majesteyt de onverbreeckelijcke rechten vande Croone / de vryheydt vande Fransoysche Kercken/ende de vreede edict/prejudicerende te beletten.

3. In een alghemeen besluyt haer te verclaren/op dat het quaet/dat het Rijcke door de bevestinghe des verbondts met Spangjen te verwachten heeft / voorghecomen worde.

4. De verbeteringhe ende bevestinghe

eens goeden Raedts by syn Coninckliche Majesteyt int werck te stellen / ende ghesonde ordinantien te maecken/op dat de gemeene noodtdruft te rechte gebracht/de remonstrantie ende aenwijsinghe des Parlements nae gheleeft/ ende dat ondertusschen het aensien der ghene / die schuldich zijn aen de ordeninghen die int Rijcke ingheireten zijn/gantsch moghen wech ghenomen worden.

5. Sorghe te draghen/dat die van de Religie gantschelijck ende met der daet mogen ghenieten/ al dat haer hier te vooren is belooft/ende soo wel door het edict tot Nantes, ende de Particuliere articulen in ghelijcker form/ghelijck die int Jaer 1598. tot gemelte Nantes ghetroffen ende gepubliceert syn/ oock verscheydene Commissien/ verclaringhen/ antwoorden ende toelatinghen / die hun naemaels ten besten mede gedeelt ende gheconsenteert syn / ende daer van alle de Parlementen ende andere Hoofden deses Coninckrijcx berechtet zijn/ insghelijcx dat sy tghene/ daerom de vergaederinghe inde naest-verloopene Maenden van Augusto ende Septembri, die de kercken vant voorschreven Coninckrijck/oock der Landen ende heerlijckheyt Bearne hoochdringhende ende noodighe saecken/belanghende / door hare Ghesanten aenghehouden hebben/datelijck ghenieten moghen/ende hun/ wat aengaet d'andere vande ghedachte versamelinghe overghegheven ende noch met gheconsenteerde articulen / inhoudende te meestendeele de clachten over die met onderhoudinghe ende quade uytlegghinge des Edicts/ recht ghedaen/oock door billijcke Commissarien voor de aflegghinghe der wapenen definitive ende eyntelijck placts ghegont ende ghedecideert ofte ghesleten sullen worden.

6. Sorghe te draghen/ dat die vande Religie/die van weghen de yeghenwoordighe ende voorighe oproeren / uyt haer goet/ Neeringe/Standt weerdicheyt ende ampten syn ghesett / ofte noch in toecomenden tijden daer van mochten afghesettet worden/ghereſtitueert ende in haer gheheel gestelt sullen worden.

7. Onder malcanderen goede Correspondentie te houden/ oock ghemeenen bystant te doen / ende het eene deel den anderen alle Raetslaghen in ghetrouwicheyt te communiceren ende mede te deelen. Tot welcken eynde van de Ghesanten deser vergaderinghe by den Prince/ Raden zijn sullen/ ende aen d'ander syde sal de Prince syn Gedeputeerde by den boven-ghedachte vergaderinghe hebben t'welck ten eynde toe / sonder eenighe veranderlijcke resolutie/blyven sal.

8. Sy beloovẽ dat het eene deel hem van het andere niet sal scheyden/noch de wapenen afleggen/ tot dat de voorghemelde saken bestelt syn / oock gheen verdrach tot vreede/het sy dan met gemeene consent ende verwillinghe/aen te nemen.

9. De wapenen van die vande Religie/ oock die bedieninghe ende uytdeelinge van alle haer gelt/dat sy/ soo wel tot het onderhout van haer gemelte Chrijchs-volck/als oock tot onderhoudinge van de versorgers haerer zielen/ende onderhoudinge van haer overige kerckelijcke saecken in de Landen ende Steden die sy in hebben/ op-brenghen die sullen sy absoluyt met ordre / ende reguleringhe nae inhout der vergaderinghe / die soo langhe als den Crijch duyren sal/ staen sal allesins voorsien / ende sal dies niet te min alles onder het bevel ende ordinantie des Hoochghedachten Princes besteldt worden.

10. De ghemelde vergaderinghe sal toesien dat de bedieninge der Steden ende Landen/die de genoemde vande Religie in hebben/met ampten/so wel in rechts saken als de ghevallen ende andere in de gheroerde Steden / die ergens ghedurende dese beroerte/door versterven ofte uyt wesen ledich zijn mochten / met persoonen van Religie/ nae het believen van die van der Religie/ onder de voorsieninghe des Hoochgemelten Princes/nae behooren / moeghen besteldt worden.

11. Insghelicx sal tot versekerheydt der gheroerde kercken van de Provincien/die gheenen Retractum ofte ontwijck hebben/ oock ten aensien van het yeghenwoordige contract ende tractaet in perijckel comen mochten/ het sy nu ofte in toecomenden tijden/ noodelijcke sorghe ghedragen worden/ ofter ergens een plaetse / dien die vande Religie in hebben/ ghedurende dit oorloch mochte verlooren worden.

12. Daer en sal in de plaetsen die die vande Reli-

1615. 1649.

de Religie in hebben / door den Hooch-ghemelten Prince ofte andere Heeren met hem in verbondt staende / niet vernieut ofte verandert worden.

13. De ghesepde vande Religie / mogen haer in alle vryheyt / op de plaetsen die vanden hoochghedachten Heeren Prince / ende andere syne verbondene ende voorzeenichde Princen ende Heeren / gheregheert worden / vervoeghen / ende hare Religie vry oeffenen / ghedurende naemlijck dese onruste / t'welck dan oock den Crijchs-volcke / ende Soldaten / der ghesepder Religie / vry ende gheoorlost sal zijn.

14. In de Steden / die de Prins van Conde, ende andere Princen ende Hereen / in den selven verbonde zynde / in hebben / daer uyt die vande Religie van hare Huysen verdreven / ende van haer goet berooft zijn / sal den wt-ghweecken ghenoechsaeme Provisie / gheschieden / alsoo dat haer hare renten betaelt sullen worden / ende sy hare goeden vreedich sullen ghebruycken ende besitten moghen. Was onderteeckent.

Hendrick van Bourbon.

Iolias Mercurius du curel, de la Navaille, Afghesondene van de vergaderinghe tot Nismes.

XXX.

Het vonnis van den Stadthouder Civijl tegen een Boeck dat den Abt van Sint Victor ghe-schreven heeft voor t'Concilie van Trenten.

TE deser tijdt isser wederom in Vranckrijc ernstich van de Paepsche Geestelickheyt ghedreven het bevoorderen ende aen-nemen van het Concilium van Trenten. Nevens andere drijvers deser saecke is gheweest den Abt van St. Victor, die een Boeck geschreven ende in openen druck heeft wt-ghegheven tot verdedinge des boven-genoemden Conciliums / dragende desē Titel ofte op-schrift / Vertoogh wt den naeme der Geestelickheydt van Vranckrijck aen den Coninck, op den vijfden Augusti Dit Boeck aen den dach ghecomen synde / is heel quaelick ghenomen gheweest by verscheydene van de treffelicke eñ grootste politijcken / want al voor vele jaren by de Parlamenten van Vranckerijck / ende by de Coninghen selfs / gheoordeelt was / dat in dit Concilie verscheydene Articulen staen / die de wetten / vryheden / ende oude her-comsten deser Croone / oock des Coninex souveraine autoriteyten teghen sijn / ende dat het der-halven niet aen-nemelick en sy. De Procureur des Coninex hier over ghehoort sijnde / heeft de Stadt-houder Civijl een Vonnis daer over wt-gesprooken / het voorverhaelde Boeck verclaerende te sijn een Libel / d'welck hy in s'Coninex name belaste te onder-drucken / ende nu nochte in toe-comende tijden het selfde niet wederom aen den dach te gheven. Hy voecht hier by voor redenē. Om dat het begrijpt verscheydene woorden ende Theses ofte voor-stellinghen / strijdende teghen t'ghemeene recht / d'welck ghehouden wordt in de Fransche Kercke / als oock teghen de autoriteyt ende opperste macht des Coninex / ende met naemen ofte principaelick / om dat het drijft een aenneminghe van het gepretendeerde Concilye van Trenten. De Stadthouder Civijl heeft verbodt ghedaen aen alle persoonen / van wat qualiteyt ofte conditie sy oock sijn / het voorsz. Libel ende de de Maximen ofte hooft-reghels daer in begrepen / voor te stellen / te schryven / ofte onder het volck te stroyen / by verbeurte / dat alle die daer teghen doen / sullen ghestraft worden als begaen hebbende Crimen Læsæ Majestatis. Te ghelijcke bevelende / dat alle de gene die dit voorschreven Libel hebben / dat sy het binnē acht daeghen sullen brengen op de Greffye civyl / om onder-druckt te worden. Den selven tijt over-streken sijnde / soude teghen de ghene die tselfde Libel te hebben bevonden worden / gheprocedeert worden / als begaen hebbende Crimen Læsæ Majestatis. Ende om dat Ian Richel het voorschreven Libel ghedruckt heeft / is hy ghecondemneert in de boete van vier hondert ponden Parisijs / eñ drye jaren gebannen wt het Provoostschap ende Burg-Graefschap van Parijs. Dit Vonnis is ghelesen int Parck-civijl van dē Hove / als de audientye ghehouden wiert. Ende het is allen Kerckelicken persoonen aen-gesept / ende te kenen ghegeven.

XXXI.

De Hertoge van Venegyen ghestorven / ende een anderen in syn plaetse vercoren / in Novembris, 1615.

IN Octobri is de Hertoghe van Venegyen ghestorven / ende hy is den vierden Novembris seer staetelick begraven / het Lijck naevolghende alle de Raets-Heeren deser Seigneurye / midtsgaders alle de Ambassadeurs der Coninghen / Princen ende Republijcken aldaer residerende / ende noch ettelicke duysenden van menschen. In sijn plaetse is tot Hertoghe vercoren Iohannes Bembus, oudt sijnde twee en t'seventich jaer / die met groote triumphe ende veel ceremonyen is inghehuldt ghe worden.

XXXII.

Augustus Hertoghe van Saxen gestorven.

ONtrent deser tijdt is oock gestorven Augustus Hertoghe van Saxen/ eñ hy is te Friburch in Meissen-landt seer staetelick begraven.

XXXIII.

Een zee-monster te Colmer ghevanghen.

DAer is op het eynde deses jaers van verscheydene oorden en plaetsen schrijvens ghecomen/ als oock af-druckfels in coper ghesneden/ van een seer seldtsaem Zee-monster te Calmer ghevanghen/ lanck sijnde ander half elle. In den rugge hadde het drye Hellebaerden hoogher wt-puylende als de reste van het vel: In het voor-hooft een sweert /ende in den mont twee groote Elephants tandẽ: Ontrent den naevel hinck als eenes menschen voet : Aen d'een syde deses visches stonden dese woorden ghescreven/ VVee, VVee, VVee, mensche. Wat dit beduyde/ is God bekent.

XXXIIII

Des Princen van Cõde volck ten tweeden mael geslaghen, 1615.

Den 29. Novembris, als de Coninck van Franckrijck hadde besloten / sijn reyse van Bordeaux weder nae Parijs te nemen/ deelde hy sijn Crijchs-volc in twee deelen/ houdende het grootste deel by hem/ eñ seyndede het ander voor aẽ / om de passagie vry ende seker t'openẽ. Als nu desen voortocht onder t'ghebiedt der Heeren de la Salle, du Bourg, ende Fourilles , tot Melle, ses mylen van S. Iohan d'Angeli, quam/ hebben sy de wete gecreghen/ dat / op twee mylen tusschen Melle en S. Maxent/ een deel vant Crijchs-volc van Conde lagh / t'welck des Conincks-volck/ op dat het niet voorder trecken/ ende tot der Mareschal van Boys-Daulphijn niet stooten en soude/ de passagie verleggen soude/ de gedachte Oversten hebben cortelijck geresolveert / seer vroech ende in stilheyt de Condeissche/ aen te grijpen/ deden der halven bevel/ dat haer onder-hebbende volck te peerde ende te voete / sich soude gherect houden. Drie uyren voor den dach namen sy 500. uytghelesene Musquettiers / ende ontrent vier hondert Ruyters/ hopende den Coninck daer mede eenen goeden dienste te doen/ ofte haer leven daer over te laten / sy sijn de Condeissche onversiens aẽ-gecomẽ/ alsoo dat sy malckanderen niet alleene niet en kenden/ maer sy en conden ooc niet te samen comen/ soo dat sy haestelick wierden over-vallen/ ende / behalven eenighe die nae S. Angeli ontliepen/ gheslaghen/ sijnde ontrent 150. Duytsche/ ende op de twee hondert Fransoysen te paerden / ende ontrent 300. Man te voet/ daer over de Heere van Schalemont , de overste Reteyl, ende noch twee andere Hop luyden commandeerden.

Een weynich hier nae is de Hertoghe van Guise, in volle slach-orden teghen den Prince van Conde ghetrocken nae S. Maxient, daer sy elckander dapper bejegent hebben/ alsoo dat op beyde syden / veel volck/ doch meest op des Princen syde / is ghebleven. Waer over die van Guise eenige Condeische Vaendels heeft verovert / maer sijnen voornaemsten Oversten Chamerault is doot ghebleven.

Daer na isser op den 20. Ianuarij 1616. eenen stille-standt van wapenen tusschen de beyde legers gemaeckt te Fontenay le Comte daer van ic in het naeste Boeck verhael sal doen.

XXXV.

Van del [illegible] Savoyen.

IN de naest-voor-gaende jaren hebbe ick mentye gemaeckt van het misverstant daer uyt den crijch tusschen den Coninc van Hispanyen eñ Carolus-Emanuel Hertoghe van Savoyen geresen is/ daer van sal ick nu voorder in t'corte verhaelen sulcx als dit jaer tusschen de beyde Princẽ gepasseert is. De Hertoge van Savoyen wel kennende de groote macht des Coninckx van Hispanyen/ ende wel wetende dat de Keyser/ als ooc de Coninginne van Vranckrijc/ nevens veel andere Princen / sijne M^t. van Spanyen gunstich waren/ so heeft hy sijne Ambassadeurs ghesonden in Enghelandt aen den Coninck van Groot-Brittannyen/ in Switserlandt aen de Cantons/ in Nederlant aen de Staeten der Geunieerder Provincien/ ende aen alle de Princen in Duytslandt/ by de welcke hy hulpe eñ troost hoopte te vinden. De Coninck van Enghelandt heeft hem stracx toe-segginghe gedaen van geldt / oock toe-ghelaeten vijf duysent Engelsche ende Schotten aen te nemen/ daer toe Colonels ende Overste stracx sijn ghenoot ghewor den/ maer overmidts de selfde niet en conden accorderen over verscheydene conditien/ als van gagyen / transport-gelden/ &c. so en heeft het beloofde secours geenen voort-ganck ghenomen.

Edoch so sijnder oock verscheydene cloecke ende voorsichtighe Politici gheweest/ die grootelicx ghetwijfelt hebben of het ernst was met desen crijch tusschen Hispanyen ende Savoyen/ sijnde so nae bloet-vrienden ende des Savoyaerts oudtsten Sone/ Don Philiberto, nu noch sijnde ende blijvende Gene-

1615.

neralissimo, ofte Admirael ter Zee over des Coninex van Hispanyen Armade: Ooc aenmerckende ende overleggende/ dat van ondenckelicke jaren dese beyde Princen / die Savoyaert soo wel als de Spaenjaert/ gheweest syn de felste ende heftichste vervolghers der Religye / ende die tot aller tydt weynich op hare eeden/ beloften/ ende verbonteniissen gepast hebben/ als sy maer conden de Religye hier ofte daer onderdrucken: Oock in aen-merckinghe dat vast alle Coninghen ende Princen syn gheswoorene ende als gheborene vyanden der Republycken en de vrye Staeten. Soo dat eenige meynden / dat dese beyde Princen / soo nae bloedt-verwanten / ende soo bittere Papisten synde / wel een samblant van crych souden maecken/ om onder dien naeme twee leghers op de beenen te brenghen/ ende daer mede op het onversienste / of de Evangelissche Cantons in Switser-lant/ of de ghehaetede Stadt ende Republycke van Geneven/ jae oock de Geunieerde Neder-Landtsche Provincyen / daer mede te over-vallen. Het is wel waer/ dat de Hertoghe van Savoyen ende de Coninck van Hispanyen malcanders landen ende ondersaeten stracx dapperlick hebben aenghetast/ malcanderen veel volcx af-slaende / ende veel lands/ Stedē en Dorpen verwoesten= de: Men seyde oock des maels dat de Hertoghe van Savoyen den Coninck van Hispanyē het Gulden Vlies met groote onweerdicheyt te rugghe hadde ghesonden: Maer even wel / ten aensien der meyneedicheydt die sy meer-maels teghen die van de Religye ghepleecht hadden / soo is desen crych velen persoonen langhe tyt seer suspect ghebleven. Immers hebben de wyse Heeren Staeten der Geunieerder Neder-Landtsche Provincyen haer langhe bedacht ende beraeden/ eer sy haer in desen crych hebben willen bemoeyen ofte in laeten/ onaenghesien dat Graef Ian van Nassou, die sich in den selfden crych hadde gebruycken laeten / als Gesanter des Hertoghes van Savoyen in s'Graeven-Haeghe ghecomen synde / de sake haere E. H. M. op het hoochste recommandeerde/ ende aen-prees / ghelyck oock des Hertoghens Ambassadeur nae Engelant tot den Coninck reysende/ ēn door Hollandt synen wech makende / het selfde seer vlytichlick ghedaen hadde.

Verdrach van Verseyl.

Daer is den sestē Novembris 1614. te Verseil, door tusschen-spreecken van Savello des Paus Legaet/ ēn van den Franschen Ambassadeur den Marquis van Rambovillet, een verdrach ghemaeckt tusschen den Gouverneur van Milaenen/ ende den Hertoge van Savoyen/ t'welck den Hertoge by verscheydene Princen noch suspecter heeft gemaeckt als hy te vooren was / want of hy wel seyde ende scheen daer toe gheperst te wesen door gebreck van gelde/ ende door faute van ghenoechsaem crychs-volck / in aensien van de groote macht des Coninex van Hispanyen/ ja oock van den Coninck van Vranckryck door den Marquis van Rambovillet ghedreycht wierdt/ dat hy hem woude helpen den crych aen doen / indien hy den aen-ghebodenen vrede afsloech: Soo warender noch al even wel verscheydene cloecke Politici, die van opinie waren/ dat het noch al niet dan samblant ofte ghemaeckt werck en was. Doch corts hier nae is den crych soo dapper aen-gegaen/ dat elck een wel gesien ende gespuert heeft/ dat het te dege ernst was/ insonderheyt als sich in Maio de Spaensche Gouverneur van Milaenen Don Pedro de Toledo met dertich duysendt man te voet ende te Peerde quam legheren dicht voor de Stadt Aste, in de welcke de Hertoghe van Savoyen persoonelick was / als oock synen Sone Don Tomaso , ende schier syn gantsch Legher. Hier syn tot verscheydene stonden herte schermutselen ghescheit/ in de welcke aen beyde syden veel cloecke mannen doot bleven. Alle de belegeringhen/ entreprisen, schermutselen/ ende crychs-tochten deser beyder legheren te verhaelen/ en is myn voor-nemen niet/ de Italiaensche ende Fransche Schrijventen sullen dit veel beter ende overvloedigher cunnen doen/ als wy/ die hier te lande wat wydt van der handt ghesetten syn. Onder andere schermutselen ende aentreffen is dien wel een van de ghedenck-weerdichste/ die op den twintichsten Maij dichte voor Aste ghescheit is. Daer de Spaenjaerden des Hertoghen legher dapperlick besprongen/ in welck ghevecht aen beyden syden dapperlick ende langhe ghestreden is/ soo datter vele doode op het velt bleven ligghen/ ende den Hertoghe selfs/ als oock synen Sone Don Tomaso syn de peerden onder het lyf doot geschoten. De Spaējaerden ontrent twee uyren lanck des Savoyarts mannelickē weder-stant beproeft hebbende / syn af-ghetrocken met cleynen roem ende voor-deel/ ende hebben hare vorige leger-plaetse verlaeten haer een weynich ter syden af gelegerende. Maer als de Hertoghe met eenighe grove stucken in het

Spaensche

1649.

Spaensche legher liet schieten/soo quam hy wederom in syn voorige plaetse liggē/ daer hy oock niet vry en was van het grof gheschut des Savoyaerts. Doch den vier-en-twintich-sten Maij issec binnen Aste aen het punct van eenen pasteye ofte rondeel wt bevel des Hertoghes eenen Canonier ghehanghen/ met eenen rooden buydel aen den hals / die van den Spaenjaert met geldt was om-ghecocht / alsoo dat hy ofte over gheschoten / ofte alleen met cruyt sonder scherp op den Spaenjaert gheschoten hadde. Die in syn plaetse quam te staen heeft soo dapper met haeghel en scherp op de Spaenjaerden gheschooten / ende soo veel schaede ghedaen / dat sy wel haest vernaemen datter eenen anderen schipper aen het roer stont.

De saeken dus &c.

Verdrach van Aste dē 21. Junij.

Nae dat ettelicke daeghen lanck de beyde legers voor Asti malcanderen dapper begroett ende besprongen hadde / soo heeft de Marquis van Rambovillet ende des Paus legaet door veel moeyte eyndelijck de saeke soo wijdt ghebracht / datter den 21. Iunij wederom een verdrach tusschen de beyde leghers ghemaeckt is. De Articulen deses verdrachs waren dese : Dat de Hertoghe van Savoyen beloofde sich binnen eene maent van dato deses effectuelic te ontwapenen / af-danckende tot dien eynde alle syne wtheemsche soldaeten / soo te voet als te peerde / sonder dat hy der van dit teghenwoordighe heyr tot verseeckerheyt van syne landen / ende bescherminghe van syne plaetsen/meer sal mogen behouden/als vier Compagnyen Switsers van t'ordinaris ghetal / noch oock van diē gene die syne onderdaenē syn niet meer alser tot syner versekertheyt sullen van nooden wesen.

Beloovende wijders/niet t'offenderen de landen vanden Hertogh van Mantua Ende van weghen de gheschillen ende pretensien die tusschē hen beyden zijn/en sal zijne Hoocheyt tegens den selven Hertoghe niets attenteren by weghe van wapenen ofte ghewelt / maer civilijck ageren voor t'ordinaris Gerechte des Keyser. Dit is aldus gedaen int Legher buyten Asti den 21. Iunij 1615. ende was onderteeckent.

C. Emanuel,

Vermids welcken de voor-gheschreven Heer Marquis van Rambovillet belooft heeft / in den name van zijnen Coningh / dat de Vassalen ende Ondersaten van Mantua, die in de laetste oorlogh van Monferratto de wapenen teghens zijne Hoocheydt van Savoyen ghedragen/oft hem ghedient hebben/ sullen verseeckert zijn / gelijckse verseeckert werden van haerlieden persoonen/ met restitutie van haere goederen / omme die te gebruycken/gelijck voor d'Oorloghen/ &c.

Naer de ontwapeninghe sullen weder overgheleverdt werden alle de ghenomene sterckten ende plaetsen / met alle het Gheschut / wapenen ende amunitien daer inne ten tijde der veroveringhen bevonden / als mede oock alle de Ghevanghens van d'een ende d'ander zijde. Ende in ghevalle de Sgaignaerden teghens de substantie van dese Capitulatie ende teghens het woordt by den Coningh van Spaignen aenden Alderchristlijckstsen Coningh (ghelijck de Heer Marquis de Rambovillet Ambassadeur van zijne Alderchristelijckste Majesteyt verseeckert) ghegeven/zijne Hoocheydt aen zijnen persoon ende in zijne landen wilden insisteren oft beleedighen / directelijck oft indirectelijck/ soo sal zijne Alderchristelijckste Majesteyt den eenen ende den anderen in zijne protectie nemen/ende zijne Hoocheyt alle noodighe hulpe tot zijner defensie doen/ &c.

Ende alsoo om tot d'executie van t'ghene voorghemeldt is te comen/ van nooden is/ te ramen ende accorderen de forme ofte maniere vant vertreck des Oorloghs-volck van d'een ende d'ander zijde / soo sal t'selve gheschieden in manieren als volght/&c.

De Heer Marquis de Rambovillet sal aen zijne Hoocheyt bidden/ dat hy upter Stadt Aste doe vertrecken duysent voet-knechten/ ende ter selver tijdt als sulcx sal geschieden/ sal hy aenden Heere Gouverneur van Milanen schrijven/ hem mede biddende/ t'heyr des Catholijcken Coninghs te doen wijcken vande plaetsen daert tegenwoordigh leyt/ ende vertrecken tot Crece bianca ende Quarto toe/ t'welck ghedaen zijnde / sal de selve Heere Marquis aen zijne Hoocheyt op nieus bidden/dat hy alle de reste der Soldaten doe vertrecken / behoudende alleenlijck alsulcken ghetal alsser tot verseeckerheyt ende bescherminghe alsvooren behoeven ofte van nooden

nooden mogh wesen / ende ten selven daghe als sulcx sal gheschieden/ sal de Heer Marquis bidden ende maecken / dat de ghescreven Heer Gouverneur van Milanen mettet gantsche heyr des Coninghs sal vertrecken uytten lande van zijne Hoocheyt/ ende dit volcomelijck ende ter goeder trouwen volbracht sijnde/ sal sijne Hoocheyt sich alsvooren ontwapenen/ ende belooft de Heer Marquis aen sijne Hoocheyt / inden naeme van sijnen Coningh/ dat de Heer Gouverneur van Milanen (alsulcke ontwapeninghe gheschiet zijnde) met sijn voor-gheschreven heyr in sulcker manieren disponeeren ende handelen sal / dat noch om den staet vant selve/ noch om den tijt sijne Hoocheyt noch eenich ander Prince geen jalousie oft achter-dencken sal behoeven te hebben/ dat oock inden naeme van sijne Catholique Majesteyte geenen pas voor eenich Crijghs-volck voor den tijdt van ses naest-comenden maenden door sijn landt en sal versocht werden:

Zijne Alder-Christelijckste Majesteyt sal dē Heer Marischal Digera, ende alle Gouverneurs vande Provincië van Vranckrijc/ aende landen van sijne Hoocheyt palende/ bevelen/ dat zijnde alle tghene voorschreven is/ vol-trocken / ende de Gouverneur van Milaenen eenighe inbreucke daer teghen dede/ so sal de Marischal Digera, ende andere Gouverneurs hier nae by palende/ den Hertoghe van Savoyen ter hulpe comen / met haer Crijchs-volck / sonder eenighe andere ordre ofte last vant Hof te verwachten / eñ niet teghenstaende d'ordre die sy ter contrarie mochten hebben.

Sal dē Heeren Switsers ende Vaudoisen (indien het van nooden is) gerestitueert werden de vrye commercie ende handelinghe opt Hertochdom van Milanen, gelijck sy die voor de oorloghe ghehadt hebben.

Zijne Alder-Christelijcke Majesteyt sal vergheven allen sijnen Vassalen ende Ondersaten die teghens sijne verboden sijner Hoocheyt den Hertoghe van Savoyen in dese gheleghentheydt zijn comen assisteren ofte dienen / oock mede den genen die hem hebben willen by komen/ hun restitueren/ ende wederom stellende in sijne gratie/ ende in haere voorighe officien / bedieninghen/ pensionen/ ende onderhoudinghen/ so sy eenighe te voorer hadden/ ende hen daer af verleenen de noodighe brieven ende bescheeden/ omme vande Parlamenten gheverificeert te worden/ volghens de costume van t'selve Coninckrijck in dierghelijcke saecken.

Wordt zijne Hoocheydt tijdt van drye maenden ghegeven / om zijne vrienden te mogh adverteeren / dat sy hun onthouden van alle acte van Hostiliteyt / ende wordt verclaert / dat alle de gene dieder binnen den voorschreven tijt souden moghen gheschieden / verstaen worden den vrede niet te moghen breken noch prejudiceren/ mits dat sijne Hoocheydt in sulcken ghevalle de dinghen diemen bevinden mocht genomen te wesen/ sal weder gheven/ ofte de Geinteresseerde ter saecke van dien schadeloos houden.

Ende alle de voorschreven dinghen (uytghenomen de bevelen die als vooren aenden Heer Marischal ende andere Gouverneurs van Vranckrijck moeten ghegheven worden) werden verstaen te sullen geeffectueert ende volbracht werden van sijne Alder-Christelijckste Majesteyt / alleenlijck na de Reele ende effectuele ontwapeninghe van sijne Hoocheyt. Belovende ende caverende de selve Heer Marquis inden name van sijnē Coningh / (de welcke hier van zijn eyghen sake is makende) voor d'onderhoudinghe van t'ghene in dese Capitulatie begrepen is/ so wel voor t'gene dat sijne Alder-Christelijckste Majesteyt is raeckende/ als van wegen zijner Catholique Majesteyt/ voor tghene deselve aengaet/ als mede alles also by sijne Alder-Christelijckste Majesteyt binnen twintich daghen naer d'onderteeckeninghe van desen te doen ratificeren. Gegheven in't Leger buyten Aste den 21. Iunij. 1615.

VVas onder-teeckent

C. Emanuel.

Eñ laeger

S.Dungennet.

Dit verdrach getroffen sijnde/ heeft de Hertoghe van Savoyen dattelick Graef Johan van Nassou (die een goet deel Ruyteren ende voet-knechten in Neder-landt ende elders aen-genomen hadde/ ende tot Straesburch toe met de selfde gecomen was) te gemoete gesonden/ eñ desen brief ghescreven.

Brief van den Hertoge van Savoyen aen Graef Jan van Nassou.

*W*El-Gheboorner *Grave Gheliefde Cousijn, den 14. dach vā Mey hebbe ick V. L. laetste schryven ontfanghen, sint der tyt en hebbe ick niet van V. L. vernomen, onaenghesien dat ic op Bern ende andere plaetsen myne Gesanten hebbe gesonden, om passagye voor V. L. ende het by-hebbende Crijchs-volc te versoeckē: Ick hebbe ooc op Baesel eenē Curier met noodwendich ghelt V. L. te ghemoete ghesonden, met last ende ordre om V. L. tot op onsen bodem ēn ghebiet te geleyden. Midler wyle heeft des Coninck van Vranckrijcx Ambassadeur seer ernstich ende hart aen-gehouden, ende my vermaent tot verdrach met Spanyen, ja hy heeft my so hart aengeporret, dat hy my in sijnes Conincks naeme den crijch heeft aengeseyt, indien ic daer in niet en verwillighe, hy heeft oock alle de Francoysen die in mynen dienst sijn by openen placcaete bevolē wt mijnē dienst te scheydē, houdende dat alle de sulcx niet en doen te sullen committeren* Crimen Læsæ Majestatis. *Ooc heeft my de Veneetsche Ambassadeur geraeden tot verdrach, dwelck ooc de* Mareschale Dediguieres *ghedaen heeft. Hier door ben ick eyndelick beweecht ghworden, dat ick dit verdrach, dwelc ic u. l. hier toeschicke, hadde onderschreven ende beseghelt, ghelijck ooc de Gouverneur van Milanen in sijnes Coninghs ende in sijnen naeme ghedaen heeft. Dit hebbe ic V. L. willen op het spoedichste weten laten, op dat ghy het aen-genomen Crijchs-volc af-dancken, ende geen meerdere costen aen-wenden soudet. Houdt dit voor seker, dat het my mijn leven lanck sal berouwen, dat ghy niet te rechter tijt hier by ons aengecomen en syt, want wy souden, buyten allen twijfel, wat treffelicks hebben wt-ghericht, ende souden den Spaenjaert te rugge gedreven hebben, want wy hadden ons buyten der Stadt so wel beschanst ēn gelegert, dat het een veel grooter legher als dit, soude onmoghelick syn gheweest ons van daer te dryven. Ick sal V. L. met eerster gheleghentheydt alle omstendicheden toe-schicken, midler tijt blyve ick. Heer Graeve, Beminde Cosijn, V. L. dienstwillighen Cosijn. Wt* Asti *den* 24. Iunij, 1615.

C. Emanuel.

Graef Jan dancht al sijn volc af.

GRaef Iohan vā Nassau dit schryven ontfanghen hebbende / heeft stracx al sijn Crijchs-volck af ghedanckt / ende paspoorten gegeven. Het voet-volck heeft sich verdeelt / ende elck is sijns weechs getrocken. Hier ende daer moet-wille bedrijvende / sijn hier der vele van de boeren doot gheslaeghen. De Ruyteren bleven noch wat by malcanderen cū quaemen op een corts meest wederom nae Neder-landt.

Maer dit verdrach en heeft niet langhe gheduert / ghelijc hier nae sal blijcken.

De Coninck van Vranckrijc verbiet alle sijne ondersaeten den Hertoge van Savoyen te gaen dienen.

De sakē dus verwerret staende in Savoyen / ghelijc verhaelt is hadde Lodewijc Coninck van Vranckrijc een placcaet laeten wt-gaen / verbiedende seer ernstlick alle sijne onder-saeten van wat staet oft qualiteyt dat sy waren / den Hertoghe van Savoyen toe te trecken / ende in sijnen crijch te dienen / by de hoochste ongenaede / jae by verlies van lijf en goet. Bevelende by de selfde ongenaede alle de ghene die alreets derwaerts ghetrocken waren / daetelijck wt dien crijch te scheyden ende te huys te comen.

Dit Placcaet hadde desen inhoud / dat sij-

1615.

ne Mr. daerom sijn onder-saeten verboot haer in desen crijch te laeten ghebruycken om dat hy die partyschap tusschen den Coninc van Hispanyen/ sijnen schoon-vaeder/ ende den Hertoghe van Savoyen / sijnen Cosijn in geenderley manieren en woude stijven nochte stercké/noch ooc stijven sterc-ken laeten / maer dat hy met allen moghelicken vlyt woude arbeyden dat het misverstant sonder waepenen ofte bloed-storten mochte ter neder ghelept worden / op dat niet dit vier voort cruppende/ oock met der tijt den vrede in Vranckerijck soude quetsen ende beroeren. Daerom beval hy wel ernstlic alle sijne Officieren / hooghers ende leeghers standes/dat sy met allen vlyt ende neerstichept hier op letten souden/besyden stellende alle andere saecken/ ende dit alleen betrachtende/dreyghende met cassatye van Officyen alle de ghene die hier in traeghe ofte onachsaem souden bevonden worden. De Coninc heeft oock stracx hier nae eenigher Edel-lieden huyseren/ die dit sijn bevel niet ghehoorsaemden/ laeten afbreken eñ hy heeft haere goederen gheconfisqueert. Maer even wel sijn den meesten deel der Heeren/Edel-lieden/ende ghemeyne Fransche soldaeten / in den dienst des Savoyaerts ghebleven / jae daer sijnder noch daeghelicx vele wt Franckrijck nae Savoyen toe ghetrocken / also dat het ghetal der selfder met der tijt is ghewassen tot twintich duysendt toe/of daer ontrent.

XXXVI.

Die van Straesburch en willen geensins aennemen een boeck Socini haer van Smalcio gedediceert.

Daer is onlancx in Polen gedruckt eenen Commentarius ofte wt-legghinghe Fausti Socini Senensis, over den eersten sent-brief des Apostels Johannis. Eenen Valentinus Smalcius Gothanus heeft tot lof en prijs deses wercks/ eenen langhen brief ghemaeckt ende daer voor aen drucken laeten / jae hy heeft sich verstoutt dit werck den voor-treffelicken Magistraet der vrye Keyserlicke Stadt Straesburch te dediceren ende toe te schicken. Die Heeren des Magistraets sulcx siende ende vernemende/ sijn daer over seer verstoort ghe weest/ende hebben Valentinum Smalcium over al wel neerstelic laeten soecken/om hem een belooninge ende vereeringhe voor sijn dedicatye te geven/maer dien boeve wel vermoedende wat het voor eene belooninghe wesen soude / heeft sich verpackt. De Heeren des Magistraets niet willende gheacht wesen te sijn sodaenighe lieden die met sulcke Godloose boeven ende ketters vrientschap of kennisse hielbé/ofte een wel-ghevallen hadden aen sulcke ketterssche Boecken of Schriften/hebben in aller manieren haer mis-ghenoeghen voor al de wereldt willen openbaeren ende blycken laeten / ende hebben met hulpe / raet ende advys haerer Pastooren ende Kercken-leeraeren/ dit hier volghende schrift in openen druck wegheghgeven:

1649.

Met wat bedroch/arch-listichept / ende loose behendicht dat de Geest der duysternissen eertijts de recht-ghelooighe Kercken in het Westen heeft gesocht de Godloose ende Gods-lasterlicke Arriaensche Kertserye/die de waere Goddelicke natuyre onses Salich-makers Iesu Christi loochent ende bestrijdt/ niet alleen en heeft gepoocht op te dringhen/ maer oock by nae de gehee-le Westersche Kercke daer mede heeft verleert ende besmett/ dat is wt de Kerckelicke Historyen Euseby, Socratis, Theodoreti, eñ anderer meer dan over-vloedelick bekent. Insonderheydt soo verhaelt Theodoretus, datter in den Ariminenschen Synodo/ bestaende wt de Westersche ende Oostersche Bisschoppen / van de Bisschoppen des Arrianenschen ghebroetsels / onder den Keyser Constantio ghehouden / niet anders gesocht en wiert / dan pays en vrede met de Orthodoxe ofte recht-sinnige Kercke / met desen bedinghe / datmen de woorden Ousia eñ Homoousia wt de formulieren ende belydenissen des geloofs laeten soude. Sy seyden/ men behoorde immers niet te lyden/dat het lichaem der Kercke ghescheurt worde om twee woordekens/ die doch nerghens in de H. Schrifture en staen. Met dese listichept hebben sy te weghe ghebracht / dat eenighe mis leydt sijnde / andere door vreese / der Arriaenen Confessye ofte Belydenisse hebben onder-schreven. Heden ten desen onsen daeghe gebruyckt de selfde Geest der duysternisse veel grooter bedroch eñ booshept/ als hy de Gods-lasterlijcke ende Goddeloose leere der Arriaenen elcke reyse wel niet Ex professo ofte opentlick / maer heymelijck/ als van wat anders handelẽde allenexkens poocht in te voeren. Op dese wijse isser het naest-voor-ledene jaer te Racou in Polen/ door het beleyt ende bestellinghe eenes Valentini Smalcij Gothani, een boecxken Fausti Socini Senensis aen den dach ghegeven/ met desen naem ende Titel / Een wt-legghinghe over den eersten Brief des Apostels Iohannis, daer wt (soo des Autheurs Religie ende gheloove niet bekent en waere) de slechte

Theodor. lib 2. Hist. c. 18. 19. &c.

ende eenvoudighe/ gantsch geen quaet ver-moeden van Arrianerye en souden nemen/ eñ noch so veel te weyniger / dewyle Valentinus Smalcius door sijnen toe-eyghen-brief ofte dedicatye/sich niet geschaemt en heeft te soeckẽ sodanighe patroonen / die suyver eñ onbesmett sijn in die Religye/te werẽ/de Hooch-Achtbare(so hyse selfs noemt) Magistraten der doorluchtighe Republijcque van Straesburch/sijne goet-gunstighe (soo hy seyt) Heeren. Daer men doch wt de opẽbaere Confessyen ende Geloofs-belydenissen der Kercke te Straesburch / de aldergrootste vyanden deser Ketterye te sijn/ overvloedelijck ende ooghen-schijnelick bewysen can. Nochtans is desen Ketter soo onbeschaemt/soo stout / soo onbescheyden/ dat hy de selfde darff versoecken tot patronen van desen Commentario , ofte wt-legginghe. Soo dat lichtelick yemandt wt dese sijne voor-reden ofte prefatye in een quaet achter-dencken soude cunnen ghebracht werden als eenighe toe-stemminghe ofte ooch-luyckinghe tusschen onse Kercke ende desen mensche ende sijne aen-hanghers ware. Daer toe streckt in het eynde syner voor-reden/desen treffelicken lof / dat/nae het oordeel haerer Kercken / hy de onse wel voor de voornaemste is houdende onder alle de Republijcken eñ Kercken/ die nae het Euangelium Christi ghereformeert sijn: Insonderheyt gheeft hy met het ghebete ende wẽsch/daer wt de hy sijn voor-redẽ besluyt/ den leser een quaet bedencken van ons/ als hy aldus schrijft/Ic bidde God van gantscher herten,dat hy u lieden altijt gunstichlick ende genadelick wille by-woonen,ende geven , dat ghy-lieden in die dinghen die de Religye aengaen, eñ daer in ghy alreets vermaert syt,dagelicx meer eñ meer[s]mocht toe-nemen. In het Boeck selfs wort de waere Godtheyt Iesu Christi seer Godlasterlick met mont en penne geloochent ende bestreden. Wt velen sullen wy hier alleen een wtbondich exempel deser Godlooser Ketterye verhaelen/ want de Godts-dienstichheydt ende conscientye en laeten niet toe / dat wy meer dusdaenighe God-lasteringhen van onsen Heere Iesu Christo, waere God ende mensche in eenen persoon/by-brengen/ende wt dẽ vervloeckten mondt der Ketteren verhaelen souden. In den 516. ende nae-volgende Pagg. deses Boecks/daer d'Apostel dat seer claere ende duydelicke ghetuyghenisse/ tot bevestinghe der waerer Godtheyt Christi stelt/Dit is de ware God ende t'eeuwighe leven , So poocht hy in het breede / (doch te vergheefs) die te weder-legghen/die dese woorden by-brengen om te bewysen/ dat Iesus Christus sy een waerachtich Godt. Onder andere woorden ghebruyckt hy dese / dat Christus sodanich sy (namentlick een waerachtich God) dryven die / die dese plaetse by-brengen aen de Godtheyt Christi te bewijsen. Maer dewyle men haer geensins en can toe-staen/ dat wt dese plaetse can besloten worden t'gene dat sy drijven : Soo en can noch en mach men haer oock geensins toe-staen/ dat die woorden (Desen is de waere God) op Christum te duyden sijn. Maer al ghenoech van dese Godts-lasteringh n tegen Christum onsen Saelich-maecker / den welcken wy door Godes genaede/gelooven/leeren/ende belyden te sijn eenen waeren God met den Vader ende den H. Geest.

Soo moet het dan verre sijn jae heel verre moet het sijn/ Christelicke eñ goet-gunstighe leser/ dat ghy u door den Dedicatye-brief Vaientini Smalcij, ghescreven aen onsen Achtbaren Magistraet van Straesburch/soudt laetẽ wijs maecken/als of van onsen Hooch-Achtbaeren Magistraet/ofte van de Bedienaers der Kercke/ desen duyster en ende Godloosen mensche eenighe/jae oock de alder minste aen-leydinghe soude sijn gegevẽ geweest/om haer toe te schryvẽ ende te dediceren door een openbaere voor-reden/deses onsaelighen Fausti Commentarium: Soo wyt is het dan van daer/dat dien toe-eyghen-brief soude sijn aen-ghenomen gheweest met eenighe gunste/ beleeftheyt/ ofte liefde. Wy hebben vlijtichlick laeten vernemen van wie ende door wien dat dien Commentarius Socini ons aen-ghecomen sy/ maer tot noch toe en hebben wy het selfde niet cunnen wys worden. Valentinus Smaltius houde die wt-legghinghe voor sich ende de sijne/dat wy/door de ghenaede des Heeren / met hem nemmermeer eenighe ghemeynschap oft verdrachsaemheydt in dese Godloose eñ Godts-lasterliche Photiniaensche ende Arriaensche opinye hebben en sullen / betuyghen wy opentlijck door desen openbaeren brief voor de gantsche Kercke. God de Heere wille ons in de een-mael bekende waerheydt tot aen het eynde onses levens in volstandicheyt laeten vol-herden. Straesburch desen vierden Septembris, in het jaer onses Heeren

IesV ChrIstI noMen VerI DeI. 1615.

Hoe

1615.

XXXVII.

De nieuwe Stadt Mulheym wort verwoestet den 30. Septéb. 1615.

1649.

HOe datmē Anno 1612. de vryheyt Mulheym begost heeft tot een Stadt op te bouwen / ende van den besittenden Vorsten der Landen Gulich/Cleefs / Berch &c. des halven een wtschryvinge in date den 12. Martij des voor-schreven jaers (daer in eenighe vryheden ende Previlegyen gepubliceert ende bekent ghemaeckt sijn den ghenen die daer woonen ende bouwen wilden) ende hoe daer tegen den Eersaemen Raet der Stadt Ceulen den sevenden Aprilis ejusdem anni een protest heeft gheschreven/ om t'selve te verhinderen : Dat hebben de besittende Vorsten in een wyt-loopich ghedruckt bericht van dato den sevenden Mey/ te kennē ghegheven. Den E. Raet der Stadt Ceulen heeft dese sake aen dē Keyser gebracht/ ende daer is op den 17. Iulij 1612. een Keyserlick verbot/ tot belettinge der bouwinge te Mulheym/ door eenen caemer-bode/ den besittenden Vorsten tot Dusseldorp gheinsinueert ofte openbaerlick aen-ghedient. Maer also gelijcke wel de voorder op-bouwinghe is achter-volght ghewordden / de posséderende Vorsten / tot beweeringe haeres rechts eñ gerechticheyt in deser sacke/ een ander schrift aen den dach gevende/ soo heeft den E. Raet der Stadt Ceulen op het bericht der posséderende Vorsten/ een tegenandtwoorde den 20. Iulij ghepubliceert : Siende ende bevindende dat sy daer mede niet en hebben tot haer voornemen cunnen comen / nochte den bouw te Mulheym verhinderen: Soo en heeft den Magistract van Ceulen niet gherustet/ maer heeft dese sacke seer yverlic ende ernstlic by den Keyser vervolght. Alsoo datter eyntlick den 10. Ianuarij Anno 1614. van de Keyserlijck Mt een scherp Mandaet aē de beyde besittende Vorsten is ghegaen : Waer op haere V. D. Phalsgraef Wolf-ganck Willem van Nieuburch &c. den wal van het nieuwe Mulheym/ eens-deels heeft af-ghe worpen. Maer op den 25. Augusti An. 1614. heeft de Marquis Spinola de nieu-gebouwde Stadt Mullem in-ghenomen / ende hy heeft den wal der selfder gheheel af ghe worpen ende ghesleckt / maer de huysen ende nieuwe timmeragyen liet hy staen. Die van Ceulē hier mede noch niet te vreden wesende/ hebben alle de Metselaers/ Timmer-lieden/ eñ dier ghelijcke Ambachts-lieden/ met haere Knechten ende jongers/ binnē hare Stadt woonachtich / ende der Stadt beedicht eñ verplichtet synde/ wel ernstlick bevolen/ wt Ceulen te trecken met haeren breeck-ghereetschap/ ende alle de nieu-gebouwde huysen binnen Mulheym af te breken ende te raseren. So sijn dan de selfde op den 30. Septembris Anno 1615. des morghens ontrent drye uyren met alle gereetschap wt Ceulen den Rijn af gevaeren/ ende in nieu Mullem gecomen synde/ hebbē sy terstont aē de grootste/ schoonste huysen of te breken / t'enderegraeven/ ende over hoop te werpen/ een beghin ghemaeckt/ ende en hebben niet op-gehouden voor ende al-eer sy alle die nieu-gebouwde huysen gheheelicken hadden gheraseert. Daer is menighen coorn-solder ghebroken/ ende alderhande Granen/ als Tarwe/ Rogge/ Mout/ Haever/ Erwtē/ Bottwepte/ Garste/ Boonen : Item Speck/ Vleis/ Wijn / Bier / &c. sijn in den dreck en sant ghe worpen / ende met voeten vertreden/ den inwoonders en is geenen tijt ghegheven / om haere bedden ende meubelen te salveren. Soo dat dit voor de inwoonders van Mullem/ insonderheyt voor de eyghenaers der huysen / een seer deerlick spectakel ofte schou-spel is ghe weest/ die bedroefde lieden niet wetende waer sy teghen den aen-sta nden couden winter haer berghen/ ofte met der woone beghe ven souden. Ten was niet genoech datmen die luyden om de Religye wt Ceulen / Aken / ende andere Steden verjaecht ende verdreven hadde/ maer nu sy haer binnen Mullem hadden neder-ghe slaeghen/ hoopende aldaer sonder dwanck der conscientie te leven/ ende haeren handel te dryven / onder de bescherminghe der Vorsten die wettelicke Heeren over dese Stadt waeren/ eñ haer in haere protectye hadden op ende aen-ghenomen/ soo heeftmen haere huysen dus jaemerlijck af-ghebroken/ ende al haere neeringhe/ daer sy by leven mosten/ benomen ende af ghesneden.

Hare V. D. Palsgraef Wolfganck Wilhelm heeft dient halven aen der Gulicsche ende Bergesche Canceliye Raden / Godefrijd van Steen / Iohan van Liening/ ende Wilhelm Basten D. dit naevolghende gheschreven.

VAn Godes Ghenaden Wolf-gangh Wilhelm Pals-graeve by dē Rijn, in Beyerē, tot Guylich, Cleve ende Berch Her-

 toge

1615. toghe. Grave tot Veldens, Spanheym, Marck, Ravensberch, ende Meurs, Heere tot Ravensteyn *&c.* Onse ghenedighe groetenisse te vooren. Veste, ende hoochgeleerde, lieve ghetrouwe, u schrijven van den 5. *hujus* is ons wel over-levert, ende noch meer onderdaenichlick verhaelt gheworden. Het gedenckt ons ooc noch wel wat wy aen de Rom. Keys. Maj. onser aller ghenaedigsten Heeren, voor een jaer, uyt het leger voor Wesel, nopende de bouwinghe van Mullem, hebben geschreven, ende vande selve versocht, dat sy dat werck wilden by onse gehoorsamste ghehoorsaemheydt laten berusten, ghelijck wy uyt de byghevoechde reden niet anders verwachteden, ende door onse onderdanichste bidden van haere Majesteyt niet meer is begeert. Maer wy verstaen nu met hooghe verwonderinghe, beswaringhe, ende mede lyden, hoe dat nu onlancx een nieuwe verstooringhe daer boven is ghe-schiedt, hebben oock ons, soo wel aen des Keyserlicke Hove, als op andere plaetsen dient halven nae behooren beswaert, ghelijck oock om dat ons voor-ghecomen is sekere ghedreychde uytroijnghe vande andere int oude perck nieughetimmerde huysen. En vreesen nochtans niet, dat daer over yets voorders sal worden gedaen, ofte yets teghen uwe personen ende goederen dienthalven sal ghedaen worden. Alwaer om wy te min noodich achten, voor als noch van uwe personen *in specie* by de Keyserlicke Majesteyt te mentioneren, ende te vermanen: Doch wy willen niet nae laten daer van te vernemen, offer teghen uwe personen voorder Proces soude worden begonnen, t'selve u te laeten wetē, hier op by Keyserlieke Majesteyt oock u ten besten de noodttruft in te brenghen, daer ghy u gheheelijck op meucht ende cont verlaten.

Maer overmits wy eyndelijck besloten hebben, soo verre het immermeer met recht bestaen ende geschieden mach, wraeckgiericheyt ende ongherusticheyt die de Stadt Ceulen tot onsen ende onser onderdanen mercklijcken schimp ende schade heeft bewesen, te wreecken, so bevelen wy u, Steenen ende D. Bast, hier met ghenadighst, dat ghy met uwen Ampt-ghenoten alle oude ende nieuwe actien, dese Mullemsche timmeringhe belanghende, na erstich door-siet, oock d'oude accoorden ende verlijckinghen, die tusschen den voorighen Hertogen van Gulick ende Berch, ende de voorghemelde Stadt Ceulen op haer voorgheven gemaeckt sijn mochten, ende soo veel by onse *Archivis* ende registratien niet en is te vinden, door de derde handt, die soeckt te becomen, uyt het vervolch u te verclaren, ende een volcomen bedencken nemen woudet, of ende hoe wy, sonder de selve te quetse, onse vryheyt tot Mullem met recht connen beschermen, als oock de reparatie van dese schade, die wy van die van Ceulen hebben gheleden, ons eñ onsen onderdanen tot troost ende ten besten: Oock hoe nu ondertusschen de verdorvene luyden wederom ghelogeert, oock in onse Landen onder ghebracht worden mochten. Daer met wy oock hier over de noodtdruft bedencken laten moghen, dat wy u tot ghenadighe antwoordt laten weten, ende zijn u tot ghenaden wel geneycht. Ghegeven tot Nieuburch aen de Donau den 22. *Octob. Anno* 1615.

XXXVIII.

In het naest-voorgaende Boeck hebbe ick verhaelt den aenvanck des crijchs tusschen den Hooch-Geborenen Doorluchtigē Vorst Frederich-Ulrich, Hertoghe van Brunswijck, Lunenborch, &c. ter eener, ende de Stadt Brunswijck ter anderer syde, welcken crijch desen Somer met ernst is aen-gegaen, ende oock geeyndicht geworden. Daer van ick hier een cort verhael sal doen.

Daer

1615.

Voorder verhael van de belegeringhe der Stadt Brunswijck Anno. 1915. Augusto.

Daer is in den voor-somer binnen Hanover een byeencomste gehouden / belangende het langhduyrige misverstant tusschen den Vorst ende Stadt Brunswijck/ op de welcke sijn verschenen soo des Vorstes/ als der Vrye-aen-zee Steden Gesanten / om te sien of het verschil sonder waepenen soude cunnen neder-ghelegt worden. Die van der Stadt hebben sijn Vorst. Doorluchticheyt gepresenteert alle jaere te gheven ettelicke duysendt Rijcx-daelers uyt haere Stadts-waeghe / een schoon Casteel voor den Vorst in de Stadt op hare costen te timmeren/ ende dat sijne V. D. de Stadts-poorten by daeghe ende by nachte souden gheopent worden/ wanneer het hem soude ghelieven/ doch dat de Magistraet de sleutelen in handen houden ende bewaeren.

De Hertoghe en was hier mede niet te vreden / maer woude ten weynichsten van eene poorte de sluetelen in sijner hant ende bewaeringhe hebben / woude oock noch andere conditien bedinghen/ daer toe die van Brunswijck met haere gheconfedereerde niet en conden verstaen ende is derhalven dese vergaederinghe onvruchtbaer ghescheyden. Verscheydene persoonen van grooten aensien ende autoriteyt by den Vorst/ hebben sijne V. D. tot de beleghheringhe der Stadt seer gheraeden/ doch heeft dit insonderheyt ghedaen Heer Michel-Victor van VVunsterou, Stadthouder van sijne V. D. ende daer is sulck een haestighe resolutye in dese groot-wichtighe saecke genomen / datmen des Groot-machtighen Coninck van Denemarck (Oom des jonghen Vorstes van Brunswijck) advys ende goet vinden niet en heeft af-ghewacht / oock sonder in ghenoechsaeme achtinghe te nemen/ de confederatyen / die dese Stadt heeft met de Staeten der Gevnieerde Neder-landtsche Provintyen/ ende de Vrye-aen zee Steden die machtich sijn : Ooch sonder rypelick ghenoech te overlegghen de macht deser Stadt selfs/ welcke is de Hooft-stadt van Saxen-Landt/ waer van sy schier het Centrum ofte middel punckt is. Het is een groote ende volck-rijcke Stadt/ begrypende meer dan een duytsche myle in het ronde. De waeter-vloedt Ocker vloeyter midden door/ van daer vlietende in de groote Riviere de VVeser. De gheheele Stadt leyt in een vlack veldt / ende is beslooten met stercke vesten/ ende dobbele / jae op sommighe plaetsen met drye grachten/ die seer diepe sijn. De Wallen tusschen de grachten ligghende/ sijn met boomen dichte beplantt. Daer sijn in dese Stadt vijf marckten/ vijf Raet-huysen/ ende vijfderley Magistraeten.

1647.

Heer Michel-Victor van VVunstrau overste bevelhebber van des Vorsten legher is den eersten Augusti deses jaers met een leger van ses-tien duysent Man te voet ende te Peerde in het velt ghecomen/ besluytende ende af-graevende alle wegen ende toegangen tot de Stadt / het jaer deser belegeringhe is in dit versken begrepen:

MænIa BrVnsVIgæ Perterret PrInCIpIs arDor.

Die van der Stadt vernemende de aencomste van des Fursten legher / Jae dat selfde nu voor haere Stadt hoorende ende siende / hebben raetsaem ghevonden haer Crijchs-volck/ dwelck sy dichte by de Stadt tot St. Lenaerts in Garnisoen hadden ligghende/ binnen te laeten comen. Dit volck met vrouwen en Kinderen / bagghen ende baggagye tot de Stadt aentreckende / is van des Hertoghen volck achter haelt/ gheslaegen/ ende vele der selfder sijn doot gebleven/ andere zijn met verliers van hare baggagye daer van ghecomen. Dese daet heeft die van der Stadt seer verbittert/ also dat sy ghetracht hebben haer hier over te wreken.

Des Hertoghen volck heeft het Lazarus ofte Melaeten-huys ende corts daer nae de Ratte voor St Aeggdij poorte verovert/ ende het geschut op den stercken dwingher ende aen de selfde poorte gestelt/ ende daer mede die gheele poorte onder de voet geschoten.

Nevens andere middelen des ghewelts/ daer mede de beleghheraers die van binnen hebben ghequelt / sijn gheweest de vierballen ende gloeyende coeghels die sy dagheliex (doch in sonderheyt op den 22. Augusti) seer dapper ende in grooten ghetale in de Stadt ghewrorpen hebben/ daer mede sy in het eerste den Burgheren eenen grooten schrick hebben aen-ghejaecht/ maer en hebben nerghens nae soo groote schaede daer mede ghedaen/ alsmen wel soude vermoedet hebben. De Burghers hebben haere vrouwen ende Kinderen belast veel tonnen ende Kuypen met water te vullen/ ende op den brant te passen: Ende hebben vele pick tonnen aen brant ghesteken / op dat yeder een by nachte sien mochte langs de straeten. Die van buyten dit schijnsel ende licht der pick tonnen siende/ ende meynende dat de Stadt

1615.

aen verſcheyden oorden aen brandt ſtondt/ hebben eenen gheweldighen aen-val op de Stadt ghedaen menende de ſelfde te over-weldighen ter wÿle de Burghers ſouden beſich ſÿn om den brant te leſſchen: Maer ſy vanden ſoo dappere tegen-weere/ dat ſy moſten af-wÿcken. Het ſchieten met grof gheſchudt op de Stadt/ als oock met muſ-quetten ende handt-roers/ ende allerley oorlochſ-gheweldt op der Stadt Veſten/ wallen/Poorten/ eñ toorns/heeft wel twee maenden lanck gheduyrt. Sinte Mag us toorn is leelick gheruyneert/ daer ſÿn over de duyſent ſcheuten van grof gheſchudt op gheſchooten. Oock is der Vrouwen toorn/ ende St Peters toorn ſeer beſchae-dicht. Daer ſÿn yſers in de Stadt gheſcho-ten van 40.50.60.70.80. ponden. Daer ſÿn in ſommige huyſen voor aen den wal ſtaẽ-de/gevonden wel 10.12.20. ponden ſwaer-te van Muſquet-coeghelen/ die voor ende nae in de Stadt gheſchoten ſÿn. De bele-gheraers waren ſoo hooghe op de Stadts wallen ghecomen ende gheclommen/ dat ſy ende de belegerde malcanderen met yſeren haeken in de cleederen ende int vleis ſloe-ghen ende haeckten/ende oock eenighe in de Stadt trocken. Die van binnen hebben oock haeren Vyandt met heete ſteenen/ ſiedende heet waeter/ calck/ ende brandende pick-repen beworpen ende beſchaedicht. Des Hertoghen volck heeft wel verſcheydene mÿnen ghemaeckt/ maer alſoo den gront daer ſeer ſandich is/ ſoo hebben de ſelfde cleyne operatye ghedaen.

De Borghers/ Ruyteren ende voet-knechten/ ſtaende onder het ghebiet van den Overſtẽ Luytenant Knijphuyſen, Gou-verneur der Stadt/ hebben haer wterſte devoir tot bewaeringhe ende beſchermin-ghe der Stadt/ ende af-weeringhe haerer Vyanden ghedaen/ daeghelicx met haer dapper wt ſchieten ende wt-vallen haeren Vyandt over groote ſchaede ende afbreuc-ke doende/ vele der ſelfder doot ſlaende/ en-de vele ghevanckelick in der Stadt bren-ghende/ die voor behoorlick rantſoen/ nae crÿchs ghebruyck/ ſÿn gheranſoneert ghe-worden. Onder andere is Matthijs Treur-niet, een cloeck Meeſter der fortificatyẽ/ die de E.H.M. Heeren Staeten langhe ende wel gedient heeft/ met eenen Muſquet coe-ghel in den hals lancx de ſchouder ghetrof-fen/ende doodelick verwondet gheworden. Doch hy is noch eyndelÿck gheneſen/ nae veel ſmerten.

Den 1. Sept. zÿn der Stadts Ruyteren henen wt nae de Olber-Schans ghetroc-ken/ ende hebben haer daer voor ſeer nae vertoont. Vermerckende datter gheen Muſquettiers inde Schanſe en waeren/ hebben ſy t'ſelfde den Borgers inde Stadt laeten weten/ die ſonder bevel van den Raet/ met ſommighe Soldaten ſÿn wt-gevallen/ ende hebben de Schanſe terſtont verovert/ goeden buyt vercregen/ een huys ofte twee aengheſteken/ ende ſommige ge-vangens ghenomen/ daer onder des Her-toghen ghenerael Proviande meyſter is gheweeſt. Als nu ſulcx den Vorſtelÿcken Stadt-houder/ Michiel Victor van VVunſte-rou (die dat ghenerael Commandement o-ver deſen Crÿch heeft ghehadt) in tÿts is aengheſeyt/ met verſoeck om de Schanſe t'ontſetten/ ſoo is hy haeſtelÿck van Rid-ders-huyſẽ/ ſlechts met vier ofte vÿf Peer-den derwaerts ghereden/ ende hoe wel hy van ſÿne Ruyters/ende inſonderheyt van-den gherichts Schulten vermaent is om niet nae de Schanſe te ryden/ maer te rug-ge te keeren/ om dat nae haer vermoeden der Stadtſ-volck de Schanſe al in hadde/ ende de ſelve al inden brant gheſteken had-de/ heeft hy nochtans hem niet willen lae-ten afraden/ ſiende/ dat des Hertogen geele vane/ die hy daer in ghelepdt hadde (maer van des Stadts volck nu al gecregẽ was) daer vlooch. Maer willende/ nae dat hy van het overgaen der ſchanſe verwitticht was/ door t'waeter de Ocker ghehetẽ/ weder te rugghe trecken/ ſoo is hy midden int ſelve vande Stadtſche/ door de keele gheſchooten/ dat hy vant Peert int water nederſiegede/ hy hadde oock noch een ſcheut door de ſlincke borſt ghecregen/ ende is alſo ſchier doot ſÿnde ende de Gherichts ſchul-te ghevanckelÿck/ inde Stadt ghebracht: Waer over inde Stadt een groote vreuchde ende juÿchen is gheweeſt/ om dat hy hem te vooren hadde laeten verluyden/ dat hy den volghenden dach de Stadt den Herto-ghe leveren woude hy is nae Crÿchs-ghe-bruck op S. Martens Kerckhof/ eerlÿck ter aerden beſtedet geworden.

Den 24 Sept. heeft des Hertoghen volck twee brugghen over-geworpen/ ende daer over eenen grooten aen-val ghedaen. Daer in aen des Hertochs ſÿde ſeer veel/ ende on-der andere de Overſte Brendel van Ham-burch, een wel ervaren Crÿchſ-man/ Ca-piteyn Swerijn Capiteyn Furſtenberger, Ca-piteyn

1615.

pitepn Pankoecke, ende andere meer/ sijn ghebleven. Der Stadt volck is eenighe reysen by den wal afgheloopen / ende wie sy inde Cortegaerde beneden aen den wal hebben ghevonden / die hebben sy met slacht-sweerden ghedoodt. Op het Bolle-werck heeft oock eenen vrijster/ met namen Geeseke Magdeburgs out 34. Jaren/ met een sweert/ vuyst-hamer / ende Musquet ghewapent / haer ridderlijck gehouden/ oock menich Crijchsman beschaedicht. Op haer sijn veele schueten ghedaen / maer sy is onghequetst ghebleven.

Den 27. Sept. is der Stadts-Capiteyn Dominicus Adriani, die het wel om de Stadt verdient hadde / nae dat hy veele Granaet-appelen over den wal teghen den Vyandt woude werpen / ende hem wat te verre over de Borst-weeringhe bloot ghegheven hadde/ gheschooten/ ende met groote droefheyt op Michiels dach in S. Martens Kercke solemnelijck begraven: In sijn plaetse is sijnen Luytenant Thomas Viller, die hem insghelijcks de gantsche tijt over seer mannelijck ende wel heeft gehouden/ tot Capiteyn ghemaeckt.

Iacobus de vrede-lievende Coninck van Groot-Britanyen hoorende ende vernemende/ dat de Hertoghe van Brunswijck ende Lunenburch / sijner M^t. Nevr/ met alle gheweldt van oorloghe de Stadt van Brunswijck aen te tasten ghesinnet was/ heeft om alle voorder onheyl te helpen verhoeden/ desen brief aen de E.H.M. Heeren Staeten der Geunieerder Nederlandtsche Provincyen gheschreven.

Copye eens briefs die de Coninck vā Engelant aē de Statē in den Hage gesonden heeft/ belangende de belegerde stadt Brunswijck.

Hooch ende Mog. Heeren, onse goede vrienden ende Bontgenoten, wy hebben met grooten onlust verstaen, dat het tusschen den Hertoch ende die Stadt Bruynswijck, tot een openbaere Oorlooch is ghecomen: Dewijle de selve den gemeenen Religie-handel, ende den genen diese aenghenomen hebben, niet dan tot groote schade en can dienen, indien de selve, alsoo elck andere t'onderbrengen, ende den algemeenen vyandt hier door meer ende meer stercké. Heeft ons dan goet ghedocht den ghemelten Hertoge de groote gevaerlijckheyt voor ooghen te stellen, daer in hy hem, sijn Landt, ende luyden storten sal, indien hy hem tot een goet, redelijck verdrach niet sal laten brengen. Ick hebbe oock te gelijcke, ghehouden te versoecken ende te vermanen, dat ghy uwe macht ende authoriteyt tot sulcken eynde, so wel by de Stadt Brunswijck, als de Anzesteden, daer toe gebruyckt, dat sy ee sulck verdrach niet af en slaen. Tot welcken soo goeden ende Godtsaligen wercke, wy aen onse sijde oock geern doen willen alles dat het selve vervorderen can ende mach. Twijffelen oock niet, ghy sult aen uwe sijde insghelijcks van selfs v ten hoochsten daer aen laten ghelegen sijn, dit vuyr (dat andersins over de gantsche Christelijcke Kercke gaen sal) te dempen ende te blusschen.

De Heeren Staten dese vermaninge des Coninck ter herten nemende / ende oock tot bestichtinge deses crijschs / so van de Stadt Brunswijck selfs / als mede van andere Vry-aen-zee steden / hare gheconfedereerde vrienden/ versocht sijnde / hebben goet ghevonden den Hooch-wel-gheboren Prince Hendrick van Nassou met al hare Ruyteré ende Soldaten derwaerts te senden / om met raet ende advijs der gecommitteerde Gesanten der Heeren Staten (die al ettelicke weken te voren met de Ghecommitteerde der Vry-aen-zee Steden daer waren besoignerende geweest) te helpen verrichten sulcx als met ghemeynen advijse best ende raetsaemst soude gevonden worden.

Wt Nederlant worden eenige Ghesanten aē de Hanse-stedē gesonden.

VVant den 26. Augusti 1615. hadden de Gelderschen Hanse-Steden / ende de Hanse-Stadt Deventer (op de ontfangē wt-schrijvinghe vanden Hanse-dach binnen Lubeck teghens den xj. Septemb. aen-ghestemt) in

 hare

hare vergaderinghe binnen Aernhem goet gevonden/ dat eenige ghequalificeerde persoonen souden gedeputeert worden/ om van harent wege die vergaderinghe by te woonen/ ende in eenen weghe te vernemen wat van de langhe ghewenschte aliance met de Hanse-Steden te verwachten stont/ mitsgaders om de Hanse-Steden met alle bequame redenen ende middelẽ daer toe te bewegen. Hier toe sijn genomineert de Heerẽ Iohan Byel I. V. D. Pensionaris der Stadt Nimmegen, Fredrich vanden Sande, Raet ende Mombor des Forstendoms Geldre eñ der Graefschap Zutphen/ ende Diederich Sticke Ridder, Burger-Meester der Stadt Deventer. Dese Gesanten sijn van Deventer gereyst op Donder-dach den vij. Septemb. eñ tot Lubeck aengecomen op Woens-dach den xij. der selfder maent/ ende sijn des anderen daechs door eenẽ Secretaris inde vergaderinghe ghehaelt/ daer present sijnde de Gedeputeerden eñ Gesanten der Vry-aenzee Steden Lubeck/ Bremen/ Hamborch/ Rostock/ Wismar/ Maeghdẽborch/ Brunswijck/ Danswijck/ ende Lunenborch/ hebbende eenighe van de selfde instructien ende Volmachten van sommighe andere Hanse-Steden.

Ondertusschen quamen aen dese Vergaderinghe sekere tijdinghen/ dat den Oversten Schomburch van den Cuervorst Palsgrave comẽde/ door Bremen was ghepasseert/ d'een schrijvende dat het was om een Verdrach tusschen den Vorst eñ de Stadt van Brunswijck te helpen op-richten: Andere/ dat hy quam om met crijchs ghewelt de Stadt te helpen dwingen/ ende brenghen tot een-neminghe van de harde Wetten die de Overwinner haer soude op-dringhen. So hebben de Neder-landsche Gecommitteerde den 16. Septemb. wt Lubeck aen sijn Gestrengicheyt geschreven/ dat sy wenschten/ dat het eerste mochte waer sijn: Maer indien sijne Gestrengicheyt gecomen was om de Stadt van Brunswijck te helpen overmeesteren. Soo gaven sy hem te bedencken hoe dat het selfde by de E. H. M. Heeren Staten/ in welcker eet en dienst hy was/ soude ghenomen worden/ de welcke sijn Genade Graef Ernst van Nassou geensins en hadden willen toelatẽ sich in desen crijch tegẽ de Stadt van Brunswijck te laten ghebruycken/ jae hebben sulckes verboden allen crijchs-lieden onder haer ghebiet staende: want de Heeren Staten haer selven kennen te sijn leden der Hanse-Steden/ die sy gantschelijck geneycht sijn.

De Stadt van Brunswijck rontom haer belegert ende om-cinghelt sijnde/ is de Coninck Christianus wt Denemarcken gereyst ende te Wolffen-buttel by den jongen Vorst sijnen Neve gecomen/ om dit aengevangen werck te helpen beleyden/ ende tot eenẽ goeden eynt te helpen brengen.

Brief des Coninc[x] v[an] Denemerck[en] aen de bele[g]herde.

Sijne Mt. heeft op den tweeden Sebtembris wt het Clooster Riddachs-housen eenen seer vriendelijcken ende beleefden brief aen eenen Eersamen Raet der Stadt Brunswijck gheschreven/ haer wel ernstelijck tot vrede ende verdrach met haren Lant-Vorst vermanende ende radende/ presenterende haer tot dien eynde alle hulpe ende faveur.

Antwoorde der belegerde aen den Coninck.

Hier op hebben die van der Stadt den vierden Septembris sijne Coninckliche Mt. geandwoort/ dat sy tot den Vrede gantschelick geneycht waren/ op dat de groote ellende ende benautheydt/ die alreets het landt rontom haer/ maer insonderheyt hare stadt seer jammerlick was perssende/ mochte van haer af-geweert worden. Edoch also sy in dese seer groot-wichtige sake niet en mochten noch en dorsten doen/ sonder hare Vrienden ende Assisteuten sulcx eerst te communiceren/ ende raet met haer te plegen/ ende alle weghen ende Heer-straten haer nu door des Hertogen volck waren af-gesloten/ eñ derhalven noch sy/ noch hare brieven niet dan over-comen en conden: Soo baden sy sijne Mt. gants ootmoedelick/ dat het hem woude ghelieven haer te gunnen/ dat sy boden ende brieven aen hare Assistenten mochten wt-senden/ om dit met haer te communiceren/ ende dat middeler-wijle alle hostiliteyt ende vyandlick gewelt mochte op-houden/ sijne Coninckliicke Mt. verseker[e]nde/ dat sy tot den vrede wel geaffectioneert waren.

Weder ant[woorde] des Coninx.

Hier op heeft wederom de Coninck den 6. Sebtemb. wt Wolffen-buttel geandwoort/ dat/ ghelijck hy noyt tot desen crijch ghestemt/ ende den selven noyt hadde in-gewillicht/ also en hadde hy oock teghenwoordelick ende te deser uren noch gheen wel-ghevallen aen den selfden. Maer dat hy sijnen Neve/ jae Sone/ den Doorluchtighen Hertoghe van Brunswijck/ Lunenborch &c. soude raden soo langhe het aenghevangene werck der belegeringe te sluyten ende in den yverighen voort-ganck op te houden. Dit en vont hy niet geraden/ jae alle dat dusdanige Communicatien waren streckende tot

langher

laugher des waernisse der armer menschen binnen de Stadt. Maer wat eenen boode was belanghende/meynde hy by sijne Vorsterlicke Voorluchtichept te cunnen erlangen / dat de selfde haer eenen dach ofte meer daer toe soude gunnen: haer eyndelick wederom vermanende tot verdrach ende vrede met haren Land-Vorst/die sy wel condẽ maken sonder hare Assistenten/ofte yemant anders daer mede te bemoeyen.

Na schrijven ende weder-schrijven/ heeft op den 16. Septemb. de Coninck van Denemerck aen dẽ Magistraet van Brunswijck gheschreven / dat sy van sijnen Neve ende Sone Hertoch Fredrick Vlrich hadde verworven / dat sy hare Gesanten souden mogen vry ende franck wt-schicken op Wolfenbuttel den 18. Septemb. des morghens vroech/met genoechsame instructie ende vol macht/ tot dien eynde haer sendende Savegaerde / haer designerende de poorte die sy wt eñ in souden trecken/haer oock tot Convoy sendende een vaene Rupteren/ende beloovende dat oock het schieten den 18. Septembris soude cesseren ende op-houden.

Die van Brunswijck hebben sijne Coni. Mt. hooghlick ghedanckt voor sijne sorghe ende moeyte aen-gewendt tot her-brenginghe der ghewenschter vrede tusschen sijne Vorst. Doorlucht. ende haer/ maer alsoo sy nootwendelick dese sake met hare Vrienden ende assistenten (sonder welcker advijs sy niet en dorsten noch en mochten doen in dese swaer-wichtige saken) mosten in delibratie legghen: Soo baden sy al wederom gants onderdanichlijck sijne Coninckl. Mt. dat het de selfde woude ghelieven haer daer toe tijt ende vry geleyt by sijne Vorst. Door. te willen wt-brenghen.

Den 23. Septemb. heeft sijne Coninckl ijcke Mt. op die van Brunswijck geschreven/ dat sy met believen ende bewilliginghe van sijnen Neve ende Sone den Doorluchtigen Hertoge van Brunswijck eñ Lunenborch/ hadde te wege ghebracht/dat tegen den eerstẽ Octobris verscheydene by na by de Vorsten/ ofte hare Ghesanten te Wolffenbuttel verschijnen souden/ om eẽ Vrede-Verdrach tusschen haren Land-Vorst ende haer op te richten/ haer vermanende tegen als dan hare Boden ofte Ghesanten aldaer te senden/ ende haer Assistenten ende Vrienden sulckes by tijts te laten weten/ sendende haer tot dien eynde eenen geleyts-brief.

Die vander Stadt hebben den 26. Sept. hier op geantwoort/dat sy in grootẽ danck dese presentatie van sijne Coninclijcke Mt. aen-namen / ende dat sy haer met allen mogelicken vlijt daer toe schicken eñ verbogẽ soudẽ. Maer alsoo den tijt cort was/wisten sy niet of haere Vrienden ende Assistenten teghens den bestemden dach souden cunnen weerdich ende present wesen / om van den gewenschten Edelen vrede te handelen/ versochten derhalven verlanginghe van tijt/eñ een van paspoort voor haren Secretarium, om tot de Ghedeputeerde der Steden hare Vrienden ende Assistenten te mogen senden/ ende haer advijs ende goet-vouden op het spoedichste te moghen vernemen.

Den 27. Septemb. heeft sijne Mt. aenden Eerweerd. Raet der Stadt gheschreven/ dat hy ende sijnen Neve Hertoch Vlrich-Frederich haeren Land-Vorst in aenmerckinghe dat sy haer beclaeghden dat den benoemden tijdt te cort was om met haere Vrienden ende Assistenten in communicatie te cunnen treden / begheerden te weten hoe langhe tijdt sy dan versochten? Sijne Mt. beloofde met allen mogelicken vlijt hare begheerte by sijne Vorst. Doorl. te sullen bevoorderen. Noch daer benevens schrijvende/ dat hy ende sijne Vorst-Doorl. ingewillighden/ gedurende dese onder-handelinge van vrede / alle hostilitept te doen cesseren/ tot dat alle mis verstant op draghelick middelen soude in het goede wech genomen wesen / indien sy oock aen hare sijde alle vyandelicke attentaten souden willen varen laeten/ende eenen vasten stille-stant van Wapenen te maken/ghesinnet waren. Met desen brief heeft sijne Mt. eenen vryghelepdts brief ghesonden voor der Stadts Secretaris / met eenen rijdenden Bode/ ende Dienaer.

De Coninck heeft oock vriendelick schrijvens aen verscheyden Hanse-Steden ghesonden / sich seer beleefdelick presenterende de verschillen tusschen den Vorst eñ Stadt/ inder goede ende sonder Wapenẽ ofte bloetstorten te willen helpen af-leggen. Hier op is den 30. Septemb. sijne Mt. wt alle name gereschribeert / by aldien de Stadt Brunswijck (die in desen was principale partije) de godtlicke onder-handelinge mede worde aengheboden / ende dat het sijne Mt. daer toe conde brenghen / dat de Wapenen worden nedergheleyt/ alle datelickheyden worden afgheschaft / het Crijchs-volck wt het Landt gevoert/ den Hertoghe van Lunen-

door pre suo interesse, ende de voorsz. Stedẽ samelick weghen hares eñ des Hansisschen Collegie interesse, ende alsoo oock der Nederlandsche Hanse-Steden Ghesanten (die in tamelickẽ aental sich by des Collegij raetslaghen lieten vinden) tot de onder-handelinghe mede worden toegheläten/ ende oock daer toe eenen ghelegenen tijt ende neutrale plaetse worde aengheštelt/dat in sulcken gevalle de Hanse Steden souden debuoir doen om die vande Stadt Brunswijck tot de goddelicke onder-handelinghe / ende voorts tot alle redelicke conditien te bewegen: Ter contrarie soo de voorseyde conditien gheen plaetse en conden ghewinnen / wouden sy het Godt bevelen/ ende haerer goeder conscientie / ende dat sy aen des Christelicken bloets verstortinge/ende wat meer onheyls den crijch mede brenght / haer ontschuldich kenden/ ende den wtganck (dien Godt ten besten wilde wenden) in ghedult verwachten wouden.

Dese sake belangende isser hinc inde verscheyden schrijven ende wederschrijven gegaen: Oock sijnder verscheyden Gesanten des Keysers/ oock van benabuyrde Princen ende Vorsten over ende weder-overgegaẽ/ al sprekende van Verdrach eñ Vrede. Doch al te vergheefs / sy en hebben niet vruchtbaerlicx ten principalen cunnen wt-richten/ gelijck sulcx de ervarentheyt heeft bewesen.

Op den 19. Octobris is van Bremen ter Celle/ aenghecomen Graef Frederich van Solms der Hanse-Steden Crijghs-Overste/ by sich hebbende niet meer dan acht hondert Ruyteren/ende sestien hondert te voete / daghelicx noch 200. te voete van Bremen verwachtende/ daer tegens de Hertoghe nu hadde 2000. welghemonteerde Ruyteren/ neghen duysent Soldaten te voet / eñ 9000. gewapende boeren. Den Grave van Solms is stracx ghevolcht een Keyserlijck Mandaet/ daer by hem verboden wiert alle voordere hostiliteyt tegens den Hertoghe van Brunswijck. Maer sijne Gen. in achtinghe nemende sijnen ghebuerlicken plicht/ daer mede hy de Hanse-Steden verbonden was/ als oock aenmerckende dat de Hertoghe niet nae en liet alle hostiliteyt op de Stadt te ghebruycken. So heeft hy gheresolveert/ tot defensie ofte verlossinge der beleghe rde Stadt/ sich ten wtersten te laeten ghebruycken/ ende is gecomen te Sifhoorn/ een stedeken ghelegen in des Hertogen van Lunenborchs Landt / vier mijlen vande Stadt Brunswijck/ om alsoo wat naerder by de handt te wesen. Hier heeft de Grave van Solms op donder-dach den 19. Octobris met eenen eyghenen bode wt der Stadt Brunswijck schryvens becomen/ daer wt hy verstaen heeft/ dat de Stadt inden wtersten noot was. Hier op heeft sijn Ghenad. stracx geresolveert met sijn cleyn hoopken in Godes name voort te trecken/ eñ heeft den selfden bode wederom inde Stadt geschict/ ende den Oversten Luytenant Knipuysen laten weten / dat hy op den naest-volghenden Sater-dach/ sijnde den xxj. Octobris, aẽ de Landweer tusschẽ Olber ende Kaftoorn sich soude laten vinden/ eñ dewijle de Landweere sterck besedt ende met Reduytẽ versien was/ soo soude Knip-huysen/ soo sterck als hy conde/ wt der Stadt vallen/ ende sich bevlijtighen de Land-weere in te nemen/ eñ eenen wech daer door te slechten / daer sijn Gen. met Wagens/ Peerden/ ende geschut mochte door passeren. Maer als zijn Gen. ter bestemder tijt aẽ de Land-weere quam/ soo heeft hy in de plaetse van het crijchs-volc der Stadt / aldaer gevonden des Hertogen volck. Sijn Gen. heeft Capiteyn Bernardin met vier Vaendelen/ des Hertoghen volck laten aenvallen/ ende heeft stracx noch vier Vaendelen/ onder het beleyt van Wolfgang Hendrick Grave van Ysenborch, ghesonden om de voorighe te seconderen / die t'samen met sulck een couragie sijn aenghevallen/ datse in corten tijt des Hertoghen volck wt de Land-weere ende wt de vijf Reduyten gheslaghen/ ende over de 300. man hebben nedergeleyt. Ondertusschen heeft des Hertoghen volck den alarm vernomen/ ende is met het gheheele Leegher op twee sijden in volle batalie op des Graven van Solms volck aenghecomen/ den welcken d'Overste Luytenant Knip-huysen met duysent man te voet/ ende drie Cornetten peerden wt der Stadt is te hulpe ghecomen. Terwijle dat de Grave besich was met het maken vandẽ pas door de Land-weer (dat wel twee uren duerden) soo is beyder sijdts crijchs-volck aen malcanderen ghecomen / ende daer in dapper ghescharmutselt/ elck een sijn devoir wel doende/ des Hertoghen volck is te rugghe gedreven. Maer als Graef Hans Georgiaen van Solms, des Oversten broeder / die de drie Cornetten Peerdẽ die wt der Stadt ghecomen waren / leyde / ende daer mede meynde te treffen/ soo gingense door/ nae de Stadt toe/ verlatende den gemeltẽ Grave/ die

1615.

die daer over van des Hertogen volck ghevangen wiert. Het vluchten der dese Compagnien heeft des Hertoghen volck groote couragie / ende d'andere verslaghentheyt aenghebracht. Alsoo nochtans/dat'sy haer onder het beleyt van Graef Frederich van Solms haeren Oversten/dapper ter weere stelden/doch des Hertoghen volck is haer te sterck ghewordden/ende syn alsoo/wegghenomen des Graven Compagnie / ende noch twee/ die by hem bleven/ alle nae de Stadt toe ghereden. Men meynt dat indien de Ruyteren die wt der Stadt ghecomen waren/ de vlucht niet genomen en hadden/ dat de Grave van Solms het gheheele Legher des Hertoghen in disordre eñ op de vlucht soude hebben ghebracht. Maer als nu des Graven Voet-volck (d'welck met des Hertoghen Voet-volck in het werck was) sach dat haer de Cavallerye verliet/ ende nae de Stadt vluchte/ende dit noch daer by quam/ dat ettelicke waghens (de peerden door het schieten op den loop comende) onder haer liepen/ ende haer in disordre brachten. Soo hebben sy oock hare plaetse verlaten / ende syn nae de Stadt toe getrocken. Des Hertoghen volck dit siende / heeft de wyckende ghevolcht met Ruyteren ende Voet-volck/ ende soo dapper daer onder ghescho ten ende gheslagen/ datter wel 300. syn doot ghebleven. De Grave des van den meesten deel synes volcx verlaten synde / ende alleen die drie Compagnien by sich hebbende / soo is des Hertoghen volck van allen canten dapper op hem ghevallen. Hy heeft sich langhe cloeckelick ter weere ghestelt. Doch eyndelick (nae dat het ghevecht gheduert hadde van smorgens te seven uren tot elf uren toe) is hy soo gheperst geworden vande menichte syner vyanden / dat sy met goede ordre retireerde eñ te rugghe weeck tot de Stadt aen/weynich volcx verlaten hebbende/ende mede gevanckelick brengende eenen Grave van Mans-velt / die den Hertoghe diende. Hier op heeft stracx des Hertogen volck alle de plaetsen aen de Celsche syde (als den Wendetoorn / Olberschans / den Dam/ Blastoorn / ende dat gantsche Eyghericht) ghequiteert / ende den pas nae Celle open ghelaeten.

Quinque aquater soles jerant Octobris,
& vnus,
SoLMICVs eCCe heros InfrIngIt gV-
eLphICa Castra.

Den 25. Octob. heeft de Coninck aen de beleghherde ghescreven/ dat synen Neve de Vorst van Brunswyck &c. door syn raet ende inductie/ willich ende bereyt was(om alle voorder verderf van Landt en luyden voor te comen)het belegh voor Brunswyck op te breecken/ ende het Crychs-volck af te heyschen/ende eenen stille-stant van Wapenen aen te gaen / indien die vander Stadt wouden beloven oock aen haerder syde alle vyantlicke attentaten te willen nalaten.

Die vander Stadt hebben den 29. Octob. syne M^{c}. ghescreven ende gheandwoordt/ dat sy syne Coninckl. M^{c}. ten hoochsten bedanckten voor de goede ende Christelijcke voor-sorghe die syne M^{c}. tot haren besten was draghende/ biddende seer onder-daenichlijck dat het de selfde woude ghelieven daer by te persisteren/&c. Edoch dat sy soo stracx haer op den voorgestelden stille-stant van wapenen niet en conden verclaeren/ om redenen/ die sy aen de Keyserlicke Commissarien/ ende Vorsterlicke hessensche Gesanten hadden gheschreven / waer van sy syne M^{c}. copye sonden. Den inhout deses schryvens was/dat eenen Eerbaren Raet alleen hier in niet en conde noch en dorst resolverē/ maer dat sulcx moste ghescheiden/ ten overstaen ende met kennisse van hare gheintresseerde/ ende der langhe ende veel geplaechde Burgerye/de welcke voor het verlaten des Wals/Schansen/ ende gantsche belegeringhe / niet en conden te samen geroepen noch te ghebracht worden/ sonder groot/ jae het wterste perikel. Versochten derhalven/dat men eerst ende voor al de manier ende tydt des voor-geslaghen stille-stant van wapenen soude willen beroemen ende exprimeren &c. Altyt met hooghe Protesten verclarende/ dat sy niet lievers en wenschsten/ dan dat desen bloedighen crych / ende wterste verderf haere Stadt ende der omligghende Landen/mochte ge-eyndicht worden.

Hier op heeft syne Conin. M^{c}. desen hier naevolghenden brief aen de beleghherde ghe-schreven.

CHristiaen de vierde, Coninck van Denemarck,&c. Onsen ghenadichstē vvelgemeynden vville te vooren. Eersame lieve beson-

dere, vvy hebben u ſchrijvens in date van giſteren vvederom op huyden in onſe handen vvel ontfangen, ende vvt het by ghedane onder anderen geſien, dat ghy als noch het van ons voorgeſlagene ende aenghebodene beſtant niet en ghedenckt aen te nemen nochte aen te gaen, voor ende al eer de vrylaetinge des VVals, der ſchanſen ende der gantſcher belegeringhe datelijck vvorde voltrocken, ende voor de handt ghenomen. Op dat nu oock in u begheeren vvorde ghedaen ende volbracht, ſoo hebben vvy het by onſen vriendelicken Neef ende Soō Hertoch Frederich Vlrich tot Brunſvvijck ende Lunenburch, &c. daer toe gebracht, dat hare lieve nu opt dienſtelickſte ende ſpoedichſte (in voeghen ſoo verre het beſtant vvort ghemaeckt) de belegeringe af te ſchaffen, ende hare Soldaten te Peerde ende te Voet vveder hervvaerts af te heyſſchen, gantſchelick gheresolveert ende beſloten is. Sal daerom van nu voortaen aen uvve ſijde met ophoudinge vā alle vyantlicke daden u alſoo ſchicken, op dat men te ghevoegelicker tot de handelingen, hoe ende in vvat voegen mē het voorſchreven beſtant beſluyten ende maken ſal, ende daer op voorts den vrede vvederom te planten ende onverbrekelick in te voeren ſy, conde comē ende tredē. D'vvelck vvy u genadichſte tot een antvvoorde hebbē vvillen te kennē gevē: ſijn u met genaden toegedaē. Gegeven op de Vaſtichz VVolffenbutt. 20. Oct. 1615.

VVas onderteeckent Chriſtiaen.

De Gedeputeerde der Geunieerde Nederlanden (die nu te Hamborch waren) hebben ten ſelfden daghe Graef Fredrick van Solms ſijnde binnen Brunſwijck / door eenen poſt ontboden ende toegheſchreven / dat ſy brieven hadden becomen vanden 19. Octobris wt ſ'Graven Hage / daer in de Heeren Gener. Staten ſchreven / dat ſy gheresolveert waren de vereenichde Hanſe Steden in haeren tegenwoordigen noot by te ſtaen. Dit heeft die van Brunſwijck grootelicx gheanimeert / ende in haere ſtantvaſticheyt verſterckt.

Volgens de boven-gemelde reſolutie der Heerē Staten / heeft Prins Hendrick alle de Ruyterije / ſijnde in dienſt der Gheunieerde Landen verſchreven / ende daer toe een goet getal Voet-knechten / ende ſes hondert waghenen om de Soldaten / Ammunitie / ende Baggagie te voeren. Met de welcke hy dē tweeden dach Novemb. wt den Hage is getrocken / ende den ſevenden Novembris van Rees na Brunſwijck aen gherepſt is / nemende ſijnen wech door het Sticht van Munſter / paſſerende den xij. Novemb. dichte voor / oock door de Stadt Munſter / daer hy wat gheruſtet heeft. Die van Munſter ſijn willich geweeſt al dit crijchſ-volck door hare Stadt te laten marſſeren / niet by troppen / maer wel alle gader ghelijckelick / haer verblijdende dat de Staten de Stadt van Brunſwijck tot aſſiſtentie trocken / ende die gingen beſchermen teghen den overval ende ruyne die haer over het hooft was hangende: Sy hebben de Ruyteren ende Soldaten wt der Stadt / Wijn / Bier / Broot / ende allerley nootdruft ghebracht / ten deele voor haer gelt / ten deele oock ſonder ghelt / ſchenkende yeder Compagnie een tonne biers / ēn de Officieren den Wijn vereerende. De Clocken op Sinte Lamberts thoorn ſpeelden middeler wijle.

Drinckt wt goet Munſters mout,
Van d'beſte datmen brout:
Met Rijnſchen wijn daer by,
Voor d'Edel Compagny.

Prins Hendrick heeft Mons de Brochum, Ridder ende Ridt-Meeſter / voor wt ghesonden / met xxvj. beredene Ruyters / om de Ghedeputeerden vande Edele Hoogh-Mogende Heeren Staten te gaen vinden / ende haer vande aen-compſte van Prins Hen-

Hendrick te verwittighen.

Hy heeft zijnen wech ghenomen op Bremen/ daer de Heeren des Magistraets wel blijde om waren als sy die tijdinge hoorden/ ende hebben Mont de Brochum met veel complementen en courtoisije bedanckt voor sijn goede tijdinge. Van Bremen is hy gereyst op Hamborch / daer hy de Ghedeputeerde der Heeren Staten/ midtsgaders verscheyden Gedeputeerde der Hanse-Steden ghevonden heeft/ die allegaer/ als oock de gheheele Borgerije binnen Hamborgh / boven maten verblijdt waren/ als sy sekere tijdinghe creghen dat Prins Hendrick soo nae by der handt was/ ende hebben allegaer Mons de Brochum seer gewillecomt ende goet chier aengedaen/ met veel complementen.

Prins Hendrick besedt eenige Steden in de Graefschap Ravensberch.

Prins Hendrick van Nassou/ heeft op desen tocht sijnde/ als een Passant, met weynich Garnisoen besedt de Stadt Herwerden/ en noch eenighe andere in de Graefschap Ravensberch ghelegen/ inden name des Cuer-Vorstes van Branden-borch. Om dat dit scheen te strijden tegen de Reversalen ende t'Verdrach tusschen de Vorsten Brandenborch ende Nieuborch hier te vooren opghericht. Soo isser eenen Branden-borchschen Commissaris aen die Landt-steden ghesonden/ die haer dese navolgende redenen deses voornemens heeft voorgedraghen.

Voor eerst heeft hy de Staten vermaent/ van den dadelijcken inval / dien de Marquis Spinola t'voorleden Jaer inde Gulicksche ende andere Landen hadde gedaen.

2. Dat daer door sijnes Genadigen Vorsten ende Heeren/ des Marck-Graven van Branden-borchs persoon / ende de Landen selve inde hoochste ghevaerlijckheydt ende extremiteyten ofte benautheden zijn ghebracht gheweest.

3. Dat hare Doorluchticheyt daer door ghenootsaeckt sy gheweest haere vrienden/ doch insonderheyt de Hooch-mogende Heeren Staten om assistentie ende reddinghe te versoecken/ die te dier tijt/ met haer legher hoogher optrocken/ om den cours ofte loop des Marquis Spinolæ te beletten / ende op te houden.

4. Op dat nu haere F. haer conde verseeckeren vande plaetsen die het Spaensche volck noch niet en besaten / hadde hy voor dese tijt voor goet aengesien de Hooft stadt en andere plaetsen der Graef-schap Marck onder sekere articulen te besetten. Des te meer overmidts het accoort ende verdrach te Xanten met believen ende consent vande Ghedeputeerde Landtstanden van Gulick/ Cleve/ Bergh/ Marck/ Ravens-berch ghemaeckt/ ende van beyde Vorsten Brandenborgh ende Nieuborgh verseghelt ende onderghescreven/ ende vande Heeren principalen gheconfirmeert/ ende bevesticht/ oock van soo veele Coninckliche Ceur en Vorstelijcken / ende meer andere voortreffelijcke Gesanten gheauthentiseerde accoordt ende verdrach. Int poinct van d'executie door nieuwe ingeworpene onnoodighe disputen/ bespottet is ghe worden/ ende de Spaensche tot geen effect hem heeft willen laten brenghen/ soo hadde hare F. die voorsorge ghedraghen/ datmen om soo veel moghelick/ te verhoeden de schade/ die Siberch/ Mullem/ ende doorgaens het gantsch Lant daer omher was overcomen/ datmen de Graef-schap Ravensberch met weynich Crijchs-volck soude besetten. Daer toe des te meer veroorsaeckt sijnde / op dat haere V. D. de passagie tot den Ceur Brandenborghsche Landen mochte onverhindert blijven.

Oock soo is doch achtervolgende het bovenghedachte Xantissche verdrach / het Graef schap Ravensberch dien Vorst by provisie toeghe wesen/ wiens residentie ofte sidt-plaetse te Cleve vallen soude.

Op dat de Stadt Herwerden / ende andere plaetsen de Garnisoenen te liever souden innemen/ heeft Prins Hendrick Frederick/ dese ordre ende Articulen in schrifte gestelt / ende den Landt-stenden ende Magistraten der Graef schap Ravensberch behandighen laten.

1. De Steden Ampt-huysen / ende het Lande der Graef-schap Ravensberch/ sullen beyde een-mael de Ceur ende Vorsten Branden-burch/ ende Pols-Nieuburch gedane hantastelijcke beloften/ als oock by de uytghegevene Reversalen blijven/ ende sal door inneminghe van het Garnisoen/ gheen veranderinghe voorghenomen worden.

2. De Soldaten sullen met goede soldije versien worden/ ende daer sal onder de selfde suicke disciplijne ghehouden worden/ dat d'ingesetene noch m[...] onderhoudinge/ noch met servijs/ sullen worden beswaert.

3. De Soldaten sullen vande Bevelhebbers des Garnisoens ghecomandeert worden/ ende het woort ontfanghen.

4. Het Garnisoen sal daer in soo langhe blijven / tot dat die Garnisoenen vanden

Marquijs

Marquijs Spinola, ende des Vorstes van Nieuborgh / na het inhouden van het Xantische verdrach / uyt Weesel/ ende andere vande successye des overleden Hertoges tot Gulick dependerende ofte ofcomende Landen/ Steden/ende plaetsen/ weder uyt trecken.

Dese Artijckelen belooft sijn Excellentie/ Prins Hendrick nauwe te houden/ ende de selve vanden Marck-Grave tot Brandenborch ratificeren ofte bevestigen te laten.

Als nu de boven-gemelde Gedeputeerde des Heeren Staten ende der Geldersche eñ Over-Yselsche Hanse-Steden voor secker vernomen hadden/ dat Prins Hendrick van Nassou op den aen-tocht was met alle der Staten Ruyterije / ende een goet deel musquettiers/ die op vier-hondert Hollandtsche Wagens ghevoert wierden/ ende met twee halve Cartouwen/ ende drie Velt-stucken/ soo hebben sy noodich gheacht den Coninck van Dene-Merck ende den Hertoghe van Brunswijck de resolutie der Heeren Statē schriftelick te versendighen/ ende volgens te versoecken/ dat sijne Mt. de saecke by den Vorst van Brunswijck alsoo woude beleyden/ dat der Staten Crijchs-volck geen oorsake hebben en soude sich by der Hanse-steden Crijchs-volck te vervoeghen/ ende wat vyantlicks in des Hertogen Lant te attenteren/ maer veel meer dat desē crijch mochte neder-ghelept / ende alles in recht ende billichheyt mochte geslicht worden / ende alle voorder bloet-storten/ verderf/ ende ongemack verhoedet worden.

Het Legher breeckt op voor Brunswijck/ eñ de Coninck treckt nae Denemerck

Maer eer dese brieven den Coninck ende Hertoge te handt ghecomen waren/ hebben sy sekerlick ghenoech vernomen de comste van Prins Hendrick met der Staten Ruyteren ende Voet-volck/ alsoo dat sijn F.G. daer door is beweecht ghe worden de Stadt te verlaten/ ende de belegeringe op te breecken/ ende de Coninck is na Denemarcken ghereyst/ ende heeft onder wege op den vijfden Novembris tot Rijn-berck eerst dē brief der Neder-landtsche Ghecomitteerde ontfanghen/ ende door sijnen Canceler een recepisse daer van doen geven.

D'welck de Hertoge aē de Gecommitteerde der Staten schrijft.

Hertoch Vlrich Frederich Vorst van Brunswijck op den xj. Novembris aen de Ghedeputeerde der Nederlanden gheschrevē/ dat hy om vele eñ verscheydene consideratien al acht dagen voor de gantsche belegeringe/ ende de geoccupeerde Stadts-wallen/ Katten/ Graven/ ende Bolle-wercken/ ghelijck ghequiteert/ ende oock het Crijchs-volck daer van afgevoert hadde/ ende alsoo die vander Stadt eenen vryen pas geopent hadde/ oock ghesinnet was alle vyantlijcke datelickheyt te doen ophoulden/ ende het verschil door een goedelicke onder-handelinghe te laten af-handelen/ daer by verclarende/ dat hy het sich niet en liet mis vallen/ dat de Nederlantsche Gecommitteerde de Stadt in dese onder-handelinghe met raet bystonden/ ende haer daer toe disponeerden/ dat sy aen het gene dat tot den vrede noodich was aen hare sijde niet en lieten manglē/ d'welck hy t'ghene haer in ghenaden beloofden te erkennen/ ende hare E.H.M. van weghen hare ghespuerde goede affectie alle behagelijcke nabuerschap te bethoonen/ gheneycht was.

Dē elfden Novembris sijn van Hamborch tot Sloetelborch int Stift van Minden aē ghecomen de Nederlantsche Gecomitteerde / daer Prins Hendrick met der Staten Crijchs-volck een halve ure te vooren was aenghecomen. Hier is stracx by sijn Excel. ghecomen Ioost van Adelips des Hertoghen van Brunswijcks Landt-drost eñ Crijchs-Commissaris/ doende een lange oratie/ daer toe streckende/ om van weghen sijne V.D. Prins Hendrick te versoecken/ dat sijne Excel. te rugghe trecken / ende den Weser niet en wilde passeren/ indien sulcx niet en soude gheschieden/ soo protesteerde de selfde Ghesanten voor Godt ende de werelt / dat sijne V. D. ontschuldich woude sijn van al de swaricheydt die daer wt soude ontstaen/ daer by voeghende/ dat door sulcken handel niet anders dā des Cuer en Vorsten-stants reuyne conde ghemeynt sijn: Oock daer onder latende loopen/ dat sijnen Genadichsten Vorst ende Heere / noch ettelicke duysent Ruyteren ende Soldaten in soldye hadde/ om het verderf daermen hem mede dreychde/ van sijn Landt af te keeren.

Prins Hendrick heeft met advijs der Heeren Gecommitteerde/ goet ghevonden dese ontydighe protesten voorby te gaen/ eñ heeft eerst by monde / daer nae schriftelijck gheantwoort / dat hy met het Nederlandtsche Crijchs-volck daer ghecomen was / op het menichfuldich aenhouden der Hanse-Steden/ om de selfde in hare wettelicke defensie de goede hant te bieden/ ende dat van weghen de goede vrientschap ende correspondētie die sy met de Nederlantsche Hanse-Steden voor ettelicke hondert jaren hadden

1615.

den onderhouden. Edoch alsoo hy teghenwoordelick met sonderlinghe contentement verstont/ dat op des Keysers bevel ende der Cuer ende Vorsten aenwesende Ghesanten goet achtē/ sÿne F. D. vande Stadt Brunswÿck was afghetoghen/ ende tot de verde handelinghe nu wel gheneycht was / als mede gheresolveert was om inder Evangelisscher Over-Vorsten/ Vorsten/ Stenden ende Steden Vnion sich mede te begheven. &c. Soo was hy gheensins van meyninghe teghens sÿner V. D. ofte der selfder Landen eñ Onderdanen eenige hostiliteyt te doen/ ofte tot verkleyninghe van sÿner Vorst. D. reputatie ofte Land-Vorstelicke Hoocheyt/ de Stadt Brunswÿck ofte der selver Bontghenooten/ in eenighe onrechtmatighe saken te stercken.

Daer beneffens is dē Heere Adelips aengeseyt/ dat sÿne Excel. Prins Hendrick niet en was ghecomen/ om yemant te veronghelÿcken / maer alleen om den Landt-vrede te herstellen/ daer toe men sach/ dat dit mael der Keyserlÿcke M^t. authoriteyt niet en hadde ten vollen connen helpen / ende dat derhalven sÿne Excel. ghedochte den Weser te passeren/ ende int Lant van Brunswÿck soo lange te verblÿven tot dat de vyantschap aen beyde sÿden soude ophouden/ eñ dat sÿn V. D. onder-hant ende seghel soude hebben belooft ende versekert dese vier Articulen:

1. Te beloven al het Crÿchs-wesen af te schaffen/ eñ dat het crÿchs-volck soude afghedanckt worden op den 25. Nov. stylo veteri.

2. Dat gheenderhande vyandtschap en soude worden begaen tot eenigē tÿde ofte in eenighe maniere.

3. Dat alle differenten ende questien souden ghestelt worden om door tusschen-handelinge vande Keysers Commissarien ende andere Heeren daer over te versoecken/ eñ in vrientschap met onderlinghe communicatie alles te accorderē/ af te doen/ te submitteren/ ofte tot rechtelicke decisie te stellen.

4. Dat by aldien teghens soodanich accoort/ ofte dese puncten yets werde gheattenteert/ dat teghen de lederende ofte offenderende partÿe/ met macht ende assitentie van beyder sÿts onderhandelers/ samt ende besonders/ ende met alle weghen ende middelen voortghevaren/ ende alle schade ende oncosten verhaelt souden worden.

Stillestant getroffen dē 23. Novemb.

Weynich dagen hier na is door veel schrÿvens ende besendighe de sake tot eenen vertrouwelicken Stillestant aen beyden sÿden ghebrocht / waer op stracx de Vorst van Brunswÿck/ nevens eenigen Cuer eñ Vorsterlÿcke Ghesanten/ versocht hebben/ dat Prins Hendrick met sÿn Crÿchs-volck vertrocken ende de Landen met langher in-legheringhe niet bes waren en soude/ doch der Hanse-Steden Ghesanten en waren niet te bewegen om in des Neder-lantschē crÿchsvolcx af-tocht te consenteren / den Vrede-handel niet vastelick vertrouwende/ maer vreesende dat na het vertreck van sÿn Princelÿcke Excel. de saecken meer te rugge/ dā voorwaerts gaen souden.

Sÿn Excel. heeft der Hanse-Steden Gesanten ghescreven / dat hy op het advÿs vande Gecommitteerde der E. H. M. Heeren Staten/ eñ de wÿle hy sich aen des Hertogen beloften (soo veel aenginck d'afschaffinghe van alle Hostiliteyt) by provisie liet ghenoeghen/ hadde besloten te vertrecken. Doch dat hy langhsaem soude gaen / ende van haer met bestendige redenen ontboden sÿnde/ wederkeeren woude.

Gheduyrende dese beleegeringhe / sÿnder aen des Hertochs sÿde/ by de 12000. ende aen d'ander zÿde by de 3000. persoonen beseert ende ghebleven/ de schade die den Hertoch in sÿn Lant heeft geleden/ is seer groot gheweest/ aenghesien niet alleen die vande Stadt seer gherooft ende gheplondert hebben. Maer oock hebben der Hanse-Steden volck / vele treffelÿcke Lantsaten ende Edellupden (ende insonderheydt sommige/ die eenen tÿt lanck der Stadt veel bes waeringhen hadden aengedaen) ghevangen eñ gherantsoneert: Oock veel Dorpen gheplondert / ende eenige inden brant gesteken. Insghelÿcx heeft des Hertochs volck/ somtÿts onder verel als waeren sy inde bekelinge vande Hanse-Steden ghewesst/ haer part oock ghehaelt: Ende overmits dat de Osse coopers van Francfoort/ inden verleden Herfst te Bremen eenen eedt hebben moeten sweeren , dat niet eenen van hare Ossen/ die sy daer cochten/ int Leger vandē Hertoch comen soude. So hebben des Hertochs volck daer uyt oorsaecke ghenomen/ om die Ossen-coopers op de strate te verwachten/ ende hebben eenen trop Ossen/ op 12000. Fl. ghewaerdeert/ genomen.

Obsidio cessat Brunonis ab Vrbe trimestris,
Ipso in principio quando November erat.

Daer is ten langhen laetsten door Gods genade/ ende sonderlinge moeyte eñ arbeyt van Ceur Phaltsche ghesanten ende ande-

 rer

1615.

ter Princen/eẽ goetlÿck verdrach int Clooster Steter-burgh begonnen/ ende na vele ghehoudene onderhandelinghe ghetroffen: d'welck met Trompet-blasen/eñ Trommeslagen dẽ 21. Decemb. gepubliceert is/ waer van de coppye hier volght.

Coppye van het Verdrach tusschen den Hertoge eñ Stadt van Brunswÿck.

IN Gods namen/ Amen. Yeder een sy kennelick/ dat tusschen den Hooch-loflÿcken Forstlÿcken huyse tot Brunswÿck eñ Lunenburch/ vande Wolffenbuttelsche linie/ nu vele Jaren herwaerts/ ende insonderheyt by het leven ende Regeringe wÿlen des Hooch-weerdigen/ Deurluchtighen/ Hooch-gheboren Vorsten ende Heeren Hendricken Iulij ghecoren Bisschop tot Halver-Stadt/ ende Hertoghen tot Brunswÿck ende Lunenborgh/ende eyntelÿck oock S. V. G. outsten soons ende successooren inde regieringe: Des oock Doorluchtigen/ Hooch-gheboren Vorsten ende Heeren/ Heer Fredrickẽ Vlrickẽ Hertogen tot Brunswÿck ende Lunenborgh &c. ter eenre. Ende den eersamen ende wÿsen Borgher-Meesteren/ Raet/ ende Gemeente der Stadt Brunswÿck/ t'ander sÿden/ sware questie/ misverstanden/ ende twisten zÿn geweest/ die oock tot verscheyden tÿden tot periculeuse ongheluckẽn/Crÿch/ende dadelÿcke handelinghen/ ende ten laetsten voor weynich Maenden tot eene weder-omme ghedaene belegeringe der Stadt sÿn gecomen: Ende alsoo de selve haer/ met hulpe eñ Assistentie ofte bystant van haer samptlÿcke vrienden ende Hanse-Steden/ Bontghenooten/ daer teghen gherustet hadde/ tot een open oorloch uytghebroocken/ daer uyt niet alleen merckelÿcke schade ende Landt verderf gevolcht en is/ maer oock noch voorderen opror ende gevaerlickheden/ soo wel inden Neder-schasschen Creyts/ als oock int ghemeen in onsen lieven Vaderlande der Duytsche Natie/ is te bevreesen gheweest. Soo hebben de Rom. Keys. Majest. onser aller ghenadichster Heere/ met ghetrouwe Vaderlÿcke voorsorge ende vermaninge tot vreede ende ruste/ insghelÿcx de Wereldlÿcke Heeren/ Ceur-Vorsten Pals/ Sassen/ ende Brandenborgh/&c. ghelÿck oock niet min de Con. Weerdicheyt in Denemercken selfs in persoon/ ende andere Vorstẽ/ ende Standen des Rÿcx/ eñ besonder des Heerẽ Lant-Grave/ Maurits tot Hessen V. G. soo wel door schriften/ als aensiendelÿcke Gesanten/ haer ten hoochsten daer met benoemt hebben tot verhoedinghe van meerder quaet eñ bloet-storten/ de ghenomene Wapenen of sy schoon niet t'eenemael int gheheel afghelegt worden/ nochtans een seker Bestandt ghetroffen worde/ ende volgens daer op tusschẽ S. F. G. ende die Stadt Brunswÿck eenẽ goeden vrede-handel onbegrÿpelÿck voorghenomen/ ende versocht mochte worden: Aenghesien dan oock dat de Heeren Staten Generael vande vereenichde Nederlantsche Provincien het haere met sulcke vrede vermaninghe dickwils hebben ghedaen/ ende dient-halven hare besondere Ghedeputeerde in dit Landt ghesonden. Ende also sulcke aen alle canten wel ghemeende intentie ende voornemen/ uyt allerley inghevallen beletselen/ soo haest niet en heeft connen volbracht worden. Soo hebben niet weyniger de aller-hoochst ghedachte Rom. Keyserl. Maj. daerom aen dese plaetse wel gheordineerde/ aensienelÿcke voortreffelÿcke Gesanten/ dẽ Welgebooren Heere/ Heere Georgh Fredrick Graef van Hohenlo, eñ de Heere tot Langenberch/ eñ den Edelen/ gestrengen eñ Eerentvesten Felix Rudinger, harer Maj. Raet over d'appellẽ des Coninc-rÿcx Bohemẽ/&c. na t'loffelÿcke believen van hare Maj. vanden gedachten goetlÿckẽ handel niet afgehoudẽ. Maer gelÿc ooc ondertusschen de Deurluchtichste hooch gebooren Vorst eñ Heere/ Heer Fredrick Palsgrave by dẽ Rijn, des H. R. Rÿcx Erts-truckses ende Ceur-vorst/ Hertoch in Beyeren/ &c. tot ghelÿcken eynde voor hem ende voor sÿne met verbondene Vorsten eñ Standen sÿner Ceur-vorst G. Voornaemste secrete Raden/ die Edele/ Veste eñ hooch geleerde Ludowÿck Cammermeyster/ Camerarius gheheeten/ Doctor inde rechten/ ende Andream Pauli, hier in uytghesonden/ (ghelÿck oock haerer Keys. Maj. bevel aen hare Ghesanten is gheweest/ de Ghesanten ende Boden/ die tot dese handelinghe vande Ceur-vorsten/ Vorsten/ ende Standen des Rÿcx waren uytgesonden ende geordineert aen hare sÿde te trecken) daer op also onder hare Keysarlÿcke Maj. voor haer/ ende met ende beneven de selve inden name als boven verhaelt is/ de gheheele saecke in een goetlÿck desprecк ende handelinge te brenghen/ trouhertich haer heeft bemoeyt/ waer door het ten laetsten soo verre ghebracht is/ dat den naest-voorleden 23. November een stillestant van alle Crÿghs-oeffeninge voor 10. daghen is geconsenteert ende gepubliceert/ daer nae den derden deses noch vier/ ende wederom ses/ ende dry/ ende eyntelÿck noch ses daghen verlanght ende uytghestelt/ ende

ondr-

1615.

ondertusschen de voorghenomene onbegrijpelijcke vrede-handelinghe aen beyde syden toegelaten ende gheconsenteert/ gelijck oock daer op de selve den 24. Novemb. laest-leden tot Sterterborgh int Clooster is begonnen/ ende sommighe dagen lanck met sonderlinghen vlijt/ moeyte/ en yver vervolcht. Daer beneven oock der Heeren Generale Staten Ghedeputeerde/ de Edele/ Eerent-veste/ Hooch-gheleerde/ ende wijse Heeren Iohan Biel, Frederick vanden Sande, beyde Doctoren inde rechten/ ende Dirck Sticke, respective Syndicus ende Borgher-meester der Stadt Nimweghen/ Arnem ende Deventer/ tot de wel-meenende vermaninge ende naerstighe inductie/ aen haer niet hebben naghelaten/ ende als oock ondertusschen des Hooch ghemelten Heeren Landt Graven tot Hessen V. G. wel aensienlijcke Ghesante/ de Welgeboren Heer/ Heer Iohan de Oude, Grave tot Nassou, Catzenellebogē/ Vyanden/ ende Dieten/ Heere tot Bilsteyn/ &c. oock de Ghestrenge/ Edele/ ende Eerentveste Heeren Volprecht Rydesel tot Eyser-bach/ Erfmaerschal tot Hessen/ ende VVieden-meyercker, Amptman tot Vach/ Overste Luytenant ende Ridder/ beyde hare Vorst. G. secrete Raden/ na ghe-eyndighde af-handelinghe ende voltreckinghe des verdrachs/ als op die tijdt oock der Eerbaren dry uytschrijvende Steden Straesborgh/ Nurenberch/ en Vlm Ghesanten/ de Eerentveste hooch geleerde Heeren Iohan Frederick Smit, Iohan Christoffer Oelhaffen, ende Hierommus Sleicher, alle drie Doctoren inde Rechten/ en der ghemelde Steden Advocaten/ en Raetghevers/ het hare tot volcomene verghelijckinge der saken mede hebben ghedaen/ daer op de selve tot een ghelucklich eynde is ghebracht. Soo zijn dan door Godes Genade de ghewesene swaricheden/ ende mis verstanden ten laesten met beyder sijdts afghesonden/ ende daer toe ghenoech ghelasterde Raden/ Gesanten/ ende Assistenten (wiens namen hier na oock sullen worden verhaelt) op volgende maniere in verscheyden poincten ende articulen (met Ratificatie en voor goet kenninge des hooch gemelten Vorstē/ ende eenes Eerbaren Raets/ Raets geswooren/ Gilde-Meesters/ Hop-luyden/ ende der gantscher ghemeente) gheheel ende grondelijck verleken/ beslecht ende verdragen.

Ten eersten/ willen ende sullen hooch ghedachte Hertoch Frederick Vlrichs F. G. der ghesepder Stadt Brunswijck Privilegien/ Vryheyden/ Ghenaden/ Costuymen/ ofte ghewoonten/ ende oude herkomen/ die sy gewoontelijck tot noch toe gehadt heeft/ confirmeren ende bevestigen/ ende den indē Keyser. Camer gherechte ghegaen Homagien ende gevolchde declaratoire sententie/ datelijck ghenoech doen: Daerenteghen de Raet/ Borgher/ ende gantsche Ghemeente toe Brunswijck sullen S. F. G. die Erfhuldinghe inde ghewoontelijcke ende nae Anno 1569. ghesworene form/ ongeweygert presteren ende doen/ ende S. F. G. voor haren regerenden Landt-vorsten ende Heerē/ als vrome/ eerlijcke onderdanen betaemt/ ghelijck van outs her/ erkennen/ eeren/ ende houden/ ghelijck oock alle ende een yegelijck tusschen ende met sijn F. G. loflijcke voorvaders/ ende der Stadt Brunswijck in voortijden en noch ten laesten in Anno 1569. opgerechte onderscheydens verdrach in zijn cracht blijven/ ende die Stadt in dien stant/ daer in sy sedert dat 9. Iaerighe verdrach heeft ghestaen/ ghelaten sal worden.

Maer na dien tot noch toe/ ten aensiē der Landt-vorstelijcke hooch en Overheyt/ en hoe/ ende op wat maniere/ ende hoe verre S. F. G. de selve aen ende over die Stadt Brunswijck toecompt/ ende wat daer aencleeft/ gheen cleyn misverstant tusschen beyde partyen is ghereesen/ die accoorden dientshalven oock in ongelijcke verstant ghetrocken souden worden/ ende om dat sulcke verschillen als noch van weghen de cortheydt des tijts/ ende de ghewichtichheyt der saken/ ende datmen nu yeghenwoordelijck daer op moet sien/ hoe dat het Landt verderwende Oorlooch afgeschaft/ ende een bestandighe/ seeckere vrede opt spoedichste verkregē worde/ soo haest niet connen werden afghedaen worden/ soo leestmen by dese poincten met den aencleve van dien, op dese tijt tot andere goetlijcke handelinghen daer by ghelaten/ dat beyde partijen/ soo wel vanden tijt ende die plaetse/ als oock seeckere welbehaechlijcke tusschen sprekers/ daer al voren sullen verlijcken. Ende soo wanneer hier namaels sulcke handelinghe oock vruchteloos zijn soude/ als dan door den ordentlijcken wech des Rechts voor het Keys. Camergerechte/ ofte waermen hem in toecomende tijdē dies aengaende conde verdraghen/ die saecken daer henen ghebracht ende ghe-eyndicht worden. Ondertusschen nochtans des meer hooch ghedachten Landt-vorsten by S. F. G. hebbende hoocheyt ende gherechtichheyt/ ghelijck oock de ghemeene Stadt Brunswijck by hare Privilegien/ Ghenaden/ ende

Costuy-

Costuymen te laten blijven/ ende te verdraghen/alles onschadelijck / ende voorbehouden een yegelijcks partije dient-halven dese poincten belanghende / sijn recht/Actie/Exceptie/ ende alle rechtelijcke middelen ende noot-druft.

Ten t'weeden/nae dien Borgher-meester ende Raedt tot Brunswijck/ met hare Assistenten der Eerbare Hanse-steden Gesanten/haer over de voor desen tegen die Stadt Brunswijck Declaratore sententie van Rebellije/ ende daer op gevolchde verworvene Keys. Achts verclaringe/ten hoochsten hebben beswaert / ende om buyten perijckel te zijn/hebben versekeringe begeert. Is daer op verdraghen ende verleken / dat tot plantinge van bestandige vrede/ ende genadich/ ende oock onderdanich vertrouwen/de ghesepde Declaratorie met al het gevolch ende effect/ hier mede gantschelijck afghedaen eñ opghenomen/ ende te ghelijcke der voor den Keys. Camer-gherechte dient halven hangende rechtveerdinghe/ gherenuncieert zijn sal. Dat oock S. F. G. die voorseyde Keys. Acht teghen de ghedachte Stadt Brunswijck/hare Borghers/ toebehoorders/ende Bont-ghenooten/ in ofte buyten recht/ende insonderheyt teghen dit verdrach/niet meer verhalen noch daer aen ghedencken/ maer alle hare ende haerer Lant-schaps Intresse ende recht/ dat sy daer uyt conden eñ mochten hebben/ hier met gantschelijck geremitteert ende nae ghegeven hebben/ insghelijcx by de Rom. Keys. Maj. met ghenoechsaem verhael van dese hare verclaringhe door dienstelijcke intercessie-brieven willen aenhouden / daer met hare Keys. Maj. de volcomene afschaffinge vande voorseyde Acht alderghenadighst (gelijck sy verhoopen dat sy voor haer selfs/sonder dat/ na ghelegentheyt der saecken/ tot behoudenisse van dit verdrach ende bestendige vrede) als een milde Keyser/ daer toe gheneycht sijn sullen/ metten eersten int werck moghen stellen laten.

Ten derden/ aengaende die aẽ de Stadts syde begeerde restitutie vande int Vorstendom Brunswijck hebbende ende haer toecomende/ ende voor desen ontfanghene goeden/Meublen/Thienden/Renten/eñ Tins/ mitsgaders het profijt daer van ontfangen/ oft wel daer tegen verscheyden redenen sijn by ghebracht / soo is doch eyntelijck dit afghehandelt/verlijckt/ ende verdraghen/dat

Y. F. G. sulcken Goeden/Meublen/ Tienden/ Renten/ ende Tins/ int ghemeen der Stadt/ der selven Kercken/ Cloosteren/ Schoolen/Gast-huysen/ ende de Borghers te Brunswijck int ghemeen ende besonder/ waer henen ende wien de goeden oock toecomen / wederom ten volsten in ruymen/ toecomen/ende restitueren laten sullen. Eñ ten eynde die Stadt met de hare van wegẽ tot noch toe ontraden profijt/ des te meer vermakinghe hebben sullen/soo willen ende sullen hare F. G. vanden gheenen / die tot noch toe de selve goeden hebben ghenooten/ hondert duysent Rijcx gulden op nemen/ eñ in vijf Jaren elck jaer 20000. gulden (daer van d'eerste ter-mijn op toecomendẽ Michhiel Anno 1616. ende volghende vier Jaren op Michiel) tot Ridders huysen/ den rade tot Brunswijck op behoorlijcke Quitancie/ sonder ghebreck betalen: Oock te ghelijcke der selven Ampt-luyden ende Dienaers/eñ Bevel-hebbers uyt deelen laten/op dat niet alleen de restitutie ende aenwijsinge vande voorseyde goederen/terstont int werck ghestelt worde/maer oock den eyghenaers van dien/soo wel alle oude resten / ende het uytstaen/by den Landtsaten ende Tinsgevers/ ghelijck oock vande vruchten t'vervadt deses noch loopendẽ Jaers/ van hun noch niet ghegeven ende alsoo in reste zijnde/ in gelijcke voeghen betaelt ende ghelevert worden. Insghelijcx oock die hier voorzen ghesequestreerde Berchdeelen/ dien van Brunswijck ex sequestro, nae uyt wijsen der berch ordinancien/in toecomende speciale rekeninghe/ die een yghelijck Berch-werck moet doen/ ende overgheven / wederomme sullen ghevolcht worden. Hier tegen sal die in Keys. Camergherechte dient-halven/eensdeels in Annis 1591. 1592. ende 1593. voor gewesen rechtveerdighe ende die daer op inghestelde revisie/ gantsch vervallen/ende alsoo in alle manierẽ van dit poinct ontledight ende ontslaghen sijn. Doch daer by is noch voorts versproocken/ dat de goeden die der Stadt Brunswijck ende haren mede genooten de naghenoemde vijf Hanse-Steden/ ende die daer toe ghehooren aengehouden ende afgenomen zijn/daer mede niet verstaen sullẽ zijn: Maer de selve sullen inde billicheydt weder ghegheven worden. Insgelijcx sal oock de betalinge vande selve volghen/t'welck gheduyrende jegenwoordighe belegeringe/ harer F. G. ofte dẽ harẽ inde gedachte Hanse-Steden is opghehouden ende afghenomen worden/ dat oock van weghen de ghearresteerde

steerde ende opghebeurde / ofte andere bekende schuldich ende erffenissen / die d'eene ofte d'ander partye tegen den anderen ofte desselven toegedane/die sy/ofte oock der selven onderdanen Borghers/ ende toebehoorighe selve teghen elckander int Forstendom/ofte de Stadt Brunswijck/ofte in andere Steden hebben / een yeghelijck tot het gene dat recht ende billijck is/ opt spoedichste/oock daer het van nooden sijn sal / door d'Overheyt sal geholpen worden. Ter contrarie sal ende wil S. F. G. de Raet tot Brunswijck/die voor dese tyt in des Capitels tot S. Blasij bewaringe ghecomen/ ende noch in bewaringhe zijnde/ acta, schriftelijcke Oorconden ende Vorstelijcke Secreten/ terstont weder geven ende volgen laten.

Ten vierden/ of wel aen weder sijden/by voorgaende jegenwoordigen Crijch ende geduyrende de mis verstanden/ ghedane oncosten ende gheleden schade/ seer hooch aengegheven zijn/ oock der omlegghende Landtschappen interesse daer by is ghesocht/ zijn nochtans de selve door tusschen-spreecken der Heeren Middelaers/overlegghende allerleye omstandicheden/ soo veel H. F. G: der selven Landtschap int ghemeen ende int besonder / ende de Stadt Brunswijck aengaet/doorgaens teghen malckanderen ghecomposeert/ verleken / ende opghenomen/ daerom dan oock van alle sijden diensthalven voorghenomen eysch ende aenspraecke/ hoe sy oock heeten moghen/ hier met gantsch ende al afghehandelt ende nagelaten worden/so dat daerom in noch buyten recht yets gheeyst ofte gheclaecht sal worden / maer dat sal al gheheel ende t'eenemael verballen sijn.

Ten vijfsten is versproken/ verleken/ ende verdraghen/dat aen des Landt-Vorsten sijde/ van date deses verdrachs aen / de straten/passagien/ te Water ende te Lande/ alomme sullen weder gheopent worden / ende die hanteringen ende Commercien/ na uytwijsen der Rechts ende Rijcr Constitutien/ oock voorghevoerde ende jeghenwoordich verdrach/ vry ende onverhindert ghelaten sullen worden. Over sulcx mede die hier vooren uytgegaene verboden/ nopende den toevoer/af ghedaen sullen worden: Ende alsoo die Stadt Brunswijck/ende d'andere Hanse-Steden/ghelijck voormaels in tijt van vrede is ghesciet/ in S. F. G. Landt ende gebiede te handelen ende te wandelen vry staen ende toegelaten zijn / ende alle verhinderinghe ende verspieringhen der Straten ende Stroomen afgheschaft sullen worden/ ende daer ergens nieuwe Tollen ende Imposten op ghelegt sijn/ofte d'oude verhooght/ sulcke sullen weder afgestelt worden.

Ten sesten: Also oock aen der Stadt Brunswijcks-sijde een hooghe beswaringhe/ gheduyrende dese onruste/opghecomen/ende ghenoveert is / ende datter nieuwicheden met Bier-brouwen ende Ambachten in ende om die Stadt Brunswijck legghende Dorpen/ sijn inghevoert / soo is by desen verleken/ afghehandelt ende verdraghen/ dat het/ nopende het Bier-brouwen / by het verdrach van Anno 69. int 15. Artijckel/ sal blijven/ende de nieuwicheden vande Ambachten / om de Stadt afgestelt sullen worden.

Ten sevenden / is versproken ende verdraghen / dat het in toecomende tijden van wegen Eeck ende Wend-huysen/ der Pastoryen / ende anders der Brunswijckschen Borgers ende Leen-luyden beleeninge/ Leeneets/ oock het Leen/ Weer/ ende Schryfgelt belanghende/ met den aenclebe van dien/ by het inhouden des 69. Jaren verdrachs/ ende by d'oude/ ende oock noch Anno 1571. ghesworen form des Leen-eets/ ende over sulcx in het eene ende over het ander/ by Brieven ende Segelen/ ende der Costuymen ofte hercomen sal ghelaten worden / die Leen-eedt oock vanden Raedt tot Brunswijck ende die Borghers aldaer vande outsten van een yeghelijck ghestachte/ ghelijck het van outs een ghebruyck ghe weest/ ende met den verdraghen ofte accoorden over een comt/ ghedaen worden sal. Daer beneven geen Brunswijcker Leen-erff of Tins-man sal uyt reden vande voorganghen onruste/ ende daer uyt ghecomen versweygingen/ ofte oock de ghepasseerde Alimenten/ aen sijn Leen/ erff/ oft Tinsgoeden vercortet worden/ ofte de selve versuymt hebben.

Ten achsten/ op dat de selve vrede tusschen hooch-ghedachtes Fredrick-Ulrichs F. G. ende de Stadt Brunswijck/ ende daer door aen weder sijden een genadich ende onderdanich vertrouwen ghe plantet / ende te bestandiger onderhouden/ oock voorder oneenicheyt te beter voorghecomen worde / is gheaccordeert ende verdraghen / indien in toecomende tijden / ter cause vande voorgaende/ als oock dit teghen woordighe verdrach / ofte uyt eenighe andere oorsaken/

 tusschen

tusschen den Landts-vorsten/ ende die stadt Brunswijck misverstant/ twist/ ende oneenichheyt/ dat Godt verhoede/ opstonde: Dat gheen parthye tegen d'andere haer met dadelijcke handelinghe/ selfs-recht/ ende ghewalt/ sal vergrijpen veel min de wapen nemen/ noch de straten/ passagien/ toe-voer/ eñ Coopenschappen/ tot eenigen tijden sal spieren ende verbieden/ ende daer door den anderen/ ende desselven Lande/ Luyden/ Borgers/ inwoonders/ onderdanen/ ofte toebehoorende/ aenvechten/ beschadighen/ ofte onghelijck doen. Maer sal de saecken ofte tot goede ende vriendelijcke audientie ende handelinghe laten comen/ ofte door onpartijdigen ordentlijcken wech des Rechts aen het Keys. Camer-gherichte brenghen/ ofte hoemen hem beter daer over verlijcken eñ ontscheyden mochte/ ende het alsoo vredelijck daer by sal berusten laten.

Ten negenden: Tot meerder versterckinghe ende versekeringhe van allen desen/ soo heeft de Landts-vorst voor hem/ S. F. G. Erven ende nacomers/ by Vorstelijcke Eere ende Weerde/ in plaets van eedt/ toegheseyt ende belooft / doet t'selve in ende door cracht deses verdrachs/ wetenslijck eñ wel bedachtelijck, dit verdrach in alle sijn poincten clausulen/ ende articulen / bestaendich/ vast/ ende onverbrekelijck t'onderhouden eñ te volbrengen/ ende daer niet teghen te gaen ofte te handelen in eenige manieren/ noch te gedoogen ofte toe te laten/ dat het selve van anderen geschiede ofte gedaen worde/ dienthalven heeft oock S. F. G. haer getrouwe/ lieve/ Landtschap Wolffen-buttel ende Calenberghsche deel/ door overghevinghe des Vorstelijcken Decreyts/ ende met verlatinge hares plichts ende eedts/ daer met sy S. F. G. verbonden ende toegheddaen zijn/ soo veel dese saecke ende acte belanght/ daer henen ghewesen / sulckx doende in ende door crachte deses verdrachs / dat sy haer crachtelijck ende aen eedts plaetse verobligeeren ende verbinden/ ende daerom ghenoech versekeringe doen sullen/ dat indien in eenigerleye manieren van S. F. G. der selven Erven ende nacomers/ hier tegen gedaen worde/ sy als dan S. F. G. ende den selven geẽ bystant doen/ maer om den selven af te setten/ nae haer beste vermoghen sullen arbeyden. Dat oock de Raet/ ende de Borghers te Brunswijck int ghemeen/ nu ende in toecomende tijden S. F. G. der selver Erven ende nacomers te huldigen sullen ongehouden zijn. Ten sy dan/ dat haer dit verdrach al vooren zy gheconfirmeert ende der Lantschaps vernieude Obligatie ende verbindenisse ghegheven worde. Aen de ander sijde hebben in gelijcke vougen Borger-meester/ Raedt eñ de gantsche gemeente tot Brunswijck/ voor haer ende haren nacomelingen/ by ware worden ende trouwe/ in plaets vã eede/ versproken ende belooft/ doende sulcx in ende door crachte deses verdrachs wetentlijck eñ wel bedachtelijck / dit verdrach insghelijcx aen hare sijde / in al sijn puncten/ clausulen/ ende articulen/ stedich vast ende onverbrekelijck te houden ende te volbrenghen / daer teghen niet te gaen noch te handelen/ noch te lijden ofte ghedulden/ dat het van andere gheschiede / wes halven sy dan oock haer samptlycke vrienden ende assistẽten/ de Eerbare Duytsche Hanse-Steden/ ende besonder de Steden Lubeck/ Bremen/ Hamborgh/ Magdeborgh/ eñ Lunenborch/ daer toe te hebben versocht / dat sy onder haerer Stadts segelen op eeuwige ende onwederroepelijcke ghenoechsame obligatie/ oock in plaets van eede/ sullen geven/ dat in dien vande Stadt Brunswijck / ofte hare nacomelinghen/ teghen dat verdrach worde ghedaen/ sy als dan den selven geen bystandt sullen doen/ maer tot der selven affettinghe/ na haer beste vermoghen/ sullen trachten eñ arbeyden.

Ten thienden/ aengesien nu voortaẽ door de ghedaene groote moeyte ende naersticheyt/ inden name ende maniere als te voorẽ int begin is ghemeldet/ alle vyantschap met den aenclevе van dien/ gantsch wech ghenomen is/ soo hebben beyde partijen/ toegeseyt ende belooft/ alle hare ende van hare vrienden vercreghene Crijchs-volck/ te peerde eñ te voete (dat d'een ofte d'ander partye tot bewaeringhe vande vasticheyt ende Stadt niet van nooden heeft) soo haest het doenlijck is / ende na het in-houdt van des Rijcx Constituten / sonder yemandt schade ende verlies/ Oorlof te geven ende af te dancken/ in voeghen sy daer in insonderheyt verdragen zijn/ alles oprecht ende sonder bedroch.

Ten elfsten / sal oock in dit verdrach ende die daer over aen beyde sijden beloofde ende ghedane versekeringe mede begrepen ende ingheslooten zijn / dat gantsche Vorstelijcke Brunswijcksche huys/ Cellisscher lijnie/ eñ soo wel de selven/ als oock meer hooch ghedachtes Hertochs Fredrick Vlrichs secrete

Landt

1615.

Lants ende Hof-raden Overste/Ridtmeesters/Capiteynen/Officiers/Amptluyden/Landt-saten/Leen-luyden/Dienaers/Onderdanen/ende toebehoorende/met alle hare have ende goederen / als oock de Eerbare Duytsche Hanse Steden / insonderheyt de voorgenoẽde vijf Stedẽ Lubeck / Bremen/ Hamborgh / Magdeborch eñ Lunenborch/ &c. t'samen ende elck besonder. Insgelijcx oock hare eñ der Stadt Brunswijcks bestelde Radẽ/ Syndici Overste/ Rent-meesters/ Capiteynẽ/Officiers eñ bediende Borgers/ inwoonders/ende haer toebehoorende/oock met alle hare have ende goederen. Alsoo dat van gheen partye teghen d'ander/ ofte oock van yemant directelijck ofte indirectelijck/ onder eenich ghesocht pretext ofte schijn/hoe men het noemen mochte/de voorgaende ofte yeghenwoordighe assistentie/ oft oorloch/in ofte buyten recht ghedaen ofte ghehandelt sal worden/noch yemant eenige schade ofte ongelijck dient-halven toe ghevoecht sal worden. Ofte in ghevalle sulcx boven vermoeden ende hope mochten gheschieden/ sal t'selve vande partije die hier teghen gedaen heeft ofte laten doen/ghedragen/ betaelt/eñ gherepareert worden.

Tot besluyt/sal de Rom. Keys. Maj. onser aller ghenadichste Heere/ binnen den tijt van twee maenden à date deses te reeckenẽ/ aller onderdanighst vã beyde partijen door brieven/ met oversendinghe vande ghesiene copije deses verdrachs/ versocht worden/ dat selve aller ghenadichst te confirmeren/ ende met hulp ende toedoen des H. Rijckx Ceur-vorsten ende Standen/na t'inhouden der Rijcx Constitutẽ ende ordinancien/daer over vast te houden/ende door gheoorloofde middelen / sonder eenich aensien/ oock als recht ende billick is / teghen de inbrekende partie / ende tot der selven perijckel ende costen spoedich te handelen/ende de beschadigde ende aengevochten partije behoorlijcken te helpen versocht worden. Ende sal niet te min aen beyde sijden tot op de ghevolchde Keys. confirmatie dit verdrach t'allen tijdẽ in alle sijne articulen ende clausulen / niets uytgenomen/crachtich ende bondich zijn eñ blijven/volbracht/ ghe-effectueert/ ende getrouwelijck onderhouden worden.

By dese handelinge/ verspreck/ende verdrach/zijn gheweest/aen de sijde des Lantsvorsten/de Eerweerdige/Edele/Gestrenge/ ende Erent-veste/ Hooch-gheleerde eñ Eerbare H.F.G. Overste/ Erijchs-Commissarien/Landt-Drosten/ Groot-voocht/ ooc der Landtschaps Wolffen-buttel ende Calenberghschen deel Landts secrete eñ Hof-Raden / oock Camer Secretarien/ Heer Hendrick Abt des Cloosters Riddagshuysen / Bote ende Joost Broeders tot Adelipsen ende Junde/Joost van Weyke/ Joachim vander Strept-horst/ Henninck van Reden/ Bartelt van Ranten-borgh/ Eberhart van Weyhe/Frederick van Oder/Johan van Osser / Hildebrant Giester Ruhman/beyde Doctoren inde rechten/Henderick Hartwigh/ ende Theodorus Blocken.

Aen der Stadt Brunswijcks sijde / de oock Edele/Eerentveste Hooch-gheleerde/ Eerbare/Wijse/ende voorsichtige Hendrick Brakes / Borghemeester der Stadt Lubeck/Johan Soman der eersten Docter/ eñ des Hansischen verbondts Syndicus, Thomas Wickeden / ende Casper Bope / beyde Raet-mannen / ende Johan Velt-huysen/ Secretarius vande ghedachte Stadt Lubeck/Johan Haneman/Willem van Benthem/ende Harmen Muller Raedt-mannen der Stadt Bremen/Hieronymus Vogler/ Borghermeester / Vincentius Muller der rechten Doctor Syndicus. Johan Rodenbach/Raedt-man/ende Vincentius Muller der Rechten Licentiaet / Secretarius der Stadt Hamborch. Martijn Aleman Borghermeester / ende Georgh Hendrick Bolsras der Rechten Doctor ende Syndicus der oude Stadt Magdeborgh. Johan Melbeck der Rechten Doctor Consiliarius, ende Georg Schoenmaker Raedtman der stadt Lunenborch. Andreas Glogoio Secretarius der Stadt Deventer, Heningh Haverlant/ ende Herman Schrader/beyde Borgemeesters/ Johan Groot-huysen Syndicus, Johan Camman Consiliarius, ende Frederick Heydeman Secretarius der Stadt Bruynswijck.

Ende van Godts ghenaden wy Frederick Vlrick/ Hertogh tot Brunswijck ende Lunenborgh/&c. ende wy Borger-meester ende Raedt ende gantsche ghemeente der Stadt Brunswijck / voor ons ende onse erven ende nacomelingen bekennen ende doen condt met desen brief opentlijck voor een yeghelijck / dat dit voorgheschreven verdrach uyt onser beyder partijen wel bedachten ghemoede/ oock met [illegible]

[illegible]

1615.

ende wy/ onse erven/ erfghenamen/ ende nacomelinghen sullen ende willen dat selve in allen ende een yegelijck poinct/ artijckel/ en Clausel/ by onse Vorstelijcke weerdicheyt/ oock ware woorden ende trouwe/ in plaets van Edele/ vast ende onverbreeckelick houden ende volbrenghen/ daer tegen ons/ onse erven/ ende nacomelinghen niet beschutten ofte vryen en sullen eenighe geestelijcke ofte wereltlijcke beschreven rechten/ tegenspreken ende behelp / exceptie ofte uytvlucht. Ghene Ghenade/ Privilegien Constituten/ Reformatien/ Settingen/ Indulgentien ofte Remissen/ Geleyde/ Verbondt/ Ghebodt ofte Verbodt/ Borgh ofte Lant vrede/ gene absolutie ofte rescriptie/ ofte eenigh recht/ Genade/ Romsche Keyser ofte Coninck/ hoe sy ghenamt/ ghegeven ofte vercreghen zijn/ ofte noch vercregen worden mochten/ want wy sulcke beneficien t'samen ende int besonder/ nu ghelijck als dan : ende dan ghelijck nu/ hier met uytdruckelijck verseggen ende begeven / om de selve noch in noch buyten recht hier teghen te gebruycken/ alle bedroch ende argelist hier met gantschelijck uyt ghesloten sijnde/ ende tot ware ende steets duerende oorconde ende vasticheyt van desen/ hebben wy Hertoch Frederick Vlrich dit verdrach/ daer van twee ghelijck-luydende teghen elck ander zijn ghemaeckt/ ende elcke parthye een ter handen ghestelt is/ met mijn eygen hant ondergheschreven/ en̄ onse Vorstelijcke Segel/ ghelijck oock wy Borghermeesters/ Raet ende Gemeente tot Brunswijck onses Stadts seghel aenden selven hebben hanghen laten/ Datum tot Stederborgh op Thomæ Apostoli dach / die was de 21. dach des maents Decembris, int Jaer na Christi onses lieven Heeren ende Salichmakers ghebo[o]rte/ een duysent ses hondert vijfthien.

Des Sondaechs den 24. Decembris, nae dat te vooren den 19. hujus de ghevanghene Grave Hans Georgh van Solms met 100. Peerden van Wolffen-buttel was ghehaelt/ heeftmen inder Stadt in alle Kercken God opentlijck voor dese vrede-besluytinghe ghedanckt / ende op den Middach by beurten alle Clocken inder Stadt gheluydet / oock alle grof gheschut op het Bol-werck driemael afgheschoten. In Christ-feest/ hebben daer op H. F. G. Ghesanten van die Eerbare Hanse-Steden / oock eenen Eerentvesten Raedt der Stadt Brunswijck tot haer nae Wolffen-buttel ghenadich laten noodighen/ daer van sommighe zijn verschenen/ teghen welcke H. F. G. haer genadich bewesen en̄ de selve wel ghetracteert heeft. In de selve weecke heeftmen inde Stadt het Crijchs-volck te Peerde ende te voete af ghedanckt: Oock hebben H. F. G. hare raden inde Stadt ghesonden / ende om der huldinghe by eenen Eerbaren Raedt laten aenhouden/ die welcke/ met bewillinghe der Stande vande Stadt H. F. G. Den 6. Februarij heeft benoemt / sulcken tijt heeft H. F. G. haer ghenadich laten wel ghevallen/ hier van sullen wy nu in het naest-volgende boeck breeder verhael doen.

XXXIX.

Unie ghemaeckt tusschen de Geunieerde Nederlantsche Provincien/ ende de [illegible] Hanse-Steden.

De Ghedeputeerde van weghen de Geldersche Hanse-Steden / ende der Stadt Deventer / hebben nae veelderhande Communicatie ende aengewenden vlijt de unie (om welcke te treffen sy afghesonden waren) op den 27. Decemb. binnen Brunswijck besloten tusschen de Geunieerde Neder-landsche Provintien en̄ de Oostersche Over-aen-zee Steden tot mutuele defensie der handelinghe/ commercyen / ende traffijcquen op de Oost ende Noort-zee/ ende op de Rivieren daer inne exouererende/ als namentlick met de Stedē Rostock/ Staelsunt/ Wismer/ Cripswalt/ Maghdenborch/ Brunswijck / Lunenborch / ende Anclam/ ende op den elfden Ianuarij met Hamborch binnen Hamborch. Item den 18. Iannuarij binnen Bremen met de Stadt Bremen. Nae dat de obghemelte Ghecommitteerde dit alles seer bequamelick verricht hadden / soo sijn sy op den xxj. Ianuarij 1616. van Bremen nae Nederlant verreyst/ ende in weynich dagen voor spoedelick aldaer aengelandt.

Van het vol-trecken/ versegelen/ be-eedighen/ ende onderschrijven deses verdrachs/ sal in het naest-volghende Boeck breeder ghesproken worden.

XL.

Grootte schade hier ende daer geschiet door storm-winden/ en̄ hooge wateren.

Den 20. Decembris deses jaers sijnder groote schrickelijcke storm-winden met hooghe sprinck-vloeden geweest/ die op verscheydene plaetsen groote schade hebben ghedaen. Het water heeft te Hamborch ende Bremen twee daghen lanck deur de gantsche Stadt op de straten ghestaen/ doende groote schade aen de goederen der Coop-lieden / in kelders en̄ pack-huysen liggende. Daer zijn vele schepen op der Zee vergaen/ oock zijn de Dijcken op verscheyden plaetsen doorgebroken.

In

1615.

In het Landt te Holsteyn ende Ditmarsen synder wel veertien Dorpen met het water overloopen / soo datter veel menschen / oock seer vele hoorn-beesten / ende andere verdroncken syn. By het Eylandt Tercera syinder twee Spaensche Caracquen / wt Indien comende / ende seer ryckelick gheladen synde / in stucken ghestooten ende vergaen. De Inwoonders van Hollandt ende haere nabuyren hebben oock door dese stormen groote schade gheleden aen schepen / goet / beesten en dycken. In Oost Frieslandt syn oock vele menschen ende beesten verdroncken. Daer syn oock eenighe schepen wt Spaengien comende / ghеladen met suycker / vyghen / rosynen / ende anderen vasten-cost / oock met boom-wolle / ende andere waren / t'Amsterdã door de palen aen stucken ghestooten.

XLI.

La Rache by de Spaenjaerden verovert.

DE Coninck van Hispanien heeft in Decembri door syn Crychs-volck de Stadt La-Rache in Barbaryẽ in ghecreghen / verslaende ende verjagende veel Mooren / die dese Stadt tegens hem sochten te stercken ende te houden. Hier door is de Coninck van Hispanien van het Landt daer om her ghelegen Meester gheworden / daer wt groote Contributyen treckende / midtsgaders andere Comodityten / want het is een Stadt aen de Zee streckende / ende wel ghelegen om veel schepen te equiperen / te berghen / ende wt en in te laten seylen.

LXII.

WOlfgangh Wilhelm Phalsgrave te Nieuborch / &c. de Paepsch-religie onlancx aengenomen hebbende / heeft tot bevoorderinghe der selfder in synen Lande allen vlyt ende neerstichept aenghewendt / ghelyck sulckes is blyckende wt het hier na volgende Placcaet.

Copia eenes mandaets des Phalsgravẽ Nieuborgh aen syne Officieren / en Landtstanden. 24. Decem. 1615.

WY VVolfgangh VVilhelm, Palsgrave by den Rijn, in Beyerẽ, Gulick, Cleve ende Berch Hertoch, &c. onse ghenade ende alle goet. VVy en connen V. L. niet latẽ onaengedient, dat onlancx, als ons, het overlijdẽ des Deurluchtigẽ Forsten ende Heeren Philips Ludvvigen, Palsgrave by den Rijn, gevvesenen Voormomber ende Administrateur der Ceur-Forstel. Pals onses ghenadighst geliefden Heeren Vaders, Hooch-loflijcker gedachtenisse, is te kennen ghegheven, vvy sorch-vuldelijck hebben overgeleyt, hoe vvy, van vvegẽ het Vorstendom Nieuborch, midtsgaders allen daer aen clevenden rechten ende gherechticheden, invoegen, 'tselve door voorgheroerden, leyder doodtlijcken afganck, is vry ghevvorden, ende soo vvel na Godlijcke ende natuerlijcke, als vvereltlijcke beschrevene Leen ende andere Rechten, op ons is ghevallen, niet alleẽ schuldich zijn, voor eerst den Almoghenden Godt, ende daer na de Hooge naest hem gestelde Overheyt, alle behoorlijcke gehoorsaemheyt ende ontsich te bevvijsen: Maer houden oock ons verbonden, voor ons selven, te dencken ende trachten op mogelijcke ende prijselijcke middelen ende vveghen, hoe dat voortaen die van Godt ende nae rechte ons toecomende Landẽ ende Luyden, (tot voortplantinge, onderhoudinghe, ende verbeteringhe van goede bestandighe Politye ende ordeninge) alsoo geleert vvorden, daer met sy niet alleen onder haer selven Christelijck, vredich ende eenich leven, ende tot goede eenicheyt comẽ: Maer oock met ende beneffen der selven nabuyren, te beter leven ende prospereren mogen. Ende hoe vvel dit een seer ghevvichtich vverck is, ende niet vvel mogelijck, dat in allen ende eenen yegelijcken op een tijdt sijne behoorlijcke mate connen ge-

1615. gheven vvorden, ghelijck dan onse vvijlen ghenadichster Heer Vader vele Iaeren heeft laten arbeyden, oft een doorgaende politije ordeninghe ghemaeckt, ende met vrucht in dit Vorstendom conde gepubliceert vvorden, sulcx vvy oock voor ons de selve poincten na gheleghentheyt des tijts, voor 'tmeerendeel op veerder nadencken ende declaratie, ofte verclaringe moetē staē laten. Nochtans op dat sulck een ghemeen, nut, ende ons van Lands Vorstel. Overheyts, oock Conscientie vveghen bevolen vverck niet na blijve, so hebben vvy by ons, belanghende naevolghende poincten, om de selve in desen Vorstendom ende Landē eerst publicerē te laten, ghenadighst, Vorstelijcke Vaderlick beslotē, voor eerst, devvijle bekent is, dat noch een goet deel vande Geestelickheyt, Ridderschap, Burgers, Invvoonders, ende Boeren, in onsen Vorstendom ende Landen zijn, der Room. Catholijcke Religie toeghedaen, ofte andersins daer toe geneycht zijnde, maer een lange tijt hervvaerts, gheen behoorlijcke oeffeninghe hebben ghehadt, ende haer geloove niet hebben bekennen moghen, hebben haeren yver moeten verborgen houden: Soo sal het den selven, ende eenen yghelijcken van nu voortaen vry staen ende ongehevveert zijn, om hem niet alleen tot den Rom. Cathol. Religie vry ende opentlijck te begheven, ende te bekennen, dan oock met Misse ende Predicatie te hooren, Instellinge van Catholijcke Schoolen ende Schoolmeesters, Processien ende Cruysgangen, ende soo het by de Catholijcke meer een gebruyck is, haere devotie ende aendacht opentlick binnē ende buyten Landts te doen, ende te volgen, gelijck oock den vreemdelingen met Processien, Cruys, ende Bedevaerten, harē aendacht, in ende door ons Vorstendom ende Lant te doen, ende te volbrenghen, vrystaen ende onbenomen zijn. Overmidts vvy oock aen de ander sijde ghelofvveerdich verstaen, dat sommige so sterck vvederstaen, dat sy haer met beloften ende eeden soo seer teghen malkanderen verbinden ende vergaderen, dat sich noch d'eene noch d'ander tot de Catholijcke Rom. Religie bekeeren vvil, ofte als sulckx geschiet is, de bekeerde voor een afvallighe ende oneerlijck mensche sal ghehouden vvorden, hier op is ons eernstich bevel, vville, ende meeninghe, dat vvy sulcke beloftenissen, ende verbintenissen, van rechts vveghen ende in haer selven crachteloos houdē, ende alsoo dit den genen die de selve niet onderhouden, niet alleen tot gheen oneer ofte straffe sal gedijē, maer ter contrarie sal de ghene, vvelcke den anderen dient-halven dat minste mochten voorvvorpen, seker ende gevvisse ghestraft vvorden: Ghelijck vvy oock insghelijck ernstelijck vvillen, dat voorghemelde onsē Raden, Over ende onder Amptluyden, oock Provoosten, Landtsaten, Burgemeesters, Raet, ende ghemeenten, de voorthelpinge vande Processiē ende Bedevaerten, verrichtinge der kinder Leere, ende het Luyden, ende vvat dierghelijcken aen de oude Cathol. Rom.

1615. Rom. Religie cleeft, veel min het aennemen onses Catholijcken gheloofs, gheensins en beletten ofte op houden, noch den selven dienthalvē eenich leet, schimp, ofte spot int minste aen doen, maer haer met vvoorden ende vvercken ongemolesteert ofte onbesvvaert laten. Haer alle Christelijcke lieve, trouvve, ende vrientschap, gelijck sy vande Catholijcke vvederom sullen hebben te vervvachten (die oock daer toe van ons hier met vermaent vvorden) bevvijsen, so lief hun allen ende eenen yeghelijcken insonderheyt is onse straffe ende ongenade te vermijden. Maer devvijle ten vierden, soo vvel ten aensien des Gods dienstes, als oock der ghemeene Policie niet vvel moghelijck en is, alle confusie ende onordeninghen te vermijden, ten sy dat een Calender, tot der saecken als een bestandigh richtsnoer gebruyckt vvorde, (oock vvijlē onse Genadichste Heer Vader Hoochloflijcke ghedachtenisse, evē om dit poinct hooch verstandelijck is bedacht ghevveest, ende hem heeft bemoeyt) soo is te ghelijcke ons bevel ende meeninge, dat voortaen ende vā date deser onser publicatie te rekenen, de nieuvve stijl sal alleen onderhoudē vvorden, doch met betalinge sal het alsoo gehouden vvorden, dat alle termijnen van betalinghe, in de oude Contracten, die voor dese publicatie zijn ghemaeckt, ende bestemt, desselven thien daghen later na den nieuvven stijl te rekenē, sullen vvorden voldaen, maer in andere toecomende Obligatien, den Gereformeerden nieuvvē Calender in alle manieren nagegaen, ende soo vvel de betalinghe als anders, insonderheyt de vercondinghe ende houdinge der feest ende vierdaghen, daer nae ghericht ende inghesmelt sullen vvorden. Ende sullen ten vijfsten hier met de Kercke plegers, Closters, Kerckmeesters, ende Misdienaers eernstlijck vermaent zijn, dat sy ter gedachtenisse der Heyliger Menschvvordinghe, Lijden, Sterven onses Heerē, ende Salichmakers Iesu Christi, alle dagē s'Morgens, s'Middaechs ende Avonts na ouden Christelijckē ghebruyck, ghelijck hun dat sal aengevvesen vvorden, luyden. Ende ten sesten vvillē vvy oock de Luthersche Predicanten ende andere onse onderdanen hier met genadich hebben ghevvaerschout, dat sy haer hier namaels vande heete invectiven ofte schelt vvorden tegē hare Catholicke ghemeens-luyden, Naebuyren, ofte oock teghen ons selven, maer insonderheyt vande onbevvijsllijcke beschuldinghen, daer met sy de Rom. Catholijcke t'onrecht mede besvvaren, so vvel in schrijven, als prediken ende ommeganck, gantschelijck sullē onthouden: ghelijck vvy oock de Catholijcke hiermet tot behoorlicke bescheydentheyt vermanen. VVant indien het contrarie bovē vermoedē mocht gheschieden, sal teghen de overtreders een eernstighe straffe voorghenomen vvorden. Ende oft schoon tot noch toe inde houvvelijcx saken, ende inde rechtē verbodē verhijlickinghen is ghedispenseert gevvorden, soo vvillen vvy nochtans hier metten sevenden, een yegelijck

1615.

vvaerschouvven, dat sy voortaen voorsichtich handelē, ende haer niet meer op onse dispensatie en verlaten, maer haer van diergelijcke verboden houvvelijcken gantsch onthouden, ende daer door de straffe ontvlieden: Eyntelijck is oock onse meeninghe ende bevel, dat tot voorcominge van ergernisse ende quaden, ende op dat de visch-handelers ende visschers, ten aensien vande brenginghe ende vercoopinghe der visschen, haer daer nae hebben te reguleren ende richtē, dat op de Vrydagen ende Saterdagen als op andere daghen, vvanner den Catholijckē onthoudinge vant vlees is gheboden, gheen vleesch by openbare Gastboden, ofte in VVeerts ende Gasthuysen sal gespijst vvordē.

Ende hier op voorsien vvy ons genadichst, ende vvillen eernstelijck, dat dese voorghesettede alle (daer in sich met recht ende reden geen mensche behoort te besvvaren) in toecomende tijden, ghehoorsaemlijck be leeft vvorden, ende daer door ons, als vā Godt voor gestelde Overheyt, schuldighe respect, gehoorsaemheyt, ende volgh sal vvorden gedaen, ende ghelijck vvy hebben genadichst gevvilt, dit, aende gehoorsaemde samt ende int besonder met Landts-Vorstelijcke Genaden te verschulden, so sullen ter contrarie de tegenstaende, vā vvegen hare ongehoorsaemheyt, behoorlijcke straffe hebben te voorvvachten. Alsoo ghegheven ende gheschiet tot Nieuburch aen de Donau, onder onsen hier voor gedructē Cancelije segel. dē 24. dach Decemb. Nieuvven stijl, Anno 1615.

XLIII.

Van de saysoenen deses jaers. 1615.

IN eenighe Landen heeft het dit Jaer seer vele ghesneeut / insonderheyt den twintichsten Ianuarij.

BIs decIMa IanI nIVe stagnant arVa referta.

Doch de sneeu is allenckskens ghesmolten / also dat de Rivieren hier te Lande niet al te hoogh opgheloopen en syn. De Lente deses jaers is cout ende suer gheweest. Hier op is ghevolcht eenen droogen somer / ende seer heet / so dat de cley-landen van drooghte spleten ende reten / ende de vruchten des veldes verbranden. Den Herfst gaf weynich vruchten op het Velt ende Boomen: Oock weynich wyns / maer goet ende delicaet / soo in Vranckryck / als in Hoogh-Duytsch-Landt.

Eynde des xxxvj. Boecks der Neder-Landtsche, ende anderer Landen gheschiedenissen des Iaers 1615.

Het

Het XXXVII. Boeck

DER NEDER-LANDTSCHE, ENDE ANDERER LANDEN

ghescheidenissen des Iaers M. DC. XVI.

De Keyserinne wort binnen Praghe gecroont Boheemsche Coninginne den 10. Ianuar. Anno 1616.

DEn 10. Ianuarij is op voorghedane costelicke toereydinghe / de Roomsche Keyserinne Anna, tot Boheemsche Coninginne op volgende maniere gecroont: Eerstelÿck heeft de Eertsbisschop mitsgaders de Prelaten / hebbende Bisschops hoeden op / met de gantsche Cleresÿe / inde Kercke vant slodt haer begeven. De Keyserlÿcke Maj. is inde verciertselen ende habÿt als Coninck in Beheemen / met de Keyserinne/oock daer ghehaelt. De Keyserinne is in S. VVenceslai Capelle gegaen / eñ heeft haer tot de Crooninghe bereyt/ondertusschen heeft de Eertsbisschop de Cleresÿe by de deure vande voorseyde Capelle ghewachtet/ ende sommige oude Reliquien der Cleresÿe behandight. De Keyserinne is in Processie/ tot den Hooghen Altaer tusschen twee Bisschoppen/te weten den Heere Clesel Bisschop te Wien/ ende dẽ Bisschop van vÿf Kercken geleydet. Voor haer wierden ghedragen de Boomheemsche Croone/ den Appel/ ende den Schepter/ ende die Cleno dien zÿn op het Altaer geleyt. Hier op heeft de Keyserlÿcke Maj. de Coninginne / den Eertsbisschop in Beheemen gepresenteert/ met dese ghewoonelÿcke woorden: Reverende Pater, postulamus ut hanc consortem nostram nobis à Deo conjunctam, benedicere, & Corona regali decorare digneris, ad laudem Salvatoris nostri Iesu Christi, Dat is: Eerweerdige Vader/ wy begeeren dat ghy dese onse gesellinne/ ons van Godt toegevoecht/ ghewerdicht te seghenen/ ende met de Coninckl ÿcke croone te vercieren / tot Loff eñ Eere onses Salichmaeckers Iesu Christi. Daer na ginck hare Maj. na haren throon d'Eertshertoghe Carel sadt aen een besondere plaetse op de rechter handt / na by den Altaer. De Coninginne heeft voor het Altaer geknielt/daer op is de Letanie ghesonghen/ ende de ghewoonlÿcke benedictie nae het inhoudẽ des Pontificiaels geschiet / met dese woorden: Vt hanc electam in Reginam Coronandam benedicere digneris. Resp. Chorus, Te Rogamus. Dat is: Dat ghy dese/ vercoren zÿnde tot een Coninginne die ghecroont sal worden/ geweerdicht te segenen. Daer op antwoort het Choor: VVy bidden u. Voorder heeft de Eertsbisschop gesproken / Omnipotens Sempiterne Deus, hanc Famulam tuam Annam, &c. Dat is/ Almogende Eeuwige Godt/ dese uwe dienst-maecht Anna/ &c. Hier na stont de Coninginne op ende werdt van beyde bystaende Bisschoppen tot haren stoel gheleydet/ende als sy neder geknielt was/begonst de Eertsbisschop de Misse / gaende daer in voort tot op dat Alleluya, doen geleyden de beyde Bisschoppen de Coninginne weder tot het Altaer op eenen hoogeren trap/ aldaer heeft de Eertsbisschop haer ghesalft: Daer na nam de Abdisse van S. Joziaens Clooster de croone vanden Altaer / ende gaf die den Oversten Landt-Camerlinck / die de selve den Eertsbisschop overreyckte / diese de Coninginne datelÿcke heeft opghesettet/ met dese woorden: Accipe Coronam Regalis Excellentiæ, Dat is: Ontfanght de Croone der Coninckl ÿcker weerdicheyt. Daer na heeft hy haer den Schepter ende Appel inde handt gegeven/met dese woorden: Accipe Virgam Virtutis. Dat is / Ontfanght de Roede der craght. Na desen wert de Coninginne also ghecroont zÿnde / ende den Schepter ende Appel inde handt houdende / tot haren stoel vande twee Bisschoppen ghebracht. Ende heeft de Eertsbisschop tot haer gesproken: Sta, & retine locum tibi à Deo delegatum. Dat is: Staet / ende houdt de plaetse die van Godt u bevolen is. Na dat dit verrichtet was / ende het / Te Deum laudamus. Dat is: O Godt wy loven dy/ghesongen/ ende de Misse ghedaen was / soo is de Coninginne tot dẽ Offer/ eñ tot het Cussen der schotel gheleydet/ ende heeft daer na met de Keyserlÿcke Maj. ghecommuniceert. Na dat

dat alle Kerckelÿcke Seremonien / ende de Crooninge was ghedaen : is de Keyser onder de Croon (geleydet sÿnde van sÿne Heeren / Raden / Camerlinghen / Officieren) afghetreden. Voor aen ginghen des Heeren / Grave van Furstenborgh twee Sonen. De Heer Grave Wilhelm / Rÿcx Hofraets Vicepræsident droech den Scepter / ende Heere Albig harer Maj. Camerlinck / den Appel / de Heere van Lunborch / Rÿcx Hofraet droech dat Kussen ten Vliese / Heer Sigismundt van Losensteyn Overste Hof-Marschalck / dat bloote sweert / ende de Boheemsche Heeren Landt-standen volghden daer na / ende daer op datelÿck die Keyserinne met de Croone / den Scepter / ende Appel in beyde handen houdende / met het Boheemsche Vrouwen-timmer / eerstelÿck inde Lant-taffels Camer / daer hare Maj. dat habÿt heeft afghelept / ende een mantel om ghenomen / ende sÿn de brieven tot dese Crouninge ghemaeckt ende bevesticht / daer in gelecht / ende daer na inde Landt-camer / daer 13. taefflen waren toe berept / is die Koninckliÿcke Maeltÿt in vreuchden ende met statelÿcke Muysÿck ghedaen / ghedurende van een tot vier uren / hierentusschen zÿn twee groote vaten met wÿn prÿs ghegheven.

Des volgenden daechs is een Camploop ghehouden / ende statelÿcke optochten / ende schoone Adelÿcke Ridder-spelen.

Het Jaer-tal vande Crooninge is inden volgenden disticho begrepen:

> Annæ sCeptra pragæ CoLLata boheMICa Costæ
> Cæsareæ, Vt IanI qVInta bIs orbe nIteт.

Lichtenvoorde by der Staten Crÿchs volc ingenomen.

De Staten Generael hebben op den tienden dach Ianuarij met eenighe Vaendelen Soldaten wt Zutphen ende de naeste garnisoenen / onder het belept van Capiteyn Herman Kreyinck, het huys ende het Stedeken Lichtenvoorde, by Grol ghelegen / laten berennen / ende hebben het datelick inghecreghen / latende daer wt trecken de Hane-veren / ofte Munstersche Garnisoenhouders / met hare meubelen ende baggagye / sonder eenighen hinder ofte schade. Dit Stedeken / met de heerlickheyt ende jurisdictie daer van dependerende / is by sententie ende oordeel van Canceler ende Raden des Forstendoms Geldre ende der Graefschap Zutphen / ten overstaen ende aenwesen van eenighe ghecommitteerde Raedts-Heeren wt de respective Hoven van Hollandt / Zeelandt / Frieslandt / ende Utrecht / den Hooch wel gheboorenen Heere / Grave Joost / Grave te Lunborch / ende Bronckhorst / &c. toegheekent / na dat sÿn Ghenade wel acht-en-dertich Jaren lanck met de Munstersche daerom / ende om de heerlickheyt Borkelo / soo te Spier als elders ghelept hadde. Den 17. Ianuarij hebbe ick binnẽ Lichtenvoorde Godes woort ghepredickt / ende den Kercken-dienst gedaen na de wÿse der Gereformeerde Kercken. In dit Stedeken hadden ettelijcke Jaeren lanck de Munstersche laten prediken eenen Pape / door het gantsche Lant rontõ her vermaert voor eenen Tooveraer ende duyvel-banner / die veel besoecks van verre ẽn na by gehadt heeft / elck een hem vraghende na sÿne verloorene ende ontstoolene goederen. Desen Pape op Paesch-dach deses Jaers binnen Zutphen by comende / heeft versocht ende begheert / dat ick hem woude gunstich sÿn ende helpen / dat hy als Pastoor binnen Lichten-voorde soude moghen blÿven. Als ick hem seyde / datmen persoonen van sulckẽ naem ende faem als hy was / in de Gereformeerde Kercken voor gheen lidtmaten der Kercke / ick ghes wÿge als Predicanten oft Leeraers conde kennen ofte aennemen: So heeft hy my / na verscheydene woorden ende weder-woorden aldus gheantwoort / Domine Pastor, Ick bekenne rondelick dat ick eenen Toovenaer gheweest ben / ja eenen grouwelicken Toovenaer / namelick als ick Misse ghedaen hebbe / veranderende het auwelsen ofte oblye in het lichaem Jesu Christi / dat is een grouwelicke thooverÿe / die ick menichmael hebbe ghedaen / maer dit is my van hertenleet / ick en hebbe oock nu in vele jaren gheen Misse ghedaen / ick sal oock geern nalaten het belesen / seghenen / en meysteren van menschen en beesten / ende het aenwÿsen der verloorener goederen / ẽn ick wil my Reformerẽ laten. Aldus meynde desen Pape sÿn duyplicheydt af te wasschen / ende tot het heylige Predick-amt te gerakẽ. Maer ick hebbe hem gheandtwoort / Al waert ghy soo gheleert ende ervaren in de H. Schrift / als een van al de gheschickte Leeraers die onder ons nu sÿn / ofte oyt gheweest sÿn / soo soude het nochtans al te schandeleus ende onbetamelijck sÿn / u tot het Predick-amt inde Gereformeerde Kerc toe te laten.

Cæsaris uxorem oportet non tantum esse probam, sed etiam proba famæ, multo magis Ministrum Ecclesiæ Christi.

Borkelo belegert ende ingenomen.

Den 22. Februarij is de Colonel Diederich van Dorth / wt bevel der Hooch M. Heeren

1615.

Generale Staten/ende sijner Princ. Excel. met negen Vanen Ruyteren/ende derthien Compagnien Voet-volck/ ghetrocken na Borkelo (welcke Stadt met seven Dorpen daer onder gehoorende. Den Munsterschē als Lichten-Voorde/was afghekent/ende den Welgeboorenen Grave/ Grave Joost van Bronckhorst/toegekeert. De Borgers/ sijnde den Grave als haren Ghenadighen ende Goedertieren Heere gants gheneyght ende wel toegedaen/ hebben het Crijchs-volck vry-willichlick laten binnen comen eñ alle hulpe tot belegeringe des Casteels ghedaen. Nae datter achthien schueten met Canon opgheschoten waren / hebben de Munstersche Hane-Veeren/onder het ghebiet vanden Drost staende/ geappoincteert/ ende sijnder met haer ghewеere ende baggagye onbeschadicht wt-ghetrocken op den 25. Februarij. Des selfden daechs is de Colonel Dorten met dē meestendeel des crijchsvolck vertrocken/ elck na sijn Garnisoen/ latende aldaer eenich volck in besettinghe. Daer en is gheduyrende dese belegeringhe voor dit Huys maer eenen vander Staten Soldaten doot ghebleven/ die hem selven te bloot gaf/ comende staen dichte onder de Homeye op de plaetse des Casteels / niet willende te rugghe gaen op het bevel ende waerschouwinge des Garnisoens. Daer is oock eenen aen de quetsuyre ghestorven/ ende de Luytenant van Capiteyn Louterbach is inden mont ghescholen / doch niet ghestorven. Van de beleghерde en isser niemant doodt ghebleven. Ick hebbe den 25. Frebruarij binnen de Stadt Godes woordt ghepredickt.

Een haestighe groote coude deses Jaers.

OP den 17. Ianuarij heeft het teghen den avondt begonnen hart te vriesen / alsoo datmen des anderen daechs smorghens over het Ys liep / daer het te vooren heel sachte weder was gheweest. Den Rijn/ Mayn / Yssel/ ende andere Rivieren sijn stracx toegevrosen/ ja de Zuyder Zee tusschen Hollandt eñ Gelder-landt / als oock tot voor Campen en Swolle/ende de Meern in Hollandt/ sijn in twee ofte drye daghen gaen ligghen/ soo hardt bevriesende/ datmender met wagenē en peerden/oock met ghelаdene sleden/ heeft overgevaren. Daer sijn hier en daer menschen en beesten vande coude doot gebleven/ oock eenighe schepen op het water van het ys subytelick so omcingelt ghe worden/ datter vele menschen van honger / en coude sijn ghestorven. Desen strenghen Vorst heeft een Maent lanck gheduyrt/alle daghe ende alle nachte een gangh ys vriesende.

1616.

Fredericq Vlrich Vorst van Brunswijck wort binnen Brunswijck gehuldet/ dē 5. Februarij. 1616.

DEn 5. Februarij, na de noene te drie uren/ zijn H. F. G. de Deurluchtige Hooch-gheboren Forst ende Heere Heer Fredrick Vlrick Hertoghe tot Brunswijck eñ Lunenborch/ &c. om ghehuldet te worden / inde Valleres-Leefsche Poorte tot Brunswijck gantsch Vorstelijck ende Prachtich inghetrocken. Voor aen hebben H. F. G. Voornaemste Officiers/ daer na sommige Trompetters gereden/ op welcke de Edellуyden/daer toe verschreven zijnde/ zijn ghevolcht/ daer na wederomme eenighe Trompetters ende Heeraulten: Voorts H. F. G. Hof-Jonckeren/ ende H. F. G. selven alleen / daer na zijn ghevolcht / der selver Heer Broeder/ Hertoch Rudolff/ ghecooren Bisschop des Stichts Halber-stadt/ Hertoch tot Brunswijck ende Lunenborch/ Heer Iulius Henderick, Hertoch tot Sassen/ Engheren/ ende Westphalē/gelijc ooc Graeff Hans Georgh van Mans-felt/ te Peerde: Na welcke haer F. G. Gemael/ geboren uyt de Ceurforst. Stamme Brandenborgh/ daer op H. Forst. G. Suster Vrouwe Hedwich Hertoginne tot Brunswijck eñ Lunenborch/ des hooch-wel-gebooren Heeren Ernst-Casimir vā Nassouwen Gemelinne/ende andere Edele vrouwē eñ Camer-maechden zijn gevolcht. Na dese zyn de reysige Dienaers eñ eenspānigers getrocken. Ondertusschen dat nu H. F. G. haren intocht dede/ stont de gantsche Borgerye met haer rustinge eñ geweer seer wel ghestoffeert in goede ordeninge/ vande voorschreven Poorte tot aen H. F. G. Herberge / Wijlen Hendrick Statij Caleni Huys/ by S. Martens Kercke / op beyde sijden vande straten: Sijnde nu H. F. G. in hare Herberge/ is al het geschut rontom de stadt/ ghelijck oock het groot stuck gheschuts de Vuyle Mets gheheeten/ met eenen kuegel van 7. Centeners/ende sommige ponden/ afgheschoten/ ghelijck oock terstont/ de aengenomene Ruyterye der Stadt met haer Cornet ende volle rustinghe/ voorts de Borgers in goede ordeninge met vlieghende Vaendels/ 19. int ghetal: Oock der Stadt Capiteyn met zijn Soldaten ende Vaendel/ voorby H. F. G. Herberge zijn ghetrocken/ende de Schutten d'een na den anderen voorby de Herberge gecomen zijnde heeft het eene gelidt na het ander ghеschoten.

Den

Den selvẽ avont zijn H.F.G. vande Ge-deputeerde des Raets onderdanich ontfan-gẽ/ eñ met sommige Amen wijns/ haver/ eñ anders vereert/ gelijck ooc het Eerweerdige Predicanten/ eñ de 14. Gilden eñ Amptẽ/ H. F.G. onderdaenichlijck hebbẽ ontfangẽ eñ vereert: In gelijcke manieren is oock H.F. G. Gymael/ vãde Gedeputeerde des Raets onderdanighlijck ontfangen ende vereerdt.

Den 6. Februarij smorgens/ is sijne F.G. met voorghedachte Forstelijcke persoonen/ ende gheleydinge der Voornaemste Raden/ Officieren/ ende andere uyt den Adel/ na de Kercke ten Broederen ghereden/ het Forstl. Vrouwẽ-Timmer is op wagens gevolcht/ ghelijck oock den Raet. Daer heeft de Su-perintendens der Stadt een Heerlijcke pre-dicatie gedaen/ ende is daer na een lieflijcke Musijcke ghehoort. Na gedane Predicatie is H.F.G. eñ Hoochgedachte Forstel. per-soonen ende Vrouwe-Timmer eñ Edeldom na der ouder Stadts Raetheyts ghegaen.

Na dat nu sijne F.G. aldaer langer als een ure hadde gewachtet/ heeft sy der stadt grooten ende cleynen Huldebrief onder haer F.G. handt ende seghel den Raet gegeven/ ende heeft alsoo der Stadt vrijheden ende gerech-ticheden bevesticht/ daer op den Raedt H. F.G. heeft ghehuldet/ de selve wederomme aensienlijck vereerende/ ende alle dese tijdt zijn de Burgers op d'oude Stadt-merckt/ daer sy by haren eedt ende plicht gheroepen waren/ vergadert ende by een geweest. Na dat dit werck was vol-eyndicht/ zijn H. F.G. met haren Heer Broeder ende Her-toch tot Sassen/ ende andere Edele persoo-nen op de Leve vande oude Stadt Raedt-huys ghecomen/ ende heeft de Heer Bur-gemeester Coenraedt Breytsprach/ Doctor in beyde rechten staende by haer F.G. der gantsche Borgherije (na dat hy haer van hare ghehoorsame verschijninge hadde ghe-danckt) te kennen ghegeven. Dat hun wel bekent was/ hoe dat door Godes Genadi-ghen seghen/ arbeyt ende moeyte vande Heeren onderhandelers ofte middelaers/ de voorgaende mis verstanden ende dwalingẽ tusschen H.F.G. ende de Stadt/ gantsch ende al waren by ghelegt ende verdraghen/ gelijck oock sulck verdrach den 21. Decemb. voltrocken ende bevesticht was/ wunschten dat t'selve van Godt den Lande ende der Stadt ten besten ende eeuwich blijven mochte/ ende overmidts desen dach tot de Huldinghe was bestemt/ H.F.G. oock nu den Raedt de ghewoonlijcke beyde Hulde-brieven hadde overgelevert/ soo hadde hare Forst. G. een Eerbaer Raedt nu ghehul-dicht/ ende het ware nu daer toe gherocmen/ dat de eerlijcke Borgherije insghelijcx haer Forst. G. den Huldingh Eedt dede/ die haer van den Secretario soude worden voorghele-sen/ daer sy op letten souden.

Hier op heeft der Stadt Secretarius Jo-han Oleman den gewoontelijckẽ Huldingh eedt afghelesen/ daer na heeft de voorschre-ven Heer Borgemeester vermaent/ dat een yegelijck twee vingeren opsteken soude/ eñ op het voorhouden vanden eedt hem nae segghen: Twelck is gheschiet/ dus dan den eedt vande Borgherye ghewillich ghedaen zijnde: heeft H. Forst. Gen. den Raedt/ de Predikantẽ/ de Gilde-meesters/ ende Hop-luyden te gaste ghehadt.

Woensdach den 7. Februarij: Sijn haere F.G. met de voorschreven Forstelijcke persoonen/ na de Sticht-Kercke S. Blasij ge-reden/ daer henen sich het Vrouwen-Tim-mer oock heeft gheschickt/ ende daer is van haer Forstelijcke Gen. Superintendent tot Wolffenbuttel/ een Predecatie ghedaen/ eñ wederom eẽ Heerlijcke Muysijcke gehoort.

Desen Middach heeft den E. Raedt van wegen de Stadt/ haer Forstelijcke Gena-de/ der selver Forstelijcke Vrouwen-Tim-mer/ midtsgaders alle yeghen woordelijcke Forstel. ende Edele persoonen/ Forstelijcke Raden ende Officieren/ ende alle hare Die-naers te gaste ghehadt/ ende haer Forstel. G. een schoon Peert gheschoncken. Ende dese beyde dagen hebben hare F. G. seer vrolijck haer ghetoont ende bewesen.

Donderdachs/ zijnde den 8. Februarij, een weynich na 12. uren/ als haer F.G. eerst het vroech-mael ofte aenbijten hadde ghehouden/ zijn sy met al het Vorstelicke ghezelschap wt de hooghe poorte niet wijt vã haer F.G. herberge/ weder na Wolffel-buttel ghetrocken/ ende hebben de Borgers weder in haer gheweer gestaen/ ende al het grof gheschut der Stadt is afgeschoten/ ter eere van zijne Forst. Doorlucht. ende des selfden ghezelschap.

Het is onmoghelick te schrijven hoe veel vreemt volcks datter wt de benabuyrde Steden van Lubeck/ Bremen/ Hamborch/ Maeghdeborch/ Zelle/ Lunenborch/ ende andere Steden en Dorpen/ om dese Hul-dinge aen te sien/ in der Stadt gecomen wa-ren. Godt de Heere geve dat dit een besten-dighe vrede moghe sijn/ ten besten van sijne Vorstel. Doorluch. ende der Stadt mede.

Den

Doot ende salichept des Hooch-gheleerden Ioan. Drusij.

DEn 12. Februarij op den avont/ is te Franeker in Frieslandt seer godtsalichlick inden Heere ontslapen de Hooch-geleerde ende wijt beroemde Iohannes Drusius, ofte Driesschius, mijnen seer lieven ende weerden Leer-meerster in de Hebzeeusche sprake. Die met rechte den tweeden Hieronymus mach genoemt wesen/ ten aensien sijner voortreffelicke geleerthept ende ervarenthept inde Hebzeeusche/ ende andere spraken/ als oock ten aensien sijnes onverdroteren arbepts. Desen voortreffelijcken persoon is binnen Audenaerde in Vlaenderen gheboozen. Anno 1550. den 28. Iunij, sijnen Vader was Clement van den Driesschen, sijn Moeder was Elisabeth Deckers. Noch maer xvij. Jaren oudt sijnde/ is hy wt Vlaenderen sijnen Vader in Enghelant naghetrocken/ die derwaerts gevlucht was/ om de ware Ghereformeerde Religie te moghen bywoonen/ ende om te ontvluchten de wreede tyrannen/ die doe ter tijt veel menschen seer wreedelijck vervolchden om de belijdenisse der warer Religie. Iohannis Driesschius xxij. Jaren out sijnde is te Cambrigh (een voortreffelick Academye in Engelant) beroepen tot Professeur der Ebreeuscher sprake/ de welcke hy aldaer vier jaren lanck/ (als oock de Chaldeeusche ende Syrissche) opentlick ende met grooten Lof en vrucht gheleeret heeft. Van daer is hy te Leuven ghecomen/ om te studeren in de Keyserlijcke Rechten/ maer doe den inlantschen crijch het Landt in roere stelde/ soo is hy wederom na Londen ghetrocken tot sijnen Vader/ ende is daer ghebleven tot de pacificatie van Gent. Van daer is hy Anno 1577. te Leyden in Hollandt gheroepen tot de Professye der Ebreeusche/ Chaldeeusche/ ende Syrissche spraken. Hier is hy seven jaren lanck ghebleven/ namelick tot dat de Edele vermoghende Heeren Staten van West-Frieslandt Anno 1585. hem met een seer eerlicke gagye ghenoodicht ende geroepen hebben tot de Professie der selfder spraken in de nieuwe Academije/ die sy te dier tijt binnen Franeker hebben opgericht. Even te deser tijt wiert de Hooch-geleerde Drusius oock met groote presentatien van treffelick onderhout/ gheroepen tot de selfde Professie in Engelant/ maer hy heeft liever sijn pont/ d'welck Godt de Heere hem ghegeven hadde/ in Nederlandt/ wesende sijn Vaderlant/ willen aenlegghen/ dan in Enghelant/ ende is alsoo eenen dertich jaren lanck met grooten lof en roem professeur der Ebreeusche/ Chaldeeusche/ ende Syrissche spraken binnẽ Franeker ghewreest/ al waer om hem te hooren ende onder-wesen te worden/ veel fraeye jonghe mannen sijn ghecomen/ wt Hooghe ende Neder-Duytsch-Landt/ wt Franckrijck/ Engelandt/ Schotlandt/ Denemarck/ Switserlandt/ ende andere Landen van Europa, die alle gaer met verwonderinghe/ met vreucht en vrucht sijne lessen hebben aenghehoort. Anno 1600. hebben de E. H. M. Heeren Generale Staten Drusio opghelecht eenen Commentarium te maken over de duystere plaetsen des ouden Testaments/ hem tot versoetinghe deses swaren arbepts daer voor ghevende vier hondert gulden s'Jaers dit swaere ende treffelicke werck was ten naesten by voldaẽ/ eer Godt de Heere desen hooch-geleerden Professeur wt dit aertsche Dal inde Hemelsche vreucht gheroepen heeft. Maer behalven dit groote werck/ heeft Drusius noch xxxiij. andere fraeye Boecken gemaeckt ende drucken laten/ die in veler ghelcerder mannen Boeckcameren te vinden sijn: Ende hier en boven sijnder na de doot deses treffelickẽ persoons/ ghevonden so veele noch ongedruckte Commentaria ende wtlegginghen (by na over alle de Boecken des ouden Testaments) als oock Commentaria, ofte wtlegginghen/ verbeteringhen/ vergrootingen/ &c. over anderer treffelicker oude Schrijventen Boecken/ dat de selfde door den druck aen het licht comende/ t'samen wel soo groot sullen sijn als ses mael den Bybel/ de welcke D. Abelus Curiander Ghe weldigher van het Friessche Regiment (die des Heeren Drusij oudtste Dochter getrout heeft) in sijn bewaringhe heeft/ ende met der tijt tot dienst der Kercke Godes sal aen den dach geven.

Hoedanich den af-schept deses voortreffelicken Mans ghe weest sy/ sal ick met weynich woorden verhalen wt eenen brief/ den welcken de welgheleerde D. Rudolphus Artopæus, Kercken-Leeraer binnen Franeker/ aen D. Abelum Curiandrum geschreven heeft/ inden welcken hy onder anderen aldus schrijft: Alsmen hem vraechde/ hoe het met hem was? Soo antwoorde hy blymoedich/ dat het seer wel met hem ghestelt was/ ende dat hy aen sijn gantsche lichaem geen pijne en ghevoelde/ maer dat hem den appetijt gheheelijck vergaen was. Als D. Artopæus hem Iesum Christum den Medecijn meester ende spijse der sielen voor ooghen stelde/ soo sprack D. Drusius seer stantvastelijck/ het sy dat ick leve ofte sterve/ ick omhelse desen

mijnen eenighen Salichmaker met een gheloovich herte/ende bekenne ende belijde hem te sijn eenen waren Godt ende mensche/ eenen middelaer tusschen Godt ende menschē. Hy verclaerde dat sijn conscientie gherust eñ wel te vreden was/ ende dat hy wt sijn herte hadde ghestelt alle vyantschap ende haet/ ende dat hy niemanden haetede. Alsser een cleyne wijle voor sijn doot ghesproken wiert van het Hemelsche Jerusalem: Soo sprack hy met een lisperende stemme soo sachtjens datmen het nau hooren en conde. Men leest dat de Stadt van Jerusalem in twee deelē is verdeylt gheweest/inde opper-stadt ende onder-stadt. Inde opper-stadt was den Berch Syon ende Maria/ den Heylighen Tempel/ ende het Coninckliicke Paleys. Hier woonde de Stamme der Leviten ofte de Priesters/ende des Coninex familie. In de onder-stadt woonde het andere volck/ dwelck boven tot den Tempel op-quam. Terwijle dat dien godtsalighen Man dese propoosten voerde/ soo is hy soetgens inden Heere ontslapen/ dat de ghene die voor sijn bedde stonden/ niet en merckten dat hy den gheest gaf. Salich sijnse die aldus in den Heere slapen/ sy rusten van haren arbeyt. Acht dagen hier na/ namelick op den twintichsten Februarij, is desen voortreffelicken seer gheleerden persoon (die veertich jaren lanck de Hebreeusche/ Chaldeeusche/ ende Griecxsche sprake in verscheydene Universiteyten of hooghe-schoolen gheleert hadde) begraven in de groote Kercke binnen Franeker/het Lijck is gevolght vāde Predicanten ende Kerckenraet/ vande Heeren des Magistraets/ professoren/Studenten/ ende schier van alle de borghers der stadt/ hem daer mede de laetste eere aendoende. Na de begraffenisse des lichaems is al dit gevolch ghegaen na de Hooge-school-kercke/ alwaer de Hooch-gheleerde D. Ioh. Maccovius SS. Thelogiæ Doctor & Professor, ter eere des af-ghestorvenen Heeren Iohannis Drusij een seer treffelijcke Oratie ghedaen heeft/ ende heeft tot des selfden ghedachtenisse hem dit Carmen, als tot een graf-schrift ghegeven:

> Vincere si rigidam posset Sapientia mortem,
> Vincere si virtus, vincere si pietas,
> Vixisses Drusi, pietate coacta fuisset,
> Et virtute tuâ paceres parca tibi.
> Sed quia mulla potest sapientia, nullaq; virtus,
> Vincere quæ cunctos ferrea fata manent:
> Explesti mumerum vitæ, terraq; relicta,
> Carpis cœlestis gaudia Ierusalem.
> Ast manet in terris rutilans tua fama superstes,
> Fama tua haud vllo diminuenda die.

Daer sijn noch veel andere treffelicke geleerde mannen/ ende jonge Studenten gheweest/ die ter eere deses voortreffelicken persoons Lof-dichten/ Graf-schriften/ende schoone rijmen in het Ebreeus/Griecx/ende Latijn ghemaeckt hebben/ de welcke hier te verhalen te lanck soude vallen. Het is my ghenoech dat ick aldus in het corte hebbe aengeroert het leven/ sterven/ende begraefenisse mijnes Eerweerdigen Leer-meester/ ende Lands-mans/ ende dat ick den goetwillighen Leser hebbe laten weten wat al schoone gheleerde wt-leggingen over de H. Schrift/ dat desen voortreffelicken Leeraer ons heeft na-gelaten/ tot onderrichtinge eñ onderwijsinge aller der gener die in de heylige wetenschap van Godes woort ende de H. sprake begeeren toe te nemen.

Beroerten binnen Franckfoort.

IN de voorighe Boecken hebbe ick verhael gedaen van de beroerten die Anno 1613. binnen Franckfoort sijn ontstaen tusschen den Magistract/ ende de Borgerye aldaer. De Keyser heeft als Commissarisen na Franckfoort/ deser sake halven/ ghesonden den Eerst-Bisschop ende Cuer-Vorst van Ments/ ende den Landt-Grave van Hessen tot Darm-stadt/ die na veel moeyte ende swaricheyt dese sake tot een verdrach hebben ghebracht. Maer ten heeft niet lange gheduyrt/ of daer en is al wederom nieuwe moeyte ende ongheмack ontstaen tusschen den Magistraet ende de Borgerije. Also dat in Maio 1614. vele Borgers de Heeren des Magistraets sommige dagen inde Raet-camer ghesloten ende als ghevangen hebben ghehouden/ de selve met hare postulaten ofte af-heysschinghen soo beanghstighende/dat sy het Raethuys ende haer amt hebben gheresigneert ende overgegeven/ om meerder perikel te verhoeden. Ende eyndelick is het daer toe ghecomen/ dat de Magistraet is verandert geworden/ door des Keysers Subdelegaten/ende daer sijn andere in der afgaender plaetse gestelt: Daer over de afghetredene by den Keyser clachtich gevallen sijnde/ soo heeft sijne Mt. drie der nieu-vercorene Raets-persoonen. Vincent Fetmilch, Coenraedt Schoppen, ende Coenraedt Geerngroot door eenē Herault in den ban ghedaen. Maer also die persoonen haer beriepen op der Stadts privilegien/ ende

1616.

ende steunden op de gunste van den mee-
sten deel der Burgheren / Soo en heeft de
Keyser/voor dat mael / met sijnen ban niet
vele wt-ghericht. Maer corts hier na is de
Gherichts-Schout met sijnen aenhanck / so
stout ende soo moedech ghewoorden/dat hy
Fetmilch ende Geern-groot den 27. Novem-
bris 1614 in eenes wijn-tappers huys heeft
durven aen-tasten ende ghevanckelick set-
ten/die haer gheern te rechte gestelt hebben
voor des Keysers Commissaryen. Daer na
sijnder noch sesse van de Notaebelste per-
soonen deser Stadt ghevanckelick ghestelt/
ende twee sijnder ghevlucht. Na lange pro-
ces soo sijn eyndelick ter doot verwesen en-
de ghecondamneerdt te sterven Vincent Fet-
milch, Coenraet Schoppen, ende Coenraet
Geern-groot, op den 28. Febr. eer d'executie
gheschiet is/heeft den Magistraet/als oock
de Keyserlicke Commissaryē/ by trommel-
slach den borgheren ende inwoonderen lae-
ten aen-segghen/ dat niemandt sich en sou-
de vervoorderen op de peerde-marckt/daer
d'executye gheschieden soude / ghewapent
ofte met gheweer te verschijnen. Maer dat
sich een yeder stille ende inghetooghen hou-
den ende draghen soude. Daer is een stella-
gye op-ghericht / op de welcke de executie
der Keyserlicke sententie soude wtgesprooc-
ken worden/ ende daer sijn dry houtene co-
lomnen ofte pilaren opgericht/ aen de welc-
ke des Rijcx Arent op blick ghemaelt stont/
met dese opschrift / Keyserlijcke beschuttin-
ghe. S'daechs voor de vol-treckinghe der
gheghevener sententye isser een swart lae-
ken in de venster ghespreydt / ende ghehan-
ghen/ wt de welcke der ghecondamneerder
vonnisse soude ghelesen worden. Op de
Peerde-marckt waren drye verhevene sit-
plaetsen verordineert/ met tapeten behan-
ghen / op welcker een de Magistraet van
Franckfort soude sitten/het andere voor de
onder-raeden ende andere Officieren ende
mede-regierders der Stadt : In het mid-
den was de stellagye daer op de verwesene
souden van levendighen lijve ter doot ghe-
bracht worden / rontom met een stacket be-
sett. Behalven dat de Borghers aen de
Poorten / ende op verscheydene plaetsen in
de Stadt met haer gheweere op de wacht
stonden / so sijnder oock verscheydene com-
pagnyen Ruyteren ende Voet-knechten in
de Stadt ghecomen/ ende men heeft het ge-
schut op het pleyn ghebracht/eñ de Stadts-
poorten toe-ghesloten. Alles aldus veror-
dineert sijnde / soo sijn op vier beere-wa-

Executie over eenige Raets-persooné binnē Franckfort/ den 28. Febr.

ghens de seven verwesene mannen ter
richt-plaetse ghebracht. Op de stellagye
sijn eerst ghebracht Fetmilch, Schoppe, ende
Geern groot, den welcken wt de venster de-
se sententye ghelesen is/ als dat sy van we-
ghen hare over-tredinghen ende veelder-
hande misdaeden / den scherp-richter sou-
den over-ghelevert worden / die haer de
twee voorste vingheren der rechter hant/
ende daer nae het hooft soude af houwen:
Dat daer nae Fetmilchs lichaem soude wor-
den ghevierendeelt / ende ghehanghen op
vier Heer-Straeten/dat sijn huys te gron-
de/af soude ghebroken worden / ende dat-
men daer ter plaetse eenen pilaer soude op-
richten / op den welken sijne misdaet soude
gheschreven staen : Dat sijn vrouwe ende
Kinderen haer leven lanck wt de Stadt
souden ghebannen sijn ende blijven : Dat
sijn hooft op een yseren pinne aen den toorn
op de brugghe soude gesett worden / wt ge-
naeden hem vergheven sijnde/ datmen hem
niet met vier Peerden van een en scheurde/
ghelijck hy wel verdient hadde. Der ande-
rer lichaemen sijn onder de galghe begrae-
ven/maer hare hoofden sijn op pinnen op de
brugghe ghesett. Fetmilch bat seer ernstlick
dat sijn lichaem mocht begraeven worden/
maer/ van weghen het gheraes der trom-
melen / warender weynich die dat conden
hooren / weynigher die achtinghe daer op
gaeven. Sy hebben alle gaer seer mannelick
haer ter doot bereydt/ ende sy hebben ghe-
protesteert datmen haer ghewelt ende on-
ghelijck dede. Als die drye met der doot ge-
straft waren / is de stellagye met sant be-
stroeyt / ende het bloet daer mede bedeckt
sijnde/ soo heeftmen vier andere daer ghe-
bracht/die oock sijn onthooft/ende onder de
galghe begraeven ghewoorden/ ende des ee-
nen hooft is by der anderer ghebracht op
de brugghe. Daer nae sijnder noch neghen
voort-ghebracht / die met roeden wel dap-
per sijn ghestreken/ ende daer nae gheban-
nen wt het gebiet van Franckfort/ Ments
ende het Landt-graefschap van Hessen.
Noch achte sijnder voor eenen sekeren tijt
ghebannen/ende eenige diemen niet en had-
de cunnen gevanckelick crijghen/sijn in des
Keysers Acht ghedaen. Ick en wil van de
billicheyt ofte onbillicheyt deser Keyserlic-
ke sententie (door sijne Subdelegaeten ge-
wesen) niet spreken / maer vele hebben het
daer voor gehouden/ dat God de Heere wt
den Hooghen Hemel betoont heeft dat hy
geen wel-gevallen hier aen gehadt en heeft/

Merckelick oordeel Godes over twee Raets-persoonen binnē Fräckfort.

1616.

door dien dat een van den Magistraet/ die daer was gecomen om d'executye ofte voltreckinghe deser sententye by te woonen/ van sijnen stoel op het schavot ghestort ende neder-ghevallen is / ende is daedelijck doot ghebleven. Weynich daeghen hier nae isser noch eenen van den nieu-vercoorenen Magistraet/ over de brugghe gaende neder-ghestort/ ende corts daer nae ghestorven.

De Joden worden binnen Francfoort in haren voorigē staet gestelt.

Corts hier nae sijnder binnen Franckfort noch eenighe met gheringher straffen ghestraft ghe-worden / ende daer is een reformatye in vele dinghen ghemaeckt. Oock sijn de Joden / die voor de poorten stonden te wachten/ nae ghedaener executye/ binnen ghelaeten/ ende met autoriteyt der Overicheyt oock met den trommel-slach ende ghe-leydt van veel Soldaten in hare straete eñ huysen begheleydet ende ghebracht : Ende daer is eenen grootē / Ryckx Arent op blick gheschildert/ aen de Poorte van der Joden-straete aengheslaeghen/ daer dese woorden by stonden/ Keyserlicke beschuttinghe.

Schrickelicken Moort aenden persoon van Ian van Wely begaen in s'Graven-Hage/ 1616.

HIer en can ick niet nalaten te verhalen den schrickelickē moort/ den welcken Ioan de Parijs onder-Camerlinck vanden Doorluchtighen ende Hooch-gheboorenen Vorst ende Heere / Maurits Prince van Orangyen &c. gheboren te Versigny in Picardyen/ ende Ian de La Vigne; Adelborst onder de Guarde van sijn Princ. Exce. begaen hebben. Het is gheburt/ dat Ian van VVely, Juwelier ende Coopman van Amsterdam / den 12. Martij aen sijn Exce. ghetoont hebbende ende veylbiedende eenen seer costelicken Hoeds-bant van Diamanten/ verstaen heeft/ dat zijn Exce met hem daer van noch spreecken soude/ daerom heeft hy begeert dat Ioan Parijs desen Hoet-band by hem woude houden ende bewaren/ om zijn Exce daer na wederom te laeten sien / segghende dat hy dien wel vertroude / daer de andere Juwelen van sijn Exce bewaert wierden. Hier op heeft Parijs den Hoed-band in sijn bewaringhe ghenomen / ende hy heeft VVely op sijn Caemer ghebracht/ hem wijsende een kiste daer in hy den selfden soude sluyten / daer in noch andere Hoeds-banden van sijn Pr. Exce laghen. Parijs heeft alsoo desen Hoods-band bewaert tot s'anderen daechs / ende heeft den selfden eenigen persoonen sien laeten. Als nu des anderen daechs sijn Exce. uit de kercke quam met de Hooch-ghebo-rene Vrouwe / de Princesse Douwagiere van Orangyen / soo hebben sy beyde desen Hoed-band wederom besien/ ende den selfden VVely gerestitueert ende in sijn handen ghelevert.

Ian Parijs door het aen-schouwen van desen schoonen seer costelicken Hoeds-band in quaede beroeringhe ende begeerlijckheydt ghecomen sijnde / heeft hy sich selven overdacht hoe dat hy daer meyster van soude cunnen worden. Hy heeft Ioan de La Vigne Adelborst onder de Guarde van Prins Maurits aen-ghesproocken/ ende onder andere propoosten verhaelt wat eenen schoonen costelicken Hoeds-bant dat Ian van VVely sijn Exce gheprésenteert hadde/ seggende/ Die soo een man den beck conde breecken/ ende de Juweelen becomen / die soude sijn Leef-daghe ghenoech hebben. Dese beyde verder in sulcke Propoosten comende/ beslo-ten eyndelick onder hoer beyden/ indien sy Ian van VVely met sijn Juwelen wederom conden crijghen in Ian Parijs caemer/ daer te vooren de Juweelen waren bewaerdt gheweest/ dat sy hen wouden om-brenghen/ om alsoo desen costelicken Hoed-bant te becomen. Sy hebben hier toe dese occasye waer ghenomen / dat sijn Exce dien selfden dach een banquet soude houden / ende dat sy onder het rumoer van het bancquet ende het dansen/ dit hun boos voor-nemen wouden in het werck stellen. Sy ginghen tot Ian van VVely, ende vraeghden hem/ of hy t'banquet van sijn Exce woude comen sien? Die seyde Jae/ dat hy daer wel lust toe hadde/ indien hy conde in comen/ Parijs seyde/ Ick sal op u passen ende sal u in laeten/ maer en brenght u juwelen niet mede / sy mochten u wt den aes sack ghestolen worden/ d'welck hy seyde om VVely alle quaet achter-dencken te benemen. Doch Ian van VVely en quam niet/ Soo dat dien boosen aen-slach voor dat mael niet voort en ginck. Desen Parijs ende La Vigne deden des maels malcanderen noch vaster verseeckeringhe van VVely om te brenghen/ beraetslagende in dien sy hem met sijne juweelen conden boven op het Hof crijghen / dat sy hem daer met een Pistole door t'hooft wouden schieten / om hem also stracx de spraecke ende alle gheroep ende gheruchte te benemen. Indien dese acte viel te doen terwijle dat sy Exce te Hove was/ so soude Perijs stracx nae de scheute loopen op de wapen-caemer van sijn Exce / ende segghen / dat hy een Pistole ghelost hadde op een rustinghe. Maer indien sijn Exce niet te Hove en was / dat dan de saeke des te min bedenckens hebben soude. Ian van VVely

des

1616.

des morghens te Hove ghecomen sijnde/ vraechde/ of het niet te passe en soude comē/ dat hy sijn Excel. soude cunnen spreken? Parijs antwoorde hem/ t'sal beter te passe comen nae den noene/ comt dan/ende brenght u juweelen mede. Parijs heeft tegen d'aencomste van VVely de houte vensters van sijn camer/ om min besien te connen werden ghesloten. Hy heeft Ioan de la Vigne des nae-middaechs/ na t'ghedaen exercitie van wapenen/ doen boven comen op de wapen-camer van sijne Hooch-ghemelde Excel. ende hy belaste hem by der handt te blijven. Ian van VVely des nae-middaechs ontrent drie uyren op het hof gecomen sijnde/ginck daer alleen wandelen/ Parijs heeft hem gewenckt wt de Venster daer de Hellebaerdiers sittē/ dat hy soude boven by hem comen/ hy heeft hem gheleypt inde Eet-sale/ ende siende dat sijn Excel. in sijn Cabinet was/ende datter inde Guarde Robbe maer twee cleyne Pagyen en waren/met de caerte spelende/ soo riep hy VVely binnen te comen/ openende de deure van de Guarde Robbe, ende de deure vanden trap om boven te gaen / latende VVely onder de Tappten boven gaen/ sonder dat de Pagien conden sien wie datter boven ginck. Parijs volghde van VVely, ende leyde hem eerst op een camer daer de Heere Graeff Willem van Nassou slaept / als hy indē Hage is/ ende van daer brocht hy hem in sijn eyghen camer / daer te vooren den Hoeds-bandt was bewaert geweest. Parijs ginck henen ende haelde eenige oude hoedsbanden van sijn Excel. de welcke hy VVely liet besien/die hy besien hebbende/vraeghde na eenige knoopen sijn Excel. toebehoorende met Diamanten beset/ die hy wel geern by ruylinge weder aengenomen soude hebben/ dwelck Parijs seyde niet te cunnen bestellen/ maer seyde / ghy moet hier wat wachten/ tot dat sijn Excel. u comt spreken/ dit geseyt hebbende/nam hy een Pistole/met een doose daer coghelen ende busse-cruyt in lach/ ende daer mede ginck hy nae de Wapen-camer toe/daer Ian de la Vigne hem was wachtende/ seggende tot VVely in het wech gaen/ick sal gaen besien wat sijn Excel. doet/ ende by Ian de la Vigne comende seyde hy/ Il y est, Dit is de Man. Parijs hadde de Pistole met weynich cruyts gheladen (om des te min gheluyts te maken) ende als hy de selfde hadde gherceet ghemaeckt/soo heeft hyse ghelevert aen Ioan de la Vigne, die tot Parijs seyde/men sal noch eenen Poenjaert moeten hebbē/om hem stracx te depescheren/ by aldien de Pistole quame te ontseggen/ andersins souden wy ontdeckt moghen worden. Doe ginck Parijs weder op de Camer daer VVely sadt/ van daer halende eenen sleutel / daer mede hy een Wapen-casse opende/daer eenich geweer van sijn Princel. Excel. inne was. Hy nam eenen verguldden Poenjaert daer wt/ dien hy Ian de la Vigne gaf/ die den selfden in sijnen die-sack ghesteken heeft. Doe seyde Parijs tot la Vigne , ghy sult wel sien wanneer dat het tijt sal wesen. Daer mede ginck hy tot de Camer toe daer VVely was/ ende la Vigne volchde hem stracx daer nae. Doe sy daer by het vyer wat gheseten hadden/ is sijn Excel. met de koetse wtghereden na Rijswijck. Van VVely was besich om de oude Hoeds-banden van sijn Excel. wel te besien/ sittende in eenen stoel / midts dien comt la Vigne (ghewenckt sijnde van Parijs) ende ginck staen achter Ian van VVely, ende nemende de Pistole heeft hy Ian van VVely een scheute door het hooft ghegheven / aen d'een sijde boven d'oore ingaende / ende wtcomende aen d'ander sijde achter d'oore, het loot voorts tot inden muyr vliegende. Van VVely dese scheute ontfangen hebbende / soo liep hem het bloet te monde/ ende ter neusen wt/niet anders segghende dan Amen/ ende verdraeyde de oogen/ als buyten verstande sijnde / doch hy bleef inden stoel sittende. Midts dien liep Parijs wt de camer/ die toesluytende/ ēn gaende na de Wapen-camer toe/ om te siē of daer yemant ontrent was/ die wat ghehoort hadde / tot den welcken hy woude segghen: Ick hebbe een Pistole ghelost op een rustinghe/ om also het quade bedencken/ dat yemant mocht hebbē/ wech te nemen. Ian van VVely een weynich becomende heeft sich wt den stoel op ghericht/ als of hy hadde willen na de vensteren gaē. Parijs niemandt vernemende / is wederom na sijn Camer gegaen/daer hy gesien heeft/ dat Ian de la Vigne het lichaem van Ian van VVely op den vloer neder geworpen hadde/ ende dat hy hem twee steken met den Poenjaert van sijn Excel. gegeven hadde/om dat hy seer spertelde. Ēn overmits VVely noch seer reutelde / heeft Parijs twee sijde linten ghenomen/ die hy aen een gheknoopt/ ende Ian van VVely om den hals ghedaen/ ende so voorts daer mede ghewrocht ende de keele toeghebonden heeft/ tot dat hy doodt was. Daer nae heeft Parijs den dooden VVely alle de juweelen wt den die-sack ghenomen/ als te weten/den voorseyden kostelicken Hoedsbant/ses costelicke Diamant Ringhen/ een

1616

groot Peerlen snoer van seven touren/ noch
375. Peerlen aen cleyne snoerkẽs/ noch 120.
losse Peerlen / vier ovaelstucken met Dia=
manten beset/ ende een carcantgen ooc met
Diamanten verciert d'welck Parijs t'saemen
op de voorsz. caemer in een cofferken heeft
ghesloten / verbrandende den Hoedsbant/
Neus-doeck/ Kraeghe/ Handt-schoen/ Ta-
fel-boeck/ ende beurse van VVely , maer be=
houdende het ghelt dat daer in was.

Dit moordaedich feyt aldus gedaen sijn-
de / hebben de beyde Moordenaers het doo=
de Lichaem in eenen hoeck vant'caemerken
ghesleept/ leggende het selfde met den hoof-
de op een Leeren cleet/ op dat het bloet daer
op blijven/ ende niet op de Caemer vloeyen
en soude/ ende sy trocken de taefel daer voor
op datmen het niet sien en soude. Sy gingẽ
beyde besichtigen rontom t'Hof / of sy ner-
gens een schuyte conden sien/ om daer mede
het doode Lichaem over de gracht te bren-
ghen opt acker-Land / ende dat aldaer te
begraeven: Gheen schuyte vindende / heb-
ben sy t'saemn besloten dit doode Lichaem
by den asch-put op het Hof te begraeven.
Voorts ginghen sy met noch eenige andere
persoonen/ in den Doel/ om aldaer eenighe
canne wijns te drincken/ dien tijdt ende ure
te wel onthoudende / om haer te dienen tot
excuse/ indien daer eenighe suspitye op haer
mochte vallen. Als sijn Princ. Exce ter tae-
felen was ghegaen/ soo ginck Parijs om wt
sijn huys een schuppe ofte spaede te haelen/
om het doode Lichaem daer mede in d'aer-
de te graeven / ghelijck dan Ian de la Vigne
eenen put by den asch-put daer mede heeft
ghemaeckt. Nae dat sijn Exce te bedde was
ghegaen / soo heeft Parijs de Hallebardiers
doen veetrecken/ ende de deuren toe-gesluytẽ.
Als de Hallebardiers vertrocken waren/
sijn Parijs ende la Vigne stillekens af-ghe-
gaen / om te besien of de put groot ghenoech
was / om den dooden VVely daer in te be-
graeven / den selfden bevindende niet be-
quaem ghenoech te wesen / hebben sy hem
wat beter nae haren sin ghemaeckt / daer
mede ginghen sy nae boven toe om het doo-
de Lichaem te haelen / wt-treckende haer
schoenen/ om min ghehoort te worden. Pa-
rijs heeft een Serviette ghenomen / ende
heeftse met de sijde-lintẽ daer mede hy VVe-
ly ghewordt hadde/ voor des dooden mans
neuse ende mont ghebonden/ ende oock heeft
hy hem den hoet vast voor het aen-ghesichte
ghetrocken/ om voor te comen datter gheen
bloet op den vloer/ caemer/ ofte wech/ druy-
pen en soude/ daer door men haer hadde con-
nen nae-spoeden. Parijs heeft den mantel van
VVely om sijn Lijf gheslaegen/ ende hy heeft
het doode Lichaem by de armen op sijne
schouderen ghe schort/ ende heeft het so stille-
kens de trappen af ghedraeghen / La Vigne
de beenen op-beurende / om gheen rumoer
met slepen op de trappen te maecken. Sy
hebben het Lichaem recht over t'Hof na de
putte toe-ghebracht / ende hebben daer het
sijden Lint ende de servierte van het Lic-
haem af-ghebonden / ende het selfde in den
put gherolt/ werpende den mantel daer op/
ende dan de aerde daer over / die effenende
soo sy best conden/ ende met de schuppen as=
sche daer over brenghende / op datmen des
te weynigher soude speuren / dat de aerde
gheroert was. Dit ghedaen sijnde/ soo heb-
ben sy al hare ghereetschap (niet achter lae-
tende dat kennisse hadde moghen gheven)
met haer ghenomen/ ende sy sijn weder nae
boven toe ghegaen/ sonder van yemand ge-
sien te worden/ mits dat het eenen seer duy-
steren nacht was / ende het seere waeyden.
Sy hebben alle de glaes-vensteren der cae-
mer daer sy op waren / met mantels ghe-
stopt/ op dat niemand sien en soude dat daer
Licht was: Sy ginghen voorts / ende be-
sichtichden alle de trappen/ om het bloet dat
daer op mocht ghevallen wesen / af te wis-
schen. De sijden Linten ende servierte heb-
ben sy daer nae verbrandt/ doen ginghen sy
elck nae haer huys toe / reynighende hare
schuppen in den Vyver/ ende haer selven aẽ
de pompe by den stal: Sy hebben een Hore-
logye/ eenen sleutel van de Koffer / met een
silveren instrumentjen VVely toe-behooren-
de/ in den Vyver ghewòrpen. Des anderen
daechs heeft Parijs het Lederen cleedt daer
VVely doot op ghelegen hadde / verbrandt/
ende al de gheroofde juweelen van het Hof
ghedraeghen ende in sijn huys gebracht/ die
sluytende in een Kistghen / daer sy bleven
tot dat het doode Lichaem van VVely ghe-
vonden was. Doe hadde hy de selfde ver-
borghen in een Anghelier-teste in sijnen
Hof/ maer daer nae heeft hyse in sijnen Kel-
der begraeven.

Dese Moordenaers aen den boven-ver-
haelden buyt noch niet versaedicht wesen-
de/ hebben noch een ander stuckkẽ van dief-
stal begaen aen den Greffier van Prins
Maurits/ vernomen hebbende / dat hy een
goede somme gelts by hem hadde ligghen-
de. Dit hebben sy aldus in het werck ghe-
stelt. Op Mey Avondt is Parijs, met la Vig-
ne,

1616.

ne, ende eenen Gossepijn, met den voorseyden Greffier ghegaen in sekere Herberghe / om den wijn te drincken. Als nu de Greffier met den dronck bevanghen was / soo sprack Parijs met la Vigne , ende over-leyden met malcanderen hoe dat sy des Greffiers sleutelen souden cunnen in hare handen crijgen (de welcke hy by sich in sijnen bye-sack hadde) om daer mede in sijn caemer en contoir te comen / ende het gheldt van daer te haelen. De Greffier seer droncke͂ sijnde / is op een bedde ghevallen / om wat te slaepen / ende la Vigne ginck by hem ligghen / hem selven aen-stellende als of hy oock over-stallighe droncken ware gheweest. Als la Vigne sach ende hoorde dat de Greffier hard sliep en snorckte / soo heeft hy hem stillekens de sleutelen wt sijnen sack ghenomen / ende hy heeftse Parijs over-ghelevert / met de welcke hy stracx nae sijn eyghen huys ghegaen is / aldaer haelende een teste met een cole viers / ende een Keerse. Daer mede is hy ghegaen in de Kaemer van den Greffier / hy heeft aldaer de Keerse ontsteke͂ / ende alle des Greffiers Koffers besocht / ende heeft daer wt ghenomen al het gheldt dat hy daer vont. De Keerse wt-gedaen hebbende / is hy weder wt de caemer ghegaen / met al het gelt / de caemer dichte toe-sluytende. Gossepijn quam op het hof by Parijs , die sus hier van geen wetenschap en hadde / maer den bandt van een deser sacken daer het geldt in was / los gaende / soo isser eendeel ghelts wt-ghevallen / d'welck Parijs weder op raepte / daer wt Gossepijn is ghewaer ghewordden / dat Parijs met ghelt ghelaeden was. Parijs wederom in de voorsz. Herberghe comende / heeft hy daer t'gelt int heck ghesett / ende binnen gaende heeft hy la Vigne de sleutelen wederom behandicht / die de selfde weder in des slaependen Greffiers sack ghesteken heeft. Daer nae heeft hy den Greffier opghe weckt / ende sy sijn t'saemen van daer ghescheyden / ende sy hebben den Greffier tot aen sijn caemer ghebracht / ende haren af-scheydt nemende sijn sy ghegaen nae het logement van Parijs, die aldaer het gelt vertoonende / seyde dat het des Greffiers ghelt was / ende hy gaf Gossepijn ee͂ deel daer van / op dat hy swyghen soude / segghende tot la Vigne alleen / dat hy noch meer hadde / daer af hy hem sijn part soude gheven / ghelijc hy oock ghedaen heeft / nae dat Gossepijn wech ghegaen was / doch de Roose-nobels heeft hy voor sich alleen behouden.

Den boven-verhaelden moort ende diefstal sijn selsaem wt-ghebroken / alsoo God de Heere niet en wilt / dat sulcke boos-daeden langhe sullen ongheStraft blyven. Ontrent dien tijt als die moordenaers besich waren in haer boose feyt / soo quaemen daer twee vrouwen ten huyse van Parijs , sijn huys-vrouwe sijn lijnwaet veylende. De huysfrouwe van Parijs seyde tot dese vrouwen / hadt ghy wat eer ghecomen / ghy sout met mijnen man ghegaen hebben by eenen Coop-man / die sulcke costelijcke juweelen heeft / dat sy niet te weerderen en sijn / by namen eenen seer Kostelijcken hoeds-bandt. Dese vrouwen begeerich sijnde om dese Costelicke juweelen te sien / spraken Parijs aen / die het alles ontkende / ende seyde dat hy van geenen jubelier en wist. Dit gaf dese vrouwen een groot achter-dencken / als oock eenen yederen / daer sy het tegen vertelt hadden / nae dat het doode lichaem ghevonden was / d'welck aldus gheschiede / eenen Hofdienaer d'assche wt-draghende / sach eenen lap in d'assche ligghen / den welcken hy / also het goet laken was / aen taste / ende meynde wt d'assche te trecken / maer hoe hy meer trock hoe den lap grooter wiert / ende bevondt / dat hy soo vaste in d'aerde ende assche lach / datmen hem niet en conde wttrecken. Alsmen daer na groef soo heeftmen eyndelick bevonden / dat het doode lichaem van Ian VVely daer in gewonde͂ lach / d'welck stracx over al is ruchtbaer geworden / maer noch en wistmen niet wie de moorders waren / ende wie het daer begraven hadden. Maer de Greffier / die het ghelt outstolen was / heeft allen vlijt ende neersticheyt aengheWendt / om sijn schade nae te comen ende den dief te ontdecken. Vanden Weert daer hy droncken sijnde op het bedde ghelegen hadde / heeft hy vernomen / dat Parijs, geduyrende sijnen slaep / was wtghegaen / en͂ daer na wederom ghecomen.

Op dese ende andere suspitien heeftmen Ian Parijs huys gaen besoecken / ende men heeft het ghelt dat den Greffier ontstolen was / by hem ghevonden / ende daer by een paerlen snoer / dat VVely toebehoort hadde. Hier door is de Overicheydt veroorsaeckt gheweest Parijs ghevanckelick te nemen / en͂ scherpelick te examineren / die alles / ghelijck boven verhaelt is / bekent heeft / beclappende sijnen mede-hulper / ende heelder. Dit feyt sijnde van quade consequentie / en͂ de Moort seer grouwelick ende execrabel / te meer dewijle hy gedaen ende begaen is int Hof van sijn Pr. Excel. dien hy alle respect schuldich

was :

1616.

was: Soo ist/ dat het Hof van Hollandt/ met rijpe deliberatie / deursien ende overwoghen hebbende al t'gene ter materie dienende was/ op den 16. Mey/ den voornoemden Ian Parijs ghecondemneert heeft / openbaerlick inde audientie vande Rolle / met ghebogen knyen ende ghebouden handen/ Godt/ de Iustitie/ sijne Excel. ende de vrienden ende maghen van Ian van VVely, te bidden om vergiffenisse/ ende daer nae gebracht te worden ter plaetse daermen ghewoon is justitie te doen/ ende daer ghelept ende ghebonden te worden op een Cruys/ ende sijne Leden gebroken te worden van onderen op/ tot datter de doot nae volght: Sijn lichaem ghestelt op een Radt / ter ghewoonelicker plaetse/ verclarende alle sijne goederen gheconfisqueert te wesen tē profijte vande Hooghe Overichept.

Ian de la Vigne, gheboren van Chastillon sur Loing in Vranck-rijck/ die te vooren gheweest was Lacquay van Prins Maurits van Nassou/ ende daer nae Adelborst onder sijn Guarde/ is oock ter selver plaetse / ende tijde vande Raets-heeren des Hofs ghecondamneert met de selfde straffe als Ian de Parijs ghestraft te worden.

De Generale Staten ende Prins Maurits houden haer veerdich om te velde te gaen/ in Martio.

De Heeren Staten sijn van verschepdene Heeren Gouverneurs/ ende Commanduers verwitticht gheweest / dat de Vyand in het Landt van Cleve ende daer om her by den anderen hadde gebracht tusschen de ses ende seven duysend voet-knechten/ ende daer nevens veertien ofte vijf-tien Cornetten Peerdē/ hondert ende tien of twintich waghens / ghelaeden met munitpen van Oorloghe/ meel/ ende andere provisien/ tusschen 400. ende 500. boots-ghesellen/ ses Canons/ ende eenige Velt-stucken/ Pioniers/ Schuppen/ Houweelen/ ende Picquen/ behalven dat tot Wesel waren ghecomen twee schepen met meel/ ende datter gereetschap wiert ghemaeckt om te Rijn-Berck een brugghe te legghen ende alsoo den Rijn te passeren/ verwachtende meer volcx te Peerde ende te voete / sonder datmen voor eerst eenighe sekerhept heeft cunnen verstaen van des Vyands dissepn. Overste van dit volck is Graef Hendrick van den Berghe / ende wierdt ghesept dat de Marquis Spinola oock by dit volck wiert verwacht.

Sijn Exce Prins Maurits van Graef Ernst Casimir van Nassou (die seer goede correspondentie met Wtenhoven en̄ Vinsen respective Gouverneurs van Emmerick en̄ Rees als oock met andere / is houdende) daghelicks van alles watter passeerde seer pertinent veradverteert sijnde / heeft de Garnisoenen vā Emmerick ende Rees versterckt met vijf ofte ses hondert man. Ende hy heeft aen alle Ridt-meesters geschreven ende haer belast/ dat sy haer souden ghereet maken ende houden ten dienste vande Landen/ om te marcherē op het eerste Commandement / dat haer soude ghedaen worden/ oock schrijvende aende Provincien van Zelandt/ Vrieslandt/ Groeninghen/ ende Omelanden / dat de selve gheen swarichepdt wilden maken de Compagnien van haere repartitie te laten volghen / om ten dienste vande Generalitept ghebracht te worden/ daer den nopt sulcx soude vereysschen.

Houwelick tusschen den Prince van Brandenborgh/ ende des Cuer-Vorst Palts-Graven [illegible]ster.

Georg-Willem Prince van Brandenburch/ is den 24. Martij van Cleve nae Brandenburch gerepst / om met sijnen Heer-Vaeder den Cuer-Vorst te spreken van de bevoorderinge des houwelijcx tusschen sijne doorluchtichepdt ende des Phals-Graeven Cuer-Vorstes by den Rijn suster / ghenoemt Elysabeth-Charlotte. Als desen jonghen Prince met sijnen Heer-Vaeder alles besteint ende besteldt hadde / soo is hy van Berlijn nae Heydelberch gherepst. Alwaer sijne Vorstelijcke Doorluchtichept seer Staetelijck is in-ghehaelt/ ende ontfaunghen ghewordeu. Nae dat aldaer het houwelick was vol-trocken/ ende de Bruylofts-feeste met groote magnificentpe ghehouden/ soo is de Prince van Brandenburch met de Princesse sijne Ghemaelinne op het epnde van Iulio van Heydelberch ghescheyden/ ende met Staetelijck ghesëlschap den Rijn af-ghevaren/ ende gesont met voor-spoet te Cleve aen-ghecomen ende van de Burgherye aldaer seer Staetelijck inghehaelt ende ghewillecomt / ende voorts sijnder groote treffelicke maeltpden/ bancquetten/ ende vreuchde-spelen gedaen/ daer van ick liever al heel swijgen wil/ dan te wepnich daer van verhaelen.

De Spaensche jagen die van Dorthmont een vreese aen.

Corts nae dat de Prince van Brandenborch van Cleve na Berlijn gerepst was/ sijn de Spaensche/ die in het Landt van Gulick ende daer om her laghen / onder het belept van Graef Hendrick vanden Berghe na Dorth-mont aengetrocken. De Magistraet deser Stadt wel-merckende dat het haer gelden soude/

heeft

heeft eenige Gesanten aen Graef Hendrick
ghesonden / om te vernemen wat de oorsake
was / dat sijn Genade met sulck eenen groo-
ten hoop volcks soo na by hare Stadt geco-
men was. Graef Hendrick seyde / dat hy last
hadde te versoecken / waer toe dat sich de
Keyser in tijdt des noots tot haer te verla-
ten hadde. Die vander Stadt antwoordẽ /
dat sy den Keyser kenden te sijn haeren Op-
per-Heere / den welcken sy niet weygeren en
wilden / de Poorten harer Stadt by daghe
ende nachte te openen / ende dat sy wouden
doen alles wat ghetrouwe Ondersaten te
doene schuldich waeren. Ende soo sy yets
schuldich waren / d'welck sy niet en vermoe-
den / dat sy willich waren het selfde datelick
te betalen. Sy baden datmen haer doch met
gheen Garnisoen beswaren en soude. De
Grave dese bescheydene antwoorde hooren-
de / ende merckende dat sy met wille gheen
Garnisoen in-nemen en souden / is met sijn
volck van daer getrocken / haer vermanen-
de volstandich by haere ghedane belofte te
blijven.

De Coninc van Denemarck rustet sich ter Oorloge.

IN den voor-somer deses jaers waren-
der groote geruchten van Oorloge / daer
sich de Coninck van Denemercke scheẽ
toe te schicken. Daer wierden ettelicke
schepen toegerust / met de welcke sijne Maj.
na de Sont toereysde / ende soo de sprake te
Hove ginck / woude sijne Ma[t]. nae Noor-
weghen reysen op den Heeren-dach. Daer
souden veele Edelluyden mede gaen / twee
moeten maer eenen Dienaer hebben. Den
Hertoch van Brunswijck wort geseyt oock
te sullen mede trecken. Oock Hertoch Ernst
van der Louwenborgh: dese sullen op sijner
Ma[t]. schip zijn / voorts den Heere Cantse-
lier ende de Ryck-Raden / verdeelt over die
andere drie schepen. Daer gaen noch mede
twee Jachten met een Galeye / de schepen
sijn geweldich toegerust / dat veele een groot
bedencken gheeft. Daer is eenen nieuwen
Ingenieur ghecomen van Groeninghen / die
de nieuwe Stadt op de Elue by Hamborch
heeft afghesteken / die neemt zijne Ma[t]. ooc
mede / sommige zijn van opinie dat Bergen
in Noortwegen ghesterckt sal worden / dat
zijne Ma[t]. oock derwaerts wil. Het eene
schip is ghemonteert met t'sestich Metalen
stucken / de andere hebbender veertich op / eñ
soo naer advenant / watter van comen sal /
leert den tijt. De Stal-meester met de Pre-
senten aen zijne Ma[t]. van Groot Britan-
nien is vertrocken / met eenighe costelijcke
Peerden ende geborduerde behanghselen.

Cort verhael vande Voyagie die den Admirael Spilbergen gedaen heeft door de strate Magelanica, tot in de Zuyt-Zee.

ANno 1614. den 8. Augusti is Ioris
Spilbergen als Admirael wt Texel
t'seyle ghegaen / met eenighe wel-
ghemonteerde schepen / met cloecke
Mannen ende allerley provisie seer wel ver-
sien. Dese schepen hebben haeren Coers ge-
sedt nae de Eylanden van Cabo Verde, om
sinte Vincent ende sinte Anthoine aen te doen
tot ververschinghe der Vlote. De Stuer-
lieden hebben dese Eylanden gemist / soo dat
sy op de kuste van Brasilien ghecomen sijn /
al-waer sy haer volck hebben ververscht /
op de hoochte van 24. graden.

Op den tweeden Martij 1615. sijn sy ghe-
comen voor de strate van Magelanes, aen de
Cabo-Virgina met groot perijckel / want het
incomen van dese strate haer dickwils belet
wiert door veel stormen / quaet weder /
ende contrarie winden: Doch sy sijn noch
eyndelick / door Godes hulpe / den derden A-
prilis d'eerste enghte gepasseert / ende sijn den
sesten der selfder maent in Cordes Baje geco-
men / daer sy haer hebben versien van wa-
ter / hout / ende anderen noot-druft / ende sy
sijn alsoo voorts met hare groote schepen in
groot perikel ende groote moeyte ghecomen
den sesten Mey. Sy sijn den 26. Mey met
veel quaet weder ghearriveert aen het Ey-
lant Lamoche, daer sy by de inwoonders
wel ende beleefdelick sijn onthaelt gewe est /
haer doende noodige ververschinge. Het sijn
Chilesen / vyanden vande Spaenjaerden.
Den 29. der selfder Maent zijn sy ghecomen
ten ancker voor t'Eylant Santa Maria, welc-
kers inwoonders oock Chilesen sijn / doch
den Spaenjaerdẽ subject. Spilbergen heeft
het Eylandt inghenomen / daer vindende
groote menichte van Schapen / Hoenderen /
ende andere ververschinge. Sy vonden eñ
creghen hier eenen Spaenjaert ghevangen /
sijnde Secretaris aldaer / ooc eenen Chiles /
die goet Spaens sprack / van de welcke sy
alle ghelegentheyt vernamen. Van daer sijn
sy gecomen inde Baye Conception, eñ voorts
in Valperiste, doende aen het Landt den
Spaenjaert ende haeren subjecten soo veel
schade ende af-breucke als sy immer condẽ.
In de Bayo Quintero hebben sy haer met
water ververscht / ende maeckten daer aen
het Landt een halve Mane tot beschermin-
ghe vande Water-halers. Sy passeerden
voorts Porta d'Ariqua, ende sy zijn lancx de
Custen van Peru gheseylt tot Canfette. Den
16. Iulij cregen sy een Barcke / comende van
Arifica,

1616.

Arifica, ende verstonden wt de ghevanghene Spaenjaerden die daer op waren/ dat sy in Peru al over lanc vande komste deser Vlote wt Spaensien veradvertеert waren/ gelijck sy oock bevonden hebben by de gheintercipieerde brieven.

Op dese waerschouwinghe hadde den Marquis de Moules Clares, Vice-Roy van Peru ende Chely, houdende sijn Hof in Luna, doen armeren acht Gallioenen/ op de welcke als Capiteyn Generael was. Don Rodrigo de Mendoza, ende Don Pedro Aluares de Pulgare, een out vermaert Soldaet ter Zee/ was Admirael op dese Vlote. Den Admirael Spilberge heeft op den 18. Iulij dese Spaensche Armade vernomen: Noch ten selven dage des avonts late ontrent middernacht is dese Spaensche Armade gecomen tusschē de Nederlandtsche Vlote/ ende heeft voor eerst het schip de Sonne aenghetast. Maer de Nederlandtsche schepen veerdich op hare wacht ende hoede staende/ hebben haer lustich ontfanghen ende met haer geschut ghegroet/ ende de Generaels van beyde de Armaden zijn met malkanderen in gevecht gekomen. Na dat sy ettelicke voleen op malkanderen ghedaen hadden inder nacht/ soo is Don Rodrigo afgewendt/ verwachtende den dach. Ghedurende het schermutseren inden Morgen-stont/ quam daer een Patache aen seylen/ daer wel hondert vijftich Cavaliers in waren. Dese was vanden Vice Roy d'ander schepen ter hulpe nagesonden. Dese Patache gheraeckt sijnde onder de Hollandtsche schepen/ wiert voor eerst van het schip de Sonne soo gewillecomt ende doorschoten/ dat sy ter nauwer noot dese vierspouwende Sonne conde ontcomen/ ende komende ghedreven voor t'schip den lagher ghenoemt/ soo heeft dien hem noch sommige soo harde stoten ghegheven/ dat sy moste sincken/ met al de Spaensche Cavalleros. Voer by het schip de Mane seylden oock eenighe Galioens/ die haer deel van heete Coghels wt de Hollantsche schepen wel te dege ontfangen hebben. Den naestvolgendē nacht hebben de Spaēsche weynich meere ghedaen/ maer de Hollanders en hielden niet op van schieten. Don Rodrigo siende ende bevindende de stoute onversaechtheyt der Nederlanders/ socht des anderen daechs de slaghen ende stooten te ontcomen. Hy was seer wel beseylt/ ende de Neder-landtsche schepen wat wijt vanden anderen sijnde/ en conden soo haest/ overmidts de stilte/ by malcanderen niet comen/ alleen waren de schepen de Sonne ende de Mane na by malkanderen. Maer alsoo haer Godt de Heere een weynich koelte gaf/ hebben sy ghelijckelick op den Spaenschen Admirandt ghesedt. D'welck Don Rodrigo siende/ soo is hy den selfden ter hulpe ghecomen. Hier ginck een dappere ende bloedighe Bataellie aen/ beginnende voor middach/ ende duyrende tot inden duysteren avont.

Beyde de Generaels/ ende beyde de Vice-Admiraels sloeghen ende vochten langen tijt met malcanderen/ eer d'ander schepen conden aen malcanderen comen. Het schip Æolus van Vlissinghe oock wat koelte krijghende vervoeghde hem mede by dit ghevecht/ ende weerde sich seer kloeckelick. Het schip de Morghen-sterre dede grooten arbeyt met bouchsoorden/ maer ten conde by de Vloote niet gheraken/ dan teghen den Avondt.

Gheduyrende dit ghevecht/ is het schip de Mane door stilte tusschen beyde de Spaensche Gallioens gheraeckt/ maer het heeft sich seer manvelick al vechtende daer wt gereddet. De andere Spaensche Gallioens siende dat daer niet van slaghen te halen en waren/ maeckten seyl/ ende elck socht om een goet heenen komen. Op den Avont most de Spaensche Admirael/ nae lange vechten tot sinckens toe doorschoten sijnde/ hem overgeven inde handen sijner vyanden/ op genade ende ongenade/ maer alsoomen noch besich was met de andere Spaensche schepen te vermeesteren ende te vervolgen/ so en heeftmen den Admirael niet cunnen redden/ maer is gesoncken/ doch sijn verscheyden Spaenjaerden ende andere ghevangens geberght/ wt de welcke men alle gheleghentheyt verstaen heeft. Den Generael Don Rodrigo, wel beseylt sijnde/ ist vluchtende ontcomen/ het schip de Sonne volchde hem dapper nae/ al schietende/ maer als het diepe inden Avont ghecomen was/ soo heeft hy het selfde moeten verlaten/ ende is alsoo door de hulpe des alder-hoochsten de victorie aen de Hollanderen ghebleven.

Na dese seer treffelicke victorie is Spilberghen den twintichsten Iulij ghecomen inde Baye ghenoemt Callau de Luna. Het schip de Sonne/ is op ancker gaen legghen dichte onder Callau, daer de Spaenjaerden dapper op hebben gheschoten. Spilberghen siende dat daer gheen voordeel te haelen en was/ heeft seyl gemaeckt/ ende ginck twee mijlen van Landt ligghen/ hopende Don Rodrigo noch te becomen/ doch hebben hem niet vernomen/

nomen/maer corts hier na heeftmen vernomen in Guarina ende Payta, dat hy soo leck was ghewozden van alle de pserss daer mede de onse hem door-naept hadden / dat hy ghesoncken is.

Dit aldus voorspoedelijck verricht zijnde / soo heeft den Admirael Spilberghe zijn reyse bevoordert langhst de Custe van Peru, zijnde ghecomen in de Baye van Payta, soo heeft hy die Stadt ghenadert / ingenomen/ geplondert/verbrant/ blijvende daer liggen dertien dagen lanck/om de Vloote van Pavanien te verwachten / de welcke niet comende/ soo zijn sy voorts ghesept nae Nova Spania. Het was een quaet/reghenachtich/ onghesont weder / soo dat sy veel siecken hadden. Van daer zijn sy ghesept nae Acapulca, al waer Gouverneur was Don Gregorie de Poires, die achtien groote stucken gheschuts op zijn Casteel hadde / sy laghen daer neghen daghen voor/ ende dwonghen den Gouverneur met haer te accorderen.

Van Acapulca is Silbergen ghetrocken na Insalages, Sinte Iago, Natividad, de Californes, de Ladrones, alwaer sy soo schoone lieffelicke vruchten vonden / dat de siecken (die veele waren) daer van heel ghesont wierden.

Den dertichsten Meerte/ Anno 1616. is Spilbergen met ses schepen wel ghearriveert voor de Stadt van Maleyen int Eylant van Ternate, al het volck/so Soldatẽ als Bootsghesellen/gesont zijnde. De schepen zijn seer wel inde Molucces te passe ghecomen / om de selfde te versekeren tegen d'Armade van Don Ian de Silva, diemen met vreese alle dage daer verwachtede : Maer hy en is niet gecomen / want de Admirael Verhaghen was met zijn schepen voor Malacca gheweest/ende heeft aldaer verbrant drie Galioens / daer ligghende/ met noch een groot Galioen van den Coninck. Hier mede is Don Ian de Silva van zijn voornemen versteken gheweest/ eñ hy is corts daer nae in Malacca ghestorven. De Neder-landers hebben eenen grooten vyandt aen desen Don Ian de Silva ghehadt/ hy was seer wel ervaren indẽ Zee-handel/ by namen in die Quatieren.

Soest ende Lip-stadt worden by de Spaensche ingenomẽ in April.

TOt noch toe is Soest (d'welck naest Munster is de grootste ende rijckste Stadt van Westfalen) neutrael geweest/blijvende onder de gehoorsaemheyt des Keysers / ende der Vorsten Brandenborgh ende Nieuborgh. Tot dat nu in den April Graef Hendrick van den Berghe comende van Dortmont af / zijnen wech recht op Soest ghenomen heeft met zijn by-hebbende Crijchs-volck. Te deser tijt waeren oock daer ontrent eenighe van der Staten Ruyterẽ/die vernemende dat Graef Hendrick vanden Berghe daer quam aentrecken/ haren toe-vlucht namen op Soest/ hoopende dat sy daer souden in gelaten worden / maer sy vonden de Poorten ghesloten/ ende de Magistraet en woude haer gene derselfder openen. Graef Hendrick hoorende dat der Staten Ruyteren na Soest getrocken waren / heeft sich op het spoedichste met de Ruyterye derwaerts begeven / latende het Voet-volck met het gheschut volghen. Der Staten Ruyteren siende/ datmen haer niet en woude in de Stadt laten / ende dat Graef Hendricks Ruyteren haer te sterck waren/begavẽ haer van daer. Graef Hendrick heeft den achtsten Aprilis aenden Magistraet van Soest ghesonden / ende heeft versocht datmen hem inden name vanden Eerst-Hertoge Alberto, ende den Vorst van Nieuborgh / de Poorten souden openen om Garnisoen daer binnen te brengẽ. De Magistraet heeft sich beroepen op de neutraliteyt / die haer niet alleen van de beyde Possederende Vorsten / maer oock van Prins Maurits/ende den Marquies Spinola was belooft/ende tot noch toe onderhouden/verthoonende daer van de Acten ende brieven in debita forma, maer hier op heeft Graef Hendrick vanden Berge gheantwoort/ dat vander Staten wege de Neutraliteyt verbroken was door het innemẽ vande Graefschap Ravensbergh/ende hy heeft haer vertoont de hant ende het bevel vanden Marquis Spinola / haer belastende datelijck de Poorten te openen / ende hem met eenich Crijchs-volck in te latẽ. Als de Magistraet ende Borgerije wat respijts begeerden/ om met malkanderen haer hier over te beradẽ: So en is haer sulcx niet gegunt/maer Graef Hendrick liet stracx het gheschut daer voor planten/ ende alles bereyden tot ghewelt. De Borghers bereyden sich wel om teghen weere te bieden / ende ten manghelde haer aen geen Couragie/ maer dewijle sy geenen voor-raet van Pulver / Amunitye / ende Crijchs-gereetschap en hadden/oock geenen voor-raet van Victalie/ende overlegghende dat sy van nergens ontsedt te verwachten en hadden / so hebben sy Graef Hendrick op seeckere conditien de Poorten geopent/ ende hebben Garnisoen ingenomen.

Lipstadt vã de Spaensche ingenomen/den 10. Aprilis.

Den thienden Aprilis, zijnde Paesch-dach na den ouden stijl/heeft ooc Graef Hendrick van

1616.

van den Berghe die vander Lip-stadt ghedwonghen Spaens Garnisoen in te nemen.

Ridberch wort den Spaensche overgelevert.

De Grave van Ridbergh (des Graven van Oost-Frieslants Broeder) heeft stracx daer na sijn Casteel Ridberch ghegheven in handẽ vande Spaensche/ die het selfde stracx hebben gefortificeert/ ende met Garnisoen/ Gheschut/ ende Amunitie over-vloedelijck versorght.

De Turcksche Keyser heeft den neghenden van April eenen brief geschreven aen de Staten der Vereenichde Neder-Landen, vvaer van dit de Copye is:

Copye eens briefs van den Turckschen Keyser aen de Statẽ Generael geschrevẽ/ in April. 1616.

Ende glorie vande grooote Vorsten in Christen-ryck/ de Richters der Nederlanden/ welcker eynde gheluckſaligh sy/ eenen brief van zijne Keyserlijcke Mat.

Glorie vande groote Vorstẽ in Christenrijck/ toevlucht der machtige onder de wet vanden Messias Goetdoenders der geener die daer goet doen aende Nazareensche natie/ Heeren van macht ende eere/ Patroonẽ van affectie ende glorie/ Heeren Staten der Neder-Landen ende Richters van Conto Mauritio/ welcker eynde in alle manieren/ gheluckſaligh zy.

Desen Brief V. ter handẽ comende/ weet dat aen mijne Majesteyt/ die daer ben een steunsel der Princen van dẽ gantschen aertbodem/ ende een toevlucht van alle Vorsten en Potentaten/ wel is behandight V. aengenaem schrijven/ waer mede ghy bethoont in alle trouhertichepdt ẽn sinceriteyt bestandich te sijn. Ende ghelyck voorẽ vergunt is gheweest inde Coninckliicke Capitulatien van mijne Majesteyt/ dat alle de slavẽ die Nederlant aengaen/ ende inde Landen mijnes rijcks gebonden werden souden los ende vry ghelaten werden: soo is om mijn Commandement te executeren/ ende de ghevangenen tot Tunis en Alguers los te latẽ/ met laste van mijne Majesteyt/ eene van mijne Hoovelingen/ met naeme Omar/ derwaerts ghesonden. Ende alsooder van meer als hondert Neder-Lantsche slaven die te Tunis en te Alguers gevangen lagen doen maer achtien vry ghelaten en wierden ende de reste ghevangen bleef: Soo sijn daer na/ door eysch vande voor-genoemde Capitulatie/ heftighe brieven derwaerts ghesonden/ om de reste vande Nederlantsche slaven die tot Tunis en Alguers ghevanghen waren/ los te laten/ als oock mede alle de andere die souden moghen bekent wesen oft worden/ op dat ghy alsoo volcomentlijck tot uwen ghenoegen mocht genieten de vruchten van vrientschap door V. versocht/ ende van mijne Majesteyt vergunt/ by het verleenen van mijne Coninckliicke Capitulatien: bevelende by het Commandement van mijne Majesteyt dat alle uwe slaven soo tot Tunis als tot Alguers/ souden los ghelaten en vry ghemaeckt worden: ende dat met sulcke sinceriteyt/ oprechtichept/ ende affectie/ als het recht van vrientschap V. door verleenen van mijne Coninckliicke Capitulatiẽ vergunt/ is vereyschende.

Soo is het oock behoorlijck dat dese mijne brieven overcomende/ ghy van gelijcken de Vrientschap ende Eenichept met mijn Coninckliicke Hof door eenen oprechten handel en trouwichept soeckt te voeden en te mainteneren: niet ophoudende van ons door gaens met veele brieven van uwe welstant en gesonthept te verwittigen: wy en sullen aẽ onse sijde niet nalatẽ alle het gene dat tot versterckinghe van vrientschap en liefde streckt/ neerstelijck te volbrenghen: op dat onse vrientschap van dage tot dage meer en meer mach wassen ende toenemen/ geschreven den eersten dach vande Maent Rabiel Eroel, int Jaer duysent en vierentwintich nae de vlucht des Propheets/ wien sy alle heyl en salichept.

Dat is den 9. April vant Jaer onses Heeren 1616.

Boven aen nae ghewoonlijcker wijse in een groot widt velt staet Is dat is te seggen Hy/ waermede sy te kennen geven hem/ die van Eewichept tot Eewichept is/ Godt Almachtich/ om wiens lof te schrijven alle dat pampier daer widt blijft.

Daer nae volght met gout ghetrocken het ghewoonlijck teecken ofte wapen vande Ottamanse Keysers/ t'welck in seer groote estime by haer is.

Onder aen staet een door-een-ghetrocken treck tũ hant-teecken vanden Secretaris.

IN-hout vanden Brief vanden grooten Visier Basja aen sijn Princelijcke Excel. met dit opschrift.

Aende glorie van de groote Vorsten in Christen-Rijck den Prince der Neder-Landen wiens eynde ghelucksalich sy.

HY schrijft het schrijven van sijne Excel. ontfanghen te hebben en met vreucht daer uyt te verstaen sijne groote gheneghentheydt ende affectie tot sijne Keyserlicke Majesteyt, dat sijne Majesteyt de slaven die inde Landen van sijnen Rijcke ghevonden vverden los gelaten heeft. Ende dat hy den Brief van sijne Majesteyt lesende hem versekert van het gevvis volbrengen des inhouts van dien. En vermaent daerenboven sijne Princelijcke Excel. met vele vvoorden tot een vast handthaven van dese vrientschap. Dat het onmogelijck is op sulcken treffelicken Majesteyt te steunẽ en sich te vertrouvven, sonder groot voordeel en geluck daer by te genieten. Dat hem van dage tot dage meer ende meer profijts door die vrientschap staet te vervvachten, by aldien hy de selvige te degen hanthavet en bestandigh daer in is, niet ophoudende van deurgaens te schrijven, ende metter daet vrientschap te bevvijsen. Dat hy (Visur Basja) hem nae sijn vermogen in gene quartieren alle faveur hulp en vrientschap sal trachten te betoonen (als vvesende sijne schuldige plicht de vrienden van sijnẽ Heere en Keyserlicke Majesteyt met alle courtoise hulp ende vrientschap te bejegenen) op dat de begonnen vrientschap en alliancie meer en meer mach toe nemen en bevesticht vvorden.

Inden kant staet het gulden teecken van den Visur Basja different van het ghene vanden grooten Turck.

De Hertoge vã Bouillon versoeckt assistentie by de Statẽ in Nederlandt.

DEn Hertoch van Bouillon Hofhoudende binnen Sedan, sijnde een Prince die onder niemants ghebiet en staet, als sijnde Soverevn in sijne Landen, ende handt-houdende de ware Gereformeerde Religie, heeft hem by het leven van Coninck Hendrick de vierde, van Vranckrijck, onder sijne bescherminghe ghegeven, maer siende nu ter tijt, dat den Spaẽschẽ Raet tot Paris d'overhant heeft, versoeckt aende Staten Generael der vereenichde Neder-landen, datse hem onder hare beschermingе willen nemen, ende sijne Stadt Sedan doen bewarẽ deur hare Hooch Mog. Garnisoen, tottet ghetal van 400. Man, maer hier op en is tot deser tijdt toe geene vaste Resolutie ghenomen.

De Hertoghe van Bouillon heeft in sijn eerste Houwelijck ghehadt een Gravinne vander Merck, sijnde eenighe erfghenaem van Sedan ende de Landen daer onder ghehoorich, hebbende den voorsz Hertoghe by Testamente ghemaeckt die voorsz Landen, maer de wijle eener ghenaempt Henry de la Marche Conte de Maulevrier, op dese Landen actie pretendeert, als sullende Eerfgenaem sijn vande voorsz Vrouwe ab intestato, soo neemt hy hem dit werck aen, presenterende sijne actie te vercoopen aen yemants, sijnde aende sijde vanden Eerts-Hertoge Alberto, soo vreest de Hertoghe van Bouillon, dat yemant hem soude deur het Crijchs-volck des voorsz Eerts-Hertogen mogen bevoordeelen, het welcke hy meynt voor te comen, wanneer hy een cleyn ghetal vander Heeren Staten volck mochte aldaer in Garnisoen becomen, Hy staende in verbontenisse met de Geunieerde Neder-lantsche Provintien.

Emmerick ende Rees by ordre vã de Nederlandtsche Staten gefortificeert.

DE Heeren Staten der Geunieerde Neder-landtsche Provintien siende ende bevindende, dat het de Spaensche gheenen ernst en was het Santissche Verdrach te voltreckẽ, maer dat veel meer de selfde allerley wt-vluchten ende wt-stel waren soeckende, soo hebben sy ordre ghegeven op de noodtwendige fortificatie der Steden Emmerick ende Rees, betoonende dat sy meer den crijch, dan den Vrede vanden Spaenjaert waren vermoedende, in welcken ghevalle sy dese Steden ghesinnet waren tot voordeel van hare nabuyren, ende tot harer benabuyrder Steden verse-

versekerthept te houden.

Grolle ghefortificeert.

De Gouverneur van Grol Matthijs Dulcken heeft oock/ wt last van hare Hoocheden/ de Stadt Grolle aen verschepdene Orden laten fortificeeren ende versterecken.

Torcksche Zee-robers sijn sterck in Zee.

WE Algiers in Barbaryen gelegen/ waren dertich welghemonteerde groote schepen/ wesende Zeeroovers / met Commissie vanden grooten Turck uptghevaren/ omme te wachten de Zilver-vloote vandē Coninck van Spaengien upt West-Indyen comende / dan is hem dien bupt misluckt / ende is de selve Zilver-vloote in Spaengien behouden ghearriveert. In Mey heeft des Hertoghen van Florencen Vlote twee Turcksche Galepen inde Middelantsche Zee by Negropente aen-ghetast/ ende eyndelick / nae een dapper ghevecht overwonnen/ crijgende eenen buyt wel van hondert duysent croonen/ ende vry makende wel 400. Christenen. Oock hebben die van Malta met drye Galepen eenige Turcksche schepen over-vallen / verslaende veele Janitsaren die daer op waren / ende eenige op de Galepen om te roepen gebannen. Den Agent die van weghen de Heeren Staten tot Algiers lept / is soo verre met die van Algiers verspzoken/ dat alle de gevangenen ende slaven upt dese vereenichde Provincien aldaer wesende/ te weten die t'sedert Augusti lest-leden / ende een Jaer daer te vooren ghevanghen sijn gheweest/ sonder Ransoen sullen vry gaen / ende de ghene die voor dien tijt ghevanghen zijn / midts haer rantsoen betalende/ mede vry sullen zijn/ ende vande slavernije ontslagen wesen/ ende is in voorder goede hoope van een accoort ghetroffen te sullen worden / tot vryhept van onse Naviganten.

Accoort gemaeckt tusschen dese Geunieerde Nederlantsche Provintien ende de Vrye-aen-Zee-Steden, 13. Iunij. Anno 1616.

NAe vele ende verschepdene deliberatien ende communicatien / sijn eyndelick op verschepdene Conditien ende Voorwaerden in eē vast verbont met malcanderen ghetreden de E. H. M. Heeren Generael Staten der Geunieerde Neder-landtsche Provincien (met advijs van zijn Princ. Excel. ende de Raden van Staten) ter eener sijde / ende de Vrye-aen-zee Steden ter anderer sijde. Dit accoort is besloten in s'Graven-Hage op dē dertienden Iunij stylo novo deses jaers 1616. Godt de Heere geve dat het bestendich moghe blijven/ tot beyder sijts versekeringe eñ ruste / ende tot af-weeringhe des onheyls daer mede soo d'een / als d'ander van verschepdene hare vyanden gedreycht worden. Op het voltrecken deses Verdrachs waren in s'Graven-Hage present de Gesanten van dese na-benoemde Steden:

Doctor Iohan Doman, Syndicus vande Hāsissche Bundsteden.
Doctor Martinus Nordanus, Syndicus van Lubeck.
Diederich Hoeyer, Borgher-Meester van Bremen.
Doctor N. Buytorf, Syndicus van Bremen.
Henricus van Cappeler, Raetmā te Bremē.
Iohan Datichen, Borger-meester te Hamborgh.
Doctor Vincentius Moller, Syndicus van Hamborgh.
Doctor Georgh-Hendrick Bolfraes, Syndicus van Maegdeborgh.
Henringh Corbenlanct, Borgher-meester van Brunswijck.
Iohan Vleman, Secretaris vā Brunswijc.

Voor d'andere Steden is de Syndicus Doman ghelastet gheweest.

Quota der Steden die voor en nae in Accoort met dese Landen sijn ghetreden / elck nae advenant van het verbont ende quote die sy voor lanck onder malcanderen tot mutuele densensie hebben gegeven.

Dit is t'gene dat die Steden onder malcanderen contribueren: *Rijcx-dalers.*		Wanneer de Vereenichde landē sullē gevē 100000. gu. so sullē dese stedē gevē.
100.	Lubeck.	5 $\frac{1}{2}$
60	Bremen.	1 $\frac{1}{2}$
80.	Hamburch.	3 $\frac{1}{2}$
50.	Rostock.	1.
50.	Straelsont.	1.
25.	VVismer.	$\frac{1}{2}$
40.	Maegdeburch.	1.
50.	Brunsvvijck.	2.
60.	Lunenborgh.	1.
25	Grijpsvvalt.	$\frac{1}{2}$

Doch op- ses eerst co- mende Jaer maer een.

Volgen

Volghen die Contracten vande Hanſee Steden, in Saxenſche ſpraecke.

WY Bozgher-Meeſteren ende
Raedt der Keyſerlicken Frydom/ ende des heyligẽ Roomſchen
Rÿchs-ſtadt Lubeck/
doen hier met kundt vnd bekennen / noch
den ſwiſſchen Hooch-Moghenden Heeren
Staten Generael der Vereenichde Nederlanden
aen eener / ende der Commun der
Eerbaren Hanſee-ſtet/ am anderen t'Heyl/
eene Aliants vnd Fruntelicke Vereeninge
ghetroffen / laudende van woozten zu
woozten/wie volcht.

Alſo van olden ondenckelÿcken tÿden tot
den ghemeynen Hanzeeſchen verbunt / niet
alleene hebben gehoozt die Ooſterſche Steden
aende Ooſt-Zee / mitſgaders aende
Wixel/oder Elbe/ende Weſer/ende daer ontrent
ghelegen/maer oock vele Neder-lantſche
Stedẽ aen de Noozt ende Zuyder Zee/
als oock aende Maſe/ Wale/ Rhÿn/ Yſcie/
ende andere Wateren/ ende ſtroomen inde
ſelve Noozt ende Zuyder-zee exonererende/
ghelegen / ende met den anderen in vaſte eenicheyt
ende vrientſchap ſÿn ghewee ſt/ende
inde nabuyze Coninck-rÿcken ende Landẽ/
veele ghemeyne Frÿheyden/gherechticheyden/ende
Privilegien deur verdienſten ende
Contracten hebben verkregen/de ſelve oock
met ghemeynen raedt/middelen ende machten/ſomwÿlen
oock met defenſive Wapenen
hebben bevochten/ende ſtaende ghehouden/
ende dan noch die Neder-landtſche Hanſee-Steden
metter tÿt dooz den langh-weerenden
Crÿch/ ende eenighe dooz inghevallene
miſverſtanden int beſoecken der ghemeyne
Hanzeeſche t'ſamen-komſten verhindert/
ende van wegen hare eygene ſware laſten/
niet mede des ghemeynen verbonts-laſten
en hebben connen afdzagen/t'welck dan het
aenſien van eenige ſcheuringe ofte af-ſcheydinge
van eenige nabuyzen heeft gevonden/
ende dan inde vzye Navigatie/Commerciẽ/
ende Trafÿcquen verſcheydene beſwaerniſſen
voozvallen/ ende noch wÿders te beſozghen
ſtaen: Soo heeft t'ſelve den Intereſſenten
van nieuwes te ſamen gheſettet/
ende ghenoodiget / omme op middelen ende
weghen te ghedencken/ hoe ſy naeſt Godt/
den verbzeeckenden ouraet weeren/ en hare
gemeyne vzyheyt/recht/ ende gerechticheyt
bevestighen ende erhouden mochten / ende
dan in deſen verloop van Jaren die meeſte
Nederlantſche Hanſe-ſteden tot de vervattinge
der Hooch-Mogende Heeren Staten
Generael der vzyen Vereenichden Nederlanden
gheraecket/ ende mede Lidt-maten
ſÿn vanden ſelven ſtaet/ datmen ſo niet met
haer af-ſonderlÿck / maer met de gantſche
vervattinge van hare Ho. Mo. veel beter/
voeghelÿcker/ ende voozderlÿcker hadde te
tracteren/ waer over dan nu ettelÿcke Jaren
herwaerts dit werck aen allen ſÿden in
ſozchvuldige/ende vlÿtige beradinge ghetoghen/dient-halven
mede verſcheydene communicatien
dooz ſchzÿven ende Gheſanten
aengeſtelt ende ghehouden/ende in middelſt
oock die Heeren Bozger-meeſteren eñ Raet
der Frye/ ende des Heylighen Rÿcr-Stadt
Lubeck met hooch-gedachte Heerẽ Staten
Generael al bereyts inde maent van Mey
des Jaers 1613. des vals hebben ghesloo-
ten / ſoo iſt dat naer gehoudenen rÿpen ende
tÿdighen raet hooch-gemelte Heeren ſtaten
Generael dooz der ſelver Ghedeputeerden
met die Eerbare Ooſterſche Hanſee-ſteden/
ende die Eerbare Ooſterſche Hanſee-ſteden
dooz hare reſpective ghemachtichde Geſanten
ende Gedeputeerden met Hooch-gemelte
Heeren Staten Generael. Die oude verte
Heeren Staten Generael. Die oude vereinghÿnge
ende vzientſchap hebben vernieut/
ſich voozder vzientelÿck ende vaſtelÿck te
ſamen gheſet / vereinighet ende verbonden/
ende naevolghende puncten ende artieulen
eyntelÿcken hebben vergeleecken ende ghesloo-
ſlooten.

1\. Inden eerſten dat deſe Vereeniginge/ofte
Unie niet en ſal weſen tot yemants offenſie/
maer alleen tot conſervatie ende onderhou-
dinge der vzye navigatie/ commertien/ ende
trafÿcquen inde Ooſt ende Noozt-zee/mitſe-
gaders inde ſtroomen/ Revieren/ende Wa-
teren / haer inde ſelve Ooſt ende Noozt-zee
exonereerende/ende niet anders en ſal ghe-
meynt ſÿn / alſoo dat die reſpective veree-
nichde haere Bozgheren ende Onderdanen/
die rechten aller volckeren ende hare erlang-
te ende hebbende Vzyheyden/Rechten/Pri-
vilegien/ende wel hergebzachten ghebzuyc-
ken inde voor-ſeyde Ooſt ende Noozt-Zee/
(ſtreckende tot de hoofden toe) ende op de
voozſz ſtroomen / Revieren ende Wateren
onverhindert mogen ghebzuycken/ende dat
jeghens den genen die den Bozgheren/ In-
woonderen/ende Onderſaten der geunieer-
den

den met ghewalt ende onrechtmatige mid- delen daer aen hinderen/ ende turbeeren/ eñ dat weder den eenen der gheunieerden voor den anderen die Commercien nederlegghen ende verbieden/ ofte des eenen voor des an- deren aen/ofte afgaende waren sonderlinge belegghen ende beswaren wolden / die t'sa- mentlÿcke gheunieerden den selven defende- ren ende schatten sullẽ/ op dat die veelwou- dighe beswaernissen soo haren Borgheren/ Inwoonders/ ende Onderdanen/tot groot bedruck ende verhinderinghe der algemey- ne Commercien/ ende Schip-vaert weder- varen/afgheschaft/ ende dese Navigatie eñ Commercien den heyligen Rÿcke / gantses Duytslant / die naebuyrighe Rÿcken ende Landen/ende namentlÿcken mede den ver- eenichden tot nut ende voordeel gheholden/ ende gemeerdert mogen worden.

2. Der wegen dan dese Unie niet en sal pre- judiceren die vrientschap met de Roomsche Keyserlÿcke Ma^t. den Heylighen Rÿcke/ noch oock mette Con. Ma^tten van Vranc- rÿck ende groot Bretanien/ een-samentlÿck die Vereenichde Evangelische Chur-For- sten/ende Stenden des heylighen Rÿcr/ tot noch toe mette Heeren Staten onderhoudẽ/ als dat oock die Eerbare Hansee-steden/die tot noch toe inder Rom. Keyserlÿcke Ma^t. ende des heyligen Rÿcr schuts/scherm/ver- wantnis ende ghehoorsaemheyt gheweest/ oock hun forder daer in ende onder sÿn ende verblÿven / oock een yeder stadt die eenen middelbare Overicheyt heeft / de selve wat recht is yeder tÿt slisten / ende mede vande selve verwachten sal/ ende insghelÿcr de sa- mentlÿcke vereenichde hare alliancien/rech- ten/statuten/ordonnantien/ende bondtnissen in haer gheheel/ ende volle weerden/ onver- andert ende onghes wackt sullen beholden/ alles nochtans Salvo præsenti fœdere.

3. Die Vereenichde sullẽ dese articulen trou- welÿck ende oprechtelÿck onderhouden/ eñ die met Eede bevestigen.

4. Die Heeren Staten Generael sullen dese Unie den ghemeynen wesen der Vereenich- den ten besten dirigeren / doch alsoo dat in allen wat voorgenomen worden sal/ een ye- gelÿck deel die vrye stemme sal hebben te ge- ven/tot welcken eynde dan alle tÿt van we- ghen den Oostersche Hanse-steden/ eenighe inden Haghe/ ofte andere plaetse/ daer die Heeren Staten Generael sullen vergaderẽ/ mede sullen mogen sÿn by de Raet-slagen so dese Unie / ende wat daer van dependeert/ aengaen / ende sullen die Heeren staten Ge- nerael eenige mogen stellen ende committe- ren tot Lubeck/ ofte daer het die noot ende ghelegenthheyt sal vereysschen / daer mede die Consilia deste beter ghecommuniceert/ eñ t'gene wat voorders te effectuerẽ van noo- de is/en acht genomen worde.

5. Die Vereenichde sullen hare Contributio- nes daer tot die selve verplicht sÿn/ ende soo veel daer van tot yeder tÿdt voor goet aen- gesien sal worden/op hare eyghene oncosten aen gelde/schepen/ ende volck te peerde ende te voete met allen toebehooren ende gebeur/ in goeder bereytschap/ ende ordeninge hou- den / ende daer mede ter plaetse daer sulcks van noode/ende bestemmet wort/sich vindẽ laten/ ghelÿck dan in besondere schriften die namen vande Vereenichde Hanse-steden eñ der selver Contributions quoten ende omsla- gen sÿn vervat ende uytgedruckt.

6. Even verre nu by den genen soo die Com- mercia ende schip-vaert behindert / ende te- gens die voorsz Previlegia ende verdraghen handelt / nae voorgevende goetlÿcke ende vrientlÿcke aensoeckinghe niet erhouden en sy / wat recht / reden/ ende billickheyt ver- eyscht/soo salmen Defensive daer tegens met macht procederen / gelÿckmen sich des we- gen voor hem vereenighen wert/ daer mede die voorsz Previlegien ende verdragen ghe- houden. Ende die Commercien ende schip- vaert bevrypt ende geseeckert werden mogẽ/ soo verre oock de eene ofte de andere Stadt wegen deser Unie/ofte der voorgemelte ge- meyne/ende sonderlinge Privilegien halven bevint verdorven / ofte in andere weghen beschadighet worden / soo sal die selve tot weeringe ende ontlastinge vande aengeto- ghene beswaernissen ende Operatie vande schaden/spoedighe ende ghetrouwe bystant gheschieden.

7. Ende daer het als dan met beyder deelen toestemminge totte wapenen comen soude/ sullen die Vereenichde haere Inwoonende Borgeren/Ingeseтenen/ende aenghehoori- ge/soo Crÿchs/als Zee-vaert volck/ so der wederpartye dienet / by verlies van lÿf eñ goet af vorderen/oock gelÿcker gestalte niet ghestaden / dat der selver wederpartye uyt haere steden ende gebieden/gelt/ volck/sche- pen/ ammunitien/ wapenen / viveres / ofte dier-

dier gelijcke goederen toegesonden ofte ghevolghet werden / maer sulcx by lijf-straffe verbieden / ende oock soo veele mogelijcken / verhinderen / dat het van anderen oorden niet en gheschiede.

8. By aldien oock by de weder-partye der Geunieerde Onderdanen / persoonen / schepen / goederen ende uytstaende schulden / in syne Landen werden ghearresteert / ofte inder Zee aengehouden / wech genomen / ende prys ghemaeckt / soo sal inder gheunieerden Landen / Steden / ende ghebieden der ghelijcken oock ghescheiden / ende men sal dat jeghens eenen yederen helpen weeren ende tegenstaen.

9. Der geunieerde schepen / sullen eenen des anderen haven ende stroomen vry ende onverhindert te ghebruycken hebben / en daer inne haere nootdruft verrichten ende repareren / doch dat niemant van hun eenige gewelt ghebruycke / maer t'ghene hy noodich heeft sich verschaffen / ende danckbaerlijck betale.

10. Soo sal der gheunieerde Onderdanen al omme inde Landen ende steden deser Unie dat Borger-recht ghegunnet / oock die Erfenisse daer toe hy gevoecht is / ontweygerlijck ghevolghet werden / by erlegginge tot nochschos ofte erve des dartichsten ofte des thienden penninckx / gelijck sulcx aen elcken oort hergebecomen ende ghebruyckelick is / alles sonder onderschept der Religion, soo die int heylige Rijcke gherecipieert ofte toegelaten is / doch sal een yeder sich andersins Borgherlijck verholden / ende den Statutis loci onderwerpen / ende conform bethoonen.

11. Niemant vande vereenichde en sal sondere des anderen consent ende wille / met den yegendeel sich vergelijcken / noch verdragé / ofte andersints yet wes ingaen / dat den anderen tot preiuditie ende schaden gereycken conde / maer veele meer daer heen trachten / dat die vrede int ghemeyn erhouden / ende der Vereenichden Borgeré / Inwoonders / Onderdanen / schepen / goederen ende Commercia vande beswaernissen bevrijt werdé / ende men tot die voorighe Vryheyden ende Previlegien seker ende onbehindert ghelanghen moge.

12. Daer oock een vrede ofte stil-stant met dé yegendeel soude ghemaeckt worden / soo sal sulcks ghescheiden by gemeynen Raet ende believen / ende anders niet.

13. Dit verbont sal duyren twaef jaren / ende op ghemeyne believinghe door der ghecontinueert worden / maer daer van wegen desselvigen ende wat daer van dependeert / yemant vande Vereenichde bystaende bontnisse / ofte oock na geeyndigden bont te water ofte te lande soude aenghevochten ende beswaert worden / soo sal d'eene den anderen tegens eenen yederen / ghetrouwe hulpe ende bystant leysten.

14. Indien eenige Potentaten / Landen / ofte Steden in dese Vereeninghe begeeren te comen / sullen op redelijcke Conditien met ghemeenen consent daer toe ontfangen wordé. In oorconde syn hier van voor hare H. M. ende vande Vereenichde Hanse-steden verscheydene ghelijck luydende Instrumenten opgherichtet ende verveerdighet / sullen oock noch wijders nae dat haer van ten beyden syden sal ghereferteert met Eedes leystinge / en met eenes yederen aenhangenden groote zegelen behoorlijck bekreftiget worden / aldus ghedaen inde Maent December inden Jare sestien hondert ende vijfthien.

Unt dan auch dese stadt Lubeck ein vraltes ghelid der Hansisschen Commun, und die eerste quatier-stadt soo dat Directorium Hansæ fuerzeyt ghewesen / und noch ist / wir auch bereyts Anno 1613. in Mayo diese buntenis mit den Hooch-Mog. Heeren Staten Generael wie oben in fine proœmij Mentionnirt, beliebet und geslossen / auch obermaels die selve wie sy yet zo extendirt und verbessert / belieben und einwillighen / und ons Dabey landt dessen zu endt der Union angedeuteten verlasses / und sonderlich auch des dritten Artikuls indir Ordeningh Obliegen theut. In toekumfftigen maent Mayo, aes welcher maent beyder sijts daer toe bestummet / die selve Union mit der Eijdts leystunge und onseren grossen stadt Jn-zeegel te bekreffrighen.

Des wir demnach / und tot voltreckinge sulckes Eydts aen onser Stadt / und van onser und ghemelter onser stadts weghen versucht und vermocht / und daer auf constituirt / und verordenet haben / constituiren und verordnen auch nochmaels hier mit / und in crafft deses briefs / wie es zu recht im krefftichsten gheschrhen soll / kan oder

 mach /

mach/den Erent-vesten/ Acht-baren/ ende Hooch-geleerden Heeren Iohan Doman der rechten Doctoren vund der Loblijchē Commun der teutsche Hansee-stadt verordneten gemeynen Syndicum, das ernemblich in unsere Seele sweeren mogen/ vunden sol/ das wir insericte Vnion in allen eighen puncten/ clauselen ende articulen (yedoch das wir auch beyder behandelten Contributionis quota, als funff vund ein half geghen ein hondert der H. M. Heeren Staten/ Daferne Sernach da keine fernere Moderation zu erhalden sein solde ghelassen worden) stett/ fest/ vund onverbruchlick observeren ende halten wollen / soo waer ons Godt helffe, truwlich vunde one ghefeherde/ vund haben desen zu waren zeugenis/ ende bevelen zu voor berurter bekreftigung der Vnion/ onser stadt Grossen In-zieghel wissentlich ende welbedechtich aen desen brief aenghehanghe lassen/ welches ghescheen in onser Raedts versamelinge zu Lubeck in monat Aprili nach Christi onsers lieben Heeren geburtē in Sechzehem hundert vnd sechzehendē Jare/ was gesegelt met een grootē zegel van geele wasse uyt-hangende aen eenen dubbelden snoer van rooden ende witten sijde.

Approbatie, Ratificatie, ende Eet der E. H. M Heeren Generale Staten, belangende de boven-gemelde Vnion tusschen dese Landen ende de Vry-aen-zee-Steden.

DIe Staten Generael der Vereenichde Nederlanden/ doen te wetē allen ende eenen yeghelijcken dient aengaen mach / nae dien tusschen ons ter eenre/ ende het Commun der Eerbare Hanse-Steden ter andere zijden / eenen aliantie ende vrientelijcke vereeniginge getrocken is/ luydende van woorde tot woorde aldus:

Alsoo van ouden oldenckelicken tijden tot den gemeenen Hanseeschen verbunt, &c. ghelijck vooren verhaelt is.

Ende van voorghemelte Hansee-Steden sulcke Vnion ende verbontenisse op huyden datum als vooren by de quota ghteeckent eyntelijck vollentogen/ die notulen daer van onder haren grooten Insegel ons over antwoordet/ ende den Eedt door haren bestemden Syndicum op gevoechsame ons voorgebrachte/ ende geexhibeerde volmacht datelijck sweeren ende afleggen laten/ soo ist dat wy die voorsz Vnion van onser syden insghelijcx belieft ende approbeert hebben/ believen ende approberen/ de selve oock tegenwoordich ende in crachte deses/ beloven die selve in allen haren puncten/ clauselen/ ende articulen/ stede ende vast te houden/ ende inder bewilligdē hulpe ende contributie soo dickmaels een hondert te geven/ ende by te brenghen als die Hansee-Steden nae hunne quota hier vooren elcks int syne ghespecificeert, sullen geven ende opbrengen/ tot welcken eynde wy oock van onser syden geconstitueert ende belast hebben / doen dat oock tegenwoordich in crachte deses briefs/ den Edelen ende Erentvesten Joncker Taco van Burmania teghenwoordich in onser vergaderinge presiderende/ dat syne Ed. in ons. ziele sweeren mogen ende solle/ dat wy die boven Insereerde Vnien / in allen harē puncten/ clauselen, ende articulen/ stede/ vast ende onverbroocken observeren ende holdē willen. Soo waerlijck ons Godt helpe/ alles ghetrouwelijck ende sonder argelist/ des tot oorkonde hebben wy dese vereeniginghe notul met aenhanginge van onsen grooten Insegel die gewoonlijcke Paraphure, mitsgaders d'onderteeckeninge van onser Griffier doen bevestigen.

Gedaen in onse vergaderinghe in s'Graven-Hage op den 13. Iunij, inden jare sestien hondert ende sesthien.

Eet ghedaen ende gepresteert ter vergaderinge vande Hooch-gemelte Heerē Statē Generael der Vereenichde Neder-landen/ ter presentie vande Heeren Gecommitteerde vande voorsz Vereenichde Neder-landē/ inde voorsz vergaderinge / op den xiiij. Iunij 1616. Gedaen by Taco van Burmania, presiderende des maels inde Vergaderinge der Heeren Generael Staten.

Ick beloove ende sweere inden naem ende siele vande H. ende M. Heeren Staten Generael der Vereenichde Neder-landen, volgende den last ende volmacht my daer toe ghegeven, dat hare H. M. samt ende bysonders het Tractaet van Vnion ende Verbontenisse met die Eerbare Hanse-Steden Lubeck, Bremen, Hamburch, Rostock, Straelsant, VVismaer, Maeghdeburch, Brunswijck, Lunenburch, ende Grijpswaldt, op huyden voltogen ende besegelt, in alle sijne puncten, clausulen, ende Articulen, steets, vast, ende onverbreeckelick sullen Onder-houden

ende

1616. ende nacomen ghetrouwelick, sonder arch oft list, soo waerlick moet haer Godt helpen.

Seer treffelicke Oratie des Coninckx van Groot Britanien/ghedaen in de Sterre-Camer den 20. Iunij. 1616

DE Hooch-Wijse Coninck vã groot Britannyen heeft den twintichsten Iunij deses Jaers / een seer treffelicke Oratie ofte Aenspraeke binnen Londen ghedaen inde Sterre-Camer. Alle persoonen hooges ende leeges standes, Geestelick ende Wereltlick/ vermanende tot betrachtinghe ende vlytighe verrichtinge des Amptes daer toe sy gestelt ende verordineert zijn. Welcke goede vermaninghen/ alsoo sy niet alleene de Engelsche/maer oock andere Natien ende Volcken seer nut ende voorderlick cunnen wesen/ soo hebbe ick goet gedocht de somme daer van te translaterẽ wt de Enghelsche in onse Neder-duytsche spraeke / ende de selfde onsen Lants-luyden mede te deylen.

Psal. 72. 1.

Zijne Mt. begint dese zijne aen-spraeke met de spreucke des Conincklicken Prophe-ten Davids/daer hy seyt/ Godt gheeft uwe gerichte den Coninck, ende uwe gerechticheyt des Conincx Sone. Wy Coningen sitten indẽ throon Godes / die vanden aen-beginne de regeringen over de Republijcquen/ doch by namen over de Monarchien/ heeft verordineert ende bevesticht. Eygentlick te spreken soo zijn de Coningen Richters/ende het ghe-richte comt haer eyghentlijck toe. De Coningen maken de Magistraten volmachtige inde regeringe ende bestieringe der justitie: Niet dat de Coninck hem selven hiervan ontblootet / maer hy maeckt de onder-rechters der selfder deelachtich / soo dat het haer niet privative toe en comt / maer cumulative, gelijckmen inde scholen spreect. Dese maniere van regeringhe is seer out / namelick van dien tijt af als Iethro Mosi dien raet ghegeven heeft/ dat hy voortaen niet meer alleene alle saken der Israeliten beslichten ende oordeelen en soude (want hy en conde het niet alles doen / ende het volck en conde niet gerieft worden) maer dat hy Richters soude stellen om cleyne saecken te oordeelen/ ende dat hy alleen soude de grootste eñ wichtichste saken voor hem comen laten. Na desen leeft/hebbẽ alle Coningen ende Princen/ insonderheyt Christenen/haren staet gefor-meert/ doch niet alle gaer op eenderley wijse. Want anders is de maniere van regeringe in Vranckrijck / anders hier / iae in mijn eygene Coninckrijcken en is niet eenderley wijse ende maniere van regeringhe. Maer hier in comen sy alle gaer over een/ dat de Coninck / die in den throon Godes sidt/ alleene macht heeft subalterne ofte onderrichters te stellen / welcker amt is niet wetten te geven/ maer de gegevene wetten wt te legghen / ende justitie te hant-haven. Eyghentlick komt het oordeel Gode toe/ de Coningen zijn Godes Stadt-houderen/ eñ die ordineren wederom andere stadt-houders / om haer te verlichten in het draghen des swaren lastes. Ghelijck Moyses heeft gedaen/door den raet van Iethro, alsoo hebben oock ghedaen David ende Salomon/de wijste Coninghen die oyt op aerden hebben gheregeert. Dit verhale ick tot dien eynde/om te bewijsẽ hoe groote maechschap datter is tusschen Godt ende den Coninck opwaerts / ende den Coninck eñ de Onder-rechters nederwaerts. Gelijck de Coninghen hare macht ontleenen van Godt/alsoo hebbense de Richters vande Coninghen/eñ gelijck de Coningen Godt den Heere sullen moeten rekenschap geven/ alsoo moeten de onder-Richters Gode ende den Coninck rekenschap doen.

Propositio.

Nu ick volbracht hebbe seyt zijne Mt. dat oude spreeck-woort / A Iove principium, soo wil ick nu voorder comen ende spreken van sulcx daerom ick tegenwoordelick hier verschenen ben / ende ick sal spreecken van dese twee stucken / voor eerst sal ick verhalen de redenen / waerom ick dese veerthien Jaren lanck/ namelick vanden tijt mijner crooninge tot nu toe/ noyt in dese Camer tot uliedẽ ghesproken en hebbe / onaenghesien ick wel gheweten hebbe/dat uwer vele soo seere hier na verlanght hebben / als een swanghere vrouwe verlanght om van hare vrucht verlost te mogen worden. Oock is dit de plaetse / inde welcke mijne voorsaten dick ende menichmael hebben geseten/ ende by namen Coninck Hendrick de sevenste / vandẽ welcken ick ghesproten ben / jae dubbelt afcomstich/ende ge-erft tot dese Croone/ende ghelijck ick naest van hem ben ghesproten / soo soecke ick oock op het naeuste zijne beste daden na te volghen. Ten tweeden/soo sal ick u-lieden aendienen/waerom dat ick nu hier ben verschenen.

De reden waerom ick niet eer hier verschenen en ben/ om u lieden in dese Camer aen te spreken/ is dese/ als ick in Engelandt quam/ of ick schoon eenen ouden Coninck was/over mijn middel-jarichheyt/ getreffent inde regieringhe van mijn twaelf jaren af/ nochtans dewijle ick hier vremt was inde regieringhe (doch niet in bloet) ten aensien

 dat

dat ick in een ander Coninckrijcke was opgevoedt: Soo hebbe ick voor my genomen/ nae de wijse van Pythagoras, seven Jaren lanck stille te swijgen/ende selfs de Wetten deses Coninckrijcx te leeren/eer ick de selfde andere woude leeren. Als dese seven leerjaren voorby waren / soo vielder een ander verhindernisse voor/welcke was de verkiesinghe van de noodtwendicheyt dier saecke/ die my beweghen soude hier te verschijnen. Ick hebbe ghewacht op eenige notabele ende voor-treffelijcke sake die my hier te verschijnen soude veroorsaken/ want dewijle ick so lange gewacht hadde/ soo docht my dat het een importante ofte swaer-wichtighe saecke behoorde te sijn/ die my bewegen soude hier te verschijnen om u-lieden aen te spreken. Dese heeft my tot noch toe ontbroken/maer nu ick een dobbel ghetal van leer-jaren gheswegen hebbe/ soo en hebbe ick niet langher willen swijgen/maer ben hier ghecomen om met u lieden te spreken. Ick hebbe ghedurende den tijt mijner regieringe al hier/gade geslaen ende gemerckt verscheydene dinghen in het beleyt van recht-saken hier te West-Munster/die my gedocht hebben dat ick schuldich was te reformeren / ende ick meyne dat ic dat niet bequamelicker en can doen/ dan hier voor u-lieden mijn meyninge te openbaren ende te verclarē. Christus seyt/ Mijn schapen hooren mijn stemme, alsoo versekere ick oock my selven / dat mijn Ondersaten seer ghewillichlick mijn stemme sullen hooren / dewijle ick ben haren Herder ende Coninck. Ick sal int ghene dat ick u lieden nu hebbe aen te dienen/ orders halven / blijven by het ghetal van dryen/ d'welck is het getal der vol-maecktheyt / ende in dat ghetal sal ick begrijpen alles wat ick u-lieden hebbe te seggen.

Capittelen die de Coninck in sijn Oratie verhandelt.

Eerst sal ick van my selven spreken / ende van sulcx als my is betamende/want eenen Coninck die sijnen eyghenen last ende amt niet en verstaet / die en sal nimmermeer den genen die onder hem sijn/ cunnen aenwijsen wat sy te doene schuldich zijn. Ten anderen/ so sal ick spreken vande Rechters: Ten derden / van de onder-amt-lieden ende bedieners der justitie. Wat voor eerst my selven aengaet/ ick protestere ende getuyge opentlick voor u alle / hier sittende inden stoel der justitie / die Godt toe-comt/ ende nu op my ghecomen is/ dat ick gheresolveert ende vastelick voor my ghenomen hebbe/ nu in mijn volcomender jaren te vernieuwen ende becrachtighen mijnen eet ende belofte / die ick op mijn Crooninghe ghedaen hebbe/ belangende de hantavinghe der justitie / ende de onder-houdinge vande Wetten des Lants. Ick betuyge inde teghenwoordicheyt Godes/ dat ick altijt sorchfuldich ben gheweest/ ende voortaen zijn sal / om mijn conscientie suyver te behouden in alle de puncten die ick besworen hebbe/ soo veel alst mijn menschelicke swackheydt eenichsins sal moghelick wesen/ofte soo verre als het tot mijne kennisse sal comen / Ick spreecke van de Justitye ende Wetten des Landts. Want wat de Religye aen-gaet/Ick hope dat men my nu taemelijck wel kent. Wat de Wetten aengaet/ghy moet alle gaer getuyghen/dat ick in de Parlamenten noyt geraeden nochte ghedreven en hebbe/datmen de selfde soude veranderen/Maer ter contrarie/ als ick meest ghedreven hebbe op vereeniginge der Rijcken/gelijck sy alreede in mijnen persoon vereenicht waren/soo is mijnen wensch ende begeerte gheweest / dat de Wetten van Schotland/mochten gheconformeerdt worden nae de Wetten van Engheland / niet de Wetten van Engheland/na de Wetten van Schotland/ om alsoo te vol-trecken de prophetye mijnes wijsen Groot-Vaders Henrici des 7. die voorseyt heeft/dat het gheringher Coninckrijcke het grootere soude volghen/ niet het grooter het cleynder daerom heeft hy sijn outste dochter Margriete ghehouwelickt aen Jacob den vierden/ mijnen Over-beste-Vaeder. Mijn ooghe-merck is altijt gheweest eendracht te maecken door de t'saemen-voeginghe van Schotland aen Engeland/maer niet Engeland aen Schotland. Dit selfde verseeckere ick u lieden oock nu hier teghenwoordelick.

Hier voeghe ick nu by het stuck der Justitye / d'welck ick noeme / Vnicuiq; suum tribuere. Elck eenen geven wat hem toe comt. Al mijn Raets-Heeren ende Richters / doode ende nu noch levende/ conden ende cunnē my ghetuyghenisse geven / hoe onpartijdich ick gheweest ben in de bedieninge der Wetten. Jae oock als de saecke mijn eyghen Patrimonium was aengaende/ soo hebbe ick de selfde alsoo ghewillichlick de Wetten onderworpen / als yemand van alle mijne ondersaeten soude cunnen doen. Dit betaemt my/ op dat ick anderen een goedt exempel soude gheven: Veel weynigher sal ick dan partiael ofte een-sijdich sijn in anderer Luyden saecken. Ick mach wel de Justitye matighen met barmhertichheyt/want daer en behoorde gheen Justitye te gheschieden / dan

vermenghe

vermenght met barmhertichheyt: Doch is ganschelick dit mijn Resolutie / Dat ick in saecken van justitye eenen yederen het sijne wil gheven / ende blint te sijn / gheen ooghen van Partialiteyt ofte een-sijdicheyt te hebben. Als ick noch in Schotland was / ende my yemand socht te beweghen tot geschortinghe der Justitye / soo antwoorde ick / dat sulcx street teghen den eedt des Conincks: Maer alsmen my bat met de Justitye te haesten / So antwoorde ick / dat ick veel lieder veertich sulcke supplicatyẽ woude verhooren / dan eene van de andere. Dit is altijt mijn wijse van doen gheweest / ende het sal voort-aen alsoo blijven met Godts believen.

T'ghene dat ick ghesproocken hebbe van Wetten ende Justitye / dat moet verstaen wesen van de Wetten onder-houden binnen de paelen onses Lands / namelijck die wetten / die onse Voor-Vaderen hebben ghemaeckt / ende die van treffelicke gheleerde Mannen sijn wtghelecht in hare comentaryen / diemen ghemeynelick noemt Responsæ Prudentium. Ofte de Statuten en Wetten by de Parlamenten ghemaeckt / na ghelegentheydt der tijden / ende der saecken. Ick en sluyte hier mede gheensins wt alle andere Wetten van Enghelland / Maer dat is de erf-wet deses Coninckrijcks.

Daer is noch een ander Wet / die vry is / ende d'opperste boven alle Wetten / welcke is Godes Wet / nae de welcke alle ghemeyne ende particuliere Wetten moeten ghereguleert wordẽ / Ende ten sy dat sy haer ooge op dese Wet hebben / soo sijn sy onrechtveerdich ende onwettelick.

Daerom spreecke ick hier alleen van die Wet / om dat deselfde in dit Coninckrijcke te seer vervallen is / ende om dat de Kerckelicke Persoonen in te groote verachtinghe sijn ghecomen. Ick moet de Waerheyt spreken / De Groote / de Heeren de Richters / ende de reste des volcx / van wat staet ofte conditye dat sy sijn / van den Hooghsten tot den Leeghsten / hebben de selfde eenen tijt lanck / al te cleyne gheachtet. Godt de Heere en sal ons gheenen seghen gheven in onse eyghene Wetten / indien wy Godes Wetten niet en eeren nochte ghehoorsaemen / d'welck niet geschieden en can / ten sy dat wy de wt-legghers der selfder respecteren / eeren / ende voor ooghen houden.

Dat de Regierders ende Leeraers der Kercke heden ten daeghe in de Kercke van Enghelland soo cleyn gheacht / ende nae behooren niet gheeerdt en worden / dat is een teecken dat den jonghsten dach voor handen is: Daer ick sus oordeele in conscientye / dat de Enghelsche Kercke is de suyverste / ende naeste aen de eerste Apostolijcque Kercke / in Leere ende Kercken-ordeninghe / ende is de vast-gegrondtste op Godes Woord / van alle de Kercken in Christenrijck daer ick oyt af ghelesen ofte kennisse van ghehadt hebbe / soo teghenwoordighe / als die eertijts gheweest sijn.

Nu wel aen / ghy Heeren Richters / den last die ick u te gheven hebbe / bestaet oock in drye puncten. Voor eerst int ghemeyn / Dat ghy de justitye oprechtelick administreert / ghelijck ghy daer van voor Godt wilt reeckenschap gheven / ende oock my: Want ghelijck als ick alleen God hebbe rekenschap te gheven / ende straffe van sijn hand te verwachten / indien ick my vergrijpe: Also moet ghy-lieden God reeckenschap geven / ende oock my / ende straffe verwachten van God / ende van my / indien ghy u verloopt.

Ten anderen soo moet ghy justitye doen sonder onder-scheyt tusschen ondersaeten / ende ondersaeten / tusschen Coninck ende onder-saeten / sonder wtstel / partialiteyt / vreese of giften / met een vry onversaecht herte / met schoone ende onbevleckte handen.

Als ick u bevele vrymoedelick justitye te doen / Soo bevele ick u even wel dat ghy het met beschroemtheyt sult doen / naemelick aldus / dat ghy u sult vreesen u eyghen goet duncken te volghen / besijden stellende den rechten sin ende Meyninghe der Wetten. Ghy moet ghedencken / dat ghy geen maeckers der Wetten en sijt / maer wtlegghers der selfder / Want is jus dicere, niet jus dare. Het is so wijt van daer dat ghy macht sout hebben Wetten te maecken / dat ghy in het hooghe Parlament huys alleen u advijs mooght gheven / als ghy ghevraecht wordt. Ende lett hier wel op / dat uwe wt-legginghen altijt moeten over-een-comen ende onder-worpen sijn de reden ende het ghemeyn ghevoelen ofte verstant der menschen. Ick en can nimmermeer sulcke wtlegginghen toe-stemmen / die ick in mijn verstant niet en can begrijpen / ende die met de rechte Dialectica niet over een en comen. Want Ratio est anima Legis in alle menschelicke Wetten / Daer en moet geen Sophisterye in sijn ofte verblindinghe des verstants / maer clare Wetten / of vaste redenen.

Maer in die Landen daer de formaliteyten

 len

ten der Wetten gheen plaetse en hebben/ ghelijck in Denemarck / d'welck ick met der waerheydt mach segghen / als die het selfs ghesien hebbe/ heeft het een ander ghelegentheydt: Al haren Staet wordt gheregiert by de gheschreven Wetten / daer en wordt noch Advocaet / noch Procureur toe-ghelaeten/ maer de partyen verhandelen hare eyghene saecken/ d'welck ghescheit sijnde/ soo staeter eenen Man over eynde / ende leest de Wet/ ende daermede is dat wt ghedisputeert / so dat haer Wet-Boeck haren Richter is. De Coninckrijcken souden gheluckich wesen conden sy alle gaer soo doen. Maer hier te Lande ontstaender veel swaricheden in de Wetten door de spitsfinnighe geesten / seltsaeme verdichtselen/ seltsame drijvinghe/ ende de verscheydenheyt van exempelen.

Ghedenckt oock dat ghy sijt Richters/ niet eenen Richter: Dat ghy verdeelt sijt in gherichts-bancken / om daer mede aen te wijsen/ dat alles wat ghy doet/ dat ghy dat moet doen met advijs ende voor-bedachten raedt/ niet haestelick noch onbedachtsaemlick/ sonder op de saecke wel gelet te hebben/ ende die met malcanderen wel over-leydt te hebben/ ende dan en moet niet yeder sijn oordeel wtspreecken / per emendicata suffragia, Maer eenpaerlick/ ende alsoo/ ghelijck ghy dat voor God ende voor my cond verandwoorden.

Dus vele ghesproocken hebbende van u lieder amt int ghemeyn/ Soo sal ick nu oock spreecken van de paelen binnen de welcke ghylieden moet blyven/ de welcke oock drye sijn. Voor eerst moet ghy u wachten van te crooeken de prerogatien der Croone. Indien daer eenighe swaricheydt voor-valt die de Hoocheyt ofte gheheymenisse van den staet betreft/ en doeter niet in/ dan niet voor-weete des Conincx/ ofte sijnes gheheymen Raets/ ofte beyder. Want dit sijn swaerwichtighe saecken/ ende daer en moetmen niet haestelick over-loopen in een yverich ghemoet/ want andersins sout ghy lichtelick den Coninck connen quetsen door eenes particulieren persoons sijde. Dat de verborghentheyt van des Conincx macht aengaet / daer en moetmen niet opentlick van disputeren/ toe te laeten datmender alleenlijck van disputeert/ is een quetsinge der Croone/ ende des Conincx. Het is een blasphemye/ de Atheisten betaemende / te disputeren wat God doen can/ goede Christenen sijn te vreden met sijnen wille in sijn woort gheopenbaert. Alsoo is het een groote vermetenheydt ende groote cleyn-achtinghe in eenen ondersaet te disputeren wat eenen Coninck can doen/ ofte te segghen/ dat eenen Coninck dit of dat niet doen en can. Hout u te vreden in t'ghene dat den Coninck geopenbaert heeft in sijn Wetten. Ten anderen / soo moet ghy u houden elck binnen de paelen uwer gherichts-bancken / sonder te tasten in anderer juris-dictye ofte ghebiet. Want dat is onwettelick ende onbequaem. Benevens het Hof der ghemeyne Wetten/ is het Hof van Requesten / het Hof van de Admiraliteyt/ het Hof van den President ende Raedt van VValles, De President ende Raedt van het Noorder-Quartier / de Hoven van hooghe Commissien/ Item de Hoven der Bisschoppen. Dese Hoven moeten elck appart ende int besonder sijn ende blijven/ elck volghende sijn commissye ende instructye.

Daer is het Cancilye-Hof. Dit is een Hof van equiteyt ofte billicheyt / ende het heeft oock macht om Civile ofte Burgherlijcke saecken te verhandelen. Dit Hof wort ghenoemt Dispenseur van des Conincx conscientye, volghende altijt den wille ofte intentye der Wet ende der Justitye / De Wet niet veranderende / oock niet swart maeckende dat andere Hoven hebben wit ghemaeckt/ noch/ è converso. Maer hier in gaet het anders als andere Hoven/ dat het ghenaede met Justitye vermenght/ daer andere Hoven alleen nae den stricten reghel der Wetten procederen. Daer de ghestrengicheydt der Wetten in verscheydene saecke de ondersaeten souden ruyneren/ daer vermenght dese Cancelye de Wet met de equiteyt ofte billicheyt/ ende sy tempert ghenaede met Justitye/ alsoo de menschen bewaerende voor onder-ganck. Ende dus doende is des Conincx throon bevesticht door Ghenaede ende Justitye.

De omstaenders ende toe-hoorders hebbe ick te deser ure weynich te segghen/ doch dat weynich en sal niet quaelic bestaet worden.

Aenghesien ick als op een nieus nu hebbe gheresolveerd ende beloofd dat ick mijnen Eet/ de Wetten ende Justitie wil onderhouden: Alsoo verwachte ick van u-lieden/ dat ghy mijne ondersaeten / u daer toe sult schicken/ om nae behooren de Wetten te ghehoorsaemen. Hier toe worden drye dinghen verheyscht. Wat het eerste aengaet / dat is de behoorlijcke onder-houdinghe der Wetten/ welcke drye leden heeft/ voor eerst/ niet te versoecken / dan dat recht ende billich is:

Ten

1616.

Ten anderen / te vreden sijn ende aen te nemen sulckx alser gewesen wort / sonder daer teghen te murmeren / indien het anders gaet als ghy het geern hadt. Ick stelle my selven u lieden voor tot een exempel / ende betuyghe voor God ende u lieden / dat soo wanneer eenich decreet of sententye teghen my sal wt-ghesproocken worden / in een saecke die my ende yemandt van mijn onder-saeten aen-gaet / ick sal soo nederichlick my te vreden houden / als den gheringhsten man die in het Landt is. Volcht my hier in nae. In alle playdoyen sijn twee partyen / ende het recht en can maer tot des eenen voor-deel wt-ghesproken worden / het moet den anderen teghen gaen. Ten derden / En claecht noch en queelt my niet belanghende ghegevene ordeelen / want ick houde dit Paradoxon voor eenen goeden reghel in de regieringhe / dat het eenen Coninck meer betaemt een onrechtveerdich Decreet staende te houden / dan datmen yeder Decreet ende ordeel / na dat het wt-gesproken is / in twijfel sal trecken / want soo doende / soo en sal der nimmermeer eynde sijn van solliciteren ende nae-loopen. Weest te vreden met de wt-ghesprokene sententye / al gaet sy u teghen / ende en queelt my niet / maer bevint ghy datter bedroch onder schuylt / ofte dat de Rechters door gaeven en gheschencken verleydt sijn / Comt dan vrymoedelijck tot my. Ick segghe vrymoedelick / maer siet nochtans wel toe / dat ghy niet en comt claghen / ten sy dat ghy vaste gaet / ende een rechtveerdighe saecke hebt. Sus anders vreest Legem talionis, de wet der vergheldinghe / die u boven het hooft hanght. Want de clachte over eenen rechtveerdighen Richter verdient dobbele straffe / om dat ghy sulck eenen weerdighen persoon soeckt infaem te maecken.

Ten tweeden / siet toe dat ghy in uwe playdoyen u niet en bemoeyt met dinghen die de prerogative van des Coninckx heerlicheydt betreffen. Sommighe Edel-Lieden sijn onlanckx hier in al wat te vry-moedich gheweest. Indien ghy dat voort-aen doet / de Richters sullen u straffen / ende indien sy dat ongheme[r]ckt laeten voor by gaen / Soo moet ick haer ende u lieden te gelijcke straffen. Blijft binnen de oude Limiten.

Ten derden / als ghy wat te rechten ofte te versoecken hebt / soo en loopt niet van het eene Hof tot het andere / want hy die verandert van Hove / schijnt te twijfelen aen de gherechticheydt sijner saecke gaet tot de rechte plaetse / ende tot dat Hof ofte Gherichtsbanck / daer u saecke eyghentlijck ghehoort.

Dus hebbe ick nu aenghewesen / waerom dat ick niet eer hier verschenen en ben / daer nae / waerom dat ick nu ghecomen ben / ten derden hebbe ick ghesproken van my selven / van de Richters / van de toe-hoorders ende om-standers. Ghy moet het my vergeven indien ick yet vergeten hebbe / ofte inden ick mijnen Methodum niet ghevolght en hebbe / ghy moet ghedencken / dat ick hier niet verschenen en ben met een gheschreven Predicatye / ick en lese het oock wt geen Boeck / Een langhe Oratye / Menigherley occupatyen / ende weynich tijts / cunnen my excuseren / indien mijn memorye ergens in ghefaelt heeft.

Maer eer ick scheyde / soo moet ick voltrecken het oude spreeck-woort / Comt seldé, treft te deghe. Mijn Heeren Rechters / ghy weet seer wel / dat ghelijck ghy Richters met my sijt als ghy hier sitt : Alsoo sijt ghy Richters onder my / ende mijne Stadt-houders rontom her / daer ghy Richters sijt om mijn volck recht te doen.

Het is een oudt ende loflijck ghebruyck in dit Coninckrijcke / dat de Richters het Lant door-reysen / de ondersaeten alsoo verlichtende van groote oncosten / die sus anders wt alle hoecken ende deelen des Coninckrijcx souden moeten te West-minster Hall comen. In desen omme-ganck moet ghy ghedencken / dat ghy niet alleen en gaet om te straffen ende voor te comen de misdaeden / maer in alle de deelen des Rijcx daer ghy door reyst / moet ghy goede achtinghe gheven op de regieringhe des Lands / alsoo wel als justitye oeffenen int particuliex tusschen partyen ende partyen in crimenele ende civile saecken. Ghy hebt commissien te verrichten by de Drosten ende Hooch-Baillu-wen / die sy moeten nae-leven / so wel in u afwesen / als in u teghenwoordicheyt. Neemt reeckenschap van haren handel / ende als ghy wederom comt / soo moet ghy my ofte den Canceler des Rijcx laeten weten / hoe sy haer draeghen. Ick salder op het vlijtichste nae verneemen. Op dat ghy-lieden dit des te beter soudt cunnen verrichten / Soo hebbe ick u eenen dach meer toe-ghestaen om hier in toe te brenghen / dan mijn voor-saeten gedaen hebben. Hoe Godsalich / Wijs / Rechtveerdich / ende oprecht dat eenen Coninck is / soo salder even wel groote disordre in sijn Coninck-Rijcke ontstaen / Ten sy dat de

subalterne

subalterne Magistraten haer amt wel ende vlijtichlick bedienen ende verrichten: Want sy sijn des Coninckx oogen ende ooren door het gantsche Land. Mē moet my rapport doen van de goede ende getrouwe Officieren / op dat ick de selve moghe kennen/ dancken/ende beloonen. Ick haete de Justitiers/ die selden haer met de Justitie bemoeyen/ten sy om d'een of d'ander van hare maechschap ofte goede vrienden te dienen ende behulpelick te wesen/ofte om hare Vyanden hinderlick te sijn/misbruyckende alsoo de Justitie tot beschaduwinghe haerer factien/ende oproer in het land.

Ghelijck ick begonnen hebbe met God ende goddelicke saecken/ Also sal ick nu besluytelick spreecken van sulcx als de Kerckelicke saecken aen-gaet. God de Heere sal alle goede saecken des te eer ende te meer seghenen / indien men hem ende sijne Kercke den voor-ganck gheeft. Ick sal spreecken van Recusanten ofte Weygheraers/ende Papisten. Ghy Heeren Richters en sijt noyt wederom te huys ghecomen van uwe ommeganck ende visitatye door het Land/ Of ick en hebbe my van weghen u-lieder rapport grootelicx verheucht / ende oock grootelicx bedroeft. Ick verblijde my als ick hoore/dat het ghetal der Recusanten in verscheydene ghewesten des Lands vermindert : Maer het is een smerte mijner siele ende mijnes herten/ als ick verneme/ dat de Recusanten in andere deelen des Rijcx aen- wassen ende vermeerderen. Ick protestere ende betuyge voor u-lieden / Daer en is gheen dinck ter Werelt/dat my meer Wee doet / dan als ick hoore datter in de daeghen mijner regieringhe eenighe afvallen van de ware Religye. Aen d'ander sijde verclare ick dat dit mijn grootste vreucht is/als ick verneme/ dat de Religye onder my is wassende ende toe-nemende. God is mijn getuyge/dat ic dit niet en spreecke wt ydel glorye/ Maer ter goeder trouwe seg' ick noch eens / het doet my in mijn herte Wee/ als ick hoore dat de Recusanten wassen ende toe-nemen. Daerom wensche ick / Ghy Heeren Richters / dat ghy dit wilt behertighen / ghelijck ick doe/ ende dat ghy het voor-comt soo veel als ghy cont / ende dat ghy my voor soodaenich by mijn Onbersaeten bekent maeckt / als ick ben.

Daer sijn drye soorten van Recusanten/ Voor eerst sodaenighe/die selfs gheen Recusanten en willen gheachtt wesen/maer hare vrouwen ende Huysgenooten sijn het. Sy selfs comen ter Kercke / eens of twee mael des jaers / ghedwonghen door de Wetten/ ofte wel-staens halven. Dese moghen wel geseyt worden de Wetten te gehoorsaemen/ maer sy sijn God onghetrouwer/ dan d'ander soorte. De andere Recusanten sijn lieden welcker conscientie verleyt is/ ende daerom weygheren sy ter Kercke te comen / Maer sus leven sy als Vrede-Levende Onder-saten. De derde soorte van Recusanten sijn die ghene/die al hare dienst-boden dwingen Recusanten te sijn/ghelijck sy selfs sijn. Jae sy en lijden gheen pachters op haer Land en Erven/of sy moeten Recusanten sijn. Jae oock indien haere naebuyren met haer in vrede willen leven / soo moeten sy oock Recusanten worden. Dese sult ghy lichtelick vinden door haeren quaeden reuck/ghelijckmen eenen Vos by den reuck een groot stuck weechs van sijn hol vindē can. Het is trouwens een groote stout-moedicheyt/ dat het de ghene voor welcker sielen ick God den Heere sal reeckenschap gheven/ende die onder my haer leven in gherusticheyt moghen leyden/niet ghenoech en is/ dat sy selfs Recusanten sijn/ Maer dat sy noch andere besmetten/ende nae haer trecken. Ick can wel lieven ende beminnen den Persoon der Papisten / die sus anders goede eerlicke lieden sijn/ die noyt ander Religye gekent ofte geweten en hebben / Maer ick haete de ghene die Apostaeten worden / ende van de ware Religye tot de Paepsche vervallē. Wat die polypragmatijcke/ofte al-bestellighe Papisten aengaet/Ick woude wel dat ghy eenighe harde straffe over haer bedachtt / om dat sy het fenijn niet by haer selven in hare herten en behouden/ Maer sy besmetten ooc eenighe van onse goede Onder-saeten. Dat ick spreecke van de Recusanten/ dat verstae ick oock van de Paepsche Priesters. Ick bekenne wel / dat ick niet gheern eenen Pape op-hanghen en soude / alleen om dat hy paeps is/ of Misse doet : Maer indien hy weyghert te doen den eedt van getrouwicheyt die doch puyr civijl is (laet den Paus eñ alle de Duyvelen van der Helle daer teghen segghen wat sy willen) Die laete ick nae de Wet oordeelen/ Ten is geen persecutie/maer goede justitie. Wat de Priesters aengaet / die door mijn ghenaede ende goedertierenheydt wt de ghevanckenissen sijn ontslaeghen/ende ghebannen / met verbot van niet wederom hier in het land te comē: En vraeght my niet wat-men daer mede doen sal/maecktse my quijt / laeter my niet

meer

1616.

meer van hooren. Tot de voorighe voeghe ick de ghene die wt de ghevanckenissen breken / het is seecker dat die Priesters die de gevanckenissen niet en cunnen vast houden/ door gheen ander wijse en cunnen vast ghehouden worden/ dan met den vast. Dat en sijn gheen Martelaers / die weygeren te lijden voor haere Religie. Paulus en woude selfs niet wtcomen/ of schoon de deuren der ghevanckenisse open stonden/ ende Petrus en quam wt de ghevanckenisse niet voor ende aleer den Enghel des Heeren hem daer wt leyde: Maer dese willender wt / al soude de Enghel Satan haer daer wt leyden.

Daer is noch een dinck dat ergherlick is int Coninckrijcke/ te weten / de groote menichte van tap-huysen ende drinck-huysen. Derhalven om de occasye ofte aen-leydinge tot het quaede te vermijden / ende om den Wortel daer van wech te nemen/ Soo woude ick wel datmen die oneerlicke tap-huysen afbraecke. In dese worden gheherbercht de dieven die my het wilt onstelen / Item die mijne Ondersaeten ontstelen hare Peerden/ Ossen/ en Schapen/ Oock worden in de selfde gheherbercht Moordenaers / Buydelsnijders/ ende der ghelijcke ghedoefte. Verscheurende dieren/ als Leeuwen en Beeren/ en sullen niet blijven daer sy gheen holen of spelonckcen en hebben : Alsoo en soudender oock gheen dieven sijn / wanneerder gheen heelders en waren/ nochte schuyl-plaetsen: De tap-huysen sijn hare holen ende schuylwinckelen. Daer moet oock nootsaeckelick Ordre ghestelt worden op de bedelars ende t'gedoefte/ want dit ghespuys swarmt soo door t'ghcheele Landt/ dat eerlijcke luyden naeu vry en gaen over de straetē ende Heerweghen. Stelt u voor ooghen het exempel van den hoogen Justicier Popham. in wiens tijt daer niet eenen omswermenden Bedelaer in gheheel de Graefschap van Somerseth sijn Vader-Landt te vinden en was.

Hebt oock achtinghe op de timmeringhe van Hutten ofte Koten op de Ghemeynten ten platte Landen/ dewijle vele der selfder so slim sijn/ als de tap-huysen; diese bewoonen sijn ghemeynlick dieven van het wilt / Conijnen/ Schapen/ Ossen/ Peerden / ende zy sijn Huys-brekers / ende bedrijven allerley quaet. T'is waer / daer sijn eenige verachtsame Officierē die haer profijt hier van trecken/ laet de selfde weten/ dat sy dese dingen doen tegen den wille des Coninckx.

Van gelijcken recommandere ick uliedem de heer-straten ende bruggen/ want het gemeyne beste grootelicx daer aen gheleghen is/ dat de passagien wel onder-houden worden. Ghelijck mijn herte sich verheucht in het oprichten van Schoolen ende Hospitalen (welcker veel meer in mijnen tijt ghemaeckt sijn/ dan in vele eeuwen mijner voorsaten) also doet het my wee/ dat ick sie hoe de brugghen ende heer-straten vervallen ende verbuylen. Gheeft daer achtinge op / datmen van dage doen can met eenen penninck/ dat en salmen hier na met geen hondert pont cunnen verbeteren: Ende datmen nu in eenen dach can verbeteren/ dat en salmen hier na in een jaer niet cunnen her-maken: Ende datmen nu in een jaer soude cunnen verbeteren ende staende houden / dat en sal by onsen leven niet ghedaen werden/ ghelijck wy sien aen Pauls Kerck-toorn.

1616.

Noch een ander stuck daer wel dient op ghelettet te worden / is het timmeren ende oprechten vande nieuwe gebouselen hier ontrent de Stadt van Londen. Daer is voor desen by Popham ende dē opper-Richter des Rijcx geoordeelt / dat dit den ghcheelen Coninckrijcke schadelick is. Het is ghelijck de milte in s'menschen lichaem / de welcke groeyende/ soo verdwijnt het lichaem. Ten is niet mogelick of het Landt moet afnemē en schade lijden / indien Londen voortaen dus vermeerdert wort / ende allerley menschen te Londen comen woonen. Den wasdom daer ick van spreecke en openbaert sich niet in het herte der Stadt/ maer inde voorsteden: Ten voordeelt de Stadt niet/ maer het veroorsaeckt elende eñ swaricheyt beyde de Stadt ende het Hof / mede-brenghende dierte ende scharsheyt / overmits de groote provisie van victualie en voetsel / die sulck een menichte van menschen verheyscht.

Een jaer voor Christ-dach hebbe ick doen publiceren/ dat alle Edel-luyden van qualite vertrecken souden nae haere Huysen ende Quartieren / om herberchsaem haer te betoonen by hare nabuyren. Dit is æquivoce verstaen by sommighe/ als oftmen dit alleen moste verstaen gesproken te sijn van Christdach. Maer mijnen wille ende meyninghe was/ ende so is alsnoch mijnen wille/ dat dit altijt soude duyren.

Een vande voornaemste oorsaken waerom dat d'Edel-luyden geen amt noch beroepinghe hebbende / begeeren binnen Londen te woonen/ is de hoovaerdye der vrouwen. Sijn het ghehoude vrouwen / soo moeten hare mannen/ sijn het jonge jofferen/ so moeten haer Vaders haer te Londen brengen/

1616.

om dat den nieuwen snof van cleederen aldaer te sien ende te vinden is. Die ongehylickt zijn/ verderven haer houwelick/ ende de ghehoude verliesen haer eere/ ende berooven harer mannen beursen. Het is een wijse in Italien/ insonderheyt te Napels (d'welck een vande ryckste deelen van Italien is) dat al den voornaemsten Adel in de voornaemste Steden woont/ daer over comt het/ dat vast het geheele Landt onbewoont is. Aldus gaet het heden ten daghe hier in Engelant/ het gheheele Lant is nu schier binnen Londen comen woonen: Indien dit alsoo voort gaet/ soo sal met der tijt Londen gheheel Engelant zijn/ ende het Landt rondom her sal woest leggen. Ghelijck wy de fransche wijse van cleedinge navolgē/ ende daer in/ dat yeder man eenen lackeye heeft die hē navolght: Alsoo volgen wy hier in de voetstappen der Italianen/ dat wy armelick leven in onse huysen / op dat wy alle binnen Londen mogen woonen. Laet ons in Godes name dese ydele wtlandtsche pronckerije casseren/ ende laet ons de oude wijse vā Engelandt onderhouden/ daer het de Edellieden pleechten eere te achten / dat sy op het landt woonden/ ende herberchsaem waren/ daer van wy den roem hadden boven alle de natien der werelt. Dit cunnen wy des te beter doen / overmits wy een vruchtbaer Landt hebben/ ende alle nootdruft genoechsaem. Ick verclare ulieden nu met eygenen monde (d'welck in dese plaetse geschiedende/ soo veel is als een openbare proclamatie/ die ick even wel op een corts sal laten doen) dat Hovelingen/ Borghers/ Rechts-geleerde/ eñ wat daer van dependeert/ als oock die hier processen hebben te vervolghen / die zijn alleen de persoonen die nootwendichlick in dese Stadt te doen hebben: Andere moeten na het Landt vertrecken. Want behalven dat het Lant woest blijft liggē als de Edel-lieden aldus binnen Londen comen woonen/ soo ontstaen daer wt noch veel andere swaricheden: als voor eerst/ wanneerder eenigen oploop mocht comen / wat ordre cander gemaeckt worden/ indien d'Edel-lieden/ die ordre gheven souden/ daer niet by der handt en zijn? Voorder oock so vervallen vele lieden in armoede/ om datter geen Edel-liedē en woonen ontrent haer / by de welcke sy hulpe/ troost/ of winninge hebben. Ten derden so wort versuymt den dienst diemen my te doene schuldich is/ overmits de principale Edel-luyden/ die my dienen soudē/ daer niet en woonen. Ten laetsten/ so verswijmen de Edel-luyden haer eyghen wel-varen/ door dien dat sy op hare huys-saken niet en lettē. Gelijck yeder visch leeft in zijn eygen plaetse/ sommige inde versche wateren/ sommige inde soute/ sommige inden modder en poelē: Soo behoorde oock yeder man in zijn plaetse te woonen / eenighe te Hove / eenighe inde Stadt/ eenighe Lantwaerts. Tot verminderinge der nieuwer gebouselen hier te Londen / soo verstae ick datmen de timmeraers der selfder behoorde inde ghevanckenissen te setten/ ofte canmen de becostigers der nieuwer timmeragien niet vinden / datmen de timmer-lieden gevangen sette/ jae oock datmen de gebouselen weder af-breke/ ick meyne sodanighe diemen can af-breecken sonder yemants anders bes waer / ende dit alles met goede ordre.

1616.

Daer moghen noch wel veel andere misbruycken zijn die ick niet en weet/ mijn Heeren Richters/ geeft daer goede achtinge op/ men seght my / dat het rooven ghemeynder wort/ als het voor desen pleecht te zijn/ ende dat uwer eenige al te barmhertich zijt. Ey liever/ gedenckt dat barmhertichheyt te doē den Coninck toecomt/ niet u-lieden/ maer u-lieden comt toe justitie te doen/ daer reden toe is. Neempt dit voor eenen reghel in de politie/ die sonde die in het Landt meest regneert / die moet op het swaerste ghestraft worden.

Nu wil ick mijn oratie besluyten met Godt/ gelijck ick die met hem hebbe aenghevangen. Voor eerst bevele ick u-lieden/ dat ghy in al u ghebiet / Gode zijn behoorlijcke eere geeft/ dit verstae ick aldus/ dat ghy wel toe siet / dat de Kercken ende Kerckelicke persoonen/ niet verclenyt nochte veracht en worden/ ende dat aen d'ander zijde geen papisten noch puriteynen verheven en wordē. Maer verheft/ toont beleeftheyt/ ende geest moet de goede Kerckelicke persoonen / ende leert het volck/ door exempel eñ voorganck/ de selfde eeren. Want als sy goet en vroom zijn/ soo zijn sy dobbel eere weerdich/ ten aensien des amts d'welck sy bedienen. Indien sy haer ergens in verloopen/ soo en betaemt het u-lieden niet de selfde te bestraffen / sy hebben een ander Richts-banck daer voor men haer betrecken moet / indien sy haer vergrijpen.

Hier naest/ moet ghy sorge dragen/ dat de Coninck ende de Wetten in eere ghehouden worden. Informeert ende bericht mijn ondersaten te deghe van my / hoe yverich dat ick ben inde bevoorderinge ende hantavinge der

1616.

der Religie: soo grootelicx dat ick wensche
dat de Wetten onderhouden mogen worde.
Dat ick wil/ dat-yeder Hof sal blijven by
sijn Jurisdictie: dat alle ondersaten haer de
Wetten sullen onderwerpen. Dit doende/
sult ghy een ghelucks-salich volck sijn onder
eenen rechtveerdighen Coninck/ ende ghy
sult ghenieten de vrucht der vrede ende der
justitie/ ick sal my selven in het stuck der ju-
stitie oprechtelick dragen alle de dagen mij-
nes levens.

Robert Car Grave van Somerset/ ende sijn huysvrouwe ter doot verwesen.

NAe dat Robart Car, Grave van
Somerset/ ende sijn overspelighe
Huysvrouwe (daer van ick in het
jaer 1615. verhael hebbe gedaen)
wel een jaer lanck hadden ghevangen ghe-
seten/ soo zijn sy by het Parlement verwese
aen het leven gestraft te worden/ maer door
voor-bede van vele treffelicke Heeren ende
Damen heeft de Coninck d'executie moeten
opgheschorten. Reges non semper quo juvat
eunt.

De Engelsche leveren Vlissinge/ den Briel/ en Rammekens in handen van de Staten/ in Iunio, 1616.

ALs de Geunieerde Nederlandtsche
Provintien in t'grootste perikelen
van geheel overheert te worde ston-
den/ door de overgroote macht des
Conincx van Hispanien/ ende de treffelicke
victorien van Alexander Farnese Prince van
Parma ende Playsance, soo hebben sy Anno
1585. statelicke Ambassadeurs in Engelant
gesonden/ om de Coninginne Elysabeth de
Souvereynetetyt ende t'hoochste ghebiet de-
ser Landen te presenteren/ op sekere condi-
tien ende voorwaerden/ daer over te maken
ende te beschrijven. Hare Mt heeft om se-
kere consideratien ende oorsaken geweygert
dese presentatie aen te nemen/ maer sy heeft
goedertierentlick aenghenomen de bescher-
minge deser Landen/ op sekere conditien en
voorwaerden/ die inde voorgaende boecken
deser Nederlantsche Historien verhaelt staē.
Onder andere sijn dese gheweest/ dat haere
Mt tot hulpe ende bystant den Geunieerdē
Nederlandtschen Provintien soude senden
vier duysent voetknechten/ ende vijf hon-
dert Ruyteren/ doch daer na ist verdraghen
op 5000. voetknechten/ ende duysent Ruy-
teren/ onder het gebiet van eenen Engelschē
Generael/ sijnde eenen Heere van treffelic-
ken huyse/ manhafticheyt/ ende kloeckmoe-
dicheyt/ professie doende vande Gerefor-
meerde Religie. Alle dit volck soude de Co-
ninginne betalen/ so langhe als den crijch in
Nederlandt soude duyren: Met beloften/ dat
dese Provintien nae eyndinghe des crijchs/
hare Mt volcomelick souden betalen alle
oncosten ende verschoten penninghen wtge-
geven tot aenneminge/ overschepinge/ ende
gagie der boven ghenoemde Ruyteren ende
Soldaten/ alsoo namelick/ dat dese Landen
het eerste jaer vanden Peys souden betalen
de oncosten ende ongelden die hare Mt doen
soude het eerste jaer deses Contracts/ ende
dat de reste in vier naestvolgende jaren bin-
nen Londen volcomelick soude betaelt wor-
den/ yeder jaer het vierde part. Tot verse-
keringhe hier van hebben de Staten deser
Landen hare Mt in handen gestelt Vlissin-
ge/ den Briel/ ende het Casteel Rammekens
in Walcheren ghelegen. Dit Contract is
onderhouden geweest niet alleen by het levē
vande Coninginne Elisabeth/ maer oock ee-
nighe jaren gheduyrende de regieringe van
Coninck Jacob de vj. Tot dat het sijne
Mt dit jaer van 1616. belieft heeft met de
Generale Staten te handelen vande lossin-
ge deser verpander Steden/ ende sijn na ee-
nige onderhandelinghe de Staten met sijne
Mt veraccordeert/ dat dese Landen voor de
verschotene penningen/ beloopende ontrent
tot sestich tonnen schats (de Staten alreets
vanden tijt der Trefues alle jare drie tonnen
schats tot afcortinghe der somme betaelt
hebbende) noch betalen souden de somme
van vijfthien tonnen schats binnen jaers/
ende noch vijfthien tonnen schats op drie
halve naestvolghende jaren/ telckens vijf
mael hondert duysent guldens. Doch corts
daer na is veraccordeert/ dat dese drie ter-
mijnen teffens souden betaelt worden. Sij-
ne Mt daer by bedingende/ dat dese Landē
in haren dienst souden houden het Engelsche
Crijchs volck/ maeckende veerthien vande-
len/ t'samen sterck sijnde ontrent sestien hon-
dert Man/ waer over/ op het versoeck van
sijne Mt tot Overste ghestelt is le Vicomte
de l'Ile. Sijn Princ. Exc. Graef Maurits
is den 9. Iunij wt den Haghe getrocken/ om
teghenwoordich te sijn by den wt tocht der
Engelsche wt de verpande Steden/ die den
xj. der selfder Maent stylo novo wt den
Briel getrocken sijn/ wesende in alles sterck
365. mannen/ onder vier vaendelen. Ten
selfden dage is oock het Enghelsche Garni-
soen wt Vlissinge getogen/ sterck sijnde on-
trent 600. Man.

Oploop der Vrouwen binnen Delft/ den 23. Iulij.

DE Heeren des Magistraets binnē
Delft hebben tot betalinge der on-
costen ghedaen ende noch te doen

aen een nieuwe vaert (tot profijt harer stadt ende borgerye) den Coorn-accijs vijf stuyvers op den sack verhoocht/ maer den wijn accijs hebben sy wat vermindert. Hier over is een murmuratie onder het gemeyne volck binnen Delft geresen/ alsoo datter eerst vijf oft ses vrouwen den Magistraet aenspraken/ ende wouden hebben dat dien nieuwen Coorn accijs soude afgedaen worden/ ghebruyckende veel stoute onbeleefde woorden. Daer door de Magistraet is veroorsaeckt geworden dese vrouwen op het Raet-huys gevanckelick te setten. Den derden Iulij zijn ettelicke hondert vrouwen/ oock eenige jongens ende mannen/ op de beenen ghecomen/ ende hebben eenen ketel/ inde plaetse van eē trommel/ ende een slape-laken inde plaetse van een vaendel ghenomen/ ende sy zijn also na het accijs-huys toe getrocken/ roepende dat sy dien nieuwen Coorn-accijs wouden afghedaen hebben/ ende datmen den Wijn accijs behoorde te vermeerderen. Als daer niemandt en was die haer groot bescheyt hier op conde geven/ soo hebben sy de deuren eñ vensters van het accijs-huys afgeruckt/ de boecken ghescheurt/ ende het ghelt dat sy daer in vonden hebben sy over de straeten ghewórpen.

De Magistraet heeft om desen op-loop der vrouwen te stillen/ eenige der selfder laten aen tasten ende ghevanckelick setten/ die stoutelick ende onbeleefdelick op hare Overicheyt hadden ghesproken/ meynende hier mede de andere eenen schrick aen te jaeghen. Maer het is so wijt van daer gheweest/ dat ter contrarie de vrouwen te hoope ruckende/ als dol en rasende drie ende drie in slachordre zijn gemarcheert nae het Raet-huys/ dwelck sy met een groote furie hebben bestormt/ ende hebben de gevangene vrouwen met ghewelt daer uyt verlost. Onaenghesien dat de Magistraet haer beloofde datmen den nieu opgesetten coorn-accijs soude verminderen/ haer vermanende elck in stilicheyt na huys te gaen/ soo en hebben dese boose vrouwen haer daer mede niet willen te vreden stellen laten/ maer sy hebben alle de glaes-vensteren van het Raet-huys in stucken gheslagen ende ghewórpen/ ende sy hebben daer nae den Magistraet ghedwonghen by openbaere publicatie den nieuwen Coorn-accijs af te setten/ ende haer te vergeven alles wat sy mis daen hadden.

Maer stracx hier nae volghde Beele-beraus/ elck een overdencke wat een leelicke ende schandelicke daet dat dit was. Het Hof Provinciael van Hollandt heeft dese daet/ zijnde van seer quaden exempel/ ter herten genomen/ ende heeft gedaecht ontrent twintich mannen/ die hier mede handt-dadich aē geweest te zijn ghehouden wierden/ ende die alreets meesten-deel haere conscientie haer beschuldigende/ ofte ter Stadt wt ghevlucht waren/ ofte haer versteken hadden/ dreygēde swaerlick die de selfde souden herbergen ofte versteken/ ende settende hondert guldē op de ghene diese soude melden ende aen den dach brengen. Eenighe der selfde gheciteert zijnde/ zijn ghecomen/ ende hebben haer verontschuldicht/ andere zijn inghecomen/ ende met civile breucken ghestraft/ eenige zijn wt ghebleven/ vreesende dat sy loon nae haere wercken souden ontfangen.

MEn heeft den 29. Iunij in Oostenrijck een seer schrickelick teecken aen de Lucht ghesien/ des avonts ontrent thien uren: Als de mane op het helderste scheen/ soo isse op een corts verduystert/ ende men heeft ghesien als een hooft eenes dooden Mans. Daer na heeftmen gesien eenes menschen hooft met lange Honds ooren/ ende ooc eenen rooden Creeft/ ende twee Visschen. Als dese verdweenen waren/ soo begost de Mane wederom al bevende voorts te comen. Stracx daer nae heeftmen gesien eenen openen helm met eenen langen beck/ die in een Draecke verandert zijnde/ de Mane scheen te verslinden/ so datse geen schijnsel en gaf. Nae een vierendeel van een ure quam de Mane wederom al bevende voor den dach/ ende bleef alsoo voorts den geheelen nacht schijnende/ doch duyster en droeve. Wat dit beduydet en weet ic niet/ Godt weet het die het al weet.

Schrickelic teecken aen de Lucht ghesien in Oostenrijck den 29 Iunij.

NAe dat de Paus den Bisschop van Weenen in Oostenrijc hadde Cardinael ghemaeckt/ Soo isser eenen Bisschop van Roome nae Prage gesonden met den Cardinaels-Hoet/ die den selfden den Cardinael van Dietrichsteyn heeft over-ghelevert/ ende hy heeft hem den nieuwen Cardinael op het hooft geset/ voor den Altaer staende/ na dat hy de Misse ende gewoonelicke Ceremonyē volbracht hadde. Op den 26. Iulij heeft oock dien Bisschop/ die den Cardinaels hoet van Roome gebracht hadde/ de Keyserinne in des Paus name vereert met een goude Roese vanden Paus gheconsacreert/ ende versiert met seer costelicke peerlen ende ghesteente/ die ghemeynelick

De Paus vereert de Keyserinne met de ghesegende Roose/ den 26. Iulij.

1616. lick ghenoemt wort Rosa Salutis, De Roose des Heyls, ofte der salicheydt. De Keyserinne staende voor den Altaer heeft met groote ceremonien / ende met grooten yver ende aendacht seer weerdelick dit costelicke ghe-schenck des Paus ontfanghen / ende na dat sy den brenger met veel costelicke schenckagien vereert hadde / soo is hy wederom nae Roome ghekeert.

Den Neder-Lantsche Ghesanten comen weder te huys wt Sweden / den 4. Augusti.

IN het jaer 1615. hadden de Heeren Generaele Staeten nae Sweden ende der Moscou in Ambassade ghesonden N. van Brederode / Heere van Veenhuysen / President in den hooghen Raet van Hollandt / Albert Ioachimi, ghecommitteert in de Generaliteyt van wegen die van Zeelandt ende N. Bas Burgher-Meyster tot Amsterdam / om / soo het mogelick ware / een vrede te bearbeyden tusschen die boven ghenoemde Princen. Dese Ghesanten syn den vierden Augusti 1616. Wederom te huys gecomen. Also de verschillen tusschen dese beyde Potentaten groot / ende de ghemoederen seer verbittert zyn / Soo en hebben de Ghesanten der Ed. Hooch-Mog. H. Staten by haer / in sonderheydt by den Groot-Vorst van der Moscou / niet veel vruchtbaers connen verrichten / Doch men hoopt ten besten. De Coninck van Sweden heeft dese Ghesanten seer beleefdelick ontfanghen / ende met seer treffelicke geschencken begifticht / Ende de Burger-Meester Bas is van den selfden Coninck Ridder gheslaghen.

Macht der Neder-Lantsche Coop-Lieden in Indyen.

DE Neder-landtsche Negotianten hebben voor en nae seer sterck in Oost-Indien ghehandelt / ghelyck sy noch doen / onaenghesien dat de Spaensaerden soo voor / als nae de Trefues gesocht hebben met groote macht haer sulcx te verhinderen. De macht der Nederlandtsche Coop-lieden bestaet dit jaer van 1616. in vyf en veertich groote schepē / op de welcke (midtsgaders in de schanschen die sy aldaer hebben) gherekent werden te zyn over de vier hondert metalen stucken gheschuts / ende ontrent drie duysent ses hondert yserē stucken / met tien duysendt mannen / soo soldaten / als boots-volck.

Beroerten binnē Constantinopel.

OP den xxv. Augusti niemandt yet quaedts vermoedende / heeft de Keyserlicke Majesteyt van Turckyen / sinisterlick ende sonder eenich fondament gheinformeert synde dat in Galata over de vyf ende twintich duysent vreemde Christenen / syne Ondersaten niet zynde / diemen daer Francken noemt / ghevonden werden / met eē dessein om syn Majesteyts eyghen persoon / syn Palleys / ende gheneralick alle de Turcken op eenen nacht te over-vallen / ende haer van Constantinopolen te inpatroneren en onversiens veel vreemde ende ongehoorde proclamatien laten doen / ende onder anderen / dat geenige Francken / ja selfs die daer residerende Ambassadeurs / ende hare Cortes, de selvige alle met namen noemende / noch te paert / noch te voet / noch te water / haer buyten souden begheven / noch oock yemant van hunluydens in Constantinopolen ofte van daer in Galata over veuren / waer over yder een / niet wetende tot wat fyne / ten hooghsten verwondert was / ende bemerckende dat by syn Majesteyt den Cahimacham, ende Mufti groote consulten ghehouden / ende alomme stercke heymelicke wachten ghestelt werden / niet weynich verschrickt is ghe weest / principalick / siende den tweeden dach daer nae / dat men het Clooster van de Iesuyten overvallen / haere persoonen ses in't ghetal / ende meest Franchoysen / desghelycks den Vicarium Patriarchalem, van de ordre van St. Francisco, die hier als een Bisschop / om over de Papisten te commanderen / van Roma ghesonden wert / met alle haere schriften ende papieren voor den Cahimacham ghebracht / ende daer nae in een stricte ghevanghenisse ghewor pen heeft / Op welcke tydt van veelen gheobserveert is / dat de volle maene ecclipserende haer seer bloedich / ende schrickelyck vertoonde / welcke teyckenen apparent waren / nae dat haer de saecken daghelicks meer ende meer ontdecken / met de bloedighe effecten over een te commen. Godt Almachtich heeft hem over syn volck erbarmt / ende de disseynen van de bloedtdorstighe ghebroocken. De harten van de Turcken ende ghemeente (die de oorsaecke ignoreerden) syn door dese vreemde proceduyren ende vervolginghe / hoorende de eene proclamatie op d'andere / nu jegens de Griecken / Armenen / Jooden / nu teghens de Francken / soo seer op de Christenen verbittert ge weest / dat niemant syn leven verseeckert was / de Christenen van de Torckē niet anders als verraders hoorende / ende malcanderen diffiderende / met seer groote verbaestheydt / van weder syden.

Den Turckschen Keyser selfs hem in syn Palleys niet vertrouwende / ende met soo-

 danich

1616.

vanich voor-oordeel/ende geen cleyne bree-
se inghenomen sijnde/ heeft etlijcke nachten
in persoon door Constantinopelen gereden/
ende de wacht ghehouden/ doende den eer-
sten nacht / tot eenen schrick van allen/se-
venthien misdadighers heymelijck uyt de
ghevanckenisse haelen/ende in verscheyden
publijcke plaetsen vande Stadt aen winc-
kels op hanghen / recht of sy op de straten
casu ghevonden waeren. De Dragemans
van alle de Ambassadeurs geroepen sijnde/
werden ten anderen seer ernstelijck ghe-
waerschout/dat nyemant vande Cortes of-
te Cooplupdens / noch te Lande/ noch te
water / buyten soude ghevonden worden/
noch oock tot Constantinopolen overva-
ren/op peijne van datelijck met de doot ge-
straft te worden/middelertijt sijn de schrif-
ten vanden Vicarius Patriarchalus ghevisi-
teert / ende ghetranslateert gheweest daer
onder eenighe bullen ende absolutien van
renegaten/ die haer wederom tot de Chri-
stenheyt wilden begheven / ende oock ver-
scheyden brieven aenden Paus / Coninck
van Spangien/ Viceroy van Napels ende
Sicilia / tot nadeel vande Turcken/ ende
ontdeckinghe van haren Jeghenwoordi-
gen Staet/gevonden sijnde/ is hy snachts/
door expres bevel van sijn Mat. selfs daer
present sijnde/ende door Constantinopolen
rijdende op de straete ghestranguleert/ende
het doode lichaem inde Zee gheworpen.
De Jesuyten hebben oock geen cleijne pe-
rijckelen van haer leven gheloopen / maer
sijn eyntelijck door seer groote moijte ende
intercessie vanden Heer Ambassadeur van
Vrancrijck/ ende met ghewelt van gheldt/
verlost gheweest / ende weynich daghen
daer nae ten tweeden in verseeckeringhe
ghenomen/ende eyntlijck van hier gheban-
nen/ende met een Siaus tot buyten de Ca-
steelen toe ghelepdt.

Den Grooten Heere / om verseeckert te
sijn/wat mennichte van Francken hier ge-
vonden werden/ heeft eenen Commissaris
gheordonneert/ om op de selvighe te inqui-
reeren / die nu pertinente beschrijvinghe
van alle de vreemde Christenen/ soo Coop-
luydens Artisanen / als oock de Cortes
vande residerende Ambassadeurs/ ontrent
drie hondert persoonen / in plaets van vijf
ende twintich/ofte dertich duysent ghevon-
den heeft. Een yeder can daer uyt oordee-
len / wat daer voor een Gouvernement
moet sijn/ daermen eenen Prins soo graffe-
lijck abuseert / ende op soo cleyne fondan-
menten soo treffelijcken Staet troubleert.

Om dese inquisitie/die soo spottelick was
uytghevallen/met een schaduwe van eeni-
ghe redelicheydt te dedecken/ heeftmen sta-
tum Rei muterende/ een andere comedie ge-
speelt/ ende sich niet anders ghelaeten / als
oftmen de Francken beschreven hadde met
die intentie/om deselvighe/ghelijck alle an-
dere Christenen ondersaten van Grooten
Heere / onder het Charats (t'welck is een
hooft gelt ofte tribuyt/dat de ghesubiugeer-
de Christenen aen Sijne Mat. Jaerlijcx
betaelen) te brenghen/daer toe vertoonende
een Fitsa van den Mufti (dat is Summi Pon-
tificis de lege divina consulti responsum , quod
pro lege habetur) ende daer op die comman-
dementen van Sijn Mat. ghefondeert. Je-
gens de welcke (als strydende reghel recht
met alle de Capitulatien) de Ambassa-
deurs soo particulierlick/ als int ghenerael
haer geopposeert/ ende de inconvenienten/
die uyt soodanich voornemen noot wendich
souden moeten volghen soo mondeling/ als
schriftelijck aen den Casimacham gheremon-
streert hebben. Daer op Sijn Exc. nae lan-
ghe discoursen / ghesamentlijck met alle de
Ambassadeurs ghehouden/verclaert heeft/
datmen volghens haere wet ende de beve-
len van Sijn M^t. soo vande Dragemans
sijnde Inghesetenen deser Landen/ als alle
andere van onse respective natien hier ge-
trout/ghehuyst ende ghehooft sijnde/sonder
eenighe contradictie het gheprerendeerde
Charats soude nemen/ daer van alleen exi-
merende onse Cortes ende alle andere/die in
dese Landen niet ghetrout en sijn/ daer by
persisterenden/niet jeghenstaende wy daer
jeghens als Contrarie de Capitulatien/
protesteerden / Maer de saecke is daer by
niet ghebleven. Nae dat de Draghemans
ten deele voor dreyghementen / ten deele
door ghevanckenisse/ ende oock fustigatie/
tot betalinghe gheconstringeert waren/
heeftmẽ alle de Coopluydens int Generael/
hier over-jaert hebbende/sonder de voorge-
naemde distinctie van ghetrout ofte onghe-
trout aenghesprooken ende jeghens de sel-
ve seer rudelijck gheprocedeert / ende met
ghewelt het Charats afghevoordert/ De
Franchoijsen ende Venetianen hebben son-
der eenighe voordere oppositie / door last
van haere Ambassadeurs / de ghepreten-
deerde Charatsen betaelt / De Ambassa-
deur van Groot Britannien/ ende van Ne-
der-Landt / hebben hare respective Coop-
luyden eenighe daghen in hare huysen ghe-
salveert/

1616.

salveert / ende jeghens de dreygementen/ diemen daghelicx was doende / gheprotecteert / ondertusschen by den Cahimacham aenhoudende/datmen van diergelijcke proceduyren soude ophouden/ eñ de ondersaten van hare Heeren ende Meesters onghemolesteert laten/ende de Capitulatien met sijn Majesteyt gemaeckt/hanthavenen/t'welck al hoe wel den Cahimacham, so aen den Welghedachten Heer Ambassadeur van Groot Britanien/ als oock van Nederlandt absolutelick beloofde te sullen doen/ ende rondelic verclaerde/ dat het ghebodt van sijn Majesteyt de Coopluydens hier niet ghetrouwt zijnde/niet aen en ginck / ende dat hy ordre soude stellen/dat men haer onghemolesteert liet / soo heeft nochtans den Commissaris daer door niet alleẽ niet gesubsisteert/ maer (sonder t'wijffel door secreten contrariẽ last) hem met den Cahimacham verstaende/ met meerder furie ende yver voort gevaren/tot dat eyntlick den Ambassadeur van Groot Britanien / seer rudelick van dito Commissaris bejeghent sijnde/de furie van de Turcken (die nu door het betalen van de Franchoysen ende Venetianen meer ontsteecken was) cederende / sijne Coopluydens oock heeft doen condescenderen/den Nederlandtschen Ambassadeur Haga van sijne successen adverterende/die van advijs was/ eer sulcx te ghedooghen/ sijn Majesteyt selfs te convenieren: Van siende het exempel van alle de andere / ende hem alleen ende de laetste bevindende/ Soo is hy ghenootsaeckt gheweest/om de Coopluydens ende haere goederen in gheen perijckel te stellen/ ende aensiende de Jonckheyt ende teerheyt van dese Vrundtschap/ midtsgaders de contraminen/ die onder soodanighe actien/ te vreesen waren/den tijdt te dienen/ende sich neffens andere te comporteren. Sulcks dat men alle de Francken / ende Coopluyden daer over jaert hebbende / reghel recht / jeghens de Capitulatien / het Garats heeft afghenomen / ende ondersaten ghemaeckt van den Turckschen Keyser/ waer mede/ als met een goudene sacrificie van ongheWoonelicke tribuyten / de groote tempeesten opghehouden/ende de ongehoorde beroerten van dese wilde baeren haer gheappaiseert hebben.

Brief van den Ambaſſadeur Haga aen de Ed. Hoogh-Mog. Staten.

VH.M. sullen haer verwonderen/ dat wy in soo wichtighe saecke/ onsen toevlucht tot Sijne Mt.(die een goedertieren ende rechtvaerdich Prins schijnt te wesen) niet hebben ghenomen/principalijck/alsoo men/nae gewoonte/ alle inconvenienten/ende begaene fauten/op den Visijr, pleecht te laeden/ ende met Sijner Mat. ignorantie te excuseren/ soo veel als mijn aengaet / ick hebbe alle moghelijcke debuoirten ende instantien by d'andere Heeren Ambassadeurs ghedaen/ dat wy in een ghemeene saecke een ghemeene remedie souden ghebruycken/ geen naerder vindende/als tot Sijn Mat. selfs te recureren / maer die particuliers respecten hebben sulcx verhindert. De Venetianen om veel wichtighe redenen van Staet/bysonder staende haere jegenwoordighe Oorloghen/Den Ambassadeur/ van Vranckrijck/ om het accident ende perijckel vande Jesuyten/(die by avontuyren niet heel onschuldich waren) ende van Groot Britanien weghen seeckere swaricheydt aen een van sijne principaelste Coop-luydens in't poinct van dese furie onversiens overgecomen / haer jeghens den Cahimacham niet willende formaliseren.

Ick sal V Hoogh-Mog. den casus vande Enghelsche verhaelen/ Seeckere Factooren in Zanten/ hebben seer onbedachtelick eenighe Turckrsche goederen(die door de Malteesehe Galeyen ghenomen waren)hier gesonden/ende aen een voornamen Enghelsch Coop-man verschreven / sonder de balen ofte Turcksche mercken in't minste te veranderen/waer door dẽ Cahimacham, bysonder in dese conjuncture/ occasie becomẽ hebbẽde/om sijn Mt. noch meer jegẽs de vreẽde natiẽ te irriterẽ/ heeft dese sake niet anders ghenomen/ als oft het goet byde Engelsche selfs gherooft waere / ende den Coopman als met de Roovers correspondere ende by Sijn Mat. ten quaetsten aengheghEven/ ghevanghen ghesett/ ende in ketenen gheslaghen / eyschende van hem restitutie van Schip ende goet (t'welck op twee hondert duysent ducaten begrootet) waer jeghens al hoe wel den Ambassadeur van Groot Britanien hem dapper heeft geopposseert / de innocentie vanden Coopman/ ende ontschult van sijne natie docerende/oock notoir sijnde/dat de selvige goederen van de Maltesssche Galeyen ghenomen sijn/ de eyghenaers van dien hier present sulcks selfs bekennende: Nochtans tot noch toe de relaxatie

1616.

atie niet heeft kunnen te weghe brenghen/ ende sal apparentelick dese sake niet sonder veel duysenden oncosten / boven het verlies vande goederen gheaccommodeert werden/ &c. Wt Constantinopel den 15. Octobris, 1616.

Extract wt het Register van de Wille-Keuren der Stadt Amsterdam getreckent met de Letter I.

Alsoo de oude Keuren ende Ordonnantien op den Brant (dien Godt verhoede) ghemaeckt/ tot noch toe by tijde van brant niet wel sijn geobserveert: Ende mijne Heeren vandē Gerechte goet gevonden hebben/ de voorsz Ordonnantien in eenige poincten te veranderē/ ende t'amplieren. Soo ist dat de voorschreven mijne Heeren onvermindert de selve Ordonnantien daer die by desen niet gederogeert noch verandert en werden / gheordonneert ende gewillekeurt hebben/ ordonneren ende willekeuren midts desen.

Dat in de oude nochte nieuwe Stadt gheen houten gevels/voor noch achter/noch oock eenige houten sijdel wanden/ al waert datse aen hoecken van straten/ ofte steghen quamen/ aen eenich ghetimmer ghemaeckt sullen moghen worden/ uytghesept op soodanige Erven/ op welcke sulcks by dispensatie voor thien jaren / by keure van den twaelfden Iulij, Anno sesthien hondert derthien is gepermiteert/op de verbeurte van vijf en twintich guldens:

Ende daer en boven binnē veerthien daghen/na de bekeuringhe/ de houten gevelen ende wanden te moeten demolieren / op de verbeurte van een pont vlaems/voor elcken dagh / dat de selve gevel ofte wanden daer nae sullen blijven staen.

Dat oock alle Riet-dacken/welcke by de laetste vergrootinghe binnen de Stadt zijn ghecomen binnen een jaer nae de publicatie van desen/afgebroocken sullen moeten worden/op pene van twee ponden vlaems/ende daer en boven op de verbeurte van een pont vlaems / voor elcke weecke dat de selfde Riet-dacken daer nae sullen blijven staen.

Dat voorts niemant vyer sal mogen maken anders als in steenen schoorsteenen/ eñ namentlijck oock boven de daecken/ gheen houten schoorsteenen moghen hebben/ ende dat de schoorsteenen tot hooghde van seven voeten toe/niet min als een steen dick sullen moghen wesen / uytghesondert de boven schoorsteenen / de welcke in een ander pijpe komen/op de boete van thien gulden/ by de contraventeurs te verbeuren: Ende binnen een maendt nae de bekeuringhe t'selfde te moeten beteren / op de verbeurte van ghelijcke thien gulden/voor elcke maent/ die de selfde schoorsteenen daer na ongebetert sullen blijven staen.

Dat oock gheen hout onder in eenighe haerdt-steden sal moghen wesen / noch eenigh hout vast sal moghen staen/ achter eenighe schoorsteenen / wel verstaende dat de Burghers / die niet dan voor haer eyghen Familie en vyeren / in schoorsteenen / daer voor de publicatie van desen / hout teghens aen ghestaen heeft/d'welcke in allen ghevalle/totte voorsz. hooghde toe/van seven voeten/een steen dick sullen moeten wesen / op de pene hier boven gestelt / t'selfde hout achter de schoorsteenen vast sullen moghen laeten staen/mits settende een yser inde schoorsteenen/om daer teghens aen te vyeren/ op ghelijcke verbeurte van thien gulden/ welverstaende dat d'Eyghenaers vande Huysē / welcke door de laetste vergrootinge binnen de Stadt zijn ghecomen / ofte aldaer alreede moghen zijn ghestelt / binnen een jaer na de publicatie/ oock ghehouden sullen wesen haer na het inhouden van desen te reguleren/op ghelijcke pene als voren.

Dat mede geen hout vande depsenk door de schoorsteenen sal moghen steecken / op de boete van thien gulden / ende datelijcke demolitie.

Dat oock de Brouwers / Verwers/ Schortel-doeck-verwers daer onder begrepen/ Was-smelters/ Seep-sieders/ Kooperslaghers/die vyer besighen/ Backers/ Raffiniers van suycker/ Loot-gieters/ Smits/ Zeyl-maeckers/ Knoop-gieters / Smeersmouters/ Bäcket-suycker backers/ Spietsmaeckers/ Gheel-gieters / Oly-slaghers/ Potasch-branders / Raf-finiers van gout ofte silver/ Hoede-maeckers / Koffer-maeckers/ende alle andere / meer vyers tot vorderinghe van hare neeringhe van bederf hebbende / als tot heur luyder ordinaris Huys-houdinghe noodich is / hare voorsz. neeringhe niet en sullen moghen doen/ sonder kennisse ende consent van mijne Heeren van den Ghereechte/midtsgaders voor ende aleer / dat sy de vyer plaetsen van haer luyder respective neringhen/ mijne voorsz. Heeren sullen hebben verthoont / ende de selve sulcx ghemaeckt als hen-luyden sal werden bevolen/ dat sy oock die selve namaels niet en sullen mogen hermaecken/ dan na voorgaende verthooninge ende bevel als boven/ beyde op de boete van hondert guldens by den Verwers/ Brouwers / ende Zeep-sieders

1616.

ders / ende vijftigh guldens by de andere voorsz. contraventeurs van dese Ordonnantie te verbeuren / ende daer en boven dadelijcke demolitie.

Verbieden oock alle Timmerluyden ofte Metselaers / eenige der voorsz vyer-plaetsē / contrarie dese Ordonnantie te maken / op de pene van thien guldens.

Ende dat in allen ghevalle anders ghene Back-ovens / van nieuwes sullen moghen werden ghestelt ofte ghemaeckt / dan beneden op de vloer ende rontsomme vry van alle andere muyr-werck / ofte getimmert / hebbende ten minsten rontsomme vier duym spellens / op verbeurte van thien gulden / ende daer-en-boven demolitie van alsulcke Ovens.

Sullen mede die Kruynen vande Ovens die van nieus ghemaeckt sullen werden / aen geene solderinge naerder mogen komen als twee voeten / op de boeten ende demolitie als boven.

Oock sal niemant eenige barninghe / als Tacken ende andersins / boven ofte ter sijdē de selve Ovens naerder als op twee voeten daer van / moghen legghen / op pene van drie guldens.

Item / sullen gene Backers eenighe kolen moghen dooven / anders als in steenen backen inder aerde / ofte in koperen / yseren / ofte diergelijcke potten van harde materie / ghedeckt met ysere ofte kopere decksels: Ende de koolen ghedooft zijnde / en sullen insgelijcx noch by Backers / noch yemant anders diese vande Backers haelt / of selfs ghedooft heeft / anders bewaert mogen worden / als in backen inder aerden / oft in steenen / koperen / yseren / ofte dierghelijcke potten van harde materie / mede gedeckt als boven / alles op pene van ses guldens / t'elcken mael te verbeuren.

Niemandt sal oock aen eenighe Huysen / hoedanigh die zijn / yewes moghen teeren / dan de Luyffens alleen / op de verbeurte vā thien guldens.

Oock sal niemant van nu voortaen / eenige heyde / turf / hout / tacken / vlas / hennep / linnen / pampier / of eenich ander goet / dat lichtelijck aen brant komt / op een voet nae / aende pijpe van eenige schoorsteenen / mogen leggen / op een boete van ses guldens t'elcke mael te verbeuren.

Item / soo waer by teeckenen bevonden wort / datter Kaerssen erghens tegens aengekleeft sijn ghe weest / sal de bewoonder des Huys verbeuren drie guldens / de welcke hy weder sal mogen verhalen / aen de gene / die t'selfde gedaen heeft.

Niemant sal oock inde vuylenis vaten ofte schuyten heete assche met vyer moghen brengen / oft daer buyten op de straten werpen / op pene van drie gulden telcke mael te verbeuren / ende dit boven de boete / die verbeurt wert als de vuylenis elders / als inde vuylnis schuyten gedaen wiert.

Item / sal niemant binnen de bepalinghe deser Stede / vyer ofte licht in eenige Schepē mogen hebben / anders dan van den eersten Maert totten lesten September toe / van ses uren des morgens tot sevē urē des avonts / ende vanden laetsten Septembris voorsz totten eersten Maert toe / van seven uren smorghens / tot vijf uren des avonts / op de penē van drie guldens t'elcken mael te verbeurē.

Oock sal niemant binnen deser Stede eenighe heyde / stroo of matten daer van ghemaeckt / mogen op doen / als in plaetsen / die rontsomme besloten / ende by mijnen Heeren vanden Gerechte besichtight / ende daer toe bequaem bevonden sullen zijn / op pene van vijf en twintich guldens.

Dat mede niemant binnen deser Stede eenigh hoy sal mogen op doen / dan in plaetsen die rontsomme zijn besloten / tot contentement van mijne Heeren van den Gerechte / omme waer van te beter verseeckert te mogen zijn / alle de ghene die eenich hoy sullen begeeren op te doen gehouden sullen wesen / alle jaers binnen de maent Iunio 't selfde den voorsz. Heeren vanden Gherechte aen te geven / omme op de ghelegentheyt vande plaetse / oculare inspectie genomen te mogen worden / ende de voorschreven tijdt geexspireert zijnde / sal niemandt eenich hoy binnen de voorschreven Stadt moghen opsetten / alles op de verbeurte van t'selfde hoy contrarie desen opghheset.

Dat oock niemant eenich hoy binnen dese Stadt / noch binnen de jurisdictie van dien / sal moghen brenghen / ofte doen brenghen / dan by kennisse / oorlof ende consent van den gheenen / die d'opsicht van dien sal wesen bevolen / den welcken tot dien eynde behoorlijcke acte van commissie sal worden verleent / op penen van drie gulden op elcke koe hoys te verbeuren. Voor welcke voorschreven visitatie / by den eyghenaer van't voorschreven hoy / voor elcke koe hoys / betaelt sal worden anderhalve stuyver.

Sal mede van nu voortaen niemant binnen de Stadt / ofte jurisdictie van dien eenige nieuwe busse-kruyt-huysen ofte molens

moghen maecken/ dan by schriftelijck consent van de Heeren van den Gherichte/ op pene van hondert guldens behalven de dadelijcke demolitie / ende andere boeten jeghens het buyten timmeren voor desen gestatueert.

Niemant sal hem oock vervorderen/ binnen deser Stede noch binnen de veertich roeden daer buyten / eenighe busse-kruyt binnen sijnen huyse/ meer te houden legghen ofte bewaeren/ als ses ponden tot een monster/op de boete van dertich gulden/ so dick ende menichmael yemant daer op bekeurt sal worden / ende daer en boven op de verbeurte van alle het kruyt dat boven de ses ponden / in eenighe particuliere huysen bevonden sal worden.

Ende ghemerckt de plaetse daermen ghewoonlick is/ alhier ter stede busse-kruyt te legghen/ sulcx zijn gheapprobeert/ dat het busse-kruyt tot de selve plaetsen bequamelijck te water met Schuyten / af ende aen kan werden ghevoert: Soo wordt by desen gheinterdiceert/ dat van nu voortaen geen bus-kruyt langhs deser Stede straten / sal moghen werden gesleept/ op pene van acht guldens te verbeuren/ by den eygenaer van dien / ende daer en boven twee guldens by den Sleyper.

Item sulllen gheene Schepen eenich buskruyt gheladen hebbende / moghen komen binnen deser Stede palen / voor ende aleer sy t'selfde sullen hebben ghelost/ op pene van vijf en twintich guldens.

Ghelijck mede in de Schepen die alhier ter Stede opghelept werden / gheen buskruyt/ sal moghen werden ghelaten / op de verbeurte van t'kruyt/ ende daer en boven dertich guldens.

Niemandt sal oock van nu voortaen/ binnen deser Stede eenichsints mogen swavel ofte salpeter rafineren/ vermellon / vernis/ of terpentijn maecken/ op de pene van dertich guldens t'elckemael te verbeuren/ ende evenwel de selve neeringhe niet te moghen doen ter plaetse/ daer sy contrarie dese Ordonnantie sulcks onderstaen sullen hebben te doen.

Van gelijcken sullen geen Potte-backers/ Estrick-backers / Gheley backers/ noch Plateel-backers binnen dese Stadt eenichsins moghen potten/ estricken/ gheley / ofte plateel backen/ als met kennisse ende consent van mijn Heeren van den Gherechte/ ende volghens d'ordre der selver.

Wordt mede een yeghelijck verboden/ eenigh peck/ teer/ swavel/ ofte traen/ in huysen daermen vyert / of in Kelders van sulcke huysen/ te legghen : Ende sullen de selve specien van nu voort-aen alleenlijck mogen opghelept ende gehouden worden/ op de Princen graft / ende daer buyten West-waert/ midtsgaders van de Suydsijde van Boomen sloot/ ende Yplen-burgher-brugge / tot aende Noortsijde vande Brede strate/ Oostwaerts op/ tot aen deser Stede Wallen/ ende vande Oostsijde vande Groote sluys/ inde Anthonis dijck / ende Suydtsijde vande voorsz. Brede strate / mede tot de voorsz. Stede Wallen toe/ behalven een Ton of anderhalf voor de Slijters ofte Lijtsters sonder meer : Op pene van vijf en twintich gulden: wtghesept de Oude sijdts Teer tuynen/ alwaer t'peck ende teer / voor dese tijdt noch werdt ghetolereert : Wel verstaende dat de voorsz. specien in gheene huysen/ noch Kelders als voren sullen moghen legghen/ op pene als boven.

Ende soo wanneer yemant eenige Schepen legghende aen de Hooghe-Noort/ aen de Dijckstal/ ofte inde laghe / buyten de palen deser stede / sal willen overhalen om te blakeren ofte brauwen. Sal in sulcken ghevalle aen weder sijden van de selfde Schepen/ ruymte ghelaten moeten worden ten minsten van t'wintigh vademẽ sonder dat d'arbeyders eenigh peck/ teer/ ofte roet op t'vlot/ de schouw/ ofte in t'boot sullen mogen warmen / anders als op stroom / aen de boey van haer ancker / legghende op ghelijcke ruymte/ van t'wintich vademen als boven. Ende sullen de voorsz. arbeyders by haer moeten hebben t'wee hoosvaten op elck vlot/ ofte schouw/ ghereet legghende/ om by middelen van dien/ teghens alle opkomende ongheluck/ dat God verhoeden/ te beter te moghen versien / alles op de boete van t'waelf guldens/ t'elckemael te verbeuren.

Sullen mede voortaen binnẽ deser Stede geen Eesten mogen werden gebruyckt/ dan met ysere latten / sonder datse op eenigh houdt sullen moghen rusten: Ende die ghene die yegen-woordigh alsulcx noch niet en zijn ghemaeckt/ en sullen in sulcker ghestalte niet langher moghen werden ghebruyckt/ op de verbeurte van vijf en t'wintich guldens t'elcken reyse te verbeuren.

Dat mede nae Mey toekomende gheen kuppers in steghen ofte straten aen weder sijden betimmert / op straet sullen moghen blakeren / maer sullen t'selfde moeten doen binnens huys in steenen schoorsteenen / by

mijn

1616.

mijn voorschreven Heeren eerst ende al vooren ghevisiteert / op boete van drie gulden t'elckenmael te verbeuren.

Niemandt sal vermoghen beneden inde huysen / eenich hennip ofte vlas te legghen sonder t'selfde te behanghen ofte bekleeden met linnen/ofte wollē/ ten minsten ses voeten hoogh van der aerde af te reeckenen/op pene van drie gulden.

Sal oock niemandt binnen deser Stede moghen hekelen ofte vlassen/ofte doen heeckelen ofte vlassen/dan in een voorhuys/met open veynsteren ende deuren: Ende niet op eenighe solders/camers/ ofte achterhuysen/ op pene van thien guldens. Ghelijck men oock niet sal moghen doen des morghens voor vijf uyren / noch des avondts nae neghen uyren op de verbeurte van drie guldens.

Ende des morghens voor daghe / ende des avonts by doncker vlassende ende hekelende/en salmen gheen licht moghen ghebruycken/ dan in besloten hanghende Lantaernen/op een ghelycke boete van drie guldens te verbeuren.

Sullen oock de Vlasters soo langhe sy by de Kaers wercken/ende vlassen/ in gheenderleye manieren/eenigh vier/ by haer moghen hebben/ ofte gebruycken/op pene van drie guldens by den bewooner des huys te verbeuren / die de selve weder sal moghen verhalen/aen den gheenen/die contrarie desen eenigh vyer by haer ghehadt ofte ghebruyckt sullen hebben.

Item by tijde van Brant sal de bewoonder van t'huys/ daer inne eenighe Brandt komt/ghehouden wesen overluydt/ op der straten Brandt te roepen/op pene soo andere luyden/niet van desen huys-gesinne zijnde/eerst den Brandt ontwaer worden ende Brandt roepen / van vijf en twintich guldens by den bewooner des huys te verbeuren. Ende so in een schip eenighe brant quame/sal de Schipper gelijcke 25. gulden verbeuren / alwaert oock dat uyt het selfde schip eerst brandt gheroepen werde.

Ende om alle periculen van brant te beter te verhoedē: Ende de selfde ontstaen zijnde/ daer inne te voorsien / hebben mijne voorsz. Heeren vanden Gherechte goet ghevonden/ in elcken wijcke vande oude ende nieuwe Stadt midtsgaders inde ghedesigneerde quartieren de naghenoemde persoonen tot Brandt-Meesters te nomineren namentlijck: &c.

Welcke voorsz. Brandt-Meesters/ ende die namaels in hare plaetsen ghekozen/ende ghestelt sullen worden / het welcke voortaen jaerlijcx/ by aflijvigheydt / verhuysinghe/ ofte ādere wettelijcke excuse/by dē Krijghsraedt/met approbatie van Burgher-Meesteren/sal worden gedaen/te samen ofte elck besonder/last ende opsicht sullen hebben/omme met de Capiteynen/Luytenanten / ende andere Officieren/vande respective wijckē/ soo dickmaels/ sy t'selve oirbaer sullen vinden/ende ten minsten een reyse des jaers/ te besien/ hoe ende in wat manieren dat men op alle plaetsen vyert/ ende hoe na torf ende hout/ of eenigh ander goet dat lichtelijc aen brandt komt / den vyere ofte den pijpe van de schoorstenē leyt ende daer inne ende t'gene anders tot verhoedenghe van brandt dient gedaen/te doen remedieren ende voorsien/als sy luyden te rade/ende noodich vinden sullen: Ende of yemant van sulcx te doē/ in ghebreecke mochte werden bevonden / sullen de Capiteynen/Luytenanten / Officieren/ende Brandt-Meesters/ sulcx mijne voorschreven Heeren vanden Gherechte te kennen gheven/omme by de selve/daer inne voorsien te werden / als bevonden sal werden te behooren.

1616.

Sullen mede de Brandt-Meesters / benessens den ghenen die sulcx van oudts bevolen is/opsichte nemen/op de Brandt-emmers/Leeren/ende haecken / om de selve in goeden staet / ende reparatie te onderhouden / ende verdeelen ter plaetsen daer sy sulcx noodich sullen vinden. Ende ten eynde de voorsz. Brant-Leeren ende haecken/ op haer Luyder plaetse moghen blijven / ende in tijden van noodt ghevonden werden/ interdiceren ende verbieden mijne voorschreven Heeren vanden Gherechte alle Timmer-luyden / Metselaers / Leydeckers / ende allen anderen t'zy Poorteren oft Inwoonderen deser Stede/of anderen wie die zijn moghen/niemant uytghesondert / de voorsz. Brandt-Leeren/ofte haecken tot eenigher tijdt/te halen/ofte te doen haelen van heure plaetsen / om in heur werck te besighen / ofte andersins in eenigher manieren te ghebruycken/ dan alleens by brande / op de verbeurte van drie gulden/ op elcken hake ofte leere / die contrarie van desen ghehaelt sal worden.

Ende op dat de selve Brant-leeren ende haken/ by last ende noot te beter mogen gebeesicht/ ende metter haest ghekregen worden: Sullen de voorschreven Brandt-meesters de sleutelen vande slooten/ daer mede

1616.

de voorsz leeren ende haken ghesloten zijn / geven ende leveren te bewaren / den genen / die daer naest by woonen / ende hem dunckt daer toe bequaemst te wesen / die oock schuldich sullen zijn de selve sleutel te ontfangen / ende te bewaren / omme die by brandt / ende noodt ghebeesicht te werden / ende anders niet / op arbitrale correctie.

Ende de ghene den welcken de bewaernisse vande Brandt-emmers sal wesen bevolen / sullen die selve inde voor-huysen / ofte gangen / ende nergens elders moeten hangen / ende daer van tot allen tijden verantwoorden / ende die niet anders als in tijde van noot laten gebruycken / ofte by gebreke van dien / sullen mijne voorsz. Heeren vandē Gerechte / de schade by versuymenisse ofte quade toeversicht / inde voorsz emmers ghebeurende verhalen aen den Inwoonders vande voorsz Huysen.

Eñ ten eynde alle plaetsen van Emmers bequamelijck mogen wesen voorsien / so sal voortaen van Stadts weghen / inde respective Wijcken ende quartieren meerder ghetal van Emmers worden besorght / eñ het Emmer gelt daer toe noodich / by dē krijchsraedt nae discretie verhoocht / welcke Emmers beneffens de Brant-meesters / mede jaerlijcx by de Schutterijen / tot de opschrijvinge alomme ghecommitteert / sullen worden ghevisiteert / ende den luyden by welcke eenige Emmers gemist / ofte ter behoorlijcker plaetse niet gevonden worden / datelijck boeten afgenomen te werden / voor yeder Emmer ses stuyvers / ten ware sy hare Emmers naer eenigen Brant hadden ghemist / ende op haere vermaninghe aen den Brant-meesters ghedaen / de selve of andere in plaetse / niet weder hadden bekomen.

De Brant-meesters sullen insgelijcx van t'getal vañ Emmers in de respective quartieren / midtsgaders vande Huysen in welcke de selve zijn berustende / goede notitie houden / ende ten minsten twee-mael s'jaers ghelijcke visitatie doen / als hier vooren is ghesept / ende eenich gebreck ofte contraventie bevindende / den luyden ghelijcke boeten mogen afnemen.

Ende eenigh ongeluck van brant ontstaē zijnde / sullen de voornoemde Brant-meesters soo haest sulcx in heur luyder kennisse ghekomen sal wesen / hen na den brant vervoeghen / by haer hebbende sekeren langhen rooden geschilderden stock / met deser Stede wapen daer op / van seven ofte acht voeten lanck / ten eynde sy by een yegelijck daer voor bekent ende behoorlijck gherespecteert mogen worden: Ende sullen voorts opsicht nemen / dat de Emmers vande Oude zijde / niet gebracht sullen werden aen de Nieuwe zijde / noch vande Nieuwe zijde aen de Oude zijde. Wel verstaende dat de Emmers / op deser Stede-huys hangende / gebracht sullē moghen werden / ter plaetsen daer de brant komt / sullen ooc volck / ende alle gereetschap teghen den brandt noodich by den anderen doen brengen / omme voorts by den Heeren Schout / Borgemeesteren / Schepenen / ofte 36. Raden / ende by absentie vande selve by den voorsz. Brandt-meester selfs / alsulcke ordre op de uytinge vanden Brant ghestelt te worden als sy bevinden sullen meest dienstelijck te wesen.

Sullen boven-dien alle Brouwers / Verwers / Zeep-sieders / Mout-makers / Raffineurs van suycker / Smeer-smouters / Was-smelters / Oly-slagers / ende dierghelijcke / ghehouden wesen / tot heur luyder behoef te kopen ende te onderhouden / achthien leeren Brant-emmers: Eñ sal yeder Banket suycker backer / Kooper-slager die vyer besicht / Schoortel-doeck verwer / Spietsmaker / Loot-gieter / Tinne-gieter / Brandewijn-maker / Slote-maker / Smit / Seylmaker / Hoede-maker / Geel-gieter / Knoopgieter / eñ Potasch-brander / Raffineur van gout / oft silver / tot sijn behoef moeten koopen / ende onderhouden vier leeren Brant-emmers / ghemerckt met haer eygen merck / op pene van een halve gulden voor elcken Emmer te verbeuren: Sonder nochtans de selve uyt te moeten leveren / dan tot afweeringhe van hun eyghen perijckel / ten ware hen luyden / by mijne voorsz. Heeren ofte dē Brant-meesters / omme sekere consideratiē / anders werde gheordonneert: In welcken gevalle hen luyden de Emmers die also souden moghen werden ghemist / van Stadts wegen sullen werden vergoet.

By tijde van Brandt-rumoer / Klocke / Becken / Trompet-gheslach / by nacht ofte duysterheyt ghescheidende / sal een yegelijck ghehouden wesen een Lantaeren met lichte voor sijnen huyse te hangen / boven het benedenste vier-kant / op pene van twintich stuyvers.

Ende sullen ten voorsz. tijde / den Heeren Schout / Borger-meesteren / Schepenen / 36. Raden / Pensionaris / Secretarisen / Procureurs / ghesworen Roedragers / ende andere de justitie aenhangich wesende / hun vinden met hun geweer / op deser Stede-huys.

Sullen

1616.

Sullen insghelÿcx ten tÿde als vooren/ de
Schutters ende Soldaten gehouden wesen
terstont te komen met haer gheweer / op de
geordonneerde plaetsen onder hunne respec-
tive Vaendelen / in conformite van de Or-
donnantie daer van zÿnde.

Item alle Borghers/noch inde Schutte-
rÿe/noch onder de Vaendels zÿnde/ eñ oock
alle Inwoonders(het Varent Volck/mits-
gaders (Timmer-luyden/ Metselaers/ ende
Opper-knechten uytghenomen) sullen blÿ-
ven in haere buerten ende wÿcken / omme
ghe-employeert te worden daer hen by den
genen/sulcx competerende/ sal werden geor-
donneert/op pene van ses gulden by dẽ con-
traventeurs te verbeuren.

Die van deser Stede Ruyter-wacht/sul-
len gehouden wesen te komen op deser Ste-
de-huys / onder heur-luyder Capiteyn/ ten
ware eenighe vande selve/ of vande voorsz.
Borgers / Soldaten of inwoonders waren
ontrent den Brandt ghesetten / ofte vanden
vrienden of bekenden/der gener/die ontrent
den Brant geseten zÿn.

Alle vreemde ende uyt-heemsche persoo-
nen/hier ter Stede niet woonachtich/sullen
by tÿde van Brandt ofte rumoer als voren/
blÿven binnen hare huysen/logÿsen/herber-
ghen / ende schepen/ ten ware het Scheeps-
volck hem dadelÿcken tot lessinghe vanden
brandt/employeerde.

Ende sullen de Waerden ende Waerdin-
nen gehouden wesen hier van hunne gasten
te adverteren / ofte waerschouwen / op dat
zy in haer logÿs mogen blÿven/ofte by ghe-
breke van dien sullen de waerden/eñ waer-
dinnen voor elcken gast uyt sÿn logÿs / als
vooren/gaende/ende niet gewaerschout zÿn-
de/ verbeuren drie gulden : Maer indien de
selve gasten ofte vremden ghewaerschout
zÿnde/even wel uyten huyse gingen/soo sul-
len sy de voorsz. boeten selfs betalen/eñ daer
en boven ghecorrigeert worden tot discretie
van Schepens.

Van ghelÿcken sullen ghene Vrouwen
nochte Kinderen/ by Clocke geslagh of ru-
moer / t'zy by daghe oft by nachte/ hen ver-
vorderen te comen op de Straten/ ten ware
sy ontrent den Brandt ghesetten waren/ofte
vande vrienden of bekende / der ghener die
ontrent den brandt geseten zÿn.

Ende omme te verhoeden de inconveniẽ-
ten van dieverÿe/ inden Brandt: Ordonne-
neren mÿne voorsz Heeren vanden Gerech-
te/ dat van nu voortaen niemant onder pre-
text/van eenige goederen te bergen/ tot den
Brandt sal mogen loopen/ ten ware sy van
den bloede of goede bekende waren vanden
ghenen/ die onder perÿckel vanden Brandt
ghesetten zÿn / op pene van ses guldens als
boven.

Ende soo wanneer eenigen Brandt soude
mogen ontstaen/sullen tot uytinghe vanden
selven/ghehouden wesen te loopen/alle Ma-
kelaers/Bier-draghers/Meters/Setters/
Coorn-draghers / Storters/ Waegh-dra-
ghers / groote ende kleyne Schuyte-voer-
ders/ Vlot-schuyt-voerders / ende Koey-
schuyte-voerders / daer onder begrepen/ op
pene van ses gulden/ende privatie van haer
luyder Offitie / Borgherschap ende Gilde :
Welverstaende dat de Over-luyden/ vande
voorsz. respective gilden/ niet gehouden sul-
len zÿn selfs te arbeyden/maer goede opsicht
te nemen / dat heur luyder respective gilde-
Broeders by den Brant komen/ende hen na
behooren quÿten: Oock sal het Varent-volc/
midtsgaders Timmer-luyden/ Metselaers/
ende Opper-knechts/tot het blussen vanden
Brandt soot hen goet dunckt/ hen oock mo-
gen voegen/ende daer toe laten gebruycken:
Ende indien eenighe vande voorsz Gilde-
broeders / sonder Wettelÿcke excuse / haer
absenteerden/ofte tot vermaninge van hare
respective Overluyden/ haer in behoorlÿcke
ordre niet stelden / sullen boven de boeten in
hare gilde-brieven ghestatueert/voor yeder
reyse verbeuren een Carolus guldẽ ten pro-
fÿte vanden Officier.

Sullen oock tot behulp vanden genen/die
den Brandt uyten/ hen voegen deser Stede
Fabryck-meesters/ Meesters Timmermã
ende Metselaers/ met hunne knechten/ aen
deser Stede Fabrÿck werckende/met bÿlẽ/
breeck-ysers/ende ander ghereetschap : om
te doen sulcx den noodt vereyst / ofte hen by
mÿne Heeren van den Gherechte / eenighe
van dien/ofte den Brant-meesters/ sal wor-
den gelast ende gheordonneert.

Alle welcke persoonen tot den Brandt te
uyten gheordonneert / verboden wert ghelt
ofte profÿt daer af te eyschen ofte ontfangẽ/
op de verbeurte van haer Poorterschap / eñ
correctie deser Stede : Behoudelÿck indien
yemant devoir doende/ tot uytinge van den
Brandt/ ghequetst worde / dat de selfde als-
dan by den genen uyt wiens huys de brant
is ghecomen/ ofte by den Eyghenaers ende
Inwoonders vande ghebuyr-huysen/ daer
de Brant wesen sal / bevrÿt sal worden van
't Meester-loon/ende gherecompenseert van
sÿne smerte/ende voorts tot onderhoudinge

 van

van wÿf ende kinderen/betaelt sal worden/
van alsulcke winste ende dagh gelden/ als
hy by de voorsz. quetsinge ende swerte soude
mogen hebben versuymt / ende dit al tot ar-
bitragie ende goet duncken van den Ghe-
rechte.

Bevelen voorts den voorsz. persoonen/
dat sy hen beleefdelÿck ende voorsichtelÿck
dragen int neder werpen vande Emmers/
daer inne voor tÿden dicwils genoech moet-
wille / omme den goeden luyden beneden
staende te misdoen/ ende groote onmanier-
lickheyt ghebruyckt is ghe weest. Ende soo
verre daer inne voortaen van ghelÿcke ge-
pleeght wordt / zÿn mÿn Heeren van mee-
ninghe/t'selve strengheiÿck naer ghelegent-
heyt te corrigeren.

Item soo ghedurende ende ontrent den
Brandt/ yemandt hem ver vordert/ eenigh
ghevecht aen te rechten / ofte yemandt te
quetsen/ by daghe ofte by nachte/ sal boven
het dobbelt vande boeten / die andersints
teghens soodanighe delicten zÿn ghesta-
tueert / noch arbitraerlÿck ghestraft wor-
den/tot discretie van mÿne Heeren vanden
Gherechte.

Ende ten eynde de Brandt-emmers/lee-
ren/ende haken/ na den Brandt bequame-
lÿck moghen werden vergadert / ende op
haerder plaetsen ghebrocht / hebben mÿne
Heeren van den Gerechte/ daer toe specia-
lÿcken ghecommitteert / den Fabrÿck-
Meester deser Stede / in der tÿt wesende:
Midtsgaders den Brant-Meesters/ ende
voorts alsulcke andere persoonen / als de
voornoemde Fabrÿck-Meester/tot sÿnder
hulpe nemen sal: Verbiedende allen ande-
ren hen daer af te onder winden/ ofte eeni-
ghe der selver wegh te draghen/ofte te ver-
steken / op pene van aen den lÿve ende
goet/als openbare dieven ghestraft te wor-
den.

Insghelÿcx wordt van weghen mÿne
voorsz. Heeren/ scherpelÿck gheboden/allen
den ghenen / die eenighe van der goeden
Luyden goeden/ ontrent den Brandt ghe-
seten/hoedanigh die wesen moghen/ten tÿ-
de vande Brant/aen d'een sÿde ghebrocht/
gheberght / ghehuyst/ ofte ghehooft sullen
hebben/dat sy alle die selve binnen den tÿdt
van vier en twintigh uren daer nae bren-
ghen/ ofte leveren / ende doen leveren/in
handen van den Eyghenaers van dien / of
indien de selve hen onbekent zÿn op deser
Stede huys / in handen van mÿne voorsz.
Heeren van den Gherechte/ interdicerende
eenen yeghelÿck/eenigh yserwerck/ofte yet
anders te nemen ende draghen van ye-
mandts erve/dan alleenlÿck van sÿn eygẽ/
alles op pene voorsz.

Ende sullen de voorsz. pecuniele boeten be-
keert worden/het een derdendeel tot profite
van den Officiers / het tweede derdendeel
tot voordeel van den aenbrengher / ende
t'derde tot behoef van het Tucht-huys de-
ser Stede.

Aldus ghearresteert ende goet ghevon-
den/den 37. Augusti 1616. by mÿne Heeren
den Schout/allen Burghermeesteren/ende
allen den Schepenen/ demptis Peter de Vla-
mingh ende Ian Petersz. de VVit,

Ende gepubliceert den 3. Septembris 1616.
presentibus den Schout Gerrit Jacob
Witsz. Burghemeester/Jacob Backer/en-
de D. Andries Bicker Schepenen.

By my

M. Bouvver.

Crijch tusschen den Eertshertoge Ferdinandus van Graets/ende de Venetianen.

NAe dien een merckelÿck ghetal
Vscochen, woonende in het Lant-
schap Istria zÿnde seer bergach-
tich / ende hebbende vele enghe
passagien / ende oock aen ende uytvoerin-
ghen / insonderheyt te Zengh aende Zee:
Eenen langhen tÿdt herwaerts/ te water
ende te Lande / niet alleen den Turcken/
maer oock de Venetianen / met stropen en-
de buyt halen / groote schade hadden ghe-
daen/ende veel schoon Landts hadden be-
dorven/ende vele schepen gheplondert/ghe-
lÿck sy onder anderen voor een jaer / een
schip willende uyt Turckyen nae Venetien
lopen/hebben over-vallen / allet volck ver-
moordet / ende onder anderen buyt eenen
over-grooten Orientalen Diament/ welc-
kers ghelÿcken noÿt was ghesien / door
den schipper (die hier door sÿn leven heeft
ghehouden) openbaert/ende hun ghegeven/
hebben vercreghen. Soo heeft over sulck
werck niet alleen den Turck om hem te
wreecken/veel onschuldich Christen bloet te
Water Vergoten : Maer oock hebben de
Venetianen haer/door haere ghesanten/ by
den Ertg-Hertoge Ferdinandum tot Graetz/
daer over beclaecht / ende of schoon hare
Deurluchtighéyt den Oversten der Vscoc-
hen tot Zengh / ernstelÿck heeft bevolen/
dienthalven naerstige inquisitie ofte onder-
soeckinghe te doen/soo en heeft hy nochtans
sulcks tot benoeghen vande Venetianen
niet

1616.

niet ghedogen. Waerom de Venetianen eyntelijck gheresolveert hebben haere schade aen de Uscochen te water ende te Lande selfs te wreken. Tot desen eynde hebben sy haren Admiraelen ter Zee Veniero, met sommighe Galleyen ende 25. Barcken te Water/ ende haren Velt-Oversten Pompejum Iustinianum te Lande/ met etlijcke duysenden te Peerde ende te voete/ uyt-ghesonden/ die onder andere daden den 14. December een deel der Lantschap Friaul, ende des Berchs de Medea tusschen Palma ende Gradisca, ende Cormores, heeft ingenomen ende verovert/ ende met streupen ende plonderen in des Ertz-Hertoghen Landt/ ende de eynden van dien/ groote schade ghedaen/ daer over oock verscheyden schermutsinghen zijn gheschiet/ want de Heer Overste van Truytmans Dorp/ was met een groot ghetal van des Ertz-Hertoghen Crijchs-Volck tot Gardisca ghecomen/ tot den welcken/ ghelijck oock tot de Venetianen/ noch daghelijcx meer volcx ghecomen is. Ende dit is een beginsel van eenen gheduyrighen ende bloedighen crijch geweest. De Venetianen sijn op den vijfden Martij met haer legher/ sterck 8000. Man/ voor Gardisca ghevallen (d'welck is een Stadt met een Casteel ghelegen aen de Riviere Lisonte) ende hebben daer voor gheplantt ses-tien stucken gheschuts/ veel huysen/ als oock de Stadt daer mede seer beschaedighende. De beleghèrde hebben haer dapper gheweert/ ende sy hebben aen d'ander sijde van de Reviere een groote schanse ghelept/ om van hare Vyanden niet rontom her beleghert ende besloten te cunnen worden. Op den 20. Martij meynden de Venetianen stormender handt de Stadt in te nemen/ maer de belegerde hebben den storm namelick afgeslagen/ ende de ghevangene hebben de Venetianen verclaert/ dat sy wel niet alleen nootdruft binnen en hadden/ die daer wel van nooden was/ maer dat de 800. die daer binnen lagen/ soo cloeck-gehertte mannen/ ende soo wel gheoeffende soldaten waren/ dat sy geresolveert waren/ de Stadt tot den utersten toe tegen te houden. De Venetianen siende dat sy met schieten niet veel uyt en richten/ hebben zy begost de bollewercken der Stadt te ondergraven/ d'welck de belegerde vernemende/ soo hebben sy oock van binnen daer tegen gemineert ende ghegraven. Den 21. Martij vielen de belegerde uyt/ ende versloeghen een goet deel van der Venetianen soldaten/ d'welck haer soo moedich maecte/ dat sy des anderen daechs drie swarte Vaendelen van het Casteel lieten vliegen/ ende ontboden hare vyanden dat sy maer aencomen souden/ sy wouden haer de poorten wijt open setten. De Venetianen hier door geterght sijnde/ lieten een mijne/ die sy onder de halve mane ghemaeckt hadden/ springhen/ ende die haere operatie ende openinge wel ghedaen hebbende/ soo zijn sy met een furie daer op aengevallen/ maer die van binnen hebbense mannelick te rugge ghedreven/ soo datter aen beyde sijden veel volcx bleef/ doch meest vande Venetianen. Als den 23. Martij de Venetianen tijdinge cregë/ dat des Eerst-Hertogen volck van meyninghe was meer volcx ende allerley voor-raet inde Stadt te brenghen/ soo heeft Camillo Trevisani stracx twee duysent soldaten over de Riviere gebracht/ met de welcke hy sulcx verhindert heeft/ een deel der victualie ende anderen voor-raet haer afnemende/ ende een deel van het Convoy slaende. De ghevluchte wierpen stracx een borst-weeringhe op tot haerder defensie/ ende verhieldent daer soo lange/ tot dat haer uyt Styrien van Truytmans Dorp meer volcx toegesonden zijnde/ sy al de proviande binnen Gradisca ghebracht hebben. Den 26. Martij hebben wederom de Venetianen eenen storm aengebracht/ maer die van binnen lieten een mijne springen/ daer mede sy de Venetianen groote schade deden/ ende daer mede weken sy af. Des anderen daechs creghen de Venetianen wederom schade in haer Crijchsvolck/ dat inde graefschap Muterburgh gevallen was. Den 28. Martij hebben de Venetianen eenen Generalen assault ofte eenval op de Stadt gedaen/ maer sy sijn al wederom mannelick afgeslaghen/ ende mosten met groote schade af wijcken.

Gradisca belegert.

Doen sonden sy eenen trommel-slager aë de Stadt/ ende versochten bestant voor eenige dagen/ maer conden dat niet crijghen. Soo hebben sy dan by nachte haer gheschat afgevoert/ ende des morgens stont het heele leger in bataillie. De belegerde vervolghden haren vyant/ maer te vergheefs. Soo haest als de Venetianen afgetrocken warë/ hebben die van binnen hare Stadts-muyrë ende wallen (daer de Venetianen over de acht duysent scheuten op ghedaen hadden) over al gerepareert/ ende sy hebben noch eenige nieuwe schansen ende fortificatien ghemaeckt. De Venetianen den 30. Martij haer volck monsterende/ hebben bevonden dat sy wel twee duysent man swacker waren/ als

De Venetianen wijcken af van Gradisca.

doe

de sy voor de Stadt gecomẽ waren. Maer sy cregen stracx daer na nieu volck/tot versterckinge hares legers.

De Vscochi nemen de Venetianen eenige stede af.

Int beginsel van April hebben de Vscochi eenige vaste plaetsen den Venetiaenen afgenomen/hebbende in hare Vaendelen de beeltenisse van S. Marcus, ende voorgevende dat sy vande Venetianen ghesonden waren/om aldaer Garnisoen te houden: In-ghelaten zijnde/hebben sy eenen grooten moort bedreven/ ende die plaetsen gheplondert/ende sijn alsoo daer van getrocken.

De Keyser verbiet de Venetianen te dienen.

Nae dat het legher der Venetianen voor Gardisca was op-gebroken heeft de Keyser een verbot ghedaen/dat in Oostenrijck niemandt sich en soude vervoorderen Crijchsvolck voor yemandt anders aen te nemen/ als voor Ferdinandt den Eerst-Hertoghe/ by verlies van lijf en goet.

Aertbevenin Switserlandt.

IN t beghinsel van Meerte isser een groote Aertbevinge op verscheydene plaetsen in Switserlandt gheweest. Yeder een vermoedde ende vreesde dat dit voor-boden waren van groote elende ende swarichheydt die Switserlandt boven het hooft waren hanghende/ wat daer op volghen sal/leert den tijt/ God de Heere wille alles ten besten wenden.

Pompeius Iustinianus doortgeschoten.

DEn tienden dach Octobris ontrent een uyre nae den middach / is Pompeius Iustinianus (in Neder-Landt wel vermaert/ ende nu een Overste by de Venetiaenen) sijnde op een besichtinghe by Goritia, door het hooft gheschoten/eñ doot gebleven. Ende hy is den 16. November binnen Venetien in S. Laurentij Kercke eerliche begraeven. Corts hier nae is Don Ian de Medicis Velt-marschalck der Venetiaenen ghemaeckt/ d'welck velen een quaet vermoeden gaf/ ende niet wel en behaechde/ overmits dit huys soo grootelicx aen den Paus ende Coninck van Hispanyen verplichtt ende verbondẽ is/d'welc immers beyde der Venetiaenen grootste vyanden sijn.

Don Ian Velt-Overste der Venetianen.

Als Don Ian de Medicis d'eerstemael int legher was ghecomen / soo hebben die van Graets de Venetianen tot schermutselen wt-ghelockt/in welck ghevecht de Venetiaenen de meeste schaede leden / ende mosten de plaetse ruymen. Pompei Iustiniani soon dit ghevecht aen-siende/is met eenighe andere Cavalleros ghevanghen / ende van die van Graets wech ghevoert. Der ghelijcke exploicten/excursijen/ende aen-slaegen sijnder van beyden sijden vele geschiet/de welcke ick niet en hebbe voor-ghenomen in dese Historije te verhaelen. De Italiaensche History-schryvers sullen ons op een corts hier van volcomen ofte ghenoechsaem bericht doen.

De Venetianen versoecken faveur by de Generale Staten in Nederland.

De Republijcke van Venegijen in desen swaren crijch met den den Eerst-Hertoghe Ferdinandt van Graets gheraeckt sijnde/ heeft soo in Enghelandt/Vranckrijck/ende elders/als oock in Neder-Landt by de Generaele Staeten/faveur versocht/ende oock ghevonden. Het grootste dat die Republijcke van doene was / is gheweest Crijchsvolck/hebbende noch goeden voor-raet van Geldt ende ammunitije. By ghebreck van Crijchs-volck heeft dese Seigneurie wt de eylanden ontboden ende becomen eenighe honderden soldaten / geen ander gheweer hebbende / als boghen ende pijlen: Jae sy hebben vele Banditen vrydom ende pardon ghegeven/ende in soldye genomen: Sy hebben oock van den Turckschen Keyser verlof ghecreghen / dat sy wt de Christenen/ door gheheel Turckyen versproeydet/eenige tot haeren dienst mochten aen-nemen.

De H. M. Heeren Generaele Staeten van Neder-Landt hebben oock/op het versoeck der Venetyaenen/gheconsenteert ende in-ghewillicht; Dat Graef Iohan-Ernst van Nassou, tot haerer assistentye soude moghen trecken met drye duysendt soldaeten/ ende hebben sijne G. gheoctroyeert de selfde in de Geunieerde provintyen aen te nemen/ gelijck dit alles blijckt wt de Acte hier volghende:

Consent voor Graef Jan Ernst van Nassau/ om na Venegyen te trecken.

De Staten Ghenerael der vereenichde Neder-Landen / hebben op de seer serieuse Instantie in haerer Ho. Mo. vergaderinghe / van weghen die Serenissime Republijcque van Venegyen/gisteren ghedaen/by den Heere Christophoro Suriano Resident alhier / ende Secretaris van State / ende Prince Raedt vande voorsz. Sereme. Republijcque; uyt crachte van sijne L. Credents brief/ ghedateert den xven. der voorledener maent / Mitsgaders opt seer ernstich versouck van den welghebooren Heere Johan-Ernst Graef van Nassau / ende omme die Sereme. Republycque te believẽ/ ende sijne L. persoon te gratificeren / den selven Heere Grave verlooft ende gheconsenteert / verloven ende consenteren mits desen/dat hy hem/voor dẽ tijt van een jaer/ inden dienst vande selve Sereme. Republijcque

1616.

blÿckque sal moghen begeven ende verbinden/ende tot dien eynde lichten / ende nae Venetgien transporteren / buyten costen vant Lant/drÿe duysent een hondert soldaten te voet op te Conditien vande Capitulatie met sÿne L. daer op ghemaeckt/mits dat sÿne L. onder de selve soldaten niemanden en sal moghen in dienst aennemen/ die in den eedt ende actuelen dienst van dese vereenichde Landen is / sonder exprees consent van haere Ho: Mo: eñ van sÿne Exc. ende dat sÿne L. oock hem voor sÿn persoon inden dienst vande voorsz. Sere^me. Republicque niet langher en sal moghen engageren ofte verbinden / als voor den tÿt van een jaer/sonder ghelÿck exprees consent ende permissie van haere Ho: Mo: Item dat sÿner L. niet en sal toestaen eenighe Raden ofte raetslaghen/noch hem voor sÿnen persoon/ende sÿn volck int gheheel ofte ten deele laten ghebruycken in eenighe saecken/t'sy van oorloghe ofte andersints / die souden moghen strecken tot deser Landen prejuditie int Generael ofte particulier / ofte vande ingheseteten vande selve/sal voorts sÿne L. ghehouden sÿn onder die Hooft-Officieren van sÿn Regument te brenghen ende te stellen/een/ofte twee Predicanten / ende te bedingen die vrÿe Exercitie ende Oeffeninghe vande Gereformeerde Religie voor sÿne L. persoon/ende Regument/soo wel inde garnisoenen/in sÿne L. Loghement/ofte eenighe andere bequame plaetse / als ten velde / op dat die soldaten in Godes vreese onderwesen/ende te beter in goede Ordre/ reghel van leven/ende discipline onderhouden moghen worden/ende sal voorts sÿne L. by alle occurrentien ende Exploicten van oorloghe hem manlÿck ende couragieuselÿck draghen ende houden/ende des Lants ende sÿne reputatie ende eere betrachten / ghelÿck haere Ho. Mo. sÿne L. dat vastelÿck toe betrouwen / mitsgaeders dat hy die Hooft-Officieren/Capiteynen/ Officieren/ ende soldaten van de Compagnÿen/ insgelÿcken sal vermaenen hun mannelick te gebruycken / op dat sy alsoo te meer moghen vermeerderen den roem ende vromicheydt/ dien deser Landen Crÿchs-volck in vreemde Landen/ ghedueyrende de voorgaende oorloghe / vercreghen heeft / wenschen hare Hooch. Mog. den wel-ghemelten Heere Graeve hier benevens den seghen des Heeren/voor-spoedighe reyse/ ende alle geluck. Ghedaen ter vergaderinge van de Hooch-gemelte Heeren Staten Generael in s'Graven-Haeghe/ den laetsten Septembris 1616.

1616.

Mulai Sidan Coninc van Marocces versoect aliantie met de Staten.

IN desen tÿdt compter eenen brief van den Coninck van Marocces ghenaempt Mulai Sidan, aende Staten Gheneræl/ inden welcken hy verhaelt / dat het Schip van oorloge/t'welck haere Ho. Mo. aldaer ghesonden hebben/met groot benoeghen van hem/is aenghecomen / ende nae dat hy hem selven groote titulen ghegheven hadde/ als Regierder over veele Coningen ende barbarissche Natien/seyt hy inden selven brief / dat hy begheert vrientschap te houdē met de Regierders vant Nederlant/ die hy verstaet dat trouwe ende gheloof houden/ ende daer inne soo vast staen als de berghen op eerden / wil daeromme eenen Dienaer ofte Gesante senden/ om met haer naerder vriendtschap te maecken ende te houden.

ALso desen Somer vele gheruchten van Wt-heemsche Crÿgen in dese Landen liepen/ende de Staten wel kennende de nieuplichticheydt des Crÿchs-volck. Soo hebben sy om het verloopen haer soldaten voor te comen / dit navolgende placcaet gepubliceert.

Placcaet der Gener. Staten verbiedende haer crÿchs-volck ten dienste van vreemde Princen te trecken. 20. Septe. 1616.

DIe Staten Generael der Vereenichde Nederlāden/allen den genen die dese jegenwoordige sullen sien ofte hooren lesen/ saluyt. Doen te weten / alsoo wy seeckerlÿck verstaen vande groote ende verscheyden lichtinghen van volck/van Oorloge/te Peerde / ende te voete/die by de Naegebuere Princen/ ontrent de Frontierē van dese Vereenichde Provintien ghedaen werden/daer mede de selve een goet getal Ruyteren ende Knechten in onsen dienste wesende / ende andere onse goede Ondersaten tot haren dienste meenen te trecken / tot deser Landen grooten ondienste ende prejuditie/ bysonder by dese ghelegentheyt/ daer tegen mits dien nootelÿck dient versiē/ omme dese Landen van Inlandichs eñ ander Krÿchs-volck teghen alle occurentien niet te laten ontblooten. Soo ist/dat wy na rÿpe deliberatie gheordonneert ende gestatueert hebben / ordonneren ende statueren by desen/ dat gheen Ingesetenen vande voorsz. Vereenichde Nederlanden / nochte oock eenighe Ruyteren / ofte Soldaten te Water ofte te Lande / inden dienste vande selve wesende/ hen

hen in dienste ter Oorloge van vreemde Coningen/Potentaten/Princen/ ofte in andere Landen sullen mogen begeven, in wat manieren / ende onder wat pretext dat het zy/ sonder daer toe te hebben expres / consent van Ons/van zijne Exc. ofte vanden Raet/ van State/dat oock de gene die hun alreede in sulcken dienst hebben laten aennemen soo verre als die alsnoch niet en zijn vertrockē/ den selven dienst sullen verlaten eñ afstaen/ ende dat de gene die alreede tē eynde voorsz. vertrocken zijn/ gehouden sullē wesen datelick nae dese Landen te keeren. Alles op pene dat die Contraventeurs aen lijf eñ goet/ ende die haer absenteren by eeuwich bannissement ghestraft sullen werden. Begrijpende hier inne mede die Ruyteren/Soldaten/ ende andere onse Ondersaten/ buyten de Vereenichde Provintien inde besettinge vande Steden ende plaetsen aldaer / onder Ons ghebiedt wesende/ liggende. Verbiedende voorts meer allē Coop luydē/Schipperen / ende andere Ingesetenen ende Ondersaten van dese Landen/midtsgaders allē anderen onder Ons gebiedt buyten de selve hun onthoudende/daer uyt te transporterē/ voeren/ende brengen/sonder onsen expressen consente/ eenige Schepen/Geschut/Wapenen/Munitien van Oorloghe / ende andere Oorloghs commoditeyten / by verbeurte vande selve/ende daer-en-bovē op arbitrale correctie. Ende ten eynde niemant van dese onse Ordonnantie ende Verboth ignorantie en pretendere / ende oorsaecke hebbe hem te ontschuldigen/bevelen wy wel expresselijck/ dat de Vrouwen / ofte naeste vrunden van de gene die alreede vertoghen zijn/ten eynde voorsz. ghehouden sullen wesen den selven vanden inhoude van desen / te waerschouwen/ aengesien wy verstaen dat dese punctuelijck achtervolcht ende onderhouden sal worden.

Ontbieden ende versoecken voorts die Heeren Staten/ Stadt-houderen/ Gecommitteerde Raden/ende Gedeputeerde Staten vande Provintien respective van Gelderlandt/ ende Graefschap Zutphen/ Hollant / ende West-Vrieslandt / Zeelandt Utrecht/Vrieslant/Over-Yssel/Groeningen/ ende Ommelanden/ende allen anderen Justicieren ende Officieren dat sy dese Ordonnantie van stonden aen allomme doen verkondigen/uytroepen/publiceeren/ende affigeren in alle plecken van onse Landen/daer men ghewoonlijck is dusdanige uytroepinghen/publicatie/ende affixtie te doen/midtsgaders inde Steden ende plaetsen buyten de Vereenichde Provintien onder ons ghebiedt wesende. Lasten ende bevelen voorts die Raden ter Admiraliteyt/ den Advocatē Fiscaels/midtsgaders den Admiralē/Vice-Admiralen / Capiteynen / Officieren/ ende Bevel-hebberen / dese onse Ordonnantie eñ Verboth te achter-volgen/ende doen achtervolgen. Procederende/ende doen procederen tegens de Contraventeurs ende Overtreders van dien totte voorsz peenen / sonder gratie/ooghluyckinghe/faveur/dissimulatie ofte verdragh : Want wy sulcx ten dienste van den Lande hebben bevonden te behooren.

Ghegeven in s'Graven-Hage / onder onsen Contre-zegel/Paraphure/ende Signature van onsen Greffier / den twintichsten dach Septembris , int Jaer sesthien hondert ende sesthien. Was geparrapheert I. Magnus V^t. Onderstont / ter Ordonnantie vande Hoogh-ghemelte Heeren Staten Generael Geteeckent C. Aerssen. Zijnde daer op ghedruckt het Contre-Zeghel der selver Heeren Staten Generael / in rooden Wassche.

Als eenighe Nederlandtsche schepen ghenomen waren van de ondersaeten des Coninck van Sweden, soo hebben de Heeren Staeten der Vereenichde Neder-Landē Anno 1610. ten versoecke ende op costen van eenighe Coop-lieden / eenen Ambassadeur aen den Coninck van Sweden ghesonden / die daer seer beleefdelick is ontfangen/ende hy heeft wel verricht het gene daer om hy uyt-ghesonden was.

Ambassadeur vandē Coninck vā Sweden aē de Staten der Vereenichde Nederlantsche Provintien gesonden 1610.

Corts hier nae heeft de Coninck van Sweden een statelijcke Ambassadeur gesonden in s'Graven-Haeghe/die den 3. Septem. 1610. audientye ghehadt heeft/ vertoonende int Latijn de redenen van t'verlaten van Sigismundo, ende het aen-nemē van Carolo tot Coninck. Den achtsten der selfder Maent hebben die Ambassadeurs wederom audientye ghehadt in de vergaderinge der Staten/ versoeckende met de selfde in een naerder alliantye te comen / tsy Generael ofte particulier/om de gemeyne Vyanden/Pausche/Spaensche/ ende Jesuytsche te weder-staen. Sy versochten daer en tusschen een Provitioneel accoort/also sy vreesden dat de Polen de Moschou gheheel mochten over-vallen/jae selfs oock Sweden. Sy versochten een assistentye van duysent

Versoecken alliantie met de Staten.

Peerden/

Peerden / om de saecken in der Moschou te redresseren / vertoonende dat de Neder-Landen aen de saecken van Sweden ende de Oost-Zee seer vele ghelegen was. Sy presenteerden over t'onder-houdt van t'secours in contract te treden / om de penningen te restitueren / ende daerentusschen vry te laeten de vaert op Riga, ende mede alle genomene schepen ende goederen te restitueren.

Antwoorde der Heeren Statē aē de Ambassadeurs van Sweden.

De Staeten Generael hebben de Ghesanten des Coninckx van Sweden tot andtwoorde ghegheven / dat sy alleene daer toe niet en conden verstaen / ten waere dat andere Coningen ende Potentaeten mede dese saecke wouden hantaeven / vreesende dat alsoo sy dese saecke souden hebben aen-ghevanghen / sy alleene niet machtich en souden wesen die te vol-voeren. Daerom de Ambassadeurs gheraeden wiert / dat sy haer souden verdraeghen met hare gebuyren / den Coninck van Denemarck / de Duytsche Vorsten / ende den Coninck van Engelant &c. Als de Staten sien souden / dat andere in de aliantye ende assistentye wilden participeren / soo mochten sy hun vertrouwen / dat de Vereenichde Provintyen de laetste niet en souden wesen in de aliantye / noch met de minste middelen. Maer sonder de assistentye der Coninghen van Enghelant ende Denemarcke / en conde der Staeten aliantye ende assistentye haren Meyster niet helpen / jae soo de Staeten eerst dese aliantye maeckten / soo souden moghelick die Coninghen difficulteren nae de Nederlandtsche Staten daer in te comen. Verclaerden voorder / dat sy niet gheraden en vonden haer provisionele assitentie te doē / om dat sy niet machtich genoech en waren de saecke alleene wt te voeren. Dese antwoorde hebben de Staten oock schriftelick op den 12. Ianuarij 1611. den Baron van Stermborch Ambassadeur des Coninckx mede gegeven.

De Coninc van Denemerc schrijft aen de Staten in den Haghe.

Terwijle dese Ghesanten van Sweden in Nederlandt waren / hadde de Coninck van Denemercken na Hollant brieven gesonden vanden vierden Decembris, schrijvende dat hy vast vele differenten hadde met den Coninck van Sweden / vermanende de Staten wel toe te sien / dat in de handelinghe die sy met den Swede mochten aengaen / sy niet en sloten / dat hem / ofte de aliantien die hy met haere Landen hadde / mochte nadelich zijn / &c. Daer op is sijne Mt. wederom den eersten Ianuarij 1611.

Antwoorde der Statē.

gheantwoort / dat de Staten haere saecken met den Coninck van Sweden so beleyden souden / dat zijne Mt. daer by geen na-deel lijden en soude / vermanende sijne Mt. seer ernstelick alle die differenten met den Coninck van Sweden in der minne te willen laten af-handelen.

Crijch tusschen Denemarck ende Sweden.

Maer corts hier na is den crijch tusschen Denemarck ende Sweden seer heftich aenghegaen. De Heeren Staten hebben goet ghevonden als Ghesanten in Denemarck ende Sweden te senden dē Heere van Opdam / den Raetsheer Hoogerbeets / met den Borgher-meester Bas / die met schoonen state van Enchuysen vertrocken sijn den 8. Iulij, ende arriveerden den 17. der selver maent tot Coppen-haghen / daer zy twee Rijcx-Raden vonden om haer te willecomen / die deser Ghesanten binnen begeerden te sien eer sy tot audientie by den Coninck souden geadmitteert worden / dwelck of sy wel ongeern deden / soo moste het even wel alsoo gheschieden. Haren last bestont daer in / om te helpen accommoderen de differenten tusschen Denemarck ende Sweeden / eñ aen te houden om afschaffinghe vande verhooginge der tollen / ende reparatie der geledenes schade. De Coninck het rapport sijnes Rijcx-raden ghehoort hebbende / ontboot der Staten Gesanten by hem te Calmer / die hare propositie by sijne Mt. aldaer gedaen hebben / maer de Coninck en wilde nerghens na hooren / ende sprack verachtelick vande Staten. Eñ nopende de Sweetsche saken seyde hy / Non agitur de Religione, sed de Regione.

Dien de Statē saecken te bemiddelen.

Te vergeefs.

Reysen na Sweden. worden wel onthaelt.

De Ghesanten sijn met believen des Coninckx van Denemarck op Sweedē gereyst / daer sy vanden Coninck seer beleefdelijck zijn onthaelt ghe worden / ende creghen goet bescheyt op haer versoeck / bestaende in de selfde poincten / die sy in Denemerck gepropon eert hadden. Sy zijn aldaer yeder met een keten van 1200. guldens beschoncken / ende wederom nae Denemarcke ghekeert / haer versoeck iterrende / maer hebbē schamper bescheyt ghecreghen / de Coninck haer antwoordende geen Staten te kennē / daer mede noyt ghehandelt te hebben / noch oock met de landen / maer wel met den Coninck van Spaengien / als Heere der selfder. Hy en wilde niet hooren na afdoen van eenighe lasten / noch reparatie van schaden jure belli gheschiet / &c. Der Staten ghesanten dit bevindende / namen haren af-scheyt van sijne Mt. die de selfde oock elcks met een ketē

Keeren na Denemarck

Richten niet wt.

van ghelijcken prijse/ als den Coninck van Sweeden ghedaen hadde/ vereerde/ ende quamen den 10. Octo. inden Hage/ ende deden den 15. rapport van haer weder vaeren.

In Engelandt wort verboden ongeverwde Lakenen uit te voeren.

ALsoo de Coninck van Groot Britanien/ op het ernstich versoeck ende drijven van verscheydene Engelsche Koop-lieden/ ende Drapeniers/ in zijn Coninckrijcke van Engelant allen zijnen ondersaten wel ernstelick heeft verboden/ eenige witte ofte ongheverwede laeckenen wt het Lant te voeren/ ghelijck tot noch toe vrijlick gheschiet was (meynende door dit verbodt sijne onder-saten/ handelende met lakenen/ grootelicx te beneficeren) soo hebben de E. M. Heeren Staten der Nederlandtsche Provincien/ door aengheven der Laken-coopers ende Verwers hier te lande/ lichtelick verstaen/ dat daer door vele haerder ondersaten in hare neringe ende coop-handel merckelick souden vercortet ende beschadicht worden: Wes halven sy verbodt ghedaen hebben van in dese Landen te laten brengen eenige swarte geverwde lakenen/ ende dat op groote penen/ ende verbeurte der lakenē. Dit heeft stracx den laecken-handel in Enghelant seer verswackt/ ende t'heeft menich schamel hantwercks-mannen en vrouwen tot groote armoede gebracht/ want alsoo veel duysenden van lakenen (diemen na Nederlandt plecht te brenghen) daer nu bleven/ ende niet en conden vercocht worden. Soo en heeft den coopman geenen lust gehadt/ om so veel lakenen te bereyden als voor desen gheschiet was. Dit heeft aldus eenen geruymen tijt ghedurt/ noch d'een noch d'ander willende wijcken ofte toe-geven. Tot dat eyndelijck op den 25. Octobris 1616. dese provisioneele ordre daer op ghemaeckt is in s'Graven-Haghe.

Placcaet der Staten delangende de Tarra vā de Engelsche lakenē, 25 Oct. 1616

DE Staten Generael der Vereenichde Nederlanden/ alsoo in den jare 1591. ende 1592. by ons waren ghemaeckt ende gedaen/ publiceren seeckere Placaten op het stuck vande Tarra vande Enghelsche lakenen: Ende de Engelsche Coop-luydē haer met dē handel van de lakenen in dese Landen geneerende/ seer instantelick hadden aenghehouden/ dat de selve Placcaten tot haer meerder accomodatie ghemodereert/ ende verandert mochten worden: Soo ist dat wy tot onderhoudinge vande goede vrientschap ende Correspondentie/ tusschen de voornoemde Engelsche Cooplupden ende de Ingesetenē van dese Landen/ hebben op te voorsz sake by provisie geordonneert ende gestatueert/ ordonneeren ende statueerē de poincten hier na volghende.

I.

Eerstelick dat alle lakenen/ van wat soorte de selve sullen moghen zijn/ op de welcke eenige fouten bevonden worden/ ter plaetse vanden in-coop der selver lakenen ghevisiteert eñ getarreert sullen wordē/ t'sy eer dat de laeckenen uyt de selve plaetse vervoert zijn/ ofte daer nae/ tot keure vanden cooper/ behoudens dat alle cortigheyt ende smalte der selver daer t'van blijcken sal/ by behoorlicke attestatie van de ghesWooren Mannen/ ofte Meters vande Steden hier na genoempt/ sonder swarigheyt goet ghedaen sullen worden.

II.

Ende sullen de ghesWooren Mannen ofte Meters/ tot verhoedinge van alle frouden/ ghehouden zijn/ alle laeckenen die men pretendeert te cort ofte te smal te zijn/ te visiteren nat zijnde/ ende te meten met een oprechte Brabantsche Elle.

III.

Doch sullen geen lakenē/ houdende twee Brabantsche Ellen breede nat/ voor smal ghereκent werden/ noch en salmen voor een vierde-part van een Brabantsche Elle cortichheyt op een laken/ den vercooper niet afcorten.

IIII.

Ende omme te verhoeden alle onnoodige oncosten ende resiquen van over-seyndinge: in gevalle dat eenige fouten van Vol-stopsels ofte Vol-gaten/ ofte van Linnen ofte Cattoen-draden/ hen openbaren int verwen/ ofte dat eenighe foulten dubieux verclaert werden/ ter plaetse vande eerste incoopinge/ soo sal de finale visitatie ende estimatie vande voorsz fouten/ gemaeckt worden in een vande navolgende Steden.

V.

Alsoo ghesustineert is/ dat in alle plaetsen gheen bequaemheyt en is/ om goede Meters te vinden/ ende dat d'Engelsche qualick op alle plaetsen persoonen connen hebben/ die helpen letten dat de meringhe ghetrouwelicken ende onpartijdelijckē geschiede/ soo sullen de Coopers woonende buyten de Steden van Nimmegen/ Zutphen/ ende Aernhem in Gelder-landt: Dordrecht/

Haerlem/

Haerlem/ Delft / Leyden/ Amstelredam/ Goude/ Rotterdam/ Gorrecum/ Alcmaer/ Hoorn/ Enck-huysen/ in Hollant eñ West-Vrieslant: Middelburch ende andere stedê/ daer Bereyderye van lakenen in Zeelandt is: de Stadt Utrecht/ ende Amers-foort in het Lant van Utrecht: Leeuwaerden ende Harlingen in Vrieslandt: Deventer/ Campen ende Swol/ in Over-Yssel: de Stadt Groeningen/ inde Provintie van Groeninghen ende die Omme-landen/ haer moeten addresseren aen een van de selve hier voor ghenomineerde Steden/ haer best ghelegen zijnde / op dat de Tarra aldaer als voren mach gemaeckt worden.

VI.

De oncosten vande oversendinge/ sullen ghedraghen worden by den vercoopers/ eñ de resique by de coopers.

VII.

Ende soo wanneer de Tarra vande ghebreecken / verhaelt hier vooren int vierde Articul / sal excederen de somma van drie ponden vlaems/ sal den vercooper altijdts keure hebben / om sijn lakenen/ naer dat de Tarra daer op gemaeckt sal zijn/ weder aen hem te nemen/ ofte den Tarra te voldoen/ eñ en sal geen Tarra ghemaeckt werden/ beneden de twee gulden op een laken.

VIII.

Als den tijt van elf Maenden / naer dat den coop aengegaen sal wesen/ ge-expireert sal zijn/ en sal niemant moghen pretenderen Tarra te hebben/ ofte verbeteringhe over eenige ghebreken te verkrijgen.

IX.

Verbieden voorts wel expresselicken/ alle Ingesetenen van dese Landen eenige lakenen te coopen / ofte by eenighe contracten ofte handelingen te verkrijghen/ op andere conditien/ int regard van de estimatie vande faulten ende ghebreecken ofte het maken van Tarra, als de poincten hier vooren ghestelt zijnde/ mede brengende/ op de verbeurte vande Lakenen anders ghecocht ofte becomen / ende boven dien op elck Laken noch twintich ponden van xl. grooten / te beheeren d'eene helft ten profijte vanden Aenbrenger/ ende d'ander helft ten profijte van den Officier/ die t'vervolghen ende executie doen sal / ende sal by wettelijcke Certificatie moeten blijcken/ dat de coop ofte verhandelinghe in conformiteyt van dese Ordonnantie is gheschiet / ende sal den cooper ofte brengher daer en boven gehouden zijn/ des vermaent zijnde / hem daer over by Eede te suyveren.

X.

Niemant en sal eenighe Engelsche lakenen/ mogen voeren ofte brengen van de eene Provintie in d'andere / ofte voor by de Tollen / ofte Wachten vande selve/ dan die in conformiteyt van dese Ordonnantie sullen zijn becomen/ waer van oock sal moeten blijcken by Certificatie als vooren/ eñ des noot zijnde/ by Eede moeten verclaert worden als vooren / op de penen hier vooren verhaelt/ te appliceren als vooren.

Ontbieden ende versoecken daer-omme de Heeren Staten/ Stadt-houderen/ Ghecommitteerde Raden/ ende Ghedeputeerde vande Provintien respective van Gelderlandt/ ende den Graefschap Zutphen/ Hollandt ende West-Vrieslandt/ Zeelandt/ Utrecht/ Vrieslant/ Over-Yssel/ Stadt Groeningen ende Omme-landen / ende allen anderen Justicieren ende Officieren / dat sy dese Ordonnantie van stonden aen alomme doen vercondighen/ uytroepen/ publiceren/ ende affigeren/ in alle plecken van onse landen/ daermen ghewoonlicken is dusdanige uytroepinghe / Publicatie ende affictie te doen/ mitsgaders inde Steden ende plaetsẽ buyten de Vereenighde Provintien / onder ons ghebiedt wesende / lasten ende bevelen voorts de Raden ter Admiraliteyt/ den Advocaten Fiscaels/ midtsgaders den Admiralen/ Vice-Admiralen/ Capiteynen/ Officieren / ende Bevel-hebberen/ dese onse Ordonnantie ende verbodt te achter-volghen ende doen achter-volghen / procederende eñ doende procederen / teghens de Contraventeurs ende Overtreders van dien totte voorsz penen / sonder gratie/ oogh luyckinghe / faveur/ dissimulatie/ ofte verdrach/ want wy sulcx ten dienste vanden Lande hebben bevonden te behooren. Ghegheven in s'Graven-Haghe onder onsen Contre Zeghel / Pharaphure / ende de Signature van onsen Griffier opten vijfentwintichstẽ Octobris 1616. Was Gepărapheert. Ioh. Relfken. Vt. Onderstont/ ter Ordonnantie vande Hooch-gemelte Heeren Staten Generael gheteeckent: C. Aerssen. Zijnde met het Contre-zegel der selver Heeren Staten in rooden Wassche hanghende aen dubbelde steerte van parquement.

Ende op dat hier in des te weynigher fraude ofte bedroch soude gheschieden / soo hebben de Heeren Staten ten selven daghe dese navolgende instructie ghemaeckt ende aen den dach ghegheven / belanghende het visiteren/

visiteren/meten/ende tarren vande Engelsche lakenen:

Instructie vande Heerē Staten Generael/ belangende t'visiteren/ meten/ende tarrē vande Engelsche lakenen. 25. Octob.

EErstelijck sullen de Meters hun reguleren naer het Placcaet vande Tarra op t'stuck vande Enghelsche Lakenen heden gearresteert: Ende sal by de Magistraet vande voorsz respective Steden de voorsz Gheswozen Mannen oft Meters/ ghelevert ende in handen ghegheven werden een oprechte Brabantsche Elle/ende sullen eedt doen/ dat sy mette selve Elle alle Engelsche Lakenen/ die te cort ofte te smal bevonden werden/ ghetrouwelijck ende rechtveerdelijck sullen visiteren/ keuren/ende meten/ende by soo verre als sy eenich bedrogh ofte valschept vermercken/ bevinden ofte weten in oft op de voorsz Lakenen gepracktiseert te zijn/ om onbehoorlijck dobbele Tarra (de Lakenen eens van te voren ghekeurt ofte ghemeten gheweest hebbende) te verkrijghen/ sullen op hun-lyden eedt gehouden zijn sulcke practijcquen/ ende practisijns den Officiers ofte Magistraet over te dragen/ op dat sy anderen ten exempel gestraft mogen worde̅ mette pene hier navolgende.

II.

De voorsz Gheswooren Mannen/ ofte Meters sullen gehouden zijn alle Lakenen/ diemen pretendeert te kort/ ofte te smal te zijn/ te keuren ende meten nat en̄ niet droo- ge: Ende naer dat sy eenige Lakenen ghekeurt ofte ghemeten hebben/ soo sullen zy neffens des Laken-maeckers Merck/ ofte op het achter-eynde van elck Laken/ een kenteycken setten/met een yser daer toe expresselijck ghemaeckt/ om over al te ghebruycken/ van een forme ofte fatsoen/ ghelijck hier neffens uyt ghedruckt staet/ ende ghelijck tot Amstelredam gebruyckt is geweest. Ende in gevalle t'voorsz kenteycke̅ toegestopt ofte anders verandert is: ende van ghelijcken indien eenighe andere frauduleuse middelen bevonden mochten worde̅ ghebruyckt te zijn ten fijne voorsz. als t'selve sal wesen opte verbeurte van t'laecken/ ende daer-en-boven op een boete van hondert goude Croonen/ te appliceren ter dispositie vanden Magistraet in elcke plaetse daer de boeten sullen vallen/ende gheexecuteert worden.

III.

De voorsz geswooren Mannen oft Meters sullen moeten goet ende pertinent Register houden van alle Lakenen by henlieden ghekeurt/ofte ghemeten/ met den dach ende datum waer op de selve gheschiet is/ ende den Eygenaers daer van ghehouden zijn behoorlijcke Acte oft Extract te levere̅/ met uytdruckinge in woorden vande lengte ende breette/ het Noyteycken ende Coleur van dien op elck Laken bevonden/ ende ooc het vierkantich Merck ofte Loot vanden Engelschen Coopman/ indien eenighe daer op bevonden worden/ 't welck sy mede in heure voorsz. Acten oft Extracten sullen moeten verclaren.

IIII.

Indien dat eenigh Laken te smal bevonden wort/ dat is/ gheen twee Brabantsche Ellen breette binnen de Lijsten nat uyt ten water/ sal daer van toegheghegeven ende ghetaxeert worden/ een achtendeel van een gelijcke Elle/ op elcke Elle Lakens/ die als te voren te smal bevonden sal werden. Insgelijcx sullen alle Enghelsche Lakenen ghemeten worden mette Brabantsche Elle/ rekenende vier ellen voor drie Engelsche gaerden/ ende dat daer nae bevonden wort te cort te zijn/ t'selve sal goet ghedaen worden/ na raete vanden in-coop/ mits brenghende daer van behoorlijcke Acte/ als voren: Wel-verstaende/ dat van ee̅ vierendeel van een gelijcke elle als boven/ geen vergoedinge sal ghedaen worden.

V.

De voorsz geswooren Mannen oft Meters/ sullen moeten zijn Persoonen van goeden Name ende Faem/ hen des wel grondelijck verstaende: ende indien dat teghenwoordichlijck/ oft hier namaels eenige zijn die voor dronckaers/ oft onnuttige persoonen gehouden worden/ sullen de Magistraten vande respective Steden daer inne versien by het deporteren vande selve/ ende andere bequame in heure plaetse te stellen/ oft andersins naer behooren. Ende om volcomelijck alle ialousie ende achterdencke̅ voor te comen/ sullen de voorsz. Magistraten versocht werden/ de voorsz gheswooren Mannen oft Meters een Segel te geven/ den welcken sy op alle heure Acten/ oft Extracten ghehouden sullen zijn te drucken.

VI.

Lestelijck/ de voorsz geswooren Manne̅/ oft Meters sullen van elck Laken by henlieden ghekeurt oft ghemeten/ voor salaries hebben twee stuyvers/ midts leverende daer voren behoorlijcke Acte oft Extract als boven/ tot costen vande Originele Vercoopers: Ende sullen de voorsz gheswooren

1616.

Mannen oft Meters goet regardt nemen op de duplicatien vande Acten / ofte Extracten die van henlieden souden moghen versocht werden / op dat de selve uyt d'Orginele Acten oft Extracten moghen ghediscerneert ende ghekent worden/ende dat zy gheen twee Acten van eene soute uyt en gheven.

Ghedaen ter vergaderinge vande hooch-ghemelte Heeren Staten Generael / int s'Graven-Hage / den vijf-en-twintichsten Octobris sesthien hondert xvj. Was geparapheert Ioh. Relf ken V^t. Onderstondt/ter Ordonnantie vande Hooch-gemelte Heerē Staten Generael.

Geteeckent C. Aerssen.

Als dit Placcaet in Engelant ghecomen is / soo is het selfde aldaer seer qualick ghenomen geweest 'en̄ de Coninck is daer over seer verstoort ghewo rden / soo dat d'Ambassadeur Carron seer ernstelick door sijne brieven de Heeren Staten was radende ende versoeckende/dat het hare E. M. wilde ghelieven met den eersten hare Gesanten aenden Coninck in Engelandt te senden/ om dese ende meer andere saken te slechten/verhoopende dat zijne M^t sich in aller billicheyt ende redelickheydt soude vinden laten. Waerom dat sulckes niet gheschiet en sy / weten die wel die het verhindert hebben.

De Hertoge van Venegien overleden.

IN Octobri is binnen Venegien overleden de Hertoge van Venegien. Hy is met een ghevolgh vanden Senael / als oock der Ambassadeuren van verscheydene Princen ende Republijcquen/als mede veler treffelicker Heeren/ Ionckeren/Borgeren/begraven op den vierden Novembris, ende in zijn plaetse is tot Hertoge vercoren Iohannes Bembus, out zijnde lxxij. Iaren/ die met de gewoonelicke Ceremonien ende Crooninge is ingehuldet geworden.

Des Coninck van Engelants sone wort ghehuldet Prince van Walles.

Den 4 Novembris 1616. ouden stijls / is den Prince van VValles triumphantelick en̄ met seer groote pompe binnen Londen ingebracht / ende verclaert als Prince van VValles. Behalven den Ambassadeur Melord Rosch, die met groote magnificatie van wegen dē Coninc van Groot-Britangien/ naer Spaengien gesonden is/om dē Dochter vanden Coninck van Spaengien voor den voorsz Prince ten Houwelicke te versoecken / sal tot dien selven eynde noch de Ridder Dichbi, wesende Vice-Camerlinck/ nae Spaengien gesonden werden.

Aenvanck eenes Houwelicks tusschen Engelant ende Spaengien.

1616.

Alsoo daer dagheliex groote clachtē quamē over de excursien ende foulen/ die eenighe Ruyters en̄ Voetknechten deser Landen deden inde benabuerde Landen. So hebben de Heeren Staten tot vermeerderinge ende verminderinghe der selfder / dit Placcaet ghepubliceert.

Placcaten der Staten Generael tot verhoedinge der foulen ende exactien in de Landen van Gulick/ Cleve/ &c. in Noven. b.

DIe Staten Generael der Vereenichde Nederlandē/ allē den genē die dese sullen sien ofte hooren lesē/ Saluyt. Alsoo wy met groot leet-wesen verstaen die klachten / over die foulen/ exactien/ concussien/ende wt-teeringen/ die l y onsen krijghsvolcke / soo te paerde als te voete/ geseght werden bedreven te worden/soo op te Forsten-dommen ende Landen van Gulick / Cleve / Berghe/ Marck / Ravensbergh/als andere daer toe ghehoorighe/ der welcker verschooninge wy tot allen tijden ghehouden hebben in goede nabuyrighe recomandatie: Ende daeromme oock gedencken de voorsz. disordren naerder te ondersoecken/ende exemplaerlijck tot afkeer van anderen te doē straff n/ volgens onse voorgaende Placcaten ende Ordonnantien daer tegens gemaeckt: Soo ist/dat wy tot continuatie van onse voorsz goede ghenegentheydt/ totten welstant vande voorsz. Naebueren/ ende t'groot mishagen dat wy zijn scheppende wt de contraventien ende infractien onser voorgaender Ordonnantien ende Placcaten / boven ende onverminderd de selve/ende de penen daer in uytgedruckt/ met advijs ende goet vindē van zijne Excellentie / ende den Raet van State-diensstich gevonden hebben van nieus te ordonneren ende statueren/ gelijck wy ordonneren ende statueren by desen.

I.

Eerstelijck dat geen Colonels ofte Oversten/ Ridt-meesters/ Capiteynen/ Officieren ende gemeene Soldaten te Peerde ende te Voete/ inde voorsz Landen van Gulick/ Cleve/Berge/Marckt/ Ravensbergh &c. Garnisoen houdende/hun onderstaen sullen

1616 by Troupen / ofte andersins inde voorsz. Landen ende omlegghende quartieren / te begeven / sonder exprès verlof ofte Patente van Ons/ zijne Excelentie/ den Raet van State oft anders des last ende macht hebbende/ ende dat alles om sonderlinghe redenen totter Landen dienst/ oft dat sulcx noodich bevonden sal worden/ op pene van arbitrale correctie.

II.

Ende soo wanneer tot des Lants dienst eenighe Tochten met behoorlijck verlof sullen moeten geschieden/ soo bevelen wy allen Oversten/ ende Officieren/ die het Krijghsvolck sullen beleyden ende commanderē/ op t'alderspoedichste daer mede door te treckē/ sonder daer mede te blijvē liggen inde voorschreven Vorsten dommen ende Landen: Noch t'voorsz krijchs-volck aldaer om te schepen van d'een Dorp in d'ander/ ofte dē omleggenden Dorp ofte Dorpē te beschrijven/ ofte dreyghen/ omme met gelt / oft andere geschencken die gedreychde inlegeringhe/ ofte besoeckinge te komen af-koopen: maer hen precijselijck te reguleren naer de ordre die hen mede ghegheven sal wesen/ op pene van Lijfstraffe/ eñ restitutie vant gene sy ghenoten sullen hebben.

III.

Sullen mede de Commandeurs eñ ander Officieren gehouden wesen dē Ampt-man/ ofte Officieren vande Dorpen/ ofte eenighe der selver daer sy vernachten willen/ aen te spreecken/ ende hare pasceelen te verthoonen/ omme met ordre onder ghebracht ende ghebilletteert te worden / sonder een billet meer te doen maecken ende uytghgeven/ als het ghetal vande Troupe is beloopende. Sullen oock den Inghesetenen inde voorsz. Landen/ aen heure persoonē/ heure Bestiallen/ groot ofte cleyn/ Meublen/ Granen/ oft Huysingen/ nochte ooc Kercken/ Cloosters/ ofte andere publijcke ghebouwen int alderminste niet beschadighen / op pene van aen den lijve ghestraft te worden/ ende dat die ghedane schade aende Commandeurs/ Capiteynen ende Bevel-hebbers hare persoonen / gaygien ende goederen sal worden verhaelt/ by soo verre sy bevonden worden/ t'zy by connibentie ofte anders / die misdadige niet gevanckelijck overgelevert/ oft tot restitutie/ ende verdiende straffe tegens die niet geprocedeert te hebben/ ofte dat zy niet en bewijsen daer toe behoorlijck devoor gedaen te hebben.

IIII.

Ende alsoo wy by menichfuldige klachten oock vernemen/ dat ons krijchs-volck inde voorsz. Forstendommen ende Landen Garnisoen houdende/ hen vervorderen den goeden ingesetenen te beswarē met Maendelijcke Contributyen / ende diensten van heure persoonen/ Waghens/ ende Peerden/ onder verscheyden pretexten: Soo ist/ dat wy aen allen Commandeurs / Ridt-meesters/ Capeteynen/ Officieren/ ende gemeene Soldaten/ lasten ende bevelē/ dat sy van gene Steden/ Dorpen/ ofte Gehuchten gelt ofte gelts weerde sullen mogen eysschen/ oft ontfanghen / onder decksel van ghewillighe schenckagie / ofte anderen schijn / op peyne van cassatie / ende restitutie van het dubbelt van t'gene sy bevonden sullen worden ontfangen te hebben/ ende voorts arbitralick/ ofte aenden lijve gestraft te worden.

V.

Dat oock d'Inghesetenen vande voorsz. Landen van nu voortaen by dē volcke van Oorloghe niet sullen moghen ghedwongen worden tot eenighe diensten van heure persoonen/ Wagens/ ofte Peerden/ uyt ghenomen tot publijcke wercken ofte diensten/ in welcken ghevalle sy by de Drooghden ofte Scholtisschen aldaer/ daer toe ghelast sullen werden.

VI.

Verbieden oock wel exprèsselijck/ dat gene Krijch-Officieren den Magistraten inden voorschreven Landen / die authoriteyt ende macht van billetteren sullen benemen ende aen heur trecken: maer sullen te vreden wesen met alsulcke accommodatie als die Magistraten/ met advijs vandē Commanderenden Officier / den Soldaten elcx nae qualiteyt ende gelegentheyt sullen aenwijsen/ op dat daer inne eenparlicheyt mach worden gehouden/ ende den eenen Borger/ ofte Huys-man niet meer als d'ander beswaert en worde.

VII.

Sullen oock ghene Borgers ofte inghesetene by den Krijchs-volcke met nacht/ ofte dach wachte beswaert moghen worden/ noch onder decksel van dien/ over heur eenighe authoriteyt byden volcke van Oorloge gheusurpeert worden.

VIII.

Die Sergianten ende andere gestelt tottet open ende sluyten vande Poorten / en sullen den Ingesetenen geē incommoditeyt door het laet op-sluyten oft vroech toe-sluyten/

1616.

ten vande Poorten/ ofte het toehouden van dien/ aen moghen doen/ veel min eenich gelt ofte gelts weerde / onder decksel van dien/ af-vorderen/ maer sullen naer gelegentheyt van den dagh ende saysoen vant jaer/ op eē bequame ure de Poorten op ende toe sluyten/ met kennisse ende ordre vanden Commandeur / op dat de Ingheseтene in haer Landt/ neeringhe/ ende dagelickschen handel/ niet vercort en worden.

IX.

Ende op dat de Marckten ende Neeringen inde Steden niet gheheel en bederven/ soo verbieden wy wel expresselÿck allen eñ eenen yeghelÿcken van ons Krÿchs-volck/ eenige Vivers/ oft Waren ter Merckt komende, voor op te koopen/ al eer de selve ter ghewoonlÿcker verkoop-plaetse ghebracht sullen zÿn/ alwaer het een yeghelÿck vry sal staen zÿne Waren tē oorbaerlÿckstē te vercoopen / ten ware by den Commandeur eñ Magistraet/ om noodighe oorsaecken/ goet ghevonden wiert/ daer op eenen redelÿcken taux te stellen: Ende sullen de Krÿchs-luyden de ghecochte Waren betalen met gereeden gelde / aldaer ganghbaer / sonder den verkoopers het gelt hooger aen te dringen/ veel min de selve daer teghen spreeckende te slaen oft te stooten / ofte dreyghen te slaen/ ofte te stooten / op pene van aenden Lÿve gestraft te worden.

X.

Ghelÿck oock ghene Krÿchs-Officieren voort aen hen sullen vervoorderen eenighe taxe opte Ingebrouwen Bieren te setten/ ghelÿck wy verstaen dat in eenige plaetsen gheschiet is: maer sullen hen hebben te reguleren naer de estimatie ende taxe die den gesworen Setter/ met advÿs vanden Commandeur ende Capiteyn/ ende Magistraet/ naer ouder ghewoonte / op die Bieren sal setten/ op pene van arbitrale correctie.

XI.

Voorts ordonneeren ende willen wy/ dat alle Officieren ende Soldaten/ so te Peerde als te Voete/ inde voorsz Landen Gaernisoen houdende/ hen sullen contenteren mette ordinaris service/ sonder dē Borgeren kost oft dranck / ofte yet anders buyten de ghewoonlÿcke service af te eysschen.

XII.

Ende belanghende de Soetelaers onder de Compangnien / dat de selve haer niet en sullen vervorderen heure neeringhen ende gasterÿen tot koste ende laste / vande Borgeren te drÿven/ maer t'gene daer toe noodich is/ sullen zy om haer eygen gelt gehouden zÿn te koopen/ ende sich laten contenderen mette ordinaris service van een Soldaet/ op pene van cassatie / ende dat hen het Soetelen t'eenemael verboden sal worden.

XIII.

Wort mede den Commandeur/ Capiteynen/ ende Officieren / wel expresselÿck verboden/ den Dorpen/ Bou-huysen/ ofte andere Gehuchten/ met eenighe levende Sauvegarde te beswaren/ maer onder den Soldaten goede ordre te houden / dat die Huysen/ Hoven/ Boomen/ ende Lant-vruchten onbeschadicht blÿven. Ende in gevalle dat van t'eene ofte t'andere Garnisoen eenigen over-val ofte schade den Huys-luyden aengedaen wordt/ dat sy den beschadighden/ tot vergoedinghe van heure schade / sullen ghehouden wesen te helpen / ende de delinquanten daer over te doen straffen/ ofte dat anders de gheleden schade by verklaringe vanden beschadighdē/ opten Commandeur desselfs Garnisoens sal worden verhaelt.

XIIII.

Ende omme te beter alle disordre tot noch toe voorgevallen voor te komen / lasten wy de Commanderende Capiteynen inde omliggende Stedekens van Gulick: Mitsgaders alle andere Capiteynen / dat sy / als staende onder het Commandement vanden Commandeur van Gulick / den selven int administreren vande Justitie/ teghens alle klachten ende disorderen/ dese onse Ordonnantie/ den Artÿckels-brief/ ende voorgaende onse Placcaten contrarie zÿnde / te assisteren / ende de Over-treders der selver/ sonder connibentie oft oogh-luyckinghe te straffen.

XV.

Verstaende dat de Commandeurs / Capiteynen ende Officiers hen niet en sullen vervorderen den Vooghden / Scholtissen/ ende andere Forstelÿcke Officieren in heur Jurisdictie te verhinderen/ ofte int bedienē van heur Ampt te treden: Maer sullen haer alleen mette militaire saken ende Jurisdictie over het Krÿghs-volck/ ende t'gene dat daer van dependeert/ contenteeren. Ende op dat niemant hier van eenighe onwetentheyt en pretendere / ontbieden ende versoecken daeromme de Heeren Staten/ Stadt-houderen/ Gecommitteerde Raden/ eñ Ghedeputeerde Staten vande Provincien respective van Gelderlandt/ eñ Graefschap Zutphen/ Hollandt/ ende West-Vrieslandt/ Zeelandt/ Utrecht/ Vrieslant/ Over

Yſſel/ Stadt Groeningen/ ende Ommelanden/ ende allen anderen Juſticieren ende Officieren / dat ſy deſe onſe Ordonnantie van ſtonden aen alomme doen vercondigē/ uytroepen/ publiceren/ ende affigeren in alle plecken van onſe Landen/ daermen gewoonlÿck is duſdanige uyt-roepingen/ publicatie/ ende affixtie te doen : Mitſgaders in die Steden ende Plaetſen buyten de vereenichde Provintien onder ons ghebiedt weſende. Laſten mede allen Overſten/ Colonellen/ den Advocaten Fiſcaels/ Ridt-meeſteren/ Capiteynen/ Officieren/ ende Bevelhebberen/ deſe onſe Ordonnantie ende Bevelen te achtervolgen/ ende doen achtervolgen/ procederende / ende doende procederen tegheus den Overtreders van dien/ ſonder gratie/ faveur/ diſſimulatie/ ofte verdrach. Want ſulcx onſe ernſtige meninge is.

Ghegeven in s' Graven-Hage/ onder onſen Contre-zegel/ Paraphure/ ende Signature van onſen Greffier / opten ſeſthienden dach der Maent van November, int Jaer ſeſthien-hondert ende ſeſthien. Was geparapheert : Magnus V[t]. Onderſtont/ ter ordonnantie vande Hooch-ghemelte Heeren Staten Generael. Geteeckent C. Aerſſen, ende opghedruckt het Contre-zegel der ſelver Heeren Staten Generael / in rooden Waſſe.

Ghelÿcke Placcaten als het voorige hebben oock inde ſelfde Maent de Staten Generael ghegeven ende publiceren laten tot bevrydinghe der Biſdommen Cuelen ende Munſter/ ende andere benabuerde Landē.

Eenighe Borgers binnen Akē gebangen/ worden aen het leben geſtraft/ den 3. Decemb. 1616. Andere wt het Rÿck/ ſommige wt de Stadt gebannen.

NAe dat de Marquis Spinola den Coninckl ÿcken ſtoel ende Rÿckſtadt Aken hadde ingenomen/ ſoo heeft de Magiſtraet aldaer / met hulpe van het Spaenſche Garniſoen / verſcheydene Borgers ende Inwoonders gevangen genomen/ als Oproer-makers/ eñ als ſchuldich ſÿnde aen het af-ſetten des Rooms Catholÿcken Magiſtraets / ende de ghevanckeniſſe eeniger Jeſuyten aldaer Anno 1611. Doch principalick wt haet van de Religie / om dat die luyden niet en wouden comen tot den Pauſelickē Godſdienſt/ die daer opentlick in alle Kercken geoeffent wort. Sÿne M[t]. van Groot Britannien heeft (by ſupplicatie eenige gevluchte raetſperſoonen ende borgheren van Aken / daer toe verſocht ſÿnde Anno 1616.) briebē van intercesſie ende voor-bede ghe ſchreven aen den Ertſ-hertoge Albertum, ende verſocht de loſ-latinghe der ghevanghenen/ waer te vergeefs. Daer is van wegen ende op den name des Keyſers ſoo ernſtelick ende ſoo yverlick tegens de ghevangene/ oock tegen de gevluchte / jae ſelfs tegen de doode gheprocedeert / dat eyndelick Ferdinandus Over-Vorſt van Ceulē/ ende Albertus Eertſ-Hertoge van Ooſten-rÿck/ als daer toe by den Keyſer Matthia ghecommitteert / met raet ende advÿs van Rechtſ-geleerde/ ende des Magiſtraets binnen Aken / hebben voor recht wtgheſproken/ dat Iohan Calckbremer, (gewesen Borger-Meeſter binnen Aken / die met behendicheyt in een koffer wt Aken was ghebracht/ na dat de Marquis Spinola die Stadt vermeyſtert ende met Garniſoen beſedt hadde / ende ſich binnen Gulich eenen tÿdt lanck onthouden hadde/ maer nu al overleden was) in effigie ſoude gheſtraft worden/ als hooft der oproermakers/ ende die ſich ſelven in het amt der Overicheyt onwettelick hadde ingedrongen. Alſoo namelick/ datter een ſteenen colomne/ daer toe bereydt / op de marckt voor het Stadt-huys opentlick gheſtelt ende opghericht ſoude worden/ inde welcke eenen naecten perſoon/ Kalck-bremer repreſenterende/ ſoude ghehouden worden/ ende daer nevens eenen ſcherprechter/ die hē in ſtucken hout/ den cop op de tinnen van het Raet-huys ſteeckt/ ende de vierendeelen op der Stadts toorens op hanght. Om daer mede te kennen te geven/ dat hy ſodanighe ſtraffe verdient heeft/ ende ſoomē hem levendich hadde cunnen becomen/ dat hy niet beter ſoude te verwachten hebben gehadt.

Joan Kalckbremer ghewesener Borgermeeſter binnen Aken/ wort in effigie gevierendeelt.

De andere ghevluchte perſoonen ſÿn ververclaert verbeurt te hebben lÿf en leven/ ende alſoomen hare perſoonen niet en heeft cunnen crÿghen/ ſoo zÿn al hare erven ende goederen/ het ſy dan datſe in het Rÿcke ofte elders gelegen zÿn/ verclaert geconfiſqueert te weſen/ ende inder Keyſerlicker Maieſteyts ſchat-camer gebracht te worden.

Veler ontvluchter borgeren goederen geconfiſqueert.

Mattijs Smeets, ende Andries Swarts, ſÿn veroordeelt met den ſweerde gherecht te wordē ende haere goederen geconfiſqueert/ dewÿle ſy het Raet-huys met ghewapender hant inghenomen hadden/ ende aldaer met bloote geweeren eenen Raetſ-verwant bejegent / oock den aenſlagher des Keyſerlicken mandaets Anno 1611. (als hy alreede van andere verwondt was) van d'een plaetſe tot de andere hadden omghevoert/ ende ghedwongen het Keyſerlick mandaet te ſcheuren. Deſe ſententie is ter executie

Matthÿs Smeets/ eñ Andries Swarts/ worden binnen Aken met den ſweerde gericht.

1616.

ghestelt op den derden Decemb. 1616.

Noch vier Borgers van Aken ghebannen.

Op den sevenden Septembris is een sententie wtgesproken tegens Iacob de Meloy, waer in hy wt den Roomschen Rijcke/ eñ teghens Pieter Reul, Rutger Reynaerts, ende Matthijs Lull, die wt de Stadt ende t'Rijcke Aken / ende de heerlickheyt Burschept zijn gebannen ghewotden.

Noch vier en-twintich Borgheren van Aken gebannen.

Op den 26. dach Decembris sijnder noch xxiiij. persoonen wt den Roomschen Rijcke ghebannen / als hebbende inden voorghemelden oproer Anno 1611. den vijfden Iulij, teghen de gepubliceerde Keyserlicke oordeelen ende bevelen haer met gheweer eñ wapenen gheopponeert/ dat Raet-huys ingenomen/teghen haere wettelicke/ ende van Keyserlicke M^t. goet gekende Overicheyt/ in veel manieren haer wrevelick gedragen/ hun de sleutelen vande Stadts-poorten eñ t'wapen-huys afghedwonghen / oock den aenslager des Keyserlickẽ Mandaets verwont ende om-her gevoert.

Noch ses en-veertich Borgeren gebannen.

Noch sijnder ten selvẽ dage ses-en-veertich Mannen wt de Stadt ende t'Rijck Aken/ ende de heerlickheyt Burschept verbannen/in welcker sententie wel gheen speciale misdaden en worden wt-ghedruckt/ maer worden geseyt begaen te hebben strafmatige/ ende der wederspannicheyt aenclevende daden.

Soo datter in alles onghevaerlijck hondert borghers van Aken zijn gestraft ghewordẽn/om den voorghemelden oproer / die de borghers meynden haer vergeven ende vergeten te wesen vandẽ Keyser Rudolpho, overmits de Coninck van Vranckrijck/ de Cuer-Vorst Phals/ ende andere Vorsten/ door hare Ghesanten ende Ghedeleghheerde Commissarien al voor lanck ordre gemaect hadden in die Stadt/ alles in stilte ende ruste brenghende / bevonden hebbende dat die bovengenoemde borgers ende andere sulck Crimen niet begaen en hadden / daer mede haere quaet-gunners haer beswaerden. Maer hoe op-setzich ende partydis datmen al voor lanck met die vande Religie binnen Aken gehandelt heeft/ blijckt wt verscheydene proceduyren eenighe jaeren lanck hier bevoorens ghescheit/ick sal tot een specimen daer van hier alleen drie exempelen verhalen / wedervaren eenighen der ghecondemneerden persoonen by het voor-verhaelde oordeel ende sententie des Keysers.

Eenen Lieutenant by de Spaensche/ ghenaemt Croonenborch / tot Aken comende/ heeft inde herberge ontbooden Isaac du Mesloy, soone van Iacob de Meloy, den selfden eysschende rantsoẽ voor hem eñ meer andere (also desen du Mesloy voor eenige dagen met meer andere inden dienst der Heeren staten zijnde/ van desen Croonenborgh gevangẽ was gheweest / maer / qualick verwaert zijnde / ontcomen) daer op du Mesloy voor antwoort gaf / willich te zijn / voor sich te betalen/ maer niet voor d'andere / welche ghy/seyde du Mesloy, beter mocht bewaert hebben. Na lange propoosten is Croonenborgh op sijn peert ghesetten/ du Mesloy hem par courtoysie den wijn nae dragende / ende een glas wijns in de handt hebbende/ heeft de Luytenant hem noch eens gevraecht/ of hy voor hem selven/ende zijne mede-gevanghens niet en wilde betalen / als du Mesloy persisteerde by sijn voorige antwoorde/ soo heeft Croonenborgh het glas met den wijn hem int ghesichte ghewotpen / ende voorts den selven int huys nae rydende/ heeft hem een doodt-wonde ghegheven. Daer mede van rydende ende comende aen de Stadtspoorten/ heeft hy sich gheroemt/dat hy daer eenen een Kermisse ghegeven hadde/die hy niet na vertellen en soude. T'is t'Aken geschiet inde Herberge genaemt het Vercken/ ende was dese du Mesloy een degelick coopmans soon t'Aken residerende.

Diederich Merckelbach mede eenen der gener die te deser tijdt is verordeelt by sententie des Keysers verbeurt te hebben lijf ende goet / was eenen tijdt lanck daer te vooren suspect in zijn huys een predicatie te hebben laten doen/het welcke hy loochende/ ten was oock inder daet niet gheschiet. De Heeren des Magistraets niet cunnende hem overtuygen/ hebben hem afgevraecht/ of hy niet in den sin en hadde ghehadt de selve te laten gheschieden ? Hy vertoonende de onbillickheyt van dese vraghe / is niet te min ghedwongen gheweest of Aken te verlaten/of in gevangenisse te gaen/ het laetste kiesende/heeft hy eenighe weecken ghevangen ghesetten/ ende en conde niet gerelaxeert wordẽ/ voor dat hy hondert gout-guldens betaelt hadde/als tot een mulcte ofte straffe van eenige begangene misdaet.

Een eerlick ende treffelick Borgher ghenaemt Frans Mees is wt Aken verdreven/om dat hy beschuldicht zijnde by eenen Kinder-doop gheweest te hebben/den Predicant niet en wilde verraden.

Item/Aegidius Rostius een geleert/ godtsalich/ende voortreffelick man/is wt Aken

verjaeght / om dat zy in colloquio familiari met zynen nabuyr / ghebracht zynde wie de Antichrist was / voor antwoorde gaf / dat hy niet en conde verstaen / dat de plaetse ende woorden / 2. Thessal. 2. 3. niemant conde toegepast worden / dan den Paus van Roomen.

Dese ende meer andere dierghelycke onchristelicke proceduyren teghen die vande Religie ettelicke jaren lanck geoeffent / hebben groote bitterheyt verweckt / ende de herten der Onder-saten afgetrocken vande Magistraten / die inde plaetse van haer te beschermen / haer vervolghden ende verdruckten.

Om den goet-willighen leser des te beter ende naerder bericht vande saken van Akē te doen / sal ick hier by-voeghen de Coppye der Suplicatie die de wtgewekene ende gevangene Borgemeesteren van Aken / in haren ende harer goeder borgheren name / den Coninck van Groot-Britannien hebben behandicht / mitsgaders zyner Majesteyts brief ofte voorschryven in faveur der selfder aen den Eerst-Hertoge Albertum van Oosten-ryck / Hertoghe van Brabant / met de antwoorde die zyne hoocheyt den Coninck van Groot-Britannyen daer op ghereschribeert heeft.

Op-schrift.

Aen den Sereniss. M^t. van Groot-Britanien.

DE seer ootmoedige supplicatie van Lambert van Beeck, Ioost van Beeck, Pieter van Nut, Gillis Zinck, Matthieu Soleyn, Pieter Crossel, Iacob Schrimp, Guert Keukel-korn, Karel Block, Ioan Schoelts, Laurens Wolf, Rutger Krous &c. Hier bevoorens Borghermeesteren ende Raedt van de arme Stadt Aach in Duytslandt, gheordonneert by den seer Doorluchtigen Prince Palts-Grave, gheduyrende zijn Vicariaet, ende ettelicke andere Borghers, soo teghenwoordichlick ghevanghen sitten in de voorsz. stadt, als elders gevlucht, ter oorsake vande vervolgingen.

NAer het lijden van de wterste ende langhduerende elenden / in welcke de arme Supplianten vervallen zyn door de vervolgingē ende wreetheden der Rooms Catholycken in de Stadt Aach / zyn nu de selfde soo verre ghecomen dat zy hebben verkregen van zyne Keyserlycke M^t. seeckere Commissarien / welcke dreygen het onnoosel bloet wt te stortē van uwe Supplianten (welcke zy alrede van hare goederen ende erven berooft hebben) indien het den Almogenden Godt niet en ghelievet haer seer haestelick te verlossen door d'intercessie ende authoriteyt van eenighen sachtmoedigen ende Christelycken Prince.

Nae dien nu de voorsz. Supplianten geē macht onder den Hemel en weten / die haer meer hulpe ende troost soude connen verleenen als uwe M^t. welcke van Godt is verordineert / als voornaemste beschermer van de ware Religie in gantsch Christenheydt. So ist / dat de Supplianten in aller ootmoedicheyt uwe Koninckliicke M^t. presenteren hare Claechelicke Supplicatie / op dat / gelyck uwe Coninckl ycke M^t. in voorige tyden ghebruyckt heeft effectuele ende dadelicke intercessien ende bystant tot welvaert der bedroefde Ledematen vande ware Catholycke Gereformeerde Kercke / alsoo oock tegenwoordelick gelieve uwe Coninckl ycke M^t. de troostelicke handt te bieden tot verlossinghe der bedroefder supplianten wt het merckelick peryckel daer zy haer in vinden. Ende dat door het schryven van effectuele brieven aen den Heere Ertz-Hertoge Albertus / met soodanighe expeditie als uwe Coninckl ycke Wys heyt sal raetsaē vintē. Op dat door de selfde / de teghenwoordighe furie een weynich mach gematicht wordē. Ende dat soodanige ordre by de hant mach ghenomen worden / die daer diene tot preservatie der persoonen ende goederen der voorsz. Supplianten.

Uwe M^t. dit doende / sullen de voorseyde Supplianten met hare arme Vrouwē ende Kinderen / als ooch alle andere gereformeerde / deser ende anderer quatieren welcke in hare elende metlyden hebben / niet ophouden Godt te bidden dat hem ghelieve te beloonen / soo in dit als int toecomende leven / soodanighe besondere ghenade ende weldadichcheyt / waerlick eenen Christelicken Princen betamende.

Copye

Copye vanden Brief van zijne M^t. aen de Eerts-Hertogen.

Monsieur, mijn Cousijn ende Broeder, wy hebben alreede tot verscheyden malen aenghehouden by u, in faveur van eenighe arme bedroefde Borgers der Stadt Aach, welcke sich al te seer vertrout ende verlaten hebbende op eẽ accoort voor haer vercreghen, als oock op de confirmatie des selfden, geduyrenden tijt des interregni *int Keyser-rijc, als de saken gheadministreert wierden, naer Keyserlicke constitutien, door den* Vicariũ *des H. Rycx: Ende hebbende t'accoort verder wtgestrect als de meyninge van zijne Keys. M^t. die gesuccedeert is, soo sijn zy vervallen in sijnen toorn ende indignatie. Nu ist alsoo, dat wy seer goede hoope hadden gheschept, vã onse voorige intercessien t'uwaerts, den welckẽ voornamentlick was bevolen de weder oprichtinghe van de sake, verwachtende dat eenige goede effecten daer op souden volgẽ, eñ een favorable conclusie voor de selfde. Maer ter contrarie soo hebben wy daer na vernomẽ, datmen gesint is tegen de selfde te procederen met meerder strengicheyt ende hardicheyt. Het welcke ons verweckt de saecken meer te behertighen, ende met instantie onse voorighe intercessien te vernieuwen. Niet dat wy ghedreven worden met curieusheyt ofte affectie om ons te bemoeyen met anderer luyden saecken, maer alleenlick om den schuldighen plicht, met den welcken wy ons verbonden vinden, tot het ghemeene beste eñ ruste van Christenrijck, welcke wy oordeelen niet te connen herstelt worden, dan door matighe ende sachte middelen, niet so seer wijt loopende van alle extremiteyten, als ooc selfs van den schijn, dat vryelic wat partialiteyt daer onder vermenght zy, ten aensien van t'onderscheyt datter is inde Religie. Dit is t'gene wy noodich gheacht hebben u te representeren, wesende dese saecke van soodanighen gewichte, datse nootsakelick in consequentie sal ghetrocken worden, wy blijven alsoo u Cousijn ende Broeder.*

Quelle ne peult, que tirer en consequence.

Iaques

Van Theobald. den 20. Septembris 1616.

Copye vanden Brief des Eertz-Hertoges Alberti.

Seer hooghe ende seer machtighe Prince, mijn seer vveerde ende lieve Broeder ende Cousijn, d'Agent van uvve M^t. heeft my onlancx behandicht den brief, die haer ghelieft heeft my te schrijven in faveur van eenige Borgers van Aach, vervolght by justitie door expres bevel van den Keyser mijnen Heere ende Broeder. Ende heeft my soo seer mishaecht het quaet ghenoegen dat u t'selfde geeft, als ic bedroeft ben d'authoriteyt ende middel niet te hebben, om u daer in contentement te gheven ende te dienen, nae mijn vvenschen. VVant

 also

also my d'executie gelijckelick is bevolen met den Heer Prince, Ceur-Vorst van Cuelen mijnen Cousijn, by zijn Keyserl. Maj. volghens d'instructien opghericht by rijpe deliberatie vande Princen des Rijcx, so en connen vvy de selfde niet overtredē noch altereren, sonder toelaetinghe van zijn voorgemelde Maj. Maer indien het u belieft aen den selfden uvve intercessien t'adresseren, ick sal gheern verstaen, dat de selve liever kiese den vvech van ghenade, dan van justitie, ende sal immers so veerdich zijn om d'executie te modereren ofte oock op te schorten, als ick schuldich ben die aen te veerden om den vvelstant ende ruste vant Keyser-rijck. Hier mede bidde ick Godt V. Maj. te behoeden, seer Hooghe, seer Machtighe, &c. in goede ende langhvvijlighe ghesontheyt. Van uvve Maj.

Seer geaffectioneerde Broeder ende Dienaer Aelbert.

Brussel den 9. Novemb, 1616.

Vele Borgers vertrecken van Aken.

DOor de boven-verhaelde heftighe proceduyren / als oock overmidts den Borgeren het exercitium Religionis gheheelick benomen was / ende sy dagelicx vande Spaensche Garnisoenen seer beswaert / bespot / eñ gedreycht wierden / soo sijnder vele Borgers ende inwoonders wt de Stadt van Aken vertrocken / eenige na Hollant / vele na Nimmegē / als oock in andere plaetsen der Vereenichde Neder-lantsche Provintien / daer sy willecome zijn ghweest / als mede-brenghende neeringhe / ende Godes segen over de ghene die Herberchsaem sijn / insonderheyt over die die de gene herbergen die om den name Iesu Christi, ende om de belijdenisse der warer Religies vervolginge lijden.

Marcus Antonius de Dominis Eerts-Bisschop van Spalaten

OP het eynde deses jaers is in Hollandt aenghecomen de Eerweerdighe Heere Marcus Antonius de Dominis, die ghweest is Eerts-Bisschop van Spalaten / Overste der Coninckrycken van Dalmatien eñ Croatien. Hy is by zijn Princel. Excel. in s'Graven-Hage ten eten geweest / ende na eenige dagē van daer na Engelant ghereyst / op het versoeck van zijne Maj. daer hy met groot perikel sijnes levens ghecomen is / van wegen de groote stormen ende onwederen. Hy is by zijne Maj. wel onthaelt / ende met een seer treffelick onderhout versorcht. Eer hy wt Nederlant vertreysde / isser wt het Latijn ghetranslateert ende inde Nederduytsche sprake in drucke wtghegaen een cleyn Tractaetgen / daer in hy aenwijst de redenē ende oorsaecken / die hem beweecht hebben sich af te sonderen vande Roomsche Kercke / sijn Eerst-Bisdom te verlaten / wt het Pausdom te vluchten / ende sich te begeven onder de vleugelē der Euangelischer waerheyt / welcke redenen alsoo sy treffelick sijn / soo hebbe ick goet ghevonden die hier by te voegen / luydende als volght.

verlaet het Pausdom / ende neemt de Gereformeerde Religie aen.

Reden waer door Marcus Antonius de Dominis is veroorsaeckt geweest het Pausdom te verlaten / ende sich tot de Gereformeerde Religie te begeven.

OP dat dit mijn vertrec / haestich ende onverwacht voor allē anderē / maer nochtans tē aensiē van my door langwijlighen raet al over thien Jaren bedacht / eñ na sorchvuldige rijpe overdēckinge geschiet / niet en mochte eenige verwonderinge by dē onsen alomme verweckē / eñ by den onwetenden quade vruchten door mijn schult / so ick stil-swege / voortbrengen: So hebbe ic nootsakelijckē de redenē van mijn / niet haestich / maer seer wel bedacht vertreck / door eene bequame voor-komingthe vertellen ende verhalen moeten.

Ick voor-sie wel datter gene lasteraers ende achterklappers ontbreecken sullen / de welcke wt dit mijn vertreck oorsake ende stof nemen sullen / om qualijck te spreken / ende my / gelijck het de wijse is / lasteringen ende schelt-woorden nae te werpen: Maer sulckes ick bekenne het voor den Heere / en quelt noch bekommert my niet seer: Want het is my, met Paulo, voor het minste, dat ick van menschen gheoordeelt worde: laet ick dwaes zijn om Christi wille / laet ick on-edel zijn / laet ick met vuysten geslagen worden / ghevloeckt worden / vervolght / schandelick ghelastert / een uyt-vaechsel des Weerelts / een uyt-werpsel / ia een vervloeckinge selfs worden / als ick maer alleene Christo den Heere genoech doe / ende mijnen Broederen inden dienst Christi voordeel doe / so behoore ick

ick sulckes alles gantschelijck te verachten.
VVant onsen roem is t'getuygenisse onser Cõs-
cientien, dat ick in eenvoudicheydt des her-
ten ende oprechticheyt Godes / ende niet in
vleeschelijcke wijs-heyt / maer in de genade
Godes/de plaetse veranderde ende vertrec
ke. Het betaemt my gewisselijck / dat ick
my selven voorsette/ als eenen dienaer Go-
des/in vele lijtsaemheyt/ in verdruckingen/
in nooden/in bangicheden/ in arbeydẽ/door
eere ende oneere/door lasteringe ende prijs:
Want ick soecke niet my/noch t'gene mijns
is/maer de dingen/ die Iesu Christi zijn/ my
quelt ende becommert veel liever dit/ dat so
ick den lasteringhen ende achterclappingen
niet te ghemoet en gae / het lichtelijck ghe-
schieden conde / dat veel licht gheen kleyne
vrucht van eene goede stichtinghe in veler
Godtsaligen gemoederen / die sy uyt mijne
redenen scheppen mochtẽ/behindert mochte
werden/ende vele in plaetse van stichtinghe
uyt die onrechte lasteringhen die sy hooren
sullen/van mijne redenen geen kennisse heb-
bende/in eenighe ergernisse mijnent-halven
onversichtelick mochten vallen. Op dat ick
dan den desen voor-namelijck te hulpe ko-
me/soo ontdecke ick de reden van mijn ver-
treck/ende openbaerse voor al de Werelt.

Dat dese mijne beroepinghe / inde ver-
anderinge van plaetse Godlijck soude zijn/
ende niet menschelijck/ daer aẽ en kan noch
en behoor ick niet te twijfelen. Ick weet
wel datmen niet allen geesten lichtelick ge-
looven en moet / maer datmen de geesten
beproeven moet / of zy oock uyt Godt zijn/
ghelijck heerlijcken vermaent de gheliefde
Discipel Christi Iohannes. In dese beproe-
vinghen behalven dien ghemeynsamen toe-
ganck van thien jaren/ als ick ghesept heb-
be/ tot den Vader der lichten/ welcken toe-
ganck ick van Christo gheleert hebbe: soo is
dat het alderseeckerste by my / waer over
ick Godt ende mijne Conscientie tot getuy-
ghen aenroepe/ dat genes menschen aenra-
dingen/wie hy oock soude mogen ghe weest
zijn/ tot mijne ooren opt zijn gecomen: Ick
en hebbe gheen aenlockers opt ghehadt/ of
geene aenraders: Ich en hebbe hier in noyt
yemants raet gebruyckt/ick hebbe my met
niemant ter Werelt over dese sake beradẽ.
Maer oock en vermoede niemandt/ dat ick
mijnen raet uyt die boecken/tegens de Ro-
meynsche Leere strijdende/ ghenomen heb-
be: want Godt is mijn ghetuyghe/dat ick
van die boecken / die de Romeynsche neer-
sticheyt heeft verbant ende verboden / een
ghe weldich groot afkeer ghehadt hebbe/de
welcke ghewisselijck/ so veerse yemant van
de Prelaten ende Oversten / den Roomschẽ
Hove toeghedaen zijnde/ghedetesteert ende
verworpen heeft/soo hebbe ickse voorwaer
door ydele schrickingen/van joncx op inghe-
nomen hebbende/ boven matẽ seer versoeyt
ende verworpen. Hoe wel ick oock gheen
Kint en ben/als den welcken t'sestich jaren
byeants out zijnde een yeder sonder wichti-
ghe redenen soude wijs maken connen wat
hy wilde. Ick en hebbe mijns herten ghe-
dachten ende invallen door gene andere re-
gulen ghematicht dan door de regulen / de
welcke de heylige Geest der heyliger Kerc-
ke inde H. Schrift heeft voorgeschreven/na
welckers bestier ende beleydt/de rechtghe-
voelende H. Vaders inde Catholijcke Kerc-
ke aldervermaerst zijnde / ende die sy oock
selfs altijt aldermeest ghe-eert heeft / die de
geloovigen Christi onderwesen ende geleert
hebben: welcke H. Vaders alleen / benef-
fens die innerlijcke beweginghen des H.
Geests/ van desen mijnen raedt ende voor-
nemen heerlijcke oorsakẽ eyntlijck geweest
zijn. Waerom sal ick dan vermoeden/ dat
het soude des quaden geestes werck wesen.
Van welcke suspitie ende vermoeden my
oock daer-en-boven dit verlost/ dat ick niet
en weet/voor den Heere/die de herten ende
nieren doorgront/dat ick opt in mijne over-
denckinge ende raetslaginge/ mijn gemoet
tot menschelijcke ende tijtlijcke raetslagen
ghewent hebbe. Niet oock tot Kerckelijcke
digniteyten oft staten / de welcke mochten
schijnen mijnen staet ende conditie te beta-
men. Want ick was nu al Bisschop / ende
oock niet die minste / maer de Opperste in
mijn Vaderlijcke Landtschap / te weten/
Bisschop vã Spalatẽ/ dat is anders Aerts-
Bisschop van Saloniten, de Overste van twee
Coninckrijcken, van Dalmatien ende Croatiẽ,
Ic was in so grooten aensien in onse Lant-
schappen ende Kercken (ick sal my ooc niet
schamen de waerheyt te bekennen) als ye-
mant mochte wesen. So verre my die Ro-
meynsche weerdicheden aengestaen haddẽ/
ick hadde altijt tot de selve eenen seer wij-
den toeganck: maer de manieren ende zedẽ
van het Roomsche Hof/die my niet seer aẽ-
stonden/hebben gedaen dat ick altijt eenen
afkeer daer van ghehadt hebbe. Ende niet
te min nochtans so heeft de Roomsche stoel
dickwils mijnen dienst gebruyckt in swaer-
wichtighe/ oock ghemeyne saecken / by den
Keyser ende Aerts-Hertoghen. De Pausi-
lijcke

lijcke Bullen/ de Keyserlijcke Brieven/ als oock des Aerts-Bisschoplijcke / die ick in mijn bewaer hebbe/ gheruyghen sulcx ghenoechsamelicken. Oock mijne niet geringe diensten ende verdiensten aen die voortreffelijcke Republijcke van Venegien/ hebben my (als zijnde mijnen natuyrlicken Prince) gunste ende gratie gemaeckt ende verworven. Soo dat ick daer van een beter fortuyn ende voordeel te verwachten hadde/ so verre ick nae meerder hoocheydt lust ghehadt hadde.

Oock hebbe ick niet ghesien op tijtelijcke nutticheden ende ghemacken/ als de welcke ick soo vele ghehadt hebbe/ als een gheneughende ghemoet (het welcke ick altijt gehadt hebbe/ t'welck ick Godes genade toeschrijve) soude moghen begheeren: maer in dese mijne veranderinghe van plaetse/ hebbe ick liever die schade ende verlies van weerdicheden ende goederen te verkiesen. Want als ick gheseydt hebbe / ick soecke niet dat mijns/ maer dat Iesu Christi is. So en hebben my dan niet beweecht eenige menschelijcke raden / of reden/ niet eenighe onghecoomde ghenegentheden/ niet eene tijtlijcke nootwendicheyt/ niet de uytcomste/ niet eenighe bitteren misval/ die de menschen wel placht om te drijven/ ende op den loop te brenghen / sulcx alles en heeft my niet beweecht/ om te scheyden of te vertrecken.

Maer wat dat geweest sy/ sal ick sonder bedroch of valscheyt oprechtelick verhalen. Ick ben voorwaer van mijner jonckheydt aen/ inde H. studien na de ghemeyne Leere der School-leeraren/ ende nae die ordinantien des Roomschen stoels/ inde Societeyt ende t'geselschap van Iesu meestendeels opgevoet ende opghetrocken / ende ben altijdt gantsch bereyt geweest selfs te stervē/ voor die selve Roomsche ordinantien ende eygenselfse insettinghen / meer door authoriteyt als door reden met recht gevangen neminge des verstant / in mijn gemoet in gedruct eñ gantschelijck in ghehechtet zijnde: Want ick achtede / dat het een groote sonde waer/ dat ic aen ende over de selve de minste twijfelinge des ghemoets/ der ghedachten/ veel weyniger der toestemminge soude toelatē/ ende door de ghemeyne Religie verbonden zijnde/ soo wanneer my altemets eenige gedachte voor quam/ oft dat het lesen der heyliger Boecken my eenighe twijfelinge aenbracht/ soo hebbe ick geacht/ dat ick my selven ghelijck/ als in gheloofs-saken geschiet/ ghewelt behoorde aen te doen/ ende so keerde ick voort altijdt mijn ghemoet ende ghedachten elders henen/ op dat ick teghens de artijckelen ende leeringen des gheloofs/ die ick vast ende seker achtede (want soo wordense ons/ kinderen zijnde vercocht) de gheringhste twijffelinge niet soude mogen toelaten.

Ick bekenne / dat ick altijt vonckens des inwendigen geestes ghevoelt hebbe/ die welcke ick nochtans tegenstonde/ maer ick hebbe al even wel nimmermeer ten vollen te vreden wesen connen / noch en hebbe my van die groote suspitie ende vermoedinghe/ die my altijt (als ick nu inde heylighe studeringen der Godtheyt opgewassen was) becommert ende ghequelt heeft / t'eenemael niet bevrijden noch verlossen connen.

Ende dese suspitie ende achterdenckinghe vergrootede ende vermeerderde seer die soo scherpe/ soo strenge/ huyselicke/ ende Roomsche neersticheyt/ waer door ick merck/ dat sy op het alder-scherpsinnichste letteden eñ wachteden/ dat doch die Boecken/ die der Romeynscher Leere contrarie ende teghen waren/ van niemanden onder ons mochten ghehadt ofte ghelesen worden: Want ick achtede wel/ datse die selve met recht ende reden den ghemeynen volcke verboden / op datter geen vreese mochte zijn/ dat die ghemeyne slechte luyden/ geen oordeel noch onderscheyt hebbende/ eenighe dwalingen indrincken mochten: maer datmen de selve boecken t'eenemael benam den Studenten/ ende die oock best tot het Catholijcke geloof ghesint waren/ ende in gesonder leere ervaren waren/ dat heb ick altijt geacht (gelijck als de reden billick sulcx leert) dat dit niet sonder suspitie oft achterdencken conde wesen: te meer de wijle ooc het Roomsche Hof geensins lijden oft toelaten wil/ dat wy/ die Theologische Godtlijcke studien volcomelijck ge-eyndicht hebbende/ oock graden eñ tijtelen inde Godtheyt gecregen hebbende/ selfs oock tot Bisdommē gepromoveert eñ verheven zijnde/ sulcke boecken hebben ofte gebruycken moghen. Dit achter-dencken worde noch al grooter/ de wijle dat de Professoren ende Meesters selve/ als sy de controversien ende gheschillen opentlijck / oft montlijck / oft schrijftlijck verhandelen ende verclaren/ enckel willen/ datmen haer gheloof geven sal / ende dat de wederpartije so ende soo ghevoelen / dese ende die meyninge hebben sal/ even als sy die juyst verhalen of seggen/ ende dat ondertusschen den toehoorderen op geenerley wijse wort toeghelaten

dat

1616.

dat (vreese vande excommunicatie haer aē-geiaecht zijnde) sy die schrift en ende boecken der wederpartyhe selve lesen moghen. Soo dat sy soo seer arbeyden om die boecken te verberghen / te onderdrucken / ende upt te royen / datmen wel achterdencken hebben mach / dat inde boecken wat schuylen moet waer toe onse leere niet suffisant ghenoech en is / om t'selve om te stooten ende te wederlegghen.

Ick ghevoelde in my / al van mijne eerste Clerckische jaren aen / eene sonderlinge bycants ingeboorene begeerte om te moghen sien / dat alle de Kercken Christi vereenicht mochten worden / ick en coste nimmeer met goeden oogen aensien / dat die Kercken / die Ghemeynten int Oosten van 't Westen / int Noorden vant Zuyden / inde saken des gelooss soo afgescheyden waren: Ick begeerde sorchvuldelijck te weten / welcke doch de oorsaken van soo vele ende so groote scheuringhen wesen mochten / ende te besien oftmen niet en soude connen eē bequaem middel erdencken / om alle de Kercken Christi tot de rechte oude eenicheyt te brengen ende te vergelijcken / ende om dat te sien daer na verlanghde ick seer.

Ick worde seer ghequelt in mijn ghemoet met groote innerlijcke droeffenisse / om datter soo veele oneenicheden ende verschillen zijn tusschen de gene die van de Christelijcke Religie belijdenisse doen / datter sulcken bitteren haet tusschen de edelste schoonste Gemeynten ontstaen is / dat den rock Christi soo iammerlijck ghescheurt is. Welcke droeffenisse ende over groote hert-zeer / my boven matē seer guelde / ende guelt my noch dagelijcken meerder.

Ick ben ten laetsten tot die regieringhe der Kercke gepromoveert ende ghestelt / nu al voor twintich jaren / ende ben ghemaeckt Bisschop van Segnien / het welcke mijne Vaders de Jesuyten / seer qualicken namē / als de wijle sy bekenden ende oock bevondē / dat ick niet luy noch ledich / noch voor hare Societeyt niet onprofijtelijck was / het welcke ic nochtans niet veel en achte / want alle menschelicke achtinghe ende eere / wort van my / ghelijck het behoort verachtet / ten ware dat de selve tot de Godtlicke achtinge yet wes vermochte / soo datse / segh ick / bevonden / dat ic profijtelijck was / want noch in t'midden vanden tijt der beproevinghe / hebben sy my noch een iongelinck zijnde / ghestelt om die vrye consten inde openbaere Schoolen tot Veronen te leeren ende voor te stellen. Eer ick Priester worde / hebben sy my te Padua op den opentlicken Leerstoel ghestelt / om die Mathematissche disciplinen ende consten te leeren / niet sonder grooten toeloop der toehoorders. Te Bresse hebbē sy my beroepen om te wesen Professoor van Rhetorica, van Logica, ende vande Philosophie / inde openbare Schoolen.

Inde Kercke / op Feest-dagen / hebben zy dickwils ghewilt / dat ick prediken soude. Oock hebben sy my dickwils bysondere / eñ oock geen geringe dinghen belastet ende bevolen / ende in andere dienstē van hare Societeyt / hebben sy my altijt eenen onverdrietighen Met-hulper bevonden. Hoe en souden sy dan niet qualijck te vreden zijn gheweest over mijne promotie ende vorderinge / die my de eerste occasie gheweest is / om van de subtijle / ende als upt de locht geschepte disputen der School-leeraren tot op d'aerde neder te klimmen / ende de studiē selfs tot de practijcke ende oeffeninghe van de geestelijcke sorge der zielen ende der Gemeynte te wenden. Ende de wijle ick mijn eygene Bisschops-amt van prediken bekēde / so heb ick de boecken der Sermonarien / Vastel-predickē / eñ andere / naer gewoonte voorghenomen te lesen. Maer ick begost haest de walge ende een verdriet daer van te krijghen / want ick sach / ende oock lichtelick / dat daer in was een schantelijck misbruyck der schrifturen / de wijle de selve tot ydele onnutte onbequame / iae schadelijcke sinnē verdraeyt worden. Ick sach dat daer in exempelen / die of valsch ende versiert waren / oft immers onseker oft spottelijck waren / voorghestelt worden: Ick sach dat het arme volck iammerlijck bedroghen worde / ende dat versierselen van gierichept ende eergierichept in plaets van heylighe leeringen des gheloofs / niet sonder superstitien / haer inde handt ghesteken / ende ingheplant worden / hier door ben ick gheschrickt gheworden: ende daer na so hebbe ick my voor ghenomen / dat ick verlatende die onklaere Rivieren / my gantschelijck behoorde te begeven tot de Fonteynē vande heylige Outvaderen / ende soo hebbe ick smaeck eñ vermaeck begonnen te scheppen upt het lesen van hare boecken / om die in de predicatien te ghebruycken / ende tot het overdencken vande heylighe regulen / om inde regeeringe der Kercken te ghebruycken.

Ende hier upt sijn my wederom als stralen van een nieu licht / noch teghens mijnen wille eñ danck / erscheenen. Ick vermerckte

ende vont sulcke spreucken der Out-vade-
ren/ de welcke der gemeyner leere die ick in
de Schoolen ingedroncken hadde/ in veelen
tegen waren/ende merckte dat de selve van
mijne Meesteren / oft overgheslaghen / oft
niet ghetrouwelijck by ghebracht / oft niet
genoechsamelijck/ oft oock qualick uytghe-
leyt waren. Oock soo sach ende merckte
ick/niet sonder verwonderinge/dat de prac-
tijcke ende regel van die Kerckelijcke disci-
pline tucht/ende geestelijcke regieringe/van
onse tijden seer veel verschilde van die ou-
de: Ende hier door sijn mijne voorgemelde
suspitien ende achterdenckingē boven ma-
ten seer gewassen ende vermeerdert: Oock
so sach ick/als van verre/dat wy niet trou-
welijck genoech die leere ende de sake Chri-
sti, ende der Heyliger Kercke verhandelden
ende verrichteden/ als die wy onse Theolo-
gie ende Godtheyt meer met spits-vinnige
Philosophische redenen / cavelinghen der
menschelijcker speculatiē/ ende verdenckin-
ghen/ dan met de woorden der Godtlijcker
schriftuere/ neerstelijck ondersocht ende uyt-
geleyt sijnde (waer van by ons die grootste
onwetentheyt is) bekleeden ende verklaren.

Van het Bisdom ben ick verheven tot
een Aerts-Bisdom/ ende so is my een nieu-
we ende een dringender occasie ende ghele-
gentheyt voor-ghecomen om mijne studien
te vernieuwen/ende daer in te vieriger ende
te neerstigher te arbeyden. Want als my
die moeyten van die andere Bisschoppen/
mijne mede-hulperen in mijn Landtschap/
maer veel meer die al te groote macht van
het Roomsche Hoff mijne metropolitissche
rechten verstoorende / my begosten te ver-
drijven: so heb ick ondersoecken ende gron-
delijck weten moeten/ welcke die wortel vā
alle Kerckelijcke graden/ machten/ amptē/
officien / ende staten / ende voornamelijck
van het Pausdom sy. Korts daer nae / is
daer by ghekomen het verbodt van Vene-
gien: De Romeynsche boecken hebben ons
Bisschoppen / sijnde van die gheheele Ve-
neetsche contreye/ als Beestē/ plompe oner-
varene Menschen ē van quader conscien-
tie sijnde/ niet onderlaten te verdrucken / te
quellen ende te lasteren. Daer door sijn my
al nieuwe occasien ende oorsaken ghegeven
tot een nieuwe ende een vierigher neerstic-
heyt / om onse defensien ende verontschul-
dingen te volmaken/ ende om de waerheyt
in die Veneetsche saken selve te ondersoec-
ken. Soo hebbe ick eerst moeten de oude
Heylige Canones ende Regulen/ de rechtge-
voelende Concilien ende Vergaderingē/ die
discipline ende tucht der Vaderen / de oude
Kerckelijcke gewoonte/ neerstelijcken door-
soecken. Wat meer? In allen desen hebbe
ick volcomelijck gevonden/ al wat ic sochte/
ende noch al overvloedigher als ick sochte.
Ende nu dan/ nu my die ooghen meer gheo-
pent sijn/ hebbe ick lichtelijck mercken kon-
nen/ dat de leere van die Kercken/ die wel-
ke veele de Roomsche Kercke sich tot een
partije maeckt/ ende die van ons heftichlick
bestraft / ende van onse Theologanten be-
streden worden / dat die leere vande ware
oude leere/ der suyverder Kercke/ of niet/ of
seer weynich af-dwaelt/ ende dat die selvige
leere / niet om datse inder daet ende waer-
heyt Kettersch is / oft valsch is / maer om
datse teghens die sinlijckheyt ende verdor-
vene manieren van het Roomsche Hoff eñ
haer Menschelijcke raetselen ende versierse-
len/ nu ten vollen tijtlijck geworden sijnde/
strijdet/ tot Roomen ende by ons meer ghe-
schrickt ende verdreven / als wettelijcken
bestreden wordet. Ick hebbe nu op het al-
derklaerste gesien ende gantschelijck door-
sien/ dat tot Roomen/ sonder eenich wettich
Fondament ia door t'grootste gewelt/ on-
tallijcke Artijckelen des Geloofs daechlicx
nieu ghesmeedet ende ons opghedronghen
worden in die dingen/ die welcke niet alleen
tot het Godtlicke Geloof niet en gehooren/
maer die oock in haer selven eene openbare
valscheyt begrijpen/ die welcke sy oock niet
toelaten wil/ dat van yemandt ondersocht/
ofte tot eene behoorlijcke consultatie oft be-
raetslaginge der Kercke ghebrocht mogen
worden / maer sy vervolght tot der doodt
toe de ghene / die daer teghens eens kicken
dorven. Sy heeft de Heylige Concilien eñ
by een comsten al over lange bedwonghen/
ende heeft alsoo der Heyliger Kercke Christi
die oogen uytgesteecken/ op datse met Sam-
son blint geworden sijnde/ ende van eygene
macht ontbloot sijnde / gevangen ende ver-
acht gheworden zijnde / ongeluckich soude
versuchten.

Het is eertijts geweest een artijckel ende
punct des Geloofs: Dat de Algemeyne
Kercke door de gantsche Werelt verstroyt
sijnde / sy die Catholijcke Kercke Christi,
der welcke Christus selfs zijne geduyrige by-
wooninge beloost heeft / de welcke Paulus
noemt dē Pilaer eñ vastichz der waerheyt.

Nu hebben onse Romeynen desen Artijc-
kel des Gheloofs soo inghetrocken / dat nu
door de Catholijcke Kercke verstaen wort

het

1616.

het Roomsche Hoff selve / ende dat daer in alleen/ia dat inden Paus alleen/ de geheele Geest Christi ruste/ soo dat dat/om met een vast geloove te gelooven/voorgestelt woꝛt. Ende al wat ertijts tot eere ende lof van die Algemeyne Kercke Christi ghesepdt is/ dat dat alles tot het Romeynsche Hof(dooꝛ t'grootste gewelt ende ongelijck der Kercke)ghetrocken woꝛdt/ ende dat te Roomen tot de Artijckelen des Geloofs vele dingen gemaeckt ẽn gebꝛocht woꝛden/vande welcke wy gene instellinge van Christo opt ghehadt hebben/ dooꝛ de welcke oock de zielen der geloovigen iammerlijck bedꝛogen woꝛden/ende alsoo volgens vallen sy/ blint sijnde/ met hare blinde leyts-luyden inden poel der verderffenisse/ ende woꝛden daer henen ingestoꝛtet.

Dese dinghen hebben my onder anderen al over langh groote quellinge aengedaen/ ende in mijn ghemoet verweckt eene ongelooflijcke dꝛoeffenisse.

Maer alle die ontallijcke nieuwicheden des Roomschen Hofs ende de alderschadelickste dwalingen/waer dooꝛ dien neerslach der zielen gepleecht/ ende de kracht van die Kerckelijcke discipline gebꝛoken woꝛt/ende de vooꝛt-plantinge/ende dooꝛ-suyveringhe des gheloofs verhindert woꝛt/ende ontallicke ergernissen in Godes ghemeynte inghevoert woꝛden/ ende de Boꝛgherlijcke vꝛede der Chꝛistenen gestooꝛt woꝛt/ende ooꝛlogen onder haer verweckt woꝛden/Koninckrijcken om gekeert woꝛden / ende schꝛickelijcke scheuringhen der Kercken ghescheiden/ende die alderswaerste quaden heer-komẽ/welcke dingen alle ick nu vlytiger bemerckt hebbe/maer alle de selve int bysonder te verhalen late ick nu nae / om dies wille / dat ick sulcke dingen alle volkomentlijcken vervolge ende aenwijse in mijn werck de Republica Ecclesiastica, van die Kerckelijcke Republijcke/ het welcke ick over langh al gereedt hebbe/ ende sal het terstont wt gheven ende dꝛucken laeten der eersten Dꝛucker die my op mijne reyse in Duytsch-landt bequaem daer toe sijnde / vooꝛkomen sal. Ick vervatte dit geheele werck vande Kerckelijcke Republijcke in thien boecken.

In het eerste der selver ondersoecke ick die foꝛme van dese Republijcke / ende stelle/ dat de Kercke onder Christo tot de alder-volkomenste Monarchie gehooꝛe/nochtans dat die Dienaers Christi op der aerden van de aertsche Monarchie gantsch vervreemt wesen moeten/ende na die instellinge Christi selve Aristocratice, niet sonder eenighe verменginge van Democratia, de Ghemeyntе selve regieren: Ende alsoo dien volghende / wijse ick aen / dat die Pꝛimaetschap Petri, ofte het Pausdom/met het Euangelium, ende met Christi instellinge seer strijdich is.

In het tweede Boeck / bemercke ick die Regierders ende Dienaers vande Kerckelijcke Republijcke / wie die selve sijn / ende hoe den Heyligen Apostelen de successie ende navolginge ghegeven woꝛt/ẽn welcke daer sy de instellinge der Bisschoppen/ ẽn hoe de selve onderschepden zijn van die Pꝛiesters/ ende welcke die mindere Dienaers zijn/ ẽn wat de Heylighe Oꝛdeninge in dese Republijcke te wege bꝛenge.

In het derde Boeck verclaere ick / die Hierarchie / die onder de Bisschoppen ende de Regierders deser Republijcke gevonden woꝛdt: ende leere/ dat nae het Godtlijcke recht/onder de Bisschoppen gheen vooꝛsettinge/geen ondersettinge/of onder-werpinge is/maer dat alleen/nae het Kerckelijcke recht/de trappen der plaetsen/ ende de Bisschoppen onderschepden woꝛden/ende alsoo volghens handele ick/van der Bisschoppen verkiesinge/bevestinge/ insegeninge/oft instellinge/ vande rechten der Metropolitanen/der Pꝛimaten/ende Patriarchen.

In het vierde ondersoecke ick die Pꝛivilegien vande Roomsche Kercke/ende wijse aen/dat sy noch in haer/ noch in haren Bisschop/noch in hare Geestelijckheyt eenighe pꝛeminentie ofte wtstekinge boven andere Kercken van Christo niet ghehadt en heeft: maer soo sy eenige ghehadt heeft/ oft heeft/ datse die selve van Menschelicke behulpselen heeft gekregen.

In het vijfde Boeck neme ick aen de eygene macht der Kercke te ondersoecken/ ẽn de wijse/ dat de selve gheheel Geestelijck is/ ende verwerpe alsoo alle jurisdictie oft gerechtichеyt wt de Kercke / ende volghens handele ick van die kracht ende de werckinghe der Sacramenten / als oock van de Censuren oft Ooꝛdeelen.

In het seste/vergelijcke ick de macht der Leecken met de macht der Kercke / op dat openbaer woꝛde het onderscheyt / datter is tusschen de Kerckelijcke ende de tijdtlijcke Republijcke/ ende leere dat de Chꝛistelijcke tijttelijcke Pꝛincen veel vermoghen in de Kercke / maer dat de Kercke niet en vermach in tijtlijcke / insonderheyt teghens de Koninghen. Soo handele ick dan van het tijtlijcke Rijcke Christi, van de macht der

 Kercken/

Kercken/van waer die sy/ ende hoe veer de selve sich strecke/vande vryheydē der Kercken/ende der Kerckelijcke Persoonen / van de Kledinge/van die Monarchie van Sicilien ende diergelijcken.

In het sevenste/doorsie ick die innerlicke bestueringe der Kerckelicke Republike door het geloove/eñ ondersoecke den rechtē regel des Geloofs / eñ soo disputere ick van het woort Gods/van de authoriteyt der Kercke/ende des Paus daer over / van de Concilien/vande Ketterije/vande Scheuringe/ ende diergelijcke.

In het achtste / aenmercke ick die wterlijcke regieringhe der Kercke door wetten/ Canonen / ende oordeelen/ oock soo handele ick vande verbintenisse der Canonen / van dispensatie / vande ghebođen/ van vasten/ Gebeden/ende diergelijcken.

In het negenste/kome ick tot de tijtlijcke goederen der Kercke/ ende verclare int brede / hoe maetich dat wesen moet de onderhoudinge der Dienaren der Kercke / waer henen dat die ghenomen wort / ende hoe de Kerckelijcke goederen bedient worden. Oock soo handele ick vande Thienden/vande beneficien ende gaven / van het ghebiet over de goederen der Kercke/van het ghebruyck ende misbruyck der Kerckelijcker incomstē/ vande pensioenen/commenden/ ende van de Testamenten der Klercken.

In het thienste ende laetste/ onderwinde ick my te verklaren de Kerckelijcke vryheyt/om te mogen sien hoe dese Republijcke vry is / ende volghens handele ick van die Privilegien ende die gepriviligieerde / van t'misbruyck der Privilegiē/van die exemptien/ende dien/die exempt ende vry sijn van der Monnicken subiectie ende onderdanicheyt ende diergelijcken.

Dit is geweest die vrucht van mijne studien. Want dewijle ick door sulcke occasien ende gheleghentheyden/als ick nu verhaelt hebbe/ gierichlijck ende begeerichlijck doorlas den Heyligen Bybel / die recht gevoelende Vaders/die alderbeste Canones : Die Boecken der Concilien: Soo hebbe ick/als my de ooghen nu gheopent waren/ende ick nu aenghesteecken was van den yver der waerheyt/ om die selve my ende anderen te verclaren/ niet konnen nalaten te schrijven/ t'gene dat ick aenmerckte : Ende dit mijn menichfuldich schrijvens heeft dat werck voortgebrocht/ ghelijck ick verhaelt hebbe. Ick hebbe dan ghesien/ ende klaerlijck bemerckt/dat wy in onse Kercken / oft het sy men aensie die leere / het sy men aensie de discipijne/ van den rechten wech seer verre waren afgeweecken.

Wat soude ick dan meer hebben gemaect in het midden van dit boose ende verkeerde geslachte? Soo veer ick hadde willen mijne gemeynte/als het behoorlijck was / nae die disciplijne ende reghel der Catholijcker Kercke regieren : soo verre ick de oude ware Catholijcke leere hadde leeren ende oeffenen willen : Ick soude het aldergrootste Roomsche onweder ende de schrickelijckste tempeesten over my gehaelt hebben/ als teghens welcken al over langhe tot Roomen eenen grooten haet ghevoet worde/ dewijle sy alreede nu geroocken ende verstaen hadden/dat ick tegens haer gevoelen schreef eñ arbeyde / want ick hier over meer-maels vanden Apostolischen Nuntio te Venetien woonende/ vermaent ende bestraft ben geworden.

Het was dan het beste dat ick de vleugelen der duyven aennam/ wech vlooch/ ende my verre maeckte ende vluchtede nae die wildernissen / al waer ick verwachten mochten den ghenen / die my bevryden can van de cleynmoedicheyt des gheestes/ ende van het onweder/ dan dat ick willens blint zijnde met den blinden/ de blinde int verderf soude leyden.

Wat zijn nu doch de Bisschoppen onder de Romeynsche macht? In tijtlijcke dingē/ alwaer vette Priesterschappen zijn/ende sy met weereltsche eere verciert zijn/ daer zijn sy groote Hansen/ sy zijn in grooten aensien/ sy zijn Princen : maer Bisschoppen en zijn sy niet/dan abusijvelijck ende oneygentlick: Maer anderer Bisschoppen Bisschoplijcke bedieninge is heel vergaen/ want de regieringe van alle Kercken is t'samen na Roomen ghebracht / ende de Bisschoppen selfs zijn van mijn Heere den Paus/ nauwelicx Vicarisen ofte Dienaers / slecht / veracht/ verdruckt/onder de voeten ghetreden/iammerlijcken onderworpen niet alleen den Paus/maer oock den Cardinalen/ ende soo velen vergaderingen teghen haer tot Roomen inghestelt zijnde / den aensienlijckstem Legaten à Latere, den Apostolischen Nuntien/ den Inquisiteuren / den Visitateuren ende eyntlijck den ontallijcken orden der Regulieren/ende hare Broeders: niet allēen worden dese den Bisschoppen gelijck gestelt / maer sy overtreffen haer oock / ende behinderen hare regeeringe ende verslockē haere macht. De Kercke en is onder den Paus

1616.

Paus van Roomen geē Kercke meer/ maer eene Menschelijcke Republijcke onder de Monarchie vanden Paus/ gheheel tijtlijck ende weereltlijck zijnde: Sy is eenen Wyngaert/ alleē om den Noe dronckē te maken: Sy is eene kudde / de welcke de Herder snupt tot het bloet toe/ de lieden scheert/ iae vilt/ iae slachtet. Waerom en sal ick dan niet vluchten / op dat ick dit quaet niet meer en sie/ dat ick oock daer van gheen mede wercker en zy / ende des selven niet deelachtich: Christus heeft my tot eenen Hont over zijne kudde gestelt/ ick en moet dan langher niet stom wesen/ ghelijck de Bisschoppen onder den Roomschen Bisschop al te samen stom zijn/ de welcke of door hope aengelockt / oft door vreese afgeschrickt zijnde/ stil swijgen/ ende liever pluymstrijckende te gelijck met den Leyts-man tot het verderff loopen. Alsoo dan de gedienstichheyt vrienden/ maer de waerheyt haet baert / dewijl ick de waerheyt niet can noch behoore te verlaten / soo hebbe ick den haet die my naeckende was/ ontvlieden moeten/ ende die ordinarise ghemeyne vruchten vanden haet / fenijn ende poignaerden / ontgaen moeten. Want soo verre is de saecke in onse tijden ghecomen/ dat de Kerckelijcke geschillen nu niet meer den Theologanten / maer den Concilien/ maer den Pijnders/ maer den Scherprichters/ maer den bloet-dorstighen / maer den Moorders / jae den Vader-moorders / om Roomen te beschermen/ tot Roomen bevolen worden.

Dese dingen/ al hoe wel sy my altijt gheweldich seer geraden hebben/ dat ick my op de vlucht beghevem soude/ niet te min nochtans soo hebbe ick langhe ghevoelt ende bevonden/ ick bekenne het/ dat oock de dienstmaecht Agar met harē Ismael my moeyelick geweest is/ te weten: Ick hebbe dick wils gehoort/ dat het vleesch teghens den gheest opstont/ met dese woorden: VVaer wilt ghy eyntlijck henen? ghy hebt onder den Paus van Roomen seer groote weerdicheyt ende eere, eñ gheen cleyne profijten becomen, op hope van anderen, soo ghy wilt, dit hebt ghy nu, dit is vast seker, en ghy weet niet, wat elders wesen sal, sout ghy soo u Vader-lant ende Bloet-verwanten ende Vrienden, ende Maechden verlaten, sonder nimmermeer tot haer weder te keren? VVaerom acht ghy u selven wijser te wesen als ontallijcke andere Bisschoppen: Sy alle lijden alles, dulden alles, ontschuldighen alles, waerom lijt ghy, duldet ghy, ontschuldicht ghy oock niet alles: wilt ghy alleene onder so vele ontallijcke, wijs wesen, ende sijn alle andere onwijs? en weet ghy niet, dat ghy terstont niet sonder groote lasteringe, eerst te Roomen, daer na over al, met de schantlijcke vlecke van eenē Ketter ghebrant-merckt ende gheteeckent sult worden:

Dese ende dierghelijcke dinghen heeft my altemets mijne Agar in het oore ingeblasen/ niet sonder eenen swaren inwendigen strijt tusschen haer / ende mijnen inwendighen Gheest/ ende mijne / nu overtuycht sijnde/ conscientie. Maer die Godtlijcke Gheest/ door een geweldiger drijvinge/ en heeft my niet toeghelaten/ dat ick langher vertoeven soude/ maer heeft my/ als eenen Abraham/ met dese krachtige stemme tot sich geroepē/ seggende: Gaet wt u Landt, ende wt u maeckschap, ende wt het huys uwes Vaders, ende komt in dat Landt dat ick u wijsen sal: Ende heeft gedaen/ dat ick het vermaerde spreeckwoort der wijsen/ volcht Godt, met der daet int werck stelde ende volchde: Ghelijckerwijs als het selve de goede Abraham/ na de aenmerckinghe Ambrosij, int eerste boeck van Abraham/ in het tweede Capittel/ met der daet voorgekomen heeft. Welcke zijne daet / my op eene wonderbaerlijcke wijse hert/ moet/ ende crachten heeft ghegheven/ dewijle ick sie / dat Godt der ghewilligher gehoorsaemheyt Abrahams sulcke vergeldinge heeft ghegeven/ dat hy van hem alle schande ende oneere verre heeft geweeret: want hy heeft de kuysheyt Saræ sijner schooner Huysvrouwe in perijckel wesende by den tyrannē, vā alle schande bevrijt. Maer oock soo heeft my hier door Ambrosius seer ghetrooste/ als hy seyt: Daerom/ dewijl Abraham om Godes wille alles veracht heeft/ soo ist/ dat hy van Godt alles dubbel ontfangen heeft; maer de eerste vergeldinghe heeft Godt ghedaen vande reynicheyt sijner vrouwe / die hy wiste dat den Man aengenaem was. Ambrosius doet daer oock heerlijck by: Dat de gene die Godt volgt/ die is altijt vry/ daerom/ seyt hy/ moetē wy Godt boven alles stellen / ende en moeten ons niet te rugge laten roepen/ van die onderhoudinge der Hemelscher geboden/ noch door aenmerckinghe van het Vader-landt/ noch om der Ouderen/ oft Kinderen wille/ noch om der Huysvrouwen wille / want Godt geeft ons alle die dinghen/ ende hy is machtich te bewaren dat hy gheeft. Dese dingen doen my oock seer vast vertrouwē/ dat het geschieden sal / dat Godt oock voor die eerste vergeldinghe van mijne / hoe wel

lanckſamer/ volginge/ mijne eere ende achtinge beſchermen ſal/ dat die ſelve van wat ghedaente oft ſchoonheyt datſe oock ſy / in de handen van Barbariſche menſchē ſelfs/ geen ſchande lijden en ſal/ maer ongequetſt ende ongeſchonden tot ſtichtinge van anderen inſonderheyt/ ende vermijdinge van ergerniſſe/ bewaert worden/ door welck vertrouwen ick moet gheſchept hebbende/ ende door de roepinge beweecht ſijnde/ hebbe ick nu de vlucht bereyt-willichlijck aenghenomen.

Nochtans ſoo dringht my die liefde Chriſti boven allen. Ick ſoude van verachten ende kleyn-hertigen gemoede ſijn/ ſoo verre ick alleen vluchtede om te ruſten/ om eenen wettelijcken ſtrijt nalatende / erghens in luyicheyt te verduyſen ende te verdorren: Van Chriſti ſaecke worter ghehandelt/ deſe roept my tot ſich. Ick hoore de ſtemme altijt in mijne ooren klincken: Roept: ende my vermanen/ op dat mijn roepen/ ghevoecht met het roepen der ghener/ die welcke hare knyen voor Baal niet geboogen en hebben/ beter verhoort worde/ dat ick op eenen hoogen Berch klimmē ſal/ om Syon te Euangelizeeren ende te predikẽn. Die ſtemme volge ick/ ende klimme in eene ſeeckere vrye plaetſe/ daer die Catholijcke waerheyt ſelve haer hooft vry nu heeft op ghesteecken/ van waer ick/ na plicht mijnes ampts / die ſelvighe waerheyt/ ſoo veel in my is/ verkondigen/ ende de wegen openen ende wijſen ſal / om alle ſcheuringhen wech te doen/ ende de eenicheyt der Kercke weder te krijgen. Mijn geroep ſal haeſt de Ghemeynte hooren: Ick ſal ſpreken tot het herte van Jeruſalem/ ende ſal haer toe roepen/ want ick en kan niet onderlaeten mijn ampt te doen. Ick ben een Biſſchop inde gemeente Chriſti, voorders is eenen yderen Biſſchop zijne particuliere byſondere Kercke ſoo vertrout ende ghegheven / dat hy oock weten moet/ dat hem die algemeyne Kercke oock/ als het noot is/ van Chriſto is bevolen/ ons Biſſchoppen alle wort van Paulo gheſeydt: Hebt acht op u ſelven, ende op de gheheele Kudde over welcke u die Heylige Geeſt geſtelt heeft tot Biſſchoppen, om die ghemeynte Godes te regieren, die hy met ſijnen bloede heeft verkreghen.

Onder den naem van Eleutherius den alder outſten Paus van Roomen / worden deſe woorden tot de Biſſchoppen verhaelt/ om deſer oorſaecke wille is u-luyden van Chriſto, die algemeyne Kercke bevolen/ dat ghy voor allen arbeydet/ ende niet ſupmich en ſijt/ allen te hulpe te komen. Ende Cyprianus inden 13. Sendtbrief int 3. Boeck ſeyt / dat hy met Stephano den Roomſchen Biſſchop/ gelijckelic die waeghſchale hout/ om de Kercke te regierē/ ende doet dit daer by: Het geſelſchap der Prieſteren is overvloedich/ met het lijm der onderlinghe eendrachticheyt / ende bant der eenicheyt verbonden/ op dat ſoo yemant wt onſe vergaderinge Ketterye begoſte op te brengen/ ẽn de Kudde Chriſti ſcheuren ende verwoeſten wilde/ dat die andere dan te hulpe komen. Soo is Cyprianus ſelver den noot-lijdenden Kercken/ oock buyten Africam ghesſtelt ſijnde/ ia ſelfs oock der Roomſcher Kercke met der daet meermaels te hulpe ghecomen: gelijck als ick in mijn werck van de Kercklijcke Republijcke in het 2. ende 3. Boeck int breede verclaere. Soo hebben oock ſeer ghearbeyt Polycarpus Irenaeus, Oſius Cordubenſis, Athanaſius Baſilius, beyde de Euſebij, Samoſatenus, ende Vercellenſis, Lucifer, Carallitanus. Hilarius Pictavienſis, Theophilus, ẽn Syrillus van Alexandrien. Aurelius Carthaginenſis, ende vele andere meer/ dat ſy wt haere eyghentlijcke Biſſchoppelijcke ampt ende officie/ den noot der algemeyner Kercke te hulpe mochten komen / ende hebben/ hare eyghene Kercke onder-tuſſchen verlatende/ doch wel onderweſen ende verſien latende / tot andere laſt-lijdende bedrukte Kercken / om die te helpen/ op haer eyghen authoritept haer begeven. Ten is dan van mijn ampt niet verbreemt/ iae het is meeſt tot mijn ampt behoorende/ dat ick den Romeynſchen Hove / als de welcke eene ſeckte ende ſcheuringhe apart maeckt / ende die Kudde Chriſti verſcheurt ende verwoeſt/ na mijn vermoghen/ als Cyprianus vermaent/ niet wel door eenen toeganck tot haer (wāt die en is niet veylich/ noch vry) maer door den lichamelijcken wech-ganck van haer/ haer te hulpe kome: Ick ſoude voorwaer mijne Ghemeynte tot Spalaten wel ſeer geerne gehouden hebben: gelijck Oſius, Baſilius, die Euſebij, Hilarius, ende andere/ te vooren van my ghenoemt/ hare Gemeynte ghehouden hebben/ ende tot de ſelve/ als ſy den opentlijcken dienſt der alghemeyner Kercke gedaen hadden/ wedergekeert zijn/ maer de wijle die ſelvige oock met den anderen ſuchtet / onder het iock des Paus / de welcke die Reformatie hatet / ende ſchout/ ende met alle zijne ende ſijner hem aenhangende Princen macht ende gewelt/ de ſelve belet/

1616.

belet/ende over de ghene die de Reformatie drÿvẽ/macht des doots ende levens heeft/ ende niemant levendich laet: Daromme so hebbe ick mÿne selfs Gemeynte nootsakelÿck teenemael verlaten moeten/op dat ick dese banden oock ontsprongen zÿnde / nu gantsch vry wesende / te bereyder sÿn moge/om den lof van die waerheyt te verkonden/ ende dat ick alsoo te vryer den ondergaenck van die heylighe Kercke/ die sy van het Roomische Hof lÿdet/beclagen moge.

Die Maiesteyt eenes Aertschen Coninck is wel te ontsien / als die welcke als Tertullianus spreeckt / die tweede/ naest Godt is/ ende alleen minder dan Godt is/ende bovẽ welcken als Optatus Milevitatus seydt / niemant is/als Godt: Daerom/ als eertÿts de Coninck David van weghen Overspel ende Doorslach bestraft soude worden/ soo en heeft noch die hooghe Priester / noch een ander/ofte Priester/ofte Levÿt/ noch eenich vrunt/oft goet bekende dit ampt aennemen dorven/ maer Godt selve heeft daer toe sÿne eyghene bysondere bootschappers ghebruyckt/ende heeft den Prophete Nathan/ om den Coninck te bestraffen / verordent. Maer met den Paus van Roomen / die welcke nu die gheheele Kercke verstoordt/ ergert/bedroeft/verdruckt/en behoeven gene Propheten te handelen/men behoeft niet te wachten / dat Godt daer toe bysondere bootschappers verordene. Neen / onses Paus van Roomen macht / en is soo groot niet/datse yemant behoeve te schricken/t'is eene versierde tÿtlÿcke ende opgheblasene Maiesteyt/sy is ghenomen/sy en is ghene/ hy is onsen Broeder/onsen met-hulper/mede Bisschop met ons / ende mede Dienaer in t'werck/ende inden arbeyt. Nu die broeder/ die vanden broeder gheholpen wordt/ gelÿck als inde bysprecckẽ Salomonis staet/ die is als een vaste Stadt. Wat slapẽ wy? Wat sluymeren wy? De Broeder gaet verlooren/ende treckt met sich int verlies ẽn verderf die Ghemeynten/ sullen wy / sÿne Broeders dit niet achten? sullen wy niet daer toe doen? Laetse alle swÿghen/laetse alle stille sÿn/laet sy het alle niet achten: Ic het kleynste Hondeken van allen / sal voorwaer met eenigh keffen/mogelÿck de groote slapende Dogghen wacker maecken/die van het Pausdom door eene wonderbaerlÿcke konste in slape gewiecht sÿn/die welcke den Wolf keeren/ende de Schaeps-kope Christi, als het betaemlÿck is/ naer haer ampt beschermen ende verdedighen sullen.

Ick en sal mÿne woorden niet gebruycken/ om die goede Honden wacker te maken/ick sal Godes woorden ghebruycken / ende sal die roepinghen van die Heylighe Vaderen ende Concilien/ ende der Heylligher Catholÿcker Kercke voorstellen ende verdubbelẽ.

Met de thien Boecken de Republica Ecclesiastica, die ick gheseyt hebbe/dat ick terstont sal int licht gaen laten/sal ick meestendeels arbeyden/dat die Roomeynsche dwalinghen ontdeckt moghen worden/ ende die waerheyt ende gesontheyt van die Catholÿcke leere ende disciplÿne openbaer mach worden/dat de meeste Gemeynten/van onse Roomsche verworpen ẽn verstooten zÿnde/inden Catholÿcken sin onderhouden mogen worden: Dat dien wech/om alle Kercken Christi te vereenighen / met den wenck ende met den vinger / soo niet klaerlÿck bewesen / ten minsten immers aenghewesen moge worden/of het eenigher wÿse mochte geschieden/dat wy alle eens spraken / eens gevoelden / ende dat die scheuringen mochten onder-gehouden worden/ ende dat alsoo den Christelÿcken Princen alle oorsaeck benomen mocht worden/om gheen gedachten te krÿgen van malkanderen te onderdrucken/ ende onder dẽ deckmantel van Religie ende Geloof die openlÿcke vrede ende gherusthheyt des Christelÿcken volck/ door onbehoorlÿcke ende waerlÿck Godloose Crÿghen ende Oorloghen/ te verstooren/ maer datse veel liever alle haer machten daer toe anlegghen mochten / dat die Ghemeynten Christi onder het iock der Tyrannen/ waerlÿcks ongeloovighe/suchtende/in hare oude vryheyt wederom mochten gestelt wordẽ. Ick wil dat dese mÿne vertreckinghe ofte oock uytganck uyt Babel/ oft vluchte/van alle suspitie van scheuringhe vry wesen sal/ want ick vliede die dwalinghen/ ick vliede die misbruycken/ ick vliede/ op dat ick niet deelachtich en worde van hare sonden/ende dat ick van hare plagen niet en ontfanghe. Nochtans en sondere ick my nimmermeer af / van de liefde die ick der Catholÿcker Kercke/ẽn allen dien die met haer gemeynschap houden/schuldich ben / maer soo veel als in my is / soo ben ick bereyt altÿt ghemeynschap te houden met dien allen/so langhe als wy in die substantiele wesentlÿcke Artÿckelẽ onses geloofs/ẽn Symbolen van de oude Kercke Christi over eẽ comẽ: Nochtans soo verre wy alle te gelÿcke/alle nieuwe Artÿckelen / oft regel-recht teghens die heylighe Schriftuere strÿdende/ oft van die

voorseyde

1616.

voorseyde Symbolen verbreemt zijnde/ eñ daer teghens strijdende / verwerpen ende versoepen. Maer dat wy oock andere in haer selven middel-matige Artijckelen/ die noyt inde Kercke ghenoechsamelijck ondersocht/ ghedefinieert/ eñ bevesticht zijn/ voor Artijckelẽ des geloofs geensins en nemen/ voor ende al eer dat de selve eerst ten vollen gedefinieert worden/ of aenghewesen worde/ dat sy ten vollen nu al gedefinieert ende bevestiget zijn/ maer dat wy oock haer niet terstont als Ketters verdoemen/ ten sy dat wy het eerst voorseecker weten datse te vooren van de Kercke ghenoechsamelijck verdoemt zijn/ of verdoemt worden. Dat dan een yegelijcke Kercke de vryheyt gelaten worde / om in middel-matige dingen te ghevoelen ende te doen/ ende dat een yegelijck in zijnen sin overvloedich zy / tot dat die Kercke selfs vanden Gheest Christi versien ende geregeert zijnde/ der verschillen een eynde maecke/ ende het rechte kaf van het rechte kooren af sondere.

Ondertusschen soo laet ons vast houden het alder-vermaertste spreeck-woort des alder-vermaersten Cypriani, het welcke hy inden Concilio Carthaginensi gebruyct heeft Niemanden, seyt hy/ oordeelende, oft yemanden van het recht des ghemeynschaps affonderende, soo verre hy wat anders mochte gevoelen. Want oock niemant van ons voorghenomen heeft/ een Bisschop der Bisschoppen te wesen/ ofte door eenige tyrannische schrickinghe sijne colleguen ende met-hulpers tot noot-wendicheyt der ghehoorsaemheydt te bedwingen. Wanneer soude een yeder Bisschop nae de vryheyt van zijnen wille ende macht sijnen eygen vryen wille hebben/ als oft hy van niemant gheoordeelt conde worden/ dat hy eenen anderen oock niet oordeelen en can/ maer laet ons alle verwachten het oordeel onses Heeren Jesu Christi / de welcke een ende alleen de macht heeft / ons voor aen te setten inde regieringhe sijner Kercke/ ende van onsen handel te oordeelen. Syprianus hadde doe een verschil niet alleen vande Roomsche maer schier van de gheheele Kercke/ aengaende den Doop van de Ketters/ ende op zijn eyghen meyninghe vast staende / meynde hy dat Stephanus Romanus die hem heftichlijck hier in tegẽstont/ ende schier alle die andere in opẽbaerder dwalingen staken/ niet te min nochtans en heeft hy noyt toeghelaten / dat die bant des eenicheyts ende Kerckelijcke liefde onder haer gebroocken soude worden/ op dat ter onder haer gene scheuringe/ de welcke is eene schadelijcke peste van die Gemeynten/ ontstaen ofte rijsen mochte. Ende hier in heeft Cyprianus/ tot zijnen grooten loff/ dẽ yver Stephani/ die niet geheel discreet noch bescheyden en was/ overwonnen: Want de wijl dat Stephanus met sijne excommunicatien ende uytsluytingen tot het quaet der scheuringe verviel/ so heeft Cyprianus door zijne lijdtsaemheyt/ ende liefde/ ende sonderlinghe voorsichticheyt/ die scheuringhe gheschout ende ontgaen. Ende hier in heeft Augustinus dickwils Cyprianus hoochlijcken gepresen/ ende heeft dese handelinge Cypriani/ als een regel/ form/ eñ voorschrift der geheeler Gemeynte voorgestelt/ dat de geheele Kercke deselve navolgen soude.

Ende onder anderen / daer Augustinus de handelinge Cypriani ende den strijt met Stephano overweecht ende insiet in sijn vijfde boeck de Baptismo contra Donatistes, in het vijf-en-twintichste Capittel seyt hy: Nochtans heeft de liefde Christi in haeren herten de overhant ghehadt/ dat in sulcken verscheydentheydt ende verschil / het quaet der scheuringhen onder haer niet ontstaen noch plaets vinden soude. Dit selve dan hielt Cyprianus voorseker dat Stephanus groffelijck dwaelde / om dat sy de Ketters/ die tot de Catholijcke Kercke weder keerden sonder op nieus ghedoopt te werden/ aennam / ende nochtans wilde hy liever/ niet alleen met Stephano selfs / die gheheel anders ende gantsch verscheydentlijck ghevoelden/ ende dede/ dan hy/ maer oock selfs met de ghene/ die hy voor gantsch onsuyver achtede / communiceren ende gemeynschap houden / daeromme alleen / om dat sy van Stephano tot de ghemeynschap toegelaten worden : dan dat hy de Ghemeynte door scheuringe verdeylen wilde. Ende dit exempel heeft S. Augustinus den Donatisten/ om na te volghen voor ghestelt/ hy stelt het selve ons oock noch voor.

Laet ons dan H. Vader / ende ghy Vaders/ Broeders ende heylige Colleguen eñ met-hulpers / den Cyprianum navolghen/ Augustino gehoorsaem wesen / op dat doch voor allen dingen/ de scheuringhen moghen wech genomen worden : Want Cyprianus, als Augustinus bemerckt/ de welcke het herte vol van heylighe liefde hadde / heeft gheacht/ dat de gene/ die verscheyden gevoelen hadden/ even-wel in eenicheyt behoorden te blijven. Laet ons dan onder ons een verscheyden gevoelen hebben/ tot de tijt toe dat

1616.

dese dingen/die nu noch ten vollen niet ghedefinieert oft bevesticht zijn/ dat die tẽ vollen mogen gedefinieert ende beslotẽ wordẽ/ maer laet ons ondertusschen inde eenicheyt blijven: Want al ist/ dat ghy wat anders gevoelt/ghelijck den Apostel vermaent/dat sal Godt u oock openbaren / en wilt doch die scheuringen niet grooter maken/dan sy zijn. Wacht u oock dat ghy met Stephano door onbehoorlijcke excommunicatien ende verbanninghen die liefde niet en soeckt af te breecken: op dat doch soodanige verschillen ende verscheydentheyden niet eenich quaet der scheuringe, ghelijck als Augustinus sulcx socht af te keeren / onder ons ontstaen en moge: Gheeft allen den Kercken Christi, de welcke Christum met die essentieele Symbolen des gheloofs belijden den vrede eñ die liefde weder. Hout voor seker/dat de scheuringe veel grooter quaet inde Ghemeynten is/dan de Ketterije.

Laet uwe ghemeynschap bereyt zijn tot allen / een yeder zijne opinien behoudende/ maer nochtans de valscheden ende onwaerheden verdreven zijnde.

Laet vrijlijck toe / dat de waerheydt ondersocht worde door wettelijcke gewoonelijcke middelen ende manieren der Heyliger Kercken. Soo doende verhoope ick / dat door de hulpe van de genade Christi, die sich den ghenen / die hem oprechtelijck soecken/ niet en pleecht te weygheren/ int corte gheschieden sal / dat die volcomene vrede ende eenicheyt/ jae oock de nootwendighe vereeninge der H. Kercken/ daer op volghen sal/ dat wy eensins gevoelen/ende in eenẽ regel blijven moghen.

Laet ons dan onder ons aensteecken de Toortsen ende Fackelen / niet des haets/ noch der oneenicheyden / maer der religieuser ende Catholijcker onderwijsinge. Laet de Lantern onser voeten sijn / het Woordt Godes: Laet ons die voetstappen onser Heyliger voorgangeren natreden/ de welcke een sonderlinghe licht inde Ghemeynte Christi geweest zijn. Laet ons door het licht der Euangelischer waerheyt/sonder opstinaetheyt/ of stijf-sinnicheyt/ de duysternissen der valsheyden ende dwalingen verdrijven: Laet ons van die nieuwicheyden/ de welcke de oude Leere eñ disciplne der Heyliger Kercke / schier wtghebluscht hebben, aftreden: Op dat die ghemeynte Christi op deser aerden de eenige sy/met den lijm der volmaeckter eendrachticheyt vast ghemaeckt wesende.

In die welcke wy alle met eenen gheest ende met eenen mont eeren ende prijsen moghen/Godt/ ende den Vader onses Heeren Iesu Christi Amen.

Ghegeven binnen Venetien/op den 20. Septembris 1616.

Apoc. 18. 4.

ICk hoorde een ander stemme wt dẽ Hemel segghen / gaet wt van haer mijn volck / op dat ghy haerder sonden niet deelachtich en zijt/ op dat ghy van hare plagen niet en ontfanght.

Chrysostomus Homilia 46. op Matthæum. Die lichamelijck uyt gaet/en wort niet geacht uyt de Kercke te gaen/ maer die gheestelick verlaet de fundamentẽ vande waerheyt der Kercken / want wy zijn van hen wtgegaen met het lichaem: Maer sy van ons met het gemoet. Wy zijn van hen uytgegaen/na de plaetse: Sy van ons/ na den Gheloove: Wy hebben by haer ghelaten de Fundamenten vande Mueren: Sy hebben by ons gelaten de fundamenten der Schriftueren: Wy zijn van hen uytgegaen na het aensien der menschen: maer sy van ons/na het oordeel Gods. Daerom sy oock als Lichamelijcke Christenen/ vervolghen met eenen verbloemden schijn onsen gheestelijcken.

Boecrken tegen M. Antonium de Dominis t'Antwerpẽ wtgegeven.

Eenen Opper-Priester binnen Antwerpen heeft dit boven-verhaelde boecxkẽ Marci Antonij de Dominis, wat ghehekelt ende beknabbelt/ soeckende te bewijsen / dat desen Eerts-Bisschop seer qualick ende onbedachtsaemlijck ghedaen hadde / dat hy de Roomsche Kercke verlaetende hem tot de ware Gereformeerde Kercke begeven hadde / ende hy vermaent hem seer ernstelijck wederom tot den schoot der Roomscher Kercke te keeren/maer midler wijle noemt hy den selfden eenen valschẽ Propheet, schandelicken ende verradelicken overlooper, Trouloosen Herder, Sayer van Oncruyt, Iudas den Verrader, Dalmatisschen Goliath, eenen Medegeselle van de Engelsche Comedianten, versuften Grysaert, eenen die de bruyt over-levert in de handen van duysent Roffianen, Lucifers gelijcke, &c. genoechsaem te kennen gevende hoe sy hem tracteren souden indien sy hem conden in hare handen ende gewelt crijgen/ daer Godt de Heere hem / ende alle vrome Godtsalige Christenen ghenadelick voorbehoede. Dit laster-schrift des Opper-Prie-

sters is in het Latijn/ ende in Neder-duyts ghedruckt ende aen den dach gegeven/ ende het wort van eenigen geacht ende gehouden als een seer costelick cleynoot.

> Stercora quod porcis, Asinis quod carduus, hoc est,
> Babaries istis asinis, porcisq; Magistris.

Dat is/

> Ghelijck den dreck het swijn/ de distel d'Esel voet/
> So smaeckt d'onwetentheyt de Paepsche Priesters soet.

Marcus Antonius de Dominis dit lasterschrift gelesen hebbende/ was van meyninghe dat te beantwoorden/ Doch gedachtich sijnde der vermaninghe Salomonis Prov. 26. 5. (En antwoort den dwaes niet na sijne dwaesheyt, dat ghy hem oock niet ghelijck en wordet) Oock vanden Engelschen Salomon den Coninck Iacobo vj. (tot den welcken hy sijne toevlucht genomen heeft) vermaent sijnde/ dat hy dat smaetschrift ende het blaffen des Pauselijcken Priesters versmadende/ al sijn sinnen ende tijt soude geven tot vol-makinge sijnes voor-treffelicken Boecks d'welck rechtevoort onder de Persse is: So heeft hy het laten berusten. Wat hy oft yemant anders met gheleghentheyt hier op sal doen/ leert den tijt.

Ascanio Spinola verloopt wt Engelant/ verlaet wijf en kinderen.

ALs de Certs-Bisschop van Spalaten op den wech was om na Engelant te reysen/ soo is steels-wijse wt Engelant verloopen eenen Don Ascanio Spinola, die eenen tijdt lanck binnen Londen was Predicant geweest inde Italiaensche Ghemeynte aldaer/ meer door eenen onbedachtsamen yver eenigher persoonen tot het predick-amt ghevoordert ende ingedrongen sijnde/ dan met volcomen consent/ wille/ ende bevoorderinge des Kerckenraets/ ende der gener diemen hier in principalijck hadde behooren te kennen. Hy en was niet lange inden Kercken-dienst gheweest/ of ten is aen den dach gekomen (door brieven ende na-schrijven eeniger goeder geloof-weerdiger Persoonen) dat hy eenen bedrieger ende valschen boeve was/ die niet en socht de eere Godes/ nochte de op-bouwinge ofte bevoorderinge der warer Religie (dat hy/ als nader hant genoechsaem gebleecken heeft/ niet oprechtelick en was toegedaen) Maer hy heeft veel meer ghesocht buyl ghewin/ ende den wel-lust sijnes vleysches. Den Eerweerdigen Kercken-Raet der wt-lantscher Kerck/ sulcks spuerende/ en heeft hem tot haren Cœtum ofte vergaderinge niet willen toelaten/ als een lidmaet des selfden/ onaengesien hy sulcx mondelinge ende schriftelick was versoeckende/ maer hebben d'opsicht over hem bevolen den persoonen/ die hem gheadvanceert ofte ingheedronghen hadden. Desen Spinola (om der menschen te meer te bedriegen/ ende wijs te maken/ dat hy ernstelick het Pausdom hadde verlaten/ en om te Hove met des te meerderen schijn van redenen des te beter gehoor te mogen vinden/ als hy yets te sollicitereren hadde. Soo heeft hy een Enghelsche Joffrou ghetrout/ met de welcke hy nochtans seer onvreedsaem ende qualick geleeft heeft/ sijnde vol jalousije en vuylicheyt/ de welcke hy schandelick verlaten heeft/ als de Certs-Bisschop in Enghelant verwacht wiert/ en met hem sijn etteliche Italianen wt Engelant ghetrocken. Hy is nae der handt te Bruessel ghesien. Met welcker kennisse hy in Engelant sy gecomen/ ende met wat luyden hy binnen ende buyten Landts hebbe correspondentie ghehouden/ sal den tijt wel openbaren. Immers is dit/ ende der gelijcke exempelen/ een goede waerschouwinghe datmen die verloopene Monicken niet lichtelick aennemen nochte tot het H. Predick-ampt promoveren en sal. Ne cui cito manus imponito.

Capiteyn Iacob Iansz van Edam/ vermeystert eenen Turckschen Zeerover.

IN Decembri deses jaers is t'Amsterdam aengecomen Capiteyn Iacob Iansz van Edam, die van wegen het Collegie der Admiraliteyt voor t'ghepasseerde somer-saysoen/ zijne wacht gehadt heeft op de custen van Hispanien/ ontrent de strate van Gibralter. Hy heeft eenen Turckschen roover verr[illegible]eystert/ die op zijn schip hadde ses-en-veertich man: De vijf-en-dertich heeft hy/ achtervolghens sijnen last (d'welck oock is den last van alle Capiteyns te water) de voeten ghespoelt: D'andere/ zijnde Christenen/ ende als slaven daer op ghesorseert/ heeft hy vry gelaten. Desen Roover en was noch niet lange in Zee geweest. Hy hadde weynighe daghen daer te vooren een cleyn Spaens Coopvaerdije scheepken genomen/ waer van de schipper met sijnen sone op des Roovers schip ghevangen saten/ ende zijn door het nemen des schips door de Hollanders verlost ende in vrydom gestelt.

De Zee is dit jaer seer onveyl gheweest/

wans

1616.

want de Zee-roovers by de vijftich welgemande ende gemonteerde schepē sterck zijn/ ende doen groote schade/ roovende eū prijs makende al wat sy krijghen/ niemant verschoonende/ van wat natie ende volck dat sy oock sijn. Sy zijn des duyvels vrienden/ ende aller menschen vyant.

De Heeren Radē der Admiraliteyt binnen Amsterdam hebben twee wel ghemonteerde Oorloch-schepē voor dit tegenwoordige Winter-saysoen derwaerts gesonden/ om/ soo veel doenlick/ de zee aldaer claer te houden. Deden in deser sake andere Coninghen ende Republijcken haer devoir soo wel als de E. H. Mo. Heeren Staten ende Admiraliteyten der Gheunieerder Nederlantsche Provincien zijn doende/ de zee soude wel op een corts van dese zee-schuymers gesuyvert ende gevrijet wesen.

De quote vā Zeelant wort verlicht by d'āder Provintien.

MAer veelvuldige moeyelicke Disputen over die quota van Zeelant ghevallen/ is in December by hare Ho. Mo. zijne Ex^tie. eū Raedt van Staten goet ghevonden/ datmen die van Zeelant sal afnemen twee int hondert/ soo datse in plaetse van elff/ voor de jaeren 1614. 15. 16. ende 1617. niet meer als negen int hondert gheven en sullen/ dit is alle Provintien aengheschreven/ met versoeck daer inne voor dit mael te willen consenteeren. Midts dat dese twee int hondert over die seven Provintien sullen verdeylt worden. Die van Hollant hebben stracx daerinne geconsenteert/ ende d'ander Provintien zijn ghevolcht.

Volgen nu de Fransche saken.

OP het eynde des jaers 1615. hebbe ick verhaelt/ hoe dat des Princen van Condees volck tot verscheydene reysen vande Coninghsche is geslagen geweest. Corts hier na isser/ op het behaech des Coninex/ een Verdrach ofte stille-standt van wapenen ghemaeckt/ tusschen den Mareschal Brissack, ende den Heere Villeroy des Coninex Secretaris van State aen d'een sijde/ ende den Prince van Conde aen d'ander sijde/ begrepen in dese hier volgende Artijckelen.

Verdrach te Fontaine le Comte ghemaeckt tusschen den Mareschal Brissac, eū den Prince van Conde, den 20. Janu. 1616.

EErstelick sal de Coninck te vreden zijn inde voorsz. Conferentie te handelen met mijnen Heere den Prince/ eū andere Princen/ Hertoghen/ Ghenoten/ Officieren vande Croone/ ende alle andere/ soo Catholijcken/ als vande Ghereformeerde Religie/ die hem bygestaen/ ende sich met hē gevoecht hebben/ daer onder begrepen zijnde selfs die vande Religie vergadert tot Nimes.

2. De selve Conferentie sal ghehouden worden binnen de Stadt van Loudun by Commissarisen van sijne Maiesteyt ghedeputeert/ omme met mijnen voorsz Heere den Prince ende den Heere voor-noemt te handelen/ ende sal beginnen den thienden dach Februarij naest-comende.

3. Ende op datter niets en sy dat so goeden voornemen verhindere/ soo is dienstelick bevonden/ onder t'wel-behagen van zijne Maiesteyt/ de Wapenen/ eū alle krijchsdaden door het gantsche Coninerijck/ mitsgaders de andere Landen staende onder de ghehoorsaemheydt van zijne Maiesteyt/ te doen opschorten. Ghelijck mede binnen de Souvereyne Heerlicheden van Sedan ende Raucourt. Te beginnen/ ten aensien van de Provintien van Poitou/ Saintonge/ Angoulmois/ Bretagne/ Aniou/ Touraine/ eū Berrij/ van dien daghe aen op den welcken dese Artijckelen geratificeert ende goet gekent sullen wesen by zijne Maiesteyt/ van welckers wille de selve Heere Prince onder-recht sal wesen tusschen dit ende den 30. deses tegenwoordigen Maents. Ende ten aensien vande andere verre ghelegen Provincien/ sal de voorsz op-schortinghe van Wapenen beginnen van dien dage aen/ dat sy binnē de selve Provintien uytgecondicht sal wesen by de Gouverneurs/ oft Stadthouders Generael van dien/ omme over al uyt te gaen ende een eynde te nemen op den eersten dach des Maents Martij eerst comende. Waer van de voorsz. Heere Prince op een selvige tijt verwittighen sal de ghene die t'ghebiet hebben binnen de plaetsen der ghener die sich met hem vereenicht hebben.

4. Ende om te maecken dat de voorsz opschortinghe van Wapenen veerdichlijck int werck ghestelt ende onderhouden worde binnen alle de Provincien des Coninexrijcx/ sal zijne Maiesteyt seer ootmoedelick gebeden werden/ zijne noodighe ghebоden om

1616.

die te doen publiceren/ in aller neerstichheyt derwaerts te schicken. Ende oft ghebeurde/ terwijle men nae de voorsz. Publicatie wacht/ datter eenighe persoonen gevangen wierden na den dertichsten dach deser tegenwoordiger Maent/ soo worden de selve al van nu af verclaert voor quade prijse/ ende sullen ontslagen wordē op t'eerste versoeck dat derhalven van d'een ende van d'ander sijde gedaen sal worden.

5. Gheduerende de voorsz opschortinge/ en salder noch van d'een noch van d'ander sijde eenighe fortificatie ghemaeckt worden in de steden ende plaetsen ingenomen sedert den eersten September lest-leden/ noch oock eenich volck opgenomen worden binnen dē Coninckrijcke ende Landen staende onder de gehoorsaemheyt van sijne Majesteyt.

6. Ende om te beletten dat de naderheyt vande Legers gheen veranderinge en veroorsaecken/ noch aen d'een noch aen d'ander sijde/ soo isser onder t'wel-behagen van zijne Majesteyt gheaccordeert/ dat int wachten na de voorsz Conferentie/ ghene van zijner Majesteyts Krijchs-hoopen en sullen passeren noch verblijven op ghene sijde van de Riviere Clain: gelijck mede geduyrende de selve Conferentie de heyr-kracht van zijne M^t. vertrecken sal aen ghene sijde vande Rivier Vienne, sonder de voorsz Stadt van Londun op acht mijlen nae te ghenaecken. Maer soo veel belanght de Garnisoenen die noodich souden moghen wesen tot versteeckeringhe vande Steden ende plaetsen aen dees sijde vande Rivieren Clain ende Vienne, de welcke eenighe jalousie souden moghen veroorsaecken/ sal met den voorsz. Heere Prince/ oft yemant die hy daer toe committeren sal/ staet ghemaeckt worden van t'ghetal der mannen die daer inne ghelept sullen worden.

7. Ghelijck mede ghene Krijchs-hoopen van t'Leger van mijn Heer de Prince/ gheduerende de voorsz opschortinge/ de Stadt van Poitiers en sullen mogen ghenaken op ses mijlen na/ noch oock logeeren aen ghene sijde vande Riviere Tove, noch inde Provincien van Anjou eñ Bretaignien/ aen dees sijde vande selve Reviere Tove. Ende wat aengaet de Garnisoenen/ de welcke noodich souden moghen wesen tot versekeringe van de plaetsen van mijn Heere den Prince/ welcke mede jalousije souden moghen veroorsaecken/ daer van sal staet ghemaeckt worden met den ghenen die het sijne M^t. believen sal te committeren.

8. Ende ten aensien vande Provincie van Saintonge, daer en sullen gene Krijchs-hoopen in logheren van Taillebourch af/ de Rivier Charante opwaerts.

9. Belangende d'ander Provincien/ sullen sijne Maiesteyt ende mijnē voorsz Heere de Prince/ eenighe deputeren om het Krijchs-volck dat aldaer wesen sal te reguleren/ ende met den anderen t'overcomē van hare maniere van leven.

10. Mijn Heere de Prince sal gedeurende de voorsz Conferentie/ ende tot versekeringe der selve/ vermogen hondert mannen van Oorloge te logeeren binnen de Stadt van Lilebouchard, ende tot acht-hondert Mannen tot binnen de Stadt van Loudun, midtsgaders vierhondert Peerden ontrent der selver Stadt van Loudun, op alsulcke plaetsen ende quartieren als hier nae sullen ghenoemt worden by zijne M^t. oft by den ghenen die het hem believen sal te ordonneeren.

11. De Krijghs-hoopen vande voorsz. Leghers/ de welcke sullen willen vertrecken ten bevele oft by verlof vande Generaels der selve/ oft der voorsz. Heeren/ Princen/ Hertogen/ Genoten Officierē vande Croone/ ende Stadts-houders Generael des Coninckx/ sullen t'selve mogen doen in aller sekerheyt/ verwittigende de Gouverneurs vande Steden ende plaetsen daer sy door sullen passeeren/ doch en sullen even-wel niet moghen passeren dan by twintich tesfens.

Ghedaen ende gheteeckent tot Fontenay le Comte, den 20. Ianurij 1616.

Als nu in Vranckrijck de saken tot stille-stant van wapenen gebracht waren/ heeft de Prince van Conde goet ghevonden de Heeren Staten der Geunieerde Neder-landen door desen brief te ontdecken de ghelegentheyt der saken in Vranckrijck/ ende wat hem ende andere Princen veroorsaeckt hadde de wapenen aen te nemen:

Coppye des briefs die de Prince van Conde aende Staten vande Geunieerde Provintien gheschreven heeft. 1616.

Hooch-ende-Mogende Heeren.

Ick en twijffele niet/ of ghy en hebt wt mijnen hier vooren ghedanen openen schrijven/ de gherechticheyt vande ghemeene saecke/ die ick met vele andere Princen/ Hertogen/ als oock Heeren/ Officieren der Croone/ die met my int verbondt staen/

1616.

staen / te beschermen hebbe aenghenomen/ Insgelijcx oock de noot die my de wapenen aen te nemen/ ghedronghen heeft/ om daer door de uyterste gewalt ende bedwanck der gheener te keeren / die den name ende die teedere jeucht des Coninckx mis bruyckende/ des selven hooge aensien haer hebben aẽghenomen: Ende nademael zy haer aende sonden ende ghemeene onordeninghen/ daer van sy aengheclaecht worden/ schuldich bevinden/ op dat sy haer door deses Coninckrijcx onder-ganck mochten verheffen / een Oorloch midden int Rijck hebben aenghevangen/ oock daghelicx arbeyden teghen de Hooft-wetten deses Coninckrijcx/ dat doch tot noch toe sulcke dienstbaerheyt niet heeft connen dragen / eene uyt-lantsche macht in te voeren/ onderstaen hebben. Niet weynigher/ ben ick berichtet hoe door hare subtijle grepen ende ondercruppinghe der geenen/ die by V. van hare aenhanghers zijn/ men ghepoocht heeft / u vande waerheyt af te leydẽ/ ende met valsche ende lasterlicke persuasien ende over-redinge onse sake suspect ende verhaet te maken / soo heb ick int aensien vande Qualiteyt die my Godt gegevẽ heeft / gheacht conform mijne reputatie eñ eere te zijn/ u dienthalven d'oprechticheydt mijnes voor-nemens voor ooghen te stellen. Ick hebbe tot noch toe anders niet gesocht/ als der Coninckliicke Majesteyt mijnes Genadighsten Heeren schuldigen dienst/ eñ den welstant hares Rijcx/ ende want ick sie welcke quaden ende onordeninghen den selven onvermijdelijcken ondergang dreygẽ/ soo hebbe ick allerleye middelen gesocht allerley weghen by de hant genomen/ om den selven te bejegenen. Tot sulcken eynde heb ic mijn onderdanighste Remonstrantie met die van t'Parlement gheconformeert ende ghelijck gemaeckt: Gantsch Franckrijck weet/ ende ick ben seecker/ dat V. heerlijckheyt niet onbekent en zijn de voorleden verachtinghen ende ghewalden / diemen den principalen int Coninckrijcke heeft gedaen/ ende in plaetse vande Gherechticheyt te bedencken/ worden my laster/ ende oproer/ eñ den besitters des Parlements onbehoorlijcke handelinghen ende oproer van dien toegeschreven/ die daer van selve zijn beclaecht ghewordeu / die alsoo stout ende vermeten derven zijn/ dat sy/ daer sy haer selven souden rechtveerdighen / onder den name des Coninckx/ sonder al vooren de saken met des selven Raden over te legghen/ sonder gelijck exempel/ ende tegen de wetten ende hercomẽ des Coninckrijcx publiceren te laten. Hierom oock het Parlements Hoff te Parijs/ nae dat het bevonden heeft / hoe dat hier in buyten ordeninghe is ghehandelt/ heeft besloten/ datmen den Coninck de gewichtige reden ende bedencken/ daerom de verificatie ende registratie vande voorschreven verclaringe noch conde noch mochte voortgaẽ/ schriftelijck soude openbaeren. Maer doen dit beschept (weerdich de voorsichticheydt deses hooghen Parlements) den loop van haer schadelijck voor-nemen/ streckende tot verscheuringe des huyses van Franckrijck/ heeft willen verhinderen / hebben sy haer door hare ghesanten/ oock gheschencken/ eñ dreygementen/ die sy ten huydighen daghe/ om de vryheydt der Fransoysen t'onderdrucken openlijck gebruycken/ opt uyterste bearbeyt/ door kennelijcke bedriegerije ende oordeel/ gantsch contrarije de verclaeringhe des voorschreven Hofs/ bedriechlijck uyt te voeren/ eñ in te sleepen. Waer uyt V. heerlijckheyt haer onbehoorlijckheydt ende uyt de aenghewesene saecken haer ontwerp bekennen moecht/ tot geenen anderen eynde gerichtet te zijn/ als de saken tot het uyterste Oorloch ende on-ruste hier te brenghen. Daer men ter contrarie den door-middel vande dapperheyt/ ende hooghste wijsheyt des Overledenen Coninckx ghelucksalichster ghedachtenisse/ den Coninckrijcke Franckrijck verworvenen vrede / versterckẽn ende behouden soude. Ick hebbe met mijn lijdtsaemheyt besucht het uyterste mishaghen/ dat ick hebbe/ daer in dat ick my sie verbonden ende schuldich tot mijner ende der vromen/ ende getrouwen onderdanen/ des Coninckx rechtveerdige bescherminghe/ de wapenen aen te nemen/ ende sulcke remedien te ghebruycken/ die sonder ghevoelen van pijne niet connen ghebruyckt worden. Evenwel al eer ick daer toe ben ghecomen / heb ick bedongen ende my verclaert/ oock niets nae ghelaten te doen/ ofte te spreecken/ tegen t'gene daer met ick den Coninck eñ t'Rijck verbonden ben. Ick hebbe gantsch Franckrijck de rechtveerdicheyt getoont/ oock den vrienden ende bontghenoten deser Croone/ den welcken alsoo wel als den vroomen Fransoysen/ aen de onderhoudinghe vander selver hoocheyt ende weerdicheyt is ghelegen. Ende dat sy de selve/ om de Spaensche daer door te verheffen/ niet souden latẽ onderdrucken / insonderheyt V. die ghy soo heerlijcke diensten ende hulpe hebt ontfangen/ tot welcker bevoorderinghe/ ick als es

1616.

geern mijn beste doen wil. Ghy hebt nu alreede verstaen/ hoe dat het corpus dier van de Gereformeerde Religie/ de welcke voor desen/ in hare alghemeyne vergaderinghe/ haere meeninghen ende voor nemen met de Mijne ende des Parlements hebbẽ gelijck ghemaeckt/ nae dien sy de uyterste verachtinge/ diemen teghen haer heeft gebruyckt/ oogenschijnlijck hebben ghemerckt/ende gesien dat anders gheen middel voor-handen was / haer wat openbaerlijcker met my hebben verbonden / ende hare wapenen by de mijne hebben ghedaen / nu voortaen in desen dringenden noot gelijckerhant / daer nae arbeyden/dat des Rijcx Wetten weder in ordre gebrocht/de ingeslopene misbruycken ende onordeningen(dreygende den ghewissen onderganck)gantsch afghechaft/de Autoren van des Overleden Coninck doot (daer van men alle daghe nieu bewijs siet) dat na verdienst ghestraft worden. Insgelijcx dat het ongeluck ende de boose werckẽ/ die over het Coninckrijcke door de voltreckinghe des Spaenschen verbondts'conden comen belettet worde. Ick hoope Godt sal die aengevangene Ghenade continueren eñ vervolgen/ zijnen heyligen segen over mijne rechtveerdige beschermingghe uytgieten/ ende door voorspoedighen voortganck voor alle de werelt de oprechticheyt van mijn sake blincken laten/verhope/ dat ghy insghelijcke niet sult toelaten / dat de selve worde ghelastert/ ende niet anders oordeelen/ als ick van u'we billicheyt voorwachte / eñ wil het hier by laten blijven.

Uwe vrient-willighe

H. van Borbon.

Copye des Eeds , vvelcken den Prince van Conde, sijn onderhebbende Crijchs-volck , heeft ghedaen.

ICk sweere ende belove voor Godt/dẽ Coninck/ eñ t'Rijcke/ onder het beleyt des Heeren Princen van Conde eñ niemandes anders/ wel ende ghetrouwelijck te dienen/den selven tegen alle die hem teghen zijn/ maer insonderheyt de vijf Tyrannen/ welcke onder het ghebruyck des Conincklijckẽ naems der selver Maiesteyt Hooge aensien/ hun bedecktelijck toe-eygenen/der selven goet-gunners ende aenhanghers/ende alle de ghene/ die over den doot des overledenen Conincks / Hendrick des Grooten/Hooghst-beroemder gedachtenisse aengeclaecht/ ende straf-weerdich zijn/te helpen wreken/op dat de gerechticheyt nae behooren worde geoeffent.

Trefues tusschen den Coninck/eñ den Prince van Conde, te Fontenaye

DEen xxiij.Ianuarij isser by den Coninck ordre ghegeven ende ghepubliceert/ belangende de op-schortinghe der wapenen/ die duyren soude tot op den eersten dach Martij. Den thienden Februarij zijnder te Fontenay vele Princen ende Princessen by een ghecomen/ soo van wegen den Coninck/ als van weghen den Prince van Conde, die oock in eyghenes persoone met sijn moeder aldaer verschenen is / vergeselschapt met de Hertoginne van Longeville, de Hertogẽ van Longeville,Majenne,Luxembourgh,Bovilon,Rohan,Sully,de la Tremoville, ende den Grave van Candalle. Oock is de Heere Edmonds / Ambassadeur des Coninck van Groot-Britannien mede aldaer verschenen.

De Prince van Conde heeft den Gedeputeerden des Coninck in handen gestelt dertich Articulen / daermen van handelen soude/de welcke ghelesen zijnde/wierden sodanich bevonden / dat beyder sijts Ghedeputeerde stracx oordeelden / dat de af-handelinghe der selfder meer tijts verheyschtet/ als tot den eersten Martij, derhalven hebben sy den selfden verlanght tot den vijf-thienden der selver Maent. Ja daer nae is dese Trefues verlanght tot op den eersten dach van April , daer na tot op den 15. Aprilis,eñ eyndelick tot op den 5. van Mey. De Hertoghe van Vendosine is mede aldaer ghecomen / om in dit Verdrach mede begrepen te worden. Hem is zijn sidt-plaetse verordineert benevens de Gravinne van Soissons, in welckers huys dese by-een-comste ghehouden wiert.

Rechar in Mercurio Gallico,p.45

De Gedeputeerde des Coninck dese Articulen door-sien ende haer daer op beraetslaecht hebbende / hebben sy eenige der selfde gheaccordeert/eenige in nader bedencken ghenomen/ eenige hebben sy gheaccordeert volcomentlick/andere met sekere restrictien ofte conditien. Doch eyndelick zijn de Gedeputeerde des Coninck den Prince van Conde ende zijne Geallieerde naerder ghecomen / ongeern vele dingen accorderende/

overmits

1616.

overmits het den Coninck niet ghelegen en was voor dat-mael crijch te voeren.

De Coninck vertrock van Tours nae Bloys, yeder een hielt het daer voor dat de pays ghetroffen was: De Hertoghe van Solly brocht de Articulen van het accoort te Rochelle, daer die van de Religie vergadert waren. Men heefter te Loudun over ghetriumpheert/ de Princen droncken op de gesontheyt van den Coninck/ ende de Conninginnen/ ende elck een verclaerde sich tot den Vrede gheneycht te sijn. De Prince van Conde is te Loudun seer sieck gheworden/ daer veel gheruchten van liepen door het Lant/ hare Maiesteyten lieten hem besoecken. Ende overmits dat zijne cranckheyt wat duyrde/ soo zijn de Trefues verlanght tot op den vijfden dach May. Middeler wijle is gheconcipieert ende ghearresteert het Edict/ dat stracx hier na volgen sal.

De Coninginne is te Tours in groot gevaer hares levens.

De Coninginne bleef met de Raets-Heeren noch te Tours, alwaer sy in groot perikel hares levens was/ door dien datter een groot stuck des Huyses / naest der Coninginne Logijs/ is ingevallen/ het fondament wijckende. In dit huys was de Hertoghe van Guyse, de Grave van Soissons, Villeroy, Bassompiere, ende meer andere voortreffelicke Heerē/ als de Marquis de Villenna, de Heere Della Costa, Monsieur de Reffuge, &c. Villeroy ende Bassompiere als oock de Marquis de Rostaing, ende Nangis, zijn wat ghequetst geworden: Guyse heeft hem aen de trapllie van een venster ghehouden/ ende is also gesalveert. De Coninck was des morghens na Amboise gereyst/ ende quam des avonts wederom te Tours.

S. Michiels brugge is ingevallē binnen Parijs.

Des daechs daer nae / is te Parijs ter midder-nacht het midden-deel vā S. Michiels brugghe / met de huysen ende Coopmans-winckelen/ daer opstaende in gevallen. Daer zijn veel costelicke waren vanden stroom wech ghedreven/ ende ghesoncken/ maer al de menschen zijn gevischt/ ende by het leven gebleven. In de maent van Iulij is het ander deel deser brugghe in-ghestort. Daer is stracx een houte brugghe over de Reviere gemaecht.

Henry de Foix Candale Prince van Buys verlaet de Pausselicke Religie / eñ doet belijdenisse vande Gereformeerde Religie.

HEnry de Foix Candale, Prince van Buys, &c. outste Soone van den Hertoge vā Espernon, inde Pauselicke Religie van kindts-beene opgetrocken zijnde/ is door den Geest Godes verlicht/ ende van eenighe Godtsalige Gereformeerde Predikanten/ soo wel ende soo grondelick wt Godes woordt onder-richt ende onder-wesen/ dat hy verlaetende de Pauselicke Leere ende superstitien/ openbare belijdenisse der warer Ghereformeerder Religie ghedaen heeft in de vergaderinghe vande Gereformeerde Kercke van Sevenes eñ Gevodon, op den 10. Ianuarij zijnde Sondach/ al-waer hy opentlick na de Predicatie voor een lidt-maet der Ghereformeerde Kercke is ontfangen ende aengenomen/ na dat hy met eyghenen monde de navolgende belijdenisse gedaen hadde.

WY Hendrick de Foix Candale, Prince van Buys, Hertoch eñ Genoote ofte Pair vā Vranckrijck / Gouverneur eñ Lieutenant Generael voor den Coninck in de Provincien van Xaintoinge, Angoulmois, hooge ende neder Limosin, eerste Edel-man van zijn Maiesteyts kamer: Verlicht eñ verleyt door den Geest Gods/ die de Vader der lichten is vande welchen komt alle goede giftē/ hebben bevonden eenige jaren herwaerts/ dat de Roomsche Kercke vol allerley superstitie/ afgoderye ende valsche leere is/ door de menschen ghevonden / strijdende tegē Gods woort: de welcke wy vervloecken ende vers weeren van gantscher hertē/ besonderlick de leere vande transubstantiatie/ vande offerhande der Misse / met den aenkleven van dien/ als oock vande opperhoofdicheyt ende macht des Paus:

Ende ter contrarie/ dat die leere voorgestelt door de Gereformeerde Kercke/ rechtsinnich is/ ende den Godes dienst by de selfde ghebruyckt/ reyn ende Gods woort conform. Derhalven verklaren wy / dat wy ons van deser ure af ten eeuwighen daghe af-sonderen van de Roomsche Kercke / welcke wy ghelooven te zijn Babilon, wt het welcke Godt ons bevolen heeft te gaen/ om hare straffe niet deelachtich te zijn. Wy belooven oock / dat wy sullen leven eñ sterven inde Ghereformeerde Kercke/ welcke wy ghelooven te zijn de ware Catholijcke ende Apostolische Kercke/ welcke wy beloven ende sweeren aen te hangen/ ende voortaen inde selve professie te doen vande Christelicke Religie/ volghens hare reynicheyt. Ende nae dien de belijdenisse des gheloofs vande Gereformeerde Kerck deses Coninckrijcks niet en begrijpt dan de leere der Propheten ende Apostelen / soo onderschrijven

wy

wy de selfde geheelicken/ als oock de Kerckelicke discipilne/ ende ordeninge der voorgenoemder Kercke / beloovende ons daer nae te richten ende oock die te onderwerpen/ eñ te sweerē de unie der selfder inde Generale vergaderingen die tegenwoordichlick is te Nimes, beroepen by permissie des Coninckx/ den welcken wy erkennen voor onsen naetuerlijcken ende wettelijcken Prince/ onder wiens gehoorsaemheyt wy geleeft hebben/ ende voortaen leven willen / wesende ende williende blijven ten eeuwigen dage een onderdanich ende getrouwe dienaer ende onderdaen van zijne Majesteyt. Ende om datter veel licht ghevonden mochten worden/ die onse goede in-tentie ende meninghe verkeerdelick sullen uytleggen : Soo protesteren wy voor Godt / die een ondersoecker is der herten/ ende een richter der sielē/ voor den welcken wy/ door zijne ghenaden/ sullen verschijnen tot onser rechtveerdichmakinge ende troost/ Dat het niet en sijn geweest bewegainghen des vleeschs ende bloets/ oft eenige wereltsche consideratien/ die ons tot dese handelinghe hebben ghedreven / maer alleen het ghevoel van onse conscientie / die ons heeft gheprickelt tot de belijdenisse van dese waerheyt/ om welcke staende te houdē wy wagen sullen eer ende goet/ bereyt sijnde die te versegelen met ons bloet/ gheresolveert te volherden tot den laetsten adem/ door de hulpe des ghenen vanden welcken kompt het willen ende volbrenghen. Oorkont deser hebben wy dese tegenwoordighe verklaringe onder-teyckent.

De Foix Candale.

Dese belijdenisse is Originaliter in de acten der voor-ghenoemde vergaderinghe / die aldus sijn gheteeckent / Codur Moderator, Bony, vergaderende de acten/ Paulet, mede de acten vergaderende.

De Coninc comt te Parijs met sijn Spaensche Coninginne/ den 16. Mey. 1616.

STracx na dat de boven-verhaelde beginselen van pacificatien ghemaeckt ende afgelesen waren / is de Coninck Loys xiij. met de Spaensche Infanta zijne Huys-frouwe van Bloys nae Parijs gereyst. Den 8. van Mey quamen sy binnen Orleans, alwaer sy met vreucht ende triumphe sijn ontfanghen. Het fraeyste in dese triumphen was dit / datter drie hondert jonge knechtgens onder een Vaendel marcheerden/ alle gaer wel gewapent ende fray ghecleet / gaende voor den Coninck in soo goede ordre als of het oude Soldaten waren geweest. Van Orleans trock de Coninck eñ de jonge Coninginne na Fontaine Bleau, eñ de Coninginne Moeder na Parijs. Daer sy vande Borgerye met groote eerbiedinge ontfangen ende ghewillecomt is.

Den 16. May is de Coninck met de jonge Coninginne binnen Parijs de Hooft-Stadt zijnes Rijcx gecomen/ alwaer hy met groote triumphe ende magnificentie is inghehaelt ende gewillecomt geweest. Daer zijn thien duysent Borgers wt Parijs getrocken / wel en costelijck ghecleet ende ghewapent / den Coninck in een open wijt velt verwachtende/ alwaer twaelf tenten opgeslaghen waren / daer in de president Suret, de Raets-Heeren/ ende Officieren haer onthielden tot de aencomste des Coninckx. Des avonts ontrent ses uren quam de Coninck aenghereden/ ende besach met grooten lust ende genoechte dese groote schoone hoopen zijner Borgeren / staende verdeylt in negen troupen. Vele van de Groote/ ende vande treffelickste der Stadt van Parijs sijn te Peerde den Coninck in het gemoet geredē/ by haer hebbende een goet getal ruyteren eñ knechten/ alle gaer in seer goede ordre.

Als de jonge Coninginne na by de Stadt van Parijs quam/ soo tradt sy wt hare Litiere ofte Coets-wagen/ ende sy ginck sitten in eenen seer costelicken Waghen met gout en peerlen verciert/ aen alle canten open / om het volck te sien / ende van het selfde gesien te worden. Sy hadde een croontgen op het hooft van ydele Diamantē/ dat seer schoon gluseerde ende blinckte. Al het grof geschut der Stadt is los ghebrandt / met soo groot gedonder eñ ghecraeck/ dat de aerde dreunde. Na de Coninginne volchden de Spaensche Hertoginnen ende Gravinnen/ als oock Adelicke Jofferen/ allegaer sittende op seer costelicke Coets wagens.

Voor de Stadts-poorten waeren leeghe stellagien ghemaeckt/ op de welcke de Musicanten stonden/ singende ende spelende seer lieffelicke Musijcke/ tot verheuginge eenes yederen die de selfde aenhoorde. Aen Sint Jacobs Poorte was eenen schoonen Arcus triumphalis, ende Theatrum, eñ daer op stont eenen schoonen triumph-wagen/ daer in de Coninck ende de Coninginne nae het leven seer aerdich afghebeeldet stonden. Desen triumph-waghen trock een out grijs man/ beteeckenende den Tijt, by sich hebbende de beeltenissen vande voornaemste Heeren des Magistraets binnē Parijs. Boven het hooft

van hare Majesteyten stonden dese woorden/ Connubio junctus stabili. In die stralen die van t'gheemelte quamen stont geschreven / Et pacem hanc æterno fœdere jungas. Voor aen ginck de Capiteyn van s'Conincx lijf-wacht / ende benevens hem den Luytenant/ daer op volghde des Conincx Guarde. Daer nae volghden hondert Switsers/ des Conincx Hallebardiers / met een groot ghetal van Jonckeren ende Edel-lieden. Doe quamender vijf trompetters/ die seer lustich bliesen. Dese volghden de Princen/ ende de Coninck selfs / sittende op een cleyn Peerdeken. Den Coninck volchden de Hertogen van Guyse, Ioinville, d'Elleboeuf, Crocy ende andere Graven / met de voornaemste Officieren des Conincx / in grooten getale. Daer ginghen een groot getal van Pagien oft Edele knapen met brandende Fackels/ alle gaer van witten wasse. Na dese volchde de Spaensche Hertoghe van Montelione Hof-meester van de jonge Coninginne/ sittende in een schoone Coetse/ daer ses schoone witte Peerden voorginghen. Hy was vergeselschapt met veel Spaensche Heeren ende Edele/ haer volchden veel pagien ende lackeyen te voet / seer wel in ordre ende costelick ghecleedt. Ten laetsten so volghden de Edel-lieden ende treffelicke Borgers vā Parijs, te Peerde/ in seer grooten getale/ behalven dat alle vensters ende daecken der huysen/ als oock de straten so vol van menschen waren als sy begrijpen conden.

Eer de jonghe Coninck ende Coninginne in haer Palleys gingen/ so traden sy af eñ gingen inde Kercke / om aldaer hare devotie te doen. Van daer gaende nae het Palleys au Louvre, is wederom het grof geschut over al af-gheschoten gheworden/ ende dat heeft geduyrt/ tot dat de Coninck ende Coninginne op het Hof quamen / de mos-ketten/ hand-roers/ trommelen/ ende trompetten daer onder spelende/ ende mede het gheroep ende gheruych des volcx/ daer de aerde van dreunde.

De Coninck schickte sich in aller manierē tot het vol-trecken van t'gene dat tusschen hem ende den Prince van Conde verhandelt was. De President le Iay, de Marquisen van Bonnivet, ende Friaize zijn van hare gevanckenissen ontslaghen / ende in hare voorighe weerdicheyt her-stelt. De Hertoghe van Mayenne, ende de Mareschal Bouillon zijn dē 20. May binnen Parijs ghecomen, begroetende ende willecomende hare Majesteyten. Den Mareschal d'Ancre wordt bevolen het Casteel van Amiens te verlaten/ eñ de Hertoge van Montbazon wort daer binnen ghesonden / die het Luytenantschap des Conincx over Normandije verlatende / het Gouvernement van Picardijen heeft aenghenomen. De Mareschallen Bouillon eñ d'Ancre spraken wel malkanderen aen te Hove synde/ maer yeder een marckte wel datter ghenen goeden gront noch oprechte vrientschap tusschen haer beyden en was.

Het voor verhaelde bestant ofte opschortinge van wapenen te Fontenay besloten/ is ghe-weest eenen aen-vanck der Pacificatie ofte Vrede tusschen den Coninck ende den Prince van Conde, den sesten van May binnen Bloys ghearresteert / ende den 13. Iunij geverificeert int Parlament. Het is wt last des Conincks in openbaren drucke wtghegeven. Overmidts dit Edict seer treffelick ende ghedenck-weerdich is/ ende datter op het selfde veele saecken in Vranckrijck zijn steunende / soo hebbe ick goet ghevonden het selfde hier by te voeghen / luydende als volght.

Edickt des Conincks tot bevredinghe van de beroerten sijnes Rijcx/ in Majo. 1616.

LOdovvis by der gratien Gods Coninck van Vranckrijck ende Navarre/ allen tegenwoordigen ende toecomenden saluyt. Over-leggende de groote ongheluckem ende ellendicheden/ toeghecomen door de beroerten ende oorloghen / met de welcke ons Coninckrijcke sedert eenighen tijt herwaerts des waert ge-weest heeft / eñ noch teghenwoordich is/ ende voorsiende de verwoestinge die hier na soude mogen ontstaen/ by aldien de voorseyde beroertē door de genade ende bermhertichept des Heeren niet en wierden bevredicht : Soo hebben wy/ om der selver een eynde te maecken/ de ellendicheden daer uyt ontstaende te remedieren/ onse ondersaten in haren voorighen staet te herstellen/ ende in vrede / eenichept/ ende eendrachtichept te doen leven/ nae dat wy daer op ghenomen hebben het advijs van de Coninginne onse seer Eerweerdige Vrouwe ende Moeder / van de Princen/ Hertoghen/ Genoten ende Officieren onser Croone/ ende van andere Heeren/ ende aensienlijcke persoonen van onsen Rade / door dit ons eeuwich ende onwederroepelijck Edict verklaert/ ghestatueert/ ende gheordineert/ verclaren / statueren ende ordineren als volcht.

Eerst / dat de ghedachtenisse van alle het

gene dat sedert den eersten dach Iulij lest-leden/ als wanneer de tegenwoordige ongerustheden ende beroerten haer beginsel genomen hebben/ ende ter oorsaecke van dien/ in desen onsen Coninckrijcke gheschiet is/ totter tijt toe dat de Publicatie deser vrede acte inde Provincien ghedaen sal wesen by onse Gouverneurs ende Generale Stadthouders der selve sal gedempt eñ gesmoort blijven/ als een noyt gheschiede sake/ ende en sullen onse Procureurs Generael noch andere publijcke ofte particuliere persoonē/ t'sy wie datse oock zijn/ niet vermogen noch toegelaten worden tot eeniger tijt/ om wat oorsake dat het oock sy/ eenich gewach/ proces ofte vervolch in eenich Hof ofte Rechts gebiedt/ daer over te maken.

2. Verbieden wy alle onse Ondersaten van wat qualiteyt ende conditie die oock zijn/ de ghedachtenisse daer van op te halē/ malkanderen aen te tasten / qualick toe te spreecken/ oft uyt te daghen opt ondersoeck van t'gene gepasseert is / oock den anderen daer over voor recht te betrecken/ te beclagen/ ende overlast ofte leet aen te doen/ t'zy met woorden oft met wercken : maer belasten haer sick daer van te onthouden / eñ vredelijck met malkanderen te leven / als broeders/ vrienden/ ende mede-borghers/ op peyne voor den overtreders van gestraft te worden als verbreeckers vanden vrede eñ verstoorders vande gemeene ruste.

3. Ordineren wy dat de Catholijcke Apostolische ende Roomsche Religie datelijck weder opgerecht ende herstelt sal worden in alle de ortē ende plaetsen daer de oeffeninghe der selve uyt oorsake deser tegenwoordiger beroerten / soude moghen naghelaten hebben gheweest/ verbiedende alle Persoonen van wat staet / qualiteyt/ ende conditie sy oock zijn/ op peyne als vooren/ de Kerckelijcke persoonen te verhinderen/ molesteren/ ofte ontrusten in de bedieninge vanden Godts-dienst / ghenietinge ende nuttinghe van hare thienden/ vruchten ende inkomstē harer beneficien ende in alle de andere ghe-rechticheden ende verplichtinghen die haer toebehooren. Als mede haer vrylick te laten woonen ende verblijven in hare Huysen daer inne sy pleghen te woonen / voor desē beroerten. Willende/ dat alle de ghene die geduerende de selve/ der Kercken goederen ende inkomsten der voornoemde Kerckelicke persoonen/ ende die alsnoch behoudē ende besitten / hen-luyden sullen laten de volkomene besittinge ende vreedelijcke ghenietinghe van dien/ met de gherechticheyt/ vryheden/ ende seeckerheden die sy te vooren hebben ghehadt.

4. Al hoe wel door de sorchvuldicheyt eñ het voorsichtich advijs van de Coninginne onse seer eerweerdighe Vrouwe ende Moeder / wy voor desen wel uyt-druckelijcken/ soo mondelinghe als by gheschrifte bevolen ende gheordineert hebben / aen onsen Hove van Parlemente ende aen onsen Procureur Generael/ alle vervolch ende ondersoeckinghe te doen op ende teghen de ghene die deel ghehadt hebben aen den afgrijselijcken Vader-moort van wijlen den Koningh onsen seer eerweerdighen Heere ende Vader (die Godt ghenadich zy) even wel de wijle ons vertoont is geweest/ dat tegen onse meninghe sommighe van onse Officieren ghehouden worden onachtsaemheyt ghepleecht te hebben int voorschreven ondersoeck : Soo ordineeren wy echter ende belasten wel uytdruckelijcken onsen voorsz Hove van Parlemente te Parijs/ ende onsen voornoemden Procureur Generael / te aenveerden advijsen/ memorijen/ ende bewijsen/ die hen/ desen aengaende sullen werden overgebracht/ om te doen het ondersoeck / vervolch / ende de straffe van dit vervloeckte Crijm / hen bevelende in desen nae te komen het ghene sy ampts halven schuldich zijn tot volcomen uytvoeringhe van desen onsen wille. Ende om de Herten van onse Ondersaten af te keeren van in toekomenden tijden meer te dencken / op soo grouwelijcke daden ende voornemens/ sullen wy schrijven aen alle de Bisschoppen van onsen Koninckrijcke/ dat sy elck in zijn Bisdom doen uytkondighen het Decreet des Conciliums vā Constans/ ghewach makende van de seeckerheyt van het leven der Coninghen ende souvereyne Princen.

5. Ende al ist saecke/ dat de opschortinge van de uytvoeringen der Arresten van onsen Hove van Parlemente te Parijs / begrepen in het Arrest vā onsen Rade in date den 6. Ianuarij 1615. ende de verklaringhen die wy ghesonden hebben buyten onsen Coninckrijcke, by ons geordineert zijnde gheweest in de teghenwoordicheyt vande Coninginne onse seer eerweerdige Vrouwe eñ Moeder/ vande Princen/ Hertoghen ende Genoten van Vranckrijck/ Officieren van onse Croone/ eñ andere voornaemste Heerē van onsen Rade/ wesende by onsē persoon/ met groote kennisse van saecken ende rijpe overweginge/ ende om goede ende gewichtighe

1616.

tighe opmerckinghen ende redenen / omme volghens t'exempel ende de voorsichticheyt van wijlen dē Koninck onsen seer eerweerghen Heere ende Vader/ende tot grootheyt van onsen Coninckrijcke/te hant-haven eñ te onderhouden alle goede correspondentie/ vrede/vrientschappe/ende verstant met onsen Alderheylichsten Vader den Paus/ eñ den Heyligen Apostolischen Stoel / sonder deshalven ghedaen te hebben eenighe verklaringe die in eeniger wijse soude moghen strecken tot schade ofte nadeel van onse Coninckliicke authoriteyt / ofte van onse opperste macht ende de independentie vā onse Croone/waer van wy door den wijsen raet van onse wel-ghemelte seer eerweerdighe vrouwe ende moeder altijt yverigher ende sorchvuldiger beschermer gheweest hebben ende wesen sullen/als yemant anders: So ordeneren wy niet te min dat de voorsz opschortinghe begrepen in het Arrest van onsen voorseyden Raet in date den 6. Ianuarij 1615. sal afghedaen werden/ met belastinge nochtans/dat het gene daer noch resteert uyt te voeren van t'Arrest ofte deliberatie van onsen voorsz Hove van Parlemente in date den tweedē des voorsz maents Ianuar. daer inne gheroert/niet uyt ghevoert en sal werden.

6. Ende al ist sake dat wy sorge droghen aen die van onsen Rade te belasten / dat sy arbeyden sullen over de antwoorde die het ons betaemt te doē op de Cahieren die ons overghelevert zijn gheweest by de Staten Generael van onsen Coninckrijcke/ende sy oock alreede veele daer inne ghevoordert hebben/selfs een deel daer van verhaelt hebbende in onse tegenwoordicheyt: Des niet te min om alle de Leden der selve te betuygen den lust die wy hebben omme veerdichlijck daer in te versien/ ende hen/ so veel ons moghelijck wesen sal / tot haren contentemente te volnoegen/soo willen ende verstaē wy/datter voortaen gearbeyt worde/over de antwoorde op de voorsz Cahieren / in sulcker voeghen dat sy afgeveerdicht werde binnen drye maenden nae de publicatie deses.

7. Willen wy oock/dat het eerste Artijckel vant Cahier des derdē Staets ons alsdan overghelevert werde/ omme by ons versien te werden op den in-hout van dien/ met advijse van de Princen van onsen bloede/andere Princen/ Hertoghen/ Ghenoten van Vranckrijck/Officieren van onse Croone/voornaemste van onsen Rade/ende eenighe van onse Hoven van Parlemente / die by hun sullen afgesonden werden/ volgens t'bevel dat wy hen sullen doen van eenighe te deputeren/omme te helpen beraetslaghen op den voorseyden Artijckel.

8. Verclaren wy/volgens de oude Wetten des Coninckrijcx/ vernieut door de Ordinantie ghemaeckt op de vertooghen der Staten van Bloys Anno 1576. dat van nu voortaen geene vreemdelingen en sullen toeghelaten worden tot de ampten van onse Croone / ofte Gouvernementen van onse Provincien ende stercke plaetsen/ lastē ende weerdicheden van Oorloghe; ampten van rechten/finantien/Kerckelijcke digniteyten ende prelaturen / oft andere bedieninghen/ ten sy in gevolge van hare merckelijcke eñ lofweerdige diensten/ ende van hare qualiteyten ende verdiensten / ende om de achtbaerheyt van onsen staet / ende grootheydt van onse Croone/by ons in desen yet werde ghederogeert oft vermindert/ghelijck dickwils geschiet is by de Koningen onse voorsaten/die mē by ervarentheyt gesien heeft/ dat daer by nuttelijcke ghedient zijn gheweest.

9. Willen ende verstaen wy/ so wy oock altijt ghedaen hebben / dat de souvereyne Hoven van onsen Coningh-rijcke sullen gehant-haeft eñ behouden werden by de vrye ende volcomene bedieninge van haere ampten/ ende by de authoriteyt ende jurisdictie hen by den Coninghen onse voorsaten ghegeven.

10. Omme te versien op de vertooghen ghedaen by onsen Hove van Parlemente te Parijs / in het ghene betreft de jurisdictie henluyden soo by hunne eerste oprechtinge/ als by de ordinantien van de Coningen onse voorsaten gegeven/ salder een Conferentie ghehouden worden/volgens t'gene voor desen voorghestelt is gheweest by de voornaemste van onsen Rade ende van onsen voorsz Hove van Parlemente/ niet teghenstaende t'Arrest van onsen Rade in date den 23. Mey lest-leden / het welcke vrenchteloos blijven sal.

11. Willen ende ordineeren wy / dat alle die by de Coninghen onse voorsaten ofte by ons versien geweest zijnde met lasten/Staten/ Officieren/ende Waerdichedē/ uyt der selver besettinge gestootē/oft dat sy op wat wijse dat het soude moghen wesen/ inde bedieninge ende oeffeninge der selver / teghen de Wetten des Koninck-rijcx / verhindert zijn gheweest/inde selve wederom ingestelt

ende bevesticht sullen worden/ omme die te ghenieten/ volgens ende in conformitè van de provisien ende volmachten hem daer van verleent/ midts dat sy sich harent-halven daer in sullen quÿten/ ghelÿck zy uyt kracht van hare provisien ende van de eden by hen gedaen/ als oock uyt-wÿsende onse edicten ende ordinantien/ te doen zÿn gehouden.

12. Ende verstaen wy niet dat van nu voortaen de diensten van onsen huyse/ van die van de Coninginne onse Moeder/ ende Vrouwe/ oft van onsen Broeder/ noch oock de Gouverneurschappen van onse Provincien ende Steden/ de Stadt-houderschappē Generael der voorsz Provincien/ de Capiteynschappen van plaetsen ende Casteelen/ midtsgaders alle ampten van oorloge ende andere/ niet begrepen in onse casuele oft gedeurlÿcke partÿen/ sullen veylbaer ofte te koope zÿn/ het welcke wy allen ende eenen yegelÿcken int bysonder verbieden.

13. Ende op dat wy des te beter middel mogen hebben om de deucht ende verdiensten der ghene die ons wel ende getrouwelÿck ghedient sullen hebben/ te vergelden/ soo verklaren wy/ dat wy niet en verstaen van nu voort eenighe overleveringhen ofte behoudingen van eenige staten ende officiē/ ampten/ ende weerdicheden/ t'zy van onse Croone/ van onsen Huyse/ oft andere/ noch van Gouverneurschappen van Provincien ende Steden/ Stadt-houderschappen Generael/ eñ Capiteynschappen van plaetsen/ te verleenen: Willende/ by aldien hier naemaels eenighe brieven ende provisien/ t'sy door moeyelÿck aenhoudē/ oft onder-kruypinghe/ daer van werden verleent/ dat de selvighe sullen weder-roepen werden/ sonder datmen eenighe acht daer op sal nemen.

14. Willen ende verstaen wy/ dat de Edicten van Vrede-makinghe/ midtsgaders de verklaringhe ende heymelÿcke Artÿckelen in onse Hoven van Parlemente geverificeert/ als mede de brieven ende antwoorden van de cahieren/ by wÿlen den Coninck onsen seer eerweerdigē Heere ende Vader/ ende by ons gegeven/ tot voordeel van onse Ondersaten van de voorgewende Gereformeerde Religie/ sullen onderhouden ende uytghevoert worden/ ende dat sy de selve genieten sullen/ volgens de forme ende t'inhout van dien.

15. Ende alsoo Meest/r Peeter Berger/ Raets-Heer in onsen Hove van Parlemente te Parÿs/ die versien was met een van de ses Officien/ die by het 30. Artÿckel des voorsz Edicts gheaffecteert ofte toege-eygent zÿn aen die van de voorschreven voorgevende Gereformeerde Religie/ belÿdenisse gedaen heeft van de Catholÿcke Religie: Soo hebben wy van nieus ghemaeckt ende opgerecht/ maken ende oprechten by desen/ een Raets-heerschap in onsen Hove van Parlemente te Parÿs/ op de selve wedden/ privilegien/ authoriteyten/ ende bedieningē/ als de andere. Welck officie alsoo/ als ghesept is/ by ons tegenwoordelÿck opgerecht/ wy affecteren ofte toe-eygenen aen die van de voorghewende Gereformeerde Religie/ in plaetse van t'ghene de voorsz. Bergher besidt/ ende sullen daer mede doen versien een persoon van die selvighe voorghewende Gereformeerde Religie/ die daer toe suffisant ende bequaem sy/ volgens de forme begrepen in t'vÿftichste van de particuliere Artÿkelē dien van de voorsz Religie te Nantes ingewillicht.

16. Willen ende verstaen wy/ dat de oeffeninge van de selvige voorgewende Gereformeerde Religie weder op-gherecht ende bevesticht sal werden inde plaetsen daer die uyt oorsake/ van de tegenwoordige beroerten soude moghen ghediscontinueert oft opgeschort geweest hebben/ sedert den eersten Iulij 1615. in even alsulcke forme/ als sy voorhenen aldaer is geweest.

17. Ende op dat men niet en twÿffelde aen de oprechte meeninghe van onsen Neve den Prince van Conde, ende vande gene die sich met hem hebben vervoecht/ soo verclaren wy/ dat wy onsen voor-noemden Neve den Prince houden ende achten voor onsen goeden Bloet-vrient ende ghetrouwen ondersaet ende dienaer/ gelÿck wy mede doen ende voor onse ghetrouwe ondersaten houden d'andere Princen/ Hertogen/ Genootē/ ende Officieren vande Croone/ Heeren/ Edellupden/ Steden/ ende Gemeynten ende andere soo Catholÿcke/ als vande voorghewende Gereformeerde Religie/ van wat qualiteyt ende conditie dat sy oock zÿn/ die hem bygestaen/ ende sich met hem gevoecht ende vereenicht hebben/ het zy voor ofte geduerende den stilstant van wapenen/ selfs daer inne begrepen de Gedeputeerde vande selvighe voor-ghewende Gereformeerde Religie/ onlancks vergadert tot Nimes, eñ teghenwoordelÿck in onse Stadt van Rochelle. Ende na dat wy verstaen hebben de verklaringhe by onsen voorseyden Neve de Prince van Conde ghedaen/ soo ghelooven

1616.

wy ende houden het daer voor/dat het gene by hem ende andere hier voozen ghenoemt/ is ghedaen/geweest sy ten goeden eynde en meeninge/ende tot onsen dienste.

18. Onsen voorseyden Neve de Prince van Conde, ende de andere Princen/Hertogen/ Genooten/ Officieren van onse Croone/ende Heeren soo Catholijcke als van die voorghewende Gereformeerde Religie/ die hem bygestaen/ende sich met hem gevoecht ende vereenicht hebben/het sy voor oft gheduerende den stilstant van Wapenen / selfs daer onder begrepen de Gedeputeerde van de voorsz voorgewende Gereformeerde Religie voor desen vergadert te Nimes, sullen van nu aen afstant doen ende sich scheyden van alle tractaten/onderhandelingen/ vereenigingen/verstanden/ t'samen-voeginge/ ende bont-ghenootschappen / die sy souden moghen hebben/ soo binnen als buyten den Coninckrijcke/ met eenige Princen/Potentaten/oft andere/t'sy dan wat voor persoonen/ ende om wat redenen ende oorsaecken dat het oock sy/ende sullen de selve te buyten doen/ sonder die voortaen te moghen continueren ofte vernieuwen / het welcke wy haer wel uytdruckelijcken verbieden. Als mede van nu voortaen buyten onse toelatinge te doen ofte maken eenige quotisatien ofte opnemingen van penningen/ fortificatien/aennemingen van volcke/vergaderingen ende by een komsten/anders dan die by ons oft onse Edicten/ ende by de wetten en statuyten van onsen Rijcke toegelaten ende geoorloft zijn. Alles op pene van strenghelijck gestraft te worden/ als verachters en overtreders van onser ordinantie.

19. Willen ende verstaen wy / dat onsen voorsz Neve/ende alle de Princen/ ende andere persoonen hier voozen ghenaemt ende ghespecificeert / sullen gantsch ende gheheel ontlast ende ontslaghen blijven van al het gene datter uyt oorsaecke vande voorsz beroerten ghedaen ende geschiet is sedert den voorsz eersten Iulij, tot dien dage toe/ dat in de Provincien ende by de Gouverneurs ofte Stadt-houders Generael der selve ghedaen sal worde de Publicatie vande Vrede-acte/die aldaer gesonden sal worden/ sonder dat sy naemaels daer over sullen moghen aengesproken ofte ghemoeyt werden / om wat oorsake oft onder wat deckmantel dat het oock soude moghen wesen / t'sy dan om het aennemen ende draghen der Wapenen/ oplichten en beleyt van Krijchs-volck/aenslagen/ belegeringen ende innemingen met stormender hant / oft by verdrach ende anders van Steden/Plaetsen/Casteelen ende Sloten/ fortificatien/ontmantelingen ende af-brekinghen der selve, plunderingen ende af-brandinghen van Voorsteden/ Dorpen/ Kercken/ ende Huysen/ by de hoofden/ nae ordre ende eysch der oorloghe/bevolen ende toegheslaen/ toerustinghe ende beleyt van geschut/aentastinge ende gietinge van t'selve ende van koegels/makinge van buskruyt ende salpeter/ wapeninge van Schepen ter Zee ende op de Rivieren/ bestellinghen aen de Scheeps-Capiteynen ghegeven/ aentastinghen ende buyt-makinghen uyt krachte vande selve bestellingen op de tegenpartijen gedaen/aengrijpinge van Posten ende Boden/ ende af-werpinge van hare packetten ende brieven/selfs gheduerende den Treves, ghevanckenisse van Officieren ofte andere persoonen/ oprechtinghe van algemeyne en besondere Raden/soo tot bestieringe van de financien / als om andere krijchs saecken/ vonnissen ende executien der selve/ so Civijl als Crimineel/ oft van policie ende gouvernement/overdragingen van Recht-kamers ende Generaliteyten/van verkiesinghen/en Zout-solders/executien daer de doot na gevolcht is/gedaen naer krijchs-gebruyc by de prevoosten der Maerschalcken hare Stadthouders oft andere commisen inde Legers daer toegheste(l)t/oft door bevel vande hoofden sonder de formen van Justitie te onderhouden/ vonnissen ende verklaringhen van losgelden breucken ende buyten / opstellingen van nieuwe gerechticheden ende lasten/ continuatie oft versWaringhe vande oude/ ende van opneminge van Pioniers/stapelen/amunitie van Oorloge/ende pack-huysen van eet-waren ende voeder/gedwongen opneminghen van menschen om Sterckten ende Casteelen te versterchen ofte af te breken/neminghen van peerden/ schepen/ ende schuyten ghealaden met koop-manschappen ende andere goederen/ het zy ter Zee oft op de Rivieren/nemingen ende verkoopinghen van roerende goederen/bagghen juweelen en silver-werck/toekomende soo wel Kerckelijcke als particuliere persoonen / ende wech-schenckinghen vande selve/ verpachtingen van vaste goederen/ af-houwingen ende verkoopinghen van besschen die den hove onder-worpen zijn ofte niet / ons oft andere toekomende / vergaderinghen ende houdingen van Raden/ oprechtinghen van Comptoiren ende Register-kamers/invoeringen van vreemdelingen / overtredingen

ende verbreeckinghen teghen den stil-stant van wapenen aen wedersijden gheschiet/ die noch niet gebetert en souden mogen wesen/ende alles wat ghedaen/ bedreven ende gehandelt/ofte ghesept ende gheschreven is in boecken/verklaringen/ende afveerdigingen van saken/tochten/verstanden/tractaten/bontgenootschappen ende onderhandelingen ghedaen: t'sy by wat persoonen dat het oock sy/ende op wat plaetse/ eñ om wat oorsake dat het soude mogen wesen/soo binnen als buyten den Rijcke: gelijck mede alle aentastingen van onse penninghen/ oft van die van particuliere/ t'sy van hoedanigher natuere dat zy oock zijn/ ende hoe grooten oft kleynen somme sy souden mogen bedragen/ t'sy in onse recepissen oft buyten de selve/soo van de domeynen/ thienden/behulpsaemheden/ tollen soo kleyn als groot/verkoopinghen van sout/ ende neminghen des selfs soo wel van de Koop-luyden/ als van den tol/impositien ende octroyen daer opgestelt/ treckingen ende imposten ghestelt op Koorn/ Wijn/ Eetwaren/ Koopmanschap/ ende alle andere soorten van goederen/gaẽde oft komende uyt ende inde steden oft andere plaetsen/ aẽntastingen van penningen op renten/consignatien/ boeten/ buyten/eñ los gelden/ende roerende goederen/aengheslagen om achter stellen van renten ende inkomsten/toebehoorende wat persoonen dat het oock sy / vruchten van beneficien ofte proven/ subsidien/ onderstanden/contributien/leeningen op Steden ende Dorpen/eñ alle andere aentastingen ende opnemingen van publijcke oft besondere penningen/sonder de ghewoonlijcke formen te onderhouden/by het sy dan oock wat persoonen ghedaen: Ende generalijck alle daden van vyantschap/ ongeregeltheden eñ overtolliche-den ghedaen ende bedreven door de onghebondenheydt ende naer den eysch des Oorlochs/ ende alle andere dinghen/ al en zijnse hier oock niet besonderlijck uytghedruckt/ staende de voorsz beroerten gheschiet ende uytgevoert/ende uyt oorsake der selve/ t'zy dã op wat wijse oft maniere het soude mogen wesen/ontstaen/oft by wien dat sy oock souden mogen gedaen zijn/uyt macht/last/ bevel oft toestemminge van onsen voornoẽden Neve/ oft vande Princen/ Hertoghen/ Genooten/ ende Officieren van onse Croone/ Hoofden van Leghers/ oft Bevel-hebbers inde Provincien die sich met hem vereenicht ende verbonden hebben. Van alle welcke dinghen wy allen persoonen/ sy zijn dan oock wie sy souden mogen wesen/ wel uytdruckelijcken verbieden tot eeniger tijt/ eenich gewach/ophalinghe/proces oft vervolch te maecken voor eenighe Hoven oft Bancken van rechte/int alghemeyn oft int besonder/het sy tegen onsen voorseydẽ Neve oft alle andere by hem gheauthoriseert/ oft voor goet ghekent. Verstaende dat sy daer van sullen blijven ontlast ende ontslagen/ ghelijck wy hen daer van ontlasten eñ ontslaen midts desen: het sy de voorsz dingen gheschiet zijn door commissien/ brieven ende bevelen van onsen voornoemdẽ Neve/ oft van andere hier vooren gheroert. Opleggende over sulcks een eeuwich stilswijgen aen onse Procureurs Generael eñ hare substitutien/tegenwoordich ende toekomẽde/ende aen alle onse Hovẽ van Parlementen/Rechteren/Officieren/ ende andere/ sonder dat eenige particuliere persoonen/ voor soo veel hen die aengaet / behoeven sullen andere brievẽ als dese tegenwoordige van ons te verwerven.

20. Sullen insgelijcx ontlast ende ontslagen blijven alle de ghene die by onsen voorsz Neve den Prince van Conde ghecommitteert zijn geweest tot bestieringhe vande financien ende gemeene penningen/als mede onse Officieren soo van onse Generaliteytẽ/ als vande verkiesingen ende Soutsolders/ ende alle andere die de commissien ende ordinantien van onsen voorseyden Neve gheexecuteert/ende sich door zijn bevel ende uyt krachte van zijne commissien bemoeyt hebben met de plichtinghen vande voorsz penningen ende andere expeditien ende acten van rechts-pleginge daer over ghedaen by de Steden die haer met hem gevoecht ende vereenicht hebben / sonder oft nu oft in toekomenden tijden daeromme gemoeyt/ vervolcht/ofte in eeniger maniere aengheesproken te mogen worden. Willende dat al het gene dat by haer is ge-executeert van even alsulcken weerde sy/ als of het gedaen hadde gheweest uyt krachte van onse eyghen commissien.

21. Willen wy mede/ dat alle onse algemeyne oft besondere Ontfanghers/ Pachters inde Steden ende Plaetsen ingehoudẽ by onsen voorseyden Neve/ selfs de Inholders oft Collecteurs vande Prochien ende Gemeenten/ ende alle de ghene die hem oft oock by de ander Princen/ Hertoghen/Genoten ende Officieren vande Croone / ende andere met hem gevoecht ende vereenicht/ ende macht van hem hebbende / tot de oplichtinge

lichtinge ende uytdeylinghe der voorsz penninghen/ ghecommitteert ende ghestelt zijn gheweest/ ontlast ende ontslaghen sullen blijven voor ons van al het ghene by hem uyt krachte van hare Ordinancien/ mandemēten ende quitancien/ betaelt sal gheweest hebben/ t'sy aen wat persoonē oft om wat oorsaken dat het soude mogen wesen/ als oock van alle penningen die met gewelt cū overlast souden mogen ghenomen zijn gheweest binnen onse ontfangh-plaetsen / ofte daer buyten/ uyt handen van onse voorsz Ontfangers/ Pachters/ cū andere Rekenaers/ diese elders souden mogen hebbē vervoert/ sonder dat sylupden/ hare borgen ende versekeraers/ tegenwoordighe ende toekomende/ daer over in eenigerley wijse sullen aengesproken moghen worden. Willende dat al het ghene by haer betaelt is / ghepasseert ende aenghenomen werde in alle staten / rekeninghen ende kantooren/ midts tot haerder volkomen ontlastinghe / daer van inbrenghende de ordinancien ofte quytantien van onsen voorseyden Neve oft andere by hem geauthoriseert ende voor goet gekent/ midtsgaders de acten ende verbale processen van t'ghewelt ende den dwangh haer ghescheit/ wel ende behoorlijck bevesticht: behoudens niet te min/ dat sy staet daer van overleveren/ die by hen bevesticht zy / ende blijckbrengen van die voorsz quitantien oft verbale processen ten komtoire vande Tresorieren van Vranckrijck daer sy onder resorteren/ waer van sy acte sullen nemē binnen een Maent na de publicatie deses welcken tijt verstrecken synde / sy niet langher ontfangen oft toegelaten en sullen werden. Ende sullen daer-en-tusschen op-gheschort blijven alle de bedwanghen die ten aensiene van de voorsz penningen by de voorgenoemde Tresoriers van Vrancrijck oft Ontfangers Generael tegen de voorsz particuliere Ontfangers ghedaen oft ghepleecht souden moghen worden.

22. Bekrachtigen ende authoriseren wy te dien eynde alle soo groote als kleyne reeckeningen die alreets souden mogen gedaen zijn by de voorsz Ontfanghers, Pachters/ ofte Commisen/ het sy voor onsen voorseyden Neve/ oft andere by hem om die te hooren ende sluyten ghecommitteert/ als mede de Ordinanciē/ Mandementē ofte acquijtē vanden uyt-geef der voorsz penningen ende betalingen uyt krachte van dien ghescheit/ ende de quijtancien van onsen voor-seyden Neve oft andere / by hem ende de ghene die sich met hem gevoecht ende vereenicht hebben/ geauthoriseert/ al en is schoon de ordre van onse financien daer in niet ghevolcht/ sonder dat sy behoeven andere brieven van bekrachtinge oft verklaringhe/ als dese teghenwoordighe van ons te verwerven. Welcke rekeninghen soo groote als kleyne/ de voorsz Rekenaers sullen ghehouden zijn beneffens de voorsz Ordinancien / Mandementen/ acquijten/ ende quitancien binnen den tijt van vier Maenden te brenghen oft seynden aē onse Rekencamers/ onder welcker resort ofte gebiet de voorsz oplichtingē ende ontfangen van penninghen sullen gheschiet zijn / sonder dat de voorsz rekeningen nu oft in toekomenden tijde sullen onderworpen zijn revisie oft verbeteringhe/ noch de voorsz Rekenaers gehouden zijn ter oorsake van desen ergens te verschijnen/ ten ware in ghevalle nalatinge van ontfangen oft valsche wtgifte/ noch andere rekeninge van nieus te doen / dan sy (als ghesept is) voor onsen Neve oft de ghene die by hem geordineert zijn ghewe est om die te hooren/ alreets hebben ghedaen/ niet teghenstaende alle ghebreeckelijckheden ende nalatinghen van formaliteyten die daer inne ghevonden souden moghen worden/ leggende hier over een eeuwich stilswijgen op aen onse Procureurs Generael van onse voorsz Camers/ tegenwoordige ende toekomende.

23. Ende wat aengaet de gene die haere rekeningen noch niet en hebben gedaen/ wy hebbense ontlast/ ende ontlastense daer van midts desen / ten aensiene van den kleynen tijdt haerder handelinge/ met conditie nochtans dat onsen voorsz Neve haer sal doen rekenen ende staet maecken / voor hem/ oft andere by hem tot dien eynde te ordineren/ welcken staet / oft copie authentijck van dien/ sy binnen den tijdt van ses Maenden sullen leveren in handen van onse Ontfangers Generael van de financien/ elck onder zijn Generaliteyt/ omme soo wel den algemeenen ende besonderen Ontfanghers als anderen Officieren van rekeninge te dienē ende verstrecken voor justificatie vande opnemingen haerder rekeningen: sonder dat de voorsz algemeyne Ontfangers ghehoudē zijn te verantwoorden voor de weerde oft onweerde der acquijten. Bekrachtigende tot dien eynde/ gelijck als vooren/ alle Ordinancien/ Mandementen/ acquijten/ ende quitantien van onsen voorsz Neve / ende van d'andere Princen/ Hertoghen/ Graven/ ende Officieren van onse Croone/ ende

andere

andere met hem vereenicht ende verbondẽ/ ende van hem geauthoriseert.

24. Willen eñ verstaen wy dat de voorsz Articulen mede plaetse sullen hebben voor den Meyer/ Schepenen/ Genooten/ Borgeren ende Inwoonders onser Stadt van Rochelle, ende dat sy sullen ontlast blÿven van al het gene dat staende de teghenwoordige beroerten tot noch toe by haer gedaen/ bedreven/ ende ghehandelt is gheweest/ soo binnen de voorsz Stede/ als inden Lande van Aunijs, t'sy wat aengaet het aen-nemẽ ende vergaderen van Krÿchs-volck/ inneminghen van stercke plaetsen/ Casteelen/ eñ Huysen binnen den voorsz Gouvernemente ende de grensen van dien/ inlegeringhe van Garnisoenen/ toerustinge/ neminge ende ophoudinge van Schepen/ Commissien/ ende bestellinghen te dien eynde ghegheven/ ende Generalÿck van alle andere daden van vyantschap/ als mede van alle impositien ende oplichtinghe van penningen/ soo binnen als buyten der voorsz Stede/ selfs vande subsidien by hen-luyden opgheleyt aen die van Rochefort op de Charante, aentastingen van gemeene penningen soo ordinaris als extraordinaris van wat natuere de selve oock zÿn/ ende insonderheyt van de penninghen onser groote ende kleyne tollen/ onderstanden ende aenwassen/ vande welcke Meester Ian de Royer ontfangher vande tollen inde voorsz. Stede soude ghedwonghen hebben geweest zÿne handẽ te ydelen/ als oock van de penningen by hen ontfangen van Meester Iaques Raisijn, ontfanger vande domeynen der selver Stede/ die ons voor desẽ zÿn toegewesen ende gheconfiskeert gheweest by vonnisse vande Rechters der treckingen in de voorsz Steden in date den 2. Iulij 1613. waer van sy ontlast blÿven/ niet tegenstaẽde alle schenckagien die wy voor desen daer van souden mogen ghedaen hebben/ t'sy aẽ wat persoonen dat het oock zy/ ende sonder dat de voorsz Royer ende Raisijn nu oft nimmermeer daer van aenghesproocken sullen moghen worden. Willende dat de quitancien die sy inbrenghen sullen vande voorsz Meyer/ Schepenen/ oft andere by hen om die t'ontfangen ghecommitteert/ sullen aengenomen worden inde Camer van rekeninghe/ ende de voorsz penninghen hen in rekeninge ghepasseert/ uyt kracht vande selve/ sonder eenighe swaricheyt. Ende daerentusschen sullen sy binnen den tÿdt van een Maent ten bureele van de Tresorieren van Vranckrÿck te Poitiers inleveren staet vã de penningen die sy alsoo betaelt sullẽ hebben/ om den Ontfanger Generael te dienẽ tot ontlastinghe ende justificatie van den ontfanger zÿner rekeninge. Ende wat aengaet het gene dat ontfangen geweest is by den ordinaris Ontfanger vande ghemeene ende patrimoniale penninghen der selver Stadt/ oft andere van haer tot dẽ ontfang vande voorsz penninghen ghecommitteert/ ende hier onder gespecificeert/ sy sullen ontlast zÿn mits rekeninghe vande voorsz also ontfanghene penninghen doende voor den Meyer ende Schepenen/ gelÿck sy gewoon zÿn te doen van andere penninghen staende tot haren laste.

25. De Commissarissen ende Conterolleurs van Oorloge/ Betaelders ende andere/ die gecommitteert ende geordineert gheweest hebben van onsen voorseyden Neve/ als oock de Gouverneurs der Provincien/ oft die in de selve t'ghebiet ghehadt hebben op t'stuck van de monsteringhen ende betalingen van t'Krÿchs-volck/ soo te voet als te Peerde/ die geduerende dese tegenwoordige beroerte in zÿnen ghevolghe/ oft onder zÿne ende zÿner vereenighden ende byghevoeghden authoriteyt ghestaen hebben/ sullen mede ontlast blÿven van al het gene dat aengaet de sertificatie vande acquiten ende payementen der selve/ uytwÿsende de rollẽ die sy daer van geteeckent eñ afgeveerdicht sullen hebbẽ/ al en zÿn de formen daer in niet onderhouden ende achtervolcht.

26. Ghelÿck mede de ghene die staende de tegenwoordige beroerten gestelt zÿn gheweest om te bedienen de ampten van commissarisen ende toesienders op de vivres eñ munitien van Oorloghe/ inde Legers ghevoert by onsen voorseyden Neve eñ andere Princen/ Hertoghen/ Genooten/ ende Officieren van onse Croone/ ende Heeren so Catholÿcken als vande voorghewende Gereformeerde Religie/ met hem ghevoecht ende vereenicht/ ontlast sullen blÿven van haere bedieninghe/ ende van al het ghene by haer inde voorsz Ampten door ordinantie vã onsen voorseyden Neve oft andere Princen eñ Heeren ghedaen ende uytghevoert is/ voor so veel aengaet allerhande soorten van munitie/ vivres/ peerden/ Harnassen/ ende andere dingen op hare namen gelicht ende opghenomen/ sonder dat sy sullen ghehouden zÿn te verantwoorden voor t'stuck van hare Commisen/ Klercken/ ende andere Officieren by haer ghebruyckt/ alles mits binnen vier maenden overbrenghen de verclaringe

ringhe ende certificatie van onsen voorsz. Neve ofte de voorsz. Hoofdē ende Gouverneurs/ als dat sy haer wel ende getrouwelijck ghequeten hebben int bedienen van hare ampten/ in ghevolge van het welcke wy haer insgelijcx ontlasten van eenighe rekeninge daer af te moeten geven.

27. Ende om dat de weduwen ende erfgenamen der gene die gestorven zijn inden dienst oft int gevolch van onsen voorseyden Neve/ oft die by hem ghebruyckt zyn gheweest/ souden mogen aengesprooken ende vervolcht werden uyt redenen vande dinghen staende de voorsz teghenwoordige beroerten ende ter oorsake van dien by haere mannen ofte de ghene daer sy erfgenamen van zijn/ghedaen: soo willen ende verstaen wy dat zy genieten sullen de selve ontlastinghe/die de overledene/volgens de voorsz artijckelen/souden mogen ghenieten.

28. Onsen voorseyden Neve/noch de andere Princen ende Heeren die hem byghestaen ende sich met hem gevoecht ende vereenicht hebben/ als mede de Rekenaers by henluyden gecommitteert ende geauthoriseert/ en sullen niet mogen gehouden zijn te betalen/ oft op haeren name te doen stadt grijpen aen yemant wie hy oock soude mogen wesen/ het gene daer toe sy/ uyt hoochdringhenden noot der saken gheduerende de voorsz beroerten/ ende ter oorsake van diē/ haere mandamenten/ brieven/ rescriptien/ assignatien ende beloften ghegheven sullen hebben.

29. Ende tot meerder versekeringe ende bondichept van onse meeninge/ willen ende ordineeren wy/dat alle Edicten/opene brieven/ghedane ende gepubliceerde verclaringen/ arresten/bonnissen/ oordeelen ende resolutien daer op ghegheven in onsen Rade/ Hoven van Parlemente/ ende andere souvereyne Hoven/ende in alle andere plaetsen ende Rechtbancken van onsen Coninckrijcke ende Landē van onser gehoorsaemhept/ soo teghen onsen voorseyden Cousijn als de andere Princen/Hertogen/ Genooten ende Officieren van onse Croone/ Heeren/Edelluyden/Officieren/ Lichamen van Steden/ Gemeenten ende besondere persoonen/ van wat qualitept ende conditie sy oock zijn/soo Catholijcken als van de voorgewende Gereformeerde Religie/ die sich met hem ghevoecht ende vereenicht/ ende hun gevolcht/ bygestaen/ geholpen ende gunstich geweest hebben/ in wat wijse ende maniere dat het sy/ gheduerende de voorsz tegenwoordighe beroerten ende ter oorsake van dien: Als oock alle vervolgen welcke souden moghen ghedaen zijn tegens de ghedeputeerde van de voorsz voorgewende Gereformeerde Religie voor desen vergadert geweest hebbende te Nimes voorsz ende binnen Rochelle gehoudē/ ende op de Provinciale by-een-comsten/ende Raden der Provincien sullen nul ende van gener kracht ende weerde wesen/ ende als soodanige gheroepeert eñ gescheurt werden uyt de registers van onse Raden/ Hove van Parlemente ende andere Jurisdictie. Insgelijcx alle informatien/processen/ verhael/ ghedecreteerde aentastinghen van lichamen/ begonnene procedueren/ ende andere acten van rechte uyt redene vande dinghen staende de voorsz beroerten eñ ter oorsake van dien geschiet. Verbiedende onsen Procureurs Generael/ hare substituten/ eñ alle andere besondere persoonen eenighe instancie oft vervolch in toekomenden tijden daer over te doen.

30. De verclaringhe binnen Poitiers in de maent van September lestleden ghedaen/ sal nul ende van gener weerde zijn/ als of sy noyt ghescheit en ware/ ende sal wech ghenomen werden uyt het register des Parlements van Parijs/sonder dat sy eenich nadeel sal mogen aenbrenghen/noch t'exempel van dien voortaen in consequentie getrockē worden/ voor soo veel als aengaet de eere ende weerdichept van die Princen van onsen bloede: De welcke niet te min onse Justitie sullen onderworpen blijven/ uyt wijsende de oude ende gewoonlijcke formen deses Coninckrijcx/ten opsien der selve. Ende wat belanght het registreren vande voorsz verklaringhe/wy verstaen dat in wat maniere het selve ghescheit sy in onsen voorsz Hove van Parlemente te Parijs/ sy ghescheurt sal werden uyt de registers van diē/ ende dat insgelijcx de voorseyde verklaringe met de arresten/bonnissen eñ sententien/ in alle onse andere Hoven van Parlemente ende leger Jurisdictien daer op ghevolcht/ mede sullen wech genomen ende ghescheurt werden uyt de registers der selve.

31. Gelijck wy mede willen/dat indiender eenich Arrest ghegheven ware in onsen Hove van Parlemente te Bordeaus inde maent sestien hondert ende veerthien/ oft eenich besluyt gemaeckt/ t'welck te vinden ware inde Registers van den selven Hove/ tegen onsen voorseyde Neve den Prince vā Conde, het selve uyt de voorsz Registers gescheurt ende wech genomen sal worden.

32. Alle plaetsen/ Steden/ ende Gemeenten die sich gevoecht ende vereenicht hebbẽ met onsen voorsz Neve dẽ Prince van Conde, ende upt oorsake vande tegenwoordige beroerte souden moghen verhindert wesen inde vrye ende volkomen ghenietinge van alle hare oude rechten/ privilegien/ vryhedẽ/ veplicheden/ giften/ verleeninghen/ ende octroyen/ sullẽ daer inne supverlijck ende volkomelijck worden herstelt. Willende dat sy die ghenieten in de selve forme ende maniere soo sy die wel ende behoorlijck ghenoten hebben tot der eersten Iulij lest-leden. Ghelijck wy mede willen ende ordineeren / dat alle instancien/ jurisdictien/ bureelen van algemeene ende besondere ontfangẽ/ de welcke van dien tijt af ende upt oorsake van de tegenwoordighe beroerten souden moghen wech genomen eñ op andere plaetsen overghedraghen wesen/ wederom sullen ghestelt ende bevesticht werden in voegen ende manieren als sy te vooren ghe weest zijn / ende met name de Canier van t'Edict van Guyenne tot Neras. Casserende ende wederroepende alle nieuwe oprechtinghen van verkiesinge die gheschiet souden mogen wesen/ staende de voorsz beroerten/ ende ter oorsake van dien.

33. Dat de inwoonders van onse stadt van Poitiers / soo Kerckelijcke persoonen ende Officieren/ als andere/ van wat qualiteyt ende conditie sy oock zijn / die welcke/ ter oorsake vant gene daer ghebeurt is/ soo den 23. Iunij, 1614. ende volghende daghen/ als oock daer na/ upt de voorsz Stadt vertrocken zijn/ sullen terstont na de publicatie deses tegenwoordigen Edicts herstelt ende weder ingeset worden in de selve/ ende inde besittinge/ ende bedieninghe van hare ampten/ weerdicheden/ beneficien ende Officien/ soo van Oorloge/ als van rechtsghebiet/ policie ende financien. Ghelijck mede sullen alle andere die om oorsaecke als vooren zijn ghestooten ghe weest upt eenighe diensten/ ende alle brieven / acten / procedueren ende informatien by t'sy oock wat Commissarisen tegen haer gedaen/ ende die in eenigher manieren souden mogen raken onsen voorseyden Neve den Prince van Conde, als oock de eere der voorsz Inwoonders / van welcker ghetrouwicheyt ende onschult wy ons houden wel eñ behoorlijck onderrecht/ sullen gecasseert ende wederroepen zijn als nul ende van geener kracht oft weerde / eñ wech ghenomen worden upt de Registers soo vande Bancken/ Presidiael / als van t'Stadt-huys/ ende alle andere plaetsen/ eñ worden de boven-genoemde persoonen aenghenomen in onse bescherminghe ende vrygeleyde / als oock in die van onse Gouverneurs ende Officieren der selver Provincie / ende van alle de Borghers der voorsz Stadt.

34. Alle procedueren/ informatien/ ende aenspraken/ tegens henluyden gedaen, oock alle sentencien ende vonnissen teghens henluyden ghestrecken sedert den 23. Iunij, 1614. soo wel van t'ghene belanght de vaert der Riviere van Claia, ende oprechtinge vande nieuwe strate binnen Poitiers/ als de wateren ende foreesten/ sullen nul ende van geener kracht ende weerde sijn/ ende sullẽ partijen desen aengaende weder ghestelt worden in den staet daer in sy te vooren waren/ ende de Arresten van onsen Rade achtervolght.

35. Willen wy / oock dat onsen voorsz. Neve ende de boven ghenoemde Princen/ Hertoghen/ Genooten ende Officieren van onse Croone/ als oock alle Heeren, Edeluyden/ Officieren, Kerckelijcke persoonẽ ende andere / soo Catholijcken als van de voorghewende Gereformeerde Religie, die hem ghevolcht ende byghestaen / ende sich met hem ghevoecht ende vereenicht hebben/ soo voor/ als gedurende den stilstant van wapenen/ weder gestelt gehant-haeft/ ende behouden werden inde vrye ende vol-komen ghenietinghe van haere Gouvernementen/ Staten/ Ampten/ Officien, beneficien ende weerdicheden/ als oock van de wedden/ gerechticheden ende in-komsten hier naer te vervallen / de welcke sy ghenooten voor de maent van Iulius lest leden/ ende waer inne sy souden mogen verhindert ghe weest hebben upt oorsake vande tegenwoordighe beroerten / sonder dat sy ghehouden ofte verbonden sijn andere provisien ofte confirmatie van ons te nemen, als dese teghenwoordighe/ noch oock eenighe penninghen upt te keeren / oft vergeldinge te doen aen den genen die staende haer af wesen sich daer mede hebben laten versien / ende de selve bedient. Ende dit niet tegenstaende alle verklaringhen/ arresten/ ende vonnissen teghens haer gegeven/ de welcke/ als wesende nul eñ van gener kracht/ sullen gecasseert ende wederroepen blijven/ gelijck wy die casseren ende wederroepen/ ordineerende dat se gescheurt werden upt de Registers soo van onse souvereyne Hoven als andere lege Vierscharen/ oft Jurisdictien.

36. Willen

1616.

36. Willen ende verstaen wy / dat alle persoonen / soo van d'een als van d'andere partye/weder ingestelt sullen werden/ghelijck wy die weder instellen by desen int genut van alle ende yeghelijcke hare goederen roerende ende onroerende / erffenissen / renten/inkomsten/gerechticheden / inschulden/ redenen ende actien/waer die oock bevondē werden / upt de welcken sy souden moghen verstooten / belet / ende verhindert hebben gheweest upt oorsaken vande tegenwoordige ongerustheden ende beroerten/niet teghenstaende alle verschenckinghen die daer van souden mogen ghedaen syn tot nadeele der ghenen diese toe quamen/haerer weduwen/kinders/ende ervē/ welcke verschenckingen/confiscatien/ende alle andere dispositien der selve//midtsgaders alle verbintenissen ende beloften daer over ghedaen/ wy willen dat van gheender weerde sullen wesen/ghelijck mede alle procedeuren/ vonnissen/sentencien/arresten/aentastingen/ ende vercoopinghen upt crachte vande selve gedaen/en generalijcken al het ghene dat daer upt is ghevolcht.

37. Verstaen wy oock / dat dit teghenwoordich Edickt staet sal grijpen voor onsen seer lieven natuerlijcken broeder den Hertoghe van Vendome, ende alle die hem gevolcht ende bygestaen hebbē/ het sy voor oft na dat hy hem gevoecht ende vereenicht heeft met onsen voorseyden Neve dē Prince van Conde, ende dat sy sullen begrepen syn inde voorsz alghemene ontlastinge die dit tegenwoordich Edict mede brenght/ voor soo veel aengaet al watter staende de teghenwoordige beroerten ende ter oorsaken van dien ghepasseert is. Ende tot desen eynde hebben wy ghecasseert ende wederroepen/ casseeren ende wederroepē midts desen/alle vonnissen/sententien/ ende arresten die tegē hem ende de gene die hem gevolcht hebben/ souden moghen ghewesen zijn/het sy in onse Hoven van Parlemente / oft andere plaetsen / ende specialijcken het arrest van onsen Hove van Parlemente te Rennes in date dē 26. Meerte lest-leden/gewesen tegen de Heeren van Allegre, Saint Denies, Mallet, Pierre-Pont, la Roche-Giffard, Camore, Charnasse, ende la Barre-Chivray, mitsgaders dat van onsen Hove van Parlemente te Rouanen in date den 11. Martij lest-leden tegen den Heere van la Balumere ende andere daer inne genoemt/de welcke wy gheheelijck ontslagen hebben/als oock de weduwen/ kinderen eñ erfghenamen der ghene die ghe-executeert zijn ghewoorden / van alle de condemnatien int voorsz arrest begrepen. Welcke vonnissen / sentencien ende arresten wy willen dat ghescheurt sullen werden upt de Registers soo van onse Hoven van Parlemente te Rennes ende Rouanen, als van andere plaetsen ende legher Vierscharen / ende legghen hier over een eeuwich stilswijghen op aen onsen Procureurs Generael ende hare substituyten teghenwoordighe ende toe-komende.

38. Ghelijck wy oock weder-roepen de arresten in onsen Hove van Parlemente te Rennes gegeven tegen onsen voorsz natuerlijcken broeder den Hertoge van Vendome, ende de gene die hem vanden eerstē Ianuarij 1614. af tot nu toe soo upt oorsake vande voorsz teghenwoordighe beroerten/ als tot nadeel van het tractaet van Sinte Manehoud, ende vant Edict in gevolge van t'selve tractaet tot synen voordeele gemaeckt/ ghevolcht hebben/ als mede al t'ghene dat op de leste Staten onser Provincien van Bretanien/ ghehouden in onse Stadt van Nantes inden voorsz. Jare 1614. tot nadeel van de amptē die hy indē voorseyde Lande hadde/is gedaen ende gepasseert.

39. Het Edickt ghemaeckt op het tractaet van Sinte Manehoud in Iulio 1614. sal ghevolcht ende onderhouden werden in alle zijne deelen / ende alle procedeuren / sentencien/vonnissen ende arresten tot nadeel des selven tractaets gegeven/sullen nul wesen/ ende als noyt gheschiet. Ghelijck mede wederroepen sullen wesen het arrest van Condemnatie gegeven inden jare 1615. in onsen Parlemente van Rennes teghen den Heere van Camorre, ende het vonnis prevoostelijcker wijse ghestreken by de Seneschael van Sint Severt in Guyenne teghen den Heere van Estiquoli ende de ghene die hem by ghestaen hebben in den aenslach van Sint Severt inden jare 1614. welcke sullē gescheurt werden upt de Registers van onsen Hove van Parlemente te Rennes, vande Rechtbanck van Sint Severt, ende van alle andere Vierschaeren ende plaetsen. Willende dat de gecondemneerde sullen herstelt werden in haren goedē naem ende faem/ weerdicheden ende goederen omme de selve te genieten als voor henen/ende dat alle merckteeckenen/ voetstappen ende roeringen van de voorsz. executien wech ghenomen sullen werden.

40. Alle sententien / vonnissen / ende arresten/staende de tegenwoordige beroertē/

teghen afwesende eñ onverweerde persoo-nen/ soo wel aen d'een / als aen d'ander sij-de/ het sy in civile oft criminele justicie/ in al-le onse Hoven ende Vierscharen ghegeven/ ende met name de verbolghen ghedaen tot uyt-voeringe van d'arresten oft sententien voor de tegenwoordighe beroerten ghestre-ken/ sullē nul ende van geender kracht ofte weerde zijn / ende sullen de partijen herstelt werden in den eersten staet/ daer inne sy dē eersten Iulij zijn ghewcest. Ende wat aen-gaet de executien daer de doot nae gevolcht is / ter oorsake van de voorsz tegenwoordi-ge beroerten/ ten wedersijden ghedaen; wy willen dat de ghedachtenisse der ghene die ghecondemneert ende ge-executeert zijn ge-worden/ herstelt sy / ende hare weduwen/ kinderen ende erfgenamen ontlast van alle breuckē ende confiscatien die daer over sou-den moghen ghestrecken zijn / als mede van alle civile interesten ofte kosten / ende dat alle merckteeckenen ende roeringhen der voorseyder executien/ werden wech gheno-men. Het welcke wy specialijck willen dat stadt grijpe ten aensien vande condemnatie ende executie ter doot/ gheschiet inden per-soon van Iaques de Mormonville, Heere van Hebres, ghelijck wy mede willen dat alle verbolgē uyt oorsake vande voorsz beroer-ten ghedaen teghen Vicebailliu van Gien/ ende de ghene die hem verlost hebben/ nul eñ van gener weerden sullen wesen.

41. Den tijt die verloopen is sedert den eersten Iulij tot nu toe / en sal niet moghen dienen om eenige † afslatinghe van saecken/ ofte prescriptie / sy sijn dan ghewoonlijck/ wettelijck / oft by onderlinghe verdrach / teghen de gene die onsen voorschreven Ne-ve ghevolcht/ ende sich met hem ghevoecht ende vereenicht hebben te verkrijgen. Des niet te min alle sentencien/ vonnissen/ arre-sten/ ende procedueren/ ende alle andere ac-ten van rechte / so in onse Souvereyne Ho-ven/ als in alle andere leeger Rechtbancken ende Vierscharen / tusschen persoonen van eener partye / ende tusschen allen anderen die ghewillichlijck ghelitiscontesteert ende sich der Vierschare onderworpen hebben / ghegeven ende gedaen / en sullen geene we-derroepinge onderworpen sijn/ maer in ha-re cracht ende weerde blijven / behoudens den wech van rechte / daer de sake alsoo sal willen vallen. Gelijck mede alle vonnissen die gegeven sullen wesen by den Rade door onsen Neve opgerecht/ tusschen luyden van eener partije/ ende waer op executie ghe-

† Peremption d'instance.

volcht is / sullen van weerde blijven / selfs oock de criminele vonnissen ghestreken over de twee ghevechten/ welcke voorghevallen zijn soo by onsen voorseyden Neve/ als inde Legers/ eñ Provincien/ behoudens de inte-resten der civile partijen.

42. Alle memorien/ faem-roovighe libel-len/ brieven/ schriften / ende injurieuse la-sterlijcke boecxken / sullen onderdruckt blij-ven/ ende wort allen Boeck-handelaers eñ Druckers wel uyt-druckelijcken verbodē/ voortaen eenighe meer te drucken ofte te koope te houden/ ende allen persoonen eeni-ghe meer te schrijven ofte dichten / op pene van den hals. Belastende aen allen onsen Rechteren ende Officieren haren schuldigen plicht te doen int ondersoeckē ende straffen van de autheuren van dien/ ende van alle de gene die teghen dit verbodt gedaen sullen hebben. Ende niet te min om de gedachte-nisse der voorleden dinghen ghelijckelick te dempen/ willen wy/ dat de ghene die souden mogen aengesproken ende vervolcht wer-den uyt oorsake van alle de schriften na t'E-dict van Sinte Manehoud gemaeckt eñ te koope ghestelt/ daer van sullen ontlast zijn/ gelijck mede de gene die om gelijcke oorsake gevangen soude mogen sitten.

43. Willen ende ordineeren wy / datter vervolch ende straffe gedaen werde over de crimen ende delicten staende de tegenwoor-dighe beroerten/ tusschen persoonen van ee-ner partije bedreven. Als mede over de ge-ne die beschuldicht ende overtuycht sullen zijn van brantstichtinge/ moorden in koelen bloede/ verkrachtinghen/ ende ontschakin-ghen van vrouwen ende dochters / ende van Kerck-roof.

44. Alle persoonen wesende van contra-rie partije/ die staende de teghenwoordighe beroerte ende ter oorsake van dien ten we-dersijden ghevanghen zijn ghewordeu/ oft noch in hechtenisse sitten/ t'sy in wat plaet-se dat het oock sy/ selfs in d'oorloghe/ oft die ontslagen zijn geworden/ op cautie/ juratoir oft ander borch-tochte/ sullen ghestelt wor-den in haer gh heele ende volkomene vry-heyt/ sonder ghehouden/ vervolcht oft ghe-condemneert te moghen worden in eenighe lijf-straffe / eer-verlies / ofte gelt-breucke/ waer van wy haer ontlast hebben by dit tegenwoordich Edict. Ende wat aengaet de ghevangens in de Oorloge / daer in salt gehouden worden als volcht/ te weten/ dat alle persoonen van contrarie partije/ die ten wedersijde zijn ghevanghen ghewordeu/

staende

1616.

staende dese tegenwoordighe beroerten/ eñ ter oorsake van dien geoordeelt zijn geworden voor goeden prijse/ ende uyt kracht der selver vonnissen rantsoen betaelt hebben/ niet en sullen mogen eenighe actie daer over institueren/ noch eenighe restitutie van penningen pretenderen teghen wie het oock sy. Oock mede alle die ghevanghen ende voor goeden prijse verclaert sijnde/ uyt krachte van soodanige vonnissen ghecomposeert eñ verdrach ghemaeckt hebben van haer rantsoen tot eenen sekeren ende bepaelden prijs ende somme/ ende oft noch gevangen sitten/ ofte sich verbonden/ oft borghe ghestelt hebben voor de betalinghe vande voorsz sekere ende bepaelde sommen/ sullen te desen aensien moghen vervolcht ende ghedwonghen werden de selve sommen te betalen. Ende wat belanght alle andere die niet ghecomposeert noch verdrach van haer rantsoen ghemaeckt en hebben op eenen bepaelden prijs ofte somme/ het sy datse noch gevangē sitten/ oft op cautie juratoir/ ende van voor recht te verschijnen/ oft andere borchtochte/ in hare vryheyt sijn gestelt: die en sullen om generley betalinghe van rantsoen moghen worden vervolcht/ ghelijck wy haer midts desen ontlast hebben ende ontlasten/ soo wel van het een als van t'ander/ sonder dat sy nu oft hier naemaels daer over sullen aengesproocken/ ghemolesteert/ oft ontrust mogen werden/ in wat manieren dat het oock soude mogen wesen.

45. Sullen ten wedersijden gerestitueert worden alle titulen/ papieren/ ende bewijsē/ welcke souden moghen zijn gheweest inde Huysen ende Casteelen van particuliere/ sonder datse sullen mogen ghehouden werden/ het sy om wat oorsaecke ende onder wat deckmantel dat het oock soude mogen wesen.

46. Alle prijsen/ die staende dese teghenwoordighe beroerten ghemaeckt sullen wesen ter Zee/ uyt krachte vande toelatingen ende goet-kenningen by den Overhoofden ten wedersijden/ teghen die vande teghenpartije ghegeven/ ende die by den Rechters ter Admiraliteyt oft andere Officieren daer toe ghecommitteert/ voor goede prijsen gheoordeelt ende verclaert zijn gheworden/ sullen ghesmoort blijven onder de weldaet van dit Edict/ sonder datter eenich vervolch om ghedaen/ noch de Capiteynen/ oft hare borghen eñ soetelaers/ oft oock de voorsz Rechters ende Officieren daer over aenghesproken ende ghemoeyt sullen moghen werden/ in wat manieren dat het oock sy. Ghelijck wy mede willen/ dat alle de ghene die van onsen voorsz Neve verlof sullen vercreghen hebben om ter Zee te gaen/ ende die met de selve alreets sullen afghevaren zijn/ ontlast sullen wesen van alle prijsen die sy gemaect hebben/ oft noch sullen moghen maken uyt cracht van t'voorsz verlof binnen den tijdt van dry maenden na date deses/ even ghelijck sy souden doen/ wanneer sy verlof hadden van ons/ oft van onsen Neve den Admirael/ waer van de vonnissen sullen ghestrecken worden by de ordinarise Officierē van onse voorsz Admiraliteyt/ oft andere die kennisse daer over te nemen hebben.

47. Onsen voornoemden Neve de Prince van Conde, sal terstont na de uyt-kundinge van den Vrede binnen de Provincien ghedaen/ weder overleveren de Steden van Casteau-Thierrij, Espernaij, Touve, Charante, Damasant, ende Generalijcken alle andere Steden/ plaetsen/ ende Casteelen/ die hy/ oft de ghene die van hem by ghestaen zijn gheweest/ ende sich met hem ghevoecht hebben/ soo wel Catholijcken als vande voorghewende Gereformeerde Religie/ staende dese beroerten/ hebben inghenomen/ ende dat in handen van die ghene diese in bewaeringhe hadden/ sonder yemant daer van uyt te nemen. Ghelijck mede sullen gerestitueert eñ weder ghelevert werden/ soo wel van d'een als van d'ander sijde/ alle plaetsen/ huysen/ ende Casteelen den Kerckelijcken persoonen oft anderen Edel-luyden toecomende/ ende dat in handen van de eygenaren der selve/ oft van die gene diese voor de voorsz beroerten waren ghenietende. Ende voor so veel aengaet Tartas, dewijle de selve plaetse den Heere de la Harije is afgenomen/ geduyrende den stilstant van wapenen/ soo sal sy datelijck/ ende eermen tot de restitutie van d'andere plaetsen voort-vaert/ hem weder in handen werden ghestelt.

48. Ghelijck wy mede willen ende verstaen/ dat de Steden ende Casteelen van Craon, Creyl, eñ Clermont in Beavoisijs, datelijck sullen weder ghelevert werden in handen van onsen voorsz Neve den Prince van Conde, in sulcken staet als sy sijn/ ende dat insgelijcks de Steden van Brienne, Ronap eñ Moubrou weder ghestelt sullen worden in handen van onsen Neve den Hertoge van Luxenborch/ die sy toebehoorden/ met conditie nochtans/ van te doen afbrekē de fortificatien/ soo daer eenige zijn/ die aen de selve/ staende dese beroerten/ souden mo-

ghen wesen ghedaen.

49. Onse Officieren / soo Catholijcken/ als van de voorghewende Gereformeerde Religie/ welcke gewoont hebben in Stedē/ die onsen voorseyden Neve ghevolcht ende bygestaen hebben/ ende ter oorsake van diē/ oft in gevolge van de tegenwoordighe beroerten/ de jaerlijcxsche gherechtichept van hare Officien / binnen den tijt daer toe ghestelt/ aen de Bureelen die daer van waren opgerecht/ niet en hebben konnen betalē/ oft by gebreecke van de selve/ hare weduwen/ kinderen ende erfgenamen sullen toegelatē worden de voorsz gherechtichept te betalen binnen een maent nae de publicatie van dit teghenwoordich Edict/ ende sulcks doende/ gheniten de wel-daet van de voorsz gherechtichept.

50. Ende om op te brenghen de groote sommen van penningen/ die wy/ soo tot afdanckinge van het Krijchs volck/ dat tegenwoordich ten weder-sijden op de beenen is/ als tot andere Oorlochs-saken/ noodich vā doē hebbē sullē de vijftich stuyvers op yder † mudde souts/ die indē jare 1610 afgedaen waren/ weder op ghestelt werden/ ghelijck sy waeren by t'leven van wijlen den Coninck onsen seer Eerweerdigen Heere ende Vader.

† Minot. een mate houdende 55. pont.

51. Om gelijcke insichten / sullen weder opghestelt werden de veertich stuyvers die men plach te trecken van yder quintael oft hondert pont souts/ inde Landt strekte van den pacht van t'Lyonnis / ghenoemt la part du Roy-aume, dat is het deel des Rijcx.

52. Ghelijck mede/ om de voorsz onkostē te verlichten/ wy souden gheordineert hebben / datter sekere gherechticheden ghestelt ende getrocken souden werden op de Koopmanschappen die men verhandelt op sommighe Rivieren van desen onsen Coninckrijcke / om het volck vanden gheselschappe van onse goede Steden soo veel te meer te verlichten.

53. De secrete artijckelen die by ons sullen ingewillicht zijn/ ende niet en sullē worden ghevonden verhaelt te zijn in dit tegenwoordich Edict / sullen van punt tot punt onderhouden/ ende onverbrekelijck naghekomen worden / ende sullen alle noodighe letteren ghe-expedeert worden opt extract oft uyt-tocht van alle de selve artijckelē/ oft yder van dien/ by eē van onse Secretarisen van State onderteeckent.

54. Ende op datter datelijck moge versien werden op de onderhoudinghe van dit ons teghenwoordich Edict/ soo bevelen wy onsen lieven ende ghetrouwen Raets-Heeren / den luyden houdende onse Hoven van Parlemente/ dat sy terstont nae t'ontfangē van dien/ ende met stilstant van alle saken/ het selve naer zijne forme ende inhout/ suyverlijck ende eenvoudelijck sullen doen publiceren ende te boecke stellen in onse Hovē/ sonder te ghebruycken eenige modificatien/ ende inbindingen ofte restrictien/ oft sonder anderen last ende bevel vā ons te verwachten: Ende onsen Procureurs Generael/ dat sy terstont ende sonder vertreck sullen versoecken ende bevorderen de publicatie van dien/ de welcke wy oock belasten onsen Gouverneurs ende Stadt-houders Generael van onse Provincien/ ende voorts eenē yeghelijcken in de Landt-streecke van zijn gebiet/ ende op alle oorten ende plaetsē daer men sulcx ghewoon is te doen/ ende dat opt eerste bevel dat sy van onsent weghe daer van sullen ontfangen/ ende sonder te wachtē tot de publicatie geschiet sy in onse voorsz Hoven van Parlemente/ op dat sy geen onwetenhept daer van en pretendeere / ende dat opt allerspoedichste alle wegen van vyantschap/ oplichtingen van penninghen/ betalingen ende contributien/ soo verscheenen als noch te verschijnen staende/ inneminghē/ afbrekeningen ende fortificatien van Steden/ Plaetsen ende Casteelen/ ophoudē mogen. Verklarende van nu aen/ dat de selve oplichtingen van penninghen/ fortificatien/ afbreeckingen ende contributien/ aentastingen van roerende goederen/ ende andere acten van vyantschap/ de welcke nae de alsoo ghedane publicatie inde Provincien sullen geschieden/ der restitutie/ straffe ende weder oprechtinghe onderworpen sullen wesen/ waer toe wy oock willen dat tegē de overtreders gheprocedeert sal werden/ te weten teghen sulcke die eenige kracht oft ghewelt sullen gebruycken int overtreden ende verbreken deses onses tegenwoordigē Edicts/ verhinderende de vrucht ende het uyt-voeren van dien/ tot de straffe der doot/ sonder hope van ghenade oft remis: Eñ wat aengaet de ander wapenen/ ende kracht oft gewelt / de selve sullen ghestraft worden met andere straffen aen den lijve/ bannissementen/ Dat is/ als men Godt justitie eñ partije moet bidden om vergiffenis/ etc. amende honorable ende andere breucken / alle volghens de ghewichtichept ende den eysch der saken/ ende arbitraghe oft willekeur eñ moderatie van onsen Rechters/ den welckē

wy

1616.

wy de kennisse van dien bevolen hebben eñ bevelen mits desen/ belastende in desen deele haere eere ende conscientie/ omme daer inne te procedeeren met alsulcken gerechtichept ende gelijckheyt als behoort/ sonder uytnemingen oft onderschept van persoonen. Bevelen daer-en-boven onsen voorsz luyden/ houdende onse Hoven van Parlemente/ Camers van onse rekeninghen/ Hoven van onse Aydes, Onderstanden/ Baillouwē ende Seneschalen/ Prevoosten ende andere onse Rechteren ende Officieren/ dien het behoort/ oft haren Stadt-houders/ dat sy dit ons tegenwoordich Edict ende Ordinantie doen lesen/ publiceeren/ ende te boecke stellen in hare Hoven ende Jurisdictien/ eñ het selve onderhouden/ nakomen/ ende volghen in alle puncten/ doende allen den genen dien het behoort volkomentlijck ende vredelijck ghenieten ende gebruycken den inhout van dien/ ophoudende/ eñ doende op-houden alle beletselen ende verhinderingen die daer tegen strijden. VVant het ons alsoo believt. Eñ op dat het een vaste ende gewisse sake sy nu ende tot allen tijde/ soo hebben wy dese tegenwoordige onderteeckent met onse hant/ ende onsen Zeghel daer onder doen stellen/ behoudens in alle andere saecken onse ende andere luyden hare gherechtichept. Ghegeven tot Blois inde Mey-maent/ int jaer der ghenaede 1616. ende van onsen Rijcke het seste.

Den vierdē May.

Onderteeckent/

Louijs.

Ende lager/ By den Koningh in sijnen Rade.

De Lomenie

Ende ter sijden Visa.

Ende gesegelt met den grooten Zegel in groenen Wasse/ ende op snoeren van roode Zijde.

De Fransche Ambassadeur du Maurier verkondicht de Staten den vrede in Vranckrijck gemaeckt tusschen den Coninck eñ Princen.

Den elfden May heeft de Heere du Maurier, ordinaris Ambassadeur des Coninck van Vranckrijck/ de E. M. Heeren Staten Generael in s'Graven-Hage aengedient hoe dat alle saken ende misverstanden tusschen den Coninck ende de Princen gestilt eñ geappaiseert waren/ daer benevens van weghen sijne Mt. verclaerende de groote sorghe die de selfde was draghende voor de ruste ende welstant deser Landen/ als mede dat zijne Mt. noch voor dit jaer beloofde te continueeren het onderhout vande drie Regimentē Fransoysen te voet/ ende twee Compagniē Peerden tot dienst deser Landen. Nae dat haere E. H. M. dit alles rijpelick hadden overweghen/ soo hebben sy des anderen daechs den Heere du Maurier op't eerste poinct van dien verclaert/ dat hen seer lief ende aengenaem was/ ende van gantscher herten verblijt sijn/ dat de schadelijcke movementen vā Oorloge deur Godes ghenade/ ende sonderlinge sorchfuldichept/ goedertierenthept/ ende affectie van hare Maten. totten welstant van hare Rijcken ende ondersaten/ met eene goede verseeckerde vrede zijn nedergelept. Ende bidden hare H. M. Godt den Heere almachtich/ wenschen oock van gantscher herten/ dat de selve vrede mach wesen lanckduerich ende strecken tot heyl/ gheluck/ ende welstant/ bedancken hare Maten seer ootmoedelick voor de communicatie van soo lofflick/ eerlick/ proffitelick ende nootelick/ goede saecke/ ende ghelijck hare H. M. altijts zijn gheweest constant ende religieus voor de behoudenisse van harer Maten persoonen/ Rechten/ ende dignitepten/ mitsgaders den welstant van haere Rijcken hen ghetrouwelick te quiteren int voldoen vande Tractatē met haere Maten gemaeckt. Soo verhoopen hare Ho: Mo: (deur Godes genade) met oprechte affectie daer inne altijts te continueren/ biddende haere Maten voor deser Landen welstant ende verseeckeringe altijts te continueren/ ende te vermeerderen haere Cone. affectie/ faveuren/ ende assistentie/ ende sullē arbeyden naer haer vermogen om die te verschulden met alle goede diensten ende affectien.

Oock is den Heeren Staten lief eñ aenghenaem dat by het tweede poinct vande voorsz propositie haere Maten sorchfuldich zijn/ omme den Staet deser Landen in goede eñ geluckige vrede te sien gheconserveert/ met vermaninge van voorsichtich te willen sijn/ ten eynde ter oorsaecke vande contentieuse Landen van Gulick/ Cleve/ ende anderen daer van dependerende/ daer inne gene interruptie en valle. De Heeren Staten mogen met goeden ghewisse opt selve point wel verclaren/ dat sy daer inne anders niet en begheeren dan t'ghene by den overleden Coninck van Vranckrijck hoochst-loffelijcker

1616.

ker ende onsterffelijcker ghedachtenisse is gheresolveert/ ende by de macht van haere Ma[ten] den Coninck van groot Britannien/ de Vereenichde Chuer-Forsten/ eñ Forsten van Duytslandt ende dese Landen/ inden Jare 1610. loffelick ghe-effectueert is/ int off doen vande violente occupatie jeghens der possederende Cheur ende Forstē ondersaten/ hebbende eene vaste apprehentie/ dat soo verre door authoriteyt van hare Ma[ten] het Tractaet van Xantē niet en werde nagheleeft ende ter goeder trouwen onderhouden (daerinne by die vande Spaensche ende Ertz-Hertogen sijde terstonts naer het besluyt van dien swaricheyt is gemaeckt/ als niet hebbende willen accorderē dat die Acte van beloften by hen begheert tot het voorsz Tractaet soude werden gemaeckt relatijf/ gelijck nochtans die Heeren Gesanten van hare Co: Ma[t]. van Vranckrijck ende groot Britanniē/ ende vande Cheur ende Forstē verstonden redelick/ ende behoorlick te wesen. Oock daer na gedifficulteert hebbende/ datmen de voorsz beloften soude doen aen beyde haere Ma[ten] als Mediateurs vant voorsz Tractaet/ niet teghenstaende haere Ma[t]. selfs t'selve behoorlick hebben verstaen/ ende datmen in plaetse van dien/ de Steden by den Heeren Staten verseeckert (op eene Acte vande Spaensche sijde Ingestelt/ niet relatijf aent voorsz Tractaet van Xanten/ nochte beloften doende aen haere Ma[t]. van Vranck-rijck ende groot Britannien/ als Mediateurs vā t'selve Tractaet/ soude ontruymen) dat t'selve eē rechte middel soude wesen/ omme het gheheele Landt oft onder pretext van sequestratie/ ofte andersints weder te doen comen in handē van de gene die over lange ghetracht/ ende gheарbeyt hebben/ hen daer van Meysters te maecken/ ende alsoo te illuderen de Resolutien van beyde hare Ma[t]. der Vereenichde Cheur-Vorsten ende Forsten van Duytslant/ ende van de Heeren Staten/ streckēde omme sulcke onbehoorlijcke occupatie niet te ghedoogen.

Ende soo veel aengaet het derde poinct vande voorsz propositie/ de Heeren Staten Generael bedancken hare M[t] seer ootmoedelick voor de continuatie vā hare Coninclijcke goedertierentheyt/ liberaliteyt/ gunste/ ende affectie tot dē welstant deser Landen int bewilligen van het onderhout van de drie Regimenten Franchoysen te voet/ ende twee Companien te peert in dienste deser Landen wesende voor den loopenden jare van 1616. Sijnde hare Ho: Mo: E. des te meer aen hare M[t]. verobligeert/ terwijlen die selve Coninclijcke liberaliteyt haer geaccordeert wort/ niet teghenstaende zijne Majesteyts finantie door het ghepasseerde extraordinaris zijn besbwaert/ ende verhoopen hare Ho. Mo. de selve liberaliteyt met alle ootmoedigen dienste ende goede officien voor harer Majesteyten/ persoonen/ rechtē/ ende digniteyten/ mitsgaders den welstant van hare Rijcken/ altijts danckelick te erkennen. Versoeckende den Heere Ambassadeur dese antwoort ende deser Landen saecken hare Majesteyten ten besten te recommanderen.

Die vande Religie in Vranckrijck versoecken een verclaringe vandē Coninck over een punct sijnes eets/ dwelck sy vercrijge.

IN den Jare 1615. isser een groot dispuyt gevallen tusschen de Gedeputeerde Edel-lieden van d'eene ende d'ander Religie/ door dien dat de Catholijcke Edel-lieden in hare Camer besloten haddē/ den Coninck te versoecken/ dat hy de Catholijcke/ Apostolijcke/ Roomsche Religie soude in sijn bescherminghe nemen/ achtervolgende den eet dien hy ghedaen hadde op sijn Crooninghe/ met dese woorden/ Ick sal my bevlytighen ter goeder trouwe, ende na mijn wterste vermogen, wt mijn ghebiet ende Landen my onderdanich, te verjaghen alle de gene die Ketters genoemt worden vande Kercke. Die van de Religie seyden/ dat de Noblesse met de boven-genoemde Requeste/ by den Coninck versocht/ dat hy die vande Religie dē Crijch aendoē soude. Derhalven soo versochten sy/ dat de Coninck (boven sijne verklaeringhen ghedaen den laetsten Martij 1615.) tot haerder versekeringe ende gherusticheyt/ noch een volcomene verclaringhe hier over woude doen/ d'welck sijne M[t]. gedaen heeft op den 20. Iulij, de welcke by het Parlement is aengenomen ende bevesticht den vierden Augusti.

De Coninck betuycht/ dat hy dese saecke rijpelick ende wel overwoghen/ ende met sijn Moeder/ de Princen/ ende Officieren vande Croone/ ende de voornaemste Raets-Heeren die by der handt waeren/ overleyt hebbende/ die van de Religie versekert/ Dat hy inden eet dien hy gedaē heeft op sijne Crooninge, met de boven-verhaelde woorden van Ketters, niet verstaen en heeft sijne ondersaten wesende van de voor-gewende Gereformeerde Religie, levende in sijn Coninck-Rijcken, die hy verstaet begrepen te sijn onder de wtgegevene Edicten. Hier by voeghende/ dat het sijnen wille ende believen was/ dat on-

verbre-

1616.

verbrekelick ende sonder infractie souden onder-houden worden de secrete Articulen eñ declaratien tot haren voordeel gemaect/ de selfde van nieus bevestighende ende becrachtighende/ bevelende alle Officieren te straffen de verbreeckers der selfder/ als verstoorders der vrede/ende des gemeynen besten/ &c.

Dit aldus inghewillicht ende verclaert sijnde/ so wasser groote vreucht door gantsch Franckrijck/ ende het scheen dat desen vrede eeuwich duyren soude. Daer ginghen veel vreuchde boeckens uit/ d'een ghetituleert/ Triumphe de la paix, d'ander Tumbeau de la garre, Item Dancksegginge voor den Pays/ Vermaninghe aen den Coninck tot onder-houdinge des selfden. Maer andere cloecke ende verre-siende Mannen oordeelden/ dat desen Pays niet lange duyren en soude. Daer warender die in haere discoursen den Prince van Conde noẽden Isaac, segghende dat het sweert al verheven was om hem te slachten voor den wel-stant des Rijcx/ maer dat het van eenen goeden Enghel als-noch was te rugge ghehouden, op dat Vranckrijck tot noch beteren staet soude zijn ghebracht. Soo haest als de Prince was ghesont geworden/ is hy getrocken na Beroy, meer ghesinnet sijnde aldaer te blijven/dan hy was te hove te comen.

Moetwille binnen Parijs bedrevẽ aen eenen Cordonnier Picard.

DEn 19. Iunij hebbẽ twee Lackeyen (daer toe bewillicht van eenen van des Marquis d'Ancres Hovelingen) eenen Sergant van het Quartier der strate binnen Parijs genoemt la Harpe, by de brugghe van S. Michiel/met stocken soo gheslagen/datmen niet anders vermoet en heeft/ dan dat hy soude ghestorven hebben. Dese beyde Lackeyen sijn den tweedẽ Iulij gehangen/ende die haer gehuert hadde is ghevlucht. Op het slaen van den Sergiant isser in drucke wtghegaen een boecxken/genoemt la trompette Francoyse, ou, Reveille matin des parisiens, om haer op te wecken ende verbitteren teghen den Marquis d'Ancre.

De Prince van Conde comt te Hove den 20. Iulij.

NA de publicatie van het Vrede Edict des Coninck/ daer van hier boven gesproken is/so is de Prince van Conde binnen Parijs ghecomen/ naemelick op den 20. Iulij. Hy heeft eenen seer grooten aen-hanck ghehadt van allerley soortẽ der menschẽ/ elck eẽ trachtende in sijn goede gratie te staẽ. Hy heeft verheven tot Officien die hem ghevolcht waren/ ende die hem getrouwelick by gestaen hadden doe hy haere hulpe was van doene gheweest. By na alle de Princen eñ groote van Vranckrijck quamen te Hove/ als sy vernamen dat de Prince van Conde te Parijs was/als onder andere de Hertoge van Vendosme, van Rohan, van Tresmouille, van Longeville, Bouillon, de Mayne, de Candalle. De Prince van Oranien ende Graef Ian van Nassou quamen hem ooc groeten. Mẽ schicte over al Ambassadeurs buytẽ lants/ om dese vrede te vercondighen/ ende verscheydene Princen sonden haere Ambassadeurs om den Coninck van wegen dẽ Peys ende zijn Houwelick gheluck te wenschen.

My lord Hayes als extraordinaris Ambassadeur comt te Parijs.

De Coninck van Groot-Britannien heeft tot desen eynde in Vranckrijck ghesonden als extraordinaris Ambassadeur My lord Hayes, Baron van Saley, ende Garde Robbe van zijne Mt. Desen Ambassadeur is met seer groote pompe in Vranckrijck ghecomen/ende seer magnifijck vanden Coninc binnen Parijs ontfangen/ ende begeleydet vanden Hertoge van Ioinville. De Coninck selfs was begheerich om dese pompe ende magnificentie te sien, hy heeft se oock gesien/ doch onbekent/ ende sonder van d'Enghelsche gesien te worden. De costelickheyt der cleederen/ ende behanghselen der peerden/ waren soo boven maten costelick/ datmen schier niet anders dan peerlen/ costelicke gesteenten/ende gout en sach blincken. Desen Ambassadeur is by de Fransche Hertoghen en Princen soo magnifijckelick ghetracteert gheweest op verscheydene bancquetten/datmen desgelijcks binnen Parijs noyt ghesien en heeft/ soo datmender door het gantsche Lant van wist te spreken.

De Prince van Conde wort te Parijs gevanckelick op de Bastille gebrocht.

Maer eer te deghe al dese ghenoechelicke speelen ende lange banquetten geeyndicht waren/ soo is al de blijtschap in droeffenisse verandert/ overmidts dat de Prince van Conde ende andere Heerẽ/niet quaets vermoedende/ de Coninck last ghegeven heeft/ datmen den Prince van Conde soude ghevangen nemen/ d'welck gheschiet is op den eersten Septembris sijnde donder-dach ontrent elf uren voor den middach/ dẽ Prince van Conde door Mons de Themines het sijtgeweer doen af-nemen ende gevanckelijck brengen a la Bastille. Soo haest als d'ander Princen dat vernamen/ soo hebben sy haer op de vlucht begeven/Bouillon was te Charenton buyten Parijs inde Predicatie/ soo haest als hy de tijdinghe creech soo viel

NB. De Prince van Conde is geboren Anno 1588. den eersten Sept. op eenẽ donderdach ontrent den middach. Ende hy is door last vã den Coninc Anno 1616. op dẽ eerstẽ Sept. op eenẽ donderdach ontrent den middach gevangen.

Marquis d'Ancres huys binnen Parijs afgebroocken.

hy op een peert ende vluchte so seere als hy conde. Yeder een riep ende oordeelde / dat de Marquis d'Ancre den Coninck hier toe geraden ende ghebrocht hadde: stracx quam daer eenen op-loop onder t'volck / dwelck by menichte ghelooppen is nae des Marquis d'Ancres huys / dwelck sy op-liepen / ende namen al zynen costelicken huys-raet / dien sy braken ende vermorselden: Sy braken het loot van de daecken/den hof wroeten sy omme/ende vernielden alle de schoone bloemen ende cruyden die daer in stonden: Jae sy hebben oock Corbinelly sijnes Secretarij huys gerasteert / ende alles met voeten vertreden/ gescheurt/ende vernielt. De schade die desen Marquis in weyniger als een ure tijts gheleden heeft/ wort gheacht op meer dan vier-mael hondert duysent guldens. Veel handen maken licht werck/ maer wee den genen die sulcke arbeyders overvallen. De Magistraet van Parijs hoorende wat ter gaende was / quam stracx derwaerts met een goet deel Soldaten/ in meyninghe desen op-loop te verhinderen / maer sy vonden het daer alsoo ghestelt/ ende het gemeyne volck in sulcke furie ende raserніje / dat sy niet gheraden en vonden yemant met gewelt aen te tasten/vreesende dat sy het volc daer door tot meerderen op-loop ende voorder plonderatie verwecken souden. Des anderen daechs is het gepeupelte geloopen buyten Parijs/ ende heeft aldaer des Marquis d'Ancres schoon Casteel oock afghebroken/ ende te schande gemaeckt al wat daer in was. Soo dat sy oock alle de schoone peerdẽ ende veulens die hy daer hadde met rapiers ende hallebaerden om den hals brachten.

Des Marquis d'Ancres huys buyten Parijs wort vernielt.

De ghevluchte Princen quamen te Soissons by malcanderen/ende overleyden wat sy best doen souden/tot haerder beschermin-ge/ Duc de Guyse, du Mainne, Vendosme, Nivers, la Trimoille, ende andere meer/ sijn al daer by haer gecomen/ maer de Hertoghen van Rohan, ende Sully, onaengesien sy Professie doen van de Religie / sijn by den Coninck ghebleven.

De Coninginne ende haren Spaenschen Raet / aen het boven-verhaelde wel merckende hoe hatelick dat dese daet was / ende hoe qualick dat het over al soude genomen worden/datmen tegen het Vrede-Edict/eñ ghedane beloften / den Prince van Conde, eerste Prince vanden bloede/hadde gevanckelick ghesedt / soo hebben sy stracx een verclaringhe/op des Coninckx naem / aen den dach gegeven/ende door den druck alle man ghemeyn gemaeckt/daer in de oorsaken die den Coninck hier toe bewecht haddẽ/worden verhaelt/ luydende als volcht.

Verclaringe des Coninckx over de bewaringe des Prin-ces van Conde, ghe-publiceert int Parlament in tegenwoordichheyt des Coninckx de sesten Sept. 1616.

LOYS by der gratie Gods/ Koninck van Vranckrijck ende Navarre / aen alle die dese tegenwoordighe sullen sien saluyt.

Niet sonder merckelijck leet-wesen ende hert-sweer en gheschiedet / dat wy ghenootsaeckt zijn dese authoriteyt te ghebruycken/om te wederstaen het onbehoorlijck voornemen der ghener die daer soecken t'verderf onses Staets/ de voorderinge huns wel-varens/ ende onder de grouwelicke inlantsche Oorloghe / de vryheyt tot alles dat de Wetten ende de redene hun verbiedt. Ende des te meer / om dat de noot-wendighe remedien ende tegenstant die wy gebruycken moeten tot verseeckertheyt onses persoons ende behoudenisse van onsen Staet/ schant-vleckẽ ende onteeren ons eyghen Bloedt ende beschuldigen die van ongodt-vruchticheyt soo tegen ons/ die wy zijn als Vader over onse Onderdanen/ als oock hun eyghen Vaderlandt / vernaemt zijnde als een Moeder/ selfs vande vreemde Natien. Wy zyn ghedwongen onse klachten opentlijck te doen/ ende int licht te brengen/ so wel tegen onsen Neve den Prince van Conde, als tegen de Princen/ Heeren/ ende andere die mede toestaen het valsch ende boos voornemen ghesticht teghen onsen Persoon eñ Staet: Soo dattet niet mogelijck en is/ ofte sy en sullen een afgrijsen over dese ondanckbaerheydt hebben / alle die bedencken sullen van onser syde de over groote sacht-moedicheyt / soo menich-mael t'hunwaerts ghebruyckt om die te winnen ende tot ons waert te treckẽ/ ende daer-en-tegen acht nemende op hunne onmenschelijcke hert-neckicheyt / ende op het van ons te beschadighen/ jae te verderven. Niet lange geleden alsse de Wapenen aenvingen onder t'decksel van tegen te staẽ de eerlijckste alliantie die wy in geheel Christen-heyt hadden moghen verkiesen / ende om onsen Staet te reformeerẽ van sijn verderf / wy haddense lichtelijck met een weynich te patienteren sien smelten ende van selfs t'onder-gaen/ om voor onse voeten neder te vallen / ende misericordie aen ons te versoecken: Maer onse ooghen slaende op d'ellendicheydẽ ende miseriẽ die se ons volck

aende-

1616.

aendeden / soo hebben wy als een medelij-
dende Vader / voor onse Ondersaten het
rantsoen willen betalen met verminderin-
ghe van onse authoriteyt / door de wterste
onghelegentheyt onser affairen / ende merc-
kelijck nadeel van onsen Staet. Ende dit
was d'oorsaecke dat wy int Tractaet van
Lodun onsen Neve consenteerden al wat hy
begheerde. Wy en consenteerden hem niet
alleen t'Gouvernement over Berij, maer
wy beloonden wel diere alle de stercke plaet-
sen aldaer zijnde / ende alle Domeynen / om
hem die te geven / ende wy accordeerden in
spetie van danckbaerheyt / oft tot af-danc-
kinghe zijnes volcks / soodanige overgroote
somme / dat d'onkosten deser Oorloghe ofte
des Tractaets beloopen over de twintich
milioenen. Om te contenteren onsen Neve
den Hertoghe van Longueville, soo hebben
wy wt Picardien eñ t'Kasteel van Amiens
ghetrocken die daer commandeerden / om
aldaer in te stellen soodanighe persoonen als
hem aenghenaem souden wesen: Ende om
hem noch meer t'onswaert te trecken / heb-
ben wy doen vertrecken de gene die wy ge-
dacht hebben hem niet lief talich te wesen.
Wy hebben onsen voorsz Neve den Prince
van Conde, als hy by ons gecomen is / ghe-
gunt soodanige plaetse inde regieringe on-
ses Staets / als hy begheert heeft / ende ey-
gentlijck de regieringe onser finantien / hoe
wel het een saecke was vreemt voor sijnen
persoon / ende die elck een achtede te wesen
tot nadeel van den Staet: nochtans soo en
hebben onse groote goet-gunsticheydẽ ende
voorderinghen niet konnen op-houden die
ongeregelde ghenegentheden der gener die
geen ruste en vinden / als inde verstooringe
van onsen staet / ende gheen hope en hebben
als in ons verderf: want voor ende nae de
komste van onsen voorsz Neve / zijnder in
onse Stadt van Parijs verscheyden ver-
gaderingen by nachte ghehouden / selfs tot
S. Merten Deschamps, ende inde voor-stadt
van S. Germain, alwaer oock by gheweest
hebben eenighe Princen ende andere vande
principaelste van d'onse / als oock eenighe
van onse Officiers / vande welcke eenighe
daer na vertrocken zijn / bevestigende alsoo
hunne misdaet met hun vluchten. Daer na
zijnder verscheyden practijcken ghebruyct
om t'Volck te verVoeren ende tot oproer te
verwecken / ende t'hunwaerts te trecken /
die in dese onse goede Stadt commissie over
de wapenen hebben / als Colonels ende Ca-
piteynen / ende dat onder verscheyden deck-
mantels / tot het welcke selve eenighe van
onse Officiers hun hebben laten gebruyckẽ.
Men heeft sich oock niet ontsien te hande-
len met de Prochianen ende Predikers / die
instruerende schandelijck te spreken / ia selfs
met de Heeren ende Edel-luyden die hun
by ons houden / ende dat soo vrymoedelijckẽ
dat soodanighe Nuypte-maeckers hun niet
ontsien en hebben aen de Coninginne onse
seer Eerweerdighe Vrouwe ende Moeder
t'ontbieden / datse soodanigen verbont had-
den gemaeckt / datse onscheydelijck waren:
hun Dienaers ende Gevolch opentlick seg-
ghende / dat niemant als Godt de macht en
hadde van het Gouvernement te verande-
ren / daer nae soude volghen het innemen en
overvallen der Stadt ende Kasteel van
Peronne, vande welcke den Raet bypraet is
gheweest by ons zijnde. Ende hoe wel wy
over alle dese beleydingen / redenen genoech
hadden om verstoort te wesen / ende met ge-
welt te wreecken het ongelijck onse Autho-
riteyt aengedaen / soo souden wy ons noch-
tans laten ghesegghen hebben met de voor-
stellingen ons voorghehouden om met aller
soeticheyt in dese sake te handelen: Maer
in plaetse van eenich voordeel te doen met
onse deucht ende lijdtsaemheyt / soo souden-
der vier Vaendelen Voet-volcks in komen
met Trommel-geslach / wt de plaetsen zijn-
de ende staende onder t'ghebiedt der gener
die hun by ons onthielden / ende dese aensla-
gen toestonden: het welcke soo mis-hage-
lijck soude geweest hebben / allen den genen
by de welcke noch eenich aensien van onse
Authoriteyt was / dat sekere Princesse (nae
maechschap van eenighe die schade door de-
se daet souden gheleden hebben) beweecht
zijnde met medelijden over ons ongheluck /
ghewaerschout heeft / de Coninginne onse
voorsz seer eerweerdige Vrouwe eñ Moe-
der van het voornemen der aenslagers / eñ
heeft ons ghewaerschout om op ons hoede
te wesen / deur dien hunnen aenslach was
aen te tasten onsen persoon ende de Konin-
ginne onse Vrou ende Moeder voorsz / ende
hun te planten in alle de Provinciẽ van on-
sen Koninckrijcke: Waer van de herten
selfs der ghener die daer in gheconsenteert
hadden / eenen hadden.

Onsen voorsz Neve / heeft voor zijne be-
waeringhe / vrymoedelijck bekent aen onse
voorsz Vrouwe ende Moeder / mede inden
voorsz Raet gheweest te hebben: Ende dat
wy rechte oorsake hadden hem voor suspect
te houden / nochtans daer by voegende / dat

wy ende onse voorsz Vrouwe ende Moeder soo grootelijcx in hem gehouden waren/ als aen ons eygen Vader ende Moeder: welcke eyghene woorden oock ghesegt souden gheweest zijn aende voorsz Vrouwe by eenē ander Prince/ haer biddende geen semblant daer van te maecken / op dat onsen Neve voorsz niet en soude vertrecken. Nu so had den wy voorgenomen/ met ooghluyckinge/ moede te maecken d'Auteurs van dese verwerringhe/ ende met onse patientie/ die wederom tot hunnen behoorlijckē plicht te helpen: Maer wy werden terstont van alle kanten gewaerschout/ dat onsen voorsz Neve/ niet tegenstaende zijne verclaringe niet op en hielt met sijne Adherenten/ met hun boos voornemen voorts te varen: soo dat eenen vande meeste van ons Koninckrijcke by onse voorsz Vrou ende Moeder gecomen is/ haer verklarende/ dat hy by een van den voorsz Rade gheweest was/ al waermen ghetracteert hadde onse Persoonen vast te houden/ ende hun te stellen int Gouvernement van onsen Staet: Ter selver tijt een ander persoon van gelijcker qualiteyt/ soude een Raets-Heere ghesonden hebben aen onse voorsz Vrou ende Moeder/ om ons te verwittighen de voorsz aenslaghen. Ende daer na soude hy selve ghecomen/ ende ons ghebeden hebben om onse persoonen in bewaeringhe te stellen/ protesterende sulcks te segghen tot ontlastinghe sijner conscientie: daer by voegheude dat het beter ware gheweest/ dat den legher te Peronne zijnde by ons waer / ende dat hy wel wenschte dat wy van hier waren / midden onder 1200. Peerden. Een vande voornaemste Prelatē onses Coninckrijck / ende die gantschelijck niet voor suspect gehouden en wert/ om eenichsins in dese saken te willen veynsen/ quā ons oock waerschouwen / datter onder de principale van desen aenslach voorgehoudē wert om in ons Parlement te geen weder houden het arrest/ by t'welcke geordonneert was de vergaderinge der Princen/ de Genooten van Vranckrijck / ende d'Officiers vande Croone/ om te letten opt Gouvernement/ ende aldaer voor te wenden om ons dat af te nemen. Ende dese saken waeren al-reede soo notoyr / dat d'Ambassadeurs vande wtheemsche Princē in ons Hof zijnde/ met hun eygen hant ons waerschouden/ ende volghende hun ampt / ons raet gaven van acht op ons selven te hebben. Ons wert oock aengedient/ dat inde Maeltijden die gehouden wierden by de ghene diet met onsen Neve voorsz hieldē/ sy voor eē sprееckwoort hadden: De Bare ter neder, willende daer mede te kennen geven sijn pretentie aē de Croone. Ten is ons oock niet onbekent/ datmen inde selve tijt over al in onsen Rijcke volck lichtende / sonder ons consent ende sonder bevel van d'onse/ ende te sulcker tijt/ datmen niet en konde segghen dattet was om elders te gebruycken/ ende dat met sulcken licentie/ dat s'daeghs voor het arresterē onses Neves/ wt onse Stadt van Parijs ghehaelt werden Wapenen voor 3000. Mannen.

Ten lesten onse patientie overwonnē sijnde door het merckelijck perijckel/ t'welck niet alleene en sach op onse Persoonē/ maer dien volgens op de ruyne van ons Koninckrijcke/ ons veel weerder zijnde als ons eygē leven/ so hebben wy ons tot Godt gekeert: ende na dat wy hem/ als over een verloorene sake/ om hulpe ende raet aengheroepen hebben/ soo hebben wy bevonden genen beteren raet tot dit quaet / als ons te versekeren vanden persoone van onsen Neve voorsz. Hoe wel ons ghenoech bekent is t'perijckel dat wy loopen / door de aenslagē ende practijcken by de welcke sy van over langen tijt de herten ende ghenegentheden van ons vervreemt hebben/ niet alleene van onse Onderdanen/ maer selve oock van onse Officiers ende Dienaers. Wy hebbē hem dan vast gehouden / ende gelogeert by ons int Kasteel van Louvre, met het eerlijckste ende gunstichste tractement als soodanighe saecke vereyschte. Ende deur dien onsen voorsz Neve met sijne aen-hanghers openbaerlycken hunne trouwe/ aen ons beloofst/ ghebroken hebben / ende in aller manieren ghedaen tegen het accoort van Lodun, ghelijck sy ghedaen hadden tegen dat van Sinte Menchoud, door den aenslach op Poictiers, ghelyck sulcx waer gemaeckt is by d'informatie van meer als 150. gheloof-weerdige ghetuyghen. Ende alsoo wy niet en twijffelen ofte vele partiale gheesten/ met hunne passien overwonnen t'onsen dienste niet ghenegen/ noch tot de welvaert onses Staets/ en sullen verscheyden wtleggingen ende discoursen over dese saken maken/ soo hebben wy eenen yederen by dese tegenwoordighe ons voornemen willen verklaren/ ende met eenen willen voorsien op de versekertheydt van onsen Staet ende welvaren onser Onderdanen/ ende hun bewijsen dat onse goedertierenheyt door hunne hert-neckicheydt niet en kan vernieticht werden.

Hierom

1616.

Hierom / laten wy een yeghelijck weten/ dat wy dese sake in onsen Rade voorgestelt hebben inde tegenwoordicheyt vande Coninginne onse Vrouwe en̄ Moeder voorsz. eenighe Princen/ Officiers vande Croone/ ende eenighe andere principale Heeren van onsen Rade voorsz ende met hun advijs/ wy verklaert hebben / ende verklaeren by dese tegenwoordighe met onse hant onderteeckent/dat het ophouden ende arrest ghedaen aende persoone van onsen voorsz Neve/ wy niet en verstaen eenichsins te wesen contrarie het Tractaet van Lodun, noch onsen Onderdanen by ons blijvende / hier door willen benemen het geniet ende beneficie des selfs / maer willen dat het selve volcomentlijck sal onder-houden werden / ten aensiene van alle onse Ondersaten/die hunnen behoorlijcken plicht ghevolcht hebben/ ende in onse onderdanicheyt ghebleven sijn: En̄ om nu wijders onse goedertierentheyt over hun te bewijsen / is onsen wille ende begheeren / dat alle de ghene diet met onsen Neve ghehouden hebben / ende Assistenten geweest hebben inde Aenslagen ende Radē die gehouden ende voor-gewent zijn teghen onsen Staet/so sy binnen den tijt van vertthien daghen nae de Publicatie deser hun vertoonen in ons Parlement ende pardoen versoecken/ hun in geenen deele sulcx na gehouden ofte verweten sal werden: Beloovende hun wederom in onse goede gratie aē te nemen. Ghelijck wy oock ter contrarie/ soo sy by hun quaet voornemen blijven/hun verklaert hebben/ende verklaeren by dese/ als Misdadige teghen de Majesteyt/ende willen dat tegen hun geprocedeert sal worden/ volgende de strengicheyt der Wetten/ onse Placcaten/ende Ordonnantien.

Bevelen oock onse beminde ende getrouwe Raedts-Heeren/ die van den Hove des Parlements / Baillous/ Seneschaels ofte hun Stadt-houders / ende aen alle andere onse Justiciers ende Officiers dien het toekomt/elck in sijnen deele/ datse dese teghenwoordige van weerden houden/ ende doen enregistreren/publiceren/onderhoudē/ende nakomen / volghende het in-houden der selver: ende aen onse Procureurs Generaels der selver Hoven/ alle vervolginghen ende neersticheden te doē tot d'executie des selfs: Want sulcx onsen wille is. Ende tot ghetuychnisse hebbē wy onsen Segel doen hangen aen dese tegenwoordighe.

Gegeven tot Parijs/den sesten dach van September, int jaer der gratien/duysent ses hondert ende sesthien/ ende van onsen Rijcke den 7.

Onderteeckent/

Louijs.

Ende leger/ By den Coninck.

De Lomenie.

Ende geseegelt metten grooten Zegel in geelen Wasse/met dobbelen steerte.

Ghelesen / ghepubliceert / ende gheregistreert/ ende dit ter begheerte vanden Procureur Generael des Coninck/ ende gheordonneert / dat de Copyen ghecollationeert zijnde/ghesonden werden aen alle Baillouschappen ende Seneschaelschappē/om oock aldaer ghelesen/gepubliceert/ geregistreert ende geobserveert te worden/ volghende de forme ende inhouden/tot Parijs int Parlement/inde tegenwoordicheyt des Coninck/ den sevensten September 1616.

Onderteeckent/

Du Tillet.

Marquis d'Ancre bewaert den Prince van Conde.

DEn Prince van Conde sijn straex alle sijne Dienaers afgenomen/ en̄ hy is den Marquis d'Ancre, sijnen grootsten vyant te bewaren overghelevert/ die den selfden heeft ghetracteert na sijn wel-gevallen/hem settende dienaren die den Coninck be-erdicht warē. Hy heeft begeert datmen hem soude brengē den Bybel/de Boecken Plutarchi, ende Baronij. Als hy eens dese boecken deur-blaedde/en̄ neerstich in sach / soo vraechde hem eenen Edelman wat hy socht? De Prince andtwoorde/ Ick soecke hoe ick wt dese ghevanckenisse sal gheraken, maer dat en vinde ick in geen van alle dese Boecken.

De saken staē selsaem in Vranckrijck.

Van deser tijt af zijn de saken heel vremt gegaen in Vranckrijck/des Paus Nuntius, de Spaensche Ambassadeur/ ende de Italiaensche Marquis d'Ancre eenen triumviraet makende/ ende met de Coniginne alles regierende na haer wel ghevallen/ d'welck de Fransche Princen van den bloede / ende andere Heeren / jae door gaens alle goede Fransoysen seer ghespeten ende verdrooten heeft.

Den crijch gaet wederom aen in Vranckrijck.

De ghevluchte Princen hebben stracx tot haerder versekeringe/ soo veel Crijchs-volck vergadert als sy conden: Soo dat nu den crijch op een nieu weder aen ginck. Den voorighen crijch heeft den Coninck ghecost over de twintich milioenen gouts/ behalvē het bloet veler menschen.

De Coninck presenteerde den Pays met d'eene handt / maer met d'andere bereydde hy sich tot den crijch. Hy liet in Switserlandt nieuwe Regimenten lichten. Wt Parijs wierden den 17. September vier Veltstucken/ ende twee couleurines ghevoert na Meaux, met amunitie / ende al des Conincx Legher vergaderde: Men schickte Garnisoen binnen de Steden op de Marne gelegen: Vaubecourt met sijn Regiment van Lorraynoysen lach ontrent Chalons, ende d'Elbene wiert binnen Espernay gelecht.

De drie broeders van Guyse verlaten de geconfedereerde Princen te Soissons vergadert.

De Heeren van Boissise ende Chanvallon Ghedeputeerde des Conincx/ te Soissons comende / hebben de drie broeders van Guyse soo verde ghebracht / dat sy de parthye van den Coninck hebben aenghenomen. Men heeft oock de Princē van Vendosme, Mayenne, Bouillon, den Marquis de Cœuvres, ende andere gesocht tot stille sitten te brenghen/ die wel den ghepresenteerden vrede niet en vertrouden / nochtans om dat haer hooft ghevanghen sat / dat de winter op handen was/ ende dat sy niet machts ghenoech en hadden / noch inder haeste en conden by een brenghen/ om den Coninck/ die alreets een goet Leger te velde hadde/ het hooft te bieden: Soo hebben sy nae eenighe deliberatie derthien Articulen opt pampier ghebracht/ de welcke de Hertoge van Guyse, (met sijn beyde broeders den Cardinael/ eñ den Hertoghe van Ioinville) te Parijs comende den 24. Septembris dē Coninck heeft behandicht. Des nachts die den 24. Septemb. ghevolcht is / is de Prince van Conde van de Louvre op de Bastille ghebrocht in een Carosse, die rontom van veel gewapende ruyteren ende voet-knechten omcingelt was.

De Prince van Conde wort op de Bastille ghebracht.

Den 27. September is de Hertoghe van Guyse wederom te Soissons gecomen / om de Princen te bootschappen des Conincx wille ende believen/ hy is dē 29. September wederom binnen Parijs ghecomen. Op den dertichsten der selfder maent/ heeft de Coninck in sijnen Raet de dertien Articulen beantwoort / soo als hier volcht / de antwoorde achter yderen Artikel gaende.

Articulen den Coninck gepresenteert van vvegen de Princen, Hertogen, Payren, ende Officierē vande Croone, Heerē ende Edelluyden vertrockē vant Hof, sedert de aenhoudinghe van mijn Heer den Prince van *Conde*: met de antvvoorde des Conincx op de selfde.

1.

Dat d'onderhandelingh van Loudun, d'opene ende secrete Articulen gheaccordeert in consequentie vande selfde / sullen worden onder-houden / ende datelick ge-executeert / doorgaens en in alles dat betreft / soo mijn Heer den Prince van Conde, als andere Princen/ Hertogen &c. Officieren vande Croone/ Heeren/ ende Eel-luyden/ Officieren daer in begrepen/ eñ dat doende/ soo het den Coninck belieft/ dat de Legers geleght voor de Stadt eñ t'Casteel vā Chinon, ende voor Tour de Bourges, gelicht worden/ ende dat de ghene die in die plaetsen commanderen/ hy haer ampten gemainteneert worden.

Antwoorde.

De meyninghe van zijn M^t. is / ter goeder trouwe t'onder-houden ende doen executeren t'gene geaccordeert is te Loudun, maer ten aensien van mijn Heere dē Prince vā Conde, heeft zijn M^t. voorbeholden daer met t'ordonneren / als die sal goet vinden/ eñ nut voor sijnen dienst.

2. Dat de declaratie die het den Coninck sal ghelieven te vergunnen den ghemelden Princen/ Hertogen/ &c. Officieren van de Croone/ Heeren/ Edelluyden/ ende anderen/ sal ghepubliceert worden in alle de Parlamenten van zijn Coninck-rijcke/ eñ tot dien eynde brieven afgeveerdicht/ om de Parlamenten te vergaderen.

Antwoorde.

Geaccordeert.

3. Dat de somma van hondert duysent ponden belooft in d'onder-handelinghe van Loudun, gheassigneert op d'impositien van de Rivieren / die men niet en heeft connen op-richten/ sullen betaelt worden/ alle swaricheden

richeden opholdende/aengesien de voorghemelde Heeren/ Princen/ Hertoghen/ Edellupden/ die alreede verschooten hebben / om de troupen te licentieren.

Antwoorde.

Is genoech ghedaen door het 1. Artijkel/ ende soo de assignatien die ghegeven zijn/niet goet en sijn/salmen andere gevē.

4. Dat de garnisoenē wesende inde plaetsen daer de Hertoge van Mayenne ghebiedt heeft / sullen versterckt worden met 200. mannen te voet / ende de compagnien van rupteren ende lichte peerden betaelt/volgēde de ordre ghestelt te Loudun , om Garnisoen te houden in steden ende plaetsen daert mijn Heere van Majenne sal goet vinden tot dienst van den Coninck.

Antwoorde.

Zijne Mt. accordeert den Hertoge vā Majenne soo veel aen ghelde/als beloopen sal de betalinge van 200 Mannen te voet voor de drie resterende maendē van t'loopende jaer/ende t'gheheele volgende jaer/ welcke somme betaelt sal worden als de andere Garnisoenen vant Coninckrijck: Ende wat betreft de rupterije ende lichte peerden/die sullen beta lt worden als geaccordeert is by het tractaet vā Loudun, ende de ghemelde compagnie rupters sal de twee loopende quartierē betaelt worden/ende drie quartieren vant toecomende jaer/ende andere toecomende.

5. Dat de betalinghe vande pensioenen/ staten/apointementen ende onder-holdinge der Garnisoenen eñ compagnien van rupters/ des voorgemelten Hertochs van Majenne, sal geassigneert worden op de Generale recepte van Hoissons , tol ende schattinghe vande selfde Generaliteyt, volgens de ghewoonlijcke ordre vande Financien voor t'naeste jaer ende volgende.

Antwoorde.

Zijn Mt. en can niet particulierlijck ordineren eenighe recepte tot de betalinghe/begrepen int voorgemelde Artijckel/ niet te min daer sal in versien worden/ in voegen dat de gemelde Hertoge oorsake sal hebben te vreden te zijn.

6. Dat de somme van thien duysent ponden den Hertoghe van Majenne hier boven gheaccordeert tot fortificatien vande plaetsen zijns ghebiets/hem gecontinueert worden den tijt van twee maenden.

Antwoorde.

Zijn Mt. richtende den staet van fortificatien / sal letten op de remonstrantie begrepen in dit Artijckel.

7. Dat de commissie om de staten te vergaderen inde Lantschap van Britaigne/in dit teghenwoordich jaer/ ghesonden worde den Hertoge van Vendosme, volgens de belofte die hem te Loudun gedaen is.

Antwoorde.

De expeditien om de staten te holden alreede afgheveerdicht sijnde/soo en cant zijne Mt. dit jaer niet verhinderen/maer naer dat de gemelde Hertoghe van Vendosme ghecomen sal zijn om t'ontfanghen de commandementen van zijn Mt. so sal hem vergunt worden het holden vande staten int toecomende jaer.

8. Dat de Hertoge vā Vendosme assignatie gedaē worde/ om t'ontfangē de 300000. ponden by de handelinghe van Loudun hem belooft / tot recompense van sijn officie van Capiteyn ende Gouverneur vande Stadt ende Casteel van Nantes, presenterende/als dit gheschiet sal zijn / sich daer van te ontsetten.

Antwoorde.

De Hertoghe van Vendosme , wesende by zijne Mt. sal daer van gheadviseert worden/ midtsgaders van den tijt vande staten te vergaderen int volgende jaer.

9. Dat de Compagnie van lichte peerdē/ vanden Hertoge van Vendosme dienen sal/ daert de Hertoge goet sal vinden tot dienst des Coninck.

Antwoorde.

De selfde Compagnie/ghelijck alle andere/is opghertecht om by den Coninck te dienē/ maer de commandementē van zijn Mt. aengaende die Compagnie/geschieden aenden Hertoge.

10. Zijn Mt. soot haer belieft/sal ordonneeren onderholt voor 100. mannē te voet/ om Garnisoen te hebben inde Citadelle van la Fere.

Antwoorde.

Zijn Mt. accordeert den Hertoge van Vendosme de somma welcke sal bedragen de betalinge van hondert mannen te voet voor de drie resterende maenden/ende het gantsche naeste jaer / welcke somme betaelt sal worden soo als d'andere Garnisoenen

soenen van dit Coninckrijcke.

11. Dat de Garnisoenen nieuwelinckx gestelt in steden ende plaetsen/ sullen ghelicht ende ghelicentieert worden/ ende die plaetsen gestelt soo die waren voor de aenholdinghe van mijn Heere den Prins van Conde, versoeckende seer ootmoedelick de Princen/ Hertoghen/ Officieren vande Croone/ dat zijn Mt. daer op rijpelick gelieve te letten/ of het raetsaem sy voor zijnen dienst/ by een te houden sijn velt-leger nieus opgericht.

Antwoorde.

Sijn Mt. en verstaet niet datmen sal andere Garnisoenen onderholden / dan die noodich sullen zijn voor de verseeckeringe vande plaetsen. Wat aengaet zijn velt-legher / zijn Mt. advijs ghenomen hebbende van de Princen die by hem zijn/ sal daer van ordonneeren ten profijte van zijnen dienst.

12. Sijn Mt. soot haer believt/sal bevelen te raseren de fortificatien van Blavet ende Douarneven, om t'executeren de handelingē van Menehou ende Loudun.

Antwoorde.

Sijn Mt. en heeft sich by die tractatē niet verbonden te raseeren eenige fortificatien ghemaeckt door zijn bevel / noch sich die vrijcheyt benomen andere te maken als sy raetsaem sal vinden voor haeren dienst.

13. Dat den Princen ende Officierē van de Croone ghegheven worde een duplicaet vande voorgemelde verclaringe.

Antwoorde.

Is geaccordeert.

Ghedaen ende besloten inden Raet des Coninckx gheholden te Parijs/in het aenwesen des Coninckx/der Coninginne sijn Moeder/ der Heeren/ Cardinael ende Hertoghe van Guyse, Prince van Ioinville, ende andere Princen ende Officieren vande Croone/ den laetsten Septemb. 1616.

Gheteeckent.

Louijs.

Ende beneden/

Mangot.

Dese Articulen met dese antwoorden te Soissons gesonden wesende wt last des Coninckx/so hebben de Princen daer onder geschreven als volcht.

WY hebben de Articulen ende antwoorden als boven / ontfangē/gebracht by mijn Heere van Boisisse, door expres bevel des Coninckx / ende om zijnen wille te ghehoorsamen.

Ghedaen te Soissons den 6. Octob. 1616. geteyckent door mijn Heerē van Vendosme ende Majenne.

DAer sijn ghedurende dese tweede in-landtsche Oorloge verscheydene saken ghepasseert / die wel verhalens weerdich sijn / maer mijn oogh-merck en is niet de Fransche Historie te beschrijven (dat laete ick doen de Francoysen selfs die binnen s'Lants ende te Hove sijnde / alles op het nauste cunnen vernemen) maer ick sal / veel andere saken voor by gaende/ hier in het corte verhalē watter ghepasseert is tusschen den Hertoghe van Espernon ende die van Rochelle.

Misverstant tusschen die van Rochelle ēn den Hertoge van Espernon.

Die van Rochelle seggen dat sy van verscheydene Fransche Coninghen dit privilegie hebben / dat sy geenen Gouverneur en behoeven aen te nemen in hare Stadt noch ghebiet/daer onder verstaende ende begrijpende het Landeken van Aulnis. Maer de Hertoghe van Espernon wilde staende houden/ dat hy van weghen den Coninck was Gouverneur van Xantoigne ende Aulnis. Als de tydinghe te Rochelle quam dat de Prince van Conde was ghevangen gheset a la Bastille, soo hebben die van Rochelle haer meyster ghemaeckt van het Casteel Rochefort, ghelegen in het Lant van Aulnis, op de Riviere Charente, ende sy hebbē daer sterck Garnisoen in ghelept. De Hertoghe van Espernon dit vernemende/heeft het gehoudē voor een inbreucke diemen hem dede in sijn Gouvernement. Hy heeft die van Rochelle ontboden/dat hy alleen Gouverneur woude sijn in het Lant van Aulnis, haer vermanende/jae belastende / dat sy daetelick haer Garnisoen wt Rochefort souden nemen: dwelck als sy niet doen en wilden/soo heeft hy stracx soo veel Crijchs-volck by een ghebracht als hy conde/ ende hy heeft dat van Angoumois na Aulnis ghebracht / werpende sterck Garnisoen in het Casteel van Surgeres,

geres, vier mijlen van Rochelle ghelegen.

De E. H. M. Heeren Staten der Geunieerder Nederlantsche Provintiē sijn van weghen den Coninck versocht om eenighe schepen van Oorloge tot hulpe vandē Hertoghe van Espernon, ende tot besluytinghe vande Riviere by Rochelle te senden/ Daer toe haere E. H. M. ende Prins Maurits noode gecomen sijn/ niet geern willende die van Rochelle, eens met dese Landen in het stuck vande Religie sijnde / helpen onderdruckē, nochtans dewijle dat het sijne Mt. ofte immers die des maels het ghebiedt in Vranckrijck hadden / soo instantelick ende soo dickwils voorderden/ so hebben sy eyndelick hare wt-legghers (die in Zee waren om te vry-buyters te soecken ende nae te jagen) geschreven/ dat sy haer inde Riviere Charante souden leggen/ daer tot dienst van den Coninck/ nochtans geen Hostiliteyt aē die van Rochelle te doen / voor dat sy naerderen ende ernstigeren last ende bevel daer van souden ontfangen van hare E. H. M. Doch als het scheen dat de Hertoghe van Espernon ende die van Rochelle malcanderē in eenen heeten yver met de wapenen souden aentasten / soo heeft de Coninck/ door den Heere van Boisisse ende andere/ dē twist ghe-eyndicht ende ter neder ghelecht/ alsoo dat die van Rochelle haer Garnisoen wt Rochefort hebben genomē/ ende de Coninck heeft het laten af-breken: Ende de Hertoge d'Espernon heeft sijn Crijchs-volck wt het Casteel van Surgeres genomen. Ende hier mede is dien Crijch ge-eyndicht.

Boutsier wort gehangen eñ verbrant/ om dat hy sich beroemde dat hy voor hebbēs was de Coninginne moeder te doorsteken.

EEnen Boutsier, Ruyter onder den Compagnie lichte peerden van den Prince van Conde, heeft gheroemt in een bordeel/ dat hy stracx te voorē de Coninginne Moeder hadde gesien in het schoone Palleys dat sy liet maecken te Parijs / ende dat hy haer meynde met eenen ponjaert doorsteecken te hebben / ten ware dat de Cardinael van Guyse, die tusschē de Coninginne eñ hem was/ hem inden wech ware geweest. Twee vrouwen die dit gehoort hadden/ hebbē Boutsier aengeclaecht/ hy is daer op gevangen/ eñ ge-examineert. Hy bekende wel die woorden ghesproken te hebben / maer dat hy sulcx te doene noyt in den sin gehadt en hadde. Hy is veroordeelt gehangen ende daer na verbrant te wordē/ anderen tot een exempel / welcke sententie a la Greve is vol-trocken op den vierdē dach Novembris. Het vermoeden ende de sententie sijn des te swaerder gheballen / om dat hy was een onghereghelt jonck-man/ den welcken de ouderen veel goets hadden aenge-erft/ d'welck hy t'samen hadde verdomineert/ geselschap houdende met lichte quanten/ ende die sich voor desen soo wijt verloopen hadde/ dat hy sijnen ouden Vader gheslagen hadde.

De Gr. van Auvergne late triumphe van vierwerck binnē Parijs aenrichten.

DE grave van Auvergne bastart sone van Coninck Charles de ix. lange jaren om sijn ondeucht hebbende ghevangen ghesetem a la Bastille, is ghedurende desen Inlandtschen Crijch wt de gevangenisse ontslagen/ ende de Coninck heeft hem gemaeckt Colonel van het voet-volck. Hy heeft op den sesten Novembris binnen Parijs op S. Antonis poorte/ een groot triumph vier ghemaeckt inden duysterē avont ter eere van Sinte Lienaerd (wiens dach het doen was) den welcken die van de Paepsche Religie aenroepen in verlossinge wt hare ghevanckenisse. Dit vyer ende het geschiet der bussen/ heeft den Prince van Conde, die nu in de plaetse van den Grave van Auvergne sadt/ seer verschrickt ende bedroeft.

Lien is eenē bant in het Francoys te seggen.

Ambassadeur van Engelant reyst nae Vranckrijck om te handelen van eē Houwelick tusschen den Prince van Walles, ende de tweede dochter van Vranckrijck.

OP het eynde van Iulio is wt Engelandt nae Vranckrijck in Ambassade gereyst My lord Rosch, om te handelen van een Houwelick tusschen den Prince van VValles, eenigen Sone des Coninck van Groot Britannien / ende de tweede dochter Henrici iiij. Coninck in Vranckrijck. Desen Ambassadeur/ met al sijn ghevolch is soo costelick/ magnifijck/ eñ boven matten prachtich ghe weest/ datmen niet en weet / datter oyt Ambassadeur wt Engelandt soo statelick ghereyst is. Hy is oock binnen Parijs seer magnifijckelijck/ eñ met seer grootē eerbiedinge ingehaelt eñ gewillecomt/ op den eersten dach Augusti, soo dat sich de Coninck selfs in eē venster heeft vervoeght/ om die magnificentie aen te siē. Den sevenden Augusti, sijnde Sondach / heeft de Enghelsche Ambassadeur by den Coninck audientie ghehadt/ doch meest bestaende in grootenissen ende Hoofsche complementen.

Daer nae heeft desen Ambassadeur ghehandelt van een Houwelick tusschen den Prince van VValles, ende de tweede dochter van Vranckrijck / Edoch dewijle den Engelschen Ambassadeur hard bleef staende/ ende enckel woude bedinghen dat de kinde-

ren van desen beyde geboren hare preten-sie souden hebben op de Croone vā Navarre, ende de goederen van het huys van Albret, indien door versterf successive, sulckes soude comen tot aen dese tweede dochter / soo is dit Houwelick achter ghebleven / als oock om andere oorsaken meer.

Houwelick in Spanien versocht door den Prince van Walles.

Ende corts hier nae heeft sijne Mr. van Groot Britannien door eenen Enghelschen Heere / die oock als Ambassadeur met seer groote magnificentie in Spanien gherepst is / laten handelen van een houwelick tusschen den Prince van VValles, ende des Coninck van Hispanien tweede dochter. Daer over sich vele wijse mannen grootelicx hebben verwondert / ende veel goede religions-verwanten hebben haer hier over seer bedroeft / niet wetende hoe sy dit souden duyden ofte verstaen, dat desen wijsen / hooch-geleerden / seer godtsaligē Coninck / trachte een Houwelick te maken tusschen sijnen sone / ende die Spaensche Princesse / sijnde d'eē inde Gereformeerde / ende d'andere in de Paepsche Religie opgetrocken. Maer het is soomen seght / Der Coningen Boecken sijn duyster om lesen, Sijne Mt. vā Groot Britannien is soo een wijs ende Godtsalich Prince / dat hy niets en doet sonder reden.

Corts hier nae is de derde Dochter van Vranckrijck den Hertoge van Longeville tē Houwelicke belooft.

De derde dochter van Vranckrijck wort den Hertoge vā Longeville ten Houwelick belooft.

ALs de Hertoghe van Savoyen op het hevichste vanden Gouverneur van Milanen wiert bestreden / soo heeft de Hertoge van Nemours, vā den Huyse Gonzaga, tusschen de acht ende negen duysent mannen aengenomē te voet ende te peerde / tot hulpe ende bystant der Spaenjaerden / hoopende daer na door hulpe der selfder te geraken tot sijne pretensyē op eenighe goederen int Hertochdom van Savoye ghelegen. De Hertoge van Savoyen alreets vyanden genoech hebbende / vreesde dat sijn Lant door dit Fransche legher van Nemours noch meer soude beschadicht wordē. Maer door tusschē sprekē vandē Prince vā Piemond des Hertogē vā Savoyens sone / eñ eenige Vrede-lievende Heerē / is het verschil tusschē die beyde Hertogē ter neder geleyt / also dat dit Fransche Crijchs-volck getrockē is tot hulpe des Hertoges vā Savoyē tegen dē Spaenjaert / d'welck de Coninginne van Vranckrijck niet geern ghesien en heeft. De Hertoge van Savoyen belooft den Hertoge van Nemours te laten besitten sijne landen ende goederen in Savoyen, ende daer ontrent ghelegen / ende geeft hem voor de achter-stedicheyt twintich duysent Ducatons / yeder doende lij. stuyvers / alle jaere / sijn leven lanck. Oock is te deser tijdt de Mareschal Dediguieres Gouverneur van Provence in eygener persoon met een goet deel Crijchs-volck getrocken tot assistentie van den Hertoge van Savoyen, niet tegenstaende alle instantien die de Coninginne van Vranckrijck dede / om hem van sijn voornemen te diverteren. Hy sustineerde dat hy dit vermocht te doen sonder nieuwen last te versoecken ofte te verwachten / wt cracht van het verdrach vā Aste, expresselick mede brengende / by soo verre het selfde accoort by de Spaensche niet en wiert nae ghecomen / dat hy sonder voorderen last of consent sijne troupen datelick nae Savoyen soude doen marcheren. Doen nu de Marschal in Savoyen was / so heeft de Coninginne allerley middelen bedacht om hem van daer te crijgen / schrijvende aen hem / dat sy begheerde dat hy te hove soude verschijnē / also sy hem inden dienst des Rijcx te gebruycken hadde / &c. Maer hy is even wel in Savoyen gebleven / tot seer grooten dienst ende voordeel des Hertoges aldaer.

Noch veel andere vande Groote van Vranckrijck / trocken na Savoyen tot dienst vanden Savoyaert, om den Spaenjaert tegēstant te doē. Dit mishaechde wel grootelicx de Coninginne van Vranckrijck ende haren Spaenschen Raet / maer de wijle sy merctē / dat de Coninck van Groot Bretanien / de Staten der Geunieerder Nederlanden / ende protesterende Vorsten in Duyts-lant / dē Hertoge van Savoyen gunstich warē / siende het ghewelt ende ongelijck dat de Coninck van Hispanien hem dede / so most de Coninginne haer veynsen. Sed manet alta mente repostum.

Eynde des xxxvij. Boecks der Nederlantsche ende anderer Landen gheschiedenissen des Iaers 1616.

Het XXXVIII. Boeck.

DER NEDER-LANDT-SCHE, ENDE ANDERER LANDEN ghescheidenissen des Iaers M. DC. XVII.

De Staten Generael verbieden het inbrengē van eenige poederē van peper/notē/ofte eenighe andere specerijen.

DIe Staten Generael der vereenichde Neder-landē int seecker bericht sijnde/ende by experientie bevondē hebbende/dat wt andere Landen in dese Gheunieerde Provincien gesonden/eñ in gebracht worden vele poederē van Peper/ Noten/ende Macis/die hier te Lande onder de specerijen vermenght/ eñ vercocht werden/ ende dat door sulcke vervalschinge niet alleenlick de Bewint-hebberen van de Oost Indissche Compaignye gheblameert/ eñ de Coopers van soodanige specerijen grootelick gefraudeert/ maer oock alle de specerijen van de voorsz. compagnye in merckelicke disreputatye gebracht werden: Daer nochtans die voor-seyde Bewint-hebberen/ tot verhoedinge van soodanighe vermenginghe ende vervalschinghe altyts ghewoon sijn gheweest ende noch sijn/hare poederen in t'water te doen smijten/ gelijck als mede doen de Portugesen/ ende Castilianen / sonder yets daer van te bewaren/ ofte aen yemands te vercoopen: So hebben de Heeren Generale Staten / om de voorseyde frauden ende inconvenienten voor te comen / ende de specerijen vande voorseyde Oost-Indissche Compagnye in reputatie te houden / by openbare Placcate den 24. Ianuarij. verboden ende gheinterdiceert allen ende eenen yegelickē Coopman/ Schipper/Boerman/of anderen wie die sijn/eenige poederē van Peper/ Noten/ Macis/ ofte van eenighe andere Specerijen inde voorseyde Vereenichde Nederlanden t'scheep/te wagen/te peerde/ ofte op dē hals in eeniger manierē (als gene Loyale Coopmanschappen sijnde) te brengē/by verbeurte ende confiscatie van de voorseyde poederen/eñ daeren-boven van de pene van hondert gouden Rijders/tot last vanden Inbrenger: T'appliceren een derden-deel daer van tot behoef vanden aenbrenger/ het tweede derdendeel tot behoef van den Officier die de Calengie doen sal / ende het resterende derdendeel tot behoef van den armen van de plaetse daer sulcke poederen achterhaelt sullen werden.

ALsoo in het Forstendom Gelder in eenige Steden ende Dorperē oock mis verstant ontstaen was in het stuck vande Religie/ soo hebben de E. M. Heeren Staten des selfden Forstendoms goet gevonden hier in te handelen eñ voorsien/dat dien brant der oneenichheyt/ so veel haer moghelick was / by tijts mochte gedempt worden/ende hebben tot dien eynde daer in gedaen ende ghestatueert/soo als hier volght:

Afgescheyt van wegen de Heeren Staten van Gelderlant den Kerckēdienarē der selfder lantschap gegeven/in Febr.

DIe Heeren Staten des Forsten doms Gelre ende Graefschaps Zutphen / voor ooghen hebbende / de eere Godts ende de hanthabinge vande Christelicke eñ nae t'olde Apostolique gheloof / Gereformeerde Religie / als waer in mede bestaet den bant van Polityquen staet / de welcke Godt Almachtich daer door in de verloopene Jaren marckelick/ende boven menschelicke vernuft ghesegent heeft/so tot ruste/eenicheyt/ ende welstant vande Kercke ende Politie innerlick/ als wterlick tot afweeringe van t'gewalt/ daer mede de selve soo lange jaren bevochtē is gheweest/hebben met sonderlicken lofflicken yver verscheydentlick ende naem-kundich indē jare van sestien hondert eñ twaelf de Heeren Cantzeler ende Raden ghedachtes Furstendoms ende Graefschaps gelast te mainteneeren ende te doen voort-planten de voor-aen getogen Gereformeerde Christelicke Religie / soo als die van aen-begin der regieringhe in desen Furstendom ende Graefschap ter eerē Gods/ruste/ eenicheyt

1617.

ende welstant vande Kercken ende politie aengenomen ende geleert is ghe weest/ ende tot dien eynde op de klachten die hare Mo. E. op de leste vergaderinghe tot Zutphen over eenige onstandene swaricheden onder die Kercken-dienaren in t'Nimweechsche Quartier voorghekomen syn/ neffens well-gedachte Heeren Cantseler ende Raden besondere Gecommitteerden gheordonneert/ die na beschrijvinge vande respective Classen der selver Lantschap/ met advijs vande selve/ de voorraen ghetaghen ghetesen swaricheyden int voor-aengetaghen Quartier sullen mogen accommoderen. Eñ na langh verhoor vande selve mis verstanden / ende daer op ghehadt hebbende het advijs ende goet-beduncken der Classen van Zutphen ende Veluwen/ als waer in de voor-aengetagen swaricheyden niet ghevonden worden. Oock gehoort hebbende de verklaringhe vande Gedeputeerden der Classen van Niumegen/ Tiel/ ende Bommel/ van datse sich ten vollen hielden by de voor-aengetaghen Christelicke Gereformeerde Religie/ daer van het formulier van eenicheyt inde Nederlantsche Confessie ende den Heydelberchschen Catechismo vervatt is / sonder eenighe nieuwicheyt oft dwalinghen / daer mede men haer sall moghen hebben bedacht toe te staen / dan veel meer daer van eenen grouwel ende afkeer te hebben/ alleen datse sick conformeerden met den Hollantschen Remonstranten/ inde vijf Articulen aldaer voorgestelt/ met het gevolch van dien.

Waer over goet ghevonden ende gheordonneert is ende wort mits desen: Dat die Kercken-dienaren der voor-aengheтaghen Nimmeechschen Classen over het voor aengetagen ghevoelen der vijf Articulen / binnen twee maenden naest-komende aen wel gedachte Heeren Cantzler ende Raden cathegoricé ende in specie, sonder relatie ofte deductie van redenen/ by gheschrifte sullen overgeven de poincten ende articulen daer in zy het inde voor aengetagen vijf poincten eens zijn / met de olde aenghenomene leere der Gereformeerde Kercken.

Ten tweeden / waer in sy eygentlick sijn verschillende / ende over sulcx waer in bestaen controversiarum status.

Ten derden/ of de voorseyde olde aenghenomene leere van de Kercken in de selve poincten/ daer in sy sullen maghen verschillen / sellen strijden met het fundament van de olde Apostolycque Christelicke Religie.

Ende in dien neen/ of/ eñ in welcker voeghen beyder ghevoelen inde verschillende poincten nae den woorde Godts stichtelick ende sonder ontrustinge vande Kercken eñ Ghemeynten sellen moghen ende behooren gehouden ende gedreven te worden.

Welcke poincten binnen dẽ tijt van twee maenden/ als voorseyt/ overgelevert zijnde/ sullen welghedachte Heeren Cantzler ende Raden de selve mogen stellen in handẽ van sulcke Classen ende Theologen/ in eñ buytẽ lants/ om der selver bedencken daer over te hebben/ als haere E. goet ende noodich sullen vinden / ten eynde sulcx alles met de Heeren Gecommitteerde vande Lantschap geexamineert / ende met behoorlicke directie op den Provincialen Synodo van Gelrelant mach voort gebracht ende ondersocht worden / of de selve verschillende poincten met goeder conscientie/ behoudens Godes eere ende de stichtinghe der Kercken / sellen mogen worden ghetolereert.

Ende worden in name van well-gedachte Heerẽ Staten deser Lantschap de Kercken-dienaren vande voorseyde Nimmeechsche Classen gelast eñ gheordonneert/ datse sich niet en sullen onderstaen/ mondeling oft schriftelick/ opentlick of heymelick/ directelick noch indirectelick yet wes voor te stellen/ drijven/ of verdedighen/ dat in eenigher manieren soude strijden of niet accorderen met de eenmael aengenomen leere der Gereformeerder Kercken.

Onder-houdende ende volghende in allen poincten de Kerckelicke ordre in conformite vande Nationale/ Provinciale/ ende Classiale resolutien / ende d'observantie in desen Furstendomb ende Graefschap daer op ghevolcht.

Sullen mede geene nieuwe Kercken-dienaren in Steden oft ten platten Lande in den selven / nochte in andere Quartieren/ moghen aenghenomen werden/ dan die nae Kerckelicken beroep ende examen sich sullẽ hebben geconformeert met den achtienden/ twintichsten / ende een ende twintichsten Articulen des Gelderschen Sonodi, des Jaers 1612.

Waer en boven noch die nieuwe Dienaren ten platten Lande in conformite vander Lantschaps resolutien/ eñ daer op gevolchden ghebruyck by den Hove sullen versoecken ende verwerven behoorliche brieven van institutie.

Sullen noch aen die eene noch d'andere sijden mogen uyt geven/ schrijvẽ/ doen drucken/ verspreyden/ of yemanden communiceren.

ren eenighe lasterlicke schriften of fameuse libellen/ nochte oock op den Predick-stoel of onder den ghemeynen Man de odieuse namen van Remonstranten / Arminianen/ Contra-Remonstranten/ of andere derghelijcke ghebruycken. Ende teghens eenighe vande voorseyde poincten doende / sullen Kerckelick gheccensureert/ ende by versuim of oock andersins nae ghelegentheyt der saken Polityquelick gestraft worden.

Gedaen ende gesloten t'Arnhem den vijfden Februarij, 1617.

Geteyckent

E. Engelen.

Artijckelen vande Geldersche Synode, des Iaers sestien hondert tvvaelf, daer toe t'voorschrevẽ afgescheyt sich refereert.

Gravamina van nieus voorgestelt.

18.

OP het eene deel des eersten Gravamens, verklaren die vandẽ Classe van Nimmeghen/ dat dewijle de onderschrijvinge/ die by sommige van hen luyden gedaen / eñ by sommige approbeert is/ op sekere drie Artijckelen D. Vorstij, ghetrocken is oft soude mogen worden / tot defensie van zijne tegenwoordige saken/ sulcx geschiet te zijn/ ofte sullen gheschieden tegens hare intentie: Daer by voegende/ soo haer bekent ware gheweest/ het geene daer van die voorschreven Vorstius nu beschuldighet wort / sy sulcke onderteeckeninghe niet en souden hebben ghedaen. Wat aengaet het ander deel des voorschreven Gravamens, belooven beyde die Classis van Nimmegen eñ Tiel-Bommel/ in toekomende met den anderen Classibus deser Provintien/ inde leere ende kercken ordeninge / inde Confessie der Nederlantsche Belijdenis des geloofs ende Heydelberchschen Catechismo (inden sin eñ verstant ghenomen als die vanden begin tot noch toe inde Ghereformeerde Kercken verstaen ende gheleert zijn) ende soo Nationalen als Particulieren Synoden ghearresteert/ goede vrede ende eenicheyt te houdẽ/ ende de doolinghe Vorstij, die hem van verscheyden onse Kercken te laste geleyt worden/ ende hier gheloofweerdelick sijn by gebracht/ ende diergheleijcke andere te willen helpen keeren ende weeren:

Verhopende dat de Synodus sick met dese verklaringe sal gecontenteert houden/ ende by anderen die anders bericht eñ misnoegen geschept hebben/ haer sal helpen ontschuldigen ende verantwoorden.

20.

EDoch wort goet ghevonden een formulier van onderteeckeninghe der Confessie ende des Catechismi te stellen/ t'welck voortaen alle aen-komende Kercken-dienarẽ des Forstendoms Gelre ende der Graefschap Zutphen sullen ghehouden zijn te onder-teeckenen / aldus luydende:

WY ondergeschrevene dienaers des Godlicken woorts/ verklaeren midts desen oprechtelick in goeder Consciẽtie voor den Heere/ dat wy houden ende ghevoelen/ dat de leere vervattet ende begrepen inde Confessie ende Catechismo deser Nederlantsche Gereformeerde Kercken/ ghelijck de selve voor desen een-drachtelick in dese Kercke is gheprædickt gheweest / in alles schriftmatich is/ eñ met Godes woort over een komt/ ende beloven de selve leere opentlick ende int besonder/ nae ons vermoghen/ te leeren ende voor te staen/ ende alle dwalingen tegen de voorschreven leere strijdendende/ te verwerpen/ ende te willen helpen tegenstaen: Ende indien wy tot eenighen tijden souden mogen krijgen eenich gevoelẽ ofte bedenckẽ tegens die voorschrevẽ leere/ dat wy het selfste gevoelẽ ofte bedenckẽ niet en sullen noch met predicken/ schrijven/ ofte andersins/ noch opentlick/ noch int besonder leerẽ/ drijven/ ofte verbreyden/ maer het selve ordentelick ende volkomentlick den Classi openbarẽ/ eñ ons altijt in desen het oordeel des Classis ofte des Synodi te onderwerpen. Wy belooven oock mits desen/ dat wy ons sullen onderwerpen ende onwederbrekelick onderhouden de ghebruyckelicke ordre der Kercke/ soo de selve in Synodis, soo Nationalibus als Particularibus van dese Provincie gheordonneert ende in dese Kercken onderhouden worden: zijnde te vreden/ dat indiẽ wy hier teghen in leere of in ordre ons souden mogen komen te verloopen/ dat wy by

voordeel des Classis of des Synodi van onse diensten/ na eysch der saken/ ghesuspendeert ende gedeporteert werden.

21.

Op het point vande teghenwoordicheyt der Ghedeputeerden des Synodi in het examineren der nieuwe aenkomende Predicanten/ is goet gevonden/ dat de Deputati Synodi daer toe sullen versocht worden/ ende dat ten overstaen der selver/ met den aenkomenden Predikanten ghehandelt sall worden: Indien d'een ofte d'ander onder de Gedeputeerde ad examen niet komen en kan/ soo sall hy even well ad Classem examinatricem schrijven/ oft hy yet wes heeft waerom het niet stichtelick soude wesen den examinandum aen te nemen/ sus anders salt haer silentium voor approbatie genomen worden: Doch de Deputati die ad examen komen/ sullen gehouden zijn/ sulcx te doen sonder kosten des Classis daer het examen geschiet.

Daer wort gesproken van Vrede tusschen de Venetianen/ ende den Eertz-Hertoghe Ferdinand van Graets.

DAer quamen inden beginne deses jaers stercke tijdingen van Genoa, ende andere plaetsen van Italien/ dat de Republijcke van Venetien seer ghenegen was tot een accommodement ofte verdrach met den Eertz-Hertoge Ferdinand van Graets/ vreesende de excessive costen/ die sy tot noch toe in faveur vanden Hertoge van Savoyen ghedaen hebben/ ende siende datter gheen apparentie en was om de passagie door de Grisons van Vranckrijck t'obtineren. Sy hebben haer laten verluyden/ als of sy haer verschil met den voornoemden Eertz-Hertoge wouden stellen tot discretie vanden Coninck van Hispanien/ ende dat om tweederley oorsaken: Eerstelick/ om door sulck middel den Coninck van Spaenjen (siende dat hy gekent wort meer ende boven sijne M^c. van Vranckrijck) tot een equitabel rechter van haer different te hebben/ als hooch-hertich ende seer genegen om sijn eere ende reputatie te mainteneren: Ander-deels/ om aen Vranckrijck haer misnoegen te betoonen/ alsoo sy segghen in alle haere saken geen faveur nochte vrientschap vanden Coninck ofte Coninginne/ in dese hare swaricheden/ genooten te hebben/ principalick inde versochte passagie ende alliantie vande Grysons/ niet teghenstaende dat sy dies-aen-gaende alle daghe soo groote instantien ghedaen hadden. Hier over is men aen des Coninckx Hof in Vranckrijck seer jalours gheweest/ ende is de Heere van Lusson inden name van hare Ma^ten gegaen by de Ambassadeurs van Venetien/ ende van Savoyen, om van haer te vernemen de redenen ende oorsaken van dese subite vrede-handelinghe/ sonder kennisse van haere Ma^ten van Vranckrijck/ die beducht waren/ dat door dese vrede de wapenen van Savoyen met de Fransche secourssen aldaer/ den Princen mochten toevallen/ tot groot nadeel van den Coninck. D'Ambassadeur van Venegien antwoorde daer op/ als voorseyt is/ maer dien van Savoyen verclaerde als-noch geen advijsen van vrede becomen te hebben.

Drie Walvisschen in Hollandt gestrandet.

DEn twee-en-twintichsten Ianuarij isser eenen grooten Visch/ diemen Pot-visch noemt/ te Schevelinge/ ontrent een half ure gaens van s'Graven-Haghe/ ghestrandt/ sijnde lanck ontrent sestich voeten/ ende xxxvj. voeten dicke. Daer is een groote menichte van menschen wt alle de omligghende steden ende Dorpen gereyst/ om desen grooten Visch te sien/ ende wie den selfden sach/ die heeft hem met groote verwonderinge aenschout. Hy is vercocht voor ses hondert guldens/ corts hier naer sijnder noch twee dierghelijcke Visschen/ achter t'Eylant van Goeree aengecomen. De strandingen van dusdanige Monster-dieren pleghen wel voor-boden te zijn van eenighe groote saecken/ die daer op souden volgen. Den tijt salt leeren.

Misverstant tusschen de Engelse ende Nederlanders om den Walvisch-banck.

De Hollanders ende andere Neder-lantsche schepen sijnde op den Walvisch-banck ontrent Groen-landt/ soo hebben haer de Engelsche schepen ghesocht sulckes te beletten/ waer over contentie vallende/ soo zijn de Neder-landers de sterckste ghewordden/ ende hebben een Engels schip aengehaelt ende hier binnen gebracht. Maer de Staten Generael wel wetende wat haer aende vrientschap harer nabuyren/ ende by namen der Engelsche Natie gelegen was/ hebben het schip ende goet gerelaxeert/ ende den Capiteyn met vereeringe ende beleeftheyt sijnes weechs in vreden laten varen.

In Februario gaet het Crijchs volc t'seyle/ dat voor de Venetianen in Nederlandt aen-genomen is.

HEt Crijchs-volck hier te lande aengenomen ten dienste vande Serenissime Republijcque van Venetien/ lach in Ianuario noch in Tessel by ghebreck van Oostelicken oft Noort-Oostelicken wint. Daer begosten al verscheydene sieckten onder het volck te comen:

Oock

Oock overmits het lange ende ongemackelicke ligghen op de schepen/ eenighen onlust tusschen de soldaten ende matroosen. Daer quamen vast verschepdene tydinghen wt Hispanien / datmen ontrent Gibralrer met een vlote van schepen eñ veel Crijchs-volck/ hare aencomste was waer-nemende / om haer met crupt en loot te begroeten/ende te wille-comen ghelijck den eenen vyant den anderen te doene ghewoone is. Maer dese cloeck geherte man dit weynich achtende/ soo zijn sy den xxviij. Februarij den wint haer dienende/ wtghe loopen / sterck sijnde xvij. schepen. Den Admirael voerde een vlagghe/ aen d'een sijde hebbende de beeltenisse van S.Marcus, aen d'ander sijde den Nederlandtschen Leeu / sijnde de wapenen van Venegien ende vande Geunieerde Nederlanden. Daer zijnter selver tijt te gelijcke noch wel twee hondert Coopvaerdije schepen wtgeloopen/ die in Tessel hadden liggẽ wachten op den windt. Elck trock sijns weechs. Het Neder-landsche Crijchs-volck nam sijnen cours recht op Gibralter, daer sy genen tegenstant vande Spaenjaerden gevonden en hebben. Want de Spaensche schepen/ die ontrent Gibralter op haer hadden leggen wachten/ waren weynich dagẽ voor hare aencomste van daer vertrocken/ ende aen Lant ghevaren/ om haer te ververschen. Het Neder-landtsche Crijchsvolck is te Venegien boven maten willecome ghe weest: d'eerste die den Hertoghe eñ Seigneurije de sekere tijdinghen van haere aencomste bracht/ was Capiteyn Melander, den welcken de Hertoghe met een schoone gouden keten beschoncken heeft. Alle de Italiaenen/ die het Nederlantsche Crijchsvolck ghesien hebben in hare ordre ende postupre/ hebben haer daer over verwondert.

Graeff Johan heeft den 7.Martij aen de vergaderinge vande Staten Generael sijnen af-schept genomen / eñ hy is op den 13. der selfder Maent des avonts spade met eenighe Capiteyns wt den Haghe vertrocken/ ende over Lant wt Hollant na Venegien gereyst/ daer hy den 9.Aprilis wel aenghecomen is/met D.Petro Agache, een fraey gheleert jonghman/ (Predicant van het Neder-lantsche Crijchs-volck)ende de reste van sijn Hof-ghesin. Sijn Genade is des daechs na sijn aencomste van eenige wt de Seigneurije aldaer seer beleefdelick ontfãghen ende ghe willecomt / ende met allerley frupten ende lieffelicke confecturen/ die sy hem presenteerden/ verquickt. S'daechs daer aen is hy inden Raet gheboert / ende hem is aldaer aenghedient wat sijnen last soude wesen. D'welck gedaen sijnde/ soo is hy wederom van daer aen sijn herberghe beghelepdet van eenighe Heeren wt die Seigneurije.

Graef Johan heeft veel fraepe exploicten helpen doen/ sich quijtende als eenen eerlievenden ende vallanten Crijchs-Oversté toestaet. Maer door jalousije tusschen Don Iuan de Medicis Velt-Overste van het leger der Venetianen/ ende Graef Johan/ sijn verschepdene saken soo geluckelick niet verrichtet / als sus anders wel soude gheschiet sijn. Oock en derf de Velt-Overste niet doen/dat van importantie is/dan met ordre ende kennisse vanden Generalissimo, d'welck is een vande Raets-Heeren van Venegien/ ende desen en wil dick wils niet resolveren/ dan met voorgaende advijs vanden Hertoghe ende Raets-Heeren van Venegien/ die vele in getale sijn/eñ somtijts van verschepdẽ advijsen. Daerom gaen de resolutien eñ executien lancksaem voort.

Daer sijn door sieckte ende onghemack veel goeder lieden kinderen/ die wt Nederlant met Gr. Johan ghetrocken waren/ gestorven: Oock is aldaer ghestorven / al in het voor-jaer/de Colonel VVassen-hove, eñ op het epnde des somers is oock te Venegien over-ledẽ Graef Johan van Nassau/ sijnde noch inden fleur sijnes levens. Het doode lichaem is aldaer ghebalsemt/eñ nae Sigẽ in der Graefschap Nassau gebracht/ om aldaer begraven te worden.

De Colonel Wassenhove gestorven.

Graef Johan van Nassou sterft te Venegien.

De Neder-lantsche Soldaten waren in weyniger dan een jaer tijts van vier duysent ghesmolten tot op ontrent seven ofte acht hondert mannen: Eenige sijn vanden vyant doot ghe slaghen/ veele van dorst en commer/ oock van quade accomodatie ende van ongemack ghestorven / eenige door oncupschept ende een ongeregelt leven: Sommighe oock verloopen. De doode worden slechs onder d'aerde ghestopt/ vele naeu eenen halven voet diepe/ soo dat de honden de selfde cunnen wt-crabben ende beknaghen. Dit causeert eenen grooten stanck in het Legher.

Den bijfden dach Februarij stylo novo hebben de Remonstranten binnen Amsterdam een vergaderinge ghehouden in een seecker Packhups / alwaer eenen Predicant van haere gesinthept heeft ghepredickt/aldaer tegenwoordich

Cort verhael van eenige beroerten binnen Amsterdam ontstaen op den 5. Febru.

woordich sijnde ontrent twee hondert persoonen/ niet allegaer van hare ghesintheyt/ maer oock eenige Contra-Remonstranten/ ende andere die wt nieuplichticheydt daer by ghecomen sijn. Onder de predicatie isser eenen smidt op ghestaen/ die den Predicant openlick heeft ghestraft ende in sijn predicatie ghestoort/ soo dat nae vele woorden ende weder-woorden die vergaderinge met schelt-woorden van beyder sijts gesintheyt is verloopen. De Remonstranten haer hier niet aen stootende/ hebben stracx des anderen daechs eenen grooten schoonen spijcker ghehuyrt/ daer wel ander half duysent menschen in mochten/ ende sy hebben die plaetse doen schoone maken/ oock bancken ende sidt-plaetsen voor de toe-hoorders/ en eenen predick-stoel voor dē Predicant/ daer in getimmert/ alles in forme van een Kercke. Vele menschen ginghen en quamen om dit ghetimmer aen te sien/ ende elck een oordeelde van desen handel nae sijn goet-duncken. Des vrydaechs daer aen/ wesende den tienden Februarij is by nachte een brieffken geplackt aen de Kerck-deuren/ aende beurse/ ende elders/ aldus luydende;

Ist dat yemant lustich is om de eer-dieven van Godes woort te destrueren, die come en Sondaghe te half achten op de Beurse, daer salmen vergaderen.

Stracx daer na is dit navolgende brieffken hier en daer binnen Amsterdam gheplerckt ende ghestropt;

Ghy Arminianen laet staen u preecken ende u vergaderen, want het sal u bitter op-breken: want wy Borgers en sullent niet langer verdraghen, wijf en kinderen sullent beschreyen, soo verre als ghy voort gaet, want wy willen daer geen lappen op hebben, daer ons de Heere victorie mede ghegeven heeft, daer en sullen wy niet afwijcken, want wy hebben wel ghesien hoe het met onse ghebuyr-steden ghegaen is. Al ist dat ghy nu een groot pack-huys gehuyrt hebt, wee, o wee. Mijn Heeren weest doch hier voor, want t'sal hier qualick af-loopen, soo verre als het haer niet verboden en wort op te houden.

Noch isser een ander brieffken gheplackt aen de deure van eenen Borger binnē Amsterdam/ aldus luydende:

Begint ghy Arminiaenen en Sondach weer te preecken.
Soo sullender een deel int water werden ghesteecken.

De Remonstranten ofte Arminianen dit alles licht achtende/ sijn den 12. Februarij ten tweedē male vergadert/ ende daer sijn wederom verscheydene Contra-Remonstranten/ ende persoonen van andere gesintheyt by-ghecomen/ soo dat dese vergaderinghe grooter is gheweest als de voorighe/ daer vele lieden niet van gheweten en hadden. Onder de Predicatie begosten eenighe jonghers met steenen te gooyen in de glasen/ en op de deure. De Predicatie by na ge-eyndicht sijnde/ soo wasser eenen Enghels-man in dese vergaderinge/ die over eynde staende by den Predick-stoel/ over luyt geroepen heeft/ Hoort hier, mijn Heeren, hoort, Preeckmen oock anders inde oude ende nieuwe Kercke daer onse Predicanten Plancius, Hallius, Triglandus, ende alle de andere predicanten predicen? Daer riep het volck over hoop/ d'een Iae Iae Iae, d'ander Neen, Neen, Neen. Doe riep den Engels-man wederom overluyt/ VVaerom maecken wy scheuringhe inde Kercke ende Republijcke. O Amsterdam, Amsterdam, ghy pleecht de Croone te spannen, waer toe sijt ghy nu gecomen? Tis Godt wel te claghen. De Predicant bleef noch al op den Predick-stoel staende/ ende riep silentye, silentye, van meyninghe sijnde een kindt te doopen dat daer gebracht was. Maer het rumoer/ ende t'gedrangh wiert van oogenblick tot ooghenblick grooter/ alsoo dat elck een opstaende/ spreeckende/ roepende/ daer geen gehoor meer en was. D'een riep comt hier boven by ons/ d'andere riepen comt beneden tot ons/ men hoorder roepen slaet doot, slaet doot.

De jonghers wierpen de glaes-vensters in stucken/ ende sy braken oock de houtenvensters deses Huyses: Eenige hebben met een dwers hout de trap-deure toegheспijckert. Des Predicants Huys-frouwe haelde haren man vanden Predick-stoel. Eenige wat quaets vreesende/ sprongen wt de vensters/ andere braecken met een gedruys ter deuren wt. De Predicant is van eenige sijner toe-hoorderen nae huys begeleydet/ moetende onder wege eenige verwijtingen van d'een en d'ander hoorē. Door het werpen der steenen sijn eenige persoonen in dese vergaderinghe wat verseert ghewordden.

Maer

1617.

Maer alsoo het jongers en bengels waren die dit deden / soo en zijn de duyven soo heel groot niet geweest die den slach der steenen maeckte. Dese jonghers riepen die luyden nae/ Babiaenen, Babiaenen, inde plaetse van Arminiaenen. Sy hebben int huys daermen ghepredickt hadde / alle de bancken in stucken gheslaghen/ als mede den nieuwen predickstoel/ende wat daer meer voor handen was/ende is grootelicx te verwonderẽ/ dat desen tumult sonder bloet-storten is afgheloopen. Sy hebben in dese furye begost de pannen ende het loot van het dack af te breken/ende souden het geheele huys geraseert hebben/ ten waere dat de magistraet sulckes by tijts haer hadde verhindert. So veel wijsheyts ghebruyckte dit volcxken noch in desen hevighen op loop/ dat het dit Pack-huys/ als sommighe riepen het vyer daer in/niet en heeft aen-ghesteken/ in aenmerckinge nemende dat oock de naeste huysen mede souden aen brandt ghecomen sijn. De schade aen dit Pack-huys gheschiet/ is stracx gerepareert geworden. Maer dese jongers ende andere noch niet cunnende rusten/sijn des Sondaechs daer aen/wesende den 19. Februarij, stylo novo, in grooten getale op de beurse vergadert/vermoedende dat de Remonstranten ofte Arminiaenen wederom souden predicken/doch niet wetende waer/ ofte in wiens huys / soo sijn haerder vele met een ghedruys gheloopen na eenes mans huys/die vermaert was voor een vã de voor-naemste Arminiaenen binnen Amsterdam. Sy hebben eerst met steenen de glaes vensteren ingeworpen. Daer na hebben sy de deure ende vensteren met ghewelt opgebroken/ende in huys gheraeckt sijnde/ begosten sy de kisten en kasten op te slaen/ ende alles wat voor de hant was te rooven en wech te draghen. De Scholtesen desen op-loop vernemende / quamen stracx met hare Dienaren derwaerts gheloopen / om desen oploop te stillen. Maer daer vloghen stracx soo veel steenen / dat de Schoutesen mosten te rugghe wijcken. De magistraet heeft de Soldaten ofte Garnisoen-houders derwaerts ghesonden/ ende de Heeren des Magistraets quamẽ selfs in eygender persoone mede/om desen op-loop te stillẽ: Eerst heeft dit volck sich soo aengestelt/ als of het sich met ghewelt teghen den Magistraet woude stellen: Maer op een corts is dit onweder overghegaen / ende elck een is sijns weechs geloopen/sich verstekende ende verbergende/ doch heeft de Magistraet eenige vande hant-daders ghevangen ghecregen. Yeder een/ insonderheyt die wat te verliesẽ hadde/ was banghe / men vreesde dat dese plonderatie soude sijn voort-gegaen/sonder dat de Magistraet sulckes soude cunnen hebben verhinderen/ maer het is/God lof/ hier by verbleven / ende de man diens huys sy begost hadden te plunderen/ heeft vol-na al sijn goet wederom ghecregen: De Heeren des Magistraets hebben hem met beleeftheyt eñ vriendelicke woorden getroost/ ende ghenoechsaem bewesen / dat het haer bedroefde / dat hy dit ghewelt ende schade gheleden hadde. Hy nochte niemandt van de sijne/ en sijn aen haer lichaem ghequetst ofte verseert: De Heeren des Magistraets hebben wacht in sijn huys ghesett/om hem in des te beter gherustichheyt te stellen/ ende op den middach is met clock-luydinghe dit navolgende Placcaet afgelesen:

1617.

Publicatyẽ gedaen binnen Amsterdam/dẽ xxj. ende xxiij. Febr. tegen de insolentië ende moetwille aldaer gepleecht.

Alsoo mijne Heeren vanden Gerechte/sedert eenigen tijt herwaerts in ghewissen ervaringhe zijn ghecomen/dat de welstant / versekertheyt ende gherustichheyt van dese Stadt/ der selver Borgerẽ/ ende Ingesetenen/ten hoochsten vereyscht/ dat de Christelicke Ghereformeerde Religie/welcke sedert de Reformatie/in eenichheyt met d'andere Gereformeerde Kerckẽ/ soo binnen/als buytens Lants/binnen dese Stadt inde Publijcke Kercken is gheleert ende ghepredickt/ ende alsnoch geleert ende gepredickt wort/Midtsgaders alle de ghene/ die vande voorsz. Religie professye zijn doende/ ofte haer daer aẽ houdende in goede ruste ende vrede moghen werden geconserveert/ende dat die bysondere/ ende geseparеerde vergaderingen ende Predicatien/ welcke vande ghene die haer aende Gereformeerde Religie begeeren te houden/sonder noot ofte wettelijcke redenen / by der handt zijn ghenomen/soodanige swaricheden ende schadelijcke effecten voorts brengen/als die ervarentheyt heeft gheleert/ eñ d'aenwassende verbitteringhe/ der gemoederen / meer onheylen soo inde Politie ende Kercke / als in het Lichaem vande Stadt soude moghen veroorsaken/sonder datmen uyt de d'opgheresene verschillen occasie behoort te nemen/ tot verlatinghe vande publijcque Kercken/ende het houden van particuliere afgesonderde vergaderinghe: door dien vande voorsz. gheschillen altijts een-

paerlijck inde Kercken/ende by den Leeraren des H. Euangelij, oock in conformiteyt vande alghemeyne Reformatie binnen dese Stadt is gepredickt/waer jegens niemant int particulier eenighe nieuwicheydt met aparte vergaderingen/ ofte andersins vermach te plegen/ emmers niet soo langhe de gene die vande Leeringe deser Kercke verschillen/ echter in/ ende onder de Ghereformeerde Kercke haer begeeren te onthoudē/ dat mede by experientie wort bevonden/ dat nevens ende onder dese alteratie vande ghemoederen/ eenige seditieuse ende quaetwillige geesten / hare personagie soecken te speelen/ aen d'een sijde de Heerē Magistraten van dese Stadt/ in hare Persoonen/ actien/ende beleyt diffamerende/ ende arbeydende de selve met vilaine propoostē/ hatich ende verdacht te maecken/ende door sodanige manieren van doen de loffelicke/ ende door Godes gratie ghesegende regieringhe van dese Stadt te confunderen/ ofte te subverteren/ ende aen d'andere sijde met pasquillen ende fameuse billetten/de goede Gemeente tegen den anderen op-hitsende/ende sommighe daer onder openbaer ghewelt/ huys-schenderije/ overlast/moedt-wille/eñ ghenoechsame oproer aenrechtende / alle t'welcke tot onlijdelijcke schande/ eñ schade van dese Stadt ende der selver goede Ghemeente / midtsgaders tot wijder verloop soude connen gheraecken / indien daer inne niet tijtelijck ende behoorlijck wierde voorsien:

Soo ist dat mijne Heeren vanden Gherechte/ by advijse / goet-duncken ende nae rijpe deliberatie van de Heeren xxxvj. Raden deser Stede/ van meyninge zijnde haer ernstelijck te doen informeren/ op de ghene die de voorleden dagen den moetwille/ insolentie/ende openbaer ghewelt op de straten eñ aende bekende huysen hebben gepleecht/ allen ende een yeghelijck/ordonneeren/ende waerschouwen/ die eenighe sodanighe gheweldenaers / ende moet-willighe weten/ kennen/gehuyst ofte gheherberght hebben/ ofte eenige gheroofde ofte ghestolen goederen hebben ontfangen/genoten/ ofte weten aen te wijsen/midtsgaders die oproerighe/ insolente/ ende twist-makende propoosten/ pasquillen/ende billetten/ hebben ghestropt ende geaffigeert / ofte tot de voorsz alteratie/raet/daet/behulp/ ofte oorsake gegeven/ de selve den Heeren Schout / Borger-meesteren/ of Schepenen te kennen gheven/ de gheroofde ofte ghestolen goederen ter handen brengen/of aenwijsen ende voorts konnen verclaren / soodanighe kennisse als yemant van t'gepasseerde sal weten te doen/ met belofte de gene die eenige notoire saecken sullen te kennen geven/daer vooren nae ghelegentheyt sullen worden gerecompenseert/ende die eenichsins schuldich sijn/mits aēgevende hare autheurs/hulpers/of complicen/ impuniteyt sullen genieten/ende andersins tot allen tijden oock na twaelf ende meerder jaeren/culpabel ghevonden zijnde/ in alle rigeur worden ghestraft. Ende op dat voor het toecomende alle disordren/ ongeregeltheden/moetwillen/ende oneenicheden mogen voor-gecomen worden/soo hebben mijne voor-noemde Heeren gheordonneert/ende ghewillekeurt/ordonneren ende willekeuren by desen/ dat alle de ghene die haer aende Christelijcke Ghereformeerde Religie begheeren te houden / haer sullen wachten/in eenighe besondere vergaderinghen ofte predicatien buyten de publijcke Kercken te begeven/hare Huysen ofte par-Huysen daer toe te verleenen/eenige soodanige convocatien te doen ofte laten doen/eñ de goede ruste/ ende eenicheyt inde Kercke/ eñ onder de Gemeente van dese Stadt daer door in perijckel te stellen.

Ghelijck mede alle ende een yegelijck wel scherpelijck wort verboden/ eenige quade/ seditieuse/ ofte vilaine propoosten te spreecken/dissimineren/ eñ uyt te smijten/ jegens de Heeren Magistraten/der selver persoonen/actien/ende directie/ streckende tot hare disreputatie/ende de wettelicke regieringe haerluyden bevolen/ende in handen ghegeven/ ofte noch jeghens de Dienaers des H. Euangelij, hare ampt/handelingen/ ende predicatien: Oft eenighe particuliere met injurien/schelt ofte smaet woorden te diffameeren ofte bejegenen/ mitsgaders eenige pasquillen/fameuse Billietten/ ende Libellen te stropen /of affigeren/ ende laetstelijck te samen-rottinghen/ of straet gheruchten/ met loopen/roepen/ende draven aē te rechten/die soodanige te volghen/ ende boven al geen ghewelt/ huys-schenderije/ overlast/ muyterije/of seditie te plegen/ helpen voedē of assisteren/ aen eenighe Huysen/ Persoonen/ofte op de straten/op yene dat soodanighe grove/ ende ghequalificeerde delicten/ aenden lijve/ ende selfs metter doot / ende d'andere met exemplare/ eñ arbitrare correctien/nae ghelegentheyt van saecken/sullen worden ghestraft/gelijck tot onderhoudinge van goede Politie ende Justitie binnen

nen dese Stadt bevonden sal worden te behooren.

Aldus goet ghevonden/ende gearresteert by den Heeren Schout/ allen den Borghemeesteren/ ende alle den Schepenen/op den 21.Februarij. 1617. ende ten selven dage gepubliceert/ Præsentibus de Heeren Schout/ Reynier Pauwe/Borgemeester/ende allen de Schepenen/by my Secretarius der Stadt Amstelredam.

M. Bouvver.

Twee dagen hier na/ by occasye van een Pasquil / is dese nae-volghende Publicatie ghedaen.

ALsoo niet tegenstaende de keure ende Ordonnantie tot wech-neminghe van alle misverstanden / schandalen/ende on-heylen/ op eergisteren gepubliceert/eenighe boose ende oproerighe Persoonen onderstaen hebben / te maecken ende den nacht daer achter-volgende op de Beurse binnen deser Stede te affigeren/ eē bitter ende lasterlijck Pasquil. Daer toe streckende omme de Heeren Magistraten met Calumnien te blameren / ende de Gemeente soo jegens hare Overicheyt/ als jegens den anderen/ tot oproericheyt te verwecken / ende mijne Heeren vanden Gherechte d'Autheurs eñ Mede-hulpers vant voorsz Pasquil geerne sagen ontdeckt: Soo ist dat mijne Heeren voorsz. allen ende een yeghelijck vermanen ende laten weten/dat de ghene die d'Autheurs/ dichters eñ schrijvers vant voorsz. Pasquil ofte die t'selve hebben aengeplackt/ raet ofte daet daer toe ghegheven/weten/kennen ofte connen aenwijsen/t'selve den Heeren Schout/ Borgemeesteren ofte Schepenen comen aenseghen/belooven den aenbrenger daer voor te vereeren met drie hondert Carolus gulden/ indien soodanighe persoonen in apprehensie geraecken/ende culpabel worden gevondē/ ende indien de selve aengebrachte/haer quamen te absenteren/ ende notoirlick schuldich wierden bevonden/sal d'aenbrengher evenwel tot discretie van mijn Heeren worden gherecompenseert/ ende in allen gevalle zijnen naem secreet gehouden worden. Aldus goet ghevonden ende gearresteert by mijne Heeren den Schout/Frans Hendricksen Oetgens, ende Docter Dirck Bas Borghemeesteren/ende allen den Schepenen.

Gepubliceert den 23.Februarij.1617. Præsentibus den Schout: Frans Hendricksz Oetgens Borgemeester/D.Ian ten Grootenhuys, Ioris Iorisz. ende Iacob Iacobsz. Hinloopen, Schepenen. By my der Stadt Amsterstam Secretarius.

M. Bouwer.

Brant binnen Amsterdam.

Des nachts tusschen den Sondach ende Maendach/ als den boven-verhaelden oploop geschiet was/so isser by de Haerlemersluys eenen grooten brant gecomen/ die het huys ghenoemt de Keysers Croone / ende noch twee andere / heeft wech ghenomen. Dit veroorsaeckte groote verslaghentheyt onder de Borgerije/overmits mē vermoede/dat het ghespuys des volcx oorsake soeckende om der rijcker lieden Huysen te plonderen/ dese Huysen hadde aen-ghesteecken. Maer men heeft daer na bevonden/dat desen brant by ongelucke was gecomen/ ende soo sijn alle saken wederom in ruste ende in stilte ghecomen.

De Hertoge van Brabant doet nieuwe lichtinghe.

NAer dat eenen extra-ordinarisen Courier inden beginne van Febr. wt Spaengien te Brussel was aengecomen/heeft de Eerts-Hertoghe Albertus stracks twee Colonels / te weten: Don Guillermo de Verdugo, Gouverneur van Gelder/ eñ Monsjeur de Coing, Gouverneur van Rentz/Comissie ende last ghegeven/ twee nieuwe Regimenten voetvolcks aen te nemen/ om te ghebruycken in den krijgh van Savoyen, soo eenige seyden/ andere meynden dat het was om te ghebruycken inde Landen van Gulick/ Cleve/ Bergh/&c. Dese twee Regimenten souden sterck wesen elck vijfthien Compaignien / ende elcke Compaignye van twee hondert Coppen. Don Guillermo soude zijne lichtinghe doen in het Lant van Lutzenborgh ende Namen/ Monsjeur de Coing, in Artoys ende Henegouwe. In het Land van Luyck wierden oock nieuwe lichtingē ghedaen. Hier benevens soo wierdender in des Eerts-Hertogen Alberti Landen geworven duysent Ruyterē/ ende dat in aller haeste. Maer eer lanck is dit werck verbleven/ t'was hooge opgeheven/maer men heeft het sachtjens laten sincken.

Preparatie tot dē crijch in Danemarcke.

DAer is inden winter deses Jaers groot geroep ende gheruchte ghe-weest van de seer groote Crijchs-preparaeten die de Coninck van Danemercke maecte/insonderheyt ter Zee.

Doch nae der hand heeftmen wt verschepdene kundige persoonen van daer comende/ vernomen / dat den selfden Coninck maer acht-tien schepen gereet en hadde/ weynich versien van goede boots-ghesellen / die syne M^r. meynde te gebruycken tot bevrydinge vanden Walvisch-vanck. Doch heeft syne M^t. bevolen op groote ongenade eñ straffe aen alle de Ridderschap van Holsteyn / dat sy haer wel monteren / ende versien van goede peerden ende wapenē/ dwelck sy seer neerstelick ghehoorsamen / sonder datmen als noch weet waer toe. Men gaf wel voor/in-sonderheyt de Ridderschap aldaer/ datter op den Coninck niet en soude wordē bestaen teghen de Oor-aen-zee Steden/ die sy in gheender manieren en cunden ontbeeren: Maer die Stedē haer hier op int minste niet vertrouwende/ namen aen alle goede Soldaten die sy wisten te becommen/ eñ haesten haer seere met haere fortificatyen/ bysonders die van Hamburch/ die dagelicx met ongheváerlick twee duysend Mannen doen aerbeyden.

Hamborch wort gefortificeert.

Ghereetschap van crijch tusschen Polen eñ Sweedē.

AL goet tijdt in den beginne deses jaers synder advertissementē hier te Lande gecomen/ dat de Coninck van Polen vast hadde voor-genomen / met groot ghewelt den crijch teghen den Coninck van Sweden te voeren/ latende tot dien eynde veel volcx werven in Oostenrijck / door den Baron van Altems. Maer andere hieldent daer voor / dat de Coninck van Polen geresolveert was met dit volck in Pruyssen te vallē/ daer toe verwillicht synde van het huys van Oostenrijck/ ende de Paepsche Ligue. Den Adel in Pruyssen is in groot mis-verstant met den Cuer-Vorst vā Brandenburch. De Stadt Elbingh is in dē ban gedaen/ synde de naeste Stadt aen Pruyssen. Conde de Coninc van Polen meyster worden van Pruyssen ende van Elbingh/ soo ware Dansick ghenoechsaem beleghert. De Hertoghe van Courlant is oock in den ban ghedaen / om dat hy heeft laten doot slaen twee Edelluyden vanden Coninck aen hem ghesonden/ begaende eenighe stucken gheen Ambassadeurs betamende. Conde de Paepsche Ligue de voor-verhaelde Vorstendomē ende Steden vermeysteren / soo hadden sy die geheele Zee-strekte van Riga af / ende soo conden sy Sweden bedwingen/ ende soudē door de hulpe ende vrientschap van Danemarck / Holland ende de Geunieerde Provintien de spijs-camer meynen toe te sluytē/ d'welck het wit is daermen op ooght. Men hielt voor seker dat het groote leger d'welck de Prince van Poloigne heeft aengenomen op den name van na der Moscou te treckē/ tot verrichtinghe van het voor-verhaelde dissteyn in Pruyssen ende op Sweden soude ghebruyckt worden.

Werbinge des Graven van Leeuwensteyn voor Venegyen.

DE Grave vā Leeu-wensteyn heeft vier duysent Voet-knechten aengenomen / tot dienst vande Republijcke van Venegyen. Dit volck niet cunnende over Land in het ghebiet der Venetianen comen / heeft den pas ghenomen op Oost-Frieslant/ meynende te Emden schepen voor ghelt te huyren / om van daer nae Venegyen te seylen: Maer als sy daer geen bequame gelegentheyt gevonden en hebben/ soo is de Grave van Leeuwensteyn nae Holland gereyst/ ende heeft/ met consent van de Staten ende Prins Maurits/ t'Amsterdam ende elders schepen ghehuyrt/ ende hy heeft de soldaten by de schippers in den cost bestaet/ belovende voor yeder soldaet eenen gulden te brachte / ende seven stuyvers s'daechs voor dē mont-cost/ tot dat sy souden in het gebiet vande Venetiaenen gelandet syn. Daer sy voorspoedelick ghecomen syn/ ende waren seer willecome. Maer de Grave met syn soldaten mosten veertich dagen blijven in het Lasaretto, door dien datmē suspiceerde/ dat de besmettelicke sieckte onder haer regneerde. Daer syn op de schepen / eer dit volck aen Land quam/ gestorven over de honderd menschē/ doch weynich aen de Peste.

Des Gr. vā Leeuwensteyns volck muitineert.

Nae dat dit volck eenighe Maenden al daer gheweest was/ soo heeft het gemuytineert/ wech jaegende/ oock ghevanghen nemende de Capiteyns ende Bevel-hebbers/ ende andere in haere plaetse verkiesende. Sy hebben de provande ende ammunitye te Lazaretto prijs gemaeckt/ ende en syn niet te stillen/ on-aenghesien de Seigneurie haer vereert heeft met ses duysent Ducaten.

De Gener. Staten verbieden hare ruyteren eñ soldaten buytē lants dienst te nemen.

OVermits datter desē winter over al veel gheruchten van Oorloghe ende verscheydene werbijngen eñ bestellinghen van Ruyteren ende Voet-knechten waren/ soo synder veel van de couragieuse soldaten die in dienst van de Staten waeren (verdrietich synde/ om dat sy van weghen de Trefues, tot geen avancement nochte verbeteringhe en conde comen) geneycht

1617.

genepcht gheweest / hare paspoorten te nemen/ ende haer in anderer Heeren dienst te begheven/ jae eenighe verliepen sonder paspoort. Hier door sijn de E. H. M. Heeren Staten der Vereenichde Nederlanden veroorsaeckt ghevvorden by Placcate van den derden Februarij allen haren onder-hebbenden Ruyteren ende Voet-knechten te verbieden/ haer in dienst van eenighe wt-landsche Coninghen/ Princen/ ofte Heeren te begeven/ te water ofte te lande/ ten waere by expressen consente ende toelatinge der Generale Staten/ sijner Exce. ofte der Raden van State / by verbeurte van lijf eñ goet: Oock wederom te huys roepende alle de gene die haer alreets buyten Lands in anderer Heeren dienst begeven hadden/ by arbitrale correctie. Maer dit verbot is weynich ghehoorsaemt/ want vele Ruyteren eñ Soldaten hebben hare paspoorten van hare Capiteyns versocht ende ghecreghen/ eñ sijn te Lande wtgetrockē/ eenige tot dienst van den Coninck van Vranckrijck/ andere tot dienst der Princen/ sonder dat des halvē yemant is gestraft ghevvorden.

Oratie des Ambassadeurs van Savoyen/ assistentye versoeckēde by de Staté in s'Gravenhage/ in Martio.

De Hertoge van Savoyen dagelicx meer ende meer met ghewelt van wapenen bestreden ende aen-ghevochten wordende vanden Spaēschen Gouverneur van Milanen / heeft in Martio door sijnen Resident den Heere Guillet de Monthou, seer ernstelick by de E. H. M. Heeren Generale Staten der Vereenichde Nederlandsche Provintien/ secours ofte bystant laten versoecken. Tot welcken eynde de boven-ghenoemde Ambassadeur dese Oratie so mondelinghe/ als schriftelick gedaen ende overgelevert heeft.

Mijn Heeren, Om te voltrecken t'gene u belieft heeft my desen morghen aen te segghen / Soo sal ick cortelick op schrifte brenghen / dat ick mondelinghe hebbe verclaert vā mijns Meesters wege. Ick en wil niet int langh verhalen de groote diensten van t'Huys van Savoye / aen t'Huys van Hispanien / dat soude te langh vallen. T'is my genouch u geseght te hebben / dat Carel Groot-vader van mijnen Meester/ om gevolght te hebben den Keyser Carel de vijfde / sijnen schoon-broeder/ verlooren heeft alle sijne staten / Emanuel Philibert, blijvende langen tijt berooft van de selve / tot dat hy door sijne man-haftichheyt/ ende een ghelucki̇ch Houwelick / die weder ghecregen heeft. Carel de teghenwoordighe/ om nae te vaden de aenslaghen van sijnen schoon-vader ende schoon-broeder/ Coningen van Hispanien/ heeft verlooren een goet deel van sijn out patrimonium, ende de reste seer gheruineert. Dit en heeft anders niet voort ghebracht in t'hooft van de Spaignaerden/ als eē trouloose ondanckbaerheyt / ende lust om mijnen meester te berooven van sijne staten / ghelijckerwijs sy nu trachten te doen. Het welcke wel vreemt is/ maer nochtans licht te ghelooven vā die/ welcke het natureel der Spaignaerden recht kennē/ al waert schoon datse d'effecten daer van niet en saghen / maer haere eergierichheyt en eyndicht daer niet/ sy gaen vry verder.

Want daer en is gheenen twijffel aen/ sy ademen nae d'absolute regeeringhe van gantsch Europa, welcken aenslach sy noyt en hebben connen int licht brenghen / noch hazarderen/ by t'levē vā Hendrick de Groote, de welcke alsoo d'affaren ghedisponeert hadde/ dat de Spaignaert/ in plaetse van te dencken op de heerschappie over d'andere/ niet anders en apprehendeerde / als zijnen eygenen onderganck/ van welcke vreese hy niet verlost en is / dan door den deerlicken moort des selfden Coninex.

Ende wetende dat Vranckrijck (al was het schoon berooft van sodanigen Coninck) conde sijne aenslaghen verhinderen/ willende de vyanden van wegen hare eergierichheyt bestraffen/ soo hebben sy door een Houwelick/ t'welck men te vooren siet dat droevich sal wesen voor Vranckrijck / alsoo de principaelste ghewonnen/ dat sy sekerlick weten/ alles wat de vorige Coninck inden sin hadde/ ende hebben daer van alle d'originelle schriften ghesien/ door-dringende by dese middelen / tot de diepste secreeten der Princen ende Staten met den zael. Coninck vereenicht. Zy hebben ghelooft / dat die van haer hooft berooft zijnde/ de kans voor heur verandert was, Ende inde plaetse vā haer te wachten voor d'aenslaghen teghen haer genomen / mogen sy nu vrylick roepē nae yeder mans verderf / sich inbeeldende datse nu tot haer ooge-merck sullen comen/ hebbende selfs den raet van Vrancrijck tot haer devotie.

Om dit te werck te stellen/ soo most-men eerst wt den wege helpen / de resolutiste in het voor-vechten van de vryicheyt van Italia ende Europa. Waerom hebben sy eenen crijch verweckt teghen de Seigneurie van

Venetyen / ende teghen sÿn Hoocheyt van Savoye / vermeynende (ghelÿck het inder daet soo is) dat die twee Machten nedergevelt zÿnde / gantsch Italia heur sal te wille sÿn / want de Paus en soude hem niet dorven roeren / Florence is haer nae verwant ende leen-man / ten aensien van Siena, Genua ende Parma, gantschelick haughende van Hispanien / om redenen genouch bekent.

Wesende Meesters van Italia, so hebbense haere Wapen-plaetse sterck / groot / ende versekert / om voorts te gaen alst haer believe in Duytslandt / daer heuren eersten aenslach soude sÿn / om t'Keyser-Rÿck aen t'Huys van Hispanien te voegen / het welcke verricht sÿnde / soo waren de Duytsche Vorsten genouchsaem hare tyrannie onderworpen / ende noch meer de Vry-steden van de welcke de Spaignaert int besonder een onversoenelick vyant is / ende daerom oock nergens meer op en loert dan hare vryheyt te veranderen in een slavernie / het welcke hem licht te doen ware in soodanighen val / want teghen de sommighe soudemen voor deckmantel nemen sekere gerechticheden eñ pretensien van t'huys van Oosten-rÿck / tegen sommighe vant Rÿck / teghen d'andere soude genoechsaem sÿn t'pretext vande Religie / welcke is den schoonsten mantel van hare onversadelicke rooverye.

Mÿn Heerẽ vande Vereenichde Nederlanden / aensiende dat de wreede ende verbloeckte eergierichheyt van Spaignyen heur eyghen bloet niet en spaert / noch en past op de naeuste verbintenissen / geẽ acht en neemt op de groote diensten van t'huys van Savoye / maer met voeten is tredende alle goddelicke ende menschelicke rechten / roovende de Landen ende het oude patrimonium des Hertoges van Savoye / Wat hebben sy te hoopen / ofte om beter te segghen / wat hebben sy te vreesen / anders dan alderley soorte van wreetheyt van desen vyant / die beneffens dat hy onversoenlick is / soo eenen bitteren haedt teghen mÿn voorseyde Heeren heeft / dat hy meer haer verderf behertight / als yemands anders:

Ghelÿckelick hem wesende onverdragelick hare grootheyt ende voorspoet / om oorsaken V. H. M. genouch bekent. Daerom en isser oock gheen twÿffel aen / of al t'ghene men attenteert tegen mÿnen meester / dient om sich een vrye passagye t'openen / om den crÿch te brengen int herte van uwe Landẽ. Ende om daer toe met meerder seeckerheyt te geraecken / soo is noodich geacht te weeren den eenighen Prince in Italia / die de couragie heeft om sich te stellen teghen sÿn tyrannie / ende moedts ghenouch soude hebben om mÿn Heeren de Staten by te staen de noot sulcx vereyschende.

De saecken dus staende / ende de Spaensche aenslaghen soodanigh wesende / is het seker / dat den crÿgh / welcken zy in Italia voeren teghen den Hertoghe van Savoye mÿnen meester / niet alleenlick teghen hem / maer oock teghen de Duytsche Vorsten eñ Vereenighde staten van Neder-landt ghevoert wort / om die geheel t'onder te crÿgẽ / conden sy haer maer grooter maecken met den val des Hertoghs van Savoye / het welcke Godt wille afwenden. Om die redenen moeten sy alle gaer een en het selfde onbeweechlick ende ontwÿfelbaer fondament leggen / ende dese maxime voor gewis houden / dat de conservatie van mÿnẽ meester den Hertoge van Savoye / haer behoudenisse is / ende sÿn verderf haer verderf.

Om t'welcke te mÿden het eenighe seker middel is / sÿne hoocheyt van Savoye by te staen / het welcke profÿtelick / ende licht is te doen den Vorsten / ende staten der Vereenichde Nederlanden.

Profijtelijck, dewÿle het heure conservatie is / ende dat hare versekeringe daer van hangt / welcke dit eenich fondament heeft. Want sÿne hoocheyt by staende / soo doen sy haren vyant den crÿch aen buyten haere lant-palen / ende dat met voordeel / eñ hoope van goet succes.

Licht, want willende mÿn voorsz Vereenichde Heeren / Vorsten / ende de Steden / so connen sy sÿne hoocheyt bystaen met volck / gelt / ende munitie van Oorloch / ende zÿn hoocheyt alsoo ghesterckt zÿnde / soo ist ontwÿffelbaer / datse haer niet alleen en can verdedighen / maer oock de Spaignaerden groote af-breucke doen / welcke in Italia lichtelicker sÿn t'overwinnen / als erghens anders / Eñ wesende daer eens over-meestert / soo sÿn hare saecken merckelick gheschapẽ om groote afbreucke te lÿden. Wãt / wesende eens berooft / niet van al t'ghene datse in Italia hebben / maer alleen van dat sy houden in Lombardie / daer en is genen middel noch schÿn / om yet in Duytschlandt in roere te stellen / noch in Nederlandt vaste staende te blÿven. Want het herte vande Spaensche Monarchie wesende in Hispanien / van dier tÿdt af dat haer middelen sullen ontbreecken om bystandt t'ontbieden vande verre gelegene Coninck-rÿcken:

1617.

ken: so moet dat alte samen vergaen. Want gelijck in een menschelick lichaem/ wanneer de ledematen door eenich accident niet en connen ontfangen voetsel noch spiritus vitales, verdrooghen/ Alsoo moeten de Landen verre ghelegghen van haer herte/ haestelijck vergaen.

Dit alsoo wesende/ gelijck het seer waerachtich is/ mijne Heeren de Vorsten ende Staten der Vereenighde Nederlanden/ en hooren geen ander ooghe-merck te hebben/ dan om de Spaensche macht in Duytschlant te vernietighen/ daer sy niet dan al te veel toeganck en heeft/ soo by t'middel des gouts van Peru/ als door de goede correspondentie van d'Oostenrijcksche Princen/ want hoe wel met langduericheyt de grootheyt van Hispanien den anderen Oostenrijckschen Princen lastich can vallen/ niet te min soo sullense altijts genoechsaem ghedisponeert sijn om der selve aenslaghen te volgen/ overwegende dat de grootheyt van Hispanien haere eyghen is/ ende van haer huys. Hier by gevoecht/ dat de Spaignaerden treecken ghenouch hebben/ om haer te disponeren/ ende gout/ om de vertroutste Raets Heeren van de Princen van t'huys van Oostenrijck om te coopen/ die haer niet en sullen dorven stellen tegen d'aenslagen der Spaignaerden.

Om welcke gantschelick te breecken (behalven de voorsz assistentie/ die men sijn hoocheyt van Savoye behoort te doen) soo waert goet/ mijn Heeren/ de Switsers in de Unie te trecken/ ende nae dien het seer swaerlick soude vallē de xiij. cantons daer in te crijghen (aenghesien dat de cleyne sich spaens ghemaeckt hebben) soo waert ghenouch de cantons vande protestanten daer in te trecken/ want daer wt soude een groot voordeel spruyten voor t'gemeene beste.

Nademael dat/ de Spaignaert niet connende crijch voeren in Italia/ sonder volck te lichten wt Duytsch-landt/ Mijn Heeren van Beern Zurigh/ ende Basel connen alleen dē pas sluyten/ welcke de Spaignaert heeft door de cleyne cantons/ die de protestanten met de Vorsten vereenicht siende/ oorsaecke sullen hebben om op hare saecken te letten/ ende en sullen haer eygenen onderdanen den toeganck inden dienst van Hispanien/ niet dorven vergunnen. Want wesende in ghestadighe vreese/ en sullen sy haer noch behooren/ noch willen ontwapenen/ volck opmaeckende voor den Spaignaert. Het welcke gheweldich soude swacken de aenslagen ende macht van onsen gemeynen vyāt/ welcke hebbēde Bourgoigne gantsch open voor de Switsers/ om dat niet te verliesen/ alsoo groote oorsake soude hebben/ op hem selven te passen/ als hy nu sonder reden eñ oorsake tracht anderer luyden landen te overvallen.

Daer sijn twee middelen wel licht/ om te versekeren de vereenichde Staten/ ende om te verdedigen de rechtveerdige saecke/ van eene Prince so onrechtveerdelick getravailleert/ welcke soo mijn voorsz Heeren kiesen/ soo voeren sy crijch tegen den Spaignaert/ sonder gantsch geen/ ofte immers geringhe ongemack te gevoelen/ want sijn hoocheyt bystaende/ soo houden sy den vyandt verre van huer/ genietende volcomentlick de vryheyt die men heur soeckt te benemen/ daer ter cōtrarie de Spaignaert sijn macht vermeerderende ende staet door de onderganck van sijn hoocheyt/ soo sullen sy stracx den crijch op den hals crijgen.

Ten desen eynden/ soo versoecke ick/ ende bidde/ in den name van zijn hoocheyt van Savoye/ mijnen meester/ dat het V. H. M. wille ghelieven/ hem by te staen ende te helpen met vier duysent Mannen of meer te voet/ ende met vier hondert peerdē/ betaelt by mijn voorsz Heeren/ desen crijch gedurende/ ende met eenige munitie van Oorloghe/ als buscruyt/ lonten/ loot/ ende eenighe stucken gheschuts.

Ende nae dien het seer swaer soude vallen/ ten aensien dat de plaetsen verre van den anderen ghelegghen sijn/ al dat volck in Piedmont te geleyden/ daer beneffens oock dat mijn Heeren sich niet en sullen willen ontblooten van soo veel volcx/ soo bidde ick heur desen bystant in gelt te willen veranderen/ naer advenant dat de betalinghe der voorsz. voet-knechten ende Ruyters soude beloopen.

Eñ mijn Heerē/ door dien de Spaignaert onse ghemeyne vyant groot ende machtich is/ ende d'ellendichedē des Oorloghs geweldich zijn/ soo isser by name van noode een goet ende seer haestich remedium, eñ daerom bidde ick V. H. M. int particulier/ ende met des te grooter affectie/ dat het u gelieve haestelick te bevorderen d'executie van u gunstighe resolutien/ welcke ick hoope dat ghy nemen sult om den welvaert van de gemeyne saecke/ T'is inde haestichheyt ende veerdicheyt dat het gheluck van dese saecke bestaedt/ welcke ick u recommandere/ also seer als de saecke selve.

T. De

Ende hier en tegen biedt sich sijne hoocheyt aen/sich obligerende/ in geval van gelijcke nootwendicheyt/ tot gelijcke assistentie/nae sijn cracht en vermogen/ als die wesen sal/ die ghy hem/so ick verhoope/ by dese occasien sult doen/ u biddende/ dat volgens den goeden wille / welcken ghy sijne hoocheyt bewesen hebt / u oock gelieve dese propositie/ van sijnent wege voorgestelt/ t'aggreeren ende favoriseren. Ghedaen inden Hage/ den 14. Martij stylo novo, 1617.

Was onderteyckent

Guillet de Monthou.

TErwijle dat andere Coninghen ẽ Princen malcanderen met wapenen bestreden propter Regionem, so hebbẽ wy geconfedereerde Nederlanders malcanderen inwendich veel moeyte ende swaricheyt aen-gedaen propter Religionem, ofte immers moste de Religye dẽ name hebben / maer Godt / die een kender der herten ende een door gronder der nieren is / weet best wat ooghe-merck dat yeder een hier in heeft/ den welcken ick het ordeel bevele. De Coninck van Groot Britannyen staende op sijn reyse na Schot-landt/ heeft aen de Heeren Generaele Staten in s'Graven-Hage/ desen navolghenden brief geschreven/ haer ernstlick vermanende alle twisten ter neder te leggen:

Coppye eenes briefs geschreven vanden Coninck van Groot Britannyen aẽ de Staten Generael/ aengaende de Kerckelicke verschillen in dese Landẽ/ mitsgaders advijs om de selfde te stillen den 20. Martij.

HOoghe ende Moghende Heeren, onse goede vriẽden ende geallieerde. Als wy eerst vernamen het ongheluck vande scheuringhen ende Ketterijen de welcke onder u lieden inslibberden, wy waeren alsoo ontsteecken door den yver die wy hebben tot de Kercke Godes, ende besondere affectie, die wy dragen tot het welvaren van u-lieder staet, dat wy terstont de handt boden om den voort-ganck van dit quaet te wederhouden, ende wy gaven u-lieden by onse dienst-willige brieven ernstelijck te verstaen welck onse gevoelen ende apprehensie daer van waere, u-lieden biddende ende vermanende sorchvuldelijck acht te nemen, dat desen Cancker niet en soude verder in eeten in u lieder lichaem, maer veel eer het saedt daer van soude versticken, eer dat het soude komen uyt te spruyten: Ende naderhant vernomen hebbende, dat eenige van uwe Predicanten haer begaven door curieusheyt om te prediken het punt vande Predestinatie op haere predick-stoelen, wy schreven u-lieden eenen tweeden brief op dese sake, u-lieden vertoonende de kleyne vrucht welcke voort quam uyt sulcke predicatien, de welcke in plaetse van vaste stichtinghe die sy u-lieder volck behoorden te bedienen, niet en dienden dan om haere geesten te ketelen ende t'altereren, door de scherp-sinnighedẽ van dit argument, al te hooch ende duyster voor het begrijp des gemeynen volcx. Maer onlancx verwitticht zijnde, dat in plaetse vande vrucht die wy verwachten van onse goede diensten ende vertooghen, de dwalinge ende het quaet gheweldiger ingedronghen is onder uwe ondersaten, ende datmẽ selfs onse voorseyde brieven wil doen dienen om de selve te authoriseren heel contrarie van onse meyninghe: Wy hebben ons verobligeert ghehouden soo wel om de eere Godes, als om de verklaeringhe ende ontlastinghe van onse Conscientie, u-lieden wederom door onse brieven levende te vertoonen het aenstaende quaet ende perijckel, waer mede u-lieder staet ghedreycht wort door dese elendige deylinghen, die wy ghereet sien om uyt te breecken in een scheuringhe, ende Ghereformeerde factie onder u-lieden, welcke pesten dus te sorghelijcker ende schadelijcker voor u-lieder staet sijn, om dat de bevestinghe vanden selven noch maer en is in sijne kintscheyt, ende dat het fondament daer hy op steunt, niet en bestaet dan in u-lieder eenigheyt, ten eersten tegens Godt, daer nae oock onder u-lieden selve. Welcke de oorsaecke is, mijne Heeren, waeromme wy u-liedẽ bidden

1617.

bidden ende besweeren inden name
van dien Godt die u-lieden tot noch
toe soo geluckich-lijck onder-houden
heeft, te dempen dese dwalingen ende
partyschappen welcke dē duyvel door
de behendicheyt van u-lieder vyanden
heeft inghevoert, ende alreede alsoo
geauthoriseert onder u-lieden, dat den
onder-ganck van u-lieder Staet, in de-
sen aensien, heel nae by is, soo ghy-lie-
den niet promptelijck daer inne en
voorsiet, u-lieder gantschelijck hech-
tende ende vast houdende aen de wa-
re ende oude Leere daer ghy lieden
altijt professie van ghedaen hebt, ende
die gheaprobeert ende ontfanghen is
door de algemeyne bewillinge van al-
le de Ghereformeerde Kercken, ende
waer van de gemeyne belijdenisse ge-
weest is als het eerste ende voornaem-
ste fondament, omme oock te beve-
stigen het eenige ende vaste Cement,
welck heeft onder-houden de nauwe
vrientschap ende intelligentie die soo
langhe tijdt gheweest is tusschen onse
Croonen, ende u-lieder Provintien:
Ende indien het quaet gevonden wert
alreede soo sterck ende soo ingewor-
telt onder u-lieder volck, dat het niet
en soude konnen soo promptelijck eñ
lichtelijck uytgetrocken werden: Wy
bidden u-lieden ten minsten het perij-
kel te wederhouden, ende de saecken
door u-lieder authoriteyt in Vrede te
houden, sonder toe te laten, dat die
vande ware ende oude professie ghe-
quelt werden, tot dat ghyliedē moecht
by ghemeenen raet een *Nationale Synode*
by een roepen, om te decideren ende
eyndighen dese elendighe verschillen,
d'welck nae onse oordeel den besten
raet ende resolutie is, die ghylieden
sout moghen nemen in dese sake, als
wesende de ghewoonlijcke remedie,
ende den wettelijckste ende krach-
tighsten middel, tot den welcken men
in de Christenheyt van tijdt tot tijt sij-
ne toevlucht ghenomen heeft, in het
voorvallen van soodanige accidenten,
ende wy en twijffelen niet, of brengē-
de hier toe de affectie ende ghestalte-
nisse vereyscht onder u-lieden, Godt
de Heere sal segenen den voortganck
tot voorderinghe sijner eere, ende tot
hant-vestinge ende bevestinge van u-
lieder staet.

Alsoo bidden wy Godt, Hooghe &c.
u-lieden te houden in sijne heylige eñ
weerdige bewaeringe.

Wt onse Hof tot Hinck-hingbroeck
den 20. Martij. 1617.

Onderschreven.

V-lieder goede vrient ende gheal-
lieerde.

Gheteeckent.

Iacobus R.

DEn laetsten dach Martij heb-
ben de E.E. Heeren Schout,
ende Magistraet der Stadt V-
trecht dit navolgende Placcaet ghe-
publiceert.

Placcaet des Magistraets binnē Vtrecht, de Religie betreffende.

MIjn Heeren de Schout/
Borger-Meesteren/Sche-
penen/eñ Raden der Stadt
Vtrecht/ doen te weten: Al
hoe-wel de E. Mog. Hee-
ren Staten vanden Lande
van Vtrecht/ van dier tijt
af/ dat het Godt Almachtich ghenadelick
ghelieft heeft dese Landen vande Spaen-
sche tyrannie/ ende het Pausselicke jock te
verlossen/haer ghene saecke meer en hebben
ter herten laten gaen/ als nessens het wel-
varen haerer Onder-saten de Vryheyt der
Conscientie/ midtsgaders den publyquen
voorstant ende voort-plantinge der ware/
ende na Godes H. Woort Ghereformeerde
Religie/ hebbende tot dien sijne geopent de
publijque Kercken/ ende de Ghemeynten/
soo inde Steden/ als ten platten Lande/
niet sonder groote moeyten ende costen/ ver-
sorght met goede Herders ende Leeraers/
laetende niet te min yeder een in sijn prive

 ende

ende particulier in alle stillichept zijns gheloofs vrp leven / ende Godt den Heere dienen / soo als hy in conscientie verstaet te behooren. Dat hare E. Mog. insgelijcx om alle mis verstanden te voorcomen / die over t'stuck vande Predestinatie met den aenclevén van dien / in sommighe Nabuyrsteden waeren ontstaen / inden Jare 1612. by de Christelijcke Kercken-Ordeninghe deser Provintie / by alle de Predicanten / daer toe onder d'Autoritept van haere E. Mog. Synodaliter vergadert zijnde / inghewillicht eñ geartesteert / ordre hebben gestelt / hoe haer de verschillende Predicanten in Onderlinge Verdraechsaemhept / so wel onder malcanderen / als int leeren vanden Volcke / tot de meeste stichtinghe der Kercke souden hebben te draghen / wiens volgende oock daer nae doorgaens goeden Vrede ende Christelijcke Eenichept onder de Leeraers / door des Heeren Genade / onder-houden is gheweest / ende als noch onder-houden wordt: sulcx dat niemant eenighe wettelijcke redenen en heeft omme in weer-wille sijner Magistraten / ende teghens de voorgaende verboden eenige Conventiculen te houden / veel min om hem onder den deck-mantel vande Gereformeerde Religie af te sonderen / te separeren / oft te scheuren vande Christelijcke Ghemeynte ende Leere / die vanden aenbeginne der Christelijcker Reformatie doorgaens onder de publijque Authoritept in dese Provintie is toe-ghelaten ende gheleert gheweest / ende als noch supver in conformitept van Godes Woort eñ d'algemepne Gereformeerde Kercken / wtwijsens verclaringhe by haere E. Mog. in de voorsz. Kercken Ordeninge ghedaen / ū by alle de Predicanten goet gevonden ende aengenomen / tegenwoordich gheleert ende ghepredickt wort. Soo bevintmen nochtans / dat des niet tegenstaende sommighe ongherustighe menschen / van voorgaende Muyterye niet vrp zijnde / met den name vande Gereformeerde Religie soo weten te spelen / dat zy met verachtinghe der gener die Godt over haer heeft ghestelt / haer seer lichtveerdich ende temeraerlick vande openbare Christelicke Gemeynte ende Kercke somen af te schepden / anderen tot alsulckẽ af-sonderinge te trecken / omme also scheuringhe beyde in de Kercken ende Politie te veroorsaecken / al-hoe-wel de Predicanten met haer eensins gevoelende / met d'andere haere Mede-broeders ende Dienaers seer wel accorderen / ende dẽ bant der eenichept in alle liefde onderhouden / wel wetende dat d'Oude Godts-vruchtighe Leeraers altijdt hebben verstaen / datmen de Christelijcke Ghemeynte ofte Kercke daeromme niet en behoort te veroordeelen / te schouwen / noch te scheuren / dat oock yeder een vrp-gelaten wort vande Predestinatie / soo hooch te gevoelen als zyn verstant can begrijpen / sonder datmen daerom yemant de Christelijcke Ghemeynschap int alderminste ontsept / ofte weyghert: Datse oock daer-en-boven niet te vreden zijnde / datse in haere huysen in alle stilte mogen leven / onder decksel van de Exercitye der Gereformeerde Religie / in sonderhept nu onlancx / elders ghesien hebbende de stoutichept der Geesten van ghelijcken humeure / met troupen buyten op de Grensen vande nabuyr-landen ter Predicatie hebben beginnen te loopen / daer van sy haer dan noch by haers ghelijcken / ende die haer hier toe raden ende animeren / niet en schamen te roemen / alles contrarie de voorgaende Placcaten van desen Lande / ende met namen vanden Jare 1590. daer mede alle soodanige Vergaderingen / T'samen-rottingen / ende upt-loopingen op seeckere penen zijn verboden / streckende t'gene voorsz. is / omme neffens de onrustinge veler ghemoederen de publique Authoritept te supplanteren ende onder den voet te treden / de ghemeyne ruste ende staet onses lieven Vader-lants / in perijckel te stellen / eñ den welstant der goeder Ingheseténen te troubleren ende te verstooren / daer van de schadelijcke ende schandelijcke inconvenienten hier ende elders in voor-tijden / ende onlancx ghebeurt / ons ende anderen niet dan al te veel Exemplen ende waerschouwingẽ gegeven hebben / ende noch gheven ende tot argher souden loopen / ten sy daer inne behoorlijck werde versien: Soo ist / dat de voorsz E. Magistraet gesien hebbende t'gene by hare E. Voorouderen ende Voorsaten tegens dese ende gelijcke mis bruycken ende inconvenienten in voortijden gedaen is / begeerende der selver goede Christelijcke ende Godtvruchtige intentie ende voet-stappen na te volghen / ende daer inne door Godes ghenade te volherden / t'gene voorsz. in rijpe deliberatie ghelept hebbende tot conservatye vande ghemeyne ruste ende verseeckeringe vande goede ende ghetrouwe Onderdanen ende Ingesetenen deser Stadt / noodich ghevonden hebben wederom te verbieden / gelijck hare E. verbieden by desen / allen ende eenen yegelijcken van wat qualitept /

1617.

liteyt/ Sexe/ ofte conditie hy sy / onder den deckmantel ofte pretext vande Ghereformeerde Religie/ eenighe Vergaderingen te doen legghen/ maken/ op te houden/ ofte sich in eenige Vergaderinghen/ ofte Conventiculen/ t'sy heymelick ofte openbaer/ in huysen/ Kercken/ Cloosters/ Velden/ ofte andere beslotene plaetsen te laten vinden/ by dage oft by nachte / anders dan inde Vergaderingen die openbaerlick op de ghewoonlicke dagen / ende tot ghewoonlijcke plaetsen met harer E. consent ghedaen werden: Gelijck haere E. by desen mede verbieden/ in gheselschappe ofte met Troupen te trecken of te reysen tot eenige Steden/ Dorpẽ/ ofte plaetsen/ buyten dese Provintie/ alleenlick om de Predicatie aldaer te hooren / of de Sacramenten te ghebruycken / alles op pene dat een yegelick/ die ter contrarie van desen sal bevonden worden ghedaen te hebben/ verbeuren sal voor de eerste reyse / zijn ofte hare Neeringe/ Hantwerck/ ofte Ambacht niet te moghen exerceren/ den tijt van ses weecken: De tweede reyse het Borgerschap deser Stadt / met de Vrydommen/ Rechten/ ende Previlegien daer toe behoorende. Ende voor de derde reyse / wt de Stadt ende Vryheyt van dien te moeten vertrecken/ sonder daer weder inne te moghen comen dan by schriftelicken Consente vande voor-noemde Magistraet t'welcke niet ghegeven en sal worden dan na gedane verclaringe van leet-wesen der voorsz. begangene fouten/ ende belastenisse van voortaen in gesedicheyt/ ghehoorsaemheyt/ ende getrouwicheyt der E. Mog. Heeren Staten ende Magistraet voornoemt te sullen leven. Ende alsoo aende goede onderhoudenisse ende Executie van desẽ voor de conservatie vande goede ruste ende wel-vaert deser Stadt merckelijck ghelegen is: Soo bevelen mijn Heeren voornoemt/ allen ende eenen yegelijcken/ ende sonderlinge den Officiers / midtsgaders de Deeckens / Broeders/ ende Boden vande Gilden binnen deser Stadt ende Vryheyt van dien / hier op scherp regard te nemen / ende teghens den Overtreders ofte Contraventeurs vã desen te procederen/ ende doen procederen/ tot de affecten ende executien vande peynen eñ verbeurten hier vooren ghestatueert: Blijvende de voorgaende Placcaten ende Ordonnantien/ voor soo veel de selve by dese tegenwoordige niet verandert en worden/ in haer geheel/ volle cracht/ ende vigeur. Eñ op dat niemant hier jegens eenige ignorantie en hebbe te pretenderen: Soo heeft de E. Magistraet voornoemt/ gheordonneert desen vanden Stadt-huyse vercondicht ende gepubliceert te worden. Aldus gedaen eñ eendrachtelijck ghearresteert by den Raedt der Stadt Utrecht/ op den lesten Martij, int Jaer ons liefs Heeren ende eenighen Salichmaeckers Iesu Christi xvjc. seventhien. Ende was onderteyckent I. de Leerdam.

1617.

Noch legher stont/ Ghepubliceert vanden Stadt-Huyse t'Vtrecht naer voorgaende Clocluydinghe, ter presentie vande E. Heeren Subt. Schout, midtsgaders Nyhof, Duyverden, vander Lith, Dompselaer, Pallaers, ende Muyden, Schepenen, op den lesten Martij xvjc. ende seventhien.

By my Secretaris der selver Stadt.

Ende was onder-teyckent

I. de Leerdam.

De Coninck van Vranckrijck sent sijne Ambassadeurs aen verscheydene Coningen/ Princẽ/ ende Republijcken.

ALs de Coninck ende sijne Raden vernamen / dat hare proceduyren velen wt-heemschen Princen mishaechden / soo hebben hare Majesteyten diversche extraordinarise Ambassadeurs ghesonden aen alle de gheallieerde vande Croone / als den Baron de Tour naer Engelant / den Grave van Schombergh naer Duytslant/ den Grave van Rochefaucau, die Lieutenant is vanden Coninck in Poictou, ende een goet Franchoys / naer Spaignien. Den Heere van Bassompierre naer Brabant/ ende den Heere van la-Noue aen de Geunieerde Staten van Nederlant/ met vaste hope van aengenaem te sullen sijn van wegen de Gereformeerde Religye/ daer van hy professye doet/ ende andere sijne goede qualiteyten. Alles om de voorseyde vrienden ende geallieerde te informeren vande rechtveerdicheyt der saken ende proceduyren van hare Mten. teghens de Princen/ ende om door desen middel haer te benemen alle hope van wt-heemsche hulpe ende assistentye in dese tegenwoordighe commotyen des Rijcx.

Mons de la Noue in Nederlant; aende Staten.

Mons de la Noue comt als extraordinaris Ambassadeur inden Hage/ excuserende de gevanckenisse des

Op den thienden Martij heeft Mons de la-Noue Extraordinaris Ambassadeur van Vranck-rijck een propositie inde vergaderinge vande Heeren Staten Generael gedaen/ gaende sommierlijcken daer heen/ dat hy den Prince van Conde beschuldicht/ dat

Prince van Conde, ende versoeckende secours teghen de Princen.

hy hem totte devotie ende wille vanden Coninck van Spaignyen ghenouchsaem gevoecht ende overgegeven hadde/ als een principael ende nut Instrument/ daer door de voorsz. Coninck tot syne meeninghe in Vranckrÿck soude gheraecken/ dat de Coninginne Maria de Medicis, dẽ Prince voorsz. deur groote giften ende gheschencken tot af-stant van syn voornemen gebracht hadde/ dat hy nochtans nader-hant/ willende den staet van Vranck-rÿck in onruste stellen/ in alle manieren daer over gheaerbeypt heeft/ om die meeste Princen vant Rÿck daer heen te bewegen. Datse teghens het Spaensche Houwelÿck met Coninck Lodewÿck den xiij. haer souden opstellẽ/ waer deur t'geheele Rÿcke in veele beroerten gestelt is geworden/ tot verderf vande goede Inghesetenen aldaer/ al hoe wel/ seyde hy/ dat dit Huywelick met stemminghe vande drie Stenden des Rÿcx/ ende veeler Princẽ consent toegelaten was. Dit alles aenmerckende (met meer redenen hier toe dienende) heeft/ seyde hy/ die Coninginne als Regente geacht/ dattet beter was dẽ Prince van Conde ghevanghen te setten/ als het Landt in oproer te houden: verhaelde oock daer nae/ wat groote gheschencken die Coninginne heeft moeten doen aen d'andere Princen/ om die selvighe tot ghehoorsaemheyt vanden Coninck te beweghen/ namelick wel twaelf oft derthien millioenen guldens/ die welcke Coninck Hendrick de vierde in voor-raet inde Bastille ende elders ghelept hadde. Compt also wyder tot d'excuse van datmen de vreemdelinghen wilde opleggen/ dat hun-luyder t'ghelt toeghelept was/ dat sulcx niet ghesept soude werden/ want off de Coninginne eenen vreemden/ die Marquis d'Ancre groote diensten dede/ eenige Liberaliteyt bewese/ en konde niet tot nadeel vant Rÿcke strecken. Begheerde voorts van weghen den Coninck/ dat die Staten van dese Landen doch willen continueren inde Alliantie/ welcke sy met Coninck Heyndrick den vierden Anno 1609. hebben opgerecht/ ende des Conincx rebelle Onderdanen (denoterende de Princen in Vranck-rÿck/ die de wapenen hadden aengenomen teghen den Marquis d'Ancre, ende de Spaensche factye) gheen gunst en wouden bewÿsen.

Den 17. der voorsz maent heeft den voornoemden Ambassadeur een naerder propositie ghedaen/ daer heenen gaende/ dat de Coninginne begeert t'secours van ontrent vier duysent man/ te weten de 4. Regimenten Francoysen te voet/ ende twee Compagnyen Fransche Ruyteren.

Alle welcke saecken by den Rade van Staten ende syne Exc. (welckers advÿs de Heeren Staten Generael hier op versocht hadden) verdisputeert synde/ isser goet gevonden/ datmen de Heeren Staten Generael soude voor advÿs aendienen/ dat men met beleefde redenen/ dese saecken vant secours soude traineren/ deur dien men van allen kanten hoorde/ datter by de Spaensche/ groote lichtinge van volck wiert ghedaen/ vermoedelick om het selfde teghens ons/ ofte in de Landen van Gulich/ Cleve/ Bergh/ te gebruycken: Maer soo verre de Coninginne haer niet soude willen hier mede laten contenteren/ so wert verstaen datmen haer die drie Fransche Regimenten soude laten volghen/ mits nochtans dat de Provintien in sulcken ghevalle ordre souden stellen/ datmen soo veel volcx binnen lands mochte lichten/ als die syn souden die van hier na Vranckrÿck trecken souden. Ten eynde dese Landen niet ontbloot en bleven van nootwendich Crÿchs-volck.

Oratien der Franscher Ambassadeurs in de vergaderinge der Generale Staten in s'Gravenhage/ daer deur op secours.

MOns de la Noue extra-ordinaris/ ende Mons de Maurier ordinaris Ambassadeur des Conincks van Vranckrÿck/ hebben wederom den 25. Aprilis in de vergaderinge vande E. H. M. Heeren Generale Staten seer ernstlick aengehouden/ om wt dese Landen te moghen trecken tot hulpe des Conincx teghen de Princen/ sodanich secours als de Staten ex contractu schuldich waeren de Croone van Vranckrÿck by te setten als den welstant der selfder sulcx was heysschende. De Oratye die sy den 25. Aprilis tot dien eynde eerst mondelinghe ghedaen daer nae schriftelick hebben overgelevert/ was dese:

MIjn Heeren. Wy hebben eenen brief ontfangen vanden Coninck/ by den welcken hy ons beveelt by V. H. M. aen te houden om dẽ bystant van haer versocht clagende over ons/ als of onse onachtsaemheyt in het ernstich solliciteren der selfder/ oorsaecke waere/ dat hy noch niet en heeft ontfangen/ dat hy wenscht ende vertrout te sullen erlanghen.

Hier te vooren hebben wy V. H. M. vertoont/ hoe seer de Coninck dat van doene hadde/ midtsgaders hoe seere ghy verobligeert sÿt het selve te senden/ soo ten aensien

van

1617.

van uwe beloften / ende den eedt / als oock ten aensien van uwe eyghen interest. Tegenwoordichlick sullen wy insisteren op den hoogen noodt / om V.E.H.M. te bewegen het versochte secours promtelick ẽ haestelick te senden: Ten aensien vandẽ Coninck / nae dien hy alreede met sijne vyanden besigh is / besloten hebbende op eenen tijt drie Legers int velt te brenghen / op verscheyde ne plaetsen / verre genouch vanden anderen gheleghen / daer toe veel troupen van doene sijn / ende insonderheyt soodanighe / als van hier gaen / die hare ghelijck inde werelt niet en hebben inde kunste van steden t'attaqueren. Want de vyanden van zijne M^t. sich int velt niet vertoonende / daer sy die soude moghen gaen bevechten ende eyndigen het different t'effens met eenen veltslach / maer sich ghestelt hebbende op de defensive / in stercke steden / so ist noodich om sijn Coninckrijcke haest in vrede te sien / dat sy haer versie met ghenoechsame macht om die te doen verhuysen dit jaer / ofte ten minsten te doen blijcken dat sy het doen can / om de selve tot heur devoor te brengen / ende de ghenade te doen versoecken / die zy andersins niet en connen becomen. Ten aensien van V.H.M. soo is de noot noch grooter / om haestelick den bystant te senden / want hoe wel de selve geenen bystant en senden / de Coninck en sal daerom niet laten ten eynde van sijn voornemen te comen / hebbende middelen ghenouch ende vrunden van andere plaetsen / om sich te doen assisteren. Maer na diẽ hy dit versocht heeft wt cracht vande alliantie (welcke hy van sijner sijde altijts soo sorchvuldelick heeft onderhouden) indien men soo langhsaem toereydet / dat hy t'selve niet en behoeft / sonder twijffel sijne M^t. sal dit duyden als louteren schimp / ofte quaetwillicheyt. Maer ghelooft zy Godt / mijn Heeren sijne affairen beginnen te prospereren / ende soodanigen voortganck te nemen / dat indien V.H.M. sich niet en haesten / om te ghetuygen met dit goet effect / de affectie van welcke sy de haer tot nu toe so verseckert heeft gehouden / soo isset te vreesen / dat in plaetse van danck sy in haren noot sullen hebben te verwachten een assistentie van ghelijcke nature.

Men soude ons gheern betalen met den mangel van d'antwoorden wt yeder Provintie / als of men sonder die / geen Generale resolutie en soude connen formeren / wy antwoorden / dat in soo claere saecken / als daer sijn die tractaten die V.H.M. met Vranckrijck hebben opgericht / gheen nieu consent en hoeft versocht te worden. De Tractatẽ sijn gheteyckent by mijn Heeren de Generale Staten / zijn oock gheteyckent ende geratificeert by de respective Provintien / derhalven sijn sy verbonden int Generael / ende int particulier tot d'onder-houdinge der selve. Als men ontfanghen soude / 3. 4. 5. ses hondert duysent croonen s'Jaers / soo en heeftmen tot de Provincien niet behoeft te senden / eẽ yeder heeft vocatie gehadt / maer als men sal getuygen de minste danckbaerheyt voor de weldaden / soo moetmen tot de Provintien senden / ende in deliberatie stellen oft men sijne beloften sal houden.

Wat meer is / myn Heeren / onse laetste propositie is ghedaen / voor 25. daghen / in plaetse van te dringen op d'antwoorde / als wy wel mochten / niet noodich sijnde dan ja of neen te segghen / soo hebben wy patientie ghehadt / om V.H.M. te ghelieven / datse ghesonden hebben tot de Provintien / jae langer respijt ghegeven om te antwoorden alst noodich was / wy en hooren gheen ghewach van de antwoorden / jae ter contrarie wy vernemen dat sommighe gedeputeerde niet soo haest weder comen sullen / ende soo een eenige Provintie mangelt / datmen niet en sal voort-gaen tot de resolutie die wy voorderen.

Mijn Heeren, dese procedueren sullen ons ten laetsten dwingen te ghelooven / dat soodanich wtstel gheschiet met opset / ende t'sal ons dwinghen te protesteren in den name des Coninckx / dat hijt neemt als een weygeringhe. Indien V.H.M. particuliere consideratien hebben / om alsoo te doen / ende de alliantie van Vranck-rijck voor indifferent te houden / in Godes naem. Maer datse ons niet langh in twijffel en houden / soo sy daer-en-teghen den Coninck willen obligeren / datse oock niet langher en vertoeven hem by te staen. Wy weten genoechsaem / dat soo sterck als ghy nu sijt / ghy machtich genoech sijt om resolutien te nemẽ in swaerwichtigher saecken / ende die te doen goet vinden / der halven ghelooven wy / indien V.H.M. willen / datse oock die resolutie connen nemen die wy wenschen / sonder te vreesen af-slagighe antwoorde te crijghen van eenighe Provintien. Welcke soude die sijn / die daer soude willen haeren eedt teghen-comen?

Der halven soo sullen wy voor t'laetste V.H.M. bidden / dat sy ghebruyckende de macht die wy weten by haer te sijn / noch

huyden ofte morghen/ sonder langer wt-stel willen resolveren bystant te doen/ als oock vanden Generael diese commanderen sal/ dat de Compagnien wt welcke het bystant sal bestaen/ ghelast worden/ de schepen bereydet/om die over te voeren/ ende watter meer aenhanght in ordre gestelt worde/ om eerstes daechs af te vaeren. Also sullen V. H.M. haere verbintenisse ghenouch doen/ ende de Coninck sal sich op een nieus verbonden vinden/ als hy ghetuycht by desen brief/ welcken hy ons bevolen heeft te presenteren.

Was onderteyckent

Du Maurier

La Noue.

DEs anderen daechs/ wesende den 26. Aprilis, hebben de boven-ghenoemde Heerẽ Ambassadeurs wederom audientye gehadt inde vergaderinghe der Heeren Generale Staten/ sprekende als volght:

Oratye der Franscher Ambassadeurs gepresenteert den 26. Apr.

MIjn Heeren, d'onsekerheyt inde welcke wy soo langhen tydt blyven steken/ verlangende nae de finale resolutie van V.H.M. op onse propositie/ en heeft tot nu toe geen anderen troost ontfanghen/ dan dat verseeckert syn/ dat ghy in uwe conscientien overtuycht syt/ dat syne M^t. u vermaent tot de rechtveerdichste/ eerlickste/ ende profytelicke saecke/ die ghy opt soudet connen ofte moghen ter handt nemen.

Want wat betreft de gerechtichheyt/ soude men wel connen een treffelickere imagineren? dan by te staen eenen Prince verdruct van die/ van welcke hy behoorde de meeste diensten te ontfangen? daer toe verobligeert synde/ van weghen de natuere/ welcke den sterckste band is onder de mẽschen/ ende van wegen de groote weldaden met de welcke zy ooghenschynlick vercropt syn. Wat aengaet de eerlicheyt/ wat cander eerlicker wesen voor V.E.M. als oprechtelick nae te comen de conditien van so een solemneel contract/ als dat is dat ghy hebt ghemaeckt/ voorgegaen en ghevolcht met soo veel mildadicheden/ datmen van de scheppinge der werelt af niet vinden en sal/ dat eenigen Monarcha diergelycke yemant bewesen heeft.

Nopende de nuttichheyt/ wie en sal die niet ooghenschynlick erkennen/ hier in/ dat den bystant haestelick vergunt/ syne M^t. sal versterckem in syn affectie/ ende de selfde u dubbel te vergheldem/ indien u vyanden den wech weder ingaen om u te beschadighen/ welcken lust in haer soo langh dueren sal/ als de uwe om u vryicheyt voor te staen.

Maer indien V.H.M. in verachtinghe van sulcke stercke redenen/ die niet en connen omghestooten worden/ noch twyffelen ons het jae woort te geven/ so sullen sy ons oorsaecke gheven achterdencken te hebben/ of dit gheschiet by manghel van macht/ of faute van goeden wille/ ofte by eenich respect in faveur van die/ welcke dẽ Coninck den crych aendoen.

Het eerste soude strecken tot al te groote disreputatie van uwen staet/ welcken ter contrarie/ men weet machtich te syn/ om sich selfs te helpen ende oock de vrunden. Het tweede soude schandelick wesen/ als of V.H.M. be-eedigende hare Tractaten/ heymelicke intentien hadden om die te eluderen ter eerster ghelegentheyt/ende by het derde soudemen ten respecte van syne M^t. de goede effecten die zy van V. Ho. Mog. verwacht/ verkeeren in een merckelicke injurie/ syner vyanden saecke de syne voorstellende.

Mijn Heeren, wy en syn hier niet meer/ om u te demonstreren of bewysen de billichheyt van zyne wapenen/ want het is al te openbaer dat die wesende noodich/ oock rechtveerdich syn/ ende dat zyne M^t. ghenoodicht is tot dese extremiteyten met soo groot leetwesen ende dwangh/ als d'ander partie daer toe is ghelooperi met genuechte ende hertelicken wellust.

Van een dingh willen wy V.H.M. versekeren/dat zyne M^t. siende de An-zee-steden/de Republyque van Venetien/ ende dẽ Coninck van Sweden/om interesten u veel weyniger aengaende/ als die van Vranckryck/ nochtans te ontfangen sulcke gewillighe ende merckelicke assistentien van desen staet/ sich niet en sal connen in-beelden/ noch de werrelt ghelooven/ dat ghy haer kont weygheren ofte af-slaen t'ghene datse soo authentice geboorwaerdert/ eñ so weerdichlick van V.H.M. gemeriteert heeft.

Wy weten wel/ datter oproerige geesten syn/ die in de warre-schoole gestudeert hebben/ welcke/ om onse tractaten crachteloos te maecken/ subtiliseren op de woorden der selfder/ seggende achter bacx/ dat uwe assi-

stentie

1617.

stentie ghelimiteert is/ te weten/ soot gheschiet dat zijne Mt. besprongen wort by eenighe uyt-heemsche Princen/ maer desen crych inlands sijnde/ soo en valter geen andere hulpe te doen/ als aenbiedinge van intercessie/om dien neder te leggen.

Maer wie en bemerckt dit bedroch ende valschept niet/ uyt verkeerde geesten voort comende/ die by nieuwe maximen de menschen willen wijs maecken/ datmen niet schuldich en is het vyer harer vrunden ende na-buyren uyt te blusschen/ om dat het die van haer Huysgesin hebben aenghesteken/ meenende met sulcke uytvluchtẽ uyt het getal der vyanden van eenighen staet te excipieren/ soodanige onderdanen die sich de licentie gheven vyantlicke acten te bedrijven teghen heuren Souvereyn.

Hoe veel schoonder apparentie eñ meerder waerheyt isset te seggen/ dat de schoonste occasie ter werrelt V. H. M. nu aengheboden wort/ om op eenen tijdt een seer heerlicke Harmonye ofte accoort van vele goede dinghen te maken/ te weten/ syn Mt. goet te doen/ hem te betalen een soo wettelicke schult/ ende oock met eenen weldaden te bewijsen den luyden/ die also buyten den wech verdwaelt sijn.

Want siende uwe goede resolutie vergeselschapt met gelijcke effecten voor de welvaert van t'Coninckrycke/ ongetwijffelt soo sullen sy eenen andere wech ingaen/ ende de reden te hulpe roepen/ comende tot haer amt/ om heure conditie te verseeckeren/ sy sullen u danck weten daer van/ daer nu ten daghe de passie haer het vrye ende ghesonde oordeel verduystert.

Mijn Heeren, V. H. M. recht examinerende alle circonstantien van desen handel/ ende in allen sin ende verstant die keerende/ sullen oordeelen/ dat alle andere wegen/ als die van vromicheyt/ oprechticheyt/ ende goede trouwe/ verkeerde ende slimme weghen sijn/ ende dat die/ welcke heur soecken daer af te trecken/ niet en connen goede intentyen hebben tot wel vaert van desen staet/ welcker regeeringe u toe behoorende/ so sullen wy uwe wijsheden rijpelick laten wegen/ wat in desen aensien/ den selfdẽ goet ofte quaet soude mogen sijn.

Betreffende den onsen/ daer en resteert niet by te doen/ als dat de qualité van onse ellende soodanich is/ dat het groot mis verstant is te meynen dat de selve can genesen worden met woorden ofte conjuratyen/ oft de selfde met spinne-webben te willen bewimpelen/ daer worden nootwendichlick versocht remedien immers soo crachtich/ als die sijn die wy van V. H. M. versoeckẽ in sijner Majesteyts name/ de welcke ongelijck meer gheinterresseert sijnde in desen crijgh/ als yemant anders/ oock onghelijck beter als yemant ter werelt siet ende kent de middelen om daer toe te gheraecken. Daerom oock sonder van wille of middelẽ te veranderen/ af-snijdende allen uytstel eñ dilay/ soo bes weeren wy V. H. M. datse haestelick ende met der daet haere beloften doen blijcken.

T'is over de twaelf hondert jaeren gheleden/ dat Vranck-rijck/ Gode sy lof/ blyft staende onder onghelijck grooter onweder/ wy sien oock/ door de selve goetheyt/ des Coninckx saecken geschickt om dit te stillen. Off u daer wat aenghelegen is/ deel te hebben aen de eere vande weder-oprichtinghe van onse ruste/ te gelijcke eenẽ vasten gront leggende van hare eyghene ruste/ dat staet u nu te bedencken.

Daer-en-tusschen verwachten wy uwe laetste antwoorde/ tusschen nu ende toecomenden Woensdach/ om die sijne Mt. te laten weten/ by eenen expressen courier/ alsoo zy ons gheordonneert heeft.

Ondertepckent/

Du Maurier.

De Staten belooven de Coninck van Vranckrijck assistentie.

DE H. M. Heeren Generale Staten met sijn Princ. Exce. ende den Raet van Staten ghelett hebbende op de boven-verhaelde propositpen ende de menich-fuldighe groot-wichtige redenen daer in begrepen/ of sy schoon in regart van den Marquis d'Ancre ende de Spaensche factye in Vranckrijck/ groote ende veel redenen hadden/ om dit versochte secours af te slaẽ/ nochtans niet willende voor ondanckbare ofte onbestendighe verbont-makers/ ende lichte verbrekers der selfder geacht wesen/ hebben eyndelick op den 26. Aprilis besloten/ datmen tot assistentye des Coninckx promptelick soude senden soodanich secours/ als sy ex contractu te senden schuldich waeren. Maer ter wijle haere E. H. M. ende sijn Princel. Exc. met de Fransche Ambassadeurs besich waeren/ om eenen Generael hier over te ordonneren/ ende ordre op schepen ende alles wat tot den treyn van nooden was te geven/ soo isser den xxvijen. der

selver

selver maent tijdinghe in s'Graven-Haghe gecomen/ dat de Marquis d'Ancre, roer-vincke ende stooker van alle dese Fransche inlandsche beroerten/ comende a Louvre, geen quaet vermoedē hebbende/ wt last des Coninck vermoort is ghewordē/ende dat sijne Mt. alle de verbannene Princen datelick te Hove heeft ontboden / ende dat alsoo die droeve lucht in eenen blijden Hemel is verandert / sijne Mt. de Heeren Staten ontbiedende dat hy haer bedanckte voor haren goeden wille in het resolveren van het sendē des secours / maer dat hy het nu niet en behoefde. Hier van sal ick hier na breder verhael doen.

Maer gaet niet voort/ overmits dat de Marquis d'Ancre vermoordt wort binnē Parijs.

d'Overste Gend neemt Rupteren aen voor de Princen in Vranckrijck.

Als de geconfedereerde Princen in Vranckrijck speurden/ dat de Coninck/ door instigatye vanden Marquis d'Ancre, ende de Spaens-gesinde Francoysen / geresolveert was haer met drye Leghers te becrijghen / soo sijn sy oock op hare hoede gheweest/ haer stellende tot teghen-weere/ende nevens het binnenlandsche Crijchs-volck / daer sy tamelicke wel van versien waren/hebben sy oock door den Oversten Gent, Heere van Open/&c. laten werven vijfthien hondert rupteren/ die hy in corter tijdt heeft op de beenen ghebracht/sich mede laetende employeren twee jonge Graven van Styrum/ende Bronckhorst/&c. ende eenen jonghen Grave van der Lippe. Als dese rupteren in completen ghetale waren/ soo sijn sy aen den aentocht ghecomen weynich met ghelt versien/alsoo sy noch niet ghemonstert en waren. Sy namen haren pas door het Sticht van Paterborn van daer door het landt te Hessen op Franckfort/ door der Cuer-Vorstē Ments ende Phals-Landen treckende/ ēn so voort op Tweebrugge/ēn na Lotteringe/daer de Hertoghe haer den pas gunnende. Maer sus wat wech of passagye dat sy namen/ēn waer sy quamen / daer wasmen haerder haest moede/ alsoo dusdanich eenen hoop volcx noortsaeckelick verderf en schade is medebrenghende, sy met voeder en mael te vreden waren.

Als nu dit volck tot by Es dan ghecomen was/ soo hebben sy de tijdinghe ghecregen/ dat de Marquis d'Ancre de crijch-maker gemassacreert was / ende dat de Coninck de Princen te Hove beriep/ ende dat hier mede den crijch ge-eyndicht sijnde/ men harer nu niet en behoefde. De Overste Gent heeft de Rupteren by een gehouden/ ende is wederom na het Landt van Cleve ēn des wechs met de selfde aen-ghecomen / ontmoetende ontrent S. Joris/tusschen Aken ende Gulich Graef Hendrick van den Berge / met eenen grooten hoop rupteren / ende daer by eenich Voet-volck/ al veel stercker vā d'Overste Gent was/ daer ghecomen sijnde om des Eerst-Hertogen Land voor den in-val ofte in-belegeringe deser Rupterē te bevryden. d'Overste Gent den Grave van den Berge met dit volck vernemende/stelde sich in slach-ordre/ende indien de Grave van dē Berge soo seere tot vechten ware geneycht gheweest/als hy was/ daer soude een bloedich gevecht sijn ontstanden/maer sijn Genaede geenen last hebbende dit volck aen te tasten/is staende gebleven/ ēn mē is beyder sijts sonder slaen ghescheyden.

Nae dat dese Rupteren eenen tijt lanck by Emmerick/Rees/Gog/ ēn daer ontrent ten platten Lande hadde liggen wachten/ haeren Oversten gereyst sijnde na den Hertoge van Bouillon, so sijn de Heerē Generale Staten der Vereenichde Neder-landen/tot verschooninghe der Huys-lieden / te vreden gheweest / datmen de selfde soude brenghen ende logieren inde Steden Niemegen/Zutphen/ Aernhem/ Doesburch/&c. teerende voor haer ghelt. De Staten waeren eerst wel geneycht dese Rupteren drye maenden lanck tot dienst vanden Hertoghe van Savoyen te gāgieren / maer als sy onwillich waren op te trecken sonder betaelinghe der maenden die sy alreets in dienst van de Princen gheweest waeren/soo sijnder oock eenige andere swaricheden voor gevallen/ alsoo dat sy eyndelick / ontrent een maent solts ontfangen hebbende/gescheyden/ende elck sijns weechs ghegaen is / de Overste Gent sijnde te Parijs / ende daer sollicitteerende om betaelinge/soo de sprake ginck.

Aldus sijn door de doot van den eenigen Marquis d'Ancre in Vranckrijck ghe-eyndicht de in-landsche Oorlogen/maer in eenige der Geunieerde Neder-lantsche Provintien sijn de inlandsche twisten ende oneenicheden dagelicx meer ēn meer aengewassen. De Spaenjaerden/ Jesuwijten/ende hare adherenten dit vyer der on-eenicheden wel meesterlick op-blasende. Een goet Patriot/nevens vele andere/dit merckende / ende overleggende/ dat het voor-naemste stuck der voor-sichtichheyt is der vyanden raetslaghen weten/ om sich daer tegen in tijts te voorsien / ende het

Spaenschen Raet/hoe de Geunieerde Nederlandē wederom onder den Spaensaert te brengen sijn.

1617.

het voor-naemste ampt eenes goeden ende ghetrouwen lief-hebbers des Vader-lands is/ de listen ende aenslaghen des vyants te ondeckē/ heeft wt eenen brief Iusti Lipsij, als oock wt eenē Oratye Erycij Puteani, eñ eē discours Francisci Campanellæ, alle drie Raet-lieden des Coninck van Hispanyen/ eñ des Eerts-Hertoghen Aelberti, een cleyn Tractaetgen by een ghebracht/ ende in drucke laten wtgaen/ dwelck hy noemt Spaenschen Raet, hoemen de Vereenichde Neder-landen alder best wederom sal cunnen brengen onder t'ghebiet des Coninckx van Hispanyen, Tot waerschouwinghe van alle vrome Nederlanders/ voor-naemelick die inde regieringe der selfder landen gestelt sijn: In het welcke dien eerlicken man eenen yederen geeft te ordeelen/ of dese raet-slaghen hier te Lande nu dagelicx niet en worden in het werck gestelt/ ende van velen/ het sy wetende ofte onwetende/ ghevolcht en worden. De Edele Mogende Heeren Staten van Frieslandt hebben om te betoonen haeren yver tot het ghemeyne beste/ ende tot dienst vande ingesetene deser Landen/ het boven-ghenoemde Tractaet laeten her-drucken. Dwelck om dat het ghedenck-weerdich is/ soo hebbe ick oock goet ghevonden het selfde hier by te voeghen:

Dat de vereenichde Nederlandē niet en konnē gebracht worden onder den Coninck van Hispanyen/ door gewelt van oorloghe.

Door Oorloge is gheen apparentie dat immermeer de Vereenichde Nederlanden onder t'gebiet vanden Coninck van Spagnien sullen konnen ghebracht worden. Want wy hebben tot noch toe seer ongeluckelijck tegen haer geoorloocht/ ende daer en is geen hoope dat wy voortaen geluckelijcker sullen oorloghen/ ten waere dat inde gheheele saecke een merckelijcke veranderinge gheschiede. Want alle hare plaetsen zijn seer sterck/ diese in hebben/ ende oock haer luyden seer wel gelegen/ zy hebben seer goede ende wel geoeffende soldaten/ die oock door vele victorien moedich zijn geworden.

Lips. in epist.

Sy hebben goede ordre in haere financien ende gheheele regieringhe/ die niet lichtelijck en sal ghebroken worden/ soo langhe als sy in oorloge zijn/ ende den vyant vreesen. Sy sijn altesamen/ soo die in regieringe zijn/ als andere/ rijcke/ ende wel-varende. Sy hebben stercke verbonden met de Nabuerighe Coningen/ Vorsten/ ende Republijcken: zy zijn machtich ter Zee/ eñ door nieuwe Zeevaerden moedich ende rijcke geworden.

Erycius puteanus Oratione de inducijs.

Ende voorwaer dat de vereenichde Nederlanders door oorloge niet lichtelijck sullē konnen overwonnen worden/ hebben wy nu soo veele Jaren/ door soo veele neerlagen metter daet bevonden/ oock by na met eenen gheheelen ondergange ende ruyne van onse Landt. Wat willen wy ons daer over verwonderen? Eertijts hebben deselve oock wel derven uyt-dagen het gantsche Roomsche Rijck/ ten tijdē van Augustus ende van Vespasianus, ende zijn oock machtich geweest t'selve te mainteneren/ ende dat oock alleen om hare vryheyt te ghenieten. Tegen seer kleyne Eylanden hebben wy tot noch toe eē seer groote oorloghe ghevoert/ ende ick en weet niet offer oock soodanigen oorlogh geweest is/ van dat de werelt ghestaen heeft. Eenighe Zee-luyden hebben haer derven setten tegē den Aldermachtichsten Coninck: overmits zy niet soo seere met haer eygene/ als met des gheheelen werelts macht ghe-oorlocht hebben. Sy hadden connen onderligghen/ ten ware datse onderstuent waren ende staende ghebleven door grooten bystandt van Coningen/ Vorsten/ ende Republijcken. Want daer is geheel Europa aengeleghen dat de Vereenichde Nederlanden niet overwonnen en worden. Daerom hebben t'samen ghespannen/ ende zijn gelijckelijck/ als tot eenen ghemeynen brant toegeloopen/ de Engelsche/ Francoysen/ Hoochduytsche/ op dat ick gheene meer en noeme/ gelijck als vele Rivieren in eene Zee. Door desen bystant onse vyanden ghestercket zijnde/ zijn moedich ghe worden/ ende hebben de macht van onse wapenen gheluckelijck tegen-ghestaen/ ende oock menich-mael ghebroken. Ende sy zijn oock door de oeffeninghe/ door arbeyt/ naerstichept/ voorsichtichheyt/ ende boosheyt/ tot sulck een macht ghecomen ende verheven/ datse voortaen (indien sy het souden willen bestaen) door haere eygene macht kloeckmoedelijck haer selven sullen konnen beschermen. Want na dat de Vrede ghemaeckt is met Vranckrijck ende Engelant/ soo hebbense oock geleert te oorloghen met hare eyghen macht/ diese by haer selven hebben. Wanneer het secours van d'andere allenskens afgesneden wierdt: Ende hebben oock boven dien ghetracht/ om te vercrijgen dat groote gebiedt vande Zee/ ende Meesters te worden van den Oceaen/ aengevangen hebbende stautmoedelijck de Zee-vaert inde alder uyterste Landen van de gheheele Werelt. Wy hebben alsoo teghen haer geoorlooght/ dat

wy nu beginnen te vreesen die gene die wy te vooren verachteden. De macht der vyanden is door onse krachten ghewassen/ alsoo datse vreeselijck is geworden/ te Lande ende te water: Overmidts datse ghefondeert is/ ende staet op goeden raet/ ordre/ eendrachticheyt/ende sorchfuldicheyt.

Francis. Căpanella in discursu de Belgio sub Hispani potestatem redigendi.

Dit volck vande Vereenichde Nederlanden is alsoo gheaerdt ende gestelt/ indien ghy haer met ghewelt aentast/ soo en sult ghy niet upt-rechten/ maer met listicheyt ende aenradinghen sult ghy lichtelijck wat by haer te weghe brenghen. Daerom soo moetmen arbeyden/ dat/met de vereenichde Neder-landen eenighe vrede ofte stilheyt van wapenen ghemaeckt werde/ de welcke in soodanighe oorloghen nimmermeer ghemaeckt en is/ dan met seer groot ende openbaer voordeel van den Coninck. Daer inne ist/dat wy altesamen over een komen/ dat sulcx ten hoochsten noodich is/ Maer sommighe meynen datmen behoort een langhduerighe ofte eeuwige vrede te maecken/ eñ andere datmen behoort Bestant ofte Treves te maecken. Van een eeuwige vrede te maken/ en hebbe ick geen hoope/ ten ware datmen sulcken vrede soude maken/ die de vereenichde Neder-landen t'eenemael van den Coninck soude af-scheyden. Daerom soude ick daer toe meest gheneghen zijn/ datmen Treves make: Want dan blijft de Coninck in zijn gheheel/ om zijn hoope ende voornemen te konnen volbrengen/ ende men sal uyt de Treves alle voordeel konnen trecken/ die een eeuwige vrede soude konnen geven/ namelijck: dat wy met haer-luyden sullen moghen onder-handelen/ ende vereenicht worden/ dat beyde partyen by malcanderē sullen comen/ onder des Coninex brieven/ ende vry ghelept: Dat de macht der vyanden verslauwen sal/ ende datse soo scherp op hare saecken niet en sullen letten. Daer en sullen oock so harde conditien niet bedonghen worden/ ofte sy sullen sonder groote swaricheyt ende schande konnen gebroockē worden. Ende boven dien sal Godt onder dees konnen eenighe goede gheleghentheyt voor den Coninck laeten verschijnen/ waer mede hy zijn profijt sal connen doen.

Maer dat het moet gescheiden door Trefues ofte stilstant vā wapenen.

Lipsius in epist.

Alsmen ongheluckelijck oorloocht/ ende men seer swaerlijck de overwinninghe kan becomen in het velt/ so moetmen inde Raet-Huysen met goede raet-slagingen vechten/ om de vyanden te overwinnen. Laet dan de Wapenen een tijdt lanck berusten/ ende men sal bevinden dat de Treves, die de vrede aenlocken/ met der tijt die trotse gemoederen sullen versachten. Sy sullen allenskens wederom komen tot haeren schuldigh en plicht/ als men haer met den oorloge niet en perst. Als sy in ruste zyn/ soo sullense selve hare ydele vryheyt niet achten/ diese so seer begheert hebben. Men sal door de Vrede ofte Treves te wege brengen/ dat door oorloge niet en heeft konnen geschieden. Sy sullen van selfs wederom tot ons komen/ die niet en hebben willen met ghewelt ghetemt worden: Als sy onse wapenen niet meer en sullen vreesen/ soo sullense beginnen haer onder onse ghebiedt te begeven/ ende sullen niet weygheren voor haeren Prince aen te nemen den ghenen/ die wy als voor onsen Vader houden.

Puteanus Orat. de Inducijs.

Begeert ghy hier van een treffelijck ende ghelijck exempel/ dat tot dese sake seer dienstich is. Hebt ghy niet ghelesen van de oorloge die Sextus Pompeius in Sicilien voerde teghen den Keyser Octavianus? Desen Pompeius was Meester van geheel Sicilien eñ Sardinien: Hy hadde veele stercke plaetsen/ waer inne hy hem vast eñ sterck hielt/ ende maeckte dat geheel Italien in grooten hongers-noot ende ghebreck quam. Hy en konde niet overwonnen worden/ dan alleen door een korte vreede. Dese is met hem ghemaeckt/ die Ballinghen zijn wederom ontfangen/ zijne macht is allenskens van daer ghetrocken/ ende zyn krijchs-volck heymelijck omgekocht. Wat salmen veel seggen? Desen Pompeius, die te vooren een vreese ende schrick was van allen/ ende gelijck als eenen tweede Neptunus vande Zee/ heeft daer nae qualijck met een schip konnen ontvluchten/ ende heeft sijnen hals moeten uytsteken om ghedoodet te worden/ ende alsoo is dat groote oorlogh binnen s'Jaers gheheel wech ghenomen. Dit is wel een oude Historie/ maer sal wederom een nieuwe worden/ indien men deselve middelen ghebruyckt/ ende insonderheyt indien wy de sake met goeden raet eñ ernst beleyden. Hier zijn van nooden dappere raet-slaghen/ ende die ghetrou ende secreet zijn. Die alderdapperste ende kloeckste volckeren/ die met oorloge niet en hebben konnen overwonnen worden/ zijn dickwils overwonnen/ nae datse tot vreede ofte tot eenighen stil-stant van wapenen gebracht zijn. Eertijts hebben de Veienten Treves ghemaeckt met Romulus den eersten aensteller des Roomschen Rijcx/ voor hondert jaeren/ de welcke daer nae vanden Raedt van Roomen ver-

Dit wort bewesē met exemplen.

Lips. in epist.

Puteanus Orat. de Induc.

lenghe

1617.

lenght is/noch veertich jaren / maer als sy wederom dorsden rebelleren/soo zijnse door den oorlogh ganschelijck uytgheroyt / soo datmen/ ghelijck de Histori-schrijver Florus seght/ geen overblijffselen noch voetstappen van haer en vint/ende bycans soude twijffelen/offer oock oyt Veienten gheweest zijn. Desgelijcx zijn eertijts Treves ghemaeckt van de Romeynen met de Velsinienfen voor twintich jaeren / ende met de Cæriten voor hondert jaeren / ende zijn daer door alsoo ghebracht onder het gebiet der Romeynen/ datse daer na haer noyt wederom tegen de selve ghevoert en hebben. Soodanige exempelen wordē te vergeefs meer opgebracht/ alsoose over al inde Historien voor-comen/ ende nochtans oock seer merckelijck zijn. Dit is altijt mijn meyninghe gheweest/dat sommige volckeren genoechsamelijck overwonnen worden/ als men de selve daer toe kan brengen/ datse niet meer en oorloghen.

Lipsius.

Als de Treves sal ghemaeckt zijn/ soo sal die Majesteyt vanden Coninckliijcken name/ als eenen verborgenen bant inde herten der menschen trecken/ ofte veel eer wederom trecken tot den Coninck/ die gene/die qualijck van hem zijn afghewecken: Ende vele sullen blijde zijn/dat alsoo haer gheleghentheyt ghegeven wort om met eeren tot hem weder te keeren. Ettelicke 100. ende 1000. menschen sullen van selfs weder keeren tot den Coninck/ eñ tot de Catholijcke Roomsche Religie/ als haer maer gheleghentheyt gegeven wort/om te mogen weder keeren. Dese voordeelen ende sterckten ontrecken wy onse vyanden. Ende boven dien geven wy haer occasyen / om onder malcanderen te geraecken in twisten ende oneenicheden/ die in sulcke regieringe wt vele / ende by de Gemeente bestaende/ ghemeynlijck plegen voor te vallen. Ghelooft my / onder haerlieden zijn verscheydene haeten/ factien/ eñ andere wonden ofte zeeren/ maer sy wordē secreet gehouden ende verborgen/ soo lange haer druckt die groote vreese des Coninex/ die haer altesamen ghelijckelijck raeckt. Laet die een weynich wech genomen worden / soo sullense haren aert ende ghebreken bethonen/niet anders dan gelijck wanneer de Wolf komt/ so loopen de Ossen te samen ende voegen hare hoofden ende hoornen by malcanderen/ om den Wolf ghesamentlijck te weeren/maer als de selve wederom wech is gheloopen / soo gaet elck een daer henen/

Puteanus.

om voor hem selven te weyden. Als dan sullen soo veel hoofden ontstaen / als daer Ledematen zijn in dese nieuwe Republijcke / die gheen Republijcke mach ghenaemt worden/ t'welck geen Lichaem en is/ overmits het geen ghedaente en heeft. De haeten / die tot noch toe ghelijck als onder de assche verborgen ende bedeckt zijn geweest/ sullen beginnen te branden/ende als de verhinderniffe des oorloghs sal wech ghenomen wesen / sullense wtblaken tot Inlantsche oorlogen. Het is geen wonder/datse te vooren verborgen gheweest zijn/ want het ghemeyn perijckel heeftse ondergehouden/ ende tegen den ghemeynen vyant gestiert. Maer als dat sal ophouden / soo sullen de Ledematen deses lichaems / die andersins seer qualijck t'samen ghehecht zijn / noch qualijcker by een ende aen malcanderen gehouden konnen worden. De eene Provintie sal opstaen tegē de andere/ d'eene Stadt tegens d'ander/ ende den eenen Borger teghen den anderen. Ende boven den twist die sy onder malcanderen hebben/ van hare gherechticheden/ is onlanghs daer noch by ghecomen/ dien grooten twist inde Religie/ de welcke in dien men elck een wil vry latē/ so wort dese Republijcke/ uyt swacke wortelen opghewasschen/ontroert/ ende indien men deselve wil verbieden/soo loopt deselve Republijcke groot perijckel.

Lipsius.

De Nederlanders en zijn soo seer niet geneghen tot eergierichheyt / als wel tot geltgierichheyt/ende begheerte van ghewin/ het welcke de wijle het also is/en sal de Coninck dan niet altijt gheleghentheyt hebben / om met den gouden haeck te visschen / ende de selve alsoo tot hem te trecken: De verstandige weten wel wat ick seggen wil. Maer op dat sulcx met te meerder vrucht moghe gheschieden / soo moetmen eenigen stilstant hebben die daer toe seer goede gelegentheyden sal gheven. Men sal dan moeten doen

Campanella.

ghelijck de Poeten dichten van Iason, namelijck ghelijck hy om het gulden Vlies te krijgen/ die wreede Stieren/ die t'selve bewaerden/liet betooveren/ ende alsoo de selve onder het jock brachte / alsoo moetmen oock de Edele ende voornaemste Regeerders van t'Lant met gelt omcoopen/op dat alsoo de Coninck dit gulden Vlies/ dat is/ de Vereenichde Neder-landen moghe verkrijgen/ ende oock/ ghelijck deselve Poeten dichten van Cadmus, dat hy om het gebiet van Theben in Boeotien te vercrijgen/den Draeck die Theben bewaerde/ ombrachte/ eñ dat hy de tanden vanden selven Draeck ginck saeyen/ waer uyt Soldaten opwiesschen/

schen / die daer na malcanderen versloegen en ombrachten / also moet de Coninck oock om het gebiedt vande Nederlanden te vercrijgen / eerst ende voor al ombrenghen den Draeck / die deselve Landen bewaert / naemelijck M.V.P. (dat is Mauritium Vraniæ Primcipem) ende daer nae moet hy de tanden zaeyen / dat is: hy moet onder de voornaemste Hoofden ende Regierders van t'Landt / twist ende oneenichheyt zaeyen / op dat alsoo de Neder-landers / als Soldaten uyt deselve Landen gewassen / malcanderen mogen verslaen ende om-brenghen / ende op dat hy daer na de gene / die overblijven sullen / moghe ghebruycken / als behooren sal. Om dese on-eenicheyt onder haer des te meer te doen wassen / so moetmē heymelijck eenige nieuwe sectē onder haer verwecken / ende de selve teghen malcanderen ophitsen. Insonderheyt moetmen verwecken de geschillen vanden vryen wille des Menschen / ende vande oorsaecke ofte oorspronck des quaets / aen welcke steen-klippen seer vele haer stooten: Ende in het disputeren moetmen dese Wet houden / datmen sich niet en sal mogen beroepen op den Out-vader Augustinus, ofte op sijne uyt-leggingen over dē Bijbel / maer men moet voort-brenghen de Outvaders / die noch ouder sijn als hy / namelijck S. Clemens Romanus, S. Syprianus, Clemens Alexandrinus, S. Chrysostomus, ende S. Basilius, die de Ketterije der gener / die den vryen wille des menschen ontkennen / beter omstooten / als de Out-vaders / die na haer gheweest zijn. Men moet vele Boecken schrijven / ende vermenichvuldighen / ende het gheschil op-houden sonder dattet afgedaen worde: Want als men dat doet / soo schijnt het dickwils / dat oock de ghene / die een ongherijmde meyninghe voorstaen / die overwinninge hebben. De gene die den Coninck ende der Spaenscher regieringe toegedaen zijn / moetmen met beloninghen / en staten vereeren / waer door het ghebeuren sal / dat de oneenicheyt onder haer-luyden / ende de liefde tot de Spaensche regieringe / meer ende meer sullen toenemen ende wassen. Men moet oock de Nederlanders locken buyten haer Vaderlant / om daer Oorloge te voeren / ofte inden Oorloge te dienē / op dat sy aldaer haer selven moghen consumeeren / ende haere krachten alsoo moghen ghebroocken worden. Wanneer nu sy-luyden aldus door dese middelen ghebroken en verswackt sullen wesen / so moetmen in seer grooten haeste met een gheweldich Leger / gheleyt door den Coninck selve / om haer dies te meer verbaest te maecken / haer op het lijff vallen / ende haer een dapper oorloge aendoen / eer sy hare krachten weder om sullen konnen vergaderen. Dus verre die boven-genoemde Raets-lieden des Conincx van Hispanyen.

De goede Godt wille genadelick dese en diergelijcke raet-slagen te schande maken / met alle de ghene die de selfde volghen / ende ons lieve Vader lant van der Spaenjaerden ghewelt ende tyrannye voortaen genadelick bewaren.

Vader-land-lievende Leser.

NEemt acht op al wat nu omgaet,
End' merckt hoet past op desen raet.
Siet dat gh'u niet bedriegen laet,
Ghy claecht vergeefs, a'st is te spaet.

O Godt, bewaert doch Neder-lant,
Daer in ghy hebt u woort geplant:
Met soo veel wondren van u hant,
Daer door wy staen in desen stant.

Richt op dat is vervallen wijt:
Heelt onse wonden doch by tijt,
End' tot deser bloet-honden spijt
V volck, Heer, steets ghenadich sijt.

VVilt ons doch eens her-stellen vry,
Van al dees nieuwe twistery:
Op dat ons tong' end' herte bly
Vol van uw' roem end' eere zy.

TEgen den sesten Iunij heeft de Keyser eenen Ryck-dach verschreven binnen Praghe de hooft-stadt van Bohemē / alwaer / nevens veel andere groote Heeren / met den Keyser sijn verschenen de Eerst-Hertogen Maximilianus ende Ferdinandus, met de Officieren ende Raets-Heeren des Coninckrijcx van Bohemen. Als de Keyser met sijn Broeders inde vergaderinge was ghecomen / so heeft de Opper-Cancelaer in den name van den Keyser een propositie ghelesen / die daer nae door den Oppen-burgh-Grave den Staten des Lands is behandicht / deses in-houts: Dat hy (Keyser Matthias) aen-merckende sijnen swacken ouderdom / ende dat sijn leven niet lanck en conde wesen / gheoordeelt heeft / om alle beroerten ende swaricheden by tijts voor te comen / dat het goet soude wesen / dat het rijcke van Bohemen / met de

Ferdinandus Eerst-Hertoghe van Oostenrijck wort vercore Coninck in Boheme / en gecroont dē 29. Iunij.

1617.

Provintyen daer onder gehoorende / by sijnen leven mochte weten wien het tot Coninck hebben soude na sijne doot: Dat hy siende / dat sijne Broeders de Eerst-Hertogen Maximilianus ende Albertus nu oock out waren ghewordden / ende gheen kinderen en hadden tot voordeel des Rijcx goet gevonden hadde / dat sy sijnen Broeder / dẽ Eerst-Hertoghe Ferdinandum tot Coninck verkiesen souden / die doch alreets een groot deel van sijne erf-goederen in besittinge hadde / den welcken hy oock / met kennisse ende believen sijner anderer Broederen / ende aller Heeren des Oosten-rijckschen Keysers / tot eenen sone hadde aengenomen / sijn broeders willich ende bereyt sijnde by schrifte ende vaste brieven te renuntieren al het recht dat sy op dit Coninck-rijcke hadden te pretenderen. Sijne Keyserlijcke M^t^. verclaerde / dat hy wenschte / dat sy hier op wel lettende / den voorgenoemden Ferdinandum, indien hy (Keyser) sonder wettelicke mans erve quame te sterven / tot eenen toe-comenden Coninck verkiesen / ende eenen sekeren dach tot sijner Crooninghe bestemmen wouden. Wat Ferdinandum aen-ginck / die was bereyt / by gheschrifte de Staten te belooven / dat hy / soo langhe als de Keyser Matthias leefde / sonder speciael believẽ des Keysers ende der Raeds-Heeren des Rijcx / gheen recht of gherichte int rijcke en soude nemen ofte oeffenen / maer dat hy sijnes (des Keysers) doot soude af-wachten / te vreden sijnde met den blooten name van Coninck van Bohemẽ / met noch dese belofte daer by dat indien hy sich anders droeghe / als boven verhaelt is / dat de Staten niet ghehouden sullen wesen sijne geboden te gehoorsamen. Wat aengaet den eet / bevestinghe der Privilegyen / ende wat noch meer de Coningẽ gewoone sijn te beloven ende te besweeren / dat hy sich daer in niet en soude beswaert vinden / maer dat hy het alles gheern ende vry-willich belooven soude. Eyndelick is daer wt s'Keysers naeme dit noch by-ghevoecht / dat de Staten des Rijcx hier in verwillighende / sijne Keyserlijcke M^t^. ende de Eerst-Hertogen sijne Broederen / als oock sijnen Sone Ferdinandum, ende het gantsche Huys van Oosten-rijck tot haer in genade ende gunste soude bevinden geneycht te sijn. Op den neghenden dach Iunij sijn wederom de Keyser ende sijne Broeders met veel andere Heeren vergadert / ende daer is by de Boheemsche Staten schriftelick gheantwoort / dat sy / op de condityen by sijne Keyserlijcke M^t^. gemeldet / den Eerst-Hertoge Ferdinandum aen-namen voor haeren Coninck / inwillighende een half jaers Rijcx-contributye tot vervallinge der oncosten tot de crooninghe van nooden. Hier op heeft Ferdinandus den treffelickste Heeren des Rijcx de hand ghegheven / ende daer mede is die vergaderinghe voor dat mael ghescheyden.

Op den 29. Iunij, sijnde der Apostolen Petri ende Pauli dach / is Eerst-Hertoge Ferdinand van Gratz te Prage tot eenen Boheemschen Coninck ghekroont / d'welck in volghender manieren toeghegaen is. Ten eersten sijn omtrent s'morghens ten acht urẽ beyde Eerst-Hertoghen Maximiliaen ende Carel / inde slodt-Kercke opghetrocken / de welcke Keyserlicke Majesteyts opperste Hof-meyster is ghevolcht / daer nae de vijff Keyserlicke Herauldẽn / te weten / die Oostenrijcksche / Boheemsche / Hongersche / ẽn die twee Roomsche / in haer habijt / de selve is gevolcht den jonghen Heere van Papenheim / met den Keyserlicken Rijcks-appel. Hier na de Heere Overste Iohã-Georg Grave van Hohen-zolleren / met dat kussen daer op men die Coninchlijcke Croone droecht / daer na Heere Hans-Georg Grave van Hohen-zolleren / des Roomschen Rijcks Hof-raets president / met den Keyserlicken scepter / hier na Heere Wolf-Sigmont van Losensteyn opperste Hof-Marschalck / met den Keyserlichẽ blooten sweerde / naer welcken hare Keyserlicke Ma^t^. in Keyserlick habijt / de Keyserlicke Croone op t'hooft dragende gevolcht is / ende is ter rechter sijde van den Outaer / onder eẽ van gouden laken opgerechten hemel / ghesceten.

Onder voor-gaende processie heeft men met trompetten ende ketel trommelẽ groot ghelupt ghemaeckt. De boven-genoemde Iuweelen / hebben de voorschreven Heerẽ / aen hare Coninchlicke Majesteyts slincke-hant staende / tot volvindinge der Crooninghe ghehouden / ben[?] effens dien hebben oock die Herauldẽn opgewacht. Die Keyserinne is inde ghewoonlicke Keyserlicke Oratoire ghestaen.

Daer op zijn ghekomen eenige geestelicke Prelaten / ende naer de selve is dẽ Eerst-Bisschop van Prage ghevolcht: daer nae zijn twee Boheemsche jonghe Heeren ghegaen / den eersten droech een versilvert den anderen een verguit broot. Haer volchden twee andere / welcker eersten eenen versilverden / den anderen eenen vergulden

1617.

drinck-beecker / elck by ses ponden swaer/ droegh: In den eenen was maluesey/ inden anderen spaenschen wijn. Naer dese volchden etteliche vande Overste Lant-Officieren / die eerstelick den Boheemschen scepter/ ten tweeden den Rijcks-appel/ ten derden die Croone / en ten vierden dat sweert in eene roode fluweelen scheede droeghen. Hier op is de Coninck Ferdinand tusschen dē Bisschop tot Neutra/ Hungersche Cantzelier/ ende den Wye-bisschop van Passane ghelept sijnde/ gevolcht/ ende heeft sich midden int Choor ghesedt/ aldaer den Coninck eenen Conincklicken stoel / ende daer over eenen hanghenden Hemel/ alles van goude laken/ toegherust is geweest. De genoemde juweelen sijn alle den Priester behandiget/ ende van den selven op den Outaer gesedt ghevvorden.

De Coninck is tot den Outaer getreden/ ende is neder ghecknielt/ en heeft den Eerst-Bisschop om die Croone aengesprocken/ ende op ontfangen goet bescheet/ is hy weder te rugge tot den stoel getreden. Als de selve ten tweeden male tot den Outaer gekomen was/ heeft hy op dat boeck/ der Boheemsche Lants-privilegien ende ordinancien gheswooren. Die Coninck ten derden maele tot den Outaer komende/ is de selve vanden Eerst-Bisschop ghesalft/ ende heeft dat sweert bloot inde hant ontfangen daer nae heeft sijne M^t. dat selfde ingesteecken/ ende t'is hem aen die sijde ghehangen / ende volghens is hem den scepter inde rechte/ en den Rijcks-appel inde slincker handt/ oock die Croone vanden Eerst-Bisschop en den opper-burg-Grave op t'hooft ghesedt ghewordden. In welcke ornamenten de Coninck weder in sijnen stoel sich vervoecht heeft.

De Coninck heeft daer na den Boheemschen Staten ende sy hem/ ges woren. Also dat yegelick met sijne twee vingheren hem die Croone op den hoofde aenroerde. Aldaer heeft de Coninck drie adelicke persoonen met den Conincklicken blooten sweerde tot Ridders geslagen. Naer voleyndinghe der Crooninge ende der Misse/ sijn alle klocken ghelupt/ de Musijck-instrumenten grof ende fijn aenghegaen / ende alle groote stucken geschuts tot drie reysen los geschoten ghewordden/ oock hebben de Borghers/ die met vlieghende Vanen inde wapenen waren / hunne musquetten in goede ordre los gebrant. Die Keyser/ Keyserinne/ Eerst-Hertoghe Maximiliaen / d'Ambassadeurs van Spanien ende Florencen/ oock de Cardinalen Dieterichsteen/ ende Clezelius/ hebben desen gheheelen handel by ghewoonten aen-schout. Naer desen is de Coninck/ den welcken dat bloote sweert wiert voor ghedraghen/ ghevolcht / alleen gaende met die Croone op t'hooft/ in Conincklicke cieraet/ met den scepter inde rechter / ende rijcks-appel inde slincker-handt. Den Coninck volchden die Keyser ende die beyde Eerst-Hertoghen Maximiliaen ende Carel. Sy sijn uyt der Kercke door de groote Slot-sale inde Lantstove gegaen.

De Cardinael van Dieterichsteen/ Cardinael Glossel/ ende d'Overste Camerlinck/ sijn naer getreden. Inde Lant-tafel-stove hebben sy t'Habijt ende Croone afgedaen. Int uyt-gaen is eenen achter haere Ma^t. met een sacrken nieuwe penninghen (daer onder etteliche goudene waren van een en twee ducaten/ oock silveren groot en kleyn) gevolght/ ende heeft de selfde heen ende weder uyt-ghewoorpen. Daer zijn oock op de sale te Hove veel schoone gouden penningen onder de Heeren ende Edele verdeelt. Daer was opgemuntet een gekroonde F, en daer stont om geschreven legitimé certantes, wettelick strijdende. Inde ghenoemde Lantstove is eene treffelicke mael-tijt gehouden/ by de welcke haere Keyserlijcke Ma^t. (de Keyserlicke kleederen ende cieraet afgelept hebbende) boven aen alleen sat. Ter rechter hant saten die Coninck in Conincklicke habijte/ met de Croone op t'hooft / ende de Eerst-Hertoghe Maximiliaen ende Carel/ ende de Spaensche Ambassadeur ter slincker sijde saten die Cardinael vā Dieterichsteen/ Cardinael Glossel/ ende den Ambassadeur vanden grooten Hertoge van Florencen. De Hertoge van Saxen Winaren/ was des Keysers , ende die Baron van Wartenborch/ was des Conincx schencker. Daer waren noch twintich tafelen bereyt/ aende welcke hare Keyserlicke Majesteyts opperste Hof-meester / Hof-Marschalck/ Stal-meester/ ende andere duytsche Graven/ Vry-Heeren/ ende Ridders maeltijdt gehouden hebben. Men heeft int slot-Hof twee Vaten wijns/ een met rooden/ het ander met witten wijn ghesetet ende loopen laten. Daer is oock den armen veel broots uyt ghedeelt / ende daer is om prijs nae den rinck gherunnet/ oock ghevieert/ ende meer andere ghenoechten bedreven / alsoo dat de Crooninge genoechlick ende met vreuchden is gheschiet/ Godt geve dat oock den voort-

ganck

ganck goet / ende het eynde noch beter moghe wesen.

Voyagye van de Ridder Walter Ralegh, nae Guianae

DEn elfsten dach Iunij deses Jaers/ stylo Angliæ, is Sir VValter Ralegh, die ten tyde vande Coninginne Elysabeth dē cloot des Werelts hadde om-her-gesylt/te seyle gegaen vā Pleymuyen/hebbende den wint vanden Oosten Noord-Oosten. Hy is gesylt nae het rijcke gout-landt Guaiana, hoopende eenen pas ende middel te vinden om daer binnen te geraecken/ het sy met wille of onwille der inwoonders. Sijnen oltsten sone/oock Walter Ralegh gheheeten/ is Capiteyn op den Admirael/genoemt int Engels The Destine, groot boven drye hondert vaeten / versien met allerley nootdruft ende overvloet van Oorloochse amunitye. Op dit schip syn meer dan twee hondert treffelicke Edellieden/ behalven het zee-volck / ende het is versien met ontrent vijftich soo metaelen/ als yseren stucken gheschuts/ eenige met de wapenen van Enghelandt / andere met de wapenen van verscheydene Lords eñ treffelicke Edel-lieden/ doch meest met de wapenen vanden Generael. Dese stucken syn meesten-deels van de swaerte van vier eñ vijfhondert pont / ende daer ontrent / ghenoechsaem om groot ghewelt te doen. Monsjeur Pennitsoon is Vice-Admirael/syn schip is genaemt the Iason. De Ridder Iohn Ferron, is Arriere-Admirael. De voornaemste Capiteyns op dese Armade syn dese Ridderen ende Edel-lieden/S.VVarron Thalinger, N.VVhithly, Iohn Childleig,N.Thornley, N.Bayle N.Michel, N.Barcker. N.Kemis, N. Piggot, N. Tabbot , N.North, N.Halle, N. Allen, N.Prestwood, N.Fage, N.Hasselt. De wt-reydinge deser Armade meyntmen dat ghecost heeft over de veertich duysent pont sterlincx/ ofte vier tonnen schats.

Als dese Armade voor Pleymuyen op ancker lach/ wachtende op den windt/ soo heeft de Coninginne van Groot Britanyen tot een teecken van faveur / den Heere Generael S.VValter Raleg , ghesonden haer conterfeytsel / seer aerdich ghedaen / ende een escharpe costelick gheborduyrt met peerlen ende edel ghesteente/ghe-estimeert op duysent pont sterlincx.

Turcksche Ghesant comt te Praghe.

COrts nae dat Ferdinandus was gecroont Coninck van Bhemen / soo isser te Praghe eenen Turckschen Ambassadeur aengecomen / by sich hebbende ontrent hondert Dienaers/welcker een eē vaendel van rooden ende witten couleure voerde / doch niet open noch vliegende/ maer in gerolt. De Opper-cancelier des Keysers reet den Turckschen Ambassadeur te ghemoete / met drye vaenen ruyteren. Hy heeft den 21. Iulij audientye by den Keyser gehadt/den welcken hy dē soom des mantels ghecust heeft / syne Mt. van wegen den Turckschen Keyser schenckende een bosken swarte reyghers vederen met een schoon cleynoot daer aen/ ghe-estimeert op vier duysent guldens. Een groot stuck Ambers in een gouden schotel : Een sadel van root fluweel/verciert met silver/gout/ ende costelicke gesteenten/ eñ daer by toom ende ander behanckfel nae advenant / ende een paer silver verguldeu spooren : Hier by waren oock eenighe schoone tapeten / met gout en peerlen wel costelick deur-wrocht/ ende een costelick Turcks bedde. Dese geschencken wierden ghedraghen op de handen van veel Turcksche Dienaers. Noch waren hier by ses schoone peerden / waer vā het eene wiert geacht weert te syn duysent Hongersche Ducaten.

Brenght dē Keyser schōne geschencken.

DEsen mid-somer is de Coninck vā Sweden met achtien wel gemonteerde schepen in Lijf-landt gecomen/ende is onversiens ghevallen op Dinamunde een vaste fort/dwelck geacht wort te syn den sleutel van Riga, ligghende aen den mont van de haven. Die van binnen en hebben geen groote tegenweere ghedaen / maer verbaest synde door desen haestigen overval/ hebben sy haer overgegevē in de handen haerder vyanden/ ofte soo andere spreecken/de Gouverneur daer binnen liggende heeft het vercocht ende in handen vanden Coninck van Sweden ghelevert. Doen corts hier nae hebben die van Riga dit fort wederom verovert/ende hebben het gherasceert.

De Coninck van Swedē overvalt Dinamunde.

TE Grabouwe in den Lande van Mechlenburch/ syn dē 23.Iulij verbrant hondert neghen en dertich Huyseren/in seer corter stont. Den brant is wt eenes backers huys gecomen/ die syn vyer niet wel verwaert en hadde.

Brant te Grabouwe.

Daer is oock den sevenden Augusti eenen schrickelicken brant te Isenack daer Hertoch Iohan Ernst van Sassen Coburch Hof hout/geresen/het comende van eenē schrijnwercker/ die besich synde met eenige panelē

Schrickelicken brant te Isnack,

aen

aen malcanderen te lijmen in een achterschuyre/het vyer niet wel bewaert en heeft. Daer zijn in weynigher als drye uren tyts verbrant over de vyf hondert huysen. Drie dagen daer na isser wederom in dese Stadt brant ghecomen/ die oock groote schade gedaen heeft/also dat die Stadt meestendeels afghebrant is.

De jonge Land-Grave van Hessen valt sijn eygen pistole doorschoten.

IN Augusto is Otto de jonge Land-grave van Hessen/ Abt van Hirs-felt/ bedroefflelick om den hals gecomen. Hy lach in een venster loerende op eenen hondt/dien hy woude door-schieten. Hy liet al zijn dienaers ende pagyen van de camer gaen/ ende sette een gheladen ende gespannen pistole nevens hem / die los gaende desen jongen Heere heeft doot gheschoten/ eenige meynen dat de langhe quispelen zijner caussen aen het slot van de pistole haperende/als hy het been versette / den hane hebbē doen vyer geven. Andere spreeckender anders van.

De Baron van Herbēsteyn valt in sijnen poenjaert.

Ter selver tijt is de Baron van Herbensteyn oock om den hals ghecomen/rijdende nae Steirmarch heeft hy een pistole los gebrant / daer van het peert soo verschrickte/ dat het om hooge spronck ende soo steygerde/dat de Baron wt de sadel viel/ende mits dien viel sijnen ponjaert wt de scheyde / in den welcken hy viel ende hem soo quetste/ dat hy op staenden voet doot bleef.

Te Franckfort wort cē steenen colomne opgericht tot smaet en schande van Vincent Fetmilch.

DEn 21. Augusti is binnen Franckfort een steenen colomne op-ghericht ter plaetse daer Vincent Fetmilchs huys gestaē hadde/ dwelck Anno 1616. wt last des Keysers / was afgebroken. Aen dese colomne hangen twee cooperen plaeten / op welcker eene int het Duyts/op d'andere in het Latijn gheschreven staet/Dat Vincent Fetmilch verdient heeft dus schandelick gehandelt te worden , om dat hy de Gaffelen met brief ende segel tot oproer hadde verweckt, den Magistraet hadde verandert, de Ioden ten besten ende ten roove ghegeven, der Vorsten Gesanten bespot, des Keysers ban veracht, vasticheden ingenomen, ende de vrome Borghers eenen schrick aengejaecht hadde, wes halven den laetsten Februarij. 1616. hem sijne vinger ende het hooft waeren afghehouwen, gevierendeelt, ende de vierendeels in vorcken opgehangen warē, sijne vrouwe ende kinderen ghebannen, ende sijn huys te gronde afgebroken was, daer benevens noch verdient hebbende dese schand-colomne.

De Spaenjaerden nemen eenige Nederlandsche schepē.

DE Spaenjaert heeft seven Coopvaerdye schepen / in Hollandt te huys hoorende/aengehouden/ende heeft die met Crijchs-volck nae Italyen gesonden. Hier over hebben in Iunio verscheydene Reyders ende Schippers/ in s'Graven-Hage hare clachte gedaen. Also dese daet directelick was strijdende tegens de Trefues, ende hier wt lichtelijck meer inconvenienten hadden cunnen ontstaen / soo hebben de Heeren Generale Staten aen sijne Hoocheyt Albertum van Oosten-rijck des halven gheschreven/ende ernstighe vermaninge ghedaen / dat sijne Hoocheyt die versieninge soude doen, dat die schepē schadeloos ontslaghen ende vry ghestelt mochten worden/ ofte dat sy souden genootsaect wesen daer in te doen wat behoorlick soude wesen / ende de noot verheysschen soude. Sijne Hoocheyt heeft sich hier in ontschuldicht/als wesende geschiet buyten sijn kennisse ende sonder sijnen raedt/ ende dat hem derhalven de saecke niet aen en ginck/ maer de Heeren Generaele Staten ten tweeden maele seer instantelick hier op drijvende/ eñ sijne Hoocheyt wel merckende dat de Staten geresolveert waeren repressalia te ghebruycken / soo heeft hy soo ernstige brieven aen den Coninck van Hispanien geschrevē/ dat de Nederlandtsche schepen datelick sijn gerelaxeert geworden.

IN het voor-gaende jaer hebbe ick ghestelt het Placcaet by de Heeren Generaele Staten ghepubliceert op den 25. Octobris des selfden jaers / dwelck nae verscheydene disputen a novo ghepubliceert is, op den 22 Mey, met heel weynige veranderinge/so als hier volght:

Placcaet vande Statē Generael op het stuck vande Tarra vande Engelsche Lakenen.

DE Statē Generael der vereenichde Nederlanden: Alsoo by ons waren gemaect ende gedaen publiceren seeckere / Placcaten op het stuck vande Tarra vande Engelsche Laeckenen: eñ d'Engelsche Cooplupden haer met den handel vande Laeckenen in dese Landen ghenerende/ seer instantelick hadden aengehouden/dat de selve Placcatē tot haer meerder accommodatie gemodereert / eñ verandert mochten worden. Soo ist/dat wy tot onderhoudinge

1617.

dinge van de goede Vruntschap ende Correspondentie/ tusschen de voornoemde Enghelsche Coop-luyden ende de Inghesetene van dese Landen/ hebben op te voorsz. sake by provisie geordonneert ende gestatueert/ ordonneren ende statueren de poincten hier nae volgende.

I.

Eerstelick dat alle Lakenen / van wat soorte de selve sullen mogen zijn op de welcke eenighe fauten bevonden worden / ter plaetse vanden in-coop der selver Laeckenen/ ghevisiteert/ ende getarret sullen worden / t'zy eer dat de Laeckenen uyt de selve plaetse vervoert zijn/ofte daer nae/tot keure vanden kooper / behoudens dat alle kortichepdt ende smalte der selver daer't van blijcken sal / by behoorlijcke attestatie van de ges wooren Mannen / ofte Meters van de Steden hier naer genoemt/sonder swarichept goet gedaen sullen worden.

II.

Ende sullen die geswooren Mannen ofte Meters/ tot verhoedinge van alle frauden/ ghehouden zijn alle Lakenen die men pretendeert te cort ofte te smal te zijn/ te visiteren nat zijnde/ eñ te meten met een oprechte Brabantsche Elle sonder Kerf.

III.

Doch sullen gheen Laeckenen / houdende twee Brabantsche Ellen breede/nadt/ voor smal gherekent worden. Noch en sal men voor een vierde part van een Brabantsche Elle kortighept op een Laken/ den Vercooper niet afkorten.

IIII.

Ende omme te verhoeden alle onnoodige onkosten ende risiquen van oversendinge: in-gevalle dat eenighe faulten van Linnen ofte Cattoen-draden / hem openbaeren int verwen / ofte dat eenighe faulten dubieus verclaert werden / ter plaetse vande eerste in-koopinge/ soo sal de finale visitatie ende estimatie vande voorsz faulten / ghemaeckt worden in een vande navolgende Steden.

V.

Insghelijcx sal oock de visitatie ende estimatie van Volstopsels ende Volgaten ghescheiden inde naer-genoemineerde Steden.

VI.

Alsoo ghesustineert is/dat in alle plaetsen geen bequaemhept en is om goede Meters te vinden/ ende dat d'Engelsche qualick op alle plaetsen Persoonen konnen hebben/ die helpen letten dat die meetinge ghetrouwelicken ende onpartijdelijcken gheschiede / so sullen de Koopers woonende buyten de Steden van Nimmeghen/ Zutphen/ ende Aernhem in Gelderlant: Dordrecht/ Haerlem/ Delff/ Leyden/ Amsterdam/ Goude/ Rotterdã/ Gorcum/ Alcmaer/ Hoorn/ Enchuysen/ in Hollandt ende West-Vrieslandt: Middelburgh ende andere Steden/ daer Bereyderije van Lakenen in Zeelandt is: de Stadt Utrecht ende Amers-foort in het Lant van Utrecht: Leeuwaerden eñ Harlingen in Vrieslandt: Deventer/ Campen eñ Swol/ in Over-Yssel: de Stadt Groeningen/ inde Provintie van Groeninghen/ ende de Ommelanden/ haer moeten addresseren aen een van de selve hier voorgenomineerde Steden/ haer best gheleghen zijnde/ op dat de Tarra aldaer als vooren mach gemaeckt worden.

VII.

De onkosten vande over-seyndinge / sullen ghedragen worden by den Verkoopers/ ende de resique by de Koopers.

VIII.

Ende soo wanneer de Tarra vande ghebreken / verhaelt hier vooren int vierde eñ vijfde Articule/ sal excederen de somma van drie ponden vlaems/ sal den Vercooper altijts keure hebben / om sijn Lakenen/ naer dat de Tarra daer op gemaeckt sal zijn/ weder aen hem te nemen ofte den Tarra te voldoen: Ende en sal gheen Tarra ghemaeckt werden / beneden de twee guldens op een Laken.

IX.

Als den tijdt van elf Maenden/ naer dat den koop aenghegaen sal wesen / ghe-expireert sal zijn/ en sal niemant mogen pretenderen Tarra te hebben / ofte verbeteringhe over eenige gebreken te verkrijgen.

X.

Verbieden voorts wel expresselijcken/ alle Ingesetenen van dese Landen eenighe Lakenen te koopen/ ofte by eenige contracten ofte handelingen te verkrijghen/ op andere conditien/ int regard vande estimatie vande faulten ende ghebrecken / ofte het maken van Tarra, als de poincten hier vooren ghestelt/ zijn mede brengende/ op de verbeurte vande Laeckenen anders ghecocht ofte bekomen/ ende boven dien op elck Laken noch t'wintigh ponden van veertigh grooten/ te bekeeren d'eene helft ten proffite van den aenbrengher/ ende d'ander helft ten profijte vanden Officier/ die t'vervolgh ende executie doen sal. Ende sal by Wettelijcke Certificatie moeten blijcken / dat de

Coop ofte verhandelinghe in conformiteyt vande dese Ordonnantie is gheschiet: Ende sal den Kooper ofte Brenger daer-en-bovē ghehouden zijn/ des vermaent zijnde/ hun daer over by Ede te suyveren.

XI.

Niemant en sal eenige Engelsche Laeckenen/ mogen voeren ofte brenghen van de eene Provintie in d'andere/ ofte voor by de Tollen/ ofte Wachten van de selve/ dan die in conformiteyt van dese Ordonnantie sullen zijn bekomen/ waer van oock sal moeten blijcken by Certificatie als vooren/ ende des noot zijnde/ by Ede moeten verklaert worden/ als vooren/ op de peynen hier vooren verhaelt/ te appliceeren als vooren.

Ontbieden ende versoecken daeromme de Heeren Staten/ Stadt-houderen/ Gecommitteerde Raden/ ende Gedeputeerde Staten vande Provintien respective van Gelderlandt/ ende Graef-schap Zutphen/ Hollant/ ende West-Vrieslandt/ Zeelandt/ Utrecht/ Vrieslant/ over Yssel/ Stadt-Groeningen ende Ommelanden/ ende allen anderen Justicieren ende Officieren/ dat sy dese Ordonnantie van stonden aen alomme doē verkondigen/ uyt-roepen/ publiceren/ ende affigeeren in alle plecken van onse Landen/ daermen ghewoonlijcken is dusdanige uytroepinghe/ publicatie ende affixtie te doen: Midtsgaders in de Steden ende plaetsen buyten de Vereenichde Provintien/ onder ons ghebiet wesende: Lasten ende bevelen voorts de Raden ter Admiraliteyt/ den Advocaten Fiscaels: Mitsgaders den Admiralen/ Vice-Admiralen/ Capiteynen/ Officieren/ ende Beveel-hebberen/ dese onse Ordonnantie ende Verbodt te achter-volghen ende doen achtervolgen/ procederende ende doende procederen/ teghens de Contraventeurs ende Over-treders van dien totte voorsz peynen/ sonder gratie/ nogh luyckinghe/ faveur/ dissimulatie/ ofte verdragh. Want wy sulcx ten dienste vanden Lande hebben bevonden te behooren. Ghegheven in s'Graven-Hage/ onder onsen Contre-zeghel Paraphuere/ ende de Signatuere van onsen Greffier opten twee-en-twintichsten Mey 1617. Was geparapheert A. Clandt toe Meima Vt. Onderstont/ ter Ordonnantie van de Hoogh-gemelte Heeren Staten Generael. Gheteeckent C. Aerssen, zijnde bezeghelt met het Contre-zeghel der selver Heeren Staten in rooden Wassche/ hangēde aen dubbelden starte van parquement.

De Coninck van Vranck-rijck een weynichsken synen adem gesch[e]pt hebbende/ heeft syne vrienden ende gheconfedereerde bedanckt voor het secours dwelck sy hem in synen noot gedaen hadden/ ende noch te doene willich ende bereyt waren. Desen navolghenden brief heeft hy tot dien eynde aē de E. H. M. Heeren Generale Staten der Vereenichde Neder-landen ghescreven:

De Coninc[k] van Vranc[k]-rijck bedāc[kt] de Staten voor hare willichept in het consenterē van haer secours.

1617.

Seer lieve, ende groote Vrienden, mijn goede getrouvve Bontghenooten.

WY hebben wt handen van uwen Ambassadeur hier by ons residerende, ontfangen de brievē die ghy ons ghescreven hebt den eersten dach deser Maent, wy hebben oock wel verstaen sulckes als hy ons van uwent weghe heeft aenghedient, ons betuygende de vreucht die ghy hebt van weghen het goede succes onser saken, eñ de pacificatye van de beroerten onses Rijcx. Ghelyck ghy-lieden willich sijt gheweest om ons te senden het secours dwelck wy van u lieden begeert haddē, alsoo achten wy dat ghy blijde sult sijn, dat wy het nu niet en behoevē, ende ons te sien in dien staet, dat wy nu het vermogen hebben om onse goede nabuyren ende bontgenooten voorderlick te sijn, als wy voor desen gheweest zijn. Ghylieden moet hoopen de vruchten te ghenieten tot voordeel van uwe Republijcke, als het de gelegentheyt sal voorderē, dwelck die goede affectye verdient, die ghylieden altijt hebt doen blijcken in het bevoorderen onser saken, als insonderheyt de ghereede disvositye, die ghylieden hebt betoont in dese laetste occasye, ghereet sijnde ons by te setten het

versochte

versochte secours. Wy hebben dẽ Heere Maurier, Raetsheer in onsen Raet van State, ende onsen Ambassadeur by u lieden residerende, belast in onsen name u lieden te bedancken, ende u lieden te verseeckeren van onsen goeden wille tot uwaerts, waer op wy ons verlatende wy Godt bidden,

Seer lieve ende groote vrienden, goede getrouvve Bontgenooten,

V te hoeden in sijne Heylighe ende weerde bescherminge. Gheschreven te Parijs, den 22. Mey.

Onder stont,

Vwen goeden vrient ende Bontgenoot

Loijs.

Noch laegher

Brulaert.

DEn eersten dach Iunij heeft d'Ambassadeur du Maurier desen brief inde vergaderinge der Heeren Generale Staten over ghelevert / ende t'gene dat de Coninck hier int corte verhaelt / heeft hy wijt-lustigher met monde aengedient.

Te Worms wordẽ eenige borgers gestraft van weghen de beroerten in het wt jagẽ der Joden.

IN de beschrijvinghe der Historien ghepasseert in het jaer 1615. Hebbe ic vermaen gedaen vande beroerten die binnen Worms gheresen sijn tusschen de Borgers eñ de Joden aldaer/ de Borghers clagende over den grooten woecker der Joden/ die sy des halven wt haere Stadt ghejaecht hebben / verbrekende hare Synagoghe/ ende hare begraef-plaetse omwroetende: Maer corts daer na wederom mosten laten binnen comen. Daer zijn te dier tijt eenige borgers/ als Hoofdẽ deses tumults/ ghevangen ghenomen/ ende ghevanckelick gheblevẽ / tot op den 26. Martij, die als dan van des Keysers Commissarisen hare sententye ontfangen hebben/ ende is ten selven dage ge-executeert/ tot welcken eynde daer binnen gecomen waren drye Compagnyen Soldaten vanden Cuer-Vorst Phals daer ghesonden/ om de justitye te helpen stercken eñ by-woonen / ende om voorderen op-loop ende onheyl der Borgheren te vermijden. Eenen Doctor Iuris, die het beleyt der sacken gehadt hadde inden name der Burgherije / heeft moeten sweeren ende belooven/ dat hy vertrecken soude wt de Stadt Worms/ wt den Phals / ende wt het Bisdom van Spier / ende dat hy sich voortaen niet en soude ghebruycken laten om als Advocaet partyen te dienen/ betalende hier en boven noch duysent gulden tot een breucke. Eenen Borgher wiert sijn huys sijn leven lanck tot een gevanckenisse gegeven, alsoo nochtans dat het hem gheoorlooft was wt sijn huys inde Kercke te gaen/ om de predicatyen ende onder-richtinghe wt Godes woort aen te hooren: Drye ander Borgers sijn gegeesselt ende wt het Rijcke gebannẽ. Dit alles verricht sijnde / sijn des Phals-Graven Compagnyen noch dien dach voor den middach wt de Stadt van Worms vertrocken / ende alles is in vreden ghebleven.

De Keyser Matthias, de Coninck Ferdinand/ eñ de Eerst-Hertoghe Maximiliaen/ reysen na Dresden/ tot dẽ Cuer-Vorst van Saxen.

DEn dertichsten Iulij is de Keyser/ met Ferdinando den nieu-vercorenen Coninck van Bhemen / ende Eerst-Hertoge Maximiliaen/ met hare ghehevme Raden ende hooge Officieren/ ghereyst nae Dresden / om den Cuer-Vorst van Saxen te gaen besoecken / reysende over Lant van Prage tot Labassits/ daer de Cuer-Vorst van Saxen vier groote schepen den Keyser te ghemoete gesonden hadde/ in de welcke sijne Keyserlijcke Mt. met den Coninck ende Eerst-Hertoge den eersten Augusti de elve sijn afgevaren. De Cuer-Vorst is met verscheydene Vorstelicke persoonen/ ende een staetelick geselschap/ den Keyser wel ses mijlen te gemoete ghetrocken / ende hy is / nae datter veel eerescheuten ghedaen waren / in des Keysers schip ghetreden/ ende afgevaren tot Dresden toe. Als de Keyser by Conincksteyn/ by Pyrzen / ende andere Steden en Casteelen quam/ soo heeftmen wt de selfde dapper met grof gheschut/ musquetten/ ende handroers gheschoten/ ende benevens Coninckssteyn was een fraeye jacht van grof wilt aengheftelt/ Herten en Hinden/ oock ander grof wilt wiert wt het bos gehitst ende gejaecht nae de Elue toe/ alsoo dat sijne Keyserlijcke Mt. ende de Princen die by hem waren/ wt de schepen eenighe herten/ die in

het waeter gheloopen waeren / gheschoten hebben.

Tusschen Pyzen ende Dresden is oock een Herten jacht in de Riviere Elue bestelt ghe weest. Des selfden avonts is sijne Keyserlicke Mᵗ. niet wijt van Dresden aengecomen / alwaer drye schoone Tenten op het Lant gheslaghen waeren / inde welcke syne Keyserlijcke Mᵗ. met den Coninck / Eerst-Hertoge / ende andere aenwesende Princen en Vorsten / ghegaen is / soo langhe tot dat des Cuer-Vorstes schoone Rupterije daer voor by gepasseert was / in seer fraye ordre. De Keyser passeerde door des Cuer-Vorstes jacht huys / alwaer aen d'eene sijde stonden de jagers / al te male in groen jachtgewaet / met schoone silveren weydemessen aen haere sijden hanghende / ende elck hielt aen een groen sijden snoer / twee schoone jacht-honden. Sy bliesen alle gaer met hare jacht-hoornen: Aen d'ander sijde stonden de jager-knechten ende honds-boeven / ende hielden oock aen stricken veel schoone jacht-honden / ende Enghelsche dogghen / die met bassen en blaffen groot ghetier maeckten / welcke musijcke de weyde-lieden veel liever hooren / dan de lievelickste musijcke die met menschelicke stemmen ofte musijck-instrumenten soude cunnen ghesonghen worden. Als sijne Keyserlijcke Majesteyt dichte by de Stadt naerderde (d'welck was op den vierden Augusti) soo sijn alle de grove stucken gheschuts / die inde pastyen rontom de Stadt gheplant waren / los ghebrant / ende dat tot vijf malen nae den anderen / en daer sijn veel triumph-vier-wercken aenghesteken. Als sijne Keyserlijcke Majesteyt nu inder Stadt was / soo is al het gheschut ten sesten male afgeschoten / alsoo dat de geheele Stadt daer van roockte ende daverde. De Keyser / Coninck van Bhemen / ende de Eerst-Hertoge Maximiliaen voeren in eenen Coets waghen met swart fluweel becleet / ende de Cardinael Clesel in eenen rooden fluwelen waghen / de Coetsier en Peerden waren oock met root fluweel becleet.

De Cuer-Vorst hadde opghebodet alle sijne Leen-Mannen / sijnde wel 2000. te Peerde / en etteliche duysent te voet. Oock hadde sijne Cuer-Vorstelicke Deurluchticheyt teghen d'aencomste sijner Keyserlijcke Mᵗ. genoodicht alle de Vorsten van Saxe / ende andere Princen hem verwant.

In de straten der Stadt stonden vier vaendelen voetknechten in slach ordre / fray in cleederen ende wapenen / ende ontrent vijf hondert rupteren in schoone cleederen ende levreyen / Op de nieuwe marckt stonden oock vier vaendelen Soldaten / ende op de oude marckt stonden de Borghers van Dresden / oock in vier vaendelen verdeylt / elck in zijn beste cleederen ende smuck / fraey opgebutst. Het schieten met grof geschut / musquetten / ende handroers / en men hielt niet op / tot dat sijne Mᵗ. eenen tijt lanck op het slot geweest was. Daer was oock een vyerwerck gemaeckt / dat etteliche duysent scheuten gaf / met groot gheclater ende pofpaf / wel een halve ure aen een. Als sijne Keyserlijcke Mᵗ. op de oude marckt quam / heeftmen vier stucken grof gheschuts van den Cruys toorn los geschoten: Inden inganck van het Hof / op den toorn waeren Musicanten / die op allerley Instrumenten van Musijcke seer schoone musiceerden / als sijne Keyserlijcke Mᵗ. daer onder passeerde / ende wat voorder stonden de speel lieden met haer grove Musijck Instrumenten / als basuynen / sijncken / ende trompetten. Op het Slodt is sijne Keyserlicke Mᵗ. Conincklicke weerde / Eerst-Hertoghe / met de ander Heeren / seer beleefdelick ontfanghen ende ghewillecomt van des Cuer-Vorsten Frau-moeder / Gemaelinne / ende andere Vorstelicke Vrous personen / ende elck een in sijn camer begeleydet.

Hier te verhaelen aller deser Princen gevolch / cleederen / wapenen / cieraet / ghetal van Edele / Pagyen / Lackeyen / Peerden / Coetswagens / Item de magnifijcke maeltijden ende bancketten / voor den Keyser / Coninck / Eerst-Hertoghe / al in gout / ende voor d'andere Heeren ende gesinde / al aenghericht in silver / ende silver vergult / dat soude hier veel te lanck vallen. Gedurende het verblijf van sijne Keyserlijcke Mᵗ. binnen Dresden / heeft de Cuer-Vorst aldaer op de marckt een fraeye jacht bestelt / daer waeren te hidtsen ende te jaghen acht beeren / vier stuck grof wilt / thien wilde swijnen / en seventhien Dassen / en daer waren drie murters op de opgherichte dennenboomen / die de Cuer-Vorst daer af geschoten heeft. De Keyser / Coninck / Eerst-Hertoge / Cardinael / met de Vorstinnen ende Princessen / laghen inde Vensters rontom her / ende sagen dit spel aen / d'welck wel vijf uren lanck gedurt heeft. Den twaeffsten isser wederom een statelicke jacht geweest / ende daer sijn in de seventich stucken wilds ghedoodt. Dus is den tijt daer gepasseert met allerley triumphe / vreucht en blijschap.

Midler

1617.

Oploop eñ gevecht in de Kercke binnen Praeg.

Midler wijle dat sijne Keyserlijcke M^t. te Dresden aldus in vreucht en blijtschap was (doch al vry wat swackelick eñ sieckelick) soo heeft het sich toegedraghen/ dat eenen Caputsiner Monick binnen Praghe inde Hof-Capelle in het Italiaens predickte/ die geern gehoort wiert van wegen sijn groote eloquentye. Daer waeren nevens veel andere persoonen/ te deser tijdt inde Kercke ghecomen/ de Spaensche Ambassadeur El conde de Ognato, met sijnen sone/ de Venetsche Ambassadeur/ de Ordinaris eñ extraordinaris Ambassadeurs van Florēcen/ ende eenen jonghen Grave/ ghenoemt El Conte de Iusti, adjunct vanden extraordinarisen Florentijnschen Ambassadeur. Desen Conte de Iusti siende eenen ledigen stoel/ daer niemant op en sadt (maer des Spaenschen Ambassadeurs Sone stont nevens dē stoel) soo tradt hy toe/ in willens sijnde in dien stoel te gaen sitten. De Spaenjaert dat siende/ nam het seer onwaerdelick/ ende verhinderde hem sulcx. De Italiaensche Grave sprack oock trots/ ende seyde/ ghy en sijt niet te goet om nevens my te staen. Hier over is de Spaenjaert soo toornich geworden/ dat hy dē ponjaert wt de scheyde trock/ om den Italiaen te steecken/ die oock stracx van leer trock/ ende gaf hem eenen dapperen slach. Stracx is hier wt eenen grootē oploop in der Kercke geschiet/ alsoo datter over de dertich rappiers ghetrocken wierden. De Caputsiner Monick liep vanden Predick-stoel/ ende riep overlupt dat sy doch die heylige plaetse verschonen souden maer al te vergheefs/ hy wiert selfs ghequetst ende creech scheyders loon. De Italiaensche Grave wiert in desen oploop deursteecken/ sonder datmen geweten heeft wie het hem dede/ men droech hem wt der Kercke/ hy beswijmde/ ende gaf den geest. De jonghe Spaensche Grave is in arrest ofte bewaringe genomen.

De Keyser is wederom te water van Dresden op Leutmerits/ ende van daer op Praegh gereyst/ eñ de Coninck Ferdinand is over landt ghereyst/ ende den 25. Augusti te Praghe wel aengecomen/ ende weynich dagen daer nae verschenen op de Lant dagen in Mheeren ende Slesyen.

De Staten eñ Steden vā Hollant ende West-Frieslant latē publijcque schriften

Nu moet ick al wederom wat verhalen van onse bedroefde ende sorghelicke inlandsche disputen/ die allen Vader-land-lievenden persoonen oorsaecke van suchten gheven/ ende allen libertinen/ Paus en Spaens gesindē groote oorsake van vreucht ende blijschap. Ick en wil hier niet verhalē wat veel particuliere persoonen met naeme ende sonder name teghens malcanderen hebben gepredickt/ ghesproken/ geschreven/ ende in openbaren druck wtgegeven/ want dat soude te lanck/ ende den leser te verdrietsaem vallen/ oock sijnder veel soo vileyne naem-rooversche boecrkens van sommighe lieden sonder name (wie weet of het niet Jesuwijten en sijn) aen den dach ghegheven/ die beter int vyer ghewórpen ende verbant dienden te wesen/ dan datmen de selfde in memorye ofte ghedachtenisse soude houden. Dese dan voorby gaende/ sal ick hier voor eerst setten het publijcke schrift/ d'welck op den naeme vande Heeren Staten van Hollandt ende West-Frieslandt in Augusto deses jaers is aen den dach gegeven/ dragende desen titel/ Verclaeringhe vande Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt/ waer by hare Mog. Ed. int corte verthoonen/ die oprechte goede meyninge/ die sy altijts ghehadt hebben/ omme neffens de Vryheyden ende Rechten der Landen ende Stedē van Hollandt ende West-Vrieslandt/ die waere Christelicke Gereformeerde Religie in suyverheyt te behouden/ ende waerom haere Mog. Ed. als wettelicke Hooge Overicheyt der voorseyde Landen toecomt Kerckelicke wetten te maken ende doen onderhouden/ ende om wat redenen sy goet ghevonden hebben provisionelick te ordonnerē/ dat de Kercken dienaers in dienste wesende/ of comende/ die vande predestinatye/ eñ ghevolge van dien/ in goede conscientye niet anders en konnen leeren/ als conform de vijf poincten verhandelt tusschen twaelf Predicanten in hare Mog. Ed. vergaederinge inden jare 1611. mede in de Gereformeerde Kercken behooren ghetolereert te worden/ soo wel als die anders daer van gevoelende zijn. De woorden dier verclaringe sijn dese:

1617.

tegens malcanderen wtgaen.

Verclaringe vande Heerē Statē vā Hollāt ende West-Vrieslandt/ belangende de strydighe puncten der Religys.

DE Ridderschap/ Edele/ eñ Steden van Hollant ende West-Vrieslandt/ Representerende de Staten van den selven Lande: Allen den ghenen die dese sullen sien ofte hooren lesen/ Saluyt: Doen te weten/ hoe dat wy rijpelick hebbende doen letten op verscheyden uytghegheven libellen/ ghemaeckte gheschriften/ ende ghehoudene

proposten / daer by wt-druckelijck voor-ghestelt / ende soo wel binnen als buyten slandts / alle soorten van menschen inghe-beelt wert / dat wy van meeninghe souden wesen veranderinghe inde ware Christelic-ke Gereformeerde Religie te maecken/ende dat de jeghenwoordighe Kerckelijcke ghe-schillen daer uyt souden spruyten: Soo ist/ dat wy dienstich ende noodigh bevinden/ jeghens de selve calumnien/ dese onse open-bare verclaringhe te doen: Te weten/dat vanden beginne der Reformatie vande Re-ligie in dese Landen / twee poincten tus-schen die Hooge Overicheyt ende verschey-den Kerckelijcke persoonen in ghéschil zijn gheweest. Het eerste / oft een Wettelijcke Christelijcke Hooge Overheyt toestaet / in Kerckelijcke saecken ordre te stellen / ende alsoo sorge te dragen/ dat de ware Christe-lijcke Religie den goeden Ingeseten in suy-verheyt/conform Godes heylige Woort/ge-leert/ẽn de Kerckelijcke saken stichtelijck in goede ordre ẽn eenicheyt bedient werden/ met afweeringe van alle scheuringen ẽn er-gernissen: Het tweede of het gevoelẽ vande Predestinatie ẽn t'gene daer aen kleeft/ver-vaetet inde navolgende vijf poincten:

Dat Godt/door een eewich onveranderlijck besluyt in Iesu Christo sijnen Sone/ eer des Werelts grondt ghelevt was/ besloten heeft/uyt het gevallene sondige menschelijcke geslachte/ die gene in Christo om Christi wille/ẽn door Christum, salich te maken/die door de genade des H. Geestes/inden selven sijnen Sone Iesum gelooven/ẽn inden selven gheloove/ẽn gehoorsaemheyt des Geloofs/ door de selve Genade/totten eynde toe vol-herden souden: Ende daer tegens de onbe-keerlicke/ende ongeloovige/inde sonde/ende onder den toorne te laeten ende te verdoe-men/als vreemt van Christo, naer t'woort des Heylighen Euangelij by Iohannem 3. 36. VVie inden Soone ghelooft, die heeft het eewige leven, ende wie den Soone ongehoor-saem is, die en sal het leven niet sien, maer den toorne Gods blijft op hem, ẽn andere plaet-sen der Schriftuyre meer.

Dat desen volgende Iesus Christus de Sa-lighmaecker des Weerelts / door alle ende yder mensche ghestorven is / alsoo dat hijse alle door den Doot des Cruyces/de versoe-ninghe ẽn vergevinghe der sonden verwor-ven heeft/alsoo nochtans/ dat niemandt de selve vergevinge der sonden dadelijck ghe-niet/dan de Geloovige / mede naer t'Woort des Euangelij, by Iohannem cap.3.16. Soo lief heeft Godt weerelt ghehadt, dat hy sijnen eenighen Soone ghegheven heeft, op dat alle die in hem ghelooft, niet en vergaet, maer het eeuwighe leven hebbe. Ende inden eer-sten brief Iohannis 2. vers. 3. Hy is de ver-soeninghe voor onse sonden, ende niet al-leene voor onse, maer voor des gantschen we-relts sonden.

Dat de mensche t'salichmakende geloove van hẽ selven niet en heeft/noch uyt kracht van sijnen vryen wille/ alsoo hy inden stant der af-wijckinghe / ende der sonden niet goets/dat waerlick goet is/ ghelijck insonderheyt is het saligh-maeckende gheloove/ wt ende van hem selven kan dencken/ willen/of doen/ maer dat het van noode is/dat hy vã Godt in Christo, door sijnen H. Geest werde herbooren ẽn vernieut / in verstant/ affectie/ofte wille/ende alle crachten/op dat hy het ware goet te rechte moge verstaen/ bedencken/willen/ ende volbrenghen/ naer t'woort Christi Iohan. 15.5. Sonder my en kont ghy niet doen.

Dat dese genade Godes/is het beginsel/ de voortganck ẽn volbrenginge alles goets/ oock so verre/ dat de wedergeborẽ mensche selfs/sonder dese voorgaende/ofte toekomẽde op-weckende/volgende ende mede werc-kende genade/noch het goede dencken/ wil-len/ofte doen kan/ noch oock eenighe tenta-tien ten quade wederstaen/soo dat alle goe-de daden ofte werckinghen diemen bedenc-ken kan/de ghenade Godes in Christo moe-ten toegeschreven worden: maer soo veele de maniere vande werckinghe der selver ghenaden aengaet / die en is niet onweder-standelick / want daer staet van velen ghe-schreven / dat sy den Heyligen Gheest we-derstaen hebben / Actor. 7. ende elders op veele plaetsen.

Dat die Iesu Christo door een ware geloo-ve zijn ingelijft/ẽn over sulcx sijns levendich makenden Geestes deelachtich zijn geworden/over vloedighe cracht hebben omme te-gens den Sathan/de sonde/de werelt/ ende haer eyghen vleesch te strijden / ende over-winninghe te verkrijghen: Welverstaende altijt door den bystant vande ghenade des Heyligen Geestes / ende dat Iesus Christus haer door sijnen Gheest in alle tentatien by-staet / de handt biedt/ ende soo sy maer al-leene ten strijde bereyt zijn / ende sijn hul-pe begeeren / ende in gheen ghebreecke zijn/ staende houdt/alsoo datse door geene listicheyt noch ghewelt des Satans verleydt/ of uyt Christi handen konnen ghetrocken

worden/

worden / naer t'woordt Christi Johan.
10. Niemandt en salse uyt mijn handen ruc-
ken: Maer of de selve niet en konnen door
nae-laetigheyt het beginsel haeres wesens
in Christo verlaeten / de jeghenwoordighe
Weerelt wederom aennemen / vande Hey-
lighe Leere hen een-mael ghegheven af-
wijcken: De goede conscientie verliesen.
De ghenade verwaerloosen / soude eerst
moeten naerder uyt de Heylige Schrifture
ondersocht zijn / eer wy t'selve met volle
verseeckeringe onses gemoets souden kon-
nen leeren.

Of t'selve ghevoelen sulcx is / datmen
eenich lidtmaet ofte Leeraer / ten opsien
van dien / die Christelijcke Broederschap/
ende Kerckelijcke eenigheyt soude moghen
ontsegghen / ende of het hoogher ghevoe-
len alleen/ inde Kercke geleert soude behoo-
ren te worden.

Op t'eerste is een yeghelijck kennelijck/
dat ten tijde van het Oude Testament /
die Coninghen ende wettelijcke Hooghe
Overheden t'selve recht hebben ghehadt
ende gh-druyckt / ghelijck oock over veel
hondert Jaeren ghedaen hebben de Chri-
stelijcke Keysers / Coninghen / ende an-
dere Hooghe Overheden / aenghenomen
hebbende het Christelijcke Gheloof / ende
dat alle Coninghen/ Chur-Fursten/ Fur-
sten / Graven / Heeren / ende Regenten
van groote ende cleyne Republijcquen/ in
de naeste hondert Jaeren / t'Pausdom
verlaten ende verworpen hebbende / van
ghelijcken elcx inden haeren hebben ghe-
daen / is uyt haer uyt-ghegeven wetten /
ende Ordonnantien / soo claer als de Son-
ne / ghelijck oock by den ghenen die inde
Neder-landen de Reformatie eerst versocht
hebben / behoorlijck/ dienstich ende noodich
te wesen / verstaen is / als claerlijck blijckt
uyt de Neder-landtsche belijdenisse / de
welcke seydt / dat het Ampt vande Over-
heden is / niet alleenlijck te waecken over
de Burgherlijcke regieringhe ende Poli-
tie / maer oock over de Kerckelijcke saec-
ken / om te voorderen t'Coningh-Rijcke
Christi / ende het woordt des Euangelij te
doen vercondigen / op dat Godt ghe-eert
ende ghedient werde / ghelijck hy dat door
sijn woordt eyscht ende voordert / t'selve
blijckt uyt de Supplicatie vande Kercken
aen den Coningh van Spaengien / hou-
dende dese woorden: Het behoordt u toe
ghenadighste Heere / kennisse der saecken
te hebben / om u teghen de dwalinghe te
stellen / hoe verwortelt dat sy door lanck-
heyt van tijden zijn / ende wt de Supplica-
tie vande selve Kercken / aende Staten
vande Neder-landen / daer by de selve opt
hoochste vermaent worden / haer niet te
maecken Executeurs van anderer luyden
censueren/nochte haer te laeten achten voor
weereltlijcke/ onghewijde/ onheylighe lie-
den / die niet en souden moghen oordeelen
vande leeringhe / ende saecken vande Re-
ligie / alsoo Godt Jesus stellende tot een
Regierder over sijn volck / hem ghebođen
hadde / dat het Wedt-boeck niet wijcken
en soude van sijne ooghen / nochte van sij-
ne handen / ende de drie Keysers / Oratia-
nus, Valentinianus, ende Theodosius, ghe-
seydt hadden een misdaet van Kerck-roof
te zijn / dat sy niet weten en souden de
Wedt Godes / dat het onbehoorlijck was
de Overheyt te weeren van het ghebruyck
vande selve Wedt / welcke is door de sel-
ve vande leeringhe te oordeelen uyt 't gunt
by de Ghereformeerde Leeraers opent-
lijck is ghesustineert in de Conferentie/ soo
tot Embden / als tot andere plaetse ghe-
houden met de Mennoniten opt stuck van
de Authoriteyt vande Overheyt: Item
uyt de Kerckelijcke Wetten langhe voor
de pacificatie van Gendt / op den Name
van mijn Heere den Prince van Oraengie
hoogher memorie / ende de Heeren Sta-
ten van Hollandt ende Zeelandt / met ha-
re gheassocieerden/ghemaeckt/ende de Ju-
stificatie vande selve Wetten / jeghens het
contrarie ghesustineerde van eenige Kerc-
kelijcke persoonen: uyt het Artijckel / by
ons inden Jaere vijf-thien-hondert ende
vijf-en-t'seventigh ghestelt in de Commis-
sie van sijn Hooch-ghemelte Excellentie on-
der anderen mede-brenghende / dat in gee-
ne Steden ofte plecken / eenighe Collegien
ofte Consistorien souden werden onderhou-
den/ dan met advijs/nominatie/ende instel-
linghe van ons/ ofte vanden Magistraten:
uyt de serieuse vermaninge by Hooch-ghe-
dachte Princelijcke Exc^r. aen ons gedaen/
inden jare vijfthien-hondert twee-en-tach-
tich/ter occasye van sekere usurpatien by eē
Kerckelijcke vergaderinge inden jare vijf-
thien hondert een-en-tachtich gepleecht/ eñ
de schadelicke proceduren die in eenige lant-
schappen waren voorgenomen/inhoudende
dat wy behoordē wetten over Kerckelijcke
persoonen eñ sakē te maken of dat de Reli-
gie eñ t'Lant beyde soudē verlooren gaen:
ende wt de Kerckelijcke Ordre inden selven

Jare

1617.

Jare ghemaeckt door verscheyden persoonen daer toe uyt alle Collegien ghecommitteert: uyt de Resolutie by ons ghenomen inden jare vijfthien hondert sessentachtich/ tot maintenement van t'recht en gebruyck/ soo ons als de Edelen ende Magistraten vande Steden competerende/ int het aennemen ende afstellē van Kercken-dienaers/ jegens t'gunt in een Synode vanden selven Jare was besloten. Item uyt de Ordonnantien vanden Jare vijfthien hondert een en-tnegentigh/ by acht Politijcque/ ende acht Kerckelijcke persoonen inghestelt/ by beyde de Collegien vande Raden/ ende het meerderendeel vande Edelen ende Steden dienstigh/ jae noodigh bevonden/ ende alleen by vijf Steden ghedifficulteert/ overmidts die sustineerden/ dat daer by te veel Authoriteyts de wereltlicke Overheyt ontoghen/ende de Kerckelijcke persoonen toegestaen was. Laetstelijck uyt de Kerckelicke Ordonnantien by de Staten vande naebuyrige Provintien ghemaeckt ofte gheauthoriseert. Wes-halven seer vreemdt/ ende van groot bedencken is/ datmen nu in Hollandt ende West-Vrieslandt voorstelt/ dat wy niet en souden vermogen de voorsz. onse Ordonnantie te doen ghebruycken/ by de Regenten vande Stedē ende Dorpen/ daer de selve dienstich ende noodich werden bevonden: Jae datmen by Publijcque gheschriften ende Predicatien de Hooge Overheyt wil uytsluyten uyt het oordeel van Kerckelijcke gheschillen/ uyt het maecken van Kerckelijcke Ordonnantien/ ende uyt het verkiesen van Kercken-dienaers ende Kercken raden: Datmen oock sonder kennisse vande Overheyt pretendeert te exerceren de Kerckelijcke discipline in alle haere trappen: Datmen daer en boven de Overheden weygert te admitteren tot de Kerckelijcke Vergaderinghe: Jae datmen oock by secrete verbintenisse malcanderen verplicht tot afsonderinghe vande ghene/ die buyten eenige questye inde leere/ hare schuldighe ghehoorsaemheyt betoonen/ in t'naekomen vande voorsz. Kerckelicke Ordonnantien/ ende dit alles niet jegenstaende by de gemelte Ordonnantie soo veel is gesorcht voor de Kercken/dat volgens dien niemant tot den Kercken dienst en kan worden ghe-admitteert/dan die by de Kerckendienaers nae voorgaende examinatie van leere ende leven bequaem wert ghekent/ende de Ghemeynte hare vryheyt wert ghelaten/om op de voorghe slagene persoonen haere bedenckingen te verclaeren/ ende de Overheden/ die ten regarde vande politie soo notablen interest hebben in dese saecke/ buyten het recht van approbatie/inde verkiesinge selve gheen voordeel en hebben boven de Kerckelijcke persoonen. Waer noch by komt/ dat by de Overheden gheen andere persoonen tot de Kerckelijcke saecken en mogen werden ghecommitteert/ als die daer toe werden bevonden de bequaemste te zijn/dat is/ best gheaffectionneert tot den welstant der Kercken.

1617.

Aengaende de Tolerantie/ van het ghevoelen vervatet inde voorsz. vijf poincten/ is kennelick/ dat niet alleen in Hollant ende West-Vrieslandt/van het begin der aengenomen Reformatie/het selve ghevoelen onder de Gereformeerde Religions verwantē is gheweest/maer dat het oock overlanghe inde Universiteyt van Leyden/ende in verscheyden Kercken deser Landen is geleert/ sonder dat ten selven tijde daer uyt eenighe scheuringe is ghere sen: Jae leven noch verscheyden Predicanten/ die ghetuyghen den tijt van ontrent veertigh Jaren sulcx sonder eenighe verhinderinge gheleert te hebben: ghelijck oock inde nabuyrige Provintien/ geen Leeraers en hebben ontbroocken van t'selve ghevoelen/als niet alleen by getuygenisse/ maer by gedruckte boecken can blijcken/ende namentlijck by het boeck Anastasij Veluani, inden jare vijfthien hondert vier en vijftich ghededicеert aen de Staten van het Vorstendom Geldre/ ende Graefschap Zutphen: welck boeck by notable Gereformeerde Leeraers aen de Gemeenten is gherecommandeert/ als oock by de gheschriften Gellij Snecani, Kercken-dienaer gheweest zijnde in Vrieslant/ om nu niet te te spreecken van Melanthone, Bulingero, Hemingio, ende meer andere Leeraers buyten dese Landen/ die niet jeghenstaende haer verscheyden consideratien over de voorsz. materien/ blijckende by haere boecken/ by Calvinum, Bezam, ende meer andere treffelijcke Leeraers vāde Gereformeerde Kercken/ niet alleen voor lieve Broeders en zijn erkent/ maer oock gehouden in groote acht ende waerde. Ja hoe wel die vande Augsburghschap Confessie/ boven het verschil/ aengaende de voorsz. materie/ in het stuck van t'Avontmael/ ende meer andere stucken met de andere Euangelische t'selve niet en gevoelen/nochte en leeren/ soo en is haer daerom de Christelijcke ghemeenschap van weghen de Ghereformeerden niet ontseyt/ maer

1617.

maer ter contrarie zijn de selve over lange/ ende werden noch ten huydighen daghe/ by verscheyden Gereformeerde Fursten ende Kercken vermaent ende gebeden tot broederlijcke eenigheyt / onvermindert de vryheyt van haer ghevoelen: ghelijck oock by mijn Heer den Prince van Orangie hooger memorie / ende by verscheyden Synoden van dese Landen ten selven eynde bevondẽ werdt ghearbeyt te zijn. Nu soo en is by niemant versocht/ veel minder by ons gheordonneert/ dat eenigh nieu ghevoelen inde Kercken ingevoert soude werden/ maer alleen dat het ghevoelen vande voorsz. vijf poincten/ als noyt voor desen inde termen/ ende wel afghescheyden van alle excessen in andere poincten vande leere/ ende in procedueren / met onse approbatie / ende oversulcx wettelijck zijnde veroordeelt/ veel min verclaert onwaerdich die Christelijcke ghemeenschap / by provisie niet en soude werden ghesloten buyten de Kercken/ ofte ghehouden voor genoechsame reden van scheuringhe: ende dat de ghene die verclaren in goede conscientie niet hooger te connen ghevoelen / niet beswaert en souden werden/ om het hooger ghevoelen toe te staen / ende in conformiteyt van dien te leeren: ghelijck wy aen d'ander zijde gheensints van meningh en zijn geweest/ nochte als noch zijn/ het hooger gevoelen uyt de Kercke te sluyten/maer hebben altijdt soo nu / als over de twintich/ dertich ende meerder Jaren/dienstigh ghevonden voor de Kercken / dat de voorsz. materie by die van t'eene/ende t'ander ghevoelen / niet anders als soberlijck ende stichtelijck / en soude werden verhandelt.

Het houden van een wettelicke ende onpartydighe Nationale Synode / is by ons voor alle andere Provintien al inden Jare vijfthien hondert seven-en-tnegentich bewillight/ mits dat inde selve de Nederlantsche Confessie / by weynigh persoonen oorspronckelick ingestelt/ soude werden gherevideert: Overmidts wy bemerckten/ dat eenighe woorden vande selve Confessie by de Professooren ende Kercken-dienaers deser Landen / niet eenpaerlick verstaen ende uyt-ghelept en wierden. By andere Provintien is daer nae mede int houden van eẽ Nationael Synode gheconsenteert / midts dat inde selve om gelijcke reden/ niet alleen de Nederlandtsche Confessie/maer oock de Heydelbersche Catechismus souden werden gerevideert/ Sulcx dat het by ons geensins en heeft ghestaen/dat de Nationale Synode niet over langh en is ghehouden / maer by den ghenen die swarigheyt hebben ghemaeckt in de clausule vande Revisie vande voorsz. Kerckelicke gheschriften: waer by ghekomen is/dat op de maniere van t'houden ende beleyden vande selve Synode/niet alleen de Kerckelijcke persoonen/maer oock de Provintien ghehadt hebben verscheyden/ ende niet in alles over-een-komende consideratien. Hier benevens konnen wy niet naelaten te verclaren onse meeninge te zijn/ dat eenighe poincten / die soo inde Oude Christelicke Kercke / als sedert de Reformatie/ niet en zijn eendrachtelick ende wettelick ghedecideert/jegenwoordich te willẽ decideren/ ende over sulcx nieuwe articulen van t'Gheloof te formeeren / is van uytermaten groot bedencken / ende als sulcx al oorbaer mochte zijn / dat in allen ghevalle gheensints met den dienst vande Kercken soude accordeeren / t'selve te willen bestaen door een Vergaderinge gheconvoceert uyt weynich Provintien/ die doch de algemeene Kercke niet en konnen representeeren: maer dat veel eer/ nae het ghebruyck vande oude Christenheyt / sulcx soude behooren te ghescheiden door over-een-stemminge van alle de Kercken / die voor leden eens lichaems worden ghehouden/alsoo particuliere decisien/ insonderheyt in dese gelegentheyt van tijden/niet anders en konnen mede brengẽ/ als meerder verdeeltheyt onder de Christenen / minder hoope om de Euangelische Kercken te vereenigen/ende groot voordeel voor de vyanden vande Christelijcke Reformatie. Maer voor al en konnen wy niet goet vinden den cours / die zedert eenighen tijt in eenighe quartieren der Landen van Hollandt ende West-Vrieslant is ghehoudẽ/ waer door-men ghetracht heeft de aenkomende Leeraers / jae selve den ghenen die lange in dienst waren gheweest/ op onghewoonelijcke ende voor de conscientien beswaerlijcke manieren te examineeren/ ende nauwer te verbinden aen de Kerckelijcke gheschriften / als wel bestaen kan met de eere/die wy Godes woordt alleen schuldich zijn/ ende buyten onse kennisse in de Kercke in te voeren verscheyden nieuwe articulen/ soo int stuck vande Leere/ als int stuck van de Ordre. Ondertusschen is onse meninge ghelijck wy door verscheyden Resolutien verclaert/ ende by occasien metter daet bethoont hebben/dat het niet gheoorloft en is/ soo langhe de voorsz. Nederlantsche Con-

fessie ende Catechismus niet en zijn ghereſumeert/ de Gemeente eenighe Leere voor te draghen/ strijdende met de selve formulieren van eenigheyt: Alsoo wy verstaen/ dat niemant op sijn eygene authoriteyt en behoort eenighe Nieuwigheyt te pleghen / t'zy om soodanighe vryheydt als die van t'begin af vande Reformatie/ onder de Leden der Gereformeerde Kercken inde Landẽ van Hollandt ende West-Vrieslandt is gheweest/ aengaende de Predestinatie ende den aencleven van dien / door precipitante condemnatie ter eenre ofte ter anderer zijden te verkorten/ t'sy om eenighe andere Leere in de Kercken in te voeren/ die voor desen niet bekent nochte toeghelaten en is gheweest. Insghelijcx hebben wy doen blijcken/ dat/ hoe wel wy niet dienstich en konden vinden/ datmen de Kercken-dienaers/ haer in behoorlicke stilheyt dragende/ soude belasten met het beantwoorden van veele questien/ die onder de Gereformeerde Leeraers ghewoon zijn ghedisputeert te werden: Wy evenwel de persoonen / die met redenen suspect waren in gewichtige poinctẽ/ anders als de Kercken te ghevoelen / van t'ondersoeck niet en wilden bevrijden: maer ter contrarie hebben wy altijt verclaert / dat jegens soodanige serieuselijck geprocedeert behoort te worden. Eñ soude buyten twijfel onse goede intentie / soo in desen / als in het reprimeren van alle hevichheyt/ invectiven/ende lasteringhen/ die ter occasie vande questie vande Predestinatie by die van het eene/ende t'ander ghevoelen tot groote ongherustheyt vande Kercken ende ondienst van t'Landt werden voorghenomen/ beter effect hebben ghesorteert / ten waere de Classicale vergaderingen/ die de Censuren behoorden te exerceren / door onordentlicke afsonderinge/ haer vigeur hadden verloorẽ. Waer door/ende door meer andere gegeven prejuditien toegekomen is/ dat de Synodẽ van beyde de quartieren vande Landen van Hollandt ende West-Vrieslandt / niet bequamelijck ende met vrucht / ghehouden hebben konnen werden. Om welcke Classen te vereenigen/ ende alsoo de Synode te herstellen / by ons voor desen seer is gheaerbeyt ende noch onlancx voorgheslaghen de convocatie van een wettelijcke ende onpartijdighe Provinciale Synode/ om door goede onder-richtinge malcanderen te brengen tot bekentenisse vande waerheyt/ ende over t'punt in verschil soude moghen blijven/ te beramen eenen provisionelen voet van onderlinge Tolerantie / die met onbeswaerde conscientie aen beyde zijden soude moghen aen-ghenomen worden/ ende om voorts te adviseeren op middelen die dienstigh ende bequaemst souden zijn tot onderhoudinghe vande Kerckelijcke eenigheyt. Ende indien t'selve ghedaen zijnde / bevonden mochte worden dat eenighe poincten decisie souden vereyschen / dat in sulcken ghevalle de sake door een Nationale Synode tot een Generale soude werden ghebracht / om aldaer so wel de waerheyt als de noodtwendigheyt vande selve poincten na Godes woordt te examineren/ zijnde alsnoch bereyt alles aen te wenden / dat daer toe soude moghen dienen / alsoo wy volghens onsen schuldighen plicht/ ghene saken ons meerder ter herten laten gaen / als het maintenement vande ware Christelijcke Gereformeerde Religie/ ende den welstant vande Kercken. Ende/ gelijck wy nu dit oprechtelijck ende sinceerlijck verclaren / alsoo bidden wy Godt Almachtich/ dat hy onse Regieringhe/ die hy door sijne ghenade tot noch toe soo wonderbaerlijck heeft gheconserveert/ voorder wil segenen eñ geven / dat onder de selve sijnen H. Naem/ sonder ophouden / in alle Waerheyt eñ Liefde aen-geroepẽ magh worden/ ende beschaemt ghemaeckt die t'selve niet oprechtelick en behartighen. Aldus gedaen ende ghearresteert inde vergaderinge vande Ed. Mog. Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslant/ op ten vijfden Augusti, int Jaer ons Heeren eenigen Heylants ende Salighmaeckers duysent ses hondert ende seventhien.

Ter Ordonnantie vande Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt.

A. Duyck.

Verclaringe des Magistraets van Amsterdã/ Enckhuysen/ Edam/ en Purmerende/ op de voorverhaelde verclaringe vande Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslant in Septembri.

Omtrent een maent hier na hebben de Heeren Borgher-Meesteren/ Raden / ende Vroetschappen der Steden van Amsterdam / Enckhuysen/ Edam/ eñ Purmerende/ medeleden van de vergaderinghe der Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt / een verclaringe in openen druck laten wtgaen/ waer by hare E.E. int corte ende naerchtelick vertoonen/ de ghetrouwe affectye / die sy altijts gehadt hebben / ende noch hebben tot den welstant der Landẽ / ende Kercken

van

van Hollant ende West-Vrieslant/ende hoe verre d'authoriteyt van een Christelicke Hooghe Overicheyt inde jeghenwoordighe Kerckelicke dissentyen / ende andere Religions-saecken/ oock int doen emaneren ofte veranderen van Kerckelicke Ordren ghexerceert behoort te werden: Eñ waeromme hare E.E. niet hebbē cunnen goet vinden/ dat de particuliere ende verschillende opinye van seeckere vijf poincten op t'stuck van de predestinatye ende ghevolghe van dien/zedert eenige jaren wt-gebreyt/sonder ghenoechsame voor-gaende examinatye / met d'openbare ende eenparige leere/ doorgaens inde voorseyde/oock nabuyrige/ende andere Gereformeerde Landen gepredickt ende voorghestaen/ inde Kercken van Hollandt ende West-Vrieslandt soude werden gemeen gemaeckt/ende so wel de Dienaers des Goddelicken woorts / als de Christelicke Gemeynten / daer toe by authoriteyt ghehouden.

De woorden der boven-gemelde verclaringe sijn dese.

Verclaringe vande Heerē Borgermeesterē/Radē/ ende Vroetschappen der Steden van Amsterdā/ Enckhuysē/ Edam/ende Purmerende/ belangēde de Inlātsche beroertē in Sept.

Alsoo Borger-Meesteren/ Raden/ ende Vroedtschappen der Steden van Amstelredam/Enckhuysen/Edam / ende Purmerende/ mede-leden vande vergaderinghe/ der Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt/ niet meerder ter herten hebbende / als omme nevens der Landen vry/ ende gherechticheyden te helpen conserveren de waere Christelijcke Gereformeerde Religie / verstaen/ende bevinden/ dat by eenighe particuliere/ende andere uytgegevenen geschriften/oock discoursen daer op alomme gehouden / opentlijck ghetracht wort hare E.E. ghetrouwe affectien/ ende devoiren tot den welstant der Landen ende Kercken / verdacht te maecken/ als of de selve/ de wettelijcke authoriteyt der Hoogher Overicheyt in Kerckelijcke saecken niet en souden toestaen/ende gene Tolerantie ofte Christelijcke eenicheyt over de huyden-daeghse Religions Verschillen begeeren in te gaen: Soo hebben sy dienstich / ende noodich gheacht/ tegens soodanighe misduydinghen te doen oprechte verclaringe van hare E.E. goede intentien/ midtsgaders vanden oorspronck/ eñ remedien der jegenwoordige Kerckelicke oneenicheden / voor desen dickwils ende ghetrouwelijck aengewesen.

Voor eerst/ hebben hare E.E. niet connen bevinden / dat den oorspronck vande huydendaechsche dissensien / uyt de disputen op de authoriteyt vande Hooghe Overheyt in Kerckelijcke saken/souden wesen ontstaen/ maer na dat de questien op de materie van Predestinatie ende ghevolghe van dien/ buyten alle ordre ende ghewoonte in eenige Kercken van Hollant ende West-Vrieslant waren verweckt/ende daer jegens/ midtsgaders het invoeren vande Leeraers daer mede ingenomen zijnde/ veele clachten ende doleantien alomme ghedaen/ zijn de voorsz. disputen wegen d'authoriteyt/ tot ophitsinghe vande Hooge ende subalterne Overheden/ teghens de clagende Kercken-dienaren ende Gemeenten te wege ghebracht. Ende hoe wel misschien in voor-gaende tijden/ over het beleyt der Kerckelijcke saecken eenighe disputen mogen ghevallen zijn / ghelijck als d'ordren dien aengaende inde vereenichde Nederlanden/oock inde quartierē ende Steden vande selve/ niet in alles over een en quamen/soo weten hare E.E. nochtans niet/ dat eenige Regentē in dese Landen/ofte recht-voelende Leeraers/ opt hebben ontkent/dat een wettelicke Christelicke Hooghe Overicheyt toecomt het recht van publijque Kerckelijcke wetten ende ordonnantien te maecken/op dat/Godes Heyligē Woort in suyverheyt/ haer ghemeenten eñ goede ingesetenen stichtelijck gheleert/ende alle Kerckelijcke saecken ordentlijck beleyt moghen werden. Jae het is meer dan kennelijck/ dat de gene daer op achterdencken wort ghenomen/ doorgaens protesteren van te willen blijven by de Nederlandtsche belijdenisse des gheloofs/ bekennende t'gene aldaer inden xxxvj. Articule van het ampt der Overicheyt wert verclaert: Namentlijck/ dat het is niet alleen acht te nemen eñ te waecken over de Politie / maer oock de hant te houden aen den H. Kercken-dienst/ om te weeren en af te doen alle afgoderijen ende valsche Gods-diensten / het Coninckrijcke Iesu Christi te voorderen / ende het woort des Euangelij over al te doen predicken/ op dat Godt van een yegelijck ge-eert/ ende gedient werde/ gelijck hy in zijn woort gebiedt. Ende zijn dien volgende haere E.E. oock bereydt de selve authoriteyt der Hoogher Overheyt hier te Lande te helpen mainteneren. Maer hebben daer nevens altijt verstaen/dat op het ghebruyck vande voorsz. authoriteyt ende extensie van de

1617

macht der Hoogher Overicheyt in Kerckelycke eñ Religions saken/ rypelyck diende gelet/ ende insonderheyt de selve naer gelegentheyt der Landen / ende tot de meeste ruste der Kercken ghereguleert te worden. Ende dat mits dien een Christelicke Hooghe Overicheyt/ int exerceren van zyne authoriteyt / wel heeft te bedencken / dat die is beslooten binnen de palen des Goddelycken Woordts / dat den Kercken-dienst daer door niet werde verhindert / ofte met het polityque Regiment gheconfondeert / ende dat die Kerckelycke persoonen / die tot vercondinghe ende uyt-roepinghe des Goddelycken Woordts ende opsicht inde Christelycke gemeenten/ zyn beroepen/ van het oordeel ende verrichten der Kerckelycke ende Religions saecken ende verschillen niet werden uytgesloten/ ghelyck bevonden werdt by alle Godtsalighe Keyseren / Coningen/ ende andere Christelycke hooge Overicheden/ het selve alsoo mede verstaen eñ ghepractiseert te zyn. Ende namelyck inden Ouden Testamente by de Coninghen Josaphat/ ende Hiskia/ als sy den vervallenen Gods-dienst in Juda weder deden oprichten / ten tyde des nieuwẽ Testaments/ by de Christelycke Keyseren Constantinus, ende Theodosius de Groote, Valentinianus, Marcianus, Iustinianus, ende meer andere/ als sy begheerden te weten welcke Leere ende Religie sy behoorden te mainteneren tegens de dwalinghen ende Ketteryen ten selven tyde opgeresen zynde: Ende lestelyck inde naeste hondert Jaren by de Coninghen/ Princen/ Fursten / ende Republyquen/ die hare Landen ende Kercken/ na Godes heylighe woort hebben doen Reformeren/ ende Kerckelycke Wetten gheapprobeert / ofte laten emaneren / daerinne sy doorgaens ghebruyckt hebben den raedt ende hulpe van Kerckelycke persoonen / van binnen hare Landen / ofte van buyten / daer toe versocht ende beroepen / het welcke oock de Religions verwanten in de Neder-landen in haere supplicatien aen den Coninck van Spaignien / ende de Heeren Staten der Nederlanden/ inden Jare 1566. ghepresenteert/ alsoo hebben te kennen gegeven/ ende den Coninck niet toegheschreven absolute macht / omme in de saecken der Religie nae zyn ghelieven te disponeren / maer claerlyck vertoont / dat zyn Macht daer toe behoorde te strecken / op dat hy hem teghen de dwalinghen stellende/ beschermde de onnooselheyt van dien / die tot dier tydt toe in het recht meer verdruckt / dan verhoort waeren gheweest: Betuygende ende protesterende voor Godt ende syn Engelen/ datse niet hooghers en begheerden/ dan onder de ghehoorsaemheyt der Overheden in suyverheyt der conscientie te leven / Godt te dienen / ende haer selven na zyn woordt ende Goddelycke gheboden te Reformeren ende daerom Offerden / ende overgaven wel haer Lichaem / ende goederen den Coninck / maer baden oock ootmoedelyck zyne Majesteyt / dat haer toeghelaten wierde Godt te gheven dat hy eyscht.

1617.

Ghelyck mede de Ministers tot Emden seer wel hebben ghesustineert / dat het Ampt der Overheydt / is te bewaeren beyde de tafelen der Goddelycker Wedt / omme t'samen Godt-saelicheyt / ende gherechticheyt te voorderen: maer even wel haere macht sonder eenighe bepaelinghe niet bekent / als uyt hare uyt-ghegevene boecken te sien is. Ende hebben myn Heere de Prince van Oraengien hoogher Memorie / ende de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt / nae de gheleghentheydt der selver Landen / de saecken alsoo mede ingheseien / ende / niet teghenstaende al voor de Pacificatie van Gent wierde ghearbeydt tot verhinderinghe vande aenghestelde Kerckelycke Collegien / ofte Consistorien / daerinne de saecken / den dienst ende stichtinghe der Kercken betreffende / wierden ghehandelt / de selve onverandert laten blyven / ende vervolgens inde Synodale vergaderingen by haere kennisse ende toestant / successivelyck inde Jaren 1578. 1581. ende 1586. gehouden/ niet alleen de Religions gheschillen doen verhandelen / maer oock Kerckelycke orden laeten beramen / resumeren ende uytgheven / ende nae datse te vooren zyne Hooch-gemelte Excellentie / midtsgaders den Heeren Staten ende Steden van Hollandt ende West-Vrieslant waren ghepresenteert ofte over-gesonden / deselve alomme laeten practiseren / oock eenighe brieven tot observantie van dien / ende voornamentlyck op t'aennemen ende af-stellen der Dienaeren des Goddelycken woorts / Ouderlinghen / ende Diaconen uyt-gheschreven / sonder dat de meninghe / of van zyn hooch ghedachte Excie. int doen maecken van eenighe Ordonnantien / ende justificatien / oock vermaningen aende Heeren Staten van Hollandt ghedaen / ofte van de selve

1617.

selve inde volghende besoignen op de Kerckelijcke Wetten by der handt ghenomen/ opt can ghe-weest zijn/op de Religions ende Kerckelijcke saecken ende bedieningen Ordinantien te maecken / sonder communicatie / examinatie / ende advijs vande Kerckelijcke persoonen. Jae als inden Jare 1591. een nieuw project van Kerckelijcke order was beraemt/ is inde vergaderinghe vande Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt/ soo wel gesustineert/ dat de selve al vooren in een wettelijcke Synode aen Godes H. Woordt soude behooren ondersocht/ende met contentement eñ stichtinge den Kercken voorghehouden te worden/ als dat de Kerckelijcke persoonen daer by te veel rechts ende voordeels soude wesen toegestaen. Sijnde daer-en-boven kennelijck/dat de Heeren Staten van Hollant/ inden selven Jare/ een particuliere Kerckelijcke ordinantie hebben aenghenomen / na datse die te vooren inden Synodo Provinciael hadden doen oversien: Ende dat jongstelijcken de Heeren Staten van Vtrecht hare Kercken-ordeninge met eendrachtige toestemminghe van alle de Kercken-dienaren haerder Provincie hebben uytgegeven. Ende also op den name vande Heeren Staten van Hollandt ende West Vrieslandt/ geen publijcke ofte geauthoriseerde Kerckelijcke Wetten opt zijn ghe-emaneert / ende daer-en-tusschen de Kercken langhe Jaren met goede vrede ende stichtinge hebben gebruyckt d'Ordre inden Jaere 1586. inde Synode Nationael / ten overstaen vande voortreffelijckste Politijcque persoonen beraemt/ende byden Heeren Staten vā Hollant ende West-Vrieslandt by provisie aenghenomen/ hebben haere E.E. seer vreemt ende van groot bedencken gheacht / dat by occasie vande jegenwoordighe dissensien/ de voorsz. ordre soude worden ghedissolveert/ ende de gheconcipieerde inden Jare 1591. int gheheel / ende veel min stucks ghewijs/ den Kercken alleen by publijcke authoriteyt opghedronghen/ sonder dat die al vooren rijpelijck na den woorde Godes soude wesen ghe-examineert/ende daer op de bedenckinghen vande Kerckelijcke persoonen verstaen. Te meer nae dien door het stucxghewijs invoeren vande voorsz. Ordre/ eñ derogeren vande voorgaende/ kennelijcken is ghetracht / den ghenen die in t'stuck van de Leere vanden anderen verscheelen / te samen te combineren / den ghemeenten onaengename Leeraers ende opsienders op te dringhen / ende niet als confusie soude veroorsaken / dat inde Kercken van eene Provincie verscheyden ordren ghebruyckt ende onderhouden souden worden: Welcke ontijdige ende particuliere veranderinge deselve niet weynich heeft beroert / ende ymmers hare E.E. te ghevalle soo wel hadde cunnen ende behooren naghelaten te worden/ als inden Jare 1591. ten regarde van eenighe difficulterende Steden / het invoeren vande gheheele Kerckelijcke Ordinantie is opghehouden: Waer mede veele disputen ende gevolchde inconvenienten souden hebben ghecesseert/ende nae de nederlegginghe vande Religions verschillen met beter gherustheydt ende stichtinghe een eenpaerighe Christelijcke Kercken-ordeninghe connen beraemt worden: Daer toe haere E.E. bereyt sullen wesen/ met een goede ende wel onderrechte conscientie te contribuerē t'gene tot meesten dienste der Landen / ruste ende eenicheyt der Kercken / bevonden sal worden te dienen.

1617.

Maer hebben haer E.E. altijdt ghe-oordeelt de principaelste swaricheydt in de Kercken deser Landen veroorsaeckt te zijn / door de verscheydenheydt / zedert eenighe Jaeren / in t'stuck vande Leere op de Goddelijcke Predestinatie ende andere wichtighe poincten te weghe ghebracht / daer van eerst in den Jare 1610. by seeckere Remonstrantie den Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt openinghe is ghedaen: Ende midtsdien niet aenghenomen can worden / dat vanden beginne vande Reformatie / ende ghedurende de selve / het ghevoelen in de vijf poincten van de voorseyde Remonstrantien begrepen / in de Kercken ende publijcque Schoolen van desen Landen / opentlijck ghepredickt ende gheleert / gheen seeckerheydt dien aengaende onder houden / ofte gheen Kerckelijcke Censueren ende Procedueren ter oorsaecke van dien ghebruyckt souden zijn. Want niet alleen uyt de Nederlandtsche Belijdenisse des Geloofs ende Christelijcken Catechismo / inde Kercken deser Landen tot beyvinghe van de Reformatie aenghenomen / kennelijcken is wat dien aengaende conform den woorde Godes is bekent ende voorghestaen : Maer oock uyt de Boecken ende Predicatien van soo grooten menichte van vrome eñ ghetrouwe dienaers des Goddelijcken woorts/ die vandē aenvanck der Reformatie de voorschreven

Kercken hebben bedient / ende gheen verscheyden ghevoelen bekent gemaeckt: Ghelijck oock uyt d'eendrachtige over een-stemminghe vande Kercken deser Landen / met die van de andere Vereenichde Provintiē / in t'stuck vande Leere ghehouden / wat op de voorschreven materie ende ghevolge van dien opentlijck ende door-gaens is vercondicht / daer van Anastasius Veluanus voor den tijdt vande Reformatie wel anders mach hebben ghevoelt / ende Gellius Snecanus oock een deele afgheweecken zijn / daer over hy niet ongecensureert is ghebleven: maer Melanthon ende Bullingerus noyt hebben gedisceptpeert / als uyt haere brieven ende onderteeckeninghen / oock Calvini ende Bezæ boecken wel is te bemercken / midtsgaders uyt de gheschriften der ghener die de Theologische Professien inde Universiteyt tot Leyden successivelijck tot de tijden Arminij hebben bekleedt / ende lestelijck Francisci Iunij ēn van beyde de Trelcatij, Vader ende Sone / wat inde Publijcque disputatien ende lessen aldaer is verdediget: Hebbende haer oock geen Predicanten van ander ghevoelen bekent / ende daer over aenhanck gemaeckt / als eenighe weynige / die successivelijck zedert 40. 30. ende 20. Jaren / onder andere oock dieshalven met kennisse ende toestant vande Hooghe Overicheydt zijn ghecensureert / ende daer over tot excommunicatie / afstellinghe vanden Kercken-dienst / ende verbodt van boecken / inde persoonen van Coolhaes VViggertsz. ende Coornhardt, gheprocedeert is geweest. Dat nu de verschillende ende strijdighe opinie op 'tstuck van de Predestinatie ende ghevolghe van dien / sonder voorgaende examinatie ende ondersoeckinghe aenden woorde Godes / op den Predickstoel soude werden ghebracht / ende ghemeen gemaeckt met d'openbare eenparighe Leere / doorgaens inde Kercken van Hollandt ende West-Vrieslandt / ende andere Gereformeerde Landen aenghenomen / hebben haere E. E. voor den dienst der Landen / ruste ende eenicheyt der Kercken ende goede ghemeenten niet connen goet vinden / ende over lange ghevreest / dat door ontijdighe afwijckinge van de eenparicheyt int stuck vande Leere / ende invoeringe van strijdende opinien in eene Kercke ende voor eenderley ghemeente / den bant van eenicheyt ghebroocken / ende affonderinghe veroorsaeckt soude worden: Daer toe de lasteringhen ende invectiven / veel tijts tegens de openbare ende bekende Leere ende Leeraers van dien ghebruyckt / de gheoorloofde licentie van andere questien onder decksel vande vijf poincten te voorschijn ēn onder den volcke te brengen / ende lestelijckē de ghehoudene Proceduren jegens de Dienaers ende Christelijcke ghemeenten / haer beswaert vindende sonder ordentlijcke beproevinghe met de dissentierende partijë te voeghen / niet weynich hebben gheholpen: Ende voorder apprehensien zijn ghegeven / mits de Religions questien / de wettelijcke ende behoorlijcke examinatie onthouden werdende / alleen by politijcque authoriteyt is ghetracht daerinne ordre te stellen / oock sonder toestant van veele die haer authoriteyt daer toe niet conden mede deylen / ende de oeffeninghe vande Christelijcke Religie / eenmael by eenparicheydt aenghenomen / geerne soo langhe souden hebben gheconserveert / tot dat eenige noodige verbeteringhe of veranderinghe uyt den woorde Godes ware aengewesen / ende by ghemeene ordre bewillicht gheweest. Sijnde nochtans een sake in alle welgestelde Landen ende Kercken / niet alleen onder het Cruys / maer oock onder Godtsalige Keyseren / Coningen / ēn Overheden gheprактiseert / dat over Religions poincten ende verschillen / de Kerckelijcke persoonē die met de kennisse des Godtdelijcken Woorts bysonderlick sijn begaeft / ende daer inne geoeffende sinnen hebben / in behoorlijcke vergaderingen al vooren werden ghehoort / eer deselve in publijcke Kercken den Christelicken gemeenten zijn voorgedraghen. Het welcke het concipieren van de voor-geroerde Kerckelijcke Ordre inden Jaere 1591. ende nae de conferentien tusschen Gomarum ende Arminium, inden Jare 1609. by den Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslandt / mede alsoo is verstaen: Ende als de revisie vande Nederlantsche Confessie ende Christelijcken Catechismo inde Kercken deser Landen opentlijck aenghenomen / noodich soude wesen / veel meer over soodanige poincten ende artijculen behoort te gheschieden / die jeghens de voorige Leere ende Professie eenige Jaren herwaerts zijn voorghestelt / ende daer onder veel andere opinien zijn vermenght / voor desen inde Kercken deser Landen ongehoort / ofte tegen ghesprocken / waeromme hare E. E. volghens de exempelen der Heyliger Apostelen / Christelijcke Keyserē / Coninghen / ende Overheden / ende namentlijck vande Fursten ēn Steden van Duytslant / die inden Jare 1530. de Augsburch-

1617.

sche Confessie den Keyser Carolo de V. hebben overghegheven/ oock inden Jare 1548. het Interim, ende 1580. het Concordi-boeck niet hebben connen aennemen/ ende volgens t'ghene in dese Landen zedert de Reformatie in Kerckelijcke saecken is ghepracticeert/ over langhe hebben aenghewesen/ dat over de ghemoveerde Religions verschillen tijtlijck een vergaderinge van Godt-salige ende wel-geoeffende Kerckelijcke persoonē hadde behooren beroepen te worden/ omme de vijf poincten in questie/ ende andere daer onder bedeckte questien / nae den woorde Godes te verhandelen: Wel voorsiende/ dat door de verhinderinghe van de Ordinaris Synodale vergaderingen in Hollandt ende West-Vrieslandt / de saecken der Kercken souden geraecken in meerder confusie/ ende midtsdien ghestadelijcken aen-ghehouden hebben / dat de selve weder in t'reyn ghebracht/ ende insonderheyt dat by de jeghenwoordige alghemeene alteratie vande ghemoederen/ eē Nationale Synode der Kercken/ aenghenomen hebbende/ een professie van gheloove / ende daer van doende eenderley belijdenisse/ ghehouden mochte worden/ omme aldaer voorder af te handelen t'gheene in particuliere Synoden niet veressent conde werden / ende d'eenicheydt int stuck vande Leere inde gesamentlicke Provintien ende Steden onghequetst te conserveeren. Niet dat hare E.E. de Hooge Overicheyt het mede-oordeel over de Religions saecken begheeren te ontrecken/ ende alleen executeurs maecken van de Kerckelijcke decreten / maer hebben daer toe ghearbeyt/ dat onder der selver authoriteyt eñ directie / by assitentie ende interpositie van hare Gecommitteerde / ende met volcomen onder-rechtinge ende kennisse vande Hooghe Overicheden / alles soude ghescheiden/ ende den Landen ende Kercken int gemeen tot ruste ende wel-stant moghen ghedijen. Oock hebben hare E.E. niet ghetracht dat eenighe nieuwe Articulen des Geloofs souden werden gemaeckt/ ofte decisien gedaen vande poincten die by de Generale Gereformeerde / ofte inde primitive orthodore Kercken niet en zijn ghedecideert/ veel min ghewevgert/ over het verschil vande Goddelijcke Predestinatie ende aenkleven van dien/ eenen dragelijcken voet van tolerantie in te gaen / by soo verre de selve wettelijck/ conform den woorde Godes can beraemt/ ende in goeder conscientie aengenomē worden: Maer te vreden geweest/ dat t'selve behoorlijck ende onpartijdelijck soude gheexamineert/ ende tot Christelijcke eenicheyt ende eenparicheyt ghearbeyt worden / als by de Evangelische Kercken in Polen indē Jaere 1570. inde Synode tot Sendomir ghehouden/ is gedaen/ ende door Godes segeninge ghelueckelijcken ghetroffen ofte by andere weghen ende middelen / diemen in Synodo alder-bequaemst sal gheoordeelen. Middeler tijt hebben hare E.E. niet connen toestaen/ den cours die inde Landen vā Hollandt ende West-Vrieslandt is gehouden/ waer door men getracht heeft verschillende leerē ende opinien inde Gereformeerde ende vreedtsamige Kercken in te voerē/ de selve de Kerckelijcke examinatien ende censuren te ontrecken by politijcque Decreten te authoriseren / de Leeraers daer aen te binden/ mitsgaders de Kercken-dienaers ende Ghemeenten haer in goede conscientie beswaert vindende / by uyterlijcke Autoriteyt daer toe bedwinghen/ ofte hare bedieningen te ontsegghen/ ende den Gemeenten het exercitie vande Christelijcke Religie te verhinderen: Ghelijck sy mede niet connen goet vinden / dat by particuliere Synodale handelingen ende besoignen / van d'eenicheyt ende over-een-stemminge der Kercken van d'andere vereenichde nabuyrighe Provintien souden afghetrocken worden / als zijnde den seeckersten bandt daer mede de Provintien/ Steden/ ende goede ingesetenē van dien/ oock in Politijcque eenicheyt ende reputatie by de ghcheele Ghereformeerde Christenheyt connen bestaen. Ende hebben der halven volghens de leste aenmaninghe vanden Coningh van Groot Britanien, advisen van grootte eñ treffelijcke Personagien/ van binnen ende buyten de Landen / ende menichvuldighe instantien vande Kercken/ geen ander ofte expedienter middel alsnoch connen bedencken / als t'ghene daer toe de Christenheyt in soodanige voorvallen voorgaens haren toevlucht heeft genomen/ namentlijck dat de Religions verschillen door het houden vande Provinciale / ende vervolgens Nationale Synoden/ tot een goede ende seeckere uyt-compste mochten ghebracht / ende daer-en-tusschen alle nieuwicheden ghewert / ende van ongheWoone procceduren opghehouden worden / alsoo tot behoudenisse vande ware Christelijcke Gereformeerde Religie/ ruste der Kercken/ weeringhe van ergernissen ende confusien/ sulcx ten hoochsten wort vereyscht. Ende ghelijck haer E.E. dese Verclaringe jegens

alle

alle sinistre interpretatien ghenootsaeckt zÿn te doen / waer van noch andere medeleden van de vergaderinge der Heerẽ Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt niet vreemt en zÿn / hoe wel anders voorgegeven wort: Alsoo bidden sy Godt almachtich / der selver Steden ende goede Ingesetenen/ nevens/ ende onder de regeeringhe der Heeren Staten van Hollandt ẽn West-Vrieslandt / ende andere Steden vanden selven Lande / in waeren Gheloove ende goede eenicheyt hoe langer hoe meer te conserveren ende herstellen/op dat zÿn Goddelÿcke Woort alomme eenparichlÿck mach werden verbreydt / ende zÿnen Heylighen name daer over aengheroepen / Midtsgaders beschaemt gemaeckt/ die veranderingen inde Religie/ende confusiẽ inde Politÿe soecken aen te rechten.

Gedaen by Burghermeesteren/ Raden/ ende Vroetschappen der Steden van Amstelredam, Enckhuysen, Edam, ende Purmerende, in September des Jaers nae de gheboorte onses eenighen Heylants ende Salichmakers/ duysent ses-hondert ende sevẽthien/ ende by haere respective Secretaris ende Gecommitteerde geteeckent.

Ter Ordonnantie van Borgermeesteren ende Raden der Stadt Amstelredamme.

By my Secretaris

De Haen.

Fredrick Iansz.

Door last van Borger-meesters ende Raden der Stadt Enchuysen.

Iacob Claesz.

Pieter Vaes.

Door last van Borger-meesteren ende Raden der Stadt Edam.

Matthijs Melisz.

Door last ende Ordonnantie van Borgher-meesteren der Stadt van Purmerende.

Versoeck van den Franschen Ambassadeur in Engelant/ met de antwoorde van sÿne Con. Ma[t].

De Baron de la Tour, extraordinaris Ambassadeur van Vrancrÿck/ is in Februario in Engelandt aenghecomen / ende niet tegenstaende sÿne devoiren die hy ghedaen heeft/ om des Conincks ende der Coninginnen redenen goet te maecken / ende der Princen stuck quaet / soo heeft even wel de Coninck zÿne persuasyen verworpen/ende ghepoocht der Princen sake te justificeren/ achtende die de ghesontste te wesen: Sÿne M[t]. seyde/ dat hy wel veel accusatyen teghen de Princen ghehoort / maer veel meerder justificatyen van harent weghe ghesien hadde. Soo dat sÿne M[t]. ten hoochsten heeft doen versoecken/ dat het den Coninck ende Coninginne van Vranckrÿck woude ghelieven / om sÿnent wille / dese saecke te laten verdraghen sonder crÿch en wapenen: Dat sulcx soude strecken tot harer eygener gherusthept/ ẽn wel-vaert haeres Rÿcx. Ende heeft alsoo sÿne M[t]. den Baron de la Tour met brieven van Complementen ende credentyen geredepescheert/ heeft oock den selfden seer wel doen tracteren/begiften/ende gedefroyeert/ daer mede desen Ambassadeur inden beginne van Martio wt Engelandt nae Vranckrÿck verreyst is / met belofte van met den eersten Sir Thomas Edmonds, als extraordinaris Ambassadeur/in Vranckrÿck te senden/om met den Coninck ende Coninginne hier van breeder te handelen. Maer al te vergeefs/die den Coninck tot crÿch aenporden vermochten meer by hem.

De Coninck van Groot Britannyen dringht hert op het Santische Verdrach.

De Coninck van groot Britanyen heeft door sÿnen Ambassadeur Dudley Carleton, de H. M. Heeren Staten Generael / doen vertoonen ende aendienen / dat den Ambassadeur des Conincks van Spangien/in Engelant residerende/heeft verclaert/dat sÿnen meester gantschelÿck ghesinnet was / dat het Santische Verdrach in allen puncten / geene wtgesondert/ soude nagheleeft ende onderhouden worden: Versoeckende sÿne Ma[t]. van Groot Britanyen sulcx by de Staten te willen bevoorderen / haer ghevende den tÿt van drie maenden/ waer van Februarius Anno 1617. de leste soude wesen/ met dreyginge/ dat zÿnen Meester die Coninck van Spaengien / indien de Staten sulcx weygerden/de Stadt Wesel/ ende andere meer inde Vorstendommen Gulich/ Bergh/ &c. die hy in sÿn ghewelt hadde / nimmermeer verlaten en soude. De Vrede-lievende Co-

ningen

ningh van Groot Britannien heeft dit de Staten door sijnen Ambassadeur laten voordragen/ hare H. Mog. seer daer toe radende ende aenporrende. Hare E. H. M. hebben dese sake in haer beraet genomen/ ende met de Keur-Vorsten van den Paltz/ oock van Brandenborch/ende andere Princen in deliberatie ghelept / qualick konnende ghelooven/ dat het den Koningh van Spanien ernst was/ of dat hy het ter goeder trouwen meynde. Twelck de Staten den Ambassadeur Carleton hebben aengedient/ seggende onder anderen / dat by de Spaensche seer vreemde proceduren/nae het verdragh van Santen / eerst by verscheyden variatien en dilayen/ daer na inden Jare 1615. by vyandelijcke inneminge vande importante stede ende plaetse Ziburgh, ende inden Jare van 1616. met de overweldinghe vande steden Soest ende Lipstadt/ directelijck tegens beloften / onder handt ende zeghel bevesticht/ ghepleeght zijn / ende noch ghecontinueert worden. Desen allen on-aenghesien / heeft die Ambassadeur Carleton op den 23. Januarij. uyt last ende bevel sijnes meesters/ wederom seer instantelijck aengehouden / ende de Staten vermaent tot aenneminghe van het Santische Verdrach, versoeckende hier op kort beraet / ende schriftelijcke antwoorde/ die sijne Edr. soo promtelijck niet en konde ghegeven worden / overmits desen handel de Staten niet alleen / maer oock / ende insonderheyt / de gheinteresseerde Keur ende Vorsten was betreffende : Als oock den Koningh van Vranckrijck/ wiens Ambassadeur dit Verdragh hadde helpen maecken. Oock gaf dit haere H. Mog. een groot nadencken / dat de Spaensche Ambassadeur in Vranckrijck seyde/ wel te weten/ dat sijnen Meester de Koningh van Spaengien/ den Spaenschen Ambassadeur in Enghelant/ sulcken ampelen last ofte bevel niet ghegheven en hadde. Noch oock en wist men niet wat hier in de meyninge was van den Eerst-Hertoge Alberto van Oosten-rijck: Veel weynigher wistmen wat versekeringe/ dat de Coningh van Spaengien ende de Eerst-Hertoge Albertus woude geven / tot onderhoudinge deses Verdraghs. Dit alles is aenden Coningh van Groot Britannien overgeschreven/ met versoeck/ dat zijne Majesteyt sich t'selvighe wil laten ghevallen. Van weghen dese ende andere invallende swaricheyden / is desen handel verbleven / ende in stille-stant ghecomen. Soo datter desen gheheelen Somer gheen gewagh meer van ghemaeckt en is.

Misverstā tusschen de Princen Brandenburch ende Nieuburch belangende den Tol.

Daer is in het voorleden Jaer misverstant gheresen tusschen de beyde possederende Vorstē Brandenburch ende Nieuborch/ belangende het betaelen van den Tol / op den Rijnstroom / die eertijts te Burick is betaelt ghewordeu/ maer is nae der handt te Rees gelegt/ overmits dat ghedurende de Nederlantsche crijghen / de schepen te Burick niet vry en lagen/ maer wierden elcke reyse besprongen ende geplundert. De Vorst van Nieuburch heeft in Octobri 1616. by openbare Placcaten bevolen / dat alle Coop-lieden ende schippers den Rijnstroom op ende af-varende / nae oude ghewoonte het Tol-recht te Burick betalen souden/ by verbeurte van schip en goet, Alsoo nu Rees met der Staten Garnisoen beset was: De Prince van Brandenburch ter contrarye heeft gesustineert / dat den tol nu te Rees ligghende/ daer behoorde te verblijven / met openbare Placcaten den coop-man ende schipper wel ernstlick belastende/ aldaer te vertollē/ achter-volghende d'ordre daer van by den overledenen Vorst van Cleve ghemaeckt/ ende nu veel jaren onder-houden/ oock met een-parige in-willinghe der possederender Princen/ ende toestemminge van het Santische verdrach bevesticht.

De Prince van Brandenburch heeft allen die dit aengaet toegheschreven ende belast / dit zijn bevel nae te leven ende te ghehoorsamen/ by de verbeurte van drye duysent gout guldens : Ende dat de schippers ofte coop-lieden / die te Burick den Tol betaelden / daerom te Rees niet vry sijn en souden/ maer aldaer wederom souden moeten betaelen.

Dese twee tegens malcanderen strijdende mandaten hebben straex veel werringhe ende groote swaricheyt den schippers ende coop-lieden / den Rijnstroom ghebruyckende/ veroorsaeckt. Alsoo dat vele schepen met wijn ende alder-hande coop-manschap ghe-laden soo te Burick/ als te Rees/ ende elders/ als in arrest bleven ligghen / niet cunnende hare reyse bevoorderen. Als dit ettelicke maenden lanck gedurt hadde/ ende de Inwoonders der Geunieerder Nederlanden de meeste schade daer over leden / ende volgens dien de meeste clachten deden by hare Hooghe Overicheydt de Heeren Generale Staten: Soo is het dat de selfde dit stuck ter herten nemende / door hare Gecommit-

teerde Joncker Fredrerich van Fervou, eñ joncker N. van Eusum, beyde Raden van State/ in het voor-jaer van Anno 1617. dese swaricheyt door eē provisioneel verdrach hebben afgemaeckt/ alsoo dat de schippers borghe stellende/ mochten varen en reysen/ tot wt-dracht der sake/ die by beyder sijts Gecommitteerde corts daer na soude afgedisputeert worden.

Verhael vā den Savoyaertschen crijch.

NAe dat den pays ghemaeckt was tusschen den Hertoghe van Savoyen/ ende dē Hertoge van Nemours/ soo is de Prince van Piemont de bergen gepasseert/ ende is met sijn legher comen logieren in des Princen van Masserans landt/ lanrt de riviere van Elno. De Prince van Masseran ende zijn landt staen onder de protectye ofte bescherminghe van den Coninck van Hispanyen. Don Pedro de Toledo Velt-Overste van het Spaensche legher heeft den Prince van Masseran volck ghepresenteert tot Garnisoen binnen Masseran ende Crapacore, ofte Crevecæur. Maer desen Prince vreesende indien hy een mael het Spaensche Garnisoen in sijn Steden ende Fortressen crege/ dat hy het niet lichtelick wederom daer wt crijghen en soude/ heeft sulcx beleefdelick afgeslagen/ tot dat het de noot meer voorderē soude. Maer op het onvoorsienste is de Prince van Piemont met sijn legher voor Masseran ghecomen/ ende heeftse op een corts ghedwonghen sijn volck in te nemen. Doe versocht de Prince van Masseran/ te Novarre sijnde/ secours van Don Pedro, om Crevecæur te versteckerē/ daer de Princesse van Masseran op het Casteel was. Don Pedro heefter eenich volck binnen ghecreghen/ even wel isser de Prince van Piemont den 27. Ianuarij voor ghecomen met acht duysent man te voet/ ende vier hondert peerden: latende duysent peerden ende duysent voet-knechten te Masseran. Hy heeft stracx alle toe-ganghen tot der Stadt gaende/ besedt ende besloten/ als insonderheydt de enghten tusschen de berghen te Guardabuzon ende Guardelle. Als de Savoyarts een beschanst berchsken nae by de Stadt hadden ingecregen/ soo hebben sy de Stadt door eenen trompetter laten opheysschen/ maer die van binnen hebben hem met musquetten afgewesen ende beschoten. Soo dat de Prince van Piedmont is veroorsaect gheweest sijn geschut te planten/ daer mede hy eenen tooren heeft beschotē die lanrt twee

Masseran vā den Prince vā Piemont outste sone des Hertoghes van Savoyen/ belegert/ eñ ingenomen.

Crevecæur belegert.

gordinen flancqueerde: Oock heeft hy een groote bresse in den muyr ghescoten/ ende daer eenen dapperen aenval opgedaen/ alsoo dat die van binnen de vlucht namen eñ salveerden haer op het Casteel. Dit is ghescheit op den 29. Ianuarij. Eenige der vluchtende soldaten sijn ghescoten eer sy op het Casteel conden geraecken/ andere zijn daer binnen ghecomen/ ende t'samen bevindende dat sy het Casteel teghen het ghewelt des Princen van Piedmont niet en conden defenderen/ hebbē geappoincteert/ het Casteel over te geven in handen van zijn Exce. behoudens haer leven ende wapenen. Maer als hy/ die afghesonden was/ dese tydinghe brocht/ soo was de Wacht-meyster/ die op het Casteel commandeerde/ malecontēt/ om datmen in het accoort niet en hadde ghestelt ende bedonghen/ dat de soldaten met brandende lonten souden aftrecken/ eñ hy heeft derhalven het appoinctement niet willen aen-nemen/ maer heeft heeten vyer gheven eñ op de Savoyaerts laten schietē. Dwelck de Prince van Piedmont met groote verwonderinge hoorende ende siende/ soo heeft hy oock wel dapper op het Casteel laeten schieten/ dien nacht met sijn approchen de belegerde al naerder ende naerder comende. Sijn Exce. liet vier stucken gheschuts aen d'ander sijde van het Casteel planten op de spitse eenes berchs dichte na by het Casteel. Dit geschut met het aenbreken des daechs veerdich sijnde om te spelen/ soo hebben de beleghende wel ghewetẹn/ datmen met dit gheschut het Casteel seer grootelicx soude beschadigen/ ende hebben derhalven teyckē van Parlamenteren ghegeven. Of wel de Prince van Piedmont hier niet geern toe en woude verstaen/ om dat de Majeur des daechs te vooren het ghemaeckte appoinctement verbroocken hadde/ nochtans om dat de Princesse van Masseran op het Casteel was/ voor de welcke sijn Exce. groote sorghe droech/ ende sorchde in dien hy met die vier stucken hadde geschoten/ dat sy lichtelick hadde mogen ghequetst worden: So heeft hy geaccordeert ende geappoincteert/ met den Ridder Galleazo Pietra, overste der gener die inde Stadt ghelegen hadden/ ende met Loys Albertazzo substituyt van den Majeur/ eñ met Francoys Barnardin de Vertua, dat sy met al haer onder-hebbende crijchs-volck souden af-trecken/ behoudens haer leven ende wapenen/ sonder lonte/ pulver/ of coghel/ latende alles wat sy hadden binnen ende buyten het Casteel in handen van

Ende over gegeven in handen van den Prince van Piemont.

1617.

van sijne Exc^e. om daer mede te doen wat hem beliefde. Des beloofde haer sijn Exc^e. door den Ridder Asconio Bobba, vrijen pas door zijn landt en leger. Dit is geschiet op den 30. Januarij. In al de belegeringe ende in-neminge van Crevecæur en heeft de Prince van Piedmont maer thien mannen verlooren/ ende eenighe ghequetst. Als die van t'Casteel afgingen soo hebben haerder eenige/ teghen het verdrach/ pulver mede genomen. Alsmen dit ghewaer wierd/ ende haer het selfde woude afnemen/ soo hebben eenige der selfder dat met een boos ende toornich gemoet daer henen gestort ende geworpen/ ende hoe het Godt gaf/ het vyer is in het pulver gheraeckt dat teghen d'aerde lach/ ende voorts ist ghecomen in hare flesschen/ ende in de pannen van hare roers ẽ musquetten/ oock in eenige tonnekens met pulver: So dat de gheladene roers ende musquetten los ginghen/ ende vele quetsten/ jae oock eenige doot schoten/ ende eenige wierdẽ leelick verbrant/ so vã des Savoyaerts/ als van de Spaensche sijde. Waer over een groot jammerlick ghetier/ ende gecrijt ontstaen is/ d'welckmen verre conde hooren.

Eenighe Spaensche rupteren ende voetvolck ghesonden tot hulpe van de belegerde binnen Crevecæur, sijn gevallen in de handẽ van de Savoysche rupteren/ die met malcanderen een treffen ghedaen hebben/ daer sijn twintich doode/ ende twintich ghevangens gheweest vande Spaensche/ ende vele ghequetst/ de reste is inde vlucht ghestagen/ twee Cornetten ghenomen/ d'eene van Capiteyn Avila, ende d'andere vanden Marquis de Sancta Lucia.

Des anderen daechs de Prince van Piemondt met eenighe rupteren ẽ voetknechten om-her rijdende om de quartieren te besichtigen daer sijn crijchs-volck lach; Vindende gelegentheyt om den vyant (die maer een musquet-scheute verre van sijn volck af en lach) afbreucke te doen/ so is hy tot haer inghevallen/ ende heeftse wt haer voor-deel ghejaecht/ ende in het vluchten sijnder vele der selfder doot gheslaghen: Onder andere is oock Don Sanchio de Luna Gouverneur van het Casteel van Milanen/ ende Overste in dit quartier/ doot gebleven: Carlo de Sanguine, Maestro del Campo, met een van zijn neven sijn ghevanghen. Aen des Savoyaerts sijde en bleef maer eenen Capiteyn doot/ ende ses Soldaten. De Prince van Piemondt heeft de Casacke van Don Sanchio de Luna, sijn rapier/ ende eenighe pampieren by hem ghevonden/ aen sijnen Heer-Vader den Hertoghe van Savoyen ghesonden.

De Prince vã Piemont schermutselt geluckelick met de Spaensche.

De Hertoghe van Savoyen heeft/ met hulpe van den Mareschal Dediguieres, de Stadt van S. Damiaen, ghelegen in Montferrat, ontrent twee mijlen van de Stadt Aste, gaen beleghren/ ende hy heeftse met vele stucken geschuts aen verscheyden oorden dapper laten beschieten/ soo langhe tot dat hy bresse ghemaeckt hadde. Doe beval hy het Regiment der Piemonteesen/ dat sy aen d'eene sijde met een groot gheroep ende ghetier samblant maecken souden/ als of sy de Stadt hadden willen aen-vallen. Dit heeft de beleghrde sulck eenen schrick aengebracht/ dat sy hare plaetse verlaten ende te rugghe weken/ d'welck de Piemonteesen siende/ soo zijn sy haer soo cort ghevolght/ datse inde bresse met spiesen malcanderen af-reycken conden. In desen alarm heeftmen begost te parlamenteren (de Gouverneur doodt sijnde) met eenighe der beleghraers. Doch de Grave Guido schickte aen sijn Altese/ om te weten wat hy doen soude/ maer eer daer tydinge wederom quam/ soo sijn de soldatẽ/ op hope van buyt/ de Stadt aen-ghevallen/ sonder haer te ontsien voor den haghel der steenen ende des vyers/ die op haer ghevvorpen wierden/ ẽ sy hebbense in ghecreghen/ met weynich verlies van volcke/ want daer en sijnder niet bovẽ vijfthiene doot ghebleven/ ende ontrent vijftich oft sestich ghequetst.

S Damiaen belegert ẽ ingenomen.

Nae het innemen van S. Damiaen, is het legher des Savoyaerts ghetrocken na het Casteel van Garennes, daer twee hondert musquettiers op lagen/ die het gewelt des legers niet en dorsten af-wachtẽ/ maer hebben het Casteel gegeven in handen van den Hertoghe van Savoyen. Van hier is de Hertoghe van Savoyen ghetrocken nae Albe in Montferrat/ daer de Prince van Ascoli lach met ses duysent man te voete/ ẽ meer dan duysent peerden/ ende ses stucken gheschuts/ gheresolveert sijnde haer aen te tasten. D'welck de Prince d'Ascoli ende Don Alfonse d'Aualos vernemende/ soo sijn sy met haer volck van daer vertrocken/ latende de Stadt Albe in de bewaringhe harer Borgheren/ die wel wetende dat sy het gewelt des Hertoges niet en conden tegen staen/ soo hebben sy haer in zijne handen over-ghegheven/ ende gaven hem twintich duysent Ducatons/ om de Pilagye af te coopen.

Het Casteel de Garennes ingenomen.

Albe vanden Hertoge vã Savoyen ingenomen.

Don Piedro de Toledo niet willende yemants raet volgē als sÿnen eygenen/ wiert seer mispresen/ ende daer over heeft hy veel ramp-spoet gehadt/ veel groote Heeren verlieten hem/ ende hare plaetsen: als onder andere den beroemden Ridder Melcij, die na huys ghetrocken is. Don Alonzo Piementel, Generael van de Ruyterÿe/ ende sÿnē broeder/ Colonel van een Regiment voet-knechten/ hebben hare Commissyen geresigneert/ ende draghen de pÿcque/ als slechte Edellieden. De saken liepen te deser tÿt so voorspoedelick voor den Hertoge van Savoyē/ datmen meynde hy soude den Spaenjaert in Italyen soo veel te doene maken/ dat hy aen dese syde van de Alpes niet veel en soude connen wt-richten/ ofte hy soude in perikel staen van het gheheele Hertoch-dom van Milanen te verliesen.

Ioris van Spilbergēs wedercomste in Hollāt uit Indyen.

In Iulio deses jaers 1617. is in Nederlant aengecomen de Generael Ioris van Spil-bergen, met twee schepē upt Oost-Indien/ het eene ghenoemt Amsterdam, het ander Nieu-Zeelant. Hy is voor drie jarē met vÿf Schepen uytgevaren/ nemende sÿnen cours door de Strate Magellanus, ende Mare pacificum, langhs de Gout-custen van Chile eñ Peru. Hy heeft dermael onder de Linye des Werelts-kloot omgeseylt/ eñ hy heeft inde zuyder Zee de Spaensche Armade geslagen/ gelÿck daer vā voor desen verhaelt is. De ladinge die dese Schepen mede brenghen/ wort ge-estimeert ten minsten op twee-en-twintich tonnen gouts/ die de goederen sullen mogen uytbrengē/ wanneer sy verkost sullen werden. De Carga van het schip Nieu-Zeelant is als volcht.

25. Cassen met sÿde waren/ ende Gout-draet. 5. Balen Catoenē garen. 350½ Pikol Ebben-hout/ t'Pikola. 120. ℔. 38345. stuckē Porceleynē. 643. Sockels Foelye. 1. Packken met Besar-steenen. 11. Potten met geconfÿte Gengber. 374. Catti Caneel. 92½. Catti Draken-bloet. 2. Caskens met muscus. 2. Bisaelkens met Diamanten. 13239. Sacken Bantammer Peper. 6. Caskens met Lackwerck. 100. Catty Gutte-gomme. 30. Packen met Indigo/ met noch andere costelÿcke waren. Diergelÿcke ladinge heeft oock het Schip Amsterdam. Dese schepen zÿn den elfden Decemb. Anno 1616. van Bantam ghezeylt/ ende 1617. den vÿfden Iulij Nieuwen-stÿl in Zeelant ghearriveert. Daer worden op een korts meer schepen/ rÿckelÿck geladē/ verwacht. Dese schepen brengen tÿdinghe/ dat onse Nederlanders in Augusto 1616. onder Isle Franse genomen hebben 1. Portugaels schip van Maconeb comende/ ghaladen met 3000. Picol Ebben-hout/ 12. a. 1300. Picol Spyauter/ 12. Armringen. Eñ is desen prÿs den negēthienden Augusti in Iappon gebracht. Niet tegenstaende de groote sollicitatien eñ instātien vande Portugesen gedaē/ so is by zÿne Keyserlÿcke Mt. van Iappon dit schip voor vryen buyt ghekent. Inde Keyserÿe van Iappon is van alderley provisie te bekommen/ Ossen/ Verckens/ Boeck-weyte/ gheroockt vleysch &c. Oock worter goet bier ghebrouwen. Daer worden Metalen ende Yseren geschut-kogels gegotē. Item/ Anckers/ Ketenen/ Bÿlen/ Roers/ Sabels/ Schuppen/ Spaen/ ende ander Yser-werck wort aldaer in overvloet gesmeet/ oock zÿn daer te Lande goede Henghsten eñ Moer-Peerden te becomen.

De jacht Aeolues genoemt/ komende van de custe Coromandel, zÿnde sÿn ladinge 121. packen kleederen voor de Molucques, eñ andere Indiaensche Natyen/ gekost hebbende bovē de hondert twintich duysent guldens/ is opt Eylant Enguna ghestrandet/ schip en goet gebleven/ behalven de 121. packē kleederen/ die geberght zÿn/ d'welck een groote schade voor de Compagnye is/ alsoo dese Koopmanschap wel driemael soo veel in de Molucques soude verstreckt hebben. Daer is op nieus weder nae de kuste van Goromandel ghesonden den Gouden Leew/ met 80000. Realen/ die den 24. Novemb. Anno 1616. is t'zeyle ghegaen.

De Commandeur Ian Dircksz Lam, heeft in April Anno 1616. het vermaerde Eylant Pula ingheenomen/ dat gheacht wort te zÿn dē sleutel van Banda. Hy heeft alle de Bandanesen/ die daer op woonden/ van t'Lant verdreven/ haer af-nemende vier sterckten/ die sy daer gemaeckt hadden: die drie heeft hy gheslecht/ ende het vierde/ dat het sterckste ende best ghelegenste was/ heeft hy inghehouden/ ende versien met 150. Soldaten/ plantende op het selve Eylandt in plaetse van Bandanesen 450. zielen/ soo mans als vrouwen ende kinderen/ die hy met haren wille gelicht heeft in Chyaneb eñ Solco. De Bandanesen hier door seer benaut zÿnde/ zÿn met de onse in een bondigh contract ghetreden/ om hunne Foelye ende Nooten alleen aen de Nederlantsche Compagnye te vercoopen.

De Engelsche hadden van Bantam derwaerts

1617.

waerts gesonden vier Schepen / onder den tijtel vande Bandanoisen te secoureren / die oock by der hant zijn gecomen. Doch alsoo sy klaerlijck bespeurden de resolutie van d'onse / om hen niet te ontsien / in ghevalle sy assistentie aende Bandanesen deden / volgens d'insinuatie aen haer ghedaen: Soo en zijn sy in haer voornemen niet voort-gevaren / maer sy zijn ghezeylt nae de Molucos, al waer sy eenige / naeghelaten van de Spaensaerden / onder het Eylant van Tydore ghevonden hebben / met de welcke sy gereult hebben geschut / kruyt / loot / scherp / ende andere amunitie van oorloghe / daer d'onse niet wel in te vreden en warē / houdēde sulcks geen goet nabuyr-stuck te wesen.

Inde Molucques op Motyer, heeft eenen Melchior Lambertsen, Korporael vā d'Adelborsten / onder Capiteyn Henrick Meyer / aen de hant ghecregen sestien Soldaten / die voor-genomen hadden sich Meester te maken van de Fortresse daer sy op lagen / ende Don Hyeronymo, van Tydore, ontrent een mijle Zeylens van daer ghelegen / te ontbieden / eñ de plaetse over te leveren. Desen aēslach is door eenige van sijn Consorten aen dē dach gebracht / die oock het Lant-Bollewerck hebben ingenomē. De Capiteyn dit vernemende / heeft de schelmen geapprehendeert / eñ den principalen is na voorgaende Sententie vanden Krijghs-raet / gevierendeelt / seven sijnder met de koorde ghestraft / ende de reste op die Galeye gebannen.

Op het schip VVest-Vrieslant, gaēde na Bātam / groot 500. lastē / is in Sept. Anno 1616. oock conspiratie geweest / die boeven sterck zijnde 28. Man. Sy waren van meyninge hare Overicheyt te vermeesterē / ende over-boort te smijten / eñ sich alsoo Meesters van het schip te maken. Nae voorgaende Sententie is den principaelsten ghevierendeelt / vijve gehangē / die reste op Galeyē en Fregatten gebannen / te roeyen sonder gagie.

De Carnatanē onse geallieerde / hebbē met de Tydoresen onse vyandē Treves gemaect / hoe dit noch wil af-loopen / sal den tijt leerē.

Den 14. Februarij 1616. heeft de Coningh van Batsjaen getrout des Coninghs van Terenatens suster die de Nederlanders / al daer handelēde / vereert hebbē met alderley frayicheyt / ter somma vā 150. Realen. Isaac le Mayre heeft voor twee jaren en drie maenden uytgesondē twee scheepkens / om te gaē soeckē eē nieu gat door de Landē van Tarra Alta. Komende onder de strate Magellanus, sijn sy gezeylt ontrent veertich mijlen boven de strate / alwaer sy hebben gevonden (so hy seyt) eenē inham / wesende seven mijlē breet / eñ seven mijlen lanck. Hier door zeylende is hy gecomē inde Zuyt-zee / maer hy en heeft aen het vaste lant geen Landen op-gedaen / daermē negotye eñ profijt soude konnē doē. Het eene schip is verbrant: het andere groot ontrent 130. lasten / den Eendracht genoemt / resolveerde zijnen cours te setten na de Molucques, alwaer sy aē dē Generael Laurens Reael / eñ Raden van Indien gelooft hebbē geē negotie in Indien te doen / eñ dat sy ooc daer toe niet gelastert en warē / maer sochtē verlof om hare reyse te mogē voorderen na Bantam / eñ voorts na huys / t'welck haer gegunt is. Maer comēde te Bantam / heeft dē Directeur Gener. aldaer vernomen / dat sy handelinge sochten / daer toe sy by secrete instructien gelast warē / hebbende ooc eenige brieven aendē Gener. Reynst / die sy dē Admirael Verhagē overgelevert hadden / om de gelegentheyt der negotie te vernemē / 't welc hun gerefuseert wesende / so hebben sy sulcx gesocht by heymelicke eñ sinistre practijquē. Waer over de Directeur Gen. eñ Raet vā Indiē sijn vergadert / eñ hebbē geresolveert datmē schip en goet onder Invētaris soude aenslaen / het welcke ge-effectueert is. Daer sijn inne gevondē 3600. Realē / met weynich Coopmanschap / eñ het meeste volck willich sijnde / is aengenomē in dienst vande Compagnye. Want volgens t'Octroy by de E. H. M. H. Statē Gener. verleent / wort verboden / dat niemant om de Cabo eñ door de strate Magellanes sal varen / eñ veel min in Oost-indien sal negotieren / dā die Compagnye. So dat alles wat uyt dese Landen in Indiē cōt / voor prijs wort gehoudē: sonder datmē soude niet anders te verwachtē hebbē / dan de totale ruyne van dese treffelicke negotiatie / daer so veel duysende aenhangē.

De Bootsgesellen eñ soldatē die nu 5. 6. 7. 8. 9. jaren sijn uytgeweest / eñ met dese twee schepen ingecomē sijn heeftmē alreede voor hare maent-gelden eñ gagiē by de 300000. guldens betaelt. Daer is te deser tijt tijdinge uyt Lisbone eñ van S. Lucas gecomen / dat 4. Engelsche schepen gerescontreert hebbē eē spaensche Caraque / komende uyt Indiē / die sy na drie dagē vechtens so doorschotē hebbē / datter 300. man op doot gebleven sijn / eñ zy is by de Eylanden vā Tercera gesonckē / daer sijn weynich goederen ghebercht / met weynich volcx / te Lissebona ghearriveert.

Daer quam oock te deser tijdt tijdinghe van Sint Lucas ende Madril / over Mexico,

 dat

dat onse Indische Schepen die Vloote inde Manilles souden gheslagen hebben/ende dat de Indianen voor de Manilles teghens de Spaenjaerden revolteerden / ende de onse die Eylanden souden ingheuomen hebben. In West-Indien soudē die Indianen t'stedeken St. Louys ingenomen ende de Silvermijne besedt hebben / en 500. Spaenjaenden verslagen. Dese tydingen comen wt West-Indien by 2. barcquen d'advise aen den Coninck.

De zee-roovers doen groote schade/hebbende haren toevlucht ende schuylplaetse te Tunis ende Algier.

DIt jaer hebben de Zee-roovers in de middelandtsche Zee meer schade ghedaen als noch opt inde voorighe jaren / sy syn over de festich schepen sterck gheweest / groot ende cleyn/ ende hebben haren toevlucht gehadt te Tunis ende Algier , met oogh-luyckinge van de Turcksche Bassen / die mede haer part en deel van den buyt hadden. Dit waren wel meest Turcken/maer veel godloose Christenen van allerley Natyen hebben sich daer by vervoecht / die in meerder achtinge hielden den gecruysten penninck/ dan den ghecruysten Christum. De Heeren Staten der Vereenichde Neder-landen hebben meermaels door hare Agenten ende brieven hier over gheclaecht/aen den Turckschen Keyser selfs/ die op het versoeck ende aenhoudē vanden Ambassadeur Haga aen sijnē Gouverneur te Algiers desen brief ghescheven heeft :

Bevel-brief des Turckschen Keysers aen sijnen Stadthouder te Algiers.

LIeve ghetrouwe / by desen onsen Keyserlicken brief eñ segel hebt ghy te vernemen/ hoe de Nederlantsche Ambassadeur hier in onse poorte residerende/ aenghedient heeft/ dat alsoo zijne principale de Staten Generael der Vereenichde Nederlantsche Provintyen / met onse Keyserlicke Poorten vrientschap ghemaeckt/eñ tot sulcken eynde haren Ambassadeur afgeveerdicht hebben/ d'welck wy aengenomen ende inghewillicht hebben / gunnende ende gevende den Staten ende haeren onderdanen sulcke privilegyen ende vryheyden/ als wy andere Potentaten met ons in verbuntenisse staende gegunt ende gegeven hebbē/ in de welcke onder anderen bedonghen is/ dat van nu voor-taen alle de ghene die ter Zee varen/sy sijn dan Beglerbegh/of Bassen/of Sangiabeghen/Capiteynen/Schippers/ of Hoop-lieden der Zee-roovers/&c. de schepen der Staten ontmoetende / de selfde niet anders tracteren en sullen/dan de vrientschap verheyscht/ sonder de selfde eenigen hinder ofte schade te doen. Derhalven soo gebieden wy insonderheyt ende by name de Vry-buyters / die haer in onse Stadt Algier verhouden / dat sy haer niet ghelusten en laten eenich schip of goederen den Nederlanderen af te nemen/ veel weynigher de menschen die op de selfde zijn tot slaven te maken/ maer dat sy die alle-gaer weder op hare vrye voeten setten / ende alle de goederen die haer afghenomen zijn/ haer wederom restitueren. Maer of wel voor desen van ons sterck ende ernstich bevel aen u-lieden gegaen is/ ende de Heeren Staten u-lieden tot twee mael met schrijven versocht hebben / soo vernemen wy / dat ghy sulck ons schrijven den Bassen niet en hebt gheinsinueert/noch de Zee-roovers niet en hebt inden toom ghehouden/ maer dat sy de Neder-landers soo wel nu als te vooren aengrijpen/ schip en goet prijs maken/ende de menschen tot slaven vercoopen ofte ghebruycken. Ghy daer van ghenietende den tienden slave/ ende van de geroofde goederen oock u deel hebt. Soo dat sy ons claechlick hebben te kennen ghegeven/ dat sy niet anders dan als openbare vyanden getracteert worden / lijdende onverwinnelicke schade/ende dat sy in de wterste elende ghebracht worden / biddende ende versoeckende / dat ons Keyserlicke bevel moghe stat grijpen/ de ghenomene schepen ende goet gherestitueert / ende die in dienst-baerheyt sijn/ op haere vrye voeten mochten ghestelt worden / in sulcker voeghe / dat by al-dien ons Keyserlick bevel niet en werde na gheleeft / achtervolghende de capitulatye met haer opghericht / dat sy alle de schade die sy gheleden hebben / op u mochten verhalen/ sonder datmen de clachten die ghy ons daer over doen sout / soude willen aen-hooren. Dewijle wy dan geneyght sijn in aller manieren de op-gherichte vrientschap met de Neder-landeren te onder-houden/ so doen wy u als-noch te weten / dat dit onsen ernstigen wille/meyninge/ ende bevel is/ dat so haest als desen onsen deur-waerder Hassan, dit met onse Keyserlicke handt geteyckende/ ende met onsen Keyserlicken seghel becrachtichde schrijven u sal ghelevert ende behandicht hebben / dat ghy dadelick daer op verdacht sult wesen / dat alle de schepen ende goederen, die den Neder-landerē/ sont de vrientschap tusschen ons ende haer ghemaeckt/

1617.

maeckt/haer zijn afgenomen/ ende de menschen die tot slaven ghemaeckt sijn / desen onsen Dienaer in handen ghestelt sullen worden. Ghy sult oock den vry-buyteren die haer in onse Stadt Algier verhouden/ desen onsen Keyserlicken wille ende bevel aendienen / ende haer verbieden voortaen den Neder-landers eenighe schade ofte molestatye aen te doen/oock niet de alder-minste / ende soo daer yemant bevonden wort/ die dit ons bevel over-treedt/ dien sult ghy datelick sonder eenighe oogh-luyckinghe/ anderen tot een exempel straffen.

Wat dy aengaet / als onsen Beghlerbeg, ende Stadt-houder des Coninckrijckx ende der Stadt Algier, daer van moocht ghy u wel versekert houden/ indien ghy weygherich sijt de meer-gemelte schepen en goederen te restitueren/ende de menschen toonderen deses ter hant te stellen / ofte indien ghy voortaen de Zee-roovers toelaet de Nederlanders te beschadighen/ den buyt met haer te deylen/ ofte in u Gouvernement te laten vercoopen/ende in somma in allen desen ons bevel niet en gehoorsaemt/ofte yet laet ghescheiden dat tot na-deel van de vrientschap tusschen ons ende haer opgericht soude gereycken / soo sult ghy datelick uwes amts ende uwer eere berooft worden / Ghy sult hier aen onse Keyserlicke poorte ghebracht worden/ ende nae datmen alle de schade/die sy gheleden hebben van uwe goederen sal ghenomen hebben/ sult ghy als eenen ongehoorsamen gestraft worden:

Derhalven soo en sult ghy niet nae-laten die ons Keyserlicke bevel met allen vlijt ende neerstichheyt nae te leven/ ende te bevorderen/ dat niet alleen dit alles/ maer oock alle ende yeder punct der capitulatye met den ghemelten Staten op-ghericht/nae-geleeft ende ghehoorsaemt worde / ende op dat dit ons tegenwoordige bevel sijne cracht hebbe nu ende in toecomende tijden / soo willen ende bevelen wy / dat het onsere Stadt van Algier Acten worde inverlijft. Gegeven inder maent Sefer. &c.

Dit is immers een ernstich ende gestrenghe bevel/ende het betuycht ghenoechsaem/ dat het den Turckschen Keyser niet lief en is/ dat sijne onder-hebbende Gouverneurs de Zee-roovers stijven en stercken / maer het schijnt dat de Bassen ende Gouverneurs van die Landen ende Steden soo heel nauwe op des Keysers bevel niet en passen/ want nae dit hier boven verhaelde bevel zijn de zee-roovers veel stercker ende machtigher ghewōrden als sy opt te vooren waren/ ende hebben havenen ende herberge te Algiers ende in andere plaetsen in Barbarye gevonden. So dat eyndelick de Heeren Staten genootsaeckt sijn geworden dit jaer twintich schepen toe te rusten / om de Zee-roovers nae te jaghen/ghelijck oock de Coninghen van Vranck-rijck ende Engelandt belooft hebben haere schepen hier by te voegen/ de Hertoge van Guyse presenteert met dese Armade in persoone te gaen als Admirael Generael/elcke natye haren Admirael noch appart hebbende. Men hoopt dat oock de Coninck van Hispanien / ende andere gheinteresseerde Princen de handt hier aen sullen slaen/ ende helpen bevorderen dat de Zee van dese schuymers moghe ghevryet worden.

Harde procedure des Magistraets van Cuelen tegen die van de Religye.

De Magistraet van Ceulen procedeert nu wederom heel hert tegen die vande Religie in haere Stadt ende ghebiet/ niet willende andere in haere Stadt lijden / als Gequalificeerde, dat is/Roomsche Catholijcke. Ja dit wort oock in vele Rijcx-steden gepractiseert/ De Jesuyten sustinerende/dat de Euangelische ende Gereformeerde/ inde Religions-vrede niet en sijn begrepen / Quod pax Religionis non sit pax hæreseos, maer dat de Ketters deur de selve de handen worden gebonden/ om niet tegens de Roomsche Religie (die sy alleen voor Religie houden) te doen/ende niet om de Catholijcke te verhinderen in de bevorderinghe harer Religye. Dit zijn de vruchten die de Steden nu ghenieten door hare slappicheyt/ende slofficheyt in het manuteneren vande Euangelissche Religie/latende eerst den Rooms Catholijcken/ ende onder de selve den Jesuyten toe / het incomen/ ende eenighe exercitye in hare Steden ofte jurisdictye/ die met der tijt door hulpe vande Hooge Overicheyt/ soo hebben ghebesoigneert/dat eenighe van haere ghesintheyt inden Raet sijn ghecomen/ende eyndelick sulck eenen aen-hanck ende aen-was hebben ghecreghen/ dat sy d'Euangelische wt den Raet hebben ghebeten / jae oock de selfde met vrouwen ende kinderen wt de Steden ende wt haer Vader-landt hebben verjaecht / sustinerende dat sy teghens die van de Religye haer niet en vergrijpen/ als sy na haer vermeugen/de selfde in het stuck harer salicheyt voorderlick sijn. Dese wreede proceduyren sijn oorsaecke dat veel goede Christenen Cuelen verlaten / ende met der

woone

woone op andere plaetsen trecken / daer over haer vele harer vervolghers verheughen ende verblijden / qui ubi desolationem fecerunt, dicunt Pax est.

De Coninc van Groot Britanyen beclaecht Puteanum by de Eerst-Hertoge te Brussel.

DAer is eenen extraordinarisen Ambassadeur / genoemt Sir Iohan Bennet, aen de Eerst-Hertoghen te Brussel / vanden Coningh uyt Engelant gesonden / om hare Hoogheden noch eens te vermané / dat zijne Majesteyt recht ende Justitie ghedaen werde / teghen die persoonen die uytghegeven ende ghedruckt hebben een seer Fameus lebel of schandaleus boecrken / teghen den Persoon vanden Coningh / geintituleert Corona Regis, d'welc de Coningh pretendeert ghemarckt te syn van eenen Eryceo Puteano te Leuven / ghedruckt by eenen Flaminius. Syne Majesteyt begeert publijcque straffe over de selfde Persoonen ghedaen te worden / ghelijck sy oock al over een Jaer het selfde begheert heeft. Alsoo dat tot noch toe is gedilayeert gheworden / soo heeft sijne Majesteyt Sir Ian Bennet expressselijck derwaerts ghesonden / om in ghevaille van voorder weygeringhe ende dilay / den Eerts-Hertoghe Alberto t'ontsegghen alle voordre vrientschap ende ghemeenschap / ende zijnen ordinarisen Ambassadeur Trumbel van daer te roepen / eñ te huys te doen komen / ende in effecte alle vyantschap aen te segghen. De Coningh neemt dit stuck wonderlijcke seer ter herten. De Eerst-Hertoge belooft dat hy den Autheur deses boecks behoorlijck sal straffen / maer Puteanus ontkent het selfde ghemaect te hebben / onaengesien al het bewijs des Coninghs.

De Turckē doen groote schade in Walachia eñ in Sieben-berger lant.

TErwijle datmen te Praghe triumpheerde ende tournoyde / hebben de Turcken ende Tartaren haeren nabuyren seer ghequelt / met ettelijcke duysenden den eersten Martij vallende in Polodyen / alles doot slaende / vernielende / ende ghevanckelick wech-voerende. Vier Steden / ende over de hondert Dorpē verbrandende / ende in slavernije brengende wie of wat sy conden. De Prince van Polen heeft in Pruyssen ende daer om-her veel volcks gheworven / om den Turck wederstant te doen / maer dese verderven oock de arme Huys-lieden / eñ Burghers der West-gelegener Steden / ende men hoort noch niet dat sy yet anders hebben wtgericht. Daer sijn wel tien duysent Turcken in VValachia te hoope gheruckt / die eenen seer grooten schrick int Landt daer om her ghebracht hebben / Alsoo dat eenighe onvaste Steden ende quartierē des Lands haer onder contribuyte vanden Turck begaven / om by het leven / oock by huys en hof / by vrouwen eñ kinderen te moghen blijven / maer och lacy / de dienstbaerheyt ende elende der Christenen die onder den Turck leven is soo groot / dat het beter waere eens door de scherpte des sweerts van het leven beroost te worden / dan steets in sulcke elende te levē. Daer is onlancx eenen Iohannes Bocatius by my gheweest / die eenige jaren onder contribuyte vanden Turck in Hungaren eñ in Sibenburger Lant ofte Transsilvania gewoont heeft / ende heeft schriftelick ende mondelinghe vertelt / dat de Turcken allen vlijt ende neersticheyt aen wenden / om niet alleen alle Landen onder haer ghebiet ende politijcke heerschappije te brenghen / maer veel meer / om de inwoonders der selfder tot hare Mahumetaensche Religye te trecken. Nochtans laten sy haer geheel anders verluyden als sy eenige Landen en luyden becrijghen / want als dan seggen sy / dat sy alleen soeckē tribuyt te halen wt andere Landen / maer dat sy een yegelick willen laten vry leven in zijn Religye. Maer als sy meysters gheworden zijn / soo doen sy veel anders als sy voorgheven. Eerst / veranderen sy de Magistraeten / ende ordineren al Turcken in de regieringe / ende en laten geen openbare oeffeninghe van Religye toe / dan alleen de Turcksche. Sy belooven allen den ghenen die haer na de Turcksche Wet besnijden laten / groote vryheyt / ende ontslach ofte verlichtinghe van de ghemeyne lasten / jae oock laten sy den selfden genoechsaem toe / dat sy allerley boeve stucken doende / onghestraft blijven / daer zy ter contrarie alle de ghene die bestendich blijven by de Christelicke Religye / met groote slavernye beswaren / ende als sy yets mis doen teghen de ordinantyen der Turcken / so moeten sy branden / of haer laten besnijden / ten sy dat hare begangene foute weynighen bekent is / dan cunnen sy met groot gelt haer pardoen coopen van de Turcksche Officieren. Indien eenen Christen / het sy in ernst / ofte by jocke / eenen hoet op het hooft sette / inde plaetse van eenen Tulipant, die moste branden / ofte sich besnijde laten. Indien yemandt overlast lijdende van eenen Turck / den selfden in tegenweere met der vuyst / ofte met eenen stock sloege / men soude hem daerom datelick de hant af-hou-

Groote elende der Christenen / die onder den Turck leven.

1617.

af-houwen. De Turcken hebben veel voor een wyse / dat sy de Christenen die haer te gemoete comen/ aldus aenspreken/ Paturxica Nardos, dat is, wort Turcks broeder. Wat men hier op antwoort / het is periculoos/ daerom en isset niet beter dan stil-swyghende voort te gaen. T'is ghebeurt/ dat eenen Turck ontmoetende eenen Hungherschen Christen/ tot hem sprack/ Wort Turcx/ dat de Christē antwoorde/ Wort ghy Hongers/ dan sal ick Turcks worden: stracx namen hem de Turcken ende besneden hem teghen sijnen danck. Als yemant veel quade feyten ghedaen heeft/ die weerdich syn met der doot gestraft te worden/ wanneer hy maer belooft dat hy sich wil besnyden laten / soo worden hem alle syne misdadē sonder straffe vergheven. Wanneer sy eenen Christen besnyden ende Turcks maecken sullen / soo ghebruycken sy onder andere Ceremonyen dese / dat hy eerst gaet in den Kercke der Christenen/ ende dat hy die bespouwe/ ende met steenen bewerpe / tot een teecken van verachtinghe ende smaet der Christelicker Religye. De Turcken en cunnen niet lyden / dat yemant groene of blauwe koussen drage / T'is wel ghebeurt dat sy eenighen sulck coleur van koosen met vel en vleys vā de beenen ghesneden hebben. De Turcken doen grooten vlyt om der Christenen dochters ten Houwelicke te crygen/ daerom bewysen sy de selfde alle beleeftheyt / kunnen sy de selfde soo wyt bregen datse maer het alderminste van haer nemen / al en waere het maer eenen appel / soo dwinghen sy die dochters haer te trouwen / jae de Turcken ontvoeren wel de Christenen hare vrouwē/ ende behoudense voor de hare. Wanneermen eenen vermoorden mensche ergens op het velt vint liggen/ soo dwinghen de Turcken de Christenen der naest-gheleghener Stadt/ tot een breucke te betalen vier hondert gulden. T'is wel gebeurt ende gebleken/ dat eenen Turck sulcken dootslach begaen hadde/ even wel mosten de Christenen die gelt-breucke betalen/ ende de dootslager bleef ongestraft. Der ghelycke procedure gebruycken oock de Turcken alsser yemant verdroncken is by een ongeluck/ Maer indien yemandt staende op den cant des waeters eenen anderen saghe verdrincken / die wort tot een slave gemaeckt syn levē lanck? Indien eenen Turck in een gevecht van eē ander wort doot gheslagen/ soo worden alle die in dat huys syn, als den doot-slach gheschiet/ tot slaven ghemaeckt. De Christenen en dorven gheen Verckens hebben of houden / dan besloten. Alsser deur-tochten van Crychs-volck ghescheden/ soo moeten de Christenen haer speck wel nauwe bewaren / anders souden wel de Turcken heymelick een stucxken daer van snyden/ eñ in haer moes of spyse werpen/ ende seggen dat het de Christenen ghedaen hadden/ die daerom tot slaven souden ghemaeckt worden. Als de peste ergens in een Stadt is/ soo beveelt den Turckschen Schout ofte Officier / dat yeder een syn honden sal doot slaen. Isser yemandt onder de Christenen die geenen hont en heeft/ ende volgens dien niet en can doot slaen/ ende brenghen ter bestemder plaetse / soo werpen sy hem stracx een actye op/ ende segghen dat hy het bevel der Overicheyt heeft versmaet/ ende wort dan stracx ghestraft na haer goet-duncken. Soo dat eenighe Christenen/ om dit perikel te ontgaen/ honden coopen ende doodē. De Turcken segghen / dat de peste een teecken is/ dat Godt vertoornt is/ ende dat hy met bloet moet versoent wesē/ ende hoe hy meer bloet siet vlopen over de straten, hoe hy eer versoent is/ daer gheen achtinge op gevende / of het menschen bloet / of honden bloet sy.

De Feest-daghen der Turcken moeten oock de Christenen vieren/ of sy souden daer over swaerlick gestraft worden. T'is eens ghebeurt binnen een Stadt genoemt Tholna, dat eenen hont/ die den steert af-gehouwen was (men weet niet van wien) over strate loopende al bloedende ende huylende/ voor by den Turckschen Balliu dier plaetse liep. Hier wt nam desen Turck stracx actye om de Christenen een gelt-breucke/ nae zyn goet-duncken/ af te schatten/ segghende den hont hadde over haer geclaecht. Desen selfden Balliu siende eenen mensche over strate gaen / die eenen seeren voet hadde/ vraechde hy hem/ hoe hy aen den seerē voet quam? Hy antwoorde/ dat hy hem ghestooten hadde aen een hout / dat op der strate lach. Stracx heeft hy vernomen wiens hout dat dit was/ ende heeft den selfdē met synen Dogonich of staf wel dapper af-ghesmeert / ende den ghequetsten man nam hy ses guldens af/ om dat hy niet beter toeghesien en hadde.

Het ghebeurt dickwils / dat de Turcken de Christenen vraghen/ of de leere ende wet Mahomets oprecht en waer sy? Indien de Christenen segghen jae/ soo moeten sy haer datelick laten besnyden/ of sy moeten bran-

 den.

den. Want sy seggen/ is onse Religye ende Wet goet en waer/ soo sÿt ghy schuldich de selfde te belÿden / ende om dat ghy dat niet en doet / soo sÿt ghy des doots schuldich. Maer indien yemant seyde/ de Wet Mahomets is wel goet / maer onse Christelicke Religye is noch beter / ofte / daer sÿn wel veel goede dinghen in / maer oock vele dingen die niet waer en sÿn. Stracx moet sich dien mensche laten besnyden / of hy wordt ghebrant. Derhalven wanneer de Christenen die der Turcken streecken kennen/ aldus ghevraecht worden/ soo soecken sy ghemeynelick wt vluchten / ende gaen dat propoost voor by sonder ant woorde / indien sy cunnen/ maer cunnen sy dat niet doen / soo ant woorden sy ghemeynelick aldus: Wy weten dat onse Religye van Godt is/ ende warachtich/met veel miraculen bevesticht/ maer u-lieder Religye en weten wy niet/ want wy en hebben uwen Alcoran niet/ wy en verstaen oock uwe sprake niet/ wy lesen alleen onse boecken. Indien de Turcken conden vernemen dat yemant haeren Alcoran in het Latÿn/ of in eenige andere sprake heeft/anders als inde hare/die soude met alle de sÿne seer wreedelick ghestraft worden/jae sy soudender wel eē gantsche Stadt ende Lant om verdelghen. Als de Turcken een neder-lage hebbe ghecreghen/ ende inden crÿch vande Christenen over wonnen sÿn/ soo moghen de Christenen wel vreesen die onder haer ghebiet leven/ in-sonderheyt de Predicanten/ want sy seggen dat de selfde door hare ghebeden oorsaecke zÿn vande onderlage der Turcken. Sy doen haer wterste beste om de Predicanten eñ Schoolmeesters van cante te helpen/ om dat sy de Hungaren stÿven ende stercken in het Christelicke gheloove eñ Religye. Ten is trouwens geen cleyne swaricheyt/dat de Christenen hare eerst-gheboorene soons moeten overgeven in handen der Turcken / die de selfde besnÿden/ ende in de Turcksche Religye / ende crÿchs-handel op trecken/ ende Janitsaren maken/ dwelck de voor-naemste zÿn die den Turck ghebruyckt om de Christenen te becrÿghen. Alst de Turcken te passe comt / soo gaen hare Officieren door de Steden eñ hebben eenen rinck/ daer in passen sy de hoofden van de kinderen der Christenen/ die soo cleyne zÿn dat sy door dē rinck passen/ die sÿn vrÿ/ maer alle die grooter hoofden hebben als desen rinck wÿt is/ daer moeten de ouders voor yeder kint van betalen twee hondert ende vÿftich Asperē. Hebben de ouders geen gelt om hare kinderen te ransoneren / soo moeten sy de selfde overleveren inde slavernye der Turcken. Hier en boven als de Vorsten of Groote der Turcken ergens eenen hupschen jongen siē/ eenen sone der Christenen / dien nemen sy dat hy haer diene / ofte sy verschicken ende verschencken hem ergens aen een van hare goede vrienden. De arme boeren en hebben niet eygens/ wat sy ploegen/ saeyen/ en maeyen/ het is al voor de Turckē/ ter nauwer noot hebbender de boeren den soberen cost van. In somma/ wt het ghene dat ick hier cortelick verhaelt hebbe/ can een yeder af-nemen / in wat eenen bedroefden staet/ dat die Christenen sitten/ die in Hungaryē/ in Transilvania, ende elders haeren necke moeten buyghen onder de tyrannye des Turcks/ even wel geeft Godt de Heere die menschen sulcke sterckte ende bestendicheyt inde Christelicke Religye/ datter weynighe zÿn / die de selfde verlaten ende de Turcksche aennemen.

O Miseros, verbis quos Thrax perjurus inescat,
Vulpea fraus illi, Punica inestq; fides.

De Christenen worden te Constantinopolen vrÿ gekent eñ ontlast vandē nieuwen tribuyt haer onlācx aldaer opgelept.

OP de ernstige Remonstrantyen eñ instantyen van de Ambassadeurs der Coninghen/ Princen/ ende Republÿcken binnen Constantinopelen residerende/ ende door de ghetrouwe assistentye ende debvoiren vanden Visijr Azem jeghens alle opposanten/ heeft zÿne Keyserlÿcke Mt. eyntlick ghereſolveert/ datmen het gepretendeerde Charats datelick sal af-schaffen / ende alles wederom her-stellen in state als vooren / soo veel als aengaet de ondersaten van sÿne geallieerde vrienden/ die in sÿne Landen met sÿne ondersaten niet ghetrout zÿn/ sulcx dat alleen de getroude met de Turcken daer mede belast sullen blÿven/ daer by de Francoysen/ noch Enghelsche / noch Neder-landers int minste gheen schade en hebben/ de Venetianen / die bis wÿlen haer met vrouwen van die Landen in den Houwelicken staet begeven/ sullen daer door eenichsins van sulcke Houwelicken verbremden/ dwelck die Republÿcke niet on-aengenaem en is ten sulcken aensien. Soo datmen hoopt dat in toecomende tÿden soodanige accidenten sullen na-blÿven/ ende dat de Coop-lieden op des Turckschen Keysers Landen / sonder naedencken/ sullen mogen traffigueren.

De

1617.

De Turcksche Keyser overleden/ sijnē broeder hem gesucc=cedeert.

DE Turcksche Keyser Sultan Achmat, is dē derdē Octob. te Constantinopelen cranck geworden. Men weet niet voor seker wat dach hy gestorven is. Maer den xxij. is sijne doot ruchtbaer ghewordē/ sijnde met groote behendicheyt eenighe dingen seer secreet ghehouden gheweest / tot dat den Oppersten Visijr daer van soude sijn geadverteert. De broeder is in sijne plaetse ghesuccedeert/ genoemt Sultan Mustaffa, wtsluytende de kinderen des over-ledenen Keysers/ om haere minder-jaricheyt / sijnde het eerste exempel in het Ottomannissche huys / dat alinea descendenti gedeclineert is.

De overledene Turcksche Keyser was ontrent dertich jaren out/ende heeft gheregiert veerthien Jaren vier maenden: een goet-aerdich ende seer devoot Prince / van sijne ondersaten seer bemint ende beweent. Hy heeft nagelaten vijf soonen/den outsten is derthien jaren out/ ende seven dochters/ alle van een vrouwe/behalven den outsten soone/ende een dochter.

De nu gecroonde Keyser Sultan Mustaffa, is ghedurende het Gouvernement van sijnen Broeder / in een besloten Camer seer stricktelick bewaert gheweest / ende is out ontrent xxv. jaren. Soo haest als hy inden Keyserlicken stoel gheset/ ende voor Keyser ghegroet was/ soo is daetelick daer aen de begraeffenisse van Sultan Achmet ghescheiet/ met weynich Ceremonyen / voor sulck een machtich Potentaet / ende sonder eenighe commotie ofte alteratie onder het volck.

s'Daechs daer aen is de nieu ghecroonde Keyser ghetrocken na een plaetse genaemt Aitversfarey, die voor seer Heylich van de Turcken ghevenereert wort/ overmits aldaer is de sepulture van eenen Sant/die vā Mahomet nae Constantinopolen ghesonden was / om den Griecksche Keyser tot aenbiddinge van zijn Wet te versoecken. Nae dat desen nieu ghecroonden Keyser aldaer eenige schapen gesacrificeert/ ofte geoffert/ ende aen de arme eenige wtdeelingen ghedaen hadde / is hy te peerde wederom nae sijn Seraglio met seer cleyne suyte/ghekeert.

De principale Ceremonie der Coronatie bestaet in het aenhanghen van eenen sabel/ t'welck vanden oppersten Visijr oft Cahimachan, nae voorgaende ghebeden/ gedaen wort/ in presentie vanden Musti, ende alle de Visyren, doende also sijne Mt. een solemnele intraede inde Stadt door de poorte Adrianopolis tot in sijn Paleys/ geaccompagneert van alle de ghene die van dit Hof dependeren/ visiterende alle de Kercken ende sepultueren van sijne voor-Vaderen/ die in Constantinopelen begraven zijn / daer als-dan solemnele ghebeden gedaen worden. Soo veel men wt de Phisionomie van sijne Mt. can speuren/ soo is hy een seer een-voudich Prince/ seer lieffelick van aenghesichte / Et tanquam mortis imago, van wegen de lanck-wylige ghevanckenisse.

1617.

Den xxviij. Novembris heeft desen Keyser (nae het ghebruyck des Lants) alle de soldaten / ende alle die in eenighe andere diensten van sijne Mt. sijn/ een vereeringe ghegheven / t'welck meer dan twee milioenen Ducaten importeert / sonder dese donatie souden de Soldaten den Keyser obedientie weygeren.

De Gesanten van Ragusa (staende in confederatie met den Turck) houden te Constantinopel hart aen/ om assistentie teghen de Venetianē/ seggende ende wtstroyende/ dat de selfde hare Stadt beleghert hebben/ om also dē Turckschen Keyser te meer tot opwaeckē eñ sorge voor haer te verweckē.

Vercelli van de Spaensche belegert in Iunio.

DOn Pedro de Toledo heeft in Iunio al sijne Crijchs-macht t'samen gebrocht / ende heeft de Stadt Vercelli belegert/ sijnen legher rontom her met schansen soo veel bevrydende als hy conde / voor den in-val des Hertoghen van Savoyen/ die met een tamelick legher niet wijt van daer lach. De sprake ginck/ dat Don Pedro de Toledo wel xxv. duysent man sterck was. De Hertoghe hadde by tijts de Stadt van alles wel voor-sien/ behalven van Pulver / d'welck hy noch tijts genoech meynde daer binnen te crijghen / sendende derwaert by de drie duysent voet-knechtē/ ende drie hondert Kurassiers/ die yeder een sacrken pulvers op haer peert haddē/ meynende by nachte tusschen de schansen door het water/ in de Stadt te geraken. Maer Don Pedro heeftse int water gheslagen/ eer sy daer konden binnen geraken. Daer sijnder wel vier hondert doot ghebleven/ ende vele ghevangen.

De Spaenjaerden hebbē de trenseen vā Vercelli den belegerden straex meynen af te nemen/ om den selfden alle wt-vallē te verhinderen/ sy waren oock soo wijt gecomen/ dat sy meyndē de selfde vermeystert te hebben/ roepende Spania Spania, Maer daer is onversiens een mine aenghesteken/ die hare operatye soo wel ghedaen heeft/ datter veel

Spaenjaerden/ daer onder oock veel Offi-cieren waeren/ſijn doot gebleven/ende heb-ben alſoo de Spaenjaerden onverrichter ſake voor datmael moeten af-wijcken/ende hebben de belegerde haer Vee noch daghe-lijcx buyten de Stadt inder weyde gaen laten. Hier nae hebben de Spaenſche den belegerden een halve Mane af-ghenomen/ maer die van binnen hebben haer met ſchie-ten ende met ghewerp van ſteenen ſoo ghe-quelt ende beſchadicht/dat ſy niet en wiſten waer ſy haer berghen ſouden/ſoo dat ſy die halve Mane wederom verlaten moſten.

Daer is den 17. Iunij eenen ſeer grooten ende onverwachten plaſ-regen ghevallen/ die veroorſaeckt heeft/dat de Revieren Poo ende Seſia ſoo ſijn over-gheloopen / dat het Spaenſche leger geheel in het water ſtont/ wel xij. uren lanck.

Daer is den 19. Iulij in het Spaenſche le-gher eenen Corporael / die vele Jaren den crijch ghevolcht hadde/ende nu wel lxx. ja-ren out was/den kop af ghehouwen/ ende daer nae met ſpieſen deur-priemt / om dat hy in handen van den Hertoge van Savoyē het Caſteel Bury hadde helpen over-geven/ ende ſich meer-maels tot eenen verſpieder hadde bruycken laten. Hier nae hebben de Spaenſche de belegerde binnen Verceil alle dage meer ende meer ghenadert/eñ hebben met veertich ſtucken gheſchuts de Stadt ende de buyten-wercken beſchoten / ende hebben verſcheyden malen dappere ſtormē ghedaen/doch ſy ſijn elcke reyſe wel dapper met groote ſchade afgeſlaghen: als inſon-derheyt op den dertē Iulij, hebbē die Spaē-ſche (nae dat ſy het Ravelijn voor S. An-dries poorte ghesprenght/ ende den Stadt-muyr wel ſes vademen breet gheopent had-den) vierder wegen dapper geſtormt/maer ſy zijn mannelick af-geſlaghen/ met verlies van Don Pietro Servellone haren Velt-mar-ſchalck/ende Don Fernando Meſſia haren Ar-tilerye-meeſter/ ende over duyſent ſoldatē/ met veel Capiteyns ende Bevel-hebberen. Maer de Spaenjaerden hebben dach en nacht des gravens/minerens des ſchietens ende des ſtormens aen allen canten ſoo veel ghemaeckt/ ende de belegherde ſijn met der tijt ſoo bloot geworden van pulver ende al-lerley ammunitien/dat ſy eyndelick hebben moeten verſoecken te appoincteren / vree-ſende voor den ſtorm die ſy wiſten dat de Spaenjaerden op S. Jacobs dach/na hare oude ghewoonte/ſouden aenbrenghen. De belegerde ſijn op S. Jacobs dach met ſack

Verceil ap-pointeert.

en pack/met vlieghende Vaendelen / bran-dende lonten / ende vier ſtucken gheſchuts daer uyt getrocken/ſijnde 4109. man ſterck/ die nae Aſti ghetrocken ſijn. De Burgers hebben de plunderinge met groot rantſoen moeten af-coopen. De Hertoge van Sa-voyen heeft dē Marquis van Caliſo Gouver-neur der Stadt/ende den Capiteyn Euange-liſta inde gevanckeniſſe laten brengen/ geen ghenoegen hebbende aen het haeſtige over-geven deſer ſtercke Stadt / die ſoo wel met crijchſ-volck verſien was.

Don Pedro heeft inde ingenomene Stadt Vercelli ghelept twee Regimenten Spaen-jaerden/ende eē Regiment Jtalianen. Het andere Crijchſ-volck heeft hy rontom her op de Dorpen ghelept/ om haer te verfriſ-ſchen.

Verhael van den Venetiaenſchen crijch.

DAer is meermaels ſprake geweeſt ende oock eenighe apparentye/dat den crijch tuſſchen den Eerſt-Her-toghe Ferdinand van Graets/ nu Coninck van Bohemen/ ende de Venetia-nen/ſoude ter neder ghelept worden/Maer het ſchijnt en blijckt dat de ſonden der men-ſchen daer te Lande verdient hebben noch langher met de roede des crijchs van Godt den Heere gheſtraft te worden.

Daer zijn voor en nae tuſſchen de beyde legers nu en dan verſcheydene ſchermutſe-len ghevallen / met ſchade ende verlies van beyden ſijden/nu d'een dan d'ander d'over-handt hebbende/ ſoo te water/als te lande. De advijſen uyt Jtalyen ſegghen / dat de Uſcochen den Venetianen in het voor-jaer over de twintich ſchepen te ghelijcke ghe-nomen hebben / weeſt uyt Candia comende/ rijckelick ghcladen met allerhande coſtelic-ke waren ende ſpeceryen/oock een goet deel gelts in-hebbende/welcken buyt ſy te Zeng ghebracht hebben.

Corts hier nae heeft de Neapolitaenſche Armade een groot Venediſch ſchip genomē/ ghenoemt Balbi, nae dat ſy langhe met mal-kanderen ghevochten hadden.

Graets be-legert.

De Venetiaenen hebben Gradiſca bele-gert/maer daer en is gheen apparentye dat ſy het ſullen dwingen. Het is ſeer wel voor-ſien van volck ende alles watmen in een belegerde Stadt behoeft / oock ſoo niet be-ſloten/ of Ferdinandus en cā noch elcke reyſe met ſtercke convoyen daer binnen comen/ ende nootdruft daer in brenghen. Der Ve-netianen leger is ſwack/ende by foute van goede ordre en worden de ſaecken niet be-

voordert

1617.

voordert nae behooren.

Den vijfden Iulij hebben de Guarnisoenē in Gradisca en Goerts dapper ghevierdt ende veel vreuchde scheuten ghedaen/ van wegen de Crooninge Ferdinandi des nieuwen Coninckx van Bohemen. Daer zijn te deser tijt veel van der Venetianen soldaten verloopen/ clagende dat hare besoldinge lanckſaem betaelt wiert / ende dat sy groot ghebreck in het leger haddē van alle nootdruft. Haer is vry ghestelt of sy dienst wouden nemen/ of nae haer lant trecken. Vele zijn der deur Tyrol nae Duytsch-landt ende soo voort elck haren wech gherepst/ met ghereterne ende versletene cleederen / dicker met lappen en luysen / dan met gelt of gouden passement besedt. Vele zijn op den wech ghestorven in groote armoede ende elende/ sommighe inde gast-huysen / andere int het [illegible]/ sommige zijn van de boeren gheknevelt [illegible]de doot gheslaghen / haer betalende den moet-wille die sy ende hare compliceen in het opreysen ende door-trecken hier en daer by de boeren bedreven hadden. Vele wittebroots kinderen hebben daer bevonden hoe waerachtich dat het ghemeyne spreeckwoort is/ Dulce bellum in expertis, De crijch is soete ende ghenoechelick den ghenen die hem niet beproeft en hebben. Vele van dese broot dronckene ghesellekens hebben wel ghesproken ofte ghedacht/ ghelijck den verloorenen soone/ Hoe veel huyrlinghen mijnes Vaders overvloeyen van broodē, ende ick vergae van hongher.

Gradisca wort gevictualeert.

Den 13. Iulij in der nacht is de Grave Tampier, Don Balthasar, ende de Overste Meelgraver, met duysent Ruyteren ende ses hondert Musquettiers/ de Riviere Lisonzo ofte Ysints ghepasseert / ende heeft Graits met maregen-aes / ende crijchs nootdruft wel versien. Haer ontmoetē vijf Veneetsche Compagnyen ruyterē/ de welcke sy tē deele verslagen/ ten deele tot Mariano toe gejaecht hebbē. In desen schermutsel zijn aen de zijde der Venetianē verscheydene cloecke Oversten ghebleven/ als onder andere Marcus Antonius Manzon, ende Conte Gualdo Vincentino eenen Malthezer Ridder. De Overste Camillus Trevisanus, ende Capelletti hebben groote schade geleden. Als des Eerst-Hertogen volck te rugge quam/ hebben de Venetiaensche wt haere schansen dapper op haer gheschoten met grove stucken ēn musquetten/ oock zijn sy op de selfde wtghevallen/ soo datter aen beyden zijden een tamelick getal dooden waren/ Maer Ferdinandi volck heefter sich dapper door-ghevochten. De Grave Tampier wiert in zijnen arm gequetst/ maer niet doodelick. Dit Convoy heeft mede genomen wt Gradisca, de vrouwen en kinderen / midtsgaders het onnut ghesinnecken/ dwelck den beleghērden eenen onnutten ballast was.

De Venetiaenen lijdē groote schade te water.

Den 14. Iulij heeft de Neapolitaensche Armada twee Veneetsche Gallioenen genomen/ met allerley costelicke coop-mans waren gheladen/ varende nae Spaladro. Men estimeerde dat die beyde Gallioenen aen goet en ghelt in gehadt hebben een milioen ende twee mael hondert duysent Ducaten. Ontrent deser tijt heeft de Neapolitaensche Armada noch eenighe cleyndere schepen die haer by de Venetiaensche Armade meynden te voegen/ vermeestert.

Den 25. Iulij hebben drie hondert Musquettiers ende vier Cornetten van Ferdinandi Ruyteren/ dē Venetianen twee schansen afghenomen / daer in verslaende eenen Grave ende wel drie hondert Soldatē/ met hare hoop-lieden/ ende bevel-hebbers. De verwinners hebben daer schoonen buyt gecreghen / veel verguldene ende versilverde rappiers/ ēn ander geweer/ oock veel costelicke cleederen/ met gout en silver beboordt/ ende drie Vaendelen.

De Venetiaenen doē hare vyanden groote schade.

Seignor Zorsi Provedider een Overste der Venetiaenen/ heeft met drie duysent man te Peerde ēn te Voet in Istria het platte Lant door-loopen/ met branden en blaecken/ met rooven en plunderen/ veel arme lieden makende/ loopende tot voor Pisin, daer hy die voorstadt geplundert heeft.

Propoosten des Hertoghes van Ossuna, belangende de beloften ēn waerdē der Coningen.

D'Advisen diemen te deser tijdt wt Italyen heeft becomen/ brenghen mede/ dat de Hertoghe van Ossuna Viceroy van Napels / onlancx in propoost zijnde met den Resident van Venetyen/ belangende de Contracten/ Accoorden/ Verdragen/ Pays/ en Trefues, &c. ghesept heeft.

De Coninck van Hispanyen is eē Groot Coninck/ trouwe ende beloften verplichten ende verbinden wel persoonē van cleynder conditye/ maer niet sulcke groote Coningē/ als mijnen Prince.

Dat de beloften zijnes Coninex mosten gereguleert wesen nae gelegentheyt der resolutyen zijner Raet-cameren / die dagelicx veranderen/ nae gelegentheyt der voorvallende saecken.

Dat derhalven zijne Dienaers niet soo

 seker

seere sien en moeten op t'ghene dat hy haer beveelt / als op t'ghene dat hem dienstelick is.

Hier op past seer wel d'antwoorde die Don Pedro Gouverneur van Milanen den Hertoghe van Savoyen onlancx ghegeven heeft/ segghende dat hy wel last hadde van zÿnen Meyster Steden in te nemen/ maer niet Steden over te geven.

Handelen dus met malcanderen die Coningen eñ Princen/ die de alder Catholÿckste van Christenrÿck willen geacht eñ ghehouden wesen/ ende die malcanderen soo na bloet-verwanten sÿn/ hoe sullen sy dan handelen met andere Princen ende Republÿcken / die haer inden bloede niet en bestaen/ ende die sy voor Ketters houden? De wapenen in de hant sÿn de beste versekerthey t.

Sigism. Latomus.

De Spaensche sÿn beruchticht van intelligentie met den Turck.

Daer gingen te deser tÿt stercke tydingē in verscheydene Landen ende Coninckrÿcken / dat de Vice-Roy van Neapoli / den Turckschen Keyser hadde gheadverteert/ dat het nu den rechten tÿt was/ om de Venetiaenen een merckelicke afbreucke te doē/ in het Conincrÿcke van Candia, ofte elders/ dewÿle sy nu so veel wercks vonden inden crÿch teghen den Eerst-Hertoge Ferdinand. Maer overmidts meest alle de Spaensche Galeyen van Sicilyen eñ Neapolē tegens de Venetiaenen gebruyct wierden/ so hebbē de Turcken harē slach waer genomē/ eñ sy sÿn met ontrent lxx. seylen by malcanderen geruckt/ eñ sÿn gevallen inde Eylandē van Sicilyen, daer sy eenen grooten roof wt ghehaelt hebben / eñ hebben wel duysent Christenē gevanckelick van daer wech gevoert. De Spaensche sÿn selfs gevallen inden put dien sy andere gegraven hadden. Hier door sÿn sy genootsaeckt hare Galeyen den Venetiaenen vanden hals te nemen / ende die wederom nae Sicilyen te brenghen / om der ghelÿcke schade den Siciliaenen eñ anderen/ van den hals te keeren.

By eencomste eeniger Ceur en Vorstē binnē Heylbron

De Wereltlÿcke Cour/ eñ veel andere Fursten in Duytslant/ sÿn optē 1. Martij deses jaers nae den ouden stÿl binnen de Stadt Heylbron vergadert/ omme gesamender hant een besluyt te nemen/ wat sy teghens d'aenslaghen der Spaenschen eñ hunluyder aenhangerē sullen int werck stellē/ dw̄yle sy wel mercken/ dat die Pausselÿcke verbonden deur den Keyser / Coninck Philips in Spaignen / met meer anderen/ also behartiget worden/ datse niet en sullē na laten te doen/ alle t'gene t'welck tot onderdruckinge vande gereformeerde Religie hun goet duncken sal.

De Hertoge van Savoyen soeckt hulpe by de Vorstē in Duytslant/ vergadert sÿnde te Heylbrun

De Hertoge van Savoyen bevindende/ dat hy te swack was om dē crÿch tegen dē Coninck vā Spanien lange te cunnē voerē/ (onaengesien dat de Republÿcke van Venegyen hem alle maende een treffelÿcke somme gelts by-sette) soo heeft syne Hoocheyt over al Gesanten wt-ghesonden / om assistentye te versoecken / sonder aensien van Religye. Ende also de Geunieerde Hooch-Duytsche Vorsten te Hailbrun een versamelinge hielden/ soo is de Savoysche Ambassadeur aldaer gecomen/ om vande selfde in zÿnes Heeren name assistentie te versoecken / segghende niet te twÿfelen / of haere Doorluchtichedē ware genoechsaē bekent/ hoe eñ op wat wÿse dat de Hertoge vā Savoyen voor weynich jaren met dē Hertoge van Mantua van wegē het Hertochdom van Montferraet in misverstant eñ twist geraeckt ware / also dat sy tot de wapenen gecomen waren / die zÿnen Heere soo wel ghedient hadden / dat hy meest alle de vaste plaetsen verovert ende besedt hadde.

Sommarie de Oratye des Ambassadeurs van Savoyen te Hailbrun.

Als nu de Hertoghe van Mantua den Coninck van Hispanien tot eenen Middelaer versocht hadde/ so heeft hē de Hertoge van Savoyen so verre laten brengen/ dat hy dē Coninck van Hispanyen eñ dē Hertoge vā Mantua het gantsche Landt wederom heeft ingeruymt/ te vreden sÿnde met die belofte/ dat hem vol contentement op een corts/ van wegen sÿn pretensye/ soude ghegeven worden. Maer alsoo de Coninck van Hispanyen/ noch de Hertoghe van Mantua , haer woort ende belofte niet en houden/ soo is de Hertoghe van Savoyen genootsaeckt gheweest tot de wapenen te comen / om alsoo zÿn recht te bevoorderen. De Hertoge van Toledo, Gouverneur van Milaenen/ heeft wt bevel des Conincx van Hispanyen/ den Hertoge van Savoyen gewapender handt tegenstant gedaē/ verdervende eñ verwoestende seer jamerlick des Hertogē van Savoyen landt en luyden/ oock met een geweldich Heyrleger de Stadt Asti aen-tastende/ daer hy nochtans cloeckelick was afgeslaghen. Waer op een Verdrach ghevolcht was/ d'welck de Spaensaert niet na en leefde / maer ter contrarye met groot ghewelt hem becrÿchde &c. Dewÿle dan dit als eē gemeyne sake was/ eñ dē eenen Vorst schuldich was den anderen hulpe eñ by-stant in der noot te doen / soo versocht hy / dat het hare Vorstelicke Doorluchticheden wonde

gelieven/

gelieven/ den Hertoghe van Savoyen met gelt ofte volck te assisteren.

Nae ghenomene deliberatye / hebben de duytsche Vorsten ende Stendē te Heylbrun vergadert/ dē Gesant van Savoyen sonder vertroostinghe ofte toesaghe van hulpe af-gesedt. Hy is van daer nae den Hage ghe-reyst / daer hy der gelijcke werbinghe ghe-daen heeft.

Tusschendē Hertoge vā Savoyen eñ die van Bern wort gesproken van een ver-bont / als oock met Geneven.

Casper Casparsen in Histor. Relat. Contin.

De Hertoge van Savoyen heeft oock de Eitgenooten van Bern aen-gedraghen een onderlinghe verbontenisse/ die lancksaem is voort-ghegaen / want men heeft schier den geheelen somer hier over gehandelt/ doch is eyndelick blijven staen op dese condityen/ dat de Hertoge soude renuntieren alles wat hy hadde te pretenderen op het landt Vaux, ende voort-aen goede vrientschap ende nae-buyrschap houden/ met die van Bern/ ja de selfde in tijt des noots assisteren met een se-ker getal crijchs-volcks/ des souden die van Bern nu datelick den Hertoge bystant doē met drie duysent man te voet/ ende de selfde vier maenden lanck op hare costen hem ten dienste onderhouden/ met sekere condityen belangende het stellen der Overste/ ende der Capiteyns: Oock heeft de Hertoge verwil-licht / dat die van Geneva mede in dit ver-drach soudē begrepē wesen/ eñ dat hy voort aen op de selfde niet pretenderen en soude/ maer dat hyse als eē vrient eñ bont-genoot soude helpen beschutten. Den hoogen noot heeft den Savoyaert hier toe gedwongen.

De Gener. Staten beloben den Hertoge vā Savoyen secours van 200000. guldens.

Op het lange eñ ernstich aen-houdē van den Ambassadeur van Sa-voyen/ hebben de Heerē Generale Staten der Vereenichde Neder-landen ingewillicht de somma van 200000. guldens/ tot assitentye van den Hertoge vā Savoyen. Het employ deser penningen in deliberatie ghelept sijnde met zijn Excel. eñ den Raet van State/ hebbē de selve geadvi-seert/ dat het secours behoorde ghedaen te wordē met het volck vandē Overstē Gent/ ter nombre van 1000. Ruyters/ der welcke besoldinge gecalculeert/ naer die gagien van dese landen/ noch niet en soudē monteren ter somme van 50. duysent guldens ter maent/ de bidees daer in ghereekent. Verscheydene hebben gemeynt / datmen den Hertoge van Savoyen met 1000. peerden assisterende de landen daer van meerder reputatie hebben souden/ dan alsmen hem soude assisterē met 50000. guldens ter maēt. te gelijcke wierter in consideratie genomē/ dat dit secours van ruyterē dē Hertoge profitabelder soude we-sen/ dan het gelt/ vermits dē roep van 1000. ruyteren soude wassen tot 20000. na de ma-niere van de Oorloge/ daer in geruchtē mede gelden/ eñ hare operatie hebbē. Daer by ge-considereert/ dat den Hertoge het gelt door de vingheren soude druppen/ eñ na sijne be-stellinge nau 500. man daer mede soude con-nen te Velde brenghen. Evenwel dese ende andere motiven niet tegenstaende/ isser ge-resolveert/ het secours te doen in gelde/ ter maent vijftich duysent guld. ingaende met-tē 1. Augusti naestcomende/ om dat het pre-judiciabel soude zijn / de ruyters aen te ne-men/ sonderlinge op sulcken voet als den O-versten Gent met Conte Camillo veraccor-deert was: Itē dat de Ruyters twee maē-den souden moeten hebben om in Savoyē te comen/ waer by comende eē maent voor af-tocht/ soudē sy maer eē maent in alles connē dienst doen. Daer beneffens indien men de ruyters aenname / so soudemen precise ghe-bonden sijn tot vier maendē die selfde te on-derhouden / maer t'consent van ghelt komt van maent tot maent te cesseeren/ soo haest den Hertoge vrede maeckt. Den Ambassa-deur van Savoyen dit mede in consideratie nemende / woude liever het volck hebben/ maer alsomen uyt kracht van alliantie ofte andersins in zijnen Meyster niet gehouden is/ contenteerde hy hem voor eerst/ hebben-de alleenlijck versocht avance van den eer-sten termijn / ende dat de Phaltz-Grave mochte geadverteert worden van dit ghe-consenteerde secours / ten eynde dese saecke by de Geunieerde Vorsten des te beter ende te eer mochte gheavanceert worden.

De Ruyteren vanden Overstē Gent (die tot dienst vande Princen in Vranck-rijck waren aengenomen/ maer niet ge-employ-eert / door dien dat de doot van den Marquis d'Ancre Vranckrijck den Vrede heeft aen-gebracht) zijn afghedanckt/ met een maent solds / pretenderende dat haer wel drie maenden souden toe-comen: Soo langhe als-men delibereerde van haer nae Savo-yen te seynden / soo wierden zy ghelept in de Steden van Emmerick / Nimweghen/ Aernhem/ Zutphen/ Doesborch / ende soo daer om-heer/ maer als de Staten hadden geresolveert dat sy den Hertoghe van Sa-voyen met penningen wouden assisteren/ eñ datter gheen hope van betalinghe voor dese ruyteren wt Vranckrijck en quam / so zijn-se afghedanckt/ ende elck een is malcontent sijns weechs ghetrocken. Eenighe hebben

haer

haer tot steelen en straet-schenden begeven/ derhalven verscheydene der selfder op Galgen en Raden sijn gesedt geworden.

Pays ghemaeckt tusschen Don Pedro ende den Hertoge vā Savoyē.

Dat de Edele Hoogh-Mogende Heeren Staten so voorsichtelÿck in het consenteren van dit secours handelen/ daer hadden sy groote reden toe/ want alreets de tydinghe hier te Lande ginck/ datmen was handelende van verdrach tusschen den Gouverneur van Melanen/ ende den Hertoge van Savoyen/ welcke onderhandelinghe haren voortganck ghenomen heeft/ alsoo dat eyndelÿck den peys is ghetroffen op den voet van het verdrach van Aste.

Amsterdāsche Portugesē te Diepen in versekeringhe genomen.

Daer zÿn eenige Portugesen t'Amsterdā woonachtich/ vanden Gouverneur te Diepen/ ghevanckelick ghenomen/ die de selfde een groots heeft afg[e]schat/ wt cracht vā het rigoreus Edict des Coninckx teghen die vande Hebreeusche professye. De Heere van Asperen Ambassadeur der Heeren Staten deser Geunieerder Landen/ heeft groote moeyte tot haerder ontlastinge aengheweent/ doch niet anders wtgherricht/ dan dat het ongheliÿck dwelck de Gouverneur haer aendoet/ eenigen te Hove is bekent ghemaeckt.

De Bisschop van Spier maeckt een Vestinghe midden in des Phals-Graven Landt.

De stercke vestinge die de Bisschop vā Spier te Eydenheym int midden vandē Phals/ voor desen heeft aengevangen/ gaet al even dapper voort/ watmen by middelē van recht daer tegens is doende/ so van wegen sÿne Cuer-Vorst. Hoocheyt Phals/ als van weghen de Stadt Spier/ om haere gherechticheden te mainteneren. Men hout het daer voor/ dat dese vestinge wort gemaeckt/ niet alleen deur des Coninckx van Hispanyen raet/ maer oock int gheheele ofte ten deele deur sÿn toedoen ende middelen.

Sprake van Houwelick tusschen Engelant eñ Spanyē.

Al voor jaer en dach isser eenich ghespreeck gheweest van een Houwelick tusschen dē Prince van VValles ende de Dochter van Hispanyen. De presentatyen des Coninckx van Hispanyen met sÿn dochter/ sÿn magnifÿck/ sich latende verluyden/ dat hy met de selfde tot eenen bruyt-schat wil geven achtmael hondert duysent Croonen/ ende jaerlickx een hondert duysent Croonen. Daer is tot onderhandelinge deser saecke eenen extraordinarisen Ambassadeur wt Enghelandt nae Hispanyen gereyst/ met seer grooten pracht en statye. De Paeps-ghesinde/ soo hier te Lande/ als in Engelandt/ ende elders/ hebben haer hier over seer verblÿdt/ hopende dat dit een oorsake soude wesen/ dat de Coninck van Groot-Britannyen (die doch een groot mis-genoegen hadde van weghen den Religions-twist in dese Provintyen/ als oock van weghen andere voor-ghevallene misverstanden ende crackeelen) dagheliickx meer ende meer van de Neder-landen soude vervremdem/ jae dat hy den Coninck van Hispanyen tot de souvereyniteyt over de selfde verhelpen soude: De Religions-verwanten ter contrarye/ hebben haer van weghen dese tydinghe seer verwondert eñ bedroeft/ qualick cunnende ghelooven/ dat dien Britannisschen Salomon dit Houwelick soude laten sÿnen voort-ganck ghewinnen/ tot groote bedroeffenisse van vele sÿner beste eñ ghetrouste ondersaten ende nabuyren/ het Trojaensche Peert in sÿn Coninckrÿcke halende: Aen d'ander sÿde hoopten ende vertrouden sy de wÿsheyt van zÿne M^t. toe/ dat hy zÿne politÿcke consideratyen hadde/ waerom dese onder-handelinghe hy hadde aengevangē/ maer dat de selfde niet en souden voltrocken worden/ ten waere dat sÿne M^t. door zÿne groote wÿsheyt voorsach/ datter ex tenebris lux, licht wt de duysternisse soude comen. In het nae-jaer heeftmen vernomen/ dat de Spaensche Ambassadeur in Engelandt residerende/ sich liet verluyden/ dat zÿnen Meyster de Coninck van Hispanyen in dit houwelick niet en cost noch en mocht consenteren/ dan met believē ende dispensatye vanden Paus/ ende dat dien sulckes nemmermeer en soude inwilligen/ ten ware/ dat zÿne M^t. van Groot-Britanyen den Rooms Catholÿcken in alle steden sÿnes Rÿckx vrye exercitye haerer Religye consenteerde. De Godtsalige Coninck van Groot-Britanyen heeft hier op gheseyt/ dat hy voor eerst Godt den Heere hoochelick danckte/ dat hy eenen vryen Prince was/ ghevryet van het jock des Paus/ beclagende den Coninck van Hispanyen eñ andere Rooms Catholÿcke Coningen ende Princen/ die soo stonden onder de subjectye des Paus/ dat sy haere Kinderen niet en dorsten wt-hÿlicken/ dan met sÿnen wille ende believen: Daer noch voorder by-voeghende/ dat hy die conditye van openbare oeffeninghe der Paeuselicker Religye/ nu noch nimmermeer en soude in-willighen/ al ware het sake/ dat de Coninck van Hispanyen met zÿn dochter woude geven alle de

schatten

schatten van Indyen/ Maer soo dit Houwelick synen voort-ganck sorteerde/ dat de Spaensche Princesse in Engelandt comende/ die vryheyt van Religye soude hebben voor haer ende haer Hof-gesin/ die de Ambassadeurs hebben in anderer Coninghen Landen/ geen grootere.

De Paus vercondicht over al een Iubel Iaer.

DE Paus van Roomen heeft desen somer met opene ghedruckte brieven over al daer syn ghebiet gelt/ een Iubel-jaer vercondicht/ ten aensiē so hy schryft/ der menichfuldiger elenden door gants Christen-ryck / maer insonderheyt van weghen de Italiaensche cryghen tusschen Spanyen ende Savoyen/ als oock tusschen den Eerst-Hertoghe Ferdinandum, ghecroonden Coninck van Bhemen / ende de Venetiaenen / daer door heel Italyen/ mitsgaders veel omligghende Landen / in roere ende in groote swaericheyt ghebracht worden. De Paus belooft allen den genen die op sulcke daghen / als hy in dese Bulle verordineert/ Vasten/ Biechten/ het Sacrament des Altaers ontfangen/ ende Aelmissen geven/ geheel volcomen Aflaet ende vergevinge aller harer sondē: doch hy voechter eē goede cautye ofte Nota Bene by/ seggēde: Soo volcomen, als in het Iubel-jaer dien gegeven wort, die in ofte buyten de Stadt Roome sekere Kercken besoecken.

Iubel-Iaer der Euangelischer Kercken in Hooghe Duytslant/ den tweedē Novemb.

DE Euangelische Kercken hebben op den tweeden dach Novembris een Iubel-feest over al in Hooghe Duytsch-lant gehouden/ om Godt den Heere te roemen eñ te prysen van wegen zyne over groote genade ende weldaet/ die hy haer bewesen hadde / als hy haer voor hondert jaren wt de tyrannye eñ duysterheyt des Pausdoms heeft verlost, ende goedertierentlick ghebracht tot de kennisse des waeren Gods-dienstes / Als oock om Godt den Heere vierichlick te bidden / dat het zyne goddelicke Mt. woude ghelieven/ voort-aen syn wt-vercooren volck eñ schapen te behoeden by de suyvere Leere ende Religye/ die nu volle hondert jaren by haer was ghepredickt ende gheleert geworden. Want Anno 1517. dē laetsten Octobris heeft D. Martinus Lutherus binnen Wittenberch syn eerste propositiones opentlick aengeslagen tegen Ioh. Theselium des Paus Aflaet-kremer.

Oock was by de Euangelische in Hooge Duytsch-lant dit Jubel-jaer aengestēt/ om Godt den Heere te biddē/ dat het syne goddelicke Mt. woude gelieven in goeden welstant / ende in een salich lanck leven te bewaren alle de Coninghen / Cuer-Vorsten/ Princen/ ende Heeren / die Voester-Heeren der ware Kercke Christi zyn / ende die haer van dē Paus ende tegen-woordige Roomsche Kercken hebben afgesondert/ waer onder dese nu levende ende regierende Coninghen/ Cuer-Vorsten/ ende Vorsten/ de voornaemste zyn:

- Iacobus, Coninck van Groot-Britannyen, &c.
- Christianus de vierde / Coninck in Denemarck/ &c.
- Gustavus Adolphus, Coninck in Sweden &c.
- Frederick de vyfde/ Phals-Grave by dē Ryn/ Cuer-Vorst.
- Iohan Georgius, Hertoghe van Saxen/ Cuer-Vorst.
- Iohannes Sigismundus, Marck-Graef eñ Cuer-Vorst van Brandenborch.

Benevens dese hier boven-ghenoemde Cuer-Vorsten in Duytslandt/ synder noch veel andere Vorsten / Hertoghen / Marck-Graven/ eñ Princen/ die haer van het Pausdom hebben afgesondert. Het soude te groot een Register zyn de selfde hier alle-gaer te noemen / Ick salder hier alleen noch weynige by voeghen/ te weten: De Hertoghen van Twee-brugge, van Saxen, van Pruyssen, van Silesien, Ausbach, Colmbach, Brunswijck, Merlenburch, VVirtenberch, Holsteyn, Pomeren, Lunenburch, Lauwenburch, De Landt-Graven van Hessen, Marck-Graven te Baedē, Vorsten vā Anhalt, Hertoge te Monsterberch, de Hertogen van Briegh, ende Lignits. Behalven noch veele Graven eñ Vry-Heeren in Hooge Duytsch-landt. Hier in Nederlandt zyn Voorstanders der Euangelischer Religye/ Mauritius Prince van Oraengyen/ Graef VVillem van Nassou, Prins Hendrick Frederick van Nassou, Graef Ernst-Casimir, van Nassau / ende alle andere Graven van Nassau/ eenen wtgesondert.

Als oock hier in Neder-landt de Hoochwel ghebooreне Grave / Ioost Grave te Limburch ende Bronck-horst &c. eñ Floris Grave van Culenborch.

In Vranckryck zyn dit de principaelste Heeren die Professie doen vande ware Gereformeerde Religye/

De Hertoge van Rohan.
Henry de la Tour, Hertoge vā Bouillon.

Henry, Hertoghe van Touars ende Tremoille, ende zijnen broeder Mons de Soubize.
De Hertoge van Sully, ende sijnen sone de Marquis van Rosny.
De Hertoghe van Desdiguieres, Mareschal de France.
De Marquis van Candale, oltste Sone vanden Hertoge van Espernon.
De Graven van la Suse, van Russy, eñ le Vidame de Chartres.

Midtsgaders veel Barons / ende veel treffelicke Edel-lieden / ende wel thien millioenen van inwoonders der Steden / ende Dorperen in Vranckrijck / die Professye doen vande ware eñ nae Godes H. Woort Gereformeerde Religye.

In het Coninckrijcke van Hungaryen / ende in Seven-Burghen ofte Transsylvania, zijn oock veel treffelicke Heeren / die de Paepsche Religye verlaten hebben / als onder andere.

Gabriel Bethlem, Vorst in Seven-berghen.
Franciscus Rheday, Stadt-houder te Waerdin.

Sisgismundus Bræpostvars,
Georgius ende Sigismundus Rakotzy,
Stephanus Niary.
Franciscus, Georgius, ende Gabriel Priny, ghebroeders.
Stephanus eñ Nicolaus Tokoli ghebroeders.
Thephanus Torock.
Franciscus Bottyani.
Petrus Forgachy, ende Nicolaus Forgachy gebroeders.
} Vry Heerẽ.

In het Coninckrijcke van Polen doen te deser tijdt Professye van de Euangelissche Religye /

Raphael, Grave te Lesno,
De Graven van Oostrorock.

Als oock de Heeren I arascij, Eirley, Sienenij, Vrotolcij, Goraiscij, Sbanscij, Przyemscij, Orzechovij, Goluchovij, Rey, Sieniutæ, Bronievij, ende veel andere.

In het groote Vorsten-dom Littou bevoorderen den loop des Euangelij, dese beroemde Vorsten:

De Vorst Ianusius,
De Hertoge Christophorus Radzivilij.

Oock zijn als Pilaren der Gereformeerder Kercken in Bohemen / Heer VVentzel van Budowits, Vry-Heer. In Mehrenlandt / Heer Carel van Zerotin, Vry-Heere.

Alle dese eñ andere voortreffelicke Heerẽ in die boven-genoemde Coninckrijcken eñ Vorstendommen / ofte Heerschappyen / en sijn het niet alleen door haere persoonen die professye doen vande Euangelische ende na Godes woordt Ghereformeerde Religye / maer dese stelle ick hier alleen als Voester-Heeren der Christenen die het Pausdom verlaten hebben / elck onder haer ghebiedt duysenden van menschen hebbende / ende dit verhaele ick hier tot dien eynde / om te doen blijcken / hoe hooghe dat in hondert jaren tijts het cleyne mostaert-saet des Euangelij ghewassen is / ende hoe breet / dat het syne tacken door gantsch Christenrijck hebbe wtghespreyt.

Versoeck eenigher coopliedẽ om te mogẽ varen na de Strate Magellanes.

Eenige voortreffelicke ende machtige Coop lieden deser Landen / hebben by de Heeren Generale Staten ongevaerlick al voor drie jaren gesupplicéert ende versocht Consent eñ Octroye / om een Generale Compagnye te moghen op-richten / ende te mogen varen om naerder te ondecken de custen van Africa, Terra Australis, der kuste van Magellanes, eñ America, ofte West-Indyẽ / bewijsende met verscheyden argumenten ende diductyen / dat dit soude zijn een goddelick / eerlick / eñ profijtelick werck / Want door desen middel soude men in die Landen cunnẽ volck brengen wt dese Landen / ende aldaer Colonias ofte bevolckinghe van Christenen planten / die met der tijdt de Barbarissche Natyen dier Landen souden moghen onder-wijsen in de ware Christelicke Religye: Oock soude dit strecken om dese Neder-landen door een eerlicke traffijcke ende coop handel te verrijcken / met schade ende versfwackinge der Spaenjaerden / die groote schatten van daer halen / om ons eñ andere Natyen daer mede den crijgh aen te doen: Daer by vertoonende / dat dit wel conde geschieden sonder verbrekinghe van den twaelf-jarighen Trefues tusschen den Coninck van Hispanyen ende dese Landen opghericht / alsoo de Spaenjaerden van den aen-beginne gheen bestant aen gene sijde de linye æquinoctiael ghehouden en hebben / maer hebben teer contrarye den coop lieden ende schipperen der Vereenichde Neder-landen alle hostiliteyt bewesen / na haer wterste vermogen.

Die Supplianten hebben hier benevens oock verhaelt de goede ghelegentheyt/ ghesonde locht / de vrucht-baerheyt des aertrijcx / de menichte der Rivieren/ den overvloet der vier-voetighe dieren/ der vogelen/ ende der visschen / die daer te Lande zijn/ Item wat vruchten dat daer wassen / wat waren ende Coop-manschappen dat daer vallen / ende hoe grooten Coop-handel dat daer soude cunnen gedreven worden/ &c.

De E. H. M. Heeren Staten Generael hebben goet gevonden/ datmen dese grootwichtighe sake wel soude behertighen/ ende soecken te bevoorderen/ ende dat tot dien eynde wt alle ende yedere Provintie eenige extraordinarise Gedeputeerde souden versocht worden/ om met malcanderē hier van te delibereren/ ende een concept te raemen/ op het welcke dese sake soude moghen in het werck ghestelt worden. Maer also (ofte by ghebreck van vervolgh/ ofte dat hare E. H. M. hadden goet gevonden dit wt te stellen tot betere gelegentheyt/ ofte dat het werck te swaer geacht wiert/ ofte datmen meynde datter niet middelen ghenoech en souden te becomen wesen om dit te cunnen volvoeren) dit werck tot noch toe was blijven steken/ ende men vernam dat andere Princen dese ghelegentheyt sochten waer te nemen/ ende dese Landen (die het nochtans boven alle andere Landen van Europa best ghelegen is) te willen dit heerlick ende profijtelick werck ontrecken : soo is het/ dat verschepdene rijcke/ cloecke / ende bestendighe Coop-lieden / dit Jaer het voor-verhaelde versoeck hebben gerenoveert/ presenterende bequame middelen voor te slaen/ waer door dit werck/ in sich swaer/ seer licht om doen soude bevonden worden/ daer by voeghende/ dat dit soodanich een werck is/ Dat met oprichtinge deser Compagnye/ den Geunieerden Provinteyen meer sterckte ende versekeringe soude ghegeven worden (de selfde wederom in d'Oorloghe met den Coninck van Hispanyē comende) als met alle s'lants incomsten t'samen ghedaen can worden: Jae dat by al-dien de Coninck van Hispanyen den Geunieerden Landen de Oorloge soude willen aen doen / de H. M. Heeren Staten hem zijn in-comsten aldaer souden cunnen vruchteloos maecken/ ende de selfde al heel tot haer trecken : Als oock/ dat dese landen (geduyrende den Treves, ofte by prolongatye van Treves , ofte datter vrede mochte ghemaeckt worden) meer rijckdoms/ ende grooten coop-handel daer van souden ghenieten / als de Coninck van Hispanyen tegenwoordelick daer van is treckende. Boven dien verhoopten de Supplianten hare H. M. aen te wijsen door wat middel men soude cunnē gelt becomen (sonder dese Landen te beswaren/ ofte den ordinarisen coop-handel te verminderen) al ware het oock een somme van thien millioenen/ om desen handel/ met Godes hulpe/ te connen onder-houden : Sy presenteerden oock te willen bewijsen / dat dese Compagnye niet alleenelick en soude strecken tot profijt van den Coop-man/ Ambachts-man/ ende Zee-varende persoonen/ maer dat oock Adelicke persoonen/ crijchs-lieden/ ende andere inghesetene van verschepden qualiteyt/ het meeste gheniet hier van souden trecken/ versoeckende Ghecommitteerde van haere H. M. om t'gene voorseyt/ met de selfde particulierlick/ doch int secreet/ te moghen communiceren/ &c.

De Heere Corestry breeckt te Constantinopel wt de gevanckenisse/ daer over de Fransche Ambassadeur in groote swaricheyt gheraeckt is.

OP de 28. Novembris, inder nacht is den Heere Corestry (die het Jaer voorleden hem met ghewelt meester van Moldavia ghemaeckt hebbende van Scender Passa ghevangen te Constantinopel ghebracht / ende in het Casteel vande swarte Zee ghesedt was) uytgebroken / van eenen seer dicken Toorn / hooch omtrent veertich vadems/ door een gat van hem ghemaeckt/ met een coorde neder ghedaelt zijnde / waer over den Cahimacham met het gantsche Hoff seer ontstelt zijnde/ datelick den Casteleyn ende alle die wachters ghevangen heeft genomen/ Ende daer van die hier residerende Heeren Ambassadeurs doen verwittighen/ ende versoecken dat sy daer op verdacht mochten wesen/ eñ om die vrientschap vanden Grooten Heere alomme in hare Huysen ende Schepen souden bevelen/ dat niemant vanden harē den ghevluchten Heere souden salveeren/ waer nae/ door examinatie van den Casteleyn eñ wachters / vernomen hebbende dat den tweeden Secretaris vanden Ambassadeur van Vranckrijck/ genaemt Martin , met den gevluchten een tijt lanck gepractijcqueert/ hem verschepde reysen soo persoonelick als met veel brieven/ besocht/ gelt ende eerbare waren (daer onder oock extraordinaris groote pasteyen) hadde toegesonden/ heeftmen den eersten Decembris alle de Drogemans van zijn Ed. ghevangen ghenomen/ ende de Ambassadeurs ghesamentlijck tot den Cahimacham ontboden/ die jeghens den

Heer Ambassadeur van Vranck-rijck met Hooghe Woorden seer hefiich is uyt-ghevaren / Zijn Edele te laste legghende / dat hy den ghevluchten ghesalveert hadde / ende dat hem de coorde in een pasteye van zijn Edele was toeghesonden / willende deer-halven den Cock overgelevert hebben.

Alle de andere Heeren Ambassadeurs seer corteselijck bejeghende / ende d'importantie van dese saecke voor houdende / der-halven als-vooren versoeckende ende versocht hebbende / dat sy secretelijck debuoiren souden doen / off sy by avontuyren yet daer van conde becomen ofte vernemen / dat sulcks soude strecken tot seer groote benefitye van zijne Majesteyts vermeerderinghe van vrientschap. Ende dat het in alle occurrentien erkent soude werden / ende bekent soude wesen.

De Heer Ambassadeur van Vranckrijck in een groote swerye van den Cahimacham tot nauwer noodt ghelicentieert zijnde / heeft men zijn Edele opperste Secretarius Monsz. la Febure vast ghehouden. Ende in de Publijcke ghevangheniss ghebracht / daer nae oock den Cock ghehaelt / die-men daechs daer aen met de coorde in de Publijcke Divano voor alle de Visieren ghesisteert heeft / ende daer nae alle de ghene die tou-werck vercoopen / voor den Rechter ofte Cadi van Galata ont-boden / ende bevonden dat een vande Grabatijnsche Turcken / de selvighe vercocht hadde / die met zijn Winckel-knecht oock ghevanckelijck wech ghevoert is / ghelijck veel meer andere persoonen die nu soo secretelijck uyt haere Huysen ghehaelt zijn / ende door dese saecke in grooten last ende grooten noot ghecomen sijn.

Den selvighen nacht (niemandt wetende wat naerder ende seeckerder informatien men becomen mach hebben) zijn de Secretarius ende de Cock gheynicht ghe'worden / ende de saecken alleynskens ghekomen in soo-danighe extremiteyten / datmen op den bijsden deses den Cadi van Galata, beneffens een Capiballa, ofte Camer-Heere van den Keyser / ende den Siaus Bassa / gheaccompaigneert met een menichte van Siausen / desghelijcks den Subassa / ofte Schouth van Constantinopelen met zijne Dienaers / ten Huyse van den Heer Ambassadeur van Vranck-rijck ghesonden heeft / die nae eenighe minnelijcke debuoiren om zijn Edele te beweghen tot confessie ende over-leveringhe van den ghevluchten / met beloften dat sy die saecken als dan / soo souden beleyden dat zijn Edelheyts eere ende reputatie ongheledeert mochten blijven.

Eyntelijck hebben sy het gantsche huys deursocht / ende den Hoff-Meester / mitsgaders meest alle de andere Dienaers ghevonden / ende oock den Heere Ambassadeur persoonelijck te Peerde met haer voor den Cahimacham gheleydt / die nae weynich woorden ende affraginghe / off hy den ghevluchten wilde te voorschijn brenghen / sijn Edele nae het Huys van den Siaus Bassij ghesonden heeft / om daer verseeckert ende bewaert te worden / ende den Hof-Meester met die andere Dienaers nae die Publijcque ghevangheniss / tot groote verwonderinghe van alle Menschen / die noyt soodanighe extremiteyten / ten sy by breeckinghe van vrientschap / ghesien ofte ghehoort en hebben.

Dit aldus ghepasseert zijnde / ende bemerckende dat de saecken tot irreparabele schande quamen / hebben die Heeren Ambassadeurs van Groot-Britannyen / Bailo van Venetia, ende Cornelis Haga, t'samen daer over gheconsulteert / ende gheraden ghevonden ghesamentlijck den Cahimacham aen te spreecken / ende zijn Excellentie de over-treffelickheydt vande Croone van Vranck-rijck / met de dependentien ende allianten van dien / minnelijck te Remonstreren / ende te versoecken / dat hy ter eere vande selvighe / ende meer andere consideratien / de proceduyren jeghens den Heer Ambassadeur souden modereren / ende den Ambassadeur wederom in zijn ghewoonelijck logement senden / dat-men daer met minder opspraecke ende disreputie / het selfde effect conde hebben / als int Huys van den Siaus

Siaus Bassy / principalÿck alsoo het noch onseecker was / off zÿn Edele daer aen culpabel (t'welck verhoopten neen) ghevonden ofte bedacht soude werden: Waer op den Cahimacham bethoonende dat dese minnelÿcke Intercessie ende Officien hem niet on-aenghenaem waeren / met wÿdt-lustighe discoursen verhaelt soude gheweest hebben / dat hy wel voorsichtelÿck / ende sonder eenighe furye / met loode voeten in een saecke van soo groote Importantie gheprocedeert hadde / ende dat hy ommers t'sedert het vluchten van den ghevanghenen / niet onghetenteert ghelaten en hadde / om de eere van den Heer Ambassadeur te bewaeren / maer nae dat hy noch met meer ghenoechsaeme seeckerheydt van dese saecke becomen hebbende / ende zÿn Edelste tot gheen openbaeringhe noch aen-wÿsinghe van den ghevluchten konnende bewegen / dat hy ghenootsaeckt was gheweest soo verre te gaen.

Verhaelende daer-en-boven / dat al-hoe-wel hy de Huysen van alle de Ambassadeurs in tali casu met goede redenen soude hebben moghen doen besoecken / nochtans dat hy de eere vande selvighe heeft willen spaeren / met veel meer andere dierghelÿcke proposten / streckende tot Iustificatie van zÿns procedueren / daer beneffens versoeckende dat ghelÿck de Ambassadeur Officien deden tot relaxatie van den Heer Ambassadeur van Vranck-rÿck / dat sy desghelÿcks souden doen tot recuperatie vanden ghevluchten / beloovende by zÿn wet / by al-dien den Ambassadeur door haer conde beweecht werden / dat hy hem in zÿn eere soude herstellen / de schult op yemandt van de Dienaers legghende / ende dat hy alles vergheven soude / sonder wÿders te inquyreren / ofte ten minsten dat den Heere Ambassadeur aen hem soude over-leveren / den voor-ghenoemden Martin, ende eenen ghenaempt Andreas, die ghestadelÿck met den ghevluchten ghetracteert hadden / dat hy zÿn persoon als-dan soude relaxeren. Desen Martin is ontrent veerthien daghen gheleden met een Dienaer ende Slaeff van Corestry heymelÿck van Constantinopel vertrocken / soo men sich heeft laten verluyden / d'Ambassadeurs hebben de saecke den Cahimacham naerder te bedencken gherecommandeert / ende gheen andere Resolutie konnende obtineeren / zÿn Excellentie den Man in alle manieren begheerende / ende affirmeerende wel te weten / dat hy noch verborghen was / ende hem op den wech niet en heeft begheven / zÿn de Ambassadeurs ghretireert / niet dervende importunelÿck insteren op een saecke / die soo hooch ghenomen / ende prejudiciabel voor desen Staet gheacht wert.

Oratie van den Ambassadeur van Sweeden ghedaen inde vergaderinghe vande Edele Hooch-Mooghende Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlandtsche Provintien op den sesten Novemb. 1617.

Ambassadeur des Coninck vā Sweden comt inden Hage.

DAer is in den Jare een-duysent sesthien hondert ende seventhien / den sesten Novembris eenen Ambassadeur van weghen des Conincks van Sweden in den Haghe ghecomen / een seer cloeckelÿck ende statelÿck Man / seer treffelÿck vergheselschapt. Audientye versocht ende vercreghen hebbende in de vergaederinghe van de Edele Hooch-Moghende Heeren Staten Generael. Heeft hy zÿn werbinghe ofte versoeck in het Latÿn ghedaen / ontrent een ure lanck gheduyrende / soo cierlÿck ende soo aerdich / dat een yeder die het hoorde ende verstont / een sonder-linghe ende welghevallen daer aen hadde. De somma daer van was dese:

Wat sÿn versoeck sy.

Dat / alsoo de Coninck van Sweden den aen-staenden Somer ooghen-schÿnnelÿck soude ghenoot-saeckt worden om den bloedighen Oorlooghe aen te nemen / tot keeringhe ende af-weeringhe van het in-vallen ende offensive ghewalt des Conincks van Polen / soo versocht hy seer ernstelick / dat de Edele Hooch-Moghende Heeren Staten Generael / achter-volghende het selve vol-maeckte Con-

Contract met hem opgericht/ wouden daer toe verstaen/ om hem te assisteren. Het verdrach tusschen den Coninck van Sweden ende de Staten/ brenght mede/ dat in tijdt des noodts de Coninck met vier duysent man de Staten soude te hulpe comen op sijne costen / ende de Staten reciprocé sijne M^t. met 4000. Man / ofte in plaetse van dien met veertich duysent guld. ter maent. Maer alsoo dit een swaer-wichtige saecke was / ende het noch onseecker was / of den crijch tusschen Polen en Sweden zijnen voortganck soude nemen / soo hebben haere H.M. de volcomene antwoorde voor dit mael noch in hare beraet ende bedencken ghenomen/ des te meer overmits den staet der Gheunieerder Provintyen des maels seer verwerret was.

De Venetianen inclineren tot confederatie met de Geunieerde Provintien.

CHristofforo Suriano Resident der voor treffelicker Republijcke van Venegien in s'Graven-Hage/ heeft ghenoechsaem te verstaen gegeven/ dat de Hertoge ende Seignorye van Venegyen inclineerden ende ghenegcht waren/ om in een vaste alliantye met de Geunieerde Nederlandtsche Provintyen te treden/ Daer toe oock verscheydene onder de E. M. Heeren Gedeputeerde der Staten wel ghenegcht waren/ voordeelende dat de confederatyen tusschen Republijcquen ende Republijcquen vaster gaen ende langher duyren/ als de Verbontenissen die de Coningē ende Republijcquen met malcanderen oprichten: Edoch andere onder de Heeren Staten van anderen ghevoelen sijnde/ ende de Landen corts swaere extraordinarise schattingen hadden opgebracht tot betalinghe vande oude schulden/ ende tot verscheydene tochten ten dienste vande Hanse-Steden voor Brunswijck/ ende elders/ eñ noch veel tachterheden te betalen waren / ende het Contract met de Venetiaenen (die tegenwoordelick in eenen swaren crijch waren) prompte assistentye datelick verheysschen soude/ soo en is hier op/ voor dit mael/ niet ghevolght.

De muysen doen over al groote schade.

GOdt de Heere heeft dit Jaer vele Landen met groote menichte van muysen gheplaecht/ soo in Italyen ende Hooge-Duytsch-lant/ als oock hier in Nederlandt/ ende elders. In andere Landen hebben sy de meeste schade in dē somer ghedaen/ als het coorn ende t'gesaeyde noch op het velt was / het selfde veelder weghen af etende/ namelick de wortelen in der aerde/ ende het cooren wt de ayren/ dat sy niet op en aeten / dat sleepten sy in haere holen onder d'aerde. Maer hier in Nederlandt hebben de boeren in den winter de grootste schade gheleden/ als het coorn in de berghen ende inde schuyren lach / het krimmelde in eenighe hoeven soo van dit ongedierte / dat ofmender schoon etteliche duysenden doot sloech ende vernielde/ so en condemen even wel het coorn niet beschermen/ maer het cooren ende het stroo wierden soo cleyne ghekaut ende in stucken gebeten / of het caf ware gheweest.

Dese muysen warē veel grooter dan andere muysen / hebbende scherpe muylkens. Eenighe hadden witte hoofden / maer het lichaem was swart/ eenige waren wit aen d'een sijde / aen d'ander sijde swart / Men heefter vele ghevonden die maer een ooghe en hadden / sommighe hadden witte pootjens/ ende de reste van t'vel was swart.

Eenige luyden seyden dat de Toveressen dit deden / daer sijn oock eenige Toveressen sommiger wege ghevanghen/ die bekenden dat sy van musschen ende andere vogelkens muysen gheschapen ende gemaeckt hadden. Dit gheloofden al sommighe luyden / den duyvel toeschrijvende t'ghene dat Godt dede / die de sonden der menschen met dusdanige ondieren is te huys soeckende. Alsmen natuyrlick hier van wil spreecken/ soo is dit seker ende by experientye bevonden/ dat op heete somers / ende winters die weynich snee en regens geven/ ghemeynelick dusdanige eñ andere ondierten volgen. Dewijle ons dan Godt de Heere nu drie heete drooge somers nae malcanderen gegeven heeft/ ende daer op ghevolght zijn winters / in de welcke weynich snee en regens gevallen is/ soo en is het gheen wonder dat de Landen over al met groote menichte van muysen zijn gheplaecht geweest. Hier te lande sijn door de hooghe wateren ende harden Vorst de muysen verdwenen/ in Februario.

VErmits verscheyden vverringen ende aenneemingē vā Crijchsvolck eñ Bootsvolck op verscheydene plaetsen, hebben de Heerē Staten dit Placcaet gepubliceert.

De Staten Gener. verbieden hare ondersaten dienst te nemen by wtheemsche Princē / om nae Oost-Indien te varen.

Die Staten Generael der Vereenichde Nederlandē / allen den ghenen die dese jegenwoordige sullen sien Saluyt: Doen te weten: Alsoo wy seeckerlijck verstaen ende onderricht zijn / dat eenighe Wtheemsche persoonen / jae selfs oock eenighe deser Landen Inwoonders / hun niet en ontsien / onse Ondersaten / ende namentlijck vele Zee-varende Luyden deser Landen t'induceren / omme hun niet tegenstaende onse voorige Placcaten / ende in vilipendie der selver / te begheven inden dienst van Coninghen / Heeren / ende Princen / als oock van eenighe particuliere in dese ofte andere Landen buyten die Gheoctroyeerde Oost-Indische Compagnye / ende op der selver Schepen te varen naer d'Oost-Indyen / selfs oock op soodanighe Schepen / die eygentlijck gedestineert zijn / omme de voorsz. Oost-Indische Compagnye in dese Vereenichde Nederlanden / niet alleenlijck inden handel aldaer / maer oock selfs met ghewelt ende ghewapender hant allen meugelijcken af-breuck ende schade te doen / ende dat hun veele onser voorsz. Ondersaten vervorderē soodanige by onse voorighe Placcaten verbodene diensten aen te nemen / daer teghens midtsdien nootlijck ende promptelijck (om alle inconvenienten ende schaden voor te komen) dient voorsien / ende alle mogelijcke ordre ghestelt / Soo ist dat wy over sulcx allen ende eenen yeghelijcken van wat conditie ofte qualiteyt dat hy sy / ende voor al onse Ondersaten / Inwoonders / ofte Ingesetenen deser Landen / wel scherpelijck hebben gheinterdiceert ende verboden / soo wy interdiceren ende verbieden midts desen / eenighe onser Landen Ingeboozen Onderdanen / Ingesetenen ofte Inwoonders / eñ voornementlijck eenighe Zee-varende luyden deser Landen / tot soodanighe diensten als voozen te huyren ofte aen te nemen: Ghelijck wy mede alle onse Inghebooren Onderdanen / Ondersaten / ende deser Landen Ingesetenen / verbieden hun tot soodanighe diensten te verhuyren ofte te begevē: Ordonnerende voorts oock / ende wel scherpelijck belastende mits desen / allen den ghenen die hun voor desen op eenighe soodanige naer d'Oost-Indien varende Schepen / inden dienst van eenige Coningen / Heeren / Princen / ofte particulieren / als voozen / moghen begeven hebben / ofte naermaels souden moghen ofte willen begheven / van soodanighen dienst ende voornemen te desisteren / den selven dienst te verlaten / ende hun ten langhsten binnen den tijt van drie maēden naestcomende wederom alhier te Lande inde plaetse haerder residentie te begheven / op peyne dat alle Overtreders van dese onse Bevelen ende Ordonnantien / so wel de ghene die eenige onse Ondersaten tot soodanighe diensten sullen hebben geinduceert / ghehuert / ofte aenghenomen / als oock die hun tot de selve diensten sullen hebben begeven / ten eeuwigen daghen uyt dese Vereenighde Nederlanden ghebannen / ende alle haere goederen als gheconfisqueert / verbeurt / ende verballen by d'Officieren vande respective plaetsen haerder residentye / ofte daer de selve ghelegghen mogen wesen / aengetast / ende verkoft sullen mogen werden. Ende dat voorts (soo wel hier te lande / als inde Indien over al) soodanighe Overtreders van dese onse Ordonnantie inden dienst / ende op soodanighe Wtheemsche ofte andere particuliere Schepen buyten de voorsz. Geoctroyeerde Compagnye gevonden zijnde / ghesaysseert / aengehouden / ende teghens haerluyder persoonen ende goederen ghedecreteert ende ge-executeert sullen werdē de peynen ende straffen in onse voorgaende Placcaten geordonneert ende ghestatueert / sonder dat de Inghebooren ofte andere Onderdanen van dese Landen / ofte andere in dienste ghewee st zijnde vande voorz. Geoctroyeerde Oost-Indische Cōpaignye / door veranderinghe van Woonplaetse ofte eenighe andere middelen / hoedanich die souden moghen zijn / vande dispositie vande Placcaten ende de Peynen daer by ghestatueert / bevrijt sullen moghen werden. Ordonneren voorts alle Officieren eñ Justicieren in dese Vereenichde Nederlanden / Mitsgaders oock allen den ghenen / soo in onsen dienste als vande voorsz. Oost-Indische Compaignye in Oost Indien wesende / hun hier naer te reguleren / ende de peynen by desen ende onse voorighe Placcaten ghestatueert tegens d'Overtreders der selver / in alle rigeur te vervolghen / decreteren ende t'executeren sonder eenighe connibentie / ooghluyckinghe / ofte dissimulatie. Ontbieden ende versoecken mede die Heeren Staten / Stadt-houderen / Ghecommitteerde Raden / ende Ghedeputeerde Staten vande Provintien respective van Gelderlandt eñ t'Graefschap Zutphen / Hollant ende West-Vrieslandt Zeelandt / Utrecht / Vrieslandt / Over-Yssel / Stadt

Stadt-Groeninghen / ende Ommelanden/ ende alle andere Iusticieren ende Officieren/dat sy dese onse Ordonnantie van stonden aen alomme doen verkondighen / uytroepen / publiceren ende affigeren in alle plecken vande Landen / daermen gewoonlick is dusdanighe uyt roepinghen / publicatien / ende affictien te doen: Midtsgaders inde Steden ende plaetsen buyten de Vereenighde Provintien onder ons gebiet wesende / Procederende ende doende Procederen teghens de Contraventeurs ende Overtreders van dien totte voorsz. peynen/ aenghesien wy t'selve ten dienste van den Lande bevinden also te behooren. Gegevē in s'Graven-Hage/ onder onsen Contre-zegel/ Paraphuere ende Signature van onsen Greffier / den veerthienisten Decembris in't Iaer 1617.

Was geparapheert I. van Goch Vt. Onderstont ter Ordonnantie vande Hooch-gemelte Heeren Staten Generael.

Gheteeckent

C. Aerssen.

Zijnde daer op gedruckt het Contre-zegel der selver Heeren Staten/ in rooden Wassche.

FRANSCHE GHESCHIEDENISSEN.

Navarre eñ Bearn voorden geromhineert onder de wettē van Vranckrijck.

De Parlamentē in Vranckrijck hebben / door bevel des Coninckx / een Edict van arrest geconcludeert/ tot in separabele combinatye van de goederen van Navarre ende Bearn, ende den ghevolge van dien/met de Croone van Vranckrijck/ende onder de selve wetten: Hoe-wel dat sulcx ghreschiet is om gewichtige redenen van in toecomende tijden te eviteren groote swaricheden / die by de Houwelicken van de Dochters van Vranckrijck souden mogen ontstaen / soo ist nochtans dat sulcx oock al groote opsprake heeft ghecauseert. Als eerstelijck dat de Hertoghen van Rohan, als naeste erfghenamen vande voorsz. Landen ende goederen/na de kinderen van Vranckrijck / daer by ten eeuwigen daghe worden ghe-excludeert: Dat oock de Prince van Spaengien met Madame gehijlickt / sulcks alsoo niet verstaen en sal: Ock de voorseyde Landen van Navarre ende Bearn, hebbende hare eygene wetten/Chancellerie/eñ segelen/ hebben groote oorsaecken haer seer qualijck te houden/ als wesende hier mede gereduceert onder de Chancellerie ende zeghelen van Vranckrijck. Ten vierden/ soo hebben haer oock de Gereformeerde Kercken van Bearn grootelijcx te beclaghen/ als de welcke hier bevoorens de tractementen van hare Predicanten/ ende andere oncosté van hare Kercken/getrocken ende ontfangen hebbende wt de ghebeneficeerde goederen van de Bisschoppen ende prelaten aldaer/ nu sullen moeten te vreden sijn met de selve ordre van de andere Kercken van Vranckrijck/nae den teneur van het Edict van Nantes.

Voltreckinge des Houwelicx tusschen den Hertoge van Longeuille, eñ de dochter van Soissons.

STraer inden beginne deses jaers / is het Houwelick tusschen me Ioffrouwe van Soissons, Princesse vā t'bloet/ ende den Hertoge van Longeuille gearretteert ende gheconcludeert/met bewillinghe van alle de vrienden / hebbende tot dien eynde de Gravinne van Soissons, als moeder vande bruyt, met consent vanden Coninck / door een Edel-man aen den Prince van Conde inde Bastille oock t'selve consent doen versoecken / ghelijck oock ten selven eynde by de Princesse van Oraengien ghesonden is. Haere Maten. hadden wel geerne ghesien / dat de voorseyde Hertoghe vā Longeuille selver in persoon tot solempnisatie van t'Houwelijck te Hove hadde willen erschijnen/ maer de selve zijne Exco. hem noch niet seer te Hove vertrouwende/ heeft hem selven ghe-excuseert.

Daer

1617.

Hyweraet tusschen de Marquis de la Valette, en de dochter van den Marquis d'Ancre.

DAer was oock een Houwelick ten selven tyde om eenighe politijcke consideratien voorghenomen ende geneghotieert/ tusschen den Marquis de la Valette, tweede Soon vandẽ Hertoch van Espernon, met de eenighe Dochter van dẽ Maerschalck d'Ancre, die met zijn dochter ten Houwelicke beloofde achtmael hondert duysent Croonen/ maer de Dochter is den 2. Ianuarij gestorven/ tot seer groote bedroeffenisse vande ouders/ behoudende de voorsz. Maerschalck niet meer als eenen eenighen soon.

De Gouverneur vã Letour wort Rooms Catholijck.

DE Gouverneur vã Letour (d'welck is een vande principaelste Steden voor die van de Religye in Guienne) heeft de Gereformeerde Religye verlaten/ eñ is Rooms-Catholijck gheworden/ tot groot miscontentement vande Ghereformeerde Kercken in Vranckrijck. Men vreest dat de selfde Stadt voort-aen niet vaste en sal staen voor die vande Religye. Welck vermoeden ofte vreese versterct wort door dien de Marschal van Montigni ghesonden is om die van Sancerre te gaen bedwinghen. De Ghedeputeerde van de Kercken in Vranckrijck hebben seer ernstelick aengehouden by dẽ Coninck om redres van de saecken van Letour. Daer waeren tot Montauban in Guyenne wt neghen Provintyen Gedeputeerde der Kercken vergadert deser sake halven/ als haer grootelicx daer by geinteresseert houdende. Vele van de Raden des Coninckx/ selfs eenighe die Rooms-Catholijck waren/ gaven dẽ Gouverneur groot ongelijck/ als hebbende/ door lichtveerdicheyt eñ particuliere interessen/ oorsaecke ghegheven tot groote commotye/ die hier wt alreets was ontstaen. De sprake ginck sterck/ dat hy door heymelicke practijcquen van den eersten President van Tholoese, ende eenighe Bisschoppen daer outrent/ gheinduceert was zijn Religye te veranderen/ brenghende de Stadt wt handen van die van de Religye/ mits daer voor ghenietende tien duysent Croonen contant/ ende een pensioen van 2000. Croonen jaerlicx. Binnen Surgere is in het vertreck van den Hertoge van Espernon eenen Exemt de Guardes met dertich Archiers van den Coninck opt Casteel aldaer geleyt/ t'welck oock aen die van de Religye nieuwe ombragye ofte achterdencken geeft. Fide, sed cui vide.

1617.

De Coninc van Spanyen incli-neert tot dẽ vrede van Savoyen.

DE Coninck van Hispanyen begost inden beginne deses jaers te inclineren tot den Pays van Savoyẽ/ soo het scheen/ daer toe hare Majesteyten van Vranckrijck oock wel souden zijn gheneycht ghe weest/ maer vreesden dat dese oorloge ghe-eyndicht zijnde/ het volck vanden Marschal Dediguieres, ende van den Hertoghe van Montmorancy, met alle de Francoysen die in Piedmont waren/ ja selfs oock de Hertoge van Savoyen/ de Princen in Vranckrijck souden toevallen. Soo dat de Nonce van den Paus/ die den Pays van Savoyen bevoorderde/ by den Coninck audientye ghehadt hebbende/ een seer coele eñ sobere antwoorde becomen heeft.

Brief des Coninckx aẽ dẽ Hertoge vã Bouillon.

MY is/ nae het vol-drucken der geschiedenissen des jaers 1616. eenen brief des Coninckx aen den Hertoge van Bouillon ter handt ghecomen/ dien ick hier by voeghe/ tot naerder openinghe der Franscher gheschiedenissen/ al hoe-wel niet op zijn behoorlijcke plaetse.

Mon Cousijn,

ONtfanghen hebbende op den xxj. deser Maent uwen brief van den xiiij. der selfder/ soo schrijve ick u desen daer op tot antwoorde/ ende sal beginnen/ met u te segghen/ dat my dunckt. Ghelijck u niet en cunnen onbekent zijn de oorsaecken die ick hebbe om crijchs-volck te houden in mijn Provincye van Champaignyen, ende om die te doen trecken ter plaetse daer sy nu teghenwoordich zijn/ Ghy alsoo niet en moet twijfelen/ of ten ghe schiet door mijn bevel/ ghegront op de kennisse die ick hebbe van t'ghene datter in de voorsz. Provintye ende elders ommegaet teghen mijnen dienst/ eñ op de resolutie die ick houden moet om daer in/ gelijckt noodich is/ te versien/ tot behoudinghe van mijn anthoriteyt ende de ghemeene ruste van mijn Coninck-rijck/ waer in niets ghedaen en wort tot nae deel van t'Verdrach van Loudun, ofte vã mijne verclaringhe vanden lesten Septembris. Maer de wijle ghy my die beyde in den sin brengt/ soo wil ick u wel doen blijcken/ dat ghy de man zijt/ die daer teghen gedaen hebt/ ende noch doet/ ende die door uwe aenstellingen/ welcke my rechtveerdighe oorsaecke gegeven hebben van mis vertrouwen/ beneffens het ghene dat den Hertoge van Nevers in de voorsz. Provincie tegen het respect dat men

1617.

my schuldich is/heeft bestaen/my gedwongen het Crijchs-volck derwaerts te senden. Alle die onderlinghe besoeckingen ende andere menichvuldighe over ende weder gangen / die ick wel onderricht ben dat geschiet zijn/ komen die over een met de soo menichmael verhaelde protestatien van alle Bontghenootschappen ende verstanden/ soo binnen als buyten mijn Coninckrijck te vertijen/ ende geheelijck te verlaten ? hebt ghy in Hollandt ende verscheyden plaetsen van Duytslant luyden mogen schicken/ die versoecken souden mijne saecken leelijck upt te roepen/ ende practijcken aen te wenden tot nadeel der selve/ ende die last van u ghehadt hebben/ gelijck bewaerheyt wort met brieven die ghy gheschreven hebt aen eenighe mijne Ambassadeurs / om menichte van wapenen mede te nemē ende Krijchs-volck te doen optrecken nae Sedan, van waer mense in grooten ghetale heeft sien gaen na eenighe plaetsen van mijn Coninckrijcke/ ende aldaer in garnisoene ghelept werden/ sonder mijn bevel oft bestellinge : Ick hebbe al verstaen / hoe veel persoonen ghy ten selven eynde geschickt hebt nae Luyck/ als oock t'gene de Baron van Pesche aldaer was doende/ als hy door weynich dagen omgebracht wert door een Edel-man van dat Lant/ de welcke tot schaemte van veel ghe-boozen Fransoysen/ niet en conde verdraghen dat de voorsz. Baron mijnen naem eñ authoriteyt soo verachte. Is dit niet ghenoech om u te doen verstaen / dat het uwe eygen daden zijn/ met de uyt-legginge daer op ghemaeckt/ die my oorsaecke geven van mis vertrouwen ende misnoeghen? Hebben mijne Ambassadeurs niet geconsenteert in t'gene dat ghy begeert? Jae hebben sy daer teghen ghe weest/ sy hebben ghedaen dat sy schuldich waren / ende ghy en mocht u met reden daer over niet beclaghen/ aenghesien het niet en zijn saken die begrepen staen onder die vryheyt vanden koop-handel/ maer veel eer daden van vyantschap / welcke schijnen al tot een ander voornemē te strecken/ als tot de behoudinghe van uwe plaetse/ nademael sy niet aengetast/ jae selfs niet ghenadert en is ghe weest by een eenich soldaet van mijnent wege/ oft van andere/ dat ick wete. Maer dit vermoeden is noch vermeerdert ghewozden door dien ick te selver tijt verwitticht ghewozden ben/ datter teghen die oude wetten van mijn Coninckrijck/ ende mijne nieuwelicx afgekondichde verclaringhe / volck ghelicht wort in mijn Provincie van Compagnien/ ende gelept in verscheyden van mijne plaetsē/ sonder mijn bevel/ teghens mijnen wille/ ende alle ghewoonlijcke manieren van doen/ jae selfs by nachte/ ende met verrasschinge/ in voeghen datter een groot ghetal vande Inwoonders der Stadt van Sinte Manehout, (aldus mishandelt ende ver-overlast zijnde) hare woon-plaetsen verlaten hebben / ende vertrocken zijn in andere omliggende Steden/ daer sy haer meesten-deel noch onthouden. Siet daer dan de oorsaecke die my hebben doen resolveren volck te schickē inde voorsz. Provincye/ om te verhinderen de aenslagen die men daer voorder soude hebben moghen voornemen tegens mijne authoriteyt ende de ruste van mijn ondersaten/ ende de hant te houden aen de uyt voeringe vande vonnissen der Commissarisen die ick te dier plaetse ghesonden hebbe / om informatie te nemen op de overtredinghe mijner ordonnantien/ eñ den ghenen die schuldich bevonden sullen worden haer proces te maecken/ volgens de ghewoonlijcke formen van Justitye / welckers weghen ick hebbe willen volgen/ hoe wel dit quaet veerdigher remedien scheen van noode te hebben.

Maer ick ben wel blijde ghe weest / dat ick den ghenen tijt ghegeven hebbe/ die versuymt hebben haer selven te erkennen / als gheen ander ooghe-merck hebbende als een yegelijck te herstellen in sijnen schuldighen plicht/ waer in ick door den goeden raet vā de Coninginne mijn vrouwe ende Moeder ghebruyckt hebbe een extraordinare gematichtheyt/ so dat het verre van daer is/ dat ghy sout hebben eenige reden van klachte/ oft mis vertrouwen / noch mantel om te bedecken de daden / door de welcke ghy my rechtveerdige oorsaeck daer toe geeft/ ende van de welcke ghy u moet onthouden. Des niet te min / vaert ghy noch wijder voort/ want ghy bidt my opt eynde van uwen brief / dat ick my wel ghevallen late / dat ghy in noot u behelpt met die wettelicke remedien ende middelen die de natuere eenen yegelijcken toelaet tot sijnder eygē bescherminge ende behout/ het welcke ick niet wel kan verstaen / ende begheere derhalven dat ghy my t'selve duydelicker verclaert. Daer en-tusschen wil ick u wel ghewaerschout hebben / dat de wettighe middelen die ghy hebben cont om u selven te bewaren / zijn dat ghy u addresseert aen my / van wien ghy verwachten moet het behout van t'gene ghy besidt door de gratie ende weldaet

van

1617.

van wylen den Coninck mijnen eerweerdichsten Heere ende Vader (dien Godt ghenadich zy) by aldien ghy u te myn-waert draecht gelijck ghy schuldich zijt. Het welcke ick ghelooven willende dat ghy doen sult/ bidde Godt/ dat hy u Mon Cousin, neme in zijn Heylighe hoede. Te Parijs/ den 27. dach van December, 1616.

Onderteeckent

Lovvijs.

Ende noch lagher

Poitier.

Vergaderinge der Princen te Laen, daer sy resolveren tot den Crijch.

IN den beginne van Februario sijn de uytgeweken Princen/ de Hertoge van Vendosme, van Nevers, ēn van Mayenne, met veel andere Heeren/ te Laen in Picardye vergadert gheweest/ met malcanderen haer beraetslagende over hare saken. Van daer zijn sy t'samen op Soissons ghetrocken/ daer sy etelicke daghen gheblevcn zijn. De Hertoge van Nevers was gheaccompaigneert met vier hondert Peerden. Maer de Hertoge van Bouillon was te Sedan gheblevcn. Sy hebben besloten openbaren crijch te voeren/ de Steden in haere Gouvernementen sterck te maecken/ ende tot dien eynde/ over al daer sy conden/ de penninghen vande op-comsten ēn Domeynen des Coninex aen te slaen. Ten selven tijde heeft de Hertoghe van Mayenne uyt de vergaderinge brieven gheschreven aen den Hertoghe van Bouillon, de welcke by des Coninex volck zijn gheintercipieert/ schrijvende de voorsz Hertoge van Maine, wel te weten/ dat zijnen Neve de Hertoghe van Guyse den negenden deser ter oorloge tegen haer soude trecken: Maer dat sy nochtans van hem/ noch van den Cardinael Guyse sijnen Broeder/ niet veel quaets en souden te verwachten hebben. Maer siende ende bevindende/ dat de Hertoghe van Guyse in aller diligentye den crijch tegen de Princen voerde/ soo heeft hy den selfden vermaent/ dat hy sijner beloften soude indachtich wesen/ die hy/ vande Princen scheydende/ ghedaen hadde/ haer belovende dat hy haer eenen goeden pays soude procureren/ seggende: Dat het haer daerom veel nutter was/ dat hy by den Coninck ware/ dan absent uyt het Hof te blijven. De Hertoghe van Mayne seyde/ Indien mijnen Cosijn de Hertoghe van Guyse, zijn belofte niet nae en comt/ soo ben ick ghesinnet op een corts met eenen trompetter hem een Cartel toe te senden. Dit dreyghen heeft de Hertoghe van Guyse weynich geacht/ daer en is oock niet op ghevolcht.

Macht der Geconfedereerde Princen.

De Gheconfedereerde Princen wierden ghehouden sterck te syn duysent Peerden/ makende staet op noch duysent Fransche/ ende noch duysent Duytsche Ruyteren/ die sy meynden in Februario by een te hebben/ met noch seven duysent Fransche Soldaten te voet/ ende drie duysent Luycker-Waelen.

Verloop der financie in Vranckrijck.

ALs de saken tusschen den Coninck ende de Princen in Vranckrijck wat scherp met de wapenen gedisputeert wierden/ soo heeft men der oock wat scherp gerekent in gelt saken. Na luyt van seeckeren over-slach gemaeckt op de uytgane der penningen/ soo wiert bevonden/ dat t'sedert de Regieringhe van Maria de Medicis Coninginne in Vranckrijck/ aldaer uytgekeert sijn binnen den tijt van ses Jaren/ in gheschencken/ cleyne Oorlochs beroerten/ uytvaert/ ende begraeffenisse vā Coninck Heyndrick de vierde/ de Crooninge van de selve Coninginne/ ēn de bruyloft van Coninck Lodewijck de xiij. de somme van lxxxij. Milioenen guldens/ t'welck deur ghesneden/ compt yeder jaer te bedraghen xiij. Milioenen/ ses hondert duysent/ ende lxvj. duysent guldens.

De Coninc begint een leger te formeren.

DE Coninck doet in Februario den meesten deel sijner troupen/ hier en daer verspreyt gelegen hebbende/ vergaderē in Champaigne, tusschen Meaux ende Chastau Tyri, om aldaer een beginsel van een legher te formeren/ onder t'Luytenantschap Generael van den Hertoge van Guyse. De Mareschal de Thenunes was tot dien eynde oock binnen Chasteau-Thyri ghecomen/ ēn de Heere van Praslin heeft sich met miscontentement binnen S. Menehou begheven/ niet willende staen onder t'commandement vanden Marschalck van Thenunes.

De Prince van Ienville, Broeder vanden Hertoch van Guyse, is in de plaetse vanden Hertoge van Mayenne tot groot Chambellan van den Coninck ghestelt/ die den 14. Februarij den ghewoonelicken eet van getrouwicheyt heeft gedaen/ om door sulcke middelen het Huys van Guyse te meer in den

dienst van sijne M^t. versekert te houden.

De Coninck was vã meyninge de Princen met drie Leghers aen te tasten / waer van het principaelste soude wesẽ van twintich duysent man / onder t'beleyt van den Hertoge van Guyse, in Champaigne, tot bedwanck vande Steden Mesieres, Sedan, ende andere. Het tweede / sterck sijnde ses duysent man te voet / ende twaelf hondert te peerde / soude gaen teghens de Stadt van Soissons, ende andere Steden in die Quartieren. Het derde soude sijn onder het commandement vanden Mareschal de Themines, tot bedwanck van de Stadt ende Landen van Nevers. Hebbende de Coninck den Hertoge van Nevers verclaert begaen te hebben Crimen Læsæ Majestatis, als blijckt by dese proscriptye.

Verclaringe des Coninck tegen den Hertoge van Nevers, ende alle die hem bystaẽ.

LOwijs by der gratie Godts Coningh van Vranckrijck eñ Navarre, allen tegenwoordigen eñ toecomenden Saluyt: Wy hadden ons selvẽ belooft sedert het Tractaet gemaect in onse stadt van Sinte Menehout op den 15. Mey 1614. dat den Hertoghe van Nevers, beroert door het leet-wesen dat hy behoort te gevoelẽ vã de wapenen / eerst tegen ons aengenomẽ / eñ door t'verrasschen van onse Stadt eñ Casteel vã Mazieres, de beroerte die alsdoẽ in dit Coninckrijcke geweest is / begost te hebben / eñ voorts behalven sijnen schuldigen plicht aen ons verbonden sijnde door het goet jonstige tractement / midtsgaders de gratiẽ eñ weldaden die hy ons schuldich is / volgens de protestatien die hy ons dickwils daer van heeft ghedaen / sich anders tegens ons soude aengheselt hebben. Ende om deser oorsaecke souden wy verscheyden excessen / overlasten ende gheweldicheden aen eenige van onse Officieren tot verachtinghe van onse authoriteyt / ende openbare schandale van onse ondersaten gheschiet / als oock andere daden die wel verdient hadden strenghelijck ghestraft te worden / over t'hooft ghesien ende onghemerckt laten deurgaen hebben: Maer hy ghedueren de onse reyse naer Guienne, ende staende de oorlooge die ons ten selven tijde wiert aengedaen / heeft ons doen blijcken / dat hy voort-voer in sijne quaet-willicheden. Want siende dat hy weynich bystants te verwachten hadde / ten waere dat hy middel vont om sich te behelpen met onsen naem ende authoriteyt / soo heeft hy aen ons versocht / dat wy hem bestellinghen wilden toesegghen om Chrijsvolck aen te nemen / als wy hem sulcx betalen souden / dwelck wy hem niet en hebben willen weygheren / ende dat op de versekeringe die hy ons gaf van de selve tot onsen dienste te gebruycken. Maer na der hant sich daer mede behelpende tegen zijn belofte ende onse meyninghe / heeft hy volck aengenomen / sonder ons bevel te verwachten / eñ dat noch in veel meerder getal als de voorsz bestellinghen mede brachten: soude oock het selve Crijchsvolck houden ligghen hebben tot verderf van ons schamel volck / sonder die te ghebruycken in onsen dienste / jae selfs daer mede ghesterckt hebben onsen Neve dẽ Prince van Conde, hebbende sich een deel des selfden ghevoecht by de sijne / ten tijde dat hy trock over de Rivier de Loire, het welck hy misschien niet en soude connen gedaen hebben sonder de schepen / die onder de beschermínge van den voorsz. Hertoge van Nevers afquamen naer Bonij van Nevers eñ la Charite, dien doortocht te wege brachten / die soo veel quaets veroorsaeckt heeft in dit Coninghrijcke. Des niet te min en souden wy noch niet hebben willen nalaten onse gratien ende gunsten teghens hem te vervolghen / ende int goede ghenomen hebben sijne tusschen-beyden-comste int Tractaet van Loudun, hoe wel het wt alle de voorsz. dinghen ende sijnen handel in t'selve Tractaet / niet dan al te kennelijck was / dat hy niet soo seere en streckte om ons Coninghrijck weder in vrede te brenghen / als wel om te begunstigen de ghene die het beroerden: ende hebben hem naderhant opgeleyt een eerlijcke Ghesantschap in Duytslandt / de welcke hy tot zijnen laste genomen hebbende / heeft hy zijnen af-scheyt van ons genomen ontrent uytgaenden April lestleden / sonder derwaerts te reysen: Tusschen wege vernomen hebbende / dat wy ons versekert hadden van den persoon van onsen Neef den Prince van Conde, heeft hy uyt hem selven sich verhoudẽ in ons Lantschap van Campanien / ende heeft brieven aen ons geschreven / by de welcke hy opentlijck betuychde sijne quaetwillicheyt / ende hoe weynich werck dat hy maeckte van onse authoriteyt / begheerende onderricht te wesen van de redenen die ons beweecht haddẽ dese resolutie te nemen: hy heeft oock veel doens ghehadt met de ghene die ten selven tijde binnen Soissons ghetrocken waren / eñ gereetschap schenen te maecken om de wa-

penen

penen tegen ons aen te nemen: Ende om de selve soo veel naerder te wesen/ is hy weder ghekeert in onse Stadt van Rheims/ daer hy al voorby was / ende de Inwoonders versamelt hebbende / heeft hy haer te verstaen gegeven/ dat hy gheresolveert was te doen opnemen ses hondert Peerden eñ vier duysent Voet-knechten/ den Gedeputeerdẽ voorhoudende het opbrenghen van een deel der somme die tot onder-hout der selver troupen soude van noode zijn/ het welcke sy ghewepghert hebbende te doen sonder ons beveel / presenteerde hy haer ghelt te verschieten / midts dat sy toestonden / dat het voorsz. volck mochte gelicht worden: waer van sy haer excuserende / ende ghedraghen hebbende aende Chresorieren van Vranckrijck / ingheſtelt in onse Stadt van Chaalons/ soo heeft hy ghesept/ te willen gaen na de selve Stadt / om aldaer desen voorslach int'werck te doen stellẽ/ ende hy heeft voor uyt ghesonden eenige vande zijne/ die logijs ge-eyscht hebben voor vier hondert peerdẽ/ innemende twee herberghen dichte by twee van de voornaemste poorten der Stadt/ willende/ teghens ghewoonte/ teeckenen de Huysen van de Canoniken/ segghende: dat sy die van doen hadden voor Heeren van qualiteyt / die hem daer souden komen vinden: Het welcke de Inwoonders soo seer dede schreumen voor zijn komste/ dat sy uyt haer selven deden bidden den Heere van Vaubecour, die op wech was om met zijn Regiment naer ons toe te komen/ dat hy by haer soude comẽ/ want sy vreesdẽ zijn hulpe van noode te sullen hebben/ eñ hielden haer selvẽ te wesen in groot perijckel. Waer over wy hebbende sorge willẽ dragen voor haere verseeckeringhe/ ghelijck het noodich was/ den Grave van Tremes Gouverneur der Stadt ende den voorsz. Inwoonders bevolen hebben/ dat indien die voorsz. Hertoghe daer verschene sonder onsen last / sy hem niet souden ontfanghen/ tot dat sy naerder bescheyt hadden van onsent wege: In voegen dat den Hertoge van Novers blijvende by de resolutie die hy ghenomen hadde van derwaerts te gaen / ghebeden is gheweest sich daer van t'ont houden / waer van hy sich tegens ons beclaecht hebbende / wy hẽ vrymoedelijck verclaert hebben de oorsakẽ van nadencken ende misvertrouwen / die ons beweecht hadden sulcken ordre te stellen. Maer in plaetse van die te doen ophouden/ ghelijck hy wel conde/ heeft hy doen afcondigen/ ende heeft ghesonden door alle de Steden des voorsz. Lantschaps/ ende noch verder/ jae selfs in dese Stadt ende tot binnen ons Hof toe/ de gedruckte Coppen van de Brieven die hy over dit stuck aen ons hadde gheschreven / met noch andere daer beneffens gaende/ door de welcke hy sich bevlijtichde niet alleenlijck te doen qualijck nemen het ghene daer inne uyt cracht van ons bevel was ghedaen/ maer oock te lasteren ende schelden het beleyt van onse saken/ eñ den volcke verkeerde inbeeldingen daer van te doen hebben / ende is terstont vertrocken van onse voorsz. Stadt vã Rheyms, vreesende dat de Inwoonders/ inde wapenen ghereaeckt zijnde/ door de voorslaghen die hy haer gedaen hadde/ ende opgeweckt door de sorge die sy altoos ghedragen hebben om te volherden in haeren schuldighen plicht/ ende door t'ghene te Chaalons gheschiet was / hem souden ghedwongen hebben daer uyt te scheyden. Maer sekeren tijt daer na/ willende/ ghelijckt waerschijnlijck is/ beproeven/ of dese quade gheruchten die hy hadde doen uytstropen / ende de treken die hy ghebruyckt hadde/ om de ghenegentheden van onse Ondersaten te verflauwen ende vervoeren / midtsgaders de listen die eenige sijne aenhangers geduerichlijck aenstelden binnen de voorsz. Stadt/ hem eenich voordeel mochten toegebracht hebben by de Inwoonders der selve/ heeft hy de selve genaerdert / ende de Hertoginne van Nevers sijn Huysvrouwe voor uyt ghegaen zijnde om hem den wech te bereyden ende veyl te maecken/ hoe wel onder eenen anderẽ deckmantel / is daer op den 14. November verschenen voor de poorten der selver Stadt/ alwaer sy aencomende / den Stadt-houder ende andere Inwoonders bevolen heeft/ ghelijck corts te vooren een vanden haeren mede ghedaen hadde van haren t'wege/ in hechtenis te nemẽ den persoon vanden Marquis van Vieuville onsen Stadt-houder Generael int Gouvernement der voorseyde Stadt/ der Jurisdictien oft Lant-gebiedẽ daer aen hangende/ ende des Hertochdoms van Recholois. Ende als hy haer ghebeden hadde te willen vertrecken/ segghende dat hyse niet en mochte laten inde Stadt comẽ/ heeft sy teghen hem gebruyckt verscheydene dreygementen ende injurien/ niet tegenstaende / dat hy was int bedienen van sijn ampt (waer in hy de eere heeft van te representeren onsen persoon) ende haer verclaert hadde/ dat hy ons bevel daer in nae quam/ het welcke hy des te nauwer gehou-

des

den wacht te doen/ om datter Crÿchs-lieden ontrent de selve Stadt waren/ by niemant aengenomen als by den voorsz. Hertoge van Nevers, ende om datmen weynich te voren aldaer ghesien hadde eenige wagens gheladen met wapenen/springers/ladders/ende andere diergelÿcke gereetschap. Maer de voorsz. Hertoghe van Nevers, niet te vreden zÿnde met het quaet ende onweerdich onthael des voorsz. Marquis van Vieuville, in het uytvoeren van sÿnen schuldigen plicht by dese ghelegentheyt/heeft hy daechs daer aen doen verrasschen syn huys te Sy, door een groot ghetal Crÿchsknechten / die hy aldaer ghelept hadde in besettinge/ ende eenlÿcke daghen daer na wetende het rechtvaerdich misnoegen dat wy daer in hadden/ heeft hy gedaen een leenlÿcke aentastinge/ welcker forme selve ende de onvoorsichtige termen die zÿne Offici-luyden gebruycken/ soo seer streden tegen onse opperste gerechticheden / ende eerbiedinghe / die ons toecomt/als de sake selfs. Waer van verwitticht zÿnde / wy tot hem schickten een van onse Exemte vrye lÿf-wachten/om t'voorsz. Garnisoen (dat niet min tot verachtinghe streckte van onse Authoriteyt/ als tot nadeel vanden voorsz. Marquÿs / van Vieuville) te doen vertrecken / ende van onsent wege in het voorsz. Huys te gaen ende blÿven. Maer de voorsz. Hertoge van Nevers heeft hem te rugghe ghesonden/ sonder ons eenige gehoorsaemheyt te doen bewÿsen ter oorsaecke van dese reyse / iae ter contrarien heeft hy veel quade woorden ghehadt met den voorsz. Exempt / ende de Archiers die hem vergeselschapten/ tegen het respect dat mē ons ende de Coninginne onse weerdichste Vrouwe ende Moeder schuldich is/ onder andere segghende/dat sy onder de roede waren: dat hy daer niet langher en was/ nademael hy niet langher te Hove en was/ ende dat hy hoopte sy soudender binnē drie maenden wt zÿn/ ende hy soude den Heer van Prelam (die onse Krÿchs-Overste was/ in de voorsz. Provincie) met 20. duysent mā te gemoete gaen. Volgens welcken hy oock voort-ghevaren is tot de daet/ want hy op zÿnen naem/ ende sonder last ende bestellinge van ons/ teghen de oude Wetten eñ Ordonnantien onses Coninghrÿcx / ende onse nieuwe verclaringhen ende verboden/ heeft volck doen opsoecken ende aennemen binnē de voorsz. Provincie / haer te verstaen ghevende/dat het was tot onsen dienste / ende dat door de Heeren van Aubillij, Capiteyn van Charleville, van Selles, Capiteyn van onse Stadt van Rethel, van la Chappelle, Soon vanden Capiteyn van 't Casteel van Mazieres, van Boisiardin, Capiteyn van des voorsz. Hertoghens lÿf-wacht / ende meer andere sÿne mede ghenooten ende aenhangers by hem daer toe ghebracht/ dieder niet alleen een groot ghetal van ghelept hebben binnen onse voorsz. Steden van Mazieres eñ Rethel, ende binnen la Cassine, 't Casteel Porciaen, Richecour, ende andere Huysen/ maer hy heeft sich oock ver voordert door verrasschinge op den eersten Decemb. lest-leden/ een deel volck te brengen binnen onse Stadt van Sinte Manehoudt, tot groot leedtwesen vande Inwoonders/ de welcke seer ghenegen zÿnde tot onsen dienste/ ende niet lÿden connende door soodanige gewelt ghedwonghen te worden om in ghebreecke te blÿven/ hare woonplaetsen verlaten hebben / ende sich begeven inde omligghende Steden/ jae selfs in eenige buyten onsen Coninghrÿcke/ tot drie ofte vier hondert toe / de welcke noch van vele andere ghevolcht souden hebben gheweest / by aldien de voorsz. Stadt niet en ware wederom ghebracht ghe worden onder onse gehoorsaemheyt/ gelÿck geschiet is den 26. des voorsz. Maendts / op welcken dagh (de gene die daer binnen waren van weghen des voorsz. Hertoochs wtghetrocken zÿnde) men bevont dat sy by de vÿf hondert man sterck waren/ die sich begaven binnen Rethel eñ Mahieres by de gene die sich te voren aldaer bevonden/ ende die men daer noch dagelÿcx int openbaer aenneemt.

Maer ghelÿck wanneermen een mael de oogen ghesloten/ heeft voor het respect ende sÿnen schuldighen plicht / de misdaden hoe langer hoe meerder worden/ ende de ongehoorsaemheyt langer gheen perck en heeft/ soo heeft de voorsz. Hertoge van Nevers sich noch wÿders vervordert / want hy heeft vreemt Crÿchs-volck doen komen in onsen Coninckrÿcke / ende onder andere binnen weynich dagen herwaerts heeft hy in onse Stadt van Mahieres ontfanghen menichte van Luyckenaers/ beleydt door eenen Galopijn inwoonder vā Charleville, die gevolght sullen worden van noch meerder troupen/ dewÿl daer binnen Luyck expresse persoonen ligghen/ die de luyden noch zÿnent halven versekeren / ghelÿck als de Baron van Pesche dede ten tÿde als hy ghedoot wiert/ Ende daer-en-tusschē koopt de voorsz. Hertoge van Nevers over al veel Peerden/ doet

open.

openbaerlijck arbeyden by menichte van volck / ende sent den inwoonderen vande Parochien mandementen by hem onderteeckent/tot volvoeringe vande fortificatie vande voorsz. Steden/ van t'Casteel Porciaen ende van Ruhecour. Jae dat meer is/ hy doet te dien eynde afbreecken een van de voorsteden van Mahieres, daer een groot getal van onse ondersaten in woonden/ met sulcken stouticheyt ende verachtinghe van onse authoriteyt/dat om de selve staende te houden/ende den loop van dese aenslaghen/ ende ongehoorsaemheyt te doen sluyten/wy ghedwongen zijn te ghebruycken de middelen die Godt ons in handen gegeven heeft/ ten eynde dat sy tot haren schuldigen plicht ghebracht mogen worden/ die den selven te buyten gaen. Waer toe wy nochtans ons niet willende resolveren / dan soo laet alst ons moghelijck ware/ende met groote kennisse van saken/soo en hebben wy eenighen tijt geleden/ in de voorsz. Provincie ghesonden de Heeren van Caumarcijn, Raets-Heere in onsen Raet van State/ ende Ormesson mede Raets-Heere inden selven Rade/ ende daer beneffens den Request-meester ordinaris van onsen Huyse / om informatie te nemen op dese overtredingen onser ordonnantien ende verclaringen/ ende op de aenslagen voorgenomen tegẽ onse authoriteyt/ als oock om teghen de schuldige te procederen/verhoopende dat hare handelingen dienen souden niet alleen om de waerheyt te ondervinden/maer oock om dẽ voorsz. Hertoghe tijt ende ghelegentheyt te geven van sich selven te erkennen / volgens de vermaninghen ende openinghen/ die hem tot desen eynde met onser kennisse ende wille gedaen zijn / hoe wel wy om onser waerdicheyts wille niet verclaert en hebben dat het van onsent wege gheschiede. Maer t'is soo verre van daer/dat hy syn profijt soude gedaen hebben met onse lijdtsaemheyt ende goedertierentheyt/ dat hy ter contrarien sich noch dieper ghewickelt heeft in sijne voorsz. aenslagen ende ongehoorsaemheyt/ doende tegenwoordelijck Krijchs-volck oplichten in Nivernois, vervolgende openbaerlijcker als te vooren de oplichtingen die hy hadde begonnen te doen in Champanien. Want wy zijn verwitticht/ dat hy voor weynich tijts gelt ghegeven heeft aen verscheyden Edel-luyden des Landts ende andere daer rontsom / om Vaendels te maecken van lichte Peerdẽ/ ende dat hy het Garnisoen by hem geleyt te Rethel in sulcker voegen vermeerdert heeft/ datter althans over de duysent man binnen is / die onlancks openbaerlijck gemonstert zijn/ende betaelt met zijn eygen gelt/ende door eenighe vant voorsz. Garnisoen/onder t'beleyt vanden voorsz. Boisiardin Capiteyn van sijn lijf wachte/ heeft doẽ aentasten ende binnen de voorsz. Stadt gevangen leggen den Provoost vande voorsz. Provincie/ met thien van sijne Archiers eñ zijnen Griffier/ die al noch daer in hechtenis worden ghehouden. Hy heeft oock doen gevangen nemẽ eenen inwoonder van Mahieres genaemt Charlot, den welcken hy te vooren verscheyden malen gedreycht hadde / om dat sijnen Sone Raets-Heere inde Recht-banck van Reynes ginck besoecken den Marquis van Vieuville, ende ons aldaer diende. Den selven Charlot heeft hy doen schrijven aen den voorsz. zijnen sone/ die hy meende dat een vande Rechters soude wesen vanden Heere van Montejous, gevanghen sittende/om dat hy teghens onsen dienst ende de voorschreven ordonnantien/ de wapenen ghedraghen hadde/ dat hy opt Casteel van Mahieres (daer hy ghehouden wordt) even het selve tractement ontfanghen sal / dat onse Officieren den voorsz. Montejous sullen aen doen / als of het hem geoorloft ware te verhinderen den loop der justitie / ende als of hy teghens ons mochte gebruycken het recht van represalien / een sake die de souvereyne Princen niet dan seer selden tegen malcanderen int werck stellen. Sulcx dat hy soo verre buyten spoor getreden is/ dat wy de noodige remedien in eene soo ghewichtige ghelegentheyt/ niet langer en connen uytstellen/ende verclaren moeten onsen wille ende meeninghe over de selve/ ten eynde de voorsz. Hertoge door de voorwendigen / daer mede hy sijne gehoorsaemheyt ende rebelheyt poocht te bemantelen/ niet en kome te bedriegen de gene die vande waerheyt niet onderrecht en zijn. Om deser oorsaken doen wy weten/dat na gedaen te hebben oversien de informatien by onse voorsz. Commissarisen ende andere onse Officieren in onse voornoemde Provincie van Campanien genomen/ende dese sake in deliberatie geleyt te hebben in onsen Rade/ alwaer teghenwoordich waren/de Coninginne onse Eerweerdighste Vrouwe ende Moeder/sommige Princen van onsen bloede/andere Princen/Hertoghen/ Genooten/ Officieren van onse Croone / ende andere voornaemste Heeren van onse Croone/Wy gheseyt ende verclaert hebben/ seggen ende

verclaren

verclaren midts dese met onse hant onderteeckent / den voorsz. Hertoghe van Nevers, ende alle die hem bystaen ofte bystaen sullẽ in zijne ongehoorsaemheyt / aenhangen ofte aenhangen sullen in sijne aenslaghen / vervallen van alle eeren / waerdicheden / statẽ / officien / machten / gouvernementen / lasten / pensioenen / privilegien / ende voordeelen die sy van ons ofte vande Coningen onse voorsaten hebben / die wy wederroepen hebben / ende van nu aen wederroepen / verclaerende den voorsz. Hertoge / ende alle sijne aenhangers voor ongehoorsame luyden / rebellen / verstoorders vande ghemeene ruste / eñ schuldich aen Crimen læsæ Majestatis, ende willen dat tegen haer als soodanige sal geprocedeert worden / soo wel in hare persoonen als goederen / memorie ende posteriteyt / als mede tegen alle de gene die hem directelijck oft indirecktelijck sullen bystaen ofte favoriseren. Bevelen oock onse Gouverneuren ende Stadt-houderẽ Generael van onse Provincien / Capiteynen / Hoofdẽ / ende Bevel-hebbers van onsen luyden van Oorloge / haer op t'lijf te vallen / ende onsen Officieren / Meyers / Burghemeesteren ende Schepenen van onse Steden / hare persoonen / soo sy aldaer bevonden worden / aen te tasten / om haer in onse handen te stellen eñ te vervolgen door alle de wegen ende strengicheden van onse ordonnantien op gelijcke crimen gemaect / wel-verstaende nochtans / soo de voorsz. Hertoge binnen vijfthien dagen na gedane publicatie van dese / in onsen Hove van Parlemente / sijne foute niet en bekent / ons niet en comt vinden om sich met der daet ende in persoone te comen quijten in onsen handen van den plicht die hy ons schuldich is / ende niet en doet vertrecken eñ uyt onsen Coninghrijcke gaen de vreemdelinghen die hy daer heeft doen incomen / afdanckende alle de aengenomen Krijchsluyden / ende wech nemende de garnisoenen by hem ofte sijn aenhangers buyten ons bevel ende bestellinge ingestelt: Ende wat aengaet de Edel-luyden ende andere onse Ondersaten / soo sy binnen den voorsz. tijdt niet en verschijnen inde Rechtbancken van onse Bailliuagien ende Senesaelschappen onder de welcke sy resorteren ende te huys boorẽ / om daer van te doen verclaringe ende protestatie gheregistreert inde Griffen der selve / ende sich niet geheel ende al en ontstaen van alle actien ende aenslaghen / streckende tot nadeel vã onsen dienst ende authoriteyt / ende van onse ordonnantien / verclaringhen ende verboden. In welcken ghevalle de voorsz. Hertoge ende alle andere die hem by gestaen hebben / sullen vry ende ontlast blijven van de straffen hier vooren geroert / eñ ontfanghen worden in onse goede gratie. Bevelen daerom onsen lieven ende getrouwen Raedts-Heeren / de Luyden houdende onse Hoven van Parlamente / Bailliuwen / Seneschalen / oft hare Stadt-houders / ende allen anderen onsen Rechteren ende Officieren dien het behoort / elck in sijn gebiedt / dat sy dese tegenwoordige registreren ofte doen registreren / onderhouden ende nacomen / volgens hare forme ende inhout / ende onsen Procureurs Generael der voorsz. Hoven / dat sy alle vervolch ende neersticheyt aenwenden sullen tot de uytvoeringe der selve / ende doen straffen ende castijden de gene die daer tegen sullen doen. VVant het ons alsoo belieft. Om het welcke te ghetuyghen wy onsen Segel hier neffens hebben doen stellen. Ghegeven te Parijs in de maent van Ianuarij, t'jaer van ghenade 1617. ende van onse Rijcken het sevende / Gheteeckent Lowijs. Ende wat lager / By den Coningh Potier. Ter sijden stont gheschreven Visa, ende was ghesegelt met den grooten seghel van groenen Wasse / op roode ende groene sijden banden.

Gelesen / gepubliceert / ende geregistreert / ghehoort zijnde ende sulcx versoeckende de Procureur Generael des Conincx. Waer op t'Hof ordonneert / datter Copijen sullen ghesonden worden inde Bailliuschappen eñ Senesaelschappen deser Iurisdictie / om aldaer gelesen / ghepubliceert / geregistreert eñ int werck ghestelt te worden door de neersticheyt der Substituyten vanden Procureur Generael des Conincx / den welcken t'Hof belast neerstich daer over te wesen eñ de hant te houden aen de uytvoeringhe / eñ den Hove te verwittigen sulcx gheschiet te wesen. Te Parijs int Parlement den 17. Ianuarij. 1617.

Onderteeckent

Du Tillet.

DE Coninck heeft op den 20. Februarij de Presidenten de la grande chambre, in de Louvre by hem doen comen / ende hy heeft ter presentie vande Coninginne Moeder / door den Heere Garde de Seaux, opentlick aẽ haer doen verclaren / dat hy met bedroefffenisse verstaen hadde / datter int Parlement ten

ten tijde vande verificatie van sijne declaratye tegen den Hertoge van Nevers, eenige Raedts-Heeren seer stoutelick hadden gedefendeert/ ofte ymmers ge-excuseert de saken vanden selven Hertoghe/ tegens sijne meeninge ende rechtvaerdige sake/ ende dat sijne Mt. daerom hooch-noodich ghebonden hadde een treffelicke Remonstrantie in forme van antwoorde/ op de manifeste van de absente Princen den 14. deser maent ontfanghen/ te doen instellen ende publiceren/ waer door de gantsche werelt claerlick soude bevinden de waerheyt ende rechtveerdicheyt vande saken/ met iteratieve aenbiedinge van sijne Coninckl. gratye aen de Princen. Welcke Remonstrantye ter tijdt der selver vergaderinge opgelesen zijnde/ sprack ende verclaerde de Coninck sulcx zijne intentye/ ende sijne resolutye te wesen/ ende eysschende daer op penne ende inckt/ heeft hy selve die datelick in presentye van allen onderteyckent.

De Hertoge van Mantua soeckt den Hertoge vã Nevers met dẽ Coninck te reconcilieren.

DE Hertoge van Mantua heeft eenẽ extraordinarisen Ambassadeur in Vranckrijck aen den Coninck gesonden/ om eenich middel te soeckẽ/ om den Hertoghe van Nevers sijnen Neve/ met hare Mten. te vereenighen/ segghende: Dat het veel beter soude geweest sijn voor den Hertoghe van Nevers, dat hy in goede intelligentye met hare Mten hadde ghebleven/ ende eenighe saken over hem hadde laten gaen/ sonder sijn uyterste pretentye ofte recht teghens sijnen over-Heere staende te houden: Maer den Ministro des Hertogen van Mantua is van eenen Raedts-Heere des Coninckx/ met den welcken hy hier over in propoost was ghecomen/ geantwoort/ Dat de Coninck geresolveert was in geene Capitulatien ofte Conditionele Tractaten met eenige Princen ofte Heeren/ sijnde sijne ondersaten/ te treden/ dewijle men bevonden heeft/ dat de Princen en Heeren/ door sulcke middelen/ van tijdt tot tijt vremder van de volcomene ghehoorsaemheyt des Coninckx/ sijn gewordẽ: Dat het derhalven van nooden soude sijn/ dat de Princen haer buyghden onder sijne Mt. sonder eenige Capitulatyen ofte Tractaten meer te maken/ met ootmoedich versoeck van pardon ofte vergiffenisse.

De Geconfedereerde Princen hebben den tweeden Februarij schriftelijck aen den Coninck vertoont het onghelijck datmen den Hertoghe van Nevers, ende oock haer dede/ met ontdeckinge des overlastes die Vranckrijck vanden Marquis d'Ancre wiert aengedaen/ sprekende als volght:

Ootmoedige Remonstrantie ofte Vertooch der Hertogẽ vã Vendome eñ Mayenne, ende des Maerschalcks vã Bouillon &c. aen den Coninck.

SIRE.

Uwe seer ootmoedige eñ seer ghetrouwe Ondersaten ende Dienaers/ de Princẽ/ Hertoghen/ Genooten/ ende Officierẽ van uwe Croone/ ende voornaemste Heeren uwes Rijcx/ siende de gevaerlijckheden die u omringen/ ende de ongelucken die uwen staet dreygen met eenen onmijdelijcken onderganck/ ten sy datter seer haest in werde versien/ ende dat haer allen toeganghen tot uwe Mt. om u met vrymoedicheydt ende sekerheyt de oorsaecken daer van te ontdecken/ ende de remedien voor te stellen/ wort ghewepghert: Bidden uwe Mt. haer ten besten te willen afnemen dese Remonstrantie/ die sy u in aller ootmoedicheyt voor-houden/ ende die niet anders als wel en can passen in haere monden/ nademael sy anders niet en betuycht als ghetrouwicheyt ende genegentheyt tot uwen dienste/ ende tot de behoudenisse van uwen gheheylighden persoon/ ende welstant van den Staet/ haerluyden des te beter voeghende/ overmits sy daer toe verbonden sijn door alle Goddelijcke ende menschelijcke wetten/ door den Eedt die sy ghedaen hebben/ ende door den laetsten dienst die sy schuldich zijn te bewijsen aen uwe Croone. Wy weten wel Heere, dat het quaet voor u vermomt wert/ door de gene die het doen/ die ymmers soo seere arbeyden t'selve te bedecken als te bedrijven/ ende altijdt trachten haetelijck te maken by uwe Mt. die gene die sich daer over beclaghen. Ende het ongheluck van Vranckrijck is sulcx/ dewijle sy alle de macht uwes Rijcx in haere handen hebben/ dat sy u voor vyanden doẽ houdẽ uwe aller getrouste dienaers. Maer het ghewelt van hare tyrannische handelingen is tot soodanigen over-dadicheyt opgesteghen/ datse niet langher en is te lijden. De clachte daer van is algemeyn/ een yegelijck siet eñ voelt hare iammerlicke vruchtẽ/ ende haere listicheden en konnen langer niet beletten/ dat den algemeynen roep eñ rouwe niet en kome tot de ooren van uwe Mt. ende uwe mededooghsaemheyt niet en bewege tot ontlastinge van u volck ende van uwe Justicie/ teghen de Autheuren van so veele ellendicheden/ die alleman kent ende

openbaerlijck vervloeckt / ende die door ee-
nen ghemeynen roep van alle uwe ondersa-
ten zijn verwesen tot de rechtverdighe
straffe van hare onverdienstē/ De eersucht/
Heere, ende de giericheyt van den Marquis
d'Ancre, ende syn Huys-vrouwe/ is de eeni-
ge oorsaecke vande plagen die wy ghevoe-
len/ vande ongheregeltheden die wy sien/ eñ
van het ghene wy echter vreesen. Dit is
t'gef wel dat het geheele lichaem van uwen
Staet ten naesten by verdorven eñ besmet
heeft. T'is over hē alleen datmen claecht/
ende over de bedienaers ende uyt-voerders
van sijne gheweldighe ende uytsinnige pas-
sien / niet over yemant anders. T'is de
clachte vant meeste deel uwer Ondersaten
van allerley staet ende conditie / die noch
een Fransch hert in t'lijf hebben/ de welcke
siende haer selven met vreese ende schrick
omringht / ende allerley ghevaerlickheden
onderworpen/ door de inlandtsche t'samen-
rottingen aengerecht tot verderf van uwē
staet/ haeren toevlucht nemen tot uwe Ju-
stitie/ om bevrijt te zijn vande verdruckin-
ghe ende dienstbaerheyt die men haer over
den hals wil dringhen: Eñ om uwe Croo-
ne te verlossen van soo veele rampsalichedē/
alsser dagelijcx voor den dagh komen om de
selve t'onderste boven te werpen. De reme-
die/ Heere, hebt ghy in uwe handen ende
macht: soo ghy die niet en ghebruyckt/ de
sieckte sal ongheneselijck worden / om het
welcke te ontgaen / men de oorsaecke moet
wech nemen/ de welcke na dien sy u bekent
is/ soo en hanght sy maer aen u woort alleē/
doende van uwen gheheylighden persoon eñ
de Coninginne uwe Moeder wech-jaghen
den Marquis d'Ancre, sijn Vrouwe/ eñ haren
aenhangh/ ende uwe Justitie macht geven-
de / om te straffen soo veele boosdaden die
sy begaen hebben tegen uwen Staet. Alle
man weet de treken daer mede hy omme ge-
gaen heeft sichtent de doodt van wijlen den
Coningh/ gelucksaliger ghedachtenisse/ om
tot sich te trecken de gheheele eñ volcomene
regieringe uwes Rijcx/ hē selven meester te
makē van uwe Radē/ van uwe Financiē/
van uwe Wapenen / eñ van uwe Stercktē/
te bedeelē de gemeene Officien eñ Ampten/
ende scheypts-man te wesen van alle staten
ende weerdicheden / jae selfs van het leven
ende de doot uwer ondersaten/ de middelen
die hy ghebruyckt heeft/ om de Princen van
den bloede/ andere Princen/ Officieren van
uwe Croone / ende voornaemste Heeren u-
wes Rijcx te doen vertrecken ende twee-
drachtich te maecken onder malcanderen/
de archlisticheden ende om-hoopingen daer
hy sich mede beholpen heeft om de authori-
teyt van uwe Parlementen te verswacken
ende t'onderdruckē/ de wettelijcke vrymoe-
dicheyt van hare Vertogen met ghewelt te
smoren/ uwe voornaemste Officieren te doē
ghevangen nemen/ ende oneenicheyt te ver-
wecken onder alle de Staten uwes Rijcx/
om het gantsche bewindt daer van te crij-
gen/ ende alleen te ghebieden inden Staet/
ghelijck hy teghenwoordich doet/ met eene
onverdraeghlijcke stouticheyt ende moet-
wille/ het daer voor houdende dat sich nie-
mant en vermach tegen sijne staet-suchtige
raedtslaghen te stellen/ sichtent dat hy met
de hoochste ongherechticheyt ende overda-
dicheyt vande Werelt heeft doen gevanck-
lijck setten den eersten Prince van uwen
bloede / ende door dese vermetele daet ghe-
schonden heeft de gemeene trouwe des ver-
drachs van Lodun, aen welckers onder-
houdinge ghelegen was de ruste ende vrede
van uwen staet / die hy liever heeft weder
inde ellendicheden der oorloghe te werpen/
als te lijden datmen hem aftrecke het mom-
aensicht van uwe Coninghlijcke authori-
teyt/ met de welcke hy sich behelpt/ als met
een werck-tuych van t'verderf van uwe
aller getrouste Dienaers. Dese dinghen/
Heere, zijn soo kenbaer/ ende sijne aenslagen
ende bedriegeryen soo naecktelijck ontdeckt/
datmen daer niet aen can twijffelen / ende
de extraordinare proceduren ende ghewelt-
daden die hy dagelijcx op den name van u-
we Majesteyt int werck doet stellen tegen
mijn Heere den Hertoghe van Nevers, onder
soo kennelijcke deckmantels eñ calomnien:
dat selfs den alghemeynen roep verstreckt
tot een proeve om hem te wederleggen/ ge-
ven genoech te kennen/ dat sijne conspiratie
int ghemeen is aengherecht teghen alle de
Princen ende Groote uwes Rijcx / die sich
niet en connen noch willen buyghen onder
sijne tyrannije / ende de macht hebben om
sijne aenslagen/ die hy dagelijcx tot verderf
van uwen staet uyt-voert/ te doen stuyten.
Want welcke is doch de misdaet van mijn
Heere den Hertoge van Nevers, dan dat hy
een Prince is / ghesprooten uyt een van de
Doorluchtichste Huysen uwes Rijcx / die
sijn Vaderlandt lief heeft / die de ruste van
dien besorght / die tot noch toe niet gyvert
en heeft als nae uwen dienst / ende geen an-
dere authoriteyt voor wettelijck en bekent/
als de uwe: Hy heeft sich beclaecht over
sekere

sekere mishandelingen hem aenghedaen by eenen sijnen particulieren Vessael/ende van weghen datmen tot verachtinghe zijnes Ampts hem niet en heeft ghelaten de vrye bedieninghe des selven in sijn Gouvernement. Hy heeft doen vervolgen de uytvoeringe van sekere leenlijcke gherechticheden in sijn Landt/ door de gewoonlijcke wegen van Justitie. Ende om niet te laten verlooren gaen het ghene sijne voor-Vaderen hem by successie hebben naghelaten/ siende datter verborghene aenslaghen op handen waren/ die men uyt socht te voeren teghen sijne Huysen/ soo heeft hy/ naer behooren/ sorge ghedragen voor der selver versekertheyt/ om die onder uwe autoriteyt/ ende tot uwen dienste te beschermen/ ende dese soo noodige daden worden tot sijner oneere misduydet/ende hem toegerekent voor misdaden ende wederspannicheyt. Wy hebben ghesien de Verclaringe tegens hem uyt geroepen ondicht onder den naeme van uwe Majesteyt/ende de redelijcke conditien die hy sich onderwerpt/om hem selven te rechtveerdigen/ende sijne onnooselheyt te doen blijckẽ: de welcke na dien sy ons bekent is/ soo bidden wy uwe Majesteyt seer ootmoedelijck de selve te nemen in uwe bescherminghe/ eñ niet te ghedooghen dat sy verdruckt werde door de ongerechticheyt ende t'gewelt van den Marquis d'Ancre, wiens overlasten ende misdaden wy niet langher en connen verswijgen/nademael onse langh-duyrige verdraechsaemheyt tot noch toe anders nergens toe en heeft connen dienen/ als om sijnen moetwille ende vermetelheydt meer en meer te doen groepen: op datmen ons niet meer en verwijte/ soo cleenen genegentheyt ghedraghen te hebben tot uwe Majesteyt/ soo ondanckbaer ghe weest te zijn tegen ons Vaderlandt/ ende soo trouweloos ende onnut voor ons selvẽ ende onse nacomers/ dat wy stille ghesweghen hebben/siende de overwonderlicke begunsticheyt deses vreemdelings moetwillichlijck den voet setten op de kele van uwen staet/in sijne handen hebben den eersten Prince van uwen Bloede/ de Wetten ende Magistraten onder sijn voeten treden/ uwe Fijnantien door sijne verdoenlickheyt uyt-putten/u volck met overmatighe lasten versticken/ uwe ondersaten verradelijck ende ongestraft doen vermoorden: tot een belooninge van soodanige verraderijen ende trouweloos heden/ de Gouvernementẽ van uwe plaetsen wech schencken/ de oude ende voornaemste Officieren van uwen Raedt ende Parlement af settẽ/ ende haer uyt de handen nemen de eer-namen/die sy door haren ouderdom/door hare deucht/ende door haere verdiensten vercregen hadden/om in haer plaetse te stellen sijne creatueren/persoonen geheel onweerdich zijnde/ onbedreven int beleydt van eenen Staet/ gheboorên tot slavernije/ vyanden van Luyden met eere/ ende bequaem om sijne passien uyt te voeren/ het sy dan oock wat schade dat Vranckrijck daer by soude mogen lijden/dewijle hy geen dingh ongheoorloft en hout/wanneer t'selve maer dienẽ magh om de aenslagen van sijne eergierichheyt te bevoorderen.

Dit/ Heere, doet ons uwe M^t. seer ootmoedelijck bidden/te willen aenmercken dẽ ellendigen staet daer u Coninckrijck toe gebracht is/ende herwoort brenghen door uwe voorsichticheydt ende authoriteyt de remedien die daer toe van noode zijn/hanghende alleenlijck aen uwen wille/sonder te gedoogen/ dat uwen naem oft uwe wapenen gebruyckt werden/ om te vergieten het bloet van uwe Ondersaten/ ende de Huysgenooten te verdrucken om tot haeren nadeele de vreemdelingen voor te staen/maer liever de selve voor altoos van u wech te doen/ ende tot castijdinge ende straffe der misdadighe in u Coninckrijck te herstellen het vertrouwen ende de seeckerheyt/ weder op te doen rechten de gemeene trouwe die nu geschonden is/ende mijn Heere den Prince te stellen in volcomen vryheyt. Ende om door behoorlijcke middelen te stillen de ongeregeltheden van uwen staet/te doen onderhouden het Verdrach van Loduyn, ende by uwen persoon in uwe Raden te roepen de Princen van uwen bloede/ de andere Princen/ Hertogen/ Genooten ende Officieren van uwe Croone/ ende Raedts-Heeren van State/ die wijlen den Coningh uwen Vader ghedient hebben geduerende sijne regieringe/eñ die door natuerlijcke genegentheyt eñ eygẽ aenghelegentheyt op het naeste verbonden sijn aen de behoudenisse van uwen staet. Eñ alsdan sullen wy t'geluck hebben van u elck na sijnen staet/ waerdicheyt/ eñ grootheyt/ te bewijsen den gantsch ootmoedigẽ dienst eñ getrouwe gehoorsaẽheyt/die wy u schuldich sijn/eñ bewijsen sullen/soo lange wy levẽ/als uwe aller ootmoedighste/getrouste/ eñ gehoorsaemste Ondersatẽ eñ Dienaers.

Te Soissons dẽ tweeden Febr. 1617.

Sæser de Vendome.
Henry de Lorayne.
Henry de la Tour.

MAer dese / mitsgaders noch verschepdene andere Remonstrantyen die de Princen gedaen hebben / waren al te vergeefs / Ja sy hebben den Marquis d'Ancre meer oorsake gegeven / om den Coninck / de Coninginne Moeder / ende andere van de Groote / dagelicx meer ende meer teghen de Princen te verbitteren ende aen te hitsē / ghelijck sulckes onder anderen is blijckende by de openbare brieven des Coninckx vandē 13. Februarij, daer inne hy de Hertogen van Vendome, Mayenne, van Bouillon, den Marquis van Cœuvre, den President le Iay, ende alle die haer bystant doen / verclaert gecommitteert te hebben Crimen Læsæ Majestatis. De woorden vande Declaratye des Coninckx zijn dese:

De Coninc verclaert de Hertogen van Vandome, Mayenne, Bouillon, dē Marquis vā Cœuvre, eñ den President le Iay, met alle die haer bystant doen / begaē te hebben Crimē Læsæ Majestatis.

LOuijs by der gratien Godts Coningh van Vranckrijck eñ Navarre, allen tegenwoordigen ende toecomende salupt. De goethept ende sachtmoedichepdt by ons gebruyckt / mitsgaders de gunsten ende weldaden die wy hebben mede gedeelt aen sommige Princen / Hertogen / Ghenooten van desen Rijcke / ende andere onse Ondersaten / heeft ons met goeden rechte doen verhoopē dat de selve haer souden houden binnen de palen van het ontsach ende gehoorsaemhept / die sy ons van naturen schuldich zijn / voornamelijck die ghene / den welcken wy niet alleen de misdaden by haer begaen / vergheven / maer oock nieuwe goet-jonsticheden bewesen hadden. Des niet te min / soo is het gebeurt / dat sy achter rugge stellende alle dese opmerckinghen / eñ vergetende de beloften by haer gedaen inde lest-voorgangene handelingen van Loduyn ende Soissons, alwaer sy haer begeven hadden even op de selve tijt als wy deden vast houden den persoon van onsen Neve den Prince van Conde, sy haer in sulcker wijse verclaert hebben teghen ons eñ onsen staet / door nieuwe verbintenissen ende t'samenrottinghen binnen ende buyten den Rijcke / dat wy met waerhept moghen seggen / dat sy anders niet voor en hebben / als het selve in den grondt te verderven / ten sy dat by ons datelijck daer in werde voorsien: waer toe sy aengelockt wordē door de ongestraftheydt ende profijten die sy voor desen daer by genooten hebben / ende door het voordeel dat sy als noch / in plaetse van straffe / verhoopen te gheniețen. Ende na dien het sijn de Hertoghen van Vendosme ende Mayenne, niet de Marschalck van Bouillon, ende de Marquis van Coeuvre, die tegen alle de betuygenissen / de welcke sy ons sedert de handelingen van Loduyn ende Soissons hebben ghedaen ende doen doen / van sich nimmermeer te ontrecken van onse gehoorsaemhept ende vanden schuldigen plicht / daer mede sy ons van natuyre weghen verbonden zijn / haer selven op nieus / tot onsen grooten leedt-wesen / niet tegenstaende de vermaninghen die wy haer door verschepden persoonen hebbē doen voorhouden / ten eynde sy liever wederom wilden proeven de vruchten van onse sachtsinnichept / als de cracht ende strafhept van onse wapenen / by een ghevoecht / verbonden ende te samen verknocht hebbē / oft veel eer voort ghevaren zijn in het selvige verbont / aenhanghen / ende t'samen-rottinghe die sy onder malcanderen tot nadeel van onsen dienste ghehadt hadden met den Hertoghe van Nevers, den welcken wy om ghelijcke misdaet verclaert hebben schuldich te wesen aen het Crimen Læsæ Majestatis, eñ voorts te bedrijven allerley daden strijdende teghen den schuldigen plicht der Ondersaten ende Officieren vande Croone / die op t'aldernauste verbonden zijn aen haren Coningh: hebbende de voorsz. Hertoghe van Mayenne int besonder niet alleen belet weder inde Stadt te comen / den Stadthouder Generael ende andere Offici-uyden van Saissons, de welcke staende de leste beroerte door sijn bevel daer uyt gheset waren / ende in ander Steden daer hy macht heeft / met cracht ende gewelt uyt de handen van onse Officieren doen nemen onse brieven van Verclaringhe teghen den voorsz. Hertoghe van Nevers, met verbodt vande selve te doē uytcondighen / ghelijck wy haer hadden belast: maer / dat meer is / om sijn quaet beleyt te bedecken / heeft hy het geruchte doen loopen / datmen ghestaen hadde nae sijn leven: het welcke hy aen ons ghescreven hebbende / soo hadden wy / om onder-recht te zijn vande waerhept / by onsen Hove van Parlemente doen ordineren / datmen den misdadighen sijn proces soude maken tot Soissons voorschreven / ende dat hy daer na soude gebracht worden tot onsen voorsz. Hove / om nae den eysch van soo onhebbelijcken fept / gestraft te worden: waer van hy het uytvoeren verhindert heeft / stende dat de misdadige niet en bleef by sijne beschuldinghe / maer in teghen-deele ten by-wesen van alle de Officieren / bekende beweeght te zijn geweest

1617.

weest om de selve beschuldinge te doen door eenige luyden van sijner sijde: so dat hy/ om te beletten datmen gheen kennisse daer van en name/ genootsaeckt is geweest de Archiers by die van onsen Hove aldaer gesonden om den misdadigen tot haer te brengẽ/ te doen bewaren / ten eynde sy t'haerder weder-comste niet siende de Officieren van de Banck Presidiael/ de selve niet en soudẽ mogen onderrechten hoe alles was toegegaen: ende hebbende sy al te samen/ tot nadeel van onse soo scherpelijck ende solemnelijck uytgekondichde verbodẽ/ doen werven ende opnemen volck van oorloge/ ende deselve verdeelt inde Steden ende plaetsen/ die wy haer vertrout hebben te bewaren/ ende onse arme ondersaten met menichten ghedaen arbeyden/ ghelijck sy noch dagelicx doen/ aen de versterckingen vande selve/ bestaende ende aentastende onse penninghen inde Coffers van onse ontfangers/ ẽn haer uyterste beste doende/ om te verleyden ende van ons/ dien volgens oock vã haren schuldigen plicht/ te vervreemden de Capiteynẽ ende Gouverneurs van onse Steden ende Casteelen/ gheholpen ende by-gestaen wordende in alsulcken overdaden ende verachtinghe van onse authoriteyt/ door het ingeven ende den raet van Meester le Iay, President in onsen Hove van Parlemente:

Al het welcke wy geleden ẽn over t'hooft ghesien hebben/ totter tijt toe/ dat sy haer inde wapenen vergadert ende te velde begeven hebben/ tot verderf ende verdruckinghe van onse arme ondersaten / soo dat sy ons / teghen onsen goedertieren ende soeten aert/ bedwingen teghen haer te procederen door de wettelijcke wegen van rechte / om alsoo door een rechtveerdighste straffe te verhinderen den voortganck van alsulcken misdaden: sullende anders daer van rekenschap moeten geven voor Godt / die de Justitie ende macht gestelt heeft inde handen der Souvereynen/ om sich op te maken tegen soodanige overlasten/ ende te verhinderen het verderf van de volckeren over de welcke hy haer heeft ghestelt: Doen derhalven te weten/ na dien wy dese sake in beraetslaginge hebben doen legghen in onsen Rade/ alwaer teghenwoordich waren de Coninginne onse seer eerweerdige Vrouwe ende Moeder / eenighe Princen van onsen bloede/ andere Princen/ Hertoghen/ Genooten/ Officieren van onse Croone/ ende voornaemste Heeren van onsen voorsz. Rade/ dat wy met advijs van dien ghesept ende verclaert hebben/ seggen ende verclaren by dese/ gheteeckent met onse eyghen handt/ de voorsz. Hertogen van Vendome ende Mayenne, Maerschalck van Bouillon, Marquijs van Coeuvre, President le Iay, ende alle andere/ die haer bystaen ofte bystaen sullen in haere ongehoorsaemheyt / ende hare voornemen aenhangen ofte aenhanghen sullen/ vervallen te zijn van alle eerẽ/ weerdicheden/ Staten/ Officien/ Machten/ Gouvernementen/ lasten/ pensioenen/ privelegien/ ende voordaten die sy hebben van ons / ofte vande Coninghen onse voorsaten/ welcke wy wederroepen hebben/ ende van nu af wederroepẽ midts desen/ verclarende de voorsz. Hertogen/ Marschalck/ Marquis/ President/ ẽn alle hare aenhangers voor ongehoorsame/ wederspannighe luyden/ verstoorders van de ghemeene ruste/ ende schuldich aen t'Crimen Lesæ Majestatis, ende willende dat tegen haer als teghen soodanige werde gheprocedeert/ soo aen hare persoonen/ als goederen/ memorie/ ende nacomelinghen/ als mede tegen alle de ghene die haer sullen bystaen ofte voorderlijck wesen directelijck ofte indirectelijck: Ghebieden allen Gouverneurs/ ẽn Stadt-houders Generael van onse Provincien/ Capiteynen/ Hoofden ende Beleyders van ons Crijchs-volck haer op t'lijfste vallen/ ende allẽ onsen Officieren/ Meyers/ Borgermeesters ende Schepenen van onse Steden/ haere persoonen/ soo sy aldaer ghevonden werden/ aen te tastẽ/ om die te stellen in onse handen/ ende te vervolghen door alle de weghen ende strengicheden van onse Ordonnantien op ghelijcke misdaden ghemaeckt: behoudens nochtans/ soo binnen veerthien daghen/ nae dat dese tegenwoordighe sullen afgelesen wesen in onsen Hove van Parlemente/ de voorsz. Hertoghen van Vendome ende Mayenne, Marschalck van Bouillon, Marquis van Coeuvre, ende President le Iay, hare schult niet en bekennen/ ons niet en konnen vinden / om sich metter daet ende in eyghen persoon in onse handen te quyten in harẽ schuldigẽ plicht t'onswaert/ ende niet en vertrecken/ ende wt onsen Rijcke gaen de vreemdelingẽ die sy daer in hebben doen komen/ de aenghenomene Crijchsluyden niet af en dancken / ende de Garnisoenen by haer oft hare aenhangers/ sonder onse ordre ende Commissie opgherecht/ niet wegh en nemen: Ende ten opsichte vande Edel-luyden ende andere onse Ondersatẽ/ soo sy binnen den voorsz. tijdt haer niet en presenteren / voor de Bancken van onse

1617.

Bailliuagien ende Senesaelschappen onder de welcke sy t'huys hooren/om verclaringe ende protestatie daer van te doen registrerẽ inde Greffien der selve/ ende haer niet t'eenemael af en scheyden van alle daden ende aenslaghen/streckende tot naedeel van onse authoriteyt ende dienst / ende van onse Ordonnantie / verclaringhen ende verboden. In welcken ghevalle de voorsz. Hertoghen/ Maerschalck/ President / ende alle andere die haer bygestaen sullen hebben/ sullen vry ende ontlast blÿven van de penen hier vooren geroert/ende ontfangen worden in onse goede gratie. Bevelen voorts onsen lieven ende getrouwen Raedts-Heeren/ den Luyden houdende onse Hoven van Parlemente/ Bailliuwen/ Seneschalen/ofte hare Stadthouderen/ende allen anderen onsen Rechteren ende Officieren / dien dit aengaet/ ende elck van hun int besonder/dat sy dese tegenwoordige registreren ofte doen registreren/ bewaren ende onderhouden / uyt-wijsende hare forme ende inhout : ende onsen Procureurs Generael der voorsz. Hoven/ alle vervolch ende neerstichheyt te doen / om die uyt te voeren / ende alle diese overtreden sullen/ te doen straffen ende castÿdẽ. VVant het ons alsoo belieft : Des te oorconden hebben wy onsen segel hier onder doen stellen. Ghegeven te Parÿs inde Maent van Februario, t'Jaer van ghenade 1617. ende van onsen Rÿcke het sevende. Onderteeckent Louijs, ende wat legher by den Coningh, De Lomenie, ende ter sÿden af Visa. Ende was gesegelt op roode ende groene zÿde banden in groenen Wasse.

Ghelesen/ afghekondicht/ ende te boecke ghestelt/ daer op ghehoort zÿnde ende sulcx versoeckende de Procureur Generael des Coninckx/ende is gheordineert/datter gecollationeerde Copyen sullen gesonden wordẽ aen de Bailliuagien ende Senesaelschappẽ van desen gebiede/om aldaer gelesen/ afgekondight/ende te boecke ghestelt te worden door den vlÿt vande Substituten van den Procureur Generael des Coninckx: dẽ welcken het Hoff belast alle neerstichheyt daer in te doen / ende sulcx binnen 'smaendts aen te geven/op pene van uyt haren eyghen naem daer voor te verantwoorden. Te Parÿs int Parlement den 13. Februarij. 1617.

Onderteeckent

Du Tillet.

De Princen sÿn constant ghebleven in hare resolutyen / ẽn de Coninck is voort-ghevaren in sÿne resolutyen, de selfde pogende ghewapender handt wt te voeren/ alsoo dat Vranckrÿck aen alle hoecken en canten in oproer ende in crÿchs-rustinge gecomen is.

Den crijch gaet weder om aen in Vranckrijck.

De Coninck heeft dẽ Grave van Auvergne met eenen Leger gesonden inde Provincyen vã Thimerays, Parche, ẽn Mayne, tegens de Princen vergadert binnen Soissons, die oock haer crÿchs-volck drieder wegen hadden ligghende / daer mede sy verscheydene plaetsen besetten/ als namelick het eene int quartier van Perche, ende inde vaste plaetsen ghelegen tusschen de Rivieren de Seine ende de Loire. Het andere/in Nivernois, daer sy boven over de Riviere Loire twee brugghen hadden/eene te Dizire, d'andere te Nevers. Het derde in Soissonnois, Laonnois, ẽn Rethelois, daer sy in hadden/tusschen de Rivieren d'Aisne , d'Oyze, ende Mæse, dese navolghende Steden/Laon, Coussy, Richecour, ende andere plaetsen. Op de Riviere van Aisne, hadden sy Soissons , Chasteau-Portien, ende Rethel. Op de Riviere Oyze hadden sy dese plaetsen/ Noyon, Chaumy, ende la-Fere. Op de Maese/Mezieres, Donchery, ẽn Sedan. In het Lande van Valois, het Casteel van Pierre-fons : Ende in het lant van Tierasche na Camerÿck aen/ Castelet, daer de Heere van Haraucourt Gouverneur was.

De Grave van Auvergne heeft in Ianuar. ende Februario eenige Stedekens ende Casteelkens ofte Edel-lieden huysen inghenomen/ ende met garnisoen besedt/ met cleyne moeyte/de Heeren ende Edel-luyden/die de Princen waren toegedaen/meest ghevlucht sÿnde. Hy heeft Vernevil ingheereghen / de Baron van Mesdavy hem inlatende/na dat hy met drie duysent Man ende twee Veltstuckxkens daer voor ghecomen was. De Heere van Longeval , isser als Gouverneur/ vanden Marquis d'Ancre, ingeleyt/ want het ghehoort onder Normandye , daer d'Ancre Gouverneur van was. Oock heeft de Grave van Auvergne het Casteel van Senonches in Thimerais met des Coninckx crÿchs-volck besedt/als oock Chasteau-neuf, ferte au Vidame, la loupe, Nogent le Rotrou, ferte Bernard, ende Mans. Eenighe cleyne Heerkens ende Edel-luyden gaven haer vry-willich in sÿn handen/ende beloofden en swooren den Coninck te sullen blÿven ghetrouwe ondersaten. Soo veel heeft desen tocht tot voordeel des Coninckx te wege gebracht/ dat alles in stilte

1617.

stilte ende in ruste in dat Quartier gebleven is/ sonder dat sich yemant heeft dorven opwerpen tegen den Coninck. De arme ondersaten waren seer verblijt dat de saecken soo af-liepen/ want sy te vooren ghevreest hadden/ dat sy door vele inlegeringhen ende deur-tochten souden zijn verdorven geworden. Inden beginne vande Meerte is de Gr. van Auvergne wederom te Parijs gecomẽ/ daer hy alle ghereetschap heeft ghemaeckt/ om Pierrefons ende Soissons te gaen belegheren. Het Garnisoen van Pierrefons, d'welck de Marquis de Cœuvres daer in ghelept hadde/ maeckte het Landt van L'isle de France, ende andere quartieren daer om her / heel onvry/ met loopen en stroopen/ beroovende veel wagens die wt Normande ende Picardie nae Parijs wouden gaen. De Hertoge van Vendosme heeft de Compagnye rupteren vandẽ Grave van Candale, die het met den Coninck hielt/ verslagen.

Vele galgen opgericht binnen Parijs.

In Martio ende ontrent dien tijdt / wierdender veel galgen binnẽ Parijs opgericht op de vier werch plaetsen/ende elders. Alsoo de Marquis d'Ancre in grooten haet was ghecomen by velen aen het Hof ende by den ghemeynen man / ende vast yeder een quaet van hem sprack/ soo was het gemeyne gheruchte binnen Parijs/ dat dese galgen waren opgericht/ om daer aen te hanghen/ die qualick spreecken souden van desen Marquis. Andere seggen / dat sy wt last van het Hof waren opgericht/ om daer aen te hanghen/ sonder forme van Proces te houden, de Vagebonden/ende ander ghespuys van banditen/ die veel moet-wille ende groote dieverije by nachte binnen Parijs bedreven.

Den grooten Schot binnen Parijs onthooft.

Den 27. Februarij isser binnen Parijs voor het Casteel van Louvre een Schots-Edelman onthooft/ die inde wandelinghe wiert genoemt den grooten Schot, ende was gheweest van des Coninex lijf-wacht. Hem wiert te laste ghelept/ dat hy de Princen eenighe soldaten hadde toegheschicht t'welck hy tot der doot toe ontkende/ doch mẽ heeft hem verwesen ende onthalst op het segghen der getuygenissen/ die teghen hem ghegaen waren.

Hare M^ten hebben geresolveert drie Legers te voeren tegen de Princen ende hare adherenten/ eenen onder het belept vanden Mareschal Montigny in Nivernois. Den anderen onder den Gr. van Auvergne om de Steden in l'Isle de France, die het met de Princen hielden/te belegeren: Den derden onder het belept vanden Hertoge van Guyse ende dẽ Mareschal de Themines, om in Champaigne den Hertoghe van Nevers den crijch aen te doen. De Hertoge van Guyse is den 17. Februarij van Parijs ghetrocken/ eñ den eersten Martij heeft hy het Casteel vã Richecourt of Riscourt op de Aisne belegert/ sijnde een stercke plaetse natura loci. Daer lach binnen eenen Capiteyn Fesmes, met sestich soldaten/ die drie dagen lanck allen mogelicken teghenstant ghedaen heeft / maer alsoo hem pulver ontbrack/ eñ hy meer dan twee hondert schueten van het Canon verwacht hadde/ soo is hy ghenootsaeckt geweest met compositye de plaetse te verlaten op den 4. Martij, wt-treckende met bagge eñ baggagye / met trommel-slach ende brandende lonten. Wt last van den Coninck is die plaetse gheraseert/ende afgebrant.

Het Casteel van Richefort wort belegert eñ gewonnen.

Hier nae is de Hertoghe van Guyse ghetrocken nae de Vlecke ende t'Casteel van Rozon in Tierasche, drie mijlen van Veruin. De Capiteyn Camar heeft sich met sijn 70. soldaten ghetoont geresolveert te sijn tegẽweere te doen / ende is vertrocken op het Casteel. Terwijle dat de Hertoghe van Guyse besich was om sijn gheschut te planten/ soo creech hy tijdinge dat de Hertogen van Vendosme ende Mayenne, met den Marquis van Cœuvres volck versamelde om Rozoy te ontsetten. Vernemende dat sy niet wijt van sijn Leger en waren/ recht op hem aen quamen: Heeft haer int ghemoet ghesonden den Mareschal de Themines, met de Heeren Praslin, ende Vieu-Ville, met een goet deel rupteren ende voet-knechten/ de welcke hy selfs soude volghen met de reste van sijn leger. Maer de Hertogen van Vendosme ende Mayenne dat vernemende/ sijn te rugge getrocken tot Soissonne, eñ smorgens trocken sy nae Laon. D'welck Camart vernemende/ heeft geappoincteert/ wt-treckende alleen met de bagagye.

Rozon belegert eñ ghewonnen.

Op den tienden dach Martij heeft de Hertoge van Nevers eenen langen brief ghesonden aen den Paus / daer in hy verhaelt de noodtwendicheyden die hem ghedwonghen hebben met de Princen de wapenen aen te nemen / namelijck tot sijner versekeringhe/ ende ten besten des Rijcx: Clagende midler wijle/ datmen hem sijne Huysen ende Castelen heeft afgebrant ende gheraseert. Beclaghende op het hoochste sijnen ende anderer Princen staet/ door dien haer den wech gheheelick was afgesneden om den Coninck te mogen remonstreren het ongelijck dat haer was weder-varende/ alsoo de oude weerde

De Hertoge van Nevers schrijft den Paus de oorsaken die hem hebben beweecht sich by de Princen te verboegen.

Raets.

Raedts-Heeren ende Officieren van haere Amten ende Officyen geset waren/ ende nu nieuwe partydighe persoonen den Coninck alsoo besetten ende omcingelden/ dat niemant sonder haer believen audientie by den Coninck conde erlangen. Hy beclaechde grootelicx die nieuwe Raets Heeren/ dat sy hem hadden ghecondemneert / als begaen hebbende Crimen Læsæ Majestatis, sonder hem gehoort te hebben/ jae sonder te willen openen ofte lesen de brieven die hy aen den Coninck ghesonden hadde/ daer wt sijn onschult genoechsaem soude ghebleken hebben. Daer by voegende / dat hy meynt ghenoechsaem voor Godt ende de menschen onschuldich te sijn/ dat hem sijnes Conincx bescherminghe ontseyt sijnde/ hy op sijn eygen beschermingе achtinge gaf. Biddende sijne Heylicheyt sijne ende der anderer Princen goede saecke te willen gunstich sijn/ ende hem te houden voor sijner Heylicheyts seer ootmoedighen / seer devoten/ ende gantsch toe-geneychden Dienaer. &c.

Corts hier te vooren/ namelick op den sevenden dach Martij hadden de Gheconfedereerde Princen in openen drucke wt-gegeven een Declaratie ende Protestatie/ teghen de Conjuratien ende Tyrannye van den Marquis d'Ancre ende sijne Adherenten. Daer in sy verhalen hare ghetrouwicheyt tot den Coninck / ende hoe die Marquis alle goede Raetslagen heeft omme gestooten tot groot nadeel der Croone / niet anders soeckende als hem selven groot te maken ende alle de Princen vanden bloede/ oock andere Princen/ Hertogen/ Paters/ ende Officieren van de Croone te ruyneren/ tot ondergangk van den Coninck ende t'gantsche Rijcke.

De Coninc verclaert aller der geconfedereerder Princé goederen voor gheconfisqueert.

Maer dit alles ende wat sy meer deden/ en mocht haer al niet helpen noch voorderen. Want daer is den 20. Martij op den name des Conincx / met toe-stemminghe van het Parlament van Parijs/ gedruckt ende aen den dach gegeven een Declaratie ende Arrest/ verclarende alle der Geconfedereerder Princen ende haerer Adherenten goederen gheconfisqueert te wesen tot behoef vanden Coninck.

Brief des Mareschals d'Ancre aen dé Coninck/ van dato dé 30. Martij.

De Mareschal d'Ancre heeft den 30. Martij wt Pont de l'Arche eenen brief aen den Coninck ghescreven/ daer in hy den Coninck schrijft / dat hy drie duysent twee hondert Luycker Voetknechten ende vijf hondert Peerden/ midtsgaders twee duysent acht hondert Fransche Soldaten/ ende drie hondert Ruyteren hadde aengenomen tot dienst van sijne Mt. ende dit alles op sijn eyghene costen / vier maenden lanck/ op dat Vranckrijck mochte sien/ dat hy was een gehoorsaem ende getrou Ondersaet ende Dienaer vâ sijne Mt. presenterende die te brengen ende te ghebruycken daer het den Coninck believen soude. Dese groote presentatye die de Mareschal d'Ancre den Coninck dede/ is van velen seer qualick ghenomen / grootelicx haer profijt daer mede doende / dat hy in Vranckrijck comende/ de macht niet en hadde om eenen Lacquay te onderhouden / nu roemde de macht ende het vermoghen te hebben / dat hy tot dienst vanden Coninck vier maendé lanck op sijnen buydel conde onder-houden ses duysent man te voete/ ende acht hondert peerden.

Clachte der Princé over den Marq. d'Ancre.

De Princen hebben oock seer wel in ghedruckte boecxkens weten haer profijt te doen met het aennemen der Luycker-Walen by den Marquis d'Ancre, seggende: Als wy eenich vreemt crijchs-volck in het Rijcke brenghen tot defensye van het Rijcke/ soo weetmen ons dat elcke reyse verwijtelick voor te werpen/ Maer dat desen vreemdelinck dus veel vreemde soldaten in het Rijcke brenght/ dat moet al wel ghedaen wesen/ daer nochtans al sijn aenslagen sijn gereyckende tot verminderinghe van des Conincx hooghe macht/ tot verquistinghe vande Financien/ ende onder-druckinghe vande Provincyen. Want men siet dagelicx voor ooghen / dat hy tot sijn voordeel versekert/ Steden ende Casteelen/ die fortificerende nae sijn wel gevallen/ hy maeckt Citadellen/ hy gourmandeert de Parlamenten/ hy sedt de Officieren op en af nae sijn fantasye / hy on-derdruckt het ghemeyne volck / ende hy treedt onder voedt de goddelicke ende menschelicke wetten. Quellebœuf meynt hy te maecken de sterckste fortificatye vâ Europa, doende dagelicx ontallicke veel menschen daer aen arbeyden. In somma hy stelt ende herstelt het alles int Rijck nae sijn eyghen wel-gevallen.

Voorder clachte over den Mareschal d'Ancre.

De Princen claechden en schreven / dat de Marquis d'Ancre roemde/ dat hy den Pais ende den Crijch in sijne handt ende macht hadde / dat hy Luytenant over d'Armeen des Conincx seide/ dat hy maeckte Segelbewaerders/ Secretarisen van State/ ende Generale Contrecolleurs van de Financien/ wt de welcke hy op eenen tijt genomen heeft twaelf hondert duysent Croonen: Jae

1617.

datmen conde bewijsen/dat desen Mareschal in corter tijt hadde gelicht meer dan vier milioenen gouts/ende dat door synen Huys-frouwen handen waren wtghegeven meer dan drie milioenen ponden: Eñ dat hy jaerlicx verdoet twee hondert eñ tachtentich duysent pondẽ wt d'Espargne. Sy schrijvẽ oock/ dat desen Marquis d'Ancre op eenen avont met speelen verlooren heeft tachtentich duysent pistelettẽ/yeder een seggẽ sy/ weet wel waer hy al dit gelt ghecregen heeft. Om dat den Heere van Vair hem niet en woude te wille sijn / als hy sach ende bevont dat desen Marquis soo onnuttelick des Coninckx financyen verquiste / soo heeft hy den selfden van synen staet verstooten ende afgesedt/ende eenen anderen in sijn plaetse verordineert.

De Baron van Heurte van binnen Parijs onthoofst/ den 20. Martij.

Den een en-twintichsten Martij is den Baron van Heurtevan binnen Parys onthalst. Hy conde sich seer qualick tot sterven begeven. Hy wiert beschuldicht volck gelicht te hebben om voor de Princen een vaste plaetse in Normandyen in te nemen. Desen Heurtevan hadde groot ghewelt eñ straet-schenderye begaen tusschẽ Normandyen ende Parche ghedurende de tweede Inlandtsche Oorloge. De Prevoosten lieten over al veel menschen aen boomen en galgen hanghen/ die sy by de weghen vonden / geenen dienst hebbende onder Capiteyns die commissie hadden vanden Coninck / dwelck oorsaecke was datter een groote menichte te huys bleven / die sus gheneycht waren de Princen te gaen dienen/niet soo seere wt liefde der goeder sake die de selfde hadden/als op hope van goeden buyt te maken.

De Prevoosten laten veel menschen ophanghen.

Den 24.Martij is de Grave vã Auvergne gecomen voor het Casteel van Pierre-fons, dwelck hy met vier stucken wel dapper heeft beschoten / af-schietende hare borstweeringhen / brekende haer poorte / ende bresse makende. Alsoo dat de Capiteyn Villeneufue heeft gheappoincteert ende het Casteel over gegeven/ daer wt treckende met geweer ende baggagie den tweeden Aprilis.

De Grave vã Auvergne belegert ende wint het Casteel van Pierre-fons. Richer in Mercure Francoys,

Den 27.Martij synder wt Parys gevaren twee groote puyten geladẽ met twintich stucken gheschuts / met groot ghetal van pulver/coegelen/pycken/sacken/tenten/ende andere Oorlochs-gereetschap/de riviere d'Oise opgaende na Compeigne, eñ van daer voorts na Soissons, om dat te belegeren. De Coninck was ghe resolveert in eyghener persoon derwaerts te gaen/ Maer door bede van die vã Parys ende andere/is hy te Parys gebleven.

Gereetschap om Soissons te gaen belegeren.

Ontrent deser tydt heeft de Mareschal van Montigny in Nivernois ende Douziois tot ghehoorsaemheyt des Conincks ghebracht Cussy, Clamecy, Douzy, ende Antrein.

Wat Montigny in Nivernoys hebbe wtgherricht.

Nae dat de Hertoghe van Guyse Richecourt ende Rozon hadde verovert / soo is hy den 15.Martij gecomen voor het Casteel van Portiaen. Daer syn den 17.twee hondert voleen met twee coulevrines, eñ twee andere stucken ghedaen / dwelck de belegerde weynich schade/eñ derhalven oock cleynen schreck heeft aenghebracht. De Hertoge van Nevers synde te Rethel, twee mijlen van Portian, heeft daer binnen ghesonden twee hondert Walen/ goede Soldaten. De Hertoge van Guyse heeft vechtender handt de voor-stadt ingecreghen/ doot slaende twintich Soldaten/ de reste zijn inde Stadt gevlucht/wt de welcke sy sulck een menichte van Granaden ende Wilt-vyer geworpen hebbẽ/ dat de voorstadt aen brant quam/ende diese ingenomen hadden/ mosten de selfde verlaten. Die van binnen hadden een halve mane/ wt de welcke sy dapper schooten/ eñ veel van des Hertoges van Guysen volck doot schoten ende questen. Soo dat de Hertoge siende dat hy niet gheschuts ghenoech en hadde om dese plaetse te dwinghen/ heeft hy noch ses groote stucken geschuts van Chaalons laten halen / ende hy heeft twee platte formen laten bereyden/om de selfde daer op te planten. Als dese ghecomen ende gheplant waren / soo heeft de Hertoghe daer mede laeten schieten vier hondert scheuten op eenen dach / doende groote schade daer mede aen de halve mane/oock doodende vele vande belegerde/ende vier van haere stucken lam schietende/ende grootelicx doende verslauwen den haghel der Musquetten wt het belegerde Casteel. Maer alsoo de beleghérde de syde na Rethel vry ende open hadden/so conden sy lancx de riviere/ alle uyre vers volck/ammunitye/ende allerley behoeftẽ binnen crijgen. Dit heeft den Hertoghe van Guyse veroorsaeckt de voorstadt aen de syde van Rethel te petarderen/ ende op allerley manieren te bevechten. Des nachts tusschen den 28.ende 29.Martij isser een Petarse geslagen aen de val-brugghe vande voor-stadt/ die een gadt gemaeckt heeft/daer eẽ mensche conde deur-cruppẽ.

Hoe de Hertoge van Guyse het Casteel Portian belegert ende gewonnen heeft.

1617.

De wacht is met den slach wacker ghe-worden ende op de beenen gecomen/ ende stracx is de ramperde lauer henen met musquettiers becleet geweest/ die so dapper vyer gaven/ dat sy den Petardeur eñ eenige Soldaten die by hem waren/ doot schootē/ d'andere gavē haer op de vlucht/ met het Regiment vā Champaigne, d'welck ghereet stont om den aen-val te doen/ indien de petarse een goede openinghe ghemaeckt hadde. In het af-wijcken hebbē die van binnen dapper ghESchoten op haren vyant / ende sy hebbender vele doodt geschoten ende ghequetst/onder andere is doot gebleven de Baron de Vigan, Cousyn vanden Marquis de Themines.

Den Hertoge van Guyse desen aenslach misluckt synde / heeft des selfden daechs seer dapper van twee batteryen het Casteel ende de Stadt laten beschieten. Hy heeft bresse gemaeckt tusschen twee groote toorns des Casteels. Hy heeft oock in vier uyren tyts twee hondert scheuten laten doen op de muyren der Stadt aen de syde vande verbrande voor-stadt. Ende heeft een bresse ghemaeckt die ghenoechsaem was om eenen storm daer op aen te brengen. Die van het Casteel siende dat het Regiment van Champaigne, ende noch andere Compagnyen / veerdich stonden/ om eenen storm op de Stadt aen te brengen/ende die te over-weldighen/ soo hebben sy in aller yl het Crijchs volck wt de Stadt op het Casteel doen comen/ de borgers de bewaeringhe der Stadt bevelende/ die siende dat sy vande soldaten verlaten waeren / soo hebben sy stracx door trommel-slach teecken ghegheven van te willen parlamenteren. De Hertoge heeft den Heere van Parassin derwaerts ghesonden / ende hy heeft de borghers / op hare ootmoedige bede / in ghenaden aengenomen / ende sy hebben hem de poorten ghe-opent. De Grave vā Bassompiere is stracx met twee duysent soldaten inde Stadt ghecomen / ende ten seven daghe synder Treves van vier uyren gemaeckt/ tusschen die vander Stadt ende het Casteel. Des anderen daechs/synde den 30. dach Martij, heeft de Gouverneur Montereau des morghens vroech met het aen-breecken des daechs/ teecken ghegheven van te willen sprake houden. D'welck als de Heere van Beaumonr (die met zijn Regimēt de wacht hadde inde trencheen) vernam/ soo is hy den Heere van Montereau wat nader ghecomen/ende Montereau hem van gelijcken. Dese malcanderen na by gecomen synde/ soo heeft Montereau gesept / dat hy woude handelen van het overgeven van het Casteel / ende indien de Hertoghe van Guyse hem woude Ostagiers senden/ soo woude hy tot hem in zyn leger comen.

Alsmen den Hertoge van Guyse dit ghebootschapt heeft/ so heeft hy geantwoort/ dat Montereau sich wel vrpelick op zyn woort mocht vertrouwen/ dat hy niet gesinnet en was Ostagiers te geven. Montereau is by den Hertoge gegaen/ ende na eenighe disputen is het verdrach ghetroffen. Sy zynder wtgetrocken met al hare bagagye/ met vliegende vaendels/ trommeslach/ ende coegelen inden mont. Daer zyn wt-ghetrocken neghen hondert ende dertich soldaten wapenen dragende / 75. vrouwen/ ende veel kinderen.

Montereau geeft het Casteel by Portiaē ov[er] in handen vandē H[er]toge van Guyse.

Ghedurende dese ende andere exploicten in verscheydene Quartieren van Vranckrijck / hebben die van de Religye voorgenomen een Generale vergaderinge te houdē binnen Rochelle den 15 dach van April beginnende. Sy hebben haere Gedeputeerde aen dē Coninck gesondē/ onderdanichlick versoeckende / dat sy met zyn believen eñ goede gratie mochtē by malcâderē comē. Al hoe-wel dat de antwoorde soodanich niet en was als sy wel souden gewenscht hebben/ soo zijn sy even wel by malcanderen ghecomen / ende sy hebben in openen druck laten wtgaen de redenen ende menichfuldige groot-wichtige oorsaken/ die haer hier toe beweecht hadden / als hier volght.

Vergade[r]inge van die van de Religie b[in]nē Roche[lle].

Voor eerst seyden sy / soo is yeder man bekent dat de Wapenen ghenomen worden by nae in alle partyen des Coninckrycx/ iae oock inde nabuerige Landen.

Men weet / dat alle die de Wapenen nemen in dit Coninckrijcke/ voor deckmantel hebben den dienst des Coninckx/ ende des niet tegenstaende / soo formeren sich twee partyen teghens malkanderen/ welcke voor ooge-merck hebbē malcanderens onderganck/ den welcken nootwendich sal volgen den onderganck vanden staet / ende bysonderlick van de voorsz. Kercken/ indien men by spoedighe

Verclari[n]ge van de gewichti[g]ste redene[n] om welc[ke] wille een vergader[in]ge der Ge[-]reformeer[de]der Kerc[ken] noodtw[en]dich sy/ to[t] des Co[-]ninckx die[nst] eñ behou[de]nisse der selfder Ke[r]ken.

1617.

ende rijpe deliberatie niet en onderschept den waeren dienst des Coninckx/ van den valsche: Ende daer door de rechte Francoysen ende ghetrouwe dienaers des Coninckx/ haer een-drachtelijck vast moghen houden aen den waeren dienst des Coninckx / schouwende alle valschept ende suppositie / het welcke niet wettelijck en can geresolveert worden / voor so veel het de voorsz. Kercken betreft/ dan in een algemeyne vergaderinghe.

Want de particuliere / van hoe groote ende hooge qualiteyt die oock souden mogen wesen/en mogen sich niet toeschrijven het voordeel om daer over te sententieren/ tot nadeel vant recht der voorsz. Kerckē/ der welcker zy maer ledematen zijnde / zy niet machtich en zijn/ hoe wel zy groot eñ aensienlick zijn / het gheheele lichaem te maecken/ noch hare particuliere determinatien te gheven de cracht van publique Wetten/ als of zy daer hoofden van waren. Indien eenighe ghevonden worden geneycht om hare inclinatien te volghen/ daer sullen veel licht soo veel/of meer ghevonden worden/ die een contrarie gevoelen sullen hebben / t'welck niet en sal connen voort-brenghen dan een schrickelicke confusie in de voorsz. Kercken / der welcker goede eenicheyt ende correspondentie/ gantsch profytelick is / ende by nae nootwendich tot Godes dienst/ ende des Coninckx / ende oock tot conservatie van den staet.

Ten anderen / de edicten van Nantes ende van Loudun en blijven niet alleē sonder executie / in vele dinghen die daer betreffen den wel-vaert der voorsz. Kerckē/ maer wat ergher is/ die worden dagelicx verbroocken ende gevioleert / by de nieuwe dienaers vanden Stadt/ende andere persoonen qualick geaffectioneert tot den welvaert der voorsz. Kercken. Waer over de clachten ende de supplicatien van hare generale ghedeputeerde/ tot nu toe te vergeefs voorgestelt zijnde / het eenich remedie datter over-blijft / om die met vrucht ter ooren van syn M^c. te doen comen / is de stemme van de voorsz. generale vergaderinge/ 't welck daer aen blijckt / dat het niemant onbekent en is / dat van de publicatie af van het edict van Loudun, de voorsz. generale ghedeputeerde/ noch niet en hebben connen vercrygen/dat de commissarisen die zijne M^c. door de provintien soude senden/ om d'executie des selfden/ende datter noch resteerde/te executeren van t'Edict van Nantes, in faveur vā de religions verwanten / afgheveerdicht souden worden/ hoe wel dat het by na een jaer geleden is/ dat het edict van Loudun is gepubliceert/ ende datmen over langh/ al heeft ge-executeert t'gene int edict van Nantes Favorabel is voor de Roomsch-Catholijcken.

Men heeft geweygert op te rechtē twée meesters van requesten van des Coninckx Hoff / in faveur van twee religions verwanten / volgens de voorsz. edicten van Nantes ende van Loudun. Alsoo de voorsz. ghedeputeerde over langh de Provincien vertoont hebben.

Men heeft geslicht het fort van S. Denis, in de voor stadt vā Gergeau, om die stadt/ welcke den religions-verwanten tot versekeringe ghegeven is/onnut te maecken/ ende te stoppen de passagie van de Loire, beroovende by soodanigē middel de Kercken die daer zijn gheleghen tusschen de rivieren van Seine ende Loire, van eenen sekeren rugge in tijdt des noots.

Men heeft ghewey gert eenen Gouverneur te stellen inde Stadt eñ Casteel van Sancerre, volghens de belofte vanden Coninck/hooch-loflicker memorie.

Volghens t'arrest vanden raedt / conform het tractaet vā Loudun, dat de Heere d'Angalin weder soude in ghestelt worden int Casteel van Lectoure, plaetse van verseckeringhe voor de voorsz. Kercken / ende eene van de voor-naemste int Coninckrijcke/ so heeftmen van advijs verandert/ op de belofte diemen ghecregen heeft van den Heere van Fonterailles, dat hy sich Roomsch Catholijck sal maken/ als ment hem sal bevelen/ ende by soodanighe veranderinghe blyft de Heere d'Angalin berooft van zyn gouvernement/eñ de Kercken syn berooft/ soo vant Casteel/ als van de Stadt / die nochtans van seer groote importantie zijn. Het Hof van t'Parlement van Parijs/ heeft teghen het Edict van Nantes, ghesupprimeert t'Officie van den zal. Heere van Coudre, Raeds-Heere int voorsz. Hof/ expresselick by t'Edict geordonneert voor eenen vande religie;

Men heeft la Ferté inghenomen / plaetse in eygendom toe behoorende den Vidame van Chartre, die professie doet van de Religie / in welcke men garnisoen ghelecht heeft op de costen vanden voorsz. Heere/ welcke/door middel vande voorsz. ghede-

1617.

puteerde / den Coninck requeste gepresenteert hebbende/ dat het garnisoen daer wt mochte ghelicht worden/ presenterende in zijn drost-ampt te verschijnen / volghens d'ordonnantie van zijn M. om te vernieuwen den eedt van ghetrouwicheyt/ van de welcke men niet en soude connen bewijsen dat hy opt afgescheydẽ zy/ maer hy en heeft geen antwoorde connen becomen op zijn Requeste.

Men heeft verboden den Swijtsers vã de Religie/ die in garnisoẽ zijn te Poictiers, ter predicatie te gaen / het welck men by gelijcke redenen sal connen verbieden den Schotten ende Swijtser / van s' Coninex Garde/ welcke in d'exercitie vande Religie noyt en zyn verhindert ghewordden in dit Coninckrijcke.

De Heere / Hertoghe van Bouillon gheclaecht hebbende over d'aenslaghen des Certs-Hertoge ende anderẽ tegen Sedan, welcke in de protectie van Vranckrijck is/ ende vereenicht met de kercken deses Coninckrijcx / en heeft zijn versoeck niet connẽ crygẽ/ jae is onlancx verclaert criminel van ghequetste majesteyt. Derhalven/ nae dien hy professie doet vande Religie/ ende versoeckende is den bystandt der kercken / de eenige consideratie van zijnen persoone is genoechsaem om by een te roepen de generale vergaderinghe/ om niet buyten reden te besluyten / over een saecke van soo groote importantie.

Om int Coninckrijcke van Navarre, eñ Souverainiteyt van Bearn, in te voeren t'Edict van Nantes, tegen t'voorsz. Tractaet van Loudun, ende expresse verclaringhe van zijne Mt. in faveur der kercken des voorsz. Coninckrycks ende Souveraniteyts / soo heeftmen besloten de temporelle ende des voorsz. Coninckrijcx/ ende der souverainiteyt/ met dese croone.

By dese Unie so beneemt men dẽ voorsz kercken/ die vereenicht zyn met de kercken van Vranck-rijck / alle middelen om hare Predicanten ende Schoolẽ te onderhouden/ men maeckt de Bisschoppen ende andere kerckelicke persoonen Presidenten inde Generale Staten/ ende Hof van Parlemente van Bearn: Men berooft mijn Heere de la Force, van zijn ampt vã Gouverneur ende Lieutenant Generael in de voorsz. Landen/ ende den Marquis de la Force, zijnen outsten soone/ vande successie in de voorsz. ampten/ inde welcke hy al-rede is ontfangen ghewecst.

Ten laetsten / soo casseertmen t'Garnisoen/ inde Stadt Navarreyns, ghelegen aen de Frontiere van Spaengien/ het welcke de selve win-baer sal maecken voor den Spaengiaert / die met het gheschut ende munitie van oorloge/ die in grooten getale ende quantiteyt daer binnen syn / sal connen aentasten ende overweldighen de beste plaetsen van Guyenne, ende voorts passeren/ alst hem sal believen/ in d'andere deelen van Vranckryck. Een deel van dese generale miscontentementen / ghevoecht by openbaere aenslagen teghen de Stadt ende t'Gouvernement van Rochelle, ende de gheringe vruchten die gevolcht zijn op het deputeren te Hove / hebben de Gedeputeerde vande ses Provincien/ beroepen in de voorsz. Stadt / doen oordeelen/ dat dese Generale vergaderinghe seer nootwendich is: Derhalven soo hebben sy die aengestelt teghen den vijfthienden der naester maent / met sulck ghevoeghen voor t'ghemeyne/ datter niet aen te twijfelen en is / of ettelicke Gedeputeerde der Provincien (om te thoonen haere goede affectie tot het generale wel-varen der kercken / ende particulierlick deser Stadt) sullen al onder wege zijn/ om daer van d'eerste te wesen.

De Hertoghe van Guyse slaet des Marquis de Cœuvres crijchs-volck inde voorstadt van Laon.

Nae het in nemen van het Casteel van Portian, heeft de Hertoghe van Guyse in eener nacht laeten bespringen het Crijchs-volck vã den Marquis de Cœuvres, ligghende in de voor stadt van Laon, sy hebbender 35. doot geslagen/ ende 13. gequetst. Aen des Coninex syde is Beaulieu, Cornette vandẽ Heere van Pesche, doodt ghebleven/ met weynich andere / ende 13. gequetst. Met het aenbreken des daechs doet de Marquis dapper met grof gheschut op de af-treckende Guysiaensche soldaten schieten/ maer hy en raeckte niemandt.

Guise crijcht het Casteel van Cisigny in.

De Hertoghe van Guyse heeft het Casteel van Cisigny, twee mijlen van Portiaen ghelegen/ laten berennen/ ende na eenige scheuten die hy daer op gedaen hadde / is hem het selfde over-ghelevert. Het legher bleef by Portiaen ligghen tot den 8. Aprilis, om de bresschen te vermaken / ende alles in ordre te stellen. Midler wijle maeckte de Hertoghe van Guyse ghereetschap om Rethel te gaen belegeren/ daer hy voor gecomen is den achsten dach van April/ niet syn geheel legher/ te Voet ende te Peerde.

Rethel van den Hertoghe van Guyse belgert.

Dit

1617.

Dit is een grootte ende populeuse Stadt/ oock rijck / het is de hooft Stadt van de Provincie van Rethelois : Sy comt den Hertoge van Nevers toe / die de selfde met goet en sterck garnisoen hadde beset. So haest als het legher daer voor quam / soo sijn die van de Stadt wt-ghevallen / met hondert Peerden/ ende drie hondert man te voet/ onder het faveur vā haer Canon. De Coninckschen hebben haer lustich het hooft ghebôden/nae datse eenen tijt lanck beyder syts haer tricquetrac met pistolen ghespeelt hadden / soo zijnse van malcanderen ghescheyden / die van binnen twee mannen verlooren hebbende / ende eenige peerden : Onder de Coninckschen en was maer een man ghequetst/ onaengesien dat die van der Stadt met falquenetten ende andere cleyne stuckxkens dapper daer wt schoten. Des anderen daechs/als de Hertoge van Guyse, met den Mareschal de Themines, Praslin ende Bassompiere. Om-her reden ende plaetsen verordineerden om het geschut te planten/soo vielen die van binnen wederom wt/maer sy wierden vande Coninckschen soo onthaelt / dat sy dertich man verlooren hebbende/inde Stadt weken. De Ruyteren haer hier niet aen spiegelende quamen oock aen ghereden/ doch de Mareschal Themines, ende de Marquis sijnen sone/hebbense met dertich Peerden so ingheballen / dat sy met disordre nae de Stadt toe liepē/achter latende thien ruyteren/ twaelf peerden/twee ghevangens. De Coninckschen en verlooren in desen schermutsel niemandt/maer daer warender drie ghequetst / welcker een was de Mareschal de Themines selfs / die een scheute van een Pistole creech in sijnen linckeren arm/maer het was meer ung coup d'Honneur, que de douleur. De belegerde sonden eenen trompetter aen den Hertoghe van Guyse , om te bidden / dat het hem wonde believen haer te gunnen haere doode te halen/ ende dat het schieten aen beyde sijden soo lange mocht op-houden/het welcke sy haer consenteerde.

Des nachtes nae den thienden Aprilis, heeft Vaubecourt met sijn Regiment / wt last vanden Hertoghe / besprongħen ende cloeckelick in-genomen de voor-stadt van Rethel, aen gene sijde vande Riviere gheleghen/ nae Champaignen aen. Hy isser des nachts te twee uyren so behendelick in-gheraeckt over de Barricades ofte borstweeringen/dat niemandt hem en vernam dan als hy daer binnen was/haer alsdan den slaep wel dapper wt d'ooghen jagende/ elck een sach om een heen comen. In desen alarm sijnder vijftich van de beleghende doot ghebleven / Vaubecourt maer vier mans verliesende/doch daer waeren veel gequetst onder sijn volck. Dese voorstadt is geheel wt-geplundert/ eñ de borghers sijn ghetracteert nae den appetijdt van de soldaten. Den 11.12.13. ende 14. deser maent ismen doende gheweest met het beschieten vande aerdene buytē wercken/maer men heefter weynich mede connen wt-richten / den ghedurigen reghen grooten hinder doende. Den 14. heeft de Heere van Bassompiere in de Trencheen sijnde/ een geluckige scheute van een musquet in den buyck gecregen/die hem weynich quetste. Den 15. liet de Hertoghe de Stadt dapper beschieten/sijn geschut geplant hebbende op 150. treden na aen de Stadt / maeckende dien dach sulck een bresche/dat hy des anderē daechs meynde de Stadt te bestormen. Op dien dach wiert de Heere van Praslin met eenē Musquet-cogel de heele brae in stucken geschoten/ wel verstaende het vleys/ sonder dat het bot ofte been gequetst wiert.

De Hertoge van Nevers, die te deser tijt binnen Masieres was / hoorende in wat perikel dat dese Stadt was / heeft den Heere van Marelles aen den Hertoghe van Guyse ghesonden / met eenighe conditien van accoort/ om de ruyne eñ onderganck der Stadt by tijdts voor te comen. De Hertoghe van Guyse met den Heere van Marelles ghesproken hebbende / heeft hem verlof gegeven dat hy des anderē daechs/ sijnde Sondach/ den 16. van April, binnen Rethel soude moghen gaen / om met den Gouverneur / Capiteyns / ende Crijchslieden te spreecken van sulckes als sijnen Heere de Hertoghe van Nevers hem belast hadde/ hem tijt gevende tot aen den middach/ midler wijle hielt het schieten op aē beyde sijden. Op den middach quam de Heere van Marolles wederom in het legher by den Hertoge van Guyse. ende men heefter Articulen van verdrach gemaeckt/alsoo dat de Stadt / ende het Casteel van Rethel hem sijn overgelevert/ den 17. Aprilis. De Gouverneur/ Maistres de Caup, ofte Velt-Marschalcks/Capiteynen/ende gemeyne Soldaten / sijnder wt ghetrocken met al hare baggagye/vlieghende Vaendels/ slaende trommelen/ ende brandende

Rethel wort overgegevē in handen van Guyse.

lonten / elck vry synde van eenighe actie diemen op hem te pretenderen hadde / behalven de ghene die teghen het Contract van Portian daer binnen ghecomen waren.

Syne Mt. verstaen hebbende dat de Duytsche Ruyters die tot dienst van de Princen waren aenghenomen / in Loreyne aenghecomen waren / sterck synde twaelf hondert / ende acht hondert Carrabyns / ende dat de Ryn-Grave eñ Schomburg met hare Ruyteren tot dienst vanden Coninck aengenomen / oock aen de frontierē van Vranckryck ghecomen waren / soo heeft syne M. den Hertoghe van Guyse met syn Cavallerye ghesonden / om dese te gaen ontmoeten ende ontfangen / ende om der Princen Ruyteren het incomen op synes Ryck boden te verhinderen / die alreet ghecomen waeren te Mouson aen de Maese.

Soissons wort belegert.

NU sal ick hier cortelick gaen verhalē de belegeringe van Soissons. De Hertoge vā Mayenne en hadde nae het verlies van Pierrefons, maer vyf Steden aen dese syde van de Reviere / te weten / Aisne, Soisson, Nozon, Coussy, ende Channy. Onder alle dese was Soissons verre de sterckste / het heeft den Coninck best gedacht dese Stadt eerst aē te tasten / sich verseeckerende / dat die vermeystert synde / de andere niet tegen houden en souden. Hier benevens vreesdemen / in-dien des Coninckx leger eerst voor een van die andere Steden hadde gaen liggen / dat de Princen groote macht van volcke binnen Soissons souden ghebracht hebben / om dagelickx stercke wt-vallen in des Coninckx leger te doen / ende te loopen en stroopen tot voor de poorten van Parys.

De Hertoge van Mayenne heeft hem selven ghewacht om de belegeringe binnen Soissons te verwachten / by sich hebbende twaelf hondert soldaten te voet / ende ontrent drie hondert Ruyteren. De Hertoge van Vendosme hadde hem toe-gesonden van la-fere synen Ingenieur / met twee hondert mannen te voet. Den twaelfden Aprilis, synde Woens-dach / is de Grave van Auvergne met syn legher voor Soissons ghevallen / ende den xij. heeft hy daer op gheschoten met vier Coulevrines. Die van binnen vielen elcke reyse wt in cleynen getale / ende op de belegeraers schietende riepen sy / A moy Coyons, a moy. Als de belegeraers op die van binnen schooten / riepen sy / Ea traistres ligeurs, Ea rebelles au Roy. Den 15. 16. ende 17. van April regende het dapper / dwelck de belegeraers seer verachterde in het approcheren.

De Colonel Bussy Lamet lach met drie Compagnyen van syn Regiment binnen Presle, een tamelick stercke plaetse / die maer een musquet-scheute van Maupas en leyt. De Hertoge van Mayenne dit vernemende / heeft voor-genomen dese plaetse te bespringhen / eerse de Hertoghe van Guyse liet retrancheren. Hy nam wt Soissons ander-half hondert ruyteren / die haer verdeylden in drie Esquadrons tusschen Maupas ende Presle, eñ acht hondert man te voet / met twee stucken gheschuts. Nae dat hy sesthien voleen hier mede op de rampart ende op het huys van Presle gedaen hadde / soo vielen syn soldaten met een groote Couragie aen alle canten daer op aen / eñ geraeckten der binnen / vyftich man inder haeste doot slaende: Maer op een geroep van Sauve le Francoys, verschoont de Francoysen, soo syn de andere ontwapent ende ghevangen ghenomen. Hare drie Vaendelen syn haer ontnomen / ende in handen van den Hertoge van Mayenne gebracht / die het huys van Presle heeft latē af-branden / daer nae quam hy binnen Soyssons, mede brengende den Colonel Bussy Lamet, met die drie Vaendelē / ende ontrent twee hondert ghevangene soldaten. Aen zyner syde en waren maer acht soldaten verloren. On-aengesien den gedurigen regē / soo en hebben de belegeraers niet na-ghelaten hare approches te bevoorderen / ende hebben de Stadt boven ende beneden de Reviere Aisne by nae den pas benomen. De Grave van Auvergne hadde op verscheydene plaetsen / doen plantē xxij. stucken gheschuts / om de beleghderde aen alle canten te benauwen. Immers hoopte hy haest meyster te worden van een stercke plaetste ghenoemt S. Val, die hem niet en conde ontstaen / watter de Ingenieurs teghen maeckten. Dese plaetse verlooren synde / oordeelde eē yeder dat Soyssons niet lange en soude connen tegen houden.

De saecken in Vranck-ryck door desen inlandtschen Crych dus iammerlick staēde / ende vele van de voornaemste Heeren gheresolveert synde / liever in hare wapenen in eenen assault te willen sterven / dan te leven onder de Tyrannye vanden Marquis

1617.

quis d'Ancre: Soo heeft Godt de Heere seer subtelick/boven aller menschen vermoeden ende verwachten / als in eenen oogen-blick tyts / den staet van Vranckrijck over eenen anderen bouch doen gaē/ door dien de Mareschal d'Ancre op den 24. dach van April, sijnde Maen-dach / door last des Coninckx is om-ghebracht / des voor-middaechs ontrent thien uyren.

Historie vā het eynde eñ doot des Mareschals d'Ancre eñ sijner Huysvrouwe.

AEngesien dat dese Historie seer gedenck-weerdich is / soo sal ick de selfde hier wat in het breede verhalen / doch cortelick ten aensien van so veel discoursen / ende cleyne tractaetgens die de Francoysen hier op gemaeckt hebben. Desen Marquis vernemende ende met der daet bevindende / dat hy seer veel vyanden in Vranckrijck hadde / soo onder de groote/als by de cleyne/ soo heeft hy elcke reyse occasie gesocht / om sich vrienden te maecken/door beloften van staten/ die hy haer dede. De kinderen op de strate binnen Rouaen conterfeyten hem zijne woorden nae/ die hy nu en dan ghebruyckte eñ in quaedt Francoys ghewoone was te spreken/seggende: Aymey mon Monsour, je vous feray favor, Bemint my Monsjeur, Ick sal u gunste bewijsen. Maer deur-gaens wiert hy ghehaet / ende in-sonderheyt en vermochten hem die van Rouaen niet / soo om andere oorsaken/als oock om dat den roep ginck / dat hy een van sijn creatuyrē woude setten in het oude Pallays van Rouaen, ende dat sy het fort van S. Caterine wederom woude op-maken. Daer warender die hem waerschouden/dat hy sich soude wachten van de Letanye a furore Normandorum. Hier op antwoorde hy/ Ick sal maecken dat de gene die mijn bevel niet en willen gehoorsamen, hare eygene vingeren knagen ende eten sullen.

Als de Marquis van Ponteaudemer, by Quillebœuf gelegen/ nae Parys reysde/so en quam hy niet binnen Rouaen, maer hy reysde over Pont de l'Arche,ende van daer voort op Parijs, weynich denckende wat hem daer was nakende. Hy presenteerde ende beloofde noch op dese reyse eenighen Capiteynen / Gouverneurschappen in Normandyen, midts conditye dat sy hem souden beloven ende sweeren ghetrouwe te zijn in alles, ende tegen alle. Wt corts afgeworpene brieven heeftmen dē Coninck doen blijcken / dat desen Marquis met zijn adherenten niet anders en sochten / dan den Crijch in Vranck-rijck langhe te onder-houden/ om haer selven rijck eñ groot te maecken.

De alder-wijste ende ghetrouste Raets-Heeren des Conincks hebben syne Mt. ghebeden ende geraden/dat hy in tijts op zijn stuck letten soude/ acht gevende op de ghemeyne stemme ende geroep des volcx/ dat eenpaerlick desen Marquis hatede. De Coninck heeft den Heere van Vitry, Capiteyn vā zijn Guarde/belast/dat hy sich versekeren soude van den Marquis d'Ancre, ende hem den selfden leveren / het waere levendich of doot. d'Ancre te Parijs gecomen zijnde / logierde in zijn gewoonelick logement binnē het begrijp vande Louvre, by de nuyren / aen de sijde van de Seine. Hy quam te Hove met een groot ghesleep ende gevolgh van veel Heeren ende Edel-luyden / behalven zijn Dienaers/ die vele waren / ende twaelf van zijn lijf-wacht/ zijnde alle gaer stoute ghesellen/die lustich conden vechten met het geweer/ d'een soo wel als d'ander/niet ouder sijnde als tusschen de dertich ende veertich jaren. Sy warē becleet met zijn Leverey/ de mantels vol knoopē/ ende Orangye borrsens/ met pasementen van swart ende gelu/ oft gout-draet/de knoopen waren vande selfde coleuren. Dese trou-wanten blevē steets by hem / als hy te voete was / ende oock als hy inde Carosse sadt.

De Marquis d'Ancre wort doorschoten den 24. Aprilis.

De Marquis d'Ancre is den 24. van April ontrent thien uyren voor den middach te Hove ghecomen/om den Coninck eñ Coninginne-Moeder te gaen begroetē. Mē heeft hem de groote poorte van de Louvre geopent / ende stracx wiertse achter hem wederom toegesloten/so haest als hy daer binnen was. Monsjeur de Vitry met de soldaten die op hem pasten / veerdich staende/riep over luyt/als de groote poorte geopent wiert / wie daer in quam? Men antwoorde hem/dat het de Mareschal d'Ancre was / stracx ginck hy hem en teghen/ ende by de val-brugge hy hem comende/ sprack hy over luyt (stekende zijnen Regiment-staf voor wt) Ie vous arreste de par le Roy, Ick arrestere u van wegen dē Coninck. Op dese woorden de Mareschal te rugghe tredende/ als of hy sich hadde willen verweeren/seyde/my? Twelck als de ghene die op Mons de Vitry pasten/sagen/soo hebben haerder drie elck haer pistolen op hem los geschoten/ d'een treft het herte/ d'ander het hooft/de derde den buyck. So dat

hy

1617

hy stracx neder viel op zijn lincker zijde/ doot blijvende sonder een woort te spreecken. Als hy tegen d'aerde lach/ soo heeft hem een van de Archiers met een Hallebaerde door de syde ghesteecken/ maer hy was al doot. Alle die by hem waren liepen elck hares weechs/ als sy saghen/ dat hy doot was. Hy is stracx/ half ghedragen/ half ghesleept/ ghebracht in de cleyne saele van de Poortiers. Syn schoon veltteycken/ of sluyer/ zijn schoone Diamant/ ende wat hy sus by hem hadde dat schoone was/ is hem haest afgenomen gewеest. De drie scheuten op den Marquis gheschoten/ hebben stracx eenen alarm ofte beroerte in het Palays van Louvre gemaect/ stracx wierden alle de poorten toe-gesloten/ ende met stercke wacht beset: stracx hoordemen op de Louvre een gheroep van Vive le Roy. Mons de vitry by den Coninck comende/ seyde: Heer Coninck/ Ick en hebbe den Mareschal d'Ancre niet levendich cunnen verseкeren. De Coninck omhelsde hem/ ende seyde/ Gaet henen, ende gheeft ordre, dat desen slach niemandt en treffe, dan hem alleen. Midler wyle quã de Coninck inde venster/ ende vertoonde sich de Heeren eñ t'volck dat op het neder Hof was/ den hoet in de handt houdende. Daer was stracx sulck een gheroep van Vive le Roy, datmen het volck niet stillen en conde/ Hoe luyde dat de Heeren die by den Coninck waren/ riepen le Roy vous remercie, de Coninck bedanckt u.

Hoemen ghehandelt heeft met het doode lichaem van d'Ancre.

Monsieur d'Ornano wiert belast/ dat hy by sich nemende een dosyne Archiers, het Hof van Parlamente soude gaen bootschappen watter a Louvre ghеschiet was. Hy quam eẽ weynichsken na dat het Hof ghescheyden was. Als de Archiers op de groote saele vant Paleys/ staende met hare om hooghe verhevene pistolen in de hant/ over luyt riepen Vive le Roy: So isser onder die groote menichte van menschen/ die gemeynelick tusschen thienen eñ elven daer gaen wandelen/ sulck een verbaestheyt ende blijtschap ontstaen/ dat het onmoghelick is die te beschryven. Vele liepen na de poorten des Paleys/ elck woude d'eerste daer wt wesen/ d'een liep d'ander onder de voet/ d'een viel over d'ander/ het scheen dat de Stadt van den vyandt in-ghenomen was/ Een van de poorten wiert ghestopt van het groot ghetal der menschen die daer in op malcanderen gevallen/ ende d'een over d'ander clımmende waren. Als yeder een op de saele verstont/ dat de Marquis d'Ancre doot was/ so isser stracx een over groot geroep van Vive le Roy ontstaen/ ende die gevallen waren stonden op/ d'een socht zijn vier-cante bonette/ d'ander den hoet/ de derde dẽ mantel/ Vele riepen Ghelooft sy Godt, Nu is den Pays ghemaeckt, Nu hebben wy eenen Coninck.

Stracx nae dat het gheroep des volcx op de Louvre wat op hielt/ soo is Mangot, wt last des Coninck gecomen/ ende heeft zijne M. den seghel in handen ghestelt. Barbin is oock stracx in verseкeringe ghenomen. Den Bisschop van Lusson is belast niet wt zijn huys te gaen. Des Marquis d'Ancres Huys-frouwe is stracx ghevanckelijck ghenomen/ ende op de Louvre ghebracht/ inde neder saele/ daer de Prince van Conde eerst ghebracht was/ doemen hem hadde ghevanckelick aengehouden. Daer zijn t'wee Raets-Heeren gecommitteert/ om alle de goederen van den Mareschal d'Ancre ende zijner Huys-frouwe te inventarisren: Twee andere om de goederen ende pampieren van Barbin aen te teeckenen.

De Marquise wort gevanckelijck genomen.

Ten selven dage heeft de Coninck brieven per Poste af ghеveerdicht aen alle de Gouverneurs der Provincien/ oock aen de Parlementen/ alle eenes in houts/ mutatis mutandis. Dit is de Copye des briefs aen het Parlament van Rouaen.

DE CONINCK.

Onse Beminde ende Ghetrouwe,

Wy en twijfelen niet, of ghy en hebt lichtelick connen bemerckẽ by de ghеschiedenissen ende handelingen dieder ghepasseert sijn sindert den doot van onsen seer ge-eerden Heere ende Vader (die Godt genadich sy) hoe dat den Mareschal d'Ancre met sijn Huysvrouwe, misbruyckende onse jonckheyt, ende de macht diese van langher handt vercregen hebben door de ghenegentheyt der Coninginne onse seer eerweerdighe Vrouwe ende Moeder, voor ghenomen hebben ongerechtelick

Brief des Coninck gesonden aen t'Parlament vã Rouaen inhoudende de doot van den Mareschal d'Ancre, eñ andere saecken.

lick aen te nemen ende te gebruycken alle de macht ende authoriteyt vã onsen Staet, volcomentlick van alle saken na haer believen te ordonneren, ende ons alle middelen te benemen om eenige wetenschap daer van te hebben: Een voornemen alreede dus verre gecomẽ sijnde, dat ons tot noch toe niet meer gebleven en is, als alleenelick dẽ blooten name van Coninck: Iae souden voor een groot quaet gehouden hebben, soo eenighe van onse Officieren ende onderdanen ons int particulier besocht, ende van eenige wichtige saken aenghesproocken hadden. Het welcke Godt door sijn vol-comene goetheyt ons openbaerde, als met den vinger aen-wijsende het blijckelick eñ aenstaende perikel daer onsẽ persoon, ende staet in stonden, door eene soodanige eer-giericheyt, soo wy eenichsins ons ghevoelen hadden laten blijcken, ende de sonderlinge begeerte die wy haddẽ, om behoorlicker wijse daer in te voor-sien: Soo sijn wy veroorsaeckt geweest ons binnen te houden, ende door ons wterlick doen te bedecken t'goede dat wy by ons innerlick besloten hadden, verwachtende op dese selve goetheyt, dat hy ons den wech soude wijsen, ende de gelegentheyt, om daer in te voorsien. Hier over ist gheschiet, dat binnen eenige dagen vele voortreffelicke personagien, soo van onse vrome Stadt van Parijs, als van vele andere plaetsẽ onses Conincrijcx (waer nemende de gelegentheyt des tijts, ende t'afwesẽ des Mareschals d'Ancre, die in Normandyen ghetrocken was, voor-genomen hebbende eenigen tijt hem aldaer t'onthouden) gecomẽ sijn by onse voorsz Vrou eñ Moeder, ende by de Dienaerẽ die de voorsz. Mareschal ende sijn Vrouwe ghestelt hadden voor hun ende thunder believen alle de saken van desen Staet, ende hebben opentlick voor-ghewent, dat het hooch-noodich was, dat wy ons begaven, eñ dat met den alder-eersten ende ernstlick, tot de bedieninghe onser saken, of dat andersins ons Conincrijck dat over al opstont, by ghebreck van dien, niet en soude konnen ontgaen een gantsche verwoestinge. De voorseyde Mareschal hier van verwitticht sijnde, is in aller haest wederghekeert, ende heeft al sijn neersticheyt ende listighe practijcken ghebruyckt om niet alleenelijck te dempen dese ghesonde ontdeckingen ende verklaringen, soo gantsch strijdende teghen sijn voornemen, maer hy heeft daeren-boven getracht ons te benemen dẽ middel om die int werck te stellen, eñ dat door den raet van de gene die wy liever hebben te verswijgen, als t'opẽbaren. Het welcke volkomentlick tot onse ooren gekomen sijnde, ende aenmerckende dat neffens t'perikel onses persoons, den haet die by na alle onse onderdaenen ende trouwe dienaers draghen over de regieringhe van dat volck, soo grootelicx verbittert ende vervoert hadde de ghemoederen van ons Coninckrijck, dat het in perikel stont van gantsch ende geheel t'ontsteken, soo wy noch wtstel namen van daer in te versien: VVy beweecht sijnde door dese rechtveerdighe bedenckingen ende goddelicken raet, ons tot desen eynde ingestort, hebben besloten onsen persoon te versekeren voor den voorseyden Mareschal d'Ancre, belastende den Heere van Vitry Capiteyn van onse Guarde, hem te bewaren in ons Casteel van Louvre. Het welcke hy willende nae komen, soo heeft den voorsz. Mareschal, nae sijn ghewoonte wel verselschapt sijnde, met eenige van de sijne weer ende wederstant gebodẽ, daer over eenige scheuten ghe schoten sijn, welcker eenighe den voorsz. Mareschal getroffen hebben, alsoo dat hy daer ter plaetse is doot ghebleven. Daer nae hebben wy sijn Huys-vrouvve doen bevvaren, als oock

1617. sijne voors. Dienaers, ende hebben onse frou-Moeder de Coninginne ootmoedelick ghebeden voor goet te houdē, dat vvy van nu voortaen t'roer van onsen Staet mochten by der handt nemen, om dien vvederom op te rechten vvt d'wterste elende daer in hy vervallen is, door dē quaden raet, met den vvelcken sy haer beholpen hadde. Tot het vvelcke vvy door Godes gratie hopen te gheraken, door dien ons voornemen niet en streckt als t'sijner eere ende glorie, ende tot bevoorderinghe van alle onse onderdanen. Het vvelcke vvy u-lieden hebben vvillen verwittigen, op dat ghy dese daet verbreydet in uwe jurisdictie, ende by de voorseyde redenen voeget soodanige als ghy sult bevinden nootsakelick, om elck een t'onder-houden binnen de palen sijnes plichts ende gehoorsaemheyts, vastelick de handt daer aen houdende, dat sich niemant onder ons gebiet en verheffe, ende niemant en verstoore de ruste die wy begheeren dat onder-houden sal worden. Ende soo daer yemant eenighe clachte ofte versoeck hebben te doen, datse versekert sijn, soo sy haer aen ons addresseren (by soodanighe middelen als d'onderdanen gehouden sijn aen hunnen Coninck te versoecken. Sy sullen ons geneghen vinden tot alles wat de reden ende justitie verheyscht.

Dese daet is herwaerts over so aengenaem, datmen niet en siet noch en hoort, als verheugingen, segeningen, ende danck-segginghen over ons, die sulcx hebben te weghe ghebracht, in soo bequamen tijt, wy verhoopen dat sulcx oock over al sal geschiedē. Hieren-tusschen hebben wy geschreven aē onse Generale Luytenants over onse leghers, die in staet te houden, op dat wy die mogen ghebruycken tegen de gene, die onse authoriteyt niet en willen toestaen. Eerstes daechs sullen wy breeder verclaeringe af-seynden. Ghegheven tot Parijs, den vier-en-twintichsten dach van April, 1617.

Onder-teyckent

Loys.

Ende legher

Potier.

Ende ghesegelt met een Cachet van Rooden wasse.

d'Op-schrift was/

Aen onse beminde ende getrouwe Raetslieden, die lieden van ons Hoff int Parlement tot Rouaen.

Ontrent dē onder-ganck van de sonne zynder veel vreuchde-vyeren gemaeckt binnen Parys/ vast op alle straten/ ende men hoorde de borgers over al luyde roepen Vive le Roy. Vele dansten rontom het vyer/ yeder een sich verseeckerende dat buyten allen twyffel het geheele Coninckrijcke soude tot ruste ende vrede gebracht worden.

Hoe het doode lichaē van den Marquis d'Ancre getractert wort.

Het doode lichaem van den Marquis d'Ancre wt de camer des Portiers ghesleept zijnde/ lach tot neghen uyren in den avont daer in een verachte plaetse op de Louvre. Doe wierter ordre gegeven/ datmen het selfde begravē soude te S. Germain de l'Auxerrois. Hy wiert gewonden in een grof vuyl tafel-cleedt/ ende alsoo sine lux sine crux int graf ghe worpen: Eenen Pape/ de Coster/ ende grave-maker waren der by/ ende niemant meer/ als hy begraven wiert: Sy leyden hem onder d'orgel/ ende zijn houten doot-vat boven op hem. Het graf maeckten sy toe ten besten dat sy costen/ op dat niemant merecken en soude waer dat desen verbloecken mensche begraeven lach.

Des anderen daechs / zijnde S. Marcus dach / ontrent neghen uyren / als de Coninck in de Misse was te Augustynen/ met zijnen broeder den Hertoge van Anjou, den Cardinael van Guyse, den Hertoghe van Nemours, ende meer ander Princen/ ende wel vier hondert Edel-lieden te Peer-

Peerde: Soo zijnder ontrent thien uyren wel drie hondert Laquayen/ eñ een groote menichte van t'gemeyne volck vergadert voor S. Garmain de Lauxerrois, ende zijn inde kercke gevallen/ daer sy met breeckysers ende hevels/ het graf daer de Marquis d'Ancre in lach/ hebben opghebroken/ ende de aerde wtgeworpen/ ende sy braeken het decksel vande doot-kiste op. Als sy daer gheen lichaem in en vonden/ soo meynden sy bedrogen te zijn vande ghene die haer hadden wijs ghemaeckt/ dat hy daer onder d'orgel begraven lach. Maer als haer wiert in d'oore gheblasen/ dat hy onder het doot-vat lach/ soo naemen sy dat wech/ ende vonden hem daer liggen/ met het aensicht om leech tegẽ d'aerde: Sy ruckten en pluckten dit doode lichaem/ roepende/ Sorrez Coyo. Sy sleepten hem wt het graf tot aen de nieuwe brugge/ ende hongen hem by de beenen aẽ een galghe die hy daer hadde laten setten den voor-ledenen winter. Als hy aen de galge hinck/ soo sneden sy hem den neuse af/ oock zyn ooren/ handen/ ende schamelheyt. Andere sloeghen hem met stocken/ oock met rappiers/ sy sneden hẽ den baert af/ oock het hayr vanden hoofde. Als hy nu ontrent een half uyre aldus aen de galge was getracteert gheweest/ soo namen sy hem af van de galge ende sleepten hem door de Stadt/ hem dapper met stocken slaende/ elck een zijnen moet op hem coelende/ soo als hy best cost: Elcke reyse riep de menichte des volcx over luyt Vive le Roy. Wasser yemant die zijnen hoet niet af en nam als dit volck dus riep/ so wiert hy wel dapper met stocken geslagen ende ghedwonghen/ over luyt met haer te roepen Vive le Roy. Of wel yeder een verblijt was om de doot van desen rampsalighen mensche/ soo waerender nochtans eenige die geen wel-ghevallen en hadden aen dit slepen en martelẽ van het doode lichaem. Eyndelick wiert dit doode lichaem wederom ghesleept van voor de Baitille tot in de voorstadt van S. Germain, daer sy hem begosten te branden voor zijn huys in de strate van Tournon, daer toe gebruyckende stroo en hout/ dat sy hier en daer by dẽ wech raepten ende namen. Maer als dit vyer nae haeren sin niet branden en wilde/ soo trocken sy hem daer wt/ eñ sleepten hem wederom tot aẽ de nieuwe brugge/ daer sy hem eerst hadden aen de galge gehangen. Sy dwongen de borgers/ die daer ontrent woonden/ haer hout te gheven/ om dit mis-maeckte aes voorts gheheel te verbranden/ sy braken oock de galge af/ ende worpense mede int vyer. Sy dwongen oock alle de Princessen/ Dames, eñ Jofferen die met haere Carossen daer ontrent quamen varen/ hare Masques vant aensicht te trecken/ ende te roepen Vile le Roy, ende gelt te geven om meer houts te coopen/ jae oock mosten alle Princen ende Heeren die daer by quamẽ over luyt roepen Vive le Roy, met den hoet in de handt. Hoe groot van qualiteyt dat de Heeren waren sy wierden met stocken geslagen/ als sy niet stracx en deden dat dit volck haer beval. Siende dat het wat langhe aen-liep eer de grootste beenderen tot assche verbranden/ soo ruckten sy de selfde wt het vyer/ ende wierpense inde riviere. Daer warender die het groot gheluck eñ eere achten/ dat sy voor hare huysen een hant/ vingher/ of ander stucxken van des Marquisens lichaem mochten verbranden: Jae eenighe boeren kochten stucken van zyn vleys/ om dat in hare Dorpen te gaẽ verbranden. Daer waerender die de nieren van schapen voor twee quaerts-d'escu vercochten/ den cooper wijs maeckende/ dat het de nieren van den Marquis d'Ancre waren. Indien het al des Marquisens nieren waren diemẽ voor de syne aldus vercocht/ soo heeft hy wel veertich nieren in het lijf gehadt.

Op S. Marcus dach isser oock binnen Parijs met trompetten wt dẽ name des Coninck gepubliceert/ dat alle de Dienaers des Marquis d'Ancre eñ zijner Huys-frouwe/ haer binnen vier-en-twintich uyren wt Parijs verpacken souden/ by Lijf-straffe.

Des selfden daechs is de broeder vande Marquise d'Ancre (die door haer faveur was gheworden Abt van Marmoultier, in het Eerst-Bisdom van Tours gelegen/ eñ noch meer beneficyen besittende) vreesende de raserye des volcx/ ghevlucht door de achter-deure vã zijn Abdye/ ende heeft sich in een ander Clooster verbercht. Zijn wapenen/ die boven de poorte deser Abdye stonden/ zijn af-geruckt/ eñ de wapenen vanden Ridder van Vendolme, zijn in der selfder plaetse ghesedt/ als wesende de rechte Abt van Marmourier.

De Coninck heeft des dooden Marquisens sone laten op de Louvre brengen/ ende liet hem van zijn Arsiers in een Camer

1617. bewaren/ Fiesque last daer van hebbende.

Alle de goederen van den Marquis ende Marquise zijn geconfisqueert voor den Coninck. Hy wiert geacht ryck te zijn over de twintich millioenen ponden. Hy meynde zijn gheslachte tot een Princelick ofte Souvereyn huys te verhooghen/ maer in een ure tijts heeft hy verlooren zijn levē/ zijn goederen/ zijn eere/ende alles wat hy hadde.

De oude seggen/ In mundo semper eadem agitur fabula, In de werelt wort altijdt de selfde Comedie ghespeelt, het zijn alleenelick ander persoonen diese spelen. Isser eenich exempel in d'oude ofte heden-daechsche Historyen/ dat dit seggen bewaerheyt eñ bevesticht / Soo ist het leven/ Tyrannye/ hoocheyt by den Coninck / ende de doot deses Marquis d'Ancre, vergeleken by het leven/ Tyrannye eñ hoocheyt van Haman, die ghehangen is geworden aen de galge die hy om Mardochæum daer aen te doen hangen/ hadde maken laten. Doch eenighe hebben oock seer wel ende bequamelick desen Marquis vergeleken by Sejanum eenen Romeyn/met dese versen/

Concini Tumulus.

EHeu rerum vices
Gallicum Sejanum
Regno propinquum, Regi proximum
Pœnitens, aut fatigata
Fortuna destituit.

Principum invidiæ victima mactatur, Vt sacer homo saginatus publico Galliam expiet.

FErrum expertus malè qui cupivit aurum,
Regnum qui vivus
In partes secuit, mortuus secatur in frusta,
Aequius, an inmanius?
Diris, sibilis, inclamationibus plebs furens
Iusta fecit.

Tracto, discerpto, nullibi, aut ubiq; sepulto.
Eheu quam dissimili
Exitu clauditur aulicorum fabula
O rerum vices, ô fata!

Concini Graf.

IST moochlick? kant geschien dat een man so verheven
Soo haestlick vallen can? T'is gheschiet t'can geschien.
Den Francoyschen Sejan, heeft de Fortuyn begeven,
Verdrietich of vermoeydt, alsoo men hier mach sien.
Fortuyn, wiens tijdt verdrijf is yemandt groot te maecken,
Om te breken daer nae met groot' onweerdicheyt,
Die u te deege kent, en sal u niet genaecken,
Bestendich in eē dingh dats onbestendicheyt.
d'Ancre, die soo groot was, soo vast en wel geseten,
In aensien end' groot goet, vondt niemandt sijns ghelijck.
Diemen s'Conincks second of compagnon mocht heeten,
Als een Croigne verfoeyt, licht nu hier in het slijck.
D'aerde kendt haer te goet, om dit Monster te draghen,
t'Vyer dat alles verteert, weyghert hem dese gunst,
Het water ende lucht, walgen met groot misshaghen,
Al wat gheschapen is toont hem een groot ongunst.
Vraeght my niet nae sijn graff, hy is nerghens begraven,
Maer hy licht over al, als een gemeyn vyant,
Dien men gisteren aenbadt, den guntmē huyd' de raven.
Is niet een courtisaen, een recht Comediant?

Eenen Capuciner Monick ghenoemt du Travail binnen Parys gevangen/ geradbraeckt/ verbrandt.

DEn tweeden May isser binnen Parys eenē Capuciner Monick gevangen/ genoemt Alfonse du Travail, gheboorren te Grenoble, die overtuycht is/ oock bekent heeft/ dat hy over lanck den wille gehadt heeft/ niet alleen den Mareschal d'Ancre ende zijn vrouwe/ maer oock de Coninginne-Moeder/ om den hals te brengen/ oordeelende ende sustinerende suler tot dienste vanden Coninck ende tot ruste van het gantsche rycke seer hooch-noodich te wesen. Hy is verwesen schuldich te zijn van Crimen læsæ Majestatis in den hoochsten graet/ ende hy is by het Hof van Parlament verwesen eerst gerabraeckt te worden/ daer nae

zijn

1617.

zijn lichaem met zijn proces verbrandt te worden / d'asschen inden wint ghestropt / ende zijn goederen geconfisqueert. Dese sententye is ala Greve ter executie ghestelt den thienden dach van Mey / des na middaechs te vier uyren. Hy was een stout onversaecht man / ende droech gemeynlick onder zijn Cappe eenē corten degen / breet en scherp / met eenen punct. Als hem de sententie des doots wiert voor-ghelesen / soo stont hy over eynde / ende reckte hem soo lanck wt als hy conde / ende hy presenteerde de Richters zynen arm / seggende: Tast eens mijnen Pols, ende oordeelt of hy eenichsins ontstelt ofte beroert is van weghen de sententye des doots die over my is wtghesproken. Ter doodt gaende / stelde hy zijn aensicht tot lachen / eñ t'scheen dat hy geheel onversaecht was. Als hē de beul rabraecte / so en riep hy nau ayy of twee my. So dat sich yeder een grootelicx verwonderde over de hardicheyt deses Monicks.

Declaringe des Coninck tot voordeel vā de Princen / die van het hof vertrocken waren / ghepubliceert in het Parlament den 22. Mey. 1617.

DEn twaelfden May heeft de Coninck / tot versekeringe ende ghe-rust-stellinghe der Princen / Hertogen / Genooten / Officieren van de Croone / Heeren / Edel-luyden / eñ andere / die sich verbreemt hadden van zijne Mt. dese declaratie laeten publiceren. De welcke is gelesen / ghepubliceert / ende geregistreert / ter begheerte van den Procureur Generael des Coninckx / ende gheordonneert dat de gecollationeerde coppen sullen ghesonden worden aen de Baljous eñ Seneschals / om gelesen / gepubliceert / ende geregistreert te worden / ende dat de ghesubstitueerde des Procureurs Generael / sullen certificeren sulcx ghedaen te hebben / by pene van daer voor te antwoorden in haren name. De woorden der declaratye zijn dese.

LOwijs by der gratien Godts Coninck van Vranckrijck eñ Navarre, Allen tegenwoordighen ende toecomenden salighevt. De weerdighe gehoorsaemheyt / die na de doodt van den Marschalck d'Ancre, tot onse geboden bewesen hebben die Princen / Hertogen / Genooten / Officieren van onse Croone / Heerē / Edelluyden / Officieren van onse hooge Hoven / eñ alle die haer by gestaen haddē / tegens die welcke wy uytgegeven hadden onse opene brieven in de Maenden Ianuarij ende Februarij lest-leden: Geeft ons genoech te verstaen / dat alleen de begeerte van haer eygen behoudenisse / ende van te ontgaen den onderganck die haer toe bereyt was door de moet-willige / geweldige / eñ verderffelicke aenslaghen vanden voorschreven Marschalck d'Ancre, haer gedwongen hadden sich van ons te verbreemden / ende haere sekerheyt te soecken inde wapenen / hoe wel die ongheoorloft zijn / overmidts de voorsz. Marschalck, tegen onse meyninghe / sich met onse Krijchs-macht behelp / om haer te verdrucken / maer ghelijck het onse waerdicheyt betaemt heeft / te laten uyt-gaen onse brieven van verclaeringhe teghens haer / doen sy in plaetse van recht van ons te verwachten / bedreven feyten strijdende tegens haren schuldigen plicht: Alsoo oock dewijle wy nu verseeckert zijn van haere ghetrouwichevt / ende sy ons onderricht hebben / dat de eenighe nootwendicheyt van haere behoudenisse haer beweecht hadde / sich alleenlick te vereenigen / om te wederstaen de gheweldicheden vanden voorsz. Marschalck: ende wy oock van haerent weghen volcomentlijck geinformeert zijn van hare goede meningen tot ons / ende tot onsen Rijcke / ende vanden lust die sy hebben om haer leven voor den aen-was des selven op te setten / ende ons / midtsgaders onse authoriteyt / staende te houden: Eñ dat het haer grootelijcx leedt is volck van Oorloge op-ghenomen / onse penningen becommert ende aengetast / schattinghen op onsen volcke ghelevt / ende onse ondersaten aen de versterckinge deser plaetsen / die sy in hielden / te arbeyden gedwongen te hebben: Het welcke sy ons verclaert hebben nimmermeer onderstaen te sullen hebben / eñ veel min vreemdelingen in onse Coninckrijcken te doen comen / ten ware sy daer toe ghedwongen hadden gheweest om te ontgaen dē onderganck ende uyterlijcke verwoestinghe van haer ende hare Huysen: Soo betaemt het onse goedertierenheyt ende Coninckliicke goedicheyt / haer ghenadelick te handelen / ende de fauten die sy daer inne souden moghen begaen hebben te vergheven / oock haer wederom te herstellen in de staten / eeren ende weerdicheden die sy te vooren besaten / naedemael dat sulcks oock dienen can om in onsen Rijcke te bevestighen den vrede die soo hoogh-noodigh is / ende so seer begeert

1617

by alle luyden met eere. Ende daerom/ nae dat wy dese saecke hebben in deliberatie doen leggen in onsen Rade/ alwaer sich bevonden eenighe Princen van onsen bloede/ ende andere Princen/ Hertoghen/ Genooten/ Officieren van onse Croone/ ende de voornaemste van onsen voorsz. Rade:

Doen te weten/ dat wy uyt onse sekere wetenschap/ volle macht ende Coninckliche authoriteyt/ gheseyt ende verclaert hebben/ segghen ende verclaren by desen met onse eyghene handt onder-teyckende brieven/ dat wy die voorghemelde Princen/ Hertogen/ Genooten/ Officieren van onse Croone/ ende alle die haer bygestaen hebben/ houden voor onse goede ende ghetrouwe Ondersaten ende Dienaers: Willen ende verstaen/ dat de ghedenckenisse van al het gene dat in dese laetste beroerte/ om de feyten hier vooren uyt-gedruckt/ ende andere beroerende de voorsz. aenneminghe van Krychs-volck ende datelijckheden van vyantschap/ is gheschiet/ t'eenemael uytghewischt ende vernieticht sal blijven/ ghelijck wy dat selve uyt-wisschen ende vernietigen by desen: met last dat sy voortaen haer sullen houden binnen die palen van die eerbiedinghe die sy ons schuldich zijn/ ende bewijsen sullen de ghehoorsaemheyt/ die sy onsen geboden te bewijsen zijn gehouden: Ende dat sy van nu af versaecken sullen alle Verbonden ende Maetschappen/ die sy moghen ghemaeckt hebben tusschen haer ende andere/ Ondersaten ofte Vreemdelinghen/ soo binnen als buyten den Rijcke/ van wat conditie die oock mogen wesen: ende dat sy generalick haer sullen quyten/ in den schuldigen plicht van goede ende getrouwe Ondersaten ende Dienaers/ waer toe hare gheboortenisse haer verbint. Ende op dese conditie hebben wy haer wederom herstelt ende herstellen midts desen in alle ende elcke haere goederen/ roerende ende onroerende/ Eeren/ Weerdicheden/ Staten/ Officien/ ende Pensioenen/ van de welcke wy haer geven volle ende gheheele ontlastinghe/ ende nemen tot dien eynde wech alle becommeringen daer aen gheschiet: Willen ende verstaen/ dat sy sullen ghenieten onse gunsten/ weldaden/ Ampten/ ende Gouvernementen/ ende bedienen haere Lasten/ Officien/ ghelijck sy voor henen ghedaen hebben/ sonder dat sy teghenwoordichlick ofte hier nae daer in sullen moghen beroert ofte verhindert werden/ in wat soorte ende maniere dat het oock sy: Legghende desen aengaende een stilswijghen op aen onse Procureurs Generael/ haere Substituyten teghenwoordighe ende toekomende/ ende allen anderen/ niet tegenstaende alle verclaringen/ interdictien/ ende andere opene brieven hier teghen strijdende/ die by ons voor desen ghedecreteert ende af-ghecondicht zyn gheweest in onse Parlementen/ de welcke wy wederroepen hebben/ ende wederroepen/ verclaert hebben/ ende verclaren voor nul ende van gener weerden/ met al het ghene tot uyt-voeringhe van dien is ghedaen/ willende tot dien eynde uyt onse sonderlinge ghenade/ dat de selve sullen wech ghenomen ende geroyeert worden uyt de Registers van onse Hovē van Parlemente. Houden daer en boven voor quyt gescholden ende ontlast die gene/ die sy ghestelt hebben over de handelinge van onse penningen ende andere die sy souden mogen opgestelt/ ende oock datelijck ontfanghen hebben/ midts dat hy binnen ses weecken naer die Publicatie van desen/ sullen brengen in onse Camer van Rekeninge de dubbelden van haren staet/ gearresteert ende geteeckent by yemandt vande voorsz. Princen ende Hertoghen/ als mede vande houten die sy moghen ghevelt ende wech ghevoert hebben uyt onse Bosschen. Willen oock/ dat onse Edicten ende Verclaringhen voor dese gemaeckt tot bevredinge van de Beroerten onses Coninckrijcx/ niet name dat van Blois, in vervolgh ende cracht van het Tractaet van Lodun, sullē onverbreeckelijck onder-houden/ naghecomen/ ende uytgevoert wordē van poinct tot poinct/ uytwijsens hare forme ende inhoudt/ ende dat onder de authoriteyt ende weldaden der selve alle onse Ondersaten soo Catholycken/ als van de vermeynde Ghereformeerde Religie/ voortaen sullen leven in goeden vrede/ eenicheyt/ ende ruste/ onder onse ghehoorsaemheyt/ sonder dat sy malcanderen eenige voorleden saecken sullen verwijten.

Belasten daer omme onsen lieven ende ghetrouwen Raedts-Heeren/ die Luyden houdende onse Hoven van Parlemente/ Camers van Rekeningen/ Bailiouwen/ Seneschalen/ Rechters/ ofte hare Stadthouders/ ende allen anderen onsen Justicieren ende Amptlieden/ die het behoort/

elck

elck voor syn hooft / dat sy dese teghenwoordige becrachtigen / ende doen af-lesen / onder-houden ende nae-comen naer haer forme ende in-hout. Ende op dat dit voor altyts een vaste eñ bestendighe sake sy / hebben wy onsen Segel hier aen doen hangen. VVant het ons alsoo belieft.

Ghegheven int Bosch van Vincennes in de Mey-maent / int Jaer van ghenaden festhien hondert seventhiene. Ende van onsen Rycke het sevende Jaer.

Was ondertepckent

Lovvijs.

Op die vouwe stont
by den Coninck.

De Romenie.

Ende te syden Visa, ghesegelt metten grooten Seghel van groenen Wassche / met roode ende groene Banden.

Recit veritable de ce que s'est passé au Louvre depuis le 24. Auril, jusques au depart de la Royne, mere du Roy.

TOt breeder onder-richtinghe des goet-willigen Lesers sal ick hier voorder by vorgen het gene datter oock gevolcht is stracx nae de doot vanden Marquis d'Ancre, soo als dat aen den dach gegeven is in een boecrken / geintituleert Recit veritable &c. ghedruckt binnen Parys:

Breeder verhael van sulcx alsser geschiet is corts na de doot vandē Marquis d'Ancre.

DE Coninck, om den welstant van syn affairen / eñ om getuygenisse te geven van syne goede Justitie tegens zyne ondersaten / hebbende doen arresteren den Maerschalck d'Ancre, ende zyn Huysvrouwe / ende Barbin, ter oorsaecke van de troubles in syn Coninckryćke / wederroept datelick zynen Raedt by synen persoone / ende oordelende van hoe schadelicke consequentie dat het was / in het Casteel van Louvres andere wapenen te sien dan de syne / heeft doen ontwapenē de lyf-wacht / van de Coninginne zyn Moeder / ende heeftse doen versoecken in haer logement te blyven.

De Maerschalckinne d'Ancre is nae de doot van haren man / geleyt inde Camer / daer mijn Heere de Prince was bewaert geweest / eñ is daer oock door d'archiers van de lyfs-garde bewaert / ende daeren-tusschen de Heere van Maupeou ende Arnaud Intendant van de financien / zyn gecommitteert om inventaris op te richten / van hare bagghen ende papieren / eñ onder andere costelicke Reliquien / soo hebben sy gevonden in haer cabinet menichte van tooverie-boecken / maegde perkement / ende een groot ghetal van caracteren / t'welck oorsake is gheweest / dat sy is vervoert inde Bastille, ende gheschoren / ende daer is oock alsoo datelick commissie ghe-expediecrt / om haer proces te maecken.

Barbin die sich verborghen hadde in de stallingen van de Coninginne Moeder / gevangen zynde is in syn huys gebracht / ende aldaer twee dagen bewaert door de schutters van de lyfs-wacht / geduerende de welcke / de voorsz. Commissarien inventaris opgericht hebben / ende annotatie van zyn papieren / daer het secreet van de gantsche Tragedie / die ghespeelt soude worden / is ondect / ende noch andere saecken die den staet ende de financien betreffen / waer van wy zynen Commis ende Agent advys ghegeven hadde. Nae dat de voorsz. Barbin is onder-vraecht gheweest / is hy ghelept inde ghevangenisse / ghenaemt Fort L'evesque, daer hy maer twee dagen gheweest is / ende daer nae is hy gebracht inde Bastille, tot dat zyn proces ge-eyndicht sal zyn.

Aengaende de Coninginne-Moeder / wesende in hare camer ghearresteert / zyn Mt. heeft haer datelick laten weten / dat hy voortaen ghepresolveert was kennisse te dragen van zyn affairen / ende oock vā t'ghene datter passeerde in zyn Coninckrycke / begeerde dat sy haer daer niet meer mede en soude bemoeyen. Versochte dat sy goet soude vinden te vertrecken / dat hy ordre stellen soude op haer vertreck. Ende in allen gheval / dat sy haer mochte verseekeren / dat zyn Mt. haer eeren soude / als zyn Moeder.

Ende alsoo de Coninginne versochte dē Coninck te sien voor haer vertreck / eenighe daghen passeerden / in de welcke men sochte eerlicke ende seeckere middelen om dese t'samen-sprekinge te bevorderen. De Coninginne hadde begeerte om te weten de oorsake van dese subite veranderinge / ende oock den Coninck te representeren / dat sy in haer beleyt anders geen ooghe-

mer-

merck en hadde gehadt/ dan zijnen dienst.

Dit heeft veroorsaeckt/ datter besloten is/ dat zyne M. de voorsz. Vrouwe zijn Moeder soude sien in tegenwoordicheyt van mijn Heeren van sijnen Rade: Dat de voorsz. vrouwe gheen andere woorde en soude spreecken/ dan die gheaccordeert waren/ ende die haer by schrifte souden worden ghegeven/ Ende de Coninck en soude oock niet anders antwoorden/ dan daer besloten was/ om een yeder te houden int behoorlicke respect. Ondertusschē wierter besloten/ dat de Princessen ende eenighe vrouwen/ de voorsz. vrouwe Coninginne souden mogen sien.

De Coninck heeft het vertreck van de Coninginne syn Moeder bestemt op den derden Mey/ eñ den selfden dach om selfs te vertrecken nae het Bosch van Vincennes, welck geruchte ghespreyt zynde door Parijs/ soo is zyne M. ghevisiteert gheworden by alle souvereyne vergaderingen/ ende alle ordre der voorsz. Stadt/ geassisteert van myn Heere den Hertoge vā Longueville, ende een groot getal van Heeren ende Edel-luyden/ ende hy ontfingh de horangues die hem daer ghedaen wierden. Het Parlament deputeerde Verdun, eerste President/ met meer andere/ die op de Louvre ghecomen zijnde/ soo heeft de voorsz. eerste President syn M. wtermate hooch ghepresen om zyn Mannelicke couragye/ wijsheyt/ ende goede Justitie/ Vervloeckende opt hooghste de memorie van den Marquis d'Ancre, de handelinghe zijnder vrouwe/ ende huer quaet voor-nemen ende beleyt. Hy vertoonde oock/ dat de Coninginne-Moeder/ van goet naturen was/ ende seer gheaffectionneert tot den wel stant des Coninckx ende sijnes staets/ maer dat sy was gheabbuseert door toovertye ende om-bekende kunsten. Het welcke so excusabel was in een vrouwe/ als het straf-baer was in eenen man: Ende dat het een iammerlick dinck was/ datmen ghesien hadde die Princesse ghepossedeert van Luydē van geender weerde. Dat de doodt van de Marquis d'Ancre des te prisselicker ware/ om de nootwendicheyt. Ende dat zijn M. vercreghen hadde een eeuwige glorie/ hē selven doende erkennen voor Coninck ende Meester. Dat het Hof hem bevolen hadde zijn M. te verseeckeren van haren ootmoedighen dienst ende getrouwicheyt. Dat oock het selfde vernomen hebbende zyn vertreck/ sy daer waeren gecomen om t'ontfangen de eere van zijn commandementen/ ende oock om te weten wat sy souden doen geduerende zijn af-wesen. Als doch quam de Coninck naerder by heur/ ende sprack heel sachtjens van eenige affairen/ Men meent dat het was van de verclaringhe der Princen/ ende het proces van den voorsz. Maerschalck/ van zijn vrouwe/ ende Barbin.

Zijn M^t. dese Harangue ghehoort hebbende/ antwoorde/ Dat hoe-wel hy zijne Ondersaten niet schuldich en was rekenschap te geven vā sijne actien/ niet te min/ dat hijse wel wilde onderrechten vā t'gene de laest-ledene dagen gepasseert was/ ende ordonneerde heur t'selfde zijn parlement te laten weten. T'is lange geleden (seyde zijne M.) dat ick gemerckt hebbe de disordre/ in de welcke d'insolentie van de Marquis d'Ancre mijnen staet ghebracht hadde/ door zijn on-wtsprekelicke eergierichheyt/ ende de oppressyen die mijn volck heeft gheleden/ ende dat zijn ooghemerck was de Princen t'extermineren/ ende dā te attenteren tegen mijnen persoone/ ende mynes broeders/ des Hertoges van Orleans, Ick haddet altyts ghedissimuleert/ verhoopende dat myn patientie/ (midts dat ickt onder-wijle mijn Moeder gheclaecht hadde) hem soude mogen afkeerē/ ende houden binnen de paelen van zijn ampt: Des niet tegenstaende/ ende tegen myne belofte/ soo heeft hy nae de vrede vā Loudun, Princen veriaecht/ hy dwongh my te gaen in mijn Parlement/ om die te verclaren criminels/ mijn moeder forceerde my daer toe/ Ick droegh het seer impatientelick/ als ick haer ghetuychde/ maer de Marquis en liet daerom niet voort te varen in zijne voorige handelinge/ hy richte eenen legher op teghen mijn Cousijn de Longueville, die in mijnen dienst besich was te Peronne, verhinderende door syne teghenwoordicheyt dat de vremdelingen die in dienst waren van den voorsz. Marquis, niet en quamen in possessie van die voorsz. plaetse/ hy ginck in Normandye, eñ nam in de beste plaetsen van die Provincie/ hy stelde daer Garnisoen/ sonder mijn weten/ van luyden van zijne factie/ meestendeel al vreemdelingen/ hy fortificeerde Quilleboeuf, teghen mijnen wille/ eñ d'aresten van t'Parlement van Rouaen, bravẽrende den Adel ende alle Officieren/ hy bracht op de beenen eenige legers/ om de

1617. Princen te onder-drucken / den eenen tegens mijn Consijn den Hertoghe van Nevers, den anderen teghen mijnen Broeder van Vendolme, ende mijnen Consijn van Mayenne, op wiens leven hy dede attenteren/ hy wapende den vremdelinck/dede in mijn Coninckrijck komen drie duysent vijfhondert Walë ofte Luyckenaers/ om de verseeckeringhe van zijnen persoone/ speelende den Souverayn over al / ende dede sich volghen ende accompaigneeren beter als ic/ dorvende nemë die Switzers van mijne Guarde / ende die kleeden met zijne Livreyen / om hem te bewaren. Hy heeft ghestoolen mijne financien/ hy heeft mijn pachten ghegheven dient hem goet docht / ende tot sulcken prijs als hy heeft ghewilt/ hy heeft sich toe ghe-eyghent de Aecysen van Normandye / ende hy betaelde zijne Pensionarisen die hy by hem hadde/ met mijn gelt; Van den doot des saligen Coninckx mijns Vaders / heeft hy ghetrocken wt mijnen spaer schat/twaelf of vijfthien millioenen pondë/ ende in sijn sterven heeft men in zijnen aessack ghevonden belofte van neghenthien hondert/ drie ende seventich duysent ponden van Fedeau, Camus, ende andere sijne vertrouwde. Ick hadde dat noch al over-sien / eñ veel andere dinghen / die te langh zijn nu te verhalen/als die verdrijvinge van mijn olde Officieren / die ghedient hadden den Sael. Coninck / om in hare plaetse te steken zyne creaturë/ en hebbe groote moeyte gehadt om my te veynsen als een kint/ tot dat ick ghewaerschout ben gheweest/ ende verseeckert / dat hy eenen aenslach ghemaeckt hadde op mijnen persoone/ eñ dat hy een lijste gemaect hadde van festich oft tachtich van mijn voornaemste Dienaers ende Officieren / die hy wilde om den hals helpen / ende een andere van die welcke hy wilde uyt mijn Coninckrijcke verdrijven / onder welcke waren eenighe van mijn Parlamentt. Om den noot van mijnen staet ende mijnen persoone / soo hebbe ick hem willen doen arresteren / eñ in uwe handen stellen / om hem zijn recht te doen. Maer zijn insolentie hem hebbende doen vergeten sijnen plicht/ eñ verachten mijn commandemant / ende sonder respect hebbende willen in mijn Louvre de hant aent rappier slaen tegens den Heere van Vitry: Soo is hy omgebracht/ daer ick niet droevich om en ben/ dan ten dien aensien/ dat ghy soodanige Justitie daer over niet en hebt moghen doen/ als ick wel gewenscht hadde. Maer ick wil dat ghy het proces maeckt teghens het doode lichaem / ende teghens zijn Huysvrouwe/ ende Barbin, By haer zijn gevonden caracteren/om my te doen sterven/ eñ om mijn Moeder altijts te houden ghenepcht tot haeren wille / ende Barbin was autheur van alle de quade raetslagen/ die wy ghesien hebben: waer op ick u hebbe doen expedieren mijne commissien/ midtsgaders de revocatie van de declaratie/ die ghy hadt gheverificeert teghen die Princen. Ick hebbese ontboden/ ende sy en hebben niet ghedaen / dan t'ghene de nootwendichept mijnes diensts/ende de verseeckeringe van haer leven was heysschende. Ghy siet hare ghehoorsaemhept/ ende affectie / door haer haestich wederkeeren. Gaet henen / doet u ampt / ende gedenckt/dat ick uwen Coninck ben/ ick sal u altijts maintineeren/ ende sal sorghe voor u dragen/ dient my wel/ ick sal u een goede Coninck sijn.

Die Gedeputeerden vertrocken na dese woorden/ ende terstont daer nae quam in Monsjeur Nicollay eerste President inde Reken-kamer/ vergeselschapt met veel Officieren der selfde/die den Coninck gegroetet hebbende sprack sachtjens / hy nae in substancie als die voor-seyde Heere de Verdun, als hy eenighe saecken voorstelde belanghende de disordre die daer was op die financien / ende versocht zijne Mt. daer in te willen voorsien. Syne Mt. antwoorde hem / dat hy in danck aennam die ghetuygenissen van de goede affectie der voors. Kamere tot wel-vaert van zijnen dienst/ dat hy sorge soude dragen om haer te maintineren / ende dat sy haer ampt souden doen/ ghelijck sy tot nu toe ghedaen hadden. Dat hy wel wiste/ dat inde voors. Kamere Officieren waeren/ Pensionarisen van den Marquis, dat hy het ghepasseerde wilde vergeten: maer dat hy begeerde/ dat voortaen zijne Officieren niemant en souden verplichtet syn/ als hem. Dat hy haer seyde/ op dat sy het hare Mit-broeders souden laten weten. Dat hy ordre soude stellen met zijnë raet/ op die abuysen die in ghesloopen waren in zyne affairen / ende dat hy daer in soude remedierë met haer goet advijs eñ raet. Vorders wat betreffet het ghene dat der ghepasseert was over den doot van den voors. Marquis, dat hy zijnen wille hadde

1617.

laten weten den lieden van zijn Parlement.

Als die Reken-kamer vertrock / soo quam in la Cour des Aydes, te weten / mijn Heere Chevalier eerste President / andere Presidenten ende Raets-Heeren / ende wesende by zijn Mt. die voorss. Heer Chevalier, sprack in sulcken voeghe / dat sick een yeder daer over verwonderde / hy prees d'actie van zijne Mt. / zijne resolutie ende kloeck-moedicheyt / beclacchde de moeyte die hy ghehadt hadde / om soo langhen tyt zijne goede bewegingen te dissimulieren / prees Godt die hem hadde bewaert van soo vele periculen / in de welcke de Marquis d'Ancre hem hadde willen precipiteeren / datmen wel konde oordeelen / dat hy alleen d'oorsaecke was van het on-heyl van Vranckrijck / na dien soo haest als hy doot was / die vrede ghetroffen was / ende dat de doot van eenen man honder duysenden het leven hadde weder ghegheven / die andersins in die trouble souden het leven gelaten hebben.

Wat haer int Particulier aẽginck / protesteerden liever duysent dooden te sterven dan te manqueeren in getrouwichejt tot zijnen dienst.

De voorseyde Heer President exaggereerde zijn discours met so schoone woorden ende soodanighe authoriteyt / dat men sich daer over verwonderde / welcke eere men hem niet en moet benijden / aenghesien sy is een van de cloeckste mannen deser eeuwe. Syne M. gaf ghetuygenisse van groote blijschap / ende van een particuliere affectie teghens den voorss. Heere President Cherallier, den welcken hy bekende geen ander ooge merck ghehadt te hebben / als zijnen dienst / ende gaf haer bevel te continueeren in hare getrouwicheyden / ende haer ampten te doen.

Die Geestelicke quamen daer oock / ende daer nae de Prevoost der coop-lieden / de welcke gelijcke gheluck-wenschingen deden als de voorighe. Ende om dat de ure van zijner Mts. vertreck nakende was / soo ginck hy / geassisteert met mijn Heeren Sillery, Cancellier van Vranck-rijck ende van Naverre / du Vair bewaerder van de Segels / Villery, Gesures, Ianin, eñ weynich andere tot die Coninginne syne Moeder / om haer adieu te segghen / ghekleedet met een wit wambais / die broeck van schaerlaeken / met stevelen aen die beenen / hy quam inde kamer vande voorseyde Vrouwe / ende by haer komde seyde: Me Vrouwe, ick kome hier om u adieu te seggen / eñ u te verseeckeren / dat ick sorge voor u dragen sal / als voor mijn Moeder / ick hebbe gewenscht u te verlichten van de moeyten die ghy ghehadt hebt in mijn affairen / het is tyt dat ghy u rustet / eñ dat ick my daer mede bemoeye / het is mijne resolutie / niet meer te lijden / dat yemant in mijn Coninckrijcke commandeere / dan ick / Ick bẽ Coninck teghenwoordelick / Ick hebbe ordre gestelt op het gene dat noodich is tot uwe reyse / ende la Curee bevolen u te vergeselschappen / ghy sult van my tijdinghe ontfangen ghekomen zijnde te Blois, Adieu Me-vrouwe / hebt my lief ende ick sal u een goet soone zijn.

Sy dede een diepe reverentie / ende met de tranen in d'oogen seyde sy eenige woorden op de sorghe die sy hadde ghehadt van zijnen persoone / ende affairen / geduyrende haere regencie; Dat sy zyne Mt. badt te willen ghedencken haere moeyte ende arbeyt / ende dat sy zijn Moeder was / ende alsoo die voorsz. Vrouwe wilde haer discours continueren / ende reden eyschen vant gene datter gepasseert was / soo kuste haer de Coninck / ende met een groote reverencie nam hy verlof van haer / ende ginck alsoo wech / met zijnen voorseyden Raet.

Syne Mt. in zijn kamer gekomen zijnde / ginck voorts in de kamer van zijn Huys-vrouwe / ende hielt middach-mael met haer / met soo een vrolick eñ koninck-lick gelaet / datmen hem noyt in so schoone humeuren gesien en hadde.

De Coninginne Moeder daer-en-tusschen haestede seer met haer middaechs-mael / ende klom straex in haer Carosse met haren train / ende quam wt de Louvre heel beschreyt. De Coninck ende de Coninginne laghen inde vensters / van waer hy niet en scheyden tot dat het ghe heele ghesleep voorby was.

Straex daer nae soo klommen sy in haer Carosse ende vergeselschapt met den Heere van Longeville, ende eenen grooten hoop Adels / quamen sy te Vincennes, daer sich oock de Princen straex lieten vinden / met mijn Heere de President le Iay, om te ghetuyghen haere ghehoorsaemheyt. De Coninck bleef acht dagen lanck te Vincennes. Daer quamen by hem de Hertoghen van Nevers, Vendosme, ende Mayenne. De Coninginne Moeder tooch wt Parijs sterck verge-

1617.

vergeselschapt/ sy hadde al haer Officierē/ eñ haer ordinaris gevolch/ de Compagnie van hare Guarde/ de lichte Peerden des Conincks: Alle de Princessen eñ Vrouwen vant Hof/ ende een groot aental van Heeren ende Borgers der Stadt/ hebben haer gheconvoyeert twee off drie mylen/ tot Bourg de Royne, de straten van Parys waren vol volcx om haer te sien passeren.

Maer alsoo desen af-schept een vervolch was van een Tragedische actie/ gants versch/ die het volck seer verblijt hadde/ soo en heeft men gants geen getuygenisse gesien van eenighe droeffenisse om t'vertreck van de Coninginne. Ten waeren niet dan exaggeratien tegens de memorie vanden Marquis d'Ancre, ende zijner Vrouwe (als eenige Autheuren van de ellende van Vranckrijck) diemen over al hoorde.

Yeder een wenscht den Coninck geluck en heyl.

Benevens de geluck-wenschingen der voor-verhaelde Perlamenten ende hooge Cameren/ midtsgaders des ghemeynen geroeps/ ende de Congratulatien vanden gemeynen man/ soo zynder wel Discourskens ghemaeckt ende in drucke wt-ghegeven/ over de doot van Ancre, ende tot bewijs der gemeyner vreucht door gants Vranck rijck van weghen de gheluckige aencomste des Coninex tot de Croone. Ick hebber ghesien over de dertich/ dat hier volcht isser een van:

SIRE,

Ick en wil niet roepen teghen een doot lichaem. T is waer/ Ick hebbe hem in zijn leven weynich bemint, maer nochtans noyd gehaedt, dan als een goet Francoys, ende gheinterresseert in de alghemeyne injurie van uwer M^s. Onderdanen. t'Verdroot my met haer, te moeten sien eenen man van geender weerde, van geene partien, noch gerecommandeert van eenighe deucht, eenen man ongeacht, van gheene consideratie, besonderlick in Vranckrijck, daer hy was aengecomen sonder qualiteyt, sonder name, niet te min in cortē tijt, tot sulcke schrickelicke grootheyt ghecomen te zijn, datter niemandt groots te hove en was, of hy badt hem aen, gheenen knye, die sick niet voor hem en buychde, iae voor zijne gheringhste creatueren. Daer en was gheenen Officier van u Croone, of hy beefde, daer en was noch Hof, noch Raet, of het schrickte, daer en was gheen Officie, of hy vercocht het, daer en waren gheene Financien of hy beroofdese, daer en waeren gheene Zegels of Zeghelbewaerders, of hy namse wech, ende versettese, somma daer en was niet in uwen staet, of het most sick al roeren ende bewegen nae zijne fantasie.

Ick hadde gelesen de Historie van onse Coningen, van Pharamond af, ende wel betracht de grootsheyt van de Majeurs des Conincklicken Palleys, die ten laetsten de Coningen hebbē afgeset: weynich Griecken, ende weynich Romeynen, hebben Tyrannen ghesien, welcker Historie my niet en heeft gegeven eenige, ofte seeckere ofte confuse wetenschap, maer ick en hadde noch daer, noch elders niet ghelesen, noch hooren spreecken van diergelijck Tyrannie, als desen Marquis d'Ancre geoeffent heeft. VVant de andere lieten haer ghenoegen met te tyranniseren over die volckeren, die zy onder haer jock gebracht hadden, Maer desen Vremdelingh, ende gheringer als eenen ondersaet in Vranckrijck, tyranniseerde over t'volck, ende over den Coninck. Terwijle by u noodrufticheyt was, soo overvloeyde by hem den rijckdom, hy quam aenproncken met hondert mannen vergeselschapt, daer ghy nau thiene en haddet, ende dit al in uwe tegenwoordicheyt, inden schijn eñ glinsteringe van V. Mt. welcke alleen behoorde te stralen, ghelijck geen ander sterre noch eenich licht en luchtet aent Firmament, in de teghenwoordicheyt van de Sonne. Cortelick geseght, hy belegerde ende omcingelde V. M^t. alsoo, datter geenen toeganck en was totten dienst van V. M^t. dan door hem. Daer en was geenen dienaer in u Hof, die ghy soudt hebben dorven aennemen buyten hem.

Maer dat hijt noch daer by hadde laten berusten, met ons wederom te stooten in onse Inlantsche Oorlogen, Den Tempel van Ianus wederom te openen, dien ghy even ghesllooten haddet, ende wederom te doen vlammen die borgherlicke oneenicheyt, alreedts eens door hem aengestoockt, welcke ghy soo geluckelick wtgebluscht haddet: Ende nae dat hy een seer sorchlick onweder verweckt hadde tusschen de Francoysen, haere goederen geroost, eñ voor d'ooghen der gantscher weerelt, uwe eyghene schatten tot buyt gemaeckt hadde: Maer noch hier en boven haer bloet te willen suypen, ende hem onbeschaemdelick te roemen, dat hy zijn goedt in uwen dienst verteerde, hy, die niet dan eenen Bedelaer en was ten tijde van den Zal. Coninck. VVie is dē oprechten Francoys, dien t'herte niet en soude ghebloet hebben van schaemte? Niet te min, Sire, de groote ende cleyne, hoe wel zijn doot vyanden, eñ welcke neffens het algemeyne gevoel vande publijque

1617. injurie, alle dage van hem geoffenseert wierdē, of int generael, of int besonder, hebben alle dese indigniteyten verdragen, den hemel voor V. M^t. behoudende de eere der wraecke.

Nu Sire, Godt sy ghedanckt, die u de oogen over u volck gheopent heeft, die u soo claer heeft doen sien in sulcken duyster weder, ende ons al te samen openbaert dat hy der Coningē herte in zijne handt heeft, dat hy het uwe heeft geroert, ende hem te kennen ghegeven, dat V. M^t. niet te vergheefs de handt der Iustitie en draeght, nae dien de selve zijn Ondersaten soo goede ghetuyghenisse daer van gheeft, Het is ommoghelick, Sire, dat soo vele ghebeden van soo veel vrome luyden, niet en soudē verhoort worden, en geeft u selven de voornaemste eere daer niet af, Godt selve heeft zijn deel daer aē, ende zijn groote, lange, ende langhsame rechtveerdicheyt, sijnde vermoeydt van soo langhe patientie gehadt te hebben, tot groote schande van Vranckrijck, heeft uwe M^t. willen ghebruycken, om haer hare eere weder te geven, ende desen Tyran te doen met zijn bloedt wt spouwen alle de rijcdommen van uwe Ondersaten, welcke hy gedissipeert hadde.

Maer wie sach oyt sulcken grondtloosen Kolck? welcken afgrondt soo diepe, die niet en soude vervult zijn gheworden, met die dingen welcke hy inghesłockt hadde? Ende welcken onversadigen ende schrickelicken hongher, en soude niet gestilt hebben geweest met het gene hy opgevreten heeft. Sire, V. M^t. naest Godt, heeft tot alle dese desordres remedie gebracht met eenen slach, met so groote rechtveerdicheyt, wijsheyt ende geluck, datmen niet meer wenschen en can; Ghy hebt doen blijcken dat ghy Coninck waert, dat ghy wildet regeren ende recht doen. Ghy sijt gheweest den deckmantel ende het subject van oneenicheyt allen Francoysen, welcke sick sullen vereenighen t'samen, om u te dienen, ende te wenden tot vermeerderinge van uwe Croonen, met het sweert, datse teghen haer selfs wt ghetoogen hadden.

VVy verhopen, Sire, dat wy onder sulck eenen lustigen ende rechtveerdigen Coninck, dien de Onderdanen soo lief zijn, ende welcke den Onderdanen soo lief is, noch sullen dragen onse victorieuse wapens door de gantsche weerelt, ende inde plaetse van ons onder den anderen doot te slaen (welcke victorien niet en connen dan Cadmeische wesen, ende door de welcke uwe M^t. niet en can, dan verswackt worden ende verliesen, Iae selfs overwinnende) wy den vremdelinghen wederom sullen laeten sien, dat de lelien, eenigen tijdt by haer onbekent, noch meer sullen bloeyen onder den geluckighen welstant van V. M^t. als sy oyt onder de Voorige Coningen uwe voorsaten ghedaen hebben, die de selve met den sweerde gheplant hebben inde veerst gheleghene hoecken des Aertrijcks, dat wy onder eenē onverwinnelickē Prince onwinbaer sullen wesen. Ende dat de Fransche generositeyt, hernemende nieuwe cracht ende aenwas onder sodanigen Coninck, u grooter maecken sal als Henrick de Groote, heyligher als Sanct Lodewijck, heerlicker als Philippus Augustus, Victorieuser als Carolus de Groote, u Coninckrijck grooter ende onsachtbaerder, als zijn Keyserrijck; uwen scepter schrickelicker als zijn sweert, eñ uwe reputatie grooter als zijnen name.

Eñ nae dien, Sire, dat ghy eerst hebt genoech ghedaen Godes rechtveerdicheyt, welcke niet te vreden en was met het bloet ende leven vā desen vyandt van alle uwe Ondersaten, ende uwes selfs, maer heeft hem vervolght nae zijn doot, oock berooft van t'recht der begraffenisse (welcke uwe goedertierenheyt hem geschoncken hadde) in des volcks ghemoet ingeblasen hebbende, (sonder ordonnantie of bevel, iae teghen t'ghebodt) hem wt het graf te trecken, welckes hy onweerdich was, ende wt d'aerde, van welcke hy hem gisteren niet weerdich en kende ghedraghen te worden, ende te sleypen lancx de straten seer schandelick, ende hem ghevanghen hebbende aen de selve galgen die hy hadde doen oprichten, verbrandende de ellendighe overblijfsels van zijn lichaem, met sulcke onghestuymicheyt als de raesernye des woedenden volcx heeft connen oeffenen aen eē Caronye of vuyl stinckende aes, maer daer beneffens hebt ghy der menschen gherichte gecontenteert, wrekende d'eere der Francoysē, ende wt blusschende met zijn bloedt het vyer van soo vele stoocke branden, t'welck hy bereydt was in Vranckrijck aen te steecken. Ghy hebt door de doot van een crimineel man, behouden t'leven van so veel onnoosele, ghestopt den oorspronck van so veel ellenden, ghestilt so groote beweginghen, ende versekert so veel Steden, den Pays gegeven uwen Conincrijcke, ruste u volck, u cleyne versekeringe, uwen Adel contentement, eñ de Iustitie hare authoriteyt. Verwervende op desē dach meer goetwillicheyt, by V. Ondersatē, eñ reputatie by de vrēde, als ghy met thien veltslagen sout hebben cunnē vercrijgen. VVy erkennen ootmoedichlick, dat het huyden des Heeren dach is, dat hy huyden, ende van altijts groote dingen ghedaen heeft. Ende bidden hem, gelijck het hem heeft belieft V. M^t. dit so Heylichlick t'inspireren, dat het hem

hem voortaen gelieve, V. de selve ghenaede te continueren, u rijcke te segenen met de selve gratien, dien te behoudẽ die ons bewaert heeft, ende met allerley seghen te begenadigen uwes levens gelucksalicheyt.

Stant der saecken in Vranckrijck na den doot vandẽ Marquis d'Ancre

MEt den eersten/nae die doot van de Mareschal d'Ancre, zijn te Parys wel eenighe apprehensien van nieuwe factien/oft immers van nieuwe miscontentementen gheweest/ ten aensien vande Coninginne Moeder/ te meer om dat die Clerge gheresolveert was door den Cardinael du Perron eene groote Remonstrantie ende versoeck aen den Coninck/in faveur vande Coninginne Moeder/te doen/maer overmidts dat sulcx achter bleven is (na dat vernoomen was d'onaenghenaemheyt/ eñ het refuys dat volghen soude op sulcke Remonstrantie/ ende om dat door desen wysen ende voorsichtigen Raet des Conincx alle saken met sonderlinge sachtmoedicheyt eñ moderatie beleyt wierden / om elck een/ naer ghelegentheyt / te contenteeren) soo ist datmen meer ende meer apparentien sach vã eene groote ruste ende vrede vant Rijck / alles onder die reele authoriteyt/ regeringe/ ende Coninckliche gratien vã zijne Mt. Die Coninginne Moeder hebbende aen de Coninginne-Regnante/ hare Croone/ ende die ghesteenten van dien met Inventaris / naer coustuyme/ overghegeven/ is den derden Mey vertrocken nae Bloys, om aldaer te blijven/ met haer Hofghesin. Sy hadde te vooren dese naevolghende Poincten versocht / Als te weten/Dat sy absoluptelick soude mogen commandierẽ over die wachten/eñ alles/ daer sy woonen soude. Twelck haer is gheaccordeert/ Ten tweeden/dat sy haer ordinarische gardes soude mogen hebben ende houden/t'welck oock gheconsenteert is. Ten derden/dat sy vry ende ten vollẽ genieten mocht hare duaerye/pensioenen/ ende ordinaris onderhout. Dit is oock gegunt/te weten/elf hondert duysent gulden s'Jaers/ die hare Mt. zijn toegeleyt: Ten vierden/ dat hare Mt. een van Mevrouwen haere dochters by haer soude moghen hebben ende houden: Maer dit is geweygert/seggende de Coninck/ dattet hem toestont zijne Susters wt te hylicken: Ten vijfden/ dat sy den Coninck voor haer vertreck noch soude mogen sien ende spreken/het welcke geschiet is/ maer in presentie van groot ghesełschap van Heeren ende Adel/ betoonende zijne Mt. eene groote stantvasticheydt ende Generositeyt. Want hoewel die Coninginne Moeder veele woorden sprack/ ende sommige dingẽ/ die zijne Mt. tegens de borst waren/met traenen ende droeffenisse versocht/ soo heeft hy nochtans daer op niet geantwoort/ ende is met weynich woorden gescheyden/ schimpelick met den Ambassadeur van Spaengien lachende / om dat hy een groot ghelaet van droeffenisse aenstelde. Den Coninck is ten selven daghe vertrocken naer Boisde Vinciennes, om hem te gaen vermaecken ende aldaer die absente Princen te verwachten/die welcke den sevenden dach van Meye by zijne Mt. ghecomen syn / met volle submissie ende absolute ghehoorsaemheyt/ te weten die Hertogen van Vendosme, van Nevers, ende van Mayenne; De Heere le Grand, Gouverneur van Bourgoigne / is mede ghearriveert / die Hertoghe van Espernon heeft aen den Coninck gesonden/ende alle submissien overgeschreven/ die Hertoghe van Bouillon heeft desgelijcx ghedaen/verclarende daer-en boven alle wterste diligentien terstont ende met den eersten ghedaen te hebben/om hare duytsche ruyters op te houden / wesende opt poinct om die Moeselle te passeeren / hoopende niet te min/dat die Coninck haer Contentement sal doen/ overmidts dat zijne Mt. selfs metter daet betoont heeft/ haer voornemẽ goet geweest te zijn/ ende tot dienste ende Mainttenement van zijn M. teghens die ambitie vanden Marquis d'Ancre.

Versoeck by de olde Coninginne gedaen voor haer vertreck van Parys nae Bloys.

DE Coninck heeft eenighe cloecke Raets-Heeren ghecommitteert / om haer te informeren van de daden eñ attentaten des gewesenẽ Mareschals d'Ancre, ende zijner nagelatener weduwe Leonora Galigaey. Den 26. Aprilis is dit Proces begonnen. Na genomene informatiẽ/ als het Parlement last hadde het Proces te eyndigen/soo is de Marquise des nachts nae den elfden May in een Carosse wt de Bastille ghebracht inde Conciergerye van het Palleys. Daer waeren alleen twee Archiers die haer bewaerden. Sy is dickwils gevraecht ende her-vraecht/ Oock is sy genoechsaem gehoort geworden in alles wat sy hadde in te brenghen. Alle de clachten diemẽ haer te laste leyde / bestonden in dese vier Hooft-puncten:

Crimineel Proces tegẽ den dooden Marquis d'Ancre, eñ zijne weduwe Leonora Galigaey.

1617

1. Datse begaen hadde Crimē van quetsinge der Goddelicker Majesteyt.

2. Crimen der goddelicker ende mensche-licker Mt. ghelijckelick. Hier by verstaende/ dat Conchino ende zijn Huys-frouwe Professye ghedaen hadden van de Astrologia judiciaria: Dat sy ondersocht hadden ende gevraecht nae het leven ende gesontheyt des Coninex. Oock isser betuycht/ dat Conchino ende zijn Huys-frouwe eenige Moniken van Nancy, zijnde Toovenaers/ by haer te Parys ontboden hadden.

3. Crimen van quetsinge der Conincklicker Majesteyt.

4. Eenen Moort begaen aen den Heere van Prouville Sergeant Major vande Stadt Amiens.

Als de Marquise inde Camer de la Tournelle voor de Richters gebracht wiert/ so heeft sy de Richters (die xix. in ghetaele waren) ghebeden ende vermaent/ indien yemandt van haer allen eenich miscontentement ontfangen hadde van haren man/ dat haer sulcx niet en mocht hinderlick wesen in haer Proces.

Den achtsten May is het Proces besloten/ ende dese Marquise is verwesen onthooft te worden / ende haer hooft ende lichaem tot assche verbrandt te worden. Welcke sententye ten selven dage is in het werck ghestelt a la Greve, des avonts tusschen seven ende acht uyren.

De sententie over den Marquis d'Ancre ende de Marquise wt-ghesproocken luydt aldus:

Het vonnisse dwelck over den Marquis eñ de Marquise d'Ancre wtgesprokē is/ den 8. Mey.

GHesien by t'Hof, de groote Camers, Tournelle, ende vant Edict vergadert, het crimineel Proces gemaeckt volgens de Patenten des Conincx, van twee Raedts-Heeren des selfden, daer toe van die gecommitteert, ten versoecke van den Procureur Generael, Eysscher inde misdaet van quetsinge der goddelicker eñ menschelicker Majesteyt, tegen M. Peter Mulard Procureur int voorsz. Hof, eñ van t'selve geordonneert curator ter memorie vanden overledenen Concino Concini, in sijn Leven Marquis d'Ancre, Maerschalck van Vranckrijck, Leonora Galigay zijn weduwe, Vincent Ludouici, ende Anthoine Montaubert haere Secretarisen, gevangen inde gevangenisse des Palays, ter oorsaecke van godtloosheden, attentaten teghen s'Conincx authoriteyt ende zijnen staet, tractaten ende heymelicke onderhandelingen met de vremdelinghen, gieten van geschut, veranderinge van s'Conincx wapenē, eñ applicatie van des voorsz. Concini wapens opt voorsz. geschut, wapen-huysen, buscruyt, ende andere munitien van Oorloge, interversie vande ghemeyne penninghen, ghebruyckt tot profijt vandē voorsz. Conchino ende Galigay, en de wtvoeringhe der selve wt het Coninckrijcke, sonder s'Conincx toelaten: Informatiē, Interrogatien, vanden 26. 27. ende 30. April. 2. 3. 6. 7. 8. 9. 10. 11. May, ende vierden dagh Iunij, confrontatie van ghetuygen: Een ander Proces crimineel ghemaeckt ten versoecke van Vrouwe Maria Bochard weduwe vanden Zal. Heer van Prouville, by sijn Levē Sargant Maior inde Stadt ende Casteel van Amiens, soo in haren name, als dragende sorge over de Minderjaerige Kinderen van den voorsz. overledenen ende haer, ten aensien vanden dootslach begangen inden persone van den Zal. Bouville: Ende noch een ander arrest by den Coninck tegen de voorsz. Mulard Curateur, ende Galigay, civile conclusien, voortbrenginghe vande voorsz. Bochard, defensien vanden voorsz. Mulard curator, Requeste gepresenteert by Marie le Mairat, weduwe van Zal. Nicolas Largentier, Heere van Vaussemin, den 27. Iunij laestleden, aengegeven, ende in den sack ghebracht by ordonnantie van t'voorsz. Hof; Conclusien van den Procureur Generael des Conincx, ende wat van hem is voorghestelt ende voortghebracht, ghehoort ende gheyraecht by t'voorsz. Hof, de voorsz. Mulard Curator, Galigay, Ludouici, eñ Montaubert, over de stucken haer opghelecht ende begrepen int voorsz. Proces:

Alles overwoghen sijnde, is ghesegdt, dat het voorsz. Hof verclaert heeft, ende verclaert den voorsz. Conchini, ende Galigay zijn weduwe, criminelen van goddelicke ende menschelicke ghequetste Majesteyt, ende heeft tot reparatie van dien verwesen, ende verwijst de memorie van des voorsz. Conchiny ten eeuwigen daghe. ende de voorsz. Galigay t'hooft afghehouwen te hebben, op een schavot daer toe opghericht in de plaetse van Greve deser Stadt van Parijs, haer lichaem ende hooft tot asschen verbrant, haere leengoederen gehouden, immediate van de Fransche Croone, wederom vereenicht ende inghelijft tot de domeynen der selfder, haere andere leengoederen, roerende ende liggende, wesende in dit Coninckrijck, ghewonnen ende geconfiskeert voor den Coninck, vande selve eerst genomen de somma van 48. duysent ponden parisis van breucke, om bestaedt te wesen tot wercken der barmhertichheydt, broot der gevangenen van de Conciergerie, ende andere noot-

1617.

nootwendicheden, volghens de wtdeylinghe die gheschieden sal by t'Hof, ende daer beneffens 24. duysent ponden Parisis, welcke het Hof heeft toe ghewesen ende toewijst den voorsz. Bochard op den voorsz. naem, op alle de voorsz. geconfiskeerde goederen, het derdendeel voor haer, ende de twee andere derdedeelen voor de kinderen des overledenen ende haer, om alle civile reparatie, oncosten, schade ende interest, boven die sommen begrepen in d'arresten gegeven tegen de complicen. Eñ heeft t'voorsz. Hof verclaert, ende verclaert alle andere goederen gewonnen so te Roomen, Florentie, als andere plaetsen buytē dit Coninckrijck, den Coninck toe te behooren, als gecomē vande penninghen des voorsz. Heere Conincx, ende qualick genomen van sijn finantien, Ende te dien eynde sal de Procureur Generael des Conincx alle nootwendighe neersticheyt ghebruycken, om de restitutie der selver: Heeft verclaert ende verclaert het kindt gebooren wt het houwelick der voorsz. Conchino ende Galigay onedel, ende onbequaem om te hebben eenich Ampt, Officie, ende digniteyt in dit Coninckrijcke. Ordonneert dat het Huys, in t'welcke was woonachtich de voorsz. overledene Conchino, by de Louvre sal gherafeert worden, ende gheslecht met welbehaghen des Conincx, ende dat de goederen niet roerende van de Croone, sullen vercocht worden, ende de penninghen daer van voortcomende, met anderen hier boven verclaert, des Conincx te wesen, in sijn coffers gheleydt, om bestaet te worden tot des voorsz. Heere Conincx saken. Ende wat aengaet de voorsz. Ludouici ende Montaubert, sal teghen heur breeder informatie ghenomen worden, ten aensien vande stucken hier boven int Proces verhaelt met de circonstantien, ende dependentien. Daeren-tusschen heeft de selve gerelaxeert ende relaxeertse over al, midts conditie datse heur sullen presenteren, als by t'voorsz. Hof sal geordonneert wesen, kiesende woon-plaetse, ende doende de ghewoonlicke submissien. Heeft verbodt ghedaen, ende doet verbodt aen alle persoonen van wat qualiteyt ende conditie die souden moghen wesen, te hebben intelligentie, ofte te communiceren met vremdelingen, t'sy door haer selfs, ofte gheinterposeerde persoonen, directelick ofte indirectelick, sonder expres bevel ende permissie des Conincx, onder gheenderley pretexten ofte andere middelen, tenderende tot interverssie ende verminderinghe van zijn finantien, deel in de selve te nemen ofte profijt, alles op lijf straffe, ende verhaelinghe der penninghen van de erfgenaemen, ende erfghenamen van heure erfghenaemen. Ende sal commissie vergunt worden den Procuruer Generael om informatie te nemen van d'overtredinghe des tegenwoordighen arrestes. Ende daer beneffens aen alle persoonen, gheen goudt of silver, ghemunt noch onghemunt, wt het Coninckrijck wt te voeren, by pene van confiscatie van lijf ende goet. Heeft verclaert ende verclaert alle Vremdelinghen onbequaem om te ghenieten Officien, Beneficien, Digniteyten, Gouvernementen, ende Capiteynschappen in dit Coninckrijck, volghens de Edicten ende Ordonnantien, Ordonneert het voorschreven Hof dat Coustojoux sal by t'hooft ghevadt ende ghevanghen ghebracht worden, in de ghevanghenisse van't Paleys, om te rechte te staen, ende in gheval dat hy niet en sal connen ghecreghen worden, sal by drie termynen gheciteert worden met gheluydt van trompetten, ende openbaeren wtroep, te verschijnen int voorschreven Hof, zijn goederen aenghetast, ende Commissarisen daer over ghestelt, tot dat hy ghehoorsaemt sal hebben. Ende dat Meester N. Barbin hier te voorens contrerolleur Generael van de finantien, ghevangen, ghehoort sal worden, over de stucken resulterende van t'voorschreven Proces, hier om ghemaeckt, ende gecommuniceert den voorschreven Procureur Generael, t'ordonneren als behooren sal. Ende op de Requeste van den voorschreven le Mairat, van den seven en twintichsten Iunij laest leden, sal by den Coninck versien worden, alsoo die goedt vinden sal. Ghedaen int Parlement, ende de voorschreven Galigay aenghedient, ende ghe executeert den achtsten Iulij een duysent sesthien hondert en seventhien, ende den voorschreven Ludouici ende Montaubert, de welcke hebben belooft ende ghesweoren aen de deure van de ghevanghenisse zijnde, sick te presenteren, ende hebben ghedaen de submissien, ende huys vestinghe ghecooren ten huyse van Meester N. Fournier Procureur int voorschreven Hof, den 13. van de voorsz. Maent.

Gheteyckent

Voisin.

Als

De Marquise wort wt de gevanckenisse gheleyt/ om gerecht te worden.

ALs de Stock-verwaerder de Marquis. wt de gevanckenis Camer liet/ om haer te brengen ter plaetse daer sy hare sententie ofte vonnisse ontfanghen soude / soo seyde hy tot haer/ Comt Madame dit is de laetste reyse, van dage sult ghy deser ghevanckenisse ontledicht worden, Sy quam her-voor wel gemoedt zynde / niet eens denckende nochte vermoedende dat sy ter doot soude verwesen worden/ maer meynde/ dat sy met eē bannissement wt Vranckrijck soude vry comen. Maer als sy tot voor de Capelle vā de Conchiergerye ghecomen was / daer de Raets-Heeren saten / die haere sententye wtspreecken souden/ ende siende de groote menichte der menschen inde Capelle (wāt duysenden van mannen en vrouwē/ Edel ende On-edel / waeren daer wt nieusgicrichept by een geloopen) ende alsmen haer belaste haer Masques af te doen/ soo begost sy te verflouwen. Des volcx was soo vele inde Capelle / datmen de misdadighe niet en conde brenghen tot aen de Richtbanck / maer de Griffier Voisin moste opstaen ende tot haer gaen / haer belastende op de knyen te vallen / ende alsoo aen te hooren de sententie die over haer gevellet was. Als Voisin haer die voorlas / ende daer in dese woorden wtsprack/ Et la dite Galigay, a avoir la teste tranchee sur un eschaufaut, Dat is / Ende dat de voorgemelde Galigay het hooft sal afgehouwen worden op een schavot, Soo stont sy op/ ende riep/ Ay me, je suis grosse, wee my, Ick ben swanger, Ende sy maeckte sulck misbaer / dat sy de reste van hare sententie niet en hoorde/ ofte immers niet en verstont. De Griffier seyde tot de omstaenders / Dit en heeft sy noyt ghesept/ geduyrende den tijt haerder ghevanckenisse. Daer zijn eenige Matroonen ende Vroet-vrouwen / Oock eenighe Doctooren ende Chirurgijns ontboden/ om te ondersoecken of sy swanger was/ die met haer op de galerije ginghen/ daer de Vrouwen staen alsser Misse ghedaen wort. Dese alle gaer hebben geoordeelt/ dat sy haer ghebeynsde swanger te zijn/ op hope van door sulck middel noch eenen tijt lanck het leven te behouden. Eenen vande Richters / die verscheydene woorden met h er hadde / belanghende haer kint-draghen ofte swangerhept/ daechde sy voor het oordeel Godes/ om rekenschap te gheven van het vonisse over haer wtgesproken : Daer op hy antwoorde / Het ware beter dat ghy Godt aenriept om genade, die behoeft ghy grootelicx.

Als sy den Beul overgelevert was/ soo nam hy van haer hooft haer fluweelen pareersel/ ende daer quamen vier Geestelicke persoonen by haer/ om by haer te sijn als sy sterven soude.

Des volcx was over al daer sy passeren moste/ soo veel/ datmender naeu en conde doordringen met de karre daer dese Misdadige op sadt/ alsoo dat zy wel een halve uyre langher op den wech was eer sy a la Greve quam / dan sy sus soude ghebleven zijn. Sy hielt haer mannelick sonder groot gheschrey ofte misbaer te maecken. Doch haer aengesicht was seer ontstelt/ paers/ gerimpelt/ ende geplecht. Comende tot voor de kercke van S. Pierre des Arsis, Soo vraechde zy de Geestelicken persoonen/ die by haer waren. Wat dat voor eē kercke was? Sy seyden haer/ dat het S. Peters kercke was. Sy badt datmen de karre soude stille houden / ende sy dede haer ghebedt tot S. Peter/ hem biddende dat hy voor haer woude intercederen by Godt. Sy riep oock de Religieuse van S. Denis de la Chartre aen in het voorby varen/ ende begeerde dat sy Godt voor haer bidden souden.

Als sy a la Greve was / Soo sach sy van verre onder het volck eenen Edel-man vā des Commandeur Sillerijs Huysgesin/ den welcken sy meer-maels by zynen naeme riep/ hem biddende dat hy den Commandeur Sillery ende den Cancelier woude segghen/ dat sy haer badt dat sy het haer vergeven wouden/ dat sy haer soo grootelicx hadde vertoornt ende vervolght/ ende sy en hielt niet op dit te versoecken ende te belasten / tot dat den Edel-man haer beloofde/ dat hy het doen soude. Sy sprack elcke reyse dē Prevoost de Fontis (die daer was om het ghegheven vonnisse te doen voltrecken) soo stout ende heersch aen/ als of sy noch in haren voorigen staet van gebiet ware gheweest. Als sy op het schavot stont / soo badt sy alle ende yeder een om vergiffenisse van sulcx als sy haer misdaen hadde/ ende sy verclaerde den Griffier Voisin, dat het ghene dwelck sy (staende in de gratie vande Coninginne Moeder) van den Cancelier gesproken hadde/ niet waer en was.

Als sy neder knielde / ende de beul haer d'oogen verbont/ soo begheerde sy van de beyde Doctores die by haer waren / dat sy

Godt

1617. Godt voor haer bidden wouden. Een vande vandekens te kort zijnde om het doecxken daer mede sy gheblindet wiert/ haer voor d'ooghen ende achter het hooft te binden/ ende den beul wat lange sutselende/ So sprack sy tot de Docteurs/ mijn Heeren spreeckt doch luyde / eñ vermaent het volck tot bidden. De Docteurs seyden haer dat sy spreecken soude het gebedt In manus, In uwe handen, met dat sy sprack commendo, bevele ick, soo sloegh haer de beul den cop af/ dichte aen de schouderen. Als het doode lichaem ontcleedt was tot op het hemde / soo is het selfde met het hooft int vyer ghewolpen/ende verbrant.

Dit is geweest het eynde van die groot gheachte Marquise d'Ancre, die nu ettelicke jaeren lanck als een Princesse/ jae als een Coninginne van Vranckrijck/ was gheeert ende gerespecteert geweest.

Dese rampsalighe Marquise voerde den naem van Leonora Galigay, maer haeren rechten name was Leonora Dori, Sy hadde den naem Galigay aengenomen doe sy in Vranckryck ghecomen was. Haeren Vader was eenen schrijn-wercker synes handt-wercks/ die met een mande/ daer zijn ghereetschap in lach / by de huysen ginck arbeyden / als te Florencen de maniere is. Sy en was oock niet de dochter van de Voester der Coninginne Moeder/ ghelijckmen seyde. Doe sy een meyskén was van thien Jaren/ soo diende sy by de Marquise van Strivia. De Coninginne moeder/ te dier tijt zijnde een Hertoginne van Florence / siende dat sy geestich was/ heeftse in haren dienst aengenomen/ ende met der tijt is sy als van trappe tot trappe hooger geclommen/ doch eyndelick dus leege ghevallen.

LEONORA GALIGAI.

Mentre elle visse a dato a i Galli Guay:
Et al fin morendo a fato j Galli Gay.

Epitaphye, ofte Graf-schrift / daer in den jaer-tijt van verscheydene saken (het leven ende doodt Conchini, aengaende) begrepen sijn.

1607. COChIne fLorentIn CreVst MeChant en
La franCe.
1611. En granDeVrs, bIens, honneVrs, seMbLabLe a
nostre roy,
1616. En LeVa Les tresors, MIt toVt aV Desarroy,
Et bref fVt MIs a bas bVtIn D'Vne potence
1617. Qu'il avoit faict dresse, & ses membres espars
Tranchez, traisnez, battus, bruslez en mille
pars.

Eynde van den derden Franschen krych:

HJer mede besluyten wy den derden Franschen In-lantschen Crych. De Coninck heeft zijn volck afgedanckt. De Grave van Auvergne, die Soissons belegert hadde/ is den 18. Mey te Hove gecomen. Ten selven daghe is de President le Jay in het Parlement gegaen. De Hertoge van Guyse is den 30. van Mey te Parys gecomen/ hebbende afghedanckt een deel van zijn Crychsvolck/ een deel oock hier en daer in Garnisoen ghebracht hebbende. De Gouverneurs ende Capiteyns die de Mareschal d'Ancre gelept hadde inde steden ende Casteelen van Caen, Quillebæuf, Alencon, Verneuil, Felaize, le pont de l'Arche, ende andere Steden van Normandyen, hebben al hare commissien overghegeven in handen van de Ghecommitteerde des Coninckx.

Hoe alle saken haer te beste schicken.

DE saken des Rijcx hebben haer/ na de doot vanden Marquis d'Ancre, alle daghe merckelick tot ruste ende vrede geschickt/ yederEen is verheucht ende verblijt gheweest / hoopende dat van nu aen de vervallene justitie ende de wetten haer hooft in Vranckryck souden beginnen weder op te richtẽ. De Princen ende Heeren vant Rijck/ die haer gheretireert hadden ter oorsaecke vande insolentie usurpatiẽ vandẽ Marquis d'Ancre ende van de zijne / die zijn stracx (behalven den Hertoghe van Bouillon, die sich excuseerde overmits hy met het flerecyn ghequelt was/ als oock om dat des Hertoghen van Brabants Crychsvolck hem dreyghde/ ende nae by zijn lant lach) te Hove ghecomen/ met volle ende onghedecideerde submissien/ die oock volghens dien van den Coninck met sonderlinghe gratien ende aengenaemheyt ontfanghen zijn. De Coninck heeft de gantsche regieringe aen sich ghenomen/ steunende op den goeden raet van de oude/ wijse/ doch nu eenen tijt lanck afghesette Raets Heeren/ als den Heere Cancelier Sillery, den Heere du Vair, segel verwaerder/ dẽ Heere van Villeroy, den Heere President Ioannijn, ende Monsjeur de Chatteauf neuf, ende andere meer. De Heere Neaupeau is tot

1617.

Contrerolleur Generael ghestelt (in de plaetse van Barbin) eenen persoon die seer yverich is in de Gereformeerde Religie/ ende wel gheneycht tot den welvaert der Geunieerde Nederlanden. De Heere van Puysjeux is den Heere van Villeroy (om sijnen grooten ouderdom) toegevoecht. De Bisschop van Luson is met toelatinghe vanden Coninck als Raet vande Coninginne Moeder/ met haere Mt. ghereyst/ doch op conditië/ die hem expresselick zijn aengeseyt/ dat hy op den dienst van hare Mt. also sal letten/ datter gheene ondiensten aen den Coninck ende het Rycke en gheschieden. Daer is stracx van weghen den Coninck ordre ghegheven/ om informatien te nemen van de actien ende quade proceduyren van wylen den Marquis d'Ancre, om een declaratye crimineel tegē zijn memorie te publiceren/ met verificatie van de Parlamenten/ tot volle justificatie van de genereuse ende loffelicke proceduyren van zijne Mt. tegens hem/ op dat al de werelt daer van kennisse moghe hebben.

Daer is by den dooden Marquis d'Ancre eenen brief ghevonden/ van den Marquis Spinola aen hem ghesonden/ waer uyt ghebleken heeft de correspondentie die tusschē dese beyde geweest is/ tot nadeel der Geconfedereerde Princē/ oock de Religionsverwanten in Vranckrijck ende elders.

Daer is eenen Commis ofte secreten Dienaer van Barbin in de Bastille ghesedt/ die verclaert/ datter by dē Raet/ die doemaels regierde/ een somme van veertich duysent croonen soude ghemaeckt werden/ om daer mede/ nae de overwinninge eñ onderdruckinge vande Princen (die sy seecker hielden) de papisten in Engelant tegens haren Coninck te verweckē/ ende noch eene gelijcke somme van penningen te ordonneren/ om in de Geunieerde Nederlantsche Provincien oock moeyte ende mutinatie te stichten.

Den Ambassadeur van Spaengien is door dese onverwachte veranderinge gheel uyt zijn posture ghecomen. Hem is aengeseght/ dat hy voortaen gheen twee Officien teffens mach bedienen/ maer alleen Ambassadeur/ of alleen Magior-domo, Dat is/ als Groot Gouverneur by de Coninginne te Hove hem ghedraghen moet.

Den 27. Aprilis quam de Grave vā Guze te Parys/ ende presenteerde den Coninck de sleutelen van Soissons, van weghen den Hertoghe van Mayenne, zijne Mt. aendienende/ dat Duc de Mayenne des nachts tusschen den 24. ende 25. Aprilis de blijde tydinge vande doot des Marquises d'Ancre ghecregen hadde/ zijnde op de ramperden van dese Stadt/ daer voor hy opentlick Godt den Heere van gantscher herten ghedanckt heeft/ die tydinghe datelick de belegeraers onbiedende/ eñ dat hy stracx des anderen daechs hadde opghehouden van alle vyantschap den beleghēraers te betoonen/ latende binnen Soissons comen yeder een die het beliefde. De belegeraers ende belegerde dese tydinge gecregen hebbende/ hebben beyde vreuchde-vyeren gemaeckt. De Hertoghe van Mayenne ontboot oock zijne Mt. dat hy zijn volck casseerde/ ende sich veerdich maeckte om met de Hertoghen van Nevers ende Vendome, zijne Mt. te comen haren dienst presenteren/ biddende dat het zijne Mt. woude ghelieven de belegeringhe voor Soissons te doen opbreken. De Hertoghe van Longeville quam oock ten selven daghe te Hove/ ende negen dagen daer nae troude hy de dochter des Graves van Soissons. Hy en hadde wel de wapenen niet gevoert tegen den Coninck in desen laetstē Crijch/ maer hy en was niet te Hove ghecomen/ om de querelle die hy met den Marquis d'Ancre hadde.

Corts nae de doot vanden Marquis d'Ancre isser a la fleshe in der Jesuwijten kercke een gedrochte by schoonen lichten daghe ghesien/ groot rumoer onder de Misse maeckende. Het hadde de gedaente eenes menschelicken lichaems/ sonder hooft/ den hals bloedich zijnde/ ende het scheen/ dat de beenen ende voeten met vlammigen vyere branden. Dit ghedrochte heeft alle de ghene die het sagen seer verschrickt. Dese kercke met het Collegie/ heeft de Coninck van Vranckrijck Henricus iiij. den Jesuwijten bouwen laten/ ende daer in leyt zijn herte begraven.

Gothardus Artus Sigism. Latomus. Een ghespoock in der Jesuyten kercke a la flesche.

Als de Marquis d'Ancre met de Spaensche factye haeren moetwille in Vranckrijck dreven/ tot groot verdriet van alle goede Francoysen ende inghesetene des lants/ soo en heeft dat die van de Gereformeerde Religie in Vranckrijck niet alleen seer verdroo-

De Gheformeerde kercké in Vranckrijck te Vitray in Bretagne eenen ... onaelen ... nodo ... dert ...

1617.

Senden hare Ghedeputeerde aen den Coninc/ om syne Mt. geluck en heyl te wenschen/ nae de doot van den Marquis d'Ancre, in den Mey.

verdrooten/maer sy vreesden oock/ dat sy d'een tyt of d'ander tyt hier of daer door desen Marquis ende syne Adherentē/ grootelicks souden vernaedeelt ende beschaedighet worden. Om hier in by tydts te voorsien/hebben sy eenen Nationalen Synodum uyt gheschreven ende by een gheroepen binnen Vitray in Bretagne, alwaer by een ghecomen zijn de Ghedeputeerde ofte afghesondene Predicanten/ ende Ouderlingen uyt alle de Ghereformeerde Kercken van Vranckerijck / die nae de doodt van den Marquis d'Ancre, haren grootsten Vyandt/ seer verheucht ende verblijt synde / op den twintichsten dach van Mey goet ghevonden ende besloten hebben/ sulcks te doen blijcken door openbare besendinghe aen den Coninck ende synen Raet/ Eñ hebben tot dien eynde gedeputeert ende afgeveerdicht aen dē Coninc/ met behoorlicke Credens-brieven/de Eerweerdighe/Edele/ Godtsalighe Heeren/ Pierre Hesperien. Predicant der Gemeynte Iesu Christi te S. Foy in Neder Guyenne, Denis de Bouteroüe, Leeraer der Gemeynte Iesu Christi te Grenoble in Dauphiné, Albert de Mars Escuyer, Heere van Baleine, Ouderlinc der Kercke van Maringues in Hooghe Auverngne, ende Guillaume Gerard Escuyer, Heere van Moussac, Ouderlinck der Kercke van Moussac in Leegh Languedock.

Dit was der boven genoemder Gedeputeerden der Kercken Credens-brief.

HEer Coninck,

Onder alle de ondersaten van uwe M. die haer verblijt hebbē van wegen de wonderbaerlicke rosolutie die het Godt den Heere belieft heeft de selfde te geven/om by der hant te nemen het roer van desen Staet / ende nieuwe besittinge van zyne Coninckliche Authoriteyt / met eē cloecmoedich bewijs der selfder: Cunnen ende mogen wy protesteeren voor uwe M .dat syne seer ootmoedighe ende onderdaenichste ondersaten / doende belijdenisse van de Gereformeerde Religie/ insonderheyt ende boven alle andere eē extraordinarse vreucht geschept hebben/van weghen de seer groote genade en gunste die Godt uwe Mt. heeft bewesen / den welcken sy van gantscher herten dancken/ghelijck zy oock uyterichlick den selfden goeden Godt bidden/dat het zijne Goddelicke Mt. wille ghelieven uwe Mt. voortaen zijne gunste te bewijsen/op dat dit Coninckrijcke onder de geluckighe regieringhe der selfder/ lange in goeden vrede ende welstant moge behouden blijven. Dit is het/Heer Coninck, dat wy uwe Mt. comen aendienen van wegē alle de Kercken / die uyt alle Provincien ons tot dese vergaderinghe ghedeputeert ende ghesonden hebben/die stracks in den beginne harer byeencomste / dit hebben willen in aller ootmoedicheydt voor uwe Mt. betoonen ende betuygen/ met betuyginghe van de seer ootmoedighe ende alder ghetrouste ghehoorsaemheydt die wy de selfde schuldich syn. Hier toe verbinden ons onse Conscientien in aller manieren/ als oock de seer goedertierne gunste / die uwe Mt. bewesen heeft aen onse Ghedeputeerde / die by de selfde syn/ende oock van ghelijcke de vryheydt / die wy nu teghenwoordelick hier synde genieten/ onder de goedertierne regieringe ende heerschappye van uwe Mt. Wy hoopen/door Godes hulpe/ te doen blijcken/ dat alles wat onse quaetwillighe ons souden connen verwyten/ so verre is van onse stantvastighe resolutien/aengaende de getrouwe ghehoorsaemheydt die wy uwe Mt. schuldich syn naest God/dat sy sal bevinden ende erkennen onse volcomene ghetrouwicheydt tot haer. Ghelijck dit particulierlicker uwe Mt. sal vertoont worden door de Heeren Hesperien, Bouteroüe, de Baleine, ende van Moussac, die wy aen uwe Mt. tot dien fine ghesonden hebben. Wy bidden uwe Mt. seer onderdanichlick dit in het goede te nemen/als mede de ghebeden die ghedurichlick doen tot Godt almachtich den Coninck den Coninghen.

SIRE,

Door den welstant van uwe Mt. wy uwe seer ootmoedighe/seer ghetrouwe/ seer onderdanighe Onderdanen ende Dienaers/ de Herders ende Ouderlinghen der Gereformeerder Kerckē in Vranckrijck / vergaedert in den Nationaelen Synodo te Vitray, ende in aller naeme.

Andre Riuet, des Synodi Præses,
Chauve. Assessor,
D. Iamet, vercoren om d'Acten te vergaderen,
Bigot, oock vercooren om d'Acten te vergaderen.

Den 27. van Mey hebben dese Ghedepu-

1617.

pteerde der Ghereformeerder Kercken audientie ghehadt by den Coninck/ ende den Heere Heſperien heeft aldus den Coninck aengheſprooken.

SIRE,

Siet hier voor uwe voeten in onſe perſoonen/alle de onderſaten / doende belijdeniſſe van de Ghereformeerde Religie/ gerepreſenteert door de Nationaelen Synode/door uwe toe-latinghe vergaedert/ ende onder uwe authoritept/ in de Stadt van Vitray, die ons ghedeputeert ende geſonden hebben aen uwe Mt. om de ſelfde te vertoonen ende te betuyghen/ de extraordinariſe ende beſondere beweginghen der vreucht/die ſy ghevoelt hebben / ende alſ-noch ghevoelen/als oock de ſolemnele ende openbare danckſeggingen die ſy tot Godt ghedaen hebben / ende noch doen/ ſiende teghenwoordelick uwen Staet in ruſte ende in vrede/uwe authoritept heerlick ſchijnende/ende uwen perſoon in vrydom/ ende dat door uwe niet weynigher cloeckmoedighe/als wijſe reſolutie / die ghy hebt ghenomen ende in het werck geſtelt/ſtraffende rechtveerdelick dien menſche / die u rijcke in roere ſtelde/ die uwe authoritept onderdruckte/Ende dat noch ergher is / die uwen perſoon in ghevaer brocht. Deſe daet is extraordinaris ende wat beſonders ghe weeſt/ jae oock eeniger maete Goddelick ende miraculeus / veranderende ghelijckelick ende als in eenen ooghen-blick/ de ſtormen ende het onweder in ſtilte/den crijch en pays / de vreeſe in gheruſthept/het perikel in ſeeckerhept/ ende de Tyrannye in een rechtveerdighe ende Wettelicke regieringhe. Nu ter tijt/ als of uwe Mt. nieuwelincx tot de Croone ghecomen ware/ bekent Vranckrijck/ dat het eenen Coninck heeft/ die regiert/ ende al de werelt bekent/dat Vranckrijck eenen Coninc heeft/ die weerdich is te regieren. Aenghesien dat uwe Mt. nu ſelfs het roer van zijnē Staet in de hant heeft/ ſoo ſullen alle uwe onderſaten u betoonen de ſeer nederighe ghehoorſaemhepdt ende onderdanichepdt die ſy u ſchuldich zijn/ doch inſonderhepdt ſullen die van de Ghereformeerde Religie ſulcx doen/ die geern ende gewillichlick al hare goederen/ eere/ ende leven ſullen te pande ſtellen tot uwē dienſte. Wat die vergaderinghe aengaet/ die ons aen uwe M. gheſonden heeft/ SIRE, en was ſoo haeſt niet t'ſamen ghecomen/ of ſy en heeft ſolennelick gheproteſteert ende gheſwooren/ ghelijck wt laſt ende in den naeme van alle de Ghereformeerde Kercken uwes Rijcks/ wy proteſteeren ende ſweeren / dat wy ons nimmermeer en ſullen af-ſcheyden van de alder-ootmoedichſte gheoorſaemhept/ ende alder-ghetrouſten dienſt/ die wy als oprechte ende natuyrlicke onderſaten uwe Mt. ſchuldich ſijn. Hier toe bekennen wy ons ſeer nauwe verplicht ende verbonden te ſijn door alle de groote ende menichfuldighe weldaden die wy ontfangen hebben van Hendrick den Grooten , uwer Mts. Vader Hoogh-Loffelicker memorie/de welcke oock uwe Mt. ons heeft beweſen / ende die wy noch van de ſelfde hoopen ende verwachten : Wy houden het daer voor/dat de vaſtichept van uwer Mts. authoritept is onſe verſeeckeringe/ ende de vaſtichepdt van uwe Croone is onſe gheruſthept: Maer noch nauwe houden wy ons tot uwer ghehoorſaemhepdt verobligeert door den bandt onſer Conſcientie ende onſer Religie/de welcke ons eenpaerlick/nae luyt der H. Schriftuyre/ leert/datmen ſich de hooge machten moet onder-werpen/ ende dat ſoo yemant ſich daer teghen ſtelt / dat de ſelfde ſich ſtelt tegen d'ordonnancie Godes/ die wy weten dat u verheven heeft ende geſet op uwen throon / u in handen ghevende den Scepter/de Croone op het hooft / ende de Coninckliche deuchden in het herte. Alſo en kennen wy nevens Godt gheenen anderen Souverein of Opper-Heere / als uwe M. Ons geloove is/datter tuſſchen Godt ende den Coninck geenen midden-heere en is. Deſe waerhept in twijfel trecken/achten wy een Ketterye te ſijn/ ende een doot-weerdighe ſonde daer van pr-b'ematicè te diſputeren. Dit is een leſſe/ SIRE, die wy ghelcert hebben van onſe voor-ſaten/ die wy ghelooven ende uytroepen over al / ſoo met ſtemme als met boecken/ ende die wy ſullen naelaten ſoo met onderwijſinge/ als met exemplen den gheenen die nae ons comen ſullen. Alſoo vertrouwen wy/ dat uwe M. hebbende bevonden onſe ware trouwe ende beſtendichepdt/ons voortaen ſal laten genieten de weldaet ſijner Edicten/ ende dat uwe Mt. de ooren ſullen open ſtaen / om onſe clachten aen te hooren/ ende dat de ſelfde de waech-ſchaele recht houdende/ons ſal juſtitie doen. So worden wy daeghelicks

meer

1617.

meer ende meer versterckt in de onwanckelbare resolutie/ eenmael by ons ghenomen/ welcke is/ dat wy willen leven ende sterven als de ootmoedichste/ ghetrouste/ ende aldergehoorsaemste ondersaten ende dienaers van uwe Majesteyt.

Mondelinge antwoorde des Conincks den Ghedeputeerden der Ghereformeerde Kercken gegheven.

Hier op antwoorde de Coninck/ Ick bedancke u lieden, blijft bestendich in mijnen dienst, ende weest des verseeckert, dat ick u eenen goeden Coninck sal wesen, ende ick sal u hantaeven in de Edicten die ick u gheghеven hebbe.

Daer nae heeft zijne Majesteyt den brief dien de Synode aen hem geschreven hadde/ ghenomen/ ende heeft dien ghegeven in handen van Montsieur de Pontchartrain, hem belastende den selfden te lesen/ ende te beantwoorden/ t'welck hy datelic ghedaen heeft/ als volght:

Schriftelicke antwoorde des Conincks op het versoeck der Ghereformeerde Kercken in Vranckrijc.

Op-schrift.

Aen onse lieve ende wel-beminde, de Gedeputeerdens van onse ondersaten van de ghenoemde Ghereformeerde Religie, vergadert in de Synode te Vitray.

Den brief.

Lieve ende wel-beminde/ wy hebben uwe brieve van den twintichsten deser maent ontfanghen/ in de welcke wy ghesien hebben de ghetuyghenissen / die ghy ons gheeft belanghende uwen yver ende gheneghentheydt tot onsen dienste/ ende tot het ghemeyne beste / deelachtich ghewoorden synde der vreucht die al onse ondersatē hebben ontfanghen van weghen den vrede dien sy nu ghenieten/ de welcke wy haer soo ghelückelick hebben te weghe ghebracht: D'welc wy nu noch particulierlicker hebben verstaen uyt den mont der Ghedeputeerde die ghy tot dien eynde aen ons gesonden hebt/ van de welcke wy geern vernomen hebben de nieuwe versekeringhen ende protestatien die ghy-lieden ons doet van uwe trouwe ende ghehoorsaemheyt/ als ghy-lieden hier by blijft/ ghelijck ghy schuldich syt/ ende ghelijck ghy voor desen gedaen hebt/ Soo mooght ghy u oock wel verseeckeren/ dat wy alle tijdt sullen sorghe draeghen om u lieden/ de hant te bieden ende te beschuttē in alle de Privilegien/ die u lieden syn ghegheven/ ende ghy sult/ soo in het ghemeyn/ als in het particulier/ met der daet onse goede gheneghentheyt t'uwaerts ghevoelen ende bevinden/ met eenen goeden wille in alle voor-vallende saecken. Ghegheven te Parijs/ den 29. dach van Mey. 1617.

Onder-schreven/

LOVYS.

Ende laegher

PHELIPPEAVX.

De Jesuwijt Arnould beroemt sich van groote dinghen in syn Predicatie voor den Coninck, maer wort van de Predicantē der Ghereformeerde Religie binnen Parijs/ wederlegt ende beschaemt.

Het is onlancks ghebeurt / dat eenen Jesuwijt ghenoemt Arnould, predikende in de teghenwoordicheyt des Conincks van Vranckrijck/ wel stoutelick sich heeft durven beroemen/ dat hy woude bewijse/ dat alle de Schriftuyr-plaetsen / die aen den cant van de Fransche belijdenisse des geloofs staen/ Valsch syn. Desen Jesuwijt verstaende/ dat de Coninc begeerich was om het bewijs hier van te sien / heeft in syn naest-volghende Sermoon hier van wederom ghesprooken/ ende hy heeft op menigherley wijse ghepoocht die van de Religie haetich/ jae verdoemelick te maken by den Coninck / hem selven verdoemende in het Helsche Vyer/ ende te lyden allerley tijdelicke straffen ende tormentē/ indien hy niet duydelick en bewees/ dat alles watter aen den kant van de Fransche Confessie staet (belanghende de differente punten der Religie tusschen de Gereformeerde ende Roomsche Kercke) valschelick gheallegeert is/ hier by voegende noch veel odieuse woorden ende voorstellende het exempel van de Princē in Hooch-Duytslandt/ die yeder maer een Religie in haer Landt toe en laten. Ten was den Jesuwijt niet ghenoech/ dat hy dit op den Predick-stoel ghesept hadde/ maer hy heeft syn bewijs schriftelic ingestelt/ ende heeft het gheghеven in handen van eenen Edelman van de Religie / op dat hy het selfde den Leeraeren der Gereformeerder Kercke binnen Parijs behandigen soude: Die dit ontfanghen ende ghelesen hebbende/ Soo hebben sy gheacht ende gheoordeelt/ dat het nootwendelick moste beantwoort wesen/ also de Jesuwijt opentlick hadde bestreden (al hoewel met veel onwaerheyden) de Belijdenisse des gheloofs/ die de Leeraers der Gereformeerde Kercken in Vranckrijck hadden overge-

gheven/ in handen van Coninck Hendric/ den tweeden van dien naeme.

Hier te verhalen alles wat de voortreffelicke/ Hoogh-gheleerde/ seer Godtsalige Montigny, Du Molin, Durand, ende Meltrezat, Leeraeren der Ghereformeerde Kercke binnen Parys/ hier op gheantwoort hebben/ ende hoe grondelick dat sy dien Jesuwyt hebben den mondt gestopt ende beschaemt (sooder noch eenighe schaemte by hem is) soude te lanck vallen hier te verhaelen/ ick sal hier alleen in het corte stellen vier stucken uyt haer schrift genomen/ daer uyt blijcken sal hoe onghetrouwelick dat de Jesuwyt Arnould ghehandelt heeft/ ende hoe ongefondeert dat syne rodemontaves ende lastringhen syn:

Voor eerst so staet aen te mercken/ datter in yeder Artikel der Confessie ofte Belijdenisse veel puncten zijn / ende tot bewijs ofte bevestinghe van yeder punct staender verscheydene plaetsen der H. Schriftuyre aen den cant ghetekent. Hier uyt neemt de Jesuwyt occasie ofte aenleydinghe van calomnieren ofte quaedtspreecken/ nemende het ghene datter ghestelt is tot bewijs van het eene punct/ als of het ghestelt ware tot bewijs ofte bevestinghe van een ander poinct: Ofte als of eene ende de selfde schriftuyr-plaetse ware gestelt om te bewijsen alle de poincten die in een gheheel Artikel gheschreven staen. D'welck onmoghelick soude syn.

II. Indien den Drucker erghens in het stellen van de cyffers ofte t'ghetal ghemist heeft/ settende 1. voor 2. of 7. voor 17. D'welck lichtelick kan geschieden in een boec dat vijf hondert mael her-druckt is: Dat noemt de Jesuwyt valschepdt ende bedroch. Maer wat is hier aen ghelegen/ als de geciteerde ende in den cant aengeteeckende plaetse te vinden is in het selfde Boeck/ende in het selfde Capittel? Weet de Jesuwijt niet dat sulcke fouten dickwils begaen worden/ Soo is hy weynich gheoffent in de Schriftuyre ende in het lesen der Boecken: Indien hy het wel weet/ Soo en behoorde hy soo niet te triumpheren sonder reden / noch daer uyt occasie van calomnieren ende lasteren te nemen.

III Men moet oock dit aen-mercken/ dat de Jesuwyt voor hebbende te wederlegghen de substantie des Artikels / bewijsende dat de aenteeckeningen die aen den cant staen/ vals syn/ So behoorde hy alle de passagien die nevens dien Artikel gheciteert worden/ te weder-leggen/ ende niet te blijven staen op een Schriftuyrplaetse in den cant aen-gheteeckent/ ghelijck hy ghemeynelick doet. Als hy d'andere niet aen en roert/ so bekent hyse voor goet/ ende soo blijft dan den Artikel goet en vaste.

IIII. Men moet ooc weten/ dat de weynige passagien die aen den cant van onse Confessie geteeckent staen/ maer een staelofte proefkens en zijn/ daer syn behalvens die weynighe aen-ghetekende passagien/ noch veele andere soo claere ende duydelicke als de aen-gheteeckende zijn / maer daer en is geen plaetse om de selfde in den cant te stellen.

De Predicanten der Ghereformeerde Kercke binnen Parys hebben haer bewijs/ ofte de verdedinghe harer Confessie in drucke laten uyt gaen/ ende sy hebben de selfde aen den Coninck ghededicéert/ met een seer treffelicke voor-reden / de welcke sy onder anderen aldus schrijven:

Aenspra[ecke] der Ghe[re]formeer[de] Kercken [aen] den Con[inck].

HEER Coninck, het ghéene daer wy ons alder meest in bedroeven is dit / dat onse Religie in uwe teghenwoordicheydt wort ghelastert ende swart ghemaeckt/ sonder dat het ons geoorloft is ons te suyveren ende t'ontschuldighen in uwe teghenwoordicheydt / mochte ons dat toe ghelaten worden / wy souden claerlick doen blijcken/ dat onse Religie ghehaet wordt/ om dat sy gheenen anderen Reghel der salicheydt aen en neemt/ dan Godes Woort/ begrepen in de H. Schriftuyre/ ende geen ander Hooft der alghemeyner kerck / als Iesum Christum onsen Heere/ nochte ander Vaeghe-vyer van onse sonden/ als syn bloedt: nochte andere versoen-offerhande als syn bloedt ende lijden: nochte andere verdiensten by Godt/ dan de ghehoorsaemheydt/ die hy voor ons synen Vader ghedaen heeft. Uwe M. soude oock bevinden/ dat wy ghehaet worden/ om dat wy leeren/ dat het volc selfs behoorde te weten ende te verstaen den wech der salicheydt/ in de plaetse van haer gheheelick op andere te verlaeten/ d'welck een moet-willighe onwetenheydt is / diemen bedeckt met den mantel van ghehoorsaemheydt ende leersaemheydt. Wy willen dat het volck de H. Schriftuyre sal hooren ende lesen in eē spraecke die sy verstaen / ende dat den

Kercken-

1617.

dienst opentliek ghedaen worde in de nae-
tuyrlicke spraecke van uwe onder-saten/
op dat sy daer uyt moghen onder-wesen
worden/ende dat voort-aen Godt de Hee-
re by de menschen niet suspect en sy/als of
zijn Woordt een periculeus ofte ghevaer-
lick Boeck ware/ daer voor sich het volck
hadde te wachten. Franckryck is hier in
aen ons verobligeert/ dat wy het hebben
de Heylighe Schriftuyre laten sien in het
Francoys / die te vooren een onbekent
Boeck was/wy hebben de kinderen laten
sien het Testament hares Vaeders/d'welc
men voor haer verborghen hielt. Uwe
Mc. sal oock bevinden / dat wy ghehaet
worden/ om dat wy een Leere den volcke
voor-draghen/ die de menschen leert ster-
ven in vrede der Conscientie ende in ver-
seeckeringhe harer salicheydt/ghegrondet
synde op de beloften Godes in Iesu Christo,
in de welcke Godt allen sondaren die her-
telick berou hebben/ende haer tot hem be-
keeren/ende ghelooven in Iesum Christum,
niet en sullen verlooren gaen nochte ver-
doemt syn/ maer dat sy het eeuwige leven
sullen hebben. Welck vertrouwen aen Ie-
sum Christum de stervende ghelooviige ver-
lost ende vryet van den schrick der Helle/
ende van die vreese/datmen meynt alsmen
van hier scheydt/ datmen dan in het Va-
ghe-vier ghewor pen wort/om daer in ge-
brant ende gheppnicht te worden veel eeu-
wen aen een. Van welcken brandt ende
pyne men meynt dat wy syn int gheheele
ofte ten deele/ die de Kercke wat gheven/
ende die den welcken het den Paus belieft
de Indulgentien mede te deylen / door
welcke deure den Coop-handel in de
Roomsche Kercke ingheslopen is.

U Mc. sal oock bevinden/ dat wy ghe-
haet worden/ om dat wy in de bedienin-
ghe van het Heylighe Sacrament des A-
bondt-maels/ spreecken ende doen gelyck
Iesus Christus met syne discipulen ghedaen
heeft. Aenghesien dat yeder een bekent/
dat Iesus Christus wel ghedaen heeft/ ende
dat syn instellinghe niet en can verbetert
worden / Soo soude de Paus alle de be-
roerten ende disputen die in Christenryck
gheresen syn van weghen dit poinct/cun-
nen eyndighen / indien hy het Heylighe
Avondt-mael woude her-stellen in sulcker
forme als Christus dat heeft ingestelt/spre-
kende ghelyck Christus ghesproken heeft/
ende doende ghelyck hy ghedaen heeft/
voor-by gaende alle disputen / ende bly-
vende by de eenvoudicheyt der H. Schrif-
tuyre/ende der Woorden Godes. Alsdan
soude een yeder ende alle man mede gaen
tot de taefel des Heeren/ende daer en sou-
den gheen privaete Missen meer syn/ men
soude d'Ostye niet om hooge beuren/daer
en soude geen oblatie der offerhande syn/
ende een yeder soude de beyde specien ont-
fanghen/ soo wel den beker als het broot.
U M. soude oot sien ende bevinden/dat-
men onse Religie veel anders afschildert/
dan sy in der daet ende in der waerheydt
is. Indien die dinghen daer men ons
mede beschuldicht/te weten/ dat wy Vy-
anden syn van de Heylighe / ende van de
salighe Jonck-Vrouwe Maria: Dat wy
leeren/dat de goede wercken ter salicheyt
niet van nooden en syn/ende dat wy God
maecken eenen Auteur ofte veroorsaecker
der sonden/ &c. warachtich waren/ Soo
waren wy een vervloeckt volck/ onweer-
dich by menschen te woonen ofte te ver-
keeren: Maer het syn versierde ende ver-
dichte calumnien/ op de baene ghebracht
om ons haetich te maecken/ die door onse
schriften/predicatien/ende door ons leven
menich mael weder-leyt syn. Maer voor
al ende principalick souden wy uwe Mc.
cunnen bewysen / dat wy ghehaet ende
qualick ghetracteert worden/ om dat wy
de weerdicheyt van uwe Croone hantae-
ven/teghen die vremde ghewelt doenders/
die de selfde besmetten/vertreden / ende
ghevanckelick nemen. Want het sal uwe
M. noch wel indachtich syn/datter op de
vergaderinghe der Staten die onlancks
te Parys gheweest is/ dese questie aldaer
verhandelt is / Of de Paus macht heeft onse
Coninghen af te setten, ende of het in der Pau-
sen macht staet van uwe Croone te disponeren,
ende of uwe Mc. het proces verlooren heeft,
door dien dat de partye der Gheestelicke een
deel van den Edeldom aen hare sijde gheeregen
heeft. Waer over de Paus haer ghesche-
ven heeft brieven van triumphe/ ende vol
van lof ende eere. Dit is een saecke die
wy/ als oot veel Roomsch-Catholycke van
uwe ondersaeten/nemmermeer toe-staen
nochte lyden en sullen/wel wetende / dat
wy schuldich syn ons leven ende goederen
te waeghen tot bescherminge van de eere
uwer Croone/insonderheydt tot verdedi-
ginghe van sulck een recht/d'welck Godt
u ghegheven heeft / ende d'welck in syn
Woordt ghegrondet is. Wy hoopen dat
Godt de Heere eens uwe ooghen sal ope-
nen/

nen / dat u M^r. sal sien dat onder den eerlicken naeme van Roomsche Kercke / den Paus een wereltsche Monarchye hier op aerden is op-rechtende. Hy heeft alreets in synen macht het derdendeel uwes Ryck / ende hy heeft het vijfde deel uwer ondersaten van uwe ghehoorsaemheyt ende gebiet ghetrocken / te weten alle Kerckelicke persoonen / die wel vrymoedelick durven seggen / datse uwe ondersaten niet en syn / ende sy en staen niet te rechte voor uwe Vierscharen / ende sy hebben / selfs soo veel het tydelicke aengaet / eenen anderen Souverain ofte Opper-Heere buyten het Rycke. Voeght hier noch by t'gheene dat de Paus pretendeert ofte heyscht / ende dat hy over lanck heeft ghepractiseert / ende in het werck ghestelt / selfs ten desen onsen tyde / te weten / dat hy u mach het leven en de Croone benemen : Wat resteerter / O Coninck / dan dat u Coninckrycke is een Leen van den Pauselicken stoel / ende dat ghy niet en leeft noch en regiert / dan nae syn believen ende discretie.

Wat voor lieden dat de Jesuwyte syn / ende wat sy leeren.

Om uwe M^r. hier van noch meer openinghe te doen / Soo cunnen wy u bewysen / Heer Coninck / dat ghy in u Coninckrycke hebt eenen hoop menschen / die haer selven noemen Ghesellen van Iesus, als of het te gheringhe ware ghenoemt te worden syn Discipulen, die eenen eet doen van blinde gehoorsaemheyt / en (sonder eenige exceptie ofte uyt bedingh) haer hooft ende Generael van haere Ordre te ghehoorsamen / die nu is / ende altydt gheweest is een ondersaet des Conincks van Hispanyen: Die door uwe Parlamenten syn veroordeelt te syn Vyanden van den Staet ende van het leven der Coninghen / ende verderbers van de jonghe jeucht: Die het volck leeren / dat de Paus macht heeft de Coninghen af te setten / die te laten dooden / ende hare Croonen op andere hoofden te setten: Dat sy niet schuldich en syn te openbaren de conspiratien teghen den Coningh / als sy die vernemen in de biechte / ende dat sy ghevanghen ofte over-tuycht synde / dobbel-sinnighe woorden ende redenen moghen ghebruycken / staende voor de Richters. Waer uyt ghevolght syn veel vruchten die Franckryck / ja gantsch Christen-ryck groote on-verwinnelicke schaede hebben aen ghebracht. Weshalven haere Boecken ghemaeckt ende aen den dach ghegeven met publycque approbatie van den Generael van haere Ordre / ende een goet deel van hare Jesuwytsche Docteurs / by Arrest van het Hof in het openbare door den Beul in het vyer ghe-worpen ende verbrandt syn. Indien het uwe M^r. belieft daer op te letten / Sy sal bevinden / dat in het Collegie der Jesuyten / ghetimmert a la Flesche, door de liberaliteyt van den Coninck uwen Vader / Hoogh-weerdigher ghedachtenisse / in de neder-sale van deser Vaderen Logement / een groote taefel ofte schilderye is / in de welcke af-ghemaelt staen de Martelaers van de Ordre der Jesuwyten / onder de welcke syn eenighe die met der doot ghestraft syn / om dat sy ghestaen hebben nae het leven harer Coninghen / ende dat dese straffe van haer wordt ghenoemt Martyrisatie / ende dat dit wordt ghestelt in't gesichte van een groote menichte der jonger jeucht / om de selfde door dese exemplen te bewegen / door den selfden wech en middel te gheraken tot de eere van Martyrdom. Dit syn even wel de lieden / die sonder sulcx te wederroepen / ende sonder eenige openbare verclaringhe te doen dat sy sulcke boecken ende sulcke leere verwerpen / heden ten daghe der Coninghen ooren open vinden / de secreten haerer conscientien doorgraven / ende de naeste by hare persoonen syn. Heer Coninck, dit syn die lieden / die om hare particuliere aenslagen te bevorderen / oproer ende ergernissen teghens ons aenrichten ende stichten / om haer spel daer mede te bemantelen / ende op dat de oproeren die sy aenrichten den naeme van yver tot de Religie moghen voeren. Want sy en cunnen gheenen Coninck lyden / hoe Rooms-Catholyck hy oock wesen mach / indien hy gheen vervolger en is van syne ondersaeten / ende indien hy syn Coninckrycke niet aen brant en steeckt. Immers / SIRE: en cunnen sy ons niet verwyten / dat opt yemandt van onse Religie synen Coninck hebbe vermoordt / ofte dat opt eenigen Leeraer der Gereformeerde Kercke / in het heymelicke ofte in het openbare / yemandt hebbe verweckt oft aenghepor-ret om sulcks te doen.

Nae dat de Leeraren der Gereformeerde Religie binnen Parys / ten vollen verdedicht ende staende ghehouden hebben / dat de Schriftuyr-plaetsen in den cant van de Confessie recht en wel gestelt ende by gebracht syn tot bewys der Articulen deser Confessie / (een yeder die het belieft kan sulcx lesen / daer syn gedruckte boecx-kens

kens van in drucke wtgegaen.) Soo comen sy daer na/ ende stellen den Jesuwijten eenighe vragen voor / die sy begeeren dat sy sullen beantwoorden / ende alsoo doen blijcken/of sy haer stuck soo wel cunnen verdedigen ende staende houden/ als de Predicanten der Gereformeerde Kercken het hare cunnen verdedighen/ende of sy van valscheyt ende openbaere bespottinghe cunnen excuseren de allegatien der H. Schriftuyre / die haere Pausen ende Concilien by-brengen tot voorstant ende verdedinghe haerer Religie. De vragen zijn dese:

Vragen den Jesuwijten voorgestelt.

Of sy voor goet kennen de allegatie des Paus Bonifacij des achsten / in de Extravagante Vnam Sanctam, daer hy bewijst/ dat alle menschen moeten zijn onder-danen van de naevolghers Petri, Om datter ghesch reven staet in het thiende Capittel Iohannis, het sal een Schaep-stal ende eenen Herder sijn.

Ofte die plaetse daer mede sy bewijsen/ dat de beyde sweerden zyn inde hant des Paus / het Wereltliche ende Geestelicke/ om dat d'Apostelen Lucæ 22. segghen/ Siet hier sijn twee sweerdē, daer op Christus heeft geantwoort/ T'is genoech.

Ofte als hy bewijst/ dat het wereltlicke sweert is in de macht van S. Peter/ende volghens dien oock in des Paus macht/ om dat Christus Iesus Matt. 26. gesprooken heeft tot S. Peter / Steeckt u sweert in de scheyde.

Ofte als sy bewijsen / dat het tydelicke sweert moet onderworpen zijn het Geestelick / om dat d'Apostel Paulus Rom. 13. seyt/ Daer en is geen macht dan van Godt, eñ dat de saken Godes by ordre gaen.

Ofte als hy bewijst / dat de Geestelicke macht/ dat is/de Paus/mach stellen ende oordeelen de tijdelicke macht / dat is te segghen/Coningen maken/ende die straffen / om dat Godt ghesprooken heeft tot Ieremiam, Ick hebbe u heden ghestelt over de volckeren ende Coninckrijcken.

Ofte als hy bewijst / dat de Geestelicke macht/dat is de Paus/niet en mach noch en can gheoordeelt worden / dan alleene van Godt/ om dat Paulus 1. Corint. 2. seyt/ Dat de geestelicke mensche richter is over alles, maer dat hy van niemandt en mach geoordeelt worden.

Of als hy seyt/ dat anders gevoelen/ is twee principia ofte begintselen inde werelt stellen/ gelijck de Manicheen doen/ende bewijst dat de Paus is het voornaemste hooft over alle dinghen / om datter ghesch reven staet Gen. 1. Dat Godt inden beginne geschapen heeft hemel en aerde.

Ende dewijle wy spreecken van de aenteyckeninghen aen den cant / is dat ghetrouwelick ghehandelt ende wel ten propooste/ dat in de seste Sessye van het laetste Concilie van Latran, gehouden ten tyde van Leo den thienden/het Concilie den selfden Paus aenspreeckende door den mont van eenen Prelaet / ende de al-ghemeyne Kercke troostende / aldus de selfde aenspreeckende / VVeent niet ghy dochter Sions, want siet hier is de Leeu wt Iuda, de spruyte Davids. Siet Godt heeft u verweckt eenen Verlosser, die u verlossen sal van de hant uwer vyanden. VVy hebben u verwacht, als onsen verlosser, ô alderheylichste Leo, wy hebben ghehoopt, dat ghy sout comen, om te sijn de verlosser: Strijt met mijne bestrijders, geeft my den schilt ende t'sweert in handen. Dit alles heeftmen gesprooclten tot den Paus Leo, Doch aen den cant is geteeckent den Psalm. 34. als of in dien Psalm ghesproken wierde vanden Paus.

In de negende Sessye des selfden Concilij wort aldus vanden Paus gesproken/ Alle de Coningen des aertrijcx sullen hem aenbidden, ende alle volcken sullen hem dienen. Ende aen den cant staet gheteeckent den 71. Psalm, als of oock daer gesproken wierde van den Paus.

In de selfde Sessye spreeckt de Kercke aldus den Paus aen/ En ben ick niet, o mijnen lieven bruydegom, uwe eenighe, uwe welbeminde, uwe schoone, die nu wel mach roepen, En siet my niet aen, want ick ben verbrant ende verblaeckt. In den cant staet Cant. 1. als of de bruydegom / daer in dat Capittel van ghesproken wort/ de Paus ware.

Inde thiende Sessye worter geseyt tot den Paus/ V is ghegeven alle ghewelt in den Hemel ende op der Aerde. Ende inden cant staet Mat. 16 als of daer gesproken wierde vanden Paus.

Ende op dat niemandt dese godloose allegatien ende blasphemien toe en schrijve eenige particuliere persoonen/ spreken de sonder approbatie ofte goet-vindinge/ so stater wel aen te mercken/dat de Paus Leo selfs / in d'eerste syde deses Concilij, verclaert / dat hy dit Concilie heeft laeten oversien ende examineren/ goet kennende alles dat daer in staet / ordonnerende dat het soude worden ghepubliceert/ende on-

1617. seylbaerlick onderhouden.

Indien men hier soude willen verhalen de bewijs-redenē/die de Roomsche Kercke treckt wt de H. Schrift / om hare leere te onderstutten / men soude lichtelick verstaen/dat de Heeren Jesuyten de menschē niet en onder-richten / maer dat sy met Godt spotten. Als by exempel/wanneer sy het sacrificie der Misse bewijsen met dese woorden/doet dit tot mijner gedachtenisse: Ende dat de Paus niet faelen en can / om dat Godt tot Petrum ghesproken heeft / Ick hebbe voor u ghebeden,dat u gheloove niet en beswijcke. Itē als sy de overtollighe wercken daer mede bewysen/dat de Samaritaen ghesproocken heeft tot den weert / Alles wat ghy meer te coste sult doen, dat sal ick u wedergheven als ick wederom come. Ende het Vage-vyer bewijsen sy daer mede/ datter geschreven staet / Dat de sonde inden H. Gheest niet vergeven en wort noch in dit leven,noch in het toecomende.

Maer waer sullen sy bequame plactsen der H. Schriftuyre vinden / om te bewijsen/

1. Dat Godt bevolen heeft, datmen de verstorvene heylige sal aenbidden.
2. Item/waer dat Godt bevolen heeft, datmen de H. Drievuldicheyt sal representeren in steen gehouwen, ofte in schilderije.
3. In wat plaetse der H. Schriftuyre ons bevolen sy de beelden der verstorvener heyligen te eeren ende te dienen, Iae te aenbidden, ghelijcker gheordonneert is in het tweede Concilie van Nicenen.
4. In wat plaetse der H. Schriftuyre bevolen wordt, datmen het lichaem Iesu Christi in de Ostye sal opofferen? ende waer dat Iesus Christus bevesticht heeft de Priesteren zijnes lichhaems.
5. VVaer dat Godt verboden heeft den Leecken den kelck te geven van de bedieninghe des Sacraments.
6. In wat plaetse der H. Schriftuyre dat de Bisschop van Roome is ghestelt tot naevolgher Petri, als hooft der Kercke.
7. In wat plaetse, dat Godt bevolen heeft datmen de H. Schriftuyre lesen sal in een sprake die het volck niet en verstaet?
8. VVaer heeft Godt bevolen datmen hem sal aenroepen, sonder sich selven te verstaen, biddende in een sprake die de bidder selfs niet en verstaet?
9. In wat plaetse der H. Schrift datter ghe-schreven staet, dat de doot ende het lijden Iesu Christi heeft voldaē voor de schult ende straff der sonden die voor den doop begaen sijn, maer wat aengaet de straffe der sonden die ghedaen sijn nae den Doop, dat wy daer voor moeten voldoen der gherechticheyt Godes, ofte in dit leven, ofte in het Vagevyer.
10. VVaer dat Godt den Priesteren ende den Moniken heeft verboden te hylicken?
11. In wat plaetse der H. Schrift gheboden staet, datmen de Reliquien der heylighen sal aenbidden?
12. In wat plaetse der H. Schriftuyre datter ghesproocken wordt van het Limbus der cleyner kinderen?
13. In wat plaetse der H. Schrift datter ghe-schreven staet, Dat de Roomsche Kercke is opper-Richtersche over de twijfelachtighe saecken des gheloofs, ende dat sy niet en can dwalen?
14. In wat plaetse der H. Schriftuere, dat de Ionckvrouwe Maria genoemt wort Coniginne des Hemels?
15. VVaer Godt den volcke verboden heeft de H. Schrift te lesen sonder speciaele toelatinghe.
16. In wat plaetse der H. Schrift dē Paus macht ghegeven is in de schat-kiste der Kercke te ver-saemelen de overtollige, voldoenigen der Santen ende der Moniken, om te verstrecken tot betaelinghe van andere die te cort comen, die wt-deylende door sijne Indulgentien.
17. Ten laetsten / waer ende wanneer dat Godt den Paus heeft macht ghegeven de Coningen af te setten: Ende de sielen wt het Vage-vyer te trecken: pardoen te gheven van seven ofte acht hondert duysent jaren.

Dese seventhien poincten maecken het lichaem des Pausdoms / ende in de selfde bestaet het misbruyck ende de tyrannye des selfden. Wy wilden wel / segghen de Predicanten van Parys/dat het Monsjeur Arnould woude believen by te brengen eenige plaetse der H. Schriftuyre/ om die te bevestighen. Onse Confessye stelt op yder Artikel veel plaetsen / ende men cander noch wel veel meer by-brenghen : Maer wy/om hem soetgens te tracteren / sullen te vreden zijn/ met eenige passagye op yder een der boven-verhaelder poincten. Maer wy zijn wel verseeckert/dat hy het niet sal cunnen doen. Jae oock dat hy het nemmermeer en sal beginnen te doen. Want hy / ende zyne mit-broeders zijn gewoone de Confessyen ofte belijdenissen der Gheloovigen te calonnierē/ maer niet de hare te bewijsen ende te bevestigen met Godes woort.

De

De Coninc van Vranckrijck is den Hertoghe van Savoyen wel gheneycht.

De maximen ende regulen van State by den ouden Coninck Henry le Grand voorghenomen tot conservatie van de gheallieerde met de Croone van Vranckrijck/ wierden te deser tijdt niet alleen daghelicks meer ende meer beherticht/ maer daer is oock een resolutie by den Coninck ende synen Raet ghenomen/ om de selfde ten regarde van Savoyen eerstes daeghs int werck te stellen/ alsoo datter is gheresolveert een notabel secours onder t'beleyt ende generaliteyt van dē Mareschal Dediguieres van s'Conincks weghe nae Savoyen te seynden / behalven dat die selve Mareschal noch gelt heeft ontfangen van Savoyen/ om andere lichtinge te doen eñ te seynden tot dienst van syne hoocheydt. Eenighe groote Princen in Vranckrijck hebben verlof begheert ende verkreghen/ om derwaerts te gaen met eenighe troupes. De meyninghe des Conincks is syn eyghen particulier secours voor eerst niet voorder als op de frontieren van Savoyen te laten blijven/ ende daer te wachten op de contenantie ofte desseins van Spanien/ ende om also na by ende met der daet den Coninck van Spanien te porren tot d'executie van t'Tractaet van Asti, als by syne M^t. van Vranckrijck bemiddelt synde. Sommige meynden dat noch de reputatie/ noch de intentie van Spanien souden toelaten/ dat hy/ hebbende alsulckē grooten legher op de beenen/ so datelick soude willen wijcken op de dreygemeynten van Vranckrijck/ maer dat hy desē somer met dit groot Legher elck een soude in vreese houden/ ende tegens den winter met minder schande ende schaede sich tot den peys soude begheven. Maer dese syn oock in haere meyninghe bedrooghen / want de Spaenjaert is noch tot het eynde des jaers van 1617. in de wapenen gebleven/ ende noch langhe daer nae/ weygherende sich te ontwapenen / ofte eenighe vaste plaetsen/ die hy in ghecreghen heeft/ over te leveren/ soo langhe als sich de Hertoge van Savoyen niet gheheelick en ontwapent / die rechte voordt maer en heeft ontrent vijf hondert man in de wapenen/ tot syner versekeringhe/ ende weynighe vaste plaetsen.

Van de groote Ryck-Ver-gaderinghe te Roaen/ in Novembri 1617.

IN het midden van October heeft de Coninck patenten ofte opene brieven over al door gants Vranckrijck ghesonden/ uytschrijvende eene Rijcks-vergaederinghe binnen Rouwaen / teghen den 25. Novembris, om ordre te stellen op de Hoven/ ende op de Financien/ ende om te reformeren de misbruycken die in alle ordren ende staten door het gantsche Lant syn inghecroopen/ Ende in summa om te letten op alles wat den noodt ende gheleghentheydt des Rijcks ende des ondersaten verheysschen/ als oock op sulckes als de verseeckerheyt/ eere/ ende weerdicheyt der Croone voorderen/ als mede de bevestinghe des Pays door het gantsche Rijcke/ Hier toe noodigende de Princen/ Cardinaelen/ Hertoghen/ Ghenooten/ ende Efficieren der Croone. Niet twijfelende/ of het gheene dat in sulck een treffelicke vergaderinghe soude besloten worden/ en sal seecker ende onverbreeckelick onderhouden ende nae-gheleeft worden. Allen Prelaten ende Gheestelicken persoonen door gants Vranckrijck / is belast ende van den Coninck bevolen/ datmen in alle Kercken/ Cloosteren ende Conventen/ soo langhe als dese Vergaderinghe duyren sal/ processien ende ghebeden publijckelick doen sal/ om God den Heere te bidden/ dat het gheene d'welck in dese Vergaderinge sal verhandelt worden/ moghe gereycken tot syner eere/ tot voordeel der onder-saten/ ende tot her-stellinge van den Staet.

De Coninck is den 29. Decembris van Roan vertrocken na S^t. Germain, om aldaer de jonge Coninginne te gaen vinden/ die ten selven daeghe/ al hoe-wel noch swack synde/ aldaer ghecomen is. De vergaderinghe van de Notables is ghescheyden/ ende meest alle de Heeren syn na Parijs getrocken/ hebbende ten naesten by haer besoignes af-gedaen/ tot groot contentement van zijne M. doch niet van veele particulieren. Eenighe Heeren van des Conincks Raet syn noch eenighe daghen te Roan ghebleven/ om af te doen t'geene dat daer noch was resteerende.

De Hertoge van Lerma wil Cardinael wordē.

DAer quam te deser tijdt tijdinghe van verscheyden plaetsen/ dat de Hertoghe van Lerma in syn oude dagen het leven des Hofs moede ghe worden zijnde/ lust hadde Cardinael te worden/ ende dat hy door recommandatie van synen Coninck/ van den Paus toesegginghe vercreghen hadde.

1617.

Iacobus Thuanus overleeden.

DEn 8. dach van Mey is de voortreffelicke/ Gheleerde/ Wyt-vermaerde Fransche Historyschryver/ Iacobus Augustus Thuanus, president van Parys/ binnen Parys overleden/ ende leyt begraven binnen Parys in de Kercke van St. Andre des Arts.

De Prince van Conde blijft noch in verseeckeringe.

DE Prince van Conde blijft noch ghevanckelick/ doch soo is hy tegenwoordelick uyt de Baltille gebracht au Bois de Vincennes, daer hy in meerdere vryheyt is/ als hy te vooren was. Syn huysfrouwe is vry-willich tot hem in ghegaen/ haer selven mede ghevanghen ghevende/ met kennisse des Coninckx/ die haer sulckes heeft vry-gelaten/ maer met conditie dat sy daer niet wederom en soude uyt comen als het haer beliefde/ maer als het hem believen soude. Sy is in Decembri te Bois de Vincennes dootelick cranck gheweest/ aen een specie van apoplerie ofte beroeringhe/ende sy is verlost vã eenen Soone/maer het kint is doodt ter wereldt ghecomen. De moeder van dese Princesse was desen Somer te Rochelle als die van de Religie aldaer vergadert waren/ in meyninghe te Parijs te comen/om voor den gevangenen Prince van Conde te intercederen/ maer de reyse is verbleven/ op het advijs des Coninckx/die haer liet weten/dat hy het niet goet en vondt/dat sy dit mael te Parijs,tot dien eynde/comen en soude. Dese Princesse heeft oock/ten eynde als boven/ versocht de intercessie van verscheydene Coninghen ende Princen/ maer ten heeft al niet gheopereert/hy moet de patientie nemen / tot dat het des Coninckx playsier sal wesen hem vry te laten.

De Princesse van Conde baert eenen dootboornẽ sone.

Voecht dit naevolghende tot de Historie van het houden des Iubel-jaers by de Euangelische in Hoogh-Duytslandt.

Penningen geslagen ter ghedachtenissẽ vã het Jubel-jaer der Euangelische in Hooch-Duytslant.

VErscheydene Vorsten/ooc eenige Republijckẽ in Hooch-Duytschlandt/ hebben ter ghedachtenisse van het Jubel-jaer / ofte reformatie door den dienst Lutheri te weghe gebracht / schoone goudene ende silveren Medalien ende Penninghen munten laeten.

Nurenborch.

Die van Nurenberch lieten op haere penninghen aen d'een syde dese woorden setten / MartInVs LVtherVs theoLogIæ D. maeckende de getal letteren MDLLVVVII. 1617.

Worms.

Die van VVorms begrepẽ het jaer 1617. in desen wensch/ LVMen eVangeLII perenna DeVs noster, Dat is/ O onsen Godt, laet het licht des Euangelij eeuwelick by ons blijven. Op den penninck staet afghemaelt eenen openen Bybel/ende een brandende keerse/ ende daer nevens aen de rechter syde/ een handt als wt de wolcken comende/ ende met den voorsten vinger op de keerse wijsende: Aen d'ander syde staen inden rinck dese woorden gheschreven / Turris fortissima nomen Domini, Dat is/ Des Heeren name is eenen vasten toorn, ende daer staet eenen dicken tooren op den penninck middẽ in die woorden.

Franckfort.

Franckfort heeft eenen penninck geslagen / hebbende aen d'een syde eenen dobbelen rinck / in den buytensten rant staen dese woorden / Verbum Domini manet in æternum, het woort des Heeren blijft in der eeuwicheyt. In den binnensten rant staen dese woorden / furchtet Gott, vnd gebt ihm die ehr. Apoc. 14. Vreest Godt ende gheeft hem de eere. Binnen dese ringhen of randen is geschildert eenen Engel houdende een open Boeck inde handt/ daer in staet EVANGELIVM. Aen d'ander syde staen dese woorden met Capitale letteren / In memoriam Iubilei Euangelici anno seculari M.DC.XVII. celebrati, Senatus Reipub. Francofur F.F. Dat is/ Ter ghedachtenisse van het Euangelische Iubel-jaer,gehouden op het honderste jaer 1617. Heeft de Magistraet van Franckfort desen laten maken.

Andere hebben het Jubel-jaer 1617. in dit versken begrepen:

IVbILa LVtherI In DaMIno pIa gens agItote.

Nu keere ick wederom tot onse inlandtsche saecken.

Byeenkomste der Staten van Hollandt ende West-Frieslandt in s'Graven-Hage.

DE Staten van Hollant eñ West-Frieslandt zijn desen Somer al wederom in s'Graven-Hage vergadert gheweest/ende lange vergadert gebleven/ principalick van wegen de differenten in de Religye/ende de swaricheden die wt dese differenten in de politye zyn ontstaen. Dit is de neghen-endertichste vergaderinge der Staten van Hollandt/inde welcke ghesprooken ende gehandelt is geworden van de geschillen ende

ende mis-verstanden in de Religie. De Staten zijn op den 24. Iunij ghescheyden/ sonder yet vruchtbaers wt te richten.

Groote beroerten in verscheydene Steden vã Hollant.

Gheduyrende dese vergaderinghe / als oock voor ende nae de selfde / zijnder veel onordentlickheydẽ begaen van verscheydene persoonen in verscheydene Steden ende Dorpen. Binnen Schoonhove zijn de Contra-Remonstranten tot verscheydene reysen belet gheweest hare vergaderingen te houden. Men heeft de Predicanten die van andere plaetsen daer gecomẽ waren om te prediken/ ter Stadt wtghewesen / jae daer wt gheleydt. Dat noch meer is / eenighe boose menschen hebben het huys daer de Contra-Remonstranten in predickten/ gheheelicken afgebroken/ eñ gheruyneert. Waer over clachte aen zijn Princ. Exc . ende aen het Hoff Provinciael ghecomen zynde/ soo is den beschaedichden ende dolerenden het middel van Justitye verleent / ghelyck oock dien selfden wech geopent is geworden verscheydenen anderen / die van weghen de differenten inde Religie ende eenighe daer wt gheresene misverstanden hier ende daer wt de Steden verbannen waren. Maer de Heeren Staten van Hollant/ als oock eenighe der Remonstrantsche Magistraten/ hebben ghesustineert / dat dese differenten gheen saecken en waren de justitie ofte Provintiale Hoven aengaende/ maer de politye.

De Contra-Remonstrãten beginnẽ inde Engelsche Kercke in s'Gravẽ-Hage te prediken/ ende corts daer nae in de Clooster-Kercke.

De Contra-Remonstranten/ die eenen gheruymen tyt buyten den Hage te Ryswyck ter predicatie ghegaen hadden/ zyn dit verre gaen moede gheworden / insonderheyt als het cout was/ regende/ sneeude/ haghelde/ ende slaggerde/ Oock waerender veel oude bedaechde persoonẽ/ als mede swacke ende onvermoghende/ ende arme dunne ghecleede / die soo verre niet gaen en conden/ dan met swaricheyt / de welcke siende datmen haer met beloften langhe tyt hadde opgehouden/ sonder dat daer yets op volghde / soo hebben sy de vrymoedicheyt ghebruyckt / ende hebben een huys binnen den Hage ghehuyrt / om daer in te laten prediken / Maer als haer sulcx by de Overicheyt verboden was/ eñ de deuren met vaste sloten ende grendelen toegehouden wierden / soo zijn sy gegaen ten huyse van een van zyner Princ. Exc. Boeck-houderen. Dese plaetse haer veel te cleyn zynde/ soo heeft zijn Exc. de sake soo wyt ghebracht / dat den Contra-Remonstranten belooft is / datmen haer de Clooster Kercke soude repareren/ eñ haer die tot oeffeninghe des Godts-dienstes soude inruymen/ ende dat sy midler wyle soudẽ de Evangelsche Kercke mogen gebruycken / daer mede de Ghemeynte van den Hage sich voor dat mael heeft laeten ghenoegen.

De Contra-Remonstranten nemẽ de Clooster-Kercke in s'Gravẽ-Haghe.

Maer de Engelsche Kercke inden Hage veel te cleyn zynde voor de over groote menichte der menschen / die daer ter predicatie quamen / soo hebben de Contra-Remonstranten de Clooster-Kercke int Voor-hout (die haer al voor lanck belooft was / maer te lancksaem reet ghemaeckt wiert) op eenen Sondach des morghens vroech gheopent/ ende ingheomen/ daer datelick in brengende eenen predick-stoel/ met een deel bancken / die sy tot dien eynde hadden laten maecken/ ende daer al by der handt hadden. Des anderen daechs zyn daer een groot ghetal van menschen gecomen/ om aen die Kercke te helpen arbeyden / alsoo dat sy in weynich daghen/ nae verheysen/ is vol-timmert/ de glasen/ vloeren/ banckẽ/ ende stoelen in heel weynich daghen daer in fraey ende wel volmaeckt zynde / oock corts daer nae een gaelderye / ende een ghestoelte voor zyn Princ. Exc . Aen dese Kercke en hebben niet alleen ghearbeyt Metselaers / Smeden/ ende Timmerlieden/ maer oock Joffers/ Vrouwen/ ende Mans/ vande beste soorte die inden Hage zyn. Elck een heeft met eenen besonderen yver de handt aen dit werck gheslagen/ veele voortreffelicke persoonen hebben als opperaers ofte opper-knechts den metselaers ende den timmerluyden allerley marteriaelen ghewillichlick / jae met grooten lust ende wilveerdicheyt toegedragen.

Den 23. Iulij is zyn Princ. Exc. d'eerste reyse in dese Kercke ghegaen / vergheselschapt zynde met een seer groote menichte van menschen / hooges ende leeges standes/ jae meest alle de groote van den Hage gaen in dese Kercke ter predicatie / eñ het ghetal der gener die daer in der Contra-Remonstranten Kercke comen / wast ende vermeerdert dagelicx soo seere / dat die Kercke (al-hoe-wel sy heel groot en ruym is / ende de menschen heel dicht op malcanderen ghedrongen sitten en staen) nochtans veel te cleyne is / alsoo dat de ghene die wat te laete comen ende wat

wÿt af-staen/ de predicatie des goddelicken woorts niet en cunnen hooren.

D'Advocaet Barnevelt vertreckt uut den Haghe.

DE Heere Advocaet Ouden-Barnevelt, is corts nae het scheyden van de Staeten/ uyt den Haeghe vertrocken / reysende nae Vianen/ Amersfoort/ Utrecht/ alwaer hy ettelicke weecken lanck is ghebleven/ excuserende syn weder-comste in den Hage overmits syn indispositie / niet cunnende verstaen tot weder-keeringhe in den Haeghe/ on aengesien dat twee van de Heeren Raden van State aen hem syn ghesonden gheweest versoeckende zyne weder-comste in s'Graven-Haeghe. Hy is eerst den sesten Novembris wederom in den Haeghe ghecomen.

Waert-gelders t'Utrecht aenghenomen.

Als d'Advocaet Ouden-Barnevelt t'Utrecht ghecomen was/ so syn aldaer aenghenomen ses Compagnien soldaten/ diemen VVaert-ghelders noemde/ elcke Compagnie van een hondert man / die op een corts compleet waeren / ende daer nae versterckt zynde tot hondert ende vyftich Mannen. Daer syn oock desen Soemer te Leyden / Haerlem / Rotterdam / Goude / ende andere Steden meer in Hollandt VVaert-ghelders, aengenomen/ synde by de Magistraten der selfder Steden sulckes noodich gheacht tot maintienement van hare authoriteyt.

Daer syn Ghedeputeerde van weghen de Staeten Generael aen de Staten ende Stadt van Utrecht ghesonden/ om haer te vermaenen tot af-danckinghe van het nieuwe aen ghenomene volck / maer sy en hebben niet uytghericht.

Dese/ ende noch veel andere moeyten en swaricheden/ die ic hier niet aen en roere/ hebben haeren oorspronck ghenomen uyt de twisten in het stuck van de Religie hier te Lande gheresen/ de welcke alle vrome seer bedroeven/ ende de Vyanden der warer Religie/ oock den Vyanden onser vryheydt/ oorsaecke der vreucht gheven/ Soo dat verscheydene uytheemsche Coningen ende Princen de Heeren Staeten deser Landen tot vrede vermaenen/ of dat sy op een corts/ buyten allen twyfel/ sullen t'onder gaen/ Aen d'ander syde lacht den Vyant in syn vuystgen/ ende meynt hy hebbe ons alreets den voet in den necke gheset/ Ghelyck sulcks blyckt uyt de propoosten ende bravaden der Spaenscher Ambassadeuren en Ministers aē de Hoven der Coninghen ende Princen residerende. De Eerst-Hertoghe Albertus heeft oock ghebruyckende dese inlantsche scheuringhen/ in opene schriften ghebruyckt den titel van Graeve van Hollandt/ Zeelandt/ Heere van Utrecht/ Frieslant/ Stadt Groeninghen ende Omme-Landen/ &c. Den raet ende middel om uyt desen Oneenicheden te gheraecken / die de best gheadviseerste voor-slaen/ is het houden eenes Nationalen Synodi, daer toe de Provintie van Utrecht / als oock verscheydene Steden in Hollandt ende Overijssel/ niet en cunnen verstaen.

Middel om uyt de inlandsche twisten te comē: ... gheacht te syn het houden eenes Nationalen Synodi.

OM dat hier van nu daghelicks soo veel wordt gedisputeert ende ghediscoureert/ by Schrift-gheleerde/ Rechts-gheleerde / ende persoonen van allerley staet binnen ende buyten Lants/ Soo sal ic hier in het corte verhalen wat eenighe jaren herwaerts in dese saecke ghepasseert is.

Datter eē Anno 1586. ghepasseert sy belangende het houden eenen Nationalen Synodi inde Geunieerde Nederlandsche Provintien/ tot desen teghenwoordighen tyt.

In de jare 1586. isser in s'Graven-Haghe een Nationaelen Synodus der Ghereformeerder Kercken ghehouden/ ende daer is Articulo 44. besloten/ datter ten minsten alle drie jaren ordinaerlick eenen Nationaelen Synodus soude ghehouden werden. De Geputeerde der Kercken hebbē meermaels by de Hoogh-Moghende Heeren Ghenerale Staten aen-ghehouden ende versocht / dat met haerer E. H. M. consent/ goet-vinden/ ende authorisatie/ eenen Nationaelen Synodus mochte bestēmt ende wtgheschreven worden/ vertoonende met veele/ vaste/ ende bestendighe redenen de nootwendicheydt des selfden/ ende de menichfuldige goede vruchten/ die daer van te verwachten waren: Maer in veele jaren en hebben sy geen consent hier toe van hare E. H. M. cunnen verwerven. Doch insonderheydt hebben de Ghedeputeerde der kercken om consent tot het houden des Nationalen Synodi seer ernstlick aenghehouden Anno 1606. (als het vyer der oneenicheydt in het stuck van de Religie/ in Hollandt begost te roocken) met beleedinghe van bewegelicke redenen hier toe dienende/ als waren/

Eenighe redenen waerom de Synodus Nationael van nooden sy ghehouden te worden.

1. Verscheydene saecken ende gheschillen/ die al over ettelicke jaeren gheappelleert zyn op den Synodum Ghenerael / by welckers stille-standt de Kercken groote schade lyden.

2. Ver-

2. Verschepdene poincten der gemeyner Kercken-ordeninghe allenghskens vervallende/ soo hier so daer/ ende niet beterlick/ dan met ghemeyne bestemminge der Kercken.

3. Eenige poincten der selver Kercken-ordeninge/ die de experientie leere/ dat tot nootsaeckelicke opbouwinghe der Kercken/ in t'een of t'ander gheamplieert/ of oock wat verandert dienen te worden.

4. Eendrachticheydt ende goede correspondentie onder de Kercken te bevestigen by verscheydene wegē/ tot meerder voortplantinghe des Euangeliums.

5. Bequame middelen te overleggē/ om by ordre te wederstaen allerley secten/ soo met Schriften/ Conferentien/ als andersins/ alsoo verscheydene boecken / by die weder-partyen/ Jesuiten/ ende ander wtghegaen zijn / die wederlecht dienen te worden / ende oock verscheyden stucken der Religie by expresse tractaetgens wel dienende ghehandelt tot onderwijsinghe van den ghemeynen Man / t'welck sonder ordre ende last soo wel niet en kan geschieden.

6. Te aenhooren verscheyden klachten ende swaricheyden van de particuliere Kercken ende hare gheleghentheydt / die by de selve opghehouden worden/ ende wt verscheyden redenen niet en konnen ghebetert worden/ dan by gemeyne resolutien der Kercken.

7. Verscheyden vraghen van verscheyden materien allen Kercken in't ghemeyn aengaende die de luyden ongerust maken/ ende daer inne de particuliere Kercken ofte Classen niet en dorven noch moghen resolveeren/ tot prejuditie der anderer/ eñ om gheene confusie oft twist te maecken/ ghelijck oock de Heeren Staten van Hollandt jaerlicks aen haere Commissarien specialick belasten toe te sien / dat sulcke alghemeyne pointen in de particuliere Synoden niet verhandelt en worden/ eñ der selver isser al een goet ghetal/ by welcker onseeckerheydt de Kercken schade lijden/ als van onghedoopte te trouwen/ het formulier van den Doop der bejaerden/ de siecken op het bedde te Doopen / ende dergheliicke meer.

8. Andere veele particuliere poincten meer/ tot welstandt ende voortganck der Religie dienende/ de welcke soo niet konnen despecificeert worden / ende nochtans niet gheholpen/ dan door ghemeyne resolutie/ ende waer by de Kercke schaede lijdet / soo langhe als de selve niet recht bestelt en zijn.

Dese weynige noot-dringende Redenē wierden alleen verhaelt wt veelen/ de andere gravamina der Kercken reserverende tot dat de Synodus in debita forma soude vergaedert sijn.

De schriftelicke Remonstrantie by de Ghedeputeerde der Synoden des maels aen den Heer Advocaet Olden-Barnevelt behandiget/ om van hem aen de E. H. M. Heeren Generale Staten over-ghelevert te worden/ was dese:

Coppe der Remonstrantie aen de Heeren Gheneraele Staten/ by de Gedeputeerde der Synoden over ghelevert Anno 1606. den 9. December.

VErtoonen met aller Reverentie ende Onderdanicheyt/ de Gedeputeerde van de Kercken van Suyt ende Noort-Hollandt upt den name ende van weghen alle Kercken van de Vereenichde Nederlanden/ te kennen gevende/ dat al over veel jaren V. E. E. aengedient is gheweest van te vergaderen/ onder V. E. E. authoriteyt / eenen Synodum Generael vande Kercken deser Vereenichde Nederlanden/ om de selve in goeden welstant te onder-houden / ende voornaemlick te remedieren verscheydene swaricheyden daer in zijnde / ende om andere pregnante redenē meer/ V. E. E. ter anderer tyt breder ghededuceert ende vertoont/ Ende hebben V. E. E noch verleden jaer / op sulck versoeck den Remonstranten verclaringe ghedaen/ als dat V. E. E. dese sake wel voor billick ende noodich achteden/ maer datter noch eenighe Provincien waren/ die hare resolutie hier over niet ingebracht en hadden / ende dat ordre ghestelt soude werden om sulcr eerstes dages te wege te brengen.

T'is nu so / dat de Remonstranten niet konnen vernemen/ dat sulcr als noch is ge-effectueert/ immers en krijghen sy als noch gheen weder resolutie van V. E. E. ende daerentusschen verlangen die Kercken al omme nae die voorschrevene byeenkomste / bedroeft zijnde over dit lange uytstel in soo eenen Goddelicke / wichtige/ ende noodige sake. Ende hebben dien volgende de Remonstranten op t'nieuwe belast dit stuck met ernst by V. E. E. te ver-

vervolgen / uyt welcke oorsaken dan/ als mede wt aenporringe vã hare eygene conscientien/ die Remonstranten niet hebben moghen noch willen naelaten/ hierom V. E. E. wederom aen te spreken / ende met eerbiedinghe te versoecken/ dat het V. E. E. gelieve t'selve met ernst te behartigen/ ende daerom in verscher ghedachtenis te nemen / hoe billick ende wel ghefondeert sulck versoeck is/ ende van hoe groote menichte van V. E. onderdanen / jae mede Regierders in alle de Vereenichde Provincien sulcks gemeynt wordt/ besonders aenmerckende / dat soodaene versochte vergaderinge niet en is eene menschelicke insettinghe / maer een ordonnancie des H. Gheestes in zijn Ghemeynte/ ende volghens niet hanghende aen eenighes mensches autoriteyt/ maer van Godts / ende onwederleggelicken Goddelicken Rechts weghen der Gemeynte herkomende/ ende de welcke die Gemeynte Godts niet meer als de oeffeninghe der Religie selves (daer van zy mede een lidt is) ontooghen kan worden/ sulcx dat al-waer/ ende by wien de waere Christelicke Religie wordt ghemanutenieert ende voor-ghestaen/ aldaer ende by den selven oock nootwendelick de Kerckelicke Vergaderinge/ generael ende particulier/ gemanutenieert ende voorgestaen moeten worden / by ghebreck van welcke het onmoghelick is (menschelicker wijse te spreken/ alsoo het Godt den Heere in deser werelt alles door ordẽtlicke middelen belieft te regieren) dat de Religie in hare suyverheydt/ eenicheydt/ vasticheyt/ ende welstant kan staende blijven / maer moet noodtsaeckelick in menigherley ongheregheltheyden/ confusien/ verwarringhen ende vervalschinghen allenckskens vervallen/ ende eyntlick te gronde gaen/ ghelijck daer van die ervarentheyt klaer bewijs doet; zijnde in desen deele dẽ kerckelicken staet ende regieringhe van geen andere natuyre / dan de Politijcke / de welcke V. E. wel weten sonder generale ende particuliere Vergaderinghe/ gheensins te konnen bestaen/ overmits by ghebreck van dien / alles in de Politie tot schrickelicke confusie/ jae tot ondergang des Landts vervallen moeste. Ende even ghelijck aen die generale Vergaderinghe van V. E. E. teghenwoordelick hanght/ ende uyt de selve herkoemt die ordre ende vasticheydt/ om den ghemeenen stant des Landts te bewaeren teghen den Vyant/ ende op allen inbreuc die selve te voorsien: Alsoo oock aen die generale Vergaderinghe der Kercken in dese Vereenichde Nederlanden/ hanght voornaemlick/ ende wt de selve moet herkommen de ordre ende vasticheydt om den ghemeynen stant der ware Christelicke Religie in eendrachticheyt teghen alle vervalschinghe te bewaren/ ende op alles te voorsien / waer door den Vyant der warer Christelicke Religie de selve beschadigen / oft de Sathan met syne practijcken de waere eenicheydt ende Godtsalicheyt verstuyren ende verhinderen soude konnen/ So dat uyt sulcke consideratien blijcken kan / dat de versochte Gheneraele Vergaderinghe den Kercken oock dient tot mede vasticheydt van den Staet des Lants teghen den al-ghemeynen Vyandt/ ende alle die gheene (ghelijck Jesuiten ende dergelijcken) die den staet der Kercke ende des Landts arbeyden te onderdrucken ende te subverteeren. Is oock dese ordre van by-een-comsten in den standt der Religie noodtwendich/ om dat verscheydene siecten ende valsche gesontheyden in dese Landen schuylende door soodanige particuliere ende generale byt'samen-komsten kunnen wegh genomen worden. De Vyanden der Gereformeerde Religie hier in Neder-Landt/ houden by hem selven dusdaenighe kerckelicke byeen-comsten / soo dickwils alst haer lust/ daer in sy alle hare saecken gherustelick tot haren wille verhandelen/ so sy tot hare verseeckeringhe ende tot voort-plantinge harer secten gheraden vinden : T'welck alsoo het met ooghluyckinghe daghelicks geschiet/ so kan met rechte wel seer vreemt ghevonden worden/ dat daerentusschen de rechte ware Christelicke Religie/ daer op ende waer by des Lants welvaert berust ende bevestighet wordt/ ende in de welcke alles met V. E. Wettighe autoriteyt in t'openbaer ghesocht wort te handelen/ in sulcke rechtveerdige saecken/ tot bedroeftheydt der gheenen die sy voorstaen ende onderhouden/ opghehouden werden / lijdende de selve alsoo meer schade by hare openbare vryheyt. Dan de voorschrevene secten by heymelicke conniventien. Desen aenghemerckt/ soo ist dat de Remonstranten onderdaenichlick op het nieuwe versoecken dat V. E. E. haer in desen / als goede Voester-Heeren ende voorstanders der Ghemeynte Godts/ willen bewijsen/ ende volghens (indien daer eenighe Provincien

vincien zijn/ die haere resolutie over dese saecke noch niet inghebrocht en hebben) ordre stellen / dat sulcks met den eersten gheschiede/ ende dat geeffectueert zijnde/ dat V. E. ghelieve een ghemeyn ende fynael besluyt tot bestemminghe van de versochte Ghenerael Synodale vergaderinge te maken/ ende dat den Remonstranten te laten weten / om alsoo teghen het aenstaende jaer/ met V. E. advijs ende approbatie / den gheleghensten tijdt ende plaetse aenghestelt te worden. Ende dan voorts by de Kercken alsulcke instructien ende ghereetschap in tijdts bereyt te worden/ als van nooden wesen sal. Welcke tydinge de Remonstranten verseeckert zijn/ dat met groote blytschap ende contentement in alle hare respective kercken ghehoort sal wordē/ ende de selve tot meerder yvericheydt verwecken sal / om voor V. E. gheluckighe regieringe Godt Almachtich te bidden/ ghelyck ter contrarie door het langhe ophouden van t'voorschreven versoeck groot misnoeghen by allen veroorsaeckt sal worden.

Nae veelvoudich solliciteren ende lange aenhouden/ hebben eyndelick de Gedeputeerde der Kercke dese nae-volgende Acte van Consent by de E. H. M. Heeren Generaele Staten erlanght:

Acte van Consent der Generale Staten/ belangende het houden eenes Nationalen Synodi.

DE Staten Generael der Vereenichde Nederlanden ghelet hebbende op die Remonstrantie, soo mondelick als schriftelick van weghen die Christelicke Ghereformeerde Nederlantsche Kercken, in hare vergaderinghe ghedaen ende overghelevert, om te hebben een by-een-comste van een Nationael Synodus der voorschreven Kercken, om redenen in de selve Remonstrantie wtghedruckt, hebben naer rijpe deliberatie de voorschrevene by-een-comste gheaccordeert, ende accordeeren de selve by desen, ende is diē volghende goet ghevonden den selven Synodum Nationaelen in harer E. Moghende namen als wettighe Overheyden ende voorstanders van de voorschrevene Christelicke Ghereformeerde Religie, in dese Landen, ende volghens de authoriteyt, hare E. Moghende naer Godes VVoordt competerende, te convoceeren, soo wanneer haere Ed. Mog. met de Kercken Dienaren (die sy van meyninghe sijn daer toe met die eerste gheleghentheydt te beschrijven) op de maniere van t'houden des voorschrevenen Synodi, midtsgaders van den tijdt ende plaetse daer toe bequaem, sullen hebben ghecommuniceert ende advijs ghenomen, ten eynde den voorschrevenen Synodus Nationael met revisie van de Confessie ende Cathechismo der voorschreven Kercken, midtsgaders der Kercken-ordeninghe, in de selve tot noch toe gepleecht, (ghelijck men van alle tijden in soodanige vergaderinghe ghewoonlick is te doen) in den name ende vreese des Heeren der maten aengheleyt ende ghehouden worde, dat die gewenste vruchten daer uyt moghen volghen, namentlick de bevestinghe ende voortplantinghe van de waerheyt Godts, onderhoudinge van goede ordre, ruste ende vrede in Godts huys, midtsgaders bevorderinghe van de waere Godt-salicheydt onder der voorschreven Landen ingesetenen, alles nae den reghel ende voorschrift van Godts Heylighe VVoordt, tot zijner eere, ende welstant deser Landen ende Kercken. Gedaen in den Haghe in de vergaderinghe van de Heeren Staten Generael den 15. Martij Anno 1606.

N. van Berck Vt.

Onder stont gheschreven/ Ter ordonnancie van de selve Heeren Staten Generael, ende was onderteeckent

C. Aerssens.

De Gedeputeerde der Kercken vinden swaricheyt in de Acte haer by de Gener. Staten verleent.

DE Ghedeputeerde der kercken dese Acte becomen hebbende/ hebbē haer beswaert ghevonden hier in verder te handelen / voor ende al eer sy hier op souden ghehoort hebben het advys der kercken. Nae communicatie hier over ghehouden/ hebben de selfde verclaert/ dat dit haer eenich nae-bedencken gaf / dat eenighe Provincien in hare bewilliginge/ dese restrictie in de Acte van consent hadden stellen laeten/ dat in Synodo Nationali, de Belydenisse der Neder-Landtscher kercken soude worden geresumeert. Hebben der halven die Ghecommitteerde der kercken goet ghevonden / datmen een schriftelicke Remonstrantie soude instellē aen de Heeren Gheneraele Staten/ waer in verklaert souden worden de redenen waerom de gecommitteerde Kercken-dienaers sick beswaert vonden in de acte die met sulck een clausule/ met versoec dat die Edele Moghende Heeren Staten Generael ghelieven wilde den kercken eene pure ende simpele acte van consent te verleenen / de remonstrancie is ghestellet in dese maniere/

Remonstrantie van de Gedeputeerde der Kercken belanghende het revideren der Nederlantsche Confessie.

Op de voorstellinge van de Edele Mogende Heeren Staten Generael der vereenichde Nederlanden / belanghende de clausule van te resumeeren de Nederlantsche belijdenisse des gheloofs / inden Synode Nationael / soo geven die ghedeputeerde der Kercken met aller reverentie ende onderdanicheyt ter antwoorde.

Alsoo de Synode Nationael van de Kercken der Vereenichde Nederlanden met consent ende authoriteyt der Edele Mogende Heerẽ Staten Generael dient by een te komen / als een nootwendighe remedie nae Godts woort ende gebruyck der Christelicke kercken tot allen tyden/ om te adviseeren op de eendrachtighe onderhoudinghe ende bewaernisse der suyverer leere ende goede ordeninge/ na wtwijsen van de instructien ende memorien die van alle de kercken moeten komen/ ende van de selve/ nae elcx noot-bevindinge ende gelegentheyt/ specialicker gestelt ende ingebrocht sullen moeten worden: Soo en vermach de last der voorschreven Gedeputeerde niet/ eenich speciael poinct te stellen/ende besonder niet/de resumptie vande Nederlandtsche belijdenisse des gheloofs/als wesende een hooftpoinct van t'welcke in den Synodo voorschreven tegenwoordelick vergadert zijnde / nae voorvallende ghelegentheyt ghedelibereert ende gheresolveert moet worden/ ghelijck van dit poinct oock int Generael eynde der Synodale by-een-komsten (namelick de onderhoudinghe ende bewaernisse der suyverer leere) ghenoechsaem tacitè begrepen wort/ in dien de noot sulcx vereyschet: Ghemerckt mede / dat door sulcke speciale wtschrijvinge oorsake gegeven soude worden te dencken/als oft de kercken selve hare belijdenisse in twijfel trocken/ ende daer door groot misghenoegen ende ongerusticheyt onder die gemeynte int gantsche Landt veroorsaeckt soude moghen worden / t welck nimmers (onder correctie gesprooken) in dese conjuncture des tyts geensins oorbaer en is/ blijvende daer-en-tusschen eenen yegelicken / die op de voorschreven belijdenisse ofte eenich Artijckel van dien yet soude hebben voort te brengen / die vryheyt om sulcx aen te dienen in den voorschreven Synodo, dewelcke het selve hooren/ eñ daer op letten/ ende daer op resolveren sal/ nae behooren/ ghelijck oock t'anderen tijden wel is gheschiet/ biddende daerom als nach onderdanichlick / dat haere Edele Mogent. gelieve/op de voorschreven consideratie acht nemende / te consenteren/ dat d'wtschrijvinge des voorschreven Synodi, nae ghewoonte der kercken/simpelick ende in genere gedaen worde/ tot eendrachtighe onderhoudinge ende bewaernisse van de suyvere leere ende goede ordeninge inde kercken/ ende om alle swaricheyden die daer inne bevonden sullen moghen worden/bequamelick eñ behoorlick te mogen wech nemen. Doch indien hare Ed. Mog. voorschreven consideratien teghenwoordelick gheene plaetse en konnen gheven / willen de voorschreven Ghedeputeerde haer ghenoegen laten in desen / dat zy haere E. Mog. hunne beswaernissen gheopent hebben / versoeckende niet te min/dat hare E. Mog. ghelieve hun die acte van by een-komste des Synodi Nationalis datelick te verleenen/ sulcx als die by haere E. Mog. is gheresolveert.

Wonms.

Antwoorde der Heeren Ghenerale Staten op de voorschreven Remonstrantie.

De Gedeputeerde des Synodi ingestaen zijnde / heeft de Heer Advocaet van Hollant/ als President/ in den name der vergaderinge der Heeren Staten Generael tot antwoorde ghegeven / dat die Heeren Staten Generael/overmits alle Provincien verstonden / dat het houden des Synodi Nationalis een nootwendich middel was/ om de suyverheyt der leere eñ goede Kercken-order te onder-houden / nu alle te samen tot het houden desselven geconsenteert hadden. Belangende de restrictie van het resumeren der Nederlandtscher Confessie / alsoo de selve van eenige Provincien ghestelt was / dat de selve sonder prejudicie der selver Provincien niet konde nagelaten worden: Dat resumtie niet mede bracht altoos eenige veranderinge/ maer oock bevestinghe: Dat die Heeren Staten die clausule alsoo niet en verstonden / ghelijck oft aen de waerheyt der leere in de confessie begrepen/ eenichsins getwijffelt worde / oft behoorde ghetwijfelt te worden / oft datter van noode soude wesen eenige verbeteringhe/ geensins/ eñ dat daerom in de clausule gheene groote swaricheyt te maken en ware. Want in dien de selve van gene kercken onder die gravamina wtgeschreven mochte worden/ dat men als dan by de Provincien/ die de selve clausule ghestellet hadden / sonde bequamelick arbeyden konnen/ dat sy willẽ ver-

verstaen tot naelatinghe der selven : het welcke dan lichtelick soude konnen gheschieden / in dien by gheene Kercke dit gravamen in ghebracht werde/dat als dan alle swaericheyt daer mede wech ghenomen werde / ende dat men daerom seer wel soude doen ende de sake van het houden des Synodi Nationalis op de resolutie soo de selve ghegheven was / inden name des Heeren aenfanghen/ ende op alle manieren bevorderen : Ende wat belanght de voordere beleydinghe deser saecke/ dat de Heeren Staten Generael verstonden/ dat de gravamina der Kercken / waer over het Synodus soude gehouden worden / den Heeren Staten Generael eerst souden moeten ge-exhibeert worden/al eerse aen alle Kercken wtgeschreven wierden. Eñ aengaende de wtschryvinghe des Synodi Nationalis, dat die Heeren Staten Generael verstonden/ dat de selve soude behooren te gheschieden van de Heeren Staten Generael/ als wesende Voester-Heeren ende voorstanders der Kercken in dese Landen / doch dat dit niet en was eene vollen comene resolutie der Heeren Staten voorschreven/ overmits eenighe Provintien absent waren / die hier over niet en waren ghehoort / op dat alsoo t'aenstaende Synodus met meerder vreucht moge gehouden worden : Het welcke de Gedeputeerde der Kercken verstaende / hebben verklaert / dat aengaende die twee laetste voorgeslagene stucken/ de Kercken nae der handt / met de Edele Moghende Heeren Staten souden moghen treden in naerdere communicatie.

Het maken der Trefues heeft den voortganck des Nationaelen Synodi eenige jaren verhindert.

Ten heeft niet ontbroken aen de neerstige bevoorderinge van de Gedeputeerde der Kercken / dat by het boven-verhaelde de nootwendinghe houdinghe des Synodi Nationalis ettelicke jaren lanck verbleven is / maer alsoo daer op stracx ghevolcht is de verhandelinghe vanden Trefues, ende daer nae het verhandelen van vele andere sware politycke saecken / insonderheyt overmidts de gene die nu Remonstranten ghenoemt worden (groot credyt ghevonden hebbende by eenige voortreffelicke Mannen die aen het roer onser Nederlantsche Republycke sitten) genen smaeck en hadden in het houden des Nationalen Synodi, soo en is men tot het wtvoerē ofte voltrecken deses nootwendigē ende wel begonnenen wercks niet connen comen. Maer als nae de Trefues het vier der Kerckelycke oneenicheden niet alleen in Hollant / maer oock hier eñ daer in eenige der benaebuyrder Provintien/ lichte laey begost te branden/ ja de vlamme der oneenicheyt boven alle Kercken begost wt te slaen / Soo zijn Anno 1612. in s'Graven-Hage by een ghecomen/niet alleen de Ghedeputeerde der Synoden van Suyt eñ Noort Hollandt / maer daer zijn afghesonden Ghedeputeerde wt den name van alle de Gereformeerde Kercken der Geunieerde Nederlandtsche Provintien/ wtgesondert der Provintie van Utrecht/ die tot bevoorderinge deses nootwendighen wercks niemant ghedeputeert nochte afghesonden en heeft / onaenghesien sy door besendinge eeniger treffelicker eñ godtsaliger Mannen wel ernstelick daer toe versocht ende vermaent waren.

Anno 1612. hebben de Ghedeputeerde der Kercken wt alle de respective Provincien/ wederom aengehouden om te hebben den Nationalē Synodum.

De boven-verhaelde Ghedeputeerde der Kercken hebben na yverighe aenroepinghe des Heylighen Naems Godes/ ende nae verscheydene communicatien/ goet ghevonden eene Remonstrantie op het pampier te brenghen / ende daer in wederom de E. H. M. Heeren Generale Staten de nootwendicheyt van het houden des Nationaelen Synodi voor ooghen te stellen / met onderdaenighe bede ende versoeck/ dat het haere E. H. M. woude gelieven in het houden des selfden te consenteeren. Dese Remonstrantie veerdich synde / soo isser goet ghevonden / dat de Ghedeputeerde der Kercken (audientie by haere E. H. M. versocht ende verkreghen hebbende alle gaer persoonlick voor hare E. H. M. verschijnen souden/ gelyck dat selfde ooch gheschiet is op den 27. Septembris , hebbende de E. H. M. Heeren Staten voor eenen yderen der Ghedeputeerde der Kercken laeten eenen stoel setten/noodighende de selfde iterative eerbiedelick/te gaen sitten.

De boven-ghenoemde Remonstrantie der Kercken was inghestelt/als volght:

Copia der Remonstrantie van weghen de Kercken dē Heeren Generale Staten overgelevert den 27. Septembris Anno 1612. stylo novo.

VErtoonen met behoorlicke eerbiedinghe ende onderdanicheydt die Dienaren des Godtlicken Woordts gecommitteert van de Kercken der respective Provincien hier onder gheschreven / hoe dat nu gheheele ses en twintich jaren lanck geen Vergaderinghe der ghemeyne Kercken / in dese Nederlanden/ of gheen Synodus Nationael

1617.

is ghehouden gheweest/ in de welcke van saecken de Kercken in't ghemeyn betreffende/ die tot sulcke Vergaderinge alleen ghehooren/ heeft kunnen ghehandelt worden/ waer door gheschiet is/ dat de selfde saecken in een seer merckelick ende schadelick verloop zijn ghekomen / in sulcker voeghen/ dat niet alleen veele treffelicke/ seer profytighe/ ende noodighe saken/ die grootlicx souden strecken tot voort-plantinghe van de Euangelische Waerheydt/ tot bevorderinghe van ware Godtsalicheydt/ tot onderhoudinghe van goede ordre/ eenicheydt ende vrede / tot voor-kominghe van menichfuldighe swaricheyden / ende tot welstant ende groote stichtinghe der Kercken hier te Lande/ gants onghedaen blijven ende achter gehouden worden/ waer door de Kercken dagelicks seer groote schade lijden: Maer oock dat boven dien door dit langhduyrich uytstel des Synodi voorschreven / alomme in de Kercken van de Vereenichde Nederlanden ontstaen syn ende dagelicks so langs soo meer inwortelen ontallicke swaricheyden van oneenicheyden in de Leere/ disordren ende regieringhe der Kercken/ verwerringhen/ ergernissen/ verbitteringhen ende verdeeltheyden/ sulcks dat het apparent is / in dien dese swaricheyden niet met den aller eersten en worden gheremedieert/ dat ten laetsten d'eene Kercke van de andere / d'eene Stadt van de andere/ in het stuck van Religie/ d welck den bant onser eenicheydt is/ sal komen af te scheuren/ ghelyck (Godt betert) daer van sick alreede eenige schadelicke beginselen in verscheydene plaetsen beginnen te vertoonen: T'welck V. E. M. aller best verstaen/ dat op alle manieren dient verhoedet / als wesende het alderschadelickste quaedt waer door de Kercken verwoest/ ende oock de welstandt deser Landen aldermeest kan ghekrenckt worden : Het alderbequaemste middel om soodanighe swaricheyden te weeren/ ende noch meerder voor te komen/ wetē V.E.H.M. dat ons die H. Gheest de selve aenghewesen heeft in de handelingen der Apostelen aē het 15. cap. Namelic/ Dat het is een Christelicke Synodus. Dit middel hebben ghebruyckt de H. Apostelen/ ende door t'selve hebben de Christelicke Kercken nae de tijden der H. Apostelen midden onder die swaere vervolginghen goede eenicheydt in de Leere/ ende ordre ghehouden. Ende als de Heere syne Kercke Christelicke Overheydē ende Keysers verleent heeft/ het blijckt uyt die Kercklicke Historien / dat de Godtsalige Keysers Constantinus, Theodosius ende alle andere/ die den welstant der Kercken hebben behertiche/ wanneer eenighe dusdaenighe swaricheyden in de Kercken waren opgheresen/ de selve door dit middel van de Christelicke Synoden/ onder hare authoriteyt gehouden/ vruchtbaerlick ende stichtelic hebben afgedaen/ ende wanneer sy daer toe door de opsienders der Kercken zijn vermaent ende versocht gheweest/ datse in sulck eene Heylige ende dienstighe saecke / niet en syn weygherich nochte nae-laticy bevonden. Die ervarentheydt heeft oock tot allen tijden gheleert ende leert noch hedendaechs/ dat gheenen staet/ hy sy Burgerlick/ of Kerckelick/ bestaen kan / sonder alghemeyne Vergaderinghen/ in de welcke opsicht genomen werde op de saken dien staet in't ghemeyn concernerende/ niet anders dan ghelijck eenen acker sonder behoorlicke opsicht niet dan met allerley onkruyt sal bewassen: Dat ooc wanneermen die swaricheyden die de Kercken in't ghemeyn betreffen/ door andere middelen als door eenen Synodum van de ghemeyne Kercken heeft ghesocht te remedieren/ dat het selve altoos onvruchtbaerlick heeft ghesuccedeert/ ende dickwils ghestreckt tot meerder verwarringhe: Teghenwoordelick ist alsoo gheschapen in dese Kercken / dat d'opgheresene swaricheyden die te verbeteren syn / soo seer door alle Provincien syn versprevdet/ datse door gheen particuliere ofte provinciale Synoden sullen connen ghebetert worden. De Kercke van Amsterdam van den laetsten Synod. Nationali daer toe gecommitteert zijnde/ mitsgaders die Gedeputeerden der Synoden van Suyt ende Noort-Hollandt/ als die naest ghesetene/ daer toe mede van haere respective Synoden belast synde/ hebben nu gheheele drie-en twintich jaren lanck gheduyrichlick uyt den name van de ghemeyne Kercken met alle ootmoedicheydt aen V. Ed. H. M. aenghehouden / dat het der Kercken hier te Lande gheoorloft mochte wesen dit middel te ghebruycken/ ende dese hare Christelicke Vergaderinghe ten eynde voorschreven onder de autoriteyt van V.E.H.M. te houden/ ende hebben eyntlick voor ontrent ses jaren na voorgaende volkomelicke bewilliginghe

van

Woens.

1617.

1617.

van alle de respective vereenichde Provincien / op den 15. Martij Anno 1606. van V. E. H. M. schriftelicke Acte vã consent daer toe verworven / soo dat nu anders niet en resteert / dan dat tijdt ende plaetse by V. E. H. M. beraemt ende de voorschreven Synodus uytgheschreven werde. Het heeft V. E. H. M. belieft op der voorschrevene Ghecommitteerde aen-houden al voor ontrent vier jaren de Kercken toe te segghen / dat de selve haer volkomelick mochten verseeckeren / soo haest als de sware Landt-saecken van de Treves souden comen te cesserẽ / dat d'uytschrijvinge des voorschreven Synodi soude ghedaen worden. Waer nae de Kercken grootelicks verlanghende / hebben goet ghevonden in den voor-ledenen jaere uyt de respective Provincien eenighe Kercken-dienaren af te veerdighen / om beneffens die voorschrevene ghecommitteerde aen V. E. H. M. de beloofde uytschrijvinghe instantelick te versoecken. Dit versoeck in V. E. H. M. vergaderinge op den twintichsten Aprilis Anno 1611. gedaen zijnde / heeft V. E. H. M. uytghestelt daer op te resolveren / overmits het afwesen van het meerdere deel der Provincien: Alsoo dan tot noch toe by V. E. H. M. over dese saecke van de voorschrevene uytschrijvinghe gheen naerder resolutie is ghenomen: Soo hebben de Kercken van de Gheunieerde Provincien / die soo langhs soo meer op het alder-hoochste na de voorschrevene Synodus wenschen ende verlanghen / met goet-vinden van de Ed. M. Heerẽ Staten van de respective Provincien / gheraden ghevonden noch-mael ons in competenten getale aen V. E. H. M. af te sendẽ / om beneffens de voorschrevene ghecommitteerde in aller onderdanicheydt ende ootmoedicheydt wederom te versoecken ende bidden / dat V. E. H. M. believe goet te vinden / dat een so Goddelicke eñ hooch-noodige sake eyndelick eenmael in des Heeren name haeren voortganck moghe hebben. Dit is het ootmoedich ende eendrachtich versoeck van alle de Gereformeerde Kercken in de Provincien die ons hebben afgesonden / die alle te samen suchten ende ten aller hoochsten bedroeft ende ontrust zijn over de tegenwoordighe swaricheyden / ende wt gantscher herten seer verlanghen / dat om de selve te remedieren dit aller-bequaemste middel eenmael mach by der handt ghenomen worden: Wy vertrouwen dat de ghemeyne Kercken tot den voorschreven Synodum sullen senden voorsichtighe ende Godtvreesende Mannen / die in de vreese des Heeren met oprechter conscientie / sonder prejudicie / partyschap / ofte verbitteringe / de saken alsoo sullen helpen dirigeren / dat met gemeyn advijs ende bewillinghe ghetroffen sal worden eenen goeden wet tot wech-neminghe van de teghenwoordige swaricheyden / ende gewenschte vrede / ende bestendighe eenicheyt in de Kercken deser Landen. Daeromme de Remonstranten voorschreven wt den name als vooren gantsch onderdanichlick ende ootmoedelick bidden ende versoecken / dat u E. H. M. believe om den allerheylichste naeme onses Heeren ende Salichmakers Iesu Christi, die u E. H. M. tot Voester-Heeren over dese Kercken gestelt heeft / hem ende dese zijne Kercken desen aengenamen dienst te doen / ende nu eens ten laetsten nae soo langhduerich / veelvoudich / ende ootmoedich supplliceren der Kercken / dese heylighe ende soo gantsch noodighe sake met eenen Christelicken yver in des Heeren name by der handt te nemen / tijdt ende plaetse tot het houden des Synodi voorschreven te beramen / ende ordre te stellen / dat de selve met den eersten aen alle Provincien / nae het loffelicke ghebruyck / moghe wtgeschreven worden. D'welck doende sal de Kercke van de Vereenichde Nederlanden soo lancx soo grooter oorsaecke ghegeven worden / om haer over V. E. H. M. godtsalighe regieringhe te verblijden eñ voor de selve den Heere vierichlick ende eendrachtelick te bidden.

Onderstont

Wt den name vande Kercken van het Furstendom Gelre / ende Graefschap Zutphen:

Ioannes Fontanus.

VVilhelmus Baudartius.

Wt den name der Kercken van Hollant eñ West-Frieslant / eñ van de Kercken van Amsterdam:

Libertus Fraxinus.
Festus Hommius.
Petrus Plancius.
Ioannes Hallius.

Wt den naeme der Kercken van Zeelant:

Hermannus Fauckelius.
VVilhelmus Teelingius.

Wt den name der Kercken van Frieslant:

Gellius Acronius.
Godefridus Sopingius.

Wt den name der Kercken van Over-Yssel:

Ioannes Gosmannus.
Ioannes Langius.

Wt den naeme der Kercken van Groeningen ende Ommelanden:

Cornelius Hillenius.
VVolfgangus Agricola.

Dese Supplicatie is overgelevert door de handen D. Ioannis Fontani in tegenwoordichept van alle de boven-gheschreven Kercken-Dienaers / nae dat syne Eerweerdichste eerst mondelinge/ met eenen besonderen yver/ den Hoogh-Mog. Heeren Staten de nootwendichept/ ende verhoopte vruchten des Nationaelen Synodi hadde voor-ghedraghen.

De E. H. M. Heeren Generaele Staten/nae dat de Dienaren des Godtlicken Woordts in een vertreck-camer nevens de camer van haere H. M. ghegaen waren / hebben met malcanderen over dese saecke (daer van sy doch oock te vooren in het particulier waren aenghesprooken) ghedelibereert/ende nae verschepdene debatten hier op ghehouden/hebben sy haer eerst mondelinghe / daer nae schriftelick dese antwoorde/ende Acte ghegheven:

Copia der Acte die de Gheneraele Staten den Predicantē in s'Gravenhaghe ghegheven hebben/den 29. Septembris 1612.

Die Staten Ghenerael der Vereenichde Nederlanden met alle consideratien geexamineert ēn ghelet hebbende op de Remonstrantie eerst by monde in hare H. M. Vergaderinghe ghedaen, ende daer nae by gheschrifte overghegheven by de Dienaren des Goddelicken VVoordts, de selve geteeckent hebbende, ten eynde tijt, ende plaetse tot het houden van een Synode Nationael beraempt, ende ordre ghestelt soude worden, dat de selve met den eersten aen alle de Provincien uyt gheschreven worde, &c. Verklaren, dat sy altijdts ghetracht, ende behertict hebben, gelijck sy als noch doen, ende door Godes genade verhoopen te continueren, omme soo veele in hen is in de Vereenichde Nederlanden te besorghen den welstant, ruste, vrede, eenicheydt ende goede ordre in de Kercke Iesu Christi, Eñ sullen over sulcks mette eerste gheleghentheyt op de voorseyde saecke besoigneeren, als die Gecommitteerde van eenige Provincien naerder ghelast sullen wesen, die hen beswaert ghevonden hebben op t'voorsz. versoeck te resolveren, sonder al vooren te hebben naerderen last ende autorisatie, omme de welcke te ghekrijghen de selve Ghecommitteerde, de voorseyde Remonstrantie in de naeste Vergaderinge van de Heeren Staten hare Committenten, sullen openen, ende alle goede officien doen. Ende de selve naerdere last ende autorisatie van hare Committenten ontfanghen, ende die Ghecommitteerde van de Provincie jegenwoordich in de voorsz. Vergaderinghe gheen commissie hebbende, mede met last ende authorisatie ter Vergaderinghe verschijnende, sal als dan met gemeyn advijs op het versoeck van de Remonstranten gheresolveert worden, ghelijck voor den meesten dienst, welstant, ende verseeckeringhe der Vereenichde Nederlanden, midtsgaders ruste, vrede, ende eenicheydt der voorsz. Kercken sal bevonden worden te behooren. Begheerende hare H. M. serieuselick, datte Predicanten in't ghemeyn ondertusschen metten anderen willen leven, ommegaen, ende wandelen, als Broeders, in oprechte Christelicke liefde, ende vrientschap, ende hare Leere ende Vermaninghe voor de goede Ghemeynte dirigeeren, ghelijck tot de opbouwinghe van de Kercke Christi, ende stichtinghe van de Ghemeente nootelick vereyscht wort. Ghedaen ter Vergaderinge van de voorsz. Ho. ende Mo. Heeren Staten Gheneraal, in s'Gravenhaghe, den 29. Septembris Anno 1612.

Onderstont

Ab. Conders,

Ende was onderteyckent

Ter Ordonnantie vande Hoochgemelte Heeren Staten Generael.

Ende noch leger stont

C. Arssens.

Van

1617.

Bedroefden stant der Gheunieerder Nederlandtsche Provincien.

VAn dese tijt af hebben wel de Ghedeputeerde der kercken meer-maels aēmanninghe ghedaen van het houden des Nationaelen Synodi, maer niet soo solemnelick als hier boven verhaelt is / siende ende bevindende dat het doch te vergeefs was / ende dat van weghen de groote gedeeltheyt / in het stuck van de Religie niet alleen / maer oock in de Politie / ende dat niet in eene / maer in verscheydene Provintien. Doch dese in-landtsche twisten ende oneenicheden ons allegaer dreygende eenen algemeynen onderganck eñ verderf / soo hebben selfs wt-heemsche Coninghen / ende Princen / die onsen Staet gunstich zyn door haere Ambassadeurs / ende ernstighe Remonstrantien / de E. H. M. Heeren Staten wel ernstelick vermaent tot het houden eenes Nationaelen Synodi, daer in alle dese opgeresene twistē in het stuck van de Religie / mochten gheslist ende ter neder ghelecht worden. Insonderheyt heeft de Groot-machtige Gode-lievende Coninck van Groot Britannien / Iacobus vj. Hier in betoont zijne Vaderlicke sorge over onsen bedroefden staet / door zijnen Ambassadeur / den Edelen / Hooch-wijsen / ende voortreffelicken Heer Dudley Carleton, meermaels de E. H. M. Heeren Generale Staten door zijne harangues ende aenspraken / vol swaer wegende redenen zijnde / aenporrende tot het houden eenes Nationalen Synodi.

By den meesten deel der Provintien wordt de Synodus Nationalis besteint / den 24. ende 25. Novembris 1617.

Ende is eyndelick door den vlijdt ende het wijs beleyt van verscheydene voortreffelicke Mannen / dit werck so wijt gebracht / dat op den vier-en twintichsten / ende vijf-en-twintichsten Novembris stylo novo, in Godes name de Synodus Nationalis te houden ghearresteert is / by die van Gelderlandt eñ de Graefschap Zutphen / Zeelant / Frieslandt / Stadt Groeningen ende Omme-landen / midtsgaders Dordrecht / Amsterdam / Enchuysen / Edam / ende Purmereynde / mede-ledematen der Staten van Hollant eñ West-Frieslant. Oock hier in mede-stemmende in Over-ysel de Stadt van Deventer / met Steenwijck / Hasselt / ende Vollen-hove.

Daer is by de Ghecommitteerde der boven-ghenoemde Provintien ende Steden ter Generaliteyt / goet ghevonden / ende beslootē / dat tot desen Synodum Nationalem souden ghenoodicht ende verschreven worden niet alleen de Gecommitteerde der Neder-duytsche ende Walsche kercken hier in Neder-landt / maer oock hebben die selfde Heeren datelick brieven ontworpen / om aen den Coninck van Groot-Brittannien / aen de Gedeputeerde van de Ghereformeerde kercken in Vranckryck / den Cheur-Vorst Phals-Grave / ende Lant-Grave van Hessen / midtsgaders aen de kercken van Emdē / ende Bremen / oock Zuerich / Bern / ende Basel in Switser-lant ghesonden te werden / om harer kercken Gedeputeerde tot by-wooninghe deser Christelicker vergaderinge te noodighen / ende door de selfde de kerckelicke disputen te helpen verdisputeren. Den dach der wtschrijvinghe wiert opgeschort tot den eersten Februarij des jaers 1618. op hope dat de ghene die dese resolutye tegensprecken / midler wijle haer naerde bedacht hebbende / mede stemmen souden tot het houdē des Nationaelen Synodi, ende dat alsoo met eenparicheyt al het vervallene wederom opghericht soude worden.

Dit aldus ghearresteert ende besloten zijnde / soo zijn de extraordinarise Gedeputeerde der Provincien vertrocken / elck nae haer Quartier / die van Gelder-landt in den Haghe latende ende aldaer begravende den Hooch-gheleerden ende Achtbaren Frederich van den Sande, Raets-Heere ende Momboir des Furstendoms Geldre ende der Graefschap Zutphen / oock Borger-meester der Stadt Aernhem / die tot bevoorderinge des boven-verhaelden wercks / nevens andere Heeren ghecommittert zijnde / in s'Graven-Haghe seer Godtsalichlick in den Heere ontslapen is inde maent van Augusto. Hy is gheweest een seer dapper geleert man / niet alleen in de keyserlicke Rechten eñ Politie / cloeck ende wel ervaren / maer oock in Theologia, seer vigilant ende arbeytsaem / die den welstant der Kercke Godes / ende bevorderinghe der waerer Religye seer ter herten nam. Doch ten sal Godt den Heere nimmermeer ontbreecken aen duchtighe ende cloecke arbeyders in zijnen Ooghst.

Frederich van den Sande in den Hage overleden.

Nevens andere Harangues die de Edele Hooch-Achtbare Heer Dudley Carleton in de vergaderinghe der E. H. M. Heeren Generale Staten wt last zijnes Coninck ghedaen heeft tot bevoorderinge des Nationalen Synodi, heeft hy oock een Oratie ghedaen / de welcke in druck wyt ghegaen is / den 6. Octobris 1617. Waer toe ick den goetwilligen leser wijse.

Den

1617

Den sesten dach Novembris stylo novo is (men weet niet waer/noch van wien) op de persse ghebrocht een Boecxken neghen boogen of bladen pampiers groot/ aldus gheintituleert / VVeech-Schale, om in alle billickheydt recht te over-weghen de Oratie van den Edelen, Hoogh-Gheleerden, VVijsen, Voorsienighe Heere, mijn Heere Dudley Carleton, Ambassadeur van den Doorluchtichsten Coninck van Groot-Britannyen, onlanghs gedaen in de vergaderinghe der Edele Hoogh-Moghende Heeren Staten Generael. Gemaeckt tot grondighe aenwijsinghe van den waren oorspronck &c. der huydendaechsche oneenicheyden in de Kercke ende Politie: Ende verdediginghe der gheener, die daer in onschuldich sijn. De Edele Heer Dudley Carleton vernemende dat dit boecxken was aen den dach ghecomen/ende den inhout daer van verstaende/heeft daer over den 25. Novembris wel ernstlick syn clachte ghedaen in de vergaderinghe der E. H. M. Heeren Gheneraele Staten : Soo dat nae verscheyde Disputen hier over ghevallen/ eyndelijck by pluralitate vocum, bestemt is een placcaet te maecken ende te doen publiceren.

Prins Maurits brengt meer garnisoen inde Briel.

PRins Mauritius is met synen Broeder Prins Hendrick/ den laetsten Septembris des avonts uyt den Haeghe ghereyst met xy. waghens/ ende hy is tusschen vier ende vijf uyren ghecomen te Maese-Lant-Sluys/ alwaer eenighe schuyten ghereet lagen / met de welcke hy de Maese overghevaren is na den Briel/ ende hy is smorghens ontrent ses uyren aldaer gearriveert. Van wegen dese subyte ende onverwachte overcomste zijner Exc^e. zijn eenighe inden Magistraet ende Borgerye aldaer eerst wat verbaest gheweest / niet wetende wat het te beduyden hadde/ Maer siende ende bevindende/dat zijn Exc . niet en was ghecomen om eenige veranderinghe inden Magistraet aldaer te maken/dan alleen om het Garnisoen te veranderen ende te versterckē/ so is yeder een stille ende te vrede gheweest. Zijn Exc^e. heeft binnen den Briel gebracht zijnes broeders Compagnye / ende hy heeft den Capiteyn der selfder by provisye tot Commandeur over het Crijchs-volck in den Briel liggende/ ghemaeckt/zijnde nu daer in Garnisoen ontrent ses hondert Mannen. Des anderen daechs is zijn Princ. Exc^e. wederom inden Haghe aengecomen. Over dese daet hebben wel eenige dapper gemurmureert/ende wouden wel geern wat daer tegens ghedaen hebben/ maer niet cunnende met reden ofte voege zijn Exc. beschuldigen/dat hy buyten de Limitē zijner Commissye was getreden / soo hebben sy het hier by laeten verblyven.

Prins Maurits doorreyst Hollant/ de Magistraten en Vroetschappen vermanende tot vrede

OP het eynde van November , als de Hollantsche dach-vaert voor handen was/ Soo is syn Princ. Exc . ghereyst tot verscheydene Steden in Hollant/als tot Delft/ Schiedam/Rotterdam/Gorchum/ ende andere meer , ende hy heeft sich voor de Magistraten ende Vroetschappen der selfder Steden ten Hoochsten beclaecht over de soodaenighe / die over al door het Landt uytgaeven ende versprcyden / dat hy onder het pretext van de oude Gereformeerde Leere voor te staen / socht hem selven tot Souvereyn deser Landen te maken/ daer sulckes doch gheensins syn ooghemerck en was/ te vreden synde met synen staet ende conditie / niets pretenderende op de Landen / dan te willen blyven een ghetrouwe Stadt-houder/ Voor vechter/ ende Beschermer der selfde / ghelyck hy tot noch toe gheweest was.

Voorder soo heeft syn Exc . de Magistraten ende Vroetschappen gebeden ende vermaent tot vrede ende eenichheydt onder haer/ende met hare naebuyren/ ghevende tot dien eynde haere Ghecommitteerde/ die sy tot dien aenstaenden Landt-dagh senden souden/goede instructien.

Oock heeft zijn Exc . verclaert daer in niet wel te vreden te wesen/ dat in eenige Steden van Hollandt Waert-ghelders wierden aen-ghenomen/ ende dat sonder syn consent ofte kennisse / daer nochtans hy/als Stadt-houder/in sulcke ende diergelycke lichtinghe ende aen-neminghe van volcke behoorde ghekent te worden/ versoeckende wel ernstlick / dat van nu voortaen gheene Waert-gelders mochten aengenomen worden/ maer dat veel meer de alreets aengenomene mochten ghecasseert worden/alsoo daer gheenen Vyants noodt en was/ ende wanneer het de noot voorderde/dat hy haer tijdts genoech met noodtwendich Garnisoen versorgen soude/ sustinerende te ghelijcke/dat het hem/ als Stadt-houder des Lants / ende niemandt anders toe-stont/ patenten te gheven.

Traeghen voort-ganc des Nationalen Synodi, onaengeſien al het ſolliciteren eñ remonſtreren der Kercken.

VAn deſer tijt af hebben wel de Gedeputeerde der Kerckẽ meermaels aen-maeninghe ghedaen/ ende het houden des Nationaelen Synodi ghesocht te bevoorderen/maer niet met ſo ſolemnele beſendinge/ als deſe hier boven verhaelde gheweeſt is/oordeelende dat doch al haere moeyte ende aen-ghewenden aerbeyt in deſer ſaecke / te vergeefs was om dat hare groot-wichtighe redenen licht gheacht wierden by vele die aen het roer ſaeten.

Haechſche Conferentye/gehouden Anno 1611.

Vele ſo Kerckelijcke als Politijcke perſoonen; waeren in grooten twijfel getrocken / door de Conferentie ofte T'ſaemenſprekinghe/die Anno 1611.gehouden was in ſ'Graven-haghe / tuſſchen ſes Orthodoxe ofte Contra-Remonſtrantſche/ende ſes Arminiaenſche ofte Remonſtrantſche Predicanten/by de Staeten van Hollant ende Weſt-Vrieſlandt daer toe beroepen/ (maer niet van de Ghemeyne Kercken daer toe ghelaſtet) om de vijf Controverſe poincten (van de Predeſtinatije/2. Van de wt-ſtreckinghe der kracht ende werckinghe des doots Chriſti. 3. Van de genaede Godes / ende werckinghe der ſelfder. 4. Van de ſaelichmaeckende ghenaede den menſchen aen-gheboden / ende mede ghedeylt. 5. Van de vol-herdinghe der wtvercoren Godes in het ghelooven ten eynde toe) te verhandelen.

Deſe Conferentye is ghehouden in de Maenden van Maert/April / Mey/in de volle vergaederinge van de Heerẽ Staeten van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt/ ende ſy is eerſt ſchriftelijck verbatt ende beſchreven/eñ daer nae/ wt laſt der Staeten van Hollant/doen drucken/ende daer ſijn alleen exemplaeren ghesonden aen een yeder der Edele/der Magiſtraeten/ ende Vroetſchappen in Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt / om by de ſelfde ghelesen ende gheexamineert te worden / maer noyt en hebben de Heeren Staeten hier over verſocht het oordeel van den Synodo Nationali, ofte der particuliere Synodẽ/ofte Claſſen der Kercken binnen lands / veel weynigher heeftmen hier over gevraecht ofte ghehoort het oordeel der wt-landtſcher Schrift-Geleerde/ Profeſſye doende van de Gereformeerde Religie: daer het nochtans eenen yederen eygentlick ende principaelijck toe comt te oordeelen van die dinghen/die ſijn Profeſſie/amt / ende beroepinghe ſijn betreffende.

De Religions verſchillen heeftmen door nieuwe/ongewoonghelicke middelen getrachtt te verhandelẽ.

Nefutor ultra crepidam

Des te onghervmder heeft het velen gedocht/ datmen deſe Conferentye heeft ghesonden aen alle de Edele / Magiſtraeten/ ende Vroetſchappen/ ende niet aen de reſpective Synoden/Claſſen/Predicanten/ noch Kercken-Raeden / om dat niet alle die Politici den welcken deſe Conferentye te examineren was in handen gheſtelt/en waren Mannen Profeſſye doende van de waere Ghereformeerde Religie/maer eenighe der ſelfder ſijn heel vremt/jae vyanden van de Gereformeerde Kercke ende Religie gheweeſt.

Delfſche Conferentye Anno 1613.

Daer is oock Anno 1613. binnen Delft een Conferentye ghehouden tuſſchen drye ende drye van beyder ſijts Predicanten/ door laſt van de H. M Heeren Staeten van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt/ om te ſien ende ondertaſten / hoe de opgheresene Religions ſaecken ſouden moghen geremedieert worden/maer al te vergheefs/ jae de ſaeke is van quaet ergher ghewoorden.

Daer ſijn opgheſtaen veel Stoke-branden eñ blaeſ-balcken der Kerckelicke ende politijcke beroerten in deſe Landẽ.

Dit jaer van 1613.heeft oock H.G. (een onbeſtendich man) in een boeck dwelck hy in openbaren druck heeft aen den dach ghegeven/de ghetrouwe / Godſaelighe/ ende beſtendighe Leeraeren ſchendelick beſpott ende ghelaſtert/ſchrijvende/ datſe menſchelicke Schriften willen Canoniſeren: datſe de Hooghe Overicheyden haere behoorlicke authoriteyt niet toe en ſtaen/ ende conden ſy eens comen tot het geene daer ſy nae trachten / datſe ſoo ſouden te wercke gaen/ datmen haer ſoude moeten bidden ende ſmeeken / datſe haer ſouden willen maetighen. Hy ſpott met de Kerckelicke regieringhe / de Ouderlinghen noemende twee-jaerighe by-ſitters. Hy ſeyt dat de Predicanten in deſe Neder-Lantſche Republijcke/ een tweedde Republijcke willen op-richten: Jae hy derf wel onbeſchaemdelick ſegghen/dat de Predicanten het bewint der Civile ſaekẽ aen haer willen trecken : Ende dat de ſelfde oorſaeke ſijn van het verlies van Vlaenderẽ/ dwelck ſo notoir valſch is/dat daer door Vlaenderen is verlooren ghegaen / ende noch andere Landen meer / om dat men de ghetrouwe leeringhen / vermaeninghen / beſtraffinghen der Ghetrouwe Leeraren des Godlicken Woorts / niet en heeft in behoorlicke achtinghe ghenomen/ende dat vele Regierders / hooghes ende leeghes ſtandes / meer haer eyghen eere ende profijt ghesocht hebben / dan de

Leelicke laſteringen eñ calomnyen teghen de ghetrouwe ende beſtendighe Leeraeren der Gereformeerde Kercken wtgegeven.

Men ghedencke in wat ellende dat de Hertoghe van Aerſchot/de Prince van Cimay/ Duc d'Alẽcon/ende andere Gouverneurs/ Vlaenderẽ hebben ghebracht.

eere Godes/ende den welstandt der Landen/&c.

Der ghelijcke Brand-stichters / ende Brandt-clock-ghieters als de boven verhaelde / sijnder al vele te desen onsen tijde opghestaen in het midden van ons (die den naeme van Ghereformeerde Predicanten hadden) soo lasterlick sprekende ende schrijvende van de Leere ende Leeraers der ouder waere Ghereformeerde Kercken/dat het schijnt / datse ghehuyrde Bileams sijn/becocht ende gehuyrt om Israël ofte de Ghereformeerde Kercken te vloecken. Den Auteur van een Boecken ghenoemt den Cristallinen-Bril, beschuldicht de Leeraerẽ der oude Gereformeerde Kercken / datse den Catechismum willen canoniseren: Datse het Ketter-dooden drijvẽ/ datse een Inquisitye eñ Ketter-dwanck willen in-voeren: datse de Magistraeten schelden voor Libertynen/ Epicureen/ Atheistẽ/ende Blindarisen/ende datse sulcx den Ghemeynten in-planten : Datse de Magistraeten wt haer amt hebben ghestooten/ende noch poghen te doen : Datse soecken te verdrijven alle die gene die van andere ghesintheydt sijn/ als sy : Datse Landt-verderffelijcke leerijnghen ende opinien drijven : Datse de Overicheydt voor geen Christelicke Overicheydt en willen houden / voor en al eer sy alle die van een ander ghesintheyt sijn als de Gereformeerde / ende haer nae waerschouwijnghe van een half jaer niet en willen tot de selfde vervoeghen/met een briefken te lande wt wijsen.

Christallinẽ Bril/ Anno 1613 ghedruckt.

Eenen anderen Remonstrant verghelijckt de leere der Ghereformeerde Kercken/by de grouwelicke daet des Keysers Tiberij, die een maeghet dede verc rachten van den Beul/ ende doe liet hyse verworghen/om datse haere eere verlooren hadde : Alsoo/seydt hy/dat de Leeraers der Ghereformeerde Kercken God maeken tot een Tyran/die de menschen tot de sonde noodsaeckt/ende daer nae om de selfde sonde straft ende verdoemt. Wye heeft oyt grouwelicker lasterijnghen ghehoort!

Noch eenen anderen Remonstrant seyt eñ schrijft/ dat de Contra-Remonstrantsche Leeraeren sijn Stoici ende Libertinẽ/ Item/dat God door de leere der Contra-Remonstranten wordt ghestelt tot eenen Tyran/ eenen verspieder / eenen voghelvangher/een Crocodile/een Hyæna, ende dat sy de leere der Cerdonisten/ Valentinianen/Priscillianisten/jae Simonem den Toovenaer selfs / wt den af-grondt opwecket.

Grouwelicke lasterijnghen daer mede de Remonstrantẽ de leere der Contra-Remonstrãten beswaeren.

Eenen anderen Arminiaenschen Predicant/staende in een van de beste Steden deser Landen / en spreeckt niet sachter/ maer roept over luyt/ende schrijft/dat wt de Leere der Contra-Remonstranten volght/ dat God oorsaeke is van den val Adams : Dat God oorsaeke is van alle de sonden die daeghelicx geschieden: Dat God oorsaeke is van s'menschen verdoemenisse: Dat God onwijs is : Dat God soo wel voor de Duyvelen is ghestorven/ als voor het grootste deel der menschen in de werlt : Dat God wil / dat de menschen onwaerheyt ghelooven sullen/ ende dat hyse wilt straffen / om dat sy de openbaere leughenen niet ghelooft en hebben: Hy beschuldicht oock de Leere ende Leeraers der oude Ghereformeerde Kercken/ als hebbende gemeynschap met de dolijnghen der Stoycken: der Manichæen : der Libertinen/ende Geest-drijvers/ jae ghemeynschap te hebben met de Leere der Turcken eñ der Saracenen. Andere geven Taefereelen aen den dach in openen druck/daer in de Leere der ouder Ghereformeerde Kercken / seer smaedelick ende haetelick wort ten toone ende ten spotte ghesett/ als of sy in velen puncten een ende het selfde leerde / dwelcke de Turcken ende Saracenen onchristelick Leeren ende drijven.

Grouwelicke Taefereelen daer in de leere der Ghereformeerde Kercken haetelick wort te[n] [to]ne ghestelt.

Jae de Remonstraten sijn soo wijt in haren moetwille voortgeloopen/dat sy in publijcke schriften segghen / het is onmoghelick / dat de Godts-vruchticheyt recht bevoordert werde / ten sy de Leere der Predestinatye wtgheroept werde/als eenen boom / die onnuttelijck de aerde beslaet/ende met sijn schaeduwe/bladeren/ ende af-druppenden reghen belett / dat daer onder niet goets wassen en can. Als of dit noch niet ghenoech en waere / soo schrijft eenen anderen Arminiaenschen Predicant aldus / ick sach dat daer door (sprekende van de Leere der Ghereformeerde Kercken) als door een ongheluckighe ende dwaelende sterre / de ghemoederen der menschen van alle Godsaelicheyt ende Religye/verde afghelevdt werden. Noch eenen anderen Remonstrant seyt en schrijft dat de Heere den Contra-Remonstranten in den wech sijn/ende dat sy t'Raedt-Huys int hooft hebben / ende

dewyle

de wyle haer de deucht sulcx niet can gheven/ soo soecken syt sept hy / door oproer. Hy voechter by (sprekende van verschepdene Ledemaeten der oude Gereformeerde Kercke binnen Schoon-hove) dat het een deel onnutte ende verrotte leden/ende scheur-suchtighe menschen syn. Stracx daer nae voeght hy dese woordē daer by den Magistraet aenspzekende / draeght u swaert niet te vergeefs/&c.

Door dese / ende veele der ghelÿcke seer bittere verghalde Schriften / die de Remonstranten opentlick in druck wtgaeven (sommighe haere naemen vrymoedelick daer by settende/ sommighe die verswyghende; het sy dat haer haere conscientpen ghetuychden/ dat sy veel te lasterlick spraeken/ ofte dat sy vreesden daer over opentlick van leughenen te sullen bestraft worden) hebben grooten twee-spalt ende scheurÿngē veroorsaeckt/niet alleen onder den gemeynen man/diemen in schepen en schuyten/ op waeghens en caeren/ in Herberghen/ op steghen ende weghen/ (sy waeren dan Burgers/Boeren/Mannen/Vrouwen/Jonghe ghesellen/ of jonghe Dochters) schier nerghens van en hoorde spreken of disputeren / als van de Predestinatye / met den aen-cleven van dien: Maer oock onder de Staeten/Magistraeten Vroetschappen/ Officieren ten platten lande/jae oock onder verschepdene Chrÿchs-Officieren/ ende Soldaeten waeren dit de daeghelickschehe propoosten. Ende elck een maeckte Boerkens/Liedekens/Taefereelen / Pasquillen/figueren ende af-beeldÿnghen op coper of hout gesneden / elck een des anderen Leere ende persoonen op het swartste ofte leelickste af-beeldende: Jae die voor treffelÿcke in God verstorvene Mannen Iohannes Calvinus, Theodorus Beza , Petrus Martyr, ende andere der ghelÿcke / (die als lichten geschenē hebbē in Godes Kercke) en mochten met vreden in haere graeven niet rusten / maer men heeftse in haer graf ghebeten ende beknabbelt/alsoo dat eenighe/ die voor Ghereformeerde Predicanten ghÿngen/ den seer treffelicken ende Heerlick van God verlichtten Leeraer Iohannem Calvinum met haere pennē veel schendelicker ende smaedelicker hebben afghemaelt/als dien onbeschaemdē booswicht Bolsecus opt ghedaen heeft.

Door dese ende der ghelÿcke middelen ende manieren van doen / seggh' ick/syn vele soo hooghes/als leeghes standes persoonen niet alleen laeu ghewordden in de eenmael aenghenomene Leere der Gereformeerde Religye / maer veele syn seer verbittert ghewordden teghen de Leeraeren ende Ledemaeten der ouder Gereformeerde Kercken/ de Vaeder is tegen den sone / de Moeder tegen de Dochter / de Man teghen de Vrouwe / de Vrouwe teghen haeren Man/den eenen Broeder teghen den anderen / Burgher tegen Burgher/ naebuyr tegen naebuyr op-gehitst/ ende sy syn malcanderen so Vyandts geworden / dat d'een den anderen niet spreken/ jae naeu groetē en wilde. Men heeft te Schoon-hove gherasseert ende te gronde afgebroken het huys daer de Contra-Remonstranten in ghepredickt hadden. De Remonstrants-ghesinde siende dat sy tot wt-voerÿnghe haeres aen-ghevanghenen wercks / Brachium seculare van doene hadden/so hebben sy om de Staeten ende Magistraten aen de handt te crÿghen/ghedreven/ende geschreven/dat den Heeren Staetē competeert de hoochste opsicht/beleyt/ende bestuyrÿnghe/niet alleen over Burgerlicke / maer oock over Kerckelÿcke saeken. Dit ghevoelen hebben eenige voor treffelicke Kercken-Leeraeren deser Provintyen seer grondelick wederleyt/ blÿckende by haere Boecken hier van in openen druck wtghegeven/ maer/ soo het schÿnt en blÿckt/by de dryvers der heden-daechscher nieuwicheden ofte niet ghelesen/ofte niet gheachtt: hebben derhalven de E E. Heeren des Magistraets ende de xxxvj. Raeden der Stede Amsterdam noodich gheachtt schriftelick haer ende anderer goeder Steden ghevoelen hier van te ontdecken/haere woorden syn dese:

De Remonstrantē willen sustineren/dat de Staeten competeert de hoochste opsicht in Kerckelicke saeken.

Soodaenighe gemeynde superioriteyt/ strydet teghens Godes Woort / ons leerende / dat de opperste opsicht over de Kercke alleen toe comt onsen Heyland Iesu Christo, het eenige hooft der Kercke/die op-vaerende ten Hemel/ de naeste opsicht der Kercken onder hem / nae den reghel van syn Goddelicke Woort/ de wettighe Kerckelicke persoonen bevolen heeft/ ende hy heeft de Magistraten ghestelt tot Voester-Heeren sÿner Kercke/ om die by haere vryheydt ende recht te bewaeren/ ende niet (als de Paus van Rome ghedaen heeft) de selve tot haer te trecken/ ende een weereltlÿcke Heerschappye in

Die van Amsterdam spreken ende schryven daer tegen.

der Kercke op te rechten.

Wort oock bevonden/dat dese superioritept impertinentelick op verschepdene Exempelen wert gebout. De Requeste by die van de Religpe/ ten tyde van de vervolghynghe / soo aen den Coninck van Hispanpen/als oock aen de Staeten van den Lande overghelevert / brenght sulcx geensins mede : Maer daer door is henlieden alleen aenghewesen / dattet haer toe quam de Kercke voor te staen ende te beschermen / nae den reghel van Godes Woort/ op dat onder haere autoritept de abusen in de Kerckelicke diensten ontstaen / door wettighe Kerckelycke middelen/mochten gheremedicert worden.

Requeste aen dē Coninck van Hispanpen eertyts by die van de Religpe gepresenteert.

Voorder ist onwaerhepdt (segghen de Heeren Burgher-Meysterē/ ende Vroetschappen der Stede Amsterdam)dat sulcx altyts is ghepractiseert by de Overheden die het Pausdom hebben verworpen/ als dat blyckt / Ten eersten wt het gene dat gheprastiseert is onder de loflelycke regierynghe van den Prince van Oranpen Hoog. Memorpe/Anno. 1582. in de saeke van Caspar Coolhaes:Ende daer nae Anno. 1586. in het houden van het Nationael Synodus in den Haege. Ten tweeden wt het gene dat de Euangelissche Vorsten in Duptschlandt in de Aughsborchse Confessye den Keyser hebben voorghedraeghen. Behalven dat door sulcke politycke superioritept in Kerckelicke saeken / alle Kerckelicke Collegyen/als Kercken-Raden/Classen/ ende Synoden / ten deele geabrogeert/ten deele vruchteloos eñ noodeloos gemaeckt souden werden/soo souden mede alle de gene die tegens d'aengenomene leere eenige Particuliere opinyen hebben ingenomen / ende soecken voort te planten/in cas van oppositye/telckē haer recours nemen tot de vergaederynge der Staeten ofte Magistraeten/ende andere Caemeren ofte Officieren/ende over sulcx souden alle Iudicia Ecclesiastica comen te cesseren / ende de politycque persoonen souden het amt der Predicanten eñ Kercken-Raeden Exerceren. Daer wt dan groote disordren ende confusyen / oock merckelicke abuysen / ende sorghelycke veranderyngen souden staen te verwachten.

Verde het grootste deel van Ridderschap ende Edelen in Hollandt / hielden de syde ende partye der Remonstranten/ als oock de meeste Steden van Hollandt/ ende West-Vrieslandt / seer behendelyck misleydt synde.

d'Edele vā Holland houden het met de Remonstranten. Oock de meeste Steden.

Jae dese vlamme is wyts en syts soo wtgheslaeghen/buyten Hollandt / dat de Predicanten te Niemeghe/Graeve/Tiel/ Bommel/als oock in Schencken-schans/ Andries schanse / mitsgaders de meeste dorpē in het Niemeechsche Quartier/als Maes en Wael/ Tielsche ende Bommelsche weerden/met Remonstrantsche Predicanten syn besett gheweest / ende een groot deel / jae verre het grootste deel der Magistraeten ende Overicheden in dat Quartier/hieldē het met de Remonstranten/van de selfde verleydt wesende.

Gelderland.

De Graefschap Zutphen/Veelau/Zeelandt/ende Frieslandt / en waeren oock niet heel suyver / hier ende daer waeren der al eenighe voncken van scheurynghe ende oneenichept in de Religye/ glinserēde/roockende ende beghinnende te branden / aenghesteken synde door de behendichept eeniger listighe vossen : Maer God de Heere heeft ghenaede ghegeven/ dat dit vier/door het wys / cloeck/ ende voorsichtich beleyt van verschepdene soo Politycke/als Kerckelicke persoonen / in die Landen ende Quartieren by tyts is ghelescht/ende in syn assche ghedempt.

Zutphen/ Zeeland/ Vrieslandt.

Maer in de Stat van Vtrecht waeren alle Predicanten Remonstrants / oock verre den meesten deel der Predicanten in die Provintye/waerē de Remonstranten toe-stendich/ Immers waeren sy soo hooghe (door faveur/hulpe / ende bystant der Staeten eñ Magistraeten dier Provintye) gheclommen / dat sy de Contra-Remonstranten op contributye hadden/ ende eenighe Predicanten verdreven/ ende verschepdene Burghers grootelicx bedroefden/ eñ beschaedichden/die elders ter Predicatye ofte ten Avont-maele des Heeren ghynghen.

Vtrecht.

In Overyssel was ooc groote gedeelthept / die van Campen hebben insonderhept haer met groote hevichepdt ghestelt teghen de Contra-Remonstranten / afsettende ende wt Officyen weerende niet alleen den eenen ende den anderen van haere Predicanten/ maer oock veel andere Mannen/die Politycke Amten bediēden/ verbiedende de schippers ende voerlieden haere waegens ofte schepen te verhuyren den Burgheren ende inwoonderen/ die des Sondaechs op de naest-ghelegene Dorpen wouden gaen/om de Predicatyen

Overyssel, Campen.

dicatyen der Contra-Remonstrantsche Predicanten te hooré. Te Deventer was oock scheuringhe in de Kercke ende op het Raedt-huys: Te Swolle en waeren het de Predicanten oock niet eens/ op het Raedt-huys aldaer was oock ghedeeltheyt Verscheydene Rectoren en Schoolmeesters stelden haer oock opentlick tegen de leere der oude Ghereformeerde Kercken: Ende onder de Burghers was ghedeeltheydt / jae de Ghedeputeerde deser Landtschap/ Mitsgaeders de meest Drosten/ ende Jonckeren/ oock Officieren ten platten lande / helden meest aen de syde der Remonstranten.

Deventer. Zwolle.

Rectoren en School-meysters.

De Synodaele ende Classicaele by een comsten heeftmé in Hollant/ West-Vrieslant Overyssel / ende het Sticht van Utrecht/ eñ elders/ niet laeten haren voortganck nemen / nae ghewoonelicke wyse ende ghebruyck/ soo datmen in de Synoden ende Classen geen kennisse en heeft cunnen noch moghen nemen van de nieuwicheden in het stuck van de Religye op de baene ghebracht.

Synodaele Classicaele vergaederinghen opgheschort.

Men heeft eenige Professores Theologiæ binnen Leyden beroepen ende ingevoert/ ende by publycke autoriteyt de handt gheboden / die in verscheydene puncten der Religye niet eenes ghevoelens en waren met de Ghereformeerde Kercken soo hier te Lande / als in Vranckeryck/ Groot-Britannyen/ Phals/ ende andere Ghereformeerde Conynckrycken / Cuer Vorstendoemen/ Graefschappen/ ende Republycken. Een van de voornaemste ende befaemste persoonen / door wiens Boecken ende Schriften het vier der oneenicheyt is ghevoedt ghewo rden in onse Neder-Landtsche Kercken / was D. Conradus Vorstius, die Anno 1611. van Steinfort beroepen is/ om Professor Theologiæ te syn binnen Leyden/ in de plaetse D. Iacobi Arminij, die Anno 1609. den xxij. Octobris binnen Leyden ghestorven was. Onaenghesien dat de Gode-lievende Grootmachtige Conynck van Groot-Britannyen/ ende verscheydene treffelicke Gheleerde Mannen / binnen ende buyten s'lants desen Conradum Vorstium beschuldichden van ketterye ende valsche leeringhen: So hebben even wel syne goetgunders ende Patroné so veel vermocht/ datmen hem evenwel in Hollandt gehouden / ende wt s'lands middelen ryckelick ghegagiert heeft / laetende hem met syne

Onsuivere Professores Theologiæ in de Universiteyt vã Leyden.

Vorstius geroepen om Professor Theologiæ te syn binné Leyden Anno 1611

behendighe Schriften / ende Crocodyls traenen / de eenmael aenghenomene Gereformeerde Religye beeladden ende vervalschen/ alles sonder dat opt de Remonstrants-ghesinde eenighe censure over synen persoon of Boecké/ hebben gaen laeten / maer ter contrarye hebben de selfde in de vergaederynghe der E. M. Heeren Staeten van Hollandt ende West-Frieslandt verclaert niets ghesien nochte ghelesen te hebben / in syn Boecken niet ghevonden en hebben / dat de waerheyt ofte Godsaeligheyt naedeelich is.

So dat in desen deele de Iesuyten veel beter ghedaen hebben / dan de Remonstranten/ want die hebben eenighe syner grove dwaelynghen (in het boven-ghenoemde Boeck staende) met openbare schriften bestreden/ ende teghen-ghesproken.

De Remonstranten hebben daeghelicx soo toeghenomen / (want haere sacke is by verscheydene van de voornaemste in de regierynghe van Hollandt ende West-Vrieslandt goet gheacht) dat Anno 1614. dit Decreet van Tolerantye by pluraliteyt van stemmen is ghemaecht/ dwelck oock op den naeme der Staeten van Hollandt in openbaeren druck is wtghegheven/ streckende tot den vrede der Kercken/ soo den Titel mede brenght/ ende luyt aldus:

Decreet van tolerantye Anno 1614

Alsoo vele twisten ende oneenicheyden inde Kercken deser Landen veroorsaeckt worden/ over die verscheydene wtlegginghen / van eenighe plaetsen der Heylighe Schrifture/ spreeckende van Godes euwighe Predestinatie / ende t'ghene daer van dependeert / daer wt volghen heftige desputen/ jae sulcke / dat eenighen nae gedupt wordt / dat sy directelyck ofte indirectelyck leeren/ dat Godt die Heere eenighe menschen geschapen heeft ter verdoemenisse/ den Menschen tot de sonde nootsaeckt: ende eenige ter salicheyt noodicht/ die hy gantschelyck beslooten heeft die salicheyt niet te gheven: ende eenighe andere/ dat des menschen natuyrlycke crachté ofte daden heure salicheydt connen wercken: streckende beyde tot Godes oneere/ groote lasteringe onser Christelycker Reformatie/ ende strydende tegens onse goede meyninge. Soo ist/ dat wy tot voorderinghe van Godes eere/ ende Glorie/ welstant deser Landen/ ende Kercken/ ruste/ eenicheydt ende stichtinghe vande goede

1617.

Gemeynte / noodich vindende daer tegēs te versien/ Nae rype deliberatie / ende in Godes vreese / wel ende behoorlick ghelet hebbende op t'gene in de Conferentie in onse vergaderinge inden Jare sesthien hondert ende elf/ tusschen twaelf Kerckēdienaren/ eerst mondelinghe verhandelt/ ende daer nae beneffens respective advysen in gheschrifte overghelevert is / ghebruyckende de authoriteyt / die ons/ als wettelicke Hooghe Overicheyt nae Godes Heylighe Woort / ende het Exempel vande Coninghen/ Princen/ ende Republijcken / die Reformatie vande Religie aengenomen hebbende / is competerende/ gheordonneert hebben ende ordonneren by desen / dat inde voorschreven uytlegginghen by een yeghelick aendachtelijck ghelett sal worden op die vermaninghe des Heylighen Apostels Pauli , leerende/ dat niemant en ghevoele boven het gene dat hy behoort te ghevoelen / maer dat syn ghevoelen sy tot maticheyt / nae dat Godt een yeghelijck die maete sijns gheloofs ghedeylt heeft / ende op het ghene die Heylighe schriftuyre in verscheyden plaetsen leert / als dat onse Heyl alleen uyt Godt is / maer dat wy ons selven in ongheluck brenghen: Dat dien volgende die voorschreven uytlegginghe sulcx ghedaen sal worden / dat by alle Kerckendienaeren de goede Gemeynten ende inghesetene by alle ghelegentheydt ingheplantt worde/ dat het begin/ midden/ ende eynde van s'menschen Salicheyt/ ende namentlick oock het gheloove / niet des menschen natuyrlijcke crachtē ofte wercken / maer alleen die loutere onverdienbaere Genade Godes in Iesu Christo onsen Salichmaecker/ toegheeyghent moet worden; Dat Godt almachtich gheen menschen geschapen en heeft ter verdoemenisse : Gheen menschen tot die sonden nootsaeckt : nochte geen menschen tot die salicheyt noodicht / die hy gantschelijck besloten heeft die niet te gheven. Ende hoewel inde Hooghe schoolen/ oock onder de Gheleerde ende Leeraers van Godes Heylighe Woort / ghebruyct is (ghelijck wy ooc vrplaeten) van het verstant der schryftuyr plaetsen vande voorschrevene Predestinatie ende ghevolghe van dien / in haer byeencomsten vriendelyck te confereren/ eñ handelen/ daer over van verscheydenheyt van gevoelen mach vallen/ ghelijck van outs/ eñ oock by onse tijden/ onder gheleerde/ Godt vruchtighe Mannen gevallen is. So en verstaen wy nochtans niet/ dat de hooge disputē/ waer wt tegēs onse voorsz. ordre eñ goede meyninghe die voorsz. ongherijmde naeduydinghe ende extremiteyten souden volgē/ int openbaer ofte opten Predick-stoel / of anders onder het ghemeyne volck ghebracht sullen moghen worden : Ghelijck wy oock niet en verstaen / dat die ghene die inde voorsz. uytlegginghe niet hooger en leert ofte en ghevoelt dan dat Godt de Heere Almachtich van eeuwicheydt nae zijn welbehaeghen/ ghegront in Iesu Christo onsen Heylant ende Salichmaecker/ ter eeuwigher salicheydt vercooren heeft/ den genen/ die door de onverdienbare genade ende werckinghe des Heylighen Gheestes/ in onsen Heere Iesum Christum ghelooven / ende inden selven gheloove duer ghelijcke onverdienbare ghenade/ ten eynde toe volharden : Ende daer iegens ten verdoemenisse verworpen heeft den ghene / die in Iesum Christum niet en ghelooven/ ende in t'selve ongheloove ten eynde volherdē/ Niet en sal gemollesteert/ nochte hoogher te leeren/ ofte ghevoelen beswaert worden / houdende de selve leere oock ghenoechsaem ter salicheydt/ ende tot Christelijcke stichtinge bequaem. Ordonneren voorts dat alle Kerckendienaeren die uytlegginghe van alle andere stucken der Christelijcker Leere / sullen doen/ volghende Godes Heylighe woort/ ende t'ghene deurgaens by die Gereforde Kercken deser Landen (die wy openbaerlijck tot noch toe hebben ghehanthavet/ voorghestaen ende ghevoet/ ende alsnoch hanthouden/ voorstaen/ ende voedē) gheleert is: Ende voorts hen te reguleren in Christelijcke liefde / eenicheyt ende goede stichtinghe / nae onse voorgaende resolutien/ tot weeringhe van voordere oneenicheden/ also wy t'selve tot der Landen/ Kercken / ende goeder Ghemeynten dienst/ ende gherusticheyt/ verstaen te behooren.

Dese Resolutye op den name van de H. M. Heeren Staeten van Hollant ende West-friesland aen den dach ghecomen sijnde / hebben de Remonstranten (door welcker beleyt den Contra-Remonstranten de selfde seyden te weghe gebracht te syn) geern aen-ghenomen/ als grootelicx tot haren voor-deele ghereyekende/ over-

mits

1617.

mits sy daer door in eenen / ende den selfden graet met de Contra-Remonstranten wierden gestelt ende aen-ghenomen. Sy noemden de selfde een Christelicke verdraechsaemheyt, voorgevende/ dat dit den eenighen middel was / om alle voordere disputen te doen ophouden/ ende de verbremde ghemoederen wederom aen een te hechten/ ende also den wech te baenen tot eene vaste Ordre/ die nae der handt op alles soude moghen ghenomen worden. Maer de Contra-Remonstranten / den Overicheden ende Ghemeynten voor ooghen stellende hoe wijt dat de Remonstranten in dese vijf poincten van de eenmael aenghenomene leere der Ghereformeerde Kercken waeren afghewekẽ/ eñ datter noch verscheydene andere poinctẽ van meerderen ghewichte onder de vijf ghenoemde waeren schuylende / hebben verclaert dat nu der lasteryngen ende smaet-redenen/ oock smaet-schriften van der Remonstranten syde/ so veele waeren aen den dach ghecomen / dat sy niet en conden verstaen dat tusschen haer ende de selfde/ Tolerantye ofte Verdraeghsaemheydt in het openbare Predicen van beyder syts ghevoelen / conde beraemt worden / maer schoven het alles op tot den Nationaelen Synodum, die sy hoopten dat eens ten langhen letsten by de hooge Overicheyt soude ingheswillicht/ ende by de Kercken ghehouden worden / sustinerende altijt / dat sy in possessione veritatis waeren / ende dat de Remonstranten nieuwicheyden op de baene brochten / eñ hebben in ghedruckte Tractaeten tegenghesproken ende wederleydt de Schriftuyr-plaetsen / Concilyen ende Ghetuygenissen wt de Boecken der Out-Vaederen/ ende huyden-daechscher Scribentẽ/ by de Remonstranten tot verdedighinge van die Resolutye der Staeten van Hollandt / ofte (soo andere dat noemen) tot op-pronckinge van de leere der Remonstranten/ in openen druck wtghegheven.

Ofschoon soo wel by velen politijcken persoonen/ als insonderheyt by velen treffelicken Theologanten / die Resolutye is teghen-ghesprocken/ Soo heeftmen even wel ghepoocht/ door publijcke autoriteyt/ de selfde (als oock de Kercken-ordeninge Anno 1591. by acht politijcke / ende acht Kerckelicke persoonẽ geconcipieert/ doch noyt in Synodis ofte Landts-vergaderinghen voor-ghedraeghen/ veel weynigher by de selfde gheapprobeert ofte eenpaerlick aengenomen) de Kercken ende Kerckelicke persoonen op te dringhen / wtroepende alle de Leeraeren/ ende andere goede inghesetene deser Landen (die sich in het aen-nemen der selfder Resolutyen ende Ordeninghen beswaert vonden) voor hart-neckighe ende weder-hoorighe luyden/ diemen door ghestrengicheydt moste tot ghehoorsaemheydt constringeren.

Kerckẽ[ordeninge] in An. 1591. be[raemt]/ men dẽ [Ker]ken op[dringhen].

Men heeft haer verweten ende geseyt/ dat sy waren van Knipperdolijnghs volck, Item van Frederich Fetmilchs, van Hans Geern-Groots volck, die Anno 1617. als Mutijns eñ Oproer-maeckers door handen van den Beul te Franckfoort syn gedoodet/ als hier boven verhaelt is.

Van syn Princ. Exc. hebben verscheydene/ jae selfs eenighe der ghener die in der Staeten ende Magistraeten cameren saten/ seer lebbich ende leelick gesproocken/ ende door het gantsche Land verstropt/ dat hy hem selven socht te maecken Souverain ofte Opper-Heere deser Landen. Men heeft door nieuwe eeden/ diemẽ hier en daer de burgers ende het chrijchs volc voor hielt / ghesocht syn autoriteyt te besnijden / ende hem het chrijchs-volck wederhoorich te maecken.

Aen d'ander syde heeftmen de Remonstrantsche Predicantẽ/ ende alle die de Remonstranterye toeghedaen waeren / alle faveur/ hulpe / ende bevoorderinghe bewesen.

Verscheydene harde proceduyren teghen de Contra-Remonstranten.

Op den naeme van te maintenеren de publijcke autoriteyt/ heeftmen verscheydene Ghemeynten/ ofte onaenghenaeme/ ofte ongesonde Leeraeren / teghens haren danck opghedrongen/ Men heeft verscheydene godsaelige/ treffelich/ Geleerde Predicanten ghesuspendeert/ oock eenige gedeporteert: Eenighe godsaelighe persoonen/ soo Leeraeren/ als andere goede inghesetene der Landen/ gemulcteert met pecuniele boeten/ Andere heeftmẽ gevanghen/ wt de Steden verbannen/ ontpoortert/ ontschuttert/ van Staeten ende Officyen gedeporteert/ ofte hare verbeteringen eñ promotyen verhindert. Men heeft verscheydene Ghemeynten ghestelt buyten oeffeninghe van haren ghewoonelicken godts-dienst/ ende de dolerende heeftmen den wech van Justitye af-ghesneden.

Aẽ-nemynghe van Waert-gelders.

Alsoo hier wt in verscheydene Steden veel doleantyen eñ swarichedẽ ontstonden/

den / Soo hebben eenighe Remonstrantsche Magistraeten (meer wt vreese / dan wt nood) tot haerer versekerynghe / ende tot toomynghe haerer moet-willigher Burgheren / soo sy dat noemden / maer so andere seyden / tot onderdruckynghe der Contra-Remonstranten / ende om den voortganck des Nationaelen Synodi te behinderen / VVaert-Gelders aengenomen / dat is / Soldaeten ofte Crychs-volck / in eenen particulieren eet onder haer staende. Diemen wel eerst heeft gegagiert wt dier Landen ende Steden middelen / die de selfde hadden aenghenomen / maer nae der handt heeftmen ghemeynt de selfde te gagieren op ghemeyne lands costen / ghelyc men des Lands Magasijn te Delft ontblootet heeft om haer te wapenen.

Die van Utrecht syn d'eersle die Waertghelders aennemen.

Dit hebben eerst ghedaen die van Utrecht / als d'Advocaet Barnevelt, onder eē ander pretext / wt den Haege vertrocken ende te Utrecht ghecomen was; Daer nae hebben oock die van Haerlem / Leyden Rotterdam / ende andere Steden in Hollandt / Waert-Ghelders aenghenomen. Over sommighe compagnyen der selfder syn ghestelt tot Officieren / soodaenighe Persoonen / die voor Vyanden van de waere Ghereformeerde Religye langhen tyt syn bekent gheweest: Alsmen de trommel geroert heeft om dit volck te wervē / soo synder wt verscheydene Steden van Brabant en Vlaenderen / oock van andere Steden onder den Hertoge van Brabandt ghehoorende / verscheydene soldaeten comen loopen / die onder dese Vaendelen syn aenghenomen.

Hoe de ghedeelheyt in de Religye haer wyder ende verder wtspreyde (ende derhalven het beslichten der selfder te meer hadde behooren behertight te worden) hoe daer weyniger hope ofte apparentye was / datmen den ghewenschtten Synodum vercrygen soude. Het en liet sich niet anders insien / dan dat vele / sus anders wyse / cloecke / deftige / goede / vrome Mannen / verblindt waeren / niet siende noch ghevoelende / dat sy haere mede-burgerē / jae vele haere ghetrouste ondersaeten (de oude Gereformeerde Religye toegedaen) verdruckende ende verdryvende / haer selven de rechter handt verlamden.

Rotterdams placcaet Anno 1612. ghepubliceert.

Ten was die van Rotterdam niet genoech / dat sy Anno 1612. den vyfdē Mey een placcaet hadden ghepubliceert / waer by den genen die van de oude Ghereformeerde Religye waeren / verboden wierden Alle vergaederijnghen, Predicatyen, ende vermaenijnghen ; op peyne dat de gene die de voorseyde vergaederijnghe gheleydt hadden, elcx souden verbueren honderdt guld. Ende diese in sijn plaetse, huys, Schuyre, &c. soude laeten houden, twee honderd guld. Ende die ghepredickt , vermaent, gheconfereert, ofte andere Kerckelicke Exercityen soude ghedaen hebben, honderd guldens: Maer hier en boven soo is Anno 1616. den xxj.[en] Iunij, tot faveur der Remonstranten / ende tot groote bedroeffenisse der Contra-Remonstranten geemaneert / ende in publycken druck wtgheghheven / dit hier volghende placcaet / ghearresteert op het Raed-huys der Stadt Rotterdam / by Bailliw / Schepenen / ende Mannen van Schieland:

Placc[...] by Ba[...] Schep[...] ende [...] nen van Schiel[...] ghepubli[...] ceert.

ALsoo by de E. Mog. Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslāt verscheyden Resolutiē zijn ghenomen tot onderhoudinge van goede eenicheyt inde Ghereformeerde Kercken, met last om iegens de Contraventeurs vande selve Resolutiē te procederen, als jegens parturbateurs vande ghemeene ruste: Ende dat contrarie de selve loffelijcke end Christelijcke Resolutien bevonden werdt, dat eenighe persoonen indē Lande van Schie-Land , door eenen verkeerdē yver gedreven, arbeyden, om de goede ghemeente ongheruſt te maecken, ende te brenghen tot scheuringhe, practiserende tot dien eynde conventiculen buyten de publijcke Kercken , die tot oeffeninghe vanden Godts-dienst zijn gedestineert: Alle t'welcke is streckende tot groot naedeel vande Christelijcke ghereformeerde Religye , ende vermenght is met perijckel van meerder swarigheyt ende inconveniente , die in tijts dienen verhoet te worden: Soo ist, dat Bailliw, Schepenen ende Mannen van Schie-Lant , om nae te comen de beveelen vande Heeren Staten, Ende soo veel in haer is , te bewaren die goede

1617. goede ruste ende eenicheydt tusschen de inghesetene van Schie-Lant, insonderheydt die ghene die haer houden aende Christelicke Ghereformeerde Religie: Verbieden by desen een yder, soo Mannen als Vrouwen, Ionghe ende Oude van wat qualiteyt die souden moghen zijn, te houden eenige vergaderinghe tot oeffeninge vande Gereformeerde Religie, anders als in Kercken ende in plaetsen die publijckelijck daer toe sijn ghedestineert: Op pene dattet Huys, Schuyre, Berch, Schip, Schuyte, Velt, ofte andere plaetsen, alwaer soodanighe vergaderinghe sal worden ghehouden, metter daet sal vervallen aenden Armen van het Ambacht, ende over sulcx by den Schout van het selve Ambacht ten prouffijte vanden Armen sal wordē aengevaert, ende voorts by de opsienders vanden Armen geregeert, als de selve Armen in eyghendom competeerende, behoudens dat den eyghenaer, soo den selven in het Huys ofte plaetse vande vergaderinghe niet en is woonende, sijn regres, so op sijnen Huyr-man, als op alle andere die de voornoemde vergaderinghe sullen hebben ghefrequenteert, sal moghen nemen: Dat daer-en-boven die ghene die in sodanighe vergaderinghe sal hebben ghepredickt, Sacramenten gheadministreert voorgelesen, ofte andere Kerckelijcke exercitien ghedaen, ofte de convocatie sal hebben ghedaen, ofte doen doen: Ofte die in het huys ofte plaetse hem toecomende, ofte daer hy hem is onthoudende, sodanighe vergaderinghe sal hebben laeten houden, sal worden gemulcteert inde somme van drie hondert guldens, t'appliceren een derde-paert aenden Officier, een derde-paert aenden Aenbrengher, een derde-part aen de ghene die de Heerlijckheydt is competeerende, waer vooren hy datelijcken sal mogen worden ghearresteert ende versekert sonder wt den Arrest ontslaghen te worden voor ende aleer de selve somme sal zijn ghenantiseert. Ende indien die persoon niet en waere te becomē, oft becomen sijnde, t'nantiseren uytstelde, sullen sijne goederen genomen worden in Arreste ende sal sommierlick gheprocedeert worden by examinatie, ende recht ghedaen worden op de Confessie, mids dat weygeringhe van pertinente antwoorde, mede sal streckē voor Confessie: ende by weygeringhe van Confessie, sal gheprocedeert worden tot hooringhe van getuyghen, ende daer op worden gesententiceert, sonder voorder forme van Proces, dan indien die beschuldighde gheinsinueert oft gheroepen zijnde niet en compareert, soo sal gheprocedeert worden by defaut.

Ende worden midts desen belast de Schouten, op verlies van haer Officie, ende alle andere die t'aengaen mach, op arbitrale correctie, de goede hant daer aen te houden, dat dese Keure eñ Ordonnantie volcomentlijck mach werden achter-volght. Aldus gedaen, ghearresteert, ende geresolveert, op t'Raet-huys der Stadt Rotterdam, by Bailliuw, Schepenen, ende Mannen van Schielandt, *Collegialiter* vergaedert zijnde op den xxj[en] *Iunij* xvj[c]. sesthiē.

Onderstont:

My jegenwoordigh

I. D. Versijde.

Dit placcaet heeft de Contra-Remonstrants-Gesinde binnen Rotterdam/ ende elders grootelicx bedroeft / ende beanghsticht / als oock ghedaen heeft het placcaet by de E E. Heeren Schout/ende Magistraet der Stadt Utrecht ghepubliceert/hier boven fol. 222. gheinsereert.

Eenige Remonstranten oordeelen/dat de vijf poinctē van heel cleyner weerde syn.

Het is wel waer / dat eenighe van de syde der Remonstranten de opgheresene verschillen seer cleyn hebben gheachtt/ seggende/ dat de selfde het schraepsel van eenen naeghel niet weert en waeren / als oock / datse niet fondamenteel en syn/

1617. nochte de saelicheyt en raeken. Maer de Contra-Remonstranten (die sulcx ontkennen / ende oordeelen dat sy het fondament der saelicheydt raeken) seggen / Is dat alsoo / So en hadden dan de Remonstrantsche Predicanten haere Collegen ende Mede-Broeders soo onbeleefdelick niet behooren te beyeghenen / ende schelden : Soo en hadden oock de Remonstrantsche Overicheden / de Contra-Remonstranten niet behooren met soo veel harde placcaeten eñ decreten te beswaeren ende te bedroeven / als door de welcke de selfde ghenootsaeckt wierden ofte haere conscientyen te forceren / ofte haere bedienynghen te verlaeten. Het is voorwaer schandelick / datmen om dynghen die het schraepsel van eenen naeghel niet waert en syn / ende die de saelicheydt niet en raeken / soo veel stancx ende moeyte aenrichtt. Immers hebben oock verscheydene / niet van de gherynghste Remonstrantsche Predicanten / soo mondelynghe / als schriftelick bekent ende beleden / dat de leere der Contra-Remonstranten / oock in die vyf contro-verse puncten / de saelicheydt der menschen niet hinderlick en is. Als wy saelich cunnen worden / wat willen of wenschen wy meer!

De Remonstranten siende / eñ met der daet bevindẽde het groot faveur eñ genegentheyt van de Edele / als oock van het grootste ghetal der Stedẽ van Hollant / West-Frieslandt / Utrecht / ooc der Stad Campen in Overyssel / ende van het Niemeechsche Quartier in Gelder Landt / tot hunwaerts / maer veel goede patriotten in de oude Ghereformeerde Religye wel ghefoudeert / ende in sonderheyt vele van de treffelicke Predicanten ende Professoren / ende verre het grootste deel van de Ledemaeten der Ghereformeerde Religye / te staen aen de syde der Contra-Remonstraten : soo hebben sy noch al ghesproken van Tolerantye ofte verdraechsaemheyt, ordeelende dit het beste Remedium ofte expedient in dese troubelen te wesen / citerende ende by brenghende (in haere hier van geschrevene eñ ghedruckte Tractaeten) veel exempelen van tolerantye tusschen eenighe voor treffelicke Leeraeren der Euangelisscher ende Ghereformeerde kercken in voorighe tyden / jae / soo sy seyden ende sustineerden / sommigher hier in Neder-Landt.

De E. E. Heeren Burgher-Meysteren ende Vroetschappen der Stede Amsterdam (mitsgaeders verscheydene andere cloecke / Geleerde / Verre-siende Mannẽ) hebben gheoordeelt / ende soo schriftelick / als mondelynghe door haere Gecommitteerde den E. M. Heeren Staeten van Hollandt ende West-Frieslandt gheremonstreert / dat soo langhe de Remonstranten met lasterynghen ende condemnatyen van de oude Gereformeerde leere / eñ voornaemste Leeraeren der kercken / ende met het roemen van haere victorye / ende van de Resolutyen tot haeren voordeele vercreghen / soo dapperlick voortvoeren : De kerckelicke vergaederyngen in haere griven eñ clachten niet behoorlick gheholpen / maer daer en teghens dat sy / ende verscheydene Gemeynten / ende kercken dienaers / met decreten teghen haere conscientyen wierdẽ beswaert / ofte van haere diensten ghesuspendeert. Ende dat jeghens de ghene die verscheydene nieuwicheden / selfs buyten de vyf poinctẽ in de Remonstrantye vervattet / op de baene brachten / predicten / ende schreven / niet behoorlick en wiert voorsien:

Die van Amsterdam oordeelen / datter geen tolerantye en can be[raemt worden tussen] de Remon[stranten ende] Contra-Remonstrantẽ / om redenen.

Ende het gants onseker was wat poincten eñ persoonen men gemeent was onder de tolerantye te comprehenderen / dat de specieuse redenen ende exemplen tot bevoorderynge van tolerantye voorgheslaeghen / weynich te passe quaemen ende weynich apparentye te wesen (soo langhe men den voor-verhaelden voet van procederen begeerde te houden) om tot eenicheydt ofte tolerantye te gheraeken.

Aengaende d'exemplen daer mede de tolerantye van de Remonstranten voorgheslaegen / wort becleedt / die syn seyden sy / gants impertinent / als synde van een ander natuyre / als dese onse huydendaechsche saeke is. Want die spreken van tolerantye / gepractiseert in kercken wyt van malcanderen in verscheydẽ plaetsen / Steden ende Landen gheleghen : Ende onder ons wort ghesproken ende gheurgeert tolerantye van tweederley gesintheyden in een kerckelicke vergaederynghe / ende van eenen Predick-stoel te predicen.

Daer [syn] meer [dan] vyf ve[rschil] poincten tusschen Remon[stranten ende] Contra-Remon[stranten].

Datmen daeghelicx seydt ende voorgheeft / datter maer vyf verschil-poinctẽ en syn tusschen de Remonstranten ende Contra-Remonstranten / is onwaerach·

achtich seggen de Contra-Remonstranten. Want voor eerst hebben de Remonstranten in de vergaederynge der Mog. Heeren Staeten (nae dat de Contra-Remonstranten de schrickelicke dolynghen Vorstij aldaer hadden aenghewesen) verclaert / dat sy in de Boecken Vorstij niet ghevonden en hebben/dat de waerheydt ofte Godsaelicheyt naedeelich is / ende niet verstaen te hebben / dat hem met reden can beswaeren / waer wt blijckt dat sy ooc de dolyngen Vorstij toestaen. Voorder/soo is het kennelijck / dat de Remonstranten in de Conferentye tot Delft, haere voordere afwijckijnghe van de aenghenome waerheyt/ niet hebben willen verclaeren.

Ten derden/so is oock genoch bekent/ soo wt de Predicatyen/als wt de Schriften der Remonstranten / datter veel dolijnghen op de baene werden ghebracht/ die verde buyten de vijf Articulen loopē/ tot exempel ende tot een proefken hier vā/ citeren de Contra-Remonstranten verscheydene plaetsē wt verscheydene Boecken der Remonstrantē. Adolphus Venator, seggē sy loochent de erf sonde/jae schimpt met de selve. Remonstran. P. 106. 172. 179. 180.

C.Vorstius seyt / God en heeft niet precyselick van Iesu Christo onsen borghe alle het gene verheyscht / het welcke wy om der sonden wille verdient hadden. Orat. Apol. P.47. Lin. 17. Vorstius de Deo P 396. De gherechticheydt Godes / die hy als Richter oeffent / en heyscht niet precyselick noch nootsaekelick voor allerley/ ooc de minste sonde / een straffe die de sonde verdient heeft.

Idem Confes. P.27. het en can niet ghescheiden / dat soodanighe volcomene betaelijnghe voor onse gheheele schult / bestae met der liberaele ende milt daedighe quytscheldijnghe der sonden.

Armin. Resp. ad 31. Art. P. 114. Lin. 119. Wie heeft meer beloften van Messia ontfanghen als David? Ende meer van hem gheprophiteert / ende nochtans sal yemandt/ niet sonder reden / twijfelen/of David verstaen heeft / dat de Messias soude sijn eenen Gheestelicken Hemels-Conijnck.

Adolphus Venator leert / datter buyten de kennisse Christi saelicheyt is. Remonstr. Pag. 185.

Conr. Vorst. seyt / Gheelooven is even-veel/ als de onderhoudijnghe der gheboden Christi, Catal. error. Sib. Lub. Pag. 62. De Remonstranten segghen/het tuyselen is prijselick. Confer. Pag. 346. Lin. 17.

Arminius. Het gheloove wort tot gherechticheyt gherekent/niet als een instrument/maer als een werck. Resp. ad 31. Artic. Pag. 159. Lin. 25.

Idem. Het gheloove self/ als een daet/ ghedaen nae het Evangelisch bevel/wort voor God tot gherechticheyt gherekent. Declarat. Senten. Pag. 65.

Wt welcke weynighe allegaeten (hoedaenighe men een groot ghetal soude cunnen allegeren) ghenoechsaem blijckt/ datter veel andere verschillen sijn / die het fondament omstooten. Al waert dan segghen de Regierders van Amsterdam/ dat de verschillen over de vijf poincten niet fondamenteel en waeren/ hoe soudemen met de Auteurē der nieuwicheden/ die soo vele andere swaere dolijnghen op de baene brenghen / kunnen tolerantye practiseren?

De Remonstranten slaen voor het houden eenes Generaelen Synodi van alle Evangelische ofte Ghereformeerde Kercken.

Benevens andere impedimenta ofte hinderlijcke voorslaeghen die de Remonstranten ghedaen hebben om eenen stock in het wiel te stekē/ ende den voortganck des Nationaelen Synodi te verhinderen / is oock dit gheweest/dat sy voorghesiaegen hebben / als eenen bequaemen middel om de oneenicheden der Kercken te dempen/ het houdē eenes Gheneraelen Synodi, ofte eenes Concilij, van alle de Ghereformeerde ende Evangelissche Kercken in de gantsche Christenheyt/dewijle segghen sy/het stuck van de Religye ofte leere / daermen hier te Lande van disputeert/ghemeen is met alle Ghereformeerde Kercken. Maer desen voorslach en heeft niemant behaecht/ dan die weynighe die den selfden op de baene ghebracht hebben. Want behalven dat dit segghen de Contra-Remonstrantē/niet anders en is / dan de saeke schuyven op de langhe baene / soo is het oock eenen rechten middel / om de kercken doorgaens in oneenicheyt te houden/ jae de twisten in de selfde te doen vermeerderen: Want yeder een die eenige nieuwe ofte vremde Opinyen in de Kercken soude soecken in te voeren / die soude sich/ met de selfde reden / op alle de Ghereformeerde Kercken beroepen/ ende alsoo het oordeel van de Neder-Lantsche kercken

1617.

declineerende / de selve in gheduyrighe twisten ende verwarryngen stellen.

Als nu de vlamme deses viers met sulcken ghewelt was wtgheborsten/ dat het niet alleen de Kercken / maer oock de Raedt-huysen veler Magistraten / jae oock de Caemeren der Gheneraele ende der Particuliere Staeté hadde aé brant ghesteken/ mitsgaders oock andere Collegyen/ ende het nu soo hooghe was gheclommen / dat het niet verder gaen en mochte / of ten soude ons alle gaer te nae ghegaen syn : Soo hebben eenighe goede Steden in Hollandt / jae oock verscheydene treffelicke persooné onder de Staten van de benaebuyrde Provintyen/ een mannelicke Resolutye ghenomen / ende aenghevanghen haer te stellen teghen de proceduyren nu eenen tydt lanck gepracticeert by het meerder ghetal der Steden van Hollandt / ende West-Vrieslandt/ met eenighe haerer naebuyren. Niet cunnende nu langher met opene ooghen sien haer Vaeder-Landt verloren gaen/ door den twist in de Religye ende politye ontstaen/ sy hebben gheordeelt/ dat het hooge tyt was desen brandt met voorsichticheyt te dempen/ ofte ten minsten den loop daer van te stutten. Sy hebbé syn Princ. Exc:. wel ernstlick de ghewichticheyt deser saeke vertoont/ ende ghebeden te willen daer op letten / dat de Neder-Landtsche Republycke in geen verder schaede en quaeme/ maer / nae de gheleghentheyt syner amts / te willen de handt aen het roer slaen/ ende het schip (eer het te gronde ghynck) in een goede haeven te helpen stuyren/ Als hem competerende ende toecomende te letten niet alleen op de swaericheden die van buyté door de openbaere Vyanden des Vaeder-Landts veroorsaeckt worden / maer oock op de inwendighe onrusten ende swaericheden/ die niet gherynger/ maer ghevaerlicker syn / dan die gene welcke de Vyandt opentlick met ghewelt van waepenen/ de landen is aendoende.

De Generaele Staeten/ ende Prins Mauritius stutté dé loop ende t'ghewelt der Remonstranten.

Verscheydene wt-heemsche Conynghen / Princen/ ende Vorsten / de Gereformeerde Religye toeghedaen synde / ofte onsen staet gunstich wesende / hebben door haere Ambassadeurs / Brieven/ ende ernstighe Remonstrantyen de E. H. M. Heeren Generaele Staeten / als oock de Staeten van Hollandt ende West-Vrieslandt / meermaels vermaent tot onderlynghe vrede/ Ghelyck oock eenighe der selfder gedaen hebben tot het houden eenes Nationaelen Synodi, in den welcken de opghereesene twisten in het stuck van de Religye (ende volghens dien/ de politycke misverstanden daer wt outstaen) mochten gheslist ende ter neder gheleydt worden : Insonderheydt heeft de Groot-machtighe ende Gode-lievende Conynck van Groot-Britannyen Iacobus VI. hier in betoont syne Vaederlicke sorghe over onsen bedroefden soo kerckelicken/ als polityck en staet/ meermaels door syne brieven / als oock door synen Ambassadeur/ den Edelen/ Hooch-wysen/ ende voor treffelicken Heere Dudley Carleton, de E. H. M. Heeren Staeten vermaenende tot het houden eenes Nationaelen Synodi, ende tot slichtynghe aller in-landscher misverstanden/ als alreede ten deele ghebleken heeft wt eenighe hier boven verhaelde brieven ende schriften / ende ghelyck hier nae noch breeder blijcken sal.

Verscheydene Conynghen/ Princen/ Vorsté/ vermaenen de Staeté tot onderlynge vrede.

Immers / ghelyck ick hier boven verhaelt hebbe/ verscheydene goede Patriotten hebben met syn Princ. Exc:. de handt aent roer gheslaeghen / daer toe God de Heere synen seghen naem-cundich heeft ghegeven. De eyndelycke Victorye ende gheluckighen wtganck willen wy van onsen goeden God bidden / hopen/ verwachten.

Om dat het periculeus is/ ende veel opspraeke onderworpen van dese materye heden ten daeghe veel te schryven (want de stormen ende onstuymighe golven en baeren des onweders nu noch aldermeest burlen / tieren/ en raesen) Soo was ick ghesinnet dese saeke by het boven-verhaelde te laeten berusten/ ende die periculeuse haeven stillekens voor by te seylen/ Ende soo langhe op ancker te liggen/ tot dat dese zee soude syn calm ghewórden: Jae ick was daer al voor by gheseylt/ doch vernemende/ dat veele lees-ghierige persoonen seer verlangen/ om grondelick te weten wat hier dese naest-voor-gaende tyden is ghepasseert/ in onse Kerckelick-polytycke verschillen / Soo sal ick om de Lesers deser Historye (principaelick die buyten dese Provintyen woonen / ende alle schriften die daeghelickx wtgaen/ niet en cunnen becomen) te gherieven / den ancker lichten / en het seyl wenden/ ende ick sal hier wat wyt-lustigher / als myn voornemen was / gaen verhaelen t'gene sich

d'Autheur treedt van het voorgenomen cort verhael/ tot wyt-loopich.

1617.

Dat al onheyls den landen bovē het hooft ghehangen heeft.

sich in dese soo Kerckelicke/ als politijcke in-landsche twisten heeft toegebraegen/ ons alle gaer dreyghende met een merckelicke veranderijnghe/ Indien niet met een totaele onder-druckijnge der Religye/ der besworene Unye/ der Regierynghe des lands/ der Justitye/ ende der militaire discipline ofte crychs-ordenijnghe/ eyndelick streckende om ons te brenghen onder den bloed-dorstighen Spaenjaert. Ick en segghe niet dat alle de gene die het met de Remonstranten houden ende dryven/ dit ooge-merck hebben (ick weet datter vele sijn misleydt / vele en hebben niet verder gesien als haer de neuse lanck is) maer dese in-landsche dissentyen ende oneenicheden / (men wil het weten/ ofte niet) souden ons op een corts in de handen der Spaenjaerden hebben overghelevert / sy waeren de rechte brugghe die den Spaenjaert diende.

Om te doen het gene dat ick stracx belooft hebbe/ soo sal ick hier gaen by-voeghen verscheydene autentijcke schriften ultro citroq; by de Staeten ende Magistraeten wtghegeven / wt de welcke een yeder het boven-verhaelde wijt-lustiger sal cunnen vernemen.

Die van Amsterdam verclaeren opentlijck/ dat sy verscheydene Resolutyē/ der Staetē van Hollant improberē.

De eerste en voornaemste die opentlick hebben verclaert ende doen blijcken/ dat sy verscheydene Placcaeten/ Resolutyen/ ende Executyen het stuck van de Religye aengaende by de Heeren Staeten van Hollandt/ ofte het meeste deel der selfder/ ghenomen / ende int werck ghestelt niet en approbeerden / sijn gheweest de E E. Heeren Burgher-Meysteren ende Vroetschappen der Stadt Amsterdam / ende Enchuysen / die soo voor als nae / verscheydene verclaerijngen in het Collegye van de Ghedeputeerde der Staeten van Hollandt ende West Vrieslandt ghedaen hebben / betoonende ende opentlick verclaerende dat sy die daeghelicksche proceduyren van het meerder deel der selfder gantsch niet en condē approberen nochte lauderen. Daer sijn wt den naeme der H. M. Heeren Staeten in Aprili 1616. aē haere Eersaemheden ghesonden eenighe Gecommitteerde Raeden wt s'Graeven-Haeghe / om haere E E. daer toe te brenghen ende te verwillighen / dat sy haer wouden ghevallen laeten in Religions ende Kerckelicke sacken Staets-ghewijse te helpen besoignerē/ hopende wanneer sy die van Amsterdam maer aen de handt conden crijghen/ dat sy alsdan gewonnen spel hadden. Maer haere Eersaemheden op alles rijpelick ende wel gelett hebbende nae behooren/ hebben sulckes gheheelick afgheslaeghen/ blijckende by haere schriftelicke andtwoorde/ aldus luydende:

Edele, Moghende Heeren:

Burgher-Meysteren ende Raeden der Stadt Amsterdam hebbende gehoort die propositie van uwe Ed. Mo. Gedeputeerden den 24. deser maent in haere E. vergaderinghe ghedaen/ ende de selve aldaer overwoghen ende gheexamineert zijnde/ als mede het eynde waer toe die is streckende/ om buyten wettelijcke Synodale vergaderinghe / in Religions ende Kerckelijcke saecken Staets ghewijse te helpen besoingeren/ resolveren / ende executeren:

Hebben haere Ghedeputeerden ghelast te verclaren / dat hare E. verstaen de waere Christelijcke Religie te mainteneren / daer af nu over de vijftich Jarē hier te Lande exercitie is ghedaen:

Dat mede voor den Staet van t'Lant ondienstich is/ daer in de minste veranderinghe te doen / ten sy de selve by wettelijcke Synode wel ende rijpelijck waere geexamineert:

Over sulcx niet hebben connen consenteren in diversche propositien ende Actē/ zedert den Jaere 1611. tot d'Acte van Reces / in dato 18. Martij deses Jaers/ Mitsgaders niet in de propositie van uwe Ed. Mog. Ghedeputeerde in Religions ende Kerckelijcke saecken voorgestelt:

Oock niet connen toestaen / dat onder den naeme der Stede Amstelredam/ als zijnde een lidt deser vergaderinghe/ eenighe placcaten veel min d'executie der selver / ieghens die van de Religie souden worden gestatueert/ ten waere al vooren de verschillen ende de veranderinghen inde Religie ende Kerckelijcke saecken/ onder d'Autoriteyt van uwe E. Mog. by wettelijcke Synode waeren gheexamineert ende verhandelt:

Verstaen mede niet / datmen middeler tijt eenige Kercken-dienaren/ zijnde van de Religie der Contra-Remonstranten/ van haere bedieninghe sal suspenderen ofte deporteren / uyt oorsaecke de selve van weghen haer ghemoet ende conscientie / met den Remonstranten in eenic-

1617.

heyt der Kercken niet konnē wesen: Ofte de luyden der Contra-Remonstranten leere toeghedaen/in haren Godes-dienst beletten/ofte verhinderen onder pretext van scheuringhe / ende om dat de selve swaericheydt maecken tot het ghehoor (mede teghens haer ghemoet ende conscientie) van de sulcke te connē/die Remonstranten zijn / der selver leere aennemen/ ofte met hen-luyden ghemeen zijn. Ende dit alles tot dat by wettelijcke Synode/ onder d'autoriteyt der E. Mo. Heeren Staten/ de verschillen ende veranderinghen sullen syn gheexamineert ende verhandelt.

Dese wel ghemeynde andtwoorde / is by de afghesondene Raeden/ als oock by haere principaele/ weynich ofte niets geachtt / blijckende by verscheydene Resolutyen/Decreten/ende placcaeten op den naeme der Staeten van Hollandt ende West-Frieslandt na der handt gheemaneert/tot styvijnge van de Remonstransche partye / ende tot verdruckijnghe der Contra-Remonstranten.

Placcaet beraemt by het meerder ghetal der Staetē van Hollandt betreffende de Kerckelicke ende politijcke beroerten.

Te deser tijdt hebben de Ghecommitteerde der Staeten van Hollandt ende West-Frieslandt (wel-verstaende het meerdere ghetal der selfde) beraemt ende ghestelt seker placcaet dese inlandtsch oneenicheden betreffende/ waer van dit de coppye is.

De Ridderschap/Edele/ ende Steden van Hollandt ende West-Frieslandt/ representerende de Staeten van de selve landen / allen den genen die dese teghenwoordighe sullen sien ofte hooren lesen/ Saluyt:

Doen te weten / hoe dat wy tot onsen grooten leet wesen / deur daeghelicksche ervaerijnghe bevinden/ dat door occasye van die differenten die in de Christelicke Gereformeerde Kercken deser landen syn geresen/door verscheydene onbehoorlicke passyen/ die haer daer onder vermengen/ ontstaen seer droevighe alteratyen onder die goede Ghemeynte deser landen / dat oock de Vyanden der selver landen sulcx tot haeren voordeele misbruycken / ende door seditieuse libellen ende pasquillen die alghemeyne ruste soecken te verstooren/ Om waer inne te remedieren ende den wortel van die voor-schrevene onheylen wech te nemen / wy van meynijnghe syn eerstes daechs te doen sekere deputatyen dienende tot voor-bereydijnghe van een wettelick eñ onpartidich Synode † / om alsoo door het eene middel/ ofte het andere/de waerheydt van de Christelicke Religye nevens die Kerckelicke eenicheydt in goeden stant te stellen / ende te conserveren / vermaenende mits desen de ingesetene van dese landen / soo lief als haer is de behoudenisse van de waerheyt ende eenicheyt/ mitsgaeders t'welvaeren van haere lieve Vaeder-Landt / dat sy God Almachtich bidden dese onse oprechte intentye met een goet succes te seghenen. Doch om ondertusschen by provisye te stellen eenich goet reghement tot ruste van t'landt ende die Kercke: Soo ist/dat wy / met advijs van den Hooch-Ghebo-renen Vorst Maurits Prince van Oranyē &c. Gouverneur van die voor-schreven landen / sonder prejuditye van onse voorgaende Placcaeten ende Resolutyen/ ghelast/bevolen/ende gheordonneert hebben/lasten/bevelen / ende ordonneren by desen: Dat niemandt/ wie hy sy/ hem en sal vervoorderē te schryven/ wt te geven/ te doen ofte laeten drucken / in dese landen te brenghen / ofte van de eene plaetse tot de andere te vervoeren/te vercoopen/ omme te draeghen/te stropen/ofte andersins te distribueren / eenighe Boecken/ Liedekens/nieuwe maren/ Refereynen/ ofte yet anders / streckende tot nae-deel van onse authoriteyt/ ofte van syn Princel. Exc /van de Ghecommitteerde Raeden/ Hooghen ende Provintiaelen Raede / ofte van die Magistraeten van Steden ende platten lande / maer dat alle ende een yeder die sulcke Geschriften sullen ten hande comen/ die selve sal over-leveren binnen vier-en twintich uren aen de Magistraeten van de plaetse/sonder des te blyven in ghebreke / op pene van aen den lyve / ofte andersins aerbitraerlick ghestraft te worden/ nae ghelegentheyt der saeken / verbieden oock op ghelijcke pene / een yeder int publijck ofte particulier / te ghebruycken eenighe propoosten teghens onse voor-gheschrevene authoriteyt/ofte teghens syn Exce/ onse Gecommitteerde Raeden / den Hooghen ofte Provintyaelen Raet / ofte teghens die respective Magistraeten/ maer belasten ter contrarye die gene die sulcke propoosten sullen hooren / die selve te brenghen tot kennisse als vooren. Ende alsoo voorder bevonden wort/dat so wel het hevich predicen/

† Sy sp[...] van ee[...] [...]vinciael Synode.

predicen / als het schryven over de differenten in die conferentye van den Jaere 1611. verhandelt / groote onruste onder die goede Ghemeente heeft veroorsaeckt/ soo worden alle Kercken-dienaers ernstlick vermaent ende ghelast van de voorschreven differenten / soo wanneer die Texten van Godes Woort dat verheyschen / soberlick ende maetelick te handelen/ ende te gebruycken schrift-maetighe manieren van spreken / sonder die gene die van haer-lieden daer in verschillen/ te lasteren ofte condemneren ofte de naemen van Remonstranten ofte Contra-Remonstranten / ofte eenighe discreperende Leeraers in hare Predicatyen te ghebruycken / maer insonderheydt tot Broederlijcke liefde ende ongheveynsde beternisse des levens te vermaenen / op dat alsoo di toe-hoorders door ernstighe vermaenijnge/ghebeden/ ende dreyghijnghen opghewecht synde/ neffens alle wtvercorene meughen becomen die Croone des eeuwighen levens / ende midler tijt haere verkiesijnghe vast maeken door eenen Christelicken wandel Ende alsoo voor desen menich-mael by ons is verclaert ende geresolveert/dat in alle voordere leer-stucken /niemandt de Gemeynte yet sal voordraeghen/dat strijdich soude meughen syn met de leere by de Ghereformeerde Kercken aenghenomen/ende betuycht door haere Confessyen / ende naementlick door de Neder-landtsche Belydenisse ende Heydelberchschen Catechismum, Soo ist/ dat wy als-noch een yeder belasten/hem daer nae precieselick te reguleren / willende dat tot dien eynde de Kercken sullen worden ghevisiteert by de gene die de Classen van de Quartieren daer toe sullen committeeren/ om te verstaen / off sulcx alsoo gheschiet is/ ende wel wort geobserveert/ ende dat yegens de Contraventeurs sal worden gheprocedeert/deur behoorlicke censuren. Willen oock / indien eenighe Classis hier inne mochte naelaetich syn/dat sulcx ons/ofte onse Ghecommitteerde Raeden/sal worden aenghedient/ om daer in te doen procederen nae behooren: Verbieden voorts een yeder te drucken / te gheven om te drucken/t'sy ghedruckt ofte onghedruckt te divulgeren/ eenighe Boecken ofte Geschriften / waer by wort ghehandelt van de voorschreven differentē/sonder expres consent van ons/ofte van de Magistraeten haerder residentye/ofte den genen die daer toe sullen werden ghecommitteert/ van welck consent by ghedruckte Acte ghestelt in den omme-slach vant eerste blat / sal moeten blijcken / alles op pene van confiscatye van de selfde Boecken ende Gheschriften / verbot van neerijnge den tijt van een jaer / ende de boete van hondert guld. voor d'eerste mael/ verbot van neerijnghe voor den tijt van drye jaren/ende de boete van drye hondert guld. voor de t'weedde mael/ende voor de derde mael op pene van noyt die neerijnge meer te moghen doen / ende daer en boven te betaelen de boete van ses hondert guld. Mits dat / ten reguarde van persoonen geen neerijnghe doende / in plaetse van t'verbot van neerijnghe / sal succederen arbitraele correctye. Ende nopende die Boerkens ofte gheschriften voor desen wtghegeven teghen de regierijnghe van dese landen / ofte raekende die voorschreven differenten/ verbieden wel expresselick op pene als voorzen / de selve te vercoopen ofte te distribueren / ende insonderheyt is onsen wille ende ernstighe vermaenijnghe/dat door alle Officiers neerstelick sullen worden inghetrocken sekere Boerkens eñ gheschriften gheintituleert Babelsche Tragissche-Comedye, Taefereel, Den waeren Geestelicken RidddER, Inhout van eenighe brieven aengaende de beroerten binnen Amsterdam, Quærela Ecclesiæ, Sedich ondersoeck van eenighe handelijngen in Gelder-landt, Lasten voort eñ bevelen alle de inghesetene deser landen/haer te draegen in goede ghehoorsaemheyt van haere Overheyden / ende in goede liefde tot malcanderen / waer aen gheschieden sal dat God Almachtich behaeghet. Ende op dat niemandt hier van ignorantye en pretendere / Soo belasten wy ende bevelen den President / ende Raeden van den Hooghen Raede in Hollandt/ eerste ende andere Raeden van den Hove van Hollandt/mitsgaeders de Magistraeten van de Steden / ende Officiers ten platten lande/ dese te doen publiceren ter plaetse daermen ghewoon is publicatye te doen/ ende tselve ghedaen synde / ordonneren wy onse Ghecommiteerde Raeden/ den voorschreven President ende Raeden/ mitsgaeders alle andere Officiers ende Justitiers / oock alle Kercken-dienaers/ elck voor soo vele hem aengaen mach/den inhout van dese te achtervolghen/sonder eenighe

1617.

eenighe conniventye ofte dissimulatye/ alsoo wy ter eeren Godes/ten dienste van het landt ende Kercken / sulcx vinden te behooren.

Advijs der Heerē Burgher-Meysteren van Amsterdam op het Project van het boven-verhaelde Placcaet.

De E. E. Heeren Burgher-Meesteren van Amsterdam / hebben op het voorverhaelde placcaet/ door haere Ghecommitteerde gheadviseert als volght:

Het ooghe-merck van dit project/ ghestelt by forme van Placcaet/ schijnt tweederley te zijn. Namentlijck / tot wechneminghe vande huydendaechsche Religions verschillen / ende tot weeringhe van alle seditieuse Libellen / ende principaelijck om die van Amstelredam te believē/ om yet wat te doen teghen het drucken van het lasterlijck libel/ wtghegheven teghen de E. E. Magistraten ende Leeraeren der Kercken aldaer. Welcke t'samen-weginghe vande Religions verschillen/neffens de fameuse Libellen / tot beswaringhe ende lasteringhe vande Christelijcke Ghereformeerde Kercke is streckende. Op beyde dient wat naerder ghelett te worden. Wat die Religions verschillen belanght/ dat zeer droevighe alteratien onder die goede ghemeenten deser landen zijn ontstaen / ter occasie vande opgeresene Religions verschillen/ is geen wonder. Want voor eerst so worden de ghesonde Leeraren besnoyt int leeren der waerheyt/ende de goede Kerckelijcke ordre wordt haer verhindert te ghebruycken. 2. De Kercken worden onghesonde Leeraeren tegen haeren danck opghedronghen. 3. De goede ghemeenten worden in verscheydene plaetsen van haere ghetrouwe ghesonde Herders berooft/ ende alsoo ghestelt sonder exercitie vande ware aenghenomene Ghereformeerde Religie/ diemen niet en wil datse oock int particulier sullen oeffenen. 4. De afghewekene vande aenghenomeme ware leere der Ghereformeerde Religie/ ghehanthaeft/ ende de ghene die by die aenghenomene waerheyt blijvende/ haer teghen die oprijsende dwalinghen stellen/ werden als wederhoorighe ghehandelt/ &c.

Om nu de opgheresene Religions verschillen te remedieren/ ende de droevighe alteratien daer wt ontstaen / wech te nemen/ is het middel in dit gheschrift voorgheslaghen/gheheel ondienstich : Ja bequaem om die te voeden / ende te vermeerderen. Want dit Placcaet wert tot preiuditie der Kercken ghemaeckt / eer die Kercken ghehoort zijn / ende is soodanich / dat daer door een maete ghestelt wort/waer nae niet alleē de preparatoire vergaederinghe toe een onpartydigh Synodus, maer het Synodus selve haer soude hebben te reguleren. Item in Religions saecken / sonder wettighe Kerckelijcke vergaederinghe/ Staets-ghewijse te disponeren / is de Kercke Christi haer recht benemen/ ende over de selve te heerschen/ het welcke van alle Godtsalighe Christelijcke Overheden verde zijn moet. Ende nopende het voornemen van seeckere deputatie tot voorbereydinghe van een wettighe onpartydighe Synode / is dit daer toe geen bequaem middel : Naedemael het gheene by de selve soude kunnen ghedaen worden/ is t'eyghen werck/dat het Synode selfs toecomt. Item in dese preparatoire vergaderinge sullen of Synodale dinghen verhandelt worden / als van t'Presideren/ Stemmen/ &c. of anders niet / als tijdt ende plaetse bestemt worden: Waer toe sulcke vergaderinghen niet noodich en is. Dit schijnt oock te zijn de selfde voorslagh / ghestelt inde uytschryvinghe tot de dachvaert te ghen den 21. Februarij lest leden / welcken voorslagh by de resolutie vande xxxvj. Raden deser Stede daer op ghenomen/ afgheslaghen / ende ondienstich gheoordeelt is / ende dat met goede redenen/ want door sulck een deputatie van eenighe Kerckelijcke ende Politijcke persoonen/ &c. wordt die Kercke benomen t'gene haer eyghen toecomt / ende in handen van anderen ghetransporteert. 2. Een Politijcke Regieringhe inde Kercke ingevoert/ daer nochtans die Kercke Christi niet mach gheregeert werden / nae die wijse van wereltsche Republijcken. 3. Ghearbeyt de waerheydt met de loghen/ ende Christum met Belial te vermenghen/ dat is / daer door soude ghebesoigneert worden / om de huydendaeghsche Religions verschillen by accommodatie ende moderatie te remedieren / het welcke geensints gheschieden mach / ghemerckt de huydendaechsche afwijckingen vande aengenoemene waerheydt/ niet alleen en zijn kleene of simpele onwaerheyden/ maer oock groote dwaelinghen / het fondament der saelicheyt om verre stootende: Ende eyntelijcke sodanich werck/van zulck een preparotoire vergaderinghe/

kan

1617.

kan geensins ghedÿen / tot bewaringhe vande salichmakende waerheydt ende vrede der Kercken : Maer wel tot meerÿnghe ende wech-jaeghÿnghe van dien/ ghelÿck ons/ t'welck wel te beclaghen is/ by ervindinghe gheleert heeft / 1. Het concipieren vande Kerckelicke ordonnantie Anno 1591. 2. Die Haechsche Conferentie, ende Resolutien daer op gevolcht. 3. De ghewaende Resolutie vanden Jare 1614. Welcke oorsaecke zÿn vande groote alteratien/ ende swaricheden / die niet alleen in de Kercken/ Maer oock inden Staet onses Vaderlants / huyden ten daghe werden ghevonden : Soo dat sodanigh een preparatoire by-eencomste onnoodich / vruchteloos/ ongherymt/ ende schadelÿck soude zÿn. Belanghende voort het Reglement / dat ondertusschen by provisie / tot ruste van het landt ende der Kercken/ soude gestelt worden/ Waer van in desen werdt mentie ghemaeckt/ is gheen middel om dat eynde te becomẽ: Maer om de disordren / ende alteratien te vermeerderen/ alsoo dit stellen van t'reglement sonder de Kercken te hooren/ ons de swaricheydt int landt ghemaeckt heeft. Want hier toe werden by desen de gewaende Resolutien/ (alleen by sommighe leden vande vergaderinge der E. M. Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslant ghenomen/ Waer teghen soo/ die van Amstelredam als andere goede Steden altÿt op t'hoochste hebben gheprotesteert) gheauthoriseert/ ende bevesticht / ende zÿn Excellentie met behendicheyt daer in ghetrocken/ om de saecke alsoo te meerderen schÿn te gheven. Welcke Resolutiẽ nochtans zÿn wreede Placcaeten/ tot beswaringh vande ghene / die by de aenghenomene waerheyt willen blÿven / ende tot voorstant vande ghene die vande aenghenomene leere der waerheyt zÿn afgeweecken. t'Zÿn traditien/ waer door Godes Woort ghemeestert/ ende bequame instrumenten/ die eenighen tÿt herwaerts zÿn gebruyckt/ tot naedeel der waerheyt/ beswaringhe vande goede ghemeenten/ deportement van de ghesonde vroome/ ende opdringinghe van ongesonde Leeraeren: Somma sy hebben veel sware onheylen/ ende alteratien / in ons lieve Vaderlandt veroorsaeckt. Het en soude den Hooghe Overheden deser landen oock niet wel betamen / noch tot eere van haer Ed. Mog. ghedÿen/ by so verre hare Ed. Mo. de Conscientiẽ der dienaren eenighe nieuwe Formulieren van leere souden voorschrÿven / ende de ghemeenten opdringhen. Ghelÿck als by de voornoemde Resolutien is ghedaen/ alsoo de Ed. Mo. Heeren Staten / zedert den aenvanck vander Oorloghe/ alle hare actien daer na hebben gederigheert/ dat de welstant deser landen/ by handthoudinge vande waere Christelÿcke Gereformeerde Religie mochte werden geconserveert. Oock zÿn de unien tusschen de Provintien / ende de alliantie met de Coninginne van Engelant Hoochl. memorie/ daer op ghefondeert. Verhalven soude het niet wel betaemen eenighe veranderinghe toe te laeten / ofte yets anders nieus in te voeren/ op dat het niet en schÿne / dat wy lichtvaerdich zÿn / die altyt nae wat nieuws trachten/ ende geene vasticheydt inde Religie en hebben / ofte dat wy de verhaelde unie/ ende alliantie willen verbreecken. Gheen mensche heeft oock de macht eens anders conscientie te binden/ het zy oock wie hy zy/ die macht comt Godt alleen toe / onder welckes ghebiet eñ macht die conscientie gestellet is. Nu de voornoemde Resolutien zÿn sodanich/ dat door haere executien/ dwang der conscientie soude ontstaen. Gheen mensche/ hy zy Keyser / Coninck / of Prince/ hy zy Bisschop ofte Leeraer/ en is het hooft der Kercke/ macht hebbende in de selve te ordineren ende disponieren t'ghene hem believet: Maer dit comt alleene toe onsen eenighen Heere/ Heylandt / ende Saelichmaecker Iesus Christus. Nu de leere van desen Heere (by hem inde Canonÿcke boecken des ouden ende nieuwẽ Testaments zÿn Kercke naeghelaten) moeten de ghetrouwe vroome Dienaers Christi suyverlick leeren/ ende die Magistraten moeten de selve hanthaven / niet als heerschers/ ende absolute Regentẽ: Maer als Voedster-Heeren/ ende bewaerders van beyde de tafelen der wet Godes. Daer naer so wordt oock selve t'ghene de vooren-ghenoemde ongesonde Resolutien mede brenghen/ in dit Project bedecktelÿck bevolen. Want den Leeraeren werdt verboden/ de dwalinghen / strÿdende teghens Godes Woordt/ te wederlegghen / ende dit onder dese woorden. Van de ghene die van haer verschillen niet te lasteren. Ende door t'verbodt / vande naemen der ghener die van haer zÿn discreperende/ niet

1617.

te sullen ghebruycken. Ende alsoo souden
die ghetrouwe vroome Leeraeren ghe-
muyl-bandt/ ende verhindert werden te
doen t ghene haeren schuldighen plicht
mede brenght. Want het is kennelijck/
dat de ghene die de opghereseue Nieu-
wicheden zijn toegedaen / altijt roepen
dat de Leeraren lasteren/soo wanneer zy
alleen / nae gheleghentheydt van t'ghene
haere texten mede brenghen / die huyden-
daechsche verschillen verhandelen / ende
de opghereseue dwalinghen wederleg-
ghen. Het welcke nochtans die ghetrou-
we vrome Leeraeren niet moghen nala-
ten/sonder trouloos te zijn in haer ampt/
ende de hoochste indignatie des Alder-
hoochsten op haere halsen te haelen. Oock
soo kunnen de ghetrouwe Herders / ghe-
merckt haer alle andere middelē tot wee-
ringhe van Ketteryen zijn afghesneden/
haren schuldighen plicht ende conscienti-
en nae behooren niet betrachten/sō wan-
neer haer verboden werdt de ghemeenten
te waerschouwen ende te wapenē tegens
allerley dwalinghen: Want in t'ghemeen
alleen eenighe dolinghen te wederleggen/
is teghen haer schaduwe vechten / als zy
die goede gemeenten de wolven selfs niet
aen en wijsen / by welcken sulcke dolin-
ghen werden ghevonden Want daer me-
de wordt de ghemeente nae behooren niet
ghewaerschout/ende en kan selfs niet on-
derscheyden teghens welcke zy haer wa-
penen moet. Want het is niet ghenoech/
datmen die lieden voor het quaet waer-
schout/maer oock voor de quade: Gelijck
het niet ghenoech en is / datmen yemant
voor de Roovers waerschout/maer oock
die/en sulcke roovers. Eñ gemerckt inde
voornoemde Resolutien/ die by dit Pro-
iect werdē becrachticht/ die maete vande
woorden soberlijck ende maetelijck wordt
afghemeten/door die limitatien der Reli-
gions verschillen / in die Resolutien uyt-
ghedruckt/ streckende tot vermenginghe
vande waerheydt met de onwaerheydt/
voorschrijvinge vande deelen/diemen lee-
ren/endt niet leeren en sal / ende alsoo tot
nadeel der waerheyt/ende voordeel van-
de opghereseue dwaelingen: Soo zijn dese
woorden alhier seer capitieus gestelt/ en
de daer deur zouden de ghetrouwe vroo-
me Leeraeren altijt ghevanghen/ of ghe-
slaghen zyn/ghelijck sulcx alreede is/ende
werdt ghepractiseert in haere executien
voor de Remonstranten tegens de Recht-
sinnighe Kercken. Oock soo wert in desen
de leere der Remonstranten gheautori-
seert ende ingeruymt / om alomme te mo-
ghen gheleert worden/die nochtans/ niet
alleen is strydende teghen Godes woort/
maer oock noyt Kerckelijcker wijse is ge-
examineert / ende by alle rechtsinnighe
wert veroordeelt ende alsoo handeltmen
ab excutione voor die Remonstranten te-
ghens die aenghenomen leere der recht-
sinnighe ghereformeerde Kercken. Want
daer wort gheseyt : Dat in alle vordere
leerstucken / niemant de Ghemeente sal
moghen voordraghen/ dat strydich soude
moghen zijn met de leere der Gherefor-
meerde Kercken/betuycht door haer Con-
fessien etc. Ergo die dwalingen der Re-
monstranten sullen moeghen gheleerdt
worden / alleen de vordere leer-stucken
niet. Dit siet al vry wat verde. Want
men spreeckt altijt vande Predestinatie/
ende den aencleven van dien: Waer onder
de experientie gheleert heeft/ dat eenigen
tijdt herwaerts verscheyden swaere fon-
damentele delinghen zijn ghehandthaeft/
als de Recht-vaerdich-maeckinge des Mē-
sches door t'werck des gheloofs / ofte de
wercken/die nae die wederghebоorte ge-
daen worden / het versaecken vande Erf-
sonde: de leere van den Vrijen-VVille : het
looghenen vande seeckerheyt der salicheyt:
het dryven vande Volmaecktheyt. etc. Het
bepalen vande oneyndicheyt Godts : Het
uytbreyden vande macht der Overheyt, van
te vermoghen in Religions saecken dis-
ponieren nae haer believen : ende ander
poincten meer/welcke nootsaeckelijck die
vijf artijculen nae volghen moeten: Ende
alsoo sullen hier door die ghtrouwe vroo-
me Leeraers beswaert/die onheylen ende
alteratien vermeerdert/ ende de ghesonde
vroome Leeraers die oorsaecke van dien
toegheschreven werden/om dat zy in goe-
der conscientie / niet sullen konnen noch
mogen toestaē/dat op den stoel der waer-
heyt/eenighe onwaerheyt ghebracht/veel
min die waerheydt met de onwaerheydt
vermenght zoude werden.

Eyndelijck werdt in desen die Justitie
ordinaris ontrocken t'ghene men de Ge-
committeerde Raden gheven wil. Tot
wat eynde heeft alreede de experientie
claerlijck gheleert : Waer door oock die
Jaerlicksche Synoden deser Provintien
werden afghesneden. Want t'gene tot so-
danighe

1617.

danighe Kerckelijcke vergaderingen behoort/ wordt alhier den Ghecommitteerden Raden toeghemeten. Ende dat in desen wordt ghesept vande Predicatien te richten tot Broederlijcke liefde/ als oock dat de Inghesetenen der landen haer in goede liefde teghens malcanderen sullen draghen/ende beveelen dat de Classen op die ghesontheyt der leere/ door visitatien sullen achtnemen: Daer op dient ghenoteert/ dat neffens de bevestinghe vande waerheyt der leere des gheloofs/ die liefde ghenoech ghepredickt werdt. Maer het is te beclaghen/ dat den haet teghens de Kercken/die by de aengenomene waerheyt arbeyden te blijven/ wert ghepractiseert: Ende de goede oeffeninghe der liefde aengaende/is niet moghelijck dat ghescheide/daer twee-spalt is in t'gheloove/ want die liefde moet voort komen uyt eē onbeveynst gheloove / het welcke maer een en is. Belangende die visitatien tot bewaringhe vande ghesonde leere / die zijn by de Kercken ghenoech waerghenomen/ maer t'effect van diē is door de verleende surcheantie omghestooten / ende vruchteloos gemaeckt: Soo dat de vroome Leeraeren / die byde ghesonde leere volstandich blyven/ghewillich ghenoech zijn die goede ordre der Kercken/ die alle dese poincten eñ noch meer mede brenght/ te onderhouden/ het welcke haer teghens haer danck verhindert is / daer zyt niet ghedaen hebben. Ende alsoo blijckt dat/ aengaēde het eerste deel/dit proiect geensins en dient tot wechneminghe vande Religions verschillen / ende tot ruste der landen ende der Kercken / maer wel tot vermeerderinghe van de selve / ende opweckinge van meer ende meer onheylen. Hier beneffens blijckt selfs / dat dit Proiect ontworpen is vande gene die de opgheresene Nieuwicheden zijn toegedaen. Want daer wort ghesept / dat de Leeraren haere Predicatien sullen rechten tot Broederlijcke liefde/etc. Op dat de toehoorders door haer ernstelijcke vermaninghe/beden/ dreyginghe / opghewekt zijnde/nevens alle uytvercorene/moghen becomen de croone des levens/ende middeler tijt haer verkiesinge vast maecken: Dit is eē ongesonde maniere van spreecken/ende strijdich in haer selven. Onghesont, want de uytvercorene alleene becommen de Kroone des eeuwighen levens: Ende alle de uytvercoorene/ dat is/t'getal der uytvercorene vervult zijnde/ geen andere. De Schriftuere weet van geen derde soorte / maer alleen vande uytvercorene Kinderen Godes / ende de verworpene Godtloose menschen. Strijdich. Want neffens alle de uytvercorene zijn geen andere/ als alleen Goddeloose menschen/die niet vercoren en zijn / ende volgens dien / haer verkiesinghe niet vast maecken en cunnen.

Maer het rechte middel tot wechneminghe vande opgeresene Religions verschillen/bevredinghe der gemoederen/ende ruste der Landen en der Kercken/ Is/ onder verbeteringe/t'gene hier na volcht: Het welcke soomen niet ingaen en wil/ heeftmen niet anders te verwachten als confusie ende verwarringe/ ende daer by salmen kunnen afnemen waer men henen wil/ Namelijck/ om de Kercke haer recht te benemen/ ende de waerheyt met de onwaerheyt te vermengen: Welcke de twee rechte middelen zijn/om de Religie na appetijt der Overheden te veranderen/ ende waer dit oogēmerc is/daer is niet goets tot welstant vande ware Christelijcke Gereformeerde Religie te verhoopen. De voorslach nu van t'rechte middel is dese.

Welcke de rechte middel sy tot wechneminge van de Religions verschillen.

I. Dat de Ed. Mog. Heeren Staten haer goede meeninghe ende intentie willen doē blijckē/ door amullatie vande voornoemde Resolutien/alleen by sommighe leden/ van haer Ed. Mog. vergaderinghe ghenomen/ die soo veel alteratien/ ende onheylen hebben veroorsaeckt.

II. Datmen alle partijdige/ ende haetighe Proceduren / die door Authoriteyt vande voornoemde Resolutien eenighen tijt herwaerts zijn ghepractiseert/ doe ophouden. III. Datmen de ghene die by de aenghenomen leere ende ordre der Rechtsinnighe Ghereformeerde Kercke zijn gebleven/ allesins waer die syn / openbare exercitie van hare Religie doe hebben/ eñ daer by hant-have. Dat de Ho. Mo. Heeren Staten Generael / nevens zijn Princelijck Excellentie / na behoorlijcke communicatie met de Provincien ende Steden/op het ootmoedich versoeck vande Kercken meermaelen gedaen/ met den eersten ghelieven te consenteren het uytschrijven ende houdē van het gewenschte Nationael Synodus, al over thien Jaeren Anno 1606. gheconsenteert / op dat inde selve / onder de authoriteyt van haere Ed. Mo. ende van zijn Princel. Excel.

1617.

de bedenckinghe over die Leere / ende ordre der Kercken/Broedelyck ghehoort/ ende vreese des Heeren overghewoghen/ ende kercklycker wyse upt Godes H. Woort / verhandelt ende ghedecideert mochte werden. Ende alsoo d'alleen Salichmaeckende waerheydt/bevesticht/ende aengenomen/ende goede ordre in alles op het toecomende ghestelt zynde/ het ghesoigneerde vande Nationaele vergaderinghe / met goet vindinghe ende approbatie vande respective Provintien ende Steden / deur publycke Authoriteyt vande Ed. Mo. Heeren Staten Generaele / nessens zyn Princelycke Excellentie / te auttoriseren / ende de Kercken deser Landen haer allesins daer nae te doē regulieren. Ende dit is den ghereedtsten ende bequaemsten wech / ende het rechte middel van outs heer/ in alle rechtsinnighe Kercken ghebruckelicxst/ waer door datmen de meeste vruchtē/ ende beste vrede der Kercken/ ende des lants becomen sal / om alle suspicien wech te nemen/ de ghealtereerde ghemoederen te bevredigē/ de contentien te doen ophouden/de waerheyt te behouden / ende voort te planten/ ende goede vaste ordre op het toecomende te stellen/ op dat die godesdienst der rechtsinnighe Gereformeerde Christelycke Religie / ende die Broederlycke Liefde wederom eendrachtelyck gheoeffent soude mogen worden/tot ruste/vrede/ende welvaren van ons lieve vaderlandt / opbouwinghe vande Kercke Christi hier te lande/tot onser salicheyt / ende groot-maeckinghe van den Name Godes/Amen.

Het tweede ooghemeerck van dit ghescryft aengaende/ welc is streckende tot weringhe van alle siditieuse schriften/ende libellen/ ende principalick / om die van Amstelredam te believen/ om yet wat te doen teghens het ghedruckte laster libel uptghegaen/teghens de E.E. Magistraten ende Leeraren aldaer: Dient ghelett/ dat het middel by dit project voor-geslaghen/ tot dien eynde niet dienstich/ maer vruchteloos is.

1. Want hier door worden verboden niet alleen de Seditieuse schriften / maer oock alle goede boecken / die alleenlyck vande poincten huydensdaeghs controvers handelen/ als onder anderen is het goede boecxken gheintituleert Quærela Ecclesiæ, Welcke claechte soo wie niet wee en doet/geeft te kennen / dat hem de opgheresene alteratien niet ter herten en gaen / welck boecxken in desen uptghedruckt wordt. Hoedaenighe boecken niet behooren verboden / maer veel meer de autheuren van dien met goede recompensen vereert te worden. Gelyck alle Christelycke vroome Overheden t'allen tyden hebben ghedaen. O qualyck ghestelde tyden:

2. Want het is noodeloos dit placcaet tot desen eynde voort te brenghen / ghemerckt tot diē eynde voor desen seer goede placcaten/ ende met namen binnen een Iaer ofte twee by de Generaliteyt gheemaneert zyn/ende inde Synodale acten der Ghereformeerde Kercken deser landen/werden desen aengaende / oock seer goede regulen ghehouden. Datmen die doe onderhouden eñ nacomen. Het schort alleen aen die Executien van dien/ waer na niet ghetracht en wort.

3. Want desen voorslach schynt ghegeven te worden tot sterckinghe van de gene / die het Fameus Libel teghens die van Amstelredamme hebben uptgheghevenl/gemerckt daer goede placcaten zyn/ diemen / waer die saecke ten dienste/van die van Amstelredam ernst geweest hadde cunnen/en behooren teghen den drucker eñ Autheur van dien/doen in t'werc stellen. Maer in de plaets van ghenoechsaem/ende behoorlyck devoir ende ondersoeck / soudemen quansuys dit placcaet voort brenghen/ om alsoo te schynen wat te doen / daer nochtans door desen / de goede saecke der rechtsinnighe Gereformeerde Kercken grootelyck wort verachtert/ende te kort ghedaen/ ende also wilmen die van Amstelredam alleen met een Briefken payen / in plaetse van de oude placcaten tot dien fyne gheemaneert / te doen executeren. Waer by op datmen mercke hoe dat ment met die van Amstelredam meent/te noteeren staet / datter niet en is ghedaen noch ghevolcht/ op de klachten van die van Amstelredam over het onbehoorlycke drucken ende divulgeren vā het verhael Grotij. Hier upt blyckt dat het proiect ondienstich is om de twee voorghestelde eynden te becomen / ende datmen volghens dien dat behoorde achter te houden / ende in plaetse van dien/ toucherende het laetste/ datmen het placcaet vande Generaliteyt binnē een Iaer of twee geemaneert/met ernste doe executeren/ende daer toe behoorlyck ende ghe-

noechsaem debvoir doende / sal dit deel nae behooren gheremedieert worden.

Maer ter occasie van dese Religions verschillen bevintmen dat de Papisten de Hoofden seer beginnen op te steecken / de Jesuwiten met groote menichten in dese Provintien comen / haer afgodische superstitien met meerder vryheydt plegen / als voor desen / groote somme van penninghen uyt de Gemeynten collecteren / ende de gheruste Gemeente gaende maecken / jae het schijnt schier dat haer daer toe meerder vryheyt ghegunt wort / als wel betaemt. Door wien / staet te ondersoecken. De Fransche Historyschryver Botereius Lib. 6. Pag. 546. roemt seer van dese ghegunde ende toeghesevde oeffeninghe. In allen ghevalle bevintmen / dat ten platten lande veel Papistische Officiers / Baliuwen / Schouten / etc. ghestelt worden: Van welcke geen goede diensten tot welstant van ons Vaderlandt / veel min vande rechtsinnighe Gereformeerde Religie connen verwacht worden / als die haer conscientien aenden Roomschen Stoel verbonden hebben. Soo dat de hooghe noot vereyscht / dat daerinne versien werde / ende daer neffens dat t'Placcaet vande Ghenceraliteyt van den Jare 1612. niet alleen op nieu ghepubliceert / maer oock behoorlycker wyse gheexecuteert werde. Want de publicatie is niet ghenoech / jae dient tot kleynachtinghe vande authoriteyt der Ed. Mo. Heeren Staten / soo lange geen meerder debvoir / ondersoeck / ende executien / desen aengaende / ghedaen werden / als eenighen tyt herwaerts is gheschiet / waer door de stoutichevt der Papisten / ende Jesuwyten daghelycx aenwast. Ende alsoo / belanghende het eerste deel by dit proiect / een verkeert ende onbequaem middel om het ghewenschte eynde te becomen voorgheslaghen wert / so ist dat om den E. E. Heeren te dienen van volcomen advys / by desen gaet een ander proiect / volghende den voorslagh hier vooren onder verbeteringhe gedaen / dat de E. E. Heeren Burghermeesteren / nae communicatie met den Heeren xxxvj. Raden deser Steden / sulckx ghelieven te senden aen de Ed. Mog. Heeren Staten / versoeckende dat hare Ed. Moghentheden / neffens zijn Princelycke Excellentie / dit willen uytschryven aende Edelen ende Steden / om daer op gheprepareert comende / haer advysen daer over in te brenghen / want daer door wordt ons oordeels de rechte behoorlijcke wech in ghegaen / dien wy hoopen ende vertrouwen / dat by haer Ed. Mo. als oock by zijn Princelycke Excellentie / niet sal afgheslaghen / maer aenghenomen worden / om alsoo eenmael tot een goede uytcomste uyt dese droevighe swaricheden te gheraecken / Godt / Almachtich biddende / desen voorslach met een goedt succes te zeghenen / tot grootmaeckinghe van zijnen Heylighen name / ruste ende vrede van ons lieve Vaderlant / ende van de Kercke Christi in de selve / ende tot onser eeuwighe salicheyt / Amen.

Het Proiect ofte voorslach / daer van op het eynde des voor-gaenden Advys by de E. E. Heeren Burgher-Meysteren der Stede Amsterdam ingheestelt / gesproken wort / is dit hier volghende:

Project ofte voorslach der Heeren van Amsterdam / dienstich tot wechneminge van de huydendaechsche Religions verschillen.

Ghemerckt hoe langer hoe meerder bevonden wordt dat tot behoudenisse / van die ware Ghereformeerde Religie / ruste / ende eenicheydt inde Landen / noodich is de Religions differenten by een Synodale vergaderinge te verhandelen ende dat door de publijcque authoriteyt / de waere Christelijcke Religie beschermt eñ voorghestaen / ende alle scheuringhen verhindert behooren te worden / dat ock niet behoorlijcke ordre uyt de Kercke gheweerdt worden / alle leeringen strijdende met Godes Woort / ende mette Leere die conform Godes woordt / by de Ghereformeerde Kercke is aenghenomen / ende door de belijdenisse der selver Kercken werdt betuycht / om alsoo nevens de conservatie salichmaeckende waerheydt / oock de eenicheydt der Kercken deser Landen onder malcanderen / ende met andere Gereformeerde Kercken te onderhouden.

Item ghemerckt dat / omme hier toe te komē / de rechte wech niet en is gheweest / noch de voorslach vande Politique ende Kerckelijcke persoonen van Anno 1591. noch de preparatoire vergaderinghe die Anno 1607. in s'Graeven-haeghe hier op verscheydelijck gheadviseert heeft / noch de Provinciale Synode Anno 1609 toegesept / ofte soo een andere / nademael hier niet meer ghedaen en kan worden / als de gheschillighe poincten / aende aenghenomene formulieren te toetsen: Overmidts

het examineren der verschillen met de Schriftuere/ het werck van die te samenkomste eygentlyck is/ welcker formulierschriften het zijn : Ten sy men soo menige Provincie ofte Stadt/ soo menigen wech ingaen wil : Ghelijck oock eenighe andere vergaderinghe/ daermen in prejuditie/ oft tot verachteringhe van een wettelijcke kerckelijcke by-een-komste yet soude by der handt nemen daer toe ondienstich is:

Maer dat ter contrarien blijckt / dat selfs door dese weghen/ ende midts desen met het ophouden ende vertrecken vande wettelijcke kerckelijcke vergaderinghe/ alle onheylen ende partijeschappen inde Landen ende kercken ontstaen sijn/ ende dagelijcx meer ende meer toenemen/ oock soo dattet gheschapen is / datse tot meerder swaricheydt uytbersten willen: ende dat wy de onghebondenheydt den toom langher laetende / den toorn Godts bet verwecken ende zijn rechtveerdighe plaghen over het gheheele lant brenghen sullen / indien daer metten eersten niet ordentelijck in versien/ alle verder ongheregheltheyt ghestuypt/ ende met zijn volgende onghemack niet voorkomen en wordt:

Ende alsoo by de kercken Anno 1586 in S'Graven-Haeghe ordre ghestelt is totte convocatye van een Nationael Synodus, daer dese saecke t'huys hoort/ ende welcke belijdenisse de onse oock is/ ende de welcke hier mede ghehoort moeten zijn:

Item dat by de selfde by-een-comste de kercke van Amstelredam belast is de uytschryvinghe mette benaminghe van tydt eñ plaetse te bevorderen/ de welcke oock/ soo met hare Classes, ende beyde Synoden van Hollant ende West-Vrieslandt / ofte haer Ghedeputeerden / als gheassisteert zijnde mette ghedeputeerden van andere Provincien / haer devoir hier inne gedaē heeft / met ettelijcke Jaeren achter-malcanderen/ de hooghe Overicheyt/ soo Generael als Provinciael/ instantelyc te versoecken/ naer luyt van het xliiij. Artyckel harer kercken-ordenighe Anno 1586. gemaeckt:

Ende alsoo daer gheen ander middelwech en is / die den kercken over al beter bevallen kan / de ordre ende t'ghebruyck der kercke minder inbreucke sal doen / deregieringhe des landts naerder komt :

Dewijle dit oock het gereetste/ bequaēste/ ende ghebruyckelijckste is / ende daermen de meeste vruchten ende beste vrede/ met de minste schade / ende onruste inde kerckē/ ende int Lant/ in toecomende tijden van te verwachten heeft: ghelijck ons dit de ervarentheyt alreede geleert heeft/ soo langhe men hier nae gheluystert ende gheen andere wegen ghesocht noch ingegaen heeft:

Soo ist. Dat de Heeren/ Edele / ende Steden versocht worden/ met allen ernst hier op te willen letten / ende ten langhen lesten in desen hooghdringhenden noodt eenmael te verstaen / hoe oorbaerlijck het is/ dat by de Generaliteyt / op het billick versoeck vande voorsz. Synodale kercke met haer gheassisteerde/ nae behoorlijcke communicatie/ soo mette respective Provincien ende Steden / als met hare Ho. Mo. nevens syn Ex. ghehouden/ alle hatelijcke proceduеren middeler tydt ophoudende/ ende de gemoederen/ soo doende / tot onderlinghe vrede ende liefde bereydende / op het spoedichste ende aldermoghelijckste gheconsenteert werde het uytschryven ende houden van het seer gewenschte ende begeerde / over langh versochte / ende oock voor thien Jaren / te weten Anno 1606 gheconsenteerde Nationael Synodus.

In het welcke de oude ende van nieus voorvallende saken/ ende naemkundichlijcken de bedenckinghen op de leere [illegible] ordre der kercke/ metter minne gehoort/ in de vreese des Heeren over woghen/ ende kerckelijcker wyse / uyt Godes heylighe woordt/ na ordre ende ghebruyck der kercken/ verhandelt worden / onder de authoriteyt van haere Hog. Mo. neffens zijn Excellentie:

Op dat alsoo de suspicien wechghenomen/ ende de contentien ghemindert zijnde/ de waerheydt behouden ende voortgheplant/ de eenicheyt ghetroffen / mitsgaders goede ordre ende seecker regemēt voort toecomende gheraemt / ende met goedt vinden/ approbatie / ende authorisatie vande respective Provincien / ende Steden / aenghenomen ende onderhouden mach worden: Ende dat hier door de kercken ende Classen weder verheelt ende te samen ghebracht zijnde / de rechte Gereformeerde Religie/ Godts-dienst/ ende liefde/ sonder opspraecke wederomme gheoeffent werde, tot stichtinge van veele onghebondene/ eensamentlyck tot ruste/ vrede/

1617.

vreede / ende welvaeren van onse lieve Vaderlandt/tot op bouwinghe van Godes Kercke hier te Lande t'onser salicheyt ende tot groot-maeckinghe vanden Naeme des Alder-hoochsten / die door desen lang-duyrighen twist ende tweedracht niet weynich onteert werdt / de welcke allenthalven den laster-mondt vande Vyanden der waerheyt ende der goeder tucht open doet.

Om welcke ende andere redenen meer/ De Heeren/Edele / ende Steden/ernstelycken versocht werden / rypelyck inde vreese Godes op desen voorslach te willē letten/ende daer van/ende op alle t'ghene daer van dependeert / ende de behoudenisse vande waere Christelycke Religie vereyscht/ metten aldereersten volcomelyck gheresolveert ende ghelast te comen ende te seynden / op dat in tyts alle onheylen ende verdere inconvenienten moghen werden voorghecomen.

De E. M. Heeren Staeten der anderer Provintyen siende den brant der oneenicheydt dus hooghe op-gaen in haere benaebuyrde Provintyen/en hebben sulckes stil-sittende niet aen-ghesien / maer sy hebben waeter toe-ghedraghen / ende allen moghelicken vlyt aen-ghewendt om den brand te slissen/tot dien eynde afsendende haer Gedeputeerde/die (nevens de ordinarise Ghecommitteerde ter Ghenaraliteydt) door treffelicke Oratyen/vol ghewichtighe redenen/ hare nae-buyren de Staeten van Hollandt ende West-Frieslant / tot lesschynghe des brands/ (dewyle het noch tyd was) vermaent hebben. Dit hebben ghedaen die van Gelderland ende der Graefschap Zutphen, op den 19. dach van Mey/1617. Die van Frieslandt als oock die van Groeninghen, ende Ommelanden oock ten selven daege/ welcker harangnen ick cortheyts halven hier niet by en voeghe.

Maer hier sal ick noch by voeghen de propositye der EE. Heeren Ghedeputeerde van Amsterdam ende Enchuysen ten fine als boven/ ghedaen in de Vergaederynghe der Staeten van Hollandt ende West-Vriesland.

Edele Moghende Heeren.

De goede ende ghetrouwe sorghe/affectye/ende yver/welcke Burghemeesteren/ Raden ende Vroetschappen van Amstelredamme ende Enckhuysen / onse respective principaelen/ altyt hebben ghetoont tot voorstant ende beschherminghe van t'Vaderlandt / vande waere Ghereformeerde Religie / ende alle oprechte liefhebbers onses Vaderlandts ende d'aenghenomene Reformatie (daer inne sy ooc met de hulpe des Almoghenden/stantvastelyck gemeent zyn te persevereren) heeft haer ghestadich becommert/ende wacker ghehouden / omme naerstelyck te letten op alle t'gene den landen ende Kercken/ tot schade / pericul ende verderff soude hebben connen ghereycken.

Waer van wy oock niet twyffelen of u Ed. sullen in verscheyden hare voorgaende actien ghenoechsaeme preuven gesien/ ende in memorie hebben ghehouden. Ende namentlyck / dat over vele Jaren/eenighe particuliere opinien/ teghens de openbare aenghenomene Religie ende leere binnen onse Stadt ontdeckt / ende aen den dach ghecomen zynde / die alsdoen wesende Magistraeten / de voorsorghe ghedraghen / ende ordre ghestelt hebben/ dat sodanighe opinien niet openbaer gemaeckt/ende de Kercken ende Ghemeenten daer door ontrust/ ofte ghedeylt souden worden.

Ende alsoo naderhandt / tot grooten leet-wesen van onse respective principalen/de voorseyde opinien in andere plaetsen zyn uyt gheborsten / ende met vollen monde ghedreven/ende allenckskens door het gheheele landt ghedissemineert / jae soo verre dat eenighe Kercken-dienaren t'selve haer ghevoelen by Remonstrantie aen de Ed. Mo. Heeren Statē van Hollandt ende West-Vrieslandt / opentlick hebben te kennen ghegheven / ende versocht in haere Ed. Mo. protectie ghenomen te worden.

Soo en hebben sy insghelycx van dien tyt aen alle debvoiren / soo publyck als particulier aengewent/dat de eenicheydt ende ruste vande Kercken ende Gemeenten / daer door niet gheturbeert/ofte misverstanden/twisten / ende oneenicheden veroorsaeckt souden werden.

Tot welcken eynde / terstont nae het houden vande Conferentie (op dat de sake niet wyder soude verloopen:) voorgeslagen / versocht/ende meermalen gheurgeert hebben/ dat by Synodale eñ Kerckelycke vergaderinghen / de gheproponeerde poincten ende Articulen / souden

worden

worden gheexamineert/ ende Iudicio Ecclesiæ onderworpen / ende door het selve middel in ghelijcke saken/ van allen Ouden/ende ooc by onsen tijden gebruyckt/ de alreets ghereesen ende daghelijcx toenemende dissentien beslicht ende te nedergheleght.

Van gelijck d'eene partije/so te vooren als naderhandt/ de Kerckelijcke vergaderinghe ende examinatien heeft ghedeclijneert. Ende meer uyt politicque/als andere insichten ghesocht hare sake inde vergaderinghe van hare Ed. Mo. te brenghen ende te houden: Soo schijnt het datmen de selve oock aldaer by der hant ghenomen hebbende/ ghemeent heeft met provisionele Resolutien/ verscheyden ende dissentierende partijen/in ruste / eenicheyt/ende goede ordre te brenghen.

Waer op / d'eene partije dapperlijck is voort-ghevaren / ende by alle middelen getracht heeft/ hare opinie voort te planten/mitsgaders/sonder Wettelijcke voorgaende examinatie / inde Kercken te introduceren / ende ghemeen te maecken. Daer uyt terstont soo vele swaricheden ende doleantien zijn ontstaen / insonderheydt ter plaetsen daer de Predicanten ende Ghemeenten by d'aenghenomen/ ende te vooren niet ghecontroverteerde leere/ wilden blijven ende behouden zijn/ dat hare Ed. Mog. van tijt tot tijt / van vergaderinghe tot vergaderinghe / soo groote ende menichvuldige clachten zijn toeghecomen/als V. Ed. ende onse principalen meer als te veel bewist zijn.

Wt den selven boesem ende oorsake zijn mede ghesproten / de vreemde ende te vooren ongehoorde proceduren/welcke op diversche plaetsen ieghens verscheyden Kercken-dienaren/Ghemeenten/ende particuliere litmaten / haer houdende by de aenghenomen leere/ ende haer beswaert vindende met d'andere verschillende partye in te laten / zijn voorghenomen/vervolght/ ende int werck ghestelt/ eensdeels met suspensien oft deportement van hare ampten. Weeringhe uyt verscheyden diensten/daer toe sy waeren geroepen/opdringinghe van andere/ so onaenghename als onbequame / oock suspecte ende reprochable persoonen / verhinderinghe vande oeffeninghe haerder Religye binnen ende buyten de Steden/ mitsgaders verscheyden persoonele blamen eñ Iniurien. Waer van wy d'exempelen wel souden konnen by brenghen/ indien de selve niet in verscher Memorie/ ende V. Ed. ten vollen waren bekent.

Het en heeft oock aen gheen Prætexten ontbroken/ op welcke de voorseyde ende diergelijcke proceduyren ghefondeert/ ende naederhandt gheiustificeert zijn geworden. Ende namentlijck heeftmen hem deurgaens hier mede beholpen/ dat soodanighe Kercken-dienaren/Gemeenten/ ende Lidtmaten/ haer niet en wilden gedraghen/nae verscheyden Resolutien/ op den Naeme van haere Ed. Mog. uytgegeven/soo nopende de Ecclesiastique Ordre/als Onderlinghe verdraechsaemheyt/ ende forme van Leeringhe/by de selve gepraescribeert.

Niet teghenstaende onse Principalen ende meer andere Steden/ ende lede van t'Landt/ soodanighe Resolutien niet alleen niet hadden ingewillicht / maer directelijck teghen ghesproocken/de selve landen ende Kercken-ondienstich gheoordeelt/ende de apparente / ende naderhandt gevolchde swaricheden/ te vooren ghenoechsaem aenghewesen.

Niet teghenstaende oock de ghene / jegens de welcke in manieren vooren verhaelt/is gheprocedeert / haer aen de voorighe Ordre vande Kercken/ ende forme van Leeringhe hadden ghehouden / ende daerinne ghesocht haer ghemoet te quyten/ende de gherustheyt van haere conscientien te beleven.

Hoe wel nu onse Principalen wel hadden verwacht/ dat haere menichvuldige Remonstranten/ Instantien/ ende Versoecken/ooc Protestatien jegens de voorgheroerde Resolutien ende Proceduren/ als van oprechte/ghetrouwe / ende welmeenende Leden ende Bontghenooten/ in behoorlijcke achtinghe souden hebben ghenomen / ende dien volghende de beswaernissen/ende proceduren / jeghens de goede Religions verwantẽ (niet minder lief hebbers van t'Vaderlandt / als vande Religie) voortaen souden hebben ghecesseert, ende naghelaten gheweest.

Soo bevinden nochtans/ dat dagelickx meer ende meer/het vervolch van gelijcke proceduren wort by der hant genomen/ ende den wech gebaent tot verhinderinge ende onderdruckinghe van alle die ghene / die de huydendaeghsche questieuse poincten niet anders konnen leeren ofte verstaen / als die zedert de Reformatie/ hier

1617.

hier te lande doorgaens gheleert/ aengenomen/ende beleden zijn gheweest/ ende dien volghende/ door t'samen-voeginge met d'andere dissentierende partye/ hare eenichheyt met de selve niet en konnen toestaen / ofte der selver gheintroduceerde opinie platse gheven.

Dat dien volgende / zedert de laetste dach-vaert/ meer als te voren is ghearbeyt/ omme door t'geheele landt den Predicanten ende Classen te constringeren/ tot d'aenneminghe van de nieuwe ordrē/ op den name van Resolutien onlanghs ghelijckelijck uytghegeven : Strijdende jeghens t'ghene daer op sy-luyden zijn aenghenomen/ende inden dienst ghetreden / jeghens de Religie by haer beleden ende ghepredickt /ende jeghens hare conscientien.

Jae datmen op eenighe plaetsen voorneemt / de publijcke Kercken ghesloten te houden/ ende de Lidtmaten van de Religie met Criminele proceduerē ende Executien te over-vallen:Op andere het ghehoor van Godes Woort/ den Lidtmaten onvruchtbaer ghemaeckt zijnde/ t'selfde met rigoureuse Placcaten ende verboden hen luyden voorder te verhinderen/ ende te benemen / ter plaetsen daer sy sulckx met goede stichtinghe/ende tot troost van hare conscientien/ soecken ende verlangē te moghen hooren. Waer van wy oock u E. de particuliere Exempelē niet en konnen verswijghen.

Ende namentlijck/dat Dirck-Christiansz.nu ontrent die vijfthien Jaren inde Dorpen van Avenhorn / ende Grootshuysen ghestaen / ende de Christelijcke Ghemeente aldaer/met goede stichtinghe bedient hebbende / zedert eenighen tijt sulcker maten is ghetravailleert/dat eerst zijne suspensie / sonder eenighe redenen/ op onghehoorder wijse/ is gheprocureert/ ende naderhandt by de Ghecommitteerde vande Heeren Staten gherepareert zijnde/ niet te min heftelijcken vervolcht/ zijn tractement langhen tijt onthouden/ de kercke tot zijne bedieninghe gheordineert/ghesloten / met interdictie aen den Coster van niet te moghen openen / ende by eenighe Lidtmaten daer nae niet † tumultuarie, maer diebus et horis solitis, om haeren gheoorloofden Godsdienste te moghen continueren/geopent zijnde/tegens de selve criminele proceduren zijn gheintenteert. De provisien by henlieden daer teghens van den hove Provinciael versocht/belett / ende sylieden mitsdien in groote extremiteyt ende perplexiteyt gebracht/ende gheschapen te vervallen/ ten sy by u E. daertune werde versien

† Dat is/ Niet by oproer/ maer ten ghewoonelicken daeghe ende uyre.

Wat tegens dē Predicant van Berckhout Albert Jansz. is gheattenteert / ende eenighe andere inden Noorder quartiere / in achtervolch vande uytghesonden ne Resolutien mede begonst: Sullen wy teghenwoordich niet verhaelen / op hope dat met alle voordere proceduren sal worden ghesupersedeert.

Dan konnen niet voor by gaen/ t'gene behalven anderē in desen quartiere/ Samveli van dē Borre, ende Petro VVassenburgio, Predicanten tot Groot Ammers ende Portugael/kortelyck is bejeghent.

By den eenen zijn onlanghe ghecomen een Burghermeester ende Predicant van Schoonhooven/ met den Predicant van Nieupoort/uyt den Name (soo sy seydē/) der Heeren Staten ende des Classis, vraghende oft hy hem by den Classe wilde houden/ ende naer die nieuwe uytghegeven ordre reguleren met comminatie/dat ingheValle van weygheringhe/ eer lange van zijnen dienst soude worden ghedeporteert/ daer toe wy oock verstaen hebben instantelyck ghearbeydt te worden.

Den anderen/ staende de separatie in den Classe van Schielandt / in dienst ghecomen/ ende met goede kennisse van zijn inclinatie aenghenomen zijnde/is by twee Predicanten van Rotterdam/ ende eenen van Charlois mondelinghe ende schriftelyck voorghehouden / dat hy hem wederom by haren Classe soude moeten voeghen/ ende de meer ghemelde uytghesonden ordre aennemē/oft dat andersints Cassatie van zijnen dienst sal hebben te verwachten.

Daerenboven soo begintmen te difficulteren / de examinatien van de jonghe Studenten / totten Kercken-dienst bequaem/te laten gheschieden/ten sy t'ghene den ouden Predicanten nieuwelijck wort gheverght/sy luyden oock van aenbeginne souden willen beloven / ende de gaven hen luyden van Godt ghegheven/ sodanige provisionele ordren onderwerpen / die sy verclaren met goeder Conscientie niet te konnen aennemen.

Maer het is veel meer te verwonderē/ dat int midden van onse Vaderlandt/ niet verre van desen Hove/ doe Placcatē

ende edicten teghens de goede Religions verwanten/ in weynich daghen zijn uytghegaen ende gheproclameert / met seer scherpe bevelen ende penen / als teghens de Vyanden van onsen Staet ende Religie noyt zyn te wercke gheleydt/ ghelijck wy u Ed. bereyt zijn te verthoonen.

Wy sullen niet voorder repeteren / t'gene over eenighen tijt / in ghelycker voeghen teghen de Religions verwanten/ op een andere plaetse is ghedecreteert ende begonnen gheexecuteert te worden/ mitsgaders de menichvuldighe acten/ eñ exempelen/tot haren merckelijcken prejudictie/ende beswaringhe voor desen/ ooc ten deele voor onsen ooghen ghepasseert/ ende gheypleeght. Welcke nevens de voorverhaelde/niet alleen die continuatie ende verswaringhe vande voorgaende proceduren klaerlijck aenwysen: Maer oock groote oorsaecke geven van te gelooven/ dat de Libertey dt van de Conscientien/ het exercitie vande Christelijcke Ghereformeerde Religie / ende vryicheyt van t'Vaderlandt/ te samen soo suyrlick vercreghen/ende so loffelijck gemainteneert/ by sodanighe manieren van doen / sulcx worden geattacqueert/ dat daer uyt lichtelijck groote ende dangereuse swaricheden ende Inconvenienten souden mogen uyt-bersten.

Waer over Burghemeesteren/ Raden/ ende Vroetschappen van Amstelredamme ende Enckhuysen / onse respective principalen / uytwysende haren schuldighen plicht/ oock achtervolghende de Unien / ende omme te continueren in hare affectie ende yver tot den welstant der landen ende Kercken: Nae rijpe deliberatie niet langher hebben connen ledich staen/ ons luyden haere Gecommitteerde/ extraordinarie / ende gesamentlijck herwaerts te schicken/om u Ed. den droevighen ende periculeusen staet/ inde landen ende Kercken / te kennen te gheven/ van de Imminente swaricheden te præadverteren, ende rondelyc te openen de bedenckinghen die sy daer over ende jeghens zijn hebbende.

Wesende soodanich / dat noch goet/ noch wettelick/nochte aenghenaem konnen houden/t'ghene op dierghelycke wijse tot Constraincte oppressye / ende verhinderinghe van die Predicanten / Ghemeenten / ende Lidtmaten van aenbegin met haer in eenicheydt vande Religie gheweest hebbende/ ende alsnoch zijnde/ wort voorghenomen/ gheprackiseert/ ende ghehanthout.

Ghelijck mede geensints konnen toestaen / dat op den Name ende authoriteyt vande Heerē Staten (van welcke sy ooc geen geringhe Ledematen zijn) alomme/ ende insonderheyt ten platten lande / de Predicanten ende Ghemeenten buyten ghewoonte / oock jeghens hare conscientie / met nieuwe decreten / (welcke onse principalen noyt voor Resolutien Steets ghewijse genomen/hebben konnen erkennen/ofte daer in eenighe overstemminghe plaetse geven) souden worden beswaert/ ghedreyght / ende de Ghemeenten in het exercitie vande Ghereformeerde Religie verhindert/ofte de Lidtmaten van dien/ ter oorsaecke van haere by-een-comsten/ ghecauseert ende ghemulcteert : Welcke oock anderen buyten onse Reformatie wesende/ impunè zijn gheoorloft.

Niet anders konnende bevroeden / ende apprehenderen/als dat by voortganck van sodanighe vreemde / exorbitante/ende rigoureuse proceduren in Religions saken / ende jeghens de Religions verwanten/het yver van oneenicheydt/ hoe langher hoe meer sal ontstecken / de publijcque authoriteyt/ samt den florerenden ende van Godt ghesegenden Staet der landen ende Kercken / in groot ghevaer ghestelt ende soo vele ende groote onheylen ende swaricheden sullen veroorsaeckt worden/de welcke haest ons Vaderlandt in jamerlycke conbustie souden moghen brenghen/ende namaels niet so lichtelijck wesen te repareren.

Alle t'welcke tegenwoordich kan voorghecomen worden / indien u Ed. met goede wijsheyt/discretie / ende moderatie/dese saken ghelieven te handelen/oock andere daer toe te houden ende vermanē/ ende voornamentlick te versorghen/ dat/ †pendente deliberatione, op de Remedien/ teghens de Kerckelijcke swaricheden/ het ghevoelen hier te lande aenghenomen / ende doorgaens gheleert / (van t'welcke oock onse Principalen/ ende hare Kercken professie doen:) niet indirectelijck werden ghesupplanteert/ de ghene die haer daer aen ghehouden hebben/ende alsnoch begeeren te houden/soo Predicanten als Studenten/ ende andere Litmaten / niet yeghens hare conscientien werden beswaert / ofte by anderen van haer

haer verschillende ghedronghen / nochte in haer exercitie belett / midtsgaders alle comminatien ende exorbitante proceduerren ghesurcheert ende naerghelaten.

Daer toe wy ghelast zijn u Ed. wegen onse respective principalen / met allen ernst / ende ten hoochsten te versoecken: midtsgaders serieuse aenmaninghe te doen / dat de selve tot soulagement van het ghepasseerde / wech-neminge van alle ombragie / ende ten eynde een yeghelijck mach blijcken / dat de Christelijcke Ghereformeerde Religie by publicque autoriteyt hier te lande wort gehanthout / ordre ghelieven te stellen / tot weeringhe van de menichvuldighe ende genoechsame openbare conventiculen / vande Paus-ghesinde / ende haere afgoderyen ende superstitien: welcke door middel van onse dissensien alomme haer profijt soecken te doen / tot verleydinghe van veele zielen / ende ruyne van onse Vaderlant.

Het welcke (Godt lof) eenmael van hare tyrannycque procedurê verlost zijnde / ende by hare vry ende gerechticheden / midtsgaders by de exercitie van de Christelijcke Gereformeerde Religie gemainteneert werdende / onghetwijffelt meer ende meer Godes zegheninghe sal erlanghen.

Daer aen wy u Ed. bidden de goede handt te houden / ende ons sodanighen antwoorde te laten toecomen / met welcke onse respective principalen beter moghen wesen ghecontenteert / ende de klaghende Religions verwanten / die niet verlaten konnen worden / voortaen buyten oppressie / ende in ghenoechsame sekerheydt ende gherustheydt moghen leven / etc.

Gheproponeert aen die Ed. Heeren de Gecommitteerde Raden van de Staten van Hollan ende West-Vrieslant / by de Ghecommitteerde van Amstelredamme ende Enckhuysen / den xxix Iunij xvj C. seven-tiene / ende was onderteyckent G. VVitsz. G. Hoingh. Iacop Poppen. Adriaen Pauw. Gerrit Iacobsz. Brouwer. Frederick Iansz. ende Ian Nansz. Crijtman.

Propositye by de Ghedeputeerde van de Ed. Mo. Heerê Staten van Zeeland gedaen in de vergaderinghe van de H. M. Heeren Staetê van Hollant ende West-Frieslandt.

De Staeten van Zeeland hebben te deser tijt door extraordinarse Ghedeputeerde / de Staeten van Holland wel ernstich vermaent / ende met veel redenen aenghepor ret tot het houden eenes Nationaelen Synodi, als onder andere by dese hier naevolghende propositye te siene is:

Edele Moghende Heeren /

Onse Principaelen hebben ons belast / aen V. E. M. te doen voor eerst hare dienstighe gebiedenisse / met aenbiedinge van alle vruntschap ende goede correspondentie ende voordere presentatie van al het ghene tot der selver dienst / in hun vermoghen is.

Hebben ons voort ghelast / uwe Ed. Mog. te vertoonen / hoe dat sy uyt hunne / hier aen-wesende Gedeputeerde / als andersins / berichtt zynde / van de ghelegentheyt van de opgeresene ende ontstaene misverstanden inde kercken / ende Religions saecken / ende de swarigheden die algereets / daer over in verscheyden plaetsen waren ghevallen / ende noch stonden te bevreesen / soo daer inne / by behoorlijcke ende wettelijcke middelen / niet by tijts en wierde voorsien: ende sonderlinghe vernemende / dat / niet teghenstaende V. Ed. Mog nu daer over / ende om onderlinghe eenige middelen te beraemen / om de selve te assopieren ende neder te leggê / nu langhe besigh zijn gheweest (daer naer haere Ed. Mog. van herten hebben verlanght) echter daer in met elckanderen niet en hadden kunnen verdraghen / dat sy daer over ten hoochsten zijn bedroeft / ende becommert gheweest. Ende alsoo sy ghenoechsaem verstonden / dat sy hun niet en behoefden te bemoyen met de regieringhe ende ordre van uwe E. M. Provintye / maer sulcx te laeten tot u we Ed. Mog wijs ende voorsichtigh beleyt / als de ghene / aen den welcken die eere moet ghegheven worden / van tot allen tijden / daer inne / niet alleê voor hun selven / maer ooc voor andere in noot ende swaricheyt zynde / dickwyls trouhertelijck ghesorcht te hebben:

Nietemin considererende / die soo naer verbintenissen ende Unie / die daer zyn by verscheyden tractaten / tusschen de Provincien van Hollant ende Zeelandt / daer door de selve verobligeert zijn / d'eene / d'andere / in alle opcomende swaricheden / met raet ende daet naer vermoghen / by te wesen ende te hulpe te comen:

Maer insonderheydt over-legghende het subiect ende de materie / daer uyt dese swaere misverstanden zyn ontstaen / te wesen de verschillen ende de oneenigheden in eenighe poincten van de Religie:

Ende wetende dat de selve / ende de eenicheydt in den Godes-diensten is den

1617.

sterckste band die de herten van de menschen aen malcanderen verbindt / ende dat de landen tot noch toe onder de oeffeninghe der Ghereformeerde Religie / zijn verbonden ende ghehouden gheweest / ende door den zeghen Godes tot de verworvene vryheydt ghecomen:

Ende dat de conservatie van de selve vercreghene vryhept / ende den wel-stant des landts / als noch is hanghende aen het mainteneren van de selve Religie / sonder eenighe veranderinghe:

Dat daerenteghen / niet wel anders en kan geschieden / of daer en moet ter deser oorsake ontstaen groote oneenichept onder de particuliere ondersaten die dan dickwils oorsaecke zijn van groote alteratien in Steden ende landen:

De sacke dan wesende van groote importantie ende consequentie / hebben onse principalen gheoordeelt / dat sy ten aensiene van het ghemeene interest van beyde de Provintien / niet langher en connen noch en behoorden ledich te staen / van hier inne by forme van intercessie ende advijs by V Ed. Mo. te doen ende radē / t'ghene sy in goeder conscientie meynen te dienen / tot weechneminghe van de algereets ontstaene swaricheden / ende voorcomingbe van alle wydere perijkulen ende onheylen.

Hebben daer over goet ghevonden / ons extraordinarie tē selvē eynde herwaerts aen u Ed. Mo. vergaderinghe te deputeren / ende voor eerst aen de selve te versoecken ende instantie te doen / dat gelijckmen nu eenighen tijt herwaerts / siende dat daghelicx de verschillen / ende questiē in eenighe poincten van die Religie van tijde tot tijde waeren toenemende / van weghen eenighe Provincien / als oock van onse principalen / met ernst aengheHouden is geweest / ten eynde op het spoedighste / een Nationael Synode mochte werden beroepen / ende dat aldaer de selve mochten werden afghehandelt / ende de Kercken / ende de ghemoederen allenthalven gherust ghestelt / also d'ervaerentheydt leerdt / dat van allen ouden tijden / soodanighe middel in de Christenheydt / in dusdanighe accidenten / ten selven eynde is ghebruyckt gheweest / ende men bevindt dat alle andere middelen / tot noch toe te vergeefs zijn aenghewendt / ende dat door dit middel / oock door Godes zegeninge den gewenschten vrede in de Kercke / als die somwijlē ten uytersten met twijst ende oneenicheydt is beladen gheweest / is becommen ende verkregen: Dat oock den Heylighen Geest ons selfs in sijn woort / egeen ander noch beter expedient en heeft voorghestelt:

Dat uwe Ed. Mog. als noch believen willen hun te laeten disponeren / om nevens andere Provincien / toe te staen ende t'accorderen / dat op het spoedighste / ende hoe eer hoe liever / ende ist mogelijck binnen sekeren tyt van nu af te bestemmen / ende daer toe te ordineren / die byeen-komste van een wettighe Nationaele Synode / alwaer de poinctē in questie / by Godvreesende / gheleerde / ende vreedsame persoonen / tot de selve vergaderinghe behoorlijck / te deputeeren / moghen uyt den woorde Godes gheexamineert ende ghedefineert worden / daer naer hem dan een yeghelijck in alle stillichept soude hebben te ghedraghen / wetende onse principalen egheen ander bequame middel aen te wijsen / ende vertrouwende dat de gheneraele vrede in de Kercke (daer toe ten uytersten moet ghearbeypt worden) daer by sal worden ghetroffen.

Ende / want sy wel weten / dat sulcx so terstont ende promptelijck niet en kan gheschieden / maer dat daer toe eenighen tijdt wert gherequireert / om alles daer toe noodich te prepareeren / ende datmen onder tusschen verneemt / dat noch dagelicks vele swaricheden hier over in verscheyden Steden ende plaetsen onstaen / dat oock verscheyden Predicanten ende andere persoonen / soo men verstaet / hun zijn beclagende van t'ghene hun / alleenlick ter saecke van dese differenten / is overghecomen / waer teghen sy hun met de gemeene Justitie willē de behelpē / sy daer toe voor als noch / soo het schijnt / niet en hebben kunnen geraecken: So meynē onse principalen / onder correctie ende het wel nemen van V Ed. Mo. dat het ten hoochsten nodich is / dat provisioneelijc / ende tot dat de questien ende controversien by de voorschreven wettighe Synode sullen wesen ghedecideerdt / ordre soude behooren ghestelt te worden / dat de voorschreven clachten wech-ghenomen / ende de Kercken ende de particuliere die hun by voorgaende proceduren vinden geinteresseert / eenich contentement mochte worden ghegeven / op dat sy redenen hadden hun stille ende gherust te houden / ende

alsoo

alsoo die voorschreven decisie af te wachtē/ende dat daer weder alle vordere/ noch te vreesen ongemacken / mochten worden voorghecomen. Dit alles meynen onse principalen/dat oock kan gheschieden/ende sonder verminderinghe van de authoriteyt van de Overheyt/ ende sonder preiuditie van de questien ende diefferenten/ daer van men soude hebben in de aenstaende Synode te disputeeren eñ te handelen. Verclarende nochmaels in een goede conscientye de ruste ende vrede by haere soo weerde naeghebueren ende bondtghenooten lief hebbende/ sy teghen woordelijck anders niet en souden konnen raden/ ende inghelijcke swarigheden zijnde (daer vooren hun Godt wil bewaerē) ghelijcken raet van uwe Ed. Mo. seer geerne souden aennemen. Versoeckende daeromme dit alles hun ten besten te willen duyden / ende daer op sulckx letten/ als den welstant van u Ed. M Provintie / ende Hooghen noodt van de Kercke/ zijn vereysschende/verwachtende hier op eene toeverlaetighe antwoorde. Aldus ghedaen ende overghegheven/ter vergaderinghe van de Ed. Mo. Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt/ desen tienden Mey/Anno,1617.ende was onderteyckent I. De Malderee , Brouwer, E.Pottey,Bonifasius de Ionghe.

De Ed. Heeren Ghedeputeerde der boven-ghenoemde Provintyen/hadden wel ghewenscht ende ghehoopt / dat de Ed. M. Heeren Staeten van Hollandt ende West-Vrieslandt/ lettende op haere ernstighe ende wel-ghemeynde Proposityen ende Vermaenijnghen / het schip wat over eenen anderen bouch souden gewent/ ende haer eene goede andtwoorde souden ghegheven hebben / maer nae eeigher weken deliberatye over de inlandtsche so Kerckelicke/ als Politijcke oneenicheden (Hollandt ende West-Vrieslandt in roere ende in scheurijnghe stellende) hebben de Staeten der selfder Provintye by pluraliteyt van stemmen / op den vierden Augusti, dese Resolutye ghenomen/ die gemeynelick De scherpe Resolutye ghenoemt wort: de woorden der selfder syn dese:

Resolutye der Staetē van Hollant ghenomen den vierden Augusti, 1617.

Nae dat in de vergaederijnghe van de Heeren Staeten van Hollant ende West-Vrieslant / opt vijfde Poinct vande beschrijvinghe/waer op de Heeren Ridderschap/ Edelen/ ende Steden van Hollant ende West-Vrieslant/ ieghens den xxj. Februarij inden jeghenwoordigen Jare van 1617. Staetsgewijse inden Hage beschreven waren / op die poincten van het Reces vande selve vergaderinghe den xxiij. Martij ghenomen / omme daer op den xj. April weder te vergaderen / midtsgaders den brieff aende Steden by de ghecommitteerde Raden gheschreven den x. Iulij lestleeden / beneffens t'gheene inden loopenden Jaere openbaerlijck soo binnen de Stedē van Haerlem, Amstelredā, Schoonhoven, Briele, Oudewater, VVoerden, Heusden, ende sonderlinghe alhier inden Haghe, teghens die Ordre/ Vry/ ende gherechtijchheyden der Landen ende Steden datelic is ghepasseert/tot verscheyden malen seer rijpelijck was ghelett/ ende veele instantien te vergheeffs gedaen/omme den Gedeputeerden van eenige Steden (die verclaerden/niet ghelast te wesen/hen mitten Heeren/ Edelen/ ende de meeste Steden von Hollant ende West-Vrieslant te conformeren) omme de selve Ghedeputeerde tot een ghevouchlijcke ghenoechsaemheyt ende accommodatie vande sake te beweghen: Oock niet teghenstaende ten lesten aenghebooden is/ dat indien op te Theologicque disputen uyt de vijff poincten in de Haechsche conferentie inden jare xvj^c. elff verhandelt/definitie ofte decisie soude dienen ghedaen/ de voorschreven Heeren Edelen /ende de meeste Steden te vreden waren/ dat tselve soude ghedaen werden by ghedeputeerde vande Ghereformeerde hooghe Overichheyden ende Kercken/ respective daer toe Wettelijck te vergaderen / ende dat tot conservatie vande Hoocheyden/ vry ende gherechtijcheyden der landē van Hollant ende West-Vrieslandt/onder de authoriteyt ende directie vande Heeren Staten der selver landen/ een Synodale vergaderinghe Provinciael upte vijfthien Classen der selver landen soude ghecovoceert werden / omme mit ende ten over-staen vande Ghecommitteerde vande Heeren Staten voornoemt/ te advisceren ende te delibereren op de onderlinghe tolerantie/ ende naerdere bepalinghe der leere over de voorschreven poincten/midt verbot dat gheen leere byde Ghereformeerde Kercken der Christenheydt / ende namentlick vande Vereenichde Nederlanden niet aenghenomen / die Ghemeente soude werden

Wort voorgheslaghen eē Synodus Provinciael.

voorghedraghen/ op peyne van Kercke-licke censure ende Polityckе correctie / waert noot: Soo is eyntelick byde Heeren Edelen / ende die Ghedeputeerden van de meeste Steden van Hollandt ende West-Vrieslant Staetsgewijse verstaen/ dat sonder seer schadelycke Prejudicie ende naedeel vande Hoocheyden / vryende gherechticheyden der voorschreven landen ende Steden inde opinie van eenighe Steden / verstaende dat men als nu soude behooren inne te willighen niet alleen het convoceren van een Provinciale/maer oock van een Nationale Synode/ niet en can bewillicht werden/so omme t'gheene den Heerē Staten van Hollandt ende West-Vrieslant/nae de Rechten/den landen alleen toecoemt/midt andere niet ghemeen te maecken / als om veele andere ghewichtige ende pregnante redenen ten deele verthoont: Ende is daeromme byde voorsz. Heeren/Edelen/ ende meeste Steden/als vooren/verstaen ende ghe-resolveert/dat een yeghelyck alle het ghepasseerde inde voorschreven vergaderinghe naeder overdencken / overweghen / ende ghetrouwelyck nae de waerheydt rapporteren sal / op hope dat Godt de Heere Almachtich zijnen Godtlijcken seghen verleenen/die ooghen naerder openen/ende die ghemoederen disponeren sal/ tot alles wes tot Godes eere/ ende glorie der landen vryende gherechtigheden/misgaeders behoudenisse vande Euangelissche waerheydt ende eenicheyt dienstelyck is. Ende ten eynde daer en tusschen een yeghelijck mach onderrechtt ende verseeckert wesen vande oprechte goede meyninghe vande Heeren Edelen/ende die meeste Steden van Hollandt ende West-Vrieslant/ omme waerheydt ende eenicheydt in Religions saecken te houden/ende te doen verdwijnnen t'ghene ter contrarie met onrecht wordt ghestroeyt/ende haere Edel calumnieuselyck nae-ghegheven: Soo is verstaen/dat de gheconcipieerde verclaringe dies aengaende sal worden ghedruckt/uytghegeven/ende ghemeen ghemaeckt; Dat oock de antwoorde aende Heeren Staten van Zeelant ende *mutatis mutandis* aende Gecommitterde vanden Provincien van Gelderlandt / Vrieslandt/ende Ommelanden/ sal worden ghegheven ofte overghesonden / daer by voughende t'gheene nae het instellē der selver tot naerder accommodatie is gheoffereert / alles ten eynde de goede Ghemeente ende de voorschreven Provincien/ vande goede intentie ende Officien vande Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt inde voorschreven saecke/moghen worden geinformeert: Dat voorts de Resolutien op te Kerckelycke saecken voor desen ghenomen by de Heeren Edele/ ende Regenten vande Steden ende Dorpen (die de selve inden haren dienstich / oft nodich bevinden) met alle moderatie ende discretie sullen moghen achtervolcht / ende by alle bequame middelen gearbeydt worden / omme de goede inghesetene in ruste ende stilte te houden/ oock alle Weeghen van datelickheyden over persoonen/publijque ende andere plaetsen ende goederen aff te weren / Ten welcken eynde de Reghenten vande Steden by desen/ by provisie ende tot dat anders Staedts-gewyse sal wesen gheordonneert (voor soo veel t'noot is) ghe-authoriseert werden inden haeren te ghebruycken t'ghene andere Steden van Hollandt ende West-Vrieslandt (best in't bestellen van haere politicque Regieringhe verseeckert synde) ghebruycken / Oock by het aennemen van meer volck van wapenen, so verre Burghemeesteren ende Voetschappen vande Stedē sulcx tot haere verseeckeringhe ende affweeringhe vande voorschreeven datelijckheyden noodich bevinden: Ende off yemant over tghene Burghemeesteren ende Rigierders dies-aengaende sullen doen, ordonneren off executeren, hen soudē willen beclaghen, verstaen dat t'selve aen niemant anders als aen de Heeren Statē sal mogen gheschieden, houdende voor nul ende van onwaerden t'ghene by eenighe Collegien van justitie ofte anders daer teghens sal ghedaen ofte voorghenomen worden, sulcx dat niemant daer aen sal wesen ghehouden. Verstaen voorts/dat een yeghelijck in Eedt / ofte dienst der Heeren Staten ofte respective Steden wesende / int hanthouden vande publijcke Aucthoriteyt vande Heerē Staten ende Regenten vande Steden/ mitsgaders het aff-weeren vande voorschreven datelicheyden (des vermaent synde) ghehouden sal wesen hen behoorlijck te ghebruycken ende employeren/naer geleghentheydt der saecken; Dat oock van weghen den Heeren Staten van Hollandt/ ende West-Vrieslandt / aen allen oversten/ Capiteynen/ andere Officiers ende volck van oorloghe/ daer sulcx noo-dich

De Nationaele Synodus wort afgeslaegen.

Authori[...] ype der Magistraeten tot aenne[...] mijnge [...] volck van waepenen.

Den Colle[...] gien van Justitie wordt de handt g[...] sloten.

Den Officieren in [...] eet des lands [...] wort bev[...] dese Resol[...] tye te g[...] hoorsaem[...]

Als oock [...] len crijchs[...] oversten/ ende Cap[...] teynen.

1617.

dich ofte dienstich sal wesen eernstelijck belast ende bevolen sal worden (oock niet teghenstaende eenighe andere beveelen) den H. Staten ofte haere gecommitteerde Raden in hare absentie / ende de Magistraten vande Steden daer sy in garnisoen ghebruyckt wordẽ / ghetrouwe ende ghehoorsaem te wesen / ende alle datelicheyden als vooren (sonder eenighe exceptie) te helpen aff-weeren / op peijne van cassatie / die datelijck by ons / ofte onse ghecommitteerde Raden sal worden geexecuteert. Eñ omme sijne Excell. Prince Maurits / als Gouverneur / oock me Vrouwe de Princesse van Oraigne / weduwe van myn Heere den Prince van Oraigne H. Ghedachten / mitsgaders Prince Hendrijck te verseeckeren vande oprechte affectie vande Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslant / ende namentlijck vande Heeren Edelen / ende het meerderdeel van de Steden / tot handthoudinghe vande vrye / ende gerechticheyden der voorschrevẽ Landen / behoudenisse vande ware ghereformeerde Religie / ende alle t'geene van oprechte liefhebbers des Vaderlants / oock vande loffelijcke memorie ende meriten van hooch-ghedachte Heere Prince van Oraigne / ende van haere Excellencien selfs / midt behoudenisse vanden welstant der Landen / midt reden mach worden begheert / ende van hare Excel. int bedienen van haere Gouvernementen ende hooghe Ampten / conform haere commissien / instructien / ende acten altyts te sullen haut-houden / oock henluyden continueren ende vermeerderen haere oprechte goede affectie / ende haere Excel. te vermanen ende versoecken / dat haer ghelieve / tot t'gheene voorschreven is / de handt te bieden / mijne Heeren de Staten van Hollandt ende West-Vrieslant (ende namentlijck / den voorschreven Heeren Edelen / ende Reghenten vande Steden) die selfs / oft haere Ouders van het begin der Oorloghe af tot nu toe mede vande eerste sijn geweest / die goet ende bloet voor der Landen vrye ende ghrerechticheyden / ende de ware Christelijcke Religie hebben geemployeert / ende noch bereydt sijn te employeren / Syn ghecommitteert twee uyte Edelen ende Ghedeputeerden vande Steden van Haerlem / Delft / Leyden / Goude / Rotterdam / Alcmaer / eñ Hoorn. Ghedaen inden Haghe den vierden Augusti, Anno 1617. onderstont Ordonnantye van de Staten.

Ende was gheteyckent

A. Duyck

Haere H. M. wel wetende dat dese Resolutye (by pluraliteyt van stemmen genomen) veel opspraecke soude onder worpen wesen / Soo hebben de selfde stracx daer nae dese Justificatye laeten instellẽ / ende hebben de selfde in openen druck aẽ den dach ghegheven.

1617.

Justificatye van de Resolutye der Staetẽ van Hollant ende West-Vrieslandt ghenomen den vierden Augusti 1917.

De meeste leden van de Vergaderijnghe vande Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslant bemerckende dat in de Regieringe vande selve Landen jegenwoordich by eenige Steden werdt genomen eenen cours voor desen ongehoort / eñ die nergens anders toe en can strecken als om de selve Regieringhe / die tot noch toe soo aengenaem by de Ingesetenen eñ goede vrienden / ende den Vyanden ten hooghsten ontsichelijck is geweest / by een yeder verdacht ende veracht te maecken / door dien de selve Steden haer de Resolutien by t'meerderdeel genomen / niet alleen niet en willẽ onderwerpen / nae t'gebruyck van alle welghereformeerde Collegien ende vergaderingẽ / maer oock haer selven daer jeghens opposeren / ende haere oppoitie niet alleene zijne Excellentie / eñ de Raden van t'Landt / maer oock de nabuyrighe Provincien / die daerinne niet te disponeren en hebben / ende daer en boven oock de Gemeente bekent maecken / jae de selve Ghemeente occasie geven tot onbehoorlicke ende columnieuse impressien / als off de Heeren Edelen ende de meeste Steden waeren trachtende tot veranderinghe van Religie / ende confusie van Politie / de voorsz. nabuyrighe Provintyen styven in eenen cours / die de Vryheyden ende ghrerecheyden vanden Lande van Hollandt ende West-Vrieslant ten hoochsten teghen-gaet / de gecommitteerde Raden overleveren poincten directelick strijdende met de voorgaende Resolutien / om daer op de Edelen eñ Steden te beschrijven: Hebben niet connen nae-laeten over alle het selve hare uyterste droefheydt ende leedt-wesen bekent te maecken / ende voorts haer sulcx te quijten ten dienste van haer lieve Vaderlant / ende vande Wettelicke Regieringe van dien / als den Eedt mede brenght / waer mede sy

sy aende Lande ende aende selve Regieringhe syn verplycht / op hoope dat de voorsz. Steden siende het evidente perijckel / waer in zy de Landen ende Regieringhe syn brenghende / haer naerder sullen bedencken / ende van sodanighen cours desisteren / tot conservatie soo van haer selver / als van alle andere / die by dẽ wel-stant vanden Lande van Hollandt / ende West-Vrieslant syn gheinteresseert.

Voor eerst / soo verclaren de meeste Leden voorsz. dat de Resolutie ghenomen / op den vierden Augusti laest leden / byde Edelen ende de meeste Steden / sonder veranderinghe vande Regieringhe van t'landt / niet anders en can ghehouden worden / als voor een Resolutie vande Staeten van Hollandt ende West-Vrieslandt / houdende over sulcx voor aenghenaem de notificatie door de Gedeputeerden vande Vergaderinghen daer van ghedaen aen zijn Excel. me Vrouwe de Princesse Douagiere van Orangie / ende aen Prince Heyndrick / mitsgaders de devoiren ghedaen byde ghecommitteerde Raden / volghens haren Eedt ende instructie / tot maintinement ende uyt-voeringhe vande selve Resolutie / ghelijck sy ter contrarie alle t'gunt daer jeghens is ghedaen ofte voor-ghenomen / niet anders en connen houden / als voor onwettelijck ende strydich met den wel-stant eñ regieringhe van dese landen.

Want niemandt en kan ontkennen / ende wort by den gheenen die haer daer jeghens onbedachtelijck formaliseeren toegheſtaen / dat de selve Resolutie is genomen byde Heeren Edelen ende de meeste Steden / de welcke na t'oude gebruyck van dese landen / het recht hebben om Staetsghewyse te resolveren / ende hare resolutien als resolutien vande Heeren Staten te doen obedieren / conform de alghemeene rechten ende t'ghebruck van alle goede Polityen / mede brenghende / dat het meerder ghedeelte vande leden / het recht heeft om het lichaem te representeren de ordre inden Jare 1581. beslootẽ / op de besoigne vande vergaderinge vande Heeren Staten van Hollant eñ West-Vrieslandt / brenght oock sulcx expresselick mede / uytghenomen alleen in materie van contributie / ende veranderinge vande Regieringhe. Dien volghende hebben de Steden / die haer in desen formaliseerẽ / menichmael in saecken van groote importantie andere Steden helpen overstemmen / ende overstemminghe jeghens haer selven plaetse laeten hebben.

Wat can daer oock onredelijcker zijn / als dat de gheene / die inden haren by pluraliteyt concluderen / ende over sulcx hare mede-raden ende Vroetschappen overstemmen / sodanighe stemmen ter vergaderingen brenghende / evenwel niet en willen lyden / dat de medeledẽ vande vergaderinghe jeghens haere ghelijcke recht ghebruycken / als sy ghebruycken jegens andere / t'waer noch eenichsins excusabel indien de leden die overstemt syn / alleen sustineerden / dat de Resolutie by Pluraliteyt ghenomen inden haren niet en soude werden gheeffectueert / ghelijck van weghen de Stadt van Amsterdam op de Resolutie vandẽ Jare; 1614. is verclaert / ende by de andere leden toegestaen / maer datmen nu verder gaet ende de consentierende leden / oock allen anderen / die daer mede wel te vreden zijn / niet en wil toelaeten haer met sodanighe resolutien te behelpen / ende dit niet alleen in Kercke-lijcke saecken / maer oock in saecken raeckende de verseeckertheyt / vryheden / ende gherechticheden vande landen ende Steden / mitsgaders de conservatie vande Wettelijcke authoriteyt vande Heeren Staten / Is geensins te verdraghen / also daer uyt niet anders en can volghen / als een pure anarchie ende confusie ofte dominatie van die Steden / die de minste syn in ghetale / over alle andere Steden / ende over het gantsche landt / ofte overdraginghe vande Regieringhe van het landt aen andere Collegien / die door pluraliteyt van stemmen uytcomste connen vinden in hare besoigne. Alle twelck de voorsz. meeste leden verclaren / nummermeer te sullen toestaen / soo langhe haer Godt de middelen sal gheven om sulcx te connen verhinderen.

Dat jeghens de voorsz. Resolutie vanden vierden Augusti, wort voort-gebracht / dat de selve soude syn ghepreparcert by aparte vergaderinghe ende deliberatie / sonder voorgaende commissie ofte deputatie / daer toe Staetsghewyse ghedaen / mit exclusye vande Ghedeputeerden van andere Steden / Is ghefundeert op suspicien ofte quaede informatien / ter contrarie is waerachtich / dat de substantie vande selve Resolutie tot verscheyden malen by ghedeelten / ende daer nae ghelijckelijck is

lijck is voor-ghedraghen inde vergaderinghe nae ghewoonte/dat daer op by de meeste stemmen Wettelijck is gheconcludeert ende Staetsghewijse deputatie gedaen/ om de selve substantie schriftelyck te verbaten : Dat het gheschrifte/ byde Ghedeputeerde daer van ghemaeckt/ de vergaderinghe is voorghedraghen ende Wettelijck ghearresteert/niet alleen byde meeste stemmen vande presenten (hoewel andersins de absenten ghehouden werden haer met de meeste stemmen vande presenten te conformeren) maer oock byde meeste stemmen van alle de Leden vande vergaderinghe. T'is waer/dat de Gedeputeerden van eenighe Steden bywijlen metten anderen hebben ghecommuniceert/ niet om nieuwe Resolutien te formeerē/ maer om de Resolutiē Stadtsghewijs ghenomen met goede redenen te defenderen/ t'welcke byde selve niet en is ghedaen/ dan nae dat andere Steden niet alleen eenighe Maenden/maer eenighe Jaren lanck/haer daer inne hadden voorghegaen/ende dat om de voorsz. Resolutien te everterē/sulckx dat de voorsz. meeste Leden ghenootsaeckt syn geweest tot de voorsz. communicatie / die onder de Leden van een lichaem niet en is ongheoorloft / oock sonder deputatie / soo wanneer die selve gheschiet tot maintienement vande authoriteyt/ het gantsche lichaem competerende/ghelijck sulcx oock blijckt uyt de instructie byde Staten/ soo van dese als andere Provincien ghegheven aenden Raedt van Staten / mede brenghende/dat die vanden selven Rade vande communicatien/deliberatien ende resolutien/ van hare Collegie niet en sullen sprecken buyten het Collegie / Ten waer met die vanden selven Rade apart gheschepden van alle andere.

Byde voorsz. meeste Steden en syn oock gheen andere Steden voorby ghegaen / veel minder uytghesloten/ uyt de voorsz. communicatien / als alleen die haer inde vergaderinghe jeghens de ghenomene Resolutien formaliseerden/ ende te vooren vergaderende apart / andere Steden uyt hare communicatien hadden uyt-ghesloten / sulcx dat het seer vreemt is/ende buyten reden in anderen te culperen/ tgunt men selfs eerst heeft ghedaen/ ende alsoo anderen daer toe veroorsaeckt.

Off nu schoon de Ghedeputeerden van eenighe Steden op de voorsz. Resolutie met haere principaele begeert hebben te communiceren / soo en hebben zy daer door anderen niet comen beletten de selve Resolutie te nemen ende arresteeren/ aenghesien alle de poincten waer op de voorsz. Resolutie is ghenomen/langhe te vooren waren ghebracht inde Poincten van beschryvinghe ende van recesse/ ten deele oock door missiven vande ghecommitteerde Raden de Steden ghenotificeert/om daer op tijdelyck te letten/ sulcx dat de Steden ghehouden waren op alle de selve Poincten / ende voorts op alle voor-vallende saecken haere Ghedeputeerden ghelast te senden/ ofte andersins soude het inde macht zijn van eenē Stadt onder Pretext van rapport / ghestadich alle saecken te houden buyten resolutie/ ende consequentelyck in ghedurighe disordre / twelck den staet van het Landt geensins en can verdraghen / ende daerenboven strijdich is met het ghebruyck aengaende tot noch toe onderhouden.

Ten is niet genoech dat weynich Steden segghen/dat de voorsz. Resolutie niet en streckt tot den dienst vanden Lande/ want oft sulcx waer is ofte niet / t'selve en can door hare opinie niet werden ghedecideert/maer staet het oordeel daer van aende gantsche vergaderinghe/ ende by diversiteyt van gevoelen/ aen t'meerderdeel van dien/die Vroetschappen die inde Steden ende de Raedtspersoonen/ die in haere Collegien werden overstemt/ connen alle t'selve seggen/maer connen nochtans daer mede de conclusie niet verhinderen/de voorsz. Burghermeesters/Raeden / ende Vroetschappen vande meeste Steden/ghevoelen ende houden voor seeker ter contarie/dat de voorsz. Resolutie niet alleen dienstich/ maer t'eenemael nodich is gheweest tot behoudenisse vande verseeckerheydt/vryheden/ende gherechticheden vanden Lande van Hollandt ende West-Vrieslandt int gheneraël/ende vande Steden int particulier/ sulcx oock dat sonder evident perijckel de selve Resolutie niet uyt-ghestelt en heeft connen worden.

Want voor eerst/wat aengaet de accomodatie vande Kerckelycke differenten/ nae dat inde Resolutie inden Jare xvjc. xiiij. daer op ghenomen/ so veel was toegegeven by de Heeren Edelen ende meeste Steden/ dat de Stadt van Dordrecht daerinne nam contentement/ na dat ver-

1617.

volghens verscheyden acten tot naerdere interpretatie ende moderatie vande selve Resolutie waren genomen/ om de Stadt van Amsterdam ende andere mede te geven contentement / ende namentlyck om de selve te verseeckeren / ieghens t'invoeren van alle questien/ buyten de ghene die alrede waren ghe resen over de Predestinatie/ende den aencleve van dien/sonder datmen nochtans nae langhe Patientie daer mede yet op de selve Steden hadde gevordert: Nae dat eyntelyck op de hope ghegeven by de Stadt van Enckhuysen/ oock eenighe Ghedeputeerden van Amsterdam/ by den Heeren Edelen ende meeste Steden was ghecondescendeert in het doen vande deputatie van eenighe Politique ende kerckelicke Persoonen/ op den voet van t'besoingne vanden Jare 1591. om alles by te brenghen/ dat tot naerder accommodatie dienstich soude moeghen zyn/ t'welck by den selven is omghestooten/ die de voorslaghen daer van hadden ghedaen / soo is noch eyntelick soo veel ghearbeydt/ opte instantie vande Stadt vā Amsterdam/ende andere/ dat de Heeren Edele/ende meeste Steden/ onaengesien de groote alteratie vande Humeuren vande kerckēdienaers/ende de verscheyden complotten van eenighe der selver ieghens het recht vande Landen ende namentlyck ieghens het recht inde verkiesinghe tot kerckelicke Ampten / de Heeren Edelen ende Steden competerende/ haer hebben ghedisponiert tot het convoceren van een Provinciale Synode / van Hollandt ende West Vrieslandt/ maer de wyle men daer mede besich is/ende alles daer toe prepareert/ soo zyn/ door secreet beleyt/ viernabuyrighe Provincien opgemaeckt/om te bevoorderen een Nationale Synode / ende de selve vast te stellen voor het houden vande Provinciale / om alsoo trecht vande convocatie/ directie/ ende approbatye / den Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt competerende/in saken den welstant vande kercken raeckende / te brenghen aende Staten vande selve Provincien/ende de Provinciale Synode yeghens alle redenen van goede Policie/ oock jeghens het kerckelyck ghebruyck te doen dienen / alleen om de kennisse vande saecken te brengen aende selve Nationale Synode/bestaende ten meerderdeel uyt persoonen / die haer inde voorsz. differenten sulcx hebbē verclaert / dat de kercken-dienaers die de selve Nationale Synode soo hooghe recommanderen/vande uytcompste van dien t'haren voordeel / haer t'eenemael seer wel conden verseeckert houden/ ende dat niet jeghenstaende by myn Heeren de Edelen/ende meeste Steden was aengheboden/ alsoo tstuck vande Leere ghemeen was met alle de ghereformeerde kercken / indien over de questien vande Predestinatie ende den aencleven van dien eenighe decisie nodich soude mogen syn / dat eenighe Provisionele ordre ghestelt zynde/ na de ghelegentheydt vande kercken van dese Landen/ op de voorsz. differenten/ voorts het oordeel vande alghemeene Gereformeerde kerckē mochte worden ghevordert/met welck presentatie/soo billick ende redelyck zynde/ immers te verhopen was / dat de Heeren Edelen ende Steden soudē hebben moeghen volstaen / alsoo tot decisie van de Leerpoincten de alghemeene Concilien ende niet de Nationale by de Christelycke Hooghe Overheyden ende de gheleerste Theologanten bequaemst ende expedientst zyn ghehouden.

Tgunt daer nae is ghevolcht / heeft wel ghetoont hoe seer de Regierders van eenighe/doch weynich Steden/door ghepassionierde kerckendienaers werden vervoert tot Nadeel van de vryheden ende ghe rechticheden vande Lande van Hollandt ende West-Vrieslandt / alsoo de Gedeputeerden vande vier Provincien/ niet jeghenstaende so veele Remonstrantien ter contrarie ghedaen byde Gecommitteerde van Hollant ende West-Vrieslandt/Utrecht ende Overysel / evenwel hebben voortghegaen met de deputatie tot de Preparatie vande voorsz. Synode Nationael / direectelyck yeghens de Unie van Utrecht byde Provincien beswooren / waer by onder andere souveraine ghe rechticheden/ de dispositie over de Religie aende Staten van yder Provintie is ghebleven ghereservert / gelyck sulcx byde Staten Ghenerael ende zyn Excell. is verstaen noch inden Jaere 1590. als wanneer de Statē vā Utrecht/ met kennisse eñ approbatie vande Staten Generael/ zyn Excell. commisse hebben gegeven/ waer van het eerste Poinct is/dat zyn Excell. de Christelicke Euangelische Religie soude onderhouden/ende doen onderhouden/ volghende de Ordonantien/

1617.

nantien / daer op byde Staten vanden
Lande van Utrecht ghemaeckt/ ofte als
noch te maecken/alsoo de voorsz. Staten
verstonden de dispositie over t'stuck van-
de Religie/henluyden/ volghende het 13.
Artickel vande voorsz. Unie te compe-
teren/ waeromme de Ghecommitteerde
van Hollandt ende West-Vrieslandt seer
wel ende volghens haren schuldige plicht
teghens de voorsz. deputatie ende alle
den ghevolghe van dien / hebben ghepro-
testeert / als synde alle t'selve strydich
met de voorsz. Unie / ende naedeelich de
vryheden ende gherechticheyden van de
voorsz. Landen van Hollant ende West-
Vrieslandt/tot conservatie vande welke
alle de Regierders van t'Landt by Eede
syn verbonden.

Weshalven grootelicx is te verwonde-
ren/dat van wegen eenighe Steden/ver-
re de minste in getaele(waer van eenige/
soo te vertrouwen is/oock daer toe ghee-
ne last hadden ghegheven)iegens de selve
verclaringhe vande Ghecommitteerden
van Hollandt ende West-Vrieslant/heb
ben ghepoocht te doen een contrarie ver-
claringhe/daer nochtans gheen Steden/
nochte particuliere Leden vande Pro-
vincien ghequalificeert syn/om inde Ge-
neraliteyt haer opinie te verclaren/ ghe-
lyck sulcx/soo van wegen de Landen van
Hollandt ende West-Vrieslant / als van
weghen het Landtschap van Overyssel/
met goede reden is ghesustineert. Alle
t'welcke niet jeghenstaende/hebben even-
wel de voorsz. Ghedeputeerden vande
vier Provincien / sonder oock daer toe
voor heenen te verthoonen hare credentie
vande Staten van de respective Provin-
cien/voortghegaen met hare besoigne/ de
Camer vāde Generaliteyt daer toe onbe-
hoorlyc gebruyckt eñ haer ontwerp/waer
by voor t'recht vande respective hooghe
Overheden seer weynich is gesorght / ter
vergaderinghe vande Staten gherap-
porteert/ trachtende de voorsz. Ghede-
puteerden haren onwettelicken cours co-
leur te gheven/door de verdeeltheyt van-
de Leden van Hollant ende West-Vries-
landt/waer de selve Landen/niet ieghen-
staende haere groote moeyten tot de ghe-
meene sacken / oock het deboursament
van so swaere sommen van Penningen/
waer door de selve ten hoochsten zyn be-
swaert/in soo cleyne consideratie syn ge-
comen by de Ghedeputeerden van eeni-
ghe andere Provintien / datmen in een
saecke van soo groote inportantie / haer
het beraet van eenen dach niet en heeft
willen gunnen/ende de deliberatie / haer
te ghevalle/soo langhe uytstellen / behal-
ven meer andere weder weerdicheyden/
die te langh souden vallen te verhalen/
alle gheoccasioneert door den cours van
eenighe Steden / die door haer by-wesen
ende aenhouden/de Ghedeputeerden van
die voorsz. vier Provintien styven jegens
de resolutien/die by de Staten van Hol-
landt ende West-Vrieslant zyn gecomen/
zynde t'selve soo naedelich voor de Lan-
den van Hollandt ende West-Vrieslant/
dat in corten tyt wel conde gebueren/dat
die gheene / die daer toe occasie hebben
ghegheven/de eerste souden syn die haer
daer over souden beklaeghen.

De voorsz. meeste Leden verstaen nie-
mant vande andere te wycken indē voor-
stant vande ware Christelycke ghefor-
meerde Religie/waer vooren vele van hē-
luyden niet weynich ghedaen ende ghele-
den hebben / doch en meenen niet dat de
selve Religie bestaet int Precys aennemē
van opinien van eenige particuliere Lee-
raers/over het stuck vande Predestinatie
ende den aencleven van dien / waer over
vele Gheleerde ende Godtsalighe Per-
soonen niet eenpaerlyck hebben gevoelt/
maer wel inde Poincten by de oude Chri-
stelycke Kercke eendrachtelyck uyt God-
des Woordt aengenomen/inde weeringe
vande Pauselycke tyrannie/afgoderyē/
ende superstitien/ende voorts inde bevor-
deringhe vande ongheveynsde Godsalic-
heydt ende betermisse des levens / sonder
dat oock de Staten van Hollandt ende
West-Vrieslandt / ofte oock die Regier-
ders vande Particulere Stedē haer heb-
ben verplicht tot maintenement vande
eene opinie / aengaende de Predestinatie
ende aencleven vandien/ bovē d'andere/
ofte de censuren/ die de Kerckelicke per-
soonen ter oorsaecke vande selve verschil-
len alleen voorghenomen hadden jeghens
hare Medebroeders / nae ghenoemen
kennisse/hebben gheapprobeert / vinden
daeromme seer onbehoorlick soo langhe
de voorsz. differenten sulcx niet en syn
ondersocht met moderatie ende onpar-
tydighe ghemoederen / dat door crachte
van Godes Woordt de conscientien/ ter
eener ofte ter ander zyden connen werdē
overtuycht/ dat middeler tydt/ ende by

provyſie de voorgaende Kerckelijcke ver-
gaderinghe ende Regieringhe verlaten,
andere vergaderinghe ende Regieringhe
inghestelt / ende alſoo den bant vande ee-
nicheydt ſal werden ghebroocken/ welc-
ken bant eens ontbonde zijnde/niet lich-
telijck inden voorgaenden ſtandt en wert
herſtelt/ ghelijck by verſcheydene droevi-
ghe exempelen / ſoo vande oude/als van
onſe tyden / niet dan al te ſeeckerlijck
blijckt. Dat inde Kercken differenten
ontſtaen / oock ſwaricheden jeghens de
aenghenomen Leere/ en is niet nieuws/
noch ongheboort / de duyſterheydt van
verſcheyden materien ende de ſwack-
heydt van het menſchelijcke verſtant/
brenght ſulcx dickmael mede / maer dat
ſulcx ſoude werden ghericht door Provi-
ſionele ſcheuringhe/is inde oude ende ge-
reformeerde Kercken altijt wederſproocc-
ken/ als de welcke voor vaſt hebben ghe-
houden / dat blijvende het fondament/
t'welcke is Christus, vele andere onweten-
heden ende dwalinghen ſoo inde Lidt-
maten als Leeraers ſelve / connen ende
behooren verdraghen te worden / ende
dat de affſonderinghe is het uyterſte re-
medie waer toe men niet en behoort te
comen / dan ſoo wanneermen inde con-
ſcientie is verſeeckert/ datmen de eenic-
heydt niet langer en can nochte en mach
onderhouden/ in welcken ghevalle oock
noodich zijn behoorlijcke trappen van
vermaninghe ende ſolemnele verclarin-
ghe: Overſulcx indien int voorſtellen van
eenighe vreemde opinien ofte beſwarin-
ghe van anderen van haer diſcreperende
by yemandt was gheexcedeert / t'ſelve
hadde behooren gherecht te werden door
cenſuren/ſoo vande Kercken-Raden/als
vande Classes, welcke Classes tot dien eyn-
de by den anderen hadden behooren ge-
houden werden / alſoo om alle t'ſelve te
rechten / de ſcheuringhe gheen bequaem
nochte gheoorloft middel en was / want
indient ſonder voorgaende Wettelicke
examinatie onbehoorlick was de vyf po-
incten te authoriſeeren (t'welcke byde
Edelen ende meeſte Steden noyt en is
ghepoocht te doen / niet jeghenſtaende
oock inde Conferentie daer op ghehon-
den/ de ſelve poincten niet directelick en
ſijn ghecontradiceert) immers ſoo onbe-
hoorlick waſt ſonder ghelijcke examina-
tie de ſelve poincten te condemneren / en-
de daer over ſeparatie aen te rechten te-
ghens deſe onoordentlicke ſeparatie/ ſtry-
dende niet het gunt dieſ aengaende byde
treffelicke Leeraers vande Gereformeer-
de Kercken ſeer eendrachtelicken is ghe-
ſuſtineert / ſtrecken de Reſolutien/die
voor deſen ſijn ghenomen/ om gheobſer-
veert te worden tot naerder onpartijdi-
ghe examinatie. De ſelve Reſolutien en
werden oock ſonder diſcretie niet ghe-
practiſeert / maer de Overheyden haer
wachtende (ghelijck ſy daer toe ſijn ghe-
houden) van eenige onbehoorlijcke ſcheu-
ringhe te approberen/ hebbende evenwel
medelyden met vele perſoonen / die de
ſaecken niet in en ſien nae behooren/laten
de ſelve tot hare vergaderinghen / ofte
binnen de Steden / ofte daer de gheruſt-
heydt vande Steden ſulcx niet wel en
can lyden/ ende t'ghetal is van weynich
conſyderatie / op eenige andere plaetſen/
daer zy bequamelick Godt connen dienen
nae haer ghevoelen: Sijnde ſeer vreemt/
datmen ſoude ſuſtineren / dat de ruſte
vande Steden ende plecken niet ſoo veel
en ſoude meriteren/ dat weynich perſoo-
nen daeromme ſouden behooren haer te
contenteren met het exercitie op een an-
der plaetſe/ te meer alſoo tot Amſterdam
de ghene die verclaren in goede conſcien-
tien de publijcque Predicatien niet te
connen frequenteren/ ſoo om andere oor-
ſaecken / als om de daghelijckſche laſte-
ringhe van haer ghevoelen/t'welck ſy al-
daer ſouden moeten hooren / Evenwel
gheen exercitie ſelfs inde particuliere
huyſen en wert toeghelaten/ niet jeghen-
ſtaende de vryheydt vande conſcientien/
ſijnde een vande principaleſte oorſaecken
waerom de wapenen zijn aenghenomen/
haer uytſtreckt tot vele andere / die int
ghevoelen onghelijck meer verſchillen/
Behooren daerom die onder pretext van-
de ruſte van hare Steden ſoodanighe
preciſe ordre ſtellen / anderen ghelijcke
vryheydt/ende authoriteydt niet te bene-
men/ want dat d'eene Stadt haer ſelven
meerder recht als andere ſoude toe meten/
onder pretext van ghebleven te zijn byde
oude Leere / ſulckx waer voor eerſt de
ſaecke ghedecideert/ ſonder voorgaende
examinatie/ ende aende andere ſyde niet
voldaen de vryheydt van conſcientie/als
de welcke aen de aengenomen Leere niet
en is ghereſtringeert.

Wat aengaet de Judicature by de Ra-
den vanden hooghen ende Provincialen
Rade

1617.

Rade gheprætendeert/ is t'eenemael kennelick/ dat by de selve Raeden/ waernemende den cours die eenige Steden houden/ teghens de Authoriteyt vande vergaderinghe verscheyden saecken werden ghesustineert/dienen voor desen eenpaerlick soude hebben wedersprooken / als nadeelich de Wettelycke regeringhe van dese Landen/Als is voor eerst/ dat sy sustineren / dat de Staeten van Hollandt/ ende West-Vrieslant de selve Raden in t'beleyt vande Justitie niet en souden mogen ordonneren / sonder consent van de Staten van Zeelant / directelyck jeghens het recht dat de Staten van Hollandt ende West-Vrieslant ter eenre/en de de Staten van Zeelant ter andere zyden aen haer hebben gehoudẽ/ als blyckt by t'verdrach daer op ghemaeckt/ waer/ by wel claerlick ghesepdt werdt / dat sodanighe ordonnantie oft beveelen van de Staten van eene Provincie / gheen effect en sullen sorteren/tẽ respecte vande Staten/Steden/ Leden / ende Inghesetenen vande andere Provincien / ghelyck ooch de Stadt van Amsterdam/bevoorderende indẽ Jare xvc.xvj. de Resolutie/waer by de Judicature vande voorsz. Raden merckelyck is gelimiteert/niet en hebben verstaen / dat het consent vande Staten van Zeelandt daer toe soude werden gerequireert/ende hebben de Raden selve tẽ voorsz tyde sulcx niet derven sustineren: Ten tweeden/ dat de Heeren Staten de Raeden niet en souden mogen yet bevelen by manier van Resolutie/maer alleen by ghepubliceerde Wet / daer nochtans by alle de Leden vande vergaderinghe altyt is verstaen/ dat de Raeden aende voorsz. Resolutie vanden Jare xvc.xvj/ hoewel niet ghepubliceert zynde/waren verbonden/ende t'verdrach op de judicature vãden hooghen Raede ghemaeckt/expresselycken seyt/ dat sy haer reguleren sullen/ niet alleen na Placcaten/ maer ooch nae Resolutien.

Ten derden dat yder Ingesetẽ van dese Landen ghepriviligeert soude zyn om te rechte te staen voor de voorsz. Raden/ ende dat sy luyden ghestelt souden zyn om sodanighe Privilegie/voor te staen: Dat ooch de Staeten haer committerende tot die administratie/daer mede eenich recht aende Raeden souden hebben overghegeven/alles contrarie t'gunt tot noch toe is verstaen ende met consent van alle de Leden sonder contradictie van yemant verscheyden malen gheprætiseert by præventien/evocatien/ende extraordinaire delegatien/selfs in saecken niet van de meeste importantie/als zyn nieuwe dyckagien/ zynde voor desen alle de Leden vande vergaderingh daer in eens gheweest van verstandt/dat vele saecken/ insonderheyt Lyf ende leven raeckende / volghens de rechten ende Privilegien vande Landen/ aende voorsz. Raeden niet en moghen werden ghebracht/dat de Privilegien de non evocando spreecken van buyten ende niet van binnen de Provincie : Dat ooch de Staten de macht ende authoriteyt is ghegheven / om de Privilegien voor te staen ende te defenderen/ende niet yemãt anders/dat de Privilegien niet yder een/ maer het Lichaem van t'Lant ofte vande Steden eygentlick zyn competerende/ Dat ooch door het gheven van Commissie aende Raden gheen macht en is geabdiceert ofte getransporteert maer de selve commissien altyt syn revocabel ende limitabel. Niet minder præjudicabel is voor de Steden/t'gunt by de voorsz. Raden wort ghesustineert/ dat Burgermeesters ende Vroetschappen vande Steden niet souden vermoghen om saecken/ de ruste van t'Lant/ende Steden betreffende/ ende prompte remedie requirerende/ eenighe persoonen uyt hare Stadt te doẽ vertrecken/sonder gehouden/ te zyn sulcx voor de Raden te verantwoorden/ jegens het recht vande Steden/ ghefondeert op Privilegien/immemorialie possessie/ende vele verscheyden Resolutien: welck recht by de Stadt van Dordrecht / Amsterdam / ende andere jeghens aensienlicke persoonen voormaels is ghebruyckt/ ende noch daghelicx ghebruyckt wert/ ooch noch onlanghs by de Stadt van Enchhuysen is gheexecuteert/ tot het afstellen vande Vroetschap / om een puer particulier delict / sulcx dat het eer vreemt is/ dat de Ghedeputeerden van Amsterdam ende van Enckhuysen yeghenwoordich de voorsz. Raden animeren jeghens het Recht / soo wel hare als andere Steden competerende / ende by de selve Steden meermael gesustineert ende gepractiseert: Meer is te verhoopen dat den tyt sal comen/dat/ alle passien cesserende/de selve Steden/ hare nabuyren sullen bedanckẽ/ dat zy het gheemeene recht niet verlooren en hebben laten gaen/dat de Raden inde

1617.

1617.

saecken spruytende uyt de resolutien vande Staten over de Kerckelycke differenten/ende de oordren/ die tot nacominghe vandien/byde Magistraten vande Steden ende dorpen ghestelt werden/ niet en connen ghehouden werden voor competente / nochte oock voor onpartydighe Rechters/ dat oock de Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt niet anders als met disreputatie ende ondienst van het Landt/ aen anderen conden overgeven de kennisse van sodanighe saecken/ is by seeckere deductie jeghens haere Remonstrantien/claerlick aenghewesen/ende oversulcx onnoodich alhier te verhalē. Om welcke redenen hier vooren ende andere in de selve deductie ghespecificeert / de voorsz. meeste Leden houden voor aēghenaem/ t'gunt by de ghecommitteerde Raden aende Hooghe ende Provinciale/ Rade nae tscheyden vande vergaderinge is aengheschreven/ ende houden ter contrarie voor nul ende van onwaerde alle provisien ende proceduyren jeghens de voorsz. Resolutie verleent ende ghehouden. Verstaende/dat de Raden daer toe van s'Landts wegen moeten werden ghehouden / dat zy de voorsz. Resolutie obedieren / ende dat de Leden volghens de outste Unie/ schuldich zijn malcanderen inde oude vryheden ende gherechticheyden/jeghens alle soodanighe inbreucken ende usurpatien te helpen mainteneren.

Wat aengaet de versekeringe ende bewaeringhe van Steden/is een yder kennelick dat van alle oude tijden de Steden van Hollandt ende West-Vrieslant recht hebben ghehadt om de uyt-gheleesene van hare Burghers te wapenen / ende door de selve het Stadthuys/de poorten/ ende andere wacht plaetsen te doen bewaren/ sonder dat de Graven van Hollandt vermocht hebben de selve Steden jeghens haren danck met vreemde garnisoenen te besetten/ alsoo sulcx altijt ghehouden is te strijden met de Privilegien ende vryheden van t'Landt: Soo wanneer nu de wachten de notabele Burgers te swaer/ofte oock uyt vreese van tumult ofte andere inconvenienten/ meerder ende stercker wacht van noode was / soo hebben de Steden daer toe ghebruyckt eenighe Soldaten/ die zy namen in harē particulieren dienst/ghelijck sulcx in verscheyden Steden is ghedaen over de xx. xxx. xl. ende meerder Jaren/ sonder dat mijn Heere den Prince van Orangien/de Graef van Lijcester / ofte zijn Excel. oyt hebben gheclaecht / dat sulcx was strijdende met hare authoriteyt. De Stadt van Amsterdam heeft byde satis-factie bedonghen vier hondert sodanighe Soldaten te moghen houden tot hare bewaringhe/tot last van t'Landt / ende heeft daer en boven uyt goede consideratien noch onlancx twee hondert Soldaten aengenomen. De Stadt van Dordrecht ende Gorcum brenghen jaerlicx een goet ghetal van Waert-gelders tot last vande gheneraliteyt/ende de Stadt van Enckhuysen / nevens eenighe andere Steden van het Noorder-quartier/ brengt de selve tot laste vā Hollant ende West-Vrieslandt. Dat nu in desen tydt eenige Steden haer met seecker ghetal van eenighe Soldaten ofte Waert-gelders soude hebben voorsien/ om daer mede die van d'eene ofte d'andere opinie over de Kerckelijcke gheschillen te opprimeren / ofte te travailleren/is een puere calumnie/ strijdende teghens de evidente waerheydt. Dat oock de Steden sonder eenighe reden haer selven daer mede souden belastē/ en sal geen verstandich persoon ghelooven/maer de redenen waerom de Steden tot het aennemen vande Soldaten sijn ghemoveert/ sijn yderman niet dan al te kennelijck (Godt betert) namentlijck om dat men sach / dat tot Oude-water de Magistraet op het Stadt-huys wierdt gheaggresseert/ sonder dat daer over eenighe straffe is gheschiet / ofte t'minste resentement ghethoont / blyvende daer door de Magistraet tot noch toe sonder authoriteyt/ende de Stadt vol disoordre ende confusie : Om dat tot Amsterdam by lichten daghe / uyt haet van opinie/ een eerlick Burger tot oneere vant'Lant was gheplundert/sonder dat daer op eenighe straffe was ghevolght : Om dat inden Hage een Clooster de Heeren Staten toecomende / jeghens haren danck was inghenomen : Om dat tot Haerlem ende Delft/door t'samenrottinghe/wiert ghearbeydt de Magistraten haer recht/ nopende de electie tot Kerckelicke Ampten/te vercorten/jae jeghens alle politicque ende Synodale oordre / uyt de kerckelicke vergaderinghen uyt te sluyten: Om dat tot Heusden een Predicant op stoel was ghebracht / sonder voorgaende Wettelick consent vande Magistraet:

Om

1617.

Om dat op den naeme van een Kercken-
dienaer inden Briel requeste inden Pro-
vincialen Raedt was ghepresenteert/in-
houdende openbare dreyghementen van
ghewelt jeghens de Magistraet te ghe-
bruycken. Om dat voorts daeghelycx ge-
hoort wierden seditieuse Predicatyen/
pasquillen/ghestroopt ende soo inde Ste-
den als op schuyten ende waghens pro-
poosten ghehouden / alles streckende tot
ophitsinghe vande Ghemeente/complot-
ten/conspiratien/ tot verachtinge vande
Regieringhe vande Heeren Staten / af-
stellinge vande Regierders van Steden/
ende instellinge van andere in hare plaet-
sen/beroovinghe van eerlicke huysen/ jae
met verseeckeringh vande aenstaende
doot van soodanighe persoonen / die de
Landen langhe ende ghetrouwe diensten
hebben ghedaen/ neffens factieuse devy-
sen van met zyn Excell^e. int velt te leg-
ghen jeghens de Arminianen : Van alle
t'welcke niet by gheruchte/maer by suffi-
sante informatien overvloedelyck can
blycken / sonder dat jeghens soodanighe
excessen ofte een Placcaet eendrachtelyck
heeft connen werden ghearresteert / ofte
oock behoorlycke straffe ghedecreteert:
door welcke impunitevt/ de licentie was-
sende/is uytghehorsten dan tot een doot-
slach / dan tot openbaren tumult ende
meuterye: Soodanighe actyen en sal nie-
mant/selfs niet irreligieus zynde/ onder
den name van Religie excuseeren ofte
sustineren/dat die daer over werden ghe-
straft/ter saecke van Religie lyden. Myn
Heere den Prince van Orangie ende met
hem de Gereformeerde Kercken / hebben
meermael verclaert / dat haer het breec-
ken vande Beelden / by particuliere per-
soonen zynde gheschiet / t'eenemael mis-
haegde/als verstaende/ dat sulcx sonder
ordonnantie vande Magistraten ende
Over-Heeren / niet en mochte gheschie-
den: Hoe veel te meer souden zy mishagen
ghehadt hebben inde voor-verhaelde
ongheregeltheden / waer van vele zyn
ghebeurt op die plaetsen / daer niemandt
over verhinderinghe van het exercitye
van zynen Godsdienst int minste en had-
de te klaeghen: Indien het dan onrede-
lyck is sodanighe violentie te gedoogen/
indien het oock onbehoorlyck is/dat niet
alleen de Magistraeten / maer oock de
vroome Burghers sullen syn in gestadi-
ghe vreese/ ende leven op de ghenade van
eenighe moedtwillighe booswichten/ soo
wast nu immers meer dan tyt / dat de
Magistraten haer selven ende haere
Steden jeghens alle tumulten / plunde-
ringhe / ende andere insolentien souden
verseeckeren/ sonder haer daer van door
eenighen schyn van noodighe menagie
te laten af raeden / alsoo al t'ghelt van
t'Landt ende vande Steden daer toe
voor al moet dienen / dat de Wettelycke
Authoritevt vande Magistraten werde
gheconserveert / ende alle goede luyden/
onaenghesien haer ghevoelen / in t'stuck
vande Religie / van hare leven ende ghe-
voelen/jeghens alle/ soo wel inlantsche/
als uytheemsche ghewelt / behoorlyck
werde verseeckert / want te vergheefs
soude door veele Soldaten den vyandt
van buyten werden afghekeert / alsmen
van binnen door een rasende Ghemeente
vyantelyck soude moeten werden ghe-
tracteert. Weshalven de voorsz. meeste
leden haer wel verseekert houden / dat
gheene Steden haer selven door Solda-
ten ofte Waert-gelders tot noch toe heb-
ben ghesterckt / als om ghewichtighe re-
denen/de vryheydt ende verseeckerheyt/
niet alleen vande Steden int particulier/
maer oock vant Landt int generael con-
cernerende/ghelyck sy aen de andere syde
houden voor t'eenemael onredelick ende
onverdraechlyck/dat de Steden/die haer
selven door soodanighe middelen jegens
tumult ende ghewelt bewaren / anderen
de vryheydt souden willen nemen van
ghelycke middelen te ghebruycken.

Dat alle Oversten/Capiteynen / Offi-
ciers/ ende volck van Oorloghe in dienst
vanden Lande wesende/ schuldich syn de
Staten vanden Lande / de ghecommit-
teerde Raeden ende de Magistraten van-
de Steden in hare authoritevt te mainte-
neren/ghetrouw ende gehoorsaem te zyn/
ende alle datelyckheden te weeren / Is
meer dan kennelyck / tot welcken eynde
alle de selve / boven den gheneralen Eet/
oock by specialen Eedt moghen werden
verbonden/ uytwysende het sevende Ar-
tyckel vande Unie van Utrecht/ghelyck
sulcx by verscheydene Steden van Hol-
lant ende West-Vrieslant overlange int
innemen van eenighe garnisoenen is ge-
practiseert/by eenige daer nae versuymt/
by eenighe ende namentlyck by de Stadt
van der Goude tot noch toe gheobser-
veert; Veel meer syn de Staten ende Ste-

den

1617.

den gherechticht om de Officiers ende Chrijchsluyden op den ghedanen Eedt/ belofte te vorderen van haer daer in te quijten naer behooren/ sonder dat oocyemant vermach haer van soodanich devoir te dispenseren/ ofte yet ter contrarie onder eenich pretext te bevelen / Dat nu de Steden tot het voorderen van soodanighe belofte/oorsaecke is ghegeven/ can niet ontkent werden/aengesien tot Delft ghesien is / dat ten tyde vande meuterie aldaer / de Magistraten by de compagnie Soldaten / die binnen de Stadt was logherende / int minste niet en is gheassisteert. Dat ooc eenige commandementen/ selff gheduyrende de vergaderinghe vande Staten/ ende sonder kennisse van dië/ aende Soldaten zijn ghegeven/ van haer niet te moeyen met saecken spruytende uyt de gheschillen vande Religie / onder welcken deckmantel jeghenwoordelyck alle commotien comen te schuylen : Datmen oock vele Capiteynen ende Soldaten daghelicx verscheydene propoosten hoort voeren/oock actien siet pleghen tot stijvinghe van ongheruste persoonen/ende openbare verachtinghe vande Regieringhe van t'Lant ende vande Magistraten vande Stedē/ met seer onbehoorlijcke ende dangereuse glossen / ende interpretatien op den generalen Eet/waeromme de voorsz. meeste Leden seer ongaerne hebben verstaen/ dat op t'versoec van een goede Stadt/sodanige beloften/ als vooren ghesept is/ sijn gheweyghert/ ende sijn gheensins van meninge te contribueren tot onderhout van eenighe Compagnien/van welcke getrouwicheyt men in dien deele niet ten vollen en soude zijn verseeckert / Vermanende de gecommitteerde Raden/om jeghens alle de gene/die versocht zijnde/ de voorsz. belofte souden weygheren / te voorsien by datelijcke cassatie/also den dienst vande Landen/sulcx t'eenemael is vereysschende.

Die groote diensten van zyn Excell^e. tot conservatie van dese Landen ende Wettelijcke regieringhe van dien / sijn de meeste Leden soo wel / als d'andere ghenoech bekent/ghelijck oock bekent is den grooten yver / soo vande voorsz. meeste/ als andere Leden/om promptelijck aen te brenghen/de middelen/ waer door de Leghers ghehouden/ ende zyn Excell^e. materie is gegeven/om ter eere van t'Lant/ ende van zijne persoon/soo veele ende notabele Victorien te becomen:hebben oock de selve Steden niet nae gelaten/ soo veel in haer macht is geweest/de meriten van zijne Hooch-ghemelte Excell. door verscheyden teyckenen van danckbaerheydt te erkennen/ghelijck zy als noch bereydt zijn daerinne te continueren/verhopende ende vertrouwende dat zijn Excell^e. van alles wel sijnde onderrecht/ sal continuerē in alle goede vrientschap/ende correspondentie met de Heeren Edelen/ende met alle de Steden : Vertrouwende oock/ dat zijn Excell^e. niet anders als wel en sal nemen/dat de Staten van Hollant ende West-Vrieslant / die van alle oude tyden de Princen vande Landen vrymoedelijcken hebben vermaent/oock zijn Excell. by tyts waerschouwen jeghens alle quade impressien ende informatien/ waer door de wyse Keysers/Coninghen ende Princen dickmael sijn gheabusicert/ insonderheyt soo wanneer de selve eenige weynighe persoonen / niet Wettelijck daer toe zynde gheauthoriseert/ meer credijts defereerden/ als de Raden die van S'lants weghen tot het stuck vande Regieringhe waren gheordonnert : Twijffelen oock niet/off zyn Excell. voorstaende de authoriteyt vande Heeren Statē van Hollandt ende West-Vrieslant/ende met hare Mog. E. ghecommitteerde Raden/ houdende alle goede correspondentie / sal hem selven daer by best bevinden/ende na zijn ghewoonte/ de gemeene saecke grootelijcx bevorderen/ zynde de persoonen tē hoochsten pernitieux voor het Lant ende voor zijn Excellentie / die de ghetrouwe affectie van zijn Excellentie tot den Heeren Edelen ende vele Steden / poghen te diverteeren / door valsche impressien van veranderingh van Religie/ende verminderingh van zyn wettelijcke Authoriteyt.

Om alle dese ghewichtige/ pregnante/ ende onwederlegghelijcke redenen / verstaen de voorschrevene meeste Leden vande vergaderinghe / dat de Resolutie op den vierden Augusti ende andere voor desen / by pluraliteyt van stemmen ghenomen / niet alleen sijn Wettelijck genomen/maer oock soodanich sijn / dat na de gheleghentheydt vanden tijt/niet anders ten dienste vande Landen en conde werden ghereolveert.

Noch hebben de H. M. Heeren Staten van Hollandt ende West Vrieslant/ wel-

wel-verstaende het meeren deel der self-der/ tot naerder verclaerynghe harer Resolutyen/ dese volghende antwoorde den Ghecommitteerden der H. M. Heeren Staeten van Zeelandt schriftelick behandicht:

Naerder verclarenge der Staten van Hollant den Gecommitteerden der Heeren Staeten vā Zeelant gegeben.

De Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt rypelyck ghelett hebbende op de Propositie van weghen de Heeren Staten van Zeelandt/ deur hare Mog. Ed. Gecommitteerden Heere Iacob van Malderee, Ridder/ Heere van Heyes/ etc. eerste ende representerende de Edelen in hare vergaderinghe/ VVillem Brouwer oudt Burgermeerster der Stadt Middelburch/ Meesters Enoch Porteij Pensionaris der Stede Veer/ ende Bonifacius de Ionghe Pensionaris vande Heeren Staten van Zeelandt/ den 10. Mey in hare Mog. Ed. vergaderinghe gedaen/ ende in geschrifte overghelevert/ hebben voor eerst den Heeren Staten van Zeelandt voor haere Mog. Ed. besendinghe/ aenbiedinge/ ende voordere presentatien/ seer vriendelyck bedanckt/ gelyck sy de selve bedancken by desen/ ende reciproquelyck hare Mog. Ed. alle vriendtschap/ goede correspondentie/ ende t'gheene tot onderlinghe dienst ende welstandt mach dienen/ nabuyrlyck/ ende als onder/ ende aen soo oude vrienden ende gheallieerden behoirlyck is/ van goeder herten oprechtelyck aengheboden ende aenbieden by desen.

Aengaende de misverstanden in Hollandt ende West-Vrieslandt ontstaen inde Kerckelycke ofte Religions saecken/ en kunnen hare Mog. Ed. den Heeren Staten van Zeelandt niet onthouden/ dat van het begin der Oorloghe/ langhe voor de pacificatie vā Gent inde voorsz. Landen twee principale differenten syn geweest inde Kerckelycke ofte Religions saecken/ de welcke inde naeste thien ofte twaelf Jaren merckelyck syn vermeerdert/ niet teghenstaende alle moeghelycke middelen by hare Mo. E. Heerē Staten/ ghestadich aenghewent/ omme die selve neder te legghen/ het eerste is over veertich Jaren gheweest/ ghelyck t'selve noch is op de authoriteyt in Kerckelicke saecken/ (Te weten/ of de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt/ als Wettelycke Hooge Overicheyt toecompt het recht van Kerckelycke wetten/ ende Ordonnantien te maeckē/ op dat Godes Heylighe Woordt in suyverheydt/ hare Ghemeente ende goede Ingesetene stichtelyck gheleert/ ende alle Kerckelycke saecken ordentlyck beleydt moghen worden?

Twee verschillende hooft-puncten tusschē de Remonstrantē/ het eerste gaet aen de Kercken ordenynghe.

Het tweede is/ of het ghevoelen van Godes eeuwighe Predestinatie metten aencleven vandien/ conform die vyf Articulen hier nae volghende/ inde ghereformeerde Kercke/ beneffens andere ghevoelen/ onder goede bepalinghen sal blyven stichtelyck gheleert ende getolereert/ ofte verhindert ende verboden worden.

Het andere/ eenighe puncten in de Religye.

Dat Godt/ door een eeuwigh onveranderlyck. &c. Hier voor inde verclaringhe vande E. M. Heeren Staten van Hollandt. Siet hier boven Fol. 232. b. c. &c.

Belanghende het eerste Poinct/ hebben hare Mog. Ed. van het begin der reformatie/ altydts voor seecker ende onwedersprecckelyck ghehouden/ dat het een Wettelycke Hooghe Overicheydt/ nae Godes Heylighe Woordt/ ende t'ghebruyck/ soo by het oude Testament/ als inde Christenheydt byde gheloovighe Keyseren/ Coninghen/ Princen/ Heeren/ ende Regenten van groote ende kleyne Republicquem toecompt/ wetten ende Ordonnantien in Kerckelycke saecken/ eñ over Kerckelycke persoonen te maecken/ ende opt onderhout van dien sulcke sorghe te draghen/ dat haren goeden Ondersaten Godes Heylighe Woort in suyverheydt gheleert/ ende alle kerckelycke saecken ordentelyck beleydt mogen worden.

Of de hooghe Overicheyt toecomt het recht van Kerckelicke wetten ende Ordonnantyen te maecken.

Die exempelen uyten oudē Testamente syn daer toe/ uyt seer veele plaetsen ende passagien aenghewesen.

Ende dat by tydē van het nieuwe Testament/ veele oude loffelycke Wetten ende Ordonnantien by Christelicke Keyseren/ Coninghen/ Princen/ ende Regenten van Republicquen ghemaeckt ende uytghegheven syn.

Daer beneffens is vertoont/ dat inde naeste hondert Jaren by de Coninghen/ Churfursten/ Fursten/ Princen/ Graven/ Heeren/ ende Regenten van groote ende kleyne Republycquen int afgaen ende verwerpen vande afgoderyen/ tyrannyen/ eñ ketteryen onder het Pausdom ingevoert/ de Euangelische reformatie in hare Rycken/ Landen/ ende Steden aen-

nemende / op de Religions saecken kerckelycke Wetten ende ordonnantien hebben ghemaeckt / doen publiceren / drucken / ende observeren / als namentlyck by Coninck Edwaerdt / ende Coninginne Elisabeth / hoochloffelycker ghedachtenisse / over hare Rycken ende ondersaten van Engelant ende Irlandt / de Coninghen van Denemercke ende Sweden over hare Rycken ende ondersaten / die Churfursten ende Fursten Pfalsgraven by den Rhyn / Saxen / ende Brandenburg / Fursten van Bruynswyck / Wirtenburg / Hessen / Anholt / ende veele andere / de Graven van Nassau / van Solms / Hanau / Teeckelenburch / Benthem / ende by veele andere: Die Steden van Bremen / Zurich / Bern / Basel / Geneven / ende veele andere.

Alle welcke inde haren kerckelycke wetten ende ordonnantien ghemaeckt / oock verandert / vermeerdert / ende vermindert hebben / nae dat sy tot stichtelycke opbouwinghe van hare kercken ende Gemeenten gheoordeelt hebben dienstelyck te wesen.

Daer by-ghevoeght is / dat by de Supplicatie van weghen de Religions verwanten vande Nederlanden inden Jaere 1566. aenden Coninck van Spaengnien / ende den Heeren Staten der Nederlanden ghepresenteert / uyt-druckelyck verthoont wordt / sulcx des Princen Ampt ende last te wesē: Jae dat de Confessie selfs / t'selve mede brenght.

Dat oock by de Requeste van den Heere van Brederode G. M. aende Hertoginne van Parma Gouvernante / van weghen die gheconfedereerde Heeren / ende Edelen inden Jaere 1566. gepresenteert / versocht dat ordre op de Religions saecken by den Prince / mette Generale Staten der Nederlanden / soude werden ghestelt.

Dat mede inde Conferentien tusschen de Minist[e]rs vande ghereformeerde Religie / ende Doopsghesinde tot Embden / ende elders ghehouden / van weghen die Ghereformeerden / het recht ende authoriteyt vande Overicheyt in kerckelycke saecken ende over kerckelyck persoonen / is voorghestaen.

Dat voorts in t'begin vanden Oorloghe / eenighe Jaren voor de pacificatie van Gent / by myn Heere den Prince van Oraignen / hoochloffelycker ghedachtenisse / van wegen dē Coninc van Spaignien Gouverneur van Hollandt / Zeelandt / ende Vrieslant / misgaders die Heeren Staten van Hollant eñ Zeelandt / in Religions saecken ende over kerckelycke persoonen Wetten ende Ordonnantien syn ghemaeckt.

Ende soo eenighe kerckelycke persoonē dier tyt wilde sustineren het maecken van kerckelycke Wetten niet die hooghe Overicheydt / maer die kerckelycke vergaderinghe toe te commen / is t'selve gesustineerde mit een goede justificatie / inhoudende seer pertinente redenen van weghen Hog. G. zyne Princelycke Excellencie / ende de Heeren Staten van Hollant ende Zeelandt / wederleydt / ende verthoont sulcx te wesen het Ampt vande wettelycke Christelycke hooghe Overicheyt.

Dat oock by de delatie van het Gouvernement aen hooch ghedachten Heere Prince / by de Heeren Staten van Hollandt ende Zeelandt daer naer inden Jaere 1575. ende successivelyck ghedaen / bedonghen ende belooft is de hant-houdinghe van alle wettelycke Officieren / Magistraten / ende Overicheyden sonder in eenighe Steden ofte Vlecken onderhouden te moghen worden eenighe andere Collegien ofte Consistorien / dan met advys / nominatie / ende instellinghe vande Magistraten der selver Steden / ofte vande ghemeene Staten.

Dat voorts inden Jaere 1582. hoochghedachte zyne Princelycke Excellentie verstaende die difficulteyten / die resulteerden uyt te Ordonnantien ende kerckelycke Decreten by eenighe kerckelycke persoonen binnen Middelburgh in Zeelandt inden Jare 1581. ghemaeckt / ende die periculen voor den staet vande Landen / ende die ware Christelycke Religie daer uyt apparent wesende / den Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslant seer ernstelyck vermaent heeft / in tyts op te Religions ende kerckelycke saecken ende persoonen goede Wetten ende Ordonnantien te maecken / of dat anders de Landen ende Religie beyde gheschaepen waren verlooren te gaen.

Op welcke vermaninghe die Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt inden voorsz. Jaere / eenighe uyt hare Mog. Ed. vergaderinge ende oock uyt de Collegien vande Justicie gecommitteert

1617.

mitteert hebben/ omme de oude Kerckelycke Wetten ende ordonnantien te resumeren / ende eene sulcke te maecken als de hanthoudinghe vande ware Christelijcke Religie / na gheleghentheydt der Landen ende Steden/vereyschte/gelyck by de delatie vande hooghe Overicheydt bedonghen ende belooft was / dat op de oeffeninghe der Religie/alsulcke ordre by syn Excellentie soude ghestelt worden/ als nae gheleghentheyt der saecken ende conditie vande Steden / tot meeste gherusticheyt ende commoditeyt van de Gemeente/ sonder prejudicie van Godes eere/ bevonden soude worden te dienen ende behooren / (oock met advys vande Staten/ waert noot) op welcke commissien inden selven Jare by den voorschreven Ghecommitteerden een kerckelijcke ordonnantie ghemaeckt is/maer deur de opghecommen swaricheyden / ende het bedroeffelyck omme-brengen vañ hoochghedachten Heere Prince/niet in volcommen effecte ghebrocht.

Waer na by kerckelijcke persoonen inden Jaere 1586. onder het Gouvernement vanden Heere *Grave van Lijcester*, nieuwe kerckelijcke Decreten sijn ghemaeckt / die by den Heeren Staten van Hollandt ende West Vrieslandt / alleen by provisie sijn aenghenomen / onder expres bespreck / dat de Heeren Staten/ Edelen ende Steden der voorsz. Landē/ souden blijven by haer recht ende ghebruyck / nopende het aennemen ende afstellen der Kerckendienaeren.

Welcke Decreten niet dienstelijck noch practicabel bevonden synde / hebben die Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslandt inden Jaere 1591. (na dat die troublen upt het Gouvernement vanden voorsz. *Grave van Leycester* , ende de kerckelycke decreten vandē Jaere 1586. ghesproten/ waren beslicht) ghecommitteert acht Polithyeque/ende acht kerckelycke persoonen / omme die voorgaende Ordonnantien te resumeren / ende een nieuwe kerckelycke Ordonnantie te maecken/ als oock inden selven Jare gedaen is.

Die welcke in gheschrifte by de voorsz. Ghecommitteerde ghestelt/ghetеeckent/ ende aende Heeren Staten over-ghelevert wesende/ is aen beyde die Collegien vande Raden ghesonden/ omme daer op te hebben haer advys/ ende is by den selven de voorschreven Ordonnantie niet alleen dienstich / maer geheel noodich bevonden/soo voor den welstandt der Landen/als kercken.

Ghelijck oock na voorgaende beschryvinghe by die Heeren Edelen ende Steden van Hollandt ende West-Vrieslant/ die selve Ordonnantie by provisie aengenomen soude syn gheweest/ ten ware vijf Steden ghesustineert hadden/ daer by te veel rechts den Heeren Staten ende Magistraten vande Steden af-ghenomen / ende aen kerckelijcke persoonen ghegheven te wesen / t'welck sy-luyden voor den dienst der Landen ende Steden niet en konden goet vinden.

Ende weten haere Mo. Ed. dat de Heeren van Zeelandt inden selven Jaere/ oock een particuliere kerckelijcke ordonnantie aenghenomen hebben/ onder expresse verclaringhe/ dat die alleenlyck soude wesen provisioneel / ende dat de Heeren Staten van Zeelandt die veranderinghe/vermeerderinghe / verminderinghe van dien aen hen hebben ghereserveert dat oock meest alle de Steden van Zeelandt op eenighe Poincten van de selve by-sondere bespreeken hebben ghedan / omme in den haren int by-sonder ghevolcht te worden/ mit uptdruckelycke ordre/dat een yeghelijck hem sonder wedersegghen daer naer soude hebben te reguleren.

Die saecke dan opt voorsz. eerste Poinct vande Authoriteyt vande hooghe Overicheyt/in kerckelycke saecken/ende over kerckelijcke persoonen also in Hollandt ende West-Vrieslandt staende / en kunnen die Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslant niet ghelooven/dat die Heeren Staten ende Regenten vande Steden van Zeelant/op die gelegentheyt der saecken ende den ghevolghe van dien rypelijck lettende / haere Mog. Ed. nochte de Heeren Edelen ende Regenten vande Steden der selver Landen/souden willen raden tot t'ghene krencken ofte verminderen soude hare Wettelycke Authoriteyt in kerckelycke saken / vele min dat hare Mog. Ed. souden willen voorstaen/ die onbehoorlyckheyden die daer teghen by predicatien/ libellen/ ende andere weghen ghepleecht syn ende worden.

Oock niet die hen by onbehoorlicke verbijntenissen ende onderteeckeninghe

verplichten/omme den Predicanten ende Inghesetenen die hen inde voorsz. saecke stellen in poincten van obedientie vande Heeren Staten ofte Regentē vande Steden / de Christelycke Broederschap ende ghemeenschap op te segghen/daer van te scheuren / Kercken jeghens Kercken te bouwen / mit het stellen van verscheydē Kercken-Raden / waer deur tot nadeel vande verseeckeringhe der Landen / die Religions verwanten in vigeur ende cracht vermindert ende ghes wackt worden.

Ende veel min die by datelijckheyden hen jeghens hare Wettelijcke Overicheyt stellen.

Wesende sulcke ende ghelijcke procedueren altijts by oprechte Ghereformeerde Christenen ghedetesteert / ende by de Confessie des Gheloofs / die Overicheyt alle eere ende respect ghedefereert / niet jeghenstaende die Papist was/weshalvē veel min sulcke onbehoorlijcke proceduren ghedoocht kunnen worden tot vilipendentie vande Wettelijcke ghereformeerde Overicheyt/ ghelyck in desen geschiet jegens den gheenen die mit waerheydt moghen segghen/meer voor de ware Christelijcke Religie ende Dienaers der selver gedaen te hebben/ende te doen/ als eenich Coninck/Prince/ofte Republicque vande Christenheydt inde naeste hondert Jaren ghedaen heeft / ende die selfs/ende hare Ouderen/tot affweeringē vande Spaensche tyrannie / ende voorstant van de ware Christelijcke ghereformeerde Religie / lijff / goet/ ende bloet/ tusschen veertich ende vijftich Jaren/ mit groote constantie by alle ghelegentheyt hebben gheemployeert / als sy noch doen.

Aengaende het voorsz. tweede Poinct/ houden hare Mo. Ed. mede voor onwedersprreeckelijck/ dat op de verscheydenheydt van het gheloove der Doctoren/ Predicanten/ende Scribenten/ van Godes eeuwighe Predestinatie ende t'geene daer aen cleeft / begrepen inde voorsz. vijff Poincten/noyt Wettelijcke definitie ofte decisie by een ghenerale Kerckelijcke vergaederinghe der Christenheydt is ghedaen.

Ende dat over sulcx ter oorsaecke van het eene ofte andere ghevoelen/ op de selve ghewichtige materie/niemant Wettelijck geexcommuniceerdt/ die Christelijcke Broederschap ontsept / ofte daer uyt scheuringhe behoorlijck ghedecreteert is.

T'is oock kennelijck / dat van het beginnen der Oorloghe / seer veel Inghesetenen deser Landen/Ghereformeerde Religions verwanten/van het gevoelen inde voorghenoemde Poincten verhaelt/ sijn geweest/wesende Den leecken VVechwijser over de t'sestigh Jaren ghemaeckt by Anastasius Velvanus, ende aen de Heerē Staten van Zeelandt ghededicieert / op die materie in alle mans handē geweest/ ghelijck lange te voren die boucken Philippi Melanthonis, ende meer andere.

Jae dat onghevaerlijck veertich Jaren gheleden inde Universiteyt tot Leyden,/ t'selve ghevoelen opentlijck / ende sonder eenich teghensegghen is gheleert/ oock in eenighe Steden ende Dorpen van Hollandt ende West-Vrieslandt.

Wesende noch int leven verscheyden Predicanten / die omtrent veertich Jaren ghedient/ ende sulx altijt geleert hebben / mit goede stichtinghe / sonder dat henluyden daer over eenighe Kerckelycke ofte Politicque swaricheyden sijn gemoveert.

T'is waer/dat geleden tusschen twintich ende dertich Jaeren / eenighe Kercckelijcke proceduyren begonnen syn teghens Hermannum Herberts Predicant binnen de Stadt vander Goude / Taco Sybrandts binnen Medenblick/ ende eenighe andere / die welcke mede van het voorsz. ghevoelen ghweest zijn / maer beneffens dien / werden deselve mit vele andere Poincten belast.

E doch hebben de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt deur interventie van haere Authoriteyt ende Ghecommitteerden/de Kerckelijcke proceduren/aengaende de voorsz. Poincten/ doen ophouden / ende die saecke tot accommodatie ghebracht.

Ende bevindende hare Mo. Ed. van tijt tot tijt nieuwe questien ghemoveert te werden uptte verscheyden interpretatien van eenighe Articulen vande Nederlantsche Confessie/hebben inden Jare 1597. gheraden ghvonden in deliberatie te legghen/ende te resolveren/dat men van wegen de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt inde Generaliteyt soude aenhouden tot het beroupen ende houden van een Nationaele Synode / mits dat in t'selve de Nederlant-

1617.

lantsche Confessie soude worden gherevideert/op hope/ dat daer deur de misverstanden uyt de voorschreven verscheyden constructien ende uyt-legginghen resulteren/ souden tot accommodatie ende eenparich verstandt ofte onderlinghe tolerantie worden ghebracht.

Waer nae by den anderen Provincien daer inne mede bewillicht is/ mits dat inde selve vergaderinghe inde vreese des Heeren niet alleen de Confessie, maer oock die Catechismus soude worden gherevideerdt.

Ende hoe wel by de outste Kerckendienaers in voorgaende Nationale Synode ghecompareert hebbende/bekent werde/ dat het ghebruyckelijck was int begin vande Nationale Synode voor al de Confessie ende Cathechismus inde vreese des Heeren te examinerẽ/ende der Broederen bedencken daer op te verstaen/omme 'tselve overwoghen ende daer op ghedaen te worden naer behooren.

Soo hebben nochtans veele Kerckendienaers haer beswaert ghevonden inde voorschreven Resolutie/ten opsien vande voorsz. geordonneerde revisie/ waer deur het beroupen vande synodale vergaderinghe een tijt langh is opghehouden.

Daer-en-tusschen is quade opinie ghenomen jeghens Iacobum Arminium beroupen tot Professor der heyligher Theologie inde Universiteyt van Leyden.

Dan omme de saecke in stilte te ondersoucken/ is ten huyse vanden Heere van Noortwijck/ als outste Curateur vande voorsz. Universiteyt/ten overstaen vanden Professeur Gomarum, verscheyden Predicanten/ende Gheleerden/ die saecke verhandelt/ ende Arminius op t'gheene hem voorghehouden werde satisfactie ende contentement ghegheven hebbende/ is hy by Doctorum Gommarum Doctor ghepromoveert/ ende totte professie ghe-admitteert.

Ende hoe wel kennelick was/dat Doctor Iacobus Arminius voornoemt/het voorschreve ghevoelen int stuck vande Predestinatie ende ghevolghe van dien toe stonde/ ende dat ter oorsaecke van dien by eenighe Kercken-dienaeren daer over een gheruchte versprept werde/ van dat onder de Professoren inde Universiteyt tot Leyden groot verschil was inde Leere: Soo is nochtans by schriftelicke verclaringhe vande Professoren Gommaro, Trelquatio, Arminio, ende den Reghent vanden Collegie Kuchlino, verclaert/dat sy wel eens ende sonder gheschil waren: Daer by te kennen ghevende het voorsz. ghevoelen onder den Theologanten ende Christelijcken Ghereformeerden tolerabel te wesen.

Seeckeren tijt daer nae sijn nieuwe swaricheyden/tot laste Arminij voort-gebracht/ waer deur de Heeren Staten beweecht sijn gheweest te ordonneren/ dat inden hooghen Rade/ de Professeurs der heyligher Theologie/ Gommarus ende Arminius, ten overstaen van eenighe Predicanten van nieus ghehoort souden worden.

T'selve ghedaen sijnde/ is byden hooghen Raedt aende Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt gherapporteert/ dat sy niet en konden vinden/ datter eenich verschil van consideratie op t'ghemoveerde ende gheexamineerde was/ ende vonden der halven gheraden den voorschreven Professeuren te lasten in Christelijcke Broederschap ende liefde te leven ende hare professie tot stichtinge ende goede instructie vande Studenten te dirigeren.

Seeckeren tijt daer nae/ heeft Doctor Arminius aen de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt by Requeste verthoont/ dat hy beruchtt werde van onsuyverheyt inde Leere/ende van nieuwicheyden te willen in-voeren/ ende dat daer over die examina der Studenten van sijne kennisse verswaert/ op andere wijse als ghebruyckelijck was/ghedaen/ ende zijne ghetuychenissen minder als betaemdt gheacht werden/presenterende hem te suyveren vande voorsz. gheruchten.

Daer op goet ghevonden is hem inde Vergaderinghe te bescheyden/ omme sijn ghevoelen inde fondamentale poincten des ghelooffs te openen/ als hy ghedaen heeft.

T'welck verstaen sijnde by eenighe Kerckendienaers/hen houdende als Gedeputeerde van beyde Synoden/ hebben by brieven Gommarum vermaent/ mede audientie aen de Heeren Staten te versoucken/ ende tot laste Arminij te openen/ t'gunt hy op sijn leere ende ghevoelen te segghen hadde/ghelijck oock geschiet is.

Waer op Conferentie tusschen Gomarum (ten overstaen van eenighe Predi-

1617. canten aen beyden syden vercozen) inde vergaderinghe vande Heeren Staten ghehouden synde/ is henluyden belast / in Broederlycke liefde metten anderen te blyven / ende hare respective ghesustineerde in gheschrifte over te leveren/ omme daer op naerder ghelett ende ghedaen te worden/ naer behoozen.

Voor de voorsz Conferentie was by den Heeren Staten Gheneael een preparatoire vergaderinghe/ tot het houden des Nationalen Synodi, doen houden/ omme naerder te letten/ hoe/ t'selve onder der Heeren Staten authoziteyt ende directie dienstelyck voor de Landen ende Kercken soude moghen ghehouden worden.

Dan daer op tusschen de Doctoren ende Predicanten oock verscheydentheydt van ghevoelen ghevonden synde/ is verstaen/ dat sy hare respective ghevoelen by pertinente redenen souden Justificeren/ omme daer op by betere ghelegentheydt naerder ghelett ende gedaen te worden/ als tot der Landen ende Kercken dienste soude bevonden worden te behoozen.

Ende naer dien inde particuliere Synode van Hollant goet ghevonden was/ dat alle Kercken-Dienaers inde vreese des Heeren aendachtelyck souden letten op ten inhoud vande Nederlantsche Confessie ende die Cathechismus, omme aen te teeckenen / t'gheene sy daer inne wt de verscheyden constructien ende wtleggingen daer op vallende/ bedenckelijc mochten vinden/ omme t'selve aende respective Classen in gheschrifte over te seynden.

Soo hadden de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslant (daer van advertentie ghecreghen hebbende / ende beduchtende / dat wt het openen vande selve bedenckinghen inde respective Classen te doen / meer swaricheyden ende geschillen inde Kercken souden mogen ontstaen) goet ghevonden dat sulcke bedenckinghen niet aen de Classen / maer aen hare Mo. Ed. ofte hare Ghecommitteerde Raden/ souden besloten gesondẽ worden / ten eynde die besloten ende secreet mochten blyven / tot dat een wettelycke Synodale Vergaderinghe ghehouden werde.

Corts daer nae is inde Classe van Alckmaer by eenige Predicanten te weghe ghebracht / datmen aldaer heeft ingestelt/ een nieuwe forme van verbintenisse/ die by alle Predicanten soude moeten gheteeckent worden / inhoudende in effecte/ dat de Confessie ende Catechismus in alles Godts woort conform was/ ende datmen die ten uytersten voor sulcx soude voorstaen.

In het teeckenen van welcke nieuwe Acte vijff Predicanten vande selve Classe swaricheyt maeckende / wierden terstont by wat meer als de helft van de Predicanten vande selve Classe / vande vergaderinghe ghesecludeert.

Hier over aende Heeren Staten by de ghesecludeerde Kerckendienaers doleantie ghedaen wesende / nae dat die vande Classe by monde ende gheschrifte daer op waren ghehoort/ zyn de voorsz. proceduren gheoordeelt onbehoorlyck ende exorbitant / Is over sulcx reparatie der selve gheordonneert/ ende na eenighe dilayen/ uytvluchten/ contraditien/ ende contestatien/ is de selve by Commissaryen gheeffectueert.

Ende soo daerentusschen Doctor Iacobus Arminius was overleden / ende veele Predicanten / soo wel die Arminium inde voorsz. Conferentie hadden geassisteert/ als andere beducht waren/ dat henluydẽ ghelijcke moeyelijckheden aenghedaen souden worden / als Arminio, ende de voorsz. Predicanten vande Classe van Alckmaer/ soo is by den selven op ten name van alle gheinteresseerde mit hunluyden goet gevonden/ aende Heeren Statẽ te presenteren Remonstrantie/ inhoudende verclaringhe wat sy op de voorsz. vijff poincten ghe'eert hadden/ ende voorder in goede conscientie verstonden te leeren/ eñ dat sy haer beswaert vonden diesaengaende te leeren t'geene andere Doctorẽ/ Schryventen / ende Predicanten voor haer ghevoelen hielden/ daer van sy mede openinghe deden.

Dan overmits ten tyde van het presenteren der voorsz. Remonstrantie by de Heeren Staten ghedelibereert werde op twee poincten inde Kerckelycke saecken/ als eerst op het eyntelyck arresteren vande voorsz. Kerckelycke Ordonnantie/ vanden Jare 1591.

Ende voor het tweede / ofmen upte Classen van Hollandt ende West-Vrieslandt by de bequaemste middelen niet en soude moghen verkiesen een goet ghetal vande gheleertste / gheexperimenteertste in Kerckelycke saken/ ende vreedsamighe Predicanten

1617.

Predicanten / omme t'saemtelijck te ad=
vyseren/ hoe men alderbest de Kerckelijc=
ke gheschillen tot eenicheyt / ofte tot een
provisionele onderlinghe tolerantie / tot
dienste der Landen/ruste ende vreede der
Kercken soude moghen brenghen? Soo
is de voorsz. Remonstrantie eenige maē=
den opghehouden / op hope / dat op de
voorsz. twee poincten eenpaerlyck sou=
den worden gheresolveert.

Welcke hope sonder vrucht wytgeval=
len wesende / is inde maent van Mey
Anno 1610. die voorsz. Remonstrantie in=
de Vergaderinghe ghelesen/ende is van=
de selve by den Ghedeputeerden vande
Steden Copie versocht/ omme die inden
haren te rapporteren / daer op te delibe=
reren/ende ghelast binnen corten tyt we=
der te commen.

Die Ghedeputeerden vande Steden
thien daghen daer nae wederomme by
den anderen Staetsghewijse/neffens den
Heeren Edelen vergadert wesende / is
nae rijpe deliberatie by den Heeren E=
delen / ende verre het meerendeel vande
Steden verstaen/ datmen / nopende de
voorsz. vijf poincten / niemant int leeren
ofte examineren / voorder en soude be=
swaren / als nae inhout vande voorsz.
Remonstrantie: Eñ hoe-wel veele Stedē
verclaerden het ander ghevoelen inden
haren noyt gheleert te syn / soo is noch=
tans t'selve te leeren ende ghevoelen vry
ende ongheroert ghelaeten.

Daer nae verstaen sijnde/ dat in eeni=
ghe Classen onderstaen werde/Predican=
ten in dienste wesende / ofte in dienste
commende / int examineren daer boven
te beswaren/so is den selven/deur Com=
missarisen/inde beste forme belast / sulcx
niet voorder te doen / alleenelijck ten op=
sien vande gene die hen daer inne be=
swaert vonden.

Omtrent seven maenden nae het pre=
senteren der voorsz. Remonstrantie/heb=
ben de Kerckendienaers/ hen draghende
als Gedeputeerde van beyden Synoden/
over de voorsz. poincten verlach ghedaen
ende gheoffereert inde vergaderinghe
vande Heeren Staten te bewijsen / dat
die waren strijdende jegens Godes Hey=
lighe woort/ende de Nederlantsche Con-
fessie ende Catechismus.

Waer op goet ghevonden is inde volle
Vergaderinghe vande Heeren Staten
inde vreese Godts een vriendelijcke Con-
ferentie te doen houden tusschen twaelff
Predicantē / als van elcke syde ses/omme
by goede onderrichtinghe malcanderen
te verstaen ende verdragen/ ofte soo t'sel=
ve niet en konde gheschieden/te maecken
Statum quæstionis, omme de selve ghesien/
op de besichtinghe van dien sulcx ghelett
ende gheresolveert te worden / als naer
Godts woordt tot welstant der Landen
ende Kercken bevonden soude worden
te behooren.

Dese Conferentie is gehouden veele da=
ghen ende maenden van Meert / April/
ende Mey anno 1611. ende eyntelijck sijn
daer op successivelijck van tyde tot tyde
ghenomen de Resolutien boven verhaelt.

Conferentie ghehouden voor de Staten.

Eyt houden van een Synodale Ver=
gaderinghe is tot meermalen (geduyren=
de dese deliberatien) gheconsulteert/maer
by de meeste stemmen verstaen/ dat veele
Predicanten door de eene ende andere
opinie by voor-oordeel te seer ingenomen
syn/oock by Resolutien ende andere be=
loften verbonden ende verplicht/ soo wel
yeghens de publicque authoriteyt / als
tot voorstant vande eene ofte andere opi=
nie : Wes-halven niet en heeft kunnen
verstaen worden / dat by een Nationale
Synode inde jeghenwoordige ghestelte=
nisse vande ghemoederen / die questyen
onpartydelijck gheexamineerdt / ende
met dienste vande Kercke ghedecideert
souden kunnen worden. Daer syn oock
wel voorslaghen ghedaen/ datmen daer
toe soude moeghen verkiesen/eenige van=
de gheleerste / Vreedsamichste ende beste
gheexperimenteerste Predicanten/ maer
t'selve is mede ghedifficulteert/overmits
by eenighe ghesustineert werde / dat die
vande Kercke behoorden te hebben vrye
electie vande persoonen. Eyntelijc is mē
inde naeste ses maenden in besoingne ge=
weest/ omme ghelijck ghetal van politic=
que ende Kerckelijcke persoonen/ niet by
de Vergaderinghe / maer by de Edelen
ende eenighe Steden te doen nomineren/
omme op te onderlinghe tolerantie ende
naerdere bepalinghe der selver mit ken=
nisse ende advys van andere Predican=
ten/ soo binnen als buyten Hollant ende
West-Vrieslant in dienste wesende / een
bequame ordre te ramen.

Ghelijck oock in dese Vergaderinghe
noch voorgheslagen is/ offmen niet eeni=
ghe gheleerde vreedsamighe ende onpar=
tydige persoonen uyt Enghelant/Vranc=
rijck/

rÿck/ Groot-Brittannien/ ende Switserlandt/ hier toe soude moghen beschrÿven.

Laetstelÿck is noch voorgheslagen/dat door Classicale deputatie / met bewillinghe van de Overheyt/beroepen soude moghen worden een Provinciale Synode van Hollandt ende West-Vrieslant/ niet om de questien in de Conferentie verhandelt te deciderẽ / maer om door goede onderrechtinghe malcanderen te brenghen tot bekentenisse vande Waerheydt/ ende over t'gunt in verschil soude moghen blÿven / te beramen eenen Provisionelen voet van Onderlinghe tolerantie , die met onbeswaerde conscientien aen beyde sÿden soude moghen aengenomen werden/ ende om voorts te advyseren op de bequaemste middelen die dienstich souden sÿn/ tot onderhoudinghe vande Kerckelÿcke eenicheyt. Ende indien t'selve ghedaen sÿnde bevonden mochte worden/ dat eenighe poincten decisie souden vereyschen/dat in sulcken ghevalle de saecke door een Nationale Synode tot een Generale soude werden gebracht/om aldaer soowel de waerheydt / als de nootwendicheyt vande selve poincten / naer Godes Woort/te examineren wt alle twelcke de Heeren Staten van Zeelant lichtelÿck kunnen bemercken / dat de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt niet meer en wenschen ofte begeeren/als tot een goede bequaeme wt comste van dese schadelÿcke scheuringhen ende misverstanden te moghen commen.

Maer verstaen dat voor al / de datelÿckheyden ende Populaere factien / volghende de ghemeene Unie (tusschen de vereenichde Provincien ghemaeckt) moeten cesseren/ ende dat de Heerẽ Staten ende Regenten vande Steden in hare Wettelÿcke Rechten ende gebruycken ongheguetst ende onverhindert ghehouden moeten worden/daer toe die Heeren Staten Gheneral/ ende van elcke Provincie int particulier/ ende sonderlinghe de Heeren Staten ende Regenten vande Steden/van Zeelandt/ ten opsien vande Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslant / volghende hare particuliere Unien ende verbintenissen/ voor al ghehouden/verbonden/ ende verplichtt sÿn/ Ende sullen de Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslant int Generael/ midtsgaders die Heeren Eedelen ende Regenten vande Steden/mitter daet ende deur Godes genade onveranderlÿck/ bethoonen/ dat sy altÿts inde meeste recommandatie ghehadt hebben / ende alsnoch hebben / de ware Christelÿcke Religie/in suyverheydt naer Godes H. woordt by de beste ende bequaemste ordre te conserveren/ende dat het openbare calummien sÿn / dat men henluyden int gheneral off particulier yet ter contrarie is nae ghevende / ofte haer devoiren tot weeringhe vande schadelÿcke scheuringhen misduydende. Wes-halven de Heeren Ghecommitteerden vande Edele Moghende Heeren Staten van Zeelant mit vriendelicke bedanckinghe voor hare moeyten in dese beseyndinghe ende besoigne ghenomen/versocht worden dese antwoorde ende verclaringhe ten besten/ende het ophouden van dien langher alst behoorde/ten goeden te duyden/ende hare principalen te rapporteren. Gedaen inden Haghe/den 5. Augusti, Anno 1617.

Als dese Justificatyen (d'eerste sonder naeme van plaetse ofte Drucker) waren wt-ghegaen / ende eenighe leden van de vergaederÿnghe der Staeten van Holland ende West-Vriesland (die de selfde niet en hadden cunnen avoueren) haer hielden niet weynich ghelœdeert/als daer in beschuldicht sÿnde van te stellen eenen Cours die de hoocheden/Vryheden/ende Gherechtichedẽ des Lands souden vercorten/ende de middelen tot her-stellÿnge van de voorighe ruste noodichlick aenghewent/souden impedieren: So hebben die selfde door hare Ghedeputeerde instantelick by hare H. Mog. aen-gehouden / dat die voorsz. Justificatye soude moghen in-ghtrocken worden : Dwelck als haere E E. niet alleen gheweyghert en is / maer dat die selfde ten tweeden maele is ghedruckt ghe worden: So hebben die ghelœdeerde Steden (insonderheyt die van Amsterdam) tot voor-stant van hare eere ende reputatye / dienstich ende noodich geachtt aen te wÿsen haere goede intentye / om der Landen hoocheden/Vry/ende Gherechticheden te mainteneren / ende de Kercken deser Landen in voor-gaende eenicheyt ende wel-stant te doen her-stellen/mitsgaeders de goede devoiren by haer tot dien eynde successivelick ghedaen/ brenghende daer toe aen den dach/verscheydene documenten/stucken/schriften ende Deductyen / claerlick

daer

daer mede betoonende/datter geenen anderen Cours en heeft noch cunnen/behooren genomen te worden/ om de kerckelicke dissentyen te beslechten / ende de swaricheden daer wt ontstaen wech te nemen dan dien / den welcken sy meermaels hadden voor-ghesaeghen. Ick sal haere eygene woorden hier stellen/ welcke dese syn:

Antwoorde by die van Amsterdam/ende andere Steden van Holland ghegheven/ op sulcx als de Staeten van Holland den Ghecommitteerden der Staeten van Zeeland schriftelick hadden overgelevert.

Nadat by de Heeren Burghemeysters ende Raedē der Stadt Amstelredamme/ ghesien ende ghelesen is gheweest die Propositie van weghen die Ed. Mog. Heeren Staten van Zeelandt/ door der selver Ghecommitteerde ter vergaderinghe van die Ed. Mog. Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslant/ den thienden Mey voorleden ghedaen/ ende in gheschrifte overghegheven: Midtsgaders verstaen/uyt het rapport van haere E. Ghecommitteerde/ die de voorschreven vergaederinghe hebben geassisteert/ dat / niet teghenstaende alle debvoiren/ ende instantien/die de selve / nevens de Ghecommitteerde van eenighe andere Steden / in conformite van haren last hadden aengewent: Die Heeren Edelen ende veel Steden / niet hadden kunnen bewogen worden omme inde aenbiedinghe ende t'versoeck vande Heeren Staten van Zeelant te bewillighen/ ofte met haerer Ed. Mog. Gecommitteerde daer over in naerder communicatie te comen: Nemaer dat op haere Ed. mondelinghe ende schrijftelijcke propositie/ sekere langhe deductie ende antwooorde was ghe concipieert. Ende onaenghesien die veelvoudighe bedenckingen ende difficulteyten/soo by hare E. E. Gecommitteerde/ als van eenighe andere Steden ghemoveert / oock eyndelijck protestatien daer teghen ghedaen/evenwel voor ghenomen de selve deductie/upten name vande Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt voor andtwoorde de voorschreven Heeren Gecommitteerde toe te seynden : zijnde nader handt vernomen/ dat die selve door expresse besendinge den Heeren Staten van Zeelant is overghelevert ghewordden: Soo hebben haere E. nae rijpe deliberatien noodich ghevonden / te doen oprechte verclaringhe van haere goede intentie/ mitsgaders vande ghewichtighe redenen ende motiven/ waeromme de selve neffens meer andere Steden/ ende mede-leden vande vergaderinghe der Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt/niet hebben konnen goet vinden/dat de Heeren Staten van Zeelant/ ofte haerer Ed. Mog. Ghecommitteerden/ met de ghe concipicerde ende uytghegheven andtwoorde souden worden bejeghent.

Voor eerst / Is haere E E. oock seer aenghenaem gheweest die besendinghe ende vriendelijcke aenbiedinghe van wegen hare Ed. Mog. aende Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt ghedaen/ende insonderheyt die ghetrouwe aenmaninghe ende noodiginghe/daer neffens gheopent/ten eynde die selve wilde believen/ tot wechneminghe vande jeghenwoordighe misverstanden/ende Religions verschillen/ te helpen ende laeten convoceeren een vrye wettighe Nationale Synode vande Gereformeerde Kercken der vereenichde Nederlanden/ ende hadden wel ghewenscht / dat over langhe/ ende immers op die jeghenwoordighe Instantien ende Officyen/ soo van binnē als van buyten slants/daer op eenparige Resolutien hadden konnen ghenomen worden maer ghelijck het aenden last eñ devoiren van haere E. Ghecommitteerden niet en heeft ontbroken/omme de selve Synode te vorderen/ ende andere difficulterende daer toe te beweghen / soo konnen Burghermeesters ende Raden voornoemt/ den Heeren Statē van Zeelandt/oock wel versekeren/haere oprechte meninghe ende intentie niet minder daer toe ghestreckt te hebben / ende alsnoch te strecken / als om/nevens die vrye ende gherechticheden der Landen / te conserveren die Christelijcke Ghereformeerde Religie / in alle waerheydt ende suyverheydt: Mitsgaders in eenicheydt met andere Ghereformeerde Kercken/so binnen de Landen van Hollandt ende West-Vrieslandt als vande andere vereenichde Provincien/hebbende ten selven eynde alle haere deliberatien ende Resolutien ghedirigeert/ende dien niet tegenstaende / tot haeren grooten leetwesen/ met vele medeleden vande vergaderinge der Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslant/ op de oorsaken ende remedyen vande jeghenwoordighe kerckelijcke oneenicheyden niet eens konnen worden:

Want acugaende den oorspronck van-

1617.

de hedensdaecsche dissentien/hebben haere E. niet konnen bevinden/ dat de selve uyt de disputen op d'authoriteyt vande Hooghe Overicheyt in Kercklijcke saecken/souden wesen ontstaen/ofte met fondament daer toe konnen gheappliceert worden: Maer/naer dat die questyen op de materie vande Predestinatie ende gevolge van dien eerst waeren gesusciteert/ op eenighe plaetsen/ buyten alle ordre ende ghewoonten ingheeropen / ende vervolghens getrachtt werde de selve/ ende de Leeraers daer mede ingenomē zijnde/ oock jeghens danck vande Kercken ende goede Gemeenten/ alomme in te voeren/ Waer jeghens van weghen die ghemeente ende particuliere Kercken van Hollant ende West-Vrieslant verscheyden klachten/Remonstrantien / ende Doleantien werden ghedaen/ Is daer uyt de occasie ghenomen/ omme de voorschreven disputen wegen die Authoriteyt/ te voorschijn te halen/ende daer door de Kercken ende Kerckelijckelijcke persoonen haer houdende by die aenghenomene leere/ by den Heeren Staten ende particuliere Magistraten in verdachtheydt/ofte mette selve in Contentie te brenghen.

Het mach wel wesen/dat in voorgaenden tyden over het beleyt der Kerckelijcke saecken eenighe disputen gevallen zijn gheweest/ghelijck als d'ordren ende ghebruycken/ dien aengaende selfs inde vereenichde Nederlanden / oock inde quartieren ende Steden vande selve / niet in alles over een en komen: Dan weten hare E.E. nochtans niet / dat eenighe Regenten in dese Landen/ofte rechtghevoelende Leeraers opt souden hebben ontkent/ dat de Christelijcke hooghe Overicheydt toecomt het Recht van Kerckelijcke wetten ende ordonnantien te maecken/op dat Godes H. woordt in suyverheydt/haere Gemeynten ende goede Ingheseten stichtelijck gheleert / ende alle Kerckelicke saecken ordentelick beleydt moghen worden.

Jae het is meer dan kennelijck/dat de ghene/ daer op achterdencken wordt genomen / doorgaens protesteren van te willen blijven by de Nederlantsche belijdenisse des gheloofs/ bekennende t'ghene aldaer in den xxxvj. Artijckel van het Ampt der Overheyt verklaert wort/naementlijck/dat het is/ niet alleen acht nemen/ende te waken over de politie/maer oock die hant te houden aen den H. Kercken-dienst/ om te weeren ende af te doen alle Afgoderyen eñ valsche Godes-diensten/ omme het rijcke des Antichrists te gronde te werpen. Ende het Coninckrijcke Iesu Christi te vorderen: het woort des Euangelij over al te doen predicken / op dat Godt van een yeghelijck gheeert ende ghedient worde / ghelijck hy in zijn woort ghebiet: Waeromme haere E.E. het Verhael vande exempelen des ouden Testaments/ mitsgaders der Keyseren/ Coninghen/ Princen/ Vorsten ende Regenten vande Republijcken ten tijde des Nieuwen Testaments/ ende der Reformatie / tot bewijs van t'selve onnodich achten/als mede bereyt ende geresolveert zijnde/die voorsz. authoriteyt der hooger Overicheydt/ hier te Lande / te helpen voorstaen ende mainteneren.

Hier toe connen wel dienen die Supplicatien van wegen die Religions verwanten vande Nederlanden aenden Coninck van Spaingien ende den Heeren Staten der Nederlanden iñ Jare 1566. gheprefenteert / mitsgaders t'ghene die Ministers der Ghereformeerde Religie inde Conferentie tot Embden met die Mennoniten ghehouden/hebben voorgestaen / indien de selve te rechte werden gheappliceert. Want gelijck alle oprechte ende ghetrouwe Leeraers den Overheyden noyt en hebben ontseyt/ ofte konnen weygeren de kennisse vande Kerckelijck ende Religions saecken/ soo hebben oock de voorschreven Religions-verwanten dē Coninck niet toegheschreven absolute macht/omme inde zaecke der Religie nae zijn ghelieven te disponeren: maer klaerlijck verthoont / dat zijn macht daer toe behoorde te strecken/ op dat hy hem tegē de dwalingen stellende/beschermde d'onnoselheyt van dien/die tot dier tijt toe in het recht meer verdruckt / dan verhoort waeren gheweest. Betuyghende ende protesterende opentlijck voor Godt ende zijn Enghelen / datse niet hooghers en begheerden/dan onder de Ghehoorsaemheyt der Overheyden in suyverheydt der Conscientie te leven/God te dienen/ende haer selven nae zijn woort ende Goddelijcke gheboden te reformeeren: ende daer om acht nemende op het Euangelium, in t'welcke gheschreven is/Gheeft den Keyser wat des Keyser is, ende Godt wat Godes is, Offerden ende Overgaven wel hare Lichamen

namen ende goederen den Coninc/ maer baden oock ootmoedelijck zijne Majestept/ dat haer toeghelaten wierde Godt te gheven/ dat hy eyschte.

Desghelijcks hebben de Ministers tot Embden seer wel ghesustineert / dat het ampt der Overicheydt is / te bewaeren beyde de taefelen der Godlijcke wet/ omme t'samen Godtsalicheydt ende gerechticheyt te vorderen. Maer even wel soodanighe macht/ sonder eenighe bepalinghe/ niet bekent/ of sy (hebbende den Heere Grave van Oost-Vrieslant onderstaē te verbieden haere ordinarise vergaderinghe / inde welcke sy verhandelden de saecken / haer ampt ende die stichtinghe der Kercken betreffende) ooc met bequame Remonstrantien van zijn voornemen ghepoocht te diverteeren/ ende haer niet ontsien / den ghenen die d'intentie van zijn Gen. bestonden te Justificeren/ met een openlijcke bericht inde Jaeren 1594. uytghegheven/ te wedderlegghen.

Waeromme by den Heeren Burghermeesters ende Raden voornoemt / altijt is verstaen ende ghesustineert ghewecst/ dat op de practijcque van de voorschreven Authoriteyt / eñ hoe verre sich de macht der hoogher Overicheyt in kerckelijcke ende Religions saecken is uytstreckende/ rijpelijck ghelett / ende insonderheydt de selve/ nae de gheleghentheyt der Landen/ ende tot de meeste ruste der Kercke gereguleert behoorde te worden. Dat mits dien een Christelijcke hooge Overicheyt/ in het exerceeren van dese Authoriteyt/ wel heeft te bedencken/ dat die is besloten binnen de paelen ende Limiten des Goddelijcken Woorts/ dat den Kercken-dienst daer door niet worde verhindert/ ofte met het Polityke Regiment ghecon-formeert: Maer veele eer gevordert/ ende daer van blyven onderscheyden. Ende lestelijck/ dat die kerckelijcke persoonen van het oordeel ende verrichtē der kerckelijcke ende Religions saecken ende verschillen/ niet worden uytghesloten / ofte daer in voor by ghegaen / sonder onder pretert van Souveraine macht/ alles aen haer te trecken/ ende een forme van heerschappye over de Kercken te ghebruycken.

De exempelen vande Coningen inden Ouden Testamente / mitsgaders vande Keyseren/ Coninghen/ Princen / ende die de Christelijcke Religye hebben aenghenomen/ als ooc vande Princen ende Vorsten die de Kercken in haere Landen hebben doen reformeren/ zijn ghenoechsaem bekent: Ende namentlijck onder andere/ dat den vroomen Coninck Iosaphat den vervallenen Godts dienst in Iuda weder oprechtede/ nae Godts ordinantie bevoolen heeft/ dat Amasias de Priester / soude over het volck zijn / in allen zaecken des Heeren/ eñ Sebadia den Vorst inden huyse Iuda, in allen saecken des Coninckx: Dat den Godt zalighen Coninck Hiskia den vervallenen Godts-dienst weder heeft doen aenstellen/ niet by zijn selven/ na zijn eyghen wel-ghevallen / maer naer de gedaene onderrichtinge der propheten: Als het David bevoelen hadde seyt die Heylighe Schriftuyre / ende Gad die siender des Coninckx / ende de Propheet Nathan. Want het was het bevel Godes door zijn Propheten.

Als die dwalinghen ende Ketteryen/ hier ende daer inde Christelijcke kercken opgheresen zijnde/ de Christelijcke Keyseren begeerden te weten welcke leere ende Religie sy behoorden te maintenerē/ hebben sy de Concilien te saemen laeten komen/ ten eynde de kerckelijcke persoonē/ in de vreese des Heeren de Religions verschillen souden examineren/ ende zy dien volghende/ vande selve onderrichtinghe moghen ontfanghen / ghelijck onder anderen ghedaen hebben/ de Keyseren Constantinus ende Theodosius de groote over de voorghestelde dwalinghen van Arrius ende Nestorius inde Synoden van Nicenen ende Ephesen. De Keyseren Valentinianus ende Marianus, inde Synode van Chalceden/ over de dolinghe Entiches, De Keyser Iustinianus in het tweedde Concilium tot Constantinopelen/ jegens den Patriarch van Antiochien/ die de voorsz. dolinghe Eutichetis weder op de bane hadde ghebracht/ ende andere meer.

Welcker exempelen / de Coninghen/ Princen Fursten ende Republijcquen/ die hare Landen ende Kercken nae Godes Woort hebben doen reformeren / oock hebben ghevolght / ende daer inne ghebruyckt den raet ende hulpe vande kerckelijcke persoonen / van binnen haere Landē/ ofte van buytē daer toe versocht/ ende gheroepen : Als uyt die Hystorien van Duytslant ende andere Lantschappen notoir is. Het welcke over suler te meer plaetse moet hebben inde Kercken

1617.

alreede op den voet vande reformatie ghebracht / ende daer inne door Godes segheninghe wonderbaerlijck toegheno- men hebbende / ten eynde sonder voor- gaende advys / onderrichtinge ende oor- deel vanden genen die met de kennisse des Goddelijcken Woorts by sonderlijck zijn begaeft / daer inne geoeffende sinnen hebben ende tot verconding he ende uyt- roepinghe des selvighen Woorts inde Christelicke Ghemeynten zijn beroepen / niet worde ghestatueert / waer door die ruste ende welstant der Kercken soude moghen ghebroken / ofte in perijckel ghe- stelt worden: zijnde het selve niet minder nootwendich int maecken ende doen ex- amineren van de Kerckelijcke wetten / op dat die conform den woorde Godes / ende tot die meeste stichtinge ende opbouwin- ghe zijnder Ghemeynten ghestelt zijnde / met goeder ende gheruster Conscientie by de Kercken aenghenomen / ende on- derhouden moghen werden / ghelijck be- vonden wort by veeler Coningen / Prin- cen / ende Potentaten int uytgheven / ofte approberen van kerckelijcke Ordonnan- tien / t'sedert den tijt vande Reformatie alsoo ghedaen te zijn.

Dat oock zijne Princelijcke Excellen- tie Ho. Mem. De Heeren Staeten Ghe- nerael / ende Particulierlick van Hollant ende West-Vrieslant / nae die ghelegent- heydt der selver Landen / de saecke alsoo hebben inghesien / blijckt daer uyt / dat by consent van hare Hog. Mog. ende zijn hoochghedachte Excellentie een Synode Nationael in Iunio des Jaers 1578. uyt- gheschreven zijnde / aldaer onder anderen eene Kerckelijcke Ordre is beraemt / den Steden van Hollant overghesonden om gheexamineert te worden / end daer naer by den Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslant aen allen steden ende Of- ficieren by hare brieven vanden 30. Mey 1579. aenschrijvinghe ghedaen: Alsoo het vast alle tijt, ende bysonder in sodanige tijden, seer periculeus was eenige nieuwicheydt inde Kerckelijcke ofte wereltlicke politie in te voe- ren, die ghemeenlick groote veranderinghe ende scheuringhen met haer brachten, dat daer omme gheen nieuwicheydt noch in t'een noch int ander, insonderheydt int aennemen ende afstellen der Dienaren des Godtlijcken VVoorts, Ouderlinghen, ofte Diaconen toe- ghelaten soude worden. Maer t'selve alles by die voorighe, ende tot dier tijt toe gheobser- veerde ordre ende ghebruyck ghelaeten, ten waere by haere Ed. met rijpen rade ende deli- beratie int ghemeen, anders waere gheordon- neert.

Ende als vervolghens in den Jaere 1581. een andere Synode tot Middel- borch in Zelant was beroepen / heeft niet alleen zijn Princelijcke Excellentie aen verscheyden Dienaeren des Godtlijcken Woorkts verklaert zijnen wille sulckx te zijn / maer oock aende selve Synode als een Wettighe vergaderinghe / van ghe- wichtighe saecken ghescreven. Jae nae dat den Heeren Staten Generael alsdoe binnen der Stadt Aemstelredam verga- dert zijnde / de nootwendicheydt van de Synode was gheremonstreert / hebben haere E. Mog. by Apostille verclaert / dat- se het voornemen van de Remonstreren- de Predicanten niet anders dan Christe- lijck ende Goddelijck conden bevinden / ende vande selvighe gheen andere opinie ofte vermoeden hadden / dan datse alle hare handelinghen / soo wel inde doen- maels aenstaende Synode / als andersins / tot Godes eere ende stichtinge der Kerc- ken Christi souden schicken ende ghedra- ghen.

Daerenboven hebben de Heeren Sta- ten van Hollant ende West-Vrieslant de disputen ende onstichtinghen door Cas- parum Coolhaes Predicant tot Leyden veroorsaeckt / Inde voorschreven Syno- de verhandelt / midtsgaders vervolghens door haere Ed. Mog. Ghedeputeerden / ende verscheyden Predicanten uyt de Classen van Hollant ghedaen zijnde / on- dersoecken / aende aenstaende Provinciale Synode gherenvoicert / ende daer van die naevolghende acte op den vierden Decem- bris des Jaers 1581. ghegheven / de Sta- ten van Hollandt ghehoort hebbende / hebben verstaen ende verclaert / dat die vande Kercke Christi in Synode op de voorghenomen censuren jeghens den voornoemden Coolhaes sullen moghen procederen / sulcx als sy-lieden nae Go- des leere ende woordt bevinden sullen te behooren / zijnde met eenen inde voorsz. Synode de voorgaende ordeninghe der Kercken gheresumeert / ende korter ghe- stelt / midtsgaders aende Heeren Staten / ende respective Steden overghesonden gheweest.

Ende hoe-wel eenighe Ordinantien ende Justificatien by zijne Hoochghed- Excel-

1617.

1617. Excel: moeghen ghemaeckt / oock vermaninghen aende Heeren Staten van Hollandt ghedaen / ende vervolghens besoinge op kerckelycke Wetten ghevallen zijn / (t'welck haere Ed. niet en ignoreren) Soo ghelooven nochtans niet / dat den meeninghe van den Ho. G. Heere Prince / ofte vande Heeren Staten / ten selven tyde opt soude gheweest zijn / op de Religions ende kerckelycke saecken ende bedieninghe Wetten te maecken / sonder voorgaende communicatie / examinatie / ende advys vande kerckelycke persoonen: Immers konnen haere Ed. klaerlyck doen blycken / dat inden Jare 1591. een nieu proiect vande kerckelycke ordre ghemaeckt zynde / der selver Ghecommitteerde doenmaels expressen last is ghegheven / daer inne niet wyders te bewillighen / ten sy de selve al vooren in een wettelycke Synode aen Godes Heylighe Woort soude wesen ondersocht / ende met contentement ende stichtinghe der Kercken konnen aenghenomen worden. Waer van onghetwijffelt doen ter tyt so wel mentie is ghemaeckt / als van eenige andere Steden gesusstincert / dat de kerckelycke persoonen daer by te veele rechts ende voordeels waere toeghestaen.

Daerenboven weten hare E.E. dat de H. Staten vã Zeelandt inden selven jare een particuliere kerckelycke ordinantie hebben aenghenomen / niet nae haer eyghen goet-duncken / maer de selve inden Synodo Provinciali, in Februario gehouden / doen oversien / ende na de gheleghentheyt van haere Provincien gherichtet zynde / in Septembri des selvighen Jaers / by provisie goet ghevonden ende gheapprobeert. Waerinne gelyck haere Ed. Mog. niet hebben ghedaen sonder rype kerckelycke examinatie / en konnen hare Ed. oock niet ghelooven / dat de selve alleen met publycke authoriteydt / sonder de Kercken wederomme gehoort te hebben / souden willen veranderen.

De saecken dan op t'punct vande authoriteydt der Hoogher Overicheydt in kerckelycke saecken / in Hollandt ende West-Vrieslandt alsoo ghepasseert ende te recht inghesien zijnde / sonder dat op den name vande Heeren Staten der selver Landen / puplycke ende gheauthoriseerde kerckelycke Wetten opt zijn ghe-emaneert / het welcke te wenschen ware / dat over langhe ghedaen hadde geweest / ende daeren-tusschen de Kercken langhe Jaren met goede vrede ende stichtinghe ghebruyckt hebbende d'ordre inden Jare 1586. inde Synode Nationael inden Haghe / oock ten overstaen van voortreffelycke politycke persoonen betaemt / ende by de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt by provisie aenghenomen / en hebben de Heeren Burghemeesters ende Raden der Stadt Amstelredamme niet konnen goet vinden / dat by occasie vande jeghenwoordighe dessentien / de voorsz. ordre soude worden ghedissolveert / ende de geconcipieerde inden Jaere 1591. int gheheel / ende veel min stuckxghewys / den kercken alleen by publycke authoriteyt opghedronghen / sonder dat die alvoren rypelyck naer den Woorde Godes soude wesen gheexamineert / ende daer op die bedenckingen der kerckelycke persoonen verstaen / daer onder veele hun grootelyckx beswaert hebben ghevonden / ende bereyt zyn gheweest / met behoorlycke eerbiedinghe daer van goede rekenschap te gheven.

Te meer / alsoo door het stuckx-gewijs in-voeren vande voorsz. ordre / ende derogeren vande voorgaende / kennelyck is ghetracht / partyen int stuck vande Leere vanden anderen dissentierende / te samen te combineren / ofte by den anderen te associeren / de Ghemeente onaengename Leeraers ende Opsienders op te dringhen / daer uyt verstooringe van veel droevighe alteratien / ontstichtinghen ende verhinderinghen vanden loop des Euangelij zyn veroorsaeckt / ende misschien oock occasie ghegheven tot eenighe naerder correspondentie onder de kerckelycke persoonen / op vele plaetsen weynich voorstants genooten / ende veel aenstoots gheleden hebbende. Niet dat hare E.E. begheeren voor te staen t'gene ergens teghens de Wettighe authoriteyt ende onbehoorlycker wyse mach zyn ghepleecht: Dan hebben oock noyt konnen toestaen / dat door soodanighe ontydige ende particuliere veranderinghe inde ordre der Kercken / den selve noch meerder souden werden beroert / ende over sulcx menichvuldighe Instantien ende aen-maningen ghedaen / dat met het aennemen / invoeren / ende executeren van nieuwe ordre op de verkiesinghe ende beroepinghe van kerckendienaren ende andere kerckelycke persoonen / oock assisteren van

Kerckelijcke vergaderinghen / mochten worden ghesuperscedeert/tot dat de Religions verschillen al vooren souden wesen vereffent. Het welcke immers haere E. E. ende andere steden van ghelijcke opinie gheweest zijnde / te ghevalle soo wel hadde behooren na ghelaten te worden/ als inden Jare 1591. ten regarde van eenighe Steden gheseyt wordt/ de gheheele Kerckelijcke ordinantie opghehouden te zijn: besonder alsoo na de yeghenwoordighe constitutie der Kercken / daer uyt meerder ombragien ende alteratien onder de Ghemeenten stonden te verwachten/ ende veel droevighe inconvenienten zijn ghevolght.

Edoch hebben hare E.E. menichmael verclaert ende doen presenteren/de Religions questien door behoorlijcke middelen ter neder ghelecht zijnde / bereydt te sullen zijn / omme tot het maecken ende authoriseren van een Christelijcke Kercken-ordeninghe te helpen contribueren/ gelijck by de selve tot meesten dienste der Landen/ruste/ende eenicheydt der Kercken bevonden sal worden te dienen/ dan noyt de meeninge ghehat/omme de Wetlijcke authoriteyt der Heeren Staten dien aengaende/te quiteerẽ/ nemaer veel eer der selver recht met een goede ende wel onderrechte consciente te helpen bewaeren/ende den goeden ghemeenten tot stichtinghe ende gherustheydt ghedyen.

Maer alsoo hare E. altijt hebben ghe-oordeelt de principaelste swaricheydt te berusten/op t'stuc vande Leere/ende door de verscheydentheyt/t'zedert eenige Jarẽ daer inne te wege gebracht/die Kercken deser Landen inde jeghenwoordighe dissentien/ beroerten/ẽn droeve alteratiẽ gheraeckt te zijn: So konnen sy den Heeren Staten van Zeelant niet onthouden/ dat over ettelijcke Jaren de questien ende particuliere opinien / op de materie vande Predestinatie ende aencleven van diẽ/ binnen haere stadt ontdeckt ende aenden dach ghecomen zijnde / de Magistraten alsdoen in regieringhe wesende/ de voorsorghe ghedragen/ ende ordre gestelt hebben / dat de selvighe niet openbaer ghemaeckt / midtsgaders de kercken ende Ghemeenten daer door ontrust ofte ghedeylt souden worden.

Dan naderhant in andere plaetsẽ uytgheborsten/ opentlijck ghedreven/ende alleenskens door t'gheheele Landt ghedissemineert wesende/ hebben eenighe weynighe Kercken-dienaren/haer particulier ghevoelen/vervaet in seeckere vijf poincten / strydende yeghens t'ghene te voren doorgaens ende eendrachtichlijck inde ghereformeerde kercken was gheleert ende gheypredickt/eerst inden Jaere 1610. den Staten van Hollandt ende West-Vrieslant / by Remonstrantie te kennen ghegheven / ende versocht in haere Ed. Mog. protectie ghenomen te worden.

Daeromme haere E.E. menichmael verwondert zijn/ende alsnoch grootelijcr haer verwonderen int t'gene gesustineert wordt / dat vanden begin vande Reformatie/ende gheduerende de selve / het gevoelen inde vijf poincten begrepen / soo inde Kercken / als Publijcke Schoolen/ in dese Landen mede gheleert ende ghepredickt/ geenen seeckeren voet dien aengaende gheamplecteert ende onderhouden/ oock gheen Kerckelijcke censuren ẽn proceduren ter-oorsaecke van dien/ ghevallen souden zijn gheweest.

Het is immers kennelyck / wat by de Nederlantsche belijdenisse des gheloofs/ ende Heydelberghschen Catechismus in onse Kercken/ tot betuyginge vande Reformatie opentlijck aenghenomen ende voorghestaen / uyt den woorde Godes daer van is bekent / ende alomme den Ghemeenten/voorghedraghen. Oock uyt de meenichte van vrome ende ghetrouwe Dienaers des Goddelijcken Woordts/ die van aenfanc der Reformatie de Kercken deser Landen hebben bedient. Waer van eensdeels de boecken ende gheschriften by den ghenen die ghestorven / zyn naghelaten / ende voerder de openbare Predicatien / soo der ghener die noch int leven zijn / als die vervolghens inden Kercken-dienst zyn ghesucccedeert/ overvloedighe ghetuyghenissen connen ghedoen. Ende naerder verclaringhe souden connen becomen worden / indien in een Kerckelijcke vergaderinge daer op mochte/ worden ghehoort) wat op de materie van Predestinatie ende ghevolghen van dien opentlijck / ende doorgaens is gheleert/ghepredickt ende verdedighet: sonder dat het ghevoelen daer van inde vijf poincten uyt-ghedruckt / ende ghelijck t'selve vervolghens wert ghedreven/ anders als voor weynighe Jaren op den Predickstoel is ghebracht/ende te vooren weynich bekent/ofte immers weder ghe-

sproken

1617.

sproken is gheweest het welcke uytte eendrachtighe over een stemminghe vande Kercken deser Landẽ met die van d'andere vereenichde Provintien / int stuck vande Leere onderhouden / den Heeren Staten van Zeelant mede niet onbekent kan wesen.

Edoch gelooveẽ haere E. wel/ dat vandẽ beginne vande reformatie mogẽ gheweest zijn/ ghelijck noch zijn / vele vrome Gereformeerde Religions verwanten ende litmaten der Kercken / die de verborghentheden vande Predestinatie ende voor-ordineringhe Godts niet soo wel hebben verstaen als andere/ die door ghestadige oeffeninghe inde Heylighe Schryftuere/ beter zijn ervaren / hebbende haere salicheydt eenvoudelijck ghesocht in Christo Iesu door den gheloove/ maer dat sy het gevoelen der Remonstranten souden hebbẽ voorghestaen ende ghedreven / het contrarie verworpen ende veroordeelt / is tot noch toe niet bewesẽ. Ende ofschoon den Leeken-wechwijser van Anastasius Veluanus over de sestich jaeren ghemaeckt/ ende aende Heeren Staten van Gelderlant ghededicëert/ in alle Mans handen is gheweest: Soo is nochtans den selven Veluanus, doen hy zijn Boecrken schreef/ geen Leeraer gheweest vande Ghereformeerde Kercken: Oock hoe wel het boecrken bequaem is gheacht om die luyden vande superstitien des Pausdoms af te trecken / ten is evenwel vande Kercken noyt geheel schrift-matich noch suffisant gheoordeelt/ om de menschen voorder inde kennisse vande salichmaeckende Leere te onderwijsen: Beneffens dattet niet in alles met het ghevoelen ende dryven der Remonstranten over een en komt.

Soo datmer/ omme te hebben het ghevoelen van de eerste gereformeerde Kercken deser Landen / niet en heeft op dat Boecrkẽ te zien/ maer op de Nederlantsche belijdenisse des gheloofs / de welcke uyt den name vande gheloovighe deser Landen int ghemeen / aenden Coninck van Spaingien is overghesonden. Inde voorreden van de welcke / die selvige gegheloovighe verclaren/ dat te dier tijt inde Nederlanden waren / meer dan hondert Duysent mannen / houdende ende volghende die voorschreven bekentenisse/ Dat nu de Vijf Articulen in questie met dese belijdenisse niet over een komen / is verscheydentlijcken aengheWesen. Immers hebben haere E. E. van de selve niet ghehoort/ voor dat over seven Jaeren/ van eenighe Predicanten / buyten d'ordre der Kercken ende Wetten van hare Mede-Broederen inde vergaderinghe vande Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt zijn ghebracht/ ende achten datse inde andere Provintien noch weynigher ende laeter bekent zijn ghewôrden.

Dat ongheveerlijck veertich Jaeren gheleden / Professoren der Heyligher Theologie tot Leyden t'selvighe ghevoelen opentlyck souden hebben gheleert / is hare E. E. noyt ghebleken: Maer can veel eer het contrarie klaerlijck worden bewesen / uyt de schryften vande ghene die successivelijck de Theologische Professien tot de tijden Arminij toe aldaer hebben bedient / zijnde onder anderen noch in versscher memorie / dat den wijtvermaerden D. Franciscus Iunius, die te vooren oock tot Heydelberch de selve professie hadde ghecleedt / midtsgaders beyde de Trelcatij Vader ende Sone/ het ghevoelen der Remonstranten met haere publicque disputatien ende gheschriften hebben wederleydt: Ende daerenboven notoir / dat inde voorsz. Universiteyt ende andere Hooghe Schoolen vande Nabuerighe Provintien / van niemant anders t'selve ghevoelen alsnoch wort gheleert ende voorghestaen / als vande Discipulen ende naer-volgers D. Arminij voren verhaelt.

Belanghende de Predicanten die gheseydt worden t'selve ghevoelen in eenige Steden ende Dorpen van Hollandt ende West-Vrieslant / opentlijck ende sonder eenich teghenspreecken/ over langhe gheleert te hebben / can het wel wesen dat sommighe weynighe eenich bedencken daer over hebben ghehadt/ ende haer in alle stillicheydt ghedraghen/ maer dat de sodanighe t'selve bekent/ den Gheimeenten ongherust/ ofte tot een aenhangh ghemaeckt/ ofte de openbare Leere ghecontradiceert souden hebben/ ghelyck de Remonstranten hebben ghedaen/ ende noch daghelijcx zijn doende/ hebben hare E. E. niet connen vernemen ende neemen ghenoechsame preuve ter contrarie voort te brenghen.

Want niet alleen gheleden tusschen die 20. ende 30. Jaeren eenighe Kerckelijcke proceduren zijn begonnen teghens Hermanum

manum Herbarts, Predicant binnen der Goude / ende Tacomem Sibrandi binnen Medenbleck/maer oock al eenighen tydt te voren / ende weynich minder als veertich Jaeren gheleden / kerckelycke censuren aenghestelt/ende tot d'excommunicatie toe uyt ghevoert/oock met kennisse ende consent van de Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslant / jeghens Casparum Coolhaes Predicant binnē Leyden/mede onder andere ter oorsaecke van ghelycke Leere als inde vyf poincten is begrepen. Ende wort daer en boven bevonden / dat Hermanus Herberts vande Kercken niet weder en is aenghenomen/ dan nae voorgaende rechtgevoelende bekentenisse/ die noch voorhanden is / ende dat Taco Sybrandi zyn gevoelen verlatende/ende hem met d'andere Kercken-Dienaren vergheleken hebbende / voordaen neffens haer in goede eenicheydt des gheloofs heeft gheconverseert/ende daerinne gherustelyck is ghestorven.

Wat handelinghe met Cornelio VViggertsen Predicant tot Hoorn / eerst by die Synoden van Noordt-Hollandt / vervolghens door verscheyden extraordinaris/ so Polítycke als Ecclesiastycke Gedeputeerden / van weghen den Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt zyn aenghevanghen / ende tot afstellinghe van zynen dienst toe uytghevoert / mede ter oorsaecke vande Leere die jeghenwoordich by den Remonstranten wort ghedreven / daerinne hy mette Kercken niet eens konde ghevoelen/is al te notoir / als dat een ander pretext gheghebven/ofte vers weghen soude behooren te worden/ te meer also daer op verscheyden Resolutyen by die Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt zyn ghenomen/ ende onder andere de navolghende.

Die Staten van Hollandt ende VVest-Vrieslandt ghehoort hebbende het rappoort van den Heere van St. Aldegonde, mitsgaders de Raets-Heeren Casenbroot ende Hessels, van haere ghebesoingneerde op de poincten differentael tusschen de Synoden van Noort-Hollandt, ende Cornelis VViggertsz. ende voorts op de mondelinghe verclaringe vanden selven Cornelis VViggertsen verstaen hebbende t'ghene vande voorschreven besoingnien by hem was verclaert, ende voorder, dat hy bekende metten voorschreven Synode in verscheyden poincten der Leere, niet te konnen wesen van een ghevoelen, hebben, naer rijpe deliberatie, tot dienste der Landen, welstant, ende eenicheyt der Kercken, eensamentlijck der Gemeenten binnen Hoorn, den voorschreven Cornelis VViggertsz. verlaten ende ontslaghen, verlaten ende ontslaen by desen van sijnē dienst, als Kercken-dienaer binnen Hoorn, ende hebben hem voorts vermaent ende verklaert, dat hy hem naerder sal hebben te bedencken, ende soo hy hem tot dien eynde in stilte wil begeven, ende onthouden in Vrieslandt zijn Vaders-landt, dat de Staten te vreden zijn, hem voor een Iaer, twee ofte drie aldaer van behoorlijcke onderhout te voorsien, op vertrouwen dat hy middeler tijt hem met de Kercken sal moghen vereenighen. Ghedaen in den Haeghe den 27. Iulij. Anno 1596.

Van ghelycken / als te vooren inden Jaere 1591. Dirck Coornhert ghemaeckt hadde seecker boeck gheintituleert/ vande Predestinatie/verkiesinghe/ ende verwerpinghe Godes / Ontwarringhe/inhoudende onder andere die selve poinctē/ absurditeyten / ende lasteringhen / daer mede d'openbare ende bekende Leere der Reformatie worde beeladdet/ welcke de Remonstranten / omme te verdedighen haer opinie / ende die voorighe Leere te denigreren / van nieuwes wedder hebben opghehaelt/ hebben die Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt het drucken vant voorsz. Boeck/als strydende jeghens die eere Godes / ende die ghereformeerde Religie / ten hoochsten schadelyck/doen verbieden/ende nae dat het teghens voorgaenden last ende bevel even wel binnen der Goude was ghedruckt ende uytghegheven / by brieven aende Magistraten ende Officieren vande Steden daer van waerschouwinghe ghedaen/ met oversendinge van lysten/ daer inne die Capita van des voorsz. Coornharts schandaleuse ende onwaerachtighe naeduydinghen cortelyck waren uytghetrocken / ende begeert dat d'exempelaeren souden worden ghesupprimeert/ ende als verbeurt byden Officieren na-ghenomen / oock jeghens de vercoopers gheprocedeert / ghelyck den Procureur Generael mede ghelast was teghens soodanighe te procederen naer behooren.

Ende alsoo de Nationaele Synode al t'sedert den Jaere 1589. eerstelyck is versocht ende vervolcht/waere te wenschen/ ende met allen dienstich gheweest/ dat de

selve

1617. selve door de clausule vande Revisie der Confessie ende Catechismi niet hadde opgehouden/ ende daer inne een goede middel-wech geamplecteert geworde. Want hoe-wel eenighe Regenten van Landen ende Steden/ ende veel Kercken-dienaeren haer inde clausule beswaert vonden/ als schijnende eenighe twijffelachticheyt ofte nadencken over d'openbare betuyginghe des gheloofs te presupponeren/ so conden nochtans wel lijde, dat die voorschreven gheschriften in Synodo souden worden herlesen / ghelijckmen in andere Nationale Synoden ghewoon was te doen/omme de bedenckinghen / die daer op ghemoveert souden moghen worden/ het welcke een yeder vry stonde / na den woorde Godes te overweghen / ende tot eenparigh verstant/ ofte goede interpretatie ende verdraechsaemheydt te brenghen.

Tot sodanighen middel-wech hebben gheinclineert/ ende den Heeren Staeten Gheneræl gheraeden / de derthien / soo Professoren als Predicanten/die nevens noch vier andere/ in conventu præparatorio inden Jaere 1607. hebben ghebesoingneert/ende haer Ho. Mog. het navolgende vertoont:

VVy versoecken , dat uwe Mo. E. ghelieve inde uytschrijvinghe des Nationaelen Synodi, de clausule van Revisie der Confessie des Catechismi, (daer inne haer de Kercken doorgaẽs seer beswaren, alsoo sy de selve voor schrijftmatich houden) uyt te laten, tot de ghemeene ruste ende vrede vande Kercke, ende om andere ghewichtighe redenen, die wy , des noots zijnde, bereyt zijn te verthoonen, te meer dewijle eenighe tot dese vergaderinghe ghedeputeert, dien aengaende specialen last hebbende, niet alleen van hare Kercken , maer oock vande Ed. Mog Heeren Statẽ haerder Provintie, die sy ter noot gelastet zijn te verthoonen. Daeromme wy uwe Mo. Ed ootmoedelijck bidden , andere min quetselijcke woorden in plaetse van voorsz. te stellen, als tot bevestinge, eendrachticheyt , ende voorplantinge der suyvere Leere, onderhoudinge van goede ordre ende vrede in de Ghemeente, mitsgaders bevorderinghe der Godtsalicheyt onder d'Ingesetene vande Landen. Alhoewel wy verstaen inde Synode Nationael de Confessie der Nederlantsche Kercken/niet moet/ maer sal moghen overlesen worden / Indien de Synodus om vervallende oorsaecken sulkx noodich vindt: Ende sal vrystaen den genen die wat daer teghen hebben/ het selve debite inne te brenghen/om by de Synode/nae Godes Woordt/te laeten overweghen/Oordeelen/ende afhandelen.

1611. Indien ten selven tijde het voorschreven advys hadde konnen aenghenomen ende ghevolght worden/ ende daer tegen d'andere vier stemmen niet soo veele toegheghven waere gheweest / men soude apparentelijck door het houden vande Synode Nationael / de jeghenwoordige swaericheden voorghecomen / ende de Kercken in eenicheydt ghehouden hebben: ymmers na dat Arminius hem hadde geopenbaert/ende tusschen den selven/ende Gomarum verscheyden handelingen waren ghevallen / die opentlijck verclaerde mettet ghevoelen Arminij (nopende het stuck vande rechtvaerdich-maeckinghe des menschen voor Godt) voor de Rechter stoel Christi niet soude derven verschijnen/indien de Resolutie der Heeren Staten van Hollandt/ende West-Vrieslandt daer op-ghenomen/effect hadde ghesorteert/luydende als volght:

De Staten van Hollandt ende VVest-Vrieslandt verclaren haere E. Mo. meyninghe te wesen, de openinge van de Professoren Theologiæ respective , van hare opinie inde Leere ghedaen, met redenen bevesticht, die contrarie opinie met redenen wederleydt, daer naer ten beyden sijden in ghescrifte overghelevert zijnde , ende alsoo de Heeren Staten kennisse vande poincten differentiael ghecreghen hebbende, Dat alsdan die poinctẽ blyvende differentiael, ende die by het advys vande Proffessoren ende Kercken-Dienaren , inde Synode Provintiael van Hollandt ende VVest-Vrieslant, sullen moghen gedecideert werden, aende selve Synode Provintiael wettelick beschreven ende vergadert, sullen ghebrocht, ende aldaer een yeghelijcken van hen-lieden naerder ende volcomentlick zijn opinie van nieus bevesticht hebbende, beslecht worden, ende dattet selve Synode ter eerster gheleghentheydt daer toe zijn voortganck sal hebben , Ghedaen inden Haghe den achthienden Augusti Anno xvi^c. ende neghen.

Dan alsoo die Heeren Edelen / ende Steden van Hollandt ende West-Vrieslandt/den anderen op het convoceeren ende deputeren totte voorsz. Synode niet konden verstaen / werdende by veelen ghesustineert / dat de Predicanten ende Ouderlinghen aldaer te verschynen / by den Heeren Staeten ende Particuliere

1617. Magistraten souden werden geeligeert/ daer nochtans altijt ghebruyckelijck was gheweest/ dat die vande Respective Kercken ghecommitteert ende gesonden werden/ is de gewenschte ende beloofde Synode mede achter ghebleven.

Het is wel waer/ dat eenige Kercken dienaers ende Opsienders der Gemeenten/ vreesende voor die invoeringhe vande voorschreven particuliere nieuwe opinien/ ende d'oneenichheyden die daer uyt stonden te verwachten/ In haere classe goet ghevonden hebben/ niet inde examinatie nieuwe poincten te vraghen (als voorgheghheven worden) maer vande poincten der Leere diemen verstondt in Controversie ghetrocken te worden/ die aencomende Predicanten wat naerder te ondertasten/ oock dat d'onderschrijvinghe vande Confessie ende Catechismus, als formulieren der eenicheydt ende overeencomende metten woorde Godes souden worden ghevoordert: Maer t'selve is alleen gheschiet omme de ruste ende eenpaerighe Leere inde Kercken te onderhouden/ tot dat wettelijcken/ ende behoorlijcker wijse/ eenighe veranderinge ofte verbeteringhe uyt den woorde Godes soude aenghewesen zijn. Ende is daeromme eenighe Classen ende Kercken-dienaren/ die nae t'overgeven vande Remonstrantie/ belast worden den Remonstranten/ ende die met haer eens waeren/ weghen haer ghevoelen niet te molesteren/ ende die aencomende Predicanten/ die verclaerden van t'selve ghevoelen te wesen niet hoogher ende wijder te examinieren/ het selve seer vreemt voorghecomen/ vermidts sy de vijf Articulen der Remonstranten noyt en hadden ghesien/ de selve aen Godes Heylighe Woort niet waren ondersocht/ ende d'openbare Leere van onwaerheydt ofte onsuyverheydt overtuycht/ ende misdien hare conscientien daer over beswaert vindende/ is het ghesehil tot openbaren twist/ oneenicheydt/ ende scheuringhe hier ende daer uyt-ghe-borsten.

Dit bemerckende die Ghedeputeerde vande particuliere Synoden van Hollandt ende West-Vrieslandt/ welcke nae ouder ghewoonte ghelast waren/ tot uytvoeringhe vande Synodale Resolutien/ ende omme met eenen op de eenicheyt ende welstant der Kercken achtinghe te helpen nemen/ hebben raetsaem ghevonden/ aende Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt/ over het ontijdich invoeren vande voorschreven vijf poincten te doleeren/ ende te versoecken/ dat de Classen ende Kercken metten selven niet en souden worden beswaert/ tot datse in een Wettelijcke Synode behoorlijck souden zijn gheexamineert: Te meer also sy luyden verstonden de selve strijdich te wesen met Godes Heylighe Woordt/ midtsgaders mette Nederlantsche Confessie ende Catechismo, t'welck sy (des noodts zijnde) bereydt waren te bewysen.

Waer op haere Ed. Mog. goet ghevonden hebben/ in haere vergaderinghe/ over de vijf poincten mondelinghe ende schrijftelijcke conferentie te doen houden/ welcke door den druck in handen van een yeghelijck is ghecomen/ niet teghenstaende eerst goet ghevonden was/ dat die alleen den Heeren Edelen/ midtsgaders den Regenten/ ende Vroetschappen vande Steden soude worden ghedistribueert. Ende zijn daer op vervolghens in haere Ed. Mog. vergaderinge verscheyden deliberatien ghevallen/ veele uytschrijvinghen ende propositien ghedaen/ oock acten beraemt ende uytgheghheven/ al te samen daer toe streckende/ dat nevens de openbare aenghenomen Leere/ oock het ghevoelen der Remonstranten inde Kercken ghetollereert ende opentlijck gheleert soude moeghen worden/ zijnde alle de selve gheinsereert inde deductie den Heeren Staten van Zeelant overghelevert.

In geen van welcke/ Burgemeesters ende Raden der Stadt Amstelredam/ nevens meer andere Steden ende medeleden van Hollant ende West Vrieslant/ en hebben gheconsentiert/ als geensints overeencomende met haerer Ed. oogenmerck/ nochte ghedient hebbende tot wech-nemijnge van de geschillen/ midtsgaeders behoudenisse ende herstellinghe vande vrede der Kercken/ ende gantsch noodighe eenparicheydt int stuck vande Leere.

Te meer/ also notoirlijck is bevonden/ dat onder het deckxsel vande vijf poincten/ veele andere leeringhen ende ghevoelens/ strijdende teghens den gront vande Reformatie/ zijn aenden dach ghecomen/ daer jegens voor eerst ende voornamentlijck/ by behoorlijcke weghen van ondersoeck/

1617. soeck/hadde dienen voorsien/alle voorderer ombragien wegh-genomen te worden/ ghelijck sulcx voor die Conferentie tot Delff/inden Jaere 1613. ghehouden/ by seker concept al in Decembri des selven Jaers 1611. by den Heeren Edelen ende Steden overghenomen/ wel voorgheaslaghen/ maer niet ghevolcht ofte ghearresteert is gheweest / luydende t'selve als volght:

De Staten van Hollandt ende VVest-Vrieslandt verstaent alsnoch, dat de Leeringhe des H. Euangelij onses Heeren Iesu Christi, in alle suyverheyt, soo inde Kercken, als publijcque Schoolen der voorschreven Landen, sal worden gheleert, ende hebben tot dien eynde, op de onderlinghe verdraechsaemheydt van het verscheyden ghevoelen, op die poincten vande Predistinatie, doot Iesu Christi, werckinghe der ghenade, ende volherdinghe, provisionele ordre ghestelt, eerst inden Iaere 1610. daer naer inde Maenden van Meije ende Septembri lest leden, ende lestelijck in dese vergaderinghe vernieut, met nadere verclaringhe daer op gedaen, Ende verstaen, dat de selve ordre by een yeghelijck sal worden naghecomen ende achtervolcht: hebben voorts gheordonneert, ende ordonneren by desen, dat inde Kercken ende publijcque Schoolen der Landen van Hollant ende VVest-Vrieslant, vande poincten der volcomen voldoeninghe onses Heylants ende Salichmaeckers Iesu Christi voor onse sonden/ vande Rechtveerdich-makinge voor Godt den Heere Almachtich/ van het salichmaeckende gheloof: vande Erfsonde/ vande sekerheyt der salicheyt/ vande volcomenheydt des menschen in dit leven/ buyten het verscheyden ghevoelen vande poincten hier vooren verhaelt, niet anders geleert sal worden, als t'ghene doorgaens inde Christelijcke Gereformeerde Kercke geleert wordt, ende inde selve Landen, inde Ghereformeerde Kercken tot noch toe is gheleert / waer nae yeghelijck int leeren, als vooren, hem sal hebben te reguleeren, op pene als wederhoorighe vande bevelen der Hooger Overicheyt ghestraft te worden, by datelijck deportement, ende andersints, nae die ghelegentheyt der Contraventien. Ghedaen inden Haghe den iiij[en] Decembris Anno 1611.

Ende dat inden Jare 1614. by veelen leden inghewillicht was seecker Concept van decreet/ al eenighen tijt te vooren inde Provintie van Vtrecht uytghecomen/ tenderende omme t'gevoelen der Remonstranten met d'openbare Leere ghemeen te maken / te samen inde Kercke te planten / ende de Ghemeenten te laeten voordraghen / sonder dat nochtans de Kerckelijcke persoonen / immers de ghene die haer houden aende openbare Leere / opt in eenighe Wettelycke vergaderinghe daer op waren ghehoort/ende t'selve Decreet sonder kennisse ende goet vinden vande vergaderinghe der Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslant/ met allegatie van veel passagien der Heyliger Schrijftuere ende authoriteyt vande Concilien/ Outvaederen ende Doctoren/ inden druck was uytgheghеven / is klaerlijck bespeurt/ dat het voorschreven Decreet alsoo verdediget ende beduydet is ghewoorden/ als of der Remonstranten ghevoelen ware schrijftmatigher ende beter bekent / omme den Ghemeenten vercondighet te worden / als t'ghene openbaerlijck t'sedert de Reformatie/ met goede stichtinghe/ soo lange was ghepredickt/ zijnde oock t'selve/ midtsgaders de voornaemste Leeraers van de Reformatie/ met veele ongherijmde consequentien beswaert / daer van die Boecken met publijcque Octroye / edoch sonder haere Ed. Mog. kennisse ofte consent uytghegeven/ ghetuyghenisse konnen gheven/ soo verre is het van daer/ dat by het voorverhaelde Decreet eenen draghelijcken voet van Tollerantie soude zijn geraemt/ daer mede haer de Leeraers (die Contra-Remonstranten genaemt worden) in goede conscientie hadden mogen conformeren.

Daerenboven/ hoe wel by t'voorschreven Decreet / ordre scheen ghestelt te zijn ieghens andere excessen ende exorbitantien/ die buyten die vijf poincten int stuck vande Leere voorder souden ghepleecht worden / is nochtans uyt de practique bevonden / datmen die ghemeynde tollerantie/ door verscheyden correctien ende deportementen van veele getrouwe Leeraeren / ghesocht heeft door te dringhen/ ende gheen regart ghenomen op andere/ die notoirlijck oock buyten die vijf poincten hadden ghecedeert / ende door haere daghelijcksche Predicatien ende Gheschriften geen kleyne suspitien/ oock somwylen evidente teeckenen/ daer van hadden ghegheven.

1611.

Maer boven al hebben haere E. E. van den beghinne des Jaers 1611. tot desen daghe toe/ ghesustineert / dat in het vereffenen vande Kerckelicke verschillẽ/ im-

 pertinent

1617.

pertinent / jae van schaedelycke consequentie was / by Resolutie / decreten / ende executien van dien te procederen / de Religions questien de wettelyck ende behoorlycke examinatie te ontrecken / ende by eyghener Authoriteyt andere Leeringhen ende ordren inde Kercken te introduceeren / Ende als in Martio des Jaers 1616. seeckere Acte van Reces tot confirmatie van sodanighe voorgaen de besoingnien dienende / was inghestelt / hebben haere E. E. Ghedeputeerden wel Instantelyck versocht / dat d'andere mede-leden haer voorgaende ende alsdoen vernieuwde sustenue / benevens de overghenomen poincten van Reces / mochten worden bekent ghemaeckt / daer vande selve oock is verleent de naevolghende acte:

De Staten van Hollandt ende VVest-Vrieslant, verclaeré, naedien de Heeren Gedeputeerden der Stadt Amsterdam ter jeghenwoordigher Dachvaert wesende, ernstelijck versorght ende aengehouden hadden, dat inde Acte van Reces soude worden inghestelt, dese volgende woorden: Maer alsoo eenighe Steden swaericheydt hebben ghemaeckt ende meermaelen, soo voor desen, als nochmaels verclaert, dat met het nemen ende effectueren vande Resolutie, de Kerckelijcke oneenichheden niet geremediceert, maer by een Kerckelijcke vergaderinghe soude behooren verdraghen, ende ter neder gheleyt te worden, ende in allen ghevalle de voet van Onderlinghe duldinge ende Tolerantie sulcx gheraemt ende ingestelt, dat deselve aen wedersijden kan worden aenghenomen, ghepractiseert ende niemant in zijn conscientie daer over worde beswaert, ende dat nae deliberatie by den Heeren Edelen ende Ghedeputeerden van de Steden daer op ghehouden, t'selve heur begheeren, ende versoeck niet en is goet ghevonden, is gheordonneert tot kennisse ende blijcke vande debvoiren vande selve Heeren Gedeputeerden, desen in acte ghestelt, ende t'haerder descharge henlieden verleent te worden. Ghedaen inden Haghe den xviij. Martij Anno xvj^c. ende xvj.

Ende als het daer naer den Heeren Edelen ende veele Steden belieft hadde / eenighe Ghedeputeerden aende Burghemeesteren ende Raden deser Stadt te senden / die by hare E. propositie den xxiij. April des voorsz Jaers 1616. inder selver vergaderinghe ghedaen / met veele redenen haere E. E. poochden te beweghen / in sodanige voorgaende acten te consenteeren / ende als Resolutien Staetsgewijse ghenomen ter Executie laeten stellen / zynde de voorsz. Propositie sonder Onnisse der Heeren Staten ende buyten alle ghewoonte / oock door den druck gemeen ghemaeckt / hebben haere E. E. na rype erweginghe / soo van het ghepasseerde / als t'ghene daer uyt apparent was te volgen / ende oordeelende de redenen daer toe gheallegeert / niet suffisant te wesen / om hare voorgaende Resolutien te doen veranderen. Eerst de voor-verhaelde Gedeputeerden by monde / ende daer naer ter vergaderinge vande Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslant door haere E. E. Gheecommitteerde / mede by gheschrifte in substantie het navolghende doen aendienen / ende versocht / dat nevens de propositie vande voorschreven Heeren Ghedeputeerde / gheregistreert soude worden.

1617

Dat Burghermeesters ende Raden der Stadt Amstelredamme ghehoort hebbende de Propositie van weghen haere E. M. den 24 der voorschreven Maent in haere E. E. vergaderinghe gedaen, ende de selve aldaer wel overwoghen ende gheexamineert zijnde, als mede het eynde waer toe die was streckende, om buyten wettelijcke Synodale vergaderinghe, in Religions ende Kerckelijcke saecken Staetsche-wijse te helpen besoingneren, resolveren, ende executeren: Hare Ghedeputeerden gelast hebben, te verclaren: dat haere E. verstaen de waere Christelijcke Religie te mainteneren, daer af nu over de 50 Iaeren hier te Lande exercitie is ghedaen. Dat mede voor den staet van t'Lant ot dienstich is, daer in de minste veranderinghe te doen. Ten sy de selve alvoren by wettelijcke Synode wel eñ rijpelijck werde gheexamineert, Over sulcx niet hebben connen consenteren in diversche Propositiẽ ende Acten tsedert den Iare 1616. mitsgaders inde Propositie van haere E. M. Gedeputeerden in Religions ende Kerckelijcke saecken voorgestelt, oock niet konnen toestaen, dat onder den naem der Stede Amstelredam (als sijnde een lidt der selver vergaderinghen eenighe decreten, veel min d'executie der selver, jeghens die vande Religie souden worden ghestatueert, ende int werck ghestelt, ten ware alvoren die verschillen ende veranderinghen inde Religie ende Kerckelijcke saeken, onder de Authoriteyt van haere E. Mo. by wettelijck Synoden waren gheexamineert ende verhandelt: Verstaen mede niet datmen middeler tijdt eenige Kerckendienaren, zijnde vande Religie, ende

het

1617.

het ghevoelen by de Contra-Remonstanten verdediget, van haere bedieninghe soude suspenderen ofte deporteren uyt oorsaecke de selve, weghen haer ghemoet en conscientie, metten Remonstranten in eenicheyt der Kercken niet en konnen wesen, ofte de ghemeente haer aende voorighe professie houdende, ende der Contra-Remonstranten leere toeghedaen zijnde, in haeren Godtsdienst beletten ofte verhinderen, onder pretext van scheuringhen, ende om dat die selve swaricheydt maecken tot het ghehoor (mede teghens haer ghemoet ende conscientie) vande Remonstanten te comen. Ende dit alles, tot dat by wettighe Synoden, onder d'authoriteyt der Heeren Staten te convoceren, die verschillen ende voorghenomen veranderinghen sullen zijn geexamineert ende verhandelt.

Waerna eenighe rigoreuse bevelen ende proceduren jeghens die Relighions verwanten hier ende daer gheemaneert/ voorghenomen/ ende oock int werck ghestelt zijnde/ zijn de Heeren Burghermeesteren/ Raden ende Vroedtschappen van deser stadt/ ende van Enckhuysen/ bewoghen gheweest haere Ghecommiteerde in Iulio daer aen volghende/ ghesamentlijck te senden aen t'Collegie vande Heeren Ghecommiteerde Raden vande Staten van Hollant ende West-Vrieslant/ welcke/ nevens ernstich beclach ende verthooninghe van tgene in beyde die quartieren passeerde/ aen haere E. Mo. instantelijck versocht hebben/ sodanighe ordre te willen stellen/ dat dierghelijcke klachten ende begonste proceduren mochten cesseren ende voorghecomen worden/ ofte dat anderssints de Landen ende goede Ingesetenen van dien/ gheschapen waren te vallen inde uyterste verbitteringhen ende apparente-extremiteyten. Waer van die propositie met pertinente redenen ende verificatien/ doen ter tijt ghedaen/ des noots synde gheexhibeert soude connen worden.

Niet tegenstaende alle de voorschreven Instantien ende debvoiren/ oock by andere Steden ende notable leden menichmael ghesecondeert/ ende tot desen daghe ghecontinueert/ zijn evenwel de pretense Resolutien hier ende daer te werck gheleydt/ Ende midtsdien die saecken der Kercken hier te Lande hoe langer hoe meer gheraeckten in seer droevighe misverstanden/ verwarringhen/ ende scheuringhen/ die alle de wereldt niet dan al te seer bekent en zijn/ ende eenmael tot de noodighe remedie wel behooren te bewe- ghen alle die ghene die den welstant der Landen/ ruste der Kercken/ ende conservatie van de Religie eenichsints ter herten gaen/ konnen haere E.E. geen ander of expedienter middel daer toe alsnoch bedencken ende voorslaen/ als het convoceren ende herstellen van d'ordinarise kerckelijcke vergaderinghen/ ende namentlijck/ het houden van een wettelijcke ende vrye Nationale Synode vande Gereformeerde Kercken der vereenichde Neder-Landen/ soo om de Vijf-poincten/ ende andere opghereesene questien/ ende beswaernissen die te vooren niet sullen connen ter neder ghelept worden/ aldaer inde vreese des Heeren te examineeren/ als omme de eenicheyt over het stuck vande Leere inde ghesamentlijcke Provintien/ ende Steden onghequetst te conserveren. Want/ alsoo in controversie wordt ghetooghen/ welcke ende by wien de Leere der Kercken sy/ by den ghenen die haer Remonstranten noemen/ ofte by de andere vande selve discreperende: Item of/ ende hoe verre de vijf poincten in questie/ tollerabel ende inde Kercken acuemelyck/ ende welck gevoelen den woorde Godes conform sy? Soo can al t'selve niet beter ende bequamer/ als in een wettighe t'samen-comste der Kercken/ aenghenomen hebbende een Professie van gheloove/ ende daer van doende eenderley belydenisse/ onder d'authoriteyt ende directie vande Heeren Staten Generael/ gheexamineert/ verhandelt/ ende tot een eenparrichey ghebracht worden. Nae dien de Kercken eyghentlyck het oordeel over de Leere der Kercken toecomt/ ende t'selve selfs in Hollandt ende West Vrieslant oock also is verstaen/ mitsgaders inde leste geconcipieerde Kerckenordeninge inden Jaere 1591. Articulo 35. klaerlyck uytgedruckt ende bevesticht.

Dit is mede tot allen tijden alsoo in welgestelde Lantschappen ende Kercken gepractiseert/ niet alleen onder het cruys/ maer oock onder Godtsalighe Keyseren/ Coninghen/ ende Overheden/ als hier boven met verscheyden exempelen is bewesen/ ende uyt de Kerckelijcke Hystorien nader kan worden bespeurt: Sonder dat hare E.E. connen bevinden/ dat eenich Christelyck Keyser/ in die tijden/ de Kerckelijcke gheschillen/ sonder Kerckelijck e

oordeel / alleen by publijcke autoriteyt/ heeft ghedecideert ofte bestichtt.

t'Selve hebben niet minder/t'sedert de Reformatie / verstaen de Fursten ende Steden van Duytslandt/die inden Jaere 1530. de Ausburghsche Confessie den Keyser Carel de 5. overghegheven hebben/verthoonende hoe nooditj ende nuttelijck de Kerckelijcke Concilien waren tot besichtinghe van de Religions verschillen inde Christenheyt / als sy den Keyser aldus aenspreken/Soo sal den Keyser een saecke doen die zijn Hoocheydt weerdich is , ende seer begeert vande gantsche Kercke , indien hy de Synode toelaet van die ghewichtighe saecken te oordelen. Dit is het VVettelijcke middel , ende inde Kercke ghebruyckelijck , om de oneenicheyden wech te nemen , namentlijck de Kerckelijcke gheschillen te brenghen tot een Synodum. Dese maniere heeft de Kercke ghehouden, vanden tijt der Apostelen af,ende de treffelijcke Keyseren Constantinus ende Theodosius , en hebben, oock in saecken die niet seer duyster en waeren,ende in ongerijmde Leeringhen, niet willen ordonneren sonder de Synode , op dat sy de Kercken souden behouden by de vryheydt om vande Leeringhe te ordeelen.

Ende is indē Jare 1548.als getrachtt werde het Interim in Duytslandt in te voeren/wederom het houden vande Synoden ernstelijck geraden/ende versocht/ midtsgaders door de ontijdighe aenneminge van t'selve Interim op vele plaetsen groote swaricheydt/ jae verwoestinghe sommigher Kercken ende verhinderinge inden loop des Euangelij veroorsaeckt/ oock als voor / ende ontrent den Jare 1580. het Concordiboeck , onder pretext van vrede te maecken / in verscheyden oorden van Duytslandt/ingevoert wierde / hebben diversche Fursten ende Regenten van Landen ende Steden/ als de Landt-Grave van Hessen/de Hertogen van Sweybrugh/ de Vorst van Anhalt/ etc. t'selve Concordiboeck geweygert aen te nemen/ ende begeert / datmen in een Wettelijcke Synode vande Kercken van Duytslandt/de verschillen soude verhandelen. Jae is oock selfs Augustus Churvorst van Saxen / die meest op de zijde van de Concordisten was / van dat bedencken gheweest / Ofmen niet te vooren eenen Generaelen Synodum vande Duytsche Kercken en behoorde te beroepen , om den vrede in den Kercken, ende de eenicheydt der Leere te herstellen , eermen een Concordie boeck , van soo weynich persoonen ghestelt, soude in voeren , op dat hy niet en scheen te wijckē van het exempel ende vande voetstappen der H. Apostelen, midtsgaders der Godtsalighen Princen , ende opsienders inde eerste Kercken , maer dat alles ordentelijck sonder yemants vooroordeel mochte gheschieden, Maer als de ses Bergische Theologi Autheurs van het Concordie-boeck, met haer daghelijcksche aenloopen aenden H. G. Cheur-Vurst ende andere Vorsten des Rijcx/ t'beroepen des Synodi verhinderden/ende te wege brachten/dat het Concordie-boeck onderteeckent / ende met Authoriteyt ingheveert wiert / Is daer door veroorsaeckt / dat op veele plaetsen de Euangelische waerheydt is verduystert/veele vroome Predikanten zijn verjaecht ende verscheyden Kercken jammerlijck verstoort/ welcke exempelen alsnoch wel behoorden erdacht te worden/ al eer de saecken hier te Lande in meerder verloop komen te gheraecken.

Dat oock den Coninck van Groot-Britannien niet en verstaet/ dat de Hooge Overicheden de Judicature over de Leere/ den Kerckelijckē persoonen ontnemende/ tot haer souden trecken / blijckt onder andere uyt zijne Majesteyts verclaringe voor het recht der Coninghen ende in de-pendentie van haere Croonen / teghens de Oratie des Cardinaels van Peron: Alwaer zijne Majesteydt bekent / dat de Keysers haer noyt en hebben beroemt opperste Richters te wesen vande poincten des gheloofs ende der Leere / maer kennisse namen van de besluyten ende regulen van de Concilien/ende dat het een poinct van Theologie is / te oordeelen vande uytstreckende / ende vande macht der sleutelen / het welcke noch naerder/ uyt de Apologie voor den eedt van ghetrouwicheydt,ende zijn hoochst-gemelde Majesteyts verclaringhe aende Heeren Staten Generael over die saecke Vorstij ghedaen/ kan aenghewesen worden / Maer voor al uyt desselfs laetste brieven aende Heeren Staten Generael/ den 20. Martij lestleden / tot verclaringhe van zijnen voorgaenden brief/ inde deductie alleen geinsereert / ende voor advys inde jeghenwoordighe swaricheyden dienende/ is te bespeuren:

Copye

1617.

Copye deses briefs soeckt hier boven lib. xxxviij. fol. 221. b. ende fol. 222. a.

DAt nu de versochte particuliere ende Nationale Synoden niet souden over een komē/ met vrye/ gerechticheden/ ende preeminentie vande respective Provintien eñ Lantschappen / en can met gheen apparentie ghesustineert worden/ alsoo by naest vanden beginne vande ieghenwoordighe regieringhe der Landen / door vele solemnele handelinghen/ d'eenparige oeffeninghe vande Gereformeerde Religie/ is gepresupponeert verscheyden ghenerale/ soo politycke als militaire Eeden daer op zijn ghefondeert: Inde Reductie vande Steden de selve ghenera lyck ghecapituleert ende inne-ghevoerdt / Ende zynde daerenboven den seeckersten bant daer mede de Provintien/ Steden ende goede Ingesetenen van dien/ oock in politycke eenicheydt ende reputatye by de gheheele Ghereformeerde Christenheydt ghehauden connen worden: Het welcke ongetwijffelt de Heeren Staten generael ende particulier / ten tyde als inden Jaere 1606. de Synode Nationael wierde gheaccordeert/ wel hebben inghesien/ ende jeghenwoordich geen minder plaetse behoorde te hebben.

Andere particuliere voorslaghen / die soo nu/ ende dan tot nederlegginge vande Religions questien wel zyn ghedaen/ hebben hare E.E. gheoordeelt/ of nae de teghenwoordighe gheleghentheydt niet practicabel te wesen / of tot gherustheydt ende contentement der beroerde Kercken niet te sullen strecken/ zijnde de voorslagē van eenighe weynighe politijcke ende Kerckelijcke persoonen te laeten besoingneren / ofte eenighe uytghesonderde Predicanten tot onderhandelinghe te ghebruycken / in dese gheneraele alteratien der Kercken ende ghemoederen / niet soo bequaem/ ooc uyt voorgaende exempelen bedenckelijck ghevonden / midtsgaders uyt het houden van een particuliere Provinciale Synode gheen ghenoechsame vrucht ofte gewenschte uytcomste te verwachten / ten sy de Nationaele daer op volge/ Op dat d'eenicheyt ende overeenstemminghe met andere Ghereformeerde Kercken niet verbroken/ maer onderhouden mach worden.

Waeromme hare E.E. op de ordinarise wegen ende middelen/ waer toe die Christenheyt/ in soodanige voor vallen/ doorgaens haeren toevlucht heeft genomen/ de naeste seven Jaren gheduerichlijck hebben gheinsisteert / ende selve voor andere extraordinare handelinghen ende besoingnien prefererende / oock andere difficulterende mede-ledē gesocht te persuaderen/ op dat onder de directie vande Hooghe Overicheyden/ de geresene Kerckelijcke swaricheyden ordentelijck ende stichtelijck / met goede seeckerheydt ende gherustheydt / tot een ghewenschte uytcomste moghen worden ghederigeert/ het sy dan by wechneminghe vande geschillen/ ofte by een goede equitable tollerantie/ ghelyck t'anderen tyden ontrent den Jare 1570. de Euangelische Kercken van Polen/ door middel vande Sinodale vergaderingē te Sendomir gehoudē/ nae rype examinatie / tot onderlinghe eenicheydt hebben gearbeydt/ eñ bequame middelen ghevonden / daer door de selve Kercken/ int midden van hare vyanden/ in goeden welstant behouden zijn ghebleven.

Want al hoe wel haere E.E. daer zijn ghelogeert / daer met goede stichtinghe ende behoudenisse vande eenicheyt/ twee strijdende Leeringhen op eenen Predickstoel / ende voor eenderley Ghemeenten/ niet connen ghebracht worden: Soo hebben sy nochtans noyt ghewevghert/ ofte weygeren sullen over het verschil/ nopende de Goddelijcke Predestinatie metten aencleven van dien/ eenen eendrachtelycken voet van Tollerantie in te gaen / by soo verre eenen sodanighen / Wettelyck/ ende conform den Woorde Godes / can beraemt ende aenghesteit / midtsgaders met behoudenisse vande waerheyt / ende een goede conscientie/ aengenomen worden/ sonder dat hare E. oock hebben verstaen/ ofte doen sustineren/ dat by de Gereformeerde Kercken deser Landen eenige nieuwe decisye soude worden gedaen/ vande poincten die bevonden sullen worden / by de gheneraele Ghereformeerde/ ofte in de Primitive Kercken niet ghedecideert te syn/ moghende wel lyden/ dat de selve den alghemeenen oordeele werden ghereserveert: Maer nochtans ghemeent/ dat middeler tyt de versochte Synode Nationael/ onder dierghelycke ende andere pretexten/ niet opgehouden/ maer

veel

1617.

veel eer gevordert behoorde te worden/ omme meerder ondiensten ende swaricheden in de Landen ende Kercken / als noch te verhoeden.

Ende konnen over sulcx geensins begrijpen / dat by aenneminghe van VVaertgelders , afvorderinghe van nieuwe beloften vant volck van oorloghe ende extraordinarye employen van t'selve, mitsgaders crenckinghe vande authoriteydt ende reputatie van zijne Princelijcke Excellentie , oock particuliere associatien ende verbintenissen, tot uyt-voeringhe van eenighe gheconcipieerde Resolutien op seer wichtighe poincten, den Staet vande Landen ende Religie ten hoochsten betreffende , ende / nae de constitutie vander Landen regieringhe / niet Staets-ghewijse ghenomen / de jeghenwoordighe misverstanden gheremedieert / ofte de ghemeyne tollerantie door-gedreven sullen konnen worden : Maer beduchten veel eer/dat by voort-ganck van sodanighe vremde handelinghen / ende harde proceduren in Religions saecken ende jegens de Religions verwanten/die haer sonder voorgaēde behoorlijcke examinatie des waert vinden met d'andere dissentierende partijen in te laten (hoe-wel andere preterten worden ghenomen) het vyer van oneenicheydt hoe langher hoe meer sal ontsteeken/ de publijcke authoriteyt / samt den florerenden ende van Godt ghesegheden staet der Landen ende Kercken / in groot ghevaer sullen ghestelt / ende soo veele ende groote onheylen verweckt worden / die namaels seer swaerlijck sullen wesen te repareren.

Alle t'welck Burghemeesteren eñ Raden der Stadt Amstelredamme niet hebben konnē ledich staen/den Heeren Staten van Zeelant/uyt ghetrouwe affectie ende yver totten ghemeenen welstant der Landen ende Kercken / sinceerlijcken te berichten / mitsgaders dat haere E.E. meer dan tijdt ende noodich achten te wesen / dattet langh-versochte middel van Synode Nationael/dewijle doch by andere gheen goede uytkomste ghevonden/noch lichtelijck is te vinden/eenmael werde ghetenteert / ende metten eersten by der handt ghenomen.

Te meer/ naedien de Ghedeputeerden der Kercken / in den Jaere 1611. ende 1612. tijtelijck ende ernstelijck vervolch aende Heeren Staten Generael daerom hebben ghedaen / de Remonstranten soo wel als andere Kercken-Dienaren / den selven wel hebben begeert/ veele Provintien jeghenwoordich daer toe inclineren/ ende niet weynighe leden van Hollandt ende West-Vrieslant: Dat oock by groote ende voortreffelijcke personagien/ soo van binnen/als buyten s'Landts/ daer toe ernstelijck wort gheraden.

Wes-halven Burgemeesteren ende Raden voornoemt/ den Heeren Staten van Zeelandt / nevens bedanckinge voor hare Edele Moghende voorgaende Officien ende debvoiren/ende niet aenbiedinge van hare Ed. vrientschap ende dienstwillicheyt/ alsnoch wel willen versoeckē/ by haere voorige intentie te continueren/ ende andere difficulterende Provintien tot sodanigen Christelijcken voornemen te helpen disponeerē/gelijck mede de Heeren Ghecommitteerde van haere Edele Moghende/versocht worden / de jeghenwoorde verclaringhe ende bedenckinghe over haere Ed. ghedaene propositie/ende de Deductie by forme van antwoorde daer op overghelevert/ ten besten aen hare principalen te beduyden ende rapporteren / Ghedaen ter vergaderinghe van de Heeren Burghemeesteren ende Raden der Stede Amstelredamme den dertichsten Augusti des Jaers 1617. Ende ghegheven aen de Provintyen.

(Tot naeder openynge van sulckes als in dese beclaechelicke verschillen ghepasseert is / sal het den weet-ghierighen Leser believen te her-lesen de publijcke Schriften die de Staeten van Holland ende West-Frieslant ter eender/ Ende de Steden Amsterdam, Enchuysen, Edam, ende Purmerende (mede Ledematen der Staeten van Holland ende West-Friesland) aen d'ander syde / teghen malcanderen hebben ghescreven ende in openbaren druck hebben wt-ghegheven: Soo als ick de selfde verhaelt hebbe fol. 232. 233. 234. 235. 236. &c.

Ende voeght dan noch voorder daer by dese corte openynghe (belanghende de beswaernissen ende bedenckynghen over de scherpe Resolutye van den vierden Augusti) Ghedaen van weghen de Steden Amsterdam/ Enchuysen/ Edam / ende Purmerende/ in de vergaederynghe van de Ghecommitteerde Raeden der Staeten van Holland / den xij Septembris Anni 1617.

Edele

1617.

1617.

Edele Ghestrenghe Heeren.

Burghemeesteren / Raden / ende Vroetschappen / der Steden van Amstelredam / Enckhuysen / Edam / ende Purmerent / onse respective principalen / hebben met leet-wesen vernomen / soo uyt de rapporten van hare Gecommitteerde / als uyt d'acten ende gheschriften / op den naem vande Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslant uytghegheven / t'ghene in hare Ed. Mog. lest ghehouden vergaderinghe is ghepasseert / voorgheslaghen / ende by vele leden voor afschept aenghenomen : Ende hadden noyt verwacht / dat op soo wichtighe poincten / den Staet vanden Lande ende Religie ten hoochsten betreffende / voorghenomen souden zijn gheweest / by pluraliteyt van stemmen (niet teghenstaende de contradictie van veele notable leden / ende in absentie van eenighe andere) sodanighe Resolutie te formeren / bysonder nadien de selve / by apparte vergaderinghe / sonder voorgaende deputatie Staets-ghewijse ghedaen / waren gheprepareert / ende teffens jeghens alle gewoonte door-ghedronghen / oock niet teghenstaende de Ghedeputeerde van eenighe Steden / daer op al-voren met hare principaele begheert hadden te communiceren: Zijnde onse Heeren Principalen noch meerder verwondert gheweest / dat opentlijck ghetracht is zijn excellentie / Me-vrouwe de Princesse van Orangien / ende mijn Heere Prince Hendrick / sodanige handelingen / als Resolutiē Staets-ghewijse ghenomen / te notificeren / ende vervolghens / door sekere Ghedeputeerden / datelijck binnen den Briele ter executie te stellen : midtsgaders / sonder voorgaende last ende commissie / den Heeren Staten van Zeelant / met overleveringe van de gheconcipieerde ende uytghegheven geschriften / bekent te maecken. Waer over onse principalen niet weynich zijn ontroert / ende naer rijpe deliberatie / elckx in den haeren op alles ghehouden / bewooghen geweest / ons extraordinarie herwaerts te schicken / om V. E. hare beswaernissen ende voorder bedenckingen te openen / op vertrouwen / dat de selve / als van ghetrouwe ende oprechte Bontghenooten / ende mede leden van de vergaderinge der Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslant / aengenomen / ende behertlicht sullen worden.

Voor eerst / hebben onse principalen altijts ghetoont / geen minder affectie ende yver / tot voorstant van de hoocheyt / vryende gherechticheyden der Landen van Hollandt ende West-Vrieslandt / midtsgaders behoudenisse vande Authoriteyt der Heeren Staten / ende respective Magistratien / als eenighe andere leden van de selve Landen / hebbende / hare E. ende der selver voorsaten / niet weyniger / soo inde beginselen van de oorlooghen / als vervolghens / daer by goet ende bloet opghesett / ende door Godes ghenadighen zeghen / dese Landen van alle tyrannije ende vreemde heerschappye helpen bevryden / daer inne oock door de selve genade standvastelyck ende onveranderlijck ghemeent zijn te continueren : Maer hebben hier nevens in de hoochste recommandatie ghehadt / ende noch houdende zijn / de ware Christelijcke Ghereformeerde Religie / ende eenparighe exercitie vande selve / van den aenfanck der Reformatie / ende gheduerende d'oorlooghen / in dese ende andere vereenichde Landen opentlijck aenghenomen / gheoeffent / ende ghehandthaeft : ende altijt gheoordeelt / dat daerinne geene particuliere inbreucke / als met grooten ondienst der Landen / ende ontrustinge van de goede Gemeente / by der hant konde ghenomen worden : zijnde haer mitsdien ten hoochsten leet / dat de voorgaende eenicheydt int stuck vande Leere niet onderhouden is gheworden / ende veel meer / dat tot herstellinghe van de selve / sodanighe weghen ende middelen niet zijn ghebruyckt / die voormaels onder d'eerste Christelijcke hooghe Overicheden / ende naderhant in wel-gestelde ende Gereformeerde Lantschappen / doorgaens bequaemst ende expedienst zijn ghehouden / daer toe onse principalen noch willen verhopen / dat de difficulterende mede-leden / door goede devoiren / offitien / ende aenmaninghen / soo van binnen / als buyten de Landen / haer eyntlijck sullen ghelieven te laeten beweghen.

Middeler tijt / Alsoo V. E. ende alle de werelt kennelijck is / wat eenighe Jaren herwaerts in Religions saecken / inde Landen van Hollant ende West Vrieslant is ghepasseert / ghestreckt hebbende tot groote droefheydt ende beswaernisse van vele Dienarē des Godlijckē Woorts /

1617.

ende Christelijcke Gemeenten / Jae ver-
stroyinghe ende onderdruckinge van veel
bloeyende Kercken/ende verhinderingen
van exercitie der Ghereformeerde Reli-
gie/ ende van de Religions verwanten/
die haer begheeren te houden in eenicheyt
van de Leere / sonder haer te connen we-
ghen met andere/daer van niet weynich
verschillende/Jae van welcke die voori-
ge Leere ende professye calumnieuselijck
ende lasterlijck werdt ghetraduceert: So
hadden onse principalen wel verhoopt/
dat eenmael sodanighe procedueren sou-
den hebben opghehouden / ende gheene
nieuwe occasie ghegheven gheweest van
te ghelooven / dat met meerder rigeur
voortaen gheprocedeert soude worden/
connende haere E. E. niet anders begrij-
pen/ als dat die voorslagen ter lester ver-
gaderinghe ghedaen / ende afschept daer
op by vele leden ghenomen daer toe zijn
ghedirigeert ende gheschapen uyt te val-
len. Want waer toe soude anders dienen
de aenneminghe vande VVaert-ghelders,
daer de Landen niet als te seere met
Chrijchsvolck zijn beswaert/ende de pē-
ninghen tot betaelinge van de selve nau-
welijcx konnen toelanghen. Waer toe die
particuliere voorderinghe van nieuwe
beloften/ende verbintenisse van het volck
van Oorlooghe / het welcke op de ghene-
rale ende eenparighe eeden / de Landen/
gheduerende/ende na de Oorloghe / tot
dese tijdt toe / ghetrouwelijck heeft ghe-
dient: Behalven dat onse principalen niet
en connen goet vinden / dat hier door
meerder ombragien constraincte/ofte op-
pressien souden worden ghegheven ende
ghepleecht / aen die ghene die van de ee-
nicheydt ende over-een-stemminghe der
Ghereformeerde Kercken niet afghewe-
ken en zijn/soo sullen veel min tot/ofte ie-
ghens d'oncosten van sodanighe onnoo-
dighe lichtinghen connen contribueren/
ende voorder het Chrijsvolck in den eedt
ende dienst der Landen haer ghetrouwe-
lijck quijtende, onder andre preterten niet
konnen licentieren oft abandonneren/
nochte ooch ghestant doen de lichtinghe
ende consumptie van de wapenen / daer
van de publijcke magasijnen particulier
lijck werden ontbloot. Dat voorder yet
soude voorghenomen werden/ tot krenc-
kinghe ende verminderinghe van de au-
thoriteyt ende reputatie van zijne Excel-
lentie/als Stadthouder van dese / ende
andere Provintien ende Capiteyn Ghe-
nerael over het volck van Oorloghe van
welcken de Landen soo notable ende ge-
trouwe diensten hebben ghenooten/ ende
voor het toecomen niet minder hebben te
verwachten/ meenen onse principalē niet
als met de grootste ondanckbaerheyt te
konnen gheschieden/ ofte by haere E. ge-
advondeert te worden / hebbende gheen
ander vertrouwen van zijn Excellentie/
als des selfs actien ende intentien tot dē
meesten dienst der Landen ende conser-
vatie van de wettelijcke regieringhe der
Heeren Staten/altijts hebben uytgewe-
sen/daer van onse principalen haer voor-
taen mede wel verseeckert houden / ende
wenschen dat by eenighe quaetwillighe
gheen voorder contrarie/ ofte calumnieu-
se impressien mochten werden ghegheven.
Ende naer dien die Ordinaris Collegien
vanden Hooghen ende Provincialen Ra-
de/van allen ouden tijde/tot bedieninghe
van de Justitie zijn opgerechtt/end daer
toe met goede instructien/versien/ connē
onse principalen gheensins bevroeden/
waeromme/by occasie van die Religions
misverstanden / de selve de kennisse ende
Judicature soude worden ontrocken van
de excessen die hier en daer worden ghe-
pleecht / eñ voorder geplecht sullen wor-
den: Jae verstaen dat/ tot weeringe van
alle oppressien ende ongheregheltheden/
de selve veel eer tot haer devoir / ende
quijtinghe haerder conscientien behoo-
ren vermaent / als daer inne verhindert/
ofte by dispariteyt van opinien de saken
elders ghebracht te worden/ tot mercke-
lijcke disreputatie van de voorsz. Colle-
gien/ ende vercortinghe vande goede in-
ghesetenen/die van alle oude tijden / tot
de selve haer recours hebben moghen ne-
men.

Voor al hebben onse principalen / je-
ghens voorgaende handelinghen ende
proceduyren / ende die wyders souden
moghen by der handt genomen werden/
ons als noch ghelast te verclaren/dat ha-
re E. E. noch Christelijck/ noch redelijck
connen vinden / dat de Ghereformeerde
Ghemeente ende Kercken binnen dese
Landen/het verscheyden ghevoelen/inde
vijf poincten/ ende uytlegginghe daer op
ghevolght/begrepen / soude werden op-
ghedronghen ofte ghemeen ghemaeckt/
voor dat het selve ordentelijck inde Sy-
node Provintiael ende Nationael (onder
directie

directie ende authoriteyt van de respectieve hooge Overicheyden) na den Woorde Godes/ sal wesen gheexamineert/ ende dat daerentusschen die Dienaren ende Religions verwanten/ die sonder voorgaende beproevinge/ haer daer mede niet connen conformeren ofte vereenigē/ in hare bedieninghen/ exercitien/ ende ghewoonlycke vergaderinghen/ onverhindert/ onghemolesteert/ ende ongheprejudiceert behooren ghelaeten te worden/ tot dat een ghenerale ende ghewenste uptcomste sal wesen ghevonden/ gheresolveert zijnde daer toe/ ende tot weeringhe van alle onbehoorlijckheden ende verdruckinghen/ alle goede ende noodige officien ende devoiren te employeren. Eñ alsoo sekere gheschriften/ by forme van antwoort/ aende Ghedeputeerde vande Heeren Staten van Gelderlandt/ Zeelant/ Vrieslandtt/ Stadt Groeninghen/ ende Ommelanden/ oock publijcke verclaringhen zijn ghesonden ende uptghegheven/ jeghens de intentien van onse principalen/ ende serieuse aenmaningen van hare E. E. Ghecommitteerden: So hebben die selve niet connen ledich staen/ die voorsz. Heeren Ghedeputeerden van hare bedenckinghen dien aengaende te berichten/ midtsgaders den goeden ingesetenen van haere oprechte affectien tot den ghemeenen welstandt der Landen ende Kercken/ met verclaringhe van t'ghene daer toe successivelijck is aengewesen ende by ghebracht: Waer van wy u E. al vooren het eene ende andere wel hebben willen presenteren/ ghereet sijnde om onsen voorderen last/ dien aengaende/ oock int werck te stellen/ ende alle moghelijcke officien ende devoiren/ daer sulcx noodich is ende vereyscht wort/ aen te wenden/ ten eynde de hoochnoodighe vreede ende eenicheyt inde Landen ende Kercken alōme geconserveert eñ herstelt mach worden: Waer toe wy ernstelijck versoecken/ dat V. E. hare wijsheydt eñ discretie mede ghelieve te employeren/ eñ de voor-gheroerde pretense Resolutie/ die onse principalen mits desen expressselijck doen desadvoyeren/ ende ons ghelast hebben/ dien volgende/ zijne Excellentie/ de Collegien van Justitie/ ende andere dient behoort/ hare goede intentien te doen verstaen/ tot voorcominghe van meerder alteratien/ ende om die verbitteringhe der ghemoederen/ ende daer upt resulterende swaricheden ende onheylen/ geen effect te laten sorteren/ op dat onse principalen niet ghenootsaeckt werden haere E. daer jeghens wyders te formalieseren/ ghelijck haer E. niet anders als de conservatie van de vry ende gherechticheden van de Landen/ ende van de ware Christelijcke Ghereformeerde Religie voor ooghen hebbende/ niet souden konnen ghedooghen/ dat onder eenich pretext/ op t'eene ofte t'andere soude worden gheattenteert.

Gherapporteert aen de E. Heeren Gecommitteerde Raden van de Mog. Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslant/ den 12. Septembris Anno 1617. ende dien volghende in gheschrifte overghelevert/ by ons ondergheschreven Gecommiteerde der Steden van Amstelredam/ Enckhuysen/ Edam/ ende Purmerent.

Corts hier nae/ Te weten op den xiiij. Septem. hebben die vier boven-ghenoemde Steden dit hier volghende Schrift over-ghelevert in de Collegyen van de hooghe ende Provintiaele Raeden van Hollandt ende Zeelandt.

Edele Hoochgheleerde Heeren.

Aen-maenijnghe van weghen de vier Steden gedaen den 14. Septembris Anno 1617. in de Collegyen van den Hoogen ende Provincialen Rade.

HEt heeft den Heeren Burgemeesteren/ Raden ende Vroetschappen der Steden van Amstelredam/ Enckhuysen/ Edam/ ende Purmerende/ onse respective principalen/ ende mede leden van Hollandt ende West-Vrieslant ghelieft/ ons extraordinarie herwaerts af te vaerdighen/ omme op verscheyden ghewichtighe poincten/ den staet der Landen ende Religie ten hoochsten betreffende/ haere beswaernissen ende bedenckinghen te openen daer t'behoort/ ende onder anderen mede op t'stuck van de ghemeene Justitie over de Landen van Hollant/ Zeelant/ ende West-Vrieslant. Want alsoo eenigen tijt herwaerts/ by occasie van de jeghenwoordighe Religions verschillen/ ghetracht is eenen anderen voet ende ordre/ op t'beleyt vande ordinaris Justitie/ ende jeghens den gewoonlijcken treyn van de selve/ in te voeren/ daer toe de Collegyen van de Hooghe ende provintiale Raden van ouden tydt zijn ghefondeert/ met behoorlijcke Instructien versien/ ende ghequalificeerde persoonen upt het

1617.

midden vande Landen/ende jegenwoordich V.E. geconmitteert ende beeedicht/ dat oock by verscheyden oude privilegien d'inghesetene vande Landen zyn vry ghestelt/omme haer aende meer ghemelde Hoven van Justitie te moghen addresseren/ende vande selve soodanighe provisien te Impetreren / als naer gheleghentheyt der saecken / connen ende behooren verleent te worden : Soo hebben onse principaelē/ niet als met groote verwonderinghe / connen vernememen / dat opentlijck ghearbeydt wordt/den Vigeur ende Lustre vande Hoven van Justitie te verswacken / V.E. onder eenigen pretext/de gewoonlijcke Judicaturen te ontrecken/ de selve elders te willen brengē/ den goeden inghesetenen de ordinaris provisie te beletten/ofte d'exploicten ende executien van dien te verhinderen : ende konnen niet begrijpen/dat de Commissyen ende Instructien / eenmael by eenparicheydt daer toe gherefereert / by disparitejt ghedissolveeert ofte verandert moghen werden. Evenwel ignoreren onse principalen niet / dat den Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslant/ ende den Magistraten van de Steden/eenige saecken zyn ghereserveert / waer van by Placcaten publycke ende eenparighe Resolutien / ende andersints ghenoechsame kennisse is: Maer dat d'excessen/ ende de beswaernissen / die by extraordinaris ende onghewoone Proceduren / den inghesetenen hier ende daer mogen aengedaen zijn / ende haer wyders souden kunnen verspreyden/tot Judicatuere van de Hoven van Justitye niet en souden specteren : Meenen onse principalen met des Landts ende der Inghesetenen Privilegien/ oock ghegheveue Commissien ende Instructien niet te konnen bestaen: Eñ hebben mits dien / nevens noch andere leden van Hollant ende West-Vrieslant/ niet konnen goet vindē/die aenschryvinghe die daer jeghens by veele andere leden/ voorgheslaghen ende misschien ghevordert sijn gheweest: Jae verstaen/ dat tot weeringe van alle oppressien ende onghereghelthede n/de Hooven van Justitie veel eer tot haer devoir ende quytinghe van haere conscientiē behoorē vermaent/ als daer inne verhindert/ofte die saecken aldaer bevoecht/ onder andere pretextē/ elders ghebracht te worden / waer van wy V.E.E. volgens onsen respectiven last ende Commissien/die jeghenwoordighe openinghe ende aenmaninghe wel hebben willen doen / met verclaringhe dat onse principalen/nevens der Landen hoocheyt/vry ende gherechticheden/oock de Lustre ende Vigeur vande ordinaris Collegien van Justitie / ende V.E. bedieninghe in de selve / ghemeent zyn te helpen conserveren ende mainteneren.

Ghedaen/ende overghelevert/aen den President ende Raden vanden Hooghen Rade / Item aen de eerste ende andere Raden vanden Provincialen Rade over Hollandt/Zeelant/ende West-Vrieslant/ by ons ondergheschreven Ghecommitteerde der Steden Aemstelredam/Enckhuysen/Edam / ende Purmerent op den 14. September, Anno 1617.

Prins Mauricius brenght meer garnisoen in den Briel.

PRins Mauritius steets een ooghe int seyl hebbende / ende allen onheyl voor-comende/ so veel moghelijck/ Is met syne Broeder Prins Hendrick/den laetsten Septembris des avonds spaede wt den Haeghe gherepst met xij. Vracht-Waeghens/ende hy is des anderen daechs smorghens tusschen vier ende vijf uyren ghecomen te Maese-Landt-Sluys/al-waer eenighe schuyten gereet laeghen / met de welcke hy de Maese is over ghevaeren nae den Briel / daer hy des morghens ontrent ses uyren / ghearriveert is. Van weghen dese subyte ende onverwachtte over-comste syner Excel. sijn eenighe persoonen in den Magistraet ende onder de Burgherye aldaer / eerst wat verbaest geweest/ niet wetende wat dit te beduyden hadde/ maer siende ende bevinde dat syn Exce. daer niet gecomen en was om eenighe veranderijnghe in de kercke ofte op het Raedt-huys te maecken / dan alleen om het garnisoen te veranderen ende te versterchen/ So is yeder een stille ende beter te vreden gheweest: Syn Exce. heeft binnen den Briel ghebracht synes Broeders Compagnye/ende hy heeft den Luytenant der selfder by provisye tot Commandeur over het crijchs-volck in den Briel ligghende/ gestelt / synde nu daer in garnisoen ontrent ses honderdt Mannen. Des anderen daechs is syn Exce. wederom in dē Haeghe aen-ghecomen. Over dese daet hebben wel eenighe dapper gemurmureert/ ende souden wel geern yets daer tegens ghedaen hebben/maer niet cunnende syn

Exce.

1617.

Exce. met reden ofte voeghe beschuldighen / dat hy buyten de limiten syner Commissye was ghetreden/ Soo hebben sy het hier by moeten berusten laeten.

Ontrent deser tyt wasser in onse benaebuyrde Landen eenighe lichtynghe ende wervynghe van volck / sonder datmen sekerlick conde weten ofte vernemē voor wien / ofte waer het henen soude: Maer stracx in dē beghinne van October is het verloopen / elck syns weechs/ soo haest als het ruchtbaer was ghewordẽ/ dat syn Exce. den Briel met meer crychsvolck besett hadde.

Die van Dordrecht/ Amsterdam/ Enckhuysen/ Edam/ende Purmerende/doen een teghen-protest tegens het protest van de Remonstrantsche Stedē.

De Heeren Regierders der Stat Dordrecht (dwelck is de eerste Stadt van Hollandt) tot noch toe haer soo opentlick niet verclaert hebbende / als de Steden Amsterdam / Enckhuysen/&c. ghedaen hebben/ Nu siende ende bevindende / dat alle de wt-vluchten die het meerdere deel der Steden van Hollandt naemen/ ongefundeert waeren (Belangende haer refus ofte weygheringhe in het houden eenes Nationaelen Synodi) Soo en hebben sy niet langher willen naelaeten haer te vervoeghen met de Steden van Amsterdam/Enchuysen/ Edam/ende Purmerende/Ende hebben eenpaerlick op dē 29. Septembris deses Jaers 1617. een Tegen-protest ghedaen in de vergaderynge van de Hooch-Moghende Heeren Staeten Gheneraél/ teghens het protest voor desen by de Remonstrantsche Steden ghedaen/luydende als hier volght:

NAe dien in de laetste vergaderinghe der Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslant/ tot wechneminge vande jegenwoordighe Religions verschillen / veele voorslaghen zyn ghedaen / ende onder andere het houden vande Synode Nationael over langhe/ ende continuelyck/by vele leden is gheurgeert/ ende by andere oock dienstich gheoordeelt / met sulcken verstande/dat tot preparatie van die selve/al vooren een Synodale vergaederinghe in de Respective Provincyen soude moghen ghehouden/ ende alles onder de Autoriteyt ende directye vande Hooghe Overheden beleyt worden : Ende dat by de jeghenwoordige Extraordinaris Gedeputeerde van verscheyden Provincyen/ serieuselyck wort ghearbeyt/ om op het convoceeren ende houden van een Synode Nationael tydelycke eenen goeden voet te raemen/ende ordre te stellen. Soo kan daer jeghens by de Heeren Ordinaris Ghedeputeerde vande Provintien van Hollandt ende West Vrieslant/geen formele oppositie/ ofte andere verhinderinghe ghescheiden / als met apparent miscontentement van veele Notabele leden van den selven Lande/ waer van eenighe haere extraordinaris Gedeputeerde oock alhier in Loco hebbende/ soodanighe oppositie ofte verhinderinghe niet souden konnen toestaen/ ofte andersints veroorsaeckt wesen/haer wyder te openbaren. Weshalven die Provintyen versocht worden/op de Importantie van de sake / ende de consideratien van verscheyden leden van Hollandt ende West-Vrieslandt/haere Ed. niet onbekent inde jeghenwoordige deliberatie mede te willen letten : Op hoope dat door goede devoiren ende aenmaninghen / de difficulteerende alsnoch/ bewoghen / ende de jeghenwoordighe droevige misverstanden/ door het houden vande voorschrevē Synode / tot een alghemeene ende goede uytcomste ghebracht sullen moghen werden.

Of wel de Conynck van Groot-Britannyen voor desen meermaels door synē Ambassadeur den Edelen Ridder Carleton de Staeten van Hollandt hadde goede middelen voor-gheslaeghen / om wt dese bedroefde soo kerckelicke als Polítycke disputen te gheracken. Ende deselfde by velen / die het hoochste ghesech hadden / weynich ofte niet syn gheachtt gheweest/ Jae dat vele de selfde schendelick hebben misduydt: Soo en heeft evenwel syne Mt. niet nae-ghelaeten het beste deser Landen te bevoorderen/ tot welcken eynde de Heere Carleton dese Oratye ghedaen heeft den sesten Octobris.

Oratye des Edelē Heeren Dudley Carleton, aē de Gen. Staeten, den 6. Octob. ber 1617.

Mijn Heeren.

ICk ben verscheenen in uwe vergaderinge, om my teghen God, tegen den Coninck mijnen Meester, ende teghen uwe Hooch-Mo.Ed. te quijten, de wijle my daer toe niet dan al te veel oorsaecke en geeft de apprehensye vanden algemeynen ondergane, de welc-

1617.

ke altijt de scheuringhe inde Kercke, ende de factie inden staet is vergesel-schappende, gemerckt het oock geen tijdt langher en is te verberghen, hoe datmen eenighe Iaeren lanck by trappen naerder ende naerder ghecomen is, tot d'eene deser sorghelicker stortplaetsen, ende nu met vollen loop voortgaet tot de andere. Het ware dẽ last die ick van wegen sijne Majesteyt hebbe, als wesende zijn Ghesante, ende den eet, die ick uwe Hooch-Moghende Ed. ghedaen hebbe, als Raetsheer van desen staet mitsgaders het interest vande een ende d'andere, t'eenemael vergheten, wanneer ick niet soo veel in my is, alles by brochte, om te ondersoeckẽ, ende perfectelijck te weten den oorspronck, voortganck, ende teghenwoordighe gheleghentheydt van dit quaet, om daer op de noodichste remedye te wercke te legghen.

Het is eenen reghel Hippocratis **Despectis non adhibendam esse medicinam*, Maer (Godt danck) ten is met ons daer toe noch niet ghekommen, hoe wel, om vryelijck te segghen, watter van is, wy soo na daer by zijn, siende hoe dat het quaet van daghe te daghe ergher wordt, dat de remedie vruchteloos wesen sal, indienmen langher uytstel begheert te nemen.

*Dat is / datmen geen medecijne en sal ghebruycken aenden geenen van welckes gesontheydt men despereert.

Nu den oorspronck hooger te gaen soecken, als vander tijdt *Arminij* Professoor tot Leyden, is de sake vermommen. Andere voor hem, moghen misschien de selve twijffelinghen ende ongherustheden, in hare conscientien, over de hooghe poincten vande Predestinatie, ende t'ghene daer aenclevende is, wel ghehadt hebben, maer de Kercke heeft nochtans altijt haer ruste ende vrede ghehadt, Soo dat den oorspronck deser veranderinghe, dewelcke men zedert ghesocht heeft in te voerẽ, inde ware ende oude Leere, die ghy altijts beleden hebt, die oock aenghenomen ende gheauthoriseert is van alle Ghereformeerde Kercken (hoe wel sommighe persoonen noopende die poincten, een ghevoelen op haer selven hebben ghehadt) niemant anders dan *Arminio* moet toegheschreven worden.

Wt die assche *Arminij* zijn eenighe andere ghesproten, dewelcke zijne bysondere opinien omhelst hebbende, ter wijlen hy noch int leven was, die met cracht hebbẽ willen inde publijcke Kercken, naer zijn doot, invoeren, ende tot haer voornemen niet connende comen, door ordinarise weghen der Classen, ende Synodale vergaderinghen, haeren toevlucht ghenomen tot de Heeren Staten deser Provintie.

Daer uyt comt de veranderinghe vanden Name van *Arminianen* in *Remonstranten*, De contrarie partie, die de Leere in haere oude suyverheydt soeckt te houden, noemt men *Contra-Remonstrant*, Maer door veele instantien, teghenberichten, voorstellinghen, Antwoorden, Replijcken, ende neerstighe trecken, maeckt de voorsz. Remonstrant, dat den armen Contra-Remonstrant onder licht: Hy krijcht tot zijn faveur een Resolutie der Heeren Staten van Hollant, door veelheydt der stemmen, hoe wel teghen danck ende goetvinden van eenighe goede ende groote steden: triumpheert, dieshalvẽ *in concionibus*, ende onder schijn vande Vijf poincten, de welcke noyt Wettelijck gheexamineert en zijn gheweest, voert hy veel andere onder het volck, hy maeckt invectiven teghen die Gereformeerde Religie, ende teghen de voornaemste, ende weerdichste Leeraers der selve: verandert in veel plaetsen de Heerders ende onderlinghen om andere nae zijnen appetijt daer in te schuyven: procedeert met sulcke strengicheyt, soo wel in Steden, als ten platten Lande, dat hy oorsaecke gheeft, dat men in dese Provintien op gaet haelen aen d'een syde den

haetelicken

1617. haetelicken naeme van Inquisitye ende aen de ander zijde de beclaechlijcke namẽ van *dolerende Kercken, vervolchde Kercken* altijt sich bedeckende met den Tijtel der publijcke authoriteyt : Als of hy alleen den Magistraten gehoorsaemheyt betoonde, ende verwijtende den Contra-Remonstrant (de welcke de patientie begint te verliesen) end sich naer den Lichame af te sonderen, tot consequentie van de ellendighe affonderinghe der zielen, dat hy is eẽ Scheur-maecker, Beroerte-maecker, *Hinc spargere voces in vulgum ambignas,* datment op die Magistraet heeft, *& quærere conscius arma*, tot zijne beschserminghe. Onder dit voorwentsel isset, dat particuliere Steden Chrijchsvolck aennemen, ende naer haer exempel de Provintien.

*Dat is/ verscheyden gheruchten stroyen onder het volc.

*Dat is/ dat die hemselven schuldich kent, de waepenen neemt.

Daer hebt ghy in corte woorden, den oorspronck, ende den voortganc van onse ellende: De tegenwoordighe stant is een datelijcke affonderinghe, indien niet scheuringhe, in de Kercke, *Ialousie* (om niet te segghen *Factie*) in den staet, verbolgentheyt ende verstoortheydt tusschen de Magistraten, haet ende verbitteringhe onder den ghemeenen Man, verachtinge der ordonnantien der opperste hoven vande Iustitie, verwerringhe onder de Chrijchslieden, door verscheyden eeden verplichtt, beroerte ende commotie tusschen de Soldaten die nieu zijn aenghenomen ende qualijck gedisciplineert, ende tusschen den ghemeenen Man, die alreede tot vergieten des onnooselen bloets ghecomen is, en de daer op eenen gheneraelen schrick, vreese, ende verbaestheydt. Dit alles binnen s'Landts. Van buyten en hoortmen niet anders vande zijde onser vyanden, dan lachen ende schacchen, ende vande zijde onser vrienden, niet dan misnoeghen ende beclaghen.

* *Contrarie iuxta se posita magis elucescunt.*

*Dat is/ contrarie strijdighe saecken nefsens malcanderen gestelt zijnde, worden des te claerder.

Laet ons dan sien, hoedaenich de stant deser Provintien voor den tijt *Arminij* gheweest sy: Eenicheyt inde Kercke, ende inden staet, goede corespondentie tusschen de Magistraten, vriendelijckheydt ende Christelijcke liefde onder het volck, de hoven van Iustitie gherespecteert, de soldaten (uwer Hog. Mo. dienaers) met alle de Werelt wel accorderende, uytghenomen met uwe vyanden, allerley vreuchde ende blijdtschap, de segheninghe Godes (die wonderlijck verschenen is tot hanthavinghe sijner saecke, soo dat de gantsche wereldt het heeft ghesien ende vernomen) allesins blyckende in uwen voorspoet, dies de vyanden beschaemt, ende de Vrienden van desen staet grootelijcx vertroost zijn gheweest.

Wanneermen nu soo claerlijck siet, **Quantum dimissa petitis præstant*, laet de Remonstrant de naervolghende vermaninghe niet qualijck nemen, maer soot hem belieft, zijn profijt daer mede doen, **Maturè redeat, repetatque relicta.*

*Hoe veel het verloorẽ beter is als datmen nu heeft vercreghen.

*Laet hem by tijts wederkeeren, ende wedernemen dat hy verlaten heeft.

Maer indien de Leere *Arminij* so vere heeft toeghenomen, dattet niet langher tijt en is te eersselen, maer datmen voortvarẽ moet tot decisie, welcke van beyde opinien den Woorde Godes naest is comende, ofte tẽ minsten wat maniere van Christelijcke duldinghe, sonder ergernisse, toeghelaeten moghe worden inde Kercke: Wie sal de competente Richter daer van zijn?

De Wereltsche Overicheydt dese Authoriteyt op te draghen (*Gevende den Keyser dat des Keysers is*) dat is te seer hellen aen die zijde, ende *Gode benemen dat Godes is.*

Om dan met behoorlijcke achtneminghe te handelen, soo wel op de gene die God over onse Lichamen, Authoriteyt heeft ghegheven, als op de gene die de sorge ende last onser zielen hebben, tghene dat in sodanige occurentie altijts ghebruyckt is gheweest,

1617. weest,ende daer toe men altijt zijnen toe-vlucht inde Christenheydt heeft ghenomen, Is een *Synodus Nationael*, Ick segghe *Nationael*, ghemerckt het quaet voortghecropen zijnde van Provintie tot Provintie, een *Provinciael Synodus* niet ghenoechsaem en is, dan soo verre als het soude moghen dienen tot voorbereydinghe van een *Synodus Nationael*.

Dit is de Remedie, die by t'meeste ghetal der Provintien goedt ghevonden, ende vanden Koninck mijnen Meester nu gerecommandeert wort.

Aengaende de Provintien, Ick en wil niet curieus zijn *in aliena republica*, om te oordelen hoe veel elcke Provintie int Particulier, in ghelijcke gelegentheyt, het publijcke schuldich is op te dragen: Maer ter wijlen datmen in dit stuck disputeert, van het recht der opperste macht, die elcke Provintie int bysonder heeft, soo en moetmen niet vergeten het Ciment daer mede sy in een lichaem aen malcanderen verknocht zijn, welcke is *De Vnie van Vtrecht*, ghefondeert op de Religie. Ende al hoewel men uyt seker Artijckel der selver Vnie een uytvlucht wil neme, dat elcke Provintie hare macht bysonderlijck heeft int stuck vande Religie: Soo moetmen dat recht verstaen, tot hanthavinghe namentlijck der suyvere ende oprechte Religie, ende niet tot authorisatie van nieuwicheden ende voornamentlijck in dese Provintie, daer in wy teghenwoordich zijn, ten aensien van welcke te presumeren is, dat desen Artijckel daer in ghestelt is gheweest, om te moghen de Ghereformeerde Religie in hare suyverheyt hanthaven, sonder verclaert te zijn nae den wille van andere Provincien, de welcke in dier tijt noch niet en waren ghebrocht tot sodanighe Vnie inde Kercke, die sy teghenwoordich ghenieten.

Maer ghelijck de saecken van eere ende Souverainiteydt seer ketel-achtich zijn ende teeder, indien die Provintien vermidts dit insicht niet en connen accordeeren, ten heeft nochtans geen plaetse ten opsichte van sijne Majesteyt, de welcke u den selven raet geeft als den besten: Want daer gheen pretentie en is, daer en is oock niet te vreesen dat de een den anderē een voordeel af sie, zijne Majesteydt heeft voorsien, ende al eenighe Iaren geleden voorseyt, door zijne brieven ende sijne Dienaers, op het stuck van *Vorstius*, de swaricheden die u te hans benauwen, ende door andere brieven heeft hy u verthoont, hoe kleyne vrucht daer uyt comen soude, datmen op den stoel gebrocht hadde de puncten vande Predestinatie, die te hooge ende duyster zijn voor t'begrijp des ghemeynen volcx. In beyde materien heeft sijne Majesteyt betuycht de oprechticheydt sijner affectie, doende dese vermaninghen, uyt eenen yver die hy heeft tot de eere Godes, ende uyt eenen schuldighen plicht, van weghen de ghemeyne alliantye de welcke tot fondament heeft de ghemeyne behoudenisse, bysonderlijck ghefondeert op de eenicheyt vande Religye, ende hoe wel men zijne heylsame advysen ende ghebeden niet en hadde aenghenomen, met sulcken respect als zijne goede meyninghe wel vereyscht, maer seer sinisterlijck gheduydet, in eenen sin ende consequentie, gheheel contrarie zijnen wille, soo heeft nochtans zijne Majesteyt voor de derde ende laetste reyse (hebbende alreede zijn reyse naer Schotlandt aenghevanghen) door een missive vandē xx. dach *Martij*, u wederom willen aennemen, het quaet gantsch ende gaer te willen ghenesen door middel van een Synode, twelck ghy door geē andere remedien hebt connen voorcomen.

Sijne Majesteyt (Godt sy ghelooft) is wel ende gesondt weder-ghekeert vā zijne reyse, daer in, hoe welse groot ende

1617.

ende langhduerende gheweest is, te weten een reyse van ses Maenden, soo en heeft sy nochtans ‡ *nec zelum nec animum* verandert.

‡ Dat is/ Noch yver, nochte ghemoet,

Gheduerende zijne absentie, en hebbe ick op den voorschreven brief niet willen antwoorde eysschen, om uwer Hoogh. Mog. Ed. buyten tijt eñ plaetse niet moeyelijck te zijn, maer het quaet periculeus gheworden zijnde, als ick verklaert hebbe, ende hebbende nieuwen last onlanckx ontfangen, noopende de selve materie, ende siende teghenwoordelijck een volle vergaderinge van treffelijcke ende wyse persoonen, besoignerende, soo ick achte, op het stuck vande Religie: So en hebbe ick langer niet connē wachten, *mijn Heeren*, van u te bidden, ghelijck ick eernstelijcken doe, op de voornoemde missive sulcken antwoorde te willen doen, de welcke betuyghen moghe beyde het respect dat uwe Hooch-moghende Fd. den raet van zijne Majesteyt toedraghen, ende ooc uwe sorghe over de eenicheyt vande Kercke ende vanden Staet.

Overghegheven inde vergaderinge der Staten Generael der Vereenichde Nederlantsche Provintien/ op den 6. Octobris 1617. Stilo Novo. Was onderteyckent.

Dudley Carleton.

DE Stedē van Amsterdam/ Enchuysen/ Edam/ ende Purmerende/ willende bewijsen haeren ernst ende yver in het bevoorderen der aenghevanghener saecken/ hebben den 21. Octobris door haere Ghecommitteerde aen de Heeren Raeden van de Staeten van Hollant ende West-Vrieslandt/ dese nae-volghende poincten ende Articulen over-ghelevert/ ten eynde het haere Ed. H. M. soude believen de selfde te insereren in de wt-schryvynghe van de aen staende dach vaert/ om daer op (nevens andere poincten daer van ghehandelt soude worden) ter aenstaender vergaederynghe ghedelibereert te mogen worden.

1617.

Dewyle den Heeren van desen Collegie ende ghesamentlijcke leden van Hollandt ende West-Vrieslant/ niet onbekent en is/ dat op verscheyden voorslaghen inde lest-ghehoudene vergaderinge ghedaen/ met gheene eenpaericheyt en is ghebesoigneert ofte gheresolveert: Soo dient het voorgaende besoigne in alle manieren hervatt. Te meer/ alsoo eenige leden/ naer t'scheyden vande dach-vaert/ bedenckinghen ende miscontentementen van hare principalen/ daer over hebben te kennen ghegheven. Waeromme de E. Heeren ende Steden/ nevens onversendinghe van de propositien by de Gecommitteerde van eenighe Steden ghedaen/ ende overghelevert/ eerst sullen moghen versocht werden/ de lest-ghedane besoigne te resumeren / ende daer op naerder gheresolveert te comen/ ten meesten dienste der Landen.

Ende namentlijck / Alsoo t'sedert de leste vergaderinge/ tusschen de ordinaris Collegien van Justitie/ ende dese Raden/ oock eenighe Steden ende Dorpen / op de Judicature vande excessen ende contraventien/ uyt kerckelijcke ende Religions-saecken ghesproten/ nieuwe disputen zijn ontstaen/ daer door verachtinge vande Justitie ende confusie int stuck van de Judicature werden veroorsaeckt/ midtsgaders d'Inghesetenen van de Landen in groote onseeckerheyt ghestelt: Soo sal by de Heeren Edelen / ende Steden rijpelijck dienen ghelett/ ten eynde/ volghens der Landen ende Inghesetenen vry/ ghe-rechtigheden/ ende privilegien/ die Justitie allomme eenparichlijcke gheadministreert/ ende alle beletselen mogen afghedaen werden.

Nadien oock by experientie wordt bevonden/ dat de goede Inghesetenen vande Landen / ende verscheyden Steden seer ontroert zijn / door d'aenneminghe vande Waert-ghelders / soo sal daer op/ ende tot alghemeene gherustheydt/ ordre dienen beraemt/ daer mede alle diffidentien moghen wechghenomen ende de ghewoonlijcke contrybutien te beter opghebracht werden.

Vorders/ alsoo d'exercitye vande Ghereformeerde Religie/ op verscheydē plaetsen wordt getroubleert ende verhindert/

1617.

ende daer uyt gheen cleene alteratien/ oock ergherniſſen ghecauſeert/ſoude daer op wel naerder behooren ghedelibereert/ ende tot beter contentement ende geruſtheyt/ ſoodanighen voet ofte provisionele ordre gheamplecteert te worden/als naer de teghenwoordighe conſtitutie der Landen ende Kercke ſtichtelijck ende practicabel ſal weſen.

Eñ/op datmen eenmael mach gheraecken uyt de ieghenwoordighe Religions verſchillen/daer toe by de Provincien eenighen tijdt herwaerts is ghearbeyt/ ſal met allen dienſtich weſen/ dat d'advijſen ende concepten/dien aengaende/in de Generaliteyt gheopent/ den leden van Hollant bekent ghemaeckt ende overgheſonden moghen worden / omme daer op te delibereren / ende gheresolveerdt te komen.

Tot welcken eynde/ die Propoſitie by dẽ Heere Ambaſſadeur van Groot-Britanien jonſtelyck ghedaen / oock ſoude moghen dienen ende ghecommuniceert werden / omme den ſelven Heere Ambaſſedeur daer op met eenparige antwoort/ mitſgaders zijne Majeſteyt/ met alle reſpect / ende behoorlijck contentement te bejeghenen.

Op de menichvuldighe clachten vande Coopluyden ende Schippers / welcker Schepen in de Landen / ende by de Officiers/ des Coninghs van Spaignen zijn aenghehouden / jeghens het Contract vanden Treves, ſal mede behoorlijck dienẽ gelett / omme tot voorſtant vande Ingeſetenen / ſodanighen Reſolutie te nemen/ als naer recht/reden/ ende voor de reputatye vande Landen word vereyſcht.

Ende alſo van vele andere ſaecken ſijn den welſtant der Landen/ ſamt de navigatie ende trafique raeckende/ niet noodich omme alhier ghepartculariſeert te worden: So wort verhoopt/dat de Heeren Ghecommitteerde Raden / daer op/ ende op alle t'ghene voor de Landen van Hollant ende West-Vrieſlant/ende d'Ingheſetenen van dien / meer noodich ende dienſtich is / wel ſullen letten ende doen naer behooren.

Maer ten heeft de Ghecommitteerde Raeden der Staeten van Holland ende West-Vrieſland niet belieft de bovenverhaelde poincten ende Articulen in de wt-ſchryvinghe te insereren. D'welck de opghereſene miſverſtanden / ende daer wt ontſtaene oneenicheden / tuſſchen de leden ende Steden van Holland ende West-Vrieſland / niet weynich vermeerdert en heeft.

1617.

Weech-ſchale come aen de dach teghen de Oratie van den Ambaſſadeur Carleton.

Den ſeſten dach Novembris ſtylo novo, iſſer (men wiſt niet waer/ noch van wien) op de perſſe ghebrocht een Boerken negen booghen ofte blaeden Pampiers groot/aldus gheintuleert:

VVeech-Schaele, om in alle billicheyt recht te overvveghen de Oratye van den Edelen, Hooch-Gheleerden, VVijſen, Voorſienighen Heere , mijn Heere Dudley Carleton , Ambaſſadeur van den Door-luchtichſten Conijnck van Groot-Britannyen. Onlancx ghedaen in de vergaederijnge der Edel. Hoogh-Mogende Heeren Staten Generael. Gemaeckt tot grondighe aen-vvijſinghe van den vvaeren Oorſpronck &c. der huyden-daechiche oneenicheden in de Kercke ende Politye : Ende verdediginghe der gener die daer in onſchuldich ſijn.

De Edele Heer Dudley Carleton vernemende dat dit Boecrken was aen den dach ghecomen/ende den inhout daer van verſtaẽde/heeft daer over dẽ xxv. Novembris, wel ernſtelick ſijn clachte ghedaen in de vergaederynghe der H. Mo Heeren Gener. Staeten : Nae verſcheydene diſputen hier over ghevallen / Soo iſſer eyndelick pluralitate vocum gheſteımt een Placcaet te maecken ende te publiceren tot ontdeckynge des Auteurs/ende des Druckers/ waer van ick hier naer breeder verhael doen ſal.

By den meeſte deel der Provintyen wort de Synode Nationael beſtemt [illegible] 4. ende [illegible] Novembris 1617.

Het blijckt genoechſaem wt het bovenverhaelde/dat verſcheydene Provintyen/ ofte immers verſcheydene Steden in

1617.

d'eene ende d'ander Provintyen / door gheene redenen en syn cunnen beweecht worden in te willighen het houden eenes Nationaelen Synodi, Doch door den vlyt ende het wys belept van verschepdene voor-treffelicke Mannen / Is eyndelick dit werck soo wyt ghebracht/ Dat op den xxiij^en ende xxv^en. Novembris stylo novo, In Godes naeme de Synodus Nationalis te houden ghearresteert is / by die van Gelderland ende de Graeschap/ Zutphẽ/ Zeeland/ Friesland/ Stadt Groenyngen ende Omme-Landen/ Mitsgaeders Dordrecht, Amsterdam, Enckhuysen, Edam ende Purmereynde, medeledemaeten der Staeten van Holland,/ ende West-Friesland. Oock hier in mede stemmende ende consenterende in Overyssel de Stadt van Deventer, met Vollenhove, Steenwijck, ende Hasselt, Zwolle was irresolupt / Campen hielt het met de Remonstrantsche Steden in Holland.

Daer is by de Ghecommitteerde der boven-genoemde Provintyen ende Steden ter Gheneraelitept/ goet ghevonden/ ende besloten / dat tot desen Synodum Nationalem souden ghenoodicht ende verschreven worden niet alleen een seecker getal van Predicanten ende Ouderlyngẽ der Neder-Duytsche ende Walsche Kercken hier in Neder-Land / Maer oock hebben die selfde Heeren daetelick brievẽ ontworpen / om aen den Conynck van Groot-Brittanyen / aen den Conynck van Vranckeryck/ dẽ Cuer-Vorst Phals-Graeve / ende Mauritium Land-Graeve van Hessen / Mitsgaeders de Ghereformeerde Kercken in Switserland / ende andere / gheschreven ende ghesonden te worden/ om haerer Kercken Gedeputeerde tot by-woonynghe deser Christelicker vergaederynghe te noodighen/ ende door de selfde onse Kerckelicke differenten te helpen verdisputeren ende effenen. Den dach der wt-schryvynghe wiert op-gheschortt tot den † eersten Februarij des Jaers 1618. Op hope dat de gene die dese Resolutye nu noch tegen-spraecken / midler wyle haer naerder bedacht hebbende/ mede haere stemme geven souden tot het houden des Nationaelen Synodi, op dat alsoo met eenpaericheydt al het vervallene wederom soude moghen op-ghericht ende verbetert worden.

Nota. Dit is nae der handt gheamplificeert/ ende daer syn wt meer Landen ẽn Steden Theologi verschrevẽ/ als hier ghenoemt staẽ gelyck hier nae sal aenghewesen worden.

† Desẽ dach is oock verandert/ ẽn gheprolongeert tot op den eersten Novembris stilo novo.

Dit aldus ghearresteert ende besloten synde/ Soo syn de extraordinarise Ghedeputeerde der Provintyen / tot desen eynde af-ghesonden/ wederom nae huys ghetrocken / elck een nae syn Quartier/ die van Gelderlandt in den Haeghe laetende ende daer begraevende den Hooch-Gheleerden ende Achtbaeren Frederick van den Sande, V. I. Doctor, Momboir ende Raetsheere des Furstendoms Geldre, ende der Graefschap Zutphen, oock Burghermeyster der Stat Aernhem, die tot bevoorderynghe des boven-verhaelden wercks / nevens andere Heeren/ extraordinariè gecommitteert synde / in s'Graeven-Haeghe seer Godsaelichlick in den Heere ontslaepen is in de Maent van Augusto. Hy is gheweest een seer dapper gheleert Man / niet alleen in de Keyserlicke Rechten ende Politye cloeck ende wel ervaeren/ maer oock in Theologia, seer vigilant ende aerbeytsaem/ ende een Man die den welstant der Kercke Godes/ ende de bevoorderynghe der waerer Religye sich liet ter herten gaen. Doch ten sal God den Heere nemmermeer ontbreken aen duchtige ende cloecke Aerbeyders in synẽ Oughst.

Frederick van dẽ Sande in den Haeghe over-leden.

De Heeren Staeten Generael hebben hare Resolutye/ belanghende het houden des Nationaelen Synodi, by brieven de Heeren Staeten der respective Provintyen gheinsinueert. Die van Gelderlant ende Graefschap Zutphen / Zeelandt/ Frieslandt/ Groenynghen/ Ommelandẽ/ mitsgaders verschepdene Steden in Hollandt/ West-Vrieslandt/ ende Overyssel/ hebben sulckes met blytschap vernomen/ Ooc hebben haer hier over hertelick verblydt alle de Kercken dienaren/ ende andere Godsalighe persoonen/ blyvende by de oude Ghereformeerde Religye / Achtende ende houdende dit te wesen den rechten middel om wt de bedroefde Kerckelicke gheschillen te gheraecken.

De Staten Gener. schryven aẽ alle Provintyen haere ghenomene Resolutye van het houden des Synodi Nationael.

Maer de Ghecommitteerde Raeden der Staeten van Hollandt ende West-Vrieslandt (wel-verstaende het meerder ghetal der selfder) hebben de brieven van wt-schryvynghe van de Staeten Generael aen haer ghesonden/ ontfanghen ende ghelesen/ doch sy hebben de selfde seer onweerdelick den H. M. Heeren Staeten Gheneraeel te rugghe ghesonden/ betuyghende alsnoch daer in geensins te willen accorderen ofte toe-stemmen.

De Staeten van Hollant weygheren de wtschryvynghe des Nationael Synodi aen te nemen.

De Staeten van Vtrecht hebben de brieven van wtschryvinghe ontfanghen ende behouden/ Maer sy en hebben even-

De Staten vã Vtrecht en willen het houden des Nation. Synodi noch niet inwilligen.

wel in het houden deses Nationaelen Synodi niet bewillicht / voor ende al eer syn Princ. Exc. wt last der H. M. Heeren Gener. Staeten/ op Utrecht gereyst synde/ende de VVart-Gelders aldaer ghecasseert hebbende / den Magistraet verandert / ende het ghetal der Staten des Landts vermeerdert hadde met eenighe Edel-lieden/ de goede saecke toeghedaen synde.

Het meerder ghetael der Ghecommitteerde Heeren Staeten van Hollandt ende West-Vrieslandt / hebben om haer mis-ghenoeghen / belanghende het houden des Nationaelen Synodi, des te meer crachts te doen hebben / dit gheschrifte den Hog. Mog. Heerē Generaele Staeten overghelevert:

Verclaeringhe by de Gedeputeerde der Staetē van Hollandt/ ghedaen ter vergaderinghe van de Generaliteyt/ tegen het houden des Nationaelen Synodi.

De Ghecommitteerden vande Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslant/ gheeramineert hebbende t'gunt sedert den 10. Novembris lestleden ter Vergaderinghe vande Heeren Staten Gheneraal op de Religions saecken is ghebesoingneert ende te boecke ghestelt / verclaren upten naeme harer Heeren principalen / dat sy ten aensien vande groote devoiren by de selve hare principalen altyt ghedaen/ ten dienste vanden ghemeenen welstant vande Vereenichde Provincien/wel verwacht hadden/dat op alles voor desen by haere gedaene Remonstrantien/ beter gelett soude zyn geweest/ ende insonderheydt / datmen de Welghemelte Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslandt ten ghevalle (welcker Vergaderinghe om ghewichtighe redenenen tot noch toe uyt-ghestelt / nu voor handen is) soude hebben naeghelaten/ Immers ten minsten gesupersedeert met sodanighe proceduyren / die niet anders als groote alteratie inde voorsz. aenstaen de vergaderinghe/ ende consequentelyck ondienst voor die Landen van Hollandt ende West-Vrieslant/int particulier/ ende de gheunieerde Provincien int gemeen en connen veroorsaecken/datmen ooc om te toonen / dat niemant met calumnien/ ende verachtinghe vande wettelycke regieringhe (diemen daeghelycx meer ende meer siet toenemen)en is ghedient/gheen swaricheydt en soude hebben gemaeckt/ op de menichfuldighe Instantie/ soo van weghen de Provincien van Hollandt ende West-Vrieslant / als van weghen eenighe andere ghedaen / daer jeghens te voorsien met rigoreuse Resolutien ende Placcaten/ datmen oock rondelyck ende sinceerlyck de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslant / mitsgaders de Edelen ende Regierders vande Steden soude hebben verseeckert / datmen bereyt was volghens de Unie/alle populaire tumulten ende commotien met de ghemeene macht vande geunieerde Provincien te reprimeeren / ende also de welghemelte Heeren Staten/de Edelen/ ende de Regierders vande Steden te mainteneren by haere wettelycke authoriteyt/ Maer siende/dat alle het selve noch door vriendelick versouck/ noch door aenwysinghe vande aenstaende swaericheden/ niet en heeft connen vercreghen werden/ Ende datmen daerentegen onaengesien verscheyden protestatien upten naem ende van weghen de Provincien van Hollant ende West Vrieslant / ende andere ghedaen / is voortgevaeren met het doen van deputatie/ concipieren van een ontwerp/tot het houden van een Nationaele Synode / ende t'selve ontwerp te willen arresteren / soo en hebben de voorsz. Ghecommitteerden/ampts ende eets halven/ niet connen ledich staen jeghens sodanighen cours haer leetwesen te betoonen/ ende t'recht van haere Heeren Principaelen/ met alle moghelycke middelen ongekrencht te conserveren/ Verhoopende dat de Heeren vande Nabuyrighe Provincien / rypelyck overlegghende al t'gunt in desen is ghepasseert/ sullen bevinden dat de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslant groot onghelyck is ghevercht. Voor eerst so en connen die voorschreve Gecommitteerden vande Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslant niet toestaen nochte bekennen/ datmen haer door alle moghelycke redenen versocht soude hebbē/ om haer mette andere te conformeeren/ alsoo ter contrarie op de redenen ende middelen ghededuceert/in het antwoort by de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt/ aende andere Provincien gegeven / noyt eenighe solutie en is ghevolcht/waer nae van nieus by de Ghecommetteerden van Hollandt ende West-Vrieslandt veele redenen ende persuasien syn by ghebracht/ maer en is by de Gecommitteerden vande andere Provincien noyt ghetrachtt de selve te solveren / voor ende al eer sy die saec-

1617.

die saecken hielden voor ghearresteert/
dat de voorsz. Gecommitteerden vande
Heeren Staten van Hollant ende West-
Vrieslandt in desen hebben ghevolcht/
niet die gepresumeerde intentie/maer den
wille expressen van haere Heeren princi-
palen/is soo evident/ dat niemant t'selve
met eenighe apparentie en can ontken-
nen / ofte ignorantie daer van pretende-
ren/alsoo de welghemelte Heeren Staten
van Hollandt ende West-Vrieslandt/
ghehoort hebbende de Propositie uytten
naeme van verscheyden Provintien ghe-
daen/tot het houden van een Nationaele
Synode/by haere antwoorde aende selve
Provincien behandicht / uytdruckelijck
hebben verclaert/dat hare Ed. Mo. niet
en hadden connen verstaen / dat by een
Nationale Synode/ ende in dese jegen
woordighe ghesteltenisse van de ghemoe-
deren/ de questyen onpartijdelyck gheex-
amineert/ ende met dienste vande Kerc-
ken ghedecideert souden connen worden/
Ghelyck oock de Resolutie ten selven ty-
de by hare Ed. Mo. ghenomen mede-
brenght dat sonder schadelijcke preindi-
tye/ende nadeel vande hoocheyden/ vrye
ende gherechticheyden der Landen ende
Steden van Hollandt ende West-Vries
landt inde opinie van eenighe/verstaende
datmen alsnu soude behooren in te willi
ghen / niet alleen het convoceren van een
Provinciael maer ooc van een Nationael
Synode / niet en conde bewillicht wer-
den/so omme t'gheene de Heeren Staten
van Hollandt ende West-Vrieslant/ nae
de Rechten vande selve Landen alleen
toecomt / met andere niet ghemeen te
maecken / als omme veele andere ghe
wichtighe ende pregnante redenen / vol-
ghende welcken claren last van haere
Heeren principalen / de voorsz. Ghecom-
mitteerde van Hollant ende West-Vries
landt / niet anders en hebben connen/
noch te vermoghen te doen/als voor eerst
het arresteren vande Synode Nationael
voor dese tijt te contradiceren/ ende daer
benevens te vertoonen/ dat de dispositie
over dese Religions saecken/ ende conse-
quentelijck t'houden van een Synode o-
ver de kerckelycke saecken van Hollant
ende West-Vrieslant / soo eyghen was
aende welghemelte Heeren Staten van
Hollandt ende West-Vrieslant/dat t'sel-
ve sonder haer expres consent mette an-
dere Provintien niet gemeen gemaeckt/
ende oversulcx geen overstemminge daer
inne toeghestaen en conde worden waer
toe by de voorschreven Ghecommitteer-
den van Hollant ende West-Vrieslandt
syn ghebruyckt verscheyden vaste ende
onwederleggighe argumenten: Als voor
eerst het ghemeen recht medebrengende/
dat alle Souveraine gherechticheden
(waer onder buyten twijfel mede is de
derectie van kerckelycke saecken) toe-
compt den genen die de selve eens hebben
ghehadt/ voor soo veele de selve gherech-
tichheden niet claerlijck ende uytdrucke-
lijck bevonden en werden gheabdiceert
ofte getransfereert te syn: Ten tweeden/
den text van het 13. Articul vande Unie
van Utrecht: de welcke soo claer is/ voor
yder onpartijdich verstant/ dat daer in-
ne geen duysterheyt ofte ambiguyteyt en
can werden gheimagineert / ende over-
sulcx inpertinent soude syn/ daer van ee-
nighe interpretatie te willen soucken/
andersints souden onder pretext van In-
terpretatie alle d'Articulen vande Unie/
(Waer van veele nergens nae soo claer
en syn als t'voorsz. 13. Articul) pericul
loopen van geren verseert te connen wor-
den/ende souden oversulcx de Provinten
van haer ghereserveerde vryheyden ende
gherechticheden geensints syn versekert/
ende consequentelyck commen te missen
het eynde vande Unie/het welcke is / de
conservatie vande voorsz. vryheyden en-
de gherechticheyden. T'is waer nae dat
langhe tydt de wapenen waren gevoert/
voor die vryheydt van t'Lant ende van-
de conscientie / selfs oock eenen ruymen
tijdt/nae het aengaen vande voorschreve
Unie van Utrecht / Godt Almachtich
eyntelijck de gheunieerde Landen heeft
ghesegent/ met het vrywillich aennemen
vande Christelycke Evangelische Reli-
gie/sulcx de selve nae Godes woort van-
de affgoderyen/Tyrannien / erreurê van
het Pausdom is gereformeert/ maer daer
mede en syn die voorsz. Provintiē in haer
voorighe vryheydt niet vercort / aenghe-
sien/ sy de selve Religie ghemeen hebben/
niet alleene met haere naebuyren ende
bontghenooten / maer met soo veel ande-
re Rijcken ende Landen van Europa, de
welcke nochtans daer deur gheen gesach
over die ghesamentlycke ofte bysondere
Provincien en is geacquireert noch oock
dese Provincien over de selve Rijcken en-
de Landen / sulcx dat oock niet jeghen-

1617.

ſtaende het Tractaet voortÿts mette Coninginne van Enghelant ghemaeckt/ medebrenghende het maintenement van de ware Religie/ſoo in Enghelant als in deſe Landen werdt geexerceert evenwel deſe Landen niet en hebben aenghenomen/nochte de Kerckelÿcke ordre/nochte oock veele opinien die in Enghelant ſÿn gerecipieert: ſoo verre iſſet daer van daē/ dat eenighe ghemeenſchap van het houden van Synoden ofte andere deelen van ſuperioriteyt over die Kerckē deur ſodanighe ghemeenſchap van Religie ſoude ſÿn ghecontraſeert. T'is oock kennelÿck/ dat d'Evangeliſche Cantons van Switſerlandt/onaenghesien haere politÿcque verbinteniſſe/ende eenicheydt inde Religie / evenwel oock inden haren hebben behouden de vrye dipoſitie over de Kerckelÿcke ſaecken / ſonder daerinne aende ghemeente te ſÿn gheobligeert / t'welck oock te zien is inde gheunieerde Evangeliſſche Churfurſten/ Furſten/ Graven ende Steden van Duytſlandt / welcke Churfurſten/Furſten/Graven/ende Steden van Duytſlant / als oock die voorſz. Cantons niet alleen over die gheheele Kerckelÿcke Regieringe particuliere ordonantien hebben ghemaeckt/ ende noch daghelÿex maecken / Maer hebben veele daerenboven uptghegheven / byſondere belÿdeniſſen van haer gheloofſ. Hier jeghens te allegeren het recht t'welck de gheſamentlÿcke Provincien competeert over de Steden ende plaetſen die door de ghemeene wapenen werden verovert / ende over ſulcx de wetten vande Heeren Staten Gheneraal moeten ontfanghen/ is buyten propooſt / ten regarde vande Provincie van Hollant ende West-Vrieſlant/die niet door de Wapenen en is verovert/maer die principaelſte is gheweeſt/ deur wiens goet ende bloet/ de Limiten van de Heeren Staten Generael/ ſo verre ſÿn gheextendeert / t'welck haer ſeer qualick ſoude werden gheloont / indien ſy daer door verſtaen ſouden werden ſubjecter te ſÿn aen de gheneraliteyt / als te vooren. Niet minder ſÿn ooc impertinent de exempelen vande diſpoſitie / die by de bewillinghe van alle de Provincien ſÿn gheſchiet in ſaecken die Religie raeckende / alſoo t'gunt niet ghemeen en is / by eenparich conſent voor dien tydt / ende voor die ſaecken / ghemeen gemaeckt can werden/ gheinfereert om in gelÿcke ſaecken by overſtemminge te procederen/ ſal/ oock niet een exempel by ghebracht worden / dat voor deſen by den Heeren Staten Gheneraal opt ſulcx is ghetrachtt te doen/als nu geſchiet/ maer is ter contrarie kennelÿck / dat inden Jaere 1590. by de Heeren Staten van Utrecht / ende inden Jaere 1591. by de Heeren Statē van Hollant/ Kerckelÿcke ordonnantien ſÿn gheconcipieert/ghelÿck oock inden ſelven Jare 1591. by de H. Staten van Zeelandt/nae voorgaende Provinciale Synode/ inden ſelven Jare 1591. een Kerckelÿcke Ordonnantie is gheconc pieert / gearreſteeert eñ daer nae gepubliceert/ in verſcheyden poincten differerende van t'gunt te vooren in een Nationale Synode was beſl ten / ende is noch inden Jaere 1595. by de Staten van de Stadt Groningen ende Ommelanden/mede een Kerckelÿcke ordonnantie ghemaeckt/ alles op de eyghen authoriteyt vande wel ghemelte Staten vande reſpective Provincien / ſonder met andere Provincien daer op / voorgaende cummunicatien te houden: Hoe dat oock de Heeren Staten Generael/ het voorſz. 13. Artickel vande Unie van Utrecht voor deſen ſelfs / nae dat alle de Provincien de reformatie hadden aenghenomen / hebben verſtaen/ is wel claerlÿck te ſien by de Inſtructie die de Heeren Staten van Utrecht / inden Jaere 1590. met kenniſſe ende approbatie vande Heeren Staten Generael ende ſpecialÿck vande Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieſlandt/ſyne Excel. de Evangeliſche Religie inde Stadt/ Steden/ ende Landen van Utrecht ſoude doen onderhouden/volgende d'ordonnantiē van die welgemelte Heeren Staten van Utrecht alreede ghemaeckt / of als noch te maecken/ Alſoo de ſelve Staten verſtonden / (dit ſÿn die eygen woorden vande inſtructie) de diſpoſitie vande Religie henluyden volghens het 13. Artÿckel te competeeren. T'is mede kennelÿck/ dat de Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieſlant/ als ſy in den Jare 1597. bereyt zÿn gheweeſt/tot het houden van een Nationaele Synode (doch tot anderen eynde/op andere manieren/ende in andere conjuncturen van tÿden / als t'ſelve jeghenwoordich wort voorghenomen / ende t'conſent van verſcheyden Provincien hebben vercreghen) evenwel noyt ghtracht en hebben ſonder gemeen

conſent

1617.

consent de selve te ar[rest]eren/ al t'welcke notoir synde/ soo ist [i]mmers vreemt/ datmen nu seyt / de gherechticheydt vande Provincien niet te willen disputeren/ ende evenwel metter daet daer teghens doet/ also kennelijck is dat het arresteren van Synoden / is een acte van Souverainiteyt / welcke Souverainiteyt/ in materie van Religie/ de respective Provincien competeert: ende noch vreemder is/ datmen meent/ dat de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslant/ souden connen begrijpen/ dat haere gherechticheydt in desen blijft onvercort / datmẽ selfs pretendeert te arresterẽ de plaetse vande byeencompste vande Synode/ onder het gebiet van hare Ed. Mo. sonder haere voorgaende bewillinge/ waeromme de voorsz. Ghecommitteerden van Hollandt ende West-Vrieslant haer houden volcomentlijck versekert/ dat alle dese proceduren stryden met de Unie / ende besworene belofte / ende dat sy haer jeghens de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt souden hebben misgrepen / indien sy in sodaenighe proceduren expresselyck / of by naelatinghe van behoorlycke protestatie / insinuatie / ende waerschouwinghe / stilswijghende souden hebben gheconsenteert/ sonder dat nochtans de Ghecommitteerde van de Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslandt by haere verclaringe/ ofte oock de Heeren Staten selve by hare genomen Resolutie verstaẽ/ te dissolveren die eenicheyt die sy hebben ende willen onderhouden met alle Evanghelische Kercken/ soo nae by/ als verre gheseten / Alsoo contrarie blijckt uyt de aenbiedinghe by de welghemelte Heeren Staten ghedaen/ ende by de voorsz Ghecommitteerden menichmael gheciteert/ als dat die Kercken van Hollant ende West-Vrieslant ghebracht synde tot eenighe provisionele ruste/ indien als dan bevonden soude moghen worden/ dat eenighe poincten/ decisien souden vereyschen/ in sulcken gevalle de saecke door een Nationael Synode tot een ghenerale soude werden ghebracht/ om aldaer soo wel die waerheydt/ als de nootwendicheydt der selver poincten/ nae Godes woort/ te laeten examineren. Konnen oock de Gecommitterden vande Heeren Staeten van Hollant ende West-Vrieslant des te minder voor waerachtich ende oprecht houden / t'gunt aengaende het arresteren vande voorschreven Synode / ende den ghevolghe van dien is aengheteyckent/ alsoo niet alleen de naem van die Staten Gheneraeł in saecken die Gheneraliteyt niet ghedefereert sonder consent van alle die Provincien / niet en can werden ghebruyckt/ sulcx dat oock eene Provincie/ recht heeft om sulcx te beletten/ als die in sulcken ghevalle jeghens haeren wille/ ende buyten recht van Gheneraliteydt soude werden uytghesloten / maer oock inder daet niet en blijckt meer als drie Provincien / als de Ghecommitteerden van die Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslant gheen reden is ghegheven om te gheloven / dat het Lantschap van Ghelderlant soude hebben gheresolveert/ dat jegens danck van eenige / veel meer van drie Provintien/ die Nationale Synode soude weerden ghearresteert/ alsoo de gheexhibeerde Resolutie van het Lantschap / in sulcken ghevalle niet en spreeckt. Ende sedert die contradictie vande voorschreven drie Provincien/ het Lantschap niet en is vergadert gheweest/ hoewel niet alleen by eenighe Ghecommitteerde van Ghelderlant / maer oock by die ghecommitterde van Hollant ende West-Vrieslandt voor desen meermael is versocht / dat off ten regarde van Importantie vande saecken eenen Landtdagh mochte werden beschreven/ ofte immers alles opghehouden tot dat t'selve Lantschap soude zijn vergadert / sonder in soo ghewichtighe saecken eenich prejudicie te gheven/ t'welck de Gecommitteerde vande Heeren Statẽ van Hollant ende West-Vrieslant / meenen dat haer nae recht/ reden ende billicheydt niet geweyghert en hadde behooren te werden: Immers was dit beter ghefundeert/ als dat de Gecommitteerdẽ/ vande H. Staten van Zeelant sustineerẽ/ dat weynich nae het scheyden vande vergaderinghe hadde behooren geleyt te worden/ sonder te weeten waer op/ ende namentlijck oft niet/ als apparent was/ by hare Ed. andermael soude werden gepropoueert t'selve/ waer op eenmael nae lange deliberatie was gheresolveert. t'Comt oock die Gecommitterden vande H. Staten van Hollant ende West-Vrieslant seer vreemt voor/ dat daer kennelijc is/ dat dit voornemen vande Nationaele Synode over langhe door bysondere vergaderinghen

is ghe-

is gheprepareert/daer oock voor desen de Ghecommiteerden / soo van Vrieslant/ als vande Stadt Groeningen ende Ommelanden / aende Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslant / ghesamentlyck hebben gheproponeert/sulcx als haer goet dochte / nu die van Hollant ende West-Vrieslant qualijck wordt affgenomen/ dat sy nae verscheyden bysondere verclaringhen ende protestatien / die weynich in acht waren ghenomen/ eyntelyck nevens de Ghecommitteerde vande Heeren Staten van Vtrecht ende Overijssel een ghesamentlycke verclaringe hebben ghedaen/ in een saecke waerinne niet alleen die selve drie Provincien/ghelijckelyck syn geinteresseert / maer oock volghens t'eerste Artyckel vande Vnie / ghehouden sijn malcanderen by te staen/ welcken Artijckel vande Vnie / al ende een yeder Provincye verbindt/sonder dat die naelaticheyt van eenighe Provincien die andere die willich syn haer beloften nae te comen/ eenichsints can prejudiceren/ten welcken opsichte / de respective Provincien int instellen vanden Raet van Staten/seer voorsichtelijcken hebben doē stellen / dat sy door het instellen vanden selven Raet niet en willen abdiceren het recht en macht/omme by de Staten vande selve Provincie by tyde van noot /ofte als de saecken vande Landen/ sulcx souden moghen vereyschen / selfs ordre ten dienste vande Landen te stellen/ in saecken by henluyden ghestelt ter dispositie vanden voorschreven Raet : maer boven al en connen de voorsz. Ghecommitteerden vande Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt haer niet genoech verwonderen / nochte bedrouven dat in plaetse van op haer versoeck / twee ofte drie daghen te supersederen/van voordere proceduren / tot dat de reden in desen ghededuceert/schrijftelick soude zijn gheexhibeert / omme daer op nade ghewichtichepdt vande saecke naerder te letten/ sonder de selve redenen te verwachten/ niet alleen het uytschrijven vande voorsz. Synode / maer oock sekere brieven aen uytheemsche Potentaten ende Kercken/ sonder voorgaende last oft communicatie ingheselt/in absentie van drie Provincien ende eenighe Ghedeputeerden vande vierde / die haer beswaert vonden sodanighe actien by te wesen/ gheptetendeert werden te zijn ghearresteert: Alle twelcke also is streckende tot vercortinghe vande vrye deliberatie/cleynachtinge eñ groote preiudicie vande Heeren Statē van Hollant eñ West-Vrieslant/so willen de Gecommitteerdē den tyt verwachten/om te sien / hoe sulcx by den Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt sal werden verstaen/ verhoopende ondertusschen dat de Heeren Staten vande andere Provincien / van alles wel sijnde onderrecht / sullen doen repareren alle t'gunt in desen teghens de Vnie/ende gerechtichept vande respective Provincien is ghedaen/omme de Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslandt/Vtrecht/ ende Overyssel / nevens die verscheyden treffelijcke Leden van Gelderlandt / alle redenen van Wettelijcke offensie te benemen / ende omme de saecke voortaen met beter eendracht ten ghemeenen besten te dirigeren / versoecken de Ghecommitteerden vande Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslant/ dat eenpaerlijck mochte worden beslooten / binnen den tyt van vier Maenden te doen convocatie vande Heeren Staten vande respective Provincien/ omme aldaer te delibereren op de bequaemste middelen om den Staet vande gheunieerde Provintien in goede eenicheydt / met de behoudenisse van een yeders vryende gherechticheyden/ ende dat ten selven tyde/inde respective Provincien gehouden werden Provincionaele Synoden / omme door conferentie vande discreperende Kerckendienaers / daer de selve syn/oft anders deur resumptie vande uytghegeven gheschriften / ende namentlijck van het gheschrifte vande Kerckendienaers van Walcheren/ ende t'gunt daer op tot antwoordt is uytgheghevn / klaerlijck te stellen / t'gunt men hout te sijn buyten controversie / ende nopende t'gunt controvers soude moghen blyven / te formeeren een advys/hoemen meenen soude dat sonder quetsinghe vande waerheydt ende beswaernisse vande conscientien/ een redelijcke verdraechsaemheydt tot vreede ende stichtinghe gheptactiseert soude connen worden / omme daer nae van alle t'selve openinghe te doen ter vergaderinghe vande Heeren Staten Gheneral / ende te letten wat voorder in het een ende t'andere tot Godes eere / welstant der Landen / ende opbouwinghe vande Kercken soude dienen ghedaen: Ende

Ende dat midelertijt alle seditieuse proposten/fameuse libellen/ende twist ghe schriften/door nieuwe Placcaten / gheaccommodeert totte jegenwoordige gheleghentheydt van den tijt / strenghelick mochten werden verboden: Dat oock de Heeren Staten vande respective Provincien mochten werden versocht ende vermaent hare Kercken-Dienaers daer toe te houden/ dat sy hare Predicatien ende Actien dirigeren tot vreede ende tot stichtinghe / abstinerende van alle invectiven / om alsoo de ghemoederen vande Inghesetenen tot ruste/stillicheydt/ ende onderlinghe liefde te prepareren.

Het meerder getal vande Gedeputeerde der Staten van Holland eñ West-Friesland/op hope vande andere Steden/hare mede-lede-maeten tot haer te trecken/ende van de andere Provintien af te scheuren/ hebben noch ten overvloede dese hier nae volghende verclaerijnge schriftelick/ jae in openbaeren druck aen den dach ghegeven/ soeckende de andere Ledematen te persuaderen/dat Hollant heel grooten interest ofte schaede daer by hadde/ dat de Synodus Nationael, sonder ghemeyne bewillighijnghe / soude ghehouden worden: Haere woorden sijn dese:

Redenen van het meerdere deel der Staeten van Holland waerom sy den Nationale Synodum niet in en willighen.

OMme claerlijcken ende onwedersprekelijcken aen te wijsen het seer groot ende irreparabel interest dat de Landẽ van Hollant ende West-Vrieslandt souden lyden door de voorghenomen usurpatie/van op den name vande Heeren Staten Generael by opdringhen ofte overstemmen/ sonder ghemeene bewillinghe van alle Provincien/Steden/ ende Leden vandiẽ (directelijck jeghens den expressen Text vande naerder Unie tot Utrecht ghemaeckt / jeghens het Tractaet metten Hertoghe van Aniou besloten / ende jeghens het Tractaet met kennisse ende goetvinden vande Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt tusschen zijne Princelijcke Excellencie / den Heeren Staten van Utrecht Anno 1590. op t'Gouvernement vande selve Provincie ghemaeckt/ ende by zijne Excellentie besworen onder Religions saecken by het convoceren/ofte doen houden van Kerckelijcke vergaderinghe op den name van Synode Nationael ofte andersins) soo moet wel ghelett worden/dat tot Conservatie vanden Staet van een Republijcke/ofte Landen ende Steden/ niet noodigher en is / dan dat die Hooghe Overicheydt vande selve Landen hebben behouden ende ghebruyckt d'opperste Authoriteydt over kerckelycke persoonen ende sacken/ alsoo daer aen is ghelegen die gheheele welstant / gherusticheydt/ ende verseeckeringhe der Landen/ Steden/ende Inghesetenen/ende daeromme is in alle de voorsz. Tarctaten de behoudenisse van het voorsz. Recht uytdruckelijck aende Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslant behouden/ soo dat die Regierende Heeren in dien tijt sorchvuldich wesende/ haer niet en hebben gecontenteert/met het ordinaris Recht hen dies aengaende competerende/maer hebben daer van dobbele versekeringhe willen hebben / ghedenckende t'ghene inde voor-gaende tijden ende Regieringhe gepasseert was.

Het is der Wolven aert/wenschen dat de Honden ende wachters der schaepen mochten onderdruckt worden.

Datmen hier teghens seyt / dat Anno 78.81. ende 86. Synoden Nationael gehouden zijn gheweest / daer op is pertinente solutie ghegheven / te weten/dat die eerste twee sonder wettelyck consent vande Heeren Staeten zijn ghehouden/ ende van quade effecten gheweest / ende dat de derde onder de ongheluckige twee Jaerighe Regieringhe des Graven van Lycester is ghevallen/ ende dat daer uyt seer bittere vruchten sijn voortgekomen.

T'is waer / dat Anno 1597. die Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt uyt het rapport van verscheyden kerckelijcke gheschillen jeghens eenighe kercken-dienaers ghevallen / verstaen hebbende dat de selve haeren oorsponck hadden ghenomen uyt het verscheyden verstant ofte uytlegginghe van eenighe woorden staende inde Nederlandtsche Confessie, sonderlinghe raeckende Godes Predestinatie eñ den aencleven van dien/ goet ghevonden hebben/ datmen by andere Provincien inde Gheneraliteydt soude aenhouden op t'houden van een kerckelijcke vergaderinghe vande vereenichde Provincien/om de selve Confessie te revideren/ ende te letten/of die oorsaecke van het voorsz. verscheyden ghevoelen ghevouchelijck ende tot onderlinghe contentement conde wech ghenomen worden:

Ende werde dier tijdt ghemeent / dat daer inne gheen sonderlinge/swaricheyt

1617.

en conde gemaeckt worden/ alsoo te vooren wel eenige woorden inde selfde Confessie sonder swaricheyt ofte groot formaliteyt waren verandert:

Maer niemant en heeft gesacht noch te ghetracht by opdringinghe ofte overstemminghe van eenighe Provincien / leden/ ofte Steden van dien (jeghens het ordinaris Recht vande Provincien ende ghemaeckte tractaten) sulcke vergaderinghe te weghe te brenghen/ anders als by veele middelen van schrijven/ beseyndinghen/ ende inductien ghearbeyt/ meer als acht gheheele Jaren.

Ende als de voorsz. vergaderinghe na alle devoiren int Jaer 1606. bewillicht was / sulcx is expresselijck gheschiet mit verstant / dat inde selve vergaderinghe niet alleen de voorsz. Confessie, maer oock de Heydelbersche Catechismus soude werden gherevideert / ofte ghereasumeert ten eynde voorsz.

Dat t'selve is desert ende te niete ghecomen/ ofte sonder effect ghebleven/ deur dien de Broeders Contra-Remonstranten haer inde voorsz. Revisye beswaert vonden / niet tegenstaende sy selfs bekennen mosten/ dat de selve als menschelijcke schriften niet alleen Revisie/ ofte Resumptie / maer oock correctie waren onderworpen / ende dat sulcx oock te vooren was gheschiet.

Sedert welcken tijdt die saecken ghebracht sijn in gheheele andere poincten/ deur dien niet alleen in elcke Provincie/ soo wel by de Hooghe Overheydt / als by de Kerckelijcke vergaderinghe op de voorsz. gheschillen int verscheyden ghevoelen vande Predestinatie/ ordre ghestelt is / namentlijck in Hollandt ende West-Vrieslant/ Utrecht/ ende Overyssel/ op de onderlinge Tolerantie van beyde opinien/ soo vande Remonstranten / als Contra-Remonstranten / onder goede ende Christelijcke bepalinge/ ende voorcominghe van excessen.

Die Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslant/ Utrecht/ ende Overijssel hebben oock dien aengaende ghevolcht den seer wijsen voorsichtighen ende Christelijcken Raet vande Coninclijcke Majesteyt van Groot-Brittanien/ by brieven soo aen die Heeren Staten Generael/ als aen de Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslant int bysonder / daer vooren wel ghedachte Heeren Staten van Hollant sijne Hooch-gedachte Coninckliicke Majesteyt oock seer ootmoedelijck hebben bedanckt/ ende belooft zijnen seer wijsen/ goeden/ ende salutairen Raedt te volghen: Oock hebben de voorsz. Heeren Staten van Hollandt/ ende West-Vrieslant inde voorschreven saecken met seer goede deliberatie ende kennisse gheprocedeert/ ghehoort hebbende eerst t'ghene Arminio te laste ghelept worde voor de Heeren Curateurs vande Universiteyt tot Leyden / ten overstaen van verscheyden Predicanten: Daer nae Gomarum en Arminium, in den Hoogen Raet / ende ten overstaen van verscheyden Predicanten ten wedersijden vercoren : Voorts eerst Arminium, daer na Gomarum in volle vergaderinghe vande Heeren Staten elck apart int langhe ghehoort / ende haere overghegeven geschriften geexamineert/ ende laetstelijck den selven inde volle vergaderinghe ten overstaen ende bywesen van verscheyden Predicanten veele daghen by forme van Conferentie teghens malcanderen/ op alle ghemoveerde Poincten/ en sonderlinghe vande Predestenatie ende ghevolghe van dien/ wel int langhe gehoort/ op hare mondelinge ende schriftelicke Deductien/ behoorlijck ghelet. Eenighe maenden daer nae is daer op provisionele Ordre ghenomen / als dat niemandt jeghens zyn ghemoet int stuck van de Predestinatie ende aencleven van dien soude werdē beswaert/ boven t'ghene de Remonstranten voor hen ghevoelen hadden verclaert / laetende niet te min den anderen haer ghevoelen vry. Ende daer naer is noch een formele Conferentie / tusschen ses ende ses Predicanten van elcke zyde/ in de maende van Maert/ April / ende Mey Anno 1611. inde volle vergaderinge vande Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt / op de voorsz. poincten in specie gehouden/ ende haere respective gheschriften ende advysen ghesien synde/ is tot verscheyden reysen by die voorsz. onderlinghe Tolerantie ghepersisteert. Die Heeren Staten van Utrecht hebben by ghelijcke / ofte meerder formaliteyten inden haeren oock gheprocedert/ als mede de Heeren Staten van Overijssel haere Resolutie met goede kennisse hebben ghenomen. Ende op den voorsz. Hoochwijsen seer voorsichtighen ende salutairen Raet / oock serieuse vermaeninghe van Hoochghedachte zijne Con-

1617.

Con. Majest. van Groot Brittanien/ hebben die Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt by nieuwe Resolutie dien Conform / voorts gheprocedeert/ sulcx dat de saecke als nu geensins in sulcken staet is / als die was Anno 1597. ende daer nae totten Jaere 1606. Maer in alle Provincien gheheel verandert/ ende in haer gheheel niet ghelaten/ soo dat alle t'ghene inde voorsz. saecke/ ofte by de Heeren Staten Generael/ ofte by een Kerckelycke vergaderinghe by haer te formeeren gedaen soude werden/ direcktelyck soude moeten wesen/ jegens die hoocheyden/ Digniteyten/ Rechten/ ende notoire oude loffelycke ghebruycken deser Landen : Want yet te willen veranderen van t'gene by die Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt is gheordonneert ende gheresolveert/ waere notoir onwettelycke usurpatie ende herschinghe over die voorsz. Hoocheyden ende Rechten : Oock te willen confirmeren ofte op ghelycken voet yet in te stellen / als welghedachte Heeren Staten ghedaen hebben / en can sonder groot naedeel ende preiudicie van haere voorsz. Hoocheyden/ Digniteyten/ende rechten niet ghedoocht worden/mits die schadelycke consequentie / ghelyck een yghelyck wel verstaen can. Ende datmē in mindere saecken/ (als van Politie ofte Justitie) sulcke usurpatie niet en soude in eenighe manieren willen ofte connen toestaen/ofte ghedooghen.

Veel min can sulcx ghedoocht / gheleden/ofte verdragē worden in dit hoochste/beste/nootelicxste stuck/ daer van die Hoocheyt/Authoriteydt/ende Dispositie aen niemant en can overghegeven worden/ sonder de Landen te stellen int uyterste ghevaer van ruine ende ondergance.

Wesende onwedersprekelijc/dat noch Coninghen/ Princen/ nochte Regenten van Republycquen ofte Landen / gheen verseeckeringhen van haeren Staet en connen hebben / als sy aen haer niet en behouden die dispositie over Kerckelycke persoonen ende saecken / ghelyck die leste exempelen vande Hertoghen van Venetien ende Ferrara binnen weynich Jaren hebben gheleert / die van Venetien haer Recht ghebruyckende behielden haeren Staet / den Hartoch van Ferrara t'selve Recht niet ghebruyckende verloor synen Staet plotselyck.

Daeromme hebben die oude Graven van Hollant seer sorchvuldich gheweest/ omme t'selve Recht te bewaren ende te practiseren/ Ghelyck oock noch inde naeste hondert Jaeren by de Regierders der Landen van Hollandt ende West-Vrieslant is ghepractiseert.

Ende mijn Heeren de Staten van Hollandt ende West-Vrieslant moeten daer inne noch sorchvuldigher wesen / omme haer ende de Loffelycke Landen ende Ondersaeten niet te laeten vallen onder het ghebiet der genen/daer van die Loffelycke voorouders/niet alleen een weersin / maer eenen schrick souden ghehadt hebben/ niet moghende de Hoocheyden/ digniteyten / ende Rechten der Landen van Hollant ende West-Vrieslant/sulcke indigniteyten lyden oft verdragen / daer jeghens noch pretecxt noch Religie ofte yet anders plaetse ghegheven can worden by den ghenen die by eede verplichtt ende verbonden zijn/de Hoocheyden ende Rechten vande Landen van Hollant ende West-Vrieslant te helpen beschermen ende verdedighen / ghelyck daer toe die Heeren Edelen/Ghedeputeerden / vande Steden/ende alle die inde Vergaderinge vande Staeten van Hollant ende West-Vrieslant compareren / omme aldaer te helpen adviseren ende resolveren/ int begin van elcke Vergaderinghe by Solemnelen Eede verplicht ende verbondē werden: Ende soude van het beleyt eñ voornemen in dese saecke tot nadeel der Landen van Hollandt ende West-Vrieslant veel meer moghen aenghewesen werden/ maer t'ghene voorschreven is sal voor alle vroome ende verstandinge ghenoech wesen.

Op verscheydene redenen ende woorden in de boven-verhaelde Verclaerijnghe gebruyckt/souden so wel de Theologi, als de Politici met goet fondament veel te repliceren hebben ghehadt / maer vele dinghen syn in de boven-verhaelde schriften der Steden Amsterdam/Enchuysen/ &c. wijtlustich weder-leyt / vele syn sodaenich/ dat alle verstandighe wel mercken / dat de affecten den Dictateur ofte Schrijver ter syden af van den rechten ende gebaenden wech ghevoert hebben.

1617.

Prins Maurits door-reyst Hollandt/ de Magistraeten ende Vroetschappen over al tot vrede vermanende.

OP het eynde van November, als de Hollantsche dach-vaert voor handen was/ Soo is syn Princ. Exc: gherepst tot verscheydene Steden in Hollant/ als tot Delft/ Schiedam/ Rotterdam/ Gorchum/ ende andere meer/ Ende hy heeft sich voor de Magistraeten ende Vroetschappen der selfder Steden ten Hoochsten beclaecht over de sodaenighe / die over al door het Landt wt-gaeven ende versprepdden / dat hy onder het pretext van de oude Ghereformeerde Leere voor te staen/ socht hem selven tot Souvereyn deser Landen te maeken / daer sulckes doch geensins syn ooghe-merck en was / te vreden synde met synen staet ende conditye/ niets pretenderende op de Landen / dan te willen blyven een ghetrouwe Stadt-houder/ Voor-Vechter / ende Beschermer der selfde / ghelyck hy tot noch toe gheweest was.

Voorder soo heeft syn Exc de Magistraeten ende Vroetschappen ghebeden ende vermaent tot vrede ende eenicheydt onder haer / ende met haere naebuyren: Als oock dat sy daer op wouden letten/ dat goede patriotten / ende lief-hebbers der waere Ghereformeerde Religye / in de Magistraten/ Vroedtschappen/ ende tot Regierders der Landen ende Steden mochten vercoren worden / Op dat alsoo de Ghecommitteerde tot den aen-staenden Land-dach/ met goede Instructyen verschynen mochten. Maer in de plaetse van goede keure / heeftmen syn Exc: in het dubbelde ghetal (daer hy als Stadt houder de helft wt kiesen soude) soodaenighe lieden voor gheschreven / dat hy sommigher weghe tot Regierders der Steden/ tot Magistraten ende Overicheden/ gecoren heeft Mannen die ex professo Papisten waeren. Denckt dan waer voor dat syn Exc: d'andere ghehouden heeft.

Waert-gelders aenghenomen sonder kennisse van syn Exc.

Oock heeft syn Exc: opentlick verclaert/ daer in niet wel te vreden te wesē/ datter in eenighe Steden van Hollandt VVaert-ghelders wierden aen-ghenomen/ ghelyck tot Utrecht oock gheschiet was/ ende dat a les sonder syn kennisse ofte consent/ daer nochtans hy / als Stadt-houder/ in sulcke ende dier ghelycke lichtinghe ende aen-nemynghe van volck/ behoorde ghekent te worden / versoeckende wel ernstlick / dat van nu voortaen geene VVaert gelders mochten aenghenomen worden / maer dat veel meer de alreets aen-ghenomene mochten ghecasseert worden / alsoo daer geenen vyands noot en was/ ende wanneer het de noot voorderde/ dat hy haer tyts genoch met noodwendich guarnisoen versorgen soude/ sustinerende te ghelycke / dat het hem / als Stadt-houder des Landts/ ende niemandt anders toe-stont/ patenten te gheven.

Dit aldus verricht synde/ is syn Exc: den tweedden Decembris wederom in den Haeghe aen-ghenomen.

Swaere disputen ghevallen over het aennemen van de Waert-gelders.

Over het aen-nemen van de VVaert-gelders binnen Utrecht/ ende eenige Steden in Hollandt / syn voorts daghelicx vele ende verscheydene disputen ende swaericheden gevallen tusschen de Staeten ende Steden die de selfde hebben aēghenomen ter eender syde / ende Prins Maurits / mitsgaeders de Staeten van d'andere Provintyen / ofte der Staeten Generael ter anderer syde/ die sustinerende / dat sulckes streckende was tot gherusticheydt ende versekerynghe van de Magistraeten ende tot toomynghe haerer moet-willigher burgheren: Dese aen d'ander syde segghende / Dat het verghecfsche ende onnoodighe costen syn/ aldus argumenterende:

Soldaeten werden ghelichtt ende aenghenomen/ ofte om sich door hulpe van de selfde te defenderen/ ofte om door yemand anders te offenseren. Soo wel het eene/ als het andere/ wordt ghedaen ofte tegen vyanden die buyten zyn / ofte teghen degene diemen binnen heeft. Dat dit te deser tydt niet van nooden en sy te gheschieden teghen vyanden die wy van buyten hebben/ blyckt daer wt/ dat het noyt en is noodich gheachtt (selfs niet in het heetste ende Periculeuste van de Oorloghe) datmen tot gherusticheydt ende versecckerynghe van de Magistraeten soldaeten soude aennemen : Soo datmen dan noodsaeckelick moet oordeelen/ dit te gheschieden teghens de vyanden die de Magistraeten meynen te hebben binnen hare Poorten ende stads-muyren. Nu is het kennelick/ dat de ingesetene dier Steden/ daermen Waert-gelders aen-neemt/ syn of Remonstranten / of Contra-Remonstranten/ of Papisten/ of Martinisten/ of Mennisten/ &c. Dat het niet noodich en sy teghen de Remonstranten dese Waert-ghelders.

ghelders aen te nemen / Dat sullen die Staten ende Magistraetē die de Waert-ghelders aen-nemen/selfs wel bekennen/ Want sy houden de Remonstranten voor die gene die hare Magistraeten gehoorsaemen/ende die de autoriteyt der selfder helpen maintenēren/So dat sy oock Placcaeten eñ Edicten maecken tot maintienement der Remonstranten / eñ aller der gener die haer ghevoelen aen-nemen.

Teghens de Papisten / Martinisten/ Mennisten / &c. en can men nu gheenen grooteren noodt voor-wenden / alsmen voor desen ghedaen heeft/Alsoo sy luyden jeghenwoordelick geen meerder oorsaecke van diffidentye en gheven/ als sy voor desen hebben ghedaen / in gheenen deele hare Politycke gehoorsaemheyt vermin-derende.

Soo dat het van ontwijffelick geschiet ten aensien van de Contra-Remonstranten / waer van d'oorsaecke(wanneer sy vaste gaen soude) moste wesen ofte hare ghepasseerde onghehoorsaemheydt / ofte hare jeghenwoordighe/ofte hare toe-comende ende noch verwachtede ongehoorsaemheydt ofte Rebellye/ en can niet bewesen worden / Als oock niet hare jegenwoordige hare toe-comende onghehoorsaemheydt ofte rebellye en can met gheen waerschijnelickheyt gebreest worden. So dat dan het aen-nemen van de Waert-gelders/ ten aensien van de Contra-Remonstranten gantsch onnoodich is.

Dat het seer periculeus is voor den staet des Lands Waert-gelders aen te nemen/ ofte te hebben.

Hier en boven / Soo is het aennemen van Waert-gelders seer periculeus voor onsen staet/ Dewijle dat alle veranderijnghen ende nieuwicheden(of sy schoon ten goeden sijn streckende) altoos periculeus sijn/maer insonderhyet in sulcke ombragieuse tijden / als dese teghenwoordighe sijn / Te meer alser geen ghenoechsaeme redenen ende oorsaeken tot soodanighe veranderijnghen ofte nieuwicheden ghegheven en worden.

Dat het aen-nemen van Waert-ghelders/is ghereyckende tot onderdrucekinge van de Contra-Remonstranten.

Maer benevens de onnoodicheyt/ende oock het perikel/wiert noch gesustineert/ dat het aen-nemen der Waertghelders eygentlick was ghereijckende tot onderdruckijnge van de Contra-Remonstrantsche leere / ende de aenhanghers der selfder/blyckende by verscheydene heete proceduyren in eenighe Steden gheoeffent/ niet alleen met het af-setten der Contra-Remonstrantsche Predicaten van haeren dienst/ende beroovinghe haerer gagyen/ maer oock met het wt-setten/jae wt-leyden der selfder wt de Steden / by dieflēyders ende Racchers / Jae oock met het af-nemen van breucken / met ontpoorteren/ontschutteren/ eñ bannen van verscheydene Contra-Remonstrantsche burghers. Hier beneven / (segghen de Contra-Remonstranten) de grote ende oogh-schynelicke partydicheyt / die in verscheydene Remonstrantsche Steden gebruyct wort in het verkiesen van Burger-Meysteren/Schepenen/ende Vroetschappen/ oock int gheven van de groote ende cleyne Officyen ende diensten aen Remonstrants-ghesiende / Veroorsaeckt alle onpartydighe te oordeelen / datmen gantschelick ghesinnet is de Contra-Remonstrantsche Leere / ende de aenhanghers van de selve/t'eene-mael te onderdrucken / door hulpe van de Waert-gelders. Wat hier op noch eyndelick volghen wil/leert den tyt.

Tantum Relligio potuit suadere malorum?

De Ghedeputeerde Heeren van Dordrecht/Amsterdam/ Enchuysen/Edam/ ende Purmereynde / met bedroeffenisse haeres herten siende ende daeghelijcks hoorende het difficulteren van den meesten deel der Ridderschap / Edelen/ende Steden van Hollandt/in het consenteren ofte goet-willich in-willighen des Nationaelen Synodi alreets by pluraliteyt van stemmen by de Generaele Staeten ghearresteert/ hebben dit nae-volghende Concept op het houden van een Provintiael/ende volghens een Nationael Synodus,inghestelt/ ende den Heeren Staeten van Hollandt ende West-Vrieslandt op den xx. Decembris over-ghelevert:

Concept op het houden van een Provinciael/ende vervolgens Nationael Synodus.

NAe dien de geschillē ende swaericheden in de Kercken deser Landen ontstaen / niet bequamer connen verhandelt ende wechghenomen worden / dan door het houden van Synodale vergaderinghen: Soo is noodich dat de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt believen te resolveren / dat met den eersten een Synodus Provintiael van de Kercke der selver Provintie moghe worden gehouden / ende te ghelijcke de convocatie des Nationalen Synodi, beneffens d'andere Provincien inghewillicht / ende ver-

1617. verbolghens binnen sekeren corten tydt aenghestelt.

Ende om eerst te comen tot de Provinciale Synode. Soude by de Classen van Hollandt ende West-Vrieslandt/ sulcx de selve van oudts plachten te vergaderen ende te doen / tot de selve behooren vercosen ende ghedeputeert te werden drie Kerckendienaren ende een Ouderlinck/ ofte twee Kerckendienaren ende twee Ouderlinghen/ ende dat by stemminghe. Ende daer de verkiesinghe / nae t'oude ghebruyck/ by eenparighe stemmen van die twee derden-deelen des Classis , niet wel soude konnen gheschieden/ by onderlinghe accommodatie.

Tot welcken eynde de Kercken-dienaren van de Classes , alwaer separatien zyn ghevallen/ voor die reyse ende omme met den anderen te deputeren ende communiceren / by een souden moghen ghebracht worden : Ofte indien sulcx niet ghevoechlijck sal connen gheschieden/ daer op ghelett / of de Kercken-Dienaren / die in de gesepareerde Classen die minste sullen wesen / in twee bysondere supernumeraele Classen ten weder syden verdeylt/ ende dien volghende de deputatatien ende noodighe besoingnen souden moghen ghedaen worden.

In de voorschreven Synode Provinciael souden ghebracht ende verhandelt worden/ alle gravamina , welcke in de respective Classen niet afghehandelt sullen wesen/ oock die beswaernissen/ die eenighe particuliere Kercken ofte Kercken-dienaeren souden moeghen hebben / ende insonderheydt de bekende vijf poincten/ ende meer andere daer in exces ofte ghe-schil sal werden bevonden/

Ende sal door Christelijcke ende minnelijcke conferentien/ onderrechtinghen uyt den woorde Godes/ ende behoorlijck ondersoeck/ geaerbeyt worden tot wechneminghe ofte verminderinghe van die gheproponeerde brieven / ende voornamentlijck omme van die vijf controverse ende andere verschil-poincten/ oprechte openinghe ghedaen zijnde / het gheschil welck overich sal blyven/ te brenghen tot eenpaerich verstant / ofte daer over soodanighe voorslaghen ende beraminghen tot onderlinghe eenicheydt te doen / als conform Godes Woort sonder beswaernisse van de conscientien sullen moghen gheschieden.

Alle Gravamina , verschillen/ ende beraminghen / die in Synodo Provinciali comen over te blijven/ ende aldaer niet vereffent ofte eyntlijck gearessteert hebben connen worden/ ofte oock die de Ghemeene Kercken souden moghen aengaen/ souden inde voorsz. Synode Provinciael ordentelijck behooren ghestelt/ eude tot den volgenden Synodum Nationalem gebracht te worden/ midtsgaders deputatie ghedaen vande Persoonen/ die van weghen de Kercken van Hollandt ende West-Vrieslant inde voorsz. Synode Nationael/ met behoorlijcke credentie ende instructie van de selve souden hebben te verschijnen.

Ten eynde oock inde Synode Provintiael alles ordentlijck ende conform de goede intentie vande Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslant/ soude moghen toegaen/ souden hare Ed. Mog. tot directie ende moderatie van de voorsz. Synode / eenighe politijcke persoonen/ professie doende van de Ghereformeerde Religie / uyt haere vergaderinghe van weder sijden moghen committeren/ ende de selve met behoorlijcke instructie / naer die jeghenwoordighe gheleghentheydt/ versien.

Belanghende het houden van die Nationale Synode / soude het concept ofte ontwerp/ dien aengaende/ inde Gheneraliteyt beraemt/ by de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt ghereſumeert / ende eerst in haer E. Mo. Vergaderinghe / ende vervolghens inde Generaliteyt/ daer op tot bevorderinge ende directie van de voorsz. Synode Nationael/ een goede eenparighe voet moghen ghenomen/ ende met eenen int werck gestelt worden.

Dit Project en is by de vijf hier boven ghenoemde Steden niet ghemaeckt / oft gestelt/ om de Kercken aen t'selve te verbinden/ maer alleen om te betoonen / hoe verre sy de andere Steden sijn te gemoete ghecomen / om eenich verdraeghelick middel tot vrede ende eenicheydt dienstich/ te moghen arresteren.

Desen voor-slach by de andere Steden ende leden der Staten van Hollland ende West-Vriesland verworpen sijnde / hebben die vijf Steden het selfde ghehouden voor een seecker bewijs/ datse tot afdoenijnghe van dese Kerckelicke swaricheyden gheensins gheneycht en waren/ maer alleen poochden hare Resolutyen/ by pluraliteyt

Die voor-verhaelden voor-slach en ghehaelt de Remonstranten meer.

ralitept van stemmen ghenomen / wt te voeren/om die vijf poincte/ met den aencleve van dien/met de aengenomene Leere der Gereformeerder Kercken/ in Hollandende West-Vrieslant ten minsten gemeen te maecken / indien niet boven de selve de over-hand te doen hebben / ende soo de teghenwoordighe/ als de aen-comende Kercken-Dienaeren/ ende haere Ghemeenten daer toe met authoritept te constringeren. T'welck de E.E. Magistraeten van de boven-ghemelde Steden bemerckende/niet anders van Gods ende Amts weghe hebben cunnen noch moghen doch / als hare Religions-verwanten met alle ghevoeghelicke middelen/tot voor-stant van de aenghenomene Ghereformeerden Christelicke Religye / de hand te bieden / ende voorts affslaende al het maecken ende voor-worpen van verschepdene projecten over het houden eenes Provintpaelen Synodi(tot ophoudynghe van de loffelicke Resolutye der E. E. M. Heeren Staeten Ghenerael streckende)het beroepen des noodwendighen Synodi Nationalis met allen erst te bevorderen/tot redressement ende vaste eenicheydt der Religye.

Reyse van Willem Cornelisz. Schouten besuyden de Straete van Magellanes, in de jaere 1615. 1616, 1617.

Getrocken wt het Journael hier van beschreven.

VAn de groote inlandsche beroerten deser Gheunieerder Nederlanden/trede ick tot de wonderlicke Zee-reyse ghedaen door VVillem Cornelisz. Schouten van Hoorn, in de jaeren 1615. 1616. 1617. besuyden de Straete van Magellanes, tot inde groote Suyd-zee / den gheheele aerd-cloot omseylende.

Alsoo by seecker Octroy der E.H.M. Heeren Staeten Ghenerael der Vereenichde Nederlanden / aen de ghemeene Oost-Indische Compagnye ghegheven/ was verboden aen alle Coop-lieden ende inghesetene der voorsz. Neder-landen / te varen beoosten de Cabo de bona Esperance Oost-waert / Ende door de Straete van Magellanes West-waert / het sy nae Indien ofte eenighe andere bekende ofte onbekende Landen: Soo hebben Isaac le Maire(eē vermaert Amsterdams Coopman tot Egmont woonachtich) Ende VVillem Cornelisz. Schouten van Hoorn(een man in de Zee-vaert wel ervaeren seer beroemt / als die voor die tijt drye-mael de Oost-Indyen in meest alle plaetsen/ soo voor Schipper / Stuer-man / als Coop-man/hadde beseylt) ende noch seer begeerich was tot vremde vaerden en besoeckynghen van nieuwe onbekende Landen/ dickwils met malcanderen ghesproken ende over-leyt/ Ofmen niet door eenen anderen wech / int voorseyde Octroy niet gheroert noch verboden/ soude moghen comen in de groote Suyt-zee/ al-waer sy meynden te ontdecken groote ende rycke Landen / daermen schepen ryckelyck soude connen laeden / alsoo le Maire seyde daer af te hebben eenige kennisse: Ofte soo sulcx na wensch niet en quaeme te succederen / datmen als-dan langhst de voor-seyde groote Suydt-zee nae Oost-Indyen soude seylen / ende aldaer sekerlick met profijt handelen. Sy hebben eyndelick besloten een versoeck te doen in het suyderste onbekende deel des Aerd-rycx / besuyden de Straete Magellanes eenen door-ganck te soecken tot de voor-seyde suyd-zee/ waer toe hun docht geen cleyne apparentye te wesen/wt verscheydene omstandicheden by andere ontrent de voorseyde Srtaete van Magellanes ten verscheyden tyden ghevonden. Sy syn / om dese saecke in het werck te stellen/ over een ghecomen / Dat Isaac le Maire d'eene helft / ende VVillem Cornelisz. Schouten d'ander helft van de penningen tot sulcken voor ghenomen reyse / wt goede Vrienden ende lief-hebbers souden furneren/ ende de sorghe om de saeke te bevoorderen / ende op alles ordre te stellen / is by VVillem Cornelisz. Schouten ghebleven/ die heeft hier toe beweecht tot principaele mede-standers/de E. Heeren Pieter Clementsz. Brouwer, oudt Burgher-Meyster der Stadt Hoorn/ Ian Ians z. Molenwerf Schepen/Ian Clementsz. Kies, Secretaris der selfder Stede/ ende Cornelis Seghertsz. Borgher-Meyster aldaer / die haer oock als Bewint-hebbers benefsens de voorseyden VVillem Schouten, Isaac le Maire, ende Iacob le Maire (soone des voorseyden Isaacks) hebben laeten ghebruycken. Dese hebben daer toe in korter tijt vergaedert soodaenighen somme van penninghen/ als sy verstonden tot haere voor-ghenomene toe-rustynge van noode te wesen/sonder nochtans aen yemant van de Mede-Reeders eenighe openynghe ofte kennisse van de voorghenomen reyse te doen / maer hielden dat selve onder haer voorsz. Bewint-hebberen verborghen.

Om dan dese reyse wt te voeren/ hebbẽ die voornoemde Bewint-hebberen tot Hoorn geequipeert ende wt-gherustt een groot schip/ met een Jacht / het groote schip ghenaemt de Eendracht, van ontrent hondert tachtentich lasten / daer schipper ende principael beleyder van de gantsche reyse op was de voorseyde VVillem Cornelisz. Schouten , ende voor opper-koopman de voorseyde Iacob le Maire , op hebbende vijf-en-sestich mannen/met negẽtien Gotelijngen/twaelf Steen-stucken/ Musquetten/ ende ander amunitye van oorloghe naer advenant/ ende tot gherijf van t'voorseyde schip / een groote seyl-sloep/een roep-sloep/een Boot / ende een Schuyt/Voort van Anckers / Touwen/ Seylen / ende andere noodtsaeckelijcke dinghen wel voorsien. Het Jacht/ghenaemt Hoorn, groot ontrent vijf en vijftich lasten / daer Schipper op was Ian Cornelisz. Schouten, Coopman Aris Claesz. op hebbende xxij. Mannen / viij. Gotelijnghen/iiij. Steen-stucken / ende ander gheweer nae advenant: Voort van alles wat tot wt voeringhe van soodaenigen reyse van nooden was/wel voorsien. Eñ alsoo sy aen niemandt haer voornemen te kennen en gaeven / als voorseyt is / soo hebben sy al het scheeps-volck tot haeren dienste noodich/ soo Boots-ghesellen/als Officieren/aen-ghenomen met die conditye/datse souden vaeren over al daer het den Schipper ende Coopman soude believen. Daer over is onder den ghemeynen man seer verscheydentlick ghesproken van dese reyse ende Schepen/ ende hebben den naeme ghecreghen van de Gout-haelders: Maer de voornoemde Bewint-hebbers noemden haere vergaederinghe De Australsche Compagnye.

De schepen toe gherust sijnde/ Is al het scheeps-volck den xvj. Maij 1615. by de E. Heeren Schout eñ Schepenen der Stadt Hoorn ghemonstert / ende den xxv. Maij is het Schip de Eendracht van Hoorn gheseylt/ ende den xxvij. in Tessel ghecomen / het Jacht is den derden Iunij van Hoorn ghevolght / ende des anderen daechs in Tessel ghearriveert. Wat haer voorder op haere reyse weder vaeren is/ insonderheydt wat haer vremts ontmoetet is/ sal ick hier int corte verhaelen/ wt der ghener schriften die t'selve ghesien ende bevaeren hebben / ende die op de selfde reyse van de minste / soo van aensien/ als bedieninghe / niet en sijn gheweest.

Den xiiij. Iunij teghen den avond sijn dese schepen het Land-diep van Tessel wtgheseylt. Den vierden Iulij, als sy Engheland verlaeten hadden / hebben sy het eerste rantsoen wtgedeylt, Dat is te seggen/ dat sy (ghelijckmen op groote reysen te doene ghewoon is) de spyse ende dranck aent scheeps-volck by ghewichte ende maete/elck sijn portye wtdeylt/daer mede sich een yeder moet behelpẽ. Op dese schepen was het rantsoen voor eerst/ voor elc man een kanne biers s'daechs/ vier pond broot / een half pond botter (behalven het smelten) ter weecke/ende vijf kaesen voor de gheheele reyse. Dit randsoen wort vermeerdert ofte vermindert/nae ghelegentheydt van de reysen ende schaersheyt ofte nootdruft der provisye.

Tusschen den xiiij. ende xv. Iunij passeerden sy den Tropicum Cancri. Hier verlooren sy haer Boot / dat achter aen het groote schip sleepte / sijnde vervult met waeter/ ende des halven soo swaer/ dat de touwen braecken / sy hadden dat tot daer toe van Hoorn afghesleept/ sonder perijckel.

Den xviij. ende xix. hebben sy haeren cours ghesett nae Sierra Liona, om aldaer te ververschen / overmidts het volck de scheur buyck hart begost te krijgen. Den xxij. quamen sy by de Eylanden van Mabrabomba, een halve mijle van den suydhoeck van Sierra Liona. Sy voeren daer aent Land/maer vonden het onbewoont/ van menschen / dan saeghen groote menichte van groote wilde Dieren voetstappen. Dit Land is woest/vol wildernissen/laeghe morassen / ende hooghe berghen. Oock saeghen sy hier drye wilde Ossen, ende menichte van Meercatten, oock eenighe voghels, die blaften als honden. Sy en vonden daer gantsch gheen vruchten die haer conden dienstelick ofte voorderlick wesen.

Doch eenich van dit volck wel vijf mijlen diepe in het land gaende/ vonden een vlackte met acht ofte neghen Limoenboomen, die sy gheschutt/ende daer af ontrent 750. Limoenen af ghecreghen hadden/die waren by nae rijp / bequaem om te duyren. Hier vonden sy ooc veel Schilt-padden, met eenighe Crocodilen, maer geen menschen. Sy sijn tot verscheyden reysen hier

1617.

hier aen Land ghegaen / maer niet ghevonden dan Limoenen / eenen Buffel met een Kalf. Maer bevindēde dat sy niet en waren in de rechte Riviere van Sierra Liona, Soo hebben sy den dertichsten Augusti het ancker ghelicht / ende syn ghecomen voor het Dorp van Sierra Liona , op de rechte reede / alwaer sy acht of neghen huyskens saeghen met stroo ghedeckt. De swarte riepen datmense aen boort haelen soude / alsoo sy daer gheen Canoas ofte schuyten en hadden / sy sonden den boot aen Land / die terstont wederom quam met vijf Swarten / welcker eenen de Tolck was / die allerley taele onder malcanderen sprack. Hier creghen sy wel seven honderd Limoenen / ende twee bossen Bananas, Oock deden sy eenen tocht om versch waeter / dat daer seer licht valt te haelen / want het comt van t'gheberchte af-vallen tot in de reede toe / Soo dat sy maer en behoefden de vaetjens te houden onder de af waeteringhe ende so voorts in de schuyte te brenghen / het was seer goet waeter. Nae dat sy hier wel vyf-entwintich duysendt Limoenen / voor weynich Coraelen of glaesen pater nosters, ende slechte Neurenburchsche messen gheruelt hadden (sy soudender wel honderdt duysendt ghecregen hebben / hadden sy gewilt / want daer stondender heele bosschē vol) soo hebben sy den 1. Septembris haer ancker gelichtt / ende dreven voor stroom weder af / ende tegen den avondt setteden sy by den mont van de zee / voor een cleyn Riverken. Den tweeden Sept. voer de Jacht aen strant / om daer schoon te maeken / ende als t'volck s'avonts weder aen boort quam / brocht het een cleyn wit beesken mede / gheheeten Antipol, dwelck sy in de bosschagye ghevonden hadden / in eenen strop by de Negros ghestelt. Hier voeren sy oock wt visschen / ende creghen een goede soode / synde een fatsoen vān visschen ghelijck deschoemaekers snijd-messen.

Swarte menschen.

Bananas.

Antipol.

Selsaem fatsoen van visschen.

Den vijfden Septemb. hebben sy Sierra Liona verlaeten / ende den vijfden Octobris hadden sy de hoochtte van vier graeden / xxvij. minuten. Ontrent den middach wasser sulck een ghedruysch voor aen de boech vant schip / dat de schipper / synde achter in de gaelderye / meynde datter een man voor vant schip ofte van de boeghspriet / int waeter viel / maer alsoo hy ter syden wt-sagh / soo sach hy dat de zee heel rood van bloedt was / als offer een groote menichte van bloedt wtghegoten hadde ghewest / daer in hy verwondert was / niet wetende wat het mochte bedieden / maer wiert daer na bevonden / dat eenen grooten ghehoornden visch ofte Zee-monster met synen hoorn tegen het schip hadde ghestooten met een wonderlicke groote cracht. Want doe sy sden sevenden Decembris, in Porto Desire quaemen / ende het schip aldaer opt stant setten om schoon te maeken / vonden sy voor in de bouch / ontrent seven voet onder waeter / eenen hoorn int schip steeken / van fatsoen ende dickte seer ghelyck het eynde van eenen ghemeynen Olifants tand / niet hol / maer vol / van heel vast / sterck / ende seer hart been / ende stack door drye huyden van tschip / te weten door twee dicke plancken van grenen / ende een dicke plancke van eycken hout / ende dan noch een stuck weechs in een in-hout / daer het ten laetsten op ghekeert was / tot groot gheluck van het schip ende tvolck. Want soo het binnen het schip tusschen de in-houten waere wtghecomen / vermoedelick soude het een groot gat ghemaeckt / ende tschip in perikel van vergaen gebracht hebben. Desen hoorn stack ontrent eenen halven voet diepe int schip / ende eenen cleynen halven voet daer buyten / daer hy met groot ghewelt cort af ghebroken was / daer over dat dit monster soo gheweldich hadde ghebloedt / als te vooren verhaelt is.

Een schrickelick monster-dier stoott met den hoorn in het groote schip / den vijfden Octobris 1615.

Als sy dit boven-verhaelde perikel ghepasseert waren / soo saeghen sy weynich daegen daer nae / veel groote VVal-visschen, die haer nochtans geen schaede ghedaen en hebben.

Veel groote Wal-visschen.

Tusschen dē 19. ende 20. Octobris passeerden sy de Linye Equinoctiael. Den 25. hadden sy de hoochtte van drye graeden / drye-en-veertich minuten besuyden de linye.

Tot deser tijdt toe hadden sy ghevaeren / sonder dat yemandt in het schip wist (behalven alleen de schipper / eñ Bewinthebber VVillem Cornelisz. Schout , ende den opper-coop man Iacob le Maire) waer dat sy souden varen : Doe wiert eenen yederen voorghelesen het voornemen der reyse / als naemelick dat sy souden soecken door eenen anderen wech als door de Straete van Magellanes , te comen in de Zuydt-zee / om aldaer te ontdecken sekere nieuwe Landen int zuyden / daer sy

meynden datmen groote rijckdoemen ſoude cunnen haelen/ofte ſoo dat niet nae wenſchen en quaeme te ſuc_cederen / datmen dan langhſt de groote Zuydt-zee ſoude ſeylen nae Ooſt-Indyen. Over deſe verclaerynghe was onder het ſcheepſvolck dien dach groote vreucht / als die nu wiſten waer ſy gheleydt wierden/hopende oock elck int ſyne van die goede reyſe yets te ghenieten / ende daer van verbetert te weſen.

Per mare, per terras currit mercator ad Indos, Pauperiem fugiens.

Den eerſten Novembris paſſeerden ſy de Sonne/ ſoo dat ſy die nu des middaechs Noort-waert van haer hadden. Den derden deſer maent creech het ſcheepſ-volck dubbel randſoen van wijn / om dat ſy de periculooſe droochten van de Abrolhos ghepaſſeert waeren.

Den ſevenden Decembris quaemen ſy voor de haeven van Porto Deſire, liggende op de hoochtte van 47. gheraeden 40. minuten. Doch ſy ſeylden beſuyden het rechte gat/in eenen verkeerden inham / in eenen ſack / ende ſettent daer met hooghe waeter op vijftehalf vaedem. Doe t'waeter leech was haddē ſy niet meer als xiiij. voet waters/ſo dat het ſchip de Eendracht met het achter-ſchip vaſt op de gront ſat/ eñ het waſſer over al klippighen grond. Sy hadden den wint weſtelick wt het Land/ende ſlecht waeter/ tot haren ghelucke/Want hadden ſy eenen Ooſtelicken wint ghehat/met eenige coelte/ ſy ſouden ghewiſſelick het ſchip ſijn quijt gheweeſt. Sy vonden daer op de clippen veel eyeren/ende vynghen daer ſchoone moſſelen ende viſch / onder anderen vijnghen ſy Spierijnghen van ſeſtien duymen lanck, daerom ſy deſen inham noemden de Spierijnck-baeye. De ſloepe voor aen de Pinguijns Eylanden , ligghende Ooſt-zuyd-ooſt twee mijlen van Porto Deſire, die quaemen des avonds laete weder aē boort/ende brochten mede twee Zee-Leeuwen , ende 150. Pinguijns , die ſy des anderen daechs aeten/ ſijnde een gedierte van de grootte als een cleyn Peert/t'hooft als eenen Leeu/ met lanck ruygh haer om de halſen/ maer de wijfkens ſijn ſlecht/ſonder haer/ende niet half ſoo groot als de mannekens. Men condeſe niet dooden/dan met het ſchieten van een muſket in de borſt ofte Herſſenē/ want al haddenſe honderd ſlaeghen met hand-ſpaeken ofte koevoeten / dat haer t'bloet tot mond ende neuſ-gaeten wtliep/ſoo liepenſe nochtans wech. Sy ſijn redelijck goet van ſmaecke.

Sy ſijn in groot perijkel.

Spierijnghē xvj. duymen lanck.

Zeeleeuwen/en de pinguijns.

Den achtſten Decembris voeren ſy recht int gat van de haeven van Porto Deſire, het Jacht voor heen. Doe ſy ontrent anderhalf mijle de Riviere ingheſeylt waeren/ creghen ſy in de wint / ende lieten haer ancker vallē op 20. vaedem/de grond was daer van gladde ſteenen/ want als ſy een halve uyre daer nae eenen harden wind cregen wt den noord-weſten / beyde de ſchepen / ligghende elck voor twee anckers / dreven terſtond teghen den Zuyd-wal aen/ Jae vijfentwintich anckers en ſoudenſe niet ghehouden hebben/ Soo dat ſy vaſtelick meynden beyde de ſchepen daer verlooren te hebben. Het groote ſchip ſatt met de kimmen op de clippē/ñe ſchroode met het vallende waeter daer by neder/altemet wat/ doch het bleef dichte/ſonder leck. Maer het Jacht beviel op de clippen/ alſoo dat het waeter hem gheheel ontliep/ende datmen met het laeghſte waeter droogh ſvoets onder de Kiel neffens de groote maſt mochte doorloopen : De Kiel ſtond meer als een vaedem wt het waeter/ Een dijnc dat ſchrickelick was om aen te ſien. Ende alſoot wt den Noord-noord-weſten ſterc waeyde/werdt het van den wind voor ombvallen opgehouden / d'welck daer wt bleeck/ dat doen het begon te ſtilkē/viel tegen de wint vā de wal af op de zijde met de Kimmen wel drye voet lager als de Kiel/daer van ſy alle ſeer verſchickten / meynende het Jacht verlozen eñ quijt te ſijn/ Maer de vloet comende ende ſtil blijvende/ rees het weder op/daer in ſy alle niet weynich verblijt waren. S'avonds met de ſtilte wonden ſy het groote ſchip van den wal af / ende des nachts quam de Jacht by haer.

Sy ſeylen in de haeven van Porto Deſire.

De beyde ſchepen in merckelijck perijkel.

Den neghenden Decembris ſmorghens ghijnghen ſy weder onder zeyl inwaert aen/ende quaemē by ſ'Conijnex Eylandt van Olivier van den Noord alſoo genoemt. het Jacht gheraeckte daer achter/eñ ſettent daer/ maer met de Eendracht en coſten ſy daer niet binnen comen / verhindert ſijnde door contrarye winden. Eenich vant volck voer aen t'Eylandt , dat was bycans gheheel met eyeren bedeckt, Eenen man ſtille ſtaende met ſijn voeten aen een/Coſt met ſijn handen bereycken vieren-vijftich neſten / in elck drye ofte vier eyeren / van ghedaente (maer wat grooter) als kievits eyeren / ſy waeren ghe-

Onghelovelicke menichte van Eyeren.

leydt

leyt van swarte stern-meeuwē/ sy brochtender by duysendē tschepe/ende aetense.

Brack waeter op de hooghe berghen.

Den tienden Decembris voer het boot aen de Noord-sijde van de Riviere / om versch waeter te soecken / maer conden geen vinden/ Sy dolven cuylen wel vierthien voeten diep/ maer vonden t'waeter al brack , Soo wel op t'hooghe gheberchte (noteert dit) als in de valeyen.

Struys-voghelen.

Vremde gedierten/

Den elfden Decem. voer de Boot beneden in de Riviere aen de Zuydt-zijde/om waeter ende menschen te soecken / maer sy en vonden niet dan brack waeter. Hier saeghen sy eenighe struys-voghelen, Oock beesten by-nae als herten , maer met seer langhe halsen/wel soo lanck als haer gheele lichaem is/sy waeren seer schou van de menschen. Dit sijn seer snel-loopende ghedierten / men sieter daer daeghelicx vele op t'gheberchte.

Groote menschen.

Selsaeme beghraeffenissen.

Opt hoochste van t'gheberchte vonden sy verscheydene begraffenissen / sijnde steen hoopē/niet wetende wat dat mochte beduyden / hebben sy die steenen van malcanderen ghewo rpen / ende vonden daer onder ghebeenten van menschen/ lanck sijnde tien/ende oock elf voeten / de hoofden daer van (onder open gemaeckt sijnde) conden de boot-ghesellen over hare hoofden setten / als helmen. De inwoonders deses Landts begraven haere verstorvene op het hoochste van de gheberchten/ plat teghen d'aerde / ende bedeckense met een deel steenen / op datse bevrijt ende ongheschendt blyven voor de beesten/ende t'ghevoghelte.

De Jacht verbrandt.

Den 17. Decemb. brochten sy de Eendracht binnen s'Conijnex Eylandt aen de wal met hooghe waeter/ om schoon te maeken/als ooc de Jacht den 18. ontrent twee musquet schooten van de Eendracht. Den 19. als sy doende waeren om de beyde schepen schoon te maecken/ ende dat men onder de Jacht soude bernen/ Is de vlamme onversiens ende seer haestich opgheslaeghen tot int wand/ende terstondt is het in de hoochtte gheweest/ Soo datter in eenen oogenblic geen canse en was om het vier te lesschen/ des te weynigher om dat het Jacht op het drooghe sat/wel vijftich voeten van het waeter / Sy mosten dese Jacht alsoo gheheelick voor hare ooghen sien verbranden/ sonder dat sy daer yets conden teghen doen/het brande gheheel af/ tot aen het waeten. De volghende daeghen hebben sy het hout ende het yser-werck / met het gheschut/ ende d'anckers gheberght/ soo veel sy conden becomen.

Anno. 1616.

Wit waeter.

Hooge gheberchtē heel met sneeu bedeckt.

Wal-visschen by duysenden.

Den neghenden Ianuarij Anno 1616. hebben sy haer laetste waeter tschepe ghehaelt / sijnde wit / ende heel dicke/doch versch/ende den tienden sijn sy t'seyle gegaen van Porto Desire , om haere reyse te vorderen. Den 24. Ianuarij saeghen sy een Landt daer seer hooghe gheberchten in waeren/ die al met sneeu bedeckt waerē. Sy saeghen hier oock ontelbare menichte van Pinguijns , ooch VVal-visschen by duysenden / soo dat sy ghestaedich daer op mosten passen met aenloeven ende draeghend houden / om de Wal-visschen te myden/op dat sy haer niet opt lijfen seylden.

Bleeck waeter.

Den 23. Ianuarij, hadden sy de hoochtte van drye-en-vijftich graeden/ ende vonden heel bleeck waeter.

Blaeu waeter.

Eenen onbekenden wech in zee ghevonden.

Bovē maeten groote zee-meeuwen.

Niet schou.

Den 26. hadden sy de hoochtte van 55. graeden / ende 36. minuten / ende seer blau waeter, daer wt sy oordeelden / ende voor seker hielden / dat sy waeren aen de groote zuydt-zee / daer over sy seer verblydt waren/ houdende dat by haer dien wech ontdeckt was/ die tot dier tijt toe den menschen was onbekent gheweest/ dwelck sy nae der handt bevonden waerachtich te sijn. Hier saeghen sy wyter maeten groote zee-meeuwen, grooter van lyve als swaenen / als haere vleughelen wtghestrckt waeren/ soo waeren sy elck meer als eenen vaedem lanck. Dese voghels en waeren niet schou voor de menschen / sy quaemen by het volck opt schip sitten / ende sy lieten haer grijpen ende doot slaen.

Eylanden van Iuan Fernando.

Den eersten Martij saeghen sy de Eylanden van Iuan Fernando, sijnde twee in ghetal/ het cleynste is een dor bar Landt/ daer niet dan kaele berghen ende klippen en sijn : het grootste is oock vol hooch gheberchte / maer vol gheboomte ende seer vruchtbaer. Daer is menichte van verckens ende Bocken, ende aen de custe onwtsprekelicke menichte van goeden visch. So dat de Spaenjaerden daer somtijts comen visschen / ende in corten tijt haere schepen vol vanghen/ die sy nae Peru voeren.

Groote menichte van eerbaere visschen.

Onse luyden ghijnghen daer oock visschen/ soo haest en lietense den hoeck niet int waeter / of terstont wasser visch aen/ soo datse ghestaedich sonder ophouden

niet anders en behoefden te doen / als visch op haelen / In corter tijt hebben sy een groote menichte van schoone visschen (meest crocobado ende steen-braesems) ghevanghen : Sy saeghen hier oock een groote menichte van zee-wolven.

Zee-wolvē.

Den elfden Martij passeerden sy voor de tweede reyse den Tropicum Capricorni. Dē 20. hadden sy de hoochtte van 17. graeden / sy saeghen daeghelyex veel gevogelte/insonderheydt Pijl-steerten, d'welck syn spier-witte vogelen met roode becken ende roodachtighe hoofdekens / langhe witte ghespletene steerten/ wel twee ofte derde half voeten lanck / sy syn van de groote van een ghemeyne Zee-meeuwe.

Sy passerē voor de tweedde reyse den Tropicum Cancri.

Pijl-steerten.

Den Scheurbuyck begost seer onder het volck te comen/ alsoo dat in April wel de helft vant volck daer mede besmett was.

De helfte vant volck heeft den scheurbuyck.

Den tienden Aprilis saegen sy een leech Eyland/niet groot/ sy setten haren coers daer nae toe / meenende aldaer eenighe ververschynghe te cryghen/ die sy overmits het scheurbuyck grootelicx van doene waeren/ Sy sonden eenich volck met de Sloep aen Land / maer sy en conden niet stranden met de sloepe/door dien dat het daer soo seere barnde/ eenighe begaeven haer int waeter/swommē ende trocken malcanderen aen Land / laetende de sloep op de dregh ligghen. Des avonds quaemen sy weder aen boort / maer hadden niet wtghrecht / alleen brochten sy een deel groē cruyt mede/ d'welc smaeckte als Hollandsche tuyncarse : Sy seyden aldaer ghesien te hebben drye honden, die niet en blaften, noch eenich ghelupt en gaeven. Dit Eyland leydt van de custe van Peru verscheyden/nae ghissynghe/neghen hondert vijf-en-twintich mylen. Sy gaeven dit Eyland den naeme van t'Honden Eyland.

Cruyt als tuyn-karse.

Honden die niet en bassen.

Den 14. Aprilis saeghen sy weder een leech Eyland noort-west van haer / dat seer groot was / Teghen den avond/als sy noch wel een myle van Land waren/ quam haer een Canoe te ghemoete / daer vier Indiaenen in waeren / die gheheel ende al naeckt, ende root van coleur waeren, met seer swart ende lanck haer. Sy bleven een groot stuc weechs van het schip/ roepende ende wysende / dat d'onse aen land souden comen. Maer d'onse en verstonden haer niet/noch sy d'onse/hoe-wel sy haer in Spaens / Maleysch / Jauaens/ ende Neder-duyts toeriepen/ als de Canoe weder aen Land quam/ so stonder een groote menichte van Indiaenen op de strant/haer wachtende/ d'onse daer gheen voor-deel siende/verlieten het Eyland.

Roode menschen/die gheheel naeckt gaē.

Den xv. Aprilis, als sy ontrent tien mylen gheseylt hadden/ voeren sy des morghens dichte lanxt het Land/ende saegen daer veel naeckte menschē lanxt de strant/ roepende ende krytende (soo het scheen) dat sy aen Land souden comen / daer quam wederom een Canoe ofte schuyte van Land met drye Indiaenen/ die voeren de sloep aen boort / ende d'onse gaeven haer Messen ende Coraelen/maer sy en conden malcanderen niet verstaē/daer nae quaemē sy het groote schip aen boort/ ende nae dat sy lange daer op gehengelt/ hadden/ soo quammer ten laetsten eenen op het schip in de gaelerye / die de spykers van de vensterkens aen des Koopmans ende Schippers kopen wt trock/ ende verberchdese in syn haer / Jae hy meynde de bouten met syn handē wt het schip te treckē. Dit volck is soo begeerich nae yser/als het volck in Europa na gout/ d'onse wouden een van dese luyden aen boort houden/ende daer teghens een van de onse met hun in de Canoe aē Land vaeren laeten / om vrientschap met haer te maecken / maer sy en wilden niet. Dit volck is seer diefachtich/ sy gaen gheheel naeckt/ hebben alleen een doexken van matten voor hare schaemelheydt hare huyt was ghetetyckent met verscheyden figueren/ als Slanghen/Draecken/ende dier-ghelycke ghedrochte/ als oft met Bussecruyt daer op hadde ghebrant gheweest. De schipper schonck haer een dronckskēn wyn in een schaelghen/ d'welck sy niet en wilden weder gheven.

Sy comen by het Eyland sonder gront.

Groote begeerte nae yser.

De huyt geteeckent met verscheyden figuren.

Hier nae hebben d'onse hare sloepe wederom aen Land ghesonden / met acht Musketiers / ende ses mannen met sabels / om te besien wat daer opt Eyland was / ende om vriendschap met haer te maecken / maer soo haest als sy stranden/ soo quaemender wel dertich Indiaenen wt het bosch ghesprongen / met groote knodsen ende wilden d'onse haer geweer benemen/ende de sloep op het drooge trecken / Jae sy trockender twee wt / ende meyndense nae t'bosch te brengen/ Maer d'andere schooten drye musquet-scheuten in den hoop/ soo datter vermoedelick eenighe doot gheschoten ofte ghequest waren.

ren. Dese Indiaenen hadden oock lange stocken / met eenighe langhe ghetackte dinghen aent eynde/d'onse meenden dat het swaerden van swaert-visschen waeren / oock wierpen dese swarte boos-wichten dapper met slingheren/ maer sy en quetsten niemandt van d'onse. Men sagh eenighe vrouwen / die de mans om den hals vielen ende kreten / vermoedelick om de mans binnen te houden / ofte te doen van daer scheyden. Overmits d'onse onder dit Eylandt gheenen grond en conden vinden om te anckeren / selfs niet dichte onder het Landt/ so noemden sy het selfde/Het Eyland sonder gront. Daer was aen den buyten cant een smalle streke Landts / vol Palmites boomen/ maer binnen was het Landt vol soudt-waeter. Dit Landt is ontrent honderdt mylen van het honden-Eylandt ghelegen.

Dat ghe-weer de wilde int Eylandt sonder gront ghe-bruycken.

Eylandt sonder gront.

Den xvj. Aprilis saeghen sy wederom een Eylandt / d'welck noorden van haer lach/sy seylden daer nae toe / daer by comende bevonden sy dat het/ als het voorighe/sonder ancker grondt was/ sijnde van binnen al mede verdroncken Landt/ doch aen den cant stont het vol gheboomte. Sy setten haere sloep wt/om te diepen / de welcke aen Landt comende geenen grondt en hadde / waer over sy wederom aen boort quaemē/sonder yet wtgherichtt/of menschen ghesien te hebben. Daer nae sonden sy de sloep ten anderen maele aen Landt/om te besien of sy eenighe verschijnghe / ofte waeter souden vinden / sy vonden versch waeter/ niet verre van strant / in eenen put ofte cuyl/ d'welck lichtelic met galey-vaetjens aen strandt was te brenghen / maer quaelick t'scheep te crijghen. Want de sloepe moste op de dregghe blijven ligghen / overmits de groot barnijnghen die daer waeren/ het volck most malcanderen met een touw wt den boot aen Landt / ende van het Landt weder met een touw int boot trecken/ende alsoo door het waeter slepen/ so dat het seer periculoos ende moeyelick was daer aen Landt te comen/ daerom d'onse daer niet meer als vier vaetē waeters en haelden. Hier vonden sy oock sulck cruyt als sy op het honden Eylandt ghevonden hadden/dat de smaeck hadde van Tuyn-Karse , daer van sy eenen sack vol t'schepe brochten / als mede eenighe crabben/oock schulpen ende Hoornkens/

Sy comen aē het waeter-landt.

Hier is het versche waeter swaerlick te becomen.

Schulpen ende hoorn-kens.

daer slacken in waeren / seer goet van smaecke. Die Eylandt gaeven sy den naeme van VVaeter Landt, om dat sy daer waeter hadden becomen. Hier gafmen tot scheeps-volck elck ses mutsjens waeter/ende sy coockten eenen grooten ketel vol warm-moes / van dat groene cruyt/ daer van het volck merckelick verquickte/ende groote baete vont tegē het scheurbuyck.

Den 18. Aprilis vonden sy wederō sulck een Eylant zuyd-west van haer/ ontrent twintich mylen van het andere / ende vonden daer alle gheleghentheyt als in het voorighe / sy moesten daer oock het volck met touwen door het waeter trecken. Van hier saeghen sy eenen mensche die een flitsboghe in de handt hadde: Alsoo sy geen gheweer en hadden mede genomen / mosten sy stracx nae de schuyte haer begeven. Als sy een stuck weechs van Landt waren/ soo quaemender vijf of ses wilden op de strand / de welcke/ siende dat d'onse wech waren/so keerden sy wederom nae t'bosch.

Ons volck t'schepe comende waeren gheheel met vlieghen bedeckt, soo seere dat men niet aen haer en conde bekennen/ haere aenghesichten / handen/ schuyte/ jae de riemen soo ve[illegible]e die wt het waeter waren/ t'was al met vlieghen swart bedect/d'welck een wonder om sien was. Dese vlieghen / als het boots-volck aen boort quam/ vloegen al het scheeps-volck soo dick om t'lijf/ende int aensicht/dat sy niet en wisten hoe sy haer daer voor souden verberghen / sy conden quaelic yets eten of drijncken / often was met dese vlieghen vervult/ofte besett: Sy wreven der vele doot met haere handē/sy maeckten vlieghe-lappen/ ende sloeghender soo vele doot als sy conden. Dit duyrde wel drye daeghen / doe creghen sy een dichte coelte / daer door worden syse noch ten laetsten quyt. Sy gaeven dit Eylandt den naeme van t'vlieghen Eylandt. Van hier gheseylt sijnde creghen sy dapperen reghen / ende gaerden doe veel waeters/ van haere seylen ende wtghespreydde laekens af-vlietende / d'welck haer seer wel te passe quam. Hier waeren sy noch 250. mylen van Terra Australis, die sy sochten/ ende ontrent duysendt vijfhondert mylen van Peru ende Chili.

Groote menichte van vlieghen.

Vlieghen-Eylandt.

Den neghenden Mey saeghen d'onse een barcke in Zee/daer wilden in waren/

 sy schoo-

D'onse nemen een schip.

sy schooten tweemael los / om dat sy souden strycken/maer wouden niet. Doe setten sy de sloep wt met tien musquettiers/ die nae haer toe roepden/eñ van het schip schootmen wederom een stuck los / doch alles sonder meyninge van haer te raecken/ofte quetsen/ maer noch streecken sy niet/ dan sochtent te ontseylen / doch de sloepe roepde haer in/ ende schoten viermael met musquetten tot haer in / doe spronghen sommige mans van verbaestheyt over boort/sy smeten oock haer goet buyten boort / het welcke waren matgens/ende drye hoenderen/ d'onse spronghen in haer scheepken/ de wilde en booden gheen waere / maer lieten haer aen het groote schip brenghen / sy en hadden alheel gheen gheweer / sy vielen d'onse stracx te voet / ende kustense handen ende voeten/ Ons volck tracteerdese wel ende beleefdelick. Terstont roepde de sloep weder nae t'volck dat buyten boort ghespronghen was/om dat te berghen / dan sy en cregender maer twee / die op een van haere riemen dreven/ende wesen ons volck met de hand na den grond toe/willende segghen / dat het ander volck al verdroncken was. Een van dese twee hadde lanckachtich geele haer. In dit scheepken waren acht vrouwen / ende drye kinderen / die noch de borst soghen/ ende eenighe die neghen ofte tien jaren out waren/so dat het scheen datse wel 25. sterck waren gheweest in alles/sy waren gheheel naeckt/ behalven dat sy een weynich voor hare schaemelheyt hadden hanghen Tegen den avond setten sy de mannen weder aen haer boort/die haren wyven seer willecom waeren / ende van de selfde gesoent wierden. Onse luyden gaeven dit volck eenighe Pater-nosterkens/ die sy om den hals hynghen/met eenighe messē/ende sy bewesense alle vrientschap/ ghelyck de wilde den onsen oock deden/ haer ghevende twee fraye fyne matjens/ ende twee Cocos noten / want syer niet vele meer en hadden / dat was al haer eten ende drijncken , sy hadden t'waeter al wt de noten ghedroncken / soo dat sy gheen dryncken meer en hadden/d'onse saeghen dat dese menschen sout waeter wt de Zee droncken/ ende gaevent oock haere jonghe kinderen te drynchen. Sy hadden sekere cleetiens/ daer mede sy haere schaemelheydt bedeckten/ ende oock haer Lichaem/ teghen de hitte der Sonnen / die

De menschen drincken sout waeter wt de zee.

van drollich coleur waren. Dese menschen waren root van coleur , ende sy smeerden haer met olye / de vrouwen hadden al cort haer, ghelyck hier te Lande de mans / ende de mans hadden lanck haer , gheverwt/ seer swart. Haer scheepken was van seltsaemen fatsoene. Het seyl was van matten / ende hoe de wint quam sy waeren meest altyd reed om te seylen/ sonder dat sy compassen ofte eenighe Zee instrumenten hadden/maer wel haecken / om daer mede te visschen / daer of t'bovenste was van steen / het onderste van swart been/ als van Schilt-padden/sommighe haecken waeren oock van Peerle-moer. Hare touwen waeren fraey/ende wel soo dicke als een Kaebel-touw / ghemaeckt van sulcke stoffe als de Spaensche fyghekorven.

Den 10 May saeghen sy seer hooghe ende blaeu land, ontrent acht mylē van haer/ maer conden het niet aen boort seylen/ des avonds saeghen sy een seyl beneden t'Land/ende corts daer nae noch een ander/d'welck schenen visschers te syn. Een van de selfde scheepkens quam des anderen daechs tot d'onse aen / die lieten een galey-vaetghen achter wtdryven / meynende dat sy haer daer mede souden aen boort palmen/maer sy en conden het niet wel krygen/doch een van de hare spronghbuyten boort/ die maecktē dat sy het creghen/ doe sy het hadden/ soo maeckten sy het los/ ende naemen het tot haer / ende deden aen de touwe twee Cocos noten/ ende drye ofte vier vlieghende visschen, roepende d'onse vast toe/maer sy en verstonden malcanderen niet. Dit syn seer cloecke Zee-luyden/ sy seylen met hare scheepkens soo hart / datter weynich schepen in Holland syn/diet verbeteren souden / sy stuerē achter met twee riemē / aen elcken riem een man. Onse syn nae Land aen geseylt. De wilde dit siende wesen haer den wech nae een ander Eylandt daer by geleghen/ende sy seylde / d'onse voor/maer d'onse wouden haer niet volghen. Soo haest alst d'onse ghesett hadden/soo quaemender stracx wel 13. of 14. scheepkens rontom haer boort seylen / onder andere waerender twee die witte vrede-vaenges lieten vlieghen/het welcke d'onse van gelycken deden/ haer Canoës ofte booten/ die elck drye ofte vier man op hadden/ waeren voor stomp / ende achter scherp/ heel wt een eenich root hout ghemaeckt.

Roode [...] schen/

Die seylen met alle winden.

Blaeu land.

Vlieghende visschen.

Cloeck [...] volck.

Als

1617.

Als sy by het groote Neder-Lands schip quaemen/ so sprongen sy buyten boorts/ ende swommen voort aen het schip/ hebbende de handen vol Cocos noten, ende Vbes wortelen/ die sy met de onse verbuytten voor spÿckers ende Corallen/ daer sy seer begeerich nae waeren/ ende gaeven vier oft vÿf Cocos noten voor eenen spÿcker/ of voor een cleyn snoerken Corallen. Soo dat d'onse dien dach wel 180. noten ruelden. Dese luyden quaemen ten laetsten d'onse soo sterck aen boort/ dat sy haer naeu keeren noch wenden en conden. d'Onse sonden haere sloepe om nae t'ander Eylandt te vaeren/ ende te sien of het daer niet beter en soude sÿn te ligghen/ want sy hier in de openbaere zee laeghen: Maer soo haest als de sloep van het boort des grooten schips was/ ende langhst den wal voer/ soo wiert het omcÿngelt van 12. of 13. Canoës van t'ander Eyland/ ende daer quaemender noch al meer ende meer by/ daer van het volck scheen wel dol ende raesende te wesen/ sy hadden stocken van hart houd in de hand/ voor aen de pimt scherp/ en wat ghebrant. Sy waren onse sloepe aen boort/ ende meendense d'onse afhandich te maeckē/ maer d'onse dat siende/ schooten drye mael met eē musket daer onder/ daer dese wilden eerst mede geckten ende lachten/ meenende dat het Kinder-spel was maer met de derde scheute wierter eenen in sÿn borst geschoten/ dat het achter wt quam/ sÿn met-gesellen dit siende/ meynden hem te helpen/ maer bevindende dat hy soo ghequetst was/ hielden sy stracx alle gaer van de sloepe af/ vaerende nae een van hare scheepkens/ d'welck sy toeriepen/ ende wouden dat sy d'onse souden overseylen/ maer sy en wildē niet/ want haer Canoës hadden aen scheeps boort geweest/ daer sy wel waren getracteert ghewees/ ende men hadde haer alle vrientschap bewesen. Dit volck is seer diefachtich/ het stal al wat het conde crÿghen/ ende swom daer mede wech. Een van haer nam een van de matroosen op t'groote schip/ sÿn kussen/ deecken/ ende Py/ andere naemen messen/ ende wat sy meer crÿghen conden/ daer mede sy stracx buyten boort sprongen/ ende wech swommen/ so dat d'onse hare sloepe des nachts mosten aen boort nemen/ wt vreese dat syse souden afsnÿden/ ende daer mede wech varen. Sy waren wtnemende begeerich nae het ÿser/ sy trocken over al aē de hoofden van de spÿckers/ ende aen de bouten/ van meyninghe die wt te connen trecken/ ende mede te nemen/ Maer sy saten te vaste. Dit waeren fraeye cloecke mannen/ wel gheproportioneert van lÿf en van leden/ groot van statuyre/ sy waren al naeckt ende onghewaepent/ alleenelick haere schaemelheydt wat bedeckt. Hun haer was verscheydentlÿck gheciert/ sommigher was cort/ sommiger cierlick ghefriseert/ sommighe hadden lang haer aen vlechten opghebonden/ op verscheyden manieren. Sy sÿn wonderlicke swemmers. Dit Cocos Eylandt leyt op de hoochte van sestien graeden/ 10. minuten.

Wreede menschen.

Verscheydē cieraet des hayrs.

Cocos Eylandt.

Den 12. Mey quaemender weder veel Canoës aen boort/ met Cocos noten/ Bananas, Vbas wortelen/ ende eenighe cleyne verckens/ eenige oock met Cocos doppen vol versch waeter; Onse schepen reulden dien dach wel twaelfhonderdt Cocos noten/ sy waeren vÿf-en-tachtentich cters sterck/ soo dat elck twaelf noten creech: Elck een van de wilde woude voor d'ander aen het schip wesen/ sy spronghen buyten haere schuyten/ die niet haest ghenoech aen het schip en conden comen/ ende doken onder de andere schuyten onder deur/ om des te spoedelicker aen het schip te gheraeken ende haer goet eerst te venten/ Sy hielden de Vbes wortelen ende Cocos noten in haere monden/ ende clommē met groote gaeuwicheyt op het schip/ doch met der tÿt soo vele/ datmense met stocken moste daer af weeren. Als sy haere Coopmanschap hadden ghedaen/ soo sprongen sy van het schip af/ ende swommen weder nae haere Canoës ofte schuyten toe. Sy waeren seer verwondert van de grootte ende stercke vā dit Hollands schip/ eenighe clommen achter by t'roer neder tot onder schip/ ende clopten met eenen steen daer onder aen/ om te beproeven hoe sterck dat het was.

Daer quam een Canöe van t'ander Eylandt/ mede brenghende een jonck swart wilt vercken/ dwelck de Conÿnck de Hollanders schonck. Sy wilden den brengher weder wat vereeren/ maer hy en wildet niet aennemen/ wÿsende dat de Conÿnck hem verboden hadde yets te nemen. Des nae-middaechs quam de Conÿnck selfs met een groote seyl-prau/ van fatsoen ghelÿck een ys-slede/ daer

waeren

1617. waren wel xxxv. Canoës die hem gheleyd-
den. Desen Coninck wiert van syn volck
Latou ghenaemt. De Hollanders ontfin-
ghen hem met trommelen ende trompet-
ten/daer hy ende de zyne seer in verwon-
dert waeren / als noyt sulckes ghehoort
nochte ghesien hebbende. Sy bewesen
d'onse groote eere ende vrientschap / soo
het wterlick scheen/ met het hooft te buy-
ghen / de vuysten opt hooft te slaen / ende
met meer andere vremde Ceremonyen.
Doe desen Coninck een weynich van het
schip af was / soo begost hy luyde te roe-
pen ende te tieren / als of hy op zyn ma-
niere een ghebett gedaen hadde / ende al
het volck dat by hem was/dede van ghe-
lycken / stracx hier nae sond de Coninck
een matjen aen het schip door drye van
zyn dienaers / die d'onse wederom ver-
eerden met een oude byle / een weynich
glaesen Corallen / wat oude spyckers/
ende een stuck lynwaets/ dwelck hy seer
geerne ontfinck / legghende t'selfde drye
mael op zyn hooft / ende t'hooft dan ne-
derwaerts neyghende / tot een teecken
van reverentye ende danckbaerheyt.
T'volck dat int schip quam / custe d'onse
de voeten / ende verwonderden haer bo-
ven maeten van de timmeringhe van soo
een groot schip. Desen Coninck en con-
demen wt de andere Indiaenen niet on-
der-kennen / want hy ginck mede heel
naeckt / dan daer aen / dat sy hem ghe-
hoorsaemden / ende dat hy goet ghebiet
hadde over syn volck. Synen sone quam
aen boort/ ende wiert van d'onse wel ge-
tracteert / maer de Coninck selfs en wil-
de op het schip niet comen / maer wel tot
nae by het schip. D'onse ruylden van
haer drye anghels / die van riet waeren/
ghelyckse in Holland zyn/ doch een wey-
nichsken dicker / met haecken van Peer-
le-moer.

Den xij. Maij quamender wel vyf-en-
veertich Canoës aen het groote schip /
quansuys om te handelen / met een ar-
made van ontrent drye-en-twintich seyl-
scheepkens / van fatsoen als ys-sleden/
die elck (doch d'een meer/d'ander min)in
hadden wel xxv. man / ende de cleyne
Canoën of troch-schuyten / vier of vyf
man elck/ sy waren in alles wel duysend
man sterck. Dese luyden handelden noch
al met de onse / ruylende Cocos noten
voor spyckers / ende sy hielden haer als
of sy noch groote vrienden met de onse
gheweest waeren: Sy wesen elcke reyse
dat d'onse nae een ander Eyland daer by
ghelegen/ souden varen/ dwelck sy meyn-
den te doen / maer de schelmerye brack
wt: De Coninck quam selfs / en toonde
noch al schoon samblant / doch hy en
woude niet aen boort comen/ maer gaen-
de van t'eene schuytgen in t'andere/ gaf
hy ordre op alles: Alsoo dat alle die
scheepkens ende Canoës rontom het Hol-
lands schip hielden / dichte by / d'welck
bestelt zynde/ So sloeghen sy op een cleyn
trommelken / dat in het scheepken was/
daer de Coninck wt-getreden was. Doe
begosten alle dese wilde seer luyde te roe-
pen / ende het scheen dat sy ghelyckelick
het groot Hollands schip wouden aen-
vallen ende over-weldighen / werpende
dapper met steenen. Maer d'onse dat
siende / schooten onder desen naeckten
hoop met musquetten ende drye gotelin-
gen / gheladen met musket-coghels ende
oude spyckers. Doe weken sy stracx/ en
spronghen meest over boort / ende bleven
verre buyten schuets / eenige vergatē het
t'huys comen. Onder dese swarten was
een widt mensche. Het eerste van dese
twee Eylanden/ dat hooghe was/ noem-
den d'onse den Cocos-berch, ende het an-
dere (d'welck een myle van daer lach) ga-
ven sy den name van t'Verraders Eyland,
om dat dit volck dat onder schyn van
vrientschap ghesocht hadde d'onse te ver-
raden/ van dat Eyland gecomen was.

Cocos berch.

t'Verraders Eyland.

Der ghelycke rencontre hadden d'onse
des anderen daechs al wederom / voor
een ander Eyland dwelck seven mylen
van daer lach / Maer d'onse hebbense
met het af-schieten eenigher musketten/
daer mede sy twee Indiaenen doot scho-
ten / te rugghe ghedreven. Jae sulcke
verraderscher Indiaenen als boven ver-
verhaelt / zyn d'onse op dese reyse meer-
maels ontmoett.

Den 18. van Mey 1616. zynde op de
hoochde van xvj. graeden / vyf minuten/
hadden onse luyden variabele westelicke
winden / ende sy hebben dien dach den
breeden Raet vergaedert. Daer wiert
vanden schipper VVillem Cornelisz. Schou-
ten voor-ghestelt / hoe dat sy nu wel ses-
tien honderd mijlen waeren gheseylt Oost-
waert van de Custen van Peru ende Chili,
ende dat sy van Terra Australis niet en
ontdeckten noch en vonden / ghelyck sy
hadden gemeent: Datter geen apparen-
tie

1617.

tye en was yet profijtelicx te ontdecken: Dat sy oock veel verder waeren gheseylt om t'westen / dan haer voor-nemen was gheweest/ Oock dat sy soo voort seylende sonder twijfel besuyden Nova Guinea souden vervallen / ende soomen dan daer besuyden geen passagye ofte deur-ganck en vonde (d'welck gantsch periculeus/ onseker / ende buyten kennisse was) dat alsdan schip en goet verloozen soude sijn/ eñ dat sy alle moesten vergaen / als onmogelick sijnde van daer weder Oostwaert te keeren/ door de ooste winden die in die gewesten sonder op-houden ghestadelick waeyen: Oock dat sy heel soberlick van victualye waren voor-sien / ende geenen middel en saghen om ergens yet te becomen: Of het derhalven niet gheraden en was datelick den cours te veranderen/ ende Noordwaert te seylen / om benoorden Nova Guinea, ende alsoo voort nae de Molucken te mogen geraken. Dit by een yeghelick ghehoort ende goet ghevonden zijnde / oordeelden t'selve ghefondeert te wesen / ende dat het derhalven noodich was te doen/ So hebben sy dan met eendrachtige stemmen besloten Noordwaert aen te seylen / om niet besuyden Nova Guinea opt onseker/maer daer benoorden op eenen sekeren wech te vervallen. Dit wiert terstont int werck ghestelt / ende sy setten haeren cours Noord-Noord-west aen. Dus seylende saeghen en vonden sy verscheydene Eylanden / de inwoonders ende vruchten der selfder zijnde al van den selfden aert als de boven-verhaelde/ ende die swarten al de selfde Comedien ende Tragedien met de onse spelende als haere naebuyren ghedaen hadden. d'Onse setten den 22. Mey voet aen land om versch water te halen/ daer veel hupskēs stondē rondom lanxt de strand/ die waeren ghemaeckt van bladen van boomen / int ronde/als eenen hoop opper/ boven scherpachtich toe-gaende voor het af-wateren/ zijnde ontrent van xxv. voeten omme-ganghs / ende x. of xij. voeten hooch / met een deur-gat / daermen al buckende most in gaen. Men sach noch en vonter niet in / dan een weynich verdroocht cruyt als hoy/daer de wilden op slapen/ met een hangel-roede of twee/ eñ in de sommige een houten knodse / dat is al haren huys-raet/ soo wel van de groote (jae van d'Overste / ofte Coninck selve) als van de cleyne.

Huysen der Indiaenen.

Huys-raet der Indiaenen.

Den 24. Mey ghijnghen eenighe van het groote schip aen Landt / als Ostagiers / om met de inwoonders vriendtschap te maeken/waer teghens de wilde wederom ses van haere Overste in het schip sonden / beyder sijts bewesen sy malcanderen eere ende vrientschap/ malcanderen d'een en d'ander schenckende/ ende tracterende met eten en drijncken/ sy gaeven ons volck Cocos ende Vbas te etē/ ende waeter te drijncken/ dat is het beste dat sy hebben/ doch de Conijnck schonck de onse vier cleyne Verckenjes. Alser eenige wilde by het boot van t'groote schip quaemen / soo quam de Conijnck stracx selfs in persoon/ ende jaechdese wech/ofte bestelde het door eenighe van syn dienaers / want hy hadde seer goet commandement over syn volck. Een van de wilde stal een sabel / soo haest als d'onse dat te kennen gaeven aen een van des Conijncx Jonckeren / soo gaf hy daetelick last datmen schicken soude dat de sabel weder aen de rechter handt soude bestelt worden. In seer corten tijt wiert de Kaerel die de sabel ghenomen hadde/ ghecreghen/ende hoe-wel hy al een groot stuck weechs gheloopen was/ soo wiert hy even wel achter haelt / ende te voorschijn ghebracht / ende de saebel voor onse lieden voeten neder ghelecht / ende de dief wiert dapper met stocken ghesllaeghen/ende sy wesen d'onse (met den vijngher strijckende over haere kele) soot de Herico (dat is Conijnck) wist / t'hooft soude hem af-ghesneden worden. Nae dier tijt en vernaemen d'onse niet dat haer yet ontstolen wiert. Dit volck was seer vervaert vant schieten / als d'onse maer een musquet af-schoten/ liepen sy al bevende ende trillende wech / doch sy waeren noch meer bevreest / als sy haer wesen/dat sy met die groote stucken oock schieten conden / d'welck de Conijnck begeerde dat d'onse eens souden doen/maer als het gheschiede / soo waeren sy alle gaer soo seer verwondert ende verbaest/ dat sy alle gaeder/ oock beyde de Coninghen / sittende onder de Belay ofte tente/ niet teghen-staende alle waerschouwinghen ende versekertheydt diemen haer bewees van grootē schrick / niet en waeren te houden / maer te bossche-waert in vloden/ ende lieten de Hollandsche Commisen/die by haer aen Landt waeren/ alleen sitten. Nae een wijle quaemense weder/

der/ende costen quaelick bedaeren. Ons volck was daer seer willecom/ende hun wert groote reverentye bewesen / want sy al over matjens mosten gaen waer sy ghynghen/Ende de Conyngh/met de onder Conynck/schonckcn hun beyde haere Croonen/ die sy van haer hooft naemen/ ende setten der Iacob le Maire, ende Aris Claesz elck eene opt hooft. Waer teghens le Maire haer oock eenighe gheschencken gaf van cleyne waerdye / daer mede sy seer vermaeckt ende verblyt waeren.

De Indiaensche Conyngen schencken de Hollanders haere Croonen.

De voorsz. croonen waeren gemaeckt van langhe/smalle / witte veren/die boven ende onder aent eynde verciert waeren met cleyne/roode/ ende groene veertjens / alsoo sy daer veel perrequitos ofte paepegaeyen hebben / als oock eenighe duyven / die sy in groote weerde houden/ Alle die van des Conyncx raet hadden een duyve by haer/ sittende op een stocxken. Dese duyven syn boven wit tot de wiecken toe/ende dan voort swart / doch de buyck onder is van roodachtighe verwe. D'onse wierden met der tyt hier soo vry / als of sy te huys waeren gheweest/ met haer dansende/etende / ende drinckende. De vrouwen daer te Lande bestrycken haer hooft ende wanghen met sekere verwe die sy daer hebben. D'onse wandelden met den Conynck ende synen Broeder te Landewaert in/ om de gheleghentheyt vant Landt te besien/ Sy en saeghen niet dan wildernissen/ende sommighe valeyen / die door den grooten reghen heel cael waeren. De Conynck brocht d'onse op eenē wech daer veel Cocos boomen waeren/ die vol neuten hyngen. D'onder-Conynck dede een bandeken aen syn voeten ofte beenen / ende clom met een groote behendicheyt ende rassicheyt by eenen hoogen steylen boom op/ ende haelde in eenen oogenblick tyts daer tien Cocos noten af / ende hy heeft die met eenen besonderen greep met een houtjen soo heel lichtelick gheopent/ dat ons volck daer seer af verwondert was. Sy deden d'onsen bewys/ datse somtyts oorloghe voerden teghen t'volck van t'ander Eylandt/ ende toonden haer veel holen ende spelonckcn int gheberchte/ oock bosschen ende ruychten aen de weghen/daer wt sy malcanderen verraschten ende over-vielen. Sy hadden seer geern ghesien / dat d'onse met haer schip hadden willen aent ander Eylandt loopen/ om dat volck met haer te bevechten ende beschieten/ maer alsoo d'onse geen profyt daer by en saeghen/hebben sy het af-gheslaeghen.

Schoone duyven.

De vrouwē blancketten ofte verwen haer.

Den 29. Mey quam de opper Conynck aen boort/ die/na hare wyse een staetelick aensienlick persoon was/ eē man van ontrent 60. jaeren out / hy brocht mede xvj. persoonē van syn hof-gesin. D'onse ontfynghen ende tracteerden hem wel / nae behooren. Als hy op het schip quam/ soo viel hy neder op syn aensicht / doende syn ghebett/ daer nae brochten ons volck hen beneden / daer heeft hy ander mael zyn ghebett ghedaen/ als te vooren. Hy was wtter maten seer verwondert van t'gene hy sach/gelyck d'onse haer oock verwonderden van zyn manieren. Syn volck custe onser lieden voeten / namen der selfder voeten in haere handen / ende leyden die op haere halsen ende hoofden/ om aen te wysen / dat sy der selfder onderdaenen waren. De Coninck besach het gheheele schip/ onder ende boven/achter eñ voorē/ ende het scheen oft hem eenen droom waere gheweest/ Doch hy was alder-meest verwondert van t'groote geschut/ d'welck hy twee daghen te vooren hadde hooren gheluyt gheven tot syner eere. Doe hy t'schip genoech besien hadde/ende weder aen land wesen woude / scheyde hy met groote eerbiedinghe / ende de Commisen vant schip gheleyden hem tot onder zyn Belay, daer hy ordinaerlick sat/ ende sy ginghen doe voorts wandelen met den jongen Coninck/ ende quamen tegen den avond weder aen boort. In den avond by de maene-schyn voer de Commis Aris Claesz wt visschen / ende de soode gevangen hebbende/ ginck hy by den Coninck/ daer sy vonden een deel jonghe dochters heel naeckt danssende voor den Coninck, een speelde op een hol hout ghelyck een pompe. dat ghelupt gaff / daer op die jonghe dochters seer aerdich ende vermaeckelick dansten / met goede gratye / op de maete van het spelen / soo dat onse volck verwondert was sulcx by dat wilde volck te sien.

De Coninck comt [aen] schip boort.

Dien selven dach quam de Coninck van t'ander Eyland desen Coninck besoecken / hy bracht met hem ses-tien verckens / ende wel drye honderd mannen/ die waeren alle om haer middel behanghen met seeckere groene cruyden / daer sy haeren dranck af maecken. Als dien

Twee Coningen comen malcanderen besoecken.

Coninck

1617.

Haere ſelſame maniere van malcanderē te ontmoeten eñ begroeten.

Coninck ſchier by den anderen quam/ſoo begoſt hy van verre met ſelſaeme Ceremonyen ende reverentye hem te buyghen ende te neyghen/ vallende met het aengeſichte op d'aerde/ al biddende/ met veel gheroep ende ghetier/ende met ſeer grooten yver / ſoo het ſcheen. Den anderen Coninck ginck hem te ghemoet/ ende beweeſ hem van gelijcke groote reverentye ende eere/ met veel ghebaer/ ende vremde geſten. Nae veel doens zijnſe ten laetſten op-gheſtaen/ ende met malcanderen gaen ſitten onder des Coninck Belay, daer quamen by een wel neghen honderd perſoonen. Als ſy gheſeten waren / hebben ſy wederom haer ghebett gedaen/nae haere ghewoonte / met de hoofden neder hanghende ende buyghende tot der aerde / de handen in malcanderen ſlaende / dwelck alles den onſen ſeer vremt om ſien was.

Des nae-mid-daechs voeren Iacob le Maire, ende Claes Ianſz. Ban mede aen land/ ende naemen met haer vier trompetters/ ende eenen trommel-ſlager/ende quamen by de beyde Coningen/ Sy blieſen op de trompetten te gelijcke / ende trommelden voor beyde die Coningen/ die by malcanderen ſaten/ ende hadden een ſonderlinge vermaeck hier aen.

Daer nae quaemender een deel boeren van t'cleynſte Eyland by de Coninghen/ ende brachten met haer een deel groene cruyden / die ſy Kava noemen / ſulcke als die 300. man hier vooren verhaelt / om het lijf droeghen. Sy begonnen alle ghelijckelick die cruyden met hare monden te kauwen. Als die wel cleyn ghekaut waren/ naemen ſijſe wt haere monden/ ende leydenſe alle t'ſamen by eē in eenen grooten houtenen back. Als ſyder nu eenen grooten hoop by een ghebracht hadden/ ſoo gotenſe daer water op/ roerdent ende knedent onder malcanderē/ ende gavent de Coningen die daer van droncken met haren Adel. Sy preſenteerden oock den onſen dien lieffelicken dranck/ als wat beſonders ende een ſchoon preſent / maer ſy hadden ghenoech/ ende haere becomſte aent gheſichte. Sy brochten daer oock menichte van Vbes wortelen / die ſy ghebraden hadden / ende ſeſ-tien verckens/ daer ſlechts het inghewant wt-ghehaelt was/voort noch al bebloedt ende onghewaſſchen zijnde / hebben ſy eenighe heete ſteenen daer in geſteken/ende van buyten het hayr by het vier wat af geſenght/die

De wilde kauwen ſeker cruyt/ eñ dan perſē ſy het ſap daer wt / eñ drucken het.

Hoe ſy de verckens braeden.

waren op haere wijſe wel gebraden/ende ſy atenſe heel ſmaeckelick / jae ſoo begeerich als wy ſouden moghen doen wanneerſe opt beſte geſoden/ofte op onſe wijſe ghebraden waeren. Dit volck beweeſ hare Overicheyt groote eere ende reſpect/ want al de ſpijſe die ſy voor den Coninck (op hare ſprake Heriecco genoemt) brachten/ die leyden ſy op haer hooft / dan gingen ſy op haere knyen ſitten/ende ſettent ſoo voor den Coninck neder. Van deſe xvj. Verckens creghender d'onſe twee/ van elcken Coninck een. De Coninghen leyden die ſelfs eerſt op haer hooft / ende knielende leyden ſy die voor onſes volcks voeten neder met groote eer-biedinghe/ Sy gaeven daer benevens den onſen elf cleyne levendighe Verckens/ ende eenige middel-matige. d'Onſe beſchoncken haer weder daer teghens met drye copere beckengens / vier meſſen / twaelf oude ſpijckers/ ende eenighe Corallen ofte Paternoſterkens van glas/ daer mede ſy te dege wel verſien waeren. Onſe volck deſe feeſte met groot vermaeck ende verwonderinge gheſien hebbende/ quamen tegen den avond alle gaer weder aen boort.

Sy eeren eñ gehoorſamē haeren Coninck.

Den 31. Mey des morghens quaemen de beyde Conijnghen / van die beyde Eylanden aen boort / met haer ghevolgh van Edeldom / nae haer maniere. De voornaemſte ofte Overſte onder haer hadden alle gaer groene blaederen van Cocos boomen om haere halſen/ t'welck vrede teyckens waeren. D'onſe ontfijnghen haer (ghelijck ſy haer hadden ghedaen) met groote reverentye / ende brochten haer in de kajuyt/ende over al in ende op t'ſchip. Als ſy het nu alles door-ſien hadden/ vereerden ſy den onſen met ſes verckens. Beyde de Conijnghen leyden ſelve die eerſt een voor een op haere hoofden/ ende dan voor onſer lieden voeten / met groote eerbiedicheyt / neyghende met de hoofden tot der aerde toe. D'onſe vereerden haer wederom met twee bondekens Coralen van glas/ ende elcken Conynck twee meſſen/ende ſes ſpijckers/ daer mede naemen ſy vriendelic haeren af-ſcheyt van d'onſe/ende voeren aen Landt. Iacob le Maire geleydeſe aen Land/dien ſchonckenſe noch drye verckens/ die hy t'ſchepe bracht. Doe maeckten d'onſe ghereetſchap om t'ſeyle te gaen / tot groot contentement van de inwoonders van dat Eylandt / overmits ſy / ſoo langhe als

1617.

d'onse daer waeren / altijt vreesden dat sy haer souden doot slaen/ende haer Lant in nemen.

Groote eñ cloecke mãnen bewoonen dit Eyland.

Het volck van dit Eylandt is cloeck/ ende groot van statuyre / de ghemeene mannen onder haer syn niet cleynder als de grootste onder de onse/maer de grootste onder haer staeken verre wt boven de onse. Sy syn sterck/ende wel ghemaeckt van lijf ende van leden/sy loopen snel / sy connen oock meesterlijck swemmen en duycken/ sy sijn van coleur heel bruyn-geel, sy syn geestich/ ende seer verscheyden int vercieren van hun haer/ sommighe hadden't gheerolt/andere schoon ghefriseert/ sommighe hadden aen vier / vijf/ofte ses vlechten op-gebonden/ Ende eenighe (dat een wonder om sien was) stont het haer recht over eynt, meer als een vieren-deel lanc, soo stijf , ende steyl ghelijck of het verckens borstelen waeren gheweest. De Conynck hadde een langhe vlechte aen de slyncker syde van syn hooft/die hynck by syn syde neder tot over syn heupen / met eenen knoop ofte twee op-ghebonden. Syne Joncker en hadden twee sulcke vlechten/ aen elcke syde vant hooft een/ Sy ghyn-ghen alle gaer naeckt/ soo Vrouwen als Mannen / alleenelick voor de schaemelheydt een weynich ende soberlick ghedeckt.

Heel bruyn-geele menschen.

Selsaeme hooverdye int haer.

De Vrouwen sijn seer ongesien, so van aenghesichte als van lichaem/ cleyn van persoon/het haer heel cort af-ghesneden, gelyck de Mannen in Hollandt/ Sy hebbben langhe hanghende borsten die de sommighe als leeren sacken tot op den buyck hanghen / Sy syn seer oncuys / ende laeten haer gebruycken in alle mans teghenwoordicheydt / selfs dichte by den Conynck/alleen onder een matjen.

Leelicke vrouwen/eñ cleyn.

Dragẽ cort hayr.

Hebben lange borsten.

Sy syn seer oncuysch.

D'onse en conden niet mercken / dat dit volck eenighen sekeren God of Goden eerde / ofte eenighe Godts-dienstichheydt pleecht / noch cleyn noch groot/ maer t'leeft sorgheloos / ghelyck de voghels int wout Sy en weten van coopen noch vercoopen/maer sy schencken d'onse wat/alst haer te passe quam/ende d'onse haer wederom : Sy en saeyen noch en maeyen, noch en doen geenderhande werck, d'aerde geeft daer van selfs al t'gene dat sy tot onderhout hares levens van noode hebben/ als Cocos, Vbas, Bannanas, eñ dierghelycke eerbaere vruchten. Alst waeter valt/soo soecken de vrouwen in de bevallene versamelen aen den Zee-cant/ somtyts

Menschen sonder God.

vischkens/ofte alst haer lust soo vangense de selfde met haere hangelkens / die sy al raeu op-eten. Soo datmen daer schier nae t'leven siet de guldene eeuwe daer de Poeten van schryven. Onse lieden gaeven dese Eylanden den name van Hoornsche Eylanden, ende de Bay daer sy ghelegen hadden De Eendrachts Baey, nae haer schip. Als d'onse souden t'seyle gaen/eñ haer ancker lichten/ soo bevonden sy dat haer eene touwe / door de scherpte des gronds / in stucken ghevylt was/ soo dat zy haer ancker quyt waren. Sy brachten een werp-ancker wt / maer haer kabeltow hechtte om eẽ Clippe/ ende het brack int winden / daer over verloren sy oock dat ancker. Dit Eyland leyt op de hoochte van xiiij. graeden / ses-en-vyftich minuten. Ons volck heeft sich hier heerlick verquickt/ende geproviandeert.

Hoorn… Eyla…

Scherp… steen-g…

In dese contreye liggen veel Eylandẽ/ groot en cleyn/ hooge ende laeghe/ t'volck al meest swart/ naeckt/ wreet/ sonder schaemte of trouwe. Den 25. Iunij quamen sy by een ander Eyland / maer conden geenen grond vinden bequaem om te anckeren. Daer quaemen stracx twee ofte drye Praeuwen ofte Canoës na de sloepe van ons schip / daer heel swart volck in was/heel naeckt/haddẽ selfs niet voor hare schaemelheyt. Dese wierpen seer fel ende snel met slyngers nae ons volck toe/ maer soo haest als d'onse met haere musquetten begosten onder haer te schieten/ soo begaeven sy haer op de vlucht. De sloepe quã weder aen boort/ sonder gront gevonden te hebben / ende seyden dat dit volck heel een ander spraecke hadde als de voor-gaende. Dit land lach onghevaerlick 1840. mylen van de custe van Peru.

Veel Ey… landen…

Wilde swarte… beschoffe… menschen…

Den 26. Iunij quamen dese swarte boose menschen met acht Prauwen rontom het groote schip / elck op hebbende 6. 7. 8. 10. 11. persoonen / Sy waeren op haere wyse wel versien van wapenen/te weten met Assagayen , steenen/ knodsen/ houten swaerden/ ende slingers. Onse bewesen haer alle vrientschap/ haer gevende glaesen Corallen/ ende allerley snuysterye/eñ wesen haer dat sy aen land souden varẽ/ ende haelen verckens/ hoenderen/ Cocos, en ander fruyt / van sulcx als sy hadden/ maer sy hadden wat anders in den sin/ want sy begonden met alle man seer fel te worpen/ soo met slyngers/ als Assagayen,

ende

1617.

eñ meenden d'onse te vermeesteren/ maer d'onse op haere hoede zijnde / schoten met musquetten ende grove stucken onder den hoop / soo datter wel 10. of 12. doot bleven / doe verlieten sy haere schepen ende sprongen over boort/ende swommen nae land toe / d'onse verbolghdense met de sloepe/ende cregender eenige ghevangen/ die sy randsoenden / een man voor 10. verckens. Dit volck heeft de neusen aen beyde sijden met gaeten door-boordt , ende daer in twee ringen, aẽ elcke sijde een, d'welck seer vremt is om sien.

Door-boorde neusen.

Den 27. Iunij saegen d'onse ontrent het boven-verhaelde Eyland / veel roode voghelen. Den 28. quamen eenighe Canoës aen het groote schip/ maer brochten niet mede/ sy en wilden oock den gevangenen man niet rantsoenen/ daerom setten hem d'onse aen land / ende lieten hem loopen. Dese lieden hadden alle gaer cort hayr/ ende aten Betele met Calck.

Veel roode vogelen.

Den 30. Iunij quamender veel Canoës met swarten aen het boort van t'groote schip / die int aen-comen haere Assagayen ofte houten sweerden op haer hooft in stucken braecken/tot een teecken van vrede/ sy en brochten niet mede / maer wouden alle ding hebben / het scheen beter eñ beleefder volck te wesen / als de voorgaende/ Sy deckten haere schaemelheyt met blaetjens/ ende sy hadden een fraper slach van Canoës, voor ende achter met een weynich beeld-werck verciert : Sy zijn seer hooveerdich op haere baerden, die sy met calck bestrijcken, als oock haer hooft-hayr. Maer dit was oock al bedriegelick schelms volck / want sy quaemen op het onversienste vant Eylandt wel 25. Praeuwen sterck / werpende dapper met slyngers / ende quetsten een van d'onse/ die d'eerste was op dese reyse : Maer als ons volck daer onder schoot/soo vluchten sy stracx / alsoo sy best conden. Dit waren die lieden die s'daechs te vooren hare Assagayen ofte houtene sweerden op hare hoofden hadden in stucken ghebroken tot een teecken van vrientschap. Dit volck eet broodt van wortelen der boomen ghemaeckt.

Hier wort een man vã de wilde gequetst.

Den sevendẽ Iulij quam het schip d'Eendracht onder een Eyland/ daer eenẽ hooghen berch in was/ gevende opt hoochste vlammen ende roock van hem/ daer over sy het den naeme gaeven van Vulcanus. Dit Eyland is wel bewoont / ende vol Cocos boomen. De inwoonders deses lands quaemen met eenighe Praeuwen by het schip/ sy riepen vast/maer men condese niet verstaen / als oock niet dien Indiaen den welcken d'onse van het bovenverhaelde Eyland den eersten Iulij haddẽ ghevanghen ghenomen. Hier hadden de lieden sommighe cort , sommighe lanck hayr, Hier hadden d'onse verscheyden coleuren van waeter, als groen/wit/en geel/d'welck sy vermoedden te syn af-waeteren wt verscheydene Rivieren / want het was veel soeter als t'zee-water. Hier ontrent dreven veel boomen/ bladeren / ende tacken/ daer somtyts vogelen ende crabben op saeten.

Brandende Eyland.

Verscheydẽ coleurẽ van waeteren.

Den 8. Iulij quam d'Eendracht ten ancker voor een Eyland/ van daer eenighe Canoës t'schip aen boort quaemen / daer drollich fatsoen van menschen in was/ zijnde Papoos, hebbende cort hayr/ eñ dat al ghecrult / ende sy draghen ringhen door haere neusen ende ooren , met sekere veertjens opt hooft of op de armen/ende verckens tanden om haere halsen/ ende op de borst/ tot eenen cieraet. De inwoonders deses Eylands zijn veele / doch elck verscheydene ghebreecken onder-werpen , d'een was scheel , d'ander hadde dicke beenen , de derde dicke armen , ende so voort/waer wt wel te vermoeden staet/ dat dit een ongesond land is. Haere huyskens staen op staeken/ ontrent acht ofte negen voet van der aerde. Hier vonden d'onse een cleyn monsterken van ginber.

Drollich fatsoen van menschen.

Den 9. Iulij is tot raitsoen voor het scheeps-volck wt-ghedeylt / yeder man vyf pont broot/ ende ander-half muts-jen olye ter weecke / ander-half muts-jen Spaensche wyn des daechs/ met eẽ pimpelkel Brande-wyn. Al hare pottagye/ als erweten/ boonen/ gorte / oock al haer vleysch/ speck/ ende visch/ was alle-mael op / ende sy en wisten niet waer dat sy waren/ Of sy noch verre/ ofte nae by de Indissche Eylanden waeren/ oock en hadden sy gants gheen kennisse vant Land daer sy daghelicx by lancx seylden/ of het Nova Guinea was/ ofte niet/ want alle de Caerten die sy hadden / en gheleecken niet met allen nae de Landen die sy vonden.

D'Onse en weten niet waer sy syn.

Den 15. quamen d'onse by twee laeghe Eylanden / die vol Cocos boomen staen/ sy roepden met de schuyte ende sloep/ wesende wel gemonteert/ aẽ land/ meynende

 cen

Ses-tiene van d'onse worden van de wilde gequetst.

Eñ moeten voor de Indiaenen wijcken.

een deel Cocos noten te haelen / maer doe sy aent land quaemen / laeghen de swarte int bosch / op d'onse passende / ende schotē so fel met flitsen / datter van d'onse wel xvj. dapper ghequetst wierden / zijnde d'een dwers deur den arm / d'ander deur t'been / de derde deur den necke ofte handen / ende elders geschoten. Waer tegen de onse weder onder den hoop schotē met musquetten ende steen-stucken / dan sy mosten door het gheweldich schieten der Indiaenen noch eyndelick af-wijcken.

Den 17. Iulij quamender eenige swarten aen boort / ende brochten Cocos, ende Bananas, soo veel als d'onse begheerden / voor oude spijckers / verroeste messen / eñ Corallen van glas. Sy brochten oock een weynich groene gember / ende geele wortelsjens / diemen ghebruyckt in plaetse van safferaen / oock Cassavy ende Papede. Sy verruylden oock aen d'onse van hare pylen ende boghen / soo dat d'onse van haer opt laetste groote vriendschap ghenooten. Dit zijn de Eylanden in de Caerten ghenoemt Moa, Iasou, Arimo, nae by Nova Guinea ghelegen. Sy ghebruycken hier Cassavy in de plaetse van broot / ende backent aen ronde koecken.

Taback.

Porcelevne.

Den 23. Iulij seylden sy voor by een Eylandt / op het welcke sy geen menschen en saeghen / Maer als sy een weynichsken van t'Landt af waeren / so volghden haer ses groote Canoës, brenghende ghedroochden visch / als steen-braesem / met Cocos noten / Bananas, Taback, ende cleyne fruytgens als pruymen. Oock qaemender eenighe swarten van een ander Eylandt / die een monster van Ghineetsche Porceleynen hadden / het vermoeden was dat hier wel Christen-schepen waeren geweest / te meer om dat dese lieden niet soo nieus-ghierich en waeren nae t'schip.

Geele menschen.

Dit was een ander slach van menschen / als de voorgaende / geelder van verwe / ende grooter van posture / sommighe hadden lang haer / sommighe cort / sy ghebruyckten oock flitsen ende boghen / ende verruyldender een deel met d'onse / sy waeren seer begheerich nae coraelgens ende yser-werck / Sy hadden groene / blaeuwe / ende witte glaesen rijnghen door haere ooren stekende / die sy vermoedelick van de Spaenjaerts ghecreghen hebben.

Groote aert bevinghe.

Des Nachts tusschen den 28. ende 29. Iulij ghevoelden onse luyden een aert-bevijnghe / so dat al het volck van verbaestheyt ontwaeckte ende wt de koyē quam / t'scheen somtijts of het schip ergens aen stiet. Sy wierpen dickwils het peyl-loot wt / maer sy en vonden geenen grond.

Schrickelicke donder eñ blixem.

Den 30. Iulij hadden sy sulck eenen schrickelicken grooten donder ende blixem / dat het gheheele schip van de donder-slaegen schudde ende beefde / ende het scheen somtyts geheel in vier ende vlamme te staen. Daer af sy alle gaer niet weynich verschrickt en warē. Daer op volghde sulck eenen grooten reghen / dat niemandt van alle de gene die in het schip waeren / opt der ghelycke ghesien en hadden.

Boven maten grooten regen.

d'Eendracht comt ten tweeden male onder de Linye.

Den 31. Iulij passeerden sy de Linye Equinoctiael voor de tweedde reyse. Hier en vernaemen sy geen volck / noch eenich gewach.

Den vijfden Augusti quaemē sy nevens eē Eyland van het welcke eenige scheepkens quaemen / ende staecken een vredevaentjen wt / ende d'onse oock / ende quamen de sloepe aen boort / niet anders mede brengende / dan een monster van Indissche boontjens ende ertgens / oock wat Rijs / Taback / ende twee Paradijsvoghels / den eenen ruylden d'onse / ende was wit en geel. Met dit volck conde men redelick wel handelen / want sy spraken sommighe woorden Tarnataens, ende eenen wasser die goet Maleys sprack / welcke taele Aris Claesz. Koop-man van de Jacht seer wel konde. Daer waerender oock onder / die eenige woorden Spaens spraken / ende eenen hadde eenen Spaenschen vilt. Dese menschen droeghen seeckere fraeye cleetgens om haer middel / eñ eenighe hadden syden broecken aen van verscheyden coleur / eenighe hadden Tulbanden opt hooft. Aen de vingeren droegense sommige silveren / sommige goudene ringhen / sy hebben al te mael peck swart hayr. Sy ruylden haere waeren met d'onse voor Coraelgens / maer sy wouden liever linnen doeck ghehat hebben: Sy waeren voor d'onse seer schou ende bevreest. Sy en wilden d'onse niet segghen hoe haer land hiet / maer d'onse oordeelden ende ghelooofden vast / dat sy waren op Oost-eynde van Gilolo, aen den middelsten tack van t'land / ende dat dese lieden waeren van Tidor, vrienden van de Spaenjaerden / ghelyck stracx daer na bevonden wiert / waer over d'onse alle gaer niet weynich verblijt en waren / als

nae

1617.

nae ſoo veel om-ſwermens ende geledene aermoede / ghecomen te zijn ter plaetſe daer ſy bekent waeren / ende van daer ſy hoopten haeſt by hare landſ-lieden te ſullen comen / Een ſake daer ſy ſo langhe na gewenſcht ende gehoopt hadden.

Onſe lieden comen voor de derde-mael onder de linye.

Deſen dach / te weten den vijfden Augusti, waeren d'onſe de derde mael recht onder de Linye Equinoctiael.

Den 18. Augusti vernamen d'onſe voor ſeecker / dat daer een ſchip van Amſterdam / ghenoemt de Paru, wel drie maenden gheleghen hadde / laedende het ſchip vol rijs / en datter oock voor een maend of twee een Engels ſchip gheweeſt was. Doe waren ſy dubbelt verblijt: ſy hadden doe noch vijf-en-tachtentich ghesonde mannen, doch waeren gheheel ten eynde van victualye. Den 23. droncken ſy den laetſten wijn op d'Eendracht, maer hadden nu veel rijs / Sagou, ende drye Schilt-padden gheruylt voor linnen / Corallen / Meſſen / Spiegels / ende Kammen. Sy vernamen datter wel twintich ſchepen / ſoo Hollanders / als Engelſche rondom het Eyland Ternate laghen en ſeylden / ſy vingen veel viſch. Maer als ſy aen de cuſte van Gilolo op ancker laeghen / en wt viſſchen voeren / ende aen de zeghen ſtonden en trocken / ſoo quamender vier Ternataenen wt het boſch ſpringē / elck met een ſweert ende ſchilt in de vuyſt / om onſe volck doot te ſlaen / dan de Barbier vant ſchip riep luyde / Oran Hoilanda, d'welck als ſy hoorden / ſoo hielden ſy ſtracx ſtille / ſprengen de waeter op haere hoofden / ende ſeyden / dat ſy meynden / dat onſe volck Caſtiliaenen waeren.

Eenige van d'onſe zijn in groot perikel.

Den 17. Septembris ſette de Eendracht haren cours nae Ternate aen / ende ſagen een ſeyl te loef-wart / dat oock na Ternate wilde / dat was de morghen-ſterre van Rotterdam / 150. laſten groot / ende ghemonteert met xxvj. lepel-ſtucken. De Sloep quam dit ſchip eerſt aen boort / en bleef daer drie nachten lanck by / het was een van de ſchepen van den Admirael. Speylberghen, die de Stadt Payta, verdeſtrueert / ende teghens acht Spaenſche ſchepen gevochten hadde / waer van hy er drye in den gront gheſchoten hadde / te weten den Admirael / Vice-Admirael / en noch een ſchip / ſonder merckelicke ſchade / dan dat hy een deel volcx verlooren hadde / ende nu gheenen buyt en creech.

d'Admirael Speylbergen verbrandt Payta.

Den 17. Septem. quam d'Eendracht voor Maleye in Ternate op ancker te liggen / ſeer verblijt weſende / dat ſy nu eyndelick onder onſe eygene Natye ghecomen waren. De ſchipper ende Koopman voeren terſtont naer land / om den Generael Laurens Reael te ſpreecken / daer ſy van den ſelven wel onthaelt wierden / als oock van den Admirael Steven Verhagen, ende dē Gouverneur van Ambon, Jaſper Janſz / midtſgaeders den gantſchen Raet van Indyen.

d'Onſe comen by de Neder-landers in Ternate.

Den 26. Septemb. heeft de Schipper en Coopman van d'Eendracht harē af-ſcheyt genomen van den Generael Laurens Reael, die de ſelfde met vliegende vaendelen liet aen boort brenghen / ende is d'Eendracht alſo na Bantam ghevaren.

Den 28. September paſſeerde dit Schip voor de vierde mael de Linye Equinoctiael.

Sy paſſeren voor de vierde mael de linye.

Den 28. October quamen ſy by Iacatra, al waer des nachts een van haer volck ſtorf / die d'eerſte was van alle de ghene die op d'Eendracht waeren wt-ghevaren / doch daer waerender oock twee ghestorven / die met de Jacht wt-geſeylt waren. Soo datter tot dier tyt toe van beyde ſchepen niet meer als drye mannen gheſtorven en waren / d'welck wonder is / ten aenſien van die groote onghemackelicke reyſe / ende langhen tyt. Daer waeren noch vier en-tachtentich levendighe perſoonen op d'Eendracht, die redelick gheſont waeren.

Maer drye mannen op die langhe reyſe gheſtorven.

Den eenen-dertichſten Octobris quam Ian Pieterſz Koenen van Hoorn / Preſident van Bantam voor Iacatra met het ſchip Bantam, ende den eerſten November ontboot hy VVillem Corneliſz Schouten, ende de Coop-liedē van het Schip d'Eendracht by hem aen land. Daer comende (in preſentye van zijnen Raed aldaer vergadert) verclaerde hy haer wt den naeme ende van weghen de Bewint-hebbers van d'Ooſt-Indiſſche Compagnye / dat ſy haer ſchip ende goet moſten af-ſtaen / ende in zijn handen over-leveren: Hoewel VVillem Corneliſz. met veel redenen hem daer teghen ſtelde / vertoonende datmen haer groot onrecht / jae gewelt dede / So moſten ſy even wel (als verheert ſynde) doen t'ghene de Preſident begeerde / haer ſegghende / dat hy zijnen laſt volghde / Ende ſo haer docht datmen haer ongelyck dede / dat ſy haer recht mochten verſoecken in Holland. Immers t'ſchip

ende

1617.

ende goet wiert haer af-handich ghemaeckt.

Een weke van ses daghen.

Dit gheschiede op maendach den eersten Novembris, nae de reeckeninghe van VVillem Cornelisz, ende die met hem op de Eendracht waren geweest/ Maer op eenen dynghs-dach/ende den tweeden Novemb. nae de rekeninghe vande Neder-landers aldaer. d'Oorsake van sulck verschil in den tijt was dese / Also VVillem Schouten wt Holland West-waert was ghesenlt/ ende eens met de Sonne het Aert-ryck hadde omme-ghesenlt/ Soo hadde hy eenen nacht ofte Sonne onder-ganck minder gehadt als sy/ Ende sy-lieden die wt den Westen tegen t'Oosten waeren gecomen / hadden daer deur eenen dach ofte Sonnen onder-ganck meer ghehadt/als d'Eendracht, t'welck een eet-mael verschil maeckte: Ende alsoo die van d'Eendracht haere tijt-rekeninghe doe lieten vaeren/ Soo verloren sy in de weke den dijnghsdach, springhende van den maendach op den woensdach / ende hadden alsoo een weke van ses daeghen.

Dijngsdach verloren.

Het schip d'Eendracht aldus den schipper VVillem Cornelisz. Schout af-handich ghemaeckt zijnde/soo bleven eenighe van t'boots-volck in Indyen / De schipper VVillem Cornelisz. met Iacob le Mair, met noch tien mannen van dat volck / begaven haer opt schip Amsterdam/daer Commandeur over was Iooris van Speilbergen, ende Schipper Ian Cornelisz May,aliâs Menschen-eter genoemt. Twaelf ander mannen begaeven haer opt schip Zeeland, en ginghen t'seyl van Bantam nae Nederland/den 12.Decembris 1616. Den 31.sterf Iacob le Maire opper-schipper.

Den xxiiij. Aprilis 1617. des morghens was VVillem Cornelisz Schout, met zijn gheselschap/dat int schip d'Eendracht was gheweest / de vijfde mael onder de linye Equinoctiael. Den 28. saghen sy de Noordsterre / die sy in xx. maenden niet en hadden ghesien.

Sy comen de vijfde mael onder de linye.

Den eersten Iulij quam VVillem Cornesz Schout met zijn gheselschap in het schip Amsterdam / in Zeeland / daer daechs te vooren oock in ghecomen was het schip Zeeland: Soo dat sy dese swaere reyse hebben vol-bracht in twee jaeren, ende acht-tien daghen.

Ick hebbe fol. 216. b. ghesent / datter in Holland drye Wal-visschen ghestrandet zijn/ maer nae der hand isser noch eenen aen-gelandet / soo datter in alles viere zijn ghevanghen / behalven noch eenige die voor het strand haer vertoonende / zijn ontcomen. Men meynt dat de stercke storm-winde/ende menichfuldige stercke golven/ dese Wal-visschen in dit ongemack hebben gebracht. Den eenen was al vry wat grooter dan d'ander drye/ lanck 60. voeten / ende 36. voeten dicke / zijn vel was swart/ende soo hart als hoorn. Tusschen t'hooft deses visches ende zijn lichaem/en was gheen onderscheyt / soo dat hy in effect gheenen hals en hadde. Het hooft was cort en rond / ende t'was ghefatsoneert als het voor-eynde van een beytel-schip / het onderste boven ghekeert zijnde. Het hadde onder het hooft een scherpe ofte spitsche muyle/ lanck / ende vol tanden / doch die en waeren niet lanck / oock niet scherp. Desen visch gaepte seer wijt ende eysselick. Men sach dat hy seer arbeydde om in de ongestuymde Zee te geraeken/ende daer in te gaen wentelen / als hebbende daer in zijn eygen playsier. In dit wentelen en woelen quam hy te ligghen op d'een syde / ende also liggende is hy ghe-borsten/ ende hem is veel vuyl-stinckende materye wt het lijf gheloopen / als oock wt zijn muyle. Hy hadde twee vinnen/ yeder ontrent vier voeten lanck/ en twee voeten breet / cleyne nae proportye van het groote lichaem / de steert was taemelicke lanck en breet. Daer zijn veel honderden van menschen wt gegaen om dese visschen te sien/ Ende wye weet of niet onder de selfde mede geweest zijn die vier mannen wiens gevanckenisse sy beduyden/ nae het oordeel van sommige. Dese visschen stoncken seer eysselick/ soo dat een yeder den neuse daer voor stopte. Ick en wil hier geen applicatye ofte wt legginghe over maecken/maer laete dat in yeder eenes oordeel staen. De wt-legginghe is licht te maeken/ als t'ghene dat daer mede wort aen-ghewesen/vol-trocken is.

Eenen jonghen Vrisschen Grave van Tyron, die sich eenen tyd lanck binnen Brussel onthouden hadde/ heeft men op den solder des huyses daer hy in woonde/ ghevonden / verhanghen in een dicke snaere / zijn voeten waren

1617.

waeren aen malcanderen ghebonden. Eenighe meynen dat hy hem selven heeft verhanghen om dat hy geenen middel en hadde om te leven nae synen staet/ gewesen synde wt Yrland/ om de factye der Spaenjaerden/ die de Tyrons lange jaren in Yrland gevoedt hadden tegen de Coniginne Elysabeth. Andere meynden/ dat hy door last van andere aldus ghestrangleert was.

Albertus sendt Ghesanten in den Haghe.

ALs de mis-verstanden tusschen de Staeten ende Steden van Holland ende eenighe harer naebuyren op het hoochste waeren/ soo heeft de Hertoge van Brabant twee Gesanten in den Hage ghesonden/ die de H. M. Heeren Gen. Staeten hebben voor-ghedraegen/ dat haere Hoocheyden begeerden/ datmen naerder verclaringe doen soude op het stuck van de Limiten/ op de Frontieren van Braband ende Vlaenderen / op dat alsoo des te beter alle mis-verstanden tusschen hare hoocheden ende de Geunieerde Landen mochten vermydt/ ende alle andere onheylen tusschen d'een en d'ander syde mochten voor-gecomen worden. Maer de geadviseerste houden voor seker/ dat dit maer eenen deck-mantel en is geweest/ Doch dat sy daerom ghecomen zijn / om haer neerstelick te informeren op alle inlandsche beroerten/ende om de selfde te helpen stijven / jae oock om nieuwe te verwecken. Verscheydene aen ghener syde houden voor seecker / dat eene der twistende partyen hier te Lande / haer tot hulpe sal roepen/ ende hopen door die occasye ende ghelegentheyt de Paepsche Religye hier wederom in te voeren/ende den Conijnck meyster over dese Landen te maeken.

Verder verhael van Sir Walter Ralegs reyse nae Guaiana.

HIer boven fol. 229. 2. Hebbe ick aen-gevangen te spreken van de Voyagye van Sir VValter Raleigh na Guiana, daer van sal ick nu wat breeder verhael doen/ alsoo hier wat groots wt ghevolcht is. Desen Ridder Raleig is ten tijde van de Coniginne Elysabeth in seer groot credijt gheweest/ alsoo dat haere M. hem heeft ghemaeckt Raets-Heer in haeren Secreten Raet. Als nu Coninck Iacob wt Schot-land was in Engeland ghecomen / als rechte ende naeste erfghenaem van de Coniginne Elisabeth, Soo is hy / nevens andere/ bevonden ende verwesen begaen te hebben hooghe Verraet/ tegen den persoone des Conijncx. Nochtans heeft hem de Conijnck die gratye gedaen/ dat hy hem niet en heeft laeten executeren ofte richten / maer hy heeft hem in den Tour te Londen laten leven in Libera custodia, hem laetende behouden zijn Landen ende opcomsten. In desen staet heeft Sir VValter Raleig gheleeft den tijd van vier-tien jaeren. Hy heeft sich begheven tot vlytich lesen ende studeren / ende hy heeft aldaer gheschreven een groot Boeck in folio, een Chronologia, ende Genealogia, ofte Tijt-rekeninghe ende Gheslacht-rekeninghe van oude tijden/daer van inde H. Schrifture/ende andere Historyen mentye ghemaeckt wort. Maer syne sinnen en hadden hier niet wercks ghenoech aen / hy bedacht middelen om wt dese ghevanckenisse te comen/ ende de werelt te gaen beseylen ende besien. Hy heeft den voortreffelicken Ridder Ralph VVinwood, ghewesenen Ambassadeur in dese Neder-Landen / ende daer na Secretaris van Staete / aen zijn hand ghecreghen / als oock noch andere treffelicke Ridderen ende Edel-lieden/de welcke hy/door verscheydene redenen / die hy heeft weten by te brenghen/soo wijt ghebracht heeft/dat de Secretaris VVinwood met zijne M^t. heeft ghesproken ende ghehandelt van de vry-laetinghe deses Raleighs, ende hem verlof te geven / om met eenighe schepen (die hy met hulpe van verscheydene Ridders/Edel-lieden/ende Coop-lieden presenteerde toe te rusten) te moghen seylen na Guiana, voor-gevende/ dat daer Mynen waeren bestaende gheheel wt fijn goudt. Of wel de Conijnck dit niet gelooven en conde (te weyniger om dat VValter Raleigh dit voor gaf) ende het zijne M. daer voor hielt / dat by al-dien daer sulck een gout-rycke Myne was / dat de Spaenjaerden (die soo neerstich zijn in het soecken van Gout) dus langhe niet en souden getoeft hebben die te ontdecken ende wt te putten/ &c. Desen alleen on-aengesien/ om dat syne M^t bevond / dat Sir VValter Raleig veele menschen met die opinye van die gout-rijcke Myne, als betoovert hadde/ Ende dat syne M^t veel op spraecke onder-worpen was/ als of hy zijne ondersaeten niet en gunde / dat sy/ op haere eygene costen / sulcke groote Rijckdoemen souden gaen soecken eñ vercrijghen : So

1617.

heeft hy eyndelick Sir VValter Raleig consent ghegheven om nae Guaiana te seylen/ doch met een ghelimiteerde ofte bepaelde Commissye / daer van ick stracx breeder spreken sal.

De Spaensche Ambassadeur soect de reyse op Guiana te verhinderē.

So haest als de Grave van Sondomaer, Spaenschen Ambassadeur by zijne Mt in Engeland / dit vernomen heeft / Soo heeft hy sich heftich hier teghen ghestelt/ sustinerende / dat het VValter Raleigh nerghens anders om te doene en was / dan om eenen roof te gaen haelen van de onder-saten des Conijncx van Hispanyen/ daer wt dat lichtelick conde ontstaen de verbrekynge der vrede tusschen de beyde Croonen/ghenoechsaem hier tegens protesterende/ende sustinerende/dat sijne Mt vele van zijne onder-saeten in groot perikel van verderf soude brengen.

De Coninck heeft den Spaenschen Ambassadeur belooft / dat hy Raleig sulcx een bepaelde Commissye soude gheven/ dat hy niet te vreesen en hadde / dat hy des Conijncx zijnes Meysters onder-saten int minste soude beschaedigen / Ende indien hy quame zijn Commissye te overtreden/ So beloofde zijne Mt / dat hy hē voor seker straffen soude/ ofte dat hy hem gebonden aen handen en voeten / woude in Spanyen senden / met al het goud en goed dat hy soude gherooft hebben / al ware het noch soo groot. Hier en boven heeft zijne Mt den Secretaris VVinwood belastt / dat hy Raleig op zijne conscientye ende eet wel ernstelick vermaenen soude/ hem te ontdecken/ of hy oock eenigen anderen aen-slach voor-hadde / als alleen die rijcke gout Myne in Guaiana te gaen soecken ? Raleig heeft dē Secretaris VVinwood met hooghe ende diere eeden ende protestatyen versekert/ dat hy geen ander dissein voor en hadde/ jae hy heeft oock eenen brief aen zijne Mt gheschreven/ in den welcken hy met veel hooghe asseveratyen ende eeden zijne Mt verseeckert / dat hy gantschelick niet gesinnet en was eenich ghewelt ofte onghelyck den onder-saeten des Conijncx van Hispanyen toe te weghen. De Conijnck heeft dit alles den Spaenschen Ambassadeur aenghedient/ maer en conde hem daer mede gheen contentement geven / hy sustinerende/ datmen sulck een groote vlote niet en behoefde / om die Myne te gaen soecken. Als van Sir VValters weghe geseyt wiert / dat hy soo veel scheppen ende volck moste mede nemen/ tot sijner versekerijnghe / So beloofde de Spaensche Ambassadeur/ indiē hy derwaerts gaen woude met een of twee schepen/ dat hy hem by den Conijnc van Spanyen woude te wege brenghen/ belofte van onbeschaedicht derwaerts te reysen/ende vry in Engeland te convoyeren / met al het goud dat hy daer crijgen soude / hy daer voor in Engelandt borge blijvende. Doch eyndelick heeft zijne Mt (besijdē stellende alles wat de Spaēsche Ambassadeur hier tegens protesteerde ende dede) Sir VValter Raleigh verlof gegeven om wt Enghelandt nae Guaiana te vaeren / doch met een seer nauwe Commissye/ waer van dit de somma is.

Commis[…] by den Co[…]nijnck S[…] Walter [Ra]leig ghe[…]ven.

Dat Sir VValter Raleigh Ridder, wiert toe-ghelaeten een voyagye te doen nae de Suyd-Custe van America, ofte ergens in America, besett met Heydenen eñ wilde menschen / om aldaer te ondecken eenige Coop-manschappen ofte waeren/tot nut ende voor-deel der inwoonderē van Engeland/&c. Op hope / dat by dese gheleghentheyt ende onder-handelijnghe van Coop-manschap/ de Gereformeerde Religye onder die Heydenen ende Afgoden-Dienaers soude moghen ghebracht ende gheplantt worden.

Hem/ ende alle die met hem wouden op dese reyse gaen wiert ghegunt ende toeghelaeten mede te nemen soo veel schepen ende waeren/ als sy behoefden/ende haer nood-wendich ende voorderlick wesen souden/ soo voor haer selven/ als om met die menschen in onder-handelijnge te comen : Oock van daer in Engeland / ende alle des Conijncx Domeynen/te moghen brenghen sulck goud / silver/ bullion/ of andere waren ende Coop-manschappen/ of wat het mochte wesen / dat sy daer crijghen souden : Ende dat sulckes alles tot profijt van VValter Raleigh, ende zijner Compagnye/ ofte Reyders / Alsoo nochtans/ dat de Conijnck van allen dien genieten soude het vijfde part / mits oock betaelende de Costumen/ Subsidyen / eñ anders/nae gebruyck des Rijcx.

Sijne Mt heeft Sir VValter Raleig gestelt tot Gouverneur over alle die in dese vlote waeren / hem ghevende vol-comens macht ende authoriteyt / om alle de selfde te regieren ende straffen / achter-volgende de ordre/ ende wetten / als hy sal maeken eñ ordonneren/ so wel int Crimineel/ als Civijl/ over de Mateloosē eñ andere.

Gegeven

Gegeven den 26. Augusti, in het vierthiende jaer van de regierynghe des Conynex Iacobi over Engeland/ &c. ende het vyfstichste over Schotland.

Voorder verhael van Raleighs reyse.

Hoe dese reyse den Ridder Raleigh ghelucket sy / en weet ick niet beter aen te wysen/ als wt den brief / den welcken hy een Sir Ralph VVinwood gheschreven heeft wt het Eyland van St Christofora, een van de Eylanden die Antilliaens genoemt worden / den 21. Martij, 1617. waer van dit de Coppye is:

Brief van Sir Walter Releig aen den Secretaris Winwood.

Mijn Heere,

ICk en hebbe u noch gheen rekenschap gegeven van onse reyse nae Indyen/ Ick en hebbe oock sedert gheen stoffe om te schryven ghehat / dan van het grootste ende scherpste ongheluck/ dat eenich mensche soude cunnen overcomen. Want daermen gewoonelick binnen den tyd van vyf-tien ofte twintich daeghen ten langhsten comt tusschen Capo Verde, ende America, So hebben wy de winden also teghen ghehat/ oock soo groote ende geweldige stormen/ ende stort-regen/ dat wy ses weken ianck syn onder wege gheweest. Hier op is gevolght groote hitte/ ende ghebreck van versch waeter / t'verlies vā Anckers ende Kabels by het Eyland Brava ende Capo de Verde, daer wy meynden alle gaer te vergaen. Ons overvielen groote sieckten ende sterften van een groot ghetal van onse beste ende bequaemste Mannen te Lande ende ter Zee.

Den xvij. Novembris creghen wy int ghesichte de kusten van Guaiana, eñ anckerden vyf graeden van de Riviere Caliana, ende vertoefden daer tot den vierden Decembris. Wy brochten daer onse crancke aen Land / ende wy setten onse Bargyen ende Sloepen op / die wy wt Engheland ghebrocht hadden/ om die te wasschen/ ende naemen versch water in/ zynde by-ghestaen ende ghespyst door den Indiaenschen Casique Henry Calliano, van myn oude kennisse / met groot bewys van eere ende van liefde. Ick selve ben ses weken lanck in de handen des doots geweest/ sonder my te kunnen verroeren/ men moste my in eenen stoel dragen. Ick gaf ordre / dat Capiteyn Kemisch met vyf schepen soude vaeren nae de Oronocques, ende het volck geleyden nae de Myne. In dese vyf schepen waren vyf Compagnyē/ elck van vyftich man / onder het beleyt van Capt. Packer, Capt. Noorth (Broeder van my Lord Montaigle , ende my Lord Noorth) beyde cloecke Edel-lieden / ende van seer groote patientye in het verdraeghen van onghemack / honger/ ende hitte. Mynen soone hadde de derde Compagnye / Capiteyn †Tornap wt Kent de vierde / Capiteyn †Okemerly door zynen Luytenant de vyfde / Mynen Sergiant Maior Capiteyn Piggot, starf op de elendighe reyse/ ende mynen Luytenant Sir VVarran St. Leger, leyt soo sieck/ datter geen hope van zyn leven en is: Ende den last ghegheven aen mynen Neve George Raleig (die met grooten lof t'Neder-land langhe ghedient heeft) en was niet soo wel ghehoorsaemt als d'enterprinse vereyschte/ overmits myn af-wesen/ ende het af-wesen van S^r^. VVarran. Als sy de Riviere op-gingen/ So begost de Spaējaert d'oorloghe/ schietende eerst nae ons met grof geschut / ende met Musquetten/ So dat d'onse ghenootsaeckt waren oock op haer te schieten / Ende corts daer nae verjoeghen d'onse de Spaenjaerden wt de Stadt/ In den aen loop wiert mynen Soone verslaghen/ die meer trachtte nae eere/ dan na zyn behoudenisse/ met wiens dood (om de waerheyt te seggen) al het respect dat ick inde werelt hadde/ met my een eynde genomen heeft.

† of/Thornish.
† of Chudley

Of schoon die Capiteyns soo swacke Compagnyen hadden/ als oyt eenige valiante leyders ghehat hebben / Soo warender onder de selfde twintich of dertich Edel-lieden van groote Couragye / Als onder andere van myns soons Compagnye / M^r^. Knevit, Mr Hamond, M^r^. Langhwhorth, ende Iohn †Pleasington / zyn Officieren. Sir Iohn Hamden / Mr Simon Leake , Korporael vant veld. Mr Hamonds outsten Broeder / Mr Nicols van Buckingam, Mr Robbert van Kent, Mr Perrijm, Mr Tresham, M^r^. Mulinor / M^r^. VVinter , ende zynen Broeder / M^r^. †Way/ M^r^. Mylls Herbert, M^r^. Bradshaw, Capt. Hall, ende andere. Ick noeme dese Edel-lieden / op dat indien zyne M haren dienst van doene heeft / sy mochten bekent syn voor bequaeme Mannen.

† of/Perinhton.
† of/May

D'ander xv. schepen bleven te Trinidado, gheen bequaemer haven vindende by Guiana. Het tweedde schip wiert gecommandeert door mynen Vice-Admirael Capt. Iohn Penninghton, van wien ick met

1617.

der waerheyt moet bekennen/ dat hy een van de bequaemste Mannen ter Zee is/ die Engheland heeft. Het derde schip wiert ghecommandeert door Sir VVarran St Legher, een treffelick ende wtnemende cloeck Edel-man. Het vierde door Sir John Fearne/ende het vyfde door Capiteyn Chudley van Deuon-schire. Met dese vyf schepen verwachtede ick daegelicx de Spaensche Armaede. Indien de selfde op ons ghevallen hadde/(onse Forces verdeylt zijnde/ d'een helft in de Oronocques, honderd vijftich mijlen van ons) wy en souden niet alleen in stucken verscheurt zyn ghewecst/ Maer oock die die in de Riviere waeren/ sy en hadden gheenen Zee-slach cunnen wt houden/ So dat wy gheresolveert waren nevens haer te sterven ende te verbranden/indien de Spaẽsche Armaede ware op ons aengecomen. Maer t'schijnt datse ons vertoefden te Margareta, daer sy wistẽ dat wy onse passagye mosten nemen nae Indien. Het beliefde zijne M: ons ter Zee weynich te achten/ ende my te doen by eede beloven/ ende onder mijn hand neder te stellen het Land ende de Riviere/daer ick in moest/ hetgetal van mijn volck/ de grootte van mijn schepen / wat gheschut elck schip voerde. Twelck alsoot den Spaenschen Ambassadeur wiert bekent ghemaeckt/ Soo heeft hy zijn brieven nae Madril gheschickt eer ick wt den Tems was / want synen eersten brief was ghedateert den 14. Martij A°. 1617. over gesonden by een barke van advijs / welcken brief hier in ghesloten is/ d'andere bewaere ick / niet wetende of dese mochten geintercipieert worden.

Den tweeden brief des Coninckx was gheschreven den xvij. Maij, ghesonden met een Carweel / aen Diego de Palamecque Gouverneur van Guiana, Eldorado, eñ Trinidado. Den derden door dẽ Bisschop van Puerto Rico, ende ghelevert aen Palomecque den xv. Iulij te Trimidado, den vierden was ghesonden van den Secretaris van den Coll nae Indyen/op den selfden tyd/met des Coninckx brief. Daer waren oock Commissarisen ghesonden / om spoedelick drye honderd soldaeten te lichten / ende tien stucken gheschuts / om te senden van Puerto Rico nae Guiana, ende honderd vijftich van Nuevo Regno de Granado, onder t'ghebied van Capt. Antonio Mussica, ende oock honderd vijftich van Puerto Rico onder t'beleyd van Capt. Francesco Zanchio.

Nu/ Heer / dewijle het allen den genen die in de Indyen gehandelt hebben sint onses Coninckx regieringe in Engeland/ bekent is / dat de Spaenjaerden levendich ghevilt hebben alle die aerme menschen die sy gecregen hebben/maer Cooplieden zijnde/wat doot of tormenten hebben wy te verwachten / indien sy ons crijghen & welcker getal/ tijt van comste/ ende plaetse waer henen wy gaen/alreets den Spaenjaert bekent sijn.

Ten laetsten om een andwoorde te maken van dat wy de Myne niet bearbeydt en hebben. Al-hoe-wel ick wel weet/dat ick niemand (zijne M. wttbesondert) en behoeve meer satis-factye te geven / dan my selven / mijnen Soone verloren hebbende ende mijnen Staet / op dese enterPrinse / Soo is dit seker/ dat de Spaenjaert meer sorge droech om den wech tot de Mijne gaende te bewaeren / dan voor de Stadt selve/ d'welck sy (nae luyt van des Coninckx Commissye) lichtelick conden doen / den wech zijnde aspera & fragosa. Dit is oock waer / Dat Kemisch de Riviere heel leege vont/ ende niet wel aẽ den Oever en conde raecken / maer most wel een mijle van daer blijven van wegẽ vele bancken die hy daer vont / Al-waer als hy een plaetse ghevonden hadde om te landen/ soo quammer een Volee Musquetten wt de Bosschagye/ die t'wee van onse Royers door-schoot / ende quetster noch sesse / ende sy schoten eenen cloecken Edel-man Capiteyn † Cornap int hooft / van welcke wonde hy noch queelt. Voorder/ soo wilde Kemisch zijn eyghen hooft volghen/ segghende : Dat het te vergeefs was de Myne te betrachten/ om dat de Engelsche/ die in de Stad van St Thomè bleven / teghen t'ghewelt dat den Spaenjaert dach ende nacht aẽwende/ met ghedurich stormen / niet en souden cunnen wt-houden / Datmen tot de Myne door dicke Bosschen moste gaen/ daer seer quaelick was door te geraeken/ ende datmen de Myne ontdeckt hebbende/ geen volck by der handen hadde/ om daer in te wercken/ Soo liet hy het daerom al heel verblijven. Maer het is seecker / dat de Spaenjaert twee goud-mynen heeft by de Stadt van St. Thome, d'eene zijnde in de besittinghe van Petro Rodrigo † de Parama / d'andere van

Herviano

Herviano Frontino, De derde is van Silver / in de besittinghe van Francisco † Pascardo. Haer ontbreecken Negros om daer in te aerdeyden / want de Indiaenen en cunnē daer toe niet gedwongen werden / wt cracht van een wet des Keysers Caroli V. Ende den Spaenjaert en wil/noch en can dien aerbeyt niet verdraeghen / Praggadocia den Spaenschen Ambassadeur mach seggen wat hy wilt. Ick wilt bewijsen door de hand van den Propriador, door t'Costuym-Boeck/ ende door s'Conijncx Quinto (waer van ick een Ingott ofte twee ghecregen hebbe) Ick wilt doen blijcken by eenigen Prince ofte Staet/hoe ghemackelick dat dese Mynen, ende noch vyve ofte sesse meer cunnē vercreghen worden/ meest in die plaetsen/die noch noyt en zijn besocht by eenighen vyand/ tot de welcke oock noyt passagye ghevonden en is gheweest / noch door Engelsche/Fransche/ofte Duytsche.

† of Fascardo.

Maer als Kemisch weder keerde vande Oronocques, ende ick zijnen raet eñ voornemen improbeerde/ ende hem seyde/ dat hy my gheruyneert ofte ontdaen/ eñ myn eere by den Conynck ghewondet hadde/ sonder hope van die wederom te sullen cunnen crijghen/ So heeft hy hem-selven/ gaende in zijn Cabona, ghedoodet / Ick seyde hem/ dewijle mijnen Soone was dood ghebleven / Soo en vraeghde icker niet nae/ offer noch honderd ghebleven waeren / mits dat de Myne waere ontdeckt gheweest/ ende ick alsō myn credijt hadde moghen behouden/ Want ick verclaere voor den Heere/ hadde Capiteyn VVhitmy (dien ick meer aen-sach dan alle de Capiteyns van mijn Vloote) van my niet wech ghelooppen tot de Granados, met hem noch nemende het schip van Capit. VVallahton, Ick soude mijn lichaem met mijnes soons lichaem te St Thomè gelaeten hebben / Ofte ick soude wt die / ende andere Mynen, soo veel gouts ghebracht hebben / dat de Conynck wel soude bevonden hebben/ Dat ick geen ydele saecke voor-gheslaghen en hadde. Ick en weet niet wat van my nu sal ghewoorden/ Ick en hebbe mijn pardoen in Engeland niet/ mijnen aermen staet is verteert / ende en weet niet / of eenigen Prince my sal willen brood geven. Ick bid u / Mijn Heere, hout een goet ghevoelen van my/zijt mijner gedachtich by den Graeve van Arundel, ende Pembrock, ende hebt mede-lijden met mijn aerme Huys-frouwe / aen de welcke ick niet en darf schrijven / om niet te vernieuwen de droeffenisse van haeres soons doot. Ick bidde u wilt my Lord Carewe dit mede deylen / want het is een verbroken herte/swack lichaem/ende teedere ooghen / een quellinghe veel brieven te schrijven. Ick hebbe veel dingen gevonden ende ontdeckt/die van importantye zijn / belanghende den stant ende onsterckte van de Indyen/waer van ick u/ mijn Heere, indien ick int leven blyve/hier nae breder verhael sal doen / daer en tusschen blijve ick.

Kemisch brenght hem-selven om den Hals.

Uwer Edelh.

Getrouwe Dienaer

VVal. Raleig.

Vyt Sinte Christoforo,
den 21. Meij 1617.

Post dato heeft Sir VValter Raleig noch dit aen den Secretaris VVinwood ghescheven:

Mijn Heere,

NAe de doot van Kemisch, heeft de Sergeant Maior/ ende andere van syn getrouste vrienden bekent/ Dat hy haer/ als sy te rugghe quaemen / ende aen den Oever der Riviere waeren / seyde: Dat hy haer wel hadde cunnen by de Myne brengen in twee uyren tyts marcherens van de Riviere af / Maer om dat mijnen soone was doot ghebleven / ende ick myn pardoen noch niet en hadde van den Conijnck / Ook om datter geen apparentye en was / Dat ick int leven soude blyven/ So en docht het hem niet gheraeden / dat hy de Myne voor de Spaenjaerden / ofte voor haeren Conijnck soude openen: Sy andwoordden hem eñ seyden/ Onaengesien ick mijn pardoen niet en hadde/ dat nochtans de Conynck onder zijnen grooten seghel my hadde verloeft op dese reyse te trecken ende mijn part van den buyt te ghenieten/ Hier op andwoorde Kemish wederom / dat die gifte was eenes mans † non entis, nae de wet/ ende datse derhalven van geender weerde en was / Dat Kemish dese propoosten ghehouden hadde / en wist ick niet tot nae zijn Doot. Als hy vernam/ dat ick ghesinnet was aen uwe Edelheyt te schrijven/ So begeerde hy/ dat

† Die niet en is.

ick zijn onschult by V.E. soude doen/ dat hy niet en was tot de Myne gegaen. Ick andwoorde hem / dat ick het niet doen en conde/ Maer indien hy hem-selven conde excuseren/ende de Heeren satis-factye geven/ dat soude my lief wesen/ Maer wat my aen ghynck / Ick wist wel dat hy het met cleyne schaede hadde cunnen doen/ Dat ick hem op geen ander wijse en conde ontschuldighen. Hier op seyde hy my/ dat hy datelick my verwachten woude/ ende dat hy my beter satis-factye woude gheven: Maer soo haest als ick van hem ghegaen / ende in mijn cabinet ghecomen was/ soo hoorde ick een pistole los gegaen over mijn hooft/ ende als ick schickte om te vernemen wie die scheute gedaen hadde/ Soo wiert my ter andtwoorde gheseydt / dat Capiteyn Kemisch gheschoten hadde wt sijn venster / om de pistole schoon te maeken. Als sijnen jonghen in sijn slaep-plaetse ghynck/ so vont hy hem op het bedde ligghende/ seer bebloedt sijnde / ende als hy hem int aenghesichte besach / soo bevondt hy/ dat hy doodt was. Alsoo de pistole cleyne was / soo hadde hem den koeghel weynich verseert/ maer als de jonghe omme-keerde soo vont hy een lanck mes in sijn lichaem stekende tot den hecht toe.

Hoe Capt. Kemisch hem selven heeft om de hals ghebracht.

Mijn Heere,

ICk hebbe eenē seer valianten ende eerlicken Edel-man in Enghelandt ghesonden/ mijnen Consijn Herbert, in een flie-boot/ met een deel onnutte ghesellen/ die nerghens nut toe en sijn/ noch te waeter/ noch te Lande. Ende al hoe wel sy dit selfs versocht ende begheert hebben/ Soo weet ick nochtans wel/ dat sy my over al daer sy cunnen / onghelyck sullen doen/ Ic bidde V.E. dat doch dit schuym van menschen niet en moge geloooft worden / als het quaelick van my spreeckt/ Van my/ segghe ick/ die meer moeyte ende arbeyts hebbe ghehadt/ ende die meer gheleden hadde/ dan den alder-geringhsten schudde ofte fielt die op dese Vlote is. Als dit volcxken al wech is/ Soo sal ick de zee noch cunnen houden/ tot op het eynde van Augusto , met vier passelicke schepen.

Mijn Heere,

IN wat deel van Europa het Godt believen sal my te laeten aencomen / Ick en sal niet naelaeten V.E. te laeten weten wat wy sullen wt-gherichtt hebben/ Soo langhe/ Jae inder eeuwicheyt/ blyve ick

V. Edelen Dienaer/

Walter Raleigh.

MAer eer desen brief in Enghelandt quam / soo was Sir Ralph VVinwood al overleden / Soo dat Ralegh hem nae der handt niet ghesproken en heeft / aen hem verliesende eenen getrouwen Vriendt/ die hem in sijnen grootsten noodt wel hadde cunnen groote vriendtschap ende behulp doen.

Winwood overleden.

Wat hier voorder op ghevolght sy / sal ick in het jaer 1618. verhaelen.

DIt jaer heeft de Conijnck van Hispanyen eenigh der Vrye-nederlandtsche Coopvaerdye schepen in Hispanyen ghearresteert/ ende hy heefter vyve van de selfde ghebruyckt om crychsvolck ende crychs-ghereetschap wt Hispanyen nae Italyen te schicken/ die in zee comende van de Vrybuyters wt Algiers in Barbaryen / sijn besprongen/ schietende twee der selfder in den gront / de andere vyve hebben de Vry-buyters ghevanckelyck wech ghevoert. Soo dat dese Landen schaede van seven schepen gheleden hebben. Vermoghe de Trefues en mach noch de Conijnck van Spanyen noch Albertus, geē Nederlantsche schepen aenhouden.

De Coninck van Hispanien ... eenige Neder-landtsche schepen ...

DAer sijn oock dit jaer onder den naeme van den Keyser aenghenomen twee duysendt Ruyteren/ ende seven honderd man te voet/ onder t'ghebiet van eenen Graeve van Furstenberch, den Heere van Anholt , ende andere Overste / Sy hadden hunne loopplaets in Elsaes. De Commissyen / met het gelt/ tot aennemijnge van dit volck/ comen van Brussel. Eenighe van dese Ruyteren ende Soldaeten hadden haere loop-plaetse in het Sticht van Cuelen/ en op de fontieren van Gulicker-Landt.

Volck aenghenomen op den naeme des Keysers.

1617.

De Coninc van Hispanyen crijcht een Vlote wt West-Indyen/ seer rijckelick ghelaeden.

Dit Jaer van 17. heeft de Coninck van Hispanyen een vlote wt West-Indyen ghecreghen/ seer ryckelick ghelaeden met silver / ende andere costelicke waeren ende Coopmanschappen / beloopende sulckes tsaemen ter waerdye van elf milioenen/ een honderdt duysent / twee en dertich duysendt/ vier honderdt ende seven Reaelen van achten/voor den Coninck/ende de Coop-lieden. Dit ghelt wil sijn operatye doen.

De Staetē wordē aengesocht om assistentye van verscheydene Coningen/ Princen ende Republycken.

De Geunieerde Neder-Landtsche Provintyen hebben dit jaer van 1617. ghefloreert/soo veel de neeringhe ende traffycke aengaet / Oock in het publycke (wtghesondert den inlandtschen twist ghereesen wt de Religye) ende sijn dit jaer om assistentye aenghesocht gheweest van den Coninck van Vranckrijck tegen de Princen: Van den Coninck van Sweden : Van Muley Sidan, Coninc van Marocques: Van den Hertoghe ende Seigneurye van Venegyē: Van den Hertoghe van Savoyen : Van den Hertoghe van Bouillou : Jae oock van de tsaementlycke Princen in Vranckerijck tegen den overlast des Marquis d'Ancre, Es niemandt van allen desen en is sijn versoeck afgheslaeghen/ maer de Genereuse Heeren Gener. Staeten hebben eenen yederen der selfder / nae gheleghentheyt van saeken/assistentye ghedaen / ofassistentye belooft.

Als ick aē het eynde deses Boecx gheeomen was / Soo hebbe ick ghecregen de Copye des Briefs/ die de Spaensche Viceroy van Naepels aen den Turckschen Keyser Mahomet den iij. soude gheschreven hebben/ wt de Italiaensche sprake verduytscht/ Soo als ick hem ghecreghen hebbe/alsoo deele ick den selfden den goet-willighen Leeser mede.

Copije.

Copye des briefs van den Spaenschen Viceroy van Naepels aē.

Groot-machtichste Heere,

Hoo vvel vele van onse VVet in dese tijden eenen afkeer hebben van de vrientschap der groote Princen, die af-keerich sijn van de selve, bevvysende haere macht ende hulpe, die sy in voorvallende gheleghentheden konnen by brenghen, aen de behoeftighe Princen van de onse: Ghelijck sy alreets in verscheydene gheleghentheden gedaen hebben, als een yeder vvel vveet: Soo en sullen nochtans vvy, vvetende hoe groot profijt dat haere vriendtschap ons aen-brenghen can, ende insonderheydt overvveghende de moghentheydt ende hoocheydt van uvve stamme, sijnde de grootste die in de vverlt is, ende vvesen sal, die nu veel eeuvven achter een met harde ende langhe oorloghen vernielt heeft de grootste Potentaeten ende Monarchyen der vverlt, Keyser rijcken ontblootende van haere Croonen, Konijnckrijcken van haere Schepters, ende Vorsten van haere Provincyen, Aē-slaegen die glorieuselick vervult sijn met schrick van de gantsche vverlt, die noyt ghedacht, veel min volbracht sijn van de Christen-Princen, overmits haer slofficheyt, maer alleen van die doorluchtighe ende strijtbaere mannen, als ghevveest sijn uvve voor-vaeders, die alleen met den naeme van haere crijchsbevveghijnghen, het sy te vvaeter ofte te Lande, de gantsche vverelt hebben doen schricken. VVie sal dan so plomp ende so sot sijn, dat hy de gene die vriendschap houden met des machten, sal bespotten? Voorvvaer niemandt. Ick, betoonende dat hy verre af-vvijckt van de politijcke regierijnghe, die soodanighe

1617.

Den Turckschen Keyser Mahometh den iij. ghe-schreven/ daer in hy den selfden soeckt op te hissen tegen de Republ. van Venetyen/hem raedende tot de Conqueste van het Coninckrijcke van Candia.

Petentaeten

1617. Potentaeten vercleent sal bevvijsen de toe-gheneghentheyt, liefde ende goet-gunsticheydt, vvelcke die hebben, de vvelcke u met alle toe-ghedaenheydt, nae hun vvterste vermoghen, begeeren te dienen: Ick sal u indachtich maecken, *Heere*, eenen gemackelijcken, gheluckighen, ende grooten aen-slach, van te conquesteren het Conijnckrijcke van Candyen, onvvettelijck beseten by de Venetiaenen. Het vvelcke u lichtelijck sal ghelucken, overmits sy heel besich sijn met die vveynighe plaetsen te bevvaeren, die sy besitten in Slavonyen ende Dalmatyen, vvesende staedich ghequollen van de scheepsvlote by my ghesonden op de Adriaetissche *Golfo*, die hun tot in haere eyghene haevens toe heeft bespronghen, ende schandelick te rugghe gedreven. So dat nu bevonden is, dat sy ter zee vveynich, ofte niet vermoghen, hoe-vvel sy nu ter tijt in dien deele seer gheachtt sijn. Nu dan,

O Doorluchtichste Heere,

Is het de tijt van eenen heerlicken aen-slach in uvve jonckheyt, die een beghinsel sal vvesen van haere vernietijnghe, ende van een groote Monarchye voor uvve Majesteyt, als oock een vermeerderijnghe van de achtbaerheydt uvves naems, het vvelcke ick met een blyde ghemoet sal aenschouvven, sonder midler tijt in ghebreke te blyven van uvve vloten te helpen, blyvende voor altoos uvven Dienaer, toe-ghedaen de grootheyt van uvve Majesteyt, aen de vvelcke ick my selven ootmoedelick recommandere. VVt Napels, in *Iunio*, 1617.

Vwer M^ts^ Dienaer

De Hertoghe van Ossuna Vice-roy van Napels.

NAe der handt is dese tijdijnghe vermeerdert/ met by voechsel/ dat desen Vice-Roy van Napels wt last syner Conijncks/ den Turckschen Keyser heeft ghepresenteert een haeven in te gheven/ daer syne Galeyen souden moghen in salvo ligghen. De Spaenjaert ende Spaens-Ghesinde meynen dat het haer wel vry staet de Turcken tot assistentye te roepen/ dewyle de Venetiaenen de ketteren (verstaende ons Neder-Landers) om hulpe hebben aenghesocht.

DEn negenden Novembris heeft de Agent van Venetyen/ in de volle vergaederijnghe van de Heeren Generaele Staeten aengedient/ dat hy van syne Meysters met eenen expressen Courier, die binnen den tijt van seven daeghen van daer ghecomen was/ hadde tijdijnghe becomen / dat de vrede niet alleen tusschen Spaenyen ende Savoyen/ maer oock tusschen de Venetiaenen/ ende den Eerst-Hertoge Ferdinand besloten/ ende by den Conijnck van Hispanyen bevesticht synde/ De Spaensche niet te min twee daeghen daer nae / ghewaepender handt/ in het ghebiet der Venetiaenen ghevallen waeren/ ende dat de Vice-Roy van Napels syn Galeyen ghesonden hadde in de Golfo van Venetien/ daer groote schade doende.

Hispanica fides.

Ick voeghe hier noch by (om voorder te bewyse hoe weynich datmen sich heeft te verlaeten op de Contracten diemen met den Spaenjaert aengaet) Dat de Venetiaensche Ambassadeur voor ettelicke maenden in propoost gheraeckt synde met den Hertoghe van Ossuna, nopende het houden van beloften / ende hoe wijt dat de Conijnghen daer aen ghebonden syn/ Soo seyde die voorsz Hertoghe/ Dat luyden van cleyne qualiteyt schuldich waeren haere Eeden ende Contracten te onder-houden, maer dat de Conijnck van Hispanyen, die

so een

1617.

soo een machtich Monarcha is, ende die met soo veel verscheyden volckeren ende natyen te handelen hadde, daer aen niet en conde gebonden wesen, Daer by voeghende/ Dat de Conijnck sijn belofte brekende, sich genoechsaem conde ontschuldighen, als sijnen Raed goet ofte nood-wendich oordeelde, dat hy sulcx soude doen.

Eer de Trefues besloten sijn / heeft de Coninck van Hispanien / ende d'Eerst-Hertoghe Albertus, dese Geunieerde Provintien ghekent voor vrye Landen / op de welcke sy niets te pretenderen en hebben/ Maer onlancx als d'Eerst-Hertoge heeft ordre ghestelt op den Adel onder syn ghebiet staende / Soo heeft hy daer van een Placcaet laeten publiceren/ Ghebiedende mede/ onder andere/ den Cancelier van Gelderlandt, president ende Raeden in Hollandt ende Zeelandt, president ende Raeden in Frieslant, Vtrecht, Overyssel, Stat Groenijnghen, ende Omme-Landen, datse dese syne ordonnantie sullen publiceren / ende doen onderhouden/ &c.

1617.

Dusdaenighe dinghen verneemtmen daeghelicx/ oock wt Brabandt / Vlaenderen/ ende andere Quartieren meer / soo vele / dat het goede waerschouwinghen sijn voor de Heeren Generaele Staeten/ ende alle goede in-woonders deser Vrye-Neder-Landen.

Eynde des Acht-en-dertichste Boecks der Neder-Landtsche, ende anderer Landen Gheschiedenissen des Iaers 1617.

HOLLAND IS IN LAST.

LætatVr aDesse, seD nobIs LaborantIbVs DeVs.

HET XXXIX. BOECK,

DER NEDERLANDTsche, ende anderer Landen Gheschiedenissen des Iaers 1618.

Moeyten ende swaericheden te Niemegen ontstaen/ so in de Religye/ als in de Politye.

DAer waeren in het voor-ledene jaer binnen Nimmegē eenighe questyen eñ verschillen geresē onder de Litmaeten des Magistraets ende de Gemeynte aldaer/ meest haeren oorspronck nemende wt de misverstanden ende scheuringhen in de Religye / den grootsten deel des Magistraets sijnde Remonstrants/ ghelijck oock alle de Predicanten aldaer / met de Ouderlinghen der Kercke/ ende oock by-nae alle de Gemeynslieden. Sijn Princelicke Excellensen Ghenaedighen Heere Stathouder/ heeft op twee onderscheydentlijcke daeghen ende verdraeghen in Novembri ende Decembri 1617. door expresse Ghecommitteerde/ onder-staen dese swaericheden t'assopieren ende ter neder te legghen/ tot ruste van de Gemeente/ ende onderlinge correspondentie des Magistraets. Maer de saeken hebben haer soo toe-ghedraeghen/ dat door den voor-seyden Ghecommitteerden cleyne bevoorderinghe hier in heeft cunnen ghescheiden / maer stont te besorghen/ dat voorder oneenicheydt/ onruste / ende misverstanden souden moghen ghecauseert sijn ghe'worden overmits het Corpus des Magistraets/ ende de Ledemaeten van dien / onderlinghe

1618.

Heusden/ daer zijn door zijn Exc. eenige Remonstranten afghesett/ ende eenighe Contra-Remonstranten in haere plaetse verordineert/ Maer dese veranderynghe was soo cleyn/ ende in soo weynich Steden / dat daer mede de saeke noch niet gaet ghewordeu en is op de Hollandsche Dachvaerden/ de Remonstrantsche Stede ende Regierders noch verre de sterckste ende meeste in ghetaele blyvende/ ende aen de handt houdende vele van de groote Steden.

Om dat in het verhael deser Geschiedenissen dickwils ghesprooken wordt van de groote ende cleyne Steden van Hollandt/ Soo sal ick hier de naemen der selfder setten/ nae de ordre van sitten ende stemmen op de Land-daeghen:

Groote Steden van Suyd ende Noort-Holland.

Suyd-hollandsche Steden.

- Dordrecht.
- Haerlem.
- Delft.
- Leyden.
- Amsterdam.
- Der Goude.
- Rotterdam.
- Gorchum.
- Schiedam.
- Schoonhoven.
- Den Briel.

Noorthollandsche/ ofte West-Friessche Steden.

- Alckmaer.
- Hoorn.
- Enckhuysen.
- Edam.
- Monickedam.
- Medenblick.
- Purmereynde

Dit zijn de naemen der cleyne Steden in Holland / die niet ordinarie op de Land-daeghen verschreven en worden/ maer wel extraordinarelick.

- Oudewaeter.
- Woerden.
- Heusden.
- S^t.Geertruyen-Bergh.
- Naerden.
- Muyen.
- Weesop.
- s'Graeven-Haeghe.

Esweiler by de Spaensche ofte Nieuburchsche soldaeten besett.

In Februario heeft Graef Hendrick van den Berghe eenen Luytenant met tien soldaeten ghesonden nae Eswiler, een stedeken in Gulicker Land/ d'welck tot noch toe neutrael was ghebleven. Dese soldaeten hebben het stedeken besett / eñ de possessye daer van voor den Vorst van Nieuburch ghenomen. Pithaen de Gouverneur van Gulich sulcx vernomen hebbende / heeft daetelick eenẽ Luytenant met dertich soldaeten derwaerts ghesonden/ om dit stedeken in te nemen/ te besetten/ ende de Spaensche te doen van daer trecken / als oock van eenes Edel-mans huys/ daer by ghelegen/ dat de Spaensche oock besett hadden. Of wel de Spaensche over-heert waren/ soo en wouden sy nochtans niet delogieren/ maer wouden het voor den Vorst van Nieuburgh in houden. Der Staeten soldaeten niet willende de Spaensche daer wt slaen / om de Trefues gheen inbreucke te doen/ ende nochtans dese beyde partyẽ niet cunnende tsaemen huys houden/ soo hebben

hebben der Staeten soldaetē de Spaensche by armen en beenen ghenomen/ ende hebbense wt de Stat ende van het huys ghedraeghen. Dit is een paradoxon by de crychslieden.

Voorder verhael van sulcx alsser ghepasseert is met de Waech-schaele, tusschen den Conynck van Groot-Britannyē, ende de Heeren Gener. Statē, met aen danckfsel en de verclaringhe der procedurē die in Enghelant ghedaē worden in kerckelicke saecken.

OP het eynde des jaers 1617. hebbe ick verhaelt de verbo ad verbum de Oratye des Edelen Heeren Dudley Carleton Ambassadeurs des Groot-machtighen Conynck van Groot-Britannyen/ ghedaen in de vergaderynghe der E. H. M. Heeren Gheneraele Staeten/ op den sesten Octobris stylo novo, Mits-gaders hoe dat daer op is ghevolght een Boecxken/ ghenoemt de VVaech-Schaele, tot groot miscontentement van den Voor-noemden Heere Ambassadeur / staende houdende dat synen Meyster de Conynck van Groot Brittanyen/ ende hy Dienaer syner Mt. hier in seer leelick waren ghelædeert / Daer op dan ghevolght is een condemnatye van het Boecxken genoemt de VVaech-Schaele, by pluraliteyt van stemmen. Nu sal ick hier voorder byvoeghen het contentement dat de Conynck von Groot-Brittanyen hier inne ghehat heeft/ blyckende by den brief die syne M. aen de E. H. M. Heeren Gener. Staetē des halven gheschreven heeft / geschreven te Westmunster den twee-en-twintichstē Decembris, 1617 Maer eerst over-ghelevert aen de selfde Heeren Staeten/ den twintichsten Ianuarij stylo novo Anni 1618.

Brief des Conynck van Groot-Brittannyē aen de Heeren Generaele Staetē der Ghevnieerde Neder-Landen.

HOoghe ende Mogende Heeren, vvesende ghevvaerschout by den Heere Carleton onsen Ambassadeur by u residerende, dat over de clachte aen uvve H. M. gedaen over een schandaleus libel onder u ghesaeyt, draeghende den Titel van VVaegh-schaele, int vvelcke hy niet alleen en is gheraect in qualiteyt van onsen dienaer, maer oock onse actien selfs ghecalomnieert zijn in t'ghene betreft de bestierynghe van ons Kercelick gouvernement, by u daer over ghevonden heeft gantsch geneycht om ons het Recht te doen t'vvelck betaemt ter eere van de Princen, ende haere publijque dienaers, soo dat vvy ons schuldich kennen, ghelijck vvy by dese teghenvvoordighe doen, u seer hertelijck daer voor te bedancken. Ende nae dien by het voorß. libel, als oock by eenighe mondelijnghe (soo vvy bericht vvorden) ghespuert vvordt, dat onse proceduren int voorß stuck anders verstaen ende gheduydet vvorden, als zy in der daet zijn, soo hebben vvy te ghelijcke u vvel vvillen laeten vveten, dat vvy hem last hebben ghegeven u te verclaeren ende te doen verstaen de vvaere forme ende beleydt die vvy volgen in onse voorß. Kerckelicke Regierijnghe; op dat ghy mooght erkennen, ghelijck ghy by de voorß verclarijnghe sult verstaen, met hoe groote onbillickhet, onse handelinghen, ten desen aensien, misduydt vvorden, Het vvelcke vvy laetende berusten op de vrijheydt ende billicheydt van u oordeel, sullen de teghenvvoordighe eyndighen, ons seer hertelick recommanderende in u goede gratie, ende biddende Godt,

Hooghe ende Moghende Heeren, dat hy u altijt vville houden in sijn heylighe bevvaerijnghe.

Onderteycken t::

Uwen seer goeden Vrient

Iaques.

In ons Paleys van VVestmunster, den 22. Decemb. 1617.

De opschrift was/

Aen de Hooghe ende Moghende Heeren, onse goede vrunden ende ghealieerde de Staten Gheneræl der vereenichde Neder-Landen.

Oratye des Ambassadeurs Carleton aengaende de Kerckelicke saecken.

T'Gene dat de Conynck aldus/ in het corte in syne brievē heeft aengheroert / heeft d'Ambassadeur Carleton op den twintichsten Ianuarij wytluftiger in de vergaderynghe der H. Ghener. Staeten soo schriftelyck als mondelynge vertoont ende verhaelt/ Waer van dit de substantye is/ Syne Edelheydt bedanckt van weghen syne M. den Conynck van Groot-Brittannyen/ haere E. H. M. dat het haer belieft heeft een Placcaet Penael wt te geven teghen een Pasquil/ ofte fameus libel/ ghenoemt VVaech-schaele, tot reparatye van de eere syner Mt. ende oock syner/ als Ambassadeur. Syne M. oordeelt/ dat de Geunieerde

1618.

ghetreden synde / heeft syn Exc. door den Secretaris Beyer die vier persoonen (naest in ordre volghende de gene die alreets plaetse ghenomen hadden) laten vermaenen/dat sy haer niet weygherlick stellen en souden den dienst der Stat wederom aen te nemen: Maer sy weygherlick blijvende/ hebben den Secretario een seecker schrift (d'welck vermoedet wierdt een protest te syn) ter hand gestelt/ d'welck niet ghelesen en is maer t'wiert haer gerestitueert/ ende den neghen ghewesenen Raet-persoonen is aen-ghesept/ Indien sy yet te proponeren hadden/ datse mochten binnen comen/ ende voor-geven wat haer goet dochte / Stracx syn sy binnen ghecomen / ende hebben dit gheschrift/ d'welck sy een protest noemden / gheoffereert / doch ten is niet aen-ghenomen/ Maer haer is aenghewesen het recht t'welck syn Exc. als Stat-houder competeerde/ d'welc hem sonder kennisse van saeken niet en mocht nochte conde ontrocken worden/ Immers niet met sulcke onformelicke manieren van doen / die ghenoechsaem smaekende waren commotyen ende complotten.

Dit gheschiet synde / soo is syn Exc. voorts gheprocedeert tot verkiesynghe van den Magistraet / ende heeft den selfden/ nae oude ghewoonte/ den eet af-ghenomen / verkiesende ende nominerende daetelijck twee regierende Burgher-Meysters voor dat jaer / Ende hy is voorts/ nae d'oude wijse / ghetreden tot electye van de twaelf schepenen / ende daer nae tot de Keure van de Gemeyns-lieden/ d'welck aldus is toe-ghegaen/ Alle de Ghemeyns-lieden syn binnen gheroepen / syn Exc. heeft haer bedanckt voor de moeyten int voor-ledene jaer aen-ghewendt / ende sy syn alle gaer haeres eets ontslaeghen/ ende wt-ghetreden / doch stracx heeft syn Exc. eenighe der selver binnen ghevoordert ende willen her-stellen in haere vorighe plaetsen/ maer alsa sy weygherden den staet van Gemeyns-lieden aen te nemen / segghende dat sy alreets den eet als Ghemeyns-lieden in handen van de ghewesene Magistraeten ghedaen hadden / Soo is syn Exc. gheprocedeert tot het verkiesen van andere Ghemeyns-lieden / continuerende van xxij. maer vyve / laetende het aen-stellen ofte nieuwe bevestynghe der af-wesende/ by den Magistraet / ghelijck voor desen wel meer-maels gheschiet is. Syn Exc. heeft in het langhe den Ghemeyns-lieden voorghedragen ende vertoont/ hoe vremt ende ongherijmt dat eenighe onrustighe menschen spraeken van d'infractye der Privilegyen ende costuymen der Stadt/ daer door de Gemeynte ontrustet wiert: Dat het der Gemeyns-lieden officye was de Burgherye daer van anders te informeren/ alsoo teghens haere Privilegyen noyt int gheringhste yets ondernomen was/ nochte alsnoch ghedaen soude worden / maer dat veel meer syn Exc. in alle manieren de vryheydt van de Stadt ende Burgherye / ende haere Privilegyen bevoorderen soude / weynich achtende syn recht van het aen-stellen des Magistraets / hem als Stadt-houder competerende / maer nochtans niet te cunnen lyden/ datmen hem dit recht door quaede middelen ende met weer-wille soude ontrecken.

Hier nae syn binnen ghestaen de vier Secretarisen der Stad/ den welcken bevolen is geen andere voor Burger-Meysteren eñ Raet der Stadt te kennen/ als de tegẽwoordige/ haer wel wachtende op dẽ naeme van de Stadt ofte Magistraet yets te schryven / onder-teyckenen ofte beseghelen / dan t'gene haer by de selve Burgher-Meysteren ende Raet soude bevolen worden/ nae oude ghewoonte: Dit hebben die Secretarisen aen-ghenomen ende belooft te doen.

Daer nae syn de Roey-draeghers ofte Caemer-dienaers binnen ontboden/ ende nae dat die Roeden binnen ghebracht waeren (waer van d'eene by de af-ghetredene Magistraet in een ander Caemer was bewaert gheworden) hebben sy de selve wt handen van den Burgher-Meyster in der tyt ontfanghen/ ende nae vermaenynghe van den Magistraet behoorlick respect toe te draeghen / syn sy wt-ghegaen.

Oock is den Poortieren bevolen aen niemands handen de sleutelen te leveren/ als aen den jonghsten Burghermeyster/ ghelyck sulcx van ouden tyden her ghebruyckelick is. Item soo is den Stockmeyster ende den Stats-boden mede bevolen hun amt ende officye te recognosceren van den Magistraet aldaer teghenwoordich/ ende der selfder bevelen te ghehoorsaemen.

Nae dat syn Princ. Exc. den aenge-

stelden

ſtelden Magiſtraet vermaent hadde/ dat ſy hare dienſten ende Officyen wel ſoudē waer-nemen/ tot eenicheyt van de Stat/ conſervatye harer Privilegyen/ ende tot wel-vaeren van t'ghemeyne beſte/ So is hy opghestaen ende van het Raet-huys gegaen/ ende hy is den ſelfden dach/ ſijnde den derden Ianuarij, des avonds tuſſchē tien ende elff uyren in ſijn Jacht gegaen/ ende nae den Haeghe ghereyſt/ om aldaer de Kerckelicke ende politijcke ſaecken te helpen beleyden ende bemiddelen.

Dat de afgheſette des Magiſtraets te Niemegen gedaen hebben.

De afgeſette des Magiſtraets te Niemege (ofte immers het grootſte deel der ſelfder) de Keure by ſijn Exce. ghedaen / niet te vreden ſijnde / hebben hare clachte ghedaen aen de E. H. M. Heeren Ghenerale Staten / jae oock aen die Staeten van Hollandt ende Weſt-Frieſlandt in't particulier/ verſoeckende reparatye van t'ghene dat by ſijn Excellentie gedaen was. Hier over ſijn vele ende verſcheydene diſputen ghevallen/ alſoo die caemeren oock verdeylt waren in politijcke Remonſtrants eñ Contra-Remonſtrants gheſinde. Maer die de partye der afgheſette hielden/ ſiende ende bevindende/ dat ſy de ſelfde niet en conden mainteneren/ Soo heeftmen gheſocht de ſaecke tot een accommodatye te brenghen/ de afgheſette (nevens andere middelen) voor-ſlaende/ dat de Magiſtraetſ-perſoonen by ſijn Exce. vercoozen / ende die by de Gemeynte vercoren waren / by beurten ſouden regieren/ van drye maenden tot drye maenden/ oft ſo alſmen ſich op het voegelickſte daer in ſoude cunnen verdraegen.

Maer eyndelick ſijn de dolerende ghewesen aen de naeſte vergaderijnghe van Ridderſchap eñ Stedē des furſtendoms Gheldre ende der Graef-ſchap Zutphen/ als de ſelfde ſtaetſwijſe op haren Land-dach ſouden vergaedert weſen/ d'welck gheſchiet is in den beghinne van Martio. In deſen Land-dach is eenpaerlijck geapprobeert/ jae ghelaudeert/ alles wat ſijn Princ. Exce. te Niemeghen in den Keur des Magiſtraets ghedaen hadde/ als ſtreckende tot bevredijnge dier Stat/ ende des gantſchen Landts / want wt ſulck een vonckken / conde lichtelijck een groot vier der oneenicheyt ontſtaen hebben.

Op den boven-verhaelden Gheldersſchen Landt-dach / is oock gheſproken van het houden eenes Nationaelen Synodi, ende is goet / jae nood-wendich gheachtt/ dat die ſelfde eerſter ghelegentheyt ſoude ghehouden worden/ achter-volgende de reſolutye daer van in ſ'Graeven-Haeghe by pluraliteyt van ſtemmen ghenomen den xxiij.en ende xxv.en Novembris Anno 1617. by de Ghecommitteerde der reſpective Provintyen / daer van ick in het naeſt-voor-gaende Boeck mentye ghemaeckt hebbe.

De Synodus Nationael wort inghewillicht op den Ghelderſchen Landdach.

Ooc is ſijn Princ. Exce. op deſen Gelderſchen Land-dach / nevens de H. M. Heeren Gen. Staeten / gheauctoriſeert/ alle noodighe middelen te ghebruycken tot afdanckijnghe der VVaert-gheldërs, in verſcheydene Remonſtrantſ-geſinde Steden van Hollandt / ende binnen Utrecht aenghecomen.

Corts nae den Gelderſchen Land-dach / is ghevolght den Overijſſelſchen/ die tuſſchen Paeſſchen ende Pinxteren binnen Deventer is ghehouden/ op den welcken ſijn Princ. Exce. perſoonelijck verſchenen is/ ſoo langhe beſyden ſtellende de noodtwendighe Land-ſaeken in Hollandt / onaengheſien de ſelfde ſijne teghenwoordicheydt wel grootelicx waren verheyſſchende. Op deſen Land-dach is oock den 17/7 dach van Mey by de droſten/ Ridderſchap / ende Steden/ beſloten ende in-gewillicht het houden des Nationaelen Synodi, als mede datmē met alle ghevoeghelicke middelen / ſoude bearbeyden het af-dancken der Waert-ghelders. Eene der drye hooft-ſteden van Overijſſel / en heeft tot het houden des Nationaelen Synodi niet wel cunnen verſtaen / alle de Predicanten der ſelfder Stadt Remonſtrants ſijnde / die oock door een langhe Remonſtrantye/ de welcke ſy der Landſchaps Vergaederijnghe over-gaeven / de oorſaeken haerer beſwaerniſſen hebben over-ghegeven/ maer is even wel met verre de meeſte ſtemmen de Synodus in-ghewillicht ghewordeu/ ende inghewillicht ghebleven/ onaengheſien dat nae der hand al wederom die eene Stadt haer miſnoeghen hier in betoont heeft.

Overyſſelſchen Landdach conſenteert het houden des Nationaelē Synodi, eñ vindt oock goet het afdancken der Waert-ghelders.

Daer is in den beghinne deſes jaers eenighe veranderijnge geſchiet in de Magiſtraeten binnen Delft/ Oudewacter / ende Heuſ-

De Magiſtraeten worden ſommigher weghe in Hollandt verandert.

1618.

onder malcanderen soo verdeylt waeren/ dat sy geen publycque Acten Collegialiter in de administratye van de politye/ hebben willen pleghen/ maer hebben haer in twee deelen ghescheurt/ ende yeder heeft affonderlick de saecken der Stadt by der handt ghenomen. Syn Princ. Exc verstaende/ dat de partyschap in die Stadt onder de burgherye ende gemeente meer ende meer toe nam/ ende den Keur-dach op den tweedden Ianuarij deses jaers aenstaende was/ heeft noodich gheachtt bytyts voor te comen de besorghelycke onheylen/ die apparentelick tot ruyne van de Stadt/ende consequentelick tot crenckynge van den Staet des gheheelen Furstendoms ende Graefschaps/ gheschapen waeren wt te vallen. Heeft sich derhalvē syn Princ. Exc by hoochste ongelegentheyt in eyghener persoon op Niemeghen begheven/ende is aldaer den naest-letsten Decembris in den avondt aenghecomen/ ende heeft sich op de gheleghentheyt van den staet ende constitutye der gheheeler Stadt Niemeghen gheinformeert. Bevindende dat de saecken deser Stadt van quaet tot erger verloopen waeren/ overmits nu de Ghemeynte geheel ontrustet/ ende op particuliere billetten tot schriftelycke onder-teyckenynghen ende complotten op geritset was/ om onder schyn van verdedynghe haerer privilegyen ende cessatye van oorloghe/ den keur van den Magistraet aen sich te trecken/ ende syn Exc: daer van te frustreren/ niet tegenstaende dat de selfde nu den tyt van seven en twintich jaeren herwaerts/ sedert die reductye der Stadt daer inne ghecontinueert hadde/ met sonderlynghe ghenoeghen ende prys der burgherye aldaer/ Jae noch binnē den tyt van twaelf daeghen voor den Keur door twee expresse Ghecommitteerde ghesolliciteert ende versocht was/om op den aen-staenden Keur-dach eenighe sekere persoonen te ordineren/ ende te doen stellen in den Magistraet der voor seyder Stadt: Op dat des te bequaemer geprocedeert mocht te worden in de continuatye van dē Keur des Magistracts/ ende by-legghynghe der verresene differenten ende alteratyē/ Soo heeft syn Princ. Exc raetsaem gevonden/tot betuygenisse van syn actyen/ wt den Hove ende Reken-caemer des Furstendoms Geldere/ tot sich te roepen ende te ontbieden/ den Heere Cancelaer ende eenighe Raets-Heeren/ met de welcke hy op den gewoonelicken Keur dach/ te weten op den tweedden Ianuarij (nae voorgaende ghewoonelycke convocatye des Magistracts) in de Raet-caemer verschynende/ Soo heeft hy op den voormid-dach in volle vergaderynghe by monde gheproponcert ende verhaelt/ Hoe ongeern hy verstaen hadde/ dat door syne Ghecommitteerde de verschillen tusschen de Magistraets persoonen niet en hadden cunnen gheaccomodeert ofte beslichtet worden/ als oock dat hy met meerder misnoeghen/ ghedurende syn presentye/ hadde vernomen/ dat niet alleen met sinistre gheruchten/ maer oock met schriftelicke billetten ende onderteyckenynghe/ de ghemoederen van de burgherye ghesolliciteert wierden/ om sich teghens syne intentye aengaende het aenstellen des Magistraets/ te opposeren/ ende syne actyen te infringheren/ eñ sonder kennisse van saeken/ ter plaetse daer sulcx behoort/ hem daer van te depossesseren/ tot vilipendentye van de autoriteyt hem als Stadt-houder competerende/ende dat in sulck een saeke/ daer in de Stadt haer nu in de seven-en-twintich jaeren wel bevonden hadde/ Begeerde daerom te ghebruycken het recht van aen-stellynghe des Magistrats/ gelyck sulcx by syne speciaele commissyen voor desen alle jaere door Ghecommitteerde soo van buyten/ als wt de Magistraet ghescheit was/ Bedanckende daeromme voor eerst den gheheelen Magistraet van weghen haere diensten/ daer inne sy ghelyckelick ende yeder besonder sich in den voor-ledenen jaere ten besten van de Stadt ghequeten hadden/ ontslaende de selfde van haeren eet/ ende begeerende dat sy wilden vertrecken in een ander caemer/ ende verwachten aldaer naerder ordre. Dit is ghescheit/ doch overmits de separatye des Magistraets in tiene ende seven persoonen/ Soo syn beyde partyen af ghetreden in besondere Caemeren.

Hier nae heeft syn Exc. de Raets-persoonen hooft voor hooft/ elck op haere ordre/ ingheroepen/ de drye eerste ghecomen synde in de ghewoonelicke Keur-plaetse/ heeft syn Exc. de selfde heeten sitten ende continueren in haere voorighe amten ende bedienynghen: Maer de vier naestvolghende Raets-persoonen/ synde Remonstrants/

1618.

monstrants / hebben swaricheydt ghemaeckt om den dienst der Stat aen te nemen / op de nominatye ende Keure van syn Exc. / niet willende binnen comen om sit-plaetse te nemen / hoe wel sy op vier onderscheydentlicke reysen daer toe versocht wierden / pretenderende dat het recht van den Keur des Magistraets door syn Exc. met den Trefues gheexspireert / ende aen de Ghemeyns-lieden ghedevolveert was / weygherende der halven den Keur van syn Exc. voor goet te kennen / ende haer beroepende op de andere hare mede Raets-persoonen / de redenen syner Exc. gheen plaetse ghevende. Sy syn by dese hare weygheryinghe ghebleven / begeerende dat die andere negen Raet-persoonen te gelycke mochten binnen gheroepen ende ghehoort worden / t'welck alsoo gheschiet is. Binnen gecomen synde / heeft een der selfder in aller naeme ghesprooken / ende in effect gesept / dat sy niet en mochten voor by gaen syn Exc. aen te dienen / hoe dat by de heylsame reductye der Stat Nieumeghen / onder anderen by de capitulatye ghestipuleert was / dat by syn Exc. d'aenstellynghe des Magistraets verblyven soude / doch met dese exceptye / ghedurende den oorloghe / dewyle dan den Trefues nu eenighe jaren gheduyrt hadde / dat daer door het recht van syn Exc. geeyndicht / ende weder aen de Ghemeynte gedevolveert ofte vervallen was / die der halven haer recht van den Magistraet te kiesē / nu begeerden te ghebruycken / Jae dat sy het nu ghebruyckt hadden in het aenstellen ende electye van den Magistraet / achter-volghende de Privilegyen van verscheydene Keyseren / der Stat Niemegē / als eene vrye Ryck-stat / ghegheven / de welcke maer by pandschap aen het Hertochdom van Geldre was blyvēde / waer van sy seyden de copye by der hand te hebben: Derhalven soo vertrouden sy / dat syn Exc. in ghevolghe van syn voorighe affectyen der Stat bewesen / de privilegyen van de selfde soude conserverē / ende daer tegens niets doen / ofte ondernemen in het aen-stellē des Magistraets: Ende by soo verre immers syn Exc. met desen Keur woude voortgaen / Soo proveceerden ende appelleerden sy hier over aen de Heeren Staeten Ghenerael.

Hier op is by syn Exc. gheandwoort / datmen hem groot ongelyck dede / alsmen onder de Ghemeynte wtspreydde / als of hy ghecomen ware / om de Privilegyen van de Stat te vernietighen ofte t'infringeren / daer doch syne intentye ende meyninge veel meer was streckende tot vermeerderynghe harer Previlegyen / hebbende sulckes laeten blycken in alle syne voor-gaende actyen / die nergēs anders toe en strecken / dan tot conservatye van haere gerechticheden: Maer dat het ongheryimde ende onrechtmaetighe weghen waren / alsoo met der daet hem te willen ontsetten van syn recht / ende te verhinderen syne continuatye van possessye over d'aenstellynghe van den Keur des Magistraets / de welcke sy selfs / die hem nu tegen-spraecken / noch voor weynich daeghen in den Haeghe by hem ghesolliciteert ende versocht hadden / met exhibitye van de naemen der persoonen die sy daer toe bequaem gheachtet hadden / Ende alsoo den oorloch noch niet geeyndicht en was / ende dat hy sedert den Trefues continuelick by syn recht verbleven was / gelyck haer selfs kennelick was / So vermeynde syn Exc. dat hy niet en dede d'welck na rechten onbestandich / ofte met de Privilegyen strydich was: Doch indien sy meynden / dat het anders behoorde te gaen / dat hy wel lydē mocht / dat het gebracht wierde ter plaetsen daer sulcx competeert / om met kennisse van saecken daer in ghedaen te worden na behooren / haer vermaenende wel toe te sien niet te doen ofte voor te nemen tegens syne authoriteyt / ofte yet te usurperen als Magistraeten waer door confusye soude ghecauseert worden / ende pericul voor haer selfs / by soo verre sy met daetelickheydt yets souden willen attenteren tegens d'authoriteyt van den Magistraet by syn Exc. inghestelt / den welcken hy vermeynt ende ghesinnet was in haeren staet te mainteneren ende te beschermen voor ghewalt / anders gheenen Magistraet kennende / dan den teghenwoordighen / houdende van onweerden t'gene by haer / ofte eenighe van de Ghemeynsheden ghedaen was inde verkiesynghe van Magistraets persoonen / die syn Exc. verstont dat in een ander Caemer / op een ongheWoonelicke plaetse ende tyt gheschiet was.

1618.

Hier op heeft syn Exc. versoght / dat sy haer naerder bedencken wouden / de ghewesene litmaeten des Magistraets wt-

1618.

ter de Neder-landen rechte voort ghestee-lick in combustye ende brant staende/sulcke sulpher-priemen/als dese VVaech-schaele is/niet en behoeven. Hy voecht daer noch by / Dat de Pasquillen nerghens so seere in swanck en gaen als te Roome/ Maer even wel en darf Pasquillus daer niet anders spreken als binnen s'monds/ men darf daer de Pasquillen niet drucke: Maer dit Pasquil/ de VVaech schaele, is nu ten tweedden maele ghedruckt/ Ende niet in het heymelicke verdeylt ende versonden(gelyckmen pleecht te doen in sulcke materyen) Maer het is openbaerlick vercocht/ende het wordt noch daeghelicx vercocht. De brieven diemen gheschreven ende ghesonden heeft om de coppen ofte alreets vercochte boexkens in te roepen/ nerghens anders toe dienende / dan om de selfde te doen dierder vercoopen/ ende des te curieuser te soecken. Derhalven versoeckt syne Edelheyt/dat by de E. H. M. Heeren Staetē meer ernst ende yver hier in moghe ghebruyckt worden/ ende alsoo de publicatye in verscheydene Provintyen ende Steden niet eens gedaen en is/dat sulckes alsnoch tot contentement van syne Mt., mochte in het werck gestelt worden.

Voorder soo heeft syne Edelheydt hier noch by ghevoecht / dat hy expres bevel heeft van syne Mt. de Heeren Staten aē te dienen/ dat in soodaenighe voor-vallende saken/alsser questye is van de Leere ofte Religye / Soo brenght syne Mt. sulcx aen de Docteurs ofte Gheleerde in de Godtheydt ende H. Schriftuyre/ hem selven in sulcker gheleghentheyt houdende te syn Membrum, non caput Ecclesię, Een litmaet/niet het hooft der Kercke: Maer alser te handelen is de rebus quæ exterioris politiæ sunt, Van saecken die de wtwendighe politye aengaen/ daer in ghebruyckt de selde hare soveraine autoriteyt.

Als de Duyvel in de Kercke(in de welcke nu God de Heere synen heylighen seghen der eenicheydt ende der vrede gegeven heeft) op de baene brenght subtiles & inutiles quæstiones , Subtile ende onnutte questien/ die ghemeynelick syn beginselen van scheuryinghen / Soo ist dat de Conynck/nae syne Coninckliicke macht/Obstat Principijs , De beghinselen daer van teghen staet / Doch niet hier in doende/ dan met het advijs ende voor-gaenden raet van Gheleerde/ Godtsaelighe / ende wijse Mannen: Maer als sulck een quaet wat wijt gheloopen ende verre ghecomen is / ende alreets een groot deel van den Staet heeft inghenomen (daer van God lof / de Conynckrycken van syne Mt. door syne voorsichtighe regieringhe vry syn) Soo ordeelt syne M. (ghelyck altijt ende over al by de Christenen is ghepractiseert gheweest) datmen synen toe-vlucht moet nemen tot de Synodaele vergaederynghen / die gheappropriëert moeten syn nae de gheleghentheydt van het quaet/ dat is te segghen/Classicaele, als het oncruyt maer eerst begint op te gaen/ Provintiaele Synoden/als het verder gheloopen is/ende Nationaele, als het gheloopen is van d'eene Provintie in d'andere/ ende als het heeft het geheele lichaem besmett ende vergisticht. Ten desen aensiene heeft syne M. de Staeten gheraeden tot het houden eenes Nationaelen Synodi , ende heeft my bevolen het selfde hier wederom te repeteren ende erhaelen / als synde het eenighe ende alderbeste remedye tot ghenesynghe deses quaets/ Sonder nochtans daerom wt te sluyten de andere ghewoonelicke trappen van particuliere Synoden/ ende Classen / die als bereytselen ende voor-boden syn des Nationaelen Synodi.

Eyndelick soo voecht syne Edelheydt hier by tot een besluyt/ende seyt/ dat Indien de Heeren Staeten voortaen in eere ende in achtynghe wouden staende houden de Alliantyen ende Verbontenissen (by de welcke sy soo wel ghevaeren syn) Soo mosten sy voor eerst ende voor al de Ghereformeerde Religye suyver ende onvervalscht sien te onder-houden/ dewyle de selfde is het principaele / jae het eenighe fondament der confederatye die nu noch is tusschen den Conync van Groot-Britannyen ende dese Landen. De Conighinne Elysabeth Hooch-Loffelicker Gedachtenisse (seyde d'Ambassadeur) of sy wel haer principael ooghe-merck hadde op uwe vervolghde kercken/ Soo hadde sy noch eenige andere interesten in de gemeyne saecken den gemeynen vyand betreffende / maer de Conynck mynen Mt. ghenietende den ghelucksaelighen segen der Vrede met al de werlt/ (den welcken hy oock ghesinnet is te onder-houden / so veel als hem God de Heere synen seghen daer toe gheven sal)en heeft teghenwoordelick gheen ander different met uwe

vyanden/

vyandẽ/als het different van de Religye: Alsoo dat alles watmen af-treckt ofte besnydt van de suyverheyt der Religye/ dat vermindert ende snytmen af van de cracht ende vigeur van uwe alder-beste allianty e ende confederatye.

Wat het Boecken/genoemt de VVaech-schaele aengaet/Dat is corts hier nae in het Francoys overghesett/ghedruckt/en de veler weghen vercocht ghewordden: Waer over d'Ambassadeur Carleton wederom syn clachte ghedaen heeft by de E. H. M. Heeren Gener. Staeten/Wat andtwoorde dat haere E. H. M. daer op ghegheven hebben / ofte wat daer in ghedaen sy/ dat en hebbe ick noch niet cunnen vernemen.

De Conynck van Groot Britannyen heeft al syne ondersaeten verboden haere kinderen nae Leyden ter schole te senden/ vreesende dat sy de opinien Arminij ende Vorstij aldaer souden indrijncken. Der gelijcke voorsicht hebben oock de Ghereformeerde Kercken in Vranckeryck gebruyckt.

Het scheen wel dat de Remonstrantsche Overicheden haer soo nigher weghe wat maetigher begosten te draegen teghen haere claeghende Contra-Remonstrantsche Burghers / als sy tot noch toe ghedaen hadden / als onder andere die van den Briel/die verclaerden te vreden te wesen/ dat aldaer twee Predicanten (synde notoirlick van het ghevoelen der Contra-Remonstranten) souden beroepen/ende in de publijcke kercken te predicen souden toe-ghelaeten worden/mits conditye/dat sy Broederschap houden souden met de Remonstrantsche Predicanten aldaer in dienste synde / ende beloofden in Ouderlijnckschap ende Diaconyschap te houden gelijckmaetichept/ Te gelycke haer voorschryvende hoe sy haer in het predicen ende verhandelẽ van de differentiaele puncten souden draghen/&c. Welcke conditye en de Contra-Remonstranten oordeelden sodanich te wesen / dat sy de selfde met goeder conditye niet en conden aennemen/ niet verstaende hoe sy (nae ordre der Gherefoormeerde Kercken) souden Broederschap cunnen ofte moghen houden met die gene/ die van de suyverheydt der oude waere/Gherefoormeerde Religye in vele stucken gheheel wyt waeren afghewecken/ ende met de Kercke noch niet versoent en waeren/ jae oock als-noch het minste teecken van tot versoenynghe genenycht te wesen / niet en gaeven / maer veel meer betoonden te willen blyven in haere misverstanden/ sonder eens te presenteren/ dat sy haer het oordeel des Nationaelen Synodi wouden onder-werpen.

Brielsche moderatye.

Maer verscheydene Remonstrantsche Steden hebben ooc betoont/dat sy geensins ghesinnet en waeren af-stant te doen van haere aenghevanghene proceduyren/ maer veel meer / dat sy daer by wouden vol-herden/daer quaeme van watter van comen mochte/ blijckende by dese procuratye ende verbant by verscheydene der selfder Steden op-gherichtt / ende elcx haere Ghedeputeerde tot de dach-vaert gaende/mede ghegheven.

Verbont eenigher Remonstrantsche Steden in Hollandt.

Wy Burger-Meysterẽ/Schepenen/Raden/ende Vroedtschappen der Stadt N. verclaeren/ dat also nu sekeren tijt herwaerts / verscheyden saken in de Landen van Hollandt ende West-Frieslant voorghevallen ende by de hant ghenomen zijn/ directelijck strydende teghens de Souverainiteyt / macht/ende Authoriteyt van de Edele Moghende Heeren Staten der selver Landẽ/ Rechten / Vryheden / ende Privilegien/als oock vande Steden ende leden van dien/ midtsgaders de Unie / verdraghen ende Accoorden tusschen de Provintien onderlinghe ghemaeckt ende aenghegaen / sonder dat alsnoch daer van eenighe behoorlijcke reparatie is ghedaen/ende dat noch erger is / teghenwoordich diversche gheruchten ghestroyt worden. Daer by de Provintie van Hollant ende West-Frieslant / ende eenighe goede Steden van dien met datelyckheden worden ghedreycht waer teghen hooch-noodich is/ dat met ernst ende behoorlycke middelen/ tot voorstant van des voorsz. Landts Steden ende Leden van dien Authoriteyt/ende gerechticheden worde versien: Ende die ghene die op de selve teghens recht ende oude voorschreven Tractaten/ Unie / ende Accoorden yet willen attenteeren / by publijcque Authoriteyt werden teghen ghestaen: Soo ist dat wy naer goede deliberatie van rade / ende goede voorsichtichept van deser Stede wegen/ onse Ghedeputeerden / die ter dachvaert

Verbantenisse eeniger Remonstrantsche Steden in Hollandt.

1618.

zijn ofte sullen worden ghecommitteert/ by desen authoriseren ende volkomen macht gheven / gheneraal ende speciael/ om met de Heeren/Edele/ende Ghedeputeerde by andere Steden te helpen adviseren/beraedtslaghen/ ende resolveren op alsulcke middelen / als tot teghenstant vande voorschreven Proceduren alreede/ by de handt genomen ofte noch te nemen/ zijn dienende / ende de selve met alle bequaemheydt in t'werck te helpen stellen/ tot voorstant des voorschreven Landts/ Steden/ ende Leden / Authoriteyt/vryheyt / ende gherechticheyt / ende onderhoudinghe van die voorschreven Unien/ Tractaten / ende Confederatien / ende daer over malcanderen te voorsien ende versekeren met alsulcke beloften van bystant/hulpe ende indemniteyt/ alsmen bevinden sal noodich te zyn ende te behooren / ende gheneralyck om alles te moghen doen/ dat wy collegialiter selfs present zijnde/desen aengaende / eenichsins souden moghen helpen adviseren / resolveren/ende doen effectueren:

Belovende alle t'gunt by onse voorschreven Ghedeputeerdens / int gheene voorschreven is/ alreede is helpen adviseren ende resolveren/ende alsnoch sal worden gheadviseert/gheresolveert/ ende int werck ghestelt/voor goet / vast/ende van waerden te houden/ sonder daer teghens te doen directelyck ofte indirectelyck/ofte ghedooghen ghedaen te worden tot eenighen tyden:Ende oft gheviele/dat Godt almachtich verhoede / dat yemandt van onse voorschreven Ghedeputeerdens/die ter vergaderynghe vande voorschreven Heeren Staten ter saecken van desen ofte vande propositien/remonstranten/advisen ofte resolutien / by de selve van onsent weghen tot s'Lants dienste vrymoedich soude moghen inghebracht worden/ als dat behoort/ by weghen van Feyten ofte rechten binnen ofte buyten deseLanden tot eenighen tyden worden gheinfesteert/gheinquieteert/ofte beschadicht/in lijf ofte goet/diensten/staet / ofte offitien: Soo nemen wy t'selve aen tot onsen laste/ om t'selve af te weeren / ende behoorlyck te doen repareren / ende vergoeden/houdende t'selve in allen schijn oft sulckx tegens den staet ende welvaren deser stadt ghescheidt ware : Onder verbandt van alle Stadts goederen/als naer behooren. Des t'oirconde hebben wy t'seghel der saecken des voorschreven Stadts hier beneden opt spatium ghedruckt / den 14. Maij Anno 1618.

1618.

Daer wort ghehandelt van vrede tusschen de strydende partyen in Italyen.

Daer zijn op het eynde des naest-voor-ledenen Jaers/Als oock in den beghinne deses Jaers 1618. vele ende verscheydene vergaderynghen der Ambassadeurs ende anderer Heeren ghehouden / over het slissen ende neder-legghen der cryghen ende der oorloghen in Italyen / Soo tusschen den Eerst-Hertoghe ende de Venetiaenen/ Als tusschen den Conijck van Hispanyen ende den Hertoghe van Savoyen. Des Conijncks van Vranckeryckx Ambassadeur heeft grooten vlijt aengewendt/ om de partyen te brenghen tot het afleggghen der waepenen / ende restitutye van de Steden ende vasticheyden beyder syts/ mitsgaeders tot af danckynghe van beyder syts crychs-volck / ende dan de saecken Principaele voor den Keyser te laeten af-disputeren/achter-volghende het verdrach van Aste, in het jaer 1615. opgherichtt. De Gouverneur van Milaenen heeft sich wel ghelaeten/als of hy willich was dit nae te leven/belovende elcke reyse Verceyl met S. Germain , ende Oneiglio te verlaeten/ maer syne wercke hebben veel anders bewesen / want hy heeft noch in den beghinne deses jaers Verceyl a novo gheprovandeert / ende met ammunitye van oorloghe versien ende versorght/ als of het eene beleghervnghe hadde te verwachten ghehat/weygherende syn volck af te dancken tot dat de Hertoghe soude gheheel ontwaepent syn/ daer in de Hertoghe sich grootelicx beswaert vont / de Spaensche beloften niet vertrouwende/ onaenghesien de Conijnck van Vranckeryck beloofde hem te guaranderen.

Dat het den Spaenjaert al vry wat tegen de borst was eenen vasten vrede met den Savoyaert te maecken / dat blyckt ghenoechsaem wt dese Oratye des Hertoghen van Lerma President in den secreten Raet des Conijncks van Hispanyen:

Oratye van Hertoghe van Lerma belangende den crygh met Savoyen.

Ick wilde liever/in desen crygh eenen Executeur wesen van s'Conijncx bevell/dan eene raetsman: Niet te min/ om raet ghevraeght zijnde/ over een saecke van groote importantie/soo sal ick oprechtelick ende ter goeder trouwe/ als een lief hebber des Conijncx / ende des Vaderlants.

1618. Vaderlants toestaet / mÿne meynÿnghe verclaren. De vraghe dan is / Ofmen de Wapens sal neder legghen / ende ofmen dit ongelÿck / van den Savoyard sal dissimuleren ende vergheven / overmidts de Italiaensche Vorsten / ende bysonderlick syne Heylicheyt door eenen expressen nuncius, sulcx opt hoochste versoucken ? Ofte datmen veel meer / den crÿgh ghelucklichlick vervolgende / de Savoyard sal berooven van alle syne Landen ? ofte ten minsten van een goet deel der selfder ? Op dat alsoo t'Hertoghdom van Milanen (aen welckes bewaerynghe al vry wat veele gheleghen is) bevrÿdt zy van zÿnen overlast ende aenval. Want de saken zÿn zoo gheschaepen met t'selve Hertoghdom / dat het te rechte gheachtt mach worden / als de sleutel van alle de Spaensche rÿcken / door welckes beneficye / Spaeignien de directie heeft in de haven van Genua, ende allerleye commoditeyten becomt wt de Middellantsche Zee / ende in tÿt van vrede groote rÿckdommen erlanght van de coop-luyden / in tÿdt van oorloghe de Heyr-leghers / soo te Lande als ter Zee / can overbrenghen in verscheydene landen. Door t'beneficie van t'selve Hertoghdom / wordt verwaert het Conÿnckrÿcke van Naples, tot het welcke men andersins swaerlÿc can comen / om de groote stormen van de Thyrreensche Zee: Door t'beneficye van t'selve canmen t'allentÿde Duytsche ende Swÿtschersche crÿsluyden lichten / heyrleghers in Vlaenderen ende Duytslandt over senden / de gheconfedereerde Vorsten hulpe toeschicken / ende van die wederom ontfanghen. Jae wat meer is / gantsch Italien breidelen / datse haer teghen Spaignen niet en durven verheffen. Wat de saecke selfs aengaet / indienmen de partyen genouchsame cautie can stellen / soo sal ick d'eerste zÿn / die tot vrede raeden sal / wenschende dat wy adem scheppende van dien swaren crÿgh in Nederlandt / ende van stortÿnghe van Christelick bloedt / ons ghewalt ende macht van wapenen keeren moghen teghen d'ongheloovighe. Maer ick en sie geen ghenouchsame cautie in de voor-ghestelde conditie van vrede. Dat des Paus Nuncius belooft / dat de Savoyard soo haest hy verlost sal zÿn van de vreese der Spaignaerden / de wapenen sal afleggheen / ende sich vertoonen een getrou bloedt-verwandt ende dienaer des Conÿncx / ende dat hy voort-aen niets attenteren en sal teghen het Hertoghdom van Milanen / ende zÿnen tweeden soone / als gÿselaer / int hof van Spaignen sende / ende daerentusschẽ geen mentie en maect van de Francoisen ende haere vruntschap te verlaeten / ende die geen hulpe noch bystant te willen doẽ / of zy misschien quamẽ om Milanen aen te tasten / hier in openbaert sich t'bedrogh / soo dat hy wel wtsinnich moet zÿn / die hem gelove toestelt. Ten is niet te vergeefs gheschiet dat d'overledene grave van Fuentes, niet langhe gheleden / vermaent heeft / datmen sich soude wachten voor den Hertoghe van Savoye / den welcken hy sekerlick wiste wat in t'hooft te hebben met de Francoisen / tot verderf van Milanen. My en dunct oock niet / dat die cautie ghenouchsaem zy / dat hy synen soone in t'hof van Spaignen sal senden / als gÿselaer / want dien eenen soone / de andere / insonderheyt den oudtsten t'huys wesende / sal soo weynich des Vaders voornemen verhinderen / als Franciscus I. verhindert is ghe-worden door syne soonen / welcker twee hy Carolo V. hadde ghegheven tot onderpandt / dat hy de wapens teghen de Spaignaerden niet nemen en soude. Exempel daer van heeftmen oock in den Prince van Oranye / die wel synen soone by den Conÿnck hadde ghelaeten als gÿselaer / maer nochtans heeft hy hem in Nederlant wederstant gedaen / ende heeft het houwelÿck met des Conÿncx van Vranckrÿcx wille / met de dochter van Bourbon, bevordert / teghen onses Conÿncx wille / waer mede hy veel quaets te weghe ghebracht heeft.

Dat de Savoyard t'selve in den sin heeft / blÿckt ghenouch al waert alleen daer wt / dat hy sick voor den Conÿnck vernederende / geẽ vergiffenisse en soeckt / maer by syne Vyanden sich vervoeghende / den Spaeignaerden soeckt als eenen schrick aen te jaeghen / door haere Wapens / ende dien te dwinghen niet alleen tot een schandelicke / maer oock onseeckere Vrede. Des Conÿncx autoriteyt is genouch gecrenckt door de Nederlantsche Trefues, Welcke nochtans alle Spaignaerden / om des oorloghs swaricheydt / wel dienstelick gheachtt hebben. Indien men nu oock bestandt maeckt met den Savoyard / soo en sal voortaen gheen soo swacken Vyandt zÿn / of hy sal wel yets

1618.

verven attenteren teghen den welvaert des Rycks Dit blijcke alreede aen de Italiaenen/ welcke den Spaignaerden dese macht benijdende/ teghen de selve hebben te hulpe gheroepen Joden ende Torcken / soo dat/ ten zy Godt sijnen heylighe Enghelen den Coninck Verwaerders verleene / het perijckel niet te ontcomen en zy.

Indien men dan vraeght / watmen doen sal? soo antwoorde ick datmen den pays niet afslaen en sal/ indien genouchsame cautie ghegheven worde / maer dat sulcx niet gheschieden en can / ten zy die Casteelen ende Fortereffen / hier toe bequaem ghevonden by den Veltoversten/ den Conijck overgelevert worden. Des Savoyards trouloosheyt is nu soo bekent/ dat dit versouck der Spaignaerden by jederman sal gheapprobeert worden. Indien de Hertoghe dit afslaet / ende t'Spaensche garnisoen in die Casteelen niet en wilt inlaeten / so behoortmen den oorloghe te continueren / ende niet op te houden/ voor dat sulcx als ghesept / toegelaeten worde/ want sulcx des Conijncx digniteyt vereyscht. Het welcke met soo groot perijckel niet vermenght en is/ als sommighe meenen. Nae dien wy gheen vremdt goedt en soecken tot ons te treccken/ maer het onse te bewaeren/ ende also de justitie op onse zijde hebben. Daer en is oock aen t'gheluckigh succes niet te twijffelen / ten zy datmen den Savoyard machtigher achte als den Conijnck/ die van de wapenen niet desisterende/ den Savoyard lichtelick overweldighen can. Die de wtheemsche macht/ als der Francoisen eñ Italianen/ soo hooge verheffen/ moeten ghedencken / dat Vranckrijck tot hooft heeft een Vrouwe/ ende seer geswact is door inwendighe dissensien / om de parturbatie in de Religie : Dat Italia rontsom omcijngelt is met Spaensche Fortereffen / ende soo ontstelt door d'onverwachtte doodt des Conijncx van Vrancrijck/ dat het teghen den Conijnck niet en sal durven aenvangen. Hier dient alleen op gheiett / datmen eenen machtighen heyr-legher hebbe / ende die Soldaten daer by voeghe / diemen tot nu toe in Nederlandt heeft onderhoudē/ van velt-Oversten ende oncosten sullen die nu saem versorght worden/ nu Spaignen van den Wtheemschen oorloghe bevrijt is. De incommoditeyten van den oorloghe/ sullen meest op des Savoyards lant vallen. Selden presenteren sich gheleghentheden om yet goeds te verrichten/ derhalvē en moetmen niet versuymen/ maer die met beyde hande aenvatten. Die meent datmen Italiam sal connen dwijnghen sonder oorloghe / die toont sich in swerrelts saeken gantsch onervaeren. Dit is dan mijne onveranderlicke meyninghe/ Ten zy dat die Fortereffen/ om welcken wille Milan ingheduirighe vreese moet wesen/ van den Savoyard ingheruymt worden/ datmen in geenderley wijse vrede en sal maecken / ende datmen geen andere cautien van pacificatie en behoort aenteveerden / al ist schoon dat die van den Nuncio des Paus worden voorghestelt/ maer datmen resoluyt den oorloch moet continueren / niet wachtende tot dat de Conijnck in Vranckrijck jaerigher worde/ ofte van den Savoyard inghenomen ende opghehitst worde/ ende naemaels de Conijnck en behoeve over de Alpes te climmen/ daer hy nu / de Conijnck noch een kindt wesende / syne tenten slaen can op s'vyands bodem. Boven allen sal de Conijnck nu bedencken / wat bequaeme gheleghentheyt dat hy heeft / om sich den wech te baenen / tot de Monarchie des Keyser-rycx/ eñ hoe wel te tijde Godt de raetslaghen des Conijncx Henrici 4. heeft verstropt ende te niete ghemaeckt: Item/ Dat Vranckryck nu sonder hooft is/ Italia in crijghs-saecken gantsch onervaeren: Duytschlant verdeylt met verscheydene dissensien/ de Turck door d'Orientaelsche oorloghen ghefwact / over al soo cleyne macht/ ende soo groote confusie/ dat niemant en sal ghevonden worden / die sich lichtelick teghen des Conijncx macht sal derven verheffen. Daer beneffens/ dat den Conijnck sodanich onghelijck zy geschiet / datmen niet alleen redenen heeft om den Conijnck tot wraecke te bewegen/ maer oock ghevoughelijcke oorsaken/ om by yeder man de continuatie des oorloghs te excuseren / dat des Conijncx ouderdom sodanigh is/ dat alle die ghene/ die de Majesteyt ende eere van de Religie soucken te verheffen/ oordeelen/ ende van gantscher herten wenschen / dat hy/ om eere te behaelen/ met vollen loop sich daer toe behoort te begheven.

Alsoo sal gheschieden / dat volbrocht sullen worden / vele seer gheleerder mannen voorsegghynghen ende prophetien/

ghenomen

ghenomen wt de hemelsche observatien/ ende den verwerreden staet deser tyden: Ende dat die Heerlicke provincie van Spaignen / verlost zynde van t'jock der slavernie daer zy mede verdruckt is ghe- weest van anderen/sal floreren/ende haer rycke verbreyden tot de Wterste grensen des aertbodems/ nerghens in gheringer wesende/ dan de Monarchie der Persen/ van Macedonien/ofte der Romeynen.

De Prince van Oranyen doorreyst de Steden van Over-Yssel

Na de eyndinghe des Over-Yssel- schen Land-daechs / Is syn Princ. Exc. van Deventer ge- reyst op Zwolle/van Zwolle op Hasselt/van Hasselt op Campen/ daer de gheheele Magistraet/ Vroetschap/ ende alle de Predicanten/Kercken-Raed/ en de andere Officieren / de saecke der Re- monstranten soo waren toeghedaen/dat die ghene die van de oude Ghereformeer- de Religye syn/ aldaer veel hebben moetẽ lyden/haer niet alleen benomen synde ha- re goede Predicanten / Maer oock niet mogende in huysen vergaederen/om Go- des woordt te hooren predicken / ofte de H. Sacramenten te ghebruycken : Jae verscheydene eerlicke Borghers/vyeren- de in de oude ware Ghereformeerde Reli- gye/syn in sware gelt-breuckẽ verclaret/ Eenighe ghevanghen ende ghebannen/ om dat sy yets ghesproocken ofte ghedis- puteert hadden teghen de Remonstrant- sche Predicanten aldaer/ ofte teghen den handel des Magistraets/ Ofte om dat sy ghesolliciteert hadden te moghen hebben ofte beroepen eenen Predicant van de oude Ghereformeerde Religye / Eenighe om dat sy in eenes eerlicken Mans huys waren by den anderen gheweest/daer ee- nen Gereformeerden Predicant van buy- ten was byghecomen / sonder dat hy nochtans daer ghepredickt hadde.

Te Campẽ worden de Contra-Remonstranten seer bedroeft.

Dese goede burghers / die aldus ghe- perst ende gepraemt wierdẽ/verlanghden (als visschen na waeter/op de comste van syn Princ. Exc^e. in hare Stadt van Cã- pen verhopende dat hy den Magistraet aldaer soude veranderẽ/eñ tẽ weynichstẽ eenighe daer in stellen / die de oude Ghe- reformeerde Religye toeghedaen waren/ Maer syn Exc^e. is / sonder eenighe ver- anderinghe aldaer te doen / daer t'schepe ghegaen / ende op Amsterdam gherepst/ Alleen den Magistraet van Campen ver- maenende/haer moderaet / ende beleefde- lick te draeghen teghen de Contra-Re- monstranten/ d'welck sy wel beloofden te sullen doen / maer de daet en isser niet op- ghevolght/ haere Remonstrantsche Pre- dicanten hadden haer te seere ingheno- men : Oock hadden sy daer selfs eenighe tot ampten ende Officyen gheypromoveert/ die sy nu niet en dorsten vertoonen/ ende nochtans mosten vertoonen / indien sy geslaeut hadden/in haren Arminiaenschẽ yver.

Syn Exc^e. vertreckt van Campen op Amsterdam.

Den drye-en-twintichsten van Mey is syn Exc^e. van Campen op Amsterdam ghetrocken. Als hy tot nae by Muyden was gecomen/ Soo quamen hem aldaer te ghemoete een groot ghetal Jachten/ die des morghens van Amsterdam ghe- seylt waren. Als de E. Heeren des Ma- gistraets binnen Amsterdam verwitticht waren/ dat syn Exc^e. voor handen was/ Soo hebben sy sulcx daetelick de Colo- nellen ende de Capiteyns der burgherye laeten weten / Op dat sy de Schutterye souden in wapenen doen comen/ d'welck daetelick geschiet is/elck een willich syn- de om den Prince van Oranyen op het magnifyckste in te haelen/vele/niet alleen Capiteyns ende Officieren / maer oock Burghers ende coop-lieden vercierden haer met Orangye pluymen ende sluyers/ elck een was op syn schoonste ghecleedt. Daer waeren twintich Vaendelen Bur- ghers/ende drye compagnyen Soldaeten op de beenen. De Burghers stonden op de marckt / ende van daer af langt het waeter / ende op de nieuwe / oude/ende Papen-brugghe. De drye Vaendelen Soldaeten stonden van den Miesel aen de west-syde/tot aen de Verckens-sluys.

Daer hy seer triumphantelick wort in-ghe-haelt.

De Colonel Iones VVijst is met vier Sloepẽ syn Exc^e. een groot stuck weechs te ghmoete ghevaeren/in yeder sloep wa- ren ontrent twintich wel-ghemonteerde Musquettiers/ ende Roepers/ghecleedt met eẽ besonder maecksel van Rocxkens/ de E. Heeren der Admiraliteyt toe-co- mende. Als de Colonel Ionas VVijst aen de jacht van syn Exc^e. was ghecomen/ soo heeft hy syn Exc^e. met groote eerbiedin- ghe ghewillecomt. Op stroom comende/ tradt syn Exc^e. wt syn jacht over in de sloupe van den Colonel. Daer waeren een groote menichte van jachten met ge- schut versien / als oock eenighe groote schepen / die op Guinea , ende op westen vaeren/ die alle gaer al haer gheschut af- schooten/

1618.

ſchooten / nae dat de Colonel Ionas VVitt haer een teecken ghegheven hadde / hier bliesen op de ſchepen alle de trompetten VVilhelmus van Naſſouwen ende elc bewees ſijn Exc. de grootſte eere die hy conde.

Het was vijf uyren nae den mid-dach eer ſijn Exc. binnen Amſterdam quam. als hy de nieuwe brugghe paſſeerde / Soo loſten een groot deel Muſquetiers / die in de ſloupen waeren / haere Muſquetten / ende daer onder ſpeelden ſes ſtucken grof gheſchuts op de nieuwe brugghe / Hier op volghden ſtrack alle de Burghers die in waepenen waeren / als oock de drye compagnyen Soldaeten / elck ſijn muſquet ofte roer ettelicke maelen los brandende / dwelck een groot ghedonder ende ghedruen maeckte door de gantſche Stadt.

Aen den dam was eenen ſteygher ghemaeckt / met blaeu laeken over-deckt / Hier ſtonden de E. E. Heeren Burgher-Meyſteren ende Regierders der Stadt Amſterdam / met den Schout / ende den gheheelen Magiſtraet / oock de Colonellen / Capiteynen / ende Officierē der Burgherye / om ſijn Exc. te ontfanghen ende te wille-comen: Dit op het beleefſte ghedaen weſende / Soo waſſer recht voor de Waeghe / nae by de ſteygheringhe daer de Prince was op-ghecomen / een ſtellagye ghemaeckt / op de welcke de Reden-rijckers van de Camer in liefde bloeyende, een ſchoone vertooninghe ghedaen hebben / tot recreatye van ſijn Exc. Waer van dit de ſomma was / Iupiter ſittende op den Arent preſenteerde ende gaf ſijn Exc. het Prinſendom van Oranyen.

Vertooninghen binnen Amſterdam gedaen ter eere van ſijn Exc.

Daer was eenen Arcus triumphalis op-gerichtt / daer deſe woorden op-gheſchreven ſtonden:

Arcus triumphalis.

BENEDICTVS Qui VENIT IN NOMINE DOMINI.

Dat is te segghen /

Gheſeghent is hy die daer comt in den naeme des Heeren.

VAn weghen de Stadt Amſterdam wiert ſijn Exc. gheprefenteert eenen guldenen Orangye appel / met gheluckwenſchinghe van een gheluckſaelige regieringhe deſes Prinſendoms / ende anderer Landen ende heerlickheden. Deſe vertooninghe ontrent een halve uyre ghedυyrt hebbende / ſoo is ſijn Exc. van den E. Magiſtraet / Colonellen / ende andere Officieren der Stadt / gheleydt tot ſijn loghement / paſſerende over al door de Burgher-Schutterye / die alle gaer los ſchooten / als ſijn Exc. haer voor by was.

Nae by het Princen / hof hadde de Brabandſche Caemer eenen Arcum triumphalem op-gherichtt / ende daer wiert oock een vertooninghe op een ſtellagye ghedaen / daer op deſe Rijmen gheſchreven ſtonden / begrijpende in het corte t'gene dat aldaer vertont wiert:

Menenius Agripp' t'oproerich Roma ſtilde /
Beloofd' hy d'oude wet getrou' invoeren wilde.
Alſoo nu Naſſaw-Helt be-yvert ſ'Heeren werck /
Strijdt (ſoo hy troulijck plach voor t'Land) nu voor de Kerck.

Als ſijn Exc. nu in het Princen Hof was / ſo ſchoten alle de ſchutters die hem tot daer toe geleydt hadde / hare roers ē Muſqueten af / tot drye mael toe / ende doe vertrock een yeder onder ſijn Vaendel. Sijn Exc. lach in de venſter / ende ſach de twintich Vaendelen der burgheren / ende de drye Compagnyen ſoldaeten voor by ſijn Logement trecken / daer in hy een goet ghenoeghen hadde.

Midler wyle quam haer ſeer heerlick te wacter vertoonen de Neder-Duytſche Academye, Het waepen van den Prince van Oranyen quam voor aen / ende daer op volghden de wapenen van de ſeven Provintyen / alle gaer ghehecht ofte vaſte gemaeckt aen een ſnoer van Orangye coleur / bedυydende de eenicheydt der ſelfder Provintyen met den Prince van Oranyen.

De ordre van de boven-ghementioneerde vertooninghe was deſe / in de eerſte ſchuyte waren Muſicanten, die op allerley Muſyck-inſtrumenten ſpeelden / ende een ſeer ſchoone Harmonye maeckten.

In de tweedde ſchuyte was afghebeeldet de oude Prince van Oranyen / Guliaume de Naſſou, als doot ligghende in den ſchoot van de oude Princeſſe weduwe / daer nevens ſaeten alle de kinderen van den Prince Hooch-Loffelicker memorye / in witte ſyde becleedt op hare naeckte lichaemen.

In de

1618.

In de derde schuyte stond eenen Oranye boom/ ende daer nevens stonden eenighe persoonen in t'witte ghecleedt/ die de handen sloeghen aen dien boom.

In de vierde schuyte stont eenen man representerende Prince Mauri[illegible]s, houdende in de rechter handt een Lance/ ende met de lyncker hand het waepen van syn Princ. Exc. nevens hem staende.

In de vyfde schuyte was het wapen van Holland, d'welck een Vrouw-persoone hielt op haer rechter hand/ende aen hare lyncker syde stond eenen man / die nae slands wyse ghecleedt was.

In de seste schuyte wiert gepresenteert/ het waepen van Gelderland, op de selfde wyse/ als vooren.

In de sevende het wapen van Zeeland: In de achtste het wapen van Vtrecht: In de negenste dat van Vriesland, In de tiende/Overijssel : In de elfde/dat van Groenijnghen, ende Ommelanden. Dese schuyten/ende waepenen waren alle met eenen syden Orangyen-band / ghebonden aen t'waepen van Oranyen/bedupdende den band der eenicheydt.

Nae die boven-verhaelde volghdender noch seven Schuyten / in de sesse waren allerley Natyen van volcken/ die met de Gheunieerde Provintyen in confederatye staen/elck in syn habyt.

In de sevende schuyte volghde het Blasoen van de Nederlandsche Academye ofte Reden-ryck-caemer/ voerende eenen Byen-corff, met haere Devise/ welcke is/ YVER.

Des anderen daechs / wesende den 24. Mey. stylo novo, is syn Exc. met een schoon ghesełschap ter kercke gegaen om de Predicatye te hooren/ ende syn gebett te doen. Des Nae-middaechs ontrent drye uren/ is syn Exc. met eenige Sloupen door de Stadt ghevaeren / ende comende in de Neder Landsche Academye (soo de Retorijckers die noemen) so wierden daer eenighe vertoonyngen gedaen/ daer nae heeftmender ghespeelt een Tragedyen van Graef Floris van Holland, die door Gerrit van Velsen is omghebracht.

Van daer is syn Exc. met de Sloupen voort-ghevaeren / ende heeft de nieuwe Stadt van Amsterdam besichticht / comende ontrent de coopvaerdye-schepen/ die daer in grooten ghetaele op ancker ligghen/hebben de selfde alle gaer al haer grof gheschut los ghesc hoten ter eere van den Prince van Oranyen / ende hebben iustich op hare trompetten gheblaesen het Liedeken VVilhelmus van Nassauwe, ende andere.

1618.

Syn Exce. reyst van Amsterdam nae den Haeghe.

Den 25en. is syn Exc. van Amsterdam nae den Haege gereyst/daer quaemen 50. waeghens voor het Princen hof/ om de baggagye ende het hofghesin te voeren. Daer quaemen oock aen het Princen Hof ontrent drye honderd Musquettiers van de Burgherye/ een wt-schot wt alle Compagnyen / om syn Exc. tot buyten de poorten te convoyeren/ daer by wesende de beyde Colonels van de Burgherye/ Ionas VVitst, eñ Guert Dircksz. Oock waerende ontrent veertich van de treffelickste Burghers te peerde / die voor syn Exce. reden/ tot aen den over-toom. Wel een halve myle buyten de Stadt/ alwaer wederom de Reden-rijckers caemeren haere vertoonynghen deden. De oude Caemer was ghesceten op drye triumph-waghens/ gaende voor yederen waeghen ses peerden/op de twee voorste peerden saeten twee trompetters/ elck in een bysonder habyt / ende op alle d'ander peerden saeten personagyen van de Caemer in hun habyt.

Op den eersten waeghen satt Iupiter boven om hooghe/op eenen Adeler/ met een Croone op syn hooft / het opper deel des lichaems gheheel blood synde / ende nevens hem saeten noch andere personagyen.

Op den tweedden waeghen saeten seven Maechden, bedupdende de seven Gheunieerde Provintyen.

Op den derden waeghen satt de Maeche van Holland, met haer geselschap/ alle gaer in cierlick ghewaet.

Nae dat de boven-verhaelden Redenrijckers met behoorlicke eer biedynghe haeren af-schept van syn Exc. genomen hadden/ So syn sy nae de Stadt gekeert/ jae sy syn aldus door de Principaele Straeten der Stadt ghemarcheert / met dese vertoonynghe alle man een recreatye aen doende.

God de Heere wille syner Exc. wtganck ende in-ganck bewaeren/ nu ende alle de daeghen synes levens.

Stant des Venetiaensche crijchs.

WAt den crijch der Venetiaenen met den Eerst-Hertoge van Oosten Rijck / nu Conijnck van Bohemen/ aengaet/

1618.

gaet / daer sÿn wel wedersÿts Articulen van vrede voorgheslaeghen / oock eenen tÿdt lanck Bestant ofte stille-stant van waepenen ghemaeckt / Maer daer en is nu ter tyt als ic dit schrÿve (in Aprili) noch gheen seeckerheydt van desen pays ghe-weest / alsoo partyen malcanderen niet vertrouwende / haer daegelicx versterck-ten met Ruyteren ende voet-knechten. In Enghelandt heeft de Grave van Ox-fort drye Regimenten Enghelsche voet-knechten ghelicht / tot dienst der Illustre Seignuerie van Venegyen : Oock sÿnder tot dienst der selfder hier in Neder-land/ ende oock in Hooge Duytsch-land/ Ruy-teren ghelichtt.

De Spaenjaerden doen ghenoechsaem blÿcken/ dat sy ghesinnet sÿn gheheel I-talyen in ghestaedighe combustye te hou-den.

Den pays met Savoyen wil noc niet wel voort.

De Conÿnck van Vranckerÿck schou-wende d'oorloghe teghens Savoyen/ soo langhe als het hem eenichsins moghelick is / heeft aen den Mareschal Dediguieres ge-schreven / dat hy den Hertoghe van Sa-voyen ernstlick sal vermaenen tot sÿne ontwaepenÿnghe/ende tot restitutye van alle gheoccupeerde plaetsen/ om den Co-nÿnck van Hispanyen t'eene-mael int ongheliÿck te stellen/ ende hem alle pretex-ten te benemen/ belovende dat in dien hy als-dan Verceyl niet en restitueert / ende voorts aen sÿne sÿde d'andere bedonghe-ne conditÿen niet en vol-doet / dat hy als-dan daetelick op de beenen sal wesen/ en-de sich opentlick stellen teghen den Co-nÿnck van Hispanyen.

Nae dat Don Pedro langhe hadde ghe-dreven de totaele ontwaepenÿnghe des Hertogen van Savoyen/ ende sÿne hooc-heyt eyntlick sulckes ghedaen hadde/niet meer als vÿfhonderd man in waepenen houdende/ende eenighe Casteelen / soo in Montferrat, als in Piedmont, Soo en was dit noch niet genoech / maer sÿne Hooch. moste volcomentlick des Spaenjaerts wille doen / ghehoorsaemende hier in den raet des Conÿnex van Vranckerÿck. Dit ghedaen sÿnde / soo hebben haer de Spaensche Ministers laeten verluyden/ dat Verceyl van ouden tÿden her / den Co-nÿnck van Hispanyen heeft toebehoort/ ende dat sy het derhalven niet en kunnen restitueren in handen van den Savoy-aert.

De Spaenjaert dreyget Savoyen met nieuwe oorloghe.

Soo dat den Savoyaertschen crÿch/ diemen meynde gheeyndicht te wesen/ schÿnt dat nu eerst sal aengaen. Don Pedro de Toledo doet in Italyen ende elders nieuwe wervÿnghe/ soo te waeter/ als te Lande/ sÿn woort ende contracté gants weynich achtende. De Hertoge van Sa-voyen heeft verscheydene Ambassadeurs aen verscheydene Conÿnghen/ Princen/ ende Republÿcken ghesonden / als sÿnen Sone den Cardinael in Vranckerÿck/ den Heere Gabellion in Enghelandt/ den Heere Montou aen de vereenichde Neder-Landen/ noch eenen anderen aen de pro-testerende fursten in Hooghe-Duytsch-Lant/ om te remonstreren/ dat de Spaen-jaert geen woort en houdt / versoeckende assistentye in tÿd des noods / indien den crÿch wederom aen-ghÿnghe.

De oorloghe tusschen den Eerst-Hertoghe van Oostenrÿck ende de Republÿcke van Venegyen oock wederom aengaende / heeft de Resident dier Republÿcke by de E. M. Heeren Staeten der Geunieerde Neder-Landen vercregen toe-laetÿnge/ om buyten s'Lands costen / twaelf oor-loch-schepen in Hollandt te moghen coo-pen/ ende toe-rusten / ende corts daer nae consent / om tot dienst van die Republÿc-ke hier te moghen aennemen twaelfhon-dert Soldaeten / die met die schepen sou-den over-ghevoert worden.

Dit ghetal van Soldaten is (op het versoeck des Residents) vermeerdert/ en sÿn noch 800. mannen meer gheconsen-teert / mits datmen geene aennemen en soude / die in actielen dienst der Landen sÿn.

Behalven de boven-verhaelde schepen heeft de Republÿcke van Venetien noch elf schoone Neder-Landtsche schepen in dienste / ende seven Italiaensche / al te maele schoone wel-gemonteerde schepen/ die oock seer wel betaelt worden. Den tienden Mey hebben de Venetiaenẽ noch twee Neder-Landtsche schepen / die tot Goro (ontrent acht mylen van Venetia) met sout waeren ghecomen / in haeren dienst ghenomen voor 4600. ducaeten ter maent beyde / het eene is van Enchuy-sen/ het andere van Schiedam.

In Februario heeft de Prince van VValles binnen Londen een seer staetelicke Mas-queraede ende bancquet aenghericht / tot het welcke / nevens veel ander treffelicke Heeren

Misverstant ontstaen tusschẽ Vranckerijck ende Enghelant/ om dat de Fransche Ambassadeur niet en was genoodicht op de Masqueraede des Princes van Walles.

Heeren ende Ambassadeurs / mede ghenoodicht is geweest d'Aambassadeur des Coninck van Hispanyen/ aldaer residerende / Maer niet d'Ambassadeur des Coninck van Vranckerijck/ onaengesiẽ/ hy dat onder de hand ghenoechsaem bevoordert hadde/ sustinerende datmen hem niet en behoorde te vergheten/ synde van ouden tyden het ghebruyckelick / dat de Fransche Ambassadeurs in Enghelandt/ syn ghenoodicht gheworden/ op alle Feesten/ Triumphen/ Tournoyen/ Banquetten/ solennele hoofsche Masqueradẽ/ Comedyen/ &c. Of schoon syner Edelheydt wierde gheandwoort / dat syne Mt. van Groot-Brittannyen/ noch de Prince van VValles gheensins gesinnet en waren den Coninck van Vranckeryck / ofte synen Ambassadeur ergens in te vercleyneren/ Maer dat dit mael de Spaensche Ambassadeur / ende niet de Fransche ghenoodicht was tot dese solemnele Masqueraede, om dat die beyde Princen/ ofte hare Ambassadeurs niet compatibel en syn/ d'een den anderen de hoocheyt ofte opper-hand niet willende gunnen/ Ende dat dit mael de Spaensche Ambassadeur voor eerst eñ voor al hier toe moste ghenoodicht worden/ als synde een dienaer dies Coninck tusschen wiens dochter ende den Prince van VValles (die dese Masqueraede hadde aengheſtelt) eenen Vryeraet ofte gesprek van houwelick teghenwoordelick was/ &c. Soo en is even wel de Fransche Ambassadeur hier mede niet ghecontenteert/ Maer heeft door synen Secretaris sulckes den Coninck in Vranckeryck ontboden / ende ghevraecht hoe hy sich hier in voorder draegen soude? Dit is in Vranckeryck soo quaelick ghenomen / datmen gheconsulteert / jae schier gheresolveert heeft den Franschen Ambassadeur te huys te ontbinden/ Maer het is met der tydt doodt ghebloedet/ ofte over-sien.

Gevechte vã den Admirael Hillebrant Gerbrantsen Quast/ met de zee-roovers op de reede voor Alicanten.

Als de Neder-Landsche Admirael Hillebrant Gerbrantsz. Quast met syn Admirael schip ghenoemt den Orangyeboom, ende andere schepen van Oorloghe gecomen was voor Algier , op den tweedden Februarij, naejaeghende de Zee-roovers/ So heeft hy met een Moorschen Visscher bestelt de brieven van de H. M. Heeren Staeten ende syner Exce aen den Moucadan ofte Vice-roy aldaer/ die wel met den eersten scheen te sullen doen alles wat de capitulatye tusschen den Turckschẽ Keyser ende de Staeten deser Landen mede brenght / ende deden stracx de Neder-Lantsche slaven/ synde lxxxvij. in getaele / verwisselen teghens de Turcken ende Mooren die de onse mede brachten/ maer die t'saemen hebbende / en wilden sy niet eenen slaeve meer vry laeten/ nochte restitueren de schepen nochte goederen die sy de Neder-Landers / subjecten der Ghe-unieerde Provintyen / hadden afghenomen/ Jae onse schepen mosten / tot haer groot leet-wesen/ voor hare ooghen sien/ dat de vrybuyters daer noch eenighe Neder-landers in brachten.

De elende der ghener die van dit volck ghevanghen ende den Turcken in handen ghelevert worden/ is seer groot/ d'onse saeghen met groot hert-seer voor hare ooghen de traenen van vele ghevangene jonghers ende andere ongheaerdde gesellen der Christenen/ als claeghende met schreyende ooghen/ datmen nae veel slaeghen ende tormenten haer met ghewelt hadde besneden / ende ghedwonghen den Truckschen rock aen te nemen/ wordende evenwel seer schreckelick ende onmenschelick ghetracteert. Wat d'Admirael Quast ende andere Capiteyns deden / hoe seere sy oock den Consul vermaenden/ sendende Ghedeputeerde aent Landt/ het mocht al niet helpen / de ghenomene schepen ende goederen mosten blyven daer sy waeren/ met de jonghers / ende andere Neder-Landtsche Slaeven / roepende dat haere wet niet en vermocht/ datmen besnedene sonde over-geven in de handen der Christenen / als of die jonghe ghesellen / soo schreckelick van haer mis-handelt / met haeren wille dit was aen-ghedaen.

Groote macht der Vry-buyters te Algiers.

De macht der zee-roovers is aldaer seer groot / want de boven-ghenoemde Admirael schryft datter in ende buyten die haeven van Algiers, laeghen / niet min als honderdt wel-ghemonteerde schepen/ behalven alle de gene die noch wt waerẽ/ ende van dese hondert syn wel de seventich Hollanders/ sommighe syn van hondert/ sommighe van twee honderdt/ sommige ooc van drye hondert last. Het staet grootelicx te beduchten / dat dese Godloose menschẽ op den Somer noch groote schaede ter zee doen sullen / by-al-dien niet tydelyck daer in en wort voor-sien/ want hoe stercke vloten van Coop-vaerders haer teghen comen / sy syn machtich

de selfde te slaen / als voerende seer veel gheschuts / ende een groot ghetal Musquettiers / het minste schip heeft xviij. of xx. stucken op/met cl. of cc. man/ende die grooter syn/nae advenant / daer synder die over de xl. stucken op hebben/ met ccl. ende ccc. man. Soo dat de zee gheheel onveylich is / ende die de zee bouwen/ moeten wel toe-sien ende op haere hoede syn / haer met groote Admiraelschappen by den anderen houdende/ so veel het mogelick is. Dese zee-roovers sullē swaerlic met ghewelt cunnen wt de zee verdreven ende ghehouden worden/ overmits sy soo machtich syn. Sy hebben teghenwoordich groot ghebreck van masten/ Soo dat wanneer haer geen ront hout/ touw werc/ ende ammunitye en wierde toe-ghesonden / vele onder haer en souden niet cunnen of durven in zee comen.

d'Admirael Quast slaet de Zee-roovers.

De Neder-Landtsche schepen van Algiers vertreckende/ ende ghepasseert synde die Cabo de Palos , met een vlote van ontrent xxv. seylen/ meest Duytsche/ vernaemen eerst een troupe van vier schepen te Landwaerts van haer / ende een ander troupe van drye t'zeewaerts. Merckende dat het zee-roovers waeren / soo hebben haer de Nederlandtsche schepen verdeylt/ ende syn nae dese Roovers toe-gevaeren. d'Admirael Quast heeft den eenen achterhaelt / die siende dat het op een vechten moste gaen / stelde hem dapper ter weere/ ende schoot schreckelick met Musquetten/ ende met alle syne grove stucken. De nacht over viel haer / maer mits dat het lichte maene was / soo en cost desen Roover den Neder-Landtschen Admirael niet ontdonckeren/ In voughen/ dat het ghevecht den gantschen nacht gheduyrt hebbende / soo heeft d'Admirael Quast desen Zee-schuymer eerst in den morghen stont inghecreghen / hebbende drye man int enteren verloorē/ maer daer warender wel dertich gequetst / waer van sedert een ofte twee ghestorven syn. Hoe wel de Neder-Landsche Musquettiers haer devoir wel deden/ soo was het ghewelt der Zee-roovers noch gheweldigher/ Maer een uyre voor den dach begaeven haer ontrent xx. van dese schelmē in het boot / meenende in den donckeren te ontcomen maer de boot stoipte omme/ ende sy verdroncken alle gaer. Dit dede de andere den moet seer verliesen. Desen Zee-roover hadde op hondert ende veertich man/ soo Turcken/ ende Mooren/ als Christenen/ slaeven synde / sonder de jonghers/ een-en-tachtentich Turcken ende Mooren hebben d'onse gevanckelick gecreghen / midtsgaeders xvij. Christenen slaeven/ de reste was in het gevecht doot gebleven/ ende met den boot verdronckē/ Des Capiteyns naeme was Mahometo Rayes, een moedich man die soo swaerlick gequetst was/ dat hy op syn sterven lach/ als d'onse het schip in creghen / het schip was een Enghels spiegel-schip/ met tien gotelynghen/ ende eenighe steen stucken/ groot tusschen de seventich ende tachtentich lasten/ het was soo door-schoten ende door-naeghelt / dat het niet anders dan een wrack en was/ ende was niet mogelick het selfde langher boven waeter te houden / veel weynigher door de Zee te brenghen/ de seylen waeren aen vlerden/ ende half verbrandt/ daer en was niet eene touwe noch taeckel heel van t'loopende want / beyde de masten waren oock so dapper ghetreft/ datse niet langher staen en mochten/ In somma daer en was niet beter dan den brandt daer in te steecken/ ghelyck oock gheschiet is.

Alle de Turcken ende Mooren / tot lxxxj. syn daetelick over boort gheworpen/ achter-volghende den last die de Admirael hier van heeft. Wat de Christen slaeven/ tot xvj of xvij. in ghetaele / aengaet / dat waren meest Spaenjaerden/ Portugesen/ Francoysen / ende Enghelsche met drye jongers. Die d'Amirael te Alicanten heeft aen Land ghesett / laetende elck gaen daer het hem beliefde.

Alle Coonynghen/ Princen / ende Zee-Republycken van Christen-Ryck lyden groote schaede by dese Zee-roovers/ Ende elck een der selfder belooft wel toe-rustynghe van schepen te doen om de selfde t'onder te brenghen / maer behalven de Staeten der Gheunieerde Neder-Landsche Provintyen synder weynich die hare woorden cracht gheven/ In Vranckeryck is wel eenighe toe-rustynghe/ maer het sy datter gheen gheldt en is / of dat het aen de ordre mancquiert / ofte aen wat anders / de schepen en gaen niet t'seyle.

De Hertoghe van Guyse meynt dat hy als Admirael in Vranckeryck / behoorde Gheneraal te syn soo over de Fransche/ als over anderer Conynghen ende Republycken Armaden/ andere verstaen het anders/

anders / Immers en willen de Spaenjaerden niet gaen in compagnye met den Neder-Landers wt de Geunieerde Provintyen/ die sy Rebellen / Lutheranos, &c. stylo antiquo noemen / Ende de Neder-Landers en willen doch niet staen onder het ghebiet der Spaenjaerden. De Enghelsche schepen comen wat langhsaem aen de baene / De Venetiaenen ende der Hertoghe van Savoyen syn te seere gheoccupeert met haere crijghen ende oorlaghen tegen Spanyen ende het huys van Oostenrijck / De vrye-aen-zee Steden vinden elders soo veel te doen/ dat sy niet machts noch middels ghenoech en hebben om met ghewelt de zee-roovers te verdrijven / jae oock niet om haer selven teghen die te verdedighen. Midler wyle vaeren de zee-roovers al breet voort/ ende beschaedighen menich eerlick Coopman en schipper aen goet ende aen bloet/ Dum singuli pugnant omnes dammum patiuntur.

Philips Prince van Oranyen over-leden.

Den $\frac{20}{10}$ Februarij is Philips-Wilhelm Prince van Oranyen/ binnen Brussel overleden / des naemiddachs tusschen een ende twee uyren / out synde ontrent lxiij. jaeren. Des Sondaechs te vooren (synde den $\frac{18}{8}$ Februarij) was syn Princ. Excel. op een groot bancquet ghewee st by den Marquis Spinola al-waer oock veel Spaensche / Italiaensche / ende andere Heeren waeren : Des Maen-daechs ginck hy in de Misse/ des Dynghs-daechs smorghens was hy opghestaen ende ghecleedt/ maer hy en gevoelde sich niet wel/ Soo dat hy een Clistere liet setten deur synen Caemerlynck/ die hem de pype soo diepe in het lyf ghesett heeft / dat hy/ soo het schijnt / van binnen is ghequetst gheworden / ende hem is bloed afghegaen/ ende daer op is stracx sulck een inflammatye ghevolght / dat hy xxiiij. uyren daer nae ghestorven is/ stervende so subytelick / dat niemandt van de Gheestelickheyt by hem en conde gheroepen worden.

Desen Prince is gheweest een van de alder-voor-treffelickste Heeren van Neder-Landt/ soo ten aensien syner stamme ende Hooghe afcomste / als ten aensien van syne staetelicke ende menichfuldighe schoone heerlickheden / hy was de outste soone des hooch-gheborenen ende wytvermaerdē VVilhelmi van Nassauwen, Prince vā Oranyen. Hy is Anno 1567. te Leuven wt de Schole ghenomen/ wt last Philippi II. Conynck van Hispanyen/ out synde xv. jaeren/ teghen de Privilegyen van Brabant / ende van de Universiteyt van Leuven/ by Keyseren/ Princen/ Hertogen van Brabant / oock by verscheydene Pausen bevesticht. Als de Magnificus Rector eñ de Professores te Leuven haere Privilegyen allegeerden/ ende seyden dat het teghen de selfde was strijdende / datmen desen jonghen Heere ghevanckelick van daer soude voeren/ soo spotte Vergus President van den Bloed-Raet daer mede/ segghende in barbaris Latijn (ghelijck hy een Barbaris mensche was) Non curamus vestros Prevelegios, VVy en vraegen nae uwe Prevelegen niet, ende gijnck voort in synen moetwille / versendende desen jonghen Prince nae Spaenyen.

De Conijnck Philippus II. heeft desen Prince ghevanghen ghehouden xxviij. jaeren lanck / van Anno 1567 tot Anno 1595. alsdan is hy met den Eerst-Hertoghe Alberto van Oosten-Rijck in dese Neder-Landen ghecomen/ ende hem syn/ wt singuliere gratye / syne/ nu veel jaeren gheconfisqueerde goederen / gherestitueert.

Anno 1599. den elfden Martij, is hy binnen de Stadt Orangye ghehuldt Prince van Oranyen van daer is hy gereyst nae de Steden Contheson, Ionquies, Gigondas, ende andere plaetsen in het Princendom van Oranyen gheleghen.

Anno 1606. heeft desen Prince binnen Fontainebleau op den xxiij. Novembris ghetrout Leonoram de Bourbon Princesse van Conde, eerste Princesse van den bloede/ gheachtet de schoonste Dame van Vranckerijck/ maer sy en heeft noyt kinderen by haeren Heere den Prince van Oranyen ghehadt. De Conynck van Vranckerijck Henri le Grand, heeft ter eere van desen Prince ende Princesse/ syne nae nichte/ de bruyloft ghedaen/ ende de costen daer van ghedraeghen/ hem stellende in de volle besittynghe van het Prinsschap van Oranyen / dwelck van ouden tyden her een vry Princendom is gheweest / niemandt subject als God / Soo dat desen Prince mocht ghebruycken desen stijl van schryven/ Philips-VVillem van Gods genaede, Prince van Oranyen, &c.

De bovenghenoemde Prince is Anno 1609. te Breda als Erf-Heere ende Ba-

van der selfder Stadt ingehuldt/ende hy heeft met syn Princesse op het schoone Casteel aldaer eenen geruymen tydt hof ghehoudē/ oeffenende op het selfde (voor hem/ ende syn familye) de Roomsche Religye/ by de welcke desen Prince staets ghebleven/ende eyndelick daer in ghestorven is. A teneris assuescere multum est. Hy was een seer goedertieren sachtmoedich Prince/ hy en is noyt in eenighe Ampten ofte bedienynghe gheweest / maer hy heeft eenen schoonen staet ende hof ghehouden / al op syn eyghen renten ende opcomsten/ die groot waren.

Philips-Prince van Oranyen woort te Diest begraeven.

De Hertoghe van Brabant liet stracx het Testament/ d'welck desen Prince by synen leven / noch ghesont synde / ghemaeckt ende onder-schreven hadde / haelen/ende hy heeft in bewarynghe ghenomen ende doen verseghelen / tot de aencomste van de volmachten van Prins Maurits. Hy is te Diest begraeven/ een stadt hem toebehoorende/met cleyne pompe/ende weynich ceremonyen / de Broeders Prins Maurits / noch Prins Hendrick daer niet teghen-woordich synde. De Hertoghe van Brabant en heeft niet willen ghedooghen/ dat hy in Braband als een Souverain Prince soude begraeven worden.

Prins Maurits is eenich erf-genaem synes verstorvenen Heer-Broeders.

Prins Mauritius van Nassou / Is by Testamente verclaert/ eenich erf-genaem van alle de naelaetentheydt synes Heer-Broeders Philippi , ghewesenen Princes van Oranyen/ mits de Princesse weduwe gevende tot hare douwaerye 20. duysend guld. s'jaers / ende veel schoone gheredde juweelen eñ goederen: Eñ Prins Maurits over-lydēde sonder wettelicke Lyffs-erven/sal al de naelaetenheyt des voorsz. Princes Philippi, erven op Prins Hendric van Nassou.

Philips Prince van Oranyen heeft oock ghewilt ende by testamente ghe-ordonneert/dat al syn Dienaers haer leven lanck souden behouden die tractamentē/ die sy binnen syn leven van hem ghenooten hadden/elck nae syn qualiteyt/ d'welc Prins Maurits onverbreeckelick heeft onder houden / betaelende alle die het begheerden / eens voor al/hare partye / nae ract van Lyf rente / met ghereedt ghelt. Prins Mauritius heeft stracx possessye genomen van Buyren/ Isselsteyn / Leerdam/ Breda ende alle de heerlicke goederen synes over-ledenen Heer-Broeders hier te Lande. Ende hy heeft in Vranckerijck ghesonden den Wel-Edelen Heere Daniel van Hertain , Heere van Marquette, om possessye te nemen van het Pricendom van Oranyen/&c. d'welck alles met goet believen des Conijncx van Vranckerijck geschiet is. Soo dat Prins Mauritius nu dese titulen voert.

Mauritius by der gratyen Godes , Prince van Orangyen, Graeve van Nassau , Catzenelleboghe, Vyanden, Dietz, Linghen, Meurs, Bueren, Leerdam, &c. Marquis van der Vere ende Vlissynghe , Heere ende Baron van Breda, der Stadt Graeve , ende van den Lande van Cuyck, Diest, Grimberghen, Arloy, Noseroy, Sint Vijt, Daesburch, &c. Erf-Burch-Graeve van Andwerpen ende van Besanson, Gouverneur, Capiteyn Ghenerael , ende Admirael van Gelderland ende Graeffschap Zutphen , Holland, Zeeland, Friesland, Vtrecht, Overijssel &c.

IN het jaer 1617. hebbe ick verhaelt den doodt ende afflyvichheydt van den Turckschen Keyser Sultan Achmet, die den .... Novembris over-leden is/ende dat Sultan Mustafa synen broeder wt de ghevanckenisse (daer hy by nae syn leven lanck in ghesetenhadde) verlost synde/in syne plaetse was ghestelt/voor-by-gaende des over-ledenen Keysers soonē. Maer de Mufti, Cahimacham , ende alle de Visijren, siende/dat Sultan Mustafa (den welcken sy wt de ghevanckenisse ghehaelt / ende op den throon ghesett hadden/ eenen Prince was van cleyn verstant / by nae simpel/ ende daer en boven van seer dangereuse/ eñ by wylen frenetijcke humeuren / ende der halven t'eene-mael inhabijl om dat groote Rijcke te regieren/ Soo hebben sy den selfden des nachts tusschen den xxv. ende xxvj. Februarij , wederom in syne voorighe ghevanckenisse ghebracht/ende geworght/nae dat hy ontrent drye maenden geregiert hadde: Ende sy hebben den outsten Soone van Sultan Achmat , ghe-

noemt

noemt Sultan Ofman, out ontrent xiij. jaeren/ in den Keyserlicken stoel ghesett/ende Keyser gheproclameert. Dit syn twee ongehoorde actyen / in corter tyt in het Turcksche Rycke voorghevallen/ ende sy syn van eenige curieuse Astrologuen langhe voorsept/ghelyck al voor jaer en dach by den Ambassadeur Cornelis Haga , ende andere gheannoteert is ghewecst.

Eenen Turckschen Siaus comt in den Haeghe.

Daer is in Decembri eenen Turckschen Siaus,als ghesante/ in den Haeghe ghecomen / ghenoemt Hosim Aga Syne legatye bestaet in complementen/ verclaerende de goede affectye des Turckschen Keysers tot dese Landen / ende gunste tot de ingheseten der selfder: Met voorder versekeryngke / dat sy aldaer vry ende franck moghen handelen ende wandelen.

De Heeren Staten hebben desen Sjaus van ghelycken met beleefde woorden bejeghent/ende nae dat hy ettelicke daegen in den Haeghe was ghewecst / hebben de Heeren Staeten een schip gehuyrt/dwelc hem brenghen soude tot Marseylyen in Vranckeryck/ hem met al syn ghevolgh/ synde vier-tiene in ghetal/ defroyerende/ ende nieus cleedende hem ende de syne/ elck nae syne qualiteyt / ende noch daer en boven een cleyne vereeringhe aen gelde tot eenen reyspenninck hem gheven de.

d'Ambassadeurs van Swedé vermaenen de Staeten tot eenicheyt onder malcanderen.

De Edele Ghestrenghe Heer Iohan Skiete, Ridder zu Grons/ Extraordinaris / Ende de Edele Erentvheste Heer Iacob van Dijc, Ordinaris Ambassadeur des Conincx van Sweden / hebben op den sesten Februarij audientye ghehadt by de H. M. Heeren Gheneraele Staeten/Ende heeft de boven-ghenoemde Heer Iohan Skiete eé seer treffelicke Oratye in cierlicken Latine ghedaen/haere H. M. met veel treffelicke redenen tot eendracht onder malcanderen vermaenende. Daer mede syne Mt. heeft bewesen ende doen blijcken de groote affectye ende gheneghentheydt die hy dese Landen is toedraeghende. Maer de saecken liepen te dier tydt soo hol in Holland ende elders/dat by velen de goede wel-ghemeynde vermaenynghen van Conynghen ende Princen/ weynich gheachtt wierden / Particuliere Provincyé/ Jae ghedeelten van Provintyen/Jae eenighe steden/ hebben te deser tyt weynich

Non audit curtus Habenas.

gheacht het ghebiet ofte goetvinden der Heeren Gheneraele Staeten / Ick gheswyghe dat sy utheemscher Princen raet souden hebben willen volgen/ Waer van hier nae breeder sal ghesproken worden.

De Polen vallen in Lyflant tot voor Revel.

De Polen syn in het voor-jaer met seer groote furye ende groot ghetal van crychs-volck in Lyfland ghevallen / ende hebben het alles vermoordt/verbrandt/ ende gerooft/tot voor Revel/ sonder te verschoonen de cleyne kinderkens in de wieghe ligghende/ Jae oock met de stomme ende domme beesten in den velde/maer hebben die alle die sy niet vercoopé / of wech dryven en conden / in verscheydene schuyren ghesloten / in de welcke sy dan den brant ghesteecken hebben. Het arme Land-volc is met sulcker menichte binnen Revel ghevluchtt/ dat sy niet alleen de huysen vervulden / maer hebben oock de merckten ende straeten ghenoechsaem met hutten besett. De Conynck van Sweden bereyt sich tot teghen weere/soo te waeter / als te lande/geresolveert synde den aenstaenden somer persoonelick in het velt te comen / ende den Pool het hooft te bieden/ maer staet te vermoeden / dat de Vorsté des Ryex niet en sullen toestaen/dat syne Mt (dien sy seer beminnen) persoonelick sal te velde treeken.

In Rusland maekent de Polen niet een haer beter. Sy laeghen te deser tyt met haer legher (onder het beleyt van haeren jonghen Prince) by sekere plaetse ghenaemt Alky, niet verre van der Moskow, ende sy rooven / moorden/ende branden aldaer oock tot voor die Stadt. Het laet sich aensien/ dat de Conynck van Polen gheresolveert is sich Meyster van Ruslant te macken / om daer nae met beter commoditeyt Sweden aen te grypen/om alsoo met der tyt over de gantsche Oostzee te commanderen. Den tyt sal leeren. Daer worden vast Ghesanten af geveerdicht van den Conynck van Sweden aen verscheydene Conynghen ende Republycken/ om hulpe ende bystant te versoecken teghen de woedende Polen.

De Staeté van Nederlandt beloven den Coninck van Sweden 4000 gul. ter maendt.

Den tweedden Februarij stylo novo, hebben de Staten Generael / (op verscheydene propositien ende instantyen by de Ordinarise ende extraordinarise Ambassadeurs

De Staeté beloven den Coninc van Sweden assistentye.

sadeurs des Coninex van Sweden (gheleett synde) ghereſolveert / dat alsoo haere E. H. M. verstaen de intentie van syne Coninckliicke M van Sweden te syn / teghens de aenstaende maent van Meye met een Conincklick legher te sullen gereet syn tot defensye van syne Rycken ende Landen / teghen den Coninck van Polen: Dat haere H. M. in sulcken ghevalle het voorseyde legher sullen assisteren / ende met effecte presteren het gene daer toe sy lieden by het contract van alliantye met syne M. ghemaeckt / syn ghehouden / Soo dat syne Conincklicke M^t. daer op sekeren ende vasten staet sal mogen maeken: Beloven oock haere H. M. te interdiceren deser Landen ondersaeten den Coninck van Polen ten dienste te trecken / noch den selven schepen / waepens / ofte gheschut toe te voeren : ende voorts meer tot syner M^ts. dienst te doen wat de selve van ghetrouwe bontghenooten / ende vrienden soude moghen verwachten / daer by syne M^t sal cunnen spueren hoe lief / ende gherecommandeert haere H. M. hebben het maintenement van de voorseyde alliantye / mitsgaeders van den wel-standt van der selver syne M^ts. Staet / Rycken / Landen / ende onder-saeten.

In Maio hebben de Heeren Staeten Gheneraël den Sweetschen Ambassadeur Iohan Skiete belooft den Coninc van Sweden te assisteren met veertich duysendt guld. ter maend / indien syne M^t. moste in den crijch comen / twee maenden by anticipatye ofte op de hand betaelende / als de Coninc van Sweden een treffelick legher soude in het veldt ghebracht hebben.

Nae der handt heeft de Coninck van Sweden van de H. M. Heeren Staeten versocht hondert duysent ende vijftich duysent Rijcx-daelers / by leeninghe / maer alsoo den noodt syne M^t. nae der handt soo hart niet gheperst en heeft / als hy wel vermoedde dat gheschieden soude / Soo heeft syne M^t. die discretye ghebruyckt dat hy syne Bont-ghenooten de H. M. Heeren Gener. Staeten oock niet hart ghepoorret en heeft om de selfde te becomen.

Corts hier nae isser ooc eenen Ambassadeur in den Haghe aenghecomen / van den Groot-Forst van der Moscou aen die Generaele Staeten ghesonden / om met de selfde eenighe Verbontenisse te maecken / ende versoeckende eenighe penninghen te leenen / belovende de selfde te restitueren / als hy de oorloge met den Coninck van Polen soude gheeyndicht hebben. De Heeren Staeten hebben desen Moscovijtschen Ambassadeur gheandtwoordt / dat sy geneycht waeren goede vrientschap met den Groot Forst van der Moscou te onderhouden / maer dat tegenwoordelick de Landē bloot van penningen synde / door de lancwylighe oorloghe die sy tegen den machtighen Coninck van Spanyen soo vele jaeren ghevoert hadden / ende oock van weghen de groote oncosten die sy daegelicx mosten doen in het onderhout van het crijchs-volck ende fortificatyen / voor dit mael geen ghelt en conden verschieten. d'Ambassadeur is gedefroyeert van sulcx als hy in den Haeghe verteert hadde / ende hem is een goede gouden keten vereert / ende is alsoo met beleefthëyt verlaeten ende verreyst.

De Groot-Vorst van der Moscou bevindende dat het hē te swaer viel dē crijch te voeren tegen dē Coninck van Swedē / ende den Coninck van Polen te gelijcke / (welcke beyde pretendeerden op het Vorstendom van Moscou, ende hem veel steden ende Casteelen hadden afghenomen) Insonderheydt nu tot synen leet-wesen vernemende dat hy weynich hulpe wt Engheland ende dese Gheunieerde Provintyen te verwachten hadde / Soo heeft hy een Vrede-Verdrach ghemaeckt met den Coninck van Sweden / tot dien eynde na Stolckhoven in Sweden sendende den cloecken Ridder Iohannem Mericium. Die de conditysen ofte Articulen deser Vrede-handelinghe begeert te weten / sy syn te vinden by Magistrum Gotardum Arthusium. Onder anderen is dit ghestipuleerdt. Dat de Coninck van Sweden den Coninck van Polen niet assisteren en soude in synen crijch teghen Michaëlem Fedrowitski Groot-Vorst van der Moskou / noch met volck / noch met ghelt / noch ammunitye / &c. Van ghelijcken beloofde oock de Groot-Vorst / dat hy den

Coninck

Conijnck van Polen niet en soude assisteren teghen Gustavum Adolphum Conijnck van Sweden.

Hertoghe Johan in Sweden over-leden.

DEn vierden dach Martij, is Hertoghe Johan (over den welcken de Conijnck van Sweden oom was) te VVadsteyn over-leden/ geene kinderen naelaetende/ door wiens doot een van de beste Leenē aen de Croone van Sweden is vervallen. Men begroott de incomsten van dien tot ontrent twee honderdt duysend Ryer-daelers jaerlicx/ die den Conijnck den rouwe wat sullen verminderen.

Voorder verhael van Sir Walter Raleigs wedervaerē.

IN het naest-voor-gaende Boec hebbe ick aenghevanghen te verhaelen hoe Sir VValter Raleigh, nae langhe solliciteren/ eyndelick van den Conijnck Commissye ghecreghen heeft om te vaeren nae Guaiana, eñ aldaer een gout Mijne te soecken/ Als oock wat hem op de reyse al ongemack ende swaricheyt beyegent/ is/ Nu sal ick oock in het corte gaen verhaelen syn weder-comste van daer / syn ghevanckenisse/ende doodt.

Raleig over-tradt syn Commissye.

Dit verhaele te wt een Tractaet by des Conijncx drucker binnen Londē gheprent/ gheintituleert/ A Declaration of the demeanor & cariage of Sir Walter Raleigh, &c.

Soo haest als desen Ridder van den Conijnck hadde ontfanghen commissye om nae Guaiana te reysen / met ernstich verbot van yemand (wie het oock ware/ Spaenjaert/of Indyaen) te beschaedigē/ Soo heeft al stracx / van den beginne syner voyaegye / tot den wtganck der selfder ghebleecken / Dat hy wel een ander ooghe-merck ghehadt heeft / als hy voorgaf/niet soeckende eenighe Mijne in Guaiana, maer de vlote van Mexico , het overweldighen van de Steden der Spaenjaerden/ende de beroovynghe haerer schepen ende goederen / waer hy die soude cunnen vinden: hem selven in-beeldende/ indien hy maer groote schatten ende rijckdoemen conde versaemelen / dat hy syn fouten wel soude weten te rantsoneren/ ofte dat hy met de selfde sich in een Land woude begeven/ daer hy vry mochte wesen.

Onder seyl synde heeft syn voornemen al meer ende meer ghebleken / door dien hy opentlick seyde / dat syn voornemen was St Thoeme in te nemen / ende daer te haelen de oncosten van syn Vlote. St Thome is een nieuwe Stadt in Guaiana , van

St Thome Guaiana leghen.

de Spaenjaerts ghebout ende bewoont. Soo dat als Sir VValter Raleig sich liet verluyen/ dat hy St Thome woude innemen/ soo gaf hy opentlick ghenoech te kennen/ dat hy gheresolveert was syn Commissye ende synen eet te overtreden. Als hy te Trinidado seer cranck was geworden / ende hem eenige van syne voornaemste Capiteyns ende Vrienden baeden/ dat of hy quaeme te sterven / hy haer doch aenwysynghe soude doen / hoe ende waer sy die Mijne vinden souden / Soo heeft hy haer gheandtwoordt / dat hy daer geen directye hier van en conde geven / ende stracx dit propoost cort af-snydende / soo sprack hy met haer van een Fransche Commissye / daer mede sy groot voordeel op den Spaenjaert souden cunnen doen.

Als nu Sir VValter Raleig wederō begost op de beenen te comen / soo heeft hy ordre eñ last ghegheven/ datmen S Thome soude innemen / segghende dat het anders niet moghelick en was tot de Mijne (die maer drye mylen van daer en was) te gheraecken. Als eenige hem seyden/dat dit was strijdende met syn Commissye / daer in hē bevolen was den Spaenjaert geen ghewelt nochte over-last te doen/ Soo andwoorde hy / dat de Conijnck ende synen Raet hem by monde ghesept hadden / dat hy de Stadt wel mocht innemen / indien sy hem hinderlick soude wesen om tot de Mijne te comen. Noch voorder/Als synen Sone het crijchs-volck aen-voerde op St Thome, soo sprack hy tot de Soldaeten/ Comt mijn seer lieve Crijchslieden, hier is de Mijne die ghy te verwachten hebt, het sijn sotten die meynen datter een ander Mijne is. D'Engelsche hebben met gewelt St Thome overvallen/ ende alles vermoort wat sy crijgen conden/ de huysen ende hutten in brand steeckende doch de jonge VValter Raleigh is in den storm doodt ghebleven. Eñ hier nae heeftmen de Mijne voor quansuys gaen soecken/ wel dertich mylen verre van St Thomè.

Dit alles gheduyrende was Sir VValter Raleigh te Pont de Gallo, wel neghen weken aen een / schier nimmermeer eenich ghewach van de Mijne maeckende / selfs niet nae dat syn volck St Thome hadde vermeystert / daer het doch doe tijt was om syn belofte in het werck te stellen/ nu dese Stadt die hem in den wech hadde ghelegheu/

1618. ghen/ hy syn volck vermeystert was. Jae hy nam voor van Pont de Gallo te vertrecken nae de Charibes, ettelicke mylen wyder af / ghevende den vyandt ten besten al het voet-volck dwelck hy aen Landt ghesonden hadde / ofte indiense hem in zee hadden willen volghen / Soo souden sy van hongher moeten sterven hebben/ als niet versien wesende van victualye. Maer als hy bevondt dat eenighe der gener die by hem waeren / hier toe niet en wouden verstaen/ segghende/ dat sy haer volck/ dwelck te Lande was/ niet en wouden verlaeten / Soo heeft hy gheresolveert aldaer noch te blyven.

Als nu yeder-een ghenoechsaem sach ende bevont/ dat VValter Raleigh haer bedroghen hadde met een valsche hope van een goudene Mijne, ende elck een nu d'ooge op Enghelandt wierp / Soo heeft hy den crijchs-raet in syn Cabinet doen vergaederen/ voor-draeghende / dat hy woude seylen nae die nieu-ghevondene Landen/ om aldaer ververschijnghe in te nemen/ Ende dan te seylen nae de Westersche Eylanden / ende aldaer te ligghen wachten op de Vlote van Mexico, ofte te passen op de Spaensche Caracken/ En de hy sprack dickwils ront wt / dat hy niet ghesinnet en was wederom nae Enghelandt te keeren / om dat hy niet en wist hoemen syn beleyt ende t'gene hy wtgherichtt hadde/ in Engelandt soude nemen ofte verstaen/ Daer by voeghende / Dat hy nemmermeer sijn hooft onder des Conijncx gordel steken en woude, voor ende al eer hy syn pardoen soude sien/ versegelt met het groot seghel. Immers Sir VValter Raleigh is tseyle ghegaen ende getrocken nae het Nieuwe gevonden lant. Hier heeft syn volck/ soo wel de soldaeten / als het schip-volck/ begonnen te mutineren. Het is wel waer/ dat eenighe oude zee-roovers/ die in syn schip waeren / niet geern soo haest nae Enghelandt en wouden keeren / maer verre het grootste deel riep al Engelandt, Enghelandt. Dese waeren wel twee teghen een / ende of schoon haeren Generael aen Landt was ghetreden/ ende riep dat sy hem volghen souden/ soo bleven sy evenwel in het schip/ daer sy Meysters waeren. Als hy dit sach / soo quam hy wederom tschepe/ eñ hy sette sich int midden der gener die riepen dat sy nae Enghelandt wouden keeren / segghende / dat sulcx oock syn voornemen was. Onder seyl nu synde/

Sir Walter Raleigh is niet ghesinnet wederom nae Enghelandt te keeren.

ende siende een Fransche Barke in Zee / soo heeft hy syn Compagnye ghepresenteert / dat hy haer syn schip (dwelck vele duysenden weert was) woude ten besten geven/ indien sy hem wouden over-setten op den Frans-man. Van ghelycken heeft hy ghepresenteert aen eenighe van syn voornaemste Officiers / als hy ghecomen was onder de custen van Yrlande.

Al ettelicke daegen eer Sir VValter Raeleg onder Yrland of Enghelandt quam/ hadde de Graeve van Gondomar, Spaensche Ambassadeur / de tijdijnghe dat Raleig de Stadt van St Thome inghenomen / verbrandt/ berooft / ende d'inwoonders met het crijchs-volck daer in garnisoen ligghende / hadde door de scherptte des sweerts omghebracht / die audientye by den Conijnc van Engelandt vercreghen hebbende/ groote clachten over Sir VValter Releig ghedaen heeft/ versoeckende Justitye over hem ende de syne / nae luyt der belofte die syne Mt. hem ghedaen hadde eer VValter Raleigh syn Commissye creech/ ende ghelijck sulckes den vrede tusschen de beyde Croonen was mede brenghende.

Syne Mt. heeft den Ridder Leuis Stucley Vice-Admirael van de Graefschap van Deuon, belastet/ dat hy Sir VValter Raleig soude sien in handen te crijghen / ende dat hy hem nae Londen soude brenghen/ doch met ghemackelicke dach-reysen/ ten aensien syner sieckte ende swackheyt synes lichaems.

Soo haest als Sir VValter Raleig te Pleinouth was ghecomen (ghenoechsaem teghen synen danck) So heeft hy middelen ghesocht om van daer te ontvlieden/ handelende met den eygenaer van een Fransche Barke die daer lach / ende presenterende den selfden twaelf Croonen / voor het over-brenghen van een van syn goede Vrienden (soo hy seyde / meynende hemselven) in Vranckryck.

Als nu Stuckley hem in syn bewaerijnghe hadde/ soo soght hy noch al middelen om te ontcomen. Wat heeft hy ghedaen? Hy heeft hem selven sieck ghemaeckt/ om alsoo Stuckley, Jae den Conijnck selfs tot mededooghentheydt te beweghen/ hopende datmen hem niet en soude in den Tour te Londen brenghen/ maer datmen hem soude vryheyt gheven in syn eyghen huys te moghen blyven / hopende door die vryheyt d'een of d'ander gheleghentheydt te vinden.

1618.

vinden / om te ontsluppen wt de handen vanStuckley synen bewaerder.

Daer was eenen Franschen Medicijn meyster/eenen Chymicus, ghenoemt Manoury, den welcken Sir VValter Raleig met gheldt becocht ende tot synen schoonsten ghebruyckt heeft / die nae der hand al syn subtyle bedriegheryen heeft aen den dach ghebracht/betuyghende / dat Sir VValter Raleig op den 25. Iulij,synde ten huyse van Master Drakes, seer onverduldich was/ dat hy ghesien heeft/ hoe hy alleen in syn caemer gaende (de deure half open staende) met syn voeten ghestampt heeft / hem selven by den hare treckende / vloeckende seer leelick / ende meer maels segghende Gods wonden, ist moghelick dat my mijn ongheluck dus wederom op den cop valt?

Op den wech nae Londen synde / ende ghecomen wesende te Salisbury, Soo vraeghde hy Mannoury alleen / Of hy gheen Vomitoria by hem en hadde? Als Mannowry seyde/ Jae ick Heer/ soo seyde Raleig, Dat is goet/ghy moet my een gereet maecken teghen morghen vroech/ Maer hout het doch soo secreet / dat het gheen mensche en verneme/ Jck moet sien tyt te winnen/ om vrienden te maecken/ ende te sien of ick alsoo den Koninck can stillen/eer ick te Londen come/ Jck weet voor seecker dat ick te Londen comende stracx in den Tower sal ghebracht worden/ende datmen my het hooft sal afhouwen/ Ten sy dat ick middelen vinde om te ontvluchten. Dit alles en can ick niet doen/ of ick moet den sieckaert maecken/ d'welck bequaemelick can geschieden door uwe Medicine. Soo haest als hy te Salisbury was ghecomen / soo viel hy op het bedde / claeghende over de groote hooftpyne die hy hadde/seggende het daer van quam/ dat hy dien dach soo wyt gherepst hadde / te weten van Sherborne tot Salisbury, welcke vijf-en-dertich Enghelsche mylen van malcanderen syn gheleghen. Nae den eten soo gheliet hy hem / als of hy een duyselynghe in het hooft ghecreghen hadde/die hem het ghesichte benam/ Soo dat hy van het bedde op stont/ ende houdende de handen voor d'oogen/gynck hy swijm-slaeghende lancx de caemer. Sir Lewis Stuckley nam hem by den aerm/ ende leydde hem / evenwel soo slyngherde hy met het hooft wel te deghe hart tegen eenen post in de gallerye / Soo dat Sir Lewis Stuckley voor seker meynde/ dat hy heel sieck was.

Des anderen daechs in den morghenstont/ als hy malcanderē waeren Stuckley, Cuthbert, ende Mannowry, So comt VValter Raleighs knecht seer verbaest wt de caemer loopen/ ende seyde haer / dat synen Meyster buyten verstande was/ ende dat hy niet anders als syn hemde aen hebbende/ wt het bedde was ghesprongen/ ende dat hy op handen en voeten lancx de caemer croop/ crabbende ende bytende de biesen die op de deele ofte vloer ghestropt laeghen. Sy hieten ende lieten Mannowry eerst alleen binnen gaen / om te sien wat hem lette/ Als hy binnen quam/ soo vont hy VValter Raleig op syn bedde. Hy vraeghde hem wat hem lette? Raleig andtwoorde hem stillekens / my en lett niet met allen/ ick hebbet al willens ghedaen/ ende vraeghde Mannowry waer syn Vomitorium was? Mannowry langhde het hem/ Raleig slockte het stracx in/ Midler wyle quam Sir Lewis Stuckley in de caemer. Doe begost Raleig stracx te tieren ende te raesē/ hy trock en reckte syn beenen / armen/ ende al syn leden/ als of hy eenen spasmus ofte convulsye van aderen ende senuwen hadde ghehadt/ende dit alles so hevich/ Dat Sir Lewis Stuckley, ende andere ghenoech te doen hadden/ dat sy syne aermen/ beenen/ ende leden wtreckten. Stuckley liet Raleigh voor het vier brynghen/ soo langhe dat hy sweette / ende selfs wreef en schrobde hy hem over syn gantsch lichaem/ waer over Raleigh wel te deghe daer nae ghelacchen heeft / als hy Mannoury dit vertelde/ segghende/ dat Sir Lewis Stuckley seer wel den chirurgyn wist te spelen.

Walter Raleigh stelt sich aen als of hy geck ware.

Als dese ghemaeckte passye over was/ ende Mannoury alleen by hem in de Caemer was / soo veraeghde hy hem/ Of hy geenen raet en wist / om hem leelick te maecken wt-wendich / sonder nochtans de binnenste deelen synes lichaems te quetsen? Mannoury sich een wynichsken bedenckende/ seyde/ dat hy hem wat woude inghe ven/ d'welck datelick hem soude soo maecken / als of hy vol melaetschepdt waere van den top des hoofdes tot de voet-solen toe. Mannoury heeft stracx Sir VValter Raleigh, op syn begeerte dit te weghe ghebracht. VValter Raleigh verclaerde Mannoury, dat hy dit alles dede/ op dat des Conincx Raetsheeren dit hoorde/ niet en souden durven by hē comen/ maer souden met barmherticheyt over hem inghenomen

men worden. Dit ghedaen synde/soo is Mannoury wt de camer ghegaen.

Raleig laet seer mismaeckt.

Corts hier nae is Sir Lewis Stuckley binnen ghecomen/ende staende voor Sir VValter Raleigs bedde/ende hem aensiende / So sach hy/ dat syn aensicht vol puystẽ was/ jae oock vol van groote blaeren / verscheyden van coleure/ in het midden hebbende een ghelu stipken / ende rondom was het vel als purper-coleur / seer heet ende vierich in het aensien. So dat Stuckley seer verschrickt was/ oordeelende dat het een besmettelick vier was / daerom gynck hy van daer/ eñ vraeghde Mannoury wat hem hier van docht? Maer Mannoury en andtwoorde niet besonders daer op / d'welck Stuckley noch meer achterdencken gaf / alsoo dat hy stracx nae den Bisschop van Elie gynck / om hem dit alles te vertellen. Stuckley wederom comende bracht met hem twee Doctoren in de Medicine/ende de derde volghde hem/by den patient comende/ende hem aensiende / soo waeren sy alle gaer seer verwondert / ende en wisten niet wat sy van dit werck oordeelen souden / maer eenpaerlick oordeelden sy dat het immers niet en diende/ dat de patient in de lucht soude comen/ dat sulcx vermenght was met perikel synes levens / dit haer oordeel gaeven sy Stuckley schriftelick over / ende Mannoury heeft het oock onder-schreven.

Sir VValter Raleigh dit hoorende / was stil swyghende seer verblydt/hopende dat hy noch middel soude vinden om te ontvluchten. Hier op quam seer wel te passe/ dat het vomitorium, d'welck hy te vooren hadde inghenomen/nu even begon te opereren/terwyle die Doctoren daer teghenwoordich waren / doende syn operatye opwaerts ende nederwaerts. Vermoedende dat die Doctoren nae syn waeter souden vraeghen/ Soo riep hy Mannoury ende luysterde hem in d'oore/dat hy doch yets woude bedencken/d'welck syn waeter leelick ende onclaer soude maecken. Mannoury syn personagye wel wetende te spelen/heeft het glas daer Raleig syn waeter in soude maecken/van binnen ergens mede besmeert/ ende gaf het Raleig in het bedde/daer de Doctoren by saeten. Als Raleig syn waeter in de Orienael ghemaeckt hadde/so heeft Mannoury den selfden ghegheven in handen van de Doctoren/voor welcker ooghen het waeter is swartachtich ghewordden/als aerde/oock stonck het seer leelick/ Soo dat die Doctoren oordeelden dat Sir VValters sieckte doodelick was / ende dat sy van gheene menschen en conde ghenesen worden.

Hy liet oock Mannoury syn armen styf binden met syden banden/meynende alsoo de puls-aeder te stoppen/ dat sy geen bloed gheven en soude / als hem de Chirurgyn soude laeten/ Maer desen aen-slach faelieerde.

Des anderen daechs heeft Sir VValter Raleig synen Medicyn-meyster Mannoury laeten roepen/ Ende badt hem / dat hy noch meer sulcke blaren woude doen comen / insonderheydt op syn neuse / op syn hooft / op syn dyen / ende beenen. Het is alsoo gheschiet / daer over Raleigh seer verblyt was / seggende tot Mannoury , dat hy seer grooten hongher hadde/hem biddende dat hy heymelick woude gaen / ende coopen hem wat etens/ Want seyde hy/indien ick ete datmen het siet/soo salmen segghen/dat ick niet sieck en ben. Mannoury gynck ende kocht een vierendeel van een schaep ende drye brooden/die hy heymelick op att / dat het niemand en sach/ Soo dat yeder een meynde / dat hy drye daeghen lanck was gheweest sonder etẽ/maer niet sonder drynken. Als hy alleene was/soo heeft hy een Apologye ofte verandwoordynghe ghescreven/ de welcke Mannoury heeft gecopieert/ Ende sy is den Conynck nae der hand over ghelevert / luydende als hier volght:

Sir Walter Raleigs Apologye eerst ghegheven in handen van den Coninck secreten.

Om dat ick niet en weet / Of ick soo lange sal leven/ dat ick voor uwe Hooch-Weerdicheyden sal verschynen/ Soo hebbe ick/ om syne M. satisfactye te geven/ hier by gheschrifte gestelt t'ghene dat ick weet te segghen soo tot myner eyghener onschult gherepckende / als oock t'ghene dat my is teghen-gaende/ soo alsmen het nu immers neemt ende verstaet.

Het is waer/dat of ick schoon syne Mt. hebbe aengheddient/dat myn voor-nemen was in Guaiana te landen / Soo en hebbe ick even wel syne Mt. noyt geopenbaert/ dat de Spaenjaert aldaer den voet int Land hadde/ Oock en hebbe ick gheenen last ghehat in myn Patente / dat ick den Spaenjaert van daer soude verdryven/ Ende derhalven soo en heeft syne Mt. gheen deel noch kennisse van den aenslach op St. Thomè gehat. Maer my bekent synde dat den titel eñ actye van syne Mt. op

Dat

1618.

dat Land/seer vettelick ende Christelick is / ten aensien dat de inwoonders van dat Land/ de Coninginne Elisabeth goetwillichlick hebben ghekent ende aenghenomen voor hare Souvereyne Princesse/ die door my haer heeft belooft datse haer soude beschermen tegen der Spaenjaerts wreetheyt/ So en hebbe ick daer niet aen ghetwijffelt / ofte ten was my wel gheoorloft in dat Landt met ghewalt te comen de Spaenjaerden geenen anderen Titel / Recht nochte actye daer op hebbende/dan die sy met ghewelt vercreghen hebben / (wtghesondert trouwens des Paeus Ghifte.)

Oock hebbe ick in achtinge genomen/ dat de Spaenjaerts aldaer eerst possessye ghenomen hebben ettelicke jaeren nae dat ick aldaer voor de Croone van Engelant possessye ghenomen hadde. Want indien syne Mr. geen recht op Guaiana en hadde/ Soo mocht ick soo wel eenen dief gescholden worden / om dat ick gout ghenomen hadde wt des Conijncx van Hispaniens Mijnen, als de Spaenjaerden my nu eenen pays-breker noemen. Want also weynich als het de Spaenjaerden gheoorlooft is Tin te nemen wt Cornwall, Also weynich is het oock geoorlooft Gout te nemen wt eenich Landt datmen bekent den Conijnck van Hispanyen toe te hooren.

Indien de boven-verhaelde possessye ghenoechsaem waere / Soo mocht sich de Conijnck van Hispanyen even met het selfde recht intituleren Hertoghe van Britannyen, Want de Spaenjaerden hebben Brest in ghehadt / ende hebben het ghefortifieert. Van ghelijcken hebben sy oock in meer andere plaetsen ghedaen.

Ic en twijfele gantsch niet of syn Mr. weet seer wel wat recht dat hy daer heeft/ dewyle de Enghelsche ten tijde van Mr. Charles Leigh, ende Mr. Harecourt, verlof ghehadt hebben om dat Landt te gaen bewoonen ende beplanten.

Ick houde voor seker/datter al langhe voor desen wel vijf duysendt Enghelsche in Oronocque souden gheweest syn, waere niet mijn reyse derwaerts twee jaeren lanck verhindert gheweest door mijn reyse nae Cales Males, t'naeste jaer nae mijn wedercomste van Guaiana, ende daer nae door mijn reyse nae de Eylanden. Hier nae was haere Mr. onwillig om meer volck ofte schepen te laetẽ wt Engelandt vaeren tot dat de rebellye in Yrlandt soude gheeyndicht syn. Daer nae heeft de doot van haere Mr. ende mijn langhe gevanckenisse / de Spaenjaerden tyt ghegeven om aldaer een Stadt op te richten van stocken/ ghedeckt met blaederen van boomen / op den cant van Oronocques, welcke sy St. Thome ghenoemt hebben. Maer sy en hebben niet cunnen noch int goede / noch int quaede yemandt van de Casicques ofte inwoonders des Landts aldaer/aen haere handt crijghen/maer deselfde syn steeds in de wapenen teghen de Spaenjaerden/ghelijck sulckes blijckt wt den brief des Gouverneurs aen den Conynck van Hispanyen.

Hoedaenich een Stadt dat St. Thome sy.

Ick meyne (met verlof gesproken) datter door mijn landijnghe in Guaiana geenen pays en can ghebroken wesen / want men can geenen pays breken daer geenen pays en is.

Dat ons de Spaenjaerden aldaer geenen pays geven dat blijckt ghenoechsaem by haeres Conijnghs brief aen synen Gouvernuer aldaer / hem bevelende/dat hy al de Spaenjaerden ende Indiaenen/ die con les Engleses Enemigos, met de Engelsche vyanden handelen, sal doot slaen. De Spaenjaerden die te St. Thome syn / hebben voor weynich jaeren ghedoodt sesendertich van Mr. Hails volck van Londen daer comende/oock eenige van de mijne/ die daer aen Landt ghecomen syn/ ende dat sonder eenighe waepenen / want sy op der Spaenjaerden woort aen Landt quaemen/om met haer te handelen. Oock is Mr. Thorne van Touwer stracte in Londen met veel ander Enghelsche van haer vermoort te Oronocques s'jaers voor mijn verlossijnghe wt den Towr.

Indien dit een vreedsaeme handelijnge is / soo isser vrede tusschen ons ende de Spaenjaerden/maer indien dit een wreede oorloghe is/ende geen vrede / Soo en isser door onsen handel geen vrede ghebroken.

Voorder / hoe can het bestaen met de grootheyt des Conijncx van Hispanyen/ dat hy ons vyanden noemt / als hy hope hadde van ons te sullen connen in stucken houwen / maer als hy dat niet en conde doen / ons Vrede-verbrekers te nomen/ ende dat in eene ende de selfde actye / dit en can te ghelijcke niet bestaen. Maer de Conijnck van Hispanyen heeft ons ghenoemt Enghelsche vyanden, in syn brieven aen den Gouverneur van Guaiana van

1618.

date den xix. van Maerte wt Madriel, eer wy noch wt de Riviere Thames waren gescheyden.

Indien het den Conijnck van Spaynen belieft hadde in xvij. maendē (want soo langhe waren wy besich in het toerusten onser vlote) eens aen syne M^t. te schrijven ofte laeten weten / dat onse landinghe in Guiana den pays soude breecken / Ick houde voor seecker / dat syne M^r. ons met en soude hebben verlof ghegheven om t'seyle te gaen. Dit hadde hy cunnen doen met veel minder moeyte ende costen / dan te lichten drye hondert soldaeten / ende te brenghen tien stucken gheschuts van Puerto Rico, de welcke indien sy ghecomen waren by het garnisoē d'welck alreets te St Thome was / eer wy daer arriveerden / sy souden al onse raeuwe compagnyen overweldicht hebben / Ende daer en soude gheen clachte op ghevolght hebben.

Wat aengaet het principaele poinct / te weten de Landinghe by St Thome, Het is waer / dat wy van meyninge waren / dat wy de Spaenjaerden wt haere Stadt verdrijven mosten / eer wy door de dicke bosschagye conden passeren / die op den berch daer de Mine is / staen / daer toe ick (als ick de waerheydt sal spreecken) gheresolveert was.

Maer als ick daer nae my selven beter bedocht / so heb' ick het nemen der Stadt te rugghe ghestelt / tot dat ick soude vernomen hebben ghehat / of de Mine sulcx meriteerde / De welcke indien sy so rycke vonden / dat haer docht / dat het meriteerde / datmender garnisoen in legghen soude / dat sy dan de Spaenjaerden daer wt drijven souden. Maer datmen den brand daer in steeckē soude / dat en is noyt mijn meyninghe gheweest / Sy en conden my oock noyt reden gheven waerom dat sy het ghedaen hadden.

Alsmen nu te rugghe was ghecomen / soo hebbe ick den Sergeant Major ende Kemish gevraecht / waerom dat sy mijnen laetsten last niet ghevolcht en hadden / Versoeckende de Mine eer sy de Stadt naemen ? Waer op andwoorden sy my / dat of sy schoon swaerlick dorsten gaen tot de Mine, hebbende het Spaensche garnisoen tusschen haer ende hare schuyten: Nochtans soo hadden sy mijn laetste ordre ghevolght / ende landden tusschen de Stadt ende de Mine, Ende dat stracx de Spaenjaerden / sonder spraecke te houden / op haer toesettē / ende op haer schooten / haer noemende Pecos Engleses, Engelsche Honden, Ende dat de Spaenjaerden al schietende ende schermutserende / haer trocken ende leydden tot aen den inganck van de Stadt / eer sy wisten waer dat sy waren Soo dat offer schoon in dese quartieren pays gheweest ware / Soo hebben de Spaenjaerden den selfden eerst ghebroocken / ende sy hebben eerst geslaegen. Want de Enghelsche moetende landen / om de Mine te gaen soecken (tot welcken eynde sy daer gecomen waren) ende syn de eerst bespronghen ende bevochten by de Spaenjaerden / Soo en conden sy niet weynigher doen / dan ghewelt met ghewelt weeren.

Ten laetsten / soo is dit een saecke van gheen cleyn gevolgh / datmen bekent / dat wy misdaen hebben teghen den Conynck van Spaenyen / landende in Guaiana, Want voor eerst so wordt hier mede ghekwackt ofte gheheelick verlaeten den titel ende actye die syne M^t. op dit Land heeft. Ten tweedden / Soo en isser noyt Conynck gheweest / die opt den minsten wech ghcopent heeft eenen anderen Conijnck ofte Staet in het beschaedighen van sijne ondersaeten aen lijf ofte goed / als ons nu weder-vaert / Te weten / dat het den Spaenjaert vry sal staen ons te vermoorden / het sy met ghewelt ofte met verraet / ende dat het ons niet geoorloofst en soude syn ons selven te verweeren / ende haer met hare eyghene munte te betaelen / want hier in is gheleghen superioriteyt ende inferioriteyt / d'welck noyt eenigen absoluten Monarche en heeft cunnen lijden / noch immermeer en sal lijden: Ten derden / soo blijckt hier wt / dat de Enghelsche den Spaenjaert meer respecteren / ende dat sy haer ghewelt meer vreesen / dan de Francoysen ofte Neder Landers doen / die daeghelicx in alle de deelen van Indyen invallen / sonder datmen haer des halven eenighe molestatye aen doet / als sy te huys comen. Jae als ick nu te Plymouth was / soo isser een Frans Edel-man / ghenoemt Florge, van daer gevaren met vier seylen ende drye hondert man / met commisse ende toe-laetynghe / dat hy mocht landen / branden / ende saccagheren alle de plaetsen die hy in India soude cunnen vermeysteren / ende dit alles onaenghesien dat de Fransche Conijnck

de doch-

1618.

de dochter van Spaenyen heeft getrowt.

Dit ist al dat ick segghen can/ behalven dit / dat ick mijnen aermen Staet hebbe te schande ghemaeckt / dat ick mijnen sone verlozen hebbe/ als oock mijne gesontheyt / ende dat ick soo veelderley elenden hebbe verdraeghen/ als oyt man gheleden heeft/ ende dat alles op hope van den Conijnck dienst te sullen doen/ ick en can niet begrijpen nochte verstaen/ dat ick eenighe acte van Hostiliteyt hebbe begaen / anders dan dese / dat ick ben ghelandet op een plaetse die tot de Croone van Engelandt ghehoort / daer de Enghelsche eerst in gheweest syn / doch by den Landtrooverschen Spaenjaerdt daer van gheslaeghen: Ick en hebbe geen ander deelen van Indyen ingenomen/ daer de Spaenjaert recht op pretendeert: Ick ben nae Engheland ghekeert met merckelick perikel mijnes levens / nerghens anders hope van myn leven op settende/ dan op de genaede van syn Mt. waer van my geen mensche / nochte eenich ghevaer en conde afkeeren/ op die ghenaede / goetheyt/ ende beleeftheyt vertrouwe ick als-noch / de welcke ordeelende dat ick noch niet ghenoech gheleden en hebbe/ soo mach de selfde noch meer elende den rampsaelighen Besitter deses elendighen levens/ opleggen.

Als des avonds Sir Lewis Stuckley met Raleig discoureede van den oorsprouck deser sieckte / ende der puysten en blaeren/ soo seyde hy/ Soo moet my God helpen/ Ick meyne dat ick vergift inghenomen hebbe daer wy des nachts waeren eer wy in dese Stadt syn ghecomen/ ick weet dat Meyster Parham , daer wy logierden / een groot lief-hebber is van den Conijnc van Spaenyen/ ende eenen Papist: Ende dat hy altijdt eenen mis-paepe in syn huys heeft/ maer ick en begeere niet datter yemandt van sal spreken / ende ghy oock niet Monsieur, sich wendende tot Mannoury.

Als nu VValter Raleig met Mannoury alleen in de caemer was/ de deuren ghesloten synde / soo wandelde hy over ende weder/ niet aen hebbende als syn hemde/ elcke reyse besach hy syn aen-ghesichte in den spiegel/ daer hy sich seer in vermaeckte / Ende al lacchende seyde hy tot Mannoury, Hoe sullẽ wy noch lacchen te sijner tijd, dat wy aldus den Conijnck, sijnen Raet , de Doctoren, endẽ de Spaenjaerts bedroghen ende hespott hebben.

Als op den eersten Augusti de Conijnck te Salisbury was ghecomen/ Soo was Raleig schier t'eynden raede/ hy riep Mannoury, ende gaf hem twintich Croonen/ met belofte dat hy hem woude vereeren met vijf honderd guld. jaerlicx/ indien sijnen aenslach ende voor-nemen gelucken soude. Ende doe heeft hy begost Mannoury te openbaren/ dat hy voor-hebbens was wt Engheland te vluchten/ sijnen raedt ende hulpe daer toe versoeckende. Mannoury stelde sich aẽ als of hy daer toe ware willich gheweest. Raleig seyde hem/ dat hy Capiteyn King hadde last ghegheven om voor hem beneden Gravesande een barke te huyren / ende eenen boot om hem aen de Barke te roepen/ conde ick maer verlof crijghen seyde hy/ om binnen Londen in myn eyghen huys te moghen blijven/ ick soude lichtelick ergens achter wtsluppen/ dat het Sir Lewis Stukley mynen Bewaerder niet eens mercken en soude/ yeder een die my aensiet / gelooft dat ick soo cranck en swack ben/ dat ick niet en can gaen of staen. Mannoury seyde tot Raleig / Maer Heere/ waerom wilt ghy doch vluchten? uwe Apologye ofte Verandwoordinge/ syn die niet ghenoechsaem om u te ontschuldighen? Hier op andwoorde Raleig in een hevich gemoet/ Seght my niet meer/ Een man die vreest is nimmermeer gherust.

Door eenighe van syn goede vrienden heeft Raleig soo veel te weghe ghebracht/ dat de Conijnck hem verlof gaf / dat hy soude moghen in syn eyghen huys gaen/ ende daer blyven tot dat hy soude ghesont wesen. Mannoury dit verstaen hebbende/ sprack tot Sir VValter Raleig, Heere/ nu de Conijnck u dese gratye ende beleeftheydt doet/ dat hy u laet in u eygen huys gaen/ om te beter achtinghe te gheven op uwe ghesontheyt/ Soo siet ghy wel/ dat hy na u leven niet en staet. Neen/ seyde Raleig, Ick en ghelooue dese niet / Men heeft alle beleeftheydt ghebruyckt/ om den Hertoghe van Bicon te Hove te crijgen/ doemen hem hadde/ soo hieu men hem den cop af/ Ick weet dat sy onder malcanderen hebben besloten/ Dat het voorderlick is, datmen eenen man sal doen sterven om de traffijcke ende handel met Spaenyen (die ick ghebroken hebbe) wederom ganckbaer te maeken. Hier op volghden veel schendighe lasterlicke woorden/ selfs op den persoone des Conijncx/ seggende onder anderen/ Indien ick dit mael conde ontcomen, ick soude sulcke

1618.

stucxkens aenrichten, dat de Conijnck wel blyde toe wesen soude, conde hy my met bidden beweghen wederom te huys te comen, my wederom ghevende mijnen voorighen Staet met noch meer daer toe, ick soude oock den Conijnck van Spanyen soo quellen, dat hy wel geern aen den Conijnck van Enghelandt soude schryven, ende mijn pardoen te weghe brenghen.

Mannowry groot achterdencken in desen handel cryghende/seyde/ Heere/Indien het openbaer wort / dat ick u gheholpen hebbe/om te ontvluchten/wat salmen my dan wel doen? Hier op andtwoordde Raleigh, volght my in Vranckeryck / dat is doch u eyghen Vader-Lant/ verlaett al wat ghy hier hebt / ick sal het u rijckelick vergelden.

Als Mannoury dit hoorde / so en dorst hy niet langher desen handel verborghen houdē/maer hy heeft het Sir Lewis Stuckley ontdeckt/die van dier tijt aen al vry wat nauwer op Raleig ghepast heeft. Die dit merckende (doch niet wetende dat Mannowry den aenslach ontdeckt hadde) seyde tot Mannowry, Ick sie wel dat ick niet en sal cunnen ontcomen / of wy sullen noch meer hulpe moeten hebben / Stuckley past veel te nauwe op my/Daer en is geenen naederen raet / dan dat wy hem onsen aenslach openbaeren / Indien hy my tot mijn vryheydt wil helpen / Ick sal hem twee honderd pont sterlynghs in handen gheven. Mits dien soo liet hy Mannowry sien een costelicke Bagge/ ende gafse hem in de handt / segghende datse honderdt vijftich pondt sterlynghs weert was/ dese wil ick hem gheven/seyde hy/ende daer toe noch vijftich pondt sterlynghs aen ghereede penninghen: Gaet doch tot hem/ende seght het hem/ick weet wel dat hy my ghelooven sal: Mannowry ghinck ende seyde dit Stuckley, die sich gheliet als of hy Raleig, wesende sijnen Cousijn / woude helpen dat hy ontquaeme / maer hy ontboot hem by Mannowry, dat hy liever met hem woude ontvluchten/dan met schande ende verwijt in Enghelant blyven. Doch Stuckley liet Raleig vraeghen / of hy hem gheholpen hebbende ende hy het so maeckte/dat de Conijnck ghelooofde dat hy/buyten sijn kennisse / ontloopen was / of hy dan sijn Officye van Vice-admiraelschap van Deuom, dwelck hem ses duysendt guld. ghecost hadde/wel soude behouden? Raleig andtwoorde hier op / of hy schoon quaeme sijn Officye te verliesen / soo en soude hy even wel geen schaede daer by hebben / Soo haest/seyde hy / als ick in Vranckeryck / ofte in Neder-Landt sal ghecomen sijn/ Soo sal mijn Vrouwe my daetelick over-senden duysendt pondt sterlijncx / ende dat hy by sich hadde wel duysent Croonen in gheld ende juweelen/ daer mede sullen wy ons wel weten te behelpen. Nae den eten seyde Raeligh tot Mannowry, Oh wat waere het fijn/dat wy conden ontcomen sonder Stuckley? Doch/ seyde hy stracx wederom / ten is gheen swaricheyt / laet hem vry met ons gaen/ Ick weet wel raet/ om van hem ontslaeghen te worden. Nae noch andere bootschappen die Mannowry tusschen beyde gedraeghen hadde/ heeft hy eyndelick Raleig ende Stuckley by malcanderen ghebrocht/ Raleig liet Stuckley dat Juweel sien/Stuckley gheliet sich als of hy Raleig woude helpen/ hem biddende soo langhe patyentye te hebben/ tot dat hy soude ordre ghestelt hebben op sijn Officye. Mannowrie de saecke dus verre ghebrocht hebbende / nam sijnen af-scheyt van haer beyden/ende trock nae Londen. Raleigh beval hem/ dat hy soude secreet blyven / ende dat hy eenen yederen waer hy quam soude seggen/ dat hy seer cranck was.

Raleig comt te Londen.

Ten laetsten soo is Raleigh te Londen ghecomen / hebbende verlof van den Conijnck om in sijn eyghen huys te moghen gaen / tot dat hy ghesont soude wesen. Maer hier quam hem een ander ghelegent voor / welcke dese was/ als hy te Londen was ghecomen in sijn ghewoonelicke Herberghe te Brentford, So quam daer by hem eenen Frans-man/ genaemt la Chesnay, een van de suyte ofte ghevolgh van dē Agent des Conijncks van Vranckerijck/ghenoemt Clere, hem aendienende dat de Fransche Agent seer begeerich was om met hem te spreken/ soo haest als hy te Londen soude ghecomen wesen/van saeken die grootelicx tot sijn (Raleighs) voordeel ende sekerheyt waeren streckende. Des nachts / als Raleig s'daechs te vooren binnen Londen ghecomen was/ so is le Clere, met Chesnoy ghecomen ten huyse van Raleig, ende nae verscheydene propoosten die sy met malcanderen hadden / heeft de Fransche Agent Raleig ghepresenteert een Fransche Barke te doen hebben / om daer mede te ontvluchten/ met brieven van recommandatye aen den

De Fransche Agent begeert Raleigh te spreken.

1618.

den Gouverneur van Calis, ende dat hy eenen Edel-man woude over senden/ om hem te Calis waer te nemen. De Barke en begeerde Raleig niet / sich beter vertrouwende in de Enghelsche Barke / die op hem paste / maer wat syn brieven van recommandatye/ ende syn andere presentatyen aen ghynck/ die woude hy in dancke aen nemen/ dewyle syn oude vrienden in Vranckeryck nu meest doot waeren. Dat Walter Raleig heeft ghelooft / ende sich verlaeten op eenen Vremdelynck / den welcken hy daer te vooren (ghelyck hy selfs nae der handt bekent heeft) noyt gesien en hadde/ daer wt blyckt ghenoechsaem hoe greetich ende begeerich dat hy gheweest is/ om te ontvluchten.

Den derden nacht hier nae/ soo meynde Raleigh ontcomen te hebben/ hy was al in den boot/ om nae het schip te vaeren/ maer Stuckley heeft hem opghehouden/ ghevanghen / ende ghebrocht in den Towr van Londen.

Ten aensien van dese beganghene fouten/ te weten / dat hy vyandtschap heeft gepleecht over die gene die in vrientschap staen met syne M^t. Ten aensien van syn Rooveryen/ over-tredynghe syner Commissye/ mis-handelynghe van syner M^ts. ondersaeten / staende onder syn ghebiet/ Ten aensien syner bedriegheryen/ in het ontloopen / sich pogende te ontrecken wt handen van syner M^ts. Justitye / ende andere fouten/ daer van hy ten deele is overtuycht/ ende die hy ten deele selfs beleden heeft / Soo heeft hy hem selven onweerdich ghemaeckt / dat syne M^t. hem voordere ghenaede soude bewysen. Ende syne M^t. heeft ghewilt / dat hy soo ten aensien van syn voorighe Verraederye/ als ten aensien van dese nu beganghene fouten / met der dood soude gestraft worden / ende is verwesen met de byle gherichtt te worden.

Sir Walter Raleigh wordt verwesen met de byle onthalst te worden.

Sir VValter Raleig staende op de stellagye om gherichtt te worden/ heeft wel eenighe der bovenverhaelde beschuldighynghen gheloochent/ maer Conyngen ende Princen achten de selfde weynich / als sy maer een goede conscientye voor God hebben/ fonderende haer ordeel ende vonnisse op de examenatyen/ confrontatyen/ ende andere der ghelycke bewysynghen / als in dit proces ghebruyckt syn gheweest/ synde alle de selfde ghenomen ende becrachticht met de handt ende onder-teeckenynghe aller der ghetuyghen hier over gheexamineert / soo vele als haerer connen schryven/ ende dat in teghenwoordicheyt van ten minsten sesse van syner Majesteyts secrete Raeden / ende betuycht by de onder-schryvynghe der selfder / welcke dese waeren / De Eerst-Bisschop van Cantelberch, die Lord Verulam, Cancelier van Engelant, De Graeve van VVorcester, bewaerder des Seghels, de Heer Secretaris Naunton, de Meyster van de Rollen, ende de Ridder Edward Coke, Hooghe Iusticier van Enghelandt.

Hoe hy sich op het schavot ghehouden heeft.

Den xxix. Octobris is de sententye des doodts teghen Sir VValter Raleigh wtghesprooken/ ter executye ghestelt tot VVestMunster voor het oude palays/ Daer waren tegenwoordich de Graeve van Arundel, van Oxfort, van Lincoln, van SouthHamton, de Vicomte van Doncaster, De Heeren ende Barons van Percye, van Chesfield, van VVindsoor, eñ van Russel, benefsens veel Ridders/ ende Edel-lieden van qualiteyt/ Ende een groote menichte van allerley soorten van menschen.

Sir Walrer Raleig wort onthooft den 29. Octob.

Sir VValter Raleigh op het schavot comende/ heeft alle die Heeren ende omstanders ghegroet haer biddende/ indien hy soo luyde niet en sprack als sy moghelick verwachteden ende vermoedden dat hy doen soude/ datse sulcx niet en wouden toe-schryven eenighe verbaestheydt ofte versaeghenheyt synes herten / Maer de hitte ende cracht van de coortse / die hem te dier selver uyre aen quam / Godt den Heere biddende/ dat doch syn stemme niet en mochte beswycken.

Hy verclaerde ende bekende wel droeve ende quaelick te vreden te wesen op Mannowry ende Stuckley, Maer even wel soo vergaf hy het haer/ tot ghetuyge daer van nemende den Deecken van West-Munster/ die hem daer op het Broot des Heeren heeft wtghedeylt.

Excusen van Sir Walter Raleigh.

Hy persisteerde ende bleeff daer by/ dat syn eerste voornemen/ als hy de reyse nae Guaiana aen-nam/ ware gheweest de Myne te ontdecken / Maer dat het anders was wtghevallen/ als hy meynde.

Aengaende dat eenige hem beschuldicht hadden/ dat hy niet gesinnet en soude syn gheweest wederom nae Engheland te keeren/ dat ontkende hy/ segghende dat hy altyt was indachtich gheweest des eets dien hy voor syn vertreck den Graeve van Arundel ghedaen hadde hem sweerende dat hy weerom in Engeland soude

1618.

de comen/hoe ſÿn reyſe verghÿnghe. De Gr. van Arundel daer teghenwoordich op het ſchavot ſtaende/heeft opentlic bekent/ dat Raleigh hem ſulckes met eede gheſworen hadde.

Dat eenighe die met hem op deſe reyſe waren gheweeſt/claechden / dat hy haer ſchier hadde ſterven laeten by ghebreck van verſch waeter/Daer op ſeyde hy/dat alle die gene die wiſten wat de Zee-vaert mede brocht / licht conden verſtaen hoe ydel ende onghefondeert dat die clachte was.

Voor ſo gaf hy te verſtaen/ dat het hem ſeer verdroot / ende dat het ſÿn eere ende reputatye grootelicx quetſte / Datmen hem beſchuldichde/ dat hy ſoude Tobacco ghedroncken/ende ghelacchen hebben/als dien Weerden ende voor-treffelickẽ Graeve van Eſſex deſe werlt verliet/ hy riep den Grooten Richter des Aertbodems tot ghetuyghe over ſÿn ſiele/ dat beydes onwarachtich was / Maer dat hy ter contrarye bitterlick hadde geweent/als dien Edelen Graeve gherichtt wiert/duchtende dat des ſelfden val oock den ſÿnẽ ſoude weſen / ghelÿck het ghebleecken heeft/ want ſeyde hy / die my in ſÿn leven beminden ende achtten / die hebben my nae der hand veracht / hoe wel ick van contrarye factye was.

Dat hy ſich hadde ſieck gheveynſt op den wech nae Londen / dat bekende hy waer te ſÿn/ſegghende/dat hy ſulckes gedaen hadde om tÿd te ghewinnen / ende om mede lÿden over hem te verwecken/ hy bekende daer in geſondicht te hebben/ ende batt God dat hy hem ſulckes woude vergheven.

Hy riep over luyt/ dat hy ſterven moſt/ om een gheprætendeerde vrientſchap met Spaenyen/ende om eenich leet/ d'welckmen meynt dat hy deſe Natye hadde aenghedaen.

Hy verſocht het gebett van alle de omſtaenders/ ende hy batt ſelfs ſeer vierichlick/bekennende dat ſÿne ſondẽ ſeer groot ende menichfuldich waren/ hebbende gewandelt in de weghen der ydelheyt/ ſÿnde gheweeſt eenen Hovelinck/ Soldaet/ Capiteyn/ Admirael/ Gheneraeel/ ende Zee-vaerent-man / in welcke ſtaeten des levens de ſonden meeſt regneren. Hy riep/ Heere Ieſu , waſcht my in dijn onſchuldich bloet , ende vergeeft my mijne groote ſonden. Dit alles ſprack hy met vele ende bittere traenen/de omſtanders mede tot ſchreyen verweckende.

Vermaent ſÿnde van eenẽ ſÿner vrienden / dat hy belydeniſſe ſÿnes gheloofs ſoude doen / daer mede was hy ſtracx veerdich/ende ſprack/ Ick bidde u alle gaer ſijt doch mijn ghetuyghen , dat ick ſterve een goet Chriſten , een Proteſtant , Ick en ſoecke geen ſaelicheyt in yet anders, ofte in yemande anders, dan alleen in de verdienſten van mijnen lieven Saelich-maeker Ieſus Chriſtus, ick hebbe begaen een werlt vol booſheyden , Maer Godes barmhertichheyt is oneyndelick grooter om mijne ſonden te bedecken , ende hy is crachtigher om my te behoude, dan mijne ſonden ſijn om my te verdoemen. Dit is mijn gheloove, mijn hope, mijn vreucht, mijnen trooſt, Ick bidde u al te ſaemen bidt met my , dewyle deſen ooghen-blick der ghenade my noch overich is

Daer nae ſach hy de byle aen/ende kuſteſe / ende voelde op ſÿn naeghelen of ſy ſcherp was/ende ſeyde daer nae/ Deſe ſal de Medicine ſijn , die my van mijn coortſe verloſſen ſal , ende die my bevryen ſal van alle cranckheden ende quellijnghen, Voorts ſoo keerde hy hem tot den Scherp-Richter/ ende met een vriendelick gelaet hem aenſchouwende/ſeyde hy tot hem/ Ick vergeve het u dat ghy my ſult dooden, Ende hy vermaende den Scherp-Richter dat hy God altÿt ſoude vreeſen / ende voor ooghen houden/ende dat hy ſÿn werck ſpoedelick ſoude doen / als hy neder-knielende hem een teecken met der handt gheven ſoude.

Dit alles/ ende noch meer / ghesproken hebbende/viel hy neder op ſÿn knyen/ſÿn ooghen ende handen oppewaerts ten hemel verheffende/ hy ſprack een ſeer ſchoon Ghebett / ende daer mede ſÿn ſiele bevelende in de handen des Heeren / paſte hy ſÿnen hals op den block. Een wt de menichte riep / Lecht hem Ooſt ende VVeſt, Raleig dit hoorende / antwoorde / Mijnen vrient , Mijn ſiele ſal ten hemel op-vaeren , al leyt mijn lichaem Suyt ende VVeſt: Doch, ſeyde hy daer nae/laet het ſoo weſen , ende hy voechde ſÿn lichaem alſoo dat het Ooſt ende Weſt quam te ligghen. Doe ſloech de Scherp-Richter toe/ende heeft met twee ſlaeghen het hooft vant lichaem geſcheyden / d'welck hy met der handt op nam/ ſonder een woort te ſpreken. Het lichaem met het hooft leyt begraeven in de Kercke van Ste Margareta by Weſt-Minſter.

Dit

Dit was het eynde van dien vermaerden Raleigh.

Aspice quàm subitò marcet quod floruit ante.
Aspice quàm subitò quod stetit ante, cadat:

Dat is.

Siet doch hoe haest een schoone bloem' vergaet:
Siet doch hoe haest vallen can / dat nu staet.

Cic. lib. 3, de Orat. O fallacem Hominum spem, fragilemque fortunam, & inanes nostras contentiones, quæ in medio spatio sæpe franguntur & corruunt, Et ante in ipso cursu obruuntur, quàm portum conspicere potuerunt.

T'Ghene dat hier boven verhaelt is van de communicatye tusschen den Franschen Ambassadeur ende Sir VValter Raleig ghehouden/ heeft groot misverstant veroorsaeckt tusschen de Conynghen van Vranckerijck ende Groot-Britannyen / Alsoo dat de Conynck van Groot-Britannyen den Franschen Ambassadeur deshalven wt Enghelandt nae Vranckerijck heeft doen vertrecken/Ende van ghelijcke is oock de Enghelsche Ambassadeur wt Vranckerijck nae Engheland ghesonden. Vele treffelicke Mannen soo in Vranckerijck/ als in Groot-Britannyen sijn bedroeft/ dat dit mis-verstant tusschen die beyde Croonen ontstaen is/ende meynen dat de saeke van soo groote importantye niet en is/dat daerom de goede vrientschap ende intelligentye tusschen die beyde potentaeten behoorde geniterrompeert te worden/ ofte stille te staen. Men hoopt dat op een corts/door tusschen-spreken van treffelicke Mannen / de vrientschap tusschen die beyde Conynghen sal her-stelt worden.

Wt het voor-verhaelde is [groot] misverstandt [on]tstaē tusschen Vranckrijck ende Enghelandt.

DAer sijn tot onsen tijden (om niet te spreecken wat voor twee honderd jaren gheschiet is) tot verscheydene reysen/ in het Conyncrijcke van Bohemen veel moeyten ende oneenicheden opghestaen van weghen de differenten in het stuck van de Religye. De Euangelissche worden daer te Lande ghemeynelick ghedesigneerdt met den titel sub utraque, ende de Papisten sub una. Om dat de Euangelissche het Hoochweerdich Avondmael des Heeren (nae de instellijnghe Christi, ende t'ghetuyck der oude Christelicke Kercke) bedienen ende ontfanghen onder de gedaente van Broot ende Wyn / Ende de Papisten de Leeckē (so sy die noemen) den kelck ofte den wijn onthouden.

[B]eghinsel [de]s Bohemschen [R]ijcks.

Benevēs verscheydene beraedslaeghinghen ende Verdraeghen op de Ryer-daghen ende andere by-een-comsten der Land-stenden ghemaeckt ende verwillicht tot bevredijnghe der inwoonderen deses Conijnck-Rijcx / Is mede het Octroye / ofte Accoort by den Keyser Rudolpho den drye Euangelisschen Standen des Conynck-Rijcx Bohemen verleent/ Anno 1609. den vijfden Iulij: Luydende als volght:

VVy Rudolph den tweedden, by der gratyen Gods gecooren Roomsch Keyser &c.

Tot eeuwiger Memoryen/sy wt kracht deses briefs/eenen yegelijcken kennelijck/ naer dien alle drie Statē onses Coninckrijcx Bohemen / by ons als haren Boheemschen Coninck/ alder onderdanichst ende behoorlijckst aenghehouden ende gebeden/datse by die gemeyne Boheemsche Confessie ende bekentenisse des Geloofs/ die welcke van eenighen die Ausburgische ghenaemt wordt / Inden Jare Iesu Christi, 1575. Op den alghemeynen Lantdach t'samen ghedragen/ende den Roomschen keyser/ wylen Keyser Maximiliano, onsen gheliefden Heere Vader/Loflijcker en Salichster Memorien over gegeven / die hem doen ter tijt / gelijck wy seeckerlijck onder-recht sijn / ende uyt het schrijven onses gheliefsden Heeren-Vaders eyghener handt / oock andere by der Lanttaeffel bewaerde Monumenten/ die noch voor handen zijn/te vernemen is/ by hare Majesteyt sijn bewillicht geworden/oock hare onderlinghe opgherechte ende met voorgaende inghebrachte accoort/als oock by meer andere dierghelijcke versoeck ende begeerte haere Religie aengaende/ expressselijck erhouden worden / sulcke haerlieder Religie vry ende onverhindert moghen oeffenen ende planten/ende alsoo in desen allen die Standen van ons ghenoechsaem versekert worden mochten/in sulcker voeghen als die Artijckelen/ende hun lieder begeerte in den voorleden Jare op den Landtdach inde Landt-taeffel/ in het groene Boeck der gemeyne Lantdaghen inghevoecht/dit selvighe breer[illegible] in sich begrijpt: [illegible]er

Dewijle ons dan niet lievers [illegible] dat in desen onsen Coninckr[illegible]en is/als alle drye Stenden / soo v[illegible]ycke / onder beyderley ghedaente [illegible]an eenerley/als [illegible] allen onsen lieven

Octroye by den Keyser Rudolpho den drye Euangelisschen Standen des Coninckrijcx van Bohemen ghegeven/Anno 1609. den 5. Iulij.

1618. ghetrouwen/ nu ende tot euwighen tijden bestandighe liefde ende eenicheyt / vrede ende vertrouwen tot vermeerderinghe ende behoudenisse vant ghemeene beste gheplecht / yeder partye bijde Religie/ by de welcke sy hunlieder zielen salicheyt verseeckert te zijn / vastelijck gheloven/ vry willich/ onverhindert / ende onghedronghen by den andere blyven/ ende ghelaeten werden moeghen.

Ende ghelijck het voor henen by de Landt-taeffel bevesticht is / wat de Religie onder eenderley oft beyderley gedaente belangt / datse malcanderen niet en molesteren/ maer voor eenen man by malcanderen als ghetrouwe vrienden staen/ ende die eene partye de andere niet versmaden oft blameeren sal : Dit sal aldus by desen Artijckel gantschelijck blijven/ eñ sullen hier mede beyde partyen/ gelijck nu tegenwoordich/ als oock toecomstigh/ malkanderen verbonden zijn/ by alsulcke peenen / als hier van inde voorschreven Landts Ordonnantie begrepen zijn / ende dewyle die van onder eenerley ghedaente in desen Coninckrijcke een vry ende onverhindert exercitie van hen lieder Religie hebben / int welcke die van beyderley ghedaente/ die hun tot die Confessie bekennen / hun geen inbreucke doen/ noch ordre stellen/ om dat hier in een ghelijckheyt moghe gehouden worden: Daerom consenteren wy / ende gheven hun recht ende macht hier toe/ dat de voorsz. vereenichde Staten/ soo de Heeren / als die van Adel / mitsgaders oock de Prager/ Guttenberger / ende andere steden/ met hare Inghesetene/ in summa alle die ghene die hun tot der Boheemscher Confessie bekent hebben/ ende noch bekennen/ dewelcke loflijcker memorien wylen Keyser Maximilian / onsen liefsten Heere ende Vader / op den ghemeynen Landtdach/ 1575. ende nu op t'nieu oock ons is overghegheven/ by de welcke wy hun aldergenadichst te beschutten belooft hebben gheene uytghesondert / datse/ namelijck hare Religie/ na inhout vande Confessie ende onderlijnghe opgherechtte vereeninghe/ ende verghelijckinghe/ vry ende onverhindert over al ende aen alle plaetsen / oeffenen ende volbrenghen moghen/ by haer gheloof ende Religie / Priesterschap ende Kercken-Ordonnantien / de welcke ghelaten worden tot de gantsche eenparighe verghelijckinghe van wegen die Religie inden Heylighen Rijcke/ ende nu noch oock in toecomenden tijden niet ghehouden zijn sullen / hun na de Comportaten/ de welcke op gemeynen Lantdach int jaer / 1567. inde Landt Previlegien / ende elders uyt-ghelaten worde/ te reguleren,

Voorts willen wy hun / den Staten subutraque, oock dese besondere ghenade doen/ ende alle drie Standen / die hun tot de Confessie bekennen / het Pragische Consistorye in hare macht ende bewint wederom overleveren / ende consenteren ghenadichst / dat die vereenichde Staten sulck Consistorium met haere Priesterschap/ die nae de Confessie haerer verghelijckinghe syn / reformeren ende vernieuwen/ haere Predicanten / soo wel duytsche als Boheemsche aldaer ordinieren laten / oft die ghene die alreede gheordineert syn/ van daer/ sonder eenige verhinderinge des Pragischē Erts-Bisschops/ op haere Collaturen nemen/ ende de selve daer mede besetten moghen. Niettemin hebben wy oock ghenadichst den Staten / ghelijck hun dan van outs af toe behoort heeft / die Pragische Academie met allen toebehoorten/ op datse de selve met bequame ende gheleerde Mannen besetten/ goede ende loffelijcke Ordonnantien ende costuymen oprechten/ ende over beyde/ als te weten / het Consistorie eñ Academie / sekere ende deuchtsame persoonen tot Defensoren ende beschut-heeren verordineren ende bestellen moghen.

Ende naedien oock inde Coninckljjcke Steden deses Coninckrijcx/ niet weynich Catholijcke ende der Confessie door malcanderen woonen : Daeromme soo is onsen eyndelijcken wille ende bevel/ dat tot behoudenisse van liefde ende eenicheydt/ die eene partye de andere inde oeffeninge van haerlieder Religie / ende Kercken Ordonnantie / niet ingrijpen noch voorschrijven. De begravinghe vande doode lichaemen / inde Kercken ende op die Kerck-hoven / als oock het luyden vande klocken/ niet en weygheren noch verbieden / ende der ghelijcke in anderen meer/ ende dit alles tot behoudenisse van liefde ende eenicheyt/ ghemeynt ende ghetrouwelijck aengheordent.

Dessenthalven beloven wy by onse Coninckljjcke woorden / dat aldus die drie vereenichde Standen/ die hun tot de Boheemsche Confessie bekennē/ mitsgaders

haere

haere naecomelinghen / by alle t'gene soo voorschreven is van ons/ onse Erven ende toecomenden Coningen in Bohemen/ gantsch ende volcomelijck / sonder verwerringhe / sullen ghelaten/ghemaintineert/ende beschermt worden / in sulcker voeghen / dat wy de selvighe mits desen in den Religions vrede des Heylighen Ryck/ als een voornaem Litmaet desselvighen noch mede insluyten ende en sal oock hun hierinne in toecomenden tyden/ noch by ons / onsen Erven / ende toecomenden Coninghen in Bohemen / noch by andere Gheestelycke / oft wereltlijcke persoonen/ in toecomende ende eeuwighe tyden / eenighe verhinderinghe ofte inbreucke gheschieden / noch ghedoocht worden.

Dit accoort is taemelick wel onderhouden gheweest/ ghedurende het leven ende de Regieryinghe des Keysers Rudolphi, als oock soo lange als de Keyser Matthias Keyser ende Conynck van Bhemen is gheweest. De Eerst-Hertoghe Ferdinandus Conijnck van Bhemen vercoren ende ghecroont wordende / heeft wel belooft de Euangelissche Stenden by haere vryheyt in het stuck van de Religye ende andere hare Privilegyen te laeten verblyven/ Maer die Euangelissche hebben al stracx in den aen-vanck syner regieryinge beginnen te claegen/ dat syne Mt. haer in hare vryicheyt/insonderheyt in de oeffenynghe harer Religye / grootelicx was vercortende/ door inductye ende aedrift van de Jesu-wyten / soo yeder een meynde. Wat die Euangelissche Stenden hebben ghesupliceert ende ghesolliciteert by den Keyser Matthia ende den Conynck Ferdinand/dat is al vast te vergeefs gheweest / Immers daer en is in der daedt gheen verbeterynghe ghevolcht / ofmen schoon somtyts de dolerende met woorden eenighe vertroostynghe heeft ghegeven. Soo dat eyndelick yeder een/hooges ende leeghes standes Persoonen/ soo verdrietich hier over syn ghewordden / dat sy hare patientye verliesende / niet langher en hebben willen noch cunnen lijden / dat sy/die verre de meeste in ghetaele waren/ haer van het minder getal souden laeten over-meysteren.

De Stenden des Ryck Bohemen vergaederen binnen de Hooft-stadt Praeghe.

De Stenden des Conijnck-Rijcx Bhemen sijn den 23. Maij binnen Praeghe by malcanderen versaemelt / alwaer sy haer t'saemen verbonden hebben teghen de principaele Heeren/ die haer in hare Religye ende Vryheden en teghen waren/ Ende syn eyndelick soo vrymoedich gheworden/dat sy drye van hare grootste teghenpartyders/ van boven af ut de vensteren harer Raet-caemer hebben geworpen.

Aenvanck des Bohemisschen crijchs.

De voor-naemste onder de Boheemsche Standen die dit werck heeft aenghevangen/ Is de Grave van Toren, een seer cloeck ende wijs Heere / ende daer syn dertich cloecke Heeren / Directores ghenoemt / die het beleyt van alle saken hebben.

Hier ut is stracx groote beroerte op het Slot/ende voorts door de geheele Stadt ontstaen. De Grave van Toren ende meer andere Heeren syn stracx te peerde ghesetten/ ende hebben door de Stadt gereden / yeder een tot stillicheydt vermaenende/ende roepende/dat niemand eenich ghewelt ofte over-last geschieden en soude: Dat sy alles wat sy ghedaen hadden/ voor den Keyser ende al de werlt verdedighen wouden.

Van de drye Beemsche Officiers die te vensteren utghewörpen syn / Is alleen de Vry-Heere van Slauata eerste President van den hoogen Raet/ofte overste Lanthofrichter/seer ghequetst en ghebrooken/ d'ander twee synt ontcomen/also sy in de modder ende op den mist ghevallen syn/ de Papisten seyden / Ils sont sauvez par les Anges, maer andere seyden par les fanges. De voorghenoemde Slauata wiert in des Cancellaers huys bewaert / hy heeft de Stende haer gants voornemen gheopent ende verclaert/ bekennende dat het alles van de Jesuyten wiert beleydt. In des verloopenen Secretaris Michna comptoir (die dit werck teghen de Stenden ten hoochsten heeft helpen dryven) heeftmen niet alleen veel obligatyen ende cedullen van groote sommen ghelts / die hy onder de Jeuden heeft / maer oock wel hondert blancketten met syner Keys Mts. onderteeckenynghe ende signet becrachticht ghevonden / om alsoo de Stenden ende t'gantsche Conijnckrijcke / nae der Jesuypten Raet/ te regieren. (T'ghelt is voor eerst gheconfisqueert / ende den Jeuden bevolen het selfde in der Stenden handen te brenghen. Die van den Raet/(als de Heere Slabata, Smysanski, ende andere) die het te voren met de Conijncklijcke Officiers hadden ghehouden/ vielen stracx de

1618\. Stenden by / presenterende veel duysenden/om volck daer mede te lichten.

De Stenden hebben in corter tyd sulcke ordre ghestelt op haere finantyen/datse raet wisten om op te brenghen seven-en-veertich tonnen gouts. Soo veel machts en hadden dese Neder-Landen niet/ als sy den cryeh aenvyngen teghen den Conynck van Spanyen. Onder anderen so presenteert den Oversten Burg-graeve hondert duysendt florenen daer toe te leenen. Dat meer is/ de Catholyckssche Stenden / die aen der Jesuyteren practycken niet schuldich en syn / hebben sich oock wederom met de Euangelissche verbonden / om met malcanderen in het toecomende in vreden te leven / den Majesteyts brief te helpen mainteneren / ende voor haere vryheyt te sterven / sich oock tsaementlick te defenderen teghens alle heymelicke ende openbaere vyanden Godes/hares Conyncx / ende des Vaderlandts / waer toe sy stracx den vyfden man int gantsche Conynckryckc hebben op-geboden/ die meer als honderdt duysendt ende vyftich duysendt man beloopen.

Nae dat die Stenden haere nieu-hervatte alliantye / ende de Articulen van defensye in de Landt-saele openbaerlick hadden laeten af-lesen / soo hebben haer niet alleene Burghers ende boeren/ maer oock selfs de Municken ende Paepen (die in groot perikel stonden van de Burgers binnen Praeghe overvallen te worden) haer onder haere protectye ende beschuttynghe begeven / de welcke haer van den Graeve van Thurn int particulier is belooft ghewordden / waeromme sy hem in haere Kercken ende Sermoenen seer hooghe prysen. Maer de Boheemsche Frontier-steden Pilsen ende Budweis, en willen haer aen der Stenden syde niet geven.

Op den selven dach dat de tydynge van de boven-verhaelde veranderynghe te Presburch quam / was Ferdinandus de nieu-vercorene Conynck met de voornaemste Catholissche Heeren / ende de Cardinael Clesel/ by den Eerst Hertoghe van Gran te gaste / daer dronckmen op syner Mts. ghesontheydt/ met groot gheraer ende gheschal van ketel-trommelen ende trompetten. Maer soo haest als die tydynghe daer quam / veranderde die groote vreucht ende blytschap in groote droeffenisse/ welcke verdobbelt is/ als syne Mt. daetelick daer nae vernomẽ heeft/ dat die Boheemsche Standen op alles goede ordre stelden/ Ende volck van oorloghe aen-nemen tot haere ende haerer onder-saeten beschermynghe / schickende Ruyteren ende voet-knechten op de frontieren ende passagyen/om haere vyanden buyten t'Rycke te houden / daer toe menagerende des Ryckx contributyen / die voor den Conynck ghedestineert waeren.

De Boheemsche Standẽ schicken vᵗ st aen alle Euangelissche Vorsten hare Gesanten / om te vertoonen de rechtveerdicheyt harer actyen ende hebben tot dien eynde een Apologye in het Boheems Latyn ende Hooghe-duyts/ in openbaeren druck wtgheghevcn / die oock in nederduyts is ghetranslateert. De Cuer-Vorst van Saxen heeft haer wel onthaelt/ ende belooft de behulpelicke hand te bieden/ in ghevalle sy tot dese defensye/om hare Religye ende vryheyt te mainteneren / ghenootsaeckt syn gheweest.

De Keyser Matthias heeft stracx/ na dat desen alarm was aenghegaen / eenich crychs-volck aenghenomen/ende hy heeft aen alle Ceur en Vorsten des Ryckx ghe-schreven ende ghesonden / versoeckende dat sy de Bohemissche Stenden gheen crychs-volck en souden laeten aen-nemen in hare ghebiet / maer wel op syn Commissyen.

Korts hier nae heeft de Hertoghe van Braband een goet ghetal van Ruyteren ende knechten laeten aen-nemen/ tot assistentye van synen Heer-Broeder den Keyser tegen de Bohemen(immers heeftmen t'gheruchte soo laeten gaen) Maer even wel en is dien tocht niet voort ghegaẽ/ Maer syne Hoocheyt heeft den Graeve van Bucquoy derwaerts ghesonden/ om met raed ende daed den Keyser in desen cryeh teghen de Bohemen te assisteren/ synde desen Graeve vermaert voor een van de voor-treffelickste Overste/ die de Eerst-Hertoghe van Brabant / ofte Conynck van Hispanyen in synen dienst heeft.

Desen cryeh in Bohemen heeft den Spaenjaert ghedronghen eyndelick het verdrach van Asti nae te leven / ende Verceyl in handen van den Hertoge van Savoyen over te leveren / om het Spaensche crychs-volck te senden tot assistentye van den Keyser. Doch hier syn oock al ver-

scheydene

1618.

scheydene verhinderinssen voor-gheval-len. Oock heeft desen Boheemschen crych den pays tusschen den Conynck Ferdinand ende de Venetiaenen vevoordert.

Pays tusschen den Conynck Ferdinand/ ende de Venetiaenen.

In Iulio isser schryvens ghecomen van de Stenden van Bhemen aen de Staeten deser Gheunieerder Provintyen/ besegelt met acht-en-veertich Seghelen / In het welcke sy verclaeren ende aen-wysen de redenen ende oorsaecken der opgheresene beroerten in t'Conynck-Ryckе Bhemen/ als naementlick dat sy de waepenen nerghens anders om aen-genomen hadden/ dan tot beschermynghe der warer Ghereformeerde Religye/ Mitsgaeders harer Privilegyen/ ende Vryheden/ Versoeckende goeden Raet van de Generaele Staeten in dese hare swaricheden.

De Stenden van Bhemen schryven aen de Staeten Generael in Neder-Landt.

De Euangelissche Keur-Vorstē Phals/ Saxen / Brandenburch / al-hoe-wel sy lichtelick cunnen mercken/ dat de Spaenjaert (die sich dese saecke seer ter herten neemt) meyster ghewoorden synde in Bohemen / haer al te saemen / Jae gheheel Duytsche Land soude doen beven / Soo onthouden sy haer even wel als noch van daetelickheyt/ Maer soecken door Ghesanten de saecke te bemiddelen/ ende beyder syts sweerden in de scheyden te houden / tot vermydynghe van Bloet-storten/ Doch soo veel doet de Phals-graeve Cuer-Vorst / dat hy syne onder-saeten ghereet hout / ende in de waepenen oeffent/ om in voor-vallenden noot de selfde te moghen ghebruycken. Oock heeft hy syne grensen met eenich volck besett. Noch andere Ceur ende Vorsten nemen eenich volck aen / om de deur-tochten te verhinderen/ ende sorghe te draegen / datse niet onversiens in nae-deel en gheraecken.

Het comt de Bhemē nu wel/ dat de Conynck van Polen wordt aen-ghevoghten van den Groot-Vorst van der Moscou, eñ de Tartaren, die hem groote schaede doen/ Alsoo dat de Tartaren onlancx in des Conyncx van Polen gebiet ghevallen syn de het platte Landt van Podolia rondom her hebben afghebrandt ende verwoestt/ voerende gevanckelick daer wt wel tachtentich duysend sielen. Ten ware de Pool door dese oorloghe wierde verhindert/ soude hy/ buyten allen twyfel/ den Keyser assisteren/ tot onder-druckynge der Religions verwanten in Bohemen / Want hy seer yvert in syne Jesuwytsche Religye.

Polen is in crych met den Tarter.

Als Saul David vervolghde schickte God de Philistinen in het Land / waer door Saul ghenootsaeckt was David met vreden te laeten.

Den crych is desen somer dapper aenghegaen tusschen den Keyser / ende de Bheemsche Stenden / tot groot verderf veler menschen / Ende hebben de Stenden veel victoryen bevochten/ ooc de meeste steden inghecreghen/ haer crychs-volck loopende tot voor Weenen ende den Keyser met de inwoonderen dier Stadt/ ende om-ligghende Steden ende dorperen/ groote bangicheyt aen-jaeghende. Men heeft te Weenen het Geschut op de Bollewercken ghestelt / eenighe poorten met aerde toe-gheslopt / ende op d'ander syde van de brugghe/ die over de Donau leydt/ heeftmen een Block-huys gheleydt/ ende het selfde met twee hondert Musquettiers besett.

Die Bheemsche Stenden hebben meermaels door hare brieven de Staeten deser Geunieerder Provintyen gheremonsteert den over-last ende in-brencke welcke de Keyser Matthias ende haeren Conynck Ferdinandus, haer waeren doende soo in de Religye / als in haere Privilegyen/ wes halven sy ghenootsaeckt waeren gheweest de waepenen in handen te nemen/ ende te vechten Pro aris et focis, ende alsoo haer goet recht staende te houden also de Keyser sich door het tusschenspreken van Ceur ende Vorsten niet en hadde willen beweghen laeten haer by haere gherechticheden ende Religye te laeten verblyven / Ende alsoo desen haeren crych den Neder-Landtschen crych seer ghelyckformich was / ende oock ghenoechsaem teghen den selfden Vyandt/ Soo versochten sy / dat het de Staeten woude ghelieven haer in desen noodwendighen crych te assisteren met gelt ofte volck/ ofte beyde / nae ghelegghentheydt; Oock in haer faveur te schryven aen den Conynck van Groot Britannyen / ende aen de vrye-aen-zee Steden/ gheconfedereerde van haere H. M. Dat het syne M. ende haere L L. woude ghelieven haer hulpe ende bystant te doen met volck en ghelt/ teghen den aen-staenden somer/ alsoo sy voor seker hielden/ dat de Keyser/ met hulpe van den Conynck van Hispanyen/ haer teghen den aen-staenden Somer wederom den crych sullen aen-doen. Sy versochten by de Staeten ses tonnen

Die Bhemen versoecken assistentye by de Generaele Staeten in Neder-Landt.

gouts by leeninghe/ voor eerst : presenterende verseker inghe van restitutye.

De Staeten van Neder-Land beloven de Bohemen assistentye.

De Heeren Staeten hebben de Stenden van Bhemen belooft alle moghelicke hulpe ende bystant te doen / Indien oock de Coninck van Groot Britannyen (aen den welcken sy geern in haer faveur wouden schryven) als oock de Euangelissche Cuer en Vorsten in het Rijcke/ende andere/van ghelijcken te doen / resolveerden. Doch met dien bedinghe / dat dan de Stenden van Bhemen de waepenen niet wederom af-legghen en souden/dan met kennisse van haer ende andere Gheconfedereerde. Sy gaeven oock die Heeren Stenden te considereren / dat het een groots was/dat sy hier te Lande soo veel duysent man/ te waeter ende te Lande/te voet ende te peerde jaer wt jaer in gagierden ende in wapenen hielden / daer door de Coninck van Hispanyen genootsaeckt was van ghelijcken hier in Neder-Landt steets eenen grooten aen-tal volcx te gagyeren/die hem so vele costten/ dat hy den crijch in Bohemen ende elders met soo groote macht niet voeren en conde als hy anders wel doen soude.

De Stenden van Silesyen / Moravyen/ende oock de Oosten-Rijcksche op der Ens gheleghen/sijn de Bohemen toestendich. Die van Silesyen assisteren haer met duysend peerden.

Vaendelen der Bhemē.

Der Boheemsche Staeten volck voert meest in de Vaendelen op d'eene syde eenen VVitten Leeu, ende op d'ander syde eenen guldenen Kelck met een Hostye, om aen te wysen/ dat sy sijn de ghene die Avondt mael des Heeren ontfanghen onder broot ende wijn.

De Directores hebben oock goet gevonden ende gheresolveert / in plaetse van burgheren ende boeren int harnas te brenghen/crijchs-volck aen te nemen / ende dat acht burghers eenen / ende tien Boeren oock eenen soldaet sullen onderhouden/op dat alsoo de Burgers eñ Boeren te huys blyvende/hare huyslicke neeringen mogē waernemen/ de Heerē Stenden haer op het crijchs-volck oock beter hebbende te verlaeten / dan op boeren ende burghers diemen in den eersten alarm moste wapenen / eer op alles ordre was ghestelt / om van des keysers volck niet over-rompelt te worden.

De Keyser presenteert de Bhemen den vrede aen.

Nae veel bloed-stortens ende Landverderf / heeft sich wel de keyser laeten verluyden / Dat hy woude verstaen tot vrede / door tusschen spreecken van verscheydene Ceur ende Vorsten des Rijcx/ Maer hy wil hebben/dat de Bohemen de waepenen daetelick sullen afleggen ende haer crijchs-volck t'saemen casseren/ ende alles in voorighen stant herstellen/ Oock beloven gheen alliantyen ofte Verbintenissen met andere Princen ofte Republijcken te maecken/ Maer syne M^t. wil in de waepenen blyven. De Bohemen oordeelen dat dit onlydelicke conditysen sijn/ die sy niet en behooren / noch cunnen ingaen/insonderheydt sy nu / door de hulpe Godes/ende harer nae-buyrē/ veel schoone victoryen bevochten hebben.

Syne M^t. heeft insonderheydt den Cuer-Vorst van Saxen seer ernstlic versocht om Mediateur te syn in de Boheemsche saecken / d'welck syne C. V. D. te doene heeft aen-ghenomen/ pro posse.

De Jesuyten worden verbannen wt het Coninckrijcke van Bhemen/ den 2. Iunij. 1618.

Stracx in den beginne der opgheresener inlandscher beroerten / naemelick op den tweedden dach Iunij, hebben de Stenden van Bhemen de Jesuwyten wt het Coninckrycke verwesen/ haer ghevende acht daeghen respijt om hare saecken te moghen daer nae schicken / met expressen last van niet wederom in het Coninck-Rijcke Bhemen te moghen comen. Dese bootschap is den Jesuwyten aengedient van drye Heeren / drye Ridders persoonen / ende drye van de Ghemeynte. De Heeren Directores lieten stracx vijftich misquettiers setten voor der Jesuytē Collegye ende Kercke / om allen over-last voor te comen ende te verhinderen / die Heer-Omnis haer mochte doen. De oorsaeken deses bannissements sijn ghedruckt/ af-ghelesen/ende veler weghen op de publijcke plaetsen aen-ghesiaegen/waer van dit de somma is: Het is allen dryen Standen sub utraq; ghenoechsaem bekent / hoe veel ende hoe groot perikel ende swaricheyt dat het Coninckrijcke van Bohemen was onderworpen ghe weest van dien tijt af dat de Jesuwyten in het selfde ghecomen waeren. Dat de Jesuyten/ Jae de Jesuyten alleen/oorsaeke waeren van alle die elenden ende swaericheden haer over comen / dat was den Heeren Directeurs ten vollen bekent / wel wetende/ dat de Jesuyten daer nae trachtten/ dat den Roomschen stoel bevesticht mochte worden / ende dat sy alle Coninck-Rijcken der werlt den selfden mochten onderdaenich

Oorsaecken waerom de Jesuyten wt Bohemen sijn gebannen.

1618.

daenich maeken. Hier toe haer alsoo beneerstighende dat sy om tot haer intent te geraeken/ alle vreese Godts besÿden stelden/ende voor by ghÿnghen/ daeghelicx de Vorsten ende Princen in verscheydene plaetsen aen malcanderen hitsende / als oock alle die gene / die van verscheydene Religyen syn / ende de Magistraeten teghens haere ondersaeten/ ende de ondersaeten teghens de Magistraeten: Dat sy de Conÿnghen / die op haere pÿpen niet dansen en wilden/over-leverden in handen van Assassÿns ofte Moordenaeren/ door beloften van eeuwighe saelicheydt/ ende het outgaen des Vaeghe-viers/ het slimste ghespuys van boeven op-weckende tot vermoordÿnghe haerer Conÿngen: Dat sy bloetvrienden ende verwanten tegens malcanderen waeren verbitterende : Dat sy door haere Oor-biechte alle secreten costen wÿs worden/verstrickende de conscientyen der menschen also/ dat sy/sonder haeren wille/ selfs niet doē en dorsten t'gene dat wel ghedaen is: Dat sy over-groote schatten versaemelde/ghelÿck als eertÿts de Templiers ghedaen hadden : Dat sy haer hadden inghedrongen in de politÿcque regierÿnghe: Leerende datmen den genen die niet Rooms-Catholÿck en sÿn/niet schuldich en is den eet ofte belofte te houden / ende de selfde wtroepende voor Ketters:

Dat Vranckerÿck/ Engheland / Hungaryen/ Sevenburghen/ Venetyen/ Neder-Land/Mitsgaeders vele andere Conynck-rÿcken ende Landen / vele exemplen hier van conden gheven. Dat sy(Nae dien de Bohemen veel elende door haer bedrÿf hadden wtghestaen/ ende eyndelic van den Keyser Rudolpho brieven hadden vercreghen / dat sy vrye exercitye harer Religye souden hebben / sonder dat die sub una , ende die sub utraq; malcanderen souden verachten/schelden / ofte verdoemen / ende dat dit alles in de Registers eñ publÿcke Actē was inverlÿft)haer niet en hadden ontsien/ (verachtende de dreyghÿnghe syner Keys. M^t. in die bovengenoemde brieven) de Stenden sub utraque in hare predicatyen/ seer schendelick te calumnieren eñ smaeden/ende als Ketters te verdoemen/ treckende eñ duydende sÿnes M^s. Brief in eenen verkeerden sin / het volck wÿs maeckende / dat hy de Keyserlicke nochte Conÿnclicke Caemeren/ als oock de Cloosteren ende Geestelicke Persoonen/ Jae oock den ondersaeten der Stenden sub una , niet aen en gÿnck : Dat de Conÿnck van Bhemen dien Brief niet en mocht bevestighen/ nochte sÿnen ondersaeten vrye oeffenÿnge harer Religye sub utraq; toestaen/ sonder believen des Paus : Daer doch de Paus gants geen heerschappye nochte ghebiet over de Stenden van Bohemen/ nochte over den Conynck haeren Heere en heeft/ daer durven de Jesuwyten segghen/ende opentlick dryven / dat de ondersaeten deses Rÿcx principaelick ghehooren onder de Jurisdictye der Kercke: Sy dwÿnghen die sub utraq; tot haer te comen / teghen haeren danck ende wille/ Sy sluyten haer de Kercken voor den neuse / Jae sommigher weghe breken sy de Kercken der sub utraq; te gronde af/ verbieden de oeffenÿnghe der Religye/ de voornaemste Officyen des Conÿncx ende des Rÿcx / en laeten sy niet toe dat aen yemandt anders dan aen die sub una ghegheven worden/ Jae eenighe persoonen verstooten sy met schande ende smaet van haere Officyen/ sonder eenighe wettelicke reden ofte oorsaecke.

Door dese / ende andere der ghelÿcke middelen/ hebben de Jesuyten te weghe ghebracht/dat eenighe sub una, sÿnde onbestendighe ende meyneedighe menschen/ de voornaemste Amten des Rÿcx besitten / brenghende alsoo het Rÿcke in het grootste verderf / ende de Staeten sub utraq; in de wterste elende eñ onderganck. Dewÿle dan de Jesuyten sÿn Auteurs van al het quaet in het Rÿcke opghheresen soo verclaeren wy datse onweerdich sÿn/ datmense langher in het Rÿcke dulde/ofte leven laete.

De Defensores dit alles in achtÿnghe nemende / ende verstaende dat dese ende andere elenden geen eynde nemen en sullen/ ende datter geenen bestendighen vrede in het Rÿcke wesen en can / maer dat de Conÿnck ende alle de Stenden / met haere vrouwen/Kinderen / ende al haer goet / in het aldergrootste perikel sullen staen / soo langhe als dese alder-snootste Secte in het Rÿcke is verblyvende/ Soo is het dat de Defensores allen ende eenen yederen laeten weten/dat sy/ met goeden rÿpen raede/ende ten over-staen van alle de Stenden/ alle de Jesuyten wt de Steden Praeghe, Crumna, Commurtavio, Neuhusio, Glatsio, ende andere plaetsen / daer sy haere

haere Collegyē hebben/ Jae wt het gantsche Conijnckrijcke van Bhemen hebben gheproscribeert ende verwesen/ proscribe-ren ende verwijsen de selfde met desen/ nu ende ten eeuwighen daeghen / alsoo dat sy met vrede sullen moghen wt het Rijcke vertrecken/ maer dat sy tot geener tijt en sullen moghen weder-keeren in dit Conijnck-rijcke / selfs niet onder den naeme van eenighe andere Geestelijcke Ordene/ Ten sy dat sy de straffen/ die / nae s'Rijcx constitutyen over haer ende alle de gene die haer sullen herberghen ofte ontfan-ghen/ ghemaeckt sijn/ haer selven ende ha-ren toe-standeren / als perturbateurs van het ghemeyne beste / sekerlick willen op haeren hals haelen. Want wy beslo-ten hebben / haere weder-comste in dit Rijcke geensins te ghedooghen/ al waere het oock dat de Paus selfs voor haer bae-de/ Jae is belieft/ dat soo yemant/ of hy schoon waere wt het ghetal der Stenden/ voor haer intercedeerde ofte baede/ Soo salmen teghens hem off haer procederen/ als teghen die gene die voor perturba-teurs der ghemeyne ruste te achten sijn. Dit willen wy dat door openbaere Brie-ven allen ende eenen yeghelicken sal ken-baer ghemaeckt worden/ tot een eeuwige ghedachtenisse.

Wat aengaet de andere Geestelijcke Ordenen sub una, die in haere Cloosters ofte elders woonen/ so langhe als sy haer stille draeghen/ soo en gaet haer dese pro-scriptye ofte ban niet aen/ maer dien be-treft alleen de Jesuyten/ die oock al voor lanck wt andere Conijnck-Rijcken sijn gheproschribeert ende verbannen.

De Jesu-wyten ver-trecken wt Bhemen.

De Jesuyten dese resolutye vernomen hebbende / sijn wt het Conijnckrijcke Bohemen vertrocken / haer versprey-den-de ende verdeylende hier ende daer in an-dere Landen ende Conijnckrijcken. Met sulck een Pas-schedel als hier boven ver-haelt is moghen sy immers wel passeren ende repasseren door aller Heeren Lan-den.

Voornaem-ste vyanden der Ghere-formeerde in Bhemen.

De voornaemste mithulpers der Je-suyten ende vervolghers der Gherefor-meerde / worden ghehouden dese te sijn/ Den Abt vant Clooster Stroo-Hof binnen Praeghe / die in den eersten tumult ghe-vluchtt/ ende nae Sweinits sich begeven heeft: Ende den Abt van Brauna. Dese bey-de Abten hebben corts hier nae / haren loon ghecregen/ want den Abt van Stroo-Hof heeftmen in sijn bedde doot ghevon-den/ eenen steeck int lijf hebbende / ende den Abt van Brauna is door het hooft ghe-schoten. Het waere dese lieden beter ghe-weest dat sy haeren Brevier ghelesen had-den / dan dat sy haer met den crijch be-moeyt hebben.

De Gr. van Culenburch reyst met eenighe van de Staeten in Ambassa-de tot den Conijnck in Dane-marck.

DE Conijnck van Danemarcke heeft in het voor-jaer de E. H. M. Heeren Generaele Staeten/ ende den Prince van Oranyen begroett/ ende aenghedient/ dat de Paep-sche ligue in Hooghe-Duytsch-Landt ghe-resolveert was ghewaepender handt het Eerst-Bisdom van Bremen te incor-poreren / ende alsoo dit soude gheschieden in præjuditye van sijnen soone/ den welc-ken men belooft hadde Coadjutor te mae-ken / dat hy ghesinnet was sich ghewae-pender handt daer teghen te setten / ver-soeckende haere E. H. M. hem in dese billicke ende noodwendighe saeke te wil-len assisteeren. Dit selfde heeft oock sijne Mt. door eenen expressen Ambassadeur by sijnen Broeder den Conijnck van Groot-Britannyen versocht. De Heeren Generaele Staeten/ hebben goet gevon-den een staetelicke Ambassaede nae Da-nemarcke te senden / soo deser saeke hal-ven/ als oock om te beaerbeyden / dat de mis-verstanden tusschen sijne Mt. met die van Lubeck/ Hamborch Bremen/ en-de andere Oost-aen-zee-steden/ mochten ghe-slist ende wech ghenomen worden/ want de Oost-aen-zee Steden hoorende ende siende / dat de Conijnck van Dane-marcke volck van oorloghe aen nam/ So sijn sesse van de Principaele Steden te Lubeeck by malcanderen ghecomen/ ende hebben sich met malcanderē beraetslaecht wat sy best doen souden in dese gelegent-heyt? Ende hebben goet ghevonden/ met voorgaende advijs der Heeren Generaele Staten van Neder-Landt/ aen te nemen 8000. man te voet / ende 2000. peerden/ by aldien de Conijnck voort vaert in sijn wervinghe. Maer het is noch alles in stilte sonder bloet-stortinghe afghegaen.

De Conijnck van Dane-marcke werft volck/ de Anze-ste-den resolve-ren van ge-lijcke te doen.

De Hanse-steden hadden ten voorseyden fine in den Haeghe gesonden D. Iohannem Doman haeren Syndicum, die seer claechde in den naeme van tien Steden / over de groote tollen ende swaricheden / die de Conijnc van Danemarcke haer op leyd-de.

1618.

Daer syn als Ambassadeurs van weghen de H. M. Heeren Staeten Gener. nae Danemarcke ghesonden / de Wel-Gheborene Graeve / Graeve Florentius van Culenborch, wt Gelder-Landt: De Heeren / N. Berck Pentionaris van Dordrecht, ende N. Paeu Pentionaris van Amsterdam, wt Hollandt: Albertus Ioachimi, wt Zeelandt: Taco van Burmania, wt Frieslandt. Dese Heeren Gesanten syn den $\frac{3}{13}$ May wt den Haeghe vertrocken / met een suyte ofte ghevolgh van ontrent lxxx. persoonen / alle gaer seer staetelick ende heerlick wtgherustt / doch insonderheydt de Graeve van Culenborch / want selfs syn pagyen ende lackeyen in blaeu fluweel ghecleedt waeren. Dese Heeren Ambassadeurs syn over Landt gereyst / mede nemende ontrent dertich Hollandtsche Vracht-waeghens / ende twee carochen. Waer dese Heeren door reysden / daer syn sy wel ende beleefdelick ontfanghen ende ghetracteert gheweest. In Danemarcke ghearriveert synde op des Conynex bodem / syn sy in alle de Steden daer sy passeerden / wt den naeme des Conynex seer Magnifyckelick onthaelt ende ghewillecomt:

Dese Heeré Gesanten hebben syne Mt. versocht / dat hy doch met gheen legher ofte crychs volck het Sticht van Bremen woude beschaedighen / van weghen syne pretensye op het selfde. Het anderde punct deser legatye was betreffende den Tol in de Sont / die syne Mt. voor ende nae seer verhooght hadde. Ten derden soo hebben dese Heeren Ghesanten met syne M. gesproken van de Oost-Indissche vaert / daer van de selfde syne Mt. corts te vooren aen de H. M. Heeren Staeten ghe schreven hadde / versoeckende / dat syne ondersaeten (die alreets een Admiraelschap om nae Indyen te vaeren hadden opgherichtt) van de Neder-Landtsche Campagnye in Oost-Indyen niet en mochte behindert ofte beschaedicht worden. Oock hebben dese Heeren Gesanten met syne M. ghesproken van een alliantye aen te gaen tusschen de selfde syne Mt. ende de H. M. Heeren Gheneraele Staeten deser Geunieerde Provintyen. Dit is het ghene dat ick hebbe cunnen vernemen van de oorsaeké deser legatye / wat de Conynck hier op hebbe gheandtwoordt / ende wat eyndelick over allen den selfden puncten sy besloten / is my alsnoch onbekent.

Dese Heeren Ghesanten heeft de Conynck in Danemarcke seer welt onthaelt / goet chier aenghedaen / ende op haeren af-schepdt met schoone goudene ketenen beschoncken ende vereert. Sy syn den sesten Augusti wederom in den Haeghe aenghecomen / synde wt geweest tien weken / ende eenen dach.

Het Palleys binnen Parijs verbrant den sevendé Martij stylo novo Anno 1618.

HEt oude ende schoone Palleys der Conynghen van Vranckerijck / met de costelicke Capelle / is op den sevenden Martij st. n. deses jaers door eenen blixem ofte vier wt dé Hemel / synde ontrent een elle lanc / ende eenen voet breet aen-ghesteken / ontrent midder-nacht. Het heeft ghebrandt wel anderhalven dach lanck / sonder datmen het selfde heeft cunnen lesschen / onaengesien dat daer wel twintich duysend menschen toeliepen / met waeter / ladders / haecken / ende allerley instrumenten. De Capelle daermen de Misse in dede / is gheheel afghebrand / met al den cieraet ende Hellichdom die daer in was. Alle de Conynghen die op dit Palleys stonden / in steen seer costelick eñ constelick wtgehouwen / die syn alle gaer verbrandt / ofte van het vier te schande ghemaeckt. Het gewelfsel van de groote saele vlamde niet anders / dan of het van solpher gheweest ware. Alle de koop-lieden wynckels syn van desen brand gheconsumeert / met al de costelicke waren daer in / Alsoo dat menich goedt man door desen brand al syn middelen van leven verloren heeft. Men meynt dat dese schaede met gheen twee mael honderd duysend Croonen en sal te vergoeden wesen / alleen de timmeragye.

Des te schreckelicker heeft dit Palleys ghebrandt / ende des te quaelicker was het vier te blusschen / overmidts dat het hout daer aen seer out ende drooge was. De vlamme verhief haer soo dicke / datmen de selfde des morghens te acht uyren conde sien op het Land rontom her / wel drye mylen verre / wel twintich uyren ghedunrende. Als het vier begon aen te tasten de ghevanckenisse ofte Conciergerye / soo isser een erbarmlick gheroep ende ghetier der ghevanghenen gehoort / die onwtspreeckelicke moeyte ende ghewelt ghedaen hebben / om wt te gheraecken / ende het vier te lesschen / Ende is eyndelick de gaelderye van de ghevanghens ghesalveert / soo door de ghevan-

Ghemenen van binnen/als door de coop-lieden(dien grootelicx daer aen gheleghen was) als van noch ettelicke duysenden van buyten/ die grooten arbeyt daer aen ghedaen hebben/niet groot pericel hares levens.

Aldus is dit magnifijck Conijncklick ghebow / d'welck als een miraeckel der werlt was / in corter tijdt van het vier gheruyneert ende vernielt / nae dat het ghestaen hadde ongheværlick drye honderd jaren/Want het is ghetimmert van den Conijnck Philippe Le Bel, die Conijnck van Vranckerijck is ghewor den Anno 1286.

Brant te Constantinopolen.

Even om deser tijdt isser oock eenen brand gheweest te Constantinopel, die wel drye hondert ende tachtentich huysen heeft wech ghenomen.

Schreckelicken regen in Hispanyen ghevallen.

MEn verstaet datter in het voorjaer in Cataloigne , in twee en dertich daeghen lanck eenen seer grooten ende schreckelickē reghen gevallen is/die vele Huysen/Kercken/ende Cloosteren/ (insonderheydt aen de berghen hanghende) heeft van hare plaetsen ghestooten/ ende wech doen drijven/Also datter oock een groote menichte van menschen ende beesten verdronckē is.

In s'Graeven-Haege wort eenen ghevanghen ende ghebannen, die de Staeten quam raeden haer te gheven onder den Conijnck van Hispanyen.

DAer is in Martio eenē N. N. (geboren binnen Andtwerpen) in s'Graeven-Haeghe ghecomen/ voorgevende dat hy met de Heeren Gheneraele Staeten ende met syn Princ. Exce. groote dynghen te spreken hadde van Pays tusschen den Conijnck van Hispanyen ende dese Landen. Hy presenteerde een Remonstrantye aen de Staeten Generael / inhoudende/datter in voorighe tyden binnen Atrecht een Tractaet was op-ghericht/in het welcke de Conijnck van Hispanyen belooft/ dat hy alle de Provintyen die haer onder syn ghehoorsaemheydt wouden begheven/ willich soude syn aen te nemen / daer by voeghende/ dat hy door eenen goeden yver ghedreven ende veroorsaeckt was de Heeren Staeten dit aen te dienen. Hy is wt last van de Staeten ghevanckelick genomen/ende ghesett op de voor-poorte in den Haeghe : Ende daer syn twee van de Heeren Raeden van Staeten/ ende twee Fiscaelen gecommitteert/om hem te examineeren. Hy seyde/dat hy soldaet was op het Casteel van Andwerpen / onder de Compagnye van Capt. Herrera, die hy noemde een Compagnye de Campaygne. Hy bekende dat hy dit syn voornemen den Eerst-Hertoghe Alberto ghecommuniceert hadde / die hem ghesept hadde/wilt ghy in Hollant reysen/ ende dit de Staeten voordraeghen/dat mooch t ghy doen/ wilt ghy hier blyven / dat moocht ghy oock doen.

Hy seyde/dat hy oock een reyse gedaen hadde in Hooghe-Duytsch-Landt / ten fine als boven / ten tijde als de Eerst-Hertoghe Matthias binnen Franckfort wiert ghecroont Roomsch-Conijnck ende Keyser. Hy seyde/dat hy sich hadde ghe-addresseert aen dē Cuer-Vorst van Saxen/syne Doorluchticheyt by Requeste remonstrerende/dat de Keyser eñ de Cuer-Vorsten ghehouden waeren het Tractaet van Atrecht alle de Provintyen te doen goet vinden/het sy door inductye/ofte andere bequaeme middelen : Hy seyde oock/ niet ghewete n te hebben / dat dese Provintyen haer hielden ofte wtgaeven voor Vrye-Landen / langher als het bestant duyrde / ende dat dit was het ghemeyn ghevoelen in des Eerst-Hertoghen Landen / merckende datmen het hier veel anders verstont/ Soo dat hy om verghiffenisse / oock datmen hem wt de ghevanckenisse woude laeten / dwelck oock corts daer nae gheschiet is / De Heeren Staeten hem los laetende / doch hem wt de Gheunieerde Provintyen bannende.

Verraederye ende brand-stichtijnghe binnen Venegyen ontdeckt.

IN den beghinne van Mey isser binnen Venegyen een leelicke verraederye ontdeckt. Daer syn voor en nae binnen dese Stadt ghecomen ontrent acht honderdt soo Spaenjaerden / als Fransoysen/haere slaep-plaetsen hier ende daer door de Stadt hebbende. Haere meynijnghe was / op eenen bestemden dach het Raet-huys ofte Paleys te overweldighen / ende alle de Senateurs te vermoorden. Daer laeghen noch wel duysendt soldaten op Galeyen / wachtende ende passende op het teecken der schelmen die binnen de Stadt waeren/die als-dan het Munt-huys souden aentasten / ende dan het waepen-huys/ andere souden het vier werpen in die huysen die vol olye/ pick/swevel/en hout laeghen. Als desen brandt soude syn aengh egaen/ soo meynden sy

1618.

den sy de brugghen af te werpen / op dat den eenen Burgher den anderen niet soo haestelick en soudē cunnen ter hulpe comen/om den brandt te lesschen. Maer eer dese grouwelycke daed is in het werck ghestelt/ Soo isser een van dese Brandtstichters ghegaen by eenighe van de Senateurs/ende hy heeft haer den gheheelen aenslach pertinentelick ontdeckt/ die hier over seer verblydt synde / hem met een goede somme penninghen hebben beschoncken/ ende gegagyeert met een eerlick onderhoudt syn leven lanck. Eenighe syn ontloopen nae dat het aen den dach was ghecomen/eenighe syn ghevanghen/ ende sommighe aen den hals / sommighe met de voeten opghehanghen. Eenighe Venetiaensche Edel-lieden/die hier mede kennisse van hadden / syn by nachte verdroncken / op dat dese verraedersche daet haeren kinderen ende vrienden niet en souden verwijtelick syn. Eenen Franschen Capiteyn isser aen den mast van een Galleye met de voeten om hooghe ghehanghen. Veel Spaens crijchs-volck/ dwelck de Vice-Roy van Napels derwaerts ghesonden hadde / lach hier op te wachten/ dwelck met de verloopene ende vluchtende Brand-stichters ontseylt is/ nae dat den aenslach ghefaylyeert was.

Verraet op Crema.

Den Spaenjaert heeft oock te deser tijd eenen aenslach ghehadt op de Stadt Crema, staende onder het ghebiet van de Venetiaenen/ maer dit is oock ontdeckt/ ende eenighe der verraeders syn ghecreghen ende ghestraft / nae haere verdiensten.

Geruchten van oorloge in het voorjaer.

De waeckende ooghe van syn Princ. Exce. ende verscheydene goede Patriotten vernemende verscheydene tijdinghen van de by-een-comste des Hertoghs van Nieuburch/ des Marquis Spinola, ende Graef Hendrick van den Berghe/ Als oock vernemende datter binnē Maestricht grooten voor-raet van haever ende andere Proviande wierdt ghedaen / hebben vermoedt / dat dit een voor-bereydinghe tot den Gulickschen crijch soude wesē/ Maer eer den Hond ghewassen was/ soo was den clippel al veerdich / Immers en is hier niet opghevolght.

Nieuwe vaert by Grevelijnghe.

De Gouverneur van Grevelijnghe/heeft met macht van [...]cke/ desen somer beginnen op te graven een seecker out vervallen Canael/ een halve myle van Grevelynge ghelegen/doch op den Franschen bodem. De President van Calis sulcx vernemende/heeft het stracx verhindert/ Maer het schijnt wel dat het de Eerst-Hertoge Albertus niet en meynt nae te laeten.

Ghespreck van houwelick tusschē Enghelandt ende Spaenyen.

De tydinghe van den Hyveraet tusschen den Prince van VValles, ende de Princesse van Spaenyen/heeft te deser tijd noch al sterc ghecontinueert. De Coninck van Hispanyen heeft/ nevens groote presentatyen van Vrientschap/ den Coninck van Enghelandt ghepresenteert met syn dochter ten houwelicke te gheven de somme van acht mael honderd duysend Croonē/ eens / eñ jaerlicx honderd duysend Croonen / bedinghende alleen de Misse ende oeffeninghe van de Paepsche Religye voor dese Princesse in haer hof/ voor haer/ ende de haere.

Hier op is stracx ghevolght / Dat de Coninck van Groot-Brittannyen heeft los ghelaeten verscheydene Jesuwyten/ die hy voor ende nae in Enghelandt hadde ghevanckelick ghecreghen/ ende eenen tijd lanck aldaer hadden ghevanckelick gheseten. De Coninck heeft oock den Spaenschen Ambassadeur vereert met seer schoone gheschencken / gheestimeert weert te syn wel vijftich duysendt guldens/ende is de selfde met die vryghelaetene Jesuwyten wt Enghelandt nae het Oosten-Rycksche Neder-Land vertrocken.

Ghevecht tusschen de Neder-Landers ende Spaenjaerden by Gibraltar.

Enighe Neder Landsche schepen die crijchs-volck wt dese Landen ghebrocht hadden tot dienst van de Republijcke van Venetyē/ haer in dienst der selfder begeven hebbende/ syn den xxiiij[en]. dach der maent Iunius, synde Sint Jans dach / nae den ouden styl/ghecomen tusschen Tarifa ende Gibraltar, alwaer sy vernomen hebben acht Spaensche schepē/met een groot Galiot/ loopende recht voor den wint. De Neder-Landtsche Admirael Melchior van den Kerckhove dit siende/ ende merckende dat het op hem ende de syne ghemuntt was/ belastte datmen de schepen soude claer

 maeken/

1618. maeken / ende de stucken te boort bren-
ghen door de poorten/ ende de Musquet-
tiers achter de schans-cleederen / haer
veerdich houdende / om te sien wat de
Spaenjaert soude attenterẽ. Den Neder-
Landtschen Admirael hadde ordre van
den Heere Resident Christoforo Suriano,
dat hy niet eerst en soude offenderen/maer
wel dat hy alle offensyen ende impressyen
soude afkeeren ende teghenstaen. Den
Admirael van de Spaenjaerts/met noch
een Galioen / seylden ruym voor wint
beneden d'Armaede van onse schepen/en-
de ruym een gotelyngh-scheut beneden
d'onse synde/schoot hy eenẽ scheut. d'Onse
meynden / dat hy daer mede woude seg-
ghen/ dat sy haere vlagghe souden stryc-
ken / maer den Neder-Landtschen Ad-
mirael seyde tot de syne / dat hy St. Marco
die oneere niet en woude doen. De Vice-
Admirael vã de Spaenjaerts/ende d'an-
der neghen schepen van oorloghe setten
haere stier-boort-halsen toe/ende seylden
so een wyltgen tusschen de Neder-Lant
sche schepen/ sonder schieten ofte sus yets
te bedryven. Doch twee van de laetste
schepen comende te loevert van den Pool
ende Yseren hand/gaeven elck een Charge
met haere Musquetten/ roepende Amyne
Amyne Perros, Luteranos , Amyne Canallye,
doch de Neder-Landers hebbẽ de Spaẽ-
jaerden daetelick wederom soo ghegroett
in de selfde / jae noch veel grover spraeke/
dat den eenen syn boech-spriet / met syn
Galioen/ quyt wert / ende den anderen
syn mars-seyl reddeloos op de Mars viel/
Soo dat sy / die d'onse meynden te doen
strycken / nu selfs teghen haeren danck
mosten strycken: Onder tusschen soo loef-
de den Admirael van de Spaenjaerts
met het ander Galioen / ende gaeven een
Charge van Musquettiers eñ grove stuc-
ken op Capiteyn Ian Iacobsz. Schrob-op,
doot schietende twee van syne Mannen/
doch hy groettese wederom in sulcker
maniere/dat sy hem verlieten. Den Ad-
mirael van de Spaenjaerts eẽ weynichs-
ken ter syden afgeweken synde/hiel drae-
ghende/seer fel op onse Armaede schieten-
de / d'onse en bleven hem niet schuldich/
maer betaelden hem met ghelycke munte.
De Spaensche Admirael met noch vier
andere schepen van oorloghe quam aen
met grof gheschut ende Musquetten seer
fel schietende / ende schoot principaelick
op het schip St. Marco , daer onsen Admi-
rael op was / die dappere teghen-weere
boot / schietende dwers door de Spaen-
sche schepen/oock voor in ende achter wt/
Soo dat den Spaenschen Admirael met
d'ander schepen aen den wint schooten/
settende haeren cours nae de Spaensche
kusten/tusschen licht ende doncker/ d'onse
haer al van achterẽ aen met schieten van
veers vervolghende. D'Admirael van de
Neder-Landtsche schepen dede den Lan-
teeren ontsteken / op dat de Spaensche te
beter mochten sien waer onse Armade
was/maer sy ghyngen even dapper door/
ende en sochten d'onse niet weder. D'onse
stopten dien nacht / ten besten sy conden/
de schaede / die sy aen haere schepen van
den Spaenjaert ontfanghen hadden.
Smorghens en vernaemen d'onse nie-
mandt / het schynt dat het avondt-mael
de Spaenjaerts so quaelic becomen was/
dat haer niet en luste tot het onbyt te co-
men/ vermoedende datmen haer met den
selfden lepel soude op-scheppen / daermen
haer des avondts te vooren mede hadde
opgheschept. Van daer syn dan d'onse ge-
seylt nae Corfou , daer sy den xxij en. Iulij
aenquaemen / aldaer de soldaeten op het
Eylandt settende/om haer wat te verver-
schen / ende de schepen wat te reynighen/
alsooder veel van ons volck van scheur-
buyck ghequelt was. Hier bevondt onsen
Admirael / dat hy niet meer als vyftich
man in die boven verhaelde Bataillye
verloozen en hadde / ende weynich ghe-
quetst/die alle gaer ghenesen syn/ op twee
ofte drye nae / die aen de quetsuyren ghe-
storven syn. Te Corfou acht daghen ghe-
rust hebbende / ende wat ververscht we-
sende / is het volck van het scheur-buyck
ghenesen. De Veneetsche Providador heeft
den Nederlandtschen Admirael ghetelt
400. Ducaeten/de welcke hy ghedistribu-
eert heeft onder de Capiteynen / tot pro-
visye van Olye/wyn / versch-vleys/ende
andere ververschynghe voor de Matroo-
sen.

Den xxx en. Iulij ghynghen onse Neder-
Landers t'seyle van Corfou , ende cregen
snachts ontrent Gasapa (een vlecke / ofte
oude Forteresse) eenen grooten storm/met
eenen schreckelicken donder ende blixem/
die des Admiraels groote stenghe / ende
bram-seylstengetjen in stucken sloech/ en-
de venedẽ daelende onder het voorste bo-
ven-nett/sloech twintich Mannen ter ne-
der/eñ brandde den eenen den rugge/den
anderen

Schrickelicken donder ende blixem.

anderen het haer van het hooft/ vele bleven voor half doot ligghen / maer sy syn noch alle gaer in het leven ghebleven. De Generael van de Veneetsche Armade by d'onse comende/heeft de selfde seer minnelick ontfanghen / doende haer groote eere/ende besondere affectye haer toonende.

Men heeft nae der handt vernomen/ dat de Spaensche in dese bataillye verloren hebben ontrent vier honderdt man/ ende twee van haere schepen soo leck gheschoten / datse quaelick de Reede conden gheeryghen. God de Heere sy ghelooft voor de goede wtcomste van onse Natye.

Dapper ghevecht der Neder-Landers en Spaenjaerden teghen de Turckfche Zee-roovers.

Maer ontrent den selfden tijd hebben onse Neder-Landers de Spaenjaerden wederom eenen goeden dienst ghedaen/ Want de Zee gheheel onveylich synde/ door dien de Turcksche Zee-roovers/ mitsgaeders andere Zee-schuymers (die haer te Algiers ende elders in Barbaryen onthielden / onder de sauve-guarde van den Turckschen Vice-Roy) de zee soo onveyl maeckten / dat haest geen Coop-Vaerder ongheschendt de zee en mocht ghebruycken/ Soo hebben de Heeren der Admiraliteyten deser Neder-Landen/ als oock de Coninck van Hispanyen/om de zee van dat ghespuys te reynigen/ oorloch-schepen ghemonteert / die de zee-roovers hebben naeghejaecht / de selfde/ waer syse conden becomen/ sonder eenige ghenaede doot slaende/ ofte over boordt werpende.

D'Admirael Moy-Lambert van Rotterdam met neghen schepen in de Baye van Gibralter ligghende/ ende vernomen hebbende dat die xxxvj. Turcksche zee-roovers (die ontrent twee maenden gheleden het Eylandt Lancerotte afgheloopen ende gheplundert hadden/ mede nemende ontrent duysendt menschen / soo Mannen/ als Vrouwen ende Kinderen) met haeren buyt noch ontrent die Stracte laeghen te swaermen / Soo heeft hy met syn Capiteyns ende crijchs-raet gheresolveert van daer niet te wijcken/ maer op haer hoede te syn/ ende de Zee-Roovers waer te nemen/van ghelijcken hebben oock ghedaen de Spaensche Admirael / met syne byhebbende Capiteynen. Sy sonden elcke reyse Barcken d'adviso wt/om te vernemen waer de Zee-Roovers haer onthielden/ ende wat sy bedreven: De Spaenjaerden hielden ooc goede wacht op hare wachttoorns te Gibralter.

Op den achtsten Iulij quaemender acht schepen van de Turcksche Zee-Roovers aen seylen / daer van de Spaenjaerden d'eerste advysen hadden/ ende sy syn daer op wtgheloopen. Moy-Lambert volghdese stracx met seven Neder-Landsche Schepen/als de roovers soo de Spaensche/als onse schepen saeghen aencomen/ soo hebben sy haer teghen den avondt van malcanderen verdeylt/maer sy en conden alle gaer niet ontcomen / de Spaensche Admirael heeft een van dese Zee-Roovers gheabbordeert ende verovert / doch met groot verlies ende schaede van syn volck/ want de Zee-Roovers wel wetende datter geen quartier voor haer en was/ soo hebben sy haer liever willē doot vechten/ als ghevanghen gheven.

Moy Lambert, Admirael van de Neder-Landtsche schepen/heeft oock een van dese Zee Roovers aenghetast eñ verovert/ met verlies van vier mannen/ende twaelf ghequetste. T'schip van desen Roover was groot tseventich last/ende hadde op vier-tien Lepel-stucken/ende daer waeren wel honderdt Turcken op / die alle gaer of doot gheslaeghen/ ofte over boordt ghewórpen syn / dwelck op syn scheeps heet De voeten spoelen. Desen Roover hadde in syn schip sesenveertich Christenen/ meest Spaenjaerden/ofte immers onder-saeten des Coninck van Hispanyen / die Moy Lambert alle gaer in vrydom ghestelt heeft / haer laetende aen Landt setten. Tschip met schietē seer beschadicht synde/ heeft hy te Almeria vercocht/eerst daer wt nemende al het gheschut / ende wat daer toe ghehoorde / met andere scheeps-gheréetschap.

Oock heeft Capiteyn Bras van Hoorn, met hulpe van een van de Spaensche schepen/ eenen anderen Roover gheabbordeert/ maer doe sy hem in haere macht hadden/ soo isser den brandt inghecomen/ Soo dat Capiteyn Bras ende het Spaensche schip genootsaeckt waeren den Roover te verlaeten. Daer waeren acht-tien Neder-Landers van Capiteyn Bras volc geentert/ ende vā de Spaensche wel veertich/ die sy in den brandt mosten verlaeten/ met noch ontrent twee honderdt Christenen/soo Mannen / Vrouwen/als Kinderen van Lancerotte , die alle gaer in den brandt ghebleven syn. Dit schip was over acht maenden eenen Neder-Lander/

ghenoemt Speelman, voor Tituaen afghenomen / ende het was ghemonteert met sestien Lepel-stucken.

Den selfden dach hebbe de Spaenjaerden noch twee Turcksche Roovers verovert / ende sy hebben noch eenen aen strand ghejaecht voor Tituaen. Dese Turcken ghestrandet sijnde hebben het volck aen Landt ghesalveert / daer veel Christenen onder waeren / ende sy hebben den brandt int schip ghesteken.

Des anderen daechs daer aen / s'morghens vroech / liet Capiteyn Ellert Thomaesz. met drye andere schepen / sich sien in den mondt van de Straete / alwaer hun rencontreerde den Admirael ende Vice-Admirael van de Zee-Roovers / met noch tiene van haere roof-schepen / die stoutelick ende onversaechdelick eerst op d'onse quaemen aen seylen. Doch dese Roovers siende dat het oorlochschepen waeren / hebben terstont afghewendt / maer daer mede en waerē sy niet vry / want Capiteyn Adriaen Crimpen van Amsterdam / die daer naest by was / heeft met groote couragye dese Zee-Roovers vervolght / ende dapper beschoten / oock ten laetsten / nae veel vechtens / gheabbordeert ende verovert. Dit was een Boot van tseventich last / ende hadde op t'neghentich Turcken / ende tien gotelynghen / daer waeren op sestien ghevanghene Christenen van Lancerotte, die liet Capiteyn Adriaen Crimpen te Malgom aen Landt setten / maer de Turcken heeft hy alle gaer de voeten ghespoelt. Hy en heeft maer twee Mannen verloren / ende viere waerender ghequetst.

Capiteyn Schrevel Iacobsz. van Rotterdam / ende Capiteyn Barent Schaeff van Amsterdam / hebben tsamen eenen anderen Zee-Roover gheabbordeert ende verovert / ende hebben tachtentich Turcken die daer in waeren / over boort gheworpen / ende twintich Christenen van Lancerotte hebben sy aen Landt ghesett / ende haeren buyt hebben sy te Malgom inghebrocht.

Capiteyn Conijnck van Rotterdam / heeft noch eenen van dese zee-schuymers soo beanghsticht / dat hy hem ghedwongen heeft te Tituaen te stranden. De Turcken salveerden haer / met de ghevanghene / ende staeken het schip aen brand / d'welck xxviij. stucken gheschuts op hadde.

d'Admirael Moy Lambert met syn byhebbende schepen dit verrichtt hebbende / is met neghen schepen tseyle gegaen nae Leuant, cruyceende de Zee / om te vernemen of hy noch erghens eenighe van dese Zee-Roovers conde vinden.

Aldus heeft God de Heere ghestraft den godloosen moet-wille der Turcksche Zee-Roovers / die met sesendertich wel ghemonteerde ende sterck bemande schepen waeren wtghevaeren / ende hebben menich eerlick coop-man / schipper / ende passagier seer wreedelick lijf ende goet benomen / In de Maendt van Mey waeren sy op het Eylandt Lancerotte, in Canaryen / ghevallen ende gelandet / daer sy seer grooten moet-wille ende wreetheydt bedreven hebben / met moorden / plunderen / Vrouwen en Maechden schenden / &c. Ende nae al haeren moet-wille hebben sy ghevanckelick wech ghevoert alle de menschen die sy in dit Eylandt conden becomen / Mannen / Vrouwen / Maechden / Kinderen / meer dan duysendt in ghetal / om die in Turckyen te vercoopen / ghelijckmen hier te Lande Peerden en Koyen vercoopt. God de Heere heeft sich ontfermt over het elendich schreyen ende kermen deser aermer ghevangener Christenen / ende heeftse (ghelijck hier boven verhaelt is) door de vechtende handt der Spaenjaerden / doch principaelick onser Neder-Landen / ghevryet ende verlost / daer over God de Heere moet ghelooft ende ghepresen syn.

Ferdinandus wort gecoren Coninck van Hongaryen.

De Keure des Eerst-Hertoghen Ferdinandi Conijnck van Bhemē / tot de Croone van Hungaryen / heeft meer swaricheydt ghehadt alsmen soude vermoedet hebben / Want of wel de Catholissche / vermits de groote menichte der Gheestelickheydt aldaer / de sterckste syn / Soo houden d'Euangelissche hart aen / eer sy met de wael willen voort-vaeren / om syner M.s. verclaerynghe over dese drye puncten:

Eerstelick dat het Conynck-rycke van Hungaryen een vry Conynck-rycke is / van eene vrye electye ofte wael hangende / niet successijf.

Ten anderen / Dat sy eenen †Palatijn na haren eyghenen vryen wille moghen kiesen ende hebben.

† Palatijn is soo veel als eenen Viceroy ofte stadthouder / die de plaetse van den Coninck in syner Majesteyts absentye bekleedet.

Ten derden / dat hare clachten ende beswaernissen (daer in oock de contraventye teghens den Religionsvrede verstaen wordt)

1618.

woordt) te vooren afghedaen ende ghere-mediceert werden.

Om hier in te remedieren dreyghde-mē het eene deel/ eñ het andere wiert met groo e beloften ende hope ondergaen. So sich d'Euangelissche Hungarissche Sten-den midt de andere niet en voeghden/ werdt ghevreest/ dat dit Coninck-rijcke by Roomen/ Spaenyen/ ende t'huys Oo-stenrijck metten eersten wel soude met de waepenen meughen aengetast werden/ vermits de schande die t'huys van Oo-stenryck sich deur der voor-seyder Sten-den oppositye meynt te gescheiden. Maer sulcx gheschiedende/ was te vermoeden/ dat de Stenden van Hungaren int ghe-meyn / so wel de Catholissche/ als de Eu-angelissche/ haer souden daer teghen stel-len/ niet willende lyden/ dat het Rycke van Hungaren werde van electyf succes-syf ghemaeckt. Immers hebben sy een-paerlick de Gheestelicke/ als geene rech-te Landsaeten nochte Gront-Heerē syn-de/ vermaent wt den Raet te treden / lae-tende de andere Stenden des Rijcx hier mede ghewerden.

Ferdinandus wordt te Presburgh ghecroont Coninck van Hungaren.

Nae langhe ende vele vergaederijngen hier over ghehouden / soo is eyndelick de Eerst-Hertoghe Ferdinandus (met believen des Keysers) te Presburch met veele sti-pulatyen/ conditiyen / ende Articulen die te lesen syn by Gothar. Art. Dantisen aenge-nomen voor Coninc van Hungaria, swee-rende ende belovende wel expressselic/ dat hy den Hungaren/ wes standes sy warē/ Jae selfs den crijchslieden/ de oeffenynge der Ghereformeerde Religye soude toe-laeten.

De croonijnghe is gheschiet op den den eersten dach Iulij, in de Kercke der Franciscaner Monicken/ alwaer hy ee-nighe tot Ridder heeft ghesłaeghen/ ende daer syn penningen onder het volck ge-worpen/ van goudt ende van silver/ met dese omschrift/ Ferdinandus II. Coronatus in Regem Bohemiæ, primo die Iulij Anno 1618. Hier was teghen-woordich/ nevens veel andere Heeren / Maximilianus van Oosten-rijck ende de Cardinael Clesel. De Palatijn die Ferdinandum de Croone op het hooft sette/ vraechde eerst al het volc/ over luyt roepende / Of het haer beliefde / dat hy Ferdinandum soude Croonen Coninc van Hungaria? Nae dat het volck drye mael ge-roepen hadde jae/ heeft hy hem de Croo-ne op het hooft ghesett. Hier nae is de nien-ghecroonde Coninck tot het mid-dach mael gegaen / daer alles seer staete-lick is toe-berept ghewesst. Nae den eten ghinck Ferdinandus Coninck van Hunga-ria staen op eeen heuvelken / ende hoorde daer de congratulatyen ende geluckwen-schynghen / die eenigher Edel-Lieden kinderē hem ter eere/ in het Latijn daer deden. Op de Riviere Donau/ ende el-ders/ syn veel triumph-vieren aenghe-steecken/ ende hier en daer corts-wylighe Comedyen ende Farsen ghespeelt.

Stracx nae de Croonijnghe/ is de Co-ninck Ferdinand/ met synen Vedder den Eerst-Hertoghe Maximiliaen / ende den Cardinael Clesel, van Presburch ver-trocken / ende sy syn den vierden Iulij tot Weenen aenghecomen.

Eer de Coninck van Presburch ver-reysde heeft hy de Hongaren moeten den effect van syn principaelste beloftenisse be-wysen/ haer binnen Presburch een groo-te kercke inruymende / daermen hier te vooren den Ghereformeerden niet heeft willen toe laeten / dat sy op haere costen hebben moghen een kercke timmeren.

De Cardinael Clesel wordt ghevanghen genomen bin-nen Praeghe.

De Cardinael Clesel, die nu eenen gheruymen tijd is geweest doen en laeten by den Keyser / ende die mede ghewecst was op de croonijnghe Ferdinandi in Hungaryen/ Is op den twintichsten Iulij binnen Praeghe van den Coninck Ferdinand/ ende den Eerst-Hertoge Maximiliaen aengetast/ ende ghevanckelick nae Tiroll gesonden/ d'welck men seydt / dat de keyser seer quaelick heeft ghenomen/ die Heeren met ernstighe woorden daer over bestraffen-de. Daer gaen verscheydene gheruchten waerom dat desen vermaerden Cardi-nael in ghevanckenisse sy ghestelt / daer van ick niet spreecken en wil/ tot dat ick meer seeckerheyt daer van vernomen sal hebben. Hem is bevolen syn Cardinaels kleet af te legghen / ende een swart cleet aen te trecken/ dwelck hem daer gheghe-ven wiert. Dit is alles soo stillekens be-stelt ende verricht ghewest/ dat het schier niemandt op het hof ghewetẽ en heeft/ dan de Coninck Ferdinand / Maximi-liaen Eerst-Hertoghe van Oostenrijck/ ende den Spaenschen Ambassadeur. Of hier eenighe mysteria onder schuylen / sal den tijdt/ die alles openbaert/ leeren.

De Eerst-

1618.

DE Eerst-Hertoghe Ferdinand van Oostenrijck besnijdt ende besnoept des Keysers authoriteyt ende ghebiet aen allen canten/ hem meer den naem van Keyser laetende/ dan de macht. Soo datter schier geen depeschen aen of van den Keyser en comen/ of sy moeten deur sijn handē eerst passeren. Dit verdriet den Keyser/ ende de Keyserinne seer/ maer cunnen het niet beteren. Aldus heeft te vooren Matthias oock ghehandelt met sijnen Broeder Rudolpho. Hem wort nu met de selfde maete in ghemeten/ daer mede hy heeft wtghemeten.

By Goeree een vlecke of Stedeken ontdect.

BY Goeree, een Stedeken nae by dē Briel/ is dese somer noordewaerts aen nae de zee/ een oudt vervallen Stedeken ontdeckt/ d'welck nu ettelicke hondert jaeren met sand is overstulpt ende bedeckt gheweest/ het is nu door de af-spoelijnghe van de zee gheblootet ghe worden. Men vinter fondamenten van groote huysen/ jae oock groote straeten/ soo dat eenighe daer wt oordeelen/ dat het wel eertijts een treffelicke Stadt gheweest is/ van welckes ondergang nochtans de Chronijcken ofte oude Historyen geen mentye en maeken. Hier heeftmen veelder hande antiquiteyten ghevonden/ als/ onder anderen/ twee groote tanden aen malcanderen/ twee coperen rijnghen/ die van outheydt/ ofte van den roest schier op geten sijn/ het schijnt dat in den eenen wel eertijts eenen steen gestaen heeft. Oock heeftmen hier ghevonden eenighe coperen penninghen/ daer beeltenissen op stonden/ ende op den eenen staet ghescheven Adrianus, op den anderen Antonius. Daer wt men oordeelt/ dat dese Stadt eertijts onder der Romeynen ghebiet ghestaen heeft. Gouden of silveren penningen en sijnder noch geene voor den dach ghecomen.

De Princen in hooghe-Duytschlandt/ die de Paepsche Religie hebben verlaeten/ sijn becommert over haeren Staet.

DE Gheunieerde Vorsten in Hooge-Duytsch-Land/ siende ende spuerende daeghelicx de meneen der Paepscher ligue/ soeckende des Pacus Rijcke over al te her-stellen: En sijn niet weynich becommert/ hoe sy hare Religye/ Vryheydt/ ende contraventyen van de Roomsche Ligue/ met middelen van vrede sullen mainteneren.

De Bisschop van Spier vaert dapper voort in het opbouwen eener ghewaldigher schanse aen des Phalsgraeven Landt-paelen.

DE Bisschop van Spier vaert niet alleene voort met groote neersticheyt in het bouwen van sijne Vestijnge te Vdenheym, maer hy doet de selfde veel stercker ende anders maeken/ als hy sijne Cuer-Vorstelicke Doorluchticheydt den Phals-grave belooft hadde. Het schijnt dat desē Bisschop den Cuer-Vorst Phalsgrave soeckt tot daetelickheydt te beweghen om alsoo de cracht van de Paepsche ligue den Pals-Graeve op den hals te brenghen.

Met gelijcke proceduyren gaet d'Eerst-Hertoghe Carel/ Bisschop van Neus in Silesien/ teghens den Hertoghe van Brunswijck/ om den selven/ ende alle Euangelissche van de Bisdommen Hildesheym ende Halverstat te verjaegen/ ende alsoo t'vier van den Paepschen crijch van boven/ ende van onderen int Rijck aen te steken.

De Duytsche Vorsten versoecken assistentye by den Coninck/ te vergeefs.

Het is den Gheunieerden Vorsten seer teghen de borst/ dat d'Eerst-Hertoghe Ferdinand/ nu Coninck van Bhemen/ tot Rooms Coninc soude vercoren worden/ wes halven sy aen den Coninck van Vranckerijck ghescheven ende versocht/ dat het sijne M. woude ghelieven haer behulpelick te sijn om sulckes te verhinderen/ waer op den voorseyden Vorsten geandtwoordt is/ dat de minder jaericheyt van sijne M. Mitsgaeders sijne alliantye met het huys van Oosten-Rijck/ Item de apparente swaricheden van eenen bloedighen oorloch van Spanyen tot hantaevijnghe van sijnen swaegher/ ende voorts de quaede gheleghentheden ofte ghestaltenissen van Vranckerijck/ gantschelick niet toe en laeten/ hem als nu te becommeren met dese swaere saeke. Van weghen de voorseyde Vorsten/ wort noch evenwel aenghehouden/ dat in allen ghevalle het sijne M. woude ghelieven eenen Ambassadeur op den Rijcxdach te Reghensberch teghen den 28. May te seinden/ om daer mede te bewijsen sijne Conijnckliche affectye tot den welstant van het Duytsche Rijcke.

Vdenheym wort gheslicht.

De Phalsgraeve Cuer-Vorst/ (op wis gront de schanse ofte t'vaste fort te Vdenheym aen dē Rijn door den Bisschop van Spier ghemaeckt wiert) als oock de Marck-Graeve van Baeden (die oock hier by gheinteresseert was) niet cunnende noch door besendijnghe/ nochte schrijvens den Bisschop van Spier daer toe bereden/

bereden/dat hy dit aenghevangen werck soude naelaeten/ hebben (nae ghehoudene communicatye met de Vorsten ende Stēden te Heylbrun vergaedert) gheresolveert/ ghewaepender handt dit fort af te werpen. De Phalsgraeve heeft op den vijftienden Iunij eenighe hondert Ruyteren ende soldaeten/als oock een groot getal boeren/ende volck met schuppen/hauweelen/bylen / ende andere ghereetschap nae Vdenheym ghesonden / die daer voor comende / ende niet stracx inghelaeten wordende/soo hebben sy begost haere ledderen te toonen/ende te richten. Die van binnen desen ernst siende / hebben sy de Phalsgraefsche/ sonder slach of stoot/in ghelaeten/die stracx met aller macht aen het breken ghevallen syn/ ende hebben de fortificatye gheheel gheslechtt / dwelck verricht synde/ soo synse vertrocken/sonder yet anders te doen. De Bisschop van Spier hadde vol-nae drye jaeren lanck aen dese fortresse laeten aerbeyden / met veel volcx.

> Gothar. Att. dicit Electorem Palatinum commisisse 3000 equites pedites que, & 1200. Fossores.

De Cuer-Vorst Phalsgraeve heeft in openen druck een verclaeringhe laeten wtgaen / daer in hy verhaelt den gheheelen handel ofte procedure tusschen hem ende den Bisschop/deser fortresse halven/ ghepasseert / die het belieft die can de selfde lesen.

> Pleurs wort van eenen Berch over-stulpt ende gheheelick verplettert/den 25. Augusti.

DAer is den vijfentwintichsten Augusti een schreckelick wonderwerck Godes gheschiet te Pleurs, een Stedeken gelegen in Switser-Landt/ ghehoorende onder de Jurisdictye van de Grilons ofte Graeubunders/ op den pas van Venetyen/ nevens/ja onder eenen af-hangenden bergh/ofte steenclippe / een seer ghenoechelicke plaetse/ daer verscheydene rycke ende treffelicke Heeren ende Edel-lieden/ so Italiaenen/ als andere/haere Palleysen/ ende Speelhoven hadden / oock viel daer veel handels ende neeringhe tusschen de Italiaenen ende Switsers. Het heeft sich toeghedraeghen / dat op den 25. Aug. ouden styls/des avondts met den onder-ganck der Sonne/ seer plotselick / ende onverhoets / dien berch ofte steen-rootse/ daer dese vlecke ofte Stedeken aen of onder leydt / in eenen ooghenblick tyts afghescheurt/ nedergheyallen/ende het gheheele Stedeken overstulpet/ verplettert/ende over-decket heeft/ Alsoo dat de Kercken/ Palleysen / groote ende cleyne huysen/ mitsgaeders alle heerlicke ghebouselen die daer stonden/van die berch ofte steenrotse gheheelick syn bedeckt. Het is oock onmogelick/ al waerender ettelicke duysendt menschen by een / ende voeghden al haer macht t'saemen / dat sy dien bergh jae het cleynste stuck des selfden souden cunnen daer van heffen/ verbeuren/verbreken/ofte verschuyven/ Men can al heel niet sien van de gheheele Stadt ofte yets dat daer in ofte daer aen geweest is. Men achtt datter onder desen berch ten weynichsten ander half duysendt menschen syn verplettert ende versmoort / eenighe schryven van 2100. behalven het vee ende beesten die daer inne waeren. Daer en is niet een levendighe creature daer van ontcomen / Jae men cander al heel niet sien noch speuren van alles wat in dit Stedeken gheweest is.

Dit Stedeken heeft gheleghen aen een Riviere ofte beke ghenoemt Mera, die van den afghebrokenen ende Neder-gheyallenen Berch soo is verstopt ende eenighe uyren in haeren loop opghehouden gheworden / dat een ander Stedeken ghenoemt Cleve, recht boven Pleurs ghelegen/ in grooten noodt van verdrinck geweest is/ Doch God de Heere heeft het versien/ wyseende het waeter eenen anderē wech/ daer het henen gheloopen is/ aen d'ander syde van dit stedeken.

> Veel boeckens comēder daeghelicx aen den dach.

DAer syn insonderheydt dit jaer veel Boecxkens / Liedekens/ Refereynen/ende Balaeden/aen den dach ghecomen / elck sprekende nae de Humeuren syner Auteurs/ als daer syn onder andere.

Verscheydene Vraegh-allen/ ende Teghen-Vraegh-allen.

Verscheydene clachten der kercke/seer treffelick ingheslelt.

Wee-clachte der Batavissche Maecht.

Practyche van den Spaenschen Raet.

Ondeckinghe van de Spaensche ende Jesuwytsche practycken.

Eenen vrolicken Trommel-slach.

Clachte der Gemeynte tot Enckhuysen ter/ der gener die houden by de oude Religye.

Historisch verhael van de voornaemste swaricheden/ Verschillen/ende Proceduren/ soo wel in Kerckelicke/als politycke saecken/ drye jaren herwaerts voorghevallen

vallen binnen de Stadt Oudewaeter.

Den Haerlemschen Herminiaen.

Naerder openinghe van een Hoochwichtighe saecke / betreffende den welvaert van ons bedroeft Vader-Land.

Discours / ofte wtlegginghe over den goudenen stock.

Den boeren flach.

De Arminiaensche Vaert nae Spaenyen.

Tooneel der Arminiaenen.

Verclaeringhe van den Goudenen Blaesbalch.

Het Arminiaensche Testament.

Arminiaenschen Dreckwaeghen.

Een cleyn Vensterken / waer door ghekeecken wordt hoe die groote Meysters haer tot de poorten der helle wentelen.

Clachte ende Bede der Remonstranten hier te Lande / aen den Hooch-Gheboren Doorl. Prince van Oranyen.

Remonstrantye van Iohannes VVtenbogaert, gheprefenteert in Novembri, 1618.

Gulden Legende van den nieuwen St Jan / Ofte cort verhael van den Edeldom / deuchden / ende handelinghe van Meester Jan van Barnevelt / &c.

Triumphe van den Doorluchtighen Prince van Oranyen. Ende noch vele andere.

Dit most so wat henen vlotten en drijven / maer met der tijd begost het in Holland te gaen / ghelijckt in het jaer 1617 in Vranckerijck ghegaen hadde / daer yeder een sijn penne scherpte ende te wercke stelde teghen den Marquis d'Ancre, hem scheldende voor de Roer-vincke ofte veroorsaecker der inlandscher beroerten / Voor eenē die den naeme des Conincks ende der Coniginne misbruyckte tot wtvoeringhe van sijn quaeder Resolupten / Voor eenen die van niets was opghecomen / ende nu gecomē was boven de treffelickste Heerē der Croone van Vranckerijck / Voor eenen / die alle Staeten / Amten / ende Officyen vergaf / Onder voet tredende de Justitye / Politye / ende crijchsordeninghe / Voor eenen die hem selven hadde schat-rijcke ghemaeckt met des Rijcx middelen / Voor eenen die nerghens anders nae en trachtte / dan om die van de Religye onder voet te drucken / ende de Jesuyten te verheffen / op dat sy hem ende de syne souden verheffen ende groot maecken / &c.

Even aldus heeftmen in dese tijden after straete sien trotten / ende op alle toonvensteren der Boeck-vercoopers siē ligghen / verscheydene Boecxkens / Daer in den Advocaet van Holland Iohan van Oldenbarnevelt, alsoo schendighe stucken sijn verwetē / als in die Fransche Boecxkens den Marquis d'Ancre sijn verweten:

Soo dat die beyde Groot-Gheachtte Personagyen / daer in malcanderen seer ghelijck sijn: Die lust en tijd heeft om Parallela hier van te maecken / die sal het alsoo bevinden. Maer hier in sijn die beyde verscheyden van Humeuren geweest / dat de Marquis d'Ancre alle die boecxkens / eñ t'ghene dat hem daer in verweten wiert / soo weynich gheachtt heeft alsmen het blaffen van cleyne hondekens achtt / hy en heeft mynes wetens / noyt teghen een der selfder ghe schreven / ofte laeten schrijven / Maer Meyster Ian van Oldenbarnevelt, die eenen tydt lanck als met doove ooren al het segghen ende weder-seggen / schrijven ende weder-schrijven / soo der Theologanten als der Politijcken / heeft aenghehoort / ende onbeandwoordt ghelaeten / heeft eyndelick sijn patientye verloren / alser een boecxken aen den dach was ghecomen / gheintituleert / Noodwendich ende Levendich Discours van eenighe getrouwe Patriotten ende Lief-hebbers onses Vader-Lands, over onsen droevighen ende periculeusen Staet, VVaer inne oprechtelick ende levendich vertoont wordt, in wat perickel eñ ghevaer wy gheraeckt sijn, ende waer henen dese verwarrijnghen tenderen, met de noodighe middelen om die te remedieren.

In dit boecxken wort d'Advocaet Oldenbarnevelt met naeme ende toe-name soo dapper aenghetast / dat hem al sijn patientye daer mede is benomen / Soo dat hy de penne in de handt nemende / hy in eenen haestighen yver een boecxken gheschreven / ende aen den dach ghegheven heeft / aldus gheintituleert.

Remonstrantye aen de hooghe ende Mogende Heeren Staeten van de Landen van Hollandt ende VVest-Vrieslandt, van Heer Iohan van Oldenbarnevelt, Ridder, Advocaet van den selven Lande.

VErscheydene cloecke ende verresiende Mannen / soo haest als sy Barnevelts boecxken saeghen ende laesen / oordeelden / dat het nu met hem wt was / nu hy hem aent schryven ghelecht hadde / Sy oordeelden / datter

1618.

datter nu alle daeghe soo veel Boerkens teghens hem souden geschreven ende aen den dach ghegheven worden / ende dat hem daer in soo veel wercks soude ghelevert worden / dat hy meer dan ghenoech soude te doene vinden. Het schijnt wel dat hy oock selfs dit wel vermoedt heeft / daerom heeft hy / om sulcx by tijdts voor te comen / by de Hooch. Mog. Heeren Staten van Hollandt te weghe gebracht / dat den neghenden Iunij (sijn boerken ontrent half Mey wtghegaen sijnde) een Placcaet is wtghegheven teghen het schryven ende drucken van allerley Boerkens / &c. Waer van dit de coppye is.

Placcaet teghen het drucken van allerley boerkens.

DIe Ridderschap / Edele / ende Stedē van Hollant ende West-Vrieslant representeerende de Staten van den selven Lande / Allen den ghenen die desen ieghenwoordighen sullen sien ofte hooren lesen Saluyt: Doen te weten: Alsoo niet teghenstaende verscheyden Placcaten voor desen gepubliceert ende verkondicht / eenige curieuse / ongheruste / ende twistgierige menschen tot Nieuwicheden ende veranderinghe trachtende / hen hebben onderstaen / ende noch daghelijcks onderstaen / verscheyden schandaleuse ende ergherlijcke Boecrkens ende Liedekens / Refereynen / Nieu-maren / ende dierghelijcke te dichten / in drucke ende ghescrifte uyt te gheven / ende onder de ghemeente te stropen: Oock seditieuse / factieuse / ende calumnieuse propoosten te ghebruycken / daer by niet alleene onbehoorlijck vande wettelijcke Regieringhe der Landen int Gheneraeł ende Particulier wordt ghediscoureert ende gheoordelt / maer oock ghearbeyt ende onderstaen tusschen Provincien / Steden / ende Inghesetenen der selver twist ende oneenicheydt te maecken / sulcx dat d'onwetende ende onervaren Menschen / ende den gemeenen Man daer deur lichtelijck tot misverstant ende scheuringhe ghebracht / ende van heuren behoorlijcken ende schuldighen plicht / dien sy heure wettelycke Overicheydt schuldich zijn / afgheruckt souden moghen werden. Ende also sulcx in Landen van goede Regierynghe niet en behoort ghetollereert / maer daer teghens (sonderlinghe in dese tijden / dient voorsien / ende naer Rechten ende voorgaende Placcaten / Wetten / ende ghebruycken vande Landen van Hollandt ende West-Vrieslant / beleth ende ghestraft te worden: So ist dat wy naer voorgaende rijpe deliberatie ende beraedtslaginghe / van nieus verboden ende gheinterdiceert hebben / Verbieden ende interdiceren by desen eenen yeghelijcken / van wat staet / natie / qualiteyt / ende conditie de selve soude moghen wesen / eenighe argerlijcke ende seditieuse Boecrkens / Liedekens / Nieumaren / schandaleuse Refereynen / ofte andere / hoedanich die souden mogen wesen / in geenderhande talen oft spraecken voort aen binnen de voorsz. Landen te brenghen / te drucken / nochte in drucke ofte gheschrifte laten uytgaen / te vercoopen / ofte stropen / ofte omme draghen / ofte eenighe seditieuse ofte calumnieuse propoosten houden / op te verbeurte vande selve Boerkens / Liedekens / ende andere gheschrijften / ende van noch hondert ponden tot veertich grooten voor die eerste reyse / ende voor die twede reyse op dubbelde boeten / ende arbytrale correctie / ende daeren boven noch ghestraft te worden aenden lijve / naer ghelegentheydt ende vereysch der saecken. Ende op dat t'selve te beter mach wordē achtervolght ende onderhouden / verbieden wy allen Boeck-druckers binnen de voorsz. Landen / voortaen yet te drucken / ofte in druck uyt te laeten gaen / ten sy t'selve eerst by onse Ghecommitteerde Raden / ofte den ghenen die inde respective Steden daer toe specialicken sullen gheauthoriseert zijn / verthoont / ghevisiteert / ende toeghelaten sal zijn / sonder dat nae de selve toelatinghe daer yet toe ofte afghedaen sal moghen worden.

Ende sullen alle Boeck-druckers ghehouden zijn t'Exemplaer origineel te houden van alle Boecken ende Acten die sy sullen drucken / ende t'selve aende Ghecommitteerde Raden over te seynden / aleer eenighe van dien uyt ghegheven ofte verkocht sullen moghen werden / omme te weten wat naemaels daer toe ofte af sal wesen ghedaen. Ende sullen alle Druckers onder heurluyder gedruckte Exemplaren ghehouden zijn te stellen heurlieder Naeme / ende plaetse / heurluyder residentie / eñ t'Iaer wanneer sulcx is gedruckt / oock den Autheur ofte Translateur van dien / mitsgaders d'Acte van permissie inden omslach vant eerste blat: Mede op peyne voor de eerste reyse van hondert

1618.

ponden tot veertich grooten t'pont / ende verbeurte vande Exemplaren / ende voor de tweede reyse van twee hondert ghelijcke ponden / ende verbeurte vande Exemplaeren: ende voor die derde reyse van drie hondert ghelijcke ponden / ende bannissemente upte voorsz. Landen voor den tijt van thien Jaeren. Ende ten eynde dit alles te beter achtervolght worde / Ordonneren wy / dat alle druckers inde voorsz. Landen gehouden sullen wesen / binnen den tijt van acht daghen nae de Publicatie deser / in handen vanden Magistraet respective daer sy resideren / te vernieuwen den Eedt / van dat sy luyden hen in alles hier nae sullen reguleren / op peyne van t'elcker Maendt daer nae te verbeuren de somme van hondert ponden tot xl. grooten t'pont / soo langhe sy daer van sullen blyven in ghebreecken: Welcke voorsz. peijnen ende boeten voor een derdendeel sullen komen ten proffyte vanden Officier die d'executie doen sal / een ander derdendeel ten behoeve vanden Aenbrenger / ende t'resterende derdendeel ten profite vande ghemeene saecke. Ordonneeren ende bevelen daeromme allen Officieren ende Justiciers dien sulcx toestaet / behoorlijck ondersoeck teghens die Contraventeurs te doen / d'selve te straffen ende doen straffen / sonder eenighe connibentie / naer forme ende inhouden van desen onsen Placcate. Ende op dat niemant daer van eenighe onwetenheydt ofte ignorantie en pretendere / ontbieden ende bevelen wy den President / ende Raden vanden hooghen Rade / d'Eerste ende andere Raden vanden Provincialē Rade / ende allen anderen Justicieren ende Officieren deser Landen / dat sy dese onse Ordonnantie van stonden aen alomme doen verkundighen / uytroepen / publiceren ende affigeren daermen ghewoonlijck is dusdanighen uytroepinghe / publicatie ende affictie te doen / Procederende ende doende procederen teghens de Contraventeurs ende Overtreders van desen totte voorsz. penen / sonder gratie / oochlupckinghe / faveur / dissimulatie / ofte verdrach / want wy sulcx tot dienste vanden Landen hebben bevonden te behooren. Ghegheven inden Haghe / onder onsen zeghel / ende Signature van onsen Secretaris op den 19. Iunij, int Jaer duysent seshondert ende achthien. Onder stont Ter Ordonnantie vande Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt. Gheteeckent A. Duyck zijnde daer op ghedruckt t'zeghel der selver Heeren Staten in rooden Wassche.

Maer dit Placcaet is weynich / jae schier niet met allen gheachtt / jae ten is veler weghe in Hollandt niet eenes ghepubliceert ghewozden / de verdeeltheydt der Staeten / Magistraeten / der Predicanten ende Ghemeynten / was te hooge geclommen / elck een schreef en wreef wat hy wilde. So dat / indien tot eenigher tyd dit versken

Scribendi Cacoëthes. — — — —
— — — — Tenet insanabile cunctos.

Item /

Scribimus indocti doctiq; Poëmata,

is waerachtich gheweest / soo was het nu ter tijt / want der Boerkens / dese kerckelicke ende politijcke twisten aengaende / sijnder soo vele aen den dach ghecomen / dat vast over al de Druckers daer mede haere persen besich hielden: waerē sy tsamen by een ghebracht / ick meyne dat sy wel soo groote Volumina ofte Tomos maeken souden / als drye ofte vier mael den Bybel groot is.

Stracx nae het uytgeven des bovenverhaelden Placcaets / isser / nevens veel andere Boerkens / aen den dach ghecomen een Tractaet aldus gheintituleert:

Provisionele openijnghe van verscheyden saeken ghestelt in de Remonstrantye van den Heere Advocaet van Hollandt ende West-Frieslandt, tot naerder onder-richtinge, soo van haere Ed. Mog. Als van alle getrouwe Patriotten, ende Lief-hebberen des Vader-Lands.

Maer weynich daeghen nae de editye des voor-verhaelden Tractaets / naemelick op den 22. Iunij, heeft de Advocaet by de Hooch. Mog. Heeren Staeten van Holland te weghe ghebracht / dat het selfde by openen Placcaete is verboden ghewozden / Ende hebben te ghelijcke in het selfde Placcaet de Heeren Staeten van Holland verclaert / dat sy dē voorsz. Heer Advocaet genomen hadden / ende alsnoch by desen

Het boerken teghens Oldenbarnevelt wtghegaen wordt verboden.

1618.

by desen verclaerden te nemen in hare speciaele protectye ende Sauve-guarde, Toesegghende ende verseeckerende eenen yederen die den Autheur ofte Drucker des selfden soude ontdecken / een recompense van vyf hondert ponden van veertich grooten / met pardoen van de ghene die mede schuldich sijnde / souden openbaren / door wiens belept / instigatye / ende persuasye sy sulcx ghedaen hadden.

Weynich daeghen hier nae sijn noch twee treffelicke Politici met schrijven aen malcanderen gheraeckt / al spruytende uyt de boven-verhaelde Boecrkens / Jae (al-hoe-wel dit luyden sijn van der penne) So souden sy schier a verbis ad verbera sijn ghecomen / Want sy malcanderen met cartellen / ofte uyt-daech-brieven tot vechten hebben gheprovoceert.

De Fransche Ambassadeur vermaent de Staeten tot vrede en eenicheydt.

Ontrent het midden van Augusto is in s'Graeven-Haeghe aengecomē de Heere van Boisisse, als extraordinaris Ambassadeur des Coninckx van Vranckerijc / ende hy heeft op den viertienden der selver Maent audientye ghehadt / met een voor-bedachte Oratye ofte reden de Heeren Ghener. Staeten vermaenende tot onderlinghe vrede ende eenicheydt in het stuck van de Religye / ende andere saecken. Seggende / onder anderen / aldus / Mijn Heeren, Den last dien ick van den Conijnck mynen Meyster hebbe, is om u lieden te bidden ende vermaenen met allen moghelicken vlijt, soo ten aensiene van de ghedachtenisse des over-ledenen Conijncx sijnes Vaeders, ende het vertrouwen dat ghy moet hebben op de continuatye van sijn vrientschap, door de Liefde die ghy-liedē u Vaeder-Land schuldich sijt, Iae om de Liefde uwes selfs, dat ghy al uwe raetslaeghen ende ghedachten wendet ende aenlecht tot versoenijnghe der ghemoederen uwer onder-saeten, die nu vervremt ende ghedeylt sijn door eenighe al te subtile ende curieuse Questyen in het stuck der Religye.

Ghy moet doen ophouden alle de twisten ende disputen die niet en stichten, wech nemende ende weerende de jalousyen ende wantrouwe, strijdich met de goede burgherlicke eenicheydt. Ende in plaetse daer van moet ghy-lieden malcanderen aenporren ende courageren tot vrede, ende eenicheyt, arbeydende ende u daer toe bevlijtighende, om uwen staet te verstercken ende te vermeerderen, Ghelijck die van Lacedemonyen ghedaen hebben in de jonckheyt harer Republijcque. Alle Staeten ende Conijnckrijcken, ghelijck natuerelicke Lichaemen, leven ende wassen door de selfde oorsaecken ende middelen, door de welcke sy sijn ghemaeckt ende versterckt, Ende sy gaen oock te gronde door contrarye middelen. Vwen Staet heeft voor fondament de alliantyen ende Vnyen opgherichtt tusschen de Vereenichde Provintyen, onder seeckere condityen, die haer Ooghe-merck hebben op de behoedenisse der Republijcke int ghemeyn, ende een yeder Provintye int particulier. Die wetten moeten u lieden sijn als de siele ende gheest van uwen Staet, sonder dewelcke den selfden niet en can leven nochte bestaen, hebbende teghenwoordelick het hooft soo hooghe verheven, dat hy ghelijck is, jae te boven gaet, de alder-outste ende machtichste Republijcquen, hy en is tot dese grootte ende glorye niet geclommen in soo corter tijdt, als door Vnye, Eendracht, ende goede correspondentye der Provintyen, door de couragye ende cloeckheydt van sijn Exc^e. ende u lieder goede ende wyse raedslaeghen. Dit sijn, mijn Heeren, de remparten ende bollewercken van uwē Staet, sonder de welcke alle andere fortificatyen, daer aen ghy soo neerstelick ende sorchfuldelick doet aerbeyden, het minste ghewelt uwer vyanden niet en sullen tegen-staen. Na verscheydene proposten ten voorseyden eynde gherepckende / voeght d'Ambassadeur dese woorden daer by / Het misvertrouwen ende den verborghenen haet onder u lieden regnerende, hebben u lieder saecken alreets daer toe ghebracht, dat eenighe van uwe Steden hare verseeckerijnghe elders als in desen uwen Staet ghesocht hebben, die seer verswackt sal worden, indien uwe garnisoenen sullen moeten ghebruyckt worden om de inwoonders der Landen ende Steden te dwijnghen, in plaetse van de selfde veerdich ende ghereet te hebben, om uwe vyanden teghenstant te doen.

Het eynde van uwe Tresues is naeckende, Indien u den crijch over-valt ter wyle dat ghy dus oneenich sijt. Soo en sie ick geen wtcomste voor u lieden. VVat vreucht, wat blijtschap bereyt ghy uwen nae-buyren, hoe sullen sy u belacchen ende bespotten, VVat hope gheeft ghy haer van haer over u te sullen wreecken sonder eenich perickel. Maer keert hare blijtschap in drouffenisse, versoent u onder malcanderen, verdobbelt ende herstelt de banden uwer Vnye, lecht af de hope ende wensch die een yeder onder u lieden heeft van dat sijn opinye d'over-hand sal nemen, ende bevlytichtu

1618. tichen u tot het ghene dat oorbaerlicker ende nutter is tot het ghemeyne beste.

D'Ambassadeur de bovenverhaelde en mer andere redenen ende vermaenijngen ghebruyckt hebbende/keerde sich tot syn Exc /de selfde aldus aen-spreeckende.

Mijn Heere, reddet desen Staet , die hem in uwe armen gheworpen heeft , op dat door de langhduyricheyt des selfden de ghedachtenisse van uwe victoryen ende triumphen den nae-comelijnghen moghe over ghelevert worden,

Ende ghy Heeren Staeten, hervatt ende verbetert door uwe wyse beraetslagijnghen t'gene dat nu heldt, ende herstelt het in soo goeden stant, dat noch den tijdt, noch de buyen, noch eenighe andere accidenten den selfden en beweghen noch beroeren, Ende dat de beschermijnghe ende de Confederatye die ghy hebt met de Croone van Vranckerijck , altijt bestendich blyve, ende dat ghy ende u volck indachtich sijnde ende bekennende de voortreffelicke weldaeden die ghy ontfangen hebt, Sijne M^{t}. veroorsaeckt de selfde te vermeerderen , d'welck aen hem niet ontbreecken en sal, ten sy dat ghy selfs in ghebreecke bevonden wort, sijne M^{t}. wenscht u lieden ende uwe Staet, Vrede, Ruste, Aen-was, en vasticheyt, &c.

Fransche troupes worde quaelick betaelt.

ALsoo de Fransche Regimenten in dienst van dese Landen synde/ nu in meer dan twee jaeren van den Conijnck niet en waren betaelt gheweest/ Ende dat het de Provintyen swaer viel die penningen (beloopende jaerlicx ongheväerlick tot ses tonnen gouts) te lichten op interesse (want de arme soldaeten hare weeckelicke Leenynge niet onbeeren en cunnen) So hebben de meeste Provintyen noodich gheachtt/ datmen den Conijnck van Vranckeryck met een staetelicke Ambassade soude besenden / om syne M^{t}. te congratuleren ende geluck te wenschen van weghen syne aencomste tot de Croone / Als mede dat het syne M^{t}. woude ghelieven te continueren in die goede affectye ende gunste tot dese Landen / als syn Heer Vaeder Henry Le Grand, ghedaen hadde/ ende te willen volherden in de betaelijnghe van de xxxviij. Fransche Vaendelen voet-knechten/ ende twee Vaenen Ruyteren/in dienst deser Landen synde:

Maer de Remonstranten van Holland en van Utrecht en hebben in dese besendinge gheensins willen consenteren/maer hebben het in aller manieren teghen ghehouden. Waerom sy dit ghedaen hebben weten sy wel/Andere weten het ooc wel.

Doch nae lange sollicitéren/ ende veel neersticheydt by den Heere van Asperen Ambassadeur der Heeren Gener. Staten/in Vranckeryck aenghewendt/ Isser eyndelick belofte ghedaen/ dat syne M^{t}. eerstes daechs soude betaelen de restanten van het jaer 1617. De Staeten Generael hebben op het aenschryven hares Ambassadeurs / een oorloch-schip in Vranckeryck ghesonden/ om dat gelt te haelen/ Maer het is te rugghe ghecomen sonder gelt mede te brenghen. Daer nae hebben de Staeten wederom een schip in Vranckeryck ghesonden/ten fine als boven/ d'welck den xvj Augusti wt Franckeryck te Rotterdam is aenghecomen/ mede brenghende drymael honderdt duys. guld. die de Conynck gesonden heeft tot verminderynghe van de after-stedicheden. Wat van de reste noch comen sal/ leert den tydt.

De Staten van Hollandt vergaderen wederom in Mey.

OMtrent half Mey syn de Staeten van Hollandt ende West-Friesland wederom vergaedert in s'Graeven-Haeghe. T'gene dat stracx in den aenvanck ghescheit is/ gaff weynich apparentye/tot vrede overmits in absentye van Dorth ende Amsterdam geresolveert is/ dat alle legaten die voor date van de separatye aen de aermen ghemaeckt syn/ sullen comen alleen aen de Remonstrantsche Diaconen/ ende die nae date van dien ghemaeckt syn van neutraele persoonen/ sullen van ghelycken alleene by de Remonstranten ghenooten worden / al waeren sy expresselick aen der Contra-Remonstranten kercke ghelegateert. Ende soo daer over questye vallen mochte / sal de judicature van dien niet staen by t'Hoff/maer by de respective Steden / die by arrest sullen wysen / in cas dat by Burghers die legaten ghemaeckt syn / maer soo sy by Edel-luyden/of supposten vant Hoff mochten ghemaeckt syn/sal de decisye staen by vijf ghedelegeerde Richters. Dese resolutye heeft op het nieuwe een groot miscontentement ghegheven/als smaeckende nae te groote partidicheydt ende veranderynghe in den ordinarisen cours van Justitye.

Dese

De Consenten worden op-geschort.

DEse 'in-landtsche twisten hebben / nevens andere swaricheden/ oock dit veroorsaeckt/ dat die van Hollandt naelaetich syn gheweest in het consenteren van haere consenten/ dwelck eyndelick soude strecken tot merckelijcke schaede ende naedeel van het ghemeyne beste der Gheunieerde Neder-Landen.

De vijf ander Provintyen als oock waeren willich ende bereyt haere consenten te openen / alleen hebben de Remonstransghesinde Staeten ende Steden in Hollant sulckes gheweyghert;

De Remonstrantsche Steden in Hollandt houde noch al tegen het afdancken van de Waert-gelders.

Soo dat noodwendelick de Staeten Generael met syn Exc. mosten bedacht wesen op middelen/ om den vervallenen staet deser Landen te redresseren/ dwelck niet en conde te weghe ghebracht worden/ten waere dat de VVaert-Ghelders afghedanckt wierden. Ten selven daeghe als de Gheneraele Staeten hier over versochten het advys van de Raeden van Staete / Soo hebben de Ghecommitteerde der Remonstrantsche Hollantsche Steden (nevens veel andere hevighe woorden) oock ghesepdt in de vergaederijnghe van de Raeden van Staete/ dat de Instructye van de Raden van Staeten mede brenght/datse de Privilegyen/ Statuten/ Usantyen/ ende andere Gherechticheden van de Provintyen / Steden/ende Leden van dien/ niet en sullen vercorten/dewyle het dan van ouden tijden her den Steden van Hollandt ende West-Frieslant heeft vry gestaen crychsvolck in tydt des noods aen te nemen/ dat dan haere Hooch-Mog. haer niet en behooren te perssen/dat sy haere Waertghelders / (die sy hadden aenghenomen tot beschermynghe haerer Privilegyen/ ende tot verdedighijnghe haerer autoriteyt) souden casseren : Maer hier op is haer gheandwoordt/ Dat d'aen-nemijnghe deser Waertghelders niet en was streckende tot verdedighijnghe ofte beschermijnghe van de Privilegyen der Landen ende Steden/ Maer datse waeren aenghenomen om die van de oude eñ waere Ghereformeerde Religye te perssen ende te dwijnghen/waer door groote onruste ende oneenicheydt wort aenghericht ende veroorsaeckt in alle de Steden daer de selfde syn aenghenomen/ Andere Steden/daer geen Waert-ghelders en syn/blyvende in ruste.

De Heeren Raeden van Staeten hebben de Heeren Gheneraele Staeten voor advijs ghedient/dat sy goet/ jae gantsch noodtwendich achttē/datmen de Waertghelders soude af-dancken/om alsoo den ghewenschtten vrede ende eenicheydt in dese Landen te her-stellen.

Edoch om de respective Magistraeten by haere behoorlicke aensienelickheyt te behouden / Soo soudemen de selfde versien met so veel Compagnyen soldaeten/ staende op de repartitye van de Gheneraeliteyt / alsmen soude noodtwendich achten/om te voorsien/ datse van de ontrustte Burghers ofte inghesetene haerer Steden (de welcke sy seyden te vreesen) niet en souden over-vallen/ ofte in haere authoriteyt ghequetst worden. Maer hier mede en syn de Remonstrants-ghesinde in Hollandt/ nochte t'Utrecht/niet ghecontenteert gheweest.

De Staeten ende syn Exc. resolveren op den 2. Iulij, datmen de Waertghelders sal casseren. Hier toe hebben mede de haere stemmen gegeven dese Hollandtsche Steden Dordrecht, Amsterdam, Enchuysen, Schiedam, Edam ende Purmereynde.

De Heeren Generaele Staetē/ Mitsgaeders syn Princ. Exc. Graef Willem van Nassou/ende de Heeren Raeden van Staete/siende ende bevindende/ dat het niet anders wesen conde/ hebben op den tweedden Iulij gheresolveert de VVaert-Ghelders te casseren / welcken dach wel dient aenghemerckt te wesen / om dat Prins Mauritius van Nassou met het legher van de Hooch. Mog. Heeren Ghener. Staeten/ Anno 1600. den tweedden Iulij, die treffelicke Victorye in Vlaenderen bevochten heeft / door Godes merckelicke hulpe ende bystant / tot groote vreucht deser Geunieerder Neder-Landen. Ick laete / wyen het believt / discoureren/ tot welckē van beyden desen tijdē de Hooch. Mog. Heeren Staeten ende syn Princ. Exc. grooter victorye hebben bevochten/op den tweedden Iulij, 1600. Ofte op den tweedden Iulij 1618. Wat my aengaet/ Ick spreke met den ouden Poët/

Non minor est virtus quam quærere parta tueri.
Labor inest illic, Hic erit artis opus.

Die Ghecommitteerde Heeren van Utrecht (die te deser tijdt seven in ghetaele sterck waeren in de vergaederijnge van de Generaele Staeten / ende een in de Raeden van Staete) soo haest als sy vernaemen dat die Resolutye ghenomen was / Soo syn sy ghelijckelick wt den

Haeghe

Haeghe nae huys gherepst/ om haer met d'ander Heeren van haere ghesontheydt te beraedtslaeghen / hoe sy die boven-verhaelde Resolutye souden cunnen vruchteloos maecken ofte doen veranderen.

Jck meyne dat zedert de regieringhe der Staeten in dese Neder-Landen/ noyt sulcke ongherymde proceduyren en syn gehoort alsser nu daeghelicx aen den dach comen/ alle gaer tenderende tot onser aller ruyne. Die niet moet-willens ghesinnet is de ruste / vrede / ende welstant der Landen te behinderen/ Die en behoorde immers niet te streven teghen de Resolutyen / die soo solemnelick by de Heeren Generaele Staeten syn ghenomen / ten over-staen van syn Exc^e. ende Graef Willem vā Nassou/ (beyde Stathouderen deser Landen) ende den Raet van Staete / ende dat in soo billicke saeken/ als syn het houden des Nationaelen Synodi , het af-dancken der onnoodighe VVaert-ghelders (om alsoo d'andere Provintyen buyten quaet vermoeden / ende haer selven in ruste te stellen) ende ten derden d'openynge van haere consenten/ Ten vierden de suyveringhe van de defecten der voorledener Jaeren.

Het soude te lanck vallen hier te verhaelen alle de middelen van inductyen/ die de Gener. Staeten / als oock syn Exc^e. soo mondelynghe als schriftelick/ ghebruyckt hebben/ om die Remonstranten van Utrecht / ende in Hollandt/ tot het af-dancken der VVaert-Ghelders &c. te induceren/ Jck sal nu in het cort gaen beschryven de executye der boven-verhaelde Resolutye.

De Staetē Gener. ende syn Exce. procederen tot cassatye van de Waert-ghelders.

ALs hare H. M. ende de Prince van Oranyen / Graeff Willem van Nassou (beyde Stadt-houders der Gheunieerde Neder-Landen) ende den Raet van Staete saeghen / ende nu hoe langher hoe meer bevonden/ dat sy door hare menichfuldighe besendynghen / met aen-wendynghe van groote costen/ ende veel-voudighe moeyten/ niet en voorderden / Maer veel meer haer selven in cleyn-achtynghe brochten/ Soo hebben sy wel rypelick met malcanderen ghedelibereert ende beraetslaecht/ hoemen die boven-verhaelde Resolutye van het casseren der Waert-Ghelders/ sonder quetsynge van de goede Gemeynte/ best ende bequaemst soude in het werc stellen? Sy hebben / nae langhe deliberatye/ hier over ghenomen / noodwendich geacht aen Utrecht (daer eerst de Waert-ghelders waren aenghenomen) te beginnen / ende aldaer de selfde op de ghevoeghelickste maniere te casseren ende ontwapenen.

De Prince van Oranyen trecht op Utrecht/ met eenige Ghedeputeerde der Ghener. Staeten.

Syn Exc^e. is tot desen eynde dē $\frac{25}{15}$. Julij wt den Haeghe getrocken op Utrecht/ met eenighe ghecommitteerde Heeren wt het Collegye van de Staeten Generael. Verscheydene Colonellen/ Ritmeysters/ ende Capiteynen / van alle Natyen/ hebben syn Exc^e. verghesels chapt / oock is Graef Ernst van Nassou ten selven daeghe op het aen-schryven syner Exc^e. van Aernhem op Utrecht gherepst.

Die van Utrecht vernemende dat syn Exc^e. op handen was/ en condē doe noch niet resolveren tot af-danckynghe van haere VVaert-Ghelders , maer sy stelden haer veel meer aen/ als of sy geresolveert waeren gheweest syn Exc^e. buyten haere Stadt te keeren / ende het wterste te verwachten.

Die van Utrecht versoecken de hulpe hares Gouverneurs teghen syn Exce.

Als syn Exc^e. nu al binnen Utrecht was/ So hebben eenighe in de regierynghe aldaer/ den Gouverneur Sir Ian Ogle ghesondert / ende onder-vraecht / of hy woude beloven met syn crychs-volc/ daer in guarnisoen ligghende/ haer ende haere VVaert-ghelders te assisteren?

Die dat afslaet.

Als de Gouverneur andtwoordde/ dat hy/ behoudens eet ende eere / sich niet en conde noch en wouden stellen teghens de H. M. Heeren Generaele Staeten syn Betaels-Heeren / nochte teghens Prins Maurits synen Veld-Oversten / maer dat hy gantschelick ghere solveert was de selfde te ghehoorsaemen in alles wat sy hem souden gebieden: Ledenberch ende de andere Heeren die hem van sulcx als voorseyt/ aenspraeken/ voor ooghen stellende het pericel ende swaricheyt daer in sy/ opiniatrerende/ souden vervallen: So en heeft hy daer mede niet wt-ghericht/ dan dat hy haere indignatye op synen hals ghelaeden heeft/ Sy even wel bleven ghere solveert het wterste te verwachten/ gelyck sulcx met der daet gebleken heeft/ ghestyft synde door eenighe Gecommitteerde wt het meerder ghetal der Staeten van Hollandt / die tot dien eynde t'Utrecht ghecomen waeren/ even ter selver tydt als syn Exc^e. daer quam.

Die van Utrecht worden in haer voornemen ghestyft/ door eenighe van de Gecommitteerde wt het meerder getal der Staeten van Holland

Syn

1618.

Sijn Exce. ende de Gecommitteerde der Gener Staetē casseren de Waert-gelders binnen Vtrecht.

Sijn Exc^e. dan / ende de Heeren Ghedeputeerde der Generaele Staeten bevindende / dat haere inductyen ende aenmaenynghen tot af-danckynghe van de VVaert-ghelders, by de Staeten ende Magistraeten van Vtrecht / niet en souden opereren / (de afgesondene van het meerder ghetal der Remonstrants-ghesinde Staeten van Hollandt dissuaderende t'gene dat sijn Exc. ende de Ghecommitteerde der Staeten Generael haer suadeerden ende belastten) ende considererende dat te vertrecken re infecta soude strecken tot ondienst van het Landt / ende disreputatye van de Heeren Staetē Generael / Soo hebben sy goet ghevonden selfs tot het af-dancken van de VVaert-ghelders te procederen / ende hebben tot dien eynde de twee compagnyen soldaeten van Graef Ernst van Nassou, wt Aernhem / ende de Compagnye van den Heere van Brederode, wt Viaenen (tsaemen sterc ontrent vijf honderdt man) ende de Compagnye Ruyteren van sijn Exc^e. wt Amersfoort ontboden. Dit voet-volck is op den $\frac{31}{21}$ Iulij smorghens vroech / sonder eenighen tumult ofte oproer / in de Stadt ghecomen / maer de Ruyters sijn buyten ghebleven / als niet van nooden wesende / dewyle sijn Exc. gheen resistentye en vondt.

Hoe het casseren der Waert-gelders sy toeghegaen.

Des selfden nachts heeft sijn Exc^e. het garnisoen van de Stadt sonder trommel te roeren / in waepenen doen comen / Ende sijnde alle Loop plaetsen / het Stadthuys / de voornaemste Straeten / ende de Stadts-poorten / met crijchsvolck wel besett / Ende neffens die drye voor-seyde Compagnyen voet volck / noch vier andere van het guarnisoen / op de Neu (wesende een groot marckt-veld) ghebracht sijnde / Soo is sijn Exc^e. met de Heeren Gedeputeerde ten half-vier uyren in den Morghen-stond / persoonelick op de Neu gecomen / Ende vindende een halve compagnye VVaert-gelders van Capiteyn N. aldaer op de wacht / ende d'ander helft aē een poorte / wierdt de selfde stracx op de Neu by d'ander helft ghebracht / wt last van sijn Exc^e. By een sijnde / geboot haer sijn Exc^e. dat sy haer stracx souden ontwaepenen / d'welck sy oock stracx deden / legghende haer gheweer in de Corps de guarde. Dit ghedaen sijnde / soo is stracx de trommel gheslaeghen / om d'ander vijf Compagnyen VVaert-ghelders by een te doen comen. Dese nu by een sijnde / Is de Heere van Fama, ende de Luytenant van de guarde van sijn Exc^e. aen de selfde gesonden / om haer te bevelen dat sy daetelick de waepenen souden afleggen / d'welc sy stracx deden / legghende haer gheweere ten huyse van hare Vaen-draegers.

Sijn Exce. beveelt de Waert-gelders wt de waepenen te gaen.

Sy gehoorsaemen / eñ leggen haer waepenē af.

Sijn Exc^e. als een voorsichtich Heere / hadde alle de straeten met sijn crychs-volck soo laeten besetten / dat de VVaert-gelders geen cause en saeghen om yets te attenteren / of sy schoon ghewilt hadden. Eener van dit volck hadde noch aengheshouden / nae dat hijt gheweere hadde afghelecht / sijn rijnck-craege d'welck sijn Exc^e. siende / heeft hem belastt de selfde daetelick af te leggen / d'welck hy ghedaen heeft.

Dit alles is soo stille / ende met so goede ordre toe ghegaen / dat het te verwonderen was / het is meest beschickt gheweest eer de Burghers waeren opghestaen / Immers en is daer door niemandt in sijnen slaep ghestuyrt gheweest / Ick gheswyghe dat yemandt aen goedt ofte bloedt soude sijn ghecrenckt ofte verseert ghewórden.

De Gecommitteerde van het meerdere ghetal der Staeten vā Hollandt vertrecken met grootē spoedt wt Vtrecht.

De Ghecommitteerde van het meerdere deel der Staeten van Holland / siende dat de saeken aldus (verre buyten haer vermoeden) waeren afgheloopen / vertrockē in groote perplexiteyt wt Vtrecht / terwyle dat sijn Princ. Exc^e. besich was met het ontwaepenē der VVaert-ghelders. Dese Ghecommitteerde des anderen daechs in de vergaederynghe der Staeten van Hollandt rapport doende / noemden die VVaert-ghelders Eenen hoop Rabauwen, op de welcke men sich niet en mocht verlaeten.

Ledenberch ende eenige vā de Staeten van Vtrecht vertrecken wt de Stadt.

De Secretaris Ledenberch, ende eenige van de Staeten van Vtrecht / die principaele Auteurs waeren van het aen-nemen der Waert-ghelders binnē Vtrecht / ende andere mis-verstanden daer wt geresen / Sijn des selfden daechs wt der Stadt vertrocken.

Sijn Exce. wort van de Gecommitteerde der Staetē van Vtrecht seer bedanckt.

Maer op den naemiddach quaemen by sijn Exc^e. ende de Heeren Gedeputeerde der Gener. Staeten / die Heeren Gereltcyn, Hardenbroick, Eck, Plois, Pol, ende den Advocaet Haemel, als Gecommitterde van de Staeten van Vtrecht / ende hebben / nae ghedaene complementen / sijn Exc^e. ende de Gecommitteerde der Staeten Generael / hooghelick bedanckt van weghen het ghepasseerde / sijn Exc^e. seer recommanderende de ver-

sekerthepdt van de Stadt ende staet van Utrecht.

Die van Dordrecht/ Amsterdam/ende van andere goede Steden wt Hollandt ende West-Frieslandt/te Utrecht ghecomen synde/ om syne Exc^e^. ende de Ghecommitteerde in alles te seconderẽ/ waeren by dese dancksegghynghe/ ende disavoveerden de commissye ende besoignes van de Ghecommitteerde der Staeten/ die te vooren wt Hollandt daer gheweest waeren/ghesonden van het meerder ghetal der Staeten van Hollandt.

De af-ghedanckte VVaert-ghelders syn elck haeres wechs ghetrocken/ verschepdene nae de guarnisoenen van den Eerst-Hertoghe Albert van Oosten-Rijck/van daer sy ghecomen waeren. Die pets hadden te pretenderen van achter-stedichept dien is contentement ghegheven.

Veel honderden van menschen comen wt de benaebuyrde Steden binnen Utrecht.

Daer syn te deser tijdt veel honderden van menschen / soo wt Amsterdam/ als wt andere benaebuyrde Steden van Hollandt/op Utrecht ghetrocken/Alsoo datter geen schupten noch waeghens meer/ in verschepdene Steden/om gheldt te becomen en waeren/ende t'Utrecht waeren alle Herberghen soo vol/datter vele geen plaetse vinden en conden om te herberghen ofte slaepen: Vele mepnden/dat eenen Predicant van de oude Ghereformeerde Religye des Sondaechs binnen Utrecht soude ghepredickt hebben/ ende quaemen om d'eerste Predicatye aldaer te hooren.

Eerste Predicatye binnen Utrecht.

Maer overmits soo in der haeste op alles geen ordre en conde ghestelt worden: So is de eerste Predicatye binnen Utrecht eerst gheschiet des dynghsdaechs daer nae/door den Godsaelighen Wel-gheleerden D. Rudolphum Petri, Ordinaris Predicant binnen Amsterdam/ synde den xxviij^en^. dach Iulij, ouden stijls/ nae dat s'daechs te vooren dese publicatye/wt last ende bevell van de E. Vroedtschap aldaer/ghedaen was:

Publicatye van de E. Vroedschap der Stadt Utrecht/van weghen de ware Ghereformeerde Religye/ gedaen den 27 Iulij. 1618.

Men doet hier kennelick maecken allen ende een yeder, dat op t'versoeck van de bedroefde Ledemaeten der waere Ghereformeerde Kercke hier binnen Vtrecht , op desen morghen gedaen aen de Vroedschap deser Stadt, Es verstaen ende belieft, met goed vinden ende goeden wille van sijn Princ. Exc^e^. als Stad-houder, ende die Heeren Gecommitteerde van de Hoog. Mog. Heeren Staeten Gener. dat sy sullen moghen openbaerlick de waere Ghereformeerde Religye exerceren binnen deser Stadt, ende by provisye in de Buer-Kercke alhier , tot naerder Ordonnantye , ende in aller modestye, stilheyt, ende obedientye, volghens de resolutye desen voor-noẽ by de Vroetschappe daer over ghenomen. Ordonneren ende believen daeromme allen ende een yeder, van wat staet , konditye, ofte ghesindtheydt hy sy, hen-lieden daer inne geen letsel ofte moyenisse te doen , oock d'een den anderen hier over, ofte ter cause van Religions saeken, te iniurieren ofte missegghen, veel min te misdoen , op swaere correctye , ter arbitragye van de Vroedtschap voorseyt.

De Contra-Remonstranten wort de Doem ingheruymt.

Maer den toeloop der burgheren ende inwoonderen der Stadt Utrecht/ de oude Ghereformeerde Religye toeghedaen/ is soo groot gheweest/ ende het ghehoor is daeghelicx soo ghewassen / Dat de Buer-kercke (al-hoe-wel het een taemelicke groote Kercke is/ nochtans voor de toehoorders veel te cleyne was/ Also dat de Overichepdt is veroorsaeckt gheweest den genen diemen Contra-Remonstranten noemt/ de Dom-Kercke te geven om haren Gods-dienst daer in te doen/ die so vol menschen comt/alsmẽ daer des Sondaechs in predickt/ alsser eenichsins tot het ghehoor cunnen comen. Als ick door Utrecht repsde/ ende op den vierden Octobris aldaer predickte/ mepne ick datter/ na mijn gissynge/naerder de vier dupsẽd/ als 3000. menschen in de Kercke waren.

Groote menichte der Contra-Remonstranten binnen Utrecht.

Dit verschilt immers al te vele vã twintich of dertich Contra-Remonstrantsche huys-ghesinnen / diemen te vooren seyde/ dat maer binnẽ Utrecht en warẽ. God de Heere wille voortaen synen rycken segen hier toe gheven/ Dat de goede Gemepnte binnen

1618.

te binnen Vtrecht daeghelicx moge wassen ende toenemen / niet alleen in ghetal van toehoorderen/maer oock in het ware gheloove crachtich in goede wercken.

De Staten ende Magistraten worden verandert.

De Heeren des Magistraets ende de Ghemeyns-lieden binnen Vtrecht vonden selfs goet/jae noodich/ Datter door syn Exc. ende de Ghecommitteerde van de Gheneraliteyt/soodanighe ordre in de regierynghe mochte gestelt worden / datter nae desen gheen sulcke moeyte ofte warrynghe meer en mochte ontstaen/ Ende of wel haren Keur-dach/ nae oude ghewoonte/niet wesen en soude voor den eersten Octobris, synde Remigij dach / soo vonden de meeste nochtans goet / dat het nu teghenwoordelick soude gheschieden/ Ende syn by de meeste stemmen eenighe ghenomineert ende aen syn Exc. ende de Ghecommitteerde van de Generaeliteyt ghesonden/om de selfde te versoecken/dat het haer woude ghelieven op het Raedhuys te comen/ om dit voorverhaelde in het werck helpen stellen. Dit alles in de vergaederynghe van de Staeten des Lands van Vtrecht voor-ghedraeghen synde/is by de selfde gheapprobeert.

Syn Princ. Exc. ende de Ghecommitteerde der Generaele Staeten/dit alles in achtynge nemende/hebben wel verstaen/ dat de Stadt ende Staet van Vtrecht noch niet ghenoechsaem verseeckert en waren voor nieuwe moeyte / Ten ware dat oock de Auteurs van dese moeyten (ofte ten weynichsten eenighe der selfder) waren herstelt/ende andere (de oude Gereformeerde Religye / ende t'ghemeyne Lands beste beter toe-ghedaen) in hare plaetsen/ofte immers nevens haer/in des Lands / ende der Stats regierynge waren ghestelt.

De regierynghe binnen Vtrecht heeft tot noch toe bestaen in veertich Persoonen/ Twee Burgher-Meysteren/ twee Thresauriers/twaelf schepens/ eñ xxiiij. Gemeyns-lieden. Daer is nu eenpaerlick besloten/ dat die van de veertighen voorbenoemt / noch veertich tot haer souden kiesen/ Ende dat de Stadt-houder daer by soude stellen noch twintich mannen/ Ende dat hy dan wt die hondert soude kiesen veertich mannen / die voort-aen Vroetschappen souden genoemt worden. Wt dese hondert heeft syn Exc. gecoren twee Burgher-Meysteren / Cornelis van den Pol ende Nicolaes Berck. Van de oude veertighe en synder maer vier-tiene in de regierynghe der Stadt ghebleven.

Ende is/onder anderen / goet ghevonden/

1. Dat voort aen niet meer een Edelman/synde in het Collegye van de Staeten/en sal moghen d'eerste Burger-Meyster wesen.

2. Dat syn Exc. als Stadt-houder/alle jaere wt een dubbel ghetal/ d'welck de Magistraet met de Vroetschap hem sullen voorstellen/ den Magistraet sal kiesen ghelyck dit eertyds / soo wel binnen Vtrecht/als in de Hollantdtsche Steden is ghebruyckelick gheweest.

3. Ende by al dien het ghebuerde / dat eener wt de Vroedtschap in den Magistraet vercoren wierde/ofte wanneer een der selfder comt te sterven / Soo sal syn Exc. eenen anderen bequaemen persoon in des over-ledenen plaetse moghen setten.

T'ghetal der Edele in de Staeten wordt vermeerdert.

T'ghetal der Staeten van Vtrecht is oock met vier ghequalificeerde Edellieden versterckt/ ende daer synder twee int Collegye der Gheeligeerde ghestelt.

Ledenberch resigneert syn plaetse.

De Secretaris Ledenberch, die wt der Stadt gheweken was doe syn Exc. besich was met het afdancken der Waertghelders/ stracx daer nae wederom in de Stadt ghecomen synde (met eenighe der Staeten van Vtrecht / die met hem wtghetrocken waeren) heeft synen afscheyt versocht/doch alleenelick pro forma, als daetelick daer nae ghebleken heeft/want als hy by syn woort ghevanghen wiert/ ende hem syn versoeck de facto ghegheven wiert/ Soo heeft hy stracx daer nae door eenige syner vrienden versocht in integrum herstelt te moghen worden / maer te vergeefs/Anthonie van Hilten, een cloeck eerlick man/ was al daetelick in syn plaetse ghestelt/ met believen van alle de Staeten van Vtrecht.

De Staeten van Vtrecht willighen den Nation. Synodum in/ Ende oock den Provinciaelen.

Nae dat dese veranderynghe in de regierynghe gheschiet was / hebben de H. M. Heeren Staetẽ van Vtrecht de Nationaele Synode/ als oock de Provintyaele goedt-willichlick inghewillicht/gelyck de Generaele Staeten dat selfde hadden goet ghevonden. Sy hebben oock het af-

1618.

Oock het afdancken der Waert-ghelders.

het afdancken der Waert-ghelders in de Hollandtsche Steden / gheheel noodtwendich gheachtt / tot ruste des Lands/ volghende het oordeel der Gener. Staeten / ende syner Exc. daer van ghevende speciaele Acte in debita forma.

Syn Exce. verreyst na den Haeghe.

Dit aldus alles ordentlick bestelt synde / is syn Princ. Exc. met de Ghecommitteerde Heeren / dē 3en Augusti st. v. nae den Haeghe gherepst. Hy is Leyden voorby getrocken/wel wetende/ dat syn comste aldaer/den Heeren des Magistraets/ ofte immers den meerderen deel der selfder/niet aenghenaem wesen en soude.

Wort bedanckt van de Gener. Staeten.

Syn Exc. in den Haeghe ghecomen synde/ hebben de E. H. M. Heeren Generaele Staeten/ syn Exc. ende de Ghecommitteerde Heeren deses Collegij, hooghelick bedanckt voor den goeden dienst den Landen ghedaen in het cloeck beleyt der boven-verhaelde saecken.

Wort vereert met Eer-Rymen.

Nevens verscheydenen Congratulatyen/lof-dichten / ende Eer-Rymen/die tot lof ende eere Mauritij des Princes van Oranyen ghemaeckt syn/nae dat hy/ghelyck voorseyt is/binnen Utrecht alles in goede ordre hadde herstelt / is oock dit Epigramma tot syner eere ghemaeckt ende ghedruckt.

1618.

AD ILLVSTRISSIMVM AVRAICVM PRINCIPEM MAVRITIVM COMITEM A NASSAV, &c. FÆDERATARVM BELGII PROVINTIARVM GVBERNATOREM:

Cujus ductu atq; auspicijs Trajectum, totaq; Trajectensis Ditio ad Ordinum Generalium obsequium fæliciter ac pacate redijt viij. Kalend. Augus. CIↃIↃCXVIII. dimisso atq; exauctorato eo milite, qui factiosorum quorundam nutu adversus publicam Patriæ tranquillitatem conductus merebat.

IAm nova Trajectum numeratur adorea nostro
Mauritio, tota fas modo pace frui.
Multum est a patrijs secludere finibus hostem,
At plus, internis si medeare malis.
Auraicus Princeps illustris præstat utrumq;,
Pax ut firma foris sit quoq; tuta domi.
Contudit Alcides Hydræ tot divitis ora,
Hæc tamen externum sed fuit Hydra malum.
At mox quas intra sensit sua viscera flammas,
His solum Herculei succubuere tori.
Mauritius non est Alcides, major at ipso est,
Dum cadit illius hostis uterq; manu.

Andere

1618.

Andere hebben ter eere van sijn Exce. dese versen ghemaeckt / begrypende het jaer-ghetal van 1618.

> LaetV steM nV hooren VanDIt Lant tot In SpaIgnen. 1618.
> Met roepen VIVe Den PrInCe Van OraIgnen. 1618.

Sijn Princ. Exc. nae den Haeghe reysende / alwaer sijn præsentye hooghelick van nooden was / heeft binnen Vtrecht ghelaeten Graef Ernst-Casimir van Nassou, die op het verschryvẽ van sijn Exce. daer ghecomen sijnde/seer goede diensten heeft ghedaen in het af-dancken der Waertghelders/ende andere saecken van importantye/daer toe sijn Exce. hem heeft ghemployeert. Sijn Genaede is met goet vinden/ jae op het versoeck ende bede der Heeren des Magistraets binnẽ Vtrecht ghebleven/als sijn Exce. nae den Haeghe vertrock / om op alle voor-vallende saeken soo in der Stadt/ als in die gantsche Provintye d'ooghe te hebben.

Graef Ernst van Nassou blijft te Vtrecht.

Sir Iohan Ogle, Colonel, ende Gouverneur deser Stadt, is evenwel by sijnen staet ende bedienijnghe ghebleven / ordre stellende op de wachten der Soldaten binnen Vtrecht in guarnisoen ligghende / ende doende soo als hy te vooren ghedaen hadde.

Sir Iohan Ogle blijft noch Commandeur binnen Vtrecht.

Edoch sijne Ed. L. in ervaerijnge comende/Dat de Heeren des Magistraets van Vtrecht ernstich aenhielden by de Gheneraele Staeten ende sijn Princ. Exce. Dat Graeff Ernst van Nassou, (die een Heere is van grooten aensien) binnen Vtrecht sijn residentye mochte nemen / wel grootelicx van noode wesende/dat in deser constellatye een Heere van groote qualiteyt soo binnen Vtrecht / als in die Provintye het ghebiet soude hebben / tot dat alle saecken in stilte souden gebracht wesen/ So heeft de Colonel Ogle goet ghevonden selfs sijn gouvernement te resigneren/ende te rusten / nae soo vele moeyten/ die hy binnen Vtrecht neghen jaren lanck ghehat hadde.

De Colonel Ogle resigneert sijn Govvernement.

Eenighe sijner Quaet-gunners hebben verscheydene propoosten gehouden tot sijnen naedeele/ die sy niet en cunnen waer maken: Soo lange als hy de H. M. H. Gheneraele Staeten / ende sijn Princ. Exce. can contentement gheven/ meyne ick dat niemand onder den Ghemeynen Man/hem en behoorde te blameren. Die hem erghens van heeft te spreecken / hy sal een bescheyden Man aen hem vindẽ.

DE Heeren Gheneraele Staeten/ ende sijn Princ. Exce. hebben na het afdancken der Waertghelders binnen Vtrecht / noch ten overvloede gheschreven ende ghesonden aen die Hollandsche Steden die Waertgheiders hielden/ haer wel ernstlick vermaenende tot afdanckijnghe der selfder/ Maer siende ende bevindende / dat sy vergheefsche moeyte aenwenden / Jae dat sy haer selven met al dit besenden en schrijven in groote disreputatye brochtẽ/ Soo hebben hare E. H. M. geresolveert hier in nu voort-aen pro authoritate te procederen / ende hebben derhalven dit Placcaet ghecoucipieert/ ghearresteert/ ghebubliceert / ende in openenen druck ghedivulgeert.

Placcaet van de Hoog. Mog. Heeren Staeten Generael der Vereenichde Neder-Landẽ/ op het afdancken eñ licentieren van de nieuwe aenghenomene Waert-gelders.

DJe Staeten Gheneraal der Vereenichde Neder-Landen / doen te weten, Alsoo nu beth als een jaer herwaerts geleden/ in verscheydene Provintyen ende Steden/ buyten gewoonlicken voet ende ordre / nieuwe lichtijnghe is ghedaen van een merckelick aental van nieuwe VVaert-ghelders, wesende buyten eede vande Gheneraeliteyt / ende sijne Exce. Ende alsoo tweeder-hande crijchsvolck int Land ghehouden wort/ t'welck noodsaeckelick strecken soude tot schaedelicke prejuditye / ende tot scheurijnghe van den onderlijnghen band van eenicheydt / soo een yeghelick nae sijnen eygenen wille ofte goetduncken/sonder directye van de gheneraeliteyt / gheoorlooft soude wesen compagnyen te lichten/ ende daer van apart te disponeren / behalven dat de Provintyen ende Steden daer sulcx ghesckiet / haer selven onbequaem maecken om te draeghen haer contingent tot onder-stand van de ghemeene saecke/ tot confusye van den staet/ ende aenwassijnghe van allerhande factyen/ ende ondergank van de wettelicke authoriteyt: Hebben wy met advyse van sijn Exce. dẽ Wel-gheboorenen Heere Graeve Willem Lodewich van Nassau/ Stadt-houder/ &c. Ende den Raet van State / om de onghemacken ende swaricheden die hier

door de Landen gheschaepen waren over te kommen/ te verhoeden/ goet gevonden ende gheresolveert / dat tot afdanckinge ende cassatye van de selve nieuwe ghelichtte Soldaeten ofte Waert-ghelders soude sonder wtstel werden geprocedeert/ daer toe autoriserende syn Exc^e. ende sekere onse Ghecommitteerde nevens de selve/ ghelijck sulcx oock binnen Utrecht in t'werck is ghestelt. Doch alsoo alnoch binnen eenighe Steden van Holland/ de ghesepde Waert-ghelders werden / niet teghen-staende onse Resolutye/ gheconținueert / tot soo merckelicken ondienst als voor-sept is. Daer by noch comende/ dat de selve in eenighe Steden seer groote ende exorbitante insolentyen ende moetwillicheden syn pleghende/ daer wt dan meerder swaricheydt ende onheyl soude moghen ontstaen : Soo ist/ dat wy om sulcx by tydts voor te comen / ende af te weeren / ende de goede Inghesetene te brenghen tot de voorighe ruste ende noodighe ghehoorsaemheydt/ daer in de selve waren voor date van de aennemynghe van de voor-sepde nieuwe VVaert-gelders: Wy de selve Soldaeten met hare Capiteynen ende Officieren/ ende andere Bevel-hebberen / lasten/ bevelen/ ende ordonneren / binnen den tydt van tweemael vier-en twintich uyren/ nae de publicatye / affictye / ofte insinuatye van desen (sonder eenighen naerderen last ofte andere jussye te verwachten) haere wapenen datelick af te legghen/ ende wt haeren Eet ende dienst te scheyden / op pene van anders doende/ oft daer inne naelaetich blyvende/ als Rebellen ende Perturbateurs van de ghemeene ruste / aen lijf ende goet ghestraft te worden / anderen ten exempel/ sonder eenighe dissimulatye ofte conniventye. Lastende ende bevelende allen ende eenen yeghelicken Officieren ende anderen dien dit aengaen sal ende behoort / den inhouden van dit ons Placcaet alomme te doen effectueren ende executeren / sonder des te syn in ghebreke : Want wy sulcx voor den dienst/ ruste/ vrede/ welstandt ende verseeckertheydt van den Staet van de vereenichde Provintien hebben bevonden te behooren. Ghegheven onder onsen Contreseghel/ Paraphure/ ende Signature van onsen Greffier/ in s'Graven-Haeghe / op den achtiensten dach der Maent Augusti, in den jaere sestien hondert achtiene.

Was gheparapheert Adriaen van Manmaker V^t.

Onderstont /

Ter ordonnantye van de Hoochgemelte Heeren Staeten Generael,

Gheteeckent.

C. Aerssen.

Synde daer op ghedruckt het Contrezeghel in Rooden Wassche.

De Heeren Staeten Generael hebben dese haere Placcaeten van het afdancken der Waert-ghelders in s'Graeven-Haege den 11. Aug. met vier trommelen doen publiceren/ ende in drucke laeten placken ter plaetse daer sulcx ghewoonelyck is/ oock hebben haere H. M. de Magistraeten der Steden daer de Waert-ghelders laegen/ als ooc de Capiteyne der Waert-ghelders / door expresse boden de selfde doen insinueren. Dit bevel der H. M. Heeren Staeten Generael is ghehoorsaemt / ende syn alle de Waert-ghelders afghedanckt / ende haer is een maendt solds boven haere verschenen gagye ghegheven voor haere pretensye / segghende dat haer belooft was twee jaeren sekeren dienst. Elck een is syns weechs ghetrocken.

De Genen Staeten doen het bovenverhaelde Placcaet publiceren met tromelslach.

Die van Rotterdam/ wetende dat dit Placcaet op handen was / hebben haere Waert-ghelders op den xix. Augusti afghedanckt/ eer het ghepubliceert was.

Die van Rotterdam casseren hare Waert-Ghelders.

Die van Harlem, siende dat het niet anders wesen en mocht / hebben oock de Waert-Ghelders afghedanckt.

Als oock die van Haerlem.

Als oock ghedaen hebben die van Leyden, op den xxj^{en}. Augusti stylo novo. Die ontwaepent ende betaelt synde/ elx haeres weechs ghetrocken syn. Doch verscheydene der selfder eer sy wt de Stadt gheraeckten / hebben van de Burghers veel hoons ende spots moeten hooren ende verdraeghen / ende sy en wierden nu by velen niet meer VVaert-Ghelders, maer Quist-Ghelders ghenoemt.

Ende Leyden.

De EE. Heeren des Magistraets binnen Leyden hebben oock ordre ende last ghegheven / de Barecade ofte schanse die voor het Raed-huys stondt / af te breken/ als de Timmerlieden teghen den avondt daer aen begosten te aerbeyden/

Te Leyden wordt de schanse voor het Raed-huys afgebroocken.

soo quae-

Gillis Van Ledenberg Secretarius der Heeren Staten Van Wtrecht.

1618.

so quaemender stracx een groote menichte van jonghers ende half-wasselijngen/ oock mannen ende vrouwen by menichte toegheloopen / om te sien hoe dit in syn werck ghijnck. Veel goede Burghers/ die eenen tydt lanck in groote sorghe ende vreese gheseten hadden / vreesende dat sy van de Waert-ghelders souden van haere bedden syn ghehaelt/ ofte gheplundert gheworden/ Verheuchden ende verblyden haer boven maeten seere / als sy dit saeghen / God den Heere daer over seer hertelick lovende ende danckende: Eenighe jonghers ende half-wasselijnghen/ honghen stroo bos kens aen de pallisaeden deser schanse / als veylende de selfde/ ghelijck sy oock de yseren pinnen deden die daer op stonden / welcke sy Barnevelts tanden noemden/ daer op hooghende ende mynende / alsmen ghewoon is te doen wanneermen yets by opslach is veylende/ vercoopende ofte verpachtende.

Immers quam daer sulck een menichte van menschen / dat de Timmerlieden daer wt mosten scheyden / doch quaemen wederom ontrent elf ofte twaelf uren in der nacht / ende braeken soo voort die schanse gheheel af.

Dese 600. burghers waeren ontschuttert/ om dat sy hadden geweyghert te doen den nieuwen eet die de Magistraet haer voorhielt.

Nae af-danckijnghe der Waert-Ghelders/ syn binnen Leyden de ses honderdt ontschutterde Burghers wederom goet ghedaen ende herstelt/ blyvende even wel alsnoch oock in staet de nieu-aenghenomene Schutters. Ooc syn die Burghers ende inwoonders / die van weghen dese inlandtsche troublen waeren wtghewesen / weder ingheckomen / ende alsoo is stillekens het bannissement afghedaen.

De Staeten Generael/ ende syn Exce. resolveren eenige van de voornaemste Hoofden der Remonstrantẽ ghevangen te nemen.

DE H. M. Heeren Gheneraele Staeten/ ende de Prince van Oranyen hadden wel ghehoopt/ dat de Remonstrantsghesinde Staeten ende Magistraeten in Holland/ ende elders/ na het afdancken der Waertgelders/ haer soo hart niet stellen en souden teghen de resolutye harer Hoogh. Mog. belanghende het inwillighen des Nationaelen Synodi ende andere saecken ghehoorende tot de vrede ende eenicheydt der Landen/ Maer hare H. M. ende syn Princ. Exce. siende ende bevindende/ Dat vele der selfder haer lieten leyden door Meyster Iohan van Oldenbarnevelt Advocaet van Hollant ende andere Pentionarisen in de Remonstrantsche Steden/ die onbeweeghelick waren ende bleven/ Int minste niet willende wijcken van hare resolutyen / Confederatyen / ende aengevangene proceduyren/ Soo hebben hare Hooch. Mog. eñ syn Princ. Exce. noodwendich gheachtt hier anders in te versien/ eer het te laete soude wesen/ resolverende derhalven in verseeckerijnghe te nemen die persoonen / die sy hielden als Hoofden ofte Bel-haemels aller deser inlandsche moeyten ende beroerten / te weten / den Advocaet van Holland ende West-Vrieslant Iohan van Oldenbarnevelt, Rombout Hoogherbeets, Pentionaris van Leyden/ ende Hugo de Groot, Pentionaris van Rotterdam / die op den 29/19 Augusti te raede comende/ op het Hof syn aenghetastt / ende ghevanckelick ghenomen/ wt last van de H. M. Heeren Gheneraele Staeten / elck een is in een besondere caemer ghebracht / d'Advocaet Barnevelt in die caemer daer voor acht-tien jaren d'Admirant van Arragon in ghesetem hadde. Als hy ter caemer in tradtt / soo sach hy om her ende seyde/ Dit is de caemer daer d'Admirant van Arragon in ghefeten heeft. Daer nae om hooghe siende/ suchtte hy seer diepe/. segghende/ Mijn sonden, Mijn sonden, sonder meer daer by te doen.

Barnevelt/ Hoogherbeets/ De Groote/ worden in den Haeghe ghevangen/ ende Ledenberch te Utrecht.

GoD heeft De HoocH-VerheVene Van De regIerInghe afgheftooten. 1618.

Dese ghevanghene is toeghelaeten/ dat sy yeder eenen dienaer in de caemer by haer mochten hebben / Doch daer is goede wacht van soldaeten buyten de caemer-deuren ghestelt / alsoo dat niemand/ dan met kennisse der Heerẽ Staeten/ tot haer wt ofte ingaen en mocht.

Den 17. Septembris is oock Gillis van Ledenberch (die nu ettelicke daghen syn huys binnen Utrecht tot een ghevanckenisse ghehadt hadde) wt last der Heeren Staeten Gheneracl/ met goet convoy/ gevanckelick nae den Haeghe gesonden/ die ettelicke jaren lanck / soo binnen de Stadt Utrecht / als in het gantsche Sticht was gheweest doen ende laeten/ ghelyck oock Hoogherbeets te Leyden/ ende Hugo de Groot binnen Rotterdam/ Jae oock dese beyde zijn in de vergaederijnghen der Staeten van Holland / in grooten aen-sien gheweest/ met weynich andere het schip stuyrende nae haer believen.

Ledenberch wordt in den Haeghe ghebracht.

Wat den Advocaet Iohan van Oldenbarnevelt.

Aensienlickheyt van den Advocaet Barnevelt.

barnevelt aengaet/ die is nu langhe jaeren aen een gheweest den groot-gheachtsten onder alle die in de polityque regieringhe der Gheunieerde Neder-Landtsche Provintyen gheweest syn. Hy is geboortich ontrent Amersfort in het Sticht van Utrecht/ syn Genealogye ofte Gheslachte en wil ick niet curieuselick ondersoecken/ als den man maer goet is/ soo en isser niet veel aengheleghen/ of hy van adelicke/ of van Burgherlicke/ of van boersche afcomste ghesproten ende hergecomen is. Hy is Doctor Iuris ghepromoveert/ ende hy heeft gheadvoceert/ eerst voor de leege bancken/ ende daer nae voor het Hooff van Hollandt. Maer alsoo hy cloeck ende vernuftich van verstande was/ ende met yeder een wel wist te leven ende omme te gaen/ Soo is hy geworden Pentionaris van Rotterdam/ ende daer nae Advocaet ende Seghel-bewaerder van Hollandt ende West-Vrieslandt. Tot desen staet ghecomen synde/ heeft hy in wetenschap/ Ryckdom/ ende Authoriteyt daeghelicx soo toeghenomen/ dat hy nu ettelicke jaeren herwaerts / ghehadt heeft het meeste ghesegh/ niet alleen in de regieringe van Hollandt/ maer oock in het Collegye der Staeten Generael / alsoo datter in syn absentye schier niets en wiert ghebesoigneert ofte afghedaen: Alle groot wichtige saeken ghyngen door syn hooft: Ende hy is met der tydt in soo grooten aensien ende achtinghe gheraeckt / dat alle de groote deser Landen/ jae oock alle d'Ambassadeurs van wt-Landissche Coninghen/ Princen/ ende Republyquen / hem sochten aen de handt te cryghen ende te houden. Hy heefter vele hier te Lande (jae oock in andere Landen/ door syn recommandatye) ghepromoveert ende gheholpen tot groote Amten / Staeten/ ende weerdicheden/ tot eere ende profyt; Hy en heeft insonderheydt niet naeghelaeten syn kinderē/ Vrienden/ Maegen/ Swaeghers/ ende Verwanten te promoveren tot de treffelickste Staeten ende Amten int Landt.

Boni viri, et boni vini origo, non est nimis curiosè inquirenda.

Alle die by de Staeten Generael/ Raet van Staete/ den Hooghen ende Provintiaelen Raedt van Hollandt / ende de Reken-caemer yets te versoecken hadden/ die mosten hem vleyen/ ende te vriende hebben/ souden sy goede ende corte expeditye cryghen. By de meeste Steden in Hollandt was hy in sulcken aensien/ dat deur syn beleyt de Magistraeten meerendeels vercoren ofte ghesett wierden/ den Stadt-houder grootelicx præjudiciaebel synde. Hy en heeft niet alleen ghewetten het secreetste ende innerste deser Landen/ maer oock/ door de groote correspondentye die hy buyten Landts hadde/ heeft hy ghewetten het secreet van vele Coninghen ende Princen/ het welcke hy niemandt en openbaerde / dan dien het hem beliefde / ende dat wist hy soo te menagieren / datmen heeft ghelooft dat hy noch al meer secreten wist / dan hy openbaerde/ ende datmen derhalven een weynichsken van hem verstaende / hem het voorder beleydt der saeken moste toevertrouwen.

Soo haest als die vier boven-genoemde persoonen in hechtenisse ende versekeringhe ghenomen waeren/ soo hebben de Gener. Staeten ten selfden daeghe dit hier volghende laeten publiceren/ ende in den Haeghe alomme/ daer men ghewoon is/ laeten affigeren.

Alsoo by de veranderijnghe gheschiet binnen de Stadt Vtrecht, ende andersins, by ordre van de Hooghe ende Mog. Heeren Staeten Gheneraei der Vereenichde Neder-Landen. door sijn Exc^e. ende H. M. Ghecommitteerde hem by ghevoecht, ontdeckt sijn verscheyden saecken , daer van voor desen groot achterdencken is gheweest, streckende tot groot nadeel ende prejuditye van de Provintyen int generael, ende van elcke Provintye int particulier, niet sonder apparent ghevaer ende perickel van den staet vant Land , ende dat daer door niet alleene de voorseyde Stadt Vtrecht, Maer oock verscheydene andere Steden van de Vereenichde Provintyen souden hebben ghevallen in een bloed-bat, Ende dat voor de meeste beleyders daer van ghehouden werden Meysters Iohan van Oldenbarnevelt Advocaet van Holland, Rombout Hogherbeets , ende Hugo Grotius , gelijck daer van hier nae naerder vercondigijnghe ende verclaerijnghe sal werden ghedaen : Soo hebben de Hoochghemelte Heeren Staeten Generael, om dese ende der ghelijcke inconvenienten voor te comen, den staet vant Lant te stellen in versekerijnge, ende de borgherye van de Steden wederom te brenghen in borgherlicke eenicheyt, gemeenschap, ende vrientschap , ghelijck voor desen, goet ghevonden ende gheresolveert de voorseyde drye persoonen te versekeren, omme die wt hare hechtenisse hare Actyen ende beleydijnghen te doen verandwoorden, nae behooren.

Messire Iean d'Oudenbarnevelt, Chevalier, Sr de Tempel, Roderis, etc. Adocat d'Estat, et garde de Seel, et Chartres, et Registres, de Hollande et Westfrise, et deputez a la tractation de paix, du part de Hollande et westfrise:

Rombout Van Hogerbeets Raets-heer ende Pensionaris der Stat Leyden

1618.

ren. Actum in s'Graeven-Haeghe den xxix. Augusti. 1618.

Soo haest als de boven-ghenoemde drye Pentionarisen in versekerynghe waeren ghenomen / hebben de Heeren Gener. Staeten daetelick eenige wt haer Collegye ghedeputeert aen de Heeren Raeden van Staete/aen de Staeten van Hollandt / aen de Ambassadeurs van Vranckeryck / Groot Britanyen/ ende aen den Agent van Venegyen/om de selfde te laeten weten t'gene datter gheschiet was. d'Ambassadeur Boisisse heeft met weynich woorden hier op gheandtwoort ende ghesept / ick en twyfel niet of dit en sy gheschiet met rypen raet / ende dat het ghereycken sal ten besten van dese Landen/al wat daer toe is streckende/dat sal mynen Meyster aenghenaem syn. Even in sulcken sin ende meynynghe hadde het oock de Ambassadeur Carleton ghenomen ende beandtwoort. Een van de Ridderschap/ ende een van de Steden van Hollandt seyden / indien yemandt hier in Hollandt yets mitsdaen heeft/dien moetmen door die van Hollandt / als synde haere competenten Richteren/laeten oordeelen. De Gecommitteerde van de Contra-Remonstrantsche Stedē in Hollant/ seyden/dat sy sulcx met haere principaele ende gheassocieerde wilden communiceren. Een van de Ghecommitteerde der Staeten Generael repliceerde/dat dit sodaenich een saeke was / die het gheheele Landt aenghynck / ende dat ten dien aensien de Staeten Generael reden ende oorsaecke hadden de handt daer aen te slaen.

Wt het gene dat ic hier boven verhaelt hebbe/ insonderheydt in den handel van Vtrecht / sal wel een yeder vinden verscheydene exorbitante proceduyren by dese ghevanghene / ende eenighe haerer complicen begaen / maer het volcomen bericht hier van sal eerst aen dē dach comen/als haer proces sal gheeyndicht ende wtghesproken wesen.

Eenighe oproerighe menschen hebben haer verstoutt in s'Graeven-Haeghe te stropen ende aen te placken seditiense briefkens ende Pasquillen/als onder ander dit.

Hollanders, u Privilegyen, end' u vryheydt soet,
VVorden nu t'eene mael ghetreden onder voet.
Eenen Brutus can ons helpen.

Die in de Romeynsche Historyen ervaren syn/verstaen de meynynghe deser oproerissche woorden wel. Oh wat bedroefde tyden beleven wy? Met dese ende diergheltycke stuckens en wil ick (soo veel my aengaet) niet beswaeren nochte verdacht houden eenighe persoonen onder de Remonstranten / die alleen discreperen van die oude Ghereformeerde Religyein die vyf bekende puncten: Maer mē heeft ghesien/ dat dese naest-ghepasseerde jaeren / de Papisten, onghedoopte Mennisten, David-Jooristen, Coornhardisten, Libertinen, ende dier ghelycke meer / de partye der Remonstranten hebben ghehouden / al mede dreck werpende op de Contra-Remonstranten wt soodaeniger coker meyne ick dat dusdaenighe pylen gheschoten worden.

De gevanckenisse deser persoonē wiert stracx ruchtbaer door het gantsche Lant/ jae over al in alle benaebuyrde Conyncrycken ende Landen / elck een spracker ende ordeelder van nae syn ghesintheyt/ den Remonstranten was dit als eenen donder ende blixem / den Contra-Remonstranten als eenen schoonen sonneschyn nae een langhe duysternisse. Die tot noch toe gheswegen hadden/die spraeken nu lustich wt den mondt / elck schreef en wreef om seerst / op alle marckten en stracten wierden ghesongen Liedekens tot schande ende verwyt deser ghevanghene / ende haerer adherenten maer insonderheyt van Barnevelt / elck een vervloeckte/ verwees ende verdoemde hem/ met alle de syne. Daer wierden in ghedruckte Boerkens sulcke leelicke dynghen van hem gheschreven / dat sich yeder een verwonderde hoe het moghelick was / dat desen Man soo langhe in staet ende hoocheydt gheblevenwas. Syne Kinderen / ende die hem beswaeghert waeren / mosten oock al te groot verwyt hooren. Vele die door hem waeren ghepromoveert ende groot ghemaeckt / ende die hem als eenen God pleechten te eeren / op hope dat hy haer soude verheffen ende verhooghen/hebben hem verlaeten/ jae oock wel bespott / ende al mede dreck op hem ghewořpen/ soo dat het met hem ghegaen is/ghelyck Ovidius seyt.

Cum fueris fælix multos numerabis amicos.
Tempora si fuerint nubila solus eris.

Doch verscheydene syner goeder vriẽden souden hem wel gheern gheholpen eñ de hand geboden hebben/ hadden sy voor seecker cunnen weten ende gelooven/ dat hy geen correspondentye met den vyand ghehouden / ende pensioenen al voor veel jaren van den selfden ontfangen en hadde / Maer de mompelÿnghe jae het ghemeyn segghen was/ dat hy al voor lanck des Coninckx van Hispanyen geldt in sÿn tassche ghedraeghen hadde / d'welck hem by alle man soo odieus maeckte/dat/ dien aensiene/ sÿn alder-naeste vrienden eñ bloetverwanten/niet en dorsten in sÿn faveur spreecken / Want hadden sy sulcx ghedaen/sy souden in groot perickel ghestaen hebben/dat de ghemeyne man haer soude aenghetast hebben. De Huys-vrouwen deser ghevanghene Pentionarissen/ hebben wel ghesollicitcert ende versocht dat hare Mannen hare huysen tot hare ghevanckenissen mochten hebben / onder cautye de sistendo, Maer te vergheefs.

Van der Myle vlucht uyt Holland.

Barnevelts swaegher Cornelis van der Myle, vluchtte stracx uyt den Haeghe/ sÿnde Ghecommitteert in het Collegye der Heeren Raeden van Staete/ van wegen die van Holland / Ende hy is door des Eerst-Hertoghen Land nae Vranckerÿck gherepst/ om aldaer syne Schoon-Vaeders beste vrienden aen het Hof des Coninckx te begroeten / ende in faveur des selfden voor-schryvens ofte besendÿnghe van Ambassadeurs oft Ghedeputeerde aen de Staeten te verwerven/ hy heeft sÿn plaetse verloopen/die hy daer nae noyt wederom becleedt en heeft / hy is buyten de Gheunieerde Provintyen ghebleven/ Waerom dat weet hy best.

Ledenberch wordt gheexamineert.

Weynich daegen nae dat Ledenberch in den Haeghe was ghebracht/is hy/ by ordre van de Ghener. Staeten / ondervraecht geworden van verscheydene saken t'Utrecht ende elders gepasseert/ gedurende dese inlandsche scheurÿnghe. Wat hy bekent heeft / en is noch niet ruchtbaer / Maer soo veel isser van aen den dach ghecomen/ dat hy geexamineert wordende/ meer-maels met suchten gheroepen heeft/ Oh Barnevelt, Barnevelt, VVaer toe hebt ghy ons ghebracht? Het schÿnt en blÿckt dat hy in sÿn conscientye van soo vele quaede feyten ofte aenslaeghen is over-tuycht gheweest/ Dat hy ghevreest heeft voor een harde/ publÿcke / schandelicke doodt / die hem soude aenghedaen worden/ d'welck hem beweecht heeft hem selven het leven te benemen / Want des nachts tusschen den 18. ende 19. Septembris stylo antiquo, des morghens ontrent twee uyren / heeft desen rampsaelighen mensche hem-selven het leven benomen op sÿn bedde ligghende / sÿnen sone een jongh-man van 17. of 18. jaeren/ by hem in de caemer wesende / ende de wacht daer voor staende.

Ledenberch vermoordt hem selven.

Eerst heeft hy hem-selven een cleyn mes in den buyck gesteken/ tot den hecht toe / ontrent den naevel / ende oock in den borst / daer mede eenighe inwendige deelen des Lichaems soo quetsende / dat hy (nae het oordeel der Medicÿn-meysters) daer aen hadde moeten sterven. Het mes heeft hy selfs uyt sÿn Lichaem ghetrocken / ende al bebloedt in de scheyde ghesteecken. Maer als of dit niet ghenoech en ware gheweest/ soo heeft hy een groot taefel-mes genomen/ ende heeft hem selven daer mede de kele afghesneden/ d'welck sÿnen sone is ghewaer ghewo rden / hoorende sÿnen Vaeder gorghelen ende snorcken / ofte rentelen : Als hy by hem quam / ende in den duysteren toe tastte/ soo ghevoelde hy dat sÿnen arm heel cout was/ liggende boven op de deecken / tastende nae synes Vaeders aengesicht vont hy veel natticheyt/ Soo dat hy seer verschrickte / ende riep de wacht aen / dat sy licht brenghen souden / maer eer dat quam / was hy al doot / men vont hem ghewentelt in sÿn bloet. Dat hy dit te doen al eenighe daeghen in den sin ghehat hadde blÿckt daer aen/ dat hy dit mes/ daer mede hy hem selven de kele heeft afghesneden / eenen dach/ twee ofte drye te vooren heymelick van de twaefel ghenomen/ ende onder eenighe pampieren verborghen hadde. Als hy des avonds te bedde gÿnck/ soo heeft hy sÿnen sone belastt / dat hy sÿn bocksen/ (daer dit mes in was) op den stoel voor het bedde soude leggen met den sack opwaerts/ naemelick om dat hy den steec met het penne-mes in den buyck ghegeven hebbende/ dat groote mes des te gereeder soude hebben/ ende seyde tot sÿnen sone/ Of ghy te nacht wat hoort/ syt daer over niet becommert / Ick en ben in drye daeghen niet op den Stoel gheweest/ Het

can comen

1618.

can comen/ dat ick te nacht sal moetẽ opstaen.

Syn Princ. Exc^e. was niet in den Haeghe als dit gheschiet is / maer hy was in het Noorder-Quartier om de Magistraeten te veranderen. Daer is goet ghevonden / datmen dit doode lichaem van Ledenberch soude openen/ ende het inghewant by nachte heymelick ergheus begraeven / ende het lichaem met eenige cruyden voor stanck preserveren/ tot de aencomste van syn Exc^e. Edoch alsoo d'examinatye van Oldenbarnevelt ende d'andere ghevanghene langher aenliep alsmen ghemeynt hadde/so heeftmen dit stynckende lichaem moeten souten/ ende den stanck breken/ soomen best conde: Maer door lanckheyt van tyde is het even wel so stynckende ghewoorden/ datter niemandt ontrent conde duyren / soo datmen het onder den blaeuwen hemel heeft moeten setten/tot dat het procces ende examinatye met de andere ghevanghene soude gheeyndicht wesen.

Nae dat Ledenberch hem selven vermoordt hadde / soo liepender kremers met gedruckte briefkens door het Lant/ gheintituleert Belydenisse van Ledenberch, &c. sonder naeme van Schryver ofte drucker/in de welcke/ onder anderen/geseyt wort/dat Ledenberch met syne Complicen voor-hebbens waeren/de Unye te breken / ende een ander forme van regieryinghe te stellen &c. Ende dat sy t'selve hadden ghecommuniceert met eenighe van den Raet van Vranckeryck / ende daer op advys versocht.

De Heerẽ Ambassadeurs van Vranckeryck dit vernemende / hebben het seer quaelick ghenomen/ende haere Edelheyden hebben daer over gheclaecht by de H. M. Heeren Gener. Staeten/versoeckende dat gheinquireert mochte worden op den Auteur ende drucker der selfder/ maer daer en conde niet in ghedaen worden.

Iacobus Taurinus vlucht wt Utrecht.

Iacobus Taurinus (voornaemste Roervyncke onder de Arminiaensche Predicanten binnen Utrecht/is den 28. Augusti stylo veteri, teghen den avondt heymelick wt de Stadt van Utrecht ghetooghen/ wt vreese (soo hy seyde) dat hem te laste souden moghen gheleydt worden eenighe Boexkens ofte libellen voor eenighen tyd in druck wtghegheven / ende by naemen seecker Boexken ghenaemt de VVaech-schaele, ende dat hy daer beneffens wt sekere gheruchten hadde verstaen / dat Iohannes VVtenbogaert ofte versekert/ ofte wech soude syn. De voorseyde Taurinus heeft in dit syn vertreck verscheydene onghewoonelicke om-wegen gesocht/ hy is van eenen Pridicant ende eenẽ Borgher verghesélschapt/ tot in eenes Predicants huys binnen Bommel. Van daer is hy ghetrocken op Braebant/ende hy is soomen seyt en schryft / op het huys Luythaeghen by Andtwerpen subytelick ghestorven / ende des anderen daechs binnen Andtwerpen begraeven ter plaetse daermen die begraeft die sonder het Sacrament t'ontfanghen op de Paepsche wyse/ begraeven worden. Voor syn doodt was hy by clocke slach van den Magistraet gheciteert binnen Utrecht te comen / om sich aldaer te verandtwoorden.

Dus rust in d'aerde het lichaem des genen die eenighe jaeren lanck weynich ruste heeft ghehadt / maer vele menschen heeft ontrustt / met het schryven van boecken/ende andersins. Hy wort ghehoudẽ te syn Auteur van de Brandt-clocke, Sedich (of beter Onsedich) bericht, Reuck-appel, ende andere schandaleuse ende oproerighe Schriften.

Immers heeft hy voor syn doot bekẽt/ dat hy Auteur was van dat vinnighe Boexken ghenoemt de VVaech-schaele, daer over d'Edele Heer Dudley Carleton Ambassadeur des Conyncx van Groot-Britannyen / soo heftich gheclaecht hadde by de H. M. Heeren Generaele Staeten / die een vereeringhe van duysent guld. belooft hadden den genen die den Auteur des selfden souden ontdecken. Het is na der handt gherefuteert van H. C. du Ion, Sone des wyt-vermaerden D. Franciscus Iunij.

Ioh. Taurinus doet schult-bekentenisse binnen Delft.

Desen Iacobus Taurinus hadde oock synen Broeder Iohannem Taurinum Predicant binnen Delft/ eñ daer na in s'Graeven-Haeghe/aen syn stryinghe gecregen/ ende in syn opinye getrocken/Ende heeft de Ghereformeerde kercken oock helpen veel verdriets aendoen. Doch nae dat hy om verscheydene wettelicke redenen synes predick-amts in s'Graeven-Haeghe was ontsett/heeft hy berou ende leedwesen betoont met openbaere schult-bekentenisse / staende onder den predick-stoel binnen Delft. Hy heeft bekent het gevoelen der kercken / nopende de vyf questi-

euſe poincten / ſoo dat in de Haechſche Conferentye door de Contra-Remonſtranten (alſoo ghenaemt) voor-gheſtelt/ duydelick verclaert/ grondelic beveſticht/ is de Leere der waerheyt/ ende den woorde Godes conform : houdende het gevoelen der Remonſtranten (ſoo menſe noemt) gelijck ſy dat over de vijf queſtieuſe poincten / ſelfs in de Haechſche Conferentye hebben voor-gheſtelt ende verclaert/ doolinge ende verwerpelic te weſen. Dit en verhaele ick hier niet tot ſchande deſes Taurini, maer veel meer tot ſyner eere. Het is menſchelick te ſtruyckelen ende vallen, Maer het is duyvels ſeyt een van de oude Leeraers / in de dwaelijnghe te volherden. Oh of God gaeve/ dat alle afghedwaelde in leere ende leven/ met hertelick berouw weder keeren tot den ſchoot der Kercke.

Boiſiſſe neemt ſijnē affcheyt van de Staeten Gener.

Corts nae de apprehenſye der bovengenoemde Pentonariſſen/ Te weten / op den vijfden dach Septembris heeft de Heere van Boiſiſſe Extra-ordinaris Ambaſſadeur des Conincx van Vranckerijck audientye ghehadt by de Gheneraele Staeten / ſijnen affcheyt van de ſelfde nemende/ alſoo gheresolveert ſijnde nae Vranckerijc te reyſen / als noch gheen volcomen contentement hebbende in het ghene d'welck hy gheclaecht hadde over eenen voortreffelicken Perſoon hier te Lande / onaengeſien hy de Heeren Gener. Staeten volcomen contentement hadde ghegheven. De Schriften die tuſſchen beyden ghewiſſelt ſijn/ ſijn in yeder mans handen / door den druck ghemeyn ghemaeckt.

De Heeren Ghener. Staeten hebben den Heere van Boſiſſe vereert met een gouden keten weerdich vier duyſend guld. ende ſijn beyde ſoons elck met een keten van vijf honderd gul. Maer hy en heeft de ſelfde niet willen aen-nemen.

Hy is den achtſten Septem. (niet wel te vreden weſende) wt den Haege nae Rotterdam gereyſt/ om deur Brabant ſijnen wech nae Paris te nemen. Maer t'Andtwerpen noch ſijnde/ heeft hy brieven van ſijnen Coninck ontfanghen / met bevel dat hy te rugghe ſoude keeren / ende de miſverſtanden helpen appayſeren. Hy is den 14. Sept. wederom in den Haege aenghecomen.

Propoſitye van den Heere Boiſiſſe Ambaſſadeur van Vranckerijck/ op ſijn wedercomſte in den Haege.

Den xviij. Septem. heeft ſijne Edelh. audientye ghehadt in de Vergaederynge van de H. M. Heeren Gener. Staeten/ ghebruyckende deſe woorden:

Mijn Heeren, Mijne ſubyte wedercomſte herwaerts over/ en heeft geen ander oorſaecke/ als de over-vloeyende ghenegentheyt ende goedicheydt/ die de Coninc onſen Meyſter draecht tot het beſte/ ruſte/ ende vrede van uwen Staet: Syne Mt. weet wel dat uwe voorſichticheydt niet en ſlaept/ maer geduyrichlick waeckt ende aerbeydt tot behoudeniſſe van t'gemeyne beſte / maer aen-merckende de groote alteratyen ofte veranderijnghen die in het lichaem van uwe Repub. ſijn opghereſen/ ſoo iſt dat de Coninck onſen Meyſter noodtſaekelick moet gheraeckt ende daer over beweecht worden / alſoo ſeere als of het ſijn eyghen ſaeken waeren / hy en ſal oock niet cunnen gheruſt weſen / voor ende al eer hy uwen Staet ſal ſien gheheelick herſtelt in ſijn voorige Unye ende eendracht. Want ſijne Mt. ſijnde geern onder die gene die uwen Staet teghenwoordelick gouverneren/ ende hebbende ghecontribueert veel meer tot uwer behoudeniſſe als eenigen Prince van al uwe gheallieerde / ſoo meynt oock ſyne Mt. † verbonden/ ende gerechticht te ſijn/ te intervenieren in alle affaires die de ruſte van uwen Landen ſijn aengaende / om af te weeren alle inconvenienten die de ſelfde ſouden moghen ontruſten. Soo betaemt het u dan/ Mijn Heeren, om niet te ſchijnen dat ghy lieden ſulc een goede ende noodighe ſaeke cleynachtt / ons vrymoedelick te verclaeren ende openbaeren den ſtaet van uwe ſaeken / ende ons te doen verſtaen t'gene daer in wy u lieden op het voorderlickſte ſullen cunnen helpen ende byſtant doen. Mr. de Maurier ende ick hebben laſt van den Coninck onſen Meyſter/ u lieden te preſenteren alles wat ſijn autoriteyt/ macht/ ende Raet vermoghen/ met wtdruckelick bevell/ om ſulckes alles aen te legghen eñ te doen valideren / ten beſten ende tot bevoorderijnghe van uwe affayres, d'welck wy u lieden beloven te ſullen doen met alſulcke ſorghe/ neerſticheydt / ende getrouwicheyt/ als ghy ſoudt cunnen wenſchen ofte begeeren van ons / als ſijnde Dienaers van dien grooten Coninck / die wel met rechte mach gheachtt weſen te ſijn d'eerſte ende voornaemſte onder alle de vrienden ende gheallieerde van uwen Staet.

† eſtre obligé & auoir droit d'intervenir de tous affaires que touchent le repos de voſtre Paijs.

Al het

1618.

AL het boven-verhaelde en heeft de Remonstrantsghesinde Magistraeten/nochte Predicantē/in Hollandt noch niet cunnen beweghen af-standt te doen van t'gene sy dus langhe met groote hevicheyt ghedreven hadden/waer over de H. M. Heeren Gener. Staeten/ ende syn Princ. Exce. met het beste deel der Staeten van Hollandt ende West-Frieslandt/hebben gheordeelt gantsch noodtwendich te wesen/ dat de Magistraetē ende Vroetschappen souden versett worden/met vergetynghe sommigher/die dit spel te heftich dreven/ ende met aensettynghe sommigher andere/die de oude Ghereformeerde Religye/ ende den ouden voet van de regierynghe des Landts / beter verstonden ende ernstigher toe-ghedaen waeren.

Syn Exce. voor-reyst Holland/ ende verset veler weghe de Magistraeten ende Vroetschappen.

Tot desen eynde heeft sich syn Exce. voor eerst vervoeght nae den Briel, daer hy den Magistraet / ende de Vroetschap verandert heeft/op den 28. Augusti, sonder eenighe moeyte ofte contra-dictye. Syn Exce. heeft vast over al eenen styl ofte maniere van procederen ghehouden/ naemelick/ dat hy ghecomen synde in die Stadt daer hy keure doen soude/so heeft hy eerst den ghcheelen Magistraet ende Vroetschap laeten ophet Raed-huys comen / ende heeftse tsaemen ontslaeghen van haeren Eet ende dienst/ ende hy met weynighe in de Raedt-caemer sit-plaetse nemende / heeft hooft voor hooft / die laeten binnen roepen / die hy ofte continueerde / ofte a novo vercoos tot Magistraeten ende Vroetschappen / haer afnemende den eet van ghetrouwicheydt/ ende elck een met handt-tastynghe doende beloven/ dat hy syn amt getrouwelick soude bedienen.

Briel.

In den beghinne van September stylo novo, heeft syn Exce. den Magistraet en de Vroetschap binnē Schoonhove herstelt/ daer die van de oude Gereformeerde Religye nu eenen gheruymen tydt seer veel geleden hadden / Want sy aldaer niet alleen gheen publycke exercitye haerer Religye in de kercken en hadden / maer selfs niet in de huysen / Maer als een Contra-Remonstrants Predicant van buyten in-comende/ hier ofte daer in der goeder burgeren huysen predickte/ soo is hem dat strack op het ghestrenghste verboden/ Oock is het den burgheren / by verlies van hare neerynghen ende vester-coopmanschap/ oock met andere arbitrale correctyen/ verboden hare huysen daer toe te leenen / oock verboden tot het gehoor des selfder Contra-Remonstrantsche Predicatyen te gaen.

Schoonhoven.

Als even wel den yver veler burgeren soo groot was/ dat sy niet en conden leven sonder exercitye harer Religye te hebben / ende derhalven nu en dan heymelicke vergaederynghen hielden/ Sulcx bevonden wesende / heeftmen den Predicant met dief-leyders ter Stadt wt gheleyt/ met comminatye van niet wederom daer binnen te comen/ by arbitrale straffe. Jae het is daer soo hooghe gheloopen/ Dat eenighe moet-willighe boeven/ het huys daer de Contra-Remonstranten ghepredickt hadden/ met ghewelldigher hand hebben aen-ghetast / ende hebben het selfde ten gronde af ghebroocken/ het hout ghecloven ende verbrant / ende men heeft een tonne biers vereert om te verdrincken nae dat sy dit schoone stuck wercks verricht hadden.

De Contra-Remonstranten hebben veel gheleden binnen Schoonhove.

Eer syn Princ. Exc. binnen Schoonhove sich vervoechde / heeft hy eerst een compagnye soldaeten daer binnen ghesonden/ ende Graef Ernst van Nassou is oock van Vtrecht daer binnen gecomen/ met een goede suyte/ ende is gaen logierē op het Stadt-huys / syn Exce. is strack daer nae binnen Schoonhove ghecomen/ met veertich ofte vijftich waeghens. Die van de Magistraet stondē aen de Cruyspoorte/ daer sy hem willecomden. Syn Exce. is des anderē daechs/op het Raedhuys ghegaen/ende heeft een nieuwe electye ghedaen van Burgher-meysteren/ Schepenen/ende Vroedschappen/ende een syn van seven-en-twintich in de Vroetschap/ maer sesse goet ghedaen.

Wat de Religye ende kercken-dienst aengaet/Waer dat reformatye/ ofte veranderynghe van nooden is / die laet syn Exce. gheschieden door de Magistraeten in Loco, ende dat alles by provisye/tot dat by ordre van den Nationaelen Synodo gheneraelick daer in sal versien worden.

Den achtsten Septembris is binnen Schoonhove desē Publicatye ghedaen.

Publicatye der Vroetschap binnē Schoonhove ghedaen den achtsten Septem. in faveur van de Contra-Remonstranten.

MEn laet een yeghelick midts desen weten, Dat de Heeren Burgher-meysteren, Schepe-

1618. nen, ende Vroedschappen der Stede Schoonhoven, op t'versoeck vande bedroefde Litmaeten der warer Ghereformeerde Christelicke Religye alhier binnen Schoonhoven, by advijs van sijn Princ. Exce. Als Stadt-houder deser Provintye, gheconsenteert ende geaccordeert hebben, consenteren ende accorderen mits desen: Dat de selve per vices alternas, dat is, by beurten, in de Parochiaele Kercke deser Stede, neffēs die ghene die jeghenwoordich aldaer predicken, insghelijcks sullen moghen predicken: Datmen oock het Klooster-Kerckxken binnen deser Stede op t'spoedichste sal doen preparen, ten eynde dat die ghene die de jonghste beurte in de voor-schreven Parochiaele Kercke sullen hebben ghehadt, aldaer sullen moghen predicken, ende haren Godts-dienst exerceren, ende dat ten weder-sijden in alle modestye ende stillicheydt, volghende de Resolutye daer van op ghisteren by de voorschreven Vroedschappen ghenomen. Ordonnoren ende bevelen daerom eenen yeghelicken van wat staet, conditye, ofte gesintheyt hy sy, hen-lieden daer inne gheen letsel ofte moeyenisse te doen, oock d'een den anderen hier over, ofte ter cause van Religionsaken niet te injurieren ofte misseggen, veel min te misdoen, Op sware correctye ter arbitragye van de Vroetschappen voor-schreven. Ende dit alles by provisye, ende tot dat anders hier in sal wesen voor-sien.

Aldus ghedaen, ghearresteert, ende van der Stede huyse ghepubliceert ter presentye ende ten overstaen van &c. den achtsten Septembris, Anno 1618.

Alsoo schier alle die te Hoorn in regieringhe waeren / de Remonstrantsche partye toe-standich waeren / ende die van d'oude Ghereformeerde Religye in geen Kercke en Predickten/ maer hadde alleen een groot huys in de Raemen, daer haerer ettelicke honderden vergaederden alsmen Godes woort aldaer Predicte: Soo heeft syn Princ. Exce. raedsaem/ jae noodich gheachtt / oock aldaer de heckens te verhanghen / Tot welcken eynde hy te schepe derwaerts ghesonden heeft eenich crychs volck/ maer als ongevaerlick honderdt Musquettiers voor aen treckende / meynden daer binnen te comen/ Soo en hebben die van Hoorn de selfde niet willen in laeten / daer over groot rumoer in der Stadt tusschen de Burgherye ontstondt/ nochtans sonder in de waepenen tegen malcanderen daerom te comen/ De Remonstranten hielden haer stille / ende bevolen God de saecke/ laetende syn Exce. ghewerden / die dit weygheren qualick nemende / sich aenstelde om van daer op Enchuysen te trecken/ d'welck die van Hoorn siende / ende vreesende voor meerder swaericheyt/ soo hebben sy het klyncket gheopent / ende hebben de soldaeten een voor een laeten binnen comen / Ende syn Exce. is stracx daer op ghevolght/ den welcken de schutterye met vlieghende Vaendels heeft inghehaelt/ ende in syn logement gebracht/ ende oock bewaeckt.

Des vry-daechs/ synde den seste Octob. stylo novo, heeft syn Exce. op het Raedthuys den Magistraet ende Vroetschap doen vergaederen/ de selfde alle gaer van haeren Eet ontslaeghen / ende achtiene verandert. Ende overmits syn Exce. vreesde voor moeyte die aldaer tusschen de Burgherye/ nae syn vertreck/ mochte ontstaen / soo heeft hy (op alles goede ordre ghestelt hebbende) aldaer ghelaeten neghen Vaendelen Soldaeten/ onder het commandement van N. Eisijngha, Overste Luytenant van het Friessche Regiment/ in alles sterck synde ontrent duysendt Mannen/ diemen swaerlick heeft cunnen onderbrenghen / overmits vele Burgers voor die ghewoonelicke service ofte weeck-ghelt de selfde in haere huysen niet en wouden nemen.

Enckhuysen.

Des Saeter-daechs vertrock syn Exce. van Hoorn op Enchuysen, daer hy des nae-mid-daechs ontrent vier uyren t'schepe

1618.

t'schepe aen quam/ende wiert met groote vreucht ende eerbiedynghe van den Magistraet ende Burgherye ingehaelt. Syn Exce. heeft aldaer den Sondach geviert/ ende hy heeft de Stadt besichticht / ende hy is / sonder eenighe veranderynghe aldaer te doen/des Maen-daechs vertrocken op Medenblick , alwaer hy ses van d'oude in regierynghe heeft ghecontinueert / ende hy heefter tien nieuwe vercoren.

Medenblic.

Den neghenden Octobris, stylo loci , is syn Exce. van Medenblick ghereyst op Purmerent , daer hy van den Magistraet ende Burgherye/onder twee Vaendelen/ seer blydelick wiert ontfanghen. Hier waeren by een ghecomen verscheydene persoonen wt de Biemster/ die te peerde syn Exc . te ghemoete reden ende willecomden. Hier vernachtte syn Exce. maer hy en deder geen veranderynghe in de regierynge. De Straeten daer syn Exce. door passeerde/waeren al behanghen met ronde cransen van groen cruyt ghevlochten / hanghende aen touwen van t'eene huys tot aen het anderde ghespannen. Syn Exce. vereerde de Schutters met twaelf tonnen biers / ende de Burgher-Meysters gaevender haer noch twaelve daer by.

Purmerende.

Van Purmerent is syn Excellentye ghetrocken op Alckmaer , by sich hebbende ontrent hondert waeghens/ op eenige der voornste saeten ontrent 100. Musquettiers. Syn Exce. is den tienden Octob. van den Magistract ende burgerye/ onder vier vaendelen / wel onthaelt/ ende op het Stadt-huys gebracht. Daer lach een vaendel Schotten / die oock in hare waepenen waren / ende syn Exce. hielpen inhaelen. Het Stadt-huys was beset met de guarde van syn Exce. die des maen-daechs daer was binnen ghecomen. De Beimstriaenen/sterck synde ontrent twee honderd/ reden met syn Exce. tot aen Rustenburch / ende dertich der selfder reden mede tot binnen Alckmaer. Den elfden Octob. voor den noene / heeft syn Exce. den Magistract ende Vroedschappen herstelt / laetende eenige blyvē/ eenighe die Anno 1610. waren afghesettet van weghen die Kerckelicke verschillen/ heeft hy wederom inghesett. Dit alles in stillicheyt verrichtt synde / is syn Exce. van Alckmaer ghescheyden/ ende na den Haeghe verreyst/ daer syn presentye van nooden was.

Alckmaer.

DEn 17. Octobris isser over al in de Ghennieerde Neder-Landsche Provintyen / door bevell der H. M. Heeren Staeten Generael/ ghehouden eenen Bede-dach / principaelick tot dien eynde verordineert/om God den Heere te bidden / dat het syne goddelicke Me. woude ghelieven/ dese Landen met synen ghewoonelicken seghen te gebenedyen/ende ons die genaede te doen/ dat de aen-staende Nationaele Synode mochte beghinnen/voort-gaen/ende eyndigen tot syner eere ruste/ ende eenicheyt der kercken / ende wel-stand des gemeynen besten.

Alghemeynen Bededach/ den 17. Octob. nieuwen/ende den 7. oude stijl.

De Ghereformeerde Neder-Landsche kercken in Engeland/ als ooc de Hooch-Duytsche kercken in den Phals / ende elders / hebben oock tot dien eynde vast ende bede-daeghen ghehouden/ Alsoo de hedendaechsche kerckelicke differenten haer so wel/ als ons hier te Lande/ syn betreffende / hebbende met de oude Ghereformeerde kercken eenderley gheloofs Belydenisse.

Dē 22. Octobris is syn Exce. wt s'Graven-Haeghe nae Leyden ghereyst/verge selschapt synde met verscheydene Colonellen/Ritmeysters/ende Capiteyns van alderley Natyen/syn guarde, ende noch eenich crijchs-volck s'oaechs te vooren daer ghecomen synde.

Syn Exce. verandert den Magistraet binnen Leyden.

Ick quam daer een paer uyren vroeger als syn Exce. ende hebbe ghesien / hoe eenen grooten hoop Jonghers ende half-ghewassene ghesellen/oock jonghelyngen met baerden/eenes burgers huys waren beschaedigende/sy groeven de steenen wt de straeten/ende wierpen de glaesen aen stucken / ende souden het gheheele huys gheraseert hebben / hadden sy in haeren moet-wille moghen voort-vaeren/Maer syn Exce. heeft haer sulcx verbieden laeten. De oorsaecke was dese/om dat den eyghenaer ende inwoonder dies huyses ghesprooken hadde / dat hy wel hout hadde ende daer toe gheven woude/ om een galge daer van te maecken/ daermen Prins Maurits aen hanghen soude/Alsmen die jonghens seyde / dat syn Exce. hem sulckes vergheven hadde / soo riepen eenighe/ maer wy en hebben het hem niet vergheven. Een voor-treffelick Persoon/een

soon/ een Litmaet van een van de hoochste Collegyen deser Landen/ was te deser tyd by my/ Als ick/ onder andere proposten seyde/ dat het wonder was/ dat de jonghers in een Stadt van Leyden sulckes dorsten aen-richten by schoonen lichten daeghe/ Soo andwoorde syn E. De fouten die de Overicheyt, nae behooren niet en straft, die straft dickwils God de Heere door dusdaenighe middelen.

Incomste syner Exce. binnen Leyden.

Als des nae-mid-daechs syn Exce. op handen was/ liepender ettelicke honderd hem een groot stuck weechs te ghemoete/ vele liepen voor ende achter synen Coetswaeghen/ ende hadden pluymen/ sluyers/ of nastelynghen van Orangye coleur aen hare hoeden/ of om den hals/ ofte op de mouwen/ als oock verscheydene in der Stadt/ oock Josseren ende vrouwen/ die in de vensters laeghen als syn Exce. in der Stadt quam/ Ick hebbe voer-lieden gesien/ die met syn Exce. binnen quaemen/ die goutbloemē/ of andere Orangye bloemen in haer hayr ghebonden hadden/ andere hadden een Orangye bloeme achter d'oore/ of eenen Orangyen nestel in de craeghe/ ofte door de mouwe ghesteecken.

Vele der ghener die syn Exce. te ghemoete waren gheloopen/ songhen eenen Guerry-donq daer sy vele schamp-redenen ende verwyttynghen op verscheydene persoonen die in de regierynghe waren/ in brochten/ Oock riepender vele overluyt Vive Orangye, Vive Orangye, Maer syn Exce. om te betoonen dat hy gheen welghevallen hier aen en hadde/ heeft het haer verboden/ Ende (d'welck te verwonderen is) stracx was daer/ door het commandement van eenige die onder dit geselschap/ de aensienelickste waren/ groote stilte/ haer ordre van silentye/ ofte stilswyghen liep stracx als een loopent vier door al dat volcrken/ alsoo datter een groote stilte was/ betoonende alsoo de ghehoorsaemheydt/ ende doende blycken het respect d'welck sy syne Exce. toe droeghen/ Doch als syn Exce. in der Stadt quam/ ende door de Straeten passeerde/ soo waerender verscheydene die wt de Vensters ende op de straeten riepen Vive Orangye, Vive Orangye, ende die met hare Orangye plumagyen/ sluyers/ nestelen/ ofte Orangye bloemen/ haer herte ēn t'faveur dat sy den Prince van Orangyen toe-droeghen/ bewesen ende blycken lieten. De E. E. Heeren des Magistraets hadden een heerlicke maeltydt op den avond in het Princen Hof laeten aenrichten/ ende willecomden aldaer syn Exce. met groote eerbiedynghe.

Des anderen daechs synde den $\frac{23}{13}$ Octob. heeft syn Exce. den Magistraet ende Vroedschap binnen Leyden verandert/ verlaetende ende van haren eet ontslaende xxiij. Persoonen die in de regierynghe der Stadt waren/ stellende andere in hare plaetsen.

Des nae-mid-daechs heeft syn Exce. alle de Officiers van de Schutterye voor hem ontboden/ ende hy heeft haer vermaend tot eenicheyt onder malcanderen/ d'welck sy alle gaer met hand-tastynghe te doene beloofden.

Om alle insolentyen des te beter te verhoeden ende voor te comen/ heeft syn Exce. ten selfden daeghe dit hier volghende Placcaet opentlick van het Raedhuys laeten publiceren:

Syn Exce. verbiet by Placcaete alle insolentyen.

Alsoo sijn Exce. alhier binnen de Stadt Leyden in Persoon is verschenen, Omme de selfde Stede ende de goede Ingesetenen van dien, wederom in hare voor-gaende ruste ende eenicheydt te brengen: Soo ist dat sijn Exce. met goet vinden van den Magistraet deser Stede, allen ende een yeghelicken wel expresselick doet belasten ende bevelen hem te onthouden van alle moet-wille ende petulantye, ofte eenighe onghereghelteheyden binnen deser Stede aen te richten, nochte yemanden te injurieren, schelden, nae-roepen, ofte int minsten te beschaedighen, t'sy aen Persoon, huysen, ofte goederen, om wat saecken t'selve oock soude moghen wesen, maer hem op straete te draegen in alle modestye, sulcx alst behoort, op pene dat die ghene die ter contrarye bevonden sullen worden yet tot yemands oneere. schade, ende letsel te doen, ofte te attenteren met woorden ofte wercken, dat sy daer over ten exempel van andere, nae gheleghentheydt, aen den lyve ofte andersints metter daet, sonder eenighe conniventye sullen ghestraft worden. Actum tot Leyden den xxiij. Octobris, 1618.

Haerlem.

Van Leyden is syn Exce. den xxiiij. Octobris ghetrocken op Haerlem, om oock al daer den Magistraet te veranderen. Syn Exce. hadde vier compagnyen soldaeten voor wt ghesonden/ die de Magistraeten aldaer sonder moeyte ofte teghenspreecken hebben laeten binnen comen/ ende hebben de Guarde van syn Exce. op het Stadthuys gelogiert/ d'andere

dere

 dere in Clooster-Kercken.

De Schutterpen onder ses Vaendelen waren/ wt last ende bestellijnghe van den Magistraet / al veerdich / om sijn Exce. met vlieghende Vaendelen in te haelen/ Maer sijn Exce. heeft belastt/ dat yeder een soude vertrecken / ende sijn ghewoer ende waepenen afleggen / om redenen/ d'welck den eenen lief was / den anderen niet.

Des nae-mid-daechs tusschen drye ende vier uyren/ is de Prince van Oranyen binnen Haerlem ghecomen / ende hy is van den Schout ende Burger-meysterē/ beleefdelick ontfanghen.

De vier Compagnyen soldaeten / die s'daechs te vooren daer binnen gecomen waren / stonden op de Marckt in goede ordre/ als sijn Exce. binnen quam. Des avonds quaemen de E. E. Heeren Burgher-meysteren op s'Princen Hof sijn Exce. vergasten/ hebbende t'saemen verscheydene propoosten ende discourssen.

Den xxv. Octob. heeft aldaer sijn Exce. de Vroedschappen/ Burgher-Meysteren/ ende Schepenen herstelt / procederende daer als hy op andere plaetsen ghedaen hadde / meer dan de helft veranderende in de Vroetschap ende Magistraet.

Sijn Exce. is noch dien selfden avond van daer op s'Graeven-Haeghe gereyst/ reysende by nachte / om des morghens vroech daer te wesen.

Rotterdam,

Binnen Rotterdam hadde voor langh een compagnye soldaeten ghelegen/ benevens de selfde heeft sijn Exce. noch sijn eyghen Guarde ende de Guarden van Gr. Ernst, ende van Gr. Ian van Nassouwe, daer binnen ghesonden/ op den 29. Octobris.

Dese Compagnyen sijn ghelogiert/ by ordre van dē Magistraet/ op het Stadt-huys / in de Kennip-Waeghe recht over s'Princen Logement/ in de cleyne Kercke by des Princen Logement / ende in de Fransche Kercke.

Sijn Exce. is ten selfden daeghe nae den middach tusschen drye ende vier uyren binnen Rotterdam gecomen / De E. E. Heeren des Magistraets / quaemen sijn Exce. te ghemoete op de Hooch-straete/ alwaer sy hem met eerbiedijnghe hebben outfanghen ende ghewillecomt.

Des anderen daechs is sijn Exce. ontrent neghen uyren op het Stadt-huys ghegaen/ ende heeft gheprocedeert soo als hy in d'andere Steden ghedaen hadde.

Daer sijnder seven van de oude in de regierijnghe ghebleven/ ende xxviij. nieuwe vercoren.

Dit ghedaen wesende/ heeft sijn Exce. alleen de Efficiers van de Schutterpen by sich ontboden/ ende hy heeft haer ghesept/ Dat het gheensins sijn meynijnghe en was yemand in hare Privilegyen ofte gherechtichept te verdrucken/ Maer dat sijn intent was de burgers ende inwoonders der Steden in ruste/ liefde/ ende eenichepdt aen malcanderen te verbinden/ haer vermaenende den nieu-vercorenen Magistraet te respecteren ende ghehoorsaemen / d'welck sy alle gaer belooft hebben te willen doen.

Dergou

SijnExce heeft op den xxx. Octob. binnen Dergou ghesonden het Vaendel van Mons de Chastillion, ende des anderen daechs is de Guarde van sijn Exce. oock daer binnen gecomen/ ende op het Stadthuys gaen logieren.

De Prince van Oranyen is ontrent vier uyren binnen Dergou ghecomen/ ende wt de Sloupe tredende is hy met beleefde begroetijnghen van den Magistraet ontfanghen/ die sijn Exce. gheleydden tot int Hart-huys/ daer hy logierde.

Des anderen daechs is sijn Exce. ghegaen op het Raet-huys / ende heeft de Vroedschappen ende Magistraeten verset/ doch weynich veranderijnghe ghedaen/ insettende alleē tien nieuwe Vroedschappen/ Ende wt de oude Vroedschappen heeft hy gecoren vier Burger-Meysteren/ ende seven Schepens.

Nae den middach hebben de Collonels ende Capiteynen van de Schutterye in sijner Exce. Logement eet ghedaen/ dat sy den nu ghesetten Magistraet souden ghehoorsaemen.

Amsterdam.

Op den eersten Novembris stylo novo s'avonts te neghen uyren/ is den Fourier van sijn Exce. binnen Amsterdam ghecomen/ brenghende tijdijnghe dat sijn Exce. des anderen daechs van der Goude daer soude comen. Des anderē daechs vroech wierden de Colonellen van de Schutterye by Burger-meysters ontboden/ ende creghen last om de borgherye in waepenen te doen comen / insghelijcx de drye hoop-lieden van de soldaeten daer binnē ligghende. Des middaechs sloeghen de tronmelen / ende de twintich vaendelen Schutters/ met de drye Vaendelen Soldaeten/ quaemen in de waepenen / elck

 een

een op ſijn plaetſe vergaederende. Sijn Exce. quam te ſchepe tot aen de over-toocht. De beyde Colonels Ionas VVietſz. eñ Guert Dirckſz. voeren met eenighe Sloupen ſijn Exce. te ghemoete / tot ontrent halfwech den Over-toocht / daer ſy den Prince beleefdelick willecomden/ ende in hare Sloupe naemen / ende voeren ſoo tot voor ſ'Princē Hof/ voor by de Schutterye ende Soldaetē die daer lanxt ſtonden/ende alle gaer luſtich ſchooten. Als ſijn Exce. voor het Princen Hoff wt de Sloupe aen Land tradt/ Soo is hy aldaer ſeer beleefdelick ontfangen van den Schout ende Burgher-meyſteren.

Des anderen daechs ſmorghens vergaederde de Vroetſchap opt Stadthuys/ doe die vergaederd was / ſoo ghijnghen eenighe van de Ghecommitteerde wt de Vroedſchap/ende de Schout/ nae ſ'Princen Hoff /. met de ſelfde ghijnck ſijn Exce. stracx nae het Raed-huys toe / hem volghende verſcheydene Colonels/ Ritmeyſters/ende Capiteynen.

Sijn Exce. op het Raed-huys comende/ ghijnge alleen binnen by den Raed. Een weynich hier nae quaemen alle de Burghermeyſters/ Schepenen/ ende Vroedſchappen wt de Raed-caemer / alle gaer hares Eeds ontſlaeghen ſijnde/ ende elck ghijngh nae huys/ Stracx daer nae heeft ſijn Exce. de Keure ghedaen/ende heefter alleen ſeven afgheſett/alle de andere continuerende/God de Heere geve haer heyl en ſaelicheydt.

Daer ſijn noch meer Steden in Holland daer ſijn Exce. de Magiſtraeten eñ Vroetſchappen heeft herſtelt/ als te weten/te Delft, Schiedam, Gorcum, Oudewaeter, VVoerden, ende laetſt van al in ſ'Graeven-Haeghe , Ende heeft ſijn Exce. ſoo moderaet hier in ghegaen / dat hy niet alle Papiſten/ Remonſtranten/ Libertinen/ noch Menniſten wt de Magiſtraeten ende Vroetſchappen en heeft gheremoveert/ maer alleen ſommighe / laetende noch verſcheydene van die gheſintheden in de regierijngen der Steden / Het was ſijn Exce. genoech dat hy den Staet des Lands verſeeckerde/ſulcx doende met de minſte quetſijnghe die hy eenichſins conde/verhopende dat de verleydde/ ofte af-ghedwaelde met der tijdt haer ſelven beſinnende ende beter bedenckende/ de goede ſaecke ſouden byvallen ende helpen voor-ſtaen.

Groot verloop daer in eenighe Steden ghecomen waren.

OM te doen blijcken in wat verloop dat eenighe Steden gheraeckt waren / en can ick niet naelaeten hier te verhaelen / hoe dat ſijn Exce. ghecomen ſijnde in een van de Hollandſche Remonſtrantſ-gheſinde Steden/(doch gheene van de boven-ghenoemde)om oock aldaer den Magiſtraet te veranderen/ ſoo heeft een voor-nemen Edel-man van het Hof-geſin ſyner Exce. (in propooſt ſijnde gheraeckt met eenighe van de Raetſ-perſoonen aldaer) onder andere propooſten gheſeyt/ Ick hope immers/myn Heeren/dat ghy-lieden goede Patriotten ſijt ende de ſaecke van de Religye wel meynt / Waer op den eenen stracx andwoordde / Ick ben een Libertijn ofte Vry-Gheeſt. Als dien Edel-man ſeyde / Ick hope immers dat ghy ghelooft, dat Ieſus Chriſtus voor ons gheſtorven is , ende dat wy door den gheloove aen hem worden gherechtveerdicht, Soo andwoordde een van die lieden / Dat en gheloove ick niet, Daer by voeghende / Hier deſen mynen Mit-gheſelle en ghelooft dat oock niet, Die daer niet teghen en ſprack. Soo dat dien Edel-man met ſchreck ſulckes heeft aenghehoort/ ende anderen vertelt.

Noch heeft ſijn Exce. in een van de boven-genoemde Hollandſche Steden/daer hy den Magiſtraet herſtelt heeft / onder de Magiſtraets perſoonen wel ſevēderley verſcheyden ghevoelen in de Religye gevonden alle verſcheyde vande oude ware Gereformeerde Religye.

Wie ſal cunnen ghelooven/dat deſe ende dier ghelycke lieden dus veel moeyten hebben aen-ghericht / om de Religye? Daer ſy doch gheen Religye en hebben/ of immers de waere Religye niet en ſijn toe-ghedaen.

NAe dat Oldenbarnevelt / ende die andere Pentionariſen in Hollandt ende Ledenberch binnen Vtrecht / ghevanghen waren / Ende ſijn Princ. Exce. in de Hollandſche Steden / ende binnen Vtrecht/ de Magiſtraeten verandert hadde/ ſtellende Contra-Remonſtrantē in de plaetſe van Remonſtranten/ So hebben die van Holland ende West-Frieſland stracx hare conſenten inghebracht / ghelijck oock die van Vtrecht ghedaen hadden/ stracx nae de reductye/ daer by ooc inwilligende den Nationalen Synodum. Hier aen heeft

1618.

heeft ghenoechsaem ghebleecken / Wie de luyden waren die sulcx tot noch toe hadden te rugghe ghehouden.

De Edele in Hollandt wort vermeerdert met vijf geslachten.

Ofwel dit oude Adelicke gheslachtē sijn, so sijnse evē wel door het beleyt der andere tot noch toe door by gegaen in de int schryvinghe tot de Landt-daeghen.

IN Septembri is het ghetal der Edele op de Land-daegen compareerende / vermeerdert / met dese vijf Edele Geslachten / Brederode, Swieten, Croonenburch, Bockhorst, Raphorst. Ghelijck in de Ridderschap van Utrecht / nae de Reformatye in Iulio gheschiet / oock dese Edellieden tot de andere sijn by-ghevoecht / De Heere van Ruweel, De Heere van Braeckel, de jonghe, De Heere van Aertſberghe, De Heere van Suylen, De Heere van Ameronghe, De Heeren van Hardenbroeck, ende vander Horst.

Oock sijn in Holland ghenaturaliseert / ende corts daer nae int ghetal der Edele van Holland aenghenomen Daniel de Hartain, Heere van Marquette, ende Cornelis Aertſſen, Heere van Sommelſdijck, &c. Op sekere Acte / de non præjudicando.

Briefken in een peere aen den Advocaet Barnevelt ghesonden wort gheintercipieert.

IN Octobri sijnder van des gevangenen Oldenbarnevelts huys-frouwe eenighe schoone peeren aen den Castilein gesondē / om aen haren man te laten behandighen. De Sergeant die aldaer de wacht hadde / dese schoone groote peeren siende / ghebruyckte de vryheyt / ende nam twee van die peeren / ende stackse in synen dye-sack / Als hy die te huys hadde ghebracht / ende sijn huys-frouwe d'eene hadde opghesneden / Soo vont sy eenen schacht ofte penne daer in / daer een cleyn briefken in stack / d'welck aen beyde syden beschreven was in het Latyn / hem waerschouwende / dat hy sich niet en soude verlaeten op de Staeten van Hol-Holland / dewijle de Prince van Oranyen in vele Steden van Holland de Magistraeten verandert hadde. Oock stont in dit briefken / Dat Dudley Carleton sijnen vrient niet en was.

Pen-banck van des Advocaets Olden-Barnevelts examen.

NAer dat Ledenberch hem selven hadde vermoordt / heeftmen begonnen de Pentionarisen Hoogherbeets ende de Groote te examineren / door eenighe Fiscaelen ende andere Gecommitteerde wt den naeme van de Gheneraele Staeten. Het ghetal der Fiscaelē ende examinateurs is vermeerdert als de Ghen. Staeten goet gevonden hadden / datmen den Advocaet Barnevelt soude examineren / d'welck voor d'eerste mael gheschiet is op den xij. Novembris stylo novo, de Examinatores nu saemen sterck sijnde xiij. persoonen wt de Staeten Ghener. Ende 3. Fiscaelen. Alsmen tot het examen tratt / soo stond d'Advocaet Barnevelt over eynde / met den hoet in de hand. Ende of schoon de Heere Examinatores hem hebben toeghelaeten den hoet op te setten / soo heeft hy even wel ghewcyghert sulcx te doen.

1618.

Barnevelts Prophetye.

Als Barnevelt noch in sijnen fleur was Ende aenghesprocken wierdt van weghen het houden des Nationaelen Synodi, Soo heeft hy nevens andere woorden van weygheringe / oock dese meer-maels ghebruyckt / Soo langhe als ick leve en salder in Holland gheenen Synodus Nationael ghehouden worden. Hier staet aen te merckē / Dat / de Synodus binnen Dordrecht is aenghevanghen even op dien dach / als hy d'eerste mael criminaliter is gheexamineert ghewordden / Soo dat hy te dier tijt is gheweest civiliter mortuus, ende is alsoo eenen Propheet ghewordden.

Als hier nae Oldenbarnevelt wederom is gheexamineert ghewordden / hebben de Heerē Examinateurs hem die beleeftheydt ghedaen / dat sy hem lieten sitten in eenen stoel / doch met blooten hoofde / alleen sijn mutsken ophoudende.

Wat de Heeren Examinatores ende Fisci den Advocaet Barnevelt / ende d'andere ghevanghene Pentionarisen voor en nae hebben afghevraecht / ende wat de selfde hebben gheandwoort / is soo secreet ghebleven (tot verwonderinghe van een yeder) dat selfs verscheydene onder de Heeren Generaele Staeten / als oock de Heeren Raeden van Staeten / sulcx niet ghewëten en hebben. Alleene sijn Exc. ende d'Examinatores hebben dit ghewëten / ende by haer secreet ghehouden / tot wtdracht der saecken.

Doch soo veel heeftmen vernomen / dat Oldenbarnevelt ootmoedelick heeft ghebeden / datmē sijne fouten soude willen stellen teghens de groote dienften die hy de Landen wel eertijts hadde ghedaen, Ende datmen die teghens malcanderen compenserende, met hem ten hoochsten rechte niet en woude procederen.

Datter voor swaricheden sijn voorgevallen nae dat de Nationale Synodus was ghearresteert by den meesten deel der Provintyē.

IN het jaer 1617. hebbe ick verhaelt/ hoe dat (nae vele moeytē ende swaricheden) op den vijfentwintichsten dach Novembris 1617. by de Gecommitteerde der Provintyen in s'Graevenhaeghe pluralitate vocum is ghearresteert het houden eenes Nationaelen Synodi, welcke Resolutye ende voornemen stracx by verscheydene Remonstrantsche Steden ende Persoonen / is gheimpieteert ende teghen-ghesproken/ jae met hooghe protesten / ende heftighe comminatyen hebben eenighe ghesocht den voortganck deses Synodi op te houden ende te verhinderen.

In Holland wordt voorgeslaeghen het houden eenes particulieren Synodi.

Men heeft op den slach van den Nation. Synodo te breken/ in Hollandt voorgheslaeghen ht houden eenes Particulieren ofte Provintiaelen Synodi, sonder daer by te resolveren/ indien de differenten in den selfden niet en conden nederghelecht worden / datmen alsdan daetelick den Nationaelen Synodum soude wtschryven: Maer wiert voorgheslaeghen/ dat de dolerende partye/ van den particulieren ofte Provintiaelen / soude moghen appelleren tot eenen Oecumenicam, ofte Generaelen Synodum, blyvende midlerwijle in staet ende bedienynghe de gene die in Particulari Synodo souden in het onghelijck gestelt worden.

Daer sijn verscheydene consultatyen ghehouden/ soo by Polityke als kerckelicke Persoonen / over dese vraeghe/ of daer eenich ander middel conde bedacht ofte beraemt worden / om wt dese swaricheden te gheraecken/ als het houden eenes Nationaelen Synodi? Hier op hebben alle verstandighe gheadviseert / dat dit misverstant door eenen Provintionaelen Synodum van Hollant wel hadde cunnen gheremedieert worden/ doe het eerst was opghereesen / ende het sich niet verder en streckte dan in de Provintye van Hollandt / maer naedemael het wt Hollandt oock in de andere Provintyen versprepdt is / dat het nu niet meer en stont in de macht van Hollandt de gheresene verschillen te dempen/ maer dat sulcx behoorde gheremedieert te werden in een Nationaele Synode/ Topicis malis topica remedia, communibus communia, generalibus generalia adhibenda esse. Indien men per partes soude gaen / ende datter soo veel Synoden/ judicantes & definientes souden ghehouden worden / alser Provintyen sijn/ daer wt soude lichtelick cunnen ontstaen dat de eene Provintye der anderer ghevoelen int eene of t'andere/ soude teghenspreken / dwelck strecken soude tot grooten nae-deele/ jae tot ghehele verbrekynghe van den ghemeenen bant der eenicheyt in de Religye. Om het welcke te eviteren het gantsch noodtwendich was/ datmen de gheresene verschillen in eenen Nationaelen Synodo beslechtte. Het waere immers buyten allen twijfel / datter veel meer treffelicke/ Godsaelighe/ Gheleerde / ende van God verlichtte / oock vrede-lievende Mannen in alle de Provintyen/ ende buytē de selfde in verscheydene andere Conijnck-rycken ende Landen te vinden waeren/ als alleen binnen de paelen van Hollandt: Dat de Remonstranten haer (indien sy haer op de rechtveerdicheyt harer saecke vertrouwen) de wetenschap ende liefde der selfder niet en behoorden te ontrecken / te ghelijcke een goet toeversicht draegende tot de tegenwoordicheydt/ autoriteyt / ende goet beleyt van de H. M. Heeren Staeten ofte hare Ghecommitteerde/ die jus interveniendi hebben / soo daer yet onbehoorlicx gheschiet. Daer is ghedelibereert by de Contra-Remonstranten/ door wat middel datmen den Remonstrantē den Nationalen Synodum soude cunnen smaeckelick maecken? Daer op nae langhe deliberatye gheandwoordt is / datmen hier toe gheenen anderen raet en wiste voort te brenghen / dan dat de Remonstranten haer by het oordeel des Nationaelen Synodi beswaert vindende / haer souden mogen beroepen op het Generael/ d'welc sich de Contra-Remonstranten oock gewilliehlick presenteren te onder-werpen/ midts dat het judicium Nationalis Synodi sijnen vigeur hebben soude / tot der tijdt ende wijle / anders te behooren door het Ghenerael mochte bevonden werden. Dat dit den ghebaenden wech sy / ende de ghestaedighe practijcke der Christenheydt.

Aengaende dat de Remonstranten segghen / dat sy vreesen / dat desen Synodus Nationalis (bestaende wt inlandsche/ ende wtlandsche Contra-Remonstrantsghesinde persoonen) nae alle apparentye ofte vermoeden/ haer sal condemneren/ Ende volgens dien haer beswaert vinden haer het oordeel des selfden te onderwerpen: Segghen de Contra-Remonstranten

gheheel

1618.

gheheel ongherijmt te wesen / Want op sulcke wyse souden alle quaet-doenders ende perturbateurs van de ghemeyne ruste / allerley Richters ende Vierschaaren moghen verwerpen. Hadde dit in de voorighe eeuwen moghen ghelden / Soo en soudemen noyt cunnen ghecomen sijn tot het houden van Synoden / ende in volgende tijden en souden oock nimmermeer Synoden by een gheroepen worden. Maer / segghen de Contra-Remonstranten / dit subterfugieren des Nationaelen Synodi, is een teecken / dat de Remonstranten van de eenicheydt der Ghereformeerde Kercken sijn afgheweecken / sus anders behoefden sy der selfder oordeel soo weynich te vreesen / als de Contra-Remonstranten doen. Voorder seyden de Contra-Remonstranten / ofschoon de Remonstranten in Nationali Synodo ghecondemneert wierden / so en souden sy geen reden hebben haer daer in te beswaerē. Want genomen men leyde haer op / datse schult bekennen souden / om datse de Kercken beroert haddē / ende dat sy voort-aen haere opinye by haer souden behouden / sonder de selfde op den prediek-stoel te brenghen / ofte te verbreyden / Soo en hoeven sy daer in geen swaricheydt te maecken / aengesien verscheydene onder haer segghen / dat de verschilpoincten het fondament der saelicheydt niet en raecken / Jae / datse het schraepsel van eenen naeghel niet weert en sijn.

De Contra-Remonstranten sustinerē / Dat de boven-verhaelde swarichedē der Remonstranten / midtsgaeders andere meer / die sy by brenghen / nerghens anders toe en strecken / dan om alle Synoden te rugghe te houden / soo langhe / tot sy souden moghen de sterckste partye sijn / ende alsdan met pluraliteyt van stemmē de Contra-Remonstranten overwinnen.

Want alsmen in den beginne deser oneenicheden ghesprooken heeft van den Provintiaelen Synodo, datmen sich alsdan beroepen heeft op den Nationaelen / Maer datmen om den alreets ingewillicheden Nationalen Synodum te breecken / in Conventu præparatorio de saecken alsoo heeft beleydt / dat de selfde van jaere tot jaere is ghetrelapeert / Jae ghenoechsaem ghestaeckt is geworden. Ende nu de meeste Provintyen ghestemt hebben tot het houden des Nationaelen Synodi, datmen de saecke wil betrecken op een alghemeyne Synode / ende alsoomen met sulcx / als inpracticabel / niet door en can / vervaltmen wederom op een Provintiael / nerghens anders toe dienende / dan om alle Synodale vergaederijnghen te verhinderen.

Om den weet-gierighen leser hier van breeder onder-richtynghe te gheven / So hebbe ick goet gevonden hier by te voeghen een wel ghefondeerdt ende cloeckelick inghestelt schrift / d'welck de E. E. Heeren van Amsterdam op dē xxiij^en. Martij deses jaers in de vergaederijnghe van de Staeten van Holland ende West-Vriesland hebben overghelevert / spreeckende als hier volght:

ALsoo de Ghereformeerde Nederlantsche Kercken / wel dertich Jaren langh ghedurichlick / om den Nationalem Synodum by de Hog. Mog. Heeren Staeten Generael / met groote moyten ende costen aengheheuden hebben / ende alsnoch van herten daer nae verlanghen / eensdeels om dat veele ghewichtighe saecken / die inde particuliere Synoden niet afghedaen en hebben connen worden / tot op den Nationalen Synodum zijn ghereserveert / eensdeels oock om dat dese droevighe Religions verschillen / eenighe Jaren herwaerts / inde Kercken deser Landen zijn opghereesen / soo waert wel eens tijt / den selven in haer billick versoeck te verhooren / ende het houden des voorsz. Synodi metten eersten te bevorderen / om t'een ende t'ander aldaer af te handelen / ende de voorighe ruste ende welstandt inde Kercken te herstellen.

Want alsmen alles wel insiet / hoemen het wendt ofte keert / daer en is gheen ander ordinaris middel om uyt dese swaricheden te gheraecken / dan dat het moet ghedaen worden / door een kerckelijcke vergaderinghe / diemen Synode noemt. Sulcx en bewijst niet alleen de ghedurighe practique der Kercken Christi, selfs vande tyden der Apostellen af / maer schijnen oock die te bekennen / die anders die kerckelijcke Regieringhe ende ordre verdacht houden / als sy voor-slaen van te houden een Provinciale Synode: Dat het een Nationale behoort te wesen / meenen wy dat met de volghende redenen crachtelijck wort bewesen.

Want de voorghemelde Swaricheyden / inde particuliere Synoden niet af ghedaen zijnde/behooren emmers tot een meerder vergaederinghe ghebracht te worden / op datmen eens een eynde daer van become / dewylse den particulieren Kercken dickwijls groote moyten veroorsaken. De opgheresene Religions verschillen / en betreffen niet dese off die Kercke in t'particulier / maer gaen alle Nederlantsche Kercken int ghemeen aen: De Confessie ende Catechismus/ welcke de Remonstranten willen hebben ghereviddeert / ende teghen de welcke zy haere bedenckinghen/al voor neghen ofte thien Jaeren / met besloten missiven aende Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslandt hebben overghesonden / zijn ghemeene formulieren van eenicheyt inde Nederlantsche Ghereformeerde Kercken / ende daerom soudet onbillick zijn/ de selve in een Provinciale Synode te willen doen afhandelen/ nadien het ghene allen ghemeen is / van allen in t'ghemeen gheexamineert / ende verhandelt behoort te worden.

Datmen vooorslaet van totte Provinciale Synode te willen roepen Kerckendienaren/ende Theologen uyt de andere Provintien / en can dese reden niet ghenoech doen: want een van beyden/ of die sullen comen van haere Kercken ghelast zijnde/ende mede stemmen hebbende/ ende soo en sal het gheen Provintiale/maer een Nationale Synode zijn/of alleen als particuliere/omme te delibereren/ende so sal even wel het ghemeene ten oordele eñ dispositie van een particuliere Vergaederinghe ghestelt worden. T'welck oock (als streckende) tot verachtinghe ende vernietinghe van het besluyt inde Vergaederinghe vande Heeren Staeten Generael/op het houden des Nationalen Synodi genomen/ apparentelijck by de meeste Provintien ghewepghert sal worden.

Den voorslach van eenighe Theologen uyt die uytheemsche Ghereformeerde Kercken te roepen tot de Provintiale Synode / is heel ongherijmt. Want dat soude wesen/de Provintiale te willen geven den schijn ende luyster vande Nationale. Souden oock de wtheemsche het selve met reden moghen refuseren/ alsoo zy oock billick souden moghen segghen/ dat wy ons eerst aen onse naeburighe ghe Kercken/die van onse Natie zijn/ behooren te addresseren / ghelijck alreede verscheyden vande gheleerste onder hun/ neffens zijn Mat. van Groot-Britanië/ hare advijsen schriftelijck hebben bekent ghemaeckt/ datse gheen beter remedieen weten/als de Nationale Synode. Soo soude oock evenwel blijven de voor verhaelde swaricheydt: Want alsoo sy souden comen alleen om de Synode van Advijs te dienen/ soo soude evenwel de ghemeene saecke staen ten oordeele van een Particuliere Synode. So blijft dan noch vast/ dat het billick/ ende het ghevoechlijckste is/te doen by een comen de Gereformeerde Kercken van onse Nederlantsche Natie/in een Nationale Synode/ende daer by te roepen/ om der ghewichticheyts wille/ gheleerde ende Godtsalighe Theologhen wt de Kercken van andere Natien / om onse Kercken met haer advijs ende goeden Raedt te assisteren.

Want beneffens dien dat de geschillen ghemeen zijn/ soo synse oock van sulcken gewichte/als betreffende de eere Godes/ de Werckinghe ende seeckerheydt van onse Salicheyt/ datse in een particuliere of Provintiale Synode niet af ghedaen en connen worden/maer/ ghelijck andere ghewichtighe ende ghemeene saecken/inde particuliere Synoden ghereserveert/ tot een hooge ende meerder Vergaderinghe ghehooren.

Datmen hier voorslact van dese gheschillen te brenghen tot een Ghenerale Synode van alle Ghereformeerde Kercken in de gheheele Christenheydt/ hoe wel wy niet liever en souden sien / als de by een compste van sulck een Vergaderinge/ nochtans om de waerheydt te segghen/ en is dit niet anders dan de saecke schuyven op de langhe baen/ ende ghelijckmen seyt / uyt te stellen usque ad Calendas græcas, omme nimmermeer uyt de swaricheyt te comen. Want wie soude dien Generalen Synodum beroepen ? Alle de Christen Vorsten souden eerst moeten daer inne accorderen/ ende tot dien eynde met malcanderen beraetslaghen. Ende wanneer sal dat wesen. Inden gantschen tijt vande Reformatie / en heeft men noyt tot een Ghenerael Synode connen comen / niet tegenstaende verscheyden swaricheyden/ inde Kercken hier ende daer syn opgheresen ghewеest / Als onder anderen de swaricheydt in Duytslant/ ghemoveert

door

1618.

door de Ubiquiteyt/ ende ghevoedt door het t'onrecht genaemde Concordie-Boec.

Ten is oock niet noodich. Want alsnoch gheen questie is/ om alle Ghereformeerde Kercken inde gheheele Christenheydt te bevredighen: maer om de Kercken inde gheunieerde Nederlanden/totte voorighe ruste ende eenicheydt te brenghen: Waer toe eygentlijck dient de Nationale Synode, ende mē vruchts genoech can scheppen / uyt het beroepen vande uytlantsche Theologhen/als die ons van het ghevoelen harer Kercken / dese gheschillen aengaende/connen onderrichten/ om niet alleen in ruste te gheraecken onder malcanderen / maer oock met haer in eenparicheydt te blijven. T'is oock gheheel vreemt / datmen / afslaende t'ghene door de H. M. Heeren Staten Ghenerael/hier lichtelijck te wege gebracht can worden / wil overspringhen tot het gene/ daer in de Heeren Staten niet meer als een stemme connen toe brengen/ ende dat in een gheheele eeuwe niet te weghe ghebracht heeft connen worden.

Dat de Synode Nationael gherefuseert wordt / om dat Hollandt niet en staet onder de ander Provincien/is maer een pretext/behalven dat het niet een poleticque/ maer een Kerckelijcke saecke is/ betreffende de eenicheydt/welstant / ende stichtinghe vande Ghereformeerde Nederlandtsche Kercken. Nu heeft het met de Kercke Christi, een ander gheleghentheyt/als metten Politicquen staet/ want de Ghereformeerde Kercken in dese Neder-Landen hebben haren bandt ende eenicheydt onder malcanderen ghehadt/ oock doense noch onder t'cruys waren suchtende/ voor dat de Unie tusschen de Provincien is ghemaeckt/ welcken bant nimmermeer en behoordt noch en can ghelosset worden: Wy en verhoopen oock niet/dat de Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslandt/haer vande andere Provincien/int stuck van Religie/souden willen affsonderen: Want dit lichtelijck veranderinge inden staet soude connen veroorsaecken.

Met deselve reden soudemen oock moghen verwerpen de Generale Synode. Want de Provintie van Hollandt ende West-Vrieslandt/ noch minder staet onder andere Gereformeerde Landen/ende Vorstendommen / als onder de gheunieerde Provintien / met de welcke sy in een Unie verbonden is/ende daerom / machmen dese gheschillen stellen ten oordeele vande uytlandtsche Ghereformeerde Kercken / sonder verminderinghe vande Authoriteyt van het Landt / veel meer machmense / jae behoortmense te stellen/ ten oordeele vande Gereformeerde Kercken in dese Gheunieerde Nederlanden/ de welcke gelijckse teghen den alghemeynen Vyandt aen een verbonden zijn/ende tot eenpaericheydt vande Religie ghebracht / alsoo oock in goede eenicheydt/ niet alleen inden Politicquen/maer oock inden Kerckelijcken staet / behooren ghehouden te worden / op dat die Unie onverbrekelijck moghe blyven: Ende daer toe en is geen bequamer middel als het houden van t'Nationael Synode / dewijle verscheyden insichten inde particuliere Synoden vallende/lichtelijck materie van oneenicheydt/ende verbremdinge souden connen gheven / waer van men alreede d'exempelen met droefheydt/inde naeburighe Provintien siet.

Daer beneffens en is het quaet der oneenichept niet binnen de palen van Hollant ende Westvrieslandt besloten/maer het heeft sich oock in andere Provincien/ leden vande gheunieerde Nederlanden/ uyt ghebreydet. Waeromme alle de leden behooren te samen te comen/ om ghelijckerhant de noodighe remedie te vinden/ ende aen het gheheele lichaem te applicieren/ghelijck oock de saken der Kercken/ in veel plaetsen van Hollandt ende West-Vrieslandt/ Godt betert/ soo verwarret staen/dat nae alle apparentie / inde Provinciale Synode niet vruchtbaerlijcke sal connen ghedaen worden / behalven dat Status quæstionis aldaer mach worden ghestelt/ende de voorvallende Gravamina, tot den Nationalen gheprepareert / ende daerom niet anders als preparatoir tot den Nationalen behoort ghehouden te worden.

Waer by compt te considereren / dat wijlen D. Arminius, inden eersten aenvanck / hem altijt op den Nationalen Synodum heeft beroepen/ende daer mede de Ghedeputeerde / des Zuyt-Hollandtschen Synodi, die openinghe van zijne opinien ende bedenckingen begeerden/ heeft afgheseth/ segghende dat zijn bedenckinghen al te wichtich waren/ende de Kercken int ghemeen betreffende/ ende daerom niet in een particuliere/maer Natio-nale

1616.

naele Synode behooren ghehandelt te worden. T'ſelve antwoort hebben de ſelve Ghedepnteerde ontfanghen vande H. H. Curateurs vande Academie van Leyden. Om de ſelve reden hebben die Ghecommitteerde vande H. H. Staten van Hollant ende Weſt-Vrieſlandt / wt de naeme ende laſt van haere Ed. Mog. de particuliere Synode van Zuyt Hollandt inden Jaere 1608. ghehouden binnen Dordrecht / belaſt niet te treden inde ſaecken Arminij, Ghelijck oock de Ghedeputeerde / die van weghen haere Ed. Mog. Jaerlijckx op de particuliere Synoden verſchenen zijn / deurgaens in laſt ghehadt hebben toe te ſien / dat inde ſelve niet en ſoude worden verhandelt t'ghene die Kercken in t'gemeen aengaet.

Dit ſeyvemen voen de hope / van eenen Nationaelen Synodum te becommen / gheheel ſcheen afghesneden te weſen: Nu het door goede devoirē daer toe is gebracht / dat het beſluyt vande Hoog. Mog. Heeren Staten Gheneraeł / in December des Jaers 1606. op het houden des Nationalen Synodi ghenomen / is gereſumeert / ende by de meeſte ſtemmen wederomme ghearreſteert / nu keert-men het blaetjen om / nu ghebruycktmen allerley redenen om den Nationalen Synodum te refuſeren / eñ allerley middelen om d'uytſchryvinge deſſelven te verhinderen: Nu ſpreeckt men van een Provinciale Synode / om daer de gemeene ſaecken te verhandelen / diemen doch ſelfs te vooren / eer de ſwaricheden waeren opgereſen / niet ſuffiſant en oordeelde. Waer over men ooc met het maecken van verſcheyden Concepten langhen tijdt heeft ghediſputeert / ende de leden vande vergaderinghe alſnoch niet en konnen over een dragen. Soo werden alle goede middelen tot redreſſement dienende / belett / ende de ſaecke in onſeeckerheydt ghehouden.

Ende ghenomen ten alderbeſten / dat het alſo quam (t'welck niet te vermoeden en is) ende ſoo het gheſchiet tot merckelicke prejuditie der Kercken ſtrecken ſal) dat de Heeren Staten van Hollant onder malcanderen inde forme des Provincialen Synodi acordeerden / ſo ſal evenwelde handelinghe aldaer ſoo werden gheprotraheert / datmen tot de Nationale niet ſal connen voort treden.

Daerenboven ſchijnen die veel projecten tot verhinderinghe van het Nationael Synode te dienen / als wanneer de ſaecke ten principale ghebracht wordt tot diſpoſitie vande Provinciaele Synode / ende van deſe / ſooſe vruchteloos ſchept / tot de Gheneraele overſpronghen. T'welck dan emmers claer uyt gheſeyt is / datmen die Nationale Synode niet en begeert: Derhalven om alle deſe Inconvientien te ſchouwen / ende door ſoodanighe handelingen in gheen onſeeckerheyt te blijven / het in alle manieren noodich is / dat de langh ghewenſchte Nationaele Synodus, metten eerſten werde uyt gheſchreven / ende dat door de particuliere Synoden / op ten ouden voet te houden / de voorvallende ſwaricheden tot den Nationalen worden ghepreparcert.

T'welck ſoo het met een Chriſtelijck gemoet / inde vreeſe Godes / wordt by der handt ghenomen / ſal Godt de Heere zijnen zeghen daer toe ghenadelyck verleenen / de Kercken zullen goede hoope ſcheppen / ende de ghemeente in ſtilte ghebracht werden / Anders ſoo men deſen wech niet in en gaet / ſullen de Kercken in meerder verloop ghebracht / ende voor alle Inlantſche ende uytlantſche ten ſpotte ghe ſtellet worden / ende dattet meeſte is / den toorn Godts meer ende meer verweckt worden / om datmen de bequame ende ordinaris middelen niet tijdelijck heeft by der hant ghenomen ende laten ghebruycken.

Redenen / Waerom de jeghenwoordighe ſwaericheden der Kercken / door eenen Nationalen Synodum behooren verhandelt te worden.

Of ſchoon de ſeer Wijſe ende Voor-ſinnige Heeren der Stadt Amſterdam / in deſe hier voorgaende propoſitye duydelick ende claerlick ghenoech hadden beweſen / dat de Kerckelicke verſchillen / die het Land in roere ſtelden / niet anders / als door eenen wettelicken Nationaelen Synodum, en conden bevredighet worden / Soo en hebben ſy het even wel daer by niet verblijven laeten / Maer om des te beter allen ende eenen yegelicken te doen verſtaen de redenen / waeromme de jegēwoordighe ſwaricheden der Kercken ende verſchil-poincten in de Leere / door eenen Nationalen Synodum behooren verhandelt te worden / ende niet door eenen Provintiaelen (daer nu de Remonſtranten in Holland hart op drongen) gheholpen noch wech ghenomen en conde worden: Soo hebben hare E. E. ende A. A. ten ſelfden daege als boven / te weten / op den

1618.

den drye-en-twintichsten dach Martij in de vergaederynghe van de Staeten van Hollandt ende West-Vrieslant by monde ende by gheschrifte over-ghelevert t'ghene in dit hier volghende Schrift vervaetet is:

I.

In een particuliere ende bysondere vergaderinghe (soodanighe als de Synode Provinciael is) en connen noch en behooren gheene ghemeyne saecken ghehandelt te worden.

Ten eersten is het bekent/ ende de saecke brenght voor haer selfs mede/ dat t'ghene de Kercken deser Nederlanden int gemeen aengaet / met ghelycke toestemminghe van allen/ ghehandelt ende geresolveert moet worden/ zullen de Kercken ghelyckelijck aen t'ghereslveerde ghehouden wesen / ende en can/ noch en behoort daerom in gheene besondere particuliere vergaderinghe voorghenomen te worden / T'welck oock d'oorsaecke is/ waeromme inde Particuliere Synode/ die saecke/ welcke de Kercken int gemeen aen-ginghen/ ongehandelt zijn gebleven/ ende uytgestelt tot op de Synode Nationael : Selfs oock de Ghecommitterden/ die van weghen de Heeren Staten/ op de voorsz. particuliere Synoden pleghen te verschynen/ hadden vande voorsz. H. H. Staten/ onder anderen / in hare instructie desen last/ te sullen acht nemen/ dat aldaer gheene sodanige gemeene saecken en wierden voorgenomen en gehandelt. Nu is de Synode Provinciael van Hollandt en West-Vrieslant / maer een bysondere byeencompste van Kerckelijcke persoonen/ uyt de Kercken vande selve Provintie / die in ghemeene saecken/ sonder d'andere Kercken/ niet en moghen handelen / ende aen welcker handelynghe de andere niet en zijn/ noch en connen gehouden wesen/ Dat oock de Religions verschillen hier te Lande ontstaen/ ende de bedenckinghen diemen heeft over de Confessie ende Catechismum (welcke by de Kercken deser Nederlanden/ als formulieren van eenicheyt inde Leere / zijn bekent ende aenghenomen/ de Kercken int ghemeen zijn betreffende / is buyten allen twijfel/ ende daerom selfs by de Staten van Hollant ende West-Vrieslant goet ghevonden/ dat die ghene/ die over de Confessie ende Catechismum eenich bedencken hadden/ t'selve hare Ed. Mog. in besloten brieven souden hebben toe te stellen / om t'sijnder tijt gebracht te worden tot decisie des Nationalen Synodi. Volgens en behooren/ noch en connen die gheschillen hier te Lande ghereesen/ inde Synode Provintiael niet ghehandelt worden/ ghemerckt die siecke meest het gheheele Lichaem ende alle zijne leden heeft deur-cropen/ en derhalven de Medecijne niet aen en lith / maer aen t'gantsche Lichaem / ende alle Leden van dien / moet worden gheappliceert. t'Welck niet en can ghescheiden in soodanighe Vergaderinghe / daer niet alle Leden teghenwoordich en zijn.

II.

Zijn de verschillen ende swaricheden niet alleen ghemeen allen Kercken , maer oock ghewichtigher, dan datse in een Synode Provintiael moghen voorghenomen worden.

Ten tweeden / zijn die ghemoveerde verschilen van seer grooten ghewichte/ ende de voornaemste hooft-stucken der Christelijcke Religie aengaende : Want men twist niet over dinghen , die t'schrapsel van eenen naghel niet weert en zijn , niet meer verschillende als een cranck VVijff van een siecke Vrouwe , (gelijck eenige der Remonstranten hebben durven uytgheven) maer om saecken / die vry veel om t'lijff hebben/ selfs nae t'segghen ende schryven vande voornaemste Remonstranten / sprekende hier in den haeren/ ende haer selven teghen/ Maer men disputeert/ ende strijdt in openbare schriften voor alle de werelt bekent / van poincten daer de eere Godes/ ende des Heeren Christi, midtsgaders der menschen gherustheyt ende salicheyt aen gheleghen is/ als te weten/ van God/ ende sommige zijne eygenschappen: vande Goddelijcke Drie-eenicheydt: Vande Voorsienicheyt en Regieringhe Godes : Vande Erf-sonde : Vande Verdorventheydt ende Vryen-wille des menschen: Vande algemeene Genade : Vande Predestinatie: Vande wedergeboorte: Vande ghenoechdoeninghe Christi voor onse sonden : Van t'zalichmaeckende ghelove: Vande Rechtvaerdichmaeckinge: Vande Volstandicheydt der Ghelovigen: Vande zeeckerheydt der zaelicheyt/ ende diergheljcke meer. Welcke poincten zijn/ die meest alle het Fondament raecken/ ende in gheene Provintiaele Synode / maer

1618. meerder vergaderinghe moeten ghehandelt worden.

III.

De handelinghe vande Vijff poincten, metten aencleve van dien, inde Synode Provintiael, en is den Kercken niet voorderlijck, maer naedeelich.

Ten derden / maer ghenomen men beschrijft den Synodum Provintiael, om niet alle sware verschillen de poincten / maer alleen de vijf articulen / so als die seggen / voor te nemen / ende daer van te handelē: Wat can dat de ghemeene saecke helpen? Men heeft vande selve inden Jare 1611. gheconfereert / wat heeftmen daer mede ghewonnen? De ghemeene swaricheden zijn daer door niet ghemindert / maer wel vermeerdert door dien men daer op (niet tegenstaende de Conferenten vande Kercken ghecommitteert synde / echter zyn ghelast gheweest als particuliere persoonen te confereren) heeft ghenomen Resolutie / ende dien volghende procedueren / streckende tot voor-standt ende handthavinghe vande voorschreven Vijf artyculen / ende der ghener diese voorstonden / sonder beyder zyts redenen ende fondamenten wettelyck te hebben ondersocht / om de selve over al den goeden ghemeenten / teghen wille / danck / ende alle wettelyckheydt / op te drijnghen. Waer uyt die droevighe ghedeeltheden ende scheuringhen in Classen ende Kercken zijn ghevolcht. Ende oft al ghebiele (t'welck doch van cleyne apparentie is) datmen inde Synode Provintiael ten naesten by inde vyf artijckelen accordeerde / t'sy by forme van Moderatie / ofte provisioneel / de andere Leer poincten niet van minder ghewichte / open blijvende / wat isser dan uyt gherecht / salmen niet om d'andere te beslissen / moeten comen tot meerder Vergaderinghe? Soo dat alle moyten ende oncosten ghedaen ende aenghewendt / ydel ende vergheefs sullen wesen.

IIII.

Andere Provintien sullen hen het Synode Provintiael niet eens willen onderwerpen, eñ sal daerom meer moyten veroorlaecken.

Ten vierden ist gheschapen / dat door de Synode Provintiael meer moyten ende verwarringhe inde Nationaele Synode sullen worden veroorsaeckt / Want de Kercken int ghemeen / selfs de Remonstrants ghesinde in andere Provintien / en sullen haer niet strackx onder-werpen / t'ghene by de Synode Provintiael van Hollant goet ghevonden is. Sullen / ende dat niet met goede redenen / de vijf artijckelen / ende t'ghene daer over is ghehandelt / doen resumeren / ende daer in oock haer segghen moeten hebben / alsoo zy aen die van Hollandt ende West Vrieslant / ende der selver handelinghen niet en zijn ghehouden / ende die van Hollant ende West-Vrieslant / comende met last ende voor-oordeel van haere Synode / sullen van t'ghene by de selve goedt ghevonden is / niet moghen wijcken. By aldien dan de Synode Nationael goet vindt / de sake t'eenemael te hernemen / als eygentlijc tot haer ghehoorende / ende yet daer teghen resolveert / wat can daer uyt doch anders ontstaen / dan meerder twijst ende verwarringhe? Behalven dat den ghenen die vande Synode Provinciael sullen syn ghedeputeert / hare vryheydt sal zijn benomen / om teghen t'gheen in hare Synode over de vijf poincten is gheresolveert / vryelijck te advijseren: So niet / en dat hen vry staet daer buyten ende tegen vryelyck te mogen advyseren / waer toe heeft dan het houden des Synodi Provinciael ghedient?

V.

Sal grootelijcx dienen tot præjuditie ende hijnderinghe van de Synode Nationael.

Ten vijfden / en connen wy niet verstaen / of die ghene / welcke soo hart op het houden des Synodi Provinciael dringhen / soecken door verscheyden Conceptem niet anders dan de Synode Nationael t'eenemael te verhinderen / ofte noch eenen gheruymen tydt op te houden / ofte emmers de selve in eenighe dinghen te prejudiceren. Want by aldien de Synode Provinciael mochte verstaen / dat het verschil op een ofte ten hoochsten op twee poincten aencompt / salmen dan gheen reden hebben voor te wenden / om de Synode Nationael te declineren / seggende / dat het niet noodich is / om een cleyne reyse / soo veel oncosten ende moyten te doen: salmen niet met schyn van Redenen / andere so inheemsche als uytheemsche / die vande gelegentheyt der saecken / eñ d'humeuren

1618.

meuren der Remonstrants-ghesinde geen grondighe kennisse en hebben / weten te papen (als oftmen de saecken der Kercken met eernst ghemeynt / ende daer in meer dan ghenoech ghedaen hadde) Salmen niet by Provisye met Authoriteyt beginnen te procederen / teghen de ghene die in hare conscientien sullen beswaert syn alles naer te comen / wat inden Synodo Provinciael besloten is) ende sal alsoo het leste argher worden als het eerste. Dese ende diergelijcke redenen bewegen ons vande voorghemelde Concepten te ghevoelen / dat soodanige by een compste tot grooter ende meerder moyte ende verwarringhe oorsaecke sal gheven.

In conformite van het boven-verhaelde / hebben oock de Heeren des Magistraets van Enckhuysen op den 27. Martij dese hare redenen over-ghelevert in de Vergaederynge van de Heeren Staeten van Hollant / aenwijsende waerom sy niet eene particulieren / maer den Nationaelen Synodum goet vonden / Te weten /

Het Ver-soeck ende verbinden van die E. Heeren van Amster-dam wort beerach-ticht by de E. Heeren van Enc-huysen.

Overmidts de opgheresene questien inde Leere / alle Nederlantsche kercken in t'ghemeen aengaen / ende de selve meest alle de Provincien beroert hebben / ende daeromme niet in een Provinciale Synode van een Provincie alleen / maer in een Nationale van alle die Provincien int ghemeen gheeramineert ende afghehandelt behooren te werden.

Overmidts dat de verschil poincten al te ghewichtich zijn / als betreffende de voornaemste Hooftpoincten vande Christelijcke Religie / oock na de bekentenisse / der Remonstranten selve / als onder andere inde verclaringhe Arminij pag. 26. 27. te sien is / dan datse in een Provinciale Synode afgehandelt sullen connen werden. Ende dat derhalven de kerken / dese ghewichtighe questien / het oordeel van een Provinciale Synodo niet en sullen konnen onderwerpen.

Overmidts de Remonstranten haere bedenckinghen teghen de Confessie ende Catechismum der Nederlantscher kercké / al inden Jaere 1610. met besloten missiven / aende Heeren Staten overgesonden hebben / om in een wettelijcke Synodale vergaderinghe gheopent ende gheramineert te werden : t'welck in gheen andere / als in een Nationale gheschieden en mach ghelijck Arminius selve / in zijn Verclaringhe pag. 46. op t'eynde ghesustineert heeft segghende: Dattet betaemt / dat dese schriften op behoorlijcker wijse / dat is / in Synodo Nationali ondersocht werden. Ende ghetuyght pag. 48 int begin / datter verscheydene onder den Predicanten zijn / die eenich bedencken hebben op sommighe saecken in dit voorseyde boecxken begrepen / de welcke / op hope dat daer van in de Synode Nationael ghehandelt sal werden / haer bedenckinghen by haer behouden / ende niet openbaren. Derhalven / also dese Boecxkens / de Confessie ende Catechismus vande Ghemeene Nederlantsche kercken inde Geunieerde Provincien zijn / Soo behoort over der selver bedenckinghen / ghelijck oock over andere questien / midtsgaders over den sin der voorsz. Confessie ende Catechismus, verclaringe vande Nederlantsche kercken deser Provintien int ghemeen ghedaen / ende de selve kercken in een ghemeene Nationaele Sinode / daer op ghehoort te werden.

Overmidts oock de Autheurs van dese swaricheden / Als Arminius ende zijne Mede-staenders (hoe wel sy nu anders spreecken) inden eersten aenvanck / haer op den Synodum Nationael uytdruckelijck hebben beroepen / ende ghewevghert haer bedencken in Religions saecken te ontdecken / segghende / dattet niet en conde bequamelijck ofte sichtelijck geschieden / dan in Synodo Nationali, als te sien is in Arminij Verclaringhe pag. 34.

Overmidts oock de H. M. Staten van dese Provintie selve / haer Commissarissen / die op de particuliere Synoden Jaerlijcx verschenen syn / deurgaens in laste ghegheven hebben toe te sien / dat aldaer / niet en soude werden verhandelt / t'ghene de kercken int gemeyn aengaet: Daer mede verclarende hare E. E. Mog. meeninghe te wesen / dat de ghemeene saken der Nederlandtscher kercken / van een ghemeene vergaderinghe der selver / verhandelt behooren te werden.

Overmits dat de Nederlantsche kercken / met groote moyté ende costen / sedert den Jare 1589. gheduerichlijck om den Nationalen Synodum aengehouden hebbé / ende de nootwendicheydt van dien / met soo veele gewichtige redenen / de Hooch. Mog. H. M. Staten Gheneraël ghere-monstreert hebben / datse oock eyndelijck

 den

den selven vercreghen hebben/ aleer noch dese teghenwoordighe swaricheyden ende verschillen inde Leere waeren ontstaen. Is derhalven nu veel meer noodich ende billick/ dat de ghemeene Kercken deser Provincien/ door den Synodum Nationael, niet alleen uyt dese jegenwoordige/ maer oock uyt haer oude voorgaende swarichheyden/ die andersints souden blyven staen/ ghereddet ende gheholpen werden.

Overmits dat de teghenwoordighe swaericheden te willen brenghen alleen op een Synodum Provinciael, een handelinghe is vol perickels/ ende de kercken int ghemeen seer naedeelich: dewyle dat daer door de lange gewenschte ende verwachte Synodus Nationael, die al in den Jare 1606. by alle de leden vande Hooch. Mog. Heeren Staten geconsenteert/ en de iteratívelick by de meeste Provincien ghearresteert is/ wederomme te rugghe ghestelt/ ende lichtelyck int gheheel verhindert soude werden. Ghelyck als sulcx inden Jaere 1608. is gheschiet/ doe de Nationaele Synode/ by alle de Provincyen gheconsenteert/ ende tot dien eynde een preparatoire vergaderinghe/ inden Jaere 1607. ghehouden was gheweest. Nae welchen tydt door den voorslach van de questien eerst in een Provinciale Synode te verhandelen/ ende te prepareren/ de gantsche Synodus Nationael, niet alleen te rugghe ghehouden en nagebleven is/ maer oock selfs die Provinciale/ door verscheydene projecten ende voorslaghen verhindert is gheworden.

Indien inde Provinciale Synode/ pervies tot onderlinghe accomodatie ende verdraechsaemheyt/ ofte andersints worde besloten/ sal daer uyt oorsaecke ghenomen worden/ op den Nationalen Synodum (zynde nochtans het alderbequaemste middel/ om ons uyt dese swaricheyden te redden) t'eenemael te impedieren. Overmidts men voorgheven sal/ dattet niet noodich is/ om t'voorder verschil/ de moeyten ende costen tot den selfden Synodum vereyscht/ aen te wende: Immers sal daer mede een groote prejuditie anderen kercken ghegheven worden.

Als de kercken in d'andere Provincyen/ haer mettet besluyt onses Provincialen Synodi niet en souden willen/ ofte connen conformere/ gelyckse oock niet en souden gehouden zyn/ en soude daer uyt niet anders als meerder confusie ende vervreemdinghe/ tusschen de kercken inde respective Provincien/ connen ontstaen/ ghelyck alreede tusschen de Provincie van Utrecht/ ende andere gesien wort.

Waer by noch comt/ dat de twisten ende oneenicheden tusschen de kercken en kerckendienaren van Hollant/ soo hooge geresen zyn/ dat/ nae alle apparentie/ inden Provincialen Synodo niet vruchtbaerlick sal connen werden ghedaen: Overmidts aldaer niet anders/ dan partyen souden te samen comen/ de welck d'een van d'andere/ niet souden willen/ noch connen geoordeelt worden.

Ten was den Remonstrantsche Staeten ende Steden in Holland ende West-Vrieslandt niet ghenoech/ dat sy selfs in haer district den Nationaelen Synodum teghen hielden/ Maer sy hebben oock haere naebuyren/ die van Ghelder-land/ Zutphen/ Zeeland/ Vriesland/ Groenynghen/ ende Ommelanden gheschreven/ ende die ghesocht te induceren dat sy met haer de resolutye van het houden eenes Nationaelen Synodi souden willen tegenspreecken. D'welck als de Steden Dordrecht, Amsterdam, Enckhuysen, Edam, ende Purmereynde vernomen hebben/ Soo hebben sy in de vergaederynghe der Staeten van Holland in fine Martij, aldus daer teghen gheprotesteert.

Vijf steden in Hollant protesteren teghen het schrijven van de Remonstrantsche steden aen die van Gelderlant ende andere ghedaen.

De Gecommitteerde vande Steden Dordrecht/ Amstelredam/ Enckhuysen/ Edam/ ende Purmereynde/ ghehoort hebbende t'ghene op gisteren is gheproponeert/ ende ghedelibereert/ tenderende omme den jeghenwoordighen Lantdach van Ghelderlant ende Zutphen/ ende den aenstaenden van Overyssel/ van weghen de Heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant/ aenschryvinghe te doen/ dat hare Ed. Mog. het houden des Nationalen Synodi, niet souden willen bevorderen/ ende oock den selven te rugghe houden/ midtsgaders de lecture vande missiven/ ten selven eynde ingestelt: hadden wel gewenscht/ dat van weghen dese vergaderinghen/ niet ware voorghenomen/ in een soo goede ende noodighe saecke/ als is de Synodns Nationael, eenich voorder retardement te veroorsaken/ Te meer alsoo

1618.

soo alle de Gheunieerde Provincien / inden Jaere 1605. ende 1606. den voorschreven Synodum Nationael eenmael hebben geconsenteert / ende inden voorleden Jaere / vier Provincien / ende onder de de selve Provincie van Ghelderlant ende Zutphen uyt seer goede ende Christelijcke consideratien / den selven Synodum ghe-avanceert / daer toe de voornoemde Gecommitteerden / weghen haere Heeren principaelen / oock langher tydt / soo inde vergaderinghe vande Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt / als elders / daer sulcx dienstich is gheweest / alle debvoiren hebben ghedaen / ende in de jeghenwoordighe vergaderinghe / niet sonder apparente hope van succes / noch wordt gebesoigneert / Ende hadden mits dien de voorschreven Gecommitteerden / veel eer verwacht / dat alle voorgaende difficulteyten ende schrupulen cesserende / niet alleen dese vergaderinghe / maer ooc de Heeren Staten van andere Lantschappen / ende namentlijc vanden Lantschappe van Over-yssel / alwaer voor desen goede inclinatien zijn bevonden / ende een uniforme Resolutie te verhoopen staet / benevens de voorsz. vier Provincien / tot den Synodum Nationael gheresolveert / ofte immers den anderen daer toe gesocht souden hebben te bewegen: maer / alsoo de voornoemde Gecommitteerden / de voorverhaelde deliberatien ende concepten vande missiven / daer toe bevindẽ ghedirigheert te zyn / omme de Provincie van Ghelderlant van haer goet voornemen te diverteren / ofte oneenicheydt onder de leden vande selve te verwecken / Midtsgaders om die Provincie van Overyssel / tot contrarie Resolutye te disponeeren / ende daerenboven de leden van dese vergaderinghe / de welcke / volghende d'intentie van hare principaelen / tot den Synodum Nationael gheinclineert / ende de handt gheboden hebben / publijckelyck ende in andere Provincien te defavoveren / eñ door soodanige middelen / den voortganck des Synodi Nationalis t'eenemael te verhinderen / ofte difficiler te maecken: Soo hebben weghen hare Heeren Principalen / gheensins konnen goet vinden / dat eenighe resolutie daer op genomen / ofte missiven tot dien eynde souden uytghesonden worden / Soo omme de voorgaende / ende verscheyden andere redenen / breeder by monde vertoont / als dat het onnoodich was de Provincien van Ghelderlant ende Overyssel / respectivelijck wederomme te presenteerẽ t'gene in den voorledenen Jaere inde Gheneraliteyt op dese materie ghevallen / ende ten eenen ende anderen ghesustineert / ghedebateert / ende overghenomen is gheweest Synde in desen gheen questie / omme de Provincien in hare respective preeminentien / vryheden / ende ghereserveerde rechten te prejudiceeren / ofte te laeten verkorten: Maer alleen / omme de Christelijcke Gereformeerde Religie / ende het exercitie vande selve / in allen Kercken vande vereenichde Provincyen publijckelijck aengenomen / voor-gestaen / ende ghehanthaeft / oock voortaen in suyverheydt ende eenicheyt / soo veel doenelijck / te conserveren / sonder eenichsints voor te hebben / eenighe opdringinge / veel min ondersoeck / ofte oppressie teghens de gene die haer vande over-stemminghe der ghereformeerde Kercken sullen willen affonderen: het welcke dan niet tot verminderinghe vande Privelegien / ende gerechticheden vande Provintien ofte steden / maer tot bevestinghe vanden Politicken bant / onder den selven / ende den goeden Religions verwanten / wesende het beste ende principaelste deel der Inghesetenen / can strecken ende behoort geinterpreteert te worden.

Daer en tusschen uyt de lecture vande gheconcipieerde missiven in de Vergaderinghe ghedaen / by de voorsz. Ghecommitteerde bemerckt / synde daer inne veele substantiale poincten vervaet / ende te vooren gheprepareert te zijn / hadden / al vooren daer op punctuelyck te adviserẽ / opentlijc begeert die te mogẽ overnemen / resumeren eñ haer bedencken vervolgẽs in te brenghen / sonder opt verwachtt / jae ghedacht te hebben / dat soo notable / ende oock ten regarde vande contributien considerable leden / t'selve souden hebben behooren / ja connen gheweyghert worden: Van alsoo (niet tegenstaende by opinien van andere mede-leden daer wierdẽ ghesecundeert / oock voor haer hebbende recht ende billicheydt) met precise pluraliteyt / de missiven voor ghearresteert zyn ghehouden / ende de depeschen van dien datelijck ghevoordert / Soo hebben de voorschreven ghecommitteerden / niet connen ledich staen / haer daer over tẽ hoochsten te beclagen / ende publicquelijc te ver-

1618.

thoonten/ dat de selve op den naem vande Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslant/niet conden uytghesonden/ofte daer vooren aenghenomen worden/ daer van den Secretaris hebben gheinsinueert/ende by desen/ wegen hare Heeren Principaelen / als noch expresselyck protesteren / Daer by voeghende dat hare respective Principalen alsnoch inhereren hare verclaringen in openbaren druc uytgheghéven/de andwoorden ende gheschriften / de Ghecommitteerde vande Provincien van Gelderlandt / Zeelant/ Vrieslant/Groeninghen ende Ommelanden ter handen ghestelt / Midtsgaeders t gheene by der selver Gecommitteerden/ in de Gheneraliteyt/soo mondelinge/ als schriftelyck/ belangende de bevoorderinghe des Nationalen Synodi is verthoont eñ in actis geinsereert gelijck de voorschreven Ghecommitteerde haer oock refereren op de gheschriften/inhoudende de redenen waeromme de teghenwoordighe Religions questien in een Nationael Synode ghehandelt/ende deur t' Provinciael niet cunnen wech ghenomen worden/ alreede inde Vergaderinghe ghelevert ende ghelesen / ende die teghen het beleydt vande Synode Provinciael / by seecker concept lestelijck den 23. Februarij voorgheslaghen/ alsnoch ghemeynt ende bereydt zijn uyt te leveren / verstaende ende versoeckende/dat daer op ende t'ghéene hier vooren gheduceert is / daer het behoort ende noodich sal wesen/mede ghelett/ende al het selve niet weynigher in conside ratie ghenomen mach worden/ als t'geene ten anderen gheallegeert / overghelevert / aengheschreven ofte toeghesonden sal wesen / Ghedaen by de aenwesende Gecommitteerde ter vergaderinge vande Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslant/ van Dordrecht, Amstelredam, Enckhuysen, Edam, ende Purmereynde den 24. Martij, Anno 1618.

MAer al dese / ende noch veel andere Remonstrantyen / Besendyngē/Protestatyen/ &c geen plaetse vindende by de Remonstrantsche Staeten ende Steden/maer de selfde doende daer teghen alles wat haer eenichsins moghelick was daer teghen te doen / eenighe der selfder oock dreyghende liever het uterste te willen waeghen ende verwachten / eer sy de VVaert-Ghelders afdancken/ ende den Nationaelen Synodum in-willighen souden/soo is even wel/ door het cloech ende wijs belept van de H. M. Heeren Generaele Staeten eñ syn Princ. Exc. dese sache soo wijt ghebracht/dat de selfde/ blyvende by de ghenomene Resolutye in Novembri 1617. De wt-schryvynghe des Nationaelen Synodi ghedaen ende ghesonden is aen de respective Provintyen.

De Nationaele Synodus wort uytgeschreven.

De Ghecommitteerde Raeden der Staeten van Hollandt ende West-Frieslandt (wel verstaende het meerder ghetal der selfder) hebben wel de brieven van wt-schryvynghe ontfanghen/ende ghelesen/maer sy hebben de selfde seer onweerdelick aen de H. M. Heeren Gheneraele Staeten te rugghe ghesonden/daer mede betuyghende / dat sy als-noch geensins ghesinnet en waeren haer consent tot het houden des Nationaelen Synodi te gheven.

De Remonstrantsche Staeten in Holland senden de brieven te rugghe.

De Staeten van Vtrecht de brieven van wt schryvynghe ontfangen hebbende/hebben de selfde gheopent / ghelesen/ ende behouden/ maer even wel het houdē des Nation. Synodi niet inghewillicht. Die van Campen in Overyssel hebben mede/nae haer wterste vermoghen ghesocht den Nationaelen Synodum te verhinderen.

Maer al te vergeefs / sy en hebben met al haer teghenspertelen niet anders wtgherichtt / dan dat sy haer selven/ met groote moeyte ende excessive oncosten/ groote schande hebben op den hals ghehaelt.

ALs in Iunio ende in Iulio de particuliere Synodus des Furstendoms Geldre ende der Graefschap Zutphen binnen Aernhem vergaedert was/soo is een sekere Missive van de Heeren Gener. Staeten aen de Staeten des Furstendoms Geldre ende der Graefschap Zutphen gecomen/ waer van dit de coppe is:

Brief der Staeten Generael aen de Staeten van Gelderlā.

EDele, Erentveste, Hooch-Gheleerde, Vrome, seer voorsienighe Heeren ende goede Vrienden, alsoo wy niet meer ter herten en nemen, dan de behoudenisse der waere Christelicke Ghereformeerde Religye, ghelyck de selve

de selve vele jaren herwaerts in dese Provintyen met groote stichtijnge door Godes ghenaedighe seghenijnghe, den volcke is gheleert gheweest, ende mit bedroeffenisse vernemen, dat nu eenige jaeren herwaerts door t'onder-soecken van de leere van de Predestinatye, ende den aen-cleve van dien, veele oneenicheyden ende misverstanden sijn ghere-sen, tot ondienst van het Landt ende onruste van de Kercke, ende dat daer wt noch voordere swaericheden ende onheylen souden ontstaen, het quaet daeghelickx voort cruypende, soo daer inne niet en werde by eene ghewoontlicke maniere van doen met den eersten voorsien: Soo hebben wy in den naeme des Heeren goet ghevonden te convoceren eene Nationaele Synode van alle de Kercken deser Landen, ende dat tegens den eersten Novenbris toe-comende, om in de selfde Synode de voorseyde Questyen ende geschillen te laeten wettelick examineren, ende opt ghevougelickste (behoudens altijts de suyverheyt van de leere) ter neder te legghen, met vaste hope, dat God Almachtich de saeken aldaer door sijnen H. Geest alsoo sal bestieren, dat de eenicheydt ende vrede wederom in de Kercken ende Landen becomen, ende d'ontruste ghemoederen gherust ghestelt sullen worden. Tot welcken Synodum alsoo verstaen is, dat sullen compareren wt elcke Synode Provintiael (die midler tijt daer toe mede sullen worden ghehouden) ses Godsaelighe, Gheleerde, Vrede-lief-hebbende persoonen, te weten vier, ofte ten minsten drye Predicanten, ende twee ofte drye andere gequalificeerde persoonen, doende Professie van de Religye, ende wesende Litmaeten van de Gherefor-meerde Kercke, Dient dese ten eyde uwer E. willen tot bevoorderijnghe van dit goet ende heylich werck versorgen, dat in hare Provintye, nae die ghewoonelicke maniere, voor eerst de Synode Provintiael werde binnen den bestemden tijdt gehouden, Ende dat die voorseyde Persoonen soo ghequalificeert als voor-seyt is, moghen werden ghedeputeert, om in conformiteyt van de ingestelde concepten, hier mede gaende, in de voorsz Synode Nationael de vijf questieuse poincten, ende de gheschillen daer wt ghe-resen, te helpen wettellick examineren, ende behoudende de suyverheydt, van de Leere, ter neder legghen, tot die meeste ruste ende eenicheyt van de Kercke. Waer toe ons verlaetēde, Bidden den Almoghenden,

Edele, &c.

Wt s'Graeven-Haeghe den xxven. Iunij xvjc. acht-tien, was gheparagrapheert A. van Manmaecker Vt. Onderstont.

Uwer E. goede vrienden
De Staten Gheneral der Vereenichde Neder-Landen.

Laegher stont.

Ter ordonnantye van de selve.

Was onder-teyckent

C. Aerssens.

T'opschrift was / Edele, Erentveste, Hooch-gheleerde, Vrome, seer voorsienighe Heeren, die Staeten des Furstendombs Gelre ende Graefschaps Zutphen, ofte haere E. Gecommitteerde Raeden, onse besondere goede Vrienden.

De Concepten in den boven-verhaelden Brief ghementioneert syn dese.

Poincten ende Articulen opt beleyden ende hou-

Eer.

den eenes Nationaelen Synodi gheaarresteert ter vergaederijnghe van de H. M. Heeren Staeten Gheneraelder Vereenichde Neder-Landē/ op den elfden Novembris 1617.

I.

Eerstelick salt noodich wesen/ dat xiiij. daeghen ofte drye weken voor de by-een comste eenen algemeenen vast ende bede dach over alle de Provintyen by haere H. M. worde wtgheschreven / ten eynde de voorghenoemene handelinghe by God Almachtich ghesegent / de ruste in de Kercke / ende de onderlijnghe eenicheydt der Inghesetenen aldaer tot Godes eere wederderom ghevonden ende becommen werde.

II.

Dat de wtschryvynge des Nationaelen Synodi by de Hooghe ende Moghende Heeren Staeten Gheneraal gheschiede/ eñ in haerer Hoo. Mog. brieven naemcundich die bekende vijf poincten ghestelt ende gheinsereert werden/met de clausule / dat by soo verre by eenighe van de Provintyen noch andere gravamina waren/de ghemeene Neder-Landsche kercken raeckende / oock eenighe particuliere soo by de Provinciaele Synoden niet en hebben cunnen afghedaen ofte gherichtet worden/ dat de deputati tot den Nationaelen Synodum ghecommitteert/sodanighe beswaernissen in gheschrifte claerlick ende duydelick aent Synode Nationael te brenghen hadde.

III.

Datter tot beter ordenijnghe/ ende om confusye te vermijden / by de respective particuliere Synoden ses ghequalificeerde persoonen sullen werden gedeputeert/ onder welcke viere / ofte ten minsten drie Predicanten sullen syn / ende die andere t'wee ofte drye mogen sijn gequalificeerde persoonen/ Ouderlijnghen / ofte andere Litmaeten van de Kercke / doende Professye van de Ghereformeerde Religye.

IIII.

Dat oock mede tot desen Synode sullen verschreven werden de Kercken van de Walsche taele / sijnde onder de gehoorsaemheydt van de Heeren Staeten Generael/ gelijck met de Cruys kercken van beyde taelen in Brabant / Vlaenderen/ ende andere Neder-Landsche Provintyen/die sich sullen voeghen onder de naestgheleghene Provinciaele Synode.

V.

Daer beneffens soude sijne M^r. van Groot-Britannyen / insghelycx de Ghereformeerde kercke in Vranckerijck / mede de Cuer-Vorst Phalz-Graeve / ende Land-Graeve Maurits van Hessen / midtsgaeders de Ghereformeerde Kercken in Switser-Landt (tot beter correspondentye ende eenicheydt in de Leere) versocht worden / om yeder te willen deputeren drye ofte vier Godtsaelighe/vreetsame/ ende gheleerde Theologanten/om met hare teghenwoordicheyt ende beleyt de Actyen van den Synodo te assisteren/ ende de swaricheden te helpen beslichten.

VI.

Dat oock neffens de selve die Professores Theologiæ, wt de Academyen ofte Illustre Scholen van dese Provincyen / tot dese Synode sullen beroepen werden.

VII.

Stellende in bedencken van hare Hoo. Mog. Of niet mede goet ware / eenighe gheleerde Theologanten wt de naebuyrighe Gereformeerde Kercken van Oost-Vrieslant ende Bremen ten selven eynde te verschrijven.

VIII.

Sal oock allen anderen Predicanten (boven de Ghedeputeerde als vooren) vry staen ende toegelaeten werden in de vergaederijnge van Synode te compareren eñ haer bedencken met voorgaende consent vande Præses ofte vergaederijnghe te proponeren / midts haer onderwerpende het oordeel des Synodi, de welcke doch (om confusye te vermijden) over de resolutyen sich sullē hebben te vertrecken/ten waere dat het de vegaderinge anders goet vonde.

IX.

In dese vergaederijnghe sullen voor eerst verhandelt werden die bekende vyf controverse poincten / ende de swaricheden

den daer wt resulterende / om te besien hoemen met ruste van de Kercke (behoudende altijdt de suyverheydt der Leere) de selve opt ghevoeghelickste soude cunnen neder-legghen/ ghelijck daer nae by ordre mede sullen voor-commen de gravamina so de ghemeene / als particuliere kercken raeckende.

X.

In de verhandelinge van al het welcke/ de waerheydt van de Leere aengaende/ sullen die Ghedeputeerde met behoorlick ende volcommen ondersoeck alleen Godes woort / ende niet eenighe andere schriften/ tot een Richt-snoer nemē / waer toe / ende dat sy niet anders dan Godes eere ende de ruste van de Kercken en sullen voor ooghen hebben / sy met eede in dese Synode ofte vergaederinghe sullen verplichtt worden.

XI.

Ende wat alsdan by de meeste stemmen voor goet ghevonden sal worden/ sal voor een Synodael besluyt ofte reghel ghehouden worden/ sonder dat die ghene die anders mochten hebben gheopinieert/ over de selve hare opinyen sullen werden ghesuspecteert / ghecensureert ofte desen aengaende beswaert.

XII.

Ende by soo verre eenige saecken voorvielen/ daer in men soude eenige beswaernisse vinden / soo sal tot het oordeel ende goet-vinden der vergaederinghe ghereserveert blijven: Waer op/ ende wanneer dat hier over reces sal moghen genomen werden/ Ende sal de vergaederinge wederom by een comē op den aen te bestemden tijdt/ sonder nieuwe verschrijvinge.

XIII.

Den tijdt van de convocatye des Synodi is gheresolveert den eersten Novembris des jaer 1618. stylo novo.

XIIII.

Ende soude tot bevoorderinge dienen/ dat de respective Provintyen by de Heeren Staeten Gheneral versocht / ende de Walsche kercken deser Landen gheinsinueert worden / om elck een by de syne de convocatyen van die preparatoire particuliere Synoden te doen wtschrijven ende houden ten langhsten voor den eersten Novembris naest-comende.

XV.

Aengaende de plaetse vant houden des Synodi, de selve sal wesen binnē de Stadt Dordrecht.

XVI.

Tot die meeste richticheydt soudemen goet vindē/ dat by de respective Provintyen twee ghequalificeerde Persoonen/ doende professye van de Religye/ ende wesende Litmaeten van de Kercke / ghenomineert werden/ ende by de Heerē Staeten Gheneral gheauctoriseert ende ghecommitteert/ omme in de Synode te verschijnen/ de selve by te woonen / ende de actyen ende t'beleyt te modereren / ten eynde alle onordeninghen moghen voorghecommen worden.

XVII.

Dat nae het besluyt van de Synode Nationael aen de Heeren Staeten Gheneral van de Actyen rapport sal worden ghedaen/ ende het ghehandelde/ ofte Acta Synodalia over-ghebracht / om op de approbatye der selver by hare Hoo. Mog. ghedisponeert te worden nae behooren.

Dit boven-verhaelde hebben Canceler ende Raeden des Furstendombs Geldre ende der Graefschap Zutphen / den Predicanten ende Ouderlinghen Synodaliter binnen Aernhem vergaedert sijnde/ ghe-insinueert by een missive / conform den brief der E. H. M. Heeren Ghenerale Staeten aen haere Edelheyden gheschreven.

Versoeck van den Nederlandschen Ambassadeur aen den Coninck van Vranckerijc ghedaen/ belangende het deputeeren eenigher Predicanten der Franscher Kercken tot den Nationalē Synodum.

D'Ambassadeur der H. M. Heeren Generaele Staetē in Vranckerijc residerende hier van schrijvens becomen hebbende / heeft achter-volghende synen last/ het selfde syne M. met de hier volghende woorden aenghedient.

1618. Heer Conijnck,

Het is eenen tijdt lanck gheleden/ dat-
ter eenich verschil van opinyen/ van we-
ghen eenighe poincten in de Theologye/
aen den dach ghecomen is in sommighe
Kercken der Republycque van mijn Hee-
ren de Staeten der Gheunieerder Neder
Landen myne Meysters. Waer over mē
sich tot noch toe onderlynge niet en heeft
cunnen verstaen/ wat moeyte ende sorghe
datmen daer toe heeft aenghewent/ Also
dat dese disputen ende alteratyen die
daer wt ontstaen sijn/ noch blijven duy
rende/ Jae haer daegelicx vermeerderen.

Ende alsoo het te beduchten staet/ dat
ten laetsten dese alteratyen ende swaric-
heden wel souden moghen veroorsaecken
noch meerder onghemack/ tot nae-deel
van de reputatye ende seeckerheydt van
den Staet der selfder/ ten sy dat hier in
by tydts worde versien door de soetste
ende bequaemste middelē diemen eenich-
sins sal moghen gebruycken: Soo is het/
Dat mijn Heeren de Ghener. Staeten
hebben gheoordeelt noodich te sijn te be
raemen ende by een te roepen een Syno-
de Nationael/ ende dat met den eersten/
om te doen examineren de gronden van
die questien ende disputen/ om also daer
nae te vinden de middelē dienende tot op-
houdynghe van de inconvenienten ofte
swaricheden die haer dreyghen.

Ende/ Heer Conynck, mijn Heeren de
Staeten wetende/ datter in u Conynck
rycke seer wyse/ ervarene/ ende seer God-
saelighe persoonen sijn/ insonderheydt be-
quaem om met crachtighe redenen haer
goet voor-nemen te helpen bevoorderen:

Soo hebben sy my wel expresselick be
volen/ uwe M. van haerent weghe met
alle ootmoedicheydt te bidden/ Dat het
de selfde haer wille laeten wel-ghevallen
ende haer toe te laeten eenighe van uwe
Onder-saeten te versoecken ende ontbie-
den/ om die boven-ghenoemde vergaede-
rynghe te assisteren ofte by te woonen/
daer toe brenghende haer talent/ tot ne-
derlegghynghe ende wechnemynghe dier
beroerten. Belovende ende verseeckeren-
de uwe M^t. datter niet anders en sal
verhandelt worden/ dan alleen de voor-
ghevallene questyen/ hopende/ dat hier
deur onsen Staet alsoo sal herstelt wor-
den/ door de ghenaede ende den seghen
Godes/ dat de selfde Republycque daer
door grootelicx sal verbetert ende verseec-
kert worden/ oock in beteren staet ghe-
bracht worden/ om uwe M^t dienst te doē/
daer toe mijn Heeren de Staeten haer be-
vinden verbonden te sijn/ gelijck sy sullen
door dese teghenwoordighe saecke/ daer
voor my belastt hebben uwe M^t. dese te-
ghenwoordighe supplicatye te doen/ ont-
fanghen een nieuwe vergrootynghe van
sulcx als sy uwe M. schuldich sijn/ niet
sullende nae laeten uwe M. te bedanc-
ken met alle ootmoedicheydt/ ende God
te bidden voor den langh-duyrighen wel
stant der selfder.

Dit versoeck heeft de boven-ghemel-
de Ambassadeur der Heeren Staeten tot
verscheyden reysen geitereert: Men heeft
sijne Edelheydt somtyts wel wat hope
ghegheven/ dat eenighe Theoligi van we-
ghen de Ghereformeerde Kercken in
Vranckerijck tot den Neder-Landschen
Synodum soude geoorloost worden/ Maer
de Nuntius Papalis, de Spaensche Ambas-
sadeur/ ende Jesuyten/ Mitsgaeders an-
dere meer/ die onsen staet niet gunstich/
ende de Gereformeerde Religye vyands
sijn/ hebben sulckes den jongen Conynck
ontraden.

Drye draeghen nae dat de brieven der
Staeten Ghenerael in Vranckerijck wa-
ren ghecomen/ belanghende het houden
deses Nationaelen Synodi, Soo sijnder
oock brieven ghecomen van de Remon-
strantsche Steden in Holland/ geheel het
contrarye versoeckende als in de brieven
der Gener. Staetē versocht wort/ Waer
door de Conync noch in meerder bedenc-
ken ghetrocken is. Ende of wel nae der
hand (het schip nu op eenē anderen bouch
seylende) de Staeten van Holland ende
West-Friesland eenparelick aen den Co-
nynck in Vranckerijck hebben gheschre-
ven/ ende vier Theologus versocht/ So en
heeft even wel de Conynck daer in niet
willen consenteren.

De Kercken in Vranckerijck hier in seer
ontrust wesende, eñ dese weygherynghe
des Conyncx houdende seer prejudicia-
bel/ als verbrekende ofte haer venemende
die vryheydt in het oeffenen/ doen/ ende
laeten in het stuck van de Religye/ dat de
voorighe Conynck Henry Le Grand haer
hadde gheconsenteert/ en met vaste Ac-
coorden belooft ende verseghelt: Oock die
Fransche Ghereformeerde Kercken yve-
rende

1618.

rende in t'ghene dat de bevoorderijnghe der warer Religye / soo by haer / als elders is aengaende/ hebben twee treffelicke Gheleerde Mannen wt de Kercken van Guienne ende Langedock gedeputeert/ om nae Dordrecht te senden/ende den Synodum aldaer by te woonen. Maer als de selfde haer op de reyse hadden begheven/soo syn sy door ernstighe brieven des Conijncx te rugghe gheroepen / ende te huys geblevē/syne M. haer op de hoochste onghenaede verbiedende herwaerts te comen. Eenighe vreesden indien sy gecomen waren / datter eenighe dispuyten hadden moghen te Dordrecht ontstaen/ tusschen de Fransche ende Engelsche/om het eerste ofte hoochste sitten / Niet tusschen de Predicanten selfs / die hier om niet en souden contenderen/Maer tusschē beyder syts Polityicque Persoonen / die op dusdaenighe dijnghen wat nauwer letten: Maer de Heeren Staeten souden wel eenich bequaem expedient hebben ghevonden/om die beyde Conyngen contentement te gheven.

De Remonstranten behelpen haer met den xiij. Artyckel der Unye van Utrecht.

DE Remonstrans-Ghesinde hebben d'een tijdt gheseyt ende hooghe gheprotesteert/Dat sy gheen veranderinghe noch vernieuweryinghe voor en hadden noch en sochten in de Ghereformeerde Religye/Maer deurgaens heeft het contrarye gebleecken / so door andere hare proceduyren / als oock daer door/ dat sy haer hebben ghesocht te behelpen / met den xiij. Artickel van de Unye binnen Utrecht beslotē Anno 1579. poghende daer wt te bewysen / dat dien Artyckel mede bracht ofte toeliet / dat het nu / ende tot aller tijdt die van Holland &c. vry ende gheoorlooft was in het stuck van de Religye te disponeren nae haer welghevallen. Dit syn de woorden des Artyckels:

Men heeft geduyrende dese inlandsche Religis twisten de naerder Unye van Utrecht meermaels laetē drucken eñ herdrucken.

Eñ so veel t'poinct van de Religye aengaet, sullē haer die van Holland ende Zeeland draegen naer haer goet-duncken, eñ d'andere Provintien van deser Vnye sullen haer mogē reguleren na inhout van de Religions-Vrede by den Eerst-Hertoghe Mathias Gouverneur ende Capiteyn Ghenerael van dese Landen, met die van sijnen Raede by advijs van de Ghenerale Staeten alreede gheconcipieert, ofte daer inne gheneraelic ofte particulierlick alsulcke ordre stellen, als sy tot ruste ende wel-vaert vande Provintyen, Steden, ende Particuliere Leden van dien, ende conservatye van een yeghelick Gheestelick ende VVeertlick, sijn goet ende gherechticheydt dienlick vinden sullen, sonder dat haer hier inne by eenighe andere Provintyen eenich hinder ofte belet ghedaen sal moghen worden, Mits dat een yeder particulier in sijn Religye vry sal moghen blijven, ende datmē niemant ter cause van de Religye sal moghen achter-haelen ofte onder-soecken, volghende die voorsz. Pacificatie tot Ghent ghemaeckt.

De Contra-Remonstranten hebben/ om desen slach te breecken/ende om te bewysen/ dat de Ghereformeerde Religye/ soo als sy by haer ghepredickt ende gheleert wiert / eenpaerlick by alle de Provintyen was aengenomen/ ende dat derhalven nu gheen veranderynghe in de selfde en behoorde noch en conde ghedult noch te gheleden worden / opghesocht ende voor den dach gebracht soodaenige verclaerynghen dese saecke aengaende ende betreffende/ dat daer op gheen voorder exceptye/met reden en voeghe / en can gemaeckt worden. Want de Heerē Staeten Generael bemerckende/dat de woorden in het xiij. Artyckel van de Unye van Utrecht/ daer op nu door-gaens geroepen wordt/souden moghen getrocken worden tegens d'intentye ende meenynghe van de Unye/ ende daer door veranderynghe van Religye inghevoert mochte worden / hebben op Reces gheprojecteert / of het niet gheraetsaem soude syn den selven Artyckel wat claerder te stellen/ ende sulcx te veranderen/ aenghesien alle de Provintyen/ door Godes ghenaede de Ghereformeerde Religye nu eenpaerlick hadden aengenomen / sy daer by souden blyven / sonder eenighe veranderynghe te moghen doen/ dan met gemeen consent van alle de Bontghenooten/ende oock malcanderen daer in met lyf / goet/ en bloet te maintoneren/ om alsoo voor te comen/ dat in toe-comende tyden / door veranderynghe van Religye/ geen scheurynghe mocht te weghe ghebracht worden onder de Provintyen ofte leden van dien / t'welck by dien van Holland ten vollen is toe-ghestaen/ blyckende wt dese hier volghende Acte by Cornraet de Rechtere, ghewesene Secretaris der Heeren Staeten van Hollland / aengheteeckent/ De woorden syn dese:

Extract wt seker ghebesoigneerde van de Ge-

De Staeten van Hollandt hebben nae voorgaende rappoort elcx in den heuren genomen

 op de

...ceommit-teerde van de Staeten van Hol-landt.

op de poincten van den Recesse tot Vtrecht gheraemt by de Ghedeputeerde van de Geunieerde Provintyen, gheadviseert, verclaert, ende gheresolveert, als hier nae volght, omme op de vergaederijnghe van de voorsz. Ghedeputeerde der Gheunieerde Provintyen de selve Resolutyen inne ghebracht te worden, als hier nae volght.

Die van Halland nemen de Ghereformeerde Religye aen.

Dat de Euangelissche Ghereformeerde Religye, daer van d'exercitye openbaerlick is toeghelaeten, ende aenghenomen ghebruyckt te worden, ende oock teghenwoordelick int openbaer ghepredickt ende gheexerceert wort, sal worden ghemainteneert ende beschermt alomme binnen de Geunieerde Provintyen, sonder de openbaere leerijnghe ofte exercitye van eenighe andere Religye in de jeghenwoordighe Geunieerde Provincyen toe te laeten, ende voorts andere in den verbonde toe te laeten, achtervolghende den inhoudt van desen Artijckel.

Daer volght straex: Sy verdacht aen dies van Vtrecht aen te houden, dat de Predicatyen tot Cudelstaert, Myert, ende elders, cesseren moghen, die ghenoechsaem ghescheden nae de Roomsche Religye.

Dit is aldus ghedaen den 14. Iunij Anno 1583.

Dit selfde jaer van 1583. op dẽ xxv en Augusti, **alser een Concept op de nieuwe Regierijnghe ghemaeckt wiert / is den Ghecommitteerden dese instructye mede ghegheven.**

III. Artijckel,

Extract uit de Registers van de Hoog. Moghende Heeren Staeten Ghener.

Eerst, ende voor al, sal den voor-noemden Raet alle goede opsicht ende sorchfuldicheyt hebben, dat die Geunieerde Provintyen ende Landen, blyven ende gehouden werden in goede eendracht ende onderlijnghe vrientschap, soo in conformiteyt van de voorgaende verbintenissen ende vereenighijnghen onder henluyden opgherichtt, als anderlints: Ende bysonder, dat in præjuditye van dien geene veranderijnghe noch onverstant en ryse int stuck van de Ghereformeerde Euangelische Religye, by de Landen respective aengenomen, daer inne oock den voorschreven Raet niet en sal ordonneren nochte toestaen by yemandt yet gheordonneert ofte gheinnoveert te worden.

Synde daer nae binnen Dordrecht de Vergaederynge van de Heeren Staeten Gener. ghehouden / is aldaer op den een-entwintichsten Novembris 1583. **die voorschreven Instructye ghearresteert / ende op t'voorschreven derde Artyckel gheresolveert als volght.**

Aengaende het derde Artijckel, dat wort gheneraelick gheaccordeert.

Tot breeder confirmatye van het voorverhaelde / sal ick hier noch by voeghen een Extract uit de Resolutyen van de drye Provincyen / Hollandt / Zeelandt / ende Utrecht / den 27. Decembris 1583. **ghenomen / synde een Resolutye op het derde point ofte Artyckel der Instructye / daer van hier boven is mentye ghemaeckt:**

Eerst ende voor al, sal den voor-noemden Raet alle goede opsicht ende sorchfuldicheydt hebben, dat de Geunieerde Provincyen ende Landen, blyven ende ghehouden werden in goede eendracht ende onderlijnghe vrientschap, so in conformiteyt van de voor-gaende verbintenissen ende vereenijnghen onder henlieden opgherichtt, als andersins, ende besonder de handt daer aen houden, dat int stuck van de Gereformeerde Euangelissche Religye, by de Landen respective aenghenomen, goede eenicheydt ende verstant onder-houden werde.

Daer te vooren / naemelick op den sevensten Februarij **des selven Jaers / 1503. hadden de Hooch-Gemelte Heerẽ Staeten Ghenerael / binnen de selve Stadt Dordrecht ghearresteert een seker Instructye / om te tracteren seker verbantenisse met** Truchses **den Cuer Vorst van Ceulen / mitsgaeders met** Hertoghe Hans Casimir, **eñ andere Princen van Duytschlandt de Ghereformeerde Religye toeghedaen synde / inhoudende / dat die van de Religye haere macht ende middelen behoorden te conjungeren / om / ghelijck haere saeke ghemeen is / alsoo oock door ghemeyn advijs ende macht de selve te moghen verdedighen teghen den Coninc van Hispanyen ende syne Adherenten.**

In het Accoort gemaeckt met dẽ Hertoghe van Anjou, Anno 1581. **staen dese woorden Artic. xiij.** Hollandt ende Zeelant sullen blyven als sy teghenwoordich sijn, namelic int stuck van de Religye, ende andersins.

Oock hebben de Heeren Gheneraele Staeten den neghentienden Novembris **des Jaers / 1583. een Instructye ghemaeckt op de Reconciliatye met den** Hertoghe van Anjou, **in de welcke bedyngh is ghemaeckt / nopende de Religye / als dat**

syne

1618.

syne hoocheydt comende in eenighe Steden van dese Landen / niet en soude attenteren ofte innoveren teghen het faict van de Religye / maer de selve laeten in sulcken staet als hyse vindẽ soude: Item / Dat sijne principaele Officiers soude sweeren de Landen ghetrouwe te wesen, sonder yets te attenteren teghens de selve, ofte teghens de Religye.

Ende synde daer nae in dẽ Jaere 1584. goet ghevonden te tracteren met syne Mt. van Vranckerijck over de Souvereynitеyt van de Landen / is mede by de Heeren Staeten Ghenerael expressėlick gheconditioneert / het maintienement van de Gereformeerde Religye, soo als de selfde doe ter tijt publijckelick wiert gheexerceert / sonder veranderijnghe daer in toe te laeten / ofte oock een ander Religye te admitteren / behoudens alleen de vryheyt voor syne Mt. om in syn Hof syn Religye te exerceren / by aldien het syne Mt. ghe liefden in dese Landen te comen.

Als de handelynghe in Vranckerijck haren voort-ganck niet en coste ghewinnen / ende dat daer nae dese Landen met Enghеland begosten te tracteren / soo op de Souverаynitеyt / als op het secours / syn de selve bedijnghen by alle Tractaetẽ wederom gerepeteert / ende daer by noch bedonghen / dat den Gouverneur die haere Mt. soude senden, soude sijn van de Ghereformeerde Religye: Dat den Raet van Staete / die neffens hem soude regieren / insghelijcx soude sijn van de selve Religye, soo als de selve te dier tydt in Engheland / ende hier te Lande wierde gheexerceert.

Voecht hier nu voorder by het Reces ofte afscheyt der by-een-comste ende Vergaederijnghe van de Ghedeputeerde der Gheunieerder Provintyen aen dese syde der Maese / binnen der Stadt Utrecht / op den xxjen. Aprilis, ende nae-volghende daeghen / nae afhandelijnghe van eenige particuliere saecken / aenghevanghen ende ghehouden / als naementlick van den Furstendomme Gelder ende Graefschap Zutphen / de Graefschappen ende Landẽ van Holland / Zeeland / Utrecht / Vriesland / Overijssel ende de Vriessche Ommelanden / Luydende als volght:

Reces van verscheyde Provintyen op het stuck van de Religye anno 1587.

Ende alsoo het xiij. Artickel / spreeckende van de Religye / int maecken ende sluyten van de Naerder Unye / sulcx is gestelt in respecte van die Provintyen / uytghesondert Holland ende Zeeland / die de Roomsche Religye doen ter tijdt waren exercerẽde / ende daer-omme die vryheyt / door het selfde Artickel gheraeden ghevonden te stipuleren / om die te moghen veranderen / soo wanneer sy sulcx tot ruste ende wel-vaert harer Provintye gheraeden mochten bevinden / Is mede ghenomen rapport / of het niet geraeden is dat Artijckel sulcx by ghemeen consent te veranderen / Dat aenghesien alle de Provintyen, door Godes ghenaede, de Euangelissche Ghereformeerde Religye nu eendrachtelick hebben aenghenomen, sy daer by blyven sullen, sonder eenighe veranderijnghe daer inne te moghen doen, als met ghemeen consent van alle de Bond-ghenooten, ende elck den anderen met lyf / goet / en bloet daer inne te maintenееren ende beschermen / om alsoo te voor-comen / dat in toecomende tyden / door veranderijnge van Religye / gheen scheurijnghe mocht werden gepractiseert / ofte te wege ghebracht / in die voor-seyde Provintyen / ofte leden van dien.

Wel-verstaende / dat soo verre eenige Leden ofte Steden van die Roomsche ofte andere Religye wesende / hen begeerden in dese Unye te begheven / dat de selve daer inne by ghemeen consent aen-ghenomen ende ontfanghen sullen moghen worden / ende hare vryheydt daer inne sullen moghen behouden.

Onder stont /

Aldus ghedaen by de Ghedeputeerde der Geunieerde Provintyen aen d'oost-syde der Maese / tot Utrecht vergaedert den xij. M. ey. 1687. stylo novo.

In de Instructye die Anno 1688. den xij. Aprilis. voor den Raedt van Staete deser Vereenichde Neder-Landen / van de Heeren Gheneraele Staeten / is gheаrresteert / staen dese woorden. Artic. xviij.

Sullen besorghen (te weten de Raeden van Staete) dat alle Gouverneurs, Admiraels, Gheneraels, Overste, Ritmeesteren, Capiteynen, ende al het volck van oorloghe te waeter ende te lande, sullen beloven ende sweeren die Staeten van de Vereenichde Landen, die by de Unye ende handhoudijnghe van de Gereformeerde Religye sullen blijven, eensaementlikk de Staeten van de Provintyen, ende Magistraeten van de Steden, daer inne sy liedẽ

 ghebruyckt,

1816.

ghebruyckt, ende tot wiens laste ende repartitye sy betaelt sullen worden, ghehou ende getrou te te wesen, &c.

Ende Articulo xxxiij. staet aldus:

Die Raeden van Staete voornoemt, sullen beloven ende sweeren in handen van de Staeten Generael, ofte hen-lieder Ghedeputeerde, te wesen ghehow ende ghetrow den Staeten Generael van de Provintyen, die in de Vnye ende by de handt-houdijnghe van de waere Christelicke Religye sullen blyven, dat sy sullen onderhouden, so veel in hun is, het Tractaet met haere Mt. van Engelandt ghemaeckt, ende haer reguleren nae den inhout van dese Instructye, &c.

Alle de boven-verhaelde Tractaeten/ verbintenissen / ende Instructyen/ gheven genoechsaem te kennen/ dat de meyninghe van de Hooch-Moghende Heeren Staeten Generael/ ghelyck oock van een yeder Provintye int particulier (nae dat sy een mael de Religye hadden aenghenomen) eendrachtelick gheweest sy/ de selve Religye ongheschent in alle suyverheyt ende eenpaericheydt onder malcanderen te conserveren/ tot naerder verbintenisse ende vestenisse van de voorgaende Vnye/ andersins souden de selve alliantyen van notoire lubricitevt syn gheweest. Want aen d'een syde te stipuleren het maintienement van de Religye/ ende aen d'ander syde te behouden de vrye dispositye over de selfde/ en can geen fondament macken van een vaste ende sincere alliantye.

Voeght noch dit tot het voor-verhaelde/ dat alle ghereduceerde Steden/ gheduyrende dese oorloghe / hebben moeten aen-nemen de Ghereformeerde Religye. Twelck de verbintenisse van de respective Provintyen aen de eenpaericheyt van de Religye/ wtdruckelick te kennē geeft/ mitsgaeders den sin ende meyninge van de Vnye van Vtrecht alsoo elucideert/ dat alle duysterheyt van de woorden/ so daer eenighe mochte syn / t'eene-mael wordt wech-ghenomen. Het is onbehoorlick ende van quaeden ghevolghe / dat t'gene eenpaerich is aenghenomen/ by eenighe leden alleen / sonder eenpaerighe inwillynghe / soude verandert ofte verlaeten worden.

1618.

Ick hebbe hier boven aenghewesen/ watter al teghenspoertelynghe gheweest is/ eermen daer toe is cunnen gheraecken/ dat de Nationaele Synodus (al voor jaer ende dach by den meestē ende besten deel der Staeten deser Landen beraemt) eenpaerlcik by alle de Provintyen is cunnen ingewillicht worden: Maer immers is het / door de ghenaede des Heeren / ende door het cloeck beleydt veler lief-hebberen der waere oude Ghereformeerde Religye / ende des Vaeder Lands/ noch eyndelick so wijt gebracht/ dat die langh-ghewenschte Synodus synen aenvanck / in Godes naeme/ ghenamen heeft binnen der Stadt Dordrecht, op den xiij. Novembris, stylo loci.

De Ghecommitteerde soo Kerckelijcke als Politijcke persoonen maecken eenen aenvanck van den Nationaelen Synodo.

Daer syn tot het houden deses Synodi verschenen niet alleen veel Hooch-Gheleerde ende Godsaelighe Professoren/ Predicanten/ ende Ouderlynghen wt de Neder-Duytsche/ ende Walsche kercken deser Geunieerder Provintyen/ maer ooc vele treffelicke Weerde/ Hooch-Gheleerde Persoonen wt Enghelandt / Schotlandt/ Ceur-Phals/ Furstendom Hessen/ ende vrye Republycken van Switserlandt/ Geneven / Bremen / ende Emden.

Desen Christelicken Synodus is aenghevanghen met extraordinarise Predicatyen/ dancksegghynngen tot God voor de gheluckige aen-comste aller dier Godsaeligher Mannen/ als oock met vierige ghebeden/ dat het God den Heere woude ghelieven de by-een-comste deses Synodi te seghenen / ende alle die Persoonen/ die in den selfden souden verschijnen ende ghesegh hebben / met synen H. Gheest crachtelick ende genaedelick by te staen/ op dat door den middel deses Synodi, de vervallene muyren van Jerusalem herbout / ende dese Landen tot haere voorighe ruste / vrede / liefde ende eenicheydt mochten ghebracht worden.

Plaetse der vergaderynghe.

De plaetse der by-een-comste is ghedonneert gheweest in de doelen / alwaer ten boven-ghenoemde daeghe / nae de Predicatyen / by-een-ghecomen sy / op een groote/ schoone / ende wel gheapproprieerde boven-caemer ofte Saele, de Gecommitteerde der Hooch-Mog. Heeren Generaele Staeten / met de Gecommitteerde Predicanten/ Professoren/ ende Ouderlyngen der binnen-landsche kercken.

De

1618.

De naemen der persoonen / so politijcke/als kerckelicke/met behoorlicke Credentsen ende Commissyen van haere principaele tot dese Synodaele Vergaederynghe ghecommitteert ende af-ghesonden/syn dese.

Naemen der persoonen die op den Synodum binnen Dordrecht syn verschenen.

Wt Gelderlandt, ende Graeffschap Zutphen.

Martinus Gregorij, Doctor in beyde Rechten ende eerste Raed des Furstendoms Geldre/ ende der Graeffschap Zutphen.

Iohannes van Essen, Raedt des Furstendoms Geldre/ende der Graefschap Zutphen.

Wt Hollandt ende West-Frieslandt.

Heer VValraeve van Brederode, Baron van Viaenen/ Burgh-Graeve van Utrecht/ Heere van Ameyden &c.

Hugo Muys van Holy, Ridder / Schout der Stadt Dordrecht/ Balliu van Strie/ Oordinarius van wegẽ de Gedeputeerde Stadt Dordrecht in de vergaederynghe van de H. M. Heeren Staeten van Holland en de West-Frieslandt.

Iacobus Boelens, Burgher-Meyster der Stadt Amsterdam.

Gerardus van Nieuburch, Burgher Meyster der Stadt Alckmaer.

Rocchus van Honaert, Doctor in beyde Rechten ende eerste Raed in den hoogen Raed van Holland/&c.

Nicolaes Cromhout, Doctor in beyde Rechten / ende eerste Raed in den Provintiaelen Raedt van Holland/&c.

Wt Zeeland.

Doctor Simon Schotte, Secretaris van Middelburch.

Mr Iacob van Campen, Raed van de H. Staeten van Zeeland.

Wt het Sticht van Vtrecht.

Ioncker Frederick van Zuylen van Nievelt, Heere van Aertsberghe.

VVilhelm Hertevelt, Br. tot Amersfoort.

Wt Friesland.

Ernestus van Aylua, Grietman in Oostdongher-deel / Raed van de H. Staeten van Vrieslandt.

Ernestus ab Harinxma, eerste Raed int Hof van Vrieslandt.

Wt Over-Yssel.

Joncker N. Haeghen.

Johan van Hemerden/Burger-Meyster der Stadt Deventer.

Wt Groenijnghen ende d'Omme-Landen.

Hieronimus Isbrants, Doctor in beyde Rechten / ende Raed in de Reecken-caemer Gheneraela.

Ioncker Edsiert-Iacob Clant, Heere in Essynghen ende Sandweer.

Daniel Heynsius, Conijncklicker Mt. in Swedẽ Raed/ ende Historij-schrijver/ Professor der Historyen/ als oock Bibliothecarius ende Secretarius der Academye tot Leyden/ende Secretarius van de Heerẽ Ghedeputeerde der Staeten Gheneraal op dese Synode.

Wt-Landtsche *Theologi* ofte Schrift-Gheleerde verschenen op het *Synodus Nationael* binnen Dordrecht.

Georgius Carleton, Bisschop tot Landaf/in Wallia. SS. Theologiæ Doctor. Decen te VVinsoor.

Iohannes Davenantius, SS. Theologiæ Doctor

Iosephus Hallus, SS. Theologiæ Doctor, ende Professor in de Academye tot Cambridg / President van het Collegye der Conighinne.

Samuel VVardus, Doctor in de Godheyt/ Regent in het Collegye van Sidnei, in d'Academye tot Cambridg.

Wt het Ceur-Vorstendom Phalz.

Abrahamus Schulretus, Doctor in de Godheydt / ende der selver professoor in de Academye tot Heydelbergh / ende Hof-Prediker aldaer.

Paulus Tossanus, Doctor in de Godheyt/ ende Raedt in den Hoochsten kerckenRaet in de onder Phalz.

Henricus Altingius, Doctor in de Godheydt/ ende der selfder Professor in de Academye.

dempe tot Heydelbergh ende / Regent van het Collegye der Wysheyt/aldaer.

Wt het Furstendom van Hessen.

Georgius Cruciger, Doctor in de Godheydt/ende nu ter tijdt Rector van de Academye tot Marpurgh.

Paulus Steinius Hof Predigher tot Cassel / ende Decen des Collegy Adelphici Mauritiani.

Daniel Angelocrator, Superintendent der Kercken in Over-Hessen.

Rudolphus Goclenius d'oude, opperste Professor der Philosophie in de Academie tot Marpurgh / extraordinarie non ad dicendam, sed ad audiendam sententiam deputatus.

Wt de vier Ghereformeerde Cantons ofte Republijcquen van Zwitserlandt.

Iohannes Iacobus Breitingerus, Pastor der Kercke te Zuerich.

Marcus Rutimeierus, Doctor in de Godheyt/ ende Pastoor der Kercke tot Bern.

Doctor Sebastianus Beckius, der H. Theologie Professoor in de Universiteyt tot Basel.

VVolfgangus Meierus, der H. Theologie Doctor / Pastor van St. Alban binnen Basel.

Iohannes Conradus Cochius, Pastoor der Kercketot Schafhausen.

Wt de Republijcque van Geneven.

Iohannes Theodatus, Pastoor der Ghemeynte tot Geneve / ende aldaer Professoor der H. Theologie.

Theodorus Tronchinus, Pastoor en Professoor der H. Schriftuyre in de Stadt/ ende vermaerde Schoole binnen Geneve.

Wt de Republijcque ende Stadt Bremen.

Matthias Martinius, Professoor der H. Schriftuyre / ende Rector in de vermaerde Schoole binnen Bremen.

Henricus Isselburgius, Doctor Theologie, Predicant binnen Bremen/ende aldaer in de Hooghe Schoole Professor van het nieuwe Testament.

Ludovicus Crocius, der H. Theologie Doctor/Pastoor tot St. Marten binnen Bremen / ende aldaer Professor van het oude Testament/ende der Philosophie.

Wt de Stadt Emden.

Daniel Eylshemius, Pastoor der Kercke binnen Embden.

Ritzius Lucæ, Pastoor der Kercke tot Emden.

De Professoren, Predicanten, ende Ouderlijnghen, die wt de respective Provintyen der Vereenichde Neder-Landen met Credentye haerer Kercken verschenen sijn in Synode Nationali binnen Dordrecht, sijn dese:

Professores.

Ioannes Polyander, Professoor der H. Theologie in de Universiteyt tot Leyden ende nu ter tijdt Rectoor der selfder Academye.

Franciscus Gomarus, der H. Theologie Doctor/ende Professoor der selfder/ oock tegenwoordelijck Rectoor in de Universiteyt tot Groeninghen.

Antonius Tysius, Professoor in de H. Theologie in de Illustre Schole tot Harderwijck.

Antonius VValæus, Predicant in der Gemeynte Iesu Christi binnen Middelburch/ ende Professoor der H. Theologie in de Schoole aldaer.

De Predicanten ende Ouderlijnghen wt de respective Neder-Landsche Kercken ghedeputeert, sijn dese.

VVilhelmus Stephani, Doctor SS. Theologiæ, Predicant tot Arnhem.

Elhardus Menhius, Predicant tot Harderwijck.

Sebastianus Damman Predicant tot Zutphen.

Ioannes Bouillet Predicant te Warnsfelt.

1618.

Iacobus van der Heyden, Raetsfrunt/Rector/ende Ouderlijnck tot Niemeghen.
Ioncker Hendrick van Hell, Raeds-frunt/ende Ouderlijnck binnen Zutphen.

Wt Zuyt-Holland.

Balthaser Lydius, Predicant binnen Dordrecht/
Henricus Arnoldi, Predicant binnen Delft.
Festus Hommius. Predicant binnen Leyden.
Gisbertus Voetius, Predicant tot Heusden.
Arent Muys van Holy, Baillиu van Zuyt-Holland/Ouderlijngh tot Dordrecht.
D. Iohannes Latius, Ouderlijngh tot Leyden.

Wt Noort-Holland.

Iacobus Rolandus, Predicant tot Amsteldam.
Iacobus Triglandius, Predicant tot Amsteldam.
Abrahamus Doreslaer, Predicant tot Enchuysen.
Samuel Bartholdus, Predicant tot Monickedam.
Doctor Dominicus vam Hemskercke, Ouderlijnck tot Alckmaer.
Dierick Heynick, Ouderlijnck tot Amsteldam.

Wt Zeeland.

Hermannus Faukelius, Predicant tot Middelburch.
Godefridus Vdemans, Predicant tot Zierickzee.
Cornelius Regius, Predicant ter Goes.
Lambertus de Rijcke, Predicant tot Berghenopzoom.
Mr. Iosias Vosbergius, Rekenmeyster van Zeelant/ ende Ouderlijnck tot Middelburch.
Meyster Adrianus Hofferus, Schepen ende Raedt tot Zierickzee/ ende Ouderlijnck aldaer.

Wt het Sticht van Vtrecht.

Van weghen der Kercken van t'ghevoelen der Contra-Remonstranten.

Ioannes Dibbetius, Predicant tot Dordrecht / Gheecommitteert van de Kercke van Vtrecht.
Arnoldus Oortcampius, Predicant tot Amersfoort.
Ioncker Lambert Canter, Ouderlijnck tot Vtrecht.

Van weghen t'ghevoelen der Remonstranten.

Isaacus Frederici, Predicant tot Vtrecht.
Samuel Neranus, Predicant tot Amersfoort.
D. Stephanus van Helsdinghen, Raed in den Hove van Vtrecht/ende Ouderlijnck aldaer.

Wt Vrieslant.

Ioannes Boghermannus, Predicant tot Leeuwaerden.
Florentius Ioannis, Predicant tot Sneeck.
Philippus Danielis Eilhemius, Predicant tot Harlinghen.
Meinardus ab Idzerda, Ghedeputeerde Staet van Vriesland/ende Ouderlijngh.
Kempo van Donia, Raedt in den Hove van Vriesland / ende Ouderlijnck der Kercke tot Leeuwaerden.
Ioannes van den Sande, I. V. D. Raedt in den Hove van Vrieslant/ende Ouderlijnc tot Leeuwarden.

Wt Over-Yssel.

Casparus Sibelius, Predicant tot Deventer.
Hieronymus Vogelius, Predicant tot Hasselt/ende teghenwoordelick by leenynghe tot Campen.
Hermannus VViferdingius, Oudste Predicant tot Zwolle.
Ioannes Langius, Predicant tot Vollenhove.
Ioncker VVillem van Brouckhuysen, Ouderlijnck.
Ioncker Iohan van Lawick, Burger-meyster tot Campen/ende Ouderlijnc aldaer.

Wt de Stadt Groenijnghen, ende wt de Omme-Landen.

Cornelis Hillenius, Predicant tot Groenijnghen.
Georgius Placius, Predicant in dē Dam.

1618.

VVolfgangus Agricola, Predicant tot Behem.

Ioannes Lolingius, Predicant tot Noortbroeck.

Egbertus Halbes, Licentiaet in de Rechten/ende Ouderlijnck.

Ioncker Iohan Ruffelaert, Ouderlijnck tot Steern.

Wt de Drente.

Temo van Asschenberch, Predicant tot Meppel.

Patroclus Rummelingus, Predicant tot Rhuynen.

Wt de Walsche Kercken hier in de Gheunieerde Provintyen.

Daniel Colonius, Regens van het Fransche Collegye binnen Leyden.

Ioannes Crucius, Predicant binnē Haerlem.

Ioannes Doucher, Predicant tot Vlissinghe.

Ieremias de Pours, Predicant tot Middelburgh.

Everardus Becker, Ouderlijnck tot Middelburgh.

Pierre du Pon, Ouderlijngh tot Amstelredam.

Als de boven-ghenoemde Heeren Gecommitteerde van wegen de H. M. Heeren Gheneraele Staeten/ende der kercken ter boven-genoemder plaetse by den anderen waren ghecomen / Soo sijnder wt dese Provintyen eenige ghedeputeert/ te weten wt yeder Provintye eenen Predicant ende eenen Ouderlijnc/om te gaen aen het Logement der Wtlandsche Heeren Bisschop/Doctoren/Professoren/ende andere Hooch-Gheleerde Mannen/ende de selfde van daer te gheleyden tot in de Doelen / Die t'saemen aldaer ghecomen ende verschenē sijnde in een groote neersaele op de Doelen / Soo is sulckes den Heeren Ghecommitteerden der Gener. Staeten aengedient/ ende sijn gesonden/ de Weerde Godsaelighe Mannen D. Balthaser Lydius, ende D. Festus Hommius, wt naeme van de gantsche vergaederijnge/ om alle de Wtheemsche Theologos te noodighen ende te gheleyden tot in het groote Sael / daer de Synodus soude ghecelebreert worden.

Hier sijn de selfde met groote eerbiedijnge gewillecomt van de Heeren Gregorio Martinij, ende den Heere Ridder Muys van Holy, wt den naeme van de H. Mo. Heeren Generaele Staeten / eñ sijn daer nae den E. Heeren Bisschop / Doctoren/ Professoren eñ Predicanten der wtlandsche kercken / elck hare sitplaetsen ghewesen/ de welcke sy inghenomen hebben/ nae dat de Ghecommiteerde der H. Mo. Heeren Staeten Gheneraal/ende de Heeren Doctoren/Professoren/ Predicanten/ eñ Ouderlijnghen der Neder-Landtsche kercken/ hare ghestoelten hadden inghenomen. Het Sael is met tapeten behanghen/ ende de ghestoelten met groen laecken/ sijnde soo veel ghestoelten alser sijn Collegyen van Conijnckrijcken/ Vorstēdoemen/Republijcken/ ende Landen/ ende kercken aldaer verschenen.

Als nu alle de boven-ghenoemde Persoonen gheseten waren/ Soo heeft D. Balthaser Lydius Predicant binnē Dordrecht/ de Actye in Godes naeme aengevangen met een fraeye Latijnsche Oratye/ in de welcke hy voor eerst in het corte heeft verhaelt de swaricheden die hier te Lande waren ontstaen door de kerckelicke verschillen. Daer nae heeft hy de H. M. Heeren Staeten Gheneraal bedanckt/ dat het haer belieft hadde/ met het by een roepen deser Synodaele vergaederijnge/ te bewysen ende doen blijckē/ hare goede ende vaderlicke sorghe/ die sy als Voester-Heeren van Godes kercke / waren draeghende over den wel-stant/ruste/ ende eenicheyt der Gereformeerde kercken in dese Gheunieerde Provintyen / hebbende by een ghebrocht niet alleen veele van de voor-treffelickste Leeraren der Neder-Landsche kercken / Maer oock vele van de Hooch-Gheleerste ende wijtvermaerste Theologanten wt verscheydene Conijnck-rijcken / Vorstendoemen/ Republijcquen/ ende Steden/ de welcke hy(in den naeme der Neder-Landsche kercken)seer eerbiedelick heeft bedanckt/ dat sy die sware reysen hadden aen-ghenomen ende hier waren verschenen/ Hare Eerweerdicheden biddende / de goede hand te willen bieden ende aen-houden/ dat desē onder-hādelijnge mochte vruchtbaerlick afgaen/ter eere Godes/ opbouwijnghe sijner kercke/ vrede/ liefde/ ende eenicheydt der inwoonderen deser ende anderer Landen.

De voor-ghenoemde B. Lydius sijn oratye ghe-

1618.

tye gheeyndicht ende besloten hebbende met een seer yverich ghebet tot Godt den Heere / Soo heeft de Hooch-Gheleerde Raets-heer Martinus Gregorij, in den naeme van de H. M. Heeren Gheneraele Staeten/aen den vergaederdē Synodum, en seer treffelicke Oratye in het Latijn gedaen / onder anderen die gantsche vergaederynghe vermaenende/Dat sich een yeder in sijnen schuldighen plicht / als staende voor God (die eē kender der herten ende door-gronder der nieren is) soude guyten.

De Raets-Heer Martinus Gregorij sijn aenspraecke tot den Synodum gheeyndicht hebbende / Soo heeft de VVel-gheborene Heere van Brederode, van wegen de H. M. Heren Staeten Gheneraeel / over-ghelevert seeckere harer H. M. brieven van commissyen ende authorisatyen belanghende dese Nationaele Synode/ versegheelt met het groote Seghel van hare H. M. in rooden wassche/de welcke door dē Heere Lydium , opentlick der Vergaederynghe sijn voor-ghelesen.

Verkiesinghe der Officieren.

Op den 14. Novembris st. n. isser voorder geprocedeert tot het verkiesen van eenen President/ twee Assessoren / ende twee Secretarisen / welcke verkiesynghe met meerderheydt van stemmen / hooft voor hooft/geschiet is/de welcke by viere daer toe versochtte Persoonen/ opghenomen/ ende aengheteeckent sijn.

Tot President / Assessoren ofte voorstemmers/eñ tot Scribas ofte Secretarisen/ sijn vercoren/de seer Godsaelige/ Hooch-Gheleerde/ Wyse / ende Ervarene Kercken-Leeraers / Iohannes Boghermannus, Kercken-Dienaer binnen Leeuwaerdē/ Iacobus Rolandus Kercken-dienaer binnen Amsterdam/Hermannus Faukelius, Predicant binnen Middelburch / Sebastianus Dammannus Bedienaer der Ghemeynte binnen Zutphen / ende Festus Hommius, Leeraer der Ghemeynte Iesu Christi binnen Leyden.

Daer sijn oock gheciteert om tot desen Synodum te comen / ende in den selfden voor te stellen/te verclaren/ende/ soo veel haer moghelick sal sijn / te verdedighen vyf controverse poincten / Dese hier nae benoemde Remonstrantsche Professor/ eñ Predicanten.

Wt de ghene die tot den Gelderschen *Synodum* ghehooren,

Henricus Leo , Predicant binnen Bommel.

Bernherus Vezekius, Predicant te Echtelt.

Henricus Hollingerus, Predicant in den Graeve.

Wt Suyt-Holland.

Simon Episcopius, Artium Magister, ende Professor S. Theologiæ binnen Leyden.

Iohannes Arnoldi Corvinus , Predicant binnen Leyden.

Eduardus Poppius, Predicant binnen der Goude.

Theophilus Rijckewaert, Predicant binnen den Briel.

Wt Noord-Holland.

Philippus Pynackerus, Predicant binnen Alckmaer.

Dominicus Sapma , Predicant binnen Hoorn.

Wt Over-Yssel.

Thomas Goswinus, } Predicātē binnē Campē.
Assuerus Matthisius, }

Wt de Fransche Kercken in Neder-Land.

Carolus Nielius, Walsche Predicant binnen Utrecht.

Wat nu voorder aengaet het verhandelde in dese Synodale by-een-comste/ al hoe-wel ick eenighe kennisse ende wetenschap daer van hebbe wt de brieven ende correspondentye van verscheydene myne lieve Broederen/ende goede Vrienden aldaer/ Soo en sal ick nochtans hier gheen breeder verhael daer van doen/om in het minste niet te over treden het Placcaet van de H. M. Heeren Gheneraele Staeten/mijn Hooghe Overicheyt / hier volghende:

Placcaet teghens het inbrengen/ Drucken/ vercoopen ofte stroyen van alderhande boecken ende Schriften waer nae de Druckers haer voortaen sullen hebben te reguleren.

DIe Staeten Gheneraeel der Vereenighde Neder-Landen / Allen den ghenen die dese jegenwoordige sullen sien ofte hoorē lesen/saluyt: Doen te weten / Alsoo niet jeghenstaende onsen voor-

voorgaenden Placcate/ gheemaniert den sevenden Iuly, int Iaer duysent ses hondert ende xv. alomme inde voorsz. Provintien/ ghepubliceert ende verkondicht/ eenighe curieuse/ ongheruste ende twistgierighe Menschen tot Nieuwicheyden ende veranderinghe trachtende/ hen hebben onderstaen/ ende noch daghelycx onderstaen/ quaelyck te spreecken/ verscheyden schandaleuse ende argherlycke Boecxkens/ end Liedekens/ Refereynen/ Nieumaren/ ende diergelycke te dichten/ in drucken ende gheschrifte wt te gheven/ ende onder de Ghemeente te stroyen/ daer by niet alleenlick onbehoorlyck vande Wettelycke Regieringhe der Landen int Ghenerael ende Particulier werdt ghediscoureert ende gheoordeelt: Maer oock ghearbeyt ende onderstaen tusschen Provintien/ Steden/ ende Inghesetenen der selver/ twist ende oneenicheyt te maecke/ sulcx dat d'onweetene/ slechte/ ende onervaren Menschen/ ende den ghemeenen Man/ daer door lichtelyc tot misverstant/ oproer ende scheuringhe ghebracht/ ende van heuren behoorlycken ende schuldigen plicht/ die sy heure Wettelycke Overicheydt schuldich zyn/ afgheruckt souden moghen werden: Ende dat wy oock van goeder handt/ ende gheloofwaerdighe Persoonen ghewaerschout zyn/ als dat eenighe sulcke persoonen in den sin souden hebben eenighe Schriften/ alreede in het Synode Nationael binnen Dordrecht vergadert overghegheven/ ofte die noch in toekomende tyden/ in het selve souden moghen overghelevert werden/ int gheheel ofte by stucken/ in openbaren druck uyt te gheven/ ende den gemeenen Man/ tot Vilipendentie vande Actien Synodael/ ofte ophitssinghe van het ghemeene Volck te communiceren/ sonder te willen afwachten die afhandelinghen/ het eynde/ ende afscheyt van t'voorsz. Synode/ ghelyck dat vereyscht ende behoort/ het welcke alles in Landen van goede Regieringhe niet en behoort ghetollereert/ maer daer tegen sonderlinghe by dese tyden/ dient voorsien/ ende nae Rechten en voorgaende Placcaten/ Wetten ende gebruycken vande Vereenichde Nederlanden/ beleth ende ghestraft te worden. Soo ist/ dat wy na voorgaende deliberatie ende beraetslaginghe/ van nieus verboden ende gheinterdiceert hebben/ Verbieden ende interdiceren by dese eenen yeghelycken/ van wat Staet/ Natie/ qualiteyt ende conditie de selve souden mogen wesen/ qualick te spreecken vande Wettelycke Regieringe der Landen ende Magistrate van Steden/ eenige argerlycke ende seditieuse Boecxkens ofte Libellen/ Liedekens/ Nieu-Maren/ schandaleuse Refereynen/ ofte andere/ hoedanich die souden moeghen wesen/ in gheenderhande Tale ofte spraecken voortaen binnē de voorschreven Vereenichde Nederlanden te brenghen/ te drucken/ nochte in drucke ofte gheschryfte te laeten uytgaen/ te verkoope ofte stroyen/ ofte omme-draghen: ende namentlick oock niet eenige Schriften/ Acten/ ende actien die alreede in het voorsz. Synode Nationael overghegheven/ ghehouden ende ghecelebreert zyn/ of die noch in toecomenden tyden in het selve souden moghen overghegheven/ gehouden/ ende ghecelebreert worden/ voor dat t'selve anders met Publycke ordre en Authoriteyt/ by ons sal zyn/ ende wesen ghepermitteert/ gheoctroyeert ende toeghelaten/ omme te moghen bekomen ende ghenieten voor het Ghenerael/ in perfectie/ die vruchten van dese soo langhe ghewenschte By-een-komste: Ende dat die Heeren Ghedeputeerde op de Synode/ inde opsichte over de selve/ oock moghen komen tot hare meeninghe/ voor de Eere Godes/ dienst vande Kercken/ ruste ende vreede vande Ghemeente/ Roem ende eere vande Synode/ mitsgaders vande Ecommitteerde op de selve: Op verbeurte vande selve Schriften/ ende van noch twee hondert ponden tot veertich grooté voor de eerste reyse/ Ende voor de tweede reyse op dobbelde boeten/ ende arbitrale correctie/ ende daer en boven noch ghestraft te worden aen den Lyve/ naer gelegentheyt ende vereysch der saecken/ soo wel vanden Autheur/ Drucker/ als Wtghever ende Distributeur ende Verkooper van dien. Ende ten eynde t'selve te beter mach werden achter-volght ende onderhouden. Verbieden wy alle Boeckdruckers binnen de voorsz. Vereenichde Nederlanden voortaen yet te drucken/ ofte in druck uyt te laeten gaen/ ten zy hy t'selve eerst by die Ghecommitterde Raden/ ofte Ghedeputeerde Staten vande Respective Provintien ofte den ghenen/ die inde respective Steden daer toe specialycken sullen gheautoriseert zyn/ Verthoont/ ghevisiteert/ ende toeghelaten sal

zyn

1618.

zijn/ sonder dat nae de selfde toe-laetinge
daer yet toe ofte afghedaen sal moeghen
werden / ende sullen alle Boeckdruckers
ghehouden zijn een Exemplaer originel te
houden van alle Boecken ende Acten die
sy sullen drucken/ ende t'selve aende Ghe-
committeerde Raeden ofte Ghedeputeer-
de Staten vande respective Provintien
over te seynden aleer eenighe van dien
uytghegeven ofte vercocht sullen mogen
werden / omme te weten wat naemaels
daer toe ofte af sal wesen ghedaen Ende
sullen oock alle Druckers onder haerluy-
der ghedruckte Exemplaren ghehouden
zijn te stellen heurluyder Namen / ende
plaetse haerluyder residentie/ende t'Jaer
wanneer sulcx is ghedruckt : Oock den
Autheur ofte Translateur van dien/ mits-
gaders d'Acte van Permissie inden om-
slach vant eerste bladt : Mede op peyne
voor d'eerste reyse van hondert ponden
tot veertich grooté t'pont/ ende verbeur-
te vande Exemplaré/ende voor die twee-
de reyse van twee-hondert ghelijcke pon-
den / ende verbeurte vande Exemplaren/
ende voor de derde reyse van drie hondert
ghelijcke ponden/ende bannissement uyt-
te voorsz. Provintien voor den tijdt van
thien Jaren Ende ten eynde dit alles te
beter achtervolght werde / Ordonneren
wy dat alle Druckers inde voorsz. Pro-
vintien ghehouden sullen wesen/ binnen
den tijdt van acht daghen/nae publicatie
deser/in handen vanden Magistraet res-
pective daer sy resederen / te vernieuwen
den eedt van dat sy luyden hun in alles
hier nae sullen regulieren/ Op peyne van
t'elcker Maent daer nae te verbeuren die
somma van hondert ponden tot veertich
grooten t'pont / soo langhe sy daer van
sullen blijvé in gebreecke. Welcke voorsz.
peynen ende boeten voor een derdendeel
sullen komen ten proffijte vanden Offi-
cier die d'Executie doen sal / een ander
derdendeel ten behoeve vanden Aenbren-
ger/ende t'resterende derdendeel ten prof-
fijte vande ghemeene saecke. Ordonneren
ende bevelen daerom alle Officieren/ en
de Justicieren dien sulcx toestaet/ behoor-
lijck ondersoeck teghens de Contraven-
teurs te doen/ de selve te straffen ende doé
straffen/ sonder eenighe conniventie/ naer
forme ende inhouden van desen onsen
Placcate. Ende op dat niemant daer van
eenighe onweetentheydt ofte ignorantye
en pretendere/ Ontbieden ende versoecken
de Heeren Staté/ Stadt-houderen/ Ge-
committeerde Raden/ ende Gedeputeer-
de Staten vande Provintien respective
van Gelderlant ende t'Graefschap Zut-
phen/ Hollant/ ende West-Vrieslant/ Zee-
landt/ Utrecht/ Vrieslant / Overijssel/
Stadt Groenijngen ende Ommelanden/
ende allen anderen Justicieren ende Of-
ficieren deser Vereenighde Nederlanden/
dat sy dese onse Ordonnantie ende Plac-
caet/ van stonden aen alomme doen ver-
kondighen/ uytroepen/ publiceren/ ende
affigeren / daermen ghewoonlijck is dus-
danighe uyt-roepinghe/ publicatie/ ende
affictye te doen/ procederende/ ende doen-
de procederen / teghens de Contraven-
teurs ende Overtreders van desen totte
voorsz. peynen/ sonder gratie/ oogh-luyc-
kinge/ faveur/ dissimulatie ofte verdrach.
Want wy sulcx ten dienste vanden Lan-
de hebben bevonden te behooren.

Ghegheven in s'Graven Haghe onder
onsen zeghel/ Paraphure ende Signatu-
re van onsen Greffier / op den twee-en-
twintichsten dagh der Maendt van De-
cembe, int Jaer duysent ses hondert ende
achthien. Was gheparapheert Gijs-
bert van Boetsela. V^t. Onderstont/ Ter Or-
donnantie vande Hooch-gemelte Heeren Sta-
ten Generael. Geteeckent C. Aerssen. Zijn-
de daer op ghedruckt het Contre-zeghel
der selver Heeren Staeten / in rooden
sche.

Daer is dit jaer een Comete ofte steert-
sterre ghesien/ tusschen S. Jan ende S.
Jacob/ verschijnende op mid nacht / in
het noord-oost / ontrent des Beers cop/
wiens steert/ nae onse ooghe/ ontrent soo
lanck ende soo breet was / als eenen staf-
ysers/ nae het seggen der gener diese ghe-
sien hebben. Dese Comete en heeft niet bo-
ven seven ofte acht daeghen ghescheenen/
soo dat sy weynich in achtynghe is ghe-
nomen ghewest. Maer in Novembris isser
wederom een Cometa ghesien / die veel
grooter ende schreckelicker was / als de
boven-verhaelde. Het ghebuert selden
datmen meer als en Comete binnen
s jaers siet. Ende als het geschiet/ soo be-
duyt dat/ nae het ghevoelen Aristotelis, die
naturæ Interpres, dat is/ Een wtlegghe der
natuyre ghenoemt wordt/ stercke winden,
Aertbevinghen ende Droochten.

Twee Cometen dit jaer 1618. ghesien.

Die tweede Comete deses jaers was
groot ende verschrickelick/ Daer zijn ver-

 scheydene

Sterre met eenen Langhen baer / verschenen in Novembri ende Decembri 1618.

scheydene Astronomi, die boecxkens hebben laeten wtgaen / daer in sy haer ghevoelen stellen van de verschijninge deser Comete ofte Baert-sterre/ maer t'gene ic daer van verhaelen sal / is meest het gene dat de Hooch-Gheleerde/ende Wijt vermaerde Astronomus D. Nicolaus Mulerius, Doctor ende Professor in de Medicine/ ende Mathematissche consten / in de hooghe Schole binnen Groeninghen/ daer van schrijft / die de selfde niet alleen met syn ooghen en heeft aenghesien/ ghelijck veel duysenden van Idioten/ ofte in den loop onervare menschen ghedaen hebben/ Maer hy heeft oock door syn Astronomissche Instrumenten naerstichlick gheobserveert ende in achtijnghe genomen t'gene daer in/ende daer aen is aen te mercke ghe weest.

Dese groote Comete hebben wy voor d'eerste mael ghesien den $\frac{29}{19}$ Novembris, of te soo anderen sustineren/ den $\frac{27}{7}$ Novembris, smorghens te ses uyren / staende int Suyd-Oosten/dichte by de Sterren van Libra ofte de Waech-schaele/in signo Scorpij, hebbende een groot ende lanck voorschijnsel/ streckende meest noord-west aen teghen de Sonne. In het eerste opgaen/ als sy haer eerst vertoonde/ was sy rood ende glandich/als een vier/soo dat de gene diese saeghen meynden datter ergehens brand was : Maer als sy hoogher clom/ ende boven den Horizont stont / soo was sy bleecker van coleur. Sy ghijnck met de werlt om gelijck alle Cometen doen/ van het Oosten nae het Westen. Maer behalven dat/soo heeft dese Comete eenen eygenen loop ghehehadt / streckende van de VVaech-schaele af recht op den steert van den grooten Beer, gaende meer dan vier-en-sestich graeden in acht tien daeghen tijdts / alle daeghe drye ofte vier graeden winnende op haeren cours van Noordnoord-west. Haer voor-schijnsel ofte baert was lanck vier-en-vijftich graeden ende meer/ ende sy scheen grooter dan een van de vaste sterren. Als sy seven ofte acht daeghen in sulcker grootte ghescheenen hadde/soo begost sy te verminderen. Wy hebben/seyt Doctor Mulerius, verscheydene observatyen ghedaen/tot op den achtsten Decembris stylo antiquo, ende hebbē bevonden/dat dese Comete gheen groot Paralaxin en conde hebben/immers minder als de Maene/doch hoe groot en cunnē wy niet segghen. Ten anderen soo vernemen wy/ dat haer voor-schijnssel ofte Baert altijt ghestaen heeft teghen de Sonne / d'welck seer lichte was te mercken op den Globus, Want wy spanden eenen draet van de Sonne af door de Comete voort-aen/ ende bevonden dat het eynde van den draet raeckte sodaenigen sterre/ alst eynde van den steert deser Comete ons ghewesen hadde. Hier wt blyckt / dat die Comete hoogher ghestaen heeft als de Maene/gelijck de Geleerde sullen verstaen door den Paralaxin, eñ dat den baert of voor-schijnsel bestaet wt der Sonnen straelen / door schijnende door het Corpus van de Comete.

Op den achtsten Decemb. st. v, smorgens te twee uyren stont dese Comete op tien graden / ende tien Minuten nae by den steert van den grooten Beer, in een rechte linye tusschen het voorste peert van den waeghen/ ende die scholder van Bootes/ Van de welcke dit noch aen te mercken is/ datse wt geen conjunctye ofte by-eencomste van de Planeten en is wtgebroet/ want de Planeten stonden op dien tijdt verre ghenoech van malcanderen / ende sy en hadden in een wijle tijts gheen byeencomste ghehouden. Dese Comete ofte blaeckerende Sterre heeft in een maend tijdts door-wandelt Persen/ Turckyen/ Hungaryen/ Italyen/ Bhemen/ Polen/ Hooge ende Neder Duytsch-Land/ Jae/ nae sommigher opinye hebben alle die op den gantschen Aertbodem woonen dese Sterre met lanck haer cunnen sien/ wtghesondert die gene/die aen het Zuydeynde van America woonen.

d'Ambassadeur Haega schrijft wt Constantinopolen/dat sich op den vijftienden Novembris, een lanck teecken (alsoo noemt hy dese Comete) in de lucht vertoont heeft/ hebbende de forme van eenē Turcschen Sabel / rijsende int Oosten van onder den Horison af / ende staende met het scherpe teghens het Palays van den Turckschen Keyser.

De Turcksche Astrologi ende Magi die seer veel van haere prognosticatyen houden) hebben hier op sodaenighe discoursen ofte wtlegghijnghen ghemaeckt/ dat sy eenighe vreese onder de Turcken hebben ghecauseert.

Wat ons God de Heere door dese haer-sterre wil aenwijsen ofte dreyghen/ hebben eenighe onder-staen te schryven ende voor segghen/ als oock in wat Conijnck-

1618.

nyjnck-rijcken ende Landen dat sy principaelick haere operatye doen sal: Maer.

VVie sal segghen int besonder,
VVat dat ons bediedt dit wonder?
Sijn dees' saeken niet te hoogh
Voor der menschen duyster oogh?

Tis genoech voor ons te weten,
Dat de steerten der Cometen
Voor gewis ons beelden af
Teyckens van des Heeren straf.

Claudia.

Et nunquam cælo spectatum impune Cometam.

Silius Itali. lib. 8.

Regnorum euersos rubuit Lethale Cometes.

Manilius.

– – – – – – mutant qui sceptra Cometæ.
Quin et bella canunt Ignes , subitosq; tumultus,
Et clandestinis surgentia fraudibus Arma.

VsqVe qVo, DoMIne, IrasCerIs? 1618.

Grooote swaricheden in Rhetia ontstaen.

EVen ter selfder tijdt als de bovenverhaelde Kerckelicke ende Politijcque binnen-landtsche moeyten hier in Neder-landt gheweest sijn/ soo sijn oock even der ghelijcke swaricheden door eenighe van de Grootе in Rhetia ofte by de Grisons ontstaen / de welcke ick hier in het corte sal verhaelen/ soo als die in openbaeren druck in de Fransche spraeke sijn wtghegeven / wt last van de Hoofden/Raets-Heeren/ende Ghemeenten der vrye Republijcque van Hooghe Rethia , gemeynelick ghenoemt de Grisons, ofte Graubunders.

Als dese Luyden haere vryheyt (welcke haere Vaederen bevochten / ende sy langhe jaeren in staet ende eere behouden hadden) /saeghen decuneren ende afnemen/door het beleydt van eenighe onder haer alte hooghe verhevene persoonen/ die alles op de Land-daeghen ende in de regieringhe vermochten / soo heeft God de Heere eenighe Gideons onder haer verweckt/ die als goede Patriotten/ ende ghetrouwe beschermers haere Vaederlicke Vryheyden / soo in de Religye/ als in de Polityе/ hebben ghevindiceert/ ende cloeckelick herstelt: Niet alleen van staeten ende Officyen stellende die Principaele Fabricateurs ende Bel-haemels deser in-landscher beroerten / maer oock verscheydene der selfder aen het leven straffende / oock eenighe te Lande wt bannende/ om alsoo/ door der selfder bloet en schande/ wt te lesschen het schreckelicke vier der elende dwelck sy ghestichtt hadden.

Stae' der Republijcke der Grisons.

Hier staet voor eerst aen te mercken/ dat den Staet der Graubunders is eene Democratia, ende dat de verkiesinghe ende affettinghe der Magistraeten/ Baillюwen/ Richters/ende Officieren/ soo wel in die Hoocheden ende vrye Heerlickheden/ als oock in andere Ampten ende bedieningen/ staen in de dispositye/ macht/ ende believen der Ghemeynten/die selfde hebbē macht/ by pluraliteyt van stemmē/ statuten ende wetten te maecken / Verbonden met Princen ende wtheemsche Staeten te maecken / te handelen van Pais of Vrede / ende alle andere saecken het ghemeyne Landt ende den welstant des selfden betreffende.

Eenighe Rijcke ende machtighe der Landen/ hebben getracht/ door de vrienden die sy hadden en maeckten met promotyen tot amten en Officyen / als oock door hare soo binnen-landsche / als wtlandsche Vrienden ende geallieerde/ oock door ghiften ende gaeven/ als mede met beloften van verhooghinghe / &c haer selven Heeren en Meysters te maecken van die voornaemste Heerlickheden ende Hoocheden dier Landen. Dit hebben sy soo cloeckelick weten te beleyden / dat sy allenxkens/ nu hier/ nu daer/ met goede occasye/ sijn inghesloopen/ ende in credyt ghecomen by dese ende gene Magistraeten/ende Officianten. Dit heeft haer ettelicke Jaren lanck soo wel ghelucht/ Dat niet alleen de gene die Ledematen waren van haren Staet/ ende ondersaeten des selfden/ Maer ooc alles wat wtheemsche Princen ofte dare onder-saeten in desen Staet en Republijcque hadden te handelen / dat moste door die selfde verrichtt ende te weghe ghebracht worden. Hier in hebben sy haer soo ghedraeghen/ dat door haer quaet beleyt/ bedriegheryen / ongetrouwicheyt/ quaede practijcquen/ ende ghewelt drijven / die Republijcque in groote

groote opspraecke ghecomen is by verschepden Princen eñ wtlandsche Staten/ eñ het beleyt harer saken heeft eyndelick alle man oock binnen Lands verdroten. Hare aenslagen syn wel eenen tydt lanck heymelick ende bedeckt gheblevẽ/ alsoo dat alleen eenige cloecke ende verre-siende Persoonen de selfde hebben gemaecht/ Maer sy hebben het met der tyt so plomp ghemaecht (meynende hare banden over al heel vast ghemaeckt te hebben) dat het alle man begost te verdrieten / ende alle goede Patriotten wenschte / dat die hooghe-verhevene gewelt-dryvers in haren loop mochten ghestutt worden. Maer haren aenhanck was so groot/ende het ghemeyne volck is soo wanckelbaer ende onghestaedich/ Dat de cloeckste ende verstandichste Mannen ende beste Patriotten / quaelick dorsten de hand daer aen slaen. De grootste Lief-hebbers der Religye / ende die haer op de hulpe Godes meest verlieten / hebben met den ghebede hare toevlucht tot God den Heere genomen/met suchten en traenen hem biddende / dat hy syn volck ende Kercke ghenaedelick woude redden eñ verlossen wt den bedroefden ende elendighen staet daer in sy vervallen waren. God de Heere die eenen nood-helper is/ heeft der vromen gebett eyndelick verhoort/ende hy heeft een wtcomste ghegheven / nae dat verscheydene treffelicke/soo Kerckelicke/als politycque persoonen/ op de Land-daeghen ende vergaderyngen der Staeten/meermaels seer duydelick ende ernstlick haddẽ aengewesen de groote ende grove fouten die in hare Republycque waren/met aenhoudynghe dat die selfde mochten ghereformeert ende verbetert worden / eer in het gantsche Landt het onderste boven wierde ghewo rpen/ tot groote bedroeffenisse van menich duysend mensche.

De Synode der Ghereformeerde helpt seer ernstlic bevoorderẽ de vrede des Lands.

Dese clachten van de Magistraeten ende onder Officieren/ wt den naeme der Ghemeynten aen de hooge Richters ende Opper-Regierders des Lands ghebrocht synde / Soo is daer by ghevoecht een seer bondich ende ernstich Schrift/ ingheſtelt by de Synode der Orthodoxe ofte Ghereformeerde Kercken/ gehouden in Aprili 1618. daer in de boven-verhaelde abuysen ende quaede beleydyngẽ van eenighe der Groote / seer duydelick ende ernstlick wierden ontdeckt / met hertgrondelicke biddynge ende vermaenynghe aen alle Raeds-Heeren ende andere Persoonen die in Staet ende Officyen waren / Dat sy doch wettelick ende bequame middelen wouden by der hand nemen / dat sonder commotye ofte oploop/ de vryheydt des Vaeder-Lands/ende de goede ordre so in Kerckelicke / als in Politycque saecken/mochten herstelt wordẽ/ mede wel neerstelick lettende op de secrete onder-handelynghe ende bedrieghelicke Tractaeten/die eenighe hadden en dreven met wtlandsche Princen / om den slach daer van te breecken/ende toe te sien dat door het beleydt deser weynigher Hooch-Verhevene den goeden naeme ende reputatye/ midtsgaeders de ghetrouwicheydt ende oprechticheydt der Graubunters niet en wierden ghequetst.

Efwel yeder man lichtelick conde sien ende verstaen/dat dit versoeck eerlick ende noodwendich was : Soo hebben even wel de Autheurs ende aenstoockers deser inlandscher beroerten haere personagye soo weten te spelen/ Dat sy even wel noch eenen tydt lanck by een groote menichte der menschen / hooghes ende leeges standes/in groot credyt/ende aensien ghebleven syn / Alsoo dat die boven-verhaelde/ soo Kerckelicke als Politycque persoonẽ/ met al haer remonstreren/vermaenen/aẽhouden/loopen en draeven / niet veel tegẽ haer en vermochten.

Desen allen onaengesien/soo hebben even wel de Predicanten aen-ghehouden om een generaele reformatye in alle Staeten en Steden / versoeckende dat wt alle Gemeynten ende Staeten eenige cloecke Mannen/die aen gheen Princen ofte wtlandsche Staeten verbondẽ ofte beeedicht en waren/ souden moghen vercoren worden / den welcken sy souden mogen vrymoedelick openbaren seeckere groote ongnetrouwicheydt eenigher tyrannycque Regenten/die niet langher te lyden nochte te verdraeghen en stonden. Hier tegen hebben haer opgheſtelt alle de creaturen ofte adherenten dier min eedighe die het Lant in die elende gebracht hadden/soeckende desen slach te breecken/al soude het Land daer over in de aldergrootste elende ende verderf comen te vervallen. Hier door heeft het ghemeyne volck schier den moet verloren gegeven/ achtende dat die Usurpateurs ofte tyrannen niet te toomẽ ofte te versetten waren/ dan door macht/ ofte immers ten ware dat het conde by pluraliteyt/

1618.

pluraliteyt van ſtemmen op de Landſvergaederynghe door ghedreven worden.

Eyndelick is deſe ſaecke ſoo wyt ghebracht/ door den arbeyt ende beſtandicheydt van weynich goede Patriotté/dat de vyf Ghemeynten van het Onder-Engadin ende VValthaſna, met die van Munſterthal, op het eynde van Iunio, ſyn by een gecomen/hebbende hare brieven ende Ghe-ſanten afgheveerdicht aen de andere Gemeynten / verſoeckende dat het de ſelfde woude ghelieven haer bystant te doen/ nae verheyſch van hare Unye / alſoo ſy bevonden / dat eenighe particuliere ſoo hooghe waren gheclommen/dat de Communiteyten hare macht was benomen/ hare wetten verualſcht/ hare Staetuten verandert/ende hare goederen ende middelen ſeer ſchandelick verquiſt waré onder den deckmantel van het voor-ſtaen ende verdedighen van de publyeque authoriteyt.

Op dit verſoeck ſo ſynder eenige Communiteyten op de baenen ghecomen/ met een goet ghetal volcx/ende met vliegende vaendelen/ om malcanderen te helpé herſtellen den vervallenen Staet harer gheconfedereerde naebuyren/verkieſende een ſeecker ghetal neutraele Perſoonen / om Richters te ſyn over die min-eedighe ende crimineele Perſoonen/ende dit alles op het goet vinden van de andere Communiteyten.

Rudolph de Planta, voornaemſte onder de tyrannen biedt tegenweere.

Dit aldus/als boven verhaelt is/in fieri ſynde/ Soo is Rudolph de Planta, voornaemſte Bel-haemel onder die tyrannen/ woonachtich te Zernets int Onder-Engadin, met advys ende raet van ſyn complicen / (onaengheſien dat hem vry gheleyt toe-gheſeyt was) met een goet getal perſoonen ende veel ammunitye/ghetrocken op ſyn huys VVildenborch, ghelegen in het Dorp Zernets , het ſelfde verſiende met vivres ende andere proviſye voor eené tyt lanck / ende hy heeft ſes honderd Man/ onder ſyn juriſ-dictye ghehoorende/doen ſweeren/dat ſy hem huld ende ghetrouwe ſouden weſen. Met deſer hulpe heeft hy ſich geretrancheert/de paſſagyen beſett / de bruggen afgeworpen/bewyſende ſyne nabuyren ende vrienden allerley vyandſchap. Hy heeft oock by anderen hulpe verſocht/ meynende een inlandſche oorloghe aen te richten.

Maer als hy vernam dat het cryghſvolck van de Communiteyten hem naederde / ende vreeſende dat ſyn volck niet en ſoude willen vechté met ſulc een groote menichte van hare gheconfedereerde Landſ-lieden/ oock over-legghende aen d'ander ſyde / dat hy door ſyne quaede proceduyren ſyn Vaeder-Land grootelicx beſchaedicht ende teghens hem ghetercht hadde/Soo heeft hy/wt vreeſe van ghevanghen te worden/gepoocht heymelick te outvluchten /met eenighe van ſyn vertrauſte vrienden. Syn huys is beſtormt / ten deele gheruyneert / ten deele ſtaende ghebleven.

Gheduyrende deſen eerſten aen-vanck/ ſoo ſyn de reſte van de drye Communiteyten wacker geworden/ ende ſy hebben deur hare Ambaſſadeurs/ de verdruckte alle hulpe ende byſtant laeten aen-biedé/ tot op-heffynghe van hare Rechten/ ende der vervallene Juſtitye/doch midts conditye/ dat ſy het volck dat in de waepené ghecomen was / ſouden doen nae huys vertrecken/ ende datmen voort-aen niet met ghewelt / maer by forme van Juſtitye/ſoude procederen. Maer ſy hebbé hier op geandwoort/ dat de macht der Overtreders ende der verbreeckers van hare vryheyden/ſoo groot/ende harer aſſiſtenten ſoo vele waren / dat ſonder hulpe ende byſtant van een groot ghetal volcx / al haren handel te vergheefs ſoude ſyn/ Verſochten der halven van die Ambaſſadeurs ende die Communiteyten/ dat het haer woude ghelieven / haer met eenich volck t'aſſiſteren / d'welck haer wiert gheconſenteert. Hier op ſyn alle de Communiteyten te Chur by een gecomen/ſommighe met / ende ſommighe ſonder Banderollen / ende ſy ſyn van daer getrocken nae Thuſis in hooghe Rethien / alwaer ſy eenighe oude Coſtuymen hebben vernieut ende beveſticht / ende ſy hebben ooc nieuwe ordre op ſommighe dyngen gemaeckt/ die corts daer nae van de afweſende gheallieerde goet gevonden / ende mede aenghenomen ſyn.

Daer is by de Communiteyten goet ghevonden te verordineren een collegye van Juſtitye/beſtaende wt Gode-lievende/Godſaelighe/ oprechte onpartydighe Perſoonen/van beyde Religyen / die aen gheenen Prince ofte Heere by eede / ofte giften/verbonden en waren. Yeder ligue heeft hier toe gedeputeert xxij. Richters/ ix. Op-ſienders / twee Fiſcaels / eenen

1618.

Secretaris/ende twee Officiers. Ende ten aensien dat het volck door het goet beleyt ende d'autoriteyt der Kerckelicke persoonen/in goede ordre was ghehouden: Soo isser goet ghevonden/dat oock eenighe der selfder daer souden by ghevoecht worden / behalven in de wtspraecke der sententye. Alle die Persoonen hebben moeten sweeren ende by eede beloven/ te ontdecken ende openbaren alle die sy wisten of kenden/ dat hadden ghesocht yets te doen dat strydich was met hare wettē: Dat sy haer niet en souden laeten corrompeeren met ghiften ofte geschencken : Dat sy noch om vryentschap / noch vyandschap/ noch wt haet/ noch wt nijt/ noch erghens anders om / en souden wijcken van het recht/ Maer dat sy alleen souden hare ooghen slaen op de eere Godes / op den welstant ende vryheydt des Vaeder Lands/ende op de Gherechtichеydt.

Eet der Richteren.

Hier op is ghevolght / datter veel suspecte Persoonen syn aenghetast ende gevanckelick ghesett : Andere/haer selven kennende/syn te Lande wt ghevluchtt.

Proces crimineel tegen Jean Baptiste de Prevost.

Onder de ghevanghene was de voornaemste eenen Jean Baptiste de Prevost, ghesept Zamber, woonachtich te Vespran , in Hooch Pregell, die door de confessyen eeniger Persoonen/ die voor ettelicke jaren geexecuteert waren/door depositien van ghetuygen/ ende door schryvens van syn eyghen hand/is overtuycht/ dat hy ende syne consorten raed en daed gegeven hebbē/ dat de Graeve van Fuentes een fort heeft gebout op de Frontieren van de Grisons selfs nae dat dit fort begonnen synde/ ende de drye geconfedereerde Liguen bevindende dat dit was strydende tegens het Tractaet Anno 1531. met Milaenen gemaeckt/het selfde wouden verhinderen met ghewelt : Dat hy ghemaeckt ende te wege gebracht heeft/door valsche kundschappen/ dat het crijchs volck d'welck tot dien eynde alreets op de beenen was/ is ghecontramandeert ende te rugge gehouden. Dat hy oock aen die van Milaenen geschreven heeft/dat sy voorts varen souden met haer aenghevanghen werck/ alsoo hy de vyanden / die het soeckten te verhinderen/hadde wt haren spronck gebracht. Eer hy dit dede / ende daer na/ hadde hy ontfanghen eenighe Trattes (aldus noemen de Spaenjaerden ende Italiaenen een seecker beneficye of vryheydt / om ten cleynen prijse ende sonder hoogen Impost te betaelen/wt ende door eenighe Landen te moghen voeren een groote quantiteyt van wyn ende coorn) ende daer nevens was hem een groote somme van ghelds ghesonden van Milaenen/ niet allen tot recompense van de boven-verhaelde diensten/ Maer oock op dat hy de Grisons soude brengen tot het aen-nemen van seeckere Articulen haer naedeelich ende die van Milaenen voorderlick de selfde den Communiteytē aenprijsende als of sy haer voorderlick waren/ Niet teghen-staende / dat hy ter contrarye van eenes anderen wtlandschen Princes Ambassadeur twee honderdt Croonen hadde ontfanghen / met belofte van een jaerlicx tractement van Lxxiiij. Croonen/den selfden belovende / dat hy de Ghemeynte soude afraeden eenige aliancye oft Tractaet met Milaenen aen te gaen.

Oock heeft de selfde Zambra , met noch andere mineedighe tot groote schande van den Staet der Grisons/ gelt en goet van verscheydene Princen ontfanghen/ haer groote beloftenissen doende/de welcke sy even wel bedroghen hebben / haer gheen woordt noch gheloove houdende.

Als desen Zambra, onaengesien t'getuychenisse van syn eygen brieven/ de Confessyen van d'andere Criminele ende getuychenissen van verscheydene lieden met eere / seer onbeschaemdelick loochende/ Soo is hy by oordeel ende sententye verwesen ter pijn-banc / ende hy heeft in levi tortura, sonder eenich ghewichte / in ende nae de pijne / al het boven-verhaelde bekent/met alle omstandicheden / Ende hy heeft noch hier en boven ghesept / Dat Rudolph Planta , woonachtich te Zernits, met andere/ die nu al ghestorven waren/ hadden besloten het maecken van het boven-verhaelde fort van Fuentes te Davos, Anno 1603. gheduyrende de vergaederynghe der Bontghenooten aldaer / om door desen middel het volck te dwijngen ende brijngen tot heure devotye/ende om met Milaenē sodanich verbont te maecken alst haer goet dunckē soude / d'welck (seyde Zambra) Planta seer gedreven heeft: Als oock dat hy / behalven verscheydene seer profitable Trattes, op eenen tydt voor syne moeyte/ontfangen hadde vier hondert Hongersche Ducaeten/met belofte datmen haer/ als hare aenslaeghen ghelucкelick souden afloopen / soude noch

hier en

1618.

hier en boven beloonen met gouden ketenen gheschencken/ende met verhooghinge van syn gheheel gheslachte. Hy bekende oock/ dat hy voor-ghenomen hadde aen te nemen ende te maecken een Alliantye met Milaenen/met kennisse alleen dē vijf Communiteyten (die hy ende syne Complicen bedrogen hadden deur valsche berichtynghen/met geschencken ende groote beloften) daer doch die Republijcque door eene ghedurighe Ligue ofte Verbontenisse schuldich ende verobligeert is/ niemand in hare Communiteyt aen te nemen/ sonder expressen wille ende believen van het grootste deel der drye Liguen.

Noch heeft de selfde Zambra meer andere delicten beleden/ te lanck alhier te verhaelen.

Sententye teghen Zambre wtghesproocken den xij. Augusti, 1618.

Over desen Zambre is den xij. Augusti ghegheven ende wtgesprooken dese sententye/ Dat hy/ als eenen Verraeder synes Vaeder-Lands / van den Beul in vier stucken soude ghehouwen worden/ alle syn goederen gheconfisqueert tot prouffyt van t'ghemeyne beste / sonder nochtans daer onder te begrypē de goederen die syn Huys-frouwe aen hem ghebrocht hadde/ als ooc de wettelicke schulden die yemand van hem mochte hebben te heysschen : Syn huys te gronde afghebroocken te worden ende dat in de plaetse des selfden souden worden opghericht twee Colomnen/tot syne eeuwige schande.

Edoch alsoo nae publicatye van dese sententye groote intercessyen ende voorbeden / soo van Kerckelicke / als oock van Polityeque persoonen ghescheit syn/ ten aensien van synē grooten ouderdom/ hy nu synde Lxxiij. jaeren out/Oock ten aensien van syn neghen kinderen / ende syne bloet-verwanten / Soo is hem dese gratye ghedaen / dat hem het hooft is afghehouwen / Oock is het raseren synes huyses gestelt in het goet vinden van het Commun.

Proces Crimineel teghens Pompee Planta.

De twee ghebroeders Rudolph ende Pompee Planta, syn in der ghelycke / jae in noch grootere fouten bevonden / de welcke/ om aen haer den rijckdom ende schatten des Lands te brenghen / ende om te climmen tot souveraine macht/ soo synse gheropen in de voor-treffelickste erfhuysen / sy hebben onder den naeme van Tutelen ofte Vooghdyen aen haer selven ghebracht de goederen van verschepdene Weduwen ende Weesen/ Sy hebben nae haer believen Houwelicksche verbintenissen ghemaeckt tusschen de treffelickste Persoonen van t' Land / &c. Deur dese ende andere middelen/hebben sy haer selven eenen grooten aen-hanck gemaeckt/ ende sy syn daer deure ryc ende machtich ghew[or]den/brenghende tot hare devotye niet alleen de onder-saeten van het Land van Volteline, maer oock syn haer moeten gehoorsaemen der selfder Baillieus/ over de welcke sy na haeren eyghenen appetyt hebben ghecommandeert / Jae sy hebben wreedelick ghetyranniseert hare eyghene ghealliieerde ende vrye naebuyren / der selfder goederen/onder decksel van recht/ tot haer nemēde/sonder noch te verschoonen de Lichaemen ende het levē van verschepdene soo Ecclesiastijcque/ als werltsche Persoonen : Sy hielden correspondentye met alle benaebuyrde Princen ende Heeren / van de welcke sy groote gheschencken ghenomen hebben / de selfde groote beloften doende / sonder dat sy nochtans haer de selfde ghehouden hebben.

Pompee Planta is fugityf.

Hier om is het / datmen den xviij. Augusti crimminelick teghēs Pompee Planta van Zernets, woonachtich te Pasquels in Domlesch, gheprocedeert heeft/die eenighen tyt eermen ordre ghestelt hadde op het houden van de Crimineele Justitye / fugityf was. Men heeft claerlick bevonden/ende betuycht met syn eygen brieven/ als oock met synes eyghenen Broeders Rudolphi brieven/ende anderer / als oock door depositien/ dat hy de vryheydt des Lands verbroocken hadde/de selfde seer treulooselick ende verraederlick misbruyckende/ ghelijck hy oock verraederlick gehandelt heeft met vremde Princen/ den staet des Lands brenghende in groote cleyn-achtynghe ende schaede. Hy heeft hem-selven ghemaeckt Souverain over syn Hooch-Ballieuschap van Furstenau , d'welck hy van den Bisschop van Chur ghecreghen hadde / voor den tydt van dertich jaren/ teghens de coustumen des Lands.

Die ghene die hy tot staeten verhoocht ende verheven hadde/die waren hem soo onder-worpen / dat sy in saecken die van eenighe importantye waren/ niet en dorsten doen noch te handelen / sonder raed ofte advis van hem ofte van synen Broeder Rudolph. Als hy eeniger hulpe van doene was / ende dat de selfde om hem te

Ffff v helpen/

helpen / mosten bedienen dese ofte ghene Staeten ofte Officyen / soo heeft hy met het gheldt d'welck wtlandsche Princen daer toe contribueerden / de selfde daer toe bevoordert / maer hy was so gierich / dat hy van syn eyghen niet eenen stuyver daer toe en woude gheven. Hy heeft met twee duysent guldens / dewelcke hy van eenen wtlandschen Prince tot dien eynde vercreghen hadde / eenen Luci de Mont ghemaect Iuge Provintiael, ofte hoochste Richter van Hooghe-Retien (d'welck in die Provintye het hoochste amt is) den welcken hy daer nae altyt tot syn believē conde ghebruycken / door hem-selven ende dusdaenighe syne Creatuyren het gheele Land regierende nae syn eygen fantasye / ende niet na de wetten nochte Privilegyen des selfden. Hy hadde verscheydene wtlandsche Princen aen de hand / ende nam van haer geschencken ende Pensioenen / Als van den Coninck van Vranckeryck / van het huys van Oostenryck / Van den Spaenjaert / ende van de Venetiaenenen / doch hy dirigeerde de saecken alsoo / nae datse hem dochten voor hem selven profytelickst te wesen / verbreeckende de eeden die hy die Princen ende oock syn Vaeder-Land ghedaen hadde / soo dickwils als het hem te passe quam.

Ooch is desen Pompee Planta soo stout gheweest / dat hy heeft durven te rugghe houden die brieven die van wtlandsche Princen aen de drye Ligues ofte Gheconfedereerde Cantons gheschreven ende gesonden waren. Immers is desen Pompee ende synen Broeder Rudolph Planta, so hooghe gheclommen / dat sy als Souverains het grootste segghen hadden in alle Vergaederynghen ende by-een-comsten dier Landen.

Even wel vreesende dat haer de bolle eens mochte tegen de scheenen rollen / ende hare boose aen-slaeghen eens mochten wtbreecken / So hebben dese beyde Broeders voor-ghenomen te wycken nae het Land van Volteline, of daer yeder man op hare pypen danste / meynende aldaer de waepenen in handen te nemen / haer te begraeven / eñ wtlandsch en inlandsch secours of hulpe te verwachten / aenrichtēde eenen inlandsche oorloge in haer Vaeder-Land / hare Grootheydt maintenerende met de schaede ende het verderf van de arme ondersaeten. Door welck beleyt het Land eyndelick soude vervallen hebben in de handen van eenen wtlandschen Heere.

Dewyle dan Pompee Planta door sulcke ende dier ghelycke daeden syn Vaeder-Land hadde ghebracht in scheurynge ende oneenicheydt / ende door syn mineedicheydt ende onbestendicheydt het selfde hadde ghebracht in cleynachtynghe ende versmaetheydt / Soo is hy (nae dat hy meer maels geciteert synde niet en compareerde) eeeuwelick gebannen wt de jurisdictye van de drye Ligues Communes, eñ over-ghegheven aen eenen yederen / als eenen voghel in de Lucht / met belofte van duysend Croonen / die hem levendich conde leveren: Indienmen hem conde levendich becomen / soo soude hy / sonder verder procedure / als eenen Verraeder synes Vaeder-Lands / worden overgelevert in de handen van den Beul / om in vier stucken gehouwen / ende de selfde aen galghen ghehanghen te worden op de passagyen ende heer-straeten / syn huys te gronde af ghebroocken te worden / ende aldaer twee colomnen opghericht te worden tot syner oneere. Syn goederen syn gheconfisqueert / daer is by lyf-straffe verboden vroech of laete te spreecken ofte handelen van syn pardon.

Sententye ghegaen over Pompee Planta.

Die hem huyst of herbercht sal verbeuren duysend Croonen / Ende indien eenighe Commune sulcx quaeme te doen / die souden als bond breeckers / van de ghemeyne Alliancye afghesneden ende afghesondert worden. Indien het particuliere Persoonen doen / die sullen met hem ghebannen worden.

Den xxvj. Augusti. is gheeyndicht het criminele Proces teghens Rudolph Planta van Zernets, Capiteyn Ghenerael van het Land ghenoemt La Volteline, Hals-Richter van Zerners, ende van de benaebuyrde Communen / ende Capiteyn van een Compagnye Grisons in den dienst des Coninck van Vranckeryck. Hy is vyf en dertich jaren lanck in sulck credyt gheweest / dat hy met syne adherenten / die hy tot Staeten ende Officyen gebracht hadde / alles heeft vermocht in groot-wichtighe saecken / maeckende ende breeckende d'alliancen na syn believen / Jae hy heeft om syn authoriteyt te vergrooten / de Wetten ende Statuten in syn jurisdictye verandert / hy heeft seditien ende oproer hier en daer veroorsaeckt / wetende die te dirigeren

Proces Criminneel teghens Rudolph Planta.

1618.

dirigeren tot sÿnen prousÿte/ Ja hy hadde het vier der oneenicheydt alsoo ghestoocht/ dat het daer op stont / dat d'een Commune ofte Quartier geschapen was teghens d'andere op te staen ende waepenen aen te nemen. Hy heeft groote vervolghÿnghen aen-ghericht teghens Kerckelicke ende Politycke persoonen / die niet en wonden doen alles wat hem beliefde/ De verkiesÿnghen der Magistraeten eñ Officieren en waren niet langher vry/ gelÿck sy eertÿts waren gheweest / Maer die hy recommandeerde ofte promoveerde/ die mostmen aennemen. Niemand en dorst in de vergaderÿnghen sÿn advÿs ofte voorslach tegen-spreecken/ maer een yeder moste hem volghen ende ghelieven. Hy is oock ten naesten by schuldich gheweest aen alle de Crimina hier boven verhaelt die sÿnen broeder Pompee begaen heeft. Behalven dat desen Rudolph sÿne macht ende gebiet over sÿne arme ondersaetē seer tyrannyckelick heeft misbruyct/ waer van ick hier alleen eenige exemplen in het corte sal verhaelen.

Exempelen van Rudolphi Plantæ tyrannye.

Eenen seeckeren Persoon was wt het Land gheweecken om eenige foute die hy begaen hadde/ sieck ghewozden sÿnde is hy ghestorven aen den voet van eenen berch. De arme vrienden deses mans mosten/ door dwanck Plantæ gheven CClx. guld. om dat dien man ontloopen was/ hares Lands wetten geen hooger amende voorderende / als tien guld. voor de vlucht van eenen die den Officier ontloopt/ welcke amende niet en vervalt aen den hals-richter/ maer aen den Reeckencaemer.

Als yemand van weghen cleyne foutgens in de torture van dese ofte gene criminele misdaeders wierden beschuldicht/ soo versweech hy sulcx tot dat de misdaeders ghericht waren/ alsdan seyde hy het de beschuldichde aen / somtÿts oock versierde hy het wel/ ende evē-wel so heyschte hy die lieden sware gelt-breucken af/ Als de lieden haer beclaechden / datmen haer sulcx niet en hadde gheopenbaert terwÿle hare aenclaghers noch int leven waren/ om haer te moghen excuseren/ soo en mocht dat by hem niet ghelden/ maer sy mosten het met hem af maecken met groot ghelt / wouden sy sÿnen swaeren toorn ontcomen / ende vry sÿn van ghevanckenissen ende pÿnÿnghen.

Als eens twee mis-dadighers gheyÿnicht sÿnde / eenen man noemden / ende seyden eenich cooren van hem ghestolen te hebben/ ende dien man daer over gehoort sÿnde/ seyde/ dat hy niet en wist dat hy te sulcker tÿdt eenich cooren verloren hadde/ Soo heeft Planta desen man heymelick xl. Croonen afgheschatt / hem dreyghende op de pÿn-banc te doen werpen/ ende hem alsoo te doen bekennen of hy te dier tÿdt cooren ghemist hadde/ ofte niet?

Als eens eenē Priester van Munstertshal wat vrymoedelick in sÿn propoost teghens andere / hadde ghesproocken van de min-eedicheydt ende leelicke grove stucken die desen Planta hadde bedreven/ Soo heeft Planta, nae dat hy sulcx vernomen hadde/ den armen Priester laeten gevanckelick setten/ eñ hy heeft hem eyndelick deur den beul laeten richten. Als A°. 1617. de Predicanten ende Onderdaenen van de Ghereformeerde Religye haer stelden teghen de seer schaedelicke Ligue die hy practiseerde met den Spaensche Gouverneur van Milaenen/ soo heeft hy criminelick teghens eenighe der selfder gheprocedeert / eenighe Predicanten heeft hy van hare Predick-stoelen ende Pastoryen verstooten ende verdreven/ eenighe heeft hy selfs by de craeghe ghevatt ende in de ghevanckenissen ghewozpen / ende swaerlick ghedreycht/ sÿn dienaers droeghen ghelaedene pistolen / om de selfde te door-schieten.

Planta is eē hitstich vyand van de Predicantē der Ghereformeerde Religye.

Hy gheboot haer seer ghestrenghelick dat sy van de saecken van Spanyen niet spreecken noch preecken en souden. Hy heeft de selfde ghedreycht met bannissementen/ ghevanckenissen/ ja met de doot/ indien sy hem niet en ghehoorsaemden.

Eenighen der ghener die in faveur van de Predicanten der Gereformeerde Kercken spraecken / ende hare woorden en daden ten besten wtleyden/ heeft hy met groote gelt-breucken ghestraft. Hy heeft dickwils van beyde strydende ende met malcanderen pleytende partyen / gheschencken ghenomen / honderden en duysenden / ende hy heeftse eyndelick beyde bedroghen. Hy heeft eens eenen wel-bekenden schelm ende verraeder voor het gherichte ontschuldicht/ nae dat hy duysent vÿf hondert Croonen van hem ontfangen hadde. Als eens twee Quartieren des Lands met malcanderen in twist en dispuyt waren geraeckt/ soo heeft hy van yeder tot schenckagye genomen CCC.

Croonen/ende hy bedrooch eyndelic d'een soo wel als d'ander. Sijne verraederyen teghen het Land te verhaelen soude te lanck vallen. Den Bisschop van Chur, die by sententye ende oordeel van de drye Communen te Lande wt gebannē was/ ende nu wederom van swaer Crym beschuldicht was / heeft Planta met synen aen-hanck willen voor-staen / niet willende toe-staen dat syn fouten ende delicten by maniere van rechte souden wordē geexamineert ende onder-socht/ Sy hebben hem gheholpen dat hy wt de handen van de Justitye is outcomen / ende te Lande wt-geraeckt ende sy hebben hem laeten volghen synen huysraet/ ende andere syne goederen.

Als nu in dit jaer van 1618. eenighe Communen op de beenen waren / om in sulcke ende dier ghelijcke abusen/ als nu ten deele verhaelt syn/te voor-sien / Soo heeft Planta de Magistraeten in syn jurisdictye doen sweeren/ dat sy hem souden ghetrouwe syn ende blyven / hy heeft elders hulpe gesocht/meynende een inlandsche oorloghe te verwecken/ende te maecken / dat het gemeyne volck malcanderen soude vermoorden / sich selven dan op te werpen voor Heere by de victoriense partye/ Maer als desen loosen Vos sach dat syn aen-slaeghen hem faylieerden / ende vreesende dat hy mochte aen-ghetast ende voor rechte ghetrocken worden/ Soo heeft hy sich op de vlucht begheven/ Hy is gheciteert in te comen om sich te verandwoorden/maer hy en is noyt ghecompareert.

Planta vlucht te Lande wt.

Soo is dan even wel tegens hem wettelick geprocedeert/ ende op dat hy/tegen de Privilegyen eñ Vryhedē des Lands/ hadde ghemaeckt ende ghebroocken verscheydene wetten/ghemaeckt ende gebroken verscheyden Alliancyen / inghesett ende afghesett verscheydene Magistraeten/op syn eyghen hand ende believen gedisponeert van crijghen en vrede/ende geoeffent hadde allerley min-eedicheyt/ bedroch/archlisticheydt/gewelt / tyrannye/ ende verraederye/ Soo is ten naesten by de selfde sententye over hem wtgesproocken die over synen broeder Pompee te vooren was wtghesprooocken/ doch ruym soo ghestrenghe.

Sententye over Planta wtgesproocken.

Den xxij. Augusti is afghehandelt het Crimineel Proces / aengaende Nocolas Rusca van Lugam, eertijts Archpriester van Sonders, in het Land van Volteline, die te voorē van 'tghemeyne volck was gevanghen ghenomen / om dat hy met Iean. Paul Quadris, eñ Vincent Gutto van Chur, hadde gehandelt om op den bodem van Milaenen te assassiner ofte vermoorden den Heere Scipio Calandrin, Predicant binnen Sonders, ofte hem ghevanckelick wt het Land nae Milaenen te brenghen/ofte na Roome/gelijck Michiel Tschappin, van Pont, die daerom aen het leven is ghestraft geweest/in ende buyten pijne heeft bekent.

Crimineel Proces teghens Nicolaes Rusca. Ar. h priester van Sonders.

Desen Tusca heeft sich seer moet-willichlick ghestelt teghen de decreten ende bevelen syner hoogher Overicheydt/ende hy heeft sich te verre inghelaeten met den Ambassadeur van Vranckerijck / Oock heeft hy de predicatyen der Evangelisſche verhindert te Caiol: Hy heeft in de biechte ende andersins het volck vermaent(alser oorloghe op handen was van weghen het fort d'welck de Graeve van Fuentes, op de Frontieren van de Graubunders maeckte) dat sy niet en souden de waepenen voeren teghen den Catholijcken Coninck van Hispanyen / op dat sy hare conscientye niet en besmetten: Tot welcken eynde sich oock ghestelt heeft teghen den Proveditor van de drye Communen. Hy heeft groote correspondentye ghehouden met verscheydene wtlandsche Princen/ende hy heeft groote correspondentye ende vrientschap ghehouden met de Rebellen des Lands / haer met raed ende daed helpende. Doch hy heeft het alles gheloochent/ soeckende d'een en d'andere met subtile wtlegghijnghen te wederlegghen/Alsoo nochtans / dat hy eyndelick versocht heeft / dat hy met een eeuwich bannissement te Lande wt/ of op de Galeyen / mochte vry ghelaeten worden. Doch hy is verwesen ter pijn-banck/ den eersten dach op-ghetrocken synde sonder gewichte/en heeft hy niets willen bekennen. Als hy des anderen daechs wederom wiert gebondē/ ende sonder gewichte ghetrocken/soo wierdt hy heel flaeu/ Hy wiert stracx ontbonden ende los ghelaeten/doch hy gaf stracx daer nae den geest/ niet sonder groote suspitye van verghift inghenomen te hebben/ gelijck de plecken ende teeckenē aen syn Lichaem genoechsaem wt-wesen. Syn Lichaem is van dē beul begraeven/ ter plactse der Justitye.

Eeni-

1618.

Eenighe Lasteraers hebben wtghegeven ende ghestropt/ dat hy wt haet der Religye in de ghevanckenisse wreedelick ter doodt toe was ghepijnicht gheworden/ daer doch verscheydene eerlicke lieden van beyde Religyen hebbē betuycht/ dat hy in die twee daeghen niet langher als een uyre aen de coorde ghehanghen hadde in levissima tortura.

Crimineel proces tegē Jean Antoine Giouer van Calanca.

Den eersten Septembris is gheformeert het criminel proces teghen Jean Antoine Giouer van Calanca, ende hy heeft ontfangen de selfde sententye die teghen Rudolph Planta ghegaen is / nae dat hy twee mael gheciteert synde/niet en is gecompareert/ over-wonnen ende over tuycht synde/ dat hy heeft helpen een oorloge practiserē teghen syn Vaeder-Landt/daer toe versoeckende assistentye vā wtlandsche Heeren/ Als oock om dat hy hadde helpen verhinderē/ dat de drye Communyen niet en hadden met gewelt tegengestaen het maken van Fuentes Forteresse: Om dat hy de secrete beraetslaegyngen van de drye gemeyne Ligues, wtheemsche Princē en staeten hadde geopenbaert/soo door brieven/ als door verspieders/helpende meer de bevoorderynge der selfder/dan synes Vaeder-Lands: Om dat hy hadde geraeden/ datse de Grisons souden toe-sluyten de passagye op Milaenen / ende als de Grisons van ghelycke ghedaen hadden in heur Land/soo heeft hy even wel eenighe te voet ende te peerde door syn Balliuagye laeten passeren / helpende te weghe brenghen datter noch hout/noch coorn in haer Land gebrocht en wierdt: Om dat hy met gelt eenighe becocht heeft/tot ondienst synes Vaeder-Lands: Om dat hy twist en twee-dracht heeft helpen stichten in de Religye / die van d'eene ende d'ander Religye teghen malcanderen oproeckende : Om dat hy de Catholycke met raed en daed heeft gheholpen / als sy den Ghereformeerden te Malax den predickstoel hebben verbrant/ de clocken begraeven/ende de Predicanten verdreven/weshalven de Paus hem heeft Ridder geslaeghen/den welcken hy eenen eedt ghesworen heeft gheheelick stryndende met de ghetrouwicheydt/ die hy syn Vaeder-Land schuldich was:

Om dat hy op den naeme van de drye Ligues ofte Eet-ghenooten te Morben een valsche publicatye heeft ghedaen te weten/ Indien yemand nae Venegyen soude reysen/ datmen den selfden niet alleē niet en soude herberghen / maer dat het oock eenen yderen vry stont den selfden doodt te slaen / sonder daer over ghestraft te worden/&c.

Crimineel proces teghens Luci de Mont, Hooghe Richter in de Opper-Ligue.

Ten selven daeghe is oock aenghevanghen het crimineele Proces teghen Luci de Mont, Provintiaelen Richter in de Opper-Ligue/die beschuldicht/ over-tuycht ende over-wonnen is / Dat hy door het gelt van wtlandsche Princen ende Staeten/ het amt van Provinciaelen Richter vercreghen heeft / die hy nae syn uyterste vermoghen heeft ghedient in saecken den Staet des Lands betreffende / wes halven hy op eener stont van eenes wtlandschen Princes Secretaris heeft ontfanghen twee hondert Spaensch Doublons/ ende van eenen anderen Prince ten fine als boven / drye honderd Sonne-Croonen: Dat hy oock van eenes wtlandschen Heeres Ambassadeur ghelt ontfanghen heeft/om met gheschencken ende gaeven te cunnen comen tot den staet van Gouverneur van Lugnitz , daer toe hebbende wtgedeelt ende verschoncken seven-hondert Croonen / durvende nochtans seer schreckelic ende afgryselick sweeren / dat hy sulckes niet gedaen en hadde.

Dat hy Richter Provintiael synde ende Gouverneur / raed en daed heeft ghegheven tot de seditye Anno 1617. opghestaen teghen de Kerckelicke persoonen/ waer door veel goede Patriottē in groote oncosten syn vervallen / ende de drye Liguen in seer groot perickel. Voorder/ dat hy ooc dreygementen heeft gebruyckt in het beleyt van saecken van Staet/ segghende indien de selfde nae syn fantasye niet en ghynghen/ dat hy een bloed-stortynghe soude aenrichten/datmen tot den hals toe soude gaen/in het bloed der menschen. Dat hy willich ende bereyt was om van den Gouverneur van Milaenen te ontfanghen vijftich duysend Croonen/ om eenighe onrechtveerdighe Articulen tusschen de Grisons ende die van Milaenen te practiseren / daer in syne Complicen niet en wouden consenteren/ vreesende dat hy het ghelt voor hem-selven soude behouden / ende dat de saecke geenen voort-ganck hebben en soude : Hy dorste opentlick segghen en roemen / dat hy alreets xvij. Ghemeynten van d'Ecclesiastyche

stijcke aen sijnder sijde hadde/ eñ de meeste stemmen by de Polityque / alsoo datter nu gheen swaricheydt meer en was: Dat hy hier op soo stout ende vermeten was/ dat hy sijn tegen-partye dorste dreyghen met openbaer ghewelt / segghende dat hy met haer soude handelen ghelijckmen doet met de Kalverẽ in het Vleyschhuys : dat hy hulpe van waepenen ghepractiseert hadde by wt landsche Princen/ &c.

Ten aen-sien van de boven-verhaelde/ eñ andere grove delicten/ is Luci de Mont (nae dat hy gheciteert sijnde niet en compareerde / maer te Lande wt vluchtte) gheoordeeldt verdient te hebben de selfde straffe die teghen Pompee Planta wt-ghesproocken is.

Crimineel Proces teghens Iean Bisschop van Chur,

Volght nu cortelick het langhe proces crimineel tegen Iean, Bisschop van Chur, die al voor elf jaren door onpartijdige Richters van beyde Religyen te Lande wt ghebannen was/ van weghen veel min eedighe handelijngen/ ende groote ongehoorsaemheyt teghen sijn Vaeder-Land. Maer Rudolph Planta, ende andere rebelle meutemaeckers hadden hem helpen herstellen in sijn Bischdom van Chur/ ende hy heeft sijn oude schoen aenghetrocken/ stichtende eñ stijvende mutinatien tegen sijn Vaeder-Land/ daer toe gebruyckende verraeders / ende allerley licht ghespuys van volcke/ hy heeft die vande Gereformeerde Religye (teghens d'accord van beyder sijds Religions-verwanten over lanck opghericht) hare begravenissen gheweygert in sijn Bisdom/ ende heeft sich soo partijdich teghen de selfde vertoont als hy eenichsins conde.

Merckende dat sijn boose aenslaeghen ontdeckt waren so is hy Anno 1617. vertrocken wt de juris-dictye van de Grisons/ ende voor recht gheciteert sijnde/ en is hy niet ghecompareert. Verhalven soo is / nae ghenoechsaeme informatye ende behoorlicke over-tuyghijnge/ sijn voorich bannissement verclaert eẽ eeuwich bannissement te sijn/ ende sijn eyghen goederen gheconfisqueert te sijn / ende sonder prejudicye vã het recht des Bischdoms/ is hy ghedegradeert/ ende is aen het Capittel versocht / dat het met den eersten eene anderen soude willen kiesen/ met expres verbot / datmen hem in het ghebiet van die drye t'saemen verbondene Cantons / niet en sal moghen herberghen/ ende soo hy t'eeniger tijdt in hare juris-dictye wierde gheapprehendeert/ dat hy met den sweerde soude worden ghe-richtet.

Daer sijn behalvẽ de boven-genoemde groote Meysters/ noch veel andere van mindere qualiteyt/ die boven-verhaelde schelm-stucken eñ verraederyen hebben helpen in het werck stellen eñ bevoorderen/ eenige der selfder sijn gebannen/ andere verwesen met de coorde ghestraft te worden/ andere met het sweert / andere met de roede/ elck nae syne meriten/ Vele sijnder infaem ghemaeckt/ ende verclaert onweerdich de waepenen te draeghen. Eenighe sijn ghewesen wt de Raed-huysen ende ghemeyne beraedslaeghijnghen van Landen en steden/ ende eenighe sijn met ghelt-breucken ghestraft. Alle die gheaccuseert sijnde haer hebben cunnen excuseren ende bewijsen gheen schult te hebben aen dese conspiratye / die sijn vry ghekent ende ghelaeten / sonder eenighe oncosten.

Maer hoe oprechtelic dat dese Richters in dese criminele proceduyren ghehandelt hebben / Soo en sijn sy niet ongheblameert nochte onghelastert ghebleven/ als hebbende onpartydichlick gheprocedeert ende ghehandelt in de boven-verhaelde proceduyren/ tot nae-deel van de Catholycque Religye/ tot cleyn-achtijnghe van hare oude Vrienden ende Gheallieerde/ nu begeerich sijnde om met andere in onder-handelijnghe te treden.

Maer isser onbestendicheydt / ofte veranderijnghe ghevallen in d'alliantyen met wt-landsche Princen en Staeten/ Wie is/ segghen de Staeten van de Grisons/ hier oorsaecke van / als de boven-ghenoemde Verraeders ende boos-wichten? Over wiens min-eedicheydt sullen d'wt-landsche Staeten en Princen claeghen / als over der ghener die met haer hebben ghehandelt / ende van de welcke sy bedroghen sijn? Sy roepen en segghen/ dat het wt particulieren haet is / ende dat sy door een particuliere factye aldus worden vervolght / Maer die sy aldus noemen/ sijn de gene / die haer bevlijtigen om d'eere Godes ende sijn woordt te bevoorderen/ Sy sijn die/ die de ghetrouwe Predicanten ende Ministers van beyde de Religyen mainteneren/ die de vryheyt des Vaeder-Lands / de oude wetten ende Statuyten voorstaen ende verdedigẽ/

ene

ende die begeerich sijn om haren eet ende eere staende te houden met hare geallieerde. Aengaende datmen seyt/ dat wt haet van de Religye eenighe swaerder sijn gestraft als sy verdient hebben/ dat en heeft gheen apparentye/ De Richters sijn gheweest Persoonen van beyde Religyen/ die in die Landen ghemainteneert worden/ de delinquanten sijn oock van beyde Religyen / soo wel sijn de delinquanten van d'eene / als van d'andere Religye ghestraft. Maer dit is van ouden soo ghegaen / dat de ghene die noch Religye / noch conscientye en hebben / hare godloosheyt ende quaede stucken hebben willen bedecken/ met den mantel van Religye.

Aengaende datmen de Staeten ofte Republijcque der Grisons heeft ghesocht stijnckende te maecken by alle Coningen ende Princen/ als verachters der selfder/ ende weynich ofte niet passende op der selfder vrientschap: Daer op andwoordē sy datmen haer hier in groot onghelijck doet dewijle sy de Hooge Machten altijt hebben gheert / ende haer selven seer gheluckich achten / als sy der selfder vrientschap moghen ghenieten/ Maer segghen/ dat sy verscheydene onbillicke ende onrechtveerdige proceduyren Ambassadeuren ende dienaers sommigher Princen niet en cunnen prijsen / kennende gheern die Princen voor haere Gheconfedereerde/ maer en kennen haer aen de selfde niet verder verbonden te sijn/ dan na luyt der accoorden ende verbontenissen met haer op-ghericht : Daer by voeghende/ Of schoon eenighe Ambassadeurs door hare onbescheydene proceduyren haer oorsaecke van miscontentement ghegheven hadden / soo en waren sy nochtans niet gesinnet yets te veranderen in hare confederatyen ofte alliantye / wenschende nochtans dat de selfde op eē ander ploye mochten ghebracht worden/ of andere in hare plaetsen mochten gesonden worden. Isser ergens een foute begaen in de confederatyen met andere Princen of Staeten / dat en is niemand te wijten als dese schelmsche menschen / die met geld haer daer toe hebben laeten becoopen / ende sy hebben de goede Gemeynte ende goede Patrioten verleyt ende bedroghen.

Dese handel ende proceduyren hebbe ick daerom des te breeder verhaelt / om dat de selfde soo groote ghemeynschap hebbē met de schelmerye die hier te Lande nu ettelicke jaren lanck/ soo in kerckelijcke/ als in Polítijcke saecken/ heeft omghegaen.

Die lust heeft om Parallela ofte verghelijckijnghen te maecken tusschen het bovē-verhaelde dese naest-voor-ledene Jaren hier in Neder-Land ghepasseert/ ende de Tragedie by de Grinsons gespeelt/ die sal bevinden dat het even de selfde Trogico-Comedia is die soo hier als daer ghespeelt is / ende dat het alleen andere Persoonen sijn/ d'welck noch claerder sal blijcken/ als het proces met de ghevangene Pentionarisen in s'Graeven Haege/ sal gheeyndicht wesen / laet ons dan Parallela maecken.

Houwelick tusschen Vranckerijck ende Savoyen.

Nae dat eenen tijdt lanck heymelicke onder-handelijnghe ghehouden was van weghen een Houwelick tusschen Don Victori Prince van Savoyen, Cardinael/ ende Christine de dochter van Henry le Grand gewesenen Conijnck van Vranckerijck/ Soo is eyndelick de saecke soo wijt gebracht/ dat desen jonghen Prince op den sesten Novembris stylo novo. binnen Paris ghecomē is/ met en groote suyte ofte gevolch van Bisschoppen/ Heerē/ ende voornaemste Raets-Heeren des Hertoghes van Savoyen / die alle gaer met haren Prince/ seer heerlick onthaelt/ ende met groote aenghenaemheydt van den Conijnck sijn ontfanghen.

Dit houwelic souden de Spaenjaerden gheern verhindert hebben/ daer toe ghebruyckende veel behendicheden/ Maer de Conijnck heeft ghewilt dat het sijnen voortganck soude ghewinnen / Alsoo dat het in Decembri vol-comentlick/ ten overstaen van de Princen van den bloede ende de Parlamenten/ is gheconsenteert ende ingheWillicht.

Don Ferdinand de Gyron , Spaensche Ambassadeur/ ontrent deser tijdt eerst te Paris ghecomen sijnde / ende willende beginnen te frequenteren het cabinet van de Conighinne/ volghens de oude manieren van den Hertoghe van Montelon, Is aen de deure van het selfde Cabinet gherefuseert ghewor den / T'welck by hem seer hooghe ghenomen sijnde / als strijdende teghens voor-gaende beloftenissen ende stipulatyen / Soo is hy noch eyndelick

1618.

lick ghadmitteert gheworden. Maer des niet te min hebben de Domestycke Spaenjaerden nu al wederom ernstich bevel gecreghen/dat sy wt het Hof sullen vertrecken.

Daer wort ghesproken van een houwelijck tusschen den Prince van Walles, ende een dochter in Vranckeryck.

Don Victorio jonghe Hertoge van Savoyen/groote ende menich-fuldighe oorsaecken hebbende waerom hy niet goet Spaens en is/heeft stracx nae syne aencomste in Vranckeryck/ begost te bearbeyden een houwelick tusschen den Prince van VValles, ende de jonghste dochter van Vranckeryck / dwelck den Spaenjaert seere spijt ende verdriet/maer yeder een oordeelt/ dat dit houwelick seer goet soude wesen tot verseeckeringe van goede vrientschap niet alleē tusschen de beyde Croonen / Vranckeryck ende Engheland / maer oock van Savoyen/de Gheunieerde Nederlanden/ ende geallieerde met Vranckeryck.

West-Indische vaert wort by de Staeten Generael inghewillicht.

IN Novembri deses jaers hebben de Staeten Generael op het veelvoudige remonstreren ende aenhouden der Coop-lieden deser landen/ haer laten gevallen de vaert op West-Indien / om aldaer te moghen handelen ende traffyckeren / vaerende door het nieuwe gat / twelck Anno 1616. gevonden is by Isaack le Maire, ende VVillem Cornelisz. Schouten, schipper van Hoorn / ende dat nae Chili, Lyma, eñ daer ontrent/ alwaer de Cooplieden meynen groote profyten / te sullen doen. Dese Resolutye wort aen de Provintyen ghesonden/om by de selfde geapprobeert/ ende dan in treyn ghebracht te worden.

Misverstāt tusschen den Graeve/ eñ de Stadt Emden ontstaen.

DAer is tusschen den Graeve van Oost-Frieslandt ende die van Emden, eenich misverstant geresen in Decembri. Dit is soo hooghe gheloopen / dat die van Emden den Grave / binnen der Stadt gecomen synde/ hebben ghearresteert op syn huys in der Stadt ghelegen. Soo de Grave/als de Magistraet der Stadt / hebben door hare afgheveerdichde Ghesanten dese sake / elck op hare schoonste/ aen de Heeren Generaele Staeten datelick laeten ghelanghen / die stracx (om voorderen onheyl voor te comen) eenige wt het midden van haer nae Emden hebben afgheveerdicht / Te weten Bartholt Cromhout, out Burgher-meyster van Amsterdam: Wt Zeeland Albertus Ioachimi: Wt Friesland Georg Vry-Heere van Swartsenburch, ende Hohenlands-berch: Wt Groeningerland Ioncker Georgh van Ensum, om haer te informeren over dese swaricheyt/ ende dan voorder te doen nae dat de noot ende gelegentheyt souden verheyschen. Doch midler wyle hebben de Heeren Staeten aen die van Embden gheschreven / dat sy den Graeve datelick op syn vrye voeten stellen souden / d'welck sy oock ghedaen hebben.

Stracx syn hier tusschen geloopen suspitien eñ geruchten/ dat dit een Spaens werck soude wesen / d'welck tot noch toe niet ghebleken en heeft / maer lichtelick valt dese suspitye/overmits des Graeven Broeders in dienste van den Spaenjaert syn. Syn Genaede Graef Willem van Nassou/ Stadt-houder van Frieslandt/ Groeningen ende Omme-Landen/heeft oock een ooge int seyl gehadt / ende heeft ordre ghegeven / dat op d'eerste tydinghe diemen vernemen soude dat de Spaenjaert sich hier in vermenghde / datelick eenich Crychs-volck wt Frieslandt ende Groenyngher-Landt / derwaerts soude gesonden worden/ tot versterckinge van de guarnisoenen binnen Emden / ende waer men de selfde sus behoeven soude.

Placca[...] van [...]rius [...] van O[...] en/door den R[...] strante[...] boden verga[...] rijnghe houde[...] s'Grav[...] Haeghe.

OP den 16. December st. n. hebben de Remonstranten in s'Graven Haghe een vergaderynghe ghehouden in eenes burgers huys/ aldaer predicende eenen student/waer op dit Placcaet des Princen van Oranyen gevolcht is / wt het welcke de leser alle gheleghentheydt deser saecke breeder sal cunnen vernemen.

Mauritius by der gratien Gods, Prince van Oranyen &c. mitsgaders d'eerste ende andere Raeden over Holland/ Zeeland / eñ Friesland/den eersten gesworen Exploictier hier op versocht / Saluyt.

Alloo d'Hoog. Mog. Heeren Staeten Generael der Vereenichde Neder-Landen / goet ghevonden hebben tot beslichtynghe van de differenten in de Religye sedert eenige jaren herwaerts hier te lande ontstaen / binnen de Stad Dordrecht te beroepen een Synode Nationael / tot seer groote costen / ende met sulcken byeen-comste van soo vele geleerde / treffelicke / ende vermaerste Ghereformeerde Leeraers / dat sedert de reformatye hier

te

te lande diesgelijcke noyt en is gheschiet geweest/ dat mede de selve Synode al int werck is getreden/ ende de Leeraers/ die men Remonstranten noemt / aldaer beschreven heeft omme de vijf poncten/ ende andere questyen by henlieden voorghestelt aldaer te comen justificeren met Godes H. Woordt / ende dat daeromme de redene ende billickheyt verheyschte / dat niemant hem niet en onderwonde eenige nieuwicheden hier te lande aen te rechtē/ ende dat de constitutie ende welstant van t'Landt niet toe en laett eenige rottinge/ conventiculen/ ofte andere onbehoorlicke byeencomste te maecken / ende insonderheyt niet alleer sulcx den Ed. Mog. Hee. Staeten van Hollandt ende West-Frieslandt aengegeven ende behoorlicken vertoont is/ ende daer op afghewachtt t'gene hare Ed. Mogent. believen sal te ordonneren : Ende ter contrarye van dien nochtans ghebeurt is op Sondach lestleden / dat eenige ongeruste menschen/ hier in den Haege hebben ontboden ofte doen comen eenen Student inde Theologie / tot het predick-amt noch niet geadmitteert/ ende met den selven inde huysinghe van eenen N. N. staende op de Laen alhier in den Haeghe / ghemaeckt hebben een onbehoorlicke byeencomste / daer een merckelick ghetal van menschen gheweest is/ doende aldaer predicen nae haer welghevallen / ende oock collecten van aelmoessen/ t'welck in een plaetse van goede ordre en Justitye niet en behoort geleden/ maer tydelijck voorghecomen / gheweert/ ende ghestraft te worden naer behooren / te meer / alsomen met die ende diergelijcke manieren van doen de besoignen ende resolutien van het voorsz Synode Nationael onvruchtbaer ende illusoir soude poghen te maken : Ende alderhande schadelicke secten/ by persoonen tot den kerckendienst noch niet aenghenomen hier te Lande / door byeenrottinge van ongeruste menschen / tot openbare exercitie soude connen brenghen.

SOO IST Dat wy om t'gene voorsz is voortaen te weeren ende voor te comē/ ende op dat de Gemeente van den Haege in ruste ende onghetroubleert mach werden ghehouden/ Y wel expresselick lasten ende committeren / alhier inden Haege/ ter plaetse daermen ghewoon is publicatye te doen/ opentlick voor dē volcke af te kondighen/ verbieden/ ende interdiceren aen alle persoonen/ van wat qualiteyt die sijn / haer voortaen te wachten ghelijcke byeencomste te maecken in Huysen/ Hoven / Schuyren / Velden / ofte andere plaetsen/ hoedanich die soude mogen sijn/ Ende oock verbieden alle Predicanten/ Leeraers / Proponenten oft Studenten/ in sulcke vergaderijnghe te comen/ te leeren / ofte eenich exercitye te oeffenen/ Eñ aen alle andere persoonen / hare Huysen/ Hoven/ Schuyren / Velden/ ofte andere plaetsen daer toe te verhuyren ofte te laeten ghebruycken / ofte daer te comen ofte verschijnen / op pene dat tegen alle ende een yeghelijcken gheprocedeert sal worden, tot arbitrale correctye / nae exigentye der saecken / ende dat de Leeraers/ Proponenten ofte Studenten / die inde voorsz verbodene versaemelynghen precen / leeren / ofte proponeren souden moghen / yedermael verbeuren sullen / elcx een boete van hondert pondē/ te xl. grooten t'pont / ende de persoonen in wiens huysinge sulcx gedaen werde / een boete van tweehondert gelijcke ponden/ te appliceren een derde deel voor den aenbrengher/ ende de twee derde parten voor den Officier die d'executye doen sal / ende dat de gene die eenighe diensten ofte tractamenten van den Lande hebben/ daetelicken daer van sullen wesen vervallen/ ende dit alles boven de arbitrale correctye/ eñ sonder prejuditye van dien : Lastende mede wel expresselick den Procureur Generael / ende Bailiu vanden Haeghe/ alle devoir te doen omme diergelycke byeencomste te beletten ende desen last / bevel/ ende interdictye behoorlick te executeren/ op peyne van te vervallen van haer Amten eñ Officyen/ ende dat de selve metter daet sullen wesen impetrabel: Alles by provisye / ende ter tydt toe by de Ed. Mog. Heeren Staeten van Holland eñ West-Friesland anders tot welstant van den Lande sal wesen gheordonneert. Ghedaen in den Haege/ den xx[en]. Decembris Anno 1618. T'oorconde t'seghel van Justitye hier op ghedruckt in Placcaete. Onder stont gheschreven.

By mijnen Heere den Gouverneur, mitsgaeders d'eerste ende andere Raeden over Holland, Zeeland, ende Vrieslant, hebbende op't spacium een wtghedruckt seghel van roodē VVassche, ende was onder-teeckent.

I. Heerman.

 Ghelijck

1618.

De Paepsche Geestelicke zijn in twist met malcanderen belanghende de ontfanckenisse ende gheboorte der Jonckfrouwe Mariæ, of sy in erfsonde gheboren sy/ ofte niet?

GHelijck dese naest-voor-gaende Jaren groot misverstant in de Gheunieerde Provintyen is ontstaen / van weghen eenighe differentē in verscheydene Religions-puncten (die door de genaede des Heeren nu haest sullen gheassopieert wesen) Alsoo en isser oock geen cleyn beroerte ontstaen onder de Geestelicke ende Werltlicke des Pausdoms / betreffende de conceptie ofte ontfanckenisse der H. Jonckvrouwe Mariæ, te weten/ of sy in Erf-sonde sy ontfangen ende geboren/ ofte sonder Erf-sonde? De Jesuyten / met andere Gheestelicke des Pausdoms/ sustineren dat sy sonder Erf-sonde zy / ende hebben den Conynck van Hispanien ende andere Princen aen hare syde: De Jacobinen ende andere / soo Geestelicke als Wereltlicke / sustineren het contrarye. De Hertoghe van Osuna Vice-Roy van Neapolis / heeft op den tienden dach Decembris deses jaers over al in syn gebiet alle ende eenen yegelick soo geestelicke als wereltlicke / met eede het laetste doen sweeren / tegens het advijs van den Cardinael Garaffa, sustinerende dat dit een saecke sy / niet toestaende eenen werltlicken Prince / Maer den Paeus/ Cardinaelen/ ende Geestelicke. De Provinciael / ende andere Docteurs van de Orden der Jacobinen/ hebben gherefuseert dien Eedt te doen/ waer van dit de Coppe is:

Forma juramenti & Professionis de B. Mariæ Virginis conceptione, emissa jussu Proregis D. Petri Gironij Ducis de Offuna, Proregis Neapoli.

O Maria Coniginne des Hemels ende der aerde, Wy vernederen ende werpen ons selven voor de voeten uwer Majesteyt, Ende indachtich sijnde uwer wel-daeden, daer voor wy uwe onbevleckte ontfanckenisse met devotye bedancken. Soo is het, dat wy Petrus Giron, Hertoghe van Offuna, ende tegenwoordelick Vice-roy des Conijncrijcx van Napels, eñ dese aldergetrauste Stadt Neapolis, als mede de eerweerdige Conijncklicke Vniversiteyt der H. Theologiæ, volgende de voetstappen des alder-heylichsten Concilij van Trenten (insonderheydt oock der alder-heylichster Pausen van Roome, ende onses Heylighen Vaeders Pauli V. door Godes voorsienicheydt nu Paeus van Roome) die neerstich sijn in het bevoorderen van sulcx als ghereyckende is tot groot-maeckijnghe van uwe glorye ende eere, ende dē voornaemste onder de Patres, als mede by nae alle Christenen nu daer toe mede stemmende, In desen u gheheylichden Tempel, in desen vroylicken ende u toe-gheeyghenden Fest-dach, Bekennen ende belyden, dat ghy Moeder Godes in den eersten oogenblick uwer ontfanckenisse, om uwes, ende Godes soons verdiensten, van alle eeuwicheydt af sijt voor-sien vry te sullen wesen van Erfsonde, Ende wy betuyghen voor God ende voor vwen Soone, Dat wy dit ghevoelen van uwe bevryinghe van de Erf-sonde, d'welck wy al langhe in onse herten hebben ghehat, door het ingheven Godes, op het alder-bestendichste tot den laetstē adem onses levens sullen behouden, Dit sullen wy opentlick, dit sullen wy heymelijk leeren, ende wy sullen (soo veel in ons is) sorghe draeghen, Dat onse ondersaeten, ende alle andere dit sullen ghelooven ende voorts leeren, daer toe ons God wille helpen, Dit wenschen wy, dit beloven wy, dit sweeren wy, Soo moet ons God helpen, ende dese alderheylichste Euangelyen Godes. Dese onse belofte, wensch, ende Eet onder-werpen wy de voeten des Alder-heylichsten Paus, onses Heeren Pauli Quinti, die sulckes alles met Apostolissche seghenijnghe wille bevoorderen.

Wilt dan (O ghy Gheluckighe, ô ghy alder gheluckichste Heylige Maeget, die van den aen-beginne ende voor alle eeuwen van Godt den Heere selfs sijt wt-vercoren ende bewaert) onsen Alder-heylichsten Heere Paulum, in langhduyrighe vrede ende gelucksaelicheydt bewaren ende vermeerderen, Wilt oock onsen Catholijckē Conijnck Philippum, die uwer ontfanckenisse sonder sonde seere is toe-ghedaen, in aller maniere groot maken, eñ met eenen

nen grooten ouderdom, ende glorye eener rechtveerdigher Heerschappye vercieren, Ende wilt voor ons vercryghen suyverheyt des herten ende des ghemoets, ende eenen grouwel van de vuylicheydt der sonden.

Alsoo dit groot misverstant onder des Paus Geestelicke/ende oock by verscheydene werltlicke/ soo hooghes als leeghes standes Paeps-ghesinde/ is veroorsaeckende/ Soo hebben verscheydene (Insonderheydt de Coninck van Hispanyen) seer ernstlick aen-gehoudē by den Paus/ dat hy hier over / als oock meer andere differentiaele poincten / soude willen een Concilium wt-schryven / Maer de Paeus wil daer toe niet verstaen / maer wil wel syn Decreet van het voor-gaende Jaer vernieuwen/daer in hy de Jacobinen silentium imponeert/ ende verbiet dese materye niet meer publicè te tracteren/ Siende ende bevindende dat dese snaere niet voorder en dient gheroert te wesen / of sy soude lichtelick de gheheyle Harmonye verderven.

Placcaet der Statē teghen de foulen haerer crijchsvolcr in de benaebuyrde Landen.

ONaenghesien de H. M. Heeren Generaele Staten / ende syn Princ. Exc. meer maels ernstighe Placcaeten hebben ghepubliceert teghen het grasseren haerer Ruyteren ende knechten in de benaebuyrde Landen Cuelen/ Munster/ Luydick/ Gulich/ Cleve/ Bergh/ Marck/ende andere daer toe ghehoorighe Landen ende neutraele nae-buyren/soo en syn even wel alle ongheregeltheden daer mede noch niet gheceesseert/ maer eenighe Ruyteren ende Soldaten (den nood ende aermoede haer daer toe dryngende) andere (wt lust van suypen ende vreten) hebben elcke reyse haere nae buyrē ongenoodicht gaen aenspreken/ bedryvende oock sommigher weghe grooten moet-wille ende ongeregeltheydt / Om waer in te voorsien / hebben haere H. M. dit hier volghende ernstige Placcaet gheconcipieert ghepubliceert/ ende al-omme laeten aenplacken:

DIe Staten Ghenerael der Vereenichde Neder-Landen/Allen den ghenen die desen sullen sien ofte hooren lesen / Salupt: Alsoo wy met groot leet-wesen verstaen de clachten over de Foulen Exactyen/Concussyen/ende upttecringhen die by onsen krÿchsvolcke/so te Peerde/ als te voete / ghesecht werden bedreven te werden / soo op het Eertz-Stift van Coelen/ Stiften van Munster/ Luydick: De Landē van Gulich/ Cleef/ Berch/ Marck/ als andere/ onder beyde de possederende Fursten Chur Brandenburch ende Pfalz Nieuborch / daer toe ghehoorige Landen/ ende Neutrale naebuyren / welcker verschooninghe wy tot alle tijden ghehouden hebben in goede Nacbuyrighe recommandatie/ende daeromme oock ghedencken de voorschreven disordren naerder te ondersoecken/ ende exemplaerlyck tot afkeer van anderen te doen straffen / volghende onse voorgaende Placcaten ende Ordonnantien daer teghens gheemaneert: Soo ist dat wy tot continuatie van onse goede gheneghentheydt/ totten welstant vande voorsz. Naebuyren ende Landen / ende t'groot mishagen dat wy zyn scheppende uyt de Contraventien ende infractien onser voorgaende Ordonnantien ende Placcaten / Boven ende onvermindert de selve / ende de peenen daer inne uytgedruckt/met advys ende goet vinden van syns Excellentie / ende des Raedts van State/ dienstich ghevonden hebben van Nieus te ordonneren ende statueren/ghelijck wy ordonneren ende statueren mits desen:

I.

Eerstelijck/dat gheen Colonels ofte Overste/Ritmeesters/Capiteynen/Officieren/ ende ghemeene Soldaten te Paerde ende te Voete / hun en sullen onderstaen in het voorsz. Eertz-Stift van Coelen/ Stiften van Munster/Luydick/de Landen van Gulich / Cleeff/ Berch / ende Merck / onder beyde de possederende Fursten van Brandenburch ende Nieuburch/ ende andere daer toe ghehoorighe Landen ende Neutrale Naebuyren / by Troupen ofte andersints te begeven/sonder expres verlof ofte Patente van ons/ syne Excellentie / den Raet van State/ ofte andere des last ende macht hebbende / ende dat alles om sonderlinghe redenen tot der Landen dienst / of dat sulcx noodigh bevonden sal worden / op peene van arbitrale correctie.

II.

Ende soo wanneer tot des Landts dienst / eenighe Tochten met behoorlijck verlof sullen moeten ghschieden / soo bevelen wy allen Oversten/Commandeurs/ ende Officieren die het Krijghsvolck sullen beleyden ende commanderen / op t'alder-spoedichste daer mede door te trecke/ sonder te blyven ligge in t'voorsz. Eerth-Stict van Coelen Stiften van Munster/ Luydick: de Landen van Gulich/Cleef/ Berch ende Marck/ende andere daer toe ghehoorighe Landen / ende Neutrale Naebuyren. Noch t'voorsz. krijghs-volc aldaer om te slepe van het eene Dorp in't andere / ofte den omligghenden Dorpe ofte Dorperen te beschryven / ofte dreyghen/ om met gelt ofte andere gheschencken die ghdreychde inlegheringhe ofte besoeckinghe konnen afcoopen/maer hen precifelyck te reguleren nae die ordre die hen mede ghegheven sal wesen / by peene van Lijf-straffe/ ende restitutie van t'gene sy ghenoten sullen hebben.

III.

Sullen mede die Commandenrs/ ende andere Officieren/ ghehouden wesen den Ampt-man / oft Officieren vande Dorpen/of eenighe der selver daer sy vernachten sullen aen te spreecken / ende haere Pascedullen te verthoonen / omme met ordre ondergebracht ende ghebilletteert te werden/ sonder een billet meer te doen maecken ende uytgheven als het ghetal vande Troupe is beloopende. Ende sullen oock den op ghesetenen vande voorsz. Stiften / Forstendommen / ende vande andere aenghehoorighe Landen ende Neutralen / aen heure Persoonen/heure Bestialen / groot ofte kleyn / Meublen/ Granen / ofte huysinghen / nochte oock Kercken / Cloosters / ofte andere Publique ende particuliere ghebouwen in t'alderminste niet beschadigen/ inne-breken/ ofte andersints forceren / op peene van aenden lyve ghestraft te werden / ende dat de ghedaene schaden / aenden Commandeurs/Capiteynen/ ende beveelhebbers/haere Persoonen/ gagien ende goederen sal werden verhaelt / by soo verre sy bevonden werden/t'zy by connibentie ofte anders/ de Misdadighen ende Contraventeurs niet ghevanckelyck overgelevert/ofte tot restitutie/ende verdiende straffe teghens die selve niet gheproceert / ofte dat sy niet en bewijsen daer toe behoorlyck debvoir ghedaen te hebben.

IIII.

Ende alzoo oock geklaeght wordt/als oft deser Lande krijghsvolc inde voorsz. Stiften/Furstendommen ende Neutrale Landen/ende der selver aenhoorige / hun souden vervorderen den goeden Inghesetenen te beswaren met Maentelycke Contribuytien / ende dienften van haere Persoonen/Waghens/ende Peerden/onder verscheyden pretexten : Soo ist/ dat wy allen Commandeurs/ Ritmeesters/ Capiteynen / Officieren / ende ghemeene Soldaten/lasten ende bevelen/dat sy van gheene Steden/Dorpen/ ofte gehuchten/ gheldt ofte ghelts weerde sullen moghen eyschen ofte ontfangen onder decksel van ghewillighe schenckagie ofte anderen schijn/by pene van cassatie / ende restitutie van het dobbelt vant ghene sy bevonden sullen werden ontfanghen te hebben/ ende voorts arbytralyck aenden lijve gestraft te werden.

V.

Verbieden oock wel expresselijck den krijghs Officieren/ den Magistraten inde voorsz. Stiften/ Furstendomme ende aenhoorighe Neutrale Landen/Die Authoriteyt ende macht van billetteren te benemen/ende aen haer te trecken: Maer sullen te vreden wesen/ ende hun moeten contenteren met alsulcke accomodatie/ als die Magistraten/met advys vanden Commanderenden Officier / den Soldaten elcx naer qualiteyt ende gheleghentheydt/sullen aenwijsen / op dat daer inne de meeste eenparicheydt mach werden gehouden.

VI.

Ende omme te beter alle disordren tot noch toe voor ghevallen / voor te komen/ Lasten ende bevelen wy die Commandierende Oversten/Capiteynen ende andere Officieren vande omliggende Frontieren vande voorsz. quartieren : Midtsgaders van Gulich ende ommeliggende Stedekens/Ende voorts alle die andere Capiteyne aldaer/ dat sy int administreren vande Iustitie teghens alle klachten ende disordren over die Contraventien van dit jeghenwoordich / ende van onse

voor-

1618.

voorgaende Placcaten ende het straffen van de selve / sonder connniventie ofte oogh-luyckinghe assisteren/ ende die behulpelicke handt bieden/ des behoevende.

Ende op dat niemant hier van eenige onwetentheyt en pretendere / Ontbieden ende versoecken daeromme de Heeren Staten/ Stadthouderen / Gecommitteerde Raden/ende Ghedeputeerde Staten vande Provintië respective van Gelderlandt/ende Graeffschap Zutphē/ Hollant eñ Westvrieslant/ Zeelant/ Utrecht/ Vrieslant/ Overyssel/ Stadt Groeningē ende Ommelanden / ende allen anderen Justicieren ende Officieren / Dat sy dese onse Ordonnantie van stondē aen allomme doen verkondighen/ uytroepen / publicieren/ende affigerē/ in alle plecken van onse Landen / daermen ghewoonlick is dusdanighe upt-roepinghen/publicatien/ ende affictie te doen : Midtsgaders inde Steden ende plaetsen buyten die vereenighde Provintien onder ons ghebiedt wesende. Lasten mede allen Oversten/ Collonellen / den Advocaten Fiscaels/ Ritmeesteren / Capiteynen / Officieren ende Bevel-hebberen/ dese onse Ordonnantie ende Bevelen strictelijck / punctuelyck ende onverbreeckelijck t'achtervolghen/ende doen achtervolgen/ Procederende / ende doende procederen tegens de Overtreders van dien/sonder gratie/ faveur/dissimulatie ofte verdragh. Want sulckx onse eernstighe meeninghe is.

Ghegheven in s'Graven-Haghe/opten vijfden dagh der Maendt Decembris, int Jaer sesthien-hondert ende achtien. Was gheparapheert M. Licklama V^t. Onderstondt / Ter Ordonnantie vande Hoogh-ghemelte Heeren Staten Ghenerael/ Ende noch lagher/ Ter Relatie vanden Rade van State : Ende gheteeckent. Chr. Huygens.

Beroerten binnen Rotterdam.

Nevens andere Remonstrantsche Predicanten die in den Provintiaelen Synodo van Suyd-Hollandt/ in Octobri binnen Delft ghehouden / ghecasseert syn / om groot-wichtighe ende veelder hande redenen/ is oock N. N. Predicant binnen Rotterdam/die den Remonstrants-gesinden Burgheren aldaer seer lief ende aenghenaem is. Desen N. N. ende oock eenen anderen Remonstrantschen Predicant by Rotterdam op een Dorp staende/hebben haer verstoutt/ op den xj^en. Novemb. stylo novo, teghen het verbot des Synodi, ende der Hoogher Overicheydt/ binnen Rotterdam in verscheydene plaetsē buyten de Kercken vergaederynghe te houden/so onder den blaeuwen Hemel / als in een huys / onaenghesien de Remonstranten te dier selfder uyre binnen Rotterdam in twee Kercken Predicten. Het heeft sich toeghedraghen/ dat de toehoorders der selfder seer oproerich syn ghe-worden/ alsoo dat vele der selfder de waepenen hebben aenghegrepen / ende vele syn alsoo tot een van de Burgher-Meesteren in syn huys comen loopen / den welcken sy veele smaet-woorden ghegheven hebben / soo dat dien goeden Heere seer beanghsticht ende bevreest was. Sy syn oock gheloopen nae eenes Secretaris huys / den welcken sy met menichte van steenen de glaesen hebben inghe-worpen. Vele Vrouwen liepen en riepen oock seer onmanierlick over stracte / roepende onder anderen. De wyven en cunnen niet mis-doen. Syn Exc. heeft daer strack binnen ghesonden ontrent duysendt Soldaeten/om de Burgherye in stilte te houden/ ende van weghen het Hoff van Hollandt syn twee Raeds-Heeren van den Hove derwaerts ghesonden/ om op alles informatye te nemen.

Veel Remonstrantsche Burghers binnen Rotterdam hebben een seker compact met malcanderen gemaeckt ende onderteeckent / daer in sy malcanderen beloven / dat sy haere Predicanten willen hantaeven / ende malcanderen in het wtvoeren deser sacke willen by staen tot den wtersten.

Oproer binnen den Briel.

De Arminiaenen hebben oock in Novembri in den Briel eenighe commotye aen-gherichtt daer nae wel verstaende dat sy ghesondicht hadden/ soo syn haerder drye ter Stadt wtgheloopen / ende twee syinder ghevanghen ghenomen.

Versterckinghe van garnisoenē in eenighe Steden van Hollandt.

In Decembri heeft syn Exc. om alle voordere beroerten by tyts des te beter voor te comen / de garnisoenen versterckt in den Briel/ Rotterdam/ ende in s'Graven Haghe.

Een Remonstrant predickt te Rotterdam op de Beurse.

Op den Christ-dach heeft eenen Remonstrantschen Predicant / staende op een Dorp in de Vectau / sich verstoutt binnen Rotterdam op de Beurse vergaederynghe te houden ende te predicen/ soo

voor

1618. voor/als nae den noene / ſtaende aen een
taefel onaenghesien dat de Remonſtran-
ten ter ſelfder uyre in de publijcke Kerc-
ken predickten. Van ghelijcken ſoude
oock des anderen daechs gheſchiet ſijn/
ten waere dat / door het voorſichtich be-
lept des Magiſtraets / ſulckes waere
verhindert ghewordeu/om voorder com-
motye ende oproer onder de Burgheren
ende inwoonderen deſer Stadt te ver-
hoeden ende voor te comen.

De Staetē ſchicken hare Gedeputeerde aen den Coninck in Engeland.

DAer ſijn voor en nae deſe naeſt-
verloopene jaeren verſcheydene
miſverſtanden ontſtaen tuſſchen
de onderſaeten des Coninckx van
Groot-Britannyen/ende de onderſaeten
der Staeten deſer Landen/ van weghen
de Navigatye/Negotiatye / ende Traf-
fijcke in Ooſt-Indyen/Groenlandt/ende
Spitſ berghen/ mitſgaeders de Drape-
rye/Terra/groote viſſcherye/ende Mun-
te / dat de ſelve op eenen een paerighen
voet mochte ghebracht worden.

Eenighe deſer miſverſtanden ſijn ſoo
wijt gheloopen / dat de Engheſche ende
Neder-Landers ſo in Ooſt-Indyen/als
onder Groen-Landt/met de waepen aen
malcanderen ſijn gheraeckt/waer wt alle
daeghe noch meer ende meer ſwaeriche-
den te verwachten ſtonden / Jae het was
al ſoo wijt ghecomen/ dat eenighe van de
Avonturiers ofte Coop-lieden op Ooſt-
Indyen handelende / haer in Octobri
veerdich maeckten om te paſſen op die
Ooſt-Indiſſche ſchepen die geladen nae
Neder-Land quaemen/om de ſelfde in de
enghe Zee te beſpringhen/ verwachten-
de alleen op het minſte conſent ofte oogh
luyckinge van ſijne Mt. Maer ſijne Mt.
die in alle ſijne daeden hem ſelven betoont
te ſijn een Vrede-lievende ende goeder-
tieren Coninck / heeft al voor jaer en
dach/ ende oock noch corts gheleden/ aen
de Heeren Staeten gheſchreven/hare H.
M. vermaenende dat ſy eenighe Ghe-
committeerde in Engeland ſouden over-
ſenden / om alle deſe ſwaricheden af te
handelen/ belovende dat hy ſich ſo beleef-
delick daer in ſoude toonen/ dat hare H.
M. ſouden ſpeuren / dat hy gantſchelick
tot den vrede gheneycht was/ Alſo noch-
tans/dat hy niet en conde nae-laetē ſyner
onderſaeten recht / ende de oude Privile-
gyen ſyner Rijcken voor te ſtaen ende te
verdedighen.

De H. M. Heeren ſtaeten Ghenerael/
om te betoonen ende te doen blijcken/ dat
ſy oock aen hare ſijde niet anders en ſoch-
ten/dan goede vrientſchap ende Nabuyr-
ſchap met ſijne Mt. ende ſijne Onder-
ſaeten te hebben ende te doen voeden/als
cunnende quaelick d'eene d'andere ont-
beeren/ſijnde ſoo nae by malcanderen ge-
leghen / dat alleen een enghe Zee haer is
ſcheydende van ouden tijden her altijdt
vrienden ende goede naebuyren gheweeſt
ſijnde/ die oock ſoo wel in tijde van crijch
ende oorloghe (d'een of d'ander aenghe-
vochten wordende) als in tijde van vre-
de/om de commertyen/ malcanderen niet
en connen ontbeeren: So hebben de Hee-
ren Gener. Staeten / ſoo haeſt als hare
menich-fuldige beſoignes ſulckes eenich-
ſins hebben cunnen lyden / wel rypelic op
het voor-verhaelde ghelett/Ende hebben
in Novembri ghenomineert ende ghedepu-
teert/om in Engheland te reyſen/de Hee-
ren Ioan van Gog, Burgermeyſter binnen
Zutphen/ van weghen Ghelderlant: E-
wout Iacobſz. van der Duſſen, out Burgher-
Meyſter van Delft/wt Holland/ ende Io-
achim Liens Raedt ende Pentionaris der
Stadt ende des Lands Tholen / ende
den Heere Noel van Caron, Ridder/ Am-
baſſadeur Ordinaris by ſijne Mt. Deſe
Gheſanten ſijn den eerſten Decembris wt
ſ'Graeven Haeghe nae Rotterdam ghe-
reyſt/van daer op den Briel / ende alſoo
voort op Engheland / daer ſy ſpoedelick
ſijn aen-ghelandet / ende ſeer beleefdelick
onthaelt ende ontfangen/ende van Gra-
veſande op Londen ghebracht/ ende ſijn
met Coetſen van daer gereyſt op Orfort/
daer des maels ſijne Mt. was / die hare
E.E. ende A.A. ſeer beleefdelick heeft
ontfanghen/haer die eere doende/ dat als
hare E.E. in de caemer van audientye
quaemen / daer ſijne Mt. ſatt op ſijnen
throon / verghezelſchapt met den Prince
van VValles, den Hertoghe van Lenox,
ende andere Groote des Rijcx / Soo is
ſijne Mt. opghestaen/ende is de Gheſan-
ten der Heeren Staeten ettelicke paſſen
in het ghemoet ghegaen/ om haer te wil-
lecomen/ ſpreeckende voorts met de ſelfde
ſeer beleefdelic van verſcheydene ſaecken/
De ſelfde daer nae/ voor dat mael/ ver-
laetende/ende haer remitterende aen ſijne
gheheyme Raeden.

Het quam wonder wel te paſſe / ende
als wt den Hemel / dat corts naer het ar-

1619.

rivement van de Neder-landsche Ghecommitteerde in Enghelandt/ aldaer tydinghe ghecomen is/ datter een Engels schip comende wt Oost-Indyen/in merckelick perickel was van onder weghe te moeten blyven / ten ware dat onse Neder-Landers het selfde onder S. Helena hadden ghespysicht ende gheprovianteert.

Corts nae het overcomen van de Neder-Landtsche Ghecommitteerde / isser oock in Engelant gecomen eenen Spaenschen Ambassadeur/hebbende in last / soo veel men mercken can/wederom te renoveren het houwelicx ghesprecк tusschen den Prince van VValles, ende de dochter van Spanyen/als oock om te contramineren die besoignes daerom de Ghecommitteerde der Heeren Staeten in Engelandt ghesonden syn.

Aerdich gedicht van den staet der Religye in de seven Provintiē.

Eene vernuftighen ende cloecken Dichter heeft te deser tijd seer aerdich in rijm ghestelt den staet der Gheunieerde Provintyen / yeder reghel begrypende eener Provintye gheneghenthept ende gheleghentheydt/ende elcken reghel het jaer 1618.

LeeSt hIer Met VerStandt Den Staet Van t'VrIIe Lant.

1618. GeLDerLant onVersaeght strIIt Met het reIne VVoort.

1618. HoLLant In goDes saeck' gaet Met seer sVIIVer Voort.

1618. ZeeLandt arMIInen haet' Door t'qVaet VergIft Van Leere.

1618. VVtreCht Door MaVrIts PrIns Is bekeert totten Heere.

1618. VrIesLant roept oM nassoV,DIe haer Leer hoVt In eeren.

1618. OVerIIsseL saL seer haest In goDes Vreest' VerMeeren.

1618. GroenIngIs In GoDs VVoort heeL onbesMet gebLeVen.

1618. GoDt Laet' ons t'saeM bII een In Vaste rVste LeVen.

Hier mede wil ick dit jaer van 1618. eyndigen,

1619.

Laetende

Den Keyser Matthiam in lichaemelicke cranckheyt / ende in groote becommernisse/ binnen Weenen in syn Palleys naeu vry synde van het crijchsvolck der victorieuse Bohemen.

Den Conijnck van Vranckerijck Loys xiij. met syn jonge Spaensche Princesse / in syne ghenoechlijcke jonghe jaren; syn Conijnck-Rijcke vol onruste : Die van de Religye qualick te vreden/claeghende dat haer niet ghehouden en worden de Contracten met den Conijnck Henry le Grand, synen Heer-Vaeder hooch loffelycker memorye/op-ghericht.

Den seer wysen Gode-lievenden Conijnck van Groot-Britannyen Iacobum VI. lichaemelicke ghesontheyt / vol sorghe over den wel-stand syner ondersaeten/ende naebuyren/sich insonderheyt bevlytighende/ dat de waere Christelicke Religye niet alleen in syne drye Conijnck-Rijcken/ maer ooc hier in Neder-Lant/ ende elders / moghe groeyen ende bloeyen/ ter eere Godes/ hebbende tot bevoorderinghe daer van tot den Nationaelen Synodum ghesonden verscheydene seer treffelicke / Hooch-Gheleerde / seer Godsaelighe Mannen.

Den Conijnck van Hispanyen Philippum III. met syne Inquisitye / ende Spaensche Raeden / gheheel Christen-Rijck beroeren/suo more : Tot welcken eynde hy nu een gheweldighe Armaede is toe-rustende/die/na d'advisen diemē hier te Lande daer van heeft/ grooter ende machtiger dan de Armade Philippi II. in het jaer 1588. gheweest is.

De Conijnghen van Danemarck ende Sweden / cloecke

 Crijchs-

1618.

Crÿchs-helden / d'een den anderen meer dreyghende met crÿch / dan malcanderen naebuyrlicke vriendtschap bewÿsende.

Den Conÿnck van Polen in den crÿch teghen de Russen ende Moscouyters.

Het Conÿnck-Rÿcke van Bohemen in crÿch ende oorloghe teghen den Keyser syne Broeders / ende Neven : de Directores met die van de Ghereformeerde Religye victorieus / des Keysers leger (daer de Grave van Bucquoy over commandeert) schier onder voet.

Den Prince van VVallia lustich ende dispoost / staende in vryeraet ofte houwelÿcksche onder handelÿnghe met de dochter des Conÿncx van Hispanyen.

Annam de Coninghinne van Groot-Brittannyē seer swac / quynende aen het waeter / ende met andere passyen ghequelt / daeghelicx niet anders als de doodt verwachtende.

Laetende

Den Hertoghe ende de Republÿcque van Venegyen aessem haelen / ende een weynich rusten / maer daegelicx nieuwe oorloghe met den Spaenjaert verwachtende.

Den Hertoghe van Savoyen wt ghemerghelt door den swaren crÿch met den Spaenjaert : die nach naeu gheeyndicht en is: doch vol couragye ende mannelicke resolutye om den Spaenjaert wederom het hooft te bieden / als het den nood voorderen sal.

Victorium den Prince van Savoyē in onder-trouwe met eē dochter van Henry Le Grand, gewesenē Conÿnc van Vranckerÿck.

Maurits Prince van Oranyen, als oock Graeff VVillem Lodewijck Gouverneur van Vriesland &c. Met Prins Hendrick, eñ Graef Ernst Casimir van Nassou, cloeck ende gesont / versorgende dach ende nacht den welstand der Vrye Neder-Landsche Republÿcque.

Den Hertoghe van Beyeren in groote vreucht van weghen eenen jonghen sone / die syn Gemaelinne ghebaert heeft.

Laetende

Marye de Medicis, Weduwe van den Conÿnck Henry Le Grand, op het Casteel te Bloys haer tucht-huys / wÿt van het Hof / buyten regierÿnghe / met groot misnoeghen / ende by haer den Bisschop van Lussoy, voor desen een van de voornaemste faict-tous te Hove.

Den Prince van Conde, aux Bois de Viceunes, ende de Princesse syn Huysfrouwe by hem / die in dese ghevanckenisse van twee kinderen te ghelÿcke in den craem bevallen is / beyde doodt.

Den Cardinael Clesel, in Tirol, die geweest is doen en laeten by den Keyser / ende andere Heerē van het huys van Oosten-Rÿck.

Den Hertoghe van Lerma. die den Conÿnck van Hispanyen pleecht te gouvernerē / in cleyn achtÿnghe te Hove / Jae ghenoechsaem van het Hof ghescheyden / die voor siende het ongeluck d'welck hem boven het hooft was hanghende van weghen de groote jalousye de Los Grandos over sÿnen Persoon / den Cardinaels hoet op-ghesett heeft.

Laetende in ghevanckenisse / vel quasi

Den Graeve van Somerset, in Engheland / die corts te vooren is gheweest de grootgheachste by sÿnen Conÿnck.

Iohannem VVtenbogaert, die ergens int heymelicke schuylt.

Meyster Ian van Oldenbarnevelt. Die ettelicke jaren lanck het grootste bewint in de Gheunieerde Provintyen ghehadt heeft. Magna cadunt.

Meyster Hugo de Groot, Pentionaris van Rotterdam / die gheachtt is gheweest te syn het cloeckste verstant van Neder-Land. Inflata crepant.

Meyster

Laetende in ghevanckenisse/ vel quasi. { Meyster Rombout van Hoogerbeets, Pentionaris van Leyden/ Die veel jaren is geachtt ende ghehouden gheweest voor een wys Raedts-Heer. Tumefacta premuntur.

Laet u dit niet dunckẽ wonder,
Placht den blixem ende donder
Niet te treffen over al
t'Sop der bergẽ, niet het Dal?

Laeten de { De Edele Hooch-Moghende Heeren Generaele Staten/ende Raeden van Statẽ/ Oock de Heeren Cancelaer/ Presidenten / ende Raeden der Hooghe Hoven / ende der Admiraliteyten ofte Zee-Raedẽ/ Midtsgaeders alle onse Christelicke Magistraeten ende Overicheyden (nu in dese stormen aen het roer staende) in de neerstighe bedienynghe hares swaren ende commerlicken Ampts / in dese Gheunieerde (doch onlancx veler weghen ghedisnembreerde) Provintyen.

De Patres Concilij Dordraceni, in haren swaren arbeyt ende groote sorghe / seer vlytich synde in het weder-haelen ende her-stellen van de vrede der kercken in ons Lieve Vaeder-Land/ God den Heere biddende/ dat hy in het midden van haer met synen H. Gheest wille presideren / ende een goede wtcomste deses Nationaelen Synodi wille gheven.

Laetende { Alle Godtsaelighe Leeraren des Godlicken woorts in hare vierighe Ghebeden tot God voor dẽ wel-stand syner Kercke / harer Christelicker Overicheden/ harer Schaepen. Tu supplex ora.

De Chrijchs-lieden in hare crijchs-oeffenynghen ende vlytich waecken voor de Religye/ ende dẽ wel-stand deser Landen Tu protege.

De hand-wercks-lieden/ ende de Land-bouwers in haren arbeyt/ dewyle haer van God is op-ghelecht/ In het sweet hares aensichts haer broot te winnen/ Tuque Labora.

God de Heere beware onser aller wt-ganck end in-ganck van nu aẽ tot in aller eeuwicheydt/ Amen.

IMANVEL:
Is God met ons wie can tegen ons?

Eynde des xxxix. Boecks, der Neder-Landscher, ende anderer Landen Gheschiedenissen, des jaers 1618.

DER NEDER-LANDsche, ende anderer Landen Geschiedenissen des jaers 1619.

IEck hebbe in het naest-voor-gaende Boeck verscheydene dinghen beginnen te verhaelen/ die noch in fieri waeren/ waer van ick nu wat breeder verhael doen sal/ beschryvende het sekerste dat ic daer van tot hier toe vernomen hebbe.

De Ambassadeurs des Coninex van Vranckerijck vermaenen de Ghener. Staeten de Ghevanghens beleefdelick te tracteren.

De Fransche Ambassadeurs/ Mons de Boissise, ende Mons de Mauriers, hebben in Decembri des voorleden jaers noch al even vast de Heeren Gheneraele Staeten/ ende den Prince van Oranyẽ vermaent/ dat sy doch de ghevanghene Pentionarisen niet nae rigeur der wetten / maer met discretye ende moderatye woorden tracteren / tot welcken eynde sy dese hier volghende Haranghe soo schriftelick / als mondelijnghe in de volle vergaederijnge van haere H. M. hebben ghedaen ende over gelevert den 28. Decemb. st. n. Anno 1618. sprekende in den naeme haeres Coninex.

Mijn Heeren,

DE Conijnck onsen Meyster beveelt ons in de selfde saecke te volherden daer in wy ons voor desen ghequeten hebben / nopende die ruste ende het wel-varen van uwen staet / hoewel de selve niet na de verdiensten van sijne bondtghenoodtschap ende vrientschap aenghenomen en zijn gheweest/ Maer in den teghenwoordighen standt van uwe saecken en sal sijne May^t. niet nalaten ulieden te betuygen/ dat hy over de selve even soo groote sorghe draeght/ als over den vrede ende stilheydt sijnes Rijcx: Wy sullen dan volherden ulieden te vermanen om standtvastich in de eenichheydt uwer Provintien te blyven / als zijnde het Principaele Fondament van uwen staet/ ende met eenen acht te nemẽ/ dat de veranderinghe der Magistraten ende Raden/ die in uwe Steden gebruyckt is / de vyandtschappen ende verdeyldtheyden onder uwe Borgheren niet en vermeerdere / in plaetse van die selve te genesen / want alle veranderinghen van Magistraten ende wetten in de Regieringhe / zijn den ghemeynen Gouvernemente ghevaerlijck / indien de selve niet en gheschieden uyt eene Hooch-dringenden noodtsaecke/ of dat die in t'ghemeyn soo nut zijn/ dat zich daer over niemandt en derf beclaghen. Daerom behoort ghy ordre te stellen / dat de Nieuwe Magistraten door haeren goeden ende oprechten wandel die goedtwillicheyt des volcx vercrijgen/ ende hun soo zedelijcken draghen teghen die afghestelde / dat de onstandtvastighe ghemeynte geen oorsaecke en hadde/ om de oude ordre te verispen: Dat oock mede de gene die van haere diensten afghestelt zijn/ dese veranderinghen verduldelijcken verdraeghen / als ghedaen zijnde tot het ghemeyne welvaren van een yeder.

Het Synodus van ulieden beroepen/ geeft ons hope/ dat aldaer eenighen middel tot vrede ende eendracht sal ghevonden worden over die poincten / die den troubel ende scheuringhen/ die onder ulieden sijn/ veroorsaeckt hebben. Om de selve nu vruchtbaer te maecken/ is behoorlijcken / dat die vry en seker zy voor alle de ghene die haer aldaer sullen laeten vinden/ ende dat die Opinien aldaer geexamineert worden alleenlijck ten aensien van Godes eere ende de ruste der Conscientien. Want voorwaer een yegelijck die voornemen wil de hooghe mysterien ende schatten der Godlijcker wijsheyt sonder groote eerbiedinghe ende nedericheydt aen te roeren/ die sal sich soo wijdt daer af vinden / als hy waende de selve ghenadert te hebben.

Wy hebben u-lieden oock aen te spreecken/ van weghen den Coninck / over uwe ghevanghenen/ eñ u-lieden te vertoonen/

1618.

nen / hoe veel hy de eere ende Reputatie van uwe saecken ende Regieringhe / de vrede uwer Provintien/ende d'eendracht uwer onderdanen toedraghende is / dat ghy de selve cort ende goedt recht doet hebben ; zy zijn beschuldicht over die schandelijckste ende vervloeckste misdaeden/diemen soude connen bedencken/namentlick van verraderye teghen haer Vaderlant / van Correspondentie met uwen vyandt / ende van uwe steden in t'ghevaer van plunderijnghe ende in een bloedt-bad ghestelt te hebben. So sy aen dese ontrouwicheydt schuldich zijn / soo raedet den Coninck onsen meester de straffe der wetten teghen haer te gebruycken. Maer ghelijck dese Misdaden die alder grouwelickste zijn / ende dien volghens oock de alderghestrenghste straffe waerdigh / soo zijn die selve oock tot een seecker stuck ghereduceert over die welcke alle goede ende wyse Princen/ als mede de welghestelde Republijcken de selve hebben willen upt-strecken/daer teghens hebben veele Princen hun licht in t'vergheven laeten vinden / oock over de aenslaegen selve teghen haere persoonen aenghelepdt/ soo hebben oock de aldervrijste Republijcken altijts het bloed haerder Mede-Borgheren ghespaert/ selfs in de alder-grootste misdaden / als zijnde dit een van die voornaemste teyckenen der vryheydt / niet lichtelijck het leven der inwoonderen te raeken.

Het Crimen dan van verraderye behoort in syn eyghen termen ghenomen te worden/sonder dat selve upt eenighe consequentien te trecken / ofte wt anderer luyden aenbringhen / die van dese qualiteyt niet en zijn.

De twisten die somwijlen in de handelinghen der saecken comen / de Jalousien van macht ende authoriteydt/ die eergierichept / die de menschen altijt tot onderwindinghe van meer als behoorlijck is vervoeren / zijn ghemeyne quaden van eenen staet/ waer upt oock veele quaden ende onghelucken ontstaen : Nochtans en is dit noyt Crimen læsæ Majestatis , ofte verraderije teghen den staet gerekent geweest/vermids die misdaed door het binnenste ende den wille / niet door de uptcomste gheoordeelt wordt.

Wy en twijffelen niet / Mijn Heeren , of Ghy en sult door uwe oprechticheydt ende voorsienicheydt de saecken waer over de ghevangene beschuldicht zijn / nae haer behooren onderscheyden / selfs oock verschil zijnde over het leven van uwe Officieren ende Onderdanen / die in ampten ghestelt zijn / waer af den eenen d'alderoutste Raets-Heere van uwen staet is/ Namelyck d'Heere Barnevelt , soo recommandabel door syne langhe ende bysondere diensten de Landen betoont / waer af hy de Republyque selfs/oock alle Princen ende vrende uwe bond-ghenooten/ tot ghetuyghen heeft / soo dat het swaer om ghelooven is/ dat hy soude ghestaen hebben nae het verderf synes Vaderlandts/ voor het welcke ghy weet dat hy soo veel gheaerbeyt heeft.

Edoch dewijle hy in Rechte betrocken is/ so sal het om de verseeckerthept uwes staets betamelyck zyn/ dat die waerheyt bekent gemaeckt werde: Om dit te doen/ moet ghy hem als mede d'ander beschuldichde sodanighe Rechteren doen geven/ die noch suspect / noch ghepassioneert en zijn / die haer oordelen nae die wetten van uwen Lande/ende dat op clare ende ontwijffelachtighe proeven/ ghelijck nae Rechten vereyst wordt / ende niet op radinghen ofte presumptien/ die de Rechteren meest tijds bedrieghen / vermidts datter veel dinghen apparent ende waerachtich schijnen / die doch niet waerachtich en zijn / ende sommighe waerachtich die gants geene waerschynheydt en hebben : Aldus doende sult ghy door een billic ende gematicht oordeel voor die gantsche werelt doen blijcken/ dat ghy waerdich zyt desen staet/tot welckes Gouvernement Godt u-lieden beroepen heeft / te ghebieden en te besitten.

Den Raedt die den Coninck u-lieden geeft over het stuck der ghevanghenen/ is dit/ teghen haer geen strenghept te gebruycken/maer veel eer sachmoedicheydt ende goedertierenheydt / als zijnde een werck t'welck Gode seer aengenaem is/ ende bequaem om de herten der volckeren te winnen ende tot ghehoorsaemheyt te brenghen : Oock is het voor de sekerheydt uwes staets van noode ende ghevoeghelijck die verdeylde herten uwer ondersaeten te vereenighen/ ende die bitterheydt onder hun opgheresen/te versoeten.

Wy hebben voorders last / om nevens de bede eñ Recommandatie syner Map^t. u-lieden te waerschouwen voor de schade

1619.

inde behoudenisse van uwen staet / ende u-lieden indachtich te maecken de kennisse die syne Mt. heeft van die groote diensten die dese personagie u-lieden ghedaen heeft: Oock van die ghenegentheyt die hy ghestadichlick gehadt heeft/om die Verbintenissen tusschen Vranckeryck ende desen staet te mainteneren / d'welck syn so dappere ende aensienlycke proeven syner ghetrouheydt / datse schynen alle quaet vermoeden van verraederie ende ontrouwe uyt te sluyten: Ende nadien syne Mt. tot hier toe hem niet culpabel ofte schuldich houden en can dat hem dan door merckelycke ende ghewisse proeven die misdaet moghe blycken/ende voor oogen ghestelt worden.

So dan even wel nae so veele goede en̄ waere advysen / die u van weghen den Coninck onsen Meester voorgestelt zyn/ ghy veel licht den wech der ghestrengheyt verkiest/ sal syne Mayt. die eere behouden / dat hy u-lieden heeft ghegheven (d'welck oock eenen waren bondt-genoot ende Vrient toe-staet) eenen seer heylsaemen ende vasten staet/ waer van t'gebruyck ende de uytcomste voor uwē staet alsoo gheluckich/ als het teghen-deel van dien ghevaerlyck soude zyn/ende sal oock zyne Mayst. over het gheringhe Respect t'welck ghy syne raeden / beden / ende vrientschappen ghegheven hebt / sich grootelycks vertoornt houden/ het welcke strecken sal om soo veel verminderinghe syner gunste te ghenieten / als in het voorleden ghy hem vaerdich en gunstich tuwaerts ghevonden hebt.

De Heeren Gheneraele Staeten dese yverighe Harangue der Franscher Ambassadeuren gehoort/ende wel beherticht hebbende / hebben raedsaem ghevonden aen syne Mt. desen hier volghenden brief te schryven / tot andwoorde op de selfde:

Brief der Gener. Staeten aē den Coninc van Vranckeryck.

Sire,

De ghestaedighe proeven die het uwe Mayt. belieft heeft ons tot verscheydene gheleghentheyden te betoonen / hebben ons genoechsaemlyck doen zien met welke zorghe uwe Mayt. ghetroffen is over den welstant ende ruste van onsen Staet/ waer van uwe Ambassadeurs ons verscheydene verclaringhe / wt kracht van bevel van date/den 28. Novemb. laetsledē/ gedaen hebben. Wy versoecken ootmoedelyck / dat uwe Mayt. zich ghelieve te verseeckeren/dat niemand van alle de gene die de eere uwes Bondt-ghenoodschaps ghenieten / ons noch in affectie/ nochte in ghetrouwicheydt / te boven en gaen / in die begeerte ende plicht van de selfde zorchvuldelycken alle schuldighe danckbaerheydt te betoonen. Maer/Sire, Het soude ons met rechte mishaegen moghen/ zoo uwe Mayt. bevanghen wierd om andere/hoedanighe die souden mogen wesen/ meer vertrouwē op het beleyd der saecken van ons gouvernement toe te draghen/als ons/die de selve zyn/die ontfanghen hebben de vernieuwinghe van de bevestinghe ende volherdinghe in den milden bystant uwer gunste ende Koninghlycker handt / Want wy weten/ datter in desen ghevalle zyn/die ons welvaren of weynich gunste toe-draghen/of weynich kennisse hebben van de redenē/ die oorsaecke tot dese Reformatie ghegeven hebben. Wes halven wy/Sire, gheheelyck gheresolveert zyn / op het volcomen betrouwen dat wy in uwe billicheyt ende voorsicht hebben / sonder omsicht de zorghe te continueren/die wy de ghewisheydt van onse Unie ende ruste schuldich zyn/door soete ende Wettelycke middelē/ teghen alle factien van binnen ende buyten. Ende uwe Mt. zal sonder twyfel van onse handelinghe vernoecht syn / door de zorghvuldige opmerckinghe / die wy in t'ghehandelde plegen sullen/ waer af wy t'allen tyden uwe Mt. getrouwe reeckeninghe geven willen: ende ondertusschen bidden wy God/Sire, voor den voorspoet/ vermeerderinghe / ghesontheydt / ende langhe leven van uwe Mayt. Uyt den Haghe dese 19en. Decemb. 1618.

Hier nevens sonden de Heeren Staeten een volcomender verhael ende bericht van het gepasseerde/ende haer gebesoigneerde / als oock belofte van hare sorghe over het ghene dat noch te doene resteerde / vastelick hopende dat syne Mt. alle quaet nae-dencken/ d'welck eenige desen Staet niet al te gunstich / hem mochten hebben in-gheprent/d'welck wel eenighe plaetse by syne Mt. ghevonden heeft/ Maer andere hebben de selfde wederom ghesocht ende ghepooght in een ander gevoelen/ Jae in een mis-vertrouwen tegē dese Landen te brenghen.

Meer-maels nae desen hebbē de Fransche Ambassadeurs allen vlyt ende neerstichheydt aenghewendt / om de Heeren

1619.

Gener. Staeten ende syn Princ. Exc^e. te beweghen eenen anderen voet van procederen te nemen teghen de ghevangene/ als sy voor hadden/ Maer hare H. M. eñ syn Princ. Exc^e. hebben gheoordeelt datter in dese groot-wichtighe saecke moste p'ver ghebruyckt worden / ende datmen sonder oogh-luyckynghe noodsaeckelick most doen t'ghene dat den wel-stand des Lands was voorderende.

Interest Reip. ne peccata maneant impunita.

De Vrienden der ghevanghene sollliciteren voor de selfde.

De Vrienden der ghevanghene / doch by naemen de Huysfrouwe ende Kinderen van Oldenbarnevelt / hebben by Requeste aen de Heeren Staeten van Holland ende van West-Frieslant versocht/ dat de selfde mochten ghestelt worden in handē ende tot judicatuyre van de Staeten van Holland ende West-Friesland/ wien ondersaeten sy eyghentlick waren/ ende in welcker Land ende dienst sy gheleeft hadden/ Voor-wendende ende urgerende tot desen eynde het Privilegium De non evocando, d'welck sy op het schoonste ende favoraebelste weten te allegeren.

Maer de Heeren Staeten van Holland ende West-Friesland hebben de Supllianten haer versoeck afgheslaeghen/ overmits de ghevanghens waren ghapprehendeert wt den naeme van alle de Provintyen/ teghen welcke alle sy gesondicht ende mis daen hadden.

Daer worden xxiiij. Richters ghecoren in de saeke der gevangene.

Ende daer is eyndelick goet gevonden ende veraccordeert / datter vierentwintich Richters/ drye fiscaelen / ende eenen Secretaris souden ghecoren worden/ om dese saeke by der handt te nemen/ ende af te handelen.

Twaelf van dese Richters warender vercoren wt Hollandt ende West-Frieslandt/ ende twaelf wt d'ander Provintyen/ wt yeder Provintye twee/ de Fiscaelē waeren d'een wt Gelder-Land/ d'ander wt Hollandt / de derde wt de Provintye van Utrecht.

Dese xxiiij. Richters hebben op den xx. Februarij den Staeten Generael by eede belooft/ dat sy in alle gerechticheyt/ sonder aensien van persoonen / besyden stellende alle gunst of misgunste / oprechtelick souden oordeelen/ gelyck sy sulckes voor God dachten te verandtwoorden. Den xxj. Februarij hebben dese Richters begost te besoigneren in de saeke van de Ghevanghene/ vergaederende alle daege tweemael/ eens voor dē noene/ ende eens nae den noene: Sy hebben malcanderen met eede verplichtt alles secreet te houdē/ tot wt-dracht der saecke / d'welck sy oock ghedaen hebben / also dat het selfs t'Collegye der Generaele Staeten / noch oock de Raeden van Staete niet ghecommuniceert en is wat de ghevanghens bekent/ ofte watmen haer overtuyght heeft.

d'Ambassadeur Boisisse vertreckt wt den Haeghe.

Mons de Boisisse extraordinaris Ambassadeur des Conyncx van Vranckeryck/ is in Martio wt s'Graeven-Haeghe nae Vranckeryck vertrocken / (niet wel ghecontenteert synde) nae dat hy alles in faveur van Barnevelt ende d'andere ghevanghene hadde ghedaen / wat hem te doene mogelyck was.

De Heeren Staeten wel wetende dat hy geen favorabel rapport doen en soude van het ghebesoigneerde hier te Lande/ hebben datelick eenen expressen Courier aen haeren Ambassadeur den Heere van Langnerack hem naeghesonden/ met copye van de laetste propositye die Boisisse in hare vergaederynghe ghedaen hadde/ ende daer by de andtwoorde die haere H. M. daer op ghegheven hadden / belastende den Heere van Langherack de selfde den Conynck ende synen Raedt te presenteeren/ eñ daer by te vermelden/ dat Boisisse gheweyghert hadde dese andwoorde te ontfanghen; Te ghelycke oock weygherende in dancke aen te nemen eenige presenten die hem van weghen de Heeren Staeten wierden gheoffereert. Desen Courier is te Paris aenghecomen voor den Ambassadeur Boisisse. De Conynck ende synen hooghen Raedt d'andtwoorde der Heeren Staten ghelesen hebbende / syn met de selfde ghecontenteert ende wel te vreden gheweest/ ende hebben gheoordeelt dat Boisisse quaelick gedaen hadde/ soo het een/ als het ander weygherende: Maer als Mons de Boisisse te hove was ghecomen/ ende alles op syn wyse vertelt hadde/ So is de Conynck beter met hem te vreden gheweest.

De ghevanghene houden correspondentye wt haere ghevanckenisse.

DE ghevanghene Pentionarisen/ ende Moesberghe / hebben met groote behendicheydt nu en dan briefkens wtghesonden aen hare Huysfrouwen / ende hebbender oock eenighe van de selfde wederom ontfanghen / onaenghesien de naeuwe wachten ende alle voorsichticheyt om sulcks te beletten/

1619.

letten / aenghewendt. Barnevelts Huys-
frouwe heeft eens haeren man ghesonden
eenighe schoone peeren van haer eyghen
ghewas / De Sergeant die met syn Sol-
daeten de wacht hadde voor Barnevelts
caemer / heefter twee ofte drye wt gheno-
men / die hy syn Huysfrouwe ghebrocht
heeft / die de selfde op-snydende / in d'eene
ghevonden heeft een penne daer een brief-
ken in was / dwelck stracx in handen van
syn Exc. ende de Richters ghebracht is.
Oock heeft Barnevelt een cyffer ghehadt
dwelck hy ende de syne conden lesen / ende
hy heeft nu en dan met groote behendic-
heydt een briefken in dit cyffer aen syn
Huysfrouwe ende kinderen gheschreven
ende ghesonden.

Grootius beschrijft ende gheeft aen den dach eē belydenisse syns gheloofs.

De Pentionaris Grootius (die een seer
gheleert man is / ende cloeck van verstan-
de) heeft in de ghevanckenisse ghemaeckt
een belydenisse syns Geloofs / synde een
T'saemen-sprekynghe tusschen den Vae-
der ende de dochter / de Vaeder braecht
met een versken / de dochter andtwoordt
in Rym / oock met een versken / in slechten
Rym / sonder Poetissche verbloemynghe /
maer seer aerdich ende fraey / sy is rechte
voort in allemans handen.

De E.E. Heeren Marquette ende Aersens ghenaturaliseert.

Den xxij. Ianuarij deses Jaers
hebben de Heeren Staeten van
Hollandt ende West-Frieslandt /
in den Haeghe Staets-wyse ver-
gaedert synde / den Heere Daniel de Hart-
ain Heere van Marquette, Luytenant Generael
van de Ruyterye deser Landen, ghenaturali-
seert / soo ten aensien van de langhe ende
ghetrouwe diensten den Gheunieerden
Provintyen gedaen / als oock ten aensien
van de staetelicke goederē die hy in Hol-
landt heeft / hebbende ghecocht de Heer-
lickheydt Heemskercke van den Graeve
van Arenbergh, noemende nu de selfde
Nieu-Marquette, nae den naeme der Heer-
lickheydt die hy in Walsch-Vlaenderen /
ghedurende dese inlandsche Oorloghen /
verlaeten hadde.

De selfde eere hebben oock de Heeren
Staeten ghedaen Francoys Aersens, des
Heeren Cornelis Aersens, Greffier der Hee-
ren Gener. Staeten Soone / om ghelycke
redenen als hier boven verhaelt syn / hy
ettelicke jaren lanck synde gheweest Am-
bassadeur in Vranckerijck van weghen
dese Gheunieerde Provintyen / ende ghe-
cocht hebbende de treffelicke Heerlick-
heyt van Sommelsdijck. Dese beyde Per-
soonen syn gheadmitteert in het ghetal
der Edelen in de Staeten van Holland.

Eenen man van Berghen in Henegouwe come te Dordrecht ende wederom.

Daer is in Ianuario eenen seeckerē
persoon van Berghen in Hene-
gouwe te Dordrecht ghecomen /
segghende datter eenen Jesuwijt
aldaer ghepredickt hadde / Datter eenen
Synodus in Hollandt by de Ketteren ghe-
houden wierdt / ende dat de Duyvel al-
daer in de versaemelynge gecomen was /
ende den Bisschop die wt Engelandt
tot dese Synode ghesonden was / wt de
vergaederynghe geruckt ende wech ghe-
voert hadde / daer het alle de aenwesende
Predicanten ende andere so Polityeque /
als kerckelicke Persoonen ghesien had-
den / Daer by voeghende / dat oock de Præ-
ses ende Assessores van den Duyvel waren
op genomen in de hoochte ende in stucken
gepletter. Seyde dat hy expresselic daer-
om te Dorth ghecomen was / om te sien
of het waer was. Mē heeft hem gebracht
ter plaetse daer de Synodus was / alwaer
hy met syn eyghen ooghen den Enghel-
schen Bisschop / den President / ende Asses-
sores ghesien heeft / Soo dat hy met der
waerheydt heeft cunnen segghen ende ge-
tuyghen / Dat dit een schreckelicke ver-
sierde leughen was / weerdich ghestelt te
worden so by vele andere / als oock by die
welcke de Jesuyten voor ettelicke jaren
wt-sintten / segghende ende schrijvende /
Dat Theodorus Beza binnen Gheneven op
syn doot-bedde ligghende / hadde weder-
roepen alles wat hy geleert ende geschre-
ven hadde teghen den Paus ende Room-
sche kercke / eñ dat hy stierf in de Paep-
sche ofte Rooms Catholijcke Religye /
welcke grove leughen Beza selfs schrifte-
lick heeft weder-leyt ende betoont ver-
dichtt te wesen door eenen Jesuwijtschen
yver.

D'Ondersaeten deser Landen heb-
ben eenighe jaren herwaerts / ge-
durēde de Trefues, groote schae-
de geleden op de Zee / soo in Spa-
nyen / als elders onder het Spaensche ge-
biet / door het aen-houdē van hare schepen
ende goederen / Ende niet tegen-staende
verscheydene clachten ende Remonstran-
tyen des halven by hare Hoocheden hier
over ghedaen / Soo en syn sy tot gheen
reparatye nochte vergoedynghe harer
gheledene

1619. gheledene schaede cunnen gheraecken. Verhalven soo sijn de Heeren Generaele Staeten veroorsaeckt ghewoorden dese saecke met ernst by der hant te nemen/ende hebben tot dien eynde alle de Collegyen der Admiraeliteyten toe-gheschreven/ dat sy van alles pertinente informatye nemen souden/ ende sulckes hare Hooch: Mog. souden toeschryven/ om de reparatye daer van te voorderen. Tot desen eynde hebben de Heeren der Admiraeliteytē dese hier volghende publicatye met ghedruckte af-lesynghe/ende aen plackynge ghedaen.

ALso de Hog. Mog. Heerē Staeten Generael deser Vereenichde Nederlanden bevindē ende verstaen, Dat de clachten van de ingesetene der selfder Landen Koop-lieden ende Schipperen over hunne geledene schaeden in't arresteren, aen-haelen, gebruycken, ende misbruycken van de Schippers, schepen, ende der selver Koopman-schappen in Spaenyē ende elders onder het gebiet van dē Coninc van Spanyen, wel sijn gefondeert, sulcx dat daer inne dient versien, &c. Ende hare Hog. Mog. noodich achten de clachten de particuliere te ontrecken ende de selve aen te nemen, ende aen de Eerst-Hertogen reparatye daer van te versoeckē: So sullen alle Coopliedē ende Schippers, woonēde in dē districte van t'Collegye ter Admiraliteyt, residerende binnē deser Stede, die in voegen als vooren beschaedicht sijn, van hunne beschaedicheden mogen maeckē pertinente & exacte declaratye, met eene deuchdelicke ende gesommeerde taxatye, ende die behoorlic geteyckent in voorsz. Collegye over-brengē, binnen den tijdt van xiiij. daegen, omme terstonts daer naer, ten eynde als vooren, aen hare Hog. M. ghesonden te mogen werden. Gedaen ter vergaederijnge van de voorschreven Raedē Admiraeliteyt, desen xv^en. Februarij, 1619.

Jacob Laurensz.

De Heeren Gener. Staten hebben deser saeken halven aen den Hertoghe van Brabandt gheschreven / versoeckende reparatye/als wesende dit gewelt een inbruecke van de Trefues, maer alsoo sijne Hoocheydt de brieven van haere H. M. niet en beandtwoordde / soo hebben sy iterative aen sijne Hoochept gheschreven/ eñ haere brieven by eenen expressen overghesonden / præfigerende den tijdt van vier maenden/in welcken tijdt so de Hertoghe haer geen satis-factye en gaeve/soo souden sy veroorsaeckt wesen so-daene middelen by der handt te nemen / als sy daer toe de beste ende bequaemste souden achten. De schaede die d'inwoonders deser Landen gheleden hadden / ghedupperende de Trefues, wiert by verscheydene begroott wel op vyftich tonnen schats.

Oock hebben de Heeren Gener. Staeten ende sijn Princ. Exc^e. (om grootwichtighe redenen haer daer toe moverende) A. VVaele, Heere van Moesberghe, die in de troubelen ghewеest is een van de Staeten des Landts van Utrecht/ja een van de aen-sienelijckste onder de selfde/ ghevanckelick laeten haelen / door hondert Ruyters wt Zutphen / van het huys te Mervelt, in het Sticht van Munster gheleghen/ maer sijnde een leen des Vorstes van Cleve. Dese Ruyteren hebben den boven-genoemden Heere van Moesberghe van dat huys meer ghedraeghen/ dan ghelepdt/hy teghen-sportelende ende teghen-worstelende soo seere als hy eenichsins conde. Op den $\frac{31}{21}$ Ianuarij hebben sy hem binnen Zutphen ghebracht / daer hy in goeder bewaerynghe is ghewееst tot op den xxxj. Ianuarij stylo antiquo, ende is als-dan met goet convoy van dertich Ruyteren over de Velau nae Rencom ghebracht / ende van daer voorts met goet convoy van 18. of 20. Musquettiers te waeter nae den Haeghe / alwaer hy den 12. Februarij st. n. is aengecomen/ende ghevanckelijck ghesett in een caemer op het Hof/ daer Oldenbarnevelt ende d'andere Pentionarisen saeten. Sijn Huysfrouwe/

De Heere van Moesberghe wierdt ghevanckelick binnen Zutphen ghebracht.

1619.

met verscheydene van sijne vrinden ende bloed-verwanten sijn nae den Haeghe gereyst/versoeckende by de H. M. Heeren Gener. Staten ende den Prince van Oranyen / hem te moghen / onder vaste cautye ende borchtocht / wt de ghevanckenisse crijghen (hopende dat hy sich soude cunnen ontschuldighen in t'gene daer om hy ghevanghen was /) maer te vergeefs / hy en mocht niet meer privilegye hebben als d'ander ghevangene / dewyle sy gelijcke (al hoe wel niet even groote) fouten hadden begaen.

Groote verhooghijnge des ghelts in weynich jaren.

ALsoo te deser tijdt alle goudene ende silveren pennijngen seer hoge wierdẽ opgedrongen/so isser in Febr. deses jaers een nieuwe Evaluatye ghemaeckt / die ick hier niet en stelle/ als sijnde in alle mans handen. Maer ic en can niet nae-laeten/ tot contemplatye van mijnen leser/hier in het corte by te voeghen eñ te verhaelen de Evaluatye des ghelts/ naemelick hoe het selfde verhoocht is in weyniger als CL. jaeren herwaerts/ daer doch het gout eñ silver/nae het ontdecken van de Indyes/ van jaer tot jaer soo seere is vermenichfuldicht door gantsch Europa. Ick sal hier alleen eenighe species stellen / sonder daer by te voeghen van hoe veel stucken sy in het marck sijn.

Dit was de Evaluatye des jaers

	1489.	1520.	1526.	1619.
De Fransche SonneCroon	24. st.	36. st.	40. st.	76. st.
Gouden Leeu	30. st.	44. st.	50. st.	92. st.
Roosenobel	56. st.	85. st.	97. st.	9. g.
Angelot	37. st. 16. mytẽ	57. st.	95. st.	6. g.
Henricus Nobel	50. st.	75. st.	86. st.	8. g.
Ducaet van Hongeren, &c.	26. st.	38. st.	43. st.	4. g. 2. st.
Andries gulden	00	29. st.	33. st.	59. st.

Alle andere gouden ende silveren pennijnghen sijn nae advenant verhoocht/eñ liepen noch hoogher in dese Landen eer het Placcaet der H. M. Heeren Gheneraele Staten / in Februario deses jaers 1619 is ghepubliceert.

De Schepẽ by de Admiraliteyten deser Landen wtghesonden doen de zeeroovers groote afbreucke.

DE schepen int voorighe Jaer by de Hoogh Moghende Heeren Staten deser Landen in Zee ghesonden / tot toomijnghe van de Zee-Roovers haer te Algiers onthoudende / onder protectye van den Turckschen Vice-Roy aldaer/ hebbẽ haer devoir soo wel ghedaen (een goedt deel van die ghesellen de voeten spoelende int ruyme waeter daermen den haerijnck vanght) dat de Vice-Roy, als oock de Duane van Algiers in Novembri 1618. aen de Heeren Staten gheschreven ende versocht hebben / dat sulcke hostiliteyt mochte op houden/belovende dat sy hin-voorder de schepen deser Landen souden onverhinderlic laeten reysen / vlieten ende vlotten daer het de selfde believen soude / sonder haer eenighe schaede aen te doen : Waer op de Heeren Staten aen den Excellentissimo ende Generalissimo Seignor Hussen Ahbela, in dato den xx^en. Martij hebben gheandwoort / dat hare H. M. vernomen hebbende dat de Onder-saeten deser Landẽ van het volck ende schepen van Algiers/ als vyanden wierden ghetracteert / ghenootsaeckt waren gheweest/ nae langhduyrighe patientye/so grooten ongelijck/ niet langher te cunnen noch willen verdraeghen / Maer hadden gheresolveert schepen van oorloghe wt te senden / tot beschermijnghe van hare Ondersaeten/ der selver schepen ende goederẽ/ ende om den moetwille van de schepẽ wt Algiers gevaeren/te castigeren/ ende reprimeren/ sijnde van meynijnghe daer in te continueren met meerder vigeur ende couragye/ ten ware dat sijn Exc^e. ende die van Algier de hare van soodaenich voornemẽ

ende

1619.

ende daetelickheyden effectuelick deden desisteren / Edoch alsoo hare H. M. wt den brief van sijn Exc^e. verstonden / dat de selfde voor het toe-comende soodanighen cours begeerden te doen cessceren/ midtsgaeders ordre te stellē/ dat de Schepen ende Ondersaeten van dese Landen/ de Zee vrij ende onghemolesteert souden moghen frequenteren/ ende hare navigatye ende handelijnghe drijven / Soo verclaerden hare H. M. daer op / dat sy in sulcken ghevalle van harer sijde oock te vreden waeren/ die Capitulatyen van sijne Keyserlicke M^t. te onder-houden / ende teghen de schepen ende Onder-saeten van Algier gheen hostilitept te laeten plegen: Wel verstaende / dat hare H. M. goede verseeckerijnghe werde ghedaen/ dat deser Landen schepen ende Inghesetene de Zee frequenterende / by die van Algier in gheender-hande manieren sullen werden aen-getast/ besocht/ beschaedicht/ ofte in hare navigatye verhindert/ ende dat sy ten selven eynde eenige Ostagiers wt de Duane aen de schepen van Oorloghe deser Landen souden senden / ende strickt verboth doen/ dat alle de schepen ende inghesetene van Algiers haer souden onthouden/ op groote penen / van teghen de Ondersaeten deser Landen / directelick ofte indirectelick yets te attenteren: Om hier van des te beter verseeckert te sijn/ waren hare H. M. gheresolveert hare schepen van Oorloghe in ende ontrent de Middel-landtsche Zee te laeten continueren/ om te letten of die Capitulatyen oock werden nae-ghecomen / in welcken ghevalle sy van de schepen van hare H. M. geen hostilitept soudē hebben te vreesen/ Maer indien wederom nieuwe Contrarietepten souden ghebeuren met het besoecken/ aenhouden/ beschaedighen/ ofte berooven van de schepen ende Ondersaeten deser Landen/ Soo waren de schepen van Oorloghe deser Provintyen ghelast haer daer over te revengeren / ende hare H. M. verclaerden gheresolveert te sijn noch meerder equipagye van schepen/ tot af breucke van die van Algiers te willen doen / ende ten fijne voorsept in aller diligentye derwaerts te senden ende te houden: Ende om de expresse ende finaele intentye syner Exc^e. ende die van de Duane, midtsgaeders van die van Algier int ghenerael / te moghen bespueren / versochten hare H. M. dat volgens de Capitulatye met syne Keys. M^t. gemaeckt/ alle de ghevanghene / deser Landen Ondersaeten/ gheen wt-ghesondert / in volcomen Libertept souden werden gestelt/ ende alle schepen der selfder gerestitueert/ als oock de goederen den selfden afgenomen/ noch in esse ofte wesen sijnde/ &c.

Dit en was noch niet alles voltrocken als ick een eynde maeckte van dese mijne Historissche memoryen.

Groote moeyten en swaricheden binnen Lupck ontstaen.

IN Februario deses jaers heeft Antoine Mibais Burgher binnen Lupck / een Requeste ghepresenteert aen de Heeren Gheneraele Staeten deser Landen/ claeghende van den overlast ende het ongelijck dwelck hem ende anderen Burgheren van Lupck wierden aenghedaen ter causse van de Ghereformeerde Religye daer sy professye van deden/ doch dese vervolghijnghe ende overlast teghens hem ende andere Religions-verwanten gheschach onder den naeme ende pretext/ dat hy ende sy met malcanderen practiseerden/ met hulpe van de Staten/ haer Meysters te maeken van de Stadt van Lupck/ &c. Daer sijn op desen naeme verscheydene Burgers dier Stadt gevanckelick gesett/ jae daer is eenen opgehanghen / als sijnde eenen oproer-maeker/ die nochtans sulckes tot der doot toe heeft ontkent/ maer wtghelepdt wesende om ghericht te worden/ soo heeft hy beleden dat hy storf in de Gereformeerde Religye / ende hy en heeft gheensins willen luysterē nae de woorden van den Paepe/ die by hem was. Eenen die ontloopen was hebben die van Lupck doen vervolghen/ ende aentasten te Herstal, sijnde een Dorp den Prince van Oranyen toebehoorende.

Den Agent van Lupck in s'Graeven-Haeghe residerende / heeft dit alles ghexcuseert soo hy best conde / segghende dat het oproerighe menschen waeren/ die wel grootelicx verdient hadden gestraft te worden / anderen tot een exempel. Maer alsoo men daeghelicx meer ende meer in ervaerynghe ghecomen is / dat het niet anders en was dan den haet van de Religye/ waer van haere H. M. ghenoechsaem bericht hadden/ Soo hebben haere H. M. dit in deliberatye ghelecht met den Prince van Oranyen / ende de Heeren Raeden van Staeten / die des eens sijn ghewordden / datmen eenen brief

1619. met goeden incket aen die van Lupck soude schryven/om haer aen te wijsen het groot ongelyck d'welck sy niet alleen dien particulieren persoonen aen en deden/ maer oock haere H. M. selfs / als oock den Doorluchtighen Prince van Oranyen.

Hier toe sijn haere H. M. mitsgaeders syn Exc^e. des te meer geneycht geweest/ om dat de voornoemde Mibais van die vã Lupck beschuldicht wort / dat hy van de Trefues eenen tocht met syn Exc^e. heeft helpen doen/als syn Exc^e. eenen aenslach hadde op Maestricht / d'welck doch die van Lupck (willen sy voor neutrael ghehouden wesen) niet en roert of aen en gaet: Oock om dat die van Lupck syner Exc^e. jurisdictye hebben ghevioleert:

Den brief welcken de H. M. Heeren Staten aen den Cancelier ende Raeden van Lupck gheschreven hebben/luydt aldus:

Opschrift.

Aen de Heeren Cancelaer / ende andere van den gheheymen Raedt van syn Hoocheyt den Prince van Lupck.

Brief der Heere Staeten aen den Cancelier ende Raedē des Princendoms van Lupck.

Mijn Heeren,

INdien het u belieft te her-vatten / ofte ten weynichsten te her-dencken den inhout van alle onse brieven/ende intercessyen/ die wy tot verscheydene stonden gheschreven hebben aen syn Hoocheydt den Prince van Lupck / ende aen V. E. L. belanghende de clachten / ende doleantyen der burgheren van Dordrecht/ ende van andere Steden deser Landen/ die om de Religye wt de Stadt ende het Landt van Lupck / ghedurende onsen oorloch / herwaerts ghevluchtt syn / als oock nae onse Trefues, over het quaet tractement d'welckmen haer heeft aenghedaen / soo binnen de Stadt van Lupck/ als oock ten platten Lande / als sy daer quaemen om ordre te geven op de administratye ende ontfanck van haere goederen ende Renten / als oock om haeren coop-handel aldaer te dryven / niet aensiende de vryheyt die daer in tot allen tijden is onder-houden gheweest tusschen de Gheunieerde Provintyen / ende het Landt van Lupck / soo en sult ghy niet anders vinden dan maetighe / beleefde/ ende eerbiedinghe manieren van handelinghe / met presentatye van onder-houdinge van alle goede naebuyrschap/ neutraliteyt / ende vriendelycke correspondentye/ als dat betaemt onder naebuyrē/ die malcanderen soo nae ghesetten syn/ ende dat de selfde tot geenen anderen eynde en waeren tenderende/ dan dat het syne Hoocheyt/ende V-lieden woude gelieven de boven-gheroerde clachten te verbeteren / sonder toe te laeten dat die Supplianten souden worden ontrustet ende quaelick ghetracteert van weghen haere Religye / ende dat haer tot dien eynde goet recht mochte weder-vaeren/ ende goede expeditye van Justitye:

Syn Hoocheyt/ ende ghy-lieden weet oock seer wel / indien het de selfde belieft te weten/ dat wy altijt alsoo hebben ghetracteert/ontfanghen / ende onthaelt in alle onse Steden / de Burghers van Lupck / mitsgaeders alle andere Coopliedē eñ inwoonders des selfden Lands/ van wat Religye dat sy oock mochten syn (daer van men geen onder-soeck gedaen en heeft) datter noyt/ tot noch toe/ van syn Hoocheyt/ ofte van V lieden/ eenighe clachte ter contrarye aen ons ghecomen en is/dat meer is / wy hebben de Agenten van syn Hoocheyt/ofte die ghylieden herwaerts ghesonden hebt / hier laeten haere residentye nemen / sonder te onder soecken wat haeren last/handelynghen/ ofte correspondentyen waeren/ onaenghesien dat sy professye doen van de Roomsche Religye / ghenietende volcomentlick † het recht der volckeren / ons oprechtelick verlaetende ende vertrouwende op de verclaerynghen van syn Hoocheyt ende uwer E. L. op onse voorverhaelde intercessyen ghedaen / als dat de voor-seyde Doleanten niet verbonden en waeren professye te doen van het Catholijcque Gheloove / ende dat noch hier en boven syn Hoocheyt hadde gheordonneert in synen Raedt / ende wel ernstich bevell aen alle syne Richteren ghedaen/ datmen die Supplianten / van wat staet ofte qualiteyt dat sy waeren/soude goede ende corte expeditye administreren / sonder dat die clausule van professye te doen van het Catholijcque Gheloove/ daer by staet / d'welck alles ons ghebleken heeft by originele Acten/als oock in conformite van de andtwoorde / die het u belieft heeft ons te geven op eenighe onser voorverhaelder brieven/alsoo dat wy u-lieden de alderminste oorsaeke of scrupul niet en

hebben

1619.

hebben ghegheven / ofte laeten gheven/ van eenichsins te twijfelen/ aen onse goede trouwe ende intentye tot uwen Staet ende Stadt van Luyck:

Hierom is het / dat wy ons soo veel te meer verwonderen over de extraordinaire/ onbetaemelicke/ ende tyrannycque proceduyren: onder-soeckynghen/ pijnynghen/ ende executyen/ diemen nu onlancx heeft gedaen binnẽ de Stadt van Luyck/ teghens die van de Religye / niet alleen teghens burgers der selfder Stadt/ Maer oock teghens eenige burghers der Stadt van Dordrecht onse Onder-saeten / ende by naeme teghens Iean VVillemotte , ende eenen ghenoemt Vrbin, ende andere / diemen noch is ghevanckelick houdende/ Zijnde oock ghedecreteert het vanghen van Anthoine Mibais, onsen/ ende des Princen van Oranyen Commis / hier in den Haege residerende / die tusschen de seventien ende acht-tien jaren is gheweest in onsen dienst/ ende is ghebruyckt gheweest om te vernemen ende te bestellen eenighe onser/ ende syner Exc. affayren soo binnẽ de Stadt van Luyck/ als elders/ Hem beschuldighende (ter quaeder trouwe) ende teghens alle apparentye) dat hy / ende de boven-verhaelde Ghevanghene/ met d'andere van de Religye / t'saemen kennisse ende deel hebben souden van eenen aen-slach / den welcken wy souden hebben ghehadt/ ende ghemeynt in het werck te stellen op Christ-dach laest verleden/ meynende in te nemen/ te plonderen/ ende in brant te steeckẽ de Stadt van Luyck/ D'welck even sulck eene valsche/ leugenachtighe/ ende verraedersche/ ende deur de Jesuwyterye uwer Stadt verdachte ende versierde bedriegherye is / Als die van Nero gheweest is teghens de Christenen binnen Roomen / te syner tijdt/ als hy die Stadt hadde laeten in brandt steecken: Wes halven/ ende om onse eere/ reputatye / ende authoriteyt in haer gheheel/ ghesont ende ongequetst te behouden by alle Princen in Christen-rijck / Soo hebben wy het noodsaeckelick gheachtt u-lieden desen teghenwoordigen te schrijven/ ende by desen expressen Trompetter over te senden/ Versoeckende ende begeerende/ dat ghy ons wilt reden ende satisfactye gheven van de valsche/ leugenachtighe/ verraedersche / versierde ende verdachte imposture/ bedriegherye/ ende beswarynghe/ ende dat met reparatye / van onse eere ende reputatye/ tot onsen contentemente/ die noyt gedacht en hebben sulck eenen leelicken / vilaynen / ende onmenschelicken aen-slach voor te nemen op uwe Stadt Luyck/ nochte op eenighe andere van onse vrienden ende neutraele naebuyren / Soo dat wy niet anders en cunnen apprehenderen ende voor seecker gheloooven ende verstaen / dan dat die voorseyde Jesuijtsche imposture ende bedriegherye is erdacht wt vyandschap/ volcomentlick gheformeert tegens onsen Staet / ende wt haet van de Ghereformeerde Religye.

Ende sult tot dien eynde voor eerst ontlasten ende ontslaen met der daedt wt de gevanckenisse de boven-genoemde Burghers van Dordrecht / ende andere van de Religye/ repareren de injustitye/ het onrecht ende ongelyck begaen aen de Geexecuteerde / weder-roepen het decreet ghenomen van het aen-tasten ende vanghen ghemaeckt tegen de boven-genoemden Antoine Mibais onsen Commis / hem ontschuldighende (nae t'ghebruyck van rechte ende Justitye) van de op-geleghte beschuldynghe/ hem herstellende in sijn voorich wesen/ ende vrydom / op dat hy moghe continueren ende sich voort-aen ghebruycken laeten in onsen dienst / ons by desen onsen Trompetter op alles uwe andwoorde ende resolutye / over-sendende/ ende dat volcomentlick ende chathegorice, ende soodaenighe/ als betaemt / tot onser satis-factye ende contentement/ over sulck een grove injurye ende hoop van ignominie teghens onse eere/ die ons soo lief is / als de behoudenisse van onsen Staet is/ Wy dit verwachtende/ sullen midler wijle//

Mijn Heeren,

den Schepper bidden / u te behoeden in ghesontheydt / in een lanck ende ghelucksaelich leven.

Wt den Haeghe / desen sesten Martij, 1619.

Desen ernstighen brief der Heeren Gener. Staeten heeft de Cuer-Vorst van Cuelen/ Bisschop van Luyck/ aldus beandwoordt.

Mijn Heeren,

Andwoorde des Cuer-Vorstes van Cuelen/ op den brief der Heeré Gen. Staeten.

DIe van onsen secreten Raed van Luyck/ hebben ons ghesonden den Brief die ghy-lieden aen haer ghescreven hebt van dato den sesten der teghenwoordigher Maent / Wy en hebben

1619.

niet cunnen nae-laeten u-lieden daer op
te ſegghen / Dat wy ghelooven dat ghy-
lieden gheen wettelicke reden noch oor-
ſaecke en hebt om u te beclaeghen over de
goede naebuyrſchap/die wy aen onſer ſy
de altyd hebben onder-houden met u-lie-
den ende met de uwe/gelyck wy dan oock
wel gheneycht ſyn om daer in te continu
eren. Wat aengaet t'ghene datter ghe-
paſſeert is in onſe Stadt Luyck met onſe
criminele Onderſaeten/ So is het waer/
dat wy int eerſte niet en hebben willen
ghelooven t'gene dat ons van haer wiert
gherapporteert ende aen-gebracht/Maer
alſoomen nae der hand de ſaecke neerſti
ger heeft ondersocht / So ſyn wy veroor-
ſaeckt gheweeſt een ander reſolutye te ne-
mē tot behoudeniſſe van onſen ſtaet/ heb
bende bevonden/dat ſy geweeſt ſyn ni'ſe-
ditieuſe conventiculen ofte by-een-cōſten/
daer gevallē eñ verhandelt ſyn ſeer ſchae-
delicke propooſten/beraetſlaegyngen/ en-
de reſolutyen/ſtreckende tot openbare on
ruſte / die niet en hadden cunnen in het
werck gheſtelt worden ſonder merckelic-
ken onderganck van onſen Staet / ende
alſoo daer geen dynck en is daer eenen
Prince meer aen verbonden is/ende daer
geen grooter jalouſye en is/dan die welc-
ke deſe materye betreft/ om te vermyden
de ſwaricheyden die daer wt ontſtaen/
ghelyck ſulcx inſonderheydt te beduchten
ende te bevreeſen ſtaet in een Stadt / in
de welcke ontallicke veel aerme lieden/
ende die haeſt te beweghen ſyn / ghevon-
den worden: Soo is het dat wy ghenoot-
ſaeckt ſyn gheweeſt daer in te voorſien/
d'welck u-lieden niet vremt duncken en
moet / dewyle ghy het ſelfde in uwen
Staet ghedaen hebt/oordeelende dat (al-
leen om de verſcheydenheydt van opiny-
en in eene ende de ſelfde Religye) het be-
hoorlick was/om de ſelfde ſtaende te hou-
den / datmen daetelick het ſelfde ſoude re-
medieren. Derhalven ſoo ſult ghy ons
vriendtſchap doen/dat ghy ſulcke odieuſe
ende hatelijcke ende ſoo quaelick gheap-
pliqueerde ofte toeghepaſtte titels niet en
geeft een ſaeke die gedaen is met ſo groot
recht ende reden/als dit ghedaen is. Of
deſe miſdaeders uwe onder-ſaeten ghe-
weeſt ſyn/ofte niet/daer op ſal onſen ghe-
heymen Raedt van Luyck u-lieden vol
comene kenniſſe laeten toe-comen / daer
mede ghy u behoordet te laeten contente-
ren : Men heeft met haer gheprocedeert
nae de gewoonelicke forme van Juſtitye/
met rype deliberatye / ende nae de oude
wetten des Lands / ende niet op een ex-
traordinariſe ofte onghewoonelicke wy-
ſe van doen / ghelyck eenighe quaet-wil-
lighe u-lieden ſullen hebben berichtt.

Wat aengaet dat ghy lieden meynt
dat ghy daer mede verongheliyckt ſyt/
door dien dat (veel licht de ſelfde quaet-
ghesinde menſchen) u hebben wys ghe-
maeckt / datmen binnen Luyck diſcou-
reert/ dat ghy kenniſſe ſoudt hebben van
haere aenſlaeghen / ende datmen daer op
onder-ſoeckynghe ende extraordinariſe
neerſticheyt heeft aen-ghewendt/het can
wel weſen / dat yemandt hier van mal a
propos ende onbedachſaemlick ſal ghediſ-
coureert ende gheſproken hebben : Het
waere onmoghelick / alſoo wel als het u-
lieden in uwen Staet is / datmen onder
een ſoo groote menichte van gemeyn on-
ghebonden volcxken / alſſer te Luyck is/
ſoude cunnen vry ſyn van laſterynghe eñ
op-ſpraeke / die ſomtydts ſoo wyt loopt/
dat ſy ſelfs haeren eyghenen Prince niet
en verſchoonen/ het ſal u-lieden ghenoech
ſyn/dat wy die propooſten houden onge-
grondt/oock hebben wy beter ghevoelen
van u-lieden/ dan dat wy het ſouden ge-
looven / u lieden voor wyſer houdende/
ſus anders en ſouden wy niet naeghelae-
ten hebben u-lieden ſulckes aen te dienen/
ende nu om u-lieden te betuyghen onſe
oprechticheydt in deſe particuliere ſaeke/
ende dat het ſelfde is gheſchiet buyten
onſe meynynghe / ende dat het ons miſ-
haecht/ ſoo ſullen wy met allen moghelic-
ken vlyt beneerſtighen / dat ſulcke ofte
der ghelycke onghebondenheyt tot u-lie-
der cleynachtynghe voortaen niet ghele-
den en worden/d'welck wy gheachtt heb-
ben behoorlyck te ſyn u lieden te verwit-
tighen tot u-lieder volcomene ſatiſ-fac-
tye.

Aengaende dat ghy ſeght / dat Mibaiſe
u-lieder Agent is / ende in dienſte van
den Prince van Oranyen onſen Couſyn/
hy en heeft noyt te kennen ghegeven dat
hy ſulcx is / oock en heeft hy noyt in die
qualiteyt eenighe ſaeken ghedaen / ghe-
lyck onſen Agent by u-lieden is doende:
Derhalven ſoo en moet het u lieden niet
vremt geven/ dewyle hy van de Juſtitye
wort vervolght / dat wy hem in onſen
Staet van Luyck niet en cunnen dulden/
ten ſy dat hy ſich eerſt ſuyvere by forme
van

van rechte van de loopende beschuldijnghe die teghen sijnen persoon gaen. Immers hopen wy/ dat ghy-lieden also weynich van meyninghe sijt / ons/ synde eenen Prince des Ryck / ende neutrael/ in onsen Staet ordre te stellen / als wy sulckes gheneycht sijn te doen in den uwen: Maer om te doen blycken / dat wy wel gheneycht sijn te vol-herden ende blyven by onse goede naebuyrschap ende correspondentye / soo sullen wy altijdt doen blijcken met alle gheneyghentheydt / dat wy sijn/

Mijn Heeren

U-lieder seer Geaffectioneerden

Ferdinand Cuer-Vorst van Ceulen.

Gheschreven wt onse Stadt Bonne, den 19en. Martij, 1619.

d'Opschrift was,

Aen mijn Heeren / Mijn Heeren / de Staeten Gheneraal der vereenichde Provintyen.

De Cancelier ende Secrete Raeden van Luyck hebben dese andtwoorde de Staeten toeghesonden.

Brief van Canceler ende Raden van Luyck aen de Gener. Staeten,

MYn Heeren,
Den brief dien het uwe Ed. belieft heeft aen ons te schryven den seste deses/ hebben wy den xiiij. der selfder Maent wel ontfanghen/ den welcken wy sodaenich bevonden/ dat wy geen particuliere andtwoorde op den selfden en hebben cunnen gheven/ sonder voor-gaende kennisse van sijn Hoocheydt den Cuer-Vorst van Ceulen onsen Prince / ons versekerende dat ghy volcomen contentement ende redelicke satis factye ontfanghen sult/ Midler wyle bidden wy u-lieden te willen ghelooven/ dat de Processen/ ende eenighe executyen diemen hier gedaen heeft/ niet en sijn ghedaen om uwe H. M. te mishaeghen/ ofte om by de selfde miscontentement te veroorsaecken / Maer ter contrarye door noodwendicheydt van Staet / ende behoudenisse des selfden teghen onse ondersaeten/ die ons door hare by-een-comsten/ conventiculen / ende oproerighe propoosten / dreyghden eenen overmydelicken onder-ganck / indien hare quaede ende schaedelicke aen slaeghen niet en waren voor-ghecomen / Teghen de welcke men heeft gheprocedeert by ordinarise / ghebruyckelicke/ ende ghewoonelicke manieren/ achtervolghende onse wetten. Wat aengaet VVillemotte ende Vrbain int particulier / daer van in den uween mentye wordt ghemaeckt/ soo wel met den eenen als met den anderen / is ghehandelt als met Onders-saeten ende burghers deser Stadt/ VVillemotte synde niet alleen van hier ghesproten/ ende geboren in de voorstadt alhier/ daer hy oock een vrouwe genomen/ ende oock ghewoont heeft/ ende is noch voor een jaer daer voor afgheroepen/ ghebruyckende het burger-recht deser Stadt / om niet ghearresteert te mohhen worden als een vremdelynck.

Wat nu Vrbain aengaet/ die is oock gebooren ende afcomstich wt dit Land/ hebbende alleen versocht de burgerschap binnen Dordrecht / nae datmen ondersoeck op synen Persoon ghedaen heeft. Aengaende Mibaise, hy en heeft ons noyt doen blijcken dat hy een Dienaer is van uwe H. M. ofte van syn Exc. hy en heeft oock noyt in sulcke qualiteyt eenige saecken hier verhandelt / wy en hebben oock niet cunnen vernemen / dat hy andere woon-plaetse ghehadt heeft als in dese Stadt/ wy en hebben oock niet ghedecreteert datmen hem in ghevanckenisse nemen soude. Maer dese qualiteyt dat hy is een Dienaer van uwe H. M. ende van syn Exc. sal ons veroorsaecken die van de Justitye te vermaenen / dat sy niets teghens hem doen en sullen/ dan met vaste redenen ende goede om-sicht / ons midler wijle verlaetende ende vertrouwende op uwer H. M. voorsichticheydt ende gherechticheydt/ dat ghy niet en sult begheeren te verhinderen de rechtveerdighe straffen der criminele / oproerighe meutemaekers in onsen Staet. So veel belanght het punct van goede naebuyrschap ende correspondentye/ neutraliteyt ende coophandel / soo en cunnen wy niet anders oordeelen / dan dat de selfde oprechtelick ende ghetrouwelick sy onderhouden gheworden/ jae wy hebben reden en oorsaeke om u-lieder goede Justitye te prijsen / waer van wy de goede effecten ende vruchten in verscheydene occurrentyen bevonden hebben. Alsoo oock van gelycke en hebben wy aen onser syde geen dijnck in grooter achtynghe / als het onder-

verhouden ende bewaeren der selfder/ d'welck wy betuycht hebben door de vryheyt die wy den uwen ghegheven hebben in hare reysen/ woonyngen ende trafficquen/ ghelijck wy voortaen oock doen sullen/ wel verstaende indien sy haer stille ende sonder schandaele draeghen/ wy en hebben noyt vernomen dat eenighe der selfder quaelick sijn ghetracteert geworden. Aengaende dat eenighe quaetwillighe ende vyanden van onse ruste ende goede naebuyrschap/ by u lieden moghen ghesept hebben/ dat ghy eenighe kennisse van aenslaeghen teghen onsen Staet soudt ghehadt hebben/ dat en hebben wy noyt ghelooft/ wy en ghelooven het oock noch niet/ maer wel ter contrarye/ dat indien eenighen onrustighen ende oproerighen gheest eenighe der ghelijcke sacke soude willen hebben attenteren/ende dat sulcx tot u-lieder kennisse waere ghecomen/ dat ghy/ van weghen onse goede naebuyrschap/ ons daer van soudt hebbē verwitticht ende ghewaerschout. Hier mede bidden wy den Schepper/Mijn Heeren, dat hy u wille nemen in sijn heylighe bescherminghe eñ protectye. Wt Luyck/ desen 15 en Martij, 1619.

Breeder verhael vā den ondergancK van Pleurs.

IN het naest-voor-gaende jaer hebbe ick verhaelt de schreckelicke scheuringhe ende val der steen-clippe daer mede de Stadt Pleurs in het gebiet der Graubunders/ gheheelic is verplettert. De advisen die wy nae der hand van de Franckfortsche Misse becomen [hebben]/ vermelden/ boven het gene dat [ick] Libro xxxix. gheschreven hebbe/ dat [d]aer s'daechs te vooren eenen seer lee[lick]en stanck was/ niemandt wetende [w]aer her dat hy quam. Eenen handtwercks-man vermaende den Cancelier [V]erteman, ende andere/ dat sy haer beste [go]et met der haeste packen/ende daer me[de] wt der Stadt trecken souden: Maer [h]y is bespott ende belacchet/ soo dat hy alleen ter Stadt wt is ghegaen/ sijn leven alsoo salverende. Eenen coopman/ ghenoemt Octavius Franginus, nae Pleurs reysende/ wiert op den wech vermaent van eenige Vrouwen/ die van des handwerckers voor-segghynghe ghehoordt hadden/ dat hy niet en soude binnen Pleurs gaen/ om het pericul d'welck die Stadt over het hooft was hanghende: Maer hy sulckes belacchende/ is daer binnen ghegaen/ Soo haest als hy in der Stadt ghecomen was/ is de Stadt over-stulpt/ ende hy is met alle de andere doodt ghebleven.

Weynich daeghen hier nae hebben de Overicheyden in die Quartierē een groot ghetal arbeyders ghehuyrt ende ghesonden/ om hier of daer door te graeven/ ende eenighe menschen eñ goederen daer wt te haelen/ maer daer quā sulck eenen schreckelickē stanck/ dat niemant by dit werck en conde duyren/ ende de op-siender over dit werck heeft eē gespoock gesiē/ d'welck hem vermaende van daer te scheyden/ ende geen hand meer aen dat werck te slaē/ als sijnde al haren aerbeyt te vergheefs. Daer soude oock eenen steen ghevonden sijn/ op den welcken in het Hebreeus aldus gheschreven stont/ Alsoo spreeck de Heere, mijn woord is als een vier, ende als eenen haemer de steenen in stucken slaende: Gaet wt van Babylon, een yeder verlosse sijn siele: Niemand en verswyghe sijne sonden, want de wraecke des Heeren sal komen, ende haer sal vergholden worden na hare boosheydt.

Hæc refert M. Gothardus Arthus Dantiscanus in Merc. Gallo-Belg.

DAer is den xxix. Ianuarij st. n. ontrent Franckfort/ in den morgenstont een groote aert-bevynghe gheweest/ die de inwoonders te Conynghsteyn/ Cronbergh/ eñ Reifsenberch seer beanghsticht eñ verschrickt heeft/ des te meer om dat dit gheschiet is voor den dach/ des morghens te ses ende te seven uyren. Daer loopt een waeterken/ ghenoemt Nidda, op het welcke veel pampier-meuleus/ ende andere staen/ die tot tien uyren toe mosten stille staen/ het waeter haer benomen sijnde door die aert-bevynghe.

Groote aertbevynghe ontrent Franckfort.

Art. Dantisc. in suo Merc. Gal. Bel.

Ontrent mid-winter is het waeter eener Riviere loopende voor by ‡ Sixtuin een Stadt in Hungaryen/ ghewordden als bloet/ hebbende het coleur ende smaec van menschen bloet. Dit waeter bevrosen sijnde heeft sijn root coleur behouden/ ghelijck sulckes gesien hebben niet alleen veel duysenden van menschen daer te Lande/ maer oock veel andere/ tot de welcke van dit waeter ende ijs ghesonden is.

Waeter eenes Riviere in bloet verandert.

‡ Dese Stadt is ghelegheN in Over-Hongaren/ ende vermaert van weghen den grooten veld-slach, die Anno 1588. by re selfde gheschiet is tusschen de Christene ende Turcken,

Wt verscheydene plaetsen wordt gheschreven/ datter in Polen veler Weywoden ofte grooter Heeren/ oock eenigher gemeyne Burgheren huysen sijn beschreven ghewordden met seer selsaeme ende vremde

1619.

vremde characteren ofte Litteren/Root/ blaeu/ende ghelu. Alsmen de selfde wt schaefde/schrapte/hieu/of wiesch/so quamense stracx wederom op de selfde plact se daerse te vooren ghestaen hadden. Het heeft sich toe-ghedraeghen / dat eenen Poolschen Heere dese characteren van syn venster heeft laeten wtdoen / oock heeft hy de venster wech genomẽ/ Stracx daer nae stonden die selfde litteren die op de venster ghestaen hadden / op de deure. Als hy de deure liet verbranden/ so quamen die characteren op een taefel te staẽ: Als hy de tacfel liet verbranden/so quamen die letteren aen syn voor-hooft. Dese letteren en can niemand lesen / veel weyniger wt-legghen/ Ten ware datter eenen sulcken Daniel quaeme / ghelijck eertijds de Prophete Daniel gheweest is/ die ghelesen ende wtghelept heeft de litteren die aen de want voor den Conijnck Balthazar gheschreven wierden. Wye weet/ Of oock niet eenighe Poolsche Balthazars ghewegheu/ ende te lichte gevonden syn / ende dat derhalven Godt de Heere haer dreycht/ dat het rycke van haer sal ghescheurt ende anderen ghegeven worden. Soo veel isser van/ dat de Turcken rechte voort de Polen dapper dreyghen.

Verscheyde-ne huysen in Polen woz-den met vremde characteren beschreven.

Dan. cap. 5

Daer is in Decemb. eenen Turckschen Sjaus wt Engheland in s'Graeven-Haege aengecomen/ met een luyte ofte ghevolgh van vier-tien persoonen/ende heeft in de vergaederinge van de H. M. Heeren Staeten Gener. als oock by syn Princ. Exc. audientye ghehadt / bestaende syn overcomste meest in complementen/ presenterende hare H. M. van wegẽ den Turckschen Keyser/ synen Meyster / alle vrientschap / ende bevestynghe van alle de voorighe Contracten tusschen den Grooten Heere ende hare H. M. opgherichtt / om te moghen comen en gaen/handelen ende wandelen / in alle de Rijcken onder syne macht ende ghebiet staende. De Heeren Staeten hebben desen Turckschen Sjaus met beleeftheyt bedanckt voor die gedaene presentatye/ met vermaenynghe ende wenschynghe/ dat het selfde met der daet nu ende hier nae mochte blijcken/ Insonderheydt dat de Schepen wt dese Landen comende ende daer negotierende/ mochten ghevryet syn van de Vrybuyters in Zee. Nae dat desen Sjaus veel beleeftheydt hadde beloost/ Soo is hem synen afgheschept ghegheven / de H. M. Heeren Staeten hebben hem ende al syn volck nieu ghecleedet/ende ghedefroyeert soo langhe als hy in s'Graeven-Haeghe was gheweest / voor yeder persoon ghevende vier guld s'daechs: Noch hebben hare H. M. desen Turckschen Sjaus vereert met 300 daelers aen gelt/ ende hebben hem een schip ghehuyrt / d'welck de Landen wel 2000. guld. costen / om hem met syn volck te brengen toe Marselyen/ ofte daer ontrent.

Turckschen Sjaus in den Haege aen-gecomen.

Hy is uyt dese Landen verreyst in het eynde van Ianuarius.

Tusschen den Turckschen Keyser ende den Grooten Conynck van Persia, is eenen langhen/jae schier eenen onversoenelickẽ crych geweest. Nu onlancx syn deser beyder Potentaeten leghers aen malcanderen ghecomen/ende hebben malcanderen dapper gheslaeghen / De Turcken hebben het velt behouden/ende hebben wel hondert duysend Persiaenen verslaeghen.

De Turcken behouden een groote victorye tegen den Persiaen.

Om den curieusen Leser van desen grooten velt-slach wat breeders mede te deylen / hebbe ick goed ghedacht hier by te voeghen / den brief welcken de Vesier Asem, Velt-Overste van den Turckschen Keyser / hier van aen den Heere Haga, (Resident der Heeren Staeten deser Geunieerder Neder-Landen / binnen Constantinopel) gheschreven heeft.

Nae ontallicke groetenissen/ die in vrede eyndighen / ghelijck als onse vrientschap sulcx vereyscht.

Translaet eenes briefs van den Vesier Asem aen den Neder-landtschen Ambassadeur gheschreven.

Aen den Heere Ambassadeur van Neder-Land / wiens eynde goet moet wesen.

T'ghene wy syne E. vriendelick doen weten/ is dit: Alsoo wy voor desen gearriveert waren met het Turcksche Leger/ ende den Tarter-Cham/ op de Frontieren van VVan, hebben haer enighe van de onse in groote diligentye begheven nae de schoonste Quartieren van Persia, ghenaẽt Naheswan, die welcke sy met d'omligghende Dorpen ende plaetsen ghesaccagiert/ende over de tien duysend Slaeven ghemaeckt hebbende met eenen ongeloovelicken buyt wederom tot ons gecomen syn. Hier nae hebben wy onsen wech genomen nae Taurus, ende hebben de selfde Stadt (onder weghen / de lenghte van

Kkkkk vier-

1619.

vier-tien of vÿf-tien dach reysen meest alle Vlecken ende Dorpen verbrandende ende ruynerende) sonder groote moeyte verovert/ ende wy hebben de Persiaenen die ons recontreeden / met de hulpe Godes/ gheslaegen/ waer over een seer groote vreucht ende blytschap onder ons gheweest is.

Marcherende voorders van de bovẽghemelde Stadt Taurus nae Ardevijl, hebben wy alle de Vlecken die wy onder weghe vonden/ wel tusschen de vier ende vÿf duysend in ghetaele/ t'eene-mael ghedestrueert / Al-hoe-wel daer oock niet weynighe van het Legher van den Tarter-Cham/ d'welck in der haeste de Persiaenen nae-jaechde/ gevallen syn/ Evenwel soo hebben wy de over hand behouden/ ende daer sÿnder aẽ de syde der Persiaenen ontallicke vele ghebleven. Soo veel ist/ dat met de hulpe Godes/ ende de groot-machticheydt van onsen Keyser/ die Landen van den Conÿnck van Persia, twintich ofte dertich daeghen reysens soo int gaen als int comen/ van ons t'eenemael gedestrueert syn: So dat hy eyntlick is genootsaect geweest aen ons af te veerdigen verscheydene Ambassadeurs/ tot viere ofte vÿve toe / om vrede te versoeckẽ/ offererẽde jaerlicx aen onsen Keyser te doen leveren/ honderd sommen ofte kasten syde (sÿnde yeder Somme de laedÿnge van eenen Cameel) ende daer en boven te restitueren sodaenighe plaetsen/ Landen/ ende sterckten / als voor desen den Turcken ontrent de Quartierẽ van Babylonyen ontweldicht sÿn. Wy hebben onsen wille daer toe ghegheven / ende is op die voorseyde condityen den vrede besloten.

Dit sal V. E. weten/ ende ons in syne ghebeden ghedachtich sÿn / Want sulcx die goede vrientschap die tusschen ons van outs af gheweest is/ is verheysschende/ Als wy / met Godes hulpe / aen des Keysers Porta sullen ghearriveert sÿn/ en sullen wy niet nae-laeten uwe eere in alles te betrachten. Ondertusschen hebt goeden moet.

Vrede sy met die gene die de sinceriteyt eñ oprechticheydt inwendich eñ wtwendich van den beghinne tot den eynde nachtrachten/ In de pleyne van Alishard.

Maria de Medicis Conighinne Moeder in Vranckerÿck verdrietich ghewordden sÿnde over hare langhe detentye binnen Bloys, is den xxj Februarij van daer gheraeckt met hulpe van den Hertoghe van Espernon, die synen Sone den Marquis de Valette derwaerts ghesonden heeft met twee honderd peerden / die de Conighinne (welcke met twee Staet-Jofferen ontrent midder-nacht achter door een venster climmende/ sonder dat het de wacht vernomen heeft/ ontcomen is) op een Carosse ghesett/ ende binnen Angoulesme, in het Gouvernement van den Hertoghe van Espernon ghebracht heeft.

De Conighinne Moeder in Vranckerÿck stelt haer selven in vrydoem.

Hier over sÿn groote beroerten in Vranckrÿck ontstaen/ De Hertoghe van Montmorancy Admirael van Vranckerÿck/ heeft sich by de Conighinne Moeder vervoeght / male-content sÿnde van weghen de lanck-wylighe ghevanckenisse des Princen van Conde synes schoonsoons/ den welcken te favoriseren de Conighinne haer gheliet.

De Conÿnck heeft stracx ordre ghegeven om volck te voete ende te peerde aen te nemen / dreyghende dat hy sulcx den Hertoge van Espernon eñ anderen niet en soude te goede nemen. De Conÿnck heeft de voor-naemste Heeren des Rÿcx te Hove ontboden/ ende onder anderẽ den Marquis de Valette, die onlancx deur overdracht sÿnes Vaeders/ van den Conÿnck was ghemaeckt Gheneraell vant voetvolck in dienst des Conÿncx sÿnde / die sich binnen Mets in Loreyne onthielt/ Maer hy en is niet verschenẽ/ Ofschoon de Conÿnck dreychde/ dat hy synen staet aen eenen anderen gheven woude/ soo hy voort-aen weygerlick bleef by hem te comen/ ende synen staet te bedienen. Maer de Graef van Candale, sÿnde d'outste Sone des Hertoghes van Espernon, heeft den Conÿnck synen dienst gheprresenteert/ tegen sÿnen Vaeder/ maer hebbe niet verstaen / dat hy groot credÿt gehat heeft by den Conÿnc. Dit is dien Mons de Candale, daer van ick in Anno 1616. mentye gemaect hebbe/ die belydenisse synes Geloofs ghedaen heeft in de Ghereformeerde Kercke / maer is corts daer nae van de selfde wederom afgheweecken / Waer over hy in de wandelynghe by velen is ghenoemt ghewordden niet Mons de Candale. maer Mons de Scandale, welcke allusyen

1619.

Men ofte illusyen by de Francoysen vele syn/ende lichtelick ghescheiden.

De Conynck heeft in der haeste by een ghehadt wel xxvm. man te voet/ende ontrent vjm. Ruyteren/ treckende te velde/ende mede nemende ettelicke stucken gheschuts/om den Duc d'Espernon te gaen belegheren om rekenschap van hem te hebben van dese daet/ als oock van de doodt synes Heer-Vaeder des Conyncx Henry le Grand, waer van kennisse ghehadt te hebben/desen Duc d'Epernon seer gesuspecteert wordt/ Immers hadde hy/ nae yeder mans oordeel/de doodt-steecke die de Moordenaer Ravaillac aenbrocht / lichtelick cunnen afkeeren/sittende nevens den Conynck in de Coetse. Die van de Religye waren in goeden aensien by den Conynck / overmidts sy haer in dese perplexiteyten soo ghenepcht ende ghewillich tot synen dienst hebben gheprresenteert.

De Conync versoeckt assistentye by de Staeten.

De Conynck heeft door syn Ambassadeurs assistentye versocht by de H. Gen. Staeten deser Landen / naemelick syn Fransche troupes, ende daer enboven secours van volck eñ schepen wt dese Landen/ende op de costen der selfdē. De Heeren Staeten ende de Prince van Oranyen hebben daetelick inghewillicht / dat de drye Regimenten Francoysen tot hulpe van den Conynck wt dese Landen na Vranckeryck souden trecken / maer verder secours te doen met schepen, ende volc hebben hare H. M. gheexcuseert / overmidts de Hertoge van Braband in werbynghe was van veel Ruyteren ende voet-knechten/ ende dat sy op haer hoede ende wacht mosten staen / om op de gheweldighe Spaensche Armade te passen.

Clachten welcke de Conighinne Moeder doet aen dē Coninck haren sone.

Maer eer den crych in Vranckeryck te deghe ende in goeden ernst is aen-ghegaen/Soo heeft de Conighinne dese hier volghende clachte aen den dach ghegheven / die by velen seer favoraebelick is aenghenomen.

Voor eerst soo beclaecht haer de Conighinne grootelicx/dat sy synde een Princesse ghebooren van het Doorluchtichste Huys van Europa.nae dat sy de eere ghehadt heeft van ghehowt gheweest te syn aen een van de grootste Conynghen / die oyt in Vranckeryck gheregiert hebben/ ende Moeder synde van den nu regierenden Conynck / ende met soo veel perickel ende sorghe(gheduprende de onder-jaricheydt des Conyncx hares soons) dit Conynckryck bewaert hebbende.

1619.

Dat sy voor recompense van soo veel aerbeyts eñ moederlicke affectyen/schandelick is verdreven ghewoorden van het Hof/ende van de teghenwoordicheyt des Conyncx hares soons ende harer anderer Kinderen/synde als ghevanghene ghereleggeert binnen Blois, met allerley soorten van onweerdicheydt / teghen het respect haer toecomende van weghen hare gheboorte/ ende van soo vele Princen / daer van sy de eere heeft datse haer vermaechschapt syn/ ende teghen de eerbiedynghe diemen schuldich is de ghedachtenisse des overledenen Conyncx/als oock desen Conynck haren Soone / ende dit alles door raed ende advijs van Luynes, syn broeders/eñ Adherenten / ende dat alles / op dat des lichtelicker (geduprende de minder-jaricheydt hares soons)soude cunnen tot sich trecken de Conyncklicke authoriteyt/ende het roer van den Staet.

Hier en boven soo beclaecht haer de Coniginne dat de boven-verhaelde/ misbruyckende de jonckheydt ende t'faveur des Conyncx / alsoo hare quaede aenslaeghen beleydt hebben / dat het haer niet genoech en is/dat sy haer berooft hebben van het ghesichte des Conyncx hares Soons / ende harer anderer Kinderen (d'welck de barbarste wreetheydt is diemen soude moghen ghebruycken teghens de alder onweerdichste ende ghrynghste Persoonen der werlt) Maer oock hebben sy ghemaeckt/ dat haer benomen syn hare beste ende ghetrouste domestycken/ ende sy hebben doen ghevanckelick stellen vele andere persoonen sonder reden / of recht / teghen t'gebruyck ende ordonnantyen des Rycks.

Doende verbot aen allerley soorten van menschen/ haer te sien ofte te besoecken / als of sy hadde begaen Crimen Læsæ Majestatis: haer verbiedende verder als een myle weechs van de Stadt Bloys te gaen wandelen.

Hy heeft den Heere van Roissy verordineert om te letten ende te passen op alles wat sy doet / de syne wtschickende om haer te verraeden / sendende dese naestverledene xxij. maenden een groot ghetal boden / den eenen nae den anderen/ met duysendt leughenachtighe beloften van haer te doen weder comen by syne M. om alsoo haer hoon en spyt te doen/

 ende

1619.

ende om haere menichfuldighe afflictyen ende elenden te vermeerderen:

Men heeft Me Frouwe haere dochter ghehÿlickt aen eenen Ut-Heemschen Prince / sonder haer te vraeghen / op dat sy beschaemt soude worden voor alle de Coninghen ende Princē van gants Christen rÿck / ende by naemen van gheheel Vranckerÿck.

Ende tot vergrootÿnghe van haere boosheyt ende tyrannyen / heeftmen den Conÿnck doen resolveren haer ghevanckelick te setten ende te houden alle de daghen haeres levens / in het Casteel van Amboise ofte Nantes, in haere handen ende ghewelt.

Sy hier van verwitticht sÿnde door een van de gene dien sy haere grootste secreten toe-vertrouwen / soo is sy genootsaeckt gheweest by nachte te ontvluchten ende te trecken nae den Hertoghe van Espernon, die haer een seker verblÿf binnen de Stadt van Angoulesme ghegunt heeft / om daer in sekerheydt ende buyten pericel van haere vyanden te sÿn / ende om met meerdere vryheydt syne M. te doen verstaen de barbarissche ende onmenschelicke handelÿnghen die haer de bovenghenoemde hebben aenghedaen / ende om sÿne Mt. te laeten weten de ongeregeltheyden welcke die lieden in het Conÿnck-rÿcke veroorsaeken / met voorslach van middelen om sulcke te beteren.

Ende om eenen aenvanck te maeken van haere quaede regierÿnghe / soo dient aenghemerckt te wesen / dat sy met behendicheydt / quaede practÿcken ende arch-listichept / het parlement ghedwonghen ende bewoghen hebben / ter doot te eyghenen den Mareschal d'Ancre, door valsche beschuldighÿnghen / om den buyt te ghenieten: Siende haer selven hier van verseeckert / soo hebben sy / om haer absolupt meysters te maecken den Conÿnck gheraeden / dat hy den Prince van Conde soude ghevanckelick nemen / met Me Frouwe sÿn Huys-frouwe / wiens ghevanckenisse oorsaecke is van het verlies van drye harer kinderen.

De Princesse van Conde is twee mael in dē craem gecomen in de ghevanckenisse by haere man / eens van twee kinderen te ghelÿcke / daer nae van eē / alle drÿe dese kinderen sÿn stracx gestorven.

Van welcke ghevanckenisse de Coninginne warelick bekent / ende voor Godt betuycht / dat sy het grootste leet wesen ter werlt heeft / sÿnde door quaeden raedt ende valsch bericht daer toe ghebracht / hebbende nae der hand vernomen syne onschult / daer van sy den Conynck goede verseeckerÿnghe can doen / biddende syne M. seer ootmoedelick / dat het hem wilie ghelieven den selfden in vrydom te stellen / ten besten van desen Prince / ende van het Conynckrycke.

1619.

Daer dient noch verder ghelett op hare meyneedicheydt / verraederyen / ende incarceratyen van onschuldige Persoonen / tot dien eynde desen Prince wt de handen van den Mareschal de Vitry, ende den Heere van Persan sÿnē Schoon sone treckende / om hem alsoo in hare handen te crÿghen: Sy sÿn so stout / dat sy noch een nieu Regiment hebben opghericht / om hem des te seeckerder te bewaren / ende om de waepenen ende t'ghebiet in haere handen te hebben: Hier dient noch by gheboeght de vermetenheydt ende stouticheydt die sy ghebruyckt hebben / de overledene Princesse van Oranyen quellende / ende soeckende haer tot sulcke mismoedicheydt te brengen / dat sy / om haren Broeder den Prince van Conde te verlossen / soude trouwen Cadenet, om door sulck een alliancye / (tot groote oneere ende schande des Conÿncks) hare macht ende authoriteyt staende te houden.

Hier en boven / om claerlick te doen blÿcken haere boose aen-slaeghen / soo sie een yeder / hoe sy van den Heere-Broeder des Conÿnck verdreven hebben den Heere van Breves, eenē persoon vercoren van den over-ledenen Conÿnck / van weghen sÿne weerdicheyt / ende die sich seer wel in sÿn amt heeft gequeten / om met den selfden jonghen Prince te handelen nae haere fantasye / hem stellende in handen van een van haere lieve ghetrouwe / haer selven voor desen gheluckich achtende / dat sy mochte sÿn onder het ghetal van sÿne Huys-Dienaers.

Mÿn Heere de Graeve van Soissons en moste ooc niet buyten haere op-sicht wesen / maer hebben door sekere persoonen / die daeghelicx by hem quaemen / doen passen op sÿn gouvernement ende op alles wat hy dede.

Wat aengaet d'ander Princen / Hertoghen / Pairs / ende Officieren van de Croone / ende andere Heeren deses Conÿnckryck / die sÿn geheelick berooft van de kennisse ende beleyt der affayren / hebbende de gheheele regierÿnghe ghestelt in handen van Modene, Deageo, den Colonel d'Ornano, ende Marsillac, persoonen die gheheel onweerdich ende onbequaem sÿn

tot

1619.

tot verrichtynghe van sulcke saecken.

Het tractement datmen den Hertoghe van Espernon heeft ghedaen / nae soo langhe ende ghetrouwe diensten die hy dese Croone ghedaen heeft / daer van geeft haere insolentye ghetuyghenisse / die soo wyt geloopen is/dat sy hem des Conyncx ghevanghen wouden maecken binnen Vannes, ende daer nae meynden sy hem te doen bewaeren binnen Mets , onder versierde affayrnen van Boheme, op dat niemandt haere aen-slaeghen soude teghenspreken / ende om hem te verhinderen in de bedienynghe van syn Colonelschap over het voet-volck.

Hier dienen by ghevoecht de vervolghynghen diemen by occasye heeft ghedaen teghen den Heere Mareschal de Requelaure, den Heere van Tilladet, ende de Vrouwe van Tillet:

De groote cleyn-achtynghe die men den Heere Mareschal van Bovillon aen-doet/ sonder aensien van synen persoon ende vermoghen/hem tracterende met allerley onbeleeftheyt / gheven ghenoechsaem te kennẽ/dat sy trachten van den Conync te vervremden d'affectye van de grootste Personagye synes Ryckx/van den welckẽ hy d'alder-beste diensten soude cunnen trecken.

Myn Heere de Hertoghe van Montmoransy , heeft oock hare onvoorsichticheydt beproeft / ten aensien van Me Frouwe syn Schoon-moeder de Connestabelinne haer nemende van den Persoone der Conighinne / om in hare plaetse te stellen Me Frouwe van Luynes , ende hare Suster/op dat alsoo niemand by hare M. en come/dan die het haer believt. De voor-seyde Heere van Montmoransy heeft allerley misghenoeghen(belanghende syn Amten ende Gouvernementen) ontfanghen / deur de gnaede diensten die sy hem by den Conynck ghedaen hebben.

De groote bedriegheryen daer mede sy Mr. le Grand bedroghen hebben/ syn oock wel bekent/ aengaende de saecken van dẽ Hertoghe van Espernon , ende den Mareschal de Vitry, Als oock hoe sy/ doe hy het voor-ledene jaer binnen Paris seer sieck was/meynende dat hy sterven soude/ sy syne Officyen verworven hadden / daer van beroovende synen Broeder den Baron van Termes,die de selfde door syne getrouwe diensten seer wel verdient hadde.

Daer en syn gheen Officyen vervallen (gheduyrende den tydt die sy in faveur by den Conynck gheweest syn) t'sy cleyn of groot/de welck sy niet aen haer behouden en hebben / die vercoopende ofte gevende aen die het haer beliefde/ eñ en wenschen daeghelicx niet anders/dan de doodt der ghener die goede ende profytelicke Amten hebben / om den roof daer van te ghenieten / tot ruyne ende schaede der ghener/ die door hare deuchden ende diensten weerdich syn daer mede gerecompenseert te worden.

1619.

Wat de financyen aengaet / daer van hebben sy ghedisponeert/ ende disponeren daer van seer onbeschaemdelick/ na haren eyghenen appetyt / sonder dat yemand daer teghen darf spreecken / Sy hebben de selfde soo wtgheputt / dat de Conynck ende synen Staet daer over in groot verloop ghecomen syn.

Soo dat t'ghene dat de weerdicheydt des Conyncx toe-comt wt te reycken/ende te ordonneren/ beloonende eenes yederen goede daeden ende diensten/daer van hebben sy alleen het bewint / maeckende Conynghen/ proponerende ende resolverende de groot-wichtichste saecken / sonder yemand daer by te roepen / dan die het haer believt / Ghevende audientye in den vollen Raed den grootsten des Ryckx/ haer selven daer nae besluytende in heure caemers/daer een yeder moet wachten op de resolutyen van haer goet-vinden op allerley voor-vallende saecken / die soo swaerlick te vercryghen syn (overmidts men niet lichtelick by haer comen/ nochte met haer spreecken en can)dat veel eerlicke Persoonen gheenen lust en hebben by den Conynck te blyven.

Ende t'ghene dat wel te beclaeghen staet / is dit / dat sy aldus hare saecken dryvende tot schaede van t'ghemeyne beste/ soo doen sy den Conynck synen tydt verquisten ende onnuttelick toe-brenghen met Bouffons, cortswylighe Gecken/ende luyden van geener weerde/met spelen ende kinderlicke exercityen / Een saecke gheensins betaemende de weerdicheydt/ nochte de jaren van sulck eenen grooten Conynck wiens daeden behoorden te syn patroonen voor al syn Onder-saeten.

De vergaederynghe van de Notabele ghehouden binnen Rouaen / onder den versierden naem van Vranckeryck contentement te gheven op het versoeck by de Staeten Generael voorghedraeghen/

die noodwendelijck behoorden in het werck ghestelt te werden / en heeft geen effect ghehadt/dan om de † Paulette te breken/tot onder-ganc van alle de Officiers van Vranckerijck / sijnde dit selfde heel contrarye de meyninghe der gener die in de vergaederynghe van de Notabele gheweest sijn/ende dit alles/op dat sy souden moghen vergheven d'Officyen die vervallen souden / eens-deels om groote sommen van penijnghen daer van te genieten/ander deels om door desen middel haer selven veel Creatuyren te maecken in alle de beste Steden deses Conijnckrijcx/ dit sijnde een openbaer / ende ooghenschynelick bewijs / dat sy meer soecken haer particulier proffijt / dan den welstant des Rijcx/ende het ghemeyne beste.

† Een sekere wet of Ordonantye alsoo genoemt/by de welcke alle de gene de Officyen ghecocht hebben versekert worden dat de selfde op haere kinderen sullen versterven/ mits betaelende een seker recognitye aen den Conijnck.

Gheduyrende den tijd haerer regierynghe / soo sijnder veel Impoften ende heffynghen van pennijnghen verhoocht ende opghesett/ende den ghemeynen Man opghelecht / die gheheel t'onder ghedruckt wort.

Wes halven de Conighinne Moeder sijne Mr. onderdaenichlick bidt / dat het hem ghelieve ordre hier op te stellen / als oock te toomen den loop der tyrannyen ende quellijnghen der Officieren / Capiteynen / ende ontfanghers der tollen/die sy daeghelicx oeffenen over de ondersaeten/ ende insonderheydt over de Noblesse, een saeke die noyt in swanck ghegaen en heeft ten tijde des over-ledenen Conijncr/ nochte oock gheduyrende de regierijnghe der Conighinne Moeder/ maer dit is alleenelick ghe schiet van dier tijdt af / dat dese die mede van den buyt ghenieten/ allerley rooveryen / ghewelt/moorderye/ ende assasinaeté/ hebben laeten in swanc gaen/sonder eenighe straffe.

d'Opcomste der Greffyen is onbescheydelicke / tegen d'ordre van den overledenen Conijnck / ende sijner Mr. berooft van meer dan van ses Milioenen ponden / om daer mede de boven-ghenoemde te verijcken / tot schaede van de goederen der Croone wt de pensioenen ende † potten wijns/ die sy over al in dit Conijnckrijcke ghenieten/ can oock ghenoechsaem blijcken hoe groote threfooré/ sy versaemlen / om haer in den Staet te doen ontsien / ende om deur dese haere macht te cunnen verdryven oft verdrucken alle die gene die haer teghen hare tyrannye souden willen stellé ofte verheffé.

† Dat is geschencken ende gaeven.

Door de boven-verhaelde middelen ende de alliantye van Mr. de Monbason, hebben sy haer Meysters ghemaeckt van het Casteel van Amiens , la Fere, Soissons, Concy , Channy , ende van het gouvernement van l'Isle France , ende hebben den Colonell d'Ornane ghesett te Pont de l'Arche,daer by voeghende het Stadthouder amt/van Normandye / om des te lichter Quille bæuf daer by te voeghen / om alsoo Paris ende Rouaen in hare subjectye te houden.

Ende sy noch hier mede niet te vreden sijnde/als oock niet daer mede/ dat sy het Casteel van Amboise ende Nantes op de Riviere Loire hebben / Soo is het dat sy nu noch onlancx hebben willen vergoeden ende tot haer trecken het Gouvernement van Bretaigne, het Luytenantschap des Conijncx/ Blauet, Concorveria, met Fongeres , d'welck Modene alreets heeft/ om also al hare schaedelicke aen-slaegen te saemen te voeghen . Hare authoriteyt wordt soo groot / ende soo sterck/ dat als selfs de Conijnck de selfde soude willen verminderen / ten aensien van hare al te groote macht/ hy en soude het niet cunné doen / Ende als het hem soude faillieren (d'welck Godt verhoede) soo mochten sy dit Conijnck-Rijcke onder haer verdeylen.

Een yeder weet oock wel wat arbeyt ende neersticheydt dat sy hebben aenghewendt / om de weynighe authoriteyt die Mosieur de Longeville noch heeft in Picardye/te besnijden ende besnoeyen/haer niemand anders/als hy alleene/in den wech sijnde / om de reste van dese Provintye te crijghen.

Hare dwaesheydt ende onwetenheydt heeft in den beghinne ghesocht te beroeren ende beweghen het gheheele Lichaem van de gheyretendeerde Religye/door innovatye de saecken in Bearn,ende door dié sy niet en hebben onderhouden de Tractaeten van pays/met de voorige Conijnghen op gericht/sonder eens te considereren t'ghene dat daer wt soude volghen/ ende sonder te voor-sien het perickel d'welck in het rijcke souden moghen ontstaen by ghebreck van de onder-houdijnghe soodaenigher verdraeghen.

Wat de saken buyten desen Conijnck-Rijcke aen-gaet/ het is een vreemde saecke / dat de Ambassadeurs van alle de Conijngen ende Princen van gans Christenryck/

1619. rijck/hare propositien moeten doen/ende andwoorde verwachten / voor ende van sulcke impertinente ofte ongheschickte Persoonen/ ende die van sulcke cleyne afcomste ende leeghe conditye syn / Ende dat de kennisse dier saecken benomen is den voor-naemsten Officieren van de Croone/ende van Staete.

De goede intelligence , ende naeuwe vrientschap / die al voor langhen tijdt is gheweest tusschen de Croone van Engeland ende van Vranckerijck / is quaelick onder-houden / ende soo onbescheydelick ghebruyckt / als of wy der selfder niet van doene en waren.

Even aldus heeftmen oock ghehandelt met de Heeren Staeten van Holland/ doende den Conijnck by der hand nemen de saecke van Barnevelt, ende sijne verraederyen tegen sijn Vaeder-Land/ d'welck soodaenich een saecke is/dat gheen goede Christenen/noch ghetrouwe Francoysen de selfde en cunnen prijsen.

Les menees faictes pour prattiquer le Gouverneur d'Orange.

Het beleyt der saecken on den Gouverneur van Orange aen de hand te crijgen/ ende hem te ontrecken van de ghehoorsaemheydt die hy sijnen Meyster schuldich is/als sijnen Heere / heeft oock niet weynich beweecht de couragye deses grooten Capiteyns/ wiens deucht ende affectye / die hy Vranckerijck altijdt heeft toe-ghedraeghen niet verdient en hebben op deser wijse getracteert te worden in syn patrimonye:Het is teghen het recht der Heydenen.

In somma/een yeder can oordeelẽ wat elenden/ verwoestijnghen/ ruynen/ ende verderf/dat Persoonen van sulcke laeghe conditye / bloot van alle ervarentheydt/ vernuft/ende vromicheydt/ cunnen veroorsaecken in het beleyt ende regierijnghe van sulck een groot Conijnckrijcke/ende wat schande dat het is voor Vranckerijck sulck een infamye ofte verwijt te lijden.

De Conighinne Moeder grootelickx geinteresseert synde door sulcke disordren ende mis bruycken / wenscht dat de selfde mochten verbetert worden op het spoedichste/soo ten aensien van de over-groote affectye die sy den Conijnc toe draecht/ als oock ten aensien van de behoedenisse van sijnen Staet/ ende om te ontgaen de de groote inconvenienten die hier wt mochten ontstaen : Sy versoeckt seer deemoedelick van syne Mt. dat hy wille van sich verdryven alsulcke persoonen / die onweerdich ende onbequaem sijn/tegens welcker Insolentye/Rooverye/ende verraederye/ gheheel Vranckerijck ghenootsaeckt is wraeke te roepen: Als oock dat het sijne M. wille gelieven/alle de Princen / Hertoghen / Pairs ende Officieren van de Croone/Heeren ende Edel-liedẽ/ te her-stellen in de vrye bedienijnghe haerer Amten ende weerdicheden / ende dat sy moghen comen by des Conijncx persoone / ende dat in sijne Raeden moghen verschynen de deuchsaemste ende verstandichste persoonen/op dat sijnen Staet wel moghe bedient worden / ende dat sy (Conighinne Moeder) moeghe sijn in sekerheyt by den Conijnck / ende haere andere kinderen / ende dat sy niet langher dit misghenoeghen en hebbe/ dat die persoonen die haer soo onweerdelick hebben doen tracteren/dus teghen alle billicheyt worden ghehantaeft teghen de seer groote affectye die sy hem ende sijn Conijnckrijcke is toe draeghende / dwelck sy verhoopt te erlanghen van weghen sijn goede inclinatye/gheensins gheloovende/dat hy de vrientschap van sulcke periculeuse †knechten/sal houden en achten so hooge/ als die die de eere ghehadt heeft van hem ter werlt te brenghen.

† Vallets.

Gheschiet dit niet / soo protesteert sy/ datse sal employeren ‡ alle de gene van de welcke toe te behooren sy de eere heeft/ haer loven / eñ die de memorye des overledenen Conijncx eeren/ tegen de bovenghenoemde / om van de selfde reden ende Justitye te hebben / protesterende voor God ende de menschen / dat sy geen misghenoeghen en heeft aen sijne Mt. die sy weet dat onschuldich is in alle dese merckelicke onlusten / diemen haer heeft aenghedaen / maer het lett haer op die gene die d'oorsaeke sijn van al desen onheyl/ daer mede men haer heeft beswaert/ geen ander ooghe-merck noch intentye hebbende / dan de grootheydt ende prosperiteyt van syne Mt. ende van sijn Rijcke.

‡ Tous ceulx à qui ulle a l'honneur d'appartenir.

Midler wijle dat dit schrift ende andere der ghelijcke meer/ghetrotteert hebben door Vranckerijck/soo heeft de Marquis de Valette de Stadt ende Burgherye van Mets gheheelickx vermeystert/ de Burgeren heeft hy haere wapenen ende gheweere afghenomen/ende hy heeft haer gedwonghen al haer silver-werck op het Casteel te brenghen / d'welck hy by ghewichte heeft ontfanghen/met belofte van

haer

Pays in Vranckerijc ghemaeckt.

haer hetselfde te restitueren/soo de noodt hem niet en dwongh het selfde te smelten / ende ghelt daer van te doen slaen. Doch de Conynck niet wel van ghelde ende voor-raedt versien synde, is eyndelick/door tusschen-spreken van verscheydene Heeren / dese saeke gheappayseert/ also dat de Conighinne drye vaste plaetsen tot haere versekeryughe/ende ontrent een milioen guldens syn belooft / ende is yeder een voorts by staet ende by eere gebleven / ende de Fransche Troupes syn in Neder Landt ghebleven / d'welck ons/ ende haer oock/ lief is. Men sal den Heere geenen tocht ontlegghen, hy can soo haelt te rugghe gaen, als voorwaerts.

De Conijnghen van Vranckerijc ende Groot Britannyen senden haere Ambassadeurs wederom tot malcanderen,

HEt mis-noeghen tusschen de Conijnghen van Vranckerijck ende van Groot Britannyen ontstaen van weghen eenighe saeken voor-gevallē met den Ridder Raleigh, daer van ic int naest-voor gaende Boeck hebbe verhael ghedaen / heeft soo langhe ghecontinueert/ dat beyder syts Conijngen haere Ambassadeurs hebben te huys ontboden ende te huys ghehouden/tot dat de Prince van Savoyen/ende de Heeren Staeten deser Landen / door haere Ambassadeurs / eyndelick dit different ende mis-verstandt hebben gheaccommodeert/ also dat die beyde Conynghen haere Ambassadeurs reciproce wederom tot malcanderen souden senden in Iunio.

Beroerten binnē Alckmaer van de Remonstranten aē gericht.

DAer is den viij. Martij, st. n. ende den xxvj. Februarij, st. v. synde Vry-dach/eenen grooten oploop binnen Alckmaer ghecauseert door eenighe Remonstranten/als daer in de Kercken-caemer eenige Gedeputeerde der Kercken van Noordt-Hollandt vergaedert waeren/ met den Kercken-raedt der Ghemeynte te Alckmaer/ om te handelen van sodaenighe saeken die tot stichtijnghe ende ruste der Gemeynte aldaer noodtwendich waeren / daer syn eenen hoop moet-willighe Remonstrants-Gesinde/ eenighe der selfde droncken en vol synde / op de beenen ghecomen / loopende met groote onghestuymicheydt nae de Kercke / de selfde omcijnghelende / ende bowsende voor de deure der Kercken-caemer / in de welcke de Ghedeputeerde der Noord-Hollandsche Kercken waren/ Alsnu haer de deuren niet stracx op en dede/soo hebben sy met ghewelt de deure der Kercken-caemer opgheloopen. Midler wyle syn de Predicanten wt een ander deure (desen woedenden menschen onbekent / ofte God haere ooghen houdende/ als hy eertijdts der Sodomiten ooghen ghehoudē heeft die Lot sochten) ontvluchtt ende ontcomen wt de handen deser woedender menschen / synde in groot pericel haeres levens. Dese raesende Remonstranten in de Kercken caemer comende/ ende daer niet vindende die sy sochten/ hebben in hevicheydt in stucken gescheurt ende vertreden alle de Kercken-boecken ende pampieren die sy daer vonden. Eenen eerlicken aensienelicken Burger die dit volck vermaende / dat sy dus niet waelen en souden / maer dat elck een in stillicheydt nae syn huys soude gaen/hebben sy op een schuyf-caere of corde-waeghen ghesett ende nae haeren boosen appetijt wat rontom her ghevoert / ende met roepen en ghebeer eenen tydt lanck bespott / ende met vuylicheyt beworpen/ ende als sy nu langhe ghenoech haeren spot met hem ghedreven hadden/soo hebben sy hem af gheheyscht loon voor haeren aerbeyt / dat sy hem soo langhe ghecroodt ende ghevoert hadden: Ende en is dese halstoorighe menschen niet cunnen ghestilt worden / eer dat syn Exc. drye compagnyen soldaten daer binnen gheschickt heeft/ laetende eenighe by den cop nemen / het Hof eenighe Commissarisen daer heenen sendende/ om informatye op alles te nemen/maer corts hier nae syn de ghevanghene los ghelaeten/ ende de gene die wt drangh en dwanck haerer quaeder conscientye ontvluchtt ende ontloopen waeren / syn meesten deels wederom binnen comen sluppen / d'een voor/d'ander nae/ende sy syn onghestraft gebleven/ op groote intercessye ende voor-bede eeniger goeder lieden haerer vrienden / ende op beloften van voort-aen haer in stillicheydt ghehoorsaemlijck te sullen draegen. Eenige Gecommitteerde der Heeren Staeten/ende nevens haer de Ed. Heere van Marquette, syn gheauctoriseert/ gheweest de vier Capiteynen/die geweygert hadden de commotye te helpen stillen / te deporteren / de Burgher-Meysteren ende Vroetschappen een dubbelt ghetal stellende/ daer wt die Ghecommitt. die helft hebben ghecozen/ welcke sy oordeelden de duchtichste ende bequaēste te wesen / van

ghelijc-

Oploop der Remonstranten binnen Hoorn den 10 Martij st. n.

ghelijcken sijn oock de minder Officieren der Schutterye verandert.

Oploop der Remonstranten binnen Hoorn den 10 Martij st. n.

NEvens andere Remonstrantsche Predicanten die binnen Dordrecht ghearresteert waeren/ is oock gheweest N. N. Predicant binnen Hoorn/ die van den Præside Synodi verlof begeerende / doch niet vercrijghende/ om nae Hoorn te moghen reysen/ is stoutelick wt het Arrest/ ende sonder consent vertrocken / daer ghecomen sijnde/ heeft hy sijn Gemeynte besocht ende vermaent tot bestendicheyt in de leere die hy haer ghepredickt hadde : De Heeren des Magistraets vernemende hoe hy van Dordrecht ghescheyden was / ende wat hy binnen Hoorn aen-richtte/ hebbē hem bevolen daetelick wt de Stadt te vertrecken ende sich nae Dordrecht te verboeghen/ sendende hem tot dien eynde des morghens tusschen neghen ende tien uyren/ eenen waegen/ die hem daer brenghen soude. Maer eer hy sich op de reyse begaf / soo sijnder eenen hoop mannen/ wyven/ ende jonghers op de beenen ghecomen/ ende hebben seer ghewoedet ende gheraest / maeckende eenen leelicken oploop / roepende dat sy haeren Predicant daer wouden behouden hy sulcx hoorende ende siende/ trat oock te rugghe / ende en woude niet op den waeghen. Eenighe hebben haer verstoutt de strijnghen der Peerden voor den waeghen staende / los te snyden / ende op den waeghen te slaen ende te houwen : Als de soldaeten die de wacht hadden / haer vermaenden nae huys te gaen/ ende geenen alarm te maeken / soo hebben eenighe deser raesender ende woedender menschen / steenen ghenomen / ende de soldaten daer mede op het lijf ghewo rpen/ geen ghehoor ghevende den Officieren der soldaeten / nochte anderen eerlicken lieden / die haer vermaenden nae huys te gaen/ ende haer tot stilte te begheven / maer meer ende meer woedende / en hebben sy niet alleen de steenen wt de straeten ghenomen / maer oock de pannen van de Leuven/ ende hebben daer mede op de soldaten ghegopt/ oock eenighe tot den bloede ghequetst. De Capiteyns ende Officieren dit alles noch verdraeghende sonder vyandtlijcke teghen-weere te doen/ hebben / om dit raesende volck wat te bedaeren / eenighen van haeren soldaeten bevolen met loos pulver sonder coeghelen onder den hoop te schieten : Dwelck gheschiet sijnde/ soo is dit volcxken noch raesender ende stouter ghewo rden/ worpende even dol en furieus met steenen en pannen/ ende roepende Val aen mannen, Val aen, sy en hebben geen loot, sy en durven op ons niet schieten : Dit heeft gheduyrt so langhe/ tot dat een van de Capiteyns/ siende dat het niet anders wesen en conde/ t'waelf van sijn Musquettiers bevolen heeft coeghelen op haere Musquetten te laeden ende onder den hoop ten dicksten in te schieten / dwelck gheschiet sijnde / soo sijnder verscheydene gheraeckt/ vele ghequetst seven doot ghebleven. De reste van dit ghepeupelte dit siende / als oock merckende dat d'ander soldaeten ooc mijne maeckten om te schieten/ so is stracx elck sijns wechs ghevlucht ende verstoven/ ende datelic is den alarm gheslist / ende de Predicant is nae Dordrecht ghevaeren. Men meynt datter wel vijftich sijn ghequetst ghewo rden.

Beroerten binnen Emden/ ende in Oost-Frieslant.

DAer sijn te deser tijd wederom nieuwe misverstanden ontstaen tusschen Graeve Enno, van Oost-Frieslandt ende de Stadt Emden/ die soo hooghe gheloopen sijn/ dat de Graeve binnen Emden ghecomen sijnde/ de Heeren des Magistraets hem hebben op sijn huys in versekerijnghe ghenomen/ doch door tusschen-handelijnghe van de Gecōmitteerde der H. M. Heerē Staten deser Neder-Landen/ die derwaerts gherepst sijn/ is sijn Ghenaede wederom ontslaeghen ende van daer verreyst/ beyde partyen op malcanderen seer t'onvreden sijnde. De Graeve van Ritberghe/ ende Graef Christoffel van Oost-Frieslandt/ ghebroederen van Graef Enno, beyde in dienst van den Eerst-Hertoghe Alberto , waeren te deser tijdt daer by der hand/ dwelck die van Emden seer suspect was / ende haer des te naeuwer op haer stuck dede passen. De Graeve / met die van de Ridderschap ende Huys-manstant in Oost-Frieslandt/ hebben alle de tot noch toe in treyn ghewesene middelen van Accysen/ Impoosten/ ende contributyen tot onder-hout der Emdisscher guarnisoenen / afghescha ft / ende de pachters ende Collecteurs quaelick ghetracteert. De Heeren Generaele Staeten hebben a novo meer Gedeputeerde daer henen gesonden / om dese saeke te bemiddelen/ die

groote redenen hebben een ooghe op dese Stadt ende voor-treffelicke zee-haeven te slaen. Als ick dit schreef / soo wasser goede hoope / dat door de bemiddelijnghe van de E.E. Heeren Ghecommitteerde der H. M. Heeren Generaele Staeten/ noch eyndelijck den vrede tusschen den Graeve ende de Stadt souden ghetroffen worden.

Tien schepen wt Oost-Indyen in Holland aen-ghecomen in weynigher als een jaer tijdts.

DEn coop-handel op Oost-Indyen is den coop-lieden der Gheunieerde Provintyen soo wel ghelukt / datter in weynigher als een jaer tijdts / te weten van den xiij. Aprilis Anni 1618. tot den xxij. Ianuarij Anni 1619. Hier in Neder-Lant wt Oost-Indyen sijn aenghecomen tien schepen met specerijen ende andere waeren soo costelick ghelaeden/ dat de selfde worden ghetaxeert op neghen ende tsestich honderdt duysendt / ende neghen en tseventich duysent Reys. guld. ofte ses Milioenen/neghen honderdt / neghen en tseventich duysendt guld. Dit geeft de coop-lieden deser Landen moet ende courage om alle jaere noch meer schepen toe te rusten / andere Natyen maeckt het begeerich om oock die rijcke Landen te gaen besoecken ende beseylen / den Conijnck van Hispanyen ende sijne adherentē worden hier door daeghelicx meer ende meer de middelen afghesneden / om de heele werlt te beroeren ende te becrijghen / Pecunia est nervus belli; Daerom behoorden andere Natyen hier in de Neder Landers te favoriseren.

De Conijnghen van Danemarc ende van Sweden comen by malcanderen.

IN Martio sijn binnen Halmstat in Halandt persoonelick by malcanderen ghecomen de Conijnghen van Danemarck ende van Sweden/ oock sijn aldaer verschenen deser beyder Conijnghen Moeders / tot wat eynde en weetmen niet/ maer vermoedelijck soo is dit geschiet om met malcanderen te spreken van groot-wichtige saeken/ die haer met der tijdt wel sullen openbaren. Dese beyde Conijngen hebben eenen swaeren crijch onlancx teghen malcanderen ghevoert / maer nu hebben sy malcanderen met groote beleefthejdt ende hoofsche courtesye beyeghent / ende vriendelick met malcanderen ghesproken. Eenighe Historici hebben achtt daer op ghegheven/ datter ghemeynelick meer onheyls / dan vrede wt ontstaet als Conijnghen ende groote Princen persoonelick by malcanderen comen / maer ten is niet altijdt soo ghegaen / Immers willen wy van deser beyder Conijnghen ontmoetijnghe het beste hopen / het quaede comt haest ghenoech.

Overijssel-schen Lant-dach.

DIe van Overyssel hebben in Martio haeren Land-dach binnen Campen gehouden/ al-waer seer goede resolutyen / soo in Kerckelicke/ als in politijcque saecken ghenomen sijn. Die van den Advocaet Barnevelt ende de sijne eenen tijdt lanck waeren misleydt ghe weest/ nu siende ende merckende dat hy het schip niet recht ghestuyrt/ maer ghesocht hadde met groote behendicheyt het selfde in sodanich een haeven te brenghen/ daer sy niet en begeerden te wesen/ hebben het seyl over den anderen bouch ghelept/ ende sy hebben met ernst gesocht de Kercke ende de Landen tot haere voorighe ruste ende eenicheyt te brenghen.

Die van Campen beghinnen haer te accommoderen.

De Magistraet van Campen heeft wel toeghelaeten/ dat de Remonstrants-Ghesinde Burgheren ende inwoonderen (naedat haere Predicanten door het oordeel des Nationaelen Synodi waeren ghesuspendeert/ ende nu langer geenen dienst in de kercken doen en mochten) in de groote Kercke haere vergaderijnghen ende by een-comsten ghehouden hebben/ lesende eenighe Capittelen wt de H. Schrifture / synghende Psalmen / ende doende haere ghebeden op Sondaeghen ende in der weke / maer de Magistraet heeft belooft/ dat sulckes soude cesseren/ soo haest als de Synodus Nationael soude wtspraeke ghedaen hebben over de differentiaele poincten der Religye / belovende daer en boven / dat sy / wanneer de Remonstranten souden in het onghelijck ghestelt worden / alle gaer wouden gaen tot de Predicatyen der Contra-Remonstranten. In de bevoorderijnghe deser saeke heeft grooten vlijt ende neerstichejt aengewendt de Edele Ghestrenge Heer-Overste Nicolaes Schmelsijnck, Luytenant Gouverneur in Overijssel / den welcken God de Heere begaeft heeft met een singuliere dexteriteydt om saecken van importantye wel ende bequaemelick te beleyden.

D'Overste Smelsijnc doet goede diensten in Over-Ysel.

1619.

Johannes wt den Bogaert, vlucht te Lande wt.

Johannes VVtenbogaert, ghewesene Kercké-Dienaer in s'Graeven-Haeghe / soo in de Neder-Duytsche / als oock in de Fransche taele / heeft daeghelicksche communicatye gehouden met den ghewesenen Advocaet Barnevelt, jae hy wort ghehouden te sÿn dien man den welcken Barnevelt sÿn innerlickste secreten ende conspiratyen heeft ontdeckt ende ghecommuniceert. Hy bleef noch eenighe daeghen in s'Graeven-Haeghe nae dat Barnevelt ende d'andere Pentionarisen waeren in versekerÿnghe genomen/ maer hem-selven eyndelick daer niet seker vindende/ soo is hy vertrocken/ ende heeft sich nedergheslaeghen binnen Antwerpen / onder de sauveguarde van den Hertoghe van Brabandt. De Heeren Richteren hebben hem by openbare wtroepÿnghe ende clocken-slach gheciteert binnen te comen / om te beandtwoorden t'ghene sy hem hadden voor te draeghen/ maer hy is wt-ghebleven/ waer op ghevolght is/ dat hy / achter-volghende den inhout van de citatie / is te lande wt gebannen / sÿn leven lanck/ ende alle sÿne goederen gheconfisqueert. Hy was te vooren ghedeporteert van sÿn Predickamt / in den Zuythollandtschen Synodo binnen Delft ghehouden in Octobri letstleden / Blÿckende by dese Acte over hem ghemaeckt:

Wordt gheciteert/

Compareert niet.

Wort ghebannen.

Hy wordt in Synodo Delfensi gedeporteert van sÿn Predickamt.

Alsoo Iohannes VVtenbogaert, Predicant in den Haeghe / verschreven synde om te compareren op den Synodum van Zuyd-Hollandt vergaedert tot Delft / niet en is verschenen/ ende dese vergaederynghe bevindt/ dat hy hem op verscheydene manieren onbehoorlick heeft ghedraeghen/ soo met sich selven te stellen als het principaele hooft/ dirigerende ende beleydende alle dese op-gheresene Kerckelÿcke swaericheden/ die ontstaen sÿn soo wt de van hem eerst over-gheghevene Remonstrantye / als van hem gheprocureerde substractye der Kerckelÿcke persoonen wt de ghewoonelicke Kerckelicke censuren/ als oock met verscheydene lasterlicke Schriften wt te gheven tot merckelicke blaeme niet alleenelÿck van vele voortreffelicke Leeraeren der Kercken / maer oock tot lasterÿnghe van de waere Religye selve streckende: Over-wegende daer en boven/ dat hy troulooselick sÿne Kercke heeft verlacten/ onder decksel dat hem Acte van absentye/ voor eenen tÿdt lanck van sÿnen Kercken-Raedt soude vergunt wesen / ende hy als-noch fugitÿf is blyvende: Heeft de Synodus den ghemelden VVtenbogaert ghedeporteert / ghelÿck sy hem deporteert mits desen van alle Kerckelicke diensten / tot dat hy den Synodo, ofte haere Ghedeputeerde sal hebben ghedaen volcomen contentement ofte satis-factye / ghelÿck hy oock soo langhe sich sal onthouden van den Heylighen Avondt-maele des Heeren.

Nicolaus Grevijnchovius verloopt wt Rotterdam.

COrts voor Pinxteren stylo Hollandico, wierdt Nicolaus Grevijnckhovius Arminiaēs Predicant binnen Rotterdam / gheciteert om voor de Heeren Staeten in s'Graeven-Haeghe te compareren / Waer in hy seer verslaeghen sÿnde/ liever wt Rotterdam/ ende voorts te Lande wt heeft willen vluchten / dan te comen verandwoorden t'gene dat hare H. M. hem hadden voor te draeghen. Desen Nicolaus was te vooren/ naemelick in Octobri Anni 1618. in den Provintiaelen Synodo binnen Delft ghehouden / ghedeporteert van sÿn Predickamt / blÿckende by dese Acte des selfden Synodi:

Hy was te vooren in Synode Delfensi ghedeporteert van synen dienst.

Alsoo de Synodus verscheydene maelen hadde gheciteert door hare brieven Nicolaum Grevijnckhovium Kercken-dienaer te Rotterdam/ omme aen te hooren t'ghene de selve Vergaederynghe hem hadde te proponeren / ende hy sich weygherich stelt te compareré/ Ooc eyndelick schrÿft/ dat hy niet en weet/ of het den Synodo toestaet van syne saecken te disponeren/ vilipenderende alsoo hare anthoriteyt / ende niet passende op de wt-schryvÿnghe der Ed. Ho. Mogende Heeren Staeten/ welcke bevelen der Remonstranten op dese vergaederÿnghe te comen/ ofte yemand wt haeren name te deputeren: Op welcke sÿne wederspannicheydt de Synodus lettende / ende daer en boven hebbende aenghehoort het lesen van verscheyden Extracten/ wt syne Boecken ghetoghen/ ende teghen de selve Boecken ghecollationeert/ vol van seer grouwelicke lasterynghen teghen de ware Ghereformeerde Religye/ midtsgaeders seditieuse ende oproerighe redenen/ waer door hy de E. E. Heeren Magistraeten soeckt op te hitsen teghen de getrouwe Dienaren der Kercken/ Mitsgaeders oock ghelett op de onbehoorlicke Actyen/ procedurren ende ex-

 ghernis-

gherni︎ssen by de Classe van Schielandt sekerlick tot syner beswaernisse inghebracht: Ditte dan alles in de vreese Godes over-weghende / deporteert de Synodus Nicolaum Grevinchovium voorsept van alle Kerckelicke diensten / tot dat hy den selven Synodo, ofte de Gedeputeerde van dien/sal hebben gedaen behoorlicke satisfactye.

De Arminianen predicken binnen Leyden in een huys/ daer wt [illegible] roerte ontstaen is.

IN April/nae dat den Remonstranten binnen Leyden het openbaere Predicen verboden was / hebben sy haer verstoutt in eenes Burghers huys te Predicen/daer syn eenen hoop jonghers/ oock vol-wassene ghesellen ende mannen dit huys aengheyallen/ende hebben deuren en vensteren ingheworpen ende in stucken gheslaeghen/oock begost het dack af te breken / ende souden het gheheele huys hebben gheraseert / ten waere dat de E.E. Heeren des Magistraets sulckes met voorsichtichept ende met authoritept hadden verhindert.

Groote moet-willichepdt eeniger Remonstranten te Seven-huysen bedreven.

TE Seven-huysen, een groot Dorp twee mijlen van den Haeghe ghe leghen / Is dese daeghen eenen grooten oploop gheschiet. Daer was een Orthodox ofte recht-sinnich Predicant van de Classe daer henen ghesonden/met kennisse der Heeren Staeten van Holland. Desen vromen Leeraer in het midden syner Predicatye wesende/ Soo synder ontrent drye honderd Arminiaenen / met groote ongheschupmichepdt ende tumult/ter Kercken in comen bersten/ werpende met steenen/ ende met stocken slaende / ende groot gheraes maeckende met haer slaen op stoelen ende bancken. De Predicant / met ontrent tachtentich van syne Toe-hoorders/moste ter Kercken wt vluchten/ doch Godt de Heere heeftse bewaert dat haerder niemand en is ghequetst ghewordden.

Oock te Nieupoort.

Te Nieupoort by Schoonhove / is by nae der ghelycke insolentye van de Remonstranten aen-gherichtt. Als oock elders meer.

Als mede binnen Utrecht.

Als om vele ende groot-wichtighe oorsaecken(niet alleen de Religye/maer oock de politye betreffende) alle de Remonstranten binnen Utrecht waeren ghedeporteert / soo syn de Remonstrantsche Burghers dier Stadt met honderden ter predicatye ghegaen op de Feestdaegh van Paesschen/ende daer nae / op de naest-gheleghene Dorperen/daer noch Arminiaensche Predicanten stonden/onder den welcke gesept worden vele slechte ende onervarene Luyden te syn/die meer wt een opinye / ofte om dese ende ghene consideratyen sulcx doen/ dan dat sy verstaen het onder-schept der differentiaele poincten wt de welcke dese inlandsche/ beroerten syn ontstaen. Het schynt wel dat ghelyck dese mis-verstanden in een jaer niet ghecomen nochte dus verre geloopen en syn/Datse oock in een jaer niet en sullen cesseren ofte versterven. Alsser eenen waeghen met eyeren om-ghevallen is/ men canse niet alle gaer wederom geheel opraepen.

BEhalven datter deur-gaens in alle Ghereformeerde Kercken / soo binnen als buyten Lands/ Ghebeden tot God syn ghedaen voor de goede wt-comste des Nationaelen Synodi, Soo hebben de Heeren Gheneraele Staeten goet ghevonden eenen alghe-ghemeynen vast ende bede-dach wt te schryven teghens den 17 Aprilis st. n. deses jaers 1619. Waer van dit den teneur is:

Alghemeynen Bede-dach by de Gheneraele Staeten wtgheschreven.

ALsoo het geschapen was, dat de misverstanden, oneenicheden ende ghe-schillen binnen eenighe jaren her-waerts soo in de Kercke Iesu Christi, ende onder de goede Ghemeynte, als oock in de Politijcque regierijnge ende administratye van justitye, met groot nae-deel van de ware Ghereformeerde Religye ende sonderlijnghen ondienst van den staet van t'Lant verweckt, die gheheele Religye ende Godes-dienst in dese Vereenichde Neder-Landen souden hebben gherenverseert, ende den staet van tLand t'eenemael gheruyneert, ten ware datmen de Synode Nationael hadde gheconvoceert, om de gheschillen in saecken van Religye, soo wel door wtlandsche, als inlandsche Treffelicke, Gheleerde, wel Ervarene, Vrome, Godsaelighe Persoonen wt Godes H. woort te laeten examineren ende neder te legghen, midtsgaeders datmen de wettelicke autoriteyt van regierijnghe ende Iustitye hadde gherestaureert, doende voorts teghen de Contraventeurs van dien behoorlick procederen, Ende dat daer inne alreets soo verre is gheprocedeert, dat de saecken van dese Vereenichde Nederlanden, soo wel int Geestelicke, als int werltlicke schijnen tot eene goede ruste ende wel-stant te inclineren: Soo is by de Hooghe Moghende Heeren Staeten Generael goet gevonden wt te schrij-

ven eenen algemeynen vaſten ende bededach, over de Vereenichde Provintyen, Landſchappen ende Steden van dien, die weſen ſal op woenſ-dach den xvij^en. aenſtaendẽ Maents Aprilis,nae den nieuwen, ofte den ſevenden deſſelven maents nae den ouden ſtijl, om God den Heere Almachtich voor ſijne Goddelicke Ghenade ende ſeghen te loven ende dancken, ende voorts met yverigen herte aen te roepen, ende te bidden, dat het ſijne Goddelicke M^t. ghelieven wil den ſelven ſijnen Goddelicken ſeghen ende genaede te continueren, tot voorſtand van ſynes Heylighen naems eere, ende voort-plantijnghe van de ware Gereformeerde Chriſtelicke Religye, midtſgaeders tot conſervatye ende hand-houdijnghe van de Iuſtitye ende wettighe authoriteyt van de regierijnghe van t'Land, ende tot ruſte ende vrede van de Ghemeynte, ſoo wel in de Kercke,als in de Politye, Op dat alſoo met goede Hermonye Godt Almachtich aen-ghebeden ende ghedient, den ſtaet van d'Land verſeeckert ende in wel-varen ende neerijnghe daeghelicx hoe langer hoe meer mach toe-nemen, midtſgaeders alle deſe Landen van der Vyanden raed-ſlaeghen ende beleydijnghen tegens de ſelve verbroocken moghen worden: Soo is ons verſoeck, Dat V. E. den voor-ſeyden vaſtẽ ende bede-dach ter ghewoonelicker plaetſen doen vercundighen, ende eenen yeghelicken ordonneren den ſelven te onderhouden, ende hen ten voorſeyden daege van alle handwerck te onthouden, by verbeurte van ſeeckere peenen by V. E. daer toe te ſtellen. VVaer toe ons verlaetende bevelen V. E. hier mede in Godes bewarijnghe.

Verſcheydene Remonſtranten wepgeren den Bede-dach te publiceren.

Eenen Remonſtrantſchen Predicant binnen Leyden/ ende andere elders/ hebben ghewepghert deſen Bede-dach van den Predick-ſtoel af te cundighen / nae ouder ghewoonte: Het heeft de Heeren Staetẽ ende de Magiſtraeten ſeer verdꝛoten/ dat hare Chriſtelicke bevelen ſoo cleyne gheachtt / jae gheheelick ſyn verachtt gheweeſt. Ende ſyn hier over verſcheydene Remonſtrantſche Predicanten ghecaſſeert ende van haer Predickamt ghedepoꝛteert: Immers hebbẽ hier dooꝛe de Contraremonſtranten binnen Leyden alle de Kercken alleen in ghecreghen.

Remonſtranten predicken binnen Leyden in een huys.

Des Sondaechs daer nae/ ſijnde den 21. Aprilis Nieuwen ſtijl/ ende den 11. Ouden ſtijl / hebben de Remonſtranten onderſtaen binnen Leyden te pꝛedicken / in een plaetſe daer vooꝛ deſen de Luterſche ghepꝛedickt hadden. Daer ſijn eenen grooten hoop jonghers ende Ambachtſgheſellen t'ſaemen gherott / die in het huys vielen / ende hebben de glaeſen in ſtucken gheſlaeghen/ ende alles ghebꝛoocken ende gheraſeert: Deſe raſernye ende furye heeft wel dꝛye uyꝛen lanck gheduyꝛt/ onaengeſien dat de Magiſtraeten alle devoir hebben ghedaen / om ſulcx te verhinderen. Deſen tumult gheſtilt ſijnde / hebben de E. E. Heeren des Magiſtraets binnen Leyden by publijcke afſeſijnge den Remonſtranten het pꝛedicken/ ſo in het heymelicke/ als in het openbaer gheheelick verboden / op ſeeckere gheltboete welcke de Pꝛedicant / Toe hooꝛders/ ende die de plaetſe daer toe verleenden/ ſouden betaelen. Te ghelijcke is oock allen ende eenen yeghelicken verboden eenighe inſolentye te bedꝛyven/ op arbitrale coꝛrectye.

Te Leyden woꝛdt den Remonſtranten het pꝛedicken verboden.

Toe-ruſtinghe van een Spaenſche Armade.

Op het eynde des vooꝛledenen jaers iſſer tydijnghe ghecomen wt Spaenyen/ Poꝛtugael/ ende andere Landen/ dat de Conijnck van Hiſpanyen / heeft begonnen te equiperen een geweldige ſcheepſarmade / wel van hondert ẽ vijftich grote Ooꝛlochſchepen/ laetende werven veel duyſenden ſoldaeten / om op de ſelfde te ſetten. Deſe tydinghe heeft oock in den beginne deſes jaers ghecontinueert / ende het getal der Crijchſlieden die op de ſelfde ſouden weſen/ wiert begꝛootet tot veertich duyſend man / behalven het Scheepſ-volck.

In Italyen/ in het Conijnckrijcke van Neapolis / ende elders/ wierden groote pꝛeparaten ghemaeckt van ſchepen/ ende allerhande ammunitye/ victualye/ ende andere noodwendichedẽ/ als ſulck een Vlote verheyſcht. Alleen op de ſchepen die tot Naepels toegheruſt woꝛden/ ſouden gedaen woꝛden ſes honderd vaeten wijns.

Werbijnge van volc &c.

De Eerſt-Hertoghe Albertus liet in Vlaenderẽ vooꝛ eerſt armeren tien grooté ſchepen/ ende oock eenighe cleyne/ ende dede werbijnghe van dꝛye ofte vier duyſendt man te voet/ ende ſes hondert peerden / met bevell van niemandt aen te nemen/ dan die ongheſhouwet was. Oock liet ſyn hoocheydt al entrent Mid-winter over al in ſijn ghebiet/ de conpagnyen verſtercken met twintich / xxv. t ſ xxx. Man. Men iſſer oock over h t gheweeſt/

om in de Geunieerde Provintyen eenige
schepen ende ammunitye te coopen tot dese
Armade / maer de Heeren Staeten ende
syn Exc. en hebben sulcx niet willen ge-
dooghen.

De Coninck van Hispa nyen neemt verscheyde-ne middelen by der hand om geld te ver-saemlen.

De Conynck van Hispanyen wat
groots voor handen hebbende te waeter
ende te Lande / heeft verscheydene mid.
delen bedacht ende ghevonden/ om groo-
te sommen van pennynghen te versaeme-
len/soo in Hispanyen/als elders. Eenen
sekeren Monic in het Clooster Escuriael/
ghenoemt Iohannes-Maria , heeft den Co-
nynck door veel-voudich schryven geper-
suadeert syne finantyen ernstlick te door-
sien/wes halven syne Mt. allen Threso-
rieren heeft belastt/ rekenschap te gheven
van haeren ontfanck ende wt-gaeve van
tien jaeren herwaerts/meynende alsoo te
ontdecken sommigher fraude ende eygen
baet-soeckynghe.

De Conynck heeft gheconfisqueert de
goederen des Hertoghen van Lerma , des
Graeven van Calderona , ende anderer
groote / beloopende tsaemen wel tot hon-
derdt duysendt onser guld. na d'advysen
die wt Spanyen comen. Oock heeft de
Conynck de Geestelickheyt in Hispany-
en gheordonneert een seer groote somme
van pennynghen op te brenghen/ tot be-
voorderynghe synes crychs.

De xiiij. Milioenē gouts die de jonghst
wt West-Indyen ghecomene Vlote me-
de ghebracht hadde / heeft de Conynck
gheheel tot sich ghenomen/ daer hy maer
een vyfde deel aen en hadde/de reste quam
toe particuliere coop-lieden / insondere
heydt de Genevoysche Banckiers. De
Vice-Roy van Neapolis heeft inghehou-
den de Renten ende pensioenen / welcke
die van Genua in het Conynckrycke van
Napels hebben/ wt oorsaeke dat eenighe
van haer de Venetiaenen groote sommen
van pennynghen gheleent ofte verstreckt
hadden. Veler gagyen ende tractamentē
wierden oock dapper besneden. De Gou-
vernenr van Milaenē heeft van de Stae-
ten synes Gouvernements ghevoordert
de schattinghe van ses maenden/ die te-
ghen het jaer 1620. sal verschynen / be-
draeghende sestien honderdt duysendt
Croonen. De Joden over al in het ghe-
biet des Conyncx van Hispanyen leven-
de/heeftmen verscheydene/oock veel ver-
sierde Actyen opghe worpen / al om ghelt
haer af te persen. Daer maer eenighe su-
spitye op viel / dat sy haer int minste nae
de Jootsche wet voeghden / al hadden sy
twee ofte drye Kinderen in de Cloosters/
Soo wierden sy ghebannen/ ende al hare
goederen gheconfisqueert. Door dese ende
andere middelen heeft de Conynck veel
gelts versaemelt.

Groote menichte van Coperen gheld in Spanyen.

Syne Mt. heeft wel neerstelick doen
onder-soecken hoe veel coperen gelts dat-
ter nu in Spanyen mochte syn? Nae ghe-
nomene informatye/isser bevonden/ dat-
ter wel vyf en veertich Milioenen gul-
dens aen coperen ghelt in Hispanyen ge-
muntt syn op des Conyncks naem/in den
tydt van drye jaren. Waer wt lichtelick
af te nemen is / Dat des gouts ende des
silvers soo heel vele in Spaenyen niet en
moet wesen/alsmen wel meynt.

Men heeft over al den roep laetē gaen/
dat de Conynck daeromme synen oudsten
Sone hadde laeten croonen Conync van
Hispanyen/ om dat hy geresolveert was
sich in eyghener Persoon op dese ghewel-
dighe Armade te begheven / Op de welc-
ke/soo over al de tydinghen liepen / niet
alleen waepenen ende gheweer en was

Grooten voor-raet van geweer en ander provisye op de Spaensche Armade.

voor alle die daer in souden ghescheept
worden / Maer datter noch daer en bovē
souden wesen dertich duysend Musquet-
ten / behalven een groote menichte van
Spiessen/rappiers/ ende andere waepe-
nen/ende ammunitye/nae advenant/ en-
de wel drye mael honderd duysend paer
schoen/met groote menichte van Hemden
ende linnen broecken/ Waer wt men ghis-

Verscheydē ghissynghe waer dese Armaede de henen soude varē.

synge maeckte/ dat dese Armaede d'ooge
hadde op Yrlant/ daer de menschen mee-
sten deels onghewaepent syn / ende on-
gheschoeyt gaen. Dit heeft de Conynck
van Groot Britannyen selfs vermoedet/
ende is derhalven des te eer wacker ghe-
worden om syne groote oorloch-schepen
te doen equiperen / ende syn ondersaeten
door het gantsche Landt te doen wape-
nen/ ende monsteren. Wy Neder-Lan-
ders meynde het soude ons ghelden.

De Venetiaenen hieldent voor seecker
dat dese groote Armade op haer soude
aencomen: Andere meynden het soude die
van Algiers in Barbaryen ghelden/ die
daeghelicx met hare roof-schepen den
Spaenjaerden ende Portugesen/ soo wel
als anderen Natyen / groote schaede de-
den: Sommighe meynden dat dese groo-
te Armaede na Oost-Indyen soude sey-
len/ om de Neder-Landers ende Engel-
sche

1619.

sche daer wt te bÿten: Andere/ datse nae West-Indyen trecken soude / om aldaer de Forten ende Haevenen vast te besettē/ ende nieuwe Fortressen te maken / overmidts den roep over al liep / dat de Neder-landsche Coop-lieden / met octroye vande Staeten/ derwaerts woudē: Daer warender oock die het daer voor hielden/ dat de Conÿnck van Hispanyen gesinnet was het Conÿnckrÿcke van Cyprus aen te tasten. Als de Conighinne Moeder wt Blois ontcomen was / meynden verscheydene dat die Armade het hooft na Vranckerÿck wenden soude.

In somma geen mensche en wist waer dese machtighe Vlote henen soude / dan de Conÿnck van Hispanyen/ ende eenige van sÿne secreetste Raeden. Midler wyle was yeder een op sÿn hoede / ende men nam vast over al volck aen/ Wy en verlieten ons op onse Trefues niet/ Engeland niet op sÿnen pays noch vryeraet met Hispanyen/ De Venetiaenen noch weyniger / onaenghesien de Conÿnck van Hispanyen alle d'Ambassadeurs aen sÿn Hof residerende/ heeft ghepoocht te doen ghelooven/ dat dese Armade niet en wiert toe-gerust om eenighen Conÿnck/ Prince / of Republÿcque in Christen-Rÿck te beschaedighen / Maer om een impresa te doen op den Turck : tot welstand van Christen-Rÿck.

De Heeren Ghecommitteerde Raeden van de Collegyen der Admiraeliteyten sÿn nae den Haeghe ghereyst / om met de Heeren Gheneraele Staeten / met den Prince van Oranyen/ Admirael van de Zee/ met Graef Willem van Nassou/ ende met de Heeren Raeden van Staete te consulteren / watmen best doen soude tot weder-stand der Spaenjaerden / ende wierdt by de selfde een cloecke ende mannelicke resolutye ghenomen/ als datmen voor eerst veertich schepen ter Oorloghe soude equiperen/ om op des Spaenjaerts dissein ofte aenslaeghen te passen / Ende dan voorder te doen wat den nood ende gheleghentheydt voorderen souden.

De Conÿnck van Groot Britannyen liet oock sÿn Ondersaeten over al monsteren ende met waepenen versien.

Doodt der Conighinne van Groot-Brittannyē.

ANna Conighinne van Groot-Brittannyen / is den twaelfden Martij over-leden/ nae dat sy langhe hadde gaen quynen aen het waeter/ ende andere cranckheydt/ Sy is gheweest de tweede dochter Frederici des tweedden Conÿncx van Danemarcke/ ende van Noorweghe/ &c. Eñ Sophiæ eeniger dochter Vlrici des Hertogē van Mekelenburch/ ende suster Christiani des nu regierenden Conÿncx van Danemarck &c. Sy is gheboren Anno 1574 ende is in het sestiende jaer hares ouderdoms in den Houwelicken staet ghetreden met Jacobo VI. te dier tÿt Conÿnck van Schotland/ nae der hand Conÿnck van Enghe-land/ Schotland/ Vranckerÿck/ ende Yrland/ d'eerste van dien naeme. Sy is Anno 1590. binnen Edenburch ghecroont Conighinne van Schotland.

Cranckheyt ende doodt des Keysers Matthiæ.

De Keyser Matthias is eenen tÿdt lanck seer swack gheweest/ ende is van daeghe te daeghe crancker en swacker gheworden / hy en heeft niets in de maeghe cunnen behouden / ende t'gene dat hy overgaf was vermenght met swarte materye. Cranck te bedde ligghende heeft hy versocht by eenighe Cuer ende Vorsten des Rÿcx / dat sy voeghelÿcke middelen by der handt wouden nemen/ ende helpen bemiddelen / datter Trefues ofte opschorsÿnge van waepenen in Bohemen mochten ghemaeckt worden/ d'welck eyndelic/ met groote swaerigheydt (de Victoriense Bohemen daer weynich toe gesinnet wesende) is te weghe ghebracht/ maer weynich tÿts onder-houden / want soo haest als de tÿdÿnghe quam / dat de Keyser over-leden was / soo hebben beyde partyen wederom aen de waepenen ghetast.

De Keyser Rudolph is overleden, Anno. 1612. den 20. Ianuarij. nieuwen ende den 10. ouden stÿl. Matthias den 20. Martij. nieuwen ende den 10. ouden stÿl. 1619.

Even als de Sonne in de Linye equinoctiael ghecomen was/ so heeft de Sonne van het Duytsche Keyser-Rÿc in Linea mortis haer eynde ghenomen / want de Keyser Matthias is binnen Weenen deser werelt gepasseert den 20. Martij, st. n. out sÿnde over de sestich jaeren/ want hy is gheboren Anno 1558. Den 24. Februarij, binnen Weenen / op den selfden dach als de Keyser Carolus V. het Keyser-Rÿck resigneerde in handen der Cuer-Vorsten binnen Franckfort vergaedert.

Of de af-lyvicheyt deses Keysers/ insonderheyt nu gheheel Duytsch-Landt/ Hongheren/ Bohemen/ midtsgaeders andere Landen meer/ in roere / ende in de wapenen sÿn/ veranderÿnghe sal veroorsaecken in het Keyser-Rÿck / Of dat die Keyserlicke Croone noch sal blÿven in het huys van Habsburch / Dat sal den tÿdt

hacst

1619.

haest gheven/ daer sal apparentelick pro & contra al vry van gedisputeert worden met spiessen/ swcerden/ ende grove stemmen der Cartouwen ende Musquetten.

Soo veel isser van / dat als die groote gheweldighe Armade in het Conyncksrycke Neapolis, te Carthagena, te Messina, ende in andere haevens by na veerdich was om t'seyle te gaen / soo en is sy niet voort ghegaen/ het schijnt dat de Conijnc van Hispanyen nu gheresolveert is / al syne macht te ghebruycken teghens de Bohemen ende haeren aenhanck / daer toe voor eerst destinerende neghen mael honderdt duysendt ducaeten / hopende met ghewelt het huys van Oostenryck in staet te houden / ende voor te comen / dat de Keyserlijcke croone van dat huys niet ghetransporteert en worde/ in het welcke sy nu ontrent drye honderdt neghen ende seventich jaren gheweest is / te reckenen van Rudolph van Habspurch, die Keyser is ghecroont Anno 1273. den 29. September doe hy met een Legher voor Baesel lach. De Eert-Hertoghe Albertus , Hertoghe van Braband/ Is wel tegenwoordelick d'outste in het gheslachte der Eerst-Hertoghen van Oostenrijck / maer gheheel swack/ gaende met den eenen voet in het graf : Ferdinandus Eerst-Hertoghe van Oostenrijck / ghecroont Conijnck van Vngaria ende Bohemia, meynt dat in aller maniere hy behoorde Rooms-Conijnck/ ende voorts Keyser vercoren te worden/ Maer hy heeft hem selven door de groote bitterheydt den Religions-verwanten bewesen/ so haets gemaeckt/ datter weynich apparentye is/ dat hy hier toe sal geraecken/ ten sy met ghewelt / Of schoon Albertus sijn recht ende pretensye op hem resigneerde.

Hoe langhe de Keyserlicke Croone in het huys van Habspurch gheweest sy.

Conijnck Ferdinand vallen Catarren op de ooghen/ ende wordt blindt.

ONtrent deser tijdt worter gheschreven / dat den Eerst-Hertoghe Ferdinand / ghecroonden Conijnck van Hungaren ende Bohemen/ een Catarre op sijn een ooge gevallen sijn/ die hem het ghesichte der selfder benomen heeft, ende corts daer nae is hier te Lande tydijnghe ghecomen / dat oock een Catarre op sijn ander ooghe ghevallen was / soo dat hem die Catharren het gesichte van beyde sijn oogen souden benomen hebben. Iohannes Zisca is ontrent het jaer 1450. van de Hassiten in Bhemē vercoren tot eenen Velt-Oversten tegen Sigismundum den Keyser : Of hy schoon blind was met beyde sijn ooghen/ so heeft hy even wel de Evangelissche waerheydt ghesien / ende mannelick daer voor ghevoghten: Godt gheve den Conijnck Ferdinand sijn beyde Lichaemelicke/ ooghen ende opene hem te ghelijcke de oogen des verstands alsoo / dat hy de ware Religye moge sien ende verstaen/ ende aflaeten de selfde te bestrijden.

1619.

DE Boheemsche crijch/ heeft heel Duytsch-Landt/ ende alle haere naebuyren in roere ghestelt/ alsoo dat vast alle Ceur en Vorsten/ mitsgaeders andere Princen/ Geestelyck ende werltlick/ oock Republijcquen ende de Vrye-aen-zee-Steden/ Ruyteren ende knechten hebben laeten aen-nemen/ eenighe om haer Landt te bevryen van de deur-tochten / andere tot hulpe der Bohemen / sommighe tot bevechtijnghe der selfder. De Catholissche Princen ende Vorsten / Geestelick ende werltlicke/ soo in hooghe als in Neder-duytsch-lant/ Spaenyen/ Lotterijngen/ Bourgondyen &c. beloofden tot hulpe van den Keyser teghen de Bohemen / te senden twintich duysendt man te voete/ ende vier duysent peerden.

De Staetē verbieden in April al hare Ondersaeten/ oock Ruyteren ende knechten in den dienst deser Landen sijnde / haer te begheven in den Oorloch-dienst van andere Coninghen/ Princen of Republijcquen.

De H. M. Heeren Staeten / ende sijn Princ. Exc. wel kennende de nieuplichticheydt der crijchs-lieden / welcker vele haer geern in nieuwe crijghen begheven/ op hope van avancement ofte meerder gagye/ (die insonderheyt aenghenaem sijnde / die in de Neder-Landtsche crijchschole gheoeffent sijn) soo is het dat haere H. M. by openbaere Placcaeten / ende publicatyen der selfder/ verboden hebben alle ingesetene van de vereenichde Neder-Landen / als oock alle ruyteren ende soldaeten/ te waeter ofte te Lande / in den dienst der selfder sijnde/ haer in den dienst van vremde Conijnghen / Potentaeten/ Princen/ te beghevẽ / in wat manieren/ ofte onder wat pretext dat het sy / sonder daer toe te hebben expres consent van haere H. M. den Prince van Oranyen/ ofte den Raedt van Staete. Bevelende hier benevens wel ernstlick allen den genen die haer alreede in sulcken dienst hebben laeten aen-nemen / soo verre als sy noch niet en waeren vertrocken/ den selfden dienst te verlaeten ende af te staen/ ende dat alle de gene die alreets tot dien eynde vertrocken waeren / souden ghe-

houden

1619.

houden wesen daetelick wederom na deser Landen te keeren/ Alles op pene/ dat de Contraventeurs aen Lÿf ende goedt/ ende de absenten by eeuwich bannissement souden ghestraft worden. Begrÿpende hier inne mede die Ruyteren/ Soldaeten / ende andere ondersaeten deser Landen/ buyten dese Provintyen (als in de Landen van Gulich/ Cleve/ Bergh/ &c.) in de besettÿnghe van de Steden ende plaetsen onder het ghebiet der Staeten deser Landen staende. Op dat dese Placcaeten des te strickter souden onderhouden worden/ soo hebben hare H. M. ende syn Princ. Exc^e. dit oock gheschreven ende belast allen Oversten / Ritmeysteren/ ende Capiteynen. Verscheydene die verlof versocht hebben/ is het selfde ghegheven / jae oock hebben eenighe er langht te moghen buyten Lands dienst nemen/ behoudende eve͂ wel hier te Lande hare plaetsen ende gagyen. Daer sÿn oock verscheydene soldaeten sonder paspoort van hare vaendels gheloopen/ aengelockt sÿnde door het loop-gelt d'welck men haer op de hand gaf aen de syde der Paepscher Princen.

Stant van Bohemen.

De Coninc van Hispanyen heeft oock den Coninck van Groot-Britannyen versocht/ dat hy de Staeten van Bohemen soude willen helpen persuaderen tot stillestant van waepenen.

De Bohemen hebben haer soo cloeckelick ende mannelick ghedraeghen/ Dat de Keyser Matthias deur sÿne Ghesanten aen de Boheemsche Directores, als oock by de Cuer-Vorsten Phals/ ende Saxen/ mitsgaeders andere Princen ende Vorsten/ seer ernstlick heeft laeten versoecken/ dat sy de wapenen wouden afleggen / ende de misverstanden in der goede laeten afhandelen / haer belovende te willen toestaen de vrye oeffenÿnghe der Gherefor-meerde Religye / al hare Privilegyen te bevestighen/ ende voorders alles tot haer contentement in te willighen.

Op de tÿdinge van stillestant van wapenen in Bohemen/ liet d'Eerts-Hertoghe Albertus afdancken syn nieu-aenghen[omen volck].

De Boheemsche Directores en hebben langhe hier toe niet willen verstaen/ doch eyndelick hebben sy door inductye van de Cuer-Vorsten Phals/ Saxen/ ende andere Princen/ inghewillicht stille-stant van wapenen/ ende een by-een-comste te Egher, Maer corts hier nae de doodt des Keysers daer op ghevolght sÿnde/ is den crÿch wederom even dapper aen-gegaen/ de Bohemen assistentye/ tot vol-voerynghe harer aen-ghevanghener Oorloghe soeckende niet alleen by hare benaebuyrde Chur ende Vorsten / midtsgaeders andere Princen des Rÿcx/ maer oock den Heere van Donae afveerdighende in Enghelandt/ om hulpe te soecken by den Conynck van Groot-Britannyen / daer sy goede vertroostÿnghe ghecregen hebben/ Maer alsoo corts hier nae de Conighinne in Enghelandt is over-leden / ende de Conÿnck selfs seer cranck is ghewordden/ Soo is dit secours daer door al vry wat verachtert / Ende hebben derhalven de Heeren Directores de Heeren Ghener. Staeten deser Gheunieerde Provintyen niet alleen om assistentye aen-ghesocht/ Maer hebben oock hare H. M. ghebeden het Brittannissche secours te willen helpen bevoorderen/ d'welck hare H. M. in aller ghetrouwicheydt ghedaen hebben. Midler wyle dat dit in fieri was / hebben hare H. M. Ioncker Herman Frencke, bestalter Overste van weghen de Bohemen/ toeghelaeten duysend Musquettiers hier te Lande te werven/ hem ghevende vÿfen twintich duysend guld. tot Loop-gelt ende aen-nemÿnghe der selfder.

[...]nen Crÿchsvolck/ als het ghereet lach/ ende des anderen daechs meynde te marcheren.

Ioncker Herman Frenck werft een regiment knechten tot dienst van de Bohemen.

Doende oock hare H. M. den Ghesanten der Boheme͂ belofte/ dat sy haer wouden assisteren met vÿftich duysend guld. ter maend/ voor eerst vier maenden lanc/ waer van Majus d'eerste sal wesen / ende dat by forme van leenÿnghe / op belofte van restitutye/ ende met conditye / dat sy de wapenen niet afleggen en souden/ dan met kennisse ende believen van de Staete͂ deser Landen/ ende harer anderer Geconfedereerde.

d'Overste Frencke heeft op een corts dese duysend Musquettiers tot dienst der Bohemen/ by een ghehadt/ onaenghesien dat de Eerst-Hertoghe al ettelicke maenden te vooren veel volcx te voet ende te peerde in dese Quartieren ghewor ven hadde.

Om dat dit nieu-ghewor vene Regiment seecherlick mochte over-come͂. heeft de Prince van Oranyen het selfde laeten convoyeren met vier vaenen Ruyteren wt de guarnisoenen van Zutphen ende Deventer/ onder het beleyt van den Ritmeyster Mons de Brochem, Ridder/ ende Commandeur over het Garnisoen binnen Zutphen liggende/ Sy sÿn den xxvj. Mey st. v. uyt de Graefschap Zutphen gemarcheert door het Sticht va͂ Munster, Paderborn, Culen, Reckelijncke, Housen &c. e͂ hebben den Oversten Frenck met syn nieu-aen-ghenomen Crÿchs-volck ghebracht

1619. tot Corbeil aen dẽ Weser/d'wele van daer
voorts door de Furstendoemen Bruns=
wijck ende Hessen is ghereyst nae Bohe=
men/ ende der Staeten Ruyteren sijn den
28. Iunij st. v. elck weder in haer garni=
soen ghecomen. Op den wech en hebben
sy wel gheen sonderlijnghe rencontre ghe=
vonden/alleen dat de Haene-veren/ ende
boeren/die over al in de wapenen sijn/en=
de de weghen besetten/dit doortreckende
Crijchs-volck hoon en trots ghenoech
bewesen hebben/ So datter buyten allen
twijfel slaeghen souden ghevallen sijn/
Ten ware dat de Overste ende de Ley=
ders van dit Crijchs-volck sulckes be=
hindert hadden/ haer laetende daer aen
ghenoeghen dat sy deden wat haer be=
volen was.

Poincten by de Stenden van Bohemen besloten in haeren Lant-dach binnen Praeghe ghehouden in Martio.

De Stendẽ van Bohemen in Martio de=
ses jaers vergaedert sijnde binnen Prae=
ghe/ hebben tot maintienement van hare
aenghevangene saecke/ ende tot volvoe=
rijnghe der selfder/ghearresteert ende be=
sloten dese hier volgende Poincten:

Voor eerst, Dat alle die ghene die /con=
form hee beslupt van den voor-gaenden
Land-dach / den tienden ende vijfden
Man niet opgebracht en hebben/nu dub=
belt soo vele aen gelt/ binnen twee maen=
den / sullen deponeren: Ende sullen de
Commissarisen/Ritmeysters/ ende Ca=
piteynen te kennen gheven die ghene die
in foute bevonden worden.

II. Dat de oude restanten ende nieuwe
Contributyen binnen eenẽ seeckeren tijt
sullen inghebracht worden / by seeckere
pæneo, wtghesondert die ghene die door
den vyand bedorven sijn / dese sullen vry
sijn van den tijdt der verwoestijnghe.

III. Des Lands Amt lieden ende Offi=
cieren sullen yeder eenen wel-versochten
Persoon wt-maecken / ende oock hare
Huys-knechten ende onderdaenen wel
gherust ende ghewaepent gereet houden.

IIII. De Heeren/Ridders/ Vry-ghese=
tene/Gheestelicke/Weduwen/ ende Wee
sen / willighen in voor een yeder hunner
Onder-saeten/wt hare eygene beurse/ee
nen halven daeler te contribueren. Item/
van elcke duysend daelers op interest lig=
ghende / ses daelers te gheven: Maer
Praege/ende andere vrye ende Conijnck=
licke Steden/consenterẽ acht-tien duys.
ende vijf honderd daelers op te brengen.
De Joden sullẽ voor elck hooft/twintich
jaren ende daer boven out sijnde/gheven
vijf daelers / de minder-jarighe twee da=
lers. De vremde Handelaers sullen door
Ghecommitteerde gheschatt worden/en=
de van elcke duysend daelers sesse geven.

V. Is by alle Creitsen des Conijnckrijcx
inghewillicht vijf-en-twintich Molder
koorens / ses-en-twintich duysend Mol=
der gerste / sestich duysent Molder ha=
ver / in drye Proviand-huysen / tot Pra=
ghe/ Tabor/ ende Kuttenberch/ inden
tijdt van een jaer / te leveren.

VI. Een yeder burgher sal van eenen
Land-hof drye daelers contribueren.

VII. De Catholijcke sich by de Stenden
ghevoecht hebbende / ende op dese ver=
gaederijnghe gheciteert / doch niet ver=
schenen sijnde / sullen even wel aen dese
Resolutyen ghehouden sijn.

VIII. De Contraventeurs sullen voor
vyanden des Vaeder-Lands gehouden
werden / hare goederen gheconfisqueert/
ende met alle de hare wt het Landt ghe=
bannen worden/ ende en sullen nemmer=
meer restitutye versoeckende/ ghehoort
ofte beandwoordt werden

De wtghevluchtte sonder oorsaecke/
ende sich noch absenterende/ofte met den
vyand practiserende teghen het Vaeder=
Land/ sullen eeuwichlick ghebannen sijn
ẽn blijven/hare goederen geconfisqueert/
tot nutte des gemeynen Vaeder Lands/
ende sonderlijnghe tot betaelijnghe des
Crijchs-volcx gheemployeert worden. De
ghetrouwe Patriotten / die het hare by
het Vaeder-Land opghesett / ende daer
over van den Vyand groote schaede ghe=
leden hebben/sullen op den toe-comenden
Land-dach gherecompenseert worden.

Schermutsel tusschen de Oostenrijckse ende Bohemen.

Den tienden Iunij isser eenen inval van
des Graeven Bucquoys volck ghedaen
op eenighe Ruyteren ende voet-knechten
der Bohemen / ligghende in een Vlecke
ghenoemt Naccesitz, twee mylen van Bu=
deweits/ ẽn is beyder sijts lange tijt seer
cloeckelick ghevochten/ van middach tot
in dẽ avond stond. De Oosten-Rijcksche/
onder het beleydt van den Graeve van
Dampier hebben de Bhemen afgeslaegen/
ontrent

ontrent drye honderd man/ soo te voet/ als te peerde/ende eenighe ghevanckelick ghecreghen. De Mansveltsche hoopten op ontsett/maer te vergheefs/wes halven sich de Graeve van Mansvelt grootelicx heeft beclaecht.

In dit treffen heeft sich Graef Herman Otto van Stirum en Bronckhorst, seer dapper ghehouden/ende syn Cornet Ioncker Goosen van Lauwick, een jonck Edelman van groote couragye/is nevens andere/cloeckelick vechtende/doodt ghebleven. Men meynt datter aen de syde der Oostenrycksche (die heel sterck waren) wel soo vele ghebleven syn/als aen der Bohemen syde/ so dat de Oosten-ryckschte over dese Victorye niet en hoeven veel pick-tonnen te branden noch te triumpheren.

Victi quandoq; resurgunt.

DE Bohemen wetende dat de Iesuyten syn die ghene die in voorighe jaren het saet der oneenicheydt ende aller misverstanden in Bohemia ghesaept hebben/ende die noch daeghelicx yeder een binnen en buyten Lands/ soo veel het haer eenichsins moghelick is/ teghens haer syn oprockende/ Soo hebben sy de selfde wt haer Coninck-Rycke ende ghebiet ghebannen/ ghelyck hier te vooren verhaelt is. Van gelycken hebben in Majo deses jaers oock ghedaen die van Moravia ofte Mheren Landt/ Blyckende by dit hier volghende Edict:

Placcaet van de Stéden des Marquisaets van Morayvē/ waer by de Iesuyten wt den selfden Lande worden gebannen met interdictye van niet wederom daer in te comen.

WY Orpheeren/ Ridderschap/ Edele/ ende Steden/ representerende de Stenden van't Marquisat van Moravien, nu ter tydt inde Stadt Brun vergadert: Doen eenen yeghelicken kunt ende te weten/ met desen openen brieve/ daer den selven ghepubliceert ofte ghehoort sal worden/ ende van noode wesen sal: Hoe dat ons van de ghemene Stenden des Coninckrycks Bohemen/ niet alleen door haer lieder in druck uyt-ghegheven Apalogia, maer oock door veelerley schriften ende onwedersprekelicke documenten/ vertoont ende bewesen is/ 'tgene oock meest de gheheele Christenheyt door/ openbaer ende notoir was/ met wat practycken ẽ arghlistige raetslaegen/de voorgemelde Iesuyten, t'selve Coninckrijck Bohemen in groote troublen/dissentien/ ende onruste hebben ghebracht/ ende niet anders en soecken/ dan de Heeren/Coninghen/Princen ende Potentaten/die sick teghens haer opposeren/om lyf ende leven te brenghen/groote krychs-beroerten alomme te verwecken/ ende veel onnoosel bloet/ der ghener die hare handelingen niet toe en staen/ te vergieten: Ghelyck dan vele Coninghen ende Potentaten/ door haer toe-doen om lyf ende leven syn ghecomen/ groote krychs-beroerten/ alomme in de Christenheyt verweckt/ ende veel onschuldich bloedt alreede in verscheyden Landen ẽ Provintien vergoten is: Ende dat wy insgelycks waerachtelicken werden onderricht/ dat de selve Iesuyten alleen de oorsaecke syn van dese teghenwoordighe commotien: daer door niet alleen ons lieve Vaderland/het Marquisat van Moravien, in grooten commer/ schulden/ ende lasten is vervallen/ ende schier tot de uyterste ruyne ende verderffenisse gebracht/ maer oock gantsch en gaer t'onder soude moeten gaen/ soo daer inne terwyle het noch tydt is/niet en worde versien. Hebben derhalven verclaert/ ende verclaren midts desen/de selve Iesuyten te wesen oproer-maeckers ende valsch raet ghevers/ ende sulcke die t'gheensins in desen onsen lieven Vaderlant en kunnen ofte behooren langher gheleden ende ghetollereert te werden: Ende over sulcx eendrachtelic gheresolveert ende besloten/ die alomme uyt desen onsen Marquisate in der eeuwicheydt te proscriberen ende te bannen.

Welcken volghende: SOO IST, dat wy boven-ghemelde Stenden des voorschreven Marquisats Moravien, u lieden/ Rectoren, Maegistren, Schoolmeesters, ende allen Iesuyten, die sich in dit Marquisaetschap voorschreven/ het zy in Steden/ Marckten/Vlecken/ofte op andere plaetsen/waer 'tselve ooc zy/ syn onthoudende wel ernstelicken hebben bevolen/ende bevelen midts desen: Dat ghy lieden/ van ons aen u lieden gesonden Commissarissen/terstont/datelick/ende sonder uytstel/ goetwillichlick sult overleveren ende in handen stellen/ de sleutelen van alle Collegien/Kercken ende Schoolen/ by u lieden voor desen inghehebt ende ghepossedeert; ende 'tselve ghedaen/ u stracx sult hebben te vertrecken uyt desen onsẽ Vaderlande/ ende in toecomenden daghe in der eeuwicheydt daer inne niet weder te

comen/ofte yemand van haer Secte, onder wat pretext 'tselve oock soude moghen wesen: op pene dat/ indien naer desen yemandt van u lieden teghens dese onse Resolutie/ Interdictie ende Verbot/ in dit Marquisaetschap werde ghevonden/ dat de selve sonder eenighe ghenade ofte Judicieel verhoor/ aen den lÿve sal werden gestraft: Sult u derhalven daer naer weten te reguleren/op dat wy hier naermaels niet en worden ghenoodtsaeckt teghen u lieden een meerdere ernsticheydt ende riguer te ghebruycken. Des t'oorkonde/ ende tot vecrachtinghe van dien/ hebben wy/hier vooren ghenoemde Opheeren/Ridderschap/Edele ende Steden/ representerende de Stenden deses Marquisaets/ Mr. Rabieu, onse respective Zeghels hier op laten drucken. Ghegeven in de Stadt Brun, den seste Mey/des Jaers sesthien hondert neghenthien.

Stracx hier nae hebben de Euangelissche Stende des Coninckrÿcx van Hungaryen, gelÿck Placcaet van bannissement der Jesuyten gepubliceert/waer van dit den Teneur is:

Edict der Euangelissche Stenden des Coninckrÿcx van Hongarye/ teghens de Jesuyten/ van dato de 16. Mey/ 1619.

De Heeren Euangelissche Stenden des Coninckrÿcks vã Hungarien, hebben alnoch in verscher ghedachtenisse: hoe dat stracx van dien tÿdt af als de Iesuyten, ten tÿden des Keysers Ferdinandi, int Coninckrÿck van Bohemen sÿn inghevoert gheweest/de selve Iesuyten veel ende menigherley onwillen/ twist/tweedracht/ende beroerten/ door hare quade ende archlistighe practÿcken/ hebben gesticht: Ende insonderheydt/dat te tÿde des Keysers Rodolphi des tweeden, hoochloffelicker memoryen/ door haerlieder beleyt/raet/ende ingevẽ/ den Turckschen krych is bevredicht/ midts dat den Paus van Roomen/den hoochghemelden Keyser seer instantelicken tottet maeckẽ van dien vrede was porrende/ alleen om sÿne krÿchs-macht te moghen wenden ende ghebruycken tot uytropinghe vande Ketters/die ten tÿde van de Turcxsche Oorloghe seer waren ghewassen ende vermeerdert; ghelÿck dan 'tselve oock alsoo geschiet: ende den Turckschen krÿch/ die sesthien jaren naer een ander hadde gheduert/ doch niet met gheringhen despect en verachtinghe der gantscher Christenheydt/ ende insonderheydt des Coninckrÿcx Hungarien, met desselven onuytspreeckelicke schade/ midts dat daer door veel geweldige ende seer aensienlicke geslachten/ jammerlicken sÿn vermoort/ eñ om haer goet ende welvaren ghebracht gheweest.

Want aengaende 'tghene door de ghemelten Iesuyten practÿcken/ het Krÿchsheyr des Keysers Rodolphi, over t'welcke Georgio Basta als Generael Overste heeft ghecommandeert/teghen die van de Eunghelische Religie heeft aengherichte: gelÿck mede met den Colonnel Beliviosa, een vreemdelingh/teghen ordre ende vryheyt des Koninckrÿcks Hungariẽ, in de Hooftstadt Casca, in Over Hungarien, tot een Hooftman ende Gouverneur gestelt sÿnde/door haerlieder instigatie heeft bedreven/ dat hy de Kercken ende Schoolen heeft wech ghenomen/de Priesteren ende Schoolmeesters uytter Stadt gejaecht: ende wat voor een bloet-vergieten tusschen de Christenen selfs int voorsz. Coninckrÿck is ghevolcht/'tselve is nu meer de gantsche weerelt door bekendt ende openbaer.

Doch daer mede en heeft haer dese Iesuytische Secte (de welcke gheduerende de Regierÿnghe des lest-overledenen Keysers Matthiæ, in macht ende authoriteyt sonderlingh heeft toegenome) niet laten vergenoeghen/maer hebben sich in alle Politÿcke handelinghen in ghedrongen/ ende wetenschap weten te krÿghen van alle des Rÿcx alder sekreetste raedtslaeghen/ de selve door hare listighe practycken/ by de Hooghe Overicheydt weten te annulleren/ende alles te doen interpreteren ende veranderen nae haren appetÿt / ende dat sy vermeynden tot haer godtloos voornemen dienstich te wesen; Jae heeft oock dese vervloeckte Iesuytische Secte, openbaerlicken in hare Predicatien tot ten Volcke/ durven sustineren / datmen de Ketters behoorde te vermoorden ende uyt te roepen; ende verscheyden dreyghementen uyt te spouwen/teghens de goede Onderdaenen deses Coninckrÿcks/streckende totte totale ruyne ende noot-wendigen onderganck desselven.

Ghemerckt dan de Heeren Stenden des Coninckrÿcks Hungarien, sulcke practicanten ende hinder listighe moorders van Coninghen ende Potentaten / verstoorders des alghemeenen vredes/ ver-

1619.

raders van Provintien / Landen ende Coninckrycke/ seducteurs ende verwoerders vande Christelicke jeucht/ met hare boose ende Goddeloose leere/niet langher in haer Landt ende Coninckryck lyden ofte dulden en kunnen : Soo worden de selve Iesuyten, achtervolghende het exempel der Heeren Stenden des Coninckrycks Bohemen/ende des Marckgraefschaps Moravien, onse lieve Heeré ende naburen / in der eeuwicheydt uyt het Coninckryck Hungarien gheproschribeert ende ghebannen/ om nimmermeer / onder wat pretext 'tselve oock zy / daer weder in te comen. Ende by aldien yemant van de voorschreven Iesuyten, binnen vier daghen naer de Publicatie van dese Proscriptie/ in desen Coninckrycke betrapt ofte bevonden wordt die sal sonder eenighe ghenade aen 'tleven ghestraft worden. Ende soo yemandt/ wie het oock zy/ naer de voorschreven vier daghen/ eenen vande Secte der Iesuyten, in desen Coninckrycke can betrappen / dien sal gheoorloft syn den selven/als eenen perturbateur ende verrader des Coninckrycks / te dooden/ende om t'leven te brenghen/ende sal sulcx doende niet moghen verbeuren. Aldus ghedaen ende ghearresteert / by de Heeren Stenden des Coninckrycx Hungarien , binnen Pressau , den sesthienden May/des Jaers sesthien hondert neghenthien.

De Voor-stadt van Weenen van de Bohemen in-ghenomen.

DE Graeve van Thurn heeft den sesten Iunij sich verstoutt met etelicke duysend Mannen te comen logieren in de Voor-stadt van Weenen / onaenghesien de Conynck Ferdinandus met een goet aental Crychsvolck daer binnen was/ De meeste Hooghe Huysen in de Voorstadt syn ter neder gheworpen/ende daer is eenen grooten alarm in der Stadt gheweest.

Doch den elfde Iunij is de Graeve van Thurn met syn Legher weder te rugghe ghetrocken / ende ghynck ligghen aen de Over syde van den Donau , twee mylen van Weenen.

De Generale Staeten der Vereenichde Neder-Landen vermaenen den Coninc van Groot-Britannyen.

De Heeren Staeten Gheneral / wetende dat syne Mt. van Groot-Brittanyen den Mylord Hays als Ambassadeur nae Hooghe-Duytsch-Land ghesonden hadde tot accomodatye van de saecken in Bohemen/ So syn sy daer in seer becommert gheweest / beducht synde / dat het respect van de interventye van syne Mt. de Stenden van Bohemen(die hulpe van syne Mt. versocht hadden) soude brenge tot ghehoor naer eenich Tractaet / daer door dat sy afgheleydt souden moghen worden van haren yeghenwoordighen goeden toe-stant / mannelicke courageye/ ende ghenomene resolutyen met der selfder gheallieerde/ tot de handhoudynghe/ door Godes hulpe/ende d'assistentye van heure Vrienden van de Christelicke Gereformeerde Religye / midtsgaeders van der selver Libertevt ende Privilegyen/ door dien dat hare vyanden door t'voorseyde ghehoor / de deure soude gheopent worden/om met practycquen / correspondentyen / ende corruptyen de voorseyde Stenden in hare jonghe aen-ghevanghene regierynghe / ende in experientye van saecken te intimideren/ende in scheurynghe onder den anderen te brenghen/ende also hare proffyt ende voor-deel daer onder te wercken/ghelyck de daeghelicksche ervarentheydt dat leert/naementlick dat den Spaenjaertt/ende des selfs Adherenten daer toe alleene arbeyden / om door scheurynghen te onderdrucken de Staeten ende Landen van alle Conynghen/ Princen ende Republycquen / die hare vry-ende Gherechticheden trachten te mainteneren / d'welck notoirlick in de Neder-Landen is ghebleecken/als hy by de voor-ghenomen Vrede-handelynghe tot Cuelen door d'interventye van verscheyden Gheestelicke ende Werltlicke Princen te weghe ghebracht heeft het afwycken van soo vele Provintyen van de ghemeene Unye van de Neder-Landen/ alsoo dat hy daer nae de resterende Vereenichde Provintyen met alle ghewelt ende macht heeft moghen aen-tasten. De Heeren Staeten vreesden/dat door de interventye van syne Mt. alle de Vrienden van de voor-seyde Stenden in hare Resolutyen van assistentye , suspens souden gehouden werden/sonder haer te durven verclaren in de onseeckerheydt van de wtcomste deser handelynghe / wt vreese van vyandschap op haren hals te laeden/ daer en tusschen dat die Bohemen haer in costen souden comen te consumeren/ ende te vervallen in de wterste confusyen/ ende verloop van haren Staet / tot nae deel ende prejuditye van het gheheele Christelicke wesen/dat sich tegenwoordelick soo schoone ende soo heerlyck was

tot assistentye der Bohemen.

1619.

opdoende/alsoo datter groote hope was
van het selfde teghen de ghemeyne Vy-
anden te cunnen verseeckeren ende main-
teneren / by soo verre als de defensye van
de saecke van Bohemen met ghemeyne
Resolutye/ende macht voor-genomen/ eñ
wtghevoerdt wierdt / soo als dat wel
soude behooren. De Heeren Gheneraele
Staeten siende op het voor-verhaelde/
hebben de Heeren Ghecommitteerde in
Engheland besoignerende seer ernstlick
versocht ende vermaent van harent we-
ghe dese hare beduchtsaemheyt ende con-
sideratyen/met alle ghevoeghelicke mid-
delen by goede occasye syne Mr. voor te
draeghen/daer toe draeghende sodanighe
redenen meer/ als het haer goet duncken
soude/om syne M. te sien te beweghen/
dat het de selfde woude ghelieven syne
ghegheven Instructye aen den voor-
seyden Milord Hayes sulcx te modereren
ende distingueren / dat de voor-seyde ap-
parente inconvenienten voor-ghecomen/
ende de Stenden van Bohemen / ende
der selfde ghealliierde Land-schappen/
ongheprejudicieert / ende by hare goede
Resolutyen stantvastelick mochten blyvē
ende ghemainteneert worden / tot ver-
seeckerynghe van haren Staet / bevoor-
deringhe van de ware Christelicke Ghe-
reformeerde Religye / ende den dienst en-
de wel-stant van de ghemeyne Christen-
heydt / ende op dat de gheinteresseerde
Princen/ Stenden/ ende Republycquen
int Gheneraal ende particulier te meer
bewoghen worden/ sonder achter-denc-
ken de Stenden van Bohemiaj met hare
hulpe/Raedt/ ende daetby te sprynghen/
ende assistentye te Leysten/&c.

De Cuer-Vorst van Ments be-steimt den Wael-dach binnen Franckfort.

HEer Johā Schweichaert Eerst-Bisschop te Ments/ des Heyli-ghen Roomschen Ryck's Eerst-Canceler ende Cuer-Vorst/heeft wt-schryvynghe ghedaen aen alle Cuer-Vorsten des Ryckx / om den xx. en Iulij te compareren binnen Franckfort/ende al-daer te treden tot verkiesynghe eenes Roomschen Conynghs ende volghens dien oock Roomschen Keysers : Nevens de ses/ soo Geestelicke / als wereltlicke Cuer-Vorsten / heeft de Eerst-Bisschop van Ments oock verschreven ende hier toe ghenoodicht den Door-luchtichsten Eerst-Hertoghe Ferdinandt van Oo-stenryck/ &c. als mede synde een van de
seven Cuer-Vorsten des Rycx/in aensien
des Conynckrycx van Bohemen / wel-
kes Croone ende Titel hy draecht. De
Bohemissche Directores dese wtschryvyn-
ghe siende/hebben sich daer aen niet ghe-
noeghen laeten/maer hebben aen die drye
wereltlicke Cuer-Vorsten gheschreven/
dat hy den selfden (nae den teneur der
Guldene Bulle Caroli IIII.) die qualiteyten
ende requisita niet en syn/die in eenē Cuer-
Vorst verheysschet worden / want in de
selfde met claere wtghedruckte woorden
gheschreven staet / Quod jus, vox, Officium,
& dignitas, alia quoq; jura ad quemlibet prin-
cipatum eorundem spectantia cadere non
possint in alium præter illum , qui principatum
ipsum cum terra, Vassallagijs, Feudis & Domi-
nio , ac ejus pertinentijs uniuersis dignoscitur
possidere. Dat is/dat het Recht/stemme/
Amt/weerdicheydt/ende oock andere ge-
rechticheden eeniger heerlickheden/welc-
ke die oock syn/niemandt anders en com-
peteren / dan dien / die ghekent wordt te
besitten de Heerschappye/met het Lant/
Vasalschappen/leenen/ende heerlickheyt/
met alles wat daer van is dependerende.

Ende stracx daer nae volgē dese woor-
den in de selfde Guldene Bulle / Quod
possessor cujus-libet Principatus illius juris,
vocis, officij, dignatis, & pertinentiarum omni-
um ad illū spectantium, quieta debeat & libe-
ra possessione gaudere. Dat is/dat de gene/
die dese heerschappye besitt het Recht/
Stemme/Amt/ende de weerdicheyt van
alles wat daer toe gehoort/ moet hebben
in vredighe ende vrye besittynghe:

Wt welcken allen genoechsaem blyckt/
dat de Keure niet en sy jus personale, maer
reale, alsoo naemelick/ dat niemandt son-
der daetelycke vredighe besittynghe des
Cuer-Vorstendombs/ salvis Imperij Legi-
bus, sulck recht ghestadet ofte gegunt can
worden.

Dewyle dan/of schoon de Eerst-Herto-
ghe Ferdinandus sy ghecroonet Conynck
van Bohemen/hy nochtans noyt tot de
besittynghe des selfden heeft cunnen ge-
raecken / maer des halven desen inland-
schen crych is ontstaen : Soo en cunnen
de Stenden des Bohemisschen Rycx niet
verstaen/ dat syne Conyncklicke weerde
tot de verkiesynge eenes Roomschen Co-
nyncx can ofte behoorde verschreven te
worden/ sonder inbreucke te doen teghen
de Guldene Bulle: Verclarende dat sy gesin-
net waren hier in staende te houden het
recht

1619.

recht der Croone van Bohemen/ende het selfde/nae haer wterste vermoghen / op hare posteriteyt ofte nae-comelynghen te devolveren ende brenghen : Versochten derhalven hier op seer ernstlick het goet vinden / ende raedt der Cuer-Vorsten/ Wat sy tot verdedighynghe harer Privilegien hier in best doen souden. Jae biddende / dat hare Cuer-Vorstelicke Doorluchticheyden woude gelieven hare veel-gheldende ende aensienelicke authoriteyt te interponeren/ ende haer niet alleen met raedt/ maer oock met der daedt by te vallen / ende dit werck daer henen te dirigeren / dat de Loffelicke Croone van Bohemen niet en worde ghenaedeylet ende ghegraveert/ teghen den notoiren ende claeren text ende woorden der Guldener Bulle , ende hares ouden ghebruycks.

Maer het mach om de Guldene Bulle gaen hoe het wil/ Ferdinandus wil Keyser wesen/ Inter arma silent Leges.

Nieuwe Ridder-Orden.

TE deser tijt isser een nieuwe Orden De Sancta Militia opgherricht te Weenen / in de welcke haer op den achtsten Martij aldaer begheven hebben(nevens veel andere Princen/ Graeven / ende Baroenen op andere plaetsen ende tyden) de Hertoghe van Nivers, Natzivijl, de Hertoghe van Saxen Lauwenburch/de Graeve van Abtheim van Bucheim/ende andere. Nae dat dese Heeren in de Kercke te Praeghe hare devotye ghedaen hadden / soo quaemen sy buyten de Kercke / onder den blaeuwen Hemel op hare knyen vallende/ende twee vynghheren op een Euangelye Boeck legghende/ swoeren sy/ datse de Catholijcke Religye souden voor-vechten ende beschermen/ ende dat sy alle ongheloovighe ende Ketters wouden vervolghen ende wt-roeden. Nae dat sy desen eedt gedaen hadden soo stonden sy over eynde / ende sloeghen met bloote rapiers in de Lucht/ ende als sy in de Kercke gecomen waren/ soo hebben sy aldaer ontfanghen de teeckenen deser nieuwer Ordre/ te weten een Cruysken/ daer de beeltenisse der Maget Mariæ op staet met de naelde seer aerdich gewrocht/ d'welck de Heeren deser Ordre aen den hoet draghen.

MIdler wijle dat al dit bovenverhaelde ghewoel in de Werlt was / waren de Patres Concilij Dordraceni vlytich in haren arbeyt besich / om met de Heeren Gecommitteerde der H. M. Heeren Generaele Staeten/te beraemen ende te bevoorderen t'gene dat tot den vrede der Kercke ende eenicheydt des Lands van nooden was/ yeder een/ soo wtlandsche/ als inlandsche voorts brenghende wat daer toe gehoorde.

Voorder verhael van de Kerckelicke besoignes binnen Dordt.

Of wel de Fransche Kercken haere Gedeputeerde tot den Nationaelen Synodum niet en hebben ghesonden / sijnde te rugghe ghehouden door het expresse verbot/ op den naeme des Conijncx/ haer gedaen / (alsoo doorghesteken ende bestelt sijnde van Barnevelt) so en hebben sy even wel niet naeghelaeten te betuyghen / dat sy eens ghesinnet syn met de Ghereformeerde Kercken hier in Neder-Landt/ soo in alle andere / als by naeme in die vijf hier te Lande gecontroverteerde poincten/ immers heeft d Hooch-Gheleerde Petrus Molinæus Leeraer der Gereformeerde Kercke binnen Paris, door de Ghedeputeerde der Kercke van Geneva den Christelicken Synodo laeten behandighen een cort / doch bondich Schrift ende oordeel over de leere der Remonstranten in de vijf Articulen begrepen / d'welck in de volle vergaederynghe des gantschen Synodi is ghelesen / met groot ghenoeghen van alle de aen-wesende Ghedeputeerde soo der wtlandtsche / als in-landtsche Kercken/ als oock der Ghecommitteerde Heeren van weghen de H. M. Heeren Generaele Staeten daer present synde.

Petrus Molineus sendt syn ghevoelen van de vijf poincten schriftelick aen den Synodum.

Etteliche weken hier te vooren hadde oock de Hooch-Gheleerde Heer David Paræus professor Theologiæ binnen Heydelberch / syn een-stemmich ghevoelen met de Neder-Landtscher Ghereformeerde Kercken in die vijf poincten / schriftelick overgesonden/ het welcke oock met groote attentye ende aenghenaemheydt den gantschen Synodo is voorghelesen.

Als oock Doctor Paræus gedaen heeft.

Oock is in plena Synodo over-lesen de Confessye ofte Belydenisse des Gheloofs der Neder-Landtsche Kercken, van den beghinne tot den eynde / ende is elck Collegye ende lit van alle Collegyen belast haer gevoelen ter naester sessye in te brengen/ wel verstaende so veel de Doctrinalia aengaet / lettende niet so seere op de Phrasiologie

De Neder-Landsche Confessie wort overlesen ende ghe-approbeert.

logie ofte manieren van spreken / als op den gront van de leere / oock voor by gaende de verscheydenheydt der Editye-en/met dese restrictye / dat het stuck van de discipline (daer in by alle Ghereformeerde Kercken geenen eenpaerighen voet ghenomen en is) in geen consideratye en soude ghenomen worden. De wtheemsche Theologi hebben eerst haer ghevoelen hier van inghebracht / ende hebben alle gaer de Confessye der Neder-Landtsche Kercken / soo veel de leere betreft / gheapprobeert ende voor goet ghekent. De walsche Kercken deser Landen hebben / nevens haere eyghene approbatye / den Synodo gheexhibeert een approbatye deser Confessye ghedaen in eene Nationaele Synode van de Fransche Kercken in den jaere 1583. in de Stadt van Vitrij op t'Casteel van den Graeve van Laval.

Ghelijck de selfde Anno 83. oock in Vranckerijc was goet ghekent.

Oock is in dese vergaederynghe voor gelesen van vooren tot achteren/ de Heydelberchsche Cathechismus, die in de Neder-Landtsche Kercken gheleeraert ende gheleert wort / ende is de selfde van allen met een-paerighe stemmen verclaert te syn conform Godes woort in allen stucken ende poincten.

De Heydelberchsche Catechismus wordt goet ghekent.

Daer is oock in de Synodaele vergaederynghe voorghelesen seker Extract/begrypende vele ende verscheydene Poincten by de inlandtsche professoren wt de Boecken Vorstij insonderheydt wt syn Boeck de Deo, ghetrocken / nopende het wesen ende natuere Godes / oock Godes eyghenschappen/de verborghentheyt der H. Drievuldicheydt / de Godheydt des Soons ende des H. Geestes / de welcken Godes/ &c. Van t'gheloove / rechtveerdich-maeckynghe / goede wercken/ ende meer dier ghelycke poincten. Alle de Collegyen hebben op den derden Mey haere oordeelen in gebracht / daer in met malcanderen over een stemmende/dat Vorstius met een grouwelycke stoutichevt heeft ghearbeydt de orthodoxe leere der Ghereformeerde Kercken te renverseren/ smedende nieuwe Monsters van blasphemyen/ die der Kercke Godes schaedelick syn / ende op t'hooghste voor Godes eere ende Majesteyt quetselick : Dat hy derhalven onweerdich is in de Ghereformeerde Kercken het amt van Doctor of Professor te bedienen. Dat syne Schriften dienen ghesupprimeert ende verboden te worden / synde vol æquivocatyen ende dobbel-sinnicheden/ambiguyteyten ende schroeven/vol Pelagiaensche ende Sociniaensche grouwelen/die als oncrupt wt des Heeren acker behooren wtgheroeyt te werden. Verscheydene waeren van gevoelen / datmen die Schriften behoorde te verbranden/ achter-volghende hier in het exempel des Conynck van Groot-Britannyen: Wenschende nochtans Vorstio selfs van God ghenaede ende hertelick berou over de groote ergherhissen by hem aenghericht. Dit is dien Man in welckes Boecken de Conferenten / van weghen de Remonstranten/in de vergaderynghe van de Heeren Staeten van Hollandt ende West-Frieslant/verclaert hebben/ niet ghevonden te hebben/ dat der waerheydt ofte Godsaelicheydt naedeelich waere / ende niet verstaen te hebben/dat hem met redene conde beswaeré/ wiens beroepynghe de Remonstranten altydt hebben ghevoordert / met wien sy groote correspondentye ghehouden hebben / ende wiens saecke sy ghestaedelick voorgestaen ofte verdedicht hebben/ sonder dat/ mynes wetens / opt yemandt van haer allen een eenich Boecken / tot weder-legghynghe syner dwaelynghen/ hebbe ghescreven/daer sy doch soo veerdich syn gheweest om tegens de Leeraeren der Ghereformeerde kercken/ (oude/ ende nu noch levende) vele Tractaeten aen den dach te geven.

Ende hy onweerdich eenich amt in de Ghereformeerde Kercken te bedienen.

Vorstij Boeck de Deo wordt verclaert verwerpelick.

Op Maen-dach den sesten Mey / stylo novo, voor neghen uyren/ghynck de gantsche vergaederynghe der Synode seer solemnelick/twee ende twee/wt de plaetse der vergaederynge nae de groote Kercke/ op het ander eynde van de Stadt/ in dese ordre / voor aen ghynghen de Heeren Gecommitteerde der H. M. Heeren Generaele Staeten / twee en twee / daer op volghde de Eerweerdighe Bisschop van Landaf met den Eerweerdigen Præses des Synodi, ende nae de selfde alle de wt-landsche Theologi, by paeren/elck nae de ordre ende plaetse die sy in Synodo ghehouden hadden/ na dese volghden de beyde Assessores, daer nae de Scribæ ende nae de selfde de Professores Theologiæ der Neder-Landtsche Universiteyten ende Hooghe Scholen / ende soo voorts alle de Predicanten ende Ouderlynghen van weghen de respective Neder-Landtsche Kercken tot desen Synodum afghesonden. In de groote

De sprake des Synodi over de vyf twistighe poincten.

1619.

groote Kercke was op den hoeck aen de suyd-syde van t'Choor een pulpitum of gestoelte ghesett / alsoo dat soo wel die in t'Choor/als die in den buyc van de Kercke saeten / bequaemelick conden hooren watter ghesept wiert. Daer was een ontallicke menichte van menschen ghecomen / om te hooren ende te sien wat daer ghesproken ende ghedaen soude worden. De Præses is eerst op den Stoel ghegaen/ ende heeft dese Actye aen-ghenvanghen met een seer aendachtich Gebett tot God den Heere/in de latynsche taele. Dit ghedaen synde/soo is D. Sebastianus Dammannus Scriba Synodi op het Gestoelte gegaen/ ende heeft over luyt ghelesen voor eerst de Voor-Reden van de Canones, daer nae de Canones alle gaer/ als naemelick wat tot noch toe in de Ghereformeerde Kercken van yeder Articel ghevoelt ende gheleert was gheweest / ende wat ter contrarye by de selve Kercken (de leere der Remonstranten aengaende) wiert voor dolynge ghehouden ende verworpen. Op het lesen van de Articulen ende Canones volghde de Censure ende sententye / by de welcke de Kercken-dienaers die haer ghedraeghen hadden als aen-leyders van de partyschappen in de Kercke / ende Leeraers der dwaelynghen / ende by naemen die / die tot desen Synodum syn gheciteert gheweest / wierden verclaert door haere nieuwicheden ende dwaelynghen / de Kercken hier te Lande te hebben gheperturbeert / de waerheydt ghelastert/scandaelen ende twisten aengherichtt / ende grootelicx teghen t'gheloove/liefde/ende eenicheyt ghesondicht te hebben/als oock dat sy bevonden syn groote hart-neckicheyt ghepleecht te hebben / &c. welcke dynghen alle / alsoo sy insonderheydt in Kercken-dienaeren ende professoren/onverdraeghelick syn / soo worden sy verclaert vervallen te syn van alle haere Kerckelicke ende Academissche diensten/ so langhe tot dat sy haer met de Kercken wederom sullen versoent / ende de selfde satisfactye sullen ghedaen hebben. Wat d'andere aengaet / van welcken tot dese Synode de kennisse niet en is ghecomen/ hoemen met de selfde sal handelen / dat wort de respective Synoden/Classen/ende Kercken-Raeden bevolen / den welcken belastt wort de hartneckige roepers/ aenrichters van rotteryen ende beroerten/ofte perturbateurs ende oproer-maeker/ wt haere diensten te setten/ sonder wt-stel : De verleydde/ ende die door de verdorvenheydt der tyden syn ghevallen ofte verruckt / &c. met alle voorsichticheyt/discretye / ende liefde / nae vermoghen/te rechte te brenghen : Dat voortaen niemandt tot den Kercken-dienst en sal toeghelaeten worden / die weygherth de leere/ nu by de Synode ghestabilicert/ te onderschryven ende leeren : Dat oock niemandt sal toeghelaeten ofte ghetoloreert worden/die/door ontdeckynghe van syn verscheyden ghevoelen/dese leere soude quetsen / ende d'eenicheydt onder de Leeraers verstooren.

Alsoo de Canones by alle leden der Synode waeren onder-teeckent / soo syn de selfde onder-teeckenynghen mede ghelesen/ghelyck mede d'onder-teeckenyngen van alle de E. E. Heeren Gecommitteerde tot desen Synodum van weghen de H. M. Heeren Generaele Staeten.

Het is seer remarcabel / datter niet eenen Artyckel noch Canon ghestelt en is/ welcke niet van allen en is geapprobeert/ niet pluralitate suffragiorum, maer harmonia consonantissima omnium et singulorum.

Dit alles ghedaen wesende/ soo heeft de Præses wederom een yverich ghebett in het Latyn tot God den Heere ghedaen/ ende daer mede is een yeder opghestaen ende in sulcke ordre als sy ghecomen waeren/ghegaen nae de plaetse der ghewoonelicker vergaederynghe.

De ix. Mey stylo novo / als de præses Ecclesiasticus / nae ghewoonelicke wyse het ghebett ghedaen hadde/ so heeft oock de Hooch-Achtbaere/ Hooch-Gheleerde Heer Martinus Gregory, eerste Raedt des Furstendoms Geldre ende der Graefschap Zutphen/in de Synodaele vergaederynghe een solemnele dancksegghynge tot God ghedaen / voor de over-groote weldaet desen Kercken ende Landen bewesen / door het restablissement ende herstellynghe van de waerheyt Godes/door dese Synode.

De Raets-heer Martinus Gregorij bedanckt de Wtlandsche Coninghen/ Princen/ Graeven/ Republyquen/ende Theologos voor hare gunste ende assistentye.

Oock heeft de selfde Raets-Heere Martinus Gregorij, te dier tydt Præses Politicus in dese vergaederynghe/ seer eerbiedelick bedanckt den Conynck van Groot-Brytannyen / den Doorluchtichsten Cuer-Vorst Phalsgraeve / Vicaris des Heylighen Roomschen Ryck/den Hooch-Gheborenen Vorst Mauritium Land-Graeve

van Hessen / de Switsersche Republijcquen / mitsgaeders de Hooch-wel-Ghebozene Heeren Wetterausche Graeven / ende die van Geneva, ooc alle de wtheemsche Theologos, Doctoren / Predicanten Professoren / van weghen de ghetrouwe assistentye / die sy / gheduyrende dese Synode / den kercken deser Provintyen hadden bewesen / God den Heere biddende / dat het syne Goddelicke M^t^. woude ghelieven dese haere trouwe overvloedelick te beloonen: Met aenbiedynghe van alle diensten / die van dese Kercken verwachtet cunden werden. Der ghelijcke dancksegghynghe heeft oock de Præses Ecclesiasticus ghedaen. D'Wtheemsche Theologi hebben dese Neder-Landtsche Kercken seghen ende vrede ghewenscht / ende sy hebben haere Hooch-Moghentheden van weghen de groote eere ende beleefthevt haer bewesen / op het hoochste bedanckt / ende belooft de selfde opt hoochste by haere Principaele te sullen roemen. Elck een sprack alleen / wtgenomen twee ofte drye Collegia, die collegialiter door eenes mondt spraeken / alles wat sy spraeken was wel ghepræmediteert / ende het gheschiede met een singuliere gratye ende groote beweechlickheyt. Dese dancksegghynghe / soo als voorseyt is / over ende weder mondelynghe ghedaen synde / soo stonden de E E. Heeren Gecommitteerde op van haere sit plaetsen / ende ghynghen tot de wtlandtsche daer sy saeten in haere ghestoelten / ende gaeven yeder een de handt / ende bedanckten haer noch eens: Daer op volghden de Præses, Assessores, ende Scribæ, eñ alle de Inlandtsche Professores, Predicanten ende Olderlynghen / elck in syn ordre / ende gaeven de wtlansche de handt der Broederschap / tot een teecken ende ghetuyghenisse / dat alles Broederlick / in liefde / ende eenicheyt was afghehandelt. Daer wierden aen beyden syden veel traenen ghestortt terwijle dese Actye ende adieu-segghynghe duyrde. Dit is alles met opene deuren ghescheit / daer teghenwoordich syende alle die wilden of conden: Daer waerẽ duysenden van menschen teghenwoordich.

De Magistraet van Dordrecht noodicht den gheheelen Synodum op een eer-maeltijt / ende vriendelicken afscheyt.

Op den mid-dach heeft de Hooch-Achtbaere Magistraet der Stadt Dordrecht de gantsche Synode met een treffelicke ende magnifycque maeltydt onthaelt / daer vijftien van de Heeren des Magistraets teghenwoordich waeren / om eenen yederen met alle beleefthevdt ende eer-biedynghe te tracteren.

Der Wtlandsche Theologi vereysen.

Des daechs hier nae syn eenighe van de Wtheemsche verreyst / andere eenen dach / twee / ofte drye daer nae. De H. M. Heeren Gheneraele Staeten hebben eenighe goudene Eer-pennynghen laeten munten / vereerende alle de Wtheemsche yeder met eenen der selfder / hanghende aen een gouden kettengen / yeder pennynck wort ghewaerdeert op hondert daelers / ende het kettengen ontrent op vijftich guld. Op den pennynck staet aen d'een syde ghesneden de Synodus, ende op den rant staen dese woorden / ASSERTA RELIGIONE, Anno M.VIc. XIX. Op d'ander syde staet eenen Hooghen Berch / ende daer boven in een wolcke IEHOVA, ende in den randt staen dese woorden: ERIT VT MONS SION.

Worden vereert met gulden Medailjé.

De Hoochduytsche Theologi worden van eenen Eerbaren Raed te Niemegen seer beleefdelick onthaelt.

Hier en boven soo hebben haere Ho. Mog. alle de wtlandtsche Theologos cost vry ghehouden / betaelende rijckelijck alles wat sy verschoten hadden herwaerts comende / ende wat sy tot haere reyse op den wech nae huys behoeven souden. De Phalsissche / Twitsersche &c. wierden genoodicht over Niemegen haeren wech te nemen / het welcke sy oock ghedaen hebben / ende syn aldaer van de E E. Heeren des Magistraets seer beleefdelick onthaelt ende ghedefroyeert / met eenighe Ruyteren van daer tot Ceulen toe verghelevdet / ende op den wech cost vry ghehouden. Als sy te Ceulen waeren aenghecomen / soo syn sy van weghen eenen Eerbaeren Raedt aldaer met den wyn vereeret / ende alsoo van daer in vreden voorts nae huys ghetrocken.

Ende te Ceulen van eenen Eerbaren Raed met den wijn vereert.

De Inlandsche Theologi varen voort in hare besoignes.

Des Maendaechs den 13. May, syn de Inlandsche Theologi, met de Gecommitteerde Heeren van hare H. M. wederom ter ghewoonelicker plaetse vergaedert ende by een ghecomen / om voorder te besoigneren op verscheydene Gravamina, de stichtynghe / ruste / ende vrede der Neder-Landsche kercken eyghentlick betreffende / ende is voort-aen niet dan de Duytsche spraecke in de Vergaederynghe ghebruykt gheweest. Daer syn eenighe Provincten / de Neder-Landsche kercken alleen betreffende / nae het vertreck der Wtlandscher / in desẽ Synodo verhandelt / die / met alles watter verhandelt is / op eẽ corts in openen druck in verscheydene spraec-

1619.

spraecken sullen aen den dach ghegheven worden/ daer toe ick den Leser versende. Op woens-dach/ synde den 29. May, is de Nationaele Synodus met publycke danck-segghynghe tot Godt/in vreden gescheyden/de samtlicke vergaederynghe gaende in ordre twee ende twee nae de groote Kercke/Eerst ende voor aen ghynghen de Heeren Ghecommitteerde der Ghener. Staeten/daer nae de Preses met de Assessoren eñ Schriben/ende soo voorts elck nae ordre der Collegyen/ soo als sy in Synodo gheseten hadden: daer op is ghevolght de eersaeme Achtbaere Magistraet der Stadt Dordrecht. In de Kercke waeren plaetsen bestelt voor alle ende yeder soo Ecclesiastycke als Politycke persoonen. D. Balthazar Lydius heeft een treffelicke Predicatye ghedaen over het 1.2. ende 3. vers des xij. Capit. Esaiæ, daer aldus gheschreven staet/Te dier tijdt sult ghy segghen, ick dancke u Heere, dat ghy toornich op my gheweest sijt, ende uwen toorne hem ghewendet heeft, ende troostet my : Siet God is mijn Heyl, ick ben seker ende en vreese my niet, want God de Heere is mijn sterckte, ende Psalm, ende is mijn Heyl gheworden, ghy sult met vreuchden waeter schepen wt der Heyl fonteyne. Nae de Predicatye syn de Heeren des Magistraets op het Raed-huys ghegaen/ende de gheheele Synodus is wederom in ordre ghegaen tot voor het Stad-huys/daer de Præses ende Assessores af-traeden (doch alle de andere ghyngen voort tot de plaetse de Vergaederynghe) om haere EE. ende AA. te bedancken in den naeme des gantschen Synodi, voor alle gunsten ende faveur den selfden bewesen / biddende ende vermaenende de selfde dese leere die in Synodo was ghearresteert / in recommandatye te willen houden ende mainteneren/ ende de Kercke Godes de goede handt te willen bieden ende te beschermen teghen alle inbreucke. De EE. Heeren des Magistraets bedanckten wederom den Synodum hooghelick voor de goede diensten der Kercke Godes ende den Landen gedaen / presenterende haere diensten der Kercke Godes int ghemeen/als oock eenen peghelicken int particulier. Als nu alle de Membra Synodi wederom in de gewoonelicke plaetse der vergaederynghe by malcanderen ghecomen waeren / soo heeft de Præses Synodi verhaelt de groote weldaeden / die God aen desen Synodnm ende de Kercken deser Landen hadde bewesen/ insonderheyt daer in/ dat alle de Kercken/ so Wtheemsche als inlandsche/ soo eenich waeren gheweest ende gebleven in alle poincten der leere. De Heere Hugo Muys van Holy, Ridder/ende Schout der Stadt Dordrecht / heeft wt den naeme van haere Ho. Mo. de gantsche vergaederynghe hooghelyck bedanckt verclaerende dat het ghebesoigneerde in desen Synodo haere Ho. Mo. seer aenghenaem was / vermaende ende bad eenen yegelicken vlytichlick syn devoir te doē/ dat de waerheydt Godes ghetrouwelick gheleert ende voort-gheplandt mochte worden/ belovende ende versekerende de selfde / dat haere Ho. Mog. de goede handt daer aen souden houden/dat al het gheresolveerde ghetrouwelick soude ter executye ghestelt worden De Præses Synodi heeft haere Ho. Mo. in den naeme der gantscher vergaederynghe ten hoochsten bedanckt voor haere gunste ende faveur der Kercke Christi bewesen in dese droeve tyden / als oock haerer Ho. Mog. Ghecommitteerde voor de goede directye ende het wyse beleyt deser saecken van den beghinne tot den eynde / God den Heere biddende dese haere ghetrouwicheydt/ yver/ende neersticheyt ghenaedelick ende ryckelick te willen belooven. Oock heeft de Præses de gantsche vergaederynghe hooghelick bedanckt over haeren vlyt/ neersticheyt / ende ghetrouwicheyt/ die elck een der Kercke Godes ende den Landen bewesen hadde in desen Synodo. Alle Collegyen / elck in haere ordre / hebben oock haere Ho. Mo. ende de Heeren Gecommitteerde/ als mede den Heeren Præsidem, de Assessooren, ende Schribas hooghelick bedanckt voor haere moeyte/vlyt/eñ neersticheydt in de directye deses Synodi aenghewendt. Alle die Ghecommitteerde/soo Politici, als Ecclesiastici, hebben malcanderen met alle beleeftheydt de handt ghegheven/a-dieu gheseyt/ende den segen des Heeren ghewenscht. Dese onderlynge aenspraecke ghynck met sulcke innerlicke beweghynghe des herten toe/datter weynighe waeren die d'ooghen van traenen niet over en vloeyden. Daer nae heeft de Præses een seer heerlicke danck-segghynghe tot God ghedaen / die gheeyndicht synde so hebben alle de Politici ende Ecclesiastici wederom malcanderē de hant der Broederschap ghegheven/ende is al-

De Nationaele Synodus is ghescheyden/ den 29. Maij, 1619.

De Heere Hugo Muys doet de afdanckinghe des Synodi in den Naeme der Gen. Staten.

1619.

so desen voor-treffelicken Synodus in vreden ghescheyden. God de Heere wille synen seghen over dit werck strecken/ende geven dat het gene d'welck in dese Nationaele Synode wel gheresolveert is/ oock wel in het werck moghe ghestelt worden/ eñ dat alle onheylen/ ketteryen/ ende scheurijngen in Godes Kercke voortaen moghen verhoedet/ghedempet/ende onder voet ghetreden worden/op dat wy met den Prophete David moghen spreken.

Siet hoe fijn en lieflick ist t'allen stonden,
Dat Broeders in eendrachticheyt bevonden
T'saemen vvoonen in vrede goet.

O si perpetuum faxit Olympicus
Hoc pacis studium Rector! Et in deo
Exultare meis det popularibus.

Als de Eerweerdighe Bisschop van Landaf / ende de andere Britannissche Theologi te huys waren ghecomen / ende syne Mt. hadden gherapporteert alles watter in Synodo Dordrecena ghepasseert was/ met over-leverijnghe van de Canones, Soo heeft syne Mt. alles gheapprobeert ende ghelaudeert/ het selfde betuyghende met brieven aen de Heeren Gheneraele Staeten gheschreven. Het is aenmerckens weerdich/dat eertijds als Pelagius de Kercke Godes in roere stelde met syn valsche Leere / Dat te dier tijdt de Bisschop van Landaf in Engheland d'eerste gheweest is/die Pelagium heeft wederleydt: In desen Synodo heeft de Bisschop van Landaf onder alle Natyen de voor-stemme ghehadt in het verwerpen van de Leere der Remonstranten/ die beschuldicht syn gheweest het ghevoelen Pelagij in den boesem te draeghen.

Gheldersschen Land-dach.

Op het eynde van Mey / ende in den beghinne van Iunio, is binnen Zutphen ghehouden de Land-dach des Furstendombs Geldre ende der Graefschap Zutphen/op den welcken oock de Prince van Oranyen verschenen is/ om alles ten besten van Godes kercke/ende het gemeyne Vaeder-Land / te helpen dirigeren: Ende is in dese Vergaederijnghe van Ridderschap ende Steden/voor-ghelesen ende een-paerlick gheapprobeert het oordeel des Synodi van Dordrecht over de bekende vijf hooft-stucken der Leere/daer van in de kercken deser Neder-Landen is verschil gevallen: Wy hopen ende vertrouwen vastelick / Dat Godt de Heere synen seghen daer toe sal gheven/dat van ghelijcke in alle d'andere Provintyen sal gheschieden/ende dat asdan de selfde Vim Legis sullen hebben.

Psal. 25. 22.

O Godt verlosset Israel wt alle syne benautheden.

Daer syn op desen Land-dach ses Persoonen ghenomineert/ om nevens de Gecommitteerde van d'ander Provintyen/ ende de Heeren ghecommitteert in het Collegye der Gheneraele Staeten/ te resumeren de Naerder Vnye, tot versterckijnghe van den band so der Religye/ als der Polityе.

De vijf-tien Remonstrantsche Predicanten blijven als-noch in arrest binnen Dordrecht / tot dat den Land dach van Holland/die den 17. Iunij beghint/ sal geresolveert hebben wat daer in best dient ghedaen te wesen. Haer is gepresenteert/ ende sy syn vermaent een geheel jaer hare bedencken eñ beraet te nemen over het gheresolveerde in Synodo, met presentatye haer hare gagen dat loopende jaer te laeten genieten/ Maer sy hebben dese beleefde presentatye seer onbelecfdelick gheweyghert ende afgheslaeghen.

Dit heb' ick aldus in eenen adem willen vertellen/om gelijckelijck te beschryven wat ick van den wijt-vermaerden Dordrechtsch Synodo te verhaelen hadde. Nu keere ick tot de ghevanghene Pentionarisen.

Mey-boomen voor Barnevelts eñ Vander-Mylens huysen gheplant.

De Favoriten van Barnevelt hebben des nachts voor Mey-dach/ eenen schoonen Mey-boom gheplant voor het huys van Barnevelt, ende oock voor Vander-Mylens Loghement / met vaenghens daer hare waepenen op ghemaelt waren / Vander-Mylens boom wierdt stracx afgehouwen/ ende Barnevelts en bleef niet langhe over eynde staen.

Midler wyle gijngen de Heeren Richters al voort in hare besoignes, d'ooghe hebbende op hare Commissye/welcke dese is:

Commissye der Heeren Richteren over de Ghevanghene in s'Graven-Haege.

DE Staten Ghenerael der Vereenichde Neder-läden doen te weten, Alsoo wy om ghewichtighe redenen de eenicheydt, ruste, ende tranquilliteyt van de voorschreven Landen, ende de conservatye van de ware Christelicke Religye betreffende, ende omme te voor-comen dat de Vnye niet en werde gheinfringiert, de voor-schreve Religye gheinverteert, ende de Crijchs-Oversten, ende Soldaeten van de Gheneraeliteyt van haeren eedt gedebaucheert, ende by ghevolge dat vele plaetsen van dese Landen niet en worden ghebracht in confusyen, wederstant, ende in een bloedbat, ghenootsaeckt sijn gheweest te saiseren ende vast te houdē de Persoonen van Iohan van Oldenbarnevelt, dier tijdt Advocaet van den Lande van Holland, Rombout Hoogerbeets, dier tijdt Pensionaris van Leyden, Hugo de Groot, dier tijdt Pensionaris van Rotterdam, Gillis van Ledenberch, gewesene Secretaris van de Heeren Staeten van Vtrecht, ende Adolph van Wael, gheweest sijnde vant Ridderschap van Vtrecht, Ende wy gheneghen sijnde ende begheeren, dat naer rijpe informatye, Enqueste ende over-legghijnghe van der selver beschuldinghen in hare saecke werde voor-sien, sulcx als tot conservatye van de Hoocheyt, ende gherechticheyt van de Vereenichde Neder-Landen, ende de respective Provintyen, Steden, ende Leden van dien, ende de ruste van de selve ende van de ware Religye in goede conscientye, recht ende equiteyt bevonden sal worden te behooren: Soo ist dat wy ons volcommelick vertrouwende op de wijsheydt, cloeckheydt, ende ervarentheyt van d'Edele, Ghestrenghe, Erentfeste ende Hooch-geleerde Heeren, Henrick van Essen, Raedt des Furstendombs Geldre, ende Graef-schaps Zutphen, Nicolaes de Voocht, Burghermeyster der Stadt Aernhem, ende Ghecommitteerde ter Vergaederinge vā hare Hooch-Mog. Nicolaes Cromhout, eerste presiderende Raedt in den Hove van Hollād, Zeeland, ende West-Vriesland, Adriaen Iunius, Pieter Couwenburch vā Beloys, eñ Hendrick Rosa respective mede Raedē in den voorsz. Hove van Hollant Zeeland, ende West-Vrieslant, Adriaen van Sweeten, Heere van Sweeten, Bailly ende Dijckgraeve van Rijnland, Hugo Muys van Holy, Ridder, Schout der Stadt Dordrecht, Baylly, ende Dijckgraeve der Landen van Strijen, Arent Meynerts Borghermeyster der Stadt Haerlem, Gheraert Beuckelsz. van Santen, ende Iacob van Brouckhoven Licentiaet in de Rechtē, Ghecommitteerde Heeren Raedē van de Heeren Staeten van Holland ende West-Vriesland, Reynier Pauw Burghermeyster der Stadt Amsterdam, Pieter Iansz. Schaeghen, Vroetschap der Stede van Alckmaer, Aelbrecht Bruynijninghs Secretaris der Stede Enchuysen, Adriaen van Manmaecker Ridder, representerende van weghen den Heere Prince van Oranyen d'eerste ende d'Edelen in de vergaederinghe van de Heeren Staeten van Zeeland, ende in hare Ghecommitteerde Raeden, Mr. Iacob Schotte jeghenwoordich regierende Borgermeyster der Stadt Middelburch in Zeeland, ende Ghecommitteerde in hare Hooch-Mog. vergaederijnghe, Mr. Adriaen Ploos beyder Rechtē Licentiaet, Raed Ordinaris der Heeren Staeten s'Lands van Vtrecht, ende Ghecommitteerde ter vergaederijnghe van hare H. Mog. Mr. Anselmus Salmius beyder Rechten Licentiaet, Raet ende Pensionaris der Stadt Vtrecht, Iohan van den Sande der Rechten Doctor, Raedt Ordinaris in den Hove van Vriesland, Rienck Atsma Ghecommiteerde ter Vergaederijnghe van hare Hooch-Mog. ende Borghermeyster der Stadt Leeuwaerden, Volcken Sloet tot Vollenho, Ghe-

Ghecommitteerde ter vergaederijnge van hare Ho. Mog. Iohan van Hemert Borghermeyster der Stadt D.-venter, ende Ghecommitteerde ter vergaederijnghe van hare Hog. Mog. Goossen Schaffer Raedsheere der Stadt Groenijnghen, ende Ghecommitteerde in hare Ho. Mo. vergaederijnghe, ende Schato Gockinga Raet ende Sindicus der Omme-Landẽ tusschẽ d'Ems ende Lauwers respective, ende mede Ghecommitteerde ter vergaederijnge van hare Ho. Mo. De selve versocht, gecommitteert, eñ gedelegeert hebben, versoecken, committeren, ende delegeren midts desen, Omme in onsen naeme, ende van onsent weghen kennisse van de voorsz. saecken ende beschuldinghen te nemen, de informatyen alreede beleydt te examineren, ende te staen over de ghene die noch voorder beleydt sullen moghen worden, Op de aen-klachten van de Fiscaelen daer toe by ons mede ghecommitteert, ende voorts ex offitio te procederen tot voorder examinatye ende enqueste, willighe oft pijnlicke, soo ende sulcx sy des noodich, ende in recht ende reden ghefundeert te wesen, bevinden sullen, ende op allen de selve extraordinarie, ofte anders, diffinitive, ofte by interlocutye recht te doen, eñ justitye te administrerẽ over de selve ghevanghenen, ende andere die noch bevonden sullen worden aen de selve saecke schuldich te wesen, ende mede over allen t'ghene in de examinatye van de voorseyde saecke bevonden sal worden daer van te dependeren, ofte incidenter daer wt te volghen, ghelijck sy luyden allen dien in goede conscientye, naer recht ende redenen bevinden sullen te behooren behoudelick dat by notable sieckte, sterfte, ofte andere wettelicke redenen van eenighe van de voorsz. Ghecommitteerden, by ons al vooren te examineren, de andere, ende voordere Ghecommitteerden, ende Ghedelegeerden, even-wel voorts varen, ende by de meeste stemmen resolveren, ende besluyten sullen, in voeghen als vooren, midtsgaeders heure Sententyen by den Secretaris by ons henluyden by gevoeght, te doen redigeren in geschrifte, ende door de Officiers van de Generaeliteyt tot sulcx gecõmitteert, ter executye stellen totte volle effectueringhe van dien toe, nae behooren, Waer toe, ende tot allen t'ghene daer van dependeert eñ noodich is, Wy de selve onse Ghecommitteerde eñ Ghedeligeerde geven volcommen macht, authoriteyt, ende sonderlijnghe bevel: Van al t'welck voorsz. is wel ende getrouwelick nae te comen, de voornoemde onse Gecommitteerde ende Gedelegeerden gehouden werden in onse handen te doen den behoorlicken Eedt daer toe inghestelt, Ende dat gedaen, Ordonneren wy alle Gouverneurs, Commandeurs, Officiers, Iustitiers, ende Onderdaenen van de Vereenichde Neder-Landen, dat syluyden de voor-noemde onse Ghecommitteerden, ende Gedeligeerden, doende t'ghene voorseyt is, ernstelick verstaẽ, ende obedieren op allen t'ghene sy de Hooghe Overicheydt der selver Landen duchtende sijn, ende daer teghens verbeuren moghen: Beloven voorts midts desen de voor-verhaelde onse Gecommitteerden ende Gedelegeerden, ende elcx van henluyden, heur ende heuren naecommelingen af te houden, te weeren, ende te garanderen allen t'ghene by yemand, van wie, ende van wat qualiteyt hy mach wesen, henluyden ter saecke van t'vol-treckẽ van dese onse Commissye eenichsins ghedaen ofte ghepoocht sal werden aen te doen, in woorden, ofte in wercken, aen lijf ofte goet, binnen ofte buyten s'lants, ofte oock in eere, reputatye, ofte digniteyt, Maer dat wy allen t'selve nemen, houden, ende reputeren sullen, als teghens de Gheneraeliteyt, ende ons selfs voor-ghenomen, ende

sulcx

1619.

sulcx mette volle macht van dien sullē afweeren, pareeren, ende doen beteren naer behooren, Want wy allen t'selve voor den dienst van de Vereenichde Neder-Landen bevonden hebben, alsoo te behooren, Ghegeven onder onsen Grooten Seghel, Paraphure, ende de Signature van onsen Greffier, in s'Graven-Haeghe, op den twintichsten dach der Maent van Februario, Int Iaer xvj^{c}. ende neghen-tien.

I. Magnus V^{t}.

Ende laegher op de plycke staet.

Ter ordonnantie van de Hooch-ghemelte Heeren Staeten Generael,

C. Aersens.

Nae dat de Heeren Richters lange ende int breedde hadden gheexamineert ende overwoghen vele ende menichfuldighe Stucken / belanghende het Proces der ghevanghene Pentionarisen/ ende nu de wtspraecke des Synodi gheschiet was/ Soo hebben sy eyndelick gheresolveert/ oock wt-spraecke te te doen van de Sententyen ofte Vonnissen by haer gheconcipieert ende beraemt/ende de selfde daetelick te doen executeren:

[Margin: ...rnevelt ...ordt aen- ...esept/ dat ...y des an- ...erē daechs ...de ghe- ...ch't wor- ...n.]

Des Sondaechs den xij. Mey stylo novo, is den ghewesenen Advocaet Barnevelt aen-ghesept/ dat hy sich moste bereyden om s'anderen daechs de sententye des doodts aen te hooren. Hy hier over meer verwondert / als verbaest synde/ seyde/ Om sententye des doods aen te hooren? Sententie des doots? Dat had' ick niet ghemeynt. Maer waerom? seyde hy. Hem wierdt gheandwoordt/datmen daer niet ghecomen en was om reden te geven van de sententye der Richteren / ofte om de selfde daer te justificeren. Hier op repliceerde hy met verbolghentheydt noch eenighe woorden / ende heyschtte pampier/ penne/ ende inckt / om aen syn vrouwe ende kinderen te schryven. Dat wierdt hem daetelick ghegheven. Als hy begost te schryven/ Soo wiert hy gewaerschout/ dat hy niet en soude schryv.n / d'welck strecken soude tot disreputatye van de Heren Richteren ofte de Sententye / op dat den brief niet onbestelt en bleve. Daer op sprack hy seer vroomoedelick / wiltmen my wetten stellen wat ick schryven sal? Hem wierdt gheandwoordt Neen/ maer die waerschouwynghe tot synen besten gheschiet was / op dat syne familye den brief mochte behandicht wordē/hy mochte doen wat hem goet docht / houdende het ghesproockene / als niet gheseydt te syn. Hy seyde seer vrymoedelick tot die Heeren die by hem gecomen waren/ Dat sy wel mochten vertrecken. Maer sy seyden/Datse last hadden om daer noch wat te blyven / sonder te segghen waerom. D'oorsaecke was dese/ dat sy verwachten wouden d'aen-comste van de Predicanten/die by hem blyven souden. Doe hy nu al aen het schryven was / seyde hy/ dat ick doch wiste waerom dat ick sterven sal: Hem wierdt gheandwoort / Dat hy het wel wist/doch dat hy het daer nae particulierlicker hooren soude. Terwyle hy in het schryven was / soo quaem daer een Predicanten in de caemer/maeckende syn introitum alsmen ghemeynelick in sulcke droeve conjunctuyren is doende. Barnevelt weynich ghehoor hem gevende/voer voort in syn schryven/ segghende dat hem nu niet te passe en quam hem te hooren/hy hadde wat anders te doen/ooc hadde hy van die materye veel ghehoort ende ghelesen/ hy ware nu al over de seventich jaren out / ende wist wel hoe hy hem draeghen ofte aen-stellen soude. De Predicant lieten hem synen brief voort wtschryvē/ eer hy met hem breeder sprac/ d'welck gheschiet synde / soo quam hy in verder propoost met hem/ ende onder anderen mede van de Nationaele Synode/ sich verwonderende dat de wtheemsche ende inlandsche Theologi so eenpaerlick in alles waren over een ghecomen. Des Avonds dede hy een goede maeltyd ende tracteerde den Predicant/als of hy in syn huys ende op syn vrye voeten ware ghe-weest/ Daer nae ontcleedde hy sich ende gynck te bedde. Des morghens versocht hy op een van de Predicanten om te willen gaen tot syn Princ. Exc. om hem te biddē om verghiffenisse van sulcx daer in hy hem mis-daē eñ vertoont hadde/Ten anderen om faveur voor syn kinderē/ gevraecht synde of het hem beliefde te specificeren waer in ofte waer mede hy syn Exc.

1619.

Exc. vertoont hadde? Hy bleef in voorigen terminus/sonder te specificeren. Syn Exc. hier over aen-ghesprocken synde van den Predicant/ soo andwoordde hy/ Ick vergheve het hem gheern wat hy tegens my misdaen heeft/laetende de Richters doen het gene dat haer bevolen was: Belanghende faveur voor syn Kinderen/ andwoordde syn Exc. dat hy haer sou de favoriseren/indien sy haer wel droegē.

Barnevelt sterft in het ghevoelen van de oude Ghereformeerde Religye.

Barnevelt in communicatye synde met de Predicanten/heeft verclaert dat hy het hielt met de Contra-Remonstranten in die vyf controverse poincten/ende is daer hy tot den eynde toe gebleven. Gevraecht synde / Hoe hy dan soo vele moeyten hadde aen-gherich tot voor-stand van de Remonstranten? Andwoorde hy/Ick en conde niet lijden datmense onder-drucken soude, sijnde dit seer hooghe poincten die een yeder niet begripen en can.

Barnevelt heeft wel gheweten datmen hier te Lande niemand en vervolghe noch onderdruckt om syn particulier ghevoelen in de Religye/ als hy sich in stillicheydt draecht/ sonder commotyen aen te richten. Maer eenē eeghelicken publique exercitye syner Religye toe te laeten/dat stet te verre.

Des Maen-daechs smorghens heel vroech wierter een schavot gemaeckt opt binnen Hof voor de trappen van de saele/ ende de vensters wierden tot eenen deurganck ghemaeckt/ om des te ghevoeghelicker op het schavot te comē. Daer wiert al voorts sand op het schavot ghebrocht/ ende oock een platte kiste ofte doodt-vadt van vier ongheschaefde deelen. In den morghen-stont te drye uyren begosten de trommelen te slaen om de soldaeten te vergaederen/die al voor ses uyren elck op haer plaetse stonden/ eenighe op het binnen Hof/andere voor het Hof op de groote plaetse. Voor ses uyren mochte quaelic yemand opt binnen Hof comen / of hy moster bescheyden syn / Maer nae seven uyren wierter een yeder die wilde in ghelaeten/ Soo datter een ontelbare menichte van menschen by een was.

De Fransche Ambassadeur Du Maurier, heeft desen morghen audientye versocht by de Heeren Gheneraele Staeten/ Als hem die niet en conde ghestaedet worden/ heeft hy by gheschrifte seer ernstlick moderatye van de Sētentye versocht: Voorslaende datmen hem op een van syn huysen soude ghevanckelick setten syn leven lanck / midts stellende burghe / dat hy niet en soude attenteren tegen den Staet deser Landen: Ofte datmen hem te Lande uyt bannen soude/&c.

Maer dit was al te vergheefs/ Want tusschen acht ende negen uyren wiert den Advocaet gebracht voor de Heeren Richters op de Rolle daer d'Advocatē pleyten/ alwaer hem/ten aen sien synes grooten ouderdoms/eenen stoel wierdt gesett/ op den welcke hy sittende / met blooten hooft heeft aengehoort de sententye des doots/ Luydende als hier volght:

Sententye uytgesprooken over Ioan van Oldenbarnevelt ende gheexecuteert den 3. Mey/ 1619.

ALsoo Iohan van Oldenbarnevelt, ghewesen Advocaet vanden Lande van Hollant ende West-Vrieslant/ teghenwoordigh ghevangen. De Heeren Commissarisen by de Hooge Mogende Heeren Staten Generael/tot examinatie vā syn Persoon geordonneert; eñ daer naer de Heerē Rechteren byde Welgemelte hare Ho. Mo. tot vordere kennisse eñ judicature van syne sake gecommitteert/ buyten pyne eñ banden van ysere bekent heeft; eñ deselve Heeren Rechteren voorts ghebleecken is/ dat niet tegenstaende niemandt geoorloft en is den bandt ende Fundamentele Wetten daer op de Regieringhe der Vereenichde Nederlanden ghefundeert / ende de selve Landen door Godes ghenadighen zegen jeghens alle gewelt/ meneen ende machinatien haerder Vyanden ende quaetwilligen tot noch toe beschermt zyn/te violeren/ofte te verbreecken: hy Ghevangen hem onderstaen heeft den standt van de Religie te perturberen / ende de Kercke Gods grootelycx te beswaren ende bedroeven; tot dien eynde sustinerende ende int werck stellende exorbitante ende voor den Staet der Landē pernitieuse maximen/ ende onder dien crachtich ghesustineert ende velen in ghescherpt / ende door syne Complicen doen inscherpē heeft/ dat elcke Provintie in't syne alleen toequam de macht omme over de Religie te disponeren/ende dat d'andere Provintien haer daer mede niet te bemoeyen en hadden. Dat hy Ghevanghen sonder last / hem vervordert heeft t'synē huyse te ontwerpen ende dicteren seecker protest op den Name vande Provintien van Hollandt/ Vtrecht ende Over-Yssel conjunctim/ daer by sy t'samē by forme van complot/ teghens alle ordre inde Vergaderinghe vande Heeren Staten Ghenerael ghebruyckelyck/ protesteren/ dat de Ghedeputeerden van de Provintien/die de Synode Nationael voorderden/souden wesē

Autheurs

1619.

Autheurs ende veroorsaeckers vã groote onheylen ende inconvenienten. Dat hy verachtende de salutaire Raden van verscheyden Princen / Heeren ende notable Personnagien/so van binnen als buyten 'sLands/hem met alle macht gestelt heeft jegens de remediẽ/dienende tot restauratie vanden voorsz Stant. Dat hy ooc om te vorderen eñ staende te houdẽ syn voorgenomen dessein/eenige vande machtichste Potentaten met onbehoorlijcke ende sinistre practhyquen gheabuseert/ eñ omme deselve te abuseren/ de Ambassadeurs vande Gheneraliteyt op syn eyghen authoriteyt met onwarachtighe middelen gheinstrueert/ ende doen instrueren heeft. Dat hy hem oock niet ontsien en heeft te schrijven aenden Ambassadeur van wegẽ de Gheneraliteyt by syne Majesteyt van Groot Brittannien residerende / dat by aldien van weghen de selve Majesteyt in 'tstuck vande Religie yet gheschreven soude werden/dat 'tselve soude dienen gedaen aende Staten van Hollandt. Dat hy niet en soude laten schrijven / sonder hem Ghevanghen alvoorens toe te seynden 'tgundt gheschreven soude werden/ ende daer op te wachten syn advijs voor het seynden van eenighe Brieven / ofte datmen de Brieven seynden soude aen hem Ghevanghen om die over te leveren ten dienste / Assumerende sulcx aen hem selven de authoriteyt inde Regieringhe van 't Landt. Dat hy ghevanghen mede hem vervordert heeft op den Naem vande Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslandt / te schrijven aen syne Coninckljjcke Majesteyt van Vranckrijck/ dat de Heeren Staten Generael int uytschrijven van 't Synode Nationael/usurperen den Naem vande Staten Gheneael/ende dat de selve syne Majesteyt believen wilde gheen van syne Onderdanen tot de selve Synode te laten komen/maer veel eer die van Hollandt teghens de factien vande anderen te assisteren. Dat hy Ghevangen met quade saecken doen versoecken / ende van syne Majesteyt van Groot Brittannien verkreghen heeft sekere Brieven/die hy Ghevanghen hier te Lande te vooren selfs doen instellen / gecorrigeert ende aenden voorsz. Ambassadeur over-ghesonden hadde / streckende tot bevorderinge van syn dessein/eñ d'selve ten selven fyne aende H. Staten Generael over-gelevert heeft/verswijghende aende selve in wat manieren die verkreghen waren ; schrijvende aenden selven Ambassadeur dat hy den Gesanten dier tijdt van weghen de Heeren Staten Generael in Enghelandt wesende/ daer van geen kennisse en soude doen. Dat hy Ghevanghen oock noch daer naer tot meerder stijvinghe van syn voornemen / door den voornoemden Ambassadeur doẽ vervolghen heeft/omme noch eens ghelijcke Brieven te moghen verkrijghen/ende die niet konnende bekomen / Hoochst-ghedachte syne Majesteyt ghesugilleert ende ghetaxeert heeft van te wesen oorsaecke vande swaricheyden hier te Lande ontstaen Dat hy ghevanghen om den standt der Kercke in meerder verwerringhe te brenghen/weghestaen ende geprocureert heeft/dat inde publijcke Kerckelijcke diẽsten ingheddronghen syn ongesonde Theologanten ende Leeraers/ ende int Politijck soodanighe Persoonen die hy vermeynde tot uytvoeringe van syne factie/ bequame Instrumenten te wesen. Dat hy Ghevanghen mede te weghe heeft gebracht dat de selve syne Creaturen ende instrumenten verscheydemael ende op verscheyden wijsen ende plaetsen / jeghens alle goede ordre van regieringhe/ conventiculẽ ende aparte vergaderingen hebben ghehouden/ alwaer by hem Ghevanghen / ende syne Complicen beraedtslaecht is op middelen dienende om tot haer quaet voornemen te gheraecken: ende ten eynde die onder den Naem vande Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt mochten werden gheauthoriseert/hemluyden heeft doen complotterẽ/ omme alsoo met gheligueerde stemmen in weer-wil/ ende teghen danck van eenige vañ notabelste Leden van Holland/ resolutien naer harẽ appetijt te wege te brenghen/ niet teghenstaende hy selfs bekent/ dat sulcke aparte vergaderinghen in een wel-ghepoliceerde Republijcque ongheoorloft zijn. Dat hy Ghevanghen noyt ghetracht en heeft te doen verhinderen de rigoreuse Placcaten in eenighe Plaetsen teghens de ware Religions verwanten ghemaeckt / waer by hemluyden op sware peynen verboden worde de exercitie vande ware Religi[illegible]/die selve allomme binnen ende buyten Landts verhatelyck maeckende met de namen van Vreemdelinghen ende Puriteynen/ die daer Flandriseren / ende de Onderdanen opmaet-

ken teghens hare Overicheyt: Alles niet
teghenstaende allen de Gheunieerde Pro-
vintien by diversche Recessen/Tractaté/
Accorden ende Resolutien / over eenighe
vande welcke hy Ghevanghen selfs mede
ghestaen heeft / onderlinghe den anderen
belooft hebben/ende verbonden zijn / met
lijf/ goedt ende bloedt te mainteneren de
Ghereformeerde Euangheliſche Religie/
alomme in dese Landen aenghenomen/
sonder eenighe veranderinghe daer inne
te doen/ofte ghedooghen ghedaen te wer-
den. Ende dat in conformite vande selve
inden Jare vijfthien-hondert acht-en-
tachtich / alle de Eeden vande Gouver-
neurs/Oversten/ Capiteynen ende Sol-
daten ghedresseert / ende sulcx ghearre-
steert waren / dat sy ghetrouwicheydt
mosten sweeren aende Staten Generael
die by de Unie/ ende de hand-houdinghe
vande ware Gereformeerde Religie sou-
den blijven / ende dat in alle Tractaten
vant over-gaen vande Steden / bedon-
ghen is gheweest / datse souden moeten
aennemen de oeffeninghe vande voorsz.
Religie/die by de Bontghenooten alom-
me aenghenomen was. Dat hy ghevan-
ghen dit alles achtende niet ghenoech
te zijn omme te volbrenghen syn voor-ge-
nomen quaet dessein / hem onderstaē heeft
met syne Complicen den standt der Poli-
tie mede te perturberen/pooghende de re-
gieringhe vande Landen in disordre en-
de confusie te stellen / omme door middel
van dien syn voornemen jeghens de Se-
curiteyt ende welstant vande selve Lan-
den bequamer te weghe te brenghen. Dat
hy ten selven eynde / ende tot steunsel van
syne factie/ onder verscheyden spetitieuse
pretexten het vyer van tweedracht ghe-
stoockt / eñ allerley diffidentien tusschen
de Provintien heeft verweckt/ ende hem
selven stellende tot een Hooft vande fac-
tie / heeft hy ghevanghen by de Ghede-
puteerden van acht Steden van Hollant/
diversche aparte Vergaderinghen doen
houden om den anderen voor heen te ver-
staen/onderlinghe te overkomen/eñ alsoo
hare stemmen met geconplotteerde eenic-
heydt inde Vergaderinghe vande Heeren
Staten van Hollandt in te brenghen/en-
de de resolutien nae der selver goedt vin-
den met pluraliteyt van stemmen te mo-
ghen formeren: In welcke aparte Verga-
deringhen d'selve Ghedeputeerden van-
de acht Steden eerst onder malkanderen
gheconplotteert hebben / om diversche
poincten soo nu ende dan in deliberatie
ghebracht/ in eene conclusie te doen arre-
steren: ende dat hy Ghevanghen sulcx
selfs inghestelt heeft / de scherpe resolutie
vanden vierden Augusti sesthien hondert
seventhien / ende de selve in weder-wil
van vele machtige Leden vande Verga-
deringhe doen arresteren: By welcke re-
solutie de bevelen vande ordinaris Ju-
stitie teghens haer pretens voornemen
verleent/ verklaert werden nul ende van
onwaerden/ ende de Magistraten vande
Steden ghestijft/de selve niet te ghehoor-
samen / ende die noch opghemaeckt om
haer selven te stercken met nieu ghewa-
pent Crijghs-volck by henluyden te lich-
ten in haren besonderen ende particulie-
ren Eedt / buyten den Eedt vande ghe-
meene Bondt-ghenoten / daer by oock
alle Officieren / Justicieren ende die in
Eedt vanden Lande van Hollandt ende
West-Vrieslant zijn/ geastringeert wor-
den de selve resolutie te moeten helpen
uyt-voeren: ende voorts gheordonneert
dat alle Oversten/Capiteynen ende Sol-
daten vant ordinaris Crijghs-volck ern-
stich belast ende bevolen sal worden / de
Heeren Staten hare betaels-Heeren/ en-
de de Magistraten vande Steden daer
sy in Garnisoen ghebruyckt worden/niet
teghenstaende eenighe andere bevelen/
ghetrou ende ghehoorsaem te wesen / op
peyne van Cassatie. Waer op ghevolght
is gheweest / dat diversche Steden van
Hollandt daer af eenighe al voor date op
syn vermaninge begonnen hadden Volck
te lichten/ ende nu naer de selve resolutie/
soo wel sy als andere/op syne aenmanin-
ghe van op hare hoede te wesen/ ende op
hare verseeckertheyt wel te letten/voorts
aenghenomen hebben in particulieren
Eedt/als vooren / een groot ghetal ghe-
wapent Crijghs-volck / met last om hare
bevelen alleen te ghehoorsamen / jeghens
allen ende eenen yeghelijcken/ ende oock
selfs jeghens de Gheneraliteyt ende syn
Excell. als de aen-nemers van dien mee-
nen souden yets by de selve voorghieno-
men te worden/dat sy verstonden jegens
haer recht ende vryheydt te strecken. Dat
hy ghevanghen in krachte vande selve
resolutie/mede helpen beleyden heeft / dat
Commissarisen zijn gedeputeert ghewor-
den om naer den Briel te gaen/ de welcke
sonder weten van syn Excell. als Stadt-
houder

1619.

houder ende Capiteyn Ghenerael derwaerts ghegaen zyn / het ordinaris Crijghs-volck aldaer legghende/den Eet in voeghen als voren hebben doen doen/ ofte d'selve gedreycht datelijck te casseren. Dat oock hy ghevanghen weynich dagen naer t'nemen van de selve resolutie vertoghen is gheweest naer Utrecht/ende eenighe vande Heeren Staten aldaer gheraden ende vermaent heeft insgelijcx een merckelijck ghetal van Nieu Krijghsvolc te lichten/mede buyten den gewoonelijcken voet ende ordre/ende buyten den gheмeenen Eedt vande Gheneraliteyt ende syn Excell. als Capiteyn Gheneraal / de welcke oock dien volghende de selve Krijchsluyden onder geformeerde Vaendelen op-ghelicht hebben in haren besonderen/ende particulieren Eet als voren. Ende als de Heeren Staten Gheneraal/ de selve lichtinghe onredelijck/ ende bedenckelijck vindende/haer by brievē aenmaenden tot verlatinghe van dien / dat hy ghevanghen autheur is gheweest dat de selve Staten de aenneminge van dien by missive aen hare Hog: Mog: van den vijfden September sesthien-hondert-seventhien/ gheexcuseert/ ende becleet hebben met ydele ende onwaerachtighe pretexten / als of die waren aen-ghenomen tot afweeringhe van populaire commotien / niet teghenstaende hem ghevangen wel kennelijck was / dat de bewaringhe vande Provintien/Steden ende Sterckten van dien / by de Unie is ghestelt ter dispositie vande t'samentlijcke Bontghenooten: midtsgaders dat by de uytspraecke van den Raedt van Staten anno sesthien-hondert thien tot Utrecht gedaen/ mede ter depositie van hare Hog: Mog: ghereserveert was / t'ghene tot verseeckerheydt der Stadt ende Lande van Utrecht/rust/ende vrede van dien best soude moghen dienen/ ende dat binnen de selve Stadt een groot ende machtich Garnisoen vande Gheneraliteyt lach / t'welck ten tijde als de Legers inde Landen van Gulick/ ende Cleve ghebracht wierden/ niet en was vermindert / ende dat oock neffens de voorsz. aenmaninghe by expresse beseyndinghe ghepresenteert was/ t'voorsz. Garnisoen niet te verminderē: Maer indient noodich bevonden worde veel eer te vermeerderen. Dat mede met kennisse ende goet-vinden van hem ghevanghen inghestelt is de Instructie/daer op t'nieuwe Krijchs-volck tot Utrecht aenghenomen is/ by de welcke recht contrarie de redenen in den voorsz. Brief gheallegeert / de selve nieuwe Soldaten verbonden worden/te moeten dienē buyten ende binnen de Provintie / teghens alle ende eenen yeghelijcke / soo te water als te Lande / sonder op yemants commandementen te passen/als van de Heerē Staten van Utrecht / ende datse sullen moeten staen ten dienste / soo wel van de selve Heeren Staten / als oock van hare goede Nabuyren/Vrunden/ende Bondtghenoten. Ende als tot Utrecht gheruchten quamen / dat syn Excell. daer deur passeren soude/ ende by de Heeren Statē van Utrecht niet buyte kennisse van hem ghevangen (die alsdoen tot Utrecht was) een brief gheconcipieert is/daer by sluydē op syn Excell. begeerdē/ door Utrecht niet te willen passeren / met waerschouwinghe dat hy hem daer nae soude willen voeghen/ Heeft hy ghevangen oock weynich dagē daer na by een besloten memorie den Secretaris Ledenberch vermaent dat goet soude wesē dat ooc goede wachten inde poorten gehouden mochten worden/ ende datmen van bovē ende benedē de Riviere van de Leck / van de naeste Steden seeckerlick mochte gheadviseert worden oft eenich volck op / oft af mochte comen/ende dat van ghelijcken ten opsien vande Poorte van Amersfoort mede diende ghedaen: versoeckende op Ledenberch / de selve memorie ghelesen hebbende/te willen verbranden. Dat hy gevanghen door syn beleydt/mede te weghe gebracht heeft/ dat by de Ghedeputeerden van de voorsz. acht Steden / eerst in heymelijcke vergaderinghe op onghewoonelijcke tijdt ende plaetse / seeckere procuratie ofte acte van Ligue gheprepareert is/ die daer nae oock in eenighe vande selve Steden by de Vroetschappen / ende in eenighe sonder kennisse van de Vroetschappen/ghearresteert zyn ghewordon/op den veerthiendē Mey Anno sesthien-hondert achthien/ by de welcke sy hare Ghedeputeerden authoriseren om met de Heeren Edelen ende de Ghedeputeerden vande andere Steden te helpen adviseren/ raetslaghen ende resolveren op middelen van datelijcke teghen-standt / midtsgaders om malcanderen te versien ende verseeckeren van alsulcke beloften van bystant/ hulpe/ende indemniteyt / alsmen bevin-

 den

den so[illegible]e noodich te zÿn. Dat hy gevan-
ghen den Heere van Moersbergen t'dub-
belt van de selve acte door den Pensiona-
ris Hoogherbeets doen hebben heeft/ en-
de versocht dat hy Moersberghen daer
op wilde letten/den welcken dien volgen-
de daer mede naer Utrecht vertoghen is/
ende ghelycke acte oock aldaer te weghe
ghebracht heeft/inhoudende mede autho-
risatie op hare Ghedeputeerden totte
voorverhaelde twee poincten van naer-
der verbintenisse ende feytelÿcke teghen-
standt: Doch alsoo die vande Stadt U-
trecht neffens eenighe van de andere Le-
den van de Staté daer inne niet en had-
den bewillicht / heeft hy ghevanghen den
Borghemeester vande Pol alsdoen in den
Haghe wesende versocht de selve Stadt
tot bewilliginge van dien door syn schrÿ-
vens te bewegen/ ofte selfs ten dien eyn-
de derwaerts te gaen. Welcken volghen-
de den selven Borghemeester selfs naer
Utrecht is verreyst gheweest; Maer de
Magistraet der Stadt Utrecht gheap-
prehendeert hebbende/waer toe de cracht
vande selve Procuratie tendeerde / heeft
de selve niet willen inwilligheu dan on-
der expresse Limitatie vā dat de Gecom-
mitteerden niet en souden verstaen / ofte
helpen procederen tot datelickheyden en-
de extremiteyten/ ofte met eenighe beson-
dere Provintien Steden ofte Leden ee-
nighe nieuwe verbonden aengaen. Ende
alsoo de Heeren Staten van Utrecht om
de oncosteu/ ende lasten van t'onderhout
van 'tnieuwe krÿchsvolck te vermÿden/
ende tot ruine van hare Financien niet
langhe te continueren: opten neghentien-
den Junÿ 1618. Ouden styls/ goet ghe-
vonden hadden hare Ghedeputeerden in
competenten ghetale naer den Haghe te
seynden / omme neffens den Heere van
Moersberghen/ende andere ter vergade-
ringh vande Generaliteyt compareren-
de / met Zÿne Excell. als Gouverneur/
ende Capiteyn Ghenerael van de Pro-
vintie van Utrecht / op de cassatie van't
voorsz. krÿchsvolck in communicatie te
kommen. Dat hy ghevangen aen Leden-
bergh alsdoen mede Gecommitteert/ t'zÿ-
nen huyse (naer dat hy openinghe vanden
voorsz. last van Ledenberch hadde) ont-
raden heeft de openinghe vanden voorsz.
last / aen Hoochghemelte Zÿn Excell. te
doen/ maer de selve last secreet te houden/
ende te volghen sulcken anderen voet/ als
hy ghevanghen selfs voor sloech: Onaen-
ghesien hy selfs bekent wel gheweten te
hebben den beswaerlÿcken staet van
't Landt / tot onderhout van t'nieu ghe-
licht krÿchsvolck/ ymmers tot soo groo-
ten ghetal. Dat hem ghevanghen by rap-
port kennisse is ghedaen / dat den selven
Ledenberch/met de Pensionarissen Hae/
Hoogherbeets / ende Grotius ten huyse
van Johannes Wtenbogaert ghedelibe-
reert heeft op de redenen / ende motiven
diemen de voordere Gedeputeerden van-
de Heeren Staten van Utrecht voorhou-
den soude/omme de selve te ontraden/ en-
de disponeren / haren last niet int werck
te stellen/ van ghelÿcken dat de selve deli-
beratie ghehouden / ende by Ledenberch
versocht zÿnde/ datmen die secreet soude
houden. Daer op ghevolcht is/ dat den
voorsz. Hoogherbeets/ende sÿne compli-
cen ten huyse van Daniel Tresel/ Clercq
van de Heeren Staten Ghenerael/ doen
vergaderen hebbende / allen de Ghecom-
mitteerden van Utrecht/ aldaer met seer
scherpe / ende pernitieuse redenen ende
motiven by Grotio ghebruyckt/ de selve
ontraden hebben de Openinghe van ha-
ren voorsz. last Waer van hem ghevan-
gen mede by rapport kennisse is gedaen/
ende waer door oock de voorsz. Ghecom-
mitteerden bewoghen zÿn gheworden
om weder te vertrecken naer Utrecht/
sonder haren voorsz. last te openen / niet-
tegenstaende syluyden iterativelÿck daer
toe by hare principalen waren gelast. Dat
hy ghevanghen d'selve Ghedeputeerden
op haer wech gaen noch vermaent heeft
tot teghenstandt vande Synode Natio-
nael/ ende tot continuatie van haer nieu
ghelichte Soldaten: Midtsgaders op
hare Poorten/ende Wachten goede ordre
te stellen / voeghende daer by indien de
saecken by ghevoeghelÿckheydt metten
eersten niet en souden ghevonden connen
werden/ende dat sulcx de voorsz. Solda-
ten noch langher in dienst souden moeten
werden ghecontinueert/dat syluyden dan
mette gheinteresseerde Steden van Hol-
landt/ souden dienen te comen in naerder
communicate/omme te begrooten / ende
een seeckeren staet te maecken van t'getal
der nieuwe Soldaten/die sy t'samen mee-
nen souden tot hare verseeckeringhe noo-
dich te hebben/ende de kosten van dien te
vinden by een redelÿcke repartitie/omme
malcanderen onderlinghe te assisteren.
Ghelÿck

1619.

Ghelijck hy ghevanghen t'selve oock aen diversche Gedeputeerden van de voorsz. acht Steden heeft vermaent. Dat hy gevanghen oock toe-ghestaen heeft / dat de Stadt van Schoonhoven / de ghemeene middelen tot des Lants nootelijcke defensie / ende betalinghe vanden volcke van Oorloghe / inghewillicht ende ghedestineert / tot het onderhoudt van het nieu ghelichte krijchsvolck hebben aengetast. Midtsgaders goedt ghevonden / dat verscheyden Steden hare Consenté tot merckelijcke ondienst der Landen / met vreemde ende ongewoonelijcke Clausulen hebben gherestringeert. Dat hy Ghevangen / om de diensten / ende den Raedt van syn Excell alomme onvruchtbaer / eñ crachteloos te maecken / Hoochghemelte syne Excell. met verscheyden calumnien / alomme gesocht heeft in bedencken te brenghen / ende voor een yeder te denigreren / van dat hy stonde naer de Souverainiteyt van de Landen / hebbende t'selve gedaen met voorbedachten Raedt op tijt ende stonden / dat den noodt vande Republijcque zijner Excell. goeden Raedt (ende dat ten hoochsten) vereyschte / in heymelijcke Vergaderinghen van eenige Ghedeputeerden van de Regieringhe / zijne confidenten / ende elders voorghestelt / ende daer over buyten s'Landts oock met ghecifreerde Brieven intelligentie ghehouden. Dat hy Ghevanghen door seecker persoon expresselijck te dien fine by nachte ghesonden / advertentie gedaen heeft aen de Magistraet van Leyden / van dat syn Excell. uytten Haghe vertrecken / ende apparentelijcken aldaer comen soude / ende dat sy daeromme op haer hoede souden wesen / ende daer van eenighe andere nabuerighe Steden adverteren / omme insghelijcx op haer hoede te zijn. Op welcke syne advertentie gevolcht is / dat het uyr-werck aldaer gheschort / het nieuw krijchsvolck / ende Schutterye / nae de midder-nacht in de wapenen ghebracht / ende eenige Steden van Hollandt daer over door hemluyden in Poste ghewaerschouwt zijn ghewoorden / omme op hare hoede te wesen als vooren. Mitsgaders dat de Poorten aldaer / tot verre op den volghenden dach toe ghehouden zijn gheweest / tot dat hy Ghevanghen aen hemluyden andere advertentie dede / van dat syn Excell. elders vertrocken was / in allen schijn / als of Hoochghemelte syne Excell. yet datelijcx teghens d'selve / of andere Steden soude hebben willen voornemen. Dat hy Ghevanghen mede verklaert heeft / ten hoochsten bedroeft te wesen / als hy verstont dat de Stadt vanden Briele / omme te voorkommen dat aldaer gheen nieuw Cryghs-volck binnen soude werden ghebracht / met het ordinaris Garnisoen vande Gheneraliteyt by syn Excell. gedaen besetten was / schrijvende uyt Utrecht aende Ghecommitteerde Radē van Hollant ende West-Vrieslant / dat syluyden allen de Steden vanden selven Lande daer van adverteren ende waerschouwen souden / omme wel op haer hoede te wesen. Dat hy Ghevanghen mede om het ordinaris Crijghsvolck uyt de ghehoorsaemheydt vande Heeren Statē Generael ende syn Excell. te trecken / by alle weghen gearbeyt heeft / haer te doen verstaē / dat sy by Eede verplicht waren / de Staten vande particuliere Provintien hare Betaels-Heeren voor al te moeten obedieren / oock tegens de Gheneraliteyt ende syn Excell. ende sulcx mochten ende ghehouden waren der selver bevelen feytelijcken te resisteren / so wanneer by hemluyden yet voorgenomē soude moghen worden teghen danck ofte resolutie vande Staten vande Provintyen / ende Magistraten vande Steden daer sy in Garnisoen gheleydt souden worden. Ende als de Heeren Staten Generael / aenmerckende dat sy met alle seriеuse aenmaninghen ende instantien tot de cassatie vant nieu ghelichte Crijghsvolck niet en konden gheraecken / goet ghevonden hadden ten dien eynde eenige Ghecommitteerden nevens syn Excell. naer Utrecht te seynden / dat hy Ghevanghen beleydt heeft dat by seer weynighe Edelen / drie Steden / ende eenighe Ghecommitteerde Raden / die tot sulcx niet ghelast en waren / ghecommitteert zijn Hoogherbeets / Grotius ende eenige andere / omme haer naer Utrecht te transporteren / ende uyten naem vande Staten van Hollant ende West-Vrieslandt / aende Heeren Staten ende Magistraet van Utrecht / te presenteren alle assistentie van raedt ende daedt omme de cassatie der Waert-gelders te beletten / de selve mede ghevende Brieven aende Crijghs-Oversten aldaer zynde / staende op hare repartitie / by hem Ghevanghen gheminuteert / doch inde Vergaderinghe soo die

1619. doen was/niet ghelesen/ waer by d'selve aengheschreven werde/ dat sy ghehouden ende verbonden waren hare Betaels-Heeren/ midtsgaders de Heeren Staten vande respective Provintien / daer inne sy zijn / ofte ghebruyckt werden / ghehou/ ghetrou/ende ghehoorsaem te wesen / ende de selve te assisteren int onderhouden ende doen onderhouden van alle der selver resolutien/sonder daer teghens yet te moghen doen ofte te attenteren / nochte ghedooghen ghedaen ofte gheattenteert te werden. Dat hy Ghevangen mede het uytvoeren vanden last van syn Excell. ende de Ghecommitteerden vande Heeren Staten Ghenerael / op 'tcasseren der Waert-ghelders indien sulcx voorgenomen soude mogen werden buyten consent vande Staten van Utrecht / ghesustineert heeft te strecken teghens de Unie/ ende te wesen force, diemen met force keeren mochte / soo wel alsmen heeft vermoghen te doen teghens den Coningh van Spaengien ende syn Gouverneurs/ daer hy nochtans by syn uyt-ghegheven Remonstrantie selfs verclaert/ dat alle violentien voor den Staet vande Landen corrosyf ende ruyneus zijn / ende een oprechten Spaenschen Raedt / tot ondergangh van dese loffelycke Landen / ende teghens den welstandt van dien streckende: Waer op gevolcht is dat de voorsz Hoogherbeets/Grotius ende andere Gedeputeerden tot Utrecht ghekomen zynde / hare propositie ten fyne voornoemt hebben ghedaen / heymelijcken ende in particuliere Vergaderinghe met eenighe vande Staten van Utrecht/ende de Secretaris Ledenberch ghedelibereert op middelen van feytelijcke teghenstandt/ēn omme het nieuwe ghelichte Crijghsvolck daer toe oock te disponeren: Mitsgaders om het ordinaris Crijghs-volck in krachte vande voorsz. brieven mede te bewegē niet te obedierē de bevelē van syn Excell. ende de Ghecommitteerden vande Ghe- neraliteyt/ oock de selve te doen secunderē by de Schutters vande Stadt/ Loopplaetsē voor 'tvoorsz. nieu Crijghs volck te discipieren/stuckxkens Gheschut by de handt te hebben ende dat den Heere van Moersberghen ende Ledenberch hemluyden hebben aengheseyt / indien sy raet wistē om het Crijghsvolck opte repartitie van Hollant staende / ende aldaer wesende/ stille te doen staen / dat sy sulcke ordre ghestelt hadden op haer nieuw ghelicht Crijghs-volck/ dat sy hare saecke wel te boven souden komen : Ende dat oock de voorsz. Hoogerbeets met syne Complicē noch 'sdaechs voor het casseren van 'tvoornoemde nieu Crijghsvolck / hare brieven aende voorschreven ordinaris Crijghs-Oversten hebben over-gelevert ghehadt. Dat hy Ghevanghen oock de Secreten van den Staet der Landen ghereveleert heeft / ende pleghende acten van Souvereynitept/heeft op syn eyghen handt / sonder voorweten van yemandt vande Provintien/af-gheslaghen/seeckere Notable aengheboden Aliantie / daer aen de Republycque ten hoochsten was gheleghen. Dat hy Gevanghen verscheyden Collegien van Justitie / int administreren van haer Ampt / by verscheyden weghen/ende in verscheyden saecken contrarie des Landts Rechten / Privilegien/vry ende gherechticheyden/ trouloose-lijcken indracht ende handt-sluytinghe heeft helpen doen. Dat noch hy Ghevangen/tegen syn Eedt ende Instructie/van eenige Wtheemsche Potentaten/Heeren/ ende Collegien / diversche groote sommen van Penningen ende presenten heeft ontfanghen / sonder aen yemandt daer 'tbehoort/daer van kennisse te doen. Alle welcke Proceduren daer toe ghestreckt hebben/om niet alleen de Stadt van Utrecht in een Bloedt-bat : maer oock de Staet van den Lande / ende de persoon van syn Excell. int uyterste ghevaer te brenghen/Daer door/ ende door alle syne vordere machinatien / ende conspiratien ghevolcht is / datter Staten in Staten/ Regieringhe in Regieringhe / ende nieuwe Verbonden / in / ende teghen de Unie op gherecht/een ghenerale perturbatie in den Staet der Landen / soo int Kerckelijc/als t'Politijcque gecomen/die Finantien uytgheput / ende de Landen op etrelijcke Milioenen aen costen ghebracht/ Generale diffidentien/ende dissensien onder de Bondt-ghenoten / ende de Inghesetenen vande Landen inghevoert : De Unie verbroocken : De Landen tot haer eyghen defensie onbequaem ghemaeckt/ ende in pericule ghebracht zyn van te moeten vervallen tot eenighe schandelijcke handelinghe/ofte tot heuren gheheelen onder ganck. Die daeromme in een Welghestelde Regieringhe / niet en behooren gheleden: Maer anderen ten exempel gestraft

1619. straft te werden. SOO IST, Dat de Heeren Rechteren voor-noemt/ met rijpe deliberatie van Rade door-ghesien/ ende overwoghen hebbende / alle t'ghene ter materie dienende is / ende heeft moghen moveren/ Doende recht inden Name/ ende van weghen de Hoogh-ghemelte Heeren Staten Ghenerael der Vereenichde Nederlanden / den selvighen Ghevanghen ghecondempneert hebben/ ende condempneren hem mits desen/ ghebracht te werden op't Binnen-hoff/ ter plaetse daer toe bereyt / ende aldaer gheexecuteert te werden metten Sweerde/ datter de doodt nae volcht/ ende verclaren alle sijne Goederen gheconfisqueert. Aldus ghedaen in de Vergaderinghe van de voorsz Heeren Rechteren in s'Graven-Haghe / ende Gepronunchieert den derthienden May/ anno 1619.

Ter Ordonnantie vande Heeren Rechteren voornoemt.

Onderteeckent/

H. Potz.

De Heeren Ghenerale Staten hebben corts nae de executye der boven-verhaelder Sententye desen brief aen de respective Provintyen gheschreven:

Edele, Erentfeste, Hoogh-gheleerde, Vrome seer voorsienighe Heeren, besonder goede Vrunden.

Wy senden u E. hier by gevoecht eenighe Exemplairen vande Sententie/ de welcke de ghedelegeerde Rechters totte Judicature der Ghevanghenen (by ons een tydt lanck gheleden in verseeckeringhe doen nemen) ghearresteert / ende den derthiensten deser ghepronuntieert / ende doen executeren hebben / over den Persoon van Johan van Oldenbarnevelt/ gewesen Advocaet vanden Lande van Hollandt ende West-Vrieslandt: Zijnde ons daer beneffens van weghen de voorsz Rechteren openinghe ghedaen / dat verscheyden andere Poincten tot synen laste zijn ghebracht/ daer van in de voorsz Sententie niet en wert vermelt/ d'welcke volghende d'Informatien ende Inditien daer uyt resulterende/ groot bedencken hebben ghegheven / van dat hy zyn ooghe nae den Vyant wel soude ghehadt hebben/ ende sijne actien daer na ghedirigeert / omme aen d'andere zyde niet alleen gheen offentie te willen gheven / maer ter contrarien de selve te favoriseren. Dan na dien 'tbeschepdt/ ende de Confessien beroerende de selve Poincten/ sulcx niet waren dat daer op naer Rechten diffinitivelijcken soude hebben konnen ghedisponeert worden/ sonder naerder enqueste ende scherper examinatie/ ende 'tselve by de voorsz Rechteren niet en is gheraedtsaem gevonden/ so omme zijn hooghen ouderdom als andere consideratien/ den dienst van't Lant concernerende: ende voornemelijcken dat de decisie van dese ende andere saken niet langher en konden opgehouden worden/ sonder merckelycke prejuditie vande gemeene sake: Ende de Poincten inde Sententie verhaelt / ghenoeghsaem wesende om in zijn Persoon exemplare straffe te statueren: Soo hebben wy goet ghevonden ende noodich gheacht u E. by desen daer van te verwittighen. Den Almoghenden biddende / Edele / Erentfeste / Hoogh geleerde/ Vrome/ seer Voorsienighe Heeren ende goede Vrunden / uwe Ed. te houden in syne Heylighe bescherminghe: Wtten Haghe den xix. May/ M. DC. XIX. Was geparapheert I. van Dorth V[t]. Onderstont/ Ter Ordonnantie vande selve Heeren Staten. Gheteeckent C. Aersfen.

De boven-verhaelde sententye des doots heeft Barnevelt met vry-moedicheyt aenghehoort. Als de selfde gheheel wtghelesen was / seyde hy / Ick hadde wel ghehoopt, dat de Heeren haer souden hebben ghecontenteert met mijn bloedt, ende voor mijne langhe diensten aen mijn huys-frouwe ende kinderen souden hebben ghelaeten mijn goet. Maer hy en heeft niet geprotesteert/ nochte Remissye versocht.

Barnevelt hoort sonder schroemen de sententye des doots lesen.

Dit aldus ghedaen synde/ soo wiert hy daetelyck van de Rolle af-ghelepdt nae het schavot / hy ghijnck met sijn stoczken in sijn handt over t'groote sael/ tusschen D. Iohanne Lamotium Predicant in s'Graven-Haeghe / ende synen Dienaer / die hem in de ghevanckenisse gedient hadde.

1619.

Hy hadde eenen swarten Damasten tabbaert aen ende al sijn cleederen waeren swart. So haest als hy op het schavot quam knielde hy met den Predicant ende d'andere die op het schavot waeren / D. Lamotius dede een aendachtich ghebett/ ende sprack de Articulen des Christelijcken Gheloofs, het ghebett besluytende met het Vaeder-Onse. Barnevelt wiert van sijnen knecht in den aerm ghehouden terwyle het ghebett ghedaen wiert.

Nae eyndynghe des Ghebets stont hy op/ ende hy trock selfs sijnē tabbaert wt/ ende maeckte de knoopen van sijn wambaeys haestelick los / ende sijnen knecht trock het hem voorts wt / sonder dat de Dienaers der Justitye de handen aen hem sloeghen. Doe brocht hem sijnen Dienaer tot voor het sand / daer hy nederknielde / de knecht trock hem het hemde van de schouderen / ende blootte hem den hals / Ende hy sette selfs een violetten fluweelen mutsken op sijn hooft/ d'welck hy als of hy toornich ware geweest / stijf over sijn ooghen trock/ ende met ghevoudene handen sprack hy / Christus is mijn Leytsman, Heere ontfermt u myner, Vaeder in uwe handen bevele ick mynen geest. De Beul van Utrecht/ die daer veerdich stont/ troc het mes wt de scheyde/ ende hieu hem met den eersten slach den cop af/ het hooft viel voor de borst neder / ende het Lichaem daer op / soo dat het Lichaem het hooft bedeckte. Dit alles was ghedaen corts nae neghen uyren. Als hy doodt ghebloet was/ Soo naemen de Dienaers der Justitye het Lichaem met het hooft / ende leyden hem op den buyck met sijn cleederen in de kiste / losselick toe ghespyckert/ ende brochten hem in de Capelle op het binnen Hof/ daer hy begraeven wierdt/ sonder eenich ghevolgh van Vrienden ofte maeghen.

Quid juvat innumeros scire atq; evolvere casus,
Si facienda fugis, vel fugienda facis?

Barnevelt worden sijn beyde vyngers afgehouwen.

Het is seer remarcabel/ Dat de scherprichter dē Advocaet Barnevelt het hooft afhouwende / hem te ghelycke de beyde voorste vyngheren van de rechter hand heeft afgehouwē/ de welcke hy in het biddē wat hooge hielt/ want de armē nochte handen en waren hem niet ghebonden. Vele hebben gheoordeelt / dat dit door Godes rechtvaerdich oordeel gheschiet is/ also aenwijsende ende straffende Barnevelts meyneedicheydt/ die den eet was te buyten ghegaen / dien hy met wtghestreckte vyngheren de Landen ghedaen/ maer niet ghehouden en hadde.

Iustus est Deus in judicijs suis.

Dit is den brief / die Barnevelt ontrent een ure eer hy wierdt wtgheleydt om de sententye des doots aen te hooren / aen sijn Huysfrouw ende aen sijn kinderen gheschreven heeft.

Copye eenes brieffs welcken d'Advocaet Barnevelt corts voor sijn doot aē sijn Huysfrouwe ende kinderen gheschreven heeft.

Seer lieve Huysfrouwe ende Kinderen, het gaet met my ten eynde, Ick ben door Godes ghenaede wel gherust, ende hope dat ghy-lieden van gelijcke sult wesen, ende dat ghy alles met sonderlicke liefde, eenicheydt, ende vrede sult over-winnen, als ick opt alder-hoochste voor mijn laetste bede bidde, I. V. heeft my veel jaren wel ende ghetrouwelick ghedient, oock in dese mijne afflictye, ende hy sal ten eynde toe by my blijvē, hy behoort gherecommandeert te wesen, om hem by u-selven, als andere te helpen voorderen. Ick hebbe sijn Princ. Exc^e. doen bidden, dat hy u, mijn sonen ende kinderen soude willen in goede gratye houden, daer op my † geandwoordt is, dat soo langhe als sy wel doen, sulckes sal gheschieden. Ick recommandere u t'selve in de beste forme, ende beveleu alle in Godes Heylighe bewarijnghe, Kust malcanderen, ende alle mijne Kinds Kinderen voor de laetste mael in mijnen naeme, ende vaert wel. VVt de caemer der droeffenisse, den xiij Mey, 1619.

† Generaelick.

Onder stont.

V. L. Minnende Vaeder,

Ende was onderteyckent

Iohan van Oldenbarnevelt.

Noch Laegher stont/

VVilt † Iohan wat tot mijn gedachtenisse gheven.

† Hy verstaet sijnen Dienaer.

Daer waren verscheydene van de ghene die Barnevelt hebben sien onthalsen/ die een deel van het sand met sijn bloed vermenght / in hare neus-doecken raepten/ ende met haer naemen/ eenighe wt nieusghiericheydt/

1619.

ghierichepdt/ ende om anderen het selfde te laeten sien/ tot verseeckerynghe dat hy gherichtet was / Andere soo het schijnt/ ter goeder gedachtenisse van desen grooten Patriot ende voorstander des Vaeder-Lands/ Wie weet of hy / als eenen nieuwen S^t. Jan/ noch tot eenigher tijdt miraeckel sal doen ? Jmmers isser een Boecxken in Braband ghedruckt/ ende herwaerts over ghesonden/ daer in verhaelt worden vele van sijne ghetrouwe diensten/ die hy dese Landen langhe jaren aen een gedaē heeft/ ende daer op volght/ Datmen sulck eenen treffelicken Man heeft onthalst ende het leven benomen/ taxerende alsoo de Richters van wreetheydt.

Den 5. Mey is dese hier volghende sententye ghepronuntieert over Gielis van Ledenberch, ghewesene Secretaris van de Heeren Staeten van Utrecht/ ende over desselfs Cadaver gheexecuteert:

Ledenberchs sententye.

ALsoo Gielis van Ledenberch/ ghewesen Secretaris van de Heeren Statē van Utrecht/ ende lest gevanghen vande Hooghe Moghende Heeren Staten Generael van de Vereenighde Neder-landen: De Heeren Commissarisen van hare Ho. Mo. dier tijdt daer toe ghecommitteert/ buyten pyn ende banden van ysere bekent heeft / ende de Heeren Rechteren by de selve hare Ho. Mo. totte kennisse ende judicature van dese saecke ghecommitteert/ uyt de selve sijne Cofessien ende andersints/ ghenoeghsaem is ghebleecken: Dat niet teghenstaende de Gheunieerde Provintien/ by verscheyden Tractaten/ Recessen/ Accorden/ Jnstructien ende Resolutien onderlinghe waren verdraghen/ de eens aen-ghenomene Ghereformeerde Religie/ als een voornaemste bandt van eenicheydt/ tusschen de selve Provintien te mainteneren met lijf/ goedt ende bloet/ ende daer inne gheen veranderinghe te doen/ nochte ghedooghen gedaen te worden/ hy Ledenberch desen contrarie hem onderstaen heeft/ voor te nemen vreemde/ ende voor den Staet van 't Landt seer schadelijcke maximen/ ende daer by te sustineren dat elcke Provintie vry stont / in 't stuck vande Religie naer haer wel-ghevallen te moghen disponeren/ ende in hare Provintie sulcke Religie te doen exerceren/ als het hen goet dunckt/ sonder dat de andere Provintien haer daer mede te bemoeyen hadden: ende dat hy onder pretext van dien/ de ware Ghereformeerde Kercke ten hooghsten verstoort ende bedroeft: ende sulcx doende toeghestaen ende te weghe ghebracht heeft/ dat nieuwe ende te vooren noyt aenghenomene opinien/ teghens alle Kerckelijcke ordeningen inghedronghen/ en̄ rigoreuse resolutien geexecuteert zijn tegen de ware Religions Verwanten / die d'exercitie vande selve hare Religie buyten de Stadt ende Provincie van Utrecht/ in publijcke Kercken gingen oeffenen/ daer toe hy Ledenberch/ alsdoen wesende Secretaris vande Heeren Staten van Utrecht/ ende gheen deel hebbēde inde Politie vande Stadt: nochtans een scherp Placcaet buyten sijne vocatie inghestelt/ ende te weghe ghebracht heeft/ dat 'tselve op den Name vande Magistraet der Stadt Utrecht ghepubliceert is ghewordden. Teghens welcke ware Religions Verwanten/ hy met sulcke bitterheydt is ingenomen geweest/ dat hy haer voor Muyt-maeckers ende Factieuse Menschen gescholden/ ende hare by-eenkompste t'samen-rottinge genaemt heeft: Ende niet tegenstaende de Coningh van Groot-Brittannien/ de meeste Provintien/ ende machtichste Ledē vande Bontghenooten / tot wegh-neminghe van de ontresene Religions differenten/ dienstich ende noodich achten een Synode Nationael/ de welcke dien volgende oock by de Heeren Staten Gheneracl uyt-gheschreven was: heeft hy beleydt dat die vande Regieringhe des Stichts Utrecht / soodanighen salutairen remedie hebben teghengheſtaen. Ende siende dat hy dese innovatie inde Religie niet en soude konnen mainteneren/ sonder haer teghens de andere Bondtghenoten te wapenen/ om dat de Soldaten van 't ordinaris Garnisoen verbonden waren alleen aenden ghenen die by de Ghereformeerde Religie souden blijvē/ ende dat diversche Steden in Hollant met hem/ ende andere vande Regieringhe van Utrecht correspon derende / tot maintiennement vande innovatie inde Religie/ ghenomen hadden een scherpe resolutie vanden vierden Augusti 1617. ende in krachte van dien bestonden haer te wapenē met aen-nemynghe

ghe van nieuwe Soldaten: ende dat Jo-
han van Oldenbarnevelt/ dier tydt Ad-
vocaet vanden Lande van Hollandt / tot
Utrecht was ghekomen/ hy Ledenberch
metten selven heymelycke by-een-komp-
sten ghehouden ende ghetracht heeft/ ter-
stont mede nieuwe Soldaten tot Utrecht
te lichtē/daer af eerst in 'tparticulier spre-
kende met eenighe confidenten/ende daer
naer inde Staten Camer / onder eenighe
vande Regieringhe by hem op syn eygen
authoriteyt op een onghewoonelycke u-
re doen laden / mette welcke hy die sac-
ke heeft geprepareert / met uytsluytinghe
van eenighe vande Regierynghe / die hy
niet en vertroude/ende teghens de welcke
hy inde selve Vergaderinge redenen van
suspitie voor-brachte: stellende in 'tRegi-
ster vande besoignes op de selve heyme-
lycke vergaderynghe eenighe present ghe-
weest te zyn/die daer niet geweest warē/
ende anderen voor by gaende / die daer
ghecompareert hadden : Hebbende oock
den Borghemeesters der Stadt Utrecht/
die in dat stuck van aen-neminghe van
nieu kryghs-volck niet en wilden consen-
teren/sonder 'tselve alvoorens de Magi-
straet te communiceren/ ghetracht/ sulcx
te dissuaderen/ met een seer impertinente
vraghe of sy dan 'tselve aenden Clock-
reep hanghen wilden / dat hy daer naer
oock te weghe ghebracht heeft/dat sonder
eenighe voorgaende verschryvinghe/ al-
leenlyck by de binnen Staten / gheresol
veert is gheweest/datmen aldaer ses hon-
dert nieuwe Soldaten onder ses Com-
pagnien aen-nemen soude / 'tselve oock
doende in 't werck stellen/ sonder de Hee-
ren Staten Generael/ofte syn Excell. als
heuren Stadthouder ende Capiteyn Ge-
nerael daer van te vooren te verwittigē/
ofte d'selve inden Eedt ende Instructie
van 'tselve kryghs volck/by hem met ad-
vys ende communicatie vanden voorsz.
Oldenbarnevelt/ ingheselt/ eenighsints
bekent te maecken/ maer de selve met een
besonderen Eedt alleenelyck astringeren-
de aende ghehoorsaemheydt vande Sta-
ten van Utrecht / ende om heur te laten
gebruycken binnen ende buytens Lants/
te Water ende te Lande/ten dienste van-
de Staten van Utrecht / ofte van hare
goede Nae-buyren/Vrunden ende Bont-
genoten/ ende op geene andere Comman-
dementen te passen / dan die haer by / of
van wegen de wel-gemelte Staten van
Utrecht ghegheven souden werden: Alles
on-aenghesien de Stadt van Utrecht
t'zedert den Jare 1610. met een machtich
Garnisoen vande Gheneraliteyt beseth/
ende tegens alle populaire beroerten seer
wel voorsien was gheweest: ende dat de
vorder verseeckeringe vande selve Stadt/
by uyt-spraecke vandē Rade van State/
inden selven Jare gereserveert was aen-
de Gheneraliteyt/ bekennende hy Leden-
berch selfs/ dat dese lichtinghe gheschiede
tegens de andere Provintien hare Bont-
genoten/die sy voor Partye hielden. Dat
hy Ledenberch noch echter om den voorsz.
Heeren Staten beter te beweghen totte
voorsz. lichtinghe/d'selve ingebeelt heeft/
dat de kosten van dien tot laste vande
Gheneraliteyt souden werden gevonden/
ofte anders by faulte van dien/ datmē ee-
nige van 't Utheemsche ordinaris kryghs-
volck onbetaelt soude laten. Ende als
van weghen de Hoogh-ghemelte Heeren
Staten Gheneral aende Heeren Staten
van Utrecht/by missive verthoont worde
de onwettelyckheydt ende bedenckelyck-
heyt van 'tlichtē van dit nieuwe kryghs-
volck/heeft hy met advys vanden voorsz.
Johan van Oldenbarnevelt / op den 6.
Sept. 1617. daer op ghemaeckt/ ende in-
ghestelt eene rescriptie / in gheenen deele
accorderende met 'tgundt de nieuwe Sol-
daten by heure voorsz. Instructie was
opgheleydt. Ende hoe wel de Ho. Mo.
Heeren Staten Ghenerael expresse besen-
dinghe naer Utrecht deden/omme te ver-
thoonen de voorsz. onbillickheydt ende
bedenckelyckheydt van dese lichtinghe/
ende om alle protexten wegh te nemen/ te
presenteren datmen 't Garnisoen buyten
haer consent aldaer niet en soude vermin-
deren: maer eer 'tselve/ (des noot wesen-
de/) vermeerderen tot heure eygen discre-
tie / hy Ledenberch mede te weghe ghe-
bracht heeft/dat de Staten van Utrecht/
alle 'tselve afgheslaghen hebben/ende met
d'selve nieuwe Soldaten tot groote bela-
stinghe vande Provincie/ghewapent zyn
ghebleven. Ende aldus de Heeren Staten
van Utrecht soo verre verleydt hebbende/
datse bestaen hebben haer te wapenen te-
ghens hare andere Bontgehnoten ende
syn Excell. hy Ledenberch na voorgaende
advys ende communicatie met den voorū
vā Oldenbarnevelt/ noch verder te wege
ghebracht heeft/ dat op seeckere gheruch-
ten/die daer liepen/dat syn Excell. tot U-
trecht

1619.

trecht komen / ofte daer passeren soude/
gheresolveert is gheweest aende selve sy-
ne Excell. te schryven eenen brief/ daer by
sy niet teghenstaende de contradictie van
eenighe vande Regieringhe / ende dat hy
heurē Stadthouder was/ op hem begeer-
den daer niet te komen/ ende syn wegh el-
ders over te nemen/ met waerschouwinge
dat hy hem daer na soude willen voegen:
Instellende hy Ledenberch de voorsz. re-
solutie ende brief/ in sulcke termē dat syne
Excell. daer inne ghetaxeert werde als
Fauteur vanden ghenen die populaire
beroerten maeckten/ om daer door de Hee-
ren Staten van Utrecht te beter te ani-
meren teghens de selve syne Excell. dat
hy mede te weghe ghebracht heeft / dat
dien brief een seer langhen tijt inden Ha-
ghe/ onder den Heere van Moersberghen
ende andere Gecommitteerden/ onder een
Cachet volant is gheweest/ ende altemet
vernieut / tot dat in Martio 1618. syne
Hoogh-ghemelte Excell. sullende gaen
nae den Landt-dagh van Ghelderlandt/
den selven brief is vernieut: ende dat ee-
nen ghesonden is gheweest aende Ghede-
puteerden inden Haghe residerende/ om-
me die syne Excell. te behandigen/ indien
hy noch niet vertoghen en was. Dat een
ghelijcken brief door Ter Steghe/ Clerck
vande Staten van Utrecht / syn Excell.
tot Leyderdorp teghen is ghebracht/ ende
vreesende dat syne Excell. echter voorts
mochte komen / dat hy Ledenberch eerst
doen delibereren heeft/ om d'selve noch te-
ghens te seynden eenighe Gedeputeerden
ten selven eynde / ofte datmen hem de
Poorte voor 'thooft soude sluyten : ende
ten lesten/ datmen hem inde Stadt komē-
de/ soo bewaren soude mette Schutters/
dat gheene vande ware aenghenomen
Ghereformeerde Religie by hem souden
moghen komen: hebbende ten selven tijde
mede ghevordert dat gheresolveert is ge-
weest/ ende daer naer gheeffectueert/ dat
aldaer noch drie hondert nieuwe Solda-
ten by vermeerderinghe van de Com-
pagnien zijn aenghenomen ghewörden.
Dat hy oock op syn eyghen authoriteyt
Wachten heeft uytghesonden aenden
Hinderdam ende andere plaetsen/ omme
alle 'tkrijghs-volck dat daer passeren
mochte/ schoon op Patēte van syn Excell.
te arresteren/ ende niet door te laten. Ge-
lijck hy oock tot Amersfoort eenighe ghe-
sonden heeft/ met last omme te vernemen
wanneer de Compagnie Ruyteren van
syn Excell. aldaer Garnisoen houdende
in de Wapenen soude mogen komen. Dat
hy mede inde Staten van Utrecht voort-
ghebracht heeft / omme vier stuckxkens
Gheschut by de handt te hebben/ ende die
in tydt van noodt te moghen gebruycken/
om also d'selve Heeren Staten tot tegen-
stant te animeren. Dat mede aen hem Le-
denberch by eenighe Gedeputeerden van-
de Staten van Utrecht over-ghesonden
wesende seeckere verklaringhe ofte pro-
positie by de Regierders der Stadt Haer-
lem / ter Vergaderinghe vande Heeren
Staten van Hollandt ende West-Vries-
landt ingebracht/ ende by de Edelen en-
de andere gheligueerde Steden gheap-
probeert / ende daer nae door schryvens
vande selve Ghedeputeerden bericht zijn-
de / dat de selve Verklaringhe in Fran-
choys werde ghetranslateert/ om secrete-
lijck ghesonden te worden in Vranckrijck
ende elders buyten 's Landts : item dat
de selve staen soude op eē naerder verbin-
tenisse onder de goede verseeckerde Ste-
den de welck al op pampier gebracht sou-
de zijn/ ofte worden. Ende dat de meenin-
ghe vande selve Steden soude zijn/ ande-
re goede Provintien ende Steden daer
inne te trecken : al 'twelcke by de voorsz.
brieven ghenoemt worden verdrietighe
extremiteyten / die onder de Religions
Verwanten by de handt ghenomen sou-
den moeten werden / hy al 'tselve secreet
ghehouden / ende niet nae behooren ghe-
openbaert en heeft : eñ als tot synder kē-
nisse ghekomen was/ dat de acht geban-
deerde Steden van Hollandt / om heur
banden vaster te maecken / ende heur te
beter tot teghenstant / teghens de andere
Bondtghenooten ende syn Excell. te mo-
ghen verbinden/ verleden hadden seeckere
scherpe ende bedenckelijcke procuratie of-
te acte van Ligue/ op heurluyder Ghede-
puteerden/ tot sulcx ingheftelt. Dat hy Le-
denberch mede gevordert heeft / dat by
het meeren-deel vande stemmen vande
twee Leden vande Heeren Staten van
Utrecht/ gelijcke procuratie ofte acte van
Ligue is inghewillicht / ende by 'tderde
lidt op rapport alleenelijck/ ende achter de
selve procuratie in forma gheexpedieert:
ende den Heere van Moersberghen gaen-
de naer den Haghe mede ghegheven heeft/
als of dis absolutelijck ghecousenteert/ en-
de by allen de Leden inghewillicht ware

1619.

ghewees / omme daer mede de Heeren Staten van Vtrecht te beter te engageré totten voorsz. teghenstant. Maer de Regierders der Stadt Vtrecht dit bemerckende / hebben haren last expresselijck gelimiteert / met die clausule / datse niet en souden worden gebruyct om tot datelijckheyden ende extremiteyten te resolveren / ofte omme nieuwe verbintenissen te maecken. Ende alsoo daer-en-tusschen 't onderhouden vande nieuwe Soldaten streckende was tot uyt-puttinghe vande middelen vande Provintie van Vtrecht / eñ confusie van hare Finantien: Eñ daer over by de selve H. Staten geresolveert wesende eenighe Ghedeputteerden in goeden ghetale / ende onder de selve mede hem Ledenberch naer den Haghe te seynden / om aen sijn Excell. te openen eenen voet / daer op de voornoemde Heeren Staten te vreden souden wesen de voorsz. nieuwe Soldaté te casseren. Dat hy Ledenberch terstont begonnen heeft teghen dien last te arbeyden / gaende eerst by den voornoemden Oldenbarnevelt / ende met hem beramende middelen hoe dien last ongheopent mochte blijven: dat hy daer naer ghegaen is tot Wtébogaert / daer hy de Pensionarisen Haen / Hoogherbeetz ende Grotius selfs gheinstrueert / ende gesubministreert / heeft de redenen hoemen de andere Ghedeputeerden van Vtrecht aengaen / ende disponeren soude om haré voorsz. last niet te openen. Doch begheerende dat allen 'tselve voor sijne mede Ghecommitteerden secreet ghehouden mochte worden / ende dat hy hem veynsende als nerghens af te weten / daer naer opten 25 Junij sesthienhondert achthié / stylo veteri, ten huyse van Daniel Tresel daer over heeft gestaé / daer de selve Pensionarissen de voorsz. redenen ghébruyckten / om de andere Gedeputeerden ten sijne voorsz. te disponeren: aende welcke hy sulcke antwoorde gaf die meer scheen te strecken tot verachteringhe / als uyt-voeringe van haren voorsz. last: Met welcke manieren van doé hy 'tmerendeel van de selve sijne mede-Ghecommitteerden soo verre verleyt heeft / dat sy oock op Iteratiue bevelen vande voorsz. Heeren Staten van Vtrecht / haren last niet en hebben gheopent: Maer / sonder yet daer in te doen t'samen vertoghen zijn naer Vtrecht / tot groote verwerringhe in den Staet vanden Landen / ende tot een uytnemende ghevaer vanden Staet ende Stadt van Vtrecht / alleenelijcken op vertrouwen ende hoope van assistentie hemluyden toegheseyt by den voorsz. Johan van Oldenbarnevelt / ende op sijne vermaninghe dat syluyden daer by souden blijven / ende niet wijcken in 'tstuck vande Synode / ofte vande aenneminghe ende continuatie der nieuwe Soldaten: maer op de wachten ende Poorten van haer Stadt wel te letten: Dat hy 'tselve advijs liever heeft willen volghen / als voldoen den last van syn Principalé: niet teghen-staende hy bekent heeft wel ghespeurt te hebben datter een quaet dessein is gheweest / ende oock wel ghewetente hebben / dat den voorsz. Johan van Oldenbarnevelt veel seyde in preiuditie van syn Excell. ende dat hy te breet ginghe / doch dat hy niet sijne groote authoriteyt hem verleydt heeft. Dat hy Ledenberch mede ghedelibereert ende gheconsulteert heeft / op het besetten van eenighe Forten ofte Huysen inden gestichte van Vtrecht / Namentlijcke het Huys te Duerstede / het Huys van Abcoude / ende ter Eem / Mitsgaders vande Stadt Woerden buyten de Provintie van Vtrecht in Hollandt ghelegen: Immers dat hy de advijsen ende aenradinghen by den Heere van Moersberghen uytten Haghe aen hem Ledenberch gheschreven / aende Heeren Staten van Vtrecht / ofte hare ordinaris Ghedeputeerden / niet behoorlijck geopenbaert / maer verswegen ende secreet ghehouden heeft. Ende alsoo syn Excell. neffens diversche andere Gecommitteerden vande Generaliteyt / opten 23. Julij 1618. versocht wesende naer Vtrecht te gaen / met last omme de Staten aldaer te beweghen tottet casseren vande nieuwe Soldaten / eñ t'inwilligen vande Synode Nationael eñ anders / ofte de voorsz. cassatie te doen doen / eñ die van Vtrecht daer af by Missive geadverteert wesende / heeft hy beleyt dat den Heere van Moersbergen naer den Hage is gesondé / om aen die van Hollant / achtervolgende de voorghemelte verleende procuratie / te versoecké assistentie van raet ende daet / teghens de selve sijne Welgemelte Excell. ende de Gecommitteerde van de Generaliteyt: Doch aleer die inden Hage konde komen / hadde den voornoemden Johan van Oldenbarnevelt / op onbehoorlijcke wijse op den Name vande Heeren Staten van Hollandt doen derwaerts seynde de Pensionarisen Hoogerbeetz /

1619.

beetz/de Groot/ ende eenighe andere t:n
sijne voorsz. mette welcke hy Ledenberch
particuliere Vergaderinghen heeft ghe-
houden/ de selve vermaent terstont au-
dientie te versoecken/ende heur gheinstru-
eert wat sy best proponeren souden/ om-
me die van Utrecht te moverē datse goe-
den moet souden scheppen/ende datse daer
toe presenteren soudē/ op den Naem van-
de Heeren Staten van Hollant/ assisten-
tie van raedt ende daedt/'twelck sy deden
noch voor de aenkoemste van sijn Hoogh-
ghemelte Excell. ende Gecommitteerden.
Ende als de selve mede tot Utrecht warē
ghekomen/ ende heure propositie ten sijne
voorsz. ghedaen hadden / dat hy Leden-
berch in het formeren vande andtwoort/
opte selve heure propositie/ hemluydē niet
heeft willen kennen als Ghecommitteer
den vande Heeren Staten Generael:niet
teghenstaende sy in die qualiteyt hare
Credentie hadden over-ghelevert / ende
heure propositie ghedaen. Dat hy omme
sijne Hoogh-ghemelte Excell. ende Ghe
committeerden feytelijck te verhinderen
de uyt[voe]ringhe van haren last / mette
voorsz. uyt Hollandt ghesondenen / heeft
ghehouden secrete communicatien / be-
raedslacht op 'tbesetten vande Wachten/
ordre te ramen dat van buyten gheen
Volck daer binnen soude ghebracht wor-
den: Dat de Schutters op 't Stadthuys
souden waecken: Dat de Waert-ghelders
eenighe Loop-plaetsen dispicieren / ende
in tydt van noode in-nemen souden/ van
waer sy de Staten Camer eñ het Stadt-
huys best souden konnen beschermen: ooc
besetten de Witte-Vrouwen brugghe/ee-
nighe stuckens Gheschut daer op stellen/
gevende aen Capiteyn Hertevelt 't Com-
mandement over allen de nieuwe Solda-
ten/met last te volghen de bevelen vanden
eersten Borgemeester der Stadt Utrecht:
voorghevende/ indien de voorsz. uyt Hol-
landt ghesondenen / wisten te weghe te
brenghen/ dat de Compagnien daer inde
Stadt leggende/ ende staende op de Hol-
landtsche repartitie / haer stille hielden/
datse sulcken ordre op hare nieuwe gelich-
te Crijghs-volck ghestelt hadden/ dat sy
hare saecken wel souden te boven komen.
Ende soo den voorsz. Hertevelt bemerck-
te/ datmen hem wilde employeren tegens
syn Excell. ende de Staten Generael / eñ
daer inne swaricheydt maeckte. Dat hy
Ledenberch in seeckere aparte Vergade-

1619.

ringhe/buyten ghewoonelijcke tijdt ende
plaetse ghehouden / hem verweten heeft
dattet bloycheydt was : dat hy sulcx eer
bevoorde ghesept te hebben/ om de Com-
pagnien van andere Officieren te mogen
voorsien : ende indien eenighe Soldaten
swaricheydt maeckten in dier voeghen te
dienen / datmen daer op inguireren mo-
ste / om de selve/ anderen ten exemple te
doen straffen: Dat hy oock hemluyden be-
looft heeft / haer tractement te continue-
ren: ende indien sy ghecasseert mochten
wordē/dat hy heur wederom soude bren-
ghen daer sy gheemployeert souden wor-
den: niet teghenstaende hy wel wiste/ dat
der selver continuatie strecken moste tot
uyt puttinghe vande gheheele Finantien
vā 't Lant. Dat hy mede/ om inde voorsz.
feytelycke resistentie vast te mogen gaen/
aende voornoemde uyt Hollandt ghesen-
denen versocht heeft/ even 'sdaeghs voor
de cassatie der nieuwe Soldaten / dat sy
hare Brieven die sy op den Naem vande
Staten van Hollandt hadden / aende
Krijghs-oversten op de Hollandtsche re-
partitie staende/souden over-leverē: In-
houdende de selve Brieven / dat de selve
Krijghs-oversten gehouden ende verbon-
den waren hare Betaels-Heeren: midts-
gaders de Heeren Staten vande respec-
tive Provintien/daer inne sy zijn/ofte ge-
bruyckt worden/ ghehou / ghetrou eñ ge-
hoorsaem te wesen/eñ d'selve te assisteren
in t'onderhouden eñ doen onderhouden
van alle der selver resolutien/sonder daer
teghens yet te doen of te attenteren/noch
te ghedooghen ghedaen ofte geattenteert
te worden. Dat hy noch omme te thoonen
sijne gheneghentheydt totte voorsz. feyte-
lijcke resistentie/ op vermaen van eenighe
vande uyt Hollandt ghesondenen/met al-
le macht teghen-ghestaen heeft / datmen
tot Utrecht in gheen naerder handelinghe
met sijn Excell: komen en soude/voor-ge-
vende dat de Staet van Utrecht sulcx
niet lijden en konde. Alle welcke manierē
van doen niet anders hebben konnē strec-
ken/dan om af te snijden alle weghen van
accommodatie / ende daer-en-tusschen de
ordinaris Soldaten/'t Nieuw aengheno-
men Krijghs-volck / ende de Schutters
vande Stadt/ alle teghen de Staten Ge-
nerael ende sijn Excell. op te maecken/
omme alsoo de uytvoeringhe van haren
last te beletten / ende heur authoriteyt te
vernietighen / banende daer mede den

1619.

wegh om de Stadt in een bloet-bat/ mitsgaders den gheheelen Staet van 't Lant/ ende den Persoon van syn Excell. in 't uyterste ghevaer te brenghen/ ende een deure tottet verbreecken vande Unie onder de Bondtgenoten te openen. Ende naer dat de cassatie der nieuwe Soldaten echter by syn Excell. was ghedaen / vreesende dat 'tfundament ende intentie van desen quaden handel naerd r in 'tlicht mochte komen / heeft meest alle de brieven by verscheyden Ghedeputeerden vande Staten aen hem daer op gheschreven/ vande publycke Liassen ghenomen/ ende aende selve ghérestitueert. Ende ten lesten gheapprehendeert wesende/ vreesende dat hy soude moeten ontdecken 'tselve fondament/ ende intentie daer op alle de saecken waren ghedaen/ ende waer toe het voor-ghenomen dessein ten lesten ghestreckt soude hebben / ende omme mede te ontgaen de straffe daer door verdient / heeft hy voorghenomen hem selven omme te brenghen/ ende daer toe met voor-bedachten raedt den seventhiensten Septembris sesthienhondert achthien/ Stilo veteri, met syn eyghen handt gheschreven een cleyn briefken in Franchoys / inhoudende dat hy omme te ontgaen confrontatie met syne beste Vrienden/ torture/ een ignominieuse sententie/ ende confiscatie van syn goedt/ hem selven ginck ombrenghen / ghevende 'tselve aen synen soon Joost / die de selve tale niet en verstonde/ ende tot syn behulp by hem ghelaten was : ende veynsende noch dien dagh/ ende den volgenden dagh van gheen quaet / heeft tusschen den achthiensten ende neghenthiensten 's nachts daer naer hem selven vermoort/ ende omme-ghebracht met een Mes/, eenighe daghen te vooren by hem daer toe wegh-gheleydt / ende met twee steecken in syn buyck/ ende afsnydinghe van syn strotte. Ende alsoo allen de voorsz actien notoirlyck ghestreckt hebben tot verstooringhe vande ghemeyne ruste vanden Landen/ ende omme den principalen bandt vande ghemeyen Unie te verbreecken / ende de Leden van dien teghen malkanderen op te maecken : ende daeromme niet en behooren gheleden/ maer anderen ten exemple ghestraft te worden. SOO IST, dat de voorsz Heeren Rechteren/ met rype deliberatie van Rade door-ghesien / ende over-woghen hebbende alle 'gundt ter materie dienende is: Doende recht inden Name ende van weghen de Hoogh Moghende Heeren Staeten Gheneráel der Vereenighde Nederlanden : Verklaren den voornoemdé Gillis van Ledenberch/ daer over verbeurt te hebben lyf ende goedt : Condemneren ende ordonneren dien volghende/ het doode Lichaem inde Kiste/ op een Horde / tot opte plaetse van t'Gherechte buyten den Haghe ghesleypt/ ende aldaer aen een Galghe ghehanghen te worden: ende verclaren alle syne goederen gheconfisqueert. Aldus ghedaen by de voorsz Heeren Rechteren in 's Gravenhaghe / ende gheprononchieert den vyfthienden May/ Anno sesthienhondert neghenthien.

Onder stondt/

Ter Ordonnantie van de Heeren Rechteren voornoemt.

Onderteeckent/

H. Potz.

Ledenberch is buyten den Haeghe/ daer andere misdaeders ghérichtt worden/ opghehanghen in een doot-vat/ beslaeghen met xxiiij. stercke yseren banden / ende daer gaet eenen stercken yseren bout deur het doot-vat/ die boven aen een halve galghe (tot desen eynde ghemaeckt) met vederen vaste genaeghelt is/ eñ het hanght niet dwers/ maer in de lenghte/ alsoo dat het doode lichaem comt te staen met het hooft om hooghe.

Wat aengaet de Procuratye ofte Acte van Ligue by eenighe Steden van Hollandt ghegheven aen haere Ghecommitteerde / ter dach-vaert van de Heeren Staeten van Hollandt / ghementioneert in de boven-verhaelde Sententye van Ledenberch/ die hebbe ick verhaelt in het naest-voor-gaende Boeck deser Historyen.

De Copye van de procuratye ofte Acte van ligue die Ledenberch bevoordert heeft/ ghementioneert in syn sententye/ is dese:

Procuratye by de Heeren Staeten van Utrecht/ ghegeven aen heure Ghecommitteerde ter

DE Staeten van den Lande van Vtrecht, aen-merckende ende voor ooghen siende, dat sedert eenighen tijdt herwaerts, verscheyden

1619.

Vergaderinghe vande Hoo. Mog Heeren Staten Generael, den derden Iunij, 1618, stylo veteri.

scheyden saecken sijn voor-ghenomen ende ghedreven gheweest, ende noch daeghelicx meer ende meer gedreven worden, so onder t'pretext van questyen in de Religye, als andersinfs, tegen den expressen ende claeren text van de naerder Vnye, ende andere des gemeynen Lands Tractaten, Mitsgaeders teghen de Hoocheyt, Gerechticheydt ende Vryheyt van den Lande by hemluyden solemnelick besworen, ende altijdt gheobserveert door d'oprechtighe ende ghetrouwe observatye, door welcke Vnye ende Tractaeten God Almachtich dese Landen soo ghenaedelijcken ende crachtelijcken wt de Tyrannijcke, geweldighe, ende wreede claeuwen haerder Vyanden heeft verlost ende bewaert, ende tot een schoon ende heerlijck lichaem ende Republijcque heeft doen op-wassen, tot verwonderijnghe van de werelt, ende schrick van de Vyanden: Soo datmen met waerheydt segghen mach, dat de oprechtijnghe ende ghetrouwe observantye van de voorsz. Vnye ende Tractaeten, is de behoudenisse ende wel-vaeren van den Lande, ende de non-observantye ofte Infractye der selver, haer-luyder ruyne ende ondergang: Waerome haere E. M. oock altijts haer misnoeghen teghens sulcke proceduyren (als de selve, voor onnoodich, ende den Landen ten hoochsten prejudicabel ende schaedelic houdende) hebben verclaert ende verthoont, jae selver daer teghens geprotesteert, ghelijck sy als-noch doen by desen: Verclaerende by de voorsz. Vnye ende Tractaeten te willen blyven, ende de selve met haere Bondt-ghenooten oprechtelick ende getrouwelick t'observeren, ghelijck haere E. M. dat Eet ende Amtshalven schuldich sijn te doen, ende met haere goede ende ghetrouwe Bond-ghenooten ende leden van dien te helpen tegen-staen, stuyten ende beletten den quaeden cours die teghens de voorsz. Vnye ende Tractaeten, Mitsgaeders teghen de Hoocheden, vry ende Gerechticheden van den Lande voor-ghenomen, ende, God betert, noch gevoordert worden: Doende met alle ghevoeghlicke middelen repareren t'gene alreede daer tegens gedaen mach wesen, lastende haere Gecommitteerde ter Vergaederijnghe van de Ho. Mo. Heeren Staeten Generael, haere besoignes aldaer, naer t'gene voorsz. is te dirigeren: Ende in cas van oppositye ofte over-drijngijnge, daer teghens te protesteren, ende voorts andere onse goede ende ghetrouwe Bondt-ghenooten ende leden van dien, te helpen adviseren eñ resolveren, t'gene tot stuytijnge ende weerijnghe van den voorsz. quaeden ende schaedelicken cours sal mogen dienen ende strecken: Belovende malcanderen, ende de voor-noemde onse Ghecommitteerde in t'gene sy desen volghende ghebesoigneert sullen hebben, te sullen mainteneren. Ende so yemant van ons ofte onse Ghecommitteerden daer over eenige moeyenisse, schaede, ofte onghemack over-quaeme (twelck Godt verhoeden wil) t'selve te sullen resenteren als attentaeten tegens den Staet ende wel-stant van desen Lande, ende alles sulcx te repareren. Den derden Iunij 1618.

Vz obfervantibus tales conjurationes. Reparatio fiet ubi musca Elephantem pepererit.

De Limitatye welcke de Regierders der Stadt Vtrecht / (in de Sententye van Ledenberch aen-gheroert) op de boven-verhaelde procuratye gemaeckt hebben is dese.

Verclaeringe ende Limitatye by den Magistraet der Stadt Vtrecht ghedaen op de boven-verhaelde Procuratye.

De Raedt deser Stadt Vtrecht, jeghens desen morghen ten acht uren doen laden sijnde, op den Eedt, ende vergaedert wesende, is by den E. Heeren eerste Borgher-Meester verhaelt d'oorsaeke deser convocatye, ende doen lesen seker Concept ofte Minute van Acte, op den naem van de E. Mo. Heeren Staeten van den Lande van Vtrecht inne ghestelt, ende in s' Stadts Resolutye-Boeck hier na gheregistreert, die oock soude dienen tot last ende commissye van de E. Heeren Ghecommit-

1619.

committeerden, haerer E. Mog. ter Vergaederijnghe van de Hog. ende Mog. Heeren Staeten Generael: Ende naer lecture, diſcourſen, communicatyen, ende deliberatyen int langhe daer op ghevallen: Is eyndelick by eendrachtighe ſtemmen gheresolveert ende goet ghevonden hun daer mede te conformeren, ende dien volghende (ſoo veel in hun is) te approberen, ende als dienſtich ende noodich aen te nemen: Doch met ſulcken verſtande, dat de Heeren Gecommitteerden voorſz. al voorens dat deſe Acte voort int vverck geſtelt, eerſt ſullen hebben te verſtaen ende t'aenhooren: Oock ſelfs te proponeren alle eerlijcke ende ghevouchelicke middelen, die eenichſins ſullen konnen dienen ende ſtrecken tot moderatye of accommodatye der gheſchillen ende diſpuyten, ende dat de voorſz. E. Heeren Ghecommitteerden niet en ſullen verſtaen of helpen procederen tot daetlicheden ende extremiteyten, ten ſy dat by haere E. daer van rapport ghedaen ſy aen heure reſpective Principaelen, ende daer op naerder by de ſelve gheresolveert, alſoo de Raet niet en verſtaet yemandt int ſijne te vvillen prejudicieren, of oock by de vvoorden van de Acte dicterende onſe goede ende ghetrouvve Bondtghenooten ende leden van dien &c. niet te ſien op eenighe byſondere Provintyen, Steden ofte ledē der ſelver, maer in genere op alle die, die de voorſz. Vnie ende Tractaeten ſoecken te mainteneren, ende daerinne verbonden ſijn: Ende voorts hier inne te meer bevvillicht, op vaſter hope, ende oock op toe-ſegghijnghe van eenighe Heren haere E. M. voornoemt, dat de Magiſtraet deſer Stadt contentement ſal ghedaen vvorden op t'miſnoeghen datter is, ende ſtrecken mach tot verminderijnghe haerer anthoriteyt, prejuditye van ſ'Stads oude gherechticheydt breeder ſchriftelijck opt pampier te brenghen, ende ter beſchryvijnghe van haere E. M. over te leveren, als ſulcx noodich bevonden ſal vvorden. Aldus ghedaen ende gheresolveert op den Stadt-huyſe t'Vtrecht, den thienden Iunij, 1618.

OP den 8. Mey ſtylo novo is de hier volghende Sententye wtgheſpꝛoken ende gepꝛonuntieert over Rombout Hoogherbeets, ghewesenen Pentionaris der Stadt Leyden:

Sententye over Rombout Hoogherbeets wtgeſpꝛoken/den 8. Mey. 1619

ALſoo Rombout Hoogherbectz/ghewesen Penſionarius der Stadt Leyden/ teghenwoozdigh ghevanghen: De Heeren Commiſſariſen/ by de Hooghe Mogende Heeren Staten Generael, tot examinatie van ſijn Perſoon geoꝛdonneert: eñ daer naer de Heeren Rechteren by de Welghemelte Hare Ho. Mo. tot voꝛder kenniſſe ende judicature van ſijne ſaecke / ghecommitteert: buyten yyne ende banden van yſere bekent heeft: ende d'ſelve Heeren Rechteren voozts ghebleecken is; Dat niet teghenſtaende niemandt gheoozloft en is / den bandt ende Fundamentele Wetten / daer op de Regieringhe der Vereenighde Nederlanden ghefundeert; ende d'ſelve Landen dooꝛ Godes ghenadighen zeghen/ teghens alle geweldt/ meneen eñ machinatien haerder Vyanden ende quaetwillighen/ tot noch toe beschermt zijn/ te violeren ofte verbꝛeecken; hy Ghevangen hem onderſtaen heeft den ſtandt vande Religie te helpen perturberen/ ende de Kercke Godes grootelijcx te beſwaren ende bedꝛoeven; tot dien eynde ſuſtinerende ende in 'twerck ſtellende exoꝛbitante / ende vooꝛ den Staet der Landen pernicieuſe maximen; ende onder dien krachtich geſuſtineert/ ende anderen ingheſcherpt; ende in publijcke Vergaderinghen / oock by diverſe Gheſchꝛiften/ pꝛopoſitien ende anders/ alomme helpen ſuſtineren ende inſcherpen heeft/ dat elcke Pꝛovintie in 'tſijne alleen toequam de macht om over de Religie te diſponeren/ ende dat de andere Pꝛovintien haer daer mede niet te bemoeyen en hadden. Dat hy mede toeghestaen ende helpen ſtijven heeft / dat verſcheyden nieuwe opinien/ ſtrijdende mette Foꝛmulieren van eenicheyt/ te voozen inde Ghereformeerde Kercke noyt aen-genomen/ nochte wettelijck gheexamineert/ teghens alle Kercken oꝛdꝛe / inde Kercke hier te Lande zijn ingheboert/ ende ghedefendeert ghewoꝛden. Dat hy Ghevanghen / omme ſoo veel in hem was te verhinderen dat daer teghens gheen remedie en ſoude woꝛden ghestelt / ofte teghens het invoeren vande vooꝛſz nieuwe opinien vooꝛſien naer behoozen; teghen-gheſtaen heeft / dat inde Vereenighde Landen geen Synode Nationael en ſoude gehouden ofte gheaccoꝛdeert woꝛden: niet teghen-

1619.

teghenstaende de Coninghlijcke Maje-
steyt van Groot Brittannien / syne Ex-
cell. ende de meeste Provintien / met vele
vande notabelste Leden van Hollandt/
oordeelden dat 'tselve een seecker ende
nootwendigh remedie was / tot afwee-
ringhe van allen de voorsz swaricheyden
inden standt vande Religie verweckt.
Dat hy Ghevanghen daer toe mede hel-
pen voorgheven heeft / dat alle Synoden
prejudiciabel waren 'trecht vande Hooge
Overicheyt deser Landen/Dat in 'tstuck
vande Synode gheen overstemminghe
en viele / dattet teghens de Hoocheydt/
vrij ende gherechticheydt vanden Lande
van Hollant strecken soude/ datmen heur
ofte de meeste Leden van dien / sonder
haer bewilliginghe / een Nationale Sy-
node soude overdringhen. Dat hy Ghe-
vanghen / omme de selve Synode te meer
teghen te staen / mette Ghedeputeerden
vande acht Steden aparte Vergaderin-
ghen heeft ghehouden / omme malkande-
ren te hooren/verstaen/ende overkommē/
ende dan in eenicheydt hare stemmen in-
de Vergaderinghe vande Heeren Sta-
ten inne te brenghen / ende de resolutien
naer haer goedtduncken te formeren / te-
ghens d'ordre ende 'tghebruyck vande
Regieringhe deser Landen. Dat hy Ghe-
vanghen mede helpen toe-stemmen/ende
mette Gedeputeerden vande acht Steden
door dringhen / ende helpen effectueren
heeft/dat met groote verachtinghe vande
Bondtgenooten/ den Brief by de Heeren
Staten Generael totte convocatie vande
Nationale Synode / gheschreven aende
Heeren Staten van Hollandt / onghe-
opent weder te rugghe is ghesonden ghe-
weest. Dat hy Ghevanghen mede helpen
goet vinden heeft/dē Brief op den Naem
vande Heeren Staten van Hollandt/ ge-
schreven aende Coninghlijcke Majesteyt
van Vranckrijck / daer by ghearbeydt
werde omme d'selve syne Majesteyt in te
beelden teghens de waerheyt dat de mee-
ninghe int uytschrijven vande Synode
Nationael was / omme de Hooghe Ove-
richeydt/de Edelen/ ende notable Vasal-
len vande Landen/te benemen heur recht
van collatie ofte Patronaetschap. Dat de
Heeren Staten Generael / inde uytschrij-
vinghe van de selve Synode usurpeerden
den Naem vande Staten Ghenerael/en-
de daer by d'selve Majesteyt versocht
werde/niet te willen toelaten dat eenighe

1619.

van syne Onderdanen op de selve Syno-
node souden kommen : maer veel eer die
van Hollandt teghens de Factie vande
andere Provintien (soo sy dat daer noe-
men) te assisteren: omme so de voorsz. Na-
tionale Synode/ ende 'tremedie teghens
de swaricheydt inde Religie voorgheno-
men/ te verhinderen. Alles niet teghen-
staende allen den Vereenighde Provinti-
en by diverse Recessen/ Tractaten / Ac-
coorden ende Resolutien/onderlinghe den
anderen belooft hebben/ ende verbonden
zijn/met lijf/ goedt eñ bloedt te maintene-
ren de Euangelische Ghereformeerde Re-
ligie/alomme in dese Landen aen-gheno-
men/ sonder eenighe veranderinghe daer
inne te doen/ ofte ghedooghen ghedaen te
worden: ende dat in conformiteyt vande
selve inden Jare 1588. allen de Eeden
vande Gouverneurs/ Overstē/ Capitey-
nen ende Soldaten gedresseert/ende sulcx
ghearresteert waren / dat sy ghetrouwic-
heydt mosten sweeren aende Staten Ge-
nerael/die by de Unie / ende de hanthou-
dinghe vande ware Ghereformeerde Re-
ligie souden blijven: eñ daer in alle Trac-
taten van 'tovergaen van Steden bedon-
ghen is gheweest / datse souden moeten
aennemen de oeffeninghe vande voorsz.
Religie / sulcx die by de Bondtghenooten
alomme aenghenomen was. Dat hy Ge-
vanghen dit alles achtende niet ghenoech
te zijn/hem mede onderstaen heeft/soo veel
in hem was/ den standt vande Politie te
helpen turberen/omme daer inne oock al-
les naer harē appetijt te mogen bestellen.
Dat hy Ghevanghen daer inne sulcken
cours heeft helpen houden/ dat diversche
Persoonen / soo kerckelijcke als Werelt-
lijcke/die klaechden tegen recht beswaert/
ghebannen / uytgheleydt ofte gheoppres-
seert te wesen / daer teghens in Justitie
niet en hebben moghen worden gehoort/
nochte 'tcomplement van dien ghenieten:
Maer dat de Magistraten vande Steden
ghestijft zijn ghewordeu / omme de beve-
len vande ordinaris Collegien van Ju-
stitie / dien aengaende niet te ghehoorsa-
men. Dat hy mede goedt ghevonden
heeft / dat op den Naem vande Magi-
straet van Haerlem by openbare publi-
catie / met kennisse van hem Gevanghen
ingestelt/den Hooghen Rade in Hollandt
in heure Persoonen voor wederhoorighe/
ende als ghedaen hebbende teghens heur
eer ende eedt / ende heure Sententien

1619.

voor nul zijn verklaert gheweest/om dat-
se Justitie hadden gheadministreert aen
eenighe Persoonen/die klacchden tegens
recht geoppresseert te wesen. Dat hy Ge-
vanghen mede heeft helpen maintineren
de lichtinge vande nieuwe Soldaten/ by
diversche Steden van Hollandt ende die
van Utrecht ghedaen / in eenen besonde-
ren ende particulieren eedt / buyten den
eedt vande ghemeene Bondtghenoten/
ende met uytsluytinghe vande selve/ende
oock van syn Excell. als Capiteyn Ghe-
nerael van Hollandt ende Utrecht: ende
met last de bevelen vande respective Ma-
gistraten alleen te ghehoorsamen/ tegens
alle ende eenen yeghelijcken / oock selfs
teghens de Generaliteyt ende syn Excell.
als de voornoemde Magistraten meynen
souden by de selve yet voorghenomen te
werden/dat sy achten souden tegens haer
recht ende vryheydt te strecken. Dat hy
Ghevanghen mede helpen delibereren
heeft / omme de betalinghe van 't voorsz.
nieu aenghenomen Kryghs-volck onder
de gintereseerde Steden by repartitie te
vinden / ofte oock tot laste vande Gene-
raliteyt te brenghen / daer hy nochtans
verstonde dat d'selve onghehouden wa-
ren de Staten Gheneral te ghehoorsa-
men / als de bevelen vande respective
Magistraten vande Steden daer teghen
souden wesen. Dat hy uyt syn eyghen
mouvement communicatien heeft gehou
dē om de Stadt Woerden te doen versee-
keren/eñ dat met nieuwe Soldaten/ daer
over hy achte dat de Magistraten van-
de Steden beter gesach hadden/ende meer
af verseeckert waren als van ordinaris
Garnisoen. Dat hy Gevanghen in krach-
te vande resolutie vanden 4. Augusti
1617 den eedt van t'ordinaris Kryghs-
volck mede soo heeft willen helpen duy-
den / dat die voor al de Staten vande res-
pective Provintien hare Betaels-Heeren/
ende der selver resolutien mosten obedi-
eren ende ghehoorsamen: ende mede van-
de Magistraten vande Steden daer sy in
Garnisoen legghen/oock tegens de Ghe-
neraliteyt ende syn Excell. als de bevelen
vande respective Betaels-Heeren anders
wesen souden als de bevelen vande Ghe-
neraliteyt ende syn Excell. omme soo die
van hare Factie daer door / ende door
'tlichten vande nieuwe Soldaten / Mee-
ster te maecken van 't meeste-deel van
't volck van Oorloge vande Landē. Dat
hy gevangen inde voorsz aparte vergade-
ringhen mede toegestempt ende helpen
instellen heeft/de verklaringe/met advys
vanden voorsz. Johan van Oldenbarne-
velt ghedaen/ ende op den Naem van die
van Haerlem inde vergaderinghe vande
Heeren Staten van Hollant ingebracht/
ende by de andere Leden van heur Factie
goet ghevonden/ daer by gheseyt werdt/
datse niet en sullen ghedooghen/dat by de
andere Provintien vande Unie in 't stuck
vande Religie buyten haer consent yet
ghedaen soude werden. Dat by de Hoven
van Justitie gheen provisien tegens heu-
re resolutien en souden moghen werden
verleent; dat de middelen vanden Landen
voor al tot afweeringhe van dien sullen
werden ghebruyckt. Dat het ordinaris
Kryghs-volck eedt souden moeten doen
aende Magistraten vande Steden daer
sy in Garnisoen gheleydt souden werden/
omme de selve te defenderen / alwaert dat
by heur yets bevolen mocht werden/oor-
saecke of pretext uyt 't stuck vande Religie
nemende/ende daer mede sy op ongewoo-
nelycke wyse / heure consenten waren li-
miterende/ ende in effecte andere Steden
ende Leden/ als tot een nieu verbont in-
viterende. Dat hy Ghevanghen om heu-
re Factie noch vorder te stijven mette Ge-
deputteerden vande voorsz. acht Steden/
helpen goet-vinden ende ontwerpē heeft/
seeckere procuratie vanden 14. Mey 1618.
by de selve Steden op heure Gedeputeer-
den verleden / ende tot Leyden buyten
kennisse vande Vroetschappen uytghege-
ven: in krachte vande welcke de voorsz.
Ghedeputeerden gheauthoriseert werden
sonder verder rapport / te moghen resol-
veren met alsulcke middelen / als alreede
by de handt genomen/ ofte noch te nemen
souden zyn tot feytelycke teghenstant van
alle de ghene die de Synode Nationael
souden willen vorderen/ ofte voornemen
om de nieu ghelichte Soldaten te cassseren
dat teghen niemandt anders en konde
dienen dan teghens syn Excell. ende de
Heeren Staten Gheneral/ die tot beyde
de voorsz. poincten vorderinghe deden.
Dat oock d'selve Gedeputeerdē in krach-
te van dien malkanderen souden moghen
voorsien / ende verseeckeren met alsulcke
beloften van bystandt/hulpe ende indem-
niteyt/ als sy bevinden souden noodich te
wesen/streckende alsoo een nieu verbondt
onder malkanderen aengegaen. Datmen
mede

1619.

1619.

mede ghepooght heeft daer toe te trecken
de Heeren Staté van Vtrecht: Tot wel-
ken eynde hy Ghevanghen een dubbelt
vande selve procuratie ghegheven heeft
aenden Heere van Moersberghen/ omme
tot Vtrecht een ghelijcke te wege te bren-
ghen/ ghelijck oock gheschiet is onder da-
te vanden derdē Junij/ anno voorsz/ maer
de Magistraet vande Stadt Vtrecht ap-
prehenderende / waer toe de selve ghevor-
dert werde/ en heeft daer inne niet willen
consenteren/ dan onder expresse limitatie
den thienden Junij anno voorsz/ daer by
ghedaen / dat heure Ghedeputeerden die
niet en souden moghen ghebruycken om
te resolveren tot datelijckheyden ofte ex-
tremiteyten/ ofte omme nieuwe verbondē
buyten de gemeene Vnie te maecken. En-
de als de Heeren Staten van Vtrecht be-
merckten dat 'tonderhout ende continue-
ren van heure nieuwe Soldaten ruyneer-
de den Staet van hare Finantien / ende
daeromme in Junio 1618. heure Ghe-
committeerden in competenten ghetale
naer den Haghe ghesonden hadden/ om-
me met sijn Excell. op 'tcasseren der sel-
ver te handelen. Dat hy Ghevangen met-
te Pensionarisen Haen ende de Groot/
ten huyse van Johan Wtenbogaert/ ende
metten Secretaris Ledenberch beraemt
hebben redenen/ ende middelen waer me-
de men de vorder Gecommitteerden van
Vtrecht soude moghen moveren ende dis-
poneren omme heuren last dien aengaen-
de niet te openen. Dat hy Ghevanghen
daer naer mette voorsz. Pensionarisen/
ende andere sonder last van sijne Princi-
palen daer toe te hebben/ hem heeft laten
vinden by de voorsz. Ghecommitteerden
van Vtrecht/ ten huyse van Daniel Cre-
sel/ op versoeck van hem Ghevanghen ex-
presselijck daer toe vergadert/ ende d'selve
met vele scherpe pernitieuse / ende voor
den rust ende Staet vande Landen on-
dienstelijcke middelen ende motiven / en-
de oock belofte van assistentie / heeft hel-
pen persuaderen ende induceren omme
haren last aen sijn Excell. niet te openen/
maer weder te keeren naer Vtrecht / tot
groot gevaer ende pericule van die Staet
ende Stadt. Ende als de Heeren Staten
Generael hadden versocht sijne Excell.
ende eenighe uytten heuren ghecommit-
teert/ omme naer Vtrecht te gaen/ ende de
cassatie der nieuwe aengenomen Solda-
ten/ ende 'tinnewillighen vande Synode
Nationael/ neffens eenighe andere saken
daer te bevorderen. Dat hy Ghevangen
by weynighe uytten Heeren Edelen/ ende
de Ghecommitteerden van drie Steden/
mitsgaders van weynighe Ghecommit-
teerde Raden / die tot sulcx geenen last
van heuren Principalen en hadden/ hem
heeft laten deputeren / omme neffens den
Pensionaris de Groot ende anderen naer
Vtrecht te gaen / omme de Heeren Sta-
ten aldaer / ende de Magistraten vande
Stadt/ aen te bieden assistentie van ra[edt]
ende daet: ende indien sijn Excell. ende de
Ghecommitteerden vande Generaliteyt/
souden willen pooghen de cassatie der
nieuwe Soldaten aldaer te doen/ sonder
consent vande Heeren Staten van V-
trecht/ 'tselve datelijck te helpen beletten/
daer toe mede nemende brieven op den
Name vande Heeren Staten van Hol-
landt / ghemuniteert by den voornoemde
Johan van Oldenbarnevelt / ende ghe-
schreven aende Kryghs-Oversten vant
ordinaris Kryghs volck staende opte re-
partite van Hollandt / doch inde voorsz.
vergaderinghe (soo die was) nier ghele-
sen: waer by d'selve aengheschreven wer-
de/ dat sy gehouden ende verbonden wa-
ren hare betaels-Heeren / mitsgaders de
Heeren Staten vande respective Provin-
tien daer inne sy zijn ofte gebruyckt wer-
den/ ghehou / ghetrou ende ghehoorsaem
te wesen / ende d'selve te assisteren int on-
derhouden ende doen onderhouden van
alle der selver resolutien / sonder daer te-
ghens yet te moghen doen ofte te atten-
teren/ nochte ghedooghen ghedaen noch-
te gheattenteert te werden. Dat hy Ghe-
vanghen mette andere dien-volghende
in haeste tot Vtrecht ghekomen wesende/
ende met Ledenberch aparte communi-
catie ghehouden hebbende / aldaer inde
vergaderinghe vande Heeren Staten
hare propositie hebben ghedaen/ assisten-
tie van raedt ende daet belooft: ende oock
van ghelijcken hebben gedaen by de Ma-
gistraet vande Stadt / selfs met bedenc-
kelijcke redenen in regarde vande Hee-
ren Staten Generael / ende sijn Excell.
alles daer toe streckende omme d'selve te
encourageren/ ten fyne datse sonder haer
consent de nieuwe aenghenomen Solda-
ten niet en souden laten casseren. Ende
als sijn Excell. ende de Ghecommitteer-
den vande Heeren Staten Ghenerael al-
daer mede ghekomen waren / ende heure

propositie volghende heuren last ghedaen hadden. Dat hy Ghevanghen hem mede heeft laten employeren/omme inne te stellen de antwoort aende selve op den Naem vande Heeren Staten van Utrecht te geven/ daer inne hy de Ghecommitteerden voorsz. niet en heeft willen kennen inde qualiteyt als Ghecommitteerden vande Heeren Staten Generael / inde welcke nochtans sy heure Credentie overghelevert / ende heure propositie ghedaen hadden. Dat hy Ghevanghen tot Utrecht hem mede bemoeyt heeft mette saken van State van't Lant van Utrecht in aparte vergaderinghen/daermen de Officiers vande nieuwe Soldaten ghelast heeft/ heur in ordre te houden / metten Commandeur ghedelibereert watmen doen soude indien syn Excell. tot feytelijcke cassatie soude willen procederen. Dat hy gevangen gearbeyt heeft/omme de Heerẽ Staten aldaer tot feytelijcke teghenstant van dien te beweghen/radende dat sy aen hare Poorten goede Wachten houden / eñ op hare verseeckertheyt wel letten souden. Dat hy 'tordinaris krijghs-volck staende op de repartitie van Hollandt daer in Garnisoen leggende/voorgehouden heeft heuren eedt/eñ d'selve also willen misduyden / dat sy niet ghehouden en waren de Heeren Statẽ Generael ende syn Excell. te obedieren in 'tgene strecken soude tegens de bevelẽ vande Heeren Staten van Utrecht : maer ter contrarie datse doen mosten naer den last ende resolutie van hare Betaels-Heeren/ dreyghende eenige van hemluyden datmense niet betalen en soude indien sy anders dedẽ/eñ den Commandeur aenseggende / dat hy niemants bevelen te volghen en hadde als vande Staten van Utrecht/ende omme 'tuyterste van heuren last int werck te stellen/dat sy evẽ daechs voor de cassatie der Waertgelders / aende Krijghs-Officiers van 'tvoorsz. Krijghsvolck overghelevert hebben heure voorsz. brieven / ende d'selve ernstelijck vermaent heur daer naer te reguleren/ om dat Ledenberch ende anderẽ van wegen de Staten van Utrecht heur gheseyt hadden / by aldien sy de Hollantsche Compagnien wisten stille te doen houden/ dat sy sulcken ordre op haer nieuwe Soldaten ende anders ghestelt hadden/dat sy meendẽ heure saecke daer mede te boven te konnen komen. Dat hy Ghevanghen noch den selven nacht communicatie heeft ghehouden metten Commandeur/ ende gedelibereert hoemen soude konnen beletten/dat syn Excell. gheen volck inde Stadt en soude doen komen; ende ten lesten den Commandeur willen raden / dat hy hem stille soude houden/ ende sien watter ommeginck. Dat hy Ghevanghen in Novembri 1617. tot Leyden op seecker advijs daer gesonden by den voornoemden Johan van Oldenbarnevelt / dat syn Excell. vertreken soude/ende apparentelijck op Leyden komẽ: mede daer over is gheweest/daer last ghegheven werde omme allen de Schutters/ ende nieuwe Soldaten nae den middernacht inde Wapenen te stellen/ 'tuyrwerc stille te houden/ ende daermen ghedelibereert heeft omme syne Excell. de Poorte toe te sluyten/hem Commissarisen tegens te seynden/ende te versoecken synen wech elders over te nemen/op dat hy de nieuwe Soldaten aldaer aenghenomen niet casseren en soude: ende mede daer over ghestaen / dat brieven ghescreven zijn den selven nacht aen andere Stedẽ van Hollandt/d'selve adverterende van 'tvertrec van syn Excell. ende omme mede op haer hoede te wesen. Alle welcke proceduyren daer toe ghestreckt hebben/om niet alleen de Stadt van Utrecht in een bloet badt: maer ooc de Staet vande Landen / eñ de Persoon van syn Excell. in 'tuyterste gevaer te brenghen/ daer door / eñ door alle syne vordere machinatien eñ conspiratien ghevolght is / datter Staten in Staten/ Regieringhe in Regieringe/ende nieuwe verbonden in/ ende teghen de Unie opgerecht/ghenerale perturbatie inde staet der Landen int Kerckelijcke ende Politijck ghekomen:de Finantien uyt ghepút/ ende de Landen op ettelijcke milioenen aen kosten ghebracht / ghenerale diffidentien ende dissensien onder de Bondtghenoten/ ende Inghesetenen vande Landen ingevoert:De Unie verbroocken:De Landen tot haer eyghen defensie onbequaem ghemaeckt / ende in pericule ghebracht zijn van te moeten vervallen tot eenige schandelijcke handelinghe / ofte tot heuren gheheelen onder-ganck. Die daeromme in eẽ Wel-ghestelde Regieringe/niet en behooren gheleden: Maer anderen ten exempel gestraft te werden. SOO IST, Dat de Heeren Rechteren voor-noemt / met rijpe deliberatie van Rade door-ghesien ende overwoghen hebbende/ alle t'ghene ter

1619.

ter materie dienende is/ende heeft mogen moveren/Doende recht inden Name/ ende van weghen de Hooch-ghemelte Heeren Staten Gheneraél der Vereenichde Nederlanden/den selvighen Ghevanghen ghecondempneert hebben/ende condempneren hem mits desen / tot een eeuwighe ghevangheniſſe/ ende dien volghende gebrocht te worden in eē verseeckerde plaetse/by de Hoogh-ghemelte Heeren Staten Gheneraél te ordonneren/ende aldaer syn leven langh ghehouden ende bewaert te worden;ende verklaren alle syne Goederen gheconfisqueert. Aldus ghedaen inde Vergaderinghe vande voorsz. Heeren Rechteren in s'Graven-Haghe/ ende gepronunchiert den 18. May/ anno 1619.

Onderstont/

Ter Ordonnatie van de Heeren Rechteren voornoemt.

Onderteeckent/

H. Potz.

Hoogherbeets murmureert teghen de sententye.

Hoogherbeets dese Sententye aengehoort hebbende heeft daer wat teghen gemurmureert/als willende segghen/datter meer stont in de sententye dan hy beleden hadde. Maer wederom in syn ghevanckeniſſe ghebracht synde/ende sich naerder bedocht hebbende / heeft hy wel verstaen dat hy/sulcx spreeckende/een groote foute begaen hadde. Verhalven soo heeft hy/ om syn leet-wesen te doen blijcken / dit briefken aen hare Hog. Mog. gheschreven.

Dat berouw.

H*ooghe Moghende Heeren,*
d'Over-groote alteratyen eñ extreme beweghijnghen die my voor-leden Saeter-dach, door de Lecture van de Sententye teghens my ghepronuntieert, aen-quaemen, hebben my soo verre ghetransporteert ghehadt, dat als-doen eenighe woorden by my ghesproken sijn, daer van ick daer nae weder tot my selven comende, hertelick leet-wesen ghehat hebbe, ende noch hebbe, ghelijck ick oock desselven daechs opten avondt aen twee Heeren wt uwe Ho. Mog. vergaederijnghe hebbe verclaert ghehat, met ootmoedich versoeck, dwelc ick nu oock by desen vernieuwe, dat uwe Ho. Mog. t'gene by my in desen daer inne is misdaen, goedertierentlijck willen vergheven, ende tot geene schult toe-rekenen, dat in sodaenige gheleghentheyt van tijden *ex perturbatione et mentis alienatione* by my soude moghen ghesproken sijn. Desen 20. Mey, 1619.

Onder stont

V. Hoo. Mog. onderdaenighe dienaer.

R. Hoogherbeets.

TEn selven daeghe als boven/naemelyck op den xviij. Mey/is dese Sententye wt ghesproken over Hugo de Groot, ghewesenen Pentionaris der Stadt Rotterdam:

Sententye over Hugo de Groot wtgesprooken den 18. Mey.

ALso Hugo de Groot/ ghewesen Pensionaris van Rotterdam/ teghenwoordigh gevanghen: De Heeren Commissarisen by de Hooghe Moghende Heeren Staten Generael/tot examinatie van syn Persoon gheordonneert; ende daer naer de Heeren Rechteren by de Wel-ghemelte hare Ho. Mog. tot vorder kenniſſe ende judicature van sijne saecke gecommitteert/buyten pyne ende banden van ysere bekent heeft ; ende de selve Heeren Rechteren voorts ghebleecken is / Dat niet teghenstaende niemant geoorloft en is/den bant eñ Fundamentele Wetten daer op de Regieringhe der Vereenighde Nederlanden ghefundeert / ende de selve Landen door Godes ghenadighen zeghen teghen alle ghewelt/ meneen ende machinatiē haerder Vyanden ende quaet-willighen tot noch toe beschermt zijn/ te violeren/ ofte te verbreecken : hy Ghevanghen hem onderstaen heeft den standt vande Religie te helpen perturberen/ende de Kercke Go-

des grootelijcx te beswaren ende bedroe=
ven, tot dien eynde sustinerende ende in
'twerck stellende exorbitante ende voor
den Staet vanden Landen pernitieuse
maximen; ende onder dien krachtich ghe=
sustineert ende anderen inghescherpt: en=
de in publycque vergaderinghen/ oock by
diversche gheschriften / propositien ende
anders alomme helpen sustineren ende in=
scherpen heeft / Dat elcke Provintie in
t'syne alleen toequam de macht omme o-
ver de Religie te disponeren / ende dat
d'andere Provintien haer daer mede niet
te bemoeyen en hadden. Dat hy mede toe-
gestaen/ ende by diversche geschriften hel-
pen vorderen heeft/ dat verscheyden nieu-
we opinien/ strijdende mette Formulieren
van eenicheydt/ te vooren inde Ghereфor=
meerde Kercke noyt aen-genomen/ nochte
Wettelijck gheexamineert / teghen alle
Kerckelijcke ordre inde Kercken hier te
Lande zijn inghevoert / ende ghedefen=
deert ghewordden. Dat hy Ghevanghen
daer inne soo verre is ghekomen / dat hy
wel wetende dat inde macht van Man=
nen van Schielandt niet en was / eenige
Placcaten te moghen maecken/ hy op der
selver Name inghestelt/ ende gheconcipi
eert heeft een rigoureus Placcaet/ 'twelc-
ke uytghegheven is op den een-en-twin
tighsten Juny sesthien-hondert sesthien/
op den Name van Bailliu / Schepenen
ende Mannen van Schielandt: de welc=
ke wetende dat alle de publijcke Kercken
in 'tselve Bailliuschap inghenomen wa=
ren by Predicanten mette voorsz Nieu=
wicheyden besmet / nochtans by 'tselve
Placcaet verboden hebben alle By-een-
komsten tot oeffeninge vande ware Ge=
reformeerde Religie / anders als inde
voorsz Kercken: Verklarende voor ver-
beurt Huys / Schuyr / Barch / Schip/
Schuyt / Velt ofte andere plaetsen daer
soodanighe oeffeninghe anders soude mo-
ghen werden ghedaen/ alwaert schoon sa
dat den Eygenaer daer toe gheen consent
ghegheven en hadde / den welcken ghere=
serveert werdt alleenelijck sijn regres te-
ghens den Huyrman/ ofte den ghenen die
d'selve vergaderinge daer beroepen heb=
ben / oock met impositie van een mulcte
van drie hondert gulden/ tot laste vanden
ghenen die daer ghepredickt/ Sacramen-
ten gheadministreert / voorghelesen ofte
andere Kerckelijck exercitien ghedaen:
Mitsgaders oock vande ghenen die de
vergaderinghe by een gheroupen soude
hebben / ofte inde plaetse woont daer de
selve soude gheschieden/ daer voor hy da=
telijck sal moghen werden verseeckert/
ende niet moghen werden ontslaghen/ al=
eer d'selve somme sal zijn genamptiseert/
met ongheWoonelijcke clausulen van pro=
ceduyren daer in te houden / als dat wey-
geringe van antwoort sal strecken confes=
sie/ ende dat op 'seggen vande Ghetuygen
alleen recht ghedaen sal werden. Dat hy
Gevangen/ omme te verhinderē dat daer
teghen / nochte teghen het onwettelijck
in-voeren vande voorsz nieuwe opinien/
gheen remedie en soude werden ghestelt/
ofte versien naer behooren / hy ghesta-
delijck helpen teghenstaen heeft/ dat inde
Vereenighde Nederlanden gheen Syno=
de Nationael en soude gehouden ofte ge=
accordeert werden/ niet teghenstaende de
Coninghlijcke Majesteyt van Groot=
Brittannie / syn Excell. ende de meeste
Provintien / met vele vande notabelste
Leden van Hollandt/ oordeelden dat 'tsel=
ve een seecker ende nootwendigh remedie
was tot afweeringhe van alle de voorsz.
swaricheyden inden standt vande Reli-
gie verweckt. Dat hy Ghevanghen daer
toe voor-ghegeven heeft/ dat de Synoden
prejudiciabel waren 'trecht vande Hooge
Overicheydt deser Landen: dat in 'tstuck
vande Synode noch stemminghe / noch
over-stemminghe en viel/ ende datter te-
ghen de Hoocheydt/ vry ende gherechtic-
heydt vanden Lande van Hollant soude
strecken/ datmen heur/ ofte d'meeste Ledē
van dien/ teghen heuren danck / een Na-
tionaele Synode soude willen over-drin-
ghen. Dat hy ghevanghen omme 'tselve
beter te verhinderen/ mette Ghedeputeer-
den van eenighe Steden aparte vergade-
ringhen heeft gehouden/ om malkanderen
te hooren/ verstaen ende overkomen/ ende
dan met gecomplotteerde eenichept/ heure
stemmen inde vergaderingen vande Hee=
ren Staten in te brenghen. Dat hy Ghe-
vanghen sonder last vande Heeren Sta=
ten van Hollandt / ende sonder dat hem
ghebleecken is geweest van eenighen last
der Heeren Staten van Utrecht/ ende O-
ver-Yssel/ hem vervordert heeft ten huyse
van Johan van Oldenbarnevelt / op den
Naem vande Provintien van Hollandt/
Utrecht ende Over-Yssel conjunctim / te
schryven seecker protest / 'twelcke sy oock
inde vergaderinghe vande Heeren Sta-
ten

1619.

ten Gheneael ingebracht hebben/ daer by sy t'samen teghen alle ordre inde selve vergaderinghe ghebruyckelijck/ by forme van complot ghelijckelijck protesteerden teghen de Ghecommitteerden van de andere Provintien/ dat sy wesen soudē Autheurs ende veroorsaeckers van onheylen ende swaricheyden/ door 'tvorderen vande Nationale Synode: Welck protest hy oock te voren op een onghewoonelijcke wijse in 't Collegie vande Ghecommitteerde Raden van Hollandt inghebracht ende voor-ghelesen hadde/ sonder ordentelijcke resolutie daer op af te wachten. Dat hy Ghevanghen mede helpen toestemmen / ende mette vorder Ghedeputeerden vande acht Steden door-dringen ende helpen effectueren heeft / dat tot groote verachttinghe vande Bontghenooten / den Brief by de Heeren Staten Generael totte convocatie vande Nationale Synode ghescreven / aende Heeren Staten van Hollandt ongheopent weder te rugghe ghesonden is gheweest. Dat hy mede helpen instellen heeft den Brief op de Naem vande Heeren Staten van Hollandt / ghescreven aende Coninghlijcke Majesteyt van Vranckrijck / daer by ghearbeydt werde omme d'selve syne Majesteyt inne te beelden tegen de waerheyt/ dat de meyninghe in 'tuyt-schrijven vande Synode Nationael was / omme de Hooghe Overicheyt/ de Edelen ende notable Vasallen vanden Landen te benemen heur recht van collatie ofte Patronaetschap. Dat de Heeren Staten Generael in de uytschrijvinge vande selve Synode usurpeerden de Naem vande Staten Gheneael/ ende daer by d'selve Majesteyt versocht werdt/ niet te willen toe-laten dat eenighe van syne Ondervanen op de selve Synode souden komen/ maer veel eer die van Hollandt teghen de Factie der andere Provintien (soo sy dat daer noemen) te assisteren / alles omme de voorsz Nationale Synode / ende 'tremedie teghen de swarichept inde Religie voorghenomen / te verhinderen. Dat hy Ghevanghen daer toe in Enghelandt op 'taen-manen van Johan van Oldenbarnevelt / mede ghesondeert heeft de humeuren vande Bisschoppen/ omme ten uytersten komende/ eenighe op de Synode te mogen krijghen / die de voorsz nieuwicheyt niet teghen en waren. Alles niet teghenstaende alle de Gheunieerde Provintien by diversche Recessen / Tractaten/ Accorden ende Resolutien/ onderlinge den anderen belooft hebben/ eñ verbonden zijn/ met lijf/ goedt ende bloedt te maintenеren de Ghereformeerde Evangelische Religie / alomme in dese Landen aenghenomen / sonder eenighe veranderinghe daer inne te doen/ ofte ghedoogen ghedaen te werden: ende dat in conformiteyt vande selve inden Jare vijfthienhondert acht en tachtich / alle de Eeden vande Gouverneurs/ Oversten/ Capiteynen ende Soldaten ghedresseert / ende sulcx ghearresteert waren, dat sy getrouwicheydt mosten sweeren aende H. Staten Gheneael / die by de Unie / ende de hand-houdinghe vande ware Ghereformeerde Religie souden blijven: ende dat in alle Tractaten van 'tover-gaen vande Steden bedonghen is gheweest/ datse souden moeten aennemen de oeffeninge vande voorsz Religie/ sulcx die by de Bontghenooten alomme aenghenomen was. Dat hy Ghevanghen dit alles achtende niet genoech te zijn/ hem mede onderstaen heeft den standt vande Politie te helpen turberen/ omme daer inne oock alles naer haren appetijt te moghen bestellen: Dat hy Ghevanghen daer inne sulcken cours heeft helpen handt-haven / dat diversche Persoonen soo Kerckelijcke als Wereltlijcke/ die klaechdē tegens recht beswaert/ ghebannen / uyt ghelеydt ofte gheoppresseert te wesen/ daer teghen in Justitie niet en hebben moghen werden ghehoort/ noch 'tcomplemet van dien ghenieten: maer dat de Magistraten vande Steden ghestijft zijn gheworden / omme de bevelen vande ordinaris Collegien van Justitie dies-aengaende niet te gehoorsamen. Ende omme malkanderen daer inne te stijvē/ ende alle dit voor-nemen mette authoriteyt vande Heeren Staten te moghen bedecken: Dat hy Ghevanghen daer op ende op andere saecken mette Ghedeputeerden vande voornoemde Steden / ter aenmaninge vanden voornoemden Jan van Oldēbarnevelt/ vele ende diversche aparte vergaderinghen / ende Conventiculen heeft gehouden/ omme malkanderen oock daer inne te hooren / verstaen ende overkommen / ende alsoo heure stemmen met ghecomplotteerde eenicheydt inde vergaderinghe in te brenghen ende te formeren resolutien heur daer toe dienstich: alwaer mede gherecapituleert zijn diversche poincten/

1619.

sneten / soo nu / ende dan in deliberatie
vande Staten ghebracht/omme daer van
een ghenerale conclusie te maecken/ ghe-
lijck oock dien volghende ghedaen/ ende
by den voornoemden Johan van Olden
barnevelt ingheftelt is/ende voorts in een
mondelinge generale conclusie gebracht/
de scharpe resolutie vanden vierden Au-
gusti 1617. by de welcke de bevelen vande
ordinaris Justitie teghen heur voorsz.
voor-nemen verleent / verklaert werden
nul ende van onwaerden/ende de Magi-
straten vande Steden ghestijft die niet
te ghehoorsamen : ende voorts gheautho-
riseert/omme heur selven te moghen sterc-
ken met nieu ghewapent krijghs-volck/
by elck van hemluyden te lichten in heu-
ren particulieren ende besonderen Eedt/
buyten den ghemeynen Eet vande Bont-
ghenoten: ende daer by mede alle Officie-
ren/Justicieren/ende die inden Eet van-
den Lande van Hollandt zijn/ op heuren
Eedt gheastringeert werden/ de selve re-
solutie te moeten helpen uytvoeren : ende
voorts oock gheordonneert / dat alle O-
versten/Capiteynen/ Officierẽ ende Sol-
daten van t'ordinaris Krijghsvolck ern-
stelijck belast ende bevolen sal werden / de
Heeren Staten vande particuliere res-
pective Provintien heure Betaels-Heerẽ/
ende de Magistraten vande Steden daer
sy in Garnisoen ghebruyckt werden(niet
teghenstaende eenige andere bevelen) ge-
trou ende ghehoorsaem te wesen op peyne
van cassatie. Waer op ghevolght is dat-
men de Justitie noch vorder heeft be-
ginnen teghen te staen / ende dat op den
Naem vande Magistraet van Haerlem/
by openbare publicatie / met kennisse
van hem Ghevanghen ingheftelt / ende
by hem ghevisiteert wesende / den Hoo-
ghen Rade in Hollandt in heure Per-
soonen voor wederhoorighe / ende als
ghedaen hebbende teghen heure Eere
ende Eedt / ende heure Sententien voor
nul zijn verklaert gheweest / om datse
Justitie gheadministreert hadden aen ee-
nighe Persoonen die klaechdẽ tegen recht
gheoppresseert te wesen/ daer op mede ge-
volght is dat de Magistraten vande
voorsz acht Steden/ op diversche aenma-
ninghen heur ghedaen by den voornoem-
den Johan van Oldenbarnevelt/van wel
op haer hoede te wesen/ende op hare ver-
seeckertheyt te letten/ nieuw ghewapent/
eñ onder Vendelen gedresseert krijghs-
volck hebben aenghenomen / ofte die sy te
vooren aengenomen / hadden verandert/
ende versterckt / ende dat in elcx heuren
particulieren ende besonderen Eedt/ met
uytsluytinghe vande Gheneraliteyt ende
syne Excell. als Capiteyn Gheneraele/en-
de met last de bevelen vande respective
Magistraten alleen te ghehoorsamen te-
ghens allen ende eenen yeghelijcken/oock
selfs teghen de Gheneraliteyt ende sijn
Excell. als de voornoemde Magistraten
meynen souden by de selve yet voorgeno-
men te werden/dat sy achten souden tegẽ
heur recht ende vryheydt te strecken. Dat
hy Ghevanghen mede aengenomen heeft
de voorsz. vermaninghe vanden voor-
noemden Johan van Oldenbarnevelt/
ende toegheftaen dat tot Rotterdam ghe-
lijcke lichtinghen zijn ghedaen : ghelijck
mede dat in krachte vande voorsz. resolu-
tie Commissarisen naer den Briele zijn
ghesonden buyten weten van sijn Excell.
als Capiteyn Gheneraele/ om 't ordinaris
krijghsvolck daer in Garnisoen leggen-
de / te dringhen totten voor-verhaelden
Eedt/ofte die te casseren. Dat hem Ghe-
vanghen wel kennelijck is gheweest / dat
't voorsz. nieu ghewapent Krijghs-volck
niet en is ghelicht gheweest alleen teghen
populaire factien/soo om dat de selve me-
de ghelicht zijn by die vander Goude / en-
de Hoorn/daer gheen populaire factien en
stonden te vreesen / als mede tot Utrecht/
daer de Stadt tzedert den Jare sesthien-
hondert thien teghen alle populaire facti-
en met een sterck Garnisoen was beseth/
ende dat die van Rotterdam eñ Utrecht
heure nieuwe Soldaten toegesonden heb-
ben / om de Stadt van Schoonhoven/
daer twee Compagnien vande Ghenera-
liteyt in garnisoen laghen / mede voor
heure factie te verseeckeren. Ghelijck hy
Ghevanghen mede ghepoocht heeft eeni-
ghe vande Vroetschap van Delft te indu-
ceren / datse mede nieuw krijghs-volck
souden behooren te lichten / ende dat tot
afweeringhe van populaire factien soo
grooten getal nieuwe Soldaten niet van
noode en waren/ nochte oock datse daer-
omme ghehouden souden werden buyten
den Eedt vande Generaliteyt/ende van-
den Capiteyn Gheneraele. Dat hy Ghe-
vangen mede helpen deliberen heeft / om-
me de onkosten ende betalinghe van 't sel-
ve nieuw ghelichte Krijghs-volck onder
de gheinteresseerde Steden by repartiti-
te vin-

1619.

1619. te binden/ofte oock tot laste vande Gheneraliteyt te brenghen: daer hy Ghevanghen nochtans selfs bekent / dat d'selve onghehouden waren de Staten Generael te ghehoorsamen / als de bevelen vande respective Magistraten vande Steden daer teghen souden wesen. Dat hy Ghevanghen oock helpen delibereren heeft/ omme de Fransche Troupen te casseren/ ofte de starcke Compagnien te reduceren/ omme mette penningen van dié de voorsz. nieuwe Soldaten te mogen betalen. Dat hy Ghevanghen in krachte vande voorsz. resolutie/den Eet van t'ordinaris Krijghsvolck soo mede heeft willen ende helpen duyden/ dat die voor al de Staten vande respective Provintië heure Betaels-Heeren/ende der selver resolutien mosten obedieren ende gehoorsamen/ende mede vande Magistraten vande Steden daer sy in Garnisoen legghen/oock tegen de Generaliteyt ende syn Excell. als de bevelen vande respective Betaels-Heeren ende Magistraten anders wesen souden als de bevelen vande Gheneraliteyt ende syn Excell. omme die van heure factie / soo daer door/ als door 'tlichten vande nieuwe Soldaten/ Meester te maecken vant meeste deel van 'tvolck van Oorloge vande Landen. Dat hy Ghevanghen inde voorsz. aparte vergaderinghen mede toeghestaen heeft / dat een verklaringhe by hem Ghevanghen / Haen ende Hogherbeetz/ingestelt/met advijs vandé voorsz. Johan van Oldenbarnevelt: ende op den Naem van die van Haerlem inde Staten van Hollandt ghebracht/ ende by de andere Leden van heure factie goedt ghevonden is / daer by gheseyt werde datse niet en sullen ghedoogen dat by de andere Provintien vande Unie in 'tstuck vande Religie buyten heur consent yet gedaen soude werden: Dat teghen heure resolutien by de Hoven van Justitie gheen provisien en souden werden verleent: Dat de middelen vande Landen voor al tot afweeringhe van dien sullen werden ghebruyckt : Dat 'tvoorsz. Krijghs-volck Eedt souden moeten doen aende Magistraten daer sy in Garnisoen geleyt werden om d'selve te defenderen/alwaert dat by heur yet bevolen mochte werden / oorsaecke oft pretext nemende uyt 'tstuc vande Religie / ende daer mede sy op onghewoonlijcke wijse heure consenten waren Admiterende/ ende in effecte andere Stedé ende Leden / als tot een nieu verbont invitende/de selve mede doende translateren in Franchoys/ende buytens Landts seyndende/daer van hy Ghevanghen mede communicatie heeft gehouden met een uytheems Ambassadeur. Dat hy Gevanghen over 'tbesetten vanden Briele met ordinaris Garnisoen vande Gheneraliteyt/op dat gheen nieuwe Soldaten daer ghelicht en souden werden/syn misnoegen ghetoont heeft/ doende met eenighe andere Gecommitteerde Raden daer over seer bedenckelijck schrijven aenden voornoemden Johan van Oldenbarnevelt ende de Steden van Hollant/ende naer den Briele deputeren uyten heuren omme syn Excell. daer inne te contrequarreren. Dat hy Ghevanghen omme heure factie noch vorder te stijven mette Ghedeputeerden vande voorsz. acht Steden / goedt-ghevonden ende ontworpen hebben seeckere procuratie vanden veerthienden Mey sesthien-hondert achthié/by de voorsz. acht Steden verleden op heure Ghedeputeerden/in krachte vande welcke d'selve sonder vorder rapport souden moghen resolveren / met alsulcke middelen als alreede by der handt genomen ofte noch te nemen souden zijn / tot feytelijcke teghenstandt van alle de ghenen die de Synode Nationael souden willen vorderen/ofte voornemen omme heure nieuwe ghelichte Soldaten te casseren/dat teghen niemant anders en konde dienen dan teghen syn Excell. ende de Staten Ghenerael / die tot beyde de voorsz. poincten vorderinge deden. Dat oock d'selve Ghedeputeerden in krachte van dien / malkanderen souden moghen versien ende verseeckeren met alsulcke belofte/bystandt/hulpe ende indemniteyt als sy bevinden souden noodich te wesen: streckende alsoo een nieu verbondt onder malkanderen aengegaen/ende daer toe mede ghepoocht is geweest te trecken de Staten van Utrecht/ op wiens name op den derdé Juny sesthien-hondert achthien/*Stilo veteri*, daer naer ghelijcke procuratie is uyt-ghegheven: maer de Magistraet der Stadt Utrecht apprehenderende waer toe die ghevordert werde/ en heeft daer inne niet willen consenteren/ dan onder expresse limitatie den thienden Juny daer aen volghende daer by ghedaen/Dat heure Ghedeputeerden de selve niet en souden moghen ghebruycken/ omme tot datelijckheydt ofte extremiteyten

 te pro-

te procederen/ ofte nieuwe verbondē buy-
ten de ghemeene Unie te maecken. Ende
als de Heeren Staten van Utrecht be-
merckten dat 'tonderhout ende continu-
eren van heure nieuwe Soldaten ruy-
neerden den staet van heure Financien/
ende daeromme in Junio sesthien-hondert
achthien / heure Gecommitteerdē in com-
petenten ghetale nae den Haghe gheson-
den hadden / omme met syne Excell. op
'tcasseeren der selver te handelen / dat hy
Ghevanghen mette Pensionarisen Haen
ende Hoogberbeetz ten huyse van Johan
Wtenbogaert/ ende metten Secretaris
Ledenberch/ beraemt hebbende redenen
ende middelen waer mede men de vorde-
re Ghecommitteerden van Utrecht soude
moghen moveren ende disponeren omme
heuren last dien aengaende niet te openē/
ende daer af rapport ghedaen hebbende
aenden voornoemden Johan van Olden-
barnevelt : Dat hy Ghevanghen daer
naer mette voorsz Pensionarisen/ sonder
last van syne Principalen daer toe te heb
ben/hem laten vinden heeft by de voorsz.
Ghecommitteerden van Utrecht ten huy-
se van Daniel Tresel / expresselijck daer
toe vergadert/ende d'selve met vele scher
pe pernicieuse ende voor den staet ende ru
ste vande Landen ondienstighe middelen
ende motiven/ ende oock belofte van assi-
stentie/ghepersuadeert ende gheinduceert
heeft / omme haren last aen syne Excell.
niet te openen/maer weder te keeren naer
Utrecht/tot groot ghevaer ende preiudi-
tie van die Staet ende Stadt:Dat hy in
de selve motiven die Heeren Staten Ge-
nerael ende syne Excell. ghetaxeert heeft
voor parthyen / quaet-gunstighen ende
quaetwillighen / daermen met couragie
moste teghens gaen / ende de middelen
vande Landen voor al daer toe gebruyc-
ken:Dat 'tcasseren der nieuwe Soldaten
de voorsz. quaet-gunstigen goeden moet
soude gheven/ ende een irreparabel pre-
iuditie voor hare factie maeckē/ oock vol
perijckels was van in meerder ghevaer
te vallen/ ende d'andere gheinteresseerde
Steden t'onvrede te maecken / datmen
mettet ordinaris Garnisoen niet vast en
ginghe / datse in desen couragie mosten
thoonen:Dat de gheinteresseerde Steden
ende Leden van Hollandt heur de handt
souden bieden/ ende de saecke met gemeē-
der handt helpen uytvoeren/ende met alle
moghelijcke debvoiren onbeweeghlijck
daer by blijven. Dat die van Hollandt
sulcke ordre op heure Financien souden
stelen / dat die van Utrecht daer af ver-
lichtinghe souden voelen / ende dat de sel-
ve oock sulcke ordre souden stellen op de
Soldaten van heure repartitie/ datse we-
ten souden wie te betrouwen/ ofte niet te
vertrouwen souden wesen : alles niet te-
ghenstaende hy Ghevanghen bekent / in
syn ghemoet de openinge vanden voorsz.
last/een goedt ende bequaem middel ghe-
acht te hebben / omme vele swaricheyden
te ontgaen. Ende als de Heeren Staten
Ghenerael/syne Excell. hadden versocht/
ende eenighen uytten heuren ghecommit-
teert/omme naer Utrecht te gaen / ende
de cassatie der voorsz. nieuwe aengheno-
men Soldaten/ ende 'tinwillighen vande
Synode Nationael/ ende eenighe andere
saecken daer te bevorderen/ dat hy Ghe-
vanghen by weynige uytte Heeren Ede-
len / ende de Ghecommitteerde van drie
Steden/ ende van weynighe Gecommit-
teerde Raden / die tot sulcx gheenen last
van hare Principalen en hadden / hem
heeft laten deputeren/om neffens den Pē-
sionaris Hogherbeetz ende anderen naer
Utrecht te gaen/ omme de Heeren Statē
aldaer/ende de Magistraet vande Stadt
aen te bieden assistentie van raedt ende
daedt : ende indien Syne Excell. ende de
Ghecommitteerden vande Generaliteyt
souden willen pooghen de cassatie der
nieuwe Soldaten aldaer te doen/ sonder
consent vande Staten van Utrecht/'tsel-
ve datelijck te helpen beletten:Bekennen-
de heure intentie geweest te zijn/ de inten-
tie van de Heeren Staten van Utrecht
te seconderen/ ende by de ordinaris Sol-
daten te doen seconderen / daer toe mede
nemende brieven aende Krijghs-Oversten
van 'tordinaris Krijghsvolck / staende op
de repartitie van Hollandt/gheminuteert
by den voornoemden Johan van Olden-
barnevelt / doch inde vergaderinghe(soo
die was)niet ghelesen / waer by de selve
aengheschreven werde / dat sy ghehouden
ende verbonden warē hare Betaelsheeren/
ren/midtsgaders de Heeren Staten van-
de respective Provintien/daer inne sy zijn
ofte ghebruyckt werden/ghehou/ghetrou
ende ghehoorsaem te wesen / ende de selve
te assisteren in 'tonderhouden ende doen
onderhouden van alle der selver resolutiē/
sonder daer teghens yet te moghen doen
ofte te attenteren/nochte ghedooghen ge-
daen

daen ofte gheattenteert te werden. Dat
hy ghevanghen in haeste tot Utrecht ge-
komen wesende / ende aldaer in aparte
vergaderinghe gheconsulteert hebbende
metten voornoemden Ledenberch / op de
middelen ende presentatien diemẽ de Hee-
ren Staten aldaer soude moghen voor-
houden/omme de cassatie der nieuwe Sol-
daten ofte Waertgelders niet toe te staẽ/
maer de selve te verhinderen/dat hy Ghe-
vanghen met Hoogherbeetz ende andere
syne Complicen daer naer inde vergade-
ringhe vande Heeren Staten heure pro-
positie hebben ghedaen / ende assistentie
van raedt ende daet belooft als vooren/
ende oock van ghelijcken ghedaen by de
Magistraet vande Stadt / selfs met
bedenckelicke redenen in regard vande
Heeren Staten Gheneral/ende syne Ex-
cell. Alles daer toe streckende omme de
selve te encourageren/ ten syne datse son-
der haer consent de nieuwe aenghenomen
Soldaten niet en souden laten casseren.
Ende als Syn Excell. ende de Ghecom-
mitteerden vande Staten Gheneral al-
daer mede ghekomen waren / ende heure
propositie / volghende heuren last hadde
ghedaen/ dat hy Ghevanghen hem heeft
laten employeren/ omme inne te stellen de
antwoort aende selve/op den Naem van-
de Heeren Staten van Utrecht te geven/
daer inne hy de Gecommitteerden voorsz.
niet en heeft willen erkennen inde quali-
teyt als Ghecommitteerden vande Hee-
ren Staten Generael/aende welcke noch-
tans sy heure credentie overghelevert/en-
de heure propositie ghedaen hadden. Dat
hy Ghevanghen tot Utrecht hem mede
bemoeyt heeft mette saecken van State
van 't Landt van Utrecht/ende in aparte
vergaderinghen daer over ghestaen/daer
aenden Capiteyn Hartevelt ghegheven
werde 't Commandement over de nieuwe
Soldaten. Dat hy mede ghepoocht heeft
in 'tparticulier een vande Borgemeesters
van Utrecht te disponeren totte continu-
atie der nieuwe Soldaten: Oock metten
Commandeur in deliberatie geleyt wat-
men doen soude indien syne Excell. tot
feytelijcke cassatie wilde procederen. Dat
hy ghearbeyt heeft om de Heeren Staten
aldaer tot feytelijcke teghen-standt van
dien 'te beweghen / radende dat sy aen ha-
re Poorten goede Wacht houden/ ende op
heur verseeckertheydt wel letten souden/
oock op hare Stadthuys/ende daer eeni-
ghe Schutters doen waecken: ende ver-
staende dat dẽ Capiteyn Hartevelt swa-
richeydt maeckte teghen de Heeren Sta-
ten Gheneral ende syn Excell. te dienen/
dat hy Gevangen daer op gheseyt heeft/
dattet een rechte poltronnie ende groote
ontrouwicheydt was/die niet strecken en
konde tot reputatie ofte dienst/ hem daer
over seer verwonderende. Dat hy Ghe-
vanghen om 't ordinaris Krijghs-volck
vande Gheneraliteyt mede tot teghen-
stant als vooren te beweghen / de selve
voorghehouden heeft heuren Eedt / ende
die alsoo willen duyden / datse niet ghe-
houden en waren de Gheneraliteyt ende
syn Excell. te obedieren in 'tgene strecken
soude teghen de bevelen vande Staten
van Utrecht / maer ter contrarien de be-
velen ende resolutien van hare Betaels-
Heeren ende vande Staten van Utrecht
te volbrenghen ende doen volbrenghen/
sonder daer tegen te doen ofte attenteren/
ofte ghedoogen ghedaen te werden/drey-
ghende de selve datmense niet betalen en
soude / indien sy yet daer teghen deden.
Dat hy ende syne Complicen heur niet
ontsien en hebben den Commandeur te
bevelen niemant anders als heur/ende de
Staten van Utrecht te pareren: ende
omme syne intentie totte voorschreven te-
ghenstant wel te bethoonen / dat hy Ge-
vanghen even daechs voor 'tcasseren der
nieuwe aen-ghenomen Soldaten voor-
noemt/de Brieven die sy aende Krijghs-
Oversten van t'ordinaris Krijghs-volck
hadden/noch overghelevert hebben/ om-
me de selve ten minsten stille te doen staen.
In welcken ghevalle den voornoemden
Ledenberch ende anderen voor-gaven
heur saecke wel te boven te konnen ko-
men/ mette ordre die sy seyden over heure
nieuwe Soldaten ghestelt te hebben. Dat
mede hy Ghevanghen den selven nacht
communicatie metten Commandeur heeft
ghehouden/ ende met hem ghedelibereert
by wat middelen men soude konnẽ belet-
ten dat syne Excell. gheen meer Krijghs-
volck inde Stadt en dede kommen / ende
omme te dien eynde goede Wacht aende
Poorte van Amersfoort te houden / noe-
mende te wesen ghewelt/ indien syn Ex-
cell. daer toe de Poorten wilde doen ope-
nen. Alle welcke proceduyren daer toe ge-
streckt hebben / om niet alleen de Stadt
van Utrecht in een bloedt-badt: maer
oock de Staet vande Landen / ende de

1619.

Persoon van syn Excell. in 'tuyterste gevaer te brenghen/ daer door/ ende door alle syne vordere machinatien ende conspiratien ghevolght is / datter Staten in Staten/ Regieringhe/ in Regieringe / ende nieuwe verbonden in / ende teghen de Unie opgherecht / ghenerale perturbatie inde staet der Landen in t'Kerckelycke ende Politijck ghekomen: de Finantien uyt-gheput/ ende de Landen op ettelycke milioenen aen kosten ghebracht / generale diffidentien ende dissensien onder de Bondtghenoten/ ende Ingesetenen vande Landen inghevoert : De Unie verbroocken : De Landen tot haer eyghen defensie onbequaem ghemaeckt / ende in pericule ghebracht zijn van te moeten vervallen tot eenighe schandelijcke handelinghe/ ofte tot heuren geheelen onderganck. Die daeromme in een Wel-ghestelde Regieringe/ niet en behooren geleden: Maer anderen ten exempel ghestraft te werden. SOO IST, Dat de H. Rechteren voornoemt / met rijpe deliberatie van Raede doorgesien/ eñ overwogen hebbende/ alle t'gene ter materie dienende is / ende heeft mogen moveren/ Doende recht inden Name/ eñ van wegen de Hooch-gemelte Heeren Staten Gheneral der Vereenichde Nederlanden/ den selvigen Gevangen gecondempneert hebben / ende condempneren hem midts desen/ tot een eeuwige ghevangenisse / ende dien volghende ghebrocht te worden in eē verseeckerde plaetse/ by de Hoogh-ghemelte Heeren Staten Gheneral te ordonneren/ ende aldaer syn leven langh ghehouden ende bewaert te worden; ende verklaren alle syne Goederen gheconfisqueert. Aldus ghedaen inde Vergaderinge vande voorsz. Heerē Rechteren in s'Graven-Haghe / ende ghepronunchieert den 18. May / anno 1619.

Onderstont/

Ter Ordonnantie van de Heeren Rechteren voornoemt.

Onderteeckent/

H. Potz

Hugo de Groot en heeft gansch niet gherepliceert/ maer dit aen-ghehoort hebbende / is hy stil-swyghens nae syn ghevanckenis caemer ghegaen.

De Pentionarisen Hoogherbeets ende de Groote , syn ghebracht op het huys te Louvesteyn by Gorcum/ elck appart in een besonder caemer/ alsoo dat d'een den anderen niet en can sien of spreecken/ Oock en mach niemandt by haer comen / dan met kennisse ende believen van de Heeren Ghenerale Staeten. Sy hebben te verteeren yeder xxiiij stuy. s'daechs. Waer mede dat Hoogherbeets syn sinnen werck gheeft in syn ghevanckenisse dat en weet ick niet / het is Godt ende hem bekent: Hugo de Groot becommert sich al veel met het gene dat de Religye ende Gods-dienstichepdt aen-gaet. Hy heeft den vijfden Iunij aen den dach ghegheven een VVtlegghijnghe van het Ghebett onses Heeren Iesu Christi, genaemt het Vaeder-Onse, in goeden Rijm ghestelt/ alsoo dat het can gesongen werden op den wijse van xij. Psalm. Ick hope dat hy met David sal spreecken:

Hoogherbeets ende Grotius worden gebracht te Louvesteyn.

Bonum est Domine quod me humiliasti.

Leser / Siet ende leest eens den xij. Psalm op welckers wyse dit Vaeder onse ghedichtt is / ende merckt op wien hy past.

N. de Haen , ghewesenen Pentionaris van Haerlem/ die by tijds ontweecken is/ ofte immers sich heeft versteecken / ende by clocke-slach gheciteert synde niet en is ghecompareert om sich te verdedighen/ is vijf-tien jaren lanck te Lande wt gebannen / ende de helft van syn goederen gheconfisqueert.

Sententye van N. de Haen.

Daniel Tresel gewesenen Clercq van den Griffier Aersens / in wiens huys de gheconjureerde eenighe conventicula ghehouden hebben niet comparerende op de citatye by clocke-slach gedaen / is twee jaer lanck uyt het Land gebannen : eñ in de somme van twee duysend guld. eens verwesen.

Sententye van Daniel Tressel.

Ten laetsten so is oock des Heeren van Moersberghens saecke afgedaen/ Also naemelick/ dat hy mondelynge eñ schriftelick Remissye versoeckende / ten aensien van de groote intercessye syner Huysfrouwe/ syner Vrienden eñ maegen jae selfs syner Princ. Exce. is begenaedicht/ midts dat hy eē maendt soude mogen blyven op syn huys Moersberghen/ ende daer nae soude trecken buyten de Geunieerde Provintyen/ eñ daer niet wederom in te comen dan met

Van den Heere van Moersberghen.

1619.

met kennisse van hare Hooch-Moghende oock betaelende de oncosten op syn ghevanckenisse ende proces ghegaen. Hy is den xxv. Iunij stylo veteri met drye soldaeten van syn huys Moesberghe te Welle ghebracht/ d'welck is het naeste dorp des Furstendombs Cleve streckende in ende aen de Graefschap Berghe / in de Graefschap Zutphen.

Die nu lust heeft Parallela ofte verghelyckynghen te maecken tusschen de proceduyren van verscheydene soo kerckelick als Polityque Persoonen by de Graubunders (welcke Historye ic in het naest-voorgaende Boeck verhaelt hebbe) ende tusschen t'ghene dat hier in Neder-Land gheschiet is/ die sal sien ende bevinden dat het de selfde Tragico-Comedia is/ Het syn alleen andere Persoonen.

Ledenberch wordt van de ghalghe ghenomen.

De Weduwe/ kinderen ende Vrienden van Gillis van Ledenberch, hebben met bidden ende veelvoudich suppliceren soo vele by de Generaele Staeten vercregen, dat hare H. M. den selfden hebben geconsenteert/ dat het doode Lichaem met de doot-kiste/ door de Dienaers des Provoostes/ van de ghalghe soude afghenomen ende te Voorburch begraeven worden/ D'welc gheschiet synde/ Soo hebben de Huyslieden dier plaetse hem wederom op gegraeven ende in een drooghe sloot ghewoꝛpen/ niet cunnende lyden / dat desen mensche/ die het Land in sulcke onruste ghebracht hadde/ by haer rusten soude. De Heeren Gener. Staeten hebben hem wederom doen begraeven / willende dat hare goedertierenheydt soude plaetse voor hem vinden.

Voor desen heeft de gewesene Advocaet Oldenbarnevelt/ met synen Paepschen ende Libertynschen aen-hanck/ over al ten platten Lande/ ende in de Steden van Holland/ West-Friesland/ ende elders/ ghecasseert/ ghebannen/ verdreven / ende bedroeft alle de Orthodoxe Leeraeren/ ende die Professye deden van de ware Ghereformeerde Religye / soo veel het haer eenichsins doenelick ende moghelick was/ promoverende in de plaetse der selfder Arminiaenen / onsuyvere Leeraers / ende sodanighe in de politye stellende / die sy wisten dat nae hare pypen dansen soude: Ende dit alles en waren noch, maer initia dolorum, hadde Godt de Heere niet ghenaedelick haren loop ghestutt / sy souden met der tydt onghelyck grooteren moetwille bedreven hebben over alle de goede Patriotten ende die vol standich souden syn ghebleven by de oude/ ware Gereformeerde Religye/ Gheloofft ende gepresen sy de Heere die ons wt hare handen verlost heeft/ verbreeckende Achitophels bloedighe aen-slaeghen.

Den Remonstrantē en wordt haer quaet met gheen quaet vergholden.

Ghelyck die Godtsaelighe / ende van Godt Hooch-verlichtte Mannen / die in Synodo Dordracena syn vergaedert gheweest/ met alle sacht-sinnicheyt ende goede onderrichtynghe de afgeweeckene hebben ghesocht te brenghen op den rechten wech/ allen particulieren Synodē/ Classen/ ende Kercken-Raeden/ den wech baenende om van ghelycken te doen in hare vergaederynghen / soeckende met moderaete censuren over weynighe/ de andere afghedwaelde wederom te brenghen tot den schoot der Kercke / Alsoo hebben de Heeren Generaele Staeten ende de Prince van Oraenyen/ soo genaedelick / beleefdelick / ende goedertierentlick gheprocedeert in alle hare handelyngen ende in het slissen der inlandsche commotyen ende beroerten / dat sy met seer genaedighe punitye van weynighe / die grootelicx ende grooffelick ghesondicht hadden / bewesen hebben dat sy voor ooghen gehadt hebben dien reghel der wyse polityken/ Salus populi suprema lex esto.

Placcaet van syn Exce. tegen het t'saemen-comsten der Remonstranten.

Doch de over groote insolentye ende stoute vermetenheydt van verscheydene Remonstranten/ insonderheyt te Outdorp buyten Alckmaer nu onlancx bedreven is soo groot ghewecst / dat syne Princ. Exce. (sorghe draeghende voor de ruste der goede inwoonders dier plaetse / ende anderer omliggender nae-buyren) is veroorsaeckt ghewecst dit Placcaet te doen publiceren op het eynde van Mey / deses jaers 1619.

Maurits by der gratye Gods, Prince van Orangien, Graeve van Nassou, &c. Gouverneur, Capiteyn, Gheneraei, ende Admirael, Mitsgaeders d'eerste ende andere Raeden over Holland / Zeeland/ en Vriesland/

1619.

den eersten gesworenen Exploictier hier
op versocht/ Saluyt : Alsoo de Hooghe
Moghende Heeren Staeten Ghenerael
der Vereenichde Neder-Landen/goet ge-
vonden hebben ghehadt/ tot beslichtinge
van de differenten in de Religye zedert
eenighe jaren herwaerts hier te Lande
ontstaen / binnen der Stadt Dordrecht
te beroepen een Synode Nationael tot
seer groote costen / ende met sulcken by-
een-comste van soo veel gheleerde/ treffe-
licke ende vermaerde GereformeerdeLee-
raers / dat zedert de Reformatye hier te
Lande dies ghelijcke noyt en is gheschiet
gheweest. Dat oock in de selfde Synode
alle de questyen van de vijf pointen/eñ an-
dere daer af dependerende (naer dat de
Leeraers diemen Remonstranten noemt
aldaer waren beschreven/ omme heur ge-
voelen over de selve questyen wt Godes
Heylighe woordt te justificeren) nu eyn-
telick syn afghehandelt: Ende dat daer-
omme de redene ende billickheydt ver-
eyschtte/ Dat niemãd hem en onder-won-
de eenighe nieuwicheyden hier te Lande
aen te richten / Ende dat de Constitutye
ende welstand van t'Land niet toe en laet
eenighe Rottijnghe/ Conventiculen / of
andere onbehoorlicke By-een-comsten te
maecken : Insonderheydt niet aleer sulcx
den Ed. Mog. Heeren Staeten van Hol-
land ende West-Friesland aen-ghegheven
ende behoorlic vertoont is/ende daer
op afghewacht t'ghene hare Ed. Mo. be-
lieven soude te ordonneren: Ende ter con-
trarye van dien nochtans ghebuert is/
dat nu onlancx eenighe ongheruste Per-
soonen / heur onder-staen hebben in den
Dorpe van Oud-dorp buyten A[illegible]kmaer/
tot verscheydene tijden eenige onbehoor-
licke By-een-comsten te maecken / daer
eenen Predicant te brenghen / aldaer te
doen Predicen/ende den Gods-dienst ple-
ghen op onbehoorlicke wijse / tijdt ende
plaetse/ende daer toe een merckelick ghe-
tal van menschen te doen vergaederen/
tegen de ordre van den Lande/ende buy-
ten kennisse van de Hooghe Overicheydt/
t'welck in plaetsen van goede ordre ende
Justitye niet en behoort gheleden/ maer
tijdelick voor-ghecomen/gheweert/ ende
ghestraft te worden/ naer behooren : Te
meer/ alsoo met die ende dierghelijcke ma-
nieren van doen/ de besoigne ende resolu-
tyen van het voor-seyde Synode Natio-
nael/onvruchtbaer ende illusoir soude ge-
maeckt worden/ selfs aleer by de Hooghe
Overicheydt dien volghende behoorlicke
ordre ghestelt soude konnen worden/En-
de daer mede eẽ deure geopent tot voorts-
breydinghe van alderhande schaedelicke
Secten/ tot oneere van de Landen ende
van den Gods-dienst in de selve aen-ge-
nomen/ ende die de Provintyen malcan-
deren belooft hebben/ende verbonden sijn
met lijf/goet ende bloedt te mainteneren/
sonder particulierlick veranderinge daer
inne te doen/ ofte ghedooghen ghedaen te
worden: SOO IST, dat wy om t'gunt
voor-sept is voort-aen te weeren ende
voor te comen/ ende op dat de Ghemeen-
ten van de Landen in ruste ende onghe-
troubleert mach werden gehouden/u wel
expressselick lasten ende committeren te
trecken tot Alckmaer/Outdorp, ende in de
naeste Dorpen daer ontrent gheleghen/
ende aldaer ter plaetse daermen ghewoon
is publicatye te doen / opentlick voor den
volcke af te kundighen / verbieden / ende
interdiceren aen alle Persoonen van wat
qualiteyt die sijn/haer voorts aẽ te wach-
ten ghelijcke By-een-komsten te maecken
in Huysen/Hoven/ Schuyren/ Velden/ of
andere plaetsen hoedaenich die souden
moghen zijn: Ende ooc te verbieden allen
Predicanten/Leeraers / Proponenten of
Studenten in sulcke vergaederinghe te
comen/ te leeren/ of eenighe exercitye te
oeffenen/Ende aen alle andere Persoonen
hare Huysen/Hoven/ Schuyren/ Velden
ofte andere plaetsen daer toe te verhuy-
ren/ofte te laeten ghebruycken/ ofte daer
te komen ofte verschijnen / op peyne dat
teghens allen ende eenen yeghelicken ge-
procedeert sal worden tot arbitraele cor-
rectye/naer exigentye van saecken/ Ende
dat de Leeraers / Proponenten of Stu-
denten die in de voor-seyde verbodene
Versaemelijnghen Predicen/Leeren/ ofte
proponeren souden moghen / yeder mael
sullen verbeuren elcks een boete van hon-
derd ponden te veertich grooten t'pont/
Ende de Persoonen die de voorschreven
Vergaederinghe beroepen/ofte die heure
Huysen/Hoven/Schuyren/Velden/of ee-
nighe andere plaetsen daer toe leenen/ver-
huyren / ofte laeten ghebruycken sullen/
elcks ende t'elcken reyse een boete van
ghelijcke twee honderd ponden: Item de
Persoonen die in de selve Vergaederinge
haer draeghen sullen als Ouderlijnghen/
Op-sienders ofte Voor-ghanghers/ ofte
oock

1619.

oock als Diaconen / Versorghers van Aermen / ofte eenigherhande collecte sullen doen / op wat pretext het oock soude moghen wesen / elcks ende t'elcken reyse honderd ghelijcke ponden / Te appliceeren een derde voor den Aen-brengher / ende de twee derde parten voor den Officier / die de executye doen sal: Ende dat die ghene / die eenige diensten ofte tractamenten van den Lande hebben / daetelic daer van sullen wesen vervallen / ende dit alles boven die arbitraele correctye ende sonder prejuditye van dien: Dat ghy mede belasten sult den Officiers van Alckmaer / van Outdorp / ende van de andere naeste Dorpen / ende oock den Bailliu van der Nieuburch / ofte andere Hooft-Officiers daer ontrent / Dat sy alle devoir doen omme dierghelijcke By-een-comsten te beletten ende de Contraventeurs van dese Ordonnantye behoorlick corrigeren ende straffen / ende de boeten hier in vermeldt doen executeren / nae behooren / op pene van selfs daer voor aen-ghesprocken ende ghecorrigeert te worden / ende van te vervallen van hare amten ende Officyen / ende dat de selfde met der daedt sullen wesen impetrabel. Alles by provisye ende ter tijdt toe by de Ed. Mo. Heeren Staeten van Hollandt ende West-Vrieslandt anders tot wel-stand van de Landen sal wesen gheordonneert. Ghedaen in den Haege den xxix. May, Anno ses-thien honderd neghen-tien. T'oirconden t'zeghel van Justitye hier op ghedruckt in Placcaete / Onder stont.

By mijnen Heere den Gouverneur / mitsgaders d'eerste ende andere Raeden over Hollandt / Zeeland / ende Vriesland.

Gheteeeckent:

A. Duyck.

De vijf-tien binnen Dordrecht ghearresteerde Remonstrantsche Predicanten / sijn in den beghinne van Iulio st. n. (wt last der Heeren Generale Staeten) in s'Graeven Haeghe verschenen / ende in de caemer van hare H. M. ghecompareert / alwaer haer / nae verscheydene onderlijnghe redenen / woorden ende weder-woorden / is voorghehouden de onder-teeckenijnghe deser Acte.

Ick ondergesz. belove ende verklaere mits desen, in goeder conscientie ende oprechtelick, dat ick my van nu af, ende voortaē sal onthouden van alle Kerckelicke diensten ende bedienijnghen, ende wat daer aff dependeeren mach, int heymelick ofte int openbaer, directelick oft indirectelick, soo wel in, als buyten de Steden, Dorpen, ende plaetsen van de Gheunieerde Provincyen, ende het ressort van dien, maer dat ick my burgherlick in aller modeste, ende stillicheydt, als een particulier ingheseten, sal comporteren ende draghen, ende my nae de bevelen van de Overicheydt sal reguleeren, ende de selve ghehoorsamen, In oorkonde der waerheydt is dese by my onderteeckent op den:

Dese Acte te onder-teeckenen hebben sy alle gaer ghewyghert / wtghesondert D. Henricus Leo, ghewesenen Predicant binnen Salt-Bommel / die met hooghe liberaele beloften heeft aen-ghenomen sich nae den inhout der selfder te sullen comporteren. Daer over den vijfden Iulij resolutye genomen is / den selfden Leoni te consenteren in dese Gheunieerde Provintyen te moghen blijven / ende te keeren tot sijne voorighe woon plaetse / het welcke oock allen den anderen soude moghen sijn geconsenteert worden / Indien sy mede die Acte haddē onderteeckent: Maer sy sulcx pertinaciter weygherende / ende blijvende by hare voorighe verclaerijnghe / Soo sijn sy / by dese hier volghende solemnele Acte ende Resolutye / als onghehoorsaeme / te Lande wtghewesen:

Die Staten Ghenerael der Vereenighde Nederlandē: Wel / ende rijpelijck geleth hebbende op de verscheydene Rapporten / soo vande Politicque als Ecclesiastique Ghedeputeerdens / tot den Nationale Synode successivelijck aen hare Ho. Mo. gedaen / noopende de comportementen vande derthien gheciteerde Remonstranten / ende de twee die hun daer mede hebben ghevoucht / gheduerende de selve

Synode

1619.

Synode ghehouden, ende specialijcken op de twee Decreten d'eene in date den eersten/ ende d'andere den achthienden Januarij laest leden/ teghens de selve aldaer van weghen hare Ho. Mo. doen promulgheren/ als mede op de Sententie vanden selven Synode op den sesten May daer aen tegens hun uytgesprooken / eñ daer nae by hunne Ho. Mo. gheapprobeert: Insghelijcx wel over-woghen hebbende der selver antwoorde ghegheven op seeckere Propositie/ende Interrogatoria die hunluyden door Ghedeputeerde van hare Ho. Mo. den xxven. Mey daer aen binnen Dordrecht zyn voorghehouden ghe-weest: Midtsgaders op de mondelinghe verklaringhe op den derden deses / ende op huyden iteratívelick in onse vergaderinghe by hun elck int bysonder ghedaen/ op 'tghene henluyden in qualiteyt als van alle Kerckelijcke diensten ontslaghen/ende over sulcx particuliere Persoonen zynde/by Acte voorghestelt is(als namentlijck dat sy souden willen beloo-ven/ende verklaren in goeder conscientie/ ende oprechtelijck van nu af/ ende voortaen hun te sullen onthoudē van alle Kerckelijcke diensten ende bedieninghen/ende wat daer af dependeren mach / int heymelijck oft int openbaer/ directelijck ofte indirectelijck / soo wel in als buyten de Steden / Dorpen ende Plaetsen vande Gheunieerde Provintien ende het resort van dien ; maer hun Borghelijck in alle mondestie ende stillicheydt / als particuliere Inghesetenen/ te sullen comporteren ende draghen/ende naer de bevelen vande Overicheydt reguleren/ende de selve ghehoorsamen) sylieden elcx voor hooft/ uytghesondert Hendricus Leo alleen / die de selve Acte heeft gheteeckent/ met duydelijcke woorden verklaert hebben hunne Ho. Mo. van weghen hare conscientien niet te konnen ghehoorsamen / voor soo veel sy hun souden moeten onthouden hun gaven mede te deylen aende by-een-komsten van hunne ghesintheyt/die sulcx buyten de publicque Kercken van hen begeeren mochten: Wesende de selve Antwoort ende verklaringhe gheheel conform het oproerich schadelijc ende pernitieux complot/ ende de ligue eenigher Remonstranten by forme van Anti-Synode / buyten consent der Wettelijcke Overicheyt binnen Rotterdam op den 5. Marty voorleden gemaeckt: Van welcke by-een-komste sylieden immers verre het meerendeel van hun op den xxven. Mey voornoemt/ bekent hebben/kennisse ghehat te hebben: Sulcx dat uyt 'tghene voorsz. is / midtsgaders uyt alle hunlieder actien ende comportementen/ klaerlick blijckt dat sylieden pertinaciter/ ende onbeweechghelijck continuerende zijn in hunne onverdraghelijcke hertneckicheydt/ ende ongehoorsaemheydt teghens hunne Wettelijcke Overicheydt / niet anders konnende strecken dan tot meerder ongherustheydt vande ghemoederen der goede Inghesetenen deser Landen/ende tot perturbatie/so wel vande Politie als van de Religie/ die sylieden by alle middelen tot noch toe ghetracht hebben / ende noch zijn trachtende te scheyden van het een-stemmich ende oprecht ghevoelen van alle de ware Ghereform-erde Kercken/ binnens ende buytens Lants: Hebben verklaert ende verklaren by desen / dat de voornoemde Gheciteerdens ende Ghevouchdens als vooren van alle Kerckelijcke diensten ontslaghen / ende particuliere Personen wesende/namentlijck Bernerdus VVezekius, Henricus Hollingerus, Symon Episcopius, Iohannes Arnoldi Corvinus, Bernardus Dwinglonins, Eduardus Poppius, Theophilus Rijekwaerdius, Philippus Pynakerus, Dominicus Sapma, Isaacus Frederci, Samuel Neranus, Thomas Goeswijnus, Assuerus Mathisius, ende Carolus Niellius, door seeckere Boden by hare Ho. Mo. daer toe gheordonneert / sullen worden ghebracht ende gheconduiseert uytte Gheunieerde Provintien ende het Souverain resort der selver/ sonder daer inne wederom te mogen komen of keeren/ voor/ ende aleer hare Ho. M. ghenouchsame ghebleecken sal wesen/dat sy willich ende bereyt zijn de voor-ghemelte Acte t'onderteeckenen/ende daer nae van hare Ho. Mo. speciael consent daer toe verkreghen sullen hebben: Op pene ter contrarie doende/van daer over als Perturbateurs vande ghemeene ruste/andere ten exemple arbitralijcken ghestraft te sullen worden. Gedaen ter vergaderinge vande Hooghghemelte Heeren Staten Ghenerael/ in s'Graven-Haghe/den vijfden Julij 1619. Was gheparapheert A. Ploos Vt. Onderstondt/ Ter Ordonnantie vande Hooghghemelte Heeren Staten Gheneraël. Geteeckent/ C Aerssen.

Veertien Remonstrantsche

Elf van dese Remonstrantē/persisterende by hare voorverhaelde verclaeringhe/ syn

1619.

Predicanten worden te Lande wt ghebannen.

syn met boden van hare H. M. den sesten Iulij st. n. ghebracht tot VVaelwijck in de Langhe-straete op den Brabantschen Bodem/twee nae Nyenhuys in der Graefschap Bentheim/ende eener na Emmerick, volghens hare eyghene begheerte / sy syn yeder voor-sien met vijftich guld. Reysghelt/ende haer syn yeder volcomentlick betaelt hare dach-ghelden / soo lange als sy te Dordrecht gheweest waren/nae advenant van vier guld. s'daechs. Als die xiij ghewesene Remonstrantsche Predicanten wt den Haeghe vertrocken / ende voorts te Lande wt reysden/ Soo syn sy van de hare wel hertelick beclacht / de Contra-Remonstranten hebben gehoopt dat het Land hier door des te eer tot syn voorighe ruste soude comen/Van het ghemeyne volcxken syn sy/ te waegē gaende/ ende wech-vaerende bejowt ende hespott.

Weynich daeghen nae het wt-leyden der boven-verhaelde Remonstrantsche Predicanten / hebben hare Hooch-Mog. in alle de Gheunieerde Provintien doen publiceren een seer ernstich Placcaet/daer by alle Inghesetene deser Landen wordt verboden te houden eenighe aparte vergaederynghen ofte conventiculen / onder deckfel van de Leere in de vijf bekende controverse Religions poincten vervattet. Inhoudende mede verbot van eenigherhande Collecten/Beloften / Verbintenissen/ Accoorden/ ofte Conspiratyen tot stijvynghe ende hantaevynghe van dien te doen/ende op te richten. De woorden des Placcaets syn dese:

Placcaet waer by dē Remonstranten alle oeffeninghe harer Religye wordt verboden/van dato den derden Iulij 1619.

DIe Staten Generael der Vereenighde Nederlanden/Allē den genē die desen jegen-woordige sullen sien ofte hooren lesen/Salupt: Doen te weten. Also eenige Jaren herwaerts/ verscheyde ongheruste Persoonen / ghepoocht hebben den welstandt deser Landen grootelijcx te turbren ende ontsetten door veelderhande practhequē ende Nieuwicheyden ; ten dien eynde trachtende niet alleen den bant vande Vereenighde Provintien te breecken / Kryghsvolck op ongheWoonlijcke ende, onbehoorlijcke wyse te lichten : d'Ingesetenen teghens malkanderen op te hitsen ende te wapenen / ende de Hooghste Regieringhe met vreemde manieren van doē te usurperen ; ende daer door alles in onruste / ende den gantschen Staet vande Landen in openbaren ende schadelijcke Factien te brengen/ende te houden; maer ooch den standt der Religie ende de ruste der Kercken te bedroeven/misbruyckende ongheruste Kerckelijcke Persoonen / die haer selven nae der handt by occasie van 'tpresenteren van seeckere Remonstrantie/genoemt hebben Remonstranten/ met het formeren van eenighe Nieuwe articulen/ vervattet in vijf poincten met den aenkleven van dien / ende 'tindringhen der selver by alle weghen / teghens alle Kerckelijcke ordre/Midtsgaders teghens diversche Tractaten/Accorden/Resolutiē ende Verdraghen der Vereenighde Provintien / daer by de selfde malkanderen belooft hebben/de ware Ghereformeerde Religie/met lijf/ goedt ende bloedt te mainteneren / daer inne gheen veranderinge te doen nochte ghedooghen by yemandt ghedaen te werden/ sonder ghemeen consent. Alle 't welcke nerghens anders toe en heeft konnen strecken / dan tot dienst vande Vyanden/ende totale onderganck ende verderffeniss deser Landen. Omme alle welcke voorsz. swaricheyden wech te nemen/ende behoorlijcke remedie daer teghens te ghebruycken/de Politie ende Regieringhe deser Landen in goede ordre te brenghen/ ende om de ongheftelde gemoederen der Inghesetenen in 'tstuck vande Religie te bevredighen / hebben wy tot Dordrecht doen beroepen ende vergaderen/tot groote kosten vande Landen een Synode Nationael/ dierghelijcke in dese Landen noyt ghehouden is geweest/van vele Treffelijcke/God-vreesende ende ervarene Ghereformeerde Doctoren / Professoren/ Leeraren / ende Ouderlinghen van alle de Kercken ende Hooghe Schoolen der voorsz. Vereenighde Nederlanden : ende daer en-boven van soo vele Godsalighe/Gheleerde/Vermaerde ende Ghereformeerde Doctoren / Professoren ende Leeraers van andere machtighe Coninghen/Chur ende Fursten/Princen ende Republijcken / de ware Ghereformeerde Religie neffens ons aengenomen hebbende / vande welcke wy ons niet en hebben konnen noch mogen affonderen; geassisteert by vele Voor-tresselijcke Polithcque ende gheleerde Persoonen / by Ons daer toe ghecommitteert; inde welcke alle de questien vande voorsz. vijf poincten

1619.

Veertien Remonstrantsche

incten eñ anderen daer af dependerende/ mette welcke de Kercken in dese Landen nu eenighe Jaren herwaerts meest beswaert ende ontrustet zÿn gheweest/rÿpelÿcken in Godes vreese/ende na sÿn Heylighe Woordt gheexamineert ende afghehandelt zÿn gheworden / met sulcke eenstemmicheydt van alle de Leden vande selve Vergaderinghe/ dat niemandt eenige suffisante redenẽ heeft / van voor te geven / dat heur ghevoelen metten besluyt vande selve Synode niet accorderende/ soude moghen wesen 'tgevoele vande Gereformeerde Kercken. Dat daer omme billich alle de ghenen die de Naem van Ghereformeerde Christenen voeren/of die professie vande selve Religie doen / ende insonderheydt de voorsz Remonstranten/ die altoos gheleert/geschreven ende voorghegheven hebben / dat de verschillende Poincten niet sulcx en waren / datmen daeromme van malkanderen vermochte te scheuren / ofte aparte Kercken op te rechten/heur mettet besluyt vande voorsz. Synode behoorden te conformeren/ gherust te houden / ende onse goede intentie nae te komen / op dat de bedroefde swaricheyden eens mochten komen te cesseren / ende de goede Inghesetenen vande Landen wederom mochten werden ghebracht tot de voor-gaende oude ende oprechte eenicheydt ende ruste: Ende wy ter contrarie van dien bemercken / dat verscheyden Persoonen hier te Lande continuerende in haer quaet voornemen ende beleydt / 't welck sy soucken te becleeden met den Naem van Gereformeerde Religie / om te beter de eenvoudighe te verleyden / aennemende den voorsz. Naem van Remonstranten/ so Leeraers als aendrÿvers ende Fauteurs vande voorsz. vÿf nieuwe poincten/ende 'tghene daer af dependeert/noch echter onderstaen / dien al niet teghen-staende/ de goede Ghemeenten meer ende meer te beroeren/ aenrechtende aparte vergaderinghen ende verboden by-een-komsten ende conventiculen/ tot oeffeninge/ stÿvinge ende voort-plantinghe vande Leere inde selve vÿf poincten ende 'tghene daer af dependeert/ vervatet/Omme daer mede te contravenierẽ 't voorsz loffelÿcke besoigne vande Synode;ende alsoo kleyn-achtende ende vilipenderende onse authoriteyt/ te maecken verbonden / complotten ende andere sorghelÿcke conspiratien/omme alsoo de Gemeenten deser Landen in gestadighe partyschappen / factien ende ongherustheydt te houden / ende tot meerder ongehoorsaemheydt teghen heure wettelÿcke Overicheydt te verwecken/ ende d'selve Landen daer deur swacker tot haer eyghen defensie te maecken/ende haer af te sonderen van alle andere Gereformeerde Kercken/de ware Gereformeerde Religie aenghenomen hebbende: Midtsgaders oock omme daer mede een deure te openen tot voortbreydinge van alderhande schandelicke Secten ende ongherÿmde Nieuwicheyden/tot groote oneere vande Landen ende vande Gods-dienst / in andere Coningrÿcken/Chur ende Furstendommen/ Republÿcquen dese ende andere Landen aen-genomen/waer door oock noch meerder inconvenienten souden konnen komẽ te ontstaen/ten ware by Ons daer tegens in tÿdts werde voorsien naer behooren.

SOO IST, dat wy/omme te conserveren de ruste vande Landen / voor te kommen ende te weeren alle swaricheyden/ factien ende beroerten onder de goede Ingesetenen/die tot meerder trouble vande Politie soude moghen ontstaen / ende te reprimeren de quaet-willicheydt der ghener die omme voor te staen de voorsz. vÿf poincten/buyten alle ordre ende reglement/heur eyghen opinien / tot destructie vande Ghereformeerde Religie willen inne dringen/ende onder 't pretext van dien niet anders en souckẽ dan de partyschappen ende factien altoos inde Landen te houden en te voeden: Naer voor-gaende rÿpe deliberatie/Gheordonneert ende gestatueert hebben/ Ordonneren ende statueren midts desen/dat niemant van wat qualiteyt ofte conditie hy zy / hem en sal moghen vervorderen inde Vereenighde Provintien / Landen ende Steden daer onder resorterende / eenighe aparte vergaderinge te maecken/omme aldaer eenige Leere tot stÿvinghe vande voorsz. vÿf poincten ende wat daer aen dependeert/ uyt-legginghe/voor-lesinge /oft eenigerhande Kerckelÿcke oeffeninghe/ oft oock uytdeelinghe van Sacramenten te doen ofte te pleghen/of oock te verhandelen eenige andere poincten ofte verklaringen/ onder t'schÿn vande Gereformeerde Religie/niet accorderẽde mettet besluyt vande voorsz. Synode/in wat manieren dattet zy/al waert ooc onder schyn van Vragẽ ofte Antwoorden/oft eenighe andere forme

1619.

me van discoursen. Dat niemand ooc vañ
Ingesetenen der Landen hem inde selve
aparte vergaderingen sullen mogen latē
vindē by dage of by nachte/ in eenige Ker-
ken/ Huysen/ Spijckers/ Schuyren/ Bar-
gen/ Schuyten/ Schepen/ of op eenighe
Velden nochte plaetsē/ waer/ ende in wat
manieren het oock soude moghen wesen.
Dat niemandt mede in alsulcke aparte
vergaderingen/ 'tzy gheleydt/ of by occa-
sie by een ghebracht/ en sal moghen leeren/
uyt-legghen/ voorlesen/ singhen/ Sacra-
menten administreren/ of eenighe oeffe-
ninghe ten fijne van saecken als vooren
en sal moghen doen/ nochte Huysen/
Schuyren/ Spijckers/ Bargen/ Vel-
den/ Schuyten/ Schepen of andere plaet-
sen daer toe leenen ofte verhuyren op pey-
ne dat de beroepers van sulcke vergae-
deringhen/ de Leeraers/ Lesers/ Admi-
nistrateurs vande Sacramenten/ Ver-
huyrders ofte Leeners van plaetsen/ ende
alle andere die daer kommen of compare-
ren sullen/ voor eerst vervallen/ verliesen
ende metter daedt verbeuren alle heure
Digniteyten/ Officien/ Beneficien/ Amp-
ten/ bedieninghen/ bewint oft Majoor-
schappen/ midtsgaders alle pensioenen/
tractementen ende voordeelen/ of diensten
van Gilden of andere/ die sy in eenigher
manieren bedienen/ trecken/ genieten ofte
gebruycken van Ons/ vande Steden van
eenige Schutterien/ Compagnien/ Com-
muniteyten/ Dorpen of Heerlijckheyden/
de welcke wy alle verklaren metter daedt
voor anderen te sullen wesen impetrabel/
eñ die oock by Ons/ by de Magistraten
vande Steden oft andere plaetsen/ of die
des toekompt te doen/ metter daet sullen
werden vergheven/ op andere ghestelt of
anderen daer toe ghecommitteert: Dat
daer-en-boven de Beroupers van sulcke
vergaderinghen/ ofte die aldaer leeren/
uyt-legghen/ voor-lesen/ Sacramenten
administreren/ oft eenighe andere bedie-
ninghen of oeffeninghen doen sullen/ ende
de Toe-hoorders die haer in sodanighe
vergaderinghen met eenigherhande Wa-
penen sullen laten vinden: Item die heure
Huysen/ Plaetsen of Commoditeytē daer
toe leenen of verhuyren sullen/ oft die heur
draghen sullen als Ouderlinghen ende
Op-sienders van die oeffeninghen/ of als
Diaconen/ Arme versorghers/ of eenighe
Collecten doen/ Elcx/ ende t'elcken reyse
als sy bevanden of bewesen sullen werdē
sulcx ghedaen te hebben/ verbeuren sullen
een boete van twee hondert guldens/ en-
de voorts arbitralicken sullen werden ge-
corrigeert naer exigentie vande saecken/
ende yeder Toe-hoorder oock voor elcke
reyse vijf-en-twintigh gulden: Ende om-
me klaerlick te moghen ontdecken/ wie/
ende wat Persoonen in sulcke vergade-
ringhen sullen zijn gheweest/ sal een yeder
ghehouden zijn de nominatie te doen van-
de Persoonen die aldaer present zijn ghe-
weest/ van wat qualiteyt ende conditie
hy oock zy/ ende insonderheydt van-
de ghene die de vergaderinghe hebben be-
roupen/ of heur geinsinueert daer te kom-
men/ midtsgaders vande Predicant/ Lee-
raer/ uyt-legghen/ Leser/ oft Administra-
teur vande Sacramenten/ vande Ouder-
linghen/ Opsienders/ Diaconen/ Versor-
ghers vande Armen/ oft die eenigherhan-
de Collecte ghedaen oft ontfanghen heb-
ben: Item van alle die ghene die eenighe
Digniteyten/ Officien/ Benifitien/ Amp-
ten/ Bedieninghen/ Bevelen/ Bewint-
hebberschappen/ Tractementen/ Pensioe-
nen/ Diensten oft voordeelen in voughen
als vooren hebben. Ende indien d'selve
Persoonen weygeren 'tselve te verklaren
oft te openbaren/ sullen daer over boven
de voorgaende boeten van xxv. gulden/
noch verbeuren ghelijcke somme van xxv.
gulden. Verbieden mede wel expresselyc-
ken allen Persoonen ende Inwoonders
vande Landen/ eenigerhande aparte ver-
gaderinghen te maecken/ omme daer te
handelen van eenighe verbintenissen/ ac-
corden/ beloften ofte eenigherhande com-
plotten/ tot vorderinghe/ stijvinghe oft
handthavinghe vande voorsz. nieuwe
Leere der vijf poincten/ ende wat daer af
dependeert/ oft eenighe andere niet accor-
derende mettet voorsz. besluyt vande Sy-
node/ op peyne van te verbeuren alle heure
Digniteyten/ Ampten/ Officien/ Benifi-
tien/ Bedieninghen/ Bevelen/ Bewint-
hebberschappen/ Tractementen/ Pensioe-
nen/ Diensten ende voordeelen voorsz/ en-
de daer-en-boven by elcx/ ende voor elcke
reyse/ een boete van drie hondert gulden/
ende voorts arbitralijcken ghecorrigeert
te worden naer exigentie vande saecken.
In welcke peynen mede vervallen sullen
alle ende een yeghelijcke die bevonden sul-
len worden yemandt tot sulcke vergade-
denghe ghedeputeert te hebben. Ende al-
le de ghene die d'selve vergaderinghen by

een coupen / ende uyt-schrijven/ oft heur
Huysen/ Plaetsen of Commoditeytē daer
toe leenen sullen/ sullen verbeuren eens so
veel. Verbieden mede wel expressely̆ck/ tot
onderhout vande Leeraers vande voorsz.
vijf poinctē/ ende wat daer af dependeert/
oft tot voorderinisse ende stijvinghe vande
Leere van dien/ eenighe Collecte te maec-
ken ofte te doen doen/ Op peyne van me-
de te verliesen de digniteyten/ ampten/ of-
fitien/ benefitien/ bedieninghen/ bevelen/
bewinthebberschappen / tractementen/
pensioenen/ diensten ende voordeelen bo-
ven verhaelt: Ende daer en boven voor
de gene die de Collette doen/ ofte ontfan-
ghen of doen ontfanghen/ elcx/ ende t'elc-
ken reyse drie hondert gulden: ende van-
de ghenen die daer toe yet contribueren
sullen/ hondert gulden: alles boven arbi-
trale correctie naer exigentie vander saec-
ken als vooren. Datmen mede elcx aen
sulcke vergaderinghe/ verbintenisse/ be-
loften/ complotten/ ofte collecten/ schuldich
ende deelachtich zijnde/ in arrest sal hou-
den/ ende detineren ter tijdt toe dat hy ge-
nomineert sal hebben d'Autheurs / Be
leyders/ ende die daer gheweest/ de belof-
ten ghedaen / collecten ontfanghen / en-
de penninghen ghefurneert sullen heb-
ben. Alle welcke boeten wy midts desen
verklaren dat gheappliceert sullen wor-
den/ d'een helft ten proffijte vanden Aen-
brengher/ ende d'andere helft vande Of-
ficiers die d'executie doen sullen. Verkla-
ren niet te min klaer ende wel expresselijc/
onse meyninghe ofte intentie noyt ghe-
weest te zijn/ of oock noch niet te zijn/ dat
yemandt van alle de Inwoonders van-
de Landen sal moghen worden geinquie-
teert / ondersocht oft ghemolesteert over
sijn particulier ghevoelen oft conscientie/
ofte over sulcke ordre/ verklaringhe ofte
oeffeninghe als hy in sijn eyghen Huys/
ofte voor sijn eyghen Huysghesinne in stil-
heydt/ sonder by een-komsten van ande-
ren van buyten/ met voor-lesen/ singhen/
ofte vermanen sal willen doen : Maer
dien aengaende ghenieten sullen de vry-
heydt van conscientie tot noch toe in dese
Landen ghemaintenceert : Ende op dat
niemandt hier van en pretendere eenighe
ignorantie / Versoecken ende ontbieden
wy de Staten/ Stadthouderen/ Gecom-
mitteerde Raden / ende Ghedeputeerde
Staten vande Provintien van Ghelder-
landt/ ende Graefschap Zutphen/ Hollant
endt West-Vrieslandt/ Zeelant/ Utrecht/
Vrieslandt/ Over-Yssel/ Stadt Groenin-
ghen ende Ommelanden. Lasten voorts
ende bevelen de Raden van Brabant/ en-
de van Vlaenderen / den Drossaert van
Drenth/ ende van Wedde / ende Wester-
woldingherlandt/ ende alle andere Justi-
cieren ende Officieren die dit aengaen
mach / dat sy dese onse Ordonnadtie van
stonden aen alomme doen verkondighen/
uyt-roepen ende publiceren/ daermen ge-
woon is verkondinghe ende publicatie te
doen: met bevel aenden Cancelier / Presi-
denten ende Raden/ Advocatē/ Fiscaels/
Procureurs Ghenerael/ ende alle andere
Officieren ende Rechteren/ als mede Va-
sallen hebbende Jurisdictie / dese onse
Ordonnantie ende Bevelen te achter-
volghen ende doen achtervolghen / ende
sonder eenighe connibentie oft dissimula-
tie/ desen volghende / te straffen ende doen
straffen de Contraventeurs van dien. Be-
velende insonderheyt dat sylupden alsulc-
ke aparte vergaderinghen/ als verboden
Conventiculen sullen weeren ende beset-
ten/ ende teghen de Contraventeurs da-
delijck te procederen totte voorsz. straffen/
op verlies van heure Officien / die wy by
merckelijcke dissimulatie van dien/ by de-
sen verklaren te wesen vervallen / ende
voor anderen impetrabel/ ende dien vol-
ghende / by ons / ofte de ghene die dat
competeert / sullen werden vergheven:
Want wy alle dien / omme t'opmaecken
ende stijven van alle Factien te ontgaen/
ende tot ruste/ dienst ende wel-varen van-
de Landen/ bevonden hebben te behooren.
Aldus ghedaen ende ghresteert ter Ver-
gaderinghe vande Hoogh-gemelte Hee-
ren Staten Ghenerael/ in s'Graven Ha-
ghe/ den derden July / sesthien-hondert
ende neghenthien. Was gheparapheert
A. Ploos. V^t^.

Onderstont/

Ter Ordonnatie van de selve Heeren
Staten Ghenerael.

Gheteeckent/

C. Aerssen.

Verdrach opgherichte tusschen den Grave van Oost-Frieslandt ende sijne Onder-saten/ tot Marien-Have/ den 12. Iunij, 1619. stylo novo.

D Er Hooghe ende Mogende Hee-
ren Staeten Ghenerael der Ver-
eenichde Neder-Landen Ghe-
committeerde

committeerde afghesonden tot beslissÿn=
ghe ene neder-legghÿnghe van de opghe=
resene mis-verstanden in de Gꝛaefschap
Oost-Fꝛiesland/ tusschen den Wel-gebo=
renen Gꝛaeve ende Heere / Heere Enno
Gꝛaeve ende Heere tot Oost-Fꝛiesland/
&c. ende eenighe Leden van syner Ghe=
naeden Land-stenden van Oost-Fꝛies=
landt / midtsgaeders tusschen de Leden
van de vooꝛ-seyde Stenden onderlÿnge/
meest her ghecomen wt verscheydene con=
traventyen/misduydÿnghen/ofte onrecht
verstand van de vooꝛ-gaende Accooꝛden
ende Recessen tusschen de vooꝛ-genoemde
Partyen opghrerecht / welcke Accooꝛden
ende Recessen/te mainteneren ende inter=
pꝛeteren/ midtsgaders de duysterheyden
ofte questyen die te dier cause van de selve
souden mogen comen te vallen ofte gemo=
veert te woꝛden/te decideren/Hooch-Ge=
dachte Heeren Staeten opghedꝛaeghen/
ende by hare Hooch-Mog. aen-gheno=
men ende belooft is: Nae dat ghedachte
hare Hooch-Mog. Gecommitteerde wel
hadden inghenomen de beswaernissen die
van allen sÿden/soo in des Gꝛaeven-Hae=
ghe in het eynde des vooꝛ-ledenen Jaers
als in de Gꝛaefschap van Oost-Fꝛiesland
over-ghegheven syn/ met de onderrich=
tÿnghen ende redenen/ tot justificatye en=
de Neder-legghÿnghe van de selve respec=
tivelick gheallegueert / midtsgaeders nae
verscheydene pꝛopositÿen ende communi=
catyen ghedaen ende ghehouden / aen en=
de met de partyen respectivelick / soo tot
Emden/ende Aurich/ als tot Oosterhuy=
sen/Marienhavē/ende elders/tenderende
alle om met goede bewillighÿnghe van de
Partyen/ de ontstandene misverstanden
ter neder te legghen/Waer toe als de ghe=
dachte Ghecomitteerde niet hebben cun=
nen gheraecken / Soo hebben sy op het
papier ghebꝛacht een Verdꝛach/ met goet
vinden van hare Hooch-Mog. waer na
sich de Heere / ende de onder-daenen sou=
den hebben te ghedꝛaeghen/ indien sy den
raedt ende versoeck harer Hooch-Mog.
wouden volghen / die niet en souden nae-
laeten die ghene die haer nae de vooꝛghe=
roerde verclarÿnghe souden reguleren/
trouwelick ende naebuyꝛlick daer by te
helpen houden ende mainteneren.

Partyen en sÿn met de boven-ghemen=
tioneerde wt-spꝛaecke niet wel te vꝛeden
gheweest/pꝛincipaelick de Stadt / Soo
datmen daer op eenighe accomodatye
heeft moeten doen.

Groote aert-bevÿnghe in Gulicker-Land.

TE Gulich, Duyren, Linnich, Randen-
roh, ende daer om her/ is in dē be=
ghinne van Iunio een groote aert=
bevÿnghe gheweest/die meer dan
twee uyꝛen lanck geduyꝛt heeft/tot groo=
ten schꝛeck ende verveernisse van alle en=
de yeder een die sulcx ghehooꝛt ende ghe=
sien hebben.

Hensbergh in bꝛand ghesteecken.

Ontrent deser tÿdt is de Stadt Hens-
berch van bedelaers ende Land-loopers
aen bꝛand ghesteecken / Alsoo datter in
coꝛter tÿdt ontrent honderd huysen sÿn
verbꝛant. Ontrent dꝛye maenden daer te
vooꝛen warender wel veertich huysen
verbꝛandt.

De Bewinthebbers sÿn wt Enghelandt wederom ghecomen.

De Bewinthebberē van de Oost-In=
dissche Compagnye / die nu ontrent een
half jaer in Engheland gheweest / om te
handelen ende verdꝛaghen de differenten
tusschen d'Onder-saeten des Conÿncx
van Gꝛoot-Bꝛitannyen / ende de Oost=
Indissche Handelaers deser Landen/ sÿn
in Iunio wederō wt Engeland in den Hae=
ge gearriveert/hebbende na veel moeyten
noch eyndelic de saecke dooꝛ het wÿs be=
leyt van sÿne Mt. tot sulck eynde ghe=
bꝛacht/dat beyde Natyen / contentement
daer aen hebben / maer den Spaenjaert
met sÿnen aen-hanck/groot miscontente=
ment.

God seaue the Kingh.

Gog/Verdussen/ende Liens sÿn Ridders gheslaeghen in Engelandt.

De Raetsheer Iohan van Gog, Midtsga=
ders Ewout vander Dussen , out Burgher=
m. te Delft/ende de Pentionaris Liens, sÿn
op het eynde van Augusto wt Engheland
in den Haege geluckelick aengecomen/nae
goede verrichtinge harer besoignes, sÿnde
alle dꝛye van den Conÿnc Ridders gesla=
gen/eñ met eerlicke pꝛesentē beschoncken.

Hier boven hebbe ick aen-gheroert/dat
den Pays tusschen den Conÿnck ende de
Conighinne Moeder in Vꝛanckerÿck ge=
troffen is. Dit sÿn de Articulen deses
Verdꝛachs:

Articulen by den Conÿnck sÿne Vꝛau-Moeder gheaccoꝛdeert.

1. Vergunt sÿne Mt. de Conÿnghinne
sÿne moeder / datse mach disponeren van
haer Huysghesin alsoo haer dat sal ghelie=
ven/ roepende ende behoudende in haren
dienst / sodanighe Personen als het haer
sal believen.

 2. Datse

2. Datse sal moghen gaen/ comen/ ende verblijven in sodanighe plaetse des Co= nyncrijcx/ als haer sal behaeghen/ selfs by den Persone des Conyncx.

6. Datse ghenieten sal haer leven langh al watse ghenooten heeft by titel van as= signatie/ giften/ Pensioenen/ ende gratifi= catien/ haer vergunt by den ghewesenen Conynck/ ende syne Mt. Ende datse be= taelt sal worden/ van t'gene datmen haer noch schuldich is.

4. Datse vrvelick disponere van alle Ampten/ Officien/ ende benificien/ depen= derende soo van de domainen/ de welcke sy teghenwoordelick ghieniett/ als van die welcke haer noch sullen ghegheven wor= den tot geheele ende volcomene assignatie van haer houwelicx voorwaerden/ ende bruptschats pennyngen/ alles conform de expeditien die sy daer van heeft.

5. Syn Mt. belooft gunstichlic te trac= teren/ ghelijck syne oude onderdaenen en= de dienaeren / alle die de voorsz vrouwe ende Conynghinne gheassisteert ende ge= dient hebben in haer vertreck van Blois, by namen den Hertoghe van Espernon, en= syne kinders.

6. Syne Mt. sal de selve doen ghenieten alle Ampten / Dignityten/ Officien/ Be= neficien / ende sal haer her-stellen in alle steden/ plaetsen ende Casteelen/ ghene wt= ghenomen/ van welcke sy haer sullen ver= steecken vinden t'sedert het vertreck van de Conynghinne/ ende daerenboven datse sullen voldaen worden van haere pensioenen / Ampten ende appoinctemen= ten.

7. Dat alle die ghene welcke door oor= deel ofte andersins van het Hof ofte Co= nynckrijcke verschovē syn/ sullen weder= gheroupen worden/ ende die in hechtenis= se ghehouden worden/ sullen in hare volle vryheyt ghestelt worden.

8. Dat al watter ghepasseert is t'sedert het vertreck van de voorsz vrouwe van het Casteel van Blois, t'sy lichtynghe van Crijghs volck / arresterynghe van pen= nynghen / ofte eenighe andere dinghen/ vergheten sal worden/ sonder dat syn Mt. eenige/ na verschyynge daer over sal doen.

9. Dat binnen twee maenden de voorsz. Vrouwe Conynghinne volcomentlick te vredē sal gestelt wordē/ om haer te verlich= tē vant opnemen van pennyngen de sy ge= dwonghen is gheweest op te nemen t'se= dert haer vertreck.

Tot desen eynde heeft de Conynck in handen van syn vrou-moeder promptelick gestelt de somme van seven hondert duysend guldens.

10. Ende dat binnen ses weecken de de= claratie die de Conynck haer gheaccor= deert heeft / sal gheverificeert worden in alle Parlementen / volgens de forme ende inhout t'Angoulesme ghedaen by de voorsz. Heeren de La Rochefoucaut ende de Bethune, wt cracht van de macht die van syn Mt. heur ghegheven was. Geteeckent Louijs, ende Legher/ Philippeaux.

De Zee-Roovers van Algiers syn in Maio met Vranckerijck verac= cordeert/ hebbende twee honderd vijftich Fransche Slaeven ghe= restitueert/ ende tot meerder verseeckeryn= ghe in toe-comende tyden Ostagiers ghe= presenteert. Door de Riviere van Lisbona hebben sy eenighe Hamborgher schepen genomen/ met twee Dansickers/ de welc= ke sy nae Algiers hebben ghesonden. Met eenighe Hollandsche schepen hebben sy al= daer eenighe victualye ghenomen / maer anders niet.

Vranckerijck treedt in verdrach met de Zee-roovers.

Daer syn in den beghinne van Augusto een groot ghetal Zee-roo= vers t'Amsterdam ghevanckelick in-ghebracht / die sonder langh proces hare verdiende straffe aen den Voolwijck souden ontfangen hebben/ Tē ware dat even ontrent die selfde tydt aen de Heeren Ghenerale Staten brieven wt Arzel ghecomen waren van den Gouver= neur aldaer (gheassisteert by den Mufti, Ca= di, Aga van het Legher/ ende synen Cahya, ofte Lyeutenant/ als oock andere hoofdē van haer Legher/ als daer syn Voluco, Va= zies, ende Odavazies) meldende/ Alsoo sy wt de brieven ende Ghesanten der Heeren Staeten verstonden/ dat de selfde vrient= schap waren houdende met den Grooten Heere / dat sy oock voort-aen vrede ende vrientschap beloofden te onder-houden (sulcx sweerende by God ende haren Pro= phete Mahomet) met de ondersaetē van ha= re Hooch-Mog. laetende die met seecker= heyt gaen ende comen/ sonder dat yemand sich sal verstouten de selfde te offenceren ofte verhinderen aen hare Persoonen/ goe= deren

Daer worden Zee-roovers t'Amsterdam in ghebracht.

De Zee-roovers van Algiers versoecken vrede met de Staeten.

1619.

deren/schepen ofte coopmanschappen/ooc hare schepen ofte coopmanschappen niet te besichtighen.

Hier benevens schrijven sy / Dat sy de ghenomene schepen en goederen hebben ghegheven in handen van den Neder-Landschen Consul, als mede alle de slaeven/soo jonghe/als oude/ Also nochtans/ Dat die nu besneden zijn / ende daer by volherden / dat sy Mooren ofte Turcken zijn (soo veel hare Religye aengaet) ende sulcx willen blijven / die en sullen sy niet vry gheven/ Maer wel de sodaenighe/ die segghen dat sy Mooren ofte Turcken zijn geworden wt vreese van haren Meyster.

Die van Arzel bedinghen / dat soo wanneer soude bevonden worden/ dat de Neder-Landsche schepen eenighe goederen in hebben van vremde Natyen / als by naemen van Spaenjaerden/ soo sullen sy die goederen wt de Neder-Landsche schepen moghen nemen ende prijs maecken/ midts betaelende de vracht/ ende vry laetende de goederen die de Onder-saeten der Staeten toe-comen.

Sy segghen verstaen te hebben/ dat de Staeten deser Landen xv. of xvj. schepen gesonden hebben tot bewaringhe der custen van Spanyen/ ende bedinghen dat de Heeren Staeten de selfde sullen doen van daer vertrecken/ Alsoo sy gheen vrede hebben en cunnẽ met den Spaenjaert (die Vyand is van den Grooten Heere haren Meyster) noch met yemand die dẽ Spaẽjaert hulpe ofte by-stand doet.

Sy presenteren Schepẽ/ Volck/ Ammunitye/ ende alle behoeften de Onder-saeten van de Heeren Staeten by te setten / om haer te assisteren teghen den Spaenjaert/ ende andere hare vyanden.

Oock presenteren sy Ostagyers over te senden/ tot meerder versterckinghe ende verseeckeringhe deses Verdrachs/ als sy van den Grooten Heere daer toe last ende ordre souden ontfanghen hebben.

Beloven met rigeur te sullen straffen alle verbreeckers van dit Verdrach / indien sy onder haer ghebiet staen.

Alle dit boven-verhaelde beloven sy onverbreeckelick nae te leven ende te onder-houden/ midts conditye dat de Heerẽ Staeten haer restitueren de seven schepẽ welcke de Neder-Landers haer corts hebben afghenomen.

Sy stellen de Staeten ses maendẽ tijts/ om haer beraet hier op te nemen / ende haer te andwoorden : Soo langhe als desen tijdt loopt belovẽ sy/ dat sy niemand van de Ondersaeten der Staeten / noch hare Schepen/ nochte goederen / en sullen aen-tasten ofte offenceren/ Beloven oock datse daetelick alle de Neder-Landers die sy tot Slaeven ghemaeckt hebben/ sullen vry stellen / ende leveren in handen van den Neder-landschen Consul.

Dit was gheschreven in haren Raede/ den lesten van de Maent Chumat , zijnde de laetste maent des Jaers 1028. Gheschreven in Turcksche spraecke / ende gheteeckent van den Aga wiens naeme is Ramadan Aga. ende is beseghelt met zijn seghel.

Wat noch eyndelick hier van comen sal/ ende hoe gevanghene Zee-roovers varen sullen/ leert den tijdt.

Leelick abuys by Antonio Donato, Venetiaensschen Ambassadeur begaen.

DAer is dit jaer ontdeckt een seer groote foute by een van de Grootte Heeren der Seigneurye van Venegyen (ghenoemt Antonio Donato) begaen/ die oock met groote straffe is ghestraft ghewoorden by Sententye des Grooten Raeds van Pregadi binnen Venegyen/ aldaer opentlick gheprononcieert en gepubliceert op den twintichsten Iunij deses jaers 1619. Gedruckt binnen Venegyen/ by Antonio Pinelli in de Italiaensche spraecke/ Luydende aldus in onse Neder-duytsche taele:

Sententye des Raeds van Pregadi binnen Venegyen jeghens Antonio Donato.

ALso Antonio Donato, Soone van wijlen Sr. Nicolo, ghedaghvaert zijnde/ achtervolghens de Resolutie van den Raedt/ om sich te presenteren ter ghevangenisse/ achter ghebleven is: hebbende terwijle hy is Ambassadeur gheweest van onse Republycque in Savoyen/ (by occasie van 't bewint over merckelijcke groote sommen van Penningen/ onsen Staet ende de Signorie toebehoorende/ die hem vertrouwt zijn gheweest) sich vergeten in t'gene datmen verwachtende is van een ghetrouwe Borgher zijns Vaderlandts / midts indirecte ende onbehoorlijcke middelen ghebruyckende/ ende met listighe practijcquen gedefraudeert hebbende een groote quantiteyt van alsulcke penninghen/ de selve tot zijn eyghen particulier proffijt keerende/ ende pooghende door dit middel hem selven

1619.

ven rijck te maecken/ ende naderhant met
valsche ende versierde schriftueren sijn
quaet feyt te berghen: Alles streckende tot
quaet exempel/ ende groot naedeel vande
publijcke reputatie. SOO IST, dat
hy midts desen verklaert wordt ghe-
priveert te zijn van d'Ambassaetschap in
Enghelandt/ende insghelijcx oock ghede-
porteert van onse Nobiliteyt: Dat oock
sijnen Naeme uyt-gheschrapt sal worden
uyt de Boecken des grooten Raedts/ ge-
noemt Advocaria van 'tghemeen. Ende
worde by desen verstaen/dat hy is geban-
nen uyt dese onse Stadt van Venegien
ende t'Hertoghdom/ende uyt alle d'andere
Steden/Vlecken/ende plaetsen onses ghe-
biedts/soo te Lande/ als te Water / van
alle Schepen / ghewapende ende onghe-
wapende/ voor altoos. Ende soo wan-
neer hy ghekreghen sal wesen / datmen
hem sal brenghen in dese Stadt / ende ter
gewoonlijcker uren/ ende dat hy int mid-
den tusschen de twee Pilaren op Sinte Mar-
cus plaetse/door dē Executeur van de Ju-
stitie / sal op ghehanghen worden aenden
halse / alsoo datter de doodt nae volght:
stellende op sijn Persoon die hem kan grij-
pen ende vanghen/ofte die hem dooden sal
binnen de palen onses gebiedts/ daer van
wettelijcke kennisse brenghende dat hy
ghedoodet is/tot een taillie oft vergeldin-
ghe/drie duysent Ducaten / ende in ande-
re Landen vier duysent Ducaten / de
welcke sullen ghetelt worden van onse
Tresoriers ofte Rentmeesters / ende by
elcke Rent-kamre van onsen Staet/soo te
Lande als te Water/de welcke taillie sal
moghen gheeyscht worden door die ghene
selfs die het feyt sal ghedaen hebben / ofte
door andere die wettelijcke Commissie
van eenen alsulcken hebben sullen / daer
het hen best gheleghen sal wesen/ 'twelck
op alle plaetsen/niet tegenstaende eeniger-
hande andere oppositie ofte contrarie-
teyt/hem sal betaelt ende toeghetelt wor-
den / ende behalvens de voorsz. taillie/sul-
len se noch verkrijghen de macht van eenen
anderen ghebannen Persoon / van wat
soorte die wesen mach/te lossen/uytgeson-
dert die ghene die ghebannen zijn by den
Raedt vande Thiene/ ofte door desselven
authoriteyt/niet tegenstaende datter geli-
miteerde tijt ofte groote nauwicheyt van
balotten ofte stemmen in hare Sententie
wesen mochten: Oock en sal hy noyt meer
door eenighe macht die yemandt hebben/
of t'eenighen tijden verkrijghen mochte/
nochte oock uyt krachte van een ghenera-
le los-spreeckinghe vande gebannen Per-
soonen / verlost worden van dit teghen-
woordighe bannissement: Ende noch veel
min hem verleent worden eenighe ghena-
de van suspensie/opschortinghe / alteratie
of veranderinghe/verghevinghe/compen-
satie / relief van naeuwicheydt der stem-
men / noch door middel van lant-winnin-
ghe/van restitutie in sijn gheheel/van vry
gheleydt/ noch van Crijchs-diensten voor
t'gemeene beste/noch by instantie oft gra-
tificatie van Princen/wie die oock wesen
mochten / nochte om eenighe andere rede-
nen / die men erdencken mach / niet eene
uytgesondert/nochte oock 'tminste poinct
van dese voorsz. conditien veranderen/
dan met alle de balotten ofte stemmen
vande Raets-Heeren ende Hoofden van-
de Veertighen/ ende met de vijf seste-dee-
len van alle de graden van onsen Colle-
gie / ghereduceert tot heure perfecte ende
gantsche ghetal/ende mette vijf seste-dee-
len van desen Raedt ghereduceert tot het
ghetal van hondert tachtentich / alwaer
soo in d'eene als d'andere plaetse/het Pro-
ces voor eerst moeste gelesen worden: Mē
sal oock niet moghen spreecken van sijn
verlossinge dan naer twintich Jaren: en-
de de gene die yet hier van voort brenght/
ofte proponeert om eenighe imaginabele
naewicheydt te releveren/binnen den ter-
mijn van twintich Jaren/ die sal verval-
len in de boete van duysent Ducaten / de
welcke hem sal afghenomen worden im-
mediatelijck van onse Advocaten van
'tghemeen / ende van elck een van onse
Collegie. Voorts sullen alle sijne goederē/
van wat soorte de selve wesen mogen/roe-
rende/ onroerende/ Bargen/ Huysen/ Er-
vē/Pachten/Hypotequen/ ofte pandschel-
linghen/Wisselen/Credijten/Penninghen
ter Bancca/ ende andere goederen / van
wat soodanicheyt die bevonden worden/
soo wel binnen onsen Staet / als elders
onder andere Staten / daermen de selve
verkrijghen kan oft mach/ende door eeni-
ghe weghen hem nu noch toebehooren/ oft
nae desen toe vallen mochten / verstaen
worden van nu af gheheel ende al/ende ten
vollen vervallen ende gheappliceert in on-
se Zecca ofte banck van Confiscatie/ende
alle goederen Fide-Commis onderwor-
pen/noch thien Jaren naer sijn doodt sul-
len insghelijcx verstaen worden / verval-
len

1619.

len te wesen ende gheapplicéert in onse Zecca oft bancke van Confiscatie: waer van nochtans voor eerst van alles eenen inventaris distinctelijck sal ghemaeckt worden by onse Advocaten van 'tgemeē/ de welcke sullen ghehouden zijn wel te letten/ende met de hooghste diligentie te verhoeden/datter gheen fraude noch t'minste bedroch ghepleecht en worde by de ghene die van de voorsz. Advocaten hier over eenighen last ghegheven sal worden / ende sullen daer naer vonnisse gheven/ ende decideren alle de verschillen / controversien ende swaricheyden die over sulcx rijsen mochten / door wat oorsaecke oft accident 'tselve ghebeuren konde / midts voor behoudende alle d'appellatien hier van/ die allegader sullen komen voor den Raedt oft Collegyen t'welck van desen Raed hier over sal ghestelt worden.

Dese jeghenwoordighe Sententie sal worden ghepubliceert in d'eerste vergaderinghe van den grooten Raedt/ende op de Trappē van Sint Marco, ende op de Brugghe van Rialto, ende alle Jaere op den eersten Sondagh in de Vasten afghelesen/ ghedurende sijn leven/door eenen Advocaet van t'ghemeene in den selven grooten Raedt / ende door openbaren druck aen alle ende yeghelijcken kondt ghedaen.

Ick hebbe hier boven in dit selfde Boeck pag. 417. in het corte aen-gheroert het oordeel des Nationaelen Synodi, over Conradum Vorstiū, ende over sijne leere/maer also ick nae der hand volcomender bericht daer van becomen hebbe/soo hebbe ick goet gevonden het selfde hier by te voeghen / sijnde de eyghene woorden des Synodi, den Heeren Staten van Holland ende West-Friesland schriftelijck over-ghelevert.

Oordeel des Nationalen Synodi over de Theologie ende leere Conradi Vorstij.

Also het dē Doorluchtichsten ende Hoogh-mogenden H. Staten Generael/ belieft heeft / door hare Wel-ghebozene / Edele/ Erentfeste Ghecōmitteerde/desen Synodo te belasten dat de selve summierlijck haer oordeel soude gheven van de Theologie ofte Leere Conradi Vorstij, Doctoor der H. Theologie, soo die in sijne schriften is voorghestelt: ende met eenen verklaren/of de selve in de Ghereformeerde Kercken ende Schoolen met vrucht ende stichtinghe heylsamelijck gheleert / ofte in de selve godvruchtelijck geduldet mach werden: SOO IST, dat dese eerwaerdige Synodus, alles in de vreese des Heeren wel overwoghen ende ondersocht hebbēde/met eendrachtige stemmen heeft verklaert/ende verklaert by desen/ dat de voornoemde Conradus Vorstius in sijne laetste schriften/ insonderheydt in sijn Tractaet van Godt, ende de eyghenschappen desselven, behalven dat hy voorstaet ende verdedight de doolingen vande vijf articulen der Remonstranten die in desen Synodo verworpen zijn / niet alleen van een ofte twee articulen der Gereformeerde Religie/maer van de meeste hooftstucken der selver / als van de Dryvuldicheydt der Persoonen int Goddelijcke wesen; van de Eenvoudicheydt, Oneyndicheydt, Onmercklijckheydt, VVesentlijcke over-al-teghenwoordicheydt, Alwetenheydt, Almachticheydt, VVijsheyt ende Onveranderlijckheyt des Goddelijcken wesens: van de Scheppinge, van de Voorsienicheydt Gods, van de Personele vereeniginghe der twee Naturen in Christo, vande volle ende volmaeckte ghenoechdoeninghe Christi voor onse sonden, van de Rechtvaerdich-makinghe des menschen voor Godt door het gheloove : ende vele andere meer/die soo van den Grootmachtichsten Coningh van Groot Brittanniē/als van eenighe Theologanten openbaerlijck aenghewesen zijn / eensdeels vele dinghen in twijffel treckt / waer van alle de Ghereformeerde Kercken nu al over langhe uyt den woorde Godes de seeckere ende gedetermineerde waerheydt hebben ghehadt ende beleden; anders-deels oock seer vele dinghen uyt-druckelijck drijft / plat uytgaende teghen de Goddelijcke waerheyt in de Heylighe Schrifture gheopenbaert/ ende teghen belydenissen van alle de Ghereformeerde Kercken/ de eere Godes vyantlijck/der Godtvruchticheydt ende salicheydt der menschen schadelijck / ende met de Gods-lasteringhen diens heyloosen Socini, ofte gantsch over een-komende/ ofte de selve seer na-by-komende. Ja/oock de voornaemste argumenten/ die soo van de eerwaerdighe oudtheydt / als nieuwe ghereformeerde Leeraers voor de rechtsinnighe Leere / ende insonderheydt voor de eeuwighe Godtheyt onses Heeren Jesu Christi uyt den woorde Godts recht aenghetrocken/ende gebruyckt zijn/ door-

1619.

gaens seer periculeuselÿck hare kracht soeckt te benemen/sonder eenighe andere/ waer door de leere der waerheydt beter mochte bevesticht werden / in de plaetse te stellen: Ende Sophisterijen, waer door de waerheyet inghewickelt werdt / met alle wlÿt voorstelt/ende wÿtlopich ofte met ve-ke moeyten drÿft/ sonder eenighsins te ko-men tot beantwoordinghe vande selve/ maer die in haer gheheel latende/ op datse in de ghemoeden van die ghene / die sÿne schriften lesen / souden blÿven hanghen. Alsoo dat het claerlÿck blÿckt / dat hy li-stichlÿck eenen wech heeft willen banen/ om de godloose ketterÿen van Socino en-de andere al heymelÿck in te planten/ ende onder een schÿn van ondersoecken het werck van bedrieghen met ernst te vorde-ren. Dat hy oock tot noch toe te vergeefs ghepoocht heeft alle dese dingen met ver-scheyden ongherymde distinctien/ frivole excusen/arme uytvluchten/eñ bedriechlÿc-ke glimpen te bedecken ende te verschoo-nen. Ende dat derhalven / niet alleen dese sÿne ongebonden licentie / van soo los en-de onseeckerlÿck van de voornaemste hooftstucken der Christelÿcker Religie te disputeren/ende dese slibberighe/ twÿffel-achtighe ende gheschroefde maniere van leeren/de Kercke Godes schadelÿck/ met sulcke Heylighe ende Hooge saecken geen-sins over een-komstich / ende een recht-ghevoelend' Leeraer gantsch onbetame-lÿck is: maer dat insonderheydt sÿne leere van seer vele hooghwichtighe leer-poinc-ten/als met het woordt Gods ende de be-lÿdenissen der Ghereformeerde Kercken strydich / godloos / gods-lasterlÿck / ende de Goddelicke Majesteyt ende waerheyt op vele manieren onteerende; in de Ghe-reformeerde Kercken eñ Schoolen geen-sins is te dulden / maer t'eenemael met versoyinghe uyt de selve te verbannen en-de uyt te roepen. Ende soo veel aengaet de Persoone Conradi Vorstij selve / also hy tot noch toe van sÿne doolingen in't min-ste niet heeft afgelaten / maer alle verma-ningen ende oordeels van Ghereformeer-de Princen / Leeraers / Academien ende Kercken hertneckelÿck heeft veracht; en-de de ergernisse die hy met sÿne schriften verweckt heeft / niet gesocht heeft behoor-lÿcken te repareren; Soo verklaert de voorsz. Synodus, dat hy het ampt ende de Name eenes recht-ghevoelenden Profes-soors ofte Doctoors in de Ghereformeer-de Kercken gantsch niet waerdich en is. Ten laesten bidt dese Synodus gantsch ernstelÿck de Doorluchtichste eñ Hoogh-moghende Heeren Staten Generael / dat haer ghelieve dese ergernisse door hare au-thoriteyt uyt de Ghereformeerde Kerckē in tÿts wech te nemen / ende met eenen te besorgen / dat de Nederlantsche Kerc-ken niet langher met dese schandt-vlecke/ ende andere diergelÿcke ketterÿen ende gods-lasterlÿcke leeringen besmettet wer-den; ende tot dien eynde de schriften deses Vorstij. ende dierghelÿcken / soo seer als doenlÿck/mogen werden ghesupprimeert. Bidt oock God almachtich/dat hy de Ne-derlandtsche Gereformeerde Kercken te-ghens soodanighe godloose Ketterÿen/ twisten ende verwerringhen daer uyt ghesprooten/in vrede ende belÿdenisse van de rechtsinnige leere meer en meer behou-de ende bewestighe: ende dat hy Conradum Vorstium, ende alle die met hem doolen/ goedertierentlÿck verlichte / ende tot den wegh der waerheyt ende des vredes we-der-roepe; op dat de Kercke haer liever over de bekeeringhe / als beschaminghe vande selve / mach verblÿden.

Besloten ende uyt-ghesproocken in den Synodo Nationali tot Dordrecht / den vier-den Mey 1619. 'twelcke wy betuyghen/ Iohannes Bogermannus, Præses Synodi: Iacobus Rolandus, Assessor: Hermannus Faukelius, Assessor Præsidis: Sebastianus Damman, Synodi Scriba: Festus Hommius, Synodi Scriba.

Hier op hebben hare Hooch-moghende dese hier volgende Resolutye ghenomen.

Resolutie van de Heeren Staten van Hollāt ende West-Vrieslandt op het voorverhaelde Oordeel des Nationalen Synodi.

DE Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt/ in heure Ed. Mo. vergade-ringe ghesien hebbende de sententie by die vanden Synode Nationael tot Dordrecht uyt-ghesprooc-ken / jeghens den Persoon / Gheschriften ende Boucken van Conradus Vorstius, Doctoor der H. Theologie / ende op de selve ende des selfs sake rÿpelÿcken ge-leth; Hebben naer gehouden deliberatie verstaen ende gheresolveert/ dat nae dien den selven ware aengenomen in particu-lieren dienste van de Universiteyt tot Leyden / heure Ed. Mo. daerom toe-quam in sÿne saecken te statueren 'tghene behoorde: Doende sulcx 'tselve / ontslaen

den

1619.

den voornoemden Conradus Vorstius van syne diensten inde voorsz. Universiteyt/ segghen hem op syne Weddens inde selve: Ende soo bevonden wert syne verblyven in desen Lande/den Staet ende Kercke te wesen schadelyck / ontsegghen hem den Lande van Hollant ende West-Vrieslant/ Ordonneren hem binnen ses Weecke daer uyt te vertreckẽ/sonder daer inne wederõ te mogen komen/op peyne van arbitralicken / ende als Perturbateur vande ghemeene ruste te worden ghestraft; Vougende hem niet te min toe tot synen vertrecke/'thalf Iaer gagie daer in hy is getreden : ende lasten dat hy by speciael aenschryvens van desen sal worden verwitticht/met expres bevel dat hy hem hier na regulere. Ghedaen inden Haghe / den xxvij^en. Julij 1619.

Ter Ordonnantie vande Staten van Hollant ende VVest-Vrieslant.

Ende was onderteeckent/

A. Duyck.

Verbintenisse by eenighe Remonstrantsche Predicanten ghemaeckt binnen Rotterdam.

TErwylen de Synodus Nationalis noch ghehouden wierdt / ende de Remonstranten wt verscheydene voor-geloopene hand-lyngen vermoedden ende vreesden dat sy in het ongelyck souden ghestelt worden/ Soo hebben sy om hare saecken in staet te houden/oock om de selfde/ware het haer moghelick/ te bevoorderen ende te doen aenwassẽ/ Goet ghevonden wt te schryven eenen Anti-Synodum ofte Teghen-Synodum, den welcken sy souden houden binnen Rotterdam, gelyc sy oock ghedaen hebben/beghinnende den vyfden Martij stylo novo, deses Iaers 1619. Alwaer sy een Ligue ofte Verbintenissen beraemt hebben/de welcke sy aen de kercken gesonden hebben.

T'Verhandelde in dese Teghen-Synodo, is den Heeren Staeten ende den Heeren des Hoves van Holland ende West-Friesland in handen ghecomen / die het selfde in openbaren druck hebben aen den dach gegeven / so als hier volght.

1619.

Acten van t'geseci-gneerde binnen Rotterdam, den 5. Martij st. n. Anno 1619.

ALsoo eenige Kercken-dienaers/Ouderlinghen ende Diaconen van verscheydene Kercken hier te Lande/ diemẽ Remonstranten oft Remonstrants-gesinde noemt / bemerckten ende daghelicx bevonden / dat de Contra-Remonstranten meer ende meer afweeckẽ beyde van Gods heylighe Waerheyt / ende alle Christelicke ordre/liefde/ vrede ende bescheydenheyt tegen de Remonstranten ende hare Gemeynten/ dryvende niet alleen verscheydene grove / lasterlicke/ eñ der godsalicheydt schadelicke opinien in 'tstuck van de Predestinatie met den aenkleve van diẽ/die sy inde Haeghsche Conferentie ofte gantsch niet/ oft seer bedecktelicken hadden voorghestelt: Maer willende daer-en-boven noch haer gevoelen den Remonstranten opdringhen/als noot-sakelick/ om alsoo gheloofd ende gheleert te moeten werden / immers sonder eenighe teghen-spraecke en desen te willen lyden/ hoe moderaet ende discretelick de selfde mochte gheschieden. Dat oock de anthoriteyt van menschelicke schriften/ te weten Catechismus ende Confessie by henluyden sulcx is/ datse gheuoechsaem geacht werden als tweede regulen des Gheloofs/ende niet veel min als Gods woordt selve/ blyckende by verscheyden prouven daer van by de Remonstranten voor desen ghegheven:ende sy tot voort-plantinghe van dese ende vele meer andere schadelicke opinien/ (waer van wy eenighe hier nae als de principaelste verhalen sullen) den Overheyden oock soecken in te planten het ongoddelicke en Ziel-verderffelicke ghevoelen van Concientie-dwangh/ende het straffen/alwaert ook metter dood/der gener die by hare Kerckẽ voor Ketters oft Perturbateurs/van haren Kercken-vrede verklaert ende veroordeelt zyn/sonder dat noch soo vele ende langhduyrighe onderrechtinghen tot kennisse der Waerheydt / die na de godsalicheydt is/ noch soo menichfuldighe ernstighe vermaninghen tot vrede ende onderlinghe verdraechsaemheydt / nu vele Iaren herwaerts aen hun ghedaen / noch oock selfs de solemnele Resoluten der Hooghe Overheyden tot dien eynde verscheyde-maelen ghenomen ende ghearresteert /yet by hun hebben moghen ghelden: maer in teghen-deel dat sy van quaet tot argher gaende / soo

verde

verde zyn gheprocedeert / datse de Ghere-
formeerde Kercke hier te Lande tot een
openbare droevige ende ergerlicke scheu-
ringhe ghebracht hebben / oprechtende
deur tgantsche Lant afgesonderde Kerc-
ken/ Consistorien/ Classé/ ende andere ver-
gaderinghen/ teghen alle ordre inde Ghe-
reformeerde Kercke hier te Lande aenge-
nomen/ verstoorende daer en tegen alom-
me daer sy konnen ofte moghen de vreed-
same Ghemeynte der Remonstranten/ soo
verde/ dat sy eerst neffens de selve inghe-
komen zynde tot de publicque Tempelen/
daer naer haest de selve alleene inhouden
met openbare ghewelt / ende de Remon-
stranten daer uyt stooten/ beroovende de
selve van heure trouwe Harderen : ende
voorts selve niet toe-latende eenighe pub-
lycke vergaderingen ende exercitien van
haren Gods-dienst in Steden ende Dor-
pen: Waer uyt dan anders niet te wachtē
en is/ dan een totale ruyne ende verstroy-
inghe van soo vele tot noch toe bloeyende
ende treffelycke Ghemeynten : Alles stry-
dende teghens de vryheydt der Conscien-
tie ende onses Vaderlandts / in 'twelcke
verscheyden andere secten / jae Joden
selfs/ de vryheydt van s. danighe vergade-
ringhen werdt toeghelaten/ ende dat dan
noch alles onverwacht het oordeel der
Ghereeformeerde Kercke / dewelcke tot
noch toe t'ghevoelen der Remonstranten
noyt onlydelick heeft verklaert: Ja selfs
met het oordeel des Synodi Nationalis,
t'welck by hare Ho. Mo. is te samen ge-
roepen / om de swaricheyden uyt de vyf
controverse poincten resulterende/ tot ru-
ste vande Kercken opt gevouchlyckste ne-
der te legghen/ ende om de waerheyt van
de Leere te verhandelē/ ende te ondersoec-
ken aen Godts woordt/ ende daer op dan
hare Ho. Mo. dispositie te verwachten.
Daer teghen de Contra-Remonstranten
alvooren sommighe vande Remonstran-
ten recht voor 'taengaen/ andere selfs ge-
duerende de vergaderinghe des Synodi Na-
tionalis voorsz. van hare diensten hebben
ghesuspendeert/ ofte finalick gedeporteert/
ende nu de saecke soo verde ghebracht/ dat
gheen Kercke der Remonstranten en is/
die niet eenighe afbreucke in hare Die-
naers en hebben gheleden/ of seer na by is
om te lyden: Oock soo verre dat men eeni-
ghe Contra-Remonstrants-gesinde/ doch
met den Remonstranten vrede-houdende
Dienaers/ jae selfs mede gantsche Kerc-
ken-Raden niet en spaert/ maer affset ende
degradeert van hare diensten : Dat oock
sulcx is de ghesteltenisse des Synodi Natio-
nalis, als bestaende uyt loutere Contra-Re-
monstranten/ ende onder den selven uyt de
bitterste ende ghepassioneerste/ die alreede
hen allenthalven als formele partyen ver-
klaert ende vertoont hebben: ghelyck oock
eenighe vande uytheemsche Doctoren met
hare heftighe ende gantsch partydighe
Oratien (die billick als soo veel condem-
natien te houden zyn) tegens 'tghevoelen
der Remonstranten ghedaen / sonder dat
de geciteerde Broeders vander Remon-
stranten zyde/ daer op in't minste gehoort/
ofte tot haer defentie toegelaten werden/
niet jegenstaende sy sulcx wel ernstelicken
versocht ende gheprcsentecrt hebben: Dat
derhalvē van den Synodus Nationael voorsz
niet te verwachten en is die vrucht / ende
dat eynde / waer toe die selve by hare Ho.
Mo. is aengeleydt : maer in tegen-deel/
nae alle apparentie meer onruste / scheu-
ringe / slavernie inde conscientie / styvin-
ghe van dwalingen / ende justificatie/ mo-
ghelyck oock vermeerderinge van soo vele
ongoddelicke proceduren die teghens de
Remonstranten tot noch toe geplecht zyn/
ende noch daghelycx gepleecht worden.
SOO IST, dat de Kercken-dienaers /
Ouderlinghen ende Diaconen voorsz / om
hier teghen soo veel in haer is/ behoorlyc-
ker wyse te voorsien/ ende de Kercken en-
de Litmaten van de Gemeenten der Re-
monstranten / soo veel moghelyck is / by
de suyvere Leere der waerheydt/ die na de
godsalicheyt is / te behouden / ende voor
sodanige uyterste ruyne ende verstoringe/
als de Contra Remonstranten teghens de
selve voor hebben / te behoeden : oock de
selve aen malkanderen in onderlinghe vre-
de ende eenicheyt/ sonder de welcke sy niet
bestaen en konnen / vast te verbinden/
goedt ende noodich bevonden hebben/ in-
den Name des Heeren by den anderen te
komen op den vyfden Martij Anno 1619.
binnen Rotterdam, ende aldaer op alles ry-
pelick te letten/ te adviseren/ ende sodanige
voorslagen te doen / als sy ter saecke dien-
stich ende nodich sullen achten: Mits daer
van rapport te sullen doen aen hare mede-
Dienaren/ Kercken ende Kercken-Raden
na discretie: doch 'tadvys van de andere
Kercken der Remonstranten of hares ge-
finden daer op te hooren / voor ende aleer
dat yet van alles wat volght/ voor ghere-
solveert

solveert of arresteert werde ghehouden.

I.

Ende voor eerst / soo verklaren de Kercken-dienaers / Ouderlinghen ende Diaconen voorsz / gheen ander regel noch richt-snoer des gheloofs / waer aen de gesontheyt ende waerheyt van alle Leeringen moet beproeft worden / te kennen / dan alleen de H. Schrifture des Ouden ende Nieuwen Testaments.

II.

Volghens dien / dat niemandt aen eenighe Menschelijcke schriften of Formulieren verbonden en is / of behoort te worden / verder / dan voor soo veel mette Heylighe Schriftuyr accorderen: Ende dat derhalven de selve altydt examinabel zijn ende blijven: oock soo verre / dat het een keure van gheen Kercken noch Synode en staet d'selve Schriften te laté aen Godts woort examineren / of niet: maer dat sy in gelegener tydt ende plaetse nae behooren moeten gheexamineert worden / dat is / een yeder vry ghestelt worden / sijne bedenckinge die hy over / of teghen d'selve heeft / voort te brenghen / te debatteren / ende voort te staen / sonder dat hy daerom eenichsins werde beswaert / ofte ghehouden zy hem selven eenigher Menschen oordeel vorder te onderworpen / dan nae dat hy selver gevoelen sal: dat hy oordeele na Gods Heylich woordt / waer aen oock de Rechters haer selven alleen in actu Iudicij, sullen verbonden houden.

III.

Waer uyt / ghelijck als oock schijnelick blijckt / hoe verde dat wy in desen grondt van de leere vant Pausdom verschillen: Soo verklaren ende protesteren wy oock voor God ende sijne Ghemeynte / dat wy 't Pausdom voorsz / noch directelijck noch te indirectelick soecken in te voeren oft handthaven / ende datmen ons met sodanighe nastropinghen de hoochste injurie aendoet.

IIII.

Ende wat aengaet de geschillen tusschē de Remonstranten ende Contra-Remonstranten uytstaende / nopende de goddelicke Predestinatie met den aencleven van dien: Daer over verklaren de Broeders eendrachtelicken / het ghevoelen der Remonstranten / sulcx 'tselve inde vijf articulen begrepen / ende by de selve verdeedicht is / te houden voor schriftmatich ende noodich om inde Christelicke Gemeente gheleert te worden: ghelijck sy het contrarie ghevoelen der Contra Remonstranten in desen houden voor onschriftmatich / onstichtelick / strydich tegens die eere Gods / ende de godsalicheyt nadeelich / ende daeromme oock sorghgelijck / ende uyt hare nature schadelick om gheleert te worden.

V.

De proceduyren die de Remonstranten int ghemeyn / ende int bysonder by de gheciteerde Broeders voor de Synode ghesonden / tot voorstant van haer ghevoelen / 'twelck oock het onse is / houden sy voor goedt ende litimatich voor soo veel als hun de selve bekent zijn.

VI.

Daer en teghen en konnen sy den Synodum Nationalem tot Dordrecht / in sulcker ghestalte als nu d'selve bestaet / voor geen bequaem Rechter erkennen / over de gheschillen tusschen de Remonstranten ende Contra-Remonstranten uyt staende / ofte oock over eenige saecke der Remonstranten / daerom sy oock van deser uren aen alle Sententien / die tot condemnatie oft eenich naedeel der Remonstranten / 't zy in leere of ordre / mochten ghevelt worden: oock alle Ordonnantien ende Statuten by de Synodus voorsz te ramen oft arresteren / voor soo vele als sy het werck des Synodi moghen zijn / voor nul ende van geener waerden verklaren.

VII.

Souden oock tot den Contra Remonstranten of haer Gemeenten niet konnen met goeder conscientie weder-keeren / voor ende aleer dat nessens de reparatie van hare ongoddelicke proceduyren / tot scheuringhe ende verstooringhe vande Kercke der Remonstranten aengewent: oock dese navolgende leer-poincten by henluyden openlicken sullen zijn ghecondenneert ende ghebetert.

I.

Dat God absolutelick eenighe Menschen buyten Christum ter salicheyt verordineert heeft, ende andere ter verdoemenisse, sonder oorsaecke

oorsaecke daer toe te nemen uyt des Menschen eyghen werckelicke of dadelicke sonde, met alles wat uyt dese absolute ordonnantie nootwendelicke vloeyt tot nae deel van de godsalicheyt, ende voetsel van godloosheyt: waer van breeder deductie sal ghedaen worden in de justificatie van de welcke hier nae gesproken werdt.

II.

Dat de Catechismus, Confessie oft eenigh Menschelick schrift vā sulcker auctoriteyt zijn, dat de Revisie oft examen vande selve aen Gods woordt niet notelick en moet ghedaen worden, ter behoorlicker tijdt ende plaetse, selfs wanneer Kercken-dienaeren ende Kercken sulcx versoecken, oft Overicheden bevelen, ten zy dan, dat sulcx de Synode oft Kercke goedt vinde: Oock datmen de selve sal onderschrijven om daer door niet alleen de eenicheydt, maer oock de ghesontheydt in de leere te betuyghen.

III.

Noch dat de Overheyt vermach, ende oock behoort (soo eenighe Contra-Remonstranten hier te Lande drijven) hare Onderdanen met uytterlicke of lichamelicke macht ende straffe van boete, ghevanckenisse, ballingschap, jae de doot selfs te dwinghen in saecke des gheloofs, die onder den Christenen gedisputeert worden, het zy om haer yet te doen swijghen, of belijden teghen haer ghemoet, het zy om eenige middelen haer te doen aengaen ende ghebruycken, die in de ooghen van de Overicheyt dienstich zijn, om tot kennisse der waerheyt te kommen, of andere middelen die den Onderdanen noodich houden ter godtsdiensticheyt nae te laten: het zy om yet in't stuck van de Religie tegens hare conscientien te doen of te laten: Behoudens niet te min dat wy verstaen, dat de Overheydt machtich is, ende behoort alle onghebondenheyt ende alles wat uyt hem selven tot beroerte van de Politie streckende is, te weeren.

IIII.

Dat alle sorge ende poogen des menschen ende alles wat voort gheloove gaet, niet alleen niet proffijtelick, maer oock den mensche schadelick is.

V.

Dat de Mensche gherechtvaerdicht wort als hy noch goddeloos is: ende dat alsoo de vergevinge der sonden gaet voor de bekeeringhe.

VI.

Dat de mensche waerlick weder gheboren is, die maer een lust ende gheneghentheyt heeft tot yet goedts, sonder nochtans te doen het goedt dat hy wil, ende geneghen blijvende steets tot alle boosheydt.

VII.

Dat de Herborene mensche met de hulpe des Geestes, die hy van God ontfangen heeft, niet meer goedts doen en kan dan hy doet, noch meer quaets laten dan hy laet.

VIII.

Sullen oock voorts de Contra-Remonstranten ghehouden zijn te condemneren/ de thien Gheldersche positien / niet alleen in't gros / ende soo die in ordre van woorden ende syllaben / alle aen malkanderen hanghen: maer oock stuck voor stuck elck artyckel op hem selven / alles in oprechticheydt sonder eenighe raptie/dubbelsinnicheyt/of andere mentale bedenckinghe/ dan de woorden uyterlick / ende rechtsinnelick mede-brenghen.

IX.

In welcke hare ghemeene Christelicke saecke / de Broeders belooft hebben/ ende belooven mits desen / malkanderen ghetrou te blyven / ende met raet ende daet/ in de vreese Gods de handt te bieden nae vermoghen/in alles wat ter oorsaecke van desen hare gemeyne saecke / d'een of d'ander mochte overkomen.

X.

Oock de vergaderinghen die tot voorstant eñ voortplantinge vande selve sake mochten gheleydt oft beschreven worden/ by den ghenen die daer toe van weghen het ghemeene Corpus der Remonstranten sullen gelast zyn / naerstelicken ende ghetrouwelicken waer te nemen / ende te helpen delibereren/resolveren &c. sulcx als de saecke vereysschen sal / ende in conscientie sal bevonden worden te behooren.

XI.

Wort goedt bevonden / dat elck Predicant voor eerst sal blyven by syne Kerke/ tot dat de noot wiss linge vereyschte / oft dat eenige waren sonder dienst / diemen elders konde gebruycken/ daer in dat elck een hem selven sal onderworpen het oordeel van de ghemeyne Broederschap/ ofte der

1619.

der ghener die daer toe sullen gemachticht zijn.

XII.

De onkosten nodich tot onderhoudinge van de ghedepoorteerde Kercken-dienaren ende anders / tot vorderinghe van de saken der Remonstranten/int gemeyn gesamentlicken te helpen draghen / op de voet daer toe onder ons te ramen.

XIII.

Verklaren voorts gheresolveert te zijn/ door Godes ghenade/de vryheyt van hare vergaderinghen ende Gods-diensten te ghebruycken/sonder haer selven daer van te laten ophouden/of afkeerē/ nochte door aenbiedinghe van gaige/noch van vrede/ noch door periculen / noch door Placcaten of Ordonnantien ter contrarie gemaeckt ofte te maecken/ noch door eenige wereltlijcke consideratiē/so lange tot dat de Cōtra-Remonstranten de afschouwelicke poincten voorsz/sullen ghecondemneert/ende hare onchristelicke proceduyren gebetert hebben/of elcx conscientie hem anders sal ghebieden te doen.

XIIII.

Hopende de vergaderinghen/ende exercitie van Gods-dienst te pleghen / het zy publijck/ghelijck als de Mennoniten ende Martinisten hier te Lande doen / het zy heymelick: is goedt ghevonden/ Dat daer men de Remonstranten gheenighe van hare Kercken-dienaers/ende inde publijcke Tempelen laet/of oock een/of weynige/ alleen/die de Ghemeynte niet machtich en zijn ten vollen te bedienen / dat sy aldaer haer selven sullen behelpen met openbaer voor-lesen ende heymelick predicken : als oock met neerstige visitatie ende aensprake vande Gemeynte/ allesints arbeydende om de selve vande vergaderinghe der Contra-Remonstranten af te houden/ ter tijd toe/dat over al/ off immers seer na by over al/ de Remonstranten gantschelijck uyte openbare Tempelen sullen verworpē zijn. In welcken ghevalle de Broeders van meeninghe zijn/hare vergaderinghen ende predicatien te beghinnen de selve by de Martinisten ende Mennoniten worden ghehouden:ende dat op den voet die alsdan sal worden beraemt :

XV.

Is mede goedt ghevonden/ datter een justificatie van dit ons doen sal worden ghestelt/tot welcken eynde een yeder van dese vergaderinghe heeft aenghenomen de Historie vande quade proceduyren tot suspensie / depoortement &c. der Remonstranten inde respective Provintien ende Classen aengheleyt/ toe te senden/ den genen die met het stellen vande selve Justificatie belast is. Van gelijcken sal een Remonstrantie aen hare Ho. Mo. ghestelt worden/ op de welcke aengewesen werde de onbillickheyt van sodanighe Placcaten/door de welcke dat alreede de Remonstranten hare vergaderinghe ende Godsdienst verboden is/ of noch soude moghen verboden worden. Sal oock een schrift ghemaeckt worden aen de uytheemsche Theologanten op de Synode Nationael/ daer in men de proceduyren van verscheyden Provinciale Synoden ende hare Gedeputeerden &c. verhalen sal : Ende versoecken dat sy de selve proceduyren tot naedeel der Remonstranten/met haer advijs niet en willen sterckē/ noch approberen:maer liever voor de vryheyt/ ende tot behoudenisse van so vele / ende treffelicke Kercken ende Kercken-dienaren hier te Lande/intercederen by hare Ho. Mo. by syn Excell. &c.

XVI.

Alles aldus inde vergaderinghe der Broederen voorsz/voor-geslagen/ gedelibereert ende geadviseert met expresse bedinge/dat niemant onder pretext van dese onse Societeyt of vryheyt van Religie/ die wy meynen te gebruycken/ hem selven sal verstouten / tot aenrechtinge van beroerten inde Politie : maer dat wy alle/ ende een yeder van ons / hem selven ghedraghen sal als een goedt Ondersaet toebehoort:Ghevende God dat Gods is/ende de Overicheydt dat haer toekomt. Tot welcken eynde oock de Kercken-dienaers hare Toehoorderen de schuldige ghehoorsaemheydt teghen hare Overheden/ in alles wat niet teghen Godt / nochte de conscientie strijdt / neerstelick sullen inscherpen.

XVII.

Ende alsoo gheene Broeders noch uyt Gelderlandt / noch van Over-Yssel hier tegenwoordich zijn / salmen hun Copye vant ghebesoingneerde toe senden / ende daer op oock haer advijs vernemen ende over-senden.

Zijn

XVIII.

Zijn oock twee uyt den Broederen be-
last / de Justificatie ende Remonstrantie
vooren gemelt/ alomme te draghen aen de
Kercken ende Kercken-dienaren/om haer
advijs daer op te verstaen / ende over
te schicken aende ghene die mettet stellen
belast zijn.

XIX.

Alle de Advijsen van de Remonstran-
ten / aende welcke dese besoingne sal ghe-
rapporteert worden / salmen addresseren
ende ter handt laten komen aen D.Harbol-
dum Tombergium ter Goude/ die't selve sal
communiceren mette geciteerde Broeders
voor de Synode / ende die wedercomme
met andere na heur discretie : ende so daer
eenigh verschil valt in de advijsen / sullen
de selve arbeyden om't selve ter neder te
leggen/ ende t'werck onverhindert ten ge-
wenschten eynde te brenghen.

XX.

Men sal terstont Coppe van dese acten
senden aen de Broeders de Remonstran-
ten tot Dordrecht / om approbatie ende
ondertepckeninghe vande selve te ver-
werven/ende oock te versoecken/dat sy de
selve elcx in hare Provincien ende Classen
respective willen recommanderen.

XXI.

Sullen oock voorts aen in elcke verga-
deringhe diemen houden sal/ eenighe be-
last worden/ om de naeste reyse wederom
de Broeders te beschrijven: Welverstaen,
de datse de poincten van beschrijvinghe
over-senden/ ende 'tghene daer op dienen
sal/sullen prepareren ende instellen ten be-
sten dat sy konnen/ om ghereet werck ter
aenstaender vergaderinghe te vinden/ en-
de de selve soo kort te maecken als moghe-
lijck sal zijn. De naeste beschrijvinghe sal
ghedaen worden door die van Leyden en-
de Rotterdam.

XXII.

Sal oock nae desen by den Broederen
een bequaem middel geraemt worden/ om
onder ons de eenicheydt in leere ende or-
dre nae Godts woordt te onderhouden.

Ende is aldus de vergaderinghe met
danckseggingheToт Godt den Heere in
vrientschap ende goede vrede gescheyden.

DE H. M. Heeren Staeten van
Holland ende West-Vrieslant/
Midtsgaders het Hof van Hol-
land dit alles ghesien ende ghe-
lesen hebbende/ Soo is ter saecke van die
by den Hove van Holland over eenighe
der ghener die in onse Synodaele vergae-
deringhe binnen Rotterdam gheweest
waren/dese sententye ghewesen/ wtghe-
sproocken/ende gheexecuteert.

Sententye by den Hove van Holland ende West-Vr.e land wtghesproocken over eenige Remonstrantsche Predicanté die in den Teghen-Synodo te Rotterdam geweest syn.

ALsoo Adriaen van den
Borre, geweest Kerc-
kendienaer vã Ley-
den: Herboldus Tom-
bergius, Kercken-die-
naer vander Goude:
Samuel Lansberghen,
Kerckẽ-dienaer van
Rotterdã VVilhelmus
Lomannus Kerckẽ die-
naer van Noortwijc Mitsgaders Iohãnes
Galen, Petrus Cupus, ende Adriaen Symonsz.
ghewesene Kercken-dienaers respective
van Schoonhoven/Wourdẽ/ ende Char-
lois/ende van heuren dienst verlaten/den
Hove van Hollandt bekent hebben / dat
sy sonder eenighe last oft consent vande
Overicheydt daer toe te hebben/met Nico-
lao Grevinckhoven , ende Carolo Rijcquert,
ghewesene Kercken-dienaers van Rot-
terdam ende Utrecht/ende insgelijcx van
heuren dienst verlaten / Theodoro Bomio,
Kercken-dienaer van Beusiehem / midts-
gaders eenighe Ouderlinghen of Diaco-
nen vandẽ Briele/Alckmaer ende Hoorn/
in Martio lestleden tot Rotterdam ee-
ne particuliere vergaderinghe hebben
ghehouden. Ende aldaer t'samen be-
raemt vele articulen daer toe streckende/
datse heur niet en souden houden aende
verklaringhe vande Synode Nationael;
datse heur ghesepareert souden houden
vande ghemeene Kercke vande Landen;
datse aparte vergaderingen souden ma-
ken ende onderhouden vande ghemeente
van heur ghevoelen : datse particuliere
contributien souden opstellen tot maintie-
nement van heure saecke/ ende tot onder-
houdt vande Leeraers van dien : datse
voorts vergaderinghen ende beschrijvin-
ghen souden maecken/ Ende geresolveert
dat alle de selve articulen ghesonden sou-
den worden in meest alle de Provintien
aende Classen ende Kercken van heure
ghesintheden/omme by de selve aengeno-
men

nisse tot onderhout van dien daer op ghemaeckt te worden: Twelck een schadelick complot is/ streckende tot turbatie vande ruste vande Landen/ende omme de Kercken ende Ghemeenten in ghestadige verdeeltheden te houden / midtsgaders oock tot groote verachtinge vande Hooge Overicheydt ende den bevelen der selver/ eñ daeromme in een wel-gestelde regieringe niet tollerabel. SOO IST, dat 't Hof met rype deliberatie van Rade / ex officio, tot ruste vande Landen ende de Gemeenten van dien/belast ende bevolen heeft/last eñ beveelt midts desen inden Name ende van weghen de Hooghe Overicheydt dat alle de selve personen ghebracht eñ met boden ghelevdt sullen worden buyten de limiten vande Landen van Holandt / Zeelandt Vrieslandt ende Vtrecht : Ende daer toe op Saterdagh toekomende sullen moeten vertrecken/sonder inde selve Landen weder te moghen komen / anders dan met voorgaende consent ende oorlof vande Heeren Staten vanden Lande ende desen Hove daer toe verkreghen/ Op peyne van als Perturbateurs vande ghemeene ruste daer over arbitralijck aenden lijve ghestraft te worden. Ghedaen inden Rade/ ende ghepronunchieert den xix. Iulij Anno 1619.

In kennisse van my Griffier.

Ende was gheteyckent/
A. Duyck.

Op de boven-verhaelde Sententye des Hofs/is daetelick ghevolght de Approbatye der Heeren Gheneraele Staeten/ So als de selfde hier volght:

[Re]solutye [va]n de Hee[re]n Gener. [St]aeten [gh]evolght [o]p de bo[ve]n-ver[ha]elde Sen[te]ntye des [H]oves van [Ho]lland.

DE Staten Gheneral der Vereenighde Nederlanden/Ghesien de Sententie van het Hof van Hollandt/daer by 't selve Hof belast ende bevolen heeft/ dat Adriaen van den Borre, gheweest Kercken-dienaer tot Leyden: Herboldus Tombergius, Kercken-dienaer van der Goude : Samuel Lansberghen, Kercken-dienaer van Rotterdam : VVilhelmus Lomannus, Kercken-dienaer van Noortwijck/ midtsgaders Ioannes à Galen, Petrus Cupus, ende Adriaen Symonsz. ghewesene Kercken-dienaren respective van Schoonhoven / Wourden ende Charlops/ghebracht ende met Boden ghelept sullen worden buyten de limiten vande Landen van Hollandt / Zeelandt/ Vrieslandt ende Vtrecht ; ende daer toe op Saterdagh/ naest-komende te moeten vertrecken : Ende met alle consideratien rypelick naer behooren gheleth hebbende opte redene vant voorsz. bevel/inde voorschreve Sententie gheinsereert: Verklaren hare Ho. Mo. dat sy verstaen/ dat de voorsz. ghenomineerde Persoonen / niet alleene en sullen werden ghelevdt en ghebracht uytte voorsz. Landẽ van Hollant/ Zeelant-Vrieslant ende Vtrecht / maer oock uyt alle de andere Vereenighde Nederlanden ende het souverain resort vande selve/sonder daer inne weder te mogen komen/ anders dan met voorgaende consent ende verlof van hare Ho. Mo. Op pene ter contrarie doende / als Perturbateurs vande ghemeene ruste/ anderen ten exemple/daer over arbitralick aenden lijve ghestraft te worden. Ghedaen ter vergaderinghe vande Hoogh-ghemelte Heeren Staten Gheneraal der Vereenighde Nederlandẽ/opten 19. Iulij, int Iaer 1619. Geparapheert S. v. Haersolte V^t. Onderstondt/

Ter Ordonnantie vande Hoogh-ghemelte Heeren Staten Generael.

Ende was onderteeckent/

C. Aerssen.

Dese Resolutye der Heeren Gheneraele Staeten is daedelick gheexecuteert. Ende syn de boven-ghenoemde Pesoonen ghebracht te VVaelwijck by andere hare Mitbroeders.

Weynich daeghen nae dat die boven-verhaelde Sententye over de ghenoemde Remonstrantsche Predicantẽ/by de Staten Gheneraal / als oock by de Staeten van Holland ende West-Friesland was ghepronuntieert ende gheexecuteert/ Soo hebben oock de Heeren Staeten s'Lands van Vtrecht dergheliycke Resolutye ghenomen ende gheexecuteert over het vertrecken ende uyt-wijsen eenigher ghewesener Predicanten binnen de Stadt van Vtrecht/de woorde harer H. M. syn dese.

DIe Staten vanden lande van Utrecht/ Op voorgaende Beschrijvinge Staetsghewijse vergadert sijnde/ gehoort hebbende de mondelinge verclaringhe op den xxij. deser ende op huyden iterativelijck in Onse vergaderinghe ghedaen by Iohannes Speenhovius, ende Rudolphus Zijll; elck in't besunder/ op't geene hemluyden in qualite/ als van alle kerckelijcke diensten ontslaghen/ ende over sulcx perticuliere personen sijnde/ by acte voorghestelt is/ als namentlijck dat sy souden willen beloven ende verclaren in goeder conscientie ende oprechtelijck / van nu aff ende voort aen haer te sullen onthouden van alle kerckelijcke diensten ende bedieninghen / ende wat daer aff dependeren magh int heymelijc ofte int openbaer / directelijck ofte indirectelijck/ zo wel in/ als buyten de Steden/ Dorpen ende plaetsen vande gheunieerde Provincien ende het resort van dien/ maer hemluyden borgherlijck in alle modestie ende stillicheydt / als particuliere ingesetenen te sullen comporteren ende draghen. Ende haer nae de bevelen vande Overicheydt reguleren/ ende de selve ghehoorsamen/ te weten elck hooft voor hooft / alse eerst de verclaringhe by den voorsz. Rudolphus Zijl met duydelijcke ende iterative woorden ende redenẽ ghedaen/ dat hy by eenighe daer toe versocht sijnde/ hem gheensins soude connen onthouden/ de selve t'onderwijsen naer de leere de welcke hy houdt ende verstaet te zijn naer de Godtalicheydt/ sonder om eenigherhande oorsaecken wille daer van te sullen desisteren / maer volcomentlijck geresolveert te sijn daer by te persisteren/ het quam hem daer van over wat het wilde. Ende daer na de spottelijcke vrage ende verclaringhe by de voorsz. Iohannes Speenhovius ghedaen / bestaende hier inne/ waeromme men hem voorhiel t'geene men noyt Papen nochte Monicken hadde gedaen/ dat hy de voorsz. acte niet conde onderteeckenen sonder te weten redenen waeromme (hoewel hem was gheseyt dat de Ho: Mo: Heeren Staten Ghenerael sulcx dienstelijck hadden ghevonden tot bevoorderinghe vande ruste van't landt) Voeghende daer by met iterative clare woorden / dat hy gheensins soude connen laten hem in particuliere vergaderinghen te vinden. Omme in de selve naer sijn conscientie te leeren ende vermanen/ Ende hem alsnoch voor Predicant van sijne Ghemeynte te houden/ niet tegenstaende hy vanden publijcquen dienst is affghezet/ met meer andere onbillicke propoosten ende onwaerheden / wesende de voorsz. antwoorden ende verclaringhen geheel conform het oproerich / schadelijck / ende pernitieux complot ende ligue enigher Arminianen by forme van Antisynode buyten consent der wettelijcke Overicheydt in Martio voorleden binnen Rotterdam vergadert ende gemaeckt / van welckers byeencompste sy luyden voor die vanden gerechte der Stadt Utrecht bekent hebben/ kennisse gehadt te hebben/ Sulcx dat uyt 'tgene voorsz. is / midtsgaders uyt alle heurluyder actien ende comportementen claerlijck blijckt dat sy luyden pertinaciter ende onbewechlijck continuerende sijn in hunne onverdraechelijcke hertneckicheyt ende ongehoorsaemheydt teghens hunne wettelijcke Overicheyt / niet anders connende strecken dan tot meerder ongerustheyt vande gemoederẽ der goede ingesetenen deser Provincie eñ Landen. Oock tot turbatie so wel vande Politie als van Religie / die sy luyden tot noch toe by alle middelen getracht hebbẽ ende noch trachtende zijn te scheydẽ van het eenstemmich ende oprecht ghevoelen van alle de ware gereformeerde kercken binnen ende buyten slants. Op alle t'welcke naer behoorlijcke ende rype deliberatie de Staten slants van Utrecht voornoemt eenpaerlic verstaen ende verclaert hebben/ Verstaen ende verclaren by desẽ/ dat de voornoemde Iohannes Speenhovius ende Rudolphus Zijll als vooren van alle kerckelijcke diensten ontslagen/ ende particuliere personen wesende: Door seeckere booden daer toe te ordonneren / sullen werden ghebracht ende gheconduiseert uyt de Stadt ende Landen van Utrecht/ Midtsgaders oock uyt crachte vande authorisatie vande Hoochghemelte Heeren Staten Ghenerael in date den xxiij. deser nieuwen stijl/ uyt de Vereenichde Nederlanden ende het souverain resort der selver / Sonder daer inne wederom te moghen comen ofte keeren / voor ende aleer ons ende de Hoochghemelte Heeren Staten Ghenerael ghenouchsaem ghebleken sal wesen/

dat sy willigh ende bereyt syn/ de voorgemelte acte (gelijck ten voorsz. daghe ghedaen hebben Henricus Cæsarius ende VVilhelmus Henrici Nieupoort, staende mede in haer gevoelen) te onderteeckenen / ende daer naer van ons ende hare Ho: Mo: daer toe speciael consent sullen hebben vercreghen. Op pene ter contrarie doende van daer over als perturbateurs vande gemeyne ruste anderen ten exempele arbitralick te sullen werden gestraft/ Gedaen t'Vtrecht den xxiiijen. July 1619. Was gheparapheert/ Dirck van Eck. Vt. Onderstont/ Ter Ordonnantie van mijne voornoemde Heeren die Staten / Ende was onderteeckent Ant.: van Hilten.

Accordeert met syne principale acte in kennisse van my

Ant: van Hilten.

Sententie van den Gerechte der Stadt Vtrecht gewesen over Carolus Rijckewaert. den 28. Iulij. 1619.

Vier daghen daer nae is oock Carolus Rijckewaert by sententie des Gherichtes binnen Vtrecht verwesen die Stadt te verlaten / de woorden dier sententie syn dese:

Alsoo Carolus Rijckewaert, ghewesene Kercken-dienaer alhier binnẽ Vtrecht voor den Gherechte der selver Stadt beleden ende bekent heeft / dat hy met Adriaen van den Borre ghewesene Kercken-dienaer van Leyden / Herboldo Tombergio Kercken-dienaer vander Goude / Samuel Lansberghen/ ende Nicolao Grevinchoven, Kercken-dienaer van Rotterdam/ VVilhelmo Lommanno Kercken-dienaer van Noortwijck/ midtsgaders eenighe gewesene Kercken-dienaren respective van Schoonhoven/ Woerden ende Charlois/ van harẽ dienst verlaten wesende / ende eenighe Ouderlinghen ofte Diaconen van Hoorn/ Alckmaer ende den Bryele/ sonder eenighe last ofte consent van de Overicheydt daer toe te hebben / in Martio lestleden tot Rotterdam eene perticuliere vergaderinghe ghehouden heeft / alwaer zy luyden beraemt hebben veele ende verscheyden Articulen/ daer toe streckende / omme henlieden vast te verbijnden / dat sy haer niet en souden houden aende verclaringhe d'welck by de Synode Nationael tot Dordrecht ghedaen soude werden / Dat sy haer ghesepareert soude houden vande ghemeene Kercken vande Landen/ Dat zy aparte vergaderinghen t'sy heymelick ofte openbaer/ souden maecken ende onderhouden van de ghemeenten van haer ghevoelen / sonder haer selven daer van te laten ophouden ofte affkeeren / noch door aenbiedinghe van gagie/ noch van vrede/ noch door periculen/ noch door Placcaten of Ordonnantien ter contrarie ghemaeckt off te maecken / dat zy perticuliere contributien souden opstellen tot maintinement van hare ghemeene saecke ende tot onderhout van de Leeraers van dien / dat zy voorts vergaderinghen ende beschrijvinghen onder malkanderen souden maecken met belofte van malkanderen inde voorseyde hare ghemeene saecke getrouw te blijven ende met raedt ende daedt de hant te bieden in alles wat ter oorsaecke van dien d'een of d'ander mochte overcomen/ Alle welcke Articulen ende d'acte daer van gheconcipieert ghesonden soude werden in meest alle de Provincien deser vereenichde Nederlanden aende Classen ende Kercken van hare ghesintheden/ omme by de selve aenghenomen/ bevesticht/ ende eene alghemeyne verbijntenisse tot onderhout van dien ghemaeckt te worden/ T'welck is een schadeliche complot ende conspiratie/ streckende tot turbatie van de ruste van de Landen / ende omme die Kercken ende ghemeenten in ghestadighe verdeyltheden te houden / midtsgaders oock tot groote verachtinghe vande respective Overicheyden ende expresse bevelen der selver aenden voornoemden Carolo Rijckewaert specialick ghedaen/ van hen te onthouden van alle Kerckendiensten ende vergaderinghen / op pene als een perturbateur van de ghemeene rust gestraft te worden / ende daeromme in een Welghestelde Republijcke niet getolereert behoort te worden / SOO IST dat die van den voornoemden Gherechte/ met rijpe deliberatie van Raede/ belast ende bevolen heeft last ende beveelt midts desen den voornoemden Carolus Rijckewaert te vertrecken uyt de Stadt Vtrecht ende vryheydt van dien / midtsgaders de heerlickheydt van Vreeswijck / anders ghenaemt de Vaert/ sonder daer inne te moghen komen dan met voorgaende consent ende oorloff van de Heeren Staten van den Lande van Vtrecht ende desen E: Gherechte/ op pene

van als een perturbateur van de ghemeene ruſte daer over arbitralicken gheſtraft te worden / actum de xxiij^en. Iulij 1619.

Den xxviij^en. Iulij 1619. Is d'voorſz. Carolus Rijckewaert voor den gherechte ontboden ende aldaer inde Raetcamer ter preſentie van de ſelven Gerechte t'ſynen aenhooren gepronunchieert d'voorſz. Sententie / midtſgaders d'acte ofte Reſolutie vande Ho : Mo : Heeren Staten Ghenerael der vereenichde Nederlanden/in date den iij^en. Auguſti 1619. ſtilo novo.

Petr: Bor.

Die boven verhaelde Sententie is by de Generale Staten niet alleen geapprobeert/maer alſoo geamplieert / dat ſy dien ghenoemden Predicant hebben verwefen wt alle de Geunieerde Provintien / blyckende by deſe hier volgende Sententie.

De Reſolutie van de H. Gener. Staeten daer op gevolght.

DIe Staeten Generael der Vereenichde Nederlanden ghesien de Sententie vanden Gerechte der Stadt Vtrecht/daer by die van't ſelve Gerechte met rype deliberatie van Rade belaſt ende bevolen hebben Carolo Rijckewaert, ghewesen Kercken-dienaer der Stadt Vtrecht / te vertrecken wt de Stadt Vtrecht / ende de Vryheydt van dien / Midtſgaders de heerlickheydt van Vreeſwijck / anders ghenaemt de Vaert/ ende met alle conſideratien rypelijck naer behooren geleth hebbende op de Redene vant voorſz. bevell inde voorſz. Sententie gheinſereert/ Verclaren hare Ho:Mo: dat zy verſtaen/dat de voorſz Carolus Rijckewaert niet alleene en ſal vertrecken wt de Stadt Vtrecht ende de Vryheydt van dien / midtſgaders de heerlickheydt van Vreeſwijck / anders ghenaemt de Vaert/ Maer oock wt alle de andere Vereenichde Nederlanden ende het Souverain resort van de ſelve/ ſonder daer inne weder te moghen commen/anders dan met voorgaende conſent ende verloff van hare Ho:Mo: / op pene ter contrarie doende als Perturbateur van de Ghemeene ruſte anderen ten exemple daer over arbitralick aen den lyve gheſtraft te worden/ Gedaen ter vergaderinghe vande Hooghghemelte Heeren Staten Ghenerael der Vereenichde Nederlanden / Op den derden Auguſti in't Iaer xvj^c. neghenthien/ ende was geparapheert Arnolt Kelfken, legher ſtondt / Ter Ordonnantie van de Hoogh gemelte Heeren Staten Generael / ende

was onderteeckent

C. Aertſen.

Aenkomſte des Cuer-Vorſtes van Ments binnen Francfort/ den 20. Iulij

HIer boven hebbe ick verhaelt/ dat Iohannes Suichardus Cuer-Vorſt van Ments / den Waeldach eenes Roomſchē Conijncks beſtemt heeft den xx. Iulij, nieuwen ſtyls/ De ſamentelicke Cuer-Vorſten/ſoo Geeſtelicke/als Werltlicke/ Oock Eerſt-Hertoge Ferdinandum, als den ſevenden Cuer-Vorſt (in aenſien dat hy Conijnck van Bohemen ghecroont was) verſoeckende tegens alſdan binnen Franckfort te verſchijnen. De Cuer-Vorſt van Ments is op den dach dien hy beſtemt hadde / verſchenen binnen Franckfort comende op den xx^en. Iulij , des voor-mid-daechs ontrent tien uren / ſeer ſtaetelick ende pompoſelick / hebbende in ſijn ghevolgh drye honderd vijf-en-dertich perſoonen / ende twee honderd ſes-en-dertich peerden.

Gheſanten des Cuer-Vorſtes van Saxen comen te Franckfort den 20 Iulij.

Des ſelfden daechs met den avond ſijn binnen Franckfort aen-ghecomen de Geſanten des Cuer-Vorſtes Hanſ-Georgiaen van Saxen, Vicaris des Ryck in den Saxenſchen Creits. VVolfgangh Graeve van Manſfelt, was het hooft ende voornaemſte deſer Legatye/ repreſenterende den Perſoon des Cuer-Vorſtes/hebbende by ſich veertich Mannen/ende veertich peerden.

Gheſanten des Phalſgraeves comen te Franckfort/ 21. Iulij.

Des anderē daechs ontrent den avond ſijn te Franckfort aen-ghecomen de Gheſanten des Cuer-Vorſtes Frederici , Phalſ-Graeven by den Rijn, Vicaris des Roomſchē Rijcx aen den Rijn / in Swaben / ende Franckē-Land. D'Overſte in deſe Legatye was Iohan-Aelbert Graeve van Solms, met drye en-twintich Raets-Heerē/Predicanten/Edel-lieden/ Doctoren/ Ende daer by een taemelick ghetal van knechten ende jonghers / oock koetſchen/ ende Rijd-peerden:

De Geſantē des Cuer-Vorſtes van Brandenburch comen binnen Franckfort dē 22. Iulij.

Den 22. Iulij ſijn de Gheſanten des Cuer-Vorſtes Hanſ-Sigiſmond van Brandenburch, binnen Franckfort ghecomen / met een gevolgh van ontrent tachtentich perſoonen

soonen/eñ drye-en-sestich paerden. Hooft deser Legatye is gheweest Ad.m Gans, Baron van Putlitz.

De Cuer-Vorst van Cuelen comt te Franckfort/ den 23. Iulij.

Den 23. Iulij, des Nae-mid-daechs ontrent drye uyren/ is Ferdinandus Cuer-Vorst van Cuelen binnen Franckfort ghecomen/ by sich hebbende vier honderd vier-en-veertich persoonen / ende twee honderd drye-en-seventich peerden. Soo vele alser boven de twee honderd waren mosten buyten de Stadt logieren/ tot dat de Wael ofte Keure des Roomschen Conijnex ghedaen was. Desen Cuer-Vorst heeft in syn gheselschap ghehadt acht Graeven/ behalven een groot ghetal van voortreffelicke Edel-lieden/ ende andere Persoonen van qualite, soo Geestelicke / als werltlicke.

De Cuer-Vorst van Trier comt binnen Francfort dē 25. Iulij.

Den 25. Iulij is Lotharius Cuer-Vorst van Trier binnen Franckfort aen-ghecomen/ hebbende in syn ghevolgh twee honderd een en vijftich persoonen / ende honderd een en-t'seventich peerden. In dit gheselschap syn gheweest vier Graeven / ende veel treffelicke Edel-lieden/ syne Vasallen.

Ferdinandus comt te Francfort/ dē 28. Iulij.

De Eerst-Hertoghe Ferdinandus, ghecroont Conijck van Hungaria ende Bohemia, is den 28. Iulij met groote magnificentye binnen Franckfort aen-ghecomen/ sterc synde drye honderd t'seventich Man/ ende twee honderd vier-en-vijftich peerden. Desen Prince heeft in syn ghevolgh ghehadt seven Graeven/ ende ses-en-twintich Barons ofte Vry-Heeren / De reste waren Raedts-Heeren / Hof-predickers/ Edel-lieden/ Mis-doenders/ knechten/ Pagyen/ Lackeyen/ Kocken/ stal-knechten/ &c.

Eer Ferdinandus wt Weenen vertrock/ soo heeft hy aldaer de beste ordre ghestelt die hy conde / laetende daer binnen synen Stadt-houder den Eerst-Hertoghe Leopoldum, Eerst-Bisschop van Passau &c. die stracx nae het vertreck des Eerst-Hertoghes Ferdinandi, de burgers van Weenen/ by verlies van lijf en goet / heeft bevolen al hare waepenen af te legghen/ ende die te brenghen in het ghemeyne Waepenhuys. Mē heeft met een goet deel des selfden nieu aen-genomene soldaeten gewaepent. Hier en boven soo heeft hy alle de ghene die harnas ende waepenen maken ofte vercoopen/ bevolen hare wynckels te sluyten/ ende de sleutelē daer van te brenghen in handen der ghener die hy daer toe ghedeputeert hadde.

De Stenden des Rijcx van Bohemen/ ghelyck ick hier boven fol. 416. ende 417. ghesept hebbe/ sustinerende dat de Eerst-Hertoghe Ferdinandus niet en behoorde als Cuer-Vorst binnen Franckfort toe-ghelaeten te worden / om redenen aldaer gheallegeert / Maer dat veel meer sulckes haer/ als Stenden des Rijcx van Bohemen/ was competerende/ Maer siende/ dat sy geen gehoor en vondē by de Geestelicke Cuer-Vorsten / jae selfs datmen hare Gesanten niet en woude laeten binnē Francfort comen. Soo syn sy vertrocken nae Hanou / ende hebben van daer aen het Collegye der Cuer-Vorsten brieven van Protestatye ghesonden / die den Ceur-Vorst van Ments syn behandicht / die oock de selfde heeft beandwort/ haer schryvende/ dewijle dat Ferdinandus was ghecroont Conijnck van Bohemen / dat hy niet weynigher en hadde cunnen doen/ dan hem als Cuer-Vorst verschrijven/ haer voorder vermaenende dat sy deshalven gheen moeyte maecken en souden/ als niet ghefondeert synde in hare petitye. So dat het hier was patience par force.

De Bohemen en willen Ferdinandum niet kennen voor Cuer-Vorst/ maer moeten.

Ferdinandus wort ghecoren Rooms Conijnck ende Keyser.

Ferdinandus Eerst-Hertoghe van Oostenrijck/ vercoren tot Conynck van Bohemen/ ende van Hungaria / by het leven des Keysers Matthiæ, ghelijck ick hier boven verhaelt hebbe / Is den neghenden Septembris stylo novo, ten overstaē van alle drye de Gheestelicke Cuer-Vorsten / ende van de Ghesanten der drye werltlicke Cuer-Vorsten / solemniter verclaert ende ghecroont Rooms Conijnck ende Keyser. By dese ceremonye en syn gheen ander Vorsten gheweest/ als de Land-Graeve van Darmstadt/ met synen Broeder ende Soonen/ doch veel Graevē/ des Paeus Nuntius, des Conijncx van Hispanyen Gesanten / den Agent van Vranckerijck Mr. de Bangey ende de Heere Fischer in den name van de Eerst-Hertoghen Albertus ende Isabella. Desen Keyser Ferdinandus wordt gehouden voor eenen Prince van goeden aert/ die gheerne hoort spreecken / ende selfs gheerne discoureert van de gemeyne Landts-saecken. Maer seer superstitieus in de Paepsche Religye / ende die sich gheheelick van des Paus Nuntius, van den Spaenschen Ambassadeur / ende de Jesuyten laet regieren.

Hier laete ick de Politijcque disputeren ende inquireren/ Wat den Landen ende Conijnckrijcken beter sy, [illegible]

nijnck te hebben,met quaede Raeden, of eenen quaeden Conijnck,met goede Raeden.

Onder andere Raedsheeren deses Keysers / is eenen Casparus Sciopptus , die (als het vier der oneenicheden in Bohemien/ Oostenrijck / Silesien / Meeren-land/ Lausnits / ende andere quartieren van Hooghe-Duytsch-Land op het hooghste brande / synen oorspronck nemende wt de Religioens-saecken) wel dapper olye in het vier gegoten heeft / schrijvende ende aen den dagh gevende een Boeck/ dwelck hy te Pavye dit jaer van 1619 heeft drucken laeten/ met desen Titel ofte opschrift:

Casparus Shioppius gheeft een Boeck aen den dach/ ghenaemt Des Heylighen crijchs Alarm-slach

CASPARI SHIOPPI CONSILIARII REGII

CLASSICVM BELLI SACRI,

Sive

Suasoria de Christiani Cæsaris erga Principes Ecclesiæ rebelles officio, deq; veris hereticorum compescendorum rationibus.

Dat is

Des Conijnclicken Raets-heers Caspari Shiopij Alarm-slach des Heylighen Chrijchs , ofte vermaninghe aen den Keyser, wat eenes Christelicken Keysers ampt sy over die Princen die Rebellen der Kercke sijn,ende de rechte middelen om de Ketters te bedwijnghen.

Corte verhalinghe in dat Boec begrepen.

Te verhaelen alles wat in dat grouwelick Boeck gheschreven staet/ is onnodich ende veel te langh / die daer lust toe heeft die kan het Boeck selfs doorlesen / ick sal hier alleen verhaelen eenighe stuckkens/ die wt dat Boeck ghenomen sijn / op dat mijne leser den Leeu wt syne clauwen ende scherpe naghelen leere kennen. Ick meyne dat dit Boeck (dwelck met enckel bloedt gheschreven is) niet alleen de Bohemen / maer alle Euangelissche Vorsten ende Princen in gheheel Duytsch-Land d'ooghen wel te deghe heeft gheopent/ haer leerende sien ende verstaen hoe het de Paus/ keyser/ Spaenjaert/ Jesuiten / ende haren Godloosen aen-hanck / met alle de Religioens-verwanten(sy sijn Coninghen / Vorsten / Princen/ of ondersaeten) souden omme springhen/ indien sy den selve konden vermeesteren / dwelck God de Heere in der eeuwicheydt niet en sal ghehenghen. Non dormit, neq; dormitat, qui custodit Israel.

Inde voor-reden deses Boecks staet aldus.

Ex præfatione Classici ad lectorem.

Al-hoe-wel ick in het wt-gheven deses Boecks,mijn besonder ooge-merck hebbe ghehadt op het beste mijns Vaderlandts (dwelck Duytsch-Land is. Eñ ick wel weet dat het verscheydene groote Princen,die ick het hebbe lesen laeten , seere behaeght. Midler wijle soo is dit oock waer,dat ick te gelijcke ghesocht hebbe anderen wt-landschen Coninckrijcken ende landen hier mede eenen goeden dienst te doen.

Op het eynde der selfder Voor-reden seyt hy:

God gheve , dat die eens tot verstant moghen comen, die hy de sorghe over het volck bevoolen heeft , ende dat sy dat gheslachte van Raedsheeren , aen een groote hooghe galghe mogen jaeghen, die met haere sachte sententien, de Ketters (die gheboorensijn tot oproer ende oneenicheydt) voeden ende styven.

In het eerste Capittel deses Boecks seyt hy.

Keyser u ampt is te zijn de hand,ende het hooft der Kercke , dat is , den Kerckelicken persoonen , spijse te gheven , ende cleeden : maer soo daer yemant is die een van beyden,dat is, of de spijse , of de cleederen de Kercke toe-behoorende,of rooft, of besit, ofte die der selfder in eenighe maniere onghelijck is doende , so en draeght ghy, hand ofte arm,alsdan het twee-snydende sweert niet te vergheefs , maer om wraecke te doen , over de volckeren, om hare Coninghen ende Princen in voet-boeyen te sluyten , ende hare Edele in braseletten ofte yseren handboeyen. Tot wat eynde doch?om haer nae een ghevanckenisse van ettelicke jaren wederom los te laeten ende in vrydom te stellen?Gheensins,want God

de Heere heeffe u ghegheven, ghy en hebse door uwe cracht in u ghewelt niet ghecreghen: maer op dat ghy het geschrevene vonnisse soudet oeffenen ende vol-trecken &c. tot dat sy met gheboghene hoofden ende halsen tot u comen, ende de voet-stappen uwer voeten aen-bidden &c. ende dat sy voor het cooper dwelck sy u hebben onthaelt, gout brenghen, ende voor yser silver, ende voor hout cooper, ende voor steenen yser, dat is te segghen, Tot dat sy van ketters wederom Catholijcke worden, ende haer den Paus onder-werpen, ende dat sy 'tghene dwelck sy door Kerck-roof hebben gherooft, ghehoopt weder-gheven met overvloedighen woecker.

Ende een weynichsken daer nae / daer hy leert hoemen sal handelen met de Steden die hare Religie veranderen / seyt hy:

Indien eene Stadt onghehoorsaem wort bevonden, ende het jock der Bisschoppen verwerpt, om een nieuwe Religie te volghen, niet aen nemende t'ghene dat de Priesters prediken ende leeren, stracks sult ghy de inwoonders dier Stadt slaen met de scherpte des sweerts, ende ghy sultse wt-roeyen, selfs hare kinderen ende sooghelinghen, ofte ghelijcker ghesschreven staet 1. Reg. 15. *Parvulum & Lactentem* de kleyne kinderen, ende suyghende kinderen, die door desen middel behouden worden, alsoo dat sy groot gheworden sijnde, niet verstrickt en worden in harer vaederen boosheydt, ende alsoo in der eeuwicheydt verlooren gaen.

Noch voorder aldaer stelt hy in den cant dese woorden.

Hoe God beveelt datmen handelen sal met de Princen, die de Religie veranderen,

Ende in den text seyt hy.

Als de Overste des volcks van Israel met de Moabiten familiaerlick hadden ghe-eten, ende hare Goden aenghebeden ende met haer exempel het volck van ghelijcken te doen geleert hadden, soo heeft God de Heere, vertoornt sijnde, tot Moses ghesproken, Neemt alle de Overste des volcx, ende hanghtse aen galghen teghen de Sonne, dat mijnen toorne af-ghewendet worde van Israel. Ios. 10,

Ende een weynichsken daer nae.

Van dusdanighe onrechtveerdighe die niet haren, maer der Kercken ende der Cloosteren acker af-mayen, moet ghy, Keyser, den buyt af-halen, dat is, Ghy moet het ghene dat de Kerckelicken persoonen is af-ghenomen, doen restitueren: Oock moet ghy haere baeck-tanden verbreken, ende haere macht, heerschappye, ende princendoemen, daer sy ghewelt mede offenen, te niete maecken.

Ende wederom daer nae spreeckt hy den Keyser aldus aen.

Wat sult ghy segghen, als Godt de Heere u sal besoecken, ende rekenschap voorderen van uwe bedienijnghe? Want ghy hebtse gheleert teghen u selven, ende hebtse onderwesen teghen u hooft op te staen. Want uwe ghelindicheydt, ende slappicheydt in het straffen der rebellẽ ende Kerckroovers, jae uwe onghebondenheydt toont haer hope van onghestraft te sullen blyven, ende dit leert haer, dat sy u hooft door een schelmsche oorloghe durven bestrijden. Tensy dan dat ghy haer tot gehoorsaemheyt brenght ende alle heerschappye ende hoochghebiet van haer neemt, soo sult ghy doen even als of ghy de schaepen beveelt in de sorghe ende trouwe der wolven.

Derhalven

Ende noch voorder.

Derhalven dan dewijle ghy selfs Lutherum houdt voor den Autheur der scheuringhe, voor eenen openbaren ende hartneckighen Ketter, jae voor eenen Duyvel in de ghedaente eenes menschen, wiens wreetheydt ende rasernye met gheen woorden ghenoechsaem en kan wt-ghedruckt worden ende de Lutersche Princen hem als eenen Prophete Godes, voor den derden Eliam, ende den tweeden Iohannes den dooper aen nemen ende houden sijne leere, ofte sijne nieuwe wt leggijnghe der Schrifture (dwelck hy roemt dat noyt nae de Apostelen erghens in de gantsche werelt en sy ghehoort nochte ghelesen) voor een Apostolissche, ende goddelicke leere sijnen volcke is aenprijsende, ende dat sy derhalven den Duyvel in Godes plaetse doen eeren ende aen-bidden, ende sy aller tyrannen, die oyt geweest sijn, wreetheydt seer verre te boven gaen: Voorwaer, ten sy dat de eere Godes u weynich ter herten gaet, ende ghy noch door de peste ende verderf der schapen, die met den dierbaren bloede Christi ghecocht zijn, beweecht en wort, soo en sult ghy gheensins toelaeten, dat het volck, dwelck God u bevoolen heeft wt ende in te leyden, van uwe † Vicarisen op den dwael-wech ghebracht sijnde, voor waerheyt leughenen sullen aen-nemen, ende den duyvel in de plaetse van God sullen eeren ende dienen.

> † Hy verstaet de Euangelissche Cuer-Vorsten/ Princen/ ende Heeren in Duytsch-Land/ principalick den Phals-Grave Vicaris des Keyserdoms.

In het gheheele tweede Capittel leert hy den Keyser dat de Protestanten Ketters syn/ verdient hebbende me de hoochste straffe ghestraft te worden / wt het Rijcke ghebannen/ en stracx ghedoodet te worden / ende dat de Catholijcken hare goederen moghen aen-tasten.

> In den kant schrijft hy. De Ketters ende scheurmaeckers moet de Keyser stracx dooden.

Dus hebt ghy Keyser, het decreet des Richters, bevelende dat ghy die alle sult dooden, die den Menschelicken Priester niet en ghehoorsaemen, en dat moet ghy stracx doen, sonder te hooren met wat argumenten dat sy haer ghevoelen bevestighen, uwe ooghe en moet haerder niet verschoonen.

Ende wederom daer nae.

Derhalven of ghy schoon noch Keyser, noch Heere der Kettersche Princen en waert, nochte eenich ghebiet over haer en hadt, nochtans de behoudenisse der Catholissche Religie in hare Provintien, ofte wt-breydinghe der selfder, ende het weder brenghen ende her-stellen der Kercken die sy verstroyt hebben, ende der Gheestelijcker goederen die sy gheconfisqueert hebben, moeten u verwecken ende scherpen haer den crijgh aen te doen, ende hare Vorstendoemen in te nemen, ende de voor u ende de uwe te behouden, daer ghy sulcken grooten vergheldijnghe van mocht crijghen, want daer en can gheenen rechtveerdigheren noch wettelickeren titel wesen om sijn goet te vermeerderen, ende sijne palen wyder wt te strecken, als door de wtbreydijnghe der Religie.

Ende daer nae.

Ghy moet Wittenbergh tot eenen steen-hoop maecken, ende met den viere verbranden, de Catholijcken moeten besitten, ende onder u ghebiet brenghen alle die gheene, die tot noch toe het uwe beseten hebben, ende het Luterdom moet te lande wt, de Predicanten ende Vorsten ghelijckelick. Hoort wat de Keyser Fridericus II. heeft gedecreteert. Indien een werelts Heere, van de Kercke versocht ende vermaent sijnde, stof is in het suyveren sijnes landts van de dwalinghen der Ketteren, soo gheven wy (nae dat onse vermaeninghe een jaer sal verloopen wesen) sijn land den Catholijcken, die nae wt-roedijnghe der Ketteren, het selfde sullen besitten, sonder eenighe teghen-spraecke.

In het

In het 3. Capittel sept hy.

Die en sijn gheensins te hooren die met sachte sententien, der Ketteren wel-stant soecken te voeden, ende u door het mom-aensicht eener valscher mede-doochsaemheydt, van u ampt te rugghe houden, maer sy sijn wijt te verstooten, als wesende schendelijcke boose menschen, ofte die plomp ende heel onverstandich zijn in het beleyt van saecken, jae men moetse myden als raesende honden ende slanghen. **Daer nae** / De Princen die in Ketterie sijn vervallen, hebben dickwils hare ondersaeten selfs, ofte oock vremde (die gheen oorsaecke van vyandschap met haer en hadden) door het in-gheven Godes, van hare regieringhe af-gheset, ende haer selven daer in ghe set.

In den tant staet. Ieroboam en heeft geensins met eenen rechtveerdighen titel het Conijnckrijcke d'welck hy rechtveerdelick vercreghen hadde, beseten, om dat hy in de Catholijcke Religye niet en is bestendich ghebleven, nochte den hoogen Priester niet en is ghehoorsaem gheweest. Derhalven soo is hy wettelick van sijne rebelle Ondersaeten van sijn Rijcke berooft ghewor den.

Cap. XIII.

Beeldet u selven in, Keyser, dat de Keyser Ottho de Groote (verlof ghecreghen hebbende om een weynichscken wt de plaetse der salighen te moghen vertrecken) by u staet, ende u raet gheeft, wat ghy nae sijne opinie dien Princen doen sult, die de Kercken hebben gheschendt, ende die tegens u, ende de Kercke rebelleren: voor seker hy sal u vermaenen, dat ghy u ampt sult doen, verrichtende het ghene dat ghy met eede te doen gheswooren hebt. Hy sal segghen, dat hy den Conijnck Bolesoden, in den crijgh ghevanghen sijnde, heeft aen een galghe doen hanghen, nerghens anders om, dan om dat hy van het een mael aenghenomene Gheloove der Roomscher Kercke trouweloosel ick was af-gheweken: Dien Keyser sal daer by voeghen, dat hy op God vertrouwende, daer niet nae ghevraeght en heeft hoe andere Conijnghen dat souden nemen ende verstaen.

Cap. XVIII.

Indien ghy, Keyser, volghende den raed van Granvelle ende andere der ghelijck, die met vleyschelicke voorsichticheydt behanghen sijn, Godes ende der Kercke vyanden niet ernstich en haet, ende soo ghy om een ydel glorigen van valsche goedertierenheydt te behaelen, ofte dat ghy u selven ende der hulpe Godes mis-trouwende, ofte dat al te veel plaetse ghevende der eergiericheydt uwer vrienden, swaricheydt maeckt om teghen de Ketters het sweert der wraecke wt te trecken, &c. Soo hebt ghy reden om te vreesen, dat het Keyser-Rijcke, dwelck van weghen de deucht, maer insonderheydt om hare godsdiensticheydt ende yver tot de Catholijcke Religie, u wen huyse gegeven is, van het selfde niet en worde ghenomen, den Ketterschen Princen meer toe-laetende als behoorlick is, op hope van het Keyser-Rijcke in u familie te behouden ende te verseker en.

Als Benhadad de Conijnck van Syrien in een slachtinghe van de Israëliten, door Godes ghenaede, overwonnen sijnde, in de Stad vluchte, doe spraeken sijne knechten tot hem, siet wy hebben ghehoort, dat de Conijnghen, des huyses Israëls barmhertighe Conijngen sijn (als of sy hadden ghesëydt nae de aengheboorene ghenaede des huyses van Oostenrijck, so en cunnen sy het niet licht in haere herten vinden, dat sy hare vyanden ende rebelle nae haere verdiensten straffen souden, maer sy willen liever in daeghelicx gevaer blyven, dan eens voor al achtijnge gheven op hare ruste) soo laet ons dan sacken om onse lendenen binden, ende stricken om onse hoofden, ende tot den Conijnck Israels wtgaen, misschien laet hy onse sielen leven, dwelck als sy ghedaen hadden, soo heeft Achab (dien het ghedocht heeft een schoon ende treffelijck werck te wesen, datmen eenen ghevanghenen Conijnck soude

1. Con. 20.

1619. verschoonen) hem niet alleen het leven gheschoncken(al-hoe-wel de ghevanghene Conijnck dit alleen badt ende begheerde) maer hy heeft hem oock daer en boven wt sich selven broederlicke gunste toe-gheseyt, ende een verbondt met hem opghericht, Maer het voor-deel dat hem sijne verkeerde barmherticheydt soude aenbrenghen, wort met dese woorden aen-ghewesen, Dit seydt de Heere, om dat ghy den man, die des doots weerdich was, wt uwe hand vry ghelaeten hebt, so sal uwe siele voor sijn siele sijn, ende u volck voor sijn volck.

Cap. XIX.

Het is u wel gheoorlooft, Keyser, een verbond te maecken met die gene die heel veer van ons gheseten sijn, ende met die van de welcke, ten aensien de groote ghelijckmaeticheyt in de Religie, geen perijckel te verwachten en is, dat wy van haer sullen verleydt worden, als met Mahumetisten, heydenen, ende Ioden: Maer gheensins met de Ketters, die onse naebueren sijn, die ons, overmits sy in meest alle de punten der Religie met ons eens sijn, lichtelick van de oude Religie tot hare nieuwicheyden, die den vleyssche aenghenaem sijn, souden verleyden, van dusdanighe is voor-seydt, datse als doornen alle gaer moeten uyt-gheroeyt worden, ende diese weeren sal, die moet sijne handen waepenen met yser, ende met houtene lancen, ende hy moetse met den viere gheheel te niete maecken. 2. Reg. 23. Derhalven dewijle haer God de Heere in uwe hand gegeven heeft, soo moet ghyse gheheelick verdelghen, ghy en sult gheen verbond met haer maecken, ende ghy en sult gheen mede-lyden met haer hebben.

Een weynichsken hier nae seyt hy.

Ghelijck wy stracks ghehoort hebben dat David van hem selven ghe prophiteert heeft segghende, des morghens sult ghyse verdelghen, alsoo moet hy u dat oock in beelden. V lieden, die Conijnghen ende Iaeghers zijt Ier. 16. 16. wort bevolen, dat ghy de cleyne vossen sult vangen, die de wijn-stocken vernielen, dat is, die de Kercken ende Cloosters verwoesten. Cant. 2.

Hier hoort ghy/Lieve Leser,**eē weynichsken van den clanck der groote** Brand-Clocke, **die** Scioppius, **eenen Raeds-Heere des Huyses van Oostenrijck ghegoten heeft/ poghende door desen alarm-slach gheheel Christen-Rijck in vier ende bloed te stellē/ toonende ende openbarende syn moordadich herte ende ghemoet over alle die gene die professye doen van de ware Ghereformeerde Religye/ jae over de cleyne ende onmondighe kinderkens. Tot dien eynde seer schendelick vervalschende/verdraeyende/eñ mis-duydende de H. Schriftuyre.**

Exemplo ab uno disce omnes.

Maer wat voordeel dat desen wreeden Raed-ghever / ende andere syns ghelijcke voor hem/hier mede het huys van Oostenrijck ghedaen hebben/dat wordt het selfde daeghelicx wel wijs / als de beste slachtveren haer worden wt-ghetrocken van weghen de tyrannye die sy over de Religions-verwanten ettelicke jaren lanck ghepleecht hebben. Immers heeft dit Boeck te deser tijt den Oostenrijckschen Princen seer groote schaede aen-ghebracht/gelijck ghenoechsaem is blijckende wt het ghene dat hier boven verhaelt is/ ende hier nae sal verhaelt worden. Want Ferdinandus **is wel gecroont Rooms koninck ende Keyser/ Maer hem syn van het hooft genomen de Croonen van** Hungaria, **ende** Bohemia, **Midtsgaeders de voor-treffelicke ende machtighe Vorstendommen van Silesien/ Morauyen/ Lausnits/selfs een groot deel van Oostenrijck.**

Maer eer ick van meer swaricheyt spreke/sal ick hier eerst gaen verhaelen de solemniteyten ende genoechtē/die te Francfort syn ghepleecht/ als Ferdinandus **aldaer is vercoren ende ghecroont Rooms Conynck.**

1619.

Corte beschrÿvÿnge der croonÿnghe Ferdinandi tot Rooms Conÿnck/ ende Keyser.

ALs te Franckfort by de aenwesende Ceur-Vorsten / ende der afwesender Ghesanten / besloten was Ferdinandum van Oostenrÿc tot eenen Roomschen Conynck ende Keyser te verkiesen / ende voorts te croonen/ Soo sÿn de Rÿcx-Steden Aken ende Nurenborgh, als by die welcke die Keyserlÿcke Croone ende andere insignia ende ornamenten des Rycx tot die crooninghe behoorende bewaert worden/ by tÿdts gheadviseert/ ende de selve op Franckfort te schicken vermaent/ende ondertusschen sÿn allerley preparatien tot die verkiesinge/ ende het Coninghlÿcke banquet/ t'welck daer by moet ghehouden worden / ghemaeckt / voornaemelick ist die Parochie ofte Bartholomeus Kercke met statelÿcke tapÿten behanghen/die stoel met flouweel becleet/den vloer met root laeckē beleght/ ende in het midden van die Kercke onder het Cruys eenen Stoel tot een sidt-plaetse voor sÿne Coninghlicke Majestept verordent / ende met schoon syden laecken becleedet: boven den selven was eenen statelÿcken Hemel ghehanghen: Voornaemelÿck is den Altaer voor het Choor / daer voor die crooninghe soude gheschieden/ verziert/ ende voor den selven eenen bedestoel voor sÿne Conÿnghlÿcke Majestept ghesett. Teghen den Middagh isser eenen Solder/tot het Ridderslaen/in die hooghte opghebouwet / ende met rood laecken behanghen / eenen stoel daer op ghestelt/ ende met schoon laecken becleedt/ ende alles ten aensienelickstén aenghestelt.

Ondertusschē sÿn oock twee keuckens/ eene tot het ossen-braeden op die plaetsen van den Roemer / die andere achter den Roemer ofte Raethuys tot het Coninghlÿcke banquet/opgeslaghen/ die springende fonteyne ghelyck eenen schoonen rotsteen toegherricht/ende voor daer aen ghemaeckt eenen swarten twee-hoofdighen Arent / met een schoone Croone verziert/ ende op beyde zÿden twee Leuwen / die des Rÿckx wapen hielden : Vorders is van ghemelte Bartholomeus Kercke aff/tot aen het Raethuys een houten brugghe gemaeckt / ende met root laecken beleght. So is oock die saele/op den Roemer/daer in dat Conÿnghlicke banquet soude ghehouden worden/ met staetelÿcke tapÿten behanghen : Daer was voor hare Coninghlÿcke Majestept een taeffel inde hooghte/ende een weynich beneden besondere taeffelen voor die aenwesende Heeren Cheur-Fursten aen beyde sÿden/ ende eene in het midden voor dien van Trier toegherricht/ ende boven met schoone Hemelen behanghen / ende die Credenssen met schoon verguldet silvergheschÿr verzieret.

1619.

Als nu die bestemde dagh ter Crooninghen/Naemlick Maendagh/ den 30. Augusti ouden / ende ix Septemb. nieuwen stÿls verscheenen was/ende ondertusschē/ Naemelick des Saeter-daeghs te vooren Lodowÿck Landtgrave tot Hassen / met syn beyde Jonghe sonen / ende Broeder/ met een statelÿck ende aensienlick gheselschap. Ende des volghenden daeghs die Ghedeputeerde der Stadt Nurenbergh/ met die Croone / ende andere Insignijs des Ryckx/aenghecomen waeren / heeft men voor eerst op ghemelden Maen-daegh/ alle die poorten der Stadt toeghehouden/ die Soldaten op die Stadts-wallen/ ende een groot aental van Borgheren in die wapenen aen verschepde plaetsen/ Maer voornaemlÿck van die behuysinghe ten Braunfels, daer sÿne Coninghlicke Majestept logiert/ ende van het Raet-huys tot aen die Bartholomeus Kercke / op beyde zÿden van die ghedachte houtene Brugghe/ verordent. Tusschen 6. eñ 7. uren hebben haer die drie Gheestelÿcke Cheur-Vorsten yder besonder in die Kercke begheven/ende aldaer haer Cheur-Vorstelÿcke habÿt affgelecht/ ende die Pontificalia weder aenghedaen/ende hare Coninghlÿcke Majestept verwacht / die welcke ontrent 8. uyren is ter Kercken ghereden / in volghender Ordre. Voor eerst sÿn voor ghegaen veel voorneemen Officieren/Raeden/Adelÿcke/ende andere Persoonen: Dien sÿn te peerde ghevolght/Lodewÿck Lant-Grave tot Hessen met twee Jonghe Heeren sÿn soonen/ ende sÿnen Broeder Landt-Grave Philips. Hier nae vÿf Heerauten/ in hare habÿten/ ende voorts die Gecommitteerde van die Cheur-Vorsten Pfalts/ Saxen/ ende Branden-borgh / met den Rÿckx-appel/sweert/ende schepter. Eyndelÿck is ghevolght sÿne Conyncklicke Mt. in Cheur-Vorstelyck habÿt/ende een Croone / ende onder eenen schoonen Hemel/die welcke boven sÿne Coninghlicke Majestept van weghen den E E. Raedt der Stadt Franckfort gedragen hebben/ Heer Daniel Stalburger , eñ Heer Ieremias Orth, sÿnde beyde Borghermeysteren/ende

Nota. Als Ferdinandus op den wech was/ rÿdende na de Kercke/ soo is het hoef-ÿser/ onder des peerts rechter voorvoet afghevallen/ tot veler verwonderÿnghe.

1619.

Heer Ian Philips, VVeiss van Limpurgh, Heer Hieronymus Steffan, Heer Iohan Steffan Schad. ende Heer Iohan Philips Orth, alle Raedts-persoonen.

Na dien nu syne Coninghlijcke Maje- stept also voor die kercke was gecomen/ Syn die drie Gheestelijcke Cheur-Vor- sten in hare pontificalen ghecleedt/ bene- vens eenige wt die Cleresij/ wt het Choor/ syne Coninghlicke Majestept teghens die Haghe deure teghen ghegaen/ den sel- ven ontfanghen/ ende tot voor den altaer voor het Choor begeleydet / aldaer syne Coninghlicke Majestept op den toebe- reyden bedestoel is nederghe knielt.

Eer de Misse van den Cheur-Vorst van Maynts worde aengevangẽ/ Is dat Gloria in excelsis ghesonghen/ Ende hebben die Geestelijcke Cheur-Vorsten ende Aff- ghesante/ syne Majestept voor den Altaer ghevoert / aldaer die Cheur-Vorst van Maints/ als Consecrator, die Benedictie over syne Majestept heeft ghesproocken/ ende is daer op die selve in den Coningh- lijcken stoel gebrocht ende hebben die an- dere Heeren Cheur-Vorsten ende Afghe- sante/ hare Sessiones inghenomen/ is daer op de Misse aengevangen/ ende als die sel- ve een wijl tijdts gheduyrt hadde / is sy- ne Majestept die het Cheur-Vorstlijcke habijt/ t'welck hy te vooren hadde aenghe- hadt/ ende nu voor den altaer by dẽ bede- stoel hadde afgeleyt / met den Consecrator, ende andere omme-staenders / neder ghe- knielt/ ende is die Litanye over die selve gheleesen ende ghebeden / is oock van het omstaende volck op het besondere gebett/ t'welck van den Consecratore worde voor gheleesen/ gheantwoort / die Litanye is hier nae van die Capellanen / voleyndet Volgens syn van den Consecratore eenige vraghen syne Conijncklicke Majestepe voor-gehouden/ op de welcke/ als hy had- de gheantwoort met jae / Als oock dien aenweesende Cheur ende Vorsten / ende alle de omme-staenders op het vragen des Consecratoris sich hadden verklaert/ Dat sy sich haerer Coninghlijcke Majestept wilden onderworpen/ desselven Rijck be- vestighen/ ende hem ghehoorsaem syn/ en- de met luyde woorden hadden gheroepen Fiat Fiat, Is haere Coninghlicke Maje- stept op den bede-stoel / voor den altaer nederghe knielt/ aldaer dan die Consecrator voor eerst de benedictie over hem heeft ge- sproocken/ ende daer nae ghesalfft op den

Siet dese vraghen fol. 6. deses Boecks.

scheedel des hoofts / tusschen die scholde- ren/ in den necke/ aen die borst / ende aen den rechteren arm / met besondere woor- den tot een ydere salvinghe: Als/ Vngo te in regem oleo sanctificato, In nomine Patris, & Filij, & spiritus Sancti, Dat is/ Ick salve u met den Heyligen Olye tot eenen Coningh, In den Naeme des Vaders, ende des Soons, ende des H. Gheests. Nae sulckx is die Coningh- lijcke Majestept door die Gheestlijcke Heeren Cheur-Vorsten ende Assistenten van den bede-stoel door het Choor in die Chor-Capelle gevoert/ aldaer is die Olye weder affghedrooght/ ende die oude Key- serlijcke cleedinghe heeft hy weder aenge- daen / ende hy is ghelijck eenen Diacon be- kleedt/ ende weder van daer voor den al- taer in den bedestoel ghevoert geworden aldaer dan/ nae dat wederom die benedic- tie gheschiet was / syne Majestept een bloot sweert/ t'welck Caroli Magni geweest is/ ende daer benevens die Croone/ ende schepter welcke te voorens op den altaer ghelecht waeren/ met dese woorden/ Acci- pe gladium per manus Episcoporum. Dat is/ Neemt het sweert van de hand der Bisschoppen, in die hand syn ghegheven. Hier na is het sweert in de scheyde ghesteecken/ ende sy- ne Majestept aenghegordet. Nae sulcks is oock die Coninghlicke scepter/ ende der Rijcks-appel van den Altaer ghenomen/ ende syne Majestept met besondere woor- den/ dat scepter in die rechter / ende den appel in die lincker handt ghegheven/ en- de dan eyntlic die oude Keyserlijcke Croo- ne/ door die drie Gheestlijcke Cheur-Vor- sten opghesett/ met dese woorden/ Accipe Coronam regni. Waer op dan syne Maje- stept als hy den appel ende scepter aen die Ghesanten der Cheur Pfaltz ende Bran- denborgh hadde gheleevert / naerder den altaer is ghevoert / ende heeft in sulcken habijt den eet ghedaen.

Na voleyndinge der Croninge/ is men in het houden van die Misse voort gevae- rẽ/ dat Euangelium is gelesen/ daer is staet- lijck ghefiguriert/ ende een heerlijcke Mu- sicke ghehouden/ dat Symbolum Apostoli- cum is in die Capelle gefiguriert/ ende dat Offertorium op het Orghel ghespeelt: Daer dan syne Coninghlicke Majestept is ten offer ghegaen/ ende heeft het Sacrament ontfanghen.

Als dit nu al verricht was / is die Cheur-Vorst van Mens voor aen gegaẽ/ Trier/ ende Cuelen daer nae/ ende hebben

syne

1619. syne Coninghlicke Majesteyt op het schavot dat voor den Middagh was/ opghericht/gheleydt. Oock syn de Ghecommitteerde der werltlicke Heeren Cheur-Vorsten met het sweert/schepter/ende Ryckxappel voor ghegaen. Op dit Schavot is syne Coninghlycke Majesteyt in dē stoel/ die aldaer in plaetse des stoels Caroli Magni die te Akē verordineert is/bereyt was/ ghesett/ende alsoo gheinthroniseert/ daer op oock dat Te Deum Laudamus op het Orgel door die Musicantē eñ Trompetters/ by beurten ghefiguriert ende ghesonghen is. Ende eyntlick is syne Majesteyt tot die Keyserlycke regierynghe door den Cheur-Vorst van Ments/ voor sich ende in Naeme der anderen Heeren Cheur-Vorsten/ghegratuliert/ ende hem is dat Roomsche rycke ten vlytichsten bevolen. Daer op syn de Gheestelycke Cheur-Vorsten onder int Choor gegaen/ende hebben die Pontificalen afghelegt. Maer syne Majesteyt is in den Stoel blyven sitten/ ende heeft etlycke Graeflycke eñ Adelycke personen met het sweert des Keysers Caroli Magni, tot Ridderen gheslagen. Ende haest hier nae is syne Mt. in volgende Ordre wt die Kercken nae het Raet-huys gegaen. Voor eerst is voor heenen gegaē dat Hoffghesinde. Den selven syn ghevolght die Coninghlicken Cheur / ende Vorstelycke Raeden / ende Adelycke personen/daer op Vorsten/Gravē/ende Heeren/ende die vyf Heeraulten: Naer die selve die Cheur-Vorst van Trier in Cheur-Vorstlic habyt/die Affgesante der Cheur-Vorstelicke Pfalts ende Brandenborgh Vorstelicke Pfalts ende Brandenborgh met den Appel ende scepter. Nae hen die Affghesante des Cheur-Vorstes / van Saxsen met het blote sweert: Daer op is ghevolght die Coninghlicke Maj: met die Croone eñ oude Keyserlycke kleedinge ende ornamentē verziert onder den Hemel/den welcken die voorsten des Raedts der Stadt Franckfort gedragen hebben/ Ende eyntlick syn ghevolght die Cheur-Vorsten van Ments/ende Cuelen nevens malkanderen/alle te voete. In sodaene processie syn sy over de houtene brugghe/ die met root laecken beleght was/tot aen het Raethuys gegaen/ Ende syn haer drie te peerde naeghereeden die welcke gelt onder het ghemeyne volck ghewroorpen hebben/ van vierderley verscheyden soorten/ Gout ende silver/ op twee die grootste is op die een zyde ghestaen eenen Aerm / comende wt een wolcke/die in die handt een Croone voerde/met dese opschrift/ Legitimē Certantibus, op die ander zyde stont dese opschrift/Ferdinandus, II. Hungariæ & Bohemiæ Rex, Coronatur in Regem Romanorum 9. Sept. Anno 1619. Op die cleynere soorte/ daer van twee waeren / het eene vierkantich / ende het ander rondt/ stont op die eene zyde en .F. ende daer boven een Croone/ maer daer onder. II. op d'ander zyde een Croon/ ende daer onder dese woordē/ Coronatus in Regem Romanorum. 9. Sept. 1619. De wt-werpinghe deser Munte heeft een groot ghedrangh onder het volck ghemaeckt / alsoo dat oock die ghenighe die dat ghelt wt wierpen / hoe wel sy te peerde waeren/nochtans van weghen het ghedrangh ende ongheschtupmichept / seer swaerlick voort comen mochten / ghelyck dan oock het laecken / soo haest die daer over ghecomen waeren / is versneeden/ verscheurt/ende prijs ghemaeckt.

Als nu haere Coninghlicke Majesteyt op het Raethuys/ende boven op den Sael was ghecomen / hebben die Afghesante der werltlycke Cheur-Vorsten/haerer genadichster Heeren Ampten / nae inhout van die gulden Bulle/te bedienen aenghevanghen. Ende eerstlyck is die Erfmaerschalck van Pappenheym / in het Raethuys te peerde ghesetten/wt het Raedhuys ghereden in eenen hoop haver/ die welcke voor t'selve uytgegoten was/hebbende in syn handen een silveren maete/die hy also sittende te peerde vol haver ghesschept/gestreecken / ende eenen van syne Dienaren heeft ghegheven/ende daer nae is hy wech ghereden/stracx is het volck in aller ongestupmichept aen die Haver ghevallen/ ende heeft die selve ten deele ghevat ende wech ghedraghen/ Maer meest onnuttelyck verdorven / malcanderen daer mede bewerpende.

Nae sulckx is eene van den Afgesanten des Cheur-Vorstes van Brandenborgh wt het Raedthuys ghereeden / ende heeft by die hutte daer den osse gebradē wiert/ een silveren vergult gietvatt/met een becken ende servictte ghehaelt / ende is daer mede weder in het Raet-huys ghereeden/

Eyndelyck soo is daer rydende ghecomen des Cheur-Vorsts Pfalts / Eerst-Truchses / ende heeft wt de Kuecken. 4. silveren schootelen met spyse ghehaelt/ ende is daer mede weder in het Raedthuys ghereeden/ Ende in allen drien in ende wt

 rydem

1619.

rijden wierde opgheblasen. Nae dat nu
sulckx gheschiet was/is het volck met alle
onghestuymicheydt toe ghevallen / ende
heeft den ghebraeden Osse/ die met aller-
ley gheveedert vehe / ghevoghelte / ende
anders/ghevult ende ghespickt was/ver-
sneeden ende prijs ghemaeckt. Een deel
hebben oock die plancken aen die keucken
afghereeten / ende die wijl sy soo haest op
het dack niet conden comen / hebben sy
eyntlick die selve op die eene zijde gants
opgheveurt ende over hoop ghewo[r]pen/
alsoo dat het hout ghebroocken ende in
ghevallen is / t'welck oock daer nae van
den eenen hier / ende den anderen daer
wierde opghenomen/ ende met der haetste
wech ghedraghen:

Ondertusschen heeft die springende fon-
teyne met rooden ende wittē wijn begon-
nen te loopen/d'welck wel tot in die derde
ure ghedurt heeft / aldaer dan een groot
ghedrangh van het volck was/Ende sou-
de die selve/ niet min als met die kuecken
was gheschiet / inden beginne verscheurt
ende verdorven sijn ghewo[r]den / waere
sulckx niet van die ghene die daer toe be-
stelt waren/ verhoedet gheweest. Doch
heeft die selve oock eyntlick aenhouden
moeten/die wijle men het niet langher af-
weeren en konde/alsoo dat den Arent, die
Leeuwen,ende alle zieraedt / midtsgaeders
dien rotsteen, verscheurt ende wech gedra-
ghen is.

Malum omen.

Dat Conijnghlijcke banquet/ is op den
Sael in den Kaemer gehouden/ ende daer
is voor een yeder der Heeren Cheur-Vor-
sten/ een besonder taeffel ghedeckt/ maer
alleen voor die aenweesende opgedragen:
Haere Coninghlicke Majesteyt is drie
trappen hoogher ghesetenl/ dan die Hee-
ren Cheur-Vorsten. In de voorseyde Sa-
le sijn oock die aenwesende Vorsten ghe-
spijsicht/Maer die Graeven/Heerē/ Ade-
lijcke personen/als oock die ghesanten der
Steden/ in andere verscheydene plaetsen.
Ende alles is by dit Coninghlijck ban-
quet/met staetlijck schow/ende ander etē/
Confijten/ ende dierghelijcken / heerlick
ghegaen. Daer by is oock eene Lieffelijc-
ke Musicke ghehoort / t'welck alles ghe-
duert heeft tot nae vijf uyren. Doen sijn sy
wederom opghestaen/ sijne Coninghlicke
Majesteyt synde met het oude keyserlijck
habijt aenghedaen / ende met die Croone
verziert / is in het Raedthuys te peerde
ghesete[n] / ende in sijn Loghement geree-
den / den welcken die aenwesende Cheur-
Vorsten/Graven/ ende Heeren/ tot daer
heenen begeleydet hebben.

Des volgenden daeghs is het Rijngh-
loopen / op de peerdemarckt ghehouden/
ende sijn korts hier naer die Afghesante
der Cheur-Vorsten Pfaltz ende Bran-
denborgh/weder nae huys vertrocken.

Alsoo is desen Kuer ende Croninghs
dagh/boven alle vermoeden / gheluckich
ende wel afghegaen.

PHilippus III. Conijnck van Hispa-
nyen is den eersten Augusti deses
jaers seer triumphantelic ende met
groote magnificentye te Lissebona
aenghecomen. Hy quam in een voortreffe-
licke Galeye/die des Conijncx Galeye wort
ghenoemt/hier by waren noch twaelf Co-
nijncklicke/ ende t'seventich andere groo-
te schoone Galeyen / behalven noch een
groot ghetal van groote ende cleyne sche-
pen/welcke hy ten deele mede bracht / ten
deele waren sy hem van Lissabona een stuc
weechs te ghemoete ghevaren. Alle die
Galeyen ende schepen waren met schoone
vlaggen/vaenen/ende wimpelen verciert/
Hier by waren noch wel hondert barckē/
die sijne Mt volghden. Als sijne Mt. nu
nae by de Stadt quam / so vertoonde sich
eenen gheweldigheen grooten Wal-visch.
Ende veel groote ende cleyne visschen/
seer constich ende aerdich van hout/korck/
spaenen / ende andere Materiaelen ghe-
maeckt/sprongen wt ende in het waeter:
Noch wasser eenen Currus triumphalis,
ofte triumph-waeghen in het water ghe-
maeckt / daer eenen Neptunus (Godt der
zee by de Poëten) op sat/ende daer waren
vier Zee-peerden / die desen waeghen in
het water voort trocken / den Conijck te
ghemoete. Als nu sijne Mt. in de haeven
onder de Stadt quam/ ende hy aen land
tradt / Soo brandde al het gheschut los
soo t'ghene dat op de schepen / Galleyen/
ende Gallioenen was/ als oock dat op het
Casteel ende Princelick Palleys / als
op de Stadts-muyren lach. Alsoo dat-
men van het donderen ende blixemen des
selfden naeu en conde hooren nochte sien.
De Viceroy, de Conijncklijcke Raedts-
Heeren met de geheele Nobiliteyt / de
Magistraeten/Officierē/ eñ alle voortref-
felicke inwoonders der Stadt hebben sij-
ne Mt. aen den oever ontfangē eñ gewil-
lecomt. Daer was eenen seer schoonen
ende

De Conijnck van Hispanyen comt te Lissebona.

1619.

ende kostelicke vercierden Arcus Triumphalis, ofte Triumph-boghe ghemaeckt daer syne Mt. onder deur passeerde/ Ende eenighe van de voornaemste Heeren hebben syne Mt. eenen schoonen Hemel bovē het hooft ghedragen/ ende alsoo onder den selfden in der Stadt ghebracht. In de straete die syne Mt. moste passeren / warē opghericht drye schoone Arcus Triumphalis, den eersten daer hy aen quam hadden de Enghelsche (aldaer trafiquerende) verosticht / op den welcken gherepresenteert wierden alle de Steden des Rijcx: Den tweeden (staende in het midden der straete/ hadden de Gout-smeden op-ghericht/ op den welcken alle de Portogeessche Conijnghen stonden/ alle gaer van silver ghegoten. Den derden hadden de Nederlanders maecken laeten/ op den welcken vertoont wierden alle de Provintyen des Rijcx / ende de Oostenrijckschen Princen. Voor den Conijnck ghijnghen de Vorsten/ Graeven/ Edele/ ende Groote des Rijcx/ ende brochten hem aldus met magnificentye tot voor de Kercke / daer schreet hy van syn peert/ ende ginck in de Kercke om Mis te hooren. Daer nae heeft syne Mt. besworen alle de Privilegyen ende vryheden des Lands/ d'welck ghedaen synde/ soo is hy ghecroont van den Graeve van Portalegre/ ende onder eenen anderen Hemel ghebracht synde/ hebben alle de Vorsten / Graeven / ende Groote des Rijcx syne Mt. de handen ghekust/ ende gheluck ghewenscht. Dit alles met groote magnificentye ende hoofsche courtesye verricht synde / is syne Mt. onder den costelijcken Hemel/ van alle de Heeren ende Overicheden tot aen ende in syn Palleys ghebracht / vergeselschapt synde van synen outsten soone / eñ Infante/ met hare Josseren / alle gaer seer costelick verciert ende becleedt/ ende also het nu begon duyster te worden / so ghijnghender veertich Edele knapen voor aen met brandende flambeusen / tot aen het Palleys / al waer een seer magnifijcke maeltijd / oock een costelick ende constelick banquet toebereydet was.

Tot vol-treckijnghe deser reyse des Conijncx/ syn een goed deel schepen ende Galeyen (diemen meynde ter oorloghe ende rust te wesen) ghebruyckt ghe weest / ende is also van dien grooten apparaet voor eerst ghecomen dit Bellum belium, ofte gheneuchelicke oorloge ende triumphe scheuten/ ende spieghel-vechten / d'welck meest in roock ende damp verdweenen is beter dus/ dan of Christen-rijck daer mede in grooter combustye ware ghebracht ghe-worden.

1619.

De Indiaenen overvallen ende vermoorde eenich van ons bootsvolck.

Daer is in Augusto tydinghe ghecomen/ dat een scheepken / den swarten Beer van Amsterdam ghenoemt/ nae West-Indien ghevaeren synde / ende ligghende aldaer in een plaetse die de Zee-vaerders de Virgines heeten / om aldaer met de Inwoonders des landts te handelen / ghelijck sy eenighe daghen lanck op het vriendelickste met haer ghehandelt hadden / soo heeft het sich toe ghedraghen / dat onse luyden dit wilde volck te veel vertrouwende/ ende haerder te vele op haer schip laetende comen / van haer syn over-vallen ende vermeystert/ ende hebben dese Indiaenen al ons volck / d'welck in dat schip was/ seer wreedelick vermoort/ behalven eenen Jonghen ende noch twee Mannen/ daer van den eenen wel dapper ghequetst was. De Jonghe dese moordenaers ontruckende ende ontworstelende/ nam de courage / ende stack de steen-stucken aen / die langhs het schip laeghen / die los brandēde / dit heeft eenen grooten schrick onder de Indiaenen ghemaeckt/ insonderheydt als sy saghen datter eenighe van de hare doot bleven / also dat sy allegaer om een goet heen comen saeghen/ ende over boort spronghen / ende clasterden in hare Canoes oft schuyten / ende quaemender van. De drie overghebleve het schip nu alleen hebbende / hieuwen het Ancker af/ ende dreven met het schip van land / daer lach tot haeren grooten ghelucke een Zeeus schip om den hoeck / d'welck het schieten deser luyden wel ghehoort hadde / maer ten wist niet wat het te beduyden hadde/ ten conde oock dit Amsterdammer schip niet sien/ maer op het ghehoor van het afschieten des gheschuts / so heeft het eenich volck in eenen boot ghesett / om te gaen sien ende vernemen watter te doene was/ ende wat dit schieten beduyde: Als dit volck met het boot aen het Amsterdammer schip quam/ so heeft het met verbaestheydt ghesien alle die vermoorde menschen die daer laeghen / ende heeft de ghewonde verbonden / ende vijf man op dit ontmande schip ghesett / ende het selfde also over ghebracht / Schipper Sictoe.

Te

1619.

Het Stedeken Pisseck wordt van Bucquoy ingenomen daer in hy seer wreede tyrannye heeft bedreven.

DE Graeve van Bucquoy heeft het Stedeken Pisseck (daer voor hy met syn gheheel Legher ghetrocken was) na dat hy aen den Gouverneur daer binnen/ Capiteyn Haeck ghenoemt/ de Stadt goetwillich op te gheven begheert/ ende hy sulcx te doen gerefuseert hadde/ op vier diversche plaetsen aenloopen ende bestormen laeten/ ende heeft die Stadt met stormender hand ingenomen/ alles daer binnen doodt gheslaeghen/ ende die geheele stadt in brand ghesteecken: Den Gouverneur heeft hy doen hanghen/ ende de voornaemste der Stadt die hy in handen creech / heeft hy doen onthalsen. Hy heeft ooc met de vrouwen ende kinderen onuptsprekelicke tyrannye gheoeffent/ het innemen van dit Stedeken/ ende die daer in geoeffende tyrannye / heeft een groot schrecken onder het volck / soo ten platten Lande/ als in de onvaste plaetsen daer ontrent aen-ghebracht/ alsoo dat de inwoonders van het Stedeken VVeraum (maer drye mylen van Praghe ghelegen) alles verlaetende/ met wyf ende kinderen gevlucht syn/ daer in niet boven de twintich burgers verblyvende/ die het waeghden op de ghenaede ende onghenaede van haren wreeden vyand.

De Bohemen ende hare Gheconfedereerde en willen Ferdinandum niet kennen voor haren Heere.

DE Staeten ende Directeurs des Conyncks-Ryck van Bohemen hebben in openbaren druck aen den dach ghegheven verscheydene Apologyen/ in de welcke sy redenen ende oorsaecken gheven waerom sy de electye ende Croonynghe Ferdinandi (by het leven des Keysers Matthiæ gheschiet) niet voor wettelick en conden kennen / waer van eenighe hier boven verhaelt syn/ ende hier nae noch eenighe sullen verhaelt worden / in den brief der Directeurs aen den Prince Bethlehem Gabor, Immers soo veel isser van/ dat sy op den xxy^{en}. Augusti stylo novo, in een groote versaemlynge der Bohemissche Stenden / Ferdinandum hebben verclaert nyt wettelick vercoren te syn/ ende al ware dat gheschiet/ dat hy het soo ghemaeckt hadde/ dat sy hem verclaerden vervallen te wesen van de Boheemsche Croone/ ende dit hebben de Bohemen gedaen ten over-staen / ende met goet vinden der Moravissche / Slesissche / ende Lausnitsche Ghesanten die van gelycken verclaert hebben/ dat sy niet ghesinnet en waren/ oock niet lyden en conden noch en wilden dat Ferdinandus langer over haer regieren soude.

Verkiesynghe eenes Boheemschen Conincx.

Die Bohemen/ met hare Gheconfedereerde siende ende oordeelende/ hare saecke alsoo ghestelt te syn/ Dat sy het niet raedsaem en achtten / het Conynckrycke sonder wettelick hooft ende Conynck te laeten/ Soo syn sy het eens ghewordden/ dat sy met den eersten wouden treden tot de electye van eenen Conynck.

Verscheydene Princen worden voor-gheslaeghen.

Eermen tot den actum electionis ofte verkiesinghe ghetreden is/ soo synder verscheyden Princen van d'een ende d'ander voor-gheslaghen/ op de welcke men in de nominatye soude moghen achtynghe gheven / als den Hertoghe van Savoyen, synen Soone den Hertoghe van Piemont , den Cuer-Vorst Frederich Phalsgrave, ende den Cuer-Vorst van Saxen.

Als nu de Staten van Bohemen tot de keure ende nominatye eenes Conyncx treden souden / soo hebben sy s'daeghs te vooren eenen al-ghemeynen bede-dagh verordineert/ ende den xxiiij^{en}. Augusti in alle Kercken laeten af-cundighen / om God den Heere te bidden / dat hy haer die ghenaede woude doen / dat sy soodaenich eenen Conynck mochte erwelen/ die haer mochte beschutten ende beschermen in de hantaevynghe der warer Christelicker Religye/ haer weder brengende ruste/ vrede / ende wel-stand in het gantsche Land.

De Cuer-Vorst Phals heeft den Cuer-Vorst van Saxen besonden / ende laeten onder-soecken/ jae vermaenen/ in val dat de Boheemsche Stenden soo verre mochten comen / dat sy met het huys van Oostenryck haer gantschelick niet cunnende verdraghen/ syne Cuer-vorstelicke hoocheydt tot eenen Conynck van Bohemen vercoren / dat hy doch die occasye van syn huys grooter te maecken / ende de bedrangde Christenen te helpen / niet en wilde uyt de hand laeten gaen / &c. maer de Cuer-Vorst van Saxen heeft verclaert gantsch niet ghesinnet te wesen/ die Croone van Bohemen aen te nemen/ of hy schoon van de Stenden des Ryckx daer toe erweelt ende versocht wiert.

De Boheemsche Stenden den xxvj^{en}. Augusti om tot de keure te treden by malkanderen ghecomen synde / hebben / nae eyndighe eenes yverighen Ghebets / begonnen te voteren ende te stemmen / ende is per majora de Cuer-Vorst Frederich

Phals-

1619.

Frederich Cuer-Vorst wordt ghecoren Coninck van Bohemen.

Phals-Graeve bij den Rhijn/ des Roomschen Rijcx Vicarius, tot eenen Conijnck in Bohemen vercoren. De Hertoghe van Savoyen en heeft niet een stemme ghehadt. De Cuer-Vorst van Saxen heeft gehat ses stemmen van den Heeren-stand/ ende eenen van den Ridder-stand/ Maer de Cuer-Vorst Phals heeft ghehat xxxvj. stemmen van den Heeren Stant/ende eenen-tneghentich van den Ridder-Stand/ Oock meest alle de stemmen der Steden/ Ende alle die den Cuer-Vorst van Saxen eerst ghestemt hadden / siende ende vernemende de eenparicheydt der stemmen die den Cuer-Vorst Phals ghestemt hadden/sijn daetelick de selfde bij ghevallen/ Alsoo dat sijne Cuer-Vorstelicke Hoochheydt/met eenparicheyt van allen/is vercoren Conijnck van Bhemen.

Den 27en Augusti voteerden de Mehrische/ Slesissche/ ende Lausnitsche Ghesanten/die alle gaer eenpaerlick ghestemt hebben op den Cuer-Vorst Frederich Phals-Graeve/ ende alsoo is hy stracx geproclameert ende afgheroepen Conynck van Bohemen/ dat Te Deum Laudamus is met vreuchden ghesonghen / alle klocken ghelupt / ende al het geschut binnen Praeghe ende daer ontrent is ses mael los gebrandt. Het jaer deser verkiesijnghe des Phalsgraeven Frederici tot Bohemisschen Conijnck/is in dese woorden begrepen.

freDerICVs II. boheMIę reX. 1619.

Frederich ende Salamo hebben eenderley beteeckenisse/ te weten/ Vrede-Lievende, of Vrede-Rijck.

Godt de Heere wille desen jongen Salomon seghenen/ wijsheydt / ende verstand/ oock een dapper mannelick ghemoet gheven/toe sijner eere/ende wel-stant der warer Christelicker Religye / daer hy professye van doet.

Gott gebe eIn frIeDreIChes gVbernaMent zV Vnseren zeIten.

Daer sijn stracx des anderen daechs Ghesanten afghevaerdicht van Praeghe na Heydelberch/om sijne Cuer-Vorstelicke Doorluchticheydt te laeten weten/ dat hy met eenparighe stemmen tot Conijnck van Bhemen vercoren was/ ende te bidden die Croone te willen aennemen.

De Stende van Hungaria verkiesen Bethlehem Gabor tot haren Conijnck.

DE Staeten van Hungaria alsoo groote redenen van claeghen hebbende over de regierijnghe der Oostenrijckische Heeren / als de Bohemen/Silesiers/Moravissche / ende andere Landen/ Ende geen hope hebbende/dat sy tot eenigher tijdt staende onder het ghebiet ofte heerschappye Ferdinandi, ofte des huyses van Oostenrijck / in ruste ende in vrede souden cunnen leven/behoudende de vrye exercitye der Gereformeerde Religye / ende hare Privilegyen ende gherechticheden / Soo hebben sy op hare Land-daeghen ende by-een-comsten den Eerst-Hertoghe Ferdinandum ghecasseert/ Ende sy hebben in sijne plaetse vercoren ende beroepen Bethlehem Gabor, anders genoemt Bethlinus Gabriël, den welcken sy dit selfde daetelick/door hare Gesanten/ hebben gebootschapt/ die sich stracx heeft berept tot de reyse nae Hungaryen / d'welck hy door desen synen brief de Stenden des Conijnck-rijcx van Bohemen heeft wetē laten / haer alle hulpe ende faveur aenbiedende:

Doorluchtichste Heeren,
Eerweerdighe Vrienden,

Coppye des briefs die Bethlehem Gabor aen de Staeten van Bohemen ghescreven heeft/den 18. Augus. 1619.

DE bereydtwillige aenbiedinghe onser dienstē te vooren. Het waere voorwaer te wenschen voor eenen yegelicken / dat stracks van den aenvanck dat de Bohemische saecken begonnen hebben te perijcliteren: de ghemeyne ellendicheydt eenes soo voortreffelicken Coninckrijckx/ (tot noch toe niet dan door onsekere ende seer verscheydene geruchten hier ende daer ghestroeyt) vande naest gheleghene Princen ende Potentaten / die de saecke Christi meenen/ so ter herten hadde ghenomen gheweest/ dat wy / die so wijdt gheleghen sijn / veel eer hadden mogen vernemen/de ghewenschte vredighe tydinghe van de heylsame veressenìnghe derselvighe / dan de injurien die van weersijden bedreven sijn geweest. Maer de wijle sedert dien tijdt / nochte de Coninclicke sachtmoedicheyt des Doorluchtichsten Heers Ferdinandi , noch oock de sorghe van andere Princen soo vele heeft vermocht/ dat eenen so schadelicken brant in de Christenheydt / door eenigh middel / ofte bedwonghen / ofte uyt-ghe-

1619.

vluscht heeft connen worden / maer het
kennelick is / door dien dat de ghemoede,
ren der menschen van weersijden daghe-
lijcx verbittert sijn ghewordden / dat hy
wijdt ende breedt voorts ghecropen/heen
ende weder gesweeft ende voortcruppen-
de/meerder kracht heeft ghecreghen. Soo
connen daer uyt alle verstandighe wel
oordeelen / wat wy behooren te doen / of
wy in een soo groote outsteltenisse der
Christenheydt / ende verwachtinghe van
noch veel meerder perijckelen/ die hier uyt
staen te rijsen / maer ledige aenschouwers
behooren te wesen / dan of wy uyt een
heylsame sorghvuldicheyt met man ende
macht onse hulpe behooren te bieden.
Want dewijle dit onse Vaderlandt ende
Coninckrijcke gheleghen is inde spitse/
ende ghelijck als voor de muyle der Turc-
ken/de welcke in hare raedtslaghen/ ghe-
lijck als de golven der wijde ende woeste
zee / nemmermeer en konnen rusten/ maer
op de minste oneenicheden der Christenen/
seer vlijtichlicken met opgherechte ghe-
moederen pleghen te loeren/ insonderheyt
nu in Asia ende Persia hare saecken bevre-
dicht sijn / als die weten dat sy in Europa
niet en connen uytrichten / sonder onse be-
roerten / dat sy ons gheen perijckel con-
nen aendoen/sonder de perijckelen die wy
onsselven veroorsaecken: Soo isset/op dat
wy haer benemen mochten de ghelegheni-
heden van inde naest-gheleghene Coninc-
rijcken in te vallen / ende de oneenicheden
der Christenen met den eersten ghestilt
sijnde / de saecken allensins in meerder se-
kerheydt mochten stellen : Dat wy twee
dinghen eens voor al ons hadden voor-
ghestelt/te sien te weghe bringhen. D'eene
dat wy de gunste ende wille des Keysers
Ottomanni souden tenhooghsten verplich-
ten tot veroorsaeckinghe van soodanighe
eenicheyt: D'andere/dat wy vanden staet
ende met eenen van de gheneghentheydt
uwer E. Doorluchticheden t'onswaert
gantsch sekerlicken mochten onderricht
zijn. Derhalven dewyle door de beley-
dinghe ende raet Godes des Almachti-
ghen/ de fatale gheleghentheden van bey-
dens alsoo malkanderen hebben ontmoet/
dat wy / soo wel van uwer E. Doorluch-
ticheden gheneghentheydt / ende bereyt-
willicheydt t'onswaert / uyt der selvigher
brieven vanden veerthienden deses loo-
penden maents/ als oock wt het schrijven
vanden seventhienden / derselvigher toe-
stemminghe ende gunste / meer dan wy
verhoopt hadden / in ende tot behoudenis-
se van de saecke der Christenheydt/de we-
te hebben ghecreghen : Soodanighe fon-
damenten nu ghelept ende voorbereydet
sijnde / of wel schoon vele ende groote au-
thoriteyten ende machten des Huys van
Oostenrijcx / des Roomschen Paus/ ende
anderen die haer toe-ghedaen zijn / ons
van een soodanigh voornemen afschrick-
ten: Soo heeft nochtans den yver voor de
eere Gods / de trouwe ende belofte uwer
E. Doorluchticheden / uyt eyghene ende
der Staten name / door onsen Marcum
VVeiwadam ons toeghesonden / de over
handt ghenomen / de welcke dewyle wy
met billicke eerbiedicheydt omhelsen / soo
sullen wy sonder eenich uytstel ende ver-
toeven / inden name Godes des Heeren
der Heyrscharen / ons terstont op den
tocht begheven : ende ten zy dat in Hun-
garijen ('twelcke wy gheensins en ver-
hopen) eenighe oorsaecken van vertoe-
ven ons voorvallen / soo sullen wy naer
uyterste vermoghen/inden maent Septem-
ber trecken nae de lantpalen toe van Mo-
ravien : achtende daer-en-tusschen noo-
dich te zijn / dat wy uwer E. Doorluch-
ticheden ernstlick vermanen / dat sy in
geenerley wijse teghen den vyandt slaen/
nochte den uytganck der oorloghe in ha-
zard ende perijckel willen stellen. Maer
haer selven ende het haere alleenlick neer-
stelicken beschermen/ met onghecrockter
macht onse comste gantschelick verwach-
ten/met vaste hoope op Godt/ dat wy on-
se raedt-slaeghen ende ghemoederen by
een ghebrocht hebbende/op een veel seker-
der ende ghemackelijcker wyse de vyan-
den van ons sullen afkeeren. 'Twelck
op dat het naer onser aller wensch / ende
op het gheluckighste moghe ghelinghen/
soo is van nooden / dat wy den goeden
God ghestadelick ende vierichlick bidden.
De andere omstandicheden van een soo
ghewichtighe saecke / hebben wy onsen
lieven ende ghetrouwen/ den Edelen Ste-
phano Hatwani, bringher van dese teghen-
woordighe / last ghegheven mondelicken
uwer E. Doorluchticheden te vertellen.
Welckers liefde / oprechticheydt ende
stantvasticheydt wy ons ende alle het on-
se neerstelick bevelende / wenschen dat de
selvighe welvaren moghen. Ghegheven
in onse Stadt Alba Iulia, den 18. Augusti
Anno 1619.

Vwer

Vwer E. Doorluchticheden gunstighe Vriendt, ten dienste bereydt.

Gabriel de Prince.

Het Opschrift was.

Den Doorluchtichsten Heeren/ de Beleyders ende Raedts-Heeren der Croone van Bohemen / onsen seer eerweerdighen Heeren.

Op den boven-verhaelden Brief hebben de Boheemsche Directeurs ende Raedts-Heeren / den Prince van Sevenburghen aldus gheantwoordt.

Doorluchtichste Prince, Grootgunstighe Heere.

Brief der Staten van Bohemen aen Bethlehem Gabor. van dato den 9. Septembris 1619.

WY omhelsen de Godtvruchtichept van uwe Doorluchtichepdt/ die wy soo uyt des selfs Brieven / als vanden Edelen/ Erentfesten Heere Ambassadeur/ menichvuldich hebben verstaen / waer over wy Godt Almachtich ten hoochsten loven ende dancken / dat hy uwe Deurluchtichept t'onswaerts / sonder eenighe verdiensten van ons volck / tot conservatie van de Vryhepdt des Rijcx Bohemen/ ende tot voorstant van de Christelijcke Kercke / heeft verweckt. Ende alsoo wy niet en moeten nochte willen in ghebreecke zijn van onse verdiensten t'uwaerts/ soo bidden wy God Almachtich seer yverich ende yverich / dat hy de Godtsvruchtighe ende heroycke intentien ende voornemen van uwe Doorluchtichepdt wil zegenen / ende met de ghewenschte uytcomsten ghebenedijen / 't welck wy luyden op Godt vertrouwende / vastelicken ons beloven/ niet eens twijffelende/ of die ghene/ die ons so salutaire als groote saecken/ heeft gheinspireert / de selve oock met een goet succes sal voorts doen uytvoeren. Waerom uwe Doorluchtichepdt believen sal t'werck Godts met een groot vertrouwen beginnen/ ende verseckert sijnde van de stantvastighe affectie van de Staten des Rijcx van Bohemen / de voorghenomen expeditie ende tocht te avanceren/ voor den aenstaenden Winter / ten eynde wy lichtelicker mette samen-ghevoeghde machten / ende ghemeenen raedt / den vyandt moghen verjaghen/ ende van onse Frontieren afkeeren/ op dat/ in ghevalle uwe Doorluchtighepts comste werde uyt-ghestelt / wy oock teghens onsen danck niet ghedwonghen en werden met den vyandt/ die meer volcks heeft als wy ende die sich daghelicks versterckt / de onsekere fortuyne des Oorlochs te tenteren ende besoecken.

Voorts en konnen wy uwe Doorluchtichepdt niet verswijghen / dat nadien de Staten van Bohemen / met allen dien van Moravien/ Slesien/ ende gantsch Elsatien oock met die van Over ende Neder-Oostenrijck/ in Verbondt waeren getreden/ ende de Staten alomme seer sorchvuldigh waren / oock mede saghen / ende voor seker waren onderrecht dat den Coninck Ferdinandus, niet sonder uyterste ghevaer ende vernielinge van alle des Rijcx vryhepden / ende uytroepinghe van de ware Religye / tottet Rijck en conde aengenomen werden: dat sy met gemeen ende eendrachtich consent ende advijs/ Ferdinandum van't Rijck gheexcludeert / ende in sijne plaetse den Doorluchtichsten Fredericum V. Palsgrave by Rhijn/ Hertogh van beyde Beyeren / des heylighen Rijcx Churfurst ende Vicarius, tot onsen Coninc hebben ghecoren: Waer van ten weder zijden de seer ghewichtighe redenen te verhalen / de tijt alhier nu niet toe en laet; Maer onder de redenen waerom Ferdinandus is verworpen / sal uwe Doorluchtichepdt dese als principaelste ghelieven te verstaen: Dat hy teghens de Statuten ende Privilegien des Rijcx, by't leven vanden Keyser Matthias, doen ter tijde onsen Coninck, soo deur corruptien van eenighe Autheurs, als deur dreyghementen, niet deur vrye stemmen der Staten, maer deur practijcken gecroont is: Dat hy syne Renversalen, inhoudende dat hy soo langhe den Keyser leefde, hem's Rijcks saecken niet bemoeyen en soude, niet onderhouden, ende sijnen eedt, ten tijden van sijne Crooninghe by hem ghedaen, niet naghecomen, maer ghevioleert heeft, deur dien hy den Cardinael Clossel, President vanden secreten Raet, die alle de saecken des Rijcks, ende namentlicken van Bohemen, dirigeerde, teghens wille ende danck vanden Keyser, van sijn officie ghestelt, ende ghevanghen ghenomen, ende sijn plaetse gheoccupeert heeft: Oock mede dese Traghedijsche Oorloghe teghens ons ende ons Vaderlandt aenghenomen, ende op sijne eyghene authoritheyt, op's Keysers name (voor dem

Redenen waerom de Bohemen Ferdinandum niet willen kennen voor haeren Coninck.

Yyyyy ij welcken

1619. welcken veel dinghen versweghen werden) ghevoert heeft: Dat hy de Soldaten die hy by Gratz hadde, Bohemen heeft doen invaderen: Dat hy over 't Chrijchsvolck ende Heyrtocht, teghens ons ende ons Vaderlandt, met branden ende moorden alles verwoest, ende op sijnen naem by't leven van den Keyser ghecommandeert heeft: Dat hy nae't overlijden des Keysers met meerder macht veel wreder in Bohemen ende Moravien, sijnde gheen cleyn ghedeelte van't Rijck, met swaert ende vyer, sonder regard te nemen op jonckheydt of ouderdom, met een maniere noyt by den Christenen ghehoort, heel Barbarisch tot groote devastatie ghetyranniseert heeft: Dat hy met den Spaengiaert, buyten weten van de Staten des Rijcks ende der Provintiën, listighe Conditien ende Verbondt ghemaeckt heeft: op dat indien hy t'enighen tijde quame te sterven sonder mannelicke oir nae te laeten, dat de Rijcken ende Croonen van Hongarijen ende Bohemen mette gheannexeerde Provintien, erffelick souden devolveren aende Erfghenamen van Spangien, met het welcke alleenlick hy sijne Coronatie, alwaer die oock wettelick gheweest, vermits de violatie van eedt ende van Renversael brieven, te niete ghedaen, ende den Staten van haren ghediensticheydt ende ghehoorsaemheydt ontslaghen ende bevrijdt heeft.

Maer om wat oorsaken ende ghewichtighe redenen/ de voorsz. Staten den loffelicken Prince Palsgraef tot haren Coninck hebben ghecosen/ en twijffelen wy niet/ of is de gantsche Christenheydt/ ende voornamentlick uwe Doorluchticheydt/ kennelicken: Welcke electie/ op dat God/ Coninck der Coninghen/ die de Rijcken transfereert ende stabiliceert/ ghebenedijde ende seghene/ ende den ghecosen Coninck met sijne machtighe handt op den stoel sette/ ende teghens alle vyantlijck ghewelt bescherme/ bidden wy seer ootmoedelijcken sonder ophouden. Bidden oock uwe Doorluchticheydt/ dat de selve onsen gheeligeerden Coninck tot onse defentie teghens den vyant/ wil te hulpe comen. 't Welck onsen goedertierensten Coninck met ghelijcke beleeftheydt/ ende wy met ootmoedighe danckbaerheydt/ aen uwe Doorluchticheyt/ nae al ons vermoghen/ sullen pooghen te verdienen; den welcken wy wenschen alle welvaren/ ende gheluckighe successien. Ghegheven in't Slot tot Praghe, den 9. September. Anno Christi 1619.

Uwe Doorluchtighe Hoocheyts

Dienst-bereyde

Directeurs ende Raetsluyden des Rijcks Bohemen.

Albertus vergadert een Legher tot assistentie van Ferdinandus

ALs de Oostenrijcksche Princen vernaemen ende bevonden/ dat de saecken haer in Bohemen/ Hungaré/ Silesyen/ Moravyen/ jae selfs in Oostenrijck/ dapper teghen liepen/ ende sy bevonden dat de keure des Roomischen Conijncks haer weynich conde voorderen/ als sy die boven-ghenoemde/ ende andere Conijnckrijcken ende Landen quaemen te verliesen: Soo heeft de Eerst-Hertoghe Albertus gheresolveert/ thien ofte elf duysend soo Ruyteren/ als soldaten/ de gheoeffentste ende beste die hy hier te Lande heeft/ te senden tot hulpe Ferdinandi, onder het beleyt van Graef Henderick van den Berghe. Dese tot in het Land van Lutzenborch/ ofte daer ontrent ghecomen sijnde/ ende haer bereydende om voorts nae boven toe te reysen/ Soo hebben de Heeren Generaele Staten der Gheunieerde Nederlanden/ ende de Prince van Orangyen/ ordre ghegheven/ dat al hare Ruyteren/ met 1000. of 1200 musquetiers (die op waghenen daetelick daer toe aen-ghenomen/ gheset souden worden/ om des te spoedigher voorts te comen) haer ter zyden Alberti volck vervoeghen souden/ om op hare tochten ende aenslaghen achtijnghe te gheven/ ende te verhijnderen/ soo veel haer moghelick soude wesen/ het verderf d'welck sy des Phals-graeven Land/ ofte andere Vorsten/ staende in confederatye met de Heeren Staten/ souden pooghen aen te doen.

De Staten ende de Prince van Orangyen resolveren hare Ruyteren te schicken tot hulpe van de Princen in Duytsch-Land.

Maer eer des Eerst-Hertoghen volck noch te deghen aen het marcheren was/ soo isser een mis-verstand ontstaen binnen Brussel/ ende Elders/ de Burghers weygherende te betaelen eenighe impositien op de bieren ende wynen/ die tot op-bouwijnghe van der Jesuyten costelicke kercken ende Collegyen wierden inghestelt. De Eeerst-Hertoghe vreesende dat dit vyer van mutinatye verder ende verder loopen sonde (ghelijck het alreets te Rijssel was ontsteken) ende dat het alsdan swaerlick soude te dempen wesen/ soo heeft hy raedsaem ghevonden/ sijn crijchsvolck/ d'welck veerdich lach om hoogher

Oproer binnen Brussel/ Rijssel/ ende elders.

1619.

aen te marcheren/te rugghe te ontbieden/ ende heeft een passelick legher/met ettelicke stucken geschuts/ ende crijchs-ghereetschap voor Brussel doen comen/daer mede de Burghers ende inwoonders dwinghende tot betalinghe van de impositien die onlancx tot haer groot beswaer waren verhoocht gheworden. De Spaenjaerden in het marcheren nae Brussel toe/ ende daer voor ligghende/hebben allerley ghewelt ende moet-wille bedreven suo more met Vrouwen ende jonghe Dochters te vercrachten/met slaen en quetsen/ met pijnighen en tormenteren/met stelen en rooven/niet anders dan of sy in hares vyandts landen/ ofte in Turckyen gheweest waren. Wee den ghenen die sulcke gasten over-comen / tracteren sy hare vrienden dus/hoe souden sy met ons omspringhen / conden sy over ons meyster worden.

De Burghers van Brussel siende het legher voor hare Stadt ende poorten ligghen / hebben moeten de poorten openen/ vermeystert ende over-heert sijnde / doch weygheren als-noch die impositien te betaelen. Albertus heeft daer ettelicke Compagnyen / kaele onbetaelde soldaten binnen ghebracht/tot grooten last ende beswaernisse der Burgheren. Andere Steden in Brabant/ende Elders/dit hoorende / ende hebben niet durven blijcken laeten haer mis-ghenoeghen van weghen de lasten ende impositien die sy al suchtende draeghen/ even wel weten sy allegaer wel/dat dit reghel recht is strijdende teghen den eet ende belofte die Albertus den Lande van Brabant ghedaen heeft/ belovende haer met gheen nieuwe impositien te beswaeren.

Des Eerst-Hertoghen dissein hier door ghebroocken sijnde/ende het legher wederom in garnisoen ghebracht sijnde/ so heeft oock de Prince van Oranien sijn Rupteré/ welcker eenighe alreets op den aen-tocht waren/ in haere Garnisoen doen keeren/ het voet-volck is oock ghebleven/ ende de waghens/die alreets waren aen-ghenomen/sijn af ghedanckt/ende daer mede is dien crijch ghelecht.

De nieu-aen-ghenomene Rupteren ver-slaen eenige boeren in 't Bisdom Ments.

Doch daer waren ontrent den selfden tijdt/ofte corts daer te vooren/hier te Lande/tot dienst van den Phals-graeve/ ende andere Euangelissche Vorsten aenghenomen drie vaenen Rupteren / die haeren wech mosten door eenighe Dorperen ghehoorende onder het gebiet van den Cuer-Vorst van Ments/ die vele van sijne boeren (eenighe schrijven van 1000.) heeft ghewapent / ende in een levreye/ te weten/met roode casacken ghecleet heeft/ ende hy heeft ghepoocht met de selfde den Rupteren den pas ofte door-toeht door sijn land/ ontrent een myle weechs van Marburgh/te verhinderen.

De Nederlandtsche Rupteren dit Hooghedupts niet verstaende / ende niet cunnen resolveren eenen anderen pas te nemen ofte in te slaen / vermoedende dat haer elders oock der ghelijcke mochte ontmoeten/ hebben met besendinghe van eenighe wt het midden van haer / de Bevel-hebbers der boeren laeten begroeten/ ende versoecken / datmen haer onverhinderlick soude passeren laeten / belovende dat sy met voeder ende mael wouden te vreden wesen / sonder yemant aen lijf/ goed of bloed te beschaedighen: maer de boeren ende hare bevel-hebbers dit nemende voor een teecken van swijck-moedicheydt / hebben trotse ende spijtighe andtwoorde ghegheven/ende als de Rupteren quaemen aen-rijden / noch al meynende dat de boeren haer souden passeren laeten sonder haer hinderenisse ofte molestatie aen te doen / soo hebben sy heel het contrarye bevonden / want de boeren los gheschoten hebben op de Rupteren / hier ende daer eenen quetsende / oock eenighe peerden verserende. De Rupteren aldus gheterght sijnde/ende bevindende dat het niet anders wesen en conde / soo hebben sy haer sijngens in ordre ghestelt / ende sy zijn op dese Root-rocken ghevallen / die stracx in disordre gheraeckten / soo dat sy weynich teghen-weere ghedaen hebben/ de Rupteren verhitt sijnde op dese boeren/ hebben haerder wel twee hondert doot gheslaghen ende sijn alsoo sonder verder verhinderenisse voorts ghetrocken ende inden Phals ghecomen / dit is gheschiet in den beginne van September.

Quicquid delirant Reges plectuntur Achivi.

Als groote Heeren willen pluck-haren, soo moeten d'aerme ondersaeten den cop ende het hayr daer toe leenen.

DE Heeren Staten Generael/met de Prince van Orangyen besich synde om alles te ordineren dat tot den tocht nae Duytsch-Land (daer van ick stracx ghesprocken hebbe) noodich was/ ende wel wetende dat hare hulpe cleyne was (doch swaer voor dese Landen) ten ware dat de machtighe Coninck van Groot Britannyen oock met haer de hand aen dit werck sloeghe/ soo hebben hare H: M: syne Mt. met desen brief daer toe vermaent.

Heer Conijnck,

Brief der Generaele Staten aen den Coninc van Groot Britannuen.

ALsoo de Heeren Princen van de Unye onse Ghe. confedereerde/ beweecht synde door een recht-veerdighe inbeeldynghe van te moeten/ tot haerder beschermynghe ingewickelt worden in de swaricheden die in het Ryc- ke ghevallen syn/ Ons hebben laeten bid- den/ dat wy ons souden willen verclae- ren/ Of wy/ in conformiteyt van onse Al Tractaeten/ende den inhout van onse liantyen/ haer souden willen met onse macht ofte middelen te hulpe comen/ als het de nood verheysschen/ ende voorderen soude: Soo hebben wy gheacht/ Heer Co- nijnck, dat wy haer niet en behoorden in twyfel ofte onseeckerheydt te laeten/ be- langende het voltrecken van onse oprechte intentye ende meynynghe in sulck eene groot-wichtighe saecke/ betreffende de ghemeyne saecke ende ruste van alle Co- nynghen/Princen/ende Staeten/ die met rechte de grootheydt/ macht/ ende aen- slaeghen des huyses van Oostenryck sus- pect syn: Wy hebben by dese occasye/ haer oprechtelic verclaert/ende door onse brie- ven verseeckert/ dat wy aen onser syde in goeder conscientye ende sonder eenighe wtvluchten/ sullen voltrecken onse belof- ten ende contracten/ Soo veel als de seec- kerheydt ende gheleghentheydt onser ey- ghener affayren/ ende de behoudenisse der selfder ons sal toe-laeten. Tot beve- stynghe deser onser belofte/ als nu haren Staet verheyschtte dat sy haer mosten verdedighen/ ende dat daer groote appa- rentye was datter noch grootere scheu- rynghe in het Rycke vallen soude/ so van weghen de waepeninge der Rooms-Ca- tholycken buyten ende binnen het Rycke/

als oock ten aensien van de electye die voor-gheslaeghen ende ghepublicert is by de Staeten van Bohemen/ in faveur van den Heere Cuer-Vorst Phals-Graeve/ dien sy tot haren Conynck vercoren heb- ben: Wy oock hier benevens in achtynghe nemende/dat de Eerst-Hertoghe Aelbert syn Crychs-volck onder syn gebiet staen- de/heeft doen vergaederen/ in meynynge van t'selfde in het Rycke te sende/ ende al- soo in goeden ernst te onderstaen/ ende soo veel hem moghelick is/ om te stooten de raet-slaeghen ende het voor-nemen van die van Bohemen/ ende t'onder-drucken de Religye ende de vryheydt der Gheuni- eerder Princen onser Gheconfedereerde/ Ende hy syn crychs-volck alreets veer- dich heeft om te doen marcheren/soo haest als het hem believen sal/ Soo hebben wy stracx ordre ghegheven/ dat onse Ruyte- rye soude opsitten/ als oock datter een duysent ofte twaelf hondert voet-knechtē met haer trecken souden/ die wy op wae- ghens setten sullen/ op dat sy des te spoe- digher voorts comen/ met last ende bevell dat sy haer souden voeghen nevens de troupes, des voor-seyden Heeren Eerst- Hertoghes/ende haer te begheven by des Phals-Graeven volck/om/ so het de nood voordert/te verhinderen/ dat sy den vo- ren-ghemelden Princen onsen Gheconfe- dereerden gheenen hinder nochte schaede aen en doen.

Al hoe-wel/ Heer Conijnck, dat wy/son- der verwyt/ende met reden/ons wel had- den cunnen excuseren in het senden van assistentye tot dese interprinse/ niet alleen ten aen-sien van onse Trefues/ die nu ten eynde loopende wel lichtelick eenen aen- stoot mochte over-comen/ Maer oock om dat wy met de H. Princē van de Unye al- leen een defensyf verbond hebben opghe- richt: Des niet te min/ in achtynghe ne- mende/ hoe liefende weert dat ons de ru- ste ende behoudenisse der Princen des Ryckx/doende professye van de Ghereformeerde Religye/ende onsen Staet bemin- nende/behoorde te wesen/insonderheyt de H. Cuer-Vorst/die de eere heeft van uwe Mt. (aen de welcke wy ons bekennen grootelicx verobligeert te wesen) soo nae te bestaen: Soo hebben wy alle conside- ratien van Staete besyden stellende/ ons bevlyticht om/ soo veel ons eenichsins moghelick is/ van haer af te wenden het quaet d'welck haer dreyght: Maer/ Heer Conijnck,

1619.

Conijnck, het cleyne secours dat wy haer cunnen doen/nae de gheleghentheydt van desen onsen teghenwoordighen Staet/ sal meer dienen tot verweckynghe van Jalousye / ofte tot een cleyne versachtynghe van het gheweldt harer vyanden/ dan om die voorseyde Princen te garandereren voor onder-druckynghe/ ten sy dat de selfde worde onder-stutt ende versterckt met een machtigher handt/ ende met een ghemeyn ghewalt van alle de gheinteresseerde/achter-volghende het exempel van de Gheestelicke Princen des Rijcx/ die wy sien te saemen spannen om de gheleghentheydt ende gheneghentheyt des huyses van Oostenrijck te assisteren ende te verdedighen/ hopende/ Heer Conijnck, dat door het weynighe d'welck wy by der hand nemen om hare aenslaeghen te stutten / uwe Mt. tijdt sal gheghevem worden/om te delibereren over die propositien / welcke de Heere van Donau gedaen heeft van weghen den Heere Cuer-Vorst Phalsgraeve.

Wy bidden gantsch vlijtichlijc/ dat het uwe Mt. wille ghelieven op het spoedichste met der daedt te doen blijcken uwe seer genereuse resolutyen in een saecke die de eere Godes / ende uwer Mt. de vrede van Europa, ende de behoudenisse/ meer dan de verheffijnge ende groot-maeckijnghe van mijn Heere uwen Schoon-Sone/ is betreffende/ op dat uwe Mt. dese saecke bevoorderende met sulcke macht ende ernst als uwe Conijncklicke Grootheydt ende macht is betaemende / wy alle gaer moghen ghenieten die seeckerheydt ende ruste die wy hopen ende verwachten van uwe Gerechticheydt ende alliantye/ die ontwijffelick sullen volgen/ indien het uwe Mt. believen sal haer met den eersten hier op te resolveren / sonder welckes Resolutye ende verclarijnghe de tegenwoordighe gheleghentheydt van onsen Staet ende affairnen niet en cunnen lijden/ dat wy ons veerder souden engageren / Wy hebben dit doen confereren met den Heere Carleton uwer Mts. Ambassadeur/die particulierlicker uwe Mt. onse consideratyen dese saecke aengaende / sal openbaren. Dit bevelen wy oock rechte voort den Heere Caron, uwe Mt. biddende hem te willen ghehoor ende gheloove geven/ doch boven al/ dat het u wille ghelieven/ Heer Conijnck, ons t'gelooven/dat sonder interventye ende crachtighe hulpe van uwe Mt. het onmoghelick is / dat de saecken der Unye in het Rijcke cunnẽ staende blijven/nochte met reputatye / nochte in sekerheydt/ ende dat derhalven nu tijdt is/ dat sy onder-stuttet worden / met de autoriteyt ende heldere beschijninghe van uwe Conijncklicke hulpe / Waer op wy verwachtende / allen moghelicken vlijt sullen aen-wenden / om de saecken een weynichsken aems te gheven/Ende sullen Godt bidden/ Sire, voor de Grootheydt/ Voorspoet eñ t'lanck leven van uwe Mt.

Wt s'Graeven-Haeghe/den xxjen. Septemb. 1619.

1619.

De Coninc van Groot-Britannyen belooft dat hy sijn kinderen niet en sal verlaeten.

Nae dat sijne Mt. van Groot-Britannyen/wel ende wijselick ghelett hadde op alles daer op in dusdaenich een ghewichtighe saecke wel te letten staet / Soo heeft hy belooft/dat hy sijne kinderen nemmermeer verlaeten en soude / maer dat hy de selfde/als het den noot voorderde/in aller maniere soude helpen ende bystaen/ Sijne Mt. heeft oock sulcx den Conijnck van Hispanyen/ ende allen die sulcx is betreffende laeten weten. Doch verwacht sijne Mt. noch eenighe particulierder informatyen over dese saecke.

Enghelant is oock wel gheneycht tot assistentie van den Phals-Grave.

In Engheland sijn de Groote/jae schier yeder een/wel gheneycht den Cuer-Vorst Phals-Graeve te assisteren/ende te mainteneren by de Croone van Bohemen/ ende andere sijne Vorstendoemẽ/eñ Staten.

Pronosticatyen op den Conijnck Frederick ghemaeckt.

Nevens veel andere congratulatyen ende gheluck-wenschijnghen den nieuvercorenen Conijnck der Bohemen / wt overvloedighe affectye toe-gheschreven/ Is dit/

Te frederice fecit Regem Bohemica tellus,
Macte brevi forsan tempore Cæsar eris.

Andere sijn noch stouter/ durvende aldus prognosticeren:

frIDerICVs reX roMAnVS. 1622.
frIDerICVs IMperator aVgVStVs. 1643.

Staet van Meerland op het eynde dises jaers 1619.

De crijchs-saecken sijn in Bohemia eñ benaebuyrde Landen so voorspoedelick desen somer geloopen/ Dat de Graeve Tampier, met sijn Legher/nae verscheydene onder-laegen/ schier wt gheheel Moravia ofte Meerland/ gheslaeghen ende verdreven is.

Staet van Bohemia.

In Bohemen staen de saecken oock seer wel/ want de Graeve van Bucquoy, bevc-

van

ven Budweits, in het gheheele Conynck-
rijcke maer weynich vaste plaetsen en
heeft/ de welcke hy niet garnisoenen ende
ammunitye wel besett ende versien heeft/
ende hy is met het gros sijnes Leghers
ghereyst nae Oostenrijck/om aldaer/ soo
veel hem moghelick is/ de saecken binnen
VVeenen, ende in het gantsche Land / in
staet te houden/ Want een groot deel van
Over/ maer schier geheel Neder-Oosten-
rijck/den Keyser is afghevallen. Ende sijn
nu in een vaste onderlinghe verbintenis
se staende/teghens Ferdinandum, het Co-
ninckrijcke Bhemen/ Sevenburgen / De
Ober ende Neder-Oostenrijcksche Mhee-
ren-Land / Silesyen / over ende onder
Lausnits/met veel Evangheliissche Vor-
sten des Rijcx.

Staet van Oostenrijck

De Winter is voorhanden / soo datter
Apparentelick nu ettelicke maenden aen
een niet veel besonders in het veldt en sal
wtghericht worden / Wat sus d'een en
d'ander met aen slaeghen/ behendicheyt/
ende verraederyen sal cunnen doen/ leert
den tydt.

Het is my ghenoech / dat ick aldus in
genere den handel van Bohemen ende ha-
rer naebuyren hebbe aengheroert: Ande-
re/die daer nae by der hand sijn / sullen
tot sijner tijdt de gheheele Historye deses
crijchs in het langhe aen den dach geven/
tot welcke Boecken ick den weet-ghieri-
ghen Leser sende/ ick keere nu wederom
tot onse Kerckelicke saecken hier in Ne-
der-Land.

Kerckelicke Handelinghen.

IN Augusto ende Septembri sijnder vast
over al in de Geunieerde Provintyen
ghehouden Classicaele ende Synoda-
le by een-comsten / op de welcke ver-
schenen sijn eenighe Ghedeputeerde Hee-
ren van weghen de Staeten der respecti-
ve Provintyen / nevens de Ghedeputeer-
de der Synoden / ende men heeft in de
Classen voor-ghelesen de Canones op de
Nationaele Synode ghemaeckt. Men
heeft in de Classen eenen yederen eenen
dach tijd ende respijt ghegheven / om sich
te bedencken of hy de Canones woude aen-
nemen ende sulcx betuyghen met onder-
teyckeninghe der Acte hier volghende.
Die swaricheydt maeckten om dactelick
de selfde te onder-teyckenen/ dien is res-
pijt ghegheven om sich te bedencken ende
te beraeden tot den aenstaenden Synodum.

WY onder-geschrevene Die-
naeren des Goddelicken
woords, resorterende on-
der de Classe van N. N.
Verclaren oprechtelick in goeder con-
scientye voor den Heere, met dese on-
se onder-teyckenijnge, dat wy van her-
ten ghevoelen ende ghelooven, dat al-
le de Artijckelen ende stuckē der Lee-
re in dese Confessye ende Catechismo
der Neder-Landsche Ghereformeerde
Kercken begrepen, midtsgaeders de
verclarijnghe over eenighe poincten
der voor-seyde Leere in de Nationae-
le Synode Anno 1619. tot Dordrecht
ghestelt, in alles met Godes woord
over-een-comen. Beloven der halven,
dat wy die voor-seyde Leere neerste-
lick sullen leeren, ende ghetrouwelick
voor-staen, sonder yet teghen de self-
de, t'sy opentlick ofte in het bysonder,
directelick ofte indirectelick te leeren
ofte te schryven: Ghelijck oock, dat
wy niet alleen alle dwaelijnghen daer
teghen strydende, ende namelick die
in die voor-seyde Synode ghecondem-
neert sijn, verwerpen, Maer oock sullē
teghen-staen, weder-leggen, ende hel-
pen weeren. Ende indien het soude
moghen ghebeuren, dat wy nae desen
eenich bedencken ofte ghevoelen te-
ghen de voor-seyde Leere, ofte eenich
poinct der selver souden moghen cry-
ghen, beloven wy, dat wy t'selve noch
opentlick, noch heymelick sullen voor-
stellen, dryven, predicen, ofte schry-
ven: Maer dat wy t'selve al vooren den
Kercken-Raed, Clasśi eñ Synodo, sullen
openbaren, om vande selve gheexami-
neert te worden, bereyt sijnde het oor-
deel der selven altijd gewillichlick ons
te onder-werpen, op pene, dat wy hier
teghens doende, *ipso facto* van onsen
dienst sullen sijn ghesuspendeert. Ende
indien t'eenighen tijde de Kercken-
Raed, Classis ofte Synodus soude mo-
ghen goed vinden, om ghewichtighe
oorsaecken van nae dencken tot be-
houdijnghe van de eenicheydt ende
suyverheyt

Acte die allen Predicanten is voor-gheleyt om te onder-teec[kenen]

1619.

suyverheyt in de leere, van ons te verheysschen onse naeder gevoelen ende verclarijnghe over eenich Artijckel van de voor-seyde Confessye, Catechismus, ende Synodaele verclaringhe, Soo beloven wy oock mits desen, dat wy daer toe tot allen tyden sullen bereyt ende willich wesen, op pene als boven, Behoudens t'recht van appel in casu van beswaernisse, gheduyrende welcken tijd van appel, wy ons nae de wtspraecke ende ordre des Synodi Provintialis sullen reguleren.

Alle de Predicanten die dese Acte onderteyckenen die worden goet gedaen eñ in hare kercken-diensten gecontinueert/ onaen-ghesien sy haer al vry wat grof ende verre verloopen hebben/ Men heeft/ na aert der Christelicke liefde/ ghehoopt ende haer toe vertrout/ dat sy ter goeder trouwe ende in oprechter herte dese ondertepckenynghe deden ende haer daer nae voeghen souden.

Maer die de boven-verhaelde Acte weygherden te onder-teeckenen / die sijn daetelick by de Classen ende Synoden van haer Predick-amt ontsett/ ende ghehouden voor privaete persoonen/ Ende de Ghecommitteerde der Heeren Staeten hebben haer voor gelecht te onder-teeckenen die Acte die hier boven fol. 437. staet.

Alle die dese Acte onder-teeckenden/ mochten in het land blijven sonder molestatye in eenighen deele / levende als privaete persoonen / maer die de selfde niet en wouden/ ofte/ soo sy spraeken/ met goeder conscientye niet en conden onderteeckenen/ de selfde sijn belast het land te ruymen/ haer sijn vijftich guldens tot reysghelt ghegheven/ ende sy sijn op waghens ghestelt/ ende met eenen bode der Staten ghebracht tot aen de limiten van het ghebiet der Heeren Generaele Staten / met verbot niet wederom binnen dese Landen te comen / op sekere penen ende straffen by hare H: M: daer by verhaelt.

Groot ghetal der Remonstrant. sche Predicanten/ die geweygehert hebbẽ te onderschrijven/ de Confessye, Catechismum, eñ Canones.

Het ghetal der Remonstrantsche Predicanten die liever hebben willen af-staen van haer Predick-amt / dan die bovenverhaelde Acte van approbatie der Nederlandtsche Confessie, des Cathechismi, ende der Canones te onder-schrijven/ sijn in alle dese Provintien vele gheweest/ ick meyne datter wel ontrent honderd sijn / hier onder verstaende soo de gene die haer selven gecasseert ende die verloopen sijn/ als die ghene die by Sententie ende oordeel der Classen ende Synode/ zijn gedeporteert.

1619.

Maer weynich sijnder ghevonden / die gheweyghert hebben die boven-verhaelde politycke Acte te onder-teeckenen/ blyvende alsoo binnen s'lands. Eenighe hebben haer tot de medicine begheven/ eenighe tot de Coopmanschap/ andere tot andere handelinghen / om den cost te krijghen. *Durum telum necessitas.*

Doch het vermoeden is/ dat de wt-ghewekene/ ende wt-gewesene Remonstrantsche Predicanten rijckelick worden gegagiert ofte onderhouden van die gene / die haer toe-ghedaen sijn.

Den Rectoren ende Schoolmeysteren/ soo in de Steden/ als ten platten Lande is dese Acte te onder-teeckenen voorgehouden:

Wy onder-schreven Rectoren ende School-meysters van N. N. verclaren oprechtelick in goeder conscientie voor den Heere, met dese onse onder-teeckenijnghe, dat wy van herten ghevoelen ende ghelooven, dat alle de Artijckelen ende stucken der leere in dese Confessie ende Cathechismo der Nederlandtsche Gereformeerde Kercken begrepen, midtsgaders de verklarijnghe over eenighe poincten der voor-seyder leere in de Nationaele Synode Anno 1619. tot Dordrecht ghestelt, in alles met Godes woort over een comen: Beloven derhalven, dat wy die voorseyde leere getrouwelick sullen voor-staen, ende de jonckheyt, nae heysch van onse beroep, ende haer begrijp neerstelick inscherpen, op pene, dat wy hier teghen doende, van onsen School-dienst sullen ontsett worden.

Daer sijn eenighe / doch weynighe School dienaers ghevonden / die gheweyghert hebben dese Acte te onder-teeckenen / die des halven van hare diensten sijn af-gheset / doch verre den meesten deel hebben de selfde goet-willichlick onderteeckent ende beloost nae te leven.

1619.

De Universiteyt ende het Collegium Theologiæ binnen Leyden worden ghereformeert.

De Heeren Staten van Hollant ende
West-Friesland/ midtsgaders de Heeren
Curateurs der Universiteyt van Ley-
den wetende in wat verloop dat dese
hooghe Schole / als oock het Collegium
Theologiæ ghecomen waren / hebben noo-
dich ghacht de selfde te reformeren / om
voorderen onheyl in de Kercken ende
schoolen deser/ ende anderer Landen voor
te comen. Daer syn verscheydene Professo-
res, als oock de Regens ende Subregens Col-
legij Theologici, van hare diensten ont-
slaeghen / ende andere treffelicke Man-
nen syn aen hare plaetsen ghestelt.

Hoe haer de toehoorderen der Remonstrantsche Predicanten draghen

VVAt de toe-hoorderen der
Remonstrantsche Pre-
dicanten in verscheyde-
ne Steden aengaet/ die
en hebben haer niet alle op eenerley wyse
ofte maniere aen-ghestelt nochte ghedra-
ghen/ eenighe/ jae al een groot ghetal der
selfder / hoorende/ ende vernemende de
schrift-mactighe Resolutie des Nationa-
len Synodi, hebben haer van daghe te
daghe meer ende meer vervoeght tot de
ghemeyne versaemelynghen der oude
Gereformeerde/ die nu in de wandelynge
Contra-Remonstranten ghenoemt wor-
den/ Godt de Heere wille haer met synen
H. Gheest op den rechten wech der waer-
heyt behouden ende bewaren tot den eyn-
de hares levens.

Maer daer syn / insonderheydt in Hol-
landt ende West-Frieslandt / als oock
binnen Campen / noch vele soo mannen/
als vrouwen / jonck ende out / die met
geene redenen noch onderwys en cunnen
bewecht worden/ wederom in de Kercken
der Ghereformeerde haer te vervoeghen/
alligerende vele redenen harer weyghe-
ringhe: Eenighe onder het ghetal der
gener die nu en dan wederom tot het ghe-
hoor van Godes woort comen / en can
men nochtans daer toe niet bereden / dat
sy wederom met de andere ledematen der
Kercke / haer tot den Avondmael des
Heeren vervoeghen souden. Maer wy
hopen dat Godt de Heere alle de af-ghe-
dwaelde schapen in corter tyd wederom
in den rechten schaep-stal brenghen sal/
ende daeghelicx noch meer andere tot sy-
ner ghemeente brenghen sal.

In eenighe Steden van Holland/ eñ te
Campen in Overyssel/ syn de Remonstrãt
sche Burgheren/ (daer onder sich eenighe
Papisten/ oock Libertinen/ David-Jori
sten, Mennisten/ eñ Atheisten vermenghe-
den/ so stout eñ moetwilligh/ dat sy noch
op der Generaler Staten placcaten/ noch
op syner Excellentye verbot/ noch op ha-
rer Magistraten Edicten/ niet en passen/
maer hebben noch corts in Cloosters / in
huysen/ ende schuyren / oock hier en daer
onder den blauwen Hemel/ in ende buy-
ten de Steden ghepredickt/ ghelesen/ ghe-
songhen/ ende ghebeden ghedaen/ dwelck
nu noch/ terwyle ick dit schryve/ synde in
den beginne van November is duyrende.
Jae soo stout syn eenighe/ dat sy noch wel
durven hare Magistraten spytich ende
onbeleefdelick toe spreken / jae oock drey-
ghen / nu heel corts synder in een wel be-
kende Stadt/ daer haer het prediken ver-
boden is / met groote ongestuymicheydt
wel honderd sterck op eenen Sondach
voor den middach als de Predicatye was
aen-ghevanghen / in der Kercke gheco-
men / wat sy voor hadden weten sy wel/
doch siende dat de Commandeur ende ee-
nighe van syn Soldaten haer begosten te
reppen ende op te staen / soo syn sy ter
Kercken wt gegaen / niet sonder gnorren
ende murmureren/ werpende met steenen
op de kerck-deuren/ spelende der ghelycke
perten oock in een ander Kercke dier
Stadt / daer sy met steenen onder de Pre-
dicatie door de glaesen goeyden. Des nae-
middaeghs naemen sy aldaer een ledich-
staende Kercke in / om daer in te lesen/
bidden/ singen: of schoon de Magistraet
door twee Stadts-dienaers haer sulcks
liet verbieden / bevelende eenen yederen
nae huys te gaen / soo syn sy even wel
voorts ghevaren. Soo dat syn Excellen-
tie veler weghe de oproerighe Burghers
moet dwyngen ende in den toom houden
door stercke garnisoenen/ op de welcke sy
sommigher weghe weynigh ghenoech
passen/ de selfde dreyghende te slaen / te
schieten / jae met steenen op haer werpen-
de / ende sulcke insolentye ghebruyckende
dat veelder weghe groote bloed-stortyn-
ghen souden syn aen-gericht ghewórden/
indien de Magistraten / ende Officieren
der Soldaten / sulckes met voorsichtich-
heydt niet en hadden voor-ghecomen.
Doch sy hebben het eyndelick soo grof
ghemaeckt in sommighe Steden / dat de
Officieren hare onder-hebbende Solda-
ten hebben belast met scherp onder dat
volck te schieten/ alsoo dat in verscheyde-
ne Ste-

1619.

1619.

ne Steden eenighe van dese moet-willighe oproerighe menschen syn doot gheschoten/ eenighe ghequetst.

Groote moet-willicheyt eeniger menschen.

Het heeft sich toe-ghedraghen in een wel bekende Stadt van Holland/ dat eenighe moet-willighe boeven haer verstout hebben den gods-dienst der Contra-Remonstranten op eenen Sondach te turberen/ mits over luyt op-heffende ende synghende in de Kercke het Liedeken/ Een meysken op een Rivierken sat &c. Des Sondaechs daer nae hebben andere van ghelijcke stoffe als de boven-verhaelde/ twee op malcanderen bitsighe honden/ onder den Gods-dienst in der Kercke ghebracht/ende hebben de selfde aen malcanderen ghehist/ stellende alsoo de gheheele Kercke in roere.

Libertinen ende Atheisten bermenghen haer onder de Remonstranten.

Libertinen ofte luyden die gheen Religye en hebben/ ende die in thien of twintich jaren naeu eens in de Kercke en comen/ hebben hare huysen ende schuyren gheopent ende ten beste ghegheven / op datter de Remonstranten in Prediken souden. Ick vraghde nu onlanghs eenen der selfder (den welcken ick al voor vele jaren ghekent hebbe voor eenen man die van gheen Religye professie en doet / jae in vele jaren in Kercke ofte in Cluyse en komt alsser ghepredickt wort) of hy nu Remonstrants ghewordden was / dewyle hy de selfde in syn huys hadde prediken laeten ? hy antwoorde my / ick en weet van Remonstrants nochte van Contra-Remonstrants / dat morghen ofte overmorghen de Papisten ofte Mennisten in mijn huys bgheerden te prediken / ick en soude het haer niet weygheren.

Dus stout ende vermeten syn die lieden overmits sy sien ende bevinden / dat de Magistraten/ onder de welck sy ghesten zijn / ghenen rechten ernst noch yver en ghebruycken om hare conventiculen te doen op houden/ het sy door toe-sluytinge der Kercken / Cloosteren / ende andere publycke plaetsen daer sy vergaderen/ ofte door andere middelen / bequaem nae gheleghentheyt der plaetsen daer sy ghehouden worden / voor-comende de bloetstortinghen die sommigher weghe ghe-schiet zijn / ende apparentelick noch meer gheschieden sullen/ wanneer de Soldaten door terghen / quaet-spreken / ende overmoet sommigher onbedachsaemer menschen (die de Magistraten niet en toomen) ten langhen laesten met gheweer ende waepenen die sullen toomen en temmen.

1619.

DE wt-ghewesene ende van Ampten af-ghesette persoonen / mitsgaders alle de ghene die de saeke der Remonstranten syn toeghedaen / beclaeghen haer seer over de harde/wreede/jae tyrannissche (soo sy die noemen) proceduyren / die de Heeren Staeten ende Magistraten over haer ende de hare syn ghebruyckende / meynende ende soeckende anderen in te beelden/ dat haer in desen deele seer groot onghelijck is weder-varende / maer aen d'ander zijde wort gheoordeelt / dat sy niet weynigher verdient en hebben door de groote bitterheydt ende harde proceduyren die sy teghen de Contra-Remonstranten/ jae teghen de grootste ende beste van de Landen / ende eenighe van de Godsaelichste Leeraeren der Gereformeerde Kercken hier te Lande/ eenen ruymen tijd ghebruyckt hebben / als haren haene Conijnck was / waer mede sy den bloeyenden staet der Nederlantsche Gereformeerde Kercken in desen verwarreden staet ghebracht hebben.

Cort verhael van eenighe exorbitante proceduyren door het beleyt van weynich persoonen sedert ettelicke jaren herwaerts jeghens de Contra-Remonstranten by der hand ghenomen.

Het is meer dan blyckelick / segghen de Contra-Remonstranten/ datmen niet alleen de aenghenomene Leere der Gereformeerde Kercken / betuycht in de publycke formulieren der eenicheyt/ in alles met Godes H. woort over een comende/ heeft willen verbastaerden/ maer datmen oock de Kercken-ordre (in den aenvanck der reformatye nae den woorde Godes op-ghérecht/ende verbolghens tot groote stichtynghe onder-houden) in veel deelen heeft verbroken : Ende op dat de selfde niet en soude her-vat worden / soo heeftmen de jaerlyckse Synodaele ende Kerckelicke vergaderinghen in alle provintyen op-gheschort ende verboden.

Datmen die van de ware Gereformeerde Religye in verscheydene plaetsen wt de publycke kercken heeft gheschoven.

Datmen vele recht-ghevoelende Predicanten van haer Predick-amt heeft afghéset / oock eenighe der selfder wt de Steden ghebannen / ende met dief-leyders daer wt ghebracht heeft: Oock eenighe verhindert dat sy niet en syn beroepen ghewordden daer sy goede diensten hadden cunnen doen / ghelijckmen oock

verscheydene aen comende jonghe Pre=
dicanten heeft verhindert ende te rugghe
ghehouden /dat sy nerghens en conden te
rechte comen / ende in de plaetsen der self,
der heeftmen de gemeeeenten op-ghedron=
ghen Arminiaensche Predicanten / ende
indien sy de selfde niet en wilden hooren
(ghelyck sulckes veler weghe ghebeurt
is) soo mostense sonder oeffenynghe van
den Gods-dienst blyven. Want men heeft
de selve niet alleen de publycke Kercken
verboden/maer op verscheydene plaetsen/
daer de Remonstranten meyster waren/
en heeftmen de Contra-Remonstranten
niet willen gunnen / dat sy in huysen/
Spyckers / of packhuysen/ schuyten of
schepen / in Steden ofte ten platten Lan=
de / jae selfs niet onder den blauwen He=
mel/ souden vergaderen / om te prediken
Godes woort te lesen / hare ghebeden te
doen / ofte met Psalmen God den Heere
aen te roepen / te loven / ofte te dancken:
jae sommiger weghe heeftmen met stren=
ghe placcaten / ende op groote peyen / die
men daer op heeft ghestelt den Contra-
Remonstranten verboden nochte in de
Steden daer sy woonden / noch buyten
de selfde in hare provintye / oock niet in
andere provintyen / haren Gods-dienst
te oeffenen/ende die dit verbot over-trae=
den/heeftmen de breucken af-ghevordert/
ende die de selfde weygherden heeftmen
de panden met Stadts-dienaers wt hare
huysen ghehaelt ende ghenomen.

Men heeft oock ghearbeydt ende ver,
socht / Dat de Magistraeten van andere
Steden/daer noch de oude Ghereformeer=
de Religye ghepredickt wiert/niet souden
ghedooghen/ dat die van de oude Ghere=
formeerde Religye wt andere Steden en=
de plaetsen daer comende/tot de taefel des
Heeren/ ofte hare kinderen tot den doope
toe-ghelaeten souden worden.

Datmen huysen heeft ghedemolieert
ende te gronde afghebroocken / oock eeni=
ghe heeft toe-ghespyckert ende met sterc=
ke sloten toe-ghehouden/ daer de oude Ge=
reformeerde Religye in ghepredickt was/
dreyghende anderen van ghelycken te
doen/ofte die huysen verbeurt te maecken
ende te confisqueeren daer in men predi,
ken soude.

Datmen door eenighe van de Leden
ende Steden van Holland/oock in eenige
particuliere Steden/ diversche Resoluty=
en teghens die van de Religye genomen
heeft/de selfde aen Steden/Dorpen/ ende
Ghemeenten/ als Staetsche wyse ghenoo=
men synde/wtghesonden/ ende ghepoocht
heeft ter executye te stellen/ende de Predi=
canten ende Ghemeenten daer aen te con=
stringeren/ Niet teghen-staende dat ver,
scheydene van de vermoghenste Steden
van Holland ende West-Friesland hen
daer teghens hebben gheopposeert / ende
publyckelick daer teghens hebben ghe,
protesteert.

Datmen Conradum Vorstium/wylent
Docteur der H. Theologie/wiens Boec,
ken by alle Gereformeerde Kercken in ve=
len worden voor ketterisch ghehouden/
heeft van buyten de Gheunieerde Pro=
vintyen in Holland gheroepen: om te syn
Professoor ende Leeraer der jonghe aen=
comende Predicanten / in de Hooghe
Schole binnen Leyden/Ende alsmen dat
soo daedelick niet en conde doen/ datmen
hem ettelicke jaren lanck met een treffe=
lick tractement binnen s'Lands heeft on,
derhouden/Gelyckmen oock andere meer
Professooren in de Universiteyt van Ley,
den/soo in de H. Theologie/ Hebreeusche
spraecke/Philosophye/ende sommighe an=
dere faculteyten heeft onder-houden/ ver=
laetende ofte voor-by gaende verscheyde=
ne treffelicke Mannen/ die by de suyver,
heydt der oude Ghereformeerde Religye
bestendelick waren ghebleven.

Datmen heeft toe-ghelaeten ende be,
voordert/dat vele Boecken hier te Lande
teghens de ware Ghereformeerde Reli,
gye syn geschreven/ in de welcke men met
sulcke onwaerheyden/ Calumnyen/ ende
bitterheydt teghen de Religye is wt-ge,
vaeren / als offse de alder-snoodste secte
ware dit in der werlt is / jae die verghe=
lyckende by de vervloeckte dwaelynghe
der Turcken ende Mahometisten.

Datmen die ghene die sulcke boecxkens
hebben gheschreven / als oock die ander=
sins de Arminiaensche opinyen hebben
ghevoordert/ende d'aenghenomene Ghe,
reformeerde Religye hebben teghen-ghe,
sproocken ende ghelastert/ met schencka=
gyen heeft beghiftricht / ende wyders met
bewys van allerley gunste ende faveur in
haer voor nemen heeft ghestyft.

Datmen den ghetrouwen raedt ende
wel-ghemeynde vermaenynghen des Co=
nyncx van Groot-Britannyen / midts,
gaeders der Euangelisscher Fursten/Ge,
meenten/ende Kercken/die met de Neder=
Landsche

1619.

Landsche Ghereformeerde Kercken eene Confessye des ghelooffs hebben: Als oock des Doorluchtighen Princes van Oranyen/der Heeren Staeten van d'andere Gheunieerde Provintyen / ende andere Voor-treffelicker Ghelcerder Mannen binnen als buyten s'Lands / niet en heeft willen hooren. Maer datmen ter contrarye met schimp-redenen/soo mondelijnge/ als by gheschrifte haren goeden raet heeft bespott ende verworpen.

Datmen den Prince van Oranyen (om hem verdachtsaem ende onaenghenaem te maecken)heeft nae-ghegheven / dat hy ghesocht heeft hem-selven Graeve van Holland/jae Souverain van alle de Geunieerde Landen te maecken.

Datmen om den vremden ende noyt te vooren ghehoorden cours van procederen door te drijnghen/ al van langher hand in de regierijnghe der respective Steden bevoordert heeft sodaenighe persoonen / die ofvyanden waren van de oude ware Gereformeerde Religye / ofte immers Neutralisten/Libertinen/Atheisten/ ende der ghelijcke Persoonen.

Datmen soo veel Pentionarisen der Steden van Holland / alsmen eenichsins conde/heeft in de Ligue ghecreghen/ ende de selfde groote authoriteyt heeft ghegheven/ en.e vast op alle dach-vaerden ende by-een-comsten heeft ghesonden/met noch eenighe andere persoonen/die de dijnghen welcke ter Vergaederijnghe van de H. M. Heeren Staeten van Holland ende West-Friesland verhandelt wierdẽ/ hunnen Principalen/dat is de Vroetschappen in de Steden / ofte niet geapporteert ende bekent ghemaeckt en hebben/ Of alleen so vele als sy verstonden tot bevoorderijnge van haren quaeden Cours soo in de Religye / als in de Republijcque dienstich te wesen.

Jae dat eyndelick eenighe Steden met malcanderen hebben ghemaeckt een Ligue niet alleen teghen de Ghereformeerde Religye / Maer oock datmen heeft gesocht den gheheelen Staet des Lands/ de Justitye / den crijchs-handel/ende alles watter was 'tonderste boven te keeren

Datmen om dese Ligue te onder-houden ende te stijven / teghens d'ordre ende wettelicke regierijnghe der Landen/heeft aen-ghestelt een Collegye van seditieuse Persoonen / in het welcke d'Advocact Barnevelt President was / ende principaele Raets-Heeren Hoogherbeets/Grotius/de Haen/Ledenberch. Dit Collegye vergaederde op verscheydene plaetsen/ nu hier/dan daer. Om het ghebesoigneerde van dit Collegye te authoriseren/ so wiert dat den Advocaet in handen ghestelt / die het in de vergaederijnghe van de Staetẽ vã Holland ende West-Vriesland brocht/ alwaer het by pluraliteyt van stemmen wierdt door-ghedronghen ende ter executye ghestelt op den naeme van de Staeten van Holland ende West-Vrisland / voorby-gaende de andere Steden ende Leden van de vergaederijnghe der Staeten van Holland ende West-Vriesland / die in de ghemelde Ligue niet begrepen en waren/ maer haer teghens sulcke quaede procedüyren stelden / de selfde niet meer achtende/dan of sy gheen leden en waren geweest van de Staeten van Holland ende West-Vriesland/ speelende alsoo met den naeme der Staeten van Holland/ ende daer mede de Gheneraele Staeten braverende.

Dat om de banden van dese Ligue vaster te maecken/de ghene die van dit seditieuse Collegye waren correspondentye ghehouden hebben binnen ende buyten Lands / berichtende de ghealliëerde Conijnghen/Vorsten/Potentaeten/ende wtlandsche Republijcquen/midtsgaeders de Hier-Landsche Provintyen ende Leden van dien/nae hare humeuren.

In somma/ dat sy al hare Actyen daer henen hebben ghedirigeert/ om met absolupte authoriteyt/ende Heerschappye alleẽ te regieren/trachtende tot dien eynde des Lands garnisoenen de gehoorsaemheyt van de Heerẽ Generaele Staetẽ/ende syn Princ. Exc^e. te ontrecken/Ende dat onder pretext van het recht d'welck die Provintyen hebben op wiens repartitye de selfde staen.

Datmen den cours van de ordinarise Justitye heeft ghestuytt/ door vilipendentye van de Mandamenten van den hooghen ende Provintiaelen Raedt tot voordeel van de verdruckte ende verjaechde Religions-verwanten ghegheven.

Datmen Waert-Ghelders ofte nieuwe soldaeten heeft aen-ghenomen / ende om die te wapenen des gemeenen Lands Magasijnen van waepenen heeft ontblott / trachtende aldus een nieu Regiment van crijchs volck op te richten tegens syn Exc^e. eñ de Generaele Staten.

1619.

Doende tot der selfder onder-hout oock die van de Religye betaelen/ daer sy doch syn die ghene/ die door hare insolentye de borgherye quellen en terghen / ende haer verhinderen in de exercitye van haren Gods-dienst: Beswarende alsoo hare Gemeenten met onbehoorlicke ende onnoodighe Lasten/ daer door de ordinarise Lasten des Lands/ tot de ghemeene bescherminghe noodich / beswaerlick ghenoech vallen.

Datmen door dese binnen-landsche moeyte ende beroerten veroorsaeckt heeft grooten stille-stant ende diversye van handel ende neeringhe: Vele vrome eerlicke rijcke luyden/ die wt andere Landen ende Steden van de Papisten verdreven sijnde/ hier te Lande hare residentye nemen souden/ heeftmen wt het Land gehouden/ want sy daerom haer Land verlaetē om in eenen sekeren gherusten Staet de ware Gereformeerde Religye by te woonen/ d'welck haer gedurende dese inlandsche moeyten/ niet gebueren en mocht.

Datmen ter contrarye vele treffelicke vermoghende luyden in sulcke vreese ende sorghe heeft ghehouden / dat sy hare Negotyen ende handelinghe opschortende/ haer schicken om wt het Land te trecken/ ende te gaen wooen/ daer sy in gherusticheydt Godt den Heere dienen moghen/ d'welck alles was streckende tot verhinderinge van de eerlicke broot-winninge der goeder Gemeynte/ ende eyndelick tot eenen gheheelen onder-ganck van ons lieve Vaeder-Land/ ende totaele verloop van de ware Ghereformeerde Religye in de selfde.

Datmen tot den wtersten toe met allen moghelicken vlijt ghetracht heeft het goede Christelicke voornemen der Hooch-Mog. Heeren Staeten van Gelderland/ Zeeland/ Vriesland/ Groeninghen/ ende Omme-Landen / &c. ende syner Princ. Exc^c. te verhinderē/ als de selfde getracht hebben/ door eenen wettelicken Nationalen Synodum de Religye te restabilieren/ ende door wettelicke middelen den vervallenen Staet des Lands te her-stellen/ ten eynde de ware Christelicke Religye in haren voorighen fleur / ende de goede Ghemeynten in ruste ende in eenigheydt herstelt ende ghebrocht synde/ oock daer in mochten ghemanuteert ende behouden worden.

Datmen nu noch niet nae en laet op aller manieren het Land te beroeren/ so met schryven/ als met stout spreeckē/ ende met het houden van verbodene conventicu-len.

Soo datter met die ghene die de Kercke Godes/ ende de politye hebben in roere ghestelt (nae veler oordeel) ongheleijck beleefdelicker wordt gehandelt/ dan sy met de Contra-Remonstranten souden ghehandelt hebben/ of noch souden handelen/ wanneer sy tot haer voornemen hadden cunnen gheraecken / of noch conden gheraecken/ d'welck Godt de Heere ghenadelick verhoedet heeft/ ende voortaen genadelick wille verhoeden.

Verskens op de doot van Jan van Oldenbarnevelt ghemaeckt.

Op Iohan van Oldenbarnevelt , die het hooft is gheweest van de gene die de inlandsche beroerten hebben bevoordert / is te deser tijdt dit versken ghemaeckt van eenen syner favoriten.

> Mors Ardentis-agri, tua erit, Cava-Tetra, rnina.

D'welck eenen contra-Barneveldist aldus heeft verandert.

> Mors Ardentis-agri tua erit, Cava-Regio, vita.

Hee eer ste seyt/ Dat Barnevelts doodt sal wesen d'oorsaecke van den onderganc ofte verderf van Hol-land.

Het andere seyt/ dat Barnevelts doodt sal wesen het leven ende behoudenisse van Holland.

Schrickelicken regen binnen Constantinopel den 16. ende 17. Augusti.

D'Ambassadeur Haga schrijft aen de Ho: Mo: Heeren Generaele Staeten / dat het op den xvj^n. ende xvij^en. Augusti deses jaers/ binnen Constantinopel met eenen grooten storm-windt soo dapper ende continuelick ghereghent heeft / dat het scheen dat de deuren van den Hemel haer gheopent hadden/ om de Stadt Constantinopel met eenen water-vloet te verdelghen. Alsoo datter over de duysend huysen aen verscheydene leeghe plaetsen wech ghespoelt / ende een groote menichte van menschen verdroncken syn / soo in hare huysen / als in de Baeden / oock in de Kercken hare ghebeden doende/ de Boomen syn uyt de aerde ghewaept / ende in een

1619. een Kercke ghenoemt Sultan Mehemet, staende op de hooghte van eenen Bergh/ synder drie Persoonen van eenen donder-slagh doot ghebleven/ dier ghelijcke miserie van water vloet/en is in die hooghe landen/daer soo gheen loopende ofte vloeyende Rivieren en sijn/noyt gehoort ofte ghesien gheweest.

Een maecht die langhe het bedde ghehouden heeft binne Amersfoort/ wort miraculeuselick ghenesen.

OP den xxix dach der Maent Augusti heeft Godt den Heere sijne ghenade ende goedertierne hulpe bewesen aen een maecht ofte jonghe Dochter / die binnen Amersfoort over de vijf-en-twintich jaren meest te bedde heeft gheleghen/ niet machtich sijnde te gaen ofte te staen/ ofte eenich werck te doen.

Ten voor-ghenoemden daghen / doch in der nacht heeft het sich toe-ghedraghen/ dat daer sy op haer bedde lach / een claer licht haer verschenen is / ende omsiende heeft sy ghesien de ghedaente eenes Mans persoons / doch grooter als ordinaris/ die seer heerlick/schoon/ ende glinserende was aen te sien / ende hy heeft tot dit Vrouw-mensch ghesproken. N. Staet op in den naeme des Heeren, ende hy heeft haer van het bedde ghebeurt / ende is alsdan verdwenen. Dese Dochter heeft stracx ghegaen ende ghestaen door het huys / op der straete / ende waer het haer believt heeft/doende het huys-werck/ tot hare ende harer groote vreucht / ende tot verwonderynghe van eenen yederen die dit wonder-werck des Heeren hebben ghehoort ende ghesien.

De Prince van Conde wort in vrydom gestelt den 20. Octobris,

NAe dat de Prince van Conde ettelicke jaren lanck hadde ghevanghen gheseten / eerst a la Bastille, daer nae au Bois de Vinceinnes, soo heeft hem de Conijnck wederom in vrydom gestelt op den twintichsten dach van Octobre, d'welck de Conijnck den 19. Octobris den Prince met dit briefken (ghesonden door den Secretaris van Monsieur de Cadenet) heeft weten laten:

Lettre du Roy à Monseigneur le Prince.

Mon Cousin,

IE ne vous diray pas combien je vous ayme, vous le voyez, je vous envoye mon Cousin le Duc de Luyne, qui sçait les secrets de mon cœur, & vous le dira plus amplement: Venez vous en le plus promptement que vous pourrez, car je vous attens avec impatience, Et cependant je prieray Dieu de vous tenir en sa saincte Grace.

LOVIS.

De Chantilly, ce 19. d'Octobre, 1619.

Mijn Cousin,

Brief des Conijncx aen den Heere Prince van Conde.

ICk en sal niet segghen hoe lief dat ick u hebbe/ ghy siet het selfs / ick sende aen u/ mijnen Cousin den Hertoghe van Luynes, die mijnes herten secreten weet/ die sal u daer van breeder spreken / komt soo haest als ghy cont/ want ick verwachte u met onverdult / midler wyle sal ick God bidden / dat hy u wille houden in sijn Heylighe ghenaede.

Was onder-teeckent.

LOVIS.

Van Chantilly, desen 19. Octobris, 1619.

ALs Mons de Luynes ghecomen was op het Casteel van Vinceinne om den Prince van Conde van daer te gheleyden tot den Coninck/ soo heeft hy den selfden den bovenverhaelden brief des Conijncx behandicht ende hy heeft hem de meyninghe des Conijncx mondelijnghe breder verclaert/ hier over isser seer groote vreucht ende blijtschap gheweest / niet alleen by den Prince ende Princesse van Conde, maer oock vast by eenen yederen / hooghes ende laeghes standes. De Hertoghe van Luynes, sijnen broeder Cadenet, Vernet, ende du Mont, sijn swaghers / met Monsieur de Modene, ende alle de Capiteynen des garnisoens/ als oock veel Edel-lieden/ hebben den Prince van Conde ghelevdt tot den Conijnck / die te Chantilly was / alwaer syne M. desen Prince met veel hofsche courtoisie / ende een blyde ghelaet heeft ontfanghen.

De Prince scheydende wt het Casteel van Vinceinne, heeft het garnisoen vereert met een somme van penninghen / haer latende aen segghen dat sy malkanderen souden toe-drincken op de ghesontheydt van den Conijnck / God biddende voor synen persoon ende Staet.

Ick

1619.

Oost-Friesche saecken en succederen niet nae de goede meyninghe der Heeren Staeten.

ICk hebbe hier boven verhaelt/ dat de
saecken in Oost-Frieslandt / door de
Gecommitteerde der Heeren Gene-
rale Staten soo wÿt ghebracht wa-
ren/dat de selfde een verdrach hadden be-
ramt ende op het pampier ghebracht/
niet twyfelende of beyde partyen en sou-
den het selfde nae leven : maer het is veel
anders af-gheloopen/ de partyen aen we-
der-sÿden haer seer onsegghelÿck toonen-
de / niet teghen-staende den grooten vlÿt
ende het wÿs belept van de Gedeputeer-
de der Ho: Mo : Heeren Staeten Gene-
rael/die niet liever en sagen dan dat par-
tyen vereenicht sÿnde / langhe in goede
ruste ende vrede met malkanderen leven
mochten.

Hoe ernstelick dat de Heeren Genera-
le Staten verboden hebben alle conven-
ticulen/by-een-comsten / ende vergade-
rÿnghen der Remonstranten / blÿckt wt
de Placcaten harer Ho : Mo : ende sÿne
Prince Excellentye hier boven verhaelt.
Des onaenghesien soo sÿnder eenighe
gheweest / die haer verstout hebben con-
venticulen te houden/ende hier en daer te
Prediken : tot tomÿnghe van de welcke
hare Ho : Mo : dit Placcaet hebben ghe-
maeckt / ende publiceren laeten.

Placcaet der H. M. Heeren Generaele Staeten/ daer by eenighe Remonstrantsche Predicanten worden ingedaeght.

DIe Staten Generael
der vereenichde Neder-
landen / Alle den ghenen
die dese jeghenwoordi-
ghe sullen sien of hooren
lesen/ Saluyt : DOEN
TE VVETEN : Alsoo
wy seeckerlÿck bericht zÿn/ Dat Albertus
Huttenus, gewesen Predicant tot Bueren;
Theodorus Bonnius , ghewesene Predicant
tot Beusicum in de Graefschap Bueren/
ende Nicolaes Hertsuycker ; ghewesen Pre-
dicant tot Yselsteyn / het Landt door-
loopen/ ende hier soo daer haegh-predi-
catien teghen deser Landen Ordonnan-
tien ende Placcaten zÿn doende / daer
mede sy het ghemeene Volck in onruste
ende beroerte zÿn houdende ende voeden-
de / tot ondienste ende prejuditie van de
ghemeene ruste ende vrede / midtsgaders
vanden wel-stant vanden Staet van't
Landt / ende de publicke authorithept/
Daer teghen dat nootelÿck dient versien
om by tydts alle inconvenienten voor te
comen. SOO IST , dat hare Ho : Mo:
t'ghene voorsz. over-ghemerckt / Com-
mitteren ende ordonneren mits desen
Iohan van Herdershem , den eersten Deur-
waerder van hare Camer / by Edicte al-
hier inden Haghe ter plaetse daer dat ge-
bruyckelÿck is/te citeren ende dach-vaer-
den in Persoonen in de selve hare Camer
te compareren/de voorsz. Albertum Hutte-
num , ghewesen Predicant tot Bueren;
Theodorum Bonnium, ghewesen Predicant
tot Beusicum in de Graefschap Bueren/
ende Nicolaum Hertsuycker, ghewesen Pre-
dicant tot Ysselsteyn / opten twintichsten
Novembris naestkomende precis nae den
nieuwen stile/omme in handen van hare
Ho: Mo: te doen belofte/ verbat in de Acte
die by de selve geresolveert is d'afgesette
Predicanten voor te houden/ende de selve
te doen onderteeckenen/ By pene soo ver-
re sy binnen den voorschreven tÿdt in
Persoone niet en compareren / ofte wey-
gheren sulcke beloften te doen ende de
voorsz. Acte te onderteeckenen/dat sy elck
uytte t'samentlÿcke Vereenichde Pro-
vintien ende de Souveraine Jurisdictie
van de selve ghesonden ende ghebannen
sullen werden/volghende de generale Re-
solutie ende Ordre daer op ghenomen.
Ende wordt den voorsz. eersten Deur-
waerder van onse Camer geauthoriseert/
Omme dese Acte van Citatie by Edicte
alomme in den Haghe ter plaetsen daer
dat gebruyckelÿck is te affigeren. Welck
exploict by hem alsoo ghedaen zÿnde/ wy
houden ende authoriseren van sulcker
weerde / als of dat aende Persoonen van
de voorsz. Predicanten ghedaen ware:
hare Ho : Mo : sÿn weder-varen relate-
rende. Ghedaen in 's Graven-Haghe/ ter
Vergaderinghe vande Hoogh-ghemelte
Heeren Staten Generael / opten naest-
lesten dagh der Maent Octobris , in't
Jaer sesthien-hondert ende neghentien.
Was gheparapheert G. Schaffer vt.

Onder stont/

Ter Ordonnantie van de Hoogh-ghemelte
Heeren Staten Gheneraal.

Gheteeckent

C. Aerssen.

Die

1619.

De Hungaren en willen niet langher staen onder het huys van Oostenrijck

Die van Hungaria verclaren rondt wt/ datse niet langher onder het tyrannighe huys van Oostenrijck (so sy dat noemen) ende het Spaensche jock en willen staen/ maer datse als een vry landt/ oock haere vrye electye hebben ende genieten willen. Sy betoonen bescheyt/ dat om haer/ ende andere vrye Landen te dempen / de Coninck van Hispanyen aen den grooten Turck pays versocht heeft/ ende daer-enboven de Keyseren Matthias ende Ferdinandus tot vier-mael toe/ om hulpe teghen de Bohemen/ by den Turck hebben aenghehouden / alle welcke brieven den Turck aen Bethlehem Gabor ghelevert heeft/ welcke op een corts sullen in openbaren druck wt-gaen / om al de werelt voor ooghen te stellen de onchristelijcke proceduyren des huyses van Oostenrijck.

Bethlehem Gabor vaert dapper voort.

Bethlehem Gabor heeft tusschen Buda ende Graan , met consent van den Bassa van Buda , vijf duysendt mannen over de Danube ghesett / die nemen haeren wech nae Vesprin La Letta, ende alsoo nae Styria. Noch heeft de Vorst Bethlehem Gabor acht duysendt Man te Cassar by Racopsi ghelaeten/ ende twaelf duysendt in Sevenburghen/ om op den Polack achtinghe te gheven/ indien hy yet op Silesyen woude attenteren/ ende is in persoone binnē Presburgh ghecomen.

Forgatz verlaet Ferdinandum.

De Palatinus Forgats siende ende bevindende/ dat de saecken met Ferdinando te rugge/ ende met Bethlehem Gabor voor-waerts loopen/ soo is hy van Weenen nae Presburgh ghetrocken / ende heeft aen Bethlehem Gabor gheschreven/ dat hy het nu voort-aen met het Landt wilt houden/ dat hy tot noch toe ghedaen heeft/ dat hy dat heeft moeten doen/ maer dat hy voort-aen een goet patriot wilt wesen / want verstaet wel/ dat hy eens van Landt en luyden (die hy vele heeft) verdreven sijnde / Ferdinandus hem geen andere geven en soude. Alsoo dat nu gheheel Hungaria so goet als eens is met Bethlehem Gabor.

Redijl Ferents, een overste van Bethlehem Gabor, is met tien duysendt Man in Moravyen aen-ghecomen/ tot assistentye van de Bohemen/ ende haere gheconfedereerde/ van de welcke de Graeve van Thurn vijf duysendt by sich heeft / met noch een goedt deel van de Moravissche Ruyterye/ ende ooc voet-volck / ende marcheert recht nae Bucquoy toe / die in het voor by trecken de Stadt Horn hadde inghenomen / ende twee honderdt Man daer in ghelaeten/ ende was voort op Zuam (een Stadt van Moravia, tien mylen van Weenen gheleghen) toe-getrocken/ dat berent/ maer niet in-ghecreghen. Het grootste deel van het legher der Bohemen is hem stracx op den voet nae-ghevolght / hy heeft Horn wederom verlaten / maer de twee hondert Bockoysche soldaeten die daer wt trocken/ sijn van het Boheemsche crijchs-volck achter-haelt ende doot gheslaeghen / ende noch honderdt vijftich van sijnen achter-tocht ghevanghen/ ende doen sweeren Ferdinandum ende Bucquoy niet langher te sullen dienen / daer mede sy los ghelaeten sijn. De Keyser en heeft rechte voort gheen volck in Bohemen / behalven in de garnisoenen der Steden ende plaetsen die hy daer noch heeft/ die heel weynich sijn. Ende Bethlehem Gabor is nu Meyster van gheheel Hungaria (wel-verstaende soo veel als het tot noch toe heeft gestaen onder het huys van Oosten-Rijck) wt-ghesondert alleen Raab , ende de advertissementen die wy hier te Lande van daer hebben / segghen datter groote apparentye is / dat desen Prince haest Meyster soude worden/ niet alleen van Raab, maer oock van Weenen de Hooft-Stadt van Oostenrijck/ jae ooc van gheheel Oostenrijck waer op eenighe specülerende dit jaer-versken ghemaeckt hebben.

InstaT InterItVs DoMVs aVstrIacæ. 1619.

IVSTITIA et PIETAS validæ sunt principis arces,
Nulla tyrannorum vis diuturna manet.

Broederschap des Rosen-cruyces.

Daer is een jaer drye ofte viere herwaerts veel te segghen ende te schrijven gheweest / insonderheydt in Hooghe Duytsch-Land van een Broederschap des Roosen-Cruyces , soo als dat ghesel schap sich is noemende. Daer sijn verscheydene Tractaetē/ op den naeme van dese Broederschap/ soo in de Latijnsche / als in de Hooch-Duytsche spraecke wt-ghegaen/ die wonderbaerelicke/ te vooren noyt ghehoorde/ onbegrijpelicke/ ende ongheloovighe dinghen verhaelen ende beloven.

Lof en roem deser Broederschap.

Eenighe segghen ende roemen/ dat dese Broederschap de gheheele werlt wilt reformeren ende op een ander ploye brenghen / ende dat haer daer toe noch wijsheydt

heyt/noch verstant/noch geld/noch macht
en ontbreeckt. Jae dat sy alreets haer
daer toe is vereydende / met een Legher
d'welck veel grooter ende machtigher is/
als opt Xerxes, Tamerlanes, Baiazeth, ofte ee-
nighen Turckschen Keyser/ of Persiaen-
schen Conynck ghevoert heeft. Men
schryft ende seght/ dat dese Broeders des
Roosen-Cruyces besitten Conyncklicke en-
de Keyserlicke Paleysen / meer gout en
silver dan Cræsus of Crassus, opt ghehadt
hebben/ als synde de rechte Alchymisten/
die so veel gouts cunnen maecken als het
haer selfs belieft / soo dat sy het gout heel
weynich achten.

Sy schryven ende geven voor / dat sy
syn Philosophen, Schrift-Gheleerde, Medicijn-
Meysters, Vyanden des Antichrists, dappere
Crijchs-helden, Opper-Musiciens, met voys
en instrumenten/ dat sy niet alleen en heb-
ben swaerden en waepenen van yser ende
stael ghesmeedt / maer heele harnasschen
ende waepenen van Diamanten/ swaer-
den van Carbunkelen / ende alle andere
instrumenten die wy hebben van yser/ die
hebben sy van gout ghesmeedt.

Daer wordt van haer geschreven ende
ghseydt / dat alle sieckten ende cranck-
heyden / die by alle andere Doctoren on-
gheneselick syn / van haer cunnen ghene-
sen worden/ oock dat sy de menschen cun-
nen haere crachten verdobbelen / jae
Samsons cracht gheven/ ende die preser-
veren ende behoeden voor cranckheyden
alle de daghen haeres levens / jae oock
der menschen natuyre ende leven soo ver-
stercken ende soo bestendich maecken/ dat
sy soo langhe sullen leven/ als eertydts die
oudt-vaederen / van de welcke in het ou-
de Testament ghesproken wordt/ gheleeft
hebben.

Sy worden gheroemt te syn cloeck en-
de ervaeren in den loop des Hemels / te
verstaen alle verborghentheyden der na-
tuyre ende gheschaepene dinghen / alle
spraecken te cunnen / te cunnen ghenesen
allerley sieckten ende cranckheden met
cruyden/ salve/ en plaester/ oock sonder de
selfde.

Laster ende blasme deser Broederschap.

Maer veel Godtsaelighe/ Treffelicke/
Gheleerde Mannen oordeelen / dat dit
niet dan enckel bedroch ende eenen ydelen
waen is / Overmits dat de Boecken die
op haeren naeme ghedruckt ende aen den
dach ghegheven syn/ vol spottelicke/ gee-
kelicke/ duystere redenen syn / alhoewel
vermenght met eenen schyn van Godt-
saelicheydt/ ende Religye. Niemandt en
weet waer dat yemandt van alle dese
Broederen des Roosen-cruyces woonen ofte
te vinden syn : Andere segghen en schry-
ven / dat het Toovenaers / Fantasten/
Landt-loopers / ydelen-roem-soeckers/
ende bedrieghers syn / van Benchocabs,
Munsers, knipperdollijnghs, ende Snyder-Co-
nijncks-volck, of Cabalisten ende Andabaten,
ofte blind-rousschers, haer beroemende dat
sy berghen cunnen versetten/ daer sy doch
geen heuvelen / jae naeu eenen mols-hoop
en cunnen om setten.

Die van de Broederschap deses ordens
niet en houden / segghen oock/ indien sy
waere Christenen syn/ ende vyanden des
Antichristes / ghelyck sy haer beroemen/
ende doen cunnen al het boven-verhael-
de / waerom en comen sy nu niet te voor-
schyn? Wat ist te beduyden dat sy syn/
soomen niet en weet waer sy syn? Syn sy
nae by datmense niet en siet? Sietmense
datmense niet en kent? Siet en kentmen-
se / dat sy dan stracx wt der menschen oo-
ghen ontcomen? Waer salmense soecken/
alsmen haerder van doene is / ofte indien
men wenschtte een lidtmaet haerer Ghil-
de ofte Broederschap te worden? Hier op
segghen d'andere / dat haeren tydt noch
niet ghecomen en is/ dat sy haere Oracula
ofte Goddelicke openbaryngen hebben/
die haer leeren wien sy helpen sullen / en-
de wanneer / dat den tydt haerer volco-
mender openbaryinghe voor de deure is.

Dit wil ick hier aldus laeten in syner
weerde ende onweerde/ ende met niemant
twisten of dese Broeders des Roosen-
cruyces in der wereldt syn/ ofte niet/ veel
weynigher wat sy syn / waer sy syn/ ofte
niet en syn / meest helde ick daer toe/ dat
ick niet en gheloove / datter menschen in
der wereldt syn/ die sulcx syn/ of cunnen
doen/ als boven verhaelt is/ Midler wy-
le dat andere de selfde soecken / soo blyve
ick Christi/ ende aller vromen Christenen
Broeder, blyvende by de waere Gherefor-
meerde Religye / willich om te draeghen
het Cruyce Christi, levende ende stervende
in de Kercke Christi, die in deser wereldt
is/ als een Roose ende lelye onder de door-
nen / my bevelende in de Ghebeden aller
vromer Christenen/ tot welcker dienst ick
dit Boeck met veel moeyte ende oncosten
versaemelt/ ende gheschreven hebbe.

Iesus

1619.

Iesus Christus is mijn ghewin, beyde in leven, ende in sterven.

Groot Nederlaeghe des Graeven van Bucquoy.

De Graeven van Bucquoy ende Dampier, ghedwonghen sijnde Bohemen te verlaten / soo hebben sy al haer crijchsvolck by een ghebracht / sterck sijnde in alles ontrent acht-thien duysent man/ende sy hebben haer neder gheslaghen ontrent een myle weeghs van Weenen/ by een Schansse voor de Donau Brugghe. Die van Moravia, Bohemia, ende Hungaria, ontrent twintich duysend man sterck sijnde/sijn haer op den voet nae-gevolcht. De Eerst-Hertoghe Leopoldus is by Bucquoy in het Legher ghekomen/ ende heeft sich ghetoont in bataille/als willich ende bereyt sijnde eenen Veldt-slach sijnen vyant te leveren/maer hy is des avonts wt het Legher vertrocken / ende des nachts binnen Weenen gebleven.

Maer des anderen daeghs sijnde den xxiij. Octobris. is Hertoch Leopoldus weder in het Legher by Bucquoy ghecomen/ ende sijn de Leghers in eenen heeten schermutsel aen malcanderen gheraeckt/ buyten de Donau Brugghe.

Als desen schermutsel aen-ginck/soo is Leopoldus nae Weenen toe ghereden/ om aldaer op alles ordre te gheven. Desen schermutsel is seer heftich ende heet gheweest/so met het schieten van musquetten ende handt-roers / als met het Canon van beyde syden / alsoo dat het middernacht was eer sy op-hielden / ende de Oostenrijcksche hebben in desen schermutsel wel ses honderdt mannen verlooren.

Des anderen daechs isser eenen dicken nevel ghevallen/alsoo dat het eene Leger het ander niet sien en conde/de Oostenrijckschee meynden / dat de Bohemen op Weenen souden trecken / ende die Stadt aen vallen / waer over sich des Keysers Ruyterye oock nae Weenen begaf/ om de Bohemen dat voordeel af te snijden/ende den wech te benemen.

Maer als de nevel verginck / ende de Sonne door-brack / soo sijn de beyde leghers nae by den anderen gheweest / ende de Bohemen sijn met groote couragye op de Oostenrijcksche aen-ghevallen/ende de Oostenrijcksche hebben haer dapper tot teghenweere gestelt/ende sijn beyde Leghers den gheheelen dach / tot savonts te ses uyren dapper aen malcanderen gheweest ende ghebleven/schietende ghewelde lijck met het Canon op malcanderen / Also dat de Oostenrijcksche dien dach wel ander-half duysendt/ende de Bohemen ontrent ses honderdt mannen verlooren hebben. Daer sijn in dit ghevecht doot ghebleven / vele van de Oostenrijcksche Overste/ Ridtmeysters/ Capiteyns / ende Officieren. Bucquoy heeft sich in dit ghevecht seer cloeckelick ende mannelijck ghedraghen / ende is in groot ghevaer sijnes levens gheweest/ ende dapper ghequest sijnde/heeft hy hem selven met de reste van het Legher met ordre ghesalveert. Maer des anderen daechs is het ghevecht wederom van nieus aenghegaen/ende nae langhe schieten/slaen ende vechten/ hebben noch eyndelick de Bohemen door Gods hulpe/ de Victorye bevochten ende het veldt behouden. De Regimenten van Saxen ende Fuggher hebben haer insonderheyt cloeckelijck ter weere ghestelt / ende sijn meest ghebleven ofte ghevaliseert / ende daer sijn dien dach over de twee duysend van d'Oostenrijcksche doot ghebleven/ behalven die vluchtende in de Donau verdroncken sijn / onder andere dooden souden wesen de Graven van Furstenbergh ende Colalto. Nevens anderen buyt hebben de Bohemen becomen twaelf stucken gheschuts / welcke Bucquoy heeft moeten verlaeten. Men estimeert dat de Oostenrijcksche in dese drye daghen hebben verlooren ontrent vijf duysend man/ soo gheslaghen als verdroncken / ende de Bohemen ontrent twee duysend man op de plaetse.

Bucquoy ghequetst cloeckelick vechtende.

De Oostenrijcksche dese schaede gheleden hebbende/ende vreesende dat de Bohemen haer vorder souden vervolghen/ hebben de brugghe by der Stadt af-ghebroocken / ende het overighe volck van s'Keysers Ruyterye is meest ghevlucht binnen Weenen/ ende het voet-volck ten deele binnen Weenen/ten deele op de dorperen naest rontom de Stadt gheleghen/ de ghequetste sijn in grooten ghetale binnen de Stadt in de Hospitalen/ende huysen der Chirurgiens ghebracht / ende meest ghestorven.

De Waelen ende Hongeren / die den Keyser ghedient hebben / sijn nae dese slachtinghe seer verloopen / alsoo sy sien dat sy veel slaghen ende weynich ghelts crijghen. Sy doen op de passagien ende

1619.

heer-weghen groote schaede ende over-
last / beroovende de lieden die sy ontmoe-
ten / selfs in de voor-stadt van Weenen/
ende plunderen heele dorperen/wech voe-
rende alles wat sy cryghen connen.

De Eerst-Hertoghe Leopoldus woude
gheern de reste van dit Legher/die noch
ontrent 6000. waeren / binnen Weenen
ghebracht hebben / maer de Graeve van
Bucquoy , ende de Magistraet der Stadt
Weenen / en vonden sulcx gantsch niet
raedsaem / ten aensien datter een groot
ghetal Evangelissche Burgheren in die
Stadt syn / ende Bucquoy selve veel Lu-
tersche Soldaten onder syn crysch-volck
heeft/ die verhalven/ soo sy meynen / niet
wel te vertrouwen en syn.

Binnen Weenen is groot ghebreck
aen provyande / als oock aen munitye
van oorloghe / ende andere saecken. Den
omligghenden Dorperen ende opene on-
vaste Stedekens is bevolen / dat sy hare
goederen / coorn ende victuallye binnen
Weenen vluchten souden / op dat het de
vyandt niet mochte becomen / men soude
het haer voor billicken prys af-nemen/
indien sy het wouden vercoopen. Is
oock allen ende eenen yederen / by ver-
beurte van lyf ende goedt/verboden yets
wt de Stadt te vluchten.

In Silesyen ende Elders meer hebben
de Mispapen ende Monicken / als oock
de Papisten / aenghenomen / beswoeren/
ende beeedicht alles wat men haer heeft
voorghedraeghen / om by de prebenden/
ende by huys en hof te blyven.

D'overste Frenck neemt Budian in.

NA dat de Graeve van Bucquoy
wt Bohemen ghewecken was/
soo is de Colonel Frenck , met het
cryjchs-volck d'welck hy in Ne-
der-landt ghewonven heeft / ghetrocken
nae de Stadt Budian , de welck Bucquoy
met drie honderd Soldaten besethadde/
d'overste Frenck heeft de selfde met so goe-
de ordre ende belept/als oock met so dap-
pere couragye ende ghewelt aen-ghetast/
dat hy de selfde verovert ende vermey-
stert heeft/ de Soldaten die daer binnen
laeghen ende haer dapper te weere stel-
den/ syn ten deele neder-ghehouden ende
vechtende om-ghecomen / ten deele ghe-
vanghen ghenomen / onder de welcke ee-
nen Bohemschen Heere is / ghenoemt
Slenco Collobrat , die voor desen Stadt-
houder binnen Budweyts geweest was.

Oock is ghevanckelick ghenomen des
Land-schryvers Sone / met noch eenen
van de ghewesene Boheemsche Raeds-
heeren / ende syn dese drye aen ketenen
ghebonden/ ghevanckelick nae Praeghe
ghevoert.

In somma tot noch toe heeft God de
Heere de Bohemen ende hare na buyren
sonderlyck ende wonderlyck ghesegent/
Waer voor hy hooghelick is te dancken/
ende om continuatie van synen seghen
vierichlick te bidden.

Hoe de saken in Hungaria staen.

DE Prince Betlehem Gabor heeft op
den 20. Octob. st. n. binnen Pres-
burgh in de groote kercke voor
d'eerste mael de Papisten laeten
haeren Gods-dienst verrichten / stracx
daer nae heeft hy synen Hof-prediker la-
ten prediken nae den styl ende wyse der
Gereformeerde / die aldaer Calvinisten
ghenoemt worden in de Hungersche
spraecke / ende daer nae heeft hy eenen
hooch-duytschen Luterschen Predicant
in het hooghe-duytsche prediken laeten/
dit ghedaen synde/ heeft hy een seer stae-
telick banquet aen-gericht/den Palatyn/
ende andere Hunghersche Heeren seer
magnifyckelick tracterende. Hy liet oock
te Presburgh een Scheeps-brugghe over
de Donau slaen. Hy is van meyninghe
een staetelyck Ambassadeur aen den Co-
nynck Frederick te senden/ om syne Mr.
te congratuleren / versoeckende dat het
syne Mr. wille ghelieven tydt ende plaet-
se te bestemmen daer sy mochten t'samen
comen / om mondelynghe te spreken van
sulcx als die beyde Conynckrycken voor-
derlick sal wesen.

Bethlehem Gabor neemt de Croone van Bohemen aen.

Hy heeft de Croone van Hungaria aen-
ghenomen/ende waren die Stenden des
Rycks gheresolveert op den elfden No-
vembris met de Croonynghe voort te
varen.

Te Commoren ende in Raab syn de
Burghers wel gheneycht om Bethlehem
Gabor aen te nemen/maer de garnisoenen
hieldent noch voor den Keyser/ doch men
twyfelt niet of die Steden en sullen eer
lanck in Bethlehem Gabors handen over-
ghelevert worden.

By de Oostenryckische is groote ver-
slaghentheydt / ende by hare teghen-par-
tye groote couragye. De Keyser is ghe-
trocken nae Neustat / om met den Eerst-
Hertoghe Leopoldo te consulteren over

den

1619.

den loop deser Landts-saecken.

Incomste des Phals-Graeves binnen Praeghe den laetsten Octobris, 1619.

DE Phals-Graeve Cuer-Vorst/ is op den laetsten Octobris seer heerlick eñ magnifyckelick des achter-noens ten vier uyren/ te peerde binnen Praeghe ghecomen / als oock sijn Princesse/ende sijnen Soone/ in eenen seer costelicken ende cierlické coets-waeghen. Nevens veel andere Heeren waren by sijne Vorstelicke Hoocheydt/ Vorst Christiaen van Anholt/ de Hertoghe van Wirtenberch / ende veel Graeven/Barons/Heeren ende Edele/ Sijne C. H. mede brenghende/ tot convoy ende verseeckerijnghe vijf honderd Curassiers/ vijf honderd Arquebusiers / ende eenich voet-volck / met een groote menichte van coetsen ende waeghens.

Alle de Burghers op het schoonste ghemonteert sijnde / hebben onder veer-tien Vaendelen/haren nieuwen Conijnck met soo groote pompe ende blijtschap in ghehaelt/ende ontfanghen / dat in ettelicke honderd jaren der ghelijcke inhaelijnghe van eenighen Keyser ofte Conijnck/ niet gheschiet en is.

Die van den Heeren Stand ende de Edel-lieden des Lands / sijn sijne Conijncklijcke weerde tot aen de Sterre te ghemoete getrocken/sterck sijnde twee duysend peerden / alle gaer Heeren ende Edel-lieden/ende hebben sijne Cuer-Vorstelijcke hoocheyt tot in het Praegher slot ghelept/ met veel vreucht ende vrolocken. Behalven alle die boven-verhaelde Heeren/ Edele/ ende staetelicke Burgherye/ wasser noch eē stercke Compagnye/ voor de welcke het sweert / d'welck eertijdts dien Edelen Boheemschen helt Zisca ghevoert hadde/ghedraegen wiert. Sy waren ghewaepent met allerley Antijcque waepenen/als knodsen/Colven / Voetboghen/ Slijnghers/ ende dier ghelijcke/ die ten tijde van Zisca waren in het ghebruyck gheweest.

Sijnen name was Iohannes van Trosnouyen toegenaemt Zisca, om dat hy maer een ooghe en hadde / de andere hadde hy in den crijch verloren.

Desen cloecken Helt Zisca is in sijnen fleur gheweest ten tijde als het Concilye te Constants is ghehouden / alwaer Iohannes Hus, ende Hieronymus van Praga, om de Religye van dē Paus ende het Paepsche Concilye ten viere sijn veroordeelt/ Anno 1416. Waer over de Bohemen seer ontrust ende ontstelt waren. Sy sijn met groote hoopen te-samen ghelooopen/ ende hebben tot een weder-wraecke beginnen te vallen in de kercken ende Cloosters der Papen ende Monicken / de beelden af werpende ende verbreeckende: Zisca is gheworden het hooft der Hussiten / ende Velt-Overste van het Legher d'welck de selfde hebben op-ghebracht teghen den Paus/ ende de Keyseren VVencesłaum ende Sigismundum. De Paus Pius II. die eer hy Paus wiert/ is ghenoemt gheweest Aenæus Sylvius, noemt hem / den aller dappersten ende alder victorieusten in de waepenen. Hy heeft eerst het Carthuysen Clooster by Praeghe inghenomen / segghende (ghelijck Aenæas Sylvius dat verhaelt) dat de Moniken een onnutt ghesellschap sijn, daer de Ghemeente gheen proffijt van en heeft, maer dat sy als Verckens in de Cloosters ghemest wierden.

Zisca is soo machtich gheworden/dat hy niet alleen den Keyser meer-maels wt het velt gheslaghen/maer oock wt Praeghe verdreven heeft. Eerst heeft hy een ooghe in den crijch verloren / daer nae heeft hy oock d'ander ooghe verloren/als hy de Stadt Rabum wilde vermeysteren/ Want als hy het bestormen deser Stadt aen-sach/ende op alles ordre stelde/ Soo isser eenen pijl ghecomen die hem d'ander ooge heeft wtgeschoten/ Alsoo dat hy geheel blind gheworden is, maer daerom en heeft hy den moet noch niet verloren ghegeven / maer hy heeft blindt synde den Keyser durven onder d'oogen comen/ende heeft den selfden wt het velt ghejaecht/ niet een-mael/maer meer-maels/ende is eyndelick des Keysers Legher soo schou voor hem gheworden/ dat sy hem niet en dorsten onder d'ooghen comen/ ofte hem slach leveren. By eenighe History-schrijvers wordt verhaelt/ datter eenighe Reghers des Keysers tot aen het Boheemsche walt ghecomen sijnde / met een haestighe vreese sijn bevanghen/ende te rugghe ghetrocken / achter laetende haren Tros ende Bagagye.

De Paus Martinus V. heeft den Keyser ende de Paepsche Religye te gevalle/ een Crusaede laeten publiceren door den Cardinael VVintoy, noodighende ende vermaenende alle Conijnghen / Cuer ende Vorsten des Rijcx haer op te maecken teghen de Hussiten ofte Thaboriten/ daer Zisca Overste van was/ om die Ketters te dempen ofte te toomen. De Cuer-Vorsten van Saxen/ Trier/ Brandenburch/ de Conijnck van Danemarck/ de Sweedsche

sche Prince van Castilyen/ en veel andere syn op des Paus aen maeninge heel sterc op de beenen ghecomen/ brenghende tot dienst des Keysers in het veldt wel twee mael honderd duysend Man/ soo te voet/ als te peerde/ maer Zisca ende de Religions-verwanten aen haere syde hebbende/ den machtighen Godt der Heyr-scharen/ hebben al dese groote Heyr-leghers mannelicken weder-stand ghedaen/ vele der selfder verslaende/ vele der selfder heeft Godt de Heere eenen schreck aenghejaecht/ alsoo dat sy sonder haren vyand ghesien te hebben/ in de vlucht syn gheraeckt. De Paus heeft ander mael eenen Legaet/ ghenoemt Iulianus Cæsarinus, in Duytschland ghesonden/ om een Cruysaede te vercondighen. Daer syn wel wederom groote Heyr-Leghers van Duytsche/ Poolsche/ Hungersche/ Spaensche/ Walsche/ ende andere Natyen op de beenen ghebracht. Maer het is haer al ghegaen als de voorighe.

De Keyser Sigismundus siende ende bevindende dat merckelick de hand des Heeren met Zisca ende de Religions-verwanten was/ ende dat hy het Conijnckrijcke van Bohemyen met de waepenen niet en conde over-weldighen/ Soo heeft hy vrede versocht aen Ziscam, die daer na luysterende/ ende tot dien eynde nae den Keyser reysende/ Soo is hy op den wech bevanghen met een pestilentiaele coortse/ daer aen hy ghestorven is in den jare onses Heeren een duysend vier honderd/ ende vier-en-twintich. Als hy op syn dootbedde lach/ Soo sprack hy tot die ghene die by hem waren/ Als ick doodt ben, soo treckt my de huyt af, en maeckter een Trommel-vel van, soo haest als de Vyanden die hooren sullen, sy sullen haer stracx in de vlucht begheven.

Ick sal hier by voeghen de Epitaphia ofte Graf-schriften ende ghedichten/ die de Gheleerde ter eere van desen Voortreffelicken Crijchs-helt ghedicht hebben om dat sy ghedenck-weerdich syn/ ende eenighe woorden der selfder als Prophetyen syn/ seer wel passende op den tegenwoordighen toestant ende ghelegentheyt des Boheemschen handels.

Te Czaslaw in Bohemen staet in de Kercke het beelt Ziscæ wt ghehouwen op eenen vier-canten steen/ ende daer om her int vier-cante staen dese woorden ghe-schreven.

Anno 1424. op donder-dach voor St. Gallen, is Iohannes Zisca van den Kelck over-leden, Eenen Gouverneur der Ghemeynen besten, nood lijdende in ende om den naeme Godes, ende leyt in dese Kercke begraeven.

Hy wiert toeghenaemt Van den Kelck om dat hele in hare Vaendelen eer en Kelck voerden/ als willende het Avondmael des Heeren ontfanghen sub Vtraque

Oock heeft sijnen Oom Gregorius dit Graf-schrift tot sijner eere ghemaeckt ende opghericht.

IOhannes Zisca, des Lants stercke, des Paus schrick, Geesel der Papen. T'gene dat den blinden Appius Claudius, door sijnen goed raedt, ende Marcus furius Camillus door sijn manhafticheydt voor hare Romeynen gedaen hebben, dat hebbe ick gedaen voor mijn Bohemen, ick en hebbe het geluck des crijchs noyt verswijmt, nochte 'tselfde my, ick hebbe blindt sijnde alle geleghentheyt om wat goets te cunnen wt-richten, te vooren ghesien, ick hebbe elf mael in opene bataille ghevochten, ende ben altijdt over-winner gheweest. My dunckt dat ick de seer rechtveerdighe saecke der elendigher, ende der hongherigher, tegen die brood-dronckene ende, vette, ende ghemeste Papen dapper hebbe voor-ghestaen, ende dat my derhalven Godt de Heere heeft bygheſtaen, indien het haeren haet ende af-gunste niet en verhinderde, ick soude met rechte moghen ghetelt ende ghestelt worden onder het ghetal der doorluchtighe ende wijt vermaerde helden. Doch soo veel isser van, dat mijne doot-beenderen hier in dese heylighe plaetse rusten, den Paus te trotse ende te spijte.

Oock staen in die Kercke af-ghemaelt Iohannes Hus, ende Iohannes Zisca, ende nevens haer staen dese Latijnsche Carmina.

Onder Zisca staen dese:

Strenuus in bellis hoc dormit Zisca sepulchro,
Zisca suæ gentis gloria, Martis honos.
Ille luem scelerum Monachos, pestemque nefandam,
Ad Stygias justo fulmine trusit aquas.
Surget adhuc rursus, quadratæ cornua cristæ,
Supplicij ut pœnas, quas meruere, luant.

Den sin ende meyninghe deser Versen is dese/ Hier leydt Zisca begraeven/ dien strydt-

1619. strydt-baren helt / die eere syner natye/ die de Munnehen (welcke daer syn het schuym van alle boosheyt/ende een schaedelycke peste) in de Helle heeft gestooten. Hy sal noch te syner tijdt wederom op-staen, ende sal de hoornen van den vier-hoeckighen cam af-stooten, op dat sy haere verdiende straffe erlanghen.

Onder Iohannes Hus staen dese Versen.

Husse tuus Vindex jacet hic dux Zisca Iohannes,
Supplex Sigismundus cuj quoq; Cæsar erat.
Et, quoniam bustis clarent loca multa sepulchro
Ziscæ Czaslavij fama perennis erit.

Dat is:

Lieve Husse / uwen voor-vechter Zisca leydt hier begraeven / dien den Keyser Sigismundus heeft moeten den Paus afbidden / ghelyck veel plaetsen vermaert worden/door de begraffenisse van voortreffelijcke Mannen / alsoo sal oock dese plaetse door Ziscæ van Czaslavyen begraffenisse beroemt worden.

Een weynichsken laegher staen dese twee vers kens.

Iam venit è superis Hus, Quod si forte redibit,
Zisca suus vindex, Impia Roma caue.

Dat is:

Hus is van den Hemel comen / indien Zisc' oock weder komt/
Die voor hem cloeck heeft ghestreden/ Soo gaet Roomen in den gront.

Boven het graf van Zisca wt het ghewulffte der Kercke hanght een yseren kolve/de welcke Zisca altydt pleecht in de vuyst te hebben/[illegible] stryde trock teghen syne vyanden.

Dit hebbe ick goet ghevonden hier wat wytlustich te verhaelen/om dat de Bohemen in hare triumphe onder andere vertooninghen / den persoone van Zisca hebben ghepresenteert/ sonder twyfel om daer mede aen te wysen/ dat sy hopen ende vastelick vertrouwen/dat de nieu-vercoorene Conyncx Frederich den tweeden Zisca sal wesen / ende dat hy alsoo cloeckelyck den Paus sal teghen-staen/ende den Jesuyten de vier-hoecken ende hoornen harer klap mutsen sal af-stooten / als eertyts Zisca den Paus gheestelicken die heeft af ghestooten.

6191.

Nu keere ick weder tot het verhael der dinghen die binnen Praeghe syn ghe-schiet op de Croonynge des Phals-Graves Frederici.

De Vrouwen ende Iofferen heeten de Coniginne willecome.

In de voorsaele op het Slot/waren by een ghecomen alle de voornaemste Dames des Conynckryck Bohemen / die alle gaer seer costelick verciert waren / ende hebben hare Coniginne met groote eerbiedinghe ghewillecomt ende met groote demoedicheydt ontfanghen. In dese ontfanginghe ende gratulatye heeft die jonghe Princesse haer soo minnelick ende soo gratieus vertoont / dat vast alle die Vrouwen ende Iofferen van vreuchden de traenen over-liepen / sulcke vriendelickheydt ende beleeftheyt by de Oostenrycksche ende Spaensche regieringe niet ghewoon synde.

Desen intocht heeft wel drye uyren lanck gheduyrt / t'ghetal der Persoonen die daer gecomen waren om de aencomste des nieuwen Conynex te sien / is boven maeten groot gheweest.

Als syne Cuer-Vorstelicke Deurluchticheydt met de Princesse syn Ghemaelinne/ het Conyncklicke Palleys binnen Praeghe door-wandelden ende besaeghen/ende in de Const-caemer des Keysers quaemen/ende daer saeghen de costelicke juweelen ende menich-fuldighe cierlickheydt die daer was/ So heeft sulckes alles dese jonge Princesse seer wel bevallen/ ende seyde al lacchende / Voorwaer Ferdinandus is eenen goeden Prince , dat hy ons hier soo veel schoone dinghen ghelaeten heeft. Daer op antwoorde een van de Heeren/ Madame, Sy en waren noch de syne niet.

De Croonynghe is gheschiet op den vyf-en twintichsten Octobris stylo antiquo, op den vierden Novembris stylo novo, met dese ceremonyen.

Eersteliick

1619.

Ceremonyen ghescheit by de Croonynghe des nieuwen Conyinghs van Bohemen.

E Erstelyck / nadie syne Majestept van de Heeren Standen tot inde Slot-Kercke is gheaccompaigneert gheworden/soo zyn sy in sinte VVentselai Capelle ghebracht / ende al-
daer het Coninckljck kleedt aenghedaen hebbende / zyn seven Gheestelycke met witte over-rocken ghevolght / daer nae volghden seven andere Gheestelycke met blaeuwe mantels / hebbende hoeden met dobbelt Armosyn overtrocken: Naer dese volghden de Officiers die de Juweelen droeghen / naementlyck den Erf ende Mont-Schencker des Coninckryck van Bohemen/ dragende den Erf-Schencker een silveren vergult / ende den Mont-Schencker een sielveren Lampet: Daer naer hebben andere twee ghedraghen twee silvere schalē/naer de welcke volgh-de den oppersten Landt-Hof-Meester metten Scepter: Naer desen/ den opper-sten Landt-Rechter met den Ryck-Appel: Naer hem / den oppersten Burgh-Graef/ dragende de Coninckljcke Croone in beyde handen. Hier na volghde den Herault vant Coninckryck Bohemen/in syn ghewoonlyck habyt / hebbende inde hant eenen witten Scepter/ daer nae der Croon van Bohemen Erf-Maerschalck/ hebbende het Coninckljck swaert / met een roode fluweelen scheede: Ende hier nae volghde syne Majestept metten blooten hoofde / zynde gheaccompaigneert ter rechter zyden/ metten Heer Administratoor vant Evangelische Collegie in Bohemen/ ende ter slincker zyden met eenen anderen Boheemschen Gheestelycken persoon/ beyde met bruyne fluweelen rocken / die syne Maj: naer den Outaer leyden / ende aldaer met hem nederknielende/hebbē gebeden. Van daer wort hy wederom gebracht/ende in eenen schoonē kostelycken stoel (met Cannept fluweel overtrocken zynde) neder gheset / zynde de Gheestelycke wederom naer den Outaer ghegaen/alwaer den Heer †Administrator den Actum int Latyn heeft aengevanghen / waer op alle de Trompetteu ende ketel-trommen hebben gheslaghen: Daer heeftmen int Latyn Veni Sancte Spiritus, &c. begonst te singē/ende daer naer in Bohemischer spraecke ghesongen/ God de Vader woon ons by &c. Waer op een Collect is afghelesen / ende eenen witten Choor-rock aenghedaen hebbende/ is hy naer den Predickstoel gegaen / ende heeft aldaer in Bohemische sprake ghepreeckt/ 't welck gheeyndicht ende het Vader onse ghelesen zynde/ heeftmen den 20. Psalm mede in Bohemische spraeck ghesongen/ ende wiert daer naer noch drie reysen int Bohemische ghesonghen. Na den Bohemschen Predicant heeft Doctor Abrahamus Scultetus, Hof-predicker van syne Mt. oock een seer treffelicke predicatye in het Hoogh-Duyts ghedaen / wt den Ciij. Psalm. Dit alles ghedaen zynde/ is den Heer Administrator wederom totten Outaer ghegaen/ ende die Litanyen int Latyn begonst zynde / hebben hun die Musicienen ende Trompetters anderwerf seer lieffelyck ende konstich laeten hooren/ ende hier nae isser uytten Apostel Paulus tot Timotheum eenige passagie gelesen/ende daer op twee Boheemsche Liedekens ghesonghen. Voorts hebben de selve twee Geestelycke mette Heeren opperste Burgh-graef/den opperstē Lant-Hof-Meester / den oppersten Landt-Camer-Heer. syne Majesteydt naer den Outaer gheleydet / ende aldaer t'samen nederknielende baden/ende 'tghebedt geendicht wesende/hebbē sy met syne Majestept/aengaende den Eedt/spraecke gehouden/waer op den Heer Burgh-graef tottet volck riep/ nademael dat het nu voor handen was datmē sijne Majesteyt soude kroonen, oft sulcx haren wil was: waer op alle 'tvolck ghesamentlyck riep/ Ia wy willent, t'welck hy alsoo totte tweede ende derde reyse gevraeght hebbende/riep 'tghemeyne volck daer op t'elcken male Iae, wy willen't, waer op men syne Majestept eenen Boeck heeft voorghehouden/ op den welcken hy twee vingheren leyde / ende heeft alsoo in Boheemsche spraecke de Heeren Standen den ghewoonlycken eet ghesworen / die den Oppersten Burch-Graef zyne Majestept was voorlesende/ waer naer zyne Majestept is voor den Autaer neder gheknielt / ende den Heer Administrator aldaer voor hem staende/ heeft hem een vergult dooſken met Salve op den boeck ghehouden / ende met eenen vingher een weynich daer van genomen hebbende / heeft hy zyne Majestept op syn voor-hooft daer met gestreecken/ hier op gaf den Heer Marschalck den Administrator dat Sweert steeckende in de Scheyde / die dat zyne Majestept ge-
vende

† Aldus noemen de Bohemen haren voornaemsten Predikant.

1619.

vende sprack in't Latijn Per Dominum nostrum Iesum Christum, Amen. Daer naer gaf hy hem den Scepter / daer naer des Rijcx-Appel / ende naer dat een root hoepken / hier op nam de Heer Administrator die Croon / die mede hief den Heer Opersten Burg-Graef / den Heer Opperstē Lant-Hof-Meester / den Heer Oppersten Camerlinck / eñ den tweeden Gheestelijcken / de welcke sy zijne Majesteyt in den naeme der Heyligher Drievuldicheyt op setteden / waer naer syne M^t. wederom mette Croone ende den Scepter uyttel stoel wert ghelepdet / alwaer den oppersten Burggraef tot de Heeren Standen seyde / naerdemael als nu haeren Genaedichsten Coninck ende Heere was ghekroont / soo soude sy beneffens hem / volgens 'tghebruyck / oock de Croone sweeren / ende den selven voor hunnen Genaedichsten Coninck ende Heere bekennen: waer op den Oppersten Burg-Graef zijner Majest. Rijcx-Appel ende handt custe roerende met twee vingheren die Croone aen / ende sich voor syne Majest. neder ghebuyght hebbende / is hy voorts ghegaen / den welcken alle de andere Officiers naer volghden / die ontrent hondert waren / waer op den Heer Administrator dat Te Deum Laudamus met luyder stemmen heeft ghesonghen / waer nae de gheheele Musicke / Trompetten ende Ketel-Trommels zijn gevolcht / hebbende oock alle de Klocken binnen Praeghe ghelupt / ende men heeft alle de Groote Stucken los ghescoten.

Oock hebben de Borghers / sijnde xiij. Vendels / ende eenighe Compaignien Ruyters / tot drie reysen toe het Salve ghescoten. Hier na heeft syne Majest. vyf Ridderlijcke persoonen die daer saten tot Ridders gheslaghen. Naer allen dwelck is syne Maj. seer solemnelijcken uyter Kercken aen een Tafel / met een groot ghetal vande Heeren Standen ghebrocht / alwaer hy naer't oudt ghebruyck de Landt-Tafel heeft ghesworen / t'welck ghedaen sijnde / is hy met sijn Koninckllijck kleet beneffens zijn Huysvrouwe aen een Tafel gheset / en hebben alsoo met malkanderen de maeltijdt ghehouden.

Boven des voorsz. Koninghs Tafel / sijnder noch xiij. Tafels besonder voor d'Officieren met spijse bereydt gheworden. Ende daer wiert oock nae Koninclijcke gewoonte divers gelt van goudt ende silver geworpen / t'welck den Coninck aen sach. Daer heeft oock op des Slots plaetse een gheheele ure rooden ende witten wijn voor alle man gheloopen uyt een fonteyne.

Syne Maj. heeft hem ter halver maeltijdt de Croon laten afnemen. Waer na men is opgestaen ende men heeft op de ghesontheydt vande drye Boheemsche standen eenen dronck uyt ghedroncken ende alom ghebrocht.

Den sevenden is hare Maj. die Koninginne ghecroont / ende sijn des selfden daechs die Officiers verset / ende is syne Majest nae de Crooninghe in persoon naer Nurenbergh totten Unions dach verreyst / ende is de Coninghinne ondertusschen te Praeghe ghebleven.

DEs selfden daechs als de Croonijnghe ghescheidt was / heeft syne Coninclicke M^t. de Heeren Generaele Staeten der Ghe-unieerder Provintyen sulckes verwitticht ende toe-ghescreven / met desen hier volghenden brief / ghedateert op het Slot Praeghe den 25^en. Octobris stylo veteri, ofte den vierden Novembris stylo novo, die in s'Graeven-Haeghe aenghecomen is den 25^en. Novemb stylo novo.

Brief des Coninck van Bohemen aen de Staeten Generael.

VVy Frederich van Godts ghenaede, Conijnck in Bohemen / Phalsgraeve by den Rijn / ende Cuer-Vorst / Hertoge in Beyeren / Marck-Graeve in Mheeren / Hertoghe in Silesyen / Marckgraeve in over ende Neder Lausints &c. Ontbieden den Hooch ende Moghenden onsen besonders lieven Vrienden / den Heeren Ghener. Staeten der vrye Gheunieerde Neder-landtsche Provintyen / onsen vriendelicken groet te vooren.

Wy en twyfelen niet of de Heeren en sullen nu / als oock een yeder / wel sekerlick vernomen hebben / hoe dat / nae dat in het Conijnckrijcke Bhemen ontrent twee jaeren gheleden ontstaen ende door boose / het Evangelissche wesen quaelick gheaffectioneerde ende weder-weerdighe luyden / niet alleen daer den wel-standt ontrust / ende crijch opghestaen is / maer oock daer en boven door boose ende hitighe aen stekinge / een gantsch erbarmlick branden / rooven / ende moorden aen

1619.

onschuldighe vrous-persoonen ende kin-
deren is gheoeffent ghewoorden/de saecken
eyntlick soo wÿt verloopen sÿn/dat soo
wel die drye Stenden in het voor-ghe-
noemde Conÿnck-rÿcke van Bohemen/
als oock de Landen den selfden in-ver-
lÿft / als dat Marck-Graefschap Mhee-
ren / t'Hertochdom Slesien / ende het
Marck-Graefschap van over ende neder
Lausnits/wt hooch-wichtige/ ende van
haer alreets ten deele aen den dach ghe-
ghevene/ende noch te gheven oorsaeken/
tot af-danckÿnghe des Conÿnghs Ferdi-
nandi , nu Keyserl. M^t. ghecomen/ ende
daer na tot eenen anderen Cuer eenes
Conÿnghs ende Heeren / ghetreden sÿn/
ende wy met eenparighe stemmen tot ee-
nen Conÿnck van Bohemen / Marck-
Graeve in Mheeren / Hertoghe in Sile-
syen / Marck-Graeve in over ende Ne-
der Lausnits vercooren sÿn ghewoorden/
ende dit alles (ghelÿck wy onse conscien-
tye / ende de Stenden aller Conÿnckrÿc-
ken ende Landen tot ghetuygen hebben)
buyten onse ghedachten/vermoeden/ofte
onder-bouwen / als die wy ons altÿdt
met den Stand ende Cuer-Vorstelicke
dignitept/ daer in ons Godt Almachtich
ghesett heeft/gheern hebben laeten beghe-
noeghen/ ende noyt nae eenen hoogheren
ghetrachtet en hebben / daer wt wy dan
oock / soo wel ten dien aensien / als oock
dat wy wel hebben cunnen ghedencken/
dat wy in de plaetse van privaet nut ende
voor-deel / by aen-nemÿnghe van sulck
eene aen ghebodene Croone ende Lan-
den/niet anders dan groote beswaernis-
se ende weder-weerdicheyt van alle can-
ten te verwachten en hebben / veel meer
oorsaecke souden ghehadt hebben / ons
daer van gheheelick te ontslaen/ als ons
in de boven-verhaelde ongheleghentheyt
te steken / indien wy niet daer by / beyde
voor ons selven / als oock met raedt van
onse ghetrouwe ende nae-verwanten/
Heeren ende vrienden/rÿpelick over-wo-
ghen hadden / in wat groot ghevaer nu
ettelicke jaren herwaerts dat gantsche
Euangelissche wesen ghestaen heeft/ende
hoe seer dat sich boose ende heet-ghebae-
kerde lieden hebben onder-staen/het self-
de gantsch ende gheheelick te onder-druc-
ken/ende alle belÿders des selfden wt te
roeden; wy houden het daer voor/ dat dit
alles soo claer ende openbaer is / dat het
niet van noode en is het selfde op het lan-
ghe te verhaelen / dewÿle het de bekende
exempelen van Aecken/ Mulheym/ Do-
naweert / ende andere ghenoechsaem
daer doen ende bewÿsen/even aldus heb-
bent die boose ende schaedelicke luyden
in het Conÿnrÿcke Bohemen ende de
in-ghelÿfde Landen aen-ghegaen / in
welcke practÿcken haer noch der Lan-
den dier-verworvene / noch oock andere
in Religions saecken vercreghene privi-
legyen ende Majesteyts brief/in het ghe-
rÿnghste hebben cunnen op-houden
noch verhinderen/dat sy niet met haere
boose ende arch-listighe raet-slaeghen
door-ghedronghen en sÿn : wt welcker
insien/ende dat wy het gantschelick daer
voor houden / dat dese op ons ghevallene
Ceure wt sonderlÿnghe beschickÿnghe
ende voorsichticheyt des Almachtighen/
(die op sÿne kercke sulck een nauwe sor-
ghe draeght / ende de selfde eyntlick wt
vele ghedreyghde beswaernissen ende
vervolgÿnghen vaederlÿck verlost) her
ghevloten sy : Soo en hebben wy / als
eenen Christelicken Vorst niet anders
cunnen doen/als desen sÿnen Goddelic-
ken Almacht aengenaemen wille te vol-
ghen/ende den selfden (besÿden stellende
alle verhinderÿnghe ende perikel) te
ghehoorsaemen/ghelÿck wy dan in den
naeme Godes / ende op der Stenden en-
de Landen treffelicke besendÿnghe / die
aenghebodene Boheemsche Croone / en-
de der aenhanghender Landen regierÿn-
ghe aen ende op ons ghenomen hebben/
alleen ter eere sÿner Almachticheyt/ ende
verder wtbreydinge sÿnes H. Euangelij,
sonder eenighe onses persoons hoocheyt
ende particulier nut / die wy by dese te-
ghenwoordighe seer bedroefde ghelegent-
heydt te affecteren ofte te hopen/ de ghe-
rÿnghste oorsaecke niet en hebben : wy
hebben oock dese troostelÿcke verhoope-
nÿnghe ende toe-verlaet / dat Godt de
Almachtighe dit sÿn aenghevanghen
werck/deur middel die sÿne Almoghent-
heydt hier in ghebruycken sal/wel sal we-
ten uyt te voeren / ende sÿne Kercke te-
ghen alle de ghedachten van hare vyan-
den ende haere aenslaghen / sal weten te
beschermen. Op dese onse Resolutye/heb-
ben wy ons niet alleen in dit ons Co-
nÿnckrÿcke Bohemen / met groote blÿt-
schap van alle de onderdaenen / alreets
begeven / maer sÿn oock van daghe met
behoorlÿcke solemniteyten tot Conÿnck

1619.

van Bohemen gheintroniseert ende ghecroont/ d'welck wy de Heeren/ van weghen onse oude correspondentye / ende vrientschap / niet en hebben willen ontholden noch verswijghen / niet twijfelende / of sy en sullen haer hier over met ons verblyden/ ende ons haere goede affectye deelachtich maken / Godes des Almachtighen wonderbaerlicke / vaederlicke voor-sorghe voor sijne kercke ende Ghemeynte roemen/ ende prijsen/ ende daer nevens ons/ wanneer wy van de teghenpartydighe (die ons niet ontbreken en sullen) aenghevochten worden/ met ghetrouwen raet ende daet / ende met een volstandich ghemoet sullen by springhen/ ende dewyle het by allerley ongheliicke inbeeldijngen over dese onse aennemijnghe deser Croone ende der regieryinghe deser Landen niet en sal verblyven / So sijn wy besich om in openbaren druck/ de oorsaecken die ons daer toe beweeght hebben / eenen yederen cont ende bekent te maecken / de Heeren moghen haer wel versekeren / dat ghelijck wy ons hier in den wille ende ordonnantie Godes des Almachtighen hebben onderworpen/ dat wy oock van gelijcken gheresolveert sijn ons in het ghemeyne Euangelissche wesen volstandichlick ende yverlick te draghen/ ende altijdt met de Heeren / ende andere mede correspondeerende Euangelissche Stenden/ getrouwe correspondentie te pleeghen / ende wy blyven om de Heeren vrientschap te bewijsen / altijdt willich ende ghenepcht. Datum op ons Conijnckliche Slot te Praegh , den 25. Octobris, Anno 1619.

Onder stont/

Der Heeren altijdt willigher

Gheteeckent

Friderich.

D'Opschrift was,

Den Hooch ende Moghende Heeren onse besondere lieve vrienden, de Heeren Generale Staeten der Vrye Geunieerde Neder-landtsche Provintien.

De openbarijnghe der redenen die den Cuer-Vorst hebben bewogen de Croone van Bohemen ende de daer toe behoorende Landen aen te nemen / waer van in den voor-gaenden brief wort mentye ghemaeckt/ is stracks ghevolght/ ende is de se:

1619.

Redenen waerom de Phalts-Grave de Croone van Bohemen hebbe aen-ghenomen.

Wy Frederick, van Godes genade, Coningh in Bohemen / Pfalts-Grave by den Rhijn / ende Keur-Vorst/ Hertoch in Beyeren / Marck-Grave in Mheerē/ Hertoch in Slesien / ende Marck-Grave in Over ende Neder Lausnits/&c. Ontbieden alle ende yeghelijcke Christelijcke Potentaten/ Chur-Vorsten ende Standen / Onsen naerstighen Dienst/ Vriendtschap / ende ghenaedighen Wille/ende daer benevens te weten : Dat wy niet en twijffelen/ het is als nu een yeghelijck in ende buyten t'Rijck ghenoechsaem bekent/in wat bedroefden ende ghevaerlijcken standt/ dat het Over-oude loflijcke Coninckrijck Bohemen / ende voornaemste Lit van't H. Roomsche Rijck/ mitsgaders die Incorporeerde ende andere Nabuyr-Landen zijn gheraeckt : ende wat daer in zedert een tijdt herwaerts voor benautheden / beswaernissen / ende vyandtlijcke dadelickheden / met onophoudelijck rooven/ moorden/ smoocken / branden ende landt-verderven / oock vergieten van veel onschuldich Christen bloedt/ onteeringhe van eerlijcke Vrouwen ende jonghe Dochters / dootslaginghe van jonge zuyghende kinders/ende andere onmenschelijcke Barbarissche excessen moetwille ende ghewelt ghepleeght is.

Soo is oock de Capitale oorsake ende Fonteyne van al dit quaet/jammer ende ellende/ende wat daer upt zedert is ghevolght ende noch ontstaen mach / uptte experientie soo claer aen den dach / dat oock die ghene/ de welcke daer toe raedt ende daedt ghegeven/ende hooghe Hoofden voor-bedachtlijck mis-leydt / ende die selve in dit teghenwoordige perijckel ende verlies gebracht hebben / daer over in haere eyghene Conscientye moeten overtuycht zijn.

Nu is het ymmers in dese laetste tijden/ in de welcke / in geloofs ende Religie saken verscheydene opinien ontstaen zijn/ in der daedt bevonden / dat achtervolghende de H. Schrift ende 't Fondament

by d'oude Leeraers over langhe gheset/
het ghemoedt ende 'tghevoelen van den
mensche sich niet regieren/ binden / noch
overweldighen en laet / maer soo dick-
wils als sulcken dwanck heymelick oft
openbaer is versocht ghe worden / heeft
t'selve eenen quaeden uytganck gheno-
men / ende in voornaeme Coninckrijcken
ende Provincien merckelijcke verande-
ringhen veroorsaecht. Dies niet te min/
naedien / insonderheydt in Duytsche
Rijck/ende daer onder ghehoorende ende
aen-streckende Coninckrijcken ende lan-
den/ettelijcke vreemde luyden in-ghekro-
pen zijn/eene nieuwe/ voor alle Potenta-
ten ende Overicheden / hooch-periculose
Leere ende Opinie in-ghevoert / ende
niet alleene by groote Heeren ende Hoof-
den sich gheinsinueert / sonder oock des-
selfs Raden ende Officieren / ende deur-
gaens de rijckste ende voornaemste Luy-
den aen allen eynden / onder den schijn
van heylicheydt aen sich ghetrocken heb-
ben: Soo is daer door den in-ghebeelde
yver merckelijck in-ghedronghen/ om al-
le die ghene de welcke sich van de Room-
sche Kercke af ghescheyden hebben / te
verdrucken/te vervolghen/ende soo verre
sy sich niet accommoderen/gheheel uyt te
roeden. Waer over ghevolght is/off wel
by de voorsz. ongheleghentheydt van de
Religie/soo wel in't Roomsche Rijck/als
insonderheyt in't Coninckrijck Bohemen/
die voorgaende lofflijcke Regenten sich
ten hooghsten hebben benaersticht om
onderhoudinghe van de ghemeene vrede/
volghens die ghegheven Concessionen,
opgherechtede ende beslotene vergheli jc-
kinghen inde Religie/ een ghelijck Æqui-
librium tusschen beyde Religien te houden
Dat ghelijcke wel (buyten twijfel meer
uyt-aenghenomene Institutie / als wt de
natuyre ende inclinatie selfs) sy die nae-
volgende/ de boven-gemelte schadelijcke
luyden ende hare Dependenten , soo veel
hebben toe-ghelaeten/dae sy d'eene nieu-
wicheyt nae d'ander / uyt haer eyghen
authoriteyt voorghenomen/ ende niet al-
leene in openbare schriften/alle Concessien
van Religie/Pacta, Obligatien/ende Iura-
menta in ghevaerlijck dispuyt ghetroc-
ken hebben / maer oock metter daet on-
derstaen hebben de selve te swacken / te
casseren/ende te niete te maken.

Nu willen wy voor dese tijdt/ ende aen
dese plaets niet aenroeren 'tghene dat

Hy spreeckt hier van de Iesuyten.

Siet fol. 449. 450. 451.

hier en boven nu so vele jaren herwaerts
in't Roomsche Rijck doorgaens aenghe-
sponnen/ghetenteert/ ende deur-ghedre-
ven is / ende in wat ongheleghentheydt
het noch bestaet / want 'tselve op andere
tyden ghedemonstreert / ende sulcx alst
behoort / uytghevoert sal worden.

Soo vele dan in Specie belanght de lof-
lijcke Croone Bohemen / ende der selder
Incorporeerde Landen / Soo ist kenlijck
ende notoir / hoe dat in't selve de Room-
sche Religie van tijdt tot tijdt een goet
deel af-ghenomen/ende den Schijn van't
H. Euangelium aengevanghen heeft: Wat
beswaernissen oock daer over dickmael
zijn ontstaen / ende eyntlijck met gheen
middel draechlijck is gheweest / als dat
men sich heeft moeten benaerstighen door
seeckere Compacta, Concessiones, ende vry-
heden /de lieve vrede te onderhouden / op
dat niet van weghen de verscheyden opi-
nien inde Religie/de vredelijcke woonin-
ghe ende menschlicke Societeyt gheheel
onderdruckt werden mochte. Soo lan-
ghe men nu in sulcken Terminis is gheble-
ven / heeft men sich daer by aen allen zy-
den wel bevonden. Dan de boven-ghe-
melde luyden hebben sulcken vredelijcken
welstant niet langher connen ghedoo-
ghen/maer (als ghesey dt is) liever alles
opte Spitz ende uytterste te setten ende
te waghen / ende alles onder des Paus
Geestlijcke / ende eyntlijck onder een
vreemd ghewalt ende Wereltlijcken Do-
minatum te brenghen / eer sy hare soo diep
inghewortelde intentie hebben willen
vallen ende sincken laten. Waer over
dan is ghevolght/dat over al in de Lan-
den die Gravamina in de Religie daghe-
lijcks zyn vermeerdert / ende insonder-
heyt teghens den ghegevene Majesteyts-
Brieff immer toe d'eene practijcque ende
Gewalt na d'ander/ met nederwerpinge
ende verhinderinghe van nieuw ghebou-
de Euangelissche Kercken / met aenghe-
leyde dreyghementen onder de Standen/
met intreckinghe haerluyder behoorlijc-
ke defensien / met onchristlijcke afgrijse-
lijcke vervolginghen van de arme On-
derdanen/met dwanck/spot, ende perijc-
kel van lijf ende leven / oock verlies van
alle tytlijcke goederen teghens hooghe
ende laghe persoonen is gepleecht: Oock
alsmen eenichsins daer teghens de na-
tuyrlijcke ophoudinghe / oock andere af-
ghedronghene middelen versocht ende
ghebruyckt

Iesuyten.

ghebruyckt heeft (als 'tselve in veele uytvoerlycke schriften by de gheinterresseerde Standen in Druck uytghegheven/ te lesen is) men even-wel mette waepenen ende vyantlycke ghewalt is voort ghevaren: Twelck nu (Godt betert) met groote smerten blyckt/ soo wel aen de ghemelte Croone Bohemen/ als aen de Incorporeerde ende andere Nabuyr heerlycke Landen ende Provincien/ de welcke een groot deel met vyer ende sweert/ verheert/bedorven/geruineert/ende in de assche ghelept zyn.

Daer benevens/ als de voornoemde Landen/ insonderheyt zedert dese laetste jaren herwaerts/tegens den machtighen vyant den Turck/ by de Hongersche Croone/ voornaemlyck tot bewaeringhe van de Frontier huysen/haer uytterste met goedt ende bloedt hebben ghedaen: Soo heeft men het teghenwoordich tot dese extremiteyt laten comen/ sulcx dat ghemelte Frontier-huysen aen volck/ gheschut/ ende munitie gheheel zyn ontbloot/ ende 'tghene aldaer teghens den Turck ghedestineert was/ 'tselve alles teghens de Boheemsche Natie heeft ghebruyckt: Doch dies niet te min te ghelycke in't Rijck/niet alleen die oude resterende Turcken-stuyr inghedreven/ maer oock by ettelycke Creytzen in Specie, tot erhoudinghe ende bewaringhe van de Frontier-huysen/Ghelt-hulpe/ oock andersints andere nieuwe Contributien heeft ghesocht/ ten deele oock erhouden/ ende ghelycke wel gantsch niet tot dien voorghestelden eynde/ maer alleene tot verdervinghe van s'Rijcks Gheleden ende aenghehoorighen/ aenghewent heeft. Waer deur dan in effecte niet alleene de voor muyr van de Christenheydt te ghelycke deur-ghebroort ende totten val gherecht is/maer oock oorsaecke ghegheven is de Hongersche Natie/haer welvaren ende Conservatie in eenen verseeckerden stant te brenghen.

Nu verhopen wy volcomelyck/dat het niet weynigher int Rijck bekent ende openbaer is/ hoe by dit verre uytsiende wesen/ Wy ende ettelycke goethertighe Chur ende Vorsten/jae oock andere Potentaten int begin ende oock hier nae/by dit toenemende schadelycke vyer/ aen trouwhertighe oprechte waerschouwinghen ende behoorlycke Intercessien niet hebben ghebreecken laten/ om door sachte middel ende weghen/ t'voorder ongeluck voor te comen. Wy hadden oock vele liever sien ende wenschen mogen/ hebben het oock in tijts met goede wel-meyninghe gheraden/ (soo het moghelyck ware) dat dese ontstaene onruste tusschen Heeren ende der selver toe vertrouwde Standen ende Onderdanen/mette Landen selfs/ volghens t'oude loflycke ghebruyck/sonder wijtloopicheden/haest gestilt ende te neder hadden moghen ghelept werden: Dewijle het de hervaringe heeft ghegheven/ dat met bemoeyinghe van Hooghe ende verre gesetene Potentaten ende Vorsten/ veel tydt verquist/ ende ondertusschen dat voortvarende quaet niet geweert/oock alleen tot meerder vertreck ende ander nadencken oorsaecke ghegeven wierde. Het blijckt dan uyt alle omstandicheden/ hoe het daer met/als oock andersints toeghegaen is/ ghemerckt niet alleene in puncto Suspensionis Armorum, veel maenden verstreecken zyn/ ende men ondertusschen den vyandt niet alleene grasseren/ sonder oock daer nae/met voortsettinghe vande voorghe slaghen interpositie veel tydt heeft heimgaen laten: daer doch in dierghelycke voorvallen/ ende daer die offensie ende groote ghewalt vanden vyant ghecontinueert werdt/ veele andere/ ende voorwaer parate ende werckelycke middelen ghevoordert werden/ Oock onmogelyck gheweest is/ sonder voorgaende afschaffinghe vande vyantlycke dadelickheden/ ende verschaffinghe van ghenoechsame assecuratie/door eenighe interpositie per vruchtbaerlicx uyt te rechten. So is oock boven dat/na het overlyden wylen Keyser Matthiæ lofflycker memorien/ de beste occasie om de waerde vrede wederom te brenghen/(buyten allen twijfel door misleydinghe van quade luyden/ die haer intentie niet in goede/ sonder mette wapen verhoopt hebben te vercrijghen) gantsch niet gheacht ghewordden/ghemerckt men by sulcken gheleghentheyt (om de ghealtereerde ghemoeden te ghewinnen) gheenen goeden raedt heeft willen volgen van inlantsche Patriotten ende andere hooghe Stants personen/ maer veele liever des Boheemschen Coninckrijcx ontrouwe Lantluyden/ jae gantsch vreemde uytlantsche ofte die daer van dependeren. Waer over dan ontstaen is/ datmen in plaets van dadelycke Satisfactie ende

1619.

ratie van t'ghene / daer toe men doch soo hooch verbonden is / alleene beloften met brieven ende gheschrevene Confirmatien/ gheoffereert ende aengeboden heeft: ende ondertusschen heeftmen onderstaen de Regieringhe met ghewelt ende krijchs-vervolginghe aen te vangen ende te voeren: Die Leges Fundamentales ende Privilegien vant Landt / ende desselfs observantie/ daer op doch het rechte fundament van alle Obligatien berust/ over syde te setten: Die Landen de welcke op vrye Waal bestaen/ als Erff-landen onder 'tjock te brengen: ende in somma alles door te dringhen / ende onder den schijn van bestraffinghe van ettelijcke beschuldichde persoonen/ veel duysent onschuldighe te gronde ende t'onder te brenghen: Daer toe vreemde Natien ende vyanden van't Euangelium/ in grooten ghetal van veel duysenden te peerde ende te voete/ ende gheheele Regimenten t'seffens / door het Roomsche Rijck (t'welck gheen Roomsch Coninck oft Keyser buyten consent vande Churvorsten/ en vermach te doen) in Bohemen ende die Landen in te voeren/ die na haren boosen wille grasseren / ende met stelen ende rooven sich berijcken mochten. Hier teghens/ wanneer tot bethoninghe van oprechte vreedvaerdicheydt (als inden aenvanck de wapenen neder gelept zijn) de Autheurs ende aenvanghers van dese onruste affgheschaft/ de Landen selfs tot verbeteringe der regieringe/ ende afschaffinge vā de overhoopte beswaernissen getreden waren/ die geswackte Privilegien redintegreert/ ende tot eene bestandinge observantie gebracht/ oock tot allē t'gene genoechsame Assecuratie (buyten t'welck alles vergheefs was) ware metghedeelt worden: hadde het seer lichtelijck wederom tot eenen vredelijcken stant komen / ende alle andere swarichéden ende veranderinghen/ achter blijven connen. Dewyle dan t'selve gantsch niet/ maer veele meer het contrarie sich int werck heeft betoont/ ende daer op eyntlijck/ die ghedronghene ende opt uyterste gheparste Landen/ tot een sulck middel hebben moeten grijpen/ daer door sy haer selven van die overmachtighe beswaernissen mochten ontlastē/ ende hare rechtvaerdighe / van Godt ende de natuere toeghelatene defensie des te stercker stabileeren ende voortstellen mochten / Soo hebben sy tot sulcken eynde eene ghemeene Confederatie (daer toe sy even wel hier te vooren Conincklijcke toeseegginghe gehadt hebben) met malcanderen gemaeckt/ om daer op verder tot volle veranderinghe der Regieringhe/ ende tot eene nieuwe electie te procederen. De oorsaecken ende fundamenten van dien hebben die Stenden van onse Croone Bohemen ende toebehoorende Landen in dier voeghen ghededuceert/ ende in publijcken Druck laten uytgaen/ dat alle onghepassioneerde/ in consideratie der circumstantien ende motiven/ lichtelijcken daer inne sich ghenoegen sullen/ daeromme wy ons oock alhier met sulcke deductie niet willen beswaren / vele min de rechten ende previlegien des Rijcx/ ende hoe het met de vrye electie des Coninckrijcx Bohemen gheleghen is/ alhier wijtloopelijck inserereren/ maer eenen yeghelijcken totte by de Stenden gepubliceerde schriftelijcke deductie remitteren ende renvoyeren: Wy ghedencken daer by/ dat in desen oock de Conincklijcke electie tot Franckfort ghedaen is/ daer wy dan oock / indien wy hadden connen neffens de wereltlijcke mede Churfursten trouwelijcken gheraeden hebben / dat den staet in Bohemen niet soo seer verhaest/ maer voor eerst dat de teghenwoordighe oorloghe ter neder ghelept mochte werden/ wy hebben oock noch tot Franckfort voorsz. dickmaels deur onse aldaer wesende Raden/ doen vermaenen/ dat des Coninckrijcks van Bohemen gedeputeerde niet (ghelijck gheschiet is) gerenvoyeert/ maer door haer toedoen totte voor gheslaghene interpositie den wech hadde moghen ghebaent werden. Maer nae dien dierghelijcke goede meninghe gheen plaetse heeft ghehat/ ende wy over sulcx de saecken haeren loop moesten laten hebben / so hebben wy nochtans deur de onse by alle voorgaende acten / eenen yeghelijcken zijn recht dat hy heeft expresselijcken voor behouden / ende alsoo oock den Stenden deser Landen niet prejudiceeren willen / daer over wy tot diversche reysen hebben doen protesteren/ ende in acht laeten nemen int eene ende andere/ wat nae ons verstant ende ghemoet des Rijcx liberteyt ende welvaert was requirerende/ niet dat ons voor onse persoon eenigh particulier profijt daer toe ghedreven heeft / (alsoo ons doenmaels

6191.

maels van de naeghevolchde dinghen gantsch niet was bekent) maer dat wy in't generael voor dierghelijcke verande- ringhen/ die wy altijdt gaerne saeghen verhoet/wel besorcht waren/ghelijck ter- stont naer sulcx de uytkomste wel heeft ghetoont.

Naedien dan die electie totte Boheem- sche Croone van der selver / ende der toe- behoorende Landen / by vergaderde Stenden op den ghemeenen Lantdagh met eenparighe resolutie op onsen per- soon ghevallen is/ soo betuyghen wy met Godt ende onse conscientie / dat wy ons altijt met de Churfurstelijcke digniteyt/ ende ons aengheerfde Furstendom ende Landen die ons de ghetrouwe God ver- leent heeft / seer wel hebben vernoecht/ ende daeromme nae hoogheren staet niet ghestaen en hebben/veel min dat wy nae de voornoemde Croone van Bohemen souden hebben ghetracht/ofte ons inghe- dronghen/ofte yet ghepractiseert hebben/ waer over dan ons de kiesende Standt selfs dat ghetuyghenisse ghegeven heeft/ naer dien wy oock in den bedroefden staet gheene oorsaecke daer toe ghehadt/ maer veel liever ghesien hadden/dat 'tsel- ve Rijck tot stilte ende vrede hadde mo- ghen geraecken/alle misverstanden wech ghenomen/ ende door sulcken middel den staet hadde moghen versekert blyven: soo wy lichtelicken konnen bemercken wat wt dese yeghenwoordighen gheduyrigen oorlooch ende verderven der Landen/ ons voor eenen last/moeyte/arbeyt/ ende perijckel toekomen sal / behalven noch vele andere consideratien alhier te ver- swijghen; Wy en twijffelen daeromme oock int minste niet dat alle verstandige luyden het daer voor houden sullen/dat een gheoffereert Coninckrijck in sulcken staet te accepteren ende aen te nemē/eene veel starcker resolutie requireert/ als een vreedsaem Coninckrijck te accepteren/ waer over eenighe in de Historien soo hooch gheroemt werden/maer wy betuy- ghen nochmaels met vrye conscientie dat ingevalle wy eenich middel ofte se- kerheyt ghesien hadden/dat deur onse re- pudiatie / dese onsalighe oorlooch ter ne- der ghelevt / ende de Landen tot eenen vasten ende ghestadighen vrede souden hebben kunnen ghebracht worden / tot versekertheyt des Roomschen Rijcx / dat ons alle des werelts eere ende goet/ niet

ende

en souden verleyt hebben / maer wy sou- den alsdan niet alleen de gheoffereerde Croone van Bohemen af-gheslaghen/ maer oock ons uyterste beste daer toe aenghewent hebben.

Wy hebben oock in dit groote werck ons niet ghepraecipiteert/maer voor eerst Godt almachtich / als de welcke de Co- ninckrijcken neemt / ende geeft aen wien hy wil/trouwelijck aengheroepen/omme ons den rechten sin int harte te gheven/ hebben oock met onse Heeren ende vrien- den de saecken ghetrouwelick ghecom- municeert / ende eyntelijck soo veel by ons bevonden / dat in consideratie van alle omstandigheden/wy by het gantsche werck / Godts wonderlicke voorsienin- ghe ende starcke hant moghen speuren/ daeromme wy oock zijnen Godlicken wille ende beroep in gheenderley manie- ren en hebben konnen teghenstaen / sulcx dat wy nae ons verstant niet anders en bevinden / als dat de meerghenoemde Standt der Croone van Bohemen/ende toebehoorenden Landen/tot de voor-ge- nomene veranderinghe met de regierin- ghe / ende meerder vastigheydt van hare liberteyt / ende over-oude bekende vrye electie die men hen luyden door wonder- lijcke middelen ghekrenckt hadde / ende poochde te ontrecken / veel hooghe ghe- fundeerde / ende rechtelijcke oorsaecken ghehadt heeft / ende sulcx de saecke in sich selven rechtmatich/Christelijck/ ende lof- felijck is / oock met diversche exempelen uyt gheestelijcke ende wereltlijcke Histo- rien kan lichtelijcken ghedeceert werden/ wy en soecken oock daer by in gheender- ley manieren eenen anderen het sijne te- ghens recht te ontrecken oft te onthou- den / maer veel meer / die ghene die hare liberteyt/Privilegien/ Majesteyts brief/ vry exercitie van de ware Evangelische Religie ende andere billicheden ghefun- deert zijn/teghens onbehoorlick ghewelt te beschermen / ende daer by te mainte- neren / oock mede soo heerlijcke Landen ende veel duysent eerlijcke luyden voor verdere/overlast / ende eyntelijcke ruyne (soo veel in ons is/ende God ons cracht ende seghen verleenen sal) te bevryen en- de mainteneren / hopen dien volghende/ dewyle wy gheen tytlijcke vreuchde/ wel- lust / ofte profijt daer by meynen te ver- wachten / maer veel meer / jae alleen Godts eere / t'ghemeene welvaert / der

[illegible]

1619.

verbolghden troost/ beschermin ghe ende
conservatie voor ooghen hebben/ ende so
vele vromer harten schreyen ende such-
tens ons daer toe beweghen: Dat de ge-
trouwe God ons oock hier inne niet ver-
laten / maer teghens aller menschen opi-
nie van boven af/ de middelen verleenen
sal / daer mede wy deur syne hulpe dat
gheene doen ende uyt voeren connen/
welcke syne Godtlycke providentie ende
voorsichticheyt/ nae syne onbegrypelycke
wysheyt/ over langhe besloten heeft/ ende
wy / soo wy 'tselve nae lieten / niet alleen
onse conscientie ten hooghsten beswae-
ren/ maer oock Godts gramschappe ende
straffe over ons verwecken souden. Heb-
ben oock boven dien verder bedacht / in-
ghevalle wy in dese Godtlycke beroepin-
ghe ghebreeckigh waren / dat alle het
verder ghevolchde bloetstorten ende lant
verderven / ende namentlycken van de
Euangelissche Religions verwanten/
apparentelycken ons soude gheweten
werden/ ende daer deur occasie ghegbe-
ven / dat als de contrarie Partye haere
meyninghe in't verdrucken van de Bo-
heemsche Natie ende der selver bontghe-
noten te weghe souden hebben ghebracht
sy als dan oock teghen ons selver ende
andere Euangelissche Standen int Ryck
hare wapenen souden ghebruycken/ ende
versoecken om 'tselve te effectueren/ daer
toe sy vande voorsz. onrustighe luyden
oock in gheschrifte vermaent ende opghe-
hitst werden/ dat sy oock der cleyne on-
schuldighe/ jae haerder eygener kinderen
hooghen familien / ende der selver Lan-
den ende luyden niet en souden verschoo-
nen / ghelyck men uyt menichvuldighe
dierghelycke dreyghementen hier ende
daer ghehoort heeft. Alle dese dinghen
hebben wy/ insonderheyt in sulcken ghe-
vallen/ gheconsidereert/ ende in acht moe-
ten nemen / want andersins dat loffelyc-
ke Côninckryck van Bohemen/ nitsga-
ders de daer toe behoorende heerlycke
Landen / het welcke een principael lidt
des Rycx ende voor-muyre tegens vrem-
de Natien is / soo die niet haestelycken
deur betere middelen gheholpen werden/
wel in vreemde handen ende in sulcken
staet gheraecken mochten / daer deur sy
eyntelycken teenemael de Duytsche Na-
tie ontrocken souden werden/ ofte de sel-
ve menigerley ongemack ende nament-
lijcken de na-buyrighe Euangelissche

Siet Classicum sacri Caspari Scioppij.

Chur ende Fursten/ soude moghen over-
comen / 'twelck wy oock weghen ons
Chur-huys ende Furstendoms de Over-
Paltz des te min toe-laeten connen; niet
alleen ter cause van de verbintenisse ende
ghetrouwicheyt daer mede wy het Ryck
ons lieve Vaderlandt verbonden ende
toeghedaen syn / maer oock om dat ons
Chur-huys de Paltz met de Croone
van Bohemen in over-oude erf-veree-
ninghe begrepen is/ sulcx dat wy wegen
de conservatie van't selve Coninckryck
uyt de voorschreven oorsaecken / soo veel
te sorchvuldigher moeten zyn / ende nie-
mant die de ware gheleghentheydt der
saecke sonder passie soude willen conside-
reren ende achten / onse actien voor sus-
pect sal cunnen houden.

Hebben dien volghende in den Name
Godts tot voortplantinghe van syne
heylighe eere tot troost ende beschermin-
ghe van soo seer bedruckte lieden ende
Natie/ ende tot conservatie van de ghe-
meene vryheydt ende welvaert/ ende om
andere meer hoochdringhende motiven
ende oorsaecken / op verscheydene der
Staten des landts van Bohemen/ ende
toehoorighe Landen / hier over aen ons
afghesonden onderdanichste ootmoede-
lyck schryvens/ aensienlicke Ambassadẽ/
ende gantsch beweechelycke motiven en-
de begheeren / hare ons opghedraghene
een-stemmighe electie eyntelicken geap-
probeert / ende daer op die Crooninghe
ende Regieringhe des loffelycken Co-
ninckrycx Bohemen ende der meer ghe-
noemde toehoorighe Landen gheaccep-
teert ende aenghenomen / hebben oock
daer over/ ons/ met onse harts-lieve Ge-
malinne de Princesse van Groot-Brit-
tanien nae Praeghe in persoone begevẽ:
daer op wy dan oock in weynich dae-
ghen daer nae / met haere L met een-
parich consent ende toe doen des ghe-
meenen Stants/ ende met grooten jolyt
ende vreucht des volcks/ met ghewoon-
lycke solenniteyten gekroont/ ende alsoo
in den Coninckljcken Troon ghestelt
zyn, de welcke de almachtighe God deur
synen stercken arm ons genadichlycken
wil bevestighen / ende synen heylighen
Gheest/ ende zegen mildelycken wil ver-
leenen/ dat wy de heele Regieringhe also
voeren / dat de Heere aller Heeren onse
Salichmaecher Jesus Christus / over
ons ende onse onderdanen regiere/ ende

beyde

beyde den weerdigen vrede ende Lants welstandt langhe tydt gheconserveert werde.

Wy betuyghen boven dien voor Godt ende de gheheele weerelt / dat wy by de selve onse regieringhe vastelycken voorghenomen hebben / van weghen de Religie niemant / oock niet die ghene / die notoir vande Roomsche kercke syn (als sy hun maer reguleren na de Statuten des Coninckrycks ende der Landen / ende vooral na den Majesteyts brief / nopende de Religie verleent / sich vreedtsamich ende onstraffelijck bethoonen) te belasten / onderdrucken / ofte oock aen hare van outs herghebrachte Religions exercitie te laeten verhinderen / daeromme dan oock de voornoemde Roomsche Catholijckque / in de Croone van Bohemen / ende daer toebehoorende Landen / in starcken ghetale tot de int ghemeen ghemaeckte defensions confederatie / sich insghelijck met corporelen eedt ende met harer handen onderteeckeninghe bekennen / onse voorgaende electie ende ghevolchde Crooninghe van waerden te houden / ende in alle ghehoorsaemheydt hun tot ons verbonden hebben.

Wy zyn oock t'eenemael gheresolveert daer toe metten meesten ernst ende yver te trachten / ende opt uyterste ons te bemoeyen / ten eynde niet alleen in ons Coninckrijck Bohemen ende toehoorighe Landen / de Edele vrede voorderlycxst door Gods ghenade gherecupereert / ende alle krijchs ongheleghentheyden af ghestelt / maer oock int Rijck selfs beter vertrouwen gheplant ende alle perijckel afghekeert werde / soo maer andere insghelijcx daer toe ghesint sijn / ons daer aen niet en hinderen / ende tot noch meerder onruste oorsaecke gheven.

Wy meynen oock met alle Christelijcke Potentaten / Chur Furstē ende Standen / ende namentlyck metten naebuyrighen goede vrientschap / correspondentie / ende vertrouwen / soo veel in ons is / te pleghen ende te onderhouden / ende verhopen van haer het selfde / ende dat sy ons teghens alle die ghene / die eene wederspannighe intentie hebben / ende ons / onse Coninckrijck ende Landen met vyantlijcke ghewelt sullen aentasten / met raedt ende daet helpen ende assisteren sullen: Daeromme wy dan de selve hier mede vriendelijcken / gunstelycken / ende ghenadelijcken versoecken / ende presenteren ons wederomme teghens henluyden te samen / ende elck bysonder / in alle voorvallende occasien / nae ons vermoghen, Alle 'twelcke wy in dese ghelegentheydt van saecken raetsaem ghevonden hebben / een yeghelycken met dit ons uytschrijven te laten weten / ende tot onderrichtinghe te kennen te gheven: Ghegheven op ons Conincklijcke Slot tot Praghe den 28. November, Anno 1619.

Oploop binnen Campen.

Daer is den sevenden Novembris, stylo veteri eenen leelicken oploop binnen Campen gheweest / die aldus is by-ghecomen. Den Commandeur over het crijchs-volck wiert aenghesept / dat de Remonstranten in grooten ghetaele by malcanderen vergadert waren / hy neemt eenen man / twee ofte drye by sich / ende gaet daer henen om te besien of het waer was / dat hem aen-ghebracht was. Hy selfs voor oogen ghesien hebbende het groot ghetal der Remonstrantsche burgheren / dient sulcx den Magistraet aen / Sy by malcanderen vergadert synde / om te over legghen watter in dese sacke diende ghedaen te worden / ende de Remonstranten dit merckende / soo komen de selfde met een ghedruys nae het Raed-huys toe / sterck synde tusschen de drye ende vier honderd man / maeckende groot rumoer op de straeten / eenighe der selfder roepende slaet doodt / slaet doodt / slaet doodt / werpende met steenen door de glaesen / ende andere grooste insolentyen bedryvende.

Eenige van de Heeren des Magistraets ende de Commandeur over het crijchsvolck desen op-loop hoorende / komen in voor-schijn / ende vermaenen dese op roerighe burghers / dat sy souden vertrecken ende in stillicheydt nae huys toe gaen / maer al te verghe[e]fs / het gheroep ende gheraes deser Remonstranten was soo groot / ende den op loop soo onghereghelt datter gheen ghehoor en was / sy en droeghen hare overigheyt gantsch gheen respect / de Commandeur creech voor syn deel eenen steen op de borst / de Burghermeysters mosten haer in het Raet-huys salveren.

Daer soude meer onghemack geschiet sijn / hadde niet Godt de Heere de onstuymighe ende op-roerighe menschen ghetoomt.

Des anderen daeghs syn die Remonstranten heel sterck ende in grooten ghetaele in de groote Kercke vergaedert gheweest / wat sy daer 'tsamen besloten hebben / is my onbekent.

Gedurende desen op-loop waren de Contra-Remonstranten (synde verre het minder ghetal) in groote perplexiteyt ende vreese / niet durvende voor den dach comen / ende verwachtende alle ooghenblick / dat eenige van dese woedende Remonstranten haer souden in haere huysen over-vallen ende over-last doen.

Smelsinck stilt de beroerten binnen Campen.

D'Overste Smelsijnck Vice-Gouverneur van Over-Yssel heeft stracx hier nae / by ordre van syn Excel. ettelicke compagnyen soldaten binnen Campen ghesonden / ende hy is persoonelick van Deventer nae Campen ghereyst / om op alles ordre te stellen / Godt gheve dat die ongheruste ghemoederen eenmael tot stilte moghen gebracht worden / ende in stilte blyven. Yeder een weet nu te segghen / doen dese luyden dit nu / nae dat haere principaele hoofden niet meer voor handen en syn / wat en souden sy niet ghedacht ende ghedaen hebben / waere haren haene Coninck gheworden.

Doe ick dit schreef / synde op het eynde der Maent Novembris, soo waeren verscheydene van de gebannene Remonstrantsche Predicanten binnen Antwerpen, te huyse ende te hove ghesten: Eenighe waeren noch te VVael-wijck, daghelicx binnen s'Hertoghen-Bos wt ende in gaende: Die te Vreen in het Sticht van Munster haer hadden neder-gheslaghen / dien is onlancx het vrye-geleyde by den Bisschop van Munster op-ghesept / ende haer is bevolen dat sy daetelyck wt syn ghebiet souden vertrecken / ende hebben haer neder-gheslaeghen binnen Grolle in der Graefschap Zutphen / een Stadt met Spaens garnisoen beset / tot welcke sy haren toe-vlucht ghenomen hebben / om dat sommige van haer wt dien hoeck Landts gheboortich syn / ende sy haere vrienden ende goederen daer ontrent hebben. Eenighe die de Acte van hare stille te sullen houden / sonder yets te doen ofte haer te onderwinden / dwelck het Predick-ampt is betreffende / hebben sulcx met brieven aen de Heeren Generaele Staeten ghescreven / weder-roepen.

Eenighe Remonstranten weder-roepen hare onder-teyckeninghe.

Binnen Salt-Bommel in Ghelder-Landt is in Novembri den Magistraet verandert / alsoo daer het meerder ghetal der selfder den Remonstranten was toeghedaen.

Magistraet binnē Bommel veranderτ.

Hier boven hebbe ick geinsereert de citatye wt naeme der Heeren Gheneraele Staeten ghedaen aen drye Remonstrantsche Predicanten / die daeghende teghen den 20. Novembris voor haere Hooch-Mogh. te verschynen / de welcke niet compareren de / So is op den 29. der Maent Novemb. tegen haer gheprocedeert achter-volgende den teneur deses Placcaets:

Placcaet der Generaele Staeten teghen Albertum Huttenum, ende Theodorum Bonnium, van dato den 27. Novemb. 1619.

Die Staeten Generael der Vereenichde Neder-Landen, Allen den ghenen die dese jegenwoordighe sullen sien of hooren lesen, Saluyt, Doen te weten / dat wy opten twintichsten Octobris deses loopenden Jaers sestien-hondert neghen-tien / hadden doen citeren ende dagh-vaerden by Edicte in Persoone door Iohan van Herdersum eerste Deurwaerder van onse caemer / alhier in den Haege ter plaetsen daer dat gebruyckelick is / omme redenen in onse citatye verhaelt / Albertum Huttenum, ghewesen Predicant tot Bueren / ende Theodorum Bonnium, ghewesen Predicant tot Beusicum in de Graefschap Bueren / te compareren teghen den twintichsten deses Maends Novembris precys nae den nieuwen styl / in de voorsz. onse kaemere / omme in onse handen te doen de beloften vervatt in de Acte die by ons ghereso lveert is / d'af-ghesette Predicanten voor te houden / ende de selve te doen onderteeckenen / hebbende den voor-seyden onsen eersten Deur-waerder gheauthoriseert / omme de voorsz. Acte van citatie by Edicte alomme in den Haeghe ter plaetsen daer dat ghebruyckelicken is / te affigeren / midtsgaders de Provintyen ende plaetsen daer sy hen meest hebben onthouden / aen ghescreven ende serieuselyck versocht / sulcke affictye insghelycx in de selve Provintyen ende plaetsen te willen doen doen / daer dat gebruyckelick is / op dat de voorsz. Gheciteerde egeen cause van ignorantye van sulcke citatye / en souden hebben te pretenderen maer de selve behoorlick pareren ende ghehoorsamen: Maer alsoo even-wel / niet teghenstaende dat de voorsz. citatye behoorlick is gheschiet / ghelyck ons is ghebleecken

by de

1619. by de relatye van den voorsz. onsē Deurwaerder / de voorsz. Albertus Huttenus, ende Theodorius Bonnias (voorts gheroepen sijnde) niet en sijn gecompareert / noch haer oock en hebben doen aen-gheven tot op den dach van heden toe / sulcx dat sy mocten ghehouden werden weder-spannich / ende te latiteren / teghen deser Landen Ordonnantyen ende Placcaeten / om daer door het ghemeene Volck in onruste ende beroerte te houden ende voeden / tot ondienst ende prejuditye van de ghemeene ruste ende vrede / midtsgaeders van den wel-stant van dē Staet van t'Lant / ende de publijcke authoritept / het welcke in eene wel-ghestelde regieringhe niet en behoort gheleden te werden: Soo ist / dat wy begheerende daer tegen te voor-sien / den voorsz. Albertum Huttenum ende Theodorum Bonnium, ghewesene Predicanten respective tot Bueren / ende Beusecum / elcken int besonder / wt de t'saementlicke Vereenichde Provintyen ende de Souverayne jurisdictye van de selve / hebben gheordonneert datelick te vertrecken / gelijck wy de selve dat ordonneren midts desen / volghende de Gheneraele Resolutye ende ordre daer op ghenomen / sonder daer inne wederom te moghen comen of keeren / voor ende al eer ons genoechsaem ghebleecken sal wesen / dat sy willich ende berept sijn de voor-ghemelte Acte te onderteeckenē / ende daer na van ons speciael consent daer toe vertregen te hebben. Op pene ter contrarie doende van daer over als Perturbateurs van de ghemeene ruste / andere ten exempel arbitralick ghestraft te sullen werden. Authoriseren de den voorsz. onsen eersten Deur-waerder / omme dese onse Acte van Resolutye in den Haeghe ter plaetsen daer dat ghebruyckelick is / te vercondighen ende affigeren. Ghedaen in onse Vergaederinghe in s'Graeven-Haege / op den xxvijen. Novembris, sestien hondert neghen-tien. Was gheparapheert.

A. Ploos V^t.

Onderstont

Ter Ordonnantye van de Hooch-ghemelte Heeren Staeten Gheneraël.

Gheteeckent

C. Aerssen.

APPENDIX.

1619.

In het xxxvij. Boeck deser Memoryen hebbe ick met weynich woorden aen-gewesen / dat hare Hooch. Mog. eenighe Ambassadeurs in den jare 1615. hebben afgesonden aen de Conynghen van Sweden / mitsgaeders aen den Groot-Vorst van Moscovyen / Keyser van Ruschlandt / op den vrede-handel tusschen den Conyngh van Sweden ter eener / ende den Groot-Vorst van Moscovyen ter anderer sijde: Maer alsoo te dier tydt / als ick dat schreef / die Ambassadeurs eerst waren weder gekeert van haere reyse / soo en hebbe ick alle particulariteyten haerer reyse te dier tijdt noch niet cunnen vernemen: Nae der handt heeft Anthonis Goeteeris, der Heeren Ghesanten Penningh-Meyster op de selfde reyse / alles seer pertinent beschreven / wt wiens Journael ick hier eenighe van de ghedenck-weerdichste stucken in het corte verhaelen sal / die sodaenich sijn / dat de Leser de selfde met groote verwonderinghe sal lesen.

Legatye gedaen in de jaren 1615. ende 1616. door de Gesanten der Heeren Generale Staten / aen de Conynghen van Sweden / ende Moscou.

De persoonen die dese legatye / wt last ende naeme der Hoogh-Mogende Heeren Gheneraele Staeten / hebben ghedaen / sijn dese / Heer Reynout van Brederode, Ridder / Heere van Veenhuysen / Spandroeck / Oosthuysen / Etershem / Hobrede / &c. Nae der handt Vry-Heere tot Wesenberghen / President in den hooghen Raede van Hollandt / Zeelandt / ende Frieslandt. Dirck Bas, der Rechten Doctor / ende Burgher-Meyster der Stadt Amsterdam / nae der handt Ridder: Ende Aelbrecht Ioachimi, Ridder / Heere tot Oostende / in Oedekens kercke / Ghedeputeerde s'landts van Zeelandt ter vergaederinge van de Hoogh Ghemelte Heeren Staeten Generael.

Persoonen die dese legatye hebben gedaen.

Dese Heeren Ghesanten sijn den derden Septembris stylo loci Anno 1616. int Vlye tseyle gegaen nae Revel ofte Narva in Lijflant / in een oorloch-schip / daer sestich mannen op waeren / van alles wel voor-sien / over het welcke Capiteyn Rochbolle commandeerde. Den 15.en Septembris sijn haere E.E. te Revel ghearriveert / alwaer sy van de Heeren des Magistraets seer beleefdelijck sijn ontfanghen ende wel ghetracteert gheweest / ende sy sijn den 18en der selfder Maent wederom van daer overlandt vertrepst. Den

Sy vertrecken den 3. Sept. 1615. wt t'Vlie.

Revel.

1619.

Narva.

22. Septembris syn sy ghearriveert te Nar-
va, de wterste Stadt van Lyflandt/ een
oude/ verbrandde/ ende door den crych
gheruyneerde Stadt.

Te deser tydt lach de Coninck van
Sweden met syn legher voor Plescow, en-
de syn derwaerts ghesonden eenighe van
de suyte der Heeren Ghesanten/ met brie-
ven om syne M. te doen verstaen haere
aen-comste te Narva ende om ordre te ont-
fanghen werwaerts sy nu reysen souden/
ende is den vyfden Octobris des Ryck
Cancelier by de Heeren Gesanten te Nar-
va ghecomen/ om van de reyse te spreken.

De Russche Narva is een Stadt/ altemael van hout ghemaeckt/ soo wel de Kercke/ Stadt-huys/ ende straeten/ als daer de Stadt mede omcingelt ende bevesticht is/ 't welck men daer Haeckel-werck noemt.

Den xij. Octobris syn haere E. E. ver-
trocken van de Duytsche Narva (die van
de Russche Narva wordt onder-scheyden
door het tusschen loopen eener Riviere
die ontrent een musquet-scheute breet is)
ende van eenighe Sweetsche Heeren ge-
convoyeert tot over die Riviere aen de
Russche syde / alwaer sy wierden ver-
wachtt ende seer beleefdelyck ontfan-
ghen van den Heere Cancelier Axsel Ox-
enstiern, ende den Stadthouder van Iua-
negrood, ende Ioncker Evert Bremen, ende
nae dat de Heeren Gesanten een weynich
met de selfde ghediscoureert hadden/ soo
syn sy vriendelyck van malcanderen ghe-
scheyden / ende de Heer Cancelier is met
den Heere Ioachimus gereyst nae den Co-
ninck in het legher voor Plescow, ende de
President Veenhuysen ende Br. Bas syn ge-
trocken naer Novogrood, vergheselschapt
synde met den Vry-Heere van Gayp, Cae-
mer-Ioncker van syne Mt.

Iamma.

De President Veenhuysen ende Br. Bas,
syn des selfden daechs ghecomen te Iam-
ma, alwaer de Stadt-houder dier Stadt
een Edel-man wt Lyflant / ghenoemt
Dieloff Tijssenhausen, hare E. seer beleef-
delick heeft ontfanghen/ dischargerende
eenighe stucken grof gheschuts/ als oock
met het afschieten van de Musquetten
van eenighe Compagnyen soldaeten /
die in het in-trecken ter weder syden in
de waepenen stonden. Den 16. Octob.
syn de Heeren Veenhuysen ende Bas van
Iamma ghereyst / die boven-ghenoemde
Sweetsche Heeren haer gheleydende/ tot
de Schanse Zaris, alwaer sy beleefdelick

Zaris.

syn ontfanghen van Ioncker Ioachim Be-
rades, Stadt-houder van Caporia, by sich
hebbende een Vaene Ruyters van an-
der-half honderd sterck / welcke schans
rontom int waeter lach/ hebbende ront-
som een Hekel-werck van boomen ende
masten door malcanderen gevlochten/ en-
de binnen in dese schans waren eenighe
houtene huyskens.

Den xviij. Octobris syn hare E. voorts
ghereyst van de schanse Zaris, met den
Stadt-houder van Caporia, met die voor-
schreve C L. peerden/ ende eenighe Mus-
quettiers/ vermidts het op den wech ghe-
heel ondry was/ soo van de Cosacken, als
andere Roovers / in de Russche taele
Steelssi ghenaemt/ die haer met troupen op
de weghen ende in de Bosschen onthiel-
den. Des volghenden nachts mosten sy
in een Bosch Logierē/ hebbende de Hee-
ren Ghesanten ende de Stadt-houder
een cleyn tentghen daer sy onder sliepen
ende aeten / het ghevolgh moste hutten
maecken van de tacken der boomen/ die
sy met blaederen van Denne-boomen be-
deckten/ eenighe bleven onder den blaeu-
wen Hemel.

Moeyelicke reyse over de knuppel-brugghen.

Als sy op den 19. Octobris voorts reys-
den / Soo syn sy ghecomen op een seer
moeyelicke reyse / moetende passeren een
langhe kneppel-brugghe/ ghemaeckt van
ronde masten ofte Dennen boomen/ lig-
ghende over morasschen ende loopende
wateren/ welcke brugghen daer te Lan-
de seer vele syn: Sommighe lanck synde
eene/ twee/ drye/ vier mylen/ sommighe
achte/ tiene/ twaelf/ veer-tien mylen lanc/
wel verstaende datter somwylē een wey-
nich hooghe Lands / de lenghte van een
booch-scheute ten hoochsten / oock wel
half soo lanck tusschen in comt/ daer dan
de bruggen te niet te loopen/ ende terstont
wederom beghinnen daer het waeter en-
de de morasschen wederom aengaen. De-
se balcken van Dennen-hout / syn veler
weghen/ overmidts sy daer langhe ghe-
leghen hebben / tusschen beyt en verrot/
wes halve de andere losse balcken / die
geen slot noch tegen-steunsel en hebben/
rollen van d'een syde tot d'andere / Soo
dat het seer moeyelick ende seer ghevaer-
lick is daer over te gheraecken voor de
menschen / ende noch veel moeyelicker
voor de paerden met de baggagye/ Soo
datter op dese reyse veel sleden in stucken
braecken in het trecken over dese brug-
ghen. D'welck dan met veel moeyten
moste ghéredresseert worden / ofte de an-
dere sleden/ die noch gheheel waren/ mo-
sten versswaert worden met de bagga-
gye. De paerden struyckelden ende vielen

Brugghen die 10. 12. 14. mylen lanck syn.

dick-

1619.

dickwils over dese balcken/ met de mannen die daer op saeten/ So dat veel Ruyters te voete ghyngen / leydende hare peerden by den toom / of drevense voor haer/ op datter maer een teffens en soude vallen/ het ware man of peert.

Sy comen in pericel van Bosch-roovers.

Als sy dese moeyelicke Brugghe waeren ghepasseert den gheheelen dach / soo quaemen sy teghen den avond aen een Bosch/ daer sy in't ghesichte creghen een deel Cosacken ende Strelssij, Roovers ende moordenaers/ ontrent tachtentich sterck/ maer naemen de vlucht door vreese van de Ruyteren.

Yeder een sich haestende om van die snoode Brugghe te gheraecken/ soo wasser een van het gheselschap der Heeren Gesanten diens peert niet voort en wilde / ende nae langhe ende veel slaen ende spoor-gheven / is het peert tusschen een van de balcken met synen achtersten voet blyven steken / alsoo dat hy met het peert moste vallen / ligghende met beyde syn beenen daer onder/ als ghevanghen/ sonder hem selven te connen los maken/ midler wyle hoorde hy den Hof-meyster roepen/ dat de Cosacken aen-quaemen/ hoe banghe dat dien ghevallenen man was / als hy dit hoorde/ can yeder een lichtelick af-nemen. Eyndelick heeft hy dus met de beenen onder het peert ligghende ghevat ende af-ghesneden/ eenen tack van eenen haese-nooten-boom/ die recht nevens de Brugghe stont/ ende met de tacken over syn lyf hynck/ waer mede hy sonder op houden / het peert soo lange sloech / dat het ten langhe laesten soo veel weere eñ fortse ghedaen heeft / dat het is los geraect/ sonder door den val gequetst te syn. De ghevallene man op syn peert climmende is by het geselschap geraeckt. Hier en daer staender op dese Brugghen Cruyssen op-gericht / tot een teecken dat aldaer yemand is vermoordt geworden.

Als den avond aen quam / soo hebben de Heeren Ghesanten haer Tentgen opgheslaghen/ t'ghevolgh heeft hutten ghemaeckt van tacken der Boomen/ die elck in het Bosch moste gaen houwen ende gaen haelen / de Ruyteren verdeylden haer ende bleven den gheheelen nacht in verscheydene troupen op de wacht/ ende alle de ry-peerden die de Gesanten by haer hadden/ bleven den gheheelen nachte ghesadelt. Des anderen daechs / synde den 20. Octobris, syn sy wederom voorts gereden/ ende des volgenden nachts wederom in een Bosch onder den blaeuwen ronden Hemel gelogiert/ diẽ dach gereyst hebbende drye mylen ende een halve.

1619.

Tessauw.

Den 21. Octob. syn sy des avonds ge arriveert op de Schansse Tessaw, ligghende aen een groote Riviere/ diemen passeren moet over een houten vlot-brugghe van mast boomen / die niet dan met basten van boomen aen malcanderen vast ghemaeckt waeren. Op dese Brugghe is de Heere van Veenhuysen , twee-mael gheweest in merckelick perijckel synes levens/ want also hy met de Coets daer over quam / soo gleet de selfde van eenen ronden balck ter zijden af / ende hy soude met de koets ende peerden in dese Riviere/ die seer snel loopt/ om ghestort hebben/ ten waere dat de raederen tusschen de balcken in / hadden vast gheclemt gheworden/ daer door de Koetse ter nauwer noodt wiert op-ghehouden. Van de Koetse af-ghesteghen synde op de vlot brugghe/ soo ghebeurdet / dat een van de Edel-lieden by hem op den kant van't vlot staende/ van de ronde balcken in het waeter gleet / in het vallen vattede hy den Mantel van den Heere van Veenhuysen / den welcken hy vast houdende/ syn E. oock met een been al van de brugghe int waeter hadde ghetrocken / ende sy souden alsoo alle beyde in de Riviere ghegleden hebben/ ende door den sterrcken stroom onder de brugghe syn ghedreven gheworden / ten waere dat de Heere van Veenhuysen in der haeste hem aen het rat van de Coetse hadde vast ghehouden in gelijcken perijckel was oock de Trompetter / die de selfde Brugghe met syn peert in de Riviere was ghevallen/ doch sy wierdẽ noch beyde met groote moeyte daer wt ghetrocken/ tot groote verwonderijnghe van alle man die het aen saeghen/ het paert half doodt synde / ende de Trompetter verclemt van coude.

Veenhuysen is in groot ghevaer.

De wolven eten eenighe peerden voor de poorte van Tessauw.

Gheduyrende den tydt dat sy in de Schansse Tessauw haer rusten / synder drye van haere peerden voor de poorte der selfder van de Wolven op-ghegeten/ ende het vierde hebben sy een groot gat in synen bil ghebeten/ ende een stuck daer wt ghescheurt. Noch twee daghen lanck hebben sy moeten ryden en varen over die voor-seyde houtene brugghen/ tot dat sy den 24 Octobris quaemen aen een vervallen Clooster / daer niemandt in em

woonde / ghenoemt S. Nicolai Vaysitsquij, daer sy vernacht hebben / seer quaelick gheaccommodeert synde / meest onder den couden Hemel / doch haelden sy wt de Bosschen hout om soo groote vieren te stooken/als sy wouden.

Novogrood

Den 25. Octob. syn sy ghekomen te Novogrood ofte Nougarden, een quartier uyre gaens buyten de Stadt syn sy gherencontreert ende willecom gheheeten van Ioncker Hans Boy, Stadt-houder van Novogrood/Colonel/ende Knees Iuan Nikitewits Odojoskij, met synen Sone/synde van de voornaemste Russische Kneesen ofte Vorsten / vergheselschapt synde met noch eenighe Boyaren ofte Edel-lieden/ met vier Compagnyen peerden / hy was aldaer Russche Stadt-houder oft Vayvoda, want de Conynck van Sweden in yeder Russche Stadt gheordonneert heeft eenen Duytschen Stadt-houder/ ende nevens den selfden eenen Russchen Stadt-houder/ om het recht ende justitie onder de Russen te helpen administreren. De Gesanten der Heeren Staeten syn alhier seer feestelick in-gehaelt met Ruyteren ende soldaeten/die een straete maecten daer de Gesanten midden deur passeerden / alle gaer haere musquetten ende roers deschargerende / ende het Canon daer onder spelende.

Ende syn alsoo haere E. voorts in hare logementen ghebracht / die alle van houten balcken ghemaeckt syn / sonder metsel-werck / met eenen hooghen breeden houtenen trap op te gaen / die van onderē tot boven was bestropt met blaederen ende cleyne tarkens van dennenboomen / als oock voor de trap op d'aerde/ende in de voor-saele / die oock dickwils ververscht worden / om altydt de groente te hebben/ d'welck verschen ende seer goeden reuck geeft.

Beschryvinge der Stad Novogrood

De Stadt Novogrood ofte Nougaerden, werdt gheachtt int ronde groot te wesen twee Russche mylen/ofte vier Hollandtsche. Door dese Stadt passeert eene sterck-loopende Riviere/ghenaemt VVolgada, waer op verscheydene waeter-muelens haer werck doen. Dit is de Hooft-Stadt van het Groot-Fursten-dom Nougaerden, d'welck in eere ende in esse synde tot dienst van den Groot-Vorst conde onder-houden veertich duysendt man ter oorloghe. Daer is een oudt spreeck-woordt by de Russen / VVie can teghens God ende de groote Stadt Nougaerden? Waer wt is af te nemen de groote macht die dese Stadt eertydts heeft gehadt.

Riviere Wolgada.

LXX. Cloosters binnen Novogrood.

Daer syn in dese Stadt ontrent tseventich Cloosters / met dicke stercke steenen muyren om-cyngheltat / ende met ronde toorns verciert / die by-nae alle op een fatsoen ghemaeckt syn / synde meest al met Bleck / ende sommighe met coper ghedeckt. Maer sus syn alle de huysen t'gheheele landt deur/ghemaeckt van Balcken/ die sy daer in de Bosschen over-vloedich hebben ende halen moghen/ ende sy wetense seer bequaemelyck ende constich in malcanderen te voegen/ soo dichte/dat daer gantsch geenen wint en can door comen/ende dat alles sonder eenich yser-werck. De groote huysen hebben verscheyden caemers / die oock al van balcken syn / in malcanderen vast ghevought ende ghebonden. De straeten syn oock al van ronde balcken/dicht aen malcanderen over dwers ligghende: De vestynghe rontom de Stadt is oock al van ronde balcken / cruys-weechs door malcanderen ghevlochten / met het eene eynde twee ofte drye voeten diepe in de aerde vast ghesett / ende het ander eynde dat opwaerts staet/is gescherpt/ontrent de hoochtte van twaelf roe-voeten buyten d'aerde / d'welck sy noemen Hackelwerck.

Russche Stoven.

In de groote huysen syn ghemeynelyck stoven / als oock in alle d'andere huysen/ die niet en syn ghemaeckt als de stoven in Duytsch-lant ofte in Lyflant/ maer daer is binnen in de caemers ghemaeckt eenen Oven van groote keselsteenen ofte Rotz-steenen / teghens malcanderen / toe-ghelept met leem tusschen beyden / in plaetse van Calck / d'welck daer sommigher weghen wt d'aerde gegraeven wort. In der grooter Heeren huysen / die wat hooghe van verdiepynghe syn/daer staen dese Ovens soo hooge van der aerde / als hier te lande de backers Ovens doen / sommighe noch wat hoogher/ ende dat daerom/ om datmen dan bequaemelyck daer can gaen wandelen / al wert den Oven in-ghestoockt/ sonder van den roock ghequeldt te worden.

Russche daeken.

De huysen synder meesten-deels boven plat / al met balckens toe-ghelepdt/ dichte aen malcanderen. Doch sommige oock dacks-wyse ghespannen / ende dan plancken daer boven over/ende dan noch

de planc-

1619.

de plancken met basten van bercke-boomen beleydt / in sulcker voeghe ghelijckmen de daeken met leyen deckt / al over malcanderen/sijnde veel tijdts vier-cante stucken/sommighe van een/ende eenen halven voet/ sommighe minder int vier-cant / ende dan noch daer op sooden of sudsen/die wt d'aerde ghesteken worden/ die groen bewassen sijnde/ het dack heel dichte maecken/ want de bercken basten veel jaeren duyren sonder te verrotten/ ende houdt het dack seer dichte.

In de cleyne huyskens sijn de Ovens heel om laech teghens d'aerde aen ghemaeckt/in eenen hoeck vant huys/ daermen seer quaelick / ten tijde als die ghestoockt worden/in blyven can/ van weghen den roock / ofte men moet plat op d'aerde neder gaen sitten of ligghen / om alsoo den roock te vermyden / die t'gheheele ghemack vervult/ soo datmen daer niet en can doorsien / ende sijn dese caemers over al soo swart als onse schoorsteens hier te lande van binnen sijn/ vol roets tot boven toe / den roock heeft alleen sijnen wt-tocht door de deure ende vensters/ want sy en hebben geen schoorsteens/haere Ovens heeten sy ordinaris twee mael des daechs/ smorghens als sy op-staen/ende des avondts als sy te bedde gaen/ meest al dennen-hout branden-de/d'welck aldaer in groote abondantye wast / ende is ghemeyn voor een yeder die het houwen wilt. Haere huysen ofte stoven en hebben ghemeynelijck maer twee ofte drye / ofte ten hoochsten vier vensterkens / die maer ontrent een roe-voet groot int vier-cante sijn / ende sy worden ghemaeckt met twee schuyven/ het eene met gheolyet pampier ofte glas/ d'welckmen wt-nemen can alsmen den Oven stoockt/ende het andere van hout/ d'welckmen des nachts toe-schuyft/ende het isser dan soo waerm / datmen in den winter / als den Oven opt heetste is/ wel onghedeckt soude moghen ligghen slaepen. De deuren sijn oock altijt seer cleyn/ soo datmender al buckende moet wt ende in gaen.

Russche keersen.

In stede van keerssen ghebruycken de Russen in haere stoven langhe drooghe spaenderen/van dennen hout/ dunne ghekloofte/ ende op de ovens heel drooghe ghemaeckt/t'welck sy Lucinen noemen.

Vrouw-persoonen in Rusland sietmen selden.

De Huysfrouwen van de Russen / die van qualiteyt sijn/ als oock hare dochteren/die sietmen seer selden. Als ee jongh-man een jonghe dochter ten houwelicke begheert/ soo versoeckt hy voor eerst een oude vrouwe / om te gaen ten huyse van de dochter / die sy dan besichticht / ende doet dan rapport aen den jongh-man/ Indien hem dan de dochter/ op dat rapport aen-staet/ so gaet hy dan/ ende versoeckt de dochter ten houwelicke van haren Vader / Indien het houwelick geconsenteert wordt/ So en mach hy evenwel de dochter niet sien noch spreecken voor den tweeden dach daer nae.

Vryeraet der Russen.

Soo yemandt een dienst-maecht wil hebben/ die vintmen te Novogrood alle vry-daeghe te coope / van verscheyden soorten/ somtijts comender oock nae-gelaetene weduwen van Edel-liedẽ te coope/die hare mans verloren hebben. Dese vrouw-persoonen cooptmen daer voor eenen gherijnghen prijs/ ende alsmense gecocht heeft/ Soo machmender mede doen watmen wil/men machse oock laten gaen alsmense moede is. Sy vercoopen haer selven hebbende een stuck lijn-waet in de hand alsse op de marckt staen/ ghelijck of sy daer stonden om dat te vercoopen.

Hoemen de dienst-maeghden te Novogrod crijcht.

Soo wanneer yemand van qualiteyt/ als Gesanten ofte andere van sijne Mts. weghen door het Landt passeren / Soo sendtmen aen de Boyaeren ofte Edel-lieden / ende aen de borghers / om van haer te hebben watmen van doene is/ het sy paerden/karren/sleden/ of vyvres, Soo sy weygherich sijn t'selve goet-willichlick te gheven / soo werden sy met een cleyn stocxken ontrent eenen vingher dick/ so lange voor de schenen geslaegen (d'welck sy niet gheern en hebben) tot dat sy beloven te sullen doen t'ghene men haer af-heyscht/ Van de Russen en is sonder slaeghen niet te crijghen.

De Russen en doen niet goets sonder slagen.

Des winters isser over-groote armoede by dat volck/ insonderheydt onder de Land-luyden / by naemen te deser tijdt als de Neder-Landsche Gesanten daer waren/ghecauseert door de groote Oorloghe / die de Conijnck van Sweden hadde ghevoert teghen den Groot-Vorst van der Moscou/Keyser van Ruslant.

Groote armoede.

Den xxvij. Octobris sijn hare E. van de Stadt-houderen van Novogrood ende Coporia ghelevdt op de muyren vant Casteel/als oock tot voor de Kercke / ende noch een plaetse int Clooster/ ghenaemt het Paradijs / daer de Metropolijt op woont.

Kercke ende Clooster binnen Novogrood.

woont. De deuren wierden gheopent/ maer men mochter niet verder in gaen als op den dorpel / van waermen haest sien conde / dat die Kercke van binnen vuyl ende doncker was/ ende daer stonden eenighe keerssen in te branden/ ende was ghestoffeert met veel schilderyckes/ die niet besonders en waren / even wel honghen sy aldaer tot cieraet. Ontrent dese selve Kercke is een cleyn Capelleken van hout ghemaeckt / in het welcke een beelt opghericht is/ van hout ghesneden/ nae den Metropolyt/ diemen door een traelye can sien/ waer voor de Russé/ daer voor-by gaende / veel tydts op hare knyen neder-vallen.

Capelleken

Den xxviij. Octobris syn by haere E. ghecomen de voven-ghenoemde Stadthonderen/ ende syn t'saemen ghegaen/ om dien Metropolyt te besoecken / wiens naem ende Titels syn, Ieidar Rdoeho Novogarada, VVelickich Louck, den welcken sy aldaer by nae voor haren Godt houden/ al-hoe-wel hy voor-maels/ eenen Cosack/ Straet-roover/ ofte Moorder is geweest/ corts eer hy hem tot de Gheestelickheydt hadde begheven.

De Gesanten gaen den Metropolyt begroeten.

Sijnen naem ende titelen.

Desen Metropolitaen hout hem in het Clooster op het Casteel te Novogrood/ d'welck met verscheyden toorns verciert is/ die met wit bleck bedeckt syn / maer den middelsten toorn is bedeckt met cooper/ d'welck gheheel verguldt is / op den middelsten toorn staet een dobbel cruys van silver verguldt / ende op dat cruys staet een Duyve van taemelicke grootte/ van fyn Gout.

Casteel te Novogrood.

Als de Heeren quaemen in een groote Caemer/ daer die voor noemde Metropolitaen was/ soo was het daer soo duyster / datmen de grootte van de Caemer niet en conde sien / want daer en was geen licht/ anders als in den eenen hoeck van de Caemer/ daer een cleyn taefelken stont met een pulpitrum/ daer op en was dit licht naeuwelicx eenen voet int vierkant door de balcken ghehouwen / schynende recht op des Metropolitaens pulpitrum / voor het welcke hy over eynde stond / hebbende eenen langhen grysen baert/ ende hy hadde eenen langhen rock aen/ maer vermits de duysterheyt en condemen niet onderscheyden van wat stoffe ofte coleur dat dien rock was / hy hadde eenen staf in syn hand daer hy op ruste/ vermits synen ouderdom / rontsom hem stonden eenighe Monicken / hebbende swarte rocken/ ende swarte cappen over haer hooft / achter aen het hooft hynck een rond dynck als een telioor. Dese Moniken liepen af en aen/ ende sweefden rontom den Metropolitaen/ als de bien om de bie-corf/ soo dat dit in de duysterheyt was als een ghespoock. De Heeren Neder-landtsche Gesanten lieten door haren Tolck den Metropolyt begroeten ende aen-segghen haere comste/ hy dede door den selfden Tolck haere E. wederom vriendelick bedancken. Midler wyle soo is daer oock ghecomen Knees Iuan Odojoskij, die des Metropolyts hooft heeft ghecust met sonderlynghe reverentie ende beleefthept / ghelyck haere maniere van doen is/ stracx hier nae syn hare E. wt dese duystere spelonck van de Metropolyt ghescheyden.

Ghedaente van den Metropolyt.

Den xij. Novem. syn hare E. van Novogrood verreyst/ met eenē seer vriendelicken Adieu van den Gouverneur ende de Groote die daer waeren / ende met goet convoy van Ruyteren ende voetknechten. Sy waeren 'tsaemen sterck honderd ende vyftich sleden / ende mosten over het ys reysen nae Starra Russa, over de snel loopende Riviere VVolgada, die te dier tyd sterck toe-ghevrosen was / van daer quaemen sy op een toe-ghevrosen Meer/ ghenoemt Ilmeen/ lanck 12 mylen / ende 4. mylen breet. Des nachts quaemen sy te logieren in een Clooster/ seven mylen van Novogrood / daer sy nau broots genoech en hadden voor haer ende het gesinde.

Star'a Russa.

Ilmeen.

Des anderen daeghs meynden sy te Starra Russa ghecomen te syn / maer wierden verhindert/ door dien verscheydene sleden in het ys braecken/ d'welck door de menichte der sleden ende peerden versleten ende ghescheurt was op verscheyden oorden / alsoo dat sy veel tyds versleten om de sleden ende menschen wt te beuren / ende bleven derhalven dien nacht logieren in een Bosch / onder den blaeuwen Hemel/ elck in syn slede/ maeckende groote vieren aen den cant des waeters/ want het vroos dien nacht wel dapper.

Den 14. Novemb. voor den noene syn sy ghecomen aen de Schansse Starra Russa, alwaer sy van den Gouverneur met eerscheuten wel ontfanghen syn/ ende vonden daer den Heere Ioachimi, die wt het legher van voor Plescouw gecomen was/

1619.

die andere Heeren daer verwachtende.

Beschryvinghe van Starra Russa

De Schanse Starra Russa is gheleghen xij mylen van Novogrood / het is eertyts een Stadt gheweest wel twee mylen groot in haer begrijp / maer sy is nu gantsch verbrandt ende verwoest/ so dat sy binnen ledich is/ weynich huysen daer in staende/in dese plaetse / ende daer ontrent wiert wtter maeten grooten hongher gheleden/ want het/ gheduyrende d'oorloghe / daer rontom her al verdestrueert ende af-ghebrant is.

Een vrouwe eet haer eyghen kinderen.

De Gesanten wiert aldaer voor waerachtich vertelt/dat onlancx te vooren eenighe Ruyteren in het Bosch daer ontrent waeren ghereden op cuntschap / die ghecomen synde in een huys/ daer sy een vrouwe vonden / die sy nae eeten vraeghden/dwelck als de vrouwe haer weygerde / soo hebben sy selfs rontom her ghesocht/ende sy vonden eenen sack daer gebraeden vleysch in was/ dwelck sy daer wt naemen ende aeten. De vrouwe dat siende/seyde al schreyende tot de soldaten soo ghy-lieden wist wat ghy daer eet/ ghy soudt het wel laeten ligghen / vraeghende wat het dan voor vleysch was? antwoorde de Vrouwe/ dat het haer eyghen kint was/dwelck sy seyde de wolven ontjaeght te hebben / ende dat sy het tot haeren nootdruft ghebraeden hadde om haeren raesenden hongher daer mede te blusschen / waer van de Ruyters verschrickt synde / naemen den sack ende storten dien wt/ vindende de handen ende de voeten van het kindeken / ende noch wat meer / waer wt af te nemen was / dat dit haer tweede kindt was/ dwelck sy aldus ghetracteert hadde/ende dat het ontjaeghen van den wolf haer maer tot een excuse was dienende. De Ruyters lieten alles ligghen / ende trocken daer van.

Grouwelicken honger.

Den eenen broeder doodet ende eet den anderen

Op een ander plaetse hebben de E. Heeren Gesanten ghevonden/dat twee kleyne jongskens/ghebroeders synde / teghens malcanderen vechtende/ ten laesten den eenen den anderen heeft ghedoodt/ghebraeden/ende eenighe stucken daer van ghegheeten heeft.

Groote elende van coude.

De Heeren Gesanten hebben ghesien in de selfde Schansse van Starra Russa, een cleyn jonghsken / dwelck den voor-gaende winter de voeten af-ghevrosen waren/ dat hem selven nu begraeven hadde in eenen grooten hoop paerde-mist/ nae by eenen stal/ alleen het hooft met den rechteren arm tot de schouderen wt-stekende om sich een weynichsken daer mede te behelpen in het eeten van verckens draf/ ende andere vuylicheyt / die een ander jonghsken op de straete voor hem ghinck soecken. Dit jonghsken was in de mist soo sterck bevroosen/een harde corst daer boven op synde/ dat het hem ommoghelick soude gheweest syn sonder goede hulpe daer wt te cunnen gheraecken.

Ende honger.

Den Heeren Gesanten wiert aldaer voor waerachtich vertelt / dat daer ter plaetsen van onlydelycken hongher op gegraven was een dood lichaem dwelck acht daghen was begraeven geweest/dwelck op-gegraeven synde van de menschen is op-gegeeten. Oock is het waerachtich/ dat aldaer een man / een vrouwe / ende een jonghe dochter / onder haer dryen/ ghedoodt / ende op-geeten hebben acht persoonen. De Heeren Gesanten hebben aldaer selfs ghesien / dat de honden ende de kinderen / elck aen een syde van een vuyl ghestorven peert / tegens malcander over stonden en trocken/ ende het vlees van dit stinckende aes aeten/ dwelck alles boven maeten wonderlick ende grouwelick is om sien ende om hooren.

Soute born

Den xv. Novembris syn haere E. dger nae by ghegaen / om te besien een soute Born ofte Poel / ghenoemt der saltz Bron, wt welcke het soute waeter onder d'aerde door houtene pompen wiert gheleydt in de huysen daer de sout-pannen syn/ welcke sout-pannen aldaer in tyde van vreede wel veertich in't ghetaele syn gheweest / die den Groot-Vorst van der Moscow s'jaers conden op brenghen veertich duysend roubles ofte ponden Vlaems.

Gessup.

Den xvij. Novemb. syn haere E. vertrocken wt Starra Russa, met eer-schenten van den Gouverneur verlaeten synde/ ende quaemen des nachts logieren te Gessup , daer weynich huysen stonden/ meest geruyneert ende verbrant/ daer en was gheen volck in/ende dit was een elendich verblijf voor dien nacht.

Milagona.

Den xix. Novembris syn de Heeren Gesanten ghecomen te Milagona . gheleghen acht mylen van Starra Russa, alwaer haere E.E. seer feestelijck op het ys syn ontfanghen ende ghewillecomt van Heere Iacob de la Gardye. Grave zu Leeke/ Vry-Heere zu Eichholm/ Heere zu Colca / ende

1619.

Kunso/ des Rijcks Sweden Raet/ ende opperste Velt-Heere des Conijnghs in Sweden / mitsgaders van noch andere Commissarisen van sijne Mt. tot den Vrede-handel tusschen sijne Mt. voorsz. ende den Keyser van Rusland / Groot Vorst van der Moscow/ &c. verordineert nae een cort ghespreck sijn alle die Hee- ren / elck met sijn ghevolgh nae Milagona ghegaen om haer te warmen / te rusten/ ende te eten.

Den 20. Novemb. sijn de Heeren Ge- santen ghecomen in een Dorp ghenoemt Romanow, wesende het quartier van den boven genoemden Velt-Heere/ rontsom besloten met pallissaden ofte haeckel- werck. Hier was een kercke met eenen toorn/ een Raedt-Huys ende Cancelerye alle seer constich ende seer sterck ghe- maeckt van dennen balcken / door mal- canderen ghevlochten / sonder eenich yser-werck. Hier sijn haere E. E. seer vriendelick ontfanghen / ende wel ghe- tracteert ghewordden. Twee ofte drye Musquet-schooten van Romanow was het quartier van Sir Iohan Merick, Ambas- sadeur van groot Britannien / wesende eenes Boyaren Hof-stede/ desen Ambas- sadeur heeft op den xxij. Novem. de Hee- ren Gesanten deser Landen seer vrien- delick ende beleefdelick ontfanghen ende ghetracteert.

Romanow.

Sir Iohan Merick/ Ambassadeur des Conijncx van Groot-Britannyé.

Den xvij. Decembris smorgens vroech/ sijn haere E. vertrocken van Melagona; ende des avondts ghearriveert in haer nieu Quartier / in een Dorp ghenaemt Gleboa, sijnde acht Duytsche mylen voor- der/ daer de boven-ghenoemde Sweet- sche Velt-Overste sijn Quartier oock ge- nomen heeft/ met d'andere Heeren Com- missarisen van sijne Mt van Sweden. Dit Dorp Gleboa was oock meest ver- brandt ende ghedestrueert in de laetste oorloghe / doch wederom wat her bout met houtene huysen/ om al het volck dat van beyden sijden op dese vrede-hande- lijnghe quam/ te logieren/ ende het wiert bevesticht/ terwyle sy daer waeren/ met hackel-werck ofte pallisaeden / tot ver- sekertheyt van eenighen in-val. In dese plaetse bleven de Heeren Ghesanten van Neder-Landt ghedurende de vrede- handelijnghe / van waer sy alle daeghe twee mael op haere sleden tot den Engel- schen Ambassadeur/ ligghende van daer ontrent een VVorst, dwelck in de Russche spraeke een myle beteeckent / ende is het vijfde deel van een Duytsche myle/ ende was ghenaemt Diderina, alwaer de plaet- se verordineert was om by malcanderen te comen/ ende te handelen. Ons verde heeft de Coninck van Sweden met den sweerde den Groot Vorst van der Mos- kou sijn landt af-ghenomen/ waer door de Moscovyter veroorsaeckt was met den Conijnck van Sweden in vrede- handel te treden.

Gleboa.

Diderina/ ofte Handel-plaetse.

Den xxviij. Decembris sijn de Neder- Landtsche Ghesanten te gaste ghenoo- dicht ende met haere sleden ghevaren by de Russissche Ghesanten / alwaer sy tae- melijck/ op haeres landts wyse/ sijn ghe- tracteert geweest / weynich schotelen teffens/ doch dickwils verandert/ daer waeren veel gherichten van visch / ende veel selsaeme kokeraspe. Een gans in vie- ren ghesneden/ ende in vier schotelen ge- leyt/ stoffeerde een heele taefel.

De Nederlandtsche Ghesanten vergast en de Russissche.

Door dranck ghebruyckten sy brande- wijn/ ende anderen stercken dranck/ oock Meede/ die daer te Lande op verscheyde- ne manieren ghemaeckt ende ghebruyckt wort. Hier sijn veel propoosten gheval- len van de vrede-handelijnghe.

De Russen gebruycken Brandewijn voor haren dranck over taefel. Oock Meede.

Den xxix. Decembris sijnder wederom veel propoosten te Dederina ghevallen be- langhende den vrede-handel / alsoo ne- vens de Neder Landtsche/ oock beyder syts Commissarisen daer by malcande- ren waeren. Den 30. Decembris wierden de tenten weder opghenomen/ overmits de Sweetsche ende Moscovissche Com- missarisen met malcanderen geensins en conden accorderen. Maer den Enghel- schen Ambassadeur ende de Ghesanten wt Neder-Landt ghijnghen soo langhe tusschen beyden / dat de tenten den xij. Ianuarij, 1616. wederom ghesett wierden. Daer wierden ghespannen vijf tenten van de Russen / alle gaer met gordijnen tot malcanderen gaende. Tusschen de tenten van partyen wiert een taefel ghe- sett/ ontrent het midden / alwaer yeder van sijn syde in sijn eyghen tente conde aen-sitten / teghens malcanderen over/ doch daer wiert tusschen beyde partyen over de taefel int langhe ghespannen een gardijntgen/ soo dat sy malcanderen int sitten niet sien en conden. In de tente van de Mediateurs stont oock een taefel over dwers / hebbende teghen d'aerde ligghende eenighe Beeren-huyden / om

By-eencomste in de tenten.

de voe-

1619.

de voeten daer op warm te houden/ d'welck even wel weynich te beduyden hadde van weghen de over-groote coude ende Vorst.

Suickes alles ghepreparcert zijnde/ zijn de Heeren Mediateurs/te weten den Enghelschen Ambassadeur/ende Neder-Landtsche Ghesanten / aen haere taefel gaen sitten/ om eenen aen-vanck te maeken van den Vrede-handel. Also is oock de Sweetsche Velt-overste met de andere Sweetsche Commissarisen in haere tente gaen sitten / als mede de Ghesanten van den Russchen keyser / Groot-Vorst van der Moskow. Wiens Ghesanten dese waeren / Knees Daniel Iuanowits, Meszetsky-Okolnici (dat is / opperste Hofmeyster) Ende Namiesnick (dat is Stadt-houder) tot Sundael. Alexi Iuanowits , Susin Dworenin (dat is/Hof joncker) ende Namiesnick (dat is Stadt-houder) tot Zasky. Micolai Nikitinson Novoxcenov Diacon (dat is Cancelier) Dobrin Semeenou. Dese waren gheaccompagneert met een compagnye Ruyteren ende een compagnye voet knechten / tsaemen ontrent drye hondert sterck.

Naemen van de Gesanten des Groot-Vorstes van der Mos kou.

De Russen te peerde sittende hebben wel voor twee man gheweer / als voor eerst eenen flits-boghe/ hanghende in eenen koker aen haeren riem/ aen de slyncker zijde eenen koker met pylen/ hanghende aen haeren hals/ alsoo/ dat sy met de rechter handt over de slyncker schouder de pylen daer wt trecken cunnen. Eenen breeden sabel op haere slyncker zijde / onder den booch-coker / Een lanck roer onder de saedel / aen de rechter zijde een palache , d'welck is eenen langhen ende breeden sabel / om met twee handen te ghebruycken / ende sommighe dan noch wel een paer pistolen voor aen den saedel boom hanghende / sy hebben ghemeynelick een corte dicke swepe / die sy carbats noemen/hanghende aen haeren riem/met een snoer aen de handt-vast/d'welck haer meest te passe comt als de Sweden achter haer comen/ ende sy de vlucht moeten nemen/ dan laeten sy al haere andere instrumenten vallen/ ende ghebruycken alleen de carbats, gestaedelijck in het ommesien de paerden daer mede slaende / alst op het vlacke velt is / ende spoeden haer om in haere vestynghen te gheraecken. De Officiers hebben voor aen haere saedels cleyne trommelkens hanghende / om t'volck daer mede af ende aen te voeren.

Hoe de Russche Ruyteren ghewapent zijn.

Als nu beyder zijts Commissarisen/als oock de Heeren Mediateurs ghesceten waren / yeder op hare ghepreparcerde plaetsen / hebbende yeder haere Tolcken by haer staende / Soo hebben de Russche Commissarisen de Heeren Mediateurs doen vraegen/ of de Sweetsche Veldt-Overste oock enighe pistolen by hem hadde / alsoo sy malcanderen (vermits het gordyngen dat tusschen beyden was) noch niet en conden sien/ waer op gheantwoort is/neen: Hebben daer nae doen vraeghen / of hy oock zijn zyt-ghewere by hem hadde ? Waer op gheantwoordt is / Dat sulcx ten beyden zyden toe-ghelaten wierdt. De Heeren Mediateurs hebben ten weder-zyden doen vraeghen. Of sy ghereet waren ? Als sy jae tot antwoorde becomen hadden / Soo isser ordre ghestelt / dat het gordynghen (d'welck beyde partyen het mutuele ghesichte hinderde) wech ghenomen wierdt/ met een rassicheydt / Alsoo dat die twee treffelicke persoonen/die malcanderen soo langhen tydt seer heftich hadden beoorlooght/als doodt vyanden/ elck van weghen hare Meesters/doch noyt so nae by malcanderen waeren gheweest / nu op eenen ooghenblick malcanderen int aengesichte saeghen/ niet sonder groote veranderynghe ende merckelicke alteratye ten weder zyden: Maer sy zijn terstont beyde op ghestaen / ende hebben malcanderen de hand ghebodcn/met vriendelicke salutatyen / tot daeren toe / ende sy hebben voorts haren handel aenghevanghen.

De vrede-handelynge wort begonnen.

Gheduyrende dese onder-handelynge/ hebben de Heeren onder-handelaers schreckelicke groote coude gheleden / besoignerende enighe daegen ses uyren aen een sonder in de Stoven te comen/ Den mont cost voor de menschen was daer oock soo diere / dat eenes mans onbyt/ alleen aen broot / acht-tien Denninghen conde costen/dat is meer dan eenẽ Reys. gulden/ende alle andere eet-ware na advenant. De peerden begosten/d'een voor/ ende d'ander na/van hongher te sterven/ by ghebreck van hoy / d'welck daer niet te becomen en was.

De onder-handelaers lijdẽ schreckelicke coude.

Groote dierte te Viderina.

De peerden op stal staende hebben van honghers noodt al haren eyghenen mist ende vuylicheydt op-ghegheten / datter

 niet

niet over en bleef/daer na hare Cribben/ ende helfsters/ soo wijt ende verde als sy daer aen conden comen / oock Sleden/ ende wat sy meer crijghen conden / jae het eene paert heeft het andere de mane van den hals ghebeten ende op ghegeten/ Oock heeft een ander paert eenen man van de suyte der Neder-Landtsche Ghesanten / de knoopen van sijn wambays ghebeten ende op ghegheten / den raesenden hongher haer daer toe dwijnghende / d'welck niet te remidieren en was / alsoomen van de Russen noch haever noch hoey / om geldt nochte goede woorden crijghen en conde. Daer waren te dier tijdt al twee honderd ende twintich menschen achter ghebleven soo van coude / ongheemack / als onder weghe van de wilde dieren verscheurt / die wtghesonden waren om fouragye te gaen haelen.

Midler wijle de Heeren Ghesanten te Gleboa laegen/ is de coude so boven maeten groot gheweest/ datter verschepdene menschen de vijngheren sijn af-ghevroosen/ ende so swart als colen by hare handen aen de senuwen neder-hynghen en slingherden/ Soo dat sy de spijse die onse Neder-Landers haer gaeven / met de stompen van hare handen mosten vast houden. Eenighe was de neuse/ anderen de ooren / sommighen de vreten af-gevrosen.

Eenighe van onse Neder-Landers/ als sy wt beechers of roomers droncké/ soo bleef het vel van de lippen daer aen hanghen/ ende dede de selfde bloeden eer mense daer van conde trecken. Het is eens ghebuert / dat de Neder-Landsche Cock een stuck rund-vleys/ van ontrent twintich pont ghewichts/ int waeter ghesoden heeft/ ontrent vijf uyren lanck/ ende also hy daer twee schotelen van soude aerichten ende dat door gesneden heeft/ So en was het int midden van het vleysch noch niet ontdoyt/ Als oock mede eenen langé dicken Snoeck/ die op den rooster gebraeden was/ op de taefel aen-gericht wesende / ende het buytenste af-ghegeten synde/ alsmen op de graete quam/ so was de selfde noch bevrosen.

Vleys dwelck vijf uyren lanck ghesoden hadde/ was binnen noch bevroosen.

Eenen ghebraedenen snoeck aen de graete noch bevroosen.

De eyeren brachtmen in sacken / soo hart bevrosen als steenen / die men van de slede met den sack nam ende settese daer neder/ sonder een te breecken.

Eyeren soo hart als steenen.

Nae dat men in schreckelicke groote coude ende andere ongeleghentheden wel ses weecken in ghesprech van vrede was gheweest/ ende de Mediateurs saeghen/ en bevonden / dat de Russen niet en sochten dan verlengheringe van tijdt/ sonder yet wt te richten / Soo is desen handel onvruchtbaer afghegaen/ alleen datter sijn veraccordeert drye maenden Trefues, op het behaech van den Conynck van Sweden / ende den Groot-Vorst van Moscou / waer van een Acte van beyde de partyen gheteyckent ende ghesegelt wierdt/ als mede van de Heeren Mediateurs / ende is de selfde ghelaeten in handen van den Enghelschen Ambassadeur.

De vrede-handelinghe loopt onvruchtbaer af.

Den vierden Martij sijn de Nederlandsche Ghesanten/ als oock de Swedissche Commissarisen/ elck met haer ghevolgh/ vertrocken van Gleboa, ende des avonds ghearriveert tot Romanow, by haer hebbende eenighe Soldaeten / die by haer hadden houtene schaetsen van ontrent vyve / ses / oock seven voet/ ende sijn ontrent een hand breet/ waer mede sy over de snee in de bosschen conden loopen/ daer gheen andere menschen/ sonder sulcke schaetsen/ oock gheen peerden/ conden over-comen/ sonder drye/ vier of vijf voeten die in de sneeu te schicten/ waer mede de boeren in die tijdt s'jaers daer te Lande haer fraey weten te behelpen.

Ende de Gesanten met de Sweetsche Commissarisen vertrecken van Gleboa.

Den sevenden Martij sijn sy ghecomen in een Dorp ghenaemt Sytna, alwaer sy in de kercke gevonden hebben verscheydene dooden / die van hongher ende van coude ghestorven waeren/ hier vonden sy oock veel paspoorten die de Russen de doode lichaemen mede gheven / als sy die begraeven / ende sy sijn op rollekens gherolt die van binnen hol sijn/ ende sijn met rooden / als oock met swarten inckt op parckement/ ontrent een handt breed/ ende eenighe wel twee spannen lanck/ op haere wijse beschreven.

Sytna.

Passe-poorten die men de doode mede geeft.

Den achtsten Maert sijn sy te Novogrood aenghecomen / seer staetelick van de Burghers ende Soldaeten ingehaelt/ ende nae ghelegentheyt/ wel getracteert. Op den wech tusschen Gleboa ende Novogrood en hebben sy in geen Dorpen volck ghevonden / alle plaetsen waeren verbrandt / de menschen doodt ghesnieten/ ende van coude ende hongher gestorven/ of van de wilde beeren ende wolven tot op de beenen op-ghegeten/ daer laeghen oock

Novogrood.

1619.

oock menichte van Peerden/ mede alsoo ghetracteert synde. Vele van dese menschen ende peerden waeren van het ghetal der ghener die de Sweetse Heeren hadden wt-ghesonden om victualye te gaen haelen / ende nae Dederina te brenghen.

Sy bleven ettelijcke daeghen binnen Novogrood/ alwaer sy oock veel jaemers ende elende hebben ghehoort ende ghesien aen de aerme menschen / die op de straeten hier ende daer doot laeghen/ eenighe van hongher / andere van coude ghestorven synde / van de Russen niet meer gheachtt wesende als honden / sy wierden alle daeghen van mannen daer toe verordineert/ op-ghenomen/ op sledekens ghelept / ende sonder eenighe ceremonyen ghebrocht in een seker plaetse/ die men slupten conde / ende daer wierden die doode menschen op malcanderen ghestaepelt / soo stijf als blocken synde/ ghelijck men de tonnen op malcanderen staepelt / de sommighe seer deerlijck in malcanderen ghecrompen ende ghebooghen synde / sommighe t'hooft aen de voeten. Alsser eenen grooten hoop doode menschen by een vergaedert syn/ soo comender dan caeren ende voerense buyten de Stadt / ontrent een myle weechs verde/ alwaer drye groote wyde/ ende diepe putten te deser tydt ghegraeven waeren/ daermen die doode menschen over hoop in wierp. Dien winter waerender over de acht-tien duysendt menschen in gheworpen/ die alle van coude/ ende raesenden honghher ghestorven waren. Daer ghynghen te deser tijdt een groote menichte van aerme lieden op de straeten/ die haer soo langhe over eynde aen het gaen hielden als het haer mogelijck was/ hebbende somwylen twee/ drye / ofte viere/ als man/ wyf/ ende kinderen/ malcanderen by de handen of onder de aermen ghevatt/ meest moeder naeckt/ of immers met weynich cleederen behangen/ swart synde van honghher ende van coude/ naeuwelicx anders als het vel over de beenen hebbende. Dese menschen over straete gaende roepen ende cryten soo deerlick/ dat een steenen herte daer over soude vermorwen om een aelmisse te geven/ maer het heeft daer weynich te beduyden/ als de Russen dese elendighe verhonghherde menschen wat gheven/ so gheven sy een stucxken broots/ soo groot als een ocker-noote / d'welck effen soo weynich helpen can / als een boone in eenen brau-ketel / Soo dat die arme menschen niet langher kunnende gaen van swackheydt/ Soo vallen sy hier ofte daer neder / ende cruppen dan soo verde als sy comen cunnen / tot ontrent de huysen in den mist of vuylicheyt / daer sy dan moeten blyven liggen/ ende sterven als miserabele menschen / sonder eenighe hulpe ofte troost te cunnen becomen. Waer aen genoechsaem te spueren is/ dat die Russen wreede/ harde/ onbarmhertige menschen syn. Soo de onder-saeten syn / soo syn oock de Coninghen/ Neemt hier van tot exempel den Coninck Iuan Basilewits, die in het Latyn wordt ghenoemt Iohannes Basilius, Groot Vorst van Moscovyen/ wiens conterfeytsel daer hynck in een caemer/ op het Casteel/ in de welcke de Heer Bas logierde/ van den welcken den Neder Landtschen Ghesanten aldaer wierdt vertelt/ Dat hy op eenen tydt de Huysvrouwe van synen Secretaris heeft ghenomen ende gheschoffiert/ De Secretaris hier over t'onvrede synde / ende de Vorst sulcx aen syn ghelaet spuerende/ Soo heeft desen Tyran bevolen/ datmen die vrouwe soude op-hangen met de beenen om hooge/ rechts boven hares mans taefel/ al-waer sy volle acht daeghen also heeft moeten hanghen / ende de man heeft daeghelicx aen de selfde taefel moeten eten.

Te Novogrood syn in eenen winter ghestorven 18000. menschen van honghher ende coude,

Onbarmhertichent der Russen.

Wreetheydt des Coninck Iuan Basilewits.

Noch wierdt aldaer den Heeren Ghesanten vertelt/ dat de selfde Basilewits voor ettelicke Jaren te Novogrood synde/ van de brugghe/ die over de Riviere V Volgada lept/ dede werpen seven-tien hondert van de voornaemste burgeren / behalven noch een goed deel Monicken ende arme lieden/ die ghenoechsaem om synn playsier/ al te samen verdryncken mosten.

Noch heeft hy eenen treffelicken coopman doen binden ende van de Brugghe in de Riviere werpen/ ende daer in laten liggen / tot dat hy by nae verdroncken/ was / daer nae heeft hy hem wederom doen wt haelen / ende als dien man nu tot sich selven ghecomen was/ so vraeghde hem Basilewits, wat hy in die Riviere al vremts ghesien hadde? Waer op dien coopman antwoorde / Dat hy in de Helle was gecomen, ende aldaer ghesien hadde de plaetse ende stoel die voor hem open ghehouden wiert teghens dat hy sterven soude, hier over wiert

wiert dien tyran soo vertoornt / dat hy dien coopman dede setten in eenen ketel met olye/ ende liet hem alsoo van langher hant warm / ende daer nae heet werden/ ende soo langhe sieden tot dat hy gheheel versoden was.

Noch heeft den selven Groot-Vorst den Metropolijt ofte Oversten der Geestelickheyt / die als doe te Novogrood was/ averechts op een paert gheset / hem een sack pijpe in syn hand ghevende/ daer hy op moste blaesen als eenen speel-man/ ende heeft hem alsoo rydende ghesonden nae de Stadt Moscou , met groote versmaetheyt.

Noch heeft dien selven tyran op eenen tijdt sijnen Cancelier in haet ghecreghen (d'welck om kleyne oorsaecken conde ghebeuren) ende hy heeft gheordonneert/ dat die selve in een Caemer soude ghebracht werden / met het meeren-deel van sijne vrienden / de welcke yeder een stuck wt syn vleys moste snijden/ om hem alsoo als eenen Martelaer te doen sterven. De Secretaris van Basilowits/ die een van de beste vrienden des Cancelaers was/ heeft om hem een corte pijne aen te doen/ sijn manneickheyt af ghesneden / daer van de Cancelaer terstont stierf. De tyran merckende dat den Cancelaer hier aen een groot faveur geschiet was/ ende hem die haestige doot te gherijnge docht/ heeft daetelick dien Secretaris doen aen grijpen / ende hy selfs heeft hem aen-ghesept / dat hy kiesen soude van twee straffen die hy hem soude op-legghen / d'eene/ dat hy daetelick/ sonder eenich vertreck/ in sijn lijf rou en raeu soude op-eten dat stuck d'welck hy den Cancelaer hadde afghesneden / ofte dat hy sich moste bereyden / om selve met stucken van een ghesneden te worden / soo dat de Secretaris ghenootsaeckt was het selve in presentye van den Tyran in syn lijf te eten.

Oock heeft desen tyran somwijlen als het hem luste / eenighe wreede beeren in een beslotene plaetse doen brengen / welcker claeuwen af-ghesneden/ ende de tanden ghecort waren/ ende hy heeft eenighe menschen / die het hem beliefde / by dese beeren doen setten/ die de menschen met hare pooten doodt ghedowt ende vermoordt hebben.

De Nederlandtsche Ghesanten vertrecken van Novogrood.

Den xvij. van Marte sijn de Heeren Gesanten ghescheyden van Novogrood/ haren af-scheyt aldaer nemende van den Velt-Oversten / Heer Iacob de la Gardye, ende sy sijn met sleden over de sneeu ghevaeren/ lijdende onder weghe groote bittere coude / alsoo sy des nachts somtijts in gheen huysen en conden comen / maer mosten in haere sleden slaepen onder den kouden Hemel / hier en daer in de Boschen.

Comen te Revel.

Den tweeden Aprilis sijn de Heeren Gesanten ghecomen binnen de Stadt Revel/ ter nauwer noodt conden sy haere peerden soo verre brenghen/ overmits sy soo swack waeren van den voorgaenden hongher ende onghemack/ dat sy het meeren-deel mosten onder weghe staen laeten/ hier syn haere E. wel onthaelt ende ghetracteert/ soo dat haer docht / dat sy int landt van beloften ghecomen waeren / ten aen-sien van de voor-gaende reyse.

De Heeren Ghesanten worden te Revel seer magnifijckelick onthaelt.

Den twaelfden Aprilis sijn haere E. met al haer suytte des middaeghs ten eeten gheweest by de Gouverneur van Revel / Heer Gabriel Ocxsenstern , op het Casteel / alwaer sy wtter maeten eerlick ende magnifijckelick sijn ghetracteert geweest/ tot dranck hebbende/ benevens excellent Lubeeckx ende Rostocker bier/ niet anders als Ypocras met Cardamomme ghelect synde. Ontrent ter halver maeltijdt/ soo quamen daer eenige trompetters ter eet-caemer in/ ende voor de selfde quam eenen persoon voor wt/ met eenen Hof-meysters stock in sijn handt/ ende achter hem volghden so veel persoonen/ als daer menschen aen de taefel saeten/ de welcke in hare handen droeghen voor de Heeren/ groote goudene ende verguldene koppen/ ende voor de suyte groote wyde glaesen/ daer ontrent eenen stoop nats in mochte/ alle met Ypocras ghevult/ de welcke alsoo/ als op eenen ooghen-blick / ghelijckelick op de taefel wierden gheset/ voor yeder een / d'welck met een wonderlicke aerdicheyt is toe ghegaen. De Gouverneur liet elck een aen-segghen / dat soo wie sijn glas ofte cop laetst soude wt-ghedroncken hebben dat hem sijn glas of cop wederom soude vol-gheschoncken werden / ende dat hy het / sonder eenighe dispensatye ofte faveur / soude moeten wederom wt drincken. Aen desen dronck hadde yeder een sijn becomste soo wel/ dat sy het tot s'anderen daeghs sonder drijncken wel conden herden.

Laetende	gnye, by de Heeren Staten in s'Graven-Haghe soo goet als ghearresteert. Den Prince van Oranyen, Grae-VVillem-Lodewijck van Nassow, Gouverneurs Generael deser Geunieerder Nederlandtsche Provintien/oock Prins Hendrick, ende Graef Ernst Casimir van Nassou, cloeck ende ghesondt/groote sorghe draeghende voor de behoedenisse ende wel-stant deser Landen.
Laetende	Gheheel Hooghe-Duytsch-Landt, in de waepenen/ in twee partyen verdeelt. De Grisons ofte Ketpen / jae gheheel Switser-Landt, in veel moeyten ende pericusen. De Neder-Landtsche Treftes heel cranck. De sacken van Oost-Frieslandt gheappayseert. Den Cardinael Clesel noch in ghevanckenisse.

Adieu mijn Boeck, seylt voor den windt in Gods gheleydt,
Als ghy weder comt, soo brenght van alles meer bescheydt.

FINIS.

Aenteeckenijnghe eenigher fouten.

Fol. 5. b. mitti, leest mitto. fol. 6. a. regamus, leest rogamus. Ibidem. episcoporem, leest episcoporum. sanctificalo, leest sanctificato. fol. 19. b. ultro citroque, leest ultra citraque. Ibidem. Heu quantam terra potuits pelagisque parari Hoc, quem civiles hauserunt sanguine dextra, leest Heu quantum terræ potuit pelagique parari Hoc, quem civiles hauserunt sanguine dextræ, fol. 26. b. Regem, leest regnum. fol. 27. absolutie, leest absolvite. Dotestatem, leest potestatem. popule, leest populo. poi est, leest potest. Emaavel, leest Emanuel. fol. 29. b. Vtium, leest utrum. probabiles, leest probabilis. testatam, leest testatam. fol. 30. a. utile, leest ut ille. fol. 30. b. dati, leest dari. Cana, leest cœna. fedilitatem, leest fidelitatem. fol. 31. a. quoris leest quovis. fol. 55. b. Beates leest beatus. truiet, leest timet. fol. 70. a. vermanende / leest vernemende. fol. 70. a. Offen/ leest Offen/oft/ Ofen. fol. 92. a. ghenere, leest genere. fol. 95. a. verbant / leest verbrant confirmiteyt, leest conformiteyt. propostitien, leest propositien. fol 96. b. bulion, leest Bouillon. fol. 102. a. Rochefourault, leest Rochefoucault. fol. 114. streeden / leest staeden. fol. 117. b. Tellagardus, leest De la garde. 167. b. parceres, leest parcere. mulla, leest nulla. mumerum, leest numerum. fol. 172. Ledan, leest Sedan. fol. 174. b. siele / leest stede. fol. 189. is onversiens ten tweeden maele ingeslopen de doodt des Hertochs van Venetien. siet fol. 148. a. fol. 255. a Sæser, leest Cæsar. fol. 258. a. petarse/leest petard. fol. 258. b, Paraslin, leest Praslin. fol 260. a. caup/ leest camp. fol. 261. a. mon, leest moy. fol. 263. a. vile, leest vive. fol. 265. a. remenie, leest Lomenie. fol. 266. b. si / leest hy. fol. 273. a. ende of /leest ende dat. fol. 77. a. despicifteert/ leest ghespecificeert. fol. 290. b, capitieus/leest captieus. fol. 291. a. amullatie, leest annullatie. fol. 311. b. versorght / leest versocht. fol. 315. b. is by in advertentie in ghesloopen t'vertreck des Princen nae den Briel. siet 281. b. fol. 316. a. notionael, leest nationael. fol. 316. b. despectis, leest desperatis. fol. 317. a. contrarie, leest contraria. fol. 317. b. aennemen/leest aenmanen. fol. 323. b. aenghenomen / leest aenghekomen. om door yemand. leest om door hulpe van de selve yemand. fol. 341. b mutiles, leest inutiles. fol. 346. a. onthinden/ leest ontbieden. fol. 348. b. hoorde/leest hoorende. fol. 355. b. se/ leest de. fol. 385. a. Ioannes van Essen / leest Joncker Henrick van Essen. Ibid. gedeputeerde Stadt/ leest gedeputeerde der Stadt. fol. 385. b, nae de woorden Ioannes Poliander professor &c. leest Sibrandus Lubbertus D. ende professor der H. Theologiæ te Franeker. fol. 389. b. ghemaeckt/leest ghemerckt. fol. 401. b. is onverhoets ingheslopen d'interceptie eens briefkens gheschreven aen I. van Oldenbarnevelt. siet fol. 375. a. also is oock fol. 401. b. wederom verhaelt die naturalisatie van den Heere Marquette ende Aersens die fol. 375 a. staet. fol. 407. a. op dat des lichtelicker / leest op dat hy des te lichtelicker. spetiticuse / leest spetieuse. fol. 447. a limmaetich / leest schrifmaetich. fol. 214. b. de derde dochter van Vranckrijck/ leest de dochter van Soisons.

De Goet-willighe ende verstandighe Leser sal believen de reste selfs te corrigeren.

Tot vervullinghe deses Pagie soo hebbe ick dit van het Iaer 1620. hier by willen voeghen.

1620.

Ketteryen in de Religie der Turcken ontstaen.

WT Constantinopolen heeftmen tÿdinghe/ dat onder de Turcken een nieuwe Secte is ontdeckt/ die de sommige Moulchiten, andere Raffasinen noemen/ haren oorspronck voor langhe jaren gehat hebbende wt Persia. Die dese Secte aenchangen/ geven voor/ Dat de VVerlt, sy van eeuwicheyt gheweest ende eeuwichlick sal staende blijven: Dat de siele ende het Lichhaem der menschen t'saemen sterven ende vergaen: Dat alle Vrouwen behoorden gemeyn te wesen. Aen dese Secte hanghen allerley soorten van Turcken/ als Ianitsaren, Spahyen, Siaussen, Capitsijs, Azamoglanen, ende ghemeyne burgers in groote menichten/ niet allen binnen Constantinopel / maer alomme in de voornaemste Steden van Asia, oock doorgaens op de platte Landē ende Dorperē. Haren Scheich, dat is/ Opersten Leeraer / is bekent ghewórden/ ghevangen / ter doot gecondemneert/ ende met de voeten opwaerts ghehanghen/ ende sÿnen buyck opghesneden/ het inghewand daer wt gheruckt / ende alsoo om het leven ghebracht. Daer sÿn vele van sÿne Discipulen ghevangen/ vele der selfder sÿn onthooft/ Vele soecken haer met de vlucht te salveren. Daer wort dagheliex groote Inquisitye ghedaen om al sÿn Complicen te vinden/ die ghevonden sÿnde/ oock al den selfden ganck sullen gaen moeten. De goederen van de ghevluchte/ ende gheapprehendeerde worden daetelick gheconfisqueert.

Voor Christ-dach sÿn de beelden wt de Slot-kercke binnen Praga wech ghenomen.

Frederich den Conÿnck van Bohemen/ heeft voor het Fest der geboorte Iesu Christi, alle de Beelden wt de Kercke op het Slot te Praeghe/ doen wech nemen/ ende op Christ-dach is het Hooch-weerdighe Avondt mael des Heeren in de selfde Kercke bedienet/ nae de instellynge Christi, ende het ghebruyck der Ghereformeerde Kercken. De Conÿnck is voor aen gegaen / den welcken een groote menichte van menschen is nae-ghevolght/ alle ware Godsaelighe persoonen haer hier in hertelÿck verblÿdende. Daer waerender vele gheeomen om toe te sien/ jae ettelicke duysenden/ welcker vele ooc hebben aenghehoort de Predicatye Doctoris Abrahami Schulteti, hof-prediker sÿner Conÿncklÿcker Mt als hy heeft wt Godes H. Woordt bewesen den grouwel der beelden-eerÿnghe/ ende het rechte ghebruyck ende houdÿnghe des H. Avond-maels na de instellÿnghe Christi, met bestraffÿnghe der grouwelicke abuysē die in het Pausdom sÿn ingheslopen. God de Heere wille sÿne Conÿnckliche Mt voortaen sÿnen rÿcken segen geven/ ende bewaeren voor de Godloose Assassÿns/ ende bloedt-dorstighe Verraeders:

1620.

De Coninginne van Bohemen heeft binnen Praeg eenen Son ghebaert. den 27. Ianuar. Ao. 1620.

Haere Mt de jonghe Coninginne van Bohemia is op den xxvÿ en. Decembris binnen Praga in het craem-bedde bevallē van eenen jonghen Prince/ waer over groote blÿdtschap is gheweest / ende men heeft opentlÿck in der Kercke God den Heere daer over ghedanckt/ ende daer nae met het af-schieten van eenighe stucken grofgheschuts vreucht bewesen.

Veel Officieren worden in Holland verandert.

De H. M. Heeren Staeten van Hollandt ende West-Frieslandt laeten door haere Ghecommitteerde neerstighe informatye nemen op de veroorsaekers/ aen-stichters / ende Bel-Haemels van dese laetste in-landtsche beroerten/ casserende verscheydene der selfder die in bedienÿnghe van publÿcke Amten tot noch toe gheweest sÿn. Binnen Leyden is in Ianuario Ao. 1620. eenen N. N. gevangen ghenomen / den welcken van de Remonstranten veel is toe-vertout gheweest/ ende die groot bewint haerer sacken ghehat heeft/ by den welcken meer is gevonden/ ende hy sal meer clappen / als velen onder haer sal lief wesen.

De Magistraet worl binnen Campen verandert.

Den 19. Ianuarij nieuwen stijl 1620. hebben de Heeren Ghenerale Staeten door Ghecommitteerde wt haere Kaemer/ Graef-Ernst van Nassou , ende den Oversten Nicolaes Smelsijnck , eenighe veranderynghe ghedaen in den Magistraet ende regierÿnghe binnen Campen , Af-settende vÿf Magistraets persoonen / ende dryeen-twintich Ghemeyns-lieden/ in welcker plaetse sy andere cloecke/ verstandige/ vrede-lievende mannen ghestelt hebben/ die men vertrouwt/ dat de waere Gereformeerde Religye/ eñ het gemeyne beste met ernst in hare Stad sullen helpē bevorderen/ daer toe haer God de Heere sÿnen seghen ende ghenaede wille verleenen.

FINIS.